

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

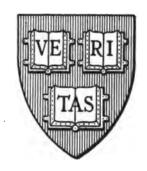
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + Refrain from automated querying Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

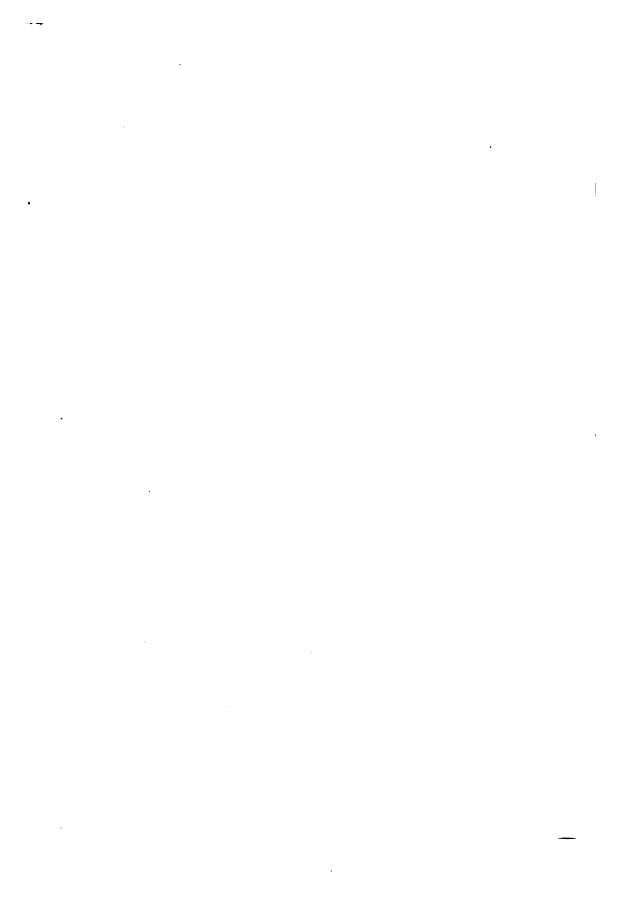
About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

HARVARD COLLEGE LIBRARY

.

J. G. Sonsky,

OTTŮV

SLOVNÍK NAUČNÝ.

ILLUSTROVANÁ

ENCYKLOPÆDIE OBECNÝCH VĚDOMOSTÍ.

24 DVACATÝČTVRTÝ DÍL.

Staroženské — Šyl.

SE 14 PŘÍLOHAMI A 194 VYOBRAZENÍMI V TEXTU.

7371

1906.

VYDAVATEL A NAKLADATEL J. OTTO V PRAZE.

Slav 7203.10

HARVARD COLLEGE LIE TARY COOLIDGE

JUN 17 1943

VEŠKERÁ PRÁVA SE VYHRAZUJÍ.

Nově přibylí spolupracovníci.

Anýž Josef, redaktor »Nár. Listů«		Dr. Rudolf A., advokát v Hradci	
		Králové	Raf.
Dr. Babáková Věra v Praze	Bab.	Setlik Břetislav, přednosta technolog.	
Dr. Baxa Bohumil, c. k. soudní ad-	- 1	musea v Praze	Šlk.
junkt v Praze	BB.	Štěpánek O., mag. farm. na Král.	
Havrda Josef, ředitel školy měšťan-	H	Vinohradech	O.šnk.
ské ve Strakonicích	Ivd.	Urbánek Jos. Kal., ředitel knihtiskárny	
Hrojsa Ferdinand, evang. farář v Praze	Isa.	v Praze	Ubk.
Dr. tech. Kubeš A., professor státní		Dr. Valenta Bohumil, kandidát advo-	
prům. školy na Smíchově A	Kš.	kacie v Praze	BVa.
Kudrnáč Václav, spisovatel v Turnově	-áč.	Veselý Ant., učitel měšť. školy ve	
Dr. Milbauer Jaroslav, assistent čes.	1	Strakonicích	AVý.
techniky v Praze J.	Mbr.	VIIIm Jan, cis. rada, ředitel repro-	
Dr. Müller Václav, professor gymn.	- 1	dukčních ústavů »Unie« v Praze.	Vlm.
· v Něm. Brodě	Mû.	Dr. Vychodil Pavel, ředitel benedik-	
Dr. Rádi Em., prof. reálky v Praze-II.	ER.	tinské knihtiskárny v Brně	PV.

Zemřelí spolupracovníci.

Blažek Patrik, redaktor a spisovatel, † 7. čce	Prusik Frant., gymnas. professor, † 6. čna
1905 ▼ Praze.	1905 v Praze.
Čecháč Fr. Bedřich, inženýr, † 25. srpna	Tomek Václ. Vlad., professor čes. univer-
1905 v Dejvicích.	sity, † 12. čna 1905 v Praze.
Černý Josef V., lesmistr král. m. Berouna,	Wagner Jan, spisovatel a redaktor, † 7. čna
† 5. pros. 1905 v Praze.	1905 v Praze.

.

.

Staročensko (něm. Gunstdorf, Kunstdorf), ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Pardubice, fara Sezemice; 14 d.. 89 obyv. č. (1900). Ves založena r. 1781 od Slezáků.

Starožitnosti (něm. Altertumer, angl. antiquities atd.) nazývají se hmotné památky zachované ze starých (i předhistorických) dob toho neb onoho národa; podle toho mluvíme o s-stech řeckých, římských, slovanských, germanských atd. Věda, jež obírá se zkoumáním s-tí, slove archaeologie (v. t.) Někdy užívá se výrazu s. též o jednotlivých oborech starověkého badání, na př. řecké s. státní, t. j. výklad o státním zřízení Řeků, římské s. privátní, t. j. výklad o soukromém životě římském, s. sakrální, t. j. výklad o bohoslužbě a předmětech bohoslužeb-ných, s. scaenické, t. j. výklad o divadle a jeho zřízení a výpravě her dramatických atd.

Stars and stripes [stars end straips], angl., hvězdy a pruhy, korouhev Spoje-

nych Obci sev. amer.

starší (vedle zastaralého významu rodiče, předkové, srv. něm. Éltern) bývá název osob, jimž z úcty k jejich stáří a zkušenostem odtud plynoucim bývala svěřována správa obce (náboženské, politické i jiných), tak že s. je pak člen představenstva atd. O s ch isráelských viz Isráelité, str. 828 b, a Sanhedrin; o s-ch prvokřesťanských a evangelických viz Presbyter a

správy podobný dnešním zemským výborům. Tito zemští s. vedlí zemské hospodářstvi, prováděli sněmovní usnesení a bděli nad zachováváním stavovských práv a výsad. Byli představenými zemské kanceláře a | měli každého roku podávati sněmu zprávu o své činnosti za uplynulý rok. Počet jejich nebýval stejný ani v jedné a téže zemi. Také doba jejich úřadování se měnila (voleni na 3-4 léta). Vybíráni byli skoro výhradně r. 1579 občas volení do tohoto sboru i mě- (jako při athletických závodech v běhu) sle-

Staroženské, Staročenské, nyní obyč. z r. 1661 na osm s-ch připadali dva zástupci zeměpanských měst a městysů, kteří však musili se spokojiti polovičním služným ostatních s-ch. Vedle s ch volen býval zvláštní stavovský výbor jako sbor nahrazující zemský sněm v době, kdy nezasedal. — O zemských s-ch ve Slezsku viz Politické úřady, str. 110 b. – S. obecní (městští), něm. Stadtverordnete, viz Čech y, str. 515 b, 569 b. — Srv. též čl. Alderman a Senior.

Staršina, technický výraz ruského práva, jímž se označují dva pojmy zcela různé. S-nou volostným nazývá se orgán selské správy (viz Rusko, str. 344). Ve smysle kollektivním (s. maloruská) rozuměl se výrazem tím na Malé Rusi původně soubor osob, jež zastávaly službu (urjady) po boku hetmanově, v plucích a v setninách. Podle této služby dělila se s. na generální, plu-kovní a setninovou. Brzo však pojem s-ny značně se rozšířil Na konci XVII. a na poč. XVIII. stol. rozumělo se slovem tím nejen dotčené důstojnictvo, nýbrž i soubor osob, jež kdysi řečenou službu zastávaly, i s jejich dětmi, jakož i vůbec osoby, jež obdržely od státu statky. Toto velkostatkářstvo nabylo záhy faktickým způsobem předního postavení v zemi podobného jako jinde šlechta. Dosti dlouho trvalo, než přední postavení s-ny uznáno bylo i právně. Teprve když r. 1785 vydána byla pro ruskou šlechtu výsadní listina na práva, svobody a předo s-ch Jednoty bratrské viz Jednota šířena byla i na Malou Rus. Nejv. úkazem bratrská, str. 163 a. S. (Verordnete) v rak. alpských zemích od veno, kdo z maloruské s ny má se počítati dob Maximiliána I. byli orgán zemské samo- k ruské šlechtě dědičné. Viz též Kozáci, str. 1041.

Staržov, Stašov (Dittersbach), far. ves v Čechách, hejtm. a okr. Polička; 204 d., 1246 obyv. n.; 2 č. (1900), kostel Nanebevzetí P. Marie, 4tř. šk., pš., pila, valcha a tkalcovství.

Start [stárt], angl., při dostizích a závodech místo, ze kterého jezdci nebo závodníci vyjíždějíce nebo vybíhajíce počínají svoje dostihy, také počátek běhu dostihového. Znamení k tomuto rozběhu dává starter, a to z vyšších stavů; pouze v Kraňsku byli až do buď mávnutím barevného praporečku, nebo šťané, a v Horních Rakousích podle instrukce pým výstřelem z bambitky. S. děje se buď Starý.

ze stoje čili z místa, nebo k místu (s. letem), | clanchéovými), do »Vesmíru«, do »Ottova kdy závodníci blíží se ke s-u tryskem a teprve od s-u dají se do předepsaného běhu, jako při závodech klusem. Hladce odbude se s., když po daném znamení všickni závodníci současně vyrazi, jinak s. musi so opi kovati Při závodech lodí plachetních s. tvoří s prof. Fr. Machovcem: Arithmetika pro nigos přímku myšlenou mezi bojemi neb loďmi tř. gymn. (t., 1891, 6 vyd.); Arithmetika pro nigos přímku myšlenou mezi bojemi neb loďmi tř. gymn. (t., 1891, 6 vyd.); Arithmetika pro nigos přímku myšlenou mezi břehu jíž musí čluny skoly měšt., I. a II. dil (t., 1877, 3. vyd.); Zámani ne nigos pro nigos prof. Prof. Machovcem: Arithmetika pro nigos prof. níci současně vyrazí, jinak s. musi se opanebo předměty na břehu, již musí čluny na znamení starterovo proplouti. Při s.u letem musí čluny proplouti touto přímkou v určitých mezerách časových, při čemž platí nikoli okamžik proplutí, nybrž počátek oné časové doby. Čluny veslařské spočívají obyčejně zádí na vorech a vyrazí pak současně na dané znamení.

Starý v luž.-srbském folkloru viz Srbové

Lužičtí, str. 962 a a 962 b.

Stary: 1) S. Karel, přírodovědecký spis. * 24. říj. 1831 ve Vepřové u Přibyslavě — † 9. pros. 1898). Studoval na gymn. v Něm. Brodě a na filos. fakultě v Praze, r. 1859 stal se supplentem na čes. reálce v Praze a r. 1863 prof. přírodopisu na vyš. dívčí škole v Praze; kde působil do r. 1897. S. jako literát náleží k nejpřednějším českým spisovatelům populárním, kteří dovedli formou velmi šťastnou a poutavou podávati mládeži i širším vrstvám čtenářstva poučné obrázky z přírody. Jsou to zejména Obrazy z přírody (Pr., 1863—64), Život zvířat v »Matici lidu« (t., 1872, 1873, 1874 a 1878, 4 díly účastní se všech jeho podniků, sjezdů a jedspříručním atlasem), Zdbavy přírodopisné nání, směřujících ke zdokonalení čes. školství (t., 1877) a oblíbené Veselé prázdniny (t., středního a ke zlepšení stavovských poměrů 1880). Ve »Sbirce spisů pro mládež« vydal sedmero prací přiléhajících těsně k »Životu nejzasloužilejším členům (od r. 1863) »Jedspřítova v němž čile a vydatně nání se všech jeho podniků, sjezdů a jedspřítova na náleží k nejstarším a sedmero prací přiléhajících těsně k »Životu nejzasloužilejším členům (od r. 1863) »Jedzvifat« a to: Ze života opic (1894); O hmyzotravcích (1896); O netopýrech (1896); O šelmách kočkovitých (1897); O šelmách kunovi-tých (1897); O šelmách medvědovitých (1897) a O selmách psovitých (1897). Vydal též ně-které cvičebnice pro divčí školy: Zoologie čili živočichosloví a živočichopis (Pr., 1865), podle 12. vyd. Schödlerovy » Knihy přírody«, prvním místopředsedou měst. statistické komkterou s J. V. Jahnem (v. t. 9.) přeložil misse, v letech 1901—04 byl členem okr. za(jemu náleží díl II.); Fysika (t., 1869); Stručná stupitelstva na Kr. Vinohradech a jest česttélo- a zdravovéda pro školy i domácnost (t., 1874); O svétle. Několik pojednání přírodozpytných (t.); do programmů vyš. školy div.: Naše kuchyně (1888–89); Vlastnosti dobré hos-podyně (1893–94) a životopis V. Gablera (1897—98). Přispival též do soudobých časo-pisů, zejména do »Živy« (1858—61) a do Kobrova »Slovníku Naučného«.

Slov. Naučného« a j. a vydal fadu cvičebnic pro školy střední a měšť. Jsou to: Arithme-tika pro I., II. a III. tř. škol reálných (Pr., 9. vyd., 1904); Arithmetika pro nižší třídy gymnasií a reál. gymn. (t., 1877, 3. vyd.); kladové měřictví a rýsování pro nit. třídy škol střed. a pro školy měštanské (Pr., 1875); s inž. F. Čechačem vydal Frsikální diagramy pro školy vysoké, střední a průmyslové. »Arithmetika pro střed. školy« byla (r. 1886) přeložena prof. Vlad. Šakem a Theod. Šiškovem do bulharštiny. Vedle toho S. měl hned od počátku velkou účast v rozvoji českého těsno-pisu, jsa od r. 1863 členem spolku »Čes. stenografů Gabelsbergerských« (jehož se stal členem čestným), byl dlouhá léta komorním stenografem na sněmu království Čes., po 25 let vyučoval těsnopisu na školách středních, od r. 1887 je členem a od r. 1902 před-sedou zkušební kommisse pro učitele těsno-pisu na školách středních. Byl též činný při různých vydáních »Čes. těsnopisu«. Vedle toho jest éxaminátorem fysiky při zkouškách kandidátů učitelství na 2třídních školách obchodních atd. S. jest spoluzakladatelem a od r. 1894 starostou »Ústředního spolku čes. professorů v Praze«, v němž čile a vydatně noty čes. mathematiků«, v níž je nyní místopředsedou. S. zasáhl též do života veřejného; od r. 1891 zasedal ve sboru obec. starších za Nové město, r. 1892-94 byl měst. radním, členem různých odborů školních, vrchním dozorcem útulků chudé mládeže školské a měst. opatroven, od r. 1893-99 ným měštanem v Neveklově.

3) S Polykarp, spisovatel čes. (* 1858 v Plzni). Po studiích gymn. ve svém rodišti a univers. v Praze povýšen byl r. 1884 na doktora veškerého lékařství, pak působil jako pluk. lékař v Praze, v Kotoru, v Krivošiji, v Král Hradci a nyní je štábním lékařem v Těšíně. Od r. 1887 – 1902 podnikal skoro 2) S. Václav, spis. čes. (* 29. srp. 1842) každoročně delší cesty po Italii, Francii, v Tloskově). Po studiích gymn. a univers. Anglii, Německu, Dánsku, Belgii a Hollandv v Praze vyučoval (v l. 1867—71) na soukr. sku. Vedle toho byl literárně činný, hlavně ústavech středních dra Fr. Čupra, dra A. v belletrii, napsav celou řadu obratně psa-Wiechowského a dra Ig. Maade v Praze, ných novell a humoresek do »Lumíra« (r. 1879 r. 1871—72 stal se supplentem a potom pro- až 1882) a jiných časopisů, o sobě pak vyfessorem na I. čes. reálce v Praze; r. 1895 dal některé z nich ve sbírce novell Z arény jmenován ředitelem nově založené reálky na řití (Pr., 1884, v »Knihovně pro český lid«). Král. Vinohradech a od r. 1904 působí opět jeho čtyřaktové činohře Magdalené (t., 1892) a jiných časopisů, o sobě pak vyfesně na na na prosenit z fondu Tvlova. jako ředitel na I. čes. reálce v Praze na No- byl udělen akcessit z fondu Tylova; je to vém městě. S je literárně činný. Přispíval hra divadelně působivá, ač scénické effekty do »Čas. pro pěstování mathem. a fysiky« její tu a tam nejsou dosti psychologicky odů(Kterak zacházetí s galvanickými články Le- vodněny, připravujíce hru částečně o lite-

rární hodnotu. Po různu psal též články od- o prawnej stronie równouprawnienia narodoborné, někdy i jinojazyčně. R. 1889 významenán ryt. křížem černoh. řádu Danilova, r. 1900 zlatým záslužným křížem s korunou a r. 1904 ryt. křížem řádu Františka Josefa.

Stary vyskytuje se zhusta jako přídavné jm. určovací při jménech místních a zeměpisných. Články zde scházející hledati jest pod přislušnými jmény podstat-nými, na př. S. (Staryj) Bychov viz By-chov; S. Čerkassk (Staročerkasskaja) viz Čerkask 1); S. Dvůr (Althof) viz Dvůr 34) a 35); S. Hamr (Althammermuhle) viz Hamr 7); S. Jicin (Alttitschein) viz Jicin 3); S. (Staryj) Krym viz Krym 2); S. (Staryj) Oskol viz Oskol 3); S. (Stary) Sącz viz Sandecz 2) atd.

Stary styl, s. počet, letopočet podle kalendáře juliánského, viz Kalendář, strana

778 a a 780 b.

Starý svět, název Evropy, Asie a Afriky na východní polokouli zemské proti Novému s v ět u, t. j. nově objevené Americe, při čemž Australie ponechává se úplně stranou (jinak srv. čl. Díly světa). Co se času týče, národové S-rého světa jsou ti, kteří vystupují v dějinách evropských, asijských a afrických v dobách před narozením Kristovým.

Starý Žákon viz Bible, str. 6 b.

Starzeński Leopold, hrabě, spisovatel pol. (* 1835 v Tarnopoli — † 1904 na svém statku v Podkamieni), napsal hojně historických populárních dramat, jako Syn Bohdana (1868); Starosta wieluński; Legat hetmana (1869); Gwiazda Syberyi (1881); Powrót konfederata (komedie, 1869); Sen trefnisia (1882) z dob Jana Kazimira.

Starzyński: 1) S. Stanisłav Doliwa (* 1785 – † 1851), spisovatel polský, známý také svým pseudonymem Stach z Zamiechowa, pocházel z rodiny šlechtické usedlé ▼ Podolí, ale ok. r. 1836 prodal zděděné statky a přestěhoval se do Haliče. Písně jeho v lyrické sbirce Spiewki i wiersze Podolanina (Varš., 1830) vynikají něžností a namnoze v celém bývalém Polsku znárodněly. Vedle původní komédie Bankocetle przecięte (1836) přeložil některé kusy Grillparzrovy, Augie-

rovy, Scribeovy, Pironovy, Wernerovy a j.
2) S. Stanisław rytir, právník polský (* 18. dub. 1853 ve Snowiczi v Haliči). Vystudovav r. 1876 práva ve Lvově, byl tam r. 1879 povýšen na doktora práv. Aby se zdokonalil v právech, studoval ještě na univ. videňské a mnichovské. V l. 1876-79 byl v praxi u místodržitelství ve Lvově. R. 1883 habilitoval se na univ. ve Lvově pro obor všeob. a rak. práva státního. R. 1889 stal se mimoř. a r. 1892 řád. professorem. V l. 1884 až 1888 byl poslancem na radě řísské z kurie velkostatků, od r. 1901 jest poslancem na novo. Zvolen byv r. 1902 za rektora lvovské university, nepřijal volby za příčinou činnosti poslanecké. Hlavní vědecké práce S-kého Bou: O t. zw. ustawodawstwie tymczasowem (Lvov, 1883); Kilka kwestyi spornych z za- tosti vyznačuji se s-a Aischylova, kdežto kresu prawa politycznego (t., 1883); Uwagi u Sofoklea a celkem též u Euripida pravi-

wości (t., 1884); Sprawa języka państwowego w Austryi (t., 1884); O pierwszej konstytucyi austry ackiej; jej geneza i ocena (Krakov, 1890); Konstytucy a Trzeciego Maja na tle współczesnego ustroju innych państw europejskich (Lvov, 1892); Charta Leopoldina (t., 1893); Historya Uniwersytetu Lwowskiego 1869-94 (t., 1894): Studya z zakresu prawa wyborczego (t., 1897); Das Reichsgericht und die Virilstimmen (t., 1900); Codex juris politici czyli austryackie ustawy konstytucyjne od r. 1848 poczawszy (t., 1903). Vedle četných menších prací a brošur S-kého týkajících se zákonodárné činnosti haličského snému a rozličných otázek práva ústavního a správního uvésti sluší články jeho v Mischler-Ulbrichově »Oesterr. Staatsworterbuch «: Delegationen, Gemeinsame Angelegenheiten, Reichsrathswahlordnung, Zollu. Handelsbûndnis, dále stat Reforma regula-minu austryackiéj Radv Państwa (»Przegląd prawa i admin.«, Lvov, 1903) a článek Sprawa paragrafu 14. ustawy zasadniczej o reprezentacy i państwa (»Czasopismo prawnicze i ekonom.«, Krakov, 1904).

Stas Jean Šerváis, lékařa chemik belg. 1813 v Levně — † 1891), byl po delší dobu professorem na voj. škole v Brusselu. Od r. 1841 byl členem akademie belgické. Zkoumal nejprve sloučeniny organické, jako floridzin, acetal a j., potom s Dumasem ato-movou váhu uhlíku, jakož vůbec o přesné určování atomové váhy prvků získal sobě veliké zásluhy. Také pracoval v oboru chemie theoretické a analytické a v chemii soudní naznačil způsob, jak možno dokázati alkaloidy ve zvířecích substancích Jeho práce, roztroušené po odborných čas., vyšly v Brusselu 1894 jakožto Oeuvres completes (3 sv.). Srv. Spring, Notice sur la vie et les travaux

de J. S. S. (1893). Stase [-ze], z řec. stasis, stání, stanovisko, postavení; v lékařství městnání se krve v těle.

Stasiak Ludwik, soudobý malíř polský, od něhož třeba uvésti: V žitě, Ráno, Z pod téže střechy, Z Prokocima a jiné krajinomalby a genry.

Stasimon [-zi-], v řeckém dramatě sborový zpěv, jenž dělí od sebe dvé epcisodií. Jméno to neznačí snad, že sbor s. přednášel stoje — bývalť zpěv jeho provázen často tancem —, nýbrž smysl jeho jest ten, že sbor zpíval je tehdy, když již zaujal své určité stanovisko v orchéstře, na rozdíl od zpěvu vstupného (parodos) a závěrečného (exodos), přednášeného jednak při příchodu do orchéstry, jednak za odchodu z ni. Co do 10zsahu s. u Aischyla obyčejně se skládá ze tří dvojic strof (syzygii), u Sofoklea a Euripida ze dvou, od kteréhož pravidla však vyskytují se u všech tří mistrů výjimky. Mimo pravidelné strofy a antistrofy nalézáme tu někdy též epódy nebo i rozčíenění komma-tické. Rhythmickým bohatstvím a rozmanijednotlivým osobám. Obsahem svým přimyká | se k dramatickému svému okolí nejvíce u Aischyla a Sofoklea, kdežto u Euripida tato souvislost bývá často velmi volná. V komédii vyskytují se sborové zpěvy analogické se s-em tragédie jenom v té části, jež následuje po parabasi, a jsou jen skrovného

Stasinos [-zi-] z Kypru, jeden z básníků, jimž připisovalo se autorství kyklického eposu Kypria (srv. Rekové, strana 490 a).

Stasjulevič Michajil Matvějevič, publicista a historik rus. (* 1826), vzdělal se na univ. petrohradské a dosáhl dissertacemi Afinskaja gegemonija (1849) a Likurg afinskij (1851) hodnosti magistra a doktora, načež habilitoval se praci Zaščita Kimonova mira na petrohr. univ. za docenta všeobecných dějin. Později dovršil vzdělání za hranicemi a r. 1859 stal se mimorádným prof., ale v říjnu 1861 pro studentské nepořádky opustil s A. N. Pypinem. V. D. Spasowiczem, B. J. Utinem a S. Kavelinem universitu a byl v l. 1862—66 členem vědeckého komitétu ministerstva nár. osvěty. Byl také učitelem dějin v carské rodině a vyučoval nynějšího cara. Veliké oblibě těší se jeho Istorija srednich věkov (1862–65, 2. vyd. 1885-87). Opustiv státní službu, založil r. 1865 známý měsíčník »Věstnik Jevropy« (nazvaný tak z piety ke Karamzinovi), který posud rediguje a jenž náleží k nejpřednějším revuím rus. O sobě vydal ještě: Oprt istoričeskago obzora glavnych sistėm filosofiji istoriji. Vedle činnosti redaktorské a publicistické, soustředěné ve »Věstniku Jevropy«, S. jest také horlivým pracovníkem v petrohrad. dumě (od r. 1881), jmenovitě jako předseda školské kommisse. K uctění jeho zásluh zatožena trojtřídní národní škola pro 150 chlapců, nazvaná jeho jménem. Jeho přičiněním stoupl počet nár. škol v Petrohradě ze 262 na 344 s 21.285 žáky a počet nedělních škol z 8 na 22 s 1308 žáky. I v jiných kommissích vyvíjel neúnavnou činnost. R. 1900 vzdal se předsednictví městské školní rady pro neshody se starostou, ale ostatní hodnosti podržel. V l. 1887-99 byl též čestným

smírčím soudcem pro Petrohrad. Snk.

Stasov: 1) S. Vasilij Petrovič, architekt rus. (* 1769 — † 1848), sloužil ve vojště a vzdělal se odborně za hranicemi. R. 1807 dosáhl titulu prof. akademie sv. Lukáše v Římě. Navrátiv se do vlasti, sloužil v cís. kabinetní kanceláři. R. 1811 za projekt pomníku rus. vojínům, padlým pod Poltavou, dosáhl hodnosti akademika. Hlavní jeho práce jsou: lyceum při Carskoselském paláci: Narvská triumfální brána (1827); kathedrála Pro-ménění Páně (1829); Trojická kathedrála Iz-majlovského pluku (1835); Moskevská trium-

fální brána v Petrohradě a j.

dlem jest sklad logacedický. S. z pravidla studoval práva a vstoupil do státní služby, bylo zpíváno celým sborem; jen výjimkou ale již r. 1851 šel do výslužby a odjel za připadal přednes jeho částí polosborům nebo hranice. Pobyv v Italii, vstoupil do kommisse barona Korfa, sbírající materiál k životopisu Mikulase I., a napsal Molodyje gody imp. Nikolaja I. do vstuplenija jego v brak; Obzor dějatěljnosti III. otdělenija sobstvennoj Jego Vel. kanceljariji v prodolženije carstvovanija imp. Nikolaja I.; Istorija popytok k vvedeniju gregorianskago kalendarja v Rossiji i v nekotorych slavjanskich zemljach (podle pramenů státního archivu v obmezeném počtu exemplářů). Všechny práce tyto byly vydány ku přání Alexandra II., v jehož vlastní kanceláři S. sloužil po 20 let. V l. 1856—72 účastnil se všech prací v umělec. oddělení veřejné knihovny petrohr. a r. 1872 stal se knihovníkem tohoto oddělení. Na počátku r. 1860 stal se redaktorem »Izvěstí« archaeol. společnosti a tajemníkem národopis. oddělení zeměp. musea, jež vspořádal s V. A. Prochorovem. Akademie nauk svěřila mu pak rozbor spisů D. A. Rovinského (»Ob istoriji rus. gravjury«), Makarije (o novgorodských starožitnostech), S. A. Davydové (o dějinách a technice rus. krajkářství) a j. Četné jeho studie z oboru dějin, archaeologie, národopisu, dějin literárních, z hudby a j. rozptýleny jsou po různých časopisech. Z důležitějších jsou: Vladimirskij klad (1866); Rus. narodny j ornament (1872); Jevrejskoje plemja v sozdanijach jevropejskago iskusstva (1873); Stolicy Jevropy (1876); Pravoslavnyja cerkvi v zap. Rossiji v XVI. véké (1880); Zamětki o drevnérus. oděždě i vooruženiji (1882); Dvadcat pjat let rus. iskusstva (1882-83); Tormazy rus. iškusstva (1885); Koptskaja i efiopskaja architektura (1885); Kartiny i kompoziciji, skrytyja v zaglavnych bukvach drevnich rus. rukopisej (1884); Tron chinskich chanov (1886); Armjanskija rukopisi i jich ornamentika (1886) a j. Vedle toho napsal množstvi kritických rozborův o pracích I. Rěpina, M. Antokolského, V. Vereščagina, životopisy umělců K. Brjulova, A. A. Ivanova, A. a I. Gornostajevů, I. Rěpina, V. Vereščagina, V. Perova, I. Kramského, V. Prochorova, V. Vasněcova, H. Polěnovy a mn. j. R. 1884-87 vydal z rozkazu carova na státní útraty monumentální dílo Slavjanskij i vostočnyj ornament po rukopisjam ot IV. do XIX. věka (též s franc. textem). V uměleckých recensích svých S. vždycky klade hlavní váhu na obsažnost a národní osobitost uměleckého díla. Jeho přesvědčení, i když vyvolávalo polemiku, bylo vždy upřímné. Se zvláštní horlivosti potiral snahy t. zv. dekadentismu. V dějinách literatury věnoval nevšední úsilí otázce původu bylin. Spadá sem hlavně spis Proischožděnije rus. bylin (1868), jenž svoji smělostí a otevřeností vzbudil svého času bouřlivý ohlas a ohnivé protesty. Proti theorii S-a, hlásajícího, že rus. byliny jsou pouhou bledou kopií epických pověstí východních, přejatých z druhých rukou a nemajících 2) S. Vladimir Vasiljevič, umělecký v sobě nic samostatného, národního, ba nekritik a archaeolog rus., syn před. (* 1824), podávajících ani odlesk společenského života

své doby, vystoupili hlavně Buslajev, Hilferding, J. Někrasov, A. Veselovskij, Vsev. Miller, Or. Miller a j. Ač theorie tato byla vědou odmitnuta, přece S. dal popud k hlubšímu, jmenovitě srovnávacímu studiu bylin, kterážto práce dosud není skončena. Ano v jednotlivostech některé vývody S-a uznány správnými. Hlavní myšlenka jeho o vých. původu látek některých bylin oživla v pracích V. F. Millera a G. N. Potanina, kteří ovšem pracují na podkladě jiném než S. Ač S. byl nepřítelem lživlastenectví, přece horlivě hájil i na půdě kritiky literární národního rázu literatury v nejlepším smyslu tohoto slova. S. byl také časopiseckým bojovníkem nové hudební školy rus. Od r. 1847 nebylo v rus. hudbě význačnějšího zjevu, který by unikl jeho pozornosti. Nebyl pravým hudebnikem specialistou a nepouštěl se do analyse formální stránky díla, ale se zápalem hájil jeho aesthetického a dějinného významu. Ohnivá láska k domácímu umění zaváděla ho někdy příliš daleko ve volbě výrazu jeho nadšení, ale v ocenění význačného, svérázného a nadaného zjevu zřídka se mýlil, tak ie jmeno jeho tesné jest spojeno s vývojem rus. hudby ve 2. pol. XIX. stol. (srv. Rusko, str. 290 a). Co do upřímnosti svého přesvědčení, ryzího uměleckého nadšení a zimničné horlivosti i vroucnosti neměl v hudební kritice snad sobě rovna, tak že v té příčině mnozí staví jej po bok Bělinskému, jenž předstihl S-a ovšem svým literárním nadáním. Velikých zásluh dobyl si S. jako upřímný přítel, umělecký důvěrník a rádce mnohých skladatelů, zejména Musorgského, Rimského-Korsakova, Glazunova a j., jejichž životopisy (podobně jako životopis Glinkův), paměti, korrespondenci atd. vydával. V té příčině zvláštní význam má vydaná jím korrespondence Glinkova, Dargomyžského, Sěrova, Borodina, Musorgského, kn. Odojevského a pod. Srv.: V. V. S. Očerk jego žizni i dějatěljnosti kak muzykaljnago pisatělja (»Rus. Muzyk. Gazeta, 1895); Pypin, Istorija russkoj etnografiji II., 156 sl. (bibliografický seznam statí). Sebrané spisy jeho vyšly v Petrohradě Šnk. (1894, 3 d.).

Stasova Naděžda Vasiljevna, dobroditelka rus. (* 1822 - † 1895), sestra Vladimira Vasiljeviče Stasova, nabyla domácího vzděláni, jež stále doplňovala, a věnovala veškeré své síly osvětové činnosti ve prospěch rus. žen. Založila v Petrohradě s několika družkami společnost levných bytů pro chudé ženy a pracovala ku povznesení pokleslých žen. Nějakou dobu vyučovala na nedělních školách, načež působila ve společnosti žen, opatřujících práci intelligentním po vyšším ženském vzdělání a hlavně jejím přičiněním r. 1870 zahájeny veřejné před-nášky, t. zv. »Vladimirské kursy«, jež byly předchůdci stálých vyšších kursů ženských,

vydržování těchto kursů setrvala do smrti. Vedle toho byla od r. 1893 předsedkyní spolku absolventek kursů. R. 1894 k jejímu návrhu založen spolek »Dětská pomoc«, která zřídila jesle« jejího jména. Srv. Vl. Stasov,

N. V. S. (Petrohrad, 1899).

Stassfurt, m. v okr. Calbe pruského vlád. obv. magdebúrského nedaleko anhaltšké hranice nad ř. Bode, při trati Magdeburk-Aschersleben a Blumenberg-S., má 20.011 obyv. (1900), z nichž 1963 katol. Má zbytky starých hradeb, chrám sv. Jana z XV. stol.; několik nových kostelů, vyšší měšť. školu, strojírny, kotelny, rozsáhlé královské solné doly a těžařstvo Ludvíka II.; mimo to je sídlem horního úřadu.

Stassfurtské soli jsou soli draselnaté a hořečnaté, jež se vyskytují hlavně ve svrchních polohách solného lože stassfurtsko leopoldhallského i jiných menších v sev. Ně-mecku, dílem sdruženy se solí kamennou jako její příměs, dále do vyšších poloh však nad ni převládajíce. Jsouce jediným velikým přirozeným pramenem drasliku a jeho sloučenin, dále hlavním pramenem hofčiku a brómu, s. s. mají neobyčejnou důležitost průmyslovou. Největší ložisko, stassfurtské jihozáp. od Magdeburka, přísluší ke svrchnímu permu mořskému č. Zechsteinu (srv. Permský útvar, str. 500 a) a jeví od zpodu vzhůru tento sled oblastí (Regionen): 1. o. anhydritová, složená ze soli kamenné s tenkými vrstvami anhydritu, mnohonásobně se solí se střídajícími; 2. o. polyhalitová, v níž stále ještě převládá sůl kamenná, ač ne tak jako v prvé, a spolu s ní se vyskytuje polyhalit 2 $CaSO_4$. $MgSO_4$. K_1SO_4 . H_1O ; 3. oblast kieseritová, v níž sůl kamenná střídá se s vrstvami bílého kieseritu $MgSO_4$. H_2O a červeného carnallitu KCl. MgCl₂. 6 H₂O, stále ještě do dvou třetin hmoty ložiska zaujímajíc; 4. nejvýše jest uložena oblast carn allitová, kde tato červená, hygroskopická sůl skládá ložisko z větší části, majíc přimíšenu sůl kamennou, kieserit a některé sloučeniny jiné více porůznu, jako sylvin KCl, kainit Mg SO₄. KCl. 3 H₂O, tachyhydrit CaCl, .2 MgCl₂. 12 H₂O, boracit a j. borany atd. Nad carnallitovou oblastí jest uložen ochranný příkrov nepropustného slaného jilu a pak svrchní vrstva anhydritová; nad tou místy ještě lože velmi čisté, jen málo poly-halitem promíšené mladší soli kamenné. Celková mocnost všech souvrství ložiska přesahuje 1000 m. Hlavní důležitost mají soli draselnaté a hořečnaté, především carnallit, kieserit, kainit a sylvin; nazývají se též solmi odklizovými č. solmi matečných louhů (Abraum-, Mutterlaugensalze). Mino Stassfurt jsou dívkám a ženám. Od r. 1867 byla v čele snah známa větší množství solí draselnatých a hořečnatých pouze v mladších třetihorách u Kałusze v Haliči (záp. od Stanisławówa), kde se vyskytují rovněž ve vyšších polohách solného lože a příkrovem nepropustného jilu založených r. 1878 pod vedením prof. Bestu-i sádrovce jsou kryty; hlavní solí jest tu ževa-Rjumina. S. byla kurátorkou těchto kainit, vedle něhož ještě sylvin ve větším kursův až do r. 1889. Ve výboru spolku pro množství se naskýtá. Lože kaluszské však

vydatností svojí daleko nedostihuje lože ních 321/9 mill. q. Srv. F. Pfeiffer, Handbuch stassfurtského. Geologické podmínky vzniku s-kých s-li byly zajisté zcela zvláštního rázu lokálního, že umožnily vykrystallování a uchování sloučenin tak snadno ve vodě rozpustných. Podle mínění nyní nejrozšířenějšího, vypracovaného hlavně Ochseniem, s. s. ukládaly se v zátoce od ostatního moře oddělené hrází, která zamezovala stálé vyrovnávání solného obsahu zátoky se studiemi do ciziny. Byl v Lipsku, Gotinkách, širým mořem, ale byla tak nízká, že přes ni prodlel v Paříži, kde spřátelil se s francouzmořská voda mohla se odcas prejevana mohla se výsledních politických idel Rousseauovych. ve prajevaní soké temperatury místa a při nedostatku oddal se též studiu věd přírodních, zvláště sladkovodních přítoků stálým odpařováním geologii. Procestoval Alpy a Apenniny, postával se roztok solný vždy koncentrovaněj- byl v Italii. R. 1772 vrátil se do vlasti. Stal mořská voda mohla se občas přelévati a naukládati. Pořad vylučování sloučenin kromě soli kamenné v mořské vodě obsažených závisel v první řadě na jejich rozpustnosti ve vodě, tak že nejprve se usazoval nejméně rozpustný anhydrit, pak snáze rozpustný polyhalit a nejdéle zůstávaly rozpuštěny nejsnáze rozpustné soli hořečnaté a draselnaté, i z těch opět kieserit dřive vykrystalloval než hygroskopický carnallit; avšak vedle rozpustnosti učinkovaly tu ještě vlivy jiné, a to kvantitativní poměr různých sloučenin pospolu v mořské vodě obsažených, teplota i rychlost vylučování jednotlivých solí. Podminky tyto pro každý jednotlivý minerál stassfurtských loží byly experimentálně sledovány J. H. van't Hoffem a jeho školou v řadě proslulých prací. — Usazení a zachování vrchnich, velmi snadno rozpustných soli však bylo umožněno pouze tím, že spojení se širým mořem bylo přerušeno (hráz vyzdvižena nebo pískem zvýšena) a tak zátoka přeměněna v solné jezero; uplným vyschnutím tohoto usadily se konečně i nejrozpustnější svrchní soli, načež celé ložisko bylo pokryto (snad zaváto) vrstvou solného nepropustného jílu. Moře, jež tato solná lože později znovu pokrylo, osadilo pak nad nimi ještě vrstvy střed-niho anhydritu a mladší soli kamenné. — Zužitkování s-kých s-lí jest dvojí: solí surových, pouze mletých neb na koncentrovanější obsah draslíku upravených užívá se jako důležitých minerálních hnojiv, je?, kombinována s jinými, osvědčila se výhod-nými na nejrůznějších druzích půd a pro největší čásť rostlin pěstovaných, zvláště pro ty, u nichž záleží na co možná obsahu škrobu a cukrů největším: brambory, révu vinnou, ovocné stromy, řepu, dále pro chmel, tabák a lustěniny i obilí. Druhá čásť soli zpracuje se na lučebniny technicky důležité: ledek draselnatý, potaš, draslo, chlorečnan, manganistan, chróman a dvojchróman draselnatý, kamenec, cyankalium, draselnaté vodní sklo, hořkou sůl, chlórid hořečnatý, veškeré prae-paráty brómové atd. S rostoucím významem s-kých s-lí v hospodářství i průmyslu roste též jejich spotřeba i produkce, a od r. 1861, kdy A. Frank zahájil jejich zužitkování, do r. 1902 stoupla jejich hornická těžba na ročdomské při řece Černé, asi 20 km od hranic

der Kali-Industrie (1887); Precht, Die Salz-Industrie v. Stassf. (5. vyd. 1891) a H. Pax-

mann, Die Kaliindustrie (1899). Fr. SI-k.

Staszio (zřídka Staszyc) Stanisław
Wawrzyniec, politik a spis. pol. (* 1755
v Pile ve Velkopolsku — † 1826). Byl syn
starosty pilského a po vůli rodětů věnoval se bohoslovi. Po jejich smrti odebral se za skými encyklopedisty a stal se hlasatelem se vychovatelem u proslulého Ondřeje Zamojského, »polského Lykurga«, a učitelem franc. literatury na akademii, kterou Zamojski založil v Zamości. V l. 1779—85 vydal pre-klady z Racinea, Buffona, Floriana, Thomsona. V Zamości obiral se politikou. R. 1785 vydal: Uwagi nad {yciem Jana Zamojskiego, knihu, která byla velice čtena a posuzována a v níž za ideál vyhlásil dobu Štěpána Báthoriho; r. 1790 vydal Przestrogi dla Polski z teraźniejsznych Europy związków i z praw natury wypadające. S. ve spisech těch jeví se jako republikán, zastance ideje osvobození lidu od poddanství, demokrat, svalující vinu upadku vlasti na magnáty polské, ale zároveň i jako veliký patriota. R. 1801 z úspor zakoupil si hrubieszowské panství v lublinském vojvodství. Zařídil je, lidu poddanému ve smysle svých zásad udělil svobodu, panské pozemky věnoval obci. Působil jako lidumil, osvícenec a podporovatel věd a uměni. Od Thorwaldsena zakoupil pro Varšavu pomník Koperníkův. Od r. 1808 byl presidentem Společnosti přátel věd (Towarzystwo przyjaciół nauk); staral se též horlivě o zvelebení zanedbaného hornictví v král. Polském. S. stal se č.enem kommisse pro vyučování a záležitosti náboženské, čestným státním ministrem, zasedajícím ve státní i správní radě království. Ve státní radě velkovévodství Varšavského (1812) zachránil školní fond před rozchvácením. R. 1815 po pádu Napoleonově vydal: Myśli o równowadze politycznej w Europie, a dilo geologické: O ziemiorodztwie Karpatów i innych gór i równin Polski. S. pokoušel se i na poli básnickém, skládaje verše původní (didakt. báseň Rod ludzki) a překládaje, zvláště z Homéra, ale snaha jeho v tomto oboru zůstala bez úspěchu. S. byl přítelem politiky císaře Alexandra I. jakožto obnovitele Polska po kongressu Videnském a toužil po sjednocení všech Slovanů v čele Ruskem. Srv.: Dzieła S. S-a (1815-21, sv.); biografie Wlad. Zawadzkého (1860) a J. Wojewodzkého (1879): Stanisław S.; Pypin-Spasowicz, Hist. lit. slov. (čes. překl.) II., 107 sl.; A. Kuliczkowski, Zarys dziejów liter. polskiej (1884), 284-289.

haličských; má 8500 obyv. (1897), kat. ko- odůvodnění své existence vůbec nepotřebuje. stel, 2 synagogy, 3 školy a značný průmysl (majolikové zboží) a soukenictví. S. povstal v XVI. stol.

Staszyc viz Staszic. Stašek: 1) S. (též Staschek) Ignác Florus, fysik čes. (* 1782 ve Výškově na Mor. — † 1862 v Praze). Studoval v Kroměpiaristský chrám i ústav v Litomyšli vyhořely, přičinil se zejména zavedením soukroprogrammů gymn. litomyšlského a r. 1859 vydal populární rukověť astronomie *Erleuch*tete Vorhalle zum Tempel des Unendlichen. Srv. >Živa 4 1862.

Stašev viz Staszów.

Na Stašioh viz Stachy. Stašov: 1) S., ves v Čechách, hejtm. a okr. Hořovice, fara Praskolesy, pš. Ždice; 85 d., 572 obyv. č. (1900), 2tř. šk., mlýn. Původně S. uvádí se mezi zbožím kláštera

vitas atd.), řec. πόλις, maď. állam a j.

obrazně; b) určité uzemi, territorium, na by slo o složem pri které státní moc se vztahuje: bez území, právních norem. (Srv. též Policejní stát.) právě tak iako bez národa, není s-u; c) jed- II. Vznik s-u. Ptáme li se, jakým způsonedílná; d) tato nedílná státní moc musí býti také nejvyšší, t. j. nad tuto státní moc vyšší moci ve s-e není; ve příčině té mluvime způsobem, kdy a kde vzaly původ svůj in-

8. a proč zvláště s těmi institucemi, jež jemu již existují — t. zv. sekundární či dru-jsou vlastní, tedy otázkou po odůvodnění hotné tvoření s-u. existence s-u, zanášeli se myslitelé od nej- a) Pokud prvé otázky se týče, jest ne-

Na druhé straně pak theorii, jež otázkou po důvodě s-u se zanášejí, lze uvésti celou řadu a vyjímáme z nich pouze několik nejdůležitějších. Jest theorie, že s. jest instituce samým božstvem ustanovená, tudíž dílo boží – to jest nejstarší semitsko-orientálské pojetí s-u, kdežto v době křesťanské patristická a scholastická filosofie hleděla na s. říži a r. 1799 vštoupil do řádu piaristů, načež stická a scholastická filosofie hleděla na s. r. 1805 posvěcen na kněze. V l. 1809—11 spíše jako na dílo ďábla (sv. Augustin) a ze učil mathematice a fysice na piaristském známé theorie o dvou mečích dovozovala ustavě v Mikulově, pak od r. 1812 po 43 let vyvýšenost církve jakožto instituce božské v Litomyšli, kde byl později rektorem a nad s-em jakožto dílem lidským, ne-li doředitelem gymnasia (do r. 1857). Když r. 1814 konce ďábelským; jiná jest t. zv. theorie nad s-em jakožto dílem lidským, ne-li do-konce ďábelským; jiná jest t. zv. theorie moci, jež ve s-e vidi toliko dílo násili a důvod s-u klade v oprávněnost panství silmých sbírek, aby znova byly vystavěny, a nějšího nad slabším, jiná opět t. zv. the ozvláštní zásluhy si získal o rozhojnění fysirie práva — theorie patriarchální (vývoj kálních sbírek gymn. Z oboru fysiky psal s-u z rodiny), theorie patrimoniální (s. jest několik rozprav do rozličných čas. a do něm. majetkem vladařovým), theorie smluvní (s. vznikl smlouvou, Rousseau: Contrat social) dále jest theorie éthická — s. jest mravni nutnosti, vyžadovanou řádem světovým – a konečně theorie psychologická – člo-2) S. Antal, pseud. Ant. Zemana (v. t.). věk prý povahou svou tíhne ke společenství, ke s-u (Aristoteles: ἄνθοωπος ζωον πολιτικόν; Grotius: Homini proprium sociale, t. zv. appetitus societatis). Zde ovšem neni mista k jednotlivým theoriím těmto přihlížetí zevrubněji.

Účel s-u. S otázkou, proč zde s. jest, úzce souvisí otázka, k čemu jest zde s. ostrovského. – 2) S., ves t., viz Staršov. účel s-u; i v této přičině vystupuje celá fada Stát, z lat. status (tak jako it. Stato, fr. État, | theorii, z nichž nejdůležitější jsou celkem ově: šp. estado, něm. Staat, angl. state atd., ač pro jednak za výhradný účel s-u klade se posky-pojem sám latina užívá výrazu respublica, ci- tovatí pokud možno nejvyšší bla ho jak jednotlivci, tak i celé společnosti lidské – theo-I. Pojem, důvod a účel s-u. S. jest rie eudaimonisticko-utilitaristická, trvalý (organický) svazek lidstva určité ter- jež důsledně vyvrcholila v t. zv. s-ě poliritorium obývajícího v jedinou vůli a v jedinou moc nejvyšši. Jsou tedy jednotlivé bezpečiti právní bezpečnost všech obznaky s-u: a) trvalý (a organický) svazek lidstva, t. j. národ (ve smysle politickém); pojest přesvědčení, že účelem s-u jest napojest přesvědčení, že účelem s-u jest napokud pak přísudku »organický« se týče, sluší máhati k dosažení všech životních úkolů lidu ihned připomenouti, že tento přísudek od státním svazkem spojeného a rozeznávání mnohých spisovatelů jest popírán, ježto prý mezi t. zv. s-em právním a s-em policejním jest to nemístná analogie z biologie, jež pro nabylo významu jiného. Nazýváme totiž nyní sociologii k niže státová z služí s zátová. sociologii, k níž státověda zajisté náleži, místa právním s-em takový s., jehož instituce ponemá; mínění toto je zajisté správné a možno skytují dostatečné záruky, že při výkonu tedy přísudku »organický« užívati nanejvýš státní moci bude v každé příčině, tedy i když obrazně; b) určité území, territorium, na by šlo o omezení práv individuálních, šetřeno

nota vůle a jednota moci: státní moc jest bem s. vznikl, jest nám přesně lišiti dvé

otázky:

a) jak vznikl stát vůbec, t. j. jakým také o souverainitě státní (ve smysle státo-právním). stituce, jež s-u jsou vlastní — t. zv. pri-mární či prvotní tvoření s-u; b) jak Důvod s-u. Otázkou, proč vůbec jest tu vzniká s. nový v dobách, kdy ostatní s-y

starších dob až na naše časy, a právě tak sporné, že s. vůbec vzniknouti může teprve jako jest sporná definice s-u, jest sporný i dů-tehdy, když určitý národ resp. kmen zaujme vod s-u. Jsou dokonce i mínění, která tuto otázku pokládají za zbytečnou, spokojují se čítati jeho historii; avšak otázku, jakým způfaktem, že s. tu jest, a tvrdí, že s. nějakého sobem s. vzniká, resp. jak vznikají jednotliví

8 Stát.

faktorové jeho, vůbec zodpověděti nelze, a historie nás také nechává úplně bez rady. Původ s-u scil. státního zřízení hledatí sluší dávno v době předhistorické, nebot všichni kulturní národové v době, kdy vstupují na dějinné pole, mají již zřízení státní pevně a určitě vyvinuté. Historie tedy tuto otázku zodpověděti nemůže, avšak odpověď na ni dávají filosofové, tvoříce ovšem pouhé hypothese. Vznik s-u obyčejně kombinuje se s t. zv. přirozeným stavem lidstva, t. j. stavem, ve kterém lidstvo původně žilo, než vstoupilo ani ne tak na pole historické, jako spíše než vstoupilo ve společenské, pevně spořádané řády; a teprve když prý lidstvo poznalo, že tento přirozený stav jemu ke spořádanému spolužití nepostačuje, utvořilo si společenské řády a tudíž také s. Co se pak týče otázky, jak v tomto přirozeném stavu život se utvářil a proč lidstvo společenské řády si vytvořilo, mínění se dělí: jedni tvrdí, že v tomto přirozeném stavu byl život naprosto spořádaný a jen z pudu spo-lečenského vstoupilo prý lidstvo ve společenské řády (Aristotelés, Grotius), kdežto jini liči tento stav jako bellum omnium contra omnes, kde prý rozhodovaly jen hrubé násilí, nejzištnější sobecké pudy a nejnižší vášně, a teprve když prý lidstvo poznalo, že za takovéhoto stavu jakékoli spolužití není možno, tedy pouze ze snahy, aby svůj život a majetek uchránilo, nikoli z pudu společenského, vstupuje ve společenství a buduje instituce státní (Hobbes).

b) Podstatně jiného rázu jest otázka tak zv. druhotného tvoření s.u, která předpo-kládá s.y již existující. Nový s. vzniká, se-jdou-li se všichni činitelé s. tvořící, avšak způsob, jakým se to děje, jest velmi různý: jest to buď akt pouhé fysické moci, zaujme li totiž kmen trvale určité území jiné – zde scházel jeden z faktorů s-u, totiž určité territorium (ovšem tento kmen měl již před tím jinde sídlo své!) — na př. vznik germanských s-ů na půdě rozpadávajícího se s-u Rímského; aneb jest to výsledek dlouhého historického vývoje — vznik německých s-ů na půdě bývalé říše Římskoněmecké (zde scházel dlouho jiný faktor, totiž jediná vůle a moc nejvyšší) – aneb vzniká s., když lidstvo obývající určité území zorganisuje se v trvalý svazek a stvoří takto národ měna t. zv. territorií ve s-y na půdě Spojených S-ů severoamerických -, konečně vzniká nový s. ze s ů již existujících, když jeden s. rozdělí se ve dva nebo i více s-ů samostatných (Belgie a Holland po r. 1831), neb když několik dosud samostatných s ů se spojí ve s. jeden (v minulém století Italie a do jisté míry r. 1871 i říše Německá), aneb když od stávajícího s-u čásť některá se oddělí a prohlášena jest za s. samostatný (vznik s ů balkánských v XIX. stol.).

III. Formy s.u. Podle toho, při kterém subjektu ve s ě soustředěna jest státní moc, mluvíme o formě s-u. Rozeznáváme celkem roda má nemalý vliv na utváření, jakož i na

čtyři t. zv. základní formy s-u:

a) theokracii — za držitele státní moci pokládá se bytost nadpozemská, bůh, a vladař světský, je-li ovšem jaký, pokládá se za pouhého náměstka této bytosti nadpozem-

ské (srv. Kněžstvo, str. 431 b);

b) monarchii — veškera moc státní jest soustředěna v jedné osobě, ve světském vladaři, který panuje vlastním jménem; po-dle toho pak, zda tato nejvyšší moc je dědičná v určitém rodě, či obsazuje-li se trůn smrti dosavadního vladaře uprázdněný vždy novou volbou, mluvíme o monarchii dédičné a o monarchii volební (srv. Monarchie);

c) aristokracii - vládní moc vykonává pouze určitá třída lidí, tak že ostatní třídy jsou z účastenství ve vládě vyloučeny (podrobnéji, zejména o dalším dělení aristokracie

viz Aristokratie);

d) demokracii – vládní moc vykonává cely národ; tato demokracie jest buď bezprostřední, jestliže celý národ bez rozdílu k vykonávání vládní moci jest povolán starořecké malé s-y — aneb repraesentativní, volí-li si národ určité zástupce, kteří pak jeho jménem vládu vykonávají. Jest zcela přirozeno, že demokracie bezprostřední jest možna jen ve s-ech zcela malých (srv.

Demokracie).

Připomenoutí dlužno, že vedle těchto čtyř základních forem vyskytují se ještě formy rázu podružného, kde totiž jedna základní forma kombinována jest s jinou; tak rozeznáváme na př.: monarchie, kde převládá ráz aristokratický - středověké s-y stavovské —; jinde opět máme monarchie s rázem demokratickým – nynější vývojová tendence při dnešních t. zv. monarchiích konstitučnich —; jsou opět aristokracie, demokracie neb i monarchie s rázem theokratisujícim a pod.; nelze totiž život ve s-ě spořádati podle určité šablony, nýbrž potřeby a ráz národa samy určité formy státní výtvořují a je kombinuji.

Která forma s-u jest relativně nejdokonalejší, nelze s určitostí říci; pro dnešní dobu bylo by možno pouze voliti mezi monarchii a republikou (aristokracií a demokracií), ježto theokracie má pro nás význam jen historický. V té příčině již Aristotelés dovozoval, že jak monarchie (kterou on nazýval královstvím), tak i aristokracie i demokracie (podle něho politeia) jsou stejně dobré a stejně oprávněny, jen když vláda se vykonává se zřetelem na blaho celku; pokud však se vládne jen ve prospěch jednotlivce resp. jednotlivých třid, jest nespravedlivá a sluší ji zavrhnouti, neboť monarchie takto provozovaná zvrhuje se v tyrannidu, aristokracie v oligarchii a politeia v ochlokracii (hrůzovládu). Které formy s-u byly ve středověké a novověké filosofii a pravovědě pokládány za nejlepší resp. nejdokonalejši, nelze ovšem rozbirati; jen tolik dlužno dodati, že ani dnes miněni o tomto předmětě ustálena nejsou, a jest připomenouti, že povšechný iáz určitého nádokonalost té které formy státní. Úvahy

Stát

o tom náležejí však již do konkrétní čili

popisné sociologie.

IV. Státní moc a orgány státní. Státní moc, kterou dobře lišiti sluší od moci vladařovy, jest moc, kterou vykonává s. ve svém obvodě vzhledem ke svým poddaným a jest tato moc jednotná, nejvyšší (souverenní) a nedílná; viz ostatně výše ad 1. c) d). Z pojmu nedílnosti státní moci plyne, že t. zv. nauka o dělení moci ve s-é (Montesquieu: Esprit des lois; moc zákonodárná, moc výkonná a moc soudcovská) má po této stránce jen význam podřízený, upravujíc totiž jednotlivé její funkce nebo druhy, které však nejsou ničím jiným než pouhým odleskem této jediné, nedílné moci státní. Ač tato státní moc stále jest neobmezená vztahujíc se na všechny obory, není vyloučeno, aby s dopuštěním jejím, resp. i na základě historického vývoje určité svazky společenské uvnitř s-u záležitosti své obstarávaly samostatně, a mluvíme v tom případě o sam osprávě (viz Autonomie). O úkolech státní moci viz Politika.

Orgány státní. Jako každý svazek potřebuje i s. určité orgány, jimiž by vůli svou projevoval a moc vykonával; tyto orgány nazýváme orgány státními. Kdo však těmi orgány jsou a jak se dělí, předpisuje státní

zřízení (ústava).

V. S. jednotný, s-y složené a t. zv. fragmenty státní. Vše, co tuto dosud o s-è pověděno, vztahuje se na s. jednotný; spojením dvou neb více s-ů jednotných vzni-kají s-y složené. Toto spojení může býti rázu podstatně dvojího: A. spojení povahy m e z inárodni, jestliže státoprávní ústrojí a záležitosti; podle většího neb menšího s-ů takto spojených zůstává naprosto ne počtu orgánů a záležitosti za společné prodotčeno; B. spojení povahy státoprávní. dotýká-li se spojení toto vnitřního státoprávního ústrojí s-ů spojených.

Podle jiného dělidla mluvíme také o spojení organickém a neorganickém a nazýváme spojení s-ů organickým tehdy, jsou-li jím utvořeny orgány spojeným s-ům společné, kdežto v opačném případé mluvíme o spo-jení neorganickém. Opětně v jiné příčině lze mluviti o historicko-politických svazcích oproti svazkům rázu po výtce juristického atd.

A. 1. Nejméně intensivní forma jest al liance, t. j. spojení s ů záležející v tom, že súčastněné s-y slibují si vzájemnou po-moc pro případ v úmluvě naznačený (casus toederis); takovéhoto rázu byla svého času pověstná »svatá alliance« sjednaná 26. září 1815 v Paříži k návrhu ruského cara Alexandra I., ke které později přistoupili až na krále anglického všichni panovníci evropští; touto allianci panovnici zavázali se, že budou v poměrech vnitřních i mezinárodních spravovati se zásadami křesťanského učení a budou v tom sobě nápomocni; v pravdě však tato svatá alliance nebyla ničím jiným než záštitou reakce proti pokroku a vzájemnou assekurací dynastií proti právům probouzejících se národů (viz Alliance svatá, str. 916 sl.). Sem náleží dále »trojspolek«, »dvojspolek« a pod. (srv. Spolek 894 a).

2. Intensivnějšího rázu jest t.zv. konvence (celní, poštovní, mincovní a pod.), kde již namnoze jest nutno organisovati zvláštní (společné) úřady a ústavy, jež by spravovaly záležitosti, na něž konvence se vztahuje; sem náležel německý celní spolek (der deutsche Zollverein) sjednaný v 2. čtvrtině XIX. stol. na popud Pruska mezi státy německými s vyloučením Rakouska.

3. Spolek neb svazek států (Staatenbund); súčastněné s-y tvoří zde, aniž nějak pozbývají své souverenity, pevně organisovaný celek, jehož účelem jest ochrana spolkového území na venek a zachování míru uvnitř vedle účelů ještě jiných. Ústřední moc, jež takovémuto svazku s-u přísluší, jest pouze reflexem moci spojených s-ů a přisluši svazku jen potud a jen v tom rozsahu, pokud je spojené souverainní státy naň resp. na tento ústřední orgán přenesly. Sem ná-leží známý Německý bund (1815-66).

B. 1. Personální unie; dva neb vice s-ů mají společnou pouze osobu mocnářovu (a to nahodile), jinak však jsou úplně samostatné a na sobě nezávislé; sem náleží personální unie Čech a Uher za Jagellovců, unie za Albrechta II. a Ladislava Pohrobka a za prvních Habsburků, dále unie Velké Britannie a král. Hannoverského od r. 1714 do r. 1837 a pod. V dnešni době personální unií par excellence jest unie království Belgického a státu Konžského v Africe.

2. Reální unie; súčastněné s-y mají na základě společné úmluvy osobu vladařovu trvale společnou a vedle toho i jiné orgány hlášených jeví se tato reální unie více neb méně intensivní; sem náleží unie Švédska a Norska, dále unie založená pragmatickou sankci mezi zeměmi pod dynastii habsbur-

skou spojenými.

3. S. spolkový (Bundesstaat) jest s. utvořený z několika s-ů, který vedle súčastněných s-ů dílčích (a nad nimi) provozuje samostatnou ústřední moc státní. Komu pak v takovémto s-ě spolkovém souverenita přisluší, zda s-u ústřednímu, či zda tato jest mezi s-y dílčími dělena, jest posud mezi spisovateli sporno. — Sem náleží říše Německá (císařství) prohlášená 18. led. 1871 ve Versaillich, Spojené Obce v sev. Americe, kdežto nynější povaha Rakousko-uherského mocnářství jest posud sporna, o tom viz Rakousko, str. 207 sl.

4. Jako další forma spojení s-ů, ovšem pro dnešni dobu více méně nepraktická, klade se t. zv. s. s-ů (Staatenstaat), t. j. spojení takového rázu, kde nadřízený s. souverenní vykonává vrchní panství (ač mnohdy jen formálni) nad s-y podřízenými, jimž však zajištěna jest jakási větší neb menší samostatnost a zejména úplná souverainita; podřízenost takovéhoto s-u jeví se buď v placení poplatku, neb i ve směru jiném. Pro evropské poměry náležel by sem snad ještě s. Turecký s knížetstvím Bulharským; jinak světa. V Evropě totiž s-y nesouverainní snažily se dosáhnouti souverainity úplné, což se jim až na knížetství Bulharské již podařilo; př. s. Srbský, Rumunský a Řecký.

Konečně, zejména v nejnovější literatuře státovědecké mluvíme o t. zv. státních fragmentech; stává se totiž, že určitý s. vznikl dlouhým, historickým pochodem z několika s-ů dříve samostatných, avšak tato státní unifikace či fuse nenastala přec jen do té míry, aby tyto s-y dříve samostatné staly se pouhými provinciemi; naopak ony zachovaly si jakési zbytky státní samostat-nosti, nikoli však do té míry, aby i nyní bylo lze pokládati je za s-y samostatné, nýbrž zůstaly útvary komplikovanými, kompromissními, svéprávnými individualitami historickopolitickými; ty pak nazýváme státními frag-menty. Příklad toho jest nynější konstituování království a zemí na řišské radě zastoupených; trojjediné království Chorvatsko-Slavonsko-Dalmatské (ovšem bez království Dalmatského) vůči Uhrám. Mnohdy ovšem ke konstituování těchto státních fragmentů není třeba ani dlouhého vývoje historického; příklad Finsko vůči Rusku (ovšem až do nejnovější doby) a pod.

VI. Zánik s-u. S. zaniká, ubude-li je-den neb více faktorů samostatný s. tvofících, a lze po té stránce říci, že okolnosti, jež na jedné straně podporují vznik s-u nového, na druhé straně pravidelně působí zánik s-u posud existujícího. Povšechně však jest jisto, že zánik s-u způsoben jest více méně vždy nějakým aktem násilným, kterému právní podklad buď naprosto schází nebo teprve později a dodatečně jest doložen. Jako příklady zániku s-u zvláště lze uvésti vojenský výboj se strany s-u vítězného (na př. zánik resp. vtělení království Hannoverského, kurfirštství Hesského, vévodství Nassavského a města Frankfurtu v království Pruské r. 1866), saekularisace, mediatisace (na př. zánik mnohých duchovních knížetství a měst německých r 1803), konečně čirý násilný čin jednoho neb několika s-tů mocnějších (dělení Polska!). Mnohdy však s. zanikne cestou formálně i materiálně právní, na př. vtělení knížetství Hohenzollernských a vévodství Lauenburského v království Pruské, jež stalo se ústavním způsobem po obapolném dohodnutí súčastněných s-ů; případy takové jsou však velmi řídké, ba ojedinělé.

Jest samozřejmo, že zaniknuvší s. může opět oživnouti a znovu vzniknouti, na př. balkánské staty v minulém století; zda ovšem v takovýchto případech bylo by lze mluviti o právní nepřetržitosti, jest zajisté dosti pochybno.

Literatura: Z přečetných spisů vyjímáme zejména díla tato: Bluntschli, Allgemeine Staatslehre; t., Geschichte des allgemeinen Staatsrechtes und der Politik (1867); t., Deutsche Staatslehre und die heutige Staatenwelt (1880); Borel, Sur la souveraineté de značí jmění, majetek, zboží, staročeský

však spojení tohoto druhu pozbývá vůčihledě i l'État fédératif (Bern, 1886); Brie, Der Bundespůdy a jest praktické posud v jiných dílech staat (Lip., 1874); t., Theorie der Staatenverbindungen (Stutgart, 1886); Brunialti, Unioni e combinazioni fra gli stati (Turin, 1891); Fustel de Coulanges, La cité antique; Grotius, De jure belli ac pacis; Gumplowicz (Lud.), Rechtsstaat und Sozialismus (Inspruk, 1881); t., Grundriss der Soziologie (Videň, 1885); t., Allgemeines Staatsrecht, 2. vyd. (Inšpruk, 1897); t., Die soziologische Staatsidee (t., 1902); t., Geschichte der Staatstheorien (t., 1905); Hänel, Studien zum deutschen Staatsrechte (Lip., 1873); Held, Grundzüge des allgemeinen Staatsrechtes (t., 1868); Janet, Histoire de la science politique (preloženo do češtiny drem Břetislavem Foustkou v Laichterově » Výboru nejlepších spisů poučných«); Jellinek, Die Lehre von den Staatenverbindungen (Berlin, 1882); t., Ueber Staatsfragmente (1896); t., das Recht des modernen Staates, I. Band: Allgemeine Staatslehre (Berl., 1900; vyjde v tomto roce v českém překladé v Laichterově »Výboru«); Laband, Das Staatsrecht des deutschen Reiches (1895); (Léon) Polier a (René) de Marans, Esquisse d'une théorie des États composés (Toulouse, 1902); Meyer, Lehrbuch des deutschen Staatsrechtes (1899); Michel, L'idée de l'état (1895); Mohl, Die Geschichte und Literatur der Staatswissenschaften (1855); Pražák, Rakouské právo ústavni, dil I.—IV. 2. vyd. (Praha, 1900—02); Rehm, Geschichte der Staatsrechtswissenschaft (1896); t., Allgemeine Staatslehre (1899); Seydel, Staatsrechtliche und politische Abhandlungen (Freiburg, 1883); Schulze, Lehrbuch des deutschen Staatsrechtes (1881); Trieps, Das Recht des deutschen Reiches und der deutschen Bun-desstaaten (1890); Waitz, Das Wesen des Bundesstaates; Weitzel, Geschichte der Staatswissenschaft (1832-33); Westerkampf, Staatenbund und Bundesstaat (1892) a j. v. BB.

S. budoucnosti viz Utopia a Socialismus, str. 573.

S. Cirkevní č. Papežský viz Cirkevní stát.

S-y neutrální viz Neutralita.

O Spojených S-ech amerických, australských, brazilských, columbijských, venezuelských viz v díle XXIII., str. 832 sl. a 878 sl.

Statární (statárický), z lat. stojící, prodlévající; s. četba jest volná četba dějící se hlavně s přídavkem výkladu grammatického, syntaktického a vécného. Opakem jest četba kursorická (zběžná), která nezdržuje se analysí a výklady, leďa v případech nejnutnějších.

Stateira (Στάτειρα), jméno král. paní staroperských: 1) S., dcera Idernova, choť Artaxerxa II., pani ušlechtila, upadla v nenávist tchyně své Parysatidy, která ji dala Me-lantem otráviti. — 2) S., sestra a choť Dareia III., zemřela v zajetí makedonském za Alexandra Velikého. Psk

Statek (lat. bonum, fr. bien, nem. Gut atd.)

Statek. 11

a dosud na Moravě i na Slovensku též nej- U mnohých s-tků shledává se chaloupka pro důležitější majetek – dobytek; o s-tku čili gruntu viz niže.

S. alodni viz Alod a Alodifikace. S. deskový (něm. landtafliches Gut) viz Desky, str. 365 a sl.

S-tky dominikální viz Dominikální

pozemky.

S-tky důchodové čili rentové viz Renta, str. 562 b.

S-tky duchovní viz Duchovní statky. S-tky korunní čili státní viz Korunní statky a Domény.

S. lenní, manský viz Léno, Lenní (manské) právo a Desky, strana 361 a, 365 a sl.

S-tky movité a nemovité viz Movitosti a Immobilie.

S. obecní viz Čechy, str. 568.

S. odumrtni (lat. bonum caducum, něm. erbloses Gut atd.) viz Odumrt.

S. rustikální viz Rustikální pozemky.

S. rytiřský (něm. Rittergut) viz Rytiřský, str. 450 a.

S. selský viz Lán, Svobodníci a jiné odkazy v čl. Selský stav.

S. svěřenský, svěřenským svazkem stížený, fideikommissní viz Fideikommiss.

S. zpupný viz Alod a Alodifikace. Statek, v mluvě lidové grunt, slove souhrn všech budov, které náležejí k jed-nomu hospodářství. V českých statcích možno podnes zfiti stopy po bývalých starých úpravách. V našich vesnicích viděti jest dosud s-tky nejstaršího druhu, kde místnosti obytné a chlévy jsou pod jednou střechou. Způsob stavby, roubení, shledává se ještě mnohde, ať na stavbě slovácké, české nebo slezské, staroslovanský srub ať prostý, nebílený nebo pro bezpečnost hlinou omazaný - lepenec -- nebo jiż zdený a sklepem nebo sýpkou opatřený, vídáme také dosti zhusta. Ve středu stavení bývá síň s kuchyní, po jedné její straně jizba, po druhé komora, na druhé straně sině připojují se potřebné místnosti hospodářské v přímém prodloužení hlavního stavení. – Podle místních poměrův a tvaru terrainu vyskytují se i jiná uspořádání celková, na př. taková, při nichž hlavní čásť s-tku, obsahující obytné místnosti, leží buď při cestě nebo stojí za zahrádkou s ní souběžně, jindy zase jest obrácena čelem k cestě a druhá čásť s hospodářskými prostorami, jako chlévy, stodolou, špýcharem a j. v., při-pojuje se k první pod pravým úhlem. Konečně v dobách pozdějších nebo při větších s-tcích shledává se budova v čele sloužíci za obydlí, k niž s jedné strany přimo přilé-hají stáje, souběžně s obytnou budovou jest stodola, proti stájím kůlna. Tím povstává dvůr, který kolkolem jest ohrazen těmito budovami, po případě plotem, do něhož vedou při obytném stavení vrata a vedle nich

výměnkáře vystavěná – výměnek –; buď pod komorou, nebo pod zahrádkou bývá sklep. Není-li stodola vzadu dvora, staví se někdy i zcela o samotě »za humny«. Stodolou projiždělo se »za humna« na pole. Budovy mají štíty jednoduché; někdy bývají zbity z prken v různých směrech kladených a na spárách lištami krytých — lomenice —, jež ruka tesařova ozdobila dřevěnými »krajkami«, lištami uměle skládanými, a bývají na nich prosté malby květů a ornamentů, s nápisem pod kabřincem na záklopě. (Srv. též

Dřevěné stavby, str. 8 a.)

Charakteristicky od s-tků předem popsaných odlišuje se s. východočeský. Kdežto v jiných krajinách s-tky maji za základní tvar celé disposice téměř vždy obdélník, vyskytují se tu s-tky s dvory různých úhelníků pravidelných i nepravidelných. Kol dvora seskupeny jsou místnosti obytné i hospodářské tak, že tvoří prostor proti venkovu uzavřený, do něhož možno vejítí pouze dvěma otvory: hlavními vraty s dvířky, t. zv. par-kánem a zadním vjezdem. Po jedné straně hlavních vrat vchází se sini do hlavní mistnosti obytné – sednice (»seknice«) s přístěnkem neb »sekničkou«, v níž obyčejně bydlí výměnkář, ač-li nemá zvláštní chalupu výměnickou, která bývá v samém sousedství s-tku. Do sednice vchází se síní, která prostředkuje též spojení mezi kuchyní, v níž jest ohniště a otevřený komín, a dřevníkem, v němž bývá v rohu umístěna studna, pak komorou a stájí pro koně, ze které se vchází do sklepa. Na druhé straně hlavních vrat bývá stodola, která má vysoké vjezdy střechou kryté, vedle ni bývá zavřená kůlna a poblíže ní otevřená kůlna pro různé nářadí hospodářské, kterážto kůlna obyčejně hraniči se zadnim výjezdem ze s-tku. Védle sednice bývá řezárna a při ní chlév pro hovězí dobytek. Sednice a přistěnek bývají dosti často sroubeny z trámů a jen čásť u kamen a pekárny bývá zděná. Tato a kamna bývají zařízena tak, že topí se v nich z t. zv. černé kuchyně, ke které přiléhá dřevník dříve zmíněný. Od sednice až po stáj pro hovězí dobytek vede chodník as 140 cm široký, poněkud vyvýšený, vydlážděný velikými plo-chými kameny, jehož čásť, která vede od vrátek až k síni, sluje záprseň, další od síně až k záchodu, který přiléhá k venkovské zdi stáje pro hovězí dobytek, slove záhrobeň. Tento chodník jest kryt převislou stře-chou. Rovněž kůlny, stodola, přední strana síně a dřevník jsou roubeny, stáj, chlév, komora, řezárna a sklep jsou vyzděny a to neomítaným kamenem lomovým a kromě řezárny jsou klenuty. Z fezárny vchází se po dřevěných schodech do dřevěného srubu umístěného nad klenutým sklepem a tento srub v patře se nacházející bývá sýpkou. Strop nad sednicí a přístěnky jest buď po-valový nebo též někdy fošnový. Silné fošny dvířka. Při hlavním stavení vyhloubena jest spočívají na stropnicích, které leží souběžně studna; při stájích zřízeno jest hnojiště shlavním průčelím sednice. Nad povaly neb

fošnami rozprostřena jest na půdě mazanice. Krytina nade všemi budovami bývá šindelová.

Pod vlivem dalších požadavků, hlavně požární policie, jakož i větší pohodlnosti a novodobého polního a dobytčího hospodářství, změnily se podstatně jednotlivosti ve s-tcich, tak že s-tky nynější nabývají vzezření zcela jiného, nežli jaké měly s-tky v dobách starších, a co se staveb týče, jedná o tom zvláštní odvětví stavitelské, t. zv. stavitelství hos-Fka: podářské.

Statenbrunn, Stattenbrunn, ves v Cechách, hejtm. Ledeč, okr. Dolní Kralovice, fara a pš. Lukavice; 5 d., 84 obyv. č, (1900).

Statenhoek [-hök], mys, viz Farewell 1). Statenice, Stativnice, ves v Čechách, hejtm. a okr. Smíchov, fara Noutonice, pš. Vel. Přílepy; 71 d., 514 obyv. č. (1900), opukové lomy, cihelna a tři mlýny. Allod. statek se dvorem Kamýkem (414.62 ha), se zámkem (při něm kaple a park), dvorem, pivovarem a sladovnou drží svob. pí. Dlouhoveská z Dlouhévsi. Čásť osady Černý Vůl. Ves připomíná se r. 1228 mezi zbožím kláštera svatojirského. Dvůr poplužní s platy, lukami a porostlinami náležel proboštu kostela vyšehradského. Také kostel svatovítský měl ve S-cích platy úroční. Jiný statek zemanský držel v 1. pol. XIV. stol. měštěnín pražský Stěpán Budek. Po r. 1421 uchvátili zboží sta-tenické světští pánové. Čásť vyšehradskou drželi zápisně Cardové z Petrovic, po nich Sezimové z Ústí a jiní rodové. Čásť svato-jirskou, na níž stávala tvrz, byla držena o sobě. R. 1680 koupil S. opět klášter svatojirský a držel je do svého zrušení (r. 1788). S připadly fondu náboženskému, od něhož je koupil hr. Sporck, po něm následoval r. 1797 měšťan litoměřický Frant. Fügner, potom ryt. Jan Canal z Ehrenberka, Jan Prokop hr. Hartmann, r. 1805 dr. Jos. Löhner, r. 1807 Barbora hr. Kuenburková a r. 1842

přešly sňatkem na rod nynější.

Staten Island [stétn ajlend]: 1) S. I, ostrov v sev.-amer. státě newyorském, tvořící jižní stranu přístavu N. Yorku, je 21 km dlouhý, 13 km široký a 154 km² veliký. Od New Jersey odděluje ho S. I. Sound (též Arthur's Kill) a Kill van Kull a od Long Islandu Narrows (Užiny). Do r. 1898 tvořil samostatné hrabství richmondské, ale nyní je připojen k N. Yorku a má 67.000 obyv. (1900). Povrch jeho je mírně zvlněn. Na po-břeží bělají se četné letohrady Novoyorčanů, kteří mají pohodlné spojení parniky s proti-

lehlým městem.

2) S. I., ostr. argent, viz Státní ostrov. Stater, řec., ze semitského sekel (v. t.): 1) staroorientální i řecká váha. 1 s = 13 64 g, 50 $s-\hat{u}=1$ mina, 3000 $s-\hat{u}=1$ talent. 2) staroorientální i řecká měna. Kroisův zlatý že z výsledků počtářsky získaných odvozos., mající váhu 8·17 g, měl cenu zlata 25 K, fókajský zlatý s., mající váhu 16.8 g, měl šení příslušných úloh; později počalo se cenu zlata 50 K. Babylónský stříbrný s. rovnal i samostatně měřicky vyšetřovati. Co se týče se cenou ½ s-u fókajského, měl tedy cenu s-ky theoretické, sluší jmenovati V a rignona,

cenou ½, zlatého s-u Kroisova, měl tedy cenu 2 K 50 h. O s-u Dareiově viz Dareikos 1). S-y kyzický i lampsacký byly raženy z élektra (smíšeniny zlata a střibra). U Řeků byly s-y stříbrné i zlaté. Aiginský stříbrný s. měl váhu 12.4 g a platil něco přes 2 K, eubojský s. byl lehčí, maje váhu 8.5 g, attický měl váhu 8.73 g a platil asi 1 K 70 h. Zlatý s. attický platil něco přes 21 K.

Stathmograf, z řec., grafický přístroj, zaznamenávající rychlost jedoucího vlaku. Na papíře, odvinujícím se s válce pohybovaného hodinovým strojem, hrot rýsuje čáru, která, stoji-li vlak ve stanici, probíhá čarou vodorovnou, nullou označenou. Čím větší rychlostí se jede, tím více hrot píšící vzdaluje se této čáry. Z průběhu křivky s-em vyhotovené možno pak kontrolovati rychlost jizdy.

Statla viz Saint Eustache.

Statice (něm. Strandnelke), rostl. rod čeledi travnicovitých (Plumbagineae). S. limonium, limonka L. roste na pobřeží Sev. a Baltického moře. Má lodyhu 3-5 dm vys. šupinatou, latnatė vėtvitou n. chocholičnatou, listy kožovité podlouhle opak vejčité, v řapík zužené, volné chomáčky tvořící. Jako nejhojnější pobřežní rostlina byla známa v starém Recku (τριπόλιον) a užívalo se ji dříve proti průjmu a krvácení S. latifolia Sm. pěstuje se jako ozdobná rostlina v zahradách na záhonech hlavně jen pro květy své, jež hodí se do suchých kytic. S. coriácea Pall. užívá se kořenu v Rusku jako třisla. S. armeria L. viz Armeria.

Statický, z řec., rovnovážný (srv. Statika). O s-kém momentu viz Moment, str. 537 b a 538 a.

Statika jest díl mechaniky (v. t.), jenž obírá se rovnomocností (aequivalenci) a rovnováhou sil. Vyšetřuje tedy, za kterými výmin-kami dvě soustavy sílové, působící v totéž těleso, jsou rovnomocny, t. j. vyvozují týž učinek; dále stanoví výminky, za kterými soustava sil, působicích v těleso, jest v rovnováze. Podle těles, v něž síly působí, rozeznáváme s-ku těles pevných (geostatiku), kapalných (hydrostatiku) a plynných (a črostatiku).

S. gráfická č. grafostatika. Ve s-ice namítají se větším dílem útvary rázu měřického; přirozeno tedy, že vyšetřování syntheticko-měřické má jisté výhody před analyticko-počtářským, ač jsou případy, kdy bez tohoto obejiti se nelze. Methoda syntheticko-měřická dobyla si proto záhy půdy ve s-ice, podporována jsouc zvláště rozvojem novější geometrie synthetické. To platí nejen o s-ice theoretické, ale zvláště o s-ice (mechanice) stavebné, totiž applikaci s-ky r, v úlohách, jež se týkají stability konstrukcí – stavebných. Nejprve se přestávalo na tom, vány měřické konstrukce ke grafickému řeasi 2 K 50 h., Kroisův stříbrný s. rovnal se Poinsota, Möbia aj., kteří užívali methody

měřické; co do applikace byl to hlavně Pon- | J. Strnada stavitelem plzeňské radnice (Plzeň. celet, od něhož pochodí měřická řešení důležitých úloh inženýrských. Původcem samostatné nauky po stránce inženýrské jest Cul-man n, prof. polytech. školy v Curichu; počal tento předmět vykládati r. 1860 a vydal tiskem své výklady pod názvem »Die graphische Statik « (prvý díl vyšel r. 1864, celé dílo r. 1866). Ze spisů později vydaných jmenu-jeme: Bauschinger, Elemente der graphischen Statik (Mnichov, 1871); Lévy, Statique graphique (Par., 1886-88, 2. vyd.); Saviotti, La statica grafica (Milán, 1888); Ŕitter, Anwendungen der graphischen Statik (Curich, 1888 až 1900); Müller-Breslau, Die graph. Statik der Bauconstructionen (Lip., 1887-96). Sin.

S. hospodařská č. zemědělská, nauka o rovnováze mezi úbytkem a přibytkem živin v půdě. V témž smyslu mluví se o s-ice v lesním hospodářství (forstliche Statik). Srv. čl. Ronita půdy a Hnojivo. Z lit. uvádíme: Drechsler, Die Statik des Landbaues (1869); Heiden, Leitfaden der gesamten Düngerlehre u. Statik des Land-

baues (3. vyd., 1892).

S. stavebná viz Mechanika stavebná. Statilió Jakov, sochař, stavitel a kovoli-jec XV. stol. (* v Trogiru v Dalmacii), pocházel z vážené rodiny S ův a byl dlouho znám jen podle jmena svého rodiště (Tro-giranin, Traguriensis, Tragurinus, Dalmata di Tragurio, Schiavone di Trau). Jeho pravé jméno zjištěno podle básně chorvatského pěvce XVII. stol. Ivana Kavanjina. Ok. r. 1460 pracoval s jinými umělcí ve Florencii o výzdobě vévodského paláce (palazzo ducale), potom povolán byl do Uher, aby se tu účastnil při stavbách kr. Matiáše Korvína v Budíně. Pak také zaměstnán byl vácovským biskupem Štěp. Báthorim, aby opravil palác novohradský a měl dozor nad staviteli a kameníky při vyzdo-bování chrámu a bisk. paláce ve Vácově. Nejvíce proslavil se podle zpráv svými so-chami v král. hradě a na náměstí sv. Jiří v Budíně. Tři sochy na nádvoří král. hradu představovaly v životní velikosti krále Matiáše, otce jeho Jana Hunyada a bratra Ladislava. Za těmito sochami stála kašna mramorová, s bronzovou sochou Minervy. V jiném dvoře byly od něho sochy Diany a Apollóna, rovněž z kovu ulité, na náměstí sv. Jiří před král palácem socha Herkulova. R. 1526 veliký vezír Ibrahím paša, dobyv Budína, dal tyto tři sochy dopraviti do Cařihradu a postaviti před svým palácem na hippodromu. Sochy tyto zanikly a z prací S-ových nezachovalo se nic, než pověst o jejich kráse a podivu vrstevníků. Patrno však, že S. byl umělec odchovaný renaissancí italskou a

kovolijec velmi dovedný. F. H-s. **Statio** [-cio], lat., viz Stanice; s. (pol. stacyja) viz Stan. — S-nes fisci viz Fis-

cus, str. 270 b.

Statio (též de Statiis) Giovanni, vlaš-

str. 965 b sl. a 971 a; vyobr. na XII. tab. při čl. Architektura, str. 684). Jest v 2. pol. XVI. stol. jediný vlašský stavitel v Plzni usedlý a sluší tudíž vše, co souvisí se zápisy vztahujícími se k »Hansu« nebo »Hanuši Vlachovi«, identifikovati s ním. Jeho otec slul Domenico de Massagnio. S. zdržoval se až do svých mužných let v rodném svém městě a trval s ním ve spojení až do své smrti. Nepochybně i první jeho manželka Magdaiena, jistě však drúhá Laura, dcera Andrey da Melido, byly z Lugana; tam S. měl i své statky a tam byl též pohřben. Jakkoli radnice plzeňská je prací vlašskou (lombardskou), přece je typem světské re-naissance české. S. byl bezprostředním sousedem nové radnice plzeňské a byl značně zámožný; r. 1561 kupuje dům vedle radnice, později »císařský« zvaný, ten podle letopočtu nad jednoduchým portálem r. 1565 přestavěl a držel až do své smrti. (Srv. »Zprávy architektů a inž. « roč. XXIII.)

Stationarius [-cioná-], střlat., viz Sta-

tioners' Company.

Stationarni [-cio-], z franc., nehybný, neměnící místo, na př. ve strojnictví s. stroje jsou stroje pevně připojené k základům. Opak toho jsou stroje přenosné. – V elektrotechnice s. akkumulátory jsou akkumu-látory v centrálách používané, jež nejsou vy-dány žádnému pohybu. — V astronomii s. bod jest bod obratu ve zdánlivé dráze planety, neboť v tomto místě, zdá se, ja-

koby těleso nebeské náhle stanulo.

Stationers' Company [steš'n'rs kom-peny], angl., sjednota knihkupecká«, slove v Londýně společnost neb jednota osob zvaných stationarii, jež buď prodávaly a obstarávaly knihy nebo provozovaly živnost na knihkupectví se vztahující. S. C. existuje již od r. 1403, a když po vynálezu knihtiskařství její význam valně vzrosti, b la r. 1557 nadána právy společenstevními. Až do vydání Copyright actu r. 1842 S. C. měla neomezenou výsadu nakladatelskou pro všecky tiskopisy v Anglii. Asi v polovině XVI. stol. S. C. založila zvláštní seznamy, uložené ve Stationers' Hall (v. t.), v nichž zaznamenány jsou všecky výnosy a privileje společnosti, pak také tituly knih v Anglii vyšedších a jsou tyto »Registers« důležitým dokumentem pro dějiny angl. knihkupectví, nakladatelstvi i literatury. - > Stationer < slove dnes v Anglii toliko obchodník psacími potřebami. - Srv. Arber, Transcript of the registers of the Company of Stationers of London, 1554-1640 (1875-94, 5 sv.).

Stationers' Hall [stéš'n'rs hoal], angl., knihkupecká bursa v Londýně nedaleko Paternoster Row a kathedrály sv. Pavla. Viz

Stationers' Company.

Stationnaire [stasjo- i stasioner], fr., stojící, nehybný (srv. Stationární); le s. (i u nás lidově štačionér), staniční úředský stavitel, rodilý z Lugana v Lombardii ník, přednosta stanice, pak staniční († 1595), jest podle archiválního badání prof. (strážná) loď, zejména loď určená pro perv přístavě (na př. rak.-uh. válečná loď »Tau-

rus« v Cařihradě).

Statista, lat., slove nemluvící neb nej-výše sborových výkřiků se účastnící osoba na jevišti, jež nehraje, nýbrž toliko »stojí« (odkudž jeho jmeno) a chodí, po případě i nekterá gesta provádí. Ve sboru slove kompars (viz Comparse).

Statistický, týkající se statistiky. S-ké kongressy mezinárodní viz Statistika, str. 17 b.

S-ké mapy viz Mapy, str. 808 b. S-ké methody znázorňovací. Výsledky s-ké mohou býti čtenáři předvedeny ve formě jednoduchého popisu slovného; avšak pro přehlednost – zvláště je-li materiál hojnější a rozsáhlejší – užívá se nejčastěji přehledných tabulek s-kých. Poněvadž však jest nesnadno ve sloupci číslic rychle se orientovatí a přirovnávati jednotlivá data, používá se znázornění grafického (viz Grafické tabulky), jež se děje buď kartogrammy (v. t.) nebo diagrammy (v. t.), o nichž nejlepši názor podávají přílohy ke čl. Čechy, str. 112, 152, 168 atd., Příbram, str. 670 a j.

S-ké orgány, s-ké publikace viz Sta-

tistika, str. 17 a sl.

S-ké : troje určeny jsou k rychlému a bez- 🖯 pečnému, při tom úplně mechanickému stanovení výsledků sčítání lidu, poměrů dopravních, berních atd. Užito jich bylo s dobrým prospěchem po prvé při sčítání lidu r. 1890 ve Spoj. Obcích sev.-amer., později též u nás a v Kanadě. Upotřebením s-kých s-jů získává se čas, sčítání je levnější

a spolehlivější.

Podle toho, jak se do pohybu uvádí sčítaci ústrojí, rozeznáváme s-ké s. elektrické; a pneumatické. Největšího významu na-byl elektrický s-ký stroj dra Hermana Holleritha. Na desku z tvrdého kaučuku kladou se listy z tuhého papíru děrované podle sčítacího archu. Podle svého místa na listu znamená otvor v listě, že příslušné individuum je svobodné, ženského neb mužského rodu atd. Pod listy je v kaučukové desce tolik jamek, kolik je možných odpovědí. Každá jamka naplněna je rtutí, opatřena svorkou a drátem spojena s počitadlem. Nad zpodní pevnou deskou kaučukovou pohybuje razí na papír, ustoupí dovnitř desky kon-taktové, kdežto hroty, jež přijdou nad otvor spojení se stroji počítacími a způsobí se jedním stisknutím páky téměř neomezený počet záznamů. Na počítacím stroji Holle-rithově lze denně vyříditi 5000-10000 listů, vkládají-li se jednotlivé listy ručně. Výkon je as šesteronásobný, vedou-li se listy strojně. Listy majíci aspoň jeden údaj společný klase navrstvuje as 200 listů. Při sčítání třídí se tým seřazéním a srovnáváním těchto jevů

sonál vyslanectva, jež stále je připravena pak listy podle souhlasných udání a oznamuje elektr. zvonek, zda udání zaneseno správně. Zvláštní zařízení kontrolní oznámi hned, kdyby některý list měl o díru více neb méně. Spojení s počitadly lze upraviti tak, že možno údaje kombinovati úplně podle potřeby. Při sčitání lidu r. 1890 v Rakousku zpracoval Hollerithův s-ký stroj Schäfferem modifikovaný, jehož listy obsahovaly 240 různých udajů. Stroje pneumatické v konstrukci téměř souhlasí se stroji elektrickými, stisknutím páky přichází však k činnosti tlak vzduchu místo proudu elektrického. JPok.

S.ké úřady viz Statistika, str. 17 b sl. Statistika. Slovo s., nesprávně odvozované přímo z lat. status (stav), pochází od ital. stato, původně též stav, postavení, vnější lesk, stavovská vyznamenání, potom i trvalé úřady zemské, od konce středověku i samo státní území a soubor veřejných řádův a zařízení, t. j. stát. Podobně rozšířil se i pojem slov dříve již utvořených (état, state, estato, Staat) v jiných jazycích. Ze slova stato vzniklo ital. statista = státník, fr. homme d'État, angl. statist, a z tohoto teprv adj. statistica, scil. scientia, t. j. souhrn včdomostí, jichž kromě znalosti historie a práva potřebuje o veřejných poměrech své země i ciziny ten, kdo jest povolán k působení v záležitostech stát-nich. V tomto smysle (vylíčení stavu kulturnich statů) užil slova s. po prvé Conring (XVII. stol.) v přednáškách »Notitia rerum publicarum«, po něm zvl. Achenwall (1748) v předn. »Notitia politica, vulgo statistica«.

I. Dnes rozlišována bývá především s. ve formálním smysle jakožto methoda ba-datelská tím se vyznačující, že pozorované jednotlivé případy stejnorodé se sčítají a spojují ve skupiny. Východiskem a zákla-dem statistického šetření a líčení je tedy dnes číslo, jemuž arci dostává se doplnění a výkladu slovem a po případě i obrazem (srv. výše Statistické methody znázorňovací), a sice jde tu vždy o sou-stavná číselná pozorování hromadná, o ve-liké řady čísel, které se uvádějí ve vzájemné vztahy, aby se tak nabylo čísel poměrných, jejichž srovnáváním zjišťují se opět zvláštnosti vyšetřovaných skupin. Na př.: Cislice obyvatelstva je pouze statistický údaj, statistické badání počíná se teprv uvedením jejím na se na páce jiná deska opatřená toliko kon- 1 km² a srovnáním těchto poměrných číslic taktními hroty, kolik je jamek v desce v rozličných státech, přirovnáním počtu pozpodní. Přitisknutím páky deska kontaktová rodův a úmrtí atd. k pom. počtu obyvatelstva přitlačí se k listu vloženému, hroty, jež na- a pod. Jako zvláštní methoda badatelská dochází s. použití v nejrozmanitějších vědách jakmile jde o jevy světa vnějšího číselně zjiv listu, vniknou do rtuti, tak že povstane stitelné, na př. v přírodních vědách (s. bouří, slunečních skvrn, vodních srážek, celá meteorologie), v anthropologii, lékařství, jazykozpytě, dějepise, právnictví atd.

Se vzrůstem státovědeckého materiálu vytvořila se v novější době s. jakožto věďa samostatná, která snaží se číselným soustavným pozorováním hromadným zjistiti sociální dou se na sebe do zvláštních příhrad, v nichž a hospod jevy ve státě a společnosti a určisledky. V to uto materialnim smysle s. je tedy užitím statistické methody výzkumné a popisné na člověka žijícího ve státě a společnosti čili krátce »číselným zkoumáním spole-

čenského života lidského« (Lexis).

1. Předmětem s-ky jsou tedy veškeré či-selně zjistitelné jevy v životě člověka ve spo-lečnosti lidské žijicího, a to jak podle jejich stavu přítomného, tak podle proměn v historickém vývoji. Podle toho pak, které jevy společenského života lidského jsou činěny předmětem číselného vyšetřování, rozeznáváme:

a) s-ku obyvatelstva (v někt. zemích démografii), která zahrnuje všeliké statist.

jiných (srv. článek Populace).

b) S-ku hosp. kultury, která jsouc podstatně pomocnou vědou národního hospodářství a hosp. i sociální politiky podává číselná data o výrobě, oběhu, rozdělení a spotřebě statků; sem náleží zejm.: s. povolání, poskytující zároveň obraz hospodářsko-sociálního rozčlenění společnosti; s. závodů (zemědělských, prům., obchodních); s. výrobní, zejm. i s. urodý, hornictví a hutnictví, jednotlivých průmysl. odvětví; s. dopravnictvi, zejm. železnični, plavební a poštovni; s. zahraniční tržby co do množství i co do hodnoty zboží; s. ban-kovnictví a peněžnictví; s. důchodu a spotřeby.

c) S. důševní kultury o tvarech a stupnich vzdělání rozumového a mravního (zejm. s. vzdělávacích ústavův a t. zv. s.

d) S. správy státní a samosprávy, zejm. s. volební, finanční, vojenská, justični, správní (a v tom zase na př.

chudinská, zdravotní) a pod.

2. Činnost s-ky zahrnuje tedy především zjednání číselného materiálu (čísel absolutních), tedy statistické vyšetření, dále seřazení a seskupení řad číselných a vypočítání čísel poměrových (relativních) a konečně samostatné vědecké zužitkování materiálu statistického k vyvozování důsledků způsobem srovnávacím, zkoumání a vyložení vnitřní souvislosti jevů číselně zjištěných. Někteří (Mayr) rozeznávají s-ku všeobecnou, t. j. elementární činnost pozorovací, a s-ku zvláštní, t. j. vědecké zpracování a zužitkování pozorovaného materiálu. Aby statistické vyšetřování bylo přesné, musí býti zjištěny co možná všechny případy a jevy skutečné stejnorodé v určitém čase a místě, čísla, jež se zpracovati mají, musí býti co možná úplná a vespolek srovnatelná.

3. Způsoby, jimiž se děje statistické vyšetřování, jsou — v postupu od nejdokonalejšího k nejméně spolehlivému — buď bezprostřední, ústní či písemné vyšetření číselných údajův o skutečných poměrech (j. při

vyzkoumati jejich příčiny a stanoviti dů- měry za jednotku sloužící (j. při s-ice úrody a osevné plochy), buď konečně vyslechnutí

znalců (anketa).

II. Dějiny s-ky. Úkoly, které dnes ukládáme s-ice, byly řešeny již v nejranějších dobách historie, arci výhradně pro účely vojenské a správní. Tak na př. v Egyptě (sči-tání a měření země, rejstříky o porodech a úmrtich), v Číně (stopy sčítání obyvatelstva v c než 2000 l. př. Kr.), u Židů (zevrubné sčitání lidu po východu z Egypta, později pravidelně opakované), v Persii (měření silnic, pěší pošty, ukládání daně pozemkové). U Řeků byla rovněž vyšetřování statistického rázu podkladem úpravy daní, vojenské služby atd., v Rímě od Servia Tullia konán každých 5 let skutečností závislé na porodech a úmrtích, census zahrnující jak sčítaní obyvatelstva, snatcích, stěhování atd. a může býti pěsto- tak zjištění majetku s důkladnosti ani v nována o sobě, samostatně, nezávisle na vědách vější době ještě nedosaženou a zavedeny jakési stálé matriky církevní, od doby Augustovy prováděno měření silnic a země i ukládání daně pozemkové. Po pádu říše Západořímské spadají pokusy o sčitání lidu, zazna-menávání pohybu obyvatelstva a měření země teprv na samý konec středověku, nejprve ve městech a v menších územích, od XVIII. stol. i ve větších státech. O sňatcích, porodech a úmrtích vedou se církevní kníhy metho-dicky obecněji teprv od stol. XVI., číselné zjišťování poměrů hospodářských (o vývoze a dovoze zboží, o výdajích a příjmech státu a pod.) počíná se teprv od doby merkanti-lismu. Vyšetřování toto sloužilo i nyní pouze k praktickým účelům správním, sebraný materiál býval tajen a uveřejňování statistických tabulek zakazováno. Praktická potřeba poznávání a vzájemného srovnávání mocenských poměrů jednotlivých státův od počátku nového věku vyvolávala nicméně soustavné popisy jednotlivých zemí a celých známých dílů světa nejen co do poměrů přírodních, nýbrž i co do počtu a zaměstnání obyvatelstva, právního řádu, mravů a obyčejů, vojenského zřízení, daní á j. příjmů státních atd. Sem patří zejména Cosmographia Šeb. Münstera (1544), Relationes universales de viribus, opibus et regimine principum Europae, Asiae et Africae (1589) Giov. Botera a j. R. 1660 počal Hermann Conring (v. t.) pod názvem Notitia rerum publicarum v Helmstedtu soustavné přednášky o státních poměrech tehdejší doby, o zřízení, správě, obyvatelstvu a hosp. poměrech evropských států, hledě z tohoto »soustavného popisu státu« učiniti samostatnou disciplinu, od zeměpisu, dějepisu a politiky odloučenou. Za příkladem Conringovým konány podobné přednásky i na jiných universitách. Vědecký ráz vtiskl této discipliné teprve Gottfried Achenwall (v. t.), který pokládán tudíž i za vlast-ního zakladatele s-ky jakožto zvláštního odvětví vědeckého. Jeho kniha »Staatsverfassung der heutigen vornehmsten europäischen Reiche und Völker im Grundriss« (1747) líčí dějiny, velikost, podnebí, vodstvo, plodiny atd. země, počet a povahu obyvatelstva, státní sčítání lidu), buď odhad, jímž se zjistí prů- právo, dvorské a vládní zřízení (a v tom

i obchod, manufaktury, míry a mince, finance i obyčejnou vázanost lidského konání, aniž oba dluhy atd.) jednotlivých (ne všech) státův evropských, užívá v úvodě po prvé výrazu »s.« jakožto substantiva. S-kou Achenwall rozumí nauku o státním zřízení jednoho nebo několika států, t. j. o souhrnu skutečných státních znamenitosti (Staatsmerkwürdigkeiten) říší nebo republik, rozuměje těmito pamětihodnostmi (znamenitostmi) všechno, co značnou měrou prospěšně či škodlivě dotýká se blahobytu státu. Čislice měly tu význam podřízený, šlo především o všeobecné vyličení jak státního zřízení, tak poměrů populačních a hospodářských. Knihou jeho, do všech skoro jazyků přeloženou, rozšítil se název s. a na čas i Achenwallův pojem vědy statistické u všech národů. Nástupce Achenwallův v Gotinkách, historik Schlözer, rozšífil úkol statist. badání i na minulost (»Geschichte ist fortlaufende Statistik, Statistik ist stillstehende Geschichte«). Záhy již docházely pozornosti badatelů záznamy církevní o porodech, snatcich a umrtich. John Graunt (1620-1674) vypočítal pro Londýn, že obě pohlaví jsou si co do počtu téměř rovna, že na každých 13 děvčat rodí se 14 chlapců, poměry úmrtnosti atd. Edmund Halley proslul svým dobrozdáním (1693) »o úmrtních stupních lidí s pokusem zjistiti výšku rent životního pojištění« na základě dat K. Neumannem o městě Vratislavi sebraných. Podnícen badateli anglickými a nezávisle na historicko-politické s-ice německých vysokých škol, theolog Jan Petr Süssmilch (1707 až 1767) objevil na základě materiálu z církevních knih čerpaného nejdůležitější poučky s ky populační, předčiv nad své předchůdce methodou, jíž užil, dospěti obsáhlým propočítáváním jednotlivých případů k odkrytí vše-obecných trvalých řádův a pravidelností. Ve druhé třetině XIX. stol. vznikla škola francouzských učenců, která vycházela z hledisk zcela jiných a zcela jinak pojímala úkol s-ky. Jejím nejčelnějším zástupcem jest Belgičan Adolf Quételet (1796—1874, hlavni dilo 1835: Sur l'homme et le développement de ses facultés ou essai de physique sociale). Podle něho s. nemá popisovati země, nýbrž řešiti otázky vědecké. Jediným podkladem jejím jest čislo; co jest pokus vědám přírodním, to má vědám státním (společenským) poskytnouti methodické hromadné pozorování, srovnávací propočítávání jevů. Exaktním způsobem měla býti utvořena fysiologie lidské společnosti a zpozorované pravidelnosti ve statistických poměrech číselných posuzovány jakožto projevy zákonů přírodních. Quételet snažil se vyšetřovati nejen vnější poměry obyvatelstva, nýbrž i zjišťovati číselně jevy lidského života po všech stránkách, i duševní a mravní schopnosti a pro-měny člověka, uvésti rozličné stránky jeho ve vzájemné vztahy a zejm. v souvislosť s přirozenými podmínkami a sociálními poměry. V neobyčejné pravidelnosti, jakou shledal statist. Geographie von Böhmen«, v němž nejpři hromadném pozorování i v jednánich více místa zabírají schematismy měst, velko-člověka zdánlivě libovolných, spatřoval ne- statků, klášterů, farních okresův atd.. dále

jasnil její poměr k otázce svobodné vůle. Snažil se v pozorované zemi zjistiti »průměrného člověka« (homme moyen), jejž podle na-lezených průměrů vystrojil všemi měřitelnými vlastnostmi, nejenom průměrnou velikostí vzrůstu, váhy, tělesné síly atd., nýbrž i průměrným věkem sňatku, úmrtí, zločinné náklonnosti (v desetinných mistech podle procenta zločinců k obyvatelstvu) a pod., a jejž postavil jakožto typický výraz pro obyvatele této země na dnešním stupni kulturním.

Přes toto zřejmé přeceňování významu průměrných číslic a ukvapené někdy nalezání sociálních zákonů pokládán jest Quételet (který byl i duševním původcem mezinárodnich statistických kongressů poč let 1850) právem za zakladatele moderní s-ky, zejm.

za původce s-ky morální. Z následovníků jeho budtež uvedení Wappäus, prof. v Gotinkách (s. populačni), Arnost Engel, Bruno Hildebrand, ve Francii týmž časem působili A. M. Guerry (původce s-ky kriminální, Essay de la statistique morale de la France, 1824), Dufau (Traité de statistique, 1840), v Anglii William Farr (zakladatel vzorné úmrtní a zdra-

votní s-ky angl.).

V Čechách, nehledíc ke staršímu ještě pěstění české geografie, zejm. topografie, s. byla pěstována již od stol. XVIII. l.. 1787 společnost vlastenců sdružila se k vydávání díla, které by jednalo o vnitřní ústavě země české, o jejích rozmanitých produktech, o vzrůstu a úbytku obyvatelstva a průmyslu a o četných buď již známých nebo teprv zaváděných odvětvích živnostenských, kommerčnich a zemských zlepšenich, zkrátka »o všem, co spadá jak v novou, tak ve starou s-ku Čech«. V čele akce byl neúnavný skutečný gubern. rada Jos. Ant. Riegger, professor státního a lenního práva v Praze, výsledkem akce bylo 12svazkové dílo: Materialien zur alten und neueren Statistik von Böhmen (1787—94), v nichž podán jak hotový »plán ke s-ice Čech«, popisující jejich tvár-nost »fysikální, politickou i morální«, tak speciální formuláře k popisu měst, pans.ví, továren a množství materiálu k politic. zeměpisu, statovědě, politic. a kultur. dějinám i s-ice Čech. V l. 1792—95 Riegger vydával »Archiv der Geschichte und Statistik insbesondere von Böhmen« (v Drážďanech), r. 1796 »Skizze einer statistischen Landeskunde Böhmens« (3 seš.). O Čechách psali dále namnoze s použitím materialií Rieggrem sebraných anonymus 1794 » Ausführliche Nachrichten über Böhmen (»Vom Verfasser der Nachrichten über Polen«, St. Hradec, 1794), obsahuje stručné politické a nábož. osudy Čech, nynější stav, mravy, kulturu a pod., stat o české šlechtě – dílem otisk z Rieggra stati o hospodářství, školství, vědě atd. V r. 1805 Müllner podal »Versuch einer

historické přehledy, kdežto tabulková a vůbec číselná methoda je v počátcích (summární přehledy celkového obyvatelstva, porodův a úmrtí v Čechách a pod., z hospodářské s-ky velmi málo). Šíře založen jest »Umriss einer geographisch-statistischen Schilderung des Königreichs Böhmen nach seinem gegenwärtigen Zustande« barona J. M. Liechtensterna (1822), arci pořád ještě politický zeměpis s obsáhlou poměrně kapitolou o poměrech národohospodářských. Výtečným, zejm. průmyslovým statistikem byl J. v. Schreyer, později zejm. prof. dr. J. N. Schnabel (Statistische Darstellung von Böhmen, 1826; Statistik der landwirtschaftlichen Industrie Böhmens, 1846; Tafeln zur Statistik Böhmens,

V letech 50tých XIX. století prof. Petr Mischler vypracoval projekt všeobecné s-ky zemské, zřízen však jen r. 1856 při tehdejší c. k. vlastenecko-hospodářské společnosti v Praze ustřední výbor pro s-ku polního a lesního hospodářství v král. Českém, jehož cinnost pod vedením prof. E. Jonáka za-hájena r. 1861 velkolepou publikací »Tafeln zur Statistik der Land- und Forstwirtschaft des Königreiches Böhmen« (13 d., podle tehdejších 13 krajů). Pravidelné uveřejňování výsledků žní počalo r. 1869, r. 1885 vydána pečlivá s. lesů v král. Čes.

Rozvoj agendy sněmu a výboru zemského, který učinil nezbytnými rozmanité statistické výkazy o školství obecném, zemědělském a průmýslovém, o okr. záložnách hosp., o podružných drahách, o financích samosprávných, o chudinství veřejném a pod., dále příklad jiných zemí (Halič, Bukovina, Štýrsko), snahy ústřední statist kommisse vídenské po ujednocení zemských s-ik vedly k tomu, že usnesenim sněmovním z 6. břez. 1897 zřízen z dosavadní zemědělské kanceláře statistické »Zemský statistický úřad pro král. České« s úkolem postovati s-ku ve všech oborech platnými zákony zemské samosprávě přikázaných a konati v zájmu země i jiná statist. vyhledá vání a sestavování, jemu od zem. výboru uložená. Od svého založení r. 1850 podávaly s-ku svých obvodů obchodní a živn. komory, r. 1879 město Praha utvořilo samostatnou městskou kancelář statist., jejíž působnost rozšířena r. 1880 a 1881 i na předměsti. I jiné orgány pěstují s-ku svých oborů (s. čes. záložen od r. 1883, Jos. Schreyer; s. českých hospod. společenstev v král. Českém, vydávaná Ústřední Jednotou a pod.). III. Orgány statistické. Statistická še-

tření nejúčelněji prováděti může toliko správa veřejná (stát či svazky samosprávné) a to buď jednotlivými svými obory správními nebo při vzrostu statist, materiálu a vědeckého významu lépe zvláštními orgány statist. Průběhem XIX. stol. provedeno skoro všude znenáhla odloučení statistických orgánův od obyčejného organismu správního, nedosaženo

statný statistický orgán zřízen byl nejprve ve Švédsku (1756), s počátku jen pro údaje o pohybu obyvatelstva v zemi. Ve Francii bylo se zřízením statist. bureau počato již r. 1795, úřad tento zanikl však již r. 1815. Časem vznikla četná bureau speciální; sčítání lidu a s-ku agrární a průmyslovou zpracovává bureau de statistique générale de France, zal. r. 1833. V Anglii jednotlivá statistická bureau ministerská datují již od r. 1696, první statist. centrála byla zřízena r. 1832, soustředěné s-ky však dosud v Anglii není. V Německu zařízen »cisařský statist. úřad říšský« r. 1872 jakožto zvláštní orgán pro celou říši se samostatnou působností při s-ice kriminální, volební, tržební, celní a vnitřní plavby, kdežto při sčítání lidu, živností a závodů, při s-ice pohybu obyv., zemědělství, chudinství, vodní dopravy konají samostatná šetření a zpracovávají je statistické úřady jednotlivých zemí (v Prusku zřízena již r. 1805 min. Steinem a znovuzříz. r. 1810 pod vedenim J. G. Hoffmanna, 1860—82 Arnošt Engel; dále v Bavorsku, Sasku a j.).

Vedle velikých statist, úřadů státních vytvořily se hlavně od let 60tých i ve větších městech samostatné stát. orgány kommunální (první v Paříži r. 1829, v Berlině r. 1862), existují tež statist. ustavy a spolky vědecké, v l. 1853—76 konaly se k podnětu Quételetovu mezinárodní statist. kongressy úředních statist. kanceláří (první v Brusselu r. 1853, poslední v Budapešti r. 1876), k nimž pojily se stále výbory (poslední v Paříži r. 1876) a které zanikly následkem Bismarckova zákazu účasti delegátů německých. Jejich místo nahrazují dnes do jisté míry neofficiální t. zv. kongressy démografické (poslední r. 1897 v Petrohradě) a mezinár, statist, institut v Římě,

založ. r. 1887.

V Rakousku počíná již od polovice století XVIII. nepřetržitá a již soustavnější s. správní, za Marie Terezie bylo vyslancům v cizině nařízeno sbírati o příslušných státech statistické zprávy, s. povýšena záhy i na studium universitní (ve Vídni přednášel podle Achenwallova kompendia o s-ice evropských států Leporini, na tereziánské akademii za Josefa II. o rakouské s-ice prof. Jindřich Watteroth), Josef II. vydal předpisy o zhotovování zevrubných tabulek statistických pro gubernia a kraje, z nichž professoři politických věd v provinciích měli sestavovati a přednášeti s-ku svých zemí a z těchto pro-vinciálních s-ik měl professor s-ky ve Vidni sestavovati generální s-ku říše. Podobně vydávána vládní nařízení na povznesení statistických vědomostí za Leopolda II. a Františka I., veliké množství statist. materiálu, rozptýleně již po ruce jsoucího, vedlo k tomu, že již r. 1810 jednáno ve státní radě rak. o zřízení topograficko-stat. bureau, vydávána však pouze od r. 1829 od gener. ředitelství účetního s. rakouské monarchie, jejíž tabulky však posud všude te soustředěnosti, jaká je žádoucna pro vyšší výkony, žejm. jako do-statečný podklad pro úkoly vědecké. Samo-prve r. 1840 zřízeno ředitelství pro admininadto s počátku zcela a i potom až do r. 1848 aspoň částečně byly chovány v tajnosti. Te-

strativní s-ku jakožto jednotný úřad statist. (do r. 1863), časem vzniklo však opět několik statist. úřadů speciálních, tak že máme nyní jako statist. orgány pro celé Předlitavsko:

a) statistickou ústřední kommissi (od r. 1863), která provádí statist. vyšetřování v nejrozmanitějších oborech, zvl. i sčítání lidu;

b) pro s-ku zahraniční tržby, průmyslu a dopravy statist. oddělení (departement) v minist. obchodu (od r. 1872, reformováno r. 1890 a 1894), jemuž přičleněna jest stálá kommisse k určování cen obchodních v rak. tržbě zahraničné, složená z praktic, průmyslníkův a obchodníkův. Od r. 1901 jest zřízen zvl. c. k. úřad pro s-ku vzájemného obchodu mezi Rakouskem a Uhrami; c) úřad pro s-ku prace (od r. 1898),

jemuž přičleněna jest pracovní rada složená ze zaměstnavatelů a zaměstnanců, theoretic. odborníkův a vládních zástupcův;

d) s-ku rolnictvi, lesnictvi a hornictví obstarává ministerstvo orby;

e) v min. železnic jest zvláštní oddělení

pro s-ku železniční;

f) jednotlivá odborná ministerstva vydávají s-ky o věcech ze svého oboru správního (výkazy o daních přímých a nepřímých, tabulky a monografie o měně, dělnickém pojišťování, kriminalitě a soudnictví vůbec [o kon-

kursech, exekucích], o pošt. spořitelně atd.).
Vývoj samosprávy vedl ke zřizování
statist. úřadů zemských v Čechách od
r. 1898, na Moravě a ve Slezsku od r. 1899,
v Haliči od let 1870, v Bukovině a ve Štýrsku. S-ku živností a obchodů pěstují též obchodní a živn. komory rakouské, městské statist. úřady jsou v Praze (od r. 1871), Krakově (od r. 1884), Vídni (statist. oddělení

městské) a j

IV. Statistické publikace. Ze statist. publikací rak. dlužno především uvésti publikace vydávané c. k. stat. ústřední kommissí. Pod souborným titulem »Oesterr. Statistik« tato kommisse vydává výsledky svých stat. šetření a zpracování (dosud 71 sv.), zejm. na př. výsledky sčítání obyvatelstva z 31. pros. let 1880, 1890 a 1900, dále s-ku pohybu obyvatelstva království a zemí na radě říšské zastoupených (po prvé za rok 1881 a 1882, poslední za r. 1900), s-ku zahraničního obchodu rak.-uher. monarchie (po prvé za r. 1883), s-ku dopravy (po prvé za r. 1881 až 1891, a to a) silnic, vodních drah, řiční plavby, b) námořní plavby a tržby, železnic, pošt, telegr. a telefonů), s-ku rak. státního hospodářství (po prvé za celé období 1868 až 1882, pak za každý jednotlivý rok zvlášť), finance autonomní správy (za r. 1883-87, pak 1888—92 atd.), s-ku spořitelen, bank, úvěrních družstev, výsledky s-ky nemovitého majetku, zemědělské mzdy, sčítání dobytka, zdravotnictví, školství, justiční správy (ci-vilní, konkursní, trestní, vězniční, výkazy o soudních depositech), s-ku voleb do říšské stříku firem i katastru živností. Městská starady, výsledky sčítání živnost. závodů podle tistická kancelář v Praze vydává resp. vydala stavu z r. 1902 atd. Z jiných publikací téhož stat, knížku (ročně od r. 1871), Administrační

úřadu a jeho předchůdce (c. k. direkce pro administrativní s-ku) jmenujeme: Tafeln zur Statistik der österr. Monarchie (1849-65); Statistisches Jahrbuch (1863-68-70: »der österr. Monarchie«, od r. 1872 bez tohoto dodatku do r. 1881, od r. 1882: Oesterr. statistisches Handbuch až do r. 1903); časopis »Statistische Monatschrift « (od r. 1875); »Statistische Nachrichten aus dem Gesammtgebiete der Landwirtschaft (1899—1903); Statistisches Jahrbuch der autonomen Landesverwaltung in den im Reichsr. atd. (1900, 1902 a 1903); Soesterreichisches Städtebuch statist. zprävy z větších rak. měst (1887—1902). Kromě toho národopisné mapy (1855), mistní repertoria podle zemi, příručky atd. Z publikaci jiných úřadů: »Amtl. Nachrichten des Minist. des Innern betr. die Unfallversicherung und die Krankenversicherung der Arbeiter« r. 1888), Mittheilungen« minist. financi, výsledky daní spotřebních téhož minist., »Stat. Jahrbuch minist. orby (o rolnictví a hornictví), min. obchodu vydává Nachrichten über Industrie, Handel und Verkehre (od r. 1871), Stat. Uebersichten betr. den auswärtigen Handel« (od r. 1891), »Stat. des Zwischenverkehres« mezi Pfedlit, a Uherskem (od r. 1900), Stat. Nachrichten über die Eisenbahnen der österr.-ung. Monarchie« (od r. 1879), dále »Mittheilungen« úřadu pro s-ku práce (od r. 1902), zprávy o podporo-vání živnosti, s-ku živn. společenstev r. 1895, úřad pro s-ku práce v min. obchodu vydal výsledky sčítání živností podle stavu z r. 1897 a změny ve stavu živností r. 1898—1900, s-ku dělnických spolků v Rakousku, vydává s ku stávek a výluk, měsíčník »Soziale Rundschau« atd.

Zemský statistický úřad království Českého vydává své »Zprávy« (v nich v I. svazku ve všeobecné části vývoj a statut úřadu), pravidelně každoroční výsledky sklizně a hospodářský průmysl, dále s. samosprávy a zemských voleb z r. 1895 (v I. sv.), úvěrní ústavy koncem r. 1897, finance zemské a finance větších obcí v Čechách za r. 1896 a volby sněmovní i finance zemské do konce 1901, silnice a mosty (1899 a 1900) atd. Zemský výbor král. Čes. vydává o jednotl. oborech své působnosti tež vlastní statistické přehledy (na př. o zemské akci k podporování železnic nižšího řádu v král. Českém, o národním školství a o pokračovacím školství obchodnim a průmyslovém a pod.). Zemský stat. úřad markr. Moravského vydal (ve »Zprávách «): Úvěrní ústavy na Móravě koncem r. 1899; ve Slezsku vychází ročně (od r. 1899) dobrý Statist. Handbuch für die Selbstverwaltung in Schlesien. Stat. publikační činnost obchodních komor v posledním desitiletí poklesla tím, že obor průmysl. s-ky zabírá na prospěch věci vždy intensivněji ústřední stat. kommisse, zůstavujíc komorám pouze spolupůsobení při stat. šetřeních a vedení rej-

zprávu (ročně od r. 1885), s-ku úmrtnosti v Praze a předm. 1881—90, s-ku bytovou podle stavu z r. 1890, výsledky mimořád. sčitání obyv. poč. prosince 1896, konečné sčítání lidu prov. 31. pros. 1900 (dosud díl I.). Čes. odbor zeměd. rady pro král. České vy-dal Agrární anketu (1898—1900).

V Německu vydává cís. stat. úřad »Statistik des Deutschen Reichs (1873 – 83 63 sv., od r. 1884 dalších přes 150 sv.), »Viertel-jahrshefte zur Statistik des D. R.« (od r. 1890), »Statist. Jahrbuch für d. D. R.« (od r. 1880) a speciální stat. publikace v mezích své působnosti shora vylíčené. Pruská vláda vydává »Preussische Stat. (od r. 1859), »Zeitschrift des kgl. preuss. stat. Bureaus (od r. 1861), »Stat. Handbuch für den preuss. Staat« (od r. 1888), a podobně vydávají své stat. periodické publikace i speciální s-ky o oborech jejich autonomii vyhrazených jednotlivé ostatní státy říše Německé, zejm. státy jihoněmecké, Sasko a svobodná města říšská.

V Uhrách vydává král, uher, stat. ústřední úřad (v uher. orig. a úředním překladě něm.) »Ungar. stat. Jahrbuch« (od r. 1872, resp. 1893), »Ung. stat. Mittheilungen aj; v Italii: »Annali di statistica , »Annuario statistico italiano« (od r. 1878), »Censimento della popolazione« 1861, 1871, 1881 a 1901; ve Francii: »Statistique de la France« (od r. 1837, resp. 1881), nyní »Statistique générale de la France«, Annuaire statistique de la France; Britannii: Statistical abstract for the United Kingdom (od r. 1854, ročně) atd. kromě ovšem přečetných stat. publikací speciálních. Podobně v jiných státech evrop., dále zvlášť hojně v severoamer. Unii, Australii, japaně, angl. Vých. Indii a j.

Pro všeobecnou a srovnávací s-ku srv.: Allgem. stat. Archiv (vyd. G. v. Mayr); Neumann-Spallart (pokrač. Juraschek), Uebersichten der Weltwirtschaft; Hübner-Juraschek, Geographisch-stat. Tabellen aller Länder der Erde (od r. 1880 ročně); The Statesman's Yearbook (Londýn, od r. 1864); Bulletin de statistique et de législation comparée (Paříž, od 1877 měs.); Brachelli-Juraschek, Die Staa-

ten Europas (vychází nyní) a j.

V. Literatura: Knies, Die Statistik als selbständige Wissenschaft (1850); Meitzen, Geschichte, Theorie und Technik der Stat. (2. vyd., 1903); Conrad, Grundriss zum Studium der polit. Oekonomie: IV. Statistik (1902 a 1904, 2 sv.); Mayr, Die Gesetzmässigkeit im Gesellschaftsleben (1877); týž, Stat. und Gesellschaftslehre, I. a II sv. (1895 a 1897); Westergaard, Die Grundzüge der Theorie der Stat. (1890); Jonák, Theorie der Stat. (1856); Block, Traité théorique et pratique de statistique (1878); John, Geschichte der Stat., d. I. do r 1835 (1884). Gbr.

S. agrární viz Agrární statistika.

S. činnosti trestních soudů (něm. Geschäftsstatistik) viz niže Statistika krimi-

S. hospodářská viz Hospodářská statistika.

S. justiční viz níže Statistika kriminální.

S. kriminální čili s. kriminality jest oddíl s-ky, který se zabývá číselným přehledem zločinců v jejich poměru k úhrnnému počtu obyvatelstva. Jakožto oddil s-ky trestní správy liší se kr. s. od s-ky o činnosti trestnich soudů (Geschäftsstatistik), od s-ky justiční (Justizstatistik) a od s-ky vězenské (Gefängnisstatistik). S. o činnosti trestních soudů podává číselný výkaz o počtu, druzích a obsazení trestních soudův a o způsobu a počtu trestních záležitostí před těmito soudy projednávaných. S. jústiční má účelem vykazovati číselně, pokud hmotné trestní právo (trestní zákon) prováděno jest od trestních úřadů. Zabývá se číselným přehledem trestních nálezův (odsuzujících i osvobozujících) jakož i trestů jimi vyměřených. S. vězenská podává pak přehled o počtu trestních ústavův a osob do nich odsouzených. Výsledky kr. s-ky mají velikou důleležitost jednak pro theorii trestniho práva (pro vědu), jednak pro praxi (pro trestní soudnictví a vůbec trestní správu), jednak i pro zákonodárství (pro reformní snahy v oboru hmotného práva trestního). S. kriminální zkoumá příčiny trestných činů, pozoruje účinky trestův a nazírá s éthického hledíska na delikty jako na zjevy sociální. Výkazy s-ky kr. spočívají na rejstřících vedených u soudů nebo státních zastupitelstev a zpracovaných buď v ministerstvu spravedlnosti nebo ve statistických kancelářích. S. kr. počala býti pěstována již od sklonku 20tých let XIX. stol. Příkladem předcházela Francie, jejíž znamenitá s. kr. vedená ministerstvem spravedlnosti stala se vzorem státům jiným. Základ k ní položil r. 1825 Guerry de Champneuf. Za Francií násle-dovalo Rakousko (1828), Švédsko (1830), Belgie (1831, Ducpétiaux), Dánsko (1832), Hollandsko (1850). S. vězenská počala se pěstovati ve Francii r. 1852, ve Švédsku r. 1853, v Hollandsku r. 1854 atd. V Německu pěstována byla do nedávna s. kr. v jednotlivých státech (nejlépe v Bavorsku, obstojně v Sasku, nedokonaleji v Prusku); jednotné ústřední s-ky nebylo. Teprv od vydání jednotného trest. zákona z r. 1871 a od soudní organisace z r. 1879 položen základ k ústřední srovnávací s-ice, jež vedena jest na základě usnesení spolkové rady z 5. pros. 1881 v říšském justičním úřadě jednotně pro celou říši. V nové době vycházejí z Německa a z Italie snahy reformní. Nejlépe organisována jest s. kr. v Italii, kdež zřízena jest na základě král. dekretů z r. 1882 a pozdějších kommisse pro civilní, obchodní a kr. s-ku (commissione per la statistica civile, commerciale e penale), která se opírá o starší domáci vzory (sardinské z let 1852 až 1857). Co se týče methodiky, zavedeny jsou v Německu (od r. 1882) a v Italii (od r. 1890) na místo dosavadních seznamů t. zv. čitaci listky (Zāhlkarten), do nichž se zapisuji trestní rozsudky a jiné trestní nálezy,

jakmile nabyly právní moci, a to v každém | jednotlivém případě a pro každého jednotlivého vinníka zvláště. Rakouské s-ce kr. slou-žily před zavedením čítacích listků za základ t. zv. oznamovaci listy (Notizenblätter) státních zástupců, jež obsahují výsledek závěrečného ličení, u státního zastupitelstva jsou uloženy a na konci roku tvoří statistický materiál, z něhož se sestavují výsledky trestního soudnictví příslušného soudního dvoru. K zavedení podobných záznamů jako jsou čitací listky a oznamovací listy směřují moderní snahy reformní ve státech, kde zá-znamů takových posud není. Kromě toho usilují reformní snahy o organisaci zvláštních statist. úřadův, o úplné oddělení s-ky kr. od ostatních odvětví s-ky, o spojitost její však se s-kou vězenskou. Od celého čtvrtstoletí dějí se též pokusy o kr. s-ku mezinárodní, to jest o srovnávání dat kr. s-ky jednotlivých států. Podnět vyšel od mezinár. statistického sjezdu v Petrohradě r. 1872. Dosavadní snahy neměly však pro mnohé překážky valného výsledku. Nehledí-li se ani k různému formulování hmotného trestního práva v jednotlivých státech, nejsou statist. výkazy vedeny posud podle týchž zásad (poněvadž ani organisace ani methoda s-ky kr. nejsou ve všech státech stejné), a kromě toho velice záleží na stavu trestní správy v tom neb onom státě. Jsou-li trestní orgány při stíhání trestných skutků nedbalé, a vykazuje-li následkem toho s. kr. příznivý stav kriminality, jest tento příznivý stav ovšem jen zdánlivý.

tistik). O reformu jeji jednalo se již na mezinár. kriminalistickém sjezdě v Christianii r. 1891, pak r. 1893 v Paříži (kdež zvolena šestičlená kommisse k vypracování dobrozdání o nové methodě s-ky zpětnosti) a potom r. 1894 v Antverpách. S. zpětnosti jest důležita z toho důvodu, že jediné na jejím základě lze poznati účinky a vliv používané trestní soustavy, zdali totiž výkon trestu zločince polepšil neb aspoň varoval a odstrašil, či zdali snad opětné páchání trestných činů dokonce nepodporoval. Obšírněji pojednal o s-ice zpětnosti O. Köbner (*Die Methode* einer wissenschaftl. Rückfallsstatistik v »Zeitschrift f. d. gesammte Strafrechtswiss. <, XIII, 5) a pěkně vývody jeho, co se Rakouska týče, opravil A. Zucker (Ein Beitrag zur Entwickelung einer richtigen Rückfallsstatistik v »Jurist. Blätter«, 1894; též separátně). Köbner žádá všeobecné zavedení trestních rejstříků (casiers judiciaires, casellario giudiziale, Strafregister), jak je zná franc. právo

těchto lze stopovati veškeren život zločincův, pokud přišel do kollise s trestni mocí

státu. Zucker doplňuje a opravuje Köbnera co do poměrů rakouských. V Rakousku ve-

Veliká pozornost věnována byla v po-

slední době s-ice zpětnosti (Ruckfallssta-

protokoly, do nichž se zapisují všechny trestní nálezy. Zápisy tyto vedou se na dvou místech: jednak od soudů, jednak od správních úřadů. Soudy podávají o každém vy-neseném trestním náleze správu politickému úřadu správnímu, a tento opět úřadu obecnímu. Prof. Zucker doporučuje, aby s. zpětnosti vedena byla zvláště od úřadův obecních. Majíť města nejspiše možnost a největší prospěch z toho, aby podnikala příslušné práce statistické. Kromě změny v organisaci s-ky zpětnosti Köbner žádá též zásadní změnu v methodě a praví zcela správně, že o stavu kriminality nerozhodují absolutní číslice, nybrž jen čísla poměrná, proporce. Číslice udávajíci počet zločinců mají pro statistiku cenu jen tenkráte, je-li zároveň znám poměr počtu zločinců k počtu lidí schopných trestných činů. Má li s. zpětnosti míti vědeckou cenu, musí býti konstatováno, kolik jednotlivců schopných návratu ke zločinu čili schopných zpětnosti skutečně ke zločinu se vrátilo čili skutečně zpětnosti se dopustilo. Dosavadní s. zpětnosti jest úplně pochybena. Za určité období uvádí se jistý počet oj ětně odsouzených, tedy absolutní číslo zpětilých. Toto číslo neuvádí se však ve spojení s počtem jednotlivců schopných zpětnosti, nybrž s počtem odsouzených vůbec. Pokud nebude konstatován číselný poměr zpětilých k osobám již potrestaným a proto ke zpětnosti způsobilým, nebude s. zpětnosti míti valné ceny vědecké. O výsledcích rak. s-ky kr. uveřejňuje prof.

A. Zučker úvahy o l. 1894, 1895, 1898, 1899, 1900 a 1901 v »Gerichtssaalu« a v samostatném spise, v nichž poukazuje ke zjevům těmto: Od r. 1874 až do r. 1897, tedy téměř po 25 let, bylo ročně vyneseno 28.000rozsudků trestních pro zločiny (r. 1897 ze-jména 29.652), r. 1898 přibylo náhle 5000 rozsudků trestních, načež r. 1901 bylo 36.305 osob pro zločiny odsouzeno, čímž byla dosažena maximální výše vzhledem k vývoji od r. 1874. Uvaženi hodna jest okolnost, že zminěný postup odpovídá přibývání počtu osob pro zločinnou krádež ročně odsouzených. I zde počet odsouzených udržel se až do r. 1897 ve výši téměř stejné; r. 1898 přibývá bezmála 3000 odsouzených na 16.110 a počet ten jeví se i r. 1901. Lze tedy říci, že v Rakousku počet krádeží působí nejúčinněji na povšechnou kriminalitu týkajíci se zločinů. — Přibylo i osob pro přečiny ročně odsouzených. Kdežto v l. 1874-80 průměrně ročně bylo odsouzeno 1580 osob, připadá r. 1901 pro přečiny odsouzených osob 9018, však sluší uvážiti, že byly to z valné části skutky, které teprve zákony později vydanými prood r. 1850, italské od r. 1865, německé od hlášeny byly za skutky trestné. Nejvice r. 1882 a belgické od r. 1888. V rejstřících arcit přibylo osob odsouzených pro přestupky; r. 1874 279.262 osob, r. 1901 607.081 osob, bylo tedy r. 1901 o 327.819 osob vice odsouzeno než r. 1874, a sluší tedy předložiti si otázku, zdaliž výkon trestu, záležející dou se podobné zápisy mnohem dříve než hlavně v obmezení svobody, bude za krátko ve státech jiných. Jsou to t. zv. trestní ještě možný. Přibylo arciť vedle ustanovení

trestních i obyvatelstva: r. 1880 14,885.000, r. 1901 17,639.288 dospělých osob, avšak tyto zjevy nemění mnoho na faktu, že v Rakousku podobně jako v jiných státech evrop-ských, z nichž toliko Anglie činí výjimku, kriminalita značně stoupá. Pozorujeme-li stav kriminality podle království a zemí na říšské radě zastoupených, vidíme, že r. 1901 na 10.000 obyv. (stavu civilního) připadlo od-souzených pro zločiny: v Čechách 8.9, v Haliči 12.8, v Přímoří 13.5, v Hor. Rakousích 13.7, v Dol. Rakousích 14.7, v Tyrolsku 14.7, v Bukovině 15.9, v Korutanech 17.4, na Moravě 18.0, ve Slezsku 18.1, v Salcpursku 18.6, v Krajině 186, ve Štýrsku 213, v Dalmacii 22 02 a ve Vorarlbersku 24 4. Podle tohoto přehledu král. České co do odsouzení pro zločiny zaujímá místo nejpříznivější, které zachovává již po dlouhá léta. Nápadno jest, že Morava vykazuje výsledky mnohem horší, 18.8%, a že Vorarlberk se nachází na místě posledním, nebot byl tam pro zločiny odsouzen počet osob bezmála 3kráte větší nežli v Cechách. Stěhovací pud českých dělníků nemůže na příznivém stavu kriminality v Čechách podstatně ničehož změniti. – Srv. Kriminalita.

S. lékařská i zdravotní založena byla s počátku století XIX. franc, lékaři Louisem a Gavarretem jako t. zv. numerická methoda, její methody byly během století stále zdo-konalovány, tak že výtěžků jejích s prospěchem lze užívati zejména ve studiu nakažlivých i morních nemocí, nativity, morbility a morbidity vůbec. Studium s-ky lék. usnadňují pravidelné výroční zprávy ústředních uřadů zdravotnických, jako na př. zdravotní rady král. Českého a fysikátu kr. hl. m. Prahy.

S. morální. Předmětem s-ky morální jest vyšetřovatí jevy, které se zakládají na jednánich vyplývajících z mravného rozhodnutí svobodné vůle člověka (a to z rozhodnutí kladně nebo záporně mravného). Positivní s. mravnosti, obírající se na př. rozvojem humanitních ústavů a zařízeni, vzrůstáním smyslu pro spořivost atd., jest vlastně jen doplňkem s-ky jednání negativně mravných (s ky nemravnosti), jež lze spíše zjistiti a rozeznati, než jednání positivně mravná, jež dílem veřejnosti zůstávají skryta a utajena anebo u nichż nelze vżdy rozhodnouti, je-li jejich pohnutka čistá (na př. dobročinnost ze ctižádosti, vypočítavá a pod. proti dobročinnosti plynouci z čisté lásky k bližním atd.). Podrobný výčet připadů sem spadajících viz v čl. Ce ch y, str. 119 sl. (o nemanželských porodech tamtéž str. 116b sl., Rakousko, str. 95a); srv. též výše čl. S. kriminální, Kriminalita, Sebevražda a j. Z literatury uvádíme: Drobisch, Die moralische Statistik u. die menschliche Willensfreiheit (1867); v. Ottingen, Die Moralstatistik in ihrer Bédeutung für e. Sozialethik (3. vyd., 1882); Knapp, Die neuern Ansichten über Moralstatistik (1871); Lexis, Handwörterbuch der Staatswiss. (1892, ve 4. sv. hesio »Moral- tabory římské, viz Ležení, str. 986 b. statistik«).

S. vězenská viz Statistika kriminální, str. 19 b, a Cechy, str. 121.

S. zpětnosti (něm. Rūckfallsstatistik) viz Statistika kriminální, str. 20 a.

Statistické údaje ve všech směrech možno nalézti též při jednotlivých státech hned za výklady o přírodních poměrech té neb oné země, srv. na př. Rakousko, str. 90 sl.,

Rusko, str. 154 sl. atd.)

Statius [stacius] Publius Papinius, básník řím. (* kolém r. 40 po Kr. v Nea-poli — † ok. r. 96 t.). Prvního vzdělání dostalo se mu v rodišti, potom vzdělával se v Rímě, kam otec jeho byl se přestěhoval. Nemálo ve vzdělávání jeho působil otec sám, jenž byl nejen učitel, nýbrž i básník. S. již záhy zabýval se básněním a záhy též skladbami svými obracel nemalou měrou pozornost vzdělanců na sebe, jakož i zvítězil o závodech básnických. Po celý život nedopracoval se však postavení samostatného, nýbrž zůstal v závislosti na císaři Domitianovi a jeho milcích. Později (asi r. 90, jak se zdá, z ohledů zdravotních) uchýlil se na jih do Neapole, kdež také zemřel. Z básní jeho zachovaly se nám dvě epické básně, Thebais a Achilleis, a sbírka básni přiležitostných rázu lyricko-epického, zvaná Silvae. Thebais jest obšírné epos (12 knih), kteréž líči zápas synů Oidipových Eteoklea a Polyneika o trůn thébský; snad Antimachova báseň t. jm. byla v někt. příčině S-iovi vzorem. Druhá epická báseň jednající o životě Achillově zůstala nedokončena; máme z ní toliko dvě knihy, kde vykládá se o mládí bohatýrově. Silvae obsahují 32 příležitostných básní, rozdělených v pět knih. Týkají se důležitých událostí v životě různých mocných osob, jako narozenin, smrti a p., neb líčí skvělé stavby, jež právě byly dohotoveny. Větším dílem složeny jsou v hexametrech, řidčeji v metru alkajském, sapfickém a j. Básněmi těmito S. prokázal poměrně nejvíce nadání své básnické. S. byl sice muž velmi vzdělaný a básník neobyčejně nadaný i obratný ve veršování, nicméně plody jeho nepůsobí mile na čtenáře, jednak proto, že i u něho, podobně jako u souvěkých bás-niků, proniká silně živel rhétorický, převládá prázdná frase a suchopárná učenost, jež jeví se zvláště v častém výkladě mythologickém, jednak i proto, že z básní jeho vyzírá podlá servilnost, jakouž se zalibiti chce nehodnému panovníku Domitianovi a jeho okoli. — Vy-dání »Achilleidy« a »Thebaidy« od Kohlmanna (Lip., 1879 a 1884); »Silvae« vydány od Baehrensa (t., 1876), od Klotze (t., 1900), s německým kommentářem od Vollmera (t.,

2) S. Caecilius viz Caecilius Statius. Stativ, podstavec přístrojů astronomických, geodaetických a jiných. Konstrukce jeho řídí se povahou a úcelem přístroje. Srv. na př. Mikroskop, str. 305 a, a tabulku.

Stativa (castra s.), stálá ležení, trvalé Stativnice viz Statenice.

ženýr ruský (* 1825 — † 1898), působil od r. 1847 na Kavkáze při obtižných stavbách vojenských silnic i zakavkázské železnice (hlavně po r. 1861). O překážkách rázu geologického i klimatologického a o jejich odstranění pojednal v práci O pričinach proischożdenija Kazbekskago zavala (posledni vyd. v Tiflise 1887); Zadači klimatologiji Kavkaza (1878), jenž vyšel i franc.: Problemes de la climatologie de Caucase (Par., 1879). Dále vydal: Mikroskopičeskije organizmy i nabljuděnija nad nimi v Parižskoj observatoriji Monsuri (1882); Prekraščenije ovražnych vynosov i vozobnovlenije lésov na gorach (1895) a četné stati v čas. technických.

Státni, co státu náleží nebo státu se týče. S. adressáře čili almanachy, kalendáře, schematis my jsou informační knihy obsahující zpravidla genealogický přehled členstva panující rodiny jakož i seznam dvorních a s-ch úředníků a zřízenců podle jednotlivých kategorií s. služby jakož i jiné podobné personální přehledy; jsou dosti starého původu. Prvé pokusy takových knih sahají až do XVI. stol. Uvésti sluší již Petra Fleischmanna Beschreibung des qu Regensburg in diesem 94. Jar gehaltenen Reichstags sambt einverleibten kais. Hofstadts und corrigirten Tittulars auf der Kais. Mjstt. und deren Erbkönigreich und Landen, auch auss Steyr, Kärnten u. Krain hohe und niedrige Offizier, Regimentsrath und Diener, so wol was auff den hunger., windisch. u. crabat. Gräntzen für Bischofen, Prelaten, Obristen, Hauptleute, Rittmaister und andere Bevelchhaber vorhanden und wie sie mit Namen haissen (Řezno, 1594, u Ondřeje Burgera). R. 1637 vydal holl. knihkupec Elzevier pod názvem Status par-ticularis regiminis S. Caesareae Maj. Ferdi-nandi II. 1637 dvorský a s. schematismus Ferdinanda II. Podobnou knihou byl franc. Almanach royal založený r. 1679 knihkupcem Laurentem Houry v Paříži. V XVIII. stol. počaly takové schematismy vycházeti znenáhla ve všech státech evropských. Uvedeny buďte: jmenový rejstřík pro spojená Nizozemí od r. 1700, prusko-branib. s. kalendář od r. 1704, řezenský komiciální (sněmovní) kalendář od r. 1720, angl. Royal calendar od r. 1730 a j. V mocnářství Rak.-Uh, nazývá se publikace tato dvorní a s. příruční knihou (Hof- und Staatshandbuch der öst.ung. Monarchie) a vychází tiskem a nákladem c. k. dvorní a s. knihtiskárny ve Vídni. Obsahuje vedle titulů panovníka genealogický přehled členů cis. rodu, dvořanstva cisařova i dvořanstva jednotlivých členů cís. rodu, seznamy majitelů vysokých řádů, jména členů delegaci i členů obou sněmoven rady říšské, přehled všech úřadů, a to nejdříve společných (rak.-uh.) a pak nejv. úřadů rakouských, přehled zákonodárných sborů i úřadů jednotlivých zemí zastoupených na radě říšské; podobně uspořádán jest oddil týkající se do povahy a způsobu uzavírání, listinového zemí koruny sv. Štěpána; na konci podán jest přehled úřadů v Bosně a Hercegovině. dluhy panovníků neb stavovských korporací

Statkovskij Boleslav Ignatjevič, in-|S. adressář pruský vydává se pode jménem Handbuch über den kon, preuss. Hof und Staat; pro celé Německo vydává říšský úřad vnitřnich záležitosti Handbuch für das deutsche Reich. Ruský s. adressář vydávaný departementem heroldie řídícího senátu nazývá se Adres-kalendarj. Universálním s-m adresářem podávajícím přehled o úřadech četných států světa jest Gothaischer genealogischer Hofkalender (vydává jej Justus Perthes v Gothě). -dic

S. almanachy viz Státní adressáře. S. církev viž Náboženství, str. 964 a,

a Cirkev.

S. dluhy. Novověký ráz života s-ho podává měrou rozsáhlou a velice rozmanitou příčiny k tomu, že stát se stává dlužníkem. Neniť přičinou takovou vždy jen potřeba uhradití jisté potřeby, kteréž nelze opatřiti jinými a to zejména řádnými úhradami neboli řádnými příjmy (příjmy z podniků, poplatky, daněmi). Neboť mnohé ryze mimofinanční úkoly veřejné správy nelze řešiti jinak, než když stát stane se dlužníkem určitých osob. I tak dospíváme k prvnímu a základnímu rozdělení s ch dluhů, na dluhy

správní a finanční.

A. Správní dluh. Stát stává se dlužníkem ne že potřebuje peněz, nýbrž proto, že se jim státi musí, chce-li provésti určitý úkol veřejné správy. Rozličné úřady s. přijímají na př. kauce od offerentů, licitantův a dodavatelů nebo od jistých zřízenců veřejných (služební kauce); přejímají v ochranu a po případě i v majetkovou správu cizí jmění (soudní deposita, sirotčí kapitály); pošta při-jímá na poukázku peníze k výplatě v jiném místě, peníze dobírkou vybrané k odevzdání zasílateli; poštovní spořitelna přijímá vklady ke zúročení nebo na t. zv. účet clearingový. Vcházení v takové a hojné jiné sem spadající poměry dlužnické se strany státu zakládá se na všeobecném zmocnění neb rozkaze, daném zákony neb nařízeními, není tedy potřebí pro každý jednotlivý případ zmocnění zvláštního, zejména tedy též přivolení zákonodárných sborův.

B. Dluh finanční jest všeliký takový, ve který se vchází následkem nutnosti uhraditi mimořádným způsobem jisté potřeby (výdaje). Dluh finanční náleží tedy k mimořádným uhradám. Pro způsoby uzavírání a dokumentování těchto dluhů vyvinuly se časem zvláštní formy, které sice mají mnoho společného též s těmi, kterých užívají k opatření úvěru i veliká hospodářství soukromá (železnice, plavební podniky, banky atp.), ale přece mají některé zvláštnosti jim vlastní, hlavně pak tu, že stát povahou svou určen jsa k trvalosti může vcházeti a vcházívá v závazky trvalé (srv. níže o dluhu rentovém). Čim dále jdeme do minulosti, nežli ještě se vyvinuly novověké tvary cenných papirův, ale také novověké podoby s-ho zřízení, tím menší co

a dluhy soukromnickými. Dávají se na ně nikoliv přímé peněžní výnosy (jako veliké ručitelů, poskytují se rukojmi a dávají ve zvláštní zástavu statky anebo jisté prameny że użívá jiných technických prostředků pro-váděcích (obligací, losů, zvlástních poukázek pokladničných a pod.), nýbrž předpokládá ve státech konstitučních ke každému uzavření zápůjčky s. zákonné zmocnění a to pro nejdůležitější obor (t. zv. dluhy trvalé) pro každý případ zvláště a správa dluhu dává se pod dozor zvláštních výborů, volených zákonodárnými sbory (kommisse pro kon-

trolu s-ho dluhu v Kakousku).

Spolu s rozvojem s-ho dluhu povstaly však také zásadní o nich úvahy s hlediště národohospodářského. Starší spisovatelé, kteří ještě pěstovali t. zv. směr merkantilistický a měli na očích pouhé obdoby spořádaných hospodářství soukromých, zcela rozhodně nepřáli dluhům; platilyť jím i samy daně (hl. přímé) za pouhý mimořádný prostředek uhrazovací, k němuž opatrné s. vrchnosti sahati mají jen pro mimořádné po-třeby přechodné. Tím více ovšem zápůjčky. Jen na západě evropském, kdež nejprve se vyvinuly novověké zjevy cenných papírů a čilý jimi obchod, našli se záhy přátelé s-ch dluhů, kteří v uzavírání zápůjček, místo úhrady deficitů daněmi, nespatřovali žádné závady, jen když nebudou věřitelé státu v ciziné. (Tak i Voltaire soudil.) Teprve v liberálních učeních na sklonku XIX. věku povstává zásadní odpor proti uzavírání s-ch zápůjček, ježto se jimi ujímá kapitál soukromé výrobě. Dávali tedy přednost úhradě pomoci daní nových neb zvýšených před zápůjčkami. Ovšem odpor ten neměl účinku, ježto používání úvěru bývalo snadnější, než ukládání vyšších nebo nových daní a tato poměrná snadnost pomoci úvěrové jistě také podporovala odhodlání k velikým válkám, jimiž s. dluh nejvíce narůstal. Znenáhla počalo se však i v písemnictví bedlivěji lišiti mezi účely, o které běží při otázkách, zda ten který výdaj má se uhraditi spíše daněmi nebo zápůjčkami. A tak zejména přesně se stano-vilo, že všeliký výdaj řádný, t. j. co do pod-nětu svého s pravidelnosti periodickou se opakující, má se uhrazovati příjmy řádnými, aniž se tím praví, že by již každý výdaj mimořádný měl a směl býti hrazen dluhem. Všeobecné heslo, že smí se uložiti také příštím pokolením, aby nesly spolu náklad toho, co i jim prospěch přináší, ukáže se při zevrubnějším prozkoumání nepřesným, ano nebezpečným. Nejméně závady má uzavření dluhu tehdy, když účelem jeho jest opatřiti taková zařízení, jež sama pro budoucnost stávají se zdrojem pravidelných výnosů (na př. železnice). Wagner liší taková zařízení | jakožto »soukromohospodářská uložení kapitálu« od »kapitálových uložení veřejnohospo-

dlužni úpisy s podpisy panovníků, svědků, reformy správní nebo justiční), dokonce pak od »mimořádných vydání v nejužším smysle«, při nichž běží o pouhé odvrácení nebezpečí, pravidelného panovníckého příjmu (zvláště jako zejména výdaje na války. Avšak ani t. zv. příjmů regálových). Novější doba nejen toto lišení nedá vodítek bezpečných a správnou vidí se býti vlastně jen zásada, že musí každá doba ze všech nákladů státních nésti seč jest, tedy vůbec potud, pokud by nebylo tím ohroženo ukojení soukromohospodářských potřeb obyvatelstva, jeho hospodářského a kulturního vývoje. Z toho vyplývá dvojí zřetel. Předně: že nemůže se rozhodnutí mezi daní (novou neb zvýšenou) a dluhem činiti závislým jediné na skutečnosti, co bude v daném okamžiku méně nepopulární, ani na technických obtížích, které jsou při zavedení nových daní obyčejně značnější nežli při uzavírání dluhů – nýbrž musí býti uváženy všecky účinky, které by vzešly z toho i onoho způsobu uhrazení pro obecné pro-spěchy národohospodářské, a podle výsledku toho musí se rozhodnouti, kterého způsobu užíti a pokud kterého. Za druhé pak: že nemůže býti zásadou pro žádný druh s-ho dluhu, abychom se spokojili pouhým jeho trvalým a pravid lným úrokováním nepomýšlejíce spolu na splácení v dobách pro finanční hospodářství s. příznivých, a zhostili se péče, aby se takové příznivé doby vhodnou ná-rodohospodářskou politikou také připravovaly.

> Ostatně jsou i všecka zde dotčená hlediska různá podle toho, o jaký způsob s-ho dluhu finančního právě jde. Dělimeť finanční dluhy s. zejména na dvě skupiny základní, účelem i povahou docela rozdilné. Totiž na t. zv. dluh přechodný (též >nezaložený «, dette flottante, schwebende Schuld) a dluh pevný, trvalý (též »založený«, dette consolidée; fixe, feste, fundierte Schuld). Rozdil ten zasahá hluboko do různosti potřeb hospodářství finančního a třeba ve skutečnosti nebývají obojstrané hranice tak přesny, jako je může abstraktně vytknouti nauka, přece dokonalé abstraktní rozlišení jest velmi důležito pro poznání i pro direktivy praktické.

Dluh přechodný v ideálném, abstraktném ponětí jest takový, k němuž dává podnět dočasná a přechodná neshoda potřeb (výdajů) a úhrad (příjmů) tím, že pro jistý výdaj, jehož uhrazení řádnými příjmy zpředu jest ustanoveno, nejsou tu okamžitė dostatečné řádné příjmy po ruce, ač se ví nebo počítá, že budou a dojdou. V řečeném ideálném smysle by tedy celý process dluhu přechodného (uzavření i splacení) vlastně probíhal v mezich rozpočtových čísel téhož roku správního, tak že by jen přechodně k uhra-zení potřeby uznané a v rozpočtu předvídané použilo se dočasné pomoci úvěru, kterýž by zase ještě během téhož správního roku uhradil se z docházejících zatím řádných přijmů. Panují tu tedy jevy úplně obdobné přihodám hospodářství soukromého, když v něm bezdářských«, kde jde o náklady jistých zařízení, pečně očekávané pravidelné příjmy z jakésice také trvalé prospěchy slibujících, ale koliv příčiny ještě nedocházejí a ono si vy-

při s-m dluhu přechodním nebude vždy průběh tak prostý. Budeť uhrazení uvrženo i poukázáno teprve snad na řádné příjmy rôku následujícího a pod. Tak můžeme, hledíce ke skutečnostem konkrétním, říci, že přechodný dluh finanční jest ten, jehož zapravení se poukazuje na řádné příjmy téhož nebo nejbližších období správních. Ale pak stane se někdy, že podobný dluh, k jehož uzavření bývá dáno zmocnění všeobecným nějakým ustanovením zákonným, po případě vždy na krátké lhůty obnovuje se několi-kráte, než je konečně splacení možno, ano že třeba obnovování táhne se delšími do bami, až dluh, uzavřený jakožto přechodný, změní se v nějakou formu dluhu trvalého (t. zv. konsolidaci). Způsoby uzavírání přechodných zápůjček jsou přibuznejší formám úvěru soukromého už proto, že běží při nich formálně o výpomoc na krátký čas. Nejrozšířenější bývá prodej zúročitelných, v pevné, nedlouhé lhůtě splátných poukázek na s. pokladnu (exchequer bills, bons du trésor, Schatzscheine, Staatskassenanweisungen at. p.). Mívají obyčejně výhodu nízkého zúročení, protože bývá vždy dosti kapitálův okamžitě volných, teprve pro trvalé uložení v nějaké pozdější chvíli určených nebo na ně čeka-jících, které za možnost zatímního zužitkování spokojí se mírnými úroky. Také upotřebení bankovního úvěru jest možno. Mezi tvary přechodného úvěru počítávány bývají i státovky se zřetelem k tomu, že stát je vydává místo hotových peněz při svých platech a za to slibuje brati je podle nominální hodnoty u svých pokladen od těch, kdo jemu z jakéhokóliv důvodu jsou k platům zavázáni (k daním, poplatkům a j.); avšak uplné obdoby s právě vyličenou po-vahou dluhu přechodného bylo by tu vlastně jen tehdy, kdyby summa vydaných státovek vždy právě jen stačila, aby mohly všecky tento obrat stále prodělávatí; zhusta však bývá jich vydáno mnohem více a dluh státovkový nabývá pak povahy poměrně trvalé, neboť se shlazuje teprve při stažení státovek (nápravou měny) proměnou jejich ve dluh trvalý, tedy také konsolidací. (Šrv. čl. Peníze papirové.)

Podstatně odchylné jsou arci tvary dluhu trvalého. Jeho podstata záleží v tom, že kuhrazení nějakého veřejného nákladu užije se zápůjčky uzavřené buď na dobu mnoholetou, však s jistým způsobem splacení nebo splácení napřed ustanoveným anebo — což jest nyní způsob převládající — na dobu vůbec neurčitou, tak že zpředu slibuje se pouze pravidelné zúročení (dluh rentový, čili prostě podle obecného způsobu mluvení renta). V tomto případě jest jen výpověd se strany věřitele vyloučena, za kterýžto nedářském životě snadná přenositelnost dlužního úpisu, která mu poskytuje stálou možnost opatřiti si kdykoliv prodejem jeho hotovost. Řečený zde rozdíl ve příčině na-

pomáhá zatímní výpůjčkou. Prakticky ovšem při s-m dluhu přechodním nebude vždy průs běh tak prostý. Budeť uhrazení uvrženo i poukázáno teprve snad na řádné příjmy roku následujícího a pod. Tak můžeme, hledíce ke skutečnostem konkrétním, říci, že přechodný dluh finanční jest ten, jehož zapravení se poukazuje na řádné příjmy téhož mebo nejbližších období správních. Ale pak stane se někdy, že podobný dluh, k jehož 562 b sl.)

Nakolik jde o zápůjčky, jejichž umo-ření slibuje se napřed, vyloučeny jsou zřejmě dluhy s jedinou pevnou lhůtou uplného splacení celkového, s jakými se potká-váme v úvěru soukromém. Nebyloť by nikdy napřed jisto, zda budou k tomu prostředky a jaké poměry právě budou panovatí na trhu peněžním, tak že by bylo nutno netoliko vyrážeti klin klinem, nýbrž po případu dluh starý, uzavřený s podmínkamí příznivějšími, spláceti pomocí zápůjčky méně příznivé. Všeliké dluhy sem spadající jsou tedy zápůjčky s určitým plánem splacovacím. loučen jest obyčejně pouhý dluh annuitní, t. j. takový, při kterém platí se věfiteli každoročně určitá pevná částka úhrnková, obsahující splátku a zúročení zbytku posud nesplaceného. Jen výjimkou objevují se menší dluhy takové a uzavírají se pak u příslušných bank (na př. při postavení jiste budovy pomocí výpůjčky postupně umořitelné). Soukromničtí kapitalisté nemilují takových pohledávek, jež umořují se jim po částech. Slibuje li se tedy splácení podle určitého plánu, rozumí se tím vždy takové, při kterém pokaždé části věřitelstva dostane se plné výplaty jednotlivých obligaci, na okrouhlé summy znějících. Kterým se ho dostane, o tom rozhoduje slosování. Buď pak losem urči se pouze úpisy, jež se splatí prostě summou nominální (prostá zá-půjčka slosovací; příklad nynější rakouské dluhy železniční vzniknuvší prevzetím prioritních obligací sestátněných drah na vlastní účet státu a proměnou jejich akcií ve s. dluhopisy), anebo se slibuje kromě kapitálu nominálního ještě jistá praemie pro všecky vylosované úpisy vždy stejná (prostá pracmiová zápůjčka), anebo se konečně pro jistou čásť vylosovaných úpisů, podle určitého pravidla zvláště vytažených, stanoví výhry nestejně odstupňované, což jsou vlastní zápůjčky loterní (srv. čl. Loterní zá-půjčky). Avšak i při takových loterních dluzích klin vyrážívá se klinem v ten způsob, že k úhradě summ vylosovaných vydávají se úpisy rentové (podle úředního názvosloví tak že i zde rentový dluh uznává se vlastně za normální, na který se loterní postupně proměňuje, a užívá se zápůjčky loterní jen jako útvaru přechodného, aby v době pro vydání rentových úpisů snad méně příhodné užilo se formy, jež najde odbyt příznivější ač naděje taková do budoucna může zkla-

důchod (rentu), jehož nabývá složením určité summy kapitálové. Ie-li s jeho strany nevypověditelný, není nevypověditelný se strany dlužníka, státu, kterýž arci, není-li příznivých podmínek ve stavu jeho finančním pro t. zv. volné splácení (viz níže), užívá práva toho jediné za účelem konversí. Způsob, jakým dluh rentový se provádí, může býti v podstatě dvojí: dluh obligační a dluh knižní. Obligační dluh záleží v tom, že kapitál, který zápůjčkou má se opatřiti, rozděluje se na zaokrouhlené, stejné částky, na něž zní jednotlivé úpisy, procež se jim též říkává dilčí n. částkové dluhopisy (Teilschuldver-schreibungen). Obligace takové zní na majitele, jsou opatřeny pravidelnými poukázkami úrokovými (u nás běžně půlročními) dovoleno proměniti si obligaci vlastníku svědčící a kupony opatřenou v papír svědčící určitému jménu (vinkulování), z něhož vybírají se úroky na kvitance. Forma obligaćniho dluhu jest nevyhnutelna státům odkázaným často na úvěrní pomoc zahraničnou; s nejsnazší převoditelností pohledávky jest tu spojen nejpohodlnější způsob vybírání úrokův. Ve státech, které mohly od prvo-počátku spolehnouti na peněžní síly svého obyvatelstva domácího, bylo původně možno a za menši hybnosti peněžního trhu také úplně dostačovalo zařízení jiné, jehož příklad máme v anglické veliké knize s-ho dluhu (great book of the consolidated national debt), založené již za času Viléma III. († 1702) a vedené nyní Anglickou bankou. Každý věřitel obdržel na základě složení příslušného kapitálu v knize dluhu své konto, do něhož se zapsal kapitál zápůjčky jako pohledanost (consol), o čemž věřitel obdrží potvrzení zápisove, a na tom kontě se zaznamenávaly též výplaty úroků, jež se vyzvedají na kvitanci. Úplné i částečné převody konsolů jsou možny a provádívají se i v tom směru, že bankéř při uzavírání zápůjčky větší částku kapitálovou převezme a pak zákazníkům svým rozprodává. Na příbuzných základech, ač s některými odchylkami v technických podrobnostech, zakládala se i francouzská kniha s-ho dluhu (grand livre de la dette publique), založená první republikou (1796) a vedená finanční správou samou. Potřebě pohodlnějších převodů, která se dostavuje při větší pohybli-vosti peněžního trhu, není však tento způsob jmenovitých zápisů do knihy dluhové s obšírnějšími formalitami převodů dosti účelný: tak dána byla ve Francii již r. 1851, v Anglii r. 1865 možnost vyzvednouti si na rentové pohledávky, v knize zapsané, obligace opatřené kuponem a znějící buď na (titre nominatif).

dluh ů, tedy, jde-li o dluh obligační, při no-vých emissích, není zvykem upínati se na to, pitalisty bez ohledu na to, zda se přihlašují

řitele s-ho právem na jistý pravidelný roční aby byla státu zapravena plná summa nominální (za úpis stokorunový zrovna sto korun); nutilof by to nejhustěji k nepohodlnému vyjadřování úroků zlomky a přece by tak jako tak všecky pozdější změny úrokové, vůbec všecko kolisání míry na trhu peněžním panující, nezůstalo na tržní cenu dluhových titulů bez účinku. Proto dává se přednost zaokrouhlení summy úrokové, pro něž bude pak rozhodným buď záměr, aby se odbyly upisy (zápisy do knihy) za cenu nad nomi-nální summu jejich (nad pari) anebo pod ní (pod pari). Lze takto i zachovati jistý typ urokový pro větší řadu zápůjček a tím dosíci i větší jednoduchosti správy dluhové. Praxe finanční dává celkem přednost emissím pod pari, ježto při nich upisovatelé účtují s nadějí na budoucí stoupnutí kursu (vlivem klea spolu poukázkou na nový arch kuponový sání panující míry úrokové) a nerozpakují se (talonem), až předcházející arch postupným tudíž nabidnouti více, než by bez takové odstřiháním kuponů se vyčerpá. Bývá však naděje nabidli, tak že stát dosahuje zúročení věcné nižšího, než by dosáhl při úrokové míře, která by zabezpečila emissi podle pari neb nad pari. (Příklad: stát by mohl dostati zápůjčku 100 mill. K za 4proc. al pari; vydá úpisy na 3½ a místo kursu 87½, jenž by při sazbė 31/2 hovėl čtyřprocentnímu zúročení, obdrží 95. Ovšem musí vydati úpisů nominálně na 105,555.500, aby potřebovaných 100 mill. K obdržel hotově, ale skutečné roční břemeno bude pak činiti nezcela 3.92 mill. K místo 4 millionův). Protože u dluhu rentového jde hlavně o běžné břímě úrokové, přihlíž se především k jeho zmírnění a ne tak na nominální výši. Jakmile se béře v úvahu též eventualita někdejšího splácení, blednou ovšem skvělé stránky tohoto postupu, jenž vůbec osvědčuje se toliko v dobách slibujícich klesání míry úrokové.

Technické způsoby provádění emis-– nehledíc ovšem k zápůjčkám nuceným (Zwangsanleihen), ke kterým sáhnouti nejeden stát v dobách kritických se neštítil jsou rozličné. Lišívají se v tom směru hlavně zápůjčky bursovní a národní. Názvem prve uvedeným zahrnují se pak cesty několikeré, kterým jest společno, že veřejná zápůjčka uskutečňuje se za bezprostředního účastenství podniků, které se zabývají prostředkováním úvěru (bank, bankéřů) za pomoci bursy jako hlavního orgánu trhu pe-něžního. V podstatě jest tu možnost trojí: buď převezme bankovní podnik nebo družstvo bankovní (konsorcium, syndikát) prodej obligaci za určitou provisi do kommisse nebo správa finanční obrátí se na veliké banky přímou offertou, zda jsou ochotny převzítí zápůjčku za podmínek od vlády ustanovených anebo naopak vyzve je k offertám, za jaký kurs a jiné podmínky by zápůjčku převzaly, vyhrazujíc si zadání podle nabídky nejpříznivější (submisse). Oba způsoby prve majitele (rente au porteur) nebo na jméno řečené mohou sice zabezpečiti příznivější kurs emissní, ale finanční správa nese nebezpečí, Při uzavírání nových rentových že se nepodaří zápůjčku umístiti celou. Zá-

obchodu s upsanými úpisy. Stát obrací se přímo ke všem kruhům lidí k upisování schopných a ochotných, aby upsání provedli za podmínek jim samým napřed usťanovených. Bankéři tu po případě mohou sloužiti jako prostředníci upisování za určitou provisi. Bývá tu třeba ustanoviti zároveň klíč pro eventuální redukci, kdyby se upsalo více než třeba. Když je dostatek peněz po uložení lačných a příznivé mínění o finanční schopnosti státu dlužícího se, kyne národním zápůjčkám úspěch, ač provedení jejich vyžaduje více času než u zápůjček bursovních, ježto nutno obecenstvu povoliti jisté lhůtý ke složení summ upsaných. Není-li předpokladů pro národní zápůjčky zvláště příznivých, opatřují se veliké zápůjčky jakožto zápůjčky bursovní sice o něco dráže, ale oby-

čejně rychleji a jistěji.

Splacení dluhů s-ch, jak již výše uve-deno, může býti zpředu upraveno pevným plánem, ale může i tu býti pouze formálním, opatřují-li se prostředky k výplatě slosova-ných upisů zase úvěrem. Záleží však z důvodů rovněž dříve již vytčených na tom, aby dluh se umořoval skutečně. Do oboru pouhých upomínek historických náleží již splácení pomocí t. zv. fondu umořovacího, zařízení to někdy nad zásluhu oblíbeného. Předpokladem jest pravidelná, stále stejná roční dotace, z níž se zakupují úpisy dluhové; ale ty se neničí, nýbrž fond z nich tvořený trvá jako fingovaný věřitel dále a v jeho prospěch předkládají se k pravidelné výplatě kupony všech úpisů pomocí pravidelných dotací koupených, tak že i z příjmu úrokového, každoročně rostoucího, napořád nové úpisy se skupují a takto rok od roku, podle obdoby složitého počtu úrokového, větší a větší čásť dluhu v držení fondu se dostává až do konečného vyčerpání všech úpisů, načež teprve všecky se zničí. Jest na jevě, že »splá-cení« to předpokládá stálé roční oběti umořovací bez ohledu na dočasný stav financí a poplatnictvu nekyne úleva, pokud by nebyl všechen papír úpisový v rukách fondu. Ve skutečnosti žádný fond umořovací konce žádaného se nedodělal. Tísně finanční tomu nedopustily. Jediný správný způsob splácení, kde není opatřeno už slosováním, záleží tudíž v t. zv. splácení volném, kteréž zakládá se na zakupování dluhopisů na burse, načež se zničí a dluhové i spolu běžné úrokové břimě tím zmenší.

est však ještě jiný způsob ulehčování běžného břemene bez umenšení kapitálové summy dluhové, ano i za vzrostu této, a to jsou ko nverse s redukcí úrokovou, docela obdobné těm, které provádívají i jini věřitelé (banky hypotheční ve příčině zástavních listů, železnice ve příčině obligací prioritních; srv. Konverse). Staly se sice i redukce úrokové někdy jednóstraně, beze všeho souhlasu věřitelův a beze všeho zřetele na stav peněžního trhu, ale ty měly vždy vlastně ráz bezpráví a byly jen částečným bankrotem. zemích sluší tu především jmenovati kommu-

k účelu uložení vlastního kapitálu či k účelu. Zde jest řeč o redukcích a po případě konversích úplně správných s hlediště právního i národohospodářského, kterým důvod oprávnění dává úvaha, že by bylo nehospodářské, aby stát platil úroky větší, než podle stavu panující míry úrokové jest přiměřeno a než platí věřitelé jiní. Klesá-li tedy opravdu obecně míra úroková na trhu peněžním panující, tak že není pro věřitele s. naděje, že by své kapitály v jiných uloženích doma neb v cizině umístili výhodněji, stát vypoví jim jejich pohledávky, dávaje jim spolu na vůli, aby je proměnili za nové s nižší měrou zúročení, načež jim úpisy nové vydá. Může jim novou zápůjčku nabídnouti al pari (jako při redukci úroků se 42 na 4 procenta při konversi rakouské sjednocené renty r. 1903). Nejhustěji jim však nabídne nové obligace v kursu pod pari a rozdíl mezi tímto kur-sem a nominální summou zápůjčky konvertované vyrovná buď hotově, nebo, při vět-ším množství úpisů zároveň konvertovaných, novými úpisy ďalšími až k vyčerpání rozdílu. V prvém případě (konverse al pari) nominální výše dluhu zůstane nezměnéna; ale to se povede jen při snížení neznačném. Ve druhém nominální dluh sice se zvýší, ale ovšem běžné břemeno roční přes to sniži, i bývají tu právě možna snížení značnější, protože kurs nových obligací pod pari vydaných lze ustanoviti pro stát příznivěji z týchž důvodů, o kterých byla výše řeč při zmínce o vydávání rentových úpisů pod hodnotu nominální. Obecnější jest vůbec na ten čas, až na jisté výjimky (jakou jest na př. novější dobou soustátí severoamerické), u dluhů rentových snižování běžného břemene dluhového konversemi než samo splácení. K nevýhodě zápůjček loterních náleží právě skutečnost, že při nich závazek státu k pravidelnému splácení s výherní nadějí konversi vylučuje. Také ostatně někdy, aby nálada kapitalistů při uzavírání nové zápůjčky nekalila se obavou před brzkou konversi, výslovně na určitou dobu konverse se vylučuje (ruská subskripční zápůjčka z r. 1904)

Typickým tvarům dluhů s-ch jsou obdobny typické jevy dluhové jednak ve složitých utvarech s-ch, pokud státy v nich zahrnuté mají vedle vlastních svých též dluhy společné, dále i v rozličných územních korporacích samosprávných, tedy (podle našeho zřizení) v zemích, okresích, obcích. Větší z těchto korporací (země, veliká města) užívají po připadě úvěru v té podobě, že vydávají vlastní obligace, ale jinak sahá se tu spíše k úvěru u bank a spořitelen s annuitním umořováním neb jiným způsobem splácení postupného. Novější dobou vytvořil se pro sprostředkování toho způsobu zápůjček bankami zvláštní druh bankovních obligací, obdobných zástavním listům hypotečních bank, neopírajících se arci obyčejně o jistoty zástavní, nýbrž o právní a hospodářskou možnost řečených korporací, ukládati svým příslušníkům daně resp. přirážky k daním s-m. V rakouských (v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, v Haliči a obou Rakousích), jejichž úvěr se opírá kromě daňového práva řečených korporací

ještě též o garancii zemskou.

vědy, samostatné nebo část soustavy politic- s policií zdravotní (v. t., str. 98). kého hospodářství tvořící. V češtině zejm.: Kaizl, Věda finanční a český překlad »Finanční vědy« Ehebergovy. S hlediště technického též: Koloušek, O obchodu s cen-nistr a Prusko, str. 861 a. nými papíry.

S. dvůr soudní (něm. Staatsgerichtshof), soud, který rozhoduje o žalobách podaných proti ministrům pro porušení ústavy. V Anglii zastává funkci s-ho dvoru soudního komora peerů, v některých státech vykonávají ský indigenát, Fundamentální články dotčené soudnictví obyčejné nejvyšší soudy, jinde jsou zřízeny zvláštní s. dvory soudní (tak i v zemích zastoupených na rak. říšské radě). Podle zák, ze 25. čce 1867 č., 101 ř. z. o odpovědnosti ministrů má každá z obou sněmoven rak. říšské rady právo obžalovati hromaděné hotovosti pro případ války, aby ministra pro porušení ústavy. Návrh na obžalobu musí podán býti písemně a podepsán po klad válečný. Tradiční byly snahy po býti ve sněmovně panské od 20, v posla-necké pak od 40 členů. Do osmi dnů po Posléze před zřízením nové říše Německé podání návrhu praesident sněmovny má jej činil pruský poklad 30 millionů tolarů. Po dáti na pořad jednání. Ku přípustnosti ob- utvoření říše přešlo zařízení to na celou říši žaloby vyžaduje se usnesení většinou dvou třetin hlasů. Clenové s-ho dvoru soudního tových zlatých míncích v summě 120 mill. voli se na šest let od obou sněmoven, nesmějí však náležeti žádnému z těchto sborů. Zvolení členové volí si ze sebe předsedu. Lit.: Pistorius, Die Staatsgerichtshöfe u. die Ministerverantwortlichkeit nach heutigem deni války. Znamenaloť by opatření a nedeutschen Staatsrecht (1891); Ott, Zwei Fragen betreffend den Staatsgerichtshof (1893, •Ger. Zeitung«).

Fiskus

S. fragmenty viz Stát, str. 10 a.

S. garancie viz Garancie železniční, Akciová společnost, str. 618 a, a Ra-

kousko, str. 126 b.

S. hospodářství jest nejrázovitější mezi i t. zv. hospodárstvími veřejnými, mezi kteráž ono náleží jednak vedle říšských, jednak vedle hospodářství zemských, okresních, obecních a vůbec hospodářství těmto obdobných. Celá pak skupina hospodářství veřejných protivu hospodářství soukromých. Každé veřejné hospodářství má svou stránku nabývací, již po výtce zveme hospodářstvím finančním, a svou stránku upotřebovací (obdoba hospodářství domácího v hosp. soukromých). O význačných stránkách, jimiž hospod. veřejná liší se od soukromých, viz Finanční hospodářství.

S. kancelář, plným titulem dvorská a . kancelář, viz Rakousko, str. 177 a, Čechy, str. 528 b, Kancelář, str. 909 a.

S lékařství, označení dnes již neužívané pro využití poznatků lékařských a technických na prospěchy veřejné, zvláště pro účely soudní a zdravotnictví veřejné. Ježto v obo-

nální obligace zemských ústavů bankovních | čebné spolu s technickými pokroky rozmnožily se tou měrou, že na jejich podkladě vyvinula se samostatná speciální odvětví vědecká, nemluví se dnes již o s-m lék., nýbrž obor jeho zastupují zvláště soudní lékař-Literatura: Všeliké učebnice finanční ství (v. t.) a hygiena či zdravotnictví

S. loterie a s. dobrocinné loterie

viz Loterie, str. 361.

S. ministerstvo, s. ministr viz Mi-

S. moc viz Stát, str. 9 a.
S. monopol viz Monopol, str. 561 b a 562 a, Regaly, Rakousko, str. 112 b, 117 a.

S. občan viz Civis, Občan státní, Inkolát, Indigenát, Naturalisace, Říša Rakouško, str. 219 a sl.

S. orgány viz Stát, str. 9 a.

S. papíry, v běžné mluvě dluhopisy s-h o

dluhu (v. t., str. 25 a).

S. poklad v novověkém smysle značí naa chová se nyní říšský poklad válečný v hoř. m. ve sklepeních pevnosti špandavské. Rozměr nynějších válek je takový, že jest naprosto vyloučeno pomyšlení na uchování pokladu tak značného, aby stačil ku proveproduktivné přechovávání takových obrovských summ ztráty úrokové, které by nebyly v žádném poměru s výhodou. K úhradě ná-S. erár (něm. Staatsárar) viz Erár 2) a kladu spojeného s vedením válek sahá se obecně k úvěru, jenž bývá tím dražší, čím méně důvěry mají kapitalisté, že průběh V nejvalky bude pro dlužitele šťastným. horším případě sáhne se k výpůjčkám kovu nebo bankovek u cedulové banky nebo k emissi státovek. (Viz čl. Měna papírová, str. 87 b). Tak celkem válečný poklad může býti vlastně pouze pokladem mobilisačním, t. j. reservou, která usnadňuje mobilissaci a vedení války pro první čas, tudíž možným činí i rychlejší vypovědění války, aniž třeba vyčkávati výsledku ujednání o potřebnou zápůjčku.

S. pokladna viz Aerari um a Pokladna,

srv. též Fiskus.

S. právo viz Právo (státní), str. 580 b a 572 a; srv. též Cechy, str. 544 b sl., 559 b a j.

S. převrat viz Revoluce.

S. příjmy viz Budget, Finanční ho-spodářství a Finanční zákon.

S. příslušnost viz Inkolát, Indigenát, Občan státní, Naturalisace, Říšský indigenát, Fundamentální články, Domovské právo. S. půjčka viz Státní dluhy, str. 24 sl.

francouzská viz Conseil S. rada jím směru poznatky lékařské, fysikální i lu- d'État, str. 588 b, a Francie, str. 495 a. –

S. rada rakouská (před r. 1848) viz mati v týchž hodnotách nominálních u svých Cechy, str. 528 b, Rakousko, str. 176 b sl., 197 a sl. — S. rada pruská, bavorská a pod. viz Prusko, str. 862 a, Bavorsko, str. 517 a. – V některých zemích s. rada (něm. Staatsrath, rus. statskij sovětnik) je titul vyšších úředníků, jmenovitě odpovědných přednostů oddělení (departementů), v Rusku také titul udílený zasloužilým učencům a professorům.

S. romány č. romány o státech viz Socialismus, str. 573 a, a Utopia.

S. rozpočet viz Budget, Finanční období a Finanční zákon.

S. schematismy viz Státní adressáře. S. služba viz Služba státní.

S. socialismus viz Socialismus, str. 574 b.

S. správa viz Administrace, Politická správa a Policie, str. 97 a, a srv. Cechy, str. 560 a sl., Rakousko, str. 217 b.

S. statky, korunní statky, viz Do-

mény.

S. tajemník v Německu, Francii, Anglii a j. viz Sekretář, Ministr, Britannie Veliká, str. 694 b.

S. účetnictví (komptabilita) viz Účet-

nictví.

S. účtárna rakouská, viz Rakousko, str. 179 b sl. Pro společné finance rakouskouherské zřízena jest společná nejvyšší úctarna (gemeinsamer oberster Rechnungshot); rak. nejv. účtárna nazývá se nejv. účetním dvorem (oberster Rechnungshof).

S. úpadek (bankrot). Tak označují se všeliké případy, ve kterých stát nedostojí svým závazkům dlužnickým, ať se nedostojnost týče i kapitálu nebo jen úroků. I bude nedostojnost zřídka úplná, nejhustěji pouze částečná. Co do kapitálu nemusí částečná nedostojnost u dluhů rentových (viz výše Státní dluhy, str. 24 a) ani formálně na jevo vystoupiti, neboť závazek zní vůbec pouze na pravidelné úrokování. Bankrot se tu projevuje v prostém dočasném odepření výplat úrokových nebo v jednostranných zkráceních úroků, aniž tu bude právních i národohospodářských předpokladů redukce (srv. o konversi čl. Státní dluhy, str. 26 a), anebo i ve ztenčení kupónu pod záminkou zdanění. Věcně však jest i v takových případnostech dotčena kapitálová hodnota pohledávek, neboť každým, byť jen dočasným přerušením neb hospodářský neodůvodněným níků veřejných podle jejich jmění nynějšího ztenčením úrokových platů trpí kurs přísluš- nebo budoucího, nýbrž podle poplatní síly ného papíru a utrpí újmy na kapitále účetně obyvatelstva a spořádanosti příslušného vevšichni věřitelé a reálně aspoň všichni takoví, kteří jsou nucení papír prodati, než se cení, jest toto naproti samosprávným úzesnad kurs zase úplně zotaví. Skutečným bankrotem s redukcí kapitálovou jest však též každé odvolání neb nucená výměna státovek v nižší hodnotě nežli jest nominální. Stát porušuje tím závazek. Vydalť je původně na místě hotovosti rovné nomínálním jejichž kapitalisté odepřeným neb nespráv-summám na nich udaným a slíbil je přijí- ným placením jsou ohroženi, může stát dluž-

pokladen, ač-li neslibil spolu i výměnu za minci v hodnotě nominální. Bankrot zákonným snížením hodnoty nominální nazývá se v praxi i v písemnictví devalvací zákonnou. Příklad: proměna rak. bankocetli r. 1811 podle klíče 5:1 za »listy směnné« a později zase těchto za bankovky Národní banky podle klíče 250 : 100. Míra ztráty kapitálové pro poslední držitele státovek takových v okamžiku devalvace nebude ovšem vyjádřena rozdílem nominální hodnoty a konečně vyplacené, protože znehodnocení jejich hospodářsky se dostavuje postupně průběhem delšího času, koneční majitelé už je také v nižších hodnotách obdrželi, nikdo jich nemá ve svém držení summy stále stejné a také sotva v okamžiku devalvace právě tolik, kolik měl v čas původního jich emittování nebo bezprostředně před první poruchou jejich hod-noty. Avšak ani celkovou výši ztráty, kterou od vydání prvotního až do konečné devalvace zákonné majitelé utrpěli, nevyjadřuje klič devalvačni, ježto znehodnoceni nepostupuje přímočárně, nýbrž kolisává poklesem a vzestupem ustavičným, arci s výslední tendenci sestupnou, když se emisse rozmnožují a nově vydávané mají už od počátku hodnotu hospodářsky nižší. Tyto úvahy posilují odhodlání ke konečné devalvaci, anot by na konec i vyplacení všech podle hodnoty nominální - i kdyby bylo finančně možné, čehož nebývá – z příčin právě udaných spravedlivou náhradu ztrát v tom pouherská pak státním ú četním dvorem měru, jak jich kdo postupem času utrpěl, (Staats-Rechnungshoj). poskytnouti nemohlo. Toť právě kletba každé měny papírové. Tu se nikdy již nedosáhne spravedlivého poměrného vyrovnání škod, jež způsobila. Vězí v ní neblahý duch loterní. (Srv. Ažio, Měna, Peníze papírové.)

S. úvěr náleží k typickým jevům t. zv. ú věr u veřejného, tedy úvěru, jehož dlužnickou stranu tvoří státy, říše, země, okresy, obce a podobné útvary, na rozdíl od úvěru sou kromého, jehož dlužnickými subjekty jsou jednotlivci a soukromohospodářské pospolitosti (spolky, společnosti a společenstva výdělková i jiná). I při úvěru veřejném rozhodují o důvěryhodnosti dlužníkově tytéž známé charakteristické úvahy, jako při soukromém, totiž důvěra, že dlužnik bude chtíti platiti, že bude míti z čeho a že může býti mocí práva donucen, kdyby mohl, ale nechtěl dostáti závazkům svým. Schopnost platiti neposuzuje se však zpravidla u dlužřejného hospodářství. Co pak se týče vynumím a korporacím sice možno pomocí státu, jenž k vypsání potřebných daní resp. přirážek donucuje; naproti státu samému platiti nechtějícímu není však exekuce v takové podobě možna, jenom politický nátlak států,

nický donutiti, aby si dal libiti zvláštní kontrolu věřitelských výborů a po případě ve výlučnou disposici jejich odevzdal jisté prameny přijmů. To si v XIX. stol. musilo dáti

libiti na př. Turecko. Bf.
S. vědy (Staatswissenschaften), vědy pojednávající o státě. Dělí se na s. v. popisující (historické), vykládající (dogma-tické), filosofické a politické. Do první kategorie náležejí s. dějiny a statistika (v. t.). Dogmatické s. v. pojednávají soustavně o účelu, podstatě a vlastnostech státu jakož i o jeho právních vztazich, a to buď v poměru ke státům cizím (právo mezinárodní, v. t., str. 573 b) nebo co do poměrů mezi státní mocí a příslušníky státu i mezi státními příslušníky samými (právo státní, v. t., str. 580 b) a konečně o prostředcích k dosažení státního účelu (správní právo, policejní a fi-nanční věda). Kdežto dogmatická s. věda pojednává o státě určitém, státní filosofie zabývá se tím, co podle ideje státu býti má (všeobecné státní a všeob. mezinárodní právo). Politické s. v. uvažují o státě, jeho prostředcích a cílech se stanoviska účelnosti. Srv. čl. Politika. K pomocným s-m vědám náleží národní: hospodářství čili politická oekonomie.

S. výdaje viz Budget, Finanční hospodářství a Finanční zákon.

S. základní zákony rakouské Rakousko, str. 215, a Fundamentální

článk y. S. zástupce viz Zástupce státní.

S. zastupitelstvo viz Zastupitelstvo státní.

S. zřízení viz Ustava. O s-m zřízení jednotlivých zemí viz na př. Čechy, str. 474 aż 539 (dějiny ústavy) a str. 439—559 (ústava nynější doby), Rakousko, str. 160–229, Nemecko, str. 102-105, Rusko, str. 203 a a 290-346, atd.

Státnictví, státnické umění, stát-

nik viz Politika a Diplomacie. Státni estrov, Tierra de los Estados, Staten Island, argent. ostrov při jihových. konci Ohňové země, oddělený od ní úžinou le Maireovou, 60 km dlouhý a asi 20 km široký, zdvíhá se h. Bucklandem do výše 900 m. Byl před osídlením ostrovů Falklandových hojně navštěvovanou stanici angl. velrybářů.

Statoblasty, zool., viz Mechovky 28b. Statocysty, też otocysty (sing. statocysta), jsou smyslové ústroje zvířat, složené z váčku (cysty) uvnitř obrveného a vyplně-ného tekutinou (lymphou), v níž volně plovou pevná tělíska (statolithy n. otolithy); celý ústroj opatřen jest nervem. Tvar a poloha s-st jsou u různých organismů různé. U prvoků pravé s. scházejí; u medus leží na kraji zvoncovitého těla mnohonásobně se dokola opakujíce; jsou tu v podobě tyčinek na konci rozšířených a uzavírajících vápenitá

smyslovými brvami; jsou-li vyvinuty doko-naleji, bývá tyčinka i s brvami uplně nebo neúplně ponořena do váčku okolím vytvořeného. U žebernatek (Ctenophora) ústroj ten leží na temeni těla a obsahuje otolith z mnoha zrnek složený a ležicí na 4 ohnutých plátcích jako na perech a trochu podobně (také jako lichý orgán) vytvořen jest u některých plo-štěnek (*Turbellaria*). U červů (jen někde jest) leží v podobě váčku na předním konci těla, u měkkýšů jest buď blízko mozku neb u nožní zauzliny nervové a zvlášť u vyšších měkkýšů jest už dokonaleji differencován; u hlavonožců již trochu připomíná polokruhové chodby ležící v uchu obratlovců. Z členovců korýši mají s. v basálním článku 2. páru tykadel (zřídka jinde), kdežto hmyzům pavoukovitým a stonožkám ústroj ten asi schází. Vnitřní ucho obratlovců je na začátku svého embryonálního vývoje též podobno váčku, ale později se rozliší ve dva ústroje anatomicky i fysiologicky různé: v t. zv. hlemýždě a v ústroj složený ze tří polokruhových k sobě kolmých chodeb, které s částmi k nim připojenými (utriculus, sacculus, lagena) tvoří fysiologické analogon s-tů. Na těch místech končí se totiž v ústrojích těchto nerv brvami, na nichž leží otolithy podobně jako u bezobratisch (t. j. na maculae acusticae reces: us utriculi, sacculi a lagenae). Konečně někteří homologisují se s-tami i t. zv. postranní čáru smyslovou u ryb. S. byly dříve pokládány propatrnou svou analogii s částmi vnitřního ucha obratlovců za váčky sluchové. Předpokládalo se, že zvuk otřásá kaminkem, ten dráždi brvy, na nichž leží a tudy nerv, a tak že se vzbu-zuje podráždění zvukové. Pokusy však, velmi často zvláště od 90tých let XIX. stol. konané, ukázaly, že s-ty bezobratlých zvířat jsou ústroje, které činí živočichu možným, ovládat rovnovážnou polohu těla; zvířata (mcdusy, žebernatky, korýši, měkkýši), kterým s byly vzaty, plovou bez pevné polohy těla (hřbetem, břichem, bokem vzhůru) a snadno se překocují. Také napětí svalové jest u nich hodně slabší než u zvířat zdravých. Myslí se, že s. působí tak, že kamének jejich tíhna k zemi, tlačí svisle na brvy a udává tak v kterékoli poloze těla živočichu směr svislý. O významu otolithových ústrojů v uchu obratlovců není mínění (pro obtižnost pokusů) ustáleno. Většina autorů dnes věří, že vnitřní ucho vyšších obratlovců slouží dvojí funkci: jeho hlemýžď s t. zv. orgánem Cortiho že slouží sluchu, polokruhové chodby však a otolithový přistroj že ovládají rovnováhu těla. Polokruhy, které stojí ve třech rovinách k sobě kolmých, že jsou smyslovým orgánem pro pocity urychlení při otáčivých pohybech (t. zv. theorie Machova a Breuerova), otolithový přístroj že činí zvířeti možným uvědomiti si polohu (sklon) hlavy a pohyby přímočaré (Breuer). Srv. Goltz, »Pflügers Archiv« III. (1870); R. Ewald, Physiol. Untersuch. über das Endorgan des N. octavus (1892); E. Mach, Grundlinien d. Lehre v. d. těliska; okolí tyčinek jest porostlé dlouhými Bewegungsempfindungen (1875); J. S. Breuer,

»Pflügers Archiv« XLIV. (1888); Y. Delage, socha Adama Mickiewicze (v Pat.), Vykupitel »Archives de zool. expérim. « IV. (1886). Pre- (v kostele wilanowském), pomník Anny Róhled názorů o s-tech a příbuzných zjevech podává S. v. Stein, Die Lehren v. d. Funktionen der einzelnen Teile des Ohrlabyrinths ER. (1894)

Stato della Chiesa [-kjéza], it., viz

Církevní stát.

Statolithy č. otolithy viz Stato-

Statonia, menši starověké město etruské, proslavené vínem a kamennými lomy, v jehož obvodě bylo jezero s plovoucími ostrovy. Bylo kladeno do okolí jezera Lago Mezzano, 8 km na záp. od jezera Bolsanského. V této krajině R. Mancinelli ke konci XIX. stol. nalezl na pahorku Le Sparne, jihozáp. od Pitigliana, zříceniny starého etruského města se zbytky hradeb a chrámu, pak na sousedním pahorku Poggio Buco zbytky nekropole. Zde nalezena také olověná praková koule s etruským nápisem STATNES, což ukazuje na správnost domněnky, že nalezena zde osada S.

Stator, lat.: 1) S. viz Jupiter, str. 683 b. 2) S. v elektrotechnice jest hlavní čásť stroje elektrického, která se nepohybuje; na př. u dynam neb motorů, jež mají magnety nehybné a induktor pohyblivý, jsou s-em magnety. U jiných, ponejvíce u strojů na proudy střídavé, jest induktor nehybný a magnety se otáčejí, pak s-em jest induktor.

Statorius viz Stojeński 1).

Státovky (něm. Staatsnoten) viz Penize papirové, str. 447 b, Státní dluhy, str. 24 a, Státní úpadek, str. 28 a sl., a Měna, str. 87 b.

Stat pro ratione voluntas, lat. porevůle.

Stat sua cuique dies, lat. pořekadlo: jest stanoven každému jeho den, t.j. každý musí jednou zemříti.

Stattenbrunn viz Statenbrunn.

Stattersdorf, ves v Dolnich Rakousich, v hejtm. a okr. svatohippolytském, má 54 obyv. č., 1000 n. (1900), továrnu na papír

stattler: 1) S. Wojciech Korneli, malíř pol. (* 1797 v Krakově — † 1875), vzdělával se v l. 1818—30 v Římě, pak byl prof. malířství při univ. krakovské, pak do r. 1856 na škole krásných umění, od r. 1862 dlel ve Varšavě. Vedle portraitů maloval obrazy Abel a Kain, Sv. Jáchym se sv. Annou a P. Marii, Mojžiš na hoře Šínai, pěkné Madonny, Ukřižování Kristovo a j. Vedle prací časopiseckých vydal o sobě: Projekt do urządzenia akademji sztuk pięknych w Krakowie (1831); Myśl, względem podniesienia sztuk pięknych w kraju (1849); Stanowisko arty-styczne Czechowicza a j. Jeho syn Juljusz (* 1844 -

(v kostele wilanowském), pomník Anny Ró-życké (u františkánů v Krak.), socha Kordeckého (v Częstochowe) a j.

Statua (lat.), fr. statue [-ty], nem. Statue,

Standbild, soch a.

Statuetta, it., statuette [-tyèt], fr., soška. Statuovati (z lat.), stanoviti, naříditi, určiti.

Statura [-úra], lat., postava, velikost (těla), vzrůst.

Status (lat.), fr. état, stav, má význam

několikerý

S. v právě římském značí osobní právní postavení člověka (s. hominis), jež bylo rozličné podle toho, zda byl člověk svobodný (liber) či otrok (servus). Svoboda byla základní podmínkou osobnosti v právním smysle; proto otroci byli nezpůsobilí k právům, nejsou osobami, nýbrž jen předměty práva. Rozhodovalo dále, zda svobodný člověk byl římským občanem (civis Romanus) či neobčanem (Latinus, peregrinus); jen římský občan byl způsobilý všech právních poměrů založených na jus civile, kdežto svobodnému občanu příslušela pouze právní způsobilost podle jus gentium. Mezi občany římskými byl pak v právním postavení rozdíl podle toho, zda byli samostatní (sui juris) či podrobení rodinné moci jiného (alieni juris). Pouze persona sui juris čili pater (mater) familias má úplnou způsobilost k právům. Byl tedy v právě římském trojí s. rozhodný pro způsobilost jednotlivcovu k soukromým právům: s. libertatis, s. civitatis a s. familiae.

S. activus et passivus, stav jmění a dluhů, zjišťuje se jmenovitě při zahájení konkadlo značící: místo důvodu platí (libo-) kursu; s. causae et controversiae, stručně naznačený poměr nějaké sporné záležitosti.

> S. konkretuální viz Konkretuální stav.

> S. majores a minores viz Stavovští

pánové.

S. quo, stav, v němž nějaká věc, stát, země, město atd. v daném okamžiku se nalézá; nechati věci in statu quo, nechati vše při starém, jako posud (bylo). – S. quo ante (bellum), stav věci, jak byl před tím (zejména před válkou).

S. et ordines, stavové (v. t.).

S. v lékařství, stav těla, zvl. u nemocného a zároveň soupis všelikých příznaků nemoci (s. praesens).

S. duplex, lat., dvojí stav, dvojí přirozenost Kristova, srv. Christologie, str. 400 b.

S. nascendi, lat., stav zrodu (v. t.). Statut (z lat. statutum, plur. statuta, z toho něm. Satzung), v právě někdy tolik jako stanovy, t. j. pravidla spolků a společností (u společností užívá se obyčejně výrazu spo-– † 1901), vynikl jako skladatel lečenská smlouva, více o ní ve čl. Spohudební. lečnost); jindy tolik jako pravidla měst

2) S. Henryk, řezbář pol. († 1877), vzdělával se v Krakově, Římě a Paříži, načež (viz níže S-y obecní). Ve středověku užívalo usadil se ve Varšavě. Z jeho prací vynikají se výrazu statuta zhusta jako synonyma

31 Statut.

označovány byly zákony, hlavně sněmovní usneseni. Byly to terminy obvyklé zejména ve státech Uherském a Polském (decreta generalia, constitutiones generales, c. regni, statuta generalia). Z výrazů slovanských označujících pojem zákona odpovídají tomu: rus. ustav a polské ustawa. V právě německém s. značí práva městská a rodinné řády (Hausgesetze, Familiengesetze) vysoké šlechty, jíž přiznána podobně jako městům autonomie (v. t., str. 1083 sl.). Na Litvě nazýván byl zemským s-em soubor ustanovení (ustavy i uchvaly) vydaných v rozličných případech panovníkem spolu s radou (senátem) a zapisovaných do t. zv. Litevské metriky. Tato ustanovení metriky sloužila za hlavní základ t. zv. s-u Litevského, vydaného po prvé r. 1529 (viz Litva, str. 187 b, Polsko str. 161 a). V Uhrách užívalo se výrazu s-a ve dvojím smysle. Vedle s-ů generálních (sněmovních usneseni) byla ještě s-a municipalia, particularia, t. j. ustanovení jednotlivých zemí (Chorvatska nebo Sedmihradska) nebo částí země (v Sedmihradsku s-y národních shromáždění [sněmů] sékelských a saských), komitátů, privilegovaných distriktů, král. svob. měst a cechů. Pravidla tato měla platnost jen místní pro členy autonomního svazku a nesměla odporovati s-ům generálním. V právě chorvatském slují s-y četné právní sbírky přimořských měst a ostrovů dalmatských, jako jest na př. Dubrovnický, Poljický statut (v. t.), Korčulský a j. Výraz s. přešel tam z Italie, kde právo statutové velmi kvetlo. (Vice o s-ech chorvatských viz ve čl. Chorvatsko a Slavonsko, str. 345 a 346.) V Polsku (v. t., str. 158b) známo jest zákonodárství Kazimíra Vel. pode jménem s-ů Wiślických (v. t. a srv. Polsko, str. 158 b). Také kodifikační pokus Taszyckého (t. zv. Korrektura Taszyckého, tištěná r. 1532) sluje S-a regni Poloniae recens recognita et emendata. Vedle s-ûv obecných, platicích pro celé Polsko, jednotlivé země polské mívaly své zvláštní s-y, jako na př. Mazovsko (S-a ducatus Mazoviae, viz čl. Goryński Piotr) a j. – V Anglii nazyvaji se s-y (statutes) vlastní zákony, jež jsou vydávány korunou za souhlasu parlamentu; opakem isou královská nařízení (ordinances), k nimž se nevyžaduje souhlasu obou sněmoven. Více o s-ech anglických viz ve čl. Anglie, str. 374 sl. V Německu právo vydávati s-y přiznáno jest všem obcím měst-ským. Totéž právo mají obce i ve mnohých státech jiných. V Anglii s-y takové nazývají se by-laws (v. t.).

S. královský ve Spanělsku viz Estatuto real.

S. organický viz Polsko, str. 152 a, Rusko, str. 319 a.

S-y obecní v zemích koruny České.

vedle terminů constitutiones a decreta, jimiž privilegium liší se tedy velice od obecního řádu čili zřízení platného pro všechny ostatní obce v zemi, které takového s-u nemají. S-y obecní mají svůj základ v obecním zřizení »prozatimnim« ze 17. bř. 1849 č. 170 ř. z. a to v čl. 6., pak v »instrukci« k zavedení tohoto ob. zříz. vydané a to též k § 6 téhož zříz., dále v čl. VII, VIII, IX a XI uvozovacího patentu nového zák. obecního z 24. dub. 1859 č. 58 ř. z., pak v částce XXII, XXIII, XXIII, XXIV a XXVI zákona z 5. bř. 1862 č. 18 ř. z. čili t. zv. »Základních pravidel« pro nové ob. zříz., odkudž tato výsada byla převzata do zemských obecních řádů z let 1863-64 do částky I, uvoz, zákona k nim, načež základní státní zákon z 21. pros. 1867 č. 141 ř. z. ponechal v § 12 sněmům zemským uplnou volnost ve přičině obecní ustavy vůbec, tedy i obecních s-ů.

Obecní s-y v zemích koruny Ceské rozděleny jsou velmi nestejně; tak v Cechách jsou 8-y pouze dva, totiž v Praze z 27. dub. 1850 č. 85 z. z., a v Liberci z 28. čna 1889 č. 47 z. z. (viz Cechy, str. 569 sl.), kdežto na Moravě jest jich šestero: v Brně ze 6. čce 1850 č. 126 z. z. (nový s. zemským sněmem na podzim 1904 usnesený došel v květnu 1905 sankce); dále v Olomouci z 24. led. 1866 č. 6 z. z., pak v Jihlavě z 24. list. 1874 č. 64 z. z., v Kroměříži z 18. ún. 1870 č. 25 z. z. a v Uh. Hradišti z 9. kv. 1867 č. 18 z. z.; ve Slezsku jsou tři, a to v Opavě z 20. led. 1866 č. 10 z. z., v Bilsku z 8. pros. 1869 č. 3 z. z. z r. 1870 a ve Frýdku z 8. pros. 1869 č. 4 z z. z r. 1870.

Obecní s-y jsou jak po stránce politické tak i národohospodářské velmi značnou výhodou měst jimi nadaných, protože pro obvod těchto měst slučují agendu jak obecní samosprávy ve smysle obecních fádů zem-ských, tak i agendu administrativních úřadů státních, totiž c. k. okr. hejtmanství, poskytujice takto obcím jimi nadaným značnější moc v oboru samosprávy a tedy větší volnost i možnost rozvoje jak politického tak i národohospodářského, a při zřizování jich vládami – ovšem cestou zákonodárnou – moment politický byl a jest vždy velice závažný; zvláště v zemích koruny České města statutární měla býti střediskem moci živlu německého, odkud tato moc měla se šířiti po celé zemi, což zvláště na Moravě až křiklavě provésti se mělo zřízením šesti s-ů, avšak cile tohoto se nedosáhlo a i na Moravě dostala se do rukou českých dvě města se s-y, Kroměříž a Uh. Hradiště, kdežto v Čechách máme ve svých rukou jedinou Prahu a ve Slezsku žádné město statutární. V nové době vlády vůbec zřizování s-ů nových celkem nepřejí, třeba, jako ve Slezsku Frýdek a Bilsko, obdržely s-y pouze z důvodů politických, kdežto četná města v českých krajích udělení s-ů marně se domáhají.

Ustava obecní statutárních měst liší se ve »Obecní s.« jest ústava čili řád n. zřízení mnohém směru od obecní ústavy podle zemobecní, které pro jednotlivá města tímto ských řádů obecních a to na prospěch a větší »s-em« nadaná vydáno jest zvláštním záko- vývoj a moc samosprávy. Veškerost zákonů, nem, obyčejně zemským, a jakožto zvláštní nařízení, řádův a instrukcí táhnoucích se k právnímu životu měst statutárních vůbec lutní, právo vol. honorací a čestných měšťanů, nazýváme městským právem statutárním.

vesměs jsou vydány zvláštním zákonem zemským, 2. dodatky čili novelly k těmto s-ům vydané rovněž ve formě zákonů zemských á týkající se změn jednotlivých usta-novení s-ů původních podle potřeb časových a místních; 3. zákony a nařízení, jimiž samospráva statutárních měst obmežuje se na prospěch státních úřadů administrativních, hlavně v oboru místní policie vůbec; 4. zákony, nařízení a řády, jichž obecní s-y samy výslovně se dovolávají, jako na př. do-movský zákon, občanský zákon, různé řády jednací a disciplinárni, zákon o důvěrnících obecních, různé zákony říšské čili » všeobecné«, platné v oboru působnosti samostatné i pře-nesené atd. 5. Zákony a nařízení pro všecky obce bez rozdílu, tedy i statutární obce, společné, jako: různé zákony o právu domovském, zákony o osvobození od obecních přirážek, zákon o dobývání pohledávek vůči obcím, zákony ve příčině všech oborů policie místní, hospodářství obecního, chudinství, školství atd., pak obecní řády zemské staré i nynější, pokud s-y nemají ustanovení zvlášt-ních. 6. Zvláštní finanční zákony pro města statutární týkající se hospodářství obecniho, hlavně přijmův obecních, totiž různých dávek a přirážek a poplatkův obecních, půjček obecních atd. 7. Zvláštní zákony silniční a stavební, assanační atd. Veškerých těchto zákonů, nařízení, řádův a instrukcí pod 1. až 7. uvedených jest množství veliké, které uváděti lze pouze v odborné knize. Texty veškerých zemských zákonův a nařízení v zemích koruny České jsou ovšem všechny, totiž český, německý a ve Slezsku mimo to i polský stejně authentické na základě různých zákonův a nařízení říšských i zemských. Podrobnější viz: B. Valenta, Otázka jazyková při publikaci v říšském a zemském zákoníku. Judíkatura správního soudního dvoru i říšského soudu jest ve příčině měst statutárních též již dosti rozvětvena; zevrubnější ve sbírkách Budwinského a Hye-Glunekově.

Co se týče zvláštností práva statutárního samého, totiž rozdílů od obecních zřízení zemských, jsou tyto hlavní: 1. Ve příčině obvodu obci statutárních (okresy městské, ohraničení obvodu atd.); 2. ve příčině osob v obci (měšťanstva, čestných měšťanů, společníkův obce, atd.); 3. ve přičině orgánů v obce (t. zv. »velké výbory«, městské zastupitelstvo, sbor obecních starších, obecní rada, městská rada, magistrát, purk-mistr a jeho náměstkové, úřednictvo; počet členů obec. výb. pevný, určitý, též rady; pak různé instituce, kterých statutární města nemaji (nejvyšši poplatník v obci, exemce statků deskových a lenních, spojení obcí pro společnou správu neb ústavy); 4. ve příčině nemůže býti míněn Konrad II., poněvadž ne-volebního práva (census volební abso-byl vrchním knížetem českým, ale také ne

passivní právo volební do výboru, rady, purkmistra, rozhodování o námitkách, průběh Prameny tohoto práva jsou: 1. původní volby samé atd.); 5. působnost obce obecní s-y z let 1850 a pozdějších, které samostatná (omezení c. k. polic. ředitelstvím ve hlavních městech, příjmy obecní větší a rozvětvenější (dávky, přirážky a poplatky), zvláštnosti obecního hospodářství atd.); 6. působnost obce přenesená (hlavní rozdíl: stat. města ve svém obvodě politickými úřady první stolice, potvrzení volby purkmistrovy císařem); 7. dohled k obci (mistodržitelství a zemský výbor

> Lit.: Jiří Pražák, Ústavní právo rakouské, díl I. Ústava obecní; dr. Fr. X. Veselý, Všeob. slovník právní, II., 556; E. Mayrhofer, Handbuch für den polit. Verwaltungsdienst II. sv. (porůznu); E. Mischler a J. Ulbrich, Oesterr. Staatswörterbuch II., 2 (čl. »Städte«); Manz, Oesterr. Städteordnungen; různá vydání s-ů jednotlivých (většinou od obcí statutárních samých); dr. Boh. Valenta, Obecní s-y moravské (Brno, 1903).

> Statuta Arnesti slují předpisy vyhlašované na shromážděních duchovenstva, svolávaných za arcib. Arnošta z Pardubic. Týkaly se ponejvíce kázně duchovenstva. Po prvé vydána (s. A. z r. 1349) v Plzni 1476, r. 1606 opět je vydal Jiří B. Pontanus (v. t. 4) z Breitenberka čili z Praitenberka. Srv. o nich Palackého Dějiny nár. čes. III., 21; dále o nich psali v novější době Dudík, Menčík a Höfler. Příslušnou literaturu viz v Zíbrtově Bibliografiii II., str. 464 a 1049.

> Statuta Conradi (statuty Kunrátovy), též S. ducis Ottonis, nazývá se nejstarší známý zákoník český, obsahující domácí právo obyčejové a pocházející od knížete Konrada Oty ze znojemsko-brněnské větve Přemyslovců (viz Konrad 3.). Stav se po smrti kn. Bedřicha (1189) vrchním knížetem českým, Konrad vyhlásil na gen. sněmu v Sadské r. 1189 S. C. za zákoník platný pro celou říši Českou, a to za přítomnosti pánů a rytířů z Čech i Moravy, jak dosvědčují závěrečná slova v listině z r. 1189 potvrzující darování Hrozňatovo Johannitům: »et alii multi abbates, clerici, monachi, milites tam de Moravia quam de Bohemia, qui convenerant in Sazka ad audienda s. ducis Ottonis«. (Cod. dipl. Mor. I. 329.) Ale puvodní znění důležitého zákoníku toho se nám nezachovalo; zachovaly se nám jen konfirmace těchto s-ut vvdané Přemyslem I. pro Znojemsko a Bitovsko r. 1222 a pro Brněnsko r. 1229 a jeho synovcem, knížetem Oldřichem Korutanským pro Břeclavsko r. 1237. Že tyto konfirmace týkají se v listině Hroznatovské z r. 1189 zmíněných >S. ducis Ottonis«, plyne z těchto okolností: Uvodní věta všech 3 konfirmací zní: »ne autem ea jura, quae a praedecessoribus nostris, ut a bonae memoriae duce Conrado et ab aliis postmodum ... sunt statuta«; tim nemůže býti míněn Konrad II., poněvadž ne-

Konrad I. vzhledem k § 1. řečených konfirmací, který chrání pokojnou držbu od dob knížete Konrada, neboť ubezpečování statků konfirmace, z toho 2 §§ Znoj., 26 §§ Brn. a 2; §§ Břecl. knížete Konrada, neboť ubezpečování statků konfirmace, z toho 2 §§ Znoj. a Brn. a 3 §§ proti všem nárokům, jež kladou se o sto let Břeclavské konfirmace týkají se příslušnosti nazpět, jest věcí zhola nemožnou; též výhrada immunit církevních v posledním § všech 3 konfirmací — ačli § tento nebyl teprve přidán v konfirmacích — to vylučuje, poněvadž immunity se udělovaly u nás teprve ve XII. stol. — Brandl a J. Celakovský jsou toho minění, že byla vydána pouze pro Moravu, aby právní obyčeje krajů moravských byly sjednoceny, a že vydání S-ut C. pro Čechy jest sice možné, ale že není prokázáno. Naproti tomu Palacký, H. Jireček, Kalousek a Demel míní, že vydání jich pro ce-lou říši Českou shora citovanou klausulí na listině Hrozňatovské jest dostatečně prokázáno; nasvědčuje tomu i ta okolnost, že ustálení nejistých poměrů držby a ochrana obyvatelstva proti přehmatům uředníků hradských, jež byly vedle unifikace práva obyčejového účelem sepsání těchto s-ut, stejně se jevily nutnými v Čechách i na Moravě. Nepochybné arci jest (jak i Čelakovský míni), že znění statut pro Čechy bylo poněkud jiné než pro Moravu; tak zejména nezachovala se v Cechách aspoň ve stol. XIII. žádná stopa o dvojitostí soudu hradského či župniho, tak že nutno za to miti, že příslušné clánky S-ut C. (§§ 21 a 22 Znoj. konfirmace = §§ 28 a 29 Brn. = §§ 29 a 30 Břecl. konfirmace) ve znění pro Čechy určeném se nevyskytovaly. — Co se týče poměru původních S-ut C. k dochovaným konfirmacím, lze z úvodních vět oněch 3 konfirmací souditi, že hlavní jejich tresť pochází od vévody Konrada Oty a že Přemysl i Oldřich přičínili jen některé celkem nečetné články. Nejvice — jak se zdá — původním S-tům C. se bliží nejstarší a nejkratší konfirmace Znojemská z r. 1222, mát 32 §§, kdežto Brněn-ská z r. 1229 37 §§ a Břeclavská z r. 1238 38 §§. Co se týče obsahu, S. C. jsou nejdůležitějším pramenem k poznání domácího práva, zejména řízení soudního platného u soudů hradských čili župních. Z uvodních slov vysvítá též, že S-ty C. vlastně bylo sepsáno jen platné právo obyčejové (které jen tu a tam je poněkud pozměněno) a že příčinou jejich sepsání byly kruté bouře, které v XI. a XII. stol. zuřily mezi Přemyslovci a ve vykonávání práva i v právních poměrech majetkových způsobily veliké zmatky; účelem jejich bylo jednak chrániti posavadní pokojnou držbu jednotlivců (§ 1 všech tři konfirmaci), jednak učiniti přítrž přehmatům a libovůli úředníků hradských, jež pro rozervané poměry občanské války stále se množily (zejména § 2 všech tři konfirmací, § 21 Brn. = § 22 Břecl., § 22 Brn. = § 23 Břecl., § 20 Žuoj. = § 27 Brn. = § 28 Břecl., § 28 Zuoj. = § 35 Brn. = § 36 Břecl. konfirmace poskytují takové ochrany). Některá ustanovení jeví vliv práva německého (tak odstranění povinnosti z obecní poruky § 25 Brn. = § 26 Břecl. konfirmace). Co do oborů práv- přešla do legislací z konce XVIII. a z poč.

a 3 §§ všech tří konfirmaci organisace soudní), něco málo předpisů týká se práva materiálního a to jednak trestního (6 §§ Znoj., 10 §§ Brn. a Břeclavské konfirmace), jednak občanského 3 §§ všech tří konfirmaci). Z celého zákoníka zřejmo, že hlavním předmětem jeho jest sepsání předpisů týkajících se řízení soudního u soudu hradských či župních, jen příležitostně sepsány některé předpisy materiálného práva, jež pokládány za zvláště důle-žité. Literatura: edice: Halbrich, Jura primaeva Moraviae (Brno, 1781); H. Jireček v dissertaci Ueber Eigenthums-Verletzungen nach dem altböhmischen Rechte (Vid., 1855); Boček a Chytil v Codex Moraviae diplomaticus, Znoj. II. 140 (per extensum V. 225), Brn. 209 a Bf. 325; H. Jireček, Codex juris boh. I. (Znoj. str. 53-57, Brn. str. 62-65, Břecl. str. 68-72); české parafrase a kommentáře: Jičínský, Parafrase Práv Kunrátových (»Právník« IV., 1865); Dudík, Dějiny Moravy, IV., 224—234; V. Brandl, S. C. (»Právník«, XII., 1873); zpracování jich: Palacký, Děj. nár. čes. I. 2. str. 299 a sl. (srovnává jejich předpisy se srbským zákoníkem Štěpána Dušana); Jar. Hanel, O vlivu práva ném. v Če-chách a na Moravě (Pr., 1874, str. 95—132, ličí organisaci soudů župních a řízení soudní u nich na základě S. C., též v »Právníku«, XIII.); H. Jireček, Slov. právo v Čechách a na Moravě, II.; Jar. Čelakovský, Povšechné právní dějiny české (2 vyd. Praha, 1900 sl.); Životopis zákonodárce: J. Demel, Konrád Ota, první markrabě moravský (»Čas. Mat. Mor. « XVIII., 1894).

Statuta personalia jsou (v soukromém právu mezinárodním) právní normy vztahující se na poměry osoby a její movitosti (mobilia personam sequuntur, mobilia ossibus inhaerent), naproti tomu s. realla právní pravidla týkající se nemovitostí, a s. mixta právní předpisy vztahující se na právní jednání. Dotčená statutová theorie, pochází od italských postglossatorů a právníků. Zaváděla změnu v dosavadních soustavách právních. Podle práva franckého platil totiž v soukromém právu mezinárodním systém práv osobních (lex gentis), t j. každý žil podle práva kmene, k němuž přislušel narozením, kdežto v době právních knih zavedena soustava práva územního (lex terrae), t. j. zásada, že na jistém území plati jen právo tohoto územi. I dotčená statutová theorie postglossatorská podlehla změn**ě**. V dobách pozdějších rozumělo se statutem personálním právo bydliště jisté osoby (lex domicilii), realnim statutem pak právo platné na mistě, kde se na-lézá jistá věc (lex loci rei sitae), a statutem, smíšeným právo onoho místa, kde bylo uzavřeno jisté právní jednání, při čemž rozhodovalo i místo splnění. Statutová theorie

XIX. stol. (do pruského Landrechtu, záko- eines Lehrsatzes, die Bernouilli'schen Zahlen níku Napoleonova a rak. ob. obč. zák.).

Statutárni, z lat., řídící se statuty nebo stanovami nebo na nich se zakládajíci. S. město viz Statut (obecní), str. 31.

Statuty viz Statut a Statuta. Statz Vincenz, architekt něm. (* 1819 † 1898). Byl s počátku zednickým mistrem při stavbě kolinského dómu, r. 1863 stal se stavitelem diécése, r. 1864 stav. radou. Pracoval zejména ve slohu gotickém, jemuž snažil se raziti nové dráhy, a zbudoval množství kostelů gotických, zejména: kostel sv. Mauritia v Kolíně n. R. (1861—65), Mari-

anský kostel v Cáchách, katol. chrámy v Dessavě, Kevelaeru, Eberswalde, Bernshausenu, hlavní své dílo Marianský dóm v Linci (poč. 1862) a j. Dovedl spojiti moderní požadavky s formami středověkými. Vedle toho dlužno ještě uvésti: nemocnici sv. Hedviky v Berlině a vlastní dům v Kolině n. R. Zabýval se také vnitřní výzdobou kostelův i dřevořezbou, o čemž svědčí oltář v Liebfrauenkirche v Treviru. Vydal: Gotische Entwürfe (1854) až 61); Gotische Einzelheiten (1868-70) a Gotisches Musterbuch (s Ungewitterem a Reichen-

spergerem, 1856-60, 2. vyd. 1897) a j.

Staudenmaier Franz Anton, theolog něm. (* 1800 - † 1856), studoval v Tubinkách, r. 1827 posvěcen na kněze a r. 1830 jmenován řád. profes. na kat. theol. fakultě v Giessech. R. 1837 přišel na fakultu ve Freiburce v Br., kde r. 1843 jmenován kapitulárem dómu. S. snažil se zavésti v katolicismu konstrukci spekulativní a napsal: Johannes Scotus Erigena und die Wissenschaften seiner Zeit (1834); Encyklopaedie der theol. Wissenschaften (1834); Der Geist der göttli-chen Offenbarung oder Wissenschaft der Geschichtsprincipien des Christentums (1837, 2 sv., 2, vyd. 1866); Die Philosophie des Christentums oder Metaphy-sik der Heiligen Schrift (1840); Darstellung und Kritik des Hegelschen Systems (1844); Die christliche Dogmatik (1844–52, 4 sv.); Das Wesen der kathol. Kirche (1845); Zum religiösen Frieden der Zukunft (1846-51, 3 sv.). Srv. Lauchert, Franz Anton S. (1901).

Staudenz viz Studenec. Stauding viz Studénka.

von **Staudt** Karl Georg Christian, mathematik něm. (* 1798 — † 1867). Habilitoval se r. 1822 na univ. ve Vircpurce, r. 1827 byl jmenován prof. polytechniky v Norimberce, r. 1833 na univ. v Erlankách. Byl žákem Gaussovým a zabýval se zprvu theorii čisel; později pracoval o geometrii a zbavil tuto nauku všech metrických pomůcek, takže rozvoj geometrie polohy čili t. zv. geometrie průmětné jest v podstatě jeho zásluhou. Geometrii tu vyložil v klassickém svém díle Geometrie der Lage (1847). Mimo to vydal: Beiträge zur Geom. der Lage (1856, 1857 a 1868); Möglichst einfache Entwickelung des Gauss'schen Theorems, die Theilung des Kreises betreffend (1825); pak důle-

betreffend (1840); Construktion des regularen Siebzehnecks (1842) a j. Srv. Noether, Zur Erinnerung an Karl Georg Christian von S. (Lip. 1901)

Staufen: 1) Grosser S., též Merkur, hora u Baden Badenu, 672 m, nazvaná podle obrazu Merkurova tu nalezeného; krásná vyhlidka na Cerný les a Rýn.

2) S., hrad, viz Hohenstaufové,

str. 470 b.

3) S., okr. město badenského kraje freiburského (17.940 obyv.), na úpati Cerného lesa, jz. od Freiburku na říčce Neumagenu a při trati Krozingen-Sulzburg, má 1779 obyv. (1900), katol. kostel z r. 1487, got. radnici ż r. 1546, tři továrny na sukna, koželužny, mlýny, čilý obchod s ovocem a vinem, ne-bot blízký Schlossberg, korunovaný zříceninou S., pokryt je vinicemi. S připomíná se jako ves již r. 770, městem bylo r. 1341; do r. 1602 bylo v držení svob. pánů Staufských, načež náleželo až do r. 1806 k Venkovským zemím rakouským.

Staufenberg, plným názvem Ritter Peter von S., název něm. básně elsaského básníka Egenolta ze zač. XIV. věku, jejíž látka upomíná na pověst o Meluzíně. V XVI. st. zpracována Fischartem (1588), nověji vydána Jänickem (Altdeutsche Studien, 1870) a E. Schröderem (Zwei altdeutsche Rittermacren, 1894). O autoru psal P. Jaeckel, Egenolt von S., ein Nachahmer Konrads von Würzburg

(1898, dissert. marburská).

Stauffacher Werner, podle tradice zámožný rolník z kantonu schwyzského, jenž se dvěma soudruhy (viz Rütli a Fürst 1) r. 1307 umluvil spiknutí proti náměstkům cís. Albrechta I. V listinách z r. 1313 a 1314 připomíná se skutečně jakýsi Werner S.,

landamman schwyzský.

Stauffer-Bern Karl, něm. malíř, mědiryjec i sochař (* 1857 — † 1891). Studoval na mnichovské akad., načež usadil se v Berlině. Tam zabýval se nejprve portraitováním a za podobiznu sochaře Kleina dostalo se mu vyznamenání, potom r. 1855 pod vedením mědiryjce Petra Halma ryl zvláštním svým způsobem zvláště portraity, jako Menzla (1885), Petra Halma, K. F. Meyera, Gust. Freytaga, své matky (vesměs v berl. nár galerii) a j. Podobiznu Freytagovu maloval také v oleji (1887, v nár. galerii v Berlíně), rovněž podob. své matky (1885). B. 1888 odebral se do Říma, kde se vénoval s Maxem Klingerem sochařství, ač v tomto umění nedodělal se úspěchů. Nejvíce dovedl vyniknouti jako ryjec a jeho práce vynikají plastičnosti a naturalistickou propracovanosti jednotlivých částí. Z nešťastné lásky zešílel a zemřel v poměrech trudných ve Florencii. Srv. Bode, Berliner Malerradierer (2. vyd , 1891); Brahm, Karl S., sein Leben, seine Briefe, seine Gedichte (4. vyd., 1896).

Staufovoi viz Hohenstaufové. Staunton [stánt'n]: 1) S., zdrojnice řeky žité rozpravy v Crelleově - Journalu«: Beweis | Roanoke pramenící se v Blue Ridge v sev.- amer. státě Virginii a spojující se u Clarksvilleu s Danem v Roanoke (v. t. 1).

2) S., hl. m. hrabství Augusty v sev.-amer. state Virginie, nad Lewis Creekem, poboč-kou ř. Shenandoah, má 7289 obyv. (1900), universitu, voj. školu, ústav pro choromyslné, hluchoněmé a nevidomé, továrnu na tannin,

Staunton [stant'n]: 1) S. George Leonard, angl. cestovatel (* 1737 – † 1801). Studoval lékařství v Montpellieru a r. 1762 odebral se jako lékař do Záp. Indie, stal se tajemnikem lorda Macartneye, guvernera ostrova Grenady, jejž doprovázel do Vých. Indie, kde Macartney stal se mistodržitelem Madrasu. S nim S. odebral se také jako legační tajemník v l. 1792-94 do Činy a jmenován mimoř. vyslancem a zplnomocněným ministrem. Napsal: An authentic account of an embassy from the king of Great Britain to the emperor of China (1797, 2 sv., s mapami a mědirytinami); pomáhal mu John Barrow (v. t.). Biografii jeho napsal S. 2).

2) S. George Thomas, angl. cestovatel a indolog, syn pred. (* 1781 — † 1859). Provázel r. 1792 svého otce do Ciny, studoval pak v Cambridgei, a r. 1799 stal se úředníkem Východoindické spol. v Kantoně. R. 1816 provázel vyslance lorda Amhersta do Ciny jakožto král. kommissať a konal znamenité služby anglické vládě při vyjednávání s Či-nou. Vrátiv se r. 1818 do Londýna, byl až do r. 1852 politicky činný a s nepatrnými přestávkami stále členem parlamentu. Později uchýlil se v ústraní. Přeložil do angl. činský trestní zákon, Ta-tsing-leu-lee (1810, franc. od F. Renonarda de Sainte Croix, 1812, 2 sv.), a napsal: Narrative of the Chinese embassy to the khan of the Tourgouth Tartars 1712-15 (1821) a Miscellaneous notices relating to China and the British commercial intercourse with that country (1822). Obstaral též vydání Mendozovy »History of the great and mighty kingdom of China«, přeložené roku 1588 od Parkea (1853-54, 2 sv.).

3) S. Howard, angl. šachista a spisovatel (* 1810 -- † 1874). R. 1843 zvítězil ve velikém šachovém turnaji nad Francouzem Saint-Amantem a byl pokládán za prvního šachistu | Evropy až do r. 1851, kdy byl poražen Něm-cem Ad. Anderssenem. V l. 1841—53 redicem Ad. Anderssenem. V I. 1841—53 redigoval měsíčník šachový »The Chess Player's Chronicle«, r. 1865 také »The Chess World« a po dlouhou dobu byl redaktorem šachové rubriky v *Illustrated London News«. Mimo to psal četné knihy o šachu jako: The chess player's handbook (1847); The chess player's textbook (1849); The ch. p. companion; The chess praxis, doplněk ke knize první (1860), a j. Jeho Laws and practice of chess, zákonk šachový, dočkal se několika vydání. Mimo to účastnil se Routledgeova vydání dramat Shakespeareových a napsal: Great schools of England (2. vyd. 1869).

Staupen viz Stoupno.

von Staupitz Johannes, theolog. něm. († 1524), byl gen. vikářem řádu augustiniánů v Německu a tak ocitl se v blízkých přátelských stycích s Lutherem, jehož povolání do Vitemberka (1508), kde sám byl professorem, umožnil. R. 1512 professury se vzdal a žil v již. Německu; později, aby nemusil proti železárny a parní pily. 26 km sv. proslulé Lutherovi vystoupiti, vzdal se vikářství a jeskyně Weyerova a Madisonova. působil v Salcpurku jako dvorní kazatel arcibiskupský a opat kláštera benediktinského. Jeho spisy *De amore Dei* a *De fide Christiana* ukazují sklon k reformaci. Sebraných spisů I. dil vydal Knaake (1867). Srv. Ludwig Keller, Joh. v. S. u. die Aufänge der Reformation (1888).

Staurodulie (z řec. σταυρός, kůl, kříž), uctivání kříže, na němž Kristus pněl.

Staurolith, nerost krystallující ve sloupcovitých tvaréch soustavy kosočtverečné, jež skoro vždy jsou dvojčatně srostlé buď podle brachydomatu ∤ P ∞ - pak stoji oba srostlé sloupce na sobě téměř kolmo, a odtud má minerál i jméno svoje (σταυρός, kříž) – anebo podle pyramidy ? P ? zarůstá jeden sloupec do druhého šikmo. S. jest narudle až načernale hnědý, na vrypu bílý, lesku skelného, slabě průsvitný neb neprůhledný. Štěpnost podélná nedokonalá, lom lasturový. Tvrd. = $7-7^{1}/_{2}$, hust. = 3.65-3.77. Lučební složení s-u je přibližně HFeAl, Si, O, 3, což by bylo 26.32% kysličníku křemičitého, 55.92 hlinitého, 15.79 železnatého, 1.79 vody. Jest neroztopný a v kyselinách nerozpustný. Vyskytuje se v hlinitých břidlicích kontaktně přeměněných, ve fyllitech a svorech, na př. u Ostružné blíže Šumperka na sev. Moravě s granátem, v Čechách u Krottensee v horách Krušných; na Monte Campione blíže Sv. Gottharda s disthenem, v départ. Finistère ve Francii, v Sev. Americe na četných místech a j. Fr. Sl-k.

Stauromedusae, zool., viz Lucernaria a Medusy polypovité.

Stauropégion, řec., ve vých. církvi právo vztyčiti (πήγυυμι, upevňuji, zarážím) křiž tam, kde má býti zřízen chrám. Viz Stavropigiální kláštery.

Stauropus Boisd., hranostajník, rod motýlů z čeledi Notodontidae vyznačený očima lysýma, tykadly samčími hřebenitými, na konci lysými a jedním párem ostruh na zadních holeních. Jediný druh jest S. fagi L., h. bukový, který má přední křídla popelavá se 2 žlutavými proužky přičnými a před krajem s řadou teček černých, vnitř bile lemovaných; zadní křidla popelává, ke kořenu světlejší. Rozp. 58-64 mm. Housenky jsou lysé, 14nohé, bez pošinek, na konci se dvěma tenkými kyjovitými přivěsky, s 2. a 3. párem noh prodlouženým; barvy jsou rudohnědé se světlejším pruhem hřbetním. Od čna do září na bucích, dubech, břízách, lipách, olších a ořeší; v klidu zvedá předek i zadek těla a drží prodloužené nohy křížem. Kukla jest leskle černohnědá a přezimuje v plochém, hedvábném zámotku mezi listy. Kpk.

Stauroskop (z řec.), polarisační přístroj určování směrů optických os 'krystallů. Představme si na př. Mitscherlichův polarimetr (srv. čl. Cukroměr) se skříženými nikoly osvětlený světlem bílým. Vloží-li se mezi oba nikoly destička jednoosého krystallu, zbroušená rovnoběžně s osou, zbarví se zorné pole a jen tehdy zůstane tmavým, když osa destičky spadá do směru jedné ze skřížených polarisačních rovin nikolu. Může býti tudíž otáčením destičky určen směr její optické osy. Poněvadž pozorování založená na stanovení největší tmavosti pole nejsou přesná, navrhl Kobell (viz »Pogg. Ann.« 95, 320, 1855) položiti pod analysátor konoskopu (viz Polarisační přístroje) destičku vápence dvojlomného sbroušeného kolmo k ose a určiti polohu osy ze zmizení interferenčního úkazu, který povstane, když polarisační roviny skřížených nikolů nesouhlasí s osou zkoumavého krystallu. A. Březina navrhl užíti dvojdesky vápencové (viz »Pogg. Ann. « 128, 146, 1866 a 130, 141, 1867), ale ani toto uspofádání neosvědčilo se příliš. Přesnějším zařízením jest Bertrandova čtyrnásobná deska křemenová (viz »Zeitschrift f. Krystall«. 1, 69, 1877), jejiž dotykové plochy nahrazují zároveň nitkový kříž v zorném poli. Moderní s-y na př. Calderonův usuzují polohu osy z úkazu zaří-zení polostinového (srv. čl. Cukroměr, str. 772 b), které náleží mezi nejpřesnější. Název s. pochází od Kobella z r. 1855. nvk. Stav, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš.

Nová Paka, fara Ubislavice; 53 d., 276 obyv. č.

(1900), kaple sv. Petra a Pavla, mlýn.

Stav viz Pleso. — S. Černý (Czarny staw), jezírko, viz Černý stav.

Stav, slovo mnohovýznamné, zejm. způsob, ve kterém něco trvá, položení, poměry a okolnosti, ve kterých kdo žije,

viz Skupenstvi.

S. civilní viz Civilní stav. S. čtvrtý viz Čtvrtý stav.

S. duchovní viz Duchovní stav, Clerus, Čechy, str. 484 a, 518 a, 537 b, Stavové.

S. konkretuální viz Konkretuální stav.

S. manželský, panenský a vdovský viz Manželství, Panenství a Vdovství.

S. městský viz Bourgeoisie, Cechy, str. 485 b, 519, 534 sl., 564 b, Rakousko, str. 182 a, 187 a, Město, str. 167 a sl., Gorod, Stavové.

S. obležení viz Obleženost.

S. obranný (defensiva) viz Obrannost.

S. osobní čili civilní viz Civilní av. — S. osob bývá názvem knih, jež podávají soupis osob náležejících některému odboru úřednímu a stručné údaje osobní, tedy tolik co schematismus.

S. panský viz Panský stav, Kníže, Baron, Pán, Hrabě atd.

S. přírodní n. přirozený (něm. Naturqustand, fr. état de nature) viz Příroda, str. 703 a, Stat, str. 8 a, Kultura.

S. rytířský viz Rytířství, pak Čechy,

str. 484 b, 518 sl., 537 a.

S. selský viz Selský stav a Čechy,

str. 485 b sl., 516 sl., 519 a, 538.

S. třetí (fr. le tiers état) viz Bourgeoisie, Sieyès a Cechy, str. 519 a.

S. vladycký viz Čechy, str. 484 b a 518.

S. vody značí polohu hladiny vodní vzhledem k nějaké úrovni a při přesnějším označování měří se na zvláštním měřítku stojatém, stupnici vodní neb vodočtu. Ve vodách tekoucích, rybnicích a pod. rozeznáváme s. vody nizký n. malý, obyčejný a vysoký; obyčejný s. vody nazývá se někdy nesprávně také střední, kterýžto název však přináleží jen arithmetickému průměru různých s-ů vodních; vysoký s. vody způsobuje často povodně, kdežto nízký s. svědčí o nedostatku a bývá v souhlase s nedostatkem srážek ovzdušných. S. vody normálný t. j. předepsaný značí s. vodní hladiny, který nemá se překročiti; zřizuje-li se na př. jez, dovolí se vzedmouti vodu jen do určité, na základě místních poměrův úředně stanovené výšky a to jest s. vody normálný; aby nevystoupila voda výše, upraví se v jezu otvory příhodně zavřitelné, jež v případě potřeby se otevrou – vyhradí – a přebytek vody vypustí.

S. výjimečný viz Výjimečný stav; srv. Obleženost a Rakousko, str. 220 a. S. zrodu (status nascendi). Mnohé prvky

i sloučeniny chemické s jinými daleko lehčeji a rychleji reagují, byly-li s těmito ve styk uvedeny v tom okamžiku, kdy právě vznikly, než byly-li prvky neb sloučeniny ty pak povolání, živnost, důstojenství, dříve isolovány a pak teprve s jinými lát-třídy obyvatelstva atd. Viztež Status kami ve styk uvedeny. V případě prvém a Stavové. S. aggregační (aggregační s-y hmoty) Za příklad působení nějaké látký ve s-u z. uvedeno budiž vznikání arsénovodíku; převáděním vodíku plynného přes arsén vzniká arsénovodíku množství nepatrné, reakce probíhá velmi zvolna. Uvedeme-li však nějakou sloučeninu arsénu ve styk se zinkem a nějakou kyselinou, tu vodikem při působení zinku v kyselinu vznikajícím převáděn jest arsén velmi rychle v arsénovodík. *Plzák*.

Stav v tkalc. viz Stav tkalcovský. Stavanger: 1) S., hl. m. norského amtu t. jm. S. rozkládá se na skalnaté půdě při Bukkefjordu naproti Lysefjordu a vyniká 2 pohodlnými přístavišti s doky a loděnicemi, tak že náleží k předním přístavům norským. Blízkou rejdu v zátoce dusevické navštěvují často i lodi válečné. Město zbudované ponejvice ze dřeva trpělo hojně požáry; z budov vyniká dóm zbudovaný ve XII. a XIII. stol. část. ve slohu normanském, částečně v gotickém (r. 1866 uvnitř obnoven); býv. biskupská residence, v níž je nyní gymnasium; nový chrám sv. Petra; dále museum, ně-

Obyvatelstvo počtem 30.541 duší (1900) zabývá se hlavně obchodem s produkty rýbářskými, jm. vývozem sleďů, anžovek, humrů,

méně pak průmyslem.

2) S. norský amt na záp. pobřeží Norska mezující na s. s amtem Söndre-Bergenhus, na v. s Nedenäsem a Lister-Mandalem kolem rozlehlého Bukkefjordu, jenž dělí se tu na četné hluboké, přírodními krásami vynikající fjordy (Lysefjord, Hölefjord) a uzavírá v sobě hojné ostrovy (Bukken, Karmő). Povrch jeho je veskrze hornatý. Obyvatelstvo žijící po-čtem 127.192 duší (1900) na ploše 9147 km² veliké, živí se jednak zemědělstvím a chovem dobytka, jednák plavectvím a rybolovem. Podél pobřeží vede z Egersundu do S-u dráha 76 km dlouhá. Amt dělí se na fojtství Jäderen-Dalene a Ryfylke.

Stavasser Petr Andrejevič, sochař rus. (* 1816 v Petrohradě — † 1850 v Římě), byl žákem akademie petrohrad. a r. 1841 usadil se v Římě. V akademii dosáhl vyzna-menání za polovypuklinu David hraje na harfu před Saulem, později zhotovil Mladého lovce s udicí (bronzový odlitek v Petěrhofu) a s Ant. Ivanovem náhrobek S. Ščedrina á obrovskou postavu Musy Clio pro simbirský pomnik Karamzinův. Dále pochází od něho Andel kalící vodu v rybníku Siloah; Modlící se andel; Rusalka (1845, nadherna tato socha z mramoru je v museu Alexandra III. v Petrohradě); Satyr obouvá Nymje sandál (tamže). Poslednější dvě práce jeho pokládány jsou za nejlepší a nejvýznačnější, spojujíce antickou ušlechtilost formy s podivuhodnou životností a lepostí postav a linií. Vedle toho pochází od něho ještě několik poprsí portraitních.

Stavba značí 1. stavění, budování domu, mostu, silnic atd., tedy výkon; 2. budovu samu (srv. stavení). Zvětšuje-li se nějaká starší budova s-bou novou, je to přístavba, změni-li se stará s. novou s bou podstatně ve svém vnitřním nebo vnějším uspořádání, provádějí-li se totiž podstatné opravy neb změny na budovách již stojících, slove tako-

vato uprava přestavbou.

S-bu prováděti smí jen živnostník k tomu oprávněný a tu podle druhu látky, z níž s. se provádí, bývá účastněn při ni buď zedník, kameník, tesař, zámečník a j. v., který však musí míti oprávnění ku provozování prací stavebních. Pravidla, jichž jest šetřiti při povolování, provádění a po skončení s-by ob-sahuje zákon za tím účelem zvlášť vydaný, kterým se stanoví stavební řád a to buď pro jistá města zvlášť v něm vyznačená nebo pro celé země. Fka.

S. centrální zove se s., jejíž rozloha od určitého středu počínajíc na všechny strany rovnou měrou se vyvinuje; v širším slova smyslu i s., jejíž jednotlivé části kolem nějakého středu se usazují, aniž při tom šetřeno přísně souměrnosti. Obyčejně bývá střed s-by centr. jako nejvýznačnější čásť její zvláště Sofia v Cařihradě (viz Architektura, str. charakterisován. V Athénách jsou dvě takové 677 b a tab.VI.) císařem Justiniánem v 1. 532

kolik ústavů vzdělávacích, pěkné sady a j. památky: okrouhlý pomník Lysikratův (viz přílohu při Architektura, tab. III.) a polygonální věž Kyrrhestova (»věž větrů«, viz tamtéž, tab. III.) dosvědčující, že zvláště povaha slohu korinthského hodila se pro půdorys kruhový i polygonální. U Římanů nalézáme již v době raného slohu okrouhlý peripteros korinthský (chrám bohyně Vesty v Tivoli) a s. centr. došla u Římanů zvláštní obliby při pomnicich a hrobkách, kde na kvadratickém podstavci zdvíhá se s. válcová, nahoře tumulem kuželovitě ukončená, jakož jest mausoleum Augustovo a hrob Hadrianův v Římě (v. tamtéž, tab. V.), pak při stavbách, jako byl Pantheon v Římě (v. tamt., tab. IV.). Za dob prvého křesťanství stavěny vedle basilik též okrouhlé nebo polygonální s-by cír-kevní rozměrů menších. Tak Konstantinův první chrám v Antiochii, nejstarší datovaná památka toho druhu, byl osmihran. Půdorysu okrouhlého nebo polygonálního byly dále četné kaple ná robní, baptisteria a jiné bu-dovy církevní. Tvar jejich centrální jest bud prostým napodobením římských náhrobkův a teplic, anebo záleží v kruhové, na sloupech spočívající prostoře střední, kupoli kryté, již obkličuje nižší loď, krytá valenou klenbou. Tento způsob jest charakteristický pro římské založení s-by centrální. Pěkným přikladem jest náhrobek sv. Konstancie na No-mentanské silnici u Říma a Sta Maria Maggiore v Noceře (V. stol.), nepochybně staré baptisterium, pak baptisterium v Ravenné z téže doby. Sloh byzantský, jenž spojil disposici centrální s tvarem basiliky, přispěl tak ke snadnějšímu rozvinutí bohatosti tvarův, i způsobil, že mohlo býti snadněji užito s-by centr. pro chrámy většího založení. Zde užito velkolepé kupole ke krytí rozměrné prostory střední a hlavní, co již samo sebou půdorysu i s-bě kostela vtisklo ráz centrální. Nejlepšími příklady tohoto založení v Italii jest San Vitale v Ravenně (v. tamt., tab.VI.) a San Lorenzo v Miláně, v Němcích pak chrám cášský (796—804), nejspíše podle vzorův italských, zejména San Vitale v Ravenně, vystavěný, jenž v násl. stoletích v malém častěji byl reprodukován. Též za pozdní doby slohu románského patrný jest vliv disposice centrálné na s-bách kostelů sv. Martina a sv. Apoštolů v Kolíně n. R., z nichž onen nad křížením lodí má kupoli kulatou, tento osmibokou. Nejoblíbenější byla rotunda přece v Italii, kde po VIII. stol. i nadále nalézáme hojně s-veb centr., a to i kostelů farních většího založení, které stavěny po celý středověk. Vlivem slohu byzantského vznikly též v Anglii a ve Francii některé s-by centr., celkem rozměrů menších. Ve Francii zvláště řád templářů zakládal nevelké své kostely a kaple po způsobu s-by hrobu Spasitelova v Jerusalemě. Na poloostrově Balkánském a v zemích východních jsou s-by centr. buď původu byzantského, nebo jeví mocný vliv slohu toho. Nejznámější z nich jest Hagia

až 537 vystavěná, v níž starokřesťanská dis- 1 (1854-69); R. Dohme, Gesch. der deutschen posice centrální dospěla svrchované výše vy- Baukunst; A. Hauser, Styllehre der arch. For-

nou dojímavostí vnitřku.

Pro byzantský tvar půdorysu okrouhlého jest typickou památkou chrám sv. Jiří v Soluně, s. okrouhlá, kupolí krytá, s lucernou a vynikající apsidou (prý ve IV. stol.). Tento chrám zahajuje velikou řadu zvláštních s-veb centr., totiž okrouhlice či rotundy (v. t.) s vynikající apsidou, jakož i s-by polygonální téže disposice. Loď kryta obyčejně kupolí, apsis polokupoli; střecha lodi podle půdorysu jest | kuželovitá nebo jehlancová, při apsidě oby-čejně kuželovitá. Byly to kaple hřbitovní (s podzemními sklipky), kostelíky hradní, baptisteria nebo i kostely farní. Vyskytují se dosti hojně v Korutanech, ve Štýrsku, v Úhrách poblíž hranic zemí jmenovaných, dále v Horních i Dolních Rakousí h, v Čechách a na Moravě, méně pak v Sasku a středním Polabí. S-by ty, podobajíce se tvarem i účelem s-bám italským, zajisté od jihu na sever se šiřily, jakž soudíme i z toho, že lze je sledovatí po starých cestách římských, obchodnich i vojenských, jež z Italie vedly na sever. Možno ovšem, že tvar kapli těchto v podrobnostech různými vlivy místními se pozměnil. Tak liší se naše české okrouhlice, jež mají venkoncem tvar jednotný, v mnohém již od rotundy sousedních zemí alpských (viz o tom Cechy, str. 389 a-391 a).

V dobách pozdějších nemá centrální založení na západu i sev.-záp. evropském skorem žádných dokladů při s-bách větších, toliko vyniká při mnohých s-bách kostelních ráz středový tím, že křížení lodí podélné a příčné charakterisováno nápadnou kupoli nebo věží centrální (Rouen, Valencia, Florencie a j.), kterýžto dominující útvar poskytuje i celku raz centrální. Gotika nebyla s-bě centr. přízniva, poněvadž tvar latinského kříže v půdorysu jejím většinou převládá, přes to však vyskytuje se i tu s. centr., čehož do-kladem kostel P. Marie v Trevíru a u nás nejpřednější známá s. kupolová na Karlově (viz Cechy, str. 399a a Praha, str. 467b s vyobr.). Ža to velmi přízniva byla založení centrálnímu renaissance a zvláště ve vlasti její nalézáme jednoduché s-by centr. půdorysu kruhového i polygonálního, při nichž kupole jako v Pantheonu spočívá přímo na válcovém zdivu s-by. Složitější disposice má kupoli nad kvadrátní prostorou s-by, při čemž pendentivy tvoří přechod, a nejbohatší založení vytvořené renaissance přijalo půdorys řeckého kříže s kupoli uprostřed. Přiklady toho jsou mnohé: Capella Pellegrini ve Veroně, sakristie u kostela sv. Vavřince ve Florencii od Bruneleska, chrám sv. Petra a Pavla v Římě a j. Z dob novějších jsou mnohé s-by centr., na př. dóm invalidů v Pa-(r. 1710), chrám P. Marie v Drážďanech od I. Bähra a chrám sv. Karla Bor. ve Vídni od Fischera z Erlachu. - Srv.: Viollet-le-Duc,

nikajíc nádherou svého vystrojení i jednot- men des Mittelalters; Mittheilungen der k. k. Cer. tral-Commission (1856, 1860); W. Lübke a C. von Lützow, Denkmäler der Kunst (4. vyd. Stutg., 1884).

Jik.

S-by dřevěné viz Dřevěné stavby

(s tab.).

S-by jehlové č. kolové viz Jehlové stavby.

S. lodí v. Loď, str. 240 b-246 a.

S-by vodní jsou takové s-by, které podléhají ustanovením vodního zákona a to jak ve příčině zřizování tak i ve příčině udržováni. U nás jest zákon říšský ze 30. kv. 1869 čís. 93, podle něhož vydány i vodní zákony zemské (pro král. České z 25. říj. 1870), a vztahuje se zejména na s-by k ochraně břehů, pozemků, stavení, silnic a železnic, na s-by upravovací a regulační vodních toků, na s-by k vysušování a zavlažování pozemků, na vedení vody strouhami, náhony i potrubími, na přístaviště, mosty a všeliké lávky pokuď slouží průtoku vod (silničné, železničné, k prádelnám a plovárnám), hráze nádržné (na př. rybničné) i hráze zátopové (podél vodních toků), nádrže vodní, rybníky, průplavy a s-by v zájmu plavby vůbec, jezy, čerpací díla, vyklízení koryt vodních a j. Stavěti s-by vodní přísluší vůbec inženýrům civilním a inženýrům stavebním; na vodách říšských jsou k tomu povolány státní úřady stavební, na vodách zemských stavební úřady zemské. Plk.

S-by volné a uzavřené viz Obydlí,

str. 598 b s!.

O s-bě mostů, silnic, drah atd. viz Most, Silnice, Klenba, Železnice, Lanové dráhy, Hráze a jiná hesla sem příslušná; vedle příloh ke čl. Architektura též přílohy České stavby, Čínské stavby, Ja-panské stavitelství, Dělnická obydlí,

Dintzenhoferovy stavby, Divadlo, Jat-ky, Kolejnice, Pivovarství a j. Stavbuvedoucí jest buď architekt neb stavitel, provádí dozor nad správným používáním staviva, nad náležitým využitím stavebních sil a času, nad odstraněním všech stav. překážek a odborným zpracováním stav. hmot. Příliš zaměstnaní architekti neb stavitelé provádějí obyčejně jen vrchní dozor stavební a ustanovují na místo sebe oprávněnou osobu, s-ho, kterého podle stav. řádu musí oznámiti úřadu, jenž udčlil po-volení ke stavbě. S. odpovídá plně z toho, by stavba jemu svěřená byla důkladně provedena podle stavebních pravidel i aby se užilo staviva jakosti bezúhonné; rovněž od-povídá tež z osobní bezpečnosti těch, kdož při provádění práce jsou zaměstnáni. řádné vedení stavby odpovídá s. úřadu stavebnímu, za přestupky proti osobní bezpečnosti však řádnému soudci. Otázku viny poříži od Mansarda, kostel sv. Pavla v Londýně suzuje soud podle všeobecných zásad trestního zákona a podle míry povinností, jež jsou s-nu uloženy řádem. (Srv. též Palir.) Fka. Stavčany, Stavučany, ves v új. cho-

Dictionnaire raisonné de l'architecture franç. Itinském gub. bessarabské, 15 km od Chotina,

má 2027 obyv. (1897), cukrovar. Ve čtvrté předpisy povahy donucovací; jmenovitě vyrusko-turecké válce (viz Rusko-turecké žadují zájmy veřejné, by s. volnost čili války, str. 353 b) dobyl zde 28. srp. (9. září) právo s. v subjekt. smysle, z pozemkového 1739 Münnich vítězství nad seraskierem Veli pašou, načež po dvou dnech padla pevnost Chotin.

Stavební bouda (budovnice) viz Bouda 2).

S. břemeno viz Břemeno stavební. S. čára viz Stavební právo, str. 40.

S. dříví, výřezy způsobilé ke stavbě růz-ných budov jakožto trámy, stěny, pozednice, krovy, lati, podlažiny a pod. Šrv. Dřevo, str. 12 b a 13 b. črn.

S. inženýrství viz Stavitelství in-

ženýrské.

S. kollaudace viz Kollaudace a Sta-

vební právo, str. 41 a.

S. kontrola viz Stavební právo, str. 41 a. S. materiál viz Hmota stavební str. 387 b, Kámen, str. 843a, a Stavební právo, 41a.

S. (stavebná) mechanika viz Mechanika.

S. místo viz Stavební právo, str. 40 a. S. nářadí slove veškeré nářadi pro nějakou stavbu potřebné vyjma nářadí ruční, které musí míti každý s. řemeslník a dělník sám. Sem náležejí všechny potřeby a nářadí pro zakládání, pro pracovní lešení, pro dovoz a vytahování staviva, lešení, zkruže, hevery, lati, provazy, řetězy, šňůry, vodováhy, vážní lati, prosévačky, fešeta, karby, rum-pály, kladky, skoby, bidla, žebříky, kozy, štenýře, lešení, truhlíky, špice, krumpáče, kliny, pěchy, motyky, sekery, pily, pásma, metry, koše, sudy, putny, puténky a j. v. Zapůjčení lešení a jiného s-ho nářadí pro stavbu opatří nejčastěji podnikatel práce zednické a nádenické a bývá tohoto s-ho nářadí použito též při osazování prací kamenických. Podnikatelé ostatních praci mívají obyčejně potřebné s. nářadí sami. Odškodnění za zapůjčení a opotřebení s-ho náfadí počítá se obyčejně v °/0 a přiráží se v rozpočtech k ceně za jedničku té které Fka.

S. parcella viz Parcella a Parcellace 1).

S. plán viz Plán 2).

S. policie viz Policie, str. 98 b, a Stavební právo.

S. povolení (konsens) viz Stavební

právo, str. 40 b.

S. právo. Soubor právních pravidel vztahujících se na poměry s. tvoří právo s. v objektivném smysle. Mluvíce o s-ch poměrech máme na zřeteli budovy k nejrozmanitějším účelům určené, jako budovy obytné, k provozování živnostenskému a pod., nehledime tedy k jiným umělým zařízením lidským, taktéž stavbami nazývaným, jako jsou na př. silnice, železnice, díla vodní, pro něž platí jiné předpisy speciální. Právo s. spadá převážně v obor práva veřejného, a to hlavně správního. Dotýkáť se činnost s.

vlastnictví přirozeně vyplývající, bylo podle potřeby obmezeno a vlastník pozemku stavěl tak, jak toho vyžadují ohledy bezpečnostni, zdravotnické, kommunikační a také okrasné. Hlavním pramenem práva s-ho (v objekt. smysle) jsou t. zv. s. řády. Porůznu vyskytují se příslušné sem normy v ostatních částech práva správního (na př. v právě živnostenském), dále v právě trestním, finančním, ve zřízení obecním. Soukromoprávní předpisy, poměrů s-ch se týkající, obsaženy jsou hlavně ve všeob. občanském zákoníku. Náležejí sem ustanovení o t. zv. inaedifikaci (§§ 417—419 obč. z.), některá ustanovení, jež se vztahují na poměry sousedské (na př. cautio damni infecti § 342 obč. z., ochrana držby při vedení stavby § 340 obč. z.; předpisy o domovních služebnostech), rovněž některá ustanovení, jimiž se upravuje poměr mezi vlastníkem půdy a uživatelem (§ 514 až 516 obč. z.), srv. též §§ 1118 a 1119 obč. z. Ale těžisko úpravy s-ch záležitostí spočívá ve s-ch řádech. U nás v Rakousku vydány jsou s. řády pro jednotlivé země; některá města mají své zvláštní řády s., což odůvodněno tím, že potřeby v městech a na venkově značně od sebe se liší. V Čechách platí nyní pro venkov s. řád z 8. led. 1889 č. 5 z. z.; pro Prahu a okolní obce platí s. rád z 10. dub. 1886 č. 40 z. z., jehož platnost rozšířena později na Plzeň a Budějovice. Podobně platí na Moravě zvláštní s. řád pro Brno, Olomouc, Jihlavu a Znojmo z 16. čna 1894 č. 63 z. z., pro venkov pak téhož data č. 64 z. z.

Předpisy s-ch řádů týkají se hlavně t. zv. s. policie, jejímž úkolem jest zameziti všeliká nebezpečí, která vznikají z vadného zřizování budov, zejména nebezpečí požární. Vedle různých momentů policejních dochází zřetele ve s ch řádech také moment kommunikační a aesthetický. Nesluší přehlížeti ani národohospodářský význam s-ch řádů. Přesná úprava s ch záležitosti, pevné vytčení hranic, až ke kterým zájem soukromý ustoupiti musí veřejnému, má nemalý vliv na s. podnikavost, na s. ruch, čímž opět napomáhá se rozvoji příslušných živností a zjed-

nává se lepší obživa dělnému lidu.

Jako prostředky, jimiž má býti dosaženo různých úkolů po stránce bezpečnostní, zdravotnické, kommunikační a též aesthetické, sluší podle našich s-ích řádův uvésti:

I. Obligatorní zavedení plánů polohopisných. Hledíc k tomu, že zdárný rozvoj měst a obcí vůbec ve příčině s. předpokládá nějaký hlavní plán polohy, nařízeno jest s-mi řády, by pro všechna místa sdělány byly t. zv. plány polohopisné (v. t.). Plány tyto vyznačují všechna místa, v obci se nalézající, třídy, ulice, stoky, potrubí i jeto hlavně správního. Dotýkáť se činnost s. jich niveau, pak všechny parcelly pozem-četných zájmů veřejných, které nutí zákono- kové i s. i s budovami na nich vystavěnými, dárce ke zvláštní úpravě záležitostí. s ch konceně veškeré regulace, které právě se

lacích budiž hleděno k poměrům místním a dokonale vyhověno potřebám zdravotnictví, bezpečné a snadné kommunikace a požadavkům ve příčině okrašlování. Sdělání plánů polohopisných přisluší obci, a má se tak státi do určité doby po vyhlášení s-ch řádů (v Čechách na venkově do 3 let, na Moravě do 10 let). Řízení, jehož šetřiti dlužno při sdělávání těchto plánův, upravují s. řády. Plány příslušnými orgány schválené platí pro veřejné ulice i náměstí v nich upravené co do směru, polohy a niveau a pří pozdějším provádění nesmí se státi žádná odchylka od úpravy v této trojí příčině. Měla-li by přece nastati změna, sluší postupovati stejně jako při sdělání plánů polohopisných. Plány poloho pisné jsou základem pro zkoumání i schvalování plánů rozdělovacích (viz níže) i jednotlivých plánů s-ch. Rovněž sluší k nim hleděti, nastane-li potřeba regulovati šířku ulic, stoky, potrubí a následkem toho kdykoliv v jednotlivých případech nastane potřeba ustanoviti čáru s. Jak vidno, jsou tyto plány povšechným měřitkem, podle kterého se řídi

obmezení s ho práva vlastníkova. II. Povinnost vlastníků odstoupiti pozemky, jichż třeba ke zřízení nebo roz-šíření ulic. S. řády rozeznávají mezi odstoupením bezplatným a úplatným. Kdo rozdě-luje pozemky na staveniště a žádá za schválení plánu rozdělovacího, jest povinen postoupiti obci k její žádosti zdarma a bez závad tu čásť pozemku, jíž třeba pro ulice jeho parceilovaný majetek protinající, a to do určité šíře maximální (v Praze 20 m, na venkově 12 neb 8 m) mimo ustanovenou čáru s. Povinnost k bezplatnému odstoupení nastává také tehdy, jde-li o ulici, jež parcellovaný majetek pouze ohraničuje. Má-li však pozemek, jenž se má rozdělití, polohu takovou, že ten, kdo za jeho rozdělení žádal, může staveniště obdržetí toliko na jedné straně nové ulice, jest povinen postoupiti zdarma tolik, kolik činí poloviční šířka nové ulice, a to po celé délce staveniště (§ 19 pražs., § 22 venk. s ho řádu; podobně na Moravě). Není-li podmínek pro odstup bezplatný, musí pozemek potřebný pro ulici odstoupen býti za přiměřenou náhradu (expropriace). Tak tomu jest zejm., vzejde-li při nových stavbách resp. přestavbách potřeba, podle ustanovené čáry s. ustoupiti za mezní čáry posavadní budovy (pozemku), v kterémžto případě jest vlastník povinen postoupiti obci za přiměřenou náhradu díl pozemku, o nějž musilo se ustoupiti za tuto čáru. S druhé strany zase stavebník musi převzíti od obce část pozemku, o který stavba vystupuje podle s. čáry z mezních čar pozemku s-ho. Další případ úplatného odstoupení nastává, když zájmy volné kommunikace, bezpečnosti požárové neb zájmy zdravotní vyžadují, by v obvodě obce zřízena byla nová ulice neb třída. Přiměřená náhrada, která v uvedených případech poskytnouti se musi, určí se buď dobro-|str. 63 a, k čemuž je podotknouti, že nový

provádějí nebo pro nejbližší čas připravují. volnou dohodou nebo soudním odhadem. Při tom jakož i při všech pozdějších regu- Pokud by však byl spor o to, zdali a pokud Pokud by však byl spor o to, zdali a pokud nastati má vyvlastnění, nutno nejdříve vyčkati rozhodnutí politického úřadu zemského, jemuž výhradně přísluší vydávati nálezy vyvlastňovací. Proti vyšetření náhrady soud-ním odhadem může nastoupiti na pořad práva pouze ten, kdo žádá vyšší náhrady; ale nastoupení na pořad práva nemá účinku suspensivního, jakmile byla náhrada soud-ním odhadem určená buď zaplacena nebo k soudu složena.

III. Spolupůsobení s-ch úřadů při všelikém podnikání s-m a úřední dohled nad stavbami. Spolupůsobení ono záleží hlavně ve zkoumání s-ch projektův a udělení konsensu. Tak tomu jest předně, rozděluje-li se pozemek na s. místa. Za tou příčinou budiž sdělán rozdělovací plán, který zvláštní kommisse zkouší a potom obecnímu zastupitelstvu ke schválení předloží. Rozdělení musí vyhovovati předpisům s-ch řádů. Zejména hleděti jest k tomu, aby náležitě byly vedeny a upraveny nové ulice i náměstí, aby jednotlivá staveniště měla náležitou podobu i rozsáhlost. Bylo-li úfadem rozhodnuto, że na některém pozemku nesmí se stavěti, nemá z toho vlastník pozemku, pokud mu zacho-vána možnost užívati majetku svého dosavadním způsobem i nadále, nároku na nějakou náhradu (srv. § 13 pražsk., § 16 venk. s-ho ř.). Zvlášť důležitou činnost vyvíjejí s. orgány, dříve než někdo počne stavěti. Zákon požaduje výslovného povolení s.ho, jde-li a) o novou stavbu, b) o přístavbu nebo přestavbu, c) má-li se zřidití hrazení na straně třidy neb ulice, d) mají-li na budovách již vystavěných provésti se podstatné opravy nebo změny (na venkové v Čechách pouze podstatné změny). Výjimky platí hlavně pro budovy veřejné. Menší opravy nebo změny buďtež s-mu úřadu pouze oznámeny. Dříve než s. konsens se udělí, budiž zjištěna čára s. i niveau, potom zavede se k žádosti stavebníkově, řádnými plány doložené, řízení kommissionální za účelem zkoumání s-ho projektu. Ke s. kommissi dlužno obeslati stavebníka i všechny sousedy, jejichž interessů stavba může se týkati, potom jiné ještě osoby, v jednotlivých s ch řádech blíže naznačené (stavbuvedoucí, dva členové zastupitelstva, oprávněný s. znalec, po případě zdravotní orgán, správcové železnic neb silnic). Sousedé mohou proti zamýšlené stavbě vznésti námitky. Na námitky při kommissi neohlá-šené později se nehledí. Pokud byly učiněny při kommissi a jsou rázu veřejnoprávního, rozhodne o nich s. úřad sám, maje zření ke všemu tomu, co s. řád předpisuje, a nejsa vázán pouze námitkami interessentů. Námitky, zakládající se v právě soukromém, dlužno odkázati na civilní soud, nebylo-li dosaženo smíru; před tím však budiž rozhodnuto, zdali stavba z důvodů veřejnopráv-ních jest přípustna. O dalším postupu při námitkách soukromoprávních srv. Držba,

civ. řád odstranil žaloby vyzývací, takže nyní 1887 č. 27 z. z. V obcích venkovských lze stavebniku jest proti opponentu nastoupiti žalobou určovaci; co do řízení ve sporech držebních viz §§ 454-460 civ. ř.

Stavbu sluši provesti přesně podle schválených plánů s ch. Ke všem odchylkám, ač nejde-li jen o nepatrné změny, třeba svolení

úředního.

Po skončené stavbě třeba jest opět úředniho konsensu k obývání a užívání budovy: za tím účelem s. úřad koná místní šetření, zda stavba byla provedena podle plánův a zda jest náležitě vysušena. Co se tkne s. kontroly, směřuje k tomu, aby jednak již mezi prováděním staveb dbáno bylo všech předpisů s-ch řádů (zejm. šetřeno čáry s., zachován plán atd.), jednak aby budovy již zřizené udržovány byly v náležitém stavu. Hrozí-li budova sesutím, buďtež učiněna potřebná opatření; úřad s. může podle volného uvážení naříditi i zbourání budovy. Přestoupení s ch předpisů s. úřad tresce peněžitými pokutami, po připadě vězením. Některé přestupky spadají v obor všeob. práva trestního (srv. §§ 317—319, 380—386, 422, 424 až 426, 434—441, hlavně § 335 tr. z.).

IV. Zevrubné předpisy o stavbě samé a jednotlivých jejích částech. Tu především je vytknouti povinnost sta-

vebnika (pána stavby), aby ku provádění staveb používal osob oprávněných. Ve příčině oprávněnosti stanoví zákon o s-ch živnostech z 26. pros. 1893 č. 193 ř. z., že netoliko stavitel, nýbrž i zednický mistr má právo v místech nevyhrazených prováděti stavby pozemní, třeba při tom spojoval práce některých živností s-ch; stavby monumentální však provádějž pod řízením řádného stavitele. V místech vyhrazených smí zednický mistr říditi jen stavby takové, které nevyžadují spolupůsobení několika živností s-ch. Seznam mist vyňatých obsažen jest ve vykonávacích nafizeních k cit. zákonu. O stavitelích, jejich způsobilosti a zkoušce srv. cit. zákon z r. 1893 a nař. z 29. pros. 1893 č. 195. (Srv. též Stavitel.)

Osoba stavbu vedoucí (srv. Stavbuvedoucí) jest jak podle práva soukromého tak podle práva veřejného odpovědna za důkladné provedení stavby podle pravidel s-ch. S. materiál budiž trvanlivý; na krytiny jest užítí hmoty ohnivzdorné. O jednotlivých částech budovy dána jsou ve s-ch řádech podrobná ustanovení (o zdech, pilířích, sklepich, schodech, chodbách, patrech, stropech, střechách, kominech atd.) Zvláštních opatrností je šetřití při stavbách průmyslových. Pro isolované stavby toho druhu platí jisté úlevy. Ovšem šetřití jest tu také ustanovení o živnostenských provozovárnách (srv. §§ 25 až 35 živnost. zák.). Pokud jde o školní bu-dovy neb stavby při železnicích, řekách, v obvodě opevnění neb pracháren, dbáno budiž také přislušných nařízení speciálních (srv. na

pro roztroušenost domů nebo vzdálenost od obchodních středisek povoliti, aby stavby prováděny byly za podmínek ulehčujících. Úlevy takové mohou se poskytnouti celým obcim nebo pouze jednotlivým stavebnikům.

S. ruch podporuje zákonodárství některými výhodami daňovými. Podle zákona z 25. bř. 1880, č. 39 ř. z., osvobozeny jsou od domovní daně (v. t.) jak činžovní tak třídní na dobu 12 let všechny novostavby, přestavby, přistavby a částečné přestavby. Pro některá větší města vydány jsou zákony speciálni, jimiž stanoví se delší lhůty ve příčině osvobození. Kvalifikované osvobození stanoveno pro budovy s dělnickými byty. Srv. zák. ze dne 8. čce 1902 č. 144 ř. z. O poplatkových úlevách při převodu novostaveb resp. přestaveb srv. zákon z 28. čna

1901, č. 74 t. z.

Kompetence ve věcech s-ch. Ve smysle obecního zřízení náleží vykonávání s ho řádu do oboru samostatné působnosti obecní. Podrobnější organisační předpisy mají jednotlivé řády s. S-m úřadem I. stolice jest na venkově obecní představenstvo, které v důležitějších případech musí sobě vyžádati usnesení obecního zastupitelstva, na př. jde li o stanovení čáry s., o rozdělení pozemků na staveniště. Druhou stolicí jest okr. výbor (v Liberci sbor obecních starších; na Moravě obecní výbor), třetí stolicí zemský výbor. V městech se zvláštním řádem s-m jsou jisté úchylky; na př. v Praze je prvou stol. magistrát, druhou sbor obecních starších, tretí zemský výbor. Zvláštní kompetenční předpisy platí pro stavby prováděné státem, zemí, okresem nebo veřejným fondem, dvorem neb železničním podnikem.

Co se týće rekursů, sluší je podati v praeklusivní lhůtě 14denní u první stolice. Rekurs má účinek odkládací, leč by hrozilo nebezpečí z prodlení. Stižnosti do trestních nálezů vydaných ve věcech s ich vyřizují však vždy zeměpanské úřady politické. Ot. Tichý. S. řád viz Stavební právo, str. 396; srv.

též Policie, str. 100 a a Obydlí, strana 599 b sl.

S. rada, titul, viz Rada 2).

S. rozpočet viz Rozpočet (ve stavit.). S. (čili domovní) služebnost slove právo, jehož šetřiti jest při provádění nějaké stavby na cizi půdu vůbec (srv. Služebnost). Neznalost neb nešetření těchto práv bývá často původem rozepří. Nikdo nesmí na př. stavětí dům, s jehož střechy by stékala voda na pozemek sousedův; musí ji odváděti se střechy tak, by stékala buď na jeho půdu vlastní nebo na ulici neb náměstí, které jsou majetek obecní. Dále ne-smí stavěti dům, jenž by měl dveře neb okna bezprostředně do sousedního pozemku; kdyby i s té strany vchodu neb oken potřeboval, musí odstoupiti od souse iního př. dv. dekr. z 28. pros. 1843 č. 40 110 sb. majetku potud, aby nabyl vlastního dvorku z. p. o budovách na blízku železnic). Co do do divadel platí v Čechách zvláštní zákon z 27. bř. pak tato okna právě tak jako dříve do posoused může postavenou zdí na svém pozemku nebo vysázeným stromovím pohled do svého vlastnictví zameziti. Každá novostavba na zastavené parcelle musí se provéstí tak, aby zůstala státi, i kdyby vedlejší domy někdy měly se zbořiti, musí miti tedy i na straně sousedově svou vlastní zeď. Na mnohém s-m mistě lpi ta služebnost, že na něm žádný dům nesmí se stavěti tak vysoko, aby domu již postavenému kazil vyhlídku. Mnohý vlastník domu neb s-ho pozemku musí následkem starších závazků trpěti i to, že soused ze svého pozemku nebo domu odvádí jeho domem, dvorem nebo pozemkem výkaly stokou, nebo vody trativodem; po případě musí dovoliti i to, že jeho vchodem jest volný průchod neb průjezd do domu sousedního nebo na sousední pozemek. Mnohdy i jiné okolnosti zavdávají příčinu ke s. služebnosti, tak na př. hluboké sklepy, hluboké základy, protipožární zdi, štítová okna a j v. a takové služebnosti bývají vtělovány knihovně na příslušném majetku. Fka.

S. společnosti pro blaho veřejné

viz Obydli, str. 561.

S. (stavebná) statika viz Mechanika. S. úřady viz Stavební právo, str. 41 b. Stavebník, osoba nebo právní strana, na jejíž náklad stavba se provádí a jejímuž přání ve všem, pokud se úpravy a zařízení týče, vyhovětí se musí. Jest patrno, že ve všech smětech třeba šetřiti přání s-ových, která on sdělí přimo stavitelovi nebo která pravoplatně přenese buď na stavební ředitelství, stavební kommissi nebo na stavbuvedoucího. Srv. též Stavební právo, str. 40 b, 41 a. Fka.

Stavěcí pes viz Pes, str. 583 a. **Stavěč**, pes, jehož se používá k vyhledávání černé zvěře (divokých prasat), kterou pak staví (zadržuje) a štěkáním hlásí. Není to zvláštní druh mysliveckých psů, nýbrž každý srdnatý a k tomu způsobilý (i ovčácký neb řeznický) pes, můžo býti vycyičen jako s.

Stavek, pletací stroj; rozmanité druhy viz v čl. Pletení, str. 903 b, 905 a, 908 b sl.,

910.

Stavelot [stavlo], nem. Stablo, stř. lat. Stabulaus, m. v belg. prov. lutišské, při ř. Amblève a trati Ulflingen-Verviers, má 4916 obyv. (1900). Město vzniklo kolem benedikt. opatství (zal. r. 650), jehož opat byl až do r. 1801 říšským knížetem maje ve svém držení ještě Malmedy. Zajímavý klášterní chrám, ve farním kostele krásně pracovaná skřínka sv. Remaclia, zakladatele opatství, skvostná práce ze XIV. stol.

Stavenhagen [stáfen-], m. velkovévodství Meklenbursko-zvěřínského, při trati Lubek-Štrasburk, má 3273 obyv. evang., vyšší dívčí školu, cukrovar, pamí pily a j. Tu se na-

rodil Fritz Reuter.

Stavent: 1) S., budova, slove každý výtvor stavitelský, který tvoří samostatný celek a obsahuje v sobě různé prostory ustanovené k různým účelům. S. možno děliti ve dně zapuštěný a pohybuje se mezi dvěma

zemku sousedova, to již nerozhoduje, neboť podle významu na hlavní a vedlejší, podle účelu na obytná, hospodářská, tovární a j., hlavně pak třeba rozlišovati sku-piny s. čili budov soukromých (domy, palace, villy, atd.), veřejných (kostely, divadla, bursy, nádraží, nemocnice, pošty, tržnice, skladiště a j.) a poloveřejných: hostince, hotely, továrny, jatky a j.). Čím s. (budovy) jsou důležitější, tím více požaduje se co do jejich výpravy a zevnějšího i vnitřsky vzhladu a tím vštší a těžší podmínky. ního vzhledu a tím větší a těžší podmínky ukládají se jejich tvůrcům, architektům a stavitelům.

2) S. osoby (stčes. stavuňk, lat. arrestatio, něm. Kummer), totéž co obstávka (v. t.). O stavuňcích ve starém právě českém obsažena jsou pravidla jednak v právě zem-ském (Zem. zřiz. z r. 1549 R 31, z r. 1564 S1-S4, Obn. zříz. zem. čes. H VII.), jednak v právě městském (Koldinova práva měst. L XVII—L XXXII). — S. promlčení viz

Promlčení.

3) S. zvěře, v mysl. mluvě slove výkon, při kterém lovecký pes před zvěří »vydává« (štěká) a na některém místě ji zdržuje, až myslivec se přiblíží.

4) S. krve (haemostasis) viz Hrazeni krve.

Stavenice (Steinmetz), ves na Moravě, hejtm. Zábřeh, okr. Mohelnice, fara a pš. Úsov; 41 d., 285 obyv. č. (1900).

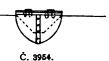
Staveniště, místo určené k vystavění ně-jaké budovy. Viz Stavební právo, str. 40 a. Stavenow Ludwig Wilhelm Albert historik švéd. (* 1864 ve Štokholmě). Studo-

val v Upsale a po promoci r. 1890 jmenován hned honor. docentem dějin, rok potom mimoř. professorem. R. 1894 povolán do Göteborgu na soukromou univ. (Högskola), kde přednáší dějiny a státní vědy. Vydal: Om formerna för utskottsval under frihetstiden (1890); Om riksrådsvalen under frihetstiden (pocteno cenou, 1890); Till bely sning af partistriden vid riksdagen 1746-47 (1890); Gustaf Il. Adolf hans personlighet och hans betydelse (1894); Studieri ståndsriks dagetns senare historia (1895); Den stora engelska revolutionen i det 17de århundradets midt (1895).

Staveren, město nizoz., viz Stavoren. Stavěšice, ves na Moravě, hejtm. a okr. Kyjov, fara Zeletice, pš. Strážnice; 144 d., 646 obyv. č. (1900), kaple, 2tf. šk. a ložisko hněd, uhlí

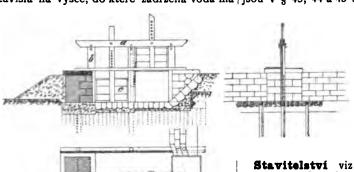
Stavidlo jest každé zařízení, které zabraňuje odtoku výše stojící vody a které možno

buď otevříti neb úplně odstraniti. Nejjednodušší jsou s-la přenosná (vyobr. č. 3954.), kterých se užívá v zemědělství ke

hrazení přikopů zavodňovacích. U větších příkopů a mlýnských náhonů užívá se s-del podle vyobr. č. 3955. Toto skládá se z okenice (tabule) c, která při hrazení opírá se o práh

pouchem a. Stavidlová tabule má uprostřed podle pravidel stavebních, i aby se užilo táhlo opatřené otvory a procházející výře- staviva jakosti bezúhonné. (Srv. Stavbu vezem pouchu; tabuli lze pak zadržeti kolíčdoucí a Architekt.) S-em stane se techkem, prostrčeným otvorem táhla a opřeným nik, jenž složí zkoušku zákonem předepsanou o pouch v libovolné poloze. Šířka obyčejného a obdrží mimo to koncessi ku provádění dřevěného s-la bývá nejvíce 15 m, výška jest staveb. Jeho práva a povinnosti vymezeny závislá na výšce, do které zadržená voda má jsou v § 43, 44 a 45 staveb. řádu pro město

Č. 3955.

se nadržeti. Při zastavení širšího toku nutno postaviti několik okenic vedle sebe, čímž vznikají již jezy stavidlové. Užije li se železa pro s-la, lze tato zříditi do šířek 9-12 m; v tom případě musí býti ovšem pohyb podobných s-del strojní a okenice musí se pohybovati po soustavě válečků, aby se zmírnilo tření, vzniklé velikými tlaky vodními. Jinak užívá se s-del k zavírání obtoků plavidel komorových, ano vkládají se i do vrat; s-la jsou pak prostě vytahovací, neb jalousiová, neb válcová, neb otáčecí segmentová (systém Prášilův), anebo v poslední době používaná s-la vodorovná, mající tvar vozíku (systém Mayerův), jichž po prvé používáno při splavnění Vltavy. Coulissové č. kuli-sové s. při vodním kole jest obyčejné s., jehož výtok rozdělen jest na 3-5 menších výtoků. Tyto slují kulisy a zhotovery jsou z plechu parabolicky zakřiveného. Ukolem jejich jest dodati vodě při vtoku jejím do vodního kola určitý směr, aby ztráty nára-

zem byly co možná malé. KHs. Stavim (Stabigt), ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Děčín; 19 d., 111 obyv. n.

(1900).Staviski, rus. osada v új. koljněnském gub. lomžské, se 4327 obyv. (větš. židy); kustarnicky vyrábějí se tulupy (beránčí ko-

Stavišče, rus. městečko v új. tarašcanském gub. kijevské s 11 továrnami; ok. 8000 dosaženo pracovních podmínek výhodnějších obyv. Několik mlýnů. Pp.

která má plnou odpovědnost z toho, aby telův zhoršití podmínky pracovní, a má býti

sloupky (slupicemi) b, spojenými nahoře stavba jí svěřená byla důkladně provedena

Prahu a okoli, pak v § 50, 51 a 52 staveb. řádu pro král. České. Fka.

Stavitelský, týkající se stavitele i stavitelství.

S-ké školy viz Cechy, str. 203.

S-ké umění viz Architekt a Architektura.

S. sloh viz Sloh, str. 399 a.

Stavitelství viz Architekt, Architektura a Stavba.

S. hospodářské jest nauka zanášející se stavbou praktických budov hospodářských a zdravých budov pro chov a umístění dobytka tažného, bravu a skotu, jakož i pro uchování hosp. plodin a pícnin. Jsou to: chlévy (v. t.), kuchyně, kůlny, sklepy (v. t.), staje, sušárny, sýpky, stodoly, trativody, žumpy a j. Z literatury naší uvádíme S. hospodářské od J. Čejky (Pr., 1895). Fka.

S. inženýrské, též stavební inženýrství označuje obor nauk, jak stavěti silnice, železnice, vodní cesty a co s těmito souvisí, tedy nádraží, přístavy, překladiště, mosty a pod. Na vysokých školách technických jsou tyto nauky seskupeny ve zvláštním odboru, ve Francii se jim učí pro potřeby služby státní na Ecole des ponts et chaussées v Paříži.

S. pozemní viz Pozemní stavitelství.

S. vojenské viz Hradebnictví.

Stavivo viz H m o ta stavební, str. 387 b. Stavka (angl. strike, nem. Streik, Arbeitseinstellung, fr. grève, it. sciopero, rus. stačka rabočich atd.) jest hromadné přerušení poměru pracovního osobami zaměstnanými. S. týkati se může buď jednotlivého závodu, nebo několika závodův, anebo všech závodů příslušného odboru v určitém místě, anebo všech závodů jednotlivého odboru výrobního na větším territoriu, nebo konečně závodů různých odborů buď v jednom místě nebo na větším territoriu. Podle toho, zda účastní se s-ky osoby zaměstnané všechny neb aspoň v převážné většině, či jenom menší čásť, mluvíme o s-vce úplné a neúplné. Účel s-ky jest sice různý; celkem však můžeme pozorovati dvě veliké skupiny učelů, jichž s-kou má býti dosaženo: buď má býti s-kou pro stávkující, než jakých požívají posud; **Stavitel** jest osoba, která stavbu vede a janebo má býti zmařen úmysl zaměstnava44 Stávka.

obranné. Ve skupině prvé nejvýznačnější misto zaujímá požadavek zvýšení mzdy, k němuž připojují se požadavky zkrácení doby pracovní, propuštění neoblibených úředníkův a zřízencův. Ve skupině druhé vedle odrážení pokusu snížení mzdy nebo prodloužení doby pracovní shledáváme se často se s-mi, jež mají zabrániti stíhání dělníků, kteří byli mluvčími dělnictva (důvěrníků dělnických), anebo jež mají zabrániti přílišnému používání levnější pracovní síly ženské a dětské atd. pravidelných případech sice jednotlivá událost zavdává bezprostřední podnět ke

pracovním tížily. S-ky vyskytují se sice již v dobách hodně dávných; nicméně významu nabyly teprve ve stol. XIX., kdy rozvoj kapitalistické velkovýroby jednak shromažďuje větší množství námezdních sil pracovních ve společných dílnách, jednak rozvírá nepřeklenutelnou propast mezi zaměstnavatelem a zaměstnaným. Stát zprvu s-ky stíhá jako porušení poměru pracovního, i když ve skutečnosti stávkující přerušili poměr pracovní řádnou výpovědí; ke konci století XIX. však stát počíná uznávati, že s. jest logickou součástí nynějšího systému výrobního, a přiznává dělníkům právo, aby prodávali pracovní sílu svoji pokud možno nejdráže. § 481 našeho zákona trestního z 27. květ. 1852, č. 117 ř. z., obsaboval toto vetovení. hoval toto ustanovení: »Úmluvy horníkův a hutníkův, tovaryšů řemeslnických, pomocných dělníků, zaměstnaných u zaměstnavatelův, uvedených v § 479 (t. živnostníků, továrníků, jiných podnikatelův a zaměstnavatelů vůbec), učňův, čeledínův anebo vůbec dělníkův, aby společným odepřením práce, anebo jinými prostředky vynutili na svých zaměstnavatelích vyšší mzdu denní nebo týdenní anebo jiné podmínky pracovní, jsou přestupky, a mají býti na původcích trestány zostřeným vězením od osmi dní do tří měsícův; mimo to původci, podle toho, zda jsou tuzemci či cizinci, mají vykázáni býti z korunní země anebo 2 celé říše.« Po velikých demonstracích, které uspořádalo zeo právě koaličním ze 7. dub. 1870, č. 43. ř. z., který o s-kách soudí již jinak. Jeho § 2 pro-hlašuje, že úmluvy dělniků (tovaryšů, po-mocníků, služebníkův anebo jiných dělniků námezdních), kteří společným zastavením práce chtějí vynutiti na zaměstnavatelích vyšší mzdu anebo vůbec příznivější podmínky pracovní, jakož i všechny úmluvy na podporu těch, kdo při zmíněných úmluvách setrvají, nebo na úkor těch, kteří od nich odpadnou, postrádají účinku právního. § 3 pak stíhá pro přestupek vězením od osmi dní

dosaženo uchování těch podmínek, za nichž aby se rozšířila nebo násilně byla prove-práce jest prováděna. V případě prvém mlu-víme o s-vce ú točné, ve druhém o s-vce lím zdržuje anebo chce zdržovati zaměstnavatele nebo dělníky v jejich volném rozhodnutí práci poskytnoutí nebo přijmouti. Při všech větších s-kách bylo však možno pozorovati, kterak soudy neoprávněným používáním § 3 zák. koal. a vyměřováním přísných trestů hledí nahraditi odstraněný § 481 zák. trest. a kterak zejména nedovedou poznati základní rozdíl mezi s-kou a výlukou

S-ky nabývají zvláštního rázu jednak od té doby, co přestaly býti trestné, jednak od té doby, kdy dělnictvo se zorganisovalo, kdy však zorganisovali se i zamčstnavatelė. Na s-vce; ale když již s. vypukla, stávkující po-užívají příležitosti, aby hleděli odstraniti co možná nejvíce vad, jež je posud v poměru sečnou. Zejména dělnické organisace hledí odvraceti delnictvo od s-vek předem bezúspěšných. Za tím účelem odborové organisace českoslovanské přijaly na svém sjezdě, konaném v Praze r. 1900, tento řád stávkový, jenž dává nahlédnouti do technické a finanční manipulace moderní s-ky: Každá organisace, která zahájení s-ky zamýšlí, oznámí to neprodleně kommissi odborového sdružení. Každá s., hlavně však s. výbojná, která od kommisse má býti podporována, musí před zahájením aspoň 14 dní oznámena býti kommissi a jí schválena. I ke s-kám obranným je třeba předchozího svolení kommisse. Kommisse zavede ihned za pomoci důvěr-níků důkladné šetření o příčině s-ky, mzdě, počtu zaměstnaných a do s-ky vstupujících, jakož i počtu příslušníkův organisace odborové, o počtu ženatých a dětí, o poměrech v mistě neb v odboru (jaký je stav práce a objednávek, počet příslušníkův odboru zaměstnaných a nezaměstnaných atd.). Na podporu hmotnou mají nárok jen ty s-ky, které byly v čas ohlášeny a schváleny; k tomu je třeba, aby stávkující byli aspoň do 30% po 3 měsíce členy příslušné organisace a aby organisace ta byla aspoň 6 měsíců členem odborového sdružení. S-ky menší vydržuje si odborová organisace sama ze zvláštního svého fondu stávkového, přislušníky odboru vytvořeného. O stavu s-ky musí býti každý týden podávána kommissi zpráva, jinak s. pokládá se za skončenu a podpora se zastaví. Odborová kommisse opatří prostředky jména dělnictvo vídeňské, vydán byl zákon k podpoře s-vek sbírkami, které každý týden musí býti vyúčtovány. Peníze zbylé po ukončení s-ky plynou do reservního fondu. S výplatami podpor počne se teprve 9. den s-ky; o výši jejich rozhoduje kommisse se zvláštnim zřetelem k počtu členů rodiny.

Podobné řády stávkové mají i odborová sdružení v cizině. Řády ty výborně se osvěd-čily; jimi z valné části byly zamezeny s-ky zamýšlené pro dobu pro dělnictvo nevýhodnou. Clenové kommisse dovedou nejenom objektivněji posuzovati příčiny, které ke s-vce vedou, nýbrž majíce značné zkušenosti i rozdo tří měšiců toho, kdo chtěje způsobiti, hled po stavu trhu, dovedou poznati, kdy aby úmluva v § 2 zmíněná byla ujednána, by s. hnala pouze vodu na mlýn zaměstnaStávka. 45

vatele a stávkující by poškodila. Možno také všude pozorovati, že v odborech dobře organisovaných nedocházívá ke s-kám, jichž bezúspěšnost je předem patrna. Organisace ty také nepouštějí se ve s-ku pro lapalie; za to však dovedou s-ku vydržet hodně dlouho.

Největší pozornost obracely na sebe po dlouhou řadu let s-ky hornické, poněvadž jimi všechen průmysl byl ohrožován, a poněvadž se jich účastnilo nejvíce dělnictva. Nejznámější stávky hornické jsou v Porýnsku r. 1889 (90.000 osob), v Lutichu a Charleroi r. 1886, v Carmaux r. 1892 (president francouzské republiky Loubet přijal úřad smírčího soudce), ve Skotské pánvi r. 1893 (400.000 osob po dobu 4¹/₂ měsíce), ve Walesu r. 1898 (100.000 osob), v Porýnsku r. 1905 (200.000 hornikův). I v Řakousku s-ky hornické byly velmi četny. Rychle za sebou nasledovaly s-ky v Mor. Ostravě r. 1881, v Nýfanech r. 1882, na Duchcovsku a Loketsku r. 1887, v celých Čechách r. 1889, na Ostravsku r. 1890, na Falknovsku a Ostravsku r. 1894, opět na Ostravsku r. 1896 a konečně veliká s. všeho hornictva rakouského r. 1900, které účastnilo se na 70.000 horníkův.

Ještě větší zděšení nežli s-ky horníků vzbudily však s-ky zřízenců železničních, jimiž takřka rázem všechen řád byl zvrácen. Skoučily se sice jak v Hollandsku r. 1903, tak v Uhrách r. 1904 a v Italii r. 1904-05 na ten čas bezúspěšně pro stávkující; nicméně ukázaly zhoubnou moc takovou, že je vyloučeno, že by zaměstnavatelé, ať soukromi, ať stát, lehkomyslně nechali k nim do-

jíti jestě jednou.

Jiné s-ky nemají sice toho významu všeobecného, ale stávají se přečasto nejenom pro svůj obor, nýbrž pro celý kraj, ba pro celou zemi neobyčejně důležitými. To bylo viděti jak při velikých stávkách typografů v Německu r. 1891 a v Rakousku r. 1882, tak zejména u nás při s-vce textilního dělnictva v severních Čechách a v Brně r. 1899.

Statistika s-vek dělí s-ky na úspěšné a bezúspěšné podle toho, zda se skončily či neskončily bezprostředním vitězstvím dělnictva. Rozdělení to není dosti spolehlivo. Byla celá řada s-vek, které se skončily bezpodmínečným navrácením dělnictva do práce; ale přece není možno nazvati je bezvýslednými, protože výsledek jejich dostavil se v nedlouhé době později. To bylo patrno zejména u hornické s-ky rakouské r. 1900 a porýnské r. 1905, které obě měly za následek vydání zákonův, jimiž aspoň nejnalehavějším stížnostem dělnictva býlo odpomoženo. Veliké ztráty zisku, které podnikatelé utrpi s-kou, ba mnohdy přímo effektivní ztráty, působí také k tomu, že i bezvýsledná s. přiměje podnikatele, aby se vyvaroval podnětu ke s-ce nové.

Rakouská statistika stávková vykazuje za bylo zaměstnáno 83.312 dělníkův; stávkovalo jich však jen 57.924, t. j. 69.5%. Nejvice s-vek bylo v Dol. Rakousích (152 v 1219 závodech zřejmo, že za těchto okolností postavení dělo 15.935 stávkujících) a v Čechách (87 ve 166 nictva ve s-vce je značně ztíženo. LWr.

závodech o 14.928 stávkujících). Většina jich (52%) trvala jenom nejvýš 5 dní; přes 100 dni trvala jen jedna. Mzdy týkalo se 57.3°, pracovní doly 24.3%, propuštění dělníků 14.6%. S úplným zdarem skončilo se 24.6% s-vek s 10.9% stávkujících, s částečným úspěchem 39.2% se 46.2% stávkujících, bez-úspěšně 30% se 26.9% stávkujících. O zbytku výsledek není znám. 81.6% s-vek bylo útočných; 9'20/0 obranných; ráz 9'20/0 nelze určiti. Promeškáno bylo 459.124 pracovních dní, z nichž 44.5% připadalo na hornictví, 20% na živnosti stavební.

Pro dělnictvo význam s-vek nezáleží jenom v jejich stránce hmotné; takřka stejně důležitý je při nich moment morální. Moderní s-ky zřídka již bývají výsledek zoufalství; v pravidelných případech jsou výronem sebevědomí dělnictva a zvýšeného oceňování vlastní práce. Důležito jest také, že indifferentní dělnictvo často teprve s kou bývá upozorněno na své postavení a přivedeno v bližší styk s dělnictvem ostatním. V tom směru jsou veliké důležitosti s-ky dělnictva zemědělského, jaké prožila Halič r. 1903 a Uhry a Italie již několikrát.

S-ky sílí v dělnictvu také pocit solidarity, ponoukajíce ke vzájemné svépomoci. Tak sebralo r. 1904 pouze Odborové sdružení česko-

slovanské na s ky 42.382 K 72 h.

Zvláště jest se zmíniti o s-vce generální čili všeobecné. Byly doby, kdy mělo se v dělnictvu za to, že touto všeobecnou s-kou, totiž zastavením veškeré práce, bude možno rázem zvrátiti společenský řád. Tak dnes v organisovaném dělnictvu na s-ku všeobecnou se již nehledí. Ale v poslední době byla k ni znovu obrácena větší pozornost, poněvadž byla v ní poznána znamenitá zbraň v zápase politickém. Až posud bylo jí použito v Belgii a ve Švédsku k vydobytí všeobecného a rovného práva hlasovacího, a v Italii jako protestu proti používání vojska proti stávkujícímu dělnictvu. Byly to vlastně jenom pokusy, zdali by se mohlo prostředku toho užíti. A třeba pokusy ty momentánně, zvláště v Belgii a ve Švédsku, neměly úspěchu positivního, osvědčily se velmi dobře. Proto právě dělnictvo němec, prohlásilo s-ku všeobecnou za krajní prostředek v boji za zachování nynějšího práva hlasovacího do sněmu říšského.

Na konec nutno upozorniti na t. zv. kla usuli stávkovou. Poněvadž s-ky zvl. útočné vznikají obyčejně v době, kdy podle domnění dělníků práce jejich nejvíce je třeba, kdy podnikatel je zahrnut objednávkami, a smlouvami vázán k dodání díla v určité době, podnikatelé dávají nyní do dodávacích smluv obyčejně klausuli, podle které s. pokládá se za vis maior, sprostující povinnosti dodávací. Mimo to podnikatelé zavádějí pravidelné po-Rakouská statistika stávková vykazuje za jišťování pro případ s-ky, jež má jednotr. 1904 s-vek 370 ve 2265 závodech, v nichž livcům nahradití ztráty vzniklé jim s-kou, a vytvářejí si tak proti stávkovému fondu organisací dělnických stávkové fondy vlastní. Je

Stavka Chanskaja viz Chanskaja | tech, nýbrž někdy i v jednom a témže státě Stavka.

Stávkářství viz Pletení, str. 903*b.* Stavkirker (nem. Stabkirchen) slovou dřevěné kostely v Norsku, viz Dřevěné stavby, str. 4.

Stavkové zboží viz Pletení, str. 903 b sl. Stavoren (Staveren), m. v nizoz. provincii fríské, při Zuiderském zálivu, kopouze 868 obyv. (1899), kdežto ve XIII. stol. bylo kvetoucím hansovním přístavem; když přístav zanesl se pískem, nastal rychlý úpadek. Bylo jeden čas sídlem vládců fríských.

Stavové (lat. status et ordines, fr. états, ordres, něm. Stände [Reichsstände, Landstände]), ve starších t. zv. stavovských státech třídy obyvatelstva s politickými právy, jež spolu s panovníkem účastnily se moci záko-nodárné, správní i soudní. Vznikly tak stavovské monarchie, kde moc panovníkova byla obmezena stavovským zastupitelstvem (sněmem, pokud se týče stavovským výborem), anebo dokonce stavovské republiky (jako na př. polská), kde panovník byl jen mandatářem privilegovaných vrstev národa (šlechty) a vykonával takřka jen to, na čem se usneslo nebo k čemu svolilo zastupitelstvo šlechty. Od modernich států s občanskou rovností všech státních poddaných státy stavovské liší se tím, že politicky aktivní a namnoze i civilně plnoprávnou jest jen čásť národa, s., t. j. privile- str. 321 a sl., 327 b sl.; s. v Polsku viz Polgované vrstvy společnosti. Státy stavov- sko, str. 140 b sl., 157 a, 158 b sl., 161 b. Stávovský, týkající se stavů (srv. Stavovský, týkající se stavů (srv. Stasamočinným vývojem společnosti (obyvatelstva) za současného klesání moci panovnické, dílem však tím, že panovník vlastní činností s-vy počal organisovati. Skoro všude vznikly stavovské státy na troskách zřízení feudálního, ale přece jen s feudálismem úzce jsou spojeny. Ke s-vům náležely: někde duchovenstvo jako zvláštní stav, jinde jako čásť stavu jiného, všude však šlechta, a to vyšší i nižší, a znenáhla i stav městský, který však míval práva menší než šlechta s duchovenstvem, jež nabyla arci práva politická, zejména právo účastniti se sněmů a tím moci zákonodárné, spravy a soudnictví. Naproti tomu bývaly bývala na př. šlechta povinna na svůj náklad jen uvnitř státních hranic (za účelem stáli přímo pod králem, pokud se týče pod obrany země a potlačení odboje proti právu). — Rozličný býval nejen v různých stá-sko, str. 383, 388). Vedle nich byli ve

vzájemný poměr jednotlivých s-vů. Bývaliť s. někdy v antagonismu mezi sebou (zvláště šlechta a stav městský, někdy i šlechta vyšší proti šlechtě nižší, jindy zase šlechta proti duchovenstvu), a tu některý stav držíval se krále, jindy však vystupovaly s. společně proti moci královské. Zápasů stavovských umívali panovníci využíti ve svůj prospěch nečná stan. trati Leeuwarden-Sneek. S. má a pokořujíce stav za stavem, utužovali svou moc a zakládali absolutní monarchie hlavně pomocí vojska a byrokracie a částečně i tím, že zaváděli místo dřívějších řádů stavovských s praerogativami malé části obyvatelstva všeobecnou rovnost státních poddaných. V mocnářství rakouských Habsburků počíná rušiti stavovské řády již Marie Terezie, a ve směru tom pokračuje pak velmi rázně syn její Jo-sef II. Nastává pak ovšem opět reakce, až konečně rok 1848 odstraňuje úplně stát stavovský. Více o tom na příslušných místech, jako Čechy (právní i politické dějiny, srv. odkazy při čl. Stav), Rakousko (str. 187 a, 188 a), Říšský sněm, Sněm, Šlechta. -dlc.
S. generální (États Généraux) a provin-

ciální ve Francii viz Generální stavy. str. 1016 b sl. a Francie, str. 494.

S. č. státy generální v Nizozemí viz Generální stavy, str. 1018 a, a Nizozemí, str. 377 b.

S. říšští viz Říšští stavové.

S. (sostojanija, soslovija) v Rusku viz Rusko,

S. archiv viz Archiv, str. 694 b.

S-ké divadlo, nyní král. zemské divadlo německé v Praze na Ovocném trhu, viz D ivadlo, str. 641 a, 645 b.

S-ká privilegia česká viz Čechy, str. 467. S. stát viz Stavové a Stát, str. 8 b.

S-ké úřady viz Čechy, str. 500 b sl., 529 b sl.

S. výbor zem ský viz Čech y, str. 539 sl., 542 b.

Stavovští pánové (Standesherren), knizývány proto s. vyšší. Vzácnou výjim- žata, hrabata a páni, kteří r. 1806 v někdejší kou jest případ, že v Kastilii zástupcové Něm. říši pozbyli říšské bezprostřednosti a mest po nějaký čas ovládali a řídili veške- ze stavů říšských stali se stavy zemskými. ren ústavní život, a kortesy se proměnily Sluší je rozeznávati od s vských pánů, kteří takřka ve shromáždění repraesentantů stavu dávno před r. 1806 byli v Rakousku, Sasku, městského. Zástupci lidu selského jen vý- Lužici a Slezsku. Těmito rozuměli se držijimkou účastnily se vykonávání státní moci. telé větších panství, s nimiž byla spojena Zvláštními právy vyších s-vů byly tyto jistá vládní práva, šlechtická manství, jurispřednosti: osvobození od daní, právo držeti dikce v druhé stolici a j. práva. Ve Slezsku šlechtické statky, vykonávati patrimoniální měli t. zv. v ět ší s. p. (status majores), kteří soudnictví, právo býti souzenu jen od soudů bývali 4-6 (držitelé panství sycovského, šlechtických a j. Nejdůležitějšími právy s vů trachenberského, miličského, plesského, karolátského, horno- a dolnobytomského), právo účastniti se knížecích sněmů (Fürstentage), a sice všechněm náležel společně jeden povinnosti s-vů nepatrné. K vojenské službě hlas. Nebyli podřízení slezským knížatům ani zemským hejtmanům slezským, nýbrž

hejtmanův a nabyli jisté bezprostřednosti pod nejv. zem. hejtmanem, avšak sněmů kní e-vskych panů vzniklých r. 1806 upraveno bylo pro všechny spolkové státy něm. spolnyje monastyri) jsou ruské kláštery, jež byly kovou aktou (čl. 14), podle níž: 1. všechny někdy pod přímou správou samých patriněkdy immediátní knížecí a hraběcí rodiny připočteny k vyšší šlechtě německé, a právo rovnorodosti jim ponecháno. 2 měželnící starých dob. Název jest původu žeolečko rovnorodosti jim ponecháno. 2 měželnící starých dob. Název jest původu žeolečko rovnorodosti jim ponecháno. żecích se neúčastnili. – Právní postavení o S-č G-č (Varš. 1886). těchto rodin stali se ve státech, k nimž náleželi, prvými s-vskými pány, 3. ve příčině jejich osob, rodin a panství pojištěna jim všechna práva, jež pocházela z jejich vlastnictví a nenáležela k vyšším právům vládstaty. v nichž jsou s. p., upravily onen po-mer ještě speciálně. R. 1825 usneslo se spolmer ještě speciálně. R. 1825 usneslo se spol-kové shromáždění, aby mediatisovaným, Stavropihijské bractvo, Stavropipřiměřené jejich rovnorodosti se suverennimi rodinami pořadí a titul a knížatům praedikát Jasnost (Durchlaucht, Altesse). Náčelníkům immediátních někdy hraběcích rodin udělen pak r. 1829 k jejich žádosti spolkovým shromážděním praedikát Osvícenost (Erlaucht). Konečně pak r. 1833 levém břehu řeky Volhy, založené r. 1738 a praedikát Jasnost, který dříve náležel jen osazené původně pokřtěnými Kalmyky; učiněn náčelníkům mediatisovaných kníž. rodin, přitím pokus přiměti tyto kočovníky k životu znán všem členům těchto rodin. Něm. rolnickému. Po stu letech poznána bezuspěšříšská ústava z r. 1871 nevšímá si práv a nost práce, potomci prvotních osadníků pře-poměrů s-vských pánů. Z původních rodin sídlení do orenburské gubernie a S osazen s-vských pánů zbylo jich nyní jen asi 100, a počet tento od zrušení spolkového sněmu nemůže býti rozmnožován. Literatura: Heffter, Die Sonderrechte der souveränen und

cyklu kijevského. Výchloubá se před kní-žetem Vladimírem krásnou ženou, začež uvržen do sklepního žaláře. Manželka jeho Vasilisa Nikulična, dověděvši se o tom, pře-vlékne se do muž. šatů a jede s družinou ke knížeti. V Kijevě vydává se za syna řejná knihovna, tři časopisy; divadlo; ně-krále ljachovitského, uchází se o ruku dcery kolik ústavů dobročinných (dvě veliké dobro-(nebo příbuzné) knížete, tato však poznává činné společnosti); gubernské a újezdní úřady, v cizím vojínovi ženu. Ale Vasilisa Nikulična 13 pravoslavných, armenský a katol. kostel, šťastně přestojí všechny zkoušky, jimž byla mečeta. Hlavní zaměstnání obyvatelstva jest vydána. a slaví svatbu s dcerou Vladimírovou. Po svatbě ženich jest velmi zarmoumyslových jest 35 (roční výroba zboží za cen, proto Vladimír povolá guselščíky, ale 1.2 mill. rublů). Nejvíce kvete mlynářství. ti hrají velmi smutně. Tehdy vzpomenuto Dostí čilý obchod. Oddělení říšské a Azovsa G-e, jenž byl proslaveným hráčem na sko-Donské Obchodní banky. S. založen byl smutle jarověstvice a kdvě byl povolám manaty. 1777 a byl dlouhou doby neidůležítějím »gusle jarovčatyje«, a když byl povolán, man- r. 1777 a byl dlouhou dobu nejdůležitějším želé se poznají a Vasilisa výsvětluje Vladi- městem Kavkázska; od r. 1842 je městem mirovi jeho omyl. Podrobnosti tohoto po-znání různé varianty ličí rozmanitě. Jméno S-ovo připomíná se v letopise r. 1118. Praví západě s oblastí kubaňskou, na jihu, jihose totiž v něm, že setník S. byl uvržen do východě a východě s těrskou, na severu hlubokého sklepu, poněvadž rozhněval Vla- s oblastí vojska donského a s gub. astra-

Slezsku ještě t. zv. menší s. p. status mi- bylina o S-ovi a obsah rozšířen pověstmi nores, mindere Standesherren), rovněž bohatí o divce-vojinovi, zachraňující bratra nebo držitelé panství, kteří si vymohli exempci muže, kolujícími i na západě, jmenovitě z moci knížat, pokud se týče zemských u Slovanů. Hilferding zaznamenal 6 variantů byliny o S-ovi a Rybnikov tři. Srv. I. Sazonovič Pěsni o děvuškě-vojině i byliny

připočteny k vyšší šlechtě německé, a právo ze starých dob. Název jest původu řeckého rovnorodosti jim ponecháno, 2. náčelníci (viz Stauropégion). S-ch k-rů jest na Rusi tou dobou sedm: solovecký, novospasský, voskresenský (»Nový Jerusalem«), Simonův, donský, spasojakovlevský a zaiko-nospasský. Kláštery tyto podřízeny jsou moskevské synodální kontoře nebo samé nim. Kromě toho skoro všechny spolkové svaté synodě, a ani jeden z nich nezávisí na správě eparchijní.

dříve immediátním rodínám přiznáno bylo hijskij institut viz Bratrstva ruská, Adelfotes a Lvov, str. 500 a. Dějiny lvovské s-je při 300letém jubileu napsal r. 1886 Oleksander Barvińskij (srv. Jelinkův >Slov. Sborník 1886, 434 sl.).

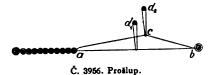
Stavropol (= město kříže), jméno rus. měst: 1) S., új. město v gub. samarské na sidleni do orenburské gubernie a S osazen Rusy. R. 1897 S. měl 5974 obyv. V S-i jsou 4 školy, městská knihovna a banka; značný obchod obilím. Přístav na jaře u města, v létě až 5 km jest vzdálen. Blíže města kumysové der mediatisirten vormals reichsständischen léčebny. — Stavropolský újezd má na Häuser Deutschlands (Berl., 1871); Hammann, Die deutschen Standesherren und ihre Sonderrechte (Donaueschingen, 1888).

Stavr Godinovič, bohatýr rus. bylin Karkazskaja-S. Má 46,965 obyv. (1903) a to stavillu klienkých Vyslovika správd nej nejvice Rusů, pak Armenů, Židů, Poláků a Němců. 55 učilišť asi se 6000 žáky (muž. gymnasium s oddělením reálním, dvě ženská gymnasia, seminář, městská škola šestitřídní, několik jednotřídních škol obecných); vedimíra Monomacha. Tehdy patrně vznikla chanskou. Měřic 60.597 km² jest v severní a

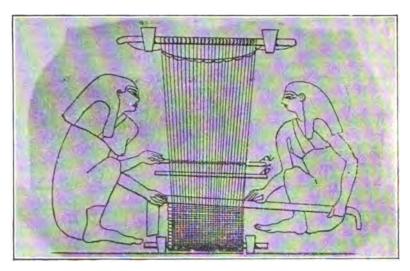
východní své části stepnatou rovinou (četné | (mlýny, olejny, vinopalny, koželužny a kurhany), kdežto na jihozápadě prostoupena jest nevýsokými horami, posledními to sever-ními výběžky Kavkázu. Nejvyšší vrcholy jsou: Piketná hora (612 m), Brykovaja a Glavnaja hora. Geologicky náleží střed gubernie k třetihorám (jižně miocén, severně pliocén), na západě a východě neznámé zpodní vrstvy přikryty jsou naplaveninami (nejmladší jsou podél celé severní hranice). Půda svlažována jest poměrně málo. Několik jezer (největší Bolšoj [Velký] liman) a močálů. Řeky: Stepní řeka Kuma (jen na jaře tekou vody její až do Kaspického moře) s přítoky Karamykem a Bujvolou; rovněž stepní řeka Východní Manyč, v horním toku zvaný Kalaus; Manyč Západní (pobočka Donu; často vysýchá), s ním spojuje se Bolšoj (Velký) a Srednij (Středni) Jegorlyk. Z vody mnohých jezer vyváří se sůl. Voda řek následkem rozpuštěných v ní zemin není zdravá. Podnebí jest kontinentální. Srážek vodních poměrně málo (v S-i samotném však 719 mm). Časté jsou škodné větry východní. Všeho obyvatelstva jest vyrábějí se tkaniny téměř výhradně na 913.000 (Rusů 90%, Nogajců 3.7%, Truchménů 2.8%, Kalmyků 1.7%, pravoslavných I. Ruční s. tkal. Nejstarší s. záležel (po-

ročně vyrobí se za 2.204.000 rub. zboží. Učilišť je celkem 578 (žáků asi 30.000). Železné dráhy probíhají gub. stavropolskou v délce 241 km. Cest jest 3370 km. Gubernie stavropolská děli se na pět újezdů (aleksandrovský, medvěžinský, blagodarinský, praskovejský [od r. 1900] a stavropolský [má na 7698 km² 166.205 obyv.]) a territorium kočovníků.

Stav tkalcovský (angl. loom, fr. métier à tisser, it. telaio, něm. Webstuhl, rus. tkackij stanok) je stroj, kterého se užívá na výrobu tkanin. Od dob nejstarších až do konce

XVIII. stol. tkalo se na s-ech ručních, dnes vyrábějí se tkaniny téměř výhradně na

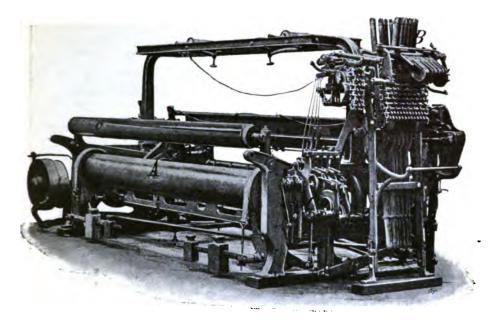

Č. 3957. Staroegyptský stav tkalcovský.

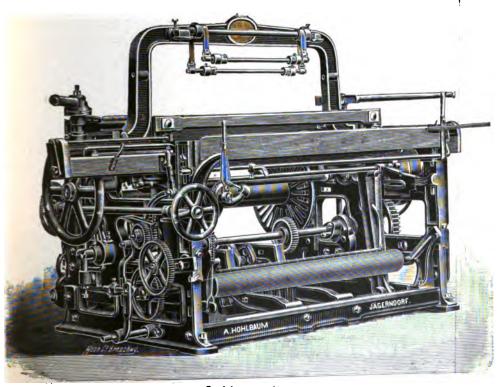
jest 89·2%). Většina obyvatelstva živí se dle Maspera) ze čtyř kolíků do země zarazemědělstvím; půda na západě jest plodná černozem; z menší části (na východě) je písčita; pěstuje se pšenice, žito, oves, ječmen, proso, len; vinarství (známé praskovejské víno). Lesů je málo (sotva 0.3% vší půdy). Kočující obyvatelstvo zaujímá asi 36% veškerého prostranství gubernie. Při hojnosti

žených, na které se připevnily dvě rovnoběžné tyče a na ty napialy se rovnoběžné niti (osnova); do osnovy vplétaly se niti příčné (útek) od ruky. Dělka takto zhotovené tkaniny byla vymezena vzdálenosti rovnoběžných tyčí. Později zjednodušilo se proplétání nití tím, že osnovné niti, jež měly ležeti nad útkem, se zvedly a do vzniklého prostoru (abc, vyobr. č. 3956.), t. zv. prostepní pastvy daří se chovu dobytka (cel-kem 3,862.132 kusů [r. 1898; usedlému oby-vatelstvu náleží z toho 93%] a to koňů 199,000, skotu 760,000, ovec 2,789,000, z če-předchozím buď plochou tyčí nebo hřebeno-vatelstvu náleží z toho 93%.] a to koňů 199,000, skotu 760,000, ovec 2,789,000, z če-předchozím buď plochou tyčí nebo hřebenohož tenkorouných 1,389.000, vepřů 102.000, vitou pomůckou. Zvedání osnovy čili tvoření velbloudů 8200). Závodů jest celkem 3578 prošlupu dělo se tyčemi d,d, ke kterým

STAVY TKALCOVSKÉ I.

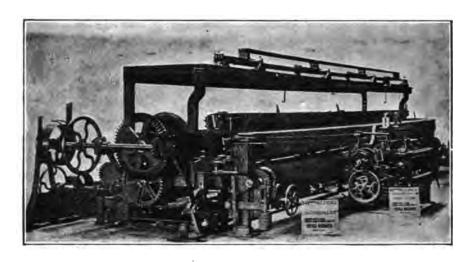

Strojní stav na vlnu (pohled ze zadu).

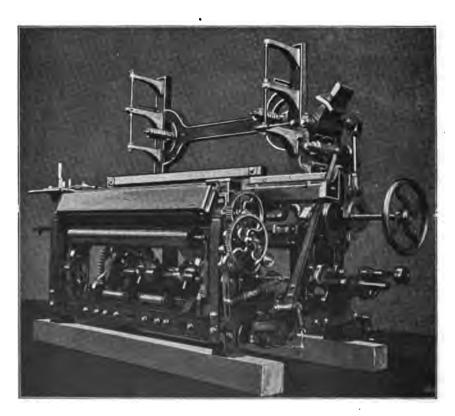

Strojní stav na džutu.

STAVY TKALCOVSKÉ II.

Strojní stav na plachty a úský stav anglický (na bavint).

Strojní stav na damašky (soustavy Oberleithnerovy).

jednu přivázaly se všechny niti liché, na druhou všechny niti sudé. Tyče zvedaly se střidavě. Také zavěšovala se osnova svisle na stromy a dole zatěžovala (hliněným) závažím. kterými tvořil se prošlup, nahrazeny byly Tkalo se shora dolů a prošlupy tvořil se nitěnkami (vyobr. č. 3959 a) z jemné šňůry, tahem za tyče vpřed. Ve vyobr. č. 3957. zná-zorněn je s. tkalcovský, jakého užívali staří cích) a tvořily t. zv. list (brdový); do oček Egypťané v době 12. až 17. dynastie; obraz nitěnek (o) navedly se osnovné niti. Útek

přivázaly se šňůrou všechny niti, jež bylo věké s-y egyptské neb indické. Připojením svednouti. Nejstarší tkaniný byly plátnové osnovného vratidla pro osnovu a balicího (viz Plátno) a stačily tedy tyče dvě; na vratidla pro hotovou tkaninu umožnila se výroba dlouhých tkanin, zavedením paprsku usnadnil se příraz útku. Podle všech známek lze souditi, že vratidla i paprsek známy byly vodorovnou tyč opřenou o dva sousední již ve starověku. Šňůry k tyčím přivázané,

C. 3958. Staroindický stav tkalcovský.

Č. 3959. Nitěnka: a nitěnka nicená; d nitěnka s maillonem; c nitěnka drátěná.

Č. 3960. Pomůcka ke vnášení útku na stavech starověkých.

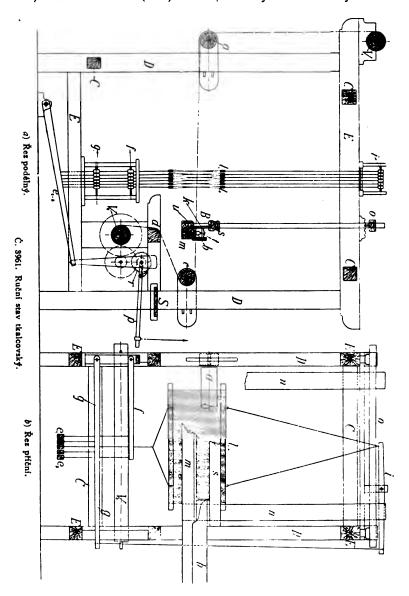
ryňat je z díla Perrotova a Chipiezova (díl I.: | vnášel se s počátku pomocí tyče, nebo desky Egypte, 1882) a nalezen byl od Champol- | se zářezy (vyobr. č. 3960.), později pomocí liona. Prošlupy tvořily se tyčemi a a b a útek přirážel se tyčí. S-u ve vyobr. č. 3958. zná-zorněného uživali staří Indové. Osnova je vodorovná a značně dlouhá (proto tkalo se v přírodě), tyče na zvedání nití osnovných zavěšeny jsou šňůrami na tyči opřené o dva sousední stromy a pohybují se nohama pomocí ok na zpodu na nich přivěšených.

starověku, kdežto u některých národův afric-kých dnešní s-y nevynikají mnoho nad staro-pojily se svislé šňůry vedlejší. Stahováním

se zářezy (vyobr. č. 3960.), později pomocí člunku, t. j. dřevěného tělesa s dutinou, do které vložil se útek navinutý na cívce. Člunek znám byl rovněž již před Kristem.

Za celý středověk a značnou čásť novověku s-y tkal. nedoznaly valné změny. Jediné podstatnější zdokonalení záleželo v uzpůsobení s-u na výrobu tkanin vzorovaných. Nitěnky zavěsily se na zdvižné šňůry (viz Zdokonalování s-ů tkalcovských postupo- Jacquardův mechanismus, str. 993, vyvalo velmi zvolna a ne všude stejně. V Egyptě obr. č. 2001.), svazky šňůr upevnily se na 8-y tkal. nabyly značné dokonalosti jíž ve t. zv. hlavní šňůry uvedené přes kladky (vá-

šňůr vedlejších pomocník tvořil tkalci pro- nalezl puzený člunek a syn jeho asi r. 1760 šlup. Podle toho, jak šňůry vedlejší se stahovaly, rozeznávaly se s-y rukovětní (métiers à boutons), s-y šňůrové (métiers à semple), s. Basile Bouchonův (na počátku století XVIII.) a s. Falconův (1725). Vau-osnovy. Osnova odvíjí se s osnovného

canson v Paříži (1750) a Waldhör ve vratidla V_1 , jde přes přívoru a do listo-Vídni (1798) byli první, kteří zvedali svazky vého brda, t. j. listů $l_1 - l_6$ (po příp. brda šňůr zdvižných pomocí platin či těhliků. jacquardského), prochází paprskem k a přez těžkopádného mechanismu Vaucansonova vznikl mechanismus Jacquardův (v. t.), svůrku d k balicímu vratidlu V_2 , na který stal se také základem konstrukce listových strojů (v. t.). R. 1738 John Kay vy-losnovy nabude se zadržením vratidla osnov-

ného a balicího (postavného). Osnovné vra- i jsou obyčejně na páce a jednotlivé skřínky (napětí tvrdé), nebo tak, že se pootočí, jakmile napětí v osnově překročí určitou mez (napětí pružné). Tvrdé napětí provádí se rohatkou a západkou, pružné kotoučem a šňůrou se závažím nebo třením provazcovým (ovinutím přiměřeně zatiženého provazce n. řetězu kol vratidla nebo kotouče na něm). Balicí vratidlo otáčí se buď rohatkou s drobnými zuby a západkou nebo regulátorem t. j. ozubeným soukolím poháněným rohatkou (r) a pákou balicí (p). Tkanina bali se buď periodicky (čásť po části) nebo kontinuálně či nepřetržitě. Kontinuální balení je možno pouze za použití regulátoru a pružného zadržení osnovného vratidla. Děje se samočinně, tak že tkadlec balením se ne-zdržuje a poslední útek tkaniny (**) udržuje se ve stejné vzdálenosti od brda. Délka části osnovy, ze které se tvoří prošlup, a kyv bidlenu se tu nemění. – Prošlup tvoří se listy l_1 l_4 s nitěnkami buď celonicenými (vyobr. č. 3959 α) nebo nitěnkami s maillony drátěnými, kovovými nebo skleněnými (vyobr. č. 3959 b), nebo nitěnkami drátěnými (vyobr. č. 3959 c), po příp. užije se Jacquardova mechanismu. Pohyb listů děje se buď podnožkami e, —e, (vyobr. č. 3961.), spojenými s listy buď přímo (při tkaninách nejjedno-dušších) nebo prostřednictvím krátkých, po příp. dlouhých vodičů j a g a provodi-čů i nebo listovými stroji (v. t., vyobr. č. 2556.). Prošlup je buď úplný, když čásť listů se zvedne a zbývající čásť se stáhne (vyobr. č. 3965.), nebo poloviční, když čásť listů se zvedne, po přip. stáhne, a ostatní svou polohu nezmění (vyobr. č. 3966.).

2. Součásti na pohyb útku slouží jednak ke vnášeni, jednak ku přirážení útku. Útek vnáší se člunkem puzeným (vyobr. č. 3962), zřídka (při hrubých přízích) člunkem

Č. 3962. Ruční člunek puzený (řez podélný).

ručním či prohazovaným (vyobr. č. 3963.). Do člunku vkládá se přize nasoukaná na civkách

Ć. 3963. Ručni člunek prohazovaný (pohled shora).

(viz Soukání, str. 723 b) a brzdí se přiměřeně. Ruční člunek prohazuje se prošlupem od ruky, puzený pohybuje se pudítkem (babkou) r umístěným ve člunečníku b (vyobr. č. 3961.), upraveném po každé straně bidlen u B. Pro tkaniny jednoútkové jsou člunečníky jednoduché (bidlen hladký), pro viceútkové je potřebí člunečníků viceskřín-

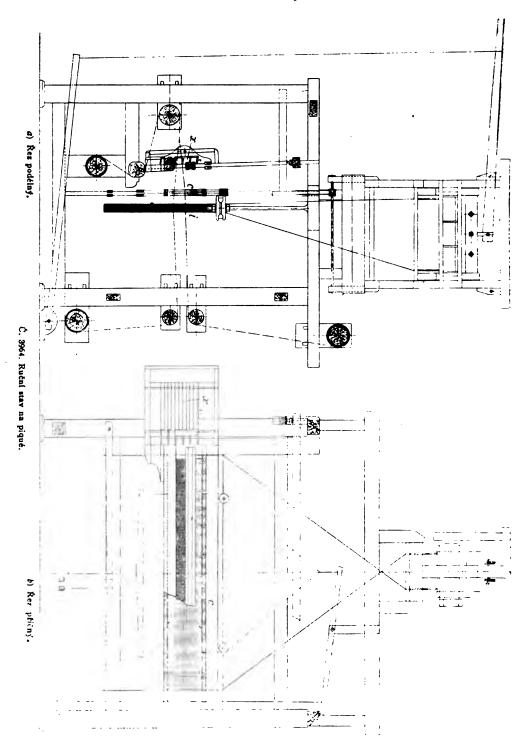
tidlo zadržuje se bud tak, že nemůže se oto- uvádějí se do dráhy člunkové pohybem člučiti, pokud tkadlec neprovede uvolnění jeho nečníku nahoru a dolů. Bidlen má kladku m (břevno, zpodek) zavěšenou na dvou mečících n upevněných v ose bidlenu o. Svrchní plocha kladky tvoří dráhu člunkovou, do rýhy kladky a svrcholce s zasadí se paprsek k. T. zv. vzory pro-tkávané (drobné vzory z effektní příze) vytvořují se útkem vnášeným pomocí malých cívek t. zv. přistrojem protkávacím (měcanisme à brocher) umisteným na bidlenu (bidlen, s. protkávaci). Paprsek (k), kterým vnesený útek se přiráží, je řada ocelových nebo mosazných (původně třtinových) pásků ze zploštělého drátu, zasazených vedle sebe ve dvou lištách a zasmolených nebo zacínovaných. Vzdálenost lišt je výška paprsku. Do mezer mezi pasky či t. zv. zubů navedou se osnovné niti po 2—12 a slouží tak paprsek zároveň k rozpínání osnovy.

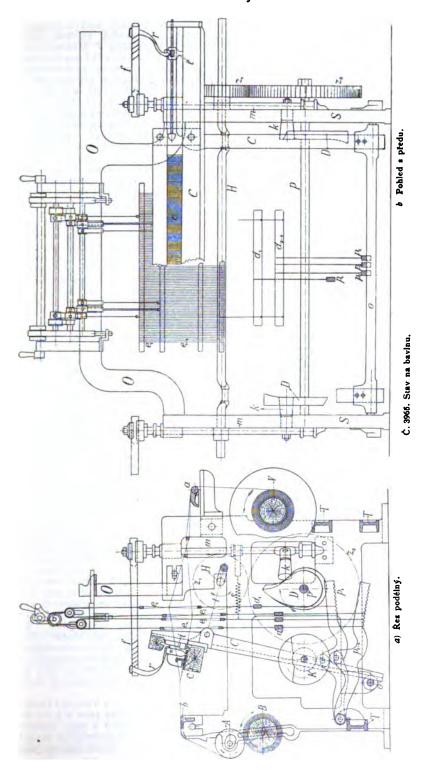
3. Stativa, na kterých všechny uvedené součásti jsou uloženy, záležejí ze 4 sloupků (stativ) D, spojených podélnými stalci E ve 2 stranice a 3-4 stalců přičných C. Tkadlec při práci buď stojí, nebo sedí na

sedátku S Popsaný s. hodí se na výrobu rozmanitých tkanin z jakékoliv přize; pouze s-y na hed-vábí jsou hlubší a mívají bidlen pohybovaný ne rukou, nýbrž podnožkou, mímo některé zvláštnosti drobnější. S-y soukenické, pokud se jich užívalo, vyznačovalv se značnější šířkou, mohutnější stavbou a některými podřízenějšími zvláštnostmi. Některé tkaniny vyžadují s-ů se zvláštním zařízením a rozeznávají se na př.: s-y na piqué (vyobr. č. 3964.) osnovy jsou dvě a uložený tak, že tvoří prošlup; svrchní navedena je do brda čtyřlistého c a zpodní do jacquardského brda i; dále s-y na ripsy, s-y na aksamíty a plyše, s-y na tkaniny smyčkové, s-y na damašky. S-y na vázané koberce mají osnovu svislou.

Postup práce na ručním s-ě je tento: Tkadlec šlápne na jednu z podnožek (na př. 🧞, vyobr. č. 3961.), po příp. na podnožku stroje listového n. Jacquardova a vytvoří prošlup. Zároveň oddálí levou rukou zpodek bidlenu nazad a zatáhne za rukovět, kterou drži v pravé ruce a která spojena je šňůrami (šněrem) s pudítkem člunečníku po levé i pravé straně. Zatažením vypudí se člunek z člunečníku a projde prošlupem do člunečníku protějšího, kde zachytí se nárazem na pudítko. Potom pohybem bidlenu vpřed tkadlec přirazí útek k hotové již tkanině a zároveň pustiv podnožku umožní listům, aby vrátily se (vlastní vahou nebo působením závaží event. pružiny) do původní polohy — prošlup se zavře. Někdy dějí se příraz paprsku a zavření prošlupu časově od sebe odděleně.

Il. Strojní s-y. První pokusy sestrojiti strojní s. (De Gennesův v Londýně r. 1678 a Vaucansonův v Grenobleu asi r. 1750) kových (bidlen záměnový). Víceskřínkové upadly v zapomenutí. Teprve strojní s. se-člunečníky (x, vyobraz. č. 3964.) zavěšeny strojený r. 1785 Edm. Cartwrightem stal se

vedli James Jeffray, Wil. Radeliffe, Horrocks 4. Stativa záležejí ze dvou stranic S spove Stockportu, Roberts v Manchestru a j. jených traversami T a nahoře obloukem O. Prvních s-ů strojních užívalo se jen na nejjednodušší tkaniny bavlněné, později užívání strojních s-ů rozšířilo se do všech odvětví tkalcovských a pro tkaniny složité. Vlastnosti zpracovávané příze měly vliv na vývoj konstrukce strojních s-ův a rozeznávají se: s-y na bavlnu, s-y na hedvábí, s-y na vlnu, s-y na len a konopí a s-y na džutu. Mimo to stavějí se s-y speciální: na damašky, na plachty, na brusselské a wiltonské koberce,

s-y protkávací a j. A S. na bavlnu či t. zv. s. anglický naznačen jest ve vyobr. č. 3965. 1. Přístroje na pohyb osnovy: Osnovné vratidlo V brzdí se provazcovou nebo řetězovou brzdou a osnova s něho vede se přes přívoru a pevnou nebo pohyblivou (při tkaní se zavřeným proslupem) do brda (e_1-e_4) a paprsku (c) a přes prsník b a drsné vratidlo A na vratidlo postavné či balicí B, na které hotová tkanina se balí. Drsné vratidlo otáčí se regulátorem positivním, který po-hání se od mečíku bidlenu a balí při každém jeho kyvu, at tkaniny skutečně přibylo či nepřibylo. Pohyb listů při tvoření prošlupu děje se podnožkami buď vnějšími nebo vnitřními $(p_1 - p_4)$ a neokrouhlými kotoučí K nebo listovými stroji (v, t,) dvojčinnými či dvoj zdvižnými. Aby pohyb listů byl klidnější, vkládají se mezi podnožky a listy brdce d₁ až d. Užije-li se stroje Jacquardova, nutno rovněž užiti stroje dvojčinného. 2. Přístroje na pohyb útku. Bidlen C s paprskem c má otočnou osu (o) dole a kývá vpřed a zpět zalomeným hlavním hřídelem stavu (H), ke kterému je přípojen pomocí dvou těhlic t. Člunečníky jsou buď jednoskřínkové nebo víceskřinkové. Víceskřínkové maji tvar otáčivého válce nebo umisťují se skřínky nad sebou na tyči a pohybují se záměnami konstrukcí velmi rozmanitých. Člunek je větší než ruční a podobného tvaru a prohazuje se t. zv. prohozem svrchním nebo zpodním. Svrchni prohoz má prohozni ramena f (nad osnovou) spojená řemenem r s pudítkem i a upevněná na svislém hřídeli m s kolmým kuželem k, který doléhá na prohozní palec D. Palce jsou dva, naklinovány jsou na prohozním hřídeli P poháněném od H ozubenými koly 👣 👣 v poměru 1:2 a otáčejíce se vy-chýli svým ozubem kužel k a tím i prohozní rameno / s puditkem. Zpodní prohoz popsán je u s-u na hedvábí 3. Přístroje bezpečnostní zabezpečují správný chod s-u a zamezují nehody. Jsou to zarážky a záchyty člunků. Zarážkou člunkovou zastaví se s., nevešel-li člunek správně do člunečníku (zarážka je buď s pevným nebo odklopným paprskem), útkovou zarážkou zastaví se s., když útek dojde nebo se přetrhne, osnovnou zarážkou zastaví se s., když osnovná niť

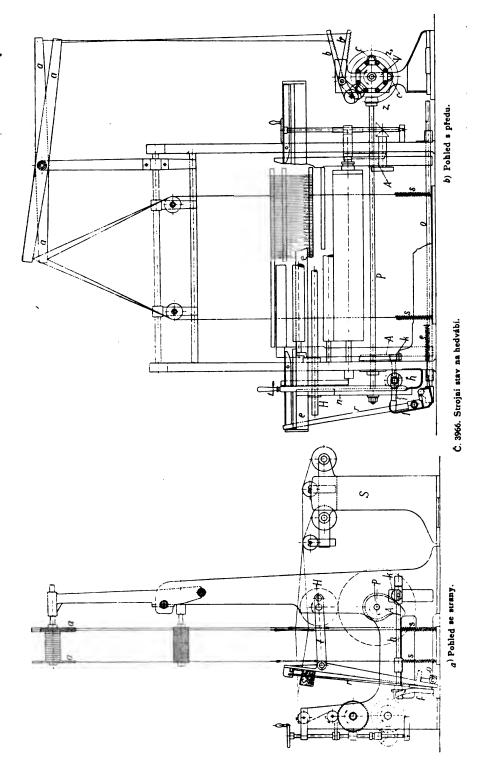
podkladem dalšího zdokonalování, které pro- i šlupu, po případě zachytí člunek vylétnuvší.

B. S-y na hedvábí uzpůsobeny jsou jemnosti příze, kterou zpracovávají; vynikají jemným a přesným provedením všech součástek. Typický tvar s-u takového nazna-čen jest ve vyobr. č. 3966. Osnovné vratidlo je na odděleném stojanu S, aby pro-šlup tvořil se z veliké délky osnovy, tkanina bali se obyčejně t. zv. regulátorem kompensačním, který balí, jen když určitá délka tkaniny se zhotovila; nabývá se tak rovnoměrnější houštky tkaniny. Konstrukce kompensačních regulátorů jsou rozmanité (Honeggerova, Benningerova, Jäggliova, fy Sallier aîné a j.). Listy pohybují se prostřednictvím pák a a b palci c upevněnými na latich, které tvoři nekončitý řetěz vedený přes válec V. Mimo to užívá se listových strojův a Jacquardova mechanismu. Bidlen pohybuje se stejně jako u s-u na bavlnu (tahlem t), prohoz je zpodní. Prohozní ramena r uložena jsou na ose bidlenu o, procházejí do člunečníku prolomenou kladkou e a pohybují se pákou podél vnější stranice uloženou, na kterou působi palec naklinovaný na prohozním hřídeli, nebo dostávají pohyb od prohozních palců A prostřednictvím kužele k, hřídele h, ramene i a konečně řemene f. Vychýlené rameno vrací se pružinou o. S-y jsou buď hladké nebo s člunkovou záměnou oboustranou konstrukce Honeggerovy, Benningerovy a j. Bezpečnostní přistroje omezují se na zarážku člunkovou a útkovou. S. spouští se vychýlením pružné páky n ve směru 1.

C. S-y na vlnu liší se podstatně od obou předešlých jsouce přizpůsobeny veliké šířce, v níž vlněné tkaniny bývají hotoveny. V Rakousku nejrozšířenější jsou s-y Schwabeovy (vyobr. viz na tab.). Osnovné vratidlo A brzdí se pasovou brzdou, přívora (c) je pohyblivá, tkanina balí se regulátorem negativním, který balí, jen když útek se vnesl, a jehož činnost je závislá na přírazu paprsku. Prošlup tvoří se listovým strojem Cromptonovým (B); stroje Jacquardovy, pokud se jich užívá, jsou jednočinné. Bidlen pohybuje se od zalomeného hřídele prostřednictvím krátkého táhla a trojúhelníkové páky, aby etrval delší dobu v zadní své krajní poloze. Člunky jsou značně větší než u s-u na bavlnu a prohazují se prohozem zvláštní konstrukce patentovaným ve všech státech s pro-hozní klikou na místě palce. S-y na vlnu stavějí se zřídka jako hladké, obyčejně maji oboustranou záměnu 4—5skřinkovou (9—11-násobnou) C. Člunková zarážka je vždy s pevným paprskem, útková zarážka je centrální (uprostřed bidlenu), osnovné zarážky se ne-

užívá.

D. S-y nalen a konopi (vyobr. č. 3967.) mají tvar podobný jako s-y na bavlnu, jsou mohutnější stavby a mají některé podřízese přetrhne. První dvě zarážky jsou na každem sejší zvláštnosti podmíněné malou pružností dém se, osnovná je méně častá. Záchyty příze a tím, že lněné tkaniny jsou těžší bačlunkové zabraňují vylétnutí člunku z provlněných. Člunky nemají vřeten (viz Sou-

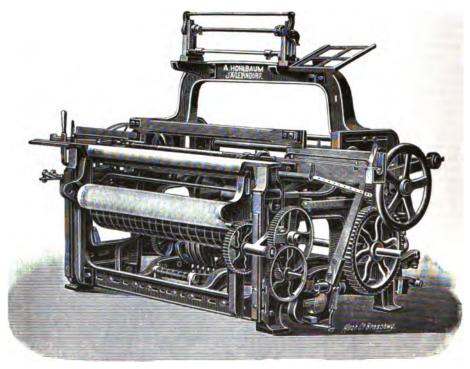
kání, str. 724). Podobně zařízeny jsou i s-y | (moquetty); vzorované plyše tkají se z po-

na džutu (viz tab.)

E. Ze s-û speciálných buďtež uvedeny: S-y na plachty (viz tab.), které vyzna-čují se značnou šířkou (6 až 10 m); člunky se neprohazují, nýbrž vedou proslupem po-moci ozubených tyčí nebo jinými mechanismy. Při 6 m šířky koná s. asi 28 obrátek za minutu. Aby lze bylo posouditi rozměry s-ů na plachty, přistaven je na tab. obyčejný s. na bavlnu.

tisknuté osnovy (od r. 1890). S-y na damašky. Tká se bez předního brda za použití strojů na damašky (na př. Güntherova) nebo za použití návrhu Seidlova (se třemi řadnicemi). S. tohoto způsobu v provedení Oberleithnerově znázorněn je na tab.

S. Seatonův, který místo člunku s cívkou má skřipec, kterým provádí se prošlupem útek umístěný na velikých cívkách po straně S-y na plsti papírnické až 10 m široké. s-u (vyobr. č. 3968.). Útek přivádí se skřipci

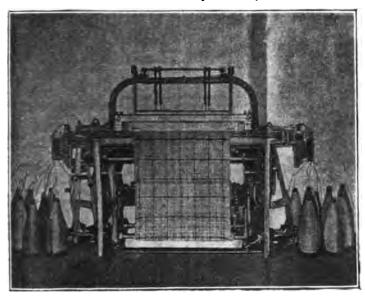
C. 3967. Strojní stav na len a konopi.

zvláštními mechanismy; tká se 20—30 jehlami. Nejdříve zatkaná jehla vytáhne se háčkem barevnými). pohybovaným neokrouhlým kotoučem, posune vpřed a zavede do prošlupu. Jehla na aksamity řezané a Wiltonovy koberce je na konci vybroušena v nůž, který při vytahování jehly rozřízne smyčky jehlou vytvo-řené. Vlasová osnova pro plyše jednobarevné naviji se na vratidlo, pro plyše vzorované (brusselské a Wiltonovy koberce a pod.) každá niť osnovná má svou cívku; všechny cívky (až 4000) ukládají se na cívečníku periodickým), nenabyly okrouhlé s-y tkalc. vzadu ke s u připojeném. S-y na dvojplyše, kterými se tkají dvě plyšové tkaniny nad sebou, vzdáleny jsouce od sebe na dvojná-sebou, vzdáleny jsouce od sebe na cívečníku periodickým), nenabyly okrouhlé s-y tkalc. sobnou výšku vlasu nabyly rozšíření a užívá Aby výkon strojního s-u se zvýšil a počet se jich na zboží jednobárevné i vzorované zastávek jeho redukován byl na míru nej-

S-y na plyše a aksamity. Jehly potřebné | zvláštním mechanismem a po vnesení odk vytvoření vlasu vnášejí se do prošlupu střihne se samočinně. Lze s-u toho užíti na tkaniny hladké i přetkávané (s útky více-

> S-y okrouhlé, které zařízeny jsou tak, že osnova tvoří válec a člunek obíhá dokola, poháněn jsa elektrickým proudem. Prošlup tvoří se před člunkem a zavírá za ním. Ač myšlenka vyráběti tkaniny na s-ech okrouhlých je technicky správnější a s. okrouhlý s kontinuálním výkonem pro strojní výrobu tkanin lépe se hodí než s-y dosavadní, sestrojené na základě s-u ručního (s výkonem

menší, Northrop r. 1890 sestrojil s., kterýž obstarával si sám výměnu došlých cívek. Civky umístěny jsou ve válci, ze kterého Ztrátu (25 a více procent) zaviňují zastávky vsune se nová cívka do člunku, když niť za účelem navázání přetržených nití osnovna civce došla, resp. krátce před tím než ných, výměny došlých cívek útkových a došla. Činnost tkalcova u s-u je tím značně opravy. Mimo to sluší přihlížeti k tomu, že zmenšena, tak že může obsloužiti 8—16 s-ů. vložení nové osnovy do s-u, když předchozí Výroba značně se tím zlevní. Myšlenku byla dotkána, vyžaduje 1-15 pracov. hodin.

Č. 3968. Stav Seatonův.

Northropovu sledovala celá řada konstruktérův a jest již několik zdařilých konstrukcí s-û se samočinnou záměnou útku (Hatters-leyeova, Thielova, Grossenhainské továrny, Hodgsonova a j.).

V posledních desítiletích staly se pokusy zavesti s-y polostrojni, t. j. s-y, na kterých mohl by tkadlec pracovati pohybuje jedinou jeho součástkou na př. klikou n. bidlenem n. podnožkou (s-y Wilkeovy a Laesersonovy, Haggenmacherovy). Hledělo se dosíci tak rychlejší a snazší výroby. Výsledky však doposud zklamaly.

tkaniny (houštkou osnovy a útku), jakosti zpracovávané přize a rychlostí s-u. Uzké s-y bladké konají až 200 obrátek, s-y široké až 100 obrátek za minutu. S-y se záměnou a s-y se stroji Jacquardovými konají nejvýše 160 obrátek za minutu.

Označi-li se počet obrátek n, je theoretický počet hodů za 10 pracovních hodin $600 \times n$, a je-li počet útků v 1 m tkaniny $100 \times h$ (h = houstka útku čili počet útků v 1 cm), je počet metrů zhotovené tkaniny

$$M = \frac{600 \times n}{100 \times h} = 6 \times \frac{n}{h}.$$

Skutečně zhotovená délka je menší a činí maxim. 75%, výkonnosti theoretické, t. j.

$$M_{\text{max}} = 0.75 \times 6 \times \frac{n}{h} = 4.5 \times \frac{n}{h}.$$

Ztrátu (25 a více procent) zaviňují zastávky

Literatura: E. R. Lembcke, Mechani-sche Webstühle (Brunšvik); Fr. Reh, Mechanische Weberei; E. Müller, Hand-buch der Weberei; Reiser - Spennrath, Handbuch der Weberei; Fr. Reh, Der mechanische Seidenwebstuhl; Karl Mikolaschek, Die mechanische Weberei; Kinzer-Fiedler, Technologie der Handwebe-rei; Herm. Dornig, Die Praxis der mechanischen Weberei; M. Voslař, Technologie ručniho tkalcovství; Ant. Gruner, Mechanische Webe-reipraxis; C. Stom-mel, Das Ganze der Weberei; Beyssel u. Feldges, Lehrbuch der Weberei, a mnohé jiné. Beroušek.

Stavučany viz Stavčany.

Stavuňk, výraz v právě staročeském, viz

Stawell [steuel], m. v britské australské kolonii Viktorii, sz. od Melbourne, na trati Melbourne-Adelaide, má 5183 obyv. (1891), několik kostelů, nákladnou nemocnici. Leží uprostřed zlatých polí Pleasant Creek, v nichž je nejhlubší australský důl Magdala. V okolí daří se víno a obili.

Stawierski Ignacy Franciszek, spis. pol. (* 1776 — † 1835), byl úředníkem, pak posud zklamaly. Výkon strojních s-û tkalc. řídí se jakosti varšavském (do r. 1821). Byl též členem »Towarzystwa przyjaciół nauk«. Vedle četných překladů z franc. a něm. (Przypadki i podróże Telemaka, Varš., 1805, a mn. j.) vydal důležitější spisy: Droga do znajomości, jakim idą porządkiem i tokiem interesa publiczne w państwach pruskich (t., 1805); Deputowanego na sejm z gminy 5-ej miasta Warszawy myśli nad aktem konfederacji generalnej (t., 1812); Rzecz o potrzebie przysposobienia kodeksu handlowego (t., 1809) a pod.

Stawiszyn, osada v ruskopolské gub. a új. kaliszském, na pobočce ř. Prosny, má 2258 katol. obyvatelů, živících se hlavně prací v továrnách.

Stazione [-cióne], ital., nádraží, stanice.

Stazzema, ves v ital. prov. a kraji Lucca, | v býv. Toskánsku, má jako obec polit. 7316 obyv. (1901); mramorové lomy.

Stažené věty viz Stahování a Souvětí.

Stažlivost viz Contractilitas.

Stead [sted] William Thomas, angl. žurnalista (* 1849), převzal r. 1871 redakci »Northern Echo«, r. 1880 stal se druhým red. »Pall Mall Gazette«, r. 1883 chefredaktorem. Neobyčejnou sensaci vzbudil r. 1884 a 1885 svými překvapujícími zprávami o angl. námořnictvu (The truth about the Navy) a o nemravnosti Londýna (The maiden tribut of modern Babylon). R. 1890 založil »Review of Reviews, vydávanou samostatně v Londýně, New Yorku a Melbourne, r. 1895 začal vydávati knihovnu zv. »Masterpiece« (týdně, sešit po jednom penny, tak že románů zde vydávaných rozšířilo se již asi 15 mill. exemplářů). R. 1899 agitoval velmi úsilně pro mírovou akci cara Mikuláše. Z četných jeho spisův uvádíme: No reduction of rent (1886), vysledek cesty po Irsku; The truth about Russia (1888); The pope and the new era (1890).

Steam [stim], angl., pára; steamboat [stimbót] neb steamer [stim'r], parnik.
Stearin. V lučbě jménem s. označují se sloučeniny kyseliny stearové s glycerinem, a tu nejdůležitější je tristearin, t. j. slou-čenina tři molekul kys. stearinové s glycerinem, který je podstatnou součástkou pevných tuků. V obchodě vyrozumívá se však jménem s. surová kyselina stearová neb smiśenina kyseliny stearové a palmitové, vyrobená z pevných tuků: loje, másla palmového, tuku kostního, řidčeji z másla kokosového. Výroba děje se způsobem různým; nejstarší způsob záležel v tom, že lůj se zmýdelnil mlékem vápenným a z vápenatého mýdla působením kyseliny sírové uvolnily se kyseliny mastné a olejová, které třídily se pak dále. Nyní výroba s-u spojuje se výhodně s výrobou margarinu, mýdla a glycerinu, čímž všechny součástky loje co nejlépe se zpeněží. Pevné tuky zbývající při výrobě umělého másla (srv. Máslo margarinové, str. 944 b) neb některý surový pevný tuk zahřívají se při zvýšeném tlaku s koncentrovanou kyselinou sírovou, čímž utvoří se kyselina glycerosírová a sulfonové kyseliny mastných kyselin; po skončeném rozkladě nechá se směs vystydnouti, naleje do vody a zahřívá parou na 100° C. Mastné kyseliny, které vyplavaly na povrch, raffinují se, když se ustály, destillací v proudé pře-hřáté páry vodní. Stydnutím vykrystallují z destillátu pevné kyseliny (stearová a palmitová), tekutá kyselina olejová odděli se od nich lisováním v hustých plachetkách. Má-li se dostati pěknější, světlý výrobek, opakuje se krystallování a lisování dvakrát nebo třikrát. Kyseliny olejové, obsahující neco v ní rozpuštěné kyseliny palmitové, užívá se na výrobu laciných mýdel. Čásť kyseliny olejové promění se při destillaci sul-

olejovou, která pak rozmnožuje množství pevného výrobku. V některých továrnách též vylisovanou kyselinu olejovou přeměňují v kyselinu palmitovou, aby tim zvýšili mnożství pevných kyselin S. (směs kyseliny stearové a palmitové, po případě i isoolejové) je hmota bílá slohu krystallického, v líhu rozpustná, bodu tání asi 60° C. Největší množství se ho spotřebuje na výrobu stearinových (stearových) sviček. S-u uživá se kromě toho za přísadu ke škrobu při žehlení a k napouštění sádrových odlitků, aby jim voda neškodila.

Stearinová kyselina (též stearová k.), $C_{18}H_{38}O_2$, sloučenina organická řady mastné, steatické, hlavní součást různých tuků ponejvice tuhých, vázána jest na glycerin, vystupuje ve formě stearinu vedle palmitinu a oleinu. Cistou s-vou k-nu obdržíme rozpuštěním jedné části stearinu v horkém alkoholu; roztok srážíme horkým alkoholickým roztokem 0.25 dílů octanu hořečnatého, sražený stearan hořečnatý rozložíme kyselinou sírovou a vyloučenou s-vou k-nu v alkoholu překrystallujeme. S. k. tvoří bezbarvé krystallické listky střibrného lesku bez chuti, jest rozpustná v alkoholu, aetheru, ne ve vodě; reaguje kysele, taje při silném zvětšování objemu (11%) při 69°, vře, rozkládajíc se při 359—385°, možno ji v malých dávkách opatrně ve vakuu destillovati. Soli její s alkalickými kovy jsou ve vodě rozpustné, nad-bytkem vody se rozkládají; ostatní soli jsou nerozpustné.

Stearopten viz Silice, str. 165a. **Steatické sloučeniny** viz Mastné sloučeniny.

Steatit, min., viz Mastek.

Steatitis nebo steatosis, z řec., chorobné tvoření a hromadění tuku v těle, v y t y lost. Steatoda Sund., rod pavouků zápředníků (Theridiidae). Jediný druh S. bipunctata po celé Evropě a Americe Sev. rozšífený jest i u nás hojný na zdech a plotech, kde přede nepatrnou, řídkou sítku. Hlava napřed úzká lehce vynikající. Přední řada oční jest silně ku předu prohnutá (konkávní), zadní lehce vypuklá. Prostřední oči jsou větší postrannich. Postranní oči se dotýkají. Silné nohy jsou dosti dlouhé, první a čtvrtý pár nejdelší, bez trnů. Hlavohrudi jest u našeho jediného druhu S. bipunctata temně hnědé a černě vroubené. Břicho na hřbetě hnědé, ke kraji vnějšímu temnější. Hnědá kresba jest napřed vroubena bílým obloučkem a uprostřed rozdělena rovnou čarou téže barvy. Dole je žlutavá. Sameček jest temnější. Nsk.

Steatom (cholesteatom, fr. tumeur perlée) jest nádorovitý útvar, obyčejně na zpodině mozku v krajině mostu a jeho okolí umístěný, tvaru hrozníčkovitého, perletově se lesknoucí, bílý, křehký. Skládá se z buněk plochých, bezjaderných, a z hlatí cholesterinu i kapének tukových. Co do podstaty s. náleží k dermoidům.

Steatopygie, z řec., vybujení podkožního fonových kyselin v pevnou kyselinu iso-tuku na hýždích, viz Koi-Koinové, str. 515b. **Steatornis,** zool., viz Guacharo. Steatorrhoea viz Mazotok. Steatosis viz Steatitis. Stébelniny viz Obilniny.

Stebelski: 1) S. Ignacy, dějepisec pol. († 1790 v Supraslu), vydal cenné dílo Dwa wielkie światła na horyzoncie połockim (1781-83, 2. vyd., 1870, 3 d.), obsahující dě-jiny basiliánských klášterů na Rusi a podávající na základě studia archivů mnohé po

drobnosti z dějin rus. církve.

2) S. Włodzimierz, spis. pol. (* 1848 v Magierowe v Haliči — † 1893 ve Varšave), studoval na universitě ve Vídni a ve Lvové, načež byl gymn. professorem. R. 1888 povolán byl za redaktora čas. »Kuryer codzienny«. Byla to povaha nervósní a neklidná, živé, bohaté a kapriciosní fantasie. Jeho verše i novelly, jež psával od r. 1870, vyznačují se nádherou dikce a pružnosti slohu při paradoxnosti názorů. Hlavní jeho prací jest Roman Zero (Lvov, 1883), líčící v pěkných oktavách typ novodobého nervosního umělce žijícího krajnostmi a znajícího slabost vlastní vůle. Největší vliv na rozvoj S-kého měl Musset, dílem též Asnyk a Slowacki, ač sám popírá jmenovitě vlív prvnějšího. Snk. Steben: 1) S., ves v Čechách, viz Stebno

S., ves v bav. vlád. obv. hornofranckém, okr. Naila na žel. dr. Hof-Marxgrün, má 935 obyv. (1900), král. lázně s dvěma žel. pra-meny (známé již v XV. stol.) a vydatné doly žel. rudy.

Stěbenka viz Istobnoje 2).

Stěblev, rus. město v kaněvskem új. kijevské gub. se 6000 obyv. Má 7 továren (cukrovar vyrábí zboží skoro za 400.000 rub.). Kdysi bývala zde fecká kolonie; mnoho starožitnosti řeckých i jiných.

Stéblo, bot , viz Stonek.

Stéblová, ves v Čechách, hejtm. a okr. Pardubice, fara Ždánice, pš. Bohdaneč u Pardubic; 31 d., 235 obyv. č. (1900), žel. zastávka trati Pardubice-Kr. Hradec.

Stáblovice, ves v Čechách, hejtm. Jičín, okr., fara a pš. Sobotka; 31 d., 144 obyv. č.

(1900)

Stěbloviny viz Obilniny. **Stebnicki** Hieronim viz Stěbnickij 1). Stěbnickij (Стебніцкій): 1) S. Ijeronim Ivanovič, inženýr rus. původu polského (* 1832 – † 1897), vzdělal se v Nikolajevské akad. gen. štábu a pracoval při observatoři v Pulkově, načež r. 1860 prováděl triangu-lační práce na Kavkáze a určil výšku všech důležitějších vrchů mezi Elbrusem a Kazbekem. R. 1867 stal se náčelníkem kavkázského vojensko-topograf. oddělení a pracoval na Kavkáze i v Persii, kde mapoval jednotlivá území. Za spis Ob otkloněniji otvěsných linij pritatenijem kavkazskich gor jmenovan dopisujícim členem petrohr. akad. nauk a vyznamenán od zeměp. společnosti petrohr. Konstantinovskou medailli. R. 1885 stal se náčelníkem topograf. oddělení gen. štábu, načež

zeměpisu v zeměp. společnosti. Z jeho prací uvádíme ještě: Nabljudénija nad kačanijem povorotnych majatnikov, proizveděnnyja v Tiflise a O nabljudenijach nad kačanijem majatnikov, proizvedennych v anglijskoj Indiji dlja opredélenija uskorenija sily tažesti.

2) S. M., pseudonym rus. spisovatele Lès-

kova (v. t.).

Stebnik, ves v Haliči, v hejtm. a okr. drohobyčském, má 2069 obyv. větš. rusín. (1900), doly na kamen, sůl, r. 1845 odkryté.

Stebno: 1) S., Ejstebno, Jistebno (Steben), far. ves v Čechách, hejtm. Podbořany, okr. Jesenice, pš. Petršpurk; 89 d., 3 obyv. c., 387 n. (1900), kostel sv. Jana Kf. (ve XIV. stol. far.), 2tř. šk, chmelnice, sadařství a opodál mlýn Nustov a panský rybník. Na vladyčím statku seděli vladykové, od nichž pocházeli Andělové, Kladivové a Zvěstové z Ejstebna. 2) S. (Steben), far. ves t., hejtm. a okr. Ústí n. L., pš. Zálezly; 28 d., 145 obyv. n. (1900), kostel sv. Šimona a Judy, 2tř. šk., spořitel. a zálož. spolek, popl. dvůr.

Stěbořice, ves v Rak. Slezsku, viz Stě-

bofice.

Stěbut (Стебуть) Ivan Aleksandrovič, národohospodář rus. (*1833), vzdělal se a pak vyučoval v gorygorěckém zeměděl-ském ústavě. Tři roky pobyl za hrani-cemi, jmenovitě v Jeně, a seznámil se s vyš-šími zeměděl. ústavy v Něm., Francii, Belgii a Anglii, načež stal se prof. zeměděl. školy petrohradské a brzo potom prof. nově zalo-žené Petrovské akad. v Moskvě. Vedle toho věnoval péči pomocným ústavům při akademii, založil zemědělské museum, laboratoř, pokusná pole atd. Jeho přičiněním založen též odborný list »Rus. Seljskoje Chozjajstvo«. Z tišt. praci uvádíme dissertaci Izvest, kak sredstvo vozstanovlenija plodorodstva (1862); Osnovy polevoj kuljtury (2. vyd., 1882—84, 2 d.); Statji o rus. selj. chozjajstve... (1883); Seljskochozjajstvennoje znanije i seljskochoz. obrazovanije (2. vyd., 1889); Vozdelyvanije ljna (1872); Učebnik častnago rasténijevodstva: polevodstvo (1888); Oblěsenije loščin, ukréplenije ovragov i osadka polej v selé Krotkom (1895, na základě vzorného hospodaření na vlastním statku v gub. tulské); O postanovké professionaljnago obrazovanija v svjazi s postanovkoju obščago obrazovanija (1898) a j. S. účastnil se též řešení mnohých důlež. otázek veřejných, pořádání výstav atd. Od r. 1898 jest předsedou věd. komitétu ministerstva zemědělství a státních statků, členem stát. rady a kurátorem bogorodické školy zemědělské.

Stebuzeves viz Zdebuzeves. Stecchetti [steketi] Lorenzo, pseudonym Olinda Guerriniho (v. t.).

Steoinger Josef viz Sterzinger.

Steck Rudolf, prot. theolog švýc.-něm. (* 1842 v Bernu). Studoval v Bernu, Jeně a Heidelberce, byl r. 1867 pastorem v Drážďa-nech, r. 1881 profess. theologie v Bernu, kde působí posud přednášeje o exegesi Nood r. 1887 byľ předsedou oddělení máthem. vého zákona. Napsal: Zum Johannesevangelium

(Bern, 1884); Der Galaterbrief nach seiner té doby známou toliko ze starých zpráv, a Echtheit untersucht, nebst krit. Bemerkungen vých. končinami poušti Libyjské, taktéž nezu den Paulinischen Hauptbriefen (1888); Die známými. Přes Paříž, Marseille, Maltu a Tri-Piscatorbibel und ihre Einführung in Bern im J. 1684 (1897); Der Berner Ketzerprozess (1902).

Steokborn, m. ve švýc. kantoně thur-gavském, při Dolním jezeře, na trati Romans-horn-Safhúzy švýc. spolkových drah, má 2395 obyv., krajkářství, slevárny, strojírnu

v býv. klášteře, v okolí rozsáhlé vinice. Stecker: 1) S. Antonín, čes. cestovatel po sev.-vých. Áfrice (* 19. kv. 1855 v Kosmo-nosích — † 15. dub. 1888 v Ml. Boleslavi), studoval na gymn. v Ml. Boleslavi, v l. 1873 až 1876 oddal se na pražské univ. vědám přírodním, jmenovitě zoologii a srovnávací anatomii, r. 1877 dosáhl doktorátu filos. a odebral se za dalším vzděláním na univ. v Heidelberce a Berlíně. Již za studentských dob rozvinul obsáhlou činnost literární přispívaje pracemi přírodovědeckými do čas. českých (»Osvěty«, »Lumíra«, »Vesmíru«, »CČM.«) i cizojazyčných. Z té doby pocházeji: Nový druh nosorojců spolu s přehledem a popsáním všech známých druhů a hist. nástinem (»Vesmir«, 1873); O stircich nepravých čili pseudoskorpionech (t., 1874); Mšice revo-kaz (t., 1874); Zásluhy Arabů o zoologii (t., 1874); Bohuslava Balbina kapitoly přírodo-vědecké (t., 1875); Život v hlubinách mořských (»Osvěta«, 1875); Drobnohled a jeho vyná-lezce (t., 1875); Haeckel a jeho genealogické soustavy (»ČČM.«, 1875); Ueber neue indische Chernetiden (» Sitzungsber. « akad. viden., sv. LXXII., 1875; Zur Kenntniss des Carpus und Tarsus bei Chamaeleon (t., sv. LXXV., odd. l., 1877); Zur Kenntniss der Chernetiden-fauna Böhmens (»Sitzungsber.« Král. čes. spol. nauk, math.-přír. třida, 1874); Ueber eine neue Arachnidengattung aus der Abtheilung der Arthrogastren (t., 1875); Ueber die geogr. Verbreitung der europ. Chernetiden (Pseudoscorpione) (>Archiv f. Naturgesch.« über Gibocellum, eine neue Arachnidenart (t., piatým (přes Meču, Guttu, Agaumeder) kral. 1876, sv. l.); On a new genus of Arachnida Godžamské, jehož panovník jej laskavě přijal (»Annals and Magazin of Natural History«, a slibil mu podporu k cestě do území Gallů. über Gibocellum, eine neue Arachnidenart (t., formation of the blastoderm (t., 1876); Die Anlage der Keimblätter bei den Diplopoden (Chilognathen) (Archiv f. mikrosk. Anat., okeánu), dále přes Leku, Džimma-Hinné Bonn, 1877); Ueber die Furchung und Keim- k hornímu toku Didesy v krajině Gumě, ale blatterbildung bei Calyptraea (Morpholog. pro nejistotu panující v oněch krajinách ná-Jahrbuch.«, sv. II., 1875); Ueber die Rückbil-dung von Sehorganen bei den Arachniden (t., sp. 1V., 1877). Prostřednictvím Friedricha dále; musil se tedy vrátiti na sev. do okolí Hellwalda seznámil se s cestovatelem Nachti- bažinatého jezera Comenského, tam však byl nem i cestovatelem Rohlfsem, a přičiněním kládán jsa za vyžvědače godžamského, držán jejich r. 1878 vyzván, aby se stal průvodcem v zajetí, načež pod přísným dozorem poslán G. Rohlfsa, jenž měl dopraviti dary něm. cí- přes Čeleu, Illu, Čabbo a Antoto do Dilsaře pro sultána vadájského do vnitra afric- dilly v jihozáp. Šoji. Výhodou však bylo, že kého a zároveň pokusiti se o prozkum pře- cesta do zajetí vedla S-a krajinami neznádělu vod mezi řekami Šarí, Kongem a Bahr mými, tak že tím-zemépisná známost Habeše Kuti. Cesta měla vésti přes oasu Kufru, do přece obohacena; objevilt tam S. několik

polis výprava Rohlfsova odebrala se do Sokny, pak do Audžily a zaměřila ke Kufře. Nicmeně již cestou činěny ji veliké překážky od fanatické sekty muhám. Snúsiů, tak že jen za ochrany tureckého valiho v Bengazi mohla se vydati na cestu, v Kuíře však, kamž přibyla koncem srpna 1879, byla přepadena, oloupena o veškera zavazadla, věd. přístroje i sbírky a Rohlfs i S. jen stěží se zachránili do Bengází. Rohlfs ochuravělý navrátil se do Evropy a ponechal S-ovi další řízení výpravy. Přibyv r. 1880 přes Maltu do Tripole, S. obdržel tam vyzvání Německé společnosti Africké, aby převzal vedení nové výpravy do vnitrozemí, tentokráte do Bornu. Ale nedošlo k ni, neboť záhy vyzván znovu, aby v této cestě ustal a účastnil se výpravy do Habeše. Rohlfs totiž vyhlednut k diplomatickému poslání némeckému k negusovi habešskému a S. stal se opět jeho průvod-cem. Přes Alexandrii přibyl do Káhiry, načež s Rohlfsem vydal se přes Suez a Masávu do Habeše. Skrze krajiny Tigré, Vaag a Lastu dorazili do Debra Taboru, kde negus Jan sidlival, a pobyli tam do polovice ún. 1881, kdy Rohlfs, vykonav své poslání, vydal se na zpáteční cestu k Rudému moři a před odchodem svým vymohl ještě u panovníka S-ovi dovolení k výpravě do krajin při hor-ním toku Modrého Nilu a kolem jezera Tany. S. prozkoumav toto jezero, jehoż obrysy po prvé náležitě kartograficky stanovil, chtěl se odtud vydati na záp. do zemí černošských, avšak k vyzvání negusovu musil se s ním odebrati do končin východohabešských. Tam dostal se až do hornatiny Zábulské (části vých. okraje vysočiny habešské), navštívil jezero Ašangi, následoval potom negusa do Makale v sev. Habeši a tam konečné dosáhl nového svolení k cestě do končin jihohabešských. Z jara r. 1882 odebral se opět k Taně, 1875, sv. I.); Anatomisches und histologisches procestoval velikým obloukem na záp vy-Lond., 1876); The development of the ova of Pres Embado a Kobbo, krajinami Gudru, Chthonius in the body of the mother and the Dzimma, Tibbé dostal se k rece Gibbe (Gibié), hornímu toku Oma (S. pokládal ji za horní tok Džubu, vlévajícího se do Tichého galem, později v Berlině s Ferd. Richthofe- zajat vojskem šojského krále Menileka a po-

ského, a Haváše. Přičiněním ital. cestovatele Antinoriho propuštěn na svobodu a obdržel dovolení k další cestě. I vydal se do území Gallů při řece Haváši, prozkoumal hornatinu ve velikém jižním ohbí Haváše s horou Sukvalou a překročiv zmíněnou řeku pronikl až k jezeru Zuaiskému nebo Dembelskému (mimo ně objevil tam ještě několik menšich jezer). K vyzvání negusa Jana odebral se odtud středem Soje na sev do Boromiedy v krajině Vollo, kdež prozkoumal jezera Haik a Ardibbo vysoko v horách na vých okraji habešské vysočiny a počátkem r. 1883 s válečnou výpravou negusovou pronikl ještě do gallských krajin na vých svahu této vyso-činy. Vyžádav si potom dovolení k návratu, odebral se z Debra Taboru přes Gondar, hornatinu Semienskou, Axum a Aduu k pobřeží Rudého moře, dorazil v srpnu 1883 do Masávy, odkudž přes Aden a Janov v říjnu t. r. přibyl do Prahy. Tyto cesty S-ovy byly na svou dobu výkonem znamenitým, neboť vedly z velikého dílu krajinami do té doby naprosto neznámými a slibovaly vzácné obohacení zpráv o sev.-vých. Africe; bohužel však S. do konce života svého nedostal se k soustavnému popsání svých cest. Zůstavil toliko ojedinělé zprávy a drobné přispěvky zasilané do »Bohemie« (1878 a 1879), »Posla z Prahy« a »Českých Novin« (1880), »Nár. Listů« (1878 a 1886), »Köln. Zeitung« (1884), »Světozora« (1879) a referoval o výzkumech svých Africké společnosti Ném. v Berlíně; mimo to napsal krátký přehled své cesty do lipské »Illustr. Zeitung« a »Zl. Prahy«, do »Zeměpisného sborníku« na r. 1886 článek Habeš a Habešané a měl na IV. zeměp. sjezdě něm. v Mnichově přednášku Die Bedeutung von Abessinien und Galla für Europa (Verhandl des IV. deut. Geographentages, Mnichov. 1884). Stručné zápisky o cestách jeho s mapou uverejnil Fritzsche: Dr. Anton S-s Reisen in den Galla-Ländern 1882 (»Petermanns geogr. Mitth. 4, 1891). Životopisy ve »Zl. Praze« 1885 a »Světozoru« 1888.

2) S. Karel, hud. skladatel a spis. čes., bratr před. (* 1861 v Kosmonosich). Studo-val na gymn. v Ml. Boleslavi, potom v Praze práva a r. 1881 přestoupil na filosofii. Při tom v l. 1881—82 navštěvoval varhanickou školu a r. 1882 vykonal st. zkoušky pro učitelství hudby na paedagogiích. V l. 1885-92 byl ředitelem kůru a učitelem zpěvu u voršilek v Praze, týmž časem do r. 1889 ředitelem hry na varhany na varh. škole, od r. 1889 jest professorem dějin hudby a hud. komposice při konservatoři. Od r. 1888 je také lektorem véd hudebních na české univ. Napsal: Všeobecný dějepis hudby (I. 1892, II. 1903); Nauka o nethematické improvisaci varhanní (1903), pak hlavní dílo: Formy hudební. Mimo to: Kritické příspěvky k některým sporným otázkám vědy hudební (česky ve »Věstníku král. č. spol. nauk« 1889, něm. ve »Vierteljahrsschrift f. Musikwiss « 1890), jež svého metrii (1859) a analytickou geometrii (1859).

jezer, jmenovitě Vonči, Chole a Bečo, a pro- času vzbudily i zvláštní pozornost za hranizkoumal vrchoviska Gúderu, přítoku abáj- cemi, a monografie: O zápovědi kvintové v harmonii (1888); O akkordech alterovaných (1894); O akkordu nónovém, undecimovém a tercdecimovém (1897); posléze přečetné studie, úvahy a rozbory aestheticko-kritické v různých časopisech, mezi jinými i několik statí v »Památniku«, vydaném r. 1898 Českou akademii. Monografie S-ovy jsou právem po-kládány za nejcennější studie theoretické v naší hud. literatuře. Neměně vynikající je činnost S-ova skladatelská. Vydalt: Missa solemnis pro sóla, sbor, orchestr a varhany; Sonata pro varhany (do d-moll); Andante a Scherzo pro smyčcové nastroje; 3 romance pro housle a klavír; Ave Maria pro sólový hlas, housle, violoncello, varhany a klavir; pisne; 26 motett pro sbor a varhany; klavirni výtah (s textem) Smetanova »Tajemstvi«; Koleda pro ženské hlasy s prův. varhan, harmonie neb klavíru. Posléze přepracoval »Missa pastoralis« od Horáka a vykonal adnotaci motetta » Qui confidunt « od Haranta z Polžic. K žákům S-ovým v komposici náležejí téměř všichni mladší skladatelé čeští, zejména Novák, Suk, Nedbal, Horník, Branberger a m. j. Srv. Hud. kalendář (1894) a Riemannův Musik-Lexikon.

Stecki: 1) S. Jerzy Tadeusz, spis. pol., známý dílem Wolyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym (1864 až 1871, 2 d.); Krzemieniec i jego okolice (1873); Łuck starożytny i dzisiejszy (1876), jakož i povidkami Stary dwór (1869); Z boru i stepu (Krakov, 1888) a j.

2) S. Czesław Sławomir, herec a spis. pol. (* 1858 — † 1886 ve Varšavě), psal povidky a div. hry, jež otiskoval v listech var-

šavských.

3) S. Jan, publicista a národohospodář pol., do r. 1900 stálý spolupracovník »Glosu«, vydal o sobě Zasady ekonomji spółczesnej (Varš., 1898).

4) S. Hénryk viz Stěckij,

Stěokij (Стецкій), jmeno šlechtického rodu rus. z Kijevska, odvozujícího původ svůj z poč. XVI. stol. Ve stol. XVII. členové toho rodu zaujímali vyšší zemské hodnosti v kijevském vojvodství. Jan Kazimierz S. byl v l. 1760 až 1790 velikým korunním korouhevníkem (charaży) a vynikal jako pronásledovatel drobné šlechty pravoslavné, již násilím odni-mal pozemky. Jeho pravnuk Genrich Ljud-vigovič S. (Henryk Stecki), *1825, jest znám jako pol. archaeolog a numismatik. Vydal dílo: Rodowody książąt i królów pol. oraz wielkich książąt litewskich (Petr., 1861).

Stecknitz: 1) S., řeka něm., viz Stekenice

2) S., ves u Žatce, viz Stekník. Steozkowski Jan Kanty, mathematik pol. (* 1800 — † 1881), byl prof. na univ. krakovské a vedle četných rozprav vydal Elementarny wykład matematyki, obsahujici arithmetiku (1851 a 1861), algebiu (1852), planimetrii a stereometrii (1858), trigono-

Vedle toho vydal populární astronomii (1861) trval tam dlouho: rozešed se se svým strýa Pogadanki nauczyciela wiejskiej szkółki cem, vstoupil jako dobrovolnik do tělesné

Steoryński Bogusz Zygmunt, spis. a illustrátor pol. (* 1828 – † 1890 v Krakově), vydal popisnou báseň Tatry s vlastními dřevoryty a několik menších sbírek veršovaných,

jako Zbójcy w Galicji a j

Stedingové, sasko-friští sedláci, obývající území kolem dol. Vesery od řeky Hunte až k moři a dělicí se ve Weststedingen, nyni Stedingerland, a Oststedingen, nyní Osterstade. Obyvatelé tohoto území odpírali poslušenství arcibiskupům brémským a odrazili útok panstvíchtivého Gerharda II. (1219-58). Proto r. 1230 arcibiskup vyhlásil na ně klatbu a papež nařídil okolním bisku-pům ohlášení křížové výpravy proti S-gům. Ale první výprava byla poražena, druhá zmocnila se pouze Oststeding a zajatci jako ka-ciři upáleni. Na opětovné vybízení papežské sebralo se nové vojsko křižácké a r. 1234 porazilo u Altenesche po tuhém odporu S-gy, obsadilo celé území. I zavedení sem cizí osadníci a zbudovány tu hrady k upevnění pan-ství arcibiskupského. V XV. stol. zem S-gů připadla Oldenbursku (v. t., str. 715b). Srv. Schumacher, Die Stedinger (1865); Dehio, Gesch. des Erzbist. Bremen-Hamburg, 2 sv. (1877).

Stedman [stedmen] Edmund Clarence, spis. sev.-amer. (* 1833 v Hartfordu, Conn.). Studoval na Yale College v Newhavenu, byl pak žurnalistou a r. 1855 odebral se do New Yorku, kde vstoupil do redakce New York Tribune«. R. 1860 vydal první sbírku básní Lyrics and idylls a od těch časů počítá se k nejlepším básníkům sev.-amer. Za války občanské byl korrespondentem newyorského listu »World«, později byl činný na burse ja-kožto broker a byl pak bankéřem. Vydal tato hlavní díla básnická: Alice of Monmouth and other poems (1864); The blameless prince (1869); Poetical works (1873, 1884); Octavius Brooks Frothingham (1876); Hawthorne and other poems (1877), pak aestheticko-kritické práce: Victorian poets (1876, 13. vyd. 1887) a Poets of America (1886); Edgar Allan Poe (1881); Nature and elements of poetry (1892); anthologie: A Victorian anthology (1896); An American anthology (1900) a básně Mater Coronata (1900). S Hutchinsonem vydával velikou chrestomathii »Library of American literature« (1888-90, 11 sv.).

Steele, m. v okresu essenském pruského vlád. obv. důsseldorfského, na pr. bř. splavné Ruhry, při trati Duisburg-Dortmund a Vohwinkel-Hagen prus. stát. drah, má 12.245 obyv. (1900), got. katol. chrám, v zámku z r. 1761 nyní katol. sirotčinec; lomy na pístická střízlivost kazí požitek i z lepších jestická střízlivost kazí požitek i z lepš

Steele [stil] Richard, spisovatel angl. (* 1671 nebo 1672 v Dublinė — † 1. září 1729 v Llangunnoru u Caermarthen), byl vychován v Charter House v Londýně, kdež ský; jako pamfletář byl vyloučen r. 1714 se spřátelil s Jos. Addisonem. R. 1692 z parlamentu. Za Jiřího I. dostalo se mu růz-

gardy, kdež se stal brzy praporečníkem. Zil životem prostopášným, a proto byli přátelé jeho velmi udiveni, když »little Dicky«, jak mu říkali, napsal křesťansko-moralistický traktát The christian hero. R. 1702 napsal veselohru The funeral, or grief à la mode, r. 1703 The tender husband, hry razu moralistniho se slabou a mdlou charakteristikou figur, které se dosti libily; nezdar stihl za to následující hru S-ovu The lying lover, po niž opustil na delší dobu dramatickou tvorbu. Z r. 1722 pochází jiné drama S-ovo The conscious lovers, která bývá ceněna nejvýše z jeho her, ačkoliv ani ona neukazuje skutečného talentu dramatického básníka. S. nalezl se jako novinář, jako moralistní essayista a dobromyslný satirik. Za menší úsluhy, které poukázal vládě, obdržel místo »gazetteera«, jakéhosi redaktora » Gazetty «, poněkud primitivních to úřednich novin; zde vysvitla S-ovi důležitost, jakou by mohl miti dobře vedený list periodický pro výchovu národní, zde vznikla v něm myšlenka vydávati list, který by vedle zpráv o událostech denních přinášel i články mravoličné a mravokárné, nabádal k ctnosti a varoval před neřestmi. Veselá vojna, kterou vedl po dvě léta veliký satirik angl. Jonathan Swift pod pseudon. Isac Bickerstaff s obskurantstvím a kteréž účastnil se i S., uspíšila jeho rozhodnutí: r. 1709 založil »The Tatler« (asi: »Žvatlal«, »Tlachal«), časopis třikrát týdně vycházející, který měl veliký úspěch: zasloužil se o něj hlavně svými humornými články větší přítel S-ův, Addison (v. t. 1). R. 1711 změnil se »Tatler« v deník »The denně až 14.000 výtisků. I v tomto listě jsou však většinou přispěvky S-ovy zastiňovány pracemi jeho talentovanějšího přítele Addisona; z jiných vynikajících spolupracovníků na listě S-ově buďtež uvedení alespoň Pope a Hamilton of Bangour. Politika byla ze »Spectatoru« vyloučena, list všímal si hlavně literatury, divadla, života společenského a módy. V pros. 1712 S. přestal »Spectatora« po 517. čísle bez jasnějších vnějších příčin vydávati. R. 1713 nastoupil na jeho místo The Guardian, do něhož zase psali S. i Addison, ale který zabředl příliš do polemiky politické a neměl proto významu svých předchůdců; dvěma svazky byl list tento ukončen. V celku napsali do těchto tří časopisů S. 510 a Addison 369 článkův. Humorem, skovec, kamenouh. doly, cihelny, pivovary aj. jich zlomků; ale přes to měly ve své době zásluhu čistého jazyka a opravdovějšího názoru na život. Jinak S. účastnil se vášnivě politického života své doby jako straník whigodešel studovati do Oxfordu, avšak nevy- ných úřadův a sinekur a byl také povýšen

do stavu rytířského. Později rozešel se i s pří- | posvícenská (Bohnenkönig); v Brunšviku Svatelem Addisonem. Ačkoliv žena přinesla mu tební kontrakt; v Amsterdamě Nemocná dívka slušné jmění a ačkoliv i jinak přijmy S-ovy byly značné, byl neustále prodlužen a stíhán věřiteli. S. neznal ceny peněz a neuměl ani dost málo spořiti. Před útisky věřitelův uprchl do Walesu, kdež zemřel. Veselohry S-ovy vyšly r. 1761, zajímavá korrespondence 1787. O S-ovi psali Montgomery, Memoirs of Sir R. S. (1865, 2 sv.); Dobson, R. S. (1886); Thackerey v Lectures of the English humourists (1851)

Steell [stil] John, sochař skotský (* 1804 – † 1891). Vzdělal se v Edinburce, pak v Rímě, odkudž r. 1833 se vrátil do vlasti. Obrátil na sebe pozornost obrovskou bronzovou sochou Alexander a Bukephalos, vystavenou v Edinburce, pro kteréž město zhotovil ještě pomník W. Scotta (1840), sochu král. Viktorie postavenou na Royal Institution, začež jmenován dvorním sochařem, jízd. sochu Wellingtonovu (1852), bronz. sochu lorda Melvilla, básníků Allana Ramsaye (1865) a Johna Wilsona, theologa Thom. Chalmera, mram. sochu lorda Jeffreye a jizd. sochu prince Alberta (1876). V kathedrále glasgowské dokončil pomník horalů, pro Kalkuttu zhotovil pomník Jamesa Wilsona, pro Ústřední park

v N. Yorku sochy W. Scotta a R. Burnsa a j. **Steelton** [stilt'n], m. v sev.-amer. state Pennsylvanii, v hrabství Dauphin, na l. bř. Susquehanny, při trati Harrisburg-Middleton, má 12.086 obyv.; rozsáhlé závody ocelářské; příprava sýra.

Steelyard, Steel Yard [stiljard, obecně stilj'rd], angl., viz Stahlhof.

Steen [sten]: 1) S. Jan, malíř holl. (* ok. 1626 v Lejdě – f v ún. 1679 t.). Byl žákem Adriaena van Ostade a později Jana van Goyen v Haagu, vzdal se však po nějaký čas malířství a zařídil si v Delftu pivovar a pak v Lejdě výčep. Seznav život hospodský do všech podrobností, líčil vše, co byl poznal a pozoroval, nenuceně ve svých obrazech. S. maluje hospodské rvačky, domácí slavnosti, pijácké společnosti vždy nejen pravdivě, ale zároveň s velikou maliřskou virtuositou. Jeho barvy jsou průsvitné v sti-nech, hřejné a brillantní ve světle. Dovede malovati různé osvětlení umělé, a hlavně zná se v životní a plastické malbě lidí, vesměs živých, pravdivých typů, často věrně portraitovaných. Jeho humor je někdy dosti hrubozrný, S. není malířem salonním. Ale zanechal též malby k Písmu sv. St. zákona, allegorie a pod., stejně virtuosně malované. Z jeho četných obrazů jsou v Praze: v Rudolfině Zastaveníčko (výjev noční: veselá společnost, část. maskovaná, hraje a zpívá před domem); v paláci hrab. Nosticů: Allegorie (učenec za stolem sedici, vedle něho hošík se sutkami, v pozadí vchází Smrt a plačící děcko); Lékař

(předpisuje nemocné paní lék); v obrazárně

cis. rady R. Jahna Veselá společnost (zběž-

nější, ale rázovitá práce); v cís. obrazárně

a lėkař; v Brusselu Svatba v Káni Galil., tatéž v Drážďanech; v Mnichově (Pinakotheka) Rvačka karbaníků atd. S. leptal též několik svých komposic, lepty tyto jsou velmi vzácné.-Syn jeho 2) S. Dirk byl sochařem. — Novější životopisci uvádějí jakéhosi Jana S-a, který v Alkmaru maloval podobné výjevy, ale v pozdějších letech, a jehož obrazy se nevyrovnají malbám mistra lejdského. F. H-s.

3) S. Adolph, mathematik dánský (*1816— † 1886). Studoval na universitě v Kodani, kdež r. 1845 podal dissertaci De vi et natura infiniti mathematici. Potom poslouchal přednášky v Paříži na École polytechnique a Collège de France. Vrátiv se do vlasti stal se r. 1854 professorem na vojenské vyšší škole, pak r. 1861 univ. professorem v Kodani. Účastnil se také ruchu politického a byl poslancem na sněmu dánském. Napsal několik cenných učebnic mathematiky a četné stati do časopisů odborných, zejména do Tids-skrift for Mathematik«. Samostatně vydal: Mathemat. opgaver (1849), Differential og Integralregning (2. vyd., 1876); Sandsynligheds-regning (1864); Hovedlaerene for Samfundets Husholdning (1870) a j. Jeho biografii napsal Zeuthen v Tidsskr. for Mathematik 1886. 4) S. Johannes Wilhelm Christian, politik norský (* 1827 v Christianii). Studoval ve svém rodišti filologii a byl r. 1850 prof. na lat. škole v Bergach, pak r. 1854 v Tromsö a r. 1866 rektorem ve Stavangeru, kdež setrval do r. 1891. Již r. 1854 založil liberálně-radikální list »Bergensposten« a r. 1859 stal se členem storthingu, v němž zaujímal vůdčí postavení ve straně radikální, zvláště když Sverdrup stal se státním ministrem r. 1884, kdy S. utvořil novou stranu, Det rene venstre, krajní levici. R. 1889 S. přispěl k pádu Sverdrupovu a po odchodu ministerstva Stangova r. 1891 pověřen sestavením ministerstva. Při volbách na podzim t. r. dostalo se ve storthingu velké většiny jeho protiunionistické politice, jejíž sna-hou bylo získati předem vlastní konsuláty pro Norsko. Když však král a švédský říšský sněm rozhodně se postavili proti této počinající rozluce, ustoupil v květ. 1893 s celým ministerstvem novému kabinetu Stangovu, načež storthing povolil mu roční čestnou pensi 6000 korun jakožto národní odměnu. Od r. 1898 do dub. 1902 S. byl na novo ministrem a ustoupil toliko pro vysoké své stáří. Storthing však stále ještě zasazuje se za osamostatnění Norska proti Švédsku ve smyslu požadavků S-ových.

Steenbergen [stenbergn], m. v nizoz. prov. severobrabantské, nad ř. Vliet, přítokem Krammery, má 7537 obyv. (1899); pěstění mořeny i připrava barvy z ni.

Steendysser [stén-], dán., tolik co kamenný stůl, viz Dolmen.

Steenkerke [stén-], Steenkerque [sténve Vidni: Selská svatba, a z pola symbolický kerk], vesnice v belg. prov. hennegavské, nad obraz Nezřízený život; v Kasselu Slavnost ř. Senne, jz. od Brusselu, má 728 obyv. maršálka de Luxembourg nad 75.000 m. angl. krále Viléma III. a spojenců dne 3. srpna 1692.

Steensen Niels viz Steno.

Steenstr., zkratek zool., jímž značí se Joh. J. Smith Steenstrup.

Steenstrup: 1) S. Johannes Japetus Smith, přírodovědec dán. (* 1813 ve Vangu v Norsku — † 1897), studoval lékařství a vědy přírodní, r. 1841 stal se lektorem mineralogie a botaniky na akad. v Sorø, r. 1845 prof. zoologie na kodaňské univ., později ředitelem zool. musea, členem, sekretářem, praesidentem dánské uč. společnosti, jakož i členem čelných cizich akademií věd. R. 1898 postaven mu v Kodani pomník. Vynikl jako zoolog a archaeolog. V dějinách zoologie jméno jeho náleží mezi nejpřednější. Zejména proslul výzkumem rodozměny (v. t.) na zá-kladě studia vývoje motolic a srovnáním známých jevů příbuzných, o čemž pojednal ve spise: Om Forplantning og Udvikling gjennem vexlende Generationsraekker, en saeregen Form for Opfostringen i de lavere Dyreklasser (1842, přel. do angl. a něm.) Pozoruhodný jest tež spis jeho o hermafroditismu (Under-sogelser over Hermaphroditismens Tilvaerelse i Naturen, 1844) a řada prací ve spisech dánské učené spol., jež jednají o hlavonožcích, cizopasných klanonožcích a o úpravě postavení očí u platejsů. Jako archaeolog vynikl výzkumem pravěku Dánska, hlavně pak studiem kjökken - möddingů (viz Kjökkenmödding, kde též uvedeny práce jeho sem spadající)

2) S. Knud Johannes Vogelius (* 1842) v Movu u Aalborgu), geolog dánský, synovec před., studoval lékárnictví, později věnoval se mineralogii a geologii, stal se assistentem mineral. musea university kodańské, pak členem geol. výzkumu dánského. V l. 1871-88 opětovně za účelem studia geologického prohlavně v Meddelelser om Gronland a v »Peter-

manns Mitteilungen«.

3) S. Johannes, historik dánský (* 5. pros. 1844 v Sorö), syn S. a 1). R. 1877 jmenován byl prof. severských dějin na kodaňské univ., kdež posud působí. Nejhlavnější díla jeho jsou: Studier over Kong Valdemars Jordebog (1873); Normannerne (1876-82, 4 sv.); Historieskrivningen i Danmark i det 19. aarhundrede

živících se hlavně zemědělstvím, přípravou urgické akademii v Moskvé, r. 1804 prof. na másla a chovem dobytka. Založen byl ve mediko-chirurgické akademii v Petrohradě. XII. stol. a proslul statečnou, avšak marnou Svěřeno mu též zřízení a správa lesnického obranou proti Španělům r. 1581—82; ale již ústavu a správa zahrady botanické. Nashror. 1592 odňal jej Moric Oraňský znova Španě- máždil veliké tři sbírky rostlin a zabýval se

van **Steenwijk** [sténvajk]: 1) v. S. Hon-meratio stirpium agri Mosquensis (Moskva, drik starši, maliř nizoz. (* 1550 v Steen- 1792) a Icones plantarum Mosquensium (t., wijku — † 1603 ve Frankfurtě n. M.). Byl 1795, s 10 tab.).

(1900), památná je slavným vítězstvím franc. ¡ žákem svého otce, stavitele a malíře, pak naň působil Hans Fredeman de Vries. R. 1579 za války opustil svou vlasť a odebral se do Německa. S. lehkou rukou a drobným štětcem maloval pečlivě provedené pohledy do gotických chrámů, a to za různého osvětlení (pochodně, svíce atd.) anebo v přítmí. Stafáže (figurální) bývají od jiných malířů soudobých (Jana Brueghela a j.). — Syn jeho 2) v. S. Hendrik mladší (* 1580 — † po r. 1649 v Londýně) byl žákem svého otce, nad něhož předčí větší rozmanitostí sujetů. Isa přítelem Ant. van Dycka, jemuž maloval architektonické části pozadí a perspektivy, následoval slavného druha svého do Londýna (1629). V cís. obrazárně ve Vidni jsou od S-a ml.: Sklepení (statáž vysvobození Sv. Petra z vězení; Vnitřek chrámu; Vnitřek got. chrámu; Vezení a Klenutá siň (obě se sv. Petrem); v praž. Rudolfinu: Vnitřek gotického chrámu (čis. kat. 667). F. H-s.

Steeple chase [stipl čéz], angl. (doslova: dostihy ke kostelní věži), slovou dostihy koňské, při kterých dříve bývala cílem kostelní věž (steeple) nebo podobný předmět vynika-jící, ke kterému jezdci hnali se přese všecky překážky (v. t.). O významu dnešním viz Dostihy, str. 871 a.

Steevens, Stevens [stéfens] Pieter, kreslíř a maliř holl. (* ok. 1540 v Mechelnu — † po 1620). R. 1590 povolán byl cís. Rudolfem II. do Prahy jako dvorní umělec a býval tu nazýván lat. Stephani. Maloval krajiny, podle tehdejšiho vkusu bohate detailované lesní houštiny, chaty na pobřeží les-ních potoků, mlýny atd., a to na základě svých studií konaných v Čechách, zvláště na Sumavě. Někdy přidává stafáže biblické nebo mythologické. Kreslil pro ryjce Eg. Sadelera, Hondiusa, Izáka Mayora, kteří jeho krajiny ryli v mědi. V cís. obrazárně ve Vídni jest jeho Lesní krajina (jelen stihaný dvěma myszkoumal Grónsko. Výzkumy své uveřejnil livci) olejem na mědi malovaná, pak Krajina hlavně v Meddelelser om Grenland a v »Peter- se sv. rodinou utikající do Egypta. V praž. Rudolfině chovají se Burdeovy (Bourdetovy) kopie jeho skizz (5 listů s pohledy praž-skými). Od něho pochodí pražští umělci XVII. a XVIII. stol. S-ové ze Steinfelsu (srv. Praha, str. 412b, 418a, 462a). F.H-s. Steevensz [stefens] Antonio viz Pala-

medes.

Stefan, pol. jm. osobní, viz Štěpán. (1889); Vore Folkeviser fra Middelalderen (1891).

Stefan: 1) S. Christian Friedrich, boSpolu s Erslevem a j. vydával »Danmarks tanik něm. (* 1757 v Lipsku — † 1814), vyRiges Historie« (1896—1901, 6 sv.). J.F.

Steenwijk [sténvajk], též Steenwyk,

v nizoz. prov. Overysselské, na trati
Zwolle-Leuwarden, má 5591 obyv. (1899), se prof. chemie a botaniky na mediko-christivících se hlavně zemědělstvím přípravou urcická akradenii v Mosluvá z 1804 prof. lům. Blízký Steen wijker wold má 5882 ob. květenou okolí Moskvy, o čemž vydal: Enunecký), paedagog a spis. čes. (* 6. pros. 1819 v Jičíně — † 16. led. 1892 v Hradci Král.). Studoval gymn. v Jičíně, filosofii od r. 1837 v Praze, pak tři léta byl zapsán na fakultě lékařské. R. 1842 rozhodl se pro gymn. professuru, r. 1848 stal se prozatimnim učitelem češtiny u piaristů v Praze, v l. 1849-51 v témž úřadě žil v Ml. Boleslavi. R. 1851 stal se učitelem na gymnasiu v Hradci Kr., kde po šesti letech došel definitivy. R. 1867 byl z politických příčin zbaven vládou úřadu. Obec Hradecká újala se S-a a jmenovala jej později ředitelem měst. dívčí školy. S. byl činný literárně i politicky. R. 1845—46 vydal »Povidky Fr. Soave pro mládež dospělejší« (z ital.), Rukovět římských starožitností (1868, podle Bojesena) a dějiny Hradce Kr. (1872), přeložil Cervantesova »Dona Quixota« (díl druhý, 1866), řadu menších prací z Gogola, Kotzebua, Puškina, L. Scarabelliho, Zagoskina, V. A. hr. Solloguba, B. Atanackoviće, S. Pellika, Tacita a j., samostatně i v časopisech otištěných. Pokusil se též o původní básně a povídky. Za českého hnutí revolučního r. 1848 S. hlásil se k zásadám strany radikálně demokratické. Byl členem »Repealu«, spoluzakladatelem »Slovanské Lípy«, členem výboru a sekretářem organisace té. Psával do »Novin Slovanské Lípy«, » Pražského Večerního listu«, »Včely« a j. Za vlády Beustovy a Herbstovy byl r. 1867 zvolen zemským poslancem za města Král. Hradec, Jaroměř a Josefov a byl stoupencem opposičního postupu české politiky (jeho podpis na protestu poslanců čes. ze dne 13. dub. 1867 a pak na deklaraci 1868 přivodil právě jeho propuštění z úřadu). Tbk. 3) S. Josef (* 24. bř. 1835 ve Sv. Petru kládán byl svého času za naturalistu, ale u Celovce — † 7. led. 1893), vynikající fysik vlivy staré školy jsou v jeho malbách stále něm., habilitoval se již ve 23. roce věku svého jako docent theoret. fysiky na univ. vídeňské, jsa při tom prof. na vyšší reálce tamtéž. Po pěti letech stal se řádným professorem fysiky a zároveň spoluředitelem ústavu fysikálního, jejž od r. 1866 spravoval samo-statně. Byl členem mnohých učených spo-lečností, od r. 1875 sekretářem víd. akademie a členem kommisse pro výzkum Jaderského moře. S. byl fysik theoretický, který však nikdy neopouštěl půdy pokusu, učitel byl znamenitý a velmi oblíbeny byly jeho přednášky, které provázel pokusy velmi instruktivními. Přečetné práce S-ovy zasahující do všech oborů fysiky uveřejněny byly hlavně ve »Zprávách« vídeňské akad. Z prací S-ových uvedeny budtež z mechaniky: studie vnitřního tření plynů, diffuse a osmosy plynů, šíření zvuku tělesy tuhými; z nauky o teple: theorie tepelné vodivosti plynů, rychlost vypařování

2) S. Kristian (pseudonymem K. Vě- vodičů, koëfficienty samoindukce, kmity Hertzova oscillátoru, rychlé kmity na povrchu vodičův atd. Velmi důležitým objevem S-ovým pro theorii tepelného záření jest vztah mezi emissi tepelnou a temperaturou absolutni. Podle S-a tepelne zaření jest úměrno čtvrté mocnině absol. temperatury. Tento zákon, odtud zvaný zákon S-ův, nalezl S. správnou interpretací pokusů Tyndallových a pokusů Dulong-Petitových, tedy na cestě experimentálné. Později byl zákon S-ův odvozen Boltzmannem z principů thermodynamických, tak že odtuď vznikl název zákona S.-Boltzmannova. Pojednání S-ovo, v němž uveřejněn byl zákon S-ův, má název Beziehungen zwischen Warmestrahlung und Temperatur ve »Zprávách« akad. vídeňské (1879, sv. 79). Ocenění zásluh S-ových viz v nekrologu v »Almanachu« vid. akad., 43, od prof. Süsse.

4) S., též Stephan Leopold, malíř čes. (* 1826 v Praze – † 1890 t.). Byl žákem prof. Haushofera na praž. akademii. R. 1853 vystavil po prvé v Praze olejový obraz Krajina u Ústí (zakoupena Krasoumnou jednotou v Praze). Následovaly: r. 1855 Údolí Sarcy u Rivy; Motiv u Meranu; r. 1856 Hrad Tirol (Kras. jednota); r. 1857 Večerní krajina; Žné; r. 1858 Dubový les; Lago di Garda; r. 1859 Vodopád v Černém lese; r. 1863 Italská kra-jina; Údolí Váhu u Trenčína; r. 1864 Nedělní ráno; V horách; 1. 1867 Bouře; Italská krajina. V Pešti vystavoval r. 1856 Údolí Adiže u Meranu; r. 1873 na vídeňské světové výstavě Blížící se bouře (před tim též ve videň. všeob. nem. výstavě r. 1868). Na jubil. výstavě r. 1891 byly vystaveny krajiny. S. popatrné, projevujíce se hlavně úpravou krajiny, romantickým nádechem jejím a zbar-vením sice šťavnatým, ale nikoliv přirozeným. S. snažil se podati vždy zajímavý motiv, proto nedbal skutečnosti a komponoval své obrazy jaksi s použitím přírodních motivů. Proto jeho krajiny nemaji pravé náladovosti a jsou neklidné.

Stěfan (Стефанъ), rus. jm. osobní, Štěpán. 1) S. Novgoroděc, mnich rus., jenž r. 1350 navštivil Cařihrad a Palestinu a vypsal svou cestu, popsal chrám sv. Sofie a sv. místa. Zprávy jeho archimandrita Leonid klade na první místo mezi zprávami rus. cestovatelů XIV. a XV. stol. nejen co do času, ale i co do přesnosti, ač jinak S. příliš důvěřoval svým řec. průvodčím (srv. předmluvu k dílu jeho » Obozrěnije caregradskich pamjatnikov i svjatyň XIV. i XV. věkov po rus. palomnikam, Moskva, 1870). Chołdźnije S-ovo vydal I. P. Sacharov v II. dile svého spisu »Skazanija rus. naroda« (1849).

2) S. Javorskij viz Javorskij. Stefanau viz Štěpánov.

Stefan-Boltzmannův zákon viz Záření; srv. též Stefan 3

mickým, thermomagnetickými motory, po-čítal vzájemné působení dvou uzavřených v Praze — † 1829 ve Varšavě). Chtěl se státi

kapalin, kritika zákona Dulong-Petitova, vztah mezi zářením tepelným a temperaturou; v optice četné práce týkající se polarisace a interference světla, theorie dvojlomu, změny

indexu lomu s temperaturou atd., v elektřině

zabýval se základním zákonem elektrodyna-

klášterů změnily se poměry, přešel k hudbě. Vzdělal se pak v Italii a navrátiv se odtud stal se kapelníkem orchestru hrab. Kinského, potom byl houslistou u cis. dvorni kapely ve Vídni, pak dvor. kapelníkem ve Varšavě. Tam skládal četné kantáty, mše a polonaisy v duchu polské hudby národní, již s horli-vostí studoval v písních polských. R. 1794 provedena ve Varšavě jeho první opera na text W. Bogusławského Krakowiacy i Górale, v níž užil polských nár. melodií. Opera tato značí novou epochu v dějinách národní hudby polské. Byla přijata v celém Polsku s nadšením a byla provozována více než 200kráte, dokonce i v Petrohradě, v Moskvě a veVídni. Menši uspěch měly opery ostatní, jako: Wdzięczni poddani (1796); Drzewo zaczarowane (1797); Frozyna (1806); Rotmistrz Górecki (1807); Stary myśliwy a Papirius (1808), ač dosti dlouho udržely se na repertoiru. S. pokládán jest za tvůrce dramatické hudby polské. Srv. M. Karasowski, Rys historyi opery polskiej (Varš., 1859). — Z jeho dětí vynikli: Karolina (1784—1803) a Eleonora (1801-31) jako zpěvačky, Kazimierz (1791 až 1811) a Jan (1797—1827) jakožto houslisté. Podobných, ač nikoli tak pronikavých zásluh jako otec dobyl si o hudbu varšavskou syn Józef S. (* 1800 ve Varšavě — † 1876). Byl s počátku členem orchestru varš. opery, později ředitelem hudby balletní a sám také složil několik balletů, jako: Djabet rozkochany; Okrežne; Wesele w Ojcowie a j. Mimo to zejména dvouaktovou operu Lekcye botaniki (1829 ve Varšavě), pak hudbu k melodramatům: Piast; Dwaje wieznowie; Żyd wieczny tułacz; Kobiety z kamienia, různé skladby kostelní a j. Jeho polonaisy a polské písně jsou v Polsku četně rozšířeny těšíce se veliké oblibě. Poslední jeho prací byla operetta Trwoga wieczorna, provozovaná r. 1872 ve Varšavě. (Život. v »Tygodniku illustr.«, 1875, č. 14.)

Stéfania viz Stephania.

Stefanit, nerost vyskytující se obyčejně ve velmi pěkných a hojnoplochých krystallech soustavy kosočtverečné, jež vzhledem i rozměry svými blíží se krystallům hexagonálním. Krystally s-u jeví ráz dílem jehlanovitý neb tlustě šestiboce tabulkovitý, dílem sloupcovitý. Srůst dvojčatný podle dvou hra-nolů jest velmi častý. Krystally s-u jsou různopolární, ale ztetelně hemimorfní vývoj jest vzácný. Kusový a vtroušený s. vyskytuje se zřídka. Barva i vryp jsou kovově černé, lesk kovový. Tvrdosť o málo přesahuje 2, hust. 6.2-6.3. S. jest křehký. Lučebně jest to zásaditý síroantimonan stříbrnatý Ag_sSbS₄ se 68.50% stříbra, 15.22 antimonu, 16.28 síry. Snadno taje, na uhlí dává zrnko střibrné, kyselinou dusičnou se rozkládá. V krásných krystaliech vyskytuje se v Příbrami, Jáchymově, Staré Vožici, Ratiboficích a Remi-šově, dále u Stavnice, u Freiberka v Sasku, Andreasberka na Harci, v krajinė Sarrabus zření i k dějinám a k vynikajícím mužům jedské na Sardinii, kusový ve velikém množství notlivých měst a mist. Že psal dílo to gram-

duchovním, ale poněvadž zrušením četných|jako velmi vydatná stříbrná ruda na žíle Fr. Sl-k. Comstock Lode v Nevadě.

Stefanit a Ichnilat, název starobulharského překladu Bidpaiových bajek, pořízeného podle řeckého zpracování Šimeona Setha z XI. stol.: Στεφανίτης και Ιχνηλάτης (»Ověnčený a Slídič«, jména dvou šakalů). Srv. Bajka, str. 106 a a Bidpai, str. 23 b. Překlad tento zachoval se hlavně v přepisech ruských, ale jest známa také stará recense srbská, vydaná Daničićem (Indijske priče prozvane S. i Ihnilat) v »Starinách« Jihoslov. akademie 1870 (II, 263—311); podle jednoho rkpu ruského z konce XVII. stol. vydal sbornik tento F. Bulgakov (S. i I., Petr., 1877) a podle rkpu bulh.-ruského z konce XV. stol. spolu se dvěma srb. rkpy (z XIII.—XIV. a XV. stol.) A. Viktorov r. 1881 ve sbírce textů Obščestva ljubitělej drev. pisjm. (č. 64 a 78) s přehledem všech slov. rkpů. Srv. Jihoslované, str. 434 a, Rusko, str. 223 b

Santo Stefano: 1) S. S., Sv. Štěpán, turecká vesnice u Marmarského moře, viz Santo Stefano 2); o míru Svatoštěpánském viz Rusko-turecká válka, str. 355b.

2) S. S., ital. ostrov, viz Pontinské ostrovy.

Stefano Tommaso viz Giottino. Stefanometr viz Stefanoskop.

Stefanopulos, silně rozvětvená řecká rodina z Mainy na Peloponnésu, jež odvozuje svůj původ od Štěpána (Stefanos), pravnuka cís. Davida Trapezuntského. Pro vnitřní nepokoje v Mainė čásť S-lů vystěhovala se r. 1675 do Paomie na Korsice, kdež posílení byli ještě jinými přistěhovalci řeckými. Spravováni byli úředníkem zvaným direttore, ustanoveným od vlády janovské vždy na 2 léta. Za korsické revoluce přesídlili se r. 1731 do Ajaccia. Když ostrov dostal se do rukou franc., nečetná již řecká kolonie přesídlila se do vsi Carghese, kdež podnes tvoří asi polovinu obyvatelstva, jehož jest asi 1000 duši. Srv. N. Stephanopoli, Histoire de la colonie grecque établie en Corse (1826); Papadopulos, Χρονογραφία περί της καταγωγής των έν τή Μάνη Στεφανοπούλων (1865); Fardys, Ιστορία της εν Κορσική ελληνικής αποικίας (1888), k tomu přidány nár. písně z Carghese.

Stefanos (στέφανος, věnec), osob. jméno řecké, naše Štěpán.

1) S., řec. sochař, viz Pasitelés a Řekové (umění), str. 515b.

2) S. Byzantský, grammatik řec., žil pravděpodobně v V. nebo VI. stol. po Kr. a složil rozsáhlý slovník zeměpisný, nadepsaný Ethnika, z něhož za cis. Justiniána pořídil výtah grammatik Hermolaos z Konstantinopole. Slovník ten, nejméně o 52 knihách, bylo dílo velmi učené, třeba ne ve všem původní; vedle údajů zeměpisných obsahovalo u jednotlivých článků i hojné doklady z literatury poetické i prosaické, neomezovalo se pouze na udání polohy a rozlohy, nýbrž mělo

orthografii i rozličné omyly věcné (z Hérod. I. 125. slovesa ἀρτέαται S. utvořil perský kmen Αρτεαται). Z díla toho kromě výtahu Hermolaova jest zachováno jen několik článků úplných, podle nichž možno si učiniti obraz o díle celém. Vydání Dindorfovo (1825, 4 sv.), Westermannovo (1839), Meinekeovo (1849). Srv. též Geffcken, De Stephano Byzantio (1889)

Stefanoskop, stefanometr, přistroj optický, skládající se ze dvou hranolů vápence dvojlomného; užívá se ho k výkladu dvojlomu (v. t.).

Stefanović: 1) S. Gavrila viz Jihoslo-

vané, str. 490a.

2) S. Vilovsky Theodor rytíř, spisovatel srbsko-něm., pocházel z vojenské rodiny v Banátě. Jeho otec Jovan S. (* 1821 v Zapraji) vyznamenal se jako setník v bojích proti Maďarům, zejména v dubnu 1849 u Vilova, kde stál proti Perczelovi, a byl 10. čna 1849 vyznamenán ryt. křížem řádu Leopoldova a r. 1853 jako major povýšen do stavu rytiřského (von Vilovo). Theodor S. vydával od r. 1876 ve Vídni illustr. měsíčník »Srbska Zora«, který se dosti dlouho udržel, pak byl úředníkem v tiskovém oddělení ministerstva v Bělehradě. V Prochaskově sbírce »Die Völker Österreich-Ungarns« (XI. sv.) vydal pěknou práci Die Serben im sudlichen Ungarn in Dalmatien, Bosnien u. in d. Herzegowina (Vídeň a Těšín, 1884).

Stěfanovskij Pavel Florovič, ethnograf ruský (* 1860 — † 1896), studoval na mosk. učilišti technickém a na hospodářském ústavě novoaleksandrovském. Zřídil prvou na Rusi nižší hospod. školu normálního typu (v kurské gub.) a dobyl si velikých zásluh o rozvoj odborného vzdělání řemeslníků charkovské gub. Jakožto sekretář těr-ského oblastného konsessu (prisutstvija) pro městské záležitosti a statistického komitétu sepsal dva svazky *Těrského Sborníku* (1891 až 1892), obsahujícího bohatý materiál národopisný. Ostatní jeho práce jsou: Térskij Kalendarj (na r. 1891 a 1892); O pěsňach térskago kazačestva (1891); O čećenskich pesňach (1892); Chronika čečenskago vozstanija 1877 (1893). Redigoval » Těrskija Vědomosti« (1893 až 1895) a r. 1895 založil čas. »Kazbek«.

Stefanowska Michalina, přírodozpytka pol. (* kol 1870 v gub. grodenské), studovala v Genevě a v Paříži, načež stala se assistentkou fysiologického ústavu v Brusselu. Pracuje hlavně v anatomii a fysiologii nižších organismů živočišných. Z jejích prací uvádime: Disposition du pigment dans les yeux des arthopodes sous l'influence de la lumière et de l'obscurité (1889); Action des alcaloides sur les coeurs lymphatiques de la grenouille (1896) a j. Přeložila z Reclusa Zjawiska ziemskie (1894-95, 2 d.), z Flammariona Niebo (1895) a pod.

Stefanuti Petar, sochař chorvat. (* 1820 ve Rjece). Podporou rodné obce vypraven r. 1833 de Benátek, kde se věnoval sochař-býval se toliko záležitostmi státními a du-

matik, o tom svědčí neobyčejná snaha po ství a byl za řezbářské své práce vyznamenán. V Benátkách zůstal u svého mistra, prof. Zandomeneghiho, 10 let, pracoval o vyzdobeni t. zv. Tergestea v Terstu a provedl mezi jinými pracemi Tři Musy pro kníž. Grammonta v Bukurešti. Navrátiv se do Rjeky, pracoval o výzdobě chrámu sv. Víta, provedl dvě sochy, sv. Emidea a Fortunata, pro tuto svatyni; pro kostel sv. Heleny v Cirkvenici zhotovil celý oltář a pro kostel sv. Vavřince náhrobek. R. 1853 vystavoval ještě ve Vídni mramor, sochu Spici ditë.

Steffal Václav, lékař čes. (* 1841 v Rodinově – † 1894 v Praze). Studia gymnasijní absolvoval v Jindř. Hradci a lékařství v Praze, kdež r. 1868 promovoval a zároveň téhož roku se stal assistentem Bochdalkovým při ústavě anatomickém. Po odchodě Bochdalkověr. 1871 supploval professuru anatomie až do příchodu Henkeova, habilitace jeho z tohoto oboru byla však zmařena, tak že r. 1872 přijal místo okresniho lékaře v Praze. Když byla aktivována samostatná česká fak. lékařská, stal se nejprve mimoř., později pak řádným prof. anatomie a veškeru snahu svou věnoval zřízení ústavu anatomického. Napsal Monstrum monopodium (>Čas. čes. lék. , IX, 1870); Anencephalia cum hemicrania et rhachischisi (t., X, 1871); Hydrorrhachis totalis et defectus diaphragmatis dexter (t., XXIII, 1874); Cystosar-coma sacrale congenitum (t., XIV, 1875); Vysledek částečného pitvání mrtvoly Františka Palackého (t., XVI, 1877); Hiatus aorticus et oesophageus diaphragmatis (t., XXI, 1882); Přirozené štěrbiny kostní v parietalním a lambdovitém svu dozralého plodu (t., XXIII, 1884); Ein Fall von seltener Missbildung (>Oesterr. Jahrb. f. Paediatrik«, 1875). Dále napsal do Eiseltovy Odborné pathologie a therapie oddíl Dychadla a Pohlavní ústroje tenské (1882) a přispíval anatomickými články do Naučného slovníku Riegrova i Ottova

Steffan Johann Göttfried, malíř švýc. * 1815 ve Wädenswylu nad Curišským jez.), věnoval se r. 1841 krajinářství a žil v Mnichově. Z obrazů jeho uvádějí se: Genevské iezero; Roklina v Haslithalu; Ledovec Rosenlauský; Podzimní den v Alpách Svatohavelských (Drážď.) a j. V praž. Rudolfině jsou: Lesní idylla a Na stráních Brienzského jezera. Bývá zaměňován s čes. malířem Stefanem (v. t. 4.). — Jeho syn Arnold S. (* 1848 v Mnichově — † 1882) byl též dobrým kra-

Steffani Agostino, abbate, hud. skladatel ital. (* 1655 v Castelfranco v Benátsku — † 1730 ve Frankfurtě n. M.). Byl vychován v Benátkách a v Mnichově, kdež byl mu učitelem Ercole Bernabei, a byl pak od r. 1675 v Mnichově varhaníkem, r. 1681 ředitelem kurf. komorní hudby, od r. 1688 kapelnikem na dvoře hannoverském. R. 1710, kdy na jeho místo nastoupil jeho přítel Haendel, jmenován od kurfiršta falckého tajným radou, od papeže protonotárem a biskupem in partibus ve Spizze, načež za-

Italie; vraceje se zemřel ve Frankfurtě n. M. S. již z mláda komponoval skladby církevní a opery, provozované zvláště v Hannoveru a v Hamburce. Větší význam mají jeho komorní duetta na italské texty, plné výraz-ných a zpěvných melodií, jakož i přeumělé skladby, jichž zachovalo se přes sto. Skladby S-ovy jsou po většině v rukopise v král. knihovně londýnské a tiskem z nich vyšlo: Psalmodia vespertina (pro 8 hl., 1674); Sonate da camera a due violini, alto e continuo (1679); Duetti da camera a soprano e contralto (1683) a Janus quadrifrons, motetty pro 3 hlasy. Brosuru Quanta certezza habbia da suoi principii la musica (1694) na obranu hudby přeložil Werckmeister do němč. (1700). Z oper S-ových uvádíme: Marco Aurelio (1681), Servio Tullio (1685), Il Solone (1685), Niobe, Alarico, Enrico il Leone (1689), Le rivali concordi (1690), Orlando Generoso (1691),

Il trionfo del fato (1695), Atalante (1698) a j. **Steffeck** Karl, malif něm. (* 4. dub. 1818 v Berlině — † 11. čce 1890). R. 1837 přišel do atelieru Frant. Krügera, později ke Karlu Begasovi, r. 1839 šel do Paříže, kdež Delaroche a Horace Vernet byli jeho učiteli. V l. 1840—42 cestoval po Italii. Maloval výjevy honební a všelikou zvěř, r. 1848 provedl také historický obraz Albrecht Achilles v seči s Norimberčany (v berl. národ. obrazárně). Vynikal v portraitování koní a v malbě sportovních obrazův a zanechal také několik jizdeckých podobizen cís. Viléma I., kor. prince Bedřicha Viléma, generálů atd. R. 1880 stal se ředitelem uměl. akademie v Královci. Své studle koní a jízdeckých výjevů, honeb atd. též prováděl leptem a kreslil je na kámen. F. H-s.

Steffelsdorf (Gross-**S.**) viz Rimavská Sobota.

Steffenhagen Emil Julius Hugo, pravni dějepisec něm. (* 1838 v Goldapu ve Vých. Prusích). Studoval v Královci, habilitoval se r. 1865 na univ. tamže. R. 1867 byl povolán do Athén spořádati tamní národní knihovnu, r. 1870 jmenován měst. knihovníkem v Gdansku, r. 1871 knih. úředníkem v Královci, pak v Gotinkách a r. 1875 ředitelem univ. bibliotéky v Kielu. Od r. 1903 žije na odpočinku v Kasselu. Napsal: Beitrage zu v. Savigny's Geschichte des romischen Rechts im Mittelalter (1859, 2 vyd. 1861); De inedito juris germanici monumento (1863); Die neun Bucher Magdeburger Rechts (1865); Deutsche Rechtsquellen in Preussen vom 13. bis zum 16. Jahrhundert (1875); Der Pflichtexem-plarzwang in der Provinz Schleswig Holstein (1890); Zu den Göttinger Rechtshandschriften (1895); Das Bibliothekgebande der Universität Kiel (1900). R. 1877 uložila mu vídeňská akad. věd kritické zpracování gloss Sachsenspiegelu, ve kteréž příčině vydal Die Entwickelung der Landrechtsglosse des Sachsenspiegels (1881-87, 9 seš.); Einfluss der Buchschen Glosse auf die späteren Rechtsdenk-mäler (1893-94, 2 dily). Mimo to vydal (v. t. 1).

chovními, pro něž podnikl i r. 1729 cestu do originální text J. Faxiola »De summaria Italie; vraceje se zemřel ve Frankfurtě n. M. cognitione« v »Jahrb. des gemeinen deutschen Rechts« (sv. 3., 1859) a Catalogus codicum a opery, provozované zvláště v Hannoveru manuscriptorum kr. a univ. knihovny v Krá-

lovci (1861-72, 2 sv.).

Steffens Heinrich, filosof, přírodozpytec a básník (* 1773 ve Stavangeru v Norsku - † 1845 v Berlině). Studoval v Kodani nejprve theologii, pak přírodní vědy a r. 1796 přednášel v Kielu o vědách přírodních a živil se soukromým vyučováním. Puzen touhou po dalším vzdělání odebral se do Jeny, kde poslouchal Schellinga, pak ve Freiberce Wernera, načež vrátil se r. 1802 do Kodaně, kdež svými přednáškami vzbuzoval sensaci. R. 1804 povolán za prof. do Halle, v l. 1807 až 1809 žil v Holštýnsku, Hamburce a Lu-beku, vrátil se pak do Halle, načež r. 1811 jmenován řád. prof. fysiky ve Vratislavi. Velmi činně účastnil se národního hnutí něm. v let. 1813 sl., vstoupil do řad dobrovolnichých a bojoval až po dobytí Paříže, načež vrátil se k svému akademickému úřadu. R. 1832 byl povolán do Berlína, kdež zemřel. S. jest ze hlavních zástupců směru spekulativního v přírodních vědách. Již ve Freiberce vydal Beiträge zur innern Naturgeschichte der Erde (I. dil 1801), potom Geognostisch-geolog. Aufsätze (1810, rozšířeno v Handbuch der Oryktognosie, 4 sv., 1811-24); důležitější jsou Grundzüge der philos. Naturwissenschaft (1806); Anthropologie (1824, 2 sv.) a Polemische Blätter zur Beforderung der spekulativen Physik (1829-35, 2 sv.). Vedle toho však S. zajímal se o mnohé otázky časové, snaže se působiti na souvěké smýšlení. O tom svědčí spisy: Ueber die Idee der Universitäten (1809); Ueber geheime Verbindungen auf Universitäten (1835); pak zejména Die gegenwärtige Zeit und wie sie geworden (1817, 2 sv.). Ani otazkám náboženským se nevyhýbal a jsa odpůrcem církevní unie a horlivým přívržencem starolutheránů napsal Von der falschen Theologie und dem wahren Glauben (1823, 2. vyd. 1831); pak Wie ich wieder Lutheraner wurde und was mir das Luthertum ist (1831), taktka osobní zpověď. Postavil se také proti turnéřství tehda vznikajícímu a napsal Karrikaturen des Heiligsten (1819—21, 2 sv.). S nábo-ženskými názory S-ovými souvisí také jeho činnost belletristická a z prací toho druhu uvádime: Die Familien Walseth und Leith (1827, 3 sv.); Die vier Norweger (1828, 6 sv.) a Malcolm (1831, 2 sv.). Souborně vyšly jakožto Novellen v 16 sv., 1837—38. Práce tyto vynikají vesměs mistrným líčením přírody norské. Napsal také obšírnou autobiografii pod tit. Was ich erlebte (1840-44, 10 sv.), s velikým množstvím zajimavých zpráv o věcech současných. Po jeho smrti vyšly Nachgelassene Schriften (1846, s předmluvou Schellingovou). Srv. Tietzen, Zur Erinnerung an H. S. (1871); Petersen, Henrik S. (do němč. přel. Michelsen, 1884).

Steganopodes, zool., viz Veslaři. Stege, hl. město dánsk. ostrova Moenu (v. t. 1).

tech 1690-1710. Kreslil pro mediryjce, maloval oltářní obrazy. Známy jsou kresby k rytinám díla Gloriosus S. Romedius od A. z Friedenfelsu, 35 listů, které ryl M. Rivola (fol.). Dále jsou známy: Žehnající Kristus obklopen andely, ryl Eliáš Hainzelmann; Mučenictví sv. Sarkandra (thesa), ryl Jiří Adam Wolfgang; Apotheosa cís. Leopolda (thesa), ryl M. Küsel; oba poslední jsou velmi vzácné.

Steglitz, jihozáp. předměstí Berlína v prus. vládním obvodě postupímském, okrese teltowském, při dráze berlínsko-postupimské a berlinsko-werderské, spojené elektrickou drahou s Berlinem a Gross-Lichtenfeldem, má 21.425 obyv. (1900), pěkný chrám, četné útulné villy, reálku, gymnasium, soukr. školu vojenskou, ústav pro chudé děti vojáků, král. ústav pro nevidomé, útulnu pro učitelky, rozsáhlé

zahradnictví, chov bourců a j.

Stegmann: 1) S. Karl David, zpěvák a hud. sklad. něm. (* 1741 v Drážďanech † 1826). Byl sice výborný píanista, ale touha jeho vedla jej k opeře a vystoupil po prvé ve Vratislavi r. 1772. Pak zpíval na různých jevištích, až r. 1778 přijal engagement v Hamburce, kdež od r. 1798 byl i spoluředitelem městského divadla. R. 1811 odebral se na odpočinek do Bonnu. Napsal opery: Der Kaufmann von Smyrna (1773); Das redende Gemalde; Die Rekruten auf dem Lande (1775); Apollo unter den Hirten; Erwin und Elmire; Clarisse; Die herrschaftliche Küche; Philemon und Baucis; Macbeth a Heinrich der Lowe. Tiskem vyšly: Drei charakteristische Ouverturen pro orchestr, polonaisa, pochod a valčík

pro klavír a různé *tpévy*.

2) S. Karl Josef, publicista něm. (* 1765 ve Slezsku — † 1837 v Augšpurce). Studoval ve Vratislavi, v Berlíně a v Halle, žil pak v Italii a ve Švýcarsku a vydal zajímavou knihu: Italien aus dem Tagebuche eines jungen Deutschen (1798). Byl pak spolupracovníkem čas. »Allgemeine Zeitung«, jejž od r. 1804 sam redigoval (nejprve v Ulmu, od r. 1810 v Augšpurce). Za jeho redakce těšily se rozšiřené ty noviny rozkvětu zvláště velikému.

Stegnosis, řec., zúžení, zvláště hypothet. zúžení průduchů čili pórů tělesných, z čehož dříve odvozovali rozmanité nemoci, zejména

někt**e**ré horečky.

Stegocarpi [-kar-], t. j. víčkoplodé, řád mechů listnatých, jejichž puštička ot-virá se vičkem. S. rozdělují se ve 3 skupiny: 1. Acrocarpi, vrcholoplodé, u nichž vybíhá štět n. puštička z vrcholu stonku n. větví (na př. Polytrichum). 2. Pleurocarpi, stranoplodé, s puštičkou vynikající z úžlabiček listových (na př. Hypnum). 3. Entophyllocarpi, pošvoplodé, s plody vynikají-cimi z pošvy (duplikatury) listové a to buď na konci nebo po straně stonku (na př. Fissideus). Děd

Stegocephala, krytolebci (viz tab.), jest vymřelý řád obojživelníků z útvaru kamenouhelného, permského a triasového, s velmi zajímavými znaky starobylými, jež (viz tab., obr. 4) jsou obsáhlé mezery a upro-

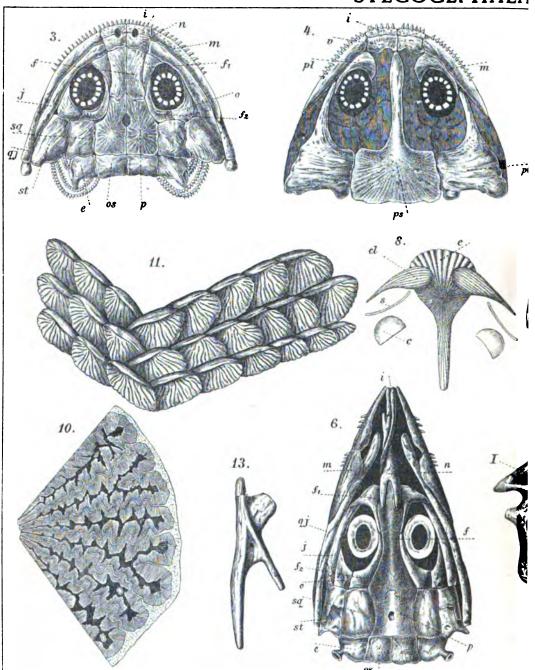
Steger Jan, malíř pražský, byl činný v le- je charakterisují jako čtyrnohé obratlovce ch 1690—1710. Kreslil pro mědiryjce, ma- nejnižšího stupně vývojového. Z ústrojnosti val oltářní obrazy. Známy jsou kresby k ry- chřípí u ze zbytků žaberního přístroje možno usuzovati, že aspoň v mládí dýchali žábrami. Kostrou a hlavně lebkou připodobňují se poněkud rybám chvostoploutvým (*Crossopterygii*) z prvohor. Páteř jest v různém stupni zkostnatělá. Někdy jen obal obratlů jest zkostnatělý (obr. kroužkovité, pseudocentrické). Jindy původní části obratle (notocentrického) zůstávají samostatnými a nesrůstají. V tom případě obratel (rhachitomní) složen ze svrchních oblouků (basidorsalia) a střed obratlový znázorněn bývá 2 klinovitými deskami, pleurocentry (interdorsalia) a zpodní podkovovitou částí hypocentrem č. intercentrem (interventralia, viz tab. obr. 1.). Zvláštní případ jest obratel embolomérní, kde hypocentrum srůstá se svrchními oblouky a pleurocentrum vytvoří se jako samostatné duté těleso, které vloženo jest mezi obratle a s nimi se střídá (u r. Diplovertebron, viz tab. obr. 2). První obratel (nosič, atlas) jest jediným obratlem krčním, jest napřed vydutý a má zde kloubní plošky pro týlní klouby lebky, nema žeber, aniž předních zygapofys. Všecky hřbetní obratle, aneb většina jich, mají žebra. Křížový obratel jest jediný; ocasní obratle mají zpodní oblouky zachované, často s pleurocentrem neb hypocentrem srostlé. Počet obratlů bývá 40-60, u hadovitých až 150. Lebka (viz tab., čís. 3 až 7) tvoří uzavřenou schránku a skládá se z kostí na povrchu ryhami, zrnky neb důlky ozdobených, které povstaly z vnější kostry kožní. Na svrchu lebky jsou kosti v páru; napřed jsou to mezičelisti (intermaxillare) ku předu zaoblené a na zpodu zuby ozbrojené, za nimi široké nosní (nasale) a po stranách čelisti (maxillare) úzké a do zadu prodloužené. Po stranách kostí nosních bývají chřípě poměrně malé a od sebe dosti vzdálené. Čelní kosti (frontale) jsou prodloužené, temenní (parietale) široké a s otvorem uprostřed, který sloužil za vývod nervu oka pineálního. Velké očnice (orbita) bývají omezeny menšími kůstkami, tak přední čelní (praefrontale), zadni čelni (postfrontale), zaočnicovou (postorbitale) a jarmovou (jugale). Někdy mezi přední čelní a jařmovou vkládá se málá kůstka slzní (lacrymale). Kolem očí byl sklerotikální kruh z malých desek kostěných. Po straně kostí temenních jsou kosti skořepové (squamosum), někdy ve 2 párech a dále za nimi široké skráňové (supratemporale). Týlní krajina u mnohých zůstává chrupavčitou a jest budována přední kostí sluchovou (epioticum), svrchními týlními (supraoccipitale) a šikmě nakloněnými vnějšími týlními (exooccipitale), které budují klouby týlní (condyli occipitales). Přední sluchová mívá výběžek, podobně i svrchní týlní. Uhly lebky tvořeny jsou kostí čtverečnojařmovou (quadratojugale) a často bývá zpodní konec kosti této svem oddělen jakožto kosť čtverečná (quadratum). Na zpodní straně lebky

zúžena kosť lichá, parasfenoid. Bývá pokryta jemnými zoubky a připojuje se jednak k po-sku a Sev. Americe; v permu saském, fran-nebí (palatinum), jednak k rádlu (vomer). couzském a českém jsou pak zastoupena Kosť rádlová (*vomer*) u starších tvarů v páru, hojnými tvary. Nejmladší zástupci rozměrů u mladšich lichá, spojuje parasfenoid s mezičelistí. Vzadu po stranách parasfenoidu při-kládají se kosti křídlové (pterygoid), jejichž přední výběžek podél čelisti jde do předu. Všecky nebo některé z těchto kosti zpodní strany lebky pývají pokryty zoubky. Sanice jest téže délky jako celá lebka a skládá se obyčejně z kostí: zubové (dentale), úhelné (angulare), kloubové (articulare) a vykládací (spleniale). Zuby jsou na kosti zubové asi v témže počtu jako v čelistech a na mezi-čelisti. Utrobní (viscerální) kostra zanechala u některých stopy; asi 4 oblouky uprostřed spojené spojkou (copula) měly na dorsálním kuse svém řadu zoubků, jejichž otisky nebo stopy byly nalezeny. Pás plecový (viz tab., obr. 8) má uprostřed nepravou prsní kosť (episternum, interclavicula) různé podoby, oby-čejně kosočtverečnou, k ní přikládají se kosti do zadu zúžené (kliční, clavicula), pak půlkruhovité desky (havraní, korakoid, někteří vykládají je za lopatku) a pak tenké zahnuté kůstky (lopatka, scapula, někteří mají je za klíční kosť cleithrum). Rameno na koncich bývá chrupavčité; kosti vřetenní a loketní vždy jsou samostatné. Zápěstí (carpus) bývá chrupavčité, zřídka složeno jest z několika kůstek. Metacarpus skládá se z prodlouže-ných kůstek. Pás bederní (viz tab., obr. 9) bývá mohutně vyvinut. Kosť kyčelní (ileum) jest krátká, sedací (ischium) mohutně rozšířená a někdy uprostřed těla ve sponu (s) mfysis) srostlá, stydká (pubis) jest menší, chru-pavčitá a někdy se sedacími srostlá. Stehno bývá prodlouženo a mívá hlavice chrupavu malých rodů bývají malé, kuželovité, s velikou střední dutinou výživnou (pulpa) a srůstají přímo, aneb cementovou základnou s kosti. Od těchto jednoduchých zubů jsou přechody až k zubům labyrinthicky složitým a počínají se záhyby objevovati na zpodu koruny. Labyrinthicky složité zuby (viz tab., čís. 10) mají stěnu dentinovou uloženou do paprskovitých záhybův. Od střední dutiny vybíhají radiálně větve pulpy a záhyby den-tinové jsou mnohonásobně zprohybány a tenkou vrstvou tmelovou (cementovou) provázeny. Tmel kryje také celý zub na po-vrchu. Na zpodní straně těla a to na břichu Ziídka i hřbet těla jest kryt podobným pan-ti da s v kalbonu. Cel. Laby inthodonické ciřem ze šupin. V některých piskovcích perm- a břišní šupiny jakož i kruh sklerotikální ských objevují se čtyřprsté či pětiprsté vý- scházejí. Vyskytují se v triasu; náležejí sem litky stop, jež přičítají se krytolebcům. Bý- rody Trematosaurus, Mastodonsaurus (viztab., vají udávány pod jmény Chirotherium, Sau- obr. 9 a 10), Capitosaurus, Labyrinthodon

střed leží vzadu mocně rozšířená a do předu i richnites a pod. Nejstarší S. objevují se v kamenouhelných uloženinách v Irsku, Skotznačných a se zuby labyrinthicky složitými objevují se hojně v triasu. Podle stupně zkostnatění obratlů rozvrhují se ve 4 podřády. Podř. Phyllospondyli má trvalou chordu obdanou obratli kroužkovitými. Náleží sem čeleď Branchiosauridae s krátkým ocasem, tělem čolkovitým a mordou napřed utatou. R. Branchiosaurus jest typem rapied tlatot. R. Branchisaurus jest typem čtyrnohého obratlovce nejnižší ústrojnosti (viz tab., č. 3 a 4). Dosahoval až 160 mm délky, napřed měl 4, vzadu 5 prstů. V mládí měl žábry, ty mizely, když zvíře dosáhlo as 70 mm délky. V permu hojným zjevem, u nás 4 dr. V permu francouzském popsány (bezpochyby) larvy toho rodu pod jmeny Protriton petrolei a Pleuronura Pellati. Melanerpeton (viz tab., obr. 8), Dawsonia, Pelosaurus jsou přibuzné rody permské. Podř. Lepo-spondyli má obratle kroužkovité, uvnitř zůžené. Zuby jsou jednoduché. Čel. Microsauridae čítá většinou tvary malé, čolkovité. Náležejí sem Keraterpeton (viz tab., obr. 5) s kostmi lebečnými na povrchu jamkami ozdobenými, Urocordylus (viz tab. obr. 14), jehož svrchní a na ocase i zpodní oblouký obratlové přetvořují se v širokou desku, Hyloplesion, Seeley a, Ricnodon, Limnerpeton (viz tab., obr. 11) se šupinami na břichu ozdobnými, Orthocosta, Microbrachis a j. Vyskytují se v permu, některé již v karbonu. Cel. Aistopodidae má tělo hadovité, bez okončin. Dolichosoma (viz tab., obr. 6) ma v páteři přes 150 obratlů, vyskytuje se v karbonu a permu. Podobně r. Ophiderpeton, jehož žebra mají 1-2 výběžky (viz tab., obr. číté, kosti bércové jsou samostatné. Zánarti 12 a 13) Podř. Temnospondyli má obratle (tarsus) buď jest chrupavčité, buď složeno rhachitomní neb embolomerní. Archegosaurus ze 2 řad kůstek. Prstů bývá 5, někdy jen 4 (viz tab., obr. 7) dosahuje délky až 1½ m, a druhý nebo třetí z nich bývá nejdelší. Zuby lebku má prodlouženou, z kostí na povrchu (viz tab., obr. 7) dosahuje délky až 1¹/₃ m, lebku má prodlouženou, z kostí na povrchu ozdobených. Zuby ukazují již počátky záhybů dentinových. Chelidosaurus podobný, ale s lebkou kratší a s pateří dokonaleji zkostnatělou jest hojný v našem permu (Ch. Vranýi) Diplovertebron má páteř s obratli embolomerními (viz tab., obr. 2). Jiné rody jsou Sparagmites, Gaudrya, Nyrania, Cochleosaurus, Dendrerpeton, dale z permu americkeho Dissorophus, Trimerorhachis, Cricotus. triasu Bothriceps, Brachyops a j. Podř. Stereospondyli má obratle dokonale zkostnatělé, dvojvyduté, v mládí však rhachitomní. Zuby jsou typicky labyrinthické. Cel. Gastrolepidotidae má zuby jednodušší, na a někdy i na zpodní straně okončin některé břichu šupiny a kol očí sklerotikální kruh. tvary mají kostěné šupinky různých podob *Macromerion* až na 2 m dlouhý jest u nás (viz tab., čis. 11 a 12), buď vejčité nebo pro- v permu. Loxomma a Anthracosaurus vyskydloužené, často se skulpturou ozdobnou. tují se v karbonu. Čel. Labyrinthodon-

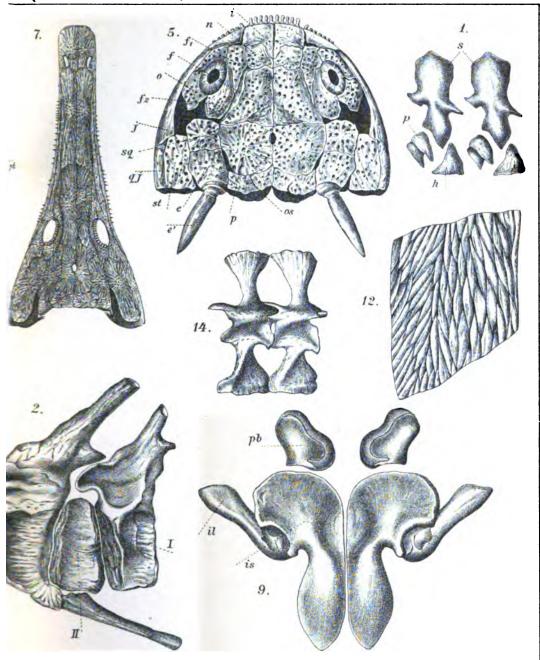
• . .

STEGOCEPHALA

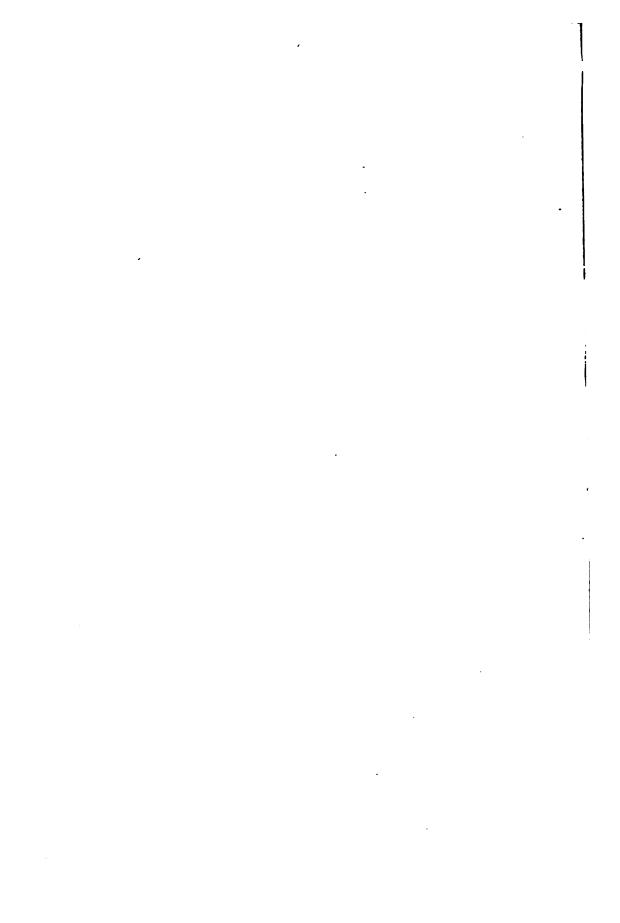

1. Rhachitomni obratle ocasní r. Archegosanrus, s svrchní oblouky, j pleurocentrum, h hypocentrum. — 2. Embolet lebka shora, i mezičelist, m čelist, n nosní, j, přední, j, sadní, j čelní kost, j temenní, o zaočnicová, se skořepové s parasferoid, j/ ktídlová, j/ ponebí, v rádlová, m čelist, i mezičelist. — 5. Kerderjeton crassum lebka ahora, vyst lebka a hora. — 8. Melanerjeton, pás plecový, e episternum, c clavicula, s scapula (cleithrum), c coracoid (scapula). - bříšního pancíře dr. Limnerjeton obtasatum. 12. Cásť bříšního pancíře dr. Ophiderjeton racinum

A (KRYTOLEBCI).

smí obratel r. Diplovertobron, I. svrchní oblouk s hypocentrem, II. pleurocentrum. — 3. Branchiosaurus salamandroides j jastmová, gj čtverečnojalmová, st svrchní skráňová, e přední sluchová, es svrchní týlní. — 4. Týž druh, lebka sdola liwky jako u čis. 3. — 6. Delichosoma lengissimum lebka shora, vysvětlivky jako u čis. 3. — 7. Archegosaurus Dechení 2. Mastodomsaurui, pás bederní, il kyčelní, is sedací, jé stydká. — 10. Příčný fez zubem r. Mastodomsaurus. — 11. Cást — 13. Žebro dr. Ophiderpeton granulosum. — 14. Dva ocasní obratle dr. Urocordylus scalaris.

welt (1845); E. D. Cope, Synopsis of extinct ungulatus známy celé kostry ze statů Wyo-Batrachia and Reptilia of N. America (1869, ming a Colorado.

1886); t., Batrachia of the Permian Period of N. America (1884); H. Credner, Die Stego
Stepreifen v Čechách viz Kamenec 3).

Stepreifen v Čechách viz Kamenec 3).

Stepreifen v Čechách viz Kamenec 3). cephalen aus dem Rothliegenden bei Dres- jedno protahnuti navlecené jehly tkaninou; den (1881-93); A. Frič, Die Fauna der Gas- též některé druhy ok při háčkování (v. t., kohle und der Kalksteine der Permformation na př. s. túnisský, nesprávně tunéský) Böhmens (1883—95); O. Jaekel, Ueber die nazývají se s-y. Nejdůležitější s-y (při šití) Körperform und Hautbedeckung von Stego- jsou: a) S. přední (Vorstich, Vorderstich), cephalen (>Sitzber. Ges. naturf. Fr. 4, 1896); t., Ueber Organisation von Archegosaurus ken tkaniny před posledním vypíchnutím a

hor (miocen a pliocen) jižní a vých. Asic. Pokud se týče chrupu, tvoří pravý přechod mezi vymřelým rodem Mastodon a nynějším slonem. Tcsáky (někdy až 3 m dlouhé) jsou jen nahoře, třenáky scházejí, stoličky sklá-dají se z příčných nizkých lišten posud s četnými hrbouly. Mezi lištami počíná se již objevovati tmel (cement). Počet lišten jest typický, 6—12 v zubech dospělých (u r. Mastodon 2—5, u slona 27). Známy jsou así 4 druhv.

Stegosauridae viz Stegosaurus. Stegosaurus, vymřelý rod veleještěrů tou řalu jako navlékané perličky; odtud s. (Dinosauria) ze svrchního jurského útvaru perlový. S-em zadním sešivají se části tkasev.-amer., jenž s některými příbuznými rody niny, jež nemají tkaného kraje. c) S. obnitz téhož útvaru a pak i z křídy evropské a kový, obnitka, kde švadlena jehlu drží americké tvoří čeleď Stegosauridae. Ko- uchem k sobě, špičkou od sebe a zapichuje stra jest velmi mohutná, z kostí plných a pod jedno, nanejvýš pod dvě vlákna pev-přesahuje často délku 9 m. Obratle jsou ného okraje tkaniny. S-y obnitkové nutno plné, slabě dvojvyduté, krční mají krátká klásti hustě vedle sebe, aby jen jediné vlákno žebra, hřbetní silně prodloužené a hákovitě mezi nimi leželo, odtud jméno obnitka. d) S. zahnuté svrchní trny. Kříž srůstá ze 4 obratlů, obšívací podobá se obnitce, ale provádí se někdy připojují se ještě 1 neb i 2 obratle opačně, švadlena drží jehlu uchem od sebe bederní. Chodba míchová v kříži tak jest roz- a píchá směrem k sobě. S-em obšívacím spošířena, že nervová hmota za živa ji vyplňu- jují se kratší části tkaniny, poněvadž i při jící byla aspoň 10krát obsáhlejší než mozek, veliké opatrnosti snadno jedna strana tka-Obratle ocasní všecky mají silné a dlouhé niny se nadrží. e) S. kroužkovací šije se trny zpodní, a přední obratle v ocase byly od levé ruky ku pravé. Zapichování a vypinejmocnější všech. Lebka jest poměrně velmi chování děje se směrem svislým, při čemž malá, shora stlačená, obsah mozečnice v posvadlena přidržuje nit palcem levé ruky tak, měru k ohromné kostře velmi nepatrný. Očnice jsou malé, na strany namířené, svrchní jáma skráňová malá a okrouhlá, nosní veliké, ných částí látky, jež jím se *ošlehne«, aby skoro polovinu lebky zaujímajíci. V sanici se netřejila; mimo to k děláni t. zv. *zájest otvor. Zuby jsou velmi četné, sploštělé mečků«, tam, kde střih vyžaduje rozvírání, neb i kuželovité, sestavené do řady. Pod na př. u dolejší části rukávů a p. S. kroužtou objevují se v kosti nové řady zubů mlad- kovací v umělém provedení přináleží vyšísich. Přední nohy jsou kratší zadních, jsou kosť má silný okovec (oleocranon). Zadní nohy, podobné mohutné, jsou delší, 3prsté; prvni prst jest zakrsalý a pátý vůbec schází. Stehno jest široké a dlouhé, nemá vnitřního hrboulu (trochanter), bércové kosti jsou kratší stehna. V zanártí kosť hlezenná srůstá s holení, patní s lýtkovou. Na povrchu těla byl a znamenání prádla. — O dvojlícovém s-u krunýř skládající se ze 2 fad ohromných liniovém viz Holbeinova technika. GP. plátů kostěných kolmo na tělo postavených. Rady počínaly se za lebkou a šly na hřbetě okrájů rány úrazem neb operací způsoběné. až na konec ocasu. Nejmenší desky byly za Účel s-u jest okraje rány držeti v bezpro-lebkou, nejmocnější nad pánví, nad ocasem středním styku potud, pokud mezi nimi ho-končily se řady velikými trny a nepravidel- jivý pochod nedosáhl spojení trvalého, jinými

a j. — Srv. H. Meyer, Zur Fauna der Vor-; nými kusy kostěnými. Jediného druhu S.

kde se zapichuje jehla vždy ob několik vlá-(»Zeitschrift d. d. gcol. Ges. «, 1896); t., Ueber vypichuje se před stejným počtem vláken. Gephyrostegus bohemicus (t., 1902). Pa. Podle měkkosti tkaniny lze nabrati 2-4 přední **Stegodon** jest vymřelý rod slonů z třeti- s-y najednou na jehlu. Užívá se ho nejčastěji při nabírání řas, také jako s-u obrubovacího při řídkých a jemných tkaninách, na př. mušelinu. b) S. zadní (perlový, štep, Hinterstich), kde zapichuje se jehla vždy za posledním vypíchnutím, za dvěma až čtyřmi vlákny a vypichuje se před rovným počtem vláken. Kdežto přední s. je na obou stra-nách stejný, s. zadní jest na rubu dvakrát tak dlouhý jako na líci. Při druhém a každém následujícím zadním s u třeba na líc zapichnouti tam, kde předcházející steh byl vypichnut, aby zadní stehy tvořily nepřetržiaby vypíchla nad nití a tím připevnila s. smyčkou. Užívá se ho k upevnění ostřiževání (v. t.). f) S. obrubovací připevňuje mohutné, z kostí plných a pětiprsté. Loketní založenou tkaninu k ostatní části; pracuje se podobně jako přední s., jenom že se zapichuje a vypichuje směrem šikmým, aby záložka náležitě se připevnila. Užívá se ho při obrubování (viz Šití a Šev), při zápošvu a obšívání límců, sedel, manšet a p.

S y ozdobné patří do tapisserie, vyšívání

2) S. (lat, sutura) v chirurgii jest spojeni

to provádí se nyní v nesmírné většině případů sešitím, t. j. krvavě, kdežto dříve častěji pro-

vádělo se i nekrvavě proužky lepivé náplasti. Krvavý s. (sutura vulnerum cruenta) anebo nodosa s. interscissa), 2. s. ovinutý (s. circumpř. nejhlubší na pobřišnici, prostřední na svalstvo, svrchní na kůži. S-y se přikládají tak hustě, aby rána mezi dvěma sousedními s-y se nerozestupovala (asi na 1/2-1 cm vedle sebe), na tenší vrstvu hustěji, na tlustší řidčeji, na napiatou tkaň hustěji, než na nenapiatou. Chceme-li s-em staviti krvácení z míst hlubších, jichž nelze hned nalézti, vedeme nit také do větší hloubky a po jejím zauzlení krvácení zastavíme, ježto niť tkaň svírá

(t. zv. opíchnutí).

Jak se nyní rány šijí, vyžaduje výkon ten jehel, jehelců, nůžek, proštěpců a ma-teriálu šicího (hedvábí nebo catgutu). »zámkem« (u obyčejných jehel »ouškem«). k té části nástroje, na které je »zámek«. — K šití slouží obyčejně dvojí druh vláken: vlákna hedvábná a struny z ovčích střev (catgut). Oboji vyžadují zvláštní přípravy, ponoří do roztoku karbolu nepříliš silného, živí se semenem, jáhly, mákem, semeny aby nepozbylo záhy pevnosti, z roztoku niť smrkovýmí, v létě dávají mu větve s mšise vyjímá, vkládá do jehly a hned slouží cemi, bodláčí, mravenčí kukly konceta zárodků nátení. Zůstane takto prosta zárodků nátení sposta zárodků nátení nátení sposta zárodků nátení nátení sposta zárodků nátení sposta zárodků nátení sposta zárodků nátení nátení sposta zárodků nátení sposta zárodků nátení k šití. Zůstane takto prosta zárodků nákazy a nezpůsobí zánětu hnisavého. Po 3 – 6 dnech, 1829 – † 31. pros. 1888). Po skončených stupo případě i později s-y ze zašité rány se diích právnických vstoupil do služeb obce vyjímají; při velikých někdy ne všechny pražské, kde stal se mag. radou. Vydal: Sbírky náhlým napětím po odstranění s-û. Vedle kolku z jednání právního atd. (1869) a Výklad, jehly, jehelce a niti třeba k šití ještě pinjak ekvivalent poplatkový platiti mají nadání, cet či proštěpcův (v. t.) a nůžek. Dva beneficia atd. (též něm., 1870). Uspořádal též proštěpce s háčky na koncich drží assistent 5. vyd. J. Vočadlovy rukovětí Český právník tak, že háčky svírají vždy kus okraje rány (I. díl, všeobecný, 1870; díl II., praktický, před tím prsty srovnaný, aby vazivo zpodní zpracoval Dr. Jakub Škarda). Dr. N. přišlo k sobě a pokožka k pokožce, neboť jen tak může nastati bezvadné, hladké zhojeni *per primam*.

2. S. ovinutý provádí se pomocí karlo-

již skoro se neprovádi.

slovy: dosíci zhojení na první ráz, »per pri-mam naturae sanandae intentionem « (zkrátka Třeba k němu jehly s dvojitou nití, jejíž »per primam, srv. Rána, str. 282 a). Spojení kličkou ze vbodu vyčnívající vede se čep, jenž brání, aby nevyklouzla. Čep zadržuje řadu kliček niti vedle sebe vedených a při-tlačuje okraje rány k sobě. Volné konce niti zauzli se nad čepem druhým. – Vedle toho vůbec zkrátka s. rozeznává se: 1. uzlový (s. zvláště v dřívější době chirurgie prováděla rozmanité jiné methody a odrůdy těchto tří voluta) a 3. s. čepový (s. clavata). 1. S. hlavních druhů, jež však co do jednotnosti uzlový provádí se tak, že niť vedená blízko nedostihují s-u uzlového a s-u napořád, krajů po sblížení jich se zauzlí; hluboké rány při němž se neuzlí každý s., nýbrž důmyslšijí se tak, že se přikládá několik řad s-ů, ným podvlékáním niti následujícího s-u pod na př. tři řady, ve 3 vrstvách čili etážích, na předcházející ušetří se uzlení a tím i mnoho času.

Stehelčeves v. Stelčeves. Stehenáč, zool., viz Oedemera. Stehlik (Fringilla carduelis) jest nejpe-

střejší z našich pěvců; máť červené čelo a hrdlo i tváře, černé temeno hlavy, bílé skráně i bílé hrdélko, hruď rzivohnědou. Na černém křídle jest žluté zrcátko, konečky letek bílé. Černá péra rýdovací mají bílé konečky. S. náleží k pěnkavám, liší se však od tlustozobých vrabců a dlasků krátkými, tuhými, štětinovitými pérky u kořene zobáku, které mu chrání tváře při vybírání semen v bodláčí, nejmilejší jeho potravě. Ostatně se při-O jehlách viz čl. Jehla, str. 182 a. Aby se způsobil krajině, z niž úhory s bodláčím zmijehla nelámala musí také býti určitým způ- zely, a živí se v polích a sadech hmyzem sobem postavena do nástroje, jenž je drži. i semeny. Veselý, přijemně zpívající pták Je to t. zv. jehelec, do něho malé jehly se tento hnízdí se v rožsochách starých stromů vpravují tak, aby zobák jehelec je sviral nad poblíž stromořadí a sadů, kdež staví velmi umělé hnízdo z mechu a kořínkův, uvnitř Jehla staví se tak, aby hrot její obrácen byl vlnou a chlupy vystlané. V zimě s íci provzhůru, proti operatéru, a tak, aby směřoval hánějí se pospolitě po stromech a bodláčí. Teprve v květnu společnosti se rozptýlí. S. zpívá horlivě až do pozdního léta i v letu. Význačný jest volavý hlas jeho didit. Jest velmi obliben pro chov v kleci, kdež snadno

Stehlik Karel, právnik čes. (* 8. listop. najednou, aby čerstvá jízva se neroztrhla platných zákonů a předpisů o poplatcích a

Stehlik z Čenkova a Treustättu, přijmení starobylé rodiny šlechtické pocházející z města Plzně, kdež předkové jejich ode dávna žili v městském stavu (Martin † 1399, varských jehel (špendlíků), kolem jejichž Bartoloměj † c. 1510, Jakub † 1585). Barto-konců z okrajů rány vyčnívajících ovíjí se loměj, syn Jakubův, jenž býval v povinnokonců z okrajů rány vyčnívajících ovíjí se loměj, syn Jakubův, jenž býval v povinno-osmičkovitě nit, která takto okraje rány jeh-lou probodnuté sbližuje. Vyčnívající části Flaxia (viz Flaxius) a byl s ním i s jeho špendlíku uštipují se kleštěmi. Prováděn bý-bratřími Mikulášem a Janem majestátem val zvláště při operaci zaječího pysku; dnes z 29. kv. 1598 nadán erbem a heslem z Cenkova. Týž Bart. S. zachoval po r. 1618 Fer-

a j. synové a dcery. Kašpar studoval v Ingolstadtě, učil v domech panských, vydával v l. 1598–1612 kalendáře české a zemřel jako spoluradní plzeňský. Bartoloměj zkoušel mnoho r. 1619, a jsa výborný hospodář koupil s manž. Juditou r. 1634 dvůr v Kozolupech, r. 1636 ves Kozolupy, r. 1638 statek Luhov, r. 1642 Třebobuz. Pro své zásluhy a prokázanou věrnost Bart, a strýců jeho Jan Daniel a Šimon Petr povýšení do stavu vladyckého, erb jejich polepšen a přidáno vladyckého, erb jejich polepšen a přídano heslo z Treustättu. Bart. zemřel 9. pros. 1653. Syn jeho Matouš František prodal r. 1654 Kozolupy (manž. Dorota Štecherovna ze Sabenic † 1687). Synové jeho byli Kaš-par Ferdinand (* 1652) a Frant. Bohumil (* 1655). Té doby rodina ta již se rozvětvila a spojitost všech není zřejma. Žili tehda: Antonín a Václav, bratří (1677), a Jan Bartoloměj, který byl hejtmanem u hr. Moizina (tuším potomek Jana Bart., jenž byl r. 1624 pisařem komorního soudu). A. Z pošlosti plzeňské, která v tomto městě zů-stávala, pocházeli František, mag. fil. a radní († 1728) a Jan Václav. Synem tohoto byl Fabián František (* 2. led. 1727), jenž nabyl vyššího vzdělání v Praze a nabyv zkušeností po cestách a v rozličných úřadech jmenován r. 1750 syndikem v Plzni. Od r. 1755 byl v povinnostech konšelských až do r. 1788. Odtud žil v soukromí a zemřel r. 1791. Prázdné chvíle užil k přepisování rukopisův a knih, jež z rozličných míst si vypůjčoval. Zůstalo po něm 64 rukopisů, jež se týkají dějin českých, některé jen Plzně a jiné rozličných mist v Čechách a na Moravě. (Obšírně J. Strnad v »ČČM.«, 1889, str. 421 sl.) sirne J. Strnad v »CCM.«, 1889, str. 421 si.) Z manž. Lidmily Martinkové ze Zalužan zůstavil dva syny. Starší Jan František (* 1754) vstoupil napřed do jesuitského řádu, ale po jeho zrušení (1772) oddal se právnictví, byl od r. 1781 v Plzni syndikem († 21. dub. 1820). Syn jeho druhý Jan Kartel (* 1809) oddal se právnictví, vstoupil r. 1835 do služhy Plzňské obce. r. 1847 přes r. 1835 do služby Plzeňské obce, r. 1847 přešel do služeb pražských a stal se tu r. 1851 mag. radou, ve kterémž úřadě setrval do smrti. Sestra jeho M. Lidmila vdala se za Jana Viléma Quadri. Zemřela r. 1881 jsouc posled-ním členem toho rodu v Plzni. Z pozůstalosti její dostaly se rukopisy dědovy do sbírek plzeň. musea. Emanuel (* 1768) mladší syn Fabiánův, byl registrátorem a pak protoko listou v Plzni a zemřel 20. ún. 1825 jako poslední mužský člen v Plzni osedlý. — B. Bohumil Bartoloměj (* 1692 — † 1743) byl naposled děkanem v Rožmitále a učinil mnohá nadání pro kostely sv. Víta v Praze a plzeňský, pro výbavu chudých nevěst. Po-hřben v Plzni v rodinné hrobce u sv. Vav-fince. Matouš Bohumil (* 1701) vstoupil do kláštera břevnovského, stal se pak pře-

dinandovi II. věrnost, pročež r. 1619 po do- vorem napřed ve Wahlstattě a pak v Rajbytí Plzně mnohá protivenství trpěl a do hradě, kdež se stal r. 1744 opatem. Jako opat smrti utrápen. Synové jeho byli Jan Ladi-zjednal si nemalé zásluhy o povznesení a slav (písař při soudě nejv. purkrabstvi), Kašpar Ladislav, Ondřej, Bartoloměj wahlstattského. Zemřel r. 1749. (Viz Dudikovy Dějiny kláštera Rajhradského.) Jan byl r. 1756 farářem v Uboči, Václav r. 1776 farářem v Kolovči. – C. Pošlost smečanská ještě žijící odvozuje se od Frant. Bohumila (* 1655), jehož syn Josef Antonín (* 1680 v Plzni) žil ve Švihově a tu r. 1762 zemřel. Syn jeho Václav Prokop (* 1725) býval učitelem napřed v Němčících a pozdějí v Plánici. Jeho synové Karel Blažej (* 1750) a František Leop. Antonín (* 1767) byli učiteli ve Smečně. Potomstvo tohoto vymřelo vnučkami (dcerami dvou synův Václava a Josefa Frant.). Nejstarší syn Karlův Jan Cele-stin (* 1775) měl čtyři dcery, z nichž Terezie nejmladší vdala se za V. Hämpla, tchána dra lana Palackého. Třetí syn Karlův Antonín (* 1792) byl napřed pojezdným v Tachlovicich, pak purkrabim v Hostivici a potom ředitelem v Pořiči. Zůstavil syny Sebestiána Františka (* 1824), Karla Bohumila (* 1826) a dcery. Karel Frant. Václav (* 1778), druhý syn Karla Blažeje, měl syna Karla (* 1816 ve Smečně – † 3. srp. 1904 v Týně n. Vlt.). Synové tohoto jsou Václav (* 22. září 1848 ve Smečně), c. k. okr. hejtman v Týně n. Vlt., Ian (* 1850 – † 17. bř. 1901 v Praze), Karel (* 1857) a Emanuel (viz níže). Z prvních dvou jest mužské potomstvo. (Oddělení C vypsáno z vývodu sestaveného od p. Václava S-a rytiře z Č.)

S. Emanuel, rytíř z Čenkova a Treustättu, spisovateľ český (* 14. dubna 1868 v Praze), studoval na gymn. a na české univ. v Praze, r. 1892 dosáhl hodnosti doktora práv a vstoupil do služeb obce pražské, kde r. 1902 stal se mag. sekretářem. Vydal sbírky básní: Z mého alba (1889); Eros a Psyche (1890); Rok na samoté (1894); Chmury a červánky (1899) a Paříž (1900). Dále přeložil z franc. V. Hugovy »Bidníky« (u J. Otty, 8 dílů), »Záka« a j. od P. Bourgeta, Mussetovu báseň »Rolla«, Richepinovy »Bizarrní smrti«, Prévostovy »Polonevinné«. Napsal řadu feuilletonů v »Hlase Národa« a jinde, týkajících se zejména franc. literatury a života pařížského, a je též ve franc. listech žurnalisticky činný (na př. v.L. Énergie France) caise«). Nákladem obce pražské vydal r. 1902 pamětný spis Oslava V. Huga v Paříti. R. 1905 byl jmenován důstojníkem franc. akademie.

Stehlovice, ves v Čechách, hejtm. a okr. Milevsko, fara a pš. Veseličko; 30 d., 222 obyv. č. (1900).

Stehnatky, zool., viz Chalcididae 2).
Stehno (lat. femur) jest horní oddíl nohy
mezi kyčlí a kolenem. Podklad jeho tvoří kosť stehenní, zvaná taktéž femur (v. t.),

jednotlivými skupinami svalovými a v něm, proti nim (r. 213), ale výprava neměla rozjakož i ve štěrbinách mezi svalstvem uloženo hodujícího úspěchu. Od r. 234 Alamani po-

viz Metempsychósa

Stěhování národů. Výrazem tím rozumí-me obyčejně s. n. germanských na západ, slo-kové (v. t.), kteří poznenáhlu dobyli severní vanských na západ a jih; se s-m n. german. Gallie; sjednocení byli pak od krále Chlodvanských na západ a jih; se s-m r. german. souvisí totiž také veliký pohyb národů slovan., kteří jednak zaujímají místa od Germanů opuštěná, jednak hrnou se na Balkán. Příčin tohoto hnutí bylo mnoho. Poslední a hlavní příčina s. n. germanských byla nouze, jež kteří sídlili při dolní Visle, koncem II. stol. nastala pro přílišný vzrůst obyvatelstva. Když táhli k jihovýchodu, k Černému moři, Dunaji, Římané vzdali se pokusů dobýti svobodné Dněstru a Dněpru. V nových sídlech rozdě-Germanie mezi Labem a Rýnem, vystavěli lili se na Visigoty a Ostrogoty. Ostrogotové na ochranu proti svobodným Germanům byli podmanění kol. r. 375 od Hunů, Visiopevněnou čáru pohraniční, která byla dogotové přešli do vých. říše Římské a pokonána za Trajana a Hadriana. Pod její rozmanitých osudech, o nichž viz více v čl. ochranou zvláště v území desátkovém (agri Gotové, konečně r. 419 založili trvalejší říši decumates) vyvinul se bohatý život kulturní, Germany. Největšího významu nabyla tato na říši Římskou. Jeho moc byla podlomena pohraniční čára pro hospodářské poměry na polich Katalaunských (r. 451), kdež na germanské. Hnutí Germanů, směřující k zájeho straně bojovali také zástupy Ostrogotů, padu, bylo tím zastaveno. Tím byl u Ger- Gepidů, Herulů, Kvadů, Markomanů a j. manů těch zahájen přechod od kočovnictví ke stavu úplně usedlému. Tento přechod měl v zápětí silné rozmnožení obyvatelstva. Ná-sledek toho byl zase, že Germani byli nu-cení přejíti k intensivnějšímu vzdelávání půdy. Vzniká soukromý majetek pozemkový Tim zvolna byla osazena pustá místa tvořící hranici jednotlivých kmenů; tak se kmeny dostaly do bližších stykův a počaly se spo-jovati ve větší celky. To je asi hlavní při-čina, proč ke konci II. stol. vznikají najednou větší kmenové, jako Alamani, Sasové, Frangermanské. U nich byla větší moc královská; k tomu nezůstala bez vlivu na ně hráz pozůstali ve stavu kočovném, byli kulturou následkem toho nerozvinul soukromý majetek pozemkový. V tom je také rozdíl mezi poštějí a v prudkých, bouřlivých postupech vy-hledávají krajiny vzdálené. K těmto uveder. 375. Ale již starší výpravu Cimbrů, stálý postup Germanů k rýnské a dunajské hra-

je cevstvo i nervstvo stehenní (srv. také Fe-moralis).

stěhování duší, tež putování duší, mali již v echno území od Rýna k Vogesám, Alpám a Lechu. V III. stol. začali svůj povika (481-511), který opanoval skoro celou Gallii a položil základ k říši, jež pokusila se obnoviti starou záp. říši Římskou. - Obratme nyní svou pozornost na východ. Gotové, v pořičí Garonny. Huny sjednotil pevně který velmi dráždivě působil na sousední Attila (v. t.) a potom silou tím včtší dorážel kmenů germanských, kdežto na straně římské nalezáme zvláště Visigoty, Franky, Alany, Burgundy. Výpravami Attilovými, jak se zdá, ztenčil se velíce počet Markomanův a Kvadů; to je nejspíše příčina, proč nemohli odolati Slovanům, kteří se hrnuli do Čech, Moravy a Slovenska; byli pozvolnu vytlačeni na zapad, kde s jinými ještě kmeny položili zá-klad ke vzniku národnosti bavorské. Po smrti Attilově (r. 453) říše jeho se rozpadla a Germani bydlici v Podunaji (Ostrogotové, Gepidové, Langobardi) nabyli opėt samostatnosti. kové, Gotové a proč vedle nich jmenují se Z nich Ostrogotové konečně se dostali do Burgundi, Frísové, Durinkové a Langobardi. Italie a založili tam říši, jež trvala do r. 535 Z těch Gotové příslušelí k východní skupině resp. 555 (viz Gotové, str. 358 sl.), byvší vyvrácena od byzantského císaře Justiniána. Panství byzantskému ve větší části Italie učistavená jejich šíření na západě a od jihu nili konec Langobardi (v. t.), kteří původně utvoření provincie dácké. Východní Germani sídlili při dolním Labi a r. 568 přitrhli do sídlili při dolním Labi a r. 568 přítrhli do Italie. Od krále franckého Pippina Krátméně dotčení než západní, u nich se také kého (v. t. 3) byla jejich říše uvedena pod svrchovanost franckou a od jeho nástupce Karla Velikého vyvrácena (r. 774). – Vanstupem Germanů východních a záp. Západní dalové dostali se za války markomanské ze Germani šinou se pozvolnu ze své vlasti, Slezska do Dacie, jiná čásť jejich ve IV. stol. kdežto východní Germani vlasť zcela opou- octla že v Pannonii. Ti na poč. V. stol. spolu se Suevy a Alany vytrhli na západ, r. 409 překročili Pyreneje, r. 422 dobyli jižního Španým příčinám přistupují pak nárazy cizích nělska a r. 429 pod vedením krále Gense-národů, vnitřní spory a pod. Za počátek s. richa (v. t.) přeplavili se do Afriky a zalo-n. udává se obyčejné vpád Hunů do Evropy žili tam říši Vandalskou, která zabírala asi nynější Marokko, Alžir, Túnis a Tripolsko. Itato říše byla dobyta r. 533 od císaře Justiniána. nici říše Římské v 2. pol. II. stol. můžeme Burgundi (v. t.) usadili se ok. r. 230 v Popokládati aspoň za předzvěsti tohoto hnutí. mohaní, na poč. V. stol. hnuli se na západ a Zvláště mocný byl jejich postup za Marka konečně se usadili mezi Alpami a Čeven-Aurelia (v. t. a Markomani, str. 867 a). nami, Vogesami a mořem Lionským. — Nej-Ke konci II. stol. kmen Alamanů počal mocné západnějí usadili se Anglosasové (v. t.), dorážeti na římské území desátkové a císař kteří bydlili původně při Labi a Veseře a Caracalla (v. t.) byl nucen vypraviti se v V. stol. přešli do Britannie. Do krajin,

ních stoletích po Kristu, ale trvalá sídla tam v Chebu. Potom studoval lékařství ve Vídni, nejspiše počali zaujímati v VI. stol. O tom všem viz Slované, str. 432, a Srbsko, str. dujících. Dne 1. července 1864 povýšen byl 975. Jak z vylíčeného patrno, s. n. nadobro na doktora. Počátkem r. 1866 stal se osobs domácím obyvatelstvem, skoro všude v zá-správy svého statku Baldova. Stal se čleproti staré kultuře nepostavili se zcela ne- kterýžto úřad zastával plných 30 let. R. 1879 přátelsky: s křesťanstvím přejali aspoň čásť zvolen za venkovské obce domažlické do její. – Srv. E. v. Wietersheim, Geschichte sněmu českého, kde setrval až do r. 1895, der Völkerwanderung (přepr. od F. Dahna, kdy podlehl proti kandidátu strany svobodo-1880–81, 2 sv.); Dahn, Die Könige der Germyslné pouze 3 hlasy. R. 1901 zvolen opětně manen (1861-95, 7 sv.); Pallman, Die Gesch. zemskym poslancem. R. 1880-91 byl poslan-Urgeschichte der germ. u. röm. Völker (1880 ské a třikráte byl zvolen do delegací. S. vyaž 1889, 4 sv.); G. Kaufmann, Deutsche Gesch. znamenán byl za činnost svou v oboru samobis auf Karl d. Gr. (1880-81, 2 sv.); Erckert, správy ryt. křížem řádu cís. Fr. Josefa. Mimo Stämme in Mitteleuropa (1900). Literaturu ského, komturský kříž řádu Adolfa Nassavos. n. slovanských viz Slované, str. 432 b. ského, kommandeurský kříž ruský řádu Pro Čechy a okolní země viz údaje v Zíbr- sv. Stanislava a sv. Anny a j.

chvilkové pochvaly. V l. 1798-1808 zdržoval se střídavě v Londýně a v Paříži, odkudž kolik větších balletů, jako: Le retour de Zéphire; La belle laitière; Le jugement de Paris; kantátu na oslavu bitvy u Slavkova La jête de Mars, několik koncertů pro klavír, 65 so-nát pro klavír a housle, 46 sonát pro klavír, si vysvětliti toliko geniálním provedením sa- 1875. mého autora, vynikajícího virtuosa klavírního.

Steidi Antonín, lékař a poslanec český (* 31. bř. 1832 v Domažlicích). Studoval v Kla-

které Germani ve východní části Germanie tovech a na akad gymnasiu v Praze. R. 1853 opustili, v době II.—IV. stol. počali větším jako oktaván pro učastenství v tajném spolku počtem hrnouti se Slované, kteří však po-zvolnu tam usazovati se počali nejspíše již munkačovské a pak v Olomouci. Amnestií dříve (viz Slované, str. 431 sl.). Na Balkán z r. 1857 osvobozen. Zvláštní milostí dovotaké počali Slované postupovati již v prv- leno mu r. 1858 složiti maturitní zkoušku změnilo tvářnost Evropy, zejména její západni ním lékařem prince Petra Oldenburského části, davši jí politickou a národnostní tvář- v Petrohradě. Roku 1872 resignoval na své nost úplně jinou; noví národové smísivše se misto, usadil se v Domažlicích a ujal se padní Evropě položili základ ke vzniku no- nem obecního zastupitelstva a rady městské vých národností románských. Důležité je, že a r. 1873 zvolen za starostu okresního zast., der Völkerwanderung (1863-64, 2 sv.); Dahn, cem na říšské radě za venkovské obce plzeň-Wanderungen und Siedelungen der germ, to obdržel ryt. kříž I. třídy řádu oldenbur-Dr. N.

Pro Cechy a okolni země viz údaje v Zidri sv. Stanisiava a sv. Anny a j. 21. 27.
tově Bibliografii, II. str. 851—868.

Stehrov, ves v Čechách, viz Hut 28).
Stehrov, ves v Čechách, viz Hut 28).
Stehrov province mi svou hrou na klavír mnoho přiznivců, přes mistrem, bakalářem sv. Písma, po r. 1718 mnohé nedostatky ve svém vychování, jež i doktorem, kaplanoval ve St. Boleslavi, pojevily se vystupováním příliš neskromným, zději byl správcem kostela sv. Jana na Skalce ba i nesprávným jednáním vůči nakladateli (v Praze) a examinátorem bohosloví na uni-Boyerovi, jemuž prodal některé skladby uve-versitě. Vydal dva české spisy (srv. Jirečkovu řejněné již jinde. Vynikl také jako učitel, ale Rukovět II., 265). — 2. S-o vé z Tulecho va, záhy musil opustiti Paříž a nastoupil nové rodina erbovní jihlavská. Předkové jejich, umělecké cesty, při nichž ve Vídni dokonce bratří Valentin, Matěj a Jan, erbem nai s Beethovenem pustil se v zápas, arci bezdáni od krále Ferdinanda. Janovi dostalo se úspěšný, byť i u širokého obecenstva došel potvrzení od Rudolfa II. (16. říj. 1593), poněvadž majestát prvotní po smrti dvou jeho bratří se ztratil. Potomek jeho Pavel žil posléze pro dluhy musil rychle prchnouti do v Jihlavě, přestoupil po r. 1620 ke katolické Petrohradu, kde jmenován hud. ředitelem víře a býval od r. 1624 v povinnostech konfranc. operv po Boïeldieuovi. S. napsal ně- šelských. Za těch dob rodina ta skoupila drahně pozemkův u Ranžirova, jež obráceny ke dvoru řeč. Steidlhof; tv Matiáš S. prodal obci Jihlavské (1644). V XVIII. stol. erb a heslo zapomenuty. František X. S. (* ok. 1791) byl c. k. skutečným zemským radou pak zejména opery: Princesse de Babrion; na Moravě, později praesidentem zemského Cendrillon; Sargines; Romeo et Juliette a ne- soudu ve Slezsku. Od r. 1833 byl ženat s M. dokončenou Le jugement de Midas. Vedle Annou Slivkovnou ze Slivic († 1863). Prokátoho množství fantasií, valčíků, bacchanalií zav, že jest potomkem téhož rodu, obdržel s průvodem tamburiny, většinou však ne- od c. k. dvorské kanceláře (26. ún. 1846) povalné ceny umělecké. Jejich úspěch možno tvrzení erbu a hesla. Zemřel v Praze 22. říj.

> Steier viz Steyer. Stelerdorf-Anina viz Steyerlakanina. Steiermark, něm. název Štýrska.

u Felsinga v Darmstadtě. Vrátiv se do Düsseldorfu r. 1835, ryl podle Jak. Beckera (Bouře), Overbecka (Madonnu), Jul. Schradera (Bedřich II. se svým kancléřem Petrem de Vineis), Lessinga (Zajetí papeže Paschala II.), později podle Köhlera (Mirjam), Degera (Kristus jako chlapec) a j. Hlavní jeho dílo je veliký obraz Tři králové podle Paola Vero-nese. S. byl mistr techniky způsobu čárkového.

von **Steigentesch** August Ernst, svob. pán, diplomat a básník něm. (* 1774 v Hildesheimu — † 1826). R. 1789 vstoupil do rak. služeb vojenských, za Metternicha do diplomatických. R. 1813 byl gen. pobočníkem pol. maršálka kn. Schwarzenberka, r. 1814 po-Po návratu Napoleonově z Elby byl ve Švý-carsku, maje povzbuditi kantony švýcarské de Wett und die Oranje-Freistaaten. Tage-k novému zápasu. Později provázel císaře buchblätter aus dem Südafrikanischen Kriege jmenován tajným radou a povýšen na generála. R. 1820 byl rak, voj. zmocněncem na Bundestagu. Napsal především Gedichte (1799, 4. vyd. 1823) a řadu povídek, zejména však četné veselohry, jako: Die Zeichen der Ehe; Die Missverständnisse, v nichž dovedl dobře zachytiti pošetilost lidskou. Jeho Gesammelte Schriften vyšly v 15 sv. v Darmštadtě 1819 až 1820.

Steiger Ernst, knihkupec něm.-amer. (* 1832 u Ožic [Oschatz] v Sasku), přišel r. 1855 do Ameriky a založil si v New Yorku knihkupectví, jež záhy vzrostlo na největší obchod s něm. knihami v Americe. Vedle toho S. zařídil nakladatelství učebnic pro něm.-amer. školy a učebnic jazyka něm. pro Američany, jakož i vydával spisy amer. Němcův. Od r. 1880 firma zní E. S. & Comp. S. sám napsal několik spisův o patisku, knihkupectví, tisku a právě nakladatelském, jako: The Periodical Literature of United States of America (1873); Dreiundfünfzig Jahre Buch- lužny, v okoli vinafstvi.
händler in Deutschland und Amerika (1901, 8) S. an der Donau (S. nad Dunaautobiografie); Das Gespenst des Nachdrucks deutscher Bücher in Nordamerika (1902) a j. Na vídeňskou výstavu světovou poslal ukázky severoamerických novin, jež jsou ve 119 svazcích uloženy v c. k. dvorní knihovně, a působil pro zrušení dovozného cla na knihy a časopisy do Spoj. Obcí.

Steigerwald, lesnaté pohoří v Již. Německu na levém břehu středního toku Mohanu v bav. vlád. obvodech Dol., Stř. a Horní Franky. Táhne se od Mohanu směrem jižním a kulminuje na sz. Scheinbergem (498 m), na severu Zabelsteinem (489 m), jemuž stát. drah, má 2064 obyv. (1900); výroba parovná se výškou Grosser Knetzberg piru a tužek firmy A. W. Faber. (488 m). Je z větší části pokryt lesy, ale půda **Stein: 1)** von S. Charlotte, přítelkyně je dosti úrodná, zvláště na záp. svahu, kde Goethova (* 1742 ve Výmaru — † 1827 t.), pěstuje se i víno. Jinak obyvatelstvo zabývá nejstarší dcera dvor. maršálka v. Schardta. se pálením dřev. uhlí, dřevařstvím a průmy- Jakožto dvorní dáma vév. Anny Amalie pro-

slem dřevařským.

bývalého jihoafrického svob. státu Oraňského již matkou sedmi dítek, seznámil se s ní

Steifensand Xaver, mědiryjec (* 1809 – ; (* 1857 ve Winburgu v Oraňsku). Studoval † 1876). Vzdělal se v Düsseldorfě, později na Grey College v Bloemfonteinu, zabýval se pak hospodářstvím a odebral se potom do Anglie a Hollandska studovat práva. Navrátiv se byl r. 1883 v Bloemfonteinu advokátem, načež stal se attorney general a r. 1889 soudcem. V ún. 1896 zvoleň za presidenta Oraňského státu na 5 let a ujednal hned spolek s Jihoafrickou republikou, jejž r. 1897 ztužil ve spojenectví na výboj a odboj. Darmo snažil se S. urovnati neshody Jihoafrické republiky s Anglii a schůze presidenta této republiky zástupce Anglie lorda Milnera r. 1899 v Bloemfonteinu neměla v té příčině žádného uspěchu, tak že došlo k jihoafrické vojně. Přičiněním S-ovým Oraňský stát stál věrně po boku Jihoafr. republiky a S. účastnil se činně nešťastné války až do ujednání míru slán do Norska a jako vyslanec do Kodaně. 31. květ. 1902. Potom odebral se do Evropy Alexandra do Petrohradu a vrátiv se r. 1816, (Tub., 1902); Im Kampf um Südafrika sv. 3. (Mnich., 1902).

Stein: 1) S., ves v Čechách, hejtm. Krumlov, viz Polná 2). — 2) S., osada t., hejtm. Kaplice, viz Kamenná 3). — 3) S., ves t., při Ohři, hejtm., okr., fara a pš. Cheb, 21 d., 144 obyv. n. (1900), 1tř. šk. a ložisko kamen. uhli. Stávala zde tvrz. — 4) S., far. ves t., hejtm., okr. a pš. Kraslice; 34 d., 221 obyv. n. (1900), kostel sv. Jiljí (asi z r. 1692), 3tř. šk., 2 mlýny a pletení krajek.

5) S., město v Krajině, viz Kamnik. 6) S. am Anger, obyčejně Steinaman-

ger, viz Kamenec 10).
7) S. am Rhein, hl. m. okresu ve švýc. kantoně schaffnauském, v. od Schaffhaus na pr. břehu rýnském, stan. trati Schaffhausen-Romanshorn, má 1790 obyv. (1900), starobylé věže i soukromé domy, nově opravené benedikt. opatství St. Georgen s renaissanč. sálem, radnici s krásnými malbami na skle; výroba obuvi, příprava másla a sýra, kože-

jem), město v hejtm. a okr. křemžském na lev. bř. Dunaje (přes něj vede žel. most 377 m dl., z r. 1895), asi 200 m n. m., má 4030 obyv. n., 103 č., 15 jiné národn. (1900), zříceniny zámku, finanč. okr. ředitelství, mužskou trestnici, paroplavební stanici, továrnu na tabák a zboží dřevěné. Za městem stával vojenský špitál, kdysi klášter kapucínský.

V okolí pěstuje se šafrán a hořčice. 9) S. u Norimberka, osada v bavor. vlad. obvodě Střední Franky, 6 km od No-rimberka, při trati Bav. Brod Crailsheim bav.

em dřevařským. vdala se r. 1764 za dvor. štolbu Friedricha **Steljn** (též Steyn) Martinus, president svob. pána ze Steina. R. 1775, kdy S. byla

77 Stein.

ač byla o 7 let starší. Poměr tento měl značný vliv na Goethovo tvoření, ale později se zkalil, a když Goethe, navrátiv se r. 1788 s cesty italské, zapředl novou známost s Christianou Vulpiusovou, byl docela přerušen náhlou roztržkou. Potom však proměnil se zase ve svazek ryze přátelský a synu jejímu Friedrichu Konstantinovi (1772-1844) Goethe byl stále otcovským přítelem. Také se Schillerem a jeho chotí byla paní v. S., která r. 1793 ovdověla, ve stycích přátelských. Dopisy Goethovy pani v. S. z let 1776-1820 isou nejen důležitým dokladem osobnosti Goethovy, ale také samy o sobě klassickým dílem literárním. Vydal je (až na dopisy z Italie) A. Schöll (1848—51, 3 sv., 3. vyd. zpracoval Wahle, 1899—1900, 2 sv.). Dopisy z Italie vyžádal si Goethe zpět, chtěje podle nich pracovati svoji »Ital. Reise«, ale ne-vrátil jich. Byly pak vydány ve »Schriften der Goethe-Gesellschaft« pod tit. Tagebücher u. Briefe Goethes aus Italien an Frau von S. und Herder (1886). Všecky dopisy Goethovy smrtí je spálila. Sama napsala tragédii Dido (vyd. Düntzer, 1867) nevalné ceny básnické; zejména obsahuje nepěkné narážky na její poměr ke Goethovi (který tam znázorněn jako básník Ogon) a na Christianu Vulpiusovou. Cetné dopisy paní v. S. adressované choti Schillerove jsou v díle Charlotte v. Schiller und ihre Freunde (1862, 2 sv.). Düntzer (Charlotte v. S., 1874) snaží se ospravedlniti paní v. S. od různých žalob nověji proti ní uváděných. Kromě Düntzrových spisů a edici z r. 1876 a 1886 srv. ještě: Höfer, Goethe u. Ch. v. S. (1878); Calvert, Ch. v. S. (1881); Erich Schmidt, Charakteristiken (1886).

2) v. S. Heinrich Friedrich Karl, svob. pán, státník pruský (* 26. říj. 1757 na zámku u Nassavy — † 29. čna 1831). Rodina jeho náležela do stavu říšské šlechty; rodinný hrad stál nad ř. Lahnou. Vystudovav v Gotinkách práva (1773-77), mladý S. dlel nějaký čas na cestách a vstoupil r. 1780 do státní služby pruské. R. 1788 byl jmenován prvním komor. ředitelem při t. zv. Kriegs- u. Domanenkammer v Kleve a Halmu a r. 1793 praesidentem téže komory. V této hodnosti dbal o zvelebení průmyslového i obchodního ruchu zakládáním silnic, splavňováním řek (Ruhr) a p. R. 1796 byl jmenován vrch-ním praesidentem všech vestřálských komor se sidlem v Mindenu, čímž jeho činnosti otevřelo se pole ještě rozsáhlejší. V této době připadl mu též úkol zorganisovati saekularisovaná biskupství můnsterské a paderbornské, což provedl ke svrchované spoko-

Goethe, který k ní zahořel prudkou vášní, továrnami. Ve svém úřadě S. projevoval se jako přívrženec svobodného obchodu: zmírnoval proto některá cla a zrušil všechna cla vnitrozemská. S dosavadní politikou pruskou S. byl nespokojen a ve spolku s jinými stejně smýšlejícími naléhal na odstranění dosavadních politických rádců králových. Jeho pamětní spis Darstellung der fehlerhaften Organisation des Cabinets (1806) byl však královnou zadržán. S. spolupodepsal tedy podobný spis Jana v. Müller. Snahy ty byly marné. Zatím nastala nešťastná válka s Napoleonem. S. po bitvě u Jeny zachránil státní pokladnu do Štětína a pak do Královce, kamž potom krále následoval. Byl jako ministr vnitra a financi povolán do král. rady (conseil), ale ježto tato instituce neodpovidala jeho přáním, odstoupil (v led. 1807). Po míru Tylžském byl zase povolán do mínisterstva a pověřen mocí skoro svrchovanou, jíž využil k provedení znamenitých reforem v Prusku (viz Prusko, str. 867 b). Když Napoleon se pustil do války se Španělskem, S. jal se potajmu zbrojiti a smloupaní v. S. i dopisy z Italie vydal Heinemann val se s Ruskem, Rakouskem a Anglií. Když (Štutg., 1894—95, 4 sv.), výbor z nich Kellner (Reclamova Univ.-Bibliothek). Vlastní listu S-ova, S. poznal, že stal se v Prusku dopisy paní v. S. Goethe na její žádost nemožným, a odstoupil (list. 1808). Napoleon vrátil, načež paní v. S. krátce před svou prohlásil jej za nepřítele Francie a chtěl se zmocniti jeho osoby. S. proto utekl do Rakouska, kde dlel v Brne a v Praze, jsa při tom stále ve stycích s Pruskem, ač s vládnim systémem Hardenbergovým (v. t.) nesouhlasil. R. 1811 uposlechi pozvání cará Alexandra a odebral se na Rus. Po ústupu Francouzů z Ruska a po kapitulaci gen. Yorka byl postaven carem v čelo Záp. i Vých. Prus, kde svolav stavovský sněm přiměl jej ke všeobecnému ozbrojení lidu pro válku s Francouzi. Poslán byv potom ke králi pruskému do Vratislavě dojednal konvenci růskopruskou proti Napoleonovi. Pak postaven byl v čelo centrální správní rady, jež měla se starati o zaopatřování něm. vojska a říditi správu v dobytých zemích něm. knížat, jež by zůstala věrna Napoleonovi. Po bitvě u Lipska S. zřídil zatímní správu v Sasku, ve Frankfurtě a v Bergu, provázel pak vojsko do Francie, pečuje při tom o zásobování a nemocniční službu při vojsku. Na kongresse Vídeňském byl přitomen jako rádce cara Alexandra, nebyl však spokojen ani s polskou politikou carovou ani s obnovením království Saského, jež by byl rád viděl přivtěleno k Prusku. Také zřízení Něm. spolku bylo S-ovi proti mysli; přál si obnovení císařství, dědičného v rodě Habsburském. Po kongresse S. uchýlil se do soukromí; teprve po zavedení provinciálních sněmů zase vstoupil do polit. života přijav r. 1826 úřad maršálka sněmu vestfálského a r. 1827 povolání do státní rady pruské. V těchto dobách S. zabýval se také studiem dějin; na jeho podnět vznikla »Společnost pro starší dějiny něm.« jenosti obyvatelstva těchto biskupství. R. 1804 byl jmenován ministrem a svěřena mu správa Germaniae historica. — Srv. Pertz, Denkcelnictví, akcisu a dohled nad obchodem a schriften S-s über die Verfassung (1848);

Stein. 78

6 sv.); Stern, Briefe des Fr. v. S. an N. F. v. Mülinen (*N. Arch. IX.); Lehmann, S-s Tagebuch während des Wiener Congresses (Hist. Zeit. 60); t., Fr. v. S. (1902); Bauer, Das Leben des Fr. v. S. (1901); Neubauer, Fr. v. S. (1894); Knapp, Die Bauernbefreiung heutigen Frankreichs, 1842, 2. vyd. 1848). und der Ursprung der Landarbeiter in den Timto spisem, prvnim sveho druhu, vysvětlil alteren Teilen Preussens (1887, 2 sv.); Meier, Die Reform der Verwaltungsorganisation unter S. und Hardenberg (1881). J.F.

3) S. Christian Gottfried Daniel, geograf něm. (* 1771 v Lipsku — † 1830) stal se pak r. 1795 gymn. prof. v Berlině. Z jeho děl geografických uvésti dlužno zejména: Handbuch der Geographie und Statistik (1809, 3 sv., 7. vyd. nově zpracované 1853—71, 4 sv.); Geographie für Schule und Haus (27. vyd. Wagner a Delitsch, Lip., 1877); Geographie für Real- u. Bürgerschulen (2. vyd. t., 1818); Geographisch-statistisches Zeitungs-, Post- und Komptoirlexikon (2. vyd., 1818-24, 4 sv.); Handbuch der Naturgeschichte (1810, 2 sv.); Ueber den preussischen Staat nach sei-nem Länder- und Volksbestand (1818); Handbuch der Geographie und Statistik des preuss. Staates (1819); Reisen nach den vorzüglichsten Haupistadten von Mitteleuropa (1827–29, 7 sv.). Mimo to vydal díla kartografická: Neuer Atlás der ganzen Welt ve 14 listech (33. vyd., 1875), Kleiner Schulatlas (5. vyd., 1830) a j. v.

4) von S. Lorenz, vynikající spisovatel a učitel akademický v oboru věd společenských (* 1815 v Eckernförde ve Šlesvicku — † 1890 ve Weidlingau u Vidně), studoval práva a filosofii v Kielu a Jeně, načež krátký čas byl zaměstnán ve šlesvicko-holštýnské kanceláři v Kodani, odkudž obrátil se zase k universitním studiím v Berlíně, kdež nabyl jem jeho v posledních letech učitelské dráhy doktorátu. I pobyl pak delší dobu v Paříži některé problémy politiky agrární, jež snažil na studiích dějin právních a seznámil se ze se uvésti na jisté veliké podklady ideové vrubně s ideami i osobnostmi socialistického (Die drei grossen Fragen des Grundbesitzes [tři hnutí, kteréž té doby bylo v Paříži mocnějši veliké otázky držby pozemkové: irská, pevnež kde jinde. Stav se r. 1846 professorem ninová, zaokeánská] 1881; dobrozdání k zana universitě v Kielu, přidal se ke hnutí mýšlené opravě selského práva dědického protidánskému a horlivě pro ně pracoval, a v Rakousku pod názvem Bauerngut u. Hujennež kde jinde. Stav se r. 1846 professorem na universitě v Kielu, přidal se ke hnutí protidánskému a horlivě pro ně pracoval, a to r. 1818 zejména též v Paříži, kamž byl poslán jako delegát prozatímné vlády šles-vicko-holštýnské. Za to byl professury zba-ven, když r. 1850 dánská vláda v obou vé-vodstvích zase byla zavedena. Žil pak jako soukromý učenec živě se literárními pracemi a nezřídka trpěl hmotnými tísněmi. Teprve r. 1855 dostal se přičiněním Bruckovým jako professor věd státních na universitu vídeňskou, na níž setrval až do r. 1885, kdež, dosáhnuv sedmdesátého roku svého věku, odejíti musil na odpočinek. V posledních letech napsal nepřehledný počet článků, ale rovněž své akademické působnosti učitelské octl se do časopisů jiných, zejm. do mnichovské znova v tísních hmotných následkem svého »Allgemeine Zeitung«. Není takřka oboru účastenství na různých akciových podnicích národohospodářského, do něhož by nějakou jíti musil na odpočinek. V posledních letech Jako učenec byl pravým polyhistorem v oboru studií nebyl zasáhl. Ostatně pokusil se i v bás-společenských věd. V mladších letech pra- nictví. V posledních letech života upoutaly

t., Leben des Freiherrn von S. (1850-55, litickým sporům v otázce šlesvicko holštýnské věnoval řadu publikací. Ale zároveň z živých a pronikavých jeho známostí o socialistickém hnutí francouzském vzešlo slavné jeho dílo o socialismu a kommunismu francouzském (Der Socialismus und Kommunismus des Tímto spisem, prvním svého druhu, vysvětlil bystrým duchem prozíravého pozorovatele velikých hnutí dějinných hloubku společenských kořenův a ideový obsah socialismu. I způsobil tímto spisem, jakož i dalšími o socialistickém a kommunistickém hnutí od časů Berlíně). Studoval bohosloví v Lipsku a třetí revoluce francouzské (1848) a konečně velikým dílem o dějinách sociálního hnutí francouzskeho od r. 1879 (Geschichte der socialen Bewegung in Frankreich von 1789 bis auf unsere Tage, 1850, 3 d.) teprv opravdové historické nazírání na socialismus vůbec a pochopení příčin jeho v novověkém společenském zřízení trvale kotvících. Ani kdyby jiných jeho vědeckých výkonů nebylo, byly by mu tyto pojistily trvale slavné jméno v dějinách věd společenských. Stav se pro-fessorem ve Vídni vydal nejprv učebnice o národním hospodářství a vědě finanční (Lehrbuch der Nationalökonomie, 3. vyd. 1887; Lehrbuch der Finanqwissenschaft, 5. vyd. 1885 až 1886), jež dočkaly se četných vydání ve zpracováních vždy více méně nových, načež největší čásť své působnosti literární vědensky. noval nejobsáhlejšímu svému dílu soustavnému, o vědě správní (Verwaltungslehre, 1865 až 1884, 8 d.), jehož uzákladění sloužila už dřívější jeho publikace System der Staats-wissenschaft (1856) a z něhož výtah vydal r. 1870 (další vydání 1876, 1887). Ale kromě toho vydal samostatně celou řadu jiných studií monografických; zejména zabíraly zárecht, 1882 a j.). Neméně ho poutala otázka ženská (Die Frau, ihre Bildung u. Lebensaufgabe, 1851; Die Frau auf dem Gebiete der Nationalokonomie [6. vyd. 1886]; Die Frau auf d. socialen Gebiete, 1880), otázka lichvy (Der Wucher und sein Recht, 1880), vojenství a železniční záležitosti, ve kterémž posléz řečeném oboru redigoval odbor. listy »Centralblatt für Eisenbahnen und Dampfschiffahrt (1861—87) a »Zeitschr. für Eisenb. u. Dampfschiff. der österr.-ung. Mon. « (1888—90). Do těchto svých časopisů coval v oboru dějin právních a to civilního ho záležitosti japanské, pečovalť se zvláštní fízení dánského, trestního práva a processu oblibou o státovědné vychování Japanců, i správního zřízení francouzského; také po- kteří ve Vídni konali universitní studia, a

universitní požíval řídké oblíbenosti pro formálnou skvělost i věcnou poutavost svých výkladů, tak že vedle něho jiní o sobě vy-nikající národohospodářští odborníci na universitě vídeňské takřka ani zmoci se nemohli. Že přes to nezůstavil žáků, kteří by byli dovedli v jeho směru a duchu učitelsky a literárně působiti, vysvětluje se ze zvlášt-ního rázu jeho vědecké práce, jemuž sám nikoho nemohl naučiti. Nebyl totiž z těch, kdo pracnou, bedlivou a důkladnou prací pozorovací budují základní poznání svoje, na kterýchž stavějí teprv logicky dále. Právě on sice měl snahu proniknouti ve všech oborech společenského dění k základům a odhalovati až k těmto základům veliké spojitosti a závislosti ve společenském vývoji. Ale on je nevybadával, spíše, ozbrojen jsa universálním věděním, pomocí silné obraznosti jen smělým názorem postřehoval, konstruktivně vypracovával a neobyčejně poutavě systemisoval. U hlavy s menší měrou spekulativné síly a dialektické bystrosti byl by podobný způsob tvoření vedl k neod-vratným nezdarům. Avšak i on při něm zrovna tak často chybil jako trefil. Nejlepší doklad v tom, že sám svá učení zhusta přestavoval a nikoliv jen v podrobnostech měnil. Ačkoliv tedy z jeho všeobecných nauk málo obstojí na soudě přesného zkoumání dějezpytného nebo sociálnofilosofického, přece byly jeho spisy nadmíru plodny, neboť budily smysl pro veliká jednotná pojímání v oboru spo-lečenském a ve své dialektické břitkosti a skvělosti slohového podání plnými hrstmi rozsévaly podněty k nové práci myšlenkové. Seznam S-ových spisu v rakouské »Statistische Monatschrift « 1890 a Conradově Hand-

wörterbuch der Staafswissenschaften. B. 5) v. S. Friedrich, zoolog něm. (* 1818 v Niemegku v Braniborsku — † 1885 v Praze), vystudoval přírodní vědy v Berlíně, ustanoven r. 1843 kustodem zoologického musea berlinského a učil na městské škole průmy-slové, r. 1848 stal se tam soukromým docentem na université, r. 1850 jmenován professorem na lesnické akademii v Tharandtu, od r. 1855 byl prof. zoologie na universitě v Praze. Zabýval se studiem nižších živo-čichů, členovců, červů, hlavně prvoků. Zvláštní zásluhy zjednal sobě o tvarozpytné a soustavné zpracování nálevníků, o kterémž předmětě jedná jeho hlavní dílo, obsáhlé a bohate illustrovane: Der Organismus der In-fusionstiere (Lip., 1859-83).

6) v. S. Franz Joseph, arcibiskup mni-

chovský a frisinský (* 4. dub. 1832). Působil od r. 1865 jako professor morálky na universitě ve Vircpurce. R. 1878 byl jmenován biskupem ve Vircpurce a r. 1897 arcibiskupem mnichovsko-frisinským. Napsal: Eusebius, Bischof von Casarea, nach seinem Leben, seinen Schriften und seinem dogmatischen Charakter (1859); Hist.-kritische Darstellung der

tímto způsobem vykonával vliv na moderni- | Die rationalen Moralprincipien (»Oest. Viertelsování veřejných řádů Japanska. Jako učitel jahrschrift f. kath. Theol. 1873) a Studien über die Hesychasten des 14. Jhts (t.). J.F.

7) S. Adolf, paedag. spisov. česko-židov-ský (* 1845 v Radenine u Tábora). Po studisch gymn. v Jindř. Hradci, na universitě a ústavě učitelském v Praze působil jako učitel v Příbrami, v Čáslavi, v Domažlicích, v Radnicích a od r. 1897 jako rabín a učitel ná-bož. na měšť. a středních školách. Sepsal a vydal učebnici Děje Israelitů od nejstarší doby až na nynější časy (Pr., 1885 sl., 2 d.) a Děje Židů v Čechách (Radnice, 1900). Přispivá též do rozličných časopisů. S. byl prvý, který r. 1880 zavedl v Čáslavi české bohoslužby a česká kázání při všech obřadech židovských.

8) von S. Heinrich, svob. pan, aesthetik něm. (* 1857 — † 1887), studoval na různých universitách něm. filosofii a theologii, cestoval po Italii a stal se r. 1878 vychovatelem v rodině Kicharda Wagnera, od kteréž doby zcela přilnul k aesthetickému směru Wagnerovu. R. 1881 habilitoval se v Halle, odkudž přešel r. 1884 do Berlina. Z jeho prací nejdüležitější jest Die Entstehung der neueren Asthetik (1886). Mimo to napsal Ueber die Bedeutung des dichterischen Elements in der Philosophie des Giordano Bruno (1881); Helden u. Welt, dramatische Bilder (1883, s uvo-dem Rich. Wagnera); Ueber den Zusammenhang Boileaus mit Descartes (1884) a pod pseudonymem Armand Pensier Die Ideale des Materialismus. Lyrische Philosophie (1878).

9) S. Ludwig, filosof něm. (* 1859 v Erdő-Benye u Tokaje), studoval v Berlíně pod Zellerem, habilitoval se r. 1886 v Curichu pro filosofii a jest od r. 1891 prof. v Bernu. Z četných jeho praci budtež uvedeny: Friedrich Nietzsches Weltanschauung und ihre Gefahren (1893); Das erste Auftauchen der sozialen Frage bei den Griechen (1896); Ideal d. ewigen Friedens u. die soziale Frage (1896); Die soziale Frage im Lichte der Philosophie (1897, rusky 1899); Die Philosophie des Friedens (1899). Od r. 1897 vydává »Archiv f. Gesch. der Philosophie«.

Steinach: 1) S., okr. městečko v Tyrolsku v hejtm. inspruckém, 1048 m n. m., na žel. dr. Kufstein-Ala, má jako obec 1360 obyv. (1900), dominikán. klášter s kostelem, v němž jsou obrazy zdejšího rodáka Martina Knol-

lera. Oblibené letní sidlo.

2) S. in Sachsen-Meiningen, osada v okr. sonneberském vévod. Sasko-Meininského, s.-v. od Koburku, v Durynském lese, má 6174 obyv. (1900), zámek, lómy na břid-lici k psacím kamínkům, doly na želez. rudu, huť, výrobu beden, škatulí, sklářství a j.

Steinamanger, ztidka Stein am Anger, město v Uhrách, viz Kamenec 10).

Steinau: 1) S., ves ve Slezsku, viz Stonava.

2) S., m. v prus. vlád. obvodě vratislavském (Pruské Slezsko), viz Stínava.

3) S. an der Kinzig, m. v okr. schlüchpathol. Morálprincipien (1871, 2. vyd. 1879); ternském prus. vlád. obv. kasselského, nad f. Kinzigou, při trati Bebra-Frankfurt n. M., bem. Manž. jeho M. Majdalena Meilerova prus. stát. drah, má 2094 obyv. (1900), zá-

z kameniny, cihelny, pily.

Steinaujezd viz Újezd Kamenný.

Steinbach: 1) S., osada v Čechách, viz Kvítky. — 2) S., ves t., viz Štampach. — 3) S., víska t., hejtm., okr. a pš. Děčín, fara Nebočany; 4 d., 20 obyv. n. (1900).

4) S., m. v Badensku, v okr. badenském, na úpatí Černého lesa, stan. trati Heidel-berg-Basilej bad. stát. drah, má 2037 obyv. (1900), v okolí daří se dobré víno. Na blizkém pahorku socha (z r. 1844) Ervina ze S-u, budovatele štrasb. munstru († 1318), jenž pry

se tu narodil (viz Erwin).

Steinbach Emil, státník rak. (* 1846 ve Vídni). Studoval ve Vídni, stal se advokátem, r. 1873 docentem a r. 1874 prof. na videňské vys. škole obchodní. T. r. povolan do ministerstva spravedlnosti a postupoval až na odborného přednostu (r. 1886). Pracoval většinu národohospodářských vládních předloh (jako zákon odpůrčí, exekuční novellu, zákon o pojišťování úrazovém a nemocenském) a zastupoval předlohy ty v par-lamentě. Zároveň byl v l. 1884—90 prof. nár. hospodářství a fin. věd na orientální akademii ve Vídni a míval časté veřejné přednášky z oboru nár. hospodářství. V ún. 1891 jmenován po Dunajewském min. financí a přičiňoval se zejména o přijetí zákona o re-formě daně osobní a zákona o valutě (1892); rovněž provedl konversi 5proc. renty a předložil sněmovně nové rozsáhlé reformy daně osobní. R. 1893 zažádal s celým minister-stvem Taaffovým za propuštěnou pro před-lohu volební, jejímž byl původcem. R. 1894 jmenován praesidentem senátu nejv. soudního a kassačního dvora, r. 1899 druhým a r. 1904 prvním předsedou téhož dvora. Napsal: Erwerb und Beruf (1896); Rechtsgeschäfte der wirtschaftlichen Organisation (1897); Die Moral als Schranke des Rechtserwerbs und der Rechtsausübung (1898); Zur Friedensbewegung (1899); Treu und Glauben im Verkehr (1900); Genossenschaftliche und herrschaftliche Ver-bände (1901); Der Staat und die modernen Privatmonopole (1903).

Steinbach z Kranichsteina, příjmení starožitné rodiny napřed rytířské, pak panské, jež pocházela ze sev. Německa a prvotně jen S. se nazývala. V XVI. stol. konali S-ové služby vojenské v Španělsku, Nizozemsku, Uhrách a Německu. Antonín S. (syn Vilémův) sloužil od r. 1630 v cís. vojště v pluku Julia Jindřicha, kníž. saského, od něhož učiněn ok. r. 1640 hejtmanem na Toužimi a později radou a vrchním hejtmanem. Zahospodařiv si jmění koupil r. 1643 dvůr veVo-Trnovou, Klenovice a Hunčice, r. 1663 Mostice a Kuňovice, prodav r. 1662 Chloumek u Toužimě knížeti. Majestátem d. 5. kyčt. 1664 povýšen do rytiřského stavu kr. Čes.

z Erzberka koupila r. 1673 statek Újezd nade mek ze XVI. stol.; výroba doutníků, zboží Mži. Zemřel r. 1678 zůstaviv syny Frant. Benedikta, Arnošta Bedřicha, Anto-nina Františka zletilé a Jiřího Karla a Františka Julia nezletilé. Fr. Julius, nej-mladší, držel Újezd n. M., jejž prodal r. 1709 synovci Karlovi. Synův, jak se zdá, neměl. Ostatni bratři měli mužské potomstvo. 1. Fr. Benedikt ženat byl s Annou Rebekou Ungarovnou z Ritterspurka, která koupila r. 1679 Stroupeč. Sám měl po otci Lišťany a Kra-šovice (tyto r. 1685 prodal) a od r. 1698 Radimovice a Hunčice. Od sklonku XVII. stol. býval hejtmanem kraje plzeňského. Zemřel r. 1704 zůstaviv synu Karlu Maximiliá-novi Lišťany a Hunčice a statek Stroupeč; k tomu mu poručnice koupila r. 1709 Újezd. Majestátem d. 11. čce 1714 povýšen do pan-ského stavu kr. Č. starožitných rodů. Lišťany s Luhovem, Třebobuzem a Krašovici prodal r. 1726 a koupil za to r. 1727 Obytce, r. 1728 Nový Čestín a Habartice, ale prohospodařil všecko jmění, jež r. 1739 uchvátili věřitelé. 2. Arnošt Bedřich držel po otci Hunčice a koupil r. 1677 Luhov a Třebobuz. Zemřel r. 1688. Synové jeho byli Julius František, Antonín František, Arnošt Bedřich a Arnošt Josef. Julius obdržel r. 1690 za dil polovici Hunčic, koupil od bratra r. 1693 druhou polovici, ale prodav je držel v l. 1699—1702 Klenovou, pak Ve-seli (1706) a Žitin. Bratr jeho Antonin prodav svou polovici Hunčic neměl statků (r. 1765 zemřel v Osvračině Antonín 81 let starý), Arnošt Bedřich držel Třebobuz a bratr jeho Arnošt Josef Luhov, Dolany a Rajov († 1730). Synové jeho byli: Jan Václav, Jan Bedřich, Volfgang a Leopold Vilém, z nichž tito tři sloužili ve vojště. Jan Václav býval hejtmanem kraje plzeňského a majestátem d. 29. čna 1745 povýšen do panského stavu kr. Čes., od kterého času se psával svob. p. z Steinbachu a Kranichsteina. Zemřel r. 1780 zůstaviv Luhov, Dolany a j. jediné dceři Marianě (od r. 1779 manž. Václava Dohalského z Dohalic). 3. Antonín František koupil r. 1680 Přívlaky a držel Kuňovice, jež r. 1727 prodal. Od něho bezpochyby pocházejí ti, kteří žili ještě v 2. pol. století XVIII. 4. Jiří Karel koupil r. 1685 od bratra Krašovice, t. r. Červený Hrádek a r. 1702 Skupeč. Zemřel r. 1705 zůstaviv z manž. Františky Amalie Broumovny z Miřetic mimo dcery syna Jana Františka. Tento zemřel záhy a statky jeho zdědily sestry, jež r. 1715 prodaly Hrádek. — V již. Čechách vyskytuje se od r. 1749 Antonín Tadyáš (* 1716 v Lipně), jenž byl ženat s Barborou Lokovnou z Netky. Týž byl r. 1749 chově, r. 1660 statky Lišťany, Krašovice, hejtmanem u dělostřelectva a zemřel r. 1757. Syn jeho Tadyáš Nepomuk Bonifác (*13.list. 1751 v Rožmitále) vstoupil r. 1769 do řehole cisterciácké a kláštera žďárského, kdež byl Ota Lok z Netky, ujec jeho, opatem. Po něm rodů starožitných, nadán heslem z Kranich-steina a erb jeho polepšen orlem a jeřá-slib. Po vykonaných studiích v Praze vysvě-

cen na kněžství (10. led. 1775) a stal se pak i v klášteře sekretářem a archivářem. V prázdných chvílích zahloubal se do zkoumání minulosti kláštera, řádu a zemí českých. Aby poznal dějiny řádu, půjčoval si drahně listin z Velehradu a Tišnova, jichž jakož i kláštera žďarského měl u sebe 74, kromě toho sbíral psané a tištěné památky, kterých zůstavil množství. Kromě toho opisoval si drahně listův rozličného obsahu, k nimž připojoval nákresy pečetí a erbův (všeho 10 velikých svazkův). Kromě toho sbiral také obrazy, rytiny a knihy, také již zpracovaná vypsání ji-ných řeholníkův. Neméně také se staral o potřeby škol, pro něž sepsal krátké dějiny moravské (Kurze Geschichte des Markgrafthums Mahren für die Jugend, Pr. a Vid., 1783; též česky; srv. též čl. Schwoy); obšírnější dějiny Moravy zůstaly v rukopise. Dne 17. čce 1782 zvolen jest za opata, ale vládl jen krátkou dobu, neboť 16. čce 1784 všechen klášter (mimo jediné opatství a hospodářské stavení) vyhořel, a poněvadž pro veliké závady na klasterství nebylo naděje na brzké obnovení a povznesení, zrušen 22. října t. r. Opat přeložen do Prahy ke král. guberniu jako rada a referent v záležitostech duchovních, a vzal s sebou všechny písemnosti, kteréž měl u sebe a které proto ušly, bohužel, kommissaři zru-šovacímu. V tomto úřadě zůstal do smrti. Smýšlením svým náležel mezi kněze osvícenské. Odebrav se r. 1791 do Vídně k vyřízení některých záležitostí, zemřel tu 19. ún. na zimnici. Pozůstalost jeho r. 1791 v Praze prodávána a cenné památky (seznam jich »Brünner Wochenblatt«, 1825, str. 76) roztroušeny do světa, jen starý urbář kl. žďárského dostal se do Musea král Českého. Hlavní dílo, kteréž vydal tiskem, má název Diplomatische Sammlung historischer Merkwürdigkeiten aus dem Archive des grafl. Cisterzienser Stiftes Saar in Mahren (Praha, Vid. a Lip., 1783) obsahuje ve 2 dílech letopisy a listy téhož klastera a pořízeno jest podle způsobu tehdejšiho pečlivě. Dílo sepsal také česky jako Kroniku kláštera Žďárského a začal již s jeho vytištěním, avšak po prvním archu se přestalo. Kromě toho sepsal a vydal Lexikon a'ler in den österr. Staaten bestehenden landesfürstl. Verordnungen und Gesetze im geistlichen Fache (Praha, 1790); Versuche der alten und neuen Toleranz in Böhmen und Mähren; Ueber die in Mähren gefundenen rom. Münzen (v »Rozpravách« Kr. čes. spol. nauk, 1785 a 1786). Viz nekrolog sepsaný r. 1795 v »Roz-pravách« téže společnosti, II. řada, 2 sv., str. XXVI. Jak se zdá, jím rodina ta vy-

Steinbach-Hallenberg, mestys v okr. šmalkaldském prus. vlád. obv. kasselského, jv. od Smalkald, v Durynském lese, má 4010 obyv. (1900), kostel luther. a helvet., výrobu železného zboží, hřebíků, zámečnictví. Nad nim vypiná se hrad Hallenburg.

Steinberghaff, lázeňské místo na Baltic-kém moři při zátoce Flensburské v prus. vlád. obvodé šlesvickém.

Steinberské víno, rýnské prvního řádu, rostoucí na Steinu u Hochheimu, viz Rýnská vína.

Steinböhl viz Steinpöhl.

Steinborn, ves v prus. vlád. obvodu trevírském v pohoří Eifelu, s 280 obyv. V okolí

hojné, dobře znatelné proudy lávové. Steinbrück, m. ve Štýrsku, viz Zidani

Steinbrück Eduard, malíř něm. (* 1803 v Magdeburce — † 1882). Vzdělával se u Wacha v Berlině, od r. 1829 v Düssel-dorfě, načež zdržoval se v Římě. V l. 1830 až 1833 žil v Berlině, do r. 1846 v Düsseldorfė, potom nanovo se usadil v Berlinė, ale r. 1876 přesídlil do Landecku ve Slezsku. Pěstoval zejména romanticko-lyrický genre a jeho obrazy, jichž motivy vzaty jsou většinou z oboru pohádek a pověsti, vyni-kají jemným, měkkým koloritem, jevíce patrné stopy důsseldorfské romantiky. Z nich uvádíme: Genovefa, Červená karkulka, Nymja, Žena rybářova na pobřeží, Undine, Magdeburské děvy (s námětem historickým) a j. Antickou látku v duchu romantiky zpracoval na obraze Naslouchající Thisbe. Z náboženských jeho maleb vynikají: Večeře Páně, Madonna s détatkem a dvéma andély a oltářní obraz sv. Jakuba v Magdeburce.

Steinbühlska žlut, fr. Jaune de Steinbuhl, žlutá barva krycí, v podstatě chróman Szr. barnatý.

Steinbüchel, Kamena Gorica, zámek

v Krajině u Kamniku (v. t.).

Steinburg, okres v prus. vlád. obv. Šlesviku, 935'72 km² veliký, má 78.836 obyv. (1900); hl. m. je Itzehoe (v. t.).

Steind., zkratek zool., jimž se označuje

Franz Steindachner.

Steindachner Franz, zoolog německý 1834, vystudoval vědy přírodní ve Vídní, r. 1861 stal se při vídeňském dvorním museu konservátorem oddělení ichthyologického a herpetologického, r. 1876 ředitelem oddilu zoologického, r. 1898 intendantem dvorního musea. Vynikl soustavným studiem hlavně ryb. Za tím účelem podnikl četné cesty, do Španěl, na Kanáry, do Afriky, Malě Asie, do Sev. a Již. Ameriky. Za zásluhy své jmenován členem víd. akademie a některých cizích učených společností. Četné jeho práce uveřejněny jsou hlavně ve spisech vídeňské akad, věd a víd. botan.-zoologické společnosti. Jmenovati sluši: Beitrage zur Kenntnis der fossilen Fisch-Fauna Oesterreichs (>Zprávy« vid. akad. věd, 1859-63); Ichthyologische Mittheilungen (>Pojednání« vid. bot.-zool. spol., 1861 sl.); Ichthyol. Notizen (»Zprávy« vid. akad. ved, 1864 sl.); Batrachologische Mittheilungen (, Pojedn. vid. bot.-zool. spol., 1864): Ichthyologischer Bericht über eine nach Spanien und Portugal unternommene Reise (Videň, 1865–68); Ichthyologische Beiträge (*Zprávy« vid. akad. věd, 1875 sl.); Zur Fisch-fauna des Senegal (t., 1866–70); Die Süss-wasserfische des südőstlichen Brasiliens (Vid., 1876-77); Die Schlangen und Eidechsen der

Galapagos-Inseln (Slavnostni spis vid. bot.zool. spol., 1876); Zur Fischfauna des Magdalenenstromes (Vid., 1878); Beiträge zur Kenntnis der Flussfische Südamerikas (t., 1879); Ueber einige neue und seltene Fischarten a. d. k. k. zool. Museum zu Wien, Stuttgart u. Warschau (t., 1879).

Steindelberg: 1) S, víska v Čechách, hejtm. Prachatice, okr., fara a pš. Vimperk; 2 d., 14 obyv. n. (1900), myslivna. — 2) S. Dolní (*Unter-S.*), víska t., hejtm. Sušice, okr. Hartmanice, fara a pš. Prášily; 34 d., 287 obyv. n. (1900). — 3) S. Horní (*Ober-S.*), víska t.; 13 d., 124 obyv. n. (1900).

Steindőbra, obec v saském okr. zvikavském, má 2091 obyv. (1895), katol. kostel, výrobu harmonik, houslí, kytar a výšivek.

Steindorf: 1) S., vsi v Čechách, víz Kamenec 5), 6). — 2) S., ves t., viz Hubenov 1). Steindorff: 1) S. Ernst, historik něm. (* 1839 ve Flensburce — † 1895). Vystudovav v Kielu, Gotinkách a Berlině, dosáhl stupně doktora filosofie, byl r. 1863—66 sekretářem vév. Bedřicha Augustenburského a habilitoval se r. 1866 jako docent dějepisu v Gotinkách, kdež se stal r. 1883 professorem řádným. Z jeho literární činnosti lze vytknouti větší dílo Jahrbūcher d. deutschen Reiches unter Heinrich III. (Lip., 1874—81, 2 sv.). Upravil též 6. vydání známé Dahlmann-Waitzovy Quellenkunde zur deutschen Gesch. (1894).

2) S. Georg, egyptolog něm. (* 1861 v Dessavě). Studoval v l. 1881—84 v Berlíně a Gotinkách, stal se r. 1885 pomocným úředníkem, pak ředitelským assistentem král. musea v Berlině, habilitoval se r. 1890 tamže a povolán r. 1893 za mimoř. prof. egyptologie do Lipska, kde působí od r. 1900 jako řádný professor. R. 1895 procestoval Egypt, v letech 1899—1900 byl po vyzvání saské akad. věd v oase Sívah a v Nubii a r. 1903 řídil vykopávky u pyramidy Cheopsovy v Egyptě. S. napsal mimo tadu rozprav v odborných listech: Sassanidische Siegelsteine (v Mitteil. a d. orient. Sammlung der kön. Museen zu Berlin«, 1891); Koptische Grammatik (1894, 2. vyd. 1904); Grabfunde des mittleren Reiches aus den königl. Museen in Berlin (t., 1896 až 1901); Das Kunstgewerbe im alten Aegypten (1898); Die Apokalypse des Elias (1898); Die Blutezeit des Pharaonenreichs (1900) a prozatímnou zprávu o cestě na oasu Sívah a do Nubie (1900). Také zpracoval Baedekrovu příruční cest. knihu »Aegypten« (4. a 5. vyd., 1897 a 1901), pak připravil něm. vydání Masperovy »Archéologie égyptienne« (1889) a vydal po Ebersově smrti Aegyptische Studien und Verwandtes (1900). Jest spoluvydavatelem »Zeitschr. für aegypt. Sprache und Altertumskunde«.

Steindörfi: 1) S., víska v Čechách nedaleko Pucheře v hejtm. a okr. kaplickém. Víska skládající se ze 2 domů byla r. 1891 ve veřejné dražbě prodána za 47 zl., oba domy zbořeny a tím celá víska zanikla. — 2) S., ves t., viz Přibislavov.

Steine: 1) S., něm. název řeky Stěna vy, levé pobočky Nisy Kladské, viz Čechy, str. 88 a.

2) S., ves mor., viz Kamenné 2).

von den **Steinen** Karl, ethnograf a cestovatel nem. (* 7. bř. 1855 v Mülheimu nad Ruhrou), vystudoval lékařství v Curichu, Bonnu a Strasburce, psychiatrii pak v Berline a Lipsku a podnikl v l. 1879-81 cestu kolem světa, účastnil se r. 1882 něm. jihopolární výpravy na Již. Georgii; vraceje se r. 1883 podniki ješte cestu pres Buenos Aires do Cuyaby v Brazilii a odtud podél řeky Xingú došel za značných obtíží až k ústí jejímu do Amazonky. Již r. 1887 vypravil se znova do Již. Ameriky s P. Ehrenreichem, dorazil přes Montevideo znova do Cuyaby, odkud navštívil posud neznámé kmeny indiánské při pramenech Xingu, a opustiv Ehrenreicha, vrátil se teprve r. 1888. Potom se habilitoval v Berline, byl mimoř, professorem r. 1890 v Marburku a r. 1900 v těže hodnosti povolán na univ. v Berlíně, kde se stal assistentem národop. musea. R. 1895-96 byl předsedou Zeměpisné spol. berlínské, r. 1897 navštívil tichomořské Marquesy. Důlež, spisy jeho jsou: Durch Zentralbrasilien. Expedition zur Erforschung des Schingú (1886); Zweite Schingúexpedition 1887–88. Die Bakatrisprache (1892); Unter den Naturvölkern Zen-

tralbrasiliens (1894, populární vyd. 1897).

Steiner: 1) S. Jakob viz Stainer.

2) S. Jan N., maliř čes. (* 1725 v Jihlavě —
† 1793 t.). Vzdělával se v malířstvi nejprve
doma, potom odebral se do Italie. Po svém
návratu maloval mnoho obrazů manýrou R.
Mengsa a posud jsou jeho práce v kostelich
moravských, jako: v Hranicích, Mistku, Jihlavě, Raneřově, Nové a Staré Říši a j. Obrazem sv. Bartoloměje do chrámu louckého
u Jihlavy r. 1755 upoutal na sebe pozornost
ministra kniž. Václ. z Kounic, který jej povolal do Vidně. S. jmenován c. k. dvorským
a komorním malířem a maloval ve Vídni
mnoho obrazů historických, krajin, podobizen (na př. kn. Kounice, básníka Metastasia) a j.

3) S. Chrystjan Bogumił, právnik polský (* 1746 v Toruni – † 1811), studoval na univ. lipské, provozoval do r. 1784 advokacii ve svém rodišti, ale pak usadil se ve Varšavě jako prof. latiny, starých dějin a obč. práva polského na škole kadetní. Po pádu říše Polské vrátil se do Toruně a od r. 1794 působil v Toruni, ve Vých. Prusích a za vlády Napoleona I. i ve velkovév. Varšavském při úřadech soudních. Vydal: Exercitationes ad jus polonicum... (1786); Polnische Bibliothek (1787–88, 9 sv.); Ueber das polnische Reichsgrundgesetz: Neminem captivabimus, nisi jure victum s pozn. o soudnictví polském do XV. stol. (1791); Ueber Pfandesverschreibung auf adliche Güter nach polnischen Rechten (1803); Bemerkungen über die Kulmische Gütergemeinschaft (1794) a j.

4) S. Jakob, mathematik něm.-švýcarský (* 1796 — † 1863). Teprve ve 14 letech naučil se psáti, studoval od r. 1818 v Heidel-

berce, pak r. 1821 byl učitelem mathematiky p-chy osami souřadnými, jest rovnice její na soukr. ústavu v Berlíně, potom učitelem $ax^2y^2 + by^2z^2 + cz^2x^2 - dxyz = 0$. Sd. na soukr. ústavu v Berlíně, potom učitelem na průmyslové akademii a od r. 1834 prof. na universitě. T. r. zvolen členem berl. aka-demie věd. S. jest spolutvůrcem novější synthetické geometrie. Napsal: Systematische Entwickelung des Abhängigkeit geometr. Gestalten von einander (1. dil, 1832, nově vyd. Ötingen v Ostwaldové sbirce »Klassiker der exakten Wiss. (); Die geometr. Konstruktionen ausgeführt mittels der geraden Linie u. eines festen Kreises (1833). Po jeho smrti vyšly Vorlesungen über synthetische Geometrie (vyd. Geiser a Schröter, 1887, 2 sv., 3. vyd. 1887 až 1898). Na popud berl. akademie vydal Weierstrass jeho sebrane spisy ve 2 sv. (1881 až 1882); korrespondenci s Ludv. Schläflim vydal H. Graf (1896). Srv. Geiser, Zur Erinnerung an Jacob S. (1874); Graf, Der Mathematiker Jakob S. von Utzenstorf (1898); Lange, Jakob S-s Lebensjahre in Berlin 1821 bis 1863 (1899). Srv. též Šteinerova plo-

5) S. Friedrich, inženýr něm. (* 3. září 1849 v Linci — † 9. srp. 1901 v Praze). Vystudovav techniku v l. 1867—72 ve Vídni, zaměstnán byl při traçování průplavu Dunajsko-Oderského a sev.-záp. dráhy. Stal se docentem na technice a zemědělské škole ve Vídni, r. 1878 jmenován mimoř. a r. 1881 řád. professorem stavitelství inženýrského na něm. technice v Praze. R. 1887-91 projektoval a vedl stavbu zřídla v Bílině. provedl četné rekonstrukce mostův a jiných staveb. Napsal: Die graphische Zusammensetzung der Kräfte (1876); Ueber Brückenbauten in den Vereinigten Staaten (1878); Bilder aus der Geschichte des Verkehrs (1880); Theorie u. Konstruktion der eisernen Balkenbrücken v knize: Handbuch der Ingenieurwiss. (Lip., 1890); Die Weichen u. Kreuzungen, 2. sesit dila Vortrage über Eisenbahnen (3. vyd., 1880); Die Photographie im Dienste des Ingenieurs. Ein Lehrbuch der Photogrammetrie (1891-93); Die Regulierung des Polzenflusses (1891).

Steiner Alpen č. Kamnické Alpy, nazvané podle m. Steinu č. Kamniku, viz

Krajina, str. 3a.

Steinerova plocha (v geometrii), t. zv. římská, jest plocha stupně 4. a třídy 3., která má 3 dvojné přímky, protinající se v jediném bodě, trojném bodě plochy. Ro-vina seče tuto plochu obecně ve křivce stupně 4. s třemi body dvojnými, jimiž jsou průsečíky roviny s přimkami dvojnými. Je-li rovina ta rovinou tečnou, bude i příslušný bod dvojným bodem průsečné křivky, která tudíž rozpadne se ve dvě kuželosečky. Obsahuje tedy S. p. nekonečně mnoho kuželoseček; středy těchto vyplňují opět S-vu p-chu Plochu tuto vymysiil slavný geometr německý Jakub Steiner (v. t. 4) r. 1838 za svého pobytu v Římě, avšak nezanechal žád-ného pojednání o ni. Nejprve zabýval se jí Kummer (1863) a po něm četní jiní geo-metrové, kteří ji vykázali důležité místo v theorii ploch. Jsou-li dvojné přímky S-vy něm. (* 1819 v Praze). Studoval v Praze na

Steinfeld, bývalé opatství v kraji schleidenském v Porýní (vlád. obvod cášský), založený ok. r. 920 pro benediktinky, později pro benediktiny, řeh. kanovníky sv. Augustina (1121) a kolem r. 1126 pro praemon-stráty, kteří odtud rychle se šířili po Něm., Holl., Irsku a Čechách. Ze S-u pocházeli první opati kl. strahovského Gezo a želivského Gotšalk (v. t. 2). Od XVI. stol. S. stál v čele praem. řádové cirkarie steinfeldsko-ilfeldsko-vestfálské až do svého zrušení r. 1803. Kostel a rozsáhlý klášter slouží nyní účelům farním a státní chlapecké polepšovny. Srv. Bärsch, Das Prämonstratenser Kloster S. in der Eifel (1857); Schorn, Eiflia sa-

cra III. (1889), 565 sl.

Steinfeld Franz, malíř a ryjec něm.
(* 1787 ve Vídni — † 1868 v Písku). Studoval na akademii ve Vídni a záhy věnoval se malbě krajin, k níž malebné krajiny alpské poskytovaly mu vhodné látky studijní. R. 1846 jmenován professorem víd. akademie. Vysta-voval ve Vídni již od r. 1820, ale pronikl hlavně jezerem Hallstattským z r. 1834, nyní ve dv. museu ve Vídni, kde nalézá se většina jeho praci, jako zejména: Opuštěný mlýn; Gastein; Helgoland a j. S uspěchem pokusil se také v mědiryjectví a lithografii. — jeho jediný syn Wilhelm S. (* 1816 — † 1854) byl také oblibeným krajinářem; četné jeho malby olejové líčí přírodní půvaby

alpské.

ze **Steinfelsu** viz Steevens.

Steinfurt, Okres prus. vlád. obv. můn-sterského, 770 47 km² veliký, má 67.241 obyv. (1900), 3 města a 23 obcí. Okres vznikl z bývalého říšského hrabství t. jm., majetku hrabat Bentheim-Steinfurtských, a z území bývalého opatství můnsterského.

Steingeröll, osada v Čechách, hejtm., okr. a pš. Aš, fara Niklasberg; 25 d., 217

obyv. n. (1900).

Steingrub, ves v Cechách, hejtm. Cheb, okr. Vildstein, fara Neukirchen, ps. Fleissen; 82 d., 635 obyv. n. (1900), 2tř. šk., popl. dvůr a výroba hudeb. nástrojův.

Steingrün: 1) S., ves v Čechách, hejtm. a okr. Aš, fara a pš. Hazlov; 65 d., 629 obyv. n. (1900), 2tř. šk., popl. dvůr. — 2) S., ves t., hejtm. Kadaň, okr. Přísečnice, fara a pš. Mědenec; 49 d., 309 obyv. n. (1900), 1tf. šk., mlýn a krajkářství.

Steingrund (čes. Kamenné), ves ve Slezsku, hejtm. Frývaldov, okr. Vidnava, fara Skorošice, pš. Friedeberg; 46 d., 218 obyv. n.

(1900), škola.

Steinh., zkratek přírodopisný, jimž označen jest Adolphe Steinheil (v. t. 2).

Steinhagen ve Vestfálsku, obec v okr. hallském prus. vlád. odbvodu mindenského na vedl. trati Brackwede-Osnabrück, má 2110 obyv. (1900); výrobu kostní moučky, kořalky; lomy.

Steinhart Wilhelm Wenzel, skladatel

pely ve Stutgartě, r. 1868 hud. ředitelem a r. 1892 jmenován dv. kapelníkem tamže. Složil nékolik oper, jako: Soldatenleben; Hero und Leander; Rinaldo Rinaldini a j., četné pisně, kvartetta, sbory, suitu pro veliký or-

chestr a některé skladby chrámové.

Steinhaus Ferdinand, lodní inženýr nem. (* 1826 v Hamburce – † 1899 t.). Byl zaměstnán jako konstruktér v loděnicích, načež r. 1853 jmenován učitelem pro stavbu lodí na průmyslové škole v Hamburce. Při tom zaměstnán byl také prakticky. Podle jeho plánů vystavěno na 400 lodí různých typův, od něho pochází též zvláštní konstrukce »ledoborce«. Napsal: Die Schiffbaukunst in ihrem ganzen Umfange (1858, 2 d.); Der Eisenschiffbau (1867); Die Konstruktion und Bemastung der Segelschiffe (1869); Schiffs- u. Flaggenkarte (1872); Abhandlungen aus dem Gebiete des gesamten Schiffbauwesens (I. dil 1887, II. d. 1899).

Steinhausen: 1) S. Heinrich, spis. něm. (* 1836 ▼ Žarově v Dolní Lužici). Studoval původně filosofii, později theologii, byl učitelem kadetních ústavů v Postupimi a Berlinč, později stal se farářem a působí posud v Podelzigu v Oderbruchu. Vydal: Memphis in Leipzig (1880), proti kultu egyptologické románové poesie Ebersovy; pak: Irmela, eine Geschichte aus alter Zeit (1881, 19. vyd. 1900); Markus Zeisleins grosser Tag, novella (1883, 2. vyd. 1890), Gevatter Tod a j. novelly (1882); Der Korrektor. Scenen aus dem Schattenspiel des Lebens (1885); Die Kunst und die christl. Moral (1886); Die neue Bizarde oder Hermann Hinderichs des Jüngern verfehlter Beruf (nov., 1891); Ueber christl. Malerei (1894); Entsagen u. Finden (1898); Heinrich Zwiesels Angste (1900) a j. Pod pseud. Veracius Rusticus psal: Meletemata ecclesia (1900) stica (1889). Do r. 1890 redigoval časopis »Das Pfarrhaus«.

2) S. Wilhelm, maliř něm. (* 1846 v Žarově), bratr před. Studoval na berlin. uměl. akademii a r. 1866 přešel na uměl. školu do Karlsruhe, kde nan působil Hans Thoma, později Ludvík Richter. V jeho duchu pra-coval řadu kreseb o Narození Krista (vyšly r. 1872 s verši jeho bratra Heinricha). Cestoval pak po Italii, žil v Mnichově a v Berlíně, až r. 1876 uchytil se ve Frankfurtě n. M., kde maloval fresky a obrazy i prováděl různé kresby a lithografie, ponejvíce s náměty náboženskými. Hl. jeho díla jsou: fresky Kristus na kříži v missijním domě sv. Theobalda ve Wernigerode, cyklus sedmi fresk, Sedm skutků spravedlností v křižové chodbě ve Sv. Vitě u Vídně; pak z obrazův: Apoštolové bliží se ke Kristu (v Hamburce); Kristus mathematik a astronom něm. (* 12. říj. 1801 jdoucí do Emmaus a j. Jeho lithografie, pro- v Rappoltsweileru v Elsasku — † 14. září stotou svou podobající se pojetí Důrerovu, ličí 1870 v Mnichově). Studoval práva v Erlan-

konservatoři, byl r. 1842 členem dvorní ka- univ. berlínské a greifswaldské stal se r. 1887 ufednikem univ. knihovny v Greifswaldě, r. 1892 bibliotekářem v Jeně a r. 1901 ředitelem městské (Murhardovské) knihovny v Kasselu. Napsal: De legum XII tabularum patria (1887); Gesch. des deutschen Briefes (1989-91); Ueber den Wandel d. deutschen Gefühlslebens seit dem ausgehenden Mittelalter (1895); Häusliches u. geselliges Leben im XIX. Jht. (1898); Der Kaufmann in der deutschen Vergangenheit (1899); Geschichte der deutschen Kultur (1904) a j. Vydal: Briefwechsel Balt. Paumgartners mit seiner Gattin (1895) a Deutsche Privatbriefe des Mittelalters (1899, I. d.). Od r. 1893 vydával »Zeit. für Kulturgeschichte«, proměněný r. 1902 v »Archiv f. Kulturgesch.«.

Steinhauser Karel, filosofický spis. čes. (* 1855 v Jindř. Hradci). Vystudovav gymn. ve svém rodišti a fakultu filos. v Praze, působil jako suppl. učitel na gymn. v Budějovicích a v Praze a od r. 1883 do r. 1896, kdy pro chorobu odešel na odpočinek, na gymn. v Cáslavi. Do programmu tohoto ústavu napsal: O kontroversi mezi Lockem a Leibnitzem (1884–85); Několik slov o filosofii stoické; Císař Mark Aurel, příjmím filosof; Překlad vybraných částí Zápisků císafových (t., 1891 až 1892). V »Athenaeu« VI. (1888 sl.) podal důkladný přehled novější české literatury filosofické a obšírnější úvahu o pracích pro-

grammových.

Steinhäuser Karl, sochař něm. (* 1813 v Brémách - † 1879). Studoval v Berlíně u Raucha, r. 1836 odébral se do Říma, kde vytvořil několik půvabných soch ze světa rybářského a pastýřského, jako: Děvče s mušlí; Genius jakožto motýl (1838); Héró a Leander; Judita s hlavou Ho'ofernovou; Goethe a Psyche (1855, mus. ve Výmaru) a j. Pro Brémy zhotovil mram. sochu hvézdáře Olbersa (1850), purkmistra Schmidta a sv. Ansgara, velikou mram. vásu s reliefem lidové slavnosti brémské (1859), Pastýře Davida (1861), Debóru (1863, maj. velkov. oldenburský) a mn. j. R. 1874 S. byl povolán za professora do Karlsruhe, kde zhotovil zejména: mramorovou kazatelnu pro chrám sv. Ducha v Heidelberce; dvě kašny; mram. skupinu Hermann a Dorota; Orestés a Pyladés; dale několik náhrobků; křtitelnici pro Filadelfii atd. Své doby S. náležel k nejlepším sochařům německým. -Jeho choť Pauline S. rozená Franková († 1866) malovala obrazy náboženské.

Steinheid, ves v okrese sonneberském vévodství Sasko-Meininského, má 1801 obyv. (1900); výroba skleněných perlí. Na blízku

jedna z nejstar. továren na porculán. **Steinheil: 1) S.** Karl August, fysik, většinou chvíle ze života Kristova. S. maloval kách, obrátil se však záhy k mathematice a také portraity a krajiny a zhotovil mnoho astronomii, jež pěstoval v Gotinkách a Krá-illustrací, zvl. pro román svého bratra »Irmela«. lovci, maje tam výtečného učitele v Bessetaké portraity a krajiny a zhotovil mnoho astronomii, jež pěstoval v Gotinkách a Kráillustrací, zvl. pro román svého bratra »Irmela«.

3) S. Georg, kulturní historik německý lovi. Měl soukromou observatoř astronomic-(* 2. čna 1866 v Braniboru). Vystudovav na kou zprvu v Perlachsecku, později (1830) mathematiky a fysiky zastávaje úřad tento až do r. 1849. Brzy potom založil optickou dílnu, která záhy nabyla pověsti světové jednak pro četné nove vyrálezy S-ovy, jednak zprávách akadémie mnichovské, v Astron. pro přesnost mechanického provedení strojův a dokonalost jejich optiky. Ke sklonku života předal vedení dílny dvěma synům astronomických a fotografických. Všeobecné svým Adolfovi a Eduardovi, z nichž tento výpočty optických systémů s užitím pro čočky však záky zemřel (viz níže). Rakouské mn. jednoduché a achromatické uveřejnil S. ve obchodu povolalo r. 1849 S-a do oddělení větším díle Handbuch d. angewandten Optik, telegrafního a svěřilo mu zavedení oprav I. (Lip., 1891), s E. Voigtem. nvk. telegrafního zařízení. Podobné reformy S. 4) S. Rudolf Franz Eduard, dr. fil. provedl též r. 1851 ve Švýcarech, vrátil se (* 22. list. 1865 v Mnichově), syn před., nypak de Mnichova, kde zaměstnán byl jednak nější vlastník firmy A. C. S. a synové v Mnijako konservátor mathematických a fysikál- chově, studoval v Mnichově a v Kielu. Senich sbirek statnich, jednak jako rada v mi- strojil nové objektivy fotografické »Rapid nisterstvě obchodu. Z přečetných prací S- antiplanet«, »orthostigmat« a »unofokal« a ortích vynikni předovále nekolaka ových vynikají především práce astrono- provedl některá zlepšení na krátkých daleko-mické, k nimž druží se pojednání fysikální hledech.

nvk. a některé vynálezy v oboru geodaesie. Z astronomických prací uvedena budiž jeho dissertace (v Královci) jednající o zhotovení zvláštnich map nebe, k čemuž později vynalezl zvláštní přístroj, astrograf (1834); dalši práce týkají se fotometrie hvězd (1831-36, S-uv fotometr z r. 1842, viz Fotometrie, str. 426a), zdokonalení dalekohledů jak čoč sroubované raménko. Na konci každého rakových tak i zrcadlových, dokonalé způsoby měnka jest dutinka s tiskací barvou. Před stříbření zrcadel, vynálezy nových měřicích nimi odvinuje se papírový kroužek pomocí strojův astronomických, zvláště různých mi- hodinového stroje. Prochází-li cívkou proud, krometrů, pozorování komet atd. Z praci fysikálních zvláštní zmínky zasluhuje S-ovo pojednání Ueber Telegraphie, insbesonde e durch galvan. Kráfte (Mnichov, 1838), v němž uvedeno jest spojení stanic telegrafních jediným drátem od země isolovaným. S. sestrojil elektromagnetický motorek rotační, galvanické hodiny, sférometr, chronoskop, komparátor k přesnému srovnávání délek a prvý telegraf zapisující. Pro vládu rakouskou zhotovil přesné kopie pařížského metru a kilogrammu, k podobnému úkolu vyzván byl r. 1844 vládou neapolskou. Geodaetické práce S-ovy uveřejněny jsou ve zprávách akademie mnichovské; týkají se jak nových strojů měřicích (heliotrop, dalekoměr bez lati) tak i pozorovacích method (fotografické triangulace, konstruktivní řešení sférických trojúhelnikův atd.).

v Štrasburku – † 1839), byl lékárnikem a vykonal výzkumné cesty do Alžíru a na Antilly, kdež stihla jej smrt. Napsal: De l'individualité considérée dans le règne animal (1836); Qu'entend-on par endosmose et exosmi se (1838); Observations sur la végétation des dunes à Ca-

iais (1838).

3) S. Hugo Adolf (* 12. dub. 1832 v Mnichově — † 4. list. 1893 t.), syn S-a 1), studoval na polytechnice mnichovské a vídeňské, též na universitě mnichovské, r. 1852 stal se vrchnim inspektorem telegrafů ve Svýcarsku. Optickou dílnu otce svého převzal ského. R. 1443 stal se lékařem v Esslinkách, r. 1865 se svým bratrem Eduardem a vedl r. 1450 městským lék. v Ulmu a zároveň těji od r. 1878 samostatně, od r. 1890 se sy-lesným lék. hraběte virtemberského. Ve stonem svým Rudolfem. S. jest vynálezce prv- pách tvorby středověké vidíme jej, an pře-

w Mnichově, kde r. 1832 stal se professorem i ních dokonalých objektivů totografických, jako periskopu (1865), aplanatických lup a aplanatických objektivů (1866) a antiplanetu (1881). Práce S-ovy uveřejněné ve Nachrichten«, v Ederově »Jahrbuch d. Photographie« atd., jednají o výpočtech objektivův

Steinheilův telegraf sestrojen a postaven K. A. Steinheilem r 1837 mezi Mnichovem a Bogenhausenem. Skládá se z cívky s vodorovnou osou a ze dvou magnetů un ístěných ve vnitřku cívky. Magnety mohou se otáčeti kolem svislé osy a mají na nestejnojmenných pólech k sobě přikloněných přiodchýlí se oba magnety. Podle směru procházejícího proudu přitiskne se levé nebo pravé ramenko k odvinujícímu se papíru a vytiskne tečku. Z teček sestavil Steinheil tuto abecedu, zv. též Steinheilovým písmem:

ch 2 3

Steinheim, m. v okrese Höxter prus. vlád.) S. Adolphe, přírodník franc. (* 1810 obvodu mindenského, jv. od Bielefeldu, při trati Hannover-Altenbecken, má 3038 obvy (1900), továrnu na stroje, papírnu, 5 cihelen. mlýny

Steinhof: 1) S., ves v Čechách, hejtm. a okr. Falknov, fara a pš. Král. Chlum; 17 d., 97 obyv. n. (1900), lovecký zámeček a myslivna. — 2) S., ves t., hejtm., okr. a pš. Tachov, fara Mılife; 14 d., 89 obyv. n. (1900)

Steinhöwel Heinrich, humanista švábský (* 1412, podle jiných 1420 – † ok. 1482). Konal studia artistická a lékařská ve Vídni a v Padui a dosáhl tuto doktorství lékařkládá německou kroniku světovou podle »Flo- | dal do »Světozora« (1873) jednak národní res temporum« minority Martina (1473), neb Speculum humanae vitae Roderica de Arevalo, biskupa zamorského, neb román o Apolloniovi, známé oblibené vypravování středověké. Ale tu již probleskuje porozumění pro antiku; plnou pak měrou v latinském Aesopu (mezi 1474—80), jejž kompiloval z různých pramenů, provodil prosaickým překladem německým, latinskou a německou Vita Aesopi a několika přidanými přiběhy z Petra Alfonsi Disciplina clericalis a z Poggia. Aesop S-ův byl v násl. dvou stoletích často vydáván, převeden do franc., španěl., holl., angl. a češtiny (o starých zpracováních českých srv. Aisópos, str. 5546, a obšírný úvod Ant. Truhláře k edici »Jana Albína Ezopovy fabule a Brantovy Rozprávky« v publikacich Čes. akad. cís. Fr. Jos. I., Pr., 1901) a pů-sobil do dob Lafontainových. Mezi dva spisy posléze uvedené spadají dobově S-ovy převody spisův italských, Boccacciovy Griseldy podle latinského převodu Petrarkova (rkp. z r. 1464, tištěn 1471), Boccacciova spisu De claris mulieribus (Von den sinnrychten erluchten wyben, tištěn 1473, naposledy 1576), jejž připsal Eleonoře, choti Sigmunda, vévody venkovských zemí rakouských, překladatele románu o Pontovi a Sidonii. »Aesopa« S-ova vydal H. Oesterley v »Bibliothek des Literarischen Vereins in Stuttgart, sv. 117. Srv. Knust, >Zeitschrift f. deutsche Philologic«, sv. 19., str. 197 sl. Neprávem přičítán by S-ovi převod Boccacciova Decameronu,

vyd. Kellerem t., sv. 51.

Steinhübel, ves v Čechách, hejtm. a okr. Rumburk, fara Krásná Lípa, pš. Schönbüchel; 53 d., 327 obyv. n. (1900), tkalcovství.

Steinhudské moře (Steinhuder Meer), jezero náležející k Schaumburg-Lippe, mezi Veserou a Leinou, sz. od Hannoveru, 32 km² veliké, 2-3 m hluboké, 37 m n. m., obklopeno jest močály, bohato rybami. Na umělém ostrůvku byla zřízena v l. 1761-65 pevnost, v níž umistěna voj. škola, nyní věznice. Na již. břehu osada Steinhude s 1750 obyv.

Steinigtwolmsdorf, ves v saském okr. budyšínském, má 2398 obyv. (1900), pláte-

nictvi, parni bělidla a barvirny, lomy.

Steinich: 1) S. Karel, spis. čes. (* 1827 v Trh. Kamenici — † 1898 t.). Působil jako učitel v Seči, v Chrudimi, v Lab. Týnici, v Hefm. Městci a od r. 1873 v Doubravníku pod Pern. Za mladších let byl literárně činný napsav Zemépis pro národní školy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (Pr., 1870 a 1872); Zpěvník (Třebič, 1876) a přispívaje do časopisův.

2) S. Karel, spis. čes. (* 11. ún. 1855 v Chrudimi), syn před. Vystudovav ve svém rodišti nižší gymn., vstoupil — po roční učit. praxi ve Svratce — do učit. ústavu kutnohorského, kdež r. 1874 maturoval, načež po 2 léta byl na témž ústavě cvičným učitelem. R. 1876 stal se učitelem v Praze, r. 1891 ředitelem měšť. školy holešovické, pak malo-

písně toskánské, jednak novelly (»Evu« a »Neddu« od Vergy, »V rýž. polich« od mark. Colombiové a j.). Samostatně vydal: Obrázky z říše rostlinné, I., II. (Praha, 1881); Ze fivota hmyzu (t., 1885); Čtení a psaní (t., 1875); Výklad I. čitanky (t., 1879); Růnné listy (t., 1881); O větě složené (t., 1878); Sbírka přikladů tvaroslovných (t., 1883); Obzor článků v paed. časopisech od 1848–1880 (t., 1881); přeložil Lindnerův spis »Učebnice psychologie zkušebné (t., 1882) a obstaral nové vydani Komenskeho »Januae linguarum« (t. 1880). Prakt. určování přírodopisnému slouží spisy České ryby (K. Hora, 1883), České ptactvo (Pr., 1886) a Motýlové (t., 1883—85, u Otty). S. přispěl též v r. 1894—97 do »Vesmíru« několika články o českých rozsivkách; také » Archiv pro výzkum Čech« přinesl práci jeho Rozsivky Černého jezera. Jako ochotník ve vědě hvězdářské vydal spisek Staromestský orloj (Pr., 1890) a Počátky zemépisu hvézdár-ského (t., 1900, nákladem »Dědictví Komen ského«, 2. vyd. 1905); podává též týdenní zprávy *Úkazy na nebi* do »Nár. Politiky«. Ku potřebě žactva vydal nejnověji Zemépis pro školy měšť. (Praha, 1906). S. je členem zkuš. kommisse pro školy obecné a byl zvolen za znalce školství do okr. škol. rady v Praze. Steinitz viz Ždánice.

Steinitz Wilhelm, šachista (* 1837 v Praze, † 1900 v N. Yorku). Již jako chlapec vynikal ve hře šachové, studoval ve Vídni mathematiku, načež usadil se v Londýně a oddal se hře šachové docela. V turnajích šachových často vítězil, zvl. r. 1872, kdy zůstal vítězem prvním vyhrávaje všecky partie, a porazil i Zuckertorta. Ve Vídni r. 1873 dobyl ceny císařské 2000 zl. a byl po delší dobu pokládán za championa světa. Avšak r. 1894 a 1896 porazil jej Emanuel Lasker. S. jest zakladatelem mladé čili nové školy šachové a napsal Modern Chess Instructor (sv. 1., 1889) a vydával v N. Yorku »International Chess Magazine«.

Steinkeller Piotr Antoni, zasloužilý průmyslník pol. (* 1799 v Krakově – † 1854). Jsa obyčejným kupcem nadán byl neobyčejnou bystrosti a podnikavosti obchodni. Ze záslužných jeho skutků směřujících ke zvelebeni obchodu a průmyslu polského zasluhují zmínky: snížení cel soli, výroba zinku a vývoz jeho za hranice, zřízení továrny na stroje v Zarkách, parního mlýna ve Varšavě (kde působil od r. 1829), provozování paro-plavby po Visle, projekt a provedení dráhy varšavsko vídeňské, zavedení praktických vozíků poštovních zv. steinkellerky, zřízení vodovodu varšavského. Později odvrátila se od něho štěstěna a chud a zapomenut dokončil život svůj ve svém rodišti. Srv. »Tyg. Illustr., I., 1859, a »Zlota książka pracy i zasługi, I. d. (Varš., 1900).

Steinkirchen viz Újezd Kamenný. R. 1876 stal se učitelem v Praze, r. 1891 ředitelem měšť. Školy holešovické, pak maloryjec (* 1791 v obci Steinla u Hildesheimu — stranské. Přiučiv se jazyku italskému překlátí † 1858). Studoval v Drážďanech, pak měditelem překlátí procesovaní v Drážďanech, pak měditelem v Praze, r. 1891 ředitelem měšť. Školy holešovické, pak malory rybe v praze, r. 1891 ředitelem měšť. ryjectví ve Florencii u Morghena a v Miláně Odtud stal se hledaným illustrátorem žuru Longhiho. Ve Florencii dokončil r. 1829 rytinu Tizianova obrazu Kristus vykládající o penízi daně. Po návratu do Drážďan stal se prof. mědiryjectví na akademii. Z jeho děl zasluhují zmínky: Pietà (1830) a Madonna della Misericordia (1838) podle Fra Bartolommea; Vraždéní mladátek podle kresby Raffaelovy (1836); Madonna podle Holbeina (1841), pak hlavní jeho práce Madonna Sixtinská (1848) a Madonna s rybou podle Rafelovićí (1854).

faela (1854) von Steinie Eduard, malíř něm. (* 1810 ve Vidni — † 1886). Studoval na vid. akademii u Kupelwiesera a r. 1828 odebral se do Říma, kde přilnul k vážnému směru Overbeckovu a Corneliovu. R. 1834 vrátil se do Vidně, ale zdržoval se také v Mnichově a ve Frankfurte n. M. Jal se malovati také fresky a první práce toho druhu byla r. 1837 výzdoba Bethmann-Hollwegské kaple na zámku Rheinecku. Potom v l. 1843-46 maloval v chóru kolínského dómu na zlaté půdě andělské sbory, dílo nadmíru působivé; vedle toho r. 1844 v cis. sále frankfurtském Soud Salomounův a v l. 1846-47 Očekávání po-sledního soudu (nyní v Nár. galerii berl.). R. 1850 S. byl povolán za prof. historické malby na Städelův ústav do Frankfurtu a maloval obrazy Tiburtinská Sibylla (Städelův ust.), Kristus na hoře Olivetské (v Christianii), Dcera Jairova (maj. prus. krále), pak od r. 1857 fresky v kostele sv. Jiljí v Munsteru. Z dalších praci uvádíme hist. obrazy ve schodišti kolinského musea (1860–63), 7 obrazů v chóru kostela P. Marie v Cáchách (1865 až 1866), výzdobu chóru v münsteru štrasburském (1875) a výzdobu dómu frankfurtského (1880, spolu s Linnemannem); mimo to obrazy olejové: Adam a Eva (Mnichov), Navštívení P. Marie (Karlsruhe), Madonna (Wiesbaden), četné návrhy chrámových oken à řadu aquarellů (scény ke Grimmově » Schneewittchen« a »Rosenrot«, k Shakespearovu »Kupci benátskému«, »Cokoli chcete«, »Snu v noci svatojanské« a j.), jež vynikají vesměs rázem romantickým. Obrazy S ovy nábožen-ského obsahu jsou vesměs cituplně pojaty a vyznačují se půvabem formy, ostatní práce obsahu světského jsou vždy plny poesie i namnoze jasně veselého rozmaru. A. M. v. S. vydal S-s Briefwechsel mit seinen Freunden (1897, 2 sv.) a studii Edward von S. und August Reichensperger (1890). Srv. Wurzbach, Ein Madonnenmaler unserer Zeit (1879); A. Reichensperger, Erinnerungen an Eduard Ritter von S. (1887).

Steinlen [stenlen] Théophile Alexandre, malif franc. (* 1859 v Lausanne). Příšel do Paříže, oddal se malbě pro umělecký průmysl a usídlil se na Montmartru. Od r. 1884 vešel ve sdružení umělecké, jež se shromážnovalo v cabaretě Chat-Noir, a navázal styky zvířat, dětí, jež měly úspěch v listě »Le Chat-Noir«. Tehdy spřátelil se s Bruantem a Jouym, kteří nabyli vlivu na jeho tvorbu. 2 1889, textové vyd. 1890). V programmech dre, máli se vyd. 1890, i sovet vyd. 1890). V programmech dre, máli se vyd. 1890, i sovet vyd. 1890). V programmech dre, máli se vyd. 1890, i sovet vyd. 1890, i sovet vyd. 1890, i sovet vyd. 1891, i sovet vyd. 1892, i sovet vyd. 1890, i sovet vyd. 1890,

Odtud stal se hledaným illustrátorem žurnálů, knih i j. Z listů, jež chovají jeho práce. stůjtež tuto: »Gil Blas illustré«, »Mirliton«. »La Feuille«, »Chambard«, »La Revue illustré«, »L'Illustration«, »L'assiette au beurre« a j. Jim illustrován Le roman incohérent od Ch. Jolieta, L'entrée de clowns od Champsaura. Les gaietés bourgeoises od J. Moinaux, Les femmes d'amis a Le train de 8 heures 47 od Courtelinea, Chansons de femmes od P. Delmeta, Bruantovy chansony Dans la rue (se 150 kresbami), Les soliloques du pauvre od Jehana Rictusa, Histoire du chien Brusquet od Nodiera, Crainquebille od Anat. Francea, L'almanac du bibliophile a j. Pamětihodno jest jeho 216 lithografií pro Richepinovy Gueux, album Chats a fada affiši; z obrazů 14 Juillet. O souborné výstavě S-ově v r. 1903 v list. a pros. vydán katalog s ův. Franceovým (srv. »Revue universelle«, 1904, str. 41). Srv. Mutherovu sbírku »Die Kunst« sv. 15.: E. Klossowski, Die Maler von Montmartre (Berl., 1904, 2. vyd.).

Steinmann: 1) S. Josef Johann (* 1779 v Landškrouně v Čechách — † 1833 v Praze). Byl farmaceutem, později adjunktem při stolici lučby na polytechnice v Praze, od r. 1817 professorem téhož předmětu. Obíral se hlavně rozbory českých vod minerálnich a vydal o sobě zejména: Physikalisch chemische Untersuchungen der Ferdinandsquelle zu Marienbad atd. (Praha, 1822), pak několik důležitých rozprav ve Schweiggerově » Journ. für Chemie u. Physik«, jako: Über die Dirstellung des Strychnins (1819); Chem. Untersuchung eines rothen Schnees (1825); Chem. Untersuchung des Mineralwassers von Bilin (1826—27), v » Abhandl.« král. čes. učené spol. v Praze (Chemische Untersuchung des Karpoliths, 1819; Chem. Unt. des Cronstedtits, e. neuen Fossils von Przibram in Böhmen, 18.0) a j. Jméno jeho vyskytuje se také za prvních sporů o pravost » Libušina soudu« mezi chemickými znalci. F. X. M. Zippe v » Abhandl.«

1836 podává jeho životopis.

2) S. Vilém, klass. filolog čes. (* 1840 v Gospiči v Chorv.). Studoval na akad. gymn. v Praze, pak v Hradci Král., studia univ. konal v Praze, od r. 1865--66 působil jako supplent a od r. 1866--88 jako prof. na gymn. v Táboře, od r. 1888 jest ředitelem gymn. v Hradci Král. R. 1890 zvolen byl dopisujícim členem České akademie. Náleží k nejlepším graecistům českým. Vydal Výbor ze spisů Xenojóntových s čes. kommentářem a slovníkem (Pr., 1880, 3. vyd. 1902), dále Iliadu (1884--86, 1901) a Odysseiu (1887 až 1889, textové vyd. 1890). V programmech gymn. královéhradeckého uveřejnil rozpravy: O některých slovesných tvarech homerských (1889); Studie homerská (1891); "Ogça o významě časovém u Homéra (1895). V »Listech filolog.« uveřejnil neměně cenné Studie homerské (1890, 1891, 1892). Konečně nově upravil 6. a 7. vydání Niederlova Tvarosloví a 5. a 6. vyd. Niederlovy Skladby jazyka ředkáho (Pr. 1892-1900) a s. F. Patročkou.

sestavil Slovníček ke Corn. Nepotovi (t., 1882, dotací a r. 1867 volen do severoněm. říš-

3. vyd. 1890).

3) S. Gustav, geolog a palaeontolog em. (* 1856 v Brunsviku), studoval na technice v Brunšviku a na univ. v Mnichově, r. 1880 habilitoval se v Štrasburku, r. 1885 bung von Freiburg i. Br. (1890); dale: Palaeontologie und Abstammungslehre am Ende des 19 Jahrh. (1899); Ueber die Ausbildung der naturwissenschaftlichen Lehrer an den Mittelschulen (1899); Einführung in die Palaeonto-logie (1903). Se Schumacherem a van Werwekem vydal geol. mapu záp. Lotrinska s vysvětl. (Štrasb., 1887). v Berghausové atlasu gcol. mapu Již. Ameriky (Gotha, 189) a zpra-coval části geol. mapy Badenska s vysvětl (Heidelb., 1897 a 1903). Též vydává: Beitráge zur Geologie u. Palaeontologie von Südamerika

Steinmannit, odrůda galenitu (v. t.) přibramského, vykrystallovaná v osmistěnech někdy zaoblených; zprvu pokládal ji F. X. Zippe za samostatný minerál, obsahem antimonu od leštence olovného odlišný, a pojmenoval ji s. ke cti pražského chemika J. J.

Fr. Sl-k.

Steinmanna (v. t. 1)

Steinmar, básnik něm., totožný asi s Bertoldem S-em von Klingenau, švýcarským pánem doloženým k l. 1251-93, básnil zprvu lehké a svěží písně milostné a obrátil se pak in das luoder, v hýřilství. Tehdy jal se parodovati minnesang, nahradiv na př. jaro opěváním podzimu s jeho půvaby posvícen-skými, zkarikovav dvorské svítáníčko dostaveníčkem čeledína u děvečky, jež probouzí trouba pastýřova a p. Srv. K. Bartsch, Die Schweizer Minnesanger XIX. (1886); R. Meisner, S. (1886, dissert. gotinská) a Paulův Grundriss II. 1 (1901²) str. 265.

Steinmeritz, nem. jméno vsi Stanimě-

fic (v. t. 2).

Steinmetz, ves na Mor., viz Stavenice. von Steinmetz Karl Friedrich, vojevůdce prus. (* 1796 v Eisenachu - † 1877). Již r. 1813 vstoupil do vojenských služeb pruských a postupoval až na majora do r. 1848, kdy účastnil se vojny šlesvické. R. 1854 byl velitelem v Magdeburce a generálmajorem, r. 1864 velicim gen. 5. sboru a gen. infanterie. V čele 5. sboru, náležejícího ke druhé armádě, zvítězil 27. čna 1866 v bitvě u Náchoda, 28. čna u Čes. Skalice a 29. u Svinišťan a dobyl na třech rakous-kých arm. sborech 2 praporů. 2 standart. 11 děl a zajal asi 6000 mužův. Upravil takto cestu armádě korunního prince, jejíž byl pak zálohou. Za svoje zásluhy při sdělání celého začal obírati se spisovatelstvím dramatickým. operačního plánu ve vojně prusko-rakouské Dat podrobnějších o jeho mládí nemáme. byl vyznamenán řádem černého orla a zvláštní První jeho drama Jemelian Pugatscheff se-

ského sněmu. R. 1870 ve vojně prusko-franc. velel první armádě, ale nevyhověl nadějím v něj kladeným: svým vitězstvím z r. 1866 stal se příliš tvrdohlavým a neústupným a rušil stále operace Moltkcovy, tak že 15. září jmenován mimoř. prof. v Jeně, r. 1886 prof. byl odvolán a jmenován gen. guvernérem min. a geol. a r. 1895 prof. geologie a palaeontologie ve Freiburku. Vedle menších r. 1871 na vlastní žádost na odpočinek s ticest vykonal r. 1882 – 84 a r. 1903 – 04 dvojí tulem gen. polního maršálka a žil pak ve geol. cestu výzkumnou do Již. Ameriky. Ve- Zhořelci Jeho dopisy z dánské výpravy dle praci v odborných sbornicích vydal z r. 1848 vyšly v » Militarwochenblattu « (Berl., s Döderleinem: Elemente der Palaeontologie 1878, č. 3-6). Srv. v. Schell, Die Operatio-(1890); s Gräffem: Geol. Führer der Umge- nen der Ersten Armee unter General v. S. (1872); Krosigk, Generalfeldmarschal von S. (1900)

Steinmeyer: 1) S. Franz Ludwig, prot. theolog (* 1812 — † 1900). Byv s počátku kazatelem, stal se r. 1852 prof. praktické theologie ve Vratislavi, r. 1854 v Bonnu a r. 1858 v Berline. Napsal: Zeugnisse von der Herrlichkeit Jesu Christi (1847); Besträge zum Schriftverständnis in Predigten (1850-57, 4 sv.); Apologetische Beiträge (1866-73); Die übernatürliche Geburt des Herrn (1873); B.itrage zur prakt. Theo'ogie (1874-79, 5 sv.); Beitrage zur Christologie (1880-82); Die Geschichte der Passion des Herrn (1873); Die Rede des Herrn auf dem Berge (1885); Die Wundertaten des Herrn (1884); Beiträge zum Verständnis d. johanneischen Evangeliums (1866 až 1893, 8 sv.); Studien über den Brief an die Romer (1894-95, 2 sv.): dále pohrobní díla Homiletik (1901) a Predigten für das ganze

Kirchenjahr (1902, 2 d.).

2) S. Elias, germanista (* 1848 v Nové Vsi u Postupimě). Studoval v Berlíně, byl pak r. 1870 pomocným úředníkem tajného archivu berlinského, r. 1873 mimoř. prof. ve Strasburce, od r. 1877 fåd. prof. nem. filo-logie v Erlankach. Napsal: Altdeutsche Studien (s Jänickem a Wilmannsem, 1871); Ueber einige Epitheta der mittelhochdeutschen Poesie (1889) a vydal Althochdeutsche Glossen (s E. Sieversem, 1879-98, 4 sv.). Upravil 3. vyd. Müllenhoffových a Schererových Denkmäler deutscher Poesie und Prosa aus dem VIII. bis XII. Jahrh. (1892) a od r. 1876-90 vydával »Zeitschrift für deutsches Alterthum u. deutsche Litt.«.

Steinmoliken, Stein-Moliken viz Malikov 1).

Steinpleis, vesnice v saském okresu zvikavském, nad ř. Plisnou, má 3354 obyv. (1900), větš. evang.; přádelny na vikuní vlnu, barviřství a výrobu hospod strojů.

Steinpöhl, Steinböhl, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Aš, fara Niklasberg; 37 d.,

226 obyv. n., 2tř. šk.

Steinsberg: 1) von S. Franz Guolfinger, rytíř, dram. básník, publicista a divad. ředitel (* ok. 1757 v Čechách – † na poč. XIX. stol.). Byl syn lesníka a odborného spisovatele Ludvíka Ignáce S-a a záhy

tkalo se r. 1777 s úspěchem, rovněž truchlo-| mecky i česky (viz Divadlo, sir. 641 a) se hra Treuberg a drama Libussa, Herzogin in Bohmen, jejíž titulní rolli hrála tehdejší vynikající herečka Edmonda Scholzová v divadle v bývalých Kotcích. Hra tato vyšla tiskem v Praze r. 1779 a 1781; do češt. přeložil ji J. Tandler (»Libuše, kněžna česká, vlastenská hra v 3 jedn., dle S-a vzdělaná«) a roz-bor její podán od Arn. Krause v knize »Stará historie česká v lit. něm. « (1902), str. 24-28. Potom následovala truchlohra Miss Nelly Randolf (t., 1781, 3. vyd. 1798). Po vydání censurniho ediktu r. 1781 S. dal se na pole docela jiné a to na kritiku kazatelů v kostelích pražských, čímž vzbuzoval neobyčejnou sensaci. Svoje úvahy vydával týdně pod tit. Geissel der Prediger, později Predigtenkritik, a spolupracovníky jeho byli předem praemonstrát a prof. Jilji Chládek, bibliotékář R. Ungar a j sef Dobrovský, který se S-a také horlivě i jimal proti útokům naň činěným. Polemiky z toho vzniklé nabývaly již rázu velmi vážného, když S. pro sepsání obranného spisu Process des k. k. Commissarius Philipp von Kolowrat Krakowsky, bei Gelegenheit der Nonnenaufhebung zu Doxan, nebst Vertheidigung (Norimb., 1782). čelicího proti kouřímskému kraj. hejtmanovi Bienerovi ryt. z Bienen-berka a hraběti Clarymu, byl nucen prch-nouti přes hranice. Po revisi processu hrab. Kolovrata, který byl obviňován z úředního přehmatu při zrušení kláštera jeptišek v Doksanech, S. vydal nový spis: Vollståndiger Process und Vertheidigung des Grafen Ph. von Kolowrat-Krakowsky, als ein Beitrag zu den noch mächtigen Praelatenkniffen in Oesterreich. Nebst einem wahren dramatischen Scharmützel: Bischof, Prälaten und Nonnen (Norimb., 1783), ještě ostřejší než prvý. Nicméně S. z rozkazu cisaře Josefa II. směl beztrestně vrátiti se do Prahy, kde znova začal vydávati svoji Predigtenkritik, jakožto odpoveď na chvalořeč sv. Jana Nep., pronesenou 25. kv. 1783 v kostele sv. Jana na Skalce od děkana zákupského Fr. Exp. z Schönfeldu. Tim počal se pověstný boj o sv. Jana Nepomuckého, jehož učastnili se také G. Dobner a Fr. Pubička. S. vydal pak jako odpověď na Meeltischovy »Briefe kritischen Inhalts für Prag« protispis Ritter von S-'s Briefe an Herrn Meeltisch über verschiedene Gegenstände der Religion a vyvolal tak novou prudkou polemiku. Napsal pak ještě Abhandlung, ob der heil. Johann von Nepomuk jemals existirt habe? (Pr., 1784) a satiru Der zweiundvierzigjährige Affe (t., 1786, 2 d.) anonymně a pod pláštíkem překladu z frančtiny. Rovnéž anonymně vydal: Die Offenbarung über Deutschland, vorzüglich über die Stäate Leipzig u. s. w. (t., 1785). Znechu-cen pak těmi polemikami, S. přestal na ně-jakou dobu psáti a není o něm zpráv až r. 1797, kdy vrátiv se opět k divadlu, převzal řizení tehdejšího »c. k. vlastenského« divadla ve zrušeném klášteře hybernském po bar. Janu Stentzschovi, který řídil divadlo »národní« Nostitz-Rhieneckovo, později sta-vovské. V divadle vlastenském hrálo se ně-dorfu viz Štensdorf.

značným úspěchem. S. jal se s novou horlivostí psáti kusy původní i opatřovati překlady, z nichž však, valnou většinou rukopisných, nic se nezachovalo. Když Stentzsch ustoupil za krátko od řízení divadla stavovského, S. převzal také je, avšak již r. 1798 musil ustoupiti Guardasonimu, tak že mu zbylo jen divadlo v ulici Hybernské, s jehož společností hrával v létě v Karlových Varech a v Teplicích. S. všemi možnými prostředky snažil se vzbuditi zájem obecenstva, dokonce jednou provozoval i vojenskou činohru pod širým nebem, při níž bylo stříleno ze sku-tečných děl a dobývány a hájeny opuštěné tehda hradby u Nové brány. R. 1799 S. předal vedení divadla vlastenského svému režiséru Karlu Wahrovi a odebral se do Vídně, kde všechny zprávy o něm zanikají. Z tiště-ných prací S-ových ještě uvádíme: Schau-spiele (Pr.. 1781, 2 d.); Der Patriotismus, tragédie (t., 1781, 2. vyd. 1798); Otto v. Wittelsbach (Berl., 1783); Die Gräfin Hohenfels oder Rache für achtzehnjährige Haft (1803); Die gute Laune (1803); Rache für Verbrechen (1804). Jakožto dramatický básník S. vynikal rozhodným talentem a jeho kusy bývaly často hrány i několikráte tištěny. V polemikách svých proti kněžstvu vyznačoval se neohroženosti, a byť zhusta stál sám jediný proti všem, nelze říci, že byl zdolán; protivníci jeho spíše upustili od dalších bojův, ač růz-

ných pamfletů proti němu bylo veliké množ-ství. Z téhož rodu pochází:

2) S. Florentin (F. rytíř Guolfinger ze S-u), herec český (* 1860 v Chýnové u Tábora). Vystudoval reálku v Rakovníku, načež vstoupil r. 1878 na stavit. oddělení na čes. technice v Praze a po I. státní zkoušce přešel r. 1882 na techniku ve Vidni. Po celou dobu svých vysokoškolských studií pilně ochotničil, hrávaje zprvu jen ve studentských představeních, později vynikl zvláště ve videńském »Pokroku«. Divadlo zaujalo jej pak zcela a již r. 1885 vystoupil u společnosti Pištěkovy, u níž vytrval až do r. 1892; po krátké přestávce býl r. 1893 engažován u Národniho divadla v Praze. Do r. 1888 vystupoval pode jménem Beneš; nyní je již vlastní jeho jméno náležitě známo jako jméno herce intelligentního, vážného, pilného a tvořivého. Ačkoli nadání jeho se jeví nejšťastněji v drobných genrových postavičkách, které vesmés odlišuje zvláště podařenými a charakteristickými maskami (z nejposlednější doby výborně vytvořil němou rolli v »Manželu«), podařila se mu i mnohá větší úloha, jako na př. Tankréd v »Králi Harlekýnu« a j. Směr dalšího rozvoje jeho umění nezdá se býti ještě rozhodnut, teprve příští úlohy bez-

pečně udají notu, která v něm zvítězí. $JL_{j'}$. **Steinsdorf:** 1) S., ves v Čechách, viz Kámen 1). — 2) S., ves t., hejtm. a okr. Děčín, fara a pš. Jilové u Děčína; 73 d., 435 obvv. n. (1900).

Steinsdorfer (Stensdorfer) ze Stens-

Steinschneider Moritz, orientalista něm. * 1816 v Prostějově). Studoval na filos. fakultě v Praze, ve Vídni a v Berlině, kde se oddal studiu hebrejské theologie a literatury. R. 1842 byl učitelem na žid. dívčí škole v Praze, ale již r. 1845 odstěhoval se do Berlina, kde se stal ředitelem vyšší dív. školy isráelské obce a od r. 1859 přednášel na učilišti Veitel-Heine-Ephraimově. R. 1894 udělen mu titul professora. Vydal především katalogy bibliograficky důležité, jako: Catalogus librorum hebraeorum in bibliotheca Bodleiana (1852-60); Conspectus codicum manuscriptorum hebraicorum in bibl. Bodleiana (1857); pak katalogy hebr. rkpů knihoven v Lejdě (1857), Mnichově (1875 a 1895), Hamburce a Berlíně (1878). S-ův článek Jūdische Littteratur v Ersch-Gruberově Encyclopaedii (řada 2., sv. 27, Berl., 1850) jest první úplné vypsání tohoto předmětu ve větším rozměru. Mimo to dlužno uvėsti: Polemische und apologetische Litteratur in arab. Sprache (1877) a dila poctěná cenou pařížské akad. des Inscriptions: Die hebraischen Uebersetzugen d. Mittelalters und die Juden als Dolmetscher (1893) a Die Uebersetz. aus d. Griechischen (1891-96). Vedle toho vydával Hebrāische Bibliographie (1859-64, 1869-81) a napsal do různých listův odborných četné stati týkající se liter. hebrejské a arabské. Srv. Berliner, Die Schriften des Dr. M. S. (1886); G. A. Kohut, Bibliography of the writings of Prof. Dr. M. S. ve »Festschrift zum 80. Geburtstage M. S-s (1896).

Steinschönau viz Šenov Kamenický.

Steinteinitz viz Týnec Mnichovský. Steinthal Heymann (recte Chajim), filosof a jazykozpytec něm. (* 1823 v Gröbzigu ve vév. Anhaltském — † 1899), studoval v Berlíně, v l. 1852—55 pobyl v Paříži za příčinou studií filologických, hlavně sinologických, r. 1863 stal se na univ. v Berlině mimoř. professorem jazykozpytu a mythologic a přednášel tamtéž od r. 1872 na vys. škole pro vědecké poznání židovstva filosofii, dějiny náboženství, éthiku a kritiku St. zá-kona. Ve svých dílech jazykozpytných hleděl psychologicky prohloubiti theorie W. Humboldta (viz Jazykozpyt, str. 145 a). Pokud psychologie se tkne, vyšel původně z Herbarta; samostatnému úsilí jeho náleží pak zá-sluha o zbudování psychologie rodové (Völkerpsychologie). Směru tomuto sloužil časopis »Zeitschrift für Völkerpsychologie u. Sprachwissenschaft«, který založili S. a jeho švagr M. Lazarus (v. t.). Napsal mimo jine: Grammatik, Logik, Psychologie, ihre Principien und ihr Verhaltnis zu einander (1855); Die Klassistkation der Sprachen, dargestellt als die Entwickelung der Sprachidee (1850, pozměněně 1860), kteréžto spisy nově zpracovány vyšly také za součinnosti Mistelliho pod titulem Abriss der Sprachwissenschaft, I. dil: Die Sprache im Allzemeinen (1871 a 1881), II. díl: Charakteristik der hauptsächlichsten v Celovci). Studoval ve Vídni práva a filo-Typen des Sprachbaues (1893); Der Ursprung sofii, byl praefektem na Theresianu a od

Sprachwissenschaft bei d. Griechen u. Römern (1863 sl. a 1890 sl.); Allgemeine Ethik (1885, kde také namnoze od Herbarta se uchýlil); Zu Bibel u. Religionsphilosophie, Vortrage und Abhandlungen (1890, 2. fada 1895); Die Mande-Negersprachen, psychol, u. phonetisch betrachtet (1867). Sebrané jeho menši spisy, obsahující rozpravy a recense mluvozpytné, vyšly v Berl. r. 1880. Srv. Glogau, S-s psychologische Formeln zusammenhängend entwickelt (1876); P. Ivanov, Die Abweichungen S-s von Herbart auf dem Gebiete d. ethischen Elementarlehre (Jena, 1893); Achelis, Heymann S. (1898).

Steinwasser viz Voda Kamenná.

Steinway [stajnue], původně Steinweg, jméno rodiny továrníků pian v New-Yorku. Zakladatelem firmy byl Heinrich (Henry) Engelhard S. (* 1797 ve Wolfshagenu v Harci — † 1871 v New Yorku). Vyučil se truhlářství a varhanářství v Goslaru a hotovil sám v Brunšviku nejprve kytary a citery, potom od r. 1835 klaviry a pianina. R. 1850 přepustil svou dílnu a obchod nejstaršímu synu Theodorovi, sám se přesídlil se čtyřmi ostatními syny Karlem († 1865), Heinrichem († 1865), Wilhelmem (Williamem, † 1896) a Albertem († 1877) do New Yorku, kde r. 1853 zařídil s nimi spo-lečně vlastní obchod pod firmou: S. and Sons. Závod rychle rostl, zejména když r. 1855 piana S-ova o křížových strunách dostala cenu na průmyslové výstavě v New Yorku. R. 1863 závod zbudoval vlastní svůj palác a r. 1866 na 14. ulici veliký koncertní sál, t. zv. S.-Hall, pro 2400 osob, v němž konány proslulé koncerty, jenž však r. 1890 přestavěn byl pro účely závodu. Závod zaměstnává přes 1500 dělníkův a hotoví samostatně všecky součástky klavírův. R. 1872 S-ové zbudovali v Astorii na Long Islandu parní pilu, slevárnu železa a kovův a různé jiné závody poboční. Od r. 1875 mají veliky obchod v Londýně, od r. 1880 pobočný zá-vod v Hamburce, zaměstnávající 300 dělníkův. S-ové mají také značné zásluhy o různá zdokonalení píana a jeho stavby a některá jejich zlepšení jsou patentována. Theodor S. vzdal se r. 1865 svého obchodu v Brunšviku a vstoupil do závodu newyorského. Zemřel r. 1889 v Brunšviku. Z ostatních synů vynikl William, který za života otcova vedl obchodní a finanční čásť závodu, a když firma r. 1876 přetvořila se v uzavřenou společnost, stal se jejím předsedou. Byl také z hlavních podpor rozvíjejícího se němectví v Americe. Nyní stojí v čele závodu Charles S. a správními rady jsou Frederick S., George S., Henry Ziegler a N. Stetson. Srv. Th. Lehmke, Geschichte des Deutschtums von New York (1892).

Steinweg H. viz Steinway.

Steinwender Otto, politik rak. (* 1847 der Sprache (1851; 4. vyd. 1888); Gesch. der r. 1874 gymn. professorem ve Vidni. R. 1880

byl spoluzakladatelem něm. »Schulvereinu« Prvý pár pleopodův obyčejně jest rozšířen a rozličnými brosurami i řečmi byl činný ve v plochý příkrov pokrývající páry ostatní, prospěch hnutí něm.-národního. R. 1885 zvo- U rodů *Porcellio* a Armadillo kryci desky len za poslance do říšské rady a byl s po-čátku členem Něm. klubu, když však klub splynul s něm. levicí, založil r. 1887 stranu Deutschnationale Vereinigung« a provedl její přeměnu v t. zv. »Deutsche Volkspartei«, něm. stranu lidovou. Vystoupil však z ní pro svůj odpor proti obstrukci a radika-lismu; od r. 1900 nenáleží k žádné straně a zabývá se výhradně otázkami národohosp., zvl. železničními a finančními. Od r. 1890 je také členem sněmu korutanského.

Stejerlakanina, Stejerlak-Anina, viz

Steyerlakanina.

Stejić Jovan, lékař a spis. srbský, viz lihoslované, str. 494 b.

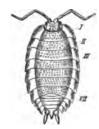
Stejnina, rovnice identická, viz Rov-

Stejnonožoi (Isopoda), řád korýšů z legie Arthrostraca (Edriophthalmata) podtfidy Malacostraca. Zvířata malá, pouze některé formy hlubomořské dosahují velikých rozměrů (Bathy nomus giganteus M. Edw., 23 cm dl.). Telo široké, obyčejně zploštělé. Pouze prvý seg-ment hrudní splynulý s hlavou, ostatních 7 volných. Oba páry dolních čelistí (maxill) bez makadel; zadek krátký, často reduko-ván, obyčejně šestičlený se šesti páry la-mellosnich noh (pleopody), jejichž větve, hlavně vnitřní (endopodity), zastávají funkci žaber. Srdce, větší částí svou v zadku, s 1-2 páry otvorů (ostií). U některých (Praniza) splývá i 3. hrudní segment s hlavou. Na předních tykadlech schází vedlejší bičík. Na druhých tykadlech schází šupina, u Bopyridův a Entoniscidů jsou tykadla zakrnélá. U cizopasných isopodů jsou ústní ústroje přetvořeny k bodání nebo přissávání. Ku-sadla horní (mandibule) s výjimkou Borypi-dův a Isopodů zemských mají často makadlo trojčlené. Různým variacím podléhají nožky kusadlové. S. mají 7 párů hrudních noh a obyčejně jsou nohy kráčivé, u samic mohou nésti jemné, plátkovité plošky k přechová-vání vajíček. Nikdy není na hrudních nož-kách žaber. Výjimku morfologickou činí Apseudes. Jeho první hrudní noha má veliký přívěsek epipodiální, jenž pohyby svými způ-sobuje proud vody v dutině dýchací, tvořené duplikaturou pokryvu tělního. Na druhé a třetí hrudní noze zachovány rudimentární exopodity. U tohoto rodu druhý hrudní pár nese na konci mohutná klepítka. Pleopody (nožky zadkové) jsou nožky rozeklané, je-jichž vnitřní a vnější větve (endo- a exopo-dity) jsou nečlánkované, ploché a membra-nosní lamelly, jež jako žaberní plátky slouží dýchání. Poslední (6.) jejich pár tvoří buď u mořských plovoucích s-ců - spolu s posledním segmentem abdominálním ploutev, nebo — u forem sladkovodních a pozemních — jest bodcovitý. U Bopyridů a Cryptoniscidů pleopody jsou zakrnělé nebo scházejí uplně. U Anisopodů pleopody jsou dvojvětevné nožky plovací, nesloužící k dýchání. t. zv. orgánu Rathkeho. Konečný oddíl je

obou prvých párů jsou opatřeny systémem kanálků vzdušných, sloužících k dýchání. Zažívací roura s-ců volně žijících jednoduchá.

Č. 3969. Oniscus mura-rius Cuv., beruška zední, 2. zvětš.

C. 3970. Porcellio scaber Latr, beruška obec-ná, 2. světš.; I-VII, články hrudní.

Za jícnem následuje žvýkací žaludek, pak dlouhé, rovné střevo přecházející v krátký konečník. Na rozhraní žvýkacího žaludku a střeva dlouhé trubicovité výběžky hepatopankreatické (Asellus). Za příklad podivu-hodných změn, jimž podléhá zaživací roura samic mnohých s-ců cizopasných, služiž Portunion maenadis. Úzký oesophagus vede do velikého vaku, složeného ze dvou laloků. jehož stěna, chitinosní intimou opatřená, vysílá četné klky do nitra. Tento oddil sluje

cephalogaster a v něm děje se resorpce potravy. Za cephalogasterem následuje t. zv. typhlo-solis, dorsálně silně silně ztlustlá, uvnitř opatřená kutikulou, jež nese útvary štětinové, které jsou velmi husté a tvoří jakýsi cedník, který propouští potravu pouze te-

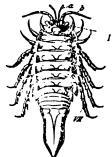
C. 3771. Serolis Schythei Lütk., málo zvětš.

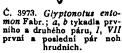
kutou. Typhlosolis jest upevněna dvojicí mohutných svalů k tělu. Typhlosolis vede do oddílu svalnatého a silně se kontrahujícího,

Č. 3972. Asellus aquaticus Ol., beruška sladko-vodni, 3. zvětš.; a, b ty-kadla prvního a druhého páru, I kusadia prvniho páru, VII poslední pár noh hrudních, 6 poslední pár noh zadku.

tenký a rourovitý, slepě ukončený a od- cevní. Srdce protáhlé, vzadu ukončeno povidá střevu. Do neho vbihají dve ve- slepě. U Apseuda na levé straně dvě ostia, liké, kontraktilní divertikule jaterní. U samečků naproti tomu roura zažívací organisována je normálně. – Nervstvo. U Apseudorsální aorta thorakální, pár laterálních da členitost nervstva dokonale zachována. arterií, 3 páry thorakálních arterií, pár ab-Za mozkem a jicnovými spojkami následuje oddíl podjícnový, na němž rozeznáváme ganglia pro mandibule, maxilly a nožky ku- prstenu vede arterie subneurální, na břisni sadlové. Pak jsou ganglia zřetelně párová, straně pod nervstvem po celé délce těla pro-

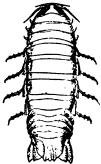

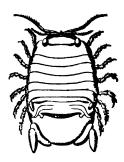

Č. 3974. Limnoria tene brans Leach, zvětš.

a to 7 hrudních a 6 abdominálních. Poslední abdominální pár splynul z několika. U Ta-nais dostavuje se již splývání jednotlivých párův. U s-ců pravých také zachováno jest bilaterární rozdvojení systému nervového; některé rody (Sphaeroma, Idothea, Glyptonotus) mají ústřední nervstvo stavěno podobně jako Apseudes, jinde však dostavuje se již splývání ganglií (hlavně okončin přiústních)

Č. 3975. Aega tridens Leach, zvětš.

Č. 3976. Sphaeroma serratum Fabr., zvèiš.

a redukce. U parasitických a redukovaných Tyto vyúsťují odděleně na posledním seg-Entoniscidu nalezame mimo mozek, ktery mente hrudnim (Asellus) nebo konči se spojest vždy zachován, dvě ganglia hrudní a lečnou rourou penisovou na basi abdomenu jedno velmi daleko pod srdcem ležící gang- (Oniscidi). Cymothoidy protandricky hermajedno velmi daleko pod srdcem ležící ganglion abdominální, kdežto u Bopyridů zachorodické, t. j. u nich napřed se vyvinují a
váno 7 ganglií hrudních. Ze smyslových orgánů jmenovati dlužno oči, typické složené
Vývoj dese v dutině zárodečné. Metasessilní oči arthrostrakové. Jednotlivá očka
morfosa různě komplikovaná, nejdokonalejší
nejsou přiliš nahloučena a počet jejich komplikovaná, nejdokonalejší nejsou příliš nahloučena a počet jejich ko- u *Tanais, Praniza* a Bopyridů. lisá (4 u Asella, 20 u Porcellia). Korneální S. žijí v moři i sladkých vodách (naše čočky jsou tu bikonvexní. — Soustava sladkovodní beruška *Asellus aquaticus* L.)

na pravé pouze jedno, ač v mládí obě vyvinuta. Ze srdce vychází 11 cev: 1 mediodominálních aort. Thorakální aorta tvoří před mozkem prsten objimající jícen, do ktercho

bihající. Z ni vycházejí větve do okončin. Mimo lakuny leží ve hrudi veliký, dvojitý sinus ventrálni, jenž v zadku stává se nepárovým. Z něho vychází pět párů cev vedoucich venosní krev do pleopodů fungujících jako žabry, odtud pak pět párů žil odvádí okysličenou krev do sinu peri-kardiálního, odkudž otvory (ostiemi) vchází do srdce. – Exkreční ú-stroje. Žláza tykadlová jest zakrnělá, žláza skořápečná dobře vyvinuta, skládá se z coelomového váčku, ampully, nefridia a z vývodu. Pohlaví až na

C. 3977. Cymuthoa oestrum L.

Cymothoidy oddělené. Sexuální dimorfismus někdy dosahuje nejvyššího stupně (Bopyridi). U samců tři varlata spojují se v zásobárnu chámovou, z niż vycházejí vývody.

C. 3978. Phryxus sameček, zvětš.

C. 3979. Phryxus pagui i Rathke, samička ze zpodu, zvětě.

i na suché zemi (naše berušky či svinky). Gilles, má 7493 obyv.; výroba porculánového cidae totálně endoparasit. (vnitřní cizopas- helny. nici). Přehled jejich soustavy: I. podřád

C. 3980. Tanais vitta-

kických vodách, Limnoria tenebrans, rozkousává dře- i jeskynicn); Bopyridae, panátů. Tělo samice deskovité, asymmetrické, bez očí.

tus, samička, světš. Sameček maličký se zřetelnými segmenty tělními a očima (Bopyrus na Palaemonu, Gyge na Gebii); Entoniscidae, endoparasiti velmi podivní (Cryptoniscus na Rhizocephalech, Entoniscus žije mezi srdcem a střevem jistých krabů). Oniscidae, berušky suchozemské (rody Ligia, Oniscus, Porcellio, Armadillo). II. podřád Anisopoda, mají tělo se šesti volnými P. Marie), dvorém, drží Leopold sv. p. Hensegmenty hrudními, ke stavbě hlavohrudi net. Opodál zámku miner. zřídlo. R. 1539 přispivá mimo segment kusadlových nožek Bohuslav Felix Hasišteinský z Lobkovic zai následující volný segment hrudní s mo-hu:nou nožkou klepítkovou. Zadek s dvojklanými nožkami plovacími. (Tanais s dvojitými samečky, Apseudes). - Literatura velmi obsáhlá, většinou práce speciální a drobné. Z autorů buďtež jmenováni: Sars, Dohrn, Bobretzky, Walz, Giard & Bonnier, Němec, Schöbel, Mayer P., Claus, M. Weber, Nussbaum, La Valette St. George, Leichmann a mnozí jiní. Thon.

Stejnorodost, rovnorodost (něm. *Eben*būrtigkeit), rovnost co do rodu mezi dvėma osobami nebo rodinami. Právní účinky s-i jeví se zvláště při manželství, srv. Mésalliance, Disparagium, Morganatické manželství.

Stejnorodý viz Homogenní a Hmota, j str. 387 a.

Stejnozoubek, bot., viz Leskea. **Stejska,** ve XIV. stol. Stajice, Stajec (Stutten), ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. indř. Hradec, fara Roseč; 26 d., 188 obyv. č.

Stejšť viz Stajiště.

Stekene, ves v belg. prov. Vych. Flandry,

Mnohé parasitují v různém stupni, Entonis- a hliněného nádobí, škrobu; koželužny a ci-

Stekenice (Stecknitz), říčka v okrese prus. Euisopoda. Mají 7 volných segmentů hrud- vlád. obvodu šlesvického, jenž má jméno po nich, s tolikéž páry nohou. Abdominální vévodství lauenburském. Pramení se na hran. notky změněny v dýchací lamelly, zadek meklenburských, teče směrem sev. a vlévá krátký. Čeledi: Cymothoidae s kousavými se 2 km nad Lubekem do ř. Travny, tvoříc nebo příssavnými orgány ústními. Žijí volně sev. čásť průplavu stekenického (Stecknebo ektoparasiticky na rybách v moři (rody nitrkanat), jenž v l. 1896—1900 byl přestavěn Cymothoa, Anilocra, Aega, a nazývá se průplavem labsko-travenským.

Serolis); Sphaeromidae se Tento průplav, spojující ř. Travnu s Labem, zkráceným tělem, žijí vol- je nejstarší z německých (1390-98, část. přeně. (Sphaeroma fossarum stavěn 1821—23); měl původně 17 zdymadel, v Pontinských bažinách, ale pouze pro lodi do 37.5 t, a plavba z Lauen-S. serratum v moři i bra- burka do Lubeka trvala plných 14 dní.

Steklnik viz Stekník. Stěklov (Стекловъ) Vladimir Andrejevěné stavby vodní); Prani- vič, fysik rus. (* 1863 v Niž. Novgorodě), stuqidae, jen pět volných seg-doval v Moskvě a na univ. charkovské, kde jest mentů hrudních (rod An-prof. mechaniky. Četné práce z oboru vyšší ceus); Idotheidae s dlouhým mathem., mechaniky, math. fysiky, hydrodytělem, v mofi (rod Idothea); namiky a j. uveřejnil v »Trudech« společno-Asellidae, poslední pár sti přírodozpytců, v »Math. sborníku«, v »Zápleopodů vidlicovitý (Asel-piskách charkovské univ. a j. publikacích lus aquaticus; cavaticus v odborných. Uvádime z nich: Sur le développement d'une fonction donnée suivant les foncrasiti v žaberní dutině gar- tions harmoniques (1898); Novyj slučaj dviženija taželago tverdago tela v židkosti (1896); Po povodu odnoj teoremy Kirchgofa (1897); Sur les problèmes fondamentaux de la physique mathématique (1899) a j. **Steknice** viz Stekenice.

Steknik, Steklnik (Steknitz, Stecknitz), ves v Cechách, hejtm. a okr. Zatec, fara Hradiště, pš Trnovany; 39 d., 7 obyv. č., 249 n. (1900), mlýn, chmelnice. Alodiální statek (19233 ha půdy) se zámkem (při něm kaple stavil S. ještě s jiným zbožím Václavu Bor-šovi, měštěnínu kadaňskému; r. 1595 král Rudolf odprodal S. Jiřímu Kaplířovi ze Sulevic; jeho potomek Alexander účastnil se odboje stavů čes., začež mu S. od král. komory zabrán a prodán hr. Janu z Aldringen, po něm tu seděl Jan Oldrich z Bissingen, od r. 1658 Lochnárové z Paliče, od r. 1681 Kulhánkové z Klaudenšteina, kteří zde vystavěli zámek, od r. 1796 Korbové z Weidenheimu.

Stekře, ves v Čechách. viz Štěkře. **Stela** (řec. στήλη), u Řeků sloup, hlavně sloup náhrobní, náhrobní kámen. Bývala opatřena nápisem, leckdy metrickým, jenž udával jméno mrtvého, jeho otce, někdy i rodiště, jméno umělce, jenž s-lu vytvořil; někdy podány byly zevrubnější zprávy o mrtvém a jeho životě. Zvyk, označovatí hrob s-lou, znám jest již době Homerově (Ilias Π , 447). Z doby mykénské zachovalo se několik stél, jež chová nyní nár. museum athénské; klassifikaci jejich podal W. Reichel (v » Éranos Vindobonensis«). Starší s-ly attické mají tvar vysokého, štíhlého pilíře, nahoru mírně se úžícího a tam bohatou palmettou ukončearrond. St.-Nicolas, při trati Moerbeke-St.-ného, jenž výborně byl vyplněn postavou

stojícího člověka. Mrtvý jest buď malován (s. Lyseova v národ, museu athénském, Kavvadias, Ilvard, L. čís. 30) nebo zobrazen plasticky, v reliefu (s. Aristiónova tamže, [viz vyobr. č. 335 v díle II., str. 715], Kavvadias, I., čís. 29). Když vzmáhal se zvyk zobrazovati na s-lách sedící ženy a celé skupiny bylo třeba vyzdobiti reliefem pouze menší pole s-ly a zbytek oživiti růžicemi a nápisem, nebo uchýliti se k širší formě desky, jež byla potom nahoře ukončena jakýmsi druhem štítu, k čemuž přistoupily později z příčin ryze formálních pilíře po stranách desky. Z toho vyvinula se forma pozdějších nádherných náhrobků, jež maji podobu ma-lého chrámu (aedicula). Zejména z doby Fei-diovy zachovalo se veliké množství stél nevyrovnatelné krásy. Nejčastěji zobrazena jest mrtvá sedící na kliné, manžel podává jí ruku, čímž není vyjádřeno loučení s mrtvou, nýbrž pozdrav, stisknutí ruky jest zde pro-jevem lásky a oddanosti, jež členy rodiny k sobě víže v životě a jíž ani smrt nedovede přervati. Jinde služka podává své paní skřínku se šperky nebo děcko, jinde dceruška držící v ruce míč vine se k matce, mrtvé dítě bývá zobrazeno s loutkou, ptákem, eféb s náčiním palaestrickým a u nohou jeho sedí otrok, bojovník zobrazen v plné akci válečné (náhrobek Dexileův před branou dipylskou), švec zobrazen s botou, někdy zobrazováno bývá více členů rodiny, leckdy i celá rodina. Po všech těchto s-lách rozlit jest neskonalý smutek, tím dojímavější, čím prostší jest způsob, jimž jest vyjádřen. Ke konci IV. stol. př. Kr. Démétrios Falérský učinil konec všemu luxu pohřebnímu, nařídiv, aby hroby byly pokrývány prostými deskami ležícími neb označovány úzkými sloupky atd. Nejkrásnější s-ly stojí posud na původním svém místě, na hřbitově před branou dipylskou v Athenách. Překrásnou sbírku stél má zejména národní museum athénské. Corpus náhrobních reliefů attických vydává z podnětu vídeňské akademie věd Alexander Conze (Die attischen Grabreliefs, Berl., 1890 sl., posud 12 sešitů). Srv. Brückner, Ornament u. Form der attischen Grabstelen (Štrasb., 1886); P. Gardner, Sculptured tombs of Hellas (Lond., 1897); Holwerda, Die attischen Gräber der Blüthezeit. Studien über die attischen Grabreliefs (Lejda, 1899).

Stelčeves, Stelčoves, Stehelčeves, ves v Čechách, hejtm. a okr. Kladno, fara Rapice, pš. Buštěhrad; 96 d., 1087 obyv. č. (1900), 3tř. šk., kam.-uhel. doly, cihelna, dva mlýny a akc. společnost pro středočeské

pivovary a sladovny. Stávala zde tvrz.

Stéle, řec., viz Stéla.

Stelis Ltr., rod cizopasných včel vyznačený tykadly a u obou pohlaví málo delšími hlavy, druhým poličkem loketním větším než první. Tělo je silné, křídla často tmavá, zadeček téměř válcovitý, s koncem i u samičky Indii; v Cechách známo 7 druhů. Kpk.

Stélka, bot., viz Tajnosnubné. Stélkaté rostliny viz Tajnosnubné. Stell., zkratek zoologický, jímž se ozna-čuje G. W. Steller.

Stella, lat., hvězda. S. maris, lat., hvězda mořská, název P. Marie.

Stella: 1) S., jméno malířské rodiny vlámské, původné van der Star, usazené ve sto-leti XVI. ve Francii. Vynikli z ní: 1) S. Jean † 1525 v Antverpách – † 1601 v Paříži), 2) jeho syn S. François (* 1563 v Me-chelnu — † 1605 v Lyoně). Maloval mnoho obrazů náboženských, jako: Kristus v hrobě (v chr. sv. Jana v Lyoně), Snětí s kříže (v klášteře coelestiánském t.) a j. — Téhož syn 3) S. Jacques (* 1596 v Lyoně — † 1657). Cestoval po Italii a po sedm let zdržoval se při dvoře velkov. toskánského Cosima II. Pak pracoval v Římě pod vedením Poussinovým po 11 let, potom v Paříži, kde dostalo se mu velikých poct. Byl dvorním malířem a zhotovil mnoho obrazů pro dvůr i chrámy pařížské. — Jeho bratr 4) S. François (* 1603 v Lyoně — † 1647) vzdělal se u svého bratra a také byl dv. malířem král. v Paříži. Maloval zejména několik obrazů pro oratoř královninu v zámku saint-germainském. Jeho sestra Magdalena provdala se v Lyone za zlatníka Bouzonneta a z manželství toho vyšlo několik dětí, jež vesměs přijaly jméno S., poněvadž byly vychovány u strýce Jacquesa S-ly. Byli to zejména: 5) Antoine Bouzonnet-S. (* 1637 v Lyoně — † 1682). Studoval pět let v Římě, pak r. 1664 vrátil se do Paříže, kdež se stal r. 1666 za obraz Hry pythijské členem akademie maliřské. Pak maloval nejvíce obrazy náboženské, z nichž většina je posud v kostelích pařížských. Jeho sestry, Claudine (1636—97), Françoise (1638-91) a Antoinette Bouzonnet-S.

(1641 - 76), prosluly vesměs v ryjectví.

2) della S. Paolo, stavitel a sochař ital. z doby renaissance, působil v Praze od r. 1538, srv. Čechy, str. 408a, Praha, str. 408a. 3) S., vlastně Esther Johnsonova, viz

Swift.

4) S., pseudonym E. A. Lewisové (viz

Lewis 3)

Stellaland [-lend], bývalá republika boerská v již. Africe, založená 6. srpna 1882 a zabírající čásť nynějšího distriktu vryburského v britském Bečuansku, částečně i záp. díl transvaalské osady, měřila celkem 15.500 km², ale pod nátlakem britské vlády byla 27. února 1884 zrušena a rozdělena na části svrchu uvedené.

Stellaria, ptačinec (něm. Sternmiere, vyobr. č. 3981.), rostl. rod čeledí ptačincovitých (Alsinaceae). Jsou to většinou větevnaté byliny s listy vstřícnými, celokrajnými a s vrcholíky listnatými. Kalich 5dílný. Plátky hluboce 2dilné. Tyčinek 10, řidčeji méne. Čnělky 3 (zřídka 2, 4, 5). Tobolka kulatá až elliptičná, přes polovici namnoze 6 stejnými dolů zakřiveným. Cizopasí u Megachile a Osmia. nedělenými chlopněmi pukající. S. nemorum Rozšířena jest v Evropě, Sev. Americe aVých. L., p. hajní, roste hojně v stinných lesích a u potoků lesních. Lodyha oblá, nahoře pýfitá a žlaznato-chlupatá, 3—6 dm vys. Listy aspoň dolní řapíkaté, podlouhle vejčité, zakončité, dolní trochu srdčité. Kališní listky lesklé, slabě pýřité, na kraji široce mázdřité. Plátky 2krát delší kalicha. Semenice (střední sloupek tobolky) prodloužená. S. media Vill. (Alsine m. L.), p. obecný n. žabinec (Vogelmiere) roste v zahradách, na polích, u cest, křovištích skoro všude. Lodyha s 1letým lejší 2krát delší kalicha. S. uliginosa Murr.,

C. 3981. Stellaria: 1. větevka květní, 2. květ a 3. jeho průřez.

kořenem, větevnatá, dolejškem n. celá položená, jednořadě chlupatá, bezžlazná. Listy vejčíté, krátce zakončité, dolejší kopistové. Stopky plodonosné, dolů sehnuté. Plátky zdéli kalicha, někdy žádné. Semenice velmi krátká. S. holostea L., p. velekvětý, roste roztroušeně v lesích a hájích, na kamenitých stráních porostlých křovím a lesem. Bylina travozelená, od dolejška trsnatě rozvětvená, dole křehká, s lodyhami vystoupavými, 4hranými, až 3 dm vys. Listy kopinaté, dlouze zakon-

listky bezžilné, blánovité; plátky 2krát jich delší. S. Frieseana Ser. (S. longifolia Fr.), p. Friesův, vyskytuje se na vlhkých lesních mistech, v rašelinných lesích v nejjiž. Če-chách a na Jeseníku. Má lodyhu mnoho-větevnatou, listy úzce čárkovito-kopinaté, listeny lysé, plátky zdéli kalicha, tobolky dolejší 2krát delší kalicha. S. uliginosa Murr., p. bažinný, vyskytuje se hojně, ale roztroušeně na místech pramenitých a bařinných. Bylina trochu dužnatá, nasivělá. Lodyha větvitá, položená n. vystoupavá, nahoře sympodiálně složená. Listy podlouhlé n. elliptično-kopinaté. Vrcholíky vidličnaté, pouze listenaté. Kalich 2krát delší koruny a zdéli tobolky. Semena drobně bradavičnatě vráskovatá. S. palustris Ehrh. (S. glauca With.), p. sivý, jest hojný, v příkopech a na bažínách lesních i lučních. Má lodyhu přímou, listy čárkovito-kopinaté, jakož i listeny ne-brvité, často nasivělé. Vrcholík několikrát vidličnatý, nejdolejší jeho větve často vycházejí z úžlabí vstřicných lupenů. Plátky skoro zkrát delší kalicha. Semena jako u předeš-lého. S. graminea L., p. travolistý, roste všeobecně na lukách, v houštích, na polích a mezích. Lodyha chabá, dolejškem polé-havá, jednoosá; větevky pod listenatým vrcholíkem konečným krátké. Listy čárkovité n. kopinaté, travozelené, někdy na zpodu brvité. Koruna málo delší kalicha. Semena kruhovitě svraskalá. Tyto měkké rostliny jsou příjemnou pící dobytku. Na žabinci, kterýž je v zahradách plevelem a kvete po celý rok, a zvláště na jeho pupenech pochutnávají si zpěvní ptáci, zejména chovaní v klecich.

Stellatae, oddělení rostlin čeledi Rubiaceae (v. t.), které zahrnuje vlastní rostliny mařinovité.

Stělleckij Nikolaj Semenovič, duch. spis. rus. (* 1862), vzdělal se v duch. akademii kijevské a vedle dissertace Brak u drevnich jevrejev (Kijev, 1892) a rozprav časop. vydal ještě o sobě: Stranstvujuščij ukrajinskij filosof Grigorij Savvič Skovoroda (t., 1894); Protoijerej A. A. Samborskij, zakonoučitělj imperatora Aleksandra I. (t., 1896); Sv. svjaščennomučenik i vsjeja Rossiji čudotvorec Makarij, pervyj mitropolit kijevski i galickij i jego vremja (Charkov, 1897).

Stellenbosch, hrabství v angl. osadě Kapské, hraničící bezprostředně s hrabstvími Kapské Město a False Bay, měří nyní 823 km² a má 12.698 obyv., z nichž 4352 bělochů, převahou Hollanďanů. Jet hl. město S., ležící vých. od Kapského Města z nejstarších měst kapských, byvši založeno r. 1684 uprostřed krajiny úrodné a hojně zvlažovaué. Má nyní 3462 obyv. a železniční spojení na vše strany.

šeně v lesích a hájích, na kamenitých stránich porostlých křovím a lesem. Bylina travozelená, od dolejška trsnatě rozvětvená, dole křehká, s lodyhami vystoupavými, 4hranými, až 3 dm vys. Listy kopinaté, dlouze zakon-

ské akademie a súčastnil se výpravy na Kamčatku, r. 1741 – 42 výpravy Beringovy k severozápadním břehům Ameriky. Navrátiv se pobyl jestě dvě léta na Kamčatce za příčinou studii a zemřel na zpáteční cesté v sibiř. Tumeni. Po jeho smrti vyšla ve spisech petrohr. akademie r. 1751 důležitá jeho rozprava De bestiis marinis (nem. v Halle 1753 pod tit. Ausführliche Beschreibung von sonderbaren Meertieren), v niž popisuje vymřelý nyni druh mořských živočichů R hyti na Stelleri (v. t.). Mimo to ve Frankfurtě vyšel r. 1774 jeho spis Beschreibung vom Lande Führer für die Stilfser-Joch-Routen (4. vyd. Kamtschatka a v 5. sv. Pallasových »Neue 1895). nordische Beiträge« vytisten r. 1793 Tagebuch seiner Reise aus dem Petripaulshafen in Kamtschatka bis an die westlichen Küsten von

Stellingen, ves v prus. vlád. obvodě šlesvickém, ckr. pinneberském, při trati Altona-Kaltenkirchen, oblibené výletní misto hamburské a altonské, má 5102 obyv. (1895).

Stellio, zool., viz Hardun.

Stellionatus (crimen stellionatus, od lat. stellio, ještěrka, jež pokládána u Římanů za vzor úskočnosti), v římském trestním práve podvod.

Stellwag von Carion Karl, okulista něm. (* 1823 v Langendorfé — † 1904 ve Vídni). Působil nejprve na Josefinu jako prof. očniho lékařství, po jeho zrušení pak na videňské universitě, vyniknuv řadou prací podrobných. Z jeho dél sluší uvésti Lehrbuch der praktischen Augenheilkunde (1862; 5. vyd. 1882 s dodatky z r. 1882 a 1886), dílo přeložené do ital., angl. a maď.

Stelmatopoda, zool., viz Mechovky,

Stelter Karl, básník něm. (* 1823 v Elberfeldu). Věnoval se obchodu a byl od r. 1838 prokuristou továrny na hedvábí, až r. 1882 uchýlil se do Wiesbadenu, kde žije posud. Jakožto básník S. náleži ke skupině t. zv. »wupperthaiských poetů«, kteří snažili se vzbuditi ideální smýšlení i při hmotných snahách člověčenstva pojímajíce při tom život svobodomyslně a nikoli škarohlidsky. Napsal: Gedichte (3. vyd. 1880); Die Braut der Kirche, lyr.-epická báseň (1858); Kompendium der schönen Kunste (1869); Kompass auf dem Meer des Lebens (5. vyd. 1891); Aus Geschichte und Sage, epické básně (2. vyd. 1882); Hohenzollernstrauss (1871); Novellen (1882); Neue Gedichte (1887); Nach sieben Jahrzehnten, basne (1893); Erlebnisse eines Achtzigjährigen (1903).

Stelvio viz Stelvský přesmyk.

Stelvský přesmyk (ital. Giogo n. Passo dello Stelvio, něm. Stilfser Joch), alpské sedlo prohýbající se mezi skupinou Ortlerskou a umbrailským massivem Rhaetských Alp, tvořicí rozvodí Adiže a Addy, na hranici italsko-tyrolské, prostředkuje spojení mezi tyrolským Wintschgau a ital. prov. Sondriem. cesta toho druhu v Alpách vůbec, zbudovaná rakouskou vládou v l. 1820-24 v délce Serbow potiocenje, jejíž rkp. se ztratil. Čný.

53 km. Vychází z tvrol. Spondinigu (885 m), miji osadu Stilfs (it. Stelvio) s 623 obyv., jde na Gomagoi (1273 m), kde se oddeluje cesta do údolí Suldenského a chráněna je pevnůstkou, pak vine se pies Trafoi (1548 m) v 44 zatačkách k Ferdinandshöhe, nejvyš-šímu místu přesmyku (2760 m). Odtud sestupuje 35 zatáčkami, pomocí galerií a tunnelů, do ital. Val di Braulio, prochází Wormskou sovtěskou a končí se v Bormiu (1225 m). O cestu tuto bylo vždy v l. 1848, 1859 a 1866 bojováno. Srv. Luksch, Illustrierter

Stelzengrün, ves v Cechách, hejtm. Falknov, okr. Loket, fara Dol. Chodov, pš. Chodov; 53 d., 474 obyv. n. (1900), 3tř. šk., hněd. doly, mlýn.

Stelzhamer Franz, básník něm. (* 1802 v Grosspiesenhamu v Hor. Rak. — † 1874). Pocházel z rodiny selské, studoval ve Vídni a Št. Hradci prava, byl pak vychovatelem a posleze hercem. Když však div. společnost jeho se rozešla, uchýlil se do svého rodiště a psal básně v dialektu hornorak., jež pak v Rakousích a Bavorsku recitoval. Hned první sbírka jeho básní Lieder in obderennscher Mundart (1837) měly úspěch; po nich pak následovaly 3 sv. povídek Prosa (1845); Neue Gedichte (1846); Heimgarten, povidky (1846, 2 sv.); Liebesgürtel, pisně psané hornoněmecky (2. vyd. Prešp., 1876); D'Ahnl, epická báseň (v hexametrech) psaná dialektem (1851 a 1855) a j. Souborné vydání jeho Gedichte vyšlo ve Štutgartě r. 1855. Po jeho smrti byly vydány práce Aus meiner Studienzeit (1875) a Die Dorfschule (1876); jeho Ausgewählte Dichtungen vydal Rosegger (1884, 4 sv.).

Stemma, řec., věnec; u Rimanů sluly tak malované čáry, spojující dole voskové masky

předků (viz Imagines 1), v atriu vystavené, tak že podle toho celý rodokmen byl jasný. (Plinius Nat. hist. 35, 2, 6, Seneca de benef. 3, 28, 2, Suet. Galba 2, Nero 37, Martialis 4, 40, 1.) Odtud s. tolik co rodokmen, rozrod, staroč. strom. — Stemmatografie,

tolik co genealogie, rodopis.

Stempel Kito (= Christian) Bjedrich (* ve W. Parcowě u Wojerec v prus. Hor. Luž. — † 2. dub. 1867), spis. dolnoluž., poslední srbský duchovní lubňovských Srbův. Studoval v Lipsku, kdež byl členem hornoluž. srbské kazatelské společnosti, načež se stal farářem v Malině v D. Luž. a později v Lubňově, kde † v 80. roce ve výslužbé. Překládal z Faedra (bajky) a Theokrita a psal i původní, mnohomluvné básně dolnolužické, které však, pokud se zachovaly a jsou tištěny, nemají ceny básnické. Tiskem vyšly Faedrusove basnicki (Budyšin, 1854), dále v »Łužičanu« ukázky z Theokrita (rkp. Theokritowe pastyrske pesenje z r. 1857 v knih. Matice srbské v Bud.) a z delší původní básně Te tři rychte třubale i zuk, gtos a rec. Kromě Přes sedlo vede nákladná silnice, nejvyšší toho zůstavil epickou báseň ve 12 zpěvech Pytanje za starym mjasecom, abo łużyskich

† 1832), byl pobočníkem hr. Richelieua a učastnil se jeho výprav. R. 1823 podal hr. M. S. Voroncovu návrhy na vykopávky starožitností v kraji novorossijském, načež zřízeno archaeol. museum v Oděsse (1825) a v Kerči (1826). Bohatá jeho sbírka mincí panovníků bosporských, chersonských, fanagorijských a j. získána byla pro Ermitáž v Petrohradě. V letech 1829-32 byl purkmistrem v Kerči. Z četných prací jeho uvádíme některé kapitoly v díle markýze de Castelnau: Essai sur l'histoire ancienne et moderne de la Nouvelle Russie (1820); Notice sur les médailles de Rhadameadis, roi inconnu du Bosphore Cimmerien, découvertes en Tauride en 1820 (Pat., 1822); Izslédovanija o méstopoloženiji drevnich grečeskich naselenij na beregach Ponta Jevksinskago meždu Tirasom i Borisfenom ... (Petr., 1826); Izvestija o drevnostach, najdennych v Oděssě v 1826 g. (t., 1827) a mn. j., jmenovitě úvah časopiseckých. S. nalezl proslulou vásu Kul-Obskou.

Stěna (fr. paroi, angl. partition, něm. Wand), vnější strana, povrch zdí, často též i celá zeď ohraničující prostor. Podle materialu, z kterého se zhotovují, rozeznáváme s-ny dřevěné, cihelné, kamenné a smíšené. S-ny dřevěné opět třídí se na prkenné, fošnové a srubové. S ny smíšené jsou: hrázděné a rabitzovské (nazvané podle berlín. zednického mistra z let 70tých XIX. stol.); tyto zhotoveny jsou z pletiva železného, jež vyplňuje se maltou (písek, vápno, sádra, kravské chlupy). Viz Dřevěné stavby, str. 2.

S. paseční, okraj porostu, stromoví okrajní vedle paseky.

Stěna v ohledu geografickém viz Hory, str. 645 a.

S. Bílá viz Bílá stěna.

S. Čertova viz Čertova stěna.

S. Jezerni viz Cechy, str. 17b.

S. Martinská viz Martinská stěna S-ny, název pásma hor Krkonošských mezi Polici a Broumovem v oněch místech, kde teče ř. Stěnava. O s-nách Abrš-pašských, Teplických a Polických viz Cechy str. 22 b sl.

Stěna, ruská osada v új. jampolském gub. podolské, s 3079 obyv. (1897). Dva mlýny. Pp.

Stenactis [stenak-], jinochmýr, rostl. rod čeledi složnokvětých (Compositae). S. annua Nees (Aster annuus L.), j. ročni (Marienblütiger Feinstrahl), roste na travnatých mistech, zřídka zdivočelý, pocházející asi z Ameriky. Lodyha 3-6 dm vys., nahoře chocholičnatě latnatá. Listy měkké, hrubě pilovité, dolení opak vejčité, hoření podlouhlé až kopinaté. Koruny krajní úzké, četné, bílé, lilákově naběhlé.

Stěnava (Steine). 1. přítok Nisy Kladské, 55 km dlouhý, viz Čechy, str. 88 a.

Stenay [st'né], m. a býv. pevnost v arrond. Montmédy ve fr. dep. Meuse, na pravém bř. Vstoupil do státních služeb bavorských a Mósy, při Východní dráze, má 2609, jako r. 1876 povolán do finanč. ministerstva, kdež

Stěmpkovskij (Стемиковскій) I v a n obec 4189 obyv. (1901), rozsáhlé železárny, Aleksějevič, archaeolog rus. (* 1789 — pily a přípravu chvalně známých maccaronů. Na poč. středověku slulo Sathanacum; sídlili tu občasně králové austrasijští a Dagobert II. byl tu pochován. Dne 1. září 1792 porazil tu

rak. generál Clerfayt Francouze.

Stenbook Magnus, hrabě, vojevůdce švéd. (* 1664 — † 1717). R. 1688 vstoupil do vojska nizozemského a bojoval pod markrabětem Ludvíkem Badenským proti Francouzům. R. 1697 přešel jako plukovník do armády švédské, vyznamenal se pod Karlem XII. u Narvy (1700) a účastnil se výpravy proti Augustu Saskému. R. 1706 jmenován byl gouverneurem ve Skáne. Po porážce Karla XII. u Poltavy král dánský Bedřich IV. vpadl do Skåne. S. měl za úkol chrániti zemi s vojskem chatrně oděným i vyzbrojeným, v pevnostech bez zásob. Nicméně osvědčil se tu měrou svrchovanou; povolal do zbraně obyvatelstvo a sesíliv se tak 16.000 sedláky, porazil Dány u Helsingborgu (1710), čímž je přinutil opustiti Švedsko. R. 1712 S. vtrhl do Německa, osvobodil obležený Stralsund a porazil Dány u Gadebusche (1712), vypudil je z Brém i Verdenu, spálil Altonu a přezimoval v Hol-štýnsku. Zde byl Dány, Rusy a Sasy obklí-čen, sevřen v pevnosti Töningen a donucen vzdáti se s celým svým vojskem (1713. Jako zajatec odvezen do Kodaně, kde zemřel. Srv. Mémoires concernant M. le comte de S. (1745); Liliesträle, Magnus S. och slaget rid Helsingborg (1890).

Stendal: 1) S., hl. m. prus. okresu t. jm., dřive hlavní město Staré marky, na lř. Uchtou, při tratích Berlin-S.-Hannover, Magdeburk-S.-Brémy a vedl. trati S.-Tangermunde prus. stát. drah, má 5 evang. kostelů, katol. chrám, synagogu, 2 staré brány, Rolandův sloup, pomniky archaeologa Winckelmanna a afr. cestovatele Nachtigala, narozeného v blizkém Eichstedtu, dále gymn., vyš. dívčí školu, sirotčinec a 20.075 obyv. větš. evang. Nejvice je vyvinut průmysl textilní, dále železářský, nádražní dílny na vagony, výroba škrobu, zlacených lišt; čilé trhy na dobytek a obilí. S. byl založen r. 1151 od Albrechta Medvěda a nadán městským právem magdeburským. Ve stol. XIII. byl v držení starší (stendalské) linie rodu Askanského, od kterež doby S. byl městem hanzovním, stoje v popředí měst Marky. Srv. Götze, Urkundliche Gesch. der Stadt S. (1873).

2) S., okres prus. vlád. obvodu magdeburského, má 897.92 km² a 73.564 obyv.

(1900), ve 4 městech, 101 obcích.

Stendhal [standal], pseudonym, viz Beyle. Překlady jeho románů do češt. jsou teprve z nejnovější doby: Červený a černý (přel. J. Vodák 1899, »Vzdělávací bibl.«, sv. 42); Parmský klášter kartusiánů (1905, román. příloha časop. »Slovo«). Srv. studii Jar. Vrchlického v »Osvětě« 1892, str. 146—154.

Stengel: 1) von S. Hermann, svob. pán, státní sekretář něm. (* 1837 ve Špýru). Vstoupil do státních služeb bavorských a

ven zástupcem Bavorska a Sasko-Meininska ve spolkové radě. R. 1897 jmenován státnim radou, r. 1903 státním sekretářem, potom zástupcem říšského kancléře ve správě finanční, jakož i pruským plnomocníkem ve spolkové radě. R. 1904 ujal se finanční reformy zákonem ze dne 14. květ. 1904, po něm zvaným. Napsal: Die Grundentlastung in Bayern (1872); Das bayrische Gesetz über die Erbschaftssteuer vom 18. August 1879 (1879); Das Reichs-Gerichtskostengesetz vom 18. Juni 1878 und das bayrische Gesetz über das Gebürrenwesen vom 18. Aug. 1879 (1879)

a Die Börsensteuer (1881).

2) von S. Karl, svob. pán, právník něm.
(* 1840). R. 1879 byl zemským radou ve Štrasburce, ale r. 1881 povolán za prof. správního práva na univ. do Vratislavi. R. 1890 přešel jakožto prof. veřejného práva do Virc-purku, r. 1895 do Mnichova, kdež působí posud jako prof. práva círk. a státního. Napsal: Die Organisation der preuss. Verwaltung nach den neuen Reformgesetzen (1884); Lehrbuch des deutschen Verwaltungsrechts (1886); Die staatsu. volkerrechtliche Stellung der deutschen Kolonien (1886); Die deutschen Schutzgebiete, ihre rechtliche Stellung, Verfassung u. Verwaltung (1889, 3. vyd. 1895); Rechtsverhältnisse der deutschen Schutzgebiete (1901); Die Verfas-sungsurkunde des Kon. Bayern etc. (1893); Das Staatsrecht des Kon, Preussen (1894). Byl také spoluvydavatelem díla »Wörterbuch des deutschen Verwaltungsrechts« (1890-93) a sam sestavil: Rechtsencyklopaedie zum Gebrauche für Forstmanner (1900) a Quellensammlung zum Verwaltungsrecht des deutschen Reiches (1902).

3) S. Edmund, romanista něm. (* 1845 v Halle n. S.), studoval v Bonnu, habilitoval se v Basileji (1880), povolán za řádného prof. do Marburku (1873) a do Greifswaldu (1896), kdež působí posud. Kromě neobyčejně horlivé činnosti časopisecké, původní, kritické a vydavatelské, publikoval: Codex manuscriptus Digbr 86 in Bibl. Bodleiana asservatus (Halle, 1871); Mitteilungen aus franz. Hand-schriften der Turiner Universitätsbibliothek (1873); Li romans de Durmart le Galois v 116. sv. >Bibl. des Liter. Vereins«, 1873); Die provenzalische Blumenlese der Chigiana (1878); Das altfranz. Rolandslied der Oxforder Handschrift in photographischer Wiedergabe u. in diplomatischem Abdruck (1878); Die beiden altesten provenzal. Grammatiken (1878); Private u. amtliche Beziehungen der Bruder Grimm qu Hessen (1886, 2 sv.); L'istoire de la destruction de Troye la grant par J. Milet, autograf. reprodukce vyd. z r. 1484 (1883); Chronolog, Verzeichnis franz, Grammatiken vom Ende des XIV. bis zum Ausgang des XVIII. Jahrh. (1890); kritické vydání Písné o Rolandu (sv. I. Lip., 1900); provençalské sbírky písní C florencké Laurentiany (t., 1899) a stfranc. básně Hervis von Metz (1903); Die altesten franz. Sprachdenkmäler, přesný Stenocarpus [-kar-] (t. j. úzkoplod otisk s bibliograf. a slovníkem (2. vyd., 1901); R. Br., rod rostlin střibřencovitých (Protea-

r. 1881 stal se minist. radou. R. 1884 ustano- | La première partie du chansonnier de Bernart Amoros (1902) a j. Závažná práce jest S-ova románská metrika v II. sv. Gröberova Grundrissu (1893). S. vydává: Ausgaben und Abhandlungen aus dem Gebiete der roman. Philologie« (1881 sl., přes 90 sv.), kdež ve sv. 84. jest vydán S em Gal en li restorés; založil s Monacim r. 1872 »Rivista di filologia romanza«. Dal podnět k sjezdům modernich filologův (1886) a propagoval škol-ství reálné a reformu školskou.

Stengles, osada v Čechách na pr. bř. Ohře, hejtm. a okr. Kadaň, fara Okúnov, pš.

Pernštejn; 14 d., 75 obyv. n. (1900).

Stenia (Σωσθένιον), stanice lodní na evropské straně Bosporu, proslavená již v pověsti o Argonautech, kteří prý okřídlené bytosti, jež jim poskytla pomoci proti barbarskému králi Amykovi, založili zde chrám a sochu. Zde, na nejužším místě průlivu, zbudován byl Dareiův most při výpravě proti Skythům. S počátku středověku byl zde cís. palác, jejž Bulhaři zkazili.

Stenice, pův. jm. Uherského Ostrohu

(v. t.).

Stěničník, bot., viz Iberis a Bifora. **Stenimachos** viz Stanimaka.

Stenio, pseud. Czesława Jankowského

(viz Czesław).

Steno Nicolaus, vlastně Niels Steensen, lékař dánský (* 1638 v Kodani – † 1686) Byl žákem Bartholinovým, zdržoval se delší dobu ve Francii a Florencii, kde přestoupil ke katolicismu, a r. 1672 byl povolán do Kodaně za prof. anatomie; ale již po dvou letech vrátil se do Florencie, neboť bylo mu pro odpadnutí od lutheránství snášetí mnoho ústrků. R. 1677 byl jmenován biskupem héliopolským a apošt. vikářem sev. Evropy, načež žil v Hannoveru na dvoře brunšv. vévody Jana Bedřicha. Po jeho smrti žil v Hamburce a konečně ve Zvěřině, odkud jeho mrtvola převezena do Florencie. Byl zdatným anatomem, kterýž mimo jiné objevil vývod žlázy příušné (parotis), jenž byl po něm nazván ductus S-nianus, a krom toho přispěl k podrobnějšímu poznání ústrojí slzného, svalstva, mozku a rodidel. Psal latinsky a část. francouzsky. O jeho významu v geologii viz Geologie, str. 25 a.

Stenobothrus Fisch, jest rod koniků z čel. Acridiidae, vyznačený temenními jam-kami svrchu ohraničenými, úzkými, podlouhle kosníkovitými, tykadly nitkovitými, jedinou příčnou brázdou na šíji přední a kýly postranními veskrze jdoucími. Náležejí sem četní drobní koníci, kteří na podzim oživují louky a lesní paseky a již mohou někdy škody na obilí způsobiti. Samičky snášejí podlouhlá vajíčka po 5-10 obalená dohromady hlinou nebo částicemi rostlinnými. Z 27 druhů evropských jest známo 13 z Čech. Důležitější jsou: S. lineatus Pr., apricarius L., siridulus L., r. sipes Zett, bicolor Charp., biguttulus L., dorsatus Zett., parallelus Zett.

ceae) z podčel. měchýříkoplodých Follicula- ce). Přičiny s. nejsou posud zcela jasné. Nejres), obsahující kře nejlysejší, listů střídavých, celokrajných a okolíků stopkatých, bez zákrovu, úžlabičkových n. konečných. Žluté květy mají 4listé, jednostrané okvětí, 4 tyčínky ponořené do poddutých plátků okvětních a stopkatý 1pouzdrý semeník s mno-hymi 2řadými vajíčky blíže vrcholu pouzdra. Čnělka jest nitkovitá, prchavá a blizna okrouhla, šikmá. Cárkovitý měchýřík obsahuje semena protažená u zpodiny v pavu-činné křídlo. S. roste ve vých, krajinách Nového Hollandu a v Nové Kaledonii. Déd.

Stenocephalus Schn., zool., viz Gregariny, str. 453b.

Stenograf, z řec., těsnopisec. — Stenografický, těsnopisný. – Stenografie viz Těsnopis; srv. též Čechy, str. 353 sl., Geometrické soustavy a Grafické soustavy.

Stenogramm, z řec., jakýkoli spis nebo zápis psaný stenograficky čili těsnopisně.

Stenochorie, z řec., zúženi, zejména slzovodu.

Stenochromie, z řec., mnohobarevný tisk na způsob mosaikového tisku lithografického, záležející v tom, že barva k účelu tomu v různých tónech zvlášť vyrobená uleje se v tenké plotny, z nichż po ztuhnutí vyřezávají se kousky potfebného tvaru podle toho, jak která barva na originále k reprodukci určeném jest zastoupena. Barevné části sestavují se pak k celkovému obrazu do jedné plotny, načež tisk provádí se na lisu zvlášť k tomu účelu sestrojeném: na plotnu z části barev sestavenou položí se papír z čistých bavlněných hadrů a pomocí zinkové plotny, přes niž v drážkách válce se pohybují, tlakem dosáhne se otisku. Poněvadž barvy při s ii užívané zůstávají i po ztuhnutí vlhké, není třeba po otisku je vlhčiti a s jedné plotny možno až 1000 výtiskův dosíci. První, kdo s-ii se zabýval a k slušným výsledkům dospěl, byl Jos. Liepmann v Berlině r. 1842, že však reprodukce tato se neudržela, svědči o její neupotřebitelnosti v praxi. V Anglii J. M. Johnson způsobem podobným reprodukoval mapy a čalouny a to dosti dovedně; zdařilé pokusy činili tež Jul. Greth (t. zv. grethostenochromie) v Charlottenburce a O: Radde v Hamburce. V naší době tisku takového se neužívá.

Stenokardie, z řec., také angina pectoris zvaná, je zvláštní prudká bolest v krajině srdeční, v záchvatech se vyskytující a spojená s nevýslovnou úzkostí, tak že se člověku zdá, jakoby poslední chvilka jeho nad-cházela. Někdy bolest obmezuje se jenom na obvod u srdce, jindy však bolesti sahají také do končin okolních, zvláště do levé paže. Nejčastěji záchvaty překvapují člověka zdánlivě bez jakékoli příčiny, na př. za klidné procházky, zprvu bývají krátké, chvilkové, několik minut trvající a řídké, mohou však se množiti, stupňovati a prodlužovati až na několik hodin, při čemž v záchvatě může nastati i náhlá smrť (případ t. zv. srdeční mrtvi- pidae.

častěji se uváději choroby srdeční, zvl. kornatění cev srdečních, záněty nervstva srdečního, pak zvýšená tělesná námaha, na př. namáhavé stoupání do schodů, neb úsilná chůze proti větru, výstřednosti in Baccho et in Venere, nemírné kouření a pití silných čajův i kávy, duševní rozčilování, poruchy v nervové soustavě vůbec a j. v. Podle toho rozeznává se s. pravá od nepravé čili tak zv. pscudoanginy a řídí se i pro-gnosa, kteráž sice vždy je velmi vážná, ale nikoli beznadějná, ježto ve mnohých přípa-dech po vhodné životosprávě může nastati i plné vyléčení. Určování takové diaety a léčení, kteréž v podstatě záleží v podávání utišujících léků (narkotik), může se státi jen po dokonalém vyšetření lékařském a za vedení lékařského. (Srv. také Asthma).

Stenokefalie, z řec., úzkolebost; srv. Dolichokefalie, Brachykefalie a Anthropologie, str. 442a.

Stenonianus duotus, vývod Stenonův, viz Steno, Přiušnice a srv. Slinné žláz v.

Stenophragma, chudina, chudobinka, rostl. rod čeledi křížatých (Cruciferae). Vyznačuje se 2 žlázkami, po jedné pod každou z obou krátkých tyčinek n. na jejím místě. Šešule čárkovitá, 2krát širší než přihrádka, s chlopněmi člunkovitě vydutými, úzkými, na hřbetě zoblenými, bezkýlnými, slabě žilnými. S. Thalianum Celak. (Arabis Thaliana L.), ch. rolní, roste na písečných úhorech, trávnicich, průhonech, mezich, návrších a kvete na jaře a na podzim. Lodyha 1 (n. více) 8-30 cm vys., z jedné rosetky zpodních listů, nasivělá, chudolistá, dole odstále srstnatá. Listy brvité a roztroušenými vidličnými chlupy posázené; přízemní řapíkaté, kopisťovité, vej-čité až podlouhle kopinaté, lodyžní menší, čárkovito-kopinaté; ke zpodu zúženě přiședle. Kor. plátky male, úzce klinovité, bile. Šešule daleko odstálé, řídké, málo delší stopek nitkovitých. Od Arabis liší se plodem a semeny.

Stenopleura, zool., viz Rudisti, str. 65 a

Stenops, zool., viz Loriové.

Stenopteryx Leoch., ptakotrudka, rod puporodek těla jako všechny příbuzné plochého, tuhého, opatřeného křídly úzkými, zahrocenými; očka jednoduchá jsou vyvinuta. Jediný druh S. hirundinis L. jest světle hnědý s černými drápky a 4-5 mm dlouhý. Cizopasí hojně na vlaštovkách a mladých rorejsech, které velmi moří. Opouští však svéhohostitele, jakmile byl tento zdechl. Kpk.

Stenosa (z řec. stenosis), v lék. je zúžení rourovitých ústrojů v těle, na př. průdušnice, jícnu, pásma střevového, cevy, zvl. ústí žilných a tepnových v srdci, tak že tudy proudění přirozeného obsahu je stíženo anebo vůbec znemožněno. S. vzniká nejčastěji následkem rozmanitých zánětů, po připadě i po leptání.

Stenostoma, zool.: 1) S. viz Typhlo-

vodních (viz tab. Ploštěnky, obr. 3. a 4.), všeobecně rozšířený v tůních po celém světě, jakož i ve studních a vodách hlubinných. Vyznačen jest dvěma vířivými jamkami na čelním laloku, jež souvisí s mozkovou uzlinou, na jejíchž zpodních lalocích objevují se oči jako věneček ostřelomných tělisek neb jako jednoduchá tělíska bez pigmentového pohárku. Níže jest otvor ústní vedoucí do jednoduchého jícnu žlázami pokrytého; zažívací roura vakovitá vyložena jest epithetem vířivým. Ústrojí vyměšovací jako dvojité trubice středem těla se táhnoucí, z nichž silnější vy-úsťuje na zpodní špičce tělní, kdežto druhá se větví v jemnější kanálky na hřbetní straně. V době letní rozmnožuje se nepohlavně dělením (Vejdovský, Keller, Child) a bývá až 8 zóoidů pohromadě (5-6 mm dl.). V srp. a září objevují se ústrojí pohlavní, a to jedno varle s vývodem v krajině jicnové (Vejdov-ský, Zabussov), kdežto vaječník jednoduchý zakládá se později v středu těla, kdež se také vytvořuje vajičko s bílou, jemnou skořápkou, jež bývá položeno při smrti zvířete na podzim (Sekera). Celá řada druhů tohoto rodu není ještě kriticky srovnána, ježto ne-byly popsány ústroje pohlavní. V Čechách zjištěny posud bezpečně 4 druhy (S. unicolor, leucops, fasciatum, agile). Rod tento jest základem nejníže ustrojené, ale velmi důležité čeledi Stenostomidae mezi rovnostřevnými ploštěnkami sladkovodními a náleží sem ještě všeobecně rozšířený rod Catenula (viz tab. Ploštěnky, obr. 2.), polohou ústrojů pohl. odchylný a se statocystou na předním laloku, jakož i řídký, příživně řijící Řhynchoscolex. Srv. L. Graff, Monographie d. Turb.
(1882); Vejdovský, Thierische Organismen
der Brunnenwässer in Prag (1883); Sekera,
t. jm. Má tělo protáhlé, u předu rozšířeně O čeledi Stenostomidae (1888); Keller, Un-geschlechtliche Fortpflanzung d. Turb. (1894); Zabussov, Ueber das männliche Organ bei Stenostoma (1896); Child, Studies on Regulation in Stenostoma (1902-03); Sekera, Erneute Untersuchungen über die Geschlechtsverhältnisse der Stenost. (1903).

v krajině pysků a jich sousedství, jež měly v zápětí značnější ztrátu tkaně zhojivší se jízvou. S. vadí v řeči a mnohdy je tak značná, že i výživu obmezuje. V případech takových a též z příčin kosmetických odstraňuje se operativně; vodítkem je tu normální stav úst. Stěrbina ústní rozšíří se do žádaného rozsahu jedním nebo dvěma řezy ve směru vodorovném od koutků, načež sešije se kůže se sliznicí v žádoucím tvaru vykrojenou, aby po zhojení zbyl obrys pysku utvo-

řený co nejvěrněji podle přírody. Pnrk. Stenotachygrafie, z řec., A. Lehmannova soustava těsnopisná (viz Těsnopis).

2) S., těsnoústka, rod ploštěnek sladko-|legrafování značek těsnopisných neb jiných smluvených. Skládá se ze stroje podobného psacímu s klaviaturou, jímž možno značky ty vysílati telegraficky. Každá klávesa spojena jest s místní batterií elektrickou tak, že póly se střídají. Použito jest dvojí batterie a jejich druhý pól spojen jest se zemí. Od kláves vedou dráty k rozváděcí desce, na níž v kruhu umístěno tolik doteků elektricky vodivých, kolik kláves má klaviatura. Po nich smýká se otáčející se kartáček a zavádí při dotyku s nimi elektrické spojení se stanicí přijímací. Tato má podobnou desku rozváděcí s otáčejícím se kartáčkem. Doteky této desky spojeny jsou s relaisy. Kolik doteků, tolik relais. Kartáček musí míti pohyb přesně soudobý s kartáčkem ve stanici vysílací. Každá klávesa ve stanici vysílaci má svůj určitý dotek a své relais ve stanici přijímací. Stisknutím jejím zavede se proud elektrický, jenž v okamžiku, kdy kartáček dotkne se doteku ji odpovidajícího, přejde do stanice přijímací, ale tam týmž časem druhý kartáček dotkl se druhého doteku ji odpovidajícího, tím uvede se v činnost relais k ní patřící, toto zapne místní batterie a způsobí vytisknutí značky na odvinující se papír. Přístrojem tímto podařilo se telegrafovati 12.000 a vice slov za hodinu,

Stěnování č. **stěnové dobývání** viz Hornictví, str. 598 b.

Stensdorfer ze Stensdorfu viz Štens-

Stentando, ital., označení hudebního přednesu, zdrželivě, váhavě. — Stentato, tolik co ritenuto, ale ještě k tomu namá-

v nálevku, vzadu prodloužené v stonek, metabolické, volné nebo připevněné k různým předmětům. Je-li připevněné, tedy na onom konci, jimž pevně tkví a jenž se zove noha, vystupuje ven nahé endoplasma ve formě pseudopodií. Peristom jest plochý, s okra-jem na břišní straně ohnutým. Otvor ústní Stenostomie, z řec., zúžení otvoru jest excentrický, jádro (makronucleus) růženústního, může býti vrozená nebo získaná. Tato vyskytuje se častěji a povstává buďto po zhojení vředů neb zranění (spálenině) na hřbetě, isou hmatacími. U S-a jsou přitomny myonemy (svalová vlákenka), příčně pruhované, opatřené jemnými, podělnými, mezi nimi probíhajícími kanálky. Množi se dělením příčním. Při tom růženec jádrový splyne a zkrátí se, až zkulatí; později se rozšíří podkovovite a posléze se zase rozdělí v růženec, jehož jednotlivé články jsou mezi sebou spojeny jemnými commissurami. Prostřední z těchto commissur makronuclea se prodlouží a zúží tak, až se přeškrtí. Jak se při dělení chovají mikronuclei, jichž jest značné množství, není známo; ale pravdépodobně dělí se mitoticky. S. jest (Fr. Lillie) obdařen značnou mohutnosti regeneračni. Stenotelegraf, z řec., tiskací telegraf Kousiček jeho těla velikosti 80 µ jest schosestrojený r. 1853 Cassagnesem v Paříži k te- pen regenerovati (samozřejmo, že v něm musí

býti aspoň kousíček jádra). Zvláštností u S-a | 1851, 5 sv.); Urkunden zur Gesch. des Bistums jest často přiházející se totální atrofie vý-živných organell a opět nové jich tvoření. Pochod jest tu podobný jako při množení, rovněž jádro chová se podobně jako při dělení. S. je z největších nálevníků a žije v sladkých i slaných vodách. S. polymorphus Ehrbg. je zelený nebo bezbarvý. Jádro má zřetelné, formy růžencovité, jest 1 mm dlouhý. Děli se přičně; encystuje se. Žije v Evropě i Americe v stojatých neb zvolna tekoucích vodách ve velikých množstvích. S. coeruleus Ehrbg. je modrý, hojný ve vodě stojaté. S. Roeselii Ehrbg. jest bezbarvý a má jádro nečlánkované, jest upevněný a má rosolovitou rourku. Rovněž hojný ve vodách stojatých. MBbr.

Stentor, hlasatel Řeků před Troji, vynikaje mohutným hlasem pustil se prý s Hermem v závod v hlasitém vyvolávání, při čemž zahynul; odtud u Řeků hlas S-torův brán příslovečně.

Stentsch-Rozbierski, pseudonym Karla Estreichera (v. t. 3).

Stenus Latr., úženec, rod drabčíků z podčel. t. jm., těla velmi úzkého s velikou hlavou s očima velikýma, vejčitýma, silně vykulenýma; za nimi jest hlava krčkovitě zúžena. Štít jest značně užší než krátké krovky a strany zadečku jsou téměř rovnoběžné. Velmi četné druhy tohoto rodu rozšířeny jsou po všech dilech světa a zdržují se většinou na březích vod nebo pod listím a mechem. S. aterrimus Er. žije u mravenců.

Stěny v horopise českém viz Stěna. Stenyklaros, starověké město řec. v Messénii, kdesi v horní rovině země, která podle něho zvána byla rovinou Stenyklárskou. Bývalo sídlem vládců z rodu Aipytovcův, kteří později pokládáni za nástupce smyšleného dórského výbojce Kresfonta (v. t.). Pšk.

Stenzel: 1) S. Gustav Adolf Harald, historik něm. (* 1792 v Srbišti — † 2. led. 1854). Válka za svobodu Německa vytrhla ho na čas ze studií theol. a historických v Lipsku. S. vstoupil r. 1813 dobrovolně do vojska, stal se důstojníkem, při útoku na Sehstädt u Rendsburka byl poraněn a po vyhojení propuštěn z armády. R. 1815 dosahl hodnosti doktora filosofie a habilitoval se pro dějepis v Lipsku. R. 1820 byl povolán za mimoř. prof. do Vratislavě a r. 1827 jmenován tamže prof. řádným. R. 1821 byl jmenován též archivářem slezského zem. archivu. R. 1848 byl poslancem ve Frankfurte, kde působil pro »Kleindeutschland«. Hlavní dila: Gesch. Deutschlands unter den frankischen sbirce Heeren-Ukertově: Gesch. der europ.

Breslau im Mittelalter (1845). Založil tež r. 1845 spolek pro slezský dějepis a starožitnosti. Srv. K. Stenzel, G. A. H. S-s Leben (1896); Markgraf v »Zeit. f. Gesch. u. Altertum Schlesiens XXVI.

2) S. Alfred, vojenský spisovatel něm. 1832 ve Vratislavi). Do r. 1860 byl činný v námořnictvu obchodním, potom studoval v l. 1860-62 v Gotinkách a Berlíně mathematiku a astronomii a r. 1862 vstoupil do pruských vojen. služeb námořních. R. 1864 učastnil se bitvy u Jasmundu a r. 1866 způ-sobil kapitulaci Emdenu. V l. 1870—71 byl náčelníkem štábu loďstva německého v Sev. moři. Potom postupoval, jsa činný v různých oborech služby námořní, až na kapitána a r. 1887 vystoupil; byl pak učitelem dějin námořních vojen na námořní akademii v Kielu. Mimo četné rozpravy v listech odborných vydal: Ueber Kriegführung zur See, eine strategische Studie (1889); Der neue Seehafen bei Cuxhaven (1890); Helgoland und die deutsche Flotte (1891); Die deutsche Flotte u. der Reichstag (1892); Der kurzeste Weg nach Konstantinopel, Ein Beispiel für das Zusammenwirken von Flotte und Heer (1894); Die Flotte der Nordstaaten im Secessionskriege (1894) a j.

Stenzler Adolf Friedrich, sanskrtista něm. (* 1807 – † 1887), stud. v l. 1826 – 29 v Greifswaldě, Berlíně a Bonně. Dosáhnuv r. 1829 doktorátu, studoval dále v Paříži a byl nějaký čas zaměstnán v Londýně v knihovně East India House. R. 1833 stal se prof. na univ. ve Vratislavi. Nejzáslužnější jeho práce jsou vydání některých památek staroind., obyčejně s překlady: Raghuvansa, Kálidásae carmen (Lond., 1832); Kumára-Sambhava, Kál. carm. (t., 1838); Mrcchakatiká (Bonn, 1847); Yájnavalkya's Gesetzbuch (Berl., 1849); Ind. Hausregeln (Lip., 1864-86, v »Abhandl. f. d. Kunde des Morgenlandes«); Megha dûta der Wo'kenbote (Vrat., 1834) a j. Mimo to vy-dal Elementarbuch der Sanskrit-Spr. (t., 1868, 7. vyd. Mnich., 1902).

Step (z rus. степь, nem. Steppe) je nazev ustálený v zeměpise pro krajinu rovinatou nebo mírně zvlněnou, obyčejně porostlou travou nebo nízkým křovím. Liší se ve mnohé příčině od poušíč, třeba je často pouze je-jím předchůdcem. Hlavní známky s-í jsou: slabý poměrně porost půdy, naprostý nedostatek stromovi, dále občasné úplné usýchání vegetace za horkého léta, s čímž souvisí dvojí doba odpočinku v zimě a v létě, neschop-nost s-í k účelům zemědělským pro nedo-statek pravidelné vláhy a jednotvárnost rost-Kaisern (1827); Gesch. des preuss. Staates (ve linných druhův. I možno mluviti o rázu stepním po stránce botanické, zoologické a Staaten, 1830-54, 5 sv.; přerušeno smrtí anthropogeografické, který však nemusi se autorovou a sahá do konce sedmileté války); obmezovati pouze na roviny, nýbrž může se Gesch. Schlesiens, I. díl do r. 1355 (1853). vztahovati i na svahy hor a stráně pahor-Vydal: Urkundensammlung zur Geschichte des köv. Ale mistní podmínky, jako nestejné Ursprungs der Städte und der Einjührung u. množství vláhy, poloha a povrch krajiny, ja-Verbreitung der deutschen Kolonisten u. Rechte kost půdy i geologická minulost, zvláště in Schlesien und Oberlausitz (s Tschoppem, v dobách posledních (naplaveniny, nánosy, 1832); Scriptores rerum Silesiacarum (1835 až spraš a pod.), mají vliv na odlišný ráz s-i

v jednotlivých končinách světa. Kdežto jméno | podléhajíc místním poměrům. Ve stepní s-i, platné původně pro jižní Rus, přikládá fauně převládají svým počtem ssavci, a to se krajinám ve střední Asii, v Mongolsku a z větších hlavně druhy takové, jež snadno částečně v již. Sibiři, na Íránu, v Syrii a překonávají veliké vzdálenosti, aby spíše se krajinám ve střední Asii, v Mongolsku a částečně v již. Sibiři, na Íránu, v Syrii a v sev., vých. i jižní Africe, slují s-i v Sev. Americe prairie a savanny, v Již. Americe pampy a campos, ve Francii landes, v Německu Heide, v Uhrách puszty. Uve-dené rozdíly pak nás vedou k bližšímu označení rázu s-í, tak že možno mluviti o s-ích solných (na př. kolem Kaspického moře), jejichž půda je prosycena solí a které vedle s-i kamenitých a písčitých jsou přecho-dem ku pravým pouštím; dále s-i křovi-naté, porostlé křovím, jako trnitá s. patagonská, charapals v Mexiku a Texasu, kdežto austral. s-i pokrývá neproniknutelný scrub; značné rozlohy v Italii zabírají vonné a trnité macchie, monte bajo ve Španělsku a xe-rovuni v Řecku. Misty přecházejí pak s-i znenáhla v lesnaté krajiny, jako v již. Uralu, nebo galeriové lesy ve střední a vých. Africe, nebo llanos a campos cerrados v Již. Americe.

ako s-i vytvořily si svůj odlišný ráz ve květeně i zvířeně, tak působily i na člověka. Nehodice se z valné části k zemědělství, nutí člověka k životu pastýřskému, kočovnému. I když s. někde je vzdělána, nedostatek vláhy vadí většímu rozvoji rolnictví. Drsný život, občasná bída činí obyvatele s-í podnikavějším, výbojnějším. Proto ze s-i vyšli nejmocnější a nejstrašnější dobyvatelé a podmanitelé i kulturních říší, jako Mandžuové v Číně, turecké kmeny v Persii, Arabové v Egyptě a sev. Africe, Fulbeové v záp. Africe, Mongolové na Rusi, Hunové, Avaři, Maďaři a konečně Turci ve střední a jv. Evropě, ba v jistém smyslu i Rusové (pomocí kozáků, obyvatelů s-i). Naopak zaše s. byla útočištěm svobodných a podnikavých uprchlíků ruských nebo nezávislých Araukanů v Jižní

Americe a p.

Různý ráz půdy s-i a odlišné klimatické poměry mají rozhodný vliv na k větenu, tak že není všude stejná. Mimo to některé části s-i jsou přechodem v kraje lesnaté, některé v pravé pouště. Hlavními však společnými biologickými znaky stepní flory jsou chranidla proti přílišnému vypařování vnitřní vláhy, a to je buď kožnatý neb srstnatý povrch větví a listů, kterých bývá obyčejně málo, za to více trní, jež zároveň je rostli-nám ochranou proti zvěři, jako je v s-i africké hojný Astragalus, Alhagi camelorum, Retama, Acacia, v asijské sulkhir (Agriophyllum gobicum). Jiné druhy mají své dužnaté částky kryty kožnatým povrchem a uchovaly ve své tkani zásobu vláhy, jako je přes 1200 druhů kaktusů ve s-ích amerických, jihoafrická skupina Mesembryanthem, anebo pokryty jsou vrstvou pryskyfice, jako Xanthorrhoea v Australii. Mnohé pak opatřeny jsou silnými dlouhými kořeny pro snadnější sbírání vláhy nebo hlizami, jako na př. Testidunaria elephantipes jihoafrická.

skrovnou výživu si našli, jako na př. kopytníci, anebo pouze menší druhy, jako hlodavci; podobně i u ptáků převládají běžci nebo kuroviti (namnoze barvou svou připodobení barvě s. i), méně jest plazů. Množství závisí na bohatství rostlinném, skýtajícím výživu býložravcům, kteří opět jsou kořistí dravců. Tak na s-ich stř. a již. Afriky žijí žirafy (Camelopardalis giraffa), zebra (Equus rebra), četné druhy antilop; na s-ích asij-ských džiggetaj (E. hemionus), několik druhů gazel (zvl. Gazella picticauda) a sajka (Saiga tartarica). V Sev. Americe nyni skoro vyhubený bison a vidloroh (Antilocapra americana). Zvláště pak hojně zastoupení jsou ve s-ích hlodavci, jako v již. Rusku četný bobák (Arctomys bobac), dále syslové, zající, lumik, slepec (Spalax typhlus), četné druhy hrabosů, v prairiich je typický psoun (Cynomis) a skokan (Jaculus), jihoamer. pampam mara (Dolichotis), vedle rázovitých pásovců. Z dravců hojně zastoupení jsou nejvíce psovití, bahenní rys, irbis a j. Z ptactva jsou s-im typickými: pštrosi v Africe, nandu (Rhea) v Již. Americe a emu (Dromaeus) v Australii; dále dropi, stepokur kirgízský (Syrrhaptes paradoxus), rod Pterocles, četní skřivaní, zvl. skř. černý (Melanocorypha tatarica) a sojky pouštní (*Podocinae*). Svět plazů má své zástupce v četných varanech, dále v rodech Lacertid, Agamid a Scincid, vedle hojných druhů zmijí.

Literatura. A. v. Humboldt, Ueber die Steppen und Wüsten (v » Ansichten der Natur«); Nehring, Ueber Tundren und Steppen der Jetzt- und Vorzeit (1890); Berthault, Les

Prairies (1896).

Stěpan (Степанъ), rus. jm. os., Stěpán. Stěpaň (Степань), městečko v új. rovenském gub. volynské, na lev. břehu ř. Goryně, 5689 obyv., 3 pravosl. chrámy, katol. kostel, synagoga, 3 židov. modlitebny, chudobinec, 9 výroč. trhů, konečná stanice Stěpanské železnice, vedoucí k závodům společnosti technického zpracování lesních produktův. Značný obchod prkny, parní píla, par-ketárna, mechanické truhlářské dílny atd. Závody zaměstnávají na 250 dělníkův, opatřených pozemky; jest při nich též nemoc-nice. Výrobky vyvážejí se hlavně do Varšavy, Kijeva, Oděssy atd. Ve stol. XIII. městečko bylo sidlem údělných knížat z rodu sv. Vladi-míra a v XV.—XVI. stol. náleželo knížatům Ostrožským, kteří vystavěli zde rozsáhlý ka-menný zámek. V XVII. stol. byl zde klášter, v němž nalézali útočiště zadunajští a zakarpatští biskupové. Ze zámku zbyly zřiceniny s rozsáhlými podzemními sklepeními, v nichž obyvatelé nalézali útočiště za vpádů Tatarův a kozákův.

Stěpanoy (Степанцы), rus. město v új. nantipes jihoafrická. Podobně ani zvířena není všude stejná, V S-cích je 31 továren a závodů (cukrovar

Stěpanov (Степановъ): 1) S. Aleksandr Petrovič, spis. ruský (* 1781 — † 1837). Odbyv kurs v mosk. universitním pensioně, účastnil se italské výpravy Suvorova. V letech 1812—14 pracoval pod senátorem Ka-verinem, jemuž uloženo zásobování vojska a pak uspořádání gubernií zpustošených nepřítelem. Později byl prokurorem v Kaluze, od r. 1822 jenisejským gubernátorem. Často ob-jižděl gubernii a podával o svých cestách po-drobné zprávy, jež obrátily na něho zvláštní pozornost Mikuláše I. Založil osady pro vypovězence, zřídil obilní sklady, celou řadu škol a j. instituce. Na sklonku života byl krátký čas gubernátorem v Saratově. V »Jenisejském Almanachu« (1826) uveřejnil Po-jézdku v kitajskij gorod Majmačin. R. 1835 vydal pozoruhodné Statističeskoje opisanije Jenisejskoj guberniji a román Postojalyj dvor, jímž nabyl velikého jména. Od r. 1835 uveřejňoval v Bibl. dlja čtěnija řadu povídek a jiných belletr. prací. Po smrti S-a vyšly (1838) jeho Pověsti i putěšestvije v Majmačin. Srv. Družinin (v VII. sv. sebr. spisův), Al. Petrovič S.

2) S. Tichon Fedorovič, polit. oekonom rus. (* 1795 — † 1847). Vystudovav na univ. charkovské, stal se r. 1824 magistrem polit. historie a statistiky za spis O političeskom ravnovésiji. R. 1832 byl jmenován mimoř. professorem nár. hospodářství na chark. universitě. Vedle velikého počtu statí obsahu filosofického a politicko-oekonomického, uveřejněných v periodických listech na konci dvacátých a v třicátých letech XIX. stol. (»Zurnal Min. Nar. Prosv.«, »Litěraturnaja Gazeta«, »Syn Otěčestva« a j.) pochází od něho Vstupitěljnaja lekcija političeskoj ekonomiji (1837) a Zapiski o političeskoj ekonomiji

(sv. I. a II., 1844—48).

3) S. Petr Aleksándrovič, generál pě-choty a spis. rus. (* 1805 – † 1891), syn S-a 1), účastnil se války turecké r. 1828-29, bojů v Polsku r. 1830-31 a války krymské, pak byl ředitelem sboru kadetského a velitelem v Carském Sele. Psal do »Ruské Stariny« (Priňatije v masonskuju ložu v 1815 g., 1870; Glinka i Dargomy žskij, 1875; Pod Varnoju 10. sept. 1828, 1876), Dvadcat pjat lét v lejb gvardiji jegerskom poljku (»Vojennyj Sbornik«, 1877—78) a j. red.

4) S. Nikolaj Áleksandrovič, karikaturista rus., bratr před. (* 1807 – † 1877), ukončiv studia na univ. petrohradské, věnovál se karikatuře, které dodal významu společenského. S počátku dařily se mu hlavně drobné plastické portraity-karikatury vyni-kajících spisovatelův, jako Bulgarina, Greče, Brandta, Kukolnika, Odojevského, Lomonosova, Gribojedova, Krylova a j., načež za doby reforem přenesl karikaturu z oblasti literatury a umění do života společenského a politického. Album jeho karikatur chová se politů Kipriana a Makarije. Jest to prvý pov petrohrad, veřejně knihovně. S Dargonyž- kus zavěsti soustavu do množství letopisných ským vydal Muzykaljnyj aljbom (1849) s ka- zpráv. Poněvadž S. k. vykládá »historii« cír-

vyrábí asi za 260.000 rublů zboží). V okolí rikaturami, později vydáno album *Znakomyje* mnoho kurhanův a čtyři hradiště. *Pp.* (1855—56, 3 částí). Jeho tužce hlavně děkuje za svůj úspěch »Jiskra« Kuročkinova (1860 až 1865). S. podal v ní živou kroniku tehdejších události. Od r. 1865 vydával satirický list »Budiljnik«. Srv. S. Trubačev, Karikaturist S. (»Istorič. Věstnik«. 1891).

5) S. Petr'Ivanovič, spis. rus. (* 1812 -† 1876), byl soudcem, ale potrestán vypověděním do Sevastopole. Později sloužil v ministerstvě kommunikací. Z jeho prací měly úspěch povídky Na pjeděstalě; Kto podžigatěli; Kabala; Ljubi katatsja, ljubi i sanočki vozit; Déležka; Sirotskija slezy a komedie Na to i ščuka v réké, čtoby karas ně dremal. V rkpe zůstavil zajímavé vzpomínky na ob-

ležení Sevastopolu.

6) S. Pavel Tichonovič, zoolog rus., syn S-a 2) (* 1839), vzdělal se v univ. charkovské a v l. 1862-64 studoval za hranicemi, jmen. v Paříži, Londýně a v Italii, načež byl docentem a od r. 1869 prof. zoologie v Charkově. Hlavní z jeho prací jsou: Istorija razvitija plastinčato žaberných mjagkotělých) 1865); Osnovanija gistologiji životnych (»Protokoly« chark. univ., 1868); Istorija razvitija Calyptraea (t., 1868); Materialy k izučeniju fauny slavjanskich soljanych ozer (>Bulletin des na-

turalistes de Moscou«, 1866) a j.

7) S. Klaudij Petrovič, maliř ruský (* 1854 u Moskvy), vzdělal se v moskev. lyceu careviče Mikuláše a studoval na univ. petrohradské, při čemž navštěvoval též malíř. akademii, kde ziskal několik medailli. R. 1877 účastnil se rusko-tur. války, načež byl úředníkem v minist. financí. Od r. 1880 žije dílem v Italii, dilem v Paříži. Jeho specialitou jsou západoevr. genry z doby renaissanční, jako: Poselství Čemodanova ve Florencii za cara Alexeje Michajloviče (1887); Čest zachráněna; Don Quijote po boji s větrnými mlýny (1888, v mosk. gal. Tretjakovské); Skoupý; Obchodník (1889, majetek velkokn. Konstantina Konstantinoviče); U benátského mistra (1889); Hudebník (1890); Hostina u Laury (1893) a j. Vyniká pěknou charakteristikou a výrazností osob, silou a jemností barev. Snk.

Stepenice: 1) S. (Stepenitz), pravý přítok labský, pramenící se v prus. vlád. obvodě postupimském, na hranici meklenbursko-zvěřínské a vlévající se po toku 75 km dlouhém

u Wittenberge (na 51° s. š.) do Labe.

2) S. (Gross-Stepenitz), osada v okr. kamminském prus. vlád. obvodu štětínského, na v. břehu Velkého haffu oderského, má 1370 obyv. (1900), okr. soud, rybolov, váp. peci, obchod s dřívím a pily; parolodní spojení se Stětinem a Hamburkem. Na protějším břehu říčky S. Malá S. (Klein-Stepenitz) sc 425 obyv.

Stěpennaja kniga (Степенная книга), z nejpozoruhodnějších letopisných svodů ruských XVI. stol, je sepsána na základě letopisův a chronografů bezpochyby od metrokevní i světskou podle příbuzenských stupňů poštovní poukázky a lacinou dopravu tisko-(rus. stěpeň) velikých knížat (úvod její za-cíná se totiž slovy K. s. carskago rodoslovija...), dušení a ulehčení ve službě poštovní jakož nazývá se »knihou stěpennou«, t. j. stupňovou. V rukopise (vydaném po prvé Millerem v Moskvě r. 1755) S. k. má záhlaví: Skazanije o svjatěm blagočestiji russkich načaloděržec i sěmení ich svjatago i pročich.

Steph., zkratek přírodopisný, jímž označování bývají: botanik Christian Friedrich Stephan (viz Stefan 1) a angl. zoolog James Francis Stephens (* 1792 – † 1852), jenž zabýval se soustavným studiem hmyzův angl. a vydal o tom: Illustrations of British entomology (1827-46, 12 sv. se 100 barev. tab) a A manual of British Coleoptera (1839).

Stephan, něm. jméno osobní, Štěpán. Stephan: 1) Meister S. viz Lochner. 2) S. Christian Friedrich, bot. angl.

(* 1757 — † 1814), viz Stefan 1). 3) S. Martin, zakladatel náb. sekty stephanistů podle něho nazvané (* 1777 v morav. Štramberku — † 1846 v Illinoisu). R. 1810 stal se farářem české obce v Drážďanech a zjednával svému pietistickému směru víc a více přívrženců, zvl. v údolí Muldy a v Altenbursku. Pořádáním nočních pobožností a svým výstředním chováním upozornil na sebe policii, ale unikl zavedenému vyšetřování r. 1838 útěkem do Brém a do Sev. Ameriky, kam se přeplavil se 700 svých přívrženců. Zakoupiv tam pozemky u řeky Mississippi, dal se zvoliti za biskupa své obce, byl však již 30. kv. 1830 pro necudnost a zpronevěru od své obce sesazen, vyloučen a dopraven za ř. Miss. do Ill., kde ř. Psali o něm a jeho

sekte v. Polenz (Drážď., 1840) a Vehse (t., 1842). 4) S. Leopold, malíř český (* 1826 –

† 1890), viz Stefan 4).

5) von S. Heinrich, stat. sekretář Něm. říše (* 1831 ve Sloupě v Pomoř. – † 1897). Byl syn řemeslníka a r. 1848 vstoupil do poštovních služeb, v nichž postupoval dosti rychle, tak že r. 1859 povolán ke gener. pošt. úřadu a r. 1863 jmenován vrchním pošt. radou, r. 1868 vrchním tajným poštovním radou. O poštovnictví vůbec a německé zvláště získal si S. veliké zásluhy. Především podařilo se mu přivésti ku platnosti své mínění o kulturní působnosti pošty a výsledkem toho byly smlouvy poštovní, jež ujednal s Belgií (1863), Hollandskem (1864), Španělskem a Portugalskem (1865), Rakouskem (1867), Norskem, Svedskem, Svýcarskem a Italii (1868), Cirk. státem (1869) tak, že místo dosavadní rozmanitosti porta listovního od 1. ledna 1868 nastoupil jednotný tarif (1 stř. groš) za jednoduchý dopis. Mimo to způsobil, že Thurn-Taxisské poštovnictví odevzdáno bylo koruně pruské. R. 1870 jmenován generál-ním pošt. ředitelem Severo-německého bundu, po 10 letech státním sekretářem říš. pošt. úřadu. Především ujednotil poštovnictví ně-

dušení a ulehčení ve službě poštovní jakož i mnohé věci podnikl ve prospěch stavu pošt. úředníků. Počet pošt. úřadů 4520, jež byly na počátku S-ova působení, rozmnožil do r. 1895 na 28 000; vedle toho založil kursy pro mladé úředníky, pošt. a telegrafní školu, nebot od r. 1875 převzal i správu říš. úřadu telegrafního, a založil poštovní museum. Nejdůležitější jeho dílo je však založení světového spolku poštovního (viz Pošta, str. 317b) a podnět k zařízení poštovních linií parníkových do Vých. Asie, Australie a Afriky, jakož i zařídil pošty námořní a vynález telefonu podřídil ihned zájmům poštovní správy i obecenstva. K tomu přistupuje zavedení slovního tarifu při telegrammech, zařízení pneumatické pošty v Berlině, založení elektrotechnického spolku (s Wernerem Siemensem), zavedené účastenství pošty při poji-šťování proti úrazu, nemoci i stáří a zřizení a zdokonalení říšské tiskárny. R. 1885 S. byl pro své zásluhy o poštovnictví povýšen do dědičného stavu šlechtického, r. 1895 udělena mu hodnost prus. stát. ministra. Mimo to byl členem pruské panské sněmovny a statni rady. Po jeho smrti byl mu postaven r. 1899 ve dvoraně řiš. pošt. musea v Berlině pomník od Uphuesa. Mimo četné články obsahu národohosp. i z oboru dějin dopravnictví v Raumerově »Historisches Taschenbuch a v časop. »Unsere Zeit napsal: Gesch. der preussischen Post (1859); Das heutige Aegypten (1872) a Weltpost und Lustschiffahrt (1874). Vedle toho založil »Archiv für Post und Telegraphie« a vydal Poststammbuch (3. vyd. 1877). Srv. Krickeberg, Heinrich von **S**. (1897).

6) S. [-fan] Jean Marie Edouard, astronom franc. (* 1831 v Saint-Pezenne, dep. Deux-Sevrès). Byl r. 1862 assistentem hvezdárny v Paříži, r. 1873 jmenován ředitelem hvězdárny v Marseille, kde posud působi, přednášeje zároveň astronomii na mathem.přirodovědecké fakultě university aix-marseillské. R. 1868 řídil výpravu na Malaku za účelem studia zatmění slunce Objevil četné mlhoviny, planetu (89) Julii a kometu 1867 I a napsal: Equation aux dérivées partielles du 2me ordre (1866); Voyage sur la côte orientale de Malacca (1870); Détermination de la différence de longitude Paris-Marseille-Alger (1878);

Lyon-Marseille (1881) a j.

Stephani: 1) S. Pieter v. Steevens 1).

2) S. Heinrich, paedagog něm. (* 1761 — † 1850), stal se r. 1808 bavor. cirkevnim a školnim radou, r. 1818 děkanem v Gunzenhausenu, avšak r. 1834 vzdal se pro theol. spory úřadu duchovního. Vydal mnoho spisů theol. (tež z círk. práva), paedagog. a methodologických. Trvalou zásluhou jeho jest, že první zavedl do počátečního vyučování ve čtení methodu hláskovací. Hlavní práce: mecké a zavedl korrespondenční lístek, jejž Kurzer Unterricht in der gründlichsten u. leichdoporučoval již r. 1865, ač marně, pak jednotné tarify pro baliky poštovní do 5 kg, (1803); System der öffentlichen Erziehung (1805). ٠٦

v obci Beucha u Lipska — † 1887 v Pavlovsku). Studoval klass. filologii v Lipsku pod G. Hermannem a W. A. Beckrem, pak byl soukr. učitelem v Athénách, od r. 1843 konal studijní cesty po Řecku, Malé Asii, Sicilii a Italii, r. 1846 stal se řád. prof. v Jurjevě, r. 1850 členem petrohr. akademie, ředitelem sbírky numismatické a konservátorem archaeol sbírek petrohradské Ermitáže. Sepsal: Der Kampf zwischen Theseus u. Minotaurus (1842); Reise durch einige Gegenden des nördlichen Griechenlands (1843); Titulorum graecorum particula I. - V. (1848-50); Ueber einige angebliche Steinschneider des Alterthums (1851); Der ausruhende Herakles, Ein Relief der Villa Albani (1854); Nimbus u Strahlenkranz in den Werken der alten Kunst (1859); Apollon Boedromios. Bronzestatue im Besitze des Grasen S Stroganoff (1860); Boreas u. die Boreaden (1871); Parerga archaeologica čís. 1–30 (Mélanges Gréco-Romains tirés du Bulletin de l'acad. impériale des sciences de S. Petersbourg, dil I.—IV.); Antiquités du Bosphore Cimmérien conservées au musée impérial de l'Ermitage, s atlasem (1854); Die Vasen-sammlung der kais. Ermitage (1869, 2 d.); Die Antikensammlung zu Pawlowsk (1872). Veliké množství statí S-ových otištěno jest v »Comptes rendus de la commission impériale archéologique (Petr., 1859 sl.). Konečně vydal z podnetu petrohradské akad. věd se-brané spisy H. K. E. Köhlerovy (1850-53, 6 d.). Srv. Bursian, Gesch. d. class. Phil., str. 1092—1096.

Stephania, asteroida objevená 19. kv. 1881 Palisou. Střední jasnost v opposici 13.6. Průměr v km 15. Označení (1811)

Stéphanie [stefanì], franc. jm. osobní, viz Štěpánka a Beauharnais 3).

Stephanie Gottlieb, hereca dram. spis. něm. (* 1740 ve Vratislavi — † 1800 t.), bratr herce a dram. spis. videňského Christiana Gottloba S. (*1733 n. 1734 ve Vratislavi -† 1798 ve Vídni), jenž se též nazývá S. starší. Vstoupil do pruských služeb vojenských, ale byv u Landshutu od Rakušanů zajat, přešel do služeb rak. a později stal se hercem. Napsal div. kusy: Die Werber (1769); Die abgedankten Officiere (1770) a Der Deserteur aus Kindesliebe (drama, 1773) a j., jež bývaly velmi oblibeny a často hrány. Z vydání šestidilného (Víd., 1774—86) uvádíme ještě: Die Kriegsgefangenen; Doktor und Apotheker a povestnou parodii Tadler nach der Mode (1773), namířenou proti Sonnenfelsovi, usilujícímu o reformu divadelní.

Stephanotis Thouars, rod rostlin tolitovitých (Asclepiadaceae), mnohými vlastnostmi s rodem Stapelia se shodujíci, ale jest to keř otáčivý s listy vstřícnými, kožovitými, velmi hladkými a s květy trojenými n. okoličenými na stopkách meziřapíčných. Koruna jest řepicovitá, v hrdle nahá, 5dílná a pakorunka 5listá, lístků vejčitých n. kopinatých, do Evropy na první parolodi, kterou společnedělených. Prašníky jsou ukončeny bláno-nost vypravila přes okeán. R. 1849 S. byl

3) S. Ludolf, archaeolog něm. (* 1816 vitým přivěskem a blizna jest kuželovitá, obci Beucha u Lipska — † 1887 v Pavlov- ostrá. S. roste na Madagaskaru. Děd.

Stephansfeld viz Brumath. Stephanus, lat., jm. os., z řec. Stefanos,

Štěpán.

S., latinisované jméno knihtiskařské rodiny franc., viz Estienne (Étienne).

Stephen [stiven], angl., Štěpán.
Stephen [stiven]: 1) S. James Fitzjames, baronet, právník angl. (* 1829 — † 1894), od r. 1854 byl advokátem a r. 1869 povolán za ministra spravedlnosti do ministerstva indického. Ziskal si zásluhy zejména o zjednodušení a sestavení indického zákoníka a ind. trestního řádu. R. 1872 vrátii se do Anglie a působil posléze v l. 1879—91 jakožto soudce při nejvyš. soud dvoru. Napsal: Essays by a barrister (1862); General view of the Criminal law of England (1863' 2. vyd. 1890); Liberty, equality and fraternity (1873); Digest of the Criminal law (1877, 6. vyd. 1891); A history of the Criminal law of England (1883, 3 sv.); Story of Nuncomar (1885) a j

2) S. Leslie, kritik a filosof angl. (* 1832 v Kensingtone — † 1904), bratr před., byl docentem angl. literatury v Cambridgei, načež v l. 1871—82 redigoval »Cornhill Magazine«. V l. 1885-91 redigoval 26 dílů velikého Dictionary of national biography, jenž je rozpočten na 80 svazků. Professury angl. literatury na Trinity College v Cambridgei, k níž byl povolán r. 1883, vzdal se již po roce. Napsal řadu děl filosofických, národohosp. a biografických, z nichž vyjimáme: The playground of Europe (1871); Hours in a library (1874—79, 3 sv.); History of english thought in the 18th century (1876); Essays on free thinking and plain speaking (1879); The science of ethics (1882); The life of Henry Fawcett (1885); An agnostic's apology (1893); The life of James Fitzjames S. (životopis bratruv, 1895); Social rights and duties (1896); Studies of a biographer (1898-1902, 4 sv.); The English utilitarians (1900); Letters of John Richard Green (1901); George Eliot

Stephens [stivenz]: 1) S. James Francis, zoolog angl. (* 1792 — † 1852), viz Steph. 2) S. John Lloyd, cestov. amer. (* 1805 — † 1852), byl v New Yorku advokátem, potom cestoval po dvě léta na Východě a vydal cestopisy Incidents of travel in Egypt, Arabia, Petreea and the Holy Land (1837) a Inc. of tr. in Greece, Turkey, Russia and Poland (1838, 2 sv.). R. 1839 S. stal se zvláštním vyslancem ve Střední Americe, kde podnikl nové cesty, všímaje si zejména mexických staro-žitnosti, a napsal: Inc. of tr. in Central America, Chiapas and Yucatan (1841, 2 sv.) a Inc. of tr. in Yucatan (1843, 2 sv.) s illustracemi od Catherwooda, který jej provázel. R. 1846 S. byl zvolen členem kommisse pro novou ústavu newyorskou a jakožto ředitel společnosti pro paroplavbu transokeánskou plul zvolen místopředsedou dráhy panamské, o je- | topičem a jako 17letý mladík stal se dozor-

jíž vystavění si získal zásluhy.

3) S. Alexander Hamilton, státník amer. (* 1812 — † 1883). Usadil se r. 1834 v Crawfordsvillu (Georgia) jako advokát. Od 1843 byl poslancem na kongresse Spoj. Obcí a hlásil se ke straně demokratické. R. 1859 vystoupil z kongressu, ježto nesrovnával se s urputnou politikou otrokářů, jež vedla konečně k odštěpení jižních států. Nicméně přijal pak hodnost vicepresidenta konfederace jižních států. R. 1865 byl na rozkaz vlády Spoj. Obcí zatčen, ale po krátké vazbě ve Fort Warrenu propuštěn. Stav se r. 1872 zase poslancem na kongresse, přičiňoval se o smíření obou protivných stran. R. 1882 byl zvolen guvernérem státu Georgia. Napsal: A constitutional view of the late war between the States (1868-70); Compendium of the history of the United States (1883). Jeho řeči a listy vydal částečně Cleveland: A. H. S. in public and private life (1867).

4) S. George, archaeolog a filolog angl. * 1813 v Liverpoolu — † 1895 v Kodani). R. 1834 přišel do Švédska a pilně studovál v tamních knihovnách staroseverskou literaturu. Výsledkem studií těch byly spisy: Bihang till Frithiofs saga (1841); Svenska folksagor och afventyr (1844) a Sveriges historiska och politiska visor (1853, obě poslední s Hyltén-Cavalliusem). R. 1851 S. byl jme-nován lektorem angl. na univ. v Kodani, r. 1855 professorem. Univ. upsalská jmenovala jej r. 1877 čestným doktorem. Hlavní dilo jeho, ač málo kritické, jest nádherné vydání památek runových The old northern runic monuments of Scandinavia and England (1866-84, 3 sv., stručné vyd. 1884). S. byl z hlavních protivníků Buggesovy hypothesy o původě staroseverských bájí a pověstí. S. první publikoval anglosaské fragmenty básně o Waltheru a Hildegunde: Two leaves of king Waldere's lay (1860)

5) S. James (* 1824 — † 1901), povoláním inženýr, účastnil se záhy tajných organisací Mladého Irska, pročež byl nucen uchýliti se na čas do Paříže. Vrátiv se opět do Irska, přispěl r. 1858 vynikající měrou k utvoření tajné společnosti zv. Phoenix Club (čili Irish Revolutionary Brotherhood), jež později nazvána podle amer. organisací feniané (v. t.). R. 1865 byl zatčen, ale záhy prchl do Ameriky, odkudž od r. 1867 byly podnikány attentáty fenianské v Anglii a v Irsku. Později přesídlil do Paříže, byl však odtamtud na podnět angl. vlady vypovězen. R. 1891 byl mu dovolen návrat do Irska, kde r. 1901 zemřel zapomenut, když fenianism zatím

ztratil v irském lidu půdu.

Stephenson [stivens'n]: 1) S. George, hlavní tvůrce železnice a lokomotivy (* 9. čna 1781 — † 12. srp. 1848). Otec jeho byl to-pičem na uhelných dolech ve Wylamu u Newcastlu a mladý Jiří, místo návštěvy škol, pomáhal otci vydělávati. Byl pastýřem krav a koni, později zaměstnán jako pomocník při znám z liasu; Sphaerosomatites Rothpletz ze vytápění strojů. V 15 letech byl již prvním siluru.

cem téhož stroje, u kterého otec jeho pouze topil. V 18 letech neuměl ještě čísti ani psáti. Horlivostí a svým nadáním však v brzku dohonil, co byl zameškal. Upozorniv na sebe různými důmyslnými opravami na strojích, jež mu byly svěřeny, zvláště však tim, že zhotovil novou pumpu, povýšen byl za strojmistra a později povolán za ředitele na uhelné doly lorda Rawenswortha u Darlingtonu. R. 1814 vystavěl první lokomotivu pro uhelné doly v Killingworthu a r. 1815 druhou. R. 1815 společně s M. Peasem z Darlingtonu zařídil strojni závody na lokomotivy v Newcastlu. Vystavěl první parní železnici mezi Darling-tonem a Stocktonem pro dopravu osob a zboží, jež zahájena byla 7. září 1825, a mezi Liverpoolem a Manchestrem, jež byla otevřena 15. září 1830 (viz Lokomotiva, str. 287 a). Téhož roku předal vedení svého závodu synovi Robertovi a včnoval se úplně stavbě železnic v Anglii, Skotsku, Belgii, Holland-sku, Francii, Italii, Španělsku a Německu. S. není sice vynálezcem železnice a lokomotivy, jest však první, jemuž podařilo se zdokona-liti je tak, že mohlo se jich použiti všeobecně k účelům praktickým. On první použil hladkých kolejnic z válcovaného železa, výfukové páry, aby se zlepšilo hoření, trubkového kotlu k rychlejšímu a mocnějšímu vývoji páry. Sestrojil tež nový parní rozvod po něm zvaný a zároveň s Davym bezpečnostní kahan pro práce v dolech. Byl vlastnikem několíka uhelných dolův a velikých železáren v Clavcrossu. Jeho socha stojí v Newcastlu na mostě S-ově.

2) S. Robert, irženýr angl., vynikající v oboru stavby mostů, syn před. (* 16. říj. 1803 — † 12. říj. 1859). V l. 1818—21 byl prakticky zaměstnán na dolech v Killingsworthu, načež studoval na univ. v Edinburce. Potom vstoupil do závodů svého otce, jež r. 1830 převzal úplně. R 1832 řídil stavbu železnice Liverpool-Birmingham, Blackwall-Norfolk-Aylesbury a mezi Alexandrii a Káhirou. Jeho vynikající díla v oboru stavby mostů jsou: tubový most Britannia Bridge (v. t.), jejž stavěl v l. 1846–49, Highlevel Bridge v Newcastle upon Tyne a r. 1859 3kmový most Viktoriin přes řeku Sv. Vavřince v Montrealu v Kanadě. R. 1847 zvolen za člena konservativní strany poslanecké sně-movny. Napsal: Report on the atmospheric railway-system. Srv. Smiles, Life of George and Robert S. (nové vyd. 1874, 5 sv.); Jeaffreson & Pole, Life of Rob. S. 1864, 2 sv.).

Stephidae, čeleď mřižovců (Radiolaria) ze skupiny Monopylaria, vyznačuje se schránkou křemitou, tvořenou z jednoho neb několika prsténců jednoduchých, navzájem spojených a opatřených trny. Centrální báň jest velmi tenkostěná, obsahuje jen 1 jádro. Ná-leží sem množství rodů, fossilní však jsou dosti vzácné. Rod Acanthodesmia J. Müll. žije v Středozemním moři; Lithocubus Haeck, jest MBbr.

Stepkowski (neb Stepowski) Pawel, lationis inveniendo; solutio directa (1759); Miserbu Junosza, tajemnik krále Sigmunda cellanea philosophica tam mathematica quam Augusta († 1584), psal verše řecké, latinské physica (1759, pokračování 1763); Betrachtuni polské a napsal podle Starowolského dílo gen einiger Fragen über die Nordlichter (1760); Liber de Republica. Zachovala se po nem obšírná korrespondence s králem z jeho diplomatického poslání do Italie, vydaná v »Bibljotece ordynacji Krasińskich (1871).

Stepling Josef, mathematik něm. (* 1716 v Řezně — † 1778 v Praze). Ještě velmi mlád dostal se z Řezna, kde otec jeho zemřel byv tam vyslaneckým sekretářem, s matkou (rozenou Ceškou) do Prahy, kde chodil do školy k jesuitům a vlivem soukromého učitele oblíbil si zvláště počtářství a přírodopis. Pro své vynikající nadání, přes to že byl těla slabého a zdraví nevalného, byl r. 1733 přijat do tovaryšstva Ježíšova a poslán na další studie do Olomouce a do Kladska, potom do Prahy, aby se tam pod prof. Ign. Mühlwenzlem cvičil v mathematice. R. 1743 jal se studovati theologii a byv pak vysvěcen na kněžství přednášel mladším spoluřeholníkům fysiku a mathematiku. Když však r. 1748 měl přednášeti filosofii podle Aristotela, vzdal se raději hodnosti professora »nechtěje jako poctivý člo-věk jiným vnucovati, co sám nenáviděl«. K vybídnutí král. akademie berlínské stanovil astronomicky polohu m. Prahy a pozoroval tehdejší zatmění slunce i měsice. Na jeho důtklivé naléhání zřízena byla při Klementině hvězdárna r. 1751 a opatřena potřebnými nástroji, na jejichž zakoupení věnoval velikou čásť mateřského dědictví. R. 1753 po zavedeni nového studijního řádu na universitě provedení řádu toho, zejména vzhledem k tehdejším pokrokům ve vědách filosofických a mathematických, svěřeno bylo S-ovi, který byl zároveň jmenován ředitelem studií mathematických a fysikálních. S. odstranil dosavadní studium Aristotela a peripatétikův jsou provanuty jeho spisy Rusko pod vládou a snažil se zjednati průchod názorům New- carů (angl. 1885); Zalár nihilistův (1889, notonovým, Wolfovým, Eulerovým a j. a zřiditi kabinet fysikálný. Dostalo se mu za to sice pochvaly vlády a cís. Marie Terezie, ale konservativní jeho spolubratří, odporující tvrdošijně všem novotám, nevražili naň. S. zůstal ředitelem studií mathem, a fysikálních i po zrušení řádu jes., kdy všichni jeho členové musili se vzdáti úfadů professorských. V síni knihovny klementinské, kterou sám obohatil více než 600 vzácnými díly mathematickými, zasazena mu byla pamětní deska za zásluhy, jichž si dobyl o zvelebení fakulty filosofické jakož i o vzdělání a rozšíření mathematiky a fysiky v Čechach. S. dopisoval si s nejčelnějšími mathematiky tehdejšími, jako s Eulerem, Nolletem a j. Z četných jeho spisů, svědčících o nevšedním jeho důvtipu, uvádíme: Eclipsis lunae totalis Pragae 1748 observata (1748); De actione solis in diversis Sepni zakony (stepny je zakony) pro jino-latitudinibus observatio (1750); Exercitationes rodce sibiřské viz Rusko, str. 318 b. analyticae de ungulis aliisque frustis cylindrorum (1751, 1760); De pluvia lapidea anni 1753 ad Strkov et ejus causis meditatio (1754); De terrae motus causa (1756); Liber II. Euclidis algebraice demonstratus (1756); De centro oscil- v poltavské gub.), vzdělal se na univ. kijev-

Adnotationes in transitum Veneris per discum solis anno labente 6. Jun. futurum (1761); De terrae motibus quaesita, quibus adnexa est meditatio de causa mutationis thermarum Teplicensium facta 1. Nov. 1755 (1763); Differentiarum minimarum quantitatum variantium calculus directus vulgo differentialis (1765); Vergleichungstafeln der altböhmischen Maasse und deren Preis mit den neuösterreichischen zu deren Preis, auf hohe Anordnung berechnet (1764). Mnoho rozprav S-ových je v »Pojednáních« soukromé (nyní Král. čes.) učené spo-lečnosti (od prof. Strnada do němč. přelo-žených); vedle toho zanechal mnoho prací v rkpe. Stan. Vydra vedle pohřební řeči (Laudatio funebris..., 1778) napsal r. 1779 jeho životopis (lat.).

Stěpnaja (Степная), osada (stanice) trojického újezdů orenburské gub. při řece Uji, s 3000 obyvateli. Bývalá tvrz (do polovice XVIII. stol.) ujské ochranné linie.

Stěpňak (Степнякъ, »syn stepi«), spisovatelské jméno Sergěje Michajloviče Kravčinského (* 1852 — † 23. pros. 1895), revolucionáře ruského. Studoval v Kijevě, kde r. 1870-73 byl professorem. Pro rozmisky s vládou a byv obviněn, že účastnil se vraždy gen. Mezenceva, policejniho chefa (1878) uprchl do Genevy (1879) a pak do Londýna (1885), kde po 11 letech zemřel byv přejet vlakem. Uveřejnil mnoho statí týkajících se dějin, lidovědy a literatury maloruské, ale nejvice je znám svým dílem o hnutí nihili-stickém La Russia sotteranea (Milán, 1881), vydaném též rusky (Podpolnaja Rossija, Podzemní Rusko), angl. a něm. Týmž duchem vella); Ruský vtip a humor (1894); Co jest nihilismus (1894); Král Čáp a král Špalek (1895), známe většinou z překladů angl.

Stepney [stepni], městská čtvrť londýn-ská na levém břehu Temže, mezi Commercial a Mile End Road a Regent Canal (viz plán Londýna)

Stepniewski Tymoteusz, lékař polský 1834 — † 1901). Vystudovav lékařství ve Varšavě, usadil se po dvacetileté praxi ven-kovské ve Varšavě, kdež zařídil ústav pro výrobu očkovací látky protineštovičné. Napsal: Kobieta, jej udział w rzeczach miłosier-dzia, lecznictwa i niezależnej pracy (1876); Sprawa ospowa u nas od najdawniejszych czasów do 1888 r.; Przeszlość i przysztość ziemi;

Goethe i znaczenie jego prac na polu biologji i filosofji przyrody a j.

Stepokur, zool., viz Syrrhaptes. piskomil č. ganga viz Pterocles.

Stěpovio (Степовичъ, Dudka-S.) Andronik Ioannikijevič, slavista rus. (* 1856

ské, kde jest docentem slavistiky. Vedle toho | kerých asi 50 druhů S-ie: S. Balanghas L., jest ředitelem kolleje Pavla Galagana v Kijevě. Vedle překladů z češtiny a j. jazyků slov. vydal o sobě Očerk istoriji češskoj litěratury (1886), poctěný od petrohr. akad. ce-nou hr. D. A. Tolstého; Očerki istoriji serbochorvatskoj literatury (1899); Slavjanskaja Beséda (1888 a 1891, sborník o 2 částech), Razsvět (1893, literárně vědec. sborník): Očerki iz istoriji slavjanskich litératur (1893); K pjatidesjatilétnéj godovščiné smerti A. S. Puškina (1887) a j.

Stępowski Paweł viz Stępkowski. Steppan Josef, lékař čes. (* 22. list. 1855 v Chroustovicích), konal studia gymn. v Rychnově n. Kn. a v Hradci Král., universitní v Praze, kdež promovoval r. 1881. Pobyv jako sek. lékař na klinikách pražských a vykonav cestu po cizině usadil se koncem r. 1885 v Kolíně jako prakt. lékař. Od 1. led. 1894 jest po otci městským lékafem. Psal do »Čas lék. čes.« Dodatečné sdělení ku článkům o hypnotismu, 1888; Poznámky o kopřivce a jí podobných zjevech, 1889; Ke kasuistice úmrtí následkem uváznutí cizích těles v hltanu a jícnu, 1900; Luxatio talo-cruralis pedis postica, 1905), dále do Haškovcovy »Revue v neurologii a psychiatrii« (Prípad pathologického spánku, 1904; Vzácný případ hêmiplegie s afasií, 1905). V období 1901-1904 byl členem předsedníctva české sekce v komoře lékařské.

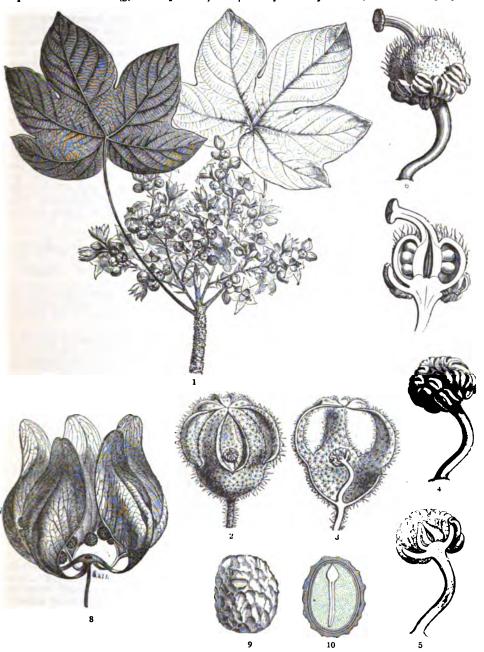
Stér viz Stère.

Sterck Christian, pravé jméno latinisovaného Christiana Ischyria z Julichu, r. 1536 kněze a učitele v Maastrichtu, jenž přeložil do lat. proslulou hru Petra Diesthemia Ho-mulus (Kol. n. R., 1536). Srv. čl. Everyman a Paulův Grundriss (2. vyd., 1901), str. 469. Steroulla [-ku-] (z lat. stercus, lejno) L.,

lejnice (nem. Stinkmalve n. Stinkbaum, vyobr. č. 3982.), rod rostlin sloupkokvětých (Columniferae) z čeledi Sterculiaceae a podčel. Sterculieae, obsahující stromy pokryté na větevkách chloupky hvězdovitými. Listy jsou střídavé, řapíkaté, buď jednoduché a celo-krajné, nebo laločnaté, n. dlanitě složené s palisty prchavými. Žluté, červené n. pestré květy páchnou lejnem, skládají hrozny n. laty, maji rozmanitý tvar, povrch více meně plstnatý a jsou bezkoruné, kalicha zvonkovitého n. trubkovitého, 5klaného n. dílného, korunovitého s ušty příkožovitými, posléz rozevřenými, podhnutými n. na konci spojenými. Tyčinky a pestíky jsou pospolu na konci prodlouženého nožkovitého článku (gynandrophorum). První z nich v počtu 5--15 mají prašníky někdy 1pouzdré, ven obrácené, sedavé po 1-3 ve skupinách tvořících posléze buď strboul n. věnec. Plodolisty jsou za květu skoro prosté, za plodu úplně oddělené, proti uštům kališním postavené a dorůstají ve veliké odstálé měchýříky několikasemené. Vnitřek plodů porostlý bývá žahavými štěti-nami. Značně veliká semena maji povrch kožovitý drsný a obsahujíce mnoho olejnatého bilku slouží za vydatnou chutnou po-

1. vejčitá, ve Vých. Indii, S. acuminata Beauv., l. zakončitá, v Horní Guinei v Africe, S. urceolata Smith, l. baňatá, na ostrovech Sundských a Moluckých, kdež roste porůznu i S. foetida L., l. smradlavá, dále S. chicha St. Hil. v Brazilii a j. Semen těchto druhů požívají hlavně pražených. Velmi jemné lýko na tkaniny i provazy dává malabarská S. guttata Roxb., l. kropenatá, jihoamerická S. Ivira Swartz, l. čuprynatá, a východo-indická S. villosa Roxb., l. huňatá. S. Tragacantha Lindl. ze záp. Afriky prospívá klovatinou, zvanou tragant africky. Ded. Semeno stromu S. acuminata (a snad také S. tomentosa Hend.) sluje kolský ořech (Cola nux, též guru, ambene); S. pěstuje se nyní na ostrovech Ceyloně, Mauritiu, Zanzibaru, v Cayenne a jiných krajinách tropických. Kožnaté plody chovají 2-16 semen, které tlakem nabývají různého tvaru, jsou poněkud podobny semenu kakaovému a váží 5 až 28 g; svěží děložné listy jsou bílé neb růžové, sušením zhnědnou. Kolský ořech, jak v obchodě se nalézá, jest na povrchu scvrklý, tvrdý, barvy tmavohnědé, uvnitř na průřeze světlejší. Obsahuje 2 34% coffeinu, 0 023 theobrominu, 0 6 tuku, 2 9 cukru, 6 7 látek proteinových, 33.7 škrobu, 1.6 buničiny, 1.6 tanninu, 3.4 popela. Kolský ořech jest v nitru Afriky předmětem značného obchodu, poněvadž mu domorodci připisují vlastnost, že při nedostatku potravy několik ořechů stačí, aby snášeli veliké namáhání; ovšem užívají jen semen svěžích. Sušené ořechy kolské praží se jako káva. – Byly uvedeny také do lékařství; účinky podobné, jako u kávy.

Sterculiaceae [-ku-] (a Büttneriaceae), lejnicovité, čeleď rostlin z řádu sloupkokvětých (Columniferae), obsahující hlavně stromy a kře s měkkým dřevem a s listy obyčejně střídavými, buď jednoduchými nebo dlanito 3-9četnými s palisty. Pravidelné květy jsou obyčejně obojaké a uplné, řidčeji bezkoruné, v rozmanitých květenstvích. Kalich v pupenu chlopnitý jest převahou srostlolistý, stálý, 5- (zřídka 3- n. 4-) plátečný. Koruna, složená z 5 plátků prostých nebo se sloupkem tyčinkovým srostlých, jest v pu-penu střechovitě zkroucená. Tyčinek jest 5 n. mnoho, více méně jednobratrých, někdy také prostých, z nichž protikališní jsou zhusta v podobě patyčinek. Prašníky obyčejně ven obrácené jsou někdy 1pouzdré. Plodolisty (2-5, velmi zřídka hojnější, ne-li pouze 1) buď srůstají v semenik několikapouzdrý, nebo jsou prosté a proměňují se v plod obyčejně suchý (zřídka dužnatý), nepukavý n. pouzdrosečný, nebo v jednotlivá pouzdra se rozpadávající. Semena mají rozmanitou povahu. S. rostou asi 520 druhy téměř výhradně v tropických pásmech a byly zastoupeny dosti četně již v době křídové a zvláště v třetihorní. S. rozdělují se v 6 podčeledi: 1. Sterculieae, s květy 1pohlavními n. travu. V tomto směru zvláště prospívá z veš- polygamickými, bezkorunými, avsak s kalichem často korunovitě zbarveným. Sedavé rietia, Sterculia). 2. Helictereae, s květy prašníky (5—15) jsou spolu s pestíky na konci obyčejně obojakými, někdy ojedinělými s gynstopkovitého článku (gynandrophorum) na- androphorem jako u 1, ale často s patyčin-

Č 3982. Sterculia. 1. Konec kvetoucí větve. 2. Květ prašný a 3. téhož průřez podělný. 4. Strboul prašní û na válcovité nožce. 5. Jejich podélný průřez se zakrnělými semeníky. 6. Květ pestikový ověnčený jalovými prašníky. 7. Téhož průřez podélný. 8. Pět prostých měchýříků. 9. a 10. Semeno s podélným průřezem.

kupené po 1-3 bez patyčinek a plodolisty kami a s plodolisty v plodě buď srostlými jsou v plodě zcela oddělené (Heretiera, Tar- nebo prostými (Pterospermum, Ungeria, Heli-

cteris). 3. Dombeyeae, s květy jako u náphora, s 5, 10 n. mnohými tyčinkami prašniků dovnitř obrácených a s patyčinkami zhusta se střídajících (Melhania, Trochetia, Dombeya). 4. Hermannicae, s květy o 5 minodiemi někdy se střídajících. Plodolisty často pouze 2 n. 1 Melochia, Waltheria, Hermannia). 5. Büttnerieae, s plátky rozšilenými u zpodiny často v kápovitý nehet, s 5 jednobratrými tyčinkami a 5 staminodiemi a s prašníky buď 4pouzdrými tak, že 2 hoření pouzdra náležejí jednomu a 2 do-lení druhému prašníku, nebo že jsou na spo-lečné nitce prašníky 3 až 6. Semeník jest 5pouzdrý, sedavý (Abroma, Theobroma, Buttneria a j.). 6. Lasiopetaleae, bez koruny n. s plátky šupinkovitými, proti nimž stoji po 1 tyčince a proti kališním listkům někdy po 1 staminodii. Plodolisty (3-5) jsou buď prosté n. srostlé (Thomasia, Lasiopetalum). Mnohé rody S-ei prospivaji dílem dobrým lýkem (Abroma, Dombera) nebo sliznatými květy (Pterospermum, Waltheria) n. chutnými semeny (Sterculia, Theobroma) i jinak, a některé, na př. Hermannia, pěstují se i v evropských zahradách. Déd.

Sterculinus [-ku-] viz Picumnus. **Sterculus**, Stercutus [-ku-] viz Sa-

Stère [stér], franc. (z řec. στερεός), jednotka prostorová při měření dříví ve Francii a Švýcarsku = 1 m³; 1 decastère = 10 m³, 1 hectostère = 100 m³ a 1 kilostère = 1000 m³. Uředně předepsaný zkratek S je pouze ve Švýcarsku zaveden.

Stereo- (řec. στεφεός, tvrdý, pevný), tvrdo-, pevno-, též těleso-(vý, na př. tělesoměr-

Stereobat (z řec.), v řecké architektuře

Stereograf, přístroj vynalezený kolem býti vedle sebe, po druhé odděleny:
r. 1873 Jos. Livčakem, učitelem mechaniky na reálné škole ve Vilně. Vynález tento směřoval k tomu, aby při stereotypii mechaniky. nahradil nejen zhotovení matric, ale i sazby. Podle soudobých zpráv byl to přístroj o něco větší než obyčejný šicí stroj, sazeč klepal na písmovou klávesnici a šlapal při tom na pedál, který vedl tlak. Při každém uhození na kláves zvláštní mechanismus vyrazil příslušné písmeno na kovovou desku, a to s mathematickou přesností slovo vedle slova, řádek za fádkem, čímž vznikaly hotové stereotypní plotny kovové, způsobilé k tisku i na obykdežto skutečně známy jsou isomery jen dva, čejném stroji. S. pro různé vady a neprak- na př. dva chlorbrómiodmethany CHClBrJ. tičnost nedošel rozšíření.

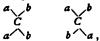
S-ká projekce, s-ké promítání. Zvolme sledujících podčel obojakými, bez gynandro- v kouli průměr op a promítejme body položené na povrchu koule z bodu o do roviny R, která dotýká se koule v bodě p. Toto promitání slove s-ká projekce. Průmětem kružnice, Dombeya). 4. Hermannicae, s květy o 5 jdoucí bodem o, jest pak přímka; každá jiná tyčinkách, nitek často plátkovitých a s 5 sta- kružnice K povrchu kulového má v rovině R průmětem opět kružnici K₁. Budiž s střed kružnice K, ab průměr její, obsažený v rovině ops, $\overline{a_1b_1}$ jeho průmět do roviny R. Potom jest $abo = b_1a_1o_1$, $abo = a_1b_1o_2$, pročež body a_1b_1 , b_1 lze položiti kružnici; kružnice ta jest hlavní kružnick koule, která kužel (Ko) protiná v kružnicích K a K1. Obě tyto kružnice jsou antiparallelní prů-seky (v. t.) onoho kužele; K, jest s-ká projekce kružnice K. Charakteristickou vlastnosti s-ké projekce jest, že dvě křivky na kouli protinají se v témž úhlu, jako jejich s ké průměty; s-ká projekce stanoví tedy konformní zobrazení povrchu kulového. Poněvadž pro libovolný bod m a jeho stereogr. průmět m, jest

> $om.om, = op^2$ ijest s-ká projekce zvláštním případem transformace převratnými průvodiči. Sd.

Stereografie, perspektivné zobrazení těles na rovinne nákresně.

Stereogramm (fr. stéréogramme), z řec.: diagramm znázorňující měnivý počet obyvatelstva v jednotl. zemích; 2. viz Stereo-skop, str. 113b.

Stereochemie, chemie prostorová, jest ta čásť theoretické chemie, jež rozšiřuje a doplňuje theorii struktury či konstituce molekuly předpokladem prostorového uspo-řádání atomů v molekuly. Obyčejné formule strukturní znázorňují řetězení atomův uhlíkoství, stereometrie), praefix hojných slov vých a rozdělení atomův a radikálů s nimi vásložených, hlavně přírodovědeckých. vině. Ježto však ve skutečnosti všecka tělesa, chrámové vnitřní jádro podstavce (krépidó- tedy i molekuly, mají rozměry tři, jest obymatu), jež jest buď massivní nebo skládá se čejné psaní formulí v jakémsi rozporu s nánejčastěji z pevných substrukcí pro zdi a zory, ano i se skutečností. Tak byly by na př. sloupovi. S. bývá obyčejně z materiálu chapři čtyřech valencích uhlíku v jedné rovině ze trnějšího než ostatní stavba; je-li na př. chrám všech sloučenin formule Ca_2b_2 – kde a a b

kdežto ve skutečnosti je známa sloučenina jen jedna, na př. methylenchlórid CH,Cl,, kde nic neukazuje na existenci dvou iso-merů. Všehny sloučeniny formule *Cabcd* by musily miti po třech isomerech, totiž

čnost nedošel rozšíření.

Ubk. Tyto zdánlivé nesrovnalosti a odpory urov**Stereografický (z řec.): S. či obvodonal Jacob Hendrik van t' Hofí (* 1852), zazemský průmět viz Mapy, 809 a a 810 b sl. loživ theorii o prostorovém uspořádání uhli-

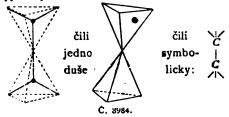
katých sloučenin. Theorie ta spočívá na představě, že všecky čtyři valence atomu uhlíkového jsou v prostoru okolním rozloženy dokonale rovnoměrně, což odpovídá jejich stejné hodnotě, a že směr valence jedné tvoří se směrem valence druhé úhel vždy stejný, což nejlépe lze si představití ve čtyřstěnu; ve středu jeho atom uhlikový a valence jeho směfují ze středu do všech čtyř rohův. Základní tato myšlenka rozvinuta jest do podrobna ve van t' Hoffově Chimie dans l'espace (1874) a Dix années dans l'histoire d'une théorie (1887), jež jest vlastně 2. vydáním knihy prvé. (Mimo tuto theorii van t' Hoff vynikl i theorii o osmotickém tlaku, již věnoval od r. 1885 slušnou řadu pojednání a z níž vznikla i nová theorie roztoků [identita tlaku plynův a tlaku osmotického].) Široký význam van t' Hoffův nabývá důležitosti ještě větší tím, že jeho dilem Études de dynamique chimique (1884) byly velmi rozšířeny a prohloubeny znalosti o průběhu chemických reakcí. Mimo tyto napsal ještě: Ansichten über die organische Chemie (1878-81); Lois de l'équilibre chimique (1885). Celou řádu prací výtečného to-hoto chemika možno nalezti v Zeitschrift f. physik. Chemie«, jejímž jest spoluredaktorem od r. 1887.

Theorie prostorového pojímání sloučenin uhlikatých pak vedly k představě o příčinách, tkvících v jakési jemnější isomerii stérické (stereoisomerii, stereomerii). Poznalo se totiž, že dvě nebo více sloučenin mají sice stejnou konstituční formuli, avšak přece různí se více nebo méně svými vlastnostmi chemickými nebo fysikálnými a že modifikaci jednu možno snadno na př. vlivem vyšších temperatur přeměniti ve druhou, že atomy v molekuly se »přemístí«. Tyto van t' Hoffovy názory zpracoval Wislicenus a jsou v krátkosti asi tyto: Je-li pouze jeden atom uhliku sloučen se čtyřmi vespolek se různícími atomy neb atomovými skupinami (grup-pami), zoveme jej uhlikem symmetric-kým. V tom případě možna jest pouze jediná formule konstituční, isomerie tedy na základě konstitucí různých není myslitelná, avšak přece dva různé produkty tohoto druhu jsou možné. Představíme-li si je ve formě čtyřstěnů, v jejichž středu nalézá se atom uhlíkový, a promítneme-li je na plochu papíru, obdržíme asi tyto dvě konfigurace (atom uhliku ve středu tetraédrů není značen; vázané atomy jsou A, B, C, D, roh, v němž jest těžiště téhož atomu A, jest obrácen ven, k pozorovateli):

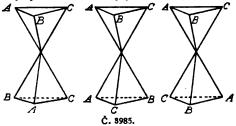
B C. 3983, B

Obrazy tyto nejsou shodné, nýbrž mají se k sobě asi jako předmět k obrazu v zrcadle,

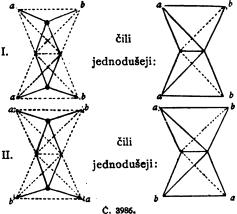
jako pravá ruka k levé; pořádek od B přes C k D jde jednou ve směru rotace kladné, po druhé ve směru rotace záporné. Jest tedy od tohoto postavení atomů BCD závislá nějaká vlastnost fysikálná, na př. optická rotace; látka otáčí jednou rovinu světla polarisovaného v pravo, po druhé v levo (isomerie zrcadlová, něm. Spiegelisomerie, enantiomorfie). Jsou-li dva atomy uhlíkaté spolu spojeny po jedné jednici slučovací a při tom oba asymmetrické, poměry se komplikují, neboť jeden z tetraédrů možno otáčetí kolem osy kolmé. Z prostoru promitnut v rovinu vypadá poměr ten asi takto:

V případě tom možny jsou konfigurace tři:

Jsou-li dva uhlíky spojeny dvěma jednicemi slučovacími, systém pozbývá pohyblivosti. Váže-li každý z měh různé atomy nebo skupiny a a b, mohou při stejné vazbě chemické, stejné konstituci povstati opět dva isomery nestejným rozdělením a a b, odpovidající obrazcům (v prvém a třetím obrazci jsou hrany tetraédru vytečkovány, jednotky slučivosti vytaženy plně):

čili symbolicky:

V případě prvém jest a ku b v postavení »plansymmetrickém«, po druhé v postavení »centrisymmetrickém«; isomerie tato nazývána též cis-trans-isomerií. Přirozeno, že stereomery do této skupiny náležející liší se od sebe co do vlastností fysikálných i chemických mnohem více, než dřív uvedené. Všecky tyto připady isomerie jest dobře odlišovati od fysikálního dimorfismu, objevujícího se u mnohých sloučenin anorganických, ba i některých organických. – Literatura: van t'Hoff, Lagerung der Atome im Raume (1894); J. Wislicenus, Räumliche Anordnung der Atome (1889); A. Bernthsen, Lehrbuch der organischen Chemie (1899); Mayerhoffer, S. (1892). Srv. čl. Isomerie, Formule (chemické) Sgr.

Stereochromie, z řec., druh nástěnné malby, vynalezený r. 1846 Fuchsem a Schlotthauerem v Mnichově; jest to v podstatě malba al fresco s tím však rozdílem, že maluje se na suchém podkladě barvami minerálnými vodovými a po uschnutí natře a napustí se celý obraz roztokem vodního skla, čímž má býti dosaženo neobyčejné stálosti. Ve velikém po prvé užito s. na Kaulbachových malbách ve schodišti Nového musea berlinského, ale poněvadž methoda se ne-osvědčila, neužívá se jí již. Sgr.

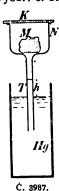
Stereoisomerie, stérická isomerie,

viz Stereochemie.

Stereokomparátor (řec.-lat.) viz Stereoskop, str. 114a.

Stereomerie (z řec.) viz Stereochemie, str. 111 a.

Stereometr (z řec.), též volumenometr, jest přistroj k měření objemu nepravidelných těles tuhých, kterých nelze vážiti v kapalině. Vyobr. č. 3987. ukazuje schematický příklad jednoduchého s-u. Nádoba N

na širším konci s okrajem zabroušeným ponoří se trubicí 7 do rtuti Hg, až k určité značce na trubici vyryté (na výkresu malou šipkou označené). Po-tom se přikryje zabroušenou deskou K, tak aby vnitřní prostor byl vzduchotěsně uzavřen. Odečte se tlak vzduchu a nadoba N se povytáhne ze rtuti. Tim zvětší se původní objem Vna objem $V + \nu$, při čemž tlak uzavřeného vzduchu b zmenší se o sloupec rtuti h, kterým určen jest rozdíl tlaku vnějšího a vnitřního. Trubice T jest dělena na kubické cm, tak

že objem v lze na ni přímo odčisti. Z prove-

$$V=\nu\,\frac{b-h}{b}.$$

dobně stanoví se objem s-u, v němž nalézá se těleso M. Je-li tento objem V, jest objem tělesa M dán rozdílem V-V. Určují-li se s-em objemy látek práškovaných nebo v drobných krystállech, kladou se tyto látky do misek, jejichž objem byl předem ustanoven. Podrobnosti ve Wiedemann's Annalen d. Phys.

 3, 332, 1881 a tamže 67, 209, 1899. nvk.
 Stereometrie (z řec.) čili tělesoměrství jest oddíl elementární geometrie, který jedná o útvarech prostorových; zejména vyšetřuje vzájemnou polohu přímek a rovin, vlastnosti trojhranův a mnohohranů, těles hranatých i oblých (v. Geometrie, str. 29 a). Nejdůležitější úlohou s. jest výpočet po-vrchu a obsahu těles. Základy s. obsaženy již v Eukleidově díle Στοιχεία, jehož poslední tři knihy zahrnují v sobě vše, co do té doby ze s. bylo známo: o rovnoběžnosti a kolmosti přímek a rovin, o trojhranu, o rovnoběžnostěnu, o jehlanu a hranolu, o válci, kuželi a kouli, posléze o pěti pravi-delných mnohostěnech. Zvláště budiž vytčeno, že zde setkáváme se již s větami »Rovnoběžnostěny o stejných základnách a výskách jsou obsahem sobě rovny« a »Jehlan jest třetinou hranolu, který má s ním spo-lečnou základnu a výšku«. Že hranol trojboký lze rozložiti ve tři jehlany obsahem stejné, poznal již Eudoxos, vrstevník Pla-tónův. Mnohostény pravidelné vymyslila škola Pythagorova; poton Platón jimi se zabýval, pročež nazývány bývají mnohostěny Platónovými. Ve škole Platónově řešena také úloha délická o zdvojení krychle. Vedle nich Archi me dés poznal 13 mnohostěnů polopravi-delných. Týž nejslavnější geometr starého věku ve spise »O kouli a válci« ustanovil po prvé povrch a obsah koule; ve spise »O konoidech a sféroidech« vyšetřil obsah rotačního ellipsoidu, hyperboloidu a paraboloidu. Povrch a obsah rotačních těles vůbec uvažoval již Pappos (na poč. IV. stol. po Kr. v Alexandrii) v dile svem Συναγωγαί μαθηματικαί; shledal, že povrchy (obsahy) těles rotačních jsou v složeném poměru délky čar (velikosti ploch) otáčených a dráhy opsané jejich těžištěm. Pravidla ta, upadnuvší v zapomenutí, znovu objevil Guldin (1635), jehož jménem bývají označena. K výpočtu obsahu těles princip dosti obecný vyslovil Cavalieri (Geometria indivisibilium, 1635): Dvě tělesa, která ve stejných výškách mají průřezy obsahem rovné, mají též stejný obsah. Kepler v díle »Nova stereometria doliorum vinariorum (1615) uči vypočítávati obsahy různých těles, zvláště sudů; ve spise

Harmonices mundi libri V (1619) uvádí
kosočtverečný dvanáctistěn a třicetistěn, mimo to dva pravidelné dvanáctistěny hvězdovité. Leonardo Pisano (1250) vyslovuje po prve pravidlo pro obsah komoleho jedeného pokusu plyne podle zákona Boyleova hlanu. Tvarosloví mnohostěnův obohatil Descartes základní větou, že na vypuklém mnohostěnu počet vrcholův a stěn dohromady jest o 2 větší než počet hran. Avšak důležitá Tim jest určen objem prázdného s-u. Po- tato věta nevešla v obecnou známost geo-

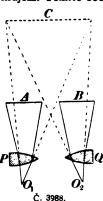
metrů; nově objevil a dokázal ji Euler v pojednání »Elementa doctrinae solidorum«, ofedloženém r. 1752 akademii petrohradské. Mnohostěny, pro které věta platí, slovou proto Eulerovými. Poznána i tělesa, která větě Eulerově nevyhovují; na př. dutá, na jedné straně otevřená krychle, má 11 stěn, 16 vrcholů, 24 stran, tedy s + v = h + 3. Takovými jsou též 4 pravidelné mnohostěny Poinsotovy (»Journal de l'École polytech-nique«, 1801), z nichž dva znal již Kepler, jak svrchu pověděno. Obecnějšímu pojímání povrchu těles uči Riemann svou theorii ploch jednoduše neb násobně souvislých (1851). Důležitým oddílem s. jest sférika, nauka o útvarech obsažených ve ploše ku-lové. O vývoj této nauky mají zásluhy: Me-nelaos (Sférika«, ke konci I. stol. po Kr.) a Ptolemaios (>Almagest«, kolem r. 150 po Kr.) kladli základy sférické trigonometrie. Victa († 1603), Snellius († 1626) a j. dále vzdělávali tento obor; posléze jmenovaný objevil vlastnosti trojúhelníka polárného k danému trojúhelníku sférickému, Girard (1629) poznal nadbytek sférický. Segner (1741) vyslovil určitě, že protější sférické trojúhelníky nejsou shodné, nýbrž souměrné. Lexel (1781) objevil, že geom. místo vrcholu sférického trojúhelníky sférického trojúhelníka o stálé podstatě a stálém obsahu jest určitá menší kružnice na kouli. Jména Euler († 1783), Legendre († 1833), Möbius (»Analytische Sphärik«, 1846) značí další pokroky sfériky a s. vůbec. V novější době rozvoj s. béře se směrem hlavně dvojím: snaží se vlastnosti a poznatky planimetrické rozšířiti a zobecniti pro útvary stereometrické, a v obor s. pojímáti i útvarý vyšši a složitější, které posud elementárnému zkoumání byly nepřístupny. Nemohouce na tomto místě o snahách těchto a jejich výsledcích vysloviti se šíře, odkazujeme čtenáře k některým novějším spisům o s-ii. Rouché-Comberousse, Traité de géométrie, IIe partie: Géométrie de l'espace (7. vyd., 1900); Hadamard, Leçons de géométrie élémentaire. Géométrie dans l'espace (1901); Brückner, Vielecke und Vielflache (1900); Holzmüller, Elemente der S. (1900 - 02, 4 sv.); Jandečka-Libický, Geometrie pro vyšší gymn. (5. vyd., 1904); Strnad, Geometrie pro vyšši školy reálné. Díl III. (3. vyd., 1903). Sd.

Stereoskiagrafie viz Skiagrafie 263 a. Stereoskop (z řec.), přístroj optický. Po-zorujeme-li předmět rozložený v rovině kolmé ke směru zíráni, neliší se pozorování levým okem od pozorování okem pravým. Je-li zorovati splynutí obrázků stereoskopických. však předmět trojrozměrný, pak se pozoruje Na této myšlence založil Wheatstone s. však předmět trojrozměrný, pak se pozoruje levým okem těleso více s levé strany, pra-vým okem více s pravé strany a jednotlivé obrázky, vznikající na sítnicích obou očí liší se tím vice, čím předmět je očím blíže. Tento rozdíl obou obrázků způsobuje zvláštní vlastnost jediného toho obrazu, který povstává vzdálených nebo velmi malých. Předměty v našem vědomí spojením obou podráždění vzdálené lze pozorovati dvěma dalekohledy, na dvou sítnicích v jednom společném nerv- jejichž osy jsou ve vzdálenosti několikráte stvu. Jediný obraz předmětu, který oběma větší než vzdálenost obou očí, jestliže pa-očima pozorujeme, má ráz tělesnosti, vi-prsky oběma objektivy prošlé převedeme

dime na předmětě nejen jeho šířku a délku, ale také jeho hloubku. Fotografujeme-li předmět obyčejnou komorou fotografickou s jedním objektivem, jest výsledkem jediný obrázek podobný obrázku povstávajícímu na sitnici jednoho oka. Upravime-li však ko-moru tak, aby dvěma objektivy, vzdálenými asi tak jako jsou oči, povstávaly vedle sebe dva obrazy předmětu, pak můžeme na těchto obrazech odkrýti rozdíly pozorování okem levým a pravým a mimo to můžeme vhod-ným pozorováním těchto dvou obrázkův oběma očima dosáhnouti téhož dojmu tělesného čili stereoskopického, který nastává při přímém pozorování předmětu fotografovaného. Přístroj k pozorování těchto stereogram mů, povstalých komorou stereoskopickou, sluje s.

Velmi rozšířen a všeobecně znám jest s. Brewsterův, kterým oba stereoskopické obrázky (stereogrammy) promítají se (zdán-livě) na společné místo na základě lomu. Vyobr. č. 3988. ukazuje schematicky uspofádání tohoto s-u. K očím O, a O, kladou se okuláry s-u, polovice to čočky spojné, P a Q namířené k sobě krajem. Těmito čoč-

kami pozorovatel dívá se na stereogrammy A a B a spatřuje obrazy těchto dvou předmětu ve společném mistě C jako jediný obraz ste-reoskopický. Jinak ře-čeno, čočka Pzpůsobi. že obraz předmětu A padne na to misto sitnice, kde by povstal obdobný obrazek při pozorování skutečného předmětu (na A fotografovaného) okem levým, čočka Q způsobí pak podobně, že obraz předmětu B padne na to misto sitnice, kde

by povstal obrázek při pozorování skutečného předmětu trojrozměrného okem pravým. Vzdálenost obrázků A a B od čoček P a Q řídí se dálkou zřetelného vidění očí pozorovatelů podle vzdálenosti očí od sebe měniti vzájemnou vzdálenost P a Q.

Tak jako lomem při s-u Brewsterově spojují se oba předměty A a B v jediný obraz C, podobně lze o drazem ode dvou zrcadel pozrcadlov

Z uvedeného vysvítá užívání s-u jako stroje reprodukčního. Lze však s-u užíti i tam, kde skutečné zírání jest jen nepatrně stereoskopickým, jak je tomu při předmětech velmi vzdálených nebo velmi malých. Předměty zrcadly neb hranoly totálně reflektujícími do jejich spojení neboli vazby. Po stránce hiokulárů ve vzdálenosti očí umístěných. Ta-kovýto teles. sestrojil Helmholtz. Podobně lze malé předměty pozorovati mikroskopem binokulárním, jejž v různé úpravě sestrojili Drümer a Braus, Greenough, Czapski a j. Grousilliers do rovin skutečných obrazů, oběma objektivy telestereoskopu vytvořených, umístil značky na skle vyryté, jejichž obraz promítá se při pozorování do určité hloubky stereoskopického obrazu. Ze vzdálenosti těchto značek určitě na dvě místa obrazu promítnutých bylo možno měřiti vzdálenost předmětů ve směru pozorování rozložených (hloubku předmětu). Pulfrich zdokonalil tento měřicí s. pro měření hloubky předmětů na základě fotografií stereoskopickou komorou zhotovených a nazval jej stereokomparátorem. Podrobnosti o tomto důležitém stroji a o zajímavém různém jeho upotřebení viz v »ZS. f. Instrumentenkunde« XXII. roč. 1902.

Vedle zmíněných s-ů pro pozorování subjektivní, sestavena byla četná zařízení pro stereoskopická pozorování objektivní. O všech různých těchto strojich nelze zmi-ňovati se na tomto místě. Tak na př promítnou se na velikou stěnu dva stereogrammy k sobě náležející, jeden vedle druhého, každý pozorovatel dívá se na obrázky zvláštními skly stereoskopickými, jež spojují oba obrazy. Jednodušší methodou jest zbarvení obou diapositivů barvami komplementárními a promitnuti jich na jedno stinitko společné. Pozorovatel dívá se brejlemi, jejichž skla jsou obdobně zbarvena komplementárně, tak že každým okem vidí jen jeden (příslušný) obraz. Složitější jsou zařízení, při nichž obrázky stereoskopické promítají se na stinítko střídavě a pozorují zařízením, které dovoluje pouze střídavé pozorování levého obrázku pouze levým okem, pravého pak okem pravým.

Stereospondyli jest podřád vymřelých krytolebců (Stegocephala, v. t.) vyznačující se obratli celistvými, zkostnatělými. Náležejí sem rody značných rozměrů, se zuby labyrinthodonticky složitými.

Stereotomie (z řec.) učí, jak pevným hmotám udílí se určité omezení řezáním, tesáním a podobnými výkony, tedy vůbec ododnímáním hmoty od surového kusu. V užším smyslu vyrozumívá se tímto slovem t. zv. kamenořez (Steinschnitt, coupe des pierres), jehožto předmětem jsou stavebné konstrukce (zdi, klenby, schody), pokud se zdělávají z kamene tesaného. S. učí tedy děliti daný celek v přiměřené díly a zdělávati tyto díly z kamene, ovšem pak i odvozovati veškeré prostředky a pomůcky, kterých vymáhá zpra cování dílů. Stereotomickým předmětem zvláště důležitým jsou válcové klenby šikmé, při kterých se užívá buď zřízení orthogonálného neboli pravouhelného (appareil orthogonal), buď sroubového (appareil

storické možno říci, že deskriptivní geometrie vyrostla ze s. – Literatura: Frézier, La théorie et la pratique de la coupe des pierres et de bois (1737-39); Ringleb, Lehrbuch des Steinschnittes (1844); Leroy, Traité de stéréotomie (4. vyd. od Marteleta, 1866); Graeff, Appareil et construction des ponts biais (1867); Adhémar, Coupe des pierres (7. vyd., 1874); Rouché a Brisse, Coupe des pierres (1893).

Stereotyp (z řec.), stéreotypní plotna tiskaci, viz Stereotypie a srv. Pismolijectvi,

str. 795 b.

Stereotypie: 1) S., stereotypování (z řec.), pořizování kopií sazby, štočků atd. nejprve odlikou do zvláštních matric a potomním odlitím do písmoviny. Rozeznáváme dva způsoby s., a to pomocí sádry a pomoci papíru; tento druhý způsob dělí se zase na s-ii teplou a studenou. Z nejdůležitějších předností s. do papíru před sádrou jest, že v čase poměrně krátkém 20 až 30 minut možno zhotoviti jak matrici, tak odlitek i s připravením odlité plotny (stereotypu) pro tisk, což jest výhodné zvláště při tisku novin a jiných tiskopisů netrpících odkladu. Další výhodou jest, že z jedné a též matrice možno odliti ploten několik, kdežto matrice sádrová hned při prvém odlití vy-klepáváním plotny bývá zničena. Mimo to matrice papírové možno také dlouho ucho-vati. K tisku na strojích rotačních možno plotny hotoviti pouze z matric papírových, poněvadž posud jen tyto před odlitím hodí se k potřebnému zakulacení pro buben tis-kací. S. pomocí papíru jest také velmi jedno-duchá a lze ji prováděti s malými výlohami i v měřítku menším. Několik čtvrtek hedvábného a čtvrtka tiskacího neklíženého papíru slepí se škrobovým jemným téstem na sebe a do měkké lepenky takto utvořené, pokud ještě je vlhká, vtluče se tvrdým kar-táčem obraz sazby. Sazba i s přilehlou na ní matricí vsune se potom do vyhřátého lisu a suší se; když matrice úplně vyschla, sejme se a jest k odlití hotova. Ještě jednodušší jest práce tato při s-ii na studeno, kde odpadá jak hotovení matricí, jež lze dostati již hotové, tak pracné vytloukání kartáčem a zdlouhavé sušení: stačí vložiti matrici na sazbu, vsunouti obé do kalandru, zvlášť ku práci této sestrojeného, načež jedním otočením kliky obraz sazby vtiskne se v dostatečné hloubce do papíru.

První pokusy se stereotypováním sazby činili van der Mey a pak san Müller, kazatel ref. církve v Lejdě, a to v letech mezi 1700—11 a po nich v roce 1725 edin-burský zlatník Vilém Ged. Byly to však pokusy naprosto nedostatečné, obmezující se na to, že hotovou sazbu spájeli tím způsobem, že ji ponořili až po obraz do smíšeniny mastku, sádry a pájky, čímž dosáhli však pouze scelenosti a pevnosti sazby, ale hélicoidal). — Některé spisy stereotomické nikoliv výhody s. nynější. Teprve Tilloch obírají se též přitesáváním dřev za účelem a Foulis v Glasgowě v l. 1779–84 připadli

značně zlepšil, vznikla r. 1804 s. pomocí sádrových matric, podnes tu a tam snad užívaná. Týmž časem i ve Francii činěny byly mnohé pokusy se stereotypováním: tak r. 1783 pařížský tiskař Herhan dal si zhotoviti zvláštní měděné písmo, jehož obraz byl ne vystouplý, jak obyčejně, nýbrž vhloubený, na hotovou sazbu z písma takového nalil roztavenou písmovinu, čímž nabyl plotny s vystouplým obrazem písma, jak ho pro tisk potřeboval. Byly prý to plotny sice velmi čisté, ale poněvadž výlohy při tom byly nepoměrně vysoké, způsob tento nedošel roz-šíření. A zase jinak počínal si v téže době a v témže mistě tiskař Firmin Didot, který také stereotypu dal jméno. I on dal si zhotoviti písmo z kovu zvláště tvrdého, ale obrazu normálního, načež silným tlakem razil sazbu v olověné plotny, čímž nabýval potřebných matric k odlití. Výsledek však byl přece jen neuspokojivý, ačkoli Didot snažil se vynález svůj udržeti a ještě r. 1794 s ploten takto vyrobených tiskl své tabulky logarithmické. A po všech těchto a ještě mnohých jiných pokusech více méně zdařilých přišel způsob s. nejsprávnější a nejúčelnější, a to nynější s. pomocí matric papírových. Podařilo se to r. 1829 sazeči Genouxovi (v. t.) v Paříži, a ač s počátku vynález jeho nebyl přijat příliš příznivě, přece pro svou jednoduchost později se ujal a užívá se ho v knihtiskárnách všeobecně.

2) S., mistnost, kde se stereotypuje, t. j. kde se zhotovují tiskací plotny stereotypni. **Stereotypní** (z řec.), stálý, nezměněný (na př. s. vydání knihy); v přeneseném smysle ustálený, beze změny, šablonovitý, na př. s. frase, ustálené rčení, s. odpo-

věď, pořád stejná odpověď. **SteMoe** viz Starč.

Sterigma (mn. č. sterigmata), řec., stopka, stopečka, viz Rzi, str. 456b, a Basidiomycety.

Sterilicon [-kon], přístroj, viz Mléko,

str. 460b (s vyobr.).

Sterilisace (z lat.) je čásť desinfekce (zntisepse, po případě asepse) a znamená v obyčejném běžném slova smysle soubor opatření, jimiž nástroje lékařské, obvazkový material atd., též výživné půdy, mléko k výživě kojenců sloužící atd. zprostujeme mikroorganismů, zvl. choroboplodných, a jejich zárodků, jež na nich lpí nebo lpěti by mohly. Věci ty zbavujeme těchto mikroorganismův umrtvujíce je. K tomu máme prostředky troji: 1. činitele lučební, 2. mechanické a 3. vlivy tepelné. Nejjednodušší jsou mechanické: je to voďa, kartáč a mýdlo. Voda, je-li příměřeně horká, je zároveň čá-stečně i činitelem tepelným; mýdlo má do jisté míry i význam sterilisačního prostředku lučebního. Z vlivů tepelných ovšem jediné ruhrortském průs. vlád. obvodu důsseldorf-

na myšlenku hotoviti sádrové odlitky sazby, proudící horká pára), někdy i horký vzduch, a když oba tyto muže lord Charles Stanjehož teplota dosahuje stupňů, při kterých hope (v. t. 2) později v pokusech hmotně bakterie hynou, po případě i oheň. Příklad podepřel a prof. Wilson vynález jejich přistrojů, v nichž teplem sterilisujeme a jichž známe dlouhou řadu, jest thermostat, ve kterém mimo jiné sterilisujeme ranlékařské přístroje, dále t. zv. desinfektory, prostornější stroje, v nichž šatstvo, prádlo, zásoby obvaz-kového materiálu sterilisujeme obyč. horkým vzduchem. (Viz Desinfekce.) Nejrozšiřenější pomůcky s. jsou prostředky lučební, jež jsou buďto skupenství pevného nebo kapalné nebo plynné. Z předlouhé řady některé došly rozšíření největšího: z pevných iódoform, z kapalných lih, roztok kyseliny karbolové (1-3-5%), sublimátu (1:1000), ky-seliny bórové (2-4%), z plynných nejnověji páry formalinové. S. však zasahá ještě dále, počinajíc si tou příčinou zcela důsledně. v čemž jí zkušenosti úspěchy svými, proti dřívějšku znamenitými, zcela za pravdu dávají. Zaujímá v obor své působnosti i okolí nemocného, lékaře a je 10 assistenty, tělo nemocného, zvláště pole, na kterém se operuje, dále nástroje (tyto se obyčejně vyva-řují a ponořují do 3% ního roztoku kyseliny karbolové [viz Operace]), obvazkový materiál, a to mull (t. zv. mull sterilisovaný jest učiněn zárodků prostým vyšší teplotou nebo přísadami protihnilobnými, nejčastěji sublimátovým roztokem; viz Gázy), vatu, dřevěnou vlnu, obinadla atd., drenážky (drainages), šicí materiál (hedvábí, catgut), roušky, jimiž rány se obkládají, a tampony, jimiž krev se vysušuje. Čím více proniká smysl pro nejpřísnější čistotu v lékařstvu při všem, co jakkoli souvisí s nemocným, zvl. ranou, tím více vítězí a půdy nabývá asepse, která obcházejíc prostředky lučební spokojuje se a vystačí obyčejně s prostředky tepelnými. I tu pak poslední dobu zjednává si půdy počínání suché, kdežto dříve rána bývala zaplavována roztoky protihnilobnými měrou rozsáhlou. Dnes vystačuje se ponejvíce suchými tampony sterilisovanými, suchými rouškami atd., aspoň na klinikách. V praxi venkovské, kde přicházejí nemocní do rukou léka-

fových nečistí, posud to možno není. Pnrk. O s-ci mléka viz Mléko, str. 457 b sl.; o s-ci v bakteriologii viz Bakteriologie, str. 124 b.

Sterilisator, přístroj, viz Mléko, str. 460 b.

Sterilisovati (z lat. a fr.), učiniti neúrodným, neplodným, pak zničiti v zárodku, prováděti sterilisaci (v. t.).

Sterilita, sterilnost (z lat.) v lék. viz Neplodnost. - V přeneseném smysle neproduktivnost, nevydatnost, pak jalovost (mělkost, chudoba) myšlenek.

Sterilni, z lat., neplodný, planý, jalový (též v přenes. smysle), neproduktivní, málo tvůrčí.

Sterkovice viz Strkovice.

Sterkrade, průmyslová vesnice v okrese spolehlivá je vyšší teplota (var, po případě ského, na trati S.-Ruhrort a Oberhausen-

Emmerich prus, stát. drah, má 15.000 obyv. zejm. v Hormayrově »Taschenbuchu« (1830) (1900), katol. a evang. kostel, chudobinec, a Archivu (1833) a v topogr.-děj. díle Řerozsáhlou železárnu, z nejstarších závodů toho hoře Wolného. Zanechal po sobě četnou druhu na pevnině, již r. 1808 založenou. hist. hnihovnu a důležité sbírky historického Dále jsou tu slevárny. cihelny, mlýny a j.

Sterled (rus. sterljad), jeseter malý (Acipenser ruthenus L.), viz Jesetři.

Sterling, mince anglická, původně zvaná easterling (viz Easterlings), zná-má již koncem XII. stol., kdy byla malou Sterling, minci střibrnou, kterou razili pregéři od východu přišedší (buď z Německa neb z Nizozemí). Tyto easterlingy byly napodobovány **Stern:** 1) S. Abraham, mechanik pol. také v sev. Francii, v Nizozemí, na Rýně a (* 1769 v Hrubieszowě — † 1842 ve Varve Vestfálsku. Podle jiných slovo s. pochodí šavě). Vyučil se původně hodinářství, pood star (hvězda), poněvadž na mincích byl zdějí studoval mathematiku a vynalezl přeražen kříž se 4 žezly, což podobalo se hvězdě, dem pohyblivý triangl se dvěma škálami, Posud zachovalo se jméno toliko v názvu li- který se stal měřičům a dělostřelcům dobrou bra sterlinků (viz Libra, str. 1034 b). Na náhradou za nepohodlný stůl, pak zvláštní ostrově Maltě mají vedle britské měny ještě stroj počítací, zdokonalený r. 1815, jimž měnu stříbrnou zv. lira sterlina po 20 solvzbudil pozornost učeného světa. R. 1817 dech, sold po 12 denárech, v ceně 23.20 K.

pády Rook-Riveru dodávají hnací síly.

Sterling: 1) S. John, básník a spisovatel angl. (* 1806 — † 1844), syn kapitána Edwarda S-a (* 1773 — † 1847), spolupracovníka čas. »Times« (»Thunderer of the Times«), byl knězem a později spisovatelem. Sepsal román Arthur Conigsby (1833); Poems (1839); satir. báseň The election (1841); truchlo-hru Stafford (1843) a zůstavil Twelve letters by J. S. (1851) a The onyx ring (1856). Soubor prosy S-ovy vydal Hare (Essays and ta- (1834); Combinatorische Bemerkungen (1846); les, 1848, 2 sv.), životopisy Hare (1848) a Car-

lyle (1851).

2) S. Władysław, básník polský (* 1876), známý svými básněmi Drzewo; Szarytka; Melancholja; Młodzi; Burza górska; Hymn do kobiety a Hymn do natury. R. 1899 vydal vý-

bor svých poesii v Krakově.

Stěrlitamak, rus. új. město ufimské gub. v krásné poloze nedaleko ústí soutoku řeky Stěrle a Aškadaru do Bílé (Belaja). Má komposice Bacha, R. 1843 dostalo se mu od 15.538 obyv. (1897), značný průmysl (vydělá- kr. Bedřicha Viléma IV. stipendia, S. odebral vání koží) a obchod; 3 školy. — Újezd se do Drážďan, kde se učil zpěvu u Miksche, stěrlitamacký má na 21.271 km² 331.949 pak do Paříže, kde vzbudil nemalou pozorobyv. (1897).

přírodních, zeměpisu. ale hlavně historií a cvičení pro zpév. Srv. R. S., Erinnerungsblät-místopisem Jihlavy. Z těchto studií vzešly: ter an Julius S. (1886). Drangsale der Stadt Iglau unter der schwedi-5) S. Adolf, původně Adolf Ernst, bás-

Stern: 1) S., ves v Čechách, hejtm. Kr. Dvůr n. L., vis H vězda 2). — 2) S., víska t., hejtm. a fara Kaplice, okr. a pš. Vyš. Brod; 4 d., 32 obyv. n. (1900). — 3) S. (česky H vězda Zlatá), ves t., hejtm. a okr. Žlutice, fara Údrč, pš. Bochov; 14 d., 54 obyv. n.

(1900).

stroj ten ještě rozšířil pro počítání se zlomky. Sterling, město v severo-amer. státě Zprávy o těchto a o jiných svých vynálezech Illinois, hrab. Whitside, nad Rook-Riverem, podával do »Roczniků towarzystwa przyja-křižovatka drah, má 6309 obyv. (1901), zabý- ciól nauk«. Byl také znalcem starohebrejské vajících se hlavně průmyslem, jemuž vodo- literatury a r. 1825 byl povolán vládou, aby provedl úpravu nábož, a vychovatelských za-řízení židovských v král, Polském.

2) S. Daniel, pseud. Marie Cath. Sophie de Flavigny, hrabenky d'Agoult (v. t.).

3) S. Moritz, mathematik nem. (* 1807 ve Frankfurtě n. M. – †? v Gotinkách). Studoval v Gotinkách, kde se stal r. 1829 soukromým docentem, r. 1849 mimořádným, r. 1859 řádným professorem mathematiky. Napsal: Darstellung der populären Astronomie Lehrbuch der aigebr. Analysis (1860); Zur Theorie der Euler'schen Integrale (1847), nehlede ku přečetným článkům v »Journale« Crelleově.

4) S. Julius, hud. sklædatel a dirigent něm. (* 1820 ve Vratislavi — † 1883). Již jako 9letý chlapec vystoupil ve veř. konceitě jako houslista, od r. 1834 byl na berl. akad. umění žákem hud. theoretika Rungenhagena a učitele nost jako dirigent něm. Gesangvereinu. Sterly Andreas, místopisec a historik R. 1847 vrátil se do Berlína, kde založil pěmorav. (* 21. list. 1779 v Jihlavě — 26. pros. vecký spolek posud po něm jmenovaný. 1852 t.). Po studiích gymn. ve svém rodišti, R. 1850 založil s Kullakem a Marxem konser-filosofických a práv. ve Vídni a v Olomouci, vatoř, kterou od r. 1855 až do své smrti samovstoupil do služeb obce Jihlavské, kde v le- statně řídil. V l. 1869-71 řídil také berl. Sintech 1813-45 působil jako magistr. rada. fonie-Kapelle, v l. 1873-75 Kapelle d. Reichs-Vedle svého povolání zabýval se studiem věd hallen. S. složil řadu písní, pak zejména četná

schen Zwingherrschaft (1828); Erinnerung an sku alterární historik něm. (* 1835 v Lipdie französ. Okkupation der Stadt Iglau im sku), studoval v Lipsku a v Jeně, načež usa-J. 1805 (1849); Kurzgefasste Landesbeschreidil se v Drážďanech (1865), kdež dosáhl bung von Mähren für Volksschu en (1850). Dědini v Jeně, načež usa-jiny Jihlavy (3 díly), sahající po dobu Mariedie v Drážďanech (1868) a řádné (1869) professury dějin literárních na polytechnice. V l. 1866 Terezie, nevyšly tiskem; ukázky uveřejnil až 1867 vydával v Berlině Bibliothek des

jeho uvesti jest: Gedichte (1855, 4. vyd. 1900); epos Joh. Guttenberg (1873, 2. vyd. 1889); výprav. báseň Wolfgangs Rómerfahrt (1895); novellistické sbírky Am Königssee (1863); Historische Novellen (1866); Neue Novellen (1875); Aus dunkeln Tagen (1879); Venetianische Novellen (1886); Auf der Reise (1890); Vier Novellen (1900); Vor Leyden a Der Pate d. Todes (1904); romany Die letzten Humanisten (1880); Ohne Ideale (1882); Camoens (1886); Die Ausgestossenen (1904), i práce dramatické. Jako historik literární publikoval: Geschichte der neuern Litteratur (1822-85, 7 sv.); Geschichte der Weltlitteratur (1889); životopisné obrazy a crty Aus dem XVIII. Jahrhundert (1874); Katechismus d. allgemeinen Litteraturgeschichte (1874, 3. vyd. 1892); Zur Litteratur des Ge- Životě (1894); román Walter Wendrich (1895); genwart (1880); biografie H. Hettnerovu (1885), Dagmar, Lesseps und andere Gedichte (1896); O. Ludwigovu (1890); Beiträge zur Litteratur- Walter Wendrichs neue Lieder (1897); Lieder geschichte des XVII. u. XVIII. Jahrh. (1893), eines Buchhändlers (1898); drama Diomed Studien zur Litteratur der Gegenwart (1895). Vydal Hauffa, Herdera, Ch. G. a Th. Körnera, výbor z Goethe, O. Ludwiga (s E. Schmidtem), Hebbela, P. Cornelia (2. vyd. 1904), Goethovy a Schillerovy Xenie a nové vydání Vilmarových dějin písemnictví německého, k nimž připojil samostatný a cenný doplněk Die deutsche Nationallitteratur vom Tode Goethes bis zur Gegenwart (5. vyd. 1905). Též vydal korrespondenci Lisztovu s K. Gillem (1903). R. 1881 pojal za choť Markétu Herrovou (Margarete Herr, *1887 - †1899), pianistku, žačku Lisztovu a Kláry Schuman-nové; jeji životopis od S-a vyšel r. 1901. 6) S. (Стернъ) A. V., pseudonym Aleks-

andry Alekséjevny Venkstěrnové, spisovatelky rus. (* 1844), dcery statkáře gub. orlovské. N. D. Chvoščinská (pseud. V. Krestovskij) přiměla ji k činnosti literární. Od r. 1880 otiskovala povídky v růz. časopisech a o sobě vydala: Tri pověsti; Brak po ljubvi; Očnulas (» Vzpamatovala se«), z nichž

poslední je přel. do češt. (1894).

7) S. Alfred. historik něm. (* 22. list. 1846 v Gotinkách), vstoupil do služeb zem. archivu v Karlsruhe, r. 1872 habilitoval se pro všeob. dějiny v Gotinkách a r. 1873 povolán na univ. v Berně a r. 1887 do Curichu. Napsal: Ueber die zwolf Artikel der Bauern und einige andere Aktenstücke aus der Bewegung von 1525 (1868; doplněno ve Forschungen zur deut. Gesch., 1872); Milton und seine Zeit (1877-79, 2 sv.); Gesch. der Revolution in England (1881, 2. vyd. 1898); Abhandlun-gen und Aktenstücke zur Gesch. der preus. Reformzeit (1885); Das Leben Mirabeaus (1889, 2 sv.); Gesch. Europas seit den Verträgen von 1815 bis zum Frankfurter Frieden von 1871 1894—1901, 3 sv.). Z jeho edici uvådime: Briefe englischer Flüchtlinge in der Schweiz (1874) a Baseler Chroniken (1872, 1. dil s W. Vischerem).

J.F.

8) von S. Maurice Reinhold, básník a spis. něm. (* 1859 v Revalu), syn poety Karla Walfrieda v. S., zvolil si povolání vojenské, ale bylo mu dráhy té se vzdáti, a na Moravě, viz Šternberk.

XVIII. Jahrhunderts« (7 sv.). Z liter. prací načež byl auskultantem v Jurjevě a železn. úředníkem v Revalu, kdež byl i žurnalisticky činný. R. 1880 přišel do Němec, pak jako žurnalista do Sev. Ameriky a vrátiv se (1885) do Evropy, pobyl v Anglii, v Paříži, v Basileji a v Curichu, kdež studoval lékařství a filosofii a redigoval »Züricher Volksblatt«. Od r. 1898 žije v Horních Rakousích. Vydal: Proletarierlieder (1885); Der Gottesbegriff in der Gegenwart und Zukunst (1887); basne Stimmen im Sturm (2. vyd. 1888); Excelsior, nové básně (1889); básně Höhenrauch (1890); črty Von jenseits des Meeres (1890); básně Sonnenstaub (1890); Ausgewählte Gedichte (1891); Nebensonnen (1892); epos Die Insel Ahasvers (1893); basne Mattgold (1893); Stimmen der Stille, myšlenky o Bohu, přírodě a (1899); Waldskizzen aus Oberösterreich (1901); básně Abendlicht (1901); Das Richtschwert von Tabor und andere Novellen (t. r.); básně Blumen und Blitze (1902); Typen und Gestalten moderner Belletristik und Philosophie (Linec, 1902); básně Sonnen Wolken (1903); aforismy Indiskretionen (1904). K tomu se druží fada spisů sociálně politických.

Sterna, rod rybáků (srv. Hydrocheli-

don) či mořských vlaštovek, čítající 40 druhů, jejichž blány plovací jsou poněkud vykrojeny; opeření na tvářích po stranách zobáku sahá dále nežli na slemeni. Ocas jest silně vidličnatý. Většina druhův obývá pobřeží mořské, jen některé žijí u vod nitrozemských. V mládí jsou ptáci bílí, temně kropenatí a skvrnití, v rouchu vybarveném jsou většinou bílí, často s černým temenem hlavy a šedými křídly. Hnízdí se na písči-nách, kam snášejí žlutošedá neb olivově šedá vejce hnědě skyrnitá, a živí se hlavně ry-

bami a korýši.

U nás hnízdí se rybák obecný (S. hirundo někdy i rybák malý (S. minuta). Onen ma skoro velikost kavky, hlavu na temeně a v týle černou, zobák červený s černou špičkou, hřbet našedivělý, zpodek bílý. V létě jest čelo černé, v zimě bílé. Vyskytuje se na pobřeží i ve vnitrozemí; u nás hnízdí se v Polabí i v jižních Čechách. Po severní polokouli jesť daleko rozšířen. Rybák malý má velikost sotva skřivana, zobák a nohy žluto-červené a nad očima bílý pruh, čelo bílé. Domovem jest v mírných krajinách východní polokoule.

Sternal Tadeusz, historik pol. († 1896). Vydal o sobě: Obleženie Kamieńca w powieści i historji (1890); O autorze djarjusza z lat

1696-97 (1891) a j.

Sternb., zkratek přírodopisný, jímž označen jest hrabě Kašpar Maria ze Šternberka.

von Sternbach viz Wenzel von Sternbach.

Sternberg: 1) S., vsi a města v Cechách

větš. slov. (1900). Stával zde hrad, jejž opanoval a rozbořil v pol. XV. stol. proslavený mých, střídavě delších a kratších. Zpodní válečník český Jan Vitovec ze Hřebene. Císař semeník ukončen jest nitkovitou čnělkou Bedřich III. jmenoval jej potom hrabětem ze Sternberka. (Srv. čl. »Jan Vitovcc, válečník český« v »ČČM.« 1867).

3) S., m. v okr. Oststernberg prus. vlad. obvodu frankfurtského, na trati Frankfurt-Poznań prus. stát. drah, má evang. kostel, hrnčitství a 1632 obyv. (1900). Podle tohoto města nazváno i zvláštní území (Land S.), zaujímající nynější okresy Weststernberg a s vnějšími plátky tupými. Oststernberg, jež r. 1270 bylo získáno markrabími braniborskými a později počítáno k Marce Nové (Neumark).

4) S., m. ve velkovév. meklenbursko-zvěřínském, okr. meklenburském, při jezefe t. jm., na trati Hornstorf-Karow, má 2735 obyv. (1900), výrobu dužin, parní pilu, mlé-kařství, cihelny. Tu střídavě s Malchinem

zasedají meklenburští stavové.

Sternberg Alexander, Freiherr von Ungern-S., spis. něm. (* 1806 na zámku Noistferu u Revalu v Estonsku — † 1868 v Dannenwalde u Stargardu). Studoval v Jurjevě, žil pak v Petrohradě, potom v různých vrchu stříbrem pokrytou, v kyselině dusičné městech německých, až posléze r. 1841 usadil a v lučavce královské se rozpouští. Chemický se v Berlíně, na konec v Drážďanech. S. byl nadaný romanopisec a spisy jeho vynikají elegancí, ač postrádají hlubšího studia psychologického. Zvláště zmínky zasluhují jeho romany socialni: Diane (Berl., 1832, 3 sv.); Der Missionar (1842, 2 sv.) a Paul (1845, vzácnější jsou příbuzné nerosty ze skupiny 3 sv.), v nichž přes aristokratismus svůj přece se kloní ke zdravému liberalismu. R. 1848 přidal se ke straně přísně konservativní a legitimistické. Nedlouho pracoval pro »Kreuzzeitung« a vydal politické romány: Die Royalisten (1848), pokračování tohoto Die beiden Schützen (1849) a Die Kaiserwahl (1850). Mimo to poněkud frivolní Die braunen Märchen (1850). Biografické jeho romány jsou: Elisabeth Charlotte, Herzogin von Orléans (1861, 3 sv.) a Dorothee von Kurland (1859, 3 sv.), povídky ze života uměleckého: Die Dresdener Galerie (1857-58, 2 sv.); Kunstlerbilder (1861, 3 sv.); Peter Paul Rubens (1862). Erinnerungsblätter (1855 - 60, 6 sv.), obsahuji ličení z kruhů politických, literárních i spole-cenských, v nichž S. se pohyboval. Také ve filosofii se pokoušel spisem: Die Physiologie der Gesellschaft (1862). Vedle toho napsal ještě: Der deutsche Gil Blas (1852); Ein Carneval in Wien (1852); Das stille Haus (1853) a j. v.

von Sternberg, hrab. rod, viz ze Šternberka.

Sternbergia W. et K., lužaně (Presl), rod rostlin 1děložných z čel. Amaryllideae a podčel. Amarylleae, podobných šaíránu. Pov cizině, kdež hledal úlevy pro chorobu. Vy-jmenovali je tak Waldstein a Kitaibel k poctě pravování přecitlivělé (slovo »sentimentální« Kašpara hrab. Šternberka. Z jeho kulovito-pochodí od S-a) až larmovantní náleží k předkýlnatých, žlabovitých listů a 1-2sečný stvol val krom něho ještě několik svazků Kázání

2) S. (slovinsky Sv. Jurij), vcs v Koru-rozštípeným a s okvětím přímým, korunovitanech, v hejtm. a okr. běláckém s 93 obyv. tým, nálevkovitým a 6dilným. Tyčinek jest 6 u konce trubky okvětní vetknutých, přís 3laločnou bliznou a dorůstá v přídužnatou tobolku 3-5semenou. Na vápencových úklonech v Uhrách, v zemích balkánských, v Dalmacii a j. roste S. colchiciflora W. et K., l. ocú novitá, jejíž žluté, na podzim se roz-víjející květy mají vnější plátky okvětní a na koncích útlou násadku, a v Istrii i j. S. lutea Garol., l. žlutá, též podzimní a žlutokvětá,

Sternbergit, nerost po prvé v Jáchymově nalezený a V. Haidingrem pojmenovaný na počest Kašpara hraběte Šternberka, náleží ke kyzům stříbrným, ze stříbra, železa a síry složeným. Krystally jeho jsou šestiboké tabulky soustavy kosoctverečné, jevicí velmi často dvojčatý srůst podle základního hranolu. Barva jest tombakově hnědá, často jsou krystallky na povrchu violově naběhle. Štěpnost dokonalá podle plochy zpodové, na krystallech s-u nejvice vyvinuté. S. jest jemný, ohebný, tvrdost pouze $1-1^1/_2$, hust. $4\cdot 1-4\cdot 2$. Na uhlí se taví v magnetickou kuličku, na pojeho vzorec jest $AgFe_{\bullet}S_{\bullet}$ čili $Ag_{\bullet}S$. $Fe_{\bullet}S_{\bullet}$ se 34·13%, stříbra, 35·45 železa, 30·42 síry. Kromě Jáchymova vyskytuje se též na saské straně hor Krušných u Marienberka, Johanngeorgenstadtu a Schneeberka, ale všude vzácně. Ještě stříbrných kyzů: argyropyrit (Freiberg), frieseit (Jáchymov) a argentopyrit (Jáchymov, Marienberg, Freiberg). Fr. Sl-k.

Sterndorf (čes. Hvězdoves), ves v Čechách, hejtm. Litoměřice, okr. Uštěk, fara a pš. Stolinky; 44 d., 208 obyv. n. (1900), kaple sv. Jakuba z r. 1822, piskové lomy. Ves za-ložiļ r. 1676 biskup litoměřický Jaroslav hr.

ze Šternberka.

Sterne: 1) S. [stern] Laurence, slavný humorista angl. (* 1713 v Clonmelu v Irsku v ležení z otce důstojníka — † 1768). Stu-doval theologii v Cambridgei a prožil dvě desetiletí jako farář v Suttonu. Uspěch romanu The life and opinions of Tristram Shandy (1759-67 a č., 9 sv.), vzrůstající svazek od svazku a podmíněný neobvyklými novotami slohovými, přivedl jej r. 1760 do Londýna, kde stal se miláčkem vznešených kruhů. »Tristram Shandy« jest řada příběhů vypravovaných dílem pod škraboškou Yorickovou (S. sám), dílem pod škraboškou fantas-tického Tristrama. Proniká je podivuhodná učenost, ale celek je pestrá směsice. Kniha Sentimental journey through France and Italy (1768 a č.) je založena na zkušenostech S-ových vejcovité cibule vyrůstá 3-6 čárkovitých, chůdcům Goethova »Werthera«. S. publiko-1květý s toulcem blánovitým, po 1 straně (Sermons, 1760 sl.), rovněž humorem pro-

dšených, a zůstavil Letters to his most inti- radnici, špitál (dříve dům Něm. řádu, zal. mate friends (1775, 3 sv.) a korrespondenci 1241), výrobu dýmek, tabatěrek, perníku a s Elisou (E. Draperovou), indickou lady a průmysl kamenický; poblíž porfyrové a mramilenkou svou (1775). Srv. Ferriar, Illustramorové lomy. Na blízku hrad Sprechentions of S. (1798); Traill, Lawrence S. (1882); stein a zámky Thumburg a Reifenfitzgerald, Life of L. S. (1864, 2 sv.; nové stein. Nad městem hora Schneeberg, kde vyd. 1896), kdež posmrtný osud S-ův poznamenán, bylat mrtvola jeho prodána k pitvě místě nynějšího města stávalo starořím mědo Cambridge; Stapfer L. S. (Pař., 1870); Traill, L. S. v English men of letters (1889). Česky vyšla »Sentimentální cesta po Francii držel zde po dvakráte Bavory a hned potom

eud. Ernsta L. Krause (v. t. 4). alters in Tirol (1850) a Raber, S-cr Spiele von Sterneck, plne Daudlebsky von (vvd. Zingerle, 1885, 2 sv.). S. zu Ehrenstein, viz Doudlebský (Daud-

svob. pán D. ze Š. † 10. pros. 1897.)

Sternhof, ves v Čechách, hejtm. Klatovy, okr. a pš. Nýrsko, fara Červ. Dřevo; 7 d., 46 obyv. n. (1900). Ves připadla na základě smlouvy s Bavorskem z r. 1764 ke král. Ces-

kému. Sternoptychidae, malá čeleď ryb měkkoploutvých (z podřadí Isospondyli; viz Ryby) o 6 rodech se 12 drobnými druhy pelagickými. Mají tělo lysé nebo pokryto teninkými, opadavými šupinami, na zpodní straně jeho světélkujíci body, ústa bez vousků, otvor ža-berní veliky, ale víčko žaberní neúplné a ploutvičku tukovou, ač někdy zakrnělou. Kromě rodu Chauliodus Bl. Schn. (v. t.) náleží sem na př. Sternopty x diaphana Herm., rybka zdéli jen as 6 cm, těla stříbrobilého, lysého, se stran smáčklého a vysokého, ale vzadu náhle sníženého; ploutve jsou malé, před hřbetní ploutvi jest zakrnělá ploutev ostnitá a v če-listech jsou zuby v několika řadách. Žije † 555 př. Kr.), žil v Himeře na Sicilii (odtud v tropických končinách Atlantského okeánu. Himerský, ač rodištěm jeho byla snad lo-Pododný Argyropelecus hemigymnus Cocc., kerská osada Matauros v Italii) a zemřel žijící ve Středozemním moři a v Atlantském v Kataně, kam utekl se před tyrannem akraokeáně, má zuby v čelistech jen v jedné! fadě; od obou těchto ryb liší se Coccia ovata Günth ze Středozemního moře zejména tím, že nemá zakrnělé ploutve ostnité před ploutví hřbetní. Br.

Sternteich, osada v Čechách v hejtm.

litomyšlském, viz Hvězda 3).

Sternum (lat., z řec. στέονον), prsní neboli hrudní kosť (v.t.), u ptáků kobylka. Sternutatio [-tácio], lat., kýchání

Steropé, jedna z Pleiad, matka (podle jiné báje manželka) Oinomaova, srv. Pleiady, Hippodameia a Oinomaos.

Steropės, jeden z Kyklópů (v. t.). Sterrokov (něm. Sterrometail), slitina skládající se z 55 dílů mědi, 41 d. zinku a 4 d. železa. Jest barvy žluté, tažná, kujná, slévatelná, pevnosti v tahu podobné jako kov Eichův a Muntzův (viz Mosaz).

Stertor, novolat., chrčení, chrápání. Sterzing, okr. město v Tyrolsku u již.

dřive dolováno na rudu želez, a olov. Na sto Vipitenum. U S u zvitezili (r. 1703) Tyrolané nad Bavory, r. 1809 Ondřej Hofer zaa Italii« v překl. E. A. Görlichově v »Angl. přinuceni byli i Francouzové k ústupu. Střeknihovně«, sv. XI. (1903, u J. Otty).

2) S. [šterne] Carus (* 1839 — † 1902), květu, srv. Pichler, Das Drama des Mittelpseud. Ernsta L. Krause (v. t. 4).

alters in Tirol (1850) a Raber, S-er Spiele

S. zu Ehrenstein, viz Doudlebský (Daud-lebsky) ze Šterneka. (Admirál Maximilián spis. čes. (* 1866 ve Veltrusích). Absolvovav gymn. v Roudnici a filos. fakultu v Praze, stal se doktorem fil, a prof. na reálce v Čes. Budějovicích a od r. 1903 na reálce malostranské. V l. 1891-99 řídil s prof. V. E. Mourkem za pomoci četných odborníků Némecko-český slovník (Pr., u J. Otty); vydal dvoudílný Kapesní slovník řeči české a něm. (Lip., 1899) a tiskne Příruční slovník řeči čes. à nem. (u Otty). Napsal tež několik drobných básní do »Světozora« a j. a přeložil A. Dumasovy romány »Hrabě z Bragelonne«, »O korunu a lásku« (La Dame de Monsoreau), Jacobsenův román »Niels Lyhne« a j.

Stěrž, rybnaté jezero v Rusku, v ostaškovském újezdě tverské gub.; jest asi 13 km dlouhé a místy přes km široké; protéká je řeka Volha, jež pramení se nedaleko asi 10 km od severního konce jezera. Při jezeře leží starobylá osada t. jm.

Stesichoros, lyrický básník řecký (* 640, gantským Falaridem. Tento stihal jej, poněvadž S. varoval Himefany, by nesverovali se Falaridovi. Poesie chorická (sborová) má ve S-ovi, jehož básně tvořily 26 knih, svého hlavního zástupce a pěstitele, proto prý obdržel název S. (= mistr sborů) misto sveho jména Teisias. Ve svých zpěvech sborových, které po prvé zavedl na Sicilii, pěstoval hlavně mythos hérojský; avšak neomezoval se obyčejným podáním mythickým, nýbrž mythy podle potřeby pozměňoval. Pěkným dokladem toho jest jeho palinódie na Helenu (viz Palinódie). Básně jeho byly většinou lyrické eposy, jež byly přednášeny o veřejných slavnostech měst Velikého Recka. Tak jeho Záhuba Ilia líčila na základě místních pověstí příchod Aineiův do Italie, jeho Oresteia skýtala látku pozdějším básnikům tragickým; ve svých básnických povídkách milostných po prvé uvedl pastýře Dafnida, s nímž v pozdější idylle přečasto se shledápaty Brenneru, v hejtm. brixenském nad f. váme. I umělci výtvarní brali podněty z básní Eisackem a při želez. dr. Franzensfeste-In- S-ových (na př. Polygnótos). Zlomky básní špruk, má 1672 obyv. větš. něm. (1900), got. jeho sebral Bergk, Poetae lyrici graeci (4. vyd., kostel, klášter kapucínský (r. 1636 založ.), 1882); něm. překlad Hartungův v Griech. Lyriker (1. sv., 1855). Srv. O. Crusius, Com-silej-Zell baden. stát. drah, má 2542 obyv. mentationes Ribbeckianae, str. 1—22; Seeli- (1900), katol. kostel, slevárnu, přádelny na ger, Die Ueberlieferung der griech. Helden- bavlnu, výrobu hedvábných nití a stuh. – coree, Vita e scuola poetica (1895); L. Raském, má 2005 obyv. (1895) a ústav pro dermacher, Jenseits im Mythos der Hellenen slabomyslné a choromyslné, umístěný v býv. (1903), str. 125 sl. O poměru S-a k t. zv. zámku. Na blízku zříceniny Y ber gu. desce ilijské (tabula Iliaca) v museu kapitolském srov. Paulcke, De tabula Iliaca quaestiones Stesichoreae (1897). -ler.

logografy. Napsal spis o Homérovi (yévos sche Deutschland (1885). Vytvořil typ zpravo-Ourjoov) a dále politický pamílet o Themidaje válečného Wippchen in Bernau, jehož stokleovi, Thukydidovi a Perikleovi, který sebraných zpráv vyšlo 15 sv. (1878—1901) stokleovi, Thukydidovi a Perikleovi, který sebraných zpráv vyšlo 15 sv. (1878—1901) zabýval se hlavně jejich soukromým životem se 2 sv. Wippchens Gesammelte Gedichte (1889 a neocenoval po zásluze jejich působení ve- až 1894). Jiné práce S-ovy jsou: Muckenichs řejné. Spisu toho použil Plutarch v životo- Reden und Thaten (1885); Brotlose Kunste pisech těchto mužů. Jiné dilo S-ovo s názvem περὶ τελετών se nezachovalo. Srv. C. Chicago (1893); Ein lustig Buch (1894); Hei-Müller, Historicorum Graecorum fragmenta, tere Erinnerungen (1895); Humoresken und II., str. 52-58. O. J-i.

Stěsselj (Стессель, nesprávně též Stössel) Anatolij Michajlovič, generál rus. komische Vorträge (1900); Der moderne Knigge (* 10. čce 1848 v Petrohradě). R. 1864 vstou- (3 sv., 1899—1902) a j. pil do armády. Účastnil se války rusko-tu-recké r. 1877-78. R. 1889 poslán byl jako plukovník do Sibiře a tam postoupil r. 1899 a srv. Haff. na generálmajora. Za výpravy do Cíny (1900) velel 9. brigadě východosibiřské a účastnil se osvobození Těncinu (Tien-tsinu), ohrožovaného boxery i čínským vojskem pravidelným. Po válce povýšen na generállieutenanta (1901), postaven v čelo 2. divise pěchoty (1903) a na začátku války rusko-japanské jmenován velitelem pevnosti Port Arthuru (1904) Připadl mu těžký úkol hájiti této pevnosti proti japanskému vojsku, které poč. května začalo útoky na ruská postavení. S. poražen u Kin-čau (26. kv.) a zatlačen ponenáhlu až po samu pevnost (v čci). Po dlouhých bojích, v nichž Japancům podařilo se vrat do vlasti, dají-li čestné slovo, že neúčastní se dále války. S., jenž ještě za oblé-hání byl jmenován gen. pobočníkem carským, použil této výhody a vrátil se do Ruska, kdež bude postaven před vojenský soud. Veřejné mínění zasypávalo S-a s počátku

běh tyrolský (1863). Sebral své Kleinere Schrif-ten (1873—75, 4 sv.), Lyrische Reisen (1878) a Gesammelte Novellen (1881; 2. vyd. 1883). K autobiografii jeho připsal Felix Dahn Veřejné mínění zasypávalo S-a s počátku chválou pro jeho udatné hájení pevnosti; länderově »Deutsche Bücherei« (1883). avšak spolubojovníci jeho pronášejí proti, von **Steuben: 1)** v. S. [stjúb'n] Friedrich němu těžká obvinění, vytýkajíce mu zejména předčasnou kapitulaci.

Stęszewo, městys v prus. vlád. obv. po-

Stětin, ves čes., viz Ctětín.

sage bei S. (1886); Rizzo, Questioni Stesi-coree, Vita e scuola poetica (1895); L. Ra-ském, má 2005 obyv. (1895) a ústav pro-

Stettenheim Julius, humorista německý (* 1831 v Hamburce), studoval filosofii v Berline, vydával »Almanach zum Lachen (1858 Stésimbrotos, dějepisec řecký, pocházel až 1862), založil v Hamburce a pak v Berlině z Thasu a žil v Athénách za doby Kimónovy vycházející humoristický list »Wespen« (1862 a Perikleovy. Počítá se mezi t. zv. mladší sl.) a štutgartský měsíčník »Das humoristi-(1890); Humor u. Komik (1891); Wippchen in tere Erinnerungen (1895); Humoresken und Satiren (1896); Tausend Ein- u. Zweizeiler (1896); Burlesken (1899); Lustige Gesellschaft,

> Stettenhof viz Stetinov. Stettin: 1) S., město pruské, viz Štětín

2) S., ves slezská, viz Stětina.

Steub Ludwig, spis. něm. (* 1812 – † 1888). Studoval v Mnichově filologii a práva, byl v l. 1834–36 úředníkem kanceláře vladařské v Nauplii v Řecku a pak úředníkem kanceláře vladařské v Nauplii v řecku a pak úředníkem v kanceláře kem v kanceláři státního kancléře v Athénách, od r. 1836 advokátem a v l. 1863-80 notářem v Mnichově. Studoval zejména země alpské a jejich poměry ethnografické. Vydal: Ueber die Urbewohner Rhatiens und ihren Zusammenhang mit den Etruskern (1843); Zur rhätischen Ethnologie (1854); Die oberdeutschen Familiennamen (1870); Zur Namen- u. Landes-kunde der deutschen Alpen (1885); Zur Ethnodobýti nejdůležitějších posicí ruských, S. logie der deutschen Alpen (1887); Drei Somkapituloval. Dne 3. ledna 1905 podepsána mer in Tirol (1846; 2. vyd. 1871, 3 sv.); smlouva, podle niž pevnost se všemi záso- Herbsttage in Tirol (1867); Bilder aus Griebami padla do rukou japanských a vojsko chenland (1841, 2 d.); Novellen u. Schilderun-vzato do zajetí. Jen důstojníkům povolen ná- gen (1853); román Deutsche Träume (1858, 3 sv.; 2. vyd. 1888); Der schwarze Gast, při-

Wilhelm August Heinrich Ferdinand, generál amer. (* 1730 v Magdeburce — † 1794). Byl syn pruského důstojníka a sám vstoupil znaňském, okr. wracłavském, má 1448 obyv. r. 1747 do voj. služby pruské. Po válce sedmi-(1900). R. 1848 srazilo se tu pruské vojsko s povstalci polskými. Stethoskop (z fec.) viz Sluchátko, ského. Dvorské pletichy přiměly jej k resig-Auskultace a Phonoskop (fonoskop). naci. R. 1777 franc. ministr vojenství Saint-Germain přiměl jej, že s jinými důstojníky Stetten: 1) S., ves v badenském okr. lör- odplul do Sev. Ameriky pomáhat americkým rašském, pří trati Lörrach-Sv. Ludvík a Ba- bojovníkům za svobodu k vítězství nad An-

glii. Kongress americký jmenoval jej gen. graphia Pedicularis (1823, se 17 tab.); Verinspektorem vojska. S. venoval se tomuto zeichnis der auf der taurischen Halbinsel wildúkolu s příkladnou horlivostí a jeho činnost wachsenden Pflanzen (1856-57). Napsal též byla provázena úspěchem, ač mu bylo pře-knihu o hedvábnictví (1802 a čast.). konávati nemalé překážky. Mimo to S. účast-nil se též operací válečných, zejména při do-holl., viz Steevens. bývání Yorktownu (1781). Když byl sjednán mír, S. po dlouhém jednání obdržel od Spoj. ová, spisovatelka a spiritistka angl. (* ok. 1800 Obci pensi 2500 doll. Stát newyorkský, vir- v Borough-Greenu v Kentu — † 1876). Proginský, pennsylvanský a newjerseyský daro-valy mu pozemky Na jednom z nich, v Oneida bývala se především literaturou, debutujíc County (N. Y.), S. se usadil a také zemřel, r. 1838 tragédií Aristodemus; potom psala robyv ranen mrtvici. Srv. Kapp, Leben des many, jako Manorial rights (1840) a Adven-J.F.amer. Gen. Friedr. v. S. (1858).

August Henri François Louis, baron, plukovníkem v ruských službách a S. vzdě-iával se nejprve na akademii v Petrohradě, pak v Paříži u Lefèvrea a Gérarda. R. 1834 and darkness, or the mysteries of life (1850, stal se prof. kreslení na pařížské polytechdo Ruska a teprve po 10 letech vrátil se do in (1859) způsobily svého času sensaci a byly Francie. Z jeho obrazů vynikají: Petr Veliký překládány. Zmínky zasluhují ještě romány: na jezeře Ladožském (1812), zakoupený Napo-Pipie's warning (1848); The adventures of na jezere Ladorském (1812), zakoupený Napo-Pipie's warning (1848); The adventures of leonem l.; Merkurius uspává Arga (1822); a beauty (1852, 3 sv.); The adventures of (1830); Návrat Napoleonův z Elby (1831); shilling (1861, 5. vyd. 1881).

Waterloo (1835); Bitva u Poitiersu (1838);
Esmeralda a Qnasimodo (1836); Johanna Ši- (* 1819 — † 1886). Studoval na Yale Collená u mrtvoly Filipa Sličného (1836); Josef a lege, na akademickou hodnost povýšen r. 1843, četné podobizny, obrazy chrámové a také pro knihovny americké starší americana. Bifresky, z nichž uvádíme čtrnáct obrazů v ga- bliografické publikace jeho jsou: Catalogue lerii ve Versaillich.

Jeffersonu v sev.-amer. state Ohiu, na pr. bř. (1857); Analytical index to colonial documents

zpytec něm. (* 1832 v Greiffenbergu ve Slez- Bibliotheca Americana (1861); Historial nugsku — † 1863). Studoval přírodovědy v Ber- gets (1882); The Humboldt library (1870); Hilině a ve Vircpurce a r. 1861—62 provázel storical and geographical notes on the earliest Heuglina na jeho cestě z Massavy přes Gon- discoveries in America (1869); Bibliotheca hidar do Chartumu, odtud přidal se i s Heug- storica (1870); Bibles in the Caxton Exhibition linem k výpravě slečny Tinnéovy do Bahr (1877); Photobibliography (1878); Historical el Gazálu, ale podlehl ve vsi Vau horečce. collections (1881–86, 2 sv.); Recollections of Cestopisné zprávy uveřejněny byly v »Zcit- James Lenox (1886). schrift f. allg. Erdkunde« v l. 1862—64.

4) S. [stéfens] Al

Christian Steven.

Stevaerts [-fárts] viz Palamedes

Fredrikshamnu [Finsko] — † 1863 v Simferopolu), vystudoval lékařství v Petrohradě, kdež též nějaký čas praktikoval v nemocnici. kdež též nějaký čas praktikoval v nemocnici. vějí maloval také obrazy ze života lidového. Byl později inspektorem hedvábnictví na Kav-Z prací jeho sluší uvésti: Allegorie jara; Nákáze a na Krymu. Zabýval se soustavnou bo- vštěva; Růtová dáma (mus. bruss.); Roz pustilé

Stevens: 1) S. [stéfens] Pieter, malíř

2) S. [stivenz] Catherine, provd. Crowetures of Susan Hopley (1841, 3 sv.), jež setkaly 2) von (de) S. Charles Guillaume se se značným úspěchem. Nejlepší její po-ugust Henri François Louis, baron, vídka jest *Lilly Dawson* (1847). R. 1845 přehistor. malíř franc. (* 1788 v Bauerbachu ložila z něm. Just. Kernera The seeress of u Mannheimu — † 1856 v Paříži). Jeho otec, Prevorst a zabývala se posléze zvířecím magpůvodně důstojník virtemberský, stal se pod- netismem a spiritismem. Její spisy v té při-3 sv.: 2. vyd. 1856); Ghosts and family lenice, ale r. 1844 povolán od cara Mikuláše gends (1859) a Spiritualism and the age we live Vzbouření střelců (1827); Smrt Napoleonova a monker (1861) a Arthur Hunter and his first

žena Putifarova (1843) a j. v. Maloval též načež odebral se r. 1845 do Londýna sbírat rii ve Versaillich.

Steubenville [stjub'nvil], hl. m. hrabstvi logue of American books in the British Museum Ohia, uzel trati, má 14,349 obyv. (1900), of New Jersey in the State Paper offices of pékný County Court House, četné vzděláv. England (1858); Catalogue of American maps ústavy, dívči seminář, železárny, ocelárny, in the British Museum (1859); Catalogue of sklárny a v okoli doly na kamenné uhlí. Mexican and other Spanish-American and West Steudner Hermann, cestov. a prirodo- Indian books in the British Museum (1859);

4) S. [stefens | Alfred, malif belg. (* 1828) Stev., botanický zkratek, jímž značí se v Brusselu). Byl žákem École des beaux arts v Paříži, pak studoval u Naveza v Brusselu, později u C. Roqueplana v Paříži. S počátku Steven, také peň orinový neb vaz-nice, viz Lod, str. 2406–244 (s vyobr.). Steven Christian, botanik (* 1781 ve rieury damských boudoirův, a to s neobyčejnou jemností koloristickou, vkusným arrangementem a pikantní charakteristikou. Notanikou a má zásluhy o výzkum květeny krym-maškary na škaredou středu (Marseille); Útěcha ské. Práce své uveřejnil hlavně ve spisech (galerie Ravené v Berlině); pak Nevinnost; mosk. přirodověd. společ., zvláště: Mono-Novoroční dar; Ráno na venkově; Dáma v ateloval fresky 4 ročních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních. S. žije v Paříži. Srv. »Revue en- [stjú-'rdes], služka neb komozních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních. S. žije v Paříži. Srv. »Revue en- [stjú-'rdes], služka neb komozních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních. S. žije v Paříži. Srv. »Revue en- [stjú-'rdes], služka neb komozních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební. — Stewardess moderních počasí, ženy v úborech čejné také kapelu hudební v úborech čejné v lieru; Dáma s motýlem; Ohřívající se model; na lodi sluha v kabinách, v koupadlech, čišcyclopédique«, 1900, 205. — Jeho bratr Josef (* 1822 v Brusselu — † 1892), též odchovanec paříž. škol, vynikl jako malíř zvířat.

Stevenson [stivens'n] Robert Louis, spis. angl. (* 1850 v Edinburce — † 1894). Studoval v rodišti práva a oddal se cele pí-semnictví. Zemřel pobývaje na zotavené ve Vailimě u Apie na Samoi. Exotické romány své S. prokládal líčením dobrodružství a události tajenných. K nejznámějším se čítají: New Arabian nights (1882; pokračov. 1895); Treasure island, jeho nejlepší dílo, upomínající na D. Defoe (1883); Suicide Club (1885); Kidnapred (1886) a pokračování Catriona (1893); Strange case of Dr. Jekyell and Mr. Hyde (1886 a č.). Rázu popisného jsou: An island voyage (1878); Edinburgh picturesque (1879); Travels with a donkey through the Cevennes (1879). Krom toho S. sepsal s Osbournem The wrong box (1889); The wrecker (1892); nem The wrong box (1889); The wrecker (1892); The bb-tide (1894); samostatně Child's gar-physical and mathematical (1761), Propositiones and physical and mathematical (1761), Propositiones for verses (1885; 6. vyd. 1895); Weir of thermiston (1896). Dila doceluje edice Colvinova: Letters to his family and friends (1899, 2 sv.). Životopisy S-ovy sepsali: Alice Brown (1895); Cornford (1899); Margaret Moyes Black (1898); Balfour (1901, 2 sv.); † 1828), byl nejprve prof. mathematiky, possiden (1901) V čestině máme S-ňy Potom morální filosofie v Edinburce; úřad

pak cestoval po Dánsku, Norsku, Švedsku a Collected works vyd. Will. Hamilton (1854-58, Polsku, načež zdržoval se v Middelburce a 10 sv.). Srv. Skotsko, str. 301 b. v Lejdě, kde některými strojnickými vyná-lezy obrátil na sebe pozornost prince Morice v Edinburce — † 1863). Byl žákem ryjců Nassavského, jehož důvěrníkem se stal. Byl Rob. Scotta, Johna Burneta a kreslíře Gra-pak jmenován dozorcem nad hrázemi ve Spo- hama. Pak sám učil malbě a ryjectví a projenych provinciich, gen. ubytovatelem a in- vedl znamenité rytiny: Tatarsti loupeinici o kospektorem pevnosti. Ziskal si pak veliké zá říst se dělící; Čerkeské otrokyně; Úmrtí arcisluhy o dělostřelectví a pevnostnictví obje-vením mnohých zákonův i o mechaniku, Stuartka podpisuje svou abdikaci, vesměs povením mnohých zákonův i o mechaniku, Stuartka podpisuje svou abdikaci, vesměs pohydrostatiku a geometrii. Zejména zavedl dle Allana. Vedle toho provedl několik zdapočítání se zlomky desctinnými a již tehda řilých rytin podle genrových obrazů Wilkieovyslovil, že nutno zavésti desetinnou soustavu vých a později v Londýně podle obrazů pro míry, váhy a mince. Jeho spisy, sepsané vlastních: Hra na schovanou a Hledání. R. 1833 většinou jazykem vlámským, vydal francouzsky Gérard r. 1634. V Bruggách postaven nějaký čas v Somersetě a poslěze se usadil mu pomnik. Srv. Goethals, Notice historique trvale v Kapském městě, kde zemřel. sur la vie et les travaux de Simon S. (1841);

Stew [stju] viz Irish stew

[stjú-'rdes], služka neb komorná na lodich, ke službám cestujících. — O s-ech na universitách angl. viz High Steward. – Lord High S. of England, dříve přední dědičný uředník dvorský (lat. dapifer, senescalcus; viz Senechal a srv. Constable), nyní jen při zvláštních přiležitostech (na př. při koruno-vání, při přeličení proti pairům) ustanovo-vaný; S. (nebo High S.) of Scotland, bý-valý dvorní úředník, který měl dozor nad správou král. důchodů a domácnosti; Lord S. (of the Household), král. vrchní hofmistr.

Stewart [stjú-'rt]: 1) S. Matthew, angl. mathematik (* 1717 — † 1785). R. 1745 jmenován pastorem v Rosencathu ve Skotsku, ale již r. 1747 povolán za prof. mathematiky do Edinburka po Mac-Laurinovi a působil tam do r. 1775. R. 1764 S. stal se členem král. společnosti v Londýně. R. 1746 vydal Geometrical theorems o hranolech, pak Four tracts,

Moyes Black (1898); Balfour (1901, 2 sv.); † 1828), byl nejprve prot. mathematiky, po-Baildon (1901). V češtině máme S-ův »Podivný případ dra Jekylla a pana Hyda« přel.
do Jos. Bartoše (v Ottově »Světové knih.«, skupině hajitelův t. zv. common-sense. Ve
č. 133—134; 1900); »Poklad na ostrově« svých spisech spíše kommentuje nauky jiv převodu J. Váňově (1901) a »Zlatý ostrov« svých spisech spíše kommentuje nauky jiv převodu J. Váňově (1901) a »Zlatý ostrov« svých spisech spíše kommentuje nauky jiv převodu J. Váňově (1901) a »Zlatý ostrov« svých spisech spíše kommentuje nauky jiných, než aby samostatně své theorie rozvijel. Mravní hodnoty a pojmy mají podle
Stevens Potut [stívenz paint], hl. m
něho zdroj v lidském rozumu a nejsou záhrabství Portage ve středu sev.-amer. státu
vislé ani na bohu, ani nejsou abstrakcí z lidWisconsinu, na l. břehu Wisconsin-Riveru, ských institucí. Jeho díla jsou: Elements of
má 9524 obyv. (1900). rozsáhlý obchod s dřithe vhilosophy of the human mind (1792 až má 9524 obyv. (1900), rozsáhlý obchod s dři- the philosophy of the human mind (1792 až vim a obilim.

1827 a čast., 3 sv); Outlines of moral phil.

Stevin Simon, mathematik vlám. (* 1548 (1793; kritickými pozn. opatřil J. M' Cosh, v Bruggách — † 1620). Byl knihvedoucím, 1863); Philosophical essays (1810) a j. Jeho

4) S. Donald, polní maršálek angl. (* 1823 M. Cantor, Vorlesungen über Geschichte d. ve Skotsku — † 1900 v Alžíru). Byl syn ma-Mathematik, sv. 2. (1892). lého statkáře a r. 1840 vstoupil do služeb lého statkáře a r. 1840 vstoupil do služeb východoindického vojska. R. 1854 vyzname-Steward [stju-'rd], angl., správce, po- nal se v bojích pomezných, r. 1857 zařazen řadatel, dohližitel; správce potravin; do štábu a jakožto plukovník vedl r. 1867

brigádu v habešské výpravě. Byl pak jmenobaronského. R. 1884 jmenován vrchním velitelem indické armády, ale již r. 1885 ustoupil generálu Robertsovi. V l. 1885—95 byl čle-

nem rady indické.

5) S. Balfour, fysik angl. (* 1828 — † 1887). Studoval v Edinburce a v St. Andrews a stal se r. 1859 ředitelem observatoře v Kew, r. 1870 prof. fysiky na Owen's College v Manchestru. R. 1868 udělila mu Royal Society Rumfordskou medailli za objevení zákona o rovnováze absorbujících a sálajících vlastností těles, s de la Ruem zkoumal fysiku slunce a s Taitem teplo rotujících těles v prostoru vzduchoprázdném. Mimo to pracoval o magnetismu a meteorologii. Napsal: Elementary treatise of heat (1866, 6. vyd. 1895); Lessons in elementary physics (1871, nejnov. vyd. 1895); Primer of physics (7. vyd. 1884); The conservation of energy (7. vyd. 1887; O zachování energie«, přel. J. Pšenička, 1885); The unseen universe (s Taitem 1875, 17. vyd. 1890); Lessons in elementary practical physics (s Gee-em 1885—1887, 2 sv., nové vyd. 1893); Physics (7. vyd. 1878). Mimo to s de la Rueem a Loewym Researches on solar physics, s Taitem Researches on heating produced ly rotation in vacuo, Practical physics for schools and the junior students of colleges (1888, 2 sv.).

6) S. Julius L., maliř sev.-amer. (* ve Filadelfii), žák Zamacoïsa, Gérômea a Madraza. Na výstavě r. 1889 v Paříži vynikaly od něho mimo několik výtečných podobizen: Dvůr v Káhiře, Podbřeží v Bougivalu, Lovecký ples, Lovecká večeře; v Praze r. 1903 vystavoval krásnou Legendu o zlaté růži a FM.

Ślunečnice,

Stewart, slecht. rod angl, viz Castle-

reagh a Londonderry.

Stewart Island [stjú-'rt ajlend], též Rak i u r a, nejjižnější ostrov z novozealandského souostroví, oddělený od Jižního ostrova úžinou Foveauxovou, tvoří s blízkými menšími ostrůvky samostatné hrabství 1722 km² veliké s 272 obyv. (1901).

Stewarton [stju-'rt'n], m. v sev. Ayrshiru ve Skotsku, jz. od Glasgowa, má 2687 obyv. (1891), značnou výrobu koberců a houní.

Stey Dominik Anton, sektář něm. z XVIII. stol. z Čech. Býval měšťanem a učitelem v Jablonném a po smrti všech svých dětí i manželky založil kongregaci poustev-níků sv. Ivana, Congregatio fratrum Eremitarum Divi Ivani, jejiž pravidla vydal pod (s vyobr.). tit. Lilium convallium aus dem einsiedlerischen Garten. Pravidla tato byla r. 1732 schválena od vrchnosti duchovní a S. se svými pří- fara a pš. Stěžery; 40 d., 221 obyv. č. (1900). vrženci a spolubratry směl obléci zvláštní hnědý kroj mnišský. Členové kongregace zvali se Ivanité (v. t.).

Steyer (Steier), Steyr: 1) S., řeka v H. Rak., viz Štýra.

2) S., město s vlastním statutem v Hor. ván generálem a po 3 léta byl guvernérem Rakousích při ustí Štýry do Enže a při žel. Andaman. R. 1878 zúčastnil se výpravy do tr. Sv. Valentin-Malý Reifling a S. Garsten-Afganistánu, v Kabúlu dosadil opět emíra Agonitz, má 17.592 obyv., z nichž je na 1000 ve vladařství, začež byl povýšen do stavu Čechů (1900), got. far. kostel z XV. stol., Agonitz, má 17.592 obyv., z nichž je na 1000 Čechů (1900), got. far. kostel z XV. stol., krás. kostel sv. Michala, na skále nad stokem obou řek zámek hr. rodiny Lamberské (z X. stol.), starou a novou radnici, sídlo okr. a krajského soudu, okr. hejtmanství, vyš. šk. reálnou, odbornou školu pro prů-mysl železář. a ocelový, obchod. školu, di-vadlo, museum, pomnik J. Werndla od Tilgnera (z r. 1894), 4 špitály a jiné ústavy do-broč. S. jest z nejdůležitějších středisek kvetoucího průmyslu železářského v Rakousku. Jsou zde továrny na nože, rozličné nástroje, pilníky, jehly, šídla, strojové hřebíky, stěžeje, drát, zboží plechové, slevárna zvonů, dále papírna, kůže, barvení a potiskování bavlněn. latek, pivovar a j. V 2. pol. XIX. stol. zalo-žil zde Josef Werndl továrnu na zbraně, která později přešla v akc. společnost (rak. zbrojovka), v níž vedle zbraní vyrábějí se velocipedy, motocykly a automobily. Dne 25. list. r. 1800 sjednáno zde příměří mezi arcikn. Karlem a franc. gen. Moreauem. — Okr. hejtmanství má na ploše 1276 km² 65.550 obyv. (1900).

Steyerdorf, S.-Anina viz Steyerlaka-

nina.

Steyerlakanina, Stejerlakanina, Stájerlakanina [št-|, něm. Steierdorf (Steyerdorf) Anina, velkoobec v uher. župė krassó-szőrényské, na trati Jasenová-Anina uher. stát. drah, má s železárnou Aninou 13.723 obyv. většinou německých (1900). Doly na žel. rudu a kam. uhli jsou většinou majetek rak.-uh. spol. státní dráhy, která tu má též závody na výrobu Bessemerovy oceli a válcovny, továrny na lokomotivy a jiné stroje (8000 dělníků).

Steyn M. viz Steijn.

Steynsburg, okres v sev.-vých. provincii Kapska (Již. Afrika), bliže již. hranice oraňské kolonie, na úpátí pohoří Zuurského a Bamboeského, měři 2883 km² a má 7054 obyv. (1891), z nichž 2676 bělochů.

Steyr viz Steyer.

Stezky zemské, s. zlaté a pod. viz Čechy, str. 435 sl., a Brána 1).

Stežejka, stěžejka, český název pro fr. charnière [šarnjèr], obecně šarnýr, sponu, kterou se otáčivě upevňují víka a desky. Skládá se v nejjednodušším provedení ze dvou půlek, spojených svorníkem. Na výrobcích umělecko-průmyslových různým způsobem se upravuje a zdobi.

Stežeň č. stožár viz Loď, str. 244 sl.

Stěžerky, Stěžírky i Stěžerky, ves v Cechách, heitm. Kr. Hradec, okr. Nechanice,

Stěžerov (Fischern), ves v Čechách, hejtm. Krumlov, okr. a pš. Chvalšiny, fara Polná;

6 d., 46 obyv. n. (1900).

Stěžery, tež Štěžery, far. ves v Čechách, 253 m n. m., hejtm. a okr. Král. Hradec;

96 d., 938 obyv. č. (1900), kostel sv. Marka | **Stibi** (ve XIV. stol. far.), 4tř. obec. a hospodyň- | mon 2). ská šk., pš., telegraf, spořitelní a záložen. spolek a zemědělství. Svěř. statek, zámek (v něm hospodyňská škola), dvůr, pivovar, mlýn drží Jan hr. Harrach. Rodiště Fr. Řehoře (pamětní deska z r. 1902). Připomínají se r. 1228 mezi zbožím kláštera opatovického, jenž tu také vystavěl kostel. Po zničení kláštera opatovického držela S. obec královéhradecká do r. 1547, kdy jí pro vzpouru za-brány od kr. Ferdinanda I. a prodány ještě téhož roku Janu z Pernšteina. R. 1548 sedčl zde Zdeněk Záruba z Hustiřan, potom Pravětičtí z Pravětic, z nichž Adam účastnil se vzpoury stavů čes., začež jeho jmění propadlo konfiskaci (1623) a prodáno r. 1625 Anně Zuzaně Slavatové, po jejíchž potomcích S. přešly na hrab. rodinu harrachovskou.

Stěžírky viz Stěžerky.

Stěžov, pův. na Stěžově, ves v Čechách, hejtm. a okr. Pfibram, fara Slivice, pš. Milín; 36 d., 258 obyv. č. (1900), 3tř. šk., popl. dvůr, myslivna »Placy« a mlýn »Podstěžov« Připomíná se r. 1228 mezi zbožím kláštera sv. Jiří, ve XIV. stol. stal se služebným manstvím hradu Karlšteina, v XVI. stol. seděli zde Bechyňové z Lažan, Mitrovšti z Nemyšle, v XVII. stol. Šleglovští ze Šicendorfu, Chlumčanští z Přestavlk a konečně koupen k panství dobříšskému,

Stężyca, osada v rusko-pol. gub. siedlecké, v új. garwolinském, nad ř. Vislou, má 1800 obyv.; památná jest sněmem z 12. kv. 1575, na němž konala se volba nového krále místo

uprchnuvšího Jindřicha z Valois.

Stheneboia, chof Proitova (v. t. a

Bellerofón).

Sthenelos v starořecké báji: 1) S., syn Kapancův a Euadnin, tedy jeden z epigonů (v. t.), jenž zúčastnil se odvetné výpravy Thersandrovy proti Thébám. Potom ve válce trojské byl druhem a vozatajem Diomédovým; hrob jeho ukazován v Argu. — 2) S., po Alkaiovi (otci Amfitryónově) a Élektryónu (otci Alkmenině) třetí syn Perseuv a Andromedin, zplodil Éurysthea (v. t), jehož porod (v 7. měsíci) uspíšila Héra, aby se nedostalo vlády Hérakleovi.

Sthenie, z řec., síla, svěžest těla, opak asthenie (v. t.). V dnešním lékařství

označení neužívané.

nik Škopův i Praxitelův (srv. Řekové, str. 514 b).

Sthenó, jedna z Gorgón (viz Gorgó).

St. Hil., bot. zkratek, jímž se značí Au-

Auguste de Saint-Hilaire (v. t. 2).

Stibavý (stibavý), čes. výraz za lat.

peristalticus. O s-vém pohybu v lék. viz

Peristaltický pohyb.

Stibikonit viz Stiblith.

Stibin viz Antimonovodík.

dávivý (viz Kámen, str. 841 b).

Stibium, chem. značka Sb, viz Anti-

Stiblith č. stibikonit jest minerál, jenž vzniká okysličením antimonitu; jest jemnozrný až celistvý, barvy nažloutle bílé, citronové neb sírové; obsahuje antimon, kyslík a vodu, snad v poměru $H_2Sb_2O_5$ se $74.52^{\circ}/_{\circ}$ antimonu, 19.89 kyslíku, 5.59 vody. Podobný s-u jest okr antimonový, snad jeho zrnitá odrůda. Naleziště jeho v Čechách Příčov u Sedlčan a hora Plešivec u Berouna, dále Křemnice, Felsőbánya v Sibiňsku a j. **Stibnit** viz Antimonit.

Stibor, stčes. a pol. jm. osobní = Čstibor,

Ctibor.

Stibor ze Stiborzyo (též Ctibor, lat. Styborius de Stiborich a pod. zvaný), uher. velmož, syn Sędziwoje, vojevody kališského, miláček uher. krále Sigmunda, s nímž přišel r. 1386 do Uher. R. 1388 obdržel hrad Beckov nad Váhem a stal se županem prešpurským, později i nitranským a trenčanským a vévodou sedmihradským. Jelikož se účastnil činně všech vojenských podniků Sigmundových a všelikou jinou pomoc tomuto králi poskytl, byl odměněn ještě jinými hodnostmi a značným bohatstvím. Lidová pověst činí jej mylně zakladatelem Beckova a klade jej do doby kr. Matiáše (skončil prý svůj život plný ukrutenství uštnut byv hadem do očí u studánky, u které usnul); u Slováků je prý dosud S-ova kuchyně pořekadlem. Starši jeho syn stal se biskupem jagerským, mladší (též S. zvaný) napadl r. 1430 u Trnavy husity, s nimiž Prokop Holý vtrhl do Uher. Smrti jeho r. 1434 vymřel v Uhrách rod S-ův.

Stibral: 1) S. Franz, právník rakouský 12. list. 1854 ve Vidni), vstoupil r. 1877 do ministerstva obchodu a osvědčil se tu záhy jako výborný znalec celních záležitostí, jakož i rakouských a cizích průmyslových poměrů, tak že mu svěřena důležitá mezinárodní vyjednávání a tarifové reformy. R. 1891 jmenován sekčním chefem v ministerstvu obchodu, 2. říj. 1899 za ministerstva Claryova a pak Wittkova správcem min, obchodu. Od 15. ledna 1900 jest opět sekčním chefem, r. 1904 byl kommissařem rak, oddělení na

výstavě v Saint Louis.
2) S. Jiří, architekt a malíř čes. (* 1859 v Praze). Vystudovav českou reálku, věnoval Sthennis, řecký sochař ve IV. stol. př. Kr., se architektuře u prof. Zítka, jehož byl pospolupracovník Leocharův (v. t.) a vrstev-tom assistentem. Po studijních cestách po Evropě vstoupil do praxe stavitelské. R. 1886 jmenován professorem na c. k. uměleckoprůmyslové škole v Praze a r. 1897 ředitelem téhož ústavu. Provedl dekorativní úpravu gus in François César Prouvensal, zvaný vlaků pro císaře rakouského a pro krále ru-Auguste de Saint-Hilaire (v. t. 2). munského, zajímavou (v české renaissanci provedenou) přestavbu zámku v Průhonicích a ve Stiřími, přestavbu kostela v Trmici, stavbu paláce kněžny Ščerbatové v Rusku, budovu státního monopolu lihového, elektrické stanice, tržnice a řadu obytných sta-Stibio-kali-tartarioum (lat.), kámen vení tamtéž, stavbu dvou domů činžovních v pražské assanaci. Návrhy jeho na stavbu Živnostenské banky a obecní dům u Prašné brány byly poctěny cenou. Na jubilejní výstavé v Praze r. 1891 obdržel čestný diplom, na světové výstavě v Paříži r. 1900 stříbrnou a na výstavě v St Louis zlatou medailli. R. 1901 jmenován rytířem řádu želez. kor. III. tř. Přispíval illustracemi do Ottových publikací »Národní Divadlo«, »Čechy«, »Zlatá Praha« a do »Světozora«. S-ovy aquarellové studie z cest, zejmena po Italii, byly vysta-veny souborně v praž. Rudolfině r. 1886 a hned při této přiležitosti se ukázalo, že S-a poutá stejně malehnost a barvitost, iako umělecký význam italských architektur. Později k nim přidružil krymské, kavkázské, perské, maurské a španělské (na př. Pohled na Elche na výstavé v Rudolfinu 1900), vynikající precisností kresby, živostí barev a hbitou obratnosti štětce. Z novějších jeho aquarellů dlužno uvésti zejména Zámek v Průhonicích; Motivy z assanace; Hibitov v Kájové a j.

stickeen [stikin] viz Stikine.

Stickel Johann Gustav, prot. theolog a orientalista (* 1805 v Eisenachu — † 1896), stal se r. 1827 docentem, r. 1830 mimořádným a r. 1848 řádným prof. řečí orientálních. Hlavni dila: Handbuch zur morgenländ. Münz-kunde (1845-70, 2 sv.); Das Buch Hiob, rhythmisch gegliedert u. übersetzt (1842); De gemma Abraxea nondum edita (1848); Das Etruskische durch Erklärung von Inschriften und Namen als semitische Sprache erwiesen (Lip., 1858); Das Hohelied in seiner Einheit und dramatischen Gliederung mit Uebersetzung (1888). J.F. Stiota Schreb., rod lišejníků chřástovitých,

č. 6. (S. pulmonaria, důlkatec plicni).

Stičany, ves v Čechách, hejtm a okr.
Chrudim, fara Vejvanovice, pš. Hroch. Týnec; 40 d., 230 obyv. č. (1900), žel. stanice dal pozoruhodné přispěvky historické, z nichž při tr. Heřm. Městec-Rorohrádek, popl. dvůr a opodál Starý mlýn. S. bývaly od nepaměti Lehre von Nervenzellen und Nerventasern wäh-

přislušenstvím kláštera podlažického. Stlot, víska v Čechách, hejtm. Ledeč, okr. a pš. Dol. Kralovice, fara Hněvkovice; 9 d.,

61 obyv. č. (1900).

Stiebenreuth (čes. Ctiboř), ves v Čechách, hejtm. a okr. Planá, fara a pš. Tachov; 67 d., 109 obyv. n. (1900), 1tř. šk., spořit, a zálož spolek a popi dvůr. Stávala zde tvrz.

Stieber: 1) S. Wilhelm, polic. úředník prus. (* 1818 – † 1882). Po právnických studiích vstoupil do policejních služeb v Berlině, v nichž počínal si tak bezohledně a energicky, že byl r. 1860 dokonce obžalován pro zneužití moci úřední. Dán sice do disponibility, ale ve válce r. 1866 opět jmenován náčelníkem polní policie. R. 1867 zmařil chystaný attentát na rus. cara v Paříži, kde byl v raitzi, das v Leben (1879-80, 3 sv.). Kniha Denkwürdigšena za podvrženou.

2) S. Miloslav, právník čes. (* 16. ún. 1865 ve Slaném). Absolvovav r. 1883 akad. gymn. v Praze, věnoval se studiu právnic-kemu na české univ. t., byl r. 1889 povýšen na doktora a od r. 1897 jest advokatem ve Slaném. Konav studia v rak. archivě státním zemském, vydal v »Rozpravách« České akad. (roč. IX., tř. I., č. 1.) r. 1901 spis K vývoji správy. Vliv českých živlův na správu v Dol. a Hor. Rakousích a její význam pro rak. exekuční process, ve kterém studoval vliv vlády krále Přemysla II. na právní poměry rak. a ve zvláštním exkursu řešil spornou dosavad otázku o vzniku kratšího znění rak. »Landrechtu«. R. 1902 stal se docentem něm. práva na čes. universitě v Praze. V knihovně Sborníku věd právních a státních« vydal Uhrazovací kapitál služebností a reálních břemen (1902), ve »Sborníku« pak: Počátky praenotace (1902); Terminus monere (1903); Puvod a povaha úkojného prdva podle rak. ex. řádu (1904); mimo to napsal r. 1904 Ručení za škody z poklesků úřednických (otisk ze Zprav českého právnického sjezdu). Do »Právníka«, »Sborníku« a »Právnických Rozhledů« přispival referáty.

Stieblern viz Stüblern. Stiebnig viz Jistebník 2). Stiebnitz viz Zdobnice.

Stiebrowitz, ves slez., viz Stěbořice. Stieda: 1) S. Ludwig, anatom německý (* 1837 v Rize). Od r. 1862 do 1885 působil jako docent, pak jako prof. anatomie v Jur-jevě, načež se stal prof. anatomie v Královci. Stieta Schreb., rod lišejníků chřástovitých, Napsal řadu podrobných prací o vývoji a srv. Lišejníky, str. 1316 a na tab. vyobr. srovn. anatomii jednotlivých ústrojú tělesných, vydal hlavní dílo Baerovo »Entwicke-lungsgeschichte der Thiere« (1888), pořídil opětné vydání Panschovy »Anatomie« a pouvadime Geschichte der Entwickelung der

rend des XIX. Jahrh. (1899).

2) S. Wilhelm, politický oekonom něm. (* 1852 v Rize). Studoval nár. hospodářství a statistiku v Jurjevě, Berlíně, Paříži a Štrasburce, byl v l. 1875-76 zamestnán jako pomocná síla v král pruské statistické kance-láři v Berlíně, habilitoval se r. 1876 na práv. fakultě ve Štrasburce, stal se r. 1878 mimoř. a r. 1879 řád. professorem v Jurjevě, r. 1882 členem statist, úfadu Něm. říše, r. 1884 řád. prof. v Roztokách, r. 1898 v Lipsku. S. ná-leží k historické škole národohospodářské a přispěl mnoho k objasnění dějin něm. obchodu a živnosti. Napsal: Das Sexualverhaltnis der Geborenen (1875); Zur Entstehung des deutschen Zunftwesens (1877); Die Eheschlies-sungen in Elsass-Lothringen 1872-76 (1878); Die gewerbliche Thätigkeit in der Stadt Doru. des Buchhandels in Mecklenburg (1894); Hankeiten des Geheimrats S. (1883) byla prohlá- sisch-venet. Handelsbeziehungen im XV. Jhdt. (1894); Der Befähigungsnachweis (1895); Das

Hausiergewerbe in Deutschland (1899); Die An-tragédie S ova Das Dionysosfest (1836) ten-(1902); Ueber die Quellen der Handelsstatistik lin, ein Zukunftstraum (1838); Bergesgrüsse im Mittelalter (1903). Společně se Schmolle- aus dem salzburg., tirol. und bayr. Gebirge rem uveřejnil Die Strassburger Tucher- und (1839); Ein Besuch auf Montenegro (1841); Weberzunft (1879); s Mettigem Rigasches Istrien und Dalmatien (1845); Erinnerungen Schragenbuch (1895); vydává též Volkswirt- an Rom (1848). Jen stín ženin uchovává schaftliche und wirtschaftsgeschichtliche Ab- S-ovi místo v dějinách písemnictví. Srv. handlungen (Lip., 1901 a sl.).

Stiedra viz Štědrá.

Stieffel Michael viz Stifel.

chách, v Orlických horách, hejtm. a okr. tkalcovství.

Stiegersdorf viz Zdíky

svým obchodním nadáním i neúnavnou prací pobočníkem královým, povýšen do stavu nabyl tam značného jmění. Působil pak svým šlechtického a vykonal několikeré poslání vlivem na rozvoj obchodu i průmyslu rus- diplomatické v Londýně a ve Vídni. R. 1866 kého a účastnil se všech velikých finačních S. byl dílem ve štábě armády polabské, díoperací vlády ruské. Přičinil se zejména lem v hl. stanu králově a řídil vojenská vyoparníkové spojení mezi Petrohradem a jednávání po míru Pražském. Ve vojně něm. kterou založil, vedl do r. 1863 jeho syn Bedř. Karla Pruského). Sjednal kapitulaci met-Aleksandr S. († 1884), jenž byl ředitelem skou, vynikl u Orléansu a Le Mansu a v listo-říšské banky a zakladatelem uměl. učiliště padu 1871 přesazen do ministerstva vojenství. v Petrohradě.

Studoval od r. 1820 v Gotinkách, přešel z po- rem pevností, r. 1888 po dvou letech odešel litických přičin do Lipska, kdež studoval filo- do výslužby. logii a stal se r. 1828 kustodem knihovny a dem Willhöftovou (* 1806 v Hamburce). pak stilistická a filologická díla, mezi nimiž Vzdav se úřadů, navštivil Rus (1833), ale ne- nejznamenitější jest *Teutscher Sprachschat* zbyl se břemene duševního, těžké nedůvěry (Norimb., 1691). O jeho básnické činnosti viz ve své poslání umělecké. By jej tvořívě vzpru-žila, choť jeho 29. pros. 1834 učinila životu 2) S. Adolf, kartograf německý (* 1775 svému konec, proklávší se dýkou. Byl to čin v Gothě — † 1836 t.), byl r. 1797 jmecelé individuality v době povahových polo-nován ministerským úředníkem v Gothě a

tange der Porzellanfabrikation auf dem Thu- denene slavi vitezstvi mladého kvasu nad ringer Walde (1902); Ilmenau und Stützerbach přežilou reakcí. Dále vytvořil: Gruss an Ber-Curtze, Briefe von S. an seine Braut Char-Stiedra viz Štědrá.

Stiefel Michael viz Stifel.

Stiefwinkel (obec. Štifvinkl), ves v Četku, Heinrich S., eine Selbstbiographie (1865). von **Stiehle** Gustay, general prus. (* 1823 Nové Mésto n. M., fara Destná (část. Do- v Erfurtě — † 1899). Účastnil se r. 1848 bojů břany), pš. Deštná; 19 d., 102 obyv. n. (1900), v Poznaňsku, v l. 1852—55 byl členem trigonometrického oddělení gener. štábu, pak ředitelem a organisátorem nových vojenských aka-Stieglitz: 1) von S. Ludwig, Štiglic demií v Postupimi a Nise. R. 1860 řídil histo-(Штыглыць) Ljudvig Ivanovič, svob. pán, rické oddělení gen. štábu, a 4 léta potom peněžník ruský (* 1778 v Arolsenu — 1843 učastnil se v gen. štábu Wrangelově výpravy v Petrohradě). Dostal se záhy do Ruska a šlesvicko-holštýnské. Byl jmenován křidelním Lubekem. R. 1825 povýšen do stavu říšských franc. r. 1870-71 S. jmenován generálmajobaronů ruských. Bankovní a obchodní firmu, rem a chefem gener. štábu 2. armády (prince R. 1873 jmenován inspektorem myslivců a 2) S. Heinrich, básník něm. (* 1801 střelců, r. 1875 velitelem 7. divise, r. 1881 v Arolsenu — † 1849 v Benátkách cholerou). 5. sboru armádního, r. 1886 gen. inspekto-

Stieler: 1) von S. Kaspar, spis. něm. gymnasijním učitelem v Berlině. R. 1828 po- (* 2. srp. 1632 v Erfurič — † 24. čna 1707 jal za choť Charlottu Sophii S-ovou, ro- t.). Skládal knihy mravoučné a vzdělávací,

vičatostí a právem Alex. v. Humboldt a postupoval až na taj. vlád radu r. 1829. Za-Böckh nazvali Karolinu S-ovou Alkestou, jež býval se zejména kartografií a založil známý pro chotě sestoupila do Hadu. Mundt sebral *Handatlas*, který vyšel v l. 1817—23 v 50 lijejí dopisy, deníky a jiné památky a vydal stech u J. Perthesa v Gothě a od těch dob je v knize *Charlotte* S., ein *Denkmal* (1835) stále byl doplňován a rozmnožován prací vya Mladé Německo obětkalo obětavou smrt nikajících kartografů (F. von Stülpnagela, manželčinu poetickým nimbem (Gutzkow ve A. Petermanna, H. Berghause, C. Vogela, »Wally«). Ale oběť neměla výsledku. S. opu- Hassensteina, Habenichta, Lüddecka, Bastil Berlin, žil v Mnichově, v Římě a posléze richa, Scherrera, Haacka, Domanna a j.) Pov Benátkách. Tvořením jest polyglottem, slední vydání z l. 1901—1905 o 100 listech je filologem ve stopách Rückertových. Nejvýše nejlepším atlasem toho druhu vynikajíc neještě vyšinul se v Bilder des Orients (1831 jen spolehlivostí po stránce vědecké, ale až 1833, 4 sv.; též v Meyerových Volksbu- zvláště plastičnosti terrainu i bohatstvím macher«, 1888), ale i tu máme neživotné obteriálu, aniž tím trpi přehlednost mapy. S. rázky arabské, perské, čínské, nedbalé fortsálu, aniž tím trpi přehlednost mapy. S. rázky arabské, perské, čínské, nedbalé fortsálu, sám uveřejnil ještě 25 dodatečných map málně, bezvýrazné obsahem (také tragédii svého atlasu, jakož i: Karte von Deutschland Sultan Selim III.). Prostředí inspirovalo S. nach dem Reichsschlusse vom 27. April 1803 k Stimmen der Zeit in Liedern (1833), ale i tu mit den bis Sept. 1804 erfolgten Veränderunse jeví, jak nepoliticky byl založen. I vrická sen (1805) Schulatlas (do r 1804 73 vydápi) se jeví, jak nepoliticky byl založen. Lyrická gen (1805), Schulatlas (do r. 1894 73. vydání),

Kleiner Atlas der deutschen Staaten (30 listů, 6. vyd. 1876), Deutschland, Niederlande, Belgien, Schweiz und angrenzende Länder ve 25 listech v měř. 1:740.000 (1829–36, nově zprac. 1876). Mimo to Schulatlas der Alten

Welt (1823, 8. vyd. 1834). 3) S. Karl Joseph, malíř něm. (* 1781 v Mohuči – † 1858). Vzdělal se jakožto autodidakt v malbě pastellů a miniatur, pak r. 1800 studoval ve Vídni, r. 1806 v Paříži u Gérarda a r. 1810 cestoval po Italii, kde maloval velký oltářní obraz, nyní v kostele sv. Leonarda ve Frankfurtě n. M. R. 1812 usadil se v Mnichově, kam povolal jej král; Maximilian I., a tam S. maloval četné portraity knížecích osob. R. 1816 byl povolán do Vidně, kde jeho podobizny cís. Františka a jeho choti vzbudily velikou pozornost. R. 1820 vrátil se znovu do Mnichova a maloval r. 1825 krále Ludvíka I. a jeho choť (v hávu korunovačním). Z hlavních jeho prací | jest podobijna Goetheova (z r. 1828, nyní v nově pinakothece v Mnichově), pak podobizny Schellingova, Tieckova, A. v. Humboldta, Beethovena a zejména t. zv. Schonheitsgalerie, Beethovena a zejména t. zv. Schönheitsgalerie, Wittelsbacher Briefe aus d. J. 1590—1010
36 podobizen krásek bavorských podle přírody, na rozkaz krále v residenci v Mnichově.

4) S. Karl, bavorský básník dialektický. S-ově vyšlo v pojednáních mnich. akademie
syn před. (* 1842 v Mnichově — † 1885). rěkolik monografii z dějin Valdšteinových,
Studoval práva v Mnichově, navštívil Paříž, několik monografii z dějin Valdšteinových,
Studoval práva v Mnichově, navštívil Paříž, srv. »Čes. Čas. Hist. « IV., 348 a 350 J.F.
(1867), Řím (1870), procestoval Rakousko,
sever německý, Porýní a podal o cestách
svých zprávy v přiloze mnichovské »Allg. v Jeně). Vstoupil do kláštera augustiniánů.
Zeitung«. Posléze byl státním archivářem v Esslingen, ale r. 1522 odtamtud prchl jav Mnichově. Rvl hledaným básníkem svého kožto přívřenec učení Lutherova. načež pův Mnichově. Byl hledaným básníkem svého kožto přívrženec učení Lutherova, načež půpodřečí a v tvorbu básnickou uveden příkla- sobil jako evang, kazatel u hrab. Mansfelda dem Fr. von Kobell. Z dialektických jeho atd. Hlavní jeho dilo jest Arithmetica integra sbírek básnických, jež těšily se ncobyčejné (Norimb., 1544) s předmluvou Melanchthopřízni, uvésti sluší: Weil's mi freut (1876 a novou, v níž shledatí možno již zárodek občast.); Habi's a Schneid!? (1877 a č.); Um jevu logarithmů (viz Logarithmus, str. Sunnawend' (1878 a c.); Buschen. K nim přistupují spisovným jazykem složené Hochlandlieder (1879), jež připominajíce misty J. V. Scheffela soupeří s Jul. Wolffem a s Baumbachem, pak Wanderzeit (1882). Ale nejlepší dílo S-ovo vyšlo teprve po jeho smrti. Jest to rozkošný fragment Winter-Idyll (1886, 21. vyd. 1897). Prosu S-ovu, již svrchu vzpo-menutou, obsahují Kulturbilder aus Bayern (1886; 2. vyd. 1893) a Natur- und Lebensbilder aus den Alpen (1886; 2. vyd. 1890). Spřízněný výraz nalezla tvorba S-ova ve výtvarnicích H. Engelovi, H. Kaufmannovi a F. Defregge-rovi. I bratří S-ovi byli básnicky činní; rovněž jejich sestra, paní Malybrok-Stielerová (v. t.). Starší práce o S-ovi jsou od Karla v. Heigel, Karl S. (s netištěnými básněmi z mládí a dopisy S-ovými matce, 1890, v 23. sv. »Bayrische Bibl.«), a časopisecké vzpomínky na S-a od Anny Mayer-Bergwaldové. Obé jest nesnadno přístupné; dobrou náhradou je biografie od dra Aloyse Dreyera

(1900) a rozsáhlé železárny.

Stiern, ves v Čechách, viz Stirn.
Stieve Felix, něm. dějepisec (* 1845
v Münsteru — † 1898). Vystudoval ve Vratislavi, Inšpruku, Berlině a Mnichově, stal se r. 1867 spolupracovníkem při vydávání korrespondence wittelsbašské za 30leté války, r. 1874 habilitoval se v Mnichově, kde stal se r. 1886 prof. na polytechnice. Čelnější spisy: Reichsstadt Kaufbeuren u. die bayerische Restaurationspolitik (1870); Der Ursprung des 30jährigen Krieges 1607-19 (I., 1875); Das kirchliche Polizeiregiment in Bayern unter Maximilian I. (1876); Zur Geschichte der Herzogin Jakobe von Jülich (1878); Die Politik Bayerns 1591 bis 1607 (1878–82); Vom Reichstage d. J. 1608 bis zur Gründung der Liga (1895; obe po-sledni dila tvori 4., 5. a 6. svazek sbirky Briefe und Akten zur Geschichte des Dreissigjährigen Krieges); Die Verhandlungen über die Nachfolge Rudolfs II. (1879); Der Kalenderstreit d. 16. Jahrhundertes (1880); Ueber die altesten Halbjahrzeitungen oder Messrelationen und über ihren Urheber Fr. v. Aitzing (1881); Maximilian I. von Bayern (1882); Wittelsbacher Briefe aus d. J. 1500-1610

jevu logarithmů (viz Logarithmus, str. 258 b). Srv. M. Cantor, Vorlesungen über

Geschichte der Mathematik, sv. 2. (1892).

Stift: 1) S., viska v Čechách, hejtm. a fara Kaplice, okr. a pš. Vyš. Brod; 6 d., 39 obyv. n. (1900). — 2) S., ves t., viz Štifta. — 3) Hinter S. viz Lhota Další 66).

Stifter Adalbert, básník a spisov. něm. (* 1805 v Horní Plané — † 1868 v Linci). Byl syn tkalce a obchodníka lnem. Vzdělal se na škole benediktinského opatství v Kremsmünsteru (1818), oddal se právům ve Vídni (1826) a pěstil kromě nich malířství, filosofii, dějiny, mathematiku a přírodní vědy. Stal se učitelem kn. Richarda Metternicha a usadil se v Linci (1848). Dvě léta potom jmenován školním radou obecného školství v Hor. Rakousích a zastával úřad ten do r. 1865, kdy pro chorobu odešel na odpočinek jako dvorní rada. Památka jeho uctěna r. 1877 štíhlým obeliskem na skále nad jezerem Plöckelsteinským a r. 1902 pomníkem v Linci. S. jest náhradou je biografie od dra Aloyse Dreyera obrazitelem přírody v klidném jejím dění. (1905) s bibliografii. Holk. Přírody vzrušené nemiluje. Člověk jest jen stafáží jeho krajin. Měl neobyčejně jemný Lotrinsku, v okr. forbašském, uzel tratí Welsmysl pro detail a jeho podání, až vyvolal lesweiler-S. a S. Novéant, má 3912 obyv. tím známý epigramm Hebbelův o malbé květinek a broučků. Malířské nadání jeho časně

probuzené a pilně pěstěné bylo tu nejlepším východiskem. S. byl uznaným básníkem hned u vrstevníkův a není nezajímavo, že Nietzsche mezi několika málo knihami, jež hodny jsou, by přetrvaly, vyčítá i S-ův výchovný román Der Nachsommer (1857, 3 sv.; srv. R. M. Meyer v »Die Zeit« 1903, XXXIV., str. 53 sl.) Prosaická tvorba jeho obsahuje dále: Feldblumen (1840, v ročence »Iris«); Der Kondor (1841, 2 sv.); román Witiko (1865-67, 3 sv.) a posmrtné publikace vydané Aprentem: Briefe (s biografii, 1869, 3 sv.); Erzählungen (1869, 2 sv.) a Vermischte Schriften (1871, 2 sv.). Krom těchto prvých tisků (většinou peštských a prešp.) existuje řada nových vydání a vydání souborná. Nejlepší jest kritické vydání řízené A. Sauerem »Sämtliche Werke« (Praha, 1901 sl.), vyd. Společností pro podporování němec. vědy, umění a písemnictví v Čechách. Kromě něho máme výbory od Weitbrechta (1887 a č.); R. Holzera (1899); R. Fürsta (1899, 6 sv., ve sbirce Hesseové, s úvodem životopisným); R. Kleinecke (1899, 4 sv.) a Stoessla (1899, 7 sv.). Srv. E. Kuh, Zwei Dichter Oesterreichs: F. Grillparzer u. Adalbert S. (1872); Markus, A. S. (1877); Proell, Ad. S (1891); Stoessi, A. S. (1902); objemné dílo Al. Raim. Heina, A. S. (Pr. 1904); 1. sv. » Prager deutsche Studien« (vyd. C. v. Kraus a A. Sauer): W. Kosch, A. S. und die Romantik (Pr., 1905) a dr. R. Fürst, A. S. Studien (v Lyonové sbírce »Deutsche Dichter des XIX. Jahrhunderts, sv. 20., 1905). — Z jeho obrazů chová pražské Rudolfinum Krajinářskou studii z vysočiny.

Stigel (Stigelius) Johann, novolat. básník něm. (* 1515 ve Friemaru u Gothy — † 1562). Studoval ve Vitemberce, kde se spřátelil s Lutherem a zvl. s Melanchthonem. Později stal se tam prof. latiny a r. 1542 korunován od císaře na básníka. R. 1547 odešel do Výmaru a r. 1558 jmenován prof. výmluvnosti na nové univ. v Jeně, kterou slavnostní řečí otevřel. Tamže vyšlo r. 1566 až 1569 a 1572 devět knih jeho lat. básní Carmina. Mimo to vyšly některé jeho řeči. Srv. Göttling, Vita Joh. S-ii (Jena, 1858, nove v Göttlingových »Opuscula akademica«, 1869).

Stigliano [stiljano], m. v circond. Matera ital. prov. Potenza, jz. od Matery, má 6934 obyv. (1901), obchod s vínem a olivovým olejem.

Stigimayer Johann Baptist, kovolijec, sochar a medailleur nem. (* 1791 — † 1844) v Mnichově). Měl se státi zlatníkem; r. 1810 začal studovati na akad. výtvarných umění, avšak r. 1814 přešel k rytí mincí, načež r. 1819 tehdejší korunní princ bavorský Ludvík poslal jej do Italie, aby se tam vyučil kovo-lijectvi. Tamže lil poprsi krále Ludvika I. podle modelu Thorwaldsenova, a když se vrátil bahna vynikaly a patrně potravu a vláhu po r. 1822 do vlasti, byl jmenován inspektorem způsobu kořínků rostlině částečně přiváděly. král. továrny kovolijecké, z níž vyšlo velmi Násadce tylo byly tence válcovité (nebo, jak mnoho větších i menších kovových skulptur. i někteří míní, poněkud dvojřízně smačklé), vždy

miliána I. v Kreuthu (podle vlastního návrhu) a na náměstí Max-Josefově v Mnichově (podle modelu Rauchova), jízdeckou sochu kurfirsta Maximiliána na nám. wittelsbašském tamže (podle Thorwaldsena), 12 obrovských soch knížat wittelsbašských v trůnním sále residence (podle Schwanthalera), sochu Schillerovu ve Štutgartě (podle Thornwaldsena), Jean Paulovu v Bayreute, Mozartovu v Salcve »Wiener Zeitung«); soubor povídkový purku a m. j. Největší jeho dilo je obrovská Studien (1844—51, 6 sv.); Bunte Steine (1853, socha Bavarie (v. t.), kterou však dokončil po jeho smrti jeho synovec Ferdinand v. Miller. Poslední praci S-ovou byla socha Goetheova

pro Frankfurt n. M.

Stigma, mn. č. stigmata (řec., στίζω = bodám), bodnutí, zejména ostrým nástro-jem vybodená nebo žhavým železem vypálená značka, potupné znamení. Řekové a Rimané znamenali takto uprchlé otroky. Otrok s-tem označený sluje u Řeků στιγματίας, u Římanů inscriptus. Značka bývala vpalována nejčastěji na čele, na rukách a na no-hách (Héróndas V, 65—66, 79). Stigmatiso-vání jest vlastně druhem tetování, jež ve starověku klassickém lze dokázati i jinde (O. Crusius ve »Philologu«, 1903, str. 135 sl., Wolters v »Hermu«, 1903, str. 265 sl.). Odtud i moderně užívá se výrazu stigmatisovati ve významu: někoho na pranýř stavěti, veřejně poznamenati.

S. v botanice, blizna, viz Pestik, str.

588 b.

S. v zool., průduch, viz Hmyz, str. 392b. Stigmaria Brong. (blizník), p jmenování zkamenělých oddenků (rhizomů) rostlin plavuňovitých, jejichž zbytky objevují se již v devonu a kulmu, jež jsou však velice roz-šířeny v karbonu a zasahají až do permu. Byly to vodní nebo v bahně se rozvíjející osy plavuňovitých předvěkých rostlin stromovitých a to jak Lepidodender, tak Sigillarii. S kmeny těchto (zvláště v útvaru kamenouhelném velíce rozšířených) rostlin byly S-ie nalezeny v přímem spojení. Obyčejně nalézáme však tyto oddenky v kusech osamocených, jež bývají průměrně asi 6 cm až 1 dm široké, leckdy však i širší, zpravidla poněkud na plocho smačklé s malým, uzavřeným válcem svazků cevních v centru. Na povrchu jsou tyto oddenky posázeny nápadnými, okrouhlými, pravidelně v šikmých řadách (parastichách) uspořádanými, od sebe dosti oddálenými, asi 6 mm širokými, níz-kými (jako neštovicovitými) prohlubinkami, z nichž každá má poněkud málo vyvstalý okraj a ve svém středu vyvstalý hrbol. Prohlubinky tyto upomínají na kruhovitá pohoří měsíční krajiny (jak je fotografie měsíce znázorňuje) a jsou to jízvy po odpadlých, oblých (podle jiných mínění prý poněkud dvojřízně smačklých) žížalovitých, až 80 cm dlouhých násadcich, které z oddenku takového do Z těch uvádíme zejména: pomník krále Maxi- po jednom v každé výše popsané prohlubince pijavkovitě zapuštěné a rozbíhaly se u osob jmenovaných; srv. ještě Charbonnier, radiálně do půdy bahnité. V lupcích kamenouhelných nalézáme těchto násadců křížem křážem často celé spousty většinou skoro na plocho smačklých, a jak někteří tvrdí, tu i tam vidličnatě rozvětvených. Podle stavu zachovaného musily býti así kožovité, alespoň ve svém povrchu dosti pevné povahy. Nejrozšířenější druh všude v kamenouhelném útvaru i u nás v Čechách se vyskytující jest S. ficoides Brong. (Variolaria ficoides Stnbg., viz Kamenouhelný útvar tab. obraz 8). Podle domněnek dosavadních jsou tyto násadce vlastně listy oněch vodních oddenků, ale pozměněné ták, že mohou zastupovatí funkci kořínků. Mezi nyní žijícími Lycopodiaceami jest to tropická čeleď Psilotaceae zvaná, které mají obdobné podzemní oddenky misto kořenů a upomínají na S-ie. — Srv. Dr. O. Feistmantel, Die Versteinerungen der böhm. Kohlenablagerungen (»Palaeontographica « 23. sv., 1875—76); dále zajímavou práci dra. O. Kuntze, Sind Carbonkohlen autochthon, allochthon oder pelagochthon? (Lip., 1895), ač s některými jeho poznámkami, co sc týče S-ie, nelze souhlasiti. Ostatně viz Kamenouhelný útvar, str. 857 a a Palaeontologie rostlinná, str. 83, pak Sigillaria, str. 147 b. Ve sbírkách Musea král. Českého viz ve Sternbergeu pěkné instruktivní kusy.

Stigmariopsis Grand' Eury, oddenky některých Sigillarií, podobné Stigmariím, ale přece od typických Stigmarií se lišící zvláště jízvami na svém povrchu, které nejsou okrouhlé, nýbrž mají podobu průřezu čočky, a pak skulpturou výplně válce dřeňového, poněvadž výplně (kamenné výlitky) tyto u S. mají kolmá žebra as 1 mm široká, čím upominají poněkud (ovšem bez uzlin) na jádra kalamitů. S. jest totožná se Stigmaria rimosa (S. abbreviata) Goldenbg, podobně Stigmaria flexuosa Renault spadá pod S. Zdá se, že tento druh oddenků přicházel jak u Eusigillariei tak i u Subsigillariei.

Stigmata viz Stigma a Stigmatisace. Stigmatisace, stigmatisování, z řec. V dobách velikého náboženského vzrušení, jako na př. v XIII., XVII. a v XIX. stol., zjevovaly se některým osobám v největším nábožném zanícení rudé skvrny (stigmata) na místech, kde tělo Kristovo bylo probodeno hřeby a kopím žoldnéřovým, a z míst těch dokonce se ronívala krev, kdy u osob těch docházelo k nejvyššímu stupni zaníce-nosti, na př. v pátek, kdy celé utrpení Kristovo s sebou prodělávaly a vyličovaly. Osob, u nichž s. byla pozorována, je řada dosti veliká a nejznámější – počínajíc od sv. Františka z Assisi (v. t., str. 634 b) — jsou Emmerichová A. K. (v. t.) a Louise Lateauová (v. t.). Vědeckým sporem o pravosti stigmat objasnila se podstata tohoto zjevu, a pokud nezakládá se na podvodných manipulacích, s. se stanoviska lékařského spadá v obor hypnotismu a hysterie (srv. krásné, že v té příčině nikdo se mu nevyt., str. 1063 b). Lit. zprávy uvedeny jsou rovnal. R. 1781 vstoupil do služby biskupa

Maladies des mystiques (Brussel, 1875).

Stigmatisovati viz Stigma.

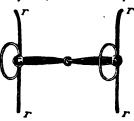
Stigmatypie (z řec.), videňským knih-tiskařem Karlem Fasolem (v letech 70tých XIX. stol.) do knihtiskařství nově zavedený zvláštní způsob sazby podobizen, obrazů krajin, květů a květinových skupin, hlavně však složitých podtisků se sestaveným písmem nebo bez něho, a to pomocí systematicky litých bodů a linek různé síly a kuželky. Zvláště při tisku cenných papírů velmi často užívalo se podtisků s-ií zhotovených a nabývalo se zpravidla vzorců velmi jemných. Všeobecně však s. se nerozšířila, poněvadž jednak pořízení příslušného materiálu bylo spojeno s velikým nákladem a vedle toho sazba vyžadovala nepoměrně mnoho času. V novější době s. v knihtiskařství vůbec se neužívá.

Stihavka viz Podkova, str. 1010 a.

Stihlice viz Štihlice.

Stiblo (angl. snaffle, bradoon, fr. bridon, it. filetto, něm. Trense, rus. uzděčka, trenzel, vyobr. č. 3989.) jest ze trojích udidel prokoně, mezky, osly atd. (at podsední nebo tahouny) nejměkčí, nejlehčí, stačí tudíž pro

zvíře měkkohubé (s citlivou čelisti) a pro oby-čejne projiždky, ježto jím se šetří huba zvířete. Liší se od pelhamu (v. t.) tim, že nemá podbradního řetizku a má, užíváno-li samojediné bez udidla ostrého,

C. 3989.

místo postraniček pouhé roubíky, které bez jiného účinku nedovolují, aby s. se protáhlo hubou celé. S. užívané v kantáru (v. t. téż pro vyobrazení řemení stihlového, jež má lícnici pouze zadní, a nemívá nánosku) spolu s udidlem ostrým roubíků nemá.

Stihnov, Mstihněv, popl. dvůr u Skřivan v okresu novobydžovském; 4 d., 121 obyv. č. (1900). Kdysi stávala zde tvrz a ves.

Tvrz zašla v XV. stol.

Stich, vsi v Čechách, viz Štichov a

Stich Jan, český virtuos na lesní roh (* 1748 v Žehušicích — † 16. února 1803 v Praze). Učil se na útraty hr. Jana Jos. Thuna u Jos. Matějky v Praze, pak u Šinde-láře v Mnichově a Ant. Hampla a Karla Houdka v Drážďanech. Potom vrátil se do Prahy k svému přiznivci, ale chtěje nabýti širšího rozhledu ve světě, prchl po třech letech r. 1766 tajně z Prahy a pode jménem Punto koncertoval s úspěchem v Německu, Uhrách, Italii, Španělsku, Anglii a zvláště r. 1778 v Paříži. S. troubil na střibrný roh a dovedl z něho vykouzliti tóny tak čisté a

vircpurského jako dvorský hudebník, r. 1782 přijal místo koncertisty u hraběte d'Artois (pozd. krále Karla X.). Když vypukla revoluce, S. převzal na nějaký čas ředitelství orchestru na divadle des Variétés amusantes, ale r. 1799 navštívil zase svou vlasť a zdržoval se nějaký čas v Praze. R. 1801 tu koncertoval v tehdejším stavovském divadle s úspěchem neobyčejným. Vystoupil také v Mnichově a ve Vídní, kde Beethoven proň komponoval sonátu pro klavír a lesní roh op. 17. R. 1802 navštívil s J. L. Dusíkem Čáslav a koncertoval i tam. Na zpáteční cestě do Paříže onemocněl v Praze a zemřel v hostinci »u arciknížete Karla« na Malé straně. Byl pohřben s velikou slávou a k jeho poctě provedeno po prvé Mozartovo Rekviem v kostele sv. Mikuláše na Malé straně. Ze skladeb S-tových vyšly v Paříži několikeré koncerty pro lesni roh, kvintetta, tria, dua, etudy a cvičeni a j. Mimo to napsal: Méthode pour apprendre facilement les éléments des premier et second cors etc. (Pař., 1798).

Stichomantie (z řec.), v dřívějších dobách zvláštní způsob věštění z míst (řádků = στίχος) knih zvláště rozšířených, jako Vergiliovy Aeneidy nebo Písma svatého. Při tom buď výpisky míst na listcich hozeny do osudí, z něhož losováno; nebo příslušná kniha nahodile otevřena, načež určen namátkou verš, z jehož smyslu usuzováno na připad přitomný.

Stichometrie (z řec.), u starých Řeků počítání řádků v rukopisech, aby se určilo, co spis vydá (rozsah, objem atd.). Počet řádků originálu byl od opisovače na konci jednotlivých oddílů zaznamenáván. Za normální stichos (řádek) brávala se délka homérského hexametru. Srv. Ritschl, Die alexandrinischen Bibliotheken (»Opuscula« I, 1867); Graux, Nouvelles recherches sur la stichométrie (»Rev. de philol.« II., 1878).

Stiohomythie (z řec.) slove takové rozdělení veršů v dialogu dramatickém, při němž každá z obou rozmlouvajících osob pronáší jen po jediném verši. Bývá-li jim přidělováno po verších dvou, zove se to distichomythie. Zpravidla se formy té užívá tam, kde dialog nabývá rázu živého, tak že projevy ráz na ráz se střídají. V řecké tragédii s. nejčastěji se vyskýtá u Euripida. Je-li jediný jen verš rozdělen mezi dvé osob, zove se takový způsob rozmluvy antilabé. Srv. A. Gross, Die S. in d. griech. Tragodie u. Komödie (1905).

Stichovice, ves mor., viz Mstichovice. Stikine [-kin] (Stekene, Stickeen, Steckin), mohutná, asi 600 km dlouhá řeka v Sev. Americe, pramenici se na 130° z. d. v Britské Columbii a vlévající se naproti sev. konci ostrova prince Waleského do Tichého okeánu na území Alasky. V hor. toku je málo známa. Ve střed toku valí se hlubokými canony, nad nimiż zdvihaji se s obou stran mocné ledovce, zasahující až k samotné řece. Nedaleko ústí svého tvoří rozsáhlé vodopády, načež se rozlévá v široký límán.

Stikov viz Stikov. Stiks, ves v Čechách, viz Štěkře. Stil (z lat.) viz Stilus a Sloh.

Stilben, aromatický uhlovodík C_6H_5 . CH:

 $CH.C_6H_6$ tvořící desky tající při 124°; vře při 306–307°. Tvoří se při kapání toluolu na kysličník olovnatý zahřátý do tmavě červeného žáru, nebo při zahřívání benzaldehydu se sírným květem na 180°. Plzák.

Stilbit čili heulandit, nerost ze skupiny zeolithů, krystalluje v jednokloných tvarech, obyčejně podle roviny souměrnosti tabulkovitě vyvinutých, nebo bývá paprskovitě lupenitý. Jest čirý, bílý nebo kysličníkem żelezitým rudě zbarven, průhledný nebo průsvitný, křehký, podle klinopinakoidu (roviny souměrnosti) velmi dokonale štěpný. Tvrd. 3¹/₂-4, hust. 2·1-2·2. Jest křemičitan hlinitovápenatý, vodnatý:

 $CaAi_{3}Si_{6}O_{16}.5H_{3}O$

s 59.22% kysličníku křemičitého, 16.79 hlinitého, 9.20 vápenatého, 14.79 vody. Pálen nadýmá se a taje v bílý email, kyselínou chlóro-vodíkovou snadno se rozkládá i vylučuje křemičitý sliz. Nalezištěm jeho jsou druhotné žily a druzové dutiny v horninách obsahujících hojně kysličníku hlinitého a vápenatého: čedičích, melafyrech i j., jakož i žíly rudní. V Cechách vyskytuje se u Jilového a na Kozákově, na Moravě u Maršové a Sobotina; v údolí Fassa v Tyrolsku, na Campsie a Kilpatrick Hills ve Skotsku, u Berufjordu na İslande a j. Fr. Sl-k. Stilet (ital. stiletto) viz Dyka, str. 305 b).

Stilfs, Stilfský přesmyk viz Stelvský

přesmyk.

Stilloho, vojevůdce řím. († 408 v Ravenně), rodem Vandal. Ve službách římských získal si přízeň cís. Theodosia a vyšinul se k nejvyšším hodnostem. Císař dal mu svou neteř Šerenu za choť. Po smrti Theodosiově S. vládl na místě nedospělého cís. Honoria a se zdarem bránil říše Západořímské proti útokům národů germanských. R. 396 přispěl na pomoc říši Východořímské, tísněné králem visigotským Alarichem, a přinutil Alaricha odtáhnouti z Řecka. Když pak Alarich vpadl do Italie, S. porazil jej u Pollentie (402) a Verony (403) a donutil k pochodu zpáteč-nému. R. 405 (n. 406) S. porazil u Faesul veliký zástup Germanů, který pod Radagaisem vtrhl do Italie, a úplně jej potřel, Gallie nemohl však proti Vandalům a Alanům obrániti. S. zamýšlel s pomocí Alarichovou ne-přátelství proti říši Východořímské, ale když provedení záměru toho nad očekávání se protáhlo, Alarich vtrhl poznovu do říše Západořímské (408). V té době S. padl jako oběť dvorských intrik; byl s vědomím císaře Honoria v Ravenně zavražděn.

Stilisace (z lat.), úprava slohová viz Stilisovati.

Stilisovati (z lat.), slohově upraviti, zvláště co se týče umění slovesného (s. odpověď, s. větu a pod.), srv. Sloh. V kreslení a malbě s. znamená zbaviti výtvory přírodní (na př. list, květ) všeho nahodilého a

libovolného ve tvaru i zbarvení a uvésti je milián udělil (vlastně potvrdil) erb (štít pona formy základní, typické, ve kterých vládne kosem polovičný, černý a zlatý). A. Jiří jakási zákonitost, pravidelnost. Srv. na př. († 1517) zůstavil syna Jiříka (IV.), jenž objedline v pravidelnost. s-ané listy akantové na vyobr. č. 130 (Akan- držel při dělení (1524) Neurodé. Zemřel thos) a čl. Ornament. O s-ání (stili-saci) mluví se i v krajinářství, srv. Hé Jindřichem († 1580) tato pošlost vyhasla. — roická krajina. — Srv. Schubert v. Sol-B. Jakub obdržel při dělení (1524) Prostřední dern, Das Stilisieren der Tier- u. Menschenformen (1892).

Stilista (z lat.), kdo stilisuje, píše nějakým slohem, ať dobrým či špatným (dobrý)

a špatný s.).

Stilistický, týkající se stilu (slohu), slohový, na př. s ká úprava spisu, s ká obratnost atd.

Stilistika viz Slohověda.

Stilke Hermann, malíř něm. (* 1803 -† 1860). Studoval na akademii berlinské, od † 1794), druhý syn Jana Josefa, usadil se nar. 1821 v Düsseldorfé u Cornelia, jehož nápřed na Moravě, kdež se oženil s Antonii sledoval do Mnichova, a se Stürmerem mahr. z Žerotina, později byl ředitelem Tereloval v Koblenci v porotním sále Poslední ziánské akad. ve Vídni. Vnuk jeho August soud a několik fresk v arkádách muichov- Vilém byl polním podmaršálkem a druhým ských, zejména Korunovaci krále Ludvíka. majetníkem pěš. pluku č. 50 (od r. 1832 žev l. 1827 33 byl v Italii (nejvice v Římě) a nat s Annou hrab. z Klamu a z Martinic, potom vrátil se do Düsseldorfu. V l. 1842 † 1874) Jeho a bratra Filipa (* 1808 — až 1846 maloval na zámku Stolzenfelsu fre- † 1887) potomci (držitelé vyzovského pansky: Sest rytířských ctností. R. 1850 přesidlil ství) tvoří rakouskou panskou pošlost se do Berlina, kde r. 1854 jmenován profes- a piši se svobodnými pány ze S-u a sorem. Z jeho obrazův olejových uvádíme: z Ratěnic (von S.-Ratenicz). — b) Michal Rinaldovo loučení s Armidou (1832); Křiždci (* 1726 – † 1796), třetí syn Jana Josefa, jenž (1834); Císař Maximilián na Martinské stěně r. 1773 po rodinné smlouvě převzal panství (1835); Panna Orleánská (1836); Poslední kře-Neurode, byl ve vojenských službách prusstané v Syrii; Sv. Jiří s andělem; Poutníci na kých. Skrze dva jeho syny povstaly dvě poušti (1841, mus. v Královci); Únos synů větve: aa) Jan Josef, starší syn jeho Eduardových (1850, nár. gal. v Berlině); Tristan a Isolda; Amazonky; Judita a Holofernes ské a (24. květ. 1794) pruské hrabství. V Čea j. Později maloval nástropní fresky v deschách držel v l. 1796—1803 Staré Buky, savském dvor divadle. – Jeho choť Hermina S., rozená Peipersova (1808-69), vynikla jako kresliřka a malířka aquarellů, také jako učitelka malby květin.

Stillfried, ves v Čechách, hejtm. a okr. Litomyšl, fara Jetřichova Ves, pš. Opatov;

43 d., 236 obyv. n. (1900).

Stillfried viz Stilfrid a srv. Bruncvík. von **Stillfried und Rattonitz** (t. j. Štilfrid č. Štylfryd z Ratěnic), příjmení hra-bécí a panské rodiny v král. Pruském, avšak původem české. Nesoudní rodopisci odvozo vali rodinu tu od baječného Stojmíra, který pry byl vypuzen do Bavor. Jiní odvo-zovali ji ze Stillfriedu nad ř. Moravou v Rakousich, ač držitelé tohoto byli erbů jiných. Proti tomu jest pravděpodobnější, že pocházeli ze vsi Ratěnic v okr. poděbradském a že k jejich předkům náleželi Pertolt (1410–27) a Jiřík. Tento byl r. 1440 na sjezdě čáslav-ském a r. 1448 vpadl s vojskem poděbrad-ským do Prahy. Týž sloužil králi Jiřímu na jeho statcích, začež obdržel Annu z Donína, dědičku statku Neurode v Kladsku, k manželství, a léno na týž statek, což mu i r. 1472 od kníž. Jindřicha Minstrberského potvrzeno. Syn jeho Jiřík (II.) zemřel v l. 1484-92 a nitz, 1860), nýbrž i v dějinách král. rodu

Stinavu s částí panství neurodského a padl r. 1529 proti Turkům. Měl několik synův, avšak jen potomstvo Jana († 1609), nejstar-šího syna, přetrvalo XVII. stol. Bernart, pravnuk Janův, povýšen majestátem d. 13. bř. 1662 do panského stavu kr. Čes., což majestátem 29. pros. 1680 rozšířeno na panský stav starožitných rodův († 1702). Skrze pravnuky Bernartovy, syny Jana Joséfa († 1739), povstaly nové poslosti. a) Emanuel (* 1725, kromě toho měl Neurode a jiné statky v Kladsku a Slezsku. Potomci jeho tvoří starší hraběcí větev. bb) Bedřich (* 1763 -† 1814), druhý syn Michalův, držel po bra-trovi Neurode, jež prodal. Potomstvo jeho tvoří prusko-americkou panskou větev. Vnuk Hugo (* 1819) vystěhoval se totiž do Chile a potomstvo bratří jeho žije dílem v Chile, dilem v Prusku. — c) František Ignác (* 1734 — † 1805), pátý syn Jana Jo-sefa, držel kromě statků v Prusku Červenou Lhotu u Soběslavě (od r. 1794). Statek tento držel po něm syn Mořic († 1837), ale prodal jej r. 1823. Skrze ostatní dva syny Františkovy vznikly dvě větve. aaa) Mladší hra-běcí pošlost založena Karlem Ignácem * 1759 — † 1846), nejstarším synem Františkovým. Jediný jeho syn Rudolf M. Bernart (* 14. srp. 1804 – † 9. srp. 1882) jmenován byl (25. květ. 1858) grandem v Portugalsku s názvem conde d'Alcantara a 18. říj. 1861 povýšen do hrabského stavu kr. Prus. Byl kr. taj. radou, vrch. hejtmanem zámku Hohenzolleru, nejvyšším ceremonářem. Pracoval nejen v dějinách rodu svého (Geschichtliche Nachrichten v. Geschlechte S. von Ratto-Neurode spravoval napřed Jan Handsmeid pruského a vydal spisy: Altertumer u. Denkz Ratěnic (tuším bratr), pak jej ujali Jiříkovi male des Hauses Hohenzollern (1831-52 a nová synové Jiří (III.) a Jakub, jimž císař Maxi- řada 1853-67, 2 sv.); Geneal. Geschichte der

Burggrafen von Nurnberg (1843); Monumenta a v Číně domácí a v tropických krajinách Zollerana (1843 - 62, 7 sv., s Traug. Maerkerem); Die Hohenzollern u. das deutsche Vater- liskových ořechův, obalenými tlustou bilou land (5. vyd., 1896, 2 sv., s Bernh. Kugle- vrstvou tuku, t.zv. činského loje č. tuku, land (5. vyd., 1896, 2 sv., s Bernh. Kuglerem); Preussens Monarchen (1860) a j. Potomstvo drží statky ve Slezsku a piše se dílem S.-Rattonitz, dílem S.-Mettich (od r. 1885). bbb) Ignác (* 1763 — † 1842), třetí syn Františkův, založil pruskou katolickou větev. Potomci statkův nemajíce jsou po většině v státních službách.

Stillfriedsdorf viz Stilfridov.

Stillicidium lacrymale viz Dacryorhoea.

Stilling: 1) S. Johann Heinrich viz

Jung 2).

2) S. Benedikt, anatom a chirurg nem. (* 1810 v Kirchhainu v Hessich — † 1879). Vystudovav lékařství v Marburce, usadil se r. 1833 v Kasselu jako lékař. Konaje častější cesty do Francie a Italie, seznámil se s přednimi chirurgy a fysiology franc. a v duchu jejich pracoval na půdě německé, vynikaje rovněž jako chirurg i anatom, jsa na př. po dlouhou dobu jediný, kterýž v Německu vy-konával ovariotomie. V anatomii dobyl si trvalých zásluh vzornými pracemi o poznání podrobnější úpravy mozku a míchy. Z četných jeho prací možno uvésti: Die naturlichen Processe bei der Heilung durchschlunge-ner Blutgefässe (1834); Untersuchungen über die Spinalirritation (1840); Ueber Textur und Funktionen der Medulla oblongata (1843); Untersuchungen über den Bau und die Verrichtungen des Gehirns (1846); Neue Untersuchungen über den Bau des Rückenmarks (1859); Neue Untersuchungen über den Bau des kleinen Gehirns des Menschen (1864 67, pak 1878); Die rationelle Behandlung der Harnröhren-Strikturen (1870-72).

3) S. Jakob, syn před., lékař něm. (* 1842 v Kasselu). Po skončených studiích lékařských usadil se v Kasselu jako oční lékař a stal se r. 1884 prof. ofthalmologie ve Strasburce. Stal se znamým pracemi o vnímání barev a zkoumáním barvocitu pomocí tabulí

pseudoisotropických.

Stillingia Garden, kožokvět, rod rostlin z čel. pryšcovitých a podčel. Hippomaneae, obsahující kře n. polokře listů střídavých, zřídka vstřícných peřenožilných, a žlaz-nato-zoubkovaných, s květy buď v klasech jednoduchých nebo v květenstvích z klasů složených, v nichž jest pod prašnými něko-lik (1—3) květů pestikových. Obal, koruna a žlaznatý terč chybějí. Kalich je 2-3klaný n. dilný, tyčinek 2-3 a plod tobolka o 3 kokouscích jednosemených. S. má 12 druhů, ponejvice amerických, z nichž roste v jižní části Sev. Ameriky, zvláště v Karolině a Floridě, S. silvatica J. Müll., k. lesní, jako keř s listy čárkovitými n. elliptičně kopinatými, dráždění, podnět; stimulantia [-ancia], ne-li podlouhle opak vejčitými, jehož kořen dráždivé prostředky; stimulovati, pod-(radix S-iae) jest v Americe pro počištující vlastnosti officinálni. - S. sebifera Mich., k. lojonosný, jest Exocearia J. Müll. (Croton ombra, šp. sombra, něm. Schatten, angl. shade, I.) a prospivá jako strom n keř, v Japanu shadow, řec. σκιά atd.).

pěstovaný, černými olejnatými semeny zvíci užívaného k výrobě svíček a mýdla. Déd.

Stillwater [stìluoat'r], hl. m. hrabstvi washingtonského v sev.-amer. státě Minnesotě, 26 km vsv. od St. Paulu, na ř. St. Croix, má 12.318 obyv. (1900), věznici, divadlo, divčí seminář. Je střediskem čilého dřevařského obchodu v údolí splavné řeky St. Croix, pročež jsou tu četné parní pily, dále tov. na

mlátičky a škrobárny.

Stilo, ital., sloh, zvl. v hudbě. S. osservato, starobylý, přisný sloh, zvláště a capella čili Palestriniův sloh; s. rappresentativo čili s. drammatico, sloh dramatický, monodie vynalezené ok. r. 1600 ve

Florencii (srv. Opera, str. 801 a).

Stilo, m. v ital. prov. Reggio di Calabria, circond. Gerace, na upatí Consolina, na l. břehu Stillara, má 3177 obyv. (1901), živících se pěstěním olivy, revy, moruší. Doly na že-leznou rudu. S. je rodištěm filosofa T. Campanclly († 1639).

Stilometrie (z řec.) viz Platón, str. 861 b. Stilpnosiderit (nem. Eisenpecherz, Pecheisenstein), nerost, odrāda limonitu (v. t.,

str. 33 a).

Stilton [stilt'n], osada v Huntingdonshiru (Anglie), podle níž pojmenován všeobecné známy druh sýra, ačkoliv nyní se připravuje ponejvice v Leicestershiru.

Stilus, lat., pisadlo, rydlo; z toho čes. stil, styl, něm. Stil, angl. a fr. style, it. stilo (v. t.), rus. stilj atd. ve významu sloh (v. t.). Srv. též Nový styl a Starý styl.

Stiměřice viz Zdiměřice.

Stimmen aus Maria-Laach, známý katolický (jesuitský) list něm. pro vrstvy vzdě-lané. Vychází nyní 10krát ročně ve Freiburce v Br. redakci Aug. Langhorsta (od r. 1889); tiskne se ve více než 4000 výtiscích. Vznikl r. 1869 v Maria-Laachu (viz Laach), r. 1872 za kulturního boje přestěhoval se do Belgie, pak do Nizozemí.

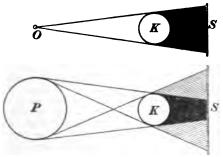
Stimmersdorf, ves v Čechách nad Kamenicí, hejtm. a okr. Děčín, fara Rosendorf, pš. Hřensko; 75 d., 422 obyv. n. (1900), 1tř. šk., finanč. stráž a 7 továren.

Stimming Albert, romanista něm. (* 1846 v Prenclově), fádný professor na univ. go-tinské. Vydal: Fr. Villon (1869); Jaufre Rudel (1873); Bertran de Born (1879 a 1892); Ueber den provenzalischen Grart von Rossillon (1888); Der anglonormannische Boeve de Haumtone (1899) a nárys písemnictví provencalského v Gröberově »Grundriss d. roman. Philologie II., 2.

Stimulus, lat., bodec, osten, v přenes. smysle podnět (ku práci atd.); stimulace. něcovati, podpichovati, drážditi.

Stin (rus. ten, lat. umbra, fr. ombre, it.

tělesem osvětleným, do něhož světlo nevníká. Protiná-li tento stínový prostor nějaká plocha bílá, ukáže se na této ploše místo neosvětlené, tmavé, které též často nazývá se s em. Obrys tohoto s-u bývá určitý, ostrý, t. j. plocha osvětlená stýká se přímo s plochou úplně tmavou, aneb jest mezi oběma plochami nenáhlý přechod od osvětlení úplného do úplné temnoty. Příkladem budiž vyobr. č. 3990., které ukazuje vznikání s-u u koule K, je-li tato osvětlena jednou zdrojem bodovým O, jednou svítící koulí P, jež má rozměry větší nežli koule osvětlená. Na stinitku S vzniká v prvém případě s. obrysu kruhového neb elliptického atd, podle toho,

Č. 3990. Stin optický.

zdali rovinné stinitko postaveno jest kolmo neb šikmo ku přímce spojující O se středem koule K. Z tohoto tvaru s-u soudíme, že světlo šíří se přímočárně. Z druhé části vyobr. č. 3990. patrný jest prostor, kam světlo vůbec nevniká – s. uplný, a prostor, kam některé partie zdroje svítí - s. částečný čili polostín (penumbra). Velikolepým příkladem s-u je zatmění měsíce a slunce nvk.

S. elektrický, magnetický jest úkaz s-u optickému analogický. Pokryjeme-li přístroje elektrické, na př. citlivý elektroskop pozlátkový (v. t.) kovovou sítí se zemí spojenou, nepůsobí vnější náboje elektrické, na př. jiskry na síť přeskakující, na elektroop. Stroj tento jest siti chráněn, jest elektrickém s-u. Podobně lze silnými prsteny železnými chrániti jehlu magnetickou proti vnějším vlivům magnetickým (s. magnetický). nvk.

Stin A. G., pseud. Aug. Aloise Vrzala. Stinava: 1) S., ves na Moravě, hejtm. Prostějov, okr. Plumlov, fara a pš. Staré Ptení; 58 d., 332 obyv. č. (1900), kaple Pozdvižení sv. Kříže, 1tř. šk.; myslivna a opo-dál Dolní a Horní mlýn. R. 1233 vzpomíná se Vojtěch ze S-vy. R. 1408 půl vsi koupil Erhard z Kunštátu. Ladislav z Boskovic a na Třebové r. 1513 připsal čásť S-vy Vilému z Pernšteina. Ladislav dal stinavským právo odúmrtní r. 1505. — Západně od S-vy na příkré stráni Čertův hrad (připomín. r. 1512),

z něhož valy jsou zachovány. E. Müller.

2) S. (Steinau an der Oder), kraj. město

S. optický jest prostor za neprůhledným i nad řekou S-vou (Steinau), pravým přítokem Kladské Nisy a s ní Odry, na žel. dr. Vratislav-Stětín a Lehnice-Kobylin, má 3708 obyv. (1900), obv. soud, katol. a evang. kostel, ev. učitel. seminář se sirotčincem; to-várny na stroje, kamna, hliněné zboží, ná-bytek a průmysl textilní. R. 1474 zvítězil zde král uherský Matiáš nad Poláky pod Kazi-mírem IV. a dne 11. srp. 1633 Valdštein nad Švédy a Sasy.

Stinde Julius, spis. něm. (* 1841 v Kirch-Nuchelu v Holštýnsku), studoval chemii a přírodní vědy, promovoval (1863), stal se továrním chemikem v Hamburce, redaktorem > Hamburger Gewerbeblatt*, posléze jen spisovatelem a feuilletonistou (přírodovědným). R. 1876 odstěhoval se do Berlina, kdež žije posavad. Kromě odborných statí uveřejnil samostatně: Blicke durch das Mikroskop (1869); novellety Alltagsmärchen (2. vyd., 1873, 2 sv.); Naturwissenschaftliche Plaudereien (1873); Die Opfer der Wissenschaft (pod pseud. Alfred de Valmy, 2. vyd., 1879); Aus der Werkstatt der Natur (1880, 3 sv.). Komédie nářečím dolnoněm.: Hamburger Leiden; Tante Lotte; Die Familie Karstens; Eine hamburger Köchin; Die Blumenhändlerin. Veselohru Das letzte Kapitel; vánoční pohádky: Prinzess Tausendschon a Pring Unart a lidovou hru: Ihre Familie (s G. Engelsem). Dále: Waldnovellen (1881; 2. vyd. 1885); Die Wandertruppe oder das Dekamerone der Verkannten (1881; 3. vyd. 1887); Berliner Kunstkritik, mit Randglossen von Quidam (1883). Vytvořív veselý typ berlínské ženy šosákovy Vilemíny Buchholzové, vykořistil jej obchodnicky v řadě publikací: Buchholzens in Italien (t., 1883); Die Familie Buchholz (1884; 86. vyd.); Der Familie Buch holz zweiter Teil (1885); Der Familie Buch-holz dritter Teil: Frau Wilhelmine (1886); Frau Buchholz im Orient (1888); Frau Wilhelmine Buchholz Memoiren (1895); Hotel Buchholz Ausstellungserlebnisse (1896); Bei Buchholzens, veselohra (1900). Krom techto častěji nakládaných knih vydal ještě: Die Perlenschnur und Anderes (1887); Pienchens Braut-fahrt (1891); Humoresken (1892); Ut'n Knick. Plattdeutsches (1893); roman Der Liedermacher (1893); Torfmoor, satirické drama (1894, o němž t. r. podal zprávu J. Vrchlický v nedělní přil. »Hlasu Národa«); povidku Martinhagen (1900); Tante Konstanze, novella (1900) a satir. román Emma, das geheimnisvolle Hausmädchen (1904).

Stinky: 1) S. Malé (Kleinzinken), viska v Čechách, hejtm. Děčín, okr. Benešov n. Pl., fara Rychnov, pš. Verneřice; 2 d., 11 obyv. n. (1900). — 2) S. Velké (Grosszinken), viska t., pš. Benešov n. Pl.; 6 d., 31 obyv. n. 1900).

Stinový obraz, skiagramm, jest obraz vznikající promítnutím předmětu úplně neb částečně neprůhledného na stěnu, kde lze pozorovati obrysy stínu. Promitnutí jest při tom zařízeno tak, aby nevynikal polostín viz Stin). V jednoduchém případě lze užiti zdrojů co možná bodových, obloukové lampy v Prus. Slezsku, ve vlád, obv. vratislavském, elektrické, světla Drumondova a pod., jinak

stín předmětu zobrazí se na bílé stěně čočkou | tem přišpičatělé; jazýček hořeních stébelních (objektivem projekčním). S. o. předmětu ne- listů zakrnělý. Kraj pluchy doleji pýřitý, naprůhledného dává ovšem pouze jeho obrys, za to však tento obrys může býti značně zvětšen a mohou takto pozorovati se malé předměty ve svých obrysech i četným shromážděním. Na tom zakládá se projekce (viz Projekční přístroje a Kouzelná svítilna) mnohých pokusů fysikálních, chemických atd. Podobně jest s-m o-em promitnutý obraz fotografie na skle (diapositiv), promitnutí stínu vznikajícího při ozáření předmětu paprsky Röntgenovými na stěnu, která neviditelné záření Röntgenovo proměňuje v záření viditelné. S. o. může vzniknouti též různou lámavosti ústředí, kterým světelné paprsky prostupují. Soustředíme-li na př. paprsky sluneční systémem čoček, tak že povstane malý obrázek slunce právě na kruhovém malém otvoru černého stinítka, obdržíme za stinitkem široký kužel paprsků, kterým lze zmíněné s-vé o-y ukázati i u předmětův úplně průhledných, mají-li index lomu jiny než vzduch. Tak lze na př. pozorovati vystupující teplý vzduch z horkého drátu, ano i z dlaně, ukázati těžké páry aetheru tekoucí z lahvičky dříve nežli kapalina atd. Srv. Skiagrafie.

S-vé o-y jiného druhu jsou silhouetty

(v. t.).

Stint, zool., viz Osmerus.

von **Stintzing** Johann August Roderich, právník něm. (* 1825 v Altoně — † 1883). Usadil se r. 1848 v Plönu jako advokat. R. 1852 habilitoval se v Heidelberce pro římské právo, stal se r. 1854 řádným prof. v Basileji, r. 1857 v Erlankách, r. 1870 v Bonně. Hlavní práce S-ovy jsou z oboru literárních dějin vědy právní. Napsal zejména: Das Wesen von bona fides und titulus in der rom. Usucapionslehre (1852); Ueber das Verhāltnis der Legis actio sacramento zu dem Verfahren durch sponsio praejudicialis (1853); Ulrich Zasius (1857); Fr. Karl von Savigny (1862); Gesch. der populären Litt. des rom.kanonischen Rechts in Deutschland (1867); Hugo Donellus in Altdorf (1869); Gesch. der deutschen Rechtswissenschaft (odd. 1., 1880;

odd. 2., z pozůstalosti, 1884).

Stipa, kavil n. kavyl (něm. Pfriemengras), rostl. rod čeledi trav (Gramineae), vyznačuje se 2 plevami, delšími než pluchy (bez osiny), pluchami válcovitými, oblými, ztvrdlými, plod zcela zaobalujícími, z nichž vnější s předlouhlou, dole článkem s ni spojenou osinou kolénkatou. S. capillata L., k. vláskovitý, roste na suchých kopcích řídce travnatých, zvláště na vápně a vápenatém pískovci teplého kraje. Tráva až 1 m vys. vyskytuje se v hustých trsech. Osina pluchy dlouhá, dole šroubovitě zkroucená, sem tam zprohýbaná a skoro od dolejška kratičkými chloupky draslavá. S. Tirsa Stev.,

hote lysy. S. Joannis Cel. (S. pennata [L.] Autt. part.), k. péřitý n. vousý sv. Ivana (Federgras, Steinflachs) roste na skalách a kopcích, zvláště na čediči a vápně v některých krajinách. Stébelní listy jak přízemní svinuté, tenké n. jen porozevřené. Plevy něco přes 2krát delší než plucha, tato na kraji dole pýřitá, nahoře lysá. S. Grafiana Stev., k. Grafův, roste na pod. mistech jako předešlá (Praha, Louny, Litoměřicko, Bilina, Znojmo, Mikulov). Stěbelní listy čárkovité, dosti ploché. Plevy 3krát delší než plucha, jejíž kraj až nahoru k osině pýřitý. Ve všem statnější než předešlá, pluchy větši, oslny delší, dole silnější a oddáleněji kroucené. S. (Macrochloa) tenacissima L., k. útlý (Spart-, Esparto-Gras) bývá až 1 m vys. a roste v horách ve Španělsku. O vláknech z listů dobývaných viz Esparto. Vm.

Stipacius Mikuláš, rodem ze Strakova († 28. čce 1602), byl učitelem na lat. školách, posléze v Hradci Kr., kde přijat byl potom za 3. písaře radního r. 1591. Toho r. přeložil a radě královéhradecké věnoval Compendium Davida Kybera, t. j. Krátké obsažení o válce židovské s Římany a žalostivé zkáze onoho někdy svatého a slavného města Jerusalema i té vší politie židovské (v Pr., u Jiř. Jak. Dačického), jež nově vydal s někt. změnami V. M. Kramerius (Pr., 1806). R. 1595 S. postoupil za 2. písaře radního, ale úřadu vzdal se již r. 1597, nabyv práva měštanského, a pak byl i členem rady. R. 1598 vydal v Praze Modlitby některé pobožné a užitečné za rozličné věci, k nimžto přidány jsou mnohé písničky obecné, r. násl. pak v Praze u B. Valdy Modlitby obsahující milostná rozjímání a nějaká subtilná kázaní o předních stránkách učení křesťanského, seps. od dra. Jách. Kurea. Byv raněn mrtvicí, nucen byl vzdáti se působení ve prospěch obce. Srv. Švenda, Žel. Obraz Král. Hradce, dil IV. a V.; Jirečkova Ruk. II., 245. JNk.

Stipendium (lat.), původně žold (viz Římané, str. 785 b). O s-iích mešních a o s-iích (nadáních) studentských č. studijních viz Nadace, str. 967 b sl. S-ia cestovní udílejí se mladým učencům nebo umělcům k dalšímu vzdělávání v cizině.

Stipes, lat., lodyha, stonek. Stipites dulcamarae viz Solanum, str. 632 b. Stipoki, ves v Čechách, hejtm. Teplá, viz

Štipoklasy. Stipula (lat.), bot., palist, viz List, str.

111 a a 113 a.

Stipulace (lat. stipulatio) jest verbálný kontrakt práva římského viz Kontrakt, str. 752 a) ve formě ústní otázky učiněné tím, kdo má se státi věřitelem (stipulator a souhlasné odpovědi osoby se zavazující (promissor), na př. dare spondes? (dabis?) — spondeo (dabo). S. jsouc útvarem práva civilk. tenkolistý, vyskytuje se zvláště na kopcich čedičových (na př. na Radobýlu u Litoměřic, u Loun, u Motol blíže Prahy). Má podle povahy své pak předpokládala přítomlisty přízemní svinuté, nitkovité, dlouhé, hrodou stran smluvených a nebyla pří-

vení tato byla v době práva klassického zmírněna tak, že platnosti s. není na újmu, byla-li učiněna v řeči jiné než latinské anebo neshodovala-li se otázka co do výrazů nebo jazyka úplně s odpovědí; posléze podle konstituce Leonovy ani forma otázky a odpovědi není nezbytná a dostačuje jakýkoli ústní projev souhlasu přítomných kontrahentů. V této úpravě vyskytuje se s. ještě v právě Justiniánském jako pravidelná forma smluv

obligačních. Předmětem s. může býti všeliké plnění, jež hodí se za předmět obligace, a lze jí použíti k dosažení kteréhokoliv účelu hospodářského, neboť jest již svou formou jedná-ním abstraktním, jež nepředpokládá určité causae obligandi; tvrdí-li však promissor, že zamýšlený účel se neuskutečnil, má podle pozdějšího práva obranu proti závazku stipulačnímu a to podle různosti případů buď exceptionem doli nebo condictionem incerti, a šlo-li o zápůjčku peněžitou, na př. nevyplatil-li stipulator promissorovi obnos při s-ci předpokládaný, querellam non numeratae pecuniae, kterouž stipulatora donucuje k du-kazu o pravosti duvodu obligačniho. Stejnou obranu má promissor i proti listině, jež byla snad o s-ci sepsána, není-li v ní causa obligandi uvedena (cautio indiscreta); naproti tomu v právě justiniánském listina o s-ci sepsaná zakládala praesumci o tom, že s. ná-ležitým způsobem byla učiněna, proti čemuž připuštěn byl toliko jediný protidůkaz, že obchodně i průmyslově čilé, jsou tu továrny kontrahenti v den vydání listiny nebyli na zboží lněné i bavlněné, zejm. koberce, v místě přítomni.

Ze s. vzniká jednostraný nárok obligačni, k jehož provedení slouží podle povahy předmetu actio certae creditae pecuniae, nebo condictio triticaria (při věcech zastupitelných) a actio ex stipulatu incerti; všecky tyto žaloby jsou actiones stricti iuris, při nichž rozhodné jest pouze to, co bylo ústně slíbeno, jmenovitě nezakládá tu ani prodlení dlužníkovo povinnost platiti úroky, nebyly-li zvláště sti-pulovány. S. bývala v době císařské smlouvou tak oblibenou, že strany, když uzavřely obligační úmluvu, předsebraly ještě s-ci, jež se tu jevila vedle smlouvy původní jako s. akcessorická a sloužila k tomu, aby nároky z prvotní smlouvy byly pojištěny. J. V.

Stipulovati (z lat.), ustanoviti, umlu-

Stirbey: 1) S., m. rumun., viz Kalaraš. — 2) S., ves t., v okr. romanackém, 149 km sz. od Karakalu blíže Oltce, pobočky Aluty, må 3055 obyv.

Stirbey: 1) S. Barbo Demeter kniže,

hospodar valašský (* 1798, podle jiných 1801, † 1869', viz Bibesco 1) a Rumunsko, str. 120 a.

2) S. Alexander kniže, státník rum. (* 1836 — † 1895 v Bukurešti), syn před., nabyl vojenského a právn. vzdělání v Ně-mecku a ve Francii. Vrátiv se do Rumunska, přidal se na stranu knížete Karla I. a vždy

stupna osobám hluchým a němým. Ustano-, státní řád. Od r. 1868 byl poslancem a náležel straně mírně konservativní. Za ministerstva Bratianova byl ve spojené opposici, ač nikdy ničeho neloválního nepodnikal. ministerstvě Rosetti-Carpově jmenován r. 1888 min. orby, r. 1889 v min. Catargi-nově ministrem financí. Jakožto obezřetný správce vlastních statků zanechal veliké jmění.

Stirbon viz Stěrbovina. Stirohlowa viz Skrchleby 3). Stiřín viz Štiřín.

Stirka: 1) S. viz Rmutování, str. 851 a, a Pivovarství, str. 820 a.

2) S. (něm. Viehtrog), nádoba, v níž se pice míchá nebo paří; pak i nádržka na vodu, kašna.

Stirling [stör-], hl. m. skotského hrabství t. jm. (viz Stirlingshire) blíže ústí splavného Forthu, 51 km sv. od Edinburku, uzel železn. tratí do Edinburku, Dumbartonu, Perthu, Dunfermlinu, má 18.403 obyv. (1901). S. (ve středověku Strivelin) zachoval si ráz středověký, neboť nad městem zdvíhá se starobylý hrad (S.-Castle), oblíbené sídlo skotských králův od Alexandra I. do Jakuba VI., s četnými budovami, jako sněmov-nou, pal. Jakuba V. a j. V městě pak nalézá se palác hrabat Argyllských, chrám z XV. stol., radnice z XVIII. stol., dále Smith Institute s obrazárnou a museem, socha Wallacea a Rob. Brucea, latinská a uměl. škola, Athenaeum, obilní bursa, Nár. banka na místě dominik. kláštera z r. 1223. Nyní je S. město měděné zboží, hospod stroje, mlýny a j. Na j. přiléhá k městu osada St. Ninian's s tov. na hřebíky. – S. náleží k nejstarším městům skotským. Již r. 1119 byl hradem král., první charta pochází z r. 1226. R. 1297 William Wallace porazil v okoli Angličany na hlavu; ale tito již r. 1304 zmocnili se S-u, byli však odtud po bitvě u Bannockburnu vypuzeni. V době reformační a za vlády Marie Stuartovny S. měl důležitou úlohu. R. 1651 obsadil jej gen. Monk; r. 1745—46 za povstání skotských horalů byl jimi marně obléhán.

Stirling [stör-]: 1) S. Ja mes, mathematik

skotský (* 1692 – † 1770). Vzdělal se v Oxfordě, odkud však pro jakousi přičinu r. 1715 prchl do Benátek. Upoutav některými pracemi pozornost Newtonovu, vrátil se pod záštitou jeho r. 1725 do Anglie a byl od r. 1735 ředitelem dolů ve Skotsku. Pracoval s úspěchem v theorii řad a zvláště v theorii křivek 3. stupně. Hlavní jeho díla jsou: Lineae tertii ordinis (1717); Methodus differentialis Newto-niana (1719); Methodus differentialis sive tractatus de summatione et interpolatione serierum infinitorum (1730).

2) S. James Hutchison, vynikající filosof skotský (* 22. čna 1820 v Glasgowě). Vystudoval lékařství na univ. glasgowské, byl ně-jakou dobu lékařem v Již. Walesu, potom odebral se do Německa, kdež několik roků zabýval se studiem filosofie a vydal první se snažil upevniti novou dynastii a nový svoje epochální dílo o Hegelovi a jeho systému: The secret of Hegel (1865, 2. vyd., 1898), po němž následoval překlad Kantovy »Kritiky čistého rozumu« s kommentářem a náčrtkem životopisným (1881). R. 1867 povýšen byl v Edinburku na doktora práv a konal na tamější universitě přednášky, jež vydal r. 1890. Z ostatních jeho spisův uvádime: Sir William Hamilton: being the philosophy of perception (1865; spis namifeny proti Hamiltonově nauce o percepci); Jerrold, Tennyson and Macaulay (1068); As regards protoplasm (1869, úplné vyd. 1372); Lectures on the philosophy of law (1873); Burns in drama (1878); Darwinianism: workmen and work (1894) a j. Přeložil též z něm. Schweglerovy Dějiny filosofie« (1867; 11. vyd. 1891).

Stirling Burghs [störling borgs], spo-lečný název skupiny skot. měst (Culross, Dunfermline, Inverkeithing, Queensferry, Stirling), vysílající jednoho poslance do parlamentu.

Stirling-Maxwell[störling meksuel] William, angl. aesthetik (* 1818 – † 1878 v Benátkách). Studoval v Cambridgei a r. 1866 zdědil po strýci Johnu Maxwellovi titul baro-neta. R. 1872 byl rektorem univ. v Edinburce, r. 1875 kancléřem univ. v Glasgowě. Napsal: The annals of the artists of Spain (1848, 2. vyd. 1853, 3 sv.); Cloister-life of Charles V (1852); Velasquez and his works (1855). Stirlingova řada [stör-] viz Taylorova

poučka.

Stirlingshire [-šír], hrabství ve stř. Skotsku při Sev. moři, jež se tu zalévá hluboko Firthem of Forch, ohraničeno jest na j. hr. Linlithgowem, Lanarkem, na z. Dumbartonem a na s. Perthem a Clackmannanem a měří 1208 km² se 142.291 obyv. (1901). Povrch z vlastniho podnětu pátrati po skutečno-hrabství je na v. rovinou, která v záp. pře-chází na holou vysočinu, kulminující B. Lo-návrhem strany nucen není. Soud vyšši jest mondem (973 m), vedle nižších Campsie Fells a Fintry Hills. Pod prvým rozlévá se na z. straně Loch Lomond; hlavní řeky spějící do Sev. moře jsou Forth-River, Avon, Carron a neb zájmův určité osoby také právní řád, Endrick. Do nedávné doby značná čásť S-u pokryta byla vřesovištěm a mechem, ale od-skytnuta jest vyššímu úřadu větší volnost a straněním těchto vzrostla vzdělavatelná půda důsledkem toho i stěžovatel může pravidelně z 25% na 40% celého povrchu, dávajíc zna- uváděti a nabízeti nové okolnosti a důkazy, menitou úrodu. V útrobách země jsou roz- jimiž podle jeho mínění s. jest odůvodněna, sáhlá ložiska kamenného uhlí a železné rudy, třeba podle předpokladů, za kterých úřad na nichž závisí rozkvět velikých železáren ve nižší pracoval, tomu tak není. Tatáž závada Falkirku a Carronu; vedle toho je tu průplatí vedle oboru práva veřejného i v oboru mysl soukenický, bavlnický a chemický vepráva soukromého tam, kde jde o zájmy ne směs ve vých. části, kdežto na západě důležit pouze soukromé, ale i veřejné, na př. ve vějest chov dobytka a ovcí. Hl. m. je Stir-cech poručenských, opatrovnických a pod. ling (v. t.), důlež. Falkirk a Kilsyth, ležicí Pokud jde o rozhodování řádných soudů, tu na průplavě clydsko-forthském, spojujícím v řízení sporném s. hraje úlohu podřízenější, Sev. moře s Firthem of Clyde. S. bylo již neboť při rozhodnutích, jimiž se soudí o hmot-

$$\lim_{n=\infty} \frac{n!}{n^n e^{-n} \sqrt{2\pi n}} = 1.$$
 Sd.

142 obyv. n. (1900).

Stirner Max viz Schmidt 7). Stirský L. R. viz Štirský. Stirum, město prus., viz Štyrum. Stižnost (rekurs) v právn. jest odpor

proti rozhodnutí úřednímu, jímž osoba nespokojená domáhá se změny u povolaného k tomu úřadu vyššího. Požadavkem právní bezpečnosti jest, aby každé, alespoň závaž-nější, rozhodnutí učiněné úřadem, jenž na místě prvém věcí se zabýval, mohlo k žádosti osoby, jež za nesprávné je pokládá a pocituje, přezkoumáno býti úřadem vyšším, ne-boť vědomi o tom, že rozhodnutí může býti úřadem přezkoumáno, působí samočinně k bedlivějšímu vyřizování, než jak by třeba a namnoze se dálo, kdyby tomu tak nebylo. K tomu ovšem přistupuje i ten důvod, že prozkoumávání věci prospěti musi správ-nému posouzení, a to tím spíše, když k němu povolány jsou osoby, jež větší zkušeností i znalostí, jakož i dovedností již se osvědčily. Z povahy s-i, kteráž podstatně za účel má domoci se přezkoumání rozhodnutí, jde, že by přezkoumání díti se mělo pouze za týchž předpokladů, na jejichž základě roz-hodnutí v odpor vzaté se pohybovalo, a to pouze potud, pokud strana si stěžuje. Mnohdy také skutečně úřad vyšší přezkoumávaje rozhodnutí musí se obmeziti na tyto předpoklady a jen na tu stránku rozhodnutí, proti němuž s. směřuje; to platí hlavně o soudnim řizení, v němž více méně stranám se ponechává, aby samy uvedly všechny před-poklady, jež za potřebné k uplatnění práva svého pokládají, tak že soudci odňaty jsou právo i povinnost, jíti přes údaje stran a návrhem strany nucen není. Soud vyšší jest však oprávněn naříditi vyšetření, jež potřebným shledá. Naproti tomu v řízení správním, kde namnoze vedle soukromých práv veřejný ohled a pod. zúčastněny bývají, pove starověku bojištěm mezi Římany a Pikty, ných právech samých a jež se vydávají ve ze kteréž doby pochází hradba Hadrianova. formě rozsudků, podává se nikoli s., nýbrž **Stirlingův vzoreo** [stör-], docházející odvolání, a ne pouze straně, která je ne upotřebení v počtě pravděpodobnosti, jest spokojena, ale i straně druhé poskytuje se možnost, aby při dalším přezkoumávání byla spolučinná, kdežto při s-i každá spolučinnost jest vyloučena, tak že pouze strana si Stirm, Stiern, ves v Čechách, hejtm. Falk-nov, okr. Loket, fara a pš. Slavkov; 24 d., nespokojenosti. V řízení sporném poskytuje se s. pouze proti těm usnesením, jež týkají

se řízení a tudíž jsou rázu spíše formálního; se rozhodnutí práv třetích osob. V tomto a i tu možnost s-i jest namnoze obmezena, tak že proti mnohým usnesením vůbec s. se nepřipouští, na př. proti nařízení stání na určitou dobu, neb aspoň ne s. samostatná, tak že teprve při některém pozdějším dovolávání se opravy přislušnou okolnost vytknouti lze jakožto důvod. Jediná výjimka platí tu o sporech pro rušenou držbu. Právě s tohoto stanoviska také soudní a exekuční řád obmezuje možnost s-i i v tom směru, že pravidelně — v processním a exekučním řizení – proti rozhodnutí vyššího soudce, jimž rozhodnutí prvního soudce potvrzeno bylo, další s-i nepřipouští. O právech příslušejících soudci vyššímu při přezkoumání rozhodnutí vzatého s-i v odpor platí obdobně předpisy, platné při přezkoumání rozhodnutí na základě odvolání neb dovolání. Co se týče přislušnosti soudu ku přezkoumání rozhod-nutí, tu platí všeobecné předpisy platné pro řizení sporné vůbec.

Lhûty ke s-em jsou v řízení sporném i nesporném pravidelně 14denní, čítaje ode dne, následujícího po doručení příslušného usnesení, pokud se stranám písemně doručiti musí, a v řízení exekučním 8denní (výjimka při nucených vkladech práva zástavního na reality, při rozhodnutí o návrhu na exekuci na základě cizozemského exek. titulu, kde platí lhůta 14denní). Ve věcech knihovních jest ke s-em lhůta 30denní při doručeních v obvodu příslušného vrchního soudu zemského, mimo obvod pak 60denní.

V řízení sporném musí býti s. písemná podepsána advokátem, s. ústní (do protokolu u soudu) může býti podána u okr. soudu stranou, jeż advokátem zastoupena není. V řízení exekučním jest tato otázka sporna, ježto sice v exek. řádě se ustanovuje, že tu ani před okresními ani před sborovými soudy zastoupení advokátem nutným není vůbec, avšak s druhé strany opět se praví, že -pokud nic jiného v exek. řádě ustanoveno není — platí předpisy soudního řádu o soudních usneseních a opravném prostředku s-i.

V řízení sporném a exekučním nemá s. pravidelně účinku odkladného vůči rozhodnutí v odpor vzatému, tak že nehledic k podané s-i může obsah rozhodnutí podle po-vahy své buď z moci úřední neb k návrhu strany uskutečněn býti; straně si stěžující jest však ponecháno, žádati za odklad v tomto směru, když jsou tu závažné příčiny k tomu, zejména, kdyby i příznivé rozhodnutí vyš-šího soudu nemohlo míti již žádného účinku. V jiných případech soudního řízení s. odkladací účinek má. Ve věcech knihovních, pokud s. směřuje proti povolení vkladu neb záznamu, musí okolnost, že s. podána byla, poznamenána býti v knize pozemkové. V t. zv. soudnictví dobrovolném

(pozůstalostním, poručenském atd.) jest to zvláštní, že strana může prve, nežli se obráti k soudu vyššímu, podati u soudce prvního, síň. Síně toho druhu uzavíraly velmi často o jehož rozhodnutí jde, t. zv. rozklad, k jehož náměstí (agory), ale bývaly také i v jiných

řízení výslovně jest připuštěno uvésti ve s-i nové okolnosti a důkazy.

V řádě trestním obor s-i není vytčen všeobecně, nýbrž při jednotlivých stadiích řízení trestního vždy vytčeno, pokud to které rozhodnutí neb ten který krok soudce s-i v odpor vzat býti může. O s-i zmateční jakožto prostředku opravném proti rozsudku viz Zmateční stížnost.

V řízení správním nejsou s-i vázány ani z daleka tak, jako v řízení soudním, zejména sporném a exekučním, na požadavky formální. Písemná forma jen výjimečně se požaduje; každý projev nespokojenosti, naznačující úmysl stěžovati si, t. j. žádati vyšší úřad za opravu, stačí k pojmu s-i. Ovšem však musi i tu s. osobou k tomu oprávněnou podána býti ve lhůtě a u úřadu, jak zákon předpisuje. S. přísluší tu na rozdíl od soudního řízení jen straně, nikoli úřadu rozhodujícímu.

Pokud není možnost s-i obmezena na jedinou vyšší instanci, možno jest stěžovatí si i k další. Lhůty ke s-em jsou rozmanité; v každém rozhodnutí musí býti straně sděleno, v jaké lhůtě stěžovati si třeba. Den, kdy se dá s. na poštu, počítá se jako den

podání s-i.

Strana může v odpor vzíti rozhodnutí ne pouze se stanoviska svého, ale i se stanoviska veřejného, jež úřad z moci úřední chrániti měl. Vyšší úřad rozhodne ve věci samé jen tehdy, je-li věc dobře a dostatečně vyšetřena; jevi-li se potřeba doplnění neb opravy řízení, musí rozhodnutí zrušiti a odkázatí věc nižšímu úřadu k rozhodnutí novému.

Stlačeni, stlačování viz Kompresse, Kompressní stroje a Kompressor; srv. též Depresse.

Stlačitelnost viz Kompressibilita a srv. Piezometr.

Stlačovadlo viz Depressorium. Stloukačka viz Pletení (v rámci), str. 911 b.

Sto (stslov. ssto, řecky έπατόν, lat. centum fr. cent, it. cento, sp. cien, nem. hundert, angl. hundred, mad. száz atd.). první číslo trojciferné čili číslo druhého řádu v soustavě desítkové; bývá zhusta základem všeobecných počtů, jako při úrokování. Píše se 100 a jest součinem 10 × 10. Římané označovali je C, počátečním písmenem slova centum, neb IO, pět set D, jemuž v pravo připisovali další stovky až do devíti set. Řekové značili s. písmenem e, rovněž tak značí se v kyrillici a v glagolici (srv. tab. Azbuka, str. 1127) pismenem r. – Podle toho, jak číslovka s. se vyjadřuje, dělí se indoevropské jazyky (v. t., str. 618a) ve dvě větve. O vládě zvané S. dni viz Cent-Jours.

Srv. též Cent-gardes, Cent a Centnýř.

Stoa (στοά), u starých Řeků sloupová vyfizení jest oprávněn soudce prvý, netýká-li částech města stavěny a sloužily k různým

účelům: bývaly v nich místnosti úřední (na sches Recht«, od r. 1862 spoluvydavatelem př. v athénské stoi královské, ve Fleiuntě náležela sem s. polemarchos), obchodní krámy, bázáry (v Athénách Attalova stoa, v. t.), dále sloužily za promenády, zejména za dob deštivého počasí, za místo pro společenské styky a schůzky. Také filosofové v nich někdy učívali, na př. stoik Zénón vyučoval v Athénách ve s. poikilé (pestré, malované), a odtud s. znamená často též tolik co učení stoiků. Stoy byly vyzdobovány malbami (s. poikilé v Athénách), sochami, hermovkami atd. Zejména nádherné a rozsáhlé stoy shledáváme v kvetoucích městech hellénistic-kých v Malé Asii. red.

Stobaios (Ιωάννης Στοβαίος), nazvaný podle rodného města Stob (Στοβοι) v Makedonii, žil asi v 2. pol. V. stol. po Kr. Plodem rozsáhlé četby jeho jest zachované cenné dílo excerptové, věnované synu Septimiovi. Tato Anthologie (Avvoldy10v) skládá se ze 4 knih, zachovaných ve stavu dosti porušeném (z l. kn. chybí úvod, II. kn. má dvě značné mezery, III. a IV. jsou upraveny v jednu knihu). Ve středověku byl celek roz-dělen ve dvě díla, z nichž prvé má název Exloyaí (Eclogae physicae et ethicae), druhé Artologior (Florilegium nebo Sermones); rozdělení toto neodůvodněno, neboť II. a III. kniha těsně souvisí. V I. kn. jedná se o otázkách metafys. a fysických, kn. II. a III. věnovány jsou theorii poznání (zò λογικόν), hlavně však éthice, IV. kn. politice. V od-stavcích probírány jsou tu jednotlivé věty filosofické, k nimž připojeny četné doklady z básníků a prosaiků řeckých. Cena »Anthologie« této záleží v množství citovaných míst ze spisů pro nás jinak ztracených. Excerpováno tu více než 500 spisův, ač nejspíše hojně přejato jest pouze ze starších sbírek. Anthologii S-ovu vydali Heeren (Got., 1792), Gaisford (Oxf., 1812), Meineke ve sbírce Teubnerské a nejlépe Wachsmuth a Hense (Berl., 1884-94, 3 sv.).

Stobbe Johann Ernest Otto, vynika-jící právník něm. (* 1831 v Královci — † 1887). Studoval ve svém rodišti filologii a historii, pak práva a byl promovován r. 1853 na základě dissertace *De lege romana Utinensi* (1853). Po dalších studiích v Lipsku a Gotinkách habilitoval se r. 1855 v Královci pro něm. právo, stal se tam r. 1856 mimoř. a ještě t. r. řádným professorem. R. 1859 povolán do Vratislavě, r. 1872 do Lipska (na misto Gerberovo). Nejdůležitější práce: Žur Gesch. des deutschen Vertragsrechts (1855); Gesch. der deut. Rechtsquellen (1860-64, 2 sv.); Beitrage zur Gesch. des deut. Rechts (1865); Die Juden in Deutschland während des Mittelalters (1866); Hermann Conring, der Begründer der deut. Rechtsgeschichte (1870); Handbuch des deut. Privatrechts, hlavni dilo S-ovo (1871 až 1885, 5 sv.; 3. vyd. 1893—1900; od 2 sv. vyd. od H. O. Lehmanna). Z pozůstalosti jeho vyšlo ještě Zur Geschichte des altern radou (1864) tamže; posléze čestným předdeut. Konkursprozesses (1888). Od r. 1857 S. sedou (1890). Kromě Alsabilder (viz výše) byl spoluredaktorem listu >Zeit. für deut- vydal: Gedichte (1845; 2. vyd. 1893); Reise-

publikace »Jahrbuch des gemeinen deut. Rechts«. Srv. Friedberg, Otto S. (1887).

Stober viz Stobrava.

Stöber: 1) S. Daniel Ehrenfried, básnik a spis. elsaský (* 1779 ve Štrasburku † 1835). Studoval práva v rodišti a v Heidelberce, v l. 1806-09 vydával ve Štrasburce »Alsatisches Taschenbuch«, překládal franc. dramata a publikoval Blätter, dem Andenken K. G. Pfeffels gewidmet (1810). Za restaurace Bourbont byl liberálním opposičníkem; překládal spisy gen. Foye, vydal politické dia-logy (pseud. Gradaus) a Gedichte (1814; 3. vyd., 1821); lidovou Neujahrsbúchlein vom Vetter Daniel (1818, »strýc D.« byl jeho pseudonym); Vie de Frédéric Oberlin (1831); Kurze Gesch. und Charakteristik der schonen Lit. der Deutschen (1826) a převod Lamen-naisových »Paroles d'un croyant«. Jcho »Sämtliche Gedichte und kleine prosaische Schriften« vyd. ve 4 sv. (1835-36). Jsou tu velmi vtipné verše nářečím elsaským. Adolf S. uveřejnil jeho drama: Feodor Polsky oder eine Nacht in Polens Wäldern (1872).

2) S. August, syn před. (* 1808 – † 1884). Po studiu theologie působil v Buchsweileru (1838-41), pak v Mülhúsech (1841 71), kdež byl vrchnim knihovníkem městským (1864) a konservátorem musea hist. (1874). Vydal s bratrem Adolfem Alsabilder, vlastenecké pověsti a příběhy (1836); Gedichte (1842; nové vyd. 1873); básně Oberrheinisches Sagenbuch (1842); Elsässisches Volksbüchlein, pisně dětské, lidové, pohádky atd. (1842; 2. vyd. 1859); Der Dichter Lenz und Friederike von Sesenheim (1842); Geschichte der schönen Litt. der Deutschen (1843); Briefe an den Vetter Lienhard von Gradaus dem jungern (1848); Die Sagen des Elsasses, nejlepši jeho prace (1852; nové vyd. od Mündela, Štrasb., 1892 až 1896, 2 sv.); Der Aktuar Salzmann. Goethes Freund u. Tischgenosse (1855); Zur Gesch. des Volksaberglaubens im XVI. Jahrhundert (1856); Chr. Fr. Pjeffel (1859); E Firobe (svatvečer) im e Sundgauer Wirtshaus, lidová hra o 2 odděl. s hudbou od Heybergera, 1865, 2. vyd. 1868); Jörg Wickram, Volksschriftsteller und Stifter der Kolmarer Meistersängerschule (1866); Aus alten Zeiten. Allerlei über Land u. Leute in Elsass (2. vyd., 1872); Erzählungen, Märchen, Humoresken (1873); basne Drei-Aehren (1873; 2. vyd. 1877); biografii J. S. Röderer und seine Freunde (2. vyd., 1874). Publikoval »Elsässische Neujahrsblätter « (s Ottem, Strasb., 1843-48, 6 sv.); záb. týdeník »Erwinia« (t., 1838-39); ročenku pro elsaský dějepis atd. »Alsatia« (Mülh., 1850-75, 10 sv., po smrti S-ově ještě »Neue Alsatia« o 1 sv., 1885). Srv. Ehrisman, Auguste S. (1887).

3) S. Adolf, bratr před. (* 1811 – † 1892).

Byl theologem (1826-31), učitelem na kolleji můlhúské (1839), farářem (1840), předsedou reform. konsistoře a vrchnim školnim

bilder aus der Schweiz, básně (1850; nová delny, silnou výrobu trikotového zboží, želeserie 1857); Reformatorenbilder (1857); Einfache Fragen eines elsässichen Volksfreundes (2 vyd., 1872), ve kterém doporučuje smířiti se s novým stavem věci v Elsasku; na památku manželčinu Epheukranz auf das Grabmal einer Heimgegangenen (1884); Elsässer Schatzkästlein (1877); Spiegel deutscher Frauen, obrazy dějinné i legendárné (1892) a práce theologické.

Stoberau viz Stobrava.

Stobiecki Jan, básník pol. (* 1836 na Sanocku v Haliči); psával do halič. deniků s pseudonymem Józef Sep, jmenovitě byl spolupracovníkem časop.» Dziennik literacki«. Z prací jeho zasluhuje zmínky tragédie Samson.

Stobnica viz Stopnica.

ze **Stobnice** Jan, zeměpisec a filosof polský, zvaný podle rodiště (Jan ze S-cy) († 1530). Studoval na akad. krakovské, stal se r. 1494 bakalářem, r. 1498 magistrem a po smrti Jana z Hlohova professorem filo-sofie v Krakově. Potom byl ředitelem gymn. v Poznani a na konec svého života vstoupil do kláštera bernardinského v Krakově. Napsal mimo jiné: Generalis doctrina de modis significandi grammaticalibus compendiosa descriptio (2. vyd., 1515); Parvulus philosophiae naturalis cum expositione textuali (4. vyd., 1517); Introductio in Ptolomei Cosmographiam cum longitudinibus regionum et civitatum celebriorum (5. vyd., 1531; zeměpisná kompilace ze spisovatelů starších i novějších.

Stoborice viz Zdeborice.

Stobrava (Stober), řeka v Prus. Slezsku, pravá pobočka Odry, pramenící se na hra-nicích německo-ruských, teče směrem záp. a viévá se po toku 98 km dlouhém do Odry, a to jižně od m. Břehu u osady S-vy (*Sto-berau*), jež má 1085 obyv. (1900), živících se

výrobou doutníkův a voroplavbou.

Stock [stok], mn. č. stocks, angl., kmen. pak přeneseně kmenové jmění, základní kapitál společnosti akciových, zvláště pak kapitál státní půjčky nebo nějakého podniku akciového, jenž není rozdělen v podíly znící na určitou zaokrouhlenou summu, nýbrž jest zapisován na jméno oprávněného majetníka v libovolných (i nezaokrouhlených) částkách. Tak se děje na př. při zapisování angl. consols (v. t. a Státní dluhy, str. 25 a). Zá-kladní kapitál Anglické banky je také zapsán jako bank-stock. Dlužní úpisy na summy zaokrouhlené (rovné) slovou v Anglii bonds (viz Bond). S. vyskytuje se ve složeninách: s. broker [-brokr], bursovní agent, makléř (viz Broker a Dohodce, str. 763 a); s.exchange [-eksčénž], bursa na effekty, na cenné papíry, srv. Bursa, str. 968 a; s.-holder [-hold'r], vlastník stocků, částí zákl. kapitálů společností akciových; s.-jobbery [-džob'ri], bursovní hra (srv. Jobber).

Stockach, hl. město okr. badenského kraje kostnického, na pr. břehu ř. S-u, vlévající se do jez. Ueberlinžského, při trati

zárny, mlýny a čilé trhy na zemědělské plodiny. S. byl hl. m. území nellenbursko-thenského, nazvaného podle blízkého hradu Nellenburgu, s nímž připadlo r. 1495 Habsburkům, r. 1805 Virtembersku a r. 1810 Badensku. Tu porazil 23. břez. 1799 arcivév. Karel franc. gen. Jourdana a 3. kv. 1800 franc. gen. Moreau rakouské vojsko pod Krayem.

Stockau, vsi v Čechách, viz Pivoň a

Štokov

Stock-broker viz Stock, Broker a

Dohodce.

Stockenstrom, okres v Severových. provincii Kapska (Již. Afrika) na již. upati lesna-tého Katbergu, zabirajici v rozloze 813 km² úrodné, dobře zavlažované poříčí Katriveru. lest obydlen 7775 obyv., z nichž 1655 bělochů. Po zahnání Kafrů byl r. 1819 z této krajiny utvořen t. zv. Katriver Settlement a osazen Hottentoty. Když tito se vzbouřili, zavedeni sem osadnici bili. Hl. m. je Sey-

mour se 411 obyv.

Stöcker Adolf, protest. theolog a politik něm. (* 1835 v Halberstadtě). Studoval v Halle a Berlíně theologii a filologii a po delších cestách stal se r. 1863 farářem v Seggerdě u Halberstadtu a r. 1866 v Hamersleben, až posléze r. 1874 dvor. a kathedrálnim kazatelem v Berlíně, byl však pro své politické působení r. 1890 propuštěn. Založil totiž r. 1878 křesťansko-sociální stranu proti kapitalistům a stavěl se proti všemu liberalismu, tak že proti sobě poštval skoro všecko veřejné mínění, a to tím, že byl hor-livým stoupencem antisemitismu. R. 1879 zvolen do sněmovny poslanecké, r. 1880 až 1893 byl i členem říšského sněmu, kde se přidal ke straně přísně konservativní. R. 1898 zvolen nanovo. R. 1896 vystoupil ze strany německo-konservativní jakož i z evang.-sociálního kongressu a založil spolu s jinými konferenci církevně-sociální. S. je předsedou berlinské městské missie, členem gener. předsednictva synodálního a prvním duchovním přísedícím provinciálního předsednictva synodálního v Braniborsku. Vydal sbírku sociálněpolitických a protižidovských řečí pod tit. Christlichsocial (1884, 2. vyd. 1890) a svá církevně-polit. mínění napsal v knize Wach' auf, evangelisches Volk! (1893). Mimo to: Drei-zehn Jahre Hofprediger und Politiker (1895), několik sbírek kázání (1894-95, 1897 a 1901) a Gesammelte Schriften (od r. 1896). Od r. 1887 S. vydává »Deutsche evang. Kirchenzeitung«, jejž sám rediguje od r. 1892. Stockerau viz Štokrava.

Stockern, ves v Čechách, hejtm. Kaplice, okr. Vyš. Brod, fara a pš. Frimburk; 7 d., 36 obyv. n. (1900).

Stock-exchange viz Stock a Ex-

change.

Stockfleth Niels Joachim Christian Vibe, laponský missionář (* 1787 v Christianii – † 1866). Sloužil v šlesvickém a nor-Radolfzell-Sigmaringen badenských stát drah, ském vojště; později teprve dal se na bohomá 2315 obyv., kat. a evang. kostel; přá-slovi, r. 1825 stal se kazatelem ve Vadső a později v Lebesby ve vých. Finmarkách. Vedle kazatelství snažil se též vytvořiti národní písemnictví laponské, vydal lap. překlad Lutherova malého katechismu, lap. slabikář a Nový zákon. Od r. 1839 sproštěn byl úřadu kazatelského, aby se mohl věnovatí nerušeně svým studiim. Sepsal: Lappisk Sproglaere (Christ., 1850); Norsklappisk Ordbog (t., 1852); Om de finske Sprogforholde in Finmarkens og Nordlandenes Amter (t., 1851); Dagbog over mine Missionsreiser i Finmarken (t., 1860). J. F.

Stöckhardt Julius Adolf, agrikulturni chemik něm. (* 1809 v Röhrsdorfu u Mišně -† 1886), věnoval se s počátku farmacii, studoval v Berlině, r. 1839 stal se učitelem chemie a fysiky na prům. škole v Sas. Kamenici a r. 1874 prof. agrikulturni chemie na hospod. a lesní akademii v Tharandtě. Hlavní jeho zásluha záleží v popularisování chemie, zvl. agrikulturni. Napsal: Schule der Chemie (20. vyd. od Lassar-Cohna 1900); Chem. Feldpredigten für deutsche Landwirte (3. vyd. 1855, 2 d.); Guanobüchlein (4. vyd., 1856); vydával od r. 1840 se Schoberem Zeitschrift für deutsche Landwirtschaft« a od r. 1855 do 1875 »Der chem. Ackersmann« jakožto pokračování svých » Chem. Feldpredigten«. Šgr.

Stockhäuseln, víska v Čechách, hejtm. a okr. Stříbro, fara Erpužice, pš. Čebiv;

7 d., 33 obyv. n. (1900).

Stockhausen Julius, něm. baritonista a učitel zpěvu (* 1826 v Paříži). Je syn vir-tuosa na harfu a skladatele Franze S-a z Kolína n. R. a vzdělal se dílem na pařížské konservatoři, dílem u Manuela Garcie v Londýně, kde vystoupil r. 1848 po prvé na je-višti italské opery. Později účinkoval i při Komické opeře v Paříži. Nejvíce však vynikl jakožto pěvec koncertní a jako hud. paedagog. V l. 1863—69 byl v Hamburce ředitelem filharm. koncertů, pak nedlouho komorním pěvcem a inspektorem zpěvu v Štutgartě. R. 1880 zařídil si pěveckou školu a vydal výbornou Gesangsmethode (1885, 2 sv.), jakož vůbec S. vynikl ne tak vlastními prostředky hlasovými, jako spiše uměním, jak je dovedl ovlådati. Srv. Armin, Gesanglehrer der Gegenwart I. (1897)

Stock-holder [stokhold'r] viz Stock.

Stockholm viz Štokholm.

Stockholms Län viz Štokholm.

od Zermattu.

Stock-jobber [stokdžöb'r], s.-jobbery

životě jen málo je známo, leda že studoval seye mostem o 22 obloucích ve výši 32 m. na vídeňské akad výtv. umění krajinomalbu pod Tom. Enderem a Mössmerem. Vystavovol pak téměř nepřetržitě na ročních výstavách téže akademie, jakož i v rak. Kunst-Shefieldu, má 5727 obyv. (1891) a výrobu vereinu. V letech 40tých cestoval po Orientě ocelového drátu.

a po Italii a zdržoval se také delší dobu v Uhrách. Byl též ruským dvorním malířem v Petrohradě. S. vynikal zvláště jako aquarellista a všecky jeho obrazy dýší poesií. Z obrazů jeho uvádíme: Mlyn u Boskovic, Boskovice na Mor., četné krajiny švýcarské a uherské, Síň Assunty, Křestná kaple v chrámě sv. Marka v Benátkách, Benátské album (pro arcikn. Zofji), Palác Belisarův v Cařihradě, Pohled na Černé moře, mnohé aquarelly z Turecka vůbec, z Cařihradu zvláště, pak hojně obrazů z Černé Hory. Z jeho portraitů vyniká Dáma z doby rokokové. S. maloval také s velikým zdarem četné kopie italských mistrů, zejm. Tiziana a van Dycka. Ještě r. 1879 byl S. vyznamenán ryt. křížem řádu Fr. Josefa.

Stöckl-Heinefetter Clara viz Sabina

Heinefetterová

von Stockmar Christian Friedrich, svob. pán, státník něm. (* 1787 v Koburce -† 1863 t.). Pocházel z rodiny švédské za Gustava Adolfa do Německa přišedší, studoval lékařství a usadil se v Koburce. V l. 1814 a 1815 sloužil jako voj. lékař na Rýně, r. 1816 byl tělesným lékařem prince Leopolda Koburského, později až do r. 1831 jeho tajemníkem, rádcem a dvorním maršálkem. R. 1821 povýšen do stavu šlechtického, r. 1831 do baronského. Při jednání o kandidatuře Leopoldově na trůn řecký, pak na trůn belgický S. byl princovým zástupcem na konserenci londýnské a snažil se zejména o jeho volbu za krále belgického. R. 1834 vzdal se svého postavení v Kobursku. R. 1837 byl rádcem královny Viktorie při jejím nastoupení na trůn. V l. 1838-39 provázel prince Alberta Koburského do Italie a po jeho sňatku s královnou Viktorií zůstal věrným rádcem obou učastně se všeho důležitého jednání diplomatického. R. 1848 S. byl koburským vyslancem na spolkovém sněmě a působil pro sjednocení Německa pod vedením Pruska. Jeho syn Ernst von S. (* 1823 — † 1886) vydal Denkwürdigkeiten aus den Papieren des Freiherrn Chr. F. v. S. (1872). Srv. Juste, Le baron S. (Brussel, 1873).

Stockport [stokpórt], municipální a parlamentní město v angl. hrabství Chesteru (sz. Anglie), při ústí Tamu do Merseye, která odtud počíná býti splavnou, 11 km jv. od Manchestru, rozkládá se v mírně zvlněné krajině. **Stockhorn: 1) S.**, hora v Simmenské sku- | Nynější jeho rozkvět souvisí s rozmachem pině Freiburských Alp ve svýc kantoně bern-průmyslu bavlnářského, tak že s 59.553 obyv. ském, 10 km jz. od Thunu, 2192 m vysoká, r. 1881 stoupl počet ten na 78.871 (1901) a vynikající krásnou vyhlídkou. — 2) S, hora z města stal se důležitý uzel železniční. Veve skupině Monte Rosy, 3534 m vysoká, jv. dle bavlnářského průmyslu kvete tu výroba klobouků, předení příze, dále jsou tu továrny na kartáče, stroje, zboží železné a mosazné. viz Stock a Jobber.

I obchod se značně vzmohl, jmenovitě se sýstöckler Emanuel, malíř (* 1819 v Mirem a ovesnou moukou. Želez, trať Manchekulově – † v letech 80tých XIX. stol.) O jeho ster-Crewe-Londýn překračuje tu údolí Mer-

Stocks viz Stock

Joaquin v sev.-amer. státě Kalifornii, na pr. rameni ř. San Joaquin, při Centrální dráze pacifické, v. od San Franciska, má 17.506 obyv. (1900). Ve městě ležícím uprostřed úrodné krajiny je několik chrámů, klášter, státní ústav pro choromyslné, 2 knihovny; výroba železného zboží, papírny, továrny na sukna, mýdlo, hosp. nářadí, mlýny, lomy a j. Z blízkého Miltonu, kam vede místní dráha, vyjiždi se do Calaverského háje (Calaveras grove) s proslulými sequojemi (Wellingtonia gigantea)

Stockton [stokt'n] Francis Richard, spisov. amer. (* 1834 — † 1902), byl ryjcem a žurnalistou a obrátil na sebe pozornost fantastickými povídkami pro mládež, jichž vydal několik svazkův a z nichž přeloženy do češtiny: Podivuhodné stroskotání se To-máše Hykea« a jiné novelly (přel. J. V. Sládek, 1896); Veslovka (přel. M. Jesenská, 1901) a j.

Stockton-on-Tees [stokt'n on tiz], parlamentní m. v angl. hrab. durhamském, 6 km nad ústím ř. Tees do Sev. moře, naproti South S-u, s nímž je spojeno nákladným mostem a tvoří nyní jedno město o 71.812 obyv (1901). S. je stanici železnice Severovýchodní (North-Eastern), má 6 kostelů, katol kapli, bursu, divadlo, rozsáhlé sady a prostorné závodiště. Dřívější výroba plachet a lanovi poklesla, za to kvete průmysl železářský, ocelářský a výroba hlin. zboží; dále jsou tu přádelny, pivovary a mlýny. Vyvážejí se hlavně výrobky železné a hliněné, dováží pak obili a dříví. Ve XIV. stol. trpěl mnoho nájezdy Skotův.

Stocktonsko-darlingtonská železnioo jest nejstarší lokomotivní železnice na zemi, 41 km dl., na níž zahájena byla vozba 27. září 1825; obdržela rozchod 4' 8'/," angl. (1'435 m), kterýž zaveden u všech železnic pozdějších a zachovává se posud téměř při všech drahách. R. 1863 pozbyla samostatnosti, splynuvši s North-Eastern-Railway. Srv. Lokomotiva, str. 287 a.

Stockum, ves v okr. bochumském v prus. vlád. obv. arnsberském (Porýnsko), má 2728 obvv. (1896) a rozsáhlé železárny.

Stockwell [stokuel], jižní čásť Londýna na pr. bř. Temže, vých. od Claphamu. U S-u končí se elektrická dráha podzemní.

Stod viz Stody. Stoda viz Stody.

Stoddard: 1) S. Richard Henry, básnik amer. (* 1825 v Hinghamu [Mass.] — † 1903). Jako 10letý chlapec dostal se za učně do slevárny, ale záhy se pokoušel o literární spolupracovnictví při různých časopisech a r. 1849 vydal svazek básní Footprints. Od r. 1853 byl berním úředníkem v New Yorku, v letech 70tých městským knihovníkem a na konec vvdával »Mail and Express«. Jakožto básník S. vynikl živou fantasii a talentem vypravovatelským, originálností a ušlechtilou dikcí. Se zvláštním úspěchem básnil malé zpěvné kdy většinou mlátí se strojem, mlat jest pouze pisně Napsal: Poems (1850); Adventures in chodbou, uličkou pro skládání obilí. Mívá vět-Fairy-land, dětské bájky (1853); Songs of šinou na přední i na zadní straně vrata.

Stockton [stokt'n], hl. m. hrabství San | summer (1857); Town and country (1857); Life, travels and books of Alexander von Humboldt (1859); sbírku anglických básní erótic-kých Loves and heroines of the poets (1860); The king's bell (1862); The story of little Red Riding Hood (1864); Under green leaves (1865); The childern in the wood (1866); Putnam, the brave (1869); The book of the East, and other poems (1867), sbirku pozdějších jeho básní, pak důležitý Memoir of Edgar Allan Poe (1875); biografii Anecdote biography of Percy B. Shelley (1876) a H. W. Longtellow (1882). Posléze The Lion's club (1890) a Under the evening lamp (1893). Sebrané jeho spisy básnické vyšly r. 1880 pod tit. Poetical

> 2) S. William Osborn, spis. sev.-amer. (* 1835 v Homeru [N. Y.]), byl v l. 1862-63 prvním tajemníkem Union League of America a 1864-66 U.S. marshal státu Arkansasu. Napsal: Royal decrees of Scanderoon (N. York, 1869); Verses of many days (1875); Dismissed (1878); The heart of it (1880); Dab Kinzer (1881); The quartet (1881); Esau Har-dery (1881); Saltillo Boys (1882); Talking leaves (1882); Among the lakes (1883); Wrecked? (1883); The life of Abraham Lincoln (1884); (1883); The life of Abraham Lincoln (1884); Two arrows (1886); The red beauty (1887); The volcano under the city (1887); Lives of the presidents (1886 a sl., v 10 sv.); The red mustang (1888); Chuck Purdey (1889); Crowded out O'Crofield (1890); Gid Granger (1890); Little Smok (1891); Maide the white house in war time (1891); Battle of New York (1892)

Stoderané viz Stodorané.

Stodo viz Stody.

Stodola (fr. grange, it. granaio, capanna, rus. ambar, angl. shed, barn, nem. Scheune, Scheuer), hospodářské stavení dřevěné nebo zděné na uschování obilí, píce, slámy. Bývá obyčejně postavena na vyvýšené podezdívce, půdě, aby dešťová voda nevnikala dovnitř. Třídí se na otevřenou a uzavřenou. Otevřená s. jest vlastně lepším, dokonalejším krytým stohem se vjezdem pro naložený vůz. Používá se jí hlavně na uschování sena neb slámy. Pro obilí jest nejlepší s. uzavřená. Vnitřní prostora rozdělena jest na přístodůlek (perna, pirna, perně, párně, záteň) a mlat č. mlatnici. Obyčejná s. má mlat uprostřed a po stranách dva pilstodůlky, oddělené od mlatu stěnami zvanými srub neb oploteň, též oteň. Nad přístodůlky jsou patra, nad patry hambalky. Výška pater závisí na výšce naloženého vozu a bývá u malých s-ol 3.6 m, u středních 4 m, u velikých 4.5 m; šířka obyčejně jest 4.5-6 m. Kozměry přístodůlku, pater, hambalků takové, aby pro 1 ha žita bylo ve s-le 160 m³, pro 1 ha pšenice 120 m³, pro 1 ha ovsa 98 m³ a pro 1 ha ječmene 80 m³, pro 100 kg sena 1 m³ prostory. Mlat slouží k vjezdu vozu a pro vymlácení obilí cepy. V novější době, obili několik. Střechy s ol jsou obyčejně sedlové a buď strmé nebo ploché nebo

Stodola Eliáš, zvaný také prostě mistr Eliáš, český zvonař a konvář ze stol. XVI. Žil v Hradci nad Labem, kdež měl asi v letech 1580—1600 dům a slevárnu, z níž vyšla mnohá řemeslná díla, jako zvony, křtitelnice, svícny, náhrobní desky a j. Některé zvony

(1591), v Poličce a j. **Stedorané: 1) S.** (Stoderané) byli kmen větve lutické (veletské) Slovanů polabských či baltických. Obývali při dol. Sprévě a Havole (odtud snad druhé jméno Havolané, v. t.). se po prvé ve stol. X. Kronikář český Kos- hrad, na jehož místě r. 1755 vystavěna byla mas uvádí jmeno jejich ovšem už k r. 894, kaple, ale r. 1802 roz-kdy vypravuje se o Drahomiře, že pocházela bořena. Nyní je zde ze Stodoran (de durissima gente luticensi... ex provincia nomine Stodor). K r. 939 při- (vyobr. č. 3991.): v čerpomíná se tu 30 knížat, jež dal povražditi veném štítě spatřují se známý markrabě Gero (v. t.). R. 949 zřízeno dva vznášející se an-v hlavním městě Braniboru biskupství. Po- dělé, držící jedněma ruzdější dějiny S-nů splývají s dějinami Bra- kama mísu s hlavou niborska (v. t.). O poněmčení kraje stodo- sv. Jana Křt. ozářenou ranského jsou podrobné zprávy u Perwolfa, a druhýma opirající se Germanizacija Baltijskich Slavjan (str. 76 až o zlatý štítek, na němž 101). — 2) S., kmen Slovanů korutanských, jsou troje jelení rohy. jehož památku viděl Šafařík v osadních jménech hornorakouských V order- a Hinterkterou daroval (1235) nech hornorakouských Vorder- a Hinter-Stoder (nedaleko městečka Windisch-Garsten), kde posud hojnost zpotvořených míst-ních jmen slovanských. Týž učenec za památku S-nů pokládál i název údoli Stoder v Rusku kvetl«. Srv. Šafařík, Sebrané spisy, schmieda.

původu prastarého. Podle zprávy z r. 1292 tomie des Menschen (1887, 10. vyd. 1903). náleželo podací templářům. Původně byl to **Stoechades**, lat., viz Hyèrské ostro

U velikých s-ol bývá chodeb ke skládání kostel ve slohu románském, z něhož se zachovala loď a kruchta; r. 1903 vystavěn (smí-chovským stavitelem Elhenickým) nový komansardové. Na dobré s-le vyžaduje se stel gotický. S. připomínají se r. 1159, kdy kromě jiného: snadný vjezd, vhodné spojení náležely ke kostelu P. Marie Maltánské, a od uvnitř, pohodlné skládání, dobrá ventilace, r. 1449 náležely nepřetržitě k purkrabství co možná dobré osvětlení a snadný přehled pražskému. — 2) S., Staré S., Starostopracovních sil uvnitř. Srv. též Dřevěné důlecká rychta (Staden, Stadeln), ves t., stavby, str. 8b. Voda, pš. Hurka; 245 d., 1 obyv. č., 3399 n. (1900), kaple sv. Šebestiana, 2tř. šk., spořit. à zálož. spolek; továrna na zrcadlové sklo, 2 raffinerie skla, několik mlýnův a pila. Obyvatelé většinou skláři a drvoštěpové. K obci příslušejí osady a samoty: Babylon Malý a jeho posud na Hradecku se zachovaly, jako Veliký, Cuš, Domky Zadní, Dvořiště, Dvůr v Holicich (z r. 1574), v Chlenech (1577), ve Šerlův, Filzhäusel, Frauenthal (1tř. šk.), Gla-Stěpánově u Skutče (1580), v kostele sv. Jana serwald (2tř. šk.), Höhal, Hůrka, Hutě Staré, Křt. na Kopečku u Hradce Kr. (1583), v Nedě-Chlumek (Bergi), Lávky Vysoké, Lužná, Pa-Štěpánově u Skutče (1580), v kostele sv. Jana serwald (2tř. šk.), Höhal, Hůrka, Hutě Staré, Křt. na Kopečku u Hradce Kr. (1583), v Nedělištích (1584), v Platenicích (1584), ve Sruseka (1tř. šk.), Paseka-Waiderer, Pastě Přední bech u Chocně (1585), v Kostelci u Náchoda (1tř. šk.), Prostřední a Zadní, Poušť, Rovina, Vejslunik, Weberhäusel a Wunderbach leží na části býv. Král. hvozdu.

Stody, Stoda, Stodo, Stod (Staab), město v Čechách, 358 m n. m., nad ř. Radbuzou, při žel. dr. Plzeň-Brod n. L., v hejtm. stříbrském, má 179 d., 2273 obyv. n. (1900), far. kostel sv. Maří Magd., 5tř. šk. obec. a Pode jménem S. zahrnuty bývají i některé jiné střibrském, má 179 d., 2273 obyv. n. (1900), sousední větve, jako Sprévané, Moračané, far. kostel sv. Maří Magd., 5tř. šk. obec. a Neletici, Došané, Semčici (n. Zemčici), Le- 3tř. měšť. pro obé pohlaví, zimní hospodář., kusici (též Leksici n. Lešané), kteří, jak se průmysl. pokrač. a hudeb. šk., synagogu, zdá, nebyli nic jiného, než župy náležející do okr. soud, oddělení finanč. stráže, četn. stasvazku stodoranského, podobně jako župa nici, pš., telegraf, lékárnu, záložnu, 2 pivo-Blony, později zvaná Sucha (Zauche) V stej- vary, sladovnu, 3 mlýny, výrobu hospodář. Blony, později zvaná Sucha (Zauche) V stej- vary, sladovnu, 3 mlýny, výrobu hospodář. nem poměru k S-nům byli snad i Brižané strojů, pilu, cihelnu a týden a výroč trhy. (v. t.). S. (jméno trvá posud v názvu vsi Za městem ložisko žel rudy, popl dvůr Maš-Studernheim blízko Havelberka) vzpomínají kravy. Na blízkém vrchu Vrabině stával

> myslivna. Erb městský Václav I. klášteru cho-

Č. 3991. Znak města Stod.

těšovskému, jenž držel ji do r. 1453. Za krále Jana r. 1315 S. povýšeny na městečko. R. 1453 zastaveny Janovi v sousedství Triglavu, domnívaje se, že Rausengrvnerovi z Grynlasu, ale později vyshlavní štěp pod jmenem Stadiců někde baveny. S jsou rodištěm Jana Fl. Hammer-

II., str. 147, 353, 603.

Pp. Stochr Philipp, anatom něm. (* 1849 Stochuley: 1) S., far. ves v Čechách, 358 m ve Vircpurce), žák Köllikerův. Působil po n. m., hejtm. a okr. Smíchov, pš. Řeporyje; sobě jako prosektor a prof. anatomie ve 125 d., 1131 obyv. č. (1900), kostel sv. Jakuba svém rodišti v Curichu a od r. 1897 opětně Větš. (ve XIV. stol. far.), 4tř. šk., dvůr, cihelna, ve Vircpurce. Vynikl pracemi histologickoopodál obce Bilý Beránek (hostinec), Háj, embryologickými, zvl. svojí učebnicí Lehrpopl. dvůr, a čásť obce Lužiny. Kostel jest buch der Histologie und mikroskopischen Ana-

Stoechades, lat., viz Hyèrské ostrovy.

Stoechiometrie (z řec., στοιχεία = zá-, klady) původně podle zakladatele J. B. Richtera (v. t.) byla naukou zabývající se zákony, podle nichž látky spojují se v chemické sloučeniny. Richter v »Anfangsgründe der S. oder Messkunst chemischer Elemente« (1792-94) a »Ueber die neueren Gegenstände in der Chémie (1792-1802) probiral jmenovitě t. zv. zákon neutrality, kterýž definoval: »Množství různých kyselin, která určitému mnożstvi některé zásady jsou aequivalentní, jsou vzájemně v poměru nezměnitelném. - K stoechiometrickým zákonům v užším smysle přičítány bývají, mimo prvý zákon o zachování hmoty
(Pri všech chemických pochodech zůstává součet hmot látek súčastněných nezměněn.), ještě tyto: a) zákon stálých proporcí: Chemické sloučeniny charakterisovány jsou tím, že obsahují jejich součástky v poměrech podle váhy zcela určitých, nezměnitelných; b) zákon množných proporcí: »Slučují-li se dva prvky v několika poměrech, tvoří různé váhy prvku jednoho, připadající na stejnou váhu prvku druhého, poměr jedno-duchý, racionálný, tedy celými čísly vyjádři-telný«; c) zákon proporcionality aneb aequivalentů: »Váhová množství různých prvků, jakáž se slučují se stálým kvantem prvku zvoleného za základ ke srovnávání, udávají také — a to buď přímo nebo po znásobení jednoduchým číslem — váhy, ve kterých prvky ty se slučují mezi sebou.« Chemické vzorce a chemické rovnice na základě těchto zákonů vybudované jsou podkladem stoechiometrických výpočtů. Nahradíme li v nich značky atomův a mole-kul množstvími podle váhy, kterou udávají, obdržime číselné rovnice, které udávají přímo poměry podle vah látek na sebe účinkujících a produktů povstávajících. Náležitým uspořádáním lze pak z rovnic těchto vypočítá-vati různé jejich složky nebo percentuální složení sloučenin.

S. v širším smysle nezabývá se jen zákony slučovacími a poměry hmot chemických sloučenin, nýbrž zahrnuje v sobě i četné jiné zákony a hypothesy jak fysikální tak chemické o látkách pevných, kapalných i plynných. Literatura: W. Ostwald, Lehrbuch der allg. Chemie, sv. I.; t., Grundriss der allg. Che-

mie; J. Biehringer, S. B. Kuima.

Stoerk Karl, lékař něm. (* 1832 v Budíně — † 1899). Jako sek. lékař seznámil se ve Vídni na oddělení Turckově velmi záhy s laryngoskopií a vynikl v oboru tom tou měrou, že r. 1864 stal se prvým docentem laryngologie, r. 1875 mimoř. a r. 1891 řádným prof. téhož oboru a zároveň i ředitelem nově zřízené kliniky laryngologické. Z četných jeho prací odborných zvláště uvádíme Zur Laryngoscopie. Ueber Erkrankung des Kehlkopfes und das operative Heilversahren r. 1846. Není pochyby, že S. dával se vždy bei demselben (1859); Klinik der Krankheiten des Kehlkopfes, der Nase und des Rachens kými snahami, avšak pokud se týče počátků (1876, 1880, 2 sv.); Die Untersuchung des českého divadla, které případly do jeho doby, Oesophagus mit dem Kehlkoptspiegel (1881); nutno doznati, že činil S. mnoho i nad sku-

Die Erkrankungen der Nase, des Rachens und des Kehlkopfes (1895-97, 2 sv.)

von Stoffel Konrad viz Konrad 22). de Stoffel [stofèl] Eugène Georges Henri Céleste, baron, vojenský spis. franc. (* 1823 v Arbonu [švýc. kanton Thurgau]). Studoval na škole polytechnické v Paříži, vstoupil pak do dělostřelectva a Napoleon III. <u>jmenoval jej r. 1866 vojenským attaché při</u> franc. vyslanectvu v Berline. Odtud S. zasilal do Paříže velmi podrobné zprávy o prus-kém vojenství, jichž však vláda nedovedla náležitě oceniti, jinak nebyla by se pustila do vojny r. 1870. Ještě 4. září 1870 byly zprávy ty v Tuileriích nalezeny, zapečetěny a r. 1871 vydány pod tit. Rapports militaires écrits de Berlin (1871). Za války něm. franc. S. byl jakožto plukovník v gen. štábu maršála Mac Mahona chefem zpravodajství, po kapitulaci Sedanu dostal se do Paříže, kde velel dělostřelectvu v bitvách na Marně 30. listop. a 2. pros. 1870, pak koncem t. r. hájil Mont-Avron. Pro svoji opposici proti Thiersově reorganisaci armády byl nucen vystoupiti z vojska r. 1872, ba byl i obžalován pro zadržení vojenských depeší. Na svoje ospravedlnění napsal La dépêche du 20 août 1870 (1874). R. 1873 odsouzen do tříměsíčniho žaláře pro urážku generála Rivièra v processu Bazainově. S byl již dříve spolupracovníkem Napoleonovým při jeho dějinách Caesarových a později v nich sám pokračoval napsav: Histoire de Jules César: Guerre civile (1887, 2. sv. s atlantem) a Guerre de César et d'Arioviste (1891). Mimo to napsal; De la possibilité d'une future alliance franco-

allemande (1890).

Stöger Johann August, vlastním jménem Althaller, něm. zpěvák operní a divadel. ředitel (* 1791 ve Štokravě — † 1861 v Mnichově). Vzbudil již jako klerik pozornost svým nádherným hlasem, ale malá po-stava a nevzhledný vnějšek zdržovaly jej dlouho od toho, aby nastoupil dráhu uměleckou. Ale konečně přece neodolal a přešel k divadlu, kde jeho skvělý tenor brzy zvítězil i nad jeho mimickou neobratnosti. Dosáhl úspěchů v Brně, Olomouci, ve Vidni, avšak nejvřeleji byl přijat v Praze obecenstvem divadla stavovského. Po smrti řed. Liebicha (1816) podporoval s hercem Polavským vdovu jeho u vykonávání ředitelského úřádu, ale když r. 1821 zadáno divadlo Holbeinovi, oženil se r. 1822 s posavadní svojí ředitelkou a stal se téměř výlučně div. pod-nikatelem. Byl ředitelem divadel v Štýrském Hradci, v Terstu, Prešpurce, až r. 1832 převzal Josefovské divadlo ve Vídni, kde upozornil na sebe prvním provedením Raimun-dova »Marnotratníka«. Již za dva měsíce potom stal se r. 1834 ředitelem pražského divadla stavovského, které řídil do velikonoc

tečné poměry a že nebylo vždy jeho vinou, potřebu nějaká osoba soukromá. Přesvědkdyž česká představení opět a opět byla nucena vrátiti se do područí her německých. Pokusil se již r. 1842 zříditi samostatné české divadlo, a zbudoval mu vlastní útulek v novém divadle v Růžové ulici. Sestavil činoherní i operní společnost českou, v níž J. K. Tyl byl režisérem a Fr. Skroup kapelnikem, členy: Krumlovský, Kolár, Lapil, Kaška, Manetinská, Podhorská, Strakatý, Maýr, avšak ačkoli hráti se mělo mimo nedělní a sváteční odpůldne pouze v úterý a ve čtvrtek večer, podnik ztroskotal se již po dvou letech pro nedostatek obecenstva. Později (1847) divadlo toto vůbec zrušeno a proměněno v zastavárnu. Tento nezdar byl také jedním z důvodů, proč S. vzdal se r. 1846 dalšího řízení pražského divadla. Avšak již r. 1852 ujímá se opět vlády v divadle stavovském (před tím řídil opět Josefovské divadlo víd. od r. 1848-52) a znova snaží se ze širokých vrstev českého obecenstva vykřesati tolik zájmu pro divadlo, aby byly ukojeny hmotné potřeby českých i německých představení. K nalehání režiséra Chauera dostává se konečně českým hercům k beneficím i měsíční gáže! A opět v obchodníku S-ovi vynořuje se myšlenka dvou divadel, která při stejném personále mají vynésti dvojí užitek. I jal se chystati Novoměstské divadlo, avšak jeho otevření r. 1859 byl účasten již jen jako tichý společník řed. Fr. Thoméa, jemuž bylo divadlo stavovské propůjčeno od Velikonoc r. 1858. S. pobyl v Praze ještě do r. 1860, ale roztrpčen hmotným nezdarem odstěhoval se k dceři do Mnichova, kde brzy zemřel. JLý.

Stögewald, ves v Čechách na žel. zastavce C. Budějovice-Zelnava, hejtm. Krum-

vého«). Jest to název běžný jen v literatuře, ského a úřednického života v Sibiři. Zajíspisovatelé XVII. stol. nazývali sborník tento mavé jsou též jeho Zapiski (»Rus. Starina«, Stoglavnikem, poněvadž jest rozdělen na 100 hlav. Sněm byl svolán carem Ivanem Hrozným, aby byly odstraněny vady v ruské církvi něm. Feime, Triste, Schober), pravidelně uspona poč. r. 1551, a zasedal od 23. ún. až asi na sklonek dubna 1551, tedy málo přes dva měsíce. Účastniii se ho pod předsednictvím metropolity Makarije všichni biskupové moskevské metropolie, archimandritové, igumeni se s., chce-li se ušetřiti času a práce, jež i jiní zástupci duchovenstva jakož i předsta- spojeny jsou s dovozem obilí do stodol, nebo vitelé moci světské (vedle cara bratří carovi když zamýšlí se mlátiti na poli strojem para vůbec členové bojarské dumy). Přes to, ním, lihovým nebo benzinovým, neb když že S. jakožto pokus kodifikace všeho plat- žně jsou tak bohaté, že stodoly nestačí. ného ruského práva církevního má veliký Místo, na kterém s. má se vystavěti, budiž význam, řeši se otázka jeho původu a pravosti v ruské literatuře způsobem nejednot- s. přímo na zemi, budiž tato dříve pokryta ným. Kdežto jedni badatelé prohlašují došlá slamou nebo suchým roštím. Obili třeba nás akta o stohlavém sněmě za originál se klásti klasem dovnitř. Kolem s-u maji se psaný za účasti duchovenstva na sněmě shro- zaříditi odvodňovací stružky. Aby s byl lépe mážděného, kterýžto originál měl význam ventilován, chráněn od zemního vlhka a myší, kanonický (srv. Kusko, str. 220 b a 302 b), dává se pod něj zvýšený podstavec dřetvrdí druzí, že památka zvaná S-em neob- věný, zděný neb železný. Nejobyčejnějším sahuje originální zápis o sněmě, nýbrž jen podstavcem jsou pilífe z cihel neb lomového poznámky na nečisto, jež si učinila pro svou kamene; na ně uloží se dřevěný rošt, na tento

čivé jest mínění prvé, utvrzené jmenovitě Špakovem (1904), že S. jest památkou pů-vodu officiálního. Užívaloť se jednotlivých ustanovení S-u jako platného práva, a S. uznáván byl za sbírku kanonickou. Některá ustanovení S-u byla nejednou potvrzována světskou i duchovní mocí v XVI. a XVII. stol., a když r. 1667 usnesení stohlavého sněmu byla officiálně zrušena velikým moskevským sněmem církevním, netýkalo se zrušení toto všech ustanovení S-u, nýbrž jen těch, jež byla přízniva rozkolníkům a proto jimi byla zachovávána. Proto i po sněmě z r. 1667 užívalo se S u jako pramene platného církevního práva na Rusi. Staroobřadci uznávají platnost jeho až podnes. — S. vydán byl po prvé v Londyně (u Trubnera) 1860, pak Kalačovem v Arch. ist. i prakt. svěd.« 1860—61, v Kazani 1862, Kožančikovem r. 1863, - Literatura: Bėljajev, Subbotinem 1890. -Ob istor. značeniji dějanij mosk. sobora 1551 g. (>Russ. Bes. «, 1858, č. 4); t., Nakaznyje spiski sobornago uloženija 1551 g. (1863); metr. Makarij, Istorija cerkvi, sv. VI.; Ždanov, Materialy dlja istoriji stogl. sobora (»Žurn. Min. Nar. Prosv. «, 1876, č. 7. a 8); Golubinskij, Istorija russ. cerkvi, sv. II.; Špakov, S., K voprosu ob officialjnom ili neoffic. prois-choždeniji etogo pamjatnika (»Sborník Vladimirského-Budanova, 1904).

Stogov Erazm Ivanovič, historik Sibiře (* 1797 – † 1880), vzdělal se v námořní škole kadetni a dostal se jako důstojník na Kamčatku, do Irkutska a do Simbirska, načež stal se správcem kanceláře D. G. Bibikova. Byl činným spolupracovníkem čas. »Rus. Starina«, kde otiskoval povidky a dej. lov, okr. Hor. Planá, fara a pš. Dol. Vlta-vice; 52 d., 472 obyv. n. (1900), 2tf. šk., mlýn. (1878); Ssylno-katorány je v Vostočnoj Sibiri; Stoglav, rus. sborník obsahující akta a Bunt irkutskago archijepiskopa Irinéja a pod. usnesení sněmu z r. 1551 (»sněmu stohla- Povídky jeho jsou živým obrazem společen-

> Stoh (rus. a pol. stog, fr. meule, gerbier, řádaná hromada obilí, slámy, sena, tvaru kužele jednoduchého neb dvojitého. Na svršku a stranách větrných pokrývá se sla-mou na ochranu proti dešti. Obyćejně staví suché, rovné, poněkud zvýšené. Položí-li se

staví se s. Též stavějí se podstavce s plnými | stěnami cihelnými nebo betonovými; pak je třeba zakřiviti je tak, aby myši ke s-u ne-mohly. V Anglii používá se ponejvíce pod-stavců železných. V Hollandsku stavěji se hojně s-y kryté, skládající se ze 4 dřevěných stožárů stužených mezi sebou kleštinami. Na nich spočívá střecha, kterou možno na kladkách spouštětí neb vytahovatí. Výhodou krytých s-ů jest, že hospodář nezávisí na počasí, i za dešťů možno bráti obili k mlácení, sláma se lépe uchová; nevýhodou je-jich jest vyšší náklad zařizovací. S. o průměru 3.5 m a výšky 5 m má krychlový obsah 50 m² a složí se do něho 4 vozy plně naložené; s. o průměru 5 m, výšky 5 m, má krychlový obsah 98 m³ a složí se do něho 8 vozů.

Stoh viz Hejšovina.

Stohánek, kdysi dřevěný hrad u Svebořic v Cechách, v okr. mimoňském. Vvystavěl jej kol. r. 1427 na panství děvínském Beneš z Vartemberka a prodal jej r. 1431 Zdeňkovi z Valdšteina. Kdy hrad zpuštěn, neznámo.

Stohl, vsi na Moravě, viz Štahle.

Stohlav viz Stoglav.

Stohmann Friedrich Karl Adolf, chemik něm. (* 1832 v Brémách — † 1897). Byl v Gotinkách žákem Woehlerovým, v Londýně assistentem Grahamovým, r. 1865 převzal řízení zkušebné stanice agrochemické v Halle n S. a byl tam prof. chemie agri-kulturni. R. 1871 odešel do Lipska, kde založil výzkumný ústav agrikulturné-fysiolo-gický, první toho druhu v Německu, a věnovaný výhradně badání vědeckému s úplným vyloučením analys obchodních. Zde venoval se nepřetržitě po 26 roků výzkumné práci v oboru fysiologie živočišné a rostlinné, zvláště pokusům o výživě a thermochemii. Mimo velikou řadu rozprav z oboru fysiologie (o methodách i přístrojích kalorimetrických, respiračních a j.) napsal samostaine: Handbuch der Zuckerfabrikation (1878, 4. vydání od Rümplera 1899); Die Stärkefabrikation (1878); zpracoval rovněž samo-statně a jen s použitím osnovy Musprattovu encyklopaedii technické chemie (1. vyd. 1853 až 1855), jejíž 2.-4. vydání v 8 svazcích po-Hidil ve spolku s Brunonem Kerlem (Sheridan Muspratt's Techn. Chemie, 4. vyd. 1886 až 1889) a v níž obzvláště svazek cukru vénovaný a S-em zpracovaný vyniká důkladností a velikým bohatstvím odkazů ku pramenům literárním. Společně s C. Englerem S. vydal: Handbuch der technischen Chemie, dilo založené na Payenově spisu »Précis de chimie technique (2 sv., 1872-74). DC.

Stöhr viz Stoehr.

Stöhrer Emil, mechanik něm. (* 1813 Delitzschi — † 1890). Vyučiv se jemné v Delitzschi mechanice v Lipsku, zařídil si tamtéž samostatnou dílnu, která jeho důmyslem a přičinlivosti brzo nabyla znamenité pověsti. R. 1846 sestrojil magneto-elektrický telegraf R. 1846 sestrojil magneto-elektrický telegraf ukazovací, který r. 1847 zaveden na saských a bav. drahách. Objevem Morseovým vytla-Směr její určil Zénón a bezprostředně dále

čen ze Saska a magneto-elektrickým telegrafem ukazovacím fírmy Siemens & Halske r. 1857 též z Bavorska. R. 1852 sestrojil elektro-chemický telegraf s dvojitým zapisovačem. Přístroj tento téhož roku pracoval mezi Lipskem a Mnichovem; byl z nejdokonalejších telegrafů chemických. S. sestrojil též magneto-elektrický stroj po něm zv. (viz Elektrické stroje, vyobr. na str. 489), přenosné telegrafy s magneto-elektrickými strojky pohybované otáčením rukou, vzornou batterii, indukční přístroje a elektro-magnetický dvojitý zapisovač telegrafní. R. 1863 předal závod lipský svému synu Emilovi (* 1840 – † 1882) a založil v Ďrážďanech nový závod na výrobu strojův elektro-theurapeutických. Po smrti svého syna řídil závody oba. — Stöhrerova abeceda telegrafní používaná při jeho dvojitém zapisovači telegrafním byla dvouřádková:

9

Stochasmus, z řec., počet pravděpodobnosti; stochastika, nauka o pravděpodobnosti; stochastický, pravděpodobný.

Stochod, ruská řeka gub. volynské a minské, vlévající se s prava do Pripeti, 202 km dlouhá. Na jaře plaví se po ní dříví. Pp.

Stochov, far. ves v Čechách, hejtm. Slaný, okr. Nové Strašecí, pš. Lány; 50 d., 335 ob. č. (1900), got. kostel sv. Václava (připomíná se ve XIV. stol.), 2tř. šk., žel. stanice, poutnické misto a samota Slovanka. Stávala zde tvrz, poč. XIV. stol. rodné sídlo rodu t. jm.; od r. 1330 byla majetkem kláštera sv. Maři Magd. na Újezdě. R. 1473 koupil S. Jan Hromada z Boršic, jehož potomci tu seděli do r. 1528, načež následoval Jindřich Zejdlic ze Šenfeldu, z jehož potomků Jindřich Jiří prodal S. r. 1581 k Smečnu. U S-a je památný dub svatováclavský, jejž prý zasadila sv. Lidmila; z odumřelého kmene vyrostl kmen nový.

Stoická škola filosofická, založená Zénónem z Kitia na Kypru (340-264 př. Kr.), má své jméno od místa v Athénách, kde stoupenci Zénónovi se scházívali. Místo to

ji vytvářili Kleanthés z Assu a systematisovál ji Chrysippos ze Sol. Jiná jména sem náležející jsou Diogenés Babylónský, Antipatrosz Tarsu, Poseidónios, Panaitios, jenž uvedl stoickou filosofii do Rima, učitel a přítel Ciceronův Diodotos, z doby císařské satirik Aulus Persius Flac-cus. Annaeus Lucius Seneca, Musonius Rufus, Epiktétos, cisař Marcus Aurelius a j. (viz příslušná hesla). Filosofie definována ve škole té jako znalost věcí božských a lidských a dělena podle vzoru Pla-tónova a Aristotelova v logiku, fysiku a éthiku. Ve tysice, kterouž zahrnují kosmologii a také i theologii, provedli důsledný materialismus s přechodem k pantheismu. Vše jest hmotné, ovšem ne vše stejně hrubě hmotné, i síly nejsou než hmota, ale mnohem jemnější a s hmotou světovou nerozlučně spojeny. Tvůrčí síla v celku světovém jest bůh. I jest tudíž svět organická jednota hmotná, rozložená v nesčíslnost tvarův, jejiž krása a účelnost ukazuje na tvůrčí základ duchový, kterýž rozlit jest vesmírem jako dech, jako oheň. Svět v určitých periodách vzniká a opět zaniká, ježto bůh všecky věci požárem světovým (ἐκπύρωσις) v sebe přijimá a pak znova ze sebe stvořuje. Lidská duše jest výron boží, přetrvává tělo, hyne však vždy při požáru světovém. Obzvláštní důraz položili stoikové na éthiku a požadavek jejich žiti v souhlase s přírodou (δμολογουμένως τῆ φύσει ζῆν) nesmi býti vykládán jako naivní výzev k návratu k přírodě, nýbrž musí odnášen býti k metafysickému pozadí školy, pro niž příroda platila třeba že za hmotu, přece také za veličinu pantheistickou. Ziti ve snaze upravovati se podle přírody znamená tudíž zpřiměřovati se tvůrčímu základu světovému, bohu (λόγος σπερματικός). Poznávati zákonný řád přírody a vesmíru jako vědecké theoretisování samo pro sebe nemá významu, smyslu nabývá jen vzhledem k životu. Neb ježto život lidský závisí na podmínkách kosmických, jest zdůvodněna zásada, aby byl uváděn v souhlas s přírodou. Jen tak bude rozumný, ježto tak bude vyhovovati podmínkám, z nichž vyšel, a bude zároveň i blahý. Mudřec dobrovolně se podřizuje zákonu přírody. Mudřec jest vzorem dokonalosti a bohům samým skorem se rovná. Pravá moudrost jest zdrojem ctností; tré jich jest základnich, spravedlnost, rozšafnost, statečnost. Ve své mravní přísnosti stoikové neuznávali kompromissů, které vyrovnávají rozličným stupňováním mezi ctností a zlobou. Kdo není plně mravným, není vůbec mravným. Svou mravní hrdou vypiatostí stoikové čelili všem nástrahám života (stoicismus). Éthika byla u nich živým principem konání a netolíko předmětem theoretisování, ba hlavní důraz ležel u nich na praktickém uskutečňování mravního ideálu, pro nějž vzorem jim byl Sókratés. Neusilovali zrovna o to, aby rozvinutí mravnosti pojmově dále přivedli, ježto nebyla jim pojmem naukovým, ač nelze popřití, že pojmy dobra, zla, povinnosti, mravně Po organisování Srbské vojvodiny S. vstou-

dovoleného a lhostejného hojně ve škole, jak povaha věci samá sebou přinášela, pře-třásány a formálně tříbeny byly. Úvahy logické převedli stoikové na pole theorie poznání. Základy této jsou podle jejich názoru vlastné sensualistické, ježto prý duše jako nepopsaný list papíru přijímá dojmy přivá-děné skrze smysly. Ale činili též valné ústupky rationalismu, nemohouce se svým základem vystačiti k vysvětlení methodického a abstrahujícího myšlení. Kriteriem pravdy jest φαντασία καληπτική — jasná, zfetelná představa věci, všem lidem patrná. Reálnost náleží jen jednotlivinám, obecniny mají hodnotu ryze představovou (nominalismus). Pojmů nej-obecnějších čili kategorií jest čtvero: υποπείμενα (podstata), ποιά (vlastnosti od věci neoddělitelné), πως έχοντα (vlastnosti oddělitelné) a πρός τι πως έχοντα (vztahy). — Literatura: Ueberweg, Grundriss d. Gesch. d. Philos. d. Altertums (1886); Ogereau, Essai sur le système philosophique des stoïciens (1885); Kachnik Jos., Dejiny filosofie (1904); Dyroff, Die Ethik d. alten Stoa (1897); Barth, Die Stoa (1903); K. Steinhauser, Filosofie stoická a císař Mark Aurel (1892); Drtina Fr., Stoika Epiktéta rukověť mravných naučení

Stolchady (Στοιχάδες νήσοι), lat. Stoe-chades, viz Hyèrské ostrovy.

Stoichiometrie viz Stoechiometric. Stolkové viz Stoická škola filosofická.

Stoitzen viz Stojčín.

Stojačković: 1) S. Luka, uherskosrbský národní buditel (* 1785 v Somboru — † 1864). Vystudoval ve sremských Karlovcích gymnasium a v Prešpurce práva. Stal se ve svém rodišti advokátem, pak senátorem (městským starešinou) a r. 1850 ředitelem srb. nár. škol-Když na podzim r. 1849 měla zřízena býti Srbská vojvodina, S. účastnil se jednání v té věci nejen se srbským patriarchou, nýbrž i s vídeňskou vládou. Přes to však nedostalo se mu v nově organisovaném srbském území žádného úřadu. Bylt pokládán za Srba politicky nebezpečného. S. vydal svým nákladem spisy svého syna Aleksandra.

2) S. Aleksandro, syn před., spis. srbský (* 1821 v Somboru — † 1893). Studoval bohosloví a práva a stal se r. 1847 prof. gymnasia karloveckého. R. 1848 účastnil se bojů uherských Srbů za politickou nezávislost a byl nejen členem rozličných nár. výborů, nýbrž hleděl i spisovatelskou činností dokázati, že snahy uherských Srbův o politickou emancipaci jsou historicky oprávněny. Vznikly tak vedle starší práce S-ovy Istorija vostočnoslavenskog bogoslufenija i kirillskog knjitestva kod Slavenah zapadne crkve (N. Sad, 1847) tyto spisy jeho: Crte života naroda srbskog u ungarskim oblastima od godine 895-1848 (Vid., 1849) a Historisch-juridische Abhandlung über die staatsrechtlichen Verhältnisse der Serben in der Wojwodina und überhaupt in den Ländern der ungar. Krone (Temesvar, 1860). pil do státní služby. Jako ministerský sekční rada v Budapešti šel r. 1884 do pense.

Stojadinovićová Milica, první básnířka srbská (* 1830 – † 1878), vydala Pjesme (1850, 1855 a 1869) a U Fruškoj Gori (3 d., 1861 až 1866). Srv. Pypin-Kotik I., 187.

Stojáky, stojáčky (v mysl. ml.) nožky

lovného ptactva, zvěře pernaté. črn. **Stojalowski** Stanislaw, politik pol., mající dosud veliký vliv na lid haličský, jejž vede v duchu národně katolickém a opposičním proti vládě a panující straně »stanczyků«. V témž duchu vydal množství brošur a redigoval časop. »Wieniec«, »Pszczółka«, »Piast«. Na zemském sněmu i na řišské radě (od r. 1897) vynikl jako ohnivý řečník a agitátor, církvi i vládou nejednou pronásledovaný. Mimo jiné vydal též Apostolstwo Serca Jezusowego (1872); Doktryny ultramontańskie (1872) a pod.

Stojan Mihael, spis. slovinský (* 1804 u Celje — † 1863), od r. 1846 děkan v Braslovčích v diécesi biskupa A. M. Slomška, jehož byl přítelem a spolupracovníkem (na př. při vydání sbírky kázání Hrana evangelskih naukov. R. 1856-60 redigoval Slomškovy »Drobtinice« a psal do nich i do »Danice« (1848-50). Mezi jiným přeložil a zpracoval Sv. Františka Saleského »Philothée« pod tit. Filoteja (1842 a 1851), Marije rožen cvet (modlitby pro lid; 1855) a j. Srv. K. Glaser, Zgodovina sloven. slovstva, III., 132 a 283.

Stojanov: 1) S. Andrej Nikolajevič, právník rus. (* 1830). Studoval na právnické fakultě charkovské university. R. 1859 napsal do Archivu Kalačova svou prvou práci Ob idéaljnom vozzrěniji na obščestvo i gosudarstvo. Na základě spisu Metody razrabotki položitěljnago prava i obščestvennoje značenije juristov ot glossatorov do konca XVIII. st. stal se r. 1862 magistrem. R. 1863 byl kommandován za hranice na dvě léta. Do r. 1885 byl na charkovské univ. professorem právní historie, mezinár. práva, právní encyklopaedie a římského práva a náležel k nejlepším pro-Jest přívržencem srovnávací a historické methody při studiu právních institutů. V tom směru psány jsou četné jeho práce: Naučnoje značenije vseobščej istoriji zakonodatěljstva (»Jurid. Věstnik«, 1879, II.); Istoričeskaja analogija i točki soprikosnovenija novych zakonodateljstv s drevnim pravom (Charkov, 1883); Začatki semejnago prava u pervobytnych narodov (t., 1884); K voprosu o vozniknoveniji institutov imuščestvennago objazatéljstvennago prava (»Jurid. Věst.« 1887, c. 10); Anglijskaja advokatura (t., 1880, IV.); Nravy obščestva i sudy vo Franciji (Charkov, 1876); Istorija advokatury u drevnich narodov (1869, doktorská diss.). Kromě toho S. napsal: Vospominanije o D. I. Kačenovskom (Charkov, 1872), Ob ahlou studii Očerki istoriji i dogmatiki meždunarodnago prava (t., 1875; z nejlepších rukovětí tohoto oboru) a stati: Iz istoriji universitetov Zapadnoj Jevropy (t., 1891) a Iz istoriji dueli v Zap. Jevrope (t., 1893). -dlc.

2) S. Vasil D., soudobý spisovatel bulh., bibliotékář v Sofii a redaktor prvního vědeckého sborniku bulh. »Periodičesko spisanije«, je znám u nás svými statěmi o literatuře novobulh., jako jsou: životopis Stojka Vladislavova Sofronije (»Lumir«, 1865, č. 14 až 21), Historický přehled literatury bulh. (>Krit. příloha k Nár. Listům« 1864, 14) a Slovo o liter. pracích oněch spisovatelů bulh. zvláší, kteří přispěli a přispívají k zvelebení a ušlechtění naší národní řeči bulh. (»ČČM.« 1866, 272—282, s pokrač. str. 414—419; autor se píše Veljo D. S.). Redigoval Period. spisanie« od jeho založení v Brajle a pak po zřízení knížetství od r. 1882 v Sofii s malou přestávkou v l. 1884-85, kdy svazek X. až XVIII. redigoval T. Pějev. Uveřejnil v něm mnoho statí hist. a literárních, z nichž některé vyšly i o sobě, zejména: Turcité v Evropa (sv. II., 1882); Istoričeski materijali po novovszraždanieto na bslgarskij narod (III, 144 sl., VI, 131 sl.), přispěvky týkající se obrození lit. bulh.; Bolgarski star, rkpná památka XIV. věku (XXI—XXII, 1887); Dva novootkriti samorąčni trudove na Sofronija (XXVIII až XXX, 1889), týkající se činnosti známého buditele bulh., a j.

3) S. Zacharij, politik bulharský (* 1850 v Medvenu u Kotla — † 1889). Do 20 let byl pastuchou ovec; pak cestoval po Bul-harsku hledaje práci a seznámil se při tom s revoluční stranou bulharskou. S. přilnul k ní celou duší; ač z mládí neměl žádného vzdělání, dovedí neúmornou pílí nedostatek tento doplniti. R. 1875 účastnil se povstání starozagorského, jež zosnoval Stambulov, r. 1877—78 bojoval jako dobrovolník v ruském vojště. Po válce stal se vyšetřujícím soudcem v Ruščuku; r. 1881 musil však uprchnouti do Plovdiva, když byl brošurou Iskander-beg napadl knižete Álexándra. Také v Plovdivě byl vyšetřujícím soudcem až do r. 1885, kdy byl sesazen, ježto agitoval pro sjednocení Vých. Rumelie s Bulharskem. Začal pak vydávati s touže tendenci týdeník »Borba«. Byl hlavním původcem povstání plovdivského 18. (6.) září 1885 a členem prozatímní vlády (viz Bulharsko, str. 912 a). Po spojení Vých. Rumelie s Bulharskem byl poslancem a od r. 1888 předsedou sněmovny poslanecké. Od r. 1886 vydával list »Svo-boda«, jenž hájil zásad Stambulova, s nímž S. po celý svůj život byl v úzkém přátelství. Vedle své činnosti politické S. byl činný též literárně. Napsal: Zapiski po bolgarskite vozstanija (Sofia a Plovd., 1884—92, výňatky z toho v Jelínkově »Slov. Sborníku«, 1886, 16, 69, 132 sl.); Četite v Bolgarija (Plovdiv, 1885); Črti ot života na L. Karavelova (t., Dokumenti po prevratst na devetij 1885); Avgust (Sofia, 1886); Koronovannite nichilisti v Belgarija (Ruščuk, 1886); Christo Boleove (Botev), opit za biografija (t., 1889) a j. S. redigoval též prvnich 7 svazků sebr. spisů Karavelova.

Stojanović: 1) S. Isidor, spisovatel srb. (* 1809 v Kaniži - † 1849 v Bělehradě),

studoval práva v Pešti, r. 1835 byl kn. Milošem | blikacím starých památek druží se jeho ka-Obrenovićem povolán na nové gymn. v Kragujevci a r. 1839 jmenován prof. všeobec. dějin a v prosinci prof. filosofie na novém lyceu bělehradském. Získal si velkých zásluh jako sběratel pramenů pro nové dějiny Srbska od časů Jiřího Černého, které uve-řejnil částečně v »Glasniku«. O sobě vydal Nravoučitelne basne u stihovi (1833); Preodnica sveobšte istorije sveta (1844); Brzouki bukvar

2) S. Mijat (Michal), spisovatel srb. (* 1818 v Babinagradě v slavonské Voj. Hranici - † 1881), byl písařem u setniny hraničárské ve svém rodišti, pak učil na rozličných místech na šk. obecných, r. 1850 vykonal na reálce v Mitrovici zkoušky z předmětů pro vyšší paedag, běh a stal se řídícím učitelem na hlavní škole v Zemuni a inspektorem všech nár. škol tamních. R. 1848 zvolen za poslance na sněm záhřebský, r. 1849 účast-nil se boje proti Maďarům. Práce své uveřejňoval v různých časopisech, zejména též v »Arkivu za povestnicu jugoslavensku«. O sobě vydal: Uprave za dobro i krepostno vladanje i nekoje poslovice za mladež (Osek, 1844); Cvjetići s polja pobožnoga promišlja-vanja (Zemuň, 1857); Slike iz domaćego života slavonskog naroda i iz prirode, s dodat-kem o slavonských zvycích lidových (t., 1858); Aždaja sedmoglava, epická báseň o sedmihlavém draku (t., 1862); Spisi za puk sv. I.—IV. (spisy pro lid o zdravovědě, ovocnictví atd. Záhřeb 1865 a Víd. 1869); Sbirka hrvatskih narodnih poslovica i řečih (Záhř., 1866); sbírka lidových pověstí a písní Pučke pripoviedke i pjesme (t., 1867). Srv. Jihoslované, str. 481 b.

3) S. Ljubomir, filolog a politik srbský (* 6. srp. 1860 v Užicích v Srbsku). Vědeckou průpravu svou dovršil po dokonaných studiích v Užicích, Šabci a Bělehradě na universitách cizích ve Vídni, Petrohradě, Berlíně a Lipsku. Navrátiv se v srp. 1888, byl zprvu prof. g, mnasijním, v čci pak r. 1893 jmenován pro-fessorem slovanské filologie na » Veliké Škole« v Bělehradě. Na té nepůsobil však dlouho, byv dán již r. 1901 do pense pro opposiční činnost svou. V ún. 1890 byl zvolen za dopisujícího člena Srbské akademie věd a v ún. 1894 za jejího člena řádného. Vědecká činnost S-ova jest velmi bohatá. Publikuje hlavně v edicích Srbské akademie věd a v různých časopisech srbských, mimo to v edicích Jihoslovanské akademie, v »Archiv f. slav. Philologie« a j. Především vydává pilně památky starého písemnictví církevně-slovanského a srbského. Z těchto jsou nejdůležitější: Miroslavovo jevanejelje. Evangéliaire ancien Serbe du prince Miroslav († 1197). Edition de Sa Majesté Alexandre I, roi de Serbie (1897); dříve již (1893) vydal ve XX. sv. »Spomenika« srb. akademie některé ukázky textu, jakož i jeho popis; Stari srpski hrisovulji, akti, v III. sv. »Spomenika« (1890); Stari srpski rových prostřednících. Přestoupiv do služby zapisi i natpisi, I—III, 1902--05. K těmto pu- v říšské kanceláři, když se v ní počalo pra-

talogy rukopisných sbírek »národní bibliotéky« a Srbské akademie věd: Katalog rukopisa i starih štampanih knjiga. Zbirka srpske kr. akademije (1901); Katalog narodne biblioteke u Beogradu IV. Rukopisi i stare stampane knjige (1903). Vypsal dále činnost starých srbských tiskáren: Stare srpske stamparije, v »Srp. knjiž. Glasniku« (seš. 41—44) i ve zvláštním otisku (1902); Prilozi ka bibliografiji starih srpskih štampanih knjiga, v »Glas« srb. kr. akad., sv. 66. Jako člen sboru pro vydávání spisův a publikací Vuka St. Ka-radžiće uspořádal nové vydání srbských nár. pisni, Srpske narodne pjesme v 9 svazcich. O slavnostním přenesení osta kův otce nové literatury srbské přednesl pozoruhodnou obsažnou řeč Vuk Stef. Karadžić, njegov rad na srpskom jeziku i pravopisu, ve které ocenil hlavně jeho práci na úpravu spisovného jazyka srbského (»Glas« srb. kr. akad., 55). Jako grammatik a linguista S. ukázal se mimo školní mluvnice své (1891—92) hlavně svou nástupní řečí akadem:ckou v 52. sv. »Glasu« srp. akad., ve které dokazoval, že jihoslovanské jazyky se vytvořily v pod tatě teprve v nových sidlech svých balkánských, a to namnoze pod vlivem jazykův obyvatelstva domoro-dého. – S. vyvijí mimo to velmi horlivou činnost politickou, náleží mezi vůdčí hlavy t. zv. »samostalné« strany radikální, když tato se odtrhla od »mírne« radikální strany Pašićovy, a byl spolupracovníkem orgánu této strany »Odjek«. Po katastrofe 11. čna 1903 vstoupil do nově utvořeného »revolučního« ministerstva Avakumovićova jako ministr kultu a vyučování a po pádu ministerstva Pašićova v květnu 1905 vstoupil v čelo nové vlády jako ministr-praesident.

nové vlády jako ministr-praesident. *jpa.* **Stojanovice,** Stajanovice, ves v Čechách, hejtm. a okr. Sušice, fara a pš. Velhartice; 14 d., 81 obyv. č. (1900), mlýn

»u Livařů«.

Stojanovskij Nikolaj Ivanovič, vynikajíci právník ruský (* 1820 v Mohilevě nad Dněstrem — † 1900), studoval v učilisti práv, načež vstoupil do služby k senátu. V l. 1846 - 54 byl učitelem praktického trestního a civ. soudního řízení v učilišti práv a sepsal rukověť k trestnímu řízení (1850). R. 1854 byl jmenován vrchním prokurorem jednoho z mosk. departementů senátu, r. 1857 geroldmejstěrem. Když byla zahájena doba reforem, S. jako člen kommisse pro újezdné a gubernské instituce sepsal Učrežděnije sudébnych slédovatélej a t. zv. Nakaz (instrukci) pro vyšetřovatele (1860). Tyto předpisy, podle nichž vyšetřování bylo odňato policii, sloužily za základ oddělení soudnictví od správy. Důležitost reformy vyšetřování, vypracované S-kým, patrna je z toho, že soudní zákony z r. 1864 skoro úplně přijaly tento institut. S. pracoval též mnoho v redakčních kommissich zřízených za účelem emancipace biografije, letopisi, tipici, pomenici, zapisi a dr. selského stavu; vypracoval zejména řád o mi-

konal tu mnoho společně s právníky N. Á. Buckovským, D. A. Rovinským, K. P. Pobědonoscevem a j. Sepsal základní zásady nového trestního řízení. R. 1862 byl jmenován pomocníkem ministra spravedlnosti Zamjat-nina, ale fakticky řídil ministerstvo sám. 556 a), padl v bitvě r. 955, srv. Doša, Re-Úspěšně uvedl v život soudní reformu. Bohatstvím obsahu vynikají dvousvazkové poznámky min. sprav. o soudních zákonech, sestavené pod jeho redakci. Dne 1. led. 1867 pod vlivem vzniklé reakce S. opustil úřad pomocníka min. spravedlnosti a byl jmenován senátorem trestního kassačního departementu a r. 1872 prvým členem (pervoprisutstvujuščij) tohoto departementu. Byv r. 1875 jmenován členem říšské rady, S. i tam působil v dřívějším svém směru. R. 1884 stal se předsedou departementu civ. a duchovních záležitostí říšské rady a vytrval v té hodnosti do r. 1897. Od r. 1882 až do smrti byl předsedou redakční kommisse zřízené k sepsání osnovy civ. zákoníka ruského. Vedle zmíněného již spisu Praktičeskoje rukovodstvo k russkomu ugolovnomu sudoproizvodstru (1852; 2. vyd. 1858) uveřejňoval své práce od konce 40. let XIX. stol. v Pogodinově »Moskviťaninu« a v Krajevského »Otěč. Zapiskach«. Do »Ruské Stariny« (1875, těž separ.) napsal stat Alekséj Nikolajevič Olenin.

Ștojčin: 1) S., Stoječin, Stolčin, ves v Čechách, hejtm. Kamenice n. L., okr. a fara Počátky, pš. Žirovnice; 27 d., 234 obyv. č. (1900), 1tř. šk. (od r. 1902), žel. stanice a

popl. dvår.

2) S., Stojíčov (Stoitzen), ves na Moravě, hejtm. a okr. Dačice, fara Matějovec, pš. Čes. Rudolec; 38 d., 204 obyv. větš. n. (1900), kaple sv. Leonarda, popl. dvůr, lihovar a

mlýn. **Stoječín**, ves v Cechách, viz Stojčín 1). Stojeński: 1) S. Piotr, první gramma-tik polský († 1591 v Krakově), byl Francouz z Thionvilleu a slul vlastně Statorius. Jsa pronásledován pro víru (byl protestantem a pak proslulým theologem ariánským) uchýlil se do Polska a Sigmund August svěřoval mu rozmanitá poselství zahraničná. S počátku byl kazatelem v Krakově, potom pastorem a ředitelem školy v Pińczowě. Kol r. 1560 přestoupil k ariánům, ač později zastával se opět zásad kalvinistských. Vedle spisů theologických nejdůležitější jest Poloniae grammaticae institutio in corum gratiam, qui ejus linguae elegantiam cito et facile addiscere cupiunt (Krakov, 1568).

2) S. Piotr, duchov. spisovatel pol., syn před. (* 1565 – † 1605), studoval v cizině a byl posléze pastorem rakowským a spolu-pracovníkem Fausta Socina. Z četných jeho praci uvádíme: Dysputacja lubelska z ks. svolati konečně círk. sněm, a účastnil se pak Radzimíńskim (1592); Refutacja książek ks. od dub. 1423 do břez. 1424 koncilu, jenž se-Jakóba Wujka o Bóstwie syna Bożego (1592) šel se nejprve v Pavii a později přeložen do a j. R. 1591 dostalo se mu s hodnosti šlech-

tickou názvu S

(† 1654 v Czarnkowe), byl představeným pežské kúrie. Zde S. opětně přidružil se

covati o základech soudní reformy, S. vy-1 sboru ariánů v Krakově, odkud r. 1621 vypuzen úřady do Rakowa, kde trpěn do r. 1638. Z jeho spisů jsou důležitější: Nowy Testament (Raków, 1606); Modlitwy i pieśni na-bożne (t., 1638); Braterska deklaracja (1646) a j.

kenice a Gero.

Stojice, ves v Čechách, hejtm. Pardubice, okr. Přelouč, fara Svinčany, pš. Choltice; 70 d., 534 obyv. č. (1900), fil. kostel Všech svatých (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., mlýn, dvůr a samota v Pazderně. V XVII. stol. zanikla fara a kostel rozšířen (r. 1711) o věž a loď.

Stojičov viz Stojčin 2).

Stojislavice, Stojslavice, ves v Če-chách, hejtm. Tábor, okr. a pš. Ml. Vožice, fara Smilovy Hory; 38 d., 237 obyv. č. (1900). Ves od XIV. stol. rozdělena na několik menších statků, z nichž jeden v XVI. stol. drželi Zářečtí z Polkovic. R. 1789 připomíná se zde 12 statků svobodnických.

Stojiště, nezmýtěná čásť porostu ponechaná na pasece.

Stojitka, silnější tyč, o kterou dříví v ohradách srovnané se opírá, aby se nerozvalovalo.

Stojka (angl. stanchion, fr. étançon, stancon, nem. Stempel, pol. stupek, rus. ctonka) jest v hornictví nejjednodušší budování, sloup sloužící k podepření nepevného stropu v rubáních a na střidách. S. staví se kolmo proti tlaku. Nejvíce se užívá s-jek dřevěných, 15 až 20 cm průměru; výška řídí se mohutností ložisek nebo průřezem střid. Na některých dolech anglických upotřebuje se též s-jek železných a to z litého železa, průřezu křižového. Dřevěné s-ky zanechávají se obyčejně na dole; někdy – v rubáních – též se vytrhávají; železné vždy se vydobývají a pře-

Stojko Vladislavov, buditel bulh., jako-

biskup slul Sofronij (v. t.).

Stojković: 1) S. Jan, zvaný též Jan z Dubrovnika (de Ragusa), theolog katolický (* v Dubrovníce asi v l. 1390-95 -† 1443). O mládí a původě jeho není určitých zpráv; podle jména S. se soudí, že otec jeho slul Stojko. Záhy získal si přízeň arcibiskupa dubrovnického, kardinála Jana, jejž provázel na sněm kostnický. Vstoupil do řádu dominikánského, studoval v Paříži (r. 1417 n 1418), kdež dosáhl doktorátu theologického (1420). Učil pak na tamní univ. do r. 1422, kdy byl od university poslán do Ríma, aby se účastnil projektované synody církevní, jež měla se toho roku podle usnesení kostnického koncilu sejíti. S. dlel nejprve v Římě, kdež byl mezi těmi, kdo papeže Martina V. přinutili svolati konečně círk. sněm, a účastnil se pak šel se nejprve v Pavii a později přeložen do Sieny. Když koncil rozpustěn, S. vrátil se do Paříže, odkudž r. 1429 znova odešel do S. Jan, duchov. spis. pol., syn před. Říma, jsa jmenován prokurátorem řádu u pa150 Stojlov.

k těm, kdo naléhali na svolání koncilu, jenž concilii (jde do list. 1431) a Tractatus quoby dokončil dílo církevní reformy, započaté na koncilu kostnickém. Papež konečně povolil a pověřiv řízením koncilu kardinála legáta Juliana Cesariniho, přidal mu S-e jako pomocníka. Snaha legátova směřovala však napřed k nové výpravě proti husitům. S. spolu s kardinálem účastnil se sněmu norimberského (ún. 1431), kde smluvena nová vý-prava proti Čechům, provázel kardinála na jeho agitační cestě do Poryní a (konc. dub. 1431) poslán byl od něho do Basileje, aby tam přiměl shromážděné již praeláty ke strpení, až by křížová výprava proti Čechům byla skončena. Odtud vyslán byl koncilem k cis. Sigmundovi. Dostihl ho v Chebu při posledním pokusu o smír s Čechy. S. radil králi, by žádal na Češích, aby bez podmínek podrobili se rozhodnutí koncilu, a přispěl tím platně k nezdaru celého jednání. Krátce před početím křížové výpravy poslán byl od kard. Juliana do Basileje, aby tam spolu s Janem Palomarem předsedal místo něho v koncilu (od 19. čce do 9. září). Když po porážce u Domažlic kardinál sám ujal se předsedni-ctví, S. horlivě účastnil se prací koncilu, ze-jména jeho jednání s Čechy. Když koncil smluvil s Čechy disputaci o čtyřech artikulech pražských, ustanovil S-e, aby v ní polemisoval proti přijímání pod obojí. Protivníkem jeho byl Rokycana. S. přednášel své vývody od 31. led. do 11. ún. (1433); zabíhaje při tom i do jiných otázek theologických, jež s věcí nesouvisely, a mluvě prudce, způsobil značný odpor u Cechů, tak že Prokop Holý a Vilém Kostka z Postupic v po-sledních dnech vzdalovali se schůzí, dokud S. mluvil. Na repliku Rokycanovu S. odpovídal 2.—4. dub., při čemž znova dostal se do častých slovních půtek s Cechy, kteří mu vskakovali do řeči. Nový veliký úkol připadl S-ovi r. 1435, kdy s Jindřichem Mengerem a Simonem Fréronem byl poslán do Cařihradu vyjednávat o spojení církve východní s římskou; dlel v Cařihradě do konce r. 1437. Vrátiv se v led. 1438 do Basileje, našel sbor v kritické situaci. Napětí mezi papežem a sborem bylo r. 1437 dostoupilo svého vrcholu a pap. Eugen IV. prohlásil koncil za rozpuštěný (18. září 1437). Ale otcové basilejští se nerozešli; jen malá čásť s kard. Julianem odebrala se do Ferrary, kam papež svolal koncil nový. S. přidal se na stranu basilejského koncilu a konal mu znamenité služby, jsa od něho vysílán s poselstvím k říš. sněmům nebo k panovníkům; při jedné takové při-ležitosti přišel též do Čech, jda s poselstvím k císaři Albrechtovi II., jejž stihl v ležení před Táborem (1438). Za svou horlivou činnost byl jmenován od koncilu biskupem argenským (Árdžiš ve Valašsku) a papež koncilem zvolený, Felix V., jmenoval jej kardínálem, titulu s. Sixta (12. říj. 1440). O jeho činnosti další scházejí nám zprávy, rovněž o dni jeho

modo Bohemi reducti sunt ad universitatem ecclesiae (jde do dub. 1433); obě díla vydána Palackým v Monum. conciliorum saec. XV. Concilium Basiliense Tom. I. (Vid., 1857; v úvodě podává Palacký životopis S-ův). Srv. též L. K. Hofmana Sebrané spisy I. (1904), str. 176 sl.

2) S. Atanasii (u Rusů Afanasij Ivanovič), spisovatel srbský (* 1773 v Rumě [Srěm] — † 1833), studoval ve svém rodišti, Šoproni a Szegedině, pak v Gotinkách na universitě a byl od r. 1802—13 prvním prof. fysiky na univ. charkovské. Vydal tam ruské spisy rázu kompilačního: O vozdušnych kam-ňach i jich proischoždéniji (1807); Načaljnyja osnovanija umozriteljnoj i opytnoj fiziki (1809); O predochraneniji sebja ot udarov molniji (1810); Sistéma fiziki (1813); Načaljnyja osnovanija fizičeskoj astronomiji (1813). Byl i rektorem university, ale pro všeliké nesprávnosti v úřadě (vytýká se mu úplatnost, obchodování za hranicemi atd.) byl r. 1813 propuštěn s polovičným výslužným. (Srv. Bagalěj, Opyt istoriji charjkovskago universitěta, sv. l.) Ale již před odchodem do Ruska S. vydal r. 1800 a 1801 dva romány srbské rázu sentimentálního a mystického, jaké tchdy na Rusi byly v módě (viz Jihoslované, str. 491 b), první srbskou Fiziku (1801 – 03, 3 sv.) a j. Podivná povaha tohoto jinak bystrého muže je zjevna i z toho, že v rukou jeho zmizel překlad Nového zákona od Vuka Stef. Karadžiće (z doby ok. r. 1819), který ruská spol. biblická mu svěřila k posouzení. S., stoupenec spisovného jazyka »slaveno-srbského« (směsice církevní ruštiny se srbštinou, srv. Jihoslované, str. 489 a), nepřející jazyku lidovému, překlad podle své chuti předělal, tak že byl vydán s jeho jmenem (Petr., 1824; 3. vyd. v Lip. 1834); původní překlad Karadžicův známe jen z neveliké ukázky vydané v Lipsku r. 1824 (*Ogledi svetoga pisma na srpskom jeziku«), kdežto r. 1847 vydal překlad úplně nový.

Stojlov Konstantin, bulh, státnik (* 1852 v Plovdivě — † 1901), studoval v Paříži, v Praze a v Heidelberce. R. 1879 byl členem národního shromáždění trnovského, kde vynikl jako předák strany konservativní. Byl členem deputace, která byla vypravena ke knížeti Alexandru Battenbergovi, aby přijal trůn bulharský. V l. 1879—83 byl náčelníkem kabinetní kanceláře knížecí. V lednu 1883 stal se jako ministr zahraničních věcí členem ministerstva gen. Soboleva a Kaulbarsa (viz Bulharsko, str. 911 a); v březnu t. r. odstou-pil, když konservativci byli z ministerstva vytlačeni, ale již v září vstoupil do ministerstva Dragana Cankova jako ministr spravedlnosti a setrval tam do ledna 1884. V I. 1886-87 byl jako min. spravedlnosti členem ministerstva Radoslavova, 1887-88 Stambulovova, kde si vedl velmi reakcionářsky. Brzy však se úmrtí. V říjnu 1443 S. byl již mrtev. S. byl rozešel se Stambulovem a odstoupil. Stal se také literárně činný. Z jeho děl jsou pro nás pak advokátem a vstoupil do opposice a jako nejdůležitější Initium ac prosecutio basiliensis advokát vynikl v boji proti reakcionářskému zákonu o svobodě tisku z r. 1888, svému vlastnímu dílu. R. 1893 spojil se s vůdcem k odvádění vod dešťových a splašků z domů liberální opposice Radoslavovem a počal vydávati časopis »Svobodno Slovo«, v němž napadal zvlástě Stambulova. Když Stambulov padl, S. stal se 31. kv. 1894 ministrem vnitra a předsedou ministerstva; v únoru 1896 přejal také ministerstvo zahraniční, r. 1899 odstoupil. S. byl až do pádu Stambulova rusofobem, potom však přál sblížení Bulharska s Ruskem.

Stoima (něm. Stehblech) viz Most, str. 769 a.

Stojowski Zygmunt, hud. sklad. a pianista pol. (* 1870 v Strzelcích v gub. kielecké), odebral se po gymn. studiích v Krakově na konservatoř pařížskou, kde v komposici byl žákem Léona Delibesa a j. Skladby jeho jsou: Suita, symfonie pro orchestr, poctěná cenou Paderewského (vyd. v Lipsku); Vesna (oda Horatiova) pro sbor a orchestr (provoz. v lond. Buckingham Palace); koncert klavírní; koncert houslový; Dvě sonáty (pio cello a pro housle); Variace a Fuga pro kvartet smyčcový; písně (většina na slova Asnykova); asi 30 skladeb klavírních, z nichž posledně vyšly Sielanki polskie (v Lip.); Serenada hrávaná Paderewským a j. Koncertuje v Berlině, Paříži, Toulouse a ve Špa-

Stojslavice viz Stojislavice.

Stojunin Vladimir Jakovlevič, paedagog rus. (* 1826 - † 1888 v Petrohradě), pocházel z kupecké rodiny a chtěl se věnovati vyslanecké službě v Persii nebo v Turecku, avšak donucen rodinnými poměry musil zanechati studií na petrohrad. universitě a věnoval se úřadu učitelskému. Byl professorem rus. jazyka a slovesnosti na gymn., později v Marijinském ústavě. R. 1871 stal se inspektorem moskev. Nikolajevského ústavu sirotčího a r. 1881 ujal se řízení soukromého ženského gymnasia, založeného svou choti v Petrohrade, kterýžto ústav dosud znamenitě prospívá. Ve svých paedagogickopublicistických statích, výdaných s nazvem Pedagogičeskija sočinénija (1892), žádá od školy výchovu v duchu čistě národním, směřujicí k povznesení celkové mravnosti. Velikou čásť svých pojednání věnoval žen-skému vzdělání, žádaje jeho prohloubení. Pořídil také mnoho příruček, jako Vysšij kurs grammatiki (3. vyd. 1876); O prepodavaniji rus. literatury (5. vyd. 1898); Rukovodstvo dlja istoričeskago izučenija rus. literatury (5. vyd. 1879); Chrestomatija (1879); Rukovodstvo dlja téoretičeskago izučenija rus, litératury (6. vyd. 1879); Rus. sintaksis (1871); Rus. klassnaja chrestomatija s Rukovodstvom pro učitele (3. vyd. 1893) a j. Vedle toho opatřil školní vydání Fonvizina, Gribojědova a Puškina. Všemi těmito pracemi získal si nemalé zásluhy o rus. školu. Jeho studie z dějin rus. literatury rozptýleny jsou po časopisech. Srv. životopis z péra V. D. Sipovského (»Věst. Jevropy«, 1889, a při díle »Pedagogičeskija Sočiněnija«). Snk.

Stoka: 1) S. jest uměle zřízená svodnice a měst, srv. Kanál a Kanalisace. O velké stoce starořímské (Cloaca maxima) viz též Architektura, str. 674a, a Rím, str. 748 b a 765 b.

2) S. Černá, rameno Lužnice, viz Cechy, str. 64a. — S. Munická, rameno Vltavy, viz tamtéž, str. 72b. — S. Schwarzenberská viz tamt., str. 89a. — S. Zlatá viz tamt., str. 60b, 64a a 89a. — S. Zvoleňovská viz tamt., str. 72b.

Stoke Poges [stók pódž's], ves v angl hrabství buckinghamském, s. od Sloughu s 2257 obyv. Na hřbitově rov básníka Graye, († 1771), jenž tu psal svou Elegii.

Stokes [stóks]: 1) S. John, theolog angl. na poč. XV. stol., protivník Husův, viz Hus,

str. 909 b a 916 b.

2) S. William, proslulý lékař irský (* 1804 v Dublině — † 1878 t.). Pocházeje z lékařské rodiny, vzdělal se v lékařství v Edinburce, načež se usadil jako praktický lékař v Dublině. R. 1827 stal se tu nástupcem svého otce jako řídící lékař nemocnice Meath Hosp., kdež spolu s Gravesem založil proslulou školu klinickou, v níž zejména klinické methody vyšetřovací byly rozsáhlou měrou pěstěny a zdokonaleny. Přesným pozorováním klinickým vynikají také veškery jeho práce literární, jmenovitě hlavní díla: Treatise on the diagnosis and treatement of diseases of the chest (1837); The diseases of the heart and the aorta (1854); Lectures on fever (1874); Lectures on the theory and practice of physic (1837). Také v oboru veřejného zdravotnictví byl velmi činný. — Syn jeho rovněž William S. (* 1839) je znám jako chirurg. — Srv. Cheyne-Stokesův příznak (při dýchání).

3) George Gabriel, mathematik a fysik angl. (* 1819 ve Skreenu v Irsku — † 1903). Studoval v Cambridgei a stal se r. 1849 prof. mathematiky na univ. tamní. R. 1851 zvolen členem Royal Society v Londýně, jejímž byl v l. 1854—85 tajemnikem a 1885—90 i předsedou. Již od r. 1840 shromažďoval kolem sebe četné žáky a jeho učebna stala se první anglickou laboratoří fysikální. Práce S-ovy týkají se ryzí mathematiky, mechaniky a mathematické i experimentální fysiky vůbec, zejména pak theorie vyšších řad, hydrodynamiky, rovnováhy těles pružných, theorie mořských vln, theorie tónu, studia spektra, absorpce, interference a polarisace světla, jakož jeho experimentální práce týkají se po výtce jevů světelných. Největší zásluhu má S. o zjištění povahy fluorescence (S-ovo pravidlo viz Fluorescence, str. 325 a), jejíž některé jevy byly známy již před tím. S. dokázal, že látky fluoreskující samy stávají se světelnými přijímajíce do sebe světlo na ně dopadající tak, že tím molekuly hmot uváděny jsou v pohyb vibrační. S. zabýval se také absorpčním spektrem, vyšetřoval ultrafialové paprsky vidma a doplnil theorii duhy George Biddel Airyho. Rozpravy S-ovy uloženy jsou ve »Philosophical Transactions«

a jiných listech odborných, souborně vyšly jakožto Mathematical and physical papers (sv. 1 a 2., 1880—83, sv. 3. 1901); mimo to Burnett lectures: On light (1884-87) a Na-

tural theology (1891).

4) S. Whitley, angl. keltolog a právník, nejst. syn S-a 2) (* 1830 v Dublině). Studoval v Dublině práva a filologii, zvlášť keltologii, odebral se pak do Madrasu v Indii jakožto barrister, r. 1864 v Kalkuttě vstoupil do anglo-indických služeb státních a v l. 1877 až 1882 řídil jákožto Law member of the Council of the governor general of India ministerstvo spravedlnosti a získal si veliké zásluhy o zákonodárství Indie. Mnoho záko-níků teď v Indii platných jest jeho dílem. Rovněž fedroval studium sanskrtu. Navrátiv se do Anglie byl professorem indického práva v Cambridgei; nyní žije v Londýně a jest členem British Academy. Práce S-ovy týkající se ind. práva jsou: Hindu law books (Madras, 1865), sbírka nejdůležitějších angl. překladů staroindických pramenů právních, a The Anglo-Indians codes (Oxf., 1887-88, 2 sv. a dva dodatky z r. 1889 a 1891). Keltologie se týkaji: Irish glosses (Dubl., 1860); Cormac's Glossary, translated by O'Donovan (t. 1868); Three Irish glossaries (Lond., 1868); Goidelica, sbirka staroirských textů (2. vyd., t., 1872); Three middle Irish homilies on the lives of Saints Patrick, Brigit and Columba (Kalk., 1877); Togail Troi. The destruction of Troy (t., 1881); On the calendar of Oengus (Dubl., 1880); Saltair na Rann (Oxf., 1883); The Old-Irish glosses at Wurzburg and Carlsruhe (Hertford, 1887); The tripartite life of St. Patrick (Lond., 1887); Lives of Saints from the Book of Lismore (Oxf., 1890); Urkeltischer Sprachschatz (Gotinky, 1894); The martyrology of German (Lond, 1895); pak The Old-Welsh glosses on Martianus Capella (Berl., 1873); Die Glossen und Verse in dem Codex des Juvencus zu Cambridge (t., 1865). Ze studií týkajících se lit. a jazyka cornickeho uvadime: The life of Saint Meriasek, a cornish drama (Lond., 1872); A cornish se sekčním chefem ministerstva orby, prof. glossary (t., 1870); The Passion of our Lord E. Meisslem, řídí rakouský časopis země-(Berl., 1882); The creation of the world, a dělský, »Zeitschrift für das landwirtschaftliche cornish mystery (t., 1863); ze studií bretonských: Middle-Breton hours (Kalk., 1876); The Breton glosses at Orleans (Lond, 1886). S Kunem Meyerem vydává »Archiv für kelt. Lexikographie (sv. 1., Halle, 1900).

Stoke-upon-Trent [stók öpon trent], prumyslové město v angl. hrabství Stafford- Bedeutung der Furfuroide im Boden (>Sitz.ském, nad ř. Trentem, pobočkou Humberu, Ber. vídeň. akad., 1898); práce jednající 21 km sz. od Staffordu, křižovatka drah, má o větrání orthoklasu, hornin křidového útvaru 30.456 obyv. (1901), proti 15.144 v r. 1871. a půdy (ve »Zprávách »Král. čes. spol. nauk Vzniklo ponejvíce kolem továren na porcu- a v berl. sborníku »Landwirtsch. Versuchslánové a hlin. zboží, založených slavným J. stationen«, 1883—1890). Oboru bakteriolo-Wedgwoodem a zdejší výrobky požívají posud dobré pověsti ve světč. Vedle toho je laci elementárného dusíku bakteriemi a tu průmysl železářský a několik strojíren. o proměně dusíkatých sloučenin v půdě, Ponevadž S. pochází z konce stol. XVIII., uveřejněné v »Centralblatt für Bakteriologie«, nemá žádných histor. budov; ve farním 1898-1905, mezi nimi zvláště: Beitrage zur

teries.

Stoklas Eduard, spis. čes. (* 9. kv. 1845 ve Val. Meziříčí — † 16. čce 1900 v Příboře na Mor.). Studoval na reálce v N. Jičíně, Olomouci a Brně, pak učit. kurs při české (I.) reálce v Praze, načež po zkouškách z věd přírod. a kreslení r. 1865 působil jako assistent na měst. reálce v Brně, r. 1866 byl učitelem na škole roln. v Přerově, r. 1868 na reálce v Telči, r. 1872 při něm. škole měšť. v Hodoníně, pak v N. Městě za Vídni a od r. 1876 byl hl. učitelem při ústavě učit. v Příboře. Napsal mnoho učebnic, užívaných hojně ve školách čes., jako: Fysika pro hlavní, nár. a vyšší dív. školy (Pr., 1871); Základové chemie pro nižší střední a občanské školy (t., 1872); Stručná fysika (t., 1872; 4. vyd. 1885); Fysika pro měšť. školy (t., 1878 sl.; 2. vyd. 1897 sl.); Zakladové chemie pro ustavy učit. (t., 1880; 2. vyd. 1881); dále Vyscházky do přírody, Prostonár. výklady z fysiky (t., 1873); Míra metrická (t., 1872); Technické tabulky a zápisky (t., 1874); Návod ke zkouškám (t. j. pokusům) tysikálním a chemickým (t., 1878). Jako kreslič provedl mnohé obrazy, z nichž vydány byly: Telč a okolí a Mor. Budějovice a okolí.

Stoklasa bot., sveřep obilní (Bromus secalinus L.), viz Bromus.

Stoklasa Julius, přírodozpytec český (* 15. září 1858 v Litomyšli), studoval na střední škole v Litomyšli, pak na škole ze-mědělské ve Vídni, r. 1894 dosáhl v Lipsku doktorátu filos. Pracoval na škole zemědělské v Berlíně a v ústavě Pasteurově v Paříži a byl assistentem státní hospod. chem. stanice výzkumné ve Vídni. Stav se inspektorem továrny chem. v Pečkách, byl potom soukr. docentem agrochemie na české technice, r. 1898 jmenován mimořádným, r. 1901 řádným prof. agrochemie a produkce rost-linné na této vysoké škole. Vede též cne-micko-fysiologickou stanici výzkumnou, jež podnětem jeho založena a nověji rozšířena o oddělení fytopathologické a pro kontrolu semen rostlin kulturních. Společně založil a Versuchswesen in Oesterreich«. Účastnil se četnými přednáškami řady mezinárodních sjezdů přírodovědeckých. Práce jeho jsou četné a týkají se několika oborů. O biologii a chemii pudy jednaji: Pedologische Studien (Pr. 1890); Ueber die Verbreitung u. biologische gického týkají se práce jednající o assimichrame jest hrobka Wedgwoodova. Srv. Pot- Erkenntnis des Einflusses verschiedener Kohlenhydrate und organischer Säuren auf die Meta-

morphose des Nitrats durch Bakterien. Oboru chemie buňky rostlinné náležejí zvláště práce: Ueber die physiol. Bedeutung des Lecithins in der Pflanze (»Sitz-Ber.« vid. akad., 1896; »Ber. d. deutsch. chem. Ges. « 1896); Fonction physiologique du fer dans l'organisme de la plante (pař. akad. věd, 1898); Étude sur la chlorophylle (»Bull. Soc. chim.«, 1899). Vytknouti sluší dále práce z nauky o náhradě živin rostlinných, týkající se fosforečnanů, o vlivu solí draselnatých a fosforečnanů na vývoj rostlin kulturních, studie o sloučeninách dusíku ve vodách atmosférických, jakož i práce výzkumné o zlepšování kválity řepy cukrové, českých ječmenů a pšenic atd. Budtež o tom zvláště uvedeny: Studie o monocalciumfosfatu (»Zprávy« Král. české spolecnosti nauk, 1889); Studie o monomagnesium-fo: fatu (v > Rozpravách « Ces. akademie). Chem. u. physiologische Studien über die Superphosphate (Berl., 1896); Einfluss d. Bacterien auf die Zersetzung d. Knochen (Jena, 1900); Beitrage zur Kenntnis d. Qualitätsverbesserung d. Gerste in Oesterreich (Vid., 1905). Z poslední doby pocházejí práce mající za předmět výzkum anaerobného dýchání orgánů rostlinných a živočišných a isolaci enzymů glykolytických. Práce ty provedl se svými assistenty (Šimáčkem, Jelinkem, Vítkem, Čer-ným a Ernestem). Uveřejněny byly r. 1903—05 v techto sbornicich: »Berichte der deutschen chem. Gesellschaft«, »Beiträge zur chem. Physiologie u. Pathologie (red. Hoffmeister), »Archiv für die ges. Physiologie«, »Centralblatt für Physiologie«, »Berichte der deutschen botan. Gesellschaft«. Posledními pracemi S. vzbudil značnou pozornost, i pokračuje s žáky svými v pracích o isolaci enzymů, jež vyvolávají dýchání v buňce rostlinné a živočišné, a sleduje dále problém assimilace vzdušného dusíku bakteriemi. A. Ernest.

Stokliszki (rus. Стоклишки), městečko v új. trockém gub. vilenské, má 1869 obyv. (1897), kat. kostel (z r. 1776), synagogu a trojí prameny minerálné (sirný, solný a železitý), u nichž byly do požáru r. 1857 pěkné lázně slušně navštěvované.

Stol (столъ), rus., stůl, pak menší oddělení v úřadech, viz Rusko, str. 339 a. -S. razrjadnyj při senátě viz tamtéž, str.

Stol (Cron i Cro), hora v Srbsku 1174 m vys., viz Požarevac. — S. Velki, Stou Vrch (něm. Stuhlberg), nejvyšší vrch Kara-

vanck (v. t., str. 1020 b).

Stola, lat. (z ř. στολή): 1) S., svrchní šat paní římských, nošený na zpodní tunice (tunica interior). Byl delší než tělo a proto byl pod prsy shrnut, přepásán a v hojné záhyby broky, doly na měď, železnou rudu, pily a j. načechrán. Měla-li již zpodní tunika rukávy, s. (Stollberg im Rheinland), m. nebylo jich při s-le; jinak byla opatřena ru- v prus. vlád. obv. a okr. cášském (Porýnkávy, které však pokrývaly pouze hoření čásť sko), 11 km jv. od Cách, stanice vedl. trati ramen. S. nebyla sešita, nýbrž pouze spiata Rothe Erde-Eupen dráhy kolínsko-cášské, sponkami (*fibulae*). Podstatnou částí její byl má 14.249 obyv. (1900) větš. katol., 2 ko-

2) V církvi katol. s. čili tunica alba, talaris tolik co nynější alba (viz Alba 1). Jinak viz Štola 1).

3) S., lat., poplatky štolové, viz Štola 2). Stolac, město v Hercegovině v kraji mostarském po obou březích ř. Bregavy, má 3700 obyv., z nichž je 457 katol., 927 pravo-slavných a 2300 muham. (1895), okr. soud, pošt., telegraf., celní a finanční úřad, voj. staniční velitelství, zásobárnu a špitál, medresu, 4 mešity; výroba koberců po domácku, pěstování vína a tabáku a čilý obchod zejména s Metkovićem. Povšimnutí hoden jest na Bregavě vodopád a »Begovina«, kdysi sídlo vynikající muham. rodiny ze S-lce. Stávala zde značná osada římská. V okolí četné hroby sektářských bogomilů. Nad městem pne se pevnost, která za okkupace r. 1878 kladla tvrdošíjný odpor; Turci sami poklá-dali ji za nejsilnější v Bosně. Byla založena od předků rodiny Rizvanbegovićů (srv. Hercegovina, str. 152 a), kteří odtud zvali se Stolčevići.

Stolany, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Chrudim, fara Morašice; 49 d., 409 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Mikuláše (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., mlýn a popl. dvůr. Ves připo-míná se r. 1228 mezi zbožím kláštera opato-vického. V XVI. stol. seděli na tvrzi Andělové z Ronovce, držíce ji v zástavě. R. 1577 získal tvrz dědičně Václav Ples Heřmanský ze Sloupna a vystavěl tu vedle staré novou tvrz a poplužní dvůr. Syn jeho Sigmund prodal S. Štěpánu Jiřímu ze Šternberka. Brzy potom získány pro král. komoru a připojeny k Pardubicům. R. 1608 koupil S. Ladislav Berka z Dubé, jež je spojil s panstvím heř

manoměsteckým.

Stolboy, Stolpcy, pol. Stołpce, rus. městečko v új. a gub. minské nad ř. Němanem (přístav); má 2370 obyv. (1897); v okoli pálí se vápno. Počátky města S-ců nesahají před XVI. stol.; kostel při klášteře dominikánův, založený r. 1623, chová v hrobce pozůstatky prvního převora Fabjana z Przemysla Maliszewského, jejž lid má za blahoslaveného a k jehož hrobu houfně putuje.

Stolberg: 1) S., bývalé hrabství na již. úpatí Harcu v prus. vlád. obv. merseburském, připadlo r. 1815 Prusku a jeho území tvoří od té doby dvě stavovská panství, S.-

Stolberg a S.-Rossla.

2) S. am Harz, hlav. m. stavovského panstvi stolbersko-stolberského, při trati Kelbra-S.-Rottleberode prus. stát. drah, sv. od Nordhausenu, má 2110 obyv. evang. (1900), gotickou radnici z r. 1492, knížecí zámek s bohatou knihovnou, továrnou na prach a

široký lem na dolním okraji, t. zv. instita. stely, starobylý hrad, prý lovčí zámek Karla S. byla charakteristickým oděvem řím. paní Vel., rozsáhlé továrny na mosazné zboží, jako toga mužů.

O. J-i. kteréžto odvětví průmyslu zavedli sem franc.

vyhnanci v XVI. a XVII. stol., dále slevárny, Josef zu S. (* 1804 — † 1859), zakladatel kotlárny, tov. na výrobu zboží olověného a spolku sv. Bonifáce; básníci hrabata Chrizinkového, na zrcadlové sklo, jehly, drát, stian (* 1748, viz níže) a Friedrich Leosklárny, brusírny, rozsáhlou tov. na chemi- pold zu S. (* 1750, viz níže). Srv. Botho kalie, doly na kamenné uhli, olovo, železo,

zinek a j.

Stolberg, starobylý rod německý z Durynska, již v XI. stol. uváděný v původním svém sídle hrabství S-u (viz Stolberg 1). Hrabata S-ové byli r. 1412 povýšení do stavu hrabat říšských, nabyli pak koupí r. 1413 a 1417 hrabství Hohnsteinu, r. 1429 pak dědictvím Wernigerode a r. 1535 hrabství Königsteinu, z něhož však jim zbyly podnes to-liko Gedern a Ortenberg, později Wertheimu a hrabství Rochefortského v býv. rak. Nizozemí, jehož však r. 1801 pozbyli ve při s ro-dem Löwensteinským. R. 1577 S-ové nabyli ještě z Hennebergského dědictví zámku a osady Schwarza. Rod dělil se ve dvě linie, Harcskou a Rýnskou, z nichž první zanikla r. 1631. Rýnský rod dělil se pak r. 1645 ve 2 linie: I. S.-Wernigerode a II. s větvemi

S.-Stolberg a S.-Rossla.
Linii S.-Wernigerode (její mladší haluz S.-Gedern zatím vyhynuvší měla v l. 1742 až 1804 titul říšských knížat) dostalo se r. 1890 od Pruska práva k titulu knížecímu; ma vedle hrabství Wernigerode (Harc) se Schwarzou ještě veliké statky v Prus. Slez-sku, Hessich a Hannoversku. Praotcem jejím jest hrabě Heinrich Ernst (1593-1672), nynější její hlavou kníže Christian Ernst (* 1864). Haluze její s primogeniturami mají sídla: 1) v Peterswaldau ve Slezsku (hlava hrabě Anton zu S.-Wernigerode * 1864 — † 1905, jehož prvorozenec Franz Xaver * 1894); 2) v Janovicich-Kupferbergu (Janno-witz) tamt. (hlava hrabě Konstantin zu S.-Wernigerode * 1843); 3) v Kreppelhofu tamt. (hlava hrabě Udo zu S.-Wernigerode * 1840, viz niže). — Z této větve vynikli: hrabě Ferdinand von S. (* 1775 — † 1854 v Peterswaldau), pruský tajný rada; hrabě Anton von S. (1785—1854), do r. 1840 vrchni praesident provincie saské a v l. 1842—48 druhý chef ministerstva král. domu. Jeho syn byl hrabě Eberhard von S. (1810-72, viz níže).

Linie druhé praoteem byl hrabě Johann Martin (1594—1669); déli se na dvé: 1) na větev S.-Stolberg (zakladatel hr. Christoph Friedrich zu S.-S. 1672-1738), jejíž hlavní haluz má titul knížecí a sídlo na zámku Stolbergu [Harc], nynější hlava po-hrobek kn. Alfreda, jenž † 27. led. 1903, Wolff Heinrich, 3 kníže a hrabě zu S., * 28. dub. 1903), haluz vedlejší s titulem hraběcím má statky v Sasku, Rakousku a Pruském Slezsku (praotec hrabě Christian Günther 1714–65, nynější hlava Friedrich Leopold hrabě zu S.-S. * 1868); 2) na věbeiku as titulem knížecím. Praotec hr. Jost Christian zu S.-Rossla (1676—1739), nynější hlava Jost Christian, 2. kníže zu S.
(* 1886). Z této druhé linie vynikli hrabě kách i obrazích. Opěvá přírodu, přátelství a

Graf zu S.-Wernigerode, Gesch. des Hauses S. 1210—1511, vyd. Mülverstedt (1883); Prinz K. Radziwiłł, Entwicklung des fürstl. Stolbergischen Grundbesitzes seit dem 13. Jahrh.

zu Stolberg: 1) zu S. Christian, hrabě, básník něm., z linie S.-Stolberské (* 1748 v Hamburce — † 1821), syn hrab. Christiana Günthera, dánského tajného rady a dvorního maršála dán, král. Zone Magdaleny, studoval v Halle a v Gotinkách (1770-73) a byl s bratrem Bedř. Leopoldem členem sdružení gotinského »Hainbundu« (viz Göttinger Dichterbund a Německo, str. 133 a). S bratrem cestoval též po Německu a po Švýcarsku a stal se r. 1777 vrchním (Amtmann) v holštýnském Tremsbüttelu. Tu pojal zá choť Luisu, hraběnku z Reventlowa, ovdovělou choť dvorního lovčího von Gramma, již písněmi byl oslavoval. R. 1800 vzdal se úřadu a uchýlil se na svůj statek Windebye u Eckernförde, kdež zemřel. Byl meně nadán než bratr, přes to však básník cituplný a rázný u výraze. Básně své vydal společně s bratrovými (1779; nové vyd. 1821; výbor od hrab. Friederiky zu S., 1889); rovněž i Schauspiele mit Choren (1787), z nichž jest od něho Belsazer a Otanes. Společnou praci bratři jsou i Vaterlandische Gedichte (1815). Z klassických jazyků převedl Gedichte aus dem Griechischen (1782) a Sofokla (1787, 2 sv.) v pětistopých iambech s chory v rozměrech lyrických, kterýžto převod jest na svou dobu pozoruhodný. V souborném vydání děl bratří S-û (Hamb., 1827, 20 sv.) jsou snesena jeho

2) zu S. Friedrich Leopold, hrabě, básník něm., bratr před. (* 1750 v Bramstedtu — † 1819). Studoval a cestoval s bratrem do r. 1776. V l. 1777—80 byl vyslancem knížete biskupa lubeckého v Kodani, r. 1782 se oženil s Anežkou von Witzleben (* 1761 — † 1788), již opěval v básních svých, r. 1789 stal se dánským vyslancem v Berlině a pojal za choť hrab. Zofií von Redern (1790), v l. 1791—1800 byl lubeckým praesidentem komorním v Eutinu. V tuto dobu spadá jeho cesta do Švýcar a do Italie, pak návrat do Münsteru a přestoupení s rodinou (mimo nejstarší dceru Anežku) ke katolictví, jež vyvolalo bezohledný výpad Vossův: Wie ward Fritz S. ein Unfreier?, jehož však napadený neopětoval. Poslední tři roky života ztrávil v ústraní v Sondermühlen u Osnabrücku. Básnil ódy a pisně, elegie, romance, satiry, básnické obrazy a dramata, román Die Insel (1788) a cestopis Reise in Deutschland, der Leopold hrabě zu S.-S. * 1868); 2) na vě- Schweiz, Italien und Sizilien (1794; nové vyd. tev S.-Rossla se sídlem v Rossle a Orten- Janssenovo o 2 sv., 1877). Vytrvale překládal; tak Iliadu, výbor rozmluv Platónových,

svobodu. S bratrem společně publikoval Gedichte, Schauspiele mit Choren a Vaterlandische Gedichte. V Jamben (1784) karal nemravy a předsudky dobové. Báseň Die Zu-kunft vydal teprve O. Hartwig (1885). V prvém svém období S. repraesentuje mladistvé nadšení, jímž Klopstock, Rousseau a duch doby zasáhli mladého šlechtice; byl nejzuřivějším revolucionářem mezi Gotinskými (»Píseň na Rýn z XX. století«), jak víme i z Goethe, s nimž oba S-ové se stýkali. S. druhé periody jest sluhou reakce a odpůrcem revoluce. S. zahájil nový způsob osvojovati si antiku s formou. Z básní jeho nejznámější jest Píseň švábského rytíře synovi. S. katolik složil nevýznamnou, ale citovou Geschichte der Religion Jesu Christi (1807—18, 15 sv.; s pokračov. od Kerze a Brischera, sv. 16-53, 1825-64) a pečlivé, ale nedovedné Leben Alfreds des Grossen (1815; 2. vyd. 1886). Briefe Fr. L. S-s und der Seinigen an Voss vydal Otto Hellinghaus (1891). Srv. Th. Menge, Graf Fr. L. S. und seine Zeitgenossen (1862); H. Düntzer, Goethe und der Reichsgraf Fr. L. v. S. v »Abhandl. zu Goethes Leben und Werken« sv. I. (str. 1 až 31), práce, jež je nespravedliva k S-ovi; vzorný spis W. Keiperův, F. L. S-s Jugendpocsie (1893) a velkolepou charakteristiku Ericha Schmidta v Allg. Deutsche Biographie« (t. r.). »Knížka o lásce sepsaná od Fr. Leop. hr. ze Štolberku« vyšla překla-dem V. Kareše v Pr. 1823 (Jungm. Hist. lit. VI, č. 2247). — Sestra S-ova Augusta (* 1753 - † 1835), v l. 1783-97 chot dánského ministra hrab. Ondřeje Petra Bernstorffa, seznámila se prostřednictvím bratří s Klopstockem, Millerem a jinými členy Go-tinského sdružení básnického. Proslula krátkou a vášnivou korrespondencí s Goethem, jehož osobně ani neznala. Srv. Goethes Briefe an die Gräfin Auguste zu S. (s životop. úvodem od W. Arndta, 2. vyd., 1881).

von Stolberg-Wernigerode: 1) v. S.-W. Eberhard hrabě, politik německý (* 1810 v Peterswaldau — † 1872 v Janských Lázních). Byl syn generála a ministra hr. Ant. v. S.-W. († 1854) a byl nejprve ve službách vojenských. Potom spravoval svěřenský statek Kreppelhof u Landeshutu ve Slezsku a r. 1853 jmenován dědič. členem pruské panské sněmovny, kde záhy byl pro své velmi feudální smýšlení zvolen presidentem. V l. 1867—69 byl členem severoněm. říšského sněmu jsa stoupencem strany konservativní. R. 1864 organisoval nemocenskou službu johannitů tak dovedně, že ve válce r. 1866 byl jmenován voj. inspektorem nemocniční služby armádní. Založil pak spolek pro ošetřování vojinův raněných a v poli onemocnělých. Roku 1869 jmenován byl vrchním praesidentem slezským.

2) v. S.-W. Otto, kníže, státník pruský kovník velel výpravě směřující k ř. Amu (* 1837 v Gedern v Hessich — † 1896). Byl Darjá. Když vypukla válka rusko-turecká syn dědič. hraběte Hermanna (1802—1841) a nastoupil po svém dědu hraběti Heinin, spolu s Gurkem podnikl první přechod richu von S.-W. († 1854). Studoval práva, přes Balkán a bránil potom průsmyk Šipku

, načež sloužil v l. 1859-61 ve vojště pruském. Potom věnoval se správě svých rozsáhlých statkův a v l. 1867-73 byl vrchním praesidentem v Hannoveru, kteréž místo zastával s velikým úspěchem. R. 1867 byl členem ustavující říšské rady, v l. 1871—78 něm. říšského sněmu, v l. 1872-76 a pak od r. 1893 předsedou pruské sněmovny panské. R. 1876 byl vyslancem Něm. říše ve Vídni, v l. 1878 až 1881 zástupcem říš. kancléře a misto-předsedou prus. stát. ministerstva. V l. 1884 až 1888 zastával úřad nejvyššího komořího, v l. 1885-94 zastupujícího ministra král. domu. R. 1872 byl jmenován kancléřem řádu johannitů, r. 1875 předsedou mimoř. gene-rální synody, r. 1891 kancléřem řádu černého orla. Od r. 1890 směl jakožto potomek hraběte Christiana Ernsta ze S-a, v XVIII. stol. povýšeného do stavu říšských knížat, užívati titulu knížecího.

3) zu S.-W. Udo, hrabě, něm. pol tik (* 1840 v Berlíně). Jakožto důstojník gardového pluku účastnil se voj. výprav v l. 1806 a 1870—71 a potom ruchu politického jsa zakladatelem něm. konservativní strany na něm. říšském sněmě, jehož místopředsedou byl r. 1901. V l. 1891—95 byl vrchním presidentem Vých. Prus.

Stolbovo, rus. vesnice v új. novoladožském gub. petrohradské blíže ř. Sjasí, kde r. 1617 za cáře Michala Fedoroviče sjednán byl známý mír Stolbovský se Švédskem, jímž Rusko pozbylo celé Ingrie a města Ivangorodu, Jamburku, Orěšku (dnešní Šlisselburk) a obdrželo nazpět Novgorod, Starou Russu, Porchov, Ladogu a Gdov. Kromě toho nusilo Rusko zaplatiti 20.000 rublů stříbra a odříci se nároků na Livonsko a Karelii. (Srv. Rusko, str. 260 b.)

Stolčín, ves v Čechách, viz Stojčín.

Stolom, ves v Cecnach, viz Stojem.

Stoleti (rus. stolétije, věk, pol. stolecie, stulecie, lat. saeculum, fr. siècle, it. secolo, šp. siglo, angl. century, něm. Jahrhundert atd.), doba sta let, počítaná od 1 do 100 (s. první), od 101 do 200 (s. druhé) atd.. tak že století XIX. po Kr. zaujímalo dobu od 1. led. 1801 do 31. pros. 1900 a století XX. začalo se 1. lednem 1901 a bude obsahovatí roky s 19 na prvních dvou místech čtyřciferního čísla a vedle toho pouze poslední rok 2000 s číslicí shodnou s názvem (20. století). Poslední rok s. (rok saekulární) podle juliánského kalendáře je přestupný vždycky, podle gregoriánského jen tenkrát, je-li jeho číslo dělitelné čtyřmi sty. Srv. Kalendář, str. 778 sl., Chronologie, Letopočet, Saeculum.

Stolětov: 1) S. Nikolaj Grigorjević, generál rus. (* 1834). Absolvovav mathematický kurs na moskevské univ. vstoupil do vojska a účastnil se r. 1854—55 války Krymské na východním bojišti. R. 1874 jako plukovník velel výpravě směřující k ř. Amu Darjá. Když vypukla válka rusko-turecká (1877), jmenován velitelem bulharských družin, spolu s Gurkem podnikl první přechod přes Balkán a bránil potom průsmyk Šipku

proti útoku Sulejmána paši až do příchodu dva segmenty obloukové. S. ještě do začátku gen. Radeckého, s nímž pak r. 1878 po druhé středověku byla jen odznakem moci, důstojpřešel Balkán. V létě 1878 byl skvěle přijat nosti. Z dob těchto zejména byzantské a v čele poselstva ruského v Kábulu, což pak římské s. s vysokými lenochy a s uměleczavdalo příčinu k válce angl.-afgánské (viz Afgánistán, str. 340 b). Öd r. 1893 velel 15. arm. sboru a stal se členem vojenské

2) S. Aleksandr Grigorjevič, fysik rus. (* 1839 ve Vladimiru — † 1896). Studoval do r. 1860 v Moskvě, pak v Heidelberce (u Kirchhoffa), Gotinkách, Berlíně a r. 1864 až 1865 opět v Heidelberce; v ún. 1866 za-čal čísti na univ. moskevské o mathem. fysice, r. 1869 po dissertaci mag. Obščaja zadača elektrostatiki etc. potvrzen docentem a po opětném pobytu u Kirchhoffa r. 1871-72 (diss. doktorská Izsledovanije o funkciji namagničenija mjagkago želėza, 1872) mimořádným a r. 1873—91 řádným professorem univ. moskevské, předsedou fys. oddělení společnosti přátel přír. věd a členem četných společností vědeckých ruských i cizích. Psal do vědeckých listů ruských, německých a franc. četné rozpravy z různých oborů fysiky (jsou vypočteny v »Zurnale« rus. fys.-chem. společnosti (sv. 29, 72) a samostatně vydal Očerk razvitija našich svěděnij o gazach (1879), Aktinoelektrićeskija izsledovanija (1888-89, otisk z » Žurnalu« rus. fys.-chem. spol.), Efir (aether) i električestvo (1890), Vvedénije v akustiku i optiku (1895) a několik spisů vztahujících se na pařížské elektrické kongressy.

Stolety: S-té hry viz Ludi a Saeku-

lární hry.

S. kalendář, v nynějších kalendářích je rubrika, která udává pro každý měsíc povětrnost, jaká byla v témže měsíci před 100 lety, na základě mylné domněnky, že týž stav povětrnosti se opakuje vždy po 100 letech. Byl po prvé složen r. 1700 opatem Knauerem a jako lidová kniha často otiskován; podává se v něm vedle všelikých astrologických a pověrečných výkladů přehled povětrnosti na celé století. České zpracování K. Ign. Thama má titul Kalendář stoletý od r. 1797 at do r. 1900 (Pr., 1797).

S-tá slavnost viz Ćentenarium, Mi-

lostivé léto (řádné).

S-tá válka (fr. la Guerre de Cent ans) mezi Francii a Anglii trvala od r. 1337 do r. 1453 a dělí se ve dva oddíly, od r. 1337–80 (do smrti kr. Karla VI.) a od 1381-1453, srv. Francie, str. 578 b — 580 b.

Stolice (fr. chaise, angl. chair, stool, nem. Stuhl, rus. ступъ atd.), 3—4nohé sedadlo pro jednu osobu. Bývá buď se zadním lenochem nebo bez něho, nebo se zadním i postranními opěradly. Hotoví se ze dřeva, rákosu, železa, ve tvarech jednoduchých, prostých i hojně a umělecky zdobených. Polní s. má nohy železné nebo dřevěné napříč přeložené, mezi sebou spojené kloubem. Sedadlo tvoří napiatý popruh, kožený nebo plátěný pás. Celou s-ci lze složiti ve tvar málo místa zaujímající a k přenášení vhodný. Houpací s. (angl. roking chair) má nohy zapuštěné ve kého uveřejněny jsou ve spisech geologic-

kými ozdobami byly velice drahocenné. Ke konci XI. stol. po prvé objevily se s. se zadními opěradly, ve XIII. stol. vyráběny s. 6-8rohé s tolikéž nohami; v téže době hotoveny s. ze železných tyčí se sedadlem z řemenového neb koženého pásu; v století XIV. sedadla i lenochy dosťaly polštáře, v XVII. stol. zadním opěradlům dána větší

výška a nohy spojeny příčkami zdobenými. S. v strojnictví jsou základní plotny, na které se upevňuje jedno neb několik ložisek. Třídí se podle způsobu upevnění na s. stojaté, jsou-li stojatě upevněny na základech, pozední č. konsolové, jsou-li upevněny na zdech, a trámové na trámech. Všechny pak třídí se na skříňové, jsou-li tvaru dutého, a žebrové, když opěrná deska s plotnou ložiskovou spojena jest žebry. Srv. A. Pravda, Konstrukce částí strojových (1899).

S. válcové viz Mlynářství, str. 467 a

a 468 b sl. (s tab.).

S. v stavitelství viz Krov, str. 260. **Stolice** v Uhrách tolik co komitát (v. t.) čili župa. V bývalém Sedmihradsku nazývaly se 8-mi (lat. sedes, něm. Stuhl) správní a soudní okrsky Sékelů a Sasů. Viz Sedmihradsko, str. 767 a 768.

S. v právn. totéž co instance (v. t. a

Soud, str. 703 a)

S. apoštolská viz Apoštolská Stolice a Scdes.

S. biskupská, učitelská a pod. viz Cathedra.

S. kurulská viz Sella (curulis). Stoliczka Ferd. viz Stolička. Stolička viz Zuby.

S. (angl. chair, něm. Schienenstuhl) u kolejnic stoličkových viz Kolejnice, str. 546 b a tab. Koleje a Kolejnice (I.) č. 1-5.

Stolička (Stoliczka) Ferdinand, geolog a palaeontolog (* 1838 v myslivně »Zá-mečku« u Bilan na Mor. — † 19. čna 1874 v Murghi). Studoval na gymnasiu v Praze, pak na universitě ve Vídni, kdež dosáhl doktorátu filosofie. Byl pak po několik let členem říš. geologického ústavu a uveřejnil práce geol. a palaeont. v »Sitzber.« vídeňské akademie. R. 1863 byl povolán za spolu-pracovníka při geolog. výzkumu Indie. S horlivostí nevšední a s pílí velikou účastnil se geol., palacont. a vůbec přírodního výzkumu Himálaje. Četné a s nesmírnými obtížemi spojené cesty výzkumné podryly záhy zdraví jeho. Nedbaje toho účastnil se r. 1873 jako geolog za vedení Forsythova diplomatického poslání do Kašgáru, zároveň s plukovníkem Gordonem a Trotterem šel do Čadyrkulu v Thianšánu, přes Pamír do Vachanu a zpět, ale dostal se jen do Murghi nad Sajokem v tibetském Ladáku, kdež podlehnuv námaze cesty zemřel. Výborné a obsáhlé práce jeho jednající o zvířeně křídového útvaru indic-

gical Survey of India. Palaeontologia Indica.), se zvětšovala. Mimo jiné budiž podotčeno, z nich zvláště uvádíme: Cretaceous Fauna of že byl horlivým zástupcem očkování, ke kte-Southern India. II. The Gasteropoda (Kalk., 1868); Cretaceous Fauna of Southern India, III, The Pelecrypoda (1870—71). Srv. Ball, Memoir of the life and work of F. Stoliczka (Lond., 1886)

Stoliony: S. mistr (lat. Magnus Magister, fr. le Vénérable, nem. Meister vom Stuhl n. Grossmeister), předseda zednářské lože (zejm. skotské) — název zavedený J. Kalouskem (»Děje král. čes. spol. nauk«, 1885 str. 10).

S. soud v Uhrách tolik co komitátní soud, viz Sedria a Uhersko, v Sedmihradsku Franc, překlad tohoto spisu je zajímavý tím, soud sékelský a saský (viz Sedmihradsko, že jeho překladatel, Corvisart, byl tim upo-

str. 767 a 768).

S. soudce (mad. szolgabiró, něm. Stuhlrichter, u Slováků slúžný), soudní uředník v Uhrách a Sedmihradsku. Viz čl. Sedmihradsko, str. 767 a 768a, Sedria a Slováci, str. 461 a.

Stoliony Belehrad (nem. Stuhlweissen-

burg) viz Bělehrad 6).

Stolidita, lat., pitomost, hloupost. Stolin, ruské městečko v új. pinském gub. minské na ř. Goryni, z nejstarších v tomto kraji. Má 1634 obyv.

Stolin, ves v Čechách, hejtm. a okr. Ná-chod, fara a pš. Červ. Kostelec, 69 d., 420 obyv. č. (1900), slevárna železa a výroba strojů, tkalcovství a samota Habřina.

Stolinky, Stvolenky, Stvolenec, Drmy (Drum), městečko v Čechách nad Bobravou, hejtm. a okr. Čes. Lipa; 105 d., 542 obyv. n. (1900), far. kostel Všech svatých (jiż ve XIV. stol. far.) vystavený r. 1811, 3 tř. šk., špitál, pš., telegraf, mlýn, chmelnice. Alod. statek (1285 16 ha půdy) se zám kem (z r. 1675), dvorem, pivovarem, majetek biskupství litoměřického. Kol r. 1440 S. dostaly se ke hradu Ronovu (v. t. 2) a s ním r. 1647 jako stolní statek k biskupství lito-měřickému.

Stolistek, bot., viz Myriophyllum. Stolistka, růže stolistá (Centifolia),

viz Růže, str. 381 a a tab. (č. 2).

Stoljnoje (Стольное), ru -. městečko v új. sosnickém gub. černigovské, při ř. Domně, pobočce Děsny, se 4000 obyv.

podocce Desny, se 4000 obyv. Pp. **Stoll** Maximilian, lékaf něm. (* 1742 v Erzingenu v Badensku — † 1788 ve Vidni). Byv od otce chirurga určen k povolání chirurgickému, znechutil si toto zaměstnání a vstoupil do řádu jesuitského, v němž pobyl po 6 roků. Vystoupiv r. 1767, věnoval se teprve studiu lékařství, posléze za vedení de Haenova (v. t.) ve Vidni, kdež se stal r. 1772 doktorem. Jako krajský fysik poslán byl do Uher, kdež s největší svědomitostí studoval t. zv. tisský nebo uherský mor kých a historických románů uvádíme: 1813 (skvrnitý tyf), tak že pro podlomené vlastní | (1838, 3 sv.); Elba und Waterloo (1838, 3 sv., zdraví byl nucen vrátiti se r. 1776 do Vídně. Elba a Waterloo«, přel. E. H. Lipnický, Ještě téhož roku převzal po svém býv. uči-teli de Haenovi professuru lékařství a zve-3 sv.); Napoleon in Aegypten (1843, 3 sv.); lebil klinické vyučování zvláště zkoušením zvl. pak Die Erbschaft in Kabul (1842) a j. některých fysikálních pomůcek tou měrou, Byly vydány i s četnými povídkami pod tit.

keho výzkumu Indie (*Memoirs of the Geolo- že sláva, kteréž požívala škola vídeňská, ještě gical Survey of India. Palaeontologia Indica-), se zvětšovala. Mimo jiné budiž podotčeno, rémuž účelu každého léta ve Vídni najímal velkou zahradu. Jako praktik byl lékařem velmi hledaným ve vrstvách nejvznešenějších až po chudinu, jejímž byl opravdovým dobrodincem. Z četných prací, kteréž částečně vydal sám, část. pak byly vydány z jeho pozůstalosti, sluší uvéstí Katio medendi in nosocomio practico Vindobonensi (7 sv. část. vydaných Eyerlem, 1777-90, a částečně také v překl. něm. a franc.); Aphorismi de cognoscendis et curandis febribus (1785; též něm.). zorněn na Auenbruggerův objev perkusse, kterouž pak zdokonalil.

Stollberg: 1) S. in Sachsen, m. v saském okr. kamenickém, na trati St. Egidien-S. a několika vedl. tratí sas. drah, jz. od Kamenice, má 6850 obyv. (1900) většinou evang., 2 kostely, reálku a progymnasium. Čilý průmysl obírá se mechan. tkalcovstvím, přádelnictvím, výrobou litiny, jmenovitě pak punčochářstvím a s odvětvími s ním spojenými, jako výrobou pletacích strojů, jehel atd.; rozsáhlé dřevařství a obchod s dřivím. blizkém zámku Hohenecku zemská

věznice.

2) S. im Rheinland, město pruské, viz

Stolberg 3). **Stolle: 1) S.** Gotthard Antonin, hudebník čes. (* 1739 v Kunraticích [okres Mimoň] — † 1814 v Praze). Byl členem řádu cisterciáckého na Zbraslavi a tam se také učil na pozoun, na kterémž nástroji záhy vynikl tak, že Smeykal, hudebník tehda na slovo vzatý, sám se staral o další jeho vzdělání. Když byl klášter zrušen, S. usadil se v Praze a zabýval se tu vyučováním četných žáků k němu se hlásivších, z nichž nejlepší byli Fr. Weiss a Václ. Zalužan, oba potom professoři pražské konservatoře. R. 1797 koncertoval s velikým úspěchem na dvoře kurfirštském v Drážďanech. Složil 12 koncertů pro pozoun a několik skladeb menších.

2) S. Ludwig, spis. něm. (* 1806 v Dráž-ďanech — † 1872 t.). Studoval v Lipsku práva, žil pak v Grimmě a od r. 1855 v Ďrážďanech, zabývaje se výhradně spisovatelstvím. Jeho práce belletristické vyznačují se dovednou a přece prostou formou a rozkošným humorem a srdečností a nalezl tudíž mnoho čtenářů. Nejznámějším stal se humoristickopolitickým lidovým listem »Der Dorfbarbier«, jejž redigoval v l. 1844—63 a jehož přílohou byla od r. 1853 • Gartenlaube«, později pod redakci Ernsta Keila samostatný rodinný list velmi rozšířený. Z jeho četných humoristic-

Des Dorfbarbiers ausgewählte Schriften (24 sv., | nejv. s-a stavovského nový úřad skutečného vyd. ve 30 sv. 1857—65, nová řada 12 sv., 1865). S-ovy Gedichte (3. vyd., 1847), jež byly vydány ve prospěch chudiny v Rudohoří, přispěly značně k úlévě bídy. K témuž účelu S. založil nadaci zvanou Marienstiftung. Druhou sbírku básní vydal pod tit. Palmen des Friedens (5. vyd., Lip., 1878). Práce S-ovy básnické jsou však ceny méně než prostřední,

Stollenhau v. Štolnhava.

Stollhofen, ves v badenském kraji Baden, nedaleko pr. břehu Rýna, s 1028 obyv. (1900), bylo středem t. zv. stollho fenské linie, obranné čáry proti Francii, zbudované markr. Ludvíkem Badenským ve válce o dědictví španělské, ale od Francouzů dobyté 23. kv. r. 1787.

Stolmíř viz Žitomíř.

Stolnik (lat. dapifer, nem. Truchsess, rus. stoljnik (стольникъ), pols. stolnik, podstoli, chorv. ubrusar, maď. asztalnok, angl. steward), ve středověku jeden z předních sluhů, resp. úředníků na dvorech panovnických. Z něm. a franc. názvu tohoto úředníka možno souditi o jeho původě. Název něm. Truchsess, ze sthněm. truhtsázo = Vorgesetzter der truht, des Trosses (srv. s'ov. družina), ukazuje, že s. býval původně náčelníkem knížecí družiny, což jest viděti ostatně i z jiného názvu s-ova, senešal (v. t.). V této své prvotní funkci s. konal knížeti rozličné služby, ať už to bylo v době míru či ve válce, ať se kníže zdržoval na svých dvorech či cestoval po zemi. Vysvitá to i z názvů franc écuyer de cuisine, écuyer tranchant. Povstalot slovo écuyer z lat. scutarius, a byl tedy s. původně osobou, která nosila knižeti štít, štítonošem, rovněž členem knižeci družiny. Takový byl asi původ stolnického úřadu na dvoře franckém. Podle úřadů dvora franckého, resp. dvora cisařů římsko-německých zřizovány pak byly dvorské úřady po celé Evropě. (O dvorských úřadech římsko-něm. císařů viz čl. Arciúřady, kde se jedná též o úřadu arcistolníka). Původně, zdá se, byl pro stolní službu panovníkovu zřízen úřad jediný, později rozštěpil se úřad ten ve dva i více úřadu. Tak vznikl vedle s-a ještě zvláštni úřad číšníka a někde i úřad zvláštního krajčího čili kraječe (franc. écuyer tranchant, rus. krajčij, v. t., čes. kraječ, pols. krajczy, lat. incisor regis nebo regalis). Vedle těchto úředníků mívali panovníci ještě představené kuchyně, kuchmistry (magistri coquinae) a j. úředníky pod. Poněvadž s. míval pod sebou celou řádu sluhů, zvaných rovněž s-y, nazýván býval jako jejich představený nej v yš-ším s-em. Původně panovníci udělovali úrad stolnický jen do svého uznání, později však úřad tento stával se ve mnohých státech podobně jako jiné úřady dědičným. Souběžně s tímto vývojem obmezovaly se původní povinnosti s-ovy víc a více, až konečně nejvyšší s. vykonával někdejší své povinnosti jen při nejslavnějších příležitostech a stával se zároveň úředníkem zemským (stavovským). Následkem toho vyvinul se vedle obnovený, zříceniny zámku, bývalého sídla

s-a dvorského. Bylo tomu tak na př. ve státě Českém a Polském. V král. Českém byli dědičnými s-y páni Zajícové z Hasenburka až do r. 1663, potom hrab. Colloredové na Opočně do r. 1723, dědičnými kraječi pak Sezimové z Ústí od stol. XV. a hrab. Vald-šteinové od stol. XVII. — Různé funkce přidělovány byly s-ům v Rusku. Již na poč. XIII. stol. byli přitomni při přijímání cizích vyslancův a prostředkovali při vyjednáváních knížete s bojary. Služba na dvoře panovní-kově vyčerpávala však jen málo času, tak že s-ů používáno bylo více k rozličným službám úředním a vojenským. Za Aleksěje Michajloviče bylo s-ů na 500. Ti z nich, kteří sloužili carovi v jeho komnatách, nazývali se komnatnými nebo bližními. Při vypočítávání sloužících lidí s-íci uváděni bylí za ďjaky (pisaři) carské dumy (rady) a před strjapčími (v. t.). Vedle členů nejpřednějšich rodin, jako knižat Kurakinů, Odojev-ských, Golicynů, Trubeckých, Rostovských, Seremetěvů a j. bývali s-y i lidé prostého původu. - O s-icích v Rusku srv. Sergějevič, Russ. jurid. drevnosti, sv. I. (Petr., 1890); co se týče Polska, srv. Kutrzeba, Urzędy koronne i nadworne w Polsce (Lvov, 1903

Stolni statky lat. (bona mensae, b. de mensa, něm. Tafelgüter), kdysi název statků, jejichž příjmy určeny byly k vydržování panovnického nebo biskupského (arcibiskup-ského) dvora. Byly to tedy buď statky státní čili korunní (v. t.) nebo církevní, a platila o nich, jakožto zvláštním majetku s určitým účelem, zvláštní pravidla. Tak na př. rozeznávaly se kdysi v biskupství olomúckém statky deskové (allodní) biskupovy, statky manské a s. s.

Stolo Gaius viz Licinius 1).

Stolonačaljnik, úřední hodnost rus., viz Rusko, str. 339 a.

Stolové kolo (fr. Table ronde, něm. Tatelrunde) krále Artuše viz Artuš, Francie,

str. 511 b, Merlin.

Stoloviči, pol. Stołowicze i Stwołowicze, městečko v novogruděckém (nowogródzském) újezdě gub. minské, na poč. XVII. stol. ná-leželo kn. Krištofu Radziwiłłovi a bylo jím věnováno řádu johannitův; prvním komtu-rem byl jeho syn Sigmund Karel Radziwiłł a posledním Ludvík R. Zde zvitězil 25. září 1771 Suvorov nad velkým hetmanem litevským Michalem Ogińským.

Stolp, též Stolpe, město v Prusku, viz

Sloup 4).

Stolpey (pol. Stolpee) viz Stolbey.
Stolpe: 1) S., řeka, viz Sloupa.
2) S., obyč. Stolp, město prus., viz
Sloup 4).

Stolpen, m. v okr. hejtmanství pernském sas, krajského hejtmanství drážďanského nad Vazovnící (Wesenitz), při trati Neustadt-Dürröhrsdorf sas. st. drah, má 1569 obyv. (1900), chrám r. 1490 zbudovaný a r. 1723 míšeňských biskupů; výroba nožů a hosp. | žil za hranicemi a studoval filosofii Comstrojů. Srv. Dinter, Die Parochie und Stadt teovu. Navrátiv se do vlasti, věnoval se otáz-**S**. (1898).

Stolpjanskij Nikolaj Petrovič, paedagog ruský (* 1834), studoval na universitě moskevské, později na vojensko-medicinské akad., ale nedokončiv studií věnoval se učitelství. V l. 1890—94 měl soukromou školu ručních prací v Charkově a v Petrohradě. Před tím v l. 60tých byl organisátorem ne-dělních škol a letních škol studentských. V l. 1868–95 byl správcem učitelských kursů j při nár. skolách různých zemstev. Z jeho praci uvádime: Azbuka s propisjami (1864); Bukvar dlja narodnych škol (1867); Knižka dlja čtěnija v seljskich školach; Děvjat gubernij Zapadno-russkago kraja a j. Mimo to redigoval čas. »Školjnaja žizň« (1872—74) a přispíval do růz. listů. Byl z prvních propagatorů zvukové methody na Rusi.

Stolpmünde viz Sloup 4).

Stoltze Friedrich, básník něm. (* 1816 ve Frankfurtě n. M. – † 1891). Měl býti kupcem, ale po smrti svého otce r. 1833 věnoval se krásné literatufe a po mnohých cestách usadil se ve svém rodišti a psal básně dialektem lidovým. Především vydával od r. 1852 »Frankfurter Krebbelzeitung«, od r. 1860 s malířem Schalckem » Frankf. Latern«, oba listy byly však r. 1866 od Prusů potla-čeny. Potom S. žil ve Štutgartě a ve Švýcarsku, ale vrátil se po amnestii do svého rodiště a znova převzal redakci listu »Frankf. Latern«. Napsal: Gedichte (1841); Skizzen aus der Pfalz (1849); Gedichte in hochdeutscher Mundart (1862, 3. vyd. 1892); Schwarz-weiss-braun (4. vyd. 1868); Gedichte in Frankf. Mundart (1865, 15. vyd. 1900); Am Suezkanal (1870 a pozd.); Gedichte in Frankt. und hochdeutscher Mundart (1871); Novellen und Erzählungen in Frankf. Mundart (1880-85, 2 sv., 7. vyd. 1900). Jeho Vermischte Schriften vydal Hörth (1896); Gesammelte Werke vyšly v 5 sv. 1899-1902.

Stołupiany, polské jm. města Stallu-

pönen (v. t.).

Stolypin: 1) S., jméno šlechtického rodu rus., odvozujícího původ svůj ze stol. XVI. Uvádí se z něho S. Arkadij Aleksějevič, senátor (* 1778 — † 1825), jenž vydal tiskem Vostočnyj moralist, Otryvok a j. Byl příte-lem Speranského. Jeho sestra Jelizaveta Aleksějevna, provdaná Arseňjeva, byla babičkou Lermontova. Bratranec jeho S. Arkadij Dmitrijevič (* 1822 – † 1899) byl gen. dělostřelectva, účastnil se pochodú do Üher r. 1849 a rusko-turecké války r. 1877 až 1878, načež byl gen. gubernátorem Vých. Rumelie. Od r. 1892 byl správcem dvor-ských úřadů v Moskvě. Mimo stati časo-pisecké (vzpomínky a j.) vydal dílo Istorija Rossiji dlja narodnago i soldatskago čtěnija. R. 1869 vystavil na akademické výstavě modelovanou hlavu Spasitelovu a medaillon Postava Spasitelova.

kám národohosp. Studie své vydával ve formě brošur. V mosk. psychologické spo-lečnosti založil praemii 2000 rub. za spis, věnovaný rozboru these Kantovy o přirozené shodě prvotních zákonů neorganické přírody se základními zákony organického života. Hlavní jeho pojednání jsou: Arendnyje chutory; Graf N. S. Mordvinov; Iz ličnych vospominanij o Krymskoj vojně; O suščestvovaniji naučnych jestestvennych zakonov dlja obščestvennych javlenij a j.

Stolypinské lázně (Stolypinskija vody) leží ve stepi nikolajevského újezdu samarské gub blíže vesnice zvané Kamenná Sarma (Stolypino). Prameny zdejší obsahují hlavně soli a železo. Kromě vod léčí se tu též slaným bahnem z blizkých jezer. S-kých I-ní užívá se při rheumatismu, skrofulose, při některých otravách a j.

Stolz: 1) S. Alban, katol. něm. spisov. lidový (* 3. ún. 1808 v Bühlu — † 16. říj. 1883). Vystudoval theologii, ač bez zvláštního zájmu, prodělal periodu náboženských pochybnosti, jež však překonal, odhodlav se prostě věřiti«. R. 1833 byl vysvěcen na kněze, byl činný na různých místěch ve farní správě, r. 1843 byl repetitorem v theol. konviktě ve Freiburce (Breisg.) a stal se r. 1848 professorem pastorální theologie a paedagogiky. Theologickou učeností nevynikal; význam jeho záleží v jeho populárních spisech, jež vesměs nesou se směrem ultramontánním. Je to zejména Kalender für Zeit und Ewigkeit, jejž s některými přestávkami vy-dával v l. 1843-84; dále Spanisches für die gebildete Welt (1853; 5. vyd. 1864 - mit etwas türkischem); Besuch bei Sem, Cham u. Jafet (1857); Legende oder christlicher Sternhimmel (v l. 1850-62 ročně sešit); Die heilige Eli-sabeth (1864); Schreibende Hand auf Wand und Sand (1874) a celou řadu menších knih. Vydal též své denniky Witterungen meiner Seele (1863); Wanderbüchlein (1866); Wilder Honig (1870); Dürre Kräuter (1876). Autobiografie S-ova Nachtgebet meines Lebens vyśla po jeho smrti. Sebrané jeho spisy vyšly v 16 sv. ve Freiburce 1871—87. Srv. Hägele, Alb. S. (Fr., 1889, 3. vyd.). Ceské překlady na př. od V. Davidka (»Jen žádný strach před smrtí!«, Jihlava, 1896, podle 20. vyd.) a j., slovenský vydal Fr. Rich. Osvald (» Albana S-a myfflienty o joltdri«, Turč. Sv. Martin, 1894).

J. F.

2) S. Teresa (Theresie) viz Tereza

Stolzová.

 S. Friedrich, jazykozpytec německý 1850 v Hallu v Tyrolsku), stud. v Inšpruce a Lipsku, působil na gymn. v Gorici, Št. Hradci, Celovci a Inspruce, habil. se r. 1879 v Inšpruce, kde působí od r. 1887 jako mimof., od r. 1890 jako ř. prof. Obírá se hlavně jazykem latinským se stanoviště srovn. jazykozpytu. Vydal m. j.: Die lat. Nominalkomposition in form. Hinsicht (1877); Studien zur lat. 2) S. Dmitrij Arkadjevič, spis. rus. Verbalflexion I. (1882); Lat. Laut- u. Formen-* 1818 — † 1893), sloužil ve vojště, později lehre (v I. Müllerově »Handb. d. klass. Altertumswiss.«, 3. vyd. 1902); Die Urbevölkerung 67. vydáni). Po smrti S-ově hlavně následkem Tirols (1892); Histor. Grammatik der lat. Ztý.

Sprache I. (1894-95).

Stolze Heinr. Aug. Wilhelm (* 20. kv. 1798 v Berline — † 8. led. 1867), vynálezce něm. soustavy těsnopisné. Nemoha se oddati bohoslovectví, nýbrž jsa odkázán sám na sebe, hledal výživu soukr. vyučováním; později dostalo se mu místa úřednického při pojišť. společnosti. Již r. 1820 seznámil se se soustavou Mosengeilovou (v. t.), ale postřehnuv, že soustava tato má některé vážné nedostatky, připadl na myšlenku utvořiti samostatnou soustavu německou. Studiem not Tironských octl se r. 1829 na téže cestě, na níž několik let před ním s úspěchem již se byl ubíral Gabelsberger, vzíti totiž prvky své soustavy ze tvarů písma obyčejného (viz Grafické soustavy). Měltě pak původně na mysli, jak sám praví, »šířiti stenografii jakožto písmo obchodní a korrespondenční, jakož i dále, aby písmu tomuto pro jeho vědeckost a pochopitelnost dostalo se přístupu do škol«. Po dlouholetých studiích, při nichž zejm. spis Humboldtův, pojednávající »o různosti stavby lidské řeči a jejím vlivu na dusevní vývoj pokolení lidského« (1836), dále grammatické spisy Beckerovy bývaly mu mocnou podporou, dostal se na cestu, která se mu zdála nejvhodnější, při čemž ani geometrická soustava Billharzova nezůstala bez vlivu na utváření jeho vokalisace. Opustiv své postavení úřední, věnoval se zcela těsnop:su. R. 1840 předložil svou soustavu pruskému ministerstvu kultu a vyuč., za jehož podpory vyšel r. 1841 spis S-ův Theoretischpraktisches Lehrbuch der deutschen Stenographie für höhere Schulen und zum Selbstunterricht. Nach einer neuen Methode etc. (2 dily se 100 lithogr. tab.) S. sám začal veřejně vyučovati své soustavě, vedle něho též energicky ujali se jí jeho žáci Kressler a Jacquet, jimž se podařilo zahájiti v Polytechnické společnosti kursy stenografické a již r. 1844 zaražen byl první spolek těsnopisný podle soustavy S-ovy v Berlíně. Že soustava Gabelsbergerova (v. t.) vyšlá tiskem 7 let před tím nezůstala bez značného vlivu na soustavu S-ovu, toho důkazem jest shoda! Tėsnopis). Teprve když soustava tato i v praxi (na př. v prus. sněmovně) se osvědčila (r. 1847), S. přikročil k dalšímu vypracování jejímu pro účely rychlopisné. Výsledek této práce bylo jeho dílo Ausjūhrlicher Lehrgang der deut. Sten. für den Selbstunter-richt (1852, 10. vyd. 1890, text a 80 tab. lithogr.). Na konci tohoto dila jest seznam více než 900 samoznaků (»Sigel«); to zavdalo později příčinu k mylným výkladům a k povydával ve zmenšeném rozměru jeho učeb- služby. Napsal: Handbuch des ku-hess, Civii-nici Theoretisch-praktisches Lehrbuch, jež vy- und Civilprocessrechts (anonymně, spol. s ji-niká vhodným uspořádáním (r. 1902 vyšlo nými, 1860-61, 2 sv.); Die Lehre von der

různých reformních návrhů, jimiž r. 1868, 1872 a 1888 původní soustava doznala četných oprav dílem i radikálních, zejména zjednodušením jednotlivých pravidel a zmenšením počtu samoznaků, přívrženci této soustavy rozštěpili se na staré, střední a nové Stolžedny, z nichž tito jsou nejčet-nější. Vynikající spisovatelé soustavy S-ovy jsou Frei, Käding, Knövennagel, Mitzschke, Müller, Ryssel, Simmerlein, Franz S. (syn); pozdější »vynálezci« soustav nových Adler, Erkmann, Lenze, Merkes, Simon, Velten, Werth a j. spočívají se svými pracemi též na soustavě S-ově; totéž platí o Schreyovi, s nímž spojila se r. 1897 veliká čásť školy S-ovy, usjednotivší se na Einigungssystem S.-Schrey, k niž přistoupili i Velten i Merkes. - S-ova soustava převedena byla na všecky téměř jazyky evropské, z četných převodů jmenujeme srbský (Milovuk, 1863, tiskem 1866), ruský (Paulsson à Messer, 1864) a maďarský (Fenyvessy, 1863). S-ova stenografie rozšířena jest hlavně v severním a v části středního Německa, dále vedle Gabelsbergerovy též ve Švýcarsku a v Uhrách. O soustavě S-ově pojednává mnoho spisův a článků v časopisech těsnopisných, zejména »Archiv für Ste:ographie« (od r. 1849 do r. 1905), dále » Magazin f. Sten.«; poučný jest článek Jos. Düricha v »Tesnop. Listech« r. 1874 v něm. příloze: Geschichtlicher-Abriss der S-schen Stenographie von ihrem Urbeginn bis auf die Gegenwart; Ed. Krumbein, Wilhelm S. und der Entwickelungsgang seiner Schule (1876); dr. Steinbrink, Zur Entstehungsgeschichte des S-schen Systems; (Archiv f. Stenogr., 1885) a j. v.; S.-Bibliothek (1888—1892); »S-sche Stenographenzeitung« (založ. r. 1844); Mitzschke, Serapeum der Sschen Stenographie (1874 a 1876) a od téhož Museum d. S-schen Stenogr. (2. vyd. 1877); Chr. Johnen, Wilh. S. und die Entwickelung seiner Schrift (1899) a mn. j.

Stölzel: 1) S. Karl, technolog německý (* 1826 v Gothě — † 1896). Studoval státní hospodářství, pak přír. vědy a zvl. chemii v Berlině, pod vedením Liebigovým v Giessech. R. 1849 habilitoval se v Heidelberce, zejména v samé abecedě (podrobnosti v čl. byl pak prof. na prům. školách v Kaiserslautern a v Norimberce a r. 1868 povolán na techniku do Mnichova za prof. chem. technologie a metallurgie. Napsal: Die Entstehung und Fortentwickelung der Rubenzuckerfabrikation (1851) a hlavní své dilo: Metailurgie

(1863-86, 2 sv.).

2) S. Adolf, právník něm., bratr před. (*1831 v Gothě). Vstoupil do kurhesské soudní služby a stal se konečně radou komorního soudu v Berlině a přednášejícím radou lemikám, jež odtud v Německu vzplály a v pruském ministerstvu justice a r. 1887 dlouho zatvrzele se vedly mezi oběma ško- mimo to čestným prof. řádným tamtéž lami. Dílo S m započaté se zdarem vedli R. 1891 jmenován členem panské sněmovny jeho žáci dále, syn pak jeho dr. Franz S. a korunním syndikem. R. 1898 šel do vý-

operis novi nuntiatio (1865); Die Entwicklung Brokenhillu v Novém Již. Walesu a u Southdes gelehrten Richtertums (pocteno cenou, 1872, 2 sv.); Das Recht der väterlichen Gewalt in Preussen (1874); Das Eheschliessungsrecht im Geltungsbereich des preuss. Gesetzes v. 9. Marz 1874 (1874); Deutsches Eheschliessungsrecht (1876); Brandenburg - Preussens Rechtsverwaltung und Rechtsverfassung (1888, 2 sv.); Fünfzehn Vorträge aus der brandenb .preuss. Rechts- und Staatsgeschichte (1889); Das landesherrliche Ehescheidungsrecht (1891); Schulung für die civilistische Praxis (sv. I., 5. vyd., 1902; sv. 2., 3. vyd., 1902); Rechtslehre und Rechtsprechung (1899); Die Entwicklung der gelehrten Rechtsprechung untersucht auf Grund der Akten des Brandenburger Schöppenstuhls (1901); Urkundliches Material v Teatro Grande. Pak byla od r. 1857 členem aus den Brandenburger Schöppenstuhlsakten (1901, 4 sv.).

Stolzenberg viz Soden 2)

Stolzenburg (rum. Slimnic, Szlimnik, maď. Szelindek), ves v sedmihradské župě a okr. sibiňském, má 2929 obyv. rumun. a něm. (1900), kostel hradbami obehnaný, zříceniny hradu t. jm. a značné pěstování vína.

Stolzenfels, hrad v prus. vl. obvodě a okr. koblenzském, na l. břehu Rýna, bývalé sídlo arcibiskupů trevírských, byl r. 1689 zbořen od Francouzů, ale v l. 1836–45 od tehd. kor. prince Bedřicha Viléma (IV.), jenž hrad obdržel od města Koblenze darem, podle návrhů Schinkelových nákladně obnoven.

Stolzenhagen, ves v okr. randovském prus. vlád. opvodu štětínského, nedaleko

Odry, má 3660 obyv. (1900), evang. kostel, chem. továrnu, cihelny, zahradnictvi.

Stolzenhain (do r. 1902 Stolzenhan), ves v Čechách, v Krušn. horách, hejtm. a okr. Jáchymov, fara a pš. Ces. Wiesenthal, 142 d., 1262 obyv. n. (1900), 3tř. šk., spořitelna a zálož. spolek, 3 mlýny, vápenice, ložisko rašeliny, výroba hraček a krajek, dvě myslivny a hájovna.

Stolzenhan: 1) S., ves v Čechách v Krušných horách, hejtm. Chomútov, okr. a pš. Jirkov, fara Boleboří; 35 d., 162 obyv. n. (1900), mlýn a výroba hraček po domácku. –

2) S. viz Stolzenhain.

Stolzit, nerost popsaný po prvé z Cinvaldu, pojmenovaný V. Haidingrem na počest nálezce, teplického lékaře a mineraloga J. A. Stolze. Výskytuje se pouze krystallovaný, a to v jehlanovitých tvarech soustavy čtverečné, hemiédrie pyramidální, a je soutvarý se scheelitem a wulfenitem; menši krystallky bývají hustě srostlé a pupenovitě neb kulo-vitě seskupeny. Jest šedý, hnědý, zelenavý neb narudlý, na vrypu bílý, málo průsvitný; lesk jest mastný a obyčejně intensivní. Tvrdost = 3, hust. = 7.9-8.1. Jest wolframan olovnatý $PbWO_4$ se 48.99%0 kysličníku olovnatého a 51.01 anhydridu kyseliny wolframové; snadno taje, poskytuje na uhlí náletu a zrnka olověného, v perličce fosforečné zbarvení po wolframu. Rozpouští se v kyselině dusičné i louhu draselnatém. Kromě kové (viz tab. Korýši, obr. 11.), řád korýšů

amptonu v Massachussetsu. Fr. Sl-k.

Stolzová Tereza, zpěvačka čes. (* 2. čna r. 1834 v Labském Kostelci — † 23. srp. 1902 v Miláně). R. 1849 dána do pražské konservatoře, ale pro nemoc byla po roce nucena vystoupiti a teprv r. 1852 vstoupila do pěveckého ústavu Vojt. Čabouna a r. 1855 zpívala již veřejně v prvním koncertě spolku sv. Caecilie na Žofině, avšak s úspěchem nevalným. Prostřednictvím skladatele Lud. Ricciho, chotě její sestry Ludmily (Lydie) v Terstu (viz Ricci 8), dostala se do Milána, a teprve tam vycvičila se náležitě v koloratuře. První své triumfy slavila v Terstu při akademické produkci církevní pěvecké školy vlašské opery v Tiflisu, kdež působila po čtyři roky (při tom na krátko dlela též v Ca-řihradě). S největšími úspěchy setkávala se v Italii, zejména v Miláně (od r. 1865 na divadle della Scala), v Bologni, Palermě, Římě, Janově, Turině a j. V list. 1869 zpívala v Káhiře ve slavnostních dnech, kdy byl otevřen průplav Suezský, potom v Paříži, kdež pře-vzala sopranový part ve Verdiově rekviem, zvlášť pro ni komponovaný, jakož vůbec Verdi často pro S-vou skládal (hlavní partie dram. v operách »Aida«, »Ruy Blas«, »Forza del destino a j.). S nemenším výsledkem vystupovala S. v Londýně, ve Vídni a v Petrohradě, kdež ukončila svou uměleckou pout, načež usadila se trvale v Italii. Přes to. že S. po všechen život žila z větší části v cizině, přece vždy hlásila se k českému původu svému. Co do svěžesti hlasu i co do dram. výrazu byla S. pěvkyní svého času nepřekonatelnou. Srv. též v I. sv. memoirů F. A. Subertových Moje vzpomínky stať věnovanou Verdimu.

Stoma, řec., ústa, vyústění; mn. č. sto-

Stomachika, z řec., prostředky podporující zažívání a trávení (viz Digestiva).

Stomachus, lat. z řec., žaludek.

Stomakace, fr. stomacace [-kas], z řec., též stomatitis ulcerosa je vředovitý rozpad dásní a sliznice pysků i tváří, jakž se někdy vyskytávala endemicky v některých nemocnicích, jindy objevuje se poměrně nejčastěji při skorbutu aneb otravě olovem.

Stomata (jedn. čís. stoma), bot., průduchy čili pichy, viz Pokožka, str. 30 b. Stomatitis, z řec., zánět sliznice dutiny ústní, vyskytují se nejčastěji v podobě afth (viz Afthy 1). - S. ulcerosa viz Stomakace.

Stomatologie, z řec., nauka o chorobách dutiny ústní, jejíž nejpodstatnější čásť tvoří zubní lékařství.

Stomatomykosis, řec., lék., viz Soor. Stomatoplastika, z řec., operativní vytvoření štěrbiny ústní.

Stomatopoda, ustonožci či straš-Cinvaldu vyskytuje se též u Coquimba v Chile, z oddělení Thoracostraca (Podophthalmata).

slední tři hrudní segmenty nepokrývajícím, s 5 páry noh přiústních, značně modifikovaných, třemi páry noh rozeklaných; zadek mohutně vyvinut, jeho plovací nožky nesou chvosty žaberní. Hrudní štít jest měkký a průsvitný, zadek jest mohutný, delší než hlavohruď, shora sploštělý, ukončen mohuthlavohrud, shora sploštělý, ukončen mohut-nou ploutví, jež vedle telsonu tvořena jest chápavou. U 3. larvy založí se segmenty lamellovitě rozšířenými pleopody 6. abdo-minál segmentu. Přední čásť hlavy s tykadly a velikýma, na dlouhých stopkách sedicíma očima jest pohyblivá. Přední tykadla nesou na tříčlánkovém díle základním 3 mnohočlené, krátké bičíky. Druhá tykadla opatřena na zevní straně velikou šupinou. Mandibuly daleko nazad posunuty a opatřeny tenkým makadlem tříčlánkovým. Maxilly malé, s ne-patrnými rudimenty makadla. Následujících 5 párův okončin mohutně vyvinuto a kol ust seskupeno. Nemají v dorostlém stavu vnější větve (exopodit). Mají všechny lamellovitý přívěsek epipodiální sloužící k dýchání. Jsou ukončeny klepitky. Zvláště druhý pár neobyčejně vyvinutý slouží k uchopování kořisti, proto nazván nohou chápavou. Pouze 3 poslední páry okončin hrudníku jsou no-hami plovacími. Jsou to tenké nožky roze-klané s vnitřní větví (endopoditem) poněkud zakrnělou. Nohy zadku (pleopody) silně vyvinuty a opatřeny hustými chvosty žaberními. U samců na basi posledních veslovacích noh pár bičíků, prvý pár pleopodův opatřen chápacím přívěskem. Nervstvo segmentováno podobně jako tělo. V hlavohrudí volná zůstala jen tři ganglia tří posledních segmentů hrudnich, ostatni splynula ve velikou massu podjícnovou. Jícnové kommissury velmi dlouhé s příčnou kommissurou za jícnem. Za třemi hrudními následuje 6 pro Thoracostraca charakteristických ganglii abdominálních. Střevo má 10 párů rozvětvených váčků jaterních. Do konečníku ústí dva vaky exkreční, nahrazující zvláštní orgány exkreční. Srdce sahá od končiny maxillární až ke konci 5. segmentu abdominálního. Rozeznáváme na něm dva odstavce: přední, krátký a široký, jenž patrně jediné odpovídá srdci dekapodů, a zadní oddíl úzký a rourovitý. Přední oddíl má jeden pár ostií a vysílá nepárovou přední aortu hlavovou a dva páry arterií. Zadní oddíl má 12 párův ostií a vysílá 13 párův arterií a jednu nepárovou aortu zadní. Arterie rozvětvují se v tenké cevky. Na břišní straně mohutná céva subneurální. Venosní systém lakunární se dvěma hlavními splavy: jedním ventrálním a jedním pericardiálním potvrzení stavu panského pro kr. České. Sinem dorsálním. Pohlavní orgány leží vzadku. Onen ujav Chvalnov (1697), připojil jej k Li-Metamorfosa velmi komplikovaná a posud nedokonale známá. Rozeznáváme dva typy († na poč. dubna 1710) jedinému synu Frant. vývoje s-dů: Erichthus a Alima. Erich-Josefovi, ale zemský soud prodal je r. 1712 thový vývoj děje se takto: Nejmladší lava pro závady. Za to zdědil Doloplazy, jež erichthoidová má tělo rozděleno ve tři části. matka jeho Johanka Zuzana, roz. Říkovská Prvá odpovídá hlavě, na ní vzniká jako dupli- z Dobřic († 1714), v l. 1711—14 skoupila. katura kožní štít, druhou čásť pokrývající. K tomu přikoupil r. 1731 statek Dřevnovice Na hlavě vedle stopkatých očí střední oko, a manž. jeho Johanka, roz. Otislavka z Kooba páry tykadel, mandibuly a obě ma- penice měla již od r. 1726 statek Těšice.

Velici mořští korýši se štítem krátkým, po- | xilly. Druhá čásť má pět segmentů hrudních, jež všechny nesou rozeklané nohy. Třetí čásť má tři segmenty třem posledním hrudním odpovídající, bez okončin, a ukončena velikou ploutví rovněž bez přívěsků. 2. larva erichthoidová: od ploutve ocasni oddělil se prvý segment abdominální s párem abdominální s okončinámi až na šestý, 3 zadní segmenty hrudni posud bez okončin. 4. larva: 2 prvé páry nožek hrudních pozbyly exo-poditů, místo nich zakládají se respirační epipodity. 6. segment abdomin. zakládá okončiny. V následujících stadiích zakrňují 3. až 5. pár nožek hrudních úplně. Místo nich zbyly nepatrné váčky. Pak následuje doko-nalá larva Erichthus. 3.-5. pár nožek hrudních znova se vytvořily a to v podobě defi-nitivní. Na třech posledních segmentech hrudních objevily se základy nožek dvojklaných. Segmentace i úprava okončin dospělého zvířete úplně dosažena. Vývoj Alimy jest poněkud zkrácenější, rozdíly hlavně v zevním tvaru. S. žijí hlavně v teplejších mořích a živí se zvířaty jinými. Nejznámější z Atlantského okeánu (v Jaderském moři hojný) strašek kudlankový (Squilla mantis Latr., 15—18 cm dl., jedlý), Gonodactylus a j. Z autorů buďtež jmenování Fr. Müller, Claus, Grobben, Brooks, Bruno Jurich, Hansen, Mayer, Faxon.

Stomatoskop, z řec., přístroj k osvětlení dutiny ústní při vyšetřování lékařském.

Stomiatidae, malá čeleď ryb měkkoploutvých (z pořadí Isospondyli, viz Ryby, str. 413 b) o 5 rodech s 9 druhy veskrze hlubinnými. Mají dlouhý, lichý vous na bradě (na jazylce), tělo lysé nebo velmi tenkými šupinami pokryté, silné zuby a veliký otvor žaberní, ale víčko redukované. Ve Středoz. moři žije Stomias boa Risso, rybka těla dlouhého, se stran smáčklého a širokými ústy, v nichž jsou největší zuby v mezičelisti a v dolní čelisti; sudé ploutve jsou malé a řitní i hřbetní daleko vzadu, až při klinovité ploutvi ocasní. Vezpod na těle jsou řady světélkujících bodů.

von **Stomm**, přijmení hraběcí rodiny, je-již předek Petr Ignác (12. led. 1661 povýšen byl do panského stavu zemí dědičných). Byl c. k. nejvyšším velitelem na Hra-dišti a od r. 1667 držitelem Chvalnova na Moravě († 29. dub. 1679, manž. M. Alžběta Reverelli). Synové Jan František a Jan Arnošt obdrželi majestátem 26. břez. 1700

R. 1733 koupil Želatovice u Přerova, jež straně moře. V městě usazeno 150 rodin však r. 1747 prodal. Zemřel r. 1749 zůstaviv z ostrovů a Dubrovníka a sedláci s pole syny Jana, Karlaa Františka. Jan (* 1726) ujal Doloplazy, k nimž připojil Běšice (jež otec zdědiv synu Karlovi odkázal a tento bratru prodal), také zdědil r. 1765 Liptál. Byl ředitelem stavovské akademie v Brně a s bratrem Karlem (20. led. 1781) povýšen do hraběcího stavu kr. Čes. a děd. zemí († 27. dub. 1790, manž. Kateřina Berchtoldka z Uherčic † 1815). Synové jeho byli Jan, Karel (* 1781 — † 9. květ. 1852) a Fran-tišek (* 1787 — 11. čna 1849). Onen byl ředitelem stavovské akademie v Olomouci, ujal všechny otcovské statky, jež nemaje mužského potomstva zůstavuje čtyřem dce-rám (z dvojího manželství). František byl c. k. rytmistrem, od r. 1812 ženat s Marii hrab. Berchtoldkou († 1873) a zůstavil syny Ivana * 1819 — † 1866) a Alberta (* 1823). Po obojích je mužské a ženské potomstvo. Sčk. **Stomnits** viz Jistebnice 2).

Sto mohyl (Сто могиль), hradiště v Rusku blíž vesnice Široké v új. i gub. chersonské. Zde hledají archaeologové řeckou osadu

Olbii (v. t.).

Stomoxys, zool., viz Bodalka. Ston: 1) S. Veliki (ital. Stagno, lat. Ad-Bibium), okr. město v dalmatském hejtm. dubrovnickém na poloostrově Pelješci (v.t.), má 503, jako obec polit. 6394 obyv. srbo-chorv. (1900), katol. arcipryštství, opuštěný klášter františ., 2 obec. šk., úřady celní, berní a solnické, poštu, telegraf, výborný přístav, paroplaveb. spojení na linii Gruž-Metković; stát. solivarny, lovení ústřic, sardelí a v okolí daří se dobré víno a obilí. Město částečně ohrazeno hradbami, které jdou strmě do vrchu, kde je vysoko položený hrad Po-zvizd. — 2) S. Mali (ital. Stagno Piccolo), městečko t., 261 obyv. srbochorv. (1900); má dosud opevnění. — Není jisto, byla-li tu za dob římských značnější osada. Jméno místní Stagnum (*močál*) jest arci původu řím-Stagnum (*mocale) jest arci původu fim-ského a tvary Stamnum (řec. Stamnon), Sta-mum zkaženiny původní formy. V VII. stol. celé pomoří osazeno Slovany. S. sám pří-slušel k zemi zv. Chlm (viz Hercegovina, str. 150) a býval střediskem celé této kra-jimy a sídlem katel biskupa. Za czapiojiny a sidlem katol. biskupa. Za organisování říše Srbské v době prvních Nemanjićův založil arcibiskup sv. Sáva, syn Nemanjův, u chrámu Bohorodičky ve S-u nové biskupství pravoslavné (zřícenina »Gospa od Polja« jest asi tento chrám). Na poč. vlády Štěpána Dušana držel celé pomoří Chlmské bán bosenský Štěpán a jen na S-u udrželi se Srbové. R. 1333 král Štěpán postoupil Stonski Rat (Pelješac) Dubrovčanům, kteří ihned celý poloostrov rozdělili na 300 přesně vyměřených podílův a rozdali je mezi šlechtice a občany dubrovnické, při čemž dostali podíly také někteří srbští domácí šlechtici a popové. Správu převzal na místě župana knez (comes) Dubrovčan. Tehdy teprve založeno město S. (srv. Dubrovník, str. 77 a). R. 1335 stavěny r. 1821 stal se spoluvlastníkem časopisu »Com-

Stonského. Zároveň upraveny solnice a zabezpečeny proti útoku nepřátelskému kolovou hradbou. Na mori postaveny lodice a na hradbách stálé stráže. Vývoz soli odtud byl hlavním důchodem republiky až do jejího zaniknutí. R. 1349 usadili se v městě františkáni, čímž pravoslaví počalo mizeti. R. 1541 založeno ve S-u zvláštní biskupství, na něž dosazování šlechticí dubrovničtí. Ve dnech 19.—29. dubna 1850 město utrpělo mnoho zemětřesením. Srv. K. Jireček, S. a Mljet (»Osvěta«, 1891).

Stonařov, pův. Stanimírov (Stannern), městečko na Moravě, v hejtm. a okr. jihlavském, má 232 d., 1409 obyv. větš. něm. (1900), far. kostel sv. Václava (vystav. r. 1598), 4tř. šk., pš., četn. stanici a 4 výroč. trhy. Obyvatelé pletou hrubé vlněné punčochy a ru-kavice. S. založen ve XII. stol. a ve XIV. stol. seděli zde jihlavští Schöszlové a v XV. stol. Lapáčkové ze Rzavého, r. 1531 koupila S. obec jihlavská. Stávala zde tvrz Hirsbügel.

Dne 22. květ. 1808 padaly zde povětroně, z nichž se našlo 11 kusů.

Stonava (pol. Stonawa, něm. Steinau), far. ves ve Slezsku, v hejtm. a okr. fryštátském, má 259 d., 3135 obyv pol. (1900), kostel sv. Maří Magd., 4tř. šk., pš., popl. dvůr.

Stone [stón], angl., »kámen«, slove angl. obchodní váha, osmina váhy hundredweight (v. t.) zvané, obsahující ½ quartes neb 14 pounds avdp (liber zv. avoirdupois) = 6.35 kg, při vlně $\frac{1}{2}$ tod = 2 cloves, při mouce ¹/₄ bushel; pro len mívá s. 32, sýr 16, maso

a ryby 8 pounds, pro sklo ½4 seam = 5 pounds. **Stone** [ston], m. v angl. hrab. stafford-ském, na levém bř. Trentu sz. od Staffordu, má 5680 obyv. (1901), starodávnou gram. školu z r. 1558, zbytky augustiniánského kláštera, 2 nové kláštery, silnou výrobu hlině-

ného zboží, obuvi; pivovary a koželužny. **Stone** [stón]: 1) S. Nicholas, sochař a archiekt angl. (* 1586 — † 1647). Vzdělal se v Londýně u J. Jamesa, v Amsterdamě u arch. Petra v. Keysera, načež pracoval samostatně a dobyl si jména v Londýně různými stavbami paláců, chrámů, zejména však náhrobků. R. 1616 ozdobil král. kapli řezbami, r. 1619 podobnou práci vykonal v Banquetinghousu ve Whitehallu. Jakožto dvorní sochař a král. architekt dohlížel na stavby královské. — Jeho syn Nicholas († 1647) byl dovedný sochař a kralíž. sochař a kreslíř. Bezpochyby příbuzným obou byl Henry S. (* ok. r. 1653 v Londýně), sochař a zejména malíř, proslulý zvlášť dobrými kopiemi podle van Dycka. Napsal: The third part of the art of painting, taken mostly from the ancients.

2) S. William Leete, amer. žurnalista a spis. (* 1792 — † 1844). Jako knihkupecký učedník psal do časopisu vycházejícího v Coo-perstownu, a r. 1813 vydával sám list »Herkimer American«, později časopisy jiné, až nakvap hradby a věže na Pozvizdu a na mercial Advertiser v N. Yorku, jehož byl

and downs in the life of a distressed gentleman (1836), spis satirický, který se setkal se znamenitým úspěchem; pak: Letters on masonry and anti-masonry (1832); Border wars of the and anti-masonry (1852); Border wars by the american revolution (1834, 2 sv.); Mathias and his impostures (1835); Life and times of Red Jacket (1840); The poetry and history of Wyoming (1841) a Uncas and Miantonomoh (1842).

3) S. Edward James, hvězdář angl. (* 1833 — † 1897). Studoval v Cambridgei,

stal se r. 1860 assistentem hvězdárny v Greenwichi, r. 1870 jmenován král. astronomem na mysu Dobré Naděje, r. 1879 ředitelem radcliffovské hvězdárny v Oxfordě. Napsal: Meteorological observations made in 1841-70 (Kapské město, 1871); Astronomical observa-tions 1856-76 (t., 1871-79); Cape Catalogue of 1159 stars (t., 1873); General Cape Catalogue of 12,441 stars (t., 1880); Determination of the constant of nutation (Lond., 1870); Tables for facilitating the computation of starconstants

(vyd. Turner 1897).

4) S. Marcus, maliř angl. (* 1840 v Londýně), učil se u otce, aquarellisty Franka S-a (* 1800 — † 1859), a pobyv v Italii i v Pa-říži osvojil si mnoho z techniky novějších malířů franc. Začal vystavovati r. 1858, ale teprve r. 1863 vzbudil pozornost svým obrazem Od Waterloo do Paříže. Z jeho prací hodnotou nestejných, v nichž zvláště se mu dařily figury ženské, dlužno jmenovati: Paklíč (1866); Starý dopis; Přerušený souboj; Král. Kateřina pozoruje skrytě Jindřicha VIII. dvořícího se Anně Boleynové (1870); V pokoji dětí královských (1871); Eduard II. a Pierre de Gaveston; Bezdetná vdova; Odmítnutý návrh; Sain et sauf (1875); V době růží; Galerie pěvců lásky, plná svěžiho rozmaru; dále maloval způsobem anglickým Wattova zkouška s konví na čaj, Princezna Alžběta Marií Stuartovnou přinucena účastnití se mše sv. V nej-novějším čase vymaloval Návrat vojína, Žena karbaníkova a

Stoneham [stó-n'm], m. v sev.-amer. státě Massachusetts, sev. od Bostonu, s nímž je spojeno drahou a tramwayi; má 6197 obyv. (1900) a rozsáhlé továrny na boty a obuv.

Stonehaven [stonhévn], místně Stane-hive [sténhív], hl. m. skotského hrabství Kincardine, jz. od Aberdeenu při ústí Carronu, jenž je dělí ve Staré a Nové město, má 4577 obyv. (1901). Ačkoliv do přístavu mohou vplouti pouze malé lodi, S. provozuje silný rybolov. U města Dunnottar-Castle (v. t.).

Stonehenge [stonhendž], angl., visící kámen«, předhistorická megalithická stavba u Amesbury, v hrabství Wilts na pláni Salisburské v Anglii, z největších předhistorických staveb vůbec. Ačkoli větší její čásť nyní zrušena, z mohutných rozvalin možno přece posud souditi na bývalou velikost. Skládalať

vychovatelem až do své smrti. Napsal: Ups | jiný, skládající se z ojedinělých, rovněž ve kruhu postavených 1.5—1.8 m vysokých balvanů, menhirů (srv. Evropa, str. 893 a). V kruhu tomto bylo rozestaveno ve vejčité křivce pět trilithů, t. j. pomníků skládajících se ze dvou kamenů, kamennou deskou spojených a přimo stojících, jež obklopovaly menší kruh menhirů, v jejichž středu posléze ležela veliká, široká deska kamenná, snad oltář neb obětní kámen. Čtyřnásobný ten kruh balvanů, jenom hrubě neb vůbec neotesaných, jehož největší průměr činil asi 50 m, byl obklopen hlubokým příkopem vodou naplněným. Ve vzdálenosti asi 30 m ční ještě jeden balvan ojedinělý. Nelze říci s určitosti, zda tato stavba zřízena byla od Keltů či od jejich předchůdců, zdá se však, že náleží do doby ostatních staveb megalithických a dolmenů (v. t.), a byla to bezpochyby nějaká svatyně, obětiště neb něco podobného, obklopená pohřebištěm. Podobná stavba jest Avebury (v. t.). Srv. Flinders Petrie. S., plans, description and theories (1880); Barcklay, S. and its earthworks (1895); Niederle, Lidstvo v době předhistorické (1893 až 1894).

Stonehouse [stonhauz] viz East Stone-

Stonek (osa prýtu, peň, *cauloma*) nazývá se osamostatnělá čásť rostlin vyššich (od parožnatek a mechů počínajíc až k nejvyšším rostlinám jevnosnubným), která nese listy tvárně i anatomicky rozdílné (viz List), neb o níž podle vývoje (postavení) neb též anatomie a srovnání lze dokázati, že kdysi u blízkých předchůdců listy nesla, ale průběhem vývoje fylogenetického jich pozbyla. Od kořene s. liší se tím, že vegetační bod jeho nemá nikdy čepičky a pak že vnitřní úprava anatomická, at je jakkoli rozmanitá, nikdy nesouhlasí s typickou a dosti stejnotvárnou úpravou anatomickou kořene (viz centrální válec kořene v čl. Kořen). S. s listy dohromady skládá prýt. U mechů a parožnatek jsou jen prýty, žádné kořeny a též některým cevnatým rostlinám zakrněním kořeny chybějí. Valná většina však rostlin cevnatých má vedle prýtů pravé kořeny. Ale ostatně i o kořenech možno s velikou pravděpodobností dovoditi, že původně v dávných dobách geologických – již u kapradinovitých rostlin, kdež po prvé vznikly - povstaly kořeny přeměnou listnatých prýtů tím, že tyto prýty listů svých pozbyly, a tím, že vegetační bod jejich s-nku, přizpůsobiv se dokonale funkci přijímati vodu a minerálni látky (soli) z půdy, vytvořil si na vrcholku ochrannou vrstvu pletivnou (čepičku). Všechny rostliny stonkaté shrnují se též někdy do málo přirozené skupiny stonkatých rostlin (Cormophyta), jimž naproti stojí rostliny stélkaté (Thallophyta), u nichž zrůznění ve s. a listy (ani kořen) není, u kterýchž tedy celé se kdysi ze 30 mohutných, asi 5 m vysokých tělo jest dosti stejnotvárné a nazývá se a 1.25—2.5 m širokých pískovcových sloupů, do kruhu seřazených, spojených nahoře bal-vany vodorovnými. Uvnitř kruhu byl kruh jatrovkovité, má pouze stělku. Musily by Stonek. 165

tudíž při onom dělení vřaditi se tyto mechy | nahosemené, dvojděložné) anebo jeví se na mezi Thallophyta a vyšší mechy (listnaté) spojiti s vyššími jatrovkami a vraditi mezi Cormophyta, coż demonstruje nepřirozenost tohoto dělidla. S-nky a listy bezcevných rostlin vůbec mají jinou tvarozpytnou povahu nežli tytéž části u rostlin cevnatých. Tam jsou to části povstalé rozlišením stělky, zde však údy vzniklé rozvětvováním a opakováním tobolky mechové (sporogonu, viz List). Místa s-nku, na nichž sedí listy, které často bývaji trochu ztlustlá, nazývají se uzly (nodi) a čásť s-nku mezi těmito ležící člen (internodium). U rostlin oplétavých, na šla-hounech bývají členy velmi dlouhé. Členy mohou také býti sotva znatelné nebo zcela scházeti, když listy stojí hustě nad sebou, jak to je na př. na s-ncich s přízemními rosettami listovými (u petrklíče neb lomi-kamene) anebo jak to téměř vždy shledáváme v pupenech neboli pucích (puky, gem-my), jimiž prýty začínají svůj vývoj a jimiž trvale neb aspoň dočasně se zakončují. Mladé listy kryjící v pupenu vegetační vrcholek zprvu bez mezer stoji list za listem a teprve později od sebe se oddalují tím, že dolejší čásť jejich zpodiny současně s jistou vedlejší zónou s-nku se prodlužuje, čímž právě vzniká člen a uzel. Ale tvarozpytný význam (mimo geometrický) členy mají zřídka, za to však články prýtové (anaphyty), jejichž v ose ležicí a osu tvořicí čásť nazývá se článkem osním, mimo osu ležící čásť listem (viz List). Články osní na lodyze obyčejně zevně nebývají patrny, někdy však vnější jejich obrysy možno sledovatí podle hran lodyhy nebo podle ryh, které od obou krajů listového zpodu (inserce) táhnou se dolů až k listu nejblíže nižšímu. Zvláště nápadné jsou osní články u jehličnatých, kdež tvoří poněkud vypouklé, ryhami od sebe oddělené polštářky, na nichž hořeji, ale ne zcela na konci, přisedá list. S. (a ovšem také původně kořen) možno podle theorie anaphytosní (viz List) definovati jako souosi čili sounoži (sympodium) dolejších částí článků prýtových, a poněvadž tyto odpovídají tvarozpytně štětům mechové tobolky, též jako sounoží těchto štětů, na němž (u s-nku) listy rovnají se vlastním tobolkám mechovým. Jen u trav, některých okoličnatých a p. rostlin s listy kolkol objímavými celý člen (internodium) se svým uzlem nad ním stojícím rovná se v jedné řadě nad sebou, nýbrž též vedle sebe, a jsou pak podle postavení listů pře-

průřezech přičných bez pořádku rozestavené (uspořádání rozptýlené, jako u jednodělož-ných). U kapradinovitých (vyjma přesličky) jest buď jeden koncentrický svazek centrální anebo vice jich v kruhu neb nepravidelně rozestavených. V kořenech naproti tomu jest t. zv. centrální válec (těleso svazkové), v němž uvnitř pochvy společné leží vedle sebe (od-děleně) partie lýkové a dřevní, při čemž buď uprostřed válce jest vyvinuta dřeň anebo místo ní tam dřevní části v jednu massu

S. roste na svém konci a tamtéž vznikají z něho také listy. Prořízne-li se s. po délce tak, aby protčen byl též jeho vrcholek, shledá se uprostřed hustě shloučených listů konečného pupenu malá polokulovitá neb kuželovitá kupa, povrchu úplně hladkého. To jest vegetační vrcholek (punctum vegetationis), v němž děje se čilé dělení buněk, působicí, že s. se prodlužuje. Pomnožování to vy-chází buď z jediného ohniska na samém temeni uprostřed ležícího, z jediné buňky, zvané vrcholkové (u většiny rostlin kapradinovitých, u mechů a parožnatek), anebo vychází od celé skupiny buněk na vrcholku, pak mluvime jen o terminálním bodu (jevnosnubné). Pod vegetačním vrcholkem po straně ve větší anebo menší vzdálenosti od samého temene jeho vznikají malé hrboulky, první začátky listův. V paždí čili úžlabí pak starších hrboulků listových vznikají hrboulky jiné, z nichž vyvíjejí se nové prýty, t. j. větve s-nku. Zakládají se tudíž větve s-nku velmi záhy pod vegetačním vrcholkem. To jest normální vznik větví a pupenů vůbec. Zhusta ovšem nevznikají větve za každým listem, leč jen za některými (na př. u borovice). Ve květenstvích často vyvinují se větve urychleně, t. j. buď již za nejmladšími listy anebo dříve než tyto, tak že listy, nezůstanou-li vůbec potlačeny (v úborech Composit začasté), vyvíjejí se za hrboulky přištích květů opozděně. V těchto případech větve dostávají se pravidlem do polohy postranní, mo-hou však průběhem vývoje zesiliti tak, že zatlačí původní vrcholek jakožto slabší na stranu a samy se postaví do jeho směru (v květenství některých brutnákovitých a j.) Tím způsobem povstává shluk neb řetěž prýtů nad sebou stojících, sou noží os (sym-podium), v němž mateřská osa zaujme počlánku osnímu. Jindy články nestojí jen stavení postranní, stojíc na opačné stráně nežli list (proti listu). Urychleným způsobem však děje se to (i u brutnákovitých v kvěslenitého po dvou až vice ve stejné výši tenství zhusta) tak, že hned od počátku anebo podle postavení listů spirálního ve užlabní pupen vyvine se na útraty největší výších nestejných spolu srostlé. Dlužno si části vegetačního vrcholku samotného movysich nestejných spolu srostie. Dlužno si casti vegetacniho vrcholku samotneho motu představiti každý článek osní jako klín hutně, tak že zbytek vrcholku od počátku
do prostřed osy hranou zasahující. Svazek slabší vyvíjí se ve směru od původního odcevní z listu do s-nku vstupující nazývá se kloněném. Tak se chovají na př. úponky
stopou listovou a jest někdy zvláště révy a loubince, jež skutečně (podle morfou rostlin dřevnatých patrný jako tečkovitá souosí konečné, ačkoli v pokračování jich stojí listu. Ve s-nku bývají svazky cevní postanejbližší větev postranní, jejiž hořejší čásť veny nejčastěji v jednom kruhu (přesličky (uponka) opět stojí po straně, atd. Původní

monopodiální rozvětvování os (monopodium) ostřené. U mnohých rostlin s-nek může přešlo tu do větvení sympodiálního (sympodium). Může se též státi, že vegetační vrcholek z polovice spotřebuje se k vytvoření úžlabního pupenu, z polovice zůstane nespotřebován. Tak vznikne rozvětvení os vidličnaté (dichotomické, dichotomie os), jaké se vyskytuje u révy: Vitis vulpina. Užlabní pupeny průběhem vývoje svého mohou se posunouti buď nad list na lodyhu (trojdilné trny u Gleditschie) nebo na list samotný (Helwingia).

Kdežto u jevnosnubných rostlin vznik nových větví jest úžlabní, u tajnosnubných cevnatých rozvětvení os zhusta děje se bez ohledu a vztahu na listy, při čemž dichotomie převládá (na př. u plavuní, vranečkovitých). V paždí listů jevnosnubných může se tvořiti pupen buď jeden anebo řidčeji několik (viz

Pupen, str. 997 b sl.).

S-nky dělíme na nadzemní a podzemní, pravé to oddenky (rhizoma), jež namnoze horizontálně v zemi se plazi, méně často šikmo neb i kolmo se staví (přesličky). Oddenky na rozdíl od kořenů mají šupinkovité listy na svém povrchu buď spirálně postavené anebo ve dvou řadách střídavě roze-stavené, někdy blíž k hořejší straně posu-nuté (dorsiventrální odd. osladiče). Čepička jim na konci chybí, místo ní mají pupen ze šupin. U sasanek a kokoříka každým rokem konec oddenku ohýbá se vzhůru, vyrůstaje v kvetoucí s., v paždí však šupiny jedné stojící v prodloužení staré části oddenku vznikne nahrazovací pupen, jenž vyvine opět další článek oddenku, což opakuje se co rok. Oddenek tu opět představuje sounoží č. sympodium. Oddenky namnoze bývají oblé, jen stopami a jizvami po listech a lodyhách zbrázděné; z povrchu jejich vyrůstají kořeny, někdy převládně ze strany zpodní. Pomocí oddenků mohou příslušné rostliny přezimovati (mnohé rostl. viceleté, perennující mají oddenky). Nadzemní s-nky a jejich větve bývají oblé neb hranaté, při tom střední nerv listu nebo jeho okraje tvořívají hrany, resp. od krajů listu táhnou se dolů křídla sub-stance listové. S-nky nadzemní buď pomíjejí rokem jedním a pak, jsou-li listnaté, nazývají se lodyhy (caulis), resp. u trav, kdež jsou články jejich duté a kolénky (uzly, nodi) oddělované, stébla (culmus), jsou-lit. zv: bez-listé (herba acaulis), t. j. nesou-li toliko listy přízemní a nahoře květy, nazývají se stvoly (stvoly květní). Rostliny s pomíjivým s-nkem nazývají se byliny (herbae). S-nky dřevnatějící jsou vytrvalé a v značnějším vyvinuti nazývají se kmeny nebo pně (truncus). U některých rostlin jisté větve s-nku přeměněny bývají v úponky (stonkové úponky révy a loubince, lišiti od úponek listových), jindy s-nky nejsou s to, aby samo-

ztloustnouti dole, aniž pozbude šťavnatosti (brukev), nebo v celé délce do koule se roz-vinouti (Melocactus). U Ruscus a jiných chřestovitých, dále u *Phylanthus* jisté větve proměňují se v ploché útvary listům nervaturou i jinak podobné a jejich funkce přejímající, t. zv. kladodie čili phyllokladie. Za to listy u těchto rostlin vyvíjejí se šupinkovitě a stojí často na ploše neb na kraji kladodií, na důkaz, že kladodie jsou skutečné osy a ne listy. Zvláštní případ s-nku resp. oddenku jsou t. zv. výběžky (stolones), obloukovité aneb po zemi se plazicí listnaté neb šupinaté prýty, které kořenují a na svém konci z pu-penů tamních novou rostlinu zakládají (jestřábník, Hieracium a j.), dále cibule a

některé hlízy (v. t.). lč.

Stonewali-Jackson [stónúol džeks'n]

viz Jackson 5).

Stonington [stoningt'n], m. a přístav v sev.-amer. státě Connecticutu, při Long Island-Soundu, v. od N. Londýna, má spojení drahou i parolodí s N. Yorkem a Bostonem a 8540 obyv. (1900); mořské lázně, čilé rejdařství.

Stonit, třaskavina, skládající se z 68% nitroglycerinu, 20% křemenky, 4% červoto-

činy a 8% dusičnanu draselnatého.

Stonožky (Myriopoda), třída členovců. Členovci dýchající vzdušnicemi, tvaru více méně červovitého se zřetelně oddělenou hlavou a četnými, téměř rovnocennými a dokonale oddělenými články tělními, s párem tykadel, dvěmá nebo třemi páry kusadel a velmi četnými nohami. Rovnoměrnou segmentací těla přimykají se k onychophorům a červům kroužkovitým, jest však velmi pravděpodobno, že veliký počet segmentů u některých forem jest zjevem druhotným. Tykadla sedí na čele a jsou více méně bičíkovitá. Kusadla páru I. ozubena a bez okon-činy. Kusadla II. páru tvoří u mnohonožek (Chilognathů) zvláštní útvar přílbicovitý a komplikovaný, t. zv. gnathochilarium. U Chilo-podů přední maxilla skládá se ze základní desky žvýkací, na níž nasedá krátké, rudimentované makadlo, maxilly druhého páru tvoří jakýsi zpodní pysk makadlem opatřený. V řídkých případech změněny jsou ústní ústroje v apparát ssaci (Polyzonium). Na hlavě jsou oči různého počtu přitomny, oby-čejně jednoduchá a oddělená očka (ocelly), zřídka jsou nahloučeny v oko zdánlivě facettované (Scutigera). Trup skládá se podle rodů z počtu velmi různého článků většinou rovnocenných, tak že většinou nelze trupu rozlišiti od hrudi. U Chilognathů však prvé tři segmenty mívají jen po jednom páru noh a ganglia jejich jsou splynulá, tak že možno tu mluviti o hrudi. U Chilopodů každý segment tělní nese jen jeden pár noh, nohy přikládají se se strany, u Chilognathů dva páry, jež jsou posunuty blíže k medianě na statně vzhůru k světlu se pozvedaly i ovíjejí přikládají se se strany, u Chilognathů dva se čili oplétají kolem svíslé nějaké podložky páry, jež jsou posunuty blíže k medianě na (svlačec, chmel). Rovněž mohou někdy jisté stranu ventrální, tak že segmenty Chilognathů větve s-nku přeměniti se v trny (Gleditschia, pokládáme za dvojnásobné a z původních trnka), bývají pak bezlisté a hrotem při- dvou segmentů splynulé. Poslední segment

řitní (anální) nemá okončin vůbec, u Chilo- hlavně t. zv. stadia adolescenční (R. Heypodů předposlední t. zv. genitální má okončiny zakrnělé. Nervstvo má zachovalá a oddělená ganglia a táhne se celým tělem. Před gangliem podjícnovým zvláštní přičná kom-missura (spojka) podobná, jako u některých hmyzů. Podélné spojky zřetelně odděleny, pouze u Pauropodů a Symphyl jest nervstvo jednotným provazcem, kde ganglia figurují jako naduřeniny. Anální segment nemá gan-glií, ganglia 2—3 předposledních segmentů splývají. Dvojité segmenty Diplopodů mají dvě ganglia. Soustava sympathická vyvinuta. Komplikovanou embryologii mozku u Scolopendry vylíčil R. Heymons (1901). Zažívací roura probíhá rovně celým tělem, pouze u Glomeridů jest v zadní partii vinuta. Střední čásť opatřena četnými, krátkými výchlipkami, na začátku konečníku ústí jeden neb dva páry dlouhých rourek malpighických. Srdce táhne se celým tělem. V každém segmentě jest pár ostií a křídlovitých svalů. Krev rozvádí se jednak postranními arteriemi, částečně přední aortou, jež se dělí ve 3 větve. Arterie postranní spojují se na ventrální straně v longitudinální cevu subneurální. Systém vzdušnic (tracheální) ústí na venek otvory (stigmaty), jež leží buď pod basálními články noh, nebo na deskách pleurálních. U Diplopodů každý segment tělní má 2 páry stigmat a 2 páry oddělených chvostů tracheálních. Chvosty jsou úplně odděleny a trachey spolu nespojeny. U Chilopodů leží po jednom páru stigmat buď na všech segmentech mimo prvý a poslední (Geophilidi, Plutonium), nebo ob jeden segment, od třetiho segmentu tělního počínaje (*Lithobiidi*, Scolopendridae). Trachey mají anastomosy příčné, chvosty jejich kommunikují i anastomosami podélnými, tak že povstávají podélné kmeny. U Scutigery dýchací ústroje odchylné (viz str. 1684). Dýchací ústroj Sym phyl redukován pouze na 2 stigmata na zpodní části hlavy pod tykadly, u Pauro-podů systém tracheální schází. Žlázy příústní a kožní vyvinuty hojnou měrou. U Chilognathů (Lysiopetalum) vychlipitelné váčky na coxách velikého počtu noh, podobně u Symphyl. Zde ještě na posledním segmentě vyúsťují žlázy předavé, opatřené přívěskem po-vahy segmentální. Pohlaví oddělené. Vaječ-níky i varlata většinou dlouhé roury nepárové, vyúsťující párovitě nebo nepárovitě, vždy opatřené orgány akcessorními, u samic mnohdy dvojnásobnými chámojemy (recepta-cula seminis). Otvory pohlavní buď párovité na druhém segmentě tělním na coxách noh, nebo za těmito (Chilognatha), nebo na předposledním segmentě tělním, t. zv. genitálním, nepárový otvor (*Chilopoda*). U Chilognathů často zvláštní orgány kopulační u samců na sedmém segmentě. Vajíčka kladena jsou do země. Ryhování pokládá se za totální, ale rozpad v pyramidy žloutkové dostavuje se ných. Scolopendry mají obyčejně po každé teprve sekundárně, když dělení jader v centru straně 4 očka, Lithobiidi jedno až 40. U Scutivajíčka značně bylo pokročilo. Vývoj je gerid jsou oči pseudofacettované, skládajíce metamorfosa různého stupně, kde vystupují se asi ze 200 šestibokými čočkami opatře-

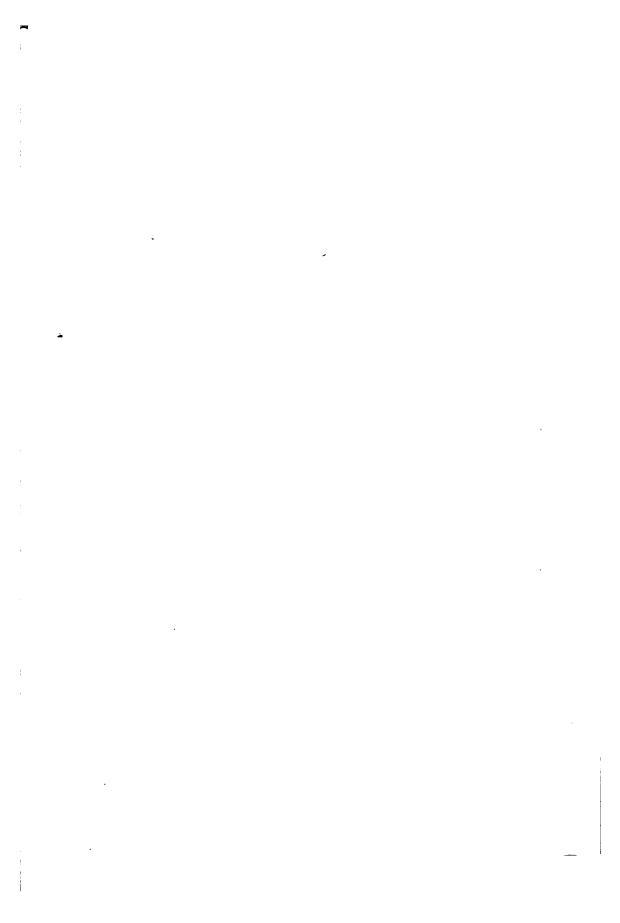
mons). U Diplopodů lihne se larva, jež mimo tykadla má pouze 3 páry okončin a za nimi několik segmentů bez okončin. U Chilopodů mládě má hned definitivní počet noh (Šcolo-pendridae, Geophilidae), nebo pouze 7 párů (Scutigeridae a Lithobiidae). Při svlékání doplňují se segmenty, obyčejně skokem, tak u Polydesmidů jsou stadia 7, 9, 12, 15, 17, 18, 19 a konečně 20člená. Fossilních máme celou řadu, mnohdy forem velmi velikých, z různých útvarův. U nás hlavně v útvaru permském (A. Frič). Dělíme je na řády: I. Pauropoda, II. Symphyla, III. Chilognatha (Diplopoda) — tyto tři spojuje R. J. Pocock ve skupinu Progoneata, IV. Chilopoda.

Thon.

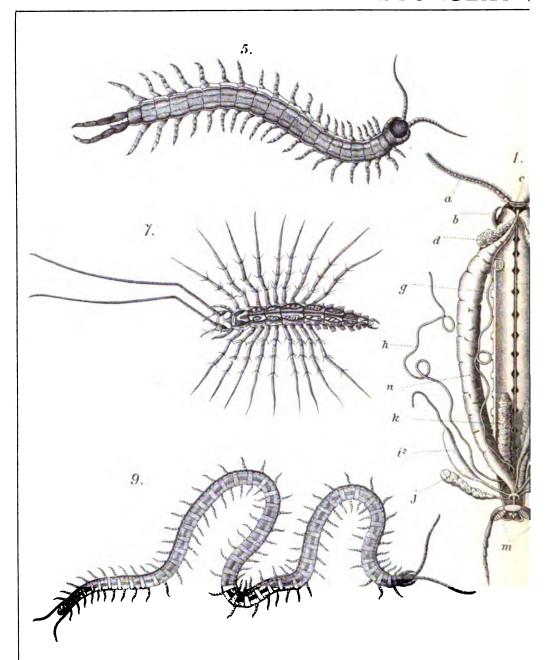
S. vlastní (*Chilopoda*, viz tab.), řád, resp. podtřída s-žek. Mají tělo ploché, dlouhá tykadla mnohočlená, ústní okončiny zařízeny k lupu, na každém článku tělním pouze jeden par noh. Mladata vylihla maji 7 (Lithobius, Scutigera) nebo všechny páry okončin (Scolopendra). Hlava jest plochá, na hřbetní straně kryta hlavovým štítem, skládajícími se původně ze 4 segmentů, kde zřetelně vystupuje hlavně segment tykadel, t. zv. lamina frontalis. Horní pysk úplně posunut na stranu ventrální a představuje ven-trální desku segmentu tykadlového. Ty-kadla jsou bičíkovitá, buď sblížena (Geophilidi), nebo oddálena (Lithobiidae, Scolopendridae), nejdále je u Scutigerid. Počet jejich článků různý: 14 u Geophilid, 13-33 u Scolopendrid, 18—100 u Lithobiid, daleko přes 100 u Scutigerid. K hlavě pak náležejí: 1. Horní kusadla (mandibule). Na nich rozeznáváme tělo, jež má tvar více méně klínovitý a vybíhá směrem k periferii těla v hůl-kovitý výběžek sloužící k upevnění svalů, Na vnitřní straně tělo nese lamelly, jejichž počet může býti různý (1 u Geophilus) a jež mohou vyvinuty býti různým způsobem. 2. Prvý pár maxill (přední nožky ústní) jest vyvinut nepatrně; skládá se ze základní lamelly, k níž na zevní straně přikládá se přívěsek jednočlený až tříčlený. 3. Silně jsou vyvinuty maxilly druhé (zadní nožky ústní) a zachovaly svou povahu okončinovou. Spočívají na silné desce základní a jsou oby-čejně tříčlené, u Scutigery čtyřčlené, vždy opatřeny konečným drápem. 4. Nožky kusadlové. Segment jejich leží na rozhrani mezi hlavou a trupem, lépe jest však počítati jej k hlavě, poněvadž nožky kusadlové účastní se činně při přijímání potravy. Nožka sama jest čtyřčlepá. Poslední článek obsahuje žlázu jedovou. Ústní otvor na zpodu ohraničen jestě hypopharyngem. Na hlavě sedí jednoduché oči. Všichni Geophilidi, mnohé Scolopendry a Lithobiidi jsou slepi. U ostatních Scolopendrid a Lithobiidů oči leží volně na kůži za tykadly, často v řadách nepravidel-

různý: nejméně 15, obyčejně 21 nebo 23, u Geophilidů 31—173. Za segmenty nohy nesoucími jsou ještě dva bez okončin, segment genitální a segment anální. Každý segment nese troje silné desky chitinové: desky dorsální, z nichž u Scutigery 7 nese na zadním konci podlouhlé, medianní stigma dýchací, pak desky postranní či pleurální, jež rozpadnouti se mohou v několik štítků, podle různých autorů různá jména nesoucích, na nich pak leží stigmata dýchací; konečně desky ventrální, jež nesou štíty kyčelní, na něž se stran přikládají se nohy. Mezi těmito deskami segmentálními jsou zhusta (zvláště) u Geophilidů) mezištity, pouhé to ztluštěniny měkké membrany intersegmentální, nijak zbytky segmentů původních. Na každém segmentè pouze jeden par sedmičlených noh různé délky (velmi dlouhé a tenké u Scutigery). Podle Verhoeffa byly nohy původně šestičlené, sedmičlenost vznikla sekundárním rozdělením druhého článku chodidlového (tarsale). Články jsou si velmi podobny, poslední ukončen jednoduchým drápem. Dva držení potravy nebo k obraně (Cupipes, Opis-K těmto náležejí žlázy desek ventrálních, hlavně u Geophilidů vyvinuté, jež u někte-

ných očiček, jež spolu těsně se dotýkají. z nich nabývají značného rozsahu, mají dlouhé Počet článků trupu, jež nesou nohy, jest vývody a jsou hroznovité. U některých rodů (Bothriogaster a Stigmatogaster) nalézáme na břišních deskách v přední polovici těla zvláštní důlky, jež slouží patrně ke shromáždění se-kretu k omámení kořisti potřebného. Smyslovými orgány hmatacimi, event. chutnacími jsou různé štětiny a trny. Za orgán sluchový pokládán t. zv. maxillární orgán Šcutigery, le-žící ve středu předních maxill a t. zv. spánkové či Tömôsvaryho orgány, jež scházejí Geophilidům, vyvinuty jsou však u Scolo-pendry (Heymons), Lithobiidů, hlavně slepých. Soustava zažívací jest rovná a bez zvláštnosti. Podobně centrální nervstvo. V každém segmentě jest jedno ganglion, mohutné podlouhlé spojky obyčejně odděleny. Análnímu segmentu schází ganglion, ganglia předchozích segmentů splývají. Také hlavová ganglia jsou splynulá, ale hranice jejich dobře lze stanoviti. Vzdušnice (trachey) silně se rozvětvují a spolu anastomosují. Pouze u Geophilidův a Plutonia každý nohami opatřený segment, mimo prvý a poslední, má po páru stigmat. U Lithobiidův a Scolopendrid, pravidelně od třetího segmentu tělního počíposlední z článků nohy nesoucích mají okon-činy delší, zvlášť poslední a ten zoveme prae-slední segment nohy nesouci jest bez stig-control okon-slední segment nohy nesouci jest bez stig-slední segment nohy nesouci jest bez stiggenitálním. Jeho okončiny nabývají délky matu. U r. Scutigera a Henicops stigmata velmi značné a sekundárně různého tvaru. jsou na segmentech 1., 3., 5., 8., 10., 12., 14. U Geophilidů jsou nohami vláčivými, jinde Zvláštní jest tracheální systém Scutigery. Přetvořeny v mohutné kleště sloužící k za-Stigmata jsou zde nepárová a leží jako podlouhlá, medianní skulina na hřbetě. Za kažthomega, Plutonium), nebo jsou listovitě roz-šířeny (Eucorybus). Vykazují různosti u obou radiárně na obě strany rozbíhá se asi 300 pohlaví, zvláště u Geophilidů. Segment geni-nerozvětvených tracheí. Pohlavní orgány ústí věsků genitálních obyčejně 3člených, jež jsou vedmi na predposledním segmentě jednoduchým otvorem a opatřeny orgány akcessorními. Vývěsků genitálních obyčejně 3člených, jež jsou voj v nejnovější době důkladně probadán k sobě obráceny klešťovitě. Poslední anální u Scolopendry Heymonsem. Vajička jsou segment obsahuje konečník s řití a nemá spojena sekretem přidatných žlaz a samice nikdy přívěsků. Žlázy vyvinuty jsou velmi položí je 3 – 8 cm pod povrchem země, stočí hojně a rozeznáváme jednoduché a složené. Se spirálovitě kolem nich a chrání je před se svlékají, staženou pokožku sežerou. Porých forem (Scolioplanes crassipes) způsobují hlavní dospělosti nabývají dříve, než dosáhly fosforescenci. Sekret žlaz těch mívá různé maximální velikosti. Ryhování intravitellní. barvy (u Himantaria je růžový). Dále žlázy Tvoří se pyramidy žloutkové, jádra zprvu coxální a anální. Žlaz análních pouze u Geophilidů jeden pár. Žlázy coxální vyvinuty podle skupin a rodů počtem velní různým. a utvoří blastoderm. Na jednom místě vznikne Sem náleží i Herbstů v coxální orgán Scuti- terček ostře ohraničený, několikavrstevný. sem naleží i Herostuv cozánní organ Scutijery, ležící v deskách kyčelních a způsobujicí snadné odpadnutí noh. Silně jsou vyvijicí snadné odpadnutí noh. Silně jsou vyvižlázy jedové, náležející segmentu kusadlové nožky a ústící na venek poblíž hrotu
konečného drápu. Pouze u rodu Chaetechekonečného drápu. Pouze u rodu Chaetechejyne opustily tento segment a jsou v segmenté 12.—18. (Duboscq). Sekret žlaz těch
někdy, hlavně u velikých druhů, jest velmi
vpřed. Při vývoji těla zakládá se segmente
někdy, hlavně u velikých druhů, jest velmi
vpřed. Při vývoji těla zakládá se segmente
někdy povaněného místa předyvatý způsobuje otoky povaněného místa předyvatí způsobuje otoky povaněného místa povaněného místa předyvatí způsobuje otoky povaněného místa povaněného povaněného místa povaněn jedovatý, způsobuje otoky poraněného místa předtykadlový (praeantenální) s přívěsky, i celé okončiny, zda je však smrtonosný, jest který však později mizí. Za tykadly objevuje pochybno. Zvláště vývinuty jsou žlázy slinné, se embryonální segment interkalární, obsajež zachovávají úpravu segmentální a jsou hující dutiny coelomové, nikdy však okonpůvodu ektodermálného (R. Heymons). činy. Po tykadlech nejprve se objevují ku-U Scutigery a Scolopendry jest jich pět sadlové nožky, pak druhé maxilly a přední párů, u Lithobiidů dva až 3 páry. Některé nohy trupu, konečně prvé maxilly, mandi-

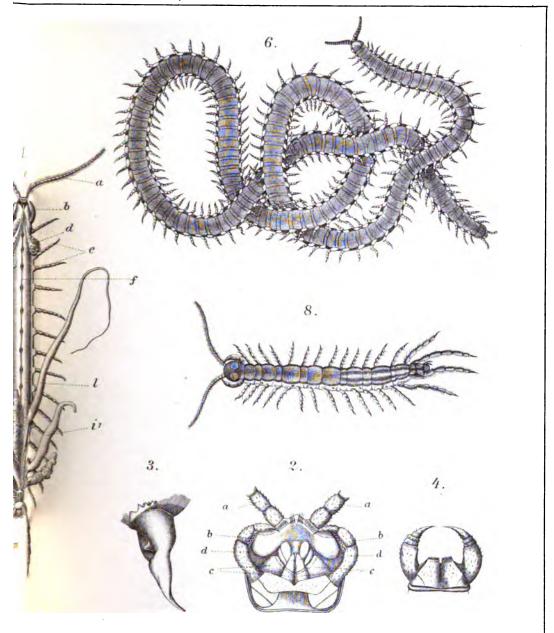

STONOŽKY (

Lithobius, rozbor ustrojnosti: e tykadla, b kusadlové notky (chapadla) se žlázou jedovou, c uslina mozková, d (vesícula seminalis), j a k žlázy přídatné ústrojí pohlavního, l pohlavní žláza samčí, se poslední pár noh, se roura si 3. Luhobius, jedno z kusadel páru prvního. — 4. Lithobius, kusadlové notky (chapadla) se žlázou jedovou. — 5
 Geophilus lom

Y (CHILOPODA).

jesy silamė, e noby, f břišní pásmo nervové, g a k šlázy vyměšovací (Malpighiovy rourky), s, a s₂ váček chámový spaci.— 2. Lethobius, hlava ze spodu: a tykadla, b oči, e kusadla páru druhého, d makadla třetiho páru kusadel.—

jestospendra obscura.— 8. Notophilus taeniatus.— 7. Scutigera variegata.— 8. Lithobius erythrocephalus.—

jestospendra obscura.

vývoje dalšího až k definitivnímu tvaru těla. pruská (= 0.314 m) a j. S-py čtverečné Chilopoda živí se výlučně jinými zvířaty a užíváno pak jako míry plošné, s-py krych-kusadlové nožky konají tu hlavní službu. lové k měření obsahů tělesných. Systém: Čeledi: 1. Scolopendridae, rod Stopendreg (S. signates I. no Vách I. die bodie kuthujíka zastavali. Scolopendra (S. gigantea L. ve Vých. Indii, S. morsitans, cingulata, dalmatica v jižni lek rhythmický, skládající se z jedné nebo Evropě). 2. Geophilidae, rod Geophilus z více slabik obsahujících nejméně tři, nejvíce (G. electricus, subterraneus). 3. Lithobiidae šest dob základních (χρόνος πρότος, lat. s rody Lithobius (L. forficatus), Hennicops). v jižním Německu a jižní Evropě, jiné druhy slove dvih (arsis). Podle poměru these k arsi v době poslední známy z Afriky). — Literatura: R. Latzel, Die Myriopoden der Besan reichisch ungar. Monarchie. Chilopoden. (Videň); Rosický, S. české (Archiv pro výzkum Čech, III., 1876); několik prací Zograffových, Haaseho; Herbst, Beiträge zur Kenntniss der Chilopoden (Zoologica H. 9.); fada praci od Pococka, Duboscqua, veliká řada systematických a morfologických prací Attemsových a Verhoeffových; pak R. Heymons, Ent-wickelungsgeschichte der Scolopender (Zoologica, 1901) a Verhoeffovo zpracování myriopodů v Bronn's Klassen und Ordnungen i bacchius ~--. Zvláštní s. jest osmidobý, des Thier-Reichs (1902).

Stonski Rat, poloostr. dalm., viz Pelje-

šac a Ston.

Stonyhurst (stónihörst), veliká kollej jesuitská s knihovnou a hvězdárnou v Lancashiru v Anglii, v pobočném údolí řeky Ribble, 10 km sev. od Blackburnu, zal. r. 1794. Srv. jubilejni spisy: Shawcross, S. (1894); P. Gerard, S. College (1894), P. Fitzgerald, **S.** Memories (1895)

Stoop [stop] Dirk, holl. malíř a ryjec (* 1610 v Dortrechtě — † 1686 t.). Maloval výjevy vojenské i genry, vedle toho však také obrazy oltářní. Zdržoval se také v Portugalsku a r. 1662 doprovázel jakožto dvorní malíř portugalskou infantku do Londýna. Cestu tuto illustroval sedmi rytinami. Olejomalby S-ovy jsou zejména v Kodani, v Berlíně, Drážďanech, Mnichově a v kathedrále halberstadské. Ryl 24 listů k bajkám aisópským, 8 pohledů na Lisabon a 12 listů s koňmi.

Stoos, Stoss (Stosz), láz. místo (1290 m n. m.) ve švýc. kantonu schwyzském, jv. od Brunnen nad jez. Čtyřkantonským, je pro svou příjemnou polohu hojně navštěvováno.

Stoos (u jeho básní bývá někdy tištěno též Stoos, Stoosz) Pavao viz Jihoslované, str. 473 a.

Stop!, angl., stůj! zastavte!

Stopa čili střevic (fr. pied, špaň. pié, it. piede, nem. Fuss, angl. foot, rus. fut atd.), starší míra délková nazvaná podle lidského chodidla, byla známa již ve starověku (řec. πούς, lat. pes; o římských s-pách, pedes, viz Pes, str. 584b). V Rakousku byla platna až do zavedení měr metrických r. 1871 (vše- 75 km dlouhém do Labe pod Glückstadtem. obecně r. 1876) a dělila se na 12 palců. Byla storace [storače, po angl. stòres] Sterozdílná podle různých zemí i mist, jako s. fano, hudebník angl. italského původu

bule a zadní nohy tělní. Hey mons rozeznává | víde ňská (= 0.316 m), pařížská (pied de po založení prvolupenů zárodečných 4 stadia roi = 0.3248 m), a n glická (= 0.3047 m),

theorie rhythmiků starořeckých nejmenší cemora), které mají jeden společný důraz duplum), jenž má poměr 2:1; sem náleží tro chej '-, i amb -1, i ó niku s '---, choriamb '--- i molossus '--; b) druh stop rovných (yévos icov, genus aequale), jenž má poměr 2:2; sem náleží daktyl - , anapaest - , spondeus - i prokeleusmatikus - nebo - , c) druh stop půldruhočástných (γένος ήμιόλιον, genus sescuplum), k němuž náležejí paióny (paion I. + - - a IV. - -), krétikus - různotvárný doch mius (v. t.). S-mi slože-nými nazývají se u rhythmiků řady ze stop jednoduchých (viz Rhythmika). – V moderní poesii na základě prosodie přízvučné tvoří se s-py seskupením dvou nebo tří slabik přízvučných a nepřízvučných důrazem stopovým na slabice přízvučné spočívajícím; zde rozeznáváme obyčejně jen přízvučný tro-chej –, iamb –, daktyl – a ana-paest – , jenž často nahrazen bývá jam-

Stopkovýtrusné houby, bot., viz Basi-

diomycety

Stopnica (též Stobnica), ruské új. město v král. Polském v gub. kielecké; stará osada polská Kazimírem Velikým r. 1360 městským právem nadaná. Má pěkný got, kostel a starý zámek, 7045 obyv., mezi nimi mnoho židů; rodiště Jana ze Stobnice (v. t., str. 139 a). okoli láme se hrubozrný vápenec. Újezd stopnický má na 1597 km² 131.021

Stoppenberg, obec v okrese essenském prus. vlád. obvodu düsseldorfského na trati Essen-Winterswijk a Essen-Altenessen, má 7919 obyv. (1900), z poloviny evangel., chrám zbudovaný r. 1073 na místě pohan. obětiště a rozsáhle doly na kamenné uhlí.

Stor, švéd., veliký, vyskytuje se často ve složeninách zeměpisných jmen.

Stör: 1) S., již. výtok Zvěřínského jezera v Meklenbursko-Zvěřínsku, vlévá se s prava

2) S., pravý přítok labský v Holštýnu pramenici se jv. od Neumünsteru, je splavný od Itzchoe pro malé lodi a vlévá se po toku

v hudbě nejprve u svého otce, učitele hudby v Londýně, a již r. 1774 vystupoval s úspěchem jako houslista. Později byl poslán do Italie a studoval na konservatoři San Onofrio v Neapoli. Se svou sestrou Annou Célin ou (* 1761 — † 1814), výtečnou zpěvačkou, konal velmi úspěšné umělecké cesty po Evropě, načež r. 1787 vrátil se do Anglie. Tam nedařilo se mu valně, tak že byl nucen živiti se malbou podobizen, až konečně stal se skladatelem divadla Drury Lane v Londýně. Tam provedeny byly jeho opery: Haunted tower (1789); No song, no supper (1790); The siege of Belgrade (1791); Didon (1792); The prize (1793); Cherokee (1794); Lodoiska (1794); Mr grand-mother (1795) a j., celkem asi 14. Opera Gli sposi malcontenti byla provozována i v Drážďanech.

Stor-Afvan, jezero švédské, viz Horn-

Afvan.

Stora-Luleå n. S.-L.-elf, řeka švédská,

viz Luleå 1).

Storax, voňavka dobývaná z kůry ambroně východní a indické, viz Liquidambar. **Storek: 1)** von S. Johann, hrabě, ge-

nerál rak. (* 1595 - † 1679 v Heřm. Městči), s počátku vstoupil do voj. služeb bavorských, kde r. 1645 stal se gen.-majorem, pak r. 1647 jako gen.-lieutenant do služeb rak. pod Montecuccolim. Vyznamenal se v bitvě u sv. Gottharda (1. srp. 1664) a stal se hrabětem, načež r. 1674—75 bojoval proti Francouzům v Nizozemí a na Rýně. Fr. Löher opěvoval jej v eposu (Got., 1854). Životopis od Rosenkranze: Joh. Graf. v. S. (1865).

2) S. Wilhelm, romanista něm. (* 5. čce

1829 v Letmathe ve Vestfálsku). Studoval v Mnichově, Münsteru, Bonnu a Berlině filologii a stal se r. 1859 mimoř., r. 1868 řádným prof. něm. řeči a literatury na akademii v Münsteru, kde působí podnes, přednášeje také o sanskrtu, provencalštině, vlaštině, španělštině a portugalštině. Literárně vynikl zvláště jako překladatel a vydal zejména: Luis de Camões' sämtliche Gedichte (1880-85, 6 sv.) s kritickou biografii Luis de Camões' Catullovy, 1867); Buch der Lieder aus der Minnezeit (1872); Hundert altportugiesische Lieder (1885); Ausgewählte Sonette von Anthero de Quental (1887) a anthologii Aus Portugal vydání básní Luisa Ponce de Leon (1853), Juana de la Cruz, Terezy de Jesus (1854) a r. 1868 písně minnesingra zvaného Der von Sahsendort.

Store: 1) S. [stór], angl., zásoba, krám

kupecký, sklad.

a průhledných.

(* 1763 v Londýně — † 1796 t.). Vzdělal se∣učil se v Louvru pařížském pod Dulongem, pak zase v Londýně od svého přítele Leslieho. S počátku maloval nejvíce podobizny dětské, výborně zdařilé. Vzbudil pak r. 1864 pozornost obrazem Setkání Williama Seymoura s Annou Stuartovnou u dvora Jakuba I, Dále zasluhují zmínky: Ostýchavá dívka, Taneční hodina, Práce Danaidek, Poslední dílo Danaidek, Ve večerním chládku (koupající se ženy), kdež skvěle přivedl k plné platnosti vnady obnaženého ženského těla a j. Vůbec vynikají jeho obrazy skvělým osvětlením a znamenitou plastičnosti.

Storch: 1) S. Heinrich (rusky Andrej Karlovič Štorch), politický oekonom něm. působivší v Rusku (* 1776 v Rize — † 1835). Po universitních studiích v Jeně a Heidelberce vstoupil r. 1789 do služby ruské jako učitel literatury a dějin v kadetském sboru v Petrohradě. R. 1796 zvolen za člena Ruské akademie, jejímž byl později vice-praesidentem. R. 1799 byl jmenován učitelem vel. kněžen a pak mu uloženo vykládati politickou oekonomii vel. knižatům Nikolaji Pavloviči a Michajlu Pavloviči. Přednášky jeho vel. knížatům byly základem hlavního dila S-ova Cours d'économie politique ou exposition des principes qui déterminent la prospérité des nations (Berl. a Halle, 1815, 6 sv.; Rau vydal r. 1819 dílo S-ovo se svými po-známkami něm.; také Say otiskl r. 1823 »Kurs« S-ův se svými krit. pozn.; polsky ve Varš., 3 sv.). Práce tato, pokládaná v prve čtvrti XIX. stol. za jednu z nejlepších učebnic polit. oekonomie, má zvláštní význam v historii oekonom. literatury na Rusi. Ačkoli S. na mnohých místech čerpá téměř doslovně z děl některých oekonomistův, zpracoval přece originálně některé oekonom. doktriny. Rusky spis S-ův vyjíti nemohl pro poměry ruské censury. Kromě toho S. napsal: Statistische Uebersicht der Statthalterschaften des russ. Reichs nach ihren merkwürdigsten Kulturverhaltnissen (Riga, 1795); týž materiál zpracován obšírněji v 9sv. práci: Historisch-statistische Gemälde des russ. Reichs (t., 1797-1803). Pokračováním tohoto díla Leben (1890). Mimo to: Lose Ranken (pisne jest Russland unter Alexander I. (27 seš., Petr., 1803-11); další spisy: Le Revenu national considéré sous un nouveau point de vue (t., 1819; v publikacích akad. nauk); Considérations sur la nature du revenu national und Brasilien 1250—1890 (1892). Pořídil také (Pař., 1824; něm. v Halle 1825; je to 5. svazek jeho »Kursu«); Zur Kritik des Begriffes

vom Nationalreichtum (Petr., 1827).

2) S. Ludwig, spis. něm. (* 1803 v Ruhle, † 1881). Studoval v Gotinkách a v Lipsku theologii a filologii, ale z nouze i z povoláni počal se živiti literaturou. R. 1840 založil 2) S. [stór], fr., tolik co rouleau (v. t.); i vlastní tiskárnu a nakladatelství, ale neměl také záslony, zvláště bohatě vzorkované s tím štěstí a zdržoval se pak na různých gardiny v celé okenní šíři, jako opony, jež místech Německa, nikde nenalézaje klidu. se však nesvinují, nýbrž stahují. Dělají se Posléze usadil se v Kreuzwertheimu jako většinou z bílých neb světlých látek lehkých pensista nadace Schillerovské. S. nevynikal velikým talentem, ale jeho povídky a novelly, Storey stóri] George Adolphus, sou- jakož i básně byly oblibeny pro svoji vlastě-dobý malíř angl. (* 1834 v Londýně). R. 1848 neckou i svobodomyslnou tendenci a vřelý cit. Také jeho povídky historické nejsou bez | waldě. Napsal: Option und Plebiszit bei Erobezajimavosti. Nejoblibenėjši jeho prace jsou: Kunz von Kauffungen (1827, 3 sv.); Der Frei-knecht (1830, 3 sv.); Max von Eigl (1844, 3 sv.); Ein deutscher Leineweber (1846-49, 9 sv.); Leute von gestern (1853, 3 sv.); Die Königin (1858, 4 sv.) a j. Sebrané romány a novelly vyšly v 31 sv. (1855—62). Jeho Gedichte (1854) obsahují několik zdařilých básní lyrických. Mimo to vydal Thuringer Chronik (1841-43) a Wanderbuch durch den Thüringer Wald (2 vyd., 1851), v nichž jest patrný jeho zájem o domovinu. Alex. Zieglerem byl vydán S-ův Poetischer Nachlass (1882)

3) S. Karel Bol. viz Štorch.

4) S. František, právník český (* 1850 v Žiželicích n. Cidl.). Absolvovav v l. 1861 až 1869 gymnasium v Hradci Král. a v Praze, byl r. 1875 povýšen na doktora práv. V l. 1875 až 1879 byl koncipientem finanční prokuratury, potom koncipistou a (do r. 1885) tajemníkem zemského výboru král. Českého. R. 1878 habilitoval se na pražské universitě pro české i německé přednášky z oboru trestního práva a r. 1879 i z oboru trestniho řízení. Po rozdělení university na českou a něm. stal se na české r. 1884 mimoř, a r. 1890 řád. professorem řečených oborů. R. 1891—92 byl děkanem právnické fakulty, r. 1904—05 rektorem české university. R. 1891 zvolen mi moř. členem České akademie cís. Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. S. náleží k předním představitelům české vědy trestního práva. Monumentálním dílem jest jeho Řízení trestní rakouské (I. díl v Praze, 1883 – 87, II. díl t., 1896—97), v němž nejen se podává celkový obraz rak. trest. řízení, nýbrž přihliží se i k obsáhlým cizím literaturám a praxi, tak že spis ten jest velmi důležitou pomůckou nejen theoretikovi, nýbrž i praktikovi. Ve spise Vyručení obviněného z vazby vyśetrovaci (»Rozpr. Čes. akad.«, tř. I., roč. IV., č. 2., 1895) vykládá autor instituci vyručení podle platného práva rak. a podává její historické základy. Výraz »vyručení« vzat jest z právních pramenů českých. Četné jsou S-ovy práce v časopisech: »Právník«, »Sborník věd právních a státních «, » Allgem. oesterr. Gerichtszeitung«,»Gerichtshalle«,»Juristische Blätter«, »Oesterr. Centralblatt für die jurist. Praxis., Zeitschrift für das Privat- und öffentl. Recht der Gegenwart« a v »Ottově Slovníku Naučném«. Také do Mischler-Ulbrichova »Oesterr. Staatsworterbuch (2. vyd.) S. přispěl článkem »Pressrecht«.

Storchenburg, něm. jméno býv. hradu

Čapu (v. t.).

Storchnest (pol. Osieczno), m. v okrese Lešno prus. vlád. obvodu poznaňského, má 1590 obyv. (1900), katol. a evang. kostel, demeritní dům pro kněží (bývalý klášter).

Stoříšek, bot., viz Calamintha. Störk: 1) S. Karl viz Stoerk.

2) S. Felix, právník něm. (* 1851 v Bu-díně). Studoval ve Vidni, Berlíně a Paříži, habilitoval se r. 1881 ve Vidni a jest od r. 1882 prof. veřejného práva na univ. v Greifs- melancholie a tiché resignace práce prvé S.

rungen und Gebietszessionen (1879); Das vertassungsmässige Verhältnis des Abgeordneten zur Wählerschaft (1881); Handbuch der deutschen Verfassungen (1884); Zur Methodik des öffentl. Rechts (1885); Zustimmungserganzung u. Genehmigung (1898); Das Bürgerl. Gesetzbuch und der Gesetzgebungsapparat des Deutschen Reiches (1899); Der staatsburgerl. Unterricht (1893); Kommentar zum Auswanderungsgesetz (1899); Schutz des deutschen Handels im Seekriege (1900); Die agnatische Thron-folge im Fürstentum Lippe (1903); Der Zu-stimmungsvertrag (1904). Přispěl rozličnými statemi do Holtzendorffova »Handbuch des Völkerrechts« (Seegebiet, Offenes Meer, Staatsangehörige u. Fremde) a do Stengelova »Wörterbuch des Verwaltungsrechts (Schiffahrts-rechts). Pokračuje v Martensove »Nouveau recueil des traités (sv. 11. sl.) a vydává s Labandem od r. 1886 »Archiv für öffentliches Recht«.

Storkow, m. v okrese Beskov-Storkow prus. vlád. obvodu postupimského, při počátku Storkowského průplavu z jezera t. jm., uprostřed lesnaté a jezernaté krajiny, má 2525 obyv. (1900). Továrny na obuv a lana, mlýny, parní pily a rozsáhlé kruhové cihelny.

Storm: 1) S. van s' Gravesande Wilh.

Jakob viz Gravesande 1).

2) S. Eduard, básník dán. (* 1749 v Gudbrandsdalu [v Norsku] — † 1794). Byl učitelem (mezi jinými též Ochlenschlägerovým) a poslèze div. ředitelem v Kodani. Básnil s počátku norským dialektem, ale záhy obrátil se k literatuře dánské přimknuv se k jejímu retormátoru J. Ewaldovi. Napsal četné pěkné ody, satiry, bajky, zvl. pak romance formou lidovou. Pak baseň směšnohrdinskou (komický epos) Broeger. Výbor jeho básní vydal H. P. Holst v Kodani r. 1871.

3) S. Hans Theodor Woldsen, básník a novellista něm. (* 1817 v Husumu [Šles-vik] — † 1888). Studoval práva v Kielu a v Berline a stýkal se s bratry Mommseny, s nimiž vydal r. 1843 Liederbuch dreier Freunde. Složiv zkoušku státní (1842) začal advokacii v Husumu. Po znovuzřízení vlády dánské (1853) pozbyl úřadu, i bylo mu opustiti vlasť a vstoupiti do služeb pruských. Teprve r. 1864 vrátil se do rodiště jako správce zemský (Landvogt) a postoupil r. 1873 za sudiho. R. 1880 odebral se na odpočinek. Stesk po otčině zaznívá z lyriky S-ovy a houževnatý odpor krajanův jeho proti nadvládě dánské jest předmětem jeho poslední novelly Der Schimmelreiter (1888), plné dramatického života. S. jest vedle Heyse a K. F. Meyera klassikem novelly německé. V letech 70. století XIX. vydává jako uznaný novellista prvý svůj soubor (19 sv., 1868 - 89), jenž je však toliko úvodem plodného rozvoje dalšího. Od Immensee (1852, 43. vyd. 1896) až po zminěnou novellu poslední jeví se v tvorbě S-ově stálý vzrůst. Od lyrických akkordů, něžné

dospívá k mužné síle realističnosti. Jeho novelly, plné kouzla domoviny básníkovy, jsou sui generis, byt i tu a tam zaznělo příklo-nění k E. T. A. Hoffmannovi, Tieckovi a Leop. Scheferovi. Přední jsou (krom citovaných): Auf der Universität (= Leonore, 1865); Von jenseits des Meeres (1867); Waldwinkel (1875); Psyche (1877); Aquis submersus (t. r.); Renate (1878); Der Herr Etatsrat (1882). Krome nich pozoruhodné jest zobrazení bázně před sešilením v jeho Schweigen (1883) a upřímný obraz plaveckého a dělnického života Hans und Heinz Kirch (1883). Méně hojné jsou S-ovy práce historické, jako vypravování Das Fest von Haderslevhuus. Půvabné jsou i: Späte Rosen; Waldwinkel; Pole Poppenschäler; Viola tricolor; Eekenhof a drobnější vypra-vování: Im Saal; Im Sonnenschein; Abseits. Z mnohých ozývá se libý humor autorův, jenž v lyrice jeho zaznívá (Sommergeschichten und Lieder, 1851; Gedichte, 1852, 10. vyd. 1895), zvl. v básních Sturmnacht; Von Katzen; Gesegnete Mahlzeit. Nejzpěvnější písně S-ovy jsou: Die Nachtigall; Oktoberlied; Lied des Harfenmadchens; Schliesse mir die Augen beide a j.; silou názoru a přesvědčení vynikají: Für meine Sohne; Tiefe Schatten; Eine Frühlingsnacht; Ein Sterbender. Kritické stanovisko S-ovo k domácí tvorbě básnické objashuje anthologie Hausbuch aus deutschen Dichtern seit Claudius (4. vyd., 1877). O poměru k básníkovi jemu nejbližšímu E. Mö-J. Bächtoldem (1891). Dopisy S-ovy s Kellerem vydal Alb. Köster (1904). Souborně publikována díla S-ova v Brunšviku (1884–89, 8 sv.; nověji 1897-98). Srv. P. Schütze, Th. S., sein Leben und seine Dichtung (1887); F. Wehl, Th. S. (1888); A. Biese, S. u der moderne Realismus (1888); t., Lyrische Dichtung u. neuere deutsche Lyriker (1896); J. Wedde, Th. S. (1888); P. Remer, Th. S. als norddeutscher Dichter (1897); Erich Schmidt, Th. S. v 36. sv. »Allgem. deutsche Biographie« a v »Charakteristiken« (1³, 1902, str. 437-79); A. Stern v » Studien zur Literatur der Gegenwart« (2. vyd. 1898, str. 89-114) a Hugo Gilbert, S. als Erzieher (1904). Holk.

4) S. van s' Gravesan de Chàrles (* 1841)

viz Gravesande 2).

5) S. Gustav, historik nor. (* 1845 -† 1903), studoval v Christianii a stal se tam r. 1877 prof. dějin. Napsal: Snorre Sturlassons historieskrivning (1873); Sagnkredsene om Karl den Store og Didrik af Bern (1874); Kritiske bidrag til vikingetidens historie (1878); Maria Stuart (1891). Vydával Monumenta historica norvegica a přeložil Snorri Sturlusonovu Kongesagaer (1897).

Stormarn, krajina v prus. provincii šles-vicko-holštýnské, mezi Labem, Störou a Travnou, jejiž jedna čásť tvoří okres t. jm., 916 km² veliký, s 68.103 obyv. (1900); hl. m.

je Wandshek.

Storn, osada v Čechách, hejtm. Klatovy, okr. Nýrsko, fara a pš. Eisenstrass; 10 d., 115 obyv. n. (1900).

Stornello, plur. stornelli, ital., viz Ritornell 2).

Storno, ital., také ritorno neb ristorno (v. t.).

Stornovati, ristornovati, z ital., rušiti, pak napraviti, v účetnictví značí tolik co vyrovnávati položku omylem nebo špatně do knih zapsanou fiktivní protipoložkou stejně velikou, aby vrátil se opět předešlý stav.

Stornoway [stórnoué], hl. město skot-ského ostrova Lewisu v zevnějších Hebridách, při zátoce t. jm., má 3852 obyv. (1901). Majíc dobrý přístav, je střediskem čilého rybolovu v celém souostroví; má parolodní spojení s Glasgowem a Liverpoolem. V létě prochází tudy množství turistů; nádherný zámek zbudován byl r. 1870.

Storojinet, rum. jm. města Storožince

Storoženko: 1) S., jméno šlechtického rodu rus., odvozujícího původ svůj od Ivana S-ka, jenž po Andrusovském míru r. 1667 přestěhoval se s pravého na levý břeh Dněpru a byl plukovnikem priluckým. Vedle Andreje Jakovleviče S-ka (* 1790 – † 1857), senátora a ředitele státní kommisse pro vnitřní a duchovní záležitosti Polska, pochází z rodu toho Aleksěj Petrovič S., spisovatel maloruský (* 1805 — † 1874), jenž sloužil ve vojště a r. 1831 účastnil se potlačení polského povstání. Od r. 1863 sloužil opět v Polsku pod hrab. M. N. Muravjevem (v. t. 6), pak byl šlechtickým maršálkem brestského új. a před-sedou sjezdu smírčích soudců. Z jeho spisů (v celku asi 40) psaných rusky i malorusky vynikají tyto nad ony, neboť Š. vládl malo-ruštinou dokonale. Látku k povídkám čerpal z vlastního pozorování života lidu a jeho slovesnosti. Ž hlavních jsou: Marko prokljatyj; Dva brata; Ženatyj čort; Skarb; Se ta baba a j. Znamenitým humorem vyniká povídka Vusy. Soubor jeho malorus. povídek vydán v Petrohradě r. 1863. Srv. Ohonov-skij, Istorija liter. rus. (III. díl, str. 307—376) a Petrov, Očerki istor. ukrajin. liter. XIX. v., str. 211-227.

2) S. Nikolaj Iljič, literární historik rus. (* 1836). Ukončiv kurs na filosof. fakultě moskev university, vyučoval v Aleksandrov-ské škole vojenské a na I. gymn. v Moskvě. V l. 1867—69 studoval za hranicemi. Hlavním předmětem jeho studia byl Shakespeare, o němž již r. 1869 otiskl několik přednášek a statí. K němu také vztahuje se jeho magi-sterská dissertace Predšestvenniki Sekspira (1872), obrátivší na sebe pozornost nejen vzácnou znalostí věci, ale i literárním talentem, tak že S. byl povolán na stolici vše-obecné literatury při moskev universitě. Jeho literární i učitelská činnost nesla se pak vytčeným již směrem vědecko-publicistickým, v némž převládalo vždy literární nadáni, jemný cit umělecký a humanita. R. 1878 vydal doktorskou dissertaci Robert Grin (Greene), jego žizň i proizveděnija, založenou na pramenech dosud neznámých, tak že práce záhy

Societv«. Z ostatních jeho praci uvádíme: Filosofija Don-Kichota (»Věst. Jevropy«, 1885); Apostol gumannosti i svobodv — Teodor Parker (1900); Voljnodumec epochi Vozrožděnija (1897); Poezija mirovoj skorbi; Šekspir i Belinskij (Mir Božij«, 1898) a mn. j. Pro vše-obecné dějiny literatury Korše a Kirpični-kova napsal dějiny anglického dramatu do smrti Shakespearovy, redigoval ruské vydání spisů Shakespearových a pod. S. pokládán jest vůbec za předního znalce Shakespearovského dramatu (O sonětach Šekspira, »Otčet« moskev. university, 1900; Prototipy Faljstafa, > Artist <, 1891; Diletantizm v šekspirovskoj kritiké, recense knihy Čujkova o Shakespearovi a j.), ale se zálibou obírá se také látkami domácími, o čemž svědčí jeho studie: Vozniknovenije realjnago romana (»Sčv. Včstnik«, 1892); Sčepkin i Sevčenko: O Baratynskom a mn. j. Rozsáhlá jest jeho činnost učitelská jak na universitě, tak ve vyš. ženských kursech a v četných přednáškách ve-řejných. Jako bibliotekář Rumjancovského musea zřídil vzornou, všeobecně přístupnou knihovnu vědecko-populární. Od r. 1894 jest předsedou společnosti rus. slovesnosti. Snk.

3) S. Andrej V., slavista ruský (* ok. r. 1852), z jehož života bylo možno pouze zjistiti, že byl na univ. kijevské žákem A. A. Kotljarevského, jest u nás znám přehlednou a pilnou praci Rukopisi Zelenogorskaja i Kraledvorskaja. I. Očerk litěraturnoj istoriji rukopisej (1817-77), kterou vydal r. 1880 v Ki-jevě jako počátek publikace »Očerki iz istoriji českoj litěratury« (byla vyznamenána zlatou medailli kijevské univ.) R. 1882 vydal 5. ročník sborníku Slavjanskij ježegodník (Aljmanach i sbornik statěj po slavjanověděniju), vydávaného Slovan. spolkem kijevským; uveřejnil tam životopis svého předchůdce v redakci Nik. Petr. Zaděrackého a překlad srb. povídky Dj. M. Miličevićovy »Zimní večery«.

R. 1890 otiski ve »Věstníku Jevropy« bio-grafii svého učitele A. A. Kotlja revského. **Storožev** Vasilij Nikolajevič, právní historik ruský (* 1866). Vystudovav na hist. filol. fakultě mosk. university, vstoupil r. 1888 do mosk. archivu min. spravedlnosti. R. 1895 pro spor se správcem archivu byl nucen jíti do pense. Tou dobou jest učitelem obchodní školy K. Mazinga v Moskvě. Od r. 1885 zabývá se kritikou a vedle toho hlavně vydáváním historicko-právních pramenů. Z prací jeho samostatně vydaných buďtež uvedeny zvláště: Ukaznaja kniga poměstnago prikaza (1889); Materialy dlja istoriji russkago dvor-Janstva. Sv. I. Dėsjatni i tysjačnaja kniga XVI vėka (1891); Dozornaja kniga goroda Tveri 1616 g. (1890); Tverskoje dvorjanstvo XVII vėka (1891—95); Voronėžskoje dvorjanstvo po dėsjatham XVII v. (1894); Piscovyja knigi Rjazanskago kraja XVI i XVII vv. (1898) (1867), plukov. Prescotta v Charlestownu, až 1900); K istoriji seljskochozjajstvennago byta kostromskich Ipatjevskago i Bogojavlenskago ner« Fr. Scott Keyovi v parku San Franmonastyrej (1894); Sostav rjazanskago dvorjan-cisco, národní pomník ve Filadelfii a mnoho

přeložena do angličtiny a S. jmenován vice- stva po děsjatňam XVII v. (1891); Moskovskoje praesidentem společnosti New Shakespeare- upravlenije v Viljně XVII v. (1894): Zaséčnyja knigi kak istorikogeografičeskij i archeologiče kij istočnik a j. Pro školy moskevské pořídil zvláštní vydání Puškina (1900). Storoževskij Boris Nikolajevič, spiso-

vatel rus. (* 1850 — † 1898), studoval práva v Kijevě a byl tajemníkem a pak redaktorem »Kijevljanina«. V l. 1881—82 vydával »Podolskij Listok« a pak mimo jine byl feuille-tonistou časop. »Žizň i Iskusstvo«. Z jeho povídek za nejlepší pokládají se Ochrimenko;

Sobytije a Vorona v pavlinjich perjach.

Storožinec (pol. Storožyniec, rumun. Storojinet), město v Bukovině na levém bř. ř. Seretu a při žel. trati Hliboka-Berthometh, měl 6041 obyv. (1890) a to 2526 něm., 2075 rum., 988 rusin., 452 pol., nyni 6673 obyv. (1900), z nichž je 3000 židů, okr. hejtm. a soud, poštu, lihovar.

Storsjön [storšön], švédsky »veliké jezero«, častý název švédských jezer. Největší z nich je S. v Jemtlandu, asi 450 km² veliké, na jehož sv. pobřeží leží půvabné město Ostersund. V létě plují po jezeře tomto četné parníky

Stortford [stortford] v. Bishop's Stortford.

Storthing, jméno norské sněmovny, viz Norsko, str. 417 a.

Storublevka, hora v új. jekatěrinburském gub. permské; naleziště amethystů. *Pp.* Story [stóri]: 1) S. Joseph, právník amer. (* 1779 v Marbleheadu — † 1845 v Cambridgei). Vystudovav v Cambridgei, stal se

advokátem, r. 1806 členem poslanecké sněmovny v Massachusettsu, brzo potom mluvčím jejím a r. 1809 členem kongressu ve Washingtoně. R. 1811 jmenován soudcem nejv. soudu Spoj. Obcí, r. 1829 prof. práv na Harvardské universitě v Cambridgei. Právnické spisy P-ovy pokládají se v Americe a Anglii za klassické. Uvésti sluší zvláště: Commentaries on the constitution of the United States (1833; 5. vyd. 1891, 2 sv.; něm. překl. 1838, franc. 1843) a pak Commentaries on the conflict of laws (1834; 8. vyd. 1883), jeden z nejlepších spisů z oboru mezinár. práva. Velice se cení též S-ovy spisy o právu obchodním a směnečném.

2) S. William Wetmore, sochař a básník sev.-amer., syn před. (* 1819 v Salemu [Mass.] — † 1895 ve Vallombrose u Florencie). Studoval práva, byl také nedlouho advokátem v Bostoně, ale brzo se věnoval cele umění a literatuře a žil od r. 1848 v Římě, později ve Florencii Z jeho soch, vynikají-cích ideálností i velikosti koncepce, oduševněností i mistrným ovládáním mramorového materialu, uvadime: Venuse a Amor, Thetis a Achilles, Bacchus na levhartu, sochy Kleopatra, Medea, Elektra, Sapfo, Pastvec a j., pak bronzový pomník Edw. Everetta v Bostoně

dlužno uvésti: Nature and art (1844); Poems jež zůstala ve Francii. R. 1872 stal se chefem (1847, nově vyd. 1885); A Roman lawyer in Jerusalem (1870), kde pokouší se ospravedlniti zrádu Jidášovu; Tragedy of Nero (1875); básně Ginevra da Siena (1866); Vallombrosa (1881); He and she, or a poet's portfolio (1883, 8. vyd. 1886); Fiammetta a summer idyl (1885). Mimo to vydal biografii svého otce (1851) a výbor z jeho korrespondence, pak Roba di Roma, or walks and talks about Rome (1862) s pokračováním Castel St. Angelo (1877); Proportions of the human figure (1866); Conversations in a studio (1890, 2 sv.); Excursion in art and letters (1891) a j.

3) S. Julian Russel, soudoby malíř angl. (* ve Walton on Thames), působí v Sev. Americe. Z jeho obrazů dlužná uvésti: Černý princ před mrtvolou českého krále Jana u Kresčaku, Dáma z dob Ludvíka XVI, a j. FM.

Storzendorf, ves mor., viz Ú jezd Zadní. von **Stosch:** 1) v. S. Philipp baron, archaeolog nėm. (* 1691 v Kostřinu [Küstrin] — † 1757 ve Florencii). Studoval ve Frankfurtě n. O. a podnikl rozsáhlé cesty studijní po Evropě, potom žil jako agent anglické vlády v římě a od z 1721 ve Florencii). anglické vlády v Římě a od r. 1731 ve Florencii. Byl své doby nejpřednějším sběrate-lem a znalcem gemm. Vedle veliké sbírky gemm, jež neměla sobě rovné, obsahujíc více než 3400 čísel, zůstalo v pozůstalosti S-ově mnoho vzácných map, mědirytin a kreseb (celkem 324 foliantů, chovaných nyní v dvorní knihovně vídeňské), bronzových soch a sošek a mincí starých i nových. Sbirka otisků starých gemm čítala 28.030 čísel. Sbírka gemm vyjma etruské, jež získány byly pro Neapol -byla zakoupena kr. pruským Bedřichem II. r. 1770 za 30.000 dukátů, sbírku otisků nových mincí zakoupil princ Waleský za 1000 dukátů, sbírka otisků gemm přešla později v majetek Tassieův. S. sám sepsal cenný spis: Gemmae antiquae caelatae sculptorum nominibus insignitae (Amsterd., 1724). Katalog S-ovy sbírky gemm vydal sám Winckelmann, jenž byl po léta se S-em v horlivé korrespondenci: Description des pierres gravées du teu baron de S. (Flor., 1760). Vybor gemm sbirky S-ovy, zajímavých po stránce mythologické, publikoval Schlichtegroll: Dactyliotheca Stoschiana (Norimb., 1797-1805, 2 d.). Srv. C. Justi, Antiquarische Briefe des Baron Ph. v. S. (programm univ. v Marburce, 1871): t., Ph. v. S. u. seine Zeit (>Lützow's Zeitschrift

für bildende Kunste, 1872).

2) v. S. Albrecht, prus. generál pěchoty a admirál něm. (* 1818 – 1896), vstoupil r. 1835 do prus. armády, r. 1852 stal se setníkem a 1855 přidělen byl gen, štábu. Ve válce r. 1866 byl jako generálmajor nejv. ubytovatelem armády kor. prince prus. a vy-znamenal se u Náchoda a Král. Hradce. Po válce stal se chefem oekonom. odboru v ministeriu války. Za války r. 1870 byl jako generál-lieutenant gener. intendantem něm. armády, v kterémžto úřadě vzorným půso-

portraitnich poprsí. Z jeho děl básnických byl chefem gen. štábu okkupační armády, admirality a členem spolkové rady (t. r. byl povolán do panské sněmovny), r. 1875 gene-rálem pěchoty a r. 1876 admirálem à la suite. I o loďstvo něm. získal si veliké zásluhy. R. 1883 odešel do soukromi a žil v Rakousku.

Stoskopf Gustav, elsaský malíř a spisovatel (* 1869 v Brumathu). Je znám spiše jako obratný lidový dramatik, nežli svými náladovými obrazy elsaského venkova. Napsal řadu frašek a her ze života elsaského lidu, z nichž některé byly přeloženy i do frančtiny. K jejich poznaní nejlépe přispěla pohostinská hra elsaského divadla ze Štrasburku v Berlině v květnu r. 1901. Zvláště D'r Herr Maire, nejlepší jeho posavadní hra, doznala nejživějšího úspěchu. Látkou je sice zcela podobna Gogolovu »Revisoru«, ale jednotlivé postavy jsou kresleny se šťavnatou životnosti. Také D'Pariser Reis, tříaktový žert (1900), jejž do franc. přeložil Jean de la Rode, došel v Paříži v březnu r. 1902 vlídného přijetí na scéně divadla »Déjazet«. Mimo to jsou od něho lidové hry D'r Kandidat, D'Heimat, D'r Prophet, fraška D'Millionepartie, Eine Mordsaffair a posledni

Eine Demonstration (1903).

Stoss (Stosz): 1) S., přesmyk v Appenzellských Alpách, 997 m vysoký, mezi Altstätten a Gaisem. Tu Appenzellští 17. čna r. 1405 porazili vév. rak. Bedřicha. — 2) S.,

láz. místo, viz Stoos.

Stoss Veit viz Stwosz Wit.

Stössel: 1) S. Johann, protest. theolog něm. (* 1524 — † 1576). Studoval theologii ve Vitemberce a byl pak vždy orthodoxním lutheránem. Ve sporech o interim stál proti umírněným theologům vitemberským a jmenován pak dv. kazatelem ve Výmaru. R. 1557 byl na colloquiu ve Wormsu odpůrcem Melanchthonovým, rok potom účastnil se při sepsání knihy konfutační ve smysle Flaciově. Když však r. 1561 S. stal se konsist. assessorém ve Výmaru a superintendentem a prof. v Jeně a s dřívějšími odpůrci žil v poměru přátelském, rozešel se s Flaciem, v jehož sporu se Strigelem psal proti Flaciove deklaraci svou superdeklaraci, ale musel ustoupiti, když po smrti vév. Jana Bedřicha za vév. Jana Viléma přívrženci Flaciovi nabyli vrchu. R. 1568 S. odebral se do Perna, kde snažil se získati kurfiršta Augusta pro t. zv. kryptokalvinisty, k nimž sám se přidal. Ale byl proto r. 1574 zatčen a zemřel ve vězení.

2) S. Anatolij Mich., gen. rus., viz

Stěsselj.

Stössen, m. v okrese weissenfelském prus. vlád obvodu meziborského na trati Naumburk-Teuchern, má 1318 obyv. (1900), cukrovar, v okolí doly na hnědé uhlí.

Stosz viz Stoos a Stoss. Stosz Veit viz Stwosz.

Stoš z Kounic, příjmení staročeské robením získal si neobyčejné zásluhy. Po válce diny panské, jež jsouc stejného původu s pp.

175 Stoš.

veném štítě dvě stříbrná lekna. Předkové jejich odštěpili se na Moravě dávno, ale objevují se v pamětech teprve od pol. XIV. stol. a to napřed v Opavsku píšíce se tu po rozličných statcích, jako byly Branice, Lubo-jaty, Bravinné, Petříkovy (v Prus. Opavsku), Posutice (v Prus.), Levice, Albrechtice a j. Přijmení z K. obrali si teprve ke sklonku XV. stol. První předkové objevují se při rozdílech knížetství Opavského, totiž Mikuláš na Lubojatech a Bravinném, komorník práva Opavského, Ota na Petříkovech, Henzel a Ota, držitelé Uvalna, avšak kromě nich žili také r. 1378 Hynčík Posutický a Mikuláš

Hošťálkovský. A. Z větve Branické, která měla Branici po starých pánech z Branice erbu zavinuté střely, jmenují se r. 1384 Oldřich, r. 1389 Jindřich, držitel Matějovic, a Ota, držitel Mikulovic a Stablovic. Oldřich S., jinak Šiška, byl hofmistrem u markrabě Josta, jenž mu daroval r. 1392 Holubice a r. 1406 Kruhy a Némčičky. Kromě toho měl statek v Dam-nici, jejž r. 1412 prodal. Prodav ony statky, držel r. 1418 čásť městečka Tasova a koupil r. 1420 Kupařovice. Oldřich, jenž byl r. 1433 pánem na Trávníku, byl bezpochyby jeho syn. Týž prodav Trávník držel r. 1437 Hradčovice, ziskal v ty časy Dřevohostice a žil ještě ještě r. 1462. Syn jeho Jan získal Tu-rovice skrze sstupek s Anerkou z K. Statky měl po něm Oldřich, tuším syn, jenž je r. 1480 prodal. Ti dva poslední odložili přijmení S. z Branice a psali se prostě z Kounic. Od nich, tuším, pocházejí pozdější hra-bata z K. Ota, bratr Oldřicha Šišky, koupil r. 1412 Kojátky a prodal r. 1415 Rašovice († j. 1417). Ota (tuším syn jeho) držel Ko-játky a manská zboží biskupská. Ony spadly pak na dcery jeho, Adličku vd. z Malenović a Barboru vd. z Blažejovic (1446). Kromě těchto přip. se z této pošlosti Beneš (prodal r. 1398 Vratišovice na Moravě), Kunat (1395, † j. 1429), jenž byl asi od r. 1414 nejv. komorníkem kníž. Opavského, a Matouš, jenž držel v l. 1437–41 Životice. Asi v ty časy Petřík držel Branici. Tuto dědili po něm Kunatovi synové Jan, Jaráč a Kun-čík (1436). Jaráč zemřel před r. 1473 zůstaviv syna Kunatu, jenž r. 1474 dil svůj branický prodal. Jan získal také Deštné a zůstavil syny Jana, Jiříka, Kunráta, Mikuláše a Krištofa, kteří r. 1475 přikoupili díl Kunatův. Tito za válek tehdejších stranili Matiáši, králi uherskému, a činili veliké škody stoupencům krále Vladislava. Byvše proto po-hnáni k zemskému soudu v Opavě nestáli a skrze nestání propadli Branici. Namáhali se do r. 1494, aby jí zase nabyli, ale při svou vedle naučení sněmu pánů moravských nadobro propadli. Kunata ujal díl branický, který byl r. 1474 prodal Václavovi Hřivnáči, od téhož Václava (1486), ale zase mu jej od-

z Kounic, Martinic, z Újezdce nosila na čer- v Čechách, jež vyženil s Kateřinou z Vlkanova. Od některého ze synův Jana (syna Kunatova) pocházel Jan, jenž držel Deštné od poč. XVI. stol. Týž maje k manželství Annu Kotulínskou z Jelče († ok. 1549) jmění své znamenitě rozmnožil nabyv r. 1518 Litultovic a Životic, r. 1520 čásť zboží stěbořského, r. 1528 Moravice a r. 1542 části Kružberka († 1549—1550). Synové jeho byli Matouš, Jiřík, Otík a Vilém Kunrát. 1. Matouš držel po otci Litultovice a vyženil s Kate-finou ze Zástřizl Mořice a Tištin na Moravě. Zemřel 13. čna 1564 v Prostějově, odkázav jmění své bratřím Otíkovi a Vilémovi. 2. Ji-řík měl po otci Životice, o něž však brzo přišel. S manž. Mandalénou Bírkovnou z Násile vyženil čásť zápisného zboží stěbořského a r. 1545 Leskovec († ok. 1555, druhá manž. Anna Čeplovna z Belku, † 1569). Syn jeho Jan zdědil po strýci Vilémovi Deštné a Li-tultovice, k tomu koupil od Doroty, strýně své, Branici, k této přikoupil Bobolusky a Skrochovice a s manž. Evou Šelihovnou z Ruchova vyženil Zubřice. Deštné bezpochyby prodal. Býval soudcem zemským v Opavsku († c. 1583). Jediný syn jeho Bohu-sla v zemřel r. 1593 naplniv věku svého málo přes 20 let. Ve statky jeho Branici a Bobolusky uvázaly se sestry jeho, Eliška (manž. Bota Kašpara, purkr. z Donína), Kateřina (manž. Bedřicha Sedlnického z Choltic), Zuzana (manž. Václava Šamařovského z Jeraltovic) a Bohunka. Zubřice dostaly se matce Evě. 3. Otík držel Deštné, Hlavnici a Mladotice (tyto zápisně), zdědil r. 1564 po Matou-šovi Litultovice a po strýci Bedřichovi Mo-ravici. Zemřel 26. břez. 1573 utopiv se jeda na koni z Polské Ostravy (manž. Kateřina z Drahotouše). 4. Vilém prodal Moravici, svůj dil, strýci Bedřichovi, ale zdědil r. 1573 Deštné, Litultovice, Branici a Moravici. Držel také Mořice, jež pustil sestře Mandaléně a muži jejímu. Když r. 1578 zemřel bezdětek, spadly Branice a Moravice na sestru a Dorotu,

Deštné a Litultovice na Jana S-e.

B. Z větve Albrechtické žili r. 1377 Hynčík Albrechtický, r. 1425 Jiřík, r. 1434 Hynčík, jenž držel také Levice, Petříkovy a Vratišovy (tuším týž, jenž byl r. 1430 pod-hejtmanem na Svídnicku a Javorsku a od cís. Sigmunda r. 1437 obdržel vsi zápisné Střelice a Rynarty). Po něm následovali Jiřík a Vilém na Albrechticích (Jiří r. 1437 také na Rabšteině na Moravě) a Hynčík na Petříkovech. Po Vilémově bezdětné smrti (manž. Anna z Nové Cerekve) Jiřík držel Albrechtice sám (ok. 1450). S kníž. Vilémem Opavským a jeho pomocniky plenil statky biskupství vratislavského čině veliké škody protivníkům krále Jiřího. Za to mu král Ma-tiáš (1474) hrad zbořil. Nemoha u tohoto dosíci milosti, prodal r. 1475 Posutice, jež byl r. 1464 koupil. Syn jeho Sigmund sbíral staré paměti o rodu svém zejména v klákázal († ok. 1496). Jan a Kunrát, synové Janovi, drželi ještě r. 1497 Deštné. Kunrát králi polskému, který erb jeho polepšil kodržel v l. 1491—1500 Přemyšleni a Zdiby runou a klenotem ielení hlavy (1484). Král

níze (1487). Hyncík, držitel Petříkov, zemřel ok. r. 1460. Synové jeho Jan, Ceněk, Jiřík a Hanuš pustili týž statek mateři Kateřině (1462) a po ni Posutice přešly na dceru Jo-

hankú, která je r. 1483 prodála.

C. Z větve Posutické žil Henzl (1377 až 1407), jeho, tuším, syn Pavlík († c. 1430) a r. 1434 Mikuláš († ok. 1443) a Jaroslav, bratří. Tento vyženil s Eliškou Gejzárovnou před r. 1446 polovici Mohelna na Moravě. Týž statek nedlouho potom prodán, také prodal r. 1464 Posutice, jež držel s Václavem, svnem Mikulášovým, koupiv r. 1461 Štitinu († ok. 1470). Synové jeho Jiřík, Jan a Petr nabyli r. 1483 také Petříkov. Když a Petr nabyli r. 1483 také Petříkov. Když r. 1589—95 od synovcův některé díly ve Sta-ok. r. 1486 se dělili, dostaly se tyto Janovi, rých Bucích. Žil ještě r. 1596. Jiřík byl ženat Štítina Petrovi a Jiřík odbyt penězi. Tento držel po bábě své Lisotice, jež pustil Janovi. Tento (také držitel části Štěbořic) byl (1484 až 1492) sudím zemským v Opavsku, později maršálkem Barbory, kněžny krnovské († ok. 1510, manž. Kateřina Rychvaldská z Kateřinic). Petr († 1506) přejal sudství po bratrovi a zůstavil z manž. Anny z Drahotouše syna Volfa, jenž prodal Štítinu (1513) a zděděné Lisotice (1517). Získal za to ostatek Stěbořic a Tvorkov, jež po jeho bezdětné smrti spadly na sestru Elišku (manž. Jana Supa z Ful-

šteina.

D. Z větve Bravinské žil r. 1377 Mikuláš, jenž se psal z Malenovic, a býval komornikem soudu opavského. Starší syn jeho Mikuláš měl po otci Lubojaty a držel čásť Levic. Zemřel, jak se zdá, bezdětek. Mladší syn Kunat měl po otci Bravinné, jež držel ještě r. 1417. Statek ten zdědily po něm vdova Kateřina a dcera Markéta (manž.

Jana Skrbenského z Doloplaz). E. Z větví, jejichž spojitost není zná-ma, žili r. 1389 Mikuláš Gotfrydovský, jenž držel manství olomoucké, r. 1411 Ota a Purkart, bratří, kteří prodali Pomorčovice. Purkart držel pak Chrastelov ještě r. 1420, synové jeho Jan, Jiří, Pavel a Fryduš drželi Chrastelov a Dobešovice. Jindřich S. z K. nabyl statku Loděnice mor., avšak když před r. 1524 zemřel, statek ten od Jana S-e z K. k dobrému sirotků prodán obci Olomoucké. Bedřich, snad syn jeho, koupil r. 1542 Branici, nabyl Moravice a nějaký čas držel též Jezdkovice, Hermanice a Bratrikovice. Bojuje s Turky v Uhřích padl 14. říj. 1566. K Branici připovídal se Bedřich Březnický z Náchoda, syn ze sestry Johanky, avšak dostala se strýcům zemřelého, Janovi Životickému, Otikovi a Vilémovi Kunrátovi.

F. Česká pošlost pocházela ze Starkovic. V rodinných pamětech bylo podání, že předek její Bernart měl manž. hraběnku z Guntinu (?) a r. 1485 ve Vidni zemřel. Jeho prý syn Beneš byl správcem pevnosti varadské, ale zabiv nějakého velikého pána, ujel do Čech a tu se skrýval při Vilémovi z Pern-

Vladislav II. mu za odměnu zapsal pe- | († 1522), a Jiřík S. ze S. byl r. 1514—19 purkrabi na Myšlinė; později se vyskytují bratři Jiřík, Sigmund a Mikuláš, již se v rodinném podaní pokládali za syny Bene-šovy. Tito drželi společně statek manský Staré Buky po mateři Barboře z Varnstorfu (Beneš † 6. list. 1537, Barbora v pros. 1544, oba pohřbení v Starých Bucich). Bratří rozdělili se r. 1555 tak, že Jiřík dostal za díl jednu a ostatní dva druhou polovici. Sig-mund, jak se zdá, brzo zemřel. Mikuláš vyženil s Mandalénou Stošovnou z K. (před tim vdanou Oderskou z Lideřova) statek Mořice v Olomoucku, ale prohospodařil jej, tak že r. 1587 od rukojmi prodán. Za to skoupil Annou Sedlicovnou z Brusnice († 1586). Zemřel 21. led. 1571. Synové jeho rozdělili se tak, že Bedřich dostal Dolní St. Buky, Jan Jiří tvrz a Horní St. Buky a Ota 11 lidí ve St. Bucich. 1. Bedřich zadlužil se tak, že statek jeho od věřitelův uchvácen (1616). Zemřel asi v ty časy zůstaviv syny Jana Jiřího, Sigmunda Zdeňka, Viléma Kunráta a Rudolfa. Nejstarší Jan Jiří koupil r. 1618 statek otcovský, ale nemaje do něho peněz, pustil jej hned Kateřině z Čertoryj, manželce. Zemřel před r. 1622 a manž. vdala se za Kristiána Adršpacha z Dubé, s nímž ujela ze země. Kateřina Barbora, tuším dcera, prodala pak Dolní St. Buky manželu Janu Jakubovi Devaghi. Sigmund koupil r. 1642 statek Střežetice († 1669) a zůstavil z manž. Anny Doroty Vančurky z Řehnic dvě dcery. Starší Dorota Zuzana byla vdána napřed za Kri-štofa Erazima Zumrfelda z Tumnic, po němž asi r. 1661 zdědila Skřivany. Před r. 1664 vdala se zase za Albrechta Krištofa Hložka ze Zampachu a po některém roce po třetí za Jana Vejkarta z Herbersteina, jemuž před smrtí († 1680) odkázala statek Skřivany. Se sestrou její Marií Veronikou dostal se statek střezetický muži jejímu Jindřichovi Janovi Strakovi z Nedabylic. 2. Jan Jiří prodal r. 1595 dil svůj Mikuláši a seděl pak na statcích manželky své Kateřiny Třemešské ze Železna. Tato měla Borovnici, do r. 1612 také Lipanskou Lhotu, r. 1612 koupila Hořiněves. Tento statek odkázala před smrtí († 1618) dcerám Salomeně (později Lokšanové) a Kateřině. Po Janovi Jiřím († ok. 1614), jenž dědictvím nabyl Prostředních Buk, zůstali synové Bu divoj, Jan Přech a Adam Mikuláš. Budivoj ujal Borovnici a zemřel záhy (1619). Adam prodal r. 1627 Prostřední Buky, jež po otci ujal, a jsa později ženat se Zuzanou z Aldringen, žil v Teplici († ok. 1658). Zůstavil děti Marii Kateřinu, Jana Františka, Jana Fer-dinanda, Polyxenu Alžbětu (* 1651), Jana Alberta (* 1663) a Jana Bedřicha (* 1654), o jejichž osudech není pamětí. Marie žila u hrab. z Götzů na Boru a tu r. 1690 v panenství zemřela. 3. Ota prodal r. 1589 díl šteina. S manž. Krystynou z Varnstorfu vy-ženil jmění. V okolí Trutnova žil r. 1496 vedl r. 1601 lid jízdný za hranice. Před tím Hanuš S. ze Starkovic, držitel Starých Buk zdědil Horní Staré Buky († 10. srp. 1614,

manž. od r. 1596 Eliška Libšteinská z Kolovrat). Synové jeho byli Jiří Jaroslav, Ota Jindřich a Vilém. Jiří (ženatý od r. 1617 s Eliškou purkr. z Donina) propadl r. 1623 svůj statek. Kníže Fridlandský učinil jej před r. 1629 lovčím a později kommissařem nad statky. Druhá jeho manželka Majdaléna ovd. Kunašová, roz. Borynka, držela statek Mladějov a manžela († ok. 1656) přečkala, žijíc ještě r. 1660, kdy Mladějov prodala. Syn jeho Rudolf Maximilián Ferdinand (zprvní manž.) dědil r. 1669 statek Tři dvory, byl c. k. rytmistrem a zemřel po r. 1681. Ota prodal svůj díl v Bucích. Ženat byl s Eliškou Miřkovskou ze Stropčic, která měla díl Vrchlabí a zaň od vévody Fridlandského dostala manství Holovousy a Hradištko (1629). druhou manž. Majdalenou Reichlovnou z Meldeku († 1671) držel Vamberk. Děti z prvního manželství, Veronika (vd. za Jetřicha Ferd des Carmes), Jin dřich Jaroslav a Eusebie Kunhuta, dědily Holovousy, jež jim r. 1649 vloženy ve dsky. Z druhého man-želství byla Juliana († 1670) vdaná Voračická. Vilém byl ženat od r. 1631 s Barborou Marii ze Skuhrova († 1640). Ještě r. 1737 žil Jan Karel S. z K., jenž byl knihovním u kom-misse rektifikační. Od té doby nikdo toho jména v Čechách se nepřipomíná. Za to udrželi se posud v Prusku. Jejich předkové byli snad r. 1386 Rampolt, hejtman opolský, a držitelé Tvarůžkova r. 1439 Hanuš, r. 1482 Jindřich, r. 1532 Jiřík. Potomci v Opolsku psali se S. z K. Ti, kdo se rozrodili v Břežsku a Minsterbersku, psali se jen S., a ti konečně, kdo byli ve Hlohovsku a Volovsku, psali se S. ze Skuhrova. Z těchto pocházel Kašpar, jemuž majestatem 17. led. 1701 pro-pujčen stav panský kr. Č., jehož sice předkové užívali, a potvrzen mu starožitný jeho erb (avšak lekna křížem položená). V Prusku žijí z potomstva jeho dvě pošlosti panské nemajíce statkův a zůstávajíce po většině ve službách vojenských a pošlost hraběcí, která byla 6. čce 1798 povýšena do stavu hraběcího kr. Prus. a drží statky ve Slezsku. Obě se píší jen Stosch.

Stolikovice: 1) S. na Louce viz Stozikovice na Louce. — 2) S. Malé viz

Dobšice 6).

Stothard [stodz'rd]: 1) S. Thomas, malif angl. (* 1755 v Londýně – † 1834 t.). Počal se učiti u kreslíře brokátů a vedle toho sám cvičil se v kresbě. Vynalézavostí, kterou jevil zvláště ve znázorňování výjevů z Homéra a Spensera, upoutal na sebe pozornost a za podpory jistého vydavatele illustr. časopisu navštěvoval ještě londýnskou akademii, při čemž hotovil množství illustrací. Mimo to maloval půvabné a duchaplné obrazy olejové, z nichž uvádíme: Konfirmace (1792), Válka, Boure, Orfeus v podsvětí, Antonius a Kleopatra (1799), v zámku lorda Exetera v Burleighu, Roger Coverley a cikánky, Pro-cházka v Canterbury a j. Díla S-ova ryli Col-lins, Heath, Parker a j. R. 1794 S. jmenován Homes and haunts of Luther (1875); Footsteps členem král akad, ar. 1812 jejím bibliotékářem. of the italian reformers (1881); Spanish re-

2) S. Charles Alfred, malif a archaeolog, syn před. (* 1786 v Londýně – † 1821). Byl žákem král. akademie londýnské a r. 1810 dokončil první svůj obraz Smrt Richarda II. v Pomfretu, vynikající zvláštní znalosti starožitnin a krojů, jichž studiem S. již od r. 1802 se zabýval. Výsledek těchto studií, za kterými cestoval nejen po Anglii, ale i po krajích dříve Anglii náleževších, zvl. ve Francii, byla sbirka podobizen hist, osob Monumental effigies of Great Britain (1811—21, 10 seš. fol.). R. 1815 byl jmenován kreslifem společnosti archaeologické a obkreslil v Bayeux proslulý čaloun král. Markéty, vydaný zmíněnou společností v 17 fol. listech (1816 až 1823). Ve sborníku »Archaeologia« (1819) S. dokázal, že čaloun ten pochází z doby přímo po dobytí Anglie od Normanů. S. zabil se pádem se žebříku v Beer Ferrersu (Devonshire), kde prováděl malby na oknech tamního kostela. Jeho choť, provdaná po druhé za Edw. Braye, vydala Memoirs of Charles S. (1823) a Life of Thomas S. (1851).

Stotinka, bulh. mince bronzová, 1/100 lva

(franku) = 1 franc. centimu.

Stötteritz, ves v sas. hejtmanství lipském, přiléhající na jv. k Lipsku, má 9067 obyv. (1900), slevárny, pivovary, cihelny, tov. na doutníky; v okoli lipský blázinec a opa-trovna. – Za bitvy u Lipska měl tu Napoleon svůj hlavní stan a 18. říj. ves S. byla z hlavních opor francouzského postavení.

Stotternheim, ves ve správ. obvodě výmarském ve velkovév. Sasko-výmarském při trati Sangerhausen-Erfurt, må 1474 obyv.

(1900); dva doly na sůl.

Stötzer Hermann, lesník něm. (* 1840 ve Wasungen). Byl v lesnických službách sasko-meininských, v l. 1875—79 lesmistrem v Schönsteině v Porýnsku, potom prof. lesnictví v Giessech, posléze r. 1890 vrch. lesním radou a ředitelem lesní školy v Eisenachu. Napsal: Waldwegebaukunde (1877, 3. vyd. 1895); Waldwertrechnung und forstliche Statik (1894); stat Forstbenutzung v Loreyove > Handbuch der Forstwissenschaft« (1887), kterou vydává; Forsteinrichtung (1898); Die Eisen-ecker Forste (1900); Der Verein Thüringer Forstwirte in d. ersten 50 Jahren seines Bestehens (1901).

Stou, Stou Vrch, Velki Stol (něm. Stuhlberg), nejvyšši vrchol Karavanek (v. t.). Stoughton [stot'n] John, duchovní a círk. spisovatel angl. (* 1807 v Norwichi — † 1897). Studoval v Londýně, byl farářem ve Windsoru a Kensingtone, r. 1875 stal se prof. na New College, St. John's Wood. R. 1856 cestoval po Egypte a Palestine. Na-psal: Church and state two hundred years ago (1862); Ecclesiastical history of England (1867 až 1874, 5 sv., ve 2. vyd. 1881 pod tit.: Religion in England from the opening of the Long Parliament to the end of the 18. century,

formers (1883); Recollections of a long life (1894) a Lights and shadows of church life (1895).

Stoupa, obyčejně množně stoupy (rus. stupa, tolčeja, fr. moulin à pilons, angl. stamping-mill, nem. Stampfe, Pochwerk, lat. pistri-

num atd.) viz Drtidlo (s tab.).

Stoupani (angl. rising, fr. montée, nem. Steigung) u cest, silnic, drah a pod. jest poměr rozdílu výšky dvou míst k jejich vodo-rovné vzdálenosti. Udává se zlomkem nebo v procentech (%) neb promille (%) a bývá: u koňských drah ½5—½60, u parnich drah ½5—½5, u elektrických drah ½6—½1,1, u lanových drah ½5, u ozubených drah ¼8. ½5. ½2 značí, že na 25 m vodorovné vzdálenosti zvětší se výška o 1 m; s. 4% značí, že na 100 m vodorovné vzdálenosti přibude výška 100 m vodorovné vzdálenosti přibude výšky o 4 m; s. 3% značí, že na 1000 m vodorovné vzdálenosti činí přírůstek výšky 3 m. -S. u silnic viz Silnice, str. 168 a.

Stoupárna viz Puchérną.

Stoupno (Staupen), ves v Čechách, hejtm. a okr. Čes. Lípa, fara a pš. Hor. Police, 21 d., 91 obyv. n. (1900).

Stour [stur, též staur], jméno několika řek anglických, z nichž nejdůležitější je S. tekoucí v délce 75 km podél hranic Suffolku a Essexu a vlévající se u Harwiche do Sever. moře.

Stourbridge [störbridž, též staur-], m. v angl. hrab. Worcesteru, nad ř. Stourem, při hran. Staffordshiru, jz. od Birminghamu, má 16.302 obyv. (1901), rozsáhlý průmysl sklářský, továrny na zboží z pálené hlíny, železárny, továrny na hřebíky, řetězy, kůže a j. Lat. škola pochází z r. 1552, dále je tu obilní bursa.

Stourdza, bojarská rodina rumunská, viz Sturdza.

Stourport [störpórt, též staur-], m. v angl. hrabství Worcesteru, při ústí Stouru do Severnu na konci staffordského a worcesterského průplavu, při trati Worcester-Shrews-bury, má 4529 obyv. (1901). Pro svou polohu při splavných řekách udrželo si transitní obchod, mimo to je tu průmysl železářský a sklářský.

Stout [staut], angl., viz Porter. Stow [sto] John, archaeolog angl. (*1525 v Londýně — † 1605 t.). Byl obchodníkem, ale zanéchav toho oddál se archaeologii a hojně cestoval po Anglii studuje staré pa-mátky. R. 1585 stal se historiografem Londyna. Napsal: Summary of the chronicles of England (1561), dílo často vydávané a posud | užiteché i hledané (z prvního vydání toliko jeden zachovaný výtisk je v Brit. museu); Annals, or a General chronicle of England (1580) a Survey of the cities of London and Westminster (1598), díla rovněž častěji vydaná.

Stowe [stó], nádherný zámek vévodů z Buckinghamu, nyní sídlo rodu orléanského, viz

Buckingham.

Stowe [stó]: 1) S. Calvin Ellis, theolog a spis. amer. (* 1802 v Naticku [Mass.] † 1886). Byl prof. na různých vysokých ško- bách králů pontských). Nabyv již doma pečli-

lach a r. 1836 oženil se se spisovatelkou Harrietou Beecher-S. Napsal Introduction to the criticism and interpretation of the Bible (1835); On elementary public instruction in Europe (1838); The religious element in education (1844); Origin and history of the books of the Bible (1867) a j. Jeho syn Charles Edward S. vydal biografii (dopisy a deníky) své matky (1891; něm. 1892)

2) S. (Beecher-S.) Harriet Elizabeth. manželka před. († 1. čce 1896 v Hartfordu

[Conn.]) viz Beecher 3

Stowell Park [sto-el-] viz Cheltenham. Stowmarket [stomarket], m. v angl. hrabství Suffolku, při Gippingu, má 4162 obyv. (1901), krásný chrám, železárny, přípravu

hnojiv a výrobu zemědělského nářadí. **Stoy** Karl Volkmar, paedagog něm. (* 1815 – † 1885), byl dlouhá léta prof. v Jeně, kde zřídil též paedagogický seminář a vychovávací ústav pro hochy. Vydal mimo jiné: Encyklopaedie, Methodologie u. Litteratur der Paedagogik (1861); Philosoph. Propaedeutik (2 sv., 1869—70); Die Psychologie in gedrängter Darstellung. Naležel směru Herbartovu. Srv. Fröhlich, S-s Leben u. Wirken

Stozikovice na Louce, Stošikovice (Tesswitz an der Wiese), ves na Moravě, hejtm. à okr. Znojmo, fara Oleksovice, pš. Lechovice; 62 d., 336 obyv. n. (1900), 1tř. šk.

Stozikovičky, Stozikovice č. Stoší-kovice Malé, Dobšice, chybně Taso-vice Malé (Klein-Tesswitz), ves na Moravě, 1088 obyv. (1900) viz Dobšice 6).

Stozrnik, bot., viz Radiola. Stožár víz Loď, str. 244 sl. Stožec viz Hejšovina.

Stożek, pseudonym Adama Asnyka (v. t.). Stožice: 1) S., ves v Čechách, hejtm. Písek, okr., fara a pš. Vodňany; 48 d., 275 obyv. č. (1900), kaple sv. Judy; cihelna. Od r. 1597 držela S. obec vodňanská. – 2) S.,

ves t., viz Tožice.

Strabane [streben], městys v irském hrabství Tyrone, nad ř. Mournem, stanice žel. dráhy jz. od Londonderry, má 5033 obyv. (1901), kostely katolický, episkopální a presbyteriánský, nad městem na pahorku klášter, znamenité trhy na len a obilí.

Strabenice, ves na Moravě, hejtm. Kroměříž, okr. Zdounky, fara a pš. Litenčice; 45 d., 244 obyv. č. (1900), 1tř. šk.

Strabismus, lat. z řec., šilhání. Strabo Jakub Klatovský (* 1555 v Klatovech – † 1582 v Žatci), studoval na akademii pražské, kdež r. 1576 se stal mistrem a byl nějaký čas professorem. R. 1575 byl správcem školy žatecké a zavedl v ní nový řád vyučovaci, o čemž napsal spis: Schola Zatecensis Jacobi S-nis Glatovini (1575). Po-sléze byl městským písařem v Zatci.

Strabón (Στράβων), stoický filosof řecký a slavný geograf i historik (* ok. 65 př. Kr. v pontské Amaseii z otce Dorylaa, jehož rod již po dvě pokolení byl ve vynikajících služ-

vého vzdělání, při čemž seznal i tradici slav- jest neznám; ježto připomíná ještě smrti ného kněžiště v Komaně, S. oddal se záhy krále mauretanského Juby II. r. 24 po Kr., a s velikou horlivostí studiím historickým klade se obvykle smrť jeho do posledních i zeměpisným. Obdivuhodna jest zvláště jeho let Tiberiových (24—27 po Kr.). Pšk. sčetlost. Účiteli jeho v rhetorice jmenují se Aristodémos v karské Nyse a grammatik Tyrannión ml., oba stoupenci školy aristarchejské; Tyrannionem nepochybné vzbuzen byl ve S-ovi zájem na vědeckém prozkoumání homérského lodního katalogu. Ve filosofii S. byl žákem peripatétika Xenarcha Seleukejského a Boétha Sidonského, ale nepřivinul se určitě k žádné z tehdejších škol. Životním úkolem svým učinil sepsání velikého díla zeměpisného (Γεωγραφικά) o 17 knihách a dějin dob konec republiky Římské přivodivších. Za tou přičinou vykonal veliké cesty po vší říši Římské a prostudoval všechny spisy svých předchůdců, zejména Hekataia, Herodota, Eratosthena, Agatharchida, Polemóna, Dikaiarcha, Pythea, Patro-klea, Eudoxa, Nearcha i j. Pokud lze sou-diti z případných poznámek v jeho geografii, procestoval s Augustovým legatem v Egyptě Aeliem Gallem všechen Egypt až po Syenu, prozkoumal Malou Asii, Armenii, Syrii, Afriku, Recko, ostrovy moře Středozemního a Italii až po Ligurii; vedle toho bedlivě k účelu svému probádal všeliké periply a itineraria, tak že nabyl spolehlivých zpráv o Přední Asii po Kavkáz, Iaxartés i Indos, o pomoří Ponta Euxeina. Vůbec lze říci, že byl všestranně o tehdejších poměrech zeměpisných informován. Z římských pramenů doby Augustovy nebo Tiberiovy pochází důležitá jeho zpráva o velikém národu Baimů v Čechách. Zdá se, že vypracoval geografii již u věku mužném, ale stále ji doplňoval podle látky nově shledané, čehož stopy jsou patrné. Úkolem spisu jeho byl kommentář k homérskému lodnímu katalogu, ale povaha věci byla příčinou, že vyvinul se z geografie spis vzácný, o všech poměrech zpravující a na astronomických vědomostech tehdejších spočívající. Osnovou byla mu theorie o kouli zemské a s ní soustředné i souosné, ale mnohem větší kouli n. (1900). nebeské. Cásť zemské koule zabírala »země obývaná«, jejíž hranicí na záp. byla S-ovi Hispanie, na sev. Skythie, na vých. Indie, na j. Aithiopie. Homerské nadšení bylo příčinou, že na některých místech S. dal na jevo náhledy se stanoviska našeho nesprávné (příkré odsudky Hérodota, Pythea, důvěra k údajům Homérovým). S podivením jest, že geografie S-ova byla ve starověku pramálo citována. Pro nás má význam veliký, ježto spolehlivou jest zvláště tam, kde S. řídí se vlastní zkušeností, a pak pro cenné věku větší váhy doznávaly jeho dějiny (Υπομνή-ματα), jež po jistou míru byly o 43 až 47 knihách pokračováním Polybiovým; z nich zaknihách pokračováním Polybiovým; z nich za-chovaly se jen nemnohé zlomky. Konec S-ův lezná dráha.

Strabotomie viz Myotomia. Stracchino viz Strachino.

Strack: 1) S. Johann Heinrich, architekt něm. (* 1805 — † 1880), žák Schinklův, byl učitelem na akademii umělecké, potom na stavební v Berlině, od r. 1845 vedl stavbu zámku Babelsberského u Postupimě, r. 1862 prodléval v Athénách, kde objevil divadlo Dionysovo, r. 1866—76 stavěl národní galerii berlinskou. Trvalou cenu má jeho spis Das altgriechische Theatergebäude (Berl., 1863).

2) S. Hermann, protest. theolog nem. (* 1848 v Berlíně), stud. v Berlíně a Lipsku, pracoval podporou vlády pruské 1873-76 v Petrohradě a jest od r. 1877 mimoř. prof. theologie v Berlíně. Z jeho četných spisův uvádime: Prolegomena critica in Vetus Testamentum hebraicum (Lps. 1873); Prophetarum posteriorum codex Babylonicus Petropolitanus (t., 1876); *Hebräische Grammatik* (8.vyd.1902); Lehrb, der neuhebräischen Sprache u. Litteratur (t., 1884, s K. Siegfriedem); Hebrāisches Vokabularium (6. vyd. 1901); Das Blut im Glauben u. Aberglauben der Menschheit (8. vyd. 1900, vyšlo také v čes. překl.); Sprůche Šalomos (překlad a výklad, 2. vyd. 1899); Die Genesis (překlad a výklad, 2. vyd. 1905); Grammatik d. Bibl. Aramaisch (3. vyd. 1901); Das Buch Jesus Sirach (s hebr. textem a slovníkem, 1903) a j. Od r. 1885 vydává »Porta linguarum orientalium«.

Straði (Stratschen), ves v Čechách, hejtm. Dubá, okr., fara a pš. Štětí; 59 d., 278 obyv.

n. (1900), žel. stanice.

Strači jahoda, bot., viz Smilacina. Stračka, bot., viz Delphinium. Stračky, Strážky (*Troschig*): 1) S., ves

v Čechách, hejtm. a okr. Chomutov, fara a pš. Křímov; 21 d., 113 obyv. n. (1900). --2) S., ves t., hejtm. a pš. Ústí n. L., okr. Chabařovice, fara Skorotice, 23 d., 124 obyv.

Stračov, kdysi Strakotín, far. ves v Cechách, hejtm. Král. Hradec, okr. a pš. Nechanice; 90 d., 590 obyv. č., 1 n. (1900), ko-stel sv. Jakuba Vět. (ve XIV. stol. far.), 4tř. šk., četn. stanice a opodál popl. dvůr Čenov. Fid. statek se zámkem a dvorem drží Jan hr. Harrach. Ve XIV. a XV. stol. připomínají se tu vladykové ze Stračova, r. 1478 drželi tvrz Kulové z Chotče, v XVI. stol. Bořkové Dohalští a Nejedlí z Vysoké, z nich Ludmila N. z V. prodala (r. 1611) S. Karlu Zárubovi z Hustiřan, načež byl S. do r. 1708

Strada, robota v Rusku (v.t. str. 306 a.) — do Vidně, kdež jej cís. Maximilián II. r. 1566

de **Strada: 1)** de S. Jakub, starožitník ital. (* 1515 v Mantově — † 6. září 1588 v Praze). Pocházel ze staré rodiny šlechtické, studoval na universitách v Pavii a Bononii, obíraje se hlavně historií a starožitnictvím, a vedle toho cvičil se v kreslení, v němž nabyl znamenité zručnosti. Zdědiv po otci dosti značné jmění, oddal se brzo oblíbeným vědám, sbiral a kupoval antiky, mince, medaille a obrazy a založil si velikou sbírku staro-žitnickou. Záhy pak pojal myšlenku, aby minci, medaillí a pamětních penizů upotřebil jakožto pomůcek dějepisných, čímž položil první základ k vědě numismatické. Ke svým spisům, jež později vydával, připojil na tisice výkresův, jež sám byl s velikou píli a dovedností zhotovil. První veliké jeho dílo mělo název: Epitome thesauri antiquitatum, hoc est impp. rom. orient. et occidental. iconum ex antiquis numismatibus quam fidelissime delineatarum. Ex musaeo Jacobi de Strada Mantuani antiquarii. Lugduni apud Jac. de Strada et Thom. Guerinum 1553. Dilo toto vyšlo t. r. v překladě franc. a r. 1558 něm.; další lat. vydání r. 1557 a 1577. Spis tento došel veliké obliby, neboť podávaly se v něm podobizny císářův římských od Julia Caesara až po Maximiliána II. na mincich a medaillich! zároveň se stručnými životopisy. Úspěchem kladů S-dových, jakož i jeho učeností a umějeho podnicen S. k sepsání druhého podobného díla: Imperatorum rom, omnium or, et covanější. Mimo to nalézá se v c. k. dvorní dvorní knihovna vídeňská ještě další tři folianty uměleckých prací S-dových, vnichž jsou výkresy skulptur, sloupu Trajanova, starožitných přílb a brnění římského, antických soch atd. Dále v král. sbírce rkpsů v Mnichově jsou dva foliové svazky s výkresy S-dovými, a konečně zbylo po něm německé dílo rukopisné, jež vydal později vnuk jeho. Jedná o stavbě mlýnů a strojů ke zdvihání vody a má název: Kūnstlicher Abriss allerhand Wasser-, Wind-, Rossund Handtmühlen beneben schönen und nützli-

Stradní (stradny je ljudi) viz Řusko, str. 307 a jmenoval »dvorským antikvářem« a správcem uměleckých sbírek a klenotnice. Když pak r. 1576 nastoupil na trůn cís. Rudolf II., povolán byl S. do Prahy, kamž se přesídlil se svou rodinou r. 1577 a kamž z rozkazu Rudolfova přestěhoval z Vídně jak umělecké sbírky a klenotnici Maximiliánovu, tak i své vlastní museum, jehož veliká čásť od císaře byla zakoupena. Tak S. založil v král hradě na Hradčanech uměleckou sbírku, klenotnici a obrazárnu Rudolfovu, která potom došla pověsti světové. O rozmnožení této sbírky staral se pilně, jednak sám dojížděje do Němec a do Italie, jednak vysílaje četné jed-natele a umělce, aby díla umělecká kupovali. Tím ziskal si přízeň císařovu u veliké míře a nabyl velikého vlivu u dvora, jehož však nikdy neužíval zištným způsobem, jak to činili komorníci císařovi.

Jakub S. byl ženat s Otilii Schenkovou z Rosbergu, s niž měl syna Oktavia a dceru Katefinu. Donna Katefina S-dová byla milostnici cís. Rudolfa II., jemuž porodila šest dítek, jež císař uznal za své levobočky a přiřknul jim praedikát »de Austria«; prvorozeným z nich byl pověstný don Julius César. Podobizna Jakuba de S. malovaná slavným Tizianem nalézá se v cís. obrazárně v novém dvorním museu ve Vídni.

Dědicem všech sbírek a uměleckých po-

losti stal se jeho syn

2) de S. Oktavio (* 1550 occid imagines ex ant numismatibus delineatae r. 1615). I jemu byl cisar Rudolf II. svou (Curich, 1559). Bylt mezitím rozmnožil valně přízní nakloněn, tak že mu majestátem ze numismatické sbírky své, tak že ve spise dne 18. kv. 1598 potvrdil stav rytířský, otci tomto jest počet rytin mnohem větší a též jeho propůjčený, a to s praedikátem »z Rostextová čásť, dějiny císařův od Julia Caesara bergu«, jehož S. po své matce užíval. Na-až po Karla V., nejen bohatší, ale i propra- stoupiv po otci úřad »dvorního antikváře« Oktavio pokračoval v rozmnožování sbírek knihovně ve Vídni deset silných foliantů hradčanských, jakož i svých vlastních, po dalšího numismatického díla S-dova, které otci zděděných, byl ve stálém spojení s umělci obsahuje několik tisíc vyobrazení mincí říma učenci pražskými a zaujímal u dvora ských od konsulů až po císaře Claudia Gotta i v pražské společnosti místo velmi důležité, ského Alo ani tímto obrovským dílem na ských od konsulů až po cisaře Claudia Got- i v pražské spolecnosti misto veimi dulezite, ského. Ale ani tímto obrovským dílem ne- jsa účasten i dvorských a politických intrik byla činnost S-dova vyčerpána, neboť ve jako jeho sestra Kateřina. Při tom však byl věvodské knihovně v Gothě chová se dalších vědecky činným, spisuje veliké dílo histo31 foliových svazků téhož obsahu s vy- rické, jež pak vyšlo pod názvem Symbola obrazeními 9000 minci ostatních cisařů řím- divina et humana pontificum, imperatorum, reskych až po Karla V. Mimo to chová cís. gum etc. (Praha, 1600). Obsahuje od historiografa Typotia stručně vylíčené dějiny papežů, císařů a králů, jejichž podobizny a mince pamětní vloženy jsou do textu. Vy-obrazení ryli podle výkresů S-dových Jiljí Sadeler a jeho strýcové Jan a Rafael. Na titulnim obraze spatruje se podobizna Oktavia S-dy od Jiljiho Sadelera. R. 1602 vyšel 2. a 3. díl, r. 1652 druhé vydání. (Knihovna kláštera strahovského v Praze chová pěkný exemplář celého díla.) V rkpse Oktavio S. zůstavil několik děl, z nichž jedno po jeho smrti vydal jeho syn s názvem: De vitis chen Pompen und anderen Maschinen, damit das impp. et caess. rom. tam occ. quam or. nec Wasser in Höhe zu erheben (1617 a 1618 ve rom uxor. et lib. eorum... a Julio Caesare.. Frankf. n. M., 2. vyd. 1623 v Kolině n. R.). usque ad Imp. Caes. Matthiam atd. (1615 ve R. 1556 povolán byl S. od cis. Ferdinanda I. Frankf. n. M.). Dílo toto obsahuje 531 podoR. 1607 S. vzdal se úřadu dvorního anti-bylo r. 1877 hradiště, v němž nalezeno na kváře a jsa mužem zámožným zabýval se půj-200 zlatých mincí, množství předmětů bron-

pozůstalých děl otce svého a děda se obmezoval. S vlastními pracemi svými vystoupil Grosse, kterou koupilo vídeňské dvorní mur. 1629, kdy vydal ve Frankf. n. M. současně seum; jiná čásť zakoupena od kníž. fürstendva spisy historické: Genealogia et series Austriae ducum, regum et imperatorum a Rudolpho I ad Ferdinandum II a Commentaria de rebus gestis ab imp. Matthia II et Ferdinando II ab anno 1617 ad 1629. O dalších osudech jeho není nic známo, ani kdy a kde zemřel. Srv. J. Svátek, Obrazy z kult. dějin čes. I. 103 sl.

Stradal, Stradaly, popl. dvůr u Šimanova v Čechách, hejtm. Sušice, okr. Kašper.

Stradella, m. v circond. Voghera v ital. prov. pavijske, na l. břehu Aversy, při trati Alessandria-Piacenza a S.-Pavia, má jako obec 8979 obyv. (1901). V městě je průmysl soukenický a koželužství, přádelny na hedvábí, v okolí pěstuje se vino a ovoce

Stradella Alessandro, hud. skladatel a zpěvák ital. (* 1645 v Neapoli -- † 1682 v Janově). Ačkoli náležel asi ku předním hudebníkům své doby, jeho jméno zvěčnil spíše jeho tragický konec než jeho hudební věhlas. S. totiž prchl s milenkou jistého Benátčana, již měl naučiti zpěvu, a byl po dvou nepodafených pokusech (při prvém z nich oba najatí bandité byli jati zpěvem S-ovým tak, že plni obdivu prozradili S-ovi vražedný plán Benátčanův) i se svojí milenkou, zatím již chotí, zákeřně zavražděn. Na základě vypravování vrstevníka Bourdelota o této příhodě (Histoire de la musique, 1715) složil Flotow svoji operu Alessandro S. (1844). S. napsal několik oratorii, jako zejmena San Giovanni Battista Susanna (Rim, 1676), pak opery Corispero, Orazio Cocle sul ponte, Trespolotutore, Biante a j., jichž rukopisy posud se nalezají v knihovně modenské; v knihovně konservatoře neapolské a benátské je sbírka kantát z nichž některé vydal L. Escudier v Paříži s průvodem klavíru od Halévyho. Mimo to zachován text S-ovy opery La forza dell' amore paterno.

Straden, ves v Čechách, viz Stradov 2).

Stradioti viz Stratioté.

Stradiště, ves v Čechách, viz Stražiště 2). Stradivari, rodina houslafů. Viz Houslé,

Stradenice: 1) S., ves v Čechách, hejtm. a okr. Louny, fara Radonice, ps. Peruc; 88 d., 488 obyv. č. (1900), kaple, 2tř. šk. R. 1374 ham (v. t. 1) chtěl ho učiniti neškodným a statek kláštera strahovského. — 2) S., Stradovnice, Stradovice, ves t. na pr. bř. Mže, hejtm. Rakovník, okr. Křivoklát, fara a ps. Nižbor; 80 d., 572 obyv. č., 3 n. (1900), fil. kostel sv. Liboria, ložisko žel. rudy a tím parlamentě za vlády Karla I. (1628) S. kam. uhlí, výroba cvočků, opodál myslivny byl z náčelníkův opposice a autorem pro-

bizen řím. císařů, jejich symboly a mince. Krkavčí Hora a na Lísku. U S-ic objeveno 200 zlatých mincí, množství předmětů brončováním peněz šlechticům. — Jeho syn zových, železných, skelných, hliněných, kostí 3) S. Oktavio ml. z Rosbergu vy-zvířecích atd. Největší čásť těchto předmětů nikal rovněž činnosti vědeckou, ač v prvních koupil dr. Štěpán Berger, jehož sbírku zaletech působení svého jenom na vydávání koupil zemský výbor a uložil ji v zemském museu; jinou větší sbírku sehnal ředitel hutí berského musea, menší sbírku získalo zemské museum. Zevrubný popis hradiště s hoj-nými illustracemi podal J. L. Píč v »Staro-žitnostech země České«, díl II., sv. 2., kdež dovozuje, že zde byl vojenský tábor markomanského krále Marobuda. — 3) S., ves t., hejtm. a okr. Slaný, fara a pš. Zlonice; 42 d., 266 obyv. č. (1900), dvůr, mlýn. Stávala zde tvrz, kdysi rodné sídlo Kekulů ze Stradonic, kteří tu seděli do r. 1622, kdy Albrecht Hory. V XV. stol. stávala zde tvrz, která se K. ryt. ze S. účastnil se odboje stavů čespřipomíná r. 1536 pustou. kých, začež jeho statky Sobochleby a S. od král komory zabrány a prodány (r. 1623) cizozemci Alexandru Regnerovi sv. p. z Bleileben, který S. odprodal (r. 1630) panství zlonickému.

Stradouň, ves v Čechách, hejtm. a okr. Vysoké Mýto, fara Radhošť, pš. Vraclav; 97 d.,

513 obyv. č. (1900), 2tř. šk., mlýn.

Stradov: 1) S., hrad na pr. bř. Chrudimky sev. od Nasevrk v knižeci oboře, založen byl asi koncem XIII. stol. a tvořil se zbožím nasevrckým již ve XIV. stol. jedno panství (v. Nasevrky). — 2) S. (Lichtblauendorf), ves v Čechách, hejtm. Čes. Budějovice, okr. Sviny Trhové, fara Střižov, pš. Komářice; 20 d., 121 obyv. č. (1900), dvůr popl. R. 1380 připomina se zde statek Beneše ze Stradova. — 3) S. (Straden), ves t., hejtm. Usti n. Lab., okr., fara a pš. Chabařovice; 33 d., 215 obyv. n. (1900), mlýn. — 4) S. Malý, Stradovec (Kleinstrodau), víska t., hejtm., okr., fara a pš. Kaplice; 3 d., 13 obyv. n. (1900). — 5) S. Velký (Grossstrodau), ves t., 21 d., 113 obyv. n. (1900).

Stradovec víz Stradov 4). **Stradovice viz** Stradonice 2). Stradovnice viz Stradonice 2).

Straelen, osada v okr. geldernském prus. vlád. obvodu důsseldorfského při trati Ven-

loo-Haltern, má 5898 obyv. a olejny.

Strafford Thomas Wentworth, angl. státník (* 1593 v Londýně — † 1641 v Londýně). Pocházel ze staré šlechtické rodiny, usedlé v Yorkshireu. Vystudovav v Cambridgei a navštíviv pevninu evropskou, dal se r. 1614 zvoliti za hr. Yorkshire členem parlamentu. Za vlády Jakuba I. hájil politiku miru s katolickými mocnostmi; za Karla I. byl v opposici předním členem. Buckingproto jmenoval jej smírčím soudcem v York-shireu. Když Karel I. požadoval nucenou půjčku, S. odepřel platiti svůj díl, byl za to sesazen a vypověděn do Dartfordu. V třeslulé »prosby za právo«. Dvůr chtěje nebezpečného protivníka získati, jal se působiti na jeho ctižádost a S. neodolal. Byv jmenován r. 1628 viscountem, peerem a praesidentem soudniho dvora v severních provinciích a r. 1629 členem tajné rady, opustil opposici a stal se po smrti Buckinghamově hlavní oporou absolutistických snah dvora. R. 1632 jmenován byl místodržitelem v Irsku, kde zavedl skutečně železnou rukou pořádek a bezpečnost a upevnil moc královu. Když puritánští Skotové povstali proti králi (viz Covenant a Skotsko, str. 305 a), S. vymohl na irském parlamentě značnou peněžitou pomoc na válku a sám v čele 8000 vojinův účastnil se výpravy válečné proti Skot-sku. Byl za to od Karla I. povýšen na hraběte (1640). Výprava však se nezdařila a král byl nucen ve své tísni povolati opět parlament (>dlouhý«). Spoléhal při tom na radu S-ovu, jenž radil k bezohlednému zakročení proti vůdcům parlamentní opposice, o jejichž stycích s povstalci skotskými měl důkazy. Opposice však jej předešla. 11. list. obžaloval jej Pym (v. t.) z velezrády před sněmov-nou lordů, S. byl zatčen a uvězněn v Toweru. Jeho process trval sedmnáct dní, a ježto mu nemohla býti dokázána velezráda, podal Arthur Haslerigh navrh, aby byl S. usnesením parlamentu uznán vinným a odsouzen. Přes snahy královy, jenž chtěl svého důvěrníka zachrániti, návrh tento byl přijat v obou sněmovnách (7. kv. 1641). Král – ač po dlouhém váhání - ze strachu o sebe dal svůj souhlas a parlament dal hned přištího dne

ortel smrti na S-ovi provésti. J.F.
Strahl, ves v Čechách, viz Střelné.
Strahl Ludvík, paedag. spis. čes (* 1854)
v Třídvorské myslivně u Uhel. Příbramě). R. 1875 vstoupil na pražský ústav učitel. a stal se učitelem v Praze, kde působí posud. R. 1888 stal se spoluredaktorem a po 2 letech samostat. redaktorem »Posla z Budče«, do něhož posud napsal přes 1000 článků a rozprav, týkajících se hlavně zájmů stavovských, z nichž největší jest Člověk a jeho cíl v dějinách novovéké filosofie (1904–05). R. 1895 redigoval »Světozor české mládeže«

Strahlegg, horské sedlo v Bernských Alpách, 3371 m vysoké, mezi Finsteraarhor-

nem a Schreckhornem.

Strahlhosohtitz viz Střelohoštice. Strahn, ves v Čechách, viz Stranná. Strahof, ves v Čechách, viz Strahov 2). Strahov: 1) S., klášter praemonstr. na Hradčanech v Praze; dvůr, pivovar, vinice a veliká zahrada. Popis viz Praha, str. 411 až r. 1052. — 2) S., městečko t., viz Trachtín. 412. — 2) S., chybně Štrahov (Strahof), ves v Čechách, hejtm. Teplá, okr. Bezdružice, rus., přítel Novikova (* 1757. — † 1813), fara Kozolupy, pš. Černošin; 33 d., 188 obyv. byl prof. na moskev. université a ku přání (1800.)

Dubá, okr. Štětí, fara Robeč, pš. Sukorady; sisa po Greciji (1803-9) a j. Jeho zásluhou 32 d., 150 obyv. n. (1900), 1tř. šk.

Strachel, ves v Čechách, viz Strachaly. Strachia, zool., t. co Eurydema (v. t.). Strachino [strakino], ital., měkký, mastný sýr, barvy žluté, tvaru cihel; vyváži se z Lodí, Brescie a Milána.

Strachkvas viz Křišťan. Strachojov, ves na Moravě, hejtm. Nové Město u Žďáru, okr. Bystřice n. Pern., fara Dalečín, pš. Jimramov; 35 d., 271 obyv. č. (1900).

Strachoňovice, ves na Moravě, hejtm. Dačice, okr. a pš. Telč, fara Radkov; 31 d., 165 obyv. č. (1900).

Strachota, nesprávný překlad řec. jména Method, jež omylem odvozováno z lat.

metus = strach.

Strachota z Kralovic, příjmení staročeské rodiny vladycké, která pocházela z Kralovic ve Slansku. (Erb dva kotouče.) Předek jejich byl Hašek z Hospozina, jenž držel r. 1413 Orcch se synem Strachotou. Tento (jinak řečený Metud) koupil r. 1415 Hoště, byl r. 1440 na sjezdě Čáslavském a prodal r. 1447 Hoště. Jak se zdá, byli synové jeho Strachota a Václav bratří (1454). Jiný Strachota dostal od krále (1509) Annu Ožidlinovu k manželství, byl r. 1519 hejtmanem na Kolině a žil ještě r. 1529, měv krátce před tím Holedec. Od r. 1529 vyskytuje se také Strachota mladší. Ostatní členové této rodiny přijali křestné jméno S. za příjmení. Michal byl r. 1515 držitelem Orlice u Kyšperka a některých vesnic zápisných. Bohuslav (1517) býval hejtmanem na Nečtinách a získal před r. 1519 polovici Doupova, která po smrti jeho prodána (1523). Jan S. vyženil před r. 1518 statek Ostrov u Hořic, který měli po něm, (1540) synové Jan, Václav a Zdeněk; ale r. 1551 jej tito s mateří prodali. Po Bohuslavovi zůstal syn Sigmund (1540), po Michalovi, který ještě r. 1539 žil, syn Jan mladší, jenž držel Orlici († 1553) Orlici zdědili po něm synové Michal, Burjan a Hynek, z nichž první záhy zemřel. Burjan prodal s bratrem (1558) statek Petrovice (1544 od otce koupeny) a r. 1565 Orlici. Zemřel r. 1566 a ve statek po něm vkročil Suda z Řeneč na škodu dvou sester n. Burjanových.

Strachotice, m. mor., viz Strachotin 1). Strachotin: 1) S., Strachotice (Rausenbruck), městečko na Moravě, hejtm. a okr. Znojmo; 196 d., 1013 obyv. n. (1900), far. kostel sv. Jiří, 2tř. šk., pš., dva výroč. trhy, vinařs ví a opodál mlýn Neslovice. Osada bývala střediskem župy a připomíná se již

n. (1900), opodál 2 mlýny a dvůr. — 3) S., Novikova přeložil knihu Saint-Martinovu jinė jmeno vsi Velenice, hejtm. Čes. Lipa t. O zabluždėnijach i istinė ili νοζτναπίje čelovė- **Strahovský** Boleslav, pseud. K. E. Tu- českago roda ko vseobščemu načalu znanija, pého (viz Jablonský 2). která těšila se veliké úctě rus. mystiků, dále **Strachaly** (Strachel), ves v Čechách, hejtm. Barthélemyho Putešestvije mladšago Anacharkterá těšila se veliké úctě rus. mystiků, dále zveleben fysikál, kabinetu moskev, university.

2) S. Nikolaj Ivanovič, satirik rus. vorucha-Otrok), V. V. Rozanov, B. V. XVIII. stol., sestavil dílo Razsmatrivatěli Nikoljskij, F. Šperk a j., kteří pohlíželi ni i nravov (Petr., 1811); Nyněšněje sosto- na svého mistra jako na nejvýznačnější zjev z XVIII. stol., sestavil dílo Razsmatrivatěli Nikoljskij, F. Šperk a j., kteří pohlíželi žizni i nravov (Petr., 1811); Nyněšněje sostojanije kalmyckago naroda (t., 1810); Moji rus. kritiky. V podstatě S. mimo pojednaní s.-petérburgskija sumerki (Petr., 1810) a j. V l. 1790-92 vydával »Satiričeskij Věstnik«, v němž ostře vystupoval proti úplatkům a jiným společenským vadám, jako proti utiskování sedlákův a pod. Připojiv se k Novikovu, hlásal mnohé názory, jež tento pro

tehdejší poměry vysloviti nemohl.

3) S. Nikolaj Nikolajevič, spis. rus.
(* 16. říj. 1828 v Bělgorodě kurské gub. — † 26. led. 1896 v Petrohradě), pozbyv záhy otce, professora bělgorodského semináře, byl vychovan u bratra matčina, rektora semináře kamenec-podolského a pak kostromského, kde S. nabyl prvního vzdělání, načež r. 1845 studoval mathematiku a od r. 1848 též přírodní vědy na universitě petrohradské. Ukončiv studia r. 1851 vyučoval v Oděsse a r. 1857 uveřejnil dissertaci O kostach zapjastja mlekopitajuščich, ale nabídnutého mu místa na universitě v Kazan i nepřijal. R. 1858 otiskl v »Rus. Miru« Pisma ob organičeskoj fizni, která obrátila na sebe značnou pozornost a sblížila ho s A. Grigorjevem. Přátelství toto mělo rozhodný vliv na další rozvoj S-a. R. 1861 vzdal se místa učitelského a stal se spolupracovníkem časop. » Vremja« bratří Dostojevských, kolem nichž skupili se slavjanofilové určitého rázu, nazvaní »počvenniki«. S. byl výhradně polemistou a s pseudonymem N. Kosi c otiski mnoho pozoruhodných, hlučnému úspěchu se těšících článků proti Pisarevu, Černyšev-skému a jejich stoupencům. V témž listě otiski r. 1863 s pseud. Russkij stat Rokovoj vopros (Osudná otázka), týkající se poměru rusko-pol., která stala se skutečně osudnou pro časopis Dostojevských, neboť »Vremja« k zakročení Katkova byla zakázána. Omyl, vedoucí k obvinění S-a z velezrády, záhy se vysvětlil a M. Dostojevskému dovoleno r. 1864 vydávati nový časop. »Epocha«. S. stal se tento neměl již úspěchu. V l. 1865-67 S. pilně překládal z Tainea, K. Fischera, Renana, Brehma, Strausse a mn. j. Přeložil též mnoho populárních učebnic. Po smrti Dudyškina redigoval »Otěčestvennyja Zapiski« a v l. 1869 až 1871 časop. >Zarja«, kde mimo jiné otiskl své znamenité úvahy o L. Tolstém. R. 1873 stal se bibliotekářem práv. oddělení veřejné knihovny petrohrad., od r. 1874 byl členem vědeckého komitétu ministerstva nár. osvěty a od r. 1890 dopisujícím členem petrohr. akademie nauk, která nejednou svěřovala mu lučně zájmy duševními, o samotě mezi svými knihovnami, jež shromažďoval neúnavně po celý život. Do let 80tých před. stol. byl znám jako šťastný polemista proti radikálnímu tisku let 60tých. Když obecenstvo poněkud vy-

o L. Tolstém a Turgeněvovi nezůstavil studie celkové, zaokrouhlené. Z drobných jeho úvah nejtypičtější jsou Zamětki o Puškině i dru-gich poetach (Petrohrad, 1888, a Kijev, 1897), podávající několik pravd o velikém básníku, nyní obecně uznaných. Fetovi, svému miláčku, věnoval tři krátké stati. Nejobšírnější sbornik jeho Iz istoriji litëraturnago nigilizma (Petr., 1890) skládá se rovněž z drobných úryvků, čelicích proti hnutí let 60tých XIX. st. Nejvýznačnější jsou jeho Kritičeskija statji ob I. S. Turgenévě i L. N. Tolstom (t., 1885, 1887 a 1895). Jmenovitě jeho úvahy o Tolstém jsou základním kamenem jeho činnosti kritické, podávajíce jak celistvou charakteristiku, tak i pokus vystihnouti spisovatele ve vší jeho velikosti, ač S. i zde snaží se nalézti v Tolstém oporu proti ideám let 60tých. V podstatě S. vážil si uměleckého dila jen potud, pokud obráželo v sobě ty či ony ideály: v Puškinovi a Tolstém viděl nejvýznačnější odlesk rus. »typového« principu a rus. světového názoru, pročež kořil se jim nejvíce. Ke kritickým jeho studiím náleží ještě životopis Dostojevského (při prvním posmrtném vydání), Tolki o Tolstom ve sborníku Vospominanija i otryvki (t., 1892) a vydání prvního dílu spisů A Grigorjeva (t., 1876), jejž pokládal za svého učitele a jehož ideje popularisoval v rus. společnosti. Zmínky za-sluhuje rovněž jeho sborník *Borjba s Zapa*dom v našej literaturė (t., 1882–87, 1883, 1890, Kijev, 1887 a Petr., 1896, 3 části), který jest jaksi přehledem k jeho studiím filosofickým a probíra názory Renana, Darwina, Strausse a j. Nejzajímavější jsou zde jeho uvahy o Hercenovi, líčící jej jako protivníka Západu. Z filosofických spisů jeho uvádíme: O metodě jestěstvenných nauk i značenije jich v obščem obrazovaniji (Petr., 1865); Ob osnovnych poňatijach psichologiji i fiziologiji (2. vyd. opet hlavním spolupracovníkem listu, ale t., 1894); Mir kak celoje, čerty iz nauki o prirode (2. vyd. t., 1892); O vecnych istinach (Moj spor o spiritizmé, t., 1887) a j. Ač S. podlehl vlivu Hegelovu a idealistické škole filosofů němec. vůbec, nepřehlížel výsledků badání empirického, neboť i na tomto poli převládalo u něho nadání kritické. Proto nepodal celkového obrazu svých positivních názorů, ač některé jeho these, vyslovené jaksi mimochodem, jsou pozoruhodny, jmenovitě v jeho kritice theorie atomistické. V bojích proti spiritismu, darwinismu (professoru Timirjazevu) a západnictvu (V. Solovjevu) referát o pracích, ucházejících se o premii hájil houževnatě racionalistických principů, jména Puškinova. S. byl člověk, žijící vý- ač nejednou též mluvil o určitých mezich racionalismu. Paedagogického významu filcsofické spisy jeho nepozbudou ještě dlouho. V době materialistických ideí horlivě hájil zásad idealismu a činnost jeho jako kritika materialismu nezanikla beze stopy. Srv. B střizlivělo z těchto ideí, skupili se kolem S. Nikoljskij, N. N. S. Kritikobiografičeskij mladiství ctitelé jeho jako Nikolajev (Go- očerk. Obščij smysl filosofiji N. N. S-1

(Moskva, 1897, bez jména autorova); J. N. S. zůstal za svou dobou a nově vznikajíci Kolubovskij, Matěrialy dlja istoriji filosofiji

v Rossiji a j. Šnk.
4) S. Nikolaj Nikolajevič, spis. bohoslovecký, filosof. a paedag. (* 1852); jest pro-fessorem filosofie v charkovském duchovním semináři. Vydal řadu prací ceny nestejné; Metodika zakona Božija (6. vyd. 1900); Christianskoje učenije o braké i protivniki etogo učenija (1895); mnohé stati v časopisech (hlavně v čas. »Věra i Razum«); Zasluga grečeskich filosofov archaičeskago perioda (1884); Drevnije i sovremennyje sofisty (1886); K voprosu o zadačach istoriji filosofiji (1894) Metodika russkoj gramoty i načaljnych upražnenij v rus. jaz. (2. vyd. 1900); Zadači i prijemy obučenija čteniju (1897, v čas. »Narod. Obrazovanije«); Istinnaja nauka i ložnyja pritjazanija sovrem. učenosti (1900). Pp. Strachovice: 1) S., ves v Čechách, hejtm.

a okr. Kralovice: 1) S., ves v Cechach, nejtm. a okr. Kralovic; fara Kozlany, pš. Čistá u Kralovic; 5 d., 31 obyv. č. (1900), popl. dvůr, 2 mlýny. — 2) S., ves t., hejtm. Pisek, okr. Vodňany, fara Bilá Hurka, pš. Dřiteň; 24 d., 168 obyv. č. (1900). — 3) S. (Strachowitz), ves t., hejtm. Tachov, okr. Přimda, fara Parastic. fara Bernartice, pš. Novoměsti (Neustadtl); 24 d., 124 obyv. n. (1900), popl. dvůr Vidóvice, kdysi ves a tvrz. Stával zde statek Strachovských ze Strachovic.

Strachovský Josef, sochař čes. (* 19. září 1850 v Kutné Hoře), navštěvoval reálku a měl státi se truhlářem a pracovati v dílně otcově. Stal se však učněm řezbáře Jana Káše v Praze a po 4 letech odešel na akademii mnichovskou. Po svém návratu do Prahy zápasil, jako po celá léta mládí, s nedostatkem, až se ho ujal sochař Schnirch, který tehda pracoval o skulpturách pro Nár. divadlo v Praze. S. pracoval o sochách pro toto divadlo, portraitoval se zdarem a prováděl menší prace příležitostné, z nichž pamětní deska Jana Rokycany jeho jméno po prvé uvedla do veřejnosti. Pak následovaly: pomník Havlíčkův pro Kutnou Horu, pomník bratranců Veverkových, vynálezců ruchadla, v Pardubicích, náhrobní socha Andėla miru pro pi. Voitlovou na Mělnice, poprsi Smetanovo, poprsi dra Riegra, podobizna dra Tyrše a j. v. Město Tábor objednalo u S-kého pomník Jana Žižky z Trocnova, jenž od r. 1884 zdobí náměstí. Na hřbitově olšanském stojí jeho náhrobní pomník Josefa Baráka. R. 1886 provedl pomník B. Jablonského v Kard. Řečici a r. 1887 postaven v Libochovicích památník Purkyňův. V Pražském Rudolfině chová se jeho poprsi Frant. hrab. Thun-Hohensteina v živ. velik. S. jeví se ve svých pracích jako přívrženec realismu, pojímá však skutečnost v jakési zmírnělé podobě. Měkké tvary, postoje spíse emfatické a poněkud divadelní (Havlíček) dodávají jeho pracím vzhledu staršího; skulptury tyto upomínají na školu mnichovskou z doby rozmachu německého sochařství, kdy po vítězství r. 1871 spotřeba oslavných pomníkův a soch tak značnou měrou stoupla, aniž zároveň se zvyšila umělecká úroveň sochařství. něm. (1822 ve Slezsku - + 1847 ve Vídni).

umění české, toužící po zdůraznění národ-ního rázu, nalézalo v jiných sochařích zdat-nější představitele svých snah, a tak se stalo, že význam S-kého spočívá hlavně v jeho pomníkových pracích z let 80tých XIX. stol., v pracích, jejichž akademická správnost převažuje nad vniterní procítěností jejich. F. H-s.

Strachovský ze Strachovic, příjmení staročeské rodiny vladycké (erbu tří kolmých pruhův), která pocházela bezpochyby ze vsi Strachovic (v záp. Čechách u Boru). Předek jejich Václav vyženil (ok. r. 1542) statek Lažany s Veronikou z Drajlinkova a žil ještě r. 1576. Jindřich, bratr jeho, držel Žitin a přikoupil r. 1567 pustinu od Jifika Koko-řovce. Po Václavovi byl syn Petr, jenž držel Lažany ještě r. 1582, alc, jak se zdá, zemřel bez dědicův, neb Lažany držely po nem sestry Mariana Vamberská a Anna Pikhar-tova a od r. 1595 tato sama. Po Jindřichovi, jak se zdá, byli synové Adam Jindřich, Krištof, Jiřík, Jan a Danihel. Starší dva prodali r. 1591 Žitín mladším bratřím. Adam odstěhoval se pak na Moravu, kdež vyženil před r. 1592 statek Dubenky s Annou Dubenskou z Dubenek a zdědiv jej r. 1595, ještě r. 1598 přikoupil ves Prosty. Byl muž vzdělaný, r. 1597 stal se menším písa-řem zemským a ok. r. 1619 přeložil spis Balšám duše. (Viz Jirečkovu Rukovět, II., 246.) Jmění jeho zdědila dcera Judita, vdaná Hoz-laurová. Jiřík, skoupiv od bratří Žitín, prodal jej r. 1598 a žil pak v Nepomuce. Bratr jeho Jan držel dvorec ve vsi Horni Lhotce u Klatov, v jehož držení po r. 1623 zanechán. Pustiv jej potom Vilémovi z Kolovrat, umřel u tohoto. Od těch dob rodina ta nadobro zchudla. Adam Jindřich vyženil nějaké penize s Annou Cabelickou ze Soutic, s niż koupil r. 1650 a 1651 manství v Želkovicích. Synové jejich byli Jan Ferdinand († 1726), Jiří Vilém a Karel Vojtěch. Ti zdědili práva matčina na Vlkšice, jež r. 1681 pro-dána. Karel ujal Želkovice, jež r. 1685 prodal Jiříkovi Františkovi, S-kému ze S. a tento zase r. 1699. Jiří držel také statek Kamenný, jejž r. 1689 prodal. Býval radou kom. soudu († 1704). Ke konci XVII. stol. žili též Frant. Kamil (1678—90), Jiří Vi-lém (1680 atd.), František Josef (tuším syn Karla Vojtěcha neb jeho bratra) studoval od r. 1690 u jesuitů v Březnici, ženil se r. 1707 s Annou Alžbětou Častolárkou z Dlouhévsi, ale zemřel již 14. květ. 1710, maje věku teprve 28 let. Syn jeho Frant. X. Kazimír byl ThDr., napřed děkanem v Berouně, pak kanovníkem a arcijáhn, u sv. Víta a pak proboštem tudíž, od r. 1768 také král. radou. Účinil znamenité nadání pro voršulinky v Kutné Hoře a zemřel 4. ún. 1786. Kromě něho žil r. 1732 Karel. V kalendářích r. 1786 a 1788 kromě Karla již nikdo z této rodiny se nepřipomíná. — S touto rodinou nesmějí se másti vladykové ze Strochovic (v. t.).

von Strachwitz Moritz, hrabě, básník

Studoval ve Vratislavi a v Berlině práva, palaeozoických břidlic, vápencův i pískovcův, cestoval po Norsku a Švédsku, načež žil na svém statku Sebetově na Moravě. Psal lyrické a epicko-lyrické básně, jež dýší ohni vou vášnivostí i smýšlením vlasteneckým. Jsou to sbirky Lieder eines Erwachenden (Viatisl., 1842) a Neue Gedichte (t., 1848; 8. vyd. 1891 s biografií S ovou od K. Weinholda). Po stránce formální S. jest žákem Plateno-vým. Srv. Tielo, Die Dichtung des Grafen Moritz von S. (Berl., 1902).

Strachwitzthal, ves ve Slezsku, hejtm. a okres Frývaldov, fara a pošta Velké Kunětice (Grosskunzendorf); 29 d., 175 obyv. něm. (1900). **Strait** [strét], angl., úžina (mořská), ka-

nál n. průplav.

Straits Settlements [strets setlments] jest úhrnný název pro državy britské na poloostrově Malace, jež skládají se dilem z bezprostředních držav, tvořících od 1. dub. 1867 korunní kolonii S. S. (v užším smysle slova), dílem z vasallských států malajských. Bezprostřední državy jsou Singapur (555 km² se 228.555 obyv. r. 1901), mėsto Malaka s okolim (1839 km² s 95.487 obyv.) a Penang (1604 km² se 248.207 obyv.), jenž zase obsahuje ostrov Pulo Pinang (278 km²) i území Dindings (579 km²) a Wellesley (747 km²); k nim druží se ještě jako dependence ostrovy Kokosové (Keelingovy, 22 km² se 638 obyv.) a ostrov Vánočni (*Christmas*, 102 km² s 900 obyv.) obojí v Indickém okeáně již. od Velkých ostrovů Sundských. Vasallské státy malajské jsou Pahang (36.000 km^2 s 84.113 obyv.), Perak (19.000 km^2 se 329.665 obyv.), Salangor (8000 km² se 168.789 obyv.), Negri Sembilan se Sungei Udžongem (spolek to deviti menších státův, úhrnem 7000 km² s 96 028 obyv.) a Džohor (18.000 km² se 200.000 obyv.). Úhrnem tedy S. S. zabírají na 92.000 km² s 1,452.382 obyv. (obyvatelstvo Džohoru v počtu tom není sčítáno, nýbrž toliko odhadnuto). Staty Perak, Salangor, Negri Sembilan a Sungei Udžong nacházejí se pod britskou ochranou od r. 1874 a jsou řízeny od residentů, kteří jsou přidélení rádžům jednotlivých státův a podléhají residentu generálnímu. R. 1887 po dohodnutí s Pahangem britská vláda převzala dozor nad zahraničními záležitostmi tohoto státu a r. 1888 přijala jej vůbec pod svou ochranu. V lednu 1895 Negri Sembilan a Sungei Udžong spo-jeny pod společnou správou a v čci 1895 sjednaly Perak, Salangor, Negri Sembilan a Pahang novou úmluvu, podle které správa země svěřena generálnímu residentu jakožto zástupci britské vlády, kdežto státy zavazaly se stavěti jistý počet vojska. Sultanát Džohorský k této úmluvě nepřistoupil, ale také od r. 1887 ponechal zastupování svých za-hraničních záležitostí britské vládě. Celé území ohraničeno jest na sev. Siamem, na záp. a jihozáp. úžinou Malackou, na jihu úži-

a dosahuje při sev. hranici S. S. v Tahangu 3000 m, v Korbu 2200 m, níží se však v Gunong Temuanu na 1890 m a Ophiru na 1280 m a přechází při již. pobřeží v mírnou vrchovinu (Gunong Blumut 1000 m, Chabang Tiga 900 m). Na vých pobřeží rozkládají se přímořské roviny. Větších řek není. Podnebí je horké a vlhké, ano i ve vyšších polohách. nezdravé. Rozdíly teploty v měsici nejteplej-ším a nejstudenějším jsou skrovné; v nej-teplejším měsici (květnu) vykazuje Singapur 29° C, v nejstudenějším (prosinci) 26·2° C, Pulo Pinang v týchž dobách 29 4° C a 26.6° C. Pršky jsou hojné (Pulo Pinang 2777 mm, Dinding 2188, Singapur 2356, Pekan 3613, Kuantan 3488 mm) a směrem do hornatého vnitrozemí jich přibývá (Selamah 3448 mm, Thaiping 3884 mm, Tapah 3729 mm, Ulu Salangor 3252 mm). Celé S. S. nacházejí se v oblasti monsúnů, jež vanou od května do konce září od jihových. a od říj. do dubna od severovýchodu. Častým zjevem jsou cyklony jmenovitě na pobřeží východním. Obyvatelstvo tvoří pestrou směsici Malajů, Čí-ňanů, Arabův, Indů, Tamylův a Evropanů; domácího obyvatelstva značně ubývá jako v celé Malace vůbec, ale za to přichází tolik přistěhovalců, že stále jeví se vzrůst obyvatelstva; jmenovitě Číňané a Indové domorodé Malaje víc a více zatlačují. Hlavní zdroj své výživy nachází obyvatelstvo v orbě, kteréž výborně svědčí vysoká a rovnoměrná teplota i hojnost pršek, ale na závadu jest nedostatek pracovních sil pro rozsáhlejší plantáže, jež si opatřují dělníky dovozem indických a čínských kuliů. Značný vytěžek dává pěstování rýže, jež daří se i ve vyššich polohách při umělém zavlažování (jmenovitě ve Wellesleyi a Malace), dále třtina cukrová (pěstovaná nejvíce od Číňanův a Evropanů), mimo to pak pěstují se kukuřice, proso, bataty, jamové hlízy, banany, chlebovník (Artocarpus integrifolia), durian (Durio zibeth nus), Garciana mangostana, papaya (Carica pa-paya), ananasy, sagovnik, rozmanita zelenina (bataty, boby, okurky, červená řípa, rajská jablička a j.), paprika, tapioka, pepř černý i betelový, hřebíček, palma areková a kokosová, muškátové ořechy, skořice, káva, jejíž pěstování stále se vzmáhá, čaj, tabák, indych, gambir (Uncaria gambir), Andropogon schoenantus, poskytující aromatického oleje, a posléze rozmanité ovoce domáci i akklimatované (zvl. oranže). Kromě vlastní orby těží se z říše rostlinné různá vzácná dřeva (též dřevo teakové) dílem k účelům stavebním, dílem ke zpracovávání truhlářskému, dále kaučuk (jmenov. z Hevea brasiliensis), guttaperca (z Dichopsis gutta Bent.), pryskyřice damarová, bambus v četných odrudách, rotan a j. Z dobytka chovaji se buvoli, zebu, něco koní (nejvíce však dovážejí se z Austranou Singapurskou a na vých. Jižním Čín- lie), koz. ovec a dobytka vepřového, ačkoli ským mořem. Vnitrozemí je hornaté, jme- v krajinách pohorských rozsáhlejšímu chovu novitě sev. jeho kraje, nebot celou Malakou dobytka podnebí není na závadu. Znamenitý táhne se pásmité horstvo, složené z prahor, jest chov drůbeže. Lov mořský má jistou

důležitost na jihu. Značné jest nerostné bohatství země, ale posud málo se z něho těží. Nejdůležitějším nerostem jest cín, jehož | těžba stále se vzmáhá přes značnou soutěž souostroví Malajského a jenž se vyskytuje skoro po celé zemi (r. 1901 vyvezeno 785.246 pikulů), po něm následuje zlato vyskytující se značnou měrou v Pahangu (v poslední době australská společnost počala tam se soustavnou těžbou), mimo to pak vyskytují se stříbro, olovo, měď, vizmut, rtuť, arsén, mangan, zinek, volfram, dále drahokamy (safir, granát, topas), mramor, kaolin, žula a hojnost teplých a minerálních zřídel. Průmyslová činnost vyvíjí se znenáhla, neboť | domácí obyvatelstvo jest příliš netečné a následkem toho nutno dělníky opatřovati dílem z Javy, Sumatry a Celebesu, dilem z Činy a Indie; ne lepším materiálem dělnickým jsou Číňané, kteří vedle Evropanů záhy jali se též samostatně zakládati různé závody; i vznikly tu časem továrny na výrobu cukru, mýdla, indychu, na přípravu tapioky, gambiru, na olej, vonné essence, vozy, led, lihoviny, přádelny na hedvábí, barvírny, koželužny, lodní snadno, a lze je vychovati tvarohem, masem, dílny, mlýny na loupání rýže, pily a j.; v sousedství rudných dolů zřízeny jsou též huti. Obchod ve S. S. jest většinou průvozný. R. 1902 dovezeno za 351,484.000 doll. a vyvezeno za 301,471.000 doll.; značná cena tohoto obchodu vysvětluje se tím, že Singapur jest společným skladištěm pro zboží nejen z britského území v Zadní Indii, nýbrž také ze souostroví Malajského, ze Siamu i Činy a naopak zase veškeré zboží dovozné pro tyto kraje jde nejprve do Singapuru, tak že pravidelné se počítává dvakráte, jednou v do-voze, po druhé ve vývoze. Více než polo-vina vývozu připadá na cín, k němu pak druží se největšími summami koření, gambir, kaučuk a guttapercha, tapioka, rotan, barviva, tabák, cukr, buvolí kůže a rohy; do-váží se hlavně rýže, bavlněné výrobky, opium, uhlí, tabák, nasolené ryby a jiné konservy. Dobrá polovice dovezeného zboží připadá na Anglii a britské osady, ostatek na Špoj. Obce sev.-amer., Francii a Německo, kdežto ve vývoze země mimobritské jsou súčast-něny dvěma třetinami. Dovozných cel téměř není. O dopravní prostředky jest dobře postaráno, jmenovitě o silnice, naproti tomu železnic bylo r. 1901 toliko 433 km. V přístavech ve S. S. r. 1901 kotvilo 8901 lodí cizích o 8,150.000 tun, pak 16.823 lodí domácích o 738.107 tunách. Délka čar telegrafnich r. 1902 činila 2152 km. Hl. městem a zároveň nejdůležitějším přístavem jest Singapur. — Srv. Dennys, Descriptive dictionary of British Malaya (Lond., 1894); Swettenham, Malay Sketches (t., 1896); Belfield, Handbook of the federated Malay States flandbook of the federated Malay States (t., 1902); Collet, L'étain. Étude minière et politique sur les États fédérés malais (Brussel, 1902); Rowland, Ueber die »Federated Malay States« auf der Malayischen Halbinsel u. deren Entwicklung unter britischem obležení, načež se uchýlil do Lipska a politického a zůstal do prohlášení stavu obležení, načež se uchýlil do Lipska a politického a zástal do prohlášení stavu obležení, načež se uchýlil do Lipska a politického a zástal do prohlášení stavu obležení, načež se uchýlil do Lipska a politického a zástal do prohlášení stavu obležení, načež se uchýlil do Lipska a politického a zástal prohlášení stavu obležení, načež se uchýlil do Lipska a politického a zástal se udvetným jeho zámyslů. Potom procestovul nákolikrát Prus. Slezsko a Poznařsko, r. 1849 Protektorat (Vid., 1903).

Straja ves (Hohenthurn), ves v Korutanech, hejtm. Bělák, okr. Podklošter, má 342, jako obec polit. 1997 obyv. slovin. (1900).

Straka (Pica caudata), havranovitý pták snadno znatelný po dlouhém, klinovitém, stupňovitém ocase. Zobák a nohy jsou černé, podobně hrdlo a hruď, kdežto dolejší část hrudi i břicho jsou bilé, chustřice a lýtka černá. Na letkách kovově namodralý a zelenavý lesk. Délka těla 48, křídla 18, ocasu 26 cm. Se stavbou zvláštního svého hnízda s. počíná již v únoru. Volí obyčejně vysoký strom, ale někdy též jen pahýl vrbový neb keř trnkový. Z rána snáší větévky, trny, kořínky, které splétá v hlubokou pánev, již vymaže zemí a blátem. Vchod jest jen postranní, neb obyčejně přikrývá hnízdo stříškou přílbovitou. Mnohdy započne stavěti na několika místech hnízda, at již z pouhé hravosti aneb opatrnosti. Sem klade 6-8 vajec zelenavých se skvrnami hnědými. O mláďata pečuje se vší péčí a opatrností a stává se i pěstounkou podložených vajec jiných ptáků. Mladé z hnízda vybrané straky zkrotnou chlebem. Při své žertovnosti stávají se někdy nepříjemnými svou náklonností schovávati lesklé věci. S. jest pták lstivý a vychytralý; hlas jeho zní jako »šakšakšak« rychle opakované. Na jaře škodí krutým pleněním hnízd ptačích; jest i drůbeži a v bažantni-cích obtižná. Ač ničí i myši a škodný hmyz, hlemýždě a pod., činí vždy více škody než užitku. S. rozšířena jest po Evropě i Asii, a zdržuje se na pokraji lesů. Bše.

Straka, ves v Čechách, viz Straky 2).
Straka: 1) S. Jan, malíř a stavitel český
na sklonu XV. stol. v Hradci Král. — † v čci 1558 t.). Byl váženým měšťanem a obecnim radnim svého rodného města, r. 1528 zvolen za primasa, v l. 1528-35 byl mezi staršími obce, r. 1537 při obnovení rady stal se opět primasem a zůstal v úřadě tom nebo konšelském až do své smrti. S. ukázal se horlivým zastancem obecních zájmů hradeckých a působil jako stavitel a dozorce nad pozemními a vodními stavbami městskými. R. 1544 vyzdvižena bašta za Kavčím trhem a za jeho vedení vystavěny vodojemy (věže), jezy a náhony na řekách Labi a Orlici, spravovány mlýny atd. R. 1538 dal uliti zvon, zvaný Zebrák, na kostele sv. Ducha. Maliřské práce jeho nelze s určitosti zazna-menati, ale je pravděpodobno, že se účastnil v illuminování starších kancionálů hradeckých.

2) S. Adolf Vilém, spis. čes. (* v Krabčicích — † 1872 v Londýně). Studoval theologii na universitě v Lipsku, kde se r. 1848 seznámil s rus. revoluč. agitátorem M. Bakuninem a stal se důvěrným jeho přítelem a kračoval zde ve studiích. Mezi tím vojen. soud

·187 Straka

událostech pražských odsoudil jej in contumaciam k smrti. S. uprchl do Londýna a stal se tam na soukromém ústavě učitelem latiny a řečtiuy, r. 1856 assistentním professorem na universitě a r. 1858 obdržel diplom za díl Zblový, od něhož r. 1577 prodal Hodelicky sou professorem na universitě a r. 1858 obdržel diplom za díl Zblový, od něhož r. 1577 prodal Hodelicky sou professorem na universitě a r. 1858 obdržel diplom za díl Zblový, od něhož r. 1577 prodal Hodelicky sou professorem na universitě a r. 1858 obdržel diplom za díl Zblový, od něhož r. 1577 prodal Hodelicky sou představání spoupování spo doktora filosofie. Aby mohl bezpečně navštěvovati Cechy, přijal r. 1861 angl. občanství, načež pravidelně trávíval prázdniny ve své staré vlasti. R. 1869 zarazil v Londýně » Českostaré vlasti. R. 1869 zarazil v Londýně » Českonové jeho Adam, Jan starší, Petr mladší,
moravský spolek čtenářský«, jehož předsedou Myslibor Pavel a Rudolf prodali Šonov byl až do své smrti. V Londýně psal do angl. novin a seznamoval Angličany s poměry čes-kými. Sepsal: Mluvnici anglickou (Praha, 1862) a chystal do tisku česko-anglický slovník.

3) S. Albin, pseudonym spisovatele Jana

Wagnera. Straka z Nedabylic, příjmení staročeské vladycké (později panské) rodiny erbu kohouta (červeného a černého na modrém) a tedy téhož původu jako Králové z Dobré Vody, Dašičti a Vyšehněvšti z Barchova a j. Od XIV. stol. drželi tvrz a ves Nedabylice již zaniklé (u Chuděřic). Zde seděli předkové | jejich Bransud (1377, 1386), syn jeho Bransud (1396) bezpochyby týž, který v l. 1437 až 1440 s Divišem ve vojenských a veřejných bězich se vyskytuje. Jan Straka (1447–69), bezpochyby syn jednoho z nich, byl ve služ-bách Jana Koldy Náchodského (od r. 1450) a nabyl statků v okolí náchodském zejména r. 1454 odúmrtí ve Vesci a Mečově. Petr, syn jeho, vedl prý r. 1478 padesáte jezdců do boje. Byl v l. 1477—1505 pánem na Studnici. Později se vyskytují dva Janové, starší s mladší. Tento míval před r. 1527 Jesenici, onen prodal před r. 1540 Miskolezy. Jeden z nich byl v l. 1533-40 vrchnim uřednikem vlašimským. Po Janovi, který prodal Miskolezy, byli r. 1545 synové Kuneš, Jiřík a Otik (tento † r. 1575, manž. Eliška z Do-halic). Petrovi synové byli Jan (týž co mladší), Heř man a Jiřík (1528 atd.), kteří r. 1540 se dčlili. Jan dostal Zblov, Herman Třtici a Jiřík Studnici. Jiřík r. 1575 jsa bezdětek spolčil se s Janem, na něhož pak Studnice spadla. A. Heřman (manž. Anna z Nové Vsi) zemřel před r. 1562. Synové jeho Jan ml. a Zdi-slav rozdělili se r. 1562 tak, že onen vzal Vesce, tento Tftici. Zdislav byl ženat s Kateřinou ze Šarova a zemřel ok. r. 1586. Jan měl později statek v Jeníkovicích. Jeho bez-pochyby synové byli Heřman a Sigmund, kteří po mateři své Anně z Dobřenic se sestrou svou Mandalenou Tamchynovou nabyli šosovních pozemků u Jaroměře. Z těch Heřman (jenž měl také Jeníkovec) ujal Klouzkov (1605), Sigmund dostal mlýn v Dolcích a vyženil ještě statek s Mandalénou Vokalářovou, který r. 1601 prodal. Kdysi po r. 1606 zemřel, zůstaviv dceru Annu. Heřmanovi († 1610) synové byli Jan Mikuláš,
Pavel a Vladislav, kteří r. 1620 prodali
Klouzkov. Za to Pavel r. 1620 s manž. Annou
kovanské z Bukovan (tuším manželce své). Cachovskou ze Svémyslic koupil dvůr v Jez-

na Hradčanech pro účastenství v květnových svůj ve Vesci. (Viz Pam. arch. IX. 880-882). Zůstala po něm dcera Barbora Marie. stinný a Vesce. Později přeložil sídlo své do Sonova (před r. 1589). Zemřel r. 1616 a po-hřben u sv. Václava nad Provodovem. Sya Třtici r. 1617 mateři Anně roz. Hamzovně ze Zabědovic († 1625), ale ta ho hned potom zanechala synovi Petrovi. Adam držel dvůr Klouzkov u Jaroměře a zemřel před r. 1629. Jan byl ženat s Kateřinou Sluzskou z Chlumu, ovd. Zapskou, která r. 1612 koupila statek Hořelici. Tento zdědily dcery její Eliška Marie a Anna vd. Sobětická a prodaly jej r. 1636. Otec žil s nimi na Hořelici až do r. 1634. Petr vystěhoval se r. 1628 do Meklemburska, zanechav statek Šonov ke správě bratru Janovi. Navrátiv se potom prodal r. 1641 Šonov, Třtici a Zblový knížeti Piccolominimu a usadil se na statku Janovicich, který zdědil po manž. Anně Bohdanecké z Hodkova († 1641). S druhou manželkou z Hodkova († 1641). S druhou manželkou Kateřinou z Dobřenic († 14. kv. 1650 jako manželka Jana Arnošta ze Šafgoče na Obědovicích) měl syna Jana Petra. Ke konci života svého (1639) Petr byl v podezření, že stranil Švédům, a proto peněžité jeho pohledávky zabaveny († 30. břez. 1646). Dcery jeho byly Anna Eliška († ca. 1685, manž. Václav Haugric z Biskupic na Rřezovicích) Václav Haugvic z Biskupic na Březovicích) a Alena († j. 1679, manž. Václav Adam Ra-šín z Ryzemburka). Jan Petr (* 1645) došed r. 1668 let držel po otci Janovice a koupil se sestrami r. 1658 Horní Neděliště, které však r. 1669, jsa na cestách ve Francii, skrze plnomocnika svého prodal. Ještě r. 1671 prodléval ve Francii. R. 1676 zdědil Libčany po strýci Petrovi Mysliborovi a přikoupil potom Horní Teplici a Okrouhlici. Majestátem z 22. led. r. 1680 vyzdvižen do panského stavu kr. Čes. starožitných rodův, po čemž následovalo (22. kv. 1692) povýšení do stavu hrabského, jež si Jan Petr vyžádal v jazyce českém. Dne 17. pros. 1709 vydán mu majestát na zřizení nápadního statku ze zboží Okrouhlice, Libčan, Janovic a Hornich Teplic. Podle toho učinil (18. bř. 1710) poslední pořízení o týchž stateích, jímž zřídil nápady pro všechny z té rodiny žijící. Pokud by rodina vyhasla, ustanovil, aby statky dotčené byly obráceny na zřízení a vydržování akademie ke cvičení chudé mládeže z vyšších stavů národu českého. Byl c. k. tajným radou a komorníkem a zemřel 28. září 1720 v Libčanech a tam pochován. (Srv. Strakovská Tato byla po druhé vdaná Bravantská z Chobvinách, který prohospodařil. Ok. r. 1634 řán a vzdala r. 1651 Naděliště Mysliborovi usadil se na Střezeticích prodav r. 1635 statek Petrovi, synu svému. Tento prodal r. 1658

Neděliště dětem Petrovým, ale vyženil s Jo- stva. 9. Rudolf. 10. Ctibor. Dotčený Václav hankou Dorotou Nejedlou z Vysoké († 1674) statek Libčany, který, synův nemaje, odkázal strýci Janovi Petrovi († 1676). – b) Petr, druhý syn Jana Studnického, došed let r. 1576, ujal Studnici a ke konci života svého držel Řešetovu Lhotu, nazývaje se starším († ca. 1616). Synové jeho, kteří r. 1617 smluvili se o statek otcovský, byli: 1. Jiřík, odděliv se ještě před dotčenou smlouvou, nabyl dvoru v Mezilesicích, který r. 1625 prodal sestře své Anně Vesecké. Žil ještě r. 1630 (manž. Anna Hubrykovna z Henrštorfu. Rozdilný od něho je Jiřík ml. sed. v Říkově). 2. Jindřich propadl r. 1623 statky své Heřmanice a Vesce a byl asi od r. 1630 regentem na statcich Trčkovských. Zemřel 22. pros. 1634. (Pohřební kázání v Jungmannově H. Lit. V, 198, 1077.) Z manželky Kateřiny Markéty Kordulovny z Sloupna tuším synů neměl. 3. Jan (mladší) r. 1622 odsouzen, ale statků neměl, později měl Lhotu Řešetovu. Měl manželku Annu S-kovnu z Nedabylic, která po jeho smrti se vdala za Pavla Prunara z Prunersdorfu; tento a Petr, syn Januv, prodali r. 1663 Lhotu. 4. Zdeněk vyženil s manž. Johankou Bukovskou z Hustifan statek Hoděčín († ca. 1635). Johanka prodala r. 1642 Hoděcín a koupila r. 1661 statek Malobratřice. Tento po jeji smrti (na konci r. 1673) ujali synové Petr Mikulas a Jindfich Jan. aa) Petr stal se r. 1663 radou nad appellacími v Praze, pak r. 1669 mistopisařem, r. 1674 mistokomorníkem, r. 1691 purkrabím kr. hradeckého, kr. místodržícím (též radou) a od r. 1697 do smrti byl nejv. písařem zemským. S první manž. Majdalenou Johankou Kostomlatskou z Vřesovic († 1696) koupil Podhořany, po-zději získal též Hostačov, Vrutici, Příbram a Lhotu Řešetovu (tuto prodal r. 1714). R. 1698 oženil se s Eliškou Marií Mladotkou ze Solopisk († 1728). Zemřel 5. dub. 1720, maje asi 98 let věku. Vrutici r. 1717 koupenou dědila po něm manž. (zase pak vdaná Chanovská); ostatek se dostal dcerám bratrovým. -bb) Jan Jindřich držel s bratrem staték mateřský Hor. Malobratřice a s manž. M. Veronikou Stošovnou z Kounic vyženil Střezetice. Zemřel před r. 1716 nepozůstaviv synův. Dcery jeho byly Dorota Veronika (manž. Eugen Alb. Bek), Alžběta Terezie (manž. Rudolf Fr. Dobřenský z Dobřenic), Františka Sylvie (od r. 1708 vdaná za Albrechta Karla S. z N.; 2. manž. Jan Václav hr. Breda, jenž dědil po ní Zelenou Horu), Anna Marie (manž. Frant. Aug. Bzenský), Johanka Marie (manž. Vác. Vratislav Dohalský), Josefa Antonina (manž. 1. Jan Ota Rašin z R., 2. Záruba) a Marie Terezie. — 5. Karel odsouzen r. 1623 k manství, ale statku neměl. 6. Albrecht zemřel před r. 1638. 7. Václav ujal Lhotu Rešetovu, kterou r. 1626 prodal Anně S-kové roz. S-kovně a odešel r. 1628 pro náboženství ze země. Později se vrátil a dočkav se velkého věku zemřel 25. kv. 1669. Potomstvo jeho vymřelo teprve před stoletím. 8. Piram zemfel před r. 1625 bez potom-

měl tři syny, z nichž nejmladší Heřman Pavel zemřel 29. bř. 1731 v Golč. Jeníkově, maje věku 91 let. a) Karel, nejstarší syn Václavův, měl syna Albrechta Karla, jenž byl radou dv. a kom. soudu, od r. 1705 hejt-manem hradu Praž. Zdědil r. 1720 statky nápadní, ale neuživ jich zemřel 20. ún. 1721 na hradě Praž. (manž. Františka Sylvie S kovna z N. † 1725). Žádost jeho za povýšení do panského stavu vyřízena teprve po jeho smrti a majestát vydán 6. kv. 1721 vdově a synu jejímu Janovi Karlovi. Tento (* v lednu 1714) ujal nápadní statky a majestátem z 11. září 1732 povýšen do hrabského stavu kr. Ces. (hrabě z Libčan a z N.). Oženiv se r. 1734 s Josefou hr. z Trauttmansdorfu zemřel již r. 1736 v dubnu. Vdova provdala se pak ještě dvakráte (1. Jan Ant. hr. Clary † 1743, 2. Frant. hr. z Věžnik) a zemřela r. 1772. Jediná dcera Jana Karla Marie Josefa zdědila po mateři polovici Obřiství, již však prodala a vdavši se za Frant. Karla Kresla sv. p. z Kvaltenberka, zemř. r. 1802 v Praze a pohřbena v Třebušíně na statku manželově († 1802). Byla této rodiny poslední. — b) Ladislav, druhý syn Václavův, padl r. 1685 u Budína, bojuje s Turky (manž. Eliška Barbora Vlkovna z Kvítkova). Syn jeho Václav Adam Jiří zdědil r. 1736 nápadní statky a majestátem ze 7. říj. 1738 vyzdvižen do panského stavu kr. Čes. rodů starožitných. Zemřel 25. kv. 1769, zůstaviv z man-želky Johanky Františky Violanty z Königsfeldu dcery Elišku (vd. z Vlkanova) a Františku (vd. za Ant. Sigmunda, sv. p. Leveneura). Po jeho smrti spadly nápadní statky na stavy a zpupné jmění dostalo se dce-

Strakačov, kdysi ves v Čechách, po níž zbylo jméno myslivně, přislušející do obce Turovce, hejtm. Tábor, okr. Ml. Vožice. Když založen Tábor, obyvatelé odstěhovali se tam a ves zůstala opuštěna. Ves byla do r. 1420 příslušnou k panství ústskému.

Strakapoud, zool., viz Datlové. Strakaty: 1) S. Karel, operní pěvec český (* 2. čce 1804 v Blatné — † 26. dub. 1868 v Praze). Byl syn hrnčíře a studoval gymnasium v Pisku a v Praze, živě se při tom soukromým vyučováním literním i hudebním, neboť již doma dostalo se mu vzdělání v hudbě dílem od otce, dílem od děda. R. 1823 a 1824 vystoupil dokonce veřejně v koncertech ve prospěch chudých studentův. Studoval pak tři semestry práva, ale vlivem ředitele Jana Štěpánka nastoupil dráhu divadelní jakožto zpěvák a hned po prvním vystoupení v »Střelci kouzelníku« r. 1827 byl trvale engažován k divadlu stavovskému a čím dále tím byl u obecenstva oblíbenějši. Brzy na to pojal za chot dceru měšťana pražského Kateř. Strobachovou. Přese všecky skvělé nabídky do ciziny zůstal věren svému domovu a účinkoval na stavovském divadle až do r. 1858. Zpíval netoliko v rozličných operách německých, ale také českých, jež

tehda toliko v neděli a ve svátek byly pro- jim při svém »knížecím domě« kommendu, již vozovány, a S. to byl, který v Tylově »Fidlovacce (s hudbou Škroupovou) 21. pros. 1834 po prve zpíval pozdější hymnu »Kde domov můj«. Mimo to působil v menších úlohách též v české činohře. S. vynikal zvučným, vyrovnaným a velmi obsáhlým basem, cituplným přednesem a důkladným vzděláním hudebním. O hudbu českou zejména zasloužil se rozšířením národních písní českých, jež po prvé uvedl v salony a koncertní síně. Také pořádal klassické koncerty (ve prospěch spolku k opatření vdov a sirotků po umělcich), v nichž provozována velkolepá ora-toria Händlova, Haydenova, Mendelssohnova a j., při čemž S. sám pilně účinkoval, stejně jako při hudbách chrámových a četných slavnostech církevních i národních, jichž účastnil se činně i po svém odstoupení od divadla. Vynikající partie S-tého byly: Sa-rastro (>Kouzelná flétna«), Faust, Pietro (>Němá z Portici«), Don Juan a Pedro (v >Don Juanu«), Zampa a j. v. Naposledy vystoupil r. 1864 při Mozartově slavnosti jakožto komtur v »Don Juanu«. Mimo to byl dlouholetým předsedou hud. odboru »Umělecké Besedy« a čestným členem pražské konservatoře a »Hlaholu«.

2) S. Jan, právník český, syn před. (* 1835) v Praze — † 10. čna 1891 t.). R. 1859 stal se doktorem práv a od r. 1863 – 68 byl jednatelem »Právnícké Jednoty«, přispívaje pilně do »Právníka«. R. 1867 zvolen do sněmu za obce blatenské. Podepsal deklaraci. Po dvě léta byl ředitelem proz. divadla českého. Nejprv byl advokátem, později notářem v Praze. Byl nějaký čas též členem sboru obecních starších a dlouhá léta starostou »Umělecké Besedy«. Napsal: O některých pochybných otázkách z oboru nového knih. řádu (1873); Zákony k ochraně dlužníků proti ne-svědomitým věřitelům a k ochraně věřitelů proti nesvědomitým dlužníkům (Pr., 1881); Zá-

pisky starého notáře (1879-1881).

ze **Strakonie**, přijmení mocného rodu staročeského, jenž může se pokládati za rovného rodinám knižecím. Erb: na zlatém štitě modrá střela s násadištěm červeným (neb černým). K rodu tomuto přináležely také zchudle větve vladyk z Pořešina, z Chlumu z Kremže, z Újezda a z Maškovce, ze Stěkně a z Drahonic, z Velimovic, ze Tmáně a z Nečtin (viz Benedové z Nečtin), ač-li erbu nepřejali se službou. K předkům jejich náležel bezpochyby Bavor, jenž daroval r. 1167 Ivanovice a jiné vesnice na Moravě klášteru litomyšlskému, mimo jedinou ves, kterou dal synovci svému Dluhomilovi. Tento jest snad týž, jenž r. 1211 jako otec Bavorův se připomíná. Bavor I., jenž založil moc rodu svého, byl v l. 1208—24 komornikem práva olomouckého a dostal do své moci (jak se zdá) krajskou vládu v Prachen-sku, čímž opanoval mnohá zboží. Velice byl nakloněn křižovníkům Svatomařským řádu legraf, telefon. S. jsou město průmyslové;

dostatečně nadal (1243). Bohuslava (druhá?), manž. jeho, přidala tři vesnice. B. jsa od r. 1253 purkrabím na Zvíkově byl v l. 1253 až 1260 nejv. komorníkem kr. Č. Zemřel r. 1260 dočkav se velikého věku. Kromě dcery Domaslavy (manž. Jindřich z Lichtemburka † c. 1297) měl syna Bavora II. (1220 atd.), jenž měl za manž. Anežku, poboční dceru krále Přemysla II., rozhojnil zboží kommendy strakonické a zemřel ok. r. 1273, ne-li teprve r. 1279. (Nejv. maršálek 1277 až 1279 jest buď on anebo jeho syn.) Synové jeho byli Bavor III., Mikuláš a Vilém. Bavor byl r. 1289 purkrabím na Zvikově, vystavěl kostely v Horažďovicích (tento r. 1298 nadal) a v Bavorově a protivil se králi Rudolfovi I., jenž r. 1307 oblehl město Horažďovice. Asi tehda přišel o zvíkovské pur-krabství. Za díl měl Bavorov (kdež sídlival), horu Pracheň s Horažďovici, hrad Pořešín (který zaměnil za Vitějovice), 2 vsi u Strakonic, vesnice u Krumlova a zboží pičinské u Příbramě. Velikou čásť toho rozdal klášteru korunskému (kdež pohřben) a křižovníkům svatomařským. Zemřel bezdětek r. 1317 (manž. Markéta z Rožmberka † 1357). Ravorov dostal se manželce ve věně, Horažďovice Vilémovi. Mikuláš měl za díl Blatnou a zůstavil potomstvo. Vilém obdaroval křižovníky svatomařské několikrát a nemaje dětí zapsal vše zboží své (ok. r. 1327) králi Janovi, přes to činil křižovníkům nemalá nadání. V l. 1343–56 sedal na soudě zemském a právo své k Bavorovu pustil (1351) pánům z Rožmberka. Zemřel ok. r. 1359 (manž. Markéta ze Šternberka). Bašek neb Bavor IV. (1353 atd.) byl bezpochyby syn Mikulášův, po němž držel Blatnou, když pak zdědil po Vilémovi Strakonice a Horažďovice, pustil Blatnou bratru Vilémovi. Žil ještě r. 1380. Vilém, bratr jeho, připomíná se v l. 1367 až 1374 drže Blatnou. Snad byl Bavorovým synem Břeněk (1394—1404), jenž držel Pracheň, Horažďovice a Blatnou a snad i Strakonice. R. 1404 prodal zboží sedlecké u Blatné. Jan, zchudlý potomek bohatého někdy rodu, žil r. 1397 na Moravě, kdež prodal r. 1398 Rosičku. Blatnou dědili po Břeňkovi páni z Rožmitála, kteří byli potomci prvních Bavorův po přeslici.

Strakonice: 1) S., město v Čechách, leží při vtoku Volyňky do Otavy, 389 981 m n. m. a má 851.57 ha katastr. rozlohy. Vede tudy hlavní trať dráhy cís. Frant. Josefa, spojovací dráha Jihlava-Domažlice, počíná zde dráha S.-Vimperk-Volary a dráha S.-Břež-nice. Východisko do Šumavy. S. mají 358 domů větš. patrových a 5500 obyv., z nichž 5468 Čechů, 14 Němců, podle náboženství 5297 katol., 8 protest. a 195 židů; 2469 mužů a 3031 žen. Je zde okr. hejtmanství s přislušnými úřády, okr. soud, hl. berní úřad, notářství, kontr. okres fin. stráže, pošta, tesv. Jana. Bolemila, manželka jeho, darovala jest zde 5 velikých továren na výrobu fésű jim vesnice u Svijan (1225) a Bavor založil (od r. 1900 majetek akc. společnosti ve Vídni),

jež zaměstnávají přes 1200 dělníků a vyrábějí ročně více než půl millionu čapek. Výroba fésů vyvinula se z punčochářství a stávkářství, jež již v 1. pol. XVIII. stol. byly zde rozšířenou živností. První fésy vyrobeny zde r. 1805, ruční výroba rozmohla se rychle, avšak již r. 1828 zřízena první továrna, od kteréž doby výrobků rukodělných ubývalo, a dnes pracuje se výhradně jen v 5 uvedených továrnách. Jiné průmyslové podniky: pletárna zboží vlněného a bavlněného, myd-lárna, cihelny, výrobna hosp. strojů, sodové vody, největší plynárna v Rakousku na výrobu acetylenu, měšť. pivovar. Řemeslnických provozováren je 261; nejhojněji zastoupeno krejčovství a obuvnictví. Obchodů je 118, hostinců 28. Peněžní ústavy: záložna, spořitelna, zastavárna, okr. hosp. záložna, nemoc. pokladna. Spolků je 36. Z dobročinných ústavů uvádíme všeobec. okr. nemocnici, Siebertovský ústav, jenž vznikl r. 1685 nadáním podplukovníka Vikt. Sieberta, chudobinec městský a 2 panské. O vzdělání pe-čuje obecná a měšťanská škola chlapecká i dívčí, průmysl. škola pokrač., obch. škola pokrač., dívčí průmysl. škola pokrač., zimní hosp. škola, státní odb. škola stávkářská. Veřejná knihovna Šmiedingerova má přes 5000 svazků. Budovy: kostel sv. Markéty po-

Č. 3992. Znak města Strakonic.

stavený r. 1583, nová radnice s komposici sgrafitovou od mistra Mik. Alše; spolkový dům, budova měšť. a pokračov. škol s hojnými sbírkami, c. k. odb. škola stávkářská. — Znak města (vyobr. č. 3992.): v jasně modrém poli nacházi se oblá věž, pod kterou jest otevřená brána, v jejímž otvoru jest zlatý hře

ben o 4 břevnech. Po každé straně přiléhá šikmo štít, v pravém je maltézský kříž, v levém bílá pětilistá heraldická růže (znak Rožmberkův).

Dějíny. Kdy a jak S. byly založeny, nelze historicky doložiti, pravdě nejpodobnější však jest, že osada vznikla při ryžování zlata v Otavě zlatonosné. Od vystavění mohutného hradu dějiny osady splynuly s tímto. — Od zač. XIII. až do zač. XV. stol. vládli zde Bavorové (viz ze Strakonic), z nichž Bavor IV. povýšil r. 1367 S. na město, prodal městu některé pozemky a sousedům udělil právo a svobodu městskou. Na počátku XV. stol. dostaly se S. v držení řádu svatojanského. Městečko kvapně se pak rozšířovalo, což přinášel život na zdejším hradě, kdež usídlili se velkopřevorové, páni to z přední šlechty české. (Srv. Johannité, str. 587 b sl.) Vynikající z nich byli: Jindřich z Hradce a Rožmberka (1401—21), Václav z Michalovic, tvůrce »jednoty Strakonické« (1449) proti Jiřímu z Poděbrad (v. t.

str. 550), Jan ze Švamberka (1472-1511), jenž městu povolil prodej soli a vína, Jan z Rožmberka (1511-32), který opravil hrad a město dal ohraditi pevnými zdmi, valy a příkopy, čehož podnes jsou některé zbytky. Za Matouše Děpolta z Lobkovic (1591—1621) vojsko stavovské r. 1619 zradou prý chasníka mly-nářského vniklo brankou u panského mlýna do hradu a zmocnilo se i města. Další pohromy stihly město vpádem Svédů r. 1641 za velkopřevora Rudolfa hr. Colloredo-Wallsee. Z ran od drancování nepřátelského S. se pomalu zotavovaly teprv po válce 30leté. Velkopřev. Václav Jáchym Čejka z Olbramovic (1744-55) velikého vděku získal si tím, že ve městě přívedl k rozkvětu punčochářství. V XIX. stol. město ještě třikrát utrpělo požáry, totiž r. 1854, 1860, 1865. S. jsou ro-diště Fr. Lad. Čelakovského. Hvd.

2) S. Nové přiléhají těsně ke S-cům, odděleny jsouce toliko mostem přes Otavu. Původně byla zde ves Bezděkov, jež r. 1869 povýšena na město S. N. Nyní tato obec má 587 ha katastr. roziohy a 167 domů se 2002 obyv. (1900). Z těch jest 1909 katol., 6 protest., 87 isr., podle národnosti 1914 Čechů a 28 Němců. Obyvatelé živí se ponejvíce pol-

hospodářstvím, většího průmyslu, až na 2 fésové továrny a panský pivovar, zde není. Je zde 5tř. smíšená a soukr. německá 2tř. škola, synagoga. Nejdůležitější částí města jest hrad se zámkem a děk. kostelem sv. Prokopa, panství to ryt. řádu maltézského. Věž »Rumpál« jest z nejstarších památek v Čechách. Dějiny souvisí těsně dějinami hradu a

Č. 3993. Znak města Strakonic Nových.

S-ic. Znak (vyobr. č. 3993.): v modrém štitu na zelené půdé stojí věž se zlatou mříží a oknem, opatřeným dvěma tyčemi. Po obou stranách věže nalézají se hradby, s nichž stékají modré proudy vody.

Hvd.

kají modré proudy vody. Hvd. Strakonicko-vimperská železníce jest dráha místní v Čechách, vedouci ze stanice strakonické c. k. stát. drah do Vimperka, dl. 326 km, odtud do Volar, dl. 377 km, kdež má stanici společnou s drahou vodňansko-prachatickou. Zařizovací kapitál na první díl této dráhy, povolené 18. dub. 1892 a odevzdané dopravě 15. říj. 1893, rozpočten na 3,740.000 K a zaručil stát úroky z 2,400.000 K, země přijala kmenových akcií za 224.800 K, zájemnici složili 1,115.200 K. Druhý díl rozpočten na 3,180.000 K, stát zaručil zúročení 2,380.000 K, země přijala kmenových akcií za 486.000 K a zájemnici složili 314.000 K; vozba zahájena 9. čce 1900.

Strakopoud viz Datlové. Strakotín viz Stračov.

Strakov: 1) S., ves v Čechách, hejtm. a

okr. Chotěboř, fara Heřmaň, pš. Maleč, 15 d., 99 obyv. č. (1900). — 2) S. (Strokele), ves t., 1910, bejtm., okr., fara a pš. Litomyšl; 59 d., 63 obyv. č., 256 n. (1900), 1tř. šk., kaple a mys-zykům, různým zběhlostem a tělesným cvilivna.

Strakovská akademie čili akademie hr. Straky. Dějiny viz Akademie, str. 606 b. Nejv. rozhodnutím ze dne 2. dub. 1885 bylo změnou nadační listiny ve smysle návrhu učiněného sněmem král. Čes. 20. říj. 1884 v zásadě schváleno zřízení akademie z prostředků Strakovského nadačního fondu, jakožto ústavu vyučovacího a vzdělávacího pro vyšší stavy král. Čes. Několikaleté další vleklé jednání mezi zúčastněnými činiteli, sněmem, zemským výborem a vládou dospělo pak najmě úsilím nejv. zem. maršálka Jiřího kn. z Lobkowicz konečně k vydání organisačniho statutu, kterýž byl nejv. rozhodnutím 25. list. 1889 schválen a kterýmž dány byly jak pro stavbu budovy, tak pro organisaci ústavu určitější základy. Se stavbou budovy na zakoupeném staveništi býv. Jesuitské zahrady pod Letnou z prostředků zvláštního stavebního fondu počato bylo r. 1893 podle plánů a za řízení architekta Václ. Roštlapila a za dohledu zvláštního dozorčího komitětu zemského výboru; budova vyhovující po stránce technické, paedagogické i zdravotnické všemu, čeho na vychovávacím ústavě podobného druhu žádati lze, dokončena byla r. 1896 úhrnným nákladem přes 2 milliony K. Zabírá celkem plochu 22.300 m² (4000 m² budovy, 17.000 m² zahrady. Podle organisač-niho statutu řídí S-kou a-ii, kteráž postavena jest pod záštitu císařovu, kuratorium, skládající se z předsedy jmenovaného císařem a ze 6 členů, označených činiteli, jež zakladatel vlivem na a-ii obmyslil, kn. arcibiskupem pražským, vládou a zastupitelstvem zemským. Zemský výbor obstarává najmě správu jmění nadačního, vrchní dozor pak vykonává správa státní. Bezprostřední řízení S-ké a. ve směru paedagogickém, didaktickém a hospodářském svěřeno jest řediteli, kterého rovněž jmenuje císař.

Prvním předsedou kuratoria a. byl od r. 1890 Richard hrabě Clam-Martinic, po něm od r. 1892 Karel kn. z Ottingen-Wal-lersteinu a od r. 1896 Alfred kn. z Windischgrātzu. Ředitelem a. jmenován byl r. 1894 JUDr. Josef Trakal, jenž vykonav studijní cestu po internátech Německa, Anglie, Francie a Rakouska, ujal se r. 1895 přípravných prací k otevření ústavu, kteréž po vysvěcení budovy nastalo 18. list. 1896 s 26 chovanci. Slavnostní zahájení a. konalo se za skvělého shromáždění šlechty a zástupců nejvyšších úřadů v zemi a státu 21. bř. 1897. S. a. zřízena byla podle organisačního statutu předem jakožto vychovávací internát bez vlastního ústavu vyučovacího pro chovance obou národnosti zemských, navštěvující podle volby rodičů veřejné české neb německé gymnasium (nikoliv reálku) mimo dům a po-

čením) a poskytnouti jim dokonalou výchovu na základě křesťansko-katolickém a v duchu vlasteneckém. Chovanci, když absolvovali gymnasium, mají mocni býti obou jazyků zemských slovem i písmem. Počátkem šk. r. 1899—1900 částečnou změnou statutu zřízeno bylo při a-ii vlastní, zatím nižší soukromé gymnasium s právem veřejnosti, skládající se z oddělení českého a německého pod jednotným řízením zvláštního gymnasijního ředitele (J. Risse, t. č. J. Říhy); jest úmyslem rozšířiti toto soukr. gymnasium časem též na třídy vyšší. Soukr. gymnasium a přijímá v omezeném počtu též žáky externí. Gymnasijní oddělení v internátě a. děli se podle stáři a stupně studií chovanců v několik kamerat (skupin) mistně oddělených, jejichž správa po stránce výchovy, dohledu a opakovacího studia podle domácího řádu svěřena jest praefektům odborně vzdělaným; náboženské vedení opatřuje duchovní ústavu, vyučování v a-ii zavedené (moderním cizím jazykům, kreslení, těsnopisu, zpěvu, hudbě, tanci, šermu, tělocviku a j.) zvláštní odborní učitelé, hospodářské věci správce domu a zdravotní službu domácí lékař. Ku přání zakladatele a. jsou chovanci povinni obcovati denně mši sv. v kapli ústavní a pomodliti se za něho a jeho příbuzné třikráte »Otče náš« a »Zdrávas«. Chovanci nosí stejnokroj a požívají v ústavě celého zaopatření, jakož i veškerých potřeb pro školu a dům. Chovanci a. jsou jednak nadanci hr. Straky na celých nebo polovičních místech nadačních, jednak chovanci platíci. Celých nadačních míst jest 40, polovičních 30, placených asi 40. K pod-mínkám nadačních míst náleží kromě předběžného vzdělání, určitého stáří (10 - 14 let), katolického náboženství a nemajetnosti najmě též příslušnost k rodinám šlechtickým, jež náležely někdy k českému stavu panskému neb rytířskému, nebo měly právo obyvatelské (inkolát) v království Českém. Nadační místa každoročně veřejným konkursem vyhlášená uděluje císař k návrhu zemského výboru kr. Čes., který prostřednictvím místo-držitelství předloží se ministerstvu kultu a vyučování. Požitek nadační trvá za plnění podmínek zpravidla po dobu řádných studií na gymnasiu a na vysokých školách. Udílení peněžních nadací (stipendií) z nadačního fondu hr. Straky zřízením a. přestalo; výjimečně mohou chovanci, pokud konají jednoroční službu vojenskou, nebo pokud za zvláštních důvodů studují na vysokých školách mimo Prahu, obdržeti dovolenou a přiměřené stipendium v penězích. Chovanci platicí, kteří mohou býti též stavu občanského, platí roční pensi (t. č. 2200 K); o jejich přijetí rozhoduje kuratorium. Tou dobou (šk. r. 1904-05) má S. a. úhrnem 57 chovanců, tom některou z vysokých škol v Praze. Úče- z nichž jest 35 nadanců hr. Straky a 22 cho-lem jejím tudíž jest opatřiti chovancům vzdě- vanci platící. V oddělení gymnasijním jest

podle vyučovacího jazyka navštěvuje 36 chovanců učeliště česká, 21 německá. S. a. vydržuje se z výtěžku jmění nadačního a z platů chovanců platicích. Kmenové jmění nadačního fondu účtováno bylo koncem r. 1903 summou 6,686.290 K. - Srv.: dr. J. Trakal, Závěť zakladatele a. Jana Petra hr. Straky (ve výroční zprávě a. za r. 1899 – 1900); t., A. hr. Straky v prvním tříletí 1896-99 (t., 1901 až 1902); O budově a.: »Zprávy spolků architektů a inženýrů« (1893); k dějinám nadace: »Národní pokrok« z r. 1868; Studijní nadání pro král. C., sv. II.

Straky: 1) S., ves v Čechách, hejtm. Poděbrady, okr. a pš. Nymburk, fara Všejany; 142 d., 838 obyv. č., 3tř. šk., spořitel a zálož. spolek a žel. zastávka na tr. Ml. Boleslav-Nymburk. — 2) S. (Straka), ves t., hejtm., okr., fara a pš. Duchcov; 23 d., 218 obyv. n.

(1900).

Stralau, ves v okr. dolnobarnimském prus. vlád. obvodu postupimského, jv. od Berlina, stan. trati Berlin-Frankfurt n. O., městské a okružní dráhy berlinské, má 1684 obyv. (1900), čilý průmysl (přádelny a tkalcovny na džutu, tov. na hosp. a domácí nářadí, na koberce a j.) a zelenářství. Do r. 1893 konána tu každoročně berlínská slavnost t. zv. Stralauer Fischzug. Nyni jsou tu loděnice četných veslařských spolků berlinských.

Strálek, kdysi hrad, nyní hájovna u obce Těchanova na Moravě, v hejtm. a okr. rymařovském, podle něhož do r. 1415 jmenovala se rytiřská rodina. R. 1586 byl již zpuštěn a nyní jsou z něho jen nepatrné zbytky.

Stralsund: 1) S. vládní obvod prus. prov.

pomořanské, zabírající Nové Přední Pomořany a ostrov Ránu, přiléhá na s. k Baltickému moři, na j. mezuje s Meklenburskem, a měří 4010 km³ s 216.390 obyv. (1900). Děli se na 5 okresů: Rána, S., Franzburg, Greifswald a Grimmen.

2) S., hl. město vlád. obvodu t. jm., na již straně 2.5 km široké úžiny Strely (Strelasund, Stralsunder Fahrwasser), která je dělí od Rány, uzel tratí S.-Berlín, Angermünde-S.-Sasnice, S.-Roztoky prus. stat. drah, rozkládá se na umělém ostrově spojeném s pevninou třemi hrázemi. Pro tuto polohu býval ode dávna opevněn, až r. 1873 byly hradby odstraněny a z bývalé pevnosti ponechána pouze pevnůstka Dänholm, ve středov. Strela nazývaná. Město mající 31.076 obyv. (1900), větš. evang., zachovalo si ráz dosti starobylý; z budov vyniká chrám sv. Mikuláše z r. 1311, P. Marie z l. 1416—78 a sv. Jakuba se zajímavou výzdobou, krásná radnice ze XIII. a XIV. stol. s novopomořanským museem, v bývalém klášteře sv. Jana nyní chudobinec a kostel jeho přeměněn ve zbrojnici, dále je tu pomník Schillův a Arndtův.

S. je sídlem vlád. úřadů, okresního a živnostenského soudu, námořního úřadu, obchod. komory, několika konsulů, filiálky Říšské banky. Mimo to je tu gymnasium, reálné gymlaticky soudu, námořního úřadu, obchod. (Stran), viska t., hejtm. Litoměřice, okr. Úštěk, fara a pošta Bliževedly; 6 d., 46 banky. Mimo to je tu gymnasium, reálné gymlaticky soudu, námořního úřadu, obchod. (Stran), viska t., hejtm. Litoměřice, okr. Úštěk, fara a pošta Bliževedly; 6 d., 46 banky. Mimo to je tu gymnasium, reálné gymlaticky soudu, námořního úřadu, obchod. (Stran), viska t., hejtm. Litoměřice, okr. Úštěk, fara a pošta Bliževedly; 6 d., 46 banky. Mimo to je tu gymnasium, reálné gymlaticky soudu, námořního úřadu, obchod.

45, v oddělení vysokých škol 12 chovanců; nasium, plavecká škola, zkušeb. kommisse pro lodivody, veř. knihovna, sirotčinec, ústav pro hluchoněmé a choromyslné a j. Rejdařství kdysi čilé nyní silně pokleslo jako v celém Pobaltí vůbec, obchod námořský zabývá se dovozem uhlí, dřiví a dehtu a vývozem obili, sladu a cukru. V průmysle vyniká výroba karet ke hrani, pak jsou tu olejny, strojírny, cukrovary, škrobárny, železárny, závody na nakládání ryb a p. S. má pravidelné spo-jení parolodní s Barthem, Štětinem, Roztoky, Lubekem a Ránou, kdežto spojení se švéd. Malmö zrušeno.

> Dějiny. Město založeno bylo r. 1209 knížetem ránským Jaromírem I. a dovedlo si záhy získati táková práva, jakých požívala jen města říšská. S. náležel mezi nejpřednější členy severoněmecké Hanzy. Za války třicetileté S. sjednal spolek s Gustavem Adolfem, králem švédským, začež byl od Valdšteina přes dva měsíce marně obléhán (23. kv. -4. srp. 1628). Mírem Vestfálským celé přední Pomořanskó i se S-em dostalo se pod panství švédské, pod nímž zůstalo až do válek napoleonských, ačkoli S. několikráte padl do rukou nepřátelských. Tak r. 1678 dobyt byl od »velkého kurfiršta« Bedřicha Viléma a r. 1715 ve válce severské od spojených Prusů, Dánů a Sasů; pokaždé však v míru znova dostal se ke Švédsku. Následkem nepřátelského chování švéd. krále Gustava IV. vtrhli r. 1807 do Pomořan Francouzi, S-a se zmocnili a zničili jeho opevnění. R. 1809 usadil se ve S-è major Schill (v. t.), chtěje se tu hájiti proti Napoleonovi; nemaje však dostatek mužstva a žádného dělostřelectva, nemohl v demolované pevnosti se udržeti; 31. kv. S. padl zase do rukou Hollandanů a Dánů, spojenců francouzských. V míru Kielském (1814) S. dostal se Dánsku, jež jej r. 1815 přepustilo Prusku. Srv. Mohnike a Zober, S-ische Chroniken (S., 1833—34); Kruse, Gesch. der S-er Stadtverfassung (t., 1848). J.F.

Stralsunder Fahrwasser (Strelasund) Strela, viz Stralsund 2).

Stramberg viz Stramberk.

Strambotto n. strammotto, metrická forma italské milostné lyriky, vzniklá na Si-cílii, odkudž nazvána též siciliana. Misto obyčejné formy ab ab ab vymyslili si v Toskánsku novou formu ab ab cc dd a konečně oblibili si básníci ještě třetí formu ab ab ab cc. Počet veršů může býti nejméně 6 (ab ab cc), nejvíce 10 až 12. Z prvních skladatelů s-ta byl básník Leonardo Giustiniani (1388—1446) z Benátek.

Stramin viz Canevas. Strampouch, také S. Dolní a Horní, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Čáslav, fara Krchleby, 73 d., 553 obyv. č. (1900), popl. dvůr a samota Větrný mlýn.

Kamenická (Kamnitzleiten), ves t., hejtm. redakci listu »Post- och Inrikes-Tidningar«, a okr. Děčín, fara a pš. Rosendorf; 49 d., již vedl až do své smrti. R. 1862 jmenován 240 obyv. n. (1900), 1tř. šk., mlýn, tkalcovství. — 4) S. Labská (Elbeleiten), ves t. blíže Labe, hejtm. a okr. Děčín, fara Arnol- vené Sånger i pansar (1845), vynikající jednosti a silov post (1845) vynikající jednosti a silov post tice; 108 d., 570 obyv. něm. (1900), 2tř. šk., pošta.

5) S. Dlouhá (Langenberg), ves ve Slezsku, hejtm., okr. a pš. Bruntál, fara Messendorf,

61 d., 281 obyv. n. (1900), škola.

Stran Alexandr, pravým jménem Hubáček Gustav, bratr Josefa Hubáčka (v. t. 2), spisovatel čes. (* 1857 ve Štětí). Studoval na gymn. v Kr. Hradci, v Hostinném, v Broumově, práva ve Vídni a v Praze, kdež na čes. universitě promovován byl na doktora práv. Potom vstoupil do služeb státních, působil v Chrudimi, v Něm. Brodě, v Král. Hradci a od r. 1903 je stát. zástupcem v Jičíně. Přispíval odbornými články do »Právníka«. O sobě vydal romány: Svůj k svému (Praha, 1893); Dvojí sukno (t., 1894); Rodina Klepetkova (t., 1895); Pod ciţim krovem (t., 1896); Staří mládenci (t., 1897); Ješte podle stare mody (t., 1900).

Strana: 1) S. Malá, vés v Čechách, hejtm. a okr. Jičín, fara Nemyčeves, pš. Miličeves; 38 d., 206 obyv. č. (1900). — 2) S. Malá, Lejtm. Poděbrady, okr. Král. Městec, fara Chotěšice, pš. Dymokury; 21 d., 120 obyv. č. (1900). - 3) S. Malá č. Menší město Pražske, III. čásť m. Prahy (v. t., str. 412-27). – 4) S. Malá (Halbseiten), ves t., hejtm. Žamberk, okr. Rokytnice, fara a pš. Bärenwald;

20 d., 64 obyv. n. (1900).

5) S., Stranná, víska na Moravě, hejtm. Dačice, okr. Telč, fara a pš. Urbanov; 5 d., 41 obyv. č. (1900). — 6) S. Malá, víska t., hejtm., okr. a pš. Dačice, fara Kostelní Vydři; 14 d., 94 obyv. č. (1890).

Strana Menši, Malá stránka, sekta vzniklá odštěpením od Jednoty bratrské. Viz

Amos a Amosenci, Jednota bratrská, str. 163 a, Lukáš, str. 444 b. Straňany, ves v Čechách, hejtm. a okr. C. Budějovice, fara Doudleby, pš. Komářice;

38 d., 205 obyv. č. (1900).

Strance, Stranice (Stranitz), ves v Čechách, hejtm. a okr. Most, fara Vtelno, pš. Židovice; 23 d., 85 obyv. n. (1900), zámecká kaple z r. 1766. Alod. statek (160 19 ha půdy) se zámkem a dvorem drží dr. E. Thomas.

S. jsou kolébka Stráneckých ze Stránec. Strančice, ves v Čechách při žel. tr. Praha-Tábor, hejtm. Žižkov, okr. a pš. Říčany, fara Mnichovice; 42 d., 260 obyv. č. (1900), 1tř. šk., synagoga, villy; dvůr a pivovar drží piaristská kollej v Praze.

Strand [strend], čásť města Londýna a parlam. obec londýnská rozkládající se mezi City a Westendem, má 4876 domů a 53.237

obyv. (1901).

Strandberg Karl Wilhelm August, básník a publicista švéd. (* 1818 ve Stigtomtě v Södermanlandu — † 1877 ve Štokholmě). **Stráněnský** Jan, překladatel a vydavatel Studoval v Lundě a usadil se r. 1840 ve četných spisů českých v XVI. stol. Narodil

duchosti a silou, pak (1848) Vilda Rosor (s prvou sbírkou dohromady r. 1854 pod tit. Dikter). R. 1861 vyšly nové Dikter rázu sic poněkud měkčího než předešlé, ale stejně vlastenecké. Větší byla jeho činnost překladatelská a dlužno tu uvésti jeho zvlášť zdařilý metrický překlad Byronova Don Juana, pak překlady z Herwegha, Hofmanna von Fallersleben a j. Jeho Samlade vitterhetsarbeten vyšly r. 1877—78 ve Štokholmě v 5 sv.

Strandbygd viz Blekinge.

Strandža-dag viz Istrandža-dag Stránecká Františka, roz. Všetečkova, spisovatelka čes. (* 1839 ve Velikém Mezifíčí na Moravě – † 27. kv. 1888 v Brně). R. 1848 stal se otec její hospodářským správcem ve Zhoři Stránecké, odkudž Františka r. 1855 se provdala za soudního úředníka Kerschnera, s nímž strávila několik let v Uhrách, později v Uh. Hradišti, a konečně přestěhovali se do Brna, kdež její manžel stal se radou vrchního zemského soudu. S. nadána jsouc něžnou, vnímavou myslí a bystrým okem pozorovacím zamilovala si lid moravský, vnikla do tajů duševního jeho života a líčila jej v markantních obrázcích, jež podávala nejdříve porůznu v časopisech »Světozoru, *Květech, *Ženských listech a jež potom vyšly sebrány pod názvy: Z našeho lidu (v *Moravské bibl., 1881-83); Z pohoří moravského (t., 1886) a Některé črty (v »Li-

bušis, 1885); souborně vyšly její *Povidky*, obrazr a črty (*Mor. bibl.«, 1889—92). **Stránecký** Miroslav, poslanec český (* 16. října 1869 v Moravské Ostravě, kdež otec jeho byl hutním inženýrem). Studoval od r. 1881 na českém reálném gymnasiu i na universitě v Praze, kdež také dosáhl hodnosti doktorské. Vstoupil do služby soudní u zemského soudu v Praze, kterou však opustil přeložen byv ke státnímu zástupnictví. Nastoupil potom praxi advokátní i setryal v ní do r. 1900. Jest vlastníkem realit v Če-kanicích u Blatné i spoluvlastníkem strojnické továrny. Jako předseda jednatelského odboru »Národní jednoty pošumavské« pro okresy blatenský a březnický i jako předseda mistniho odboru »Národní jednoty pošumavské« pro Prahu »Nové město« jest činný v práci menšinové na jihu českém i v řešení hospodářských a sociálních otázek našeho Pošumaví. R. 1901 zvolen byl do sněmu království Českého ve volební skupině venkovských obcí Prachatice-Netolice-Volary jako kandidát samostatný. Dr. N

Stranejovice, Stranovice, ves v Čechách, hejtm. Strakonice, okr. a pš. Volyně, fara Malenovice; 11 d., 69 obyv. č. (1900),

dvůr.

Štokholmě jako spisovatel. R. 1865 převzal se v Jindř. Hradci, usadil se pak v Počát-

němčiny a vydávati spísy různého obsahu, nehledě na to, zda pocházejí ze strany evangelické či katolické. Asi od r. 1542 vydával minucí a pranostiky, z nichž některé se za-chovaly (viz »CČM.«, 1829). Vydal Jana Spangenberga Perlu písma sv. (1545) a Postillu českou (Prost., 1546), Srovnání čtyř evangelistů v bibli Melantrišské (t., 1557), Zahrádku duchovní (t., 1557), Jana a Cyriaka Spangen-berga Kázání pohřební (t., 1559), Epištoly a evangelia nedělní a sváteční se summariemi (t., 1561), Utrhání Lucianovo (t., 1561), Jana Fera Kázání o pekle (t., 1569), Jana Efrema O sv. Josefu patriarchovi (t., 1569), Erasma Rotterdamského O připravování k smrti a o rytíři křesťanském (t., 1570 a 1577), Jana Habermanna Modlitby (t., 1573), O útrpné smrti P. J. Krista a sedm žalmů kajících (t., 1581), vydal též díla Tom. Bavorovského a T. Rešela a j. J. F.

Strangalia Serv., osidelník, jest rod tesaříků z podčeledi úzkořitníků (Lepturini) lišící se od příbuzných štítem vzadu dvakrát vykrojeným a zadními rohy prodlouženými, zašpičatěnými a k ramenům krovek přimknutými. Krovky jsou do zadu zúženy. Jako druhy příbuzné osidelníci dospělí sedřevě. Z 19 druhů jest evropských 8. K nejobyčejnějším náleží S. maculata Poda, o. ozbrojený. Má tělo černé, u samičky se 3 prvými kroužky zadečkovými žlutohnědými, kořen článků tykadlových, nohy mimo černý konec zadních holení a krovky žluté; na těchto však jsou konec a 3 příčné pásky černé. Samečkové mají na vnitřní strané zadních holení dva ostré zoubky. Délka 13-18 mm. Larva jest podlouhlá, napřed širší než vzadu, plochá, s velikou hlavou, trojčlenými tykadly a krátkými nohami. Žije ve starých kmenech březových. Rovněž obecný u nás o. čtveropasý, **S.** quadrifasciata L., jest něco větší a silnější a má tykadla i nohy celé černé. Kpk.

Strange [strendž] Robert, ryjec angl. (* 1721 — † 1792 v Londýně). Studoval sice právnictví, ale záhy dal se na námofnictví, potom na ryjectví a šel do učení k ryjci Cooperovi st. v Edinburce. R 1745 vstoupil do vojska povstaleckého, ale po nešťastné bitvě u Cullodenu utekl r. 1747 do Francie, kde studoval i pracoval pod vedením Lebasovým. R. 1750 vrátil se do Londýna, cestoval pak dlouho po Italii studuje tam znamenitá díla malířská i ryjecká, vrátil se do Paříže a posléze žil v Londyně. Byl členem akademií v Římě, ve Florencii, v Bologni a Parmě, r. 1764 jmenován i členem akademie v Paříži a r. 1787 povýšen do stavu šlechtického. Ryl zvláště podle obrazů Tizianových, van Dyckových, Raffaelových a jiných mistrův italských a jeho práce vynikají ve-směs správnou i lahodnou kresbou. K nej-jevič, paedagog rus. (* 1839), útlé mládí lepším jeho pracím náleží *Odpočívající Ve-*ztrávil na Kamčatce, kde otec jeho byl správ-

kách a ze záliby jal se překládati z latiny a moirs of sir R. S., vydal Dennistoun (Lond., 1855, 2 sv.) a Le Blanc, Catalogue de l'oeuvre de Rob. S. (Pař., 1848).

Strangulace, z lat., sevření hrdla, škrcení.

Strangurie viz Řezavka.

Strani, městečko na Moravě, hejtm. a okr. Uh. Brod; 269 d., 2022 obyv. č. (1900), far. kostel, 3tř. šk., pš., četn. stanice, dva výroč. trhy, opodál osada u Sklenné Hutě s továrnou na sklo.

Stránice viz Stránce. Stránický Čeněk, pseudonym Václava Bendla (v. t. 1).

Stranik, ves na Moravě v Novojicku, má 72 d., 446 obyv. čes., 1 něm., školu jednotř. a 2 kaple. Byla tu tvrz, již držel r. 1412 Václav z Morkovic. E. Müller.

Stranik z Kopidlna viz Kopidlanský

z Kopidlna.

Stránka: 1) S., ves v Čechách, hejtm. Karlín, okr., fara pš. Brandýs n. L.; 45 d., 283 obyv. č. (1900). — 2) S., ves t., hejtm., okr. a fara Mělník, pš. Mšeno; 78 d., 463 obyv. č., 1 n. (1900), 1tř. šk., pěstování chmele. Pohanské pohřebiště. Alod. statek (1350-26 ha půdy) se zámkem, dvorem, pivovarem mlýnem a pilou drží augustiniánský jako druhy příbuzné osidelníci dospělí se-varem, mlýnem a pilou drži augustiniánský dají na květy, kdežto larvy žijí ve shnilém konvent u sv. Tomáše v Praze, jenž jej r. 1756 koupil od Alberta Frant. ryt. Benedy z Nečtin. — 3) S., ves t., hejtm. Nové Město n. M., okr. Opočno, fara a ps. Třebechovice; 12 d., 66 obyv. č. (1900). S. od r. 1905 úplně spojena se vsi Ledci pod jménem Ledce.

4) S. (Zechitz), ves na Moravé, hejtm., okr. a pš. Rymařov, fara Albrechtice; 68 d., 446 obyv. n. (1900), fil. kostel sv. Kateřiny, 1tř.

šk. a myslivna.

Stránka Malá viz Strana Menší.

Stranky (Tronitz), ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Zatec, fara Holedeček; 49 d., 228 obyv. č. (1900), chmelnice.

Stranná: 1) S. (Strahn), far. ves v Čeckách, far.

chách při Ohři, hejtm. a okr. Chomutov, pš. Březno; 25 d., 101 obyv. n. (1900), kostel Nejsvět. Trojice (ve XIV. stol. far.), 2tř. šk., ložisko hněd. uhlí. R. 1820 zničena celá ves s kostelem i farou posouváním půdy a vedle zbylé části vsi (9 domů) vystavěna ves nynější. – 2) S., ves t., hejtm. Kamenice n. L., okr. Počátky, fara a pš. Žirovnice; 46 d., 315 obyv. č. (1900), tř. šk. a kostel na hřbitově sv. Bartoloměje (ve XIV. stol. farní). Opodál dvůr Petrov a Proboštiny. – 3) S., ves t., viz Stranné.

4) S., ves na Moravě, viz Strana 5). **Stranné**, Stranná, Straný, ves v Čechách, hejtm. Benešov, okr. a pš. Neveklov, fara Bělice; 35 d., 254 obyv. č. (1900), lihovar a několik mlýnů. Připomíná se r. 1184.

Strannici, rozkolnická sekta ruská, viz

Běguni.

nuse podle Tiziana (1768), Danae podle té- cem území, pozdějí navštěvoval vojenskou hož a Sv. Caecilie podle Raffaela. Srv. Me- školu a v l. 1867—94 přednášel mathematiku

v námořní škole. V l. 60tých XIX. stol. měl | živé účastenství při škole, otevřené podle zásad jasnopoljanské školy hr. L. Tolstého na Vasilevském ostrově v Petrohradě, později pracoval horlivě o povznesení vyš. ženského vzdělání a spolupůsobil při organisaci vyš. žen. kursů v Petrohradě. R. 1878 založil společnost ku podporování těchto kursů a po 12 lct byl jejím tajemníkem. Jeho přičiněním zřízeny též obchodní kursy pro dívky, jež ukončily gymnasijní studia. S. vedl paedagogickou správu těchto kursů v ústavě P. O. Ivašincové. O sobě vydal: Organizacija vysšago morskogo obrazovanija v Rossiji (Petr.,

1878); Kurs algebry (t., 1868) a j. **Ştranov**, Stránov: 1) S. Nový, víska v Čechách nedaleko Jizerního Vtelna, při žel. tr. Praha-Bakov, hejtm. a okr. Ml. Boleslav, jedy a Chotélice, koupil r. 161? díl Popovic fara a pš. Dol. Krnsko; 9 d., 54 obyv. č. a v ty časy i Veliký Barchov. Zemřel ok. (1900), zámecké kaplanství s kapli sv. Václava (z r. 1767). Alod. panství (740.46 ha po něm Smil Ostromiřský z Rokytníka. Sčk. půdy) se zámkem a dvorem drží Marie Leopoldina hrab. Valdšteinová-Wartenberková. V l. 1463-68 Jaroš ze Sovojovic vystavěl zde hrad, jemuž říkalo se Nový S. Potomci jeho seděli tu do r. 1545, kdy Markvart z rodu toho prodal S. N. Sigmundovi Berkovi z Dubé, po němž se tu připomíná jeho syn Petr, r. 1589 Karel z Bibršteina, potom Slavatové z Chlumu, rodina z Lisova do r. 1695. T. r. koupil S. N. Otto Ferd. z Nostic, r. 1700 Rudolf z Lisova, po něm držel zboží stranovské syn jeho Josef Rudolf, po němž násladová spilova na přísladová na přísladová spilova na propradu na provne na přísladová spilova na provne na p sledoval zeť jeho Jan Václav Příchovský z Příchovic (jenž tu založil kapli sv. Václava) a jeho potomci, r. 1794 Jan sv. p. Herites, ryt. Neupaurové, od r. 1864 Marie hr. Valdšteinová, která v l. 1890-95 zdejší zámek nádherně opravila podle plánů staveb. rady Schulze. — 2) S. Starý, tež Myškův Hrádek, viz Hrádek 54).

Stranoves, někdy ves v Čechách, viz

Kozmice 3).

Stranovice viz Stranějovice.

Stránovský ze Sovojovic, příjmení staročeské rodiny vladyčí, která pocházela ze vsi Sovojovic u Brandýsa n. L. Jaroš ze S. nabyl hradu Stránova u Ml. Boleslavě, odkudž se psával. R. 1440 byl na sjezdě v Nymburce, r. 1448 vpadl do Prahy, r. 1470 zřizoval pole v Boleslavsku a žil ještě r. 1485. Jan a Václav, kteří připominají se od r. 1468, byli jeho buď synové nebo bratři. lan měl néjaké dědictví v Cítově, jež prodal. (Strýci těchto byli Jan Rekordát ze Š. 1468) atd. a synové jeho Jiřík a Jan r. 1492.) Jaroš držel Chotělice († 1532). Na těchto seděl od r. 1532 Burjan, jenž prodal r. 1533 Kříčov, r. 1535 Kovaň s vesnicemi a v ty časy Vtelno, Lhotu, Niměřice a Slivno, za to koupil Zlunice a Kozojedy a r. 1548 oboje Sekeřice († 1551, manž. Anežka ze Střimelic). Snad učasten nebyl. O jeho chování za českého byli jeho bratří Markvart a Jan († j. 1555). Dovstání víme jen tolik, že byl přívržencem Onen byl pán na Stránově a Smilovicích, Bedřicha Falckého; vynikajícím způsobem prodal r. 1545 Stránov, koupil r. 1546 Vlašim, povstání se neúčastnil, tak že i po bitvě Bělojejž zase prodal, koupil r. 1549 Janovičky a horské byl v radě městské (1620–25). Po ok. r. 1551 dědil Žlunice († j. 1559, manž. vydání generálního pardonu odsouzen byl

Anežka z Radovesic). Synové Markvartovi byli Jaroš, Jan a Melchysedech. Jan obdržel při dělení Chotělice, jež zapsal r. 1567 Melchysedechovi. Tento měl za díl Kozo-jedy a měl r. 1567 soudy, protože zabil Jin-dřicha ml. z Valdšteina. Jaroš byl od r. 1547 ženat s Kryzeldou z Hodějova (viz Farragines III.), měl za díl Žlunice a žil ještě r. 1567. Burjan a Smil, synové Jarošovi, zdědili všechna zboží po otci a strýcích. Burjan seděl na Žlunicich (1572), oženil se r. 1582 s Johankou Kapounkou ze Svojkova (2. manž. Karel Zampach, 3. Dobřenský) a zemřel před poručenstvim Smilovým, a když tento ok. r. 1597 bezdětek zemřel, Anny Klucké ze S., sestry otcovy. R. 1609 prodal Zlunice, Kozostvim Smilovým, a když tento ok. r. 1597 bezdětek zemřel, Anny Klucké ze S., sestry otcovy. R. 1609 prodal Zlunice, Kozostvika se prodal zdrane se prod

Stranraer [-rár], král. m. a přístav skot-ského hrabství Wigtownu na již. konci jez. Ryanu jz. od Dumfriesu, s nímž spojeno jest žel. drahou, má 6036 obyv. (1901), zá-mek ze XVI. stol. a pěkné kostely. Průmyslu zde neni, ale za to čilý obchod s plodinami a rybolov na jezeře. Parolodní spojení s ir-

ským Larne ve 21/4 hod.

Stransky Georgij, politik bulh. (* 1848 v Kaloferu), vystudoval v Bukurešti medi-cinu, účastnil se jako lékař válek srbskoturecké a rusko-turecké; po skončení války usadil se v Plovdivě, kde ho guvernér Aleko paša jmenoval direktorem financi (1880-82). Přál spojení Vých. Rumelie s Bulharskem, účastnil se plovdivského povstání 18. (6.) září 1885 a stal se pak předsedou prozatímní vlády (viz Bulharsko, str. 912 a). Po vykonaném spojení obou zemí S. přesídlil se do Sofie. R. 1887-90 byl ministrem zahranič-ních záležitostí v kabinetě Stambulova, jehož názory sdílel. Byl též hlavním spolupracovníkem Stambulovského listu »Svobodno Slovo«.

Od r. 1898 není politicky činný.

Stránský: 1) S. Pavel, spis. čes. (* 1583 v Zapské Stránce – † 1657 v Toruni). Vystudoval v Praze, kde byl r. 1607 promovován na mistra svob. umění, stal se správcem školy u sv. Jiljí a r. 1609 rektorem v Litoměřicích. Oženiv se tu s bohatou vdovou po měšťanu litoměřickém Janu Zlatohlávkovi zanechal školy a stal se písařem městským; r. 1614 po prvé objevuje se i mezi konšely. R. 1617 spolu s dvěma konšely byl devět dní vězněn v Praze, ježto rada litoměřická byla odepřela dvěma katolikům právo měšťanské. R. 1618 účastnil se sjezdu prot. stavů v Karolině a zvolen byl do výboru, jemuž uloženo sepsati stižný spis císaři v záležitosti broumovské. Druhého památnějšího sjezdu v květnu t. r. S.

však začala se prováděti v Čechách proti-reformace, byl S-kému pobyt znemožněn. Srv. Daniel S. a jeho doba, napsal Jan Mocko, Podniknuv veřejné hádání s kapucíny, do Li-toměřic na missie vyslanými, S. byl stigma-tioněřic na missie vyslanými, S. byl stigma-Jan S. Antonin, spis. čes. (*1793 ve Velké tisován za člověka zvláště nebezpečného, a Řetové — † 1858 v Hradci Kr.). Vystudovav když neposlechl vyzvání, aby přestoupil ke theologii v Hradci Kr., stal se tam r. 1819 když neposlechl vyzváni, ady prestoupii katelictví, byl vypověděn (21. čce. 1627). Usadil se v Perně, odkudž však jako český pastorálky a paedagogiky didaktické na ústavě bratr byl nesnášelivostí lutheránského kněze theolog., r. 1848 rektorem semináře biskupského. S. redigoval po J. L. Zieglerovi časoberce, až našel konečně stálý útulek v Toruni, kde r. 1647 stal se professorem a později i visitátorem gymnasia. K tomuto powonemiae a M. Paulo S. descripta (vyd. v Lejde (* 1808 v Praze — † 1866 v Pelhřimově). S., 1634 v tiskárně br. Elzevirů, 2. vyd. rozmnovlastním jménem Jos. Jan Šemerer, již žené a opravené t., 1643). Jest připsáno nejzáhy oblíbil si české divadlo a dosáhl svým mladším synům Bedřicha Falckého, Ruprechtovi a Moricovi. Ve dvacetí kapitolách pisuje polohu země, pak jednotlivé kraje po zřízení státu Českého; celou jednu kapitolu Boh. juribus ac privilegiis«, vzhledem ke kteprotilehlé. Německý překlad vydal Ign. Cornova: P. Stransky's Staat von Böhmen (Pr.,

V letech 1697-1702 vzdělával se na gymnasiu v Žitavě, potom studoval bohosloví ve jivší tehdy po půlleté přestávce znova svá Vitemberce, načež dokončil r. 1706 studia představení v Týně n. Vlt., Frant. Pokorný, v Lipsku a vrátil se do Žitavy, kdež vydal V. Slukov jej tam následoval. Mezi ostatními válečné v Uhrách zůstal v Lipsku, odkudž byl povolán za českého faráře do Těšína, kde r. 1707 bylo evangelíkům povoleno zříditi si evang. chrám. Zde zůstal jen 9 týdnů a nastoupil po Václavu Klejchoví r. 1709 nebezpečný úřad jako tajný evangelický kazatel ve Sloupnici na Litomyšlsku, kde bylo na a malířem zátiší (květin, ovoce). Vystavoval 7000 tajných evangelíků. Na jaře r. 1710 sloup- r. 1857 ve výroční výstavě Společnosti vlanický rychtář Jan Limberský učinil o tom steneckých přátel umění v Praze Zátiší, pakoznámení do Litomyšle, a S. musil tajně až r. 1866 ve Vídní na výstavě rakouské jednosti v kryštava 1710 dožel do Žitova bože za poslední dož. vtáci. V květnu 1710 došel do Žitavy, kdež noty umělecké dvě Zátiší ovoce a r. 1867 právě péči Jana Müllera, kantora při české opět v Praze dva olej. obrazy Ovoce. Ve církvi v Žitavě, tiskl se v rozmnoženém vy- stálé obrazárně v Rudolfině je zastoupen dání »Poklad zpěvů duchovních«, do něhož třemi studiemi podle přírody (Krajina u řeky, přijaty i některé písně S-kého. R. 1712 vrátil aquarell; kresba Krajina na úpati stráně; se do vlasti a stal se farářem v Krajnom, Vysočina u Vršovic, aquarell). S. náleží mezi r. 1713 přešel do Zemanských Kostolán a malíře, na něž počínal působiti realismus po 3 letech do Kostolných Moravic, a ko-francouzského krajinářství, znal se s Aug. nečně r. 1720 stal se farářem v Kremnici. Piepenhagenem a také někdy jeho způsobem Rada jeho písní obsažena je dosud v kan- malby se řídil.

přes to ke ztrátě čtyř šestin majetku. Když cionále Tranovského, ve zpěvníku Leškově

několik modlicích knížek a přeložil Tomáše Kempenského spis »Zlatá kniha o následování Krista P. (Hrad. Kr., 1828, 1842 a 1845).

posud hráno bylo německy. I později, k yž sobě, mluví o povaze a obyčejích obyvatel- česká představení přenesena do divadla Thustva, podává stručné dějiny Čech, seznam novského, náležel k nejpilnějším jejich pesti-králů, královen a biskupů a líčí celé vnitřní telům a také v představeních Tylových r. 1835 až 1837 v Kajetánském domě upozornil na (III.) věnuje pak otázce poměru Čech k říši sebe v několíka úlohách. Později účinkoval Německé. Vydána byla po třeti v Lejdě r. 1648, 1 ve sboru divadla Stavovského, načež r. 1845 pak v Amsterdamě r. 1713 a ve Frankfurtě založil něm. kočující společnost, s níž cesto-r. 1719, kde byla připojena k novému vy- val do r. 1848. Pak pobyl nějaký čas v Praze, r. 1719, kde byla připojena k novému vy- val do r. 1848. Pak pobyl nějaký čas v Praze, dání Goldastova spisu »Commentarii de regni r. 1850 stal se artistickým ředitelem druhé české cestující společnosti Jos. Svobody, rémužto spisu S. zaujímá často stanovisko avšak po brzkém jejím rozchodu odebral se opět do Prahy. Jako správce společnosti Svobodovy získal pro divadlo Frant. Pokorného. 1792-1803); český Em. Tonner M. P. S-ského Potom opět cestoval s něm. společností, až Vypsání vší obce král. Českého (Pr., 1893); r. 1859, engažovav J. E. Kramuele režisérem, v úvodě podává životopis S-kého. Srv. >Světozor 1868, str. 412 sl.

2) S. Daniel, spis. čes. (* 1681 na Vrbovcich u Myjavy - † 2. led. 1755 v Kremnici). čujících společností ve zvyku. V září r. 1865
V letech 1607. stal se režisérem S-kého společnosti, zahá-Vitemberce, načež dokončil r. 1706 studia představení v Týně n. Vlt., Frant. Pokorný, v Lipsku a vrátil se do Žitavy, kdež vydal V. Slukov jej tam následoval. Mezi ostatními Jádro všech modliteb (překlad z něm.). Byv členy společnosti byla oblíbenou herečkou r. 1707 ordinován v Drážďanech, pro bouře také dcera ředitelova Marie Stránská. Za půl léta po příchodu Pokorného zemřel S., jeho knihovnu zakoupil Pokorný a řídil společnost až do té doby, kdy obdržel vlastní koncessi.

5) S. Gabriel, malif čes. (* 30. čna 1813 v Praze — † 7. srp. 1887 t.). Byl krajinářem F. H-s.

brech). Práva studoval ve Vidni. Od r. 1886 jest advokátem v Brně. Oddal se od mládí životu veřejnému. Býval členem redakce vídeňské »Tribune«, referentem »Politik« a »Národních Listů«. V Brně r. 1889 založil si svůj vlastní list »Moravské Listy«, který byl později přeměněn v deník »Lidové Noviny«. S. je stoupencem směru svobodomyslného a vůdcem mladočeské strany na Moravě, nazývané tam stranou lidovou. R. 1895 S. došel zemského i říšského mandátu v městské skupině Nového Města. Stranou mladočeskou byl vyslán nejednou do delegaci. V klubu českých poslanců na sněmě moravském jest místopředsedou. S. je výborný řečník, politický praktik a organisátor. R. 1900 byl ve

vyrovnávacích konferencích ve Vídni a jest členem vyrovnávacího výboruna Moravě. Tbk. 7) S. František, sochař český (* 20. září 1869 v Zadní Ždírnici — † 22. pros. 1901), žák Myslbekův, vynikl svými pracemi zejména při figurální výzdobě některých veřejných budov v Praze, zejména na nové budově Městského musea (Křesťanství a Pohanství; Karel IV. klade základní kámen chrámu svatého Víta), na Městské spořitelně, na průčelí palace Assicurazioni generali, na městském divadle v Plzni a j., jakož i plastickými Mo-ravskými tanci, Otrokem (plastický diplom spolku »Manes« Svat. Čechovi), portraitními

poprsimi (dra Julia Grégra) a j

Stránský ze Stránky, příjmení dvou rodin starovladycké a erbovní. 1. Ze Stránky v Boleslavsku pocházeli ok. r. 1497 Zachař a r. 1547 Ondřej a Petr; tito ještě drželi Stránku. Jiřík přestěhoval se r. 1583 z Kostelce n. L. do Prahy. Petr zavražděn před r. 1592 od Jana Bryknára z Brukšteina a byl, tuším, té rodiny poslední. — 2. Krištof S. z Greifenfelsu byl před r. 1634 úředníkem komory knížetství Fridlantského, obdržev erbovní list snad od Valdšteina jakožto palatina. Jakub a Kašpar, syn tohoto, pro-vozovali živnosti (v Jaroměři?). Martin Karel, syn Kašparův, bojoval v Uhrách s Turky, byl rytmistrem u dragounů pluku Pachonhay, r. 1672 hejtmanem na Kosmonosich, r. 1685 regentem v Roudnici. Císař Leopold povýšil jej (4. čce 1682) do stavu rytířského Římské říše s heslem S. ze S. a z Greifenfelsu. Zůstavil syny Jana Jakuba a Martina Josefa, kterým stav rytířský (28. září 1734) pro kr. České a země přivtělené potvrzen. Martin byl r. 1718 rytmistrem u jizdné gardy polského krále. Jan žil v Praze a zů-stavil syna Leopolda, jenž zemřel r. 1765. Snad byl synem jeho Josef (bratr Gabrie-lův), jenž byl v l. 1776—86 adjunktem u krajského úřadu čáslavského a později hejtma-nem kraje boleslavského. Synové jeho byli Antonín (* 1776), Josef, František a Jan. Frant. Josef byl v l. 1787—90 pojezdným v Cechticich, Antonín (* 1824), syn Františkův, byl radou vrchniho zemského soudu Lip., 1867); Die Befruchtung bei den Koniv Praze ještě za naší paměti. Felix (rodilý feren (Jena, 1869); Die Befruchtung bei den z Klatov) byl hejtmanem u dělostřelcův Farnkrautern (Petrohr., 1868); Die Bestau-

6) S. Adolf, politik český (* 1855 v Ha- | (8. pl.) a zemřel r. 1893 v Praze. R. 1901 zemřela Ernestina S-ká vd. Svobodova. S Straný, ves v Čechách, viz Stranné.

Strany světa neboli úhly světové stanoví se nejbezpečněji kompasem. Nemáme-li kompasu, vyhledáme s. s., obrátice se v pravé poledne tváří k slunci: pak máme před sebou jih (j.), na levo východ (v.), v pravo západ (z.) a za sebou sever (s.). V noci zase orientujeme se, postavime-li se tváří k polarce, podle niž snadno určime ostatni s. s.: mámeť před sebou sever, v pravo východ, za sebou jih a v levo západ. Mimo tyto čtyři hlavní s. s. rozeznáváme vedlejší s. s.: severovýchod (sv.) mezi severem a východem, jihovýchod (jv.) mezi jihem a východem, jihozápad (jz) a severozápad (sz.), jež mohou ještě býti rozděleny na ssv., jjv., ssv., ssz. a t. d., jakž ukazuje větrná růžice (viz Kompas, str. 656).

Straparola Giovan Francesco, no-vellista ital. (* na konci XV. stol. v Caravaggiu), proslul sbirkou novell Tredeci piacevoli notti (v Benátkách, 1. čásť 1550, 2. čásť 1554), vypravovaných po způsobu Boccacciova Decameronu. Jest to 74 veselých povídek, sebraných z různých pramenů: 24 vzato z Morliniho, 15 z Boccaccia, Sachettiho, Brevia, z »Fabliaux«, ze »Zlate legendy« a z románu o Merlinovi, 6 jest původu východ-ního (z Pančatantra, Siddhi Kúru, Tisíce a jedné noci), z ostatních 29 jest 23 pravých povídek národních. Kniha S-lova byla za 20 let 16krát vydána, přeložena do franc. (1. čásť 1560 a 1573, 2. čásť 1857, znova vyd. od Jonausta 1882), r. 1605 církví zapověděna, ale již r. 1605 znova vydána v Benátkách. Srv. F. V. Schmidta něm. překlad osmnácti povídek s cennými poznámkami (Berl., 1817).

Střapole, Třapole, ves v Čechách, hejtm. a okr. Rokycany, fara Horni Stupno, pš. Chrást u Plzně; 31 d., 167 obyv. č. (1900).

Strasburg: 1) S., město v Záp. Prusich, viz Brodnice. — 2) S. v marce Ukerské (in der Ukermark), město v prus. vlád. okr.. Postupim, kraj Prenclov, při žel. dráze Štětín-S. a Lubek-S., má 7078 obyv. (1900), žele-

zárny, koželužny, hrnčířství, strojírny a j.

Strasburger Eduard, vynikající botanik
(* 1844 ve Varšavě). Od r. 1864 studoval v Bonnu a Jeně, načež r. 1868 habilitoval se jako soukr. docent na universitě varšavské; r. 1869 stal se mimoř., r. 1873 řádným professorem na universitě jenské, odkudž r. 1881 povolán byl do Bonnu. Botanické práce jeho týkají se hlavně pole anatomického, vývoje-zpytného a z těch opět nejvýznamnější jsou ty, které se vztahují k subtilním pochodům zúrodňovacím, osudům jader buněčných při jejich dělení nebo spájení a pod. V té příčině S. vzdělal a k dalším pracím podnitil celou řadu žákův. S. napsal: Entwickelungsgeschichte der Spaltoffnungen (Pringsheim's Jahrbücher für wissenschaftl. Botanik, sv. 5.,

bung der Gymnospermen (Jena, 1872); Die Koniferen und die Gnetaceen (t., 1872); Ueber Azolla (t., 1872); Ueber Zellbildung und Zelltheilung (t., 1875, 3. vyd, 1880); Studien über Protoplasma (t., 1876); Ueber Acetabularia mediterranea (s de Barym pospolu v »Botan. Zeitg.«, 1877); Ueber Polyembryonie (Jena, 1878); Ueber Befruchtung und Zelltheilung (t., 1878; Die Angiospermen und die Gymnospermen (t., 1879); Die Wirkung des Lichts und der Warme auf die Schwarmsporen (t., 1878); Ueber den Bau und das Wachsthum der Zellhaute (t., 1882); Ueber den Theilungsvorgang der Zellkerne (Bonn, 1882); Ueber den Befruchtungsvorgang bei den Phanerogamen (Jena, 1884); Ueber den Bau und die Verrichtung der Leitungsbahnen bei den Pflanzen (t., 1891); Histologische Beiträge (t., 1888-93, 5 ses.); Streif zuge an der Riviera (Berlin, 1895). Mimo to vydal návod k anatomii a mikroskopii rostlin: Das botanische Praktikum (Jena, 1884 a častěji); Das kleine botanische Praktikum für Anfänger (4. vyd. t.. 1902). Spolu se Schimperem, Schenkem a Nollem vydává od r. 1894 učebnici: Lehrbuch der Botanik für Hochschulen (již asi 8. vyd.), s Pfefferem pak rediguje od téhož roku »Jahrbücher f. wissen-schaftliche Botanik«. Konečně pod názvem: Cytologische Studien aus dem Bonner botanischen Institut (Berlin, 1897) publikoval nëkteré práce své a svých žáků, týkající se jemných změn při dělení jádra rostlinného.

Strasohkau viz Strážek. Straschnitz viz Stražiště.

Strass, druh skla, sloužíci k dělání nepravých drahokamů; viz Sklo, str. 274 b.

Strassburg: 1) S., m. sedm., v. Enyed.—
2) S., m. v Elsasku, viz Štrasburk.—3) S.,

město v Záp. Prusích, viz Brodnice.

Strassdorf, ves v Čechách, hejtm. Čes. Lipa, okr. Mimoň, fara a pš. Kuřívody, 14 d., 51 obyv. n. (1900).

Strassenau viz Benešov 3).

Strassenhäuser, viska v Čechách, hejtm. a okr. Krumlov, fara Přídoli, pš. Hořice;

9 d., 86 obyv. n. (1900).

Strasser Arthur, sochař něm. (* 1854 v Postojně v Krajině). Studoval na umělecké akademii ve Vídni, pak u sochařů Pilze a hojného odbytu, vrátil se r. 1871 doVaršavy Kundmanna, dal se však vlastní cestou a ho- a od r. 1875 žil na Ukrajině. Mimo četné tovil s počátku sošky japanských kejklířův a hereček, jež vídal ve Vídni. Potom přešel k soškám Árabů a jiných orientálců, jimž dovedl dodati přirozeného výrazu jemným vem a j koloritem. Práce tyto vynikají pravdivostí, charakteristikou a živosti. Jsou to zejména: Egyptsky krotitel hadův; Arab před otvorem egyptské pyramidy; Modlící se Hind mezi dvěma slony a j. Z figur bronzových a terrakott vynikají: Husačka; Děvče se džbánem; Pohled do věčnosti (sedící žena s pochodní v ruce), pak z novějších četné figury zvířecí, zvlášť lvův a lvic, často ve velikých rozměrech. V pražském proti ní, oba (na slova: Pepíček) třikrát za-Rudolfině chová se jeho terrakottová Egy-ptská žena nesoucí vodu z r. 1886.

Strassnitz, město a ves na Moravě, viz

Strážnice 2).

Straszewicz: 1) S. Józef, spis. pol. (*1801 v Rogowě kovenské gub. – † 1838 v Pa-říži), vystudoval na universitě vilenské, později cestoval po Evropě a usadil se v Paříži. Zabýval se také malbou. Vydal: Les Polonais et les Polonaises ou 100 portraits et biographies des personnes qui ont figuré dans la dernière guerre (Paříž, 1832-37); Emilie Plater (t., 1835); Armée polonaise, costumes militaires (t., 1835); Les femmes célèbres de tous les pays, leurs vies et leurs portraits (3. vyd. t., 1835). Psával též do francouz, a pol. zahraničných listů a vydal některá díla Lele-

2) S. Ludwik, publicista pol., studoval v Paříži a v Genevě a přispíval do různých časop. pol., načež r. 1898 stal se redaktorem časop. »Kurjer Polski«. O sobě vydal Nasze czasy (Petrohr., 1890); Fantazie (t., 1895).

Straszewski Maurycy, filosof pol. (* 1848 v Lutoryżi), od r. 1875 professor filosofie a paedagogiky na univ. v Krakově, studoval gymnasium v Rzeszowě, studia filosofická konal v Praze a ve Vídni, kde byl žákem Zimmermannovým. Cestoval po Německu a Svýcařích, r. 1872 habilitoval se na univ. Jagellovské. Spisy jeho jsou: O dzisiejszem stanowisku filozofji i jej do innych umiejetności stosunku (Krakov, 2. vyd. 1877): Jan Śniatowieka decki, jego stanowisko w dziejach oświaty i filozofji w Polsce (t., 1875); Filozofja Spinozy i dzisiejszy panteizm (Varšava, 1877); Uwagi nad filozofją Stuarta Milla (Krakov, 1877); Józef Kremer i Karol Libelt (t., 1875); La psychologie est-elle une science (v »Revue philosophique 1877); Herbart, sa personne et sa philosophie d'après des publications récentes (t., 1878); Grundzuge einer Theorie d. Er-kenntniss (Krakov); Dzieje filozofji w zarysie (t., 1887); Dzieje filozofji na Wschodzie (t., 1894) a j.

Straszyński Leonard Wilhelm Dawid, histor. malíř pol. (* 1827 v Tokarzówce gub. kijevské — † 1879 v Žitomíru), jako žák akademie petrohradské dosáhl nejvyšších vyznamenání a byl poslán na státní útraty za hranice. Pobyv přes 13 let v Italii a v Paříži, kde obrazy jeho docházely značné obliby a portraity nejčelnější práce jeho jsou: Král Lear; Valdštein v Čechách; Zavraždění Rizziho; Sv. Jan Nepomucký před králem Václá-

Strašák (čtverák) ze staročeských tanců jediný vedle Sousedské zachoval se posud i na pořádcích plesů městských, k čemuž asi přispěla žertovná stránka jeho zakončení. Melodií taneční jest píseň »Šla Andulka do zeli«. Prvních 16 taktů (opakovaná slova Šla Andulka...lupeníčka) jest obyčejná polka. Potom tanečník pustě tanečnici postaví se dupaji (pravou, levou, pravou, na slova: košíček) třikrát rukama zatleskají, (na slova: ty, ty, ty) ukazováčkem pravé ruky čtveračivě sobě třikrát pohrozí, (na druhá: ty, ty, ty) ukazováčkem levé opět třikrát pohrozí a (na la hájovna Amerika. S. skládaly se ze 3 částí, slova: ty to budeš platiti) oba se na pravo z nichž v prostřední stával kostel a byly mě-otočí. Ale tu ta stránka žertovná: tanečník stečkem, v sev.-východní části stával hrad a měl by se otočiti opět ke své tanečnici, ale zatím jiný si přispíší a vezme mu ji nedbaje, kdo si vezme tanečnici jeho; jiný maje se otočiti ke své přiskočí mrštně k jiné, a tak nastane veselá výměna tanečnic zvyšovaná ještě tím, že při ní někdo přibere do kola tanečnici novou, nebo k jiné přiskočí taneč-ník také nový. Když někdo nucen z kola odejíti »opuštěn«, veselost se zvýší. Nelze chváliti, když blaseovaný měšťák těchto zvláštností roztomilých nedbaje tančí vše jen polkou.

stražeci Nové, Novostrašeci, město v Čechách, v hejtm. slanském, při želez. tr. Praha-Karlovy Vary, má 2546 obyv. č., 3 n., s Pecinovem 3014 obyv. č., 3 n. (1900), far. kostel Narození P. Marie (ve XIV. stol. far.) r. 1553 vystavěný, kapli sv. Isidora, synagogu, 2 obec. šk. (o 9 tř.), 3tř. měšť. a průmysl. pokrač. šk., chorobinec, okr. soud, pš., telegraf, četn. stanici; úvěr. spolek, záložnu hospodář.; 2 cihelny, 2 koželužny a 2 jirchárny, výrobu hraček a hospod. nářadí, pivovar, 3 mlýny, týd. a výroč. trhy. Tu a v okolí pěstuje se chmel a len a jsou kamenouhel. doly. R. 1340 vysazeno N. S. na městečko, r. 1480 obdařeno od krále Vladislava erbem a r. 1503 povýšeno na město a

Č. 3994. Znak města Nového Strašecí.

obdařeno rozličnými svobodami. Erb městský (vyobr. č. 3994.): v červeném štitě poprsi krále Vladislava, v pravo od toho český lev a v levo pismeno W. N. S. ode dávna příslušelo ke Křivoklátu a kol. r. 1334 zastaveno Menhartovi a Henzlovi Kadanskému. R. 1460 drženo zástavně od Bořivoje

z Lochovic. R. 1547 zdejší obyvatelé se bouřili; r. 1554 město vyhořelo; r. 1612 udělena městu výsada na konání trhů. Zaniklá fara r. 1661 obnovena. N. S. jest rodištěm bratří Jos. a Váci. Dundrův.

Strasek, Squilla, zool., viz Stomatopoda.

Stražeň, Strážné: 1) S. Malá (Kleindrossen), ves v Cechách, hejtm. a okr. Krumlov, fara Slavkov, pš. Hořice u Krumlova; 13 d., 63 obyv. n. (1900). — 2) S. Velká (Grossdrossen), ves t., fara Světlik; 14 d., 93 obyv. n. (1900).

Strašice: 1) S., městečko v Čechách, 529 m n. m., hejtm. Rokycany, okr. Zbirov; 295 d., 2341 obyv. č. (1900), far. kostel sv. Vavřince (v XVI. stol. far.), 7tř. šk., pš., telegraf, četn. stanice; doly na žel. rudu, lomy na pískovec, železárna, výroba kovových hřebracoval v 2. pol. XVI. stol. Jeho dílem byla bíků, pilníků, různých nástrojův a šindele, ozdobná kašna v Lounech (1572), nyní úplně

dvůr Strašičky, v jihozáp. části byla osada hutnická. Hrad, jejž tehdy drželi pánové z Rožmberka, pobořil Karel IV. (r. 1352). R. 1424 S. byly v zástavě Zdeňka z Rožmitálu. Později hrad zpuštěn a připojen ke Zbirovu. Kol r. 1500 zpustly Strašičky a město samo v XVII. stol. kleslo na pouhou ves. Od r. 1873 jmenuje se opět městečkem. (Srv. A. Drachovský, S., 1896.) — 2) S., ves t., hejtm. a okr. Strakonice, fara a pš. Volenice; 63 d., 384 obyv. č. (1900), 2tř. šk. a několik mlýnů.

Strašin: 1) S., ves v Čechách, hejtm. Žiž-kov, okr. a pš. Řičany, fara Mukařov; 31 d., 180 obyv. č. (1890). — 2) S., far. ves t., hejtm. Sušice, okr. a pš. Kašper. Hory; 87 d., 773 obyv. č. (1900), kostel P. Marie se so-chou marianskou k niž lid putnie z celého. chou marianskou, k niž lid putuje z celého okolí (kostel byl ve XIV. stol. far., v l. 1740 až 1750 obnoven), 5tř. šk., poštovna; továrna na dřevěný drát, pila, 4 mlýny. – 3) S. viz Přibylov 2).

Stražirybka v. Canon-Straširybka. Straškevič Kondratij Fedorovič, filolog rus. (* 1815 — † 1868), byl žákem a pak docentem university kijevské, v jejíchž »Izvěstich « uveřejnil mimo jiné Kratkij očerk grečeskich drevnostěj (1863–64, o sobě, Kijev, 1874); Klady, razsmotrěnnyje v minc-kabinétě universiteta sv. Vladimira (1866 a 1867). Přednášel na universitě též češtinu a sestavil pro Rusy českou mluvnici s chréstomathií a slovničkem (Kijev, 1847). Srv. V. S. Ikonnikov, Biografičeskij slovar professorov i prepodavatělej imper. universitěta sv. Vladimira (t., 1884). Šnk.

Stražkov, Stražkov, ves v Čechách, hejtm. a okr. Roudnice, fara a pš. Račiněves; 92 d., 405 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Václava (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk.

Strážkovice viz Strážkovice, Strašnice: 1) S. Nové, ves v Čechách, hejtm. a okr. Žižkov, fara Olšany, pš. Vršovice u Prahy; 69 d., 1069 obyv. č., 6 jiné národ. (1900). — 2) S. Staré, ves t., 15 d., 133 obyv. č., 2tř. šk., žid. hřbitov, spoř. spolek, pěstování zeli. Opodál Červený dvůr čili Direktorka, popl. dvůr a samota Vápenka. Ves připomíná se k r. 1222, kdy přislušela k proboštství vyšehradskému. Ve XIV. stol. stávaly zde 2 dvory a 2 tvrze, jež od r. 1516 náležely obci novoměstské v Praze, jíž r. 1547 odňaty, ale později opět vráceny.

Strašnov, ves v Čechách, hejtm. a okr. Ml. Boleslav, fara a pš. Krnsko; 42 d., 253 obyv. č. (1900), 1tř. šk. Připomíná se r. 1297.

Stražov, ves v Čechách, hejtm. Nový Bydžov, okr. Chlumec n. C., fara Vápno, pš. Kladruby; 69 d., 462 obyv. č. (1900), opodál myslivna Bukovina.

Stražryba Vincenc, sochař čes., žil a 2 mlýny s pilami, opodál myslivna Třitrubky zničená. Od něho pochází náhrobek Jana Popela z Lobkovic v kapli Martinické chrámu, kem války, příprava již v míru mobilisace svatovitského v Praze, objednaný od Jiřího z Lobkovic r. 1581 a r. 1594 po smrti S-bově dohotovený. V Lounech a v okolí provedl

rozličné kamenné sochy, řezby a pod. F. H-s. **Stratégéma** (řec., franc. stratagème), čin vojevůdcovský, zejmena čin zchytralý, odtud s. tolik co válečná lesť Sbírku válečných lstí sestavil ve starověku Polyainos (v. t. 2).

Strategický, co se nese nebo náleží ke

strategii.

S-ké obejití jest útočný podnik proti křídlu jednomu nebo křídlům oběma šiku nepřátelského, možný pouze při veliké přesile, zejména při obejití křídel obou a jinak nebezpečný, protože obcházející sbor sám při tom odkrývá a protiútoku vystavuje vlastní bok.

S-ké proražení č. prolomení nepřátelského šiku jest pohyb armády proti středu armády odpůrcovy rozestavené na dlouhém a mělkém čelí nebo v rozptýlených sborech.

Strategie, z řec., značí umění a vědu vojevůdců, nauku o válce a jejím vedení ve velikém slohu, umění velmi obsáhlé a nesnadné. Učí, jak sdělati plán válečný, operační (viz Operace válečná), vybrati operační základnu a kde zaříditi skladiště (nejeden znamenitý vojevůdce se pustil do války bez těchto připrav, jako Wellington r. 1813 táhna z Portugalska přes Španělsko do Francie a Sherman ve Spoj. Obcich sev.amer. r. 1864, ale to nesmí býti pravidlem), jak určiti strategický rozvoj armády (v. t.), jak řídití operace, aby srážky, bitvy, hlavné bitvy rozhodné, děly se za okolností co nejpříznivějších, slovem, s. vymýšlí všecky rozsáhlé, velikolepé kombinace, které připravují co nejvýhodnější pole pro taktiku (v. t.). S. obírá se pouze velikými jednotkami strategickými, a to armáďami, operuje-li jich více pod vrchním velením, neb armádními sbory, o podřízenější zástupy a podrobnosti se nestarajíc, vykazuje každé jednotce ve ve-

(v. t.) a přeprava zástupů do strategického rozvojiště, studování poměrů u protivníka. Zajistiti si počin (iniciativu), lépe útočiti než se brániti, vésti válku s největším napětím sil a činnosti, vyhledati slabé stránky odpůrcovy, objeviti se na rozhodném místě s převahou. Již nehledáno jako dříve rozhodnutí v opanování vyvýšených míst neb území na válčišti, nýbrž nastupováno přímo na nepřá-telské vojsko, jež má býti zničeno. Ohromné spousty nynějších armád nutí do rozptýlení na pochodu za příčinou noclehu, táboření a zásobování, ale pak nastane úkol sjednotiti včas a na důležitém bitvišti roztroušené sily pro rozhodný boj. (Rozkosem táhnouti, sra-ženě bojovati.) Nezarážeti se neúspěchy na místě podřízeném. Spolehlivé vyzvědačství a zabezpečení spojidel je předůležito. Časem neplýtvati v útoku, času získati v obraně, úspěchy rázně využitkovati až do úplného zničení odpůrce, i v pochodu vítězném mysliti na možnost porážky, zajistiti proto čáru ústupu. Chyby diplomatické nesnadno lze napraviti s-ii a chyby strategické nesnadno-vyvážiti taktikou. Tak na př. r. 1859 a 1866 (válka v Čechách) byla již diplomaticky prohrána, a ubohá s. Gyulaiova a Benedekova byla ovšem nejméně způsobilá nahraditi, co promeškáno, jako nejudatnější boje taktické nemohly zachrániti, co pokaženo. Body strategicky důležité jsou hlavní města, pevnosti a pod., čáry strat. důležité jsou řeky a horstva jako čáry obranné nebo nové základny, pak železnice, silnice a pod. jako operační čáry. Literatura. Již za velmi dávných dob jevily se první sledy s. u Hérodota, Thukydida, Xenofónta a Polybia, ale nikoli ve zvláštních pojednáních o vojně; taková nastala až v Římě v době úpadku válečného umění v prvních věcích po Kr. Psali o s ii Frontinus, Polienus, Vegetius, Ono-sandros, tito dva nejlépe ve stol. IV. a V., cisaři Mauricius a Lev VI. Filosof a j. Onosandros rozkládá ve své »Strategologii likých rysech přesně cesty, kudy táhnouti, čili nauce vítězit« ryze dogmaticky umění aby proudy se nemíchaly a hlavně se nekřižovaly (viz Pochod), místa, kde odpočívati cum« jde o krok dále. Lev VI. Fil. (IX. stol.) (nocovati, tábořiti), hlavní čáru předstráží a podal ve svých vojenských Základech kompod.; zařizuje vyzvědačství, abý byly vždy pilaci z Vegetia, Onosandra a Mauricia a jed-po ruce nejnovější zprávy o odpůrci a jeho nal o válečných lstech. (To dílo car PetrVepohybech, zkrátka učí, jak vésti armády, liký dal přeložit do ruštiny.) Křižácké války sbory mimo palbu nepřátelskou až na bit- obeznámily Západ se strategickými zásadami viště, kde od ní přejímá úkol taktika. Voje- Východu a vyvolaly první theoretické dílo vůdce mimo síly vlastní a nepřátelské znej o umění válečném Marina Sanuta (1306 až vlastnosti válčiště, povahy podvelitelů, stav 1321) *Tajná kniha o novém dobývání a a smýšlení vojsk a obyvatel země. Proti spletitosti a pedantičnosti dob dřivějších (zejména na poč. stol. XVIII.) s. dnešní se vrátila k zásadám nejjednodušším: míti dobrou guerra. V XVII. stol. bylo nejznámějším politiku na utvoření příznivých okolnosti a dílem Montecuccoliho Dispositions se vojsko dobré a co nejčetnější, užíti všech zdravými pojmy o vztahu k diplomacii a takprostředků na povznesení ducha a bodrosti tice; stejně dobré je pojednání Puy Ségura vojsk. Příprava prostředků pro vedení války a Morice Saského, ale největší krok ku vojenských a finančních, příprava technická předu značí spis markýza Silvy, důst. sard. válčiště opevněními, železnicemi atd., utvo- gen. št. »Pensées sur la tactique et la straření skladišť na oper. základně před začát- tégique ou vrais principes de la science militaire (Turin, 1778; jedná hlavně o operač-ních plánech). Věk XVIII. vyvolal celou řadu spisovatelův o voj. theoriích, za jejichž otce pokládán Lloyd; napsal »Zápisky vojenské« a »Dějiny 7leté války« a jednal o oper. čarách a soustředění síl. Analyticky o s-ii psali po něm Bülow o operačních základnách a zásobování, Jomini (v. t.) hlavně o soustředění sil, Bedřich II. Pruský (»Oeuvres militaires complètes«), Napoléon (»Maximes de guerre«), Rogniat s hlavní váhou na opevňování, arcivévoda Karel nejvice o vlivu činitelü mistnich. Po těchto spisovatelich více jednostraných jednali Valentini (»Lehre vom Kricge, Berl., 1821-23), von Clausewitz (spisem »Vom Kriege«) a j. všestraně, varujice před šablonovitostí a radice k věcnosti; Willisen (»Theorie d. grossen Krieges«, Berl., 1840), Blume (»Stratégie«, 1884) a von der Goltz, popularisujici Clausewitze, Bronsart, Hohenlohe (>Lettres sur la stratégie , Rustow (*Feldherrenkunst d. XIX. Jahrh.*, 1857; *Principien der Kriegskunst*, 1874), Pierron *Les methodes de guerres actuelles vers la fin du XIXe siècle«; »Stratégie et grande tactique d'après l'expérience des dernières guerres«, 1887), Boguslawski (>Betrachtungen über Heerwesen u. Kriegführung«, Berl., 1897), Scherff (>Lehre vom Kriege«, t., 1897), Bleibtreu (>Geschichte der Taktik u. S., t., 1898; »Geschichte der Kriege im XIX. Jahrh., t., 1902), Schlichting (>Taktische u. strategische Grundsätze der Gegenwart, t., 1897—99; Moltke u. Benedek, Studie über Truppenführung, t.), Oman (A history of the art of wars, Lond., 1898), Verdy du Vernois (Studien über den Kriegs, Berl., 1903), Caemmerer (Entwicklungd.strat.Wissenschaft im XIX.Jahrh.«, t., 1904), Berthaut (»Principes de stratégie«, 1881), Deval, Dufour, General de Beau-chène (»Stratégie«). V Rusku psali o 8-ii Medem, Bogdanovič (»Zápisky strate-gické«. 1847), nejzáslužnější Gendrich Antonovič Leer (v. t., »Strategie«, 5. vyd. 1893; »Metod vojennych nauk«, 1894), téhož odpůrci Petrov, Maslov a j., Martynov (*Strategie v epochu Napoleona I. i v naše vremja*, 1894), Suchotin (*Strategičeskoje iskusstvo velikich polkovodcev drevnosti*, 1893), Michněvič (*S.*, 1899). V Rak.-Uh. stätten, Horsetzky (Vorträge über S.«), Bockenheim u. Arz(»Vorträge über. Grund-begriffe d. S.«, Vid., 1895) a j. FM.

Stratégos (στοατηγός), vojenská a později i politická hodnost v Řecku starověkém. V Athénách bezprostředně po ústavní reformě Kleisthenově voleno bylo po 10 s-ézích každého roku, z každé fýly po jednom, později se zřením toliko ke způsobilosti vojevůdcovské, kteří tvořili sbor, v poli pak ve velení se střídali. Typickým toho dokladem jest Hérodotovo ličení bitvy u Marathóna. Později volbou lidu určeno, který ze s-gů má býti vrchním vojevůdcem, a tu ustanovený vrchní s. obdržel neobmezenou plnou celou silou proti Napoleonovi. Potom opu-

moc v území sobě vykázaném a slul στρατηγός αὐτοπράτωρ. Na počátku doby makedonské vykazovány jednotlivým s-gům určité obvody (nad hoplity, nad Munichii a loděnicemi, nad pobřežím, v Eleusině). Ovšem s politickým úpadkem Athén pozbyli významu i tamní s-gové. Když po smrti Alexandra Vel. vznikl v Helladě spolek Aitólský, slul jeho náčelník rovněž s-gem i byl každoročně v jesení volen na sjezdu všech obcí v Thermě. Mohl býti volen ještě jednou týž občan za s-ga, ne však bezprostředně po svém roce úředním. Moc jeho byla veliká, neboť byl vůdcem v poli, svolával sněm a řídil veškeru správu. Také v Achajském spolku byli náčelníky vojska i správy do r. 255 př. Kr. dva a potom jeden s., volení podle týchž zásad jako v Aitólii. Pšk.

Strategun, pův. jméno rodu von Sta-

dion (v. t.).

Stratford [stretf'rd]: 1) S., sv. předměstí londýnské v Essexu, na levém břehu ř. Lea, má 44.825 obyv. (1901), cisterciácké opatství (1134) a četné továrny. Nyní přísluší k městu West Hamu. Na protějším břehu ř. Lea leží obec S.-le-Bow, kteráž náleží nyní k londýn-

skému předměstí Poplaru.

2) S.-on-Avon, municipální město v angl. hrabství Warwicku, jv. od Birminghamu, na pravém břehu splavného Avonu, uzel železničních trati, má 8310 obyv. (1901). Ve S-č narodil se a zemřel W. Shakespeare, na nějž se tu zachovalo mnoho upominek: tak tu stojí posud v Henleystreetu rodný jeho dům, kde umístěno je Shakespearovo museum a chovají se podpisy Byrona, Scotta, Tennysona, Thackeraye a j.; přiléhající domy byly r. 1903 zbořeny a na místě nich nákladem A. Carnegieovým zřízena knihovna. Ve staré radnici lat. škola, v níž Shakespeare se vzdělával, dále býv. jeho majetek, t. zv. New Place«, kde Shakespeare zemřel, pochován jest v kostele v hrobce ozdobené jeho poprsím od Johnsona z r. 1616. Mimo to je tu Shakespearova kašna, postavená Američanem W. Childsem, Shakespearovo divadlo (Memorial Theatre), na blizku Shottery s rod-ným domkem manželky básníkovy Anny Hathawayové a j. Před r. 691 stával tu klá-šter, přivtělený r. 1653 ke S-u. Nyní je S. sice čilým střediskem pro obchod obilní, ale psali o s-ii Radecký, Reinländer, Wald-|hlavní užitek plyne od náštěvníků S-u, jichž

sem přijíždí ročně asi 30.000.

Stratford [stretf'rd] de Redcliffe, diplomat angl. (* 1786 v Londýně – † 1880 t.). Jeho bratranec Jiří Canning, stav se sekretá-fem zahran. záležitostí, vzal jej do kanceláře ministerské. R. 1807 S. provázel jako sekretář angl. vyslance Merryho do Kodaně a r. 1808 sira Rob. Adaira do Cařihradu a po odchodě tohoto sám převzal diplomatické zastupování Anglie v Turecku. S úspěchem staral se o to, aby francouzský vliv v Caři-hradě ustoupil anglickému; dílem jeho úsilí byl též mír rusko-turecký v Bukurešti (1812), následkem čehož Rusko mohlo postaviti se stil Cařihrad a po krátké době klidu byl poslán do Svýcarska (1814), aby spolu s rus. plnomocníkem Capodistriou upravil příští postavení Švýcarska v Evropě. Jeho dílem je deklarace z r. 1815, přijatá na videň kongresse, kterou Švýcarsku zabezpečena neutralita. R. 1820 jmenován byl vyslancem ve Washingtoně, odkudž r. 1824 byl poslán do Ruska, konferovat o řecké otázce. R. 1825 jmenován vyslancem v Cařihradě a dán mu úkol působiti na Portu, aby ústupky utišila řecké povstání. To se mu ovšem nezdařilo. Po bitvě u Navarina S. opustil Cařihrad a usadil se na Korfu. S. dokazoval vládě anglické, že nesmí nechati se Rusku volná ruka v řecké otázce, ale teprve když lord Aberdeen stal se ředitelem zahr. politiky anglické, S. byl zmocněn, aby spolu s vyslanci ostatních mocí znova ujal se otázky upokojení Recka. R. 1832 byl poslán do Portugalska srovnati spory mezi Donem Pedrem a Donem Miguelem, r. 1833 jmenován vyslancem v Petrohradě, avšak car Mikuláš odepřel jej přijmouti, maje jej za nepřítele ruské východní politiky. S. několik let dlel pak v Anglii, odmítaje nabízené mu státní úřady; teprve r. 1841 přijal zase místo vyslance v Cařihradě, kde působil až do r. 1858, snaže se všude mařiti vzmáhání se ruského vlivu na Východě. Navrátiv se do Londýna, účastnil se politického života jen jako člen horní sněmovny. R. 1874-80 uveřejnil v »Times« a »Nineteenth Century« několik článků o východní otázce, jež byly se-brány ve knihu The eastern question (Lond., 1881). Zabýval se též poesii; vydal sbírku básní Shadows of the past (Lond., 1865); The exile of Clauria; Alfred the Great in Athelnay (1876) a j. Zanechal v rukopise své memoiry.

Strath viz Glen.

Strathaven [stredzevn], m. ve skotském hrabství Lanarku, jv. od Glasgowa, bliže Avonu, má 4076 obyv. (1901), textilní průmysl, obchod s plodinami a dobytkem. Na sev. straně zdvihají se malebné zříceniny Avondale Castlu.

Strathgryfe [strédzgrif] viz Renfrew-

shire.

Strathmore [stredzmór] (gaelsky »Velké Udolí«), nejrozsáhlejší rovina ve Skotsku, kterou uzavírají na s. Grampiany, na j. Lennox, Ochill a kopčiny Sidlawské a na v. Sev. moře.

Stratifikace (novolat.), navrstveni, vrstevnaté uložení hornin.

Stratigrafie, z řec., nauka o vrstvách

zemských a jich uložení.

Stratil František, politik a právník čes. (* 15. list. 1849 v Hunčovicích na Moravě). Absolvoval r. 1869 české gymnasium v Olomouci a r. 1873 universitu v Praze, kde byl r. 1875 povýšen na doktora práv. Byl v praxi u kraj. soudu v Olomouci a v advokátní kanceláři bar. Pražáka v Brně a dra Vašatého v Praze. Od r. 1880 jest advokátem v Opavě. Do sněmu slezského zvolen byl r. 1889 za venkovské obce opavské a byl rok jediným českým poslancem slezského šněmu. R. 1897 S. později smiřil se s patriarchou Rajačićem

stal se přísedícím zemského výboru. Vedle faráře dra Grudy a vrch. rady z. s. dra Hrubého získal si zásluhy o český lid ve Slezsku. Je ředitelem záložný centrální v Opavě a místopředsedou Ustř. hospodářské společnosti. R. 1898 vyznamenán byl řádem železné koruny III. třidy

Stratimirović: 1) S. Stjepan, metro-polita karlovecký (* 1757 v Kulpíně — † 1836 v Karlovcích). Studoval vysoké školy v Budině. Nejprvé práva, pak r. 1783 věnoval se bohosloví. Již r. 1786 stal se archimandritou kláštera krušedolského a hned potom biskupem v Budíně. Dne 14. list. 1790 byl v Temešváru zvolen arcibiskupem a metropolitou karloveckým. R. 1792 stal se skutečným tajným radou a r. 1809 za uklidnění selských bouří ve Srěmu dostal velkokříž řádu Leopoldova. S. byl muž vysoce vzdělaný, pečoval o školství a ústavy vzdělávací, v Karlovcích r. 1794 založil školu pro kleriky. Sepsal menši stati v oboru práva kanonického, v oboru mluvnickém a pokusil se o básně rázu didaktického. Některé práce z jeho pozůstalosti

vyšly v »Glasniku« (1849, 2. sv.).

2) S. Juraj, válečník a politik srbský, synovec před. (* 7. ún. 1822 v Nov. Sadě). Studoval na inženýrské akademii ve Vídní, potom sloužil jako důstojník u husarského pluku v Italii, ale r. 1844 opustil službu vojenskou a žil na svém statku, obíraje se politikou. R. 1848 zasedal jako poslanec na sněmě uherském, kde zastával se zájmů národností nemaďarských v Uhrách, zvláště Srbů. Když v dubnu 1848 uherské ministerstvo vystoupilo proti Srbům stavem obležení, S. zahájil intensivní obranu proti jednání Maďarů. Dne 1. květ. jako vyslanec novo-sadský na sjezdě v Karlovcích radil k dohodě o společném postupu proti Maďarům. Dne 5. kv. byl zvolen předsedou ústřední vlády, kteráž prohlásila autonomii srbské Vojvodiny a vzepřela se uherskému ministerstvu. Z toho vznikly veliké boje. S. byl pevně odhodlán uhájiti srbského stanoviska proti Maďarům. Jako vrchni velitel všech srbských čet ve Vojvodině postavil se proti operacim generála Hrabovského. Podařilo se mu Maďary v polovici čce poraziti u sv. To-máše a Földváru. Dne 23. čce zmocnil se Pančeva. Když patriarcha Rajačić mohl pečovati o záležitosti diplomatické a politické, S. věnoval se úplně vrchnímu velení nad vojskem. Maďary v srpnu porazil na novo u Sv. Tomáše a zmocniv se Siregu, Temerina a Jereka, obrátil se k Františkovu průplavu a Tise. Když byl srbský válečný tábor u Perlasu Maďary napaden, S. tam spěchal a spojiv se s Kničaninem, chránil Pančevo a Titel. Dne 11. září S. podnikl útok na Becskerek, ale poněvadž Kničanin na pole válečné zavčas se nedostavil, musil ustoupiti s nepořízenou. Byl potom patriarchou zbaven vrchního velení a pohnán do Karlovců, aby se zodpovídal z různých obvinění, většinou z osobních motivů mu přikládaných

ale vrchní velení dáno mu nebylo. Stal se pinkou, která jest malá nebo docela schází, místopředsedou národního odboru a jako a štitkem většinou trny ozbrojeným. Hlava takový vyjednával v list. 1848 v Olomouci se jest krátká, polokulovitá, tykadla vpřed trčící dvorem o záležitostech srbských, zvláště o poměru srbské Vojvodiny k Rakousku. Po náhlé smrti vojvody Šuplikce, v pros. 1848, vrátil se domů, kde bylo ho velice potřebí. Bém tlačil se tehdy do Banátu a Perczel postupoval vítězně v Bácsce. Na žádost samého patriarchy převzal vrchní velení nad vojskem. Poněvadž u vojáků neobyčejně byl oblíben, záhy čety své urovnal a rozmnožíl, tak že mohl vystoupiti offensivně proti Maďarům, mnohem silnějším. Podařilo se mu nad nimi zvitěziti u Mošorina, Vilova a Kače. Končiny dobyté S. dovedl držeti až do příchodu vojsk císařských. Po skončení války r. 1849 S. jmenován podplukovníkem v pluku hulánském a trávil život svůj větším dílem na dovolené ve Vídni, až r. 1853 povolán následkem východních zápletků k nové činnosti. Tehdy vypukla mezi Tureckem a Černou Horou válka, v níž Turci pod Omerem pašou postupovali vítězně; vláda rakouská, obávajíc se, aby Cerná Hora, tato hradba Dalmatska, nedostala se do rukou tureckých, vyslala po-tají S-e do Černé Hory, slibivši pomoc na zbrani ze státních arsenálův i na voj. důstojnících. S. provázen jediným sluhou pronikl šťastně táborem tureckým do Černé Hory, kde mu kníže Danilo svěřil vrchní velitelství nad veškerou brannou moci. S. 19. ún. 1853 porazil předvoj turecký u Glavice tak, že Omer paša přinucen nastoupiti pochod zpáteční. Na památku slavného vitězství kníže Danilo založil »řád nezávislosti Černé Hory«, jehož prvním rytířem stal se S. — R. 1858 poslán jest S. od vlády rak. jako diplomatický jednatel do Bělehradu, aby podporoval vlivem svým Karadorděviče, r. 1859 jmenován generálmajorem a poslán do Dalmacie jako adlatus tamějšího guvernéra; brzo však nepohodl se s vládou, nechtěje uposlechnouti jejiho vyzvání, aby táhl proti Černé Hoře, a následkem toho dán na odpočinek. S. ihned požádal za propuštění ze státního svazku rakouského, načež vláda jeho pensionování od-volala a r. 1860 poslala jej jako generálního konsula na Sicilii. Avšak vítězná výprava Garibaldiho učinila brzy konec tomuto jeho novému postavení. S. vrátiv se do Rakouska zapleten jest v nové roztržky s vládou, pročež úplně vystoupil ze státní služby a věnoval se činnosti politické. Zvolen byv r. 1860 do uherského snému zemského, zastával se zájmů srbských proti Deákovi, jsa nepřítelem maďarisace a obhájcem historických a národních práv srbských. Avšak r. 1865, změniv svoje politické přesvědčení, přihlásil se ke straně Deákově, tím pozbyl důvěry voličův a r. 1872 při nových volbách propadl. Uchýlil se v ústrani, z něhož vystoupil na krátko za války rusko-turecké, v niž bojoval ve vojsku srbském spolu s Čerňajevem. Ale nepohodl se s ním a vrátil se do svého zátiši. Tbk. red.

s třetím článkem kroužkovaným. Sosák většinou zatažený se 2—4 štětinami; 3 očka jednoduchá vyvinuta. Tělo jest malé až pro-středně veliké, lysé nebo jen skrovně chloupkaté. Nalézáme je nejčastěji při vodách, po-něvadž larvy žiji ve vodě. Kukly jsou sou-dečkovité. Z četných sem náležejících rodu dlužno jmenovati Sargus F. (v. t.) a Stratiomys Geoffr. Tento má tykadla silně prodloužená, 1. článek 3-4krát delší než 2., třetí dlouhý vúhlu odkloněný ukazuje pět kroužkův. Sosák poněkud odstává. Zadeček je plochý, mnohem širší než hrud. Štitek ozbrojen jest na každém z okrouhlých zadních rohů ostrým trnem, šikmo odstávajícím. Sedají na květech a chyceny silně bzučí. Snášejí vajíčka na rostliny z vody vyrůstající. Larvy, které žijí ve vodě, mají tělo složené ze 12 kroužků a mohou

kroužky přední vsunouti do zadnějších až ke čtvrtému a posledních osm do přednějších a tím tělo velmi zkrátiti. Na posledním kroužku mají otvor dýchací, vroubený věncem chloupkův. Dorostše vylézají z vody a zakuklují se v zemi. Nejobyčejnější jest S. cha-

C. 3995. Stratiomys chamaeleon L., brá-něnka černožlutá, ve vel. skutečné.

maeleon L., b. černožlutá, která jest černá s hrudí svrchu hnědou, štítek má žlutý s trojúhlou černou skvrnou na kořeně, zadeček svrchu černý s přerušenými žlutými páskami, vezpod žlutý s černými proužky, nohy červe-nožluté. Dorůstá 14 mm délky. Hojná z jara na hlohu a blatouchu.

Stratioté n. Stradioté (řec. = vojini), lehká jízda benátská, najatá z Albanie nebo Peloponnésu. Oděv měli turecký, bez turbanu, nosili drátěnou košili a za zbraň měli házecí kopí a širokou šavli. Později nacházíme takovýto druh vojska též ve vojště francouzském a španělském.

Stratiotes, řezan, osoka (něm. Krebsscheere), rostl. rod čeledi voďankovitých (Hysoka) drocharideae). Samči květy s 20-30 tyčinkami, prostými, z nichž asi 12-15 vnitřních s prašniky. Květ pestikový s četnými patyčinkami. Bobule 6hraná, 6pouzdrá, mnoho-semená. S. aloides L., ř. aloesovitý, aloe mořské, roste v stojatých vodách, tůních, příkopech v nížinách Moravy a Dyje, pak také na Těšínsku. Listy v rosetce, mečovité, dole 3hrané, nahoře ploché, ostnitě pilovité. Oddenek s výběžky. Květy vyrůstají z dvoulistého toulce; plátky útlé, bilé. Stratiotiki viz Peiraieus.

Stratocumulus [-ku-], lat., viz Oblaky, str. 547 a.

Stratón z Lampsaku, filosof řec. († 240 př. Kr. v Athénách), stoupenec školy peri-**Stratiomyidae**, bráněnky, jest čeleď patétické. Psychologii i výkladům přírodnic-much příbuzná ovadům, od nichž liší se šu- kým dal směr ryze naturalistický. Výčet jeho

Stratos, spolkové hlavní město starověkých Akarnanů v střed. Recku, v úrodné nížině Achelóa, v důležité poloze strategické. Asi r. 300 bylo opanováno od Aitólův, ale Římané vrátili je zas r. 189 př. Kr. Akarnanům. Velmi rozsáhlé zříceniny S ta, zvané dnes Portaes, se zbytky hradeb, bran a chrámů leží u vesnice Šurovigli.

Stratov, ves v Čechách, hejtm. Ml. Boleslav, okr. Nové Benátky, fara a pš. Lysá n. L.; 96 d., 620 obyv. č. (1900), 4tř. šk. Ves založena r. 1357 od Půty z Častolovic na

zboži kostomlatském.

Stratovulkan, z lat., viz Sopka, str. 684 b. Stratsohen, ves u Štětí, viz Stračí. Stratum, lat., v anatomii vrstva tkaní tělesných.

Straubing viz Strubina.

Straupitz viz Stroupeč.

Strausberg, m. v prus. vlád. obvodě postupimském, nad jez. Strauským, při trati Berlin-Piła, má 7193 obyv. (1895), evang. kostel ze XVI. stol., zemskou polepšovnu,

výrobu látek vlněných a koberců.

Strauss: 1) S. Johann, hud. skladatel něm. (* 1804 ve Vídni — † 1849 t.). Byl zprvu houslistou v Lannerově tanečním orchestru, r. 1824 zřídil si pak podobný orchestr vlastní, jenž záhy nabyl veliké obliby u obecenstva, tím více, když na pozdějších uměleckých cestách po Německu a Francii klidil všude veliký úspěch. Sám složil množství půvabných kusů tanečních, kolem půl třetího sta. Pro klavír vydal je Breitkopf & Haertel v 7 sv. (150 valčíků, 14 polek, 28 kvapíků, 19 pochodův a 35 čtverylek). Po jeho smrti převzal řízení orchestru jeho syn 2) S. Johann (* 1825 ve Vidni — † 1899 t.), který kráčel především ve šlepějích svého otce, jehož však předčil řízností melodie, rozmanitostí harmonisace a jemností instrumentův. Z jeho čiperných a řízných taneč-

spisů, z nichž žádný se nezachoval, uvádí vlastní kapelu, se kterou cestoval po Ně-Diogenés Laërtský V., 56-60. (Srv. též Cic. de N. D. I. 13. Acad. II. 38). Literatura: Nau-werk, De Stratone L. (1836). hudbu koncertní. Kapelu S-ovu převzal r. 1863 bratr Josef (* 1827 — † 1870 ve Varšavě) a po něm r. 1870 bratr Eduard, oba známí také jako skladatelé. Srv. Eisenberg, Joh. S. ein Lebensbild (Lip., 1894); Pro-

cházka, Joh. S. (Berl., 1900).

3) S. David Friedrich, filosofický a theolog. spis. něm. (* 1808 v Ludwigsburku — † 1874 t.), studoval na theologickém ústavě v Tubinkách, byl po krátkou dobu vikářem a odebral se r. 1831 do Berlina, aby tu slyšel Hegla. Když tento r. 1832 zemřel, S. přijal téhož r. místo repetenta na theologickém ústavě v Tubinkách. Další pobyt zde mu znemožněn, když r. 1835 vydal Das Leben Jesu, a S. přesazen na lyceum do Ludwigsburku, kteréhož místa vzdal se již rok potom 1836. Rovněž z téže příčiny zmařeno bylo jeho povolání r. 1839 za professora dogmatiky a církevního dějepisu na université do Curichu odporem orthodoxních živlův a S. pensionován s výslužným 1000 fr. dříve, než úřad nastoupil. Tolikež r. 1848 zmařena jeho volba do frankfurtského parlamentu pictistskou opposicí obecného lidu ve volebním jeho okresu. Jako zemský poslanec za Ludwigsburg na sněmě virtemberském r. 1848 počínal si příliš konservativně, tak že ocitl se v rozporu se svými voliči a mandátu se vzdal. Odtud žil střídavě v Mnichově, Heidelberce a Darmstadtě, na konec v Ludwigsburgu. Sňatek jeho se zpěvačkou Agnes Schebestovou byl brzy rozveden. S. náleží k nejtypičtějším průkopníkům t. zv. levého směru Heglovy filosofie, jež proti orthodoxnímu výkladu transcendentních pomyslův a otázky Ježišovské dovedla uhájiti kritický rationalismus. Popřel zázrak jako nemožný průlom v rozvoj rozumové ideje a na této apriorné koncepci, doplněné ještě theorií o povstání naboženstev z mythů, zbudoval svůj pověstný spis Das Leben Jesu, kritisch bearbeitet (Tubinky, 1835; 3. vyd, 1838 obsaních kusů mnohé, zvláště valčíky (jako Nacht-huje ústupky positivní theologii, které však falter, Morgenblätter, An den schönen blauen vesměs odvolány ve vyd. 4. 1840; vyd. 8. Donau, Künstlerleben, Geschichten aus d. Wie-ner Wald, Wiener Blut, Neu-Wien, Du und počínaje životními osudy Jana Křtitele až Du, Rosen aus d. Suden a j.) prošly celým k nanebevstoupení Ježišovu, probírá obsah světem. Vedle toho však vynikl četnými evangelií a kriticky osvětluje neudržitelnost operettami, z nichž některé hrávány i na jejich autority pro vnitřní spory a ukazuje, jevištích českých. Nejvíce obliby došly: In- jak tvůrčí silou fantasie nabyla idea nábo-digo (1871); Karneval in Rom (1873); Die ženská i v křesťanství tvarův mythických a Fledermaus (1874); Cagliostro (1875); La Tsi- to v době I. a II. stol., kdy vznikaly první gane (1877); Prinz Methusalem (1877); Blin- obce křesťanské. Rozruch spisem způsobený dekuh (1878); Das Spitzentuch der Königin byl značný v kruzích theologických i mezi (1881); Der lustige Krieg (1881); Eine Nacht intelligenci vůbec. Proti činěným námitkám in Venedig (1883); Der Zigeunerbaron (1885); odpověděl ve spise Streit/ragen (Tubinky, Simplicius (1887); Ritter Pasman (1892); Ja- 1837). Potom následovaly Ueber Vergängliches kuba (1894); Waldmeister (1895); Die Göttin u. Bleibendes im Christentum (Altona, 1839); der Vernunft (1897); pak z pozůstalosti ballet Charakteristiken u. Kritiken (Lip., 1839, 2. vyd. Aschenbrödel a podle jeho melodii Wiener 1844); Die christliche Glaubenslehre in ihrer ge-Blut (1899). Operetta Fledermaus (Neto-schichtl. Entwickelung und im Kampf mit der mo-pýr) pronikla do ciziny. R. 1844 S. zřídil dernen Wissenschatt dargestellt (Tubinky, 1840,

2 sv.), ostrá to polemika proti dogmatům a kritika jejich historického povstání. Do okruhu nábožensko-dogmatických spisů polemických náleži dále: Der Romantiker auf dem Throne der Caesaren oder Julian der Abtrůnnige (Mannheim, 1847), kde čelí náboženské reakci prováděje ironickou paralellu mezi restaurací pohanství za Juliana a pak mezi restaurací orthodoxie protestantské za Bedficha Viléma II.; Sechs theologisch politische Volksreden (1848); Die Halben und die Ganzen (Berl., 1865) psáno při příležitosti, když vyšel jeho »Život Kristův« ve vydání upraveném pro obecný lid (Lip., 1864); Der Christus des Glaubens und der Jesus der Geschichte, eine Kritik des Schleiermacherschen Lebens Jesu (Berl., 1865). Naprosto intransigentni ke všemu dogmatismu theologickému, ale nejvíce filosofický jest jeho krátce před smrtí vydaný spis: Der alte und neue Glaube, ein Bekenntnis (Lip., 1872; 14. vyd. Bonn, 1895). S. stanul zde na realistním stanovisku přírodnickém. Positivismus exaktní vědy nastupuje mu na místo utopií a nadsmyslův a žádá, aby kvietivní a aesthetické úkony náboženství hradilo umění. Poráží zde dualismus z důvodů methodologických, poněvadž dualismus vymethodologických, poněvadž dualismus vy- una neaktion (Flatiki., 1977). Papsat Jeste světluje svět a jeho zjevy z neslučitelných Lebensfragen in sieben Erzáhlungen (Heidelb., principův. Alternativu: buď materialismus 1846, 3 sv.); dram. básně Gudrun (Frankf., neb idealismus pokládá za hádku slovní, 1851) a Polyxena (t., 1851); Judas Ischariot ježto každý tento monistický princip důsledně (Heidelb., 1855); Weltliches und Geistliches prováděn vede přechodem v druhý. S jest in Gedichten und Liedern (t., 1856); román darwinistou a pokládá účelnost zá vyloúčenou, nicméně přijímá logismus světa. Takové jest náboženství vzdělancův nové doby, že rozumovostí proniknutý vesmír jest piety hoden rovněž tak, jako bůh věřících. Proti námitkám činěným vydal Ein Nachwort als Vorwort zu den neuen Auflagen (Bonn, 1873). Mimo tuto hlavní linii své tvorby, kterou starších čínských písní Ši-king (Heidelb., pokládal za životní úkol, uveřejnil řadu zda- 1880). Mimo to vydal: biografii Polykarpovu filých rozprav významu literárně biografic- (Heidelb., 1860); Meditationen über des erste kého neb filosofického, jako: Chr. Friedr. Daniel Schubarts Leben in seinen Briefen (Berl., 1849, 2 sv.); Christ. Marklin, ein Lebens- u. Charakterbild aus d. Gegenwart (1851); Ulrich von Hutten (6. vyd. Bonn, 1895); Herm. Samuel Reimarus (1862); Voltaire, sechs Vortrage (1870; 8. vyd. Bonn, 1895); dále větší sbírku drobnějších praci životopisných, literárních a uměleckých (1866), z niž o sobě vydáno Klopstocks Jugendgeschichte (1878) a Lessings Nathan der Weise (3, vyd. 1877). Mimo to jest zde sbírka básní vynikající formy, vydaná jako Poetisches Gedenkbuch (1878) a výbor z jeho korrespondence (Ausgewählte Briefe, 1895). Sebrané spisy (12 sv.) vyd. E. Zeller (Bonn, 1876—78). K lit. viz E. Zeller, David Friedr. S. in seinem Leben und seinen Werken geschildert (Bonn, 1874); Hausrath, D. F. S. und die Theologie seiner Zeit (Mnich., 1876—78, 2 sv.); Schlottmann, D. S. als Romantiker d. Heidentums (Halle, 1878); Ueberweg, Gesch. d. Philos. III. (1888);

† 1899 v Drážďanech). Studoval práva, potom, chtěje zúčastniti se tehdejších bojů náboženských, i theologii. R. 1840 stal se archiválním radou v Bückeburce a ve službách schaumburg-lippských, později i diploma-tických, postupoval až na skut. taj. radu a zúčastnil se r. 1850 shromáždění ve Frankfurtě n. M., jež mělo obnoviti starou ústavu spolkovou; později byl jmenován vyslancem na spolkové radě a r. 1866 dán do pense, načež žil v soukromí nejprve v Erlankách, potom od r. 1872 v Drážďanech, zabývaje se spisovatelstvím. R. 1851 povýšen byl do rakouského stavu šlechtického a připojil jménu svému jméno své choti, von Torney, po vymření jejiho rodu. Hned prvními svými pracemi: Gedichte (Bielef., 1841); Lieder aus der Gemeine (Hamb., 1843); Richard, epos (Bielef., 1841) a Robert der Teufel (Heidelb., 1854, nové vyd. 1870), pak romány Theobald (Bielef., 1839, 3 sv.) a Das Erbe d. Väter (t., 1850) postavil se na stanovisko náboženskokonservativní, stoje vždy na straně orthodoxní. Politické své zásady vyložil v Briefe über Staatskunst (Berl., 1853), svůj konservatismus ve Fastnachtspiegel von der Demokratie und Reaktion (Frankf., 1849). Napsal jeste: Altenberg (Lip., 1866, 4 sv.); Novellen (t., 1872, 3 sv.); cp. basen Reinwart Lowenkind (Gotha, 1874); novelly: Lebensführungen (Heidelb., 1881, 2 sv.) a Die Schule des Lebens (t., 1885). Zabýval se také činštinou a vydal překlad Weg zur Tugend z Laot-sī s úvodem a kommentařem (Lip., 1870) a překlad nej-Gebot (Lip., 1866); Essays zur allgem. Religionswissenschaft (Heidelb., 1879); Des altagyptische Götterglaube (t., 1888—91, 2 sv.) a j.

5) S. Aleksander Władysław, malif pol. (* 1834 ve Vilně — † 1896 t.), ukončiv

kurs na akademii petrohradské usadil se ve Vilně, kde byl od r. 1860 učitelem v ústavě šlechtickém. Vedle četných portraitů, jako gen. gub. Nazimova, senátora Ilińského, hr. Eust. Tyszkiewicze a j., zasluhují zmínky jeho obrazy Svobodný střelec; Ernani; Halka a pod.

6) S. Richard, hud. skladatel něm. (* 1864 v Mnichově). Jeho otec byl komorním hu-debníkem v Mnichově, kde S. byl žákem W. Meyera a svým talentem skladatelským obrátil na sebe pozornost Hanuše v. Bülowa. Přičiněním tohoto S. stal se r. 1886 vévodským ředitelem hudby v Meininkách, r. 1889 dv. kapelníkem ve Výmaru, vedle Lassena. R. 1895 vrátil se do Mnichova, ale r. 1898 jmenován dvorním kapelníkem v Berlíně. Při hrách bayreuthských dirigoval od r. 1894 J. Durdik, Dějiny filosofie nejnovější (1887). operu »Tannhäuser«. S. jest skladatelem nej-4) von S. u. Torney Viktor Fried-rich, spis. něm. (* 1809 v Bückeburce — strumentaci. Složil symfonii do F moll (1884),

serenádu pro 13 dechových nástrojů, symfo- nost soukromou. Bylo proto prvním předund Verklärung; Till Eulenspiegel (1894); Also sprach Zarathustra (1896); Don Quixote (1898); Ein Heldenleben (1899); Wanderers Sturmlied pro sbor a orchestr (1885) a opery: Guntram (na vlastní text, 1894) a Die Feuersnot (1901). Srv. Seidl a Klatte, Richard S. (Praha, 1896), Brecker, Richard S. (Lip., 1900).

Straussnitz viz Stružnice.

Strava nazýval se u starých Slovanů pohřební kvas nad mohylou, při němž asi byly prozpěvovány písně smuteční. Krek, Einleit. in d. slav. Lit. 1887 str. 436 sl.

Strávenina viz Chymus. **Stravinskij** Fedor Ignatjevič, vynikající basista rus. (* 1843 v gub. černigovské), vzdělával se v lyceu něžinském a v konservatoři petrohradské. Po prvé vystoupil v Kijevě r. 1873 a od r. 1876 jest členem opery v petrohrad. Marijinském divadle. Repertoire jeho obsahuje 59 oper, z nichž 31 původních, domácích. Vyniká neobyčejnou rozmanitostí a svědomitostí, při čemž snaží se ve svém výkonu uplatniti umělecký význam díla. Záliba v literatuře vedla ho ke sbírání knih a rytin, tak že jeho knihovna obsahuje hojně vzácných exemplářů. R. 1901 slaveno okázale jeho 25leté jubileum.

Stravovny jsou ústavy, v nichž po určitou, přesně stanovenou dobu poskytuje se nejnutnější naturální podpora osobám, které nemajíce potřebných prostředků k výživě hledají práci. S. jsou tedy určeny pro pohyblivý element pracovních tříd, který nenalézaje výživy doma musí hledati práci a výživu v kraji mu cizím; souvisí proto úzce s otázkou nezaměstnanosti a všemi společenskými jevy touto podmíněnými, zejména s chudinstvím, žebrotou a tuláctvím, a mají také určitý vztah k opatřením veřejné správy, která mají za účel čeliti nebezpečí, plynoucímu z těchto jevů společenských pro zájmy veřejného blaha vůbec a veřejné bezpečnosti zvlášť.

Původ svůj mají s. ve snaze, aby byly zamezeny žebrota a tuláctví, jež vznikají tím, že osoby nezaměstnané a bez nutných prostředků existenčních jsou - není-li o ně jinak postaráno – odkazány na almužnu i tenkrát, když práci vskutku hledají. Ukázalo se totiž, že jednak prostředky soukromé dobročinnosti naprosto nestači, aby - byť i jen odpomohly nezaměstnanosti, částečně která jest všeobecným zlem společenským, jednak že naprosto nelze organisovati soukromou dobročinnost tak, aby bylo možno rozlišovati prosebníky podle jejich kvality. Zkušenosti ukázaly také, že žebrotě a tuláctví nelze účinně čelití jen prostředky repressivními, stanovenými trestním zákonodárstvím, tim méně, poněvadž právě zmíněný nedosta-tek rozlišování živlů hodných a nehodných zaviňuje, že trestní pravomoc stíhá stejně zajen z nejhorší nouze appelluje na dobročin- cestu. Rodiny s dětmi mohou býti přijaty

nické básně: Aus Italien (1886); Don Juan mětem opravných snah umožniti rozlišo-(1889, podle Lenaua); Macbeth (1891); Tod vání chudých cestujících podle jejich kvality, aby bylo lze obmeziti podpůrnou akci jen na živly hodné. Bohužel nebyla to správa veřejná, která dala podnět k to-muto hnutí; iniciativa vyšla z kruhů soukromých, usilujících o to, aby zmíněný nedostatek veřejné správy byl nahrazen svépomocí společenskou. Tak vznikly zejména v Německu nejprve spolky zvané Ortsgeschenkvereine, směřující k tomu, aby jednotlivci neudělo-vali almužny, nýbrž aby ten, kdo o podporu se hlásí, obdržel peněžitý přispěvek z fondu, zjednaného příspévky členů spolkových. Zařízení toto ovšem se neosvědčilo, a to proto, že ani při organisaci spolkové není nijak mož-nou byť i jen poněkud přesnější kontrola chudých cestujících. Směřovaly proto opravné snahý dále k tomu, aby podporý peněžité byly nahrazeny podporami naturálními a aby podpory tyto udíleny byly jen pod tou podmín-kou, že cestující vykoná určitou práci. Toho bylo dosaženo zřízením zvláštních ústavů, t. j. s-ven, v nichž byla poskytována chu-dým cestujícím nejnutnější naturální podpora, a to zprvu jen pod podmínkou, že cestující vykonal dříve ve s-ně určitou práci. S. tohoto druhu byly zřizovány nejprve ve Svýcarsku, Hollandsku a Virtembersku, a to jako ústavy dobročinnosti soukromé. Tato základní myšlenka jest i podkladem organisace s-ven v Rakousku, kde byly ponejprv zavedeny jako instituce veřejné správy a kde byly upraveny zákonodárstvím zemským, a to: v Dol. Rakousích zákony ze 30. bř. 1886 č. 29 a z 23. bř. 1888 č. 45; na Moravě zá-konem z 19. ún. 1888 č. 45, ve Štýrsku zá-konem ze 13. čna 1892 č. 26, v Hor. Rakousích zákonem ze 7. list. 1888 č. 23, v království Českém zákonem z 29. dub. 1895 č. 38, ve Vorarlberku zákonem ze 17. led. 1891 č. 13 a ve Slezsku zákonem z 11. dub. 1892 č. 32 z. z.

Organisace a vnitřní správa s-ven spočívá téměř ve všech těchto zemích na zásadách obdobných. Podstatu jejich vystihuje nejplněji zákon český a instrukce vydaná zemským výborem král. Českého na provedení tohoto zákona. Hlavní ustanovení jsou tato: Cestující mohou býti přijati do s-ven jen za těchto podmínek: 1. Mají-li platný průkaz cestovní; 2. prokáží-li, že byli v po-sledních dvou měsicích nepřetržitě v práci nejméně po 14 dní. Nádeníci a hospodůřská čeleď, jakož i řemeslníci a odborní dělníci, kteří podle průkazu práce posledně jako nádeníci pracovali, musí však prokázati, že byli v posledním měsíci nejméně 14 dní nepřetržitě v práci; 3. vykoná-li cestující ve s-ně určitou práci. Do s ven nemohou býti přijaty: a) Osoby, které buď pro stáří neb nějaký zřejmý neduh jsou k práci neschopny; b) cestujíci, kteří byli v posledních třech měsicích obdrželi podporu v téže s-ně; c) cehaleče a tuláka z povolání, jako toho, kdo stující, kteří mají dostatečné prostředky na

do s. jen tehdy, prokáží-li zcela hodnověrně, j označití za hlavní výsledek téměř úplné zaže cestují do místa určitého k nastoupení práce již zabezpečené. Cestující může pobyti ve s ně zpravidla buď přes poledne nebo přes noc; jen z příčin závažných, jako jsou veliká nepohoda, přílišná únava neb churavost cestujícího a p., může pobyt ve s-ně trvati i 18 hodin. Cestující, kteří chtějí býti přijati do s., jsou povinni odevzdati opa-trovníku s. své cestovní průkazy, jež opatrovník uschová a vrátí je zase příslušné osobě, když opouští s-nu. Osoby přijaté do s. jsou povinny konati přiměřenou práci. Zdráhá-li se která osoba konati práci jí vy-kázanou, zavede se proti ní řízení podle § 4 zákona z 24. kv. 1885 č. 89 ř. z. Obyčejně přikazují se cestujícím práce potřebné pro okresní s-nu (štípání dříví, úklid místností, prášení ložních potřeb, čerpání neb dovážení vody, práce v zahradě a p.). Práce, které pod-léhají úrazovému pojištění, cestujícím se nepřikazují. Cestujícím poskytuje se ve s-ně strava v místě obvyklá a to ráno: snídaně, skládající se z půl litru polévky a 250 g chleba; v poledne: oběd, skládající se z půl litru polévky, z příkrmu a 200 g chleba; večer: příkrm bez polévky a 250 g chleba. Maximální ceny za stravu činí: za snídani 12 h, za oběd 32 h a za večeři 18 h. Stravování cestujících v hostinci je naprosto zakázáno. Rovněž jest co nejpřísněji zakázáno posky-tovati cestujícím lihové nápoje a kouřiti v místnostech staničních. Snídaně podává se mezi 6. a 7. hodinou, oběd mezi 11. a 1 hodinou a večeře mezi 6. a 8. hodinou. Všem cestujícím, používajícím s-ven, vydá se ve s-ně, ve které po prvé se přihlašují, průvodní list, jenž jest legitimačním průkazem cestujících, platným pro všechny s. v celé zemi, o jehož používání obsahuje služební instrukce pro opatrovniky s-ven podrobná nařízení.

Zřizovati s. náleží okresním výborům a to v místech, jež stanoví zemský výbor v souhlase s c. k. místodržitelstvím. Vzdálenost s-ven mezi sebou činí 14-24 km. Bezprostřední dozor nad s-nou přísluší v první řadě starostovi obce, ve které s-na se nalézá. Správa s. náleží okresnímu výboru, jenž také ustanovuje opatrovníka s. Zemskému výboru náleži ustanoviti všeobecná pravidla organisace a dohlížeti k pravidelné službě; dozor tento vykonává zemský výbor prostřednictvím zemských inspektorů, jichž jest toho času pět Zemský výbor taktéž vydává služební instrukce pro opatrovníky s-ven.

Všech s-ven v království Českém jest 240. Celková návštěva činila r. 1898: 546.943, r. 1899: 383.484, r. 1900: 362.602, r. 1901: 549.347, r. 1902: 780.491 a r. 1903: 706.646. Náklad vydržovací činil r. 1898: 497.175 K, r. 1899: 423.190 K, r. 1900: 422.785 K, r. 1901: 574.410 K.

příznivé. Nehledě k velikému významu vý- jednotlivých ostražníkův, aby tito mohli býti chovnému, jejž mají pro pracovní třídy, sluši střídáni. Služba s-e trvá z pravidla 24 hodin,

mezení žebroty a tuláctví a v důsledku toho značné snížení počtu odsouzení pro přestupek žebroty a tuláctví. Důležitost s-ven pro správu veřejnou záleží však také v tom, že s. souvisíce s nejrůznějšími zařízeními správy veřejné proti osobám bez výživy a práce objevily v nejednom směru nedostatky těchto opatření a ukázaly směr, jakým se má bráti činnost reformní. V království Českém mají s. především veliký význam pro úpravu všeobecného sprostředkování práce a to jednak proto, že ukázaly naprostou nezbytnost této upravy, jednak tím, že se osvědčily jako vhodný orgán, jemuž do jisté míry sprostředkování práce může býti svěřeno. Zemský výbor král. Ceského upravil také sprostředkování práce s-nami nejprve cestou nařizovací (oběžník ze 14. říj. 1897 č. 60.667). Tato úprava byla východištěm celkové úpravy všeobecného sprostředkování práce, jež bylo provedeno zemským zákonem z 29. bř. 1903 č. 57.

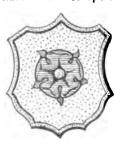
(Viz Sprostředkování práce.) Dr. Kčí. **Strawiński** Stanisław, politik pol., mající vynikající účastenství v konfederaci barské a v událostech r. 1771. Byl rytmistrem a jedinou spásu rozervané vlasti viděl ve svrženi krále Stanislava Augusta, jenž měl býti vydán konfederaci, aby v její moci ko-nal vůli lidu. S tímto úmyslem ke konci r. 1770 přibyl do Varšavy a obeznámil se s královským hradem. Uchýliv se do Częstochowy získal pro svůj záměr Kazimira Pu-łaského, jenž poslal jej s rozkazem k nej-bližšímu vůdci konfederátů, aby mu pomohl shromážditi dobrovolníky, kteří měli se sejíti ve Varšavě. Když konfederace prohlásila Stanislava Augusta za zbavena trůnu, S. odjel se dvěma delegáty do Varšavy a doručil králi tento akt, při čemž jednal tak obratně, že šťastně vyvázl. Povzbuzen tímto úspěchem vrátil se do Częstochowy a vyžádal si rozkaz pro rytmistra Łukawskeho, aby tento ve všem ho podporoval. Svěřiv se mu se svými plány přibyl s vojenským oddílem do Varšavy a 3. list. 1771 provedl svůj plán, avšak společník jeho Kuźma odvedl jatého krále na jiné misto, než měl určeno, totiž do mlýna v Marymontě u Varšavy, odkud královská garda ho vyprostila. S. uprchl do Říma, kde vstoupil pod cizím jménem do kláštera. Ve Varšavě prohlášen nad ním rozsudek smrti. Za knížetství Varšavského S. vrátil se do vlasti a stal se proboštem na farnosti vojevodstva Augustowského.

Strazza (z it. straccia): 1) S. v účetnictví první zápisník, viz Brouillon 2). – 2) S., odpadky při soukání surového hedvábí a při zpracování hedvábí floretního.

Stráž ve voj. (rus. стража, карауль, fr. garde, it. guardia, angl. guard, něm. Wache), oddíl ozbrojencův od několika mužův až do 512.118 K, r. 1902: 597.227 K a r. 1903: celé setniny, určený hlídati jistý předmět vojensky důležitý; s. bývá při nejmenším Výsledky působnosti s-ven jsou velmi silna trojnásob toho, kolik má rozestaviti

u s-í vzdálených, hlavně u trestnic, déle, až fara a pš. Křimov; 40 d., 229 obyv. n. (1900), i celý měsíc. Podle místa, kde s. stojí, rozeznati třeba s. hlavní (viz Hlavní stráž), kasární, nemocniční, čestnou (viz Čestná stráž), pokladní, lodní, mostní, vězeňskou, staniční s úkolem stejným jako hlavní s. v posádkách, parkovou (viz Park 2), branní ve branách pevností, táborní (viz Ležení, str. 986 a), skladištní, prachární a j. Jedna třetina mužstva stojí porůznů jakožto ostražnící, jedna třetina právě vystřídaná odpočívá na strážnici, 3. třetina před strážnici.

Stráž: 1) S., (něm. Platz, patrně z pův. čes. názvu Plavsko, ježto S. byla osaz. východci ze soused. Plavska, něm. Alt-Platz), starobylé město v Čechách n. Nežárkou, hejtm. a okr. Jindř. Hradec; 202 d., 1494 obyv. č., 2 n. (1900), 4tř. šk., pš., telgr., četn. stanice, obč. záložná, několik mlýnů, výroba bavln. látek, koželuž., perletářství a výroč. trhy. Kolem značná lo-žiska rašeliny. Alod. panství (996.61 ha půdy) se zámkem, dvorem, pivovarem a továrnou na rašelinné stelivo drží (v konkursu) Adolf krásný obraz Ukřižovaného a několik ná-hrobků, opodál kostela na zvonici veliký zvon z r. 1613; zámecká kaple sv. Michala v got. slohu s mramorovým náhrobkem Jindřicha ze Stráže. Stával zde hrad, z něhož zbyla pamětihodná věž, rodné to sídlo pánů ze Stráže (v. t.). V XV. stol. seděli tu Jan ze Selmberka, Jan (Ješek) z Donína, r. 1500 Václav Vencelik z Vrchoviště, jehož synové prodali S. (r. 1518) Václavu Fraňkovi z Liběchova. Potomci jeho seděli zde do r. 1575. Potom se tu připomíná Jan st. z Lobkovic, r. 1577 Vilém z Rožmberka, r. 1596 Adam z Hradce, načež měla S. společné majetníky s Jindř.

Ċ. 3996. Znak města Stráže.

Hradcem. Kol r. 1732 držel S. Frant. Jos. Jungwirth, od r. 1752 Prosper Berchtold z Uherčic, od r. 1796 sv. p. Hillgartner a od r. 1811 rodina říš. sv. p. z Leonardi. Erb měst. (vyobr. č. 3996.): na zlatém štítě modrá 3) S., chybně Novo-městí (Neustadtl), městečko t., hejtm. Ta-

d., 1161 obyv. n. (1900), kostel sv. Václava, vystavěný r. 1400 a obnovený r. 1609, synagoga, 4tř. šk., pš., telegraf, 2 mlýny. S. bývala přísluš. hradu Přimdy. R. 1331 obdržela první svobody, jež jí býly potom potvrzo-vány. R. 1596 vykoupila se z panství přimdeckého, ale nemohouc doplatiti, prodána k panství borskému. — 4) S. (Hochwart!), ves t., hejtm., okr., fara a pš. Domažlice; 61 d., 370 obyv. č. (1900), 1tř. šk. — 5) S. králové. Za to, že uznal Sigmunda, zapsal (Tschoschl), ves t., hejtm. a okr. Chomutov, mu tento Přerov a peníze na Českém Brodč.

1tř. šk., mlýn. - 6) S., čes. název vsi Schönbornu (v. t. 3). - 7) S., ves t., hejtm. Pisek, okr., fara a pš. Mirovice; 26 d., 139 obyv. č. (1900). — 8) S. (Warth), viska t., hejtm., okr., fara a pš. Sušice; 5 d., 23 obyv. č. (1900), na hoře t. jm. kostel Všech svatých.

Straže: 1) S., Straž (něm. Michelsdorf, maď. Sztrázsa), městečko v Uhrách nad Popradem, v župě spišské, okr. Spišská Sobota, má 580 obyv. něm., slov. a maď. (1900). Ná-leželo k 16 korunním městům. — 2) S. (maď. Morvaör), ves t., v župě nitranské, okr. Se-

nica, má 1556 obyv. slov. (1900).

ze Stráže, příjmení staropanské rodiny erbu modré růže na zlatě, která pocházela z rodu Vítkovicův a nejbližší byla Sezimům z Ústí. Předek jejich Sezema (bezpochyby syn Jindřicha Hradeckého) držel hrad Stráž (u Třeboně) a stranil r. 1284 Záviši z Falkenšteina. Potomstvo jeho do r. 1352 velmi se rozrodilo. Jeden z jeho potomkův byl Přibyslav, jehož vdova Keruše držela r. 1359 Borovany a Žďár u věně. Hrad Stráž říš. sv. p. Leonardi. Farní kostel sv. Petra byl rozdělen na dva díly. Jeden držel v lea Pavla byl již ve XIV. stol. far., v něm je tech 1361—78 Jindřich, jenž prodal r. 1366 plat ve Mníšku. Zboží jeho zdědil syn Pfibik (1380-99), jenž prodal r. 1399 ves Kletce. Na druhé polovici seděl Vilém († 1359), jehož synové byli Petr a Jan. Tito se nesrovnávali se strýcem Přibikem, opanovali jeho polovici a pobrali věci. Spory ty r. 1388 smlouvou urovnány. Jan pustiv Stráž bra-trovi seděl v Kolencích, koupil r. 1399 zboží kletecké, na němž založen hrad Fuglhauz, a r. 1405 mifil Čechy s Rakušany. Jeho synem byl bezpochyby Václav (1414—49), jenž měl Fuglhauz a držel se stranou táborskou. Protože škodil Oldřichovi z Rožmberka, ztekl tento Fugihauz a Václava zajal. Byv propuštěn držel zase zboží to, jež před r. 1449 za-psal strýcům strážským. Snad byl synem jeho Bohuše, který jen jednou (1424) se připo-míná. Petr, syn Vilémův, prodal Novosedly Oldřichovi z Rožmberka, po němž je zase zdědil (1390). Žil ještě r. 1412. Dcera jeho Markéta byla vdána za Viléma (Slavatu) z Chlumu († 1434). Synové Petrovi byli Petr (1406, mladší), Vilém, Jan a Jindřich, kteří podědili celé panství strážské. Petr žil jestě růže. — 2) S., město t., r. 1454, drže nějakou čásť na Stráži, a zemřel viz Vartemberk. — r. 1461 bezdětek. Vilém vyskytuje se od r. 1461 bezdětek. Vilém vyskytuje se od r. 1417 v držení Drahova. Ten držela po něm (1446) vdova Jarka ze Hrádku a zapsala jej se Vřesnou dcerám svým Anežce (manž. Michov, okr. Přímda; 214 keš Vrbík z Tismic † j. 1452) a Johance. Jan 00), kostel sv. Václava, (1423—57) držel po Václavovi polovici Fugl-bnovený r. 1609, syna- hauzu a po otci díl na Stráži. R. 1437 povolán do soudu zemského. On a syn Václav byli r. 1465 již mrtví a Eliška, dcera Janova, soudila se s Jindřichem o díl na Stráži. Jindřich byl nejznamenitější osobou této rodiny. Připomíná se od r. 1423, jsa s bratřími straníkem bratrstva táborského. R. 1426 vpadl do Rakous, r. 1437 byl přítomen korunování

manem v Č. Brodě, obdržel za své služby od krále Bedřicha peníze (1441—42), účasten byl veřejných jednání tehdejších a poselství, držel pak s jednotou Podebradskou, vpadl r. 1448 do Prahy, odpověděl r. 1449 Sasům a volil r. 1452 správce. Za nároky ke Hradišti, Usti nad Lužnici a Lomnici po Sezimách z Ústí král Ladislav zastavil mu (Rečici (1454), také zdědil po nich Kamenici. R. 1455 vyslán ke knížeti burgundskému jako řečník, asi od r. 1459 byl nejv. hofmistrem. Z náhrobku jeho jde na jevo, že vykonal pout do Jerusalema a že si odtud vykládal nějaké rytířské důstojenství. V »Starých letopisech« jest i psáno, že byl v Caříhradě a >s žoldánem, tureckým císařem, mnohé řeči měl«. Žoldán prý k němu pravil: »My slyšime, že mnozi křesťané jinak a jinak o svém Bohu věří, nebo jedni přijímají svou cere-monii pod jednou a druzí praví, že mají přijímati pod obojí způsobou, a tak se křesťané nesrovnávají u víře. Pan Jindřich odpověděl, že tak jest. Pak žoldán k tomu řekl: »Já raději bych tomu Bohu sloužil, kterýž dává jísti i píti, než tomu, kterýž toliko jísti dává a píti nic.« Jindřich zemřel 16. led. 1466 a pochován v kostele strážském, kdež mu zřízen skvostný náhrobek. Z první manželky Elišky (z Mansfeldu, † 23. srp. 1444) měl syny Michala a Jiříka, z druhé, Kateřiny z Kunštátu, dceru Kateřinu (1447—81, manž. 1. Albrecht Krčma z Konipas † j. 1470, 2. Jan z Donina † j. 1486). Michal (1457 zle-tilý) držel za díl Řečici a žil ještě r. 1467 († j. 1470). Jiřík držel Přerov a Stráž, byl r. 1472—74 nejv. sudím a zemřel buď r. 1474, aneb nedlouho potom, jsa té rodiny poslední po meči. Jeho, tuším, dcerou byla Johanka († 1495), manž Jana ze Selmberka, který vyženil s ní Řečici a Kamenici, pustiv Štráž Janovi z Donína, spoludědici. Sčk.

Stražek č. Stražkov (Straschkau), městečko na Moravě, hejtm. Nové Město u Žďáru, okr. Bystřice n. Pern., má 139 d., 812 obyv. č (1900), far. kostel sv. Šimona a Judy, 3tř. šk., pš., finanč. stráž, četn. stanici; vápenc. lomy, vápenice a několik výroč. trhů. Uvádí se v listinách v XVI. stol., kdy zde bylo mnoho evangeliků, jejichž kazatelem byl (r. 1570) zdejší švec Václav Jelmota. Na blizku stával znamenitý hrad. Moravec a Mitrov (v. t. 3).

Stražisko, far. osada na Moravě, při stanici žel. dr. Třebovice-Prostějov, hejtm. Litovel, okr. Konice, pš Přemyslovice; 42 d., 249 obyv. č. (1900), kostel sv. Andělů Stráž., 2tř. šk. a výletní místo obyvatelstva prostě-jovského. Alod. statek (909·12 ha) půdy se zámkem a dvorem drží Edmund z Bochnerů.

Stražiště: 1) S., ves v Čechách blíže Malé Jizery, hejtm., okr. a pš. Mnich. Hradiště, fara Hlavice; 45 d., 219 obyv. č. (1900), 1tf. šk., mlýn Pytlikov a části obce Dol. a Hor. Mohelka. — 2) S., Stradiště, far. ves 10 d., 65 obyv. č. (1900), kostel sv. Martina kem (při něm krásný park), dvorem, pivova

R. 1438 uznal krále Albrechta, od něhož byl (ve XIV. stol. far.), 1tř. šk., spoř. a zálož. poslán ke králi do Krakova, byl r. 1439 hejt-spolek, 2 mlýny. R. 1193 darována ves ke klášteru plaskému. — 3) S. (Straschnitz), far. ves t., hejtm. Litoměřice, okr. a pš. Uštěk; 20 d., 115 obyv. n. (1900, kostel sv. Václava (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., spoř. a zálož. spolek, mlýn; tu a v okolí víno, ovoce a chmel. R. 1404 držel S. Jan z Rochova, jinak z Tečněvsi. Fara v XVII. stol. zaniklá obnovena r. 1787. — 4) S., ves t., hejtm. Pisek, okr., fara a pš. Mirovice; 10 d., 61 obyv. č. (1900), kostel sv. Jana Křt. (v XVI. stol. far.) s náhrobky Vrabských z Vrabí. Pode vsi nad Vlčavou stával prý hrad, kterémužto místu říká se dosud »Hrad«.

Stražkov: 1) S. viz Straškov.

2) S., městečko na Moravě, viz Stražek. Strážkovice, Stráškovice: 1) S., ves v Čechách, hejtm. Budějovice, okr. Sviny Trhové, fara Střížov, pš. Komářice; 74 d., 383 obyv. č. (1900), mlýn. – 2) S., ves t., hejtm. Trutnov, okr. Upice, fara Rtyně, pš. Svatoňovice; 56 d., 373 obyv. č. (1900).

Strážky (*Troschig*) viz Štračky. **Strážmistr**, něm. *Wachtmeister*, ve vojště rak.-uher. nejvyšší stupeň poddůstojníka u jizdy, vozatajstva a četnictva. — Nejvyšší s. viz Major. — S. polní viz Polní strážmistr. — Generální polní s. viz Generál.

Strážné, vsi v Cechách, viz Strašeň 1), 2). Straznice (angl. guard-room, guard-house, fr. corps de garde, it. stanza delle guardie, nem. Wachzimmer, Wachstube, rus. karauljňa), mistnost, kde přebývá stráž. S. nacházi se obyčejně v budově, kterou má hlídat, jen u pracháren stojí vždy opodál jakožto zvláštni domek. Před s-cí bývá bradlo na pušky, není-li na tyto přibita rohatina na přední FM.

Strážnice: 1) S. ves, v Čechách, hejtm. a okr. Mělnik, fara a pš. Vysoká u Mělnika; 67 d., 419 obyv. č. (1900), cihelna.

2) S. (Strassnitz), město na Moravě, při ř. Moravě (přes niž řetězový most r. 1824 vystavěný) a stanici žel. dr. Veseli-Skalice a Rohatec-S., v hejtm. hodonínském, má 704 d., 4357 obyv. č., 255 n. (1890) a 4739 obyv. (1900), děkan. a far. kostel sv. Martina, vystavěný kol r. 1443, far. kostel Nanebevzetí P. Marie s kollejí piaristskou, kostel na hřbitově sv. Rocha; okr. soud, četn. stanici, finanč. stráž, pš., telegraf, telefon; klášter piaristů, kongregaci sester sv. Vincence z Pauly se školou ruč. prací a opatrovnou, dvě 5tř obec. a dvě měšť. šk. pro chl. a dív., 2tř. šk. průmyslovou, stát. vyš. čes. gymnasium a kontribuč. záložnu. Průmysl zastupuje: lihovar, sladovna, továrna na kvasnice, par. mlýn, výroba sukna, mýdla a svíček. Obyvatelé živí se zemědělstvím, drobnými řemesly, obchodem v dříví, obilí a vině. V okolí daří se dobré vino a v městě konají se hlučné týden a výroč, trhy zejména na dobytek. Svěřenské panství S. s Velkou t., hejtm. Kralovice, okr. Manětín, pš. Žíhle; | (7240 ha půdy) se starobylým památným zám-

náležela v XI. stol. údělným knížatům, kteří zde vybírali mýto, a ke konci XIII. stol. seděli zde pánové z Benešova, rodu Kravařského, kteří podporovali v S-ci učení Husovo, sami jsouce horlivi přivrženci jeho. S. v krátké době stala se hlavním střediskem přívrženců Husových. R. 1421 působil tu bojovný kněz Bedřich ze Strážnice. Město mnoho utrpělo nájezdy Maďarův a Turků, tak r. 1487, 1506 popleněno Maďary, r. 1529 Turky, r. 1605, Madary, r. 1620 a 1621 Bethlemem Gaborem, r. 1643 Švédy, r. 1663 Turky, r. 1683 Maďary, r. 1703 a 1709 povstalci ma-ďarskými a r. 1742 Prušáky. — 3) S., obec židovská (Strassnitz Israelitengemeinde), ves t., hejtm. Hodonín, okr., fara a pš. Strážnice (mesto); 93 d., 224 obyv. č., 204 n. (1890) a

478 obýv. (1900), 2tř. něm. šk. žid. ze **Strážnice** Bedřich viz Bedřich 7) ze Strážnice.

Strážnický domek železničný (fr. maison de garde, nem. Bahnwarterhaus n. Bahnwāchterhaus, pol. strafnica kolejowa) jest obydli strážníkovo as 8 m dlouhé, as 6 m široké, v němž jest větší sednice na straně ke kolejím obrácené, aby bylo na ně viděti; k té přiléhá přístěnek jakožto ložnice o 1 okně; do sednice vstupuje se z předsiňky, ve které postaven jest sporák a ze které vedou poklopem kryté schody do sklepa a schody na půdu. Poněvadž s. d. větším dilem jest vzdálen od míst, kde by obyvatelé jeho snadno si mohli opatřovati nejnutnější potřeby životní (mléko, máslo, vejce a p.), připojí se k domku staveníčko, v němž možno míti kozu nebo krávu, krmný kus vepřového dobytka a drůbež a v němž se ukládají také předměty potřebné při udržo-vání dráhy; zřizuje se buď jako přistavek aneb opodál a umístí se v něm též záchod. Mimo to třeba opatřiti vodu pitnou, ale studně nebude ovšem vždy hned na blízku; také třeba poskytnouti pozemek k pěstování zelenin. Zdi musí býti tak tlusté, aby nepromrzly, cihelné jsou proto tlusté na 11/2 cihly, z kamene lomového 50—60 cm; aby neprovlhly, opatřují se na stranách vystavených nárazům deště krytbou šindelovou, ano i břidlicovou. Střecha, na níž bývá zvon návěstný, kryje se taškami, břidlicí, plechem, výjimkou také šindelem. Pokud nebylo návěstí elektrických, nýbrž pouze optických, bylo třeba umistiti s. d. tak, aby z něho bylo viděti na s-ké domky sousední; proto je spatřujeme na starších železnicích mnohdy ve veliké výši nad úrovní kolejí, na př. jede-li dráha ve výkopu, tak že třeba zříditi schody, aby strážník dostal se ke kolejím, anebo jsou jednopatrové; nyní není poloha s-kých domků vázaná na tuto podmínku a staví se u pře-jezdův úrovňových a ve vzdálenosti aspoň 7 m od osy nejbližších kolejí.

Strážnička, strážní budka (angl. sentry-box, fr. guerite, it. casotto da sentinella, Strbena, Skrbena, chybne Sterbina veletta, něm. Schilderhaus), dřevěná, výjimkou (Sterbina), ves v Čechách, hejtm., okr., fara

rem, cihelnou drží Antonín hr. z Magnis. S. státních, v níž je místo pouze pro jednoho muže v stoje a kde ostražníku dovoleno ukrýti se toliko při nečase; tu je povinen bedlivě vyhlížetí střídavě okénky postrannimi. Pro angl. Horse-guards, kteří hlidají na koni, je s. přiměřeně větší a otevřena netoliko napřed, nýbrž i vzadu, aby jezdec mohl projeti

Strážník, viska v Čechách, hejtm., okr., faia a pš. Semily; 6 d., 38 obyv. č. (1900). Strážov (Drosau), starobylé město v Čechách pod Šumavou, v hejtm. a okr. klatovském, má 217 d., 1528 obyv. č. (1900), far. kostel sv. Jiří (ve XIV. stol. far.), 6tř. čes. šk. obec. a 1 tř. něm. a odbor. šk. krajkářskou, pš., telegraf, četn. stanici, spořitel, a zálož. spolek, mlýn, koželužnu; středisko domáci výroby krajek a několik výroč. trhů. Erb měst. (vyobr. č. 3997.): v modrém štítě dvě věže, z nichž každá opatřena je střilnami, oknem, cimbuřím, cihlovou střechou a makovici; na cimbuti

pravém je W, na levém A; mezi věžemi je hradba se stinkami, branou otevřenou a mříží vyzdviženou. hradbě stojí střelec a na římse nad branou liška černým šípem střelená držíc v hubě bažanta. Ve XIV. stol. stávalo zde několik vlady-čích statků. Vilém

Č. 3997. Znak města Strážova.

z Ryžemberka vyprosil (r. 1524) obyvatelům majestát na popravu a výroč. trhy a r. 1525 erb, i jiné rozličné výsady darovány obyvatelům, zejména obehnati město hradbami, zřiditi sklad soli, vybírati clo a mýto. Kdy zanikly bohaté doly na stříbro, neznámo. R. 1828 oheň zničil větší čásť města. S. je rodištěm Václava Křížka.

Strážovice: 1) S., ves v Čechách, hejtm. Benešov, okr. Neveklov, fara a pš. Křečovice; 31 d., 173 obyv. č. (1900), stranou 2 mlýny. — 2) S., ves t., hejtm. Klatovy, okr. Planice, fara Těchonice, pš. Olšany; 44 d., 288 obyv. č. (1900). — 3) S., ves t., hejtm. Písek, okr. Mirovice, fara Radobytce, pš. Mirotice; 39 d., 249 obyv. č. (1900), zá-meček s kaplí, dvůr. Ves od starodávna na manství služebná ke hradu Zvíkovu.

4) S., ves na Moravě, hejtm. a okr. Ky-jov, fara Žetice; 141 d., 669 obyv. č. (1900), 2tř. šk., pš., hnědouhel. doly. Svěř. deskový statek se zámkem (při něm kaple) a dvorem drží Jan kn. Liechtenstein.

Strazyński Aleksy, malif pol. (* 1860 — † 1902 v Krakově). Vzdělal se návodem Matej-kovým a vymaloval: Gladiatoři; Episoda z dějin špan. inkvisice; podobiznu Adama Asnyka a j.

kamenná budka, obyčejné natřená v barvách a pš. Duchcov; 11 d., 70 obyv. n. (1900).

Strboulateo, bot., viz Selago.

Strdi viz Stred.

dýnské, záp. od Sydenhamu, má 88.129 obyv. | (1901) a četné villy.

Streatham Castle [stretem kasl], angl. zámek, 3 km sv. od Barnard Castle (v. t.).

Streator [strit'r], m. v sev.-americkém statě Illinoisu, jv. od Chicaga, nad ř. Vermil-lionem, uzel 5 železn. tratí, má 14.079 obyv. (1900), rozsáhlé doly na uhlí a sklářství.

Střebejice viz Ťřebejice. Střebelice viz Ťřebejice.

Střebenice: 1) S. v Cechách, viz Tře-

2) S. ves na Moravě, hejtm. Mor. Krumlov, okr. a pš. Hrotovice, fara Valč; 62 d., 384 obyv. č. (1900), 1tř. šk., mlýn.

Střebestovice viz Třebestovice.

Střebež viz Třebeš.

Střebětice, Třebětice, far. ves na Moravě, hejtm. a okr. Holešov, pš. Všetuly, má s osadou Aleksovice 54 d., 418 obyv. č. (1900), kostel sv. Vendelina, 1tř. šk., žel. stanici (na tr. Bilsko-Kojetín), 2 mlýny, dvůr. Obec chová starobylý archiv.

Střebetín viz Třebetín.

Střebětín, ves na Moravě, hejtm. a okr. Boskovice, fara a pš. Letovice; 43 d., 311 obyv. č. (1900). K obci přísluší Havírna a Slatinka.

Střebichovice viz Třebichovice.

Střebin viz Třebín.

Střebišov viz Třebišov.

Střebiště viz Třebiště.

Střebiz viz Třebíz.

Střeble (Strobl), ves v Čechách, hejtm. Tachov, okr. a pš. Přimda, fara Nové Domky; 10 d., 54 obyv. n. (1900), expositura šk.

Streblosis, řec., zkroucení očí, šil-

hání

Střebohostice viz Třebohostice. Střebomyslice viz Třebomyslice. Střebonice viz Třebonice. Střebouška viz Třebnůška.

Střebovice, městečko ve Slezsku, viz

Třebovice.

Střebsko, Třebsko, far. ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Příbram; 68 d., 424 obyv. č. (1900), kostel Nanebevz. P. Marie, 6tř. šk., mlýn.

Střebský To máš, cirk. spisov. čes. (* 1833). Studoval v Rychnově n. Kn., Mor. Třebové, v Litomyšli a na akad. gymnasiu v Praze, po roce ztráveném v klášteře františkánském v Praze odešel do semináře král.-hradeckého, Elektrotechnik«. kde r. 1860 vysvěcen. Kaplanoval v Hroch. Týnci, r. 1864 stal se katechetou při reálce v Pardubicích, r. 1870 praesentován na faru v Mikulovicích. Byl jmenován bisk. notářem, vikářem, konsist. radou, kanovníkem kapituly hradecké. Jako katecheta pardubický sepsal podle Frinda Apologetiku (Pr., 1868); Nastin vývoje zpěvu církevního od Karla Vel. až na naší dobu (Progr. reálky pard., 1866); epické a lyrické básně i povídky jsou vý-Bible a příroda (Pr., 1889); dále menší práce znamu menšího.

Strboul, bot., viz K věten ství, str. 469b. | samostatné: *Mají-li rodiče právo na školu dítek* svých? Poměr církve ku škole; Povinnosti státu ku škole a j.

Strdivka, bot., viz Melica. Streckenwald, ves v Čechách v Kruš. Streatham [stretem], již. předměstí lon- Horách, hejtm. Ustí n. Lab., okr. Chabařovice, fara a pš. Habartice; 98 d., 464 obyv. n.

(1900), 2tř. šk., finanč. stráž.

Strecker: 1) S. Adolf (* 1822 v Darmstadtě — † 1871), chemik necký, professor na universitách v Christianii, Tubinkách a Vircpurce. Pracoval o látkách organických přírozených z rostlinstva i zvířectva. Výborný učitel, jenž podle vzoru Régnaultova napsal učebnici Lehrbuch der Chemie (2 sv.,

1851), která došla velikého rozšíření. Rn.

2) S. Wilhelm (Rešid paša), generál
tur. (* 1830 v Bamberku — † 1890 v Cařihradě). Sloužil ve vojště pruském, r. 1854 při vypuknutí války krymské vstoupil do angl. cizinecké legie, ale po dvou letech dal se do služeb tureckých, sloužil v Armenii, kteroužto zemi důkladně poznal a nejspoleh-livější její mapu vydal. Vrátiv se do Cařihradu, působil při ozbrojování pevností bulharských, v l. 1877—78 řídil opevňovací práce v Sumně a Varně, potom v Cařihradě, v letech 1879—84 byl velitelem milice východorumelské v Plovdivě a vrátiv se do Cařihradu, jmenován ferik-pašou (divisionářem) a členem dělostřelecké kommisse v ministerstvě války. S. sepsal studii Ueber den Rückzug der Zehntausend (Berl., 1886) a několik přispěvků do Zeitschr. d. berl. Gesellsch. f. Erdkunde« (Zur Geographie von Hocharmenien, 1869) a »Jahrb. f. d. deutsche Armee u. Marine«.

3) S. Hermann, zoolog amer. (* 1836 — † 1901), konal cesty po Záp. Indii a Střední Americe, sbiraje starožitnosti a hmyz a zůstavil sbírku motýlů (více než 200.000 exempl.), kteráž jest z nejúplnějších na světě. Sepsal mimo jiné Butterslies and moths of North

America (1878).
4) S. Karl, fysik a elektrotechnik něm. (* 26. bř. 1858 v Mohuči). Po ukončených studiích mathematických, fysikálních a chemických byl v l. 1882—84 assistentem fysiky na universitě ve Vircpurce, r. 1886 habilitoval se pro elektromechaniku na berlinské technice, r. 1888 jmenován vrchním inženýrem při říš. úřadě telegrafním, r. 1899 řádným professorem pro telegrafii na berlinské technice; zároveň byl v l. 1900-04 členem patentního úřadu. Napsal s Grawinkelem: Hilfsbuch für die Elektrotechnik (Berl., 1887); Die Telegraphentechnik (t., 1889). R. 1887 založil a doposud vydává: »Fortschritte der

Streckfuss: 1) S. Adolf Friedrich Karl, básník něm. (* 1779 v Geře – † 1844 v Berlině). Studoval v Lipsku práva, vstoupil do státní služby, r. 1840 stal se státním radou a r. 1843 odešel na odpočinek. Vynikl zejména jako překladatel, zvláště Ariostova Zuřivého Rolanda, Tassova Osvob. Jerusalema a Dantovy Božské komédie. Původní jeho

2) S. Adolf, spis. něm., syn před. (* 1823 i měrnosti. Jsou-li dva podobné útvary v pov Berlině — † 1895 t.). Studoval na školách hospodářských a za březnové revoluce 1848 účastnil se hnutí demokratického. Pro svůj spis Die grosse französische Revolution und die Schreckensherrschaft (Berl., 1851, sv. I.) byl obviněn z velezrády a dílo, ač z obžaloby byl porotou propuštěn, již nedokončil, ježto bylo zakázáno. Nejobjemnější jeho dílo jest Weltgeschichte, dem Volke erzählt (3 sv., Berl., 1865). Psal také romány a povidky.

Střeček, zool., viz Gastrophilus, Hy-

poderma a Oestrus.

Střečkové (*Oestridae*) jest čeleď much nápadně vyznačená zakrnělými ústroji ústními. Hlava jest veliká, často jako naduřelá, většinou ne širší hrudi, s čelem širokým a očima poměrně malýma, lysýma; 3 očka jednoduchá jsou vyvinuta. Hruď je silná, svrchu se zřetelným přičným švem. Zadeček je silný, krátký, kulovitý nebo málo prodloužený. Kyvadelka jsou přikryta šupinkami. Dospělé mouchy poletují nejraději v žáru slunečním o polednách na temenech vršků s velikou rychlostí. Četné druhy napadají různé ssavce, ba v tropických krajinách i člověka a snášejí vajíčka buď na chlupy nebo na nozdry, a larvy, které zpravidla ozbro-jeny jsou na kroužcích věnci trnů, žijí potom buď v hořejší části dutiny nosní, v jícnu, ve střevech nebo pod kůží v nádorech naplněných hnisem. Prof. F. Brauer, který speciálně se zabýval 8-ky (viz jeho Monogr. d. Oestriden, Vid., 1863) děli s-ky: 1. na rody s přičnou vrcholovou žilkou, sem náležejí z evropských: Cephalomy ia Ltr. (larva v nose velblouda a buvola, Egypt, Uhry), Oestrus L. (v. t.), Rhinoestrus Brau., Pharyngomyia S. v jicnu jelena, Cephenomyia Latr. v jícnu jelena, srnce, soba a pod., Hypoderma Ltr. (v. t.) a příbuzné rovněž pod kůži cizopasici rody Oestromyia Br. a Oedemagena Latr.; 2. na rody bez vrcholové přičné žilky, totiž Gastrophilus Lerch (v. t.). Kpk.

Strečno, dědina a hrad na Slovensku, na rozhrani Trenčinska a Turce, na levém břehu Váhu. Nedaleko odtud zvedají se z Váhu nebezpečná pltníkům skaliska Margita a Běsná. Hrad S. vystavěl prý Matouš Trenčanský, r. 1440 dobyl ho Jiskra pro Ladislava Pohrobka, r. 1446 Pankrác Starohradský. Později náležel hrad rodině Vesselényich, r. 1678 byl četami Tőkőlyho spálen a pobořen a od

te doby zůstal ve zřiceninách.

Stred n. strdí, tekutý med bez voštin. Střed (centrum) v geometrii. Dva útvary jsou stejnolehlé podle s-u (čili v poloze středové), přísluši-li každému bodu m, jednoho určitý bod m, druhého a procházeji-li spojnice příslušných takto bodů m, m, určitým bodem stálým o. Je-li vzdálenost každých dvou sdružených bodů půlema bodem o, jest tento sem souměrnosti obou útvarů. Také jeden útvar může býti souměrný podle s-u. Na př. úhlopříčky rovnoběžníku nebo

loze středové, mají s. podobnosti (viz Podobnost). Pravidelný mnohouhelník (mnohostěn) má s.; tím jest společný s. obou kružnic (kouli), z nichž jedna jest mnohouhelníku (mnohostěnu) opsána, druhá vepsána. Sd.

S. hmotný (těžiště) jest působiště váhy tělesa čili s. rovnoběžných sil (v. níže) působicích přitažlivostí zemskou na hmotu na povrchu země. Hmotu pokládáme vzhledem k velikým rozměrům země za tak malou, že lze s velikou přibližností pokládati síly těžné jednotlivých částic hmoty, namířené do s-u země, za rovnoběžné. Poněvadž poloha s-u hmotného nezáleži na směru rovnoběžných sil, jest s. hmotný u daného tělesa určitým bodem, v němž můžeme si mysliti hmotu tělesa soustředěnou. Touto představou jest dán fysikální význam s-u hmotného Poloha s-u hmotného nezáleží pouze na tvaru tělesa, ale též na rozdělení a povaze hmotných částic, z nichž těleso se skládá. Pokud jest těleso homogenní, rozhoduje o jeho s-u hmotném pouze jeho tvar. Lze-li jak tvar tak i hmotné složení tělesa vyjádřití mathematicky, jest možno určiti polohu těžiště počtem nebo konstrukci, jinak nutno spokojiti se určením experimentálným. Hmoty, které jsou symmetricky uspořádány kolem os nebo rovin, maji těžiště v těchto osách, po při-padě rovinách. Tak těžká přímka homogenní má své těžiště uprostřed, deska homogenní a všude stejně silná podoby čtvercové neb jiného pravidelného obrazce rovinného ve s-ě geometrickém, koule ve s-ě geo-metrickém, kruhový i elliptický přímý vá-lec homogenní ve s-ě své osy atd. U desky podoby trojuhelníkové nalezne se těžiště konstrukcí, při níž si myslíme desku rozloženu v těžné přímky rovnoběžné s některou stranou trojúhelníka. Spojením vrcholu s těžištěm základny (středobodem jejím) obdržíme těžnou přímku. Průsekem dvou takových přímek dáno jest těžiště, které se nalézá v jedné třetině těžné přímky od základny počítaje. Obrazce složitější lze roz-kládati na trojúhelníky a tím určiti výsledný s. hmotný. Při fysikálním stanovení s-u hmotného užívá se vlastností různých poloh tělesa v rovnováze (v. t.). Těleso buďto zavěšujeme nad těžištěm, tak aby bylo v poloze stálé, a označujeme na něm těžnou přímku prodloužením závěsu, nebo se těleso podepírá do polohy vratké a určuje se vertikálou bodem podpory vedenou těžná přímka. Podrobnosti viz v učebnicích mechaniky. (Srv. čl. Mechanika.) nvk.

S. kyvu srv. Kyvadlo, str. 510 b.

S. napětí (centrum napětí) jest působiště výslednice sil vnitřních (ovšem pak i zevnitřních) v průřezu nosníka, v průřezu či spáře zdi či klenby. Aby v určitém průřezu nenamítlo se napětí v tahu i tlaku zároveň, musí s. napětí býti obsažen v t. zv. jádře průřezovém.

S. rovnoběžných sil. Výslednice dvou rovnoběžnostěnu protínají se v jeho s-u sou- rovnoběžných sil jest všeobecně silou rovnoběžnou, působící ve vzdálenostech od obou | složek, které záležejí na poměru jejich velikosti. Působiště této výslednice označuje se na přimce spojující působiště obou složek. Nezáleží pak poloha tohoto působiště na směru složek ani při skládání celé soustavy rovnoběžných sil. Proto nazývá se takovéto působiště výslednice rovnoběžných sil s-em rovnob. sil (srv. S. hmotný).

S-y čivové, míchové, mozkové viz Ci-

vové středy.

Středa (pol. *środa*, rus a srb. *sreda* n. sereda, něm. Mittwoch), den v témdni prostřední, třetí po neděli. U Římanů s. byla zasvěcena Merkurovi, pročež jmenována dies Mercurii, odtud frc. mercredi, ital. mercoledi, šp. miércoles, u starých Germanů Wuotanovi, pročež zvána Wuotanestac, angl. wednesday. -Žvláštní jména mají s. popeľečná čili škaredá (viz Popelec) a s. sazometná (s. před Zeleným čtvrtkem).

Streda (pol. Sroda, lat. Novum forum) viz

Neumarkt 7).

Středák (něm. Mittelmann), u jezdectva prostřední jezdec v 1. pořadí čili členu každé čety, jenž v semknutém šiku za všech okolností povinen krýti se na velitele čety, jedoucí před ní: podle s-a řídí se pak celá četa. FM.

Středění viz Centrování.

Střední Amerika nazývá se čásť pevniny americké mezi 7° – 21° 35′ s. š. a 77° – 94° z. d. Gr. tvořící mohutný kontinentální most mezi oběma celinami Sev. Amerikou a Jižní Amerikou. Ve smysle zeměpisném S. A. sahá od šíje Tehuantepecké až po šíji Panamskou, tak že potom do S. A-ky náležejí nejen všecky republiky středoamerické i s republikou Isthmickou, nýbrž také jižní končiny Mexika od již. úpatí vysočiny Anahuacké i s poloostrovem Yucatanským. Že tento dil Ameriky není součástí Ameriky Severní ani Jižní, plyne odtud, že jednotná struktura horopisná, tak charakteristická pro západní končiny Ameriky Severní i Jižní, jest zde namnoze porušena; také prahorské horniny mizejí a na jejich místo nastupují mladší vyvřeliny a usazeniny nebo docela čtvrtohorní náplav, a předěl vod snižuje se na šíji Tehuantepecké na 208 m, u Brita na 46 m, mezi Aspinwallem a Panamou na 87 m, na převlace Darienské mezi Caquirri a Paya na 142 m. Děli tedy S. A. Ameriku Severní a Jižní právě tak ostře jako šíje Suezská Asii a Afriku a stejným způsobem odlučuje okeán Atlantský od Tichého. Ve smysle politického zeměpisu rozumí se S. A-kou jen území omezené na sev.-záp. Mexikem a na jihových. republikou Columbijskou, tedy území pěti republik: Guatemaly, Hondurasu, Nicarague, Salvadoru a Costariky, pak britský Honduras a v nejnovější době bude nutno mezi státy tyto počítati též republiku Isthmickou nebo Panamskou. (Poměry přírodní viz ve čl. Amerika a ve článcích o jednotlivých republikách.)

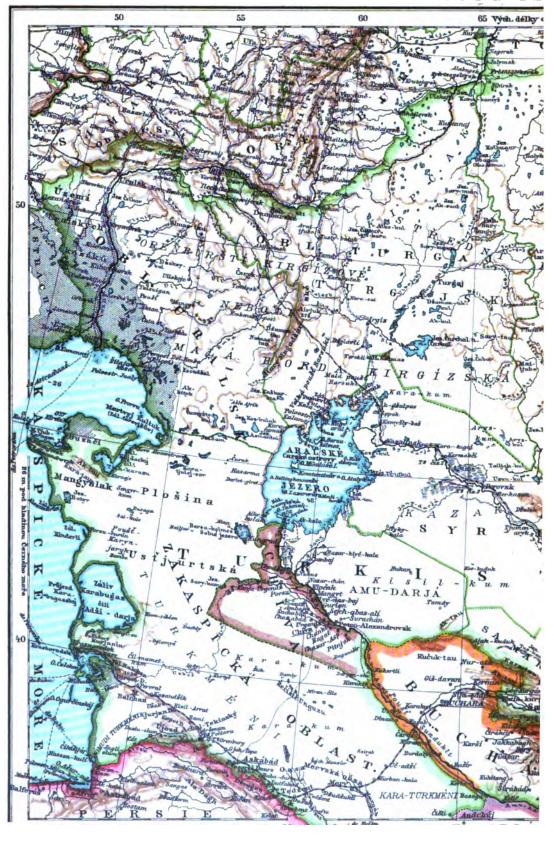
r. 1513 pronikl vnitrozemím až k Tichomoří, avšak skutečné zabrání země od Španělů stalo se teprve r. 1524. Po dobytí Mexika Cortez vypravil Pedra de Alvarado do S. A-ky a tomu podařilo se podrobiti tamní Indiány, kteří nekladli velikého odporu a mimo to ochotně přijímali nové panství i nové nábo-ženství. Ve skutečnosti panství španělské vztahovalo se více jen na krajiny vysočinové, kdežto nezdravé nížiny na vých., jmenovitě pobřeží Moskytové, bylo španělským toliko podle jména a tamní Indiáni ve skutečnosti stále byli svobodni. Správa země spočívala v rukou zvláštní audiencie a generálního kapitána, jímž se stal zmíněný Alvarado a jemuž bylo podřízeno sedm guvernérův spravujících jednotlivé provincie. Pod panstvím španělským S. A. musila snášeti veškery strasti koloniální politiky španělské, kruté obchodní monopoly, vysoká cla dovozná i vývozná, úplatné úřednictvo, sobecké duchovenstvo, všelikému pokroku nepřátelské atd. Plných tři sta let země snášela jho španělské, ba ani hnutí, jež na počátku stol. XIX. zmocnilo se amerických kolonií španělských, nenalezlo tu většího ohlasu. Nepatrné povstání r. 1808 bylo při nesjednocenosti vůdců snadno potlačeno, tak že teprve 15. září 1821 všech sedm provincii po příkladě Mexika se prohlásilo za nezávislé, na 1. bř. 1822 svolán všcobecný společný sněm. Prozatímní vláda nemohla se rozhodnouti, zda-li nový stát má zůstati nezávislým či připojiti se k Mexiku, Columbii nebo Spoj. Obcím sev.-amer., ba neshody tyto vedly i k válce občanské, v níž Mexiko přispělo své straně ku pomoci a donutilo S. A.ku, že 10. zaří 1822 připojila se k císařství Iturbidovu. Nicmeně již r. 1823 po pádu Iturbidově nastalo zase odloučení a svolaný kongress prohlásil 1. čce 1823 republiku Spojených států středoamerických. Avšak z původních sedmi provincií bylo jich v nové republice toliko pět, neboť Chiapas zůstalo při Mexiku a Quezaltenango stalo se záhy provincií Guatemaly. Jako všecky republiky románské Ameriky, tak také S. A. velmi záhy byla zmítána vnitřními rozbroji a občanskými válkami, jež sice vedeny byly pod pláštěm zásad federalistických a centralistických, ale ve skutečnosti byly toliko zápasem sobeckých náčelníkův a stran o moc. V ústavě a správě země dály se stálé změny a všemožné pokusy, tak že republika ze zmatků nevycházela. Strana aristokratická, podporov ná nejvíce duchovenstvem a mající nejvíce stoupenců v Guatemale, a demokratická, jejíž tvrzí byl opět Salvador, potíraly se s takovou stranickostí, že ani rozumné snahy demokratického předsedy Franceska o hospodářské povznesení země nemohly překonati vzájemné nevraživosti. R. 1838 zmatky dosáhly vrcholu a r. 1839 jednotlivé provincie prohlásily se za samo-statné republiky. Poslední pokus hlavního představitele jednoty generála Morazana, jenž Vých, pobřeží S. A-ky objevil již Columbus zamýšlel z Costariky násilím obnoviti centrana své poslední cestě, Vasco Nufiez de Balboa lisaci, skončil se porážkou a smrtí svého pů-

durasem, Nicaragui a Salvadorem, ale již r. 1845 rozpadla se pro bouře v Guatemale a Salvadoru; na r. 1851 svolán nový pokus Salvadoru r. 1872 a guatemalského presidenta Barriosa r. 1885, jenž v bitvě u Chelchuapy byl poražen a zabit. Nicméně značně prospělo, nabývá neustále půdy a pokusy o ně ději se neustále dílem cestou diplomatickou, dílem násilím, bohužel však nepodařilo se posud nalézti takové formy vládní, jež by chránila slabšího před znásilňováním a vykořistováním se strany silnějšího. Konečně r. 1889 ujala se sjednocení sama Guatemale a ujednána mezi jednotlivými republikami federační smlouva na 10 let, ale hned r. 1890 revolucí v Salvadoru a potom válkou s Guatemalou zmařena. R. 1895 stalo se ujednání v Amapale, podle něhož r. 1896 spojily se nejprve Honduras, Nicaragua a Salvador a později i Guatemala a Costarica v unii pod názvem Republika mayor de Centro-America. Podle této úmluvy měly býti všecky státy úplně samostatné, toliko vůči cizině měly tvořiti celek jednotný; spolková rada (*Dieta*) měla zasedati střídavě v Managui a v Tegucigalpě. Národní kongress přijal r. 1897 v Managui ústavu. Tato však zklamala, očekávaná samostatnost omezena tim, že správu měl vésti president volený na čtyfi leta, kdežto dosavadní předsedové republik měli mu býti podřízení toliko jako guvernéři. Guatemala a Costarica odepřely hned vstoupiti do jednotného státu a v Salvadoru vypuklo povstání, které stoupenci jednoty potlačiti nedovedli. Tím byly opet naděje unionistů pochovány a státy středoamer. zůstávají nezávislými republikami.

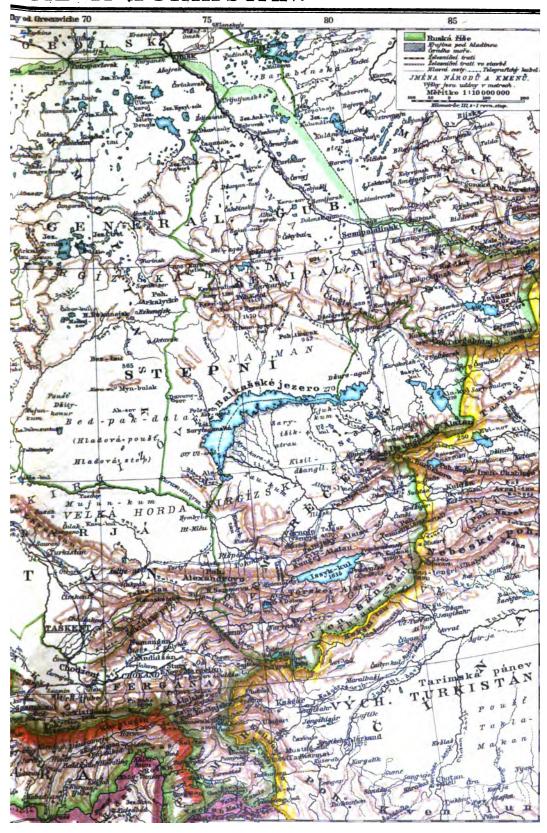
panství ruské (Sredně-aziatskija vladěnija

vodce (1842). Všecky ostatní snahy o jednotu o krajích dosud málo známých. Vojensky selhaly: r. 1842 hned po pádu Morazanově zajížděli brzy po dobytí Sibiře v kraje středosjednána konvence mezi Guatemalou, Honjasijské (do Chivy) kozáci při řece Jajku (Uralu) usazení. Za Petra Velikého sice podniknuto několik výprav do vnitra S. A., ale rovněž bez uspěchu. Za to ovšem v sev krajích kongress na podnět Hondurasu, ale Guatemalou a Costarikou neobeslán a v následující na to válce občanské zástupci jednoty Irtyše; v XVIII. stol. drželi už takřka celý r. 1852 u Arady poražení. Stejně skončil se pravý břeh těto řeky, založívše tu 7. 1718 pevnost staro-semipalatinskou, r. 1720 ustkamenogorskou; jiné pevnosti postaveny r. 1752 mezi Omskem a Orenburkem (Gorjvědomí, že by těsnější sloučení všem státům kaja [Hořká] linija). Odtud šířila se moc ruská do již kirgizských stepi, jejichž obyvatelstvo ke konci XVIII. stol. uznalo svrchovanost ruskou. Kolonisté rušti rychle se tu usazovali. Vlastní výboje učiněny však teprve v XIX. stol. První válečná výprava r. 1839 pod Perovským sice se nezdařila, ale Rusy neodstrašila. R. 1847 založena opevněná stanice při ústí Syr Darji do jezera Aralského, r. 1850 dobyt Koškurgán, r. 1853 Akmečet a nazván Perovsk, r. 1859 dobyt Džulek a r. 1861 Jani-Kurgan na Syr Darji. Tim otevřena cesta k Chokandu. (Tou dobou na východě Kusové vnikli již do kotliny jezera Zajsanu [na základě Pekingského traktátu z r. 1860]). R. 1864 vzaty chánovi Aulije-Ata, Turkistán, ba i Čimkend. Útok na Taškent t. r. Čerňajevem podniknutý minul se sice s úspěchem, ale hned roku násl. 21. čna 1865 bylo důležité toto středisko obchodní dobyto a zřízena oblast turkistánská. Po porážce emira buchárského, jenž hodlal se zmocniti chanátu Chokandského, a po nových výbojích r. 1866 (vzat Chodžent, Uratjube, Džizak), r. 1867 (vzat Janykurgán, poslední buchárská pevnost jihozáp. od Džizaku), a když emír buchárský znovu dvakráte byl poražen a s chánem chokandským mír sjednán: připojeno získané území k oblasti turkistánské, sloučeno s oblastí semirěčen-skou a zřízeno z obojího zvláštní na orenstávají nezávislými republikami. p. burském nezávislé generální gubernátorství **Střední Asie Ruská,** Středoasijské turkistánské, jehož sídlem stal se Taškent. anství ruské (*Sredně-aziatskija vladěnija* Aby konečně vpády Buchárců na ruské území Rossiji) jest jednotný název pro oblast ural- uplne byly zastaveny, generál Kaufmann skou a turgajskou, pro stepní generální gu- r. 1868 podnikl výpravu do údolí zerafsánbernátorství, zaujímající oblasti akmolinskou, ského a zvítěziv nad vojskem emírovým před semipalatinskou a semirečenskou, a pro tur- branami Samarkandu vzal slavné toto mesto kistánské generální gubernátorství zaujíma- a znovu poraziv Buchárce u Kattykurgánu, jící oblasť zakaspickou a územím Chívy a přinutil konečně emíra, aby ujednal s Rus-Bucháry – států pod svrchovaností ruskou – kem mír, jímž pustil Rusům dobytou krajinu od ní oddělené tři další oblasti, t. syrdarjin- a s ostatní zemí svou dal se pod ochranu skou, samarkandskou a fergánskou. Území ruskou. – V téže době počala se šířiti moc toto zaujímá – počítajíc v to i plochu moře ruská i mezi Kaspickým mořem a Aralským Kaspického a jez. Aralského s jejich ostrovy — jezerem. Krasnovodsk a Čikišljar staly se 4,011.355 km², na nichž bydli 7,721.684 obyv. východiskem ruských podniků proti Chiva-(1897). První styky Rusů s těmito kraji spanům ustavičně znepokojujícím kirgízské stepní dají ještě do časů mongolského panství. kraje ruské. Bylo patrno, že jen porážkou R. 1589 hledal — patrně za účely obchod- Chivy učiněn bude pořádek. A tak na jaře ními — přátelství ruské chán buchárský a r. 1873 pod vrchním vedením Kaufmannotytéž asi účely opačně vedly později (ve sto- vým podniknuta proslulá výprava chívská. letí XVII.) Rusy k vysílání poselství do S. A. Se tři stran zaměřila vojska ke hranicím Ačkoliv pak poselstva tato neměla výsledků Chívy. Od východu (od Džizaku a Kazalinpraktických, přece rozšířila značně vědomosti ska) sám vrchní velitel, od severu (z Oren-

RUSKA STREETH F

SIE A TURKISTAN.

a podél záp. břehu Aralského jezera) generál (1896); G. Krahmer, Russland in Mittel-Asien Verevkin a od západu konečně táhla jedna kolona (kavkázská) pod Lomakinem (od zálivu Kinderli), aby se spojila se sev. armádou, a druhá pod Markosovem přímo k Chívě (od Krasnovodska přes poušť). Plán se zdařil, ačkoliv vojska hrozně trpěla za pochodu; jen kolona Markosova musila se vrátiti. Během tří neděl podrobena celá Chíva a 2. čna v dobytém hlavním městě sjednán s chánem mír, jímž uznal cáře ruského za vrchniho pána, zaplatil útraty válečné, zrušil otroctví ve svém území a postoupil Rusku celý pravý břeh Amu Darji (jehož větší čásť však ustoupena emíru buchárskému) a veliké území mezi Kaspickým mořem a Aralským jezerem (Zakaspická oblast). – Znovu rozšiřilo se panství ruské ve S. Asii r. 1876. Tehdy dobyl a k Rusku (ke gener. guber-nátorství turkistánskému) připojil generál Skobelev Chokand (dnešní fergánská oblast). Za to větší díl kuldžského území, r. 1871 kolik zastinění bez újmy snésti může vývoj obsazeného, r. 1881 zase Čině vrácen; zbyla jen záp. čásť. V náhradu dostalo Rusko ně-které krajiny při Černém Irtyši a jezeře Zaj-sanském, jakož i právo zříditi konsuláty ruské v Kuldži, Tarbogataji, Kašgáru a Ugře. Po-něvadž jižní hranice S. A. R.ké nepřestávali znepokojovati Tekinci (Teke-Turkmeni), podniknuta proti nim r. 1879 výprava válečná, jež se však nezdařila; proto v pros. 1880 pod vedením energického Skobeleva vyslána nová výprava, jež vyšla z Bami a dobyla v led. 1881 Gjok-Tepe. Tekinci se poddali a území jejich přivtěleno k oblasti zakaspické. Dobrovolně připojila se k Rusku r. 1884 oasa Merv. R. 1885 konečně Rusové postoupili, porazivše pod Komarovem Afgance, až na řeku Kušku, čímž hranice držav ruských na necelých 100 km přibližila se k afgánistánskému Herátu. V letech 90tých opanována největší čásť Pamíru, tak že po úpravě hranic v této krajině (1895) odděluje území ruské od Anglické Indie jen pruh Afgánistánu necelých 300 km dlouhý a na některých místech sotva několik hodin široký. Již za výpravy Skobeleva proti Tekincům počato se stavbou zakaspické dráhy projektované původně z Krasnovodska do Aschábádu, ale provedené pod řizením generála Anněnkova až do Samarkandu (1888) a po-zději prodloužené do Taškentu (celkem 1531 km) s odbockou z Mervu na Kuškinskij post (312 km) a z Čerňajeva do Andižanu (326 km). Nejnověji spojen byl Taškent přes Kazalinsk s Orenburkem. – Podrobnosti o S. A. R-ké viz pod jednotlivými hesly. Kromě toho srv. Dolinskij, Ob otnošenijach Rossiji k sredněaz. vladěnijam i ob ustrojstvé Kirgizskoj stepi (1865); Těrentjev, Rossija i Anglija v Sredněj Aziji (1875); Kostěnko, Istoričeskij očerk rasprostraněnija rus. vladyčestva v Sredněj Aziji (1887); Semenov, Rossija, sv. XVIII. (»Kirgizskij kraj«; uvedena literatura, 1903); Lansdell, Russian | **Středovský: 1)** S. (Stredonius) Martin, Central Asia (1885); Curzon, Russia in Central jesuita (* 11. list. 1587 v Glivici — † 26. srp.

burka, přes Embskou tvrz [Embenskij post] | Asia (1889); Albrecht, Russisch-Centralasien (1898); Fait, Ruská střední Asie (1901). Pp.

Střednice, ves v Čechách, hejtm. a okr. Mělník, fara a pš. Vysoká u Mělníka; 38 d., 282 obyv. č. (1900), chmel. Střední hospodářství lesní jest spo-

jené hospodaření kmenovinné a pařezinné, při kterém těží se dříví rozmanitých druhů, stáří a rozměrů od nejslabšího až do nejsilnějšího způsobem tím, že ponechává se určité množství stromoví při každé, na př. v dvacetiletí se opakující seči tak, že obyčejně vyporáží se všechno stromoví nejstarší třídy stáří, polovice první mladší, třetina druhé, čtvrtina třetí třídy atd., čímž utvoří se tolik třid stáří a každá obsahuje toliknásobné množství stromoví, kolikráť poruba opakovati se má v době, kterou nejmladší třída přečkati musí. Při tomto hospodaření musí dbáno býti hlavně toho, aby vždy jen tolik staršího (»vrchního«) stromoví ponecháno bylo, mladšího (»zpodního«). Porosty s-ho h. l-ho zmlazují se od semen i od výhonů.

Středník viz Interpunkce. Středohoří viz Hory, str. 646 a. Středohoří české viz Čechy, horopis,

Středokluky, far. ves v Čechách, na pr. bř. Dolanského potoka, hejtm. a okr. Smíchov; 97 d.. 645 obyv. č. (1900), kostel sv. Prokopa (ve XIV. století farní), v nynější podobě vystavěný r. 1712-21 od jesuitů, 2tř. šk., pš., telegraf a žel. stanice Kněževes-S. na tr. Praha-Most, výroba hospodářských strojů, mlýn. Nadač. statek se dvorem drží stud. fond. Stávala zde tvrz, na níž připominají se od r 1399 Albert z Gryfštetu, po jeho smrti Mikuláš z Okoře, od r. 1415 Petr Meziříčský, kupec pražský. Potom S. rozděleny: čásť byla samostatným statkem, čásť příslušela k Makotřasům a čásť držela kapitola pražská. Kol r. 1614 držel S. Vladislav Abdon Bezdružický z Kolovrat, jemuž pro jeho účastenství v bouřích stavů českých od král. komory zabrány a r. 1623 dány Juliovi Jindř. knížeti Saskému. R. 1645 koupili zboží středoklucké jesuité u sv. Klimenta a připojili je k Tuchoměřicům.

Středolesi, Středulesí (Mittelwald), far. ves na Moravé, hejtm. a okr. Hranice, pš. Podštát; 55 d., 296 obyv. n. (1900), kostel sv. Antonina Pad. a tř. šk.

Středomoří, oblasť Středozemního moře. Středomořský nebo-li mediterranní, vztahující se k moři Středozemnímu.

Stredonius viz Středovský

Středověk slove v dějinách všeobecných doba sahající od zániku říše Západořímské (476) do posledních let XV. století. Někteří zakončuji s. již r. 1453 (dobyti Carihradu od Turků), jini teprve r. 1517 (vystoupeni Lutherovo); většina přidržuje se starého zvyku zakončovati s. objevením Ameriky (1492).

1649). Byl syn glivického konšela Martina, jenž pocházel ze slez. Středy (Neumarkt). Vychodiv nižší školy doma a ve V. Hlohově, dán byl na další studia do Prahy, kde vlivem svého strýce se strany matčiny, P. Meridiesa, přijat byl do konviktu sv. Bartoloměje a chodil do jesuitské školy v Klementině. R. 1608 vstoupil do řádu jesuitského, noviciát prodělal v Praze. R. 1610 poslán na theologické studium do Št. Hradce a r. 1612 byl vysvěcen na kněze. Když po bitvě Bělohorské řád se vrátil do Prahy, S. byl jmenován professorem a doktorem theologie na univ. pražské. Měl již tenkrát pověst znamenitého učence nejen v theologii, nýbrž i v lékařství a právech. R. 1625 poslán byl do Nisy, aby na tamním ústavě přednášel theologii, r. 1627 povolán za rektora kolleje do Brna. Zde byl horlivým spolupracovníkem kard. Dietrichšteina při provádění protireformace, v kteréžto činnosti pokračoval, když r. 1629 byl ustanoven rektorem kolleje pražské. Zde dostavěl seminář sv. Václava. Za vpádu saského (1631) zůstal v Praze, vymohl v kolleji »salvu guardiu«, avšak když cís. generál Gallas začal v Čechách vojenské operace proti Sasům, S. byl vypověděn (26. pros.). Po vypuzení Sasů ovšem zase se vrátil, zpustošenou kollej dvě části: menší západní a větší východní. znova zřídil a vyučování opět zahájil. R. 1633! zvolen byl kapitulou, konanou ve Jindřichově Hradci, za prokurátora řádu v Římě. Vrátiv se r. 1634, byl pomocníkem provinciála řádu, r. 1636 rektorem v Brně a 1637-41 provinciálem řádové provincie české (Čechy, Morava, Slezsko). V l. 1641—46 opět byl rektorem v Brně, r. 1647 spirituálem pražské kolleje a r. 1648 po druhé provinciálem. Staral se horlivě o povznesení a zdokonalení svého řádu i o provádění rekatolisace Cech a Moravy. Pro svůj bezůhonný život byl velmi ctěn a řád počítal jej hned po smrti mezi své blahoslavené. Životopisy jeho napsali M. Tanner ve výr. zpr. kolleje brněnské (1649). Balbin a Schwertfes (Vita rev. P. Martini Stredonii S. J., Pr., 1673) a j. S. napsal hru O Davidovi jež byla od žáků kolleje sehrána u přítomnosti cís. Ferdinanda, dále několik knih náboženského obsahu v jaz. latinském. Známé je proroctví, jemu připisované, jímž věštil smrt mladého králevice Ferdinanda (IV.) a války, jež Leopold I. povede; zachováno je v rukopise stát. archivu. — Srv. Menčíkův čl. ve »Vlasti« (1889).

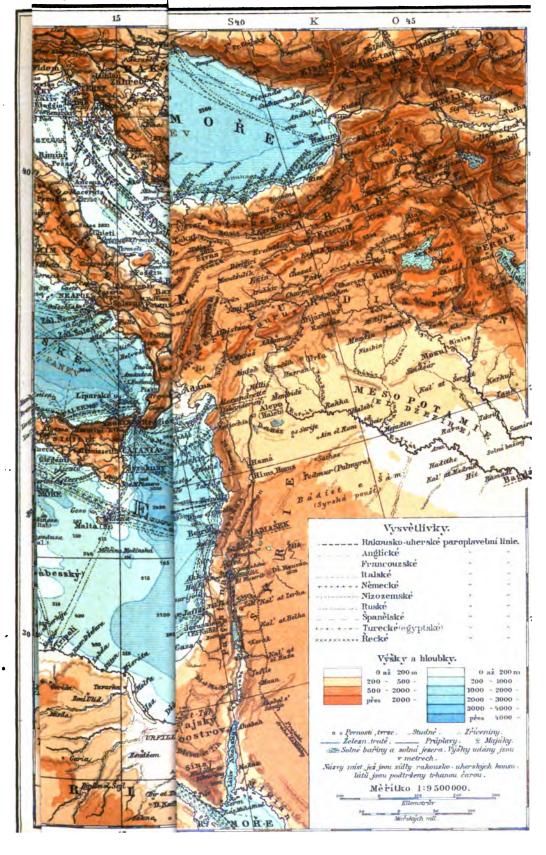
2) S. Jan Jiří, dějep. čes. (* 1679 v Broumově na Moravě — † 1713 v Pavlovicích). Vystudovav v Olomouci, stal se r. 1702 kné-zem a r. 1703 farářem v Pavlovicích n. Bečvou. Zanášel se horlivě studiemi historickými a vydal Mercurius Moraviae memorabilium (Ol., 1705); Sacra Moraviae historia sive cích těchto jeví však nedostatek vědecké kritiky. Založil si sbírky důležitých listin a Gibraltarský má své předzvěsti v silném jiných rukopisů, jež nazval Apografa Mora-stoupání mořského dna Atlantského okeánu

Moraviae v 5 fol., jež se chovají v arcibiskupské bibliothéce kroměřížské.

Středový (centrální), v geometrii, ke středu se vztahující. Na př. s-vá poloha dvou útvarů, s-vá souměrnost (viz Střed); s-vé promitání (viz Promitání). S-vá rov-nice kruhu jest $x^2 + y^2 = r^2$, kuželosečky vůbec $Ax^2 + Bxy + Cy^2 = D$. Sd.

Středozemní moře, u Římanů Mare internum proti Mare externum nyn. Atlant. okcánu, později Mare mediterraneum, fr. mer Mediterranée, nem. Mittellandisches Meer, rusky Srednézemnoje more, u Reků v části východní Aspri Thalassa, u Arabů Bahr Sefid (Bilé moře) proti Černému moři nazvané, největší a nejdůležitější vnitrozemské moře rozlévající se mezi Évropou, Asií a Afrikou. Souvisí na z. s Atlantským okeánem úžinou Gibraltarskou 15 km širokou, na v. Dardanellami, Marmarským mořem a Bosporem s mořem Černým a uměle spojeno jest Suezským průplavem s mořem Rudým. Délka jeho podél 36. rovnoběžky měři 3800 km, kdežto šířka kolísá od 1665 km mezi Terstem a Vel. Syrtou do 130 km v úžině Sicilské, tak že možno celou plochu jeho podle Krůmmela 2,855,522 km² velikou rozděliti na Západní opět rozdělena je Korsikou a Sardinií v moře Balearské a v moře Tyrrhenské, kdežto Pyrenejský poloostrov dělí od Afriky moře Iberské, Korsiku od pevniny severoitalské moře Ligurské. Východní část, souvisíci se západní jednak úžinou Messinskou, jednak Sicilskou, dělí se v moře Sicilské mezi Afrikou a Sicilií, v Iónské mezi touto, Afrikou a Řeckem, souvisíci úžinou Otrantskou, 47 km širokou s mořem Jaderským. Mimo to stýká se Iónské moře průkdežto na východě mezi Krétou a Barkou dostává název moře Levantské, které rozlévá se mezi Egyptem, Syrii a M. Asii. Čásť jeho k M. Asii přiléhající sluje moře Karamanské. Rozdělimali S. m. žasou vadenou manské. Rozdělime-li S. m čarou vedenou od úžiny Gibraltarské k již. cípu Sicilie a jz. výběžku M. Asie, tedy asi podél 36. rovnoběžky, rozpadá se ve dvě odlišné části. Jižně od této čáry je S. m. málo členité a až na Cypr chudé ostrovy, naproti tomu na severu dva mohutné poloostrovy Appenninský a Balkánský dělí S. m. v rozsáhlé bassiny a k nim připíná se řada velikých ostrovů, jako Sicilie, Sardinie, Korsika, Euboia, Kréta, nebo celých souostroví (Kyklady, Sporady, Baleary, Pityusy, Iónské ostrovy), aneb osamělé výspy (Malta, Pantellaria a j.). Mimo to v severu plyne do S-ho m. hojně řek (Ebro, Rhône, Árno, Tiber, Garigliano, Pád, Neretva, Arta, Vardar, Strumen, Marica, vita Ss. Cyrilli et Methodii (Sal., 1710); Ru- Menderes), kdežto na jižní uvésti lze Nahrbinus Moraviae i. e. Vener. Joannis Sarcandri cl-Asi (Orontes), mohutný Nil, Medžerdu, martyrium et patientia (Brno, 1712). V pra- Selif a Muluju.

Hloubka S-ho m. silně kolísá. Průliv viae v 10 foliantech a Apporatus chronicarum od hloubek 4500 m na 10° z. d. do 325 m

. ·

klesání v malou pánev Alboranskou (1445 m), pánve Balearské. Tato zabírá větší dil západní části S-ho m. jsouc podoby trojúhelkové s koncem obráceným k sev. a přerušena je zdánlivě prahem, na němž spočívají Pityusy a Baleary. Ale hloubky sv. od Mesv. cíp Túnisu spočívají na tomtéž podstavci svědčícím o bývalém spojení těchto částí. Zde je moře s mělčinami Skerki a Adventure rovno hloubkou průl. Gibraltarskému, třeba že vulkanická Pantellaria leží na okraji hloubky 1250 m. Potom hned v. od Malty rozvírá se hluboká kotlina Levantská, v níž S. m. dosahuje maximální hloubky 4400 m a to nápadně blizko pobřeží (jz. od Mata-panu). Mezi Krétou a Barkou lze pozorovati slabý práh o 2000 m, za nímž hned dno se znovu niži do 3400 m. Při Egyptě S. m. je značně mělké, ale u Rhodu nalézáme hlubiny ještě o 3860 m. Aegejské moře dělí se v kotlinu Krétskou (2030 m), pánev Samoskou (1262 m) a Severosporádskou (1256 m). Dar-

danelly maji pouze 100 m.

Tohoto reliefu nabylo S. m. po hojných převratech. Nynější S. m počalo se tvořiti v miocénu a to nejprve v západní části, jež souvisela tehdy přes Marokko a údolím Guadalquiviru s Atlant. okcánem, nikoliv však přes již. Francii. Tehdy místo nynější souše vyčnívají z vln části moře Tyrrhenského, části Sicilie, Sardinie a Korsiky. Moře sahá až k Řecku, jež tvoří s Malou Asií jednu pevninu. Koncem miocénu zdvíhají se z vody rozsáhlé souše mající ráz stepni s nízkým stromovím, a na nich žijí četná stáda zvěře afrických stepí. Silnou erosí říčnou vznikají hluboká údolí, která při novém klesnutí pevniny mění se v hojné zátoky a úžiny. dobou pokrývá pak moře již. Francii, Pád-skou nižinu, záp. Řecko, čásť Syrie a Dol. Egypt. Menší zdvižení pevniny nastává v pliocenu, kdy otvírá se úžina Gibraltarská, kdežto starší průlivy zanikají. Koncem pliocenu a počátkem doby čtvrtohorní nastávají silné změny. Rudé moře spojí se na čas se S-m, severní a střední Aegejské — jižní vzniká v pliocénu — a Marmarské moře se propadá a erosnimi udolimi Dardanell a Bosporu vnikaji vlny S-ho m. do Černého, pobřeží dostává znenáhla nynější obrys, ačkoliv možno ještě pozorovati všeobecné klesnutí, soudě podle pono-řených ústí erosivních údolí. Tak jeví se na řených ústí erosivních údolí. Tak jeví se na mrazy, horké léto s průměrnou teplotou 23 pobřeží stálé kolísání, jež ani v historické až 28°, malá oblačnost; jasné modré nebe době nepřestává. Příklad s chrámem Serapo většinu roku, deště ponejvíce v době pisovým v zál. Neapolském je znám, ale zimní, kdežto léta jmenovitě na jihu, uplně s podobnými zjevy klesání se shledáme na suchá, na s. pak, i když deště spadnou větším pobřeží Barky, Dol. Egypta, Lykie, na vých. množstvím, jsou významu podřízeného proti pobř. Italie, Dalmacie, Istrie, za to stoupání převládajícímu suchu. na pobř. Alžiru a Túnisu nelze posud bez-

sv. od m. Spartelu. Potom následuje hned celé pobřeží záp. části prostoupeno je sopkami z terciéru i quartéru; na východě pak oddělenou ostr. Alboranem od rozsáhlé ide podle čáry zlomu od Korintha přes Santorin do M. Asie a pojí se k terciérní sopečné oblasti M. Asie a Armenie. Nynější vulkanismus obmezen jest na italské pásmo jdoucí poledníkovým směrem od Vesuvu přes Monte Nuevo, Liparské ostrovy, k Etně norky (3070 m) a záp. od Sardinie (3148 m) a odtud k Pantellarii. Sev. od této zdvihl se svědči, že přerušení úplného není. Druhá z moře r. 1831 ostrov Ferdinandea a opět menší sice pánev Tyrrhenská dosahuje již zmizel a r. 1891 udál se 5 km sz. z moře jiný hloubky 3700 m. Jižní Italie, Sicilie, Malta a výbuch. Druhé pásmo jde poděl terciérního výbuch v přestovaní mathony výbuch v III. stol od poloostrova Methany (výbuch v III. stol.
p. Kr.) na Argolském pobřeží, přes známý
Santorin (v. t.) na pobřeží maloasijské
k Nisyru. Větší význam pro obyvatelstvo než sopečné výbuchy mají zemětřesení, jež jsou zvláště častá v Andalusii, Kalabrii, Řecku, v záp. M. Asii; ale ani v Portugalsku, na Rivieře, záp. pobřeží Balkánu, v Syrii i Atlasu nejsou řídkými, což má značný vliv na osí-dlení Středomoří. O rázu pobřeží jednotlivých zemí a jeho vlivu na obyvatelstvo viz při-

slušné články samostatné. S. m. nemá vyjma Nil, jenž z valné části již v Egyptě zbaven je své vody, přítoku mohutnějšího, dále spojeno je pouze úzkými průlivy s Atlant. okeánem a Černým mořem, tak že voda nemůže rychle se vyměňovati, pak rozlévá se v teplém pásmě, čimž vzniká silná evaporace na povrchu. Následkem toho voda S-ho m. je slanější o 0.3%, než voda Atlantského okeánu, ale také opět čistší a modřejší než jiná moře zbarvená mohutnými řekami. Malá šířka a zvláště mělkost Gibraltarské úžiny má další následek ten, že zpodní vrstvy vodní Atlantského okeánu S-ho m. nemohou se vyměňovati a tak voda S-ho m. zůstává v hloubce 300 m stále na 12-13° tepla, kdežto okolní hlubiny Atlantského okeánu vykazují při 1800 m teplotu 3:3° a při 4000 m pouze 2° tepla. Ale přes to lze pozo-rovati v úžině Gibraltarské i v Bosporu dva proudy: svrchní z Atlantského okeánu a Cerného moře, kdežto slanější voda S-ho m. odtéká zpodem. Ostatní proudy S-ho m. jsou dosud málo studovány a podléhají mnohým činitelům, o nichž nelze se tu šířiti. Přiliv i odliv je jako u všech vnitrozem-ských moří slabý; v Malé Syrtě činí sice za úplňku a při novém měsíci 2.5 m, ale jinde sotva 1/3 m. Podnebí S-ho m. řídí se ovšem rázem pobřeží a polohou jednotlivých míst, ale přes to má mnohé znaky společné, že mluvíme o středomořském rázu podnebním i v jiných končinách. Hlavní znaky ty jsou: vlažná zima o lednové teplotě 8—13°, řídké vlažná zima o lednové teplotě 8-13°

V ohledu zdravotním je S. m. vůbec pečně stanoviti. Dosti značnou úlohu při vypřechodem od našich severních krajin, kde
tváření S-ho m. měl vulkanismus, neboť zimnice málokdy se vyskytuje, k pásmu tro-

pickému, jemuž je pravou metlou a zdržovatelem všeho hospodářského rozvoje. Kolem S ho m. je to malarie, rozšířená nejvíce mezi 35-40° s. š. a vyskytující se hlavně koncem léta a na podzim. K síle její přispí-vají stojaté, hnijící vody, bažiny (Maremmy, Pontinské bažiny, ústí Achelóa, břehy Menderesu a j.).

Po stránce biologické netvoří S. m. zvláštní oblasti od Atlantského okeánu odlišné. Delfin a tuleň bývají uváděni nejčastěji, ačkoliv ve skutečnosti nevyskytují se tak často, někdy se objeví i zbloudilý vorvaň. Podobně ani ryby počtem 440 druhů nemají nic typického, rozdílného od oke-ánu Atlantského, tak že možno říci, že S. m. je pouze zálivem subtropické části tohoto. Nejdůležitější z ryb je tuňák (Thynnus), na březich Španělska, Francie, Italie i Rakousko-Uherska v četných houfech žijící, dále sardele a sardinky na francouzském, alžírském, italském i rakousko-uherském pobřeží ve značném množství se vyskytující. Za to svým počtem vynikají měkkýši, jmenovitě sepie a chobotnice (Octopus), dále langusty, ústřice, mořští ježci a j. Tito pak nahrazují nedostatek ryb pro obyvatelstvo, jemuž církev katolická a zejména řeckovýchodní zakazující i požívání rybího masa ukládá množství postů. Mimo to hospodářskou důležitost má nachovec lovený na foinickém, řeckém a jihoitalském pobřeží, červený korál ve vodách italských a severoafiických sbíraný a konečně sem spadá lov mořských hub, provozovaný v M. Syrtě, Jace ském a zvláště v Syrském a Aegejském moři. Mluvíce o hospodářském významu S-ho m. musíme uvésti rozsáhlé dobývání mořské soli, předmět čilého obchodu s vnitrozemím.

Svou geografickou polohou mezi třemi zemědily, svou členitostí pobřeží, svým bohatstvím ostrovním S. m. zvalo odedávna obyvatelstvo k čilé plavbě. Arciť v době nejstarší měly nedokonalé lodice foinické i recké požadavky jiné než dnešní parolodi, jimiž směr a kommunikace buď se zdokonalily neb úplně změnily. Mimo to otevřením Suezského průplavu S. m. stalo se z moře vnitrozemského průjezdem do Asie a Australie. Dále na plavbu působily nemalou měrou politické i hospodářské převraty v blízkém i vzdálenějším okolí S-ho m., změny suchozemských cest, poptávka po nových tovarech atd. Důležitost jeho pro plavbu je poznati z toho, že dnes prostředkuje styk pres S. m. pres 56 paroplavebních linií; z toho jest 7 rak.-uherských, 10 ital., 20 franc., 6 angl., 5 něm., 2 egyptské, 2 nizoz., 1 portugalská, španělská a ruská. Mimo to položen jest S-m m-m kabel jdoucí na všechny strany; tak jdou dvě linie indické z Gibraltaru do Alexandrie, jiné jsou Terst-Alexandrie, Marseille-Alžir, Marseille-Bône, Marseille-Korsika, Marseille-Barcelona, Denia (Span.) - Menorca, Sardinie-Italie, Řecko-M. Asie, Kreta-Alexandrie, Alexandrie-Cypr a

Cypr-Latakie.

Je-li S. m. za našehc času důležitým pojítkem okolních národů, na počátku historie jest jejich dělítkem; neboť evropské pobřeží obývají Ariové, předoasijské Semité a africké Hamité. Ale uprostřed Ariů prokmitává ještě i dnes staré obyvatelstvo, jehož zbytkem jsou Baskové a silně nyní pomíšení Sardové, Lykové, Lydové, Karové a j.; ti však na osu-dech Středomoří nemají aktivního podílu. Podobně i Egypťané jeví se úplně uzavře-nými a teprve Řekové stávají se šiřiteli kultury jejich. První národ, jenž prostředkuje styk krajin kol S-ho m., jsou Foiničané; kdy počínají, nevíme, ale v XV. stol. př. Kr. stojí již vysoko. Tito využitkují přímořské polohy své vlasti mezi Babylónii a Západem, kolonisují Cypr, již. břeh M. Asie, jdou do Aegejského moře pro stříbro, a když nestačí, až do Hispanie, plují do Britannie pro cin, seznamují se s jantarem z Pobalti. Doma pak surovinu zpracují a zbožím z Indie a Babylónie doplňují své sklady. Nezakládají státu, nýbrž roztřistěni jsou na řadu samostatných měst. Ale koncem IV. stol. vzrůstá jim ne-bezpečný konkurrent — řecký národ, by-střejší, čilejší a méně nádheře a přepychu hovicí než změkčilí Orientalové. Války řeckoperské vytisknou Foiničany z Aegejského moře a odtud jsou tlačení Řeky dále. Tito za-kládají osady v Černomoří, vdechnou život Egyptu, kolonisují mrtvou nyní Kyrénu, z Italie stávají se starověké Spoj. Obce severo-americké, kam hrnou se spousty přistěhovalců, Sicilie se úplně pořečtí, lispan-ské stříbro kupují i Řekové, Ligurské moře stává se mořem řeckým. Alexandrem Vel. živel řecký rozšířen je po celém východním Středomoří, zničí moc foinickou (Tyrus), jež udrží se pouze na západě v Karthagu, ale vlastni Hellas ustupuje do pozadí před Alex-andrii, Antiochii, Pergamem, vzkvétajícími vlivem hellénské kultury. Mezitim řecká Sicilie stává se sporným jablkem mezi Karthagem a novým činitelem, Římany. Karthago podléhá, ale zároveň s nim mizí Korinth; Achaja, M. Asie, Makedonie přejdou v pod-ručí Říma. Těžiště S-ho m. přesunuje se do Italie. Řím stává se středem života, k němu jako k srdci vedou cesty suchozemské i námořské mající své opory v Aquileji, Miláně, Massilii, Gadesu, v Novém Carthagu, Rhodu a v době císařské v Byzanci i Alexandrii. Říše Římská je říší středomořskou a pod prvními nárazy nevzdělaných národů říti se římské panství v Mesopotomii, Dacii, Bri-tannii, vzdálených od S-ho m. Ale proud barbarů ze severu konečně je neudržitelný; sev. břehy zaplaveny jsou Germany, kteří vniknou až do Afriky, Západní říše mizí, kdežto Východní se udržuje proti Avarům i proti Slovanům. Drží se hlavně svým loďstvem, na svou dobu dokonalým — dro-móny. Tím aspoň pobřeží zůstává římským, vlastně byzantským, ba zdá se, že i západ bude připojen k Byzanci (Justinián). Skoro touž dobou vzniká v Arabii islám, úhlavní nepřítel Byzance. V VII. stol. šíří se úprkem

Arabská říše od Rudého moře na západ, nezastaví se u S-ho m., nýbrž zabírá i poloostrov Pyrenejský, vniká i do Gallie. Opačný je postup Vandalů. Byzantská říše mu všude ustupuje. Proti tomuto proudu od východu vzniká proud od západu. Jsou to křížové výpravy, v nichž přední účastenství mají nově přichozí Normani. Tu ukazuje se námořská převaha na straně západního křesťanstva a hlavní podíl mají nyní na tomto zprvu náboženském, později ryze prospěchovém hnutí Benátky, Janov, Pisa a Katalonie. Tito stávají se středověkými Foiničany, zakládají své comptoiry na březích Levanty, Černého moře, obchodují prostřednictvím Arabie s Indii, ano navazuji obchodni styky s Činou. Na sev. pak vozí zboží do průmyslových Flander a Anglie. Ale za nedlouho moc islámu oživena nově Osmány dává poslední ránu Byzanci, obklopené již Tureckou říší. Pád Byzance ma dalekosáhlý význam a je před-zvěstí nových převratů. Nedlouho potom Portugalci i Španělé navazují přímý styk s Indii, Atlantšti národové dostávají se ke slovu. S. m. pustne, třeba že je jevištěm stálých bojů Turecka, Benátek i Španělska a rejdištěm alžírských korsárů. XVIII. stol. přináší nové změny. Na západě roste fran-couzský obchod, Terst stává se přístavem střední Evropy, na východě dorazila pak ruská moc k Černému moři. Ale v Turecké říši na místo netečného, mdlého Turka zdvíhá se opět živel řecký a strhuje obchod námořský na sebe. Počátkem téhož stol. ukáže se u Gibraltaru nový soupeř v obchodě S-ho m. – Anglie; od zabrání Přední Indie nespouští pak již S-ho m. se zřetele. Skoro týmž časem zrušení republiky Benátské a bitva Abukirská oznamují nový řád pro stol. XIX. Po válkách napoleonských Anglie usazuje se na Maltě a Iónských ostrovech, sleduje pilně rozvíjející se Východní otázku. Zatím pak Francie stane r. 1830 na březích alžírských a dává signál k moderní kolonisaci, zrak politické Evropy již od S-ho m. se neod vrací. Anglie si musí pojistiti Indii, dozírá pilně na Egypt, musí oddáliti Rusko ze S-ho m., střeže Cařihrad. Poměry jsou napiaté a za těchto okolností otevřen slavnostně r. 1869 Suezský průplav, jenž přibližuje Evropu k jižní i východní Asii i Australii, a S. m. znova oživne, vrací se mu zpět sláva dob dávno minulých; proto tím více poutá pozornost států evropských. Skoro zároveň otevřením průplavu dokončuje se sjednocení Italie. V Egyptě se usazuje pevněji Anglie, Francie zabeře Túnis přes protest Italie, Řecko hledá své původní panství nad celým Aegejským mořem a Turecká říše pouze passivne přihliží k novým převratům. Snese dohodu Francie a Italie o Tripoli, Egypt již dávno ztracený stává se smlouvou anglo-francouzskou r. 1904 doménou Angličanů; za to Marokko má připadnouti Francii Leč obsazení zdrženo jest Německem. Mladá tato říše uplatňuje se obchodně na útraty Francie a Rakousko-Uherska. Terst ustupuje před Ham- Karlova, maje v Litomyšli v kanovníku vyše-

burkem do pozadí, kdežto Janov, pro obchod západoevropský vhodněji položený, statně zápolí. Srv. čl. Jaderské, Aegejské, Černé moře a státy při S-m m-ři ležící. Literatura bohata, vyjímáme: Lange, Land- und Seekarte des Mittelländischen Meers (Terst, 1859, 9 listů); Petermann, Karte des Mittelländischen Meers (Gotha, 1880, 8 l.); Mer Mediterranée vydalo Depôt de la marine (1881, 2 l.); Mer Mediterranée vydávané od Service hydrographique (1886) a Mediterranean Pilot vyd. od Hydrographic Office v Londýně (1885-92, 4 sv.); Berichte der Kommission für Erforschung des östlichen Mittelmeeres (Videň, 1892-95); W. H. Smyth, The Mediterranean, a memoir physical, historical and nautical (Lond., 1895); Le Gras, Considérations générales sur la mer Mediterranée (Pař., 1866); J. Fischer, Bei-träge zur physischen Geographie der Mittelmeerländer (Lip., 1877); Th. Fischer, Küstenveränderungen im Mittelmeergebiet (•Zeitsch. d. geograph. Gesellschaft, Berl., 1878); t., Studien über das Klima der Mittelmeerländer (Egzhft k Peterm. Mitth. č. 58, Gotha, 1878); Schweiger-Lerchenfeld, Das Mittelmeer (Freiburg, 1888); t., Na Východě (Praha, 1885, nákl. Otty); Lambert Playfair, Handbook to the Mediterranea, its cities, coasts and islands (Lond., 1890, 2 sv.); Milne Edwards, Rapport de la commission chargée d'étudier la faune sous-marine (Pat., 1882); Hyde Clarke, The early history of the Mediterr. popula-tions (Lond., 1882); Richter, Handel u. Ver-kehr der wichtigsten Völker des Mittelmeeres im Alterthum (Lip., 1886); hr. E. Wilczek, Das Mittelmeer, seine Stellung in der Weltgeschichte (Vídeň, 1895). Zvláště pěkná práce A. Philippson, Das Mittelmeergebiet, seine geograph. und kulturelle Eigenart (Lip., 1904). Dále srv. liter. Evropy a států středomořských.

Středulesí viz Středolesí. ze **Středy** Jan (Johannes Noviforensis), kancléř Karla IV., biskup litomyšlský a olomoucký (* ok. 1310 ve Středě [Neu-markt] ve Slezsku – † 24. pros. 1380 v Litomyšli). Pocházel z rodičů prostých a oddav se stavu duchovnímu, stal se farářem ve svém rodišti. Karel IV upozorněn byv na lana jakožto obratného stilistu, vzal ho do svých služeb. R. 1347 nacházíme jej v kanceláři královské jako notáře. Jan dovedl sobě brzy získati přízeň královu, tak že záhy potom jmenován byl sekretářem. S důvěrou královou mu přibývalo i beneficií, asi r. 1350 stal se kanovníkem vratislavským a olomouckým. R. 1352 zvolen byl od kapitoly města Naumburka za biskupa, avšak biskupství to-hoto se zatím zmocnil jiný kandidát a Jan zůstal jen »electus«. Dostalo se mu však hned rok potom náhrady v uprázdněném biskupství litomyšlském. Téměř zároveň jmenován byl od Karla IV. kancléřem. Po prvé nazývá s.: tak v listině dané v Mohuči 20. pros. 1353. Jako kancléř dlel stále u dvora

hradském Mikuláši z Pelhřimova a bratru svém | něném biskupství vratislavském. Celá záleži-Matěji, biskupu triburském, své administrá-tory. Když v září 1354 Karel IV. podnikl první výpravu do Italie, aby dosáhl koruny císařské, následoval jej i kancléř Jan a účast-nil se všech důležitějších jednání. V Italii seznámil se s Petrarkou, který uslyšev, že král český do Italie přibyl, k němu přichvá-tal a jej provázel do Říma. Nepochybně psal kancleř Jan Petrarkovi již dříve první psaní své, v němž prosí, aby jej listem svým potěšil, že by se potom pokládal za nejšťastnějšího člověka. Korrespondence Petrarkova s kancléřem zachovala se nám ve sbírce »Cancellaria Caroli IV.« Když pak Petrarca r. 1356 do Prahy přijel, kancléř Jan pokládal si za velikou česť, mohl-li se slavným básníkem častěji obcovati. Sloh Petrarkův a jeho listy byly kancléři Janovi vzorem při spisování listů, ovšem vzorem nedostižným. Jan, který již dříve si liboval v nabubřelém slohu pseudoklassickém, zabředl užíváním obratů klassických ve frasovitost takovou, že listy jeho často i srozumitelnosti pozbývají. Vedle Petrarky seznámil se Jan ze S. v Italii též s Colou di Rienzi a jinými vynikajícími osobnostmi, s nimiž později si dopisoval. V srp. 1355 nalézáme jej již zase v Praze, kdež až do konce roku s císařem pobyl. R. 1356 byl s císařem při důležitých sněmích v Norimberce a v Metách, kde se jednalo o vydání zlaté bully, při jejímž sepsání jistě byl zúčastněn. V témž roce založil v Litomyšli klášter řádu poustevníků sv. Augustina s kostelem sv. Kříže a přikoupil k biskupství litomyšlskému Landšperk. V násl. letech provázel císaře na cestách po Německu a dlel s ním na rozličných místech rozsáhlé jeho říše. R. 1364 byl s císařem v Brně, kde ujed-nány byly důležité smlouvy o dědictví mezi rodem lucemburským a habsburským; listiny k tomu sepsal Jan ze S. Když po smrti Arnošta z Pardubic (1364) arcibiskupem praž-ským stal se olomoucký biskup Jan Očko z Vlašimě, dostalo se Janovi ze S uprázdněného stolce olomouckého. Po krátkém pobytu v nové diécési vrátil se opět ke dvoru Karlovu, aby v úřadě kancléřském působil až do r. 1374; opět doprovázel císaře na častých cestách v říši, hlavně k sněmům, a byl s ním r. 1368, jak se zdá, na druhé vý-pravě do Italie. Poslední listina, která ho uvádí jako kancléře, je důležitá smlouva o připojení Braniborska ke koruně České v Tangermünde 29. červ. 1374. Brzy potom upadl u císaře v nemilost. Příčiny nejsou nám známy. Osočování nepřátel, nemoc, stáři uvádí Jan ze S. jako důvody svého vyhnanství« v Olomouci. Tam věnoval se správě svého biskupství, kterou mu valně ztrpčily spory s markrabími moravskými Joštem, Soběslavem a Prokopem a s městem | Olomouci. Došlo tam, že biskup i kapitola vyšly r. 1847 a 1866. byli nuceni opustiti město, nad nímž prohlášen interdikt a kde r. 1380 dům biskup-

tost se protáhla a teprve r. 1380 kapitola vratislavská vyžádala si jej za svého biskupa. Mezi přípravami k přesídlení do Vratislavi zemřel a pochován jest v klášteře augusti-niánském v Litomyšli. Jan ze S. byl muž vysoce vzdělaný, podporovatel věd a umění a sám literárně činný. Na svých zámcích na Moravě choval četné písaře, kteří jeho nákladem knihy přepisovali a illuminovali. Nejznámější z jeho úředníků je Jan z Gelnhausen, který s nim z kanceláře císařské odešel a jeho protonotářem se stal. Z illuminovaných rukopisů uvádíme skrostně vyzdobené Spisy sv. Jeronyma. Též hudbu a zpěv podle svých prostředků podporoval. Vedle toho věnoval mnoho péče překladům. K žádosti Karla IV. přeložil čásť spisů sv. Augustina, k žádosti markrabí moravského (nejspíše Jošta) a jeho manželky Život sv. Jeronyma do němčiny. Knihy latinské beze vši po-chyby od Jana ze S. sestavené jsou: Liber pontificalis, Liber viaticus d. Johanni Luthom. episcopi; Tractatus de advocatis. Nejcüležitější památka, kterou pozůstavil, jsou formuláře sestavené na základě listin kanceláře královské a jeho kanceláře olomoucké. Je to především Cancellaria Caroli IV. čili Summa cancellariae Caroli IV., jeden z nejdůležitěj-ších pramenů pro dějiny Karla IV., a pak Cancellaria Johannis Noviforensis. Zde nutno uvésti ještě jinou sbírku a to je Cancellaria officialis Sanderi Olomucensis de stylo Johan-nis episcopi Olomucensis Noviforensis, sesta-venou nejspíše již po smrti Janově. Z litera-tury o Janovi ze S. jsou nejdůležitější publi-

kace Tadrovy a obšírný životopis: Jan ze S., kancléř císaře Karla IV. (×ČČM.«, 1886). JBN.

van **Streek: 1)** v. S. Juriaan, malíř holandský (* ok. r. 1632 v Amsterdamě — † 1678 t.). Maloval dilem podobizny, dilem zdařilá zátiší, byť i předměty jejich nehověly vždy přísné krasochuti. Jeho díla jsou v galerii Liechtensteinské ve Vidni, v museu ve Zvěříně a j. — 2) S. Hendrik, syn před. (* 1659 — † 1713), vynikl v interieurech architektonických a vyznal se výborně v perspektivě. Pěkný vnitřek chrámu od něho je v Ermitáži v Petrohradě.

Street [strit], angl., ulice, cesta, veřejné místo.

Street [strit], m. v angl. hrab. somersetském, 2 km jz. od Glastonbury, má 3535 obyv. (1891) a tov. na obuv a koberce.

Street [strit] Alfred Billings, básník amer. (* 1811 — † 1881), vystudovav práva odebral se r. 1839 do Albany, kdež vydával časopis a r. 1848 stal se státním bibliotekářem. Z básnických jeho publikací uvádíme: The burning of Schenectady (1842); Drawings and tintings (1844); Fugitive poems (1846); The indian pass (1869). Sebrané jeho básně

Střeh: 1) S. ve voj. viz Ostražník. -2) S. (fr. la garde) v šermu znači postaveni ský spálen. Okolnosti tyto byly příčinou, že těla šermířova v pohotovosti k zápasu, tedy biskup Jan toužil již od r. 1376 po uprázd- jak k útoku, tak k obraně. Postavení to různí se jednak podle zbraně, kterou se šermuje, hřebene od okapu, polovici rozponu, t. j. jednak podle různých škol šermířských. LP.

Strehla viz Střela. Strehlen viz Střelín.

von **Strehlenau** Nikolaus Fr. Niembsch | viz Lenau.

Strehlitz viz Střelice 8).

Strehlkeovy obrazoe povstávají z prášku plavuňového naprášeného na kapky vody, kterými potřísněna jest zvučící deska Jsou-li dvě kapky vody, jedna na levo a druhá na pravo od uzlové čáry (srv. čl. Chladni a Savartovy obrazce), povstávají obrazce, které jsou symmetrické vzhledem k přímce kolmé k čáře uzlové. V každé půlce kapky víři prášek plavuňový opačnými směry, v stejnolehlých půlkách obou zmíněných ponu. kapek jsou směry víru též opačné. **Střehom** viz Stříhom.

Střecha jest nejvyšší čásť každé budovy, mající ten účel, aby vnitřek její chránila od deště, krupobití a sněhu a padající vodu odváděla z celého půdorysu stavení. Má-li s. těmto požadavkům vyhověti, musí býti zařízena tak, aby voda v každé době se s-chy mohla odtékati, což vyžaduje nakloněných rovin. S. jest podstatnou částí budovy a proto musi býti slohu budovy a jejímu půdorysnému rozčlánkování přiměřeně přizpůsobena. Krytina s chy podmiňuje jisté minimum sklonu, ale jinak na maximum nemá vlivu. K odvádění vody hodily by se nejpřiměřeněji s-chy příkré a tudíž i vysoké, ale poněvadž působení větru na s-chu padá více na váhu než zatižení sněhem nebo vodou, dělají se s-chy raději nižší než vyšší. Mnoho při tvaru s-chy rozhoduje také podnebí: v krajinách jižních, kde sníh nikdy nepadá a nikdy silně a dlouho neprší, stačí buď jen nízké s chy nebo místo nich navrhují se jen málo sklonité, dlážděné terasy, jichž používají obyvatelé těchto domů k příjemnému pobytu zdobou budovy, též i v české renaissanci a za doby ranní nebo večerní a na nichž po v slohu gotickém může se štítů s výhodou případě zakládány bývají i zahrádky. Cím více k severu, tím vyšší bývají s-chy a po-něvadž výškou roste střeše nebezpečí, že bude shozena větrem, bývají s-chy též tím uzavře se jedinou šikmou rovinou. Kdežto pevnější a těžší, ovšem také nákladnější a proto upotřebuje se mnohdy jejich vnitřního prostoru — půdy — k rozličným účelům. Tak zhusta nacházejí se v podstřeších seníky, skladiště, sýpky atd., v obyčejných případech upotřebí se prostoru pod s-chou aspoň za skladiště starého nářadí, za půdu k sušení prádla, mnohde části jeho za prádelnu, mandlovnu a j. v. Poněvadž není dovoleno vodu se s-chy sváděti jinam než na vlastní pozemek nebo na veřejná místa, jest zřejmo, že nemohou všechny s-chy stavěti se podle jednoho způsobu, nýbrž že třeba pro každe stavení, podle místních poměrů, tvar s-chy na základě daného odkapu zvlášť vyšetřiti.

rovin střešních anebo podle tvaru s chy na tyto typy:

Podle sklonu rozeznává se: 1. S. úhlová, která má za výšku, t. j. svislou vzdálenost křídel.

polovici vzdálenosti dvou proti sobě ležících odkapů. Roviny střešní svírají s vodorovnou rovinou v okapu 45° a mezi sebou v hřebenu navzájem 490° a z této poslední vlastnosti jest odvozeno »po tesařsku« její jméno.

2. Nejnižší ze střech jest s vlašská. U této bývá výška rovna nějakému menšímu dílu

rozponu, nejčastěji to bývá ½.
3. S. francouzská má nad rozponem za profil rovnostraný trojúhelník a svírají tedy její roviny ve hřébenů 🔾 60°.

4. S. gotická slove pak s., která má za

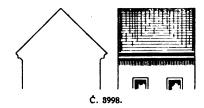
výšku profilu celý rozpon.

S. věžová nebo prostě věž jest s., která má za výšku profilu nejméně 2¹/₂ roz-

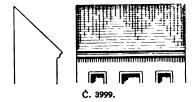
Rozdělování střech podle tvaru čili formy

jest účelnější, a tu vyskytuje se:

1. S. sedlová (vyobr. č. 3998.), která povstane tehdy, když půda budový uzavře se dvěma šikmými rovinami, obyčejně k podélným stranám budovy sklonitými, kdežto na

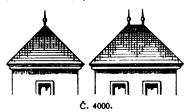

čelních stranách uzavře se buď svislými zdmi, nebo prkennými stěnami; ony slovou štíty a lze jich dobře upotřebiti hlavně tam, kde v řadě ulice dům o dům se opírá, tyto pak lomenice, které tvoří osobité zakončení čel venkovských chalup a statků. Ve slohu t. zv. švýcarském mohou tyto štíty býti výpoužíti k dekoraci budovy.

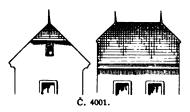
u předešlé s-chy byl odkap na dvou stranách, jest u této s-chy odkap jen na jedné straně. Odkapu naproti jest vyzděna zeď protipožární nebo sousední, v obou čelech S-chy možno rozvrhnouti podle sklonu jsou pak buď svislé zděné štíty nebo prkenné stěny. Těchto střech lze použíti jen u půdorysů o menší hloubce, obyčejně u staveb jednotraktových, nejčastěji u t. zv. dvorních

3. S. valbová bývá vytvořena nad půdorysem obdélníkovým, a to tak, že půda uzavře se čtyřmi šikmými rovinami (vyobr. č. 4000.), které jsou sklonu buď stejného neb nestejného. Odkap jest na všech 4 stranách

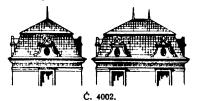
a proto možno užiti těchto střech jen u staveb na všech čtyřech stranách volně stojících, aneb nad takovými částmi staveb za-stavených, které přečnívají přes rovinu hřebene vlastní s-chy.

4. S. polovalbová nebo s. s valbou poloviční (vyobr. č. 4001.) slove s., u které

valba počíná se v jisté výši štítu. Takových střech možno upotřebiti též jen pro budovy volně stojící; hodí se dobře pro s-chy vill a volně stojících domů rodinných. Voda stéká na 4 strany, ale odkap není v jediné rovině, jak tomu bylo u všech střech předešlých. Švýcarský sloh hodí se pro tuto s-chu výborně.

5. S. mansardová, mající pojmenování po svém vynálezci, franc. architektu Man-

sartovi (v. t. 1), která povstane tehdy, když u s-chy sedlové nebo valbové každá ro-

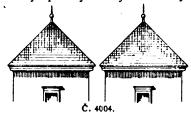

vina nahradí se dvěma ro-4002). Aby do půdy nezatékalo, musí vrchní s. býti předešlé. vždy převislá přes s-chu

pro vytvoření této s-chy pravidlo, by nad roz-

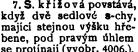
něvadž tyto s-chy bývají vysoké a nejčastěji nad staveními hlubokými a poněvadž zpodní čásť s-chy jest dosti strmá, dekorují se architektonicky tím, že nad hlavní římsou stavěji se různě vyvinuté střešní vikýře. Sloh barokový miluje tyto s-chy. (Srovn. též Mansarda).

6. S. stanová jest ta, kde nejčastěji nad pravidelným půdorysem čtyřúhelníkovým vy-

tvoří se s. čtyřmi sklonitými rovinami ke společnému vrcholu se sbihajícími (vyobr. č. 4004.), čímž vznikne jehlancová forma, která

buď se ponechá takovou, nebo se ukončí ještě zvláštní nižší s-chou taktéž stanovou (vyobr. č. 4005.). Voda sbíhá u těchto střech na 4 strany. Lze jich upotřebiti u menších staveb, jako kiosků, nárožních věži, arkýřů a t. pod. 7. S. křížová povstává,

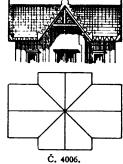

se protinají (vyobr. 4006.). Mají-li obě s-chy stejný rozpon, mají též všechny roviny střešní stejný sklon, nema-jíli

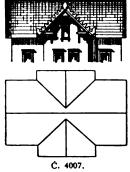
rozpon stejný, bývají střešní roviny částí o menším rozponu strmější ostatních rovin s-chy. Této s-chy velmi zhusta upotřebuje se u stavení o samotě stojících a její štíty mohou se zdobiti podobně jak bylo udáno u s chy sedlové.

8. S. polokřížová nebo s. křížová neúplná slove s., kde jako u předešlé s-chy protinají se

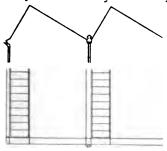
dvě sedlové s-chy pod pravým úhlem, ale vinami pod tupým úhlem kde jejich hřebeny nejsou v stejné výšce se sbíhajícími (vyobr. č. (vyobr. č. 4007.). Co se týče jejiho upotřebení a zdobení štítu, platí totéž jako u s chy

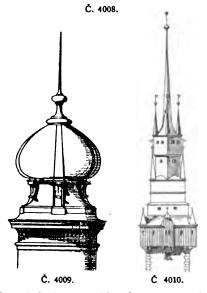
9. S. shedová (šedová n. četová) zpodní. Mansart udával skládá se z několika střech sedlových buď o stejném neb nestejném sklonu rovin střešponem sestrojený půlkruh dělil se v 6 rov- ních (vyobr. č. 4008.) podle toho, zda s obou ných dílův a v každém čtvrtkruhu by spojily ci jen s jedné strany kryta je sklem (srv. se dělicí body ob jeden (vyobr. č. 4003.). Po- Shedy). 10. S. báňová, báň, kupole, která 11. S. věžová, věž, jest s. značně vyvznikne tehdy, když nad půdorysem pokud soká, vytvořená obyčejné nad půdorysem možno pravidelným vytvoří se sférickými

plochami jakási §. stanová (vyobr. č. 4009.). Půdorys tébuď čtverec, mnohouhelnik aneb konečně i kruh. Je-li půdorys čtverec, tesař můsí se snažiti, aby v krovu vyřešil mnohoúhelník nejčastěji osmiúhelník -, nad kterým pak se sestrojí báň. Těchto střech upotřebuje se podobně jako střech stanových u menších sta-

veb, hlavně pak u nárožních věží, arkýřů a t. pod. Formy střech báňových řídí se jednak

slohem, jednak tvarem hlavní střechy; mnohdy rozhoduje i místo, odkud takovou s-chu měřického tvaroznalství (t., 1872); Mravné ponejčastěji lze pozorovati a s něhož nejvý- bídky pro naší mládež (Jičin, 1878); Počátky hodnější pohled má poskytovati.

pravidelným. Formy těchto střech řídí se hlavně slohem stavby. Výska věže musí býti nejméně rovna dvojnásobné úhlopříčně půdo-4009.). Půdorys té- rysu (vyobr. č. 4010.). Tyto s-chy pořizují se to s-chy může býti jen na stavbách monumentálních, jako na kostelich, radnicích, zámcích a t. pod. Půdorys věže může býti různě rozvinut a rozčleněn. Fka.

Střechatka, zool., viz Sialis. Střechov, ves v Čechách, hejtm. Bene-šov, okr. Vlašim, fara a pš. Kácov, 47 d., 322 obyv. č. (1900), 1tř. šk., spořitel. a zálož. spolek, dvůr a 2 mlýny. Rodiště Václava Vlčka.

Streicher Johann Andreas, hudebník něm. (* 1761 ve Štutgartě — † 1833 ve Vídni). Vzdělav se v hudbě zamýšlel odebratí se do Hamburku studovat skladbu hudebni u Em. Kocha. Ale jsa spřátelen se Schillerem, podnikl s ním známý útěk ze Štutgartu, podporoval jej vším, co měl, a zmařil tím své záměry. S. stal se pak učitelem hudby v Mnichově a oženiv se s dcerou stavitele varhan Steina odebral se do Vídně (1794), řídil tu továrnu na klavíry a vyučoval klavíru. R. 1836 vydal ve Štutgartě Schillers Flucht aus Stuttgart und Aufenthalt in Mannheim, vom Jahre 1782—1785, dílo prosté, ale výsoké ceny biografické. V jubilejním roce Schillerovském (1905) dílo S-ovo vydáno nově třikráte (také v Reclamově »Universalbibliothek«).

Strein Reichardt von Schwarzenau, rak. právník XVI. stol. Jsa horlivým protestantem, stál v čele přívrženců nového učení v Dolnich Rakousich. Jako člen starého panského rodu bojoval zároveň za práva vyšší šlechty jednak proti panovníkovi, jednak proti šlechtě nižši. Vynikaje při tom bohatými právnickými vědomostmi, sestavil k návrhu stavů v devadesátých letech XVI. stol. knihu svobod a výsad rakouských arcivévodův a rakouské šlechty (Landhandveste). Dílo své rozdělil na 6 knih a dokončil je r. 1595. Rukopisy chovají se v dolnorak. zemském archivě a v domácím dvorském a státním archivě. Kromě toho světeno bylo S-ovi od rak. stavů po smrti Hofmayrově sepsání dolnorak. zem. zřízení (Landesordnung), za kterýmžto účelem mu dán k ruce Linsmayer von Weinzierl. Srv. hr. Chorinsky, Beiträge zur Erforschung österreichischer Rechtsquellen (»Allgem. österr. Gerichtszeitung« 1896, č. 3.) a Luschin von Ebengreuth, Oesterr. Reichsgeschichte.

Streit František, paedag. spisov. čes. (* 1836 v Heřmani u Chotěboře — † 1900). Absolvovav ústav učitel. v Praze působil na obec. škole v Humpolci, na Smíchově a v Lomnici n. Pop., kde se stal r. 1873 ředitelem nově zřízené školy měšťan. a r. 1883 inspek-torem školním. S J. L. Maškem sepsal: Ně-meckou mluvnici (Karlin, 1868) a Cvičení pravo-nich (Publ. 1868), no poly udoly Měšicty pisná (Praha, 1868); sám pak vydal: Měřictví pro taky škol obecných (t., 1872); Methodiku jazyka něm. pro školu a dům (Plzeň, 1881).

n. R.). Studoval v Münsteru, Lipsku a Berline (1884—89) germanskou filologii a srovn. jazykozpyt. R. 1888 stal se doktorem fil. v Lipsku a habilitoval se t. r. 1889 z obou oborů zmíněných. T. r. jmenován prof. srovn. jazykozpytu na kantonální univ. ve Freiburce ve Švýcařích, ale opustil ji r. 1898 s 9 jinými pro neshody se správou univ. a vrátil se jako soukr. docent do Lipska. Od r. 1899 je mimoř. prof. srovn. jazyk, a sanskrtu na univ. v Münsteru. Vydal hojně rozprav z oboru srovn. a german. jazykozpytu, v nichż dba i jazyků slov., roztroušených v časopisech (m. j. dissertační práci Nominalsuffixe -io- u. -jen- im Germ., Paul a Braune »Beiträge«, XIV.; habilitační spis: Perfective u. Imperfective Aktionsart im Germ., t. XV.; Die Entstehung der Dehnstufe, »Idg. Forsch.«, III.), mimo to Zur germ. Sprachgeschichte (Strasburk, 1892); Urgerm. Grammatik a Got. Elementarbuch (Heidelberk, 1896). Od r. 1892 vydává s K. Brugmannem časopis »Indogermanische Forschungen«, při něm »Anzeiger f. idg. Sprach- u. Alterthumskunde« s cennou bibliografii.

Streitenhau viz Streitová.

Streitová (Streitenhau), ves ve Slezsku, hejtm., okr., fara a pš. Frývaldov; 9 d., 50 obyv. n. (1900).

Streitseifen, víska v Čechách, hejtm. Jáchymov, okr. a fara Blatno, pš. Breitenbach;

4 d., 41 obyv. n. (1900).

Streitt Franciszek, malíř pol. (* 1839 v Brodech — † 1890 v Mnichově). Studoval na reálce ve Lvově a na technice v Krakově, kdež r. 1858 vstoupil do školy umělecké, r. 1868 odebral se do Vidně na akademii uměl., kde u prof. Engertha učil se komposici a vymaloval obrazy: Switezianka; Czaty (oba podle ballad Mickiewiczových); Unos kněžny Halšky z Ostrogu; Vive la République; Bakchantka; Ndvrat z procházky; Kateřina Jagelonka v Gripsholmě a poslední návštěva ve vězení. Od r. 1871 S. společně s přítelem Kozakiewiczem odstěhovav se do Mnichova, pracoval ve vlastní dílně a do-

končil tam obrazy: Tys nezpůsobný; Listy konkurrentův; Rendez-vous a Vesna žití.

Streje: 1) S. (Vetter) či Strejček Jiří, spis. českobratrský (* 1536 v Zábřeze — † 1599 v Židlochovicích). Navštěvoval s počátku školu mladoboleslavskou, r. 1560 poslán_byl na universitu do Královce a r. 1561 do Tubink. R. 1562 stal se jáhnem a r. 1567 knězem. Usídlil se pak ve Hranicích na Moravě. Zde způsobil pohoršení mezi Bratřími tím, že se oženil. R. 1575 účastnil se v Praze porad o »českou konfessi«. R. 1577 S. stal se členem úzké rady. R. 1590 byl viněn na synodě lipnické, že zavádí novoty v obřadech i učení, že neposlouchá rozkazů starších a pod. S. se podrobil, musil však přestěhovati se do Židlochovic. V literatuře proslul jako jeden z překladatelů bible Kralické; žem řádu Frant. Josefa, r. 1901 pak řádem přeložil zvláště žaltář, jejž vydal o sobě: železné kor. III. tř. Českým smyšlením se ni-

Streitberg Wilhelm August, jazyko- Zalmové aneb zpěvové sv. Davida v rytmy zpytec něm. (* 23. ún. 1864 v Růdesheimě české nově vyložení a k zpívání zjormovaní české nové vyložení a k zpívání zjormovaní (Králiky, 1587 a 1590). Dále vydal knižky dvě: Zrcadlo poctivé ženy a Naučení manže-lům (Olom., 1613); Knihy čtyry skladu všeli-kého zboží moudrosti nebeské (překlad Calvinových »Institutiones theologiae, vyd. 1617 od J. Opsimatesa bez udáni roku a místa) a Mravové aneb naučení potřebná dítkám, rytmy zalužní sanomá (Pr. 1600)

český mi sepsaná (Pr., 1600).

2) S. Jan, český Bratr († 1617 v Tuchoměřicích). Byl správcem bratrského sboru v Ml. Boleslavi. Byl učený theolog a dobrý znatel klassických jazykův i hebrejštiny. Napsal: Flores theologici analytici decerpti e viridario concionum dominicalium a vydal výklad nedělních kázání Jana Kinigera.

3) S. Daniel, syn před, vyučil se v Kralicích knihtiskařství. R. 1620 ustanoven byl učitelem českého jazyka synu »zimního krále«, Bedřichu Jindřichovi, byl však po útěku z Čech propuštěn. Vykonal pak cestu na Island a potom začal v Hollandsku vydávati české knihy. R. 1630 byl v Lešně vysvěcen na kněze a svěřena mu správa tamni bratrské tiskárny. Tam se oženil se známou » věštkyní« Kristinou Poniatowskou (viz Komenský, str. 620b). Po zkáze Lešna (1656) doprovázel Komenského do Amsterdamu, načež sám se usadil v Břehu, jenž stal se novým střediskem Bratří. Někdy v tu dobu

byl ustanoven konseniorem.

Strejček: 1) S. Jan, český lékař vojen-ský (* 1839 v Litomyšli) Gymnasijní studia absolvoval v Litomyšli, lékařská pak ve Vídni na akademii Josefinské, kdež r. 1866 promovoval; tu působil také až do zrušení Josefina r. 1873 jako assistent Pithův. V l. 1873-79 byl řídícím lékařem chirurgického oddělení voj. nemocnice v Praze, v l. 1879-82 působil v téže hodnosti ve Vídni, načež k vlastní žádosti vrátil se na staré působiště do Prahy, kdež pro vynikající svou činnost postupoval mimo turnus, až r. 1894 stal se velitelem vojenské nemocnice pražské, r. 1895 vrch. štábním lék. I. tř., r. 1897 zdravotním che-fem VIII. armádního sboru v Praze, účastně se r. 1899 cis. manévrů u Čes. Lipy, r. 1900 pak veliké generální cesty z Kaposváru do Záhřeba, načež jako gener. štábní lékař při-dělen byl za zdrav. chefa XI. armádnímu sboru do Lvova. Tam pobyv rok, vrátil se na odpočinek do Prahy. V oboru vojenské chirurgie byl velmi činný a za tehdejších chudických poměrů ve voj. nemocnicích dodělával se výsledků pozoruhodných, jakž o tom svědčí nejenom jeho činnost literární, nýbrž i působení jako klinického chefa a učitele. V té příčině jmenovitě sluší se zmíniti o pravidelných kursech z oboru praktické chirurgie s operačními cvičeními, kteréž konal ve Vidni a v Praze k dokonalejšímu výcviku vojenských lékařů se zvláštním zřetelem k potřebám válečným. Za svou úspěšnou činnost vyznamenán byl r. 1885 ryt. kří-

kdy netajil, což projevil také tím, že po dlouhý čas byl mistopředsedou spolku českých lékařů v Praze. Ž jeho literární činnosti sluší uvésti: Resekce kloubu loketního (»Čas. č. lék.«, XIII, 1874); Vstřikování podkožné roztoku kyseliny karbolové při zánětu kůže etc. dle Huetera (t., XIII, 1874); Carcinoma cruris sin. Amputatio cruris sequente amputatione osteoplastica femoris (Gritti). Sanatio (t., XIV, 1875); Abscessus retrovisceralis colli (t., XIV, 1875); Koule po osmi letech z ramene vytažená (t., XIV, 1875); Vulnus sclopetarium pectoris, perforatio picurae pulmonisque sin. Sanatio (t., XIV, 1875); Dva případy kloubních myšek v koleně. Vyříznutí. Zhojení (t., XV, 1876, také něm. ve »Wiener med.Wochenschrift«, 1876); Rozsáhlá snět kosti čelní a temenné syfilitická (t., XXII, 1883, také něm. v » Allgem. Wiener Med. Zeitung, 1883); Dva případy lu-xace abdukční čili rotační třetího obratle šíjového (t., XXXIII, 1894), pak ještě Výroční zprávů z chirurgického oddělení vojenské nemocnice v Praze za rok 1882 a německou práci Ueber die Wundbehandlung (>Militärarzt«, 1880).

2) S. Ferdinand, spis. čes. (* 1878 v Jindř. Hradci). Po studiích filosofických v Praze působil na reálce v Karlíně a od r. 1901 je professorem při reálce v Ml. Boleslavi. Za-bývá se studiem literatury čes. doby střední a nové a vydal: Putování Jana Hasišteinského 7 Lobkovic k sv. hrobu (Praha, 1902); Prostopravdu od M. Dačického z Heslova (t., 1902, nákl. J. Otty) a napsal literárně-historický úvod k jubilejnímu vydání Dévína od Šeb. Hněvkovského (t., 1905, Svět. knihovna).

Strejčkov viz Strýčkov.

Strejnice viz Strenice. Střekov, pův. Skřekov (Schreckenstein), ves v Čechách na pr. bř. Labe a při žel. dr. Lysá-Děčín a Ustí n. L.-S., hejtm., okr., fara a pš. Ustí n. Lab.; 74 d., 16 obyv. č., 704 n. (1900), pila a zpracování dřeva. Svěř. panstvi (821 89 ha půdy) se dvorem drži Ferdinand Zdeněk z Lobkovic. U panského dvora posud zříceniny hradu t. j., za letní doby četně turisty navštěvované. Hrad založil kol. r. 1319 Pešík z Veitmile a vystavěli jej v letech 1319-66 Jan a Beneš bratří z Vartemberka. Jan z Vartemberka zastavil S. Ješkovi ze Vchynic, o čež nastaly spory, v nichž opanoval hrad Vilém markrabí míšeňský, ale nucen jej vydati králi Václavovi, jenž jej zastavil Vlaškovi z Kladna; po něm tu seděl bratr jeho Jetřich a jeho synové. R. 1479 koupili S. Hanuš a Lorenc bratří Glacové ze Štarého dvoru, kol. r. 1506 připomíná se zde Opl z Fictum, r. 1508 Albrecht z Kolovrat a po něm pánové z Valdšteina, kol. r. 1523 Jaroslav ze Selmberka, ok. r. 1536 nabyl ho zápisně Kašpar Strojetický ze Strojetic, jehož syn Václav prodal (r. 1563) zástavu Václavu z Lobkovic, jenž zpustlý hrad opravil a přestavěl. Z nástupců jeho Václav Vilém koupiv jej od komory král. prodal jej Polyxeně Lobkovské z Pernšteina, načež zůstal až na naše časy při rodě tomto. Hrad zpustl užiti stejně těžkých střel válcovitých, které

za války 30leté, byv od Švédů vytlučen. R. 1757 osadili jej Prusové naposled.

Střela (projektil) jest při výstřelu činitel nejdůležitější, poněvadž bezprostředně účinkující; na jejich vlastnostech závisí využitkování síly k jejímu vystřelení použité, jakož i přesnost a vzdálenost jejího dopadu i účinek sám. Šípy a šipky starých luků a kuší vyhovovaly sice své době, ale s nyněj-šími s mi nelze jich srovnávati. Šípy hotovily se buď z rákosu nebo lehkého dřeva a opatřovaly na předním konci těžkou špičkou z kosti, kamene neb kovu. Šipky pro kuše, kratší a těžké, aby vydržely i pohltily náraz tětivy, byly z pevného, nepříliš těžkého dřeva a opatřeny zpředu těžkým hrotem železným. Hrot nebo špička byla vlastní čásť účinkující, která ve svém letu vlekla za sebou tyčku poměrně lehkou, tato pak podporovala pra-videlnost letu, čemuž napomáhaly také prapory na zadním konci upevněné, péra nebo křídla upravená z tenkého dřeva, tuhých listů nebo pergamenu. Z těžkých ballist střílelo se šípy v podobě klády, na předním konci železem okované.

U palných zbraní, jejichž první upotřebení v Evropě spadá do XIII. stol., užíváno hned s počátku střel kulatých. První děla byla vesměs průměru velikého, a vhodné k nim koule tesaly se z kamene. Z pozděiších menších děl střílelo se kulemi železnými (litými); po dalším zmenšení vývrtu až k hákovnicím, mušketám, ručnicím a bambitkám přišly na řadu kulky olověné. Již za doby předovek činěny pokusy s kulkami různých tvarů; tak zejméná vzadů plochými a zpředu kuželovitými, přišpičatělými nebo skulacenými. Nebyly to sice již kulky v pravém slova smysle, ale ze zvyku se tak říkalo. Teprv zavedením zadovek byla dána možnost zjistiti nejvýhodnější tvary střel a celé jejich zřízení. Dospělo se ke zkušenosti, že: 1. s. musí svým tvarem i velikostí býti přiměřena vývrtu hlavně; 2. musí býti zhotovena ze hmoty takové, aby ve svém pohybu vývrtem hlavně nalezla jistý odpor, musí však býti tak podajná, aby se přizpůsobila vývrtu, nezastavujíc se ve svém pohybu aniž poškozujíc hlaveň; 3. s. musí překážky, které ve svém letu nalézá, snadno přemáhatí, což závisí jednak na jejím tvaru, zvláště pak na její poměrné váze. – Vyplňuje-li s. vývrt hlavně, brání tím unikání vyvinujících se plynů; odporem, který ve svém pohybu hlavní nalézá, zvyšuje se napětí a teplota uvnitř hlavně, a tím podporuje se hoření prachu. Kulky požadavkům těmto nevyhovují ani v tom připadě, když vyvrt hlavně vyplňují, a proto již za předovek dávala se přednost nabíjení takovému, kde pod kulkou se nalézala zátka vyplňující hlaveň, jednak aby zamezila unikání plynů, jednak pro zvýšení odporu při pohybu vý-vrtem. Kulka sama dotýká se stěn hlavně jen malým pruhem svého obvodu, odpor jest tedy jen nepatrný. – Zmenšením ráže ručničních hlavní dosaženo výhody, že bylo lze

stýkaly se celou svou válcovitou plochou se měru podle délkové míry; v Anglii a v Amestěnami hlavně. Aby se zamezilo škodlivé poolovění hlavně, totiž usazování se zbytků olova na jejích stěnách, užito papírového obalu, aby se s. vůbec se železem nestýkala nutným při zmenšené ráži na 11 mm nahra-diti měkké olovo kovem tvrdším, a osvědčila se směs 11 dílů olova a 1 d. cínu, anebo 96.5 d. olova a 3.5 d. antimonu tou měrou, že s. ve vzdálenosti 100 kroků pronikla tělem koně. – Při dalším zmenšování ráže na 9 mm objevila se i směs nedostatečnou, a opatřeny s-ly měděným pláštěm místo obalu papírového, až konečně pro ráže 8 mm, 7.5 mm až 7 mm nahrazen také měděný povlak zcela tenkým pláštíkem ocelovým a k jádru užito olova s přísadou 5%, anti-monu. — Kovový pláštík má před papíro-vým obalem tu přednost, že při výstřelu neodděluje se od vlastní s-ly, tvoře s ní pevný celek; spojuje takto váhu olověného jádra s pevností a tvrdostí kovu jiného, což zvláště při úderu s-ly na zasažený předmět jest okolnost důležitá. S. s ocelovým pláštíkem proniká živočišné látky, dřevo, drtí kosti, neměníc patrně svého tvaru, kdežto nahá olověná s. při úderu by se zploštila tak. že by do hmoty ani vniknouti nemohla. — Čím těžší jest s. v poměru k svému příčnému průměru, tím dále za okolností jinak stejných doletuje a jest také její působení vydatnější. Zlato, iridium, platina jsou mnohem těžší než olovo, avšak nezpracovatelnost iridia a jeho i ostatních dvou kovů vysoká cena nepřipouští myšlenky, aby se jimi olovo na-hradilo. — Velikost s-ly označovala se dříve, pokud běželo o koule a kulky, její váhou v librách. Tak byly kamenné koule 6-, 12-, 24-, 48liberní a označovala se podle toho také příslušná děla jako šesti-, dvanáctiliberní atd. Taktéž bylo u pozdějších železných kulí, rozdíl byl v tom, že železná litina jest skoro 4krát tak těžká jako stejný kus piskovce a vždy těžší než zpracovatelný kámen, a proto při stejné váze byly železné kule mnohem menší kamenných. Olověné kule pro lehčí zbraně byly vždy lehčí než do libry, proto odhadovala se jejich velikost podle toho, kolik kulek jde na libru. Tak byly čtyřky, osmerky, desítky, dvanáctky, čtrnáctky, šestnáctky atd., vždy v sudém čísle, až do dování podle váhy ustoupilo zjištění prů- i kdyby rychlost obou při dosažení cíle byla

rice u větších ráží podle anglického palce, nebo jeho desetin, u menších a malých podle stotin téhož, kdežto z Francie se rozšířilo měření podle centimentrů u ráží veli-(německý vzor r. 1871). Zároveň ukázalo se kých, podle millimetrů a desítin millimetru u menších a malých.

Pro účel s-ly jest rozhodující poměr její váhy k velikosti plochy, kterou ve svém letu obraci proti vzduchu, při nárazu pak proti odporu zasaženého tělesa. Poměr váhy s-ly k této ploše nazval jsem ve svých pracích »zatížením čelné plochy, což lze vyslo-viti ciferně, jaký díl připadá z celé tíže s-ly na jednotku plochy jejího příčného řezu. Iako příklad uvedu olověnou kuličku, průměru 11 mm, která váží 10.9 g. Plocha průřezu čini $\frac{11}{2} \times \frac{11}{2} \times 3.14 = 94.985 \text{ mm}^2$; připadá tedy na 1 mm² čelné plochy o málo více než $\frac{1}{10}$ g. — U kulky vážící 50 g (průměr 19.4 mm) průřezná plocha měří $\frac{19.4}{2} \times$

 $\frac{19.4}{2} \times 3.14 = 295.4426 \text{ mm}^3, \text{ tudíž na každý}$ čtverečný millimetr vypadá váhy 50 g:295 = 0.17 g. Z toho následuje, že kulka 50 grammová přemůže při stejné rychlosti letu odpor vzduchu snáze než 11 millimetrová, vážící pouze 10.9 g. Schopnost obou v přemáhání odporu jest vyjádřena poměrem zatížení je-jich čelných ploch, totiž ½,0 proti ½,000.— Kdyby kulička 11mmová byla zhotovena z kovu těžšího, než jest olovo, stala by se ovšem schopnější k přemožení odporu. – S-ly válcovité poskytují v té příčině vydatnou ná-hradu velmi výhodným zatížením čelné plochy, předpokládaje ovšem, že válcová s. jest vy-střelena z hlavně vhodně zpracované, tak že v letu skutečně proti odporu obrací jen svou plochu čelnou. Příkladem budiž válcovitá s. průměru 11 mm a v délce rovnající se 2¹/₁-kráte průměru. Taková s. váží právě 25 g. Poněvadž její čelná plocha měří okrouhle 94.9 mm², vypadá na každý čtver. millimetr váha 0.26316 g, kdežto u kulky stejně těžké s průměrem 16.6 mm plocha průřezu činí 216 mm, a tedy na každý čtverečný millimetr vypadá zatížení jen 0.11574 g. Při stejné rychlosti letu přemáhá tedy válcovitá s. 25 g těžká 2 28krát snadněji odpor, který staví se 64 pro malé (pouze výjimkou se vyskytnuvší) jejímu letu v cestu, a spolu ztrácí 2 28krát ručničky nebo bambitky. — Různost odhadu měně své rychlosti nežli stejně těžká a stejvelikosti kulky a vývrtův udržela se až do nou začáteční rychlosti vystřelená kulka, po2. pol. XIX. stol. V samém Rakousku prů- něvadž odpor, který ve vzduchu nalézá, není měr vývrtu velikých děl a moždířů vyjadřo větší, než u kuličky 11 millimetrové, pouze val se podle váhy kamenných kulí (škála no 109 g těžké. — Zatížení čelné plochy rimberská), prostředních a malých děl podle rozhoduje také při nárazu s-ly na zasažené váhy železných kuli a u menších zbraní po- těleso. S. většího zatížení poměrného předle počtu olověných kulek doplňujících se máhá stejně jako odpor vzduchu také odpor na libru. Po zavedení zadovek přestaly kule pevných těles nepoměrně snadněji než s. a kulky býti s-mi pravidelnými a jejich mí- i nebo kulkazatížení menšího. Nehledě k tomu, sta zaujaly s-ly jiných tvarů, zejména s-ly že tyto doletují k cíli rychlosti značně se-válcovité, zpředu zakulacené nebo přišpi-čatělé, vzadu ploché nebo vyhloublé. Odha-nosti vnikati snadno do záměrného předmětu,

Střela. 227

téla mnohem snadněji než stejně těžká kulka, setkávající se s odporem 2°28krát větším, který mimo to ještě válcovitá s. přemáhá 2°28krát snadněji.

Uvedený příklad o válcovité s-le 2¹/, prů-měru dlouhé není však pravidlem. Dobrý výsledek lákal k dalším pokusům, jednak k dalšímu zmenšování ráže na 10, 9½, 9 až 8 mm a zároveň k dalšímu prodlužování s-ly, aby se dosáhlo zatížení čelné plochy ještě většiho; ale jako ve všem, dospělo se také zde k jistým mezím. Ráže menší než 7 mm se neosvědčily proto, že při doletu s-ly na 3 až 4 km dálky, tedy do vzdálenosti, kde

Pozdější t. zv. špičaté kulky ovinovaly se na zadním kroužkovitém konci bavlnou, aby jakoby byly složený ze tří kuželů na sebe složených. Vpravily se snadně do hlavně, kde buď nárazem nabijáku nebo i při výstřelu samém tlakem prachových plynů kužele, jeden do druhého vnikaje, se stlačily a rozšířily tak, že vývrt hlavně vyplnily a unikání prachových plynů bránily. Nebo byl v komoře hlavně upevněn kuželovitý sloupek tak, aby svým koncem vyčníval nad náboj prachu; s. přiražená nabijákem na konec sloupku se rozšířila tak, že vyvrt vyplňovala. - Po nich následovaly s-ly rozsaživé, totiž podlouhlé, zpředu kulaté nebo přišpičatělé, na opačném (zadním) konci opatřené kuželovitou vydutinou, ve které byla zasazena mimožno do hlavně vpravovatí bez nabidutiny s-ly vnikl a olověné stěny roztáhl, že polohy v letu. dolehly až na stěny hlavně. Tim nastal v po i Co se týče působnosti při úderu na zahybu s-ly odpor, načež klínek vnikl ještě sažený předmět, platí jen částečně pravidlo, hloub do olova a rozšířil s-lu ještě více. Ka- že s., která odpor vzduchu snadně přemáhá,

úplně stejná, s. malého průměru vnikne do pitán Minié zjednodušil rozsaživé s-ly tím, že jejich stěny seslabil tou měrou, že pouhým tlakem prachových plynů se rozšířily tak, že s. vyplnila vývrt. Aby pak nahradil vadu tíže předního konce s-ly oproti dutému zadku, opatřil jí uvnitř dutiny homolovitým prodloužením, čímž dosáhl pravidelného letu,

kdežto s-ly vzadu lehké v letu se přemetaly. U zadovek staly se podobné malichernosti zbytečnými, nieméně trvalo nějakou dobu, než se upustilo od zděděných vzorů předovkových. Tu vyskytovaly se různé s-ly žalu-dovité, s podkladem i bez podkladu, pak válcovité, opatřené několika obvodními zá-řezy nebo žlábky k přijetí tuku, aby s. na zasažení cíle střelci neviditelného by mohlo stěnách hlavně netřela suše, i, jak se dobýti jen výsledkem pouhé náhody, ale spiše mníváno, k zamezení poolovění stěn hlavně. mohly by se způsobiti, bez viny střelcovy, R. 1871 dospělo se u vojenských zbraní vážné nehody, bylo by plýtváním střeliva. k přesvědčení, že válcovitá, zpředu zakula-Přilišné prodlužování střel mělo naproti tomu cená nebo vejčitě se končící s. jest pro přestu vadu, že s-ly v letu se přemetaly a tím nost výsledku i daleký dolet jediné vhodnou, nejen přesnosť dráhy, ale i schopnost od- je-li její těžiště umístěno správně. U válce poru a účinku u cíle byla porušena. na obou koncich plochého musilo by dél-Tvar s-ly jest v souvislosti se zatižením kové těžiště ležeti právě uprostřed. Zakula-čelné plochy. Pokud význam tohoto nedošel cením předku ruší se však rovnováha a těuznání, vymýšleny různé pomůcky o zlepšení žiště posunuje se značně k zadu. Aby se výstřelu, které by dnešního znalce mohly po- i tomu odpomohlo, opatřuje se zadní konec hnouti k smíchu. Za předovek užívalo se válcovité s-ly vyhloubením, tak že i na zadkulek takových, aby šly lehce do hlavně a ním konci kovu ubude a těžiště tak opětně nestěžovaly nabíjení; aby se v hlavní nepoposune se o něco ku předu. Podle zkušešinuly nebo dokonce z ní nevypadly, dávala nosti osvědčují se nejlépe s-ly, jejichž těse pod ně i na ně zátka. Později, zvláště žiště jest asi o ½, jejich dělky za prostředkdyž běželo o přesný výstřel, kulka obalována bavlněnou náplastí lojem namaštěnou. Vydutina zadního konce nemá zde za vána bavlněnou náplastí lojem namaštěnou. Vydutina zadního konce nemá zde za vána bavlněnou náplastí lojem namaštěnou. Vydutina zadního konce nemá zde za vána bavlněnou náplastí lojem namaštěnou. Šiřilo, ale vedle toho, že ubírá tíže na zadního konce nemá zde za vána bavlněnou náplastí lojem namaštěnou. ním konci, úkol ještě důležitější ten, že řídí hlaveň lépe vyplňovaly. Ale vzduch ve hlavní pravidelnost letu vystřelené s-ly. Běží totiž se nalézající stěžoval značně nabíjení, když o vliv vzduchu na s-lu. Zkouškami bylo ponemohl při tlačení s-ly ke komoře ni- tvrzeno, že před s-lou zpředu plochou vzduch kudy unikati. — Prvním vážnějším zdokona- se zhušťuje, a to při velikých rychlostech lením střel byly s-ly stlačné, upravené tak, letu nynějších střel tou měrou, že zhuštěný vzduch tvoří jaksi spičku s-ly, která vzduch nezhuštěný rozráží. Zhušťuje-li se vzduch před s-lou, jest patrno, že vzduch za s-lou naopak stává se řidším, při velikých rychlostech pak tvoří se za s-lou prostora vzduchoprázdná. Prázdnotě dutiny na zadním konci s-ly připadá tím důležitá úloha, že brání, aby s. v letu se nepřemetala, ale beze změny polohy a směru směřovala svým předním koncem k záměrnému předmětu a také na něj svým čelem narazila. Jako zhuštěný vzduch před s-lou nepůsobí s-le v letu nijakého odporu, tak neškodí ani vzduchoprázdnota za s-lou povstalá, poněvadž jako vzduch před s-lou, také ona se s-lou tvoří stička ze železného plechu ražená nebo kli- takřka jediný celek, tak že atmosférický nek ze dřeva zimostrázového. Tyto s-ly bylo vzduch po nich splývá, jakoby s. ku předu i k zadu byla přišpičatělá. Dutina na zadním jáku, poněvadž byly dosti volné, tak že samy konci doplňuje tím působnost rychlého otá-dopadly až ke komoře, na náboj prachu. Při čení s-ly kolem podélné osy, do něhož byla výstřelu působil první náraz prachových plynů při výstřelu uvedena ryhami hlavně a které na mističku nebo klínek, tak že kloub do jí jen částečně zabezpečuje podržení stejné

228 Střela.

lenosti 100 kroků vniká pak do silných kmenů až 95 cm hluboko nebo proniká těly třeba tří koní za sebou stojících. V té příčině jest důležitým činitelem také pevnost s-ly; s. z obyčejného olova zploštila by se při náraze, a mohla by i do měkkých částí vniknouti jen nepatrně. O málo lépe osvědčilo by se za okolností jinak stejných olovo s přísadou antimonu nebo cínu. Ú s-ly opatřené velmi opatrně. — Užívání výbušných střel ocelovým povlakem, který ve stěnách jest pro vojenské ručnice bylo zakázáno mezisice velmi tenký, ale na předním uzavřeném konci velmi pevný, nenastává tak snadně zploštění ani při náraze na kosť, která úderem se drti, nebo ji s. bez závady pronikne a byť i rychlostí poněkud seslabenou – vniká do těla hloub. – O působnosti s-ly na živočichy jest známo, že s. zpředu zakulacená nebo plochá působí zhoubněji než s. špičatá, za kterou rána zase se zavře, tak že zvěř nemůže vybarviti a často bez pomoci hyne. Stejně népokládají se s-ly špičaté za hřebu, současné narazí jeho hrot na zápalku

vhodné ani u zbraní vojenských. Dosud přihlíženo výhradně ke s-lám pro ručnice »pušky« (o s-lách brokovnic viz Broky); u děl platí ve větších rozměrech tatáž pravidla, pokud se týče tvaru střel a jejich působnosti; ač nelze popříti, že v jistých příčinách bylo nabyto zkušenosti ji-ných. Tak očekávalo se, že s-ly těžkých děl na předním konci ploché osvědčí se při náraze na lodní panciře jako průboj a způsobí průlom vyhovující jejich průměru. Nezdařilo se však, poněvadž náraz dělil se na velikou plochu a tim velmi byl seslaben. Naproti tomu výborně se osvědčily s-ly se špickou zkomolenou, jejíž plocha rovná se asi 1/2 průměru ráže, zejména při náraze poněkud sikmém, tak že veškerá sila se soustředí na místo hranou s-ly dotknuté. Prudkost nárazu způsobí v zasaženém místě trhlinu, načež s. svou setrvačností obstará úplné prolomení nebo rozšíření trhliny i za okolností takových, kde s. jiného tvaru mohla způsobiti jen bouli. Na pancéřové lodi útočí se obyčejně s-mi dutými, trhacím prachem plně-nými. Nárazem s-ly zvýší se její teplota tak, že prach v ni uzavřený se vznití a výbuchem ničí veškerá ochranná opatření, směřující k uzavření průstřelu. — U jiných těžkých střel, jako pro děla polní a horská, nelze spoléhati na podobné samočinné vznícení prachu ve s-le uzavřeného, poněvadž při náraze teplota s-ly tak značně se nezvyšuje, a také explose s-ly nevyhovuje vždy praktické potřebě. Proto užívá se u výbušných střel pro menší děla různých »výpalnic«, zejména náražních, kde výbuch nastává při náraze s-ly tim, že hrot uvnitř s-ly se nalézající následkem setrvačnosti narazí na zápalku a tím přivodí vznícení prachu. – Jiné jsou výpalnice »časové«, kde na s le samé, než se vloži do děla, může se přesně naříditi

také snadně vniká do zasaženého tělesa nebo jim i pronikne. Tak dolet 8millimetrové s-ly rakouské Mannlicherovky činí 1.5 km, nej-větší to dosažený dostřel z ručnice; ve vzdáská samostatná. — Také jsou duté s-ly, v nichž třaskavina teprve v letu nebo při dopadnutí tvoří se tím, že tekutiny od sebe oddělené, na př. kyselina dusičná a glycerin, rozbitím nádobek se smísí, čímž povstává nitroglycerin, který ihned působí. Aby nádobky nerozbily se předčasně, jest s. uvnitř vyložena mědí, olovem neb asbestem; přes tato opatření třeba však s těmito s-lami zacházeti velmi opatrně. — Užívání výbušných střel národní smlouvou; naproti tomu užívá se jich výhodně k účelům loveckým, zejména při honbách na lvy, tigry, na slony, hrochy a j., kde obyčejná s. nezdá se býti dosta-tečnou k usmrcení jistému a rychlému. — Lovecké výbušné s-ly bývají plněny obyčejným prachem a opatřeny hřebem, jehož hlava tvoří špičku s-ly, kdežto hrot směřuje k zá-palce na zadním konci s-ly umístěné. Při náraze na cil působí nejprve špičatá hlava a způsobí zapálení uzavřeného prachu. Poněvadž znícení prachu a působení jeho plynů na stěny s-ly vyžaduje neco času, tolik asi, co potřebuje s., aby vnikla do zasaženého těla, následuje výbuch obyčejně teprv uvnitř těla. – Jsou ještě jiné druhy výbušných střel, ale celkem působnosti stejné, byť i místo prachu se užilo jiné hmoty výbušné. Rourkovité **s**-ly pro lovce, sestrojené bar. Walterskirchenem, skládají se z ocelové rourky, tvrdě kalené a z předu ostré s olověným obalem, který opatřuje vedení ve hlavní a v letu dodává potřebné váhy. Do zvířecího těla i jiných těles vnikají tyto s-ly snadně a prořezávají i kosti; čásť s-lou vy-říznutá zůstává však v ráně. Prof. Hebler sestrojil rourkovitou s-lu pro malé ráže, jejíž dutina jest k zadu zúžená, a dosáhl ji výsledků pěkných. – Uvedené rourkovité s-ly stříleji se pouze z pušek (z hlavní ryhova-ných); k brokovnicím, když mimořádně místo broků má býti stříleno jednotnou s lou, užívá se obyčejně kulek o málo menších, než jest vývrt hlavně, které stejně jako broky podkládají i kryjí se vhodnými zátkami. Aneb užívá se k nahodilému výstřelu na vysokou nebo černou zvěř střel rourkovitých, uvnitř dutiny šikmými vyvýšeninami opatřených. Tyto s-ly vyletují z hlavně bez závady; v letu zmíněné šikmé vyvýšeniny působí, že odporem vzduchu s. jest uvedena v otáčení, stejně jakoby byla vystřelena z hlavně ryhované. – Literatura: Brandeis, Zbrane střelné, lovecké, terčovní i obranné; t., Zacházení střelnou zbraní; t. Der Schuss; t., Die moderne Gewehrfabrikation (2. vyd. 1886); t., Das Handbuch des Schiess-Sports (Vid., 1881); t., Die Probe der Handfeuerwaffen. Bs.

Střela: 1) S., přítok Berounky, viz Cechy, vodopis, str. 85 b.

2) S., ves v Čechách, hejtm. a okr. Stra-»kdy« — nebo podle vzdálenosti »kde« vý- konice, fara a ps. Katovice; 25 d., 108 obyv. č. Střela. 229

zámku zříceniny bývalého hradu t. jm., vystavěného bezpochyby od Bavorů ze Strakonic. Ve XIV. stol. a na počátku stol. XV. seděli na S-le pánové z Landšteina, po nichž před r. 1448 držel jej Jan Předbor z Radešina, od r. 1460 Jindřich z Kolovrat, od r. 1464 Lev z Rožmitála a jeho syn Zdeněk, pak Půtové z Riesenberka, kol. r. 1514 Václav Kraselovský z Kraselova, od jehož potomků převzali S-lu Boubinští z Újezda, jimž po Belohorské bitvě konfiskována a prodána (r. 1623) Jindř. Libšteinskému z Kolovrat, nejvyš. sudímu dvor. království Českého. Z nástupců jeho Václav odkázal S-lu a Hoštice jesuitům, kteří zde seděli až do zrušení svého řádu (r. 1773). Potom do r. 1812 S. náležela stud. fondu, načež dostala se do rukou světských.

3) S. (Strehla), m. v okres. hejtmanství ožickém (Oschatz) sas. krajského hejtmanství lipského, na l. břehu labském, na vedl. trati Ožice-S. sas. stát. drah, stanice parníků, má 2943 obyv. (1900) větš. evang., starý kostel s hliněnou kazatelnou, zámek, v l. 1370 až 1459 léno koruny České, majetek svob. pánů Pluhů. Mimo to je tu výroba plstěné obuvi, tov. na kamna a hlin. zboží, na doutníky, umělá hnojiva, obchod s českým hnědým uhlim a dřívím.

Střela z Rokyc, příjmení staročeské rodiny vladycké, která pocházela z Pruského Slezska. Prvotně se psali z Chechla (u Újezda v kraji tošeckém) jako r. 1393 Štěpán a r. 1451 Štěpán mladší, jenž držel Třebovici (v Opavsku), a syn jeho Jiřík († ca. 1513), jímž pošlost ta po meči vyhasla. Jiná pošlost nazývala se po Rokycích (v Kozelsku). Z té pocházel Mikuláš S. z R. r. 1462 na Moravě usedlý, jenž r. 1464 přestěhoval se do Prahy. Král Jiří najal jej do vojenské služby Od Frankšteina vrátili se přes Kladsko do Čech s hojnou kořistí. Potom táhli na pomoc Uh.-Hradišti a Uhry odtud zapudili. Potom byl na Konopišti a r. 1470 zase u Hradiště, ale tu zajat od Uhrův a držen několik let u vězení (Památky archaeol. V, 277). Vrátiv se po r. 1474 do Čech nabyl Krucemburka. Synové jeho snad byli bratří Štěpán (1510, † j. 1543), Mikuláš (1510, † 1543) a Čeněk (1524–43), kteří drželi Krucemburk. Mikulaš, jenž zdědil r. 1538 statek Tvořešovice a jej r. 1543 prodal, zemřel bezdetek odkázav statek Čeňkovi a jeho synu. Z ostatních bratří byly dvě po-šlosti. A. Pošlost Křivsou dovská. Štěpánovi synové (dcera Anežka byla vdána za Burjana z Valdšteina) Jindřich a Jiří († j. 1543 bezdětek) oddělili se od Mikuláše, jenž ujal Krucemburk, vzavše od něho Ortovu, Chlum a Studenec, Jindrich koupil r. 1534 Vyšehněvice, jež zase r. 1538 prodal statky z manství propuštěny k žádosti vdovy k panství pardubskému. Před r. 1547 koupil Sabiny ze Vchynic († ca. 1630). Purkartovi

(1900), zámek s kaplí sv. Jana Křt. a dvůr Fe- Zruč, již zase 1548 prodal a 1550 koupil Křivlixa Heintschela šl. z Heineggů. Blíže soudov. Žil ještě r. 1559 († j. 1564). Štěpán, syn jeho, koupil r. 1569 vesnice u Křivsoudova a v l. 1578-81 městečko Čechtice. Křivsoudov posud zápisný získal r. 1577 dědičně a vystavěl tu r. 1558 zámek nový s manž. Saloménou Vančurkou z Řehnice († 1595). Odkázav statek Studenec manželce, zemřel 9. pros. 1593. Kromě dcer Johanky (manž. Jiřík ml. z Gerstorfu na Cholt cích) a Anny Marie (manž. Bernart z Hochauzu na Bašti) zůstavil syna Jindřicha. Tento zdědil po otci Křivsoudov a po mateři Studenec, ale prodal jej r. 1596 i s Ortovou a Chlumem. Za to koupil mnohé vesnice v okolí od Jana Rudolfa Trčky a Albrechta Vraždy (1596), r. 1598 statek lhotický r. 1601 nabyl Nových Martinic, jež hned prodal. Od r. 1611 zase části statku svého prodával a konečně prodal r. 1617 Lhotici. R. 1622 propadl z pokuty své jmění. Zemfel ok. r. 1623 (manž. Dorota z Kralovic). Syn jeho Štěpán bojoval r. 1620 životně, vystěhoval se pak a přidržev se nepřitele propadl pe-nize, které měl dostati po otci. Sloužil pak Švédům a padl r. 1632 u Lützenu. Syn jeho Vilém Vojtěch žil v Čcchách a zemřel r. 1677 svoboden. Sestra tohoto Dorota Eu-sebie zůatala v Drážďanech, kdež r. 1689 zemřela svobodna. – B. Čeněk oddělil se od Mikuláše, po němž r. 1543 zdědil Kru-cemburk a koupil statek Štěpánov. Manž. jeho Anna ze Sloupna měla statek Ovčáry s Bylany a od r. 1551 ves Stuparovice († j. 1562). David, syn jejich, zdědil všechny ty statky, z nichž prodal r. 1562 Ovčárv a r. 1564 Stuparovice tetě Anežce Valdsteinské z R. S manž. Alénou Cerhenskou z Dražovic († 1567) vyženil Cerhenice a Radovesice (tyto r. 1576 prodal). Sestra jeho byla Leonora († 1562, manž. Václav Hrabáně z Přerubenic). a učinil jej hejtmanem. R. 1466 vypraven David měl dcery Elišku († ok. 1615, vd. proti Plzeňským. R. 1469 vyslán s knižetem Jindřichem k Budyni, odkudž táhli k Žitavě, († ca. 1601, vd. 1. Beřkovskou, 2. Lukavskou) odtud vpadli do Slezska a daleko holdovali. a Kateřinu (manž. Jiří st. z Gerstorfu). Mikuláš, syn Davidův, držel po otci († ca. 1584) Krucemburk, Štěpánov a po mateři Cerhenice. Oželiv první manž. Mandalénu z Gerstorfu († ca. 1582) oženil se pak s Johankou Kordulkou ze Sloupņa, která prodala r. 1588 statek otcovský Žiželeves, a zemřel r. 1592. Vdova vdala se po druhé (před r. 1598) za Theodora Švihovského z Riesenberka a kupovala několik statkův. Pro syna koupila r. 1602 Ratěnice. Kovanice dala r. 1611 Aléně, dceři své (potom manž. Karla Krakovského z Kolovrat, † ca. 1629). Mikulášovi synové byli David a Purkart. Onen zemřel záhy, tento ujal všechny statky otcovské, dokoupil (1615) Libodržice, jichž čásť otec koupil r. 1591, zdědil Krasoňovice po tetě Elišce Kalenicové a byl kr. radou a radou dv. a kom. soudu. Byv obviněn ze vzpoury dovedl tak tak se vymluviti a odsouzen jen k manstvi (1622), avšak r. 1629 zase všechny

synové Děpolt Radslav († j. 1627), Rudolf Václav a Vilém Oldřich zdědili po babe Johance († ca. 1622) statek Statenice. Pozůstalí z nich rozdělili se r. 1638 tak, že Rudolf dostal Libodržice, Krucembyrk a Krasoňovice a Vilém Cerhenice a Stěpánov. Rudolf zemřel neženat ok. r. 1651 odkázav jmění M. Elišce ze Vchynic (neteři své matky) kromě Krasoňovic, odkázaných jesuitům kutnohorským. S dědici soudíl se Vilém až do r. 1659, ale nic nedovedl. Vilém zdědil r. 1667 po Vchynských Liboc a Pochlovice a prodal r. 1667 Štěpánov. Býval hejtmanem kraje kouřímského a zemřel ok. r. 1689. S manž. Johankou Lidmilou Sleglovskou ze Šicendorfu († j. 1686) děti neměl. Se slečnou Annou Marii Stočkovnou z Freudenberka zplodil před r. 1648 syna Frant. Jindřicha, jehož císař Leopold (5. září 1670) legitimoval a (10. září) nadal erbem a heslem Střelovec ze Střely. Statek Cerhenice dědil Adolf Vratislav hrabě ze Šternberka. — Ve Slezsku žily ješté dvě rodiny, které měly při-jmení S. Jedna psala se z Dilav (v Kozelsku), druhá z Obrovce (ve Střelicku). Oni měli také statky v Opavsku.

Střelba: 1. t. co střilení, 2. zbraň, ze které se střílí, na př. hrubá s. (v. t.). S. m n o h o h l a v ň o v á (něm. Orgelgeschūtz) bylo ve stol. XVI. a XVII. něco podobného nynějšímu kulometu (v. t.). S. polní viz Polní střelba.

Střelba ku ptáku viz Střílení ku ptáku.

MStrělbickij viz Strěljbickij.

Střeloi viz Střelecké spolky střeloi (rus. strěle) byli stálé pěší vojsko ruské, vzniklé asi v pol. století XVI. z družiny »píštalníků«, t. j. vojinů, ozbrojených puškou. Vlastnim organisatorem s ců jest Ivan Hrozný. Cást jich žila v Moskvě jako stráž carova (asi 5000; původně snad nebyli s. vůbec nic jiného, než osobní stráž carova). V Moskvě obývali t. zv. Střeleckou slobodu (předměstí) v dnešní čtvrti Zemljanoj gorod. Většina (asi 7000) však hyla tehdy posádkou v hraničných městech. V řady je-jich dosazování jen lidé svobodní. Služba byla doživotní a dědičná. Měli mnohé svobody a privilegia a to jak obchodni tak i před soudem. Dělili se na »prikazy« (později »pluky« zvané), v jejichž čele stáli náčelníci, kterým podřízení byli setníci. Přiklonivše se většinou k rozkolu, s. nejednou dostali se v rozpor s moci vládní. Čarevna Žofie využitkovala jich proti vládě Nataliině, aby pomoci jejich strhla na sebe vládu na míste bratří Ivana a Petra (1682). Za služby vykonané později ovšem špatně se odsloužila. Pojavši k nim nedůvěru, dala popraviti náčelníka jejich Chovanského, syna jeho i jiné. Po pěti letech však znovu hledala přízně s ců. Ale s ci neměli již dřívější odhodlanosti a konec konců Žofii zradili. Ř. 1698, žeti posádkou v nedávno dobytém Azovu. (v. t.), při níž bývalo přítomno všecko oby-

Ale vzbouřenci poraženi, v ohromném počtu na hrdle potrestání, zbytkové vypovědění do Astrachani a r. 1705 vojsko střelecké vůbec zrušeno. Srv. N. Spakovskij, S-cy, v > 2. M. N. P. (1898).

Střelec (Sagittarius) ve hvězd.: 1. Deváté znamení zvířetníkové \$\mathcal{I}\$, od 240-270° délky. — 2. Souhvězdí jižní mezi Kozorožcem na východě a Štírem na západě. Starši mapy hvězdní zobrazují Kentaura vystřelujícího šíp s luku; hlava a vrchní tělo jakož i luk s šipem nalézaji se ve východní části Mléčné dráhy zde rozvětvené. Nejjižnější část souhvězdí toho nevvstupuje u nás (50° sev. šířky) již nad obzor. S. obsahuje hvězdy jen 3. vel. a menší; Heis rozeznal jich prostým okem 90. Mezi nimi je 11 hvězd měnlivých, dále několik podvojných a několik pomnožných. V souhvězdí S-lce je též větší počet hvězdokup a mlhovin. Z hvězdokup je jedna veliká blízko hvězdy 6. velikosti .9 Sagittarii za příznivých okolností viditelná pouhým okem. Památná je mlhovina pomnožná, objevená Messierem 5. čna 1764, poněvadž na ni pozorovány byly změny. W. Herschel viděl r. 1784 tři mlhoviny, jež tvořily trojúhelník, uprostřed byla krásná hvězda podvojná. J. Herschel podal r. 1833 výkres, na němž podvojná hvězda s třetím slabším průvodcem byla ve středu temného prostoru mezi třemi mlhovinami. Podobně zobrazili mlhovinu Mason a Smith r. 1839 a John Herschel, jen že potrojnou hvězdu viděli na kraji mlhoviny východní; Lasselův výkres z r. 1862 jeví polohu mlhovin docela změněnou, tak že lze mluviti jen o mlhovině podvojné, což potvrdil professor E. Holden 26palcovým refraktorem ve Washingtoně. Keeler shledal vidmo mlhoviny nepřetržitým, ale krátkým; končí se zdánlivě v zelené a modré části. Nejjasnější jádro mlhoviny má vidmo spojité bez čar, ačkoli by bylo možno viděti temné čáry, jako u videm 1. třídy, jsou-li vůbec ve vidmu tom. Planetární mlhovina, objevená W. Herschelem 8. srp. 1787 (6818, o průměru 15") jeví podle Hugginse vidmo plynů.

Střelecké spolky neboli bratrstva střelecká vznikly z branné povinnosti měšťanské, aby ostříhaly a hájily města. Měly cechovní zřízení, svoji střelnici, kde se členové cvičili ve střelbě z lukův a kuší, společnou kassu atd. Rada městská mívala nad nimi vrchní dozor i ochranu, jmenovala jim správce i starší. Jejich patronem byl sv. Šebestián. Pražským městským střelcům dal cisař Karel IV. r. 1360 majestát, v němž usta-novuje, že »mají na věžech v Novém městě nebo na nových věžech Menšího města své bydlé míti a tu své řemeslo dělati a s tím se obcházeti; mohú meče, nože i odění nositi; oni a čeleď jejich ode všech berní, služeb, daní věčně svobodni býti mají«. Zabývalit se střelci též hotovením kuší, lučišť a když Petr byl mimo hranice říše, vzbouřili jiných zbraní. S. s. pořádaly každého roku se s. nejsouce spokojeni, že uloženo jim le- | o letnicich zábavu zvanou střílení ku ptáku vatelstvo. To trvalo až do války třicetileté. I trati Vratislav-Mittelwalde, má 8944 obyv. S. s. vystřídány později ozbrojenými sbory měšťanskými. Šrv. Winter, Kult. obraz čes.

Střeleč, ves v Čechách, hejtm. Jičín, okr. Sobotka, fara a pš. Mladějov; 36 d., 171

obyv. č. (1900), 2 myslivny.

Střelenka (něm. Schusslinie), všeobecně směr, v němž se stříli, obyčejně kolmo na čeli střelců, na rozdíl od letěnky (v. t.), která značí dráhu jednotlivé střely.

Střelice: 1) S. (Střelitz), ves v Čechách, hejtm. Stříbro, okr. a pš. Stody, fara Hradec; 27 d., 2 obyv. č., 149 n. (1900), mlýn. R. 1248 dostala se ke klášteru chotěšovskému.

2) S., far. ves na Moravě, při stanici žel. dr. Hrušovany-Brno, hejtm. a okr. Brno; 195 d., 1261 obyv. č. (1900), kostel Nejsvět. Trojice, 3tř. šk., pš., telegraf, dvůr, mlýn a opodál myslivna. — 3) S., ves t., hejtm. Litovel, okr. a pš. Unčov, fara Remoty; 90 d., 595 obyv. č. (1900), 2tř. šk., kaple. — 4) S., ves t., hejtm. a okr. Znojmo, fara a pš. Jevisovice, 112 d., 610 obyv. ć. (1900), dvůr, li-

5) S. vévodství, čásť velkovévodství Meklenbursko-Střelického, viz Meklenbursko, str. 47 b sl. — 6) S. (Strelitz), dřive S. Stará (Alt-Strelitz), býv. hlav. m. ve velkovévodství Meklenbursko-Střelickém, 3 km od Nové S., při trati Berlín-Stralsund prus. stát. drah, má 4165 obyv. (1900), strojnickou školu, přípravu tabáku, koželužství, výrobu vaty a čilé trhy na koně. V okolí zámek přeměněný v trestnici a blázinec. — 7) S. Nová (Neu-Strelitz), hlavní a sídelní m. velkovévodství Meklenbursko-Střelického, křižovatka tratí Berlin-Stralsund a S.-Warnemünde, má 10.345 obyv. (1895), větš. evang. Město je stavěno na způsob hvězdy o osmi paprscích, uprostřed níž prostirá se rozlehlé náměstí se sochou velkovév. Jiřího. Dále má 3 kostely, velkovévodský zámek zbudovaný v římském a dórském slohu, v němž nalézá se knihovna, sbírka obodrických starožitností a minci, jiné dva paláce, nádbernou stáj v byzant slohu, pěknou radnici, divadlo. Průmysl až na několik strojíren, hutí, parních pil a mlýnů není značný, podobně obchod obmezuje se skoro výhradně na zemědělské plodiny a dříví. S. je sídlem státního ministerstva, zemského kollegia, zem. soudu, gymnasia a reálky. Stojí na mistě staré tvrze Lunkinu (*Lienke*, r. 930 zbořené; nynější město založeno bylo r. 1726 a nadáno r. 1733 městským právem.

8) S. Velká (Gross-Strehlitz), okres v prus. vlád. obvodě opolském (Prus. Slezsko), má 895 km² a 67.391 obyv. (1890). Hl. město okresu t. jm., 33 km jv. od Opolí, při trati Opoli-Bytom prus. státnich drah, má 5112 obyv. (1890), evang. a katol. kostel, gymnasium, vyšší dívčí školu, polepšovnu, tov. na

stroje a vápenné peci.

Střelička, zool., viz Střevle.

(1900), z nichž 2346 katol., zbytky opevnění, kostel luther., reform. a katol., býv. klášter cisterciácký, starodávnou radnici, gymnasium a vyšší dívčí školu. Z průmyslu vyniká čilé tkalcovství, dále je tu cukrovar, pivovar a j. V okoli jsou čes. osady Husinec (v. t. 4), Poděbrady a Mehltheuer. — Kraj střelinský má na 344 km² 35.297 obyv.

Střelitov, Třelitov, víska v Čechách, hejtm. Sedlčany, okr., fara a pš. Votice; 8 d.

47 obyv. č. (1900).

Strelitz: 1) S., Střelice, Střelicko, součást Meklenbursko-Střelicka, viz Meklenbursko, str. $47b \, sl. - 2) \, S. \, viz \, Strelice 6).$

Strelitzia Banks., rod rostlin z čeledi bananovitých (Musaceae), obsahující byliny kapské asi 1 m vysoké s listy přízemními velkými o pošvatém, dlouhém řapíku žlabovitém a s kořenovým stvolem pošvatým, na jehož listenatém konci jest několik květů ve 2 klikatých řadách. Z vnějšího přeslenu okvětního jest 1 plátek obrácen ku předu a z vnitř-ního jest zadní plátek menší. Z 6 tyčinek jest zadní vnitřní nevyvinuta. Plod jest pouzdrosečná 3chlopní tobolka. S. pěstuje se dosti zhusta v teplém skleníku pro ozdobné okvětí 2barevné, jehož vnější plátky jsou žluté a vnitřní modré, na př. druhy angustifolia, reginae a j.

Střelivo, munice (angl., fr. a něm. munition, rus. amunicija), slují všecky látky, jichž mimo střelnou zbraň třeba ke střílení, tudiž 1. všecky druhy střel palných zbrani, 2. všecky hmoty zápalné a hnací, střelný prach, střelná bavlna a jiné třaskaviny, jimiž střela vypuzena z vývrtu (duše) střelné zbraně, a 3. přístrojky na zapálení hmoty hnací: kapsle, zápalky, průpalky, průpalnice, průpalničky a pod. Rozlišujeme s. v nehotové, t. j. střely, hnací silu a zápalné přístrojky každý z těchto předmětů zvláště ukládané, a v hotové, t. j. již zpracované a úplně připravené pro potřebu, spo-jené v patrony čili náboje. Ve skladištich přechovává se s. nehotové, v laboratořích se zpracuje na hotové, a v takovém stavu na konec se vydává vojsku na spotřebování. S. u pěchoty a jiných zástupů pěších, pak u jezdectva a vozatajstva nesou jednotliví vojíni pro nejbližší potřebu v sumkách, ranečnicích a nábojnicích; na potřebu další s se vozí za zástupy ve zvláštních vozech, u dělostřelectva s. pro nejbližší potřebu se vozí ve hlomoznách u děl a pro další potřebu rovněž ve vozech. Zásoby ještě větší vozí za armádou parky muniční, odkud zástupy nahrazují si s. vystřílené. V bitvě třeba bdíti, aby střelci v rojnici a vůbec byli dostatečně zásobeni s vem, jež se jim donáší od oddílů zadních, též psy válečními; raněným a usmrceným třeba s. odníti a rozdati bojujícím. F.M. S. v hornictví viz Hornictví, str. 595 až 596.

Strěljbickij (Стральбицкій): 1) S. Ivan Střelin (Strehlen), hl. m. kraje t jména Afanasjevič, generál a kartograf rus. (* 1828 v prus. vl. obv. vratislavském, při Olavě a v poltavské gub. — † 1900), vzdělal se v zeměměřičské škole a na universitě kijevské, načež níkov, pš. Košťany; 72 d., 25 obyv. č., 637 n. sloužil ve vojště. R. 1861 ukončil vojen. aka- (1900), hnědouh. doly, mlýn. demii a byl přidělen k gen. štábu. R. 1865 svěřena mu redakce nové podrobné mapy evrop. Ruska. Za své vědecké práce v tomto oboru poctěn byl od zeměpis, společnosti petrohrad. nejvyšší odměnou: Konstantinov-skou medailli, kdežto jiné vědecké korporace, mezi nimi i mezinárodní statistic institut, jmenovaly jej svým členem. Hlavní jeho práce jsou Specialjnaja karta jevropejskoj Rossiji (178 listů, vyd. gen. štábu); Isčislenije poverchnosti Ros. Imperiji, v obščem jeja sostavé, v carstvovanije imp. Aleksandra II. (1874), obsáhlé dílo podávajíci po prvé správné | údaje o povrchu Ruské říše jak v celku, tak i pokud se týká gubernií, újezdů, jezer, ostrovův atd.; Vladěnija turok na matériké Jevropy s 1700 po 1879 (1879, s 15 mapkami a tabulkami a s přípojením diplomatických aktů, přel. též do franč.); Zemeljnyja priobrěténija Rossiji s 1855 po 1881 (k oslavě 25. jubilea panování Alexandra II.); Superficie de l' Europe (1882, závažná práce, jejíž methody při výpočtech užíváno pak v soukromých i státnich zřizeních cizich států); Karta Jevrop. Rossiji (na základě aktu osvobození sedláků r. 1861); Karta Donéckago kamennougoljnago krjaža; Isčislenije poverchnosti Ross. Imperiji v carstvovanije imp. Aleksandra III. (1889).

2) S. Ioann Chrisanfovič, duch. spis. rus. (* 1861), vzdělal se v duch. akademii kijev. a vydal: Istorija rus. raskola, izvēstnago pod imeném staroobrjadčestva (3. vyd. Oděssa, 1898); Obličenije rus. raskola (t., 1896); Kratkij očerk štundizma i svod těkstov, napravlennych k jego obličeniju (4. vyd. t., 1899); Cerkovný je uniatskije sobory s konca XVI v. do vozsojedinénija uniatov s pravosl. cerkovju (2. vyd. t., 1891); Palomnik ili neobchodimoje rukovodstvo dlja lic, poseščajuščich sv. Goru Afon (t., 1890); Svjatitelj Feodosij Ugličskij (t., 1897); Pjatidesjatiletije vozsojedinenija belorus. uniatov (Vilno, 1889) a mn. j.

Střelka viz Kompas a Magnetismus. Střelkový mys viz Agulhas.

Strělna, panství velkoknižete Dimitrije Konstantinovice v rus. uj. a gub. petrohradské, při Cuchonském zál a Baltické dráze, zámek a park založ. Petrem I. r. 1711. V okolí hojnost dačí Petrohradanů, jichž zde tráví léto několik tisíc.

Střelná: 1) S., ves na Moravě, hejtm. Uh. Brod, okr. Valaš. Klobouky, fara a pš. Lidečko; 100 d., 676 obyv. č. (1900), 1tř. šk. — 2) S. (Schussdorf), ves t., hejtm. Litovel, okr., obyv. č. (1900). - 3) S., také S. u Libavy (Grosswaltersdorf), far. ves t., hejtm. Sternberk, okr. Libava, 325 d., 2182 obyv. n. (1900), 4tř. šk., četn. stanice, pš, telegraf, veliké tiv se do Št. Hradce, stal se r. 1850 supplen-břidlicové lomy (400 dčl.), 2 mlýny a mys- tem na universitě a r. 1860 zvolen do sněmu livna. Alod. statek (1110 51 ha půdy) drži jako panství lesní Rudolf říš. hr. z Vrbna-Kounic.

Střelná bavina viz Bavlna střelná.

Střelné rány, poranění způsobená střelnou zbraní (postřelení), viz Rána, str. 281. **Střelnice,** střelna, střílna (něm. *Schies*zstätte, Schieszstatt) je místo zvláště zařízené, kde lidé se cvičí ve střelbě, nejhlavněji ovšem pěstované ve vojště. S. vojenská bývá pro uvarování neštěstí založena pokud možná daleko od lidských obydlí, na rovině, má lehkou budovu krytou, aby se mohlo stříleti i v každé nepohodě, dostatečnou delku pro největší donosnost zbraní pro pušky až do 1200 kroků - výlučně pro karabiny, bambitky a revolvery značně kratší —, stanoviska a příkopy pro terče, úkryty pro terčovníky, kulochyt a po stranách ochranné náspy, traversy, tyto nejvice, musi-li s. přece býti umístěna poblíže lidských bydlišť, aby lidé kolemjdoucí nebyli ohrožování střelami zbloudivšimi.

Střelno (Strzelno), m. v prus. prov. poznaňské, vlád. obvodě bydhošťském, má 4400 obyv. (1901), z nichž přes polovinu Polaků, starobylý kostel a klášter praemonstrátek, zal. r. 1133.

Střelný prach viz Prach, str. 531-532; s. p. bezdýmný viz Třaskaviny.

Střelohostice, též jen Hoštice (Strahlhoschtitz), far. ves v Čechách nad Otavou a při žel. dr. Plzeň-Protivín, hejtm. Strakonice, okr. Horažďovice; 101 d., 736 obyv. č. (1900), kostel sv. Martina (ve XIV. stol. far.), 5tř. šk., pš., telegraf, uměl. válc. mlýn a několik výr. trhů. Část obce Hoštice Žadní. Alod. statek (343.9 ha půdy) se zámkem, dvorem, pivovarem (nevaří) a 2 cihelnami drží Felix Heintschel šl. z Heineggů. Stávala zde tvrz, ve XIV. a poč. XV. stol. sídlo vladyčí, v 2. pol. XV. stol. seděli zde Kraselovští z Kraselova, po nich Pešíkové z Komárova, z nichž Petr účastnil se bouří stavů čes., začež jemu veškeré jmění od král, komory zabráno r. 1622) a prodáno i se Střelou Jindřichovi Libšteińskému z Kolovrat. Z nástupců jeho Václav odkázal S. (r. 1654) jesuitské kolleji v Klatovech. Po zrušení řádu toho připadly se Střelou a Zuklinem stud. fondu. R. 1809 prodány Erasmu Obstovi.

Střelojimka viz Kulochyt.

Strelské pohoří viz Hátszégské poho ří.

Stremayr Karl, rytíř, státník rak. (* 1823 v Štýr. Hradci — † 22. čna 1904). Studoval práva v Št. Hradci, načež vstoupil do státních služeb u finanční správy a připravoval fara a pš. Konice u Prostějova, 18 d., 101 se k professuře z římského práva. R. 1848 byl zvolen ve Štýrsku poslancem do trankfurtského parlamentu a působil tam jako zastance programmu velkoněmeckého. Navrázemského a členem zemského výboru, v kteréžto hodnosti zjednal si zásluhy o zřízedí humanitni. Když Giskra r. 1868 byl jmenoštřelné, Střílné, Třílné (Strahl), ves ván ministrem vnitra, S. stal se ministerským v Čechách, hejtm. a okr. Duchcov, fara Je- radou v ministerstvu vnitra, od 1. ún. 1870 až do 14. dub. 1870 byl ministrem kultu a vyučování, pak opět od května 1870 až do r. 1879; v úřadě tom přičinil se o reformní zákonodárství konfessionální a vydáním t. zv. květnového zákona r. 1874 o úpravě zevnějších právních poměrů církve zrušil konkordát uzavřený r. 1855. Když r. 1879 ve Štýrsku při volbách propadl, zvolen v první kurii bukovinského velkostatku. V kabinetu Taaffově S. byl od 14. srp. 1879 až do 27. čna 1880 ministrem spravedlnosti. Dne 19. dub. 1880 vydal spolu s ministrem vnitřních záležitostí jazykové nařízení, po něm pak zvané S-ovo, týkající se užívání zem jazyků při jednání politických, soudních úřadův a státních zastupitelstev v král. Českém se stranami a samosprávnými úřady, jímž právo češtiny s němcinou ve vnějším styku bylo v celém král. Českém pojištěno. Po svém odstoupení z ministerstva S. byl jmenován druhým praesidentem nejvyššího soudního dvoru. R. 1889 stal se členem panské sněmovny, r. 1891 udělena mu hodnost prvniho praesidenta nejvyš. soud. dvoru. R. 1899 vstoupil do výslužby. Tbk.

Střemblato viz Třemblato.

Střemen, Střmen (Stegreif), kdysi král. hrad na strmé skále u Teplice na Policku, založený od pánů ze Skalice. V XV. stol. zbořen. R. 1629 připomíná se zde les »Stegreif«.

Střemeničko, ves na Moravě, hejtm. a okr. Litovel, fara a pš. Bůzov; 45 d., 260

obyv. č. (1900), popl. dvůr.

Střemeha, bot., viz Prunus — S. roste v půdě vlhké na okrajích lesův a při plotech, zřidka v porostech zapojených. Z houževnatého dřeva dělají se obruče, pažby ručnic a pod.; v pařezinách vytvořuje četné výhony, které do 10-15 roků hbitě rostou.

Střemchoví, ves na Moravě, hejtm., okr. a pš. Tišnov, fara Dolní Loučky; 11 d., 97

obyv. č. (1900).

Střemilov, Stremilov viz Strmilov.
Střemily, Střimila (Richterhof), ves Chvalšiny, 14 d., 129 obyv. n. (1900), mlýn.

Stremma, novořecká míra plošná = 10 arum.

Stremplowitz viz Stremplovec.

Střemošice viz Třemošnice. Střemy, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Mělnik, fara Nebužely; 72 d., 435 obyv. č. 1879 obyv. (1893). V gotické kathedrále, vy-(1900), dvůr, miýn. S. do r. 1539 příslušely svěcené r. 1291, pochován Sten Sture († 1504) ke Kokořínu, potom drželi je Štampachové a král Karel IX. se svou rodinou. Ve starém ke Kokořinu, potom drželi je Štampachové ze Štampachu, kteří tu vystavěli tyrz, r. 1573 seděla zde Markéta Finková ze Štampachu, r. 1585 Mandaléna Belvicová roz. ze Slavic a od r. 1610 drženy k Beřkovicům.

Strenae, lat., u Římanů dárky, jímiž přátelé k novému roku vzájemně se obdarovávali. Dary takové přijímal od lidu řím. též zbavena trůnu. Augustus a po něm i jiní císařové až do **Strenice**: 1 doby Arkadiovy a Honoriovy, ač někteří v Čechách, hejtm. a okr. Ml. Boleslav, pš. z nich zvyk ten zakazovali. Od lat. s. odvo- Dol. Krnsko; 69 d., 450 obyv. č. (1900), far.

Streng: 1) S. Jan, lékař český (* 1817 v Praze — † 31. bř. 1887 t.). Gymnasijní a lékařská studia absolvoval v Praze, kdež r. 1842 promovoval, r. 1852 stal se mimoř. a r. 1870 řádným prof. porodnictví a spolu ředitelem kliniky pro porodní babičky a ordinujícím lékařem ve všeobecné nemocnici na oddělení pro ženské nemoci. Již na společné universitě konal přednášky v jazyce českém, při aktivování české fakulty lékařské pak stal se professorem na české universitě. Pro své vynikající vědomosti odborné, znamenitý způsob zacházení s nemocnými a upřímnou kollegialitu S. byl ve všech vrstvách lidových i kruzích odborných osobností velmi oblíbenou. R: 1878 byl rektorem společné university Karlo-Ferdinandovy, r. 1884 pak prvým rektorem české university z řad fakulty lé-kařské. Lásku svou k českému dorostu lékařskému projevil při této příležitosti založením zvláštní studijní nadace. Z literární činnosti uvádíme: Kniha babická, ku prospěchu žen babictví se učících. S porodnickým atlasem (Pr., 1870, 2. vyd. t., 1870); Nádory vaječniků. Část klinická (v Odb. pathologii a therapii, V., 1882); Vliv aetiologického badání nynéjšího v mediciné na protylaxi horečky omladnic (»Cas. lék. čes.«, 1884); Ueber Dekapitation des Foetus bei Querlage wegen unmöglicher Wendung (»Prager Vierteljahrschrift«, 1853); Bericht über die Leistungen der geburtshilslichen Klinik für Hebammen zu Prag 1852 55 (t., 1856).

2) S. August, mineralog něm. (* 1830 ve Frankfurté - † 1897 v Giessech), studoval v Karlsruhe, pak v Marburce, byl pak assistentem Bunsenovým ve Vratislavi a v Heidelberce, kdež r. 1853 stal se docentem chemie. Později působil na hornické škole Clausthale, od r. 1867 byl professorem mineralogie na universitě v Giessech. Pracoval v oboru analytické chemie, později vynikl zvlástě chemickým studiem hornin a v Čechách, hejtm. Č. Krumlov, okr., fara a pš. | nerostů. Radu pojednání uveřejnil ve sborniku »Neue Jahrbücher für Mineralogie« a vy-dal dale: Theorie der vulkanischen Gesteinsbi!dungen(1852); Feldspatstudien(1871); Theorie

> Strengnäs, m. ve švéd. länu nyköping-ském, při jez. Mälarském (stř. védsko), má paláci biskupském z l. 1480-1500 nyní škola, v novém pak cenná knihovna. S. stál již v dobách pohanských, r. 1291 stal se sídlem biskupa. Na sněmu tu konaném r. 1523 prohlášen byl Gustav Vasa králem, r. 1546 pro-

> hlášen kr. Kristián II. a jeho potomstvo za

des Platonismus (1878).

Strenice: 1) S., Strejnice, městečko zeno franc. étrennes (viz Nový rok). O. J-i. kostel sv. Bartoloměje s oltářním obrazem **Střeně**, Střeň, ves na Moravě, hejtm. a od Hellicha z r. 1851 a s náhrobky Klusáků okr. Litovel, fara a pš. Náklo u Olomouce; z Kostelce připomíná se již ve XIV. stol. 61 d., 416 obyv. č. (1900), 1tř. šk. a myslivna. far., 6tř. šk., žel. stanice na tr. Mšeno-Chov l. 1744—1850 k Beznu. Erb měst. ve stříbrném štítě lípa přirozené barvy a nad ští-kem hnědá slepice. R. 1642 založeny kostelní Petra I., jenž jmenoval jej jedním z vladařů knihy. — 2) S., ves t., hejtm. Litomyšl, viz Trstěnice.

Střenka, zool., viz Solen.

Strepitoso, it., hřmotně, hlučně. Strepsiceros, S. Kudu, t. j. Tragelaphus

Kudu viz Antilopy, str. 460a.

Strepsilas (Arenaria), ustřičník, rod bahňáků čeledi kulíků, někde hojný na Severním a Baltickém moři, s prsty skoro úplně volnými, u kořene opatřenými jen nepatrnou blankou. Krátký špičatý zobák, jen málo na-horu zahnutý, jest se stran smačknutý, zadní prst krátký, běhák sotva zdéli středního prstu. Spičatá křídla sahají až po konec krátkého, rovného ocasu. střičníci žijí jen u břehu mořského, kdež po odlivu z náplavu vytahují červy a měkkýše, aneb, jak jméno vědecké okazuje (στρέφειν obraceti, λας kámen), obraceji kameny a lastury, hledajíce pod nimi skrytá zvířata. Ač jednotlivě neb po párech a nehojně, vyskytuje se S. po vší zemi vyjma Již. Ameriku a Australii, jsa za-stoupen dvěma druhy. S. interpres, ú. malý, jest evropský druh, jenž pobíhá po kamenitém a písčitém břehu mořském a pod nizkými trsy rostlin zde též hnizdi. V srp. a září vydává se na cestu, a byl též v tahu v Če-chách (u Lomnice) pozorován. Vzácný bývá na Ráně a Borkumu. V Americe stěhuje se po Antilly, na vých polokouli až po Australii a již. Afriku. Je 23 5 cm dlouhý, na hlavě má kresbu černou a bilou, na hřbetě jest rzivohnědý, černě skvrnitý, ve zpodu bílý. Na hrudi táhne se černá skyrna vzhůru ke krku prodloužená.

Strepsiptera, zool., viz Řásnokřídlí. Streptokokky viz Bakterie, str. 123a. Streptopus, čipek, rostl. rod čeledi chřestovitých (Smilaceae), vyznačuje se okvětím zvonkovitým, až dolů 6dílným, čnělkou nitovitou, pouzdry bobule mnohosemenymi. S. amplexifolius DC. (Uvularia amplexifolia L.), č. objímavý n. babí jahoda, roste ve vlhkých horských lesích v Sudetách, Rudohoří, na Ještědě, Šumavě, Jeseniku, Bezkydách, Alpách. Oddenek tlustý, uzlatý. Lodyha přímá, 0.15—1 m vys., nahoře sem tam zlamovaná, jednoduchá n. 1—2krát rozvětvená, s listy srdčito-vejčitými, objímavými, zašpičatělými, vezpod sivými, jako lod. lysými. Stopky květní užlabní, kolem lodyhy stočené a dolů zlomené, 1—2květé. Květy malé. zelenavě bílé: bobule červené. Vm.

malé, zelenavě bílé; bobule červené. Vm. Strerovice, též Skalka, ves na Moravě, hejtm. Přerov, okr. Kojetín, fara Pivín, pš. Klenovice; 75 d., 277 obyv. č. (1900), kaple a 1tř. šk.

Strěžněv, jméno šlecht. rodu rus., odvozujícího původ svůj od plockého stolníka Jakova Strzeszewského, jehož syn Dmitrij Jakovlevič přestěhoval se do Moskvy za | velkokn. Ivana Vasiljeviče. Rod tento nabyl kou ve skizzách i obrazech. Od r. 1902 pra-

tětov, mlýn a zříceniny hradu »Podčejky«, velikého významu, když car Michal Feodo-S. náležely v XVI. stol. k Vel. Horkám a rovič oženil se s Ivdokijí S-ou; tehdy nejbližší její příbuzní stali se bojary. Tichon za své cesty r. 1697. Později byl moskev. gubernátorem a senátorem. S. sám stříhal brady bojarům, ale Petr pro jeho osvědčenou oddanost prominul mu tento přehmat. Rod S-ých vymřel r. 1802 a jméno jeho přešlo k jedné větví rodu Glěbových, který

však rovněž vymřel.

Střešovice, Třešovice, ves v Čechách na sever. a již. svahu výšiny táhnoucí se od Strahovské brány k Liboci, hejtm. a okr. Smichov, fara Andělka, pš. Tejnka; 131 d., 2442 obyv. č., 27 n., 31 jiné národ. (1900); 5tř. šk., 3 cihelny, opukové lomy a rukavičkářství hlavně pro pražské obchodníky. Obyvatelé po většině stavební dělníci. K obci náleží několik samot, bývalé to vinice, z nichž největší je Panenská, kde je stanice voj. hřebčince. První zmínka o S-cích děje se v zakládací listině kláštera břevnovského r. 993. Jinak S. náležely k rodinným statkům kní-žecím a r. 1143 darovány klášteru strahov-skému. Poddaní střešovičtí neměli žádných platů ke klášteru, ale povinni byli jen robotami ke zvláštním potřebám opata a kláštera. Dva větší dvory ve S-cích připadly (r. 1381) po vymření majetníků klášteru a vymíráním starousedlíků střešovických podědil klášter ještě další polnosti. V bouřích husitských král Sigmund zapsal S. Václavovi z Valovic. Za krále Vladislava II. vráceny S. opět klášteru. R. 1756 strahovský opat Gabriel postavil na Andělce dvorec a zřídil v něm domácí kapli ke cti P. Marie. Farní kostel na Andělce vystavěn ve slohu románském v l. 1889—91. Kajetánka vzala původ od kláštera kajetánů. Střešovičky založeny v l. 1824-26 na místě vinice, založené kdysi jakýmsi Kocourem, a od r. 1838 jmenují se Kocourka. Hubálka, Kašnička a Malovanka jsou býv. vinice.

Strětěnsk (Srětěnsk), ruská kozácká stanice v zabajkalské oblasti v okruhu něr-činském, při ústí ř. Kurengy do Šilky; stanice železniční; nejživější obchodní místo v Zabajkalsku (roční obrat peněžní 7 mill. rub.). R. 1897 mělo 1710 obyv.; dnes má kol

Stretti Viktor, malíř český (* 7. dub. 1878 v Plasech u Plzně). Otec byl knížecím lékařem v Plasech, od r. 1885 v Praze, kde S. studoval na české reálce, pak stal se žákem c. k. umělecko prům. školy, načež pracoval po 3 léta na akademii umění u prof. Fr. Ženiška. R. 1898 odebrav se do Mnichova maloval na akademii u prof. C. Marra a leptal (radiroval) u prof. P. Halma, kde jeho první lepty na výstavě vyznamenány medaillí. Odbyv v Praze jednoroční službu vojenskou pokračoval ještě rok ve studiích na mnichovské akademii. Násl. rok trávil v Paříži a Normandii, odkud si přinesl hojnou žeň umělec-

cuje v Praze s přestávkami cest po Slovensku, Polsku a Italii (1904). Byl též assistentem na c. k. uměl. prům. škole. S. jakožto moderní maliř neobmezuje se ve svých pracích na některý jen obor, nýbrž nalézá dosti zajímavých motivů v krajině i ve figurálním, jež podle jejich charakteru různými technikami umělecky vyjadřuje. Jest první z modernich českých umělců zabývajících se leptem v mědi, jichž prvé ukázky vystaveny r. 1899 v Rudolfině. Od té doby učastní se co rok výstav pražských, hlavně »Manesem« bená. Nohy jsou běhavé, přední a střední pořádaných, i zahraničních. Se zálibou volí kyčle kulovité, zadní příčné. Břišních kroužků sujety z Prahy, na př. Ze staré Prahy (pohled na střechy prejzové z Fürstenb. zahr., »Rudolf.«, 1902); Na vyhlidce (zakoup. Moderni gal.); K večeru (na Františku) a mnohé kresby pastelové, z četných podobizen buďtež uvedeny: A. Rodin, hr. Zd. Thun; »Pierrot«, skizza olej. Doma (rodiče autor., zak. Mod. gal.), z leptaných portr. spisovatele Will. Rittera a veliká rytina otce.

Stretto, ital., úsečně, krátce, rychle, v hudbě označení pro ukončení delších skladeb, jež dlužno hráti zrychleně. Ridčeji značí těsnu ve fuze (viz Fuga, str. 750 b).

Stretto, it. jméno městečka Tijesna na dalm. ostr. Murter (y. t.).
Střetužel, ves v Čechách, viz Třetužel. Střevač, ves v Cechách, viz Třevač. Střevelna, Střevelná, ves v Čechách, hejtm. Semily, okr., fara a pš. Žel. Brod, 29 d., 184 obyv. č. (1900).

Střevio: 1) S., třevic, stč. čřěvíc, nízká obuv bez holinek, jakou nosivali již za starodávna. Viz Obuv, str. 591 a. – S. u Římanů viz Caliga a Calceus.

2) S. neboli stopa, stará míra délková,

viz Stopa.

Střevičník, bot., viz Cypripedium. Střevle (Phoxinus laevis Ag.; viz obr. 8. na příloze u čl. Kaprovité ryby) jest pestrá rybka kaprovitá zdéli jen 7-13 cm, těla skoro válcovitého, drobnými šupinkami pokrytého, často uprostřed na hřhetě a na bř še lysého, a barev dosti rozmanitých; na hřbetě bývá nahnědle zelená s hustými tmavšími skvrnkami, někdy v pruhy splynulými, na bocích žlutavě zelená s leskem kovovým a zlatožiutým pruhem od oka k ocasu, na hrdle načernalá, na hrudi červená, na břiše žlutavá nebo narudlá s tmavými proužky, koutky úst jsou nachové, vičko žaberní nahoře střibrolesklé, ploutve bledé, nažloutlé, liché s černými skyrnkami, sudé z pravidla trochu načervenalé. Malá ústa jsou přímo na předním, tupě zaokrouhleném konci hlavy a nemají vousků; postranní čára bývá v zadní polovině trupu neúplná. Ploutve jsou krátké, housenky. Rod s-ik dělíme v řadu podrodů, ale hřbetní a řitní jsou dosti vysoké; ocasní z nichž důležitější a zajímavější jsou tyto: ploutev jest vzadu jen málo vykrojena. Na procrustes (v. t.), C. coriaceus L., který dokostech požerákových jest po dvou řadách růstá 34–40 mm délky, jest celý černý a zoubků (2.5–4.2 nebo 2.4–4.2), na konci snačklých a zakřivených. S. žijí všude v Evropě Megodortus Sol, k němuž náleží sik fiaod Italie na sever a jsou v záp. Evropě hoj- lový (C. violaceus L.). Tento jest černý na nější než ve východní; obývají v potocích a ře- kraji krovek a většinou i na stranach štítu kách s čistou vodou a dnem písčitým neb zlatě purpurový, fialový, modrý nebo zelený,

oblázky pokrytým, kdež se prohánějí zhusta ve velikých hejnech. Živí se stravou bylinnou, červíky a hmyzem. Trou se v květnu a červnu, zřídka až v červenci. Maso jest přihořklé; lidé je spíš proto loví, aby jich užívali jako

návnady na větší dravé ryby. Br. Střevlici, střevlikovití (Carabidae), čeleď brouků masožravých vyznačená zadoprsím ukazujícím před zadními kyčlemi příčný šev, který jde celou jeho šiřkou. Tykadla jsou 11člená, za kořeny horních čelistí vklou-6, řidčeji 7–8. Larvy jsou podlouhlé, mají na hlavě na každé straně 6 oček, žuchvy mají před kořenem zub, dvoučlená sanice vnější čelistí 2. páru jest pohyblivě na stipes vkloubena. 3 páry noh končí jedním, řidčeji 2 drápky. Zadeček o 9 kroužcích. Čeleď střevlíkovitých náleží k nejobsáhlejším a zahrnuje v sobě as 10.000 popsaných druhů. Rozšířena jest po celé zemí, ale poměrně hojnější jest v páse mírném. Většina druhů je masožravá živic se v stadiu larvy i dospelosti jiným hmyzem, dešťovkami i měkkýši. Některé podčeledi však jsou spíše býložravé, nebot dospělí brouci žerou rádi pyl a semena travin a okoličnatých, larvy pak stonky a kořeny. Ve dne se střevlíkovití ukrývají většinou pod kamením, listím, mechem atd., vycházejíce na lup v noci. Jsou výbornými běžci a mnohé drobnější druhy také vytrvale létají. Zdržují se nejraději na zemi, krajníci a lesklci šplhají také po stromech. Většinou milují vlhkost a některé druhy lze nalézti jen na březích vod. Dělíme je na celou řadu podčeledí, jichž v Čechách zastoupeno 24.

Podčeleď Carabinae označena jest epimerami středoprsními, které mezi postranními výběžky středoprsí a zadoprsí až k středním kyčlim sahaji. Počítáme sem krajníky a s-iky. Rod střevlík (Carabus Latr.) má zadní kyčle sbližené, 3-4 prvé čl. předních cho-didel rozšířeny a na zpodní straně hustým nášlapkem tuhých chloupků posázeny. Tělo jest značně až prostředně veliké Larvy jsou táhlého těla, na hřbetě kryté rohovitými štíty a černé; mají tykadla tak dlouhá nebo málo delší než mandibule. Rod tento vyniká krásnými a často též skvoucími tvary a obsahuje přes 300 druhů rozšířených v oblasti palaearktické od ostrovů Kanárských až po Japan, přes Čínu až do Himálaje, v oblasti nearktické až po Mexiko. Sev. Amerika chová pouze 9 druhů, z nichž však 3 žijí také v Sibiři. S. žijí na polich, zahradách i lesích, mnoho druhů jen ve výsokých horách v les-ním pásmu. Jsou užiteční hubíce škodlivé

carabus Thms. má poslední články makadlové svrchu ploché a podél vnějšího kraje s ry-hou. Zastupuje jej s ík svraštělý (C. intricatus L.); jest poměrně plochý, svrchu modrý nebo zelenavě modrý; krovky jsou hrubě vrásčité. Sik zlatolesklý (C. auronitens F.) náleží do podrodu Chrysocarabus Thms.; jest černý, svrchu krásně zlatozeleně lesklý, na každé krovce se 4 silnými podélnými žebry. Podobný mu s-ik lesklý (C. nitens L.) jest jen 13—16 mm dlouhý a zastupuje podrod Hemicarabus Géh. Vlastní 8-ík (Carabus s. str.) má na vnější straně posledního článku makadel pyskových jen 2 brvy, žuchvy krátké a vnejši roh předních holení zubovitě neprotažený; 5. čl. tykadlový je veskrze pýřitý. Z četných druhů sem náležejících s-ik zlatý (C. auratus L.) podobá se zlatolesklému, ale liší se od něho uvedenými znaky podrodu. Tři druhy: s-ik Ullrich u v (C. Ullrichii Germ.), s-ik zrnitý (C. granulatus L.) a s-ik měděný (C. cancellatus III.) vyznačují se měďovou barvou svrchu a řetizkovými vypuklinami mezi podélnými žebry. Neobyčejnou proměnlivosti vyznačuje se *C. Scheidleri* Pnz., který má na krovkách 13—14 více méně zřetelně tečkovaných rýžek. Jest obyčejně černý, s modrým, fialovým, purpurovým nebo zeleným lemem, někdy však nese celý svrch uvedenou barvu. K menším druhům náleží s-ik vypuklý (C. convexus F.), 15—19 mm dl., černý, svrchu málo lesklý, po krajích modravý nebo zelenavý; tělo jest silně klenuté. Kpk.

Střevlička, zool., viz Střevle.
Střevo (lat. intestinum) jest rourovitý oddíl pásma zažívacího, jenž následuje po žaludku a bývá u člověka dospělého v celku kol 8 m dlouhý. Podle rozsahlosti a stavby rozeznává se tu dvanáctník (v. t.) čili duodenum, dale lačnik (jejunum, v. t.) a kyčelnik (ileum, v. t.) jako t. zv. tenké s. (intestinum tenue) a pak tlusté s. (intestinum crassum), na němž se rozeznává tračník vystupující, přičný a sestupující (colon ascendens, transversum et descendens), načež následuje klička sigmovitá (flexura sigmoidea kami hroznovitými, kryptami Lieberkúhnov-s. S romanum) a konečnik (v. t., rectum) skými, hrudkami či follikuly adenoidními a Oproti tenkému s-vu, kteréž v celé své délce zachovává světlost rovnoměrnou a tvoří četné : kličky, s. tlusté vyznačuje se tím, že je mnohem prostornější a opatřeno četnými výdu- epithelem a že v každém klku nálézá se po-těmi. Výdutě (haustra) vznikají tím, že podél čátek míznic střevních. Cévy krevní a mízní tracníků se táhnou tři pásky (taeniae coli), jsou ve všech oddílech střevních velmi hojné, jimiž stěny střevní jakoby byly sdrhnuty, tak že mezi jednotlivými výdutěmi téže řady vynikají dovnitř světlosti tračníkové trvalé slizničné řasy srpkovité (plicae sigmoideae). Vystupující tračník (colon ascendens) začíná se v pravé jámě kyčelní, přiléhá k zadní stěně břišní a přechází pod jatry pravým Zažívání.
ohybem tračníkovým (flexura coli dextra s. Nemoci
hepatica) ve volný poměrně tračník příčný jako nejčast se napříč dutiny břišní k slezině, kdež levým ohybem tračníkovým (flexura coli sinistra s. lienalis, přechází v tračník sestupující kového přívěsku bývá meteorismus po-

často celý svrch má fialový nádech. Chaeto- i (colon descendens), jenž po zadní stěně břišní směřuje do levé jámy kyčelní, přecházeje tu v kličku sigmovitou. Ta tvoří nejužší část tlustého 8-va, jest opětně volná a při levém skloubení křížokyčelním přechází v konečník. Ustí tenkého s-va do tlustého jest opatřeno zvláštní chlopní tračníkovou (valvula coli s. ileo-coecalis s. Bauhinii -Bauhinova chlopeň) a umístěno je tak, že nad ním přečnívají tři výdutě tlustého s-va jako t. zv. s. slepé (coecum), jež jest umístěno v pravé jámě tříselné. Ze s-va slepého dále vybíhá červíkovitý výčnělek (processus vermiformis s. appendix), útvar vysvětlitelný cestou vývojovou a mající rozmanitý tvar i polohu. — S. je povleklé pobřišnicí tak, že mimo dvanáctník má tenké povlak úplný; pobřišnice pak přechází k němu od zadní stěny břišní v podobě t. zv. okruží (v. t., mesenterium). Mimo úzké pásmo, kde okruží s tenkým s-vem se spojuje a kde do stěn tenkého s-va, resp. do okruží, vstupují cévy a čivy střevní, tenké s. je pobřišnicí zcela obaleno. Taktéž slepé s. s červíkovitým výčnělkem mají úplný obal pobřišnicový, kterýž tu tvoří zvláštní me-sentericlum. Z ostatního tlustého s-va jsou tračník vystupující a sestupující za obvyklého rozpětí asi ze dvou třetin kryty pobřišnicí nasedajíce v ostatní části na zadní stěnu břišní. Jenom tenkráte, je-li tlusté s. velmi značně zůženo, má pobřišnicový povlak úplnější a po případě i jakési okruží. Tračník přičný má vždy zvláštní svoje okruží (mesocolon transversum) a taktéž i klička sigmovitá (mesosigmoideum). Pod pobřišnicí nalézá se ve s-vé svalovina skládající se z hladkých vláken svalových, jež uloženy jsou ve dvou vrstvách, totiž podélné a přičné čili kroužkové. Postupným smršťováním této svaloviny vznikají stibavé či peristaltické po-hyby střevní. Nejvnitřněji nalézá se sliznice (mucosa) střevní, vyznačující se přečetnými klky (v. t.) střevními (vili intestinales) a v jednot', oddílech příznačnými mihavými řasami (plicae conniventes Kerckringii), žlázpláty Peyerovskými. Z podrobnější skladby budiž ukázáno jenom na to, že sliznice povlečena jest jednovrstevným cylindrickým tvoříce v jednotlivých vrstvách střevních přiznačné sitě, nervstvo je rovněž velmi bohaté, vznikajíc vesměs ze sympathických ple-tení břišních a tvořic jednak mezi oběma vrstvami svaloviny střevní, jednak ve sliznici zvláštnější sítě. - O úkonech s-va viz

Nemoci s.va. Z chorob střevních dlužno jako nejčastėjši onemocnění jmenovati prud-(colon transversum), kterýž obloukovitě táhne ký katarrh (viz Katarrh střevní, str. 65

K tomu sluší dodati: Při zánětu červí-

237 Střevo.

strádán; bolest a zánětlivý infiltrát hmatány | bývají v hloubi jámy kyčelní, v sousedství Poupartova vazu; při zánětu přední plochy slepeho s-va zjevují se příznaky nasvědčující zánětu pobřišnice: prudká, při dotyku se stupňující bolest; patrný, pozvolně vyrůstající zánětlivý infiltrát válcového tvaru, tvrdošíjná zácpa, zvracení, stav veliké skleslosti atd. Při zánětu pojiva na zadní ploše slepého s-va znamenány bývají stejné příznaky, zánětlivý infiltrát spočívá v hloubce, a poněvadž nad ním spočívá s. vzduch chovající, nebývá kruh při perkussi prázdny, nýbrž bu-bínkový. Obyčejně bývají bolesti prudké a šiří se do okolí: do měchýře, pravé končetiny. Perityphlitis i paratyphlitis v převážném počtě případů se zhojí, provalením zánětlivého infiltrátu zpět do s-va; při peri-typhlitidě může dojíti k povšechnému zánětu pobřišnice, při paratyphlitidě ku provalení hnisu na venek skrze stěny břišní do měchýře atd. Perityphlitis i paratyphlitis jako zánět přívěsku červíkového smrtí nemocného tehdy, když došlo k rozkladu hnisu a septickým jevům.

Katarrh tlustého s-va hlásí se průjmy, které chovají veliké množství hlenu; ve stolici nalézáme rozložené žlučivo; zbytky neztráveného pokrmu se v něm nevyskytují. Charakteristická jest bolest zjevující se podél tlustého s-va a hlučné škroukání ve s-vě a

zblunkání při palpaci.

O prudkém katarrhu konečníku viz Prok-

titis.

Mimo katarrhální zánět zjevuje se ve s-vě ještě zánět flegmonosní a diftheritick v. Onen budí zájem anatoma, tento může býti diagnostikován. Pokyny podávají i stolice i některé zvláštní jevy. Ve stolicích se vyskytuje veliké množství hlenu a hnisu. cáry umrtvené sliznice; nemocný má trapné nutkání na stolici a při kálení dostavují se bolesti umorné. Jen když diftheritický zánět se zjevuje v průběhu celkových chorob (zánět ledvin, úplavice cukrová), nebo při infekčních processech, bývají bolestivé sensace postrádány. Prudký zánět sliznice konečníkové, vředy, trhliny ve sliznici i zaní-cené haemorrhoidy časem způsobují hnisavý zánět pojiva v bezprostředním sousedství konečníku (periproktitis), který se hlásí tvrdým a velmi bolestivým infiltrátem v bezprostředním sousedství řiti; infiltrat záhy zhnisá a hlíza se provalí buď do konečníku neb na venek. Nastalo-li provalení do konečníku, uhostí se trvalý píštěl. Stav ten provázen bývá horečkou, palčivými a prudkými bolestmi v konečníku, nutkáním na stolici a tvrdošíjnou zácpou.

Charakteristickým příznakem vleklého katarrhu s-va jsou zácpa, zácpa střídající se s průjmy neb nepravidelná stolice; přičinou zácpy jest slabost svalstva střevního a nedostatečná energie střevního nervstva; průjmy povstávají rozkladem stavicího se lejna a podrážděním sliznice střevní. Stolice

šován bývá jako takový nebo zároveň s lejnem. Přiležitostně lejno bývá hlenem těsně promíšeno a chová částečky jeho v podobě ságových zrnek. Vedle toho vyskytují se v exkrementech veliké shluky odchliplých epithelii střevních a hojné buňky lymfatické. Casem dochází při katarrhu tlustého s-va k vyměšování neobyčejně velikých klků hlenných, ano i válcových hlenných odlitků střevních, a to za příznaků prudké koliky. Stav ten, zvaný enteritis membranacea a podporovaný nervosním zatížením nemocných, trvá mnoho měsícův i let; záchvaty kolikové ohlašující tvoření a vymítění hlenných mázder, vracejí se denně neb ve lhůtách několikadenních. Jako další v průběhu chronického katarrhu se jevící příznaky dlužno jmeno-vati: zdmutí a citlivost břicha, stavení plynů, bušení srdce, nechutenství s psychickou depressí, klesání výživy atd. a zvlásť u malých dětí dochází následkem chronického katarrhu střevního k nejkrajnějšímu zhubnutí.

Jako následek prudkého i chronického katarrhu dlužno uvésti atrofii sliznice střevní a žlazek střevních; nejznačnější bývá atrofie ve zpodních oddílech tenkého a horních částech tlustého s-va. Atrofií funkce

střevní bývá vždy značně porušena. Vředy s-va jsou úkazem dosti častým, jejich přiznaky nebývají vždy tak patrny, aby bezpečně diagnostikovány býti mohly. Diagnosa počítá hlavně s průjmem, s objevenim se hnisu, hlenu, krve a nekratinkých částí sliznice v lejně. Ostatní příznaky mají váhu ještě menší, tak horečka, bolest, ne-chutenství atd. Šíří-li se vřed do hloubky, dochází k podráždění a časem i k ohraničenému zánětu pobřišnice. Tehdy bolesti bývají prudší, nemocný zvrací a jeví se patrný meteorismus. Provalení vředu do dutiny břišní provázeno bývá povšechným a smrtným zánětem pobřišnice. Ze vředů uveden budiž vřed dvanáctníkový (viz Dvanáctník, ne-moci), vředy lokalisované ve slepém s-vě a přívěsku červíkovém, vznikající po zranění cizím tělesem, po tlaku zatvrdlého lejna, po případě po vniknutí pecek a tvrdých těles a zatvrdlých kousků lejna do červíkového přívěsku. Důsledkem tohoto podráždění a tohoto zvředovatění jest typhlitis, perityphlitis a paratyphlitis (viz svrchu). Vedle těchto vředů zaznamenáváme ještě vředy infekční (tyfosní, tuberkulosní, dysenterické, syfilitické a uhlákové). Diagnostikujeme-li tyfus neb dysenterii, předpokládáme přirozeně, že pathologický process vedl ke zvředovatění střední sliznice; tuberkulosa plic bývá jen asi v 25-30% provázena specifickým one-mocněním s-va a jako samostatné onemocnění vyskytuje se poměrně zřídka, nejspíše v dětském věku. Diagnosa tuberkulosních vředů s va opirá se o značnou vysílenost organismu, prudkou horečku, časté průjmy, které snadno staveny býti nemohou, citlivost bricha, meteorismus; ve stolicich profidlých nalezena bývají žlutá tvrdá zrnka chovají veliké množství hlenu, který vymě. (částky z vředů tuberkulosních), bacilly tu238 Střevo.

berkulosní a částky krve. U dětí, které jsou Nad zúženou částí s-va shledáváme zdmuté postiženy tuberkulosou s-va, lze v hloubi břicha vyhmatati zvětšené a tuberkulosou infiltrované žlázy okružní.

Dysenterické vředy viz Úplavice.

Syfilitické vředy mohou bezpečně diagnostikovány býti jen tehdy, když sidli v ko-nečníku; obyčejně se tvoří z hlívových infiltrátů neb papulosních exkrescencí, mají chobotnaté vzezření, odchliplé okraje a rozhlodanou, do vaziva podslizničného sahající zpodinu, která kryta jest špekovým povla-kem. Rozměry jejich bývají zpravidla veliké kem. Rozměry jejich bývají zpravidla veliké zamezeným odchodem plynů. Sily nemoca následuje po zhojení jich značné zúžení ného záhy klesají, obličej jest přepadlý, konkonečníku, který bývá jejich vyvoleném sí konečníku, který bývá jejich vyvoleným sídlem. Většinou vyskytují se v okolí konečníku ještě jiné známky příjičné. Z příznaků, jež budí, dlužno jmenovati: bolest v konečniku, jevici se samovolně i při stolici, nutkání bolestné, hnisavý a krvavý výměšek.

Vředy uhlákové (anthrákosní) jsou velmi vzácné a diagnosa jejich možná jen tehdy, kdy vedle jiných příznaků anthraxu shledáváme průjmy krví promíšené a v krvi čin mechanických mohou vrátiti se několikrát. objeveny býti mohou charakteristické bacilly

anthraxu.

Follikulární vředy jsou důsledkem vleklého katarrhu střevního a bývají s převahou pozorovány u dětí malých; vředy ty vznikají žlazek tlustého s-va. Diagnosa jejich jest | možná jen tehdy, kdy katarrh trvá po měčástky hlenu v podobě ságových zrnek.

K častým chorobným stavům s-va dlužno čitati zúženi a neprůchodnost s-va. Z příčin uvádíme hromadění lejna, konkrementy neb t. zv. kameny střevní (skládající se z lejna, vápenných solí, zbytků požité stravy a tuku), žluční kameny, novotvary, jízvy; vsunutí výše položených částek s-va do části níže spočívajících, uskřinutí kličky střevní v přirozených dučejích, sevření s-va pavazy (zbytky zánětu pobřišnice), protažení | jeho jízvami sousedících útrob, tlak na s. a posléz stočení čili zauzlení kliček. Při dokonalé neprůchodnosti dochází k zánětu a sněti s-va v těch částech, které tknuty jsou chorobným processem, a k zánětu pobřišnice. Při zúžení s-va čásť s-va nalézající se nad překážkou bývá značně rozšířena, ale zánět pobřišnice omezuje se toliko na zúženou čásť střevní kličky. Vsunutí s-va (intussuscepce) přihází se nejčastěji v dětském věku a vsouvá se obyčejně nejzpodnější čásť tenkého s-va do tlustého; zauzlení s-va (volvulus) nejčastěji v římské kličce; pavazy, jízvy a rakoviny mohou způ-sobiti neprůchodnost libovolné části s-va. Jeví-li se zúžení v horních částech s-va, kterými prochází obsah výhradně tekutý, nebývá přiznaků; při zúžení oddílů, které chovají obsah pevný, dochází ke stavení stolice a plynů. Vyšetřujeme-li pravidelně stolici, shledáváme, že některé části lejna bývají ná- ného dlouhý čas setrvá nezměněnou, nepadně tenkými a mívají sotva objem brku. pomýšlí se obyčejně na novotvar a opomi-

kličky střevní, které chvílemi zjevují živý pohyb; střidavé zdmutí a sklesnutí s-va provázeno bývá bolestmi a hlučným přeléváním kliček. Čím značnější zúžení jest, čím níže překážka sídlí, čím menší péče děje se ku přiměřené výživě nemocného, tím spíše dochází k úplné neprůchodnosti s-va. – Náhle vznikající neprůchodnost hlásí se bolestmi břicha, které nepřetržitě a rychle se stupnují, říháním, zvracením, rychle vyrůstajícím zdmutím břicha, nepřekonatelnou zácpou a četiny vychladlé, teplota tělesná snížena; studený pot, dušnosť, urychlený drobný tep a veliká úzkost doplňují obraz klinický. Vy-dávené hmoty, skládající se z předu ze žluči a hlenu, nabývají nažloutle barvy a páchnou hnusně po lejnu (ileus, miserere). V nejkrajnějším vysílení a za příznaků obluzení nemocní zmírají. Snadno se domysliti, že při značné stenose příznaky neprůchodnosti z při-

Povahu překážky stanoviti není snadno a diagnosa vyžaduje velikého umu a zkušenosti lékaře. Snadnějším úkolem jest stanoviti, ve které části s-va překážka sídlí. Při překážce horní části tenkého s-va dostavují ze zanicených a rozpadlých, osamocených se naléhavé příznaky sevření velmi záhy, meteorismus bývá skrovný, vydávané hmoty nemají zápachu po lejně; neprůchodnost dolní části tenkého s-va budí rychle vznikasíce a vzdoruje veškerým pokusům léčivým, dolní části tenkého s-va budí rychle vznika-stolice chová hnis, malé částky krve a drobné jící zdmutí břicha, zvrácené hmoty páchaou lejnem, síly nemocného rychle klesají. Při sevření dolní části tlustého s-va příznaky bývají méně naléhavy, zdmutí břicha dospívá k nejkrajnějšímu stupní, nemocný zvrací lej-nové hmoty. Předpověď stenosy i neprůchodnosti střevní jest velmi nepřízniva a nedovede ani operativní výkon přinésti bez-

> pečného hojení. Novotvary střevní dlužno čítati k časté zkušenosti, jen výjimečně běží o novotvar rázu dobrého (fibrom, polyp), obyčejně o rakovinu rozmanité formy: adenokarcinom, alveolární rakovinu, scirrhus a rakovinu medullární. Mimo dvanáctník onemocní tenké s. rakovinou jen zřídka; častá jest v tlustém s-vě (ve flexurách a zvlášť v konečníku, 80%, veškerých připadů). Rakovinný infiltrát objímá obyčejně onemocnělou čásť s-va kruhovitě, zužuje světlost střevní a rychlým bujením vyrůstá v hmatný nádor, který s okolim srůstá. Po jisté době novotvar se rozpadává a tím příležitostně zůžení s-va se uskrovňuje. Podotknouti dlužno, že novotvary střevní provázeny bývají metastasami do jater a pobřišnice. Vývoj rakoviny jest plíživý. Při onemocnění konečníku střídají se zácpa s průjmy, nemocný mívá nepříjemné nutkání na stolici, vyměšuje krví zbarvené lejno a krví zbarvený hnis a hlen. V častých případech nabíhají žíly konečníkové a vyrůstají v městky. Poněvadž výživa nemoc

Střevo. 239

nuto bývá vyšetřování konečníku, až posléz | úzký sloupec neb páskovitý tvar lejna, ustálený odchod hlenu a hnisu smíšeného s krví, nutkání na stolici vede k výzkumu, kterým v klenbě kosti svaté zjištěn bývá tuhý, prstencový infiltrát. Dříve nebo pozdějí zjeví se patrná kachoxie, zúžení a neprůchodnost střevní, šíření rakoviny na sousedící orgány a časem i zánět pobřišnice a ve značných útrapách nemocný skončí svůj život. Sídlí-li rakovina ve vyšších částech s va, uplyne delší doba, nežli diagnosa jest zabezpečena; prvými přiznaky bývají poruchy trávení a nepravidelné stolice. Teprve, když shledáváme nádor pohyblivý, není pochybnosti o povaze onemocnění — nádor bývá tvrdý a hrbolatý, způsobuje bolesti toliko mírné. Svým vzrůstem budí příznaky zúžení a neprůchodnosti střevní; při rozpadu dojíti může ku provalení do dutiny pobřišničné.

S. lidské jest sídlem rozmanitých cizopasníků, z nichž dlužno především jmenovati tasemnice. Známe celou řadu těchto ploských červů, nejobvyklejšími jsou tasemnice dlouhočlená (Taenia solium), tasemnice bezbranná (T. mediocannelata) a škulovec široký (Bothriocephalus latus). Z oblých červů dlužno jmenovati škrkavku obecnou (Ascaris lumbricoides), roupa (Oxyuris vermicularis), měchovce dvanáctníkového (Anchylostoma duodenale) a tenkohlavce bičíkového (Trichocephalus dispar). Diagnosa cizopasníků opírá se na objevení zralých hlístů neb jejich vajíček v lejně, a objevení to při makroskopickém a mikroskopickém ohledání výmětů střevních snadno se zdaří. Hlisty často nebudí nijakých příznaků, a trvají-lí, nemůže z nich učiněno býti poznaní. Nejčastěji nemocní sobě stěžují na nepravidelnou stolici (zácpu střídající se s průjmy), hryzení ve s-ve, tlak v žaludku, závrat, bolesti hlavy, slintání, hladovost; časem také křeči budí podezření na přítomnost hlístů (tasemnice a škrkavky) ve s-vč. O škulovci širokém a měchovci dvanáctníkovém jest známo, že budí značnou nedokrevnost, zaviněnou tím, že toxické hmoty vylučované cizopasníky hubí červené buňky krevní.

Nemalý počet nemocí střevních přivoděn jest odchylnou innervací, pro kterou fysiologické funkce tohoto ústrojí chovají se způsobem odchylným; diagnosa těchto nervových poruch vylučuje přirozeně každé anatomické onemocnění s-va. Nervové poruchy s-va hlásí se dílem ve sféře hybné, dílem čitné; v jiných případech dlužno předpokládati i odchylky sekretorické. Neurosy hybnosti hlásí se nám živějším pohybem střevních kliček, jehož příčinu dlužno hledati ve značnějším mechanickém nebo chemickém podráždění nervového ústrojí, aniž došlo k zánětu. Netřeba zapomenouti, že nervy lidí nervosních (neurastheniků a hysteric-kých) reagují již na dráždění nepatrné. Živý peristaltický pohyb s va sledován jest průjmem (diarrhoea neurosa), který rychle po-

k anatomickým změnám s-va; pohřešovány bývají v defektech krev i hlen. Vedle vodnatých průjmů ještě jiné příznaky poukazují k nervovému původu průjmu: závrati, nepravidelný tep. Do kategorie nervosních průjmů spadají také ty, které pozorovány bývají při ozubování malých dětí; také střevní, prudkými průjmy provázené krise tabiků zakládají se na chorobné innervaci. Větší vznětlivost konečníkových pervů má v zápětí křečové sevření svírače konečníkového, provázené i bolestí i trapným nutkáním na stolici. Častěji než zvýšený pohyb kliček střevních znamenán bývá lenivý, který jest příčinou i tvrdošíjné zácpy i značnější plynatosti hlučného přelevání i škroukání ve s-vě. Lenivost střevní vyskytuje se u hysterických, neurastheniků, hypochondrů, v průběhu chorob mozkových i mišních. Nervosní povaha lenivosti střevní hlásí se tím, že zácpa časem rázem přestává a ve výmětech neshledáváme pathologických hmot. Obrna motorických nervů konečníkových hlásí se pro nedostatečné sevření svírače mimovolným odchodem lejna, aspoň nemocný musí hlásící se potřebě rychle vyhověti. Mimovolné stolice vyskytují se hlavně při chorobách miš-ních a mozkových, jakož i ve stavu bezvědomí.

Pohyb s-va zdravý člověk nevycituje; teprve prudký neb křečový stah svalstva střevního hlásí se bolestí, která má běžné jméno koliky. S bolestí bývá obyčejně sloučena křeč s-va. Bolest se opovídá jako ujímání a hryzení, a bývá často tak prudká, že nemocný se svijí, končetiny jeho chladnou a puls slábne. Také těžkosti žaludeční a zvracení ve mnohých případech se vyskytuje. V bolesti bývají také stěny břišní křečově sta-ženy a nápadně tuhé. Neuralgický ráz bolesti se hlásí i periodickým zjevováním bolestných sensací, i náhlým počátkem a zakončením koliký i příčinami samými. Jde pak buď o prudké chemické neb mechanické podráždění čitných nervů střevních neb o zvýšenou jejich vznětlivost. Z příčin dlužno uvésti poklesky diaetetické, hlisty, cizí tělesa, stavící se lejno, hromadící se plyny, které střevo značně rozpínají, nachlazení, působení jistých jedů (jed klobásový, olovo). Známa jest kolika hysterických osob, tabiků a lidí trpících míšními chorobami.

Který z oddílů střevních jest sídlem bolestí, nelze vždy stanoviti, nemá ostatně otázka ta ani zvláštního praktického zájmu. Jen řitná neurosa konečniku zjevuje se nám v podruží takých příznaků, že o její povaze pochybováno býti nemůže. Bolest poutána jest k dolní části břicha a ke krajině křížové a bývá provázena silným nutkáním na stolici; s převahou se vyskytuje u lidí trpících haemorrhoidy, u tabikův atd. Jsou-li bolesti prudké, sahají také do hráze a pohlavních ústrojí. Snížené čití s-va lze předpokládati, ale nikoli diagnostikovati; výjimkou jest snížené a potlačené čití sliznice konečníkové, která se míjí a nechová součástí, jež by poukazovaly vyskytuje u lidí trpících míšními chorobami.

Z neuros sekretorických dlužno uvésti nervosní průjem hysterických osob a t. zv. mázdřitý katarrh s-va tlustého (colitis membranacea), jehož vzpomenuto bylo svrchu. Mx.

Chirurgie střevní jest název operativního pole, jež vyškolením moderní techniky nabylo velikého rozsahu v chirurgii břišních chorob, tak že mu dáno bylo označení samostatné. Výkony operativní na s-vech náležejí k nejvděčnějším z celého operativního lékařství, a imponují nejen skvělou moderní technikou, ale i skvělými výsledky. Beze škodných následkův organismus snáší operativní vynětí nejen malě části některé kličky střevní, ale i celých kliček v rozsahu až jednoho i dvou m. Proříznuté kličky střevní sešívají se buď jemnými, hustě přiloženými stehy, které spojují rouru střevní ve dvou neb ve třech vrstvách, nebo pomocí spojovacích přístrojů v podobě dutých knoflíků z různého materiálu zhotovených, které zachycují okraje profatých kliček střevních a serosními povrchy střevními k sobě těsně se přitiskují. Tlakem tím nastává srůst přiléhajících ploch, načež knoflíkem uskřínuté okraje s-va odumírají, čímž knoflík jest uvol-něn a peristaltickou činnosti střevní buď z organismu vypuzován, jestliže je zhotoven z materiálu neztrávitelného (nikl, pryž atd.), neb je resorbován (knofliky z odvápněných) kostí, magnesia atd.). Podle vynálezce zovou se tyto malé přistroje knoflíky Mur-phyho. – Sešité s. je průměrně za deset dní úplně zhojeno a tím plné své činnosti zcela schopno. Účelem těchto výkonů na kličkách střevních je buď odstranění nebezpečného chorobného pochodu střevního vynětím částí kliček střevních (resekce s-va) a opětné zjednání souvislosti a průchodnosti roury střevní (sutura s-va) neb vyloučení, a to částečné neb úplné některé části kliček pouze z činnosti, ne však od-stranění její z organismu a zjednání kratší úchylné kommunikace mezi s-vy: enterostomie, col-enterostomie (spojení mezi kličkami tenkého s-va, mezi tlustým a tenkým s-vem), gastro-enterostomie (spojení žaludku s kličkami střevními s vyloučením dvanáctníku), cholecystenterostomie (spojení mezi žlučníkem a s-vy) atd. — Je-li vyloučení části střevní úplné, nazývá se výkon vymítění s-va (Darmausschaltung). Další účel střevní chirurgie je zjednání umělého vyživovacího otvoru, jimž může býti při některých těžkých chorobách žaludku potrava vpravována přímo do střev: jejunostomie (pištěl jejunální) podle prof. Maydla, neb abnormní vyústění s-va na venek a umělé zřízení řiti: colostomie (píštěl tlusteho s-va), anus praeternaturalis (nepřirozená řiť) v průběhu kterékoli kličky střevní. – Pohnutkou či indikací k těmto výkonům jsou nejrozmanitější chorobné stavy ve s-vě neb v jeho okolí. Jed. Streye viz Strejc.

Střezetice, ves v Čechách, hejtm. Král. Hradec, okr. Nechanice, fara Probluz; 44 d., nov.

270 obyv. č. (1900). Ves r. 1351 darována klášteru sv. Jiří na předměstí král.-hradeckém, zapsána r. 1437 Divišovi z Miletínka, později tu seděli Salavové z Lípy, od r. 1575 Dohalští z Dohalic, za nichž vystavěna tvrz, dále Tamchynové z Doubravice, z nichž Kri-štof účastnil se bouří stavů čes., začež mu z trestu S. od král komory zabrány a pro-dány r. 1629 Václavu ml. Vratislavovi z Mitrovic. R. 1642 koupil je Sigmund Stoš z Kounic; později připojeny k Libčanům. Střeziměř viz Střezimíř.

Střeziměřice, Střezměřice, Střezomířice, Střezoměřice (Ziesmitz), ves v Čechách, hejtm. a okr. Dvůr Král. n. L., fara Chvalkovice, pš. Kukus; 21 d., 10 obyv. č., 94 n. (1900). Čásť obce Hasentanz. S. bývaly samostatné zboží, na němž seděli v XVI. a XVII. stol. Plesové Heřmanští ze Sloupna, z nichž Petr účastnil se bouří stavů čes., začež jeho statek S. od král. komory zabrán a prodán r. 1636 Saloméně z Bubna, od níž jej koupila (r. 1644) Johanka Robmhápová z Dobřenic. Brzy potom S. připojeny ke zboží hradištskému.

Střezimíř, vsi v Čechách: 1) S., Střeziměř, Střezměř, ves, hejtm., okr. a pš. Klatovy, fara Chlistov, 23 d., 179 obyv. č. (1900), popl. dvůr. Stávala zde tvrz, v l. 1391 až 1414 sídlo vladyk z Čachrova, v XV. stol. Střeziměřských z Lub (viz Ježovský z Lub), kteří jej prodali r. 1635 Bohuslavovi z Vidršperka. — 2) S., Střezmíř, far. ves, hejtm. Sedlčany, okr. Sedlec n. dr., 80 d., 453 obyv. č. (1900), kostel sv. Havla (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., pš., mlýn. Alod. statek (173.21 ha) se zámkem, dvorem drží od r. 1900 Vlasta Stránecká v Čekanicích u Blatné. Po vsi psal se r. 1219 Předslav z Střezimíře. Na S-i jako zboží samostatném od r. 1699-1755 připomínají se Stranikové z Kopidlna, potom Malovcové z Malovic, Frant. ryt. Jenik z Bratřic. Ve stol. XIX. se tu velmi zhusta majetníci střídali.

Střezina (Wiesenkretschen), ves v Če chách, hejtm. Broumov, okr. Teplice, fara a pošta Hronov n. Met.; 7 d., 72 obyv. čes. (1900).

Střezivojice (Schedoweitz), ves v Čechách, hejtm. a okr. Dubá, fara a pš. Hor. Vidim; 40 d., 194 obyv. n. (1900, 2tř. šk.

Střezměřice viz Střeziměřice.

Střezmíř viz Střezimíř 2)

Střezoměřice, Střezomířice, viz Střeziměfice.

Střezov (Strossau), ves v Cechách, hejtm. a okr. Chomútov, fara a pš. Březno, 40 d., 18 obyv. č., 194 n. (1900), dvůr, cihelna, ložisko žel rudy a hněd, uhli a chmelnice

Strhadlo, ves v Čechách, viz Struhadlo. Strhař, ves na Moravě, hejtm. a okr. Tišnov, fara a pš. Lomnice; 31 d., 205 obyv. č. (1900), kaple.

Strhaře, ves v Čechách, viz Struhaře. Strhařov, vsi v Čechách, viz Struhařov. Stříbanov, ves v Čechách, viz Stříha-

větrů, jehož socha stála v Kijevě.

ze Stříbra Jakoubek viz Jakoubek ze Stříbra.

Stříbřec (Silberlos), ves v Cechách, hejtm. a okr. Třeboň, fara Lutová, pš. Stráž u Třeboně, 88 d., 716 obyv. č., 2 n. (1900), kostel sv. Jana z r. 1860 na místě býv. kaple, 2tř. šk., spořitel, a zálož. spolek.

Stříbřeneo, bot., víz Protea.

Stříbření, postříbřování (fr. argenture, angl. argentation, silvering, něm. Versilberung) jest pokrývání předmětů vrstvou stříbrnou. Provádí se: v ohni, roztíráním, namáčením, platováním, galvanicky.

S. v ohni užívá se již jen zřídka a to jen na předměty z mědi a tombaku; dobře vyčištěný předmět natře se stříbrným amalgamem, ohřátím do červeného žáru vypaří se rtuť a na předmětě zůstane stříbro.

S. roztiráním: Náležitě očištěný předmět natře se směsi: 3 d. chlóridu stříbrna-tého, 3 d. kuchyňské soli, 2 d. plavené křídy, 6 d. potaše. Směs roztírá se korkem potud, až vrstva stříbrná se leskne, načež předmět se opláchne, osuší, vyčistí, vyhladí a vyleští. Též používá se: 1 d. pekelného kamínku, 3 d. kyanidu draselnatého, oboje v prášku smísí se s vodou na kaši a rozetře se na předmětě. Ke s. měřitek, stupnic upotřebuje se: 1 d. prášku stříbrného s 3 d. vinného kamene a se 6 d. kuchyňské soli dobře se promisi a v uzavřené nádobě chrání před sírovodikem ve vzduchu, by stříbro nezčernalo. Měřitko, stupnice, které se mají postříbřiti, se vybrousí, vyčistí, roztokem vinného kamene ve vodě se omyjí a prsty rozetře se udaná směs vodou v kaši přeměněná. Postříbřený předmět opláchne se vodovým roztokem vinného kamene a dobře vysuší. Stříbrná vrstva, takto nabytá, vyznačuje se zvláštní bilou barvou.

S. namáčením: Dobře očištěné předměty namáčejí se v roztoku: 1 kg dvojsiřičitanu sodnatého, 1 l vody, 100 g dusičnanu stříbrnatého; podle Kaysera doporučuje se směs tato: 15 g dusičnanu stříbrnatého rozpustí se v 1/4 l dest. vody a zvolna leje se za nepřetržitého míšení do roztoku 50 g kyanidu dra-selnatého ve 3/4 l destil. vody. Pro s. skla, zrcadel užívá se: Do 100 cm3 dusičnanu střibrnatého 10°/oniho přidává se po kapkách ammoniaku, až vytvořená ssedlina opět se rozpusti. Třeba se vyvarovati nadbytku ammoniaku. Roztok zředí se na 1 l a budiž nazván č. 1. Roztok č. 2. připraví se: $40^{\circ}/_{\circ}$ ní roztok formaldehydu (v. t.) zředí se destillovanou vodou na roztok 1º/oni. Sklo před s-m drhne se práškem krevelovým, čistí se kyselinou dusičnou, žiravým louhem draselnatým a opláchne lihem. Bezprostředné před s-m slejí se 2 d. roztoku čís. 1. s 1 dílem roztoku čís. 2. a směsí touto poleje se plocha ke s. určená. V 5-10 min. při obyčejné teplotě vyloučí se všechno stříbro a tvoří lesklou

stribog, v bájesloví slovanském původce toku dusičnanu stříbrnatého přidává se ammoniaku potud, až vzniklá ssedlina opět se rozpusti, pak dává se tolik louhu draselnatého a ammoniaku, až směs stane se jasnou. Potom přileje se něco málo zředěného roztoku dusičnanu stříbrnatého až směs nabude barvy jasně hnědé. Temná barva přidáním zředěného ammoniaku opět se vyjasní. Redukce této směsi nabude se roztokem: Do 10% ního roztoku cukru v destil. vodě přidá se 10°/₀ lihu, ½ °/₀ kyseliny dusičné. S. jest v 25-30 min. ukončeno. — Nepravé s.: Kovový předmět tře se směsí: 15 g taveného cínu rozetře se s 15 g rtuti a 120 g moučky jeleního rohu neb: 3 d. cínu, 3 d. vizmutu, 1.5 d. rtuti (směs tato sluje musivní stříbro) misi se, maji li se natirati předměty měděné n. mosazné, se 6násobným množstvím popela z kostí a s vodou vytvoří se kaše. Tato korkem roztírá se na předmětech. Má-li se papír nepravě stříbřiti, rozetře se musivní stříbro s bílkovinou neb arab. klovatinou, fermeží a štětcem se nanáší jako při barveni.

S. platováním v. Platování.

Galvanické s.: Proud elektrický, procházeje roztokem nějaké sloučeniny stříbrnaté, rozkládá ji a na záporném pólu vždy vylučuje stříbro. Zavčsí li se do roztoku tohoto, jenž sluje lázeň stříbrná, na záporný pól předmět s náležitě čistým povrchem kovovým, srazi se střibro na povrchu a spoji s jeho kovem v jakousi slitinu. Chce-li se předmět nějaký galvanicky postříbřiti, po-stupuje se takto: Předmět náležitě se vyčistí, t. j. zbaví se všelikých chemických i mechanických nečistot (viz Galvanostegie). Podle Roseleura předmět má se vnořiti na nějakou chvíli do roztoku 5 l vody a 1/2 kg žiravého drasla, načež důkladně se opláchne a protáhne se směsí 3 l vody a 1 kg kyseliny sírové a opět omeje. Potom vnoří se na krátko do opalovadla, skládajícího se z 1 kg kyseliny dusičné 36°, z 20 g kuchyňské soli a z 20 g koptu. Z opalovadla opláchne se ve směsi: 1 l kys. dusičné 36°, 1 l kys. sírové, 66°, 40 g kuchyňské soli a rychle se vymeje. Předmět takto očištěný vloží se přímo do lázně neb se ještě portutí. Bronz, měď, mosaz, nové střibro a j. slitiny měďnaté možno stříbřiti přímo. Nikl, ocel, železo třeba dříve pomosaziti nebo poměditi. Britannia, cín, hliník, olovo, zinek může se postříbřiti přímo, doporučuje se však dříve poměditi. Za studena dobře se stříbří: bronz, měď, mosaz, nikl, nové stříbro; za tepla: britannia, cín, olovo, zinek. Pro slabé s. hodí se lázeň: 15 g dusičnanu stříbrnatého, 25 g kyanidu draselnatého v 1 l vody. Pro silné s.: na 1 l vody 31 g kyanidu stříbrnatého, 27 g kyanidu draselnatého, 17 g chlóridu draselnatého. Vlivem vzduchu rozkládá se v lázni kyanid draselnatý na ammoniak, kyanovodík, uhličitan draselnatý a mravenčan ammonatý. Tyto dvě sloučeniny jsou netěkavé; škodlivé zrcadlovou plochu. Jiný způsob jest podle působení uhličitanu draselného ruší se při-Brasheara a Commona. K 10% nimu roz-dáním žíravého barytu neb kyanidu draselnatého. Vady vyskytující se při galvanickém s.: Lázeň nestříbří, i když jest zaveden předepsaný proud. Příčinou jest nedostatek kyanidu draselnatého neb nedostatečná teplota. Tato má býti 20-25° C. Lázeň stříbří i bez proudu, když jest nadbytek kyanidu draselnatého. Tvoří-lí se na předmětech žluté skyri y a anody bělejí, jest v lázni ne-dostatek stříbra. Odpryskává-li povlak stříbrný, byl předmět špatně vyčištěn neb jest v lázni mnoho uhličitanu draselnatého. — Anody buďtež desky stříbrné nejméně 1 mm silné o ploše rovné ploše, která se má stříbřiti. Intensita proudová taková, aby na 1 dm² přišlo 0.15-0.25 ampère. Vzdálenost předmětu nejméně 15 cm, což vyžaduje napčtí 0.5-0.75 volt. Proud o intensité 1 ampère za 1 hod. srazi 4 025 g střibra. Tloušíka vrstvy galvanickým s-m nabyté bývá $\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{1000}$ mm, obyčejně $\frac{1}{20}$ — $\frac{1}{200}$ mm. Předměty po ukončeném s. vyjmou se z lázně, vyperou se v horké vodě. Chce-li se dosíci lesku, třeba výrobek vykartáčovati kaší vinného kamene a polírovati. Bližší viz: A. F. Večeř, Průvodce elektrotechnikou; B. Šetlík, O galvanostegii, galvanoplastice a barvení kovu; dr. J. Šebor, Nástin elektrochemie.

Stříbřichy, ves v Čechách, viz Tři-

břichy

Stříbrná svatba viz Svatba.

Stříbrnice: 1) S., ves v Čechách, hejtm. a okr. Jičín, fara Hradištko, pš. Vysoké Ve-

seli; 51 d., 270 obyv. č. (1900).

2) S., ves na Moravě, hejtm. a okr. Uher. Hradiště, fara a pš. Buchlovice; 207 d., 990 obyv. č. (1900), kaple, 2tř. šk., mlýn, vinařství. — 3) S., ves t., hejtm. Přerov, okr. Kojetín, fara Vrchoslavice, pš. Měronice; 48 d., 254 v Sev. Americe). Daleká většina s-ra těží se obyv. č. (1900). — 4) S. (Stubenselfen), ves z rud sirných: argentitu Ag_2S , stříbrnatého gat., hejtm. Sumperk, okr., fara a pš. Staré lenitu, stefanitu $Ag_1SS_2S_8$, proustitu Ag_2ASS_4 Město; 39 d., 232 obyv. n. (1900), myslivna

Střibrnictví bývalo dříve řemeslnou živnosti samostatnou, dnes však splynulo s klenotnictvím a zlatnictvím (v. t.). Kvetlo v Čechách za Karla IV. a Rudolfa II., zabývajíc se výrobou náčiní kostelního, jídelních přiborů, tabatěrek, předmětů toiletních a j. Zvláší v oboru stolních příborů s. české ve stol. XIX. opanovalo trhy rakouské a čelí výborně každému dovozu, tak že v některých předmětech podařilo se zavésti i vývoz do Německa, Ruska a Orientu. JPok.

Střibrnik, bot., viz Potentilla anserina. Stříbrníky, půy. Stříbrsko, Stříbrník (Ziebernik), ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Usti n. Lab., 32 d., 344 obyv. n. Ves r. 1057 darována od knížete Spytihněva ko-

stelu litoměřickému.

Stříbro a jeho sloučeniny (řec. a eyveog = bilý kov, lat. argentum, fr. argent, angl. silver, nem. Silber, rus. serebro). Alchymisty nazýváno podle Měsice Luna a Diana a označováno znakem). Chem. značka Ag, atom. váha Ag = 107.93 (O = 16). Střibro náleží triadě kovů měď, s., zlato, kterážto atom. váha Ag = 10793 (O = 16). Střibro valy nejvíce s-ra nynější země rakousko-náleží triadě kovů měď, s., zlato, kterážto uherské; Šťávnice, Kremnice v Uhrách do-triada v osmé gruppě tvoří přechod od řad lováním jsou známy již z VIII. stol. Kutno-

dické soustavy D. I. Men dělějeva. Poněvadž přechod od niklu, palladia, platiny v osmé skupině k zinku, kadmiu, rtuti ve skupině druhé děje se gruppou prvou, jeví členy hořejší triady též vlastnosti prvků skupiny I. Postavení v osmé gruppě opodstatňují hlavně vyšší jejich sloučeniny typu RX, a RX, shodou s prvou skupinou vynikají sloučeniny typu RX.
S. ryzí vyskytuje se v přírodě krystallo-

vané v různých tvarech soustavy regulární, nejčastěji krychlích. Krystally jeho bývají velmi často zdvojčatěny podle ploch osmi-stěnových a nepravidelně rostlé, činice stromkovité, pletené a kostrovité tvary vzrůstové. Castější ještě než s. zřetelně krystallované jest drátkovité, pliškovité i kusové. Barva jest čistě bílá, kovově lesklá na čerstvém povrchu i vrypu, přirozené s. však obyčejně bývá šedě až černě naběhlé, měnic se na povrchu v sirník stříbrnatý. Štěpnosti není, lom jest hákovitý. Tvrd. 2-3, hust. s-ra úplně ryzího 10 5034, v přírodě různými příměsmi kolísá od 10·1 do 11·1. Příměsi ty bývají: zlato, měď, antimon, rtuť a j. Vyskytuje se na žilách rud stříbrných a olověných, obyčejně jako novotvořenina vzniklá ze sirných rud: argentitu, proustitu, pyrargyritu atd., jsouc v dutinách a druzách jejich na-rostle, tak v Čechách hlavně u Příbramě, Jáchymova, Hodovic bliže Budějovic, Rati-bořic, St. Vožice, Slavkova atd., u Kongs-berga v Norsku, Freiberka a j. v Sasku; dále na ložiskách rud měděných (u Horní Roketnice a Košťálovské Olešnice v Podkrkonoší, v měďnaté břidlici durynského permu, u Hofejšího jezera [Lake Superior] lenitu, stefanitu $Ag_{10}Sb_2S_8$, proustitu Ag_3ASS_3 a pyrargyritu Ag_3SbS_3 , střibrnatého tetraédritu $R_4(AsSb)_2S_7$, kde $R = Cu_3, Ag_3, Fe, Zn$ atd., pak ze stříbrnatých halovců (kerargyritu AgCl, embolitu AgClBr). Hlavnimi producenty s-ra jsou nyní státý americké Colorado a Nevada v Unii sev.-amer., Mexiko, Peru, Chile, Bolivie; v Evropě nejvíce s ra těží Německo (Harc, Sasko). V rakouskouherských zemích dobývá se s. hlavně z rud přibramských a jáchymovských v Cechách na ostatních starobylých našich místech těžebnich: u Kutné Hory, Ratibořic, Tábora, Jihlavy dolování zaniklo – a z uherských i sibiňských (Křemnice, Štávnice, Kapnik, Nagy bánya atd.). Fr. Sl-k. — V mořské vodě nalezeny byly též sloučeniny stříbra a jeho přítomnost i na slunci byla dokázána.

S. (s horn. stanoviska) dobývalo se již za pradávných časů hornicky. Za starověku byly známy doly nubijské a aethiopské v Egyptě; Athéňané měli stříbrné doly v Attice, Foiničané, Kartaginci a Římané dolovali na s. ve Spanělsku. Ve středověku dásudých k lichým ve velikých periodách perio- horské doly v 2. pol. XIII. stol. byly velmi Stříbro. 243

byly otevřeny. Kutná Hora a Příbram bý-valy proslavené dolováním na s. Znamenité a posud největší doly na s. jsou mexické a

S. dobývá se pouze z rudných žil a jest t. zv. dobývání výstupkové (viz Hornictví, str. 598) způsobem nejvíce užívaným. Tento způsob dobývání jest tím prospěšnější, že netřeba důlních vod ani vyrubanou rudu zvedati; voda stěká a rubanina spouští se na nižší patro, odkud přicházejí k jámě, jamou pak pomocí strojů na povrch.

V Rakousku dolováním na s. až na zcela nepatrné doly ve Štýrsku (v r. 1903 rud 1202 q) zaměstnává se Přibram (r. 1903 rudy střibr. na 218.000 q, dělnictva 3629); v celém Rakousku bylo r. 1903 vydobyto 219.578 q rud v ceně 2,871.039 K 3698 dělníky.

Viz Hrabák, »Hornictví a hutnictví v král. Českém « 1902; dále téhož »Průvodce po pří-

bramských dolech« 1893.

Hutnictví s-ra dosáhlo v posledních padesáti letech velkolepého vývoje a zdokonalení technického, jakož i obrovskou výši výroby odkrytím nových ložisek, ale též nej-většího dosud známého snížení ceny. V celém světě se dobylo:

v ceně K roku 780.400 1 kg = 250 K1850 195,000.000 1880 2,480.000 483,500.000 1 kg = 200 >1890 4,180.500 837,700.000 1 kg = 200 >495,216.000 $1 k\bar{g} = 95$ 5,291.545 Následkem této obrovské výroby nejčelnější státy vzdaly se měny stříbrné a zavedly měnu zlatou. Mnoho z nejslavnějších dolů zastavilo výrobu: Freiberg, Harz; u nás zastaven pokus znovuotevření staroslavných Kutných Hor a příbramský závod pracuje s passivem. Stříbro se dobývá z rud stříbrných a stříbronosných výše jmenovaných a z hutnických slitin, jež z nejrozmanitějších hutnických pochodů všech hnedle kovů jako vedlejší výrobek se obdrží a stopy s-ra obsahuji.

Metallurgii s-ra rozdělujeme v I. dobývání na suché cestě, II. na kombinované suché a mokré cestě a III. elektro-

metallurgické.

I. Dobývání s-ra na suché cestě. Nejmodernější provedení tohoto způsobu nacházíme v Příbrami; vyobrazení pecí a hutnických apparátů tamních viz při čl. Hutnictvi. – Rudy příbramské skládají se z leštěnce olověného s malými součástkami s-ra, mědi, antimonu atd. a stříbrné rudy tetra-édritu (Fahlerze). Tyto rudy, přiměřeně upra-veny byvše na žádaný stupeň obsaženého olova: 18-50% Pb, podrobují se pražení čili roštování ve velikých pecech horizontálních, zavedených Čermákem a zdokonalených jeho nástupcí, na kysličník olovnatý ve formě slitiny, jež se rozbíjí na malé kusy a s přiměřenou přimíšeninou hornin a zbytků z následujících processů a koksu prosazuje se ve vysokých pecech Pilz-Čermákových na olovo rudné, stříbronosné; toto větši-

rozsáhlé; Přibramské doly již ve XIV. stol., nou se přepouští ve zvláštních pecech (Saigerőfen) a přichází k pattinsonování (viz níže). Process tento modifikoval Čermák v Přibrami a zároveň s ním Rosau v Marseilli (odtud též »Rosauovým« zvaný) upotřebenim pary vodní (jako hybné a chemické reagence) v pattinsonování parou. Sp.

8. nahromaděné v olově hutnicky vyrobeném isolovalo se dříve odháněním. V peci pálaci na nistěji poněkud prohlou-beném na roztopené olovo stříbrnaté vhání se proud vzduchu, tím olovo se okysličuje v kysličník olovnatý, jenž rostopen z peci odtěká. Přidáváním čerstvého stříbronosného olova hromadí se neustále na nistěji s., z kteréhož, když důstatek již se nahromadí, okysličí se veškeré olovo, což posná se tím, že kůra oxydu olova na povrchu s-ra stává se neustále tenčí, až konečně se protrhne a jasný, bilý, lesklý povrch s-ra probleskne (Silberblick).

Méthody odhánění užívá se přímo pouze při olově, které jest na s. bohatší; obyčejně však nutno předem s. v olově nahromaditi, což děje se podle Pattinsona. Pattinsonování záleží v tom, že z roztopeného olova, které obsahuje malé množství s-ra, při chladnutí vylučují se vždy zprvu krystaliky olova, které jsou s-rem mnohem chudší než výchozí materiál, a ve zbylé ještě tekuté části olova (matečném louhu) hromadí se s. Postupnou touto krystallisaci, ovšem pouze do určiteho stupně (2.5%), pokud roztok olova není s-rem nasycen, snadno jest koncentrovati s. v olově. Z produktů, kterých tímto způsobem se nabylo a jež obsahují 1 až 1½%, 8-ra, dobývá se s. opět odbáněním.

Jiný způsob dobývání s-ra z olova s-rem chudšího byl udán Karstenem a Parkesem a nazývá se parkesováním. Olovo stříbronosné roztopené se promíchá se zin-kem, při čemž v tekutém zinku s. se roz-pustí. Při chladnutí ztuhne nejprve zinek obohacen s-rem a vyplove na povrch tekutého olova, od něhož lze jej mechanicky odděliti. Zinek od s-ra děli se pak buď přehřátou vodní parou nebo pálením, při čemž zinek se okysličuje a jako kysličník prchá, kdežto s. se neměni.

II. Dobývání s-ra na mokré cestě. Rudy s-rem bohaté, bezolovnaté zpracují se buď processem amalgamovým neb vyluhovacím. Při onom mleté rudy mísí se nejdříve s roztokem obyčejné soli kuchyňské a praženého chalkopyritu (jenž obsahuje siran mědnatý), čímž vzniká chlórid střibrnatý, z něhož přidávanou rtutí vyloučí se s., které s nadbytečnou rtutí tvoří amalgam.

2 NaČl CuCl, Ag,S CuS Na,SO4 CuSO4 CuCl₁ | 2 AgCl 2 AgCl Hg,Cl, Hg_2 Ag,

Z amalgamu odstraňuje se přebytečná rtuť nejprve lisováním a zbývající pevný amalgam rozkládá se a zbavuje se rtuti destillací.

Jiná modifikace tohoto processu provádí se též tak, že rudy nejprve praží se s chlóri244 Stříbro.

dem sodnatým, čímž povstává chlórid stříbrnatý. Pražená ruda s vodou kousky železa a rtutí se promíchává; tím chlórid stříbrnatý železem se rozkládá a vyloučené s. se rtutí

tvoří opět amalgam.

Methody vyluhovací záležejí v tom, že kyzy se praží buď samotné neb opět s obyčejnou solí a utvořený síran stříbrnatý resp. chlórid stříbrnatý extrahují se, a to onen horkou vodou, tento koncentrovaným roztokem obyčejné soli. Z roztoků vylučuje se s. kovovou mědí.

V poslední době pramenem s-ra i zlata neustále vzrůstajícím jsou odpadky zbývající u anody při elektrolytické výrobě mědi. Bahna tato obsahují mnohdy až 50—75%, s-ra a až i 0.70%, zlata. Denní výroba z těchto odpadků v některých závodech Sev. Ameriky činí přes 300 kg s-ra a přes 5 kg zlata.

Různými těmito způsoby dobyté s. raffinuje se ještě dále, a to buď odháněním nebo

srážením mědi neb i elektrolyticky.

III. Dobývání elektrometallurgické provádí se pouze ze slitin mědi, jež se převedou v roztok a pak proudem elektrickým se rozloží. S-ra chemicky čistého lze nabýti několika methodami; nejosvědčenější z nich jsou methoda Stasova neb Richardsova.

S. jest kov bílý, velmi kujný a tažný. Roz-tepáno na jemné listky prosvítá modrou barvou. Jest velmi dobrým vodičem tepla i elektřiny. S. taje při 970° a při 1200° počíná se vypářovati. S. na vzduchu roztopené pohlcuje značné množství kyslíku, který při tuhnutí opět uniká a způsobuje prskání s-ra. S prvky halovými s. slučuje se přímo; působenim kyseliny chlórovodikové pokrývá se nerozpustnou vrstvou chlóridu stříbrnatého, konc. kyselina sírová za tepla rozpouští s. jako síran stříbrnatý. Nejlepším rozpustidlem s-ra jest kyselina dusičná, v níž zředěné a za chladu jako dusičnan stříbrnatý již se roz-pouští. Vůči žíravinám jest s. velmi resi-stentní. S. ani za chladu ani v žáru na vzduchu valně se nemění, pro tyto vlastnosti čítáno jest ke kovům t. zv. ušlechtilým. Resistence tato, jeho krásná barva, lesk, snadné zpracování a poměrná vzácnost uvedly hlavni spotřebu s ra v klenotnictví a mincovnictví, kdež používá se buď kovu ryzího nebo v různých slitinách. S. slévá se obyčejně s mědí. Malá množství mědi činí s. tvrdším, aniž značně poškozují jeho tažnost, větším množ-stvím mědi ubývá tažnosti. V Rakousku vyskytují se hlavně slitiny, které obsahují:

na 950 č. s-ra 50 č. mědi

900 > > 100 > ***** 008 200 > » 750 » > 250 >

Mince razi se ze slitin prvnějších, na př. anglické obsahují 925 č. s-ra, francouzské, rakouské zlatníky, německé marky 900 č., koruny 835 č. s-ra. Slitin dalších s 800 č. a 750 č. s-ra užívá se k výrobě stolního náčiní a v klenotnictví atd. Často vyskytují se též slitiny s-ra, mědi a

35% s ra, 50% mědi, 10% niklu a 5% zinku. Ruolz (argent français) jevi složení: 40% s-ra, 30°/0 mědi, 20°/0 niklu. Slitiny s-ra, mědi a zinku neb kadmia velmi dobře se slévají a zpracují. Hliník s málo s-rem skýtá slitiny krásně lesklé a tvrdší, nežli jest hliník sa-

Výtečných vlastností s-ra při menším nákladě využitkuje se postřibřováním, viz

Stříbření.

S kyslikem tvoří s. tři hlavní kysličníky: Ag_4O , Ag_2O , Ag_3O , Z těchto nejznámější jest kysličník střibrnatý Ag_3O . Vylučuje se, srážíme-li roztok solí stříbrnatých louhem draselnatým neb sodnatým, jako šedohnědá ssedlina. Kysličník střibrnatý jest ve vodě poněkud rozpustný, roztok reaguje alkalicky, obsahuje patrně složky hydroxydu Ag(OH). Používá se v reakcích, při nichž z rozpuštěných sloučenin halových prvků má býti vyňat halogén a nahrazen kyslíkem neb hydroxylem. Při 250° rozkládá se kysličník tento v kov a kyslík. Působením ammoniaku v kysličník stříbrnatý tvoří se černý prášek nad míru explosivní — třaskavé s. Berthol-

letovo — snad složení NH, Ag.
Chlórid stříbrnatý AgCl vyskytuje se
v přírodě jako kerargyrit. Uměle sráží se z rozpustných soli s-ra kyselinou chlórovodíkovou neb roztoky chlóridův. Mírným teplem taje a při chladnutí tuhne na hmotu beztvarou, rohovitou — rohové s., luna cornea. Ve vodě jest téměř nerozpustný, rozpouští se v konc. kyselině chlorovodíkové a konc. roztocích chlóridů alkalických; velmi snadno rozpouští se ve zředěném ammoniaku, sirnatanu sodnatém. Tohoto, s nímž tvoří snadno rozpustný sirnatan stříbrnato-sod-

natý

 $Na_1S_2O_3$ NaAl AgĈĺ $AgNaS_1O_2$,

užívá se ve fotografii k fixáži, t. j. k odstraňování z obrazu sloučenin s-ra světlem neproměněných.

Brómid stříbrnatý AgBr a iódid stříbrnatý AgI nacházejí se v přírodě, onen jako bromargyrit, tento jako iódargyrit. Uměle srážejí se z roztoků solí stříbrnatých, a to přední roztoky brómidů jako ssedlina nažloutlá, v zřed. ammoniaku nesnadno rozpustná, poslední roztoky iódidů jako ssedlina barvy kanárkové, v ammoniaku nerozpustná.

Všechny tyto tři halové sloučeniny s-ra mění se rychle působením paprsků světelných. Chlorid střibrnatý působením paprsků slunečních nabývá barvy šedofialové, na konec bezmála černé. Zjev ten vysvětluje se rozkladem chlóridu střibrnatého v chlór a subchlórid s-ra,

Ag, Cl Cl 2 Ag Cl

Brómid stříbrnatý působením paprsků světelných barví se pomaleji a iódid zdánlivě již se nemění. Přece však oba podléhají určitým vnitrným změnám, které projevují se tím, niklu. Třetinové s. (Drittelsilber) obsahuje: že osvětlené partie jejich nabývají schopnosti Stříbro. 245

snadno redukovati se v s. četnými látkami školu milosrdn. sester sv. Kříže, 2 školy redukujícími. Na změnách, kterým halové obec. (každá o 9 fř.) a 2 měšť. 3tř. pro chl. sloučeniny a soli stříbrnaté podléhají působením paprsků světelných, zakládá se foto- arcibiskup. student. konvikt, průmysl. po-

grafie.

Srážením roztoku soli stříbrnaté roztokem kyanidu draselnatého zprvu utvořená ssedlina kyanidu stříbrnatého AgCN dalším přidáváním kyanidu draselnatého se rozpustí. Vzniklý roztok obsahuje složky komplexní sloučeniny kyanidu stříbrnato-draselnatého KAg(CN), a používá se ho ke galvanickému postřibřování.

Dusičnan stříbrnatý AgNO, připravuje se rozpouštěním s-ra ve zřed. kyselině dusičné a odpařováním roztoku až do krystallisace. Z vodných roztoků krystalluje se ve velikých rhombických deskách. Taje así při 200°, rozpouští se v ½ č. studené a ¼ č. vřelé vody, ve 4 č. alkoholu. Hmoty organické roztokem jeho navlhčené na světle černají vyloučením kovu neb nižšího kysličníku. Ve formě tenkých roubíků jest znám jako pekelný kaminek (nickaminek), lapis internalis. Slouží v lékařství za leptadlo.

Rozpouštěním s-ra v konc. kyselině sírové a odpařením roztoku aneb srážením konc. roztoku dusičnanu stříbrnatého kyselinou sírovou povstává síran stříbrnatý Ag_3SO_4 . Ten rozpouští se ve vodě jen skrovně a jest isomorfický s bezvodým síranem sodnatým.

Sirník stříbrnatý Ag, S vyskytuje se v přírodě jako argentit, krystalluje v soustavě krychlové. Úměle tvoří se buď žíháním s-ra se sirou neb účinkem sirovodíku v roztok solí stříbrnatých. Na tvoření sirníku stříbrnatého spočívá zvláštní druh ozdobné práce niello č. práce tulská, jež provádí se tak, že výkresy do s-ra vyryté vyplní se směsí práškovitého s-ra a síry a zahřejí se, až se

směs roztopí.

Sloučeniny s-ra žíhány se sodou na uhlí poskytují bilé zrnko kovového s-ra, které jest kujné. Z roztoků stříbrnatých železo, zinek, měď srážeji šedé s., kapka rtuti v roztoku dusičnanu stříbrnatého pokrývá se dlouhými jehlami amalgamu (arbor Dianae). Sirovodíkem z roztoků sloučenin stříbrnatých obdržíme černou sraženinu sirníku stříbrnatého, která v sirníku ammonatém se nerozpouští, v kysel. dusičné jest rozpustná. V roztoku tomto chlórovodík poskytuje ssedlinu bilou klkatou chlóridu stříbrnatého, který na světle rychle černá, v kysel. dusičné se nerozpouští, v ammoniaku jest rozpustný. B. Kužma.

S. nové (angl. german silver) viz Ar-

Stříbro (lat. Misa, něm. Mies), kdysi král. potvrdil S-ru všechny svobody; r. 1450 bylo nyní horní město v Čechách na lev. bř. Mže město v moci Buriana z Gutšteina a v jed(přes niž most r. 1555 vystavěný) a při žel. notě Poděbradské přidrželo se věrně krále tr. Plzeň-Cheb, 395 m n. m., má 497 d., 44 Jiřího z Poděbrad. R. 1547 Stříbrští spolčili obyv. č., 3828 n. (1900); děkan kostel Všech se s nespokojenými pány a městy, začež svatých (loď vystavěna r. 1738), hřbitovní jmění obecní propadlo konfiskaci. R. 1555 kostel, starožitnou radnici, zbytky kláštera založen most přes Mži a r. 1560 nynější far. minoritského (r. 1253 založ.), okr. hejtm. a kostel. R. 1561 vráceny městu některé statky soud, revír. horní úřad, pš., telegraf, správu a obec sama koupila r. 1575 statek sulislav-kontrol. okresu finanč. stráže, klášter a dív. ský. R. 1623 zabráno městu veškeré jmění a

školu milosrdn. sester sv. Kříže, 2 školy obec. (každá o 9 fř.) a 2 měšť. 3tř. pro chl. a dívky, stát. vyš. gymnasium, ústav učitel., arcibiskup. student. konvikt, průmysl. pokračov. šk. a měst. opatrovnu, nemocnici, synagogu, měst. spořitelnu a j. ústavy peněžní. Průmysl zastupuje továrna na výrobu olověných kulek a broků, 6 válc. mlýnů, parostr. pivovar, výroba lihových nápojů. Doly na olovo a zinek (kol. 200 děl.) a týd. a výroč. trhy. Obyvatelé provozují drobný obchod, femesla nebo jsou zaměstnáni při závodech hutních. Alod. statek (1282-58 ha půdy, z níž je 1028-16 ha lesů) jest majetkem měst. obce střibrské. Erb měst. (vyobr. č. 4011.): v čer-

veném štítě měst. hradba se stinkami a branou otevřenou, v ní spatřuje se zlatá lilie; nad hradbou dvě věže, mezi nimi na hradbě stojí český lev. Štítonoši jsou 2 hornici. -Založení S-ra souvisí s vyzdviženim hor na střibrnou rudu. Eliška, manželka knížete Bedřicha, za-

C. 4011. Znak města Stříbra.

ložila zde (r. 1183) kostel s farou, jejž darovala křižovníkům sv. Jana, a kníže Bedřich vykázal řádu každoročně 12 hřiven stříbra ze zdejších dolů. Brzy po založení S-ra (před r. 1252) zřízen tu menší úřad krajský, jenž tu potrval do r. 1420 (viz Mežsko). Křižovníci s červenou hvězdou založili zde špitál s kostelem a pánové ze Švamberka klášter minoritský (před r. 1274). S. jako město připomíná se r. 1275; král Jan udělil mu první svobody, Karel IV. právo pražské a měšťanům právo, by o svých statcích pro případ smrti říditi mohli. Král Václav nařídil (r. 1382), by všichni kupci krajiny tachovské zastavovali se ve S-bře, a r. 1399 zrušil výroč. trhy v Kladrubech a vedle toho Kladrubšti museli pivo odebirati ve S-bře a za-kázáno jim hraditi město. Tehdy bylo S. jakož i okolí české. R. 1421 Žižka obléhal město. Dne 4. března 1426 opanoval město Přibík z Klenového a držel je do příchodu cis. Sigmunda do země, začež v náhradu dostal Volyň. R. 1427 obléhalo město křižácké vojsko něm., ale když Němci se dověděli, že vojsko české obleženým táhne ku pomoci, utekli s hanbou ze země. R. 1437 Sigmund

(v. t.). Tento vystavěl mimo město zámeček, jejž Švédové později zničili i s měst. hrad-bou a 140 domy. Válkou 30letou zpustošeno město i doly; obyvatelstvo zejména české se rozuteklo a na jeho misto zakupovali se Němci z okolních vesnic a tak S. ponenáhlu se poněmčovalo. R. 1785 cís. Josef II. zrušil zde klášter minoritský, v němž až dotud od-počíval Albrecht z Valdšteina, Vilém Kinský, Adam Trčka a Kristián z Ilova. Celé klášterství koupila obec stříbrská. Když pak ve zdejších dolech opět s výtěžkem počalo se dolovati, zřízen r. 1801 ve S-bře horní úřad. R. 1864 založena zde nižší reálka, r. 1870 real. gymn., jež později přeměněno v pouhé gymnasium. S. jest rodištěm Jakoubka ze Štříbra a Jana Hlavsy z Liboslavě.

Okr. soud střibrský má na rozloze 377.92 km² 3711 d., 776 obyv. č., 22.883 n.; z 23.752 přítomn. obyv.: 23.239 katol., 48 ev., 463 žid., z nich je 11.354 muž., 12.395 žen (1900). — K o kr. hejtmanství přislušejí okr. soudy: Stody, S. a Touškov; má 877.92 km²,

10.811 obyv. č., 56.303 n. (1900).

Stříbrobýl, bot, viz Argyreia. Střibrsko, ves v Čechách, viz Stříbr-

Střibrský Matěj nazýval se podle rodného města otcova i Benátský. Studia theologická konal v Praze (1601), potom stal se farářem v Přelouči, po r. 1607 byl děka-nem v Poličce, ale toliko tři léta, pak náhle propuštěn. Potom bydlil v Litomyšli (1611) a dostal se za faráře odtud někam na panství hrab. Hendricha Thurna, nevíme však kam. Za svého pobytu v Litomyšli vydal tam dvě knížky: Cesta k životu věčnému, již vě-noval Střibrským, a Lamentací, horlivé vzdychání na celý žaltář sv. Davida. Již rok před tím vyd. v Praze u Dan. Sedlčanského Knížku spasitelných naučení, sloužící ku potěšení, napomenutí a vzbuzení všelikého člověka k té nejpřednější ctnosti, jenž jest láska, z písem zákona Božího obojího vybraná. Tamtěž vyd. r. 1611 Drahou perlu, kdo chce dobře umříti a v život věčný vjíti. Posléze r. 1613 věnoval hrab. Hendrichovi z Thurna na Letovicich a Regině Juliáně, roz. hraběnce z Hardeka Modlitby pobožné na evangelia sv., též i na epištoly k každému dni nedělnímu. Na Index dostala se jeho knížka o čtyřech posledních věcech člověka, neznámá jinak plným obsahem (Jireček II, 250-251). JNk. **Stricker:1) S.** (der Strickäre), středo-

hornoněm. básník, o kterém víme jen tolik, že žil kolem r. 1240 v Rakousích. Sepsal artušovský román Daniel von dem blühenden Thal (vyd. Rosenhagen ve Vratisl. 1894), po-vídky, bajky, obzvláště humoristické básně Der Pjaffe Amis (vyd. Benecke v »Beitr. z. Kenntnis d. altdeutsch. Sprache 1810-32, 2 sv., srv. Amis). Srv. Jensen, Über den S.

als Bispeldichter (1886)

2) S. Salomon, lékař něm. (* 1834 v Po-

zastaveno i s městem Kristiánovi z Ilova působil tu nejprve v nemocnici, pak v laboratoři Brückeově, r. 1868 stal se na popud Rokitanského mimoř. prof. experimentální pathologie obdržev zároveň samostatný ústav, ze kteréhož vyšla řada vynikajících prací všeobecné pathologie se týkajících. Vynikal jako bystrý a neunavný pracovník, kterýž od prvých svých prací o prostupu rudých krvinek skrze steny cevní (diapedesis) až po studia o zánětu a essaye filosofické jevil originalitu v pojímání daných otázek a jich všestranného zpracování. Jako akademický učitel dovedl docíliti neobyčejné plastičnosti a názornosti svých výkladů, jmenovitě užitím projekčních method. Z četných jeho prací buďtež uvedeny: Vorlesungen über allgemeine u. experimentelle Pathologie (1877—83) a Dreissig Jahre experimenteller Pathologie (1898). Krom toho vydal s řadou spolupracovníků »Handbuch der Lehre von den Geweben des Men-

schen und der Thiere« (1871—73).

Strickland Agnes, spisovatelka angl.
(* 1796 — † 1874), pečlivě byvši vzdělána svým otcem Tomášem, původně správcem loděnic v Norwichi, později venkovským statkářem, nejprvé složila poetické povídky Worcester Field or the Cavalier a The Pilgrims of Walsingham (1835). Potom obrala si za předmět práce životy královen anglických a skotských a vydala dvě objemná díla Lives of the queens of England (původně r. 1840—48 ve 12 sv., 2. vyd. 1864—65 v 6 sv.); Lives of the queens of Scotland (1850—59 v 8 sv.). Mnoho ji při této práci pomáhala, ač nechřela býti jmenována, starší sestra Alžběta S. (* 1794 — † 1875). Líčení její jest úplně nekritické, ale zakládá se na pramenech dobrých, z veliké části ještě ani nevydaných a podává živé obrazy života královen dvorského i soukromého. V dějích královen skotských S. rozhodně straní Stuartům a životopis Marie Stuartovny také vydala o sobě (1873). Obě sestry společně pracovaly též o dalších spisech biografických: Lives of the seven bishops; Lives of the Tudor princesses; The last jour Stuart princesses; Bachelor kings of England. (Srv. Chambers's Cyclop. of. Engl. literature, 1903, sv. III. str. 281.)

Stricto iure [strik-], lat., podle přes-

ného práva.

Stricto sensu [strik-], lat., v přesném

smyslu. Střída, tolik co střídání. »Choditi po s-dě« t. j. choditi v obci každého dne do jiného statku (za stravováním).

S. v hornictví v. Hornictví, str. 597 b a srv. Střídování.

Střídavec viz Ostražník.

Střídavé hospodářství viz Hospodářské soustavy osevné, str. 660 a.

Střidavka (febris intermittens), ještě před 2 decenniemi častý typus bahenních nemoci, tou dobou v severní a střední Evropě (vyjma Uhry) téměř ani se nevyskytuje. Jako veškeré bahenní nemoci, také s. přivoděna jest vnik-nutím cizopasníka do krve; byl objeven vážském Novém Městě [Vágujhely] — † 1898 nutím cizopasníka do krve; byl objeven ve Vídni). Vystudovav lékařství ve Vídni, francouzským lékařem Laveranem a přísluší

buňky krevní, ve kterých setrvá potud, pokud plasma jejich nebyl úplně ztrávil. K svému dokonalému vývoji plasmodium potřebuje dvojích hostitelů — jedním jest člověk a druhým moskyto přináležející k čeledi Anopheles. Cizopasník po svém vniknutí do krve množí se dělením a dělením tím povstávají k vývoji, ale nikoli k oplozování způsobilé útvary (merozoity), jež opět krvinky vyhle-dávají a v nich se usidlují. Týž pochod se opakuje při zamoření organismu nepřetržitě. Jestliže Anopheles vssál krev člověka chovající plasmodie, pak v jeho střevě vyvíjejí se individua, která jsou schopna k rozplozování; pohlavním spojením vznikají zárodky (sporozoity), které ze střeva se stěhují do slinných žlaz anophela, a jestliže tento vyhledal člověka, pak píchnutím jej infikuje. Podobá se, že při malarii člověka běži o tři druhy plasmodii: a) o plasmodium malariae, t. j. s-ky čtyřdenní; b) o p. vivax, které jest přičinou s-ky třídenní (tertiana); c) o druh zvaný Laveriana malariae, který jest vinen těžkými tropickými formami bahenních nemoci. Horečka se dostaví, jakmile značnější počet merozoitů komárem přenesen byl do krve; doba, které potřebí jest k tomu, aby se objevila nová generace, povstávající prostým dělením plasmodie v krvi, má různé trvání a tím podmíněno jest vracení nového záchvatu horečnatého, který i nadále zje-vuje se v stejném období, tedy typicky. Plasmodium malariae potřebuje k svému uzrávání 3krát 24 hodin, Plasmodium vivax 2 dni a Laveriana malariae 24 až 48 hodin. Pfi intermittens quotidiana, která charakterisována jest tím, že horečka ve 24 hodinách se běží o dvojí infekci nastalou během 48 hodin s plasmodium vivax a tím dochází k utvoření dvou generací na sobě nezávislých, z nichž kažďá dozrává střídavě, jeden neb druhý den.

Infekce plasmodiemi zaviňuje důležité změny v krvi a slezině; poněvadž cizopasníci hubí červené buňky, jest následkem význačná nedokrevnost a ubývání haemoglobinu; z buněk vybývá jen barvivo krevní, které se ukládá v útrobkách tělesných. Slezina bývá nápadně zvětšena a měkká, játra a ledviny

podléhají degenerativním změnám.

V našich krajích malarické onemocnění hlásí se jako prudká, se střídavým vystupováním horečky sloučená choroba infekční, ze které, nedojde-li k energickému léčení, vzejíti může značné vysílení, malarická kachexie. Záchvat s-ky hlásí se předzvěstnými symptomy: bolestí hlavy a kříže, slabostí, odporem k jídlu; pak se dostaví třesavka, až 2 hodiny trvající. Pokožka bledne a chladne, prsty modrají, obličej se přepadává;

třidě protozoi a zván jest *plasmodium mala*, a pozbývá i na chvíli vědomí. Potom po-riae. Vniknuv do krve vyhledává červené cit zimy se uskrovňuje, tělo se zahřívá a nemocný vycifuje rozpalování pokožky velmi prudké; oblicej se zardívá, pokožka jest suchá, palčivého pohmatu, tep tvrdý, jazyk osýchá a nemocný jest trápen neobvyklou žízní. Po 3-4 hodinách dostavuje se silný pot, kterým záchvat s-ky se ukončuje; teplota rychle klesá, většinou až pod normální, nemočný okřívá a upadá ve spánek. Záchvat trvá 6—12 hodin a po něm následuje období prosté veškerých chorobných příznaků.

Při s-vce rozeznáváme 3 typy: 1. každodenní (quotidiana); záchvaty se vracejí každý den; 2. třídenní (tertiana), záchvaty vynechávají den; 3. čtyřdenní (quartana), dny horečnaté dělí doba 48 hodin. Tím, že záchvat následující dostavuje se o několik hodin dříve neb se opozduje, typus může se změniti. V našich krajích s. i přes naléhavé jevy v záchvatu není chorobou nebez-pečnou. V tropických a subtropických krajinách k záchvatu druží se příznaky těžké a život přímo ohrožující, pro které s. nabýva názvu zhoubné (febris intermittens perniciosa). Jde o bezvědomí, křečové záchvaty, ztrnutí, mdloby srdeční, příznaky připomínající cho-leru a uplavici, výstřední pot, chladnutí těla s kollapsem, krvácení z ledvin atd.

Poslez známe formy s-ky, které svůj pravý raz zastiraji (febris intermittens larvata). Težkých celkových příznaků nebývá, za to v dobách jedno- i třídenních se dostavují v určitou hodinu typické úkazy: neuralgie lícní, oedemy lice a končetin, krvácení. Specifickým lékem malarických processů jest chinin. Mx.

Střídka, Střídkov, ves v Čechách, hejtm. Strakonice, okr. Volyně, fara a pš. Ceštice; 33 d., 174 obyv. č. (1900). R. 1243 připomíná se Častolov ze Střídky.

Střidmosti spolky, něm. Māssigkeits-vereine, angl. Temperance societies, jsou jednoty, jejichž členové zavazují se buď ke zdrželivosti v pití lihovin, zejmena kofalky, pracujíce zároveň proti pijáctví vůbec. Již na poč. XVI. stol. Sigmund von Dietrichstein ve Štýrském Hradci založil podobný spolek sv. Krištofa, avšak teprve r. 1826 založen ve Spoj. Obcích sev.-amer. v Bostoně spolek proti nestřídmosti a v letech třicátých minulého století bylo ve Spoj. Obcích již 18 státních neb centrálních jednot soustřeďujících asi 2200 spolků se 170.000 členy. Ve druhé třetině téhož století s. s. nabyly již značného významu politického a sociálního a jejich stanovy nezřídka byly i uzákoněny, jako r. 1851 ve státě Maine, kde veškeren obchod lihovinami vůbec byl zakázán zákonem zvaným Maine liquor law. Jinde byl zaveden t. zv. Local option system, podle kterého každé město mohlo podle vůle prodej opojných nápojů zakázati, nebo zákony zvatřesavka je tak prudká, že nemocný jektá nými Sunday laws zapověděno prodávati zuby a celé tělo křečovitě se zmítá. Puls lihoviny ve dni nedělní (jako ve st. Newbývá drobný a nehmatný, dýchání urychleno, teplota tělesná přes pocit zimy nápadně až státní intervence ne vždy setkávala se s nána 41—42° C zvýšena. Časem nemocný zvrací ležitým úspěchem, ponechána namnoze péče

o střídmost nanovo s.kům s., z nichž nej-|zal. r. 1897 v Genevě od faráře Rochata, jazvlášť rozšířená a vlivná, pak Good Tem-plars (od r. 1850) a Sons of temperance. Z Ameriky snahy po střídmosti roz-šířily se již v letech 20tých XIX. stol. ze-jména po Anglii a Irsku, zvláště působením kněze Theob. Mathewa (v. t.), jenže v Anglii prodej lihovin nikdy nebyl zakázán, ale za to středisko všech temperenclářských snah, r. 1832 v Prestonu první spolek t. zv. Teetotaler (zkrácenina z temperance total, t. j. úplná zdrželivost; nesprávně tea-totaler, od slova tea, čaj), jehož členové zavazovali se nepíti nejen kořalky, ale opojných nápojů vůbec, t. j. ani vina, piva a j. K. 1880 Ř. T. Booth rozšířil spolek střídmosti Blue-Ribbon-Army, založený r. 1877 v Sev. Americe, i po Anglii a spolek ten, jehož odznakem byla modrá stuha a který odvozoval požadavek střídmosti z motivů náboženských, trvá v Anglii dosud. S-kům s. napomáhá také armáda spásy, která svým členům ukládá, aby piti lihovin naprosto se zdrželi. Spolek Good Templars rovněž po Anglii značně je rozšířen a pronikl i do zemí skandinavských, do Dánska a sev. Ślesviku. V Norsku již v letech 50tých XIX. stol. byly odstraněny kořalny a výroba lihovin silně zdaněna; podobně dálo se později i ve Svédsku, tak že ve Skandinavii na venkově teď skoro nikde kořalka se nepije a spotřeba její ve městech klesla na pětinu i šestinu spotřeby původní. Od soboty večer do pondělí rána smějí se ve Skandinavii prodávati lihoviny jen v malých sklenkách k t. zv. smörgásbordu před obědem. V Dánsku pracují proti pijáctví jak s. s., tak lidové kavárny. V Nizozemsku způsobily s. s., zejména Vereeniging tot afschaffing von sterken dronk (vydává týdenník De Volksvriend«), r. 1881 zákon, podle něhož prodej opojných nápojů je závislý na povolení obce. Spolek Multapatior (z. r. 1875), nyní Volksbund, pečuje o pro-vádění tohoto zákona. Ve Francii teprve r. 1871 založena »Société française de Tempérance, association contre l'abus des boissons alcooliques«, která vydává svůj »Bulletin«. Jejím přičiněním pořádány v Paříži dva mezinárodní kongressy antialkoholické (1878 a 1880). Ligue patriotique contre l'alcoolisme v Belgii toliko pod-poruje a umožňuje zakládání s-ků s.; za to tam působí v intencích s ků s Ligue de dání povrchu a s tím spojené poškození

větší je dnes National Temperance So-kožto mezinárodní evangelický spolek proti ciety (mající své odbory skoro ve všech státech Spoj. Obcí), jež vydává své listy napodobením analogických snah amerických Advocate« a »Banner«, pak Woman's christian Temperance Union, jednota nejdřive v Prusku působením Bedř. Vinejdřive v Prusku působením Bedř. Viléma III., tak že r. 1845 bylo jich v Německu 875 se 60.000 členy. Pozdějí však nadšení ochablo a teprver. 1884 vznikl ústřední spo-lek: Deutscher Verein gegen den Missbrauch geistiger Getränke, který vydává měsíční »Mittheilungen« a v l. 1885 až 1887 »Wissenschaftliche Abhandlungen«, byly na ně uvalovány veliké daně. V Irsku a zakládá lidové kavárny a lidové útulny. první společnost střídmosti byla založena V podobném směru působí: rakouský Verprvní společnost střídmosti byla založena V podobném směru působi: rakouský Ver-r. 1829, záhy potom následovaly Skotsko a Anglie. R. 1831 založena British and fo-reign Temperance Society, po léta jáctví a na Moravě Spolek abstinentů v Brně, kdež vychází časopis zabývající se zdravotnictvím, výchovou a šířením idejí protialkoholistických »Blaho lidu«. K mezinárodním s-kům s. náležejí především uvedené » Good Templars«, » Blue Ribbon Army«, »Modrý kříž« a »Internationaler Verein zur Bekämpfung des Alkoholgenusses«, založený kongressem antialko-holistickým v Curichu r. 1887. Vydává »Intern. Monatschrift zur Bekämpfung der Trinksitten«. Srv. též Alkoholism, str. 894 b sl. Literatura s-i s-ků je velmi rozsáhlá; uvá-díme z ni toliko: D. Burns, Temperance history (Lond., 1889—91, 2 sv.); Rowntree and Sherwell, The temperance problem and social reform (7. vyd. 1900); J. P. Lewis, Temperance or Teetotalism (3. vyd. t., 1877); Martius, Die jetzigen deutschen Mässigkeitsbestrebungen (Gütersloh, 1888); t., Die ältere deutsche Mässigkeits- und Enthaltsamkeitsbewegung (Drážď, 1901). Z časopisů ještě uvádíme: »Blue Ribbon Chronicle« (Lond., od r. 1882); »Gospel Temperance Herald« (t., od r. 1882); »The Jubilee Chronicle« (t., od r. 1883).

Střidník, třídník, svobodník, u myslivců patrulník (něm. Gefreiter, Patrullführer), vojín mezi vojínem prostým čili obecním a desátníkem, nekonající již služby ostražnika, ale provádějící dozor u setniny a zastupující desátníka. Ve vojště rak.-uh. je naznačen po soukenné hvězdičce na obou stranách límce u kabátce a bluzy a šňůrkou na vrchním kraji čáky. FM. - S. (lat. vicarius), vikář, někdy i kaplan (s. farářův). Stridores viz Strisores.

Střidování, dobývání střidové (angl. working board or stalls, fr. exploitation par galeries, něm. Streckenbau, Orterbau, pol. od-ludowa chodnikowa, rus. razrabotka štrekami ili proběgami), je v hornictví rubání ložisek, prováděné systémem stříd. Rubání obmezuje se pouze na přípravu, rozdělání, při čemž větší čásť ložiska jako piliře na dole jest navždy zůstavena, aby se zamezilo ssela Croix, jež vydává časopis antialkoho-lický v řečech vlámské a francouzské. Ve Švýcarsku působí spolek Modrý kříž, ných ložiskách ve Wilhelmsglücku u Hallu pro podporu povrchu zůstavena jest na dole. sioner. Obozr., 1896, 3., 4. sv. Pp. Na 4.6—4.8 m mohutném solném ložisku **Strigy**, lat. Striges, v starořímské pověře v Cheshire v Anglii zůstaví se na dole jen zlovolné bytosti v ptačí podobě nočních as 6% celého ložiska; ovšem záleží tu na dravců, snad původně stařeny v tuto podobu as 6% celého ložiska; ovšem záleží tu na pevnosti ložiska a hornin sousedních. VČa.

Striegau, město v pruském vládním obvodě vratislavském (Prus. Slezsko) viz Střihom.

Strigel Viktorin, prot. theol. (*26. pros. 1524 v Kaufbeuren — † 26. čna 1569 v Heidelberce). Byl ve Vitemberce žákem Melanchtonovým a zůstal i v pozdějších letech věrným jeho přívržencem. R. 1544 stal se magistrem, r. 1547 začal přednášeti na univ. v Erfurtě, odkudž byl od synů zajatého kurf. saského Jana Bedřicha poslán do Jeny, aby tam založil nové vysoké učení (1548). S. ve svých výkladech přidržoval se Melanchtonova učení o spolupůsobení lidské vůle pro spaseni (synergismus) a dostal se tim do sporu s Flaciem Illyrikem, jenž r. 1557 přišel též do Jeny. Ježto dvůr saský stál při straně Flaciové, byl S. r. 1559 pět měsíců uvězněn; pak povolena mu veřejná disputace s Flaciem, následkem níž dvůr začal o S-ovi příznivěji smýšleti, nařídil, aby ve sporu se dále nepokračovalo; když však fla-ciáni přes to rušili pokoj, byl Flacius r. 1561 wypověděn. S. byl úplně rehabilitován, nicwypověděn. S. byl upine renaminovan, mo méně necítě se tu volným, utekl do Lipska, nice, má 12.853 obyv. (1900), zbytky starych kdež učil do r. 1567, kdy mu zakázáno bylo opevnění, 4 katol. chrámy, z nichž kostel sv. Petra a Pavla s nejvyšší klenbou ve Sleztosti oltářní. Přestoupiv v Amberce ke kalvinismu našel útulek v Heidelderce jako professor éthiky. Jeho spisovatelská činnost je dosti rozsáhlá, nejdůležitější spisy jsou: výrobky, cukrovary, tov. na porculán, biče, Loci theologici (1581—84, 4 d.) a Hypomne-listy, doutniky, kartáče, slevárny, strojírny mata in omnes libros Novi Testamenti (1565 a j. V okolí láme se rula a čedič.

Str. Jenmer. Vitae prof. Jenensium.

Stříhom, Střeho m, ves v Čechách, hejtm. vinismu našel útulek v Heidelberce jako Otto, De V. S-io (Jena, 1843). Striges viz Strigy.

Strigioeps cineraceus, zool., viz Moták. -

S. cyaneus, zool., viz Pilich. **Strigidae, Striginae**, viz Sovy.

Strigoljnici (rus. strigoljniki), ruští roz-kolníci; sekta tato vznikla ve XIV. stol. ve vání kmenů při plavbě vorů a prámů. črn. Pskově a sluje tak podle zakladatele býva-van Strij [straj] Abraham, malíř holland-lého jáhna Karpa řeč. Strigoljnik, jenž ský (* 1753 v Dordrechtě — † 1826 t.), maučil, že pravá církev kvetla jen za dob apo-štolských; řádní služebníci boží že mají býti nezištní a chudí; nemají sloužiti Bohu za penize. Chrámů není potřebí; svátosti od špatných kněží lépe jest nepřijímati. Když přívrženců Karpových přibývalo, byli vypuzeni ze Pskova, uchýlili se pak do Novgorodu, kdež však proti nim vzbouřil se lid a Karpa Strigoljnika s pomocniky jeho r. 1376 utopil ve Volchově, ale učení jejich nebylo tím vykofeněno ani v Novgorodě ani v Pskově. Nejen moskevský metropolita, ale i cařihradský patriarcha vystupovali proti nim. Od sibios (v. t.), a jeho žák Hérón Alexpol. XV. stol. není zpráv o s-cích. Splynuliť an drijský popisuje již s-ku s otáčivou asi s novou sektou novgorodskou, totiž s >židovstvujuščimis: někteří vrátili se k pravodovstvujuščimis: někteří vrátili se k pravovráti o žák tozna saličství počalo se užidovstvujuščími«; někteří vrátili se k pravo- vati s-ček teprve asi v XV. neb XVI. stol. slaví, jiní konečně se vystěhovali. Podle do- R. 1518 uvádí se v stavebním účtě města chovaných zpráv s. byli lidé života čestného. Augšpurku s. Platnerova, jež konstrukcí

v Německu, kde až čtvrť ložiska jako pilíře Srv. stať Titova Sekta strigoljnikov, v »Mis-

proměněné, ohrožovaly prý za noci dítky, pijíce jim krev a kojíce je vlastním jedovatým

mlékem. Srv. Stryga a Strzyga. klk. Stříh při výrobě oděvu znamená tvar předmětu, vyvozený z jeho účelu. S. při výrobě prádla řídí se poměry, totiž z objemu krku, na př. vypočítá se šířka prsou, sedla atd. Při výrobě svrchního oděvu jest základem s-u podrobná míra, jež přesně udává rozměry jednotlivých části. Střihač a střihačka mají býti dobrými kresliči, aby netoliko přesně, ale i ladně sestrojili z daných veličin žádoucí s. S.ům pro prádlo vyučuje se v nejvyšších ročnících divčích škol obecných i měšťanských, s-ům oděvu ženského a mužského na školách odborných. — Srv. Srbová-Lužická, Škola ruč. prací, III. díl; Schnittmusterbuch des Wiener Frauenerwerbvereins.

Stříbanov, Stříbanov, ves v Čechách, hejtm. a okr. Vys. Mýto, fara Knířov, pš. Repníky; 26 d., 132 obyv. č. (1900).

Střihom (pol. Strzygłów, tež Trzygóry nebo Strzyżów, nem. Striegau), m. v prus. vlád. obvodě vratislavském, sev.-z. od Svídsku (30 m), progymnasium, vyšší dívčí školu. velikou trestnici a dosti značný průmysl,

Jičín, okr. a fara Sobotka, pš. Dol. Bousov;

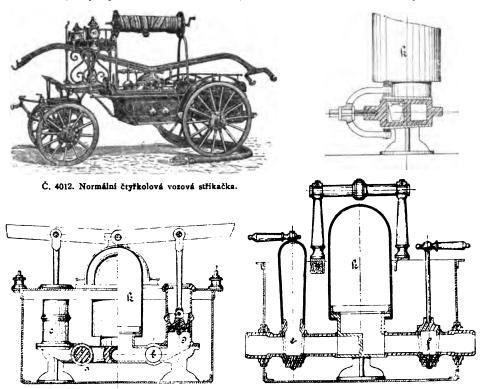
20 d., 141 obyv. č. (1900), mlyny.

Střihov, ves v Čechách, hejtm. Poděbrady, okr., fara a pš. Králův Městec; 86 d., 494 obyv. č. (1900), 2tř. šk.

loval genry z domácího života po způsobu Metsuově, podobizny, krajiny a domácí zví-fata po způsobu Cuypově. — Jeho bratr Jacob van S. (* 1756 — † 1815) přilnul k A. Cuypovi tak, že jeho krajiny a zvířata

od Cuypových někdy ani nelze rozeznati. Stříkačka jest tlaková pumpa, kterou se vrhá proud vody na dálku a do výšky. V nejjednodušším tvaru, bez větrníku, avšak o dvou válcích, známa byla již ve starověku, není však pravděpodobno, že by se jí bylo užívalo při podobala se Hérónově. Jak se zdá, zevšeobec- címu větrníku. Pohon ruční nahrazen byl něly s-ky znenáhla teprve ve stol. XVII. Zmínky v novější době i silou motorickou a sestrozasluhuje s. Aschhausenova z r. 1602 a s. Hautschova z r. 1655, jichž užito bylo v Norimberce. S. Hautschova byla obsluhována 28 lidmi a hnala silný proud do výše 30 m. Pumpové válce byly ležaté, proudnice otáčivá a celý stroj spočíval na saních. S.ky pojezdné vyskytují se koncem stol. XVII. ve Strasburce a v Augspurce. Tyto s-ky byly ještě bez větrníku, jejž ponejprv popisuje Mariotte (v. t.) teprve r. 1696. V Německu

jeny s-ky parní, elektrické s motory benzinovými, petrolejovými a j. První s ku parni sestrojil r. 1829 Braitwaite za přispění Ericsona (v. t.). V době nejno-vější s. spojena byla i s au omobilem a kon-strukce její zdokonalena tak, aby hotovost její při požáru byla co největší. Však i v jiných oborech než v hasičství s-ky vyvinuly se ve značné dokonalosti a rozmanitosti. Vzpomeňme jen lékařství a ranhojičství. S-l.

Ć. 4013. Detaily normálni čtyřkolové vozové stříkačky.

užil větrníku u s-ček po prvé Jakub Leupold z Planic r. 1719 v Lipsku. Hollanďan jan van der Heyde byl první, jenž užil ohebných hadic r. 1673 v Amsterdame. První hadice byly kožené neb sešité z plachtoviny. Voda do s-ky dodávala se až potud způsobem zcela primitivním. V době Heydeově rozvinuli na př. hadici až k vodnímu zdroji, tam k ní připojili plátěnou nálevku a zvedli ji do přiměřené výše na dřevěný stoian. Voda vlévaná do této nálevky odtékala do s-ky přirozeným spádem. K témuž účelu užívalo se zvláštních pump dodávacích, jež se dnes ještě doporučují jako t. zv. h y d r o-Ohebná ssavice připojovala se později i k ssa- a pak dvoukolové nebo čtyřkolové.

S-ky lékařské jsou malé a jednočinné, s válcem skleněným nebo kovovým, s výstroji buď z tvrzené pryže neb z kovu a nejrozmanitějšími násadci, nebo jsou to ballonky gummové, kulovité nebo hruškovité, z nichž po stisknutí kapalina vystřikuje. Sem náležejí stříkačky hrtanové, ranlék ařské, k podkožním a makroskopickým injekcím, s-ky mázdřivkové, nosové, ušní, oční, pro kapavku, klystéry, klysopompa

Nejobyčejnější jsou s-ky vodní, hlavně požární. Jsou podle své konstrukce pumpami jednočinnými neb dvojčinnými, s pístem fory. S-ky samôčinně nassávající zave- sem a tam se pohybujícím nebo rotačním deny byly teprve v polovici XVIII. stoleti. (viz Pumpy), přenosné nebo převozné

S-ky na hasičských lodích přístavních neliší páky u žerdi nesmí býti nikdy výše od země se v konstrukci vůbec od obyčejných pump než 1900 mm a nikdy níže než 600 mm. Zdvih tlakových. Při s-kách pozemních upravuje se konstrukce pumpy podle toho, jak se děje přemistování s-ky a její pohon. Podle toho rozeznáváme též s-ky ruční a strojní neb motorové, při nichž pumpa žene se buď parním strojem nebo motorem elektrickým, benzinovým atd.

Ruční s-ky jsou zase buď jednoruční neb viceruční, podle toho, zdaž uvádějí se v pohyb jednim člověkem neb několika lidmi. Při s-kách pístových mohou býti pumpové válce čili boty svislé, šikmé neb ležaté. Zámičky jsou buď kulovité nebo se dělají do společného kužele (klapky), buď po dvou nebo všechny čtyři do jednoho kužele. Z hasičských s-ček jednoručních jsou nejoblíbenějšími berlovky. Jsou to jednočinné pumpy pístové s větrníkem neb bez něho, spojené s berlou, o niž opírá se levá ruka, mezi tím co pravou rukou se pumpuje. Přenosné jsou též s-ky putnové a džberové, převozné jsou s-ky trakařové a kárové, při nichž již jména vyznačují zvláštnost konstrukce. Větší s-ky zřídka bývají přenosné, jsou buď dvoukolové nebo čtyřkolové. Však ke dvoukolovým připojuje se přední vůz, za účelem

snadnější dopravy. České dobrovolné sbory hasičské přijaly za normální čtyřkolovou vozovou s-ku, jez znázorněna je ve vyobr. č. 4012. a její detaily ve vyobr. č. 4013. Hlavní její součastí jsou vůz, pumpový stroj a výstroj. Pumpový stříkací stroj skládá se ze dvou jednočiných čerpadel, jimiž čerpá se voda buď z nádržky, v niž stroj jest umistěn, nebo pomocí ssavice odjinud a žene se skrze větrník na libovolnou vzdálenost. Hlavní jeho součástí jsou pumpové válce, písty, průlivy s kuželi klapko-vými, větrník ssací, výpustný kohout a páka s táhly. Pumpové válce jsou z tvrdého bronzu 100—145 mm v průměru. Jsou zpodními částmi připevněny k průlivům a nahoře opatřeny plechovými víky, aby do nich nepadal prach a pod. Písty jsou bronzové a jemně zabroušeny. Těsnění provedeno je koženými manšetami. Mezi pumpovými válci a větrníkem jsou v průlivech komory kuželové (a, b) s kuželi neprodyšně zabroušenými. Každý kužel opatřen je klapkou ssací a výtlačnou. Při stříkání otvírají a zavírají se klapky střídavě tak jako u pump (v. t.). Větrník k má niho svého umistění různé přiznaky vyvolázde týž účel jako u pump. Na přírubě prů- vají a také přiměřeného léčení vyžadují. livu ssaci strany jest silnými šrouby připevněn kohout s měděným ssacím větrníkem,

pistů nesmí býti menši než 150 mm a větší než 250 mm. Uprostřed nad strojem umístěn je naviják na hadice výtlačné a vsadu za vodní nádržkou mezi ližinami jest schránka na náčiní. Obě pumpovací žerdi umistují se na levé straně (výpustní) s-ky, po pravé straně připevňují se ssací hadice ye 3 dílech po 2 metrech se ssacim košem. Na posledním šroubení připevněna bývá stále proudnice s hubici, jejíž průměr bývá obyčejně as 1/a průměru pistu. K výstroji s ky náleží též lopata a motyka, jež se upevňují řeménky na strany nádržky.

S-ky motorové neliší se v podstatě nijak od s-ček ručních. Ušetří se jimi sil lidských a nabývá se většího výkonu. Kotel staví se u s-ček parních mezi zadní kola, pumpa bývá často trojválcová, aby tlaky lépe se vyrovnaly. U s-ček s motory výbuchovými jest výhodou, že odpadá zatápění, tak že spouštění netrvá ani celé dvě minuty. Při s-kách elektrických motor výbuchový nahrazen jest elektromotorem.

S-ky s kyselinou uhličitou jsou voznice, na jejíchž zadní části za vodní nádržkou umístěny jsou 3-4 kovové láhve s kyselinou uhličitou, spojené s nádržkou trub-kami s kohouty. Kyselina vytlačuje vodu z nádržky do výtlačných hadic. Užívá se jich při požárech, než je možno hydranty a jiné s-ky uvésti v činnost.

S. automobilní a automobilní hasičské vozy vytlačily upotřebení koňských potahů při větších hasičských sborech již skoro úplně. Jsou buď parní, elektrické nebo benzinové a zařízeny tak, že vůz pojme nejen motor, pumpu a výstroj, nýbrž i čásť mužstva. Po příjezdě na požároviště automobilni s. zahajuje ihned svou činnost, po JPok. jednoduchém přesunutí páky.

Strike [strajk], angl., viz Stávka. Striktni, z lat., přesný, dochvilný, přísný.

Striktura, z lat., jest zúženina č. stenosa, způsobená v rourovitých částech zvl. ústrojí zažívacího a močového zajízvením po nejrozmanitějších pochodech chorobných. Podle toho rozeznávají se zvláště s-ry jícnu, žaludku, pásma střevního, konečníku, roury močové a j. v., kteréž vesměs podle zvlášt-

Stříla viz Lumbago.

Střilení jest užívání střelné zbraně a koná zvaný regulátor čili upravovatel. Ko- se buď na slepo (pouze prachem beze střely) hout upravovatele je trojcestný. Jeden otvor při slavnostech (srv. Decharge 2), na povybíhá do průtoku ssacího, druhý v hrdlo plach, na manévrech a pod., nebo na pro ssavici a třetí slouží k čerpání vody ostro pro cvičení na střelnici, a pro s. z nádržky stroje. Rukojeť nasazená na ssarázu polního (bitevního), na honbě, při
cím větrníku otočí se ve stranu, na kterou souboji, ve válce, při vojenských pootvor ssací jest otevřen. V průlivě výtlačném pravách, proti povstalců m a zbojníkům,
jest rovněž trojcestý kohout výpustný. Páka
vůbec v záležitostech vážných, s účelem 8-ky je z kujného železa a na koncích rozusmrcení nebo poranění. Ve vojště pěším
větvena v ramena s polooblouky, do nichž v boji s. provádí se buď v šiku semknutém
se zasazují pumpovací žerdi. Nejvyšší bod hromadně, salva, nebo po různu harcovníky

možnosti krýti se za předměty v území, do struh, za hromady země a j., za křovi a stromy a pod. Kde takových věcí není, nebo kde jsou jen předměty nízké, střelec musí se zmenšiti, aby tak zmenšil i cíl pro střelbu nepřátel-skou, a to pak koná s. sedě a kleče za předměty nižšími, nebo leže na prázdné rovině. Aby střelec mohl účelně střileti kleče, klekniž na pravé koleno, podepři pravé hýždě o pravou patu a levý loket o levé koleno, čímž nabude pevnosti postavy a klidu k míření. Ke s. ležmo lehne si na břich poněkud na levou kyčli a podepře levý loket o zemi. S. ležmo a klečmo užívá se též ve případě, že dvě čety těsně za sebou stojící, tudíž čtyři pořadí mají stříleti současně, klečmo stříleti třeba pořadí druhému přes první, které střílí ležmo, a aby přes sebe umožnilo střelbu pořadí třetímu a čtvrtému, oběma stojícím. Jezdectvo v boji jen málokdy střílí s koně, se sedla, nýbrž větším dílem opěšené. Dělostřelectvo koná s. na slepo na oslavu události, na pozdrav a pod., na ostro pro cvičbu na střílišti a v boji v batteriich v čelí rozvinutých, možno-li s postavení vyvýšeného FM. s dalekým rozhledem.

S. v hornictví (v. t., str. 595—596). Střílení ku ptáku nazývala se zábava střelecká, která se konávala obyčejně o letnicích (v pondělí svatodušní). Ze záp. Evropy dostala se přes Německo do Slezska, do Polska i do Čech, kde již za věku Lucemburků s. k. p. bylo obvyklé a udrželo se v některých, zvláště v německých, městech až do nedávna. Zábavu tuto pořádaly spolky střelecké takto: na volném prostranství (na parkáně, na louce a p.) postavena vysoká žerď a na ní nahoře zavěšen dřevěný pták, do kterého pak stříleli lučištníci z kuší o závod: kdo srazil křídlo pravé, vyhlášen za pravého »maršálka« ptačího, kdo levé, byl levým maršálkem, kdo sestřelil poslední zbytek s tyče, prohlášen za ptačího krále pro přiští rok a byl v slavném průvodu veden do města, kdež v domě spolkovém střelecká slavnost zakončena hostinou. O s. k. p., jež bylo ob-libenou zábavou zvláště v XV. a XVI. stol., máme zprávy z německých i z českých měst v Čechách (Chomútova, Jablonného, Šluk-nova, Benešova n. Pl., Krupky, České Lípy, Kutné Hory, Prahy, Plzně, Hradce Král., Loun, Čes. Brodu atd.). Srv. J. Svátek, Obrazy konci r. 1904. Z prvých praci jeho pozoruz kulturních dějin českých, díl I., str. 303 sl.; hodno reformační drama Master Olof (1872). z kulturních dějin českých, díl I., str. 303 sl.; Pr. Sobotka ve »Světozoru«, 1883, str. 92.

Střiliště (něm. Schiessplatz), místo mnohem rozsáhlejší než střelnice, sloužící střelbě cvičební do terče, ale jen pro dělostřelectvo; vybíráno v rovině nebo v území jen mírně vlnitém a pokud možná daleko od lidských obydlí. Poněvadž tuto podmínku je ník pokročil k individualismu v dramatě Otec nesnadno najíti v zemích hustě obývaných, a v románě Na širém moři. V polovině let třeba pro cvíčební střelbu určiti jisté doby devadesátých S. věnoval se vědám přírodv roce, kdy v zemědělství se pracuje nejméně, tyto doby obyvatelstvu vůkolnímu duševní, ale zachránil se v oživlých citech ohlásiti a za střílení rozestaviti kolem s. vý- mládí, v křesťanství. City ty jevily se v jeho

či různostřelci z rojnice. Střelci mají podle i obvodu nebezpečenství. Kulochyt, postranní náspy a úkryť pro pozorovací důstojníky a terčovníky i tu je nutný podobně jako u střel-

Střílky, město na Moravě, hejtm. Kroměříž. okr. Zdounky; 218 d., 1191 obyv. č. (1900), krásný far. kostel Nanebevzetí P. Marie, 3tř. šk., pš., četn. stanice, 4 výroč. trhy, zvláště na dobytek. Alod. panství S. se statkem Cetechovicemi (2636.80 ha půdy), se zámkem, dvorem, pískovými a vápen. lomy a vápenicemi drží Albert hr. Herberstein. Asi 1/2, hod. od města na vrchu, kde se do-sud říká na »hradě«, nepatrné zbytky pevného kdysi hradu S-lek. R. 1263 připomíná se Petr Puklic, jenž jmenoval se podle hradu. Hrad přešel r. 1320 v majetek pánů z Cimburka a v XVI. stol. byl úplně v rumech. R. 1358 S. byly znamenitou osadou, kde provozovány trhy. V l. 1730-60 Antonín Petržvaldský založil zde znamenitý hřbitov, jenž zaujímá 400 sáhů. Na zdi stojí 22 sochy geniův a na konci hřbitova kaple s kryptou.

Střilna: 1) S. viz Průstřelny a Batterie 1) (dělostřílna). — 2) S. viz Štřelnice.

Střílné, ves v Čechách, viz Střelné.

Střimany, ves v Čechách, viz Třimany. Střimelice: 1) S. Hradové, Hradecké nebo Dolejši, ves v Čechách, hejtm. Čes. Brod, okr. Kostelec n. Č. L.; 63 d., 366 obyv. č. (1900), 1tř. šk. Stával zde hrad, na něm připomínají se pánové ze Střimelic. Hrad zpustl na konci XV. nebo počátkem XVI. stol. — 2) S. Kostelní nebo Hořejší, ves t., fara a pš. Ondřejov, 61 d., 388 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Martina (ve XIV. stol. far.), 1tř. šk. Stávala zde tvrz.

Střimice viz Strymuz. Střimila viz Střemily.

Strindberg August, spis. švéd. (* 1849 ve Štokholmě), žil ve vlasti až do r. 1883, pak v Paříži, ve Švýcařích a v Německu na iezeře Bodamském (1883—88), potom opět ve Skandinavii (1888—92), v Berlíně, Rakousku, Paříži a posléze trvale ve Švédsku (v Lundu, od r. 1899 ve Stokholmě). Dvojí sňatek jeho s herečkou Siri z Essenu (1878 ve Štokholmě) a s rakouskou autorkou Fridou Uhlovou (1893) rozveden. R. 1901 S. oženil se po třetí se štokholmskou herečkou Harrietou Bosseovou, ale i s tou dal se rozvésti ke Později zaujal společenský román štokholm-ský Červený pokoj (Róda rummet, 1879). K němu druží se čtvero vypravování z pobytu švýcarského Utopier i verkligheten (1885), novellistické důkazy uskutečnitelnosti utopii socialistických. Od sociálních problémů básním a prožil krisi vrcholící málem v chorobu stražné stráže, aby nikoho nepouštěly do pracích: Psanci (kol r. 1870), Gillets hemlighet

tech obdobi kol r. 1900: Do Damašku; Advent; Opojení; Velikonoce; Tanec smrti; Hra snu. S. jest klassický obrazitel poměru muže a ženy soudobé. Problém řešil v dramatě Chot pana Bengta (Herr Bengt hustru, kol r. 1880) něžně a smírně, v třiceti novellách a novelkách Giftas (Svatby, též francouzsky Les maries, 1885-86) ostře satiricky v duchu Rusa Černyševského, v dramatech let 90tých (Otec; Slečna Julie; Véřitelé) jako boj na život a na smrt. S. jevil zájem i pro dějiny již v přední práci svého mládí, »Mistru Olofovi«; později vydal kulturně-historický obraz Lidu švédského (1880, 2 sv.), z něhož vzešlo 17 novell: Švédské osudy a dobrodružství (1880-90) a 8 dramat královských z let 1900: Folkungasagan; Gustav Wasa; Erich XIV.; Gustav Adolf; Karel XII.; Engelbrecht; Kristina; Gu-stav III. Přírodovědné spisy S-ovy vyšly v letech 90tých: Příroda švédská; Antibarbarus; Uvod v jednotnou chemii; Sylva Sylvarum; Jardin des Plantes; Typy a prototypy chemie neústrojné. Němci pořizují si soubor děl S-ových od r. 1900 (v Lipsku). Život S-ův zobrazen v těchto pracích: Syn služčin (1886—87, 4 sv.); Zpověď bláznova (1887—88); Interno (1897); Legendy (1897-98). - Srv. J. Brandes, Menschen und Werke (Frankf. n. M., 1894); Ola Hansson, Das neue Skandinavien (Dražď., 1891) a En bok om S. (Karlstad, 1894). Česky mame: Na břehu moře (přel. H. Kosterka), Mučedníci (A. Straka, 1891), Život na Hemső (A. N. Lucek, 1892), Radost života (1894), Manželství (H. Kosterka, 1894), Červený pokoj (1901), Věřitelé a j. **Stringendo** [strindžendo], ital., označení

hudebního přednesu, tolik co zrychleně,

chvatně a stále rychleji.

Stringocephalus jest vymřelý rod ra-menonozců z devonského útvaru. Misky dosahují až 6 cm v průměru, břišní má vynikající a často zatočený vrchol, pod nímž v poličku (area) uprostřed deltidia jest otvor pro stvol (delthyrium), v mládí širší, u star-ších jedinců malý. Zuby jsou v břišní misce velmi mocné, přistroj ramenový (brachidium) v misce hřbetní neobvykle vytvořen. Z delších násadců vybíhají v ostrém úhlu jsouce zahnuty pásky, probíhají rovnoběžně kol obvodu misky a jsou na vnitřní straně ozdo-beny trny. Hlavní druh S. Burtini tvoří ve středním devonu německém určité polohy (stringocefalové vápence v Porýnsku, stringo-cefalové vrstvy na Harci a j.). V Čechách nalezen rod ten v srbských břidlicích (h,) v jedincích velmi vzácných. V literatuře známy dosud jedinci jen 2, jež Barrande uvedl pod jm. S. bohemicus.

Stringops, zástupce papoušků sovích (Stringopidae), kteří tvoří čeleď čtyři druhy zahrnující, jejichž tlustý zobák jest bez zejku, svrchní čelist však u špičky opatřena jest vroubky pilkovitými. Peří jejich jest měkké jako u sov a vedou život noční při zemi. Vlastní papoušek soví S. jest tak veliký jako

(kol r. 1880) a žijí v transcendentálních drama- | zobák skoro pokrývá jako u sov, a mají barvu olivově zelenou. Křídla mají tak krátká, že poletujíce mohou uraziti jen menší vzdálenosti; hřeben hrudní kostí, na němž usazují se svaly letací, jest velmi zakrnělý. Živí se mechem a bobulemi, hnizdi se pod kořeny stromů a v děrách skalních a žijí na ostrovech Chathamských a na Novém Zealandu, kdež slují kakapo. Dva druhy zde se roze-znávají: olivově zbarvený S. habroptilus a modravý S. greyi.

Strinnholm Anders Magnus, dějepisec švéd. (* 1786 — † 1862), studoval na universitě v Upsale, načež založil si ve Štokholmě knihtiskárnu. Sepsal: Svenska folkets historia under Konungarne af Wasaätten (Štokh., 1819—24, 3 sv. . Toto dílo sahá až do r. 1544. Dale vydal Svenska folkets historia från äldsta till närvarande tider, sahající až do r. 1319 (t., 1834-54, sv. 1.-5.; z toho jednotl. partie přel. do němč. Frisch, na př.: Die Wikingsquge, Staatsverfassung u. Sitten der alten Skandinavier (1839-41, 2 sv.) První díl této práce byl vyznamenán nejvyšší cenou švédské akademie, jež S-a r. 1837 zvolila za svého člena. Vydal také stručnější, rovněž nedokončené dilo Sveriges historia i sammandrag (Štokh., 1857—60, 3 sv.).

Střípek Jiří viz Ostracius. Střischowitz viz Střížovice 3).

Strisores (Stridores), svištouni, skupina ptáků zahrnující hlavně kolibříky, lelky a rorýse.

Strisowitz viz Střížovice 6).

Stritar Josip, básník slovinský, viz Jihoslované, štr. 418—419.

Stříteř: 1) S., vsi v Čechách, viz Střítež. 2) S., ves na Moravě, hejtm. Nové Město, okr. Bystřice n. Pern., fara Rožná, pš. Zámek Rožinka; 40 d., 221 obyv. č. (1900), 1tř. šk. — 3) S., ves t., hejtm., okr. a pš. Třebíč, fara Jejkov; 41 d., 370 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Marka, 2tř. šk. a popl. dvůr.

Střitež: 1) S. (něm. Schrittenz, Schrittens), ves v Čechách při hranici moravské, hejtm. Něm. Brod, okr. Štoky, pš. Něm. Šicendorf, 112 d., 262 obyv. č. a 652 n. (1900). Kostelík sv. Floriána r. 1848 vystavěný, byl do r. 1897 filiálkou Ždírce; nyní má sidelní kaplanku. Škola 1tř. čes. a 2tř. něm. Svěř. panství S. a Cerekvice Horní (5129.30 ha) se dvorem, pivovarem, mlýnem a pilou drží od r. 1885 Leopold kn. z Hohenzollern. Panství S. bylo r. 1197 dotací řádu Něm. rytířů. Ve XIII. stol. S. byla českým statkem komorním. R. 1411 byl majetníkém S-e Jan Leskovec z Haslavy. R. 1423 tvrz S. spálena Tábority. R. 1493 byl pánem na S-i Mikuláš Trčka z Lipy a r. 1562 Jaroslav Trčka. R. 1596 koupila S. obec Jihlavská a měla ji až do r. 1626. V době protireformace koupil ji Jan Rudolf Haidler, sv. p. z Bukové, po němž ji zdědil syn Jan. R. 1678 S. přešla dědictvím v majetek jihlavské patricijské rodiny Pachtovy, z niž Jan Antonín Pachta, svob. pán a později hrabě, vystavěl ¼ hod. od S-e v lese u Pávova výr, má kol očí kruh tuhých pírek, který lovecký zámek, který na památku, že tam

r. 1717 nocoval císař Karel VI., nazván Karls- pš. — 18) S., ves t., hejtm. a okr. Valaš. Meziwald. František Antonín hr. Pachta postoupil říčí, fara Zašová; 131 d., 850 obyv. č. (1900). r. 1725 S. s jinými ještě osadami Filipu Lud- evang. kostel a fara, 2tř. šk., pš. a nadač, víkovi hr. ze Sinsendorstu za jeho panství Hlohov a přídavek 300,000 zl. Tento již r.1735 prodal S. Moricovi Ad. Karlu vévodovi sas-kému a zároveň biskupu litoměřickému. R. 1748 koupil S. Karel Josef sv. p. Palm. R. 1770 ji zdědil jeho syn Karel Josef kn. Palm a po jeho smrti r. 1814 jeho synové Karel Josef a Josef František, kn. z Palm-Gundel-fingen. R. 1840 koupil panství S.-Karlswald při veřejné dražbě Karel Ant. kn. Hohenzollern-Sigmaringen. Od r. 1863 S. je statkem fideikommissnim. A. B. Máka. — 2) S., Stříteř, ves t., hejtm. Chrudim, okr. Nasevrky, fara Včelákov, pš. Hlinsko; 22 d., 131 obyv. č. (1900), mlýn s pilou. — 3) S., Stříter, ves t., hejtm. a okr. Klatovy, fara Chlistov; 16 d., 120 obyv. č. (1900), pš. — 4) S, Stříteř, ves t., hejtm. Ledeč, okr., fara a pš. Dol. Kralovice; 17 d., 128 obyv. č. (1900), dvůr. — 5) S., Stříteř, ves t., hejtm. a okr. Litomyšl, fara a pš. Sebranice u Litomyšle; 45 d., 291 obyv. č. (1900), 1tř. šk. — 6) S., ves t., hejtm. a okr. Milevsko, fara a pš. Malá Chýška; 23 d., 134 obyv. č. (1900). Kol. r. 1390 vladyčí sedění rodiny z Rohozova a Deymů ze Střiteže. Poč. XVI. stol. připomíná se na zdejší tvrzi Ondřej Sloup z Chotětic, po jeho potomcích Bohuslav Buzický z Buzic, ke konci XVI. stol. Měděncové z Ratibořic, r. 1601 Přech z Hodějova, jenž ji připojil k Milevsku. — 7) S., Střiteř, vest., hejtm. Vys. Mýto, okr. Skuteč, fara a pš. Rychm-burk; 21 d., 110 obyv. č. (1900). — **8)** S., Třítež, ves t., hejtm. Pelhřimov, okr. Pacov, fara Křeč, pš. Černovice u Tábora; 16 d., 134 obyv. č. (1900). — 9) S., Stříteř, také S. u Boru nebo u Kamenice, ves t., hejtm. a okr. Pelhřimov, fara a pš. Božejov; 39 d., 262 obyv. č. (1900), 2tř. šk. – 10) S., takė S. u Branšova, ves t., hejtm. a okr. Pelhřimov, fara Chvojnov, pš. Vyskytná; 34 d., 225 obyv. č. (1900), 3 mlýny. — 11) S., ves t., hejtm. Strakonice, okr., fara a pš. Volyně; 43 d., 231 obyv. č. (1900). — 12) S., Citef (Burgersdorf), ves t., hejtm. a okr. Trutnov, fara a ps. Něm. Brusnice; 42 d., 188 obyv. n. (1900), 1tř. šk. — 13) S. Dolní, ves t., viz S. 16). -- 14) S. Horni, ves t., hejtm. Tábor, okr. Mladá Vožice, fara Nová Ves, pš. Milčín; 48 d., 306 obyv. č. (1900), mlýn. — 15) S., Stříteř Velká, ves t., hejtm. Chrudim, okr. a pš. Nasevrky, fara Modletin; 19 d., 116 obyv. č. (1900), čásť obce S. Malá s loveckým zámečkem. – 16) S. Zadní n. Dolní, ves t., hejtm. Tábor, okr. Ml. Vožice, fara Zhoř, pš. Těchobuzy; 40 d., 343 obyv. č. (1900), dvůr, lihovar a 2 mlýny. V XVII. stol. stával zde zámeček, jenž náležel do r. 1675 Gastheimům, Miličovským, r. 1682–86 Adamovi Rašinovi z Ryzemburka, potom S. byla příslušná k Vodici a Ml. Vožici.

dvůr semináře kroměřížského. - 19) S. (Riedhof), deskový statek (51761 ha půdy) měst. obce mohelnické u Dvacetína t., hejtm. Zá-břeh, okr. a pš. Mohelnice, fara Vyšehoři. ze Stříteže viz Deym ze Stříteže.

Stritschitz viz Strýčice.

Strix, 2001., viz Sovy. Střízlík (Troglodytes parvulus), čečule, nejoriginálnější zjev ptactva, jenž zdá se ještě menší nežli jest tím, že staví ocásek kolmo do výše, krk zatáhne do rozčepejřeného peří a jeví se jako kulička, čiperně se uklánějící, kdykoli cos neobyčejného spatří. Rzivohnědé peří s tenkými příčnými proužky dostatečně by jej krylo zrakům, kdyby dráždivý ptáček se neprozrazoval hláskem, vyrážeje krátké úsečné zvuky znějící jako »tik« a »cerrrrr«. I v nejkrutší zimě zůstává čilým a ozývá se svou trilkující, hvizdavou, příjemnou pís-ničkou. Obývá lesy v rovině i horách, kde jest dostatek křoví a roští. Přednost dává živým plotům, pobytu poblíž země, hnízdě se též blíž země i ve stodolách neb roští. Hnízdo překlenuté má po straně otvor obšírný; hnízd staví však několik, jiné pro snášení vajec, jiné slouží za noclehárny. Prošťourá všechny kouty hledaje pavouky, housenky a larvy hmyzu, na podzim vyhledává i bezinky neb semenec. Jest nejmenši z evropských ptáků, váží jen 5 g, a rozšířen jest po celé Evropě až přes kruh polární, na jih po Španělsko, Francii, Italii, Řecko a do téže šířky i ve střední Asii. Bše.

Střízov viz Střížov 1). Střiž (něm. Schrot), hrubá váha jednotlivé

mince (střibra nebo zláta a mědi dohromady). Střížaha, kouřmo, podýmy (něm. Hohenrauch), jest suchá mlha, která skládajíc se z velikého množství jemného prachu zne-čišťuje a kalí vzduh. S. vyskytuje se obyčejně v horkém létě zvláště v krajinách, kde bývá obloha jasná a vzduch suchý. Ve Španělsku jmenují se takové chmury calina (v. t.), jakoby povstaly teplem, v Aethiopii má suchá horká mlha název gobar. Hlavní příčinou s hy bývají veliké požáry lesní, požáry v pracriich, pálení rašeliny, výbuchy sopek atd. Nad velikými průmyslovými městy bývá vzduch znečištován spoustami kouře nebo dýmu (v. t.), vystupujíciho z bezčetných kominûv a promichávajícího se s vodní parou. Odrazem světla, zvláště odrazem bělavého světla denního na částicích prachových, po-vstává šedivý závoj, který činí vzduch ne-průhledným. Dlužno však činiti rozdíl mezi t. zv. mechanickým zkalením vzduchu, působeným prachem, kouřem nebo vodní mlhou, a optickým zkalením, které povstavá tím, že vzduch sám za jistých okolností odráží světlo, tak že vzdálenější předměty pokrývají se bělavým závojem neprůhledným. To stává 17) S. (Ohrensdorf, Arnsdorf), far. ves na se obyčejně v létě za jasných, klidných slu-Moravě, hejtm. a okr. Hranice, 119 d., 808 nečních dní, kdy dobou odpolední vystupuje obyv. č. (1900), kostel sv. Matěje, 2tř. šk. a vzduch do výše nad silně otepleným po-

deštích náhlé suché, pěkné počasí, povstává velmi silná a rozsáhlá s., která má původ ve lem panovníka. Chodili za ním se strjapní, vystupování vzduchu a páry vodní do výše. Oba známé připady s-hy, calina ve Španěl-sku a gobar v Aethiopii, jsou výjevy me-chanického i optického zkalení vzduchu. Viz Hann, Lehrbuch d. Meteorologie (Lip., 1905, hosti mísy atd. Poněvadž počet s čích byl vyd.).

Střížkov: 1) S., ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Benešov u Prahy, fara Okrouhlice; 22 d., 104 obyv. č. (1900), mlýn. Alod. statek (77 15 ha půdy) se zámkem, dvorem drží Karel sv. p. Villani, minister. odborný rada ve Vidni, jehož předek Karel Drahotin S. koupil kol. r. 1846. — 2) S., ves t., hejtm. a okr. Karlin, fara Prosik, ps. Liben; 31 d., 370 obyv. č. (1900), rustik. statek. R. 1228 při-

pomíná se mezi statky kláštera svatojirského.

Střížov: 1) S., Střízov (Driesendor),
far. ves v Čechách, hejtm. a okr. C. Budějovice, pš. Borovany; 51 d., 335 obyv. č. (1900), kostel sv. Martina (ve XIV. stol. far.), 4tř. šk., poštovna, mlýn. Ř. 1263 připomíná se Jaroslav ze Střížova. R. 1660 obnoven zdejší kostel — 2) S., ves t., hejtm. a okr. Chotěboř, fara a pš. Sopoty; 88 d., 643 obyv. č. (1900), 2tř. šk., spoř. a zálož. spolek, výroba sítěk na žen. kadeře a tkalcovství.

3) S., far. ves na Moravě, hejtm. a okr. Jihlava, okr. Luky u Jihlavy; 61 d., 307 obyv. č. (1900), kostel sv. Jana Křt., 1tř. šk. a popl. dvůr. — 4) S., ves t, hejtm. a okr. Olomouc, fara a pš Drahanovice; 44 d., 290 obyv. č. (1900), myslivna. — 5) S., far. ves t., hejtm. a okr. Třebíč, pš. Vladislav; 18 d.,

121 obyv. č. (1900), kostel sv. Jilji, 2tř. šk. Střížovice: 1) S., ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Blatná; 10 d., 67 obyv. č. (1900). — 2) S., ves t., hejm. Ml. Boleslav, okr. Nové Benátky, fara Dolní Slivno, pš. Kropáč. Vrutice; 33 d., 167 obyv. č. (1900), popl. dvůr. — 3) S. (Střischowitz), ves t., hejtm. Dubá, okr. a pš. Štětí, fara Robeč; 49 d., 12 obyv. č., 239 n., 1 j. nár. (1900), 1tř. šk. a kaple P. Marie. — 4) S. (Drosowitz), ves t., hejtm. a okr. Jindř. Hradec, fara Kunžák, pš. Strmilov; 47 d., 467 obyv. č., 5. p. (1900) 5 n. (1900), 2tř. šk., spoř. a zálož. spolek; opodal popl. dvůr Krvavý a Rozkoš-S. se žel. stanici na tr. Jindř. Hradec-N. By-střice a továrnou. — 5) S., ves t., hejtm. Turnov, okr. Č. Dub, fara Vlastibořice, pš. Svijany-Podolí; 20 d., 122 obyv. č. (1900). 6) S., Střezov (Strisowitz), ves t., hejtm. Ustí n. Lab., okr. Chabařovice, fara a pš. Skorotice; 18 d., 108 obyv. n. (1900), 2tř. šk., oddělení finanč. stráže.

7) S., ves na Moravě, hejtm. a okr. Kroměříž, fara a pš. Kvasice; 36 d., 238 obyv. č. (1900), 1tř. šk.

Strjapčij, původně sluha, pak dvorský zřízenec ruských panovníků. Výraz pochází

vrchem zemským a pak když vrstvy vzdu-chové nestejně teplé a nestejně vlhké pro-míchávají se při různých větrech nad sebou vanoucích. Dostavuje-li se v létě po trvalých kteří však spravovali po venkově dvorské pro panovníkův stůl, i jiných dvorech, ně-kteří však spravovali po venkově dvorské statky carovy. Několik s-čích dlelo stále kot. j. s čapkou, ručníkem a j. Sel-li car do velmi veliký (kolem 800-900), střídali se ve službě na carském dvoře. Ti, jejichž služeb na dvoře nebylo potřebí, posílání byli s vyslanectvy do ciziny, s vojevody k plukům atd. Přední ze s-čích nazýval se s. s kličem; byl pomocnikem postelničího (v. t.). Ačkoli hodnost s-čích nebyla vysoká, vybíráni byli tito úředníci i z předních rodin, jako z knížecích rodů Golicynů, Pronských, Repninů, Rostovských-Bujnosovů, Šeremetěvů a j. Srv. Sergějevič, Russ. jurid. drevnosti (Petr., 1891) a Uspenskij, Opyt o drevnostach russkich. — Jiného druhu než uvedení úředníci byli s-čí soudní a fiskální, zavedení zřízením o guberniích z r. 1775 jako pomocníci prokurora a zástupci fiskálních zájmů. Při gubernské vládě a při soudních dvorech byli gubernští s-čí fiskálních a trestních záležitostí; v každém újezdě a okruhu byl újezdný, pokud se týče okružný s. S-čí byli rádci prokurora a předkládali jeho jménem soudu návrhy. S-čí fiskálních záležitostí byli žalobci ve věcech fiskálních a takových, kde běželo o porušení veřejného řádu; s-čí záležitostí trestních byli žalobci ve věcech trestních, kde nebylo žalobce jiného. Újezdní s-či měli bdíti nad tím, aby v újezdných soudech nedály se nepořádky, aby nikdo nebyl utiskován, aby plněny byly všechny zá-kony atd. V nepřítomnosti prokurora konal jeho povinnosti starší s. Za Pavla I. úřad s-čích byl zrušen, avšak za Alexandra I. opět obnoven. R. 1808 zřízení údělní s-čí pro správu údělných statků a sedláků. R. 1826 s-čím a prokurorům uloženo za povinnost bdíti nad řádným vyřizováním záležitostí říšských sedlákův u soudů; r. 1827 újezdným s-čím nařízeno, aby vedli dozor nad stravou ve věznicích. V některých městech byli městští s-čí, v sídelních městech pak vy-šetřující s-čí. Byli též zvláštní s-čí správy říšských statků. Se zaváděním soudních zákonů z r. 1864 úřady gubernských a újezdných s čích spolu s úřady gubernských prokurorů znenáhla zrušovány; v guberniích, v nichž potrvaly ještě soudy dřívejšího způsobu, úřad s-čích zaměněn částečně úřadem soudního vyšetřovatele, částečně úřadem druha gubernského prokurora. – V obecné mlůvě nazývali se s čími před zavedením nových soudů i soudní zástupci, agenti stran. V literature slovem s. překládá se franc. avoué (naproti avocat) a angl. attorney a solicitor (naproti barrister).

Strkov: 1) S., ves v Čechách, hejtm. od slova strjapat, t. j. dělati, pracovati. Podle Chrudim, okr. a pš. Nasevrky, fara Včeláves t., hejtm. a okr. Tábor, fara a pš. Planá n. Luž.; 12 d., 119 obyv. č. (1900), lovecký zámek Otty hr. Harracha s kapli, dvůr, lihovar, 2 mlýny, sýrárna, hájovna. Kdysi stávala zde tvrz, již kol r. 1370 koupil Lev z Tupes, jinak z Chelčic, a seděl zde do r. 1391. K r. 1415 připomíná se tu Beneš ze Strkova, potom Oldřich z Rožmberka, od něhož S. koupila obec táborská. Této r. 1547 od král. komory zabrán a prodán opět Rožmberkům. Potom příslušel k rozličným panstvím a na konec k Žeiči. — 3) S., Podroblín, lenni dvůr (121.84 ha půdy) s cihelnou a mlýnem u Vel. Mořiny v Čechách, hejtm. Hořovice, okr. Beroun, fara a pš. Budňany; dvůr drží od r. 1903 MUDr. Lad. Melhuba.

ze **Strkova Hruška** viz Hruška ze Strkova.

Strkovice, Sterkovice (Sterkowitz), ves v Čechách, hejtm. Žatec, okr. Postoloprty, fara Hradiště, pš. Trnovany; 45 d., 267 obyv. n. (1900), chmelařství. Alod. statek (232.59 ha půdy), zámek s parkem a ovocnou zahradou drží od r. 1904 jakub Lang.

Strmeohy, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Pelhřimov, fara Chvojnov; 38 d., 241 obyv. č. (1900), 1tř. šk., evang. kostel a fara. **Střmen** viz Střemen.

Strmilov, Střemilov, Stremilov, Stry-milov (Tremles, původ. Tremils), městečko v Cechách, v hejtm. a okr. jindřichohradeckém, má 308 d., 2088 obyv. č., 9 n. (1900), far. kostel sv. Jiljí (ve XIV. stol. far.), evang. kostel, 5tř. šk., pš., telegraf, četn. stanici, záložnu, pivovar, rukodílnou tkalcovnu, 7 faktorií tkalcovských, výrobu zboží žíněného a perletového (hl. knofliků), 3 mlýny, chov ryb, výroč. a týden. trhy. Domáci průmysl tkaní bavl. a hedváb. zboží a bílé vyšivání. Erb měst. v modrém štitě spatřuje se zlatá růže (erb pánů z Hradce). S. příslušel původně k Moravě a připomíná se k r. 1255, kdy darován od matky Vítka z Hradce křižovníkům německým. R. 1294 jako městečko byl majetkem Oldřicha z Hradce. Po vymření pánů z Hradce seděli zde Slavatové až do svého vymření. Při dělení jejich pozůstalosti S. dostal se rodině Liechtensteinské a držen ke Kunžáku. Městečko trpělo častými požáry, zejména r. 1835, kdy lehlo popelem i se starožitným kostelem a obyvatelstvo zcela zchudlo. Kostel r. 1847 znovu postaven.

Strmobýl, bot., viz Turritis.

Strnad, rod pěvců vrabcovitých, význačný zobákem, jehož hrany nazad tupým úhlem jsou dovnitř zahnuty a uvnitř podlouhlý, veliký hrbol opatřený podélnou hranou vyčnívá na patru. S-i většinou náležejí studenějším a mírným pásmům vých. polokoule, kdežto Sev. Amerika má jen 8, Jižní jen 2 druhy. V tro-pické Asii a Australii vůbec není s-ů. Zdržují

kov; 18 d., 101 obyv. č. (1900). — 2) S., (Emberiza citrinella), jejž v létě snadno přehlédneme, v zimě však jest na silnicích zjevem hojným, znatelným svou nahoře žlutou hlavou s podélnými proužky tmavšími, peřím na hřbetě rzivěšedým, na ocásku rezavým. Délka jeho jest 17 cm, křídel 8.5 cm, ocasu 7 cm. Na podzim žije v hejnech na polích obilných a ovesných a na silnicích zvlášť vyhledává koňský trus. Pták na pohled velice nemotorný, jenž sedá často třeba půl hodiny na témž místě, jest nicméně čilý a na hnízdišti svárlivý, jeví též zvláštní náklonnost ke kvíčalám. Hnizdo své, jehož umístění samec stálým zpěvem snadno prozrazuje, umístěno jest v nízkém křoví, neb i v dlouhé trávě, pod kameny, zřídka více než 1/2 m od země vzdálené. Vedle jednotvárného zvuku volavého »cik, cik« ozývá se s. z jara jedno-duchou písničkou 5—6 tónů stejně znějících, již zakončuje zvukem protáhlým; zpěvu jeho lid podkládá různý text (na př. sedláče, sedláče, pojedeš sít...). Vajička snáší v dubnu, červnu, někdy ještě v srpnu. V již. Italii se nehnízdí, jinak rozšířen jest po vší Evropě, ale hlavně střední. S. zahradní (E. hortulana), ortolan, ortulán, o něco menší předešlého (15.5 cm), má hlavu nahoře popelavou, na hidle a na pruhu licnim jest slámožlutý, kostrč šedohnědá s tmavšími proužky na ostnech, dvě vnější péra ocasní mají podlouhlou, až do středu sahající klinovitou skyrnu bílou. Ortulán objevuje se koncem. dubna a odlétá v srpnu po celé Evropě a záp. Asii, místy ovšem jen přelétavě. V střed. Čechách jich přibývá. Miluje úrodné kraje osázené stromovím, kdež klidně při zemi, pod stromy ovocnými, někdy i jako skřivan v poli hnizdo zakládá a koncem května vyvádí mláďata. Zpěv jeho jednoduchý zní měkčeji a těžkomyslněji předešlého. S rákosní (E. schoeniclus) jest nejmenši ze s-ū, má na hlavě a hrdle peří černé, pod koutky zo-báku bílý pruh svislý; samička jest zbarvena vrabcovitě. Žije v bařinatých rovinách. Volavý zvuk jeho jest táhlejší hvízdot. O pro-pásce neb pištěku (v. t.). S. sně-hule (*Plectrophanes nivalis*) náleží ke s-ům ostruhatým, majíc na zadním prstu dlouhý ostruhovitý drápek (odtud též název Calearius), kteří obmezeni jsou pěti druhy na Ameriku, dva druhy vyskytují se ve vých. polokouli. Sněhule žije mezi 65° s. š. až k pomezi vzrůstu rostlin, v tundře; za krutých mrazů jako vzácný host i u nás se objevuje. »Sněhovými vločkami« nazývají je Rusové, když v nesčíslných houfech v pozdním létě v tahu se objevují. Sněhule jest 16 cm dl., má v mládí na složených křídlech dva bělavé pásy, ve stáří je peří všecko bíle až na konec letek, krycí péra ocasní a ramena. Sa-

mička jest jen bělavá.

Strnad: 1) S. Antonín, mathematik a hvězse hlavně při zemi, kdež i hnízdí se v nízkém dář čes. (* 10. srp. 1749 v Náchodě — † 23. září křoví, živí se v zimě moučnými semeny, jež 1799 v Sazené u Velvar). Studoval gymn. za sněhu a mrazu na silnicích a ve vsích hledají, v létě požírají hlavně hmyz. Nejznámější suitů, načež učil jakožto magister scholastiz nich jest stály neb přelétavý s. obecný cus grammatice, sám horlivě se zabývaje ma-

thematikou. Po zrušení řádu jesuitského to uveřejnil hojná pojednání vesměs k děr. 1773 vstoupil do stavu světského a oddal se zcela mathematice a astronomii. R. 1774 byl jmenován adjunktem při hvězdárně klementinské, r. 1778 prof. mathematiky a fysikální geografie, r. 1781 představeným hvězdárny a prof. astronomie. Pečoval o zvelebení pražské hvězdárny a usiloval o opravu staroměstského orloje, již provedl podle jeho návrhu r. 1787 hodinář Landesperger. R. 1792 S. byl děkanem fak. filos., r. 1795 rektorem pražské university. S. byl pro svou velikou učenost a osvicenost velmi vážen a vynikal upřímným vlastenectvím, v těch dobách dosti vzácným, a byť i psal své četné spisy valnou většinou po německu, jak tehda bylo zvykem, přece jazyk mateřský měl u veliké váž-nosti a úctě. České učené společnosti byl sekretářem a obec pražská udělila mu právo měšťanské. Svá pozorování meteorologická ukládal v aktech mannheimské, berlínské a vídeňské společnosti meteorolog, i v publikacích České učené společnosti, v nichž jsou také jeho četné rozpravy mathematické, fysikální a astronomické. O sobě vydal: Vom Nutzen der Sternkunde (Praha, 1783); Oratio de St. Joanne Nep. (t., 1782); Physik. Witterungskalender (t., 1788); Chronol. Verzeichniss der Naturbegebenheiten in Böhmen vom Jahre 633-1700 (t., 1790); Beschreibung der berühmten Uhr und Kunstwerke am Altstädter Rathhause und auf der Sternwarte zu Prag Kathhause und auf der Siernwarie zu Frau, (t. a Drážďany, 1791); po česku Stoletý kalendář na způsob Kr. Hetvíka (Praha, 1793). Mimo to S. redigoval také několik let kalendář vydávaný od české společnosti hospodářské. Srv. F. J. Studnička, Bericht über die math. und naturwissensch. Publikationen der kön. bohm. Ges. d.Wiss. während ihres 100jährigen Bestandes (Praha, 1885); t., O mathem. učení na univ. pražské od jejího založení až do poč. našeho stol. (t., 1888).

2) S. Kašpar, houslař český (* 1750 -

† 1823), viz Housle, str. 703.

3) S. Josef, historik čes. (* 8. bř. 1852) v Hostivaři), konal studia na akad. gymnasiu v Praze a na universitě tamtéž, R. 1876 stal se supplentem při městské střední škole v Plzni, r. 1881 jmenován skut. učitelem na témže ústavě a po rozdělení jeho přidělen k c. k. čes. gymnasiu, kdež dosud působí jako professor. R. 1876 pracoval v archivech vodňanském a prachatickém pro »Histor. spolek« v Praze, podobně i v l. 1880 a 1882 po archivech v západních Čechách. Hned po příchodě svém do Plzně věnoval pozornost svou dějinám města a shledával občas též jinde, co cenného pro Plzeň nachází se po různých archivech. R. 1885 byl jmenován konservátorem Ústřední kommisse ve Vidni pro I. a III. odbor; r. 1892 zvolen dopisu-jícím členem České akademie věd a r. 1900 dopis. členem Kr. společnosti nauk. Samo-statně vydal: M. Šimona Plachého Paměti Pląenské (1883); Listdř kr. m. Pląně, I. díl 1300—1450 (1891), II. díl od r. 1450—1526 (1905); O založení kr. m. Pląně (1894). Mimo

jinám m. Plzně se nesoucí po různých časopisech: Obyvatelstvo kr. m. Plzně dle jmen a národnosti do války husitské (1887 a 1888); Knihtiskaři plzeňští v XV. a XVI. stol. (Mik. Bakalář, Jan Pek a Jan Fencl řc. Mantuan, 1888); Rodiny ślechtické v XV. a XVI. stol. v Pląni usedlė (1888); Dům Říhovský a ne Né-mecký v Pląni (1895); Zaniklé tvrze a vsi v okoli Pizné (»Pam. archaeol.«, 1895); Sim. Plachy Třebnice a jeho Paměti o Plzni (»CCM.«, 1882); Fabian Stehlik z Čeňkova a Treustattu a jeho rukopisy (t., 1889); Kašpar Kropdč z Kozince (t., 1898); Regesta listin šlechtických na Plzeńsku ze XIV. a XV. stol. uložených v museu plz. (*Čes. Čas. Hist.*, 1884); Snahy o zřízení kolleje jesuitské v Plzni (t., 1885); K historii císařského domu v Plzni 1606–1632 (t., 1899); Rejstřík kraje plz. z r. 1600 s ma-pou (>Věstník « Král. spol. nauk «, 1900); Klášter františkánský v Plzni (»Method«, 1903); Regesta listin král, m. Plzni udělených (Progr. gymn. plz., 1880); Regesta listin duchovních Plzné se týkajících (t., 1881); Znak kr. m. Plzné (t., 1883); Několik úryvků z dějin m. Plzné do války husitské (t., 1887); Sjezdy král. měst kraje plzeň. 1530–32; 1540–41 (t., 1889); Klášter dominikánský v Plzni (1300 at 1785, t., 1896); Spor o farní kostel v Pizni (1330—1342, t., 1904); Mže či Berounka (*Cas. Zeměvědné společnosti«, 1898); Der Burgwall bei Bukowec (Mittheil. der Centralkommission«, 1898). Přispěl též do Ottova Slovn. nauč.

4) S. Alois, mathematik čes. (* 1. října 1852 v Praze). Studoval na české reálce a na české polytechnice v Praze, kdež r. 1873 stal se assistentem při stolici pro deskriptivní geometrii, kterou v roce 1875 po 2 měsíce za prof. Tilšera supploval. Podrobiv se r. 1876 zkouškám z mathematiky a deskriptivní geometrie pro vyšší reálku, byl od r. 1876 po 15 let professorem na reálce v Hradci Kr., potom po 5 roků professorem na české reálce v Ječné ulici v Praze. Od r. 1896 jest ředitelem státní reálky v Kutné Hoře. R. 1893 zvolen dopisujícím členem České R. 1893 zvolen dopisujícím členem Česke akademie. Vědecká a literární jeho činnost jeví se takto: »Do »Čas. pro pěstování mathematiky a fysiky« napsal články: Obecná poučka o funkcích (1874); Čtyři poučky o ellipsách a ellipsoidech (1874); O normálách určitého druhu křivek (1874); O trojúhelnících a čtyřúhelnících (1887); O ploše kuželové druhého stupně (1881); O trojúhelnících racionálných (1884); O trojúhelnících vžájemné vepsaných (1884): O křivkách involučně ných a opsaných (1884); O křivkách involučně homologických (1885); O přímce Simsonové (1886); Analytické cvičení v trojúhelniku (1886); O rovnicích pátého stupné (1887); O čtyrůhelníku dvojstředovém (1888); Čtyry věty arithmetické (1888); Ellipsa průmětem kružnice (1890); O hyperboloidické čtveřině přímek (1895); známka o čtyrstěnu (1899); O pravidelném 17tiúhelníku (1904). Do téhož časopisu při-

kovskými úlohami; od r. 1884 až do letoška, tedy po 20 roků, byl účasten při redakci tohoto casopisu. Mimo to napsal pojednání: O homografické transformaci (Weyruv »Archiv«, ročn. I.); O inversi krukové (t., ročnik II.); Geometrische Darstellung elliptischer Funktionen (»Grunerts Archiv«, 1877); O krivuljah n-toga stupnja sa točkom n-2 strukom (»Rad jugoslavenske akademije«, 1885); Determinanty na středních školách (Prusíkův »Krok«, roč. II.); O cirkulárných křivkách třetího stupné (zpráva reálky královéhradecké za r. 1883); Úvod do theorie kvadratických transformaci (t., 1887); Mathematikové ve francouzské revoluci (t., 1889); Poznámka o řešení rovnic (»Věstník ústř. sp. čes. prof. «, 1900); Poznámka o konvergenci řad (t., 1905). Do Ottova Slovníku Naučného přispěl více než 60 články z oboru geometrie. O českých mathematických pracích podal bibliografii a klassifikaci v »Répertoire bibliographique des sciences mathématiques « (Pař., 1894) a v Schouteove »Revue trimestrielle des publications mathématiques « (Amsterdam, 1894—98). O školskou literaturu získal si veliké zásluhy spisy Geometrie pro vyšší rediné školy (Praha, 1893, 1898, 1902); Geometrie pro vyšší gymnasia (t., 1893), kteréžto učebnice vynikají jak po stránce věcné tak i formální; Sbírka úloh z algebry (společně s prof. Hromádkou, 1. vyd. 1876, 7. vyd. 1903). Z vědeckých prací S-ových, jež zasahují téměř do všech oborů mathematiky, většina směřuje ku geometrii, a jest jen litovati, že tak samostatnému badateli, jakým jest S., nedostalo se místa na vysoké škole, jak by toho zasluhoval pro všestrané vědění neobyčejný důytip mathematický. AP.

Strnadice, ves v Čechách, hejtm. Benešov, okr. Neveklov, fara a pš. Maršovice;

32 d., 122 obyv. č. (1900). Strnutí šije viz Tetanus.

Strobach: 1) S. Antonín, právník a spisovatel čes. (* 3. čna 1814 v Praze -- † 22. list. 1856). Studoval na akad. gymnasiu a r. 1834 oddal se studiu práv. R. 1841 dosáhl hodnosti doktorské a vstoupil k zem. soudu. Psal do »Květů«, »Včely« a »ČČM.«. S Fričem, Neubauerem, Erbenem a Havlíkem překládal Rád obecní a konkursní řád soudní. Mimo to vydal: Vzory nejobyčejnějších výnosů soudních druhé instance ve věcech civilních i správních (1851), pak Památný spis o udržování vltavských jezů, v příčině vyvazení emfyteutických mlýnů Pražských (1855). R. 1848 stal se setnikem národní obrany. Dne 9. dub. 1848 zvolen za purkmistra pražského, uřad ten však 10. kv. složil. Byl činným ve Výboru národním. Zvolen byl t. r. do českého sněmu, který však následkem údalostí svatodušních se nesešel. Za to v červenci vyslán za Staré město Pražské do říšského sněmu ve Vídni, kde zvolen praesidentem. Následkem říjnového povstání uprchl do Prahy.

četnými drobnými zprávami, recensemi a žá- kou. R. 1853 následkem toho, že neodsouzen kovskými úlohami; od r. 1884 až do letoška, opilec, obžalovaný z urážky Veličenstva, S. tedy po 20 roků, byl účasten při redakci to- ze služby propuštěn. Otevřel pak advokátní hoto časopisu. Mimo to napsal pojednání: kancelář. Dr. N.

2) S. Zdeněk, syn před., právník čes. (* 1850 v Praze). Navštěvoval akad. gymnasium staroměstské v Praze, potom studoval práva a dosáhl r. 1874 hodnosti doktora. V l. 1875—82 byl zaměstnán v kanceláři dra J. St. Prachenského jako advokátní koncipient, načež r. 1883 zahájil advokacií, kterou vykonává podnes. Byl členem výboru pro vystavění Nár. divadla v Praze a pokladníkem »Českého klubu«. R. 1885 a opětně r. 1889 zvolen poslancem do zemského sněmu za venkovské obce okresů Pelhřimov, Pacov, Počátky a Kamenice, r. 1887 náhradníkem přísedicího zem. výboru a r. 1889 náhradníkem a později, po úmrtí dra Trojana, ředitelem Hypoteční banky království Českého. Dr. N.

Strobel Adam Walther, dějepisec a romanista něm. (* 1792 — † 1850), studoval bohosloví ve Štrasburce a stal se t. gymn. učitelem. Napsal Geschichte des Elsass (Štrasb., 1841—52, 6 d., dokončení od Engelhardta); vydal Closnerovu Strassburger Chronik (Štutg., 1841); Mittheilungen aus der alten Literatur des nördlichen Frankreich (Štrasb., 1834); Französische Volkslieder (Baden, 1846, 2 d.).

Strobies Maciej viz Strubics.

Strobila viz Strobilace.

Strobilace, jev vyskytující se u některých živočichů nižších. Jest to zvláštní způsob nepohlavního množení tím způsobem, že vznikají noví jedinci z jedince mateřského pučením v hlavní ose tělní a příčným oddě-lováním. V případech význačných s. spojena jest s rodozměnou. Tu pak noví jedinci uvedeným způsobem vzniklí jsou pokolením pohlavně se množicím. U medus polypovitých, jak Sars (v. t.) po prvé vybadal, polypovitý stav scyphistoma vytvořuje pučečením a příčným oddělováním strobilu, dávající vznik medusám pohlavně se množícím. U tasemnice pučením hlavičky (scolex) vzniká řada článků (proglottidy), jež nabývají žlaz pohlavních a jež postupně dorůsta-jíce se oddělují. Mezi mořskými červy štětinatými (Polychaeta) rod Myrianida má typickou rodozměnu. Tu mateřský jedinec nepohlavní pučením na konci těla dává řadu pupenů, z nichž vznikají postupně noví je-dinci pohlavní. Srv. též články Láčkovci (str. 539b), Polychaeta (str. 176b) a Tasemnice.

Ströbl, víska v Čechách, viz Střeble.

Strobnitz viz Stropnice.

ten však 10. kv. složil. Byl činným ve Výboru národním. Zvolen byl t. r. do českého
sněmu, který však následkem údalostí svatodušních se nesešel. Za to v červenci vyslán
za Staré město Pražské do říšského sněmu
ve Vídní, kde zvolen praesidentem. Následkem říjnového povstání uprchl do Prahy.
V prosinci t. r. jmenován radou appellačního
soudu v Praze. I zasedání v Kroměříži se
účastnil střídaje se v předsednictví se Smol-

miji, obrázek na protější vnitřní stěně válce. Obrázky tam se střidající splývají na základě trvání dojmu zrakového v jediný obraz »živý«. Srv. čl. Kinétoskop, Kinématograf. nvk.

Stroček, druh hub, viz Cantharellus.

Strodau viz Stradov 4) a 5) Strodenitz, ves v Čechách, viz Rožnov 1). Strodtmann Adolf, spis. nem. (* 1829 -† 1879). Jakožto student univ. v Kielu účastnil se r. 1848 povstání proti Dánsku a upadl do zajetí dánského, z něhož vyprostilo jej teprve příměří Malmöské. Hned potom vydal Lieder eines Gefangenen auf der Dronning Maria (Hamb., 1848) a pokračoval ve svých studiích v Bonně. Tamže byl žákem Kinkelovým, a když vyjádřil svoji účast na politickém martyriu jeho vydáním básně Das Lied vom Spulen (1849), byl z university relegován. Později vydal radikální Lieder der Nacht (Bonn, 1850) a odebral se do Paříže a do Londýna, kde psal životopis Gottfried Kinkel (Hamb., 1850, 2 sv.). V l. 1852—56 žil v Sev. Americe, dílem jako knihkupec, dílem jako žurnalista, načež vrátil se do Německa a usadil se v Hamburce. Ve vojně franc.-něm. byl korrespondentem několika velikých žurnálů německých a potom přesídlil se do Steglitze u Berlina. S. byl literárně nad míru činný a mimo četné básně vydal i řadu překladů. Uvádíme zejména: Gedichte (Lip., 1857); Rohana, ein Liebesleben in der Wildniss (Hamb., 1887, 2. vyd. Berl., 1872); Ein Hoheslied der Liebe (Hamb., 1858); časové básně: Brutus, schläfst du? (t., 1863) a j. Literárně-historické práce S-ovy týkají se zejména Heineho a Bürgera; jsou to: Heines Leben und Werke (3. vyd. 1884, 2 sv.); G. A. Bürgers Briefe (Berl., 1874, 4 sv.); Dichterprofile. Litteraturbilder aus d. 19. Jahrhundert (Štutg., 1878) a j. Mimo to vydával v Hamburce 1863-64 měsíčník »Orion« a upravil k vydání Heineovy Sammtliche Werke (Hamb., 1861—69, 21 sv.). Z dojmů ve Francii vznikla kniha: Alldeutschland in Frankreich hinein! (Berl., 1871). Z překladů zminky za-sluhují: Die Arbeiterdichtung in Frankreich (Hamb., 1863); básně Tennysonovy, Shel-leyovy; Die amerikanische Anthologie (Hild-

a j.

Strofa, z řec., rhythmický celek (systém)

z několika period; skládající se z jedné nebo z několika period; s-fou jmenuje se jenom tenkráte, když se opakuje dvakráte nebo vícekráte za sebou. První z těchto celků jmenuje se pak s., jiný za ním jdoucí a složením rhythmickým úplně mu odpovidající antistrofa (protistrofa protože taneční pohyby opakovaly se při něm směrem opačným). S-of a antistrof může býti několik dvojic různým pořádkem za sebou jdoucich $\alpha \alpha' \beta \beta'$ n. $\alpha \beta \alpha' \beta'$) a k nim druži se ještě systémy jinak složené buď jako předspěv $(\pi \varrho o \varphi \delta d s)$ n. mezizpěv (μεσφδός) n. dozpěv (έπφδός) i jinak. V tomto | v bodě p a přeneseme-li na P úsečky pm, ==

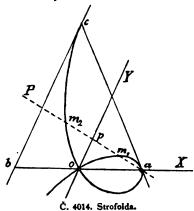
burgh., 1870) a četné překlady z prosaiků, jako Montesquieua, Dixona, Eliota, Brandesa skládány básně s-fou jedinou, od počátku až do konce beze změny se opakující (básně monostrofické). Hlavně záleželo při skládání s of na ladném střídání a vhodném spojování oddílů (period) rhythmicky se různících. S. má počátek v nejstarší lyrice; na-lézáme ji už u Archilocha. Objemnější a umělejší s-fy vytvořila lyrika chorová (Stésichoros), k dokonalosti přivedli ji dramatikové (Aischylos, Sofoklés). — Nejdůležitější s-fy řecké, které též u římských dramatikův a lyriků došly hojného napodobení, jsou: s. alkajská, alkmanská, s-fy Archilochovy, asklepiadejské, Hippónaktova, sapfická, iambická, pythiambická a j

I elegické distichon jest s. a to čtyřdiná. V poesii moderní rozumí se slovem s. (čes. sloha, sloka) spojení dvou nebo více veršů v rhythmický celek určitého tvaru. I tyto s-fy dělí se na oddíly (periody) a mohou býti dvojdílné, trojdílné i vícedílné. Jsou mnohé a velmi rozmanité; mohouť lišiti se počtem, deikou a povahou veršů, mohou býti bez rýmů nebo rýmované, rýmované zase mají rýmy libovolné nebo určité a na místech určitých. Jenom některé mají ustálený, určitý tvar a též jistá jména. Nejznámější jsou z nich: s-fy provençalské, znělka (sonet), tercina, ottava čili stance; s-fy špančiské, decima, glossa; s-fy francouzské, madrigal, triolet,

rondeau; s. orientální, ghazel. JCp.
Strofady, řec. Σεροφάδες, nyní Strivali
a Strofadija, dvé skalnatých ostrůvků v moři Ionském, jižně od Zakynthu (nyn. Zante), podle staré pověsti sídlo Harpyji. Nyní jsou obydleny jenom asi 60 mnichy, přebývajícími v opevněném klášteře. Strodon, řec., u starých Řeků páska, kte-

rou si ženy pod chitónem podvazovaly prsa. S. tedy odpovídá asi moderní šněrovačce.

Strofoida slove v geometrii křivka ro-vinná takto vytvořená: Budiž dán úhel XY

vrcholu o, na rameně X bod a. Vedeme-li bodem tím libovolný paprsek P protinající Y pořádku užívali s-of hlávně básníci drama- $pm_s = po$, jsou m_1 , m_2 body s-dy. Toto setičtí a lyrikové v hymnech a epinikiích. Jindy strojení s-dy udal po prvé Angličan Moivre

místo pro ohniska kuželoseček, v nichž rotační kužel (neb válec) protínají roviny jdoucí tečnou kužele kolmou k některé přímce povrchové. Ve vyobr. č. 4014. značí abc osový řez kužele, P průmět roviny sečné, ad hlavní osu příslušné kuželosečky, m, m, její ohniska. Toto sestrojení, známé již francouzským geo-metrům století XVII., upadlo v zapomenutí a znovu objevil je Quételet r. 1819; pro-čež s. slove také fokálou Quételetovou. S. jest křivka 3. stupně mající bod dvojný s tečnami navzájem kolmými (focale à nœud); jest úpatnicí paraboly z bodu vně paraboly ležícího. Stojí-li XY na sobě kolmo, jest s. pravouhlá; tuto s jiného stanoviska vyšetřoval Booth r. 1858, označiv ji jménem

logocyklika. Sd. Strogonov, jméno rodiny ruské, jež hrála vynikající úlohu v dějinách kraje a podnes kvete požívajíc hraběcího titulu. S-i pocházeli z Novgorodu; první známý předek této rodiny, slynoucí jistě již ode dávna velikým bohatstvím na penězích i půdě, byl Spiridon S. (ve XIV. stol.); vnuk jeho Luka Kuzmič, držitel mnoha půdy v oblasti dvinské, pomohl velikému něni za to titulem »imenityje ljudi« (znameknížeti moskevskému Vasiliji Temnému vyplatiti se ze zajetí (1445). V XVI. stol. A nika XVIII. stol. byl držitelem všeho majetku stroa vedl znamenitý obchod (hlavně s kožišinami) s divokými národy severními a vý-chodními (i zauralskými). Moc rodu S-ých v těchto krajích rozšiřovali i synové jeho Jakov, Grigorij a Semen. Ještě za živo-bytí otcova Grigorij r. 1558 ziskal od Ivana Hrozného rozsáhlé země při řece Kamě (pod Permi) a později (1568) Jakov břehy Ču-sové až k jejimu vrchovišku spolu s mno-tání zakodení (m.kli polsti polsti) hými výsadami (směli volati kolonisty do země, stavěti pevnosti [ostrohy] a města i opatrovati je děly – dostali i právo vyrá-běti ledek, součást střel. prachu – dovo-leno jim vydržovati si vojsko, svěřena jim i pravomoc soudní nad přistěhovalci, nebyli povinni »voziti« a »živiti« posly carské, konečně všickni noví osadníci osvobozeni na 20 let od placení daní). Již r. 1558 založeno městečko Kankor, r. 1564 pevnost Kergedan a později řada jiných při řece Sylvě i Čusové. Sotva že r. 1572 pokořili pomocí své družiny povstání Čeremisů, Ostjakův a Baškirů, bylo se jim brániti proti útokům sibiř-Astrachaně vojsky Ivana Hrozného dobrovolně uznal syrchovanost ruskou, ale nástupce jeho Kučum nejenom z ní se vyzul, ale i na severových hranice Ruska, S-y chráněné, útok podnikl, vyslav tam r. 1573 careviče Mahmetkula se značným vojskem. Mahmetkul pobil sice něco Ostjaků věrných jako poslanec v Cařihradě). Vystoupiv ze Rusům, ale proti samotným S-ým útočiti se služeb diplomat. podnikl řadu cest. R. 1826 neodváživ, vrátil se nazpět. Tehdy S-i vyžádli si na Ivanu Hrozném dovolení, aby směli na svůj vrub pustiti se v boj s nemi- členem státní rady. Syn jeho Sergěj Gri-

r. 1755. S-du lze také pokládati za geom. | lým sousedem. Dne 30. květ. 1574 obdrželi listinu carskou, moci které dáno jim svoleni, aby překročili Ural, založili pevnosti na řece Tobolu a vedli vojnu s neverným Kučumem a za odměnu služeb svých aby v krajích těch směli dobývati rozmanitých kovů a vésti bez jakýchkoli poplatkův obchod s Buchárci a Kirgízy. S-i chystali se k boji. Ale dříve než mohli úmysl svůj provésti, oba (mezi r. 1574 až 1579) zemřeli, zůstavivše jmění i úmysly své mladšímu bratru Semenovi a synům Maksimovi Jakovleviči a Nikitovi Grigorjeviči. S-i vyhlédli sobě za pomocniky bujné kozáky donské, zejména pověst-ného Jermaka Timofejeviče (v. t.), pozvali je s družinou jejich do svého území a s nimi, připojivše k nim i své najaté lidi a zaopatřivše je vším potřebným, dobyli r. 1581 chánství Sibiřského, jež připojeno k říši Ruské. Za to odměnění byli novými zeměmi a svobodami (na př. právem svobodného obchodu po celé Rusi). Tím vším rodina S-ých získala ohromné jmění, jehož však vždy užívala na prospěch své vlasti; tak zasloužili se zejména v bouřích na poč. století XVII. Od Michala Feodoroviče odmě-XVIII. stol. byl držitelem všeho majetku stro-(neb Anikij) S. (snad vnuk Lukův) založil ganovského Grigorij Dmitrije vič (* 1656, veliké solivarny a železárny při řece Vyčegdě † 1715), jehož synové, Nikolaj. Aleksan dr a Sergěj, v náhradu za vzaté jim výsady od Petra I. povýšení byli za barony a stali se zakladateli dvou větví rodiny S-ské (Aleksandr t. nezůstavil potomků). Sergěj (Aleksandr t. nezůstavil potomků). Grigorjevič (* 1707 — † 1756) byl generál-lieutenant, vynikl dobročinností a založil v domě svém bohatou obrazárnu. Syn jeho Aleksandr Sergějevič (* 1733 – † 1811) byl, jsa poselstvím ve Vídni, vyznamenán titulem říšského hraběte; měl za ženu příbuznou carevny Alźbety; zaujímal vysoké hodnosti ve své otčině (byl senátorem, velkokomořím, praesidentem akademie umění a ředitelem veřejné knihovny); staral se o zřizování škol selských, sbíral umělecké památky, vynikaje i dobročinností. R. 1798 jmenován i ruským hrabětem. Syn jeho Pavel Aleksandrovič, generál-lieutenant a se-nátor, byl pomocníkem ministerstva jsa důvěrníkem a rádcem Alexandra I. (Byl členem »triumvirátu« čili »komitétu společenské bezpečnosti« [spolu s Novosilcevem a Kočubejem.]) Později vstoupil do služby vojenské, ského chána Kučuma. Bylť ovšem dřivější bojoval ve švédské válce, vyznamenal se chán sibiřský Jediger po dobytí Kazaně a v bojích s Napoleonem. V bitvě u Craonne r. 1814 ve Francii padl jediný jeho syn Aleksandr Pavlovič a r. 1817 zemřel sám zůstaviv celý veliký majetek dceři Na-talii. Z větve druhé vynikl vnuk Nikolajův Grigorij Aleksandrovič (* 1770 — † 1857) jako diplomat (zasloužil se zejména

jména o universitu), současně byl předsedou Moskevské historické a archaeologické společnosti ruské. Pod jeho vedením vydány »Drevnosti Rossijskago Gosudarstva (1849 až 1853); sám napsal Dmitrijevskij sobor vo Vladimiré na Kljazjmé atd. (1849). R. 1859 založil archaeologickou kommissi, učastnil se činně vykopávek a popsal výsledky (Comptes rendus de la commission archéologique, 1860; Recueil d'antiquités de la Scythie, 1866); sestavil také znamenitou sbírku mincí. Účastnil se kampaně krymské; v l. 1859-60 byl moskevským vojenským gen. gubernátorem; carem svěřeno mu vychování velikých knížat Nikolaje, Aleksandra, Vladimíra a Aleksěje Aleksandrovičů. R. 1863–65 byl předsedou komitétu železničního. V Moskvě založil technickou školu (Stroganovskoje centraljnoje učilišče techničeskago risovanija). Jeho bratr Aleksandr Grigorjevič (* 1795 — † 1891) učastnil se jako plukovnik válek francouzských, polské výpravy r. 1831, byl pomocníkem ministra a ministrem, generálním gubernátorem černigovským, poltavským a charkovským, pak vojenským gubernátorem v Petrohradě a 8 let gener, gubernátorem novorossijským a bessarabským. V Oděsse zasloužil se o tamni museum. Velikou svou Schnadahüpfeln« (Vid., 1878, 1891). knihovnu odkázal tomské universitě. – Srv. N. Kolmakov, Dom i familija S-ych (1887); A. Dmitrijev, Rodoslovnaja S-ych. Pp. Strohal: 1) S. Jakub, zemědělec mo-

ravský (* 1787 na Moravě - † 1870 v Kobeřicích u Brodku t.). Byl magistrem farmacie a v Olomouci supploval na vys. škole stolici fysiologie rostlin. R. 1848 zvolen členem moravského sněmu. Ve Velké Bystřici u Olomouce měl chemickou továrnu, první toho druhu na Moravě, když však závodu se nedařilo, přesidlil se r. 1850 do Brna, kdež se věnoval moravsko-slezské zemědělské společnosti a zejména přednášíval veřejně o včelařství a zahradnictví. R. 1867 ujal se správy vlastního statku Nebovid u Brna. Četnými rozpravami přispíval do »Mittheilungen der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft für Ackerbaukunde« a samostatně vydal: Die deutsche Pflanzen-Symbolik oder die Kunst wechselseitiger Mittheilung durch sinnbildliche Pflanzen (Olom., 1841); Der landwirtschaftliche Gartenbau (Brno, 1859; s Kroczakem a Wildtem); Anleitung zur rationellen Bienenzucht (t., 1861).

2) S Emil August, právník něm. (* 1844 y Birgici u Inšpruku). Práva studoval ve Št. Hradci a ve Vidni; r. 1867 povýšen na doktora v Hradci, načež vstoupil do služby u státního zastupitelství. R. 1875 habilitoval se na št.-hradecké universitě pro civilní právo | fălschung (Vid., 1884); Ueber billige Volkser-

gorjevič (* 1794 — † 1882), generál jízdy, byl jako nástupce Jheringův na stolici římmanžel Natalie Pavlovny, dcery po Pavlu
ského práva do Gotink; odtud však již po
Aleksandroviči S-u, vynikl jako voják (u Borodina a j.). R. 1831—34 byl gubernátorem
v Rize a Minsku, r. 1835—47 popečitělem
moskevského učebného okruhu (pečoval zemoskevského učebného okruhu (pečoval zemoskevského učebného okruhu (pečoval zemoskevského učebného okruhu (pečoval zemoskevského učebného práva do Gotink; odtud však již po
roce přešel do Lipska, kde přednáší právo
saské a občanské právo německé. Hlavní
díla jeho jsou: Zur Lehre vom Eigenthum an
Immobilien (Št. Hradee, 1876). Transmision roce přešel do Lipska, kde přednáši právo saské a občanské právo německé. Hlavní díla jeho jsou: Zur Lehre vom Eigenthum an Immobilien (St. Hradec, 1876); Transmission pendente conditione (t., 1879); Die Prioritätsabtretung nach heutigem Grundbuchrecht (t., 1880); Succession in den Besitz nach römischem und heutigem Recht (t., 1885); Die Anfechtung letztwilliger Verfügungen im deutschen Entwurf (t., 1892); Das deutsche Erbrecht nach dem Burgerl. Gesetzbuche v. 18. August 1896 (Berl., 1896). Kromě toho přinesly Jheringovy »Jahrbůcher« řadu kritických rozprav S-ových o osnovách něm. obč. zákoníka, jež měly částečně vliv na konečnou redakci zákona. V l. 1869—73 S. účastnil se horlivě založení

německonacionální strany v Rakousku. **Ströhl** Hugo Gerard, něm. illustrátor a heraldik (* 1851 ve Welsu), studoval na um.-prům. škole ve Vídni, načež působil jako učitel kreslení na různých školách prům. Vynikl hlavně jako kreslič ornamentů (zejména knižných) a jako heraldik. Vydal Cartouchen u. Umrahmungen (Vid., 1890); Oesterreichisch-ungarische Wappenrolle (t., 1890, 3. vyd. 1899, 23 tab.); W. sppen der Buchgewerbe (t., 1891); Deutsche W. sppenrolle (Stutg., 1897, 22 tab.); Heraldischer Atlas (v. Sammlung von heraldischen Musterblättern«, t.. 1899, 76 tab.). Illustroval také knihy, na př. »Schwoarz-kerschaln, Silhouetten zu österreichischen

Strohmayer Hanuš působil od r. 1583 v Praze jakožto dvorský malíř a ryjec cís. Rudolfa II. v Praze. Z jeho rytin vyniká Venuse s Amorem (z r. 1593).

Strohmer Friedrich, rak. chemik cukrovarnický a agrikulturni (* 23. dub. 1852 ve Cvikově v Č.), studoval v Kutné Hoře a v Čes. Lípě, absolvoval chem. odbor na vídeňské technice a zároveň poslouchal na universitě přednášky o fysiologii. R. 1874 stal se assistentem při výzkumné stanici pro průmysl cukrovar. ve Vidni a v l. 1881—87 byl assistentem při c. k. hospodář. stanici. V tomto postavení účastnil se četných prací týkajících se fysiologie živočišné, zejména výzkumův o výměně látek, o vznikání tuku v těle zvířecím a j.; v té době také k vy-bídnutí ministerstva prostudoval podobné výzkumné stanice v Německu. R. 1887 vydal k podnětu vlády dílo o výživě člověka, jež vyšlo r. 1888 v druhém, později ve 3. a 4. vydání. R. 1887 S. stal se ředitelem chem.-tech. výzkumné stanice ústř. spolku cukrovarníků ve Vídni, ve kterém postavení je činný posud. S. uveřejnil množství prací v »Sitzungs-ber. der kais. Akad. der Wissen.«, »Wiener landwirt. Zeitung«, »Allg.Weinzeitung«, »Zeitschrift für Biologie«, obzvláště pak v orgánu ústředního spolku cukrovar. ve Vídni. Z větších publikací uvádíme brošury: Lebensmittela stal se r. 1877 mimořádným, r. 1881 pak rádným professorem tamtéž. R. 1893 povolán Zuckerindustrie in Oesterreich (1890). Mimo

četné úvahy o kontrole chemické a nových leží v míře nucení a jest zřejma hlavně u s-ů vynálezech v cukrovarech S. uveřejnil také řadu pojednání o vzrůstu, životních zábyvech, pěstění a ušlechtění řepy cukrovky. Do jubilejního spisu, jejž vyďal k 50. výročí svého trvání ústřední spolek cukrovarníků ve Vídni (1904), S. napsal životopisy nejzasloužilejších funkcionářů tohoto spolku (Florentin a Julius Robertové, Skene, Schoeller, Proskowetz) a vylíčil vědeckou činnost výzkumné stanice. S. byl vyznamenán r. 1890 řádem Frant. Josefa, r. 1901 titulem c. k. vládního DČ. rady.

ze Strochovio, vladycká rodina česká, jejiž předek Habart držel r. 1446 Kleno-vice. Tyto měli r. 1461 Habart a Evanek, bratří. Jan Habart držel v l. 1484-95 Vrtbu a byl r. 1507 hejtmanem na Točníce. Petr Klenovský obdržel r. 1519 »proces chymický« (Jungmann, Hist. lit. III. 246) a držel Klenovice jestě r. 1524. Kromě těch připomíná se r. 1537 Pankrác Habart, r. 1541 Filip (napřed v Žitíně). Pankrác prodav s Petrem bratrem Klenovice držel v l. 1547—50 část Mníšku. Syna měl Jana, o němž není nic známo. Jím bezpochyby tato rodina vyhasla. – Jiná jest rodina Štrachovských ze Strachovic (v. t.).

Stroj (angl. engine, machine, fr. machine, it. machina, lat. machina, nem. Maschine, rus. mašina, šp. máquina, z řec μηχανή). Pojem s-e v mluvě obecné jest velmi obsáhlý a neurčitý; zaměňuje se často nejen s příbuznými pojmy: přístroj (apparát), nástroj (instrument), mechanismus, nýbrž přikládá se název ten i předmětům, jež se strojovým zařízením ne-mají vůbec nic společného. Však ani mezi techniky význam tohoto pojmu není naprosto určit a vymezen. Svědčí tomu celá řada definicí, jež v podstatě liší se od sebe; nejčastější jejich vadou jest, že nečiní rozdílu mezi s-em, nástrojem a mechanismem. Nejlépc technickému významu slova s. vyhovuje de-finice prof. F. Reuleauxa, která jest též nej-rozšířenější. Reuleaux definuje s. takto: S. jest spojení těles schopných překonávatí odpor, jež jest zařízeno tak, že lze jím nutiti přírodní síly, aby měly určité účinky při určitých po-hybech. Tato definice vyžaduje podrobnějšího vysvětlení. Všecky pohyblivé části s-e konají určité pohyby přesně vymezené – pohyby nucené. Pohyby tyto způsobují síly přírodní (nikoliv chemické ani duševní) působící na určité části s-e, jejichž body probíhají určité uzavřené dráhy, t. j. zaujmou vždy po jakési době tytéž polohy. Pohyb určité části s-e má určité účinky, pro které s. byl konstruován, tedy způsobuje zvedání, posouvání, točení, hoblování, soustruhování, fresování, tkaní, předení, mletí, drcení atd. Jest samozřejmo, že zařízení nepřestává býti s-em, i když není v chodu, jde tedy u s-e o poujsou náležitě vyjádřeny. Jediná neurčitost zá- dou, kabely a dráty elektrickými a p. – Jed-

hnaných silou svalovou. Nelze tu vůbec stanoviti hranic mezi s-em a nástrojem. Pohyby s-e jsou vesměs nucené, tedy nezávislé na duševních schopnostech a vůli pracujícího; jakmile však spolupůsobí duševní činnost při práci, zařízení přechází v nástroj. Jest zjevno, že na př. ruční mandl jest nástrojem, neboť jeho pohyby jsou závislé na vůli pracujícího; mechanický mandl třeba zváti s-em, neboť pracující způsobuje pouze svou silou při otáčení určité nucené pohyby. Obdobně jest nesporné, že ruční stav jest nástroj, kdežto mechanický stav každý nazve s-em. Piano, harmonium, varhany jsou pouhé nástroje, ač obsahují velikou řadu mechanismů, kdežto kolovrátky, orchestriony jsou skutečnými hracími s-i. — Nevšude jest však rozdíl ten tak zjevný. U s-ů měřicích, šicích, počítacích a psacích mizi téměř zcela.

S neurčitosti významu jest v souhlase i roztřídění s.ú. Pokud bylo s.ů málo, stačilo staré rozdělení, jehož i nyní užívá se namnoze fe fysice. Podle něho s-e dělily se na jednoduché a složené. K jednoduchým s-ům čítaly se: páka, kladka, klín, šroub, nakloněná rovina, kolo na hřídeli a později vláknový polygon. Spojením něko-lika jednoduchých s-ů vznikaly s-e složené (pakostroje, kolostroje, kladkostroje a p.). Při nastalé nesmírné rozmanitosti s-ů nestačí ovšem toto rozdělení a to tím méně, že třeba podle novějšího technického významu s-e zařaditi t. zv. jednoduché s-e mezi nástroje

(vyjma kola na hřídeli). V novější nauce o s-ích roztřídují se s-e podle Ponceleta v tyto tři skupiny:

1. S-e hnací či motory, jejichž prostřednictvím jeví se účinek působící síly přírodní jako určitý pohyb, který však na s-i samém

se nevyužitkuje 2. S e hnané či pracující, které zužitkují pobyb vzniklý účinkem působící sily k vykonávání určité práce, pro kterou s. předem byl určen a sestrojen.

3. S-e vložené, jimiž přenáší se pohyb

od hnacího s e k pracujicímu.

S-e hnací třídí se opět podle kvality zužit-kované energie (s-e kalorické, hydraulické, elektrické, magnetické, animální, zpružinové, se závažím), anebo podle jakosti působící síly (parni, plynové, petrolejové, benzinové,

vodni, vzdušné a p.; viz Motor). S-e hnané či pracující rozdělují se ve dvé hlavní skupiny: a) S-e, jimiž převahou mění se tvar látek; na př. obráběcí, tkací, mlecí, drtici a p.). b) S-e sloužící k dopravě či přemistování těles (s-e dopravni); na př. jeřáby, transportéry, pumpy, ventilátory, lokomotivy, automobily, parniky atd.

S. vložené tvoří transmisse, jež podle upotřebeného mechanismu jsou transmisse ozubenými koly, třecími koly, kotouči řemenohou možnost konati určité nucené pohyby. vými, lanovými a řetězovými atd. Naopak Tím vytčeny jsou hlavní charakteristické však není každá transmisse s-em, na př. známky s-e, které v definici Reuleauxové transmisse stlačeným vzduchem, tlakovou voStroi 263

notlivé skupiny lze ovšem opět dále děliti, gie s-e za libovolnou dobu rovná se až přicházíme tak k jednotlivým s-ům.

Spojeni jednoho neb několika motorů s jedním neb několika s-i pracujícími prostřednictvím transmisse tvoří strojové zařízení. Pohonem strojového zařízení vyrozumívají dělí se běh s-e obecně na rozběh, vlastní se síly přírodní, které způsobují pohyb celého zařízení. Jsou-li síly ty téže jakosti, jest pohon jednotný a to podle kvality působící síly parní, hydraulický, elektrický, animální

atd.; jinak jest pohon smíšený.

Naopak lze podrobiti każdy s. mechanické analyse. Každý s. skládá se z jednoho neb několika mechanismů, z nichž každý může konati určitý nucený pohyb. U všech s-ů vyskytují se toliko čtyři druhy mechanismů: trojčlené, čtyřčlené, pětičlené a šestičlené. Každý mechanismus lze opět rozložiti nejméně na tři členy (t. zv. články, dvojice), z nichž každý může konati určitý nucený pohyb vzhledem k jinému členu téhož mechanismu. Takto obdržíme řadu základních článků (šroub s matkou, čep v ložisku, hranol ve vedení a p.). Každý článek skládá se ze dvou prvků spojených spolu buď oporem tělesným (jako v předchozích případech) neb silovým (vahou, napětím zpruh, tlakem hydraulickým a p.). Při chodu s-e nemusí býti v pohybu mechanismy všechny, některé slouží ještě s řadou článků k upevnění s-e a ke spojení různých jeho částí, nebo k vykonávání některých občasných pohybů (śrouby, kliny, zděře, stavěcí kroužky, mechanismy k regulování, mazání a p.). Pohyby těchto mechanismů dějí se při montáží s-e, po případě při úpravě některých jeho dílů.

Při pohybu s-e působí naň síly trojího druhu: síly hnací způsobující pohyb, odpory užitečné, které podmiňuje vykonávaná práce, a odpory škodlivé, jejichž práce přichází na zmar pro učel s-e (rázy; tření v čepech, ložiskách, vedeních a p., vůbec v každém styku dvou prvků téhož článku). Mezi těmito třemi druhy sil plati pro celý běh s-e tento zá-kladní vztah: Práce sil hnacích od spu-štění s-e až do jeho zastavení rovná se práci odporů užitečných a škodlivých za tutéž dobu. Nezíská se tedy s-em níčeho na práci, naopak vždy se ztrácí. To-liko při s-i ideálně dokonalém, u kterého nebylo by odporů passivních, jest rovnost mezi pracemi sil hnacích a užitečných odporů. Poměr mezi prací užitečnou a prací spotřebovanou dává míru využitkování s-e, jeho koëfficient učinnosti či užitečného effektu. Čím větší jest tento koëfficient, tím dokonalejší jest s. s hlediska mechaniky. Speciálně u s-ů kalorických třeba ještě rozeznávati tepelný či thermický koëfficient účinnosti stanovený poměrem mezi prací užitečnou a spotřebovanou energii tepelnou. Pro praktickou výhodnost s-e není rozhodujícím pouhý koëfficient účinnosti, nýbrž i cena s-e, amortisace a zúrokování jeho, obsluha, ma-

zání a vydržování.

Pro každou libovolnou mezeru časovou při běhu s-e platí: Přírůst pohybové ener- cient nerovnoměrnosti chodu s-e. Cím

rozdílu prací sil hnacích a prací odporův užitečných a škodlivých vyko-naných za tutéž dobu. Podle znamení a velikosti tohoto přírůstu pohybové energie běh a doběh. Při rozběhu s-e stoupá aktuálná energie s-e od nully do maxima, tedy její přírůst jest kladný; výsledná síla hnací má převahu nad odpory užitečnými a škodlivými. Při doběhu kinetická energie klesá od maxima do nully, přírůst její jest negativný, hnací síla jest menší odporův užitečných a škodlivých. Při vlastním běhu třeba rozeznávati dva případy: Přírůst pohybové energie stále jest roven nulle, rychlost všech pohybujících se bodů jest stále konstantní, s. pohybuje se setrvačnosti stejnotva-rou. Sila hnaci jest stále v rovnováze s užitečnými a škodlivými odpory. – Je-li přírůst pohybové energie roven nulle jen v určitých chvílích následujících po sobě periodicky, rychlost téhož pohybujícího se bodu po uplynutí určité doby - periody - má vždy tutéž hodnotu, s. pohybuje se setrvačností periodickou. Rovnováha mezi hnací silou a odpory užitećnými a škodlivými jest tedy jen v určitých chvílích, vzdálených od sebe o periodu; v těchto chvílich energie pohybová dosahuje svého maxima. Není-li vyhověno podmínce ni prvé, ni druhé, pohyb s-e koná se setrvačností nestejnotvarou; nelze tu mezi stanoviti mezi rozběhem, vlastním během a doběhem.

Ze všech pohybů, které jednotlivé články s-e vykonávají, jest zvlášť důležit pohyb konaný působištěm ideálné síly resp. ideálného odporu užitečného, jež skutečné síly hnací resp. užitečné odpory co do působnosti zcela nahrazují. U veliké většiny motorů působiště ideálného odporu užitečného koná pohyb rotačni; naopak u s-u pracujících rotační pohyb, který vykonává působiště ideálné síly hnací, přeměňuje se v určité pohyby nutné

k požadované práci. Na s-i žádá se obyčejně, aby rychlosti uvedených pohybů rotačních byly co možná stálé; musí tedy nutně býti stále rovnováha mezi silou hnaci a odpory užitečnými a škodlivými. Odpor užitečný jest obecně proměn-livý; má-li býti zachována stále rovnováha, třeba buď meniti odpory passivní při nezměněné síle hnací, nebo přímo sílu hnací, což jest jediné racionální. Tyto změny provádějí se regulátory buď ručně nebo samočinně zasouváním či vysouváním passivních odporů, či přímo změnou hnaci sily. Jsou-li odpory konstantní nebo periodicky proměnlivé, a mění li se hnací sila periodicky, však podle jiného zákona, nastává pohyb periodickou setrvačnosti; obvodová rychlost, kterou pohybuje se působiště ideálného odporu resp. ideálné sily hnací, mění se od maxima do minima. U takovýchto s-u mluví se o středuí Poměr mezi změnou obvodové rychlosti. rychlosti a rychlosti střední sluje koëffi-

větší jest hmota s-e, tím menší jest rozdíl, rychlostí při témž přirůstu pohybových energií, tedy tím menší koëfficient nerovnoměrnosti chodu s-e. — Hmota, již s. se opatřuje, aby se nabylo určité nerovnoměrnosti s-e, tvoří nejčastěji setrvačníky. – Jest zřejmo, že pro stejnotvarý pohyb takovéhoto s c bylo by třeba setrvačníkův o hmotě nekonečně veliké, tedy i o váze nekonečně veliké.

S-i co do jejich pohybů, konstrukce a výroby zabývá se celá řada technických věd. Pohyby jednotlivých mechanismů uvažuje kinematika. Pravidla, jak třeba s-e konstruovati, aby účelu svému co nejlépe vyhovovaly, a jak třeba hlavní rozměry s-ů určiti, stanovuje theoretická nauka o s-ích. O konstrukci jednotlivých částí s-û a jejich uspo-řádání pojednává stavba s-û. Výroba s-û spadá do mechanické technológie. S-e jeho Václav a Bořivoj rozdělili se r. 1543 provedené pro rozmanité účely popisuje V.F. obecná nauka o s-ich.

Strojeditz viz Strojetice 2).
Strojetice: 1) S., ves v Čechách, hejtm.
Ledeč, okr. Dol. Kralovice, fara Křivsoudov, pš. Čechtice; 73 d., 427 obyv. č. (1900), 1tř. šk., 2 mlýny a pila. — 2) S. (Strojeditž), far. ves t., hejtm. a okr. Podbořany, pš. Kryry; 108 d., 1 obyv. č., 659 n. (1900), kostel Nanebevzetí P. Marie (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., dvůr popl. Bývalá tvrz byla kolébkou Strojetických ze Strojetic, z nichž Jan nebo Ješek S. prodal po r. 1530 Václavu Mašťovskému z Kolovrat. R. 1588 připomíná se zde Ferd. Gaier z Osterburka, pak Štampachové ze Štampachu, z nichž Jaroslav Volf účastnil se bouří stavů čes., začež jeho statek S. propadl konfiskaci (1628) a prodán (1628) Heřmanovi sv. p. z Questenberka, jenž jej při-pojil k Nepomyšli. Kostel r. 1634 shořelý znovu stavěn r. 1701 a r. 1851 obnovena zde

Strojetický ze Strojetic, příjmení sta-ročeské rodiny vladycké, jejíž první sídlo byly Strojetice u Podbořan. Zde seděli předkové Bohuslav (1357), Hrzek dlouh y (1357—1373), Abraham (1364, 1363), Hrzek krátký (1364, 1365) a Žibřid (1394—1418). Ok. r. 1430 žil Hrzek, jehož synové byli Žibřid (* ok. r. 1436), Všeslav (* ok. 1446, 1508), Burjan (* ok. 1456, 1476—1495 na Hracholuskách, žil ještě r. 1508), Bohuslav († j. 1495 na Strojeticích), Jan, skrze něž

rodina ta rozrodila se na několik pošlosti.

A. Žibřid připomíná se do r. 1496 jako držitel Deštnice. Jeho synem byl bezpochyby Kašpar, jenž držel r. 1519 Deštnici. Prodal r. 1529 čásť Rozlezlých Třebčic, v ty časy i Očehovce a ok. r. 1540 Deštnici. Ok. r. 1536 nabyl zápisného hradu Střekova, odkudž měl nemalé spory se sousedy. Zemřel nedlouho po r. 1549 zůstaviv syny Václava a Kašpara (1555). Onen prodal ok. r. 1560 Střekov do rodu Lobkovského a nabyl v ty časy s bratrem statku Běšic v Žatecku. Po manž. Marjaně z Kouče ujal statek Okořín (1582). Žil ještě r. 1592. Syn jeho Jan Jindřich dědil Běšice a kromě nich měl Nové Sedlo a jenž bezpochyby zemřel v chudobě.

Chuděřín, jež r. 1598 koupil. Zemřel r. 1619 a jmění jeho r. 1623 všechno zabráno. Co se z toho dcerám jeho, Kateřině Doupov-

cové a Rezině dostalo, není známo.

B. Pošlost Resanská. Jan († j. 1496), nejmladší syn Hrzkův, držel v l. 1474-76 Všetaty a okolo r. 1495 dědil Strojetice. Tyto měl potom Jan, jinak Ješek, tuším syn jeho, jenž měl v l. 1494—96 Běleč, r. 1498 Šlomce a r. 1516 Březnici, r. 1519 Rybňany, r. 1523 až 1529 čásť Doupova s Kolešovem. Prodav po r. 1530 Strojetice, koupil pak Řesanice a Kladrubce v Prachensku († j. 1543). Sebe-stian, nejstarší jeho syn (1529), převzal stian, nejstarši jeho syn (1529), převzal Ujezdec v Prachensku (který byl si Václav, tuším bosta jeho svetenieka tuším bratr jeho, r. 1547 vyměnil za Chřič koupenou r. 1532 a žil ještě r. 1581, kdež půl vsi Blatenky vložil ve dsky zemské. Bratří o Resanice a prodali r. 1546 Kladrubce. Bofivoj koupil pak r. 1547 Domarasy, r. 1566 Jindtichovice a nedlouho před smrti († j. 1574) půl vsi Blatenky. Synové jeho byli Oldřich, Burjan, Jan ml., Mikuláš, Jindřich a Radslav, kteří Jindřichovice a Blatenku (teprve 1581 ve dsky vložené) prodali. R. 1574 rozdělili se o zboží po otci a strýcích (tuším bezdětných). Oldřich na Řesonicích koupil ke svému dílu r. 1577 Mladý Smolivec a žil ještě r. 1581. Jan držel Újezdec. Mikuláš seděl na Jindřichovicích, Jindřich ještě r. 1603 na Resanicích a Radslav držel ještě r. 1608 mlýn pod Životicí. Rozrod jejich není zřejmý Jan Jiří a Jan Adam (tento r. 1628) seděli r. 1615 na Řesanicích, Bořivoj r. 1615 a r. 1627 na Nové Vsi. Katolická jejich víra udržela jim statky. Jindřich měl z manž. syna Petra Zdeňka, jenž na poč. r. 1656 (neb konci r. 1655) zemřel, zůstaviv z manž. Anny z Malovic († 1684) dcery a syny Jindřicha Petra a Václava Jachyma, kteří měli po otci Resanice, ale Jindřich je r. 1676 prodal, přikoupiv díl bratrův. Koupil r. 1683 s manž. Kateřinou z Macerodu (vd. 1668) manství v Touškově, jež r. 1693 zase prodál. Synové jeho byli Petr Ignác a Václav Jiří. Onen oženiv se r. 1700 s Kateřinou Barborou Matouškovnou z Topolčan seděl v Radíči (u Otic). Manželka jeho zemřela r. 1713 v chudobě. K této pošlosti náleželi bezpochyby: Jan Ferdinand († 1725), jenž měl peníze na Hrachovicích a zůstavil tři dcery, a Jan, který žil u Borotina a r. 1794 zemřel ve Vlasenici.

C. Pošlost Kralovická. Ondřej osedlý byl r. 1538 v Čáslavsku a koupil r. 1549 statek zápisný Dolní Kralovice († j. 1559). Synové jeho r. 1559 se dělili. Jan dostal Brzotice, jež držel ještě r. 1571, V šeslav městečko Kralovice a Abraham Střítež, pustivše Příseku mateři Anně. Všeslav byl ženat s Markétou z Klinšteina, koupil Kralovice dědičně (1580) a zemřel r. 1593 zůstaviv syna Všeslava. Za jeho nezletilosti prodala máti Radovice a Všeslav ujal Hradenín s manž. Žofii z Minic. R. 1604 byl již mrtev. Po Abrahamovi († j. 1593) zůstal syn Ondřej ml.,

r. 1575 Tlucnou dědičně († ok. r. 1580). Zůstavil syny Jindřicha, Andryáše (1589 v Klatovech, do r. 1603 na mlýně Tršteině), Abrahama (1597 v Hor. Kozolupech) a Zachariáše, z nichž tento záhy se vystěhoval, tak že r. 1594 nic o něm se nevědělo. Jindřich vyženil s první manž. Evou Držděřovnou z Hrádku statek Cebiv, ujal po otci Tlucnou a zemřel r. 1603, zůstaviv z druhé manž. Anny Úlické z Plešnic syny Jana Jindřicha a Adama Josefa (tento záhy zemřel). Onen zdědil r. 1621 po mateři (zase vdané Toční-kové) statek Křimice. Ztrativ první manž. N. ze Švamberka oženil se zase s Lidmilou Voršilou z Vrtby (asi 1622), která zemřela již r. 1624. Majestátem z 12. list. 1627 povýšen do stavu panského kr. Čes. Přikoupiv r. 1641 Křinov, prodal r. 1645 Chotikov. Zemřel r. 1646 o letnicích a pohřben ve Vrtbovské hrobce františkánův votických. Statky jeho Křimice, Cebiv a Tlucná dostaly se hrabatům

z Vrtby. E. Pošlost Řepanská a Libynská. Jechoniáš, r. 1516 držitel Řepan a Zlutic, koupil Libyni, jež mu r. 1545 zase ve dsky vložena; sám si r. 1546 Repany ve dsky vložil. V tituláři r. 1589 vydaném připomíná se Jan nejstarší jako pán na Řepanech. Týž byl rého z těchto byli snad bratří Purkart a Adam Ferdinand, kteří r. 1657 prodali statek Německý Chlumec. Adam zemřel r. 1669 odkázav Očedělice (Tří dvory) Rudolfovi Ferd. Stošovi z Kounic a statek Libyni synovcům. Purkart měl z manž. Anny Žuzany Nesslingerovny z Schelchengraben syna Jana Václava a Jiří Diviše, kteří r. 1669 zdědili statek Libyni. Jiří byl od r. 1686 ženat s Kateřinou Veronikou Nesslingerovnou a zemřel r. 1728 zůstaviv syna Antonína Arnošta. Tento držel napřed Modřejovice a později Terešov († 1772). Z manželky Barbory Deymovny ze Střiteže († 5. ún. 1774) měl syny Karla a Jiří Antonina. Tento vstoupil do tovaryšstva Ježišova a po zrušení řádu žil v Prachensku († 28. říj. 1785). Karel držel od otce dvůr Lhotku, ale zemřel ještě před otcem. Z manž. Marie Zuzany Wolfingerovny z Volfsberka († 1782, 2. manž. Josef Deym ze Stříteže) zůstavil syna Karla Josefa, jenž připomíná se ještě v kalendáři r. 1795. V XIX. stol. není paměti o této rodině.

Strojev: 1) S. Pavel Michajlović, archaeolog rus. (* 1796 — † 1876), maje od dětských let zálibu v archaeologii, upevnil se v této náklonnosti na universitě moskev. vlivem Merzljakova, Kačenovského a jmenovitě Timkovského. Již r. 1813 vydal spis Kratkaja ross. istorija dlja načinajuščich, uživaný do r. 1830 za učebnici. R. 1815 vydával pisej (Petr., 1834); O mnimoj drevnosti, perkritický časop. »Sovremennyj nabljudatělj vobytnom sostojaniji i istočnikach našich léto-

D. Pošlost Tlucenská. Jiřík držel ros. slovesnosti«, v němž příkře odsoudil r. 1548 ves zápisnou Tlucnou, koupil r. 1556 >Rossiadu« Cheraskova. Jeho články o po-Očedělice a 1557 pět vesnic u Žlutic a získal třebě rodoslovného díla rus. vládnoucich knížat (»Syn otěčestva«, 1814—15) obrátily na něho pozornost kancléře hr. N. P. Rumjanceva, jenž r. 1816 povolal jej do archivu ministerstva zahranič. záležitostí, načež S. měl činnou účast v pracích kroužku hr. Rumjanceva, jmenovitě při vydání díla »Sobranije gosudárstvennych gramot i dogovorov«. Jeho cesty, konané s Kalajdovičem po klášterních archivech, obohatily značně rus. vědu. Tak nalezen byl sborník Svjatoslavův z r. 1073, »Suděbnik« velkokn. Ioanna III., pochvala Vladimirovi, spisy Kirilla Turovského, usnesení moskevského sněmu z r. 1503 a mn. j. Tou dobou vydal: Podrobnoje opisanije slavjano-rossijskich rukopisej, chranaščichsja v bibliotěké Volokolamskago monastyrja (první vědecký popis rukopisů v rus. literatuře vůbec); Zakony vel. kn. Ioanna Vasiljeviča i vnuka iego carja loanna Vasil. (1819); Sofijskij vremennik (1820-22, v předmluvě první projevil myšlenku, že rus. letopisy nejsou dílem jednoho autora, ale vlastně sborníky); Opisanije rukopisej gr. F. A. Tolstogo (1829); Opisanije staropečatnych knig gr. F. A. Tolstogo (1829). Jako člen moskev. společnosti dějepisu a starožitnosti rus. upozornil po prvé na pramen Nestorův, totiž na neznámého potud Georgi Amartola, ve stati O vizantijskom istočnike Nestora. Od r. 1823 propagoval myšlenku systematického prozkoumání archivů, zer. 1600 mrtev a synové jeho Václav, Pur-Něstora. Od r. 1823 propagoval myšlenku kart a Michal dělili se o Řepany. Václav systematického prozkoumání archivů, zedržel Řepany, jež sice ok. r. 1620 prodal, ale jména klášterních, načež r. 1828 zřízena arzase ujal. Žil ještě r. 1631. Synové něktemala na 200 knihoven a archivův a sebrala kol 3000 historicko-právních aktů, množství letopisů, poučení a j. památek. Na základě tohoto materiálu S. sestavil cenný bibliologický slovník spisů a překladův, známých v rus. literature v XVIII. stol. Stejnou pečí a svědomitostí vynikají pozdější jeho práce: Ključ k istoriji Gosudarstva Rossijskago (1836); Opisanije staropečatnych knig I. Carskago (1836); Zapiski artilleriji majora Danilova (1842); Vychod carej i vel. kn. Michajila Feodoroviča, Alekseja Michajloviča i Feodora Aleksejeviča (1844); Bibliotéka obščestva istoriji i drevnostėj ros. (1845); Rukopisi slavjanorossijskija, prinadležaščija I. Carskomu a j. S. byl pracovník vážný a sberatel rukopisů neůmorný. Rozvoj rus. dějepisu spočívá na jeho pracích, tak že jeví se spojujícím článkem mezi sto-letím XVIII. a XIX. a jest přímým předchůdcem Karamzina a Solovjeva. Srv. N. Barsukov, Žizň i trud P. M. S-a (Petr. 1878).

2) S. Sergěj Michajlovič, dějepisec rus. (* 1815 — † 1840), byl žákem Kačenov. ského na universitě moskev, a když přijel do Petrohradu, vystupoval ostře proti M. P. Pogodinovi, hájícímu rus. dějiny proti nazírání školy skeptické. S. užíval pseudonymu Sergěj Skromněnko. Z jeho spisů hlavní jsou: O nědostověrnosti drevněj istoriji i ložnosti mněnija kasatěljno drevnosti rus. létolečnosti redigoval »Akty istoričeskije« (1841 až 1842). Poslán byl též za hranice, aby sbíral v archivech památky rus. a staroslov. Plodem této práce bylo dílo Opisanije pamjatnikov slavjano-rus. literatury, chranasčichsja v publičnych bibliotekach Germaniji i Franciji (Moskva, 1841), vyznamenané Demidovskou praemi. Vedle četných stati časopiseckých, jako O torgovlé némec. kupcov s Rossijeju do konca XIV. v. (»Žurnal« min. nár. osvěty, sv. 22.) a pod., jal se vydávati ještě sbírku »Bibliotěka poleznych svěděnij o Rossiji« (1836). Srv. N. P. Barsukov, P. M. S. a Ikonnikov, Skeptičeskaja škola. Ŝnk.

Strojirna, továrna na stroje.

Strojnowski: 1) S. Stanisław, hospodářský spis. polský (* 1525 v Sandoměřsku — † poč. XVII. stol.). Sloužil s počátku ve vojště, potom spravoval své statky. V pozdním svém věku vydal Opisanie porządku stawowego i przestróg niektórych domowego gospodarstwa, s dřevorytinami (Krak., 1609, 3. vyd. 1636). Jest to vlastně plagiát spisu Olbr. Strumienského »O sprawie, sypaniu atd. stawów«.

2) S. Stanisław, syn před., válečník pol. (* v 2. pol. XVI. stol. — † v 1. pol. století XVII.). Mládí ztrávil v cizině a r. 1608 přidal se k Lisovčíkům, kteří táhli na po-moc Lžidimitru II. Pro svou vzteklou statečnost stal se později náčelníkem tohoto divokého vojska. R. 1620 bojoval také v Cechách s císařskými, r. 1621 proti Turkům a Tatarům. R. 1622 vydal se v čele 15.000 jezdcův znova na pomoc Ferdinandovi a vypravil se až k Rýnu, jsa postrachem krajů, do kterých vnikl. Po třetí vydal se za hranice r. 1624, byl však zajat od knížete minstrberského a propuštěn teprve na zakročení císařovo. Na konec zanechal válečnictví a spravoval otcovské statky v Sandoměřsku.

3) S. Hieronim, učenec pol. (* 1752 na Volyni ve vsi Chodačkově — † 1815 ve Vilně). Vstoupiv do řádu piaristů, r. 1776 vysvěcen na kněze. Potom přednášel ve šlechtickém konviktě ve Varšavě dílem mathematiku a filosofii, dílem právo přirozené a mezinárodní a hospodářství národní. V l. 1781 až 1794 byl prof. práva přirozeného na aka-demii vilenské, jejiž rektorem byl od r. 1799 a působil tu velmi vydatně ke zvelebení školství gubernie vilenské, grodenské, minské, vitebské, mohylevské, volyňské, podolské a kijevské. Akademie sama nabyla pod jeho vedením znamenité pověsti. R. 1814 S. stal se biskupem vilenským. Nejdůležitější jeho spis jest Nauka prawa przyrodzonego politycznego i prawa narodów (Vilno, 1785 a později, do rušt. přeložil Anastasiewicz, Petr., 1819). Srv. J. Gw. Rudomina obšírný životo-pis S-kého ve »Wizerunkach naukowych« (d. 5. str. 82).

pisej (t., 1835) a j. Jako člen archaeol. spo- právníkem, nabyl velikého vlivu. Král Stanislav August jmenoval ho podkomořím země Bužské. Byl též poslancem na sněmě čtyřletním a zaujímal tam přední místo. Po zá-niku říše Polské odstěhoval se do Petro-hradu a stal se senátorem. Vedle četných jeho řečí byly vydány tiskem tyto jeho spisy: Duch prawa o bankructwach i dawności ziemskiej (Luck, 1888); O ugodach dziedziców z włościanami (Vilno, 1808); Ekonomja po-wszechna krojowa narodów (Varš., 1816). Spisy své z oboru hospodářství uveřejňoval též v ruských překladech.

8) S. Stanisław, zemepisec pol. (* 1820 na Volyni — † 1878), sloužil ve vojste rus. a r. 1863 vstoupil do státní služby při pol. osvětové kommissi ve Varšavě, načež byl nějakou dobu censorem a pak professorem žen. gymnasia tamže. Vydal několik sešitů díla Geografja powszechna (1865), dále Mapa Europy (4 sekce, Varš., 1870); Zemia i jej mieszkańcy (t., 1879-86, 3 d.) a Europa

w obrazach (t., 1879).

Strokele viz Strakov 2). Strokhr viz Geysir, str. 96 b.

Strokin Michajil Porfirjevič, skladatel rus. († 1887), byl syn kronštadtského kněze a žák duch. akademie petrohrad. Skladby jeho, převahou duchovní, projevující rozhodný talent, dobrou školu a vkus, vydány byly částečně s názvem Duchovno-muzykaljnyja sočinenija (Kronštadt, 1888). Mimo to vyšlo tiskem ještě duetto Běléjet parus odinokij. Hudba S-ova vyniká jednotností, klidem a jimavosti.

Strokov, ves na Mor., viz Strukov. Strom (lat. arbor) nazývá se vytrvalá, dřevnatá rostlina, obyčejně statnějšího vzrůstu, se zřetelným kmenem (viz Stonek), na němž větve postranní nestojí zcela na zpodu, nýbrž odbočují teprve v jisté výši nad zemí. I mnohé s v zprvu jsou kře, tvoříce postranní větve hned od zpodu svého; stávají se pak s-y teprv tím, že nejzpodnější větve jejich usýchají a se odlamují.

S., stč. tolik co rodokmen. Stroma (řec.): 1) S., ve žlaznatých ústrojích tužší vazivová trámčina, jež chová v sobě také výživné cévy a v prostorách mezi jednot-livými snopky nebo listy této trámčiny pak skupiny buněk epithelových jako t. zv. parenchym.

2) S. v bot. viz Houby, str. 689 a. Stroma viz Pentland Firth.

Stromatika, z řec., tkaní koberců. **Stromatopora**, vymřelý rod láčkovců slimýšovitých, hlavní zástupce bohaté skupiny vymřelé Stromatoporoidea. Nejblíže přistupují k žijícím čeledím Milleporidae a Hydractinidae obsahujíce tvary, které oběma těmto čeledím se podobají. Podklad trsů (hydrophyton) jest plátovitý, povlak tvořící, aneb hlizovitý a skládá se z vápenitých plátů 4) S. Walerjan, hrabě, bratr před. (* 1759 vodorovných (laminae), spojených spolu kolvodovav nižší studia ve své vlasti věnoval rozvětvenými, tak že povstává prostor mezisti studia ve své vlasti věnoval rozvětvenými, tak že povstává prostor mezistatel na vetovných spolu kolvodovav nižší studia ve své vlasti věnoval rozvětvenými, tak že povstává prostor mezistatel na vetovných spolu kolvodovav nižší studia ve své vlasti věnoval rozvětvenými, spolu kolvodovav nižší studia ve své vlasti věnoval na vetovných spolu kolvodovav nižší studia ve své vlasti věnoval na vetovných spolu kolvodovav nižší studia ve své vlasti věnoval na vetovných spolu kolvodovav nižší studia ve své vlasti věnoval na vetovných spolu kolvodovav nižší studia ve své vlasti věnoval na vetovných spolu kolvodovav nižší studia ve své vlasti věnoval na vetovných spolu kolvodovav nižší studia ve své vlasti věnoval na vetovných spolu kolvodovav nižší studia ve své vlasti věnoval na vetovných spolu kolvodovav nižší studia ve své vlasti věnoval na vetovných spolu kolvodovav nižší studia ve své vlasti věnoval na vetovných spolu kolvodovav nižší studia ve své vlasti věnoval na vetovných spolu kolvodovav nižší studia ve své vlasti věnoval na vetovných spolu na vetovní n se právům. Bohatě se oženiv a jsa zručným plátový (interlaminární). Struktura tato u růz-

leni Hydractinoidea jsou pláty i sloupky dobře patrny, v odd. Milleporoidea jest podklad trsů více nepravidelný a pláty i sloupky méně zřetelné. Do tohoto druhého oddělení náleží i r. S. a přibuzné (Stromatoporella, Idiostroma, Hermatostroma a j. v.). Rod S. jest hojný v siluru a devonu a tvoří často (jako u nás u Koněprus) svými rozsáhlými kostrami hlízovitými celé útesy. Popsány z Čech 1 druh ze siluru a 3 z devonu. Srv. Počta-Barrande, Système silurien du centre de la Bohême (1894).

Stromboli viz Liparské ostrovy. Strombus L., rod mořských plžů deskojazyčných (*Taenioglossa*), zástupce čel. Strombidae. Tvary sem náležející mají ulitu špičatě vinutou, ústí její má zevní okraj křídlovitě rozšířený, dole výřez pro rourku dý-chací a jiný vedle něho. Zvíře má dlouhý rypák, tenká tykadla, veliké oči na dlouhých tlustých násadcích, nohu dlouhou, obyčejně na dva oddíly rozdělenou, z nichž zadní nese rohovité víčko. Pohyb zvířete děje se skákavě a jest prováděn pomocí vhodně k tomu upravené nohy. Rod S. má ulitu kotoučovitou neb vejčitou, poslední závit veliký, ostatní nizké, křidlovitý vnější okraj ústi nedělený neb laločnatý. Zahrnuje více než 80 druhů, žijících v mořích teplejších, vyhynulé druhy nalézají se v útvaru křidovém a třetihorním. Z druhů žijících jest nejznámější S. gigas L., křídlatka veliká, v moři západoindickém obecná. Vyznačuje se velikostí ulity, jež bývá až 25 cm vysoká a 2—2.5 kg těžká. Závity ulity mají kuželovité hrboly, barva její bělavá až červenavá, ústí růžové. Ulit užívá se za vásy, k obrubě záhonů a j., neb slouží k hotovení kamejí.

Stromer Heinrich, stavitel, jenž zbudoval v Lipsku Auerbachův sklep (v. t.).

Stromeyer: 1) S. Friedrich, analytický chemik něm. (* 1786 — † 1835). Byl prof. chemie a farmacie v Gotinkách. Poznal kyseliny fosforečné a r. 1817 objevil kov kadmium.

2) S. Louis, něm. chirurg (* 1804 v Hannoveru — † 1876 t.\. Vzdělal se v lékařství v Hannoveru, Gotinkách i v Berlíně, působil od r. 1838 jako prof. chirurgie v Erlankách, pak v Mnichově, Freiburce a v Kielu, kdež byl i gen. štábním lékařem šlesvicko-holštýnským. R. 1854 vrátil se jako hannoverský štábní lékař do svého rodiště, kdež r, 1866 šel na odpoč. a působil pak jako lékař prakt. Vynikal jako vojenský chirurg a jako ortho-paed. Z praci jeho nutno uvesti: Beitrage zur operativen Orthopaedik (1838); Handbuch der Chirurgie (1844—67, 2 sv.); Maximen der Kriegsheilkunst (1855); Erfahrungen über Schusswunden i. J. 1866 (1867); Erinnerungen eines deutschen Arztes (1875, 2 sv., obsahuje autobiografii S-ovu).

Stromilov, jméno šlechtického rodu rus., odvozujícího původ svůj od litev. rodu Stru- stříbrné svatbě císařově r. 1879 i později

ných rodů nestejně jest zřetelná. V oddě- vět. Feodor S. byl r. 1497 popraven, nebot lení Hydractinoidea jsou pláty i sloupky byl poradil synu Ioanna III., kn. Vasilijovi, aby zachvátil stát. pokladnu, prchl z Moskvy a utratil kn. Dmitrije Ioannoviče. Nikolaj Semenovič S. (* 1842 — † 1894) proslul jako bibliograf. Byl členem zemské správy ve vladiměř. gub., později šlechtic. maršálkem. Hlavní jeho práce jsou: Volodimerščina (Vladimir, 1884); Aleksandrova sloboda (Moskva, 1884); Rus. literatura skotovodstva za poslednija 100 lét (Petr., 1872); Lukianova pustyň (Vlad., 1894) a j. Zůstavil cennou sbírku pramenů o vladiměř. gub.

Stromness, námořní přistav na ostrově

Pomoně v Orknejích, s 1750 obyv. **Strömő**, nejv. ostrov v dánských Farörách (v. t.).

Stromořadí neb aleje (z fr. allée), řada (obyčejně však dvě řady) stromů vysázených vedle cesty. Bývají to stromy košaté buď lesní (duby, lípy, kaštany a j.) aneb ovocné (jabloně, švestky, višně, třešné a j.).

Stromové hospodářství lesní, upotřebení pozemků jiným učelům sloužících zároveň k pěstování dříví, jak děje se zasá-zením jednotlivých, vyšších sazenic lesních porůznu řídce na stálé pastviny a pod. črn.

Stromové slavnosti (amer. Arbor-day, ital. festa degli alberi) jsou zvláštní školní neb dětské slavnosti spojené s vysazováním stromů lesních, ovocných neb okrasných. Při s-vých s-tech, jichž pořad tvoří předčítání článkův o rostlinách, přednášení básní a zpívání písní vztahujících se ke stromům a květinám, připomíná se dětem, že zasa-zení mladého stromku jest z nejhumanněj-ších skutků, poněvadž teprve budoucí pokolení dočkají se jeho plného rozkvětu a budou užívati jeho stínu a ovoce. První popud ke s. s. dal v Sev. Americe J. Sterling-Morton, pozdější ministr zemědělství, který zavedl Arbor-day ve státě Nebraska od r. 1874 jako povinný jarní svátek, v nějž všecky školy jsou povinny obírati se pěsto-váním stromů. Od zavedení této slavnosti až do r. 1889, tedy za 15 let, vysazeno bylo v Nebrasce podle úřední statistiky 355 a půl millionů stromů. Úspěchem tímto povzbuzeny byly i ostatní státy sev.-americké (stát New York ustanovil Arbor-day r. 1888 zvláštním zákonem zvaným »an act to encourage arboriculture«) a r. 1893 byl Arbor-day zaveden již ve 38 ze 44 států sev.-amer. V Italii zavedeny svátky stromové zvláštním královským dekretem ze dne 2. ún. 1902, kterým ustanoveno, aby »ve všech obcích království s. s. slaveny byly každoročně v některý den sváteční na jaře nebo na podzim za účastenství úřadů a škol«. U nás stromy bývaly častěji slavnostně vysazovány při různých přiležitostech na oslavu rodinných událostí v císařské nebo šlechtických rodinách již dávno před zavedením amerického svátku. Císařské stromy sázené r. 1854, potom i při milo. Alekséj S. byl písařem vel. kn. Va-silije Dmitrijeviče a r. 1424 psal jeho zá-ných stromů soukromých mohou býti staré lípy v parku rodiny hrabat Illésházů v Dubnici u Trenčína na Uherském Slovensku. Zajímavý doklad o sázení stromků na obecních půdách ženichy za císaře Josefa II. po-dán v »Českém lidu« roč. XII., str. 269. Ale to vše dálo se jen příležitostně. Prvá slavnost sázení stromů podle vzorů amerického pořádána v Okrouhlu (okr. vinohradském) r. 1898, od té doby porůznu několikrát i jinde. Soustavně a každoročně s. s. jsou pořádány na popud c. k. okr. školní rady na Sedlčansku, kde od r. 1902 vysazeno ve třech letech při 31 školách téměř 11.000 stromův a 1300 keřů.

JVKa.

Stromovka, rozsáhlý park na sev. strauč

Prahy, viz Obora, str. 565 b.

Strömsholm, král. zámek zbudov. manželkou Karla X. v švéd. länu vestmanlandském, při konci průplavu t. jm., stan. trati Kolback-Eskilstuna, má proslulý hřebčinec.

Strömstad, nejsev. m. na záp. pobřeží Švédska, v länu Göteborg a Bohus, hojně navštěvované mořské lázně, má 2847 obyv. (1900). Lov humrův a ústřic, čilý obch. vývoz.

Stronosyński Kazimierz, archaeol. pol. (* 1809 na Volyni — † 1896), vzdělal se na universitě varšav., pak nějakou dobu vyučoval, načež byl úředníkem pol. banký, od r. 1834 sloužil v oddělení heraldickém, až r. 1862 stal se ředitelem stát. kommisse pro veřejná vyznání a osvětu a r. 1864 členem senátu. Hlavní jeho práce jsou: Statut wiślicki (1847); Pieniądze Piastów od czasów najdawniejszych do 1340 (1848); Legenda obra-zowa o św. Jadwidze (Krakov, 1880); Dawne monety polskie dynastji Piastów i Jagiellonów (1883-84, 2 části); Opis zabytków starożytności w królewstwie Polskiem (v rukopise, 5 dílů textu a 7 atlantů) a j.

Strongylidae viz Měchovci.

Stronin Aleksandr Ivanovič, sociolog rus. (* 1827 — † 1889), pocházel z nevolnické rodiny knížat Jusupových a vzdělal se na universitě kijev., načež vyučoval v Něžině a v Poltavě, kde přičinil se o založení žen. gymnasia. Na počátku let 60tých XIX. stol. byl vypověděn do Šenkurska, později usadil se v Petrohradě jako advokát, pak byl smírčím soudcem ve vitebské gub., předsedou sjezdu smírčích soudců v Polsku, právnickým rádcem a konečně členem rady ministerstva kommunikaci. První spis napsal ve vyhnanství, totiž Istorija i metod. Pak následovaly: Politika kak nauka (Petr., 1872); Istorija obščestvennosti (t., 1886) a Priroda i ljudi. Razskazy o zemlė i nebė (pro lid, s pseud. Ivanov, 6. vyd. t., 1896). S. jest stoupencem t. zv. mechanické theorie společnosti, snaže se vykládati společ, zjevy a pokrok podle zákonů fysických. Srv. Spasovič, Opyt postro-jenija sociologiji (»Věstnik Jevropy«, 1873); N. Michajlovskij, Analogičeskij metod v obščestvennoj naukě (»Sočiněnija«, 1896, díl I.) a Karějev, Čěm dolžna byť těorija progressa

Strontian, vesnice ve skotském hrab. Argylském, na v. konci lochu Sunart, při vých, pobřeží má rozsáhlé doly na měď. Naleziště strontianitu.

Strontianit, nerost isomorfní s aragonitem, vyskytuje se jako tento ve sloupcovitých tvarech soustavy kosočtverečné, které již samy o sobě, tím více pak srůstem dvojčatným, u s-u velmi obyčejným, bliží se sou-měrnosti hexagonální. Kusový s. jest obyčejně stébelnatý nebo vláknitý. Jest čirý nebo bělavý, našedlý, zelenavý a pod., na vrypu bílý, lesku skelného, průhledný neb průsvitný. Tvrd. = 3½, hust. = 36-38. Jest uhličitan strontnatý, SrCO₂, se 70·17% kysličníku strontnatého a 29·83% anhydridu uhličitého; obyčejně bývá isomorfně přimíšen uhličitan vápenatý (hmota aragonitová); je-li množství této větší, s. přechází v odrůdy zvané kalciostrontianit a emmonit. S. roztápí se obtížně nadýmaje se a barvě plamen karmínově po strontiu, v kyselinách se rozpouští šuměje. Vyskytuje se u Skočova v Těšínském Slezsku, na rudních žilách u Strontianu ve Skotsku, ve větším množství prostupuje samostatnými žilami slín svrchního křidového útvaru ve Vestfálsku (Hamm a j. m.), kde se těží a upotřebuje se ho v cukrovarství i k výrobě praeparátů strontnatých. V Čechách vyskytuje se v kamenouhelném útvaru v Lubné blíže Rakovníka a v dutinách nefelinického tefritu na Kunětické hoře u Pardubic. S. dříve uváděný u Těšan na Moravě jest aragonit. Fr. Sl-k.

Strontium a jeho sloučeniny. Chem. značka Sr. Atomová váha Sr = 87.6 (O = 16). Brzy po objevení witheritu, BaCO, nalezen byl r. 1787 u Strontianu ve Skotsku minerál strontianit (v. t.), který zprvu pokládán byl též jen za uhličitan barnatý. Grawford r. 1790 vyslovil však již domněnku, že minerál tento obsahuje zeminu novou, což současně r. 1792 potvrdili Klaproth a Hoppe.

S. náleží k t. zv. prvkům zemin alkalických neb žíravých, které umístěny jsou v periodické soustavě Mendělejevově ve gruppě II. Ieho nejbližší analoga jsou calcium — baryum. Postavením jeho mezi těmito prvky jest charakter s-ia i jeho sloučenin úplně přesně vymezen a určen. Všechny tyto tři zeminy vyznačují se značnými vlastnostmi zásaditými, zásaditosti jejich přibývá se stoupající váhou atomovou. Kovové s. získáno bylo r. 1808 od Davyho. Lze je připraviti elektrolysou roztopeného chlóridu strontnatého nebo působením amalgamu natria v koncentrovaný roztok chlóridu strontnatého a oddestillováním rtuti z povstalého amalgamu s-ia. Jest kov světležlutý, hutnoty 2.5, taje při slabě červeném žáru, na vzduchu se okyduje a rozpálen shoří. Vodu rozkládá již za obyčejné temperatury

Kysličník strontnatý (strontiumoxvd), SrO, zbývá při žíhání uhličitanu neb (>Rus. Bogatstvo«, 1886). Snk. dusičnanu strontnatého. Rozklad uhličitanu strontnatého probíhá obtižněji nežli dusičseverních ostrovů Orknejských (viz Orkneje). nanu strontnatého, ale též obtížněji, než uhlidusičnanu strontnatého. Rozklad uhličitanu

čitanu vápenatého. Kysličník strontnatý s vo- | chlóridu strontnatého zředěn vodou, kydou silně se zahřívá a poskytuje hydroxyd selinou sírovou nebo sádrovou vodou (po strontnatý, $Sr(OH)_2$, jenž jest ve vodě jmenovitě horké snadnějí rozpustný nežli hydroxyd vápenatý. Z roztoku strontiumhydroxydu za horka nasyceného při chladnutí vy-lučují se krystally složení $Sr(OH)_2$. 8 H_2O . Přímo lze připraviti hydroxyd strontnatý mírným žíháním uhličitanu strontnatého v proudu páry vodní. Upotřebuje se ho v cukrovarnictví.

Srážením roztoku strontiumhydroxydu hydroperoxydem – kysličníkem vodičitým anebo působením natriumsuperoxydu povstává hydrát

 $Sr < {}_{OH}^{O-OH}$. 7 $H_{2}O$,

jenž při 100° ztrácí vodu a zanechává superoxyd s-ia SrO₂.

Ze solí strontnatých jsou důležitější: Chlórid strontnatý (strontium chlorid), $SrCl_1 + 6 H_2O$, jenž získá se rozpuštěním uhličitanu strontnatého v kyselině chlórovodíkové; koncentrací roztoku krystalluje v hexagonálních hranolech a jest isomorfický s obdobným chlóridem vápenatým. Jest roz-

pustný ve vodě a lihu.
Dusičnan strontnatý (strontiumnitrát), Sr(NO₃), připravuje se rozpouštěním uhličitanu strontnatého ve zředěné kyselině dusičné, za tepla krystalluje bez vody v oktaédrech nebo krychlich, za chladu jako

Sr(NO₃)₃ . 4 H₃O monoklinicky. Slouží v ohněstrojství ku pří-

pravě červeného ohně bengálského.

Siran strontnatý (strontiumsulfát) SrSO₄, vyskytuje se v přírodě jako minerál coelestin. Sráží se z roztoků solí strontnatých přidáním kyseliny sírové neb roztoků siranů. 1 dil siranu strontnatého rozpouští se asi v 6900 č. vody, síran vápenatý rozpouští se snáze, 1 díl asi v 488 č. vody. Tím se stává, že přidá-li se roztok síranu vápenatého, t. zv. sádrová voda, do roztoků solí strontnatých, sráží se ještě po chvíli síran strontnatý.

Sirník strontnatý (strontiumsulfid), S, vzniká žíháním síranu strontnatého s uhlím. Povstalý sirník rozpouští se v kyselině solné na chlórid, v proudu páry vodní

poskytuje hydroxyd.

Uhličitan strontnatý (strontiumkar-bonát), SrCO₃. V rhombických krystallech isomorfický s aragonitem vyskytuje se v přírodě jako strontianit. Sráží se z roztoků soli strontnatých rozpustnými uhličitany v podobě bílé ssedliny. Ve vodě jest téměř nerozpustný, za přítomnosti kyseliny uhličité rozpoušti se snáze a roztok poslední obsahuje kyselý uhličitan strontnatý $Sr(HCO_2)_2$.

Sloučeniny strontnaté žíhány na uhlí většinou svítí. Plamen barví šarlatově, spektrum tohoto plamene obsahuje řadu čar červe-ných, čáru oranžovou a modrou. V roztocích sloučenin s-ia srážejí se uhličitany, ssed- se z řady trámů, stropnic, které se zřetelina uhličitanu strontnatého rozpuštěna v ky-|lem na zatížení, jež se na s. uvalí, jsou roz-

chvili) poskytuje sražením siran strontnatý. B. Kužma.

Strop jest uzavření jistého prostoru shora, který nejčastěji tvoří podlahu pro místnost nalézající se nad tímto prostorem. Již v nejstarších časech dělávaly se celé s y ze dřeva; nejjednodušší s. byl ovsem ten, kde se pouhá neotesaná dřeva rozložila nad místnosti těsně vedle sebe tak, že po obou koncích spočivala na zdích, a pro udržení tepla v do-lejší místnosti pokryla se nahoře lepenicí. Takovéto s-y nacházejí se ještě podnes ve vesnických staveních, v chlévich a komorách, neposkytují však žádné bezpečnosti před ohněm, aniž jsou chráněny před vlhkem a výpary, které se vyvinují v dolním prostoru a působí škodlivě na dřevo. Že zpodní pohled na s. jest neuhledný, netřeba dokládati, a že pro delší trvání s-u je nutno zpodní jeho povrh zabezpečiti proti učinkům vlhka a výparu, jest samozřejmo, proto v dobách pozdějších povstaly různé strojby s-ů, které můžeme shrnouti v tyto druhy:

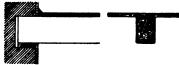
1. S. povalový slove ten, kde slabší kuláče přitnou se na 3 stranách, silnější jen na 2 stranách a pak takový trám pilou se rozvrhne a těmito přisekanými stranami se přisadí těsně na sebe tak, aby otesaná neb rozvrhnutá strana ležela v zpodní rovině s-u, čásť oblá na vrchu. Každý takto upravený trám slove poval. Aby všechny povaly do-hromady souvisely a dohromady činily celek, vloží se mezi ně hmoždinky (v. t.). Aby se konce povalů, které leží na zdi, uchránily před navlhnutím, kladou se na dřevěné podložky, které se zhotoví buď z řezaného nebo tesaného dřeva smolnatého (vyobr. č. 4015.).

C. 4015. Strop povalový.

Zpodem s. se orákosí a maltou ovrhne, syrchem dá se buď lepenice — je li s. již pod půdou -, anebo povaly se pokryjí suchým násypem, na němž se zřídí búď podlaha nebo dlažba. Tloušíka násypu 8—12 cm chrání s. před ohněm tak dobře jako lepenice. Výška povalů v cm vypočte se empiricky z rovnice 2 d + 8 cm, kdež d značí volnou délku povalu v m. Jsou-li povaly delší 6 m, podporují se mimo krajními podpěrami ještě uprostřed podvlakem, jehož výška v cm bývá 2 D+16 cm, kdež D značí jeho délku v m. Šířka povalů i podvlaků bývá stejná s výškou. Tyto s-y stavěji se nyní jen tám, kde jest hojnost dříví, jinak zřizují se jen s-y trámové. Hlavní čásť těchto s-ů skládá selině chlorovodíkové a roztok vzniklého loženy po menší hloubce místnosti – obyčejně ve směru od hlavní zdi kolmo ke zdi se vždy jeví při velkém prohýbání a otřástřední — ve vzdálenostech 80—100 cm od sání obyčejného s-u trámového. Výška rásebe. Výška stropnice v cm vypočte se přibližně u obytných stavení z rovnice v = 2d + 16 cm, u škol a vůbec u budov, kde může nastati tlačenice lidu, v = 2 d + 20 cm, kde d značí volnou délku stropnice v m. Šiřka profilu stropnice dělá se nejčastěji $\delta = 0.7 \nu$. Trámových s-ů je několik druhů a to:

2. Jednoduchý s. trámový slove ten,

C. 4016. Strop trámový jednoduchý.

srazí nebo se spojí mezi sebou na drážku (v. t.). Zpodem se stropnice nešaluji. Tyto s-y hodí se do skladišť, továren, mlýnů, dílen atd.

Obyčejný s. trámový v místnostech obytných slove ten, kde na stropnice přibije se nejprve příklop, t. j. dvojnásobná vrstva prken 25-33 cm tl., která se as na tyto tloušťky přesahují (vyobr. č. 4017.), a pod stropnice podbíjení (šalování) »roztrhanými«

C. 4017. Strop trámový obyčejný.

prkny as 16-20 cm šir. a 2-2.5 cm tl., která se orákosí a omítnou. Na příklop naveze se vrstva násypu 8-15 cm tl., do které zapustí se podlažnice (polštáře) 7×10 až 9×13 cm v průřezu silné, na které se přibije podlaha z prken 4 cm tl. Stropnice u všech s-ů trámových kladou se na zdech na prkenné podložky z prken smolnatých, která bývají tak

široká, jako jest uložení stropnic na zdi.
4. S. s trámy rákosními má v sobě mimo stropnice ještě druhé trámy, které ne-

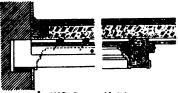

4018. Strop s rákosními trámy.

sou jen zpodní podbíjení a na něm omítku rákosovou (vyobr. č. 4018.). Tento způsob s-ů jest obvyklý v budovách obytných, neboť zamezuje praskání omítky na s-ech, které tu nevýhodu, že duní, propouští zvuk a že

kosních trámů v cm vypočte se přibližně z rovnice v = 1.5 d + 10 cm, kde d značí opět volnou délku rákos, trámu v m; šířka $\tilde{s} = 0.7 \ \nu$. Rákosní trámy rozloží se ve s-u souběžně se stropnicemi tak, aby ležela zpodní jejich rovina 5 cm pod zpodni rovinou stropnic, při příčkách by bylo po jednom a ostatnich pak tolik, kolik jest stropnic a také 5 až kde přes stropnice položí se prkna (vyobr. 8 cm od nich vzdálených. Nad stropnicemi č. 4016.), která se po délce buď k sobě jen zřídí se příklop s podlahou, pod trámy rá-kosními podbíjení a omítka rákosová jako u s-u předešlého.

5. S. videňský (vyobr. č. 4019.) má na stropnice 4 × 6 cm silné latě připevněné vrtulemi, přes něž položen z prken příklop. Spary mezi prkny buď zakryjí se latěmi aneb prkna přesahují se podobně, jako u s-u

C. 4019. Strop vídeňský.

čís. 3. Tím způsobem povstane s. kasettovaný; mohou se však stropnice též podbíti zpodem, orákositi a omítnouti. Nad příklopem podlaha upraví se podobně, jako u s-u čis. 4017. Též mohou se při tomto s-u upotřebiti rákosní trámy. Proti s-ům uvedeným pod čis. 4017. a 4018. jevi se uspora na příklopu, a hlavně na zdich, neb tím, že se při stejné tloušíce násypu rozloží tento po příklopu sníženém as o 8—10 cm proti vrchnímu lici stropnice, stane se konstruktivní výška s-u o 8-15 cm menší a v každém patře ušetří se za stejných výšek místností jedna až dvě vrstvy cihel ve všech zdích po celém půdorysu budovy, což hlavně je důležito u půdorysů rozložitých.

6. S. americký (vyobr. č. 4020.) jest ten, kde úzké stropnice buď z trámů 15/42 až 15/50 cm neb z fošen téhož průřezu se roz-

C. 4020. Strop americký.

loží po hloubce místnosti ve vzdálenostech 40-60 cm od sebe, přes které se klade podlaha z prken 2-25 cm tl. a 15 cm šir., spojených na drážku. Zpodem podbijí se stropnice latkami, mezi kterými se ponechají mezery 1 cm široké, zpodek omítne se maltou sádrovou. Takový s. jest levný, vyžadujeť as polovici výloh proti s-ům předešlým, ale má sádrová omítka praská, odlupuje se a opa-|násypu, jest as 270 kg, je-li násypu 15 cm, dává.

7. S. štukový podle systému Vejrycha a Stráneckého slove ten, kde přimo na stropnice přibijejí se hotové rákosové rohože, jež jsou připevněny slabým štuka-térským drátem na podélné silnější dráty 10—15 cm od sebe vzdálené. Přibité rohože drží se křížovými strunami drátěnými, aby pod tíží malty se neprohnuly. Na rákosování nahodi se prudce hrubá omitka maltou pokud možno chudou, a po jejím zaschnutí nahodí se jemná omítka z vápna dobře uleželého a písku prosátého hustým sítem. Takové s y nepukají, nepodléhají ohni také tou měrou jako s-y vybedněné, neboť obsahují mnohem méně dřeva a mimo to mohou se rákosová stébla praeparovati, že se nevzejmou ani největším ohněm, i když jest malta je ob-klopující rozpálena do silného červeného žáru, v ní jen doutnají a nikdy nehoří plamenem. Svrchni konstrukce s-û jest stejna jako u předešlých. Tyto s-y jsou proti jednoduchým trámovým s-ům levnější až o 20%.

8. S. podle systému Rabitzova provádí se tak, že pod stropnice nebo na traversy připevní se zpodem drátěná síť, která se omitá maltou ze sádry a klihové vody, k niž přidají se hovězí chlupy a vápno hy-draulické. S jest pevný a nespalný. Svrchní podlaha upraví se jako u jiných trámových

 S. podle systému Rincklakeova provádí se tak, že pod stropnice připevní se džutová látka latěmi v průřezu as 1 × 25 cm silnými, které se na stropnice v nepřetržitých řadách 25 cm od sebe přibíjí, a na ně připevní se drátem motouzová síť s okeničkami as 3-4 cm² velikými, a vše omítne se sádrovou omítkou.

Mnohem vice jest strojeb s-û, použije-li se k hlavním částem železa; jsou to:

10. S. traversový, kde hlavní stropnice, spočívající na meziokenních pilířích, jsou traversy I, kdežto stropnice k těmto kolmo směřující, t. j. rovnoběžně s hlavní a střední zdí běžící, jsou trámce hraněné, které při vzdálenosti středů meziokenních pilířů 2.5 m mají průřez $\delta: \nu = 12:18$ cm při vzdálenosti středů těchto pilířů 3 m, průřez $\dot{s}: v = 14:20 \, cm$

C. 4021. Strop traversový.

a jsouce po koncích podle zpodní příruby travers přiměřeně přiříznuty, leží zpodním svým lícem v úrovní se zpodním lícem vodorovných přírub travers (vyobr. č. 4021.). Uprava s-u zpodem, jakož i úprava podlahy

jest 370 kg.

11. S. sádrovicový, t. j. s deskami sádrovými, sestrojuje se buď bez násypu anebo s násypem. Sádrovicový s. bez násypu konstruuje se ze 3 vrstev sádrových desek 5-7 cm tl., jichž součet tlouštěk rovná se výšce použité traversy. Traversy tvaru I rozloží se na hloubku místnosti ve vzdálenostech 1 m od sebe (vyobr. č. 4022.), první vrstva sádrovic připevní se přiříznutými konci

Č. 4022. Strop sádrovicový.

na zpodní přírubu travers tak, by zpodní její plocha licovala se zpodkem traversové přiruby, druhá vrstva sádrovic klade se svou délkou souběžně se střední přírubou nosiče, tak že mezi nimi povstává dutina as 50 cm šir., která buď se nechá prázdná neb se vyplní betonem sádrovým a třetí vrstva sádrovic vyplní zbytek výšky až do úrovně svrchního lice hoření příruby travers a jest zároveň podkladem pro podlahu. Vezpod opatří se s. sádrovou zahlazenou omitkou. Vlastní váha 1 m³ tohoto s-u jest as 220 až 250 kg. S. jest nehořlavý. — Sádrovicový s. s násypem provádí se pouze s 1 vrstvou sádrovíc (vyobr. č. 4023.) spočívající na zpodní přírubě travers 1-125 m od sebe vzdálených, těsně k sobě přiléhajících. Na ně rozprostře se as 16 cm stavebního štěrku nebo

Č. 4023. Strop sádrovicový s násypem,

sádrového bétonu, do kterého se zapustí podlažnice pro svrchní podlahu. Zpodem upraví se s. jako v předešlém připadě. Vlastní váha 1 m² tohoto s-u jest as 400 kg.

12. S. z cementových desek podobá se s-u předešlému. Cementové desky jsou buď rovné $dl \times \dot{s} \times tl = 100 \times 50 \times 4$, 5 neb 7 cm anebo segmentové $dl \times \dot{s} \times tl =$ 100 × 50 × 5 nebo 7 cm. Rovněž cementové desky upevňují se mezi traversy tvaru I, které u rovných desek kladou se do vzdále-

C. 4024. Strop z rovných cementových desek,

nosti 1 m, u segmentových až do vzdálenosti 2 m od sebe. Zpodní lic desek jest hladký, vrchní žebrovaný (vyobr. č. 4024.), nad deskami rozprostře se as 10 cm — u rovjest táž jako u jednoduchých s-ů trámových. ných — neb 4 cm — v závěrku u segmen-Vlastní váha 1 m² tohoto stropu, je-li 10 cm tových — rumu stavebního, do kterého se

položí polštáře, na něž se přibije podlaha, 1 m² desek rovných 4.5 neb 7 cm tl. váží 68, 82 neb 100 kg, 1 m² desek segmentových 5 neb 7 cm tl. váží 80 neb 110 kg. Vlastní váha 1 m^2 s-u jest as 450 kg.

13. S. bétonový může býti buď rovný nebo klenutý a zhotovený buď jen z pouhého bétonu aneb se ztužuje ještě drátěnou mřížovinou. Pro obytná stavení hodí se nejlépe s. rovný. V takových budovách, je-li hloubka traktu as 6 m a vzdálenost meziokenních pilířů as 2.5 m, umísti se na každý meziokenní pilíř traversa **I** 26 cm vys., na jejíž zpodní přírubu uloží se ve vzdálenostech as 75 cm od sebe traversy I 10 cm vysoké (vyobr. č. 4025.). Těsně pod zpodnimi přírubami vyšších travers upraví se bednění a na něm pěchuje se béton v tloušíce

Č. 4025. Strop bétonový.

6-15 cm skládající se z 1 dílu cementu, 2 dílů ostrohraného říčního písku a 2 dílů cihelných úštěpků neb drobného štěrku velikosti as holubího vejce, který jest v stavu nepříliš vlhkém. Tam, kde hraničí béton se zdí, vyseká se proň ve zdi rýha as 5 cm hluboká a tak široká, jako jest jeho tloušťka. Na suchý béton naveze se stavebního štěrku tolik, by vyplnil prostoru až do vrchní roviny přírub vyšších travers, do kterého uloží se polštáře a na ně přibije se buď hoblovaná podlaha anebo drsná podlaha tam, kde svrchu mají býti parkety nebo frízky. S. jest nehořlavý. Zpodem se omítá, když se bednění odstranilo a traversy byly dříve natřeny barvou suříkovou (miniovou) a pohozeny ostrým pískem, aby omítka se na nich držela.

Vlastní váha 1 m² tohoto s-u jest as 500 kg. 14. S. podle systému Monierova jest taktéž s., při němž se upotřebí železa a bétonu. Na zpodní přírubu vodorovnou travers I, které se uloží na meziokenní pilíře a při větších vzdálenostech těchto od sebe i uprostřed mezi nimi, napne se drátěná síť skládající se ze zpodních drátů as 7-10 mm tl. (pro rozpětí 2·0-2·8 m) a z vrchních drátů as 5-7 mm tl. (pro totéž rozpětí), které se střídavě v křižovatkách ve vzdálenostech 5 až 7 cm slabým drátem převazují. Když se těsně na zpodní příruby nosníků postavilo bednění,

Č. 4026. Strop podle Moniera.

nanáší se na tuto mřížovinu cementové malty v poměru cementu k písku jako 1:3, a to do rozpětí 1.5 m

v tloušťce 5 cm, do rozpětí 2 m v tloušíce 6 cm a při rozpětí 2.8 m v tloušíce 8 cm, a traversa se na šíři

(vyobr. č. 4026.). S. se zpodem omitne a pozaschnutí bétonu se jako předešlý opatří ná-svpem a podlahou. Vlastní váha 1 m² s-u jest as 380 až 450 kg.

15. S. Hennebique uv jest taktéž odrůdou s-u předešlého. Při tomto s-u vynechává se příčné spojení a kostra vytvořuje se z tyči 10-40 mm v průměru střídavě rovných a prohnutých. Rovné tyče opatřují se pásky 2 × 30 mm až 4 × 60 mm na konci poněkud zahnutými, které nahrazují ono příčné spojení u s-ů Monierových. Konce slabších tyčí rozdvojuje, konce silnějších tyčí ohyba pod pravým uhlem. Celý s. se podbední, na bednění nanese se nejprve slabá vrstva cementového bétonu, po ní rozloží se ve vzdálenostech as 30-40 cm tyče, na rovné tyče navléknou se pásky, načež se úplně čisté železo natře cementem a bétonová vrstva se po slabých vrstvách nanáší a pěchuje tak dlouho, až se železná strojba s-u úplně zadělá.

Další s-y jsou ty, ke kterým použije se železa a cihel, a to buď cihel zdicích nebo tvárnic. Mezi tyto s-y náleží:

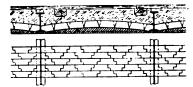
16. Klenba valená do travers. Do travers I obyčejně na hloubku místností uložených pnou se ploché klenby segmentové nejčastěji na půl cihly, t. j. na šířku cihly – 14 cm - tlusté. Výška klenbového oblouku

Č. 4027. Strop klenutý do travers.

bývá ¹/₆—¹/₈ rozpětí, výška násypu na závěrku 5 neb 6 *cm*. Profil traversy řídí se její volnou délkou V patce se klenby na 8 až 12 cm nadezdí (vyobr. č. 4027.). Zpodem se klenba omitne.

17. Klenba rovná mezi traversami vyzdívá se vždy z tvárnic, které se formují zvlášť pro každý oblouk zvolených rozpětí, a to hlavně ve 3 druzích: patky, zavěráky a klenovky klinové. Rub klenby se buď podle oblouku převyšuje nebo se též vytvoří rovný. Poněvadž takové s-y vyžadují nejen přesnou práci a naprosto bezvadný materiál, nýbrž i větší tloušíku než klenby předešlé, volí se místo nich raději některý z těchto systémů:

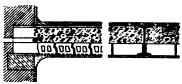

C. 4028. Strop podle Hönela.

18. Hönelűv systém jest plochá klenba z klinových cihel zapiatá do travers I, 1.50 až 2.0 m od sebe vzdálených (vyobr. č. 4028.). Podle rozpětí řídí se malé převýšení závěrku vrchni a zpodni příruby zabětonuje zúplna nad patkami, činicí 3.5-5.5 cm. Tvárnice

na čelech dva proti sobě stojící šikmé klíny a kladou se střídavě vedle sebe v řadách na bednění tak, aby styčné spáry v čelech se přesahovaly. Z té přičiny potřebují se pro každou klenbu 2 malé a 2 velké patky, z nichž u každé jest 1 levá a 1 pravá a pak po 1 levé a pravé klenovce. Tam, kde klenba opírá se o zdivo, vyseká se ve zdi patka 10 cm vys. a 4-5 cm hlub. Malta, na kterou se zdi, musí býti jemná, buď z hydraulického vápna neb z 1 dílu cementu a 4 dílů vápna bílého. Vlastní váha 1 m³ s-u jest 450-520 kg, klenby samotné 160 kg, jsou-li cihly duté, bývá klenba až o 30%, lehči. 19. S. Försterův skládá se také ze zvlášt-

ních tvárnic, které mají protilehlé patky vytvořeny v dolní i horní své polovině a které jsouce vyvázány na bednění ležící svým povrchem na zpodní rovině zpodní příruby traversy I dovolí, by s. byl úplně vodorovný. Traversy rozkládají se na hloubku traktu ve vzdálenosti 1.5-2.2 m od sebe. Cihly formují se ve dvou velikostech: $\delta \times dl \times \nu = 13 \times 25 \times 10$ cm a $\delta \times dl \times \nu = 13 \times 25 \times 13$ cm, oněch používá se až do rozponu 1.50 m, těchto až do 2.20 m, ač se též první

C. 4029. Strop podle Förstera.

řady při traversách dělávají z cihel větších než ostatní plocha s-u (vyobr. č. 4029.). Cihly jsou vždy duté. Při zdi vyseká se spára 8 cm hluboká a tak vysoká, jako jsou cihly ve s-u. Na s. rozloží se stavební rum do výšky vrchní příruby traversy, do něhož uloží se polštáře, na které přibije se podlaha. Zpodem omítne se s. vápenou omítkou, když se byly dříve traversy buď natřely barvou suříkovou a posypaly pískem, neb omítnou lené položí se buď svrchu aneb na zpodní

C. 4000. Strop podle Kleina.

správného střídání styčných spar. Za každou takto zhotovené se podbední a cíhelným bé-

mají rozměr $f \times di \times v = 9 \times 28 \times 10$, mají na zpodní příruby travers ploché železo na ostro postavené, 1—2 mm tl. a 20—30 mm vysoké (vyobr. č. 4030.), které se zaleje maltou zhotovenou z 1 dilu cementu, 1 d. vápna a 5 d. písku. S-y Kleineovy dělají se různě tlusté. Vyrábějí se totiž cihly $dl \times s \times tl = 25 \times 12 \times 6.5 \, cm$, $25 \times 12 \times 10 \, cm$ a $25 \times 15 \times 10 \, cm$, a mimo to může býti tloušíka s-u zvětšena vrstvou bétonu rozloženého nad cihlami. Zpodní líc cihel přečnívá se s-u as o 10 mm pod zpodní lic dolní příruby traversy. Spáry na s-ě vyplní se cementem a s. omítne se vápennou nebo sádrovou maltou. Vlastní váha 1 m² s-u jest od 440 do 520 kg a jest závislá na tloušíce cihel. S. z dutých cíhel jest as o 10% lehčí.

21. S. Dvořáků v podobá se s-u Försterovu. Duté cihly $dl \times i \times tl = 30 \times 13.5 \times tl$ 10 cm rozkládají se na bednění s převýšením 2.5 cm na každý 1 m rozpětí na všechny strany a k spojení upotřebí se buď malty cementové nebo malty z 1 dílu cementu a 1 dílu vápna. Při s-ech o větším zatížení, než jest obyčejné v obytných domech, neb o větším rozpětí vkládá se buď za každou vrstvou nebo do 2-3 vrstev ploché železo pásové $^{1}/_{20}$ až $^{2}/_{30}$ mm v profilu silné. Vlastní váha 1 m^{2} s-u jest as 425-475 kg.

22. S. Ludwigův podobá se v celku zase sům předešlým. Cihly $dl \times f \times tl = 25 \times t$ 13.5 × 8 cm jsou opatřeny na všech stranách drážkami a vyklenují se ze 4 patek podobně jako klenby klášterní do travers. Vlastní váha 1 m² s-u podle tloušíky cihel jest od 470 do

23. S. Demského staví se na bednění z dutých cihel $dl \times \dot{s} \times tl = 29 \times 14 \times 7$ cm; do dutin zasouvnou se železné pruty 1 × 28 mm na stojato a zalejí se řídkou maltou cementovou. Traversy rozkládají se na hloubku do vzdáleností 2-3 m. S. jest úplně rovný. Zdola se omítá a svrchu opatří se vrstvou stavebního rumu a podlahou. Vlastní váha 1 m² s u jest asi 470 kg.

24. S-y z vlnitého plechu vytvořují se tak, že na traversy I až 3.2 m od sebe vzdásuříkovou a posypaty piskem, neo omnina se cementem. Na vyzdívání s-u béře se vždy příruby železný, vlnitý plech sirky tapulo malta cementová. Vlastní váha 1 m² s-u jest až 60 cm. Zpodem se plechy natírají olejovou barvou aneb se orákosí a omítnou; 20. S. Kleinův jest úplně rovný s. cihelný svrchu opatří se násypem a podlahou. Váha kladený do travers, které se rozloží na hloubku 1 m² s-u jest podle výšky násypu od 250 do

300 kg. 25. S. se železným pletivem hodí se dobře pro odpočivadla schodů a vytvořuje se tak, že s. ovroubí se façonovými železy tvaru I, LI, L neb L, na jejichž zpodní příruby v kratším směru uloží se ve vzdálenostech 25-30 cm od sebe železa 25 \times 25 mm, přes která se položí železné pruty 7—10 mm v průměru silné na vzdále-

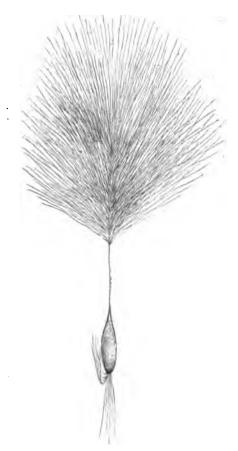
traktu ve vzdálenostech od 2 do 3 m. Cihly nost 8—10 cm od sebe, které se sváží na křikladou se na bednění mezi traversy, podobně žovatkách se zpodními čtvercovými železy jako ležatá cihelná dlažba, při čemž se dbá štukatérským drátem 3 mm tlustým. Pletivo fadou na délku položených cihel položí se tonem na výšku ovrubujících façonových želcz tlustým se vypěchuje a pak zpodem roste v tropických krajinách Afriky a Asie omitne a svrchu opatří dlažbou.

S. (v geologii) viz Horniny, str. 613 a. ze **Stropčio** viz Fremut a Miřkovský

ze Stropcic.

Stropešin, ves na Moravě, hejtm. Mor. Krumlov, okr. Hrotovice, fara a pš. Dalešice; 38 d., 244 obyv. č. (1900), 1tř. šk., mlýn. Strophanthus DC., rod rostlin toješto-

vitých (Apocy-nacese) z podčel. nahoškovitých

Č. 4031. Strophanthus. Semeno obak ukončené chmýřím.

(Echitidese), obsahující mléčnaté, jako příbuzný oleander velmi rychle rostoucí, avšak otáčivé n. popínavé kře listů střícných podlouhle elliptických n. vejčitých, lysých n. chlupatých a květů v konečných vidličnatých okolikovitých květenstvích. Kalich jest 5dílný, koruna nálevkovitá, 5klaná s ušty ve zkroucený přivěsek prodlouženými, opatřená v hrdle 10plátečnou pakorunkou a 5 uzavřenými tyčinkami. Semeník o čnělce nitkovité, na konci rozšířené a blizně přiválcovité dorůstává ve z Rožmberka. R. 1279 seděl na části Albert dva měchýřiky podélnou štěrbinou se pu-kající s dlouhými semeny obak křehkým berka daroval podací kostelní klášteru vyše-

mnohými druhy, obsahujícími dílem léčivý, dílem k napouštění šípů uživaný glykosid a skýtajícími i semena officinálně upotřebená Takto na př. prospivá S. glaber Blondel z Gabanu a S. lanuginosus Blondel z pořiči řeky Zambezi. Tinctura S-thi upravovaná z 1 d. semen oleje lysováním zbavených a z 10 d. zředěného líhu slouží proti srdečním ncduhům.

Stropholda viz Strofolda.

Strophomena jest vymřelý rod ramenonožců s miskami až 10 (zřídka více) cm v průměru, v obryse vejčitými, oble čtyřhranými nebo polokruhovitými, nestejnými. Břišní jest vypouklá, větší, hřbetní plochá, menší; okraj zámkový dlouhý a rovný. Pod málo vynikajícím vrcholem jest políčko (area); v mládi vrchol misky břišní má otvor pro stvol, ten však stářím zarůstá a stvol prochází trojbokou skulinou omezenou a později i úplně zakrytou nepravým deltidiem (pscudodeltidium). Zámek skládá se ze 2 zubů šikmě k sobě postavených a na širší plošce zubové umístěných. Hojný rod v siluru, devonu a karbonu s množstvím příbuzných tvarů, které bývají vydávány za podrody. Ze siluru a de-vonu českého uvedl Barrande 72 druhy. Pa.

Strophosomus St., obratník, jest rod nosatců z podčeledi Brachy-derini; nemá křídel, má žlábek tykadlový prodloužený až pod silně vykulené oči a drápky na kořeně srostle; násadec tykadlový nepřesahuje očí. Nalézáme jej na písčitých místech pod ka-meny, zřidka na křoví. Počítáme sem 35 druhův evropských, rozšířených hlavně kol Středozemniho moře. Z nich jsou jen 3 české. S. coryli F. jest černý, šedými nebo nahnědlými šupinkami hustě a skvrnitě pokrytý, na mezerách krovkových s řídkými, odstálými a tuhými brvami; tykadla a nohy sivočervené. Dél. 4—5 mm. Vyskýtá se od dubna do května na liskoví, břízách, bucích, borovicích a smrcích, na nichž ohlodává listí, kůru, pupeny a mladé prýty, čimž velmi škodi. Larva žije v zemi.

Stropnice: 1) S. (Strobnitz), městečko v Čechách, hejtm. Kaplice, okr. Nové Hrady;

190 d., 1051 obyv. n. 1900), farní kostel sv. Mikuláše (r. 1278 far.), 6tř. šk., pš., telegraf, spořit a zálož. spolek, pivov., 3 mlýny a výr. trhy. Erb měst. (vyobr. 4032.): ve střibrném štítě červená růže se zlat. jádrem a zeleným kališkem (rod.erb pánů z Rožmberka). Řoku 1260 připomíná se S. v drženi Voka

Č. 4032 Znak městečka Stropnice.

chmýřím ukončenými (vyobr. č. 4031.). S brodskému. Od těch časů S. byla rozdě-

lena na 2 díly, jeden drželi pánové z Rožm- do Augustinea do Vídně. Ve Vídni dosáhl berka, druhý pánové z Landšteina. Od r. 1359 hodnosti doktora bohosloví. Pak S. stal se i říslušela k Novým Hradům. R. 1486 polovina městečka i s kostelem vypálena. — 2) S., ves t., hejtm. Č. Budějovice, okr. Sviny Trhové, fara Doudleby, ps. Komařice; 33 d., 184 obyv. č. (1900). — 3) S. Diouhá (Langstrobnitz), ves t., hejtm. Kaplice, okr. Nové Hrady, fara a ps. Stropnice; 124 d., 730 obyv. n. (1900), spořit. a zálož. spolek, mlýn a výroba nitěných knofličků po domácku.

Stropnický Lcopold, operni pěvec čes. (* 31. pros. 1845 v Praze). Připojiv se k divadelní družině, která hrávala na Smíchově »u anděla«, krátký čas ochotničil, ale upozorněn na své hlasové prostředky jal se zpivati, zprvu jen na kruchtě podskalského kostelika, kde ředitelka kůru pí. Lablerová naučila jej prvopočátkům zpěvního přednesu, načež jej B. Smetana přijal do operní školy, zařízené tehdy u českého zemského divadla. S. vystoupil po prvé r. 1868 v Auocrově opeře »První den štěstí« a dosáhl pěkného úspěchu, avšak nedostatek zaměstnaní a chudé poměry českého divadla od-vedly jej r. 1873 do Lugana, kde byl engažován u ruského boháče Derviesa. Ale teprve v prvních letech osmdesátých Národní divadlo umožnilo umělci skvělý rozmach, kterým S. se vyšinul k nejznamenitějším českým pévcům operním. Jeho dramatická živost a herecká opravdovost a pravdivost spojená mnohdy s úchvatnou vřelostí přednesu vytvořila na naší operní scéně řadu nádherných postav, z nichž zvláště vynikal jeho Don Juan i Vilém Tell, Almaviva ve Figarově svatbě«, Etienne Marcel v Saint-Saensově opeře t. jm. (1887) a j. výkony. R. 1883 byl také engažován u praž. něm. divadla, ale již po půl lété (v čci 1883) přestoupil opět k Nár. divadlu. Pak nastala jeho nejplodnější umělecká léta, ale v květnu 1887 S. byl stižen mrtvicí, která učinila konec všem nadějím, tak že musil ustoupiti v soukromi, z nehož jen občas se vyrušuje benefičními koncerty. S. byl také znamenitým pěvcem písní. JLy.

Stroppen viz Stroupy. **Strössau** viz Střezov.

Strossmayer Josip Juraj, biskup dja-kovský (* 4. ún. 1815 v Oseku v Slavonii — † 8. dub. 1905 v Djakově). Pocházel z rodiny německé, časem pochorvatštěné. Měl čtyři sourozence, kteří záhy zemřeli. Sám byl zdraví chatrného. V rodném městě chodil do nižších tříd a do gymnasia. Byl velice nadaný a pilný. R. 1831 byl přijat djakovským biskupem Sučićem do tamniho alumnátu. V Djakovu studoval též dvě léta filosofii. Pak navštěvoval pešíský ústřední seminář, kde dokončil bohoslovecká studia a 24. říj. 1834 dosáhl filosof. doktorátu. V Pešti S. seznámil se s J. Kollárem, s jeho ideou vzájemnosti slovanské a stal se jejím hlasatelem. Dne 16. ún. 1838 byl vysvěcen na kněze a stal se

vicerektorem semináře a prof. náboženství v Djakově. Od r. 1844 až 1846 byl tam prof. fysiky a mathematiky, r. 1847 prof. biblického studia. Poněvadž neznal dokonale maďarsky, nedosáhl professury dogmatiky v Pešti, o kterou byl by stál. Byl povolán do Vídně za vicedirektora a spirituala Augustinea a stal se 27. srp. 1847 dvorským kaplanem. Při tom přednášel jako supplent o právu církevním a byl zkušebním kommissařem při přísných zkouškách. S. byl znamenitý kazatel, který dovedl velice pěkně mluviti latinsky. Ve Vidni za hnutí revolučního r. 1848 podpo-roval snáhy chorvatské. Byl ve stycích s bánem Jelacičem a chorvatským ministrem Fr. bar. Kulmerem. Byl odpůrce politiky maďarské a německé. Dne 18. list. 1849 stal se biskupem djakovským, 8. září 1850 slavil vysvěcen na biskupa a 29. září 1850 slavil vjezd do své residence Djakova jako biskup kanonicky spojených diécesí bosenské a srěmské. V hodnosti své proslul svojí snášelivosti. Hleděl uklidňovati protivy náboženské i politické a vésti Chorvaty ke klidné práci kulturní. Hospodářsky povznesl panství djakovské tak, že výnos jeho velice stoupl. Peněz vytěžených užil k zvelebení lidu chorvatského. Stal se horlivým členem »Matice illyrské« a obrátil zřetel jejího vedení k vydávání dobrých knih chorvatských. Sám na svůj náklad dobré knihy chorvatské vydával. Pecoval, aby staré památky rukopisné, roztroušené a nevážené, byly sbírány a uschovávány pro badání vědecká. Nečetné školství své diecése rozmnožil tak, že do r. 1870 za jeho pomoci bylo založeno na 70 škol, pokleslé zvelebil. V Djakově založil klášter a dívčí ústav vychovávací milosrdných sester, pak seminář pro bosenské chovance františkánské a na jaře r. 1866 věnoval 40.000 kor. na založení chlapeckého semináře. Zakládal hojně stipendia a hleděl zlepšit sociální i hmotné postavení kněží své diecese. Fi-nančně podporoval badání o Jihoslovanech v archivu vatikánském. R. 1861 složil 100.000 K jako základ pro jihoslovanskou akademii věd a umění a později ještě uskutečnění její novým velikým darem umožnil. Stal se pro-tektorem akademie a zahájil její činnost 28. čna 1867 řečí o poměru kříže a víry k vědě. Sbiral a kupoval cenné malby a věnoval je na založení umělecké galerie záhřebskć, kupoval a shromažďoval mince, starožitnosti, dila uměleckého průmyslu atd. R. 1866 věnoval 100.000 K na založení chorvatské university; byla otevřena v Záhřebě r. 1874. Většinou na svůj náklad postavil v Djakově (v. t.) v l. 1866 – 82 v románském slohu novou, nádhernou kathedrálu. R. 1853 S. stal se skut. tajným radou. V květ. 1859 vykonal pouť do Říma. Na jaře r. 1860 za nové politické aery byl jmenován členem sesilené říšské rady. V sezeních jejích prohlásil se za zástupce kaplanem v Petrovaradíně. Na podzim r. 1840 Chorvatska a hájil nutnost jednotného a mocbyl svým biskupem poslán na vyšší studia cého Rakouska. Byl pro Rakousko stejně

pro rovnoprávnost jazyků národních ve škole i v úřadech. Byl stoupencem zásad konservativně autonomistické většiny rozmnožené říšské rady, v jejímž čele stáli hr. A. Szeczén a J. J. Clam-Martinic. Na zemském sněmu chorvatském byl vůdcem Chorvatů. R. 1866 stal se předsedou kralevinské deputace, jejímž úkolem bylo jednati o poměru trojjedi-ného království k Uhrám. Když r. 1867 stalo se vyrovnání s Uhry skutkem, S. byl nepřítelem dualismu a vstoupil do řad opposice. Na pokyn z míst vyšších přestal účastniti se politické práce ve sněmu. Názory jeho kryly se s názory strany »obzorašů« (škupina ko-lem časopisu »Obzor«), ke které S. náležel. S. byl nenáviděn Maďary a činěna mu byla od nich různá příkoři. R. 1885 zkonfiskováno mu bylo neprávem 800.000 K; když r. 1888 v Kijevě byla slavena 900letá památka pokřestění Rusi a S. zaslal k slavnosti blahopřejný telegram, nenávist Maďarů vůči S-ovi ten pokárán, ale snesl pokárání to věda, že »jeho svědomí jest čisté«. Po těchto událostech různá města slovanská jmenovala S-a čestným členem. Mezi městy těmi byla i Praha. V celém světě křesťanském S. stal se známým od r. 1869. Jako člen vatikánského koncilu zel. koruny 3. třídy a r. 1900 jmenován dvorv l. 1869—70 promluvil deset významných ním radou. S. jest mimoř. členem České řečí. Toužil po sjednocení církve východní akademie císaře Františka Josefa pro vědy, se západní a obrátil se ostře proti předlohám koncilu, které pokládal za dílo jesuitů. S. byl nepřítel jesuitského směru v církvi, mluvil proti návrhu dogmatu o neomylnosti papeže, žádal, aby stolice papežská stala se může svoboda národů. S názory svými S. zůstal v menšině. Byl pro ně i veřejně podezříván, ale dovedl uhájiti své přesvědčení r. 1870 S. vykonal jen málo cest mimo Djachoval si svěžest. Zemřel po několikadenní S. a Barus, fysik geologické společnosti nemoci. Obšírný chorvatský životopis S-ův washingtonské. Kniha jest volně a soustavdotiskuje Milko Cepelić v Djakově. *Tbk.* něji přepracována ve formě přistupnější po-

Strošek, bot., viz Echinospermum. Stroud [straud], průmysl. a obch. m. v angl. hrabství gloucesterském, 15 km již. od Gloucesteru, při trati Great-Western- (Washington). Životním dílem S-ovým jest Railway, a průplavu spojujícím horní Temži jeho Experimentální fysika, která vychází s dol. Severnem, má 9188 obyv. (1901). Je v jednotlivých dílech ve »Sborníku Jednoty střediskem rozsáhlého průmyslu soukenic- českých mathematiků«. Prvý její základ hle-

Strouha, Údolí Janovské (Graben-hauser, Johannesthal), ves v Čechách, hejtm. häuser, Johannesthal), ves v Čechách, hejtm. rozmnoženém a úplně přepracovaném vy-Krumlov, okr. Chvalšiny, fara a pš. Brlohy; dání v l. 1897 a 1898 ve 2 dílech za spolu-

spravedlivé ke všem národnostem, mluvil 1869), absolvovav pak r. 1872 filos. fakultu univ. pražské, stal se assistentem c. k. hvězdárny v Praze, kde působil po 3 roky. Potom odebral se do Vircpurku na král universitu bavorskou, kdež od r. 1875 působil jako assistent fysikálního ústavu, po 3 letech pak jako docent experim. fysiky. R. 1876 povýšen byl na pražské universitě na doktora filosofie, r. 1880 povolán byl za místoředitele carského ústředního observatoria fysikálního v Pavlovsku u Petrohradu, nabídky této však nepřijal. Po 2 letech jmenován prof. fysiky na geologickém ústavě Spoj. Obci sev.-amer. v New Yorku, místa toho S. však brzy se vzdal, neboť v době té rozdělena byla pražská universita a S. jmenován řád. prof. cxperimentálné fysiky na universitě české, kdež působí posud. Vedle činnosti učitelské a vědecké připadá mu obtižný a mnoho času zabírající úkol předsedy tři zkušebných kommissí, totiž kommisse pro učitelství na středních školách, na školách obchodních a na dostoupila svého vrcholu. S. byl dokonce lyceich. Od r. 1892 působí jako člen v c. k. v Belovaru 13. září panovníkem za telegram normální cejchovní kommissi ve Vídni. Za činnost vědeckou dostalo se S-ovi četných vyznamenání a jmenování členem vědeckých spolků a korporací. R. 1883 obdržel u příležitosti elektrické výstavy ve Vídni výraz Nejvyšší spokojenosti, r. 1898 stal se ryt. řádu slovesnost a umění a řádným členem Král. čes. spol. nauk, dále pak doživotním členem chemické společnosti vircpurské, přespoln m členem lékařsko-fysikální společnosti ve Vircpurce a fysikální společnosti v Berline. V lepřístupnou i biskupům neitalským, mluvil tech 1900-04 byl vládním zástupcem ve pro reformu kanonických zákonů v duchu správním výboru Musea král. Českého, jest moderním, chtěl smír církve s moderní spo-lečností a věřil, že svobodu církve zaručiti a předsedou Jednoty českých mathematiků. a předsedou Jednoty českých mathematiků. R. 1889 byl děkanem fakulty filosofické, r. 1890 proděkanem, od r. 1899 jest přísedícím akad. senátu, r. 1903-04 byl rektorem. Z velkých proti nepravdě. Když bylo dogma o neomyl- spisů S-ových především budiž uveden: Ocel nosti papeže prohláseno, S. se podrobil. Po a její vlastnosti galvanické i magnetické (Praha, 1892, vlastním nákladem), který obsahuje exkovo. Žil v ústraní. Do vysokého věku za- perimentální studia, jež r. 1877-87 provedli dle originálu anglického, který zminení autoři vydali r. 1885 pod názvem The electrical and magnetic properties of the iron-carburets kého a barvířského, jímž zabývají se četné dati dlužno v lithografovaných přednáškách továrny v okolních udolich Cotswold Hills. S-ových o fysice experimentální, jež vysly v prvém vydání r. 1887 a v druhém valně 6 d., 100 obyv. n. (1900).

Strouhal Čeněk, vynikající fysik český a J. Vykruty. Velikého díla S-ova, jež zalo(* 10. dub. 1850 v Seči u Chrudimě), studoval na gymnasiu v Hradci Král. (1861 až kový obraz experimentální fysiky způsobem

přístupným a zajímavým, vyšly posud 2 díly: zámečkem. S. přislušela r. 1292 ke klášteru Mechanika (1901) a Ákustika (1902), k tisku se připravuje Thermika. Z vědeckých rozprav a článků uvedeny buďtež: Ueber eine besoudere Art der Tonerregung (Vircp., 1878), práce habilitační, která vyšla též ve Wiedem. Annalech« ve sv. 5. a ve »Zprávách« fysi-kálné a lékařské společnosti ve Vircpurce (1878). Společné práce s Barusem uveřejnili S. a Barus jednak ve »Zprávách« zmíněné společnosti, jednak ve »Wiedem. Annalech« a konečně v » American Journal of Science«. Ve »Wiedemann. Annalech« vyšly: Galvanische Kalibrirung eines Drahtes (1880, v 102pravě té je popsána všeobecně známá methoda ke kalibraci můstkového drátu); Anlassen des Stahls und Messung seines Härtezustandes (1880); Aenderung der thermoelektrischen Stellung des Eisens und des Stahls durch Magnetisirung (1881); Einfluss der Härte des Stahles auf dessen Magnetisirbarkeit (1883); Einfluss des Anlasses auf die Haltbarkeit der Magnete (1883); Galvanische Temperatur-Coefficienten des Stahls der Stab- und Gusseisens. V »American Journal of Science«: Structure of tempered steel; Strain-effect of suiden cooling as exhibited by glass and by steel (1886); Hydroelectric effect of temper in case of steel (1886); Viscosity of steel and its relations to temper (1886 a 1887). Mimo to uveřejnili oba autoři ve »Zprávách« Král. čes. spol. nauk: D. Wesen d. Stahlkartigkeit vom elektrischen Standtpunkte aus a Verhalten von Ag-legirungen (1884). Ze samostatných prací S-ových vyšly v »Carl's Repertorium«: Leistungsfähigkeit des kompensirten Magnetometers nach Weber-Kohlrausch (1881); ve »Věstníku« České akademie O pokroku oboru thermometrie za posledního pétiletí (1894); Tri zprávy o pokusech Roentgenových konaných ve fysikálním ústavé české university K.-F. (1896); ve »Zprávách« Král. čes. spol. nauk: Analytische Darstellung der Lissajouschen Figuren (1902); v »Archivu mathema-tiky a fysiky«: Ueber die Krummungslinien der geraden Schraubenfläche (1876); v » Casopise pro pěstování mathematiky a fysiky«: O vyučování fysice na středních školách (1891); Dr. August Seydler (1892); Pád po roviné (1897); Váhy a vážení (1900); Stanovení relativné hmoty země a slunce na základě fysikál- vedenou prací byla aktová veselohra Noviny ním (1901); Obrazce Lissajousovy (1902). Menší a karty (1875), avšak nedosáhla úspěchu; práce v »Zivě« atd. Od jmenování svého prof. fysiky na univ. české S. domáhal se stavby a zařízení definitivního ústavu fysikálního a dosáhl po četných zadáních, návrzích, plánech i kommissích konečně uznání pertoiru, ač některé z nich byly napsány již svých požadavků. Jarem r. 1905 staví se nový velmi obratně a scénicky působivě. Tyto jefysikální ústav university české, který vzhle- jich zevnější vlastnosti měly asi také některý dem k obsáhlým vědomostem S-ovým a jeho vliv na rozhodnutí správy zemského divadla, experimentálním zkušenostem slibuje býti když S-kého jmenovala v prosinci 1882 dradokonalým ústavem moderním.

Strouhavka viz Podkova, str. 1010 a. setrval až do své smrti. Zažil v něm muoho Stroupeč (Straupitz), ves v Čechách, hejtm. strastí, ale stálý styk s divadlem působil a okr. Žatec, fara Staré Sedlo, pš. Hořetice; úrodně na jeho vlastní produkci. Jako dra-28 d., 145 obyv. n. (1900), 1tř. šk., chmelnice, maturg byl příliš straníkem svého osobního čásť obce Stroupeček s popl. dvorem a názoru, nedostatečné literární vzdělání ne-

waldsaskému. Později stala se ves kolébkou Stroupeckých ze Stroupče. V XVI. stol. seděli na tvrzi Štampachové ze Štampachu, v XVII. Langové z Langenhartu, od r. 1627 Tengnaglové, od r. 1633 Švábové ze Chvatliny, od r. 1642 Horové z Ocelovic a jini rodové.

Stroupeček v. Přívlaky 3) a Stroupeč. Stroupežnická Marie, básnířka českásamoučka, teta L. Stroupežnického (* 1809 v Pisku — † 1883 t.). Pocházela z nezámožných rodiců; od r. 1869 žila v Praze a živila se praci svých rukou. Láska k čes. knize zavedla ji na pole literární, od r. 1848 psala básně rozličného obsahu, povídky a veselohry. Tiskem vyšio: Bedřich, povidka (Jindř. Hradec); Bouře, aneb oučinky zlého svédomí (t., 1855); z něm. přel. »Strašné noci v hradě Tollensteině« (t.). Některé její básně přel. do němčiny A. Waldau a uveřejnil ve svých »Böhm. Naturdichter« (Praha, 1860)

Stroupežnický Lad., dramatický spis. s. (* 6. led. 1850 v Cerhonicich — † 11. srp. čes. (1892 v Praze). Ačkoli S. pokoušel se i v jiných odvětvích literatury a svláště v humoristickém líčení života podal řady pozoru-hodných črt a povídek, přece jen těžiště jeho uměleckého významu spočívá v jeho dramatické činnosti, kde dospěl až k významu zcela osobitému. První vzněty k literárnímu tvoření nepřinesla mu škola; S. vystudoval pouze dvě třídy písecké reálky a hned po-tom vstoupil do hospodářské praxe k svému otci, správci velkostatku, avšak otcova sestra Marie Stroupežnická (v. t.), známá lidová spisovatelka, měla zvláště příznivý vliv na probouzející se duší synovcovu. Při zaměstnání hospodářském potkalo mladého S-kého veliké neštěstí; postřeliv se, zmrzačil se v obličeji a zdá se, že nezůstala osudná příhoda bez škodlivého vlivu na jeho názor životní. Již záhy jal se ostře pozorující, do sebe uzavřený mladý muž obirati se litera-turou, a když rodina jeho odebrala se do Prahy, stal se spolupracovníkem »Hum. Listův«, psával i do jiných časopisův a vedle svého skromného úřadu, zprvu u Všeobecné pojišťovny, později u městské obce, obíral se pilně i divadlem. První jeho scénicky protaké další hry jeho z té doby Pan Měsíček obchodník (1877), Černé duše (1877), V ochraně Napoleona Prvního (1877) neměly té životné mohoucnosti, aby se trvale udržely na renvk. | maturgem Národního divadla. V tomto úřadě

dovolovalo mu povznésti se nad úzký obzor (t., 1881, u Otty); Synové grafitového rytiře, że jeho přísné požadavky v nejednom přion sám, neboť teprve nyní vyhranil se jeho talent ku pracim, které zůstanou trvale zachovány českému repertoiru. Hned Zvíkovský rarášek (1883) působil svérázně svoji dobo-vou barvitosti a šťavnatým humorem, ale Paní mincmistrová (1885) je hotovým mistrovským dílem svého druhú jak svojí historickou náladovostí, tak pevnou charakteristikou, tak u S-kého neobvyklým proteplením některých postav které teprve z dramatika činí básnika. S. pokračoval v těchto historických obrazcích dalšími hrami *V panském čeledníku* (1886), *Sirotčí peníze* (1887), avšak nedospěl v nich již k výši »Paní minemistrové«. Také jeho historické hry Velký sen (1884) a vý-pravná Christoforo Colombo (1886) neuspoko-jily přísnějších požadavků. Pokus o společenskou hru Triumty vědy (1884) zcela ztroskotal. Nejvýše dostoupil S. v Našich furiantech, čtyřaktovém obraze života v české vesnici, provedeném po prvé r. 1887, kterým vlastně zahájil dobu realismu na naší scéně, která zanechala v dalším vývoji české dramatické literatury mnohou stopu prohloubení a uměleckého vzepětí sil. »Naši furianti« předem vynikají plastickou kresbou svých postav, jejich humoristicky životným podáním a nefalšovanou náladou venkova, která v jednotlivých scénách až překvapuje věrností a barvitým koloritem; chaběji vede si spisovatel v pevném učlenění obrazu, ač nikde neklesá až k uvolnění zájmu. Také Václav Hrobčický z Hrobčic (1888) dosáhl živého úspěchu, ale umělecky nedostihl »Fu-riantů«. Další hry S-kého Vojtěch Žák výtečník (1890), Zkažená krev (1891) a Na Valdštejnské šachté (1892) pronikají sice tu onde i hlouběji do života, nežli jeho práce nejcennější, ale zdá se, jako by na nich spočíval jakýsi tlak, pro který spisovatel nemohl vzlétnouti do čistých sfér básnikova spolucitění; jsou poněkud chladny a tedy dost nepřistup-ny. V S kém ztratila naše divadelní literatura jednoho z nejpovolanějších pěstitelů. JLj.

Vedle dramat S. psal verše, romány, novelly, povídky a hlavně humoresky. R. 1871 přinesly po prvé Vilimkovy »Humoristické Listy« humoresku: Kantorovy trefuňky, která došla takové obliby, že pojata byla do sbirky nejlepších čes. humoresek; časopis »Paleček « r. 1873 uveřejnil humoresky: Žalostný konec přátelství dvou přátel (též o sobě, u Otty trafikantka; »Světozor« r. 1876 přinesl potozor«, 1878 a o sobě 1878). O sobě napsal 1871). a vydal: Stary parouk, povidku (Praha, 1875, u Otty); Humoristické čtení (t., 1875 a 1877,

jednoho směru, ale sluší mu vzdáti uznání, novellu (t., 1881, po druhé 1891); *Lidé směšní* a ubozi (t., 1884, I. sv. »Humor. bibl.«); Po padě měly zdravý vliv na hlubší rozvoj naší trnitých stezkách, obrázky, povídky a novelly divadelní literatury. Nejvíce však získal jimi (t., 1887, - Kabinet, knih. « sv. XXIV.); Z Prahy a z venkova, 20 humor. prací (t., 1890, 2. dopl. vyd. »Lidí směšných a ubohých«). Srv. J. Kamper, »ČČM.« na r. 1900.

Stroupy (Stroppen), m. v okr. třebnickém prus. vlád. obvodu vratislavského, má 603

obyv. (1900) větš. evangel.

Strousberg [straus-] Bethel Henry, påvodne Barthel Heinrich, vl. Baruch Hirsch Strausberg, finančník a železniční podnikatel (* 1823 v Neidenburce ve Vých. Prusích — † 1884 v Berlíně). Byl z rodičů židovských, po jejichž časné smrtí vychován v Londýně, v obchodě svého strýce. Sám horlivě se vzdělával, učil se několika jazykům, dal se pokřtiti a poangličil svoje jméno. Byl pak žurnalisticky činný a redigoval i »London Magazine«; vedle toho byl agen-tem některých pojišťovacích společnosti. Přes to nedařilo se mu valně, ani v Americe, kam se na krátký čas uchýlil. Když ani pozdější různé obchody se mu nepovedly podle jeho vůle, přestěhoval se r. 1855 do Berlina, kde pracoval nejprve pro angl. pojišťovací společnost »Waterloo« tak úspěšně, že obrátil na sebe pozornost obchodního světa vůbec, zvláště pak železničních podnikatelův angliekých, kteří svěřili mu provedení drah tylžskoinstručské, východopruské dráhy jižní, později berlínsko-zhořelické, marko-poznaňské, Halle-Zarov-grubenské, hannoversko-altenbekenské a j. S. dal se do věci se vší rázností a genialností svého ducha a od těch dob věnoval se výhradně stavbě železnic. Kupoval továrny na lokomotivy, doly a žele-zárny a záhy nesmírně zbohatl. V Čechách koupil si velkostatek Zbiroh. Poněvadž však ani toto veliké jmění ani jeho úvěr nestačil ku provedení podniků tak rozsáhlých, platil jakożto generalni jejich guverner svým do-davatelům akciemi svých drah. Když však při poslední veliké stavbě drah rumunských r. 1870 měl veliké ztráty, jeho podnikatelský věhlas, pro který byl zván »králem železnic«. začal se viklati, r. 1875 ohlásil v Prusku a Rakousku úpadek a byl 25. říj. t. r. v Moskvě pro svou činnost v Moskevské obchodní bance zatčen a z Ruska vypověděn. Žil pak od r. 1877 v Berlíně v poměrech stísněných. Ve vazbě vyšetřovací psal svůj životopis Dr. S. und sein Wirken (Berl., 1876). Také vydal: Fragen der Zeit, 1. dil: Ueber den Parlamentarismus (Berl., 1877, S. byl poslancem 1877); Z me cesty do Italie nebo Isak Smaules na říšském sněmě pruském) a memorandum a jeho obchody a »Lumír« r. 1873: Pražská Ueber den Bau eines Nordostseekanals (t., 1878). Srv. dr. Hoppe, Dr. S. und Konsorten, die vídku: Jiří Morton; báseň Na stepi; Rabiho rumänische Regierung und die Besitzer 1uperla; větší epickou báseň Den soudu (»Svě- män. Eisenbahnobligationen (4. vyd. Berl.,

Stroužnice viz Stružnice.

Strozzi Bernardo, malíf ital. (* 1581 u Otty); Rozmarné historky (t., 1879, u Otty); † 1644), pocházel z Janova, odkudž zván Cavani, román (t., 1878); Povídky a novelbiil Prete Genovese (t. j. kněz janovský)

a vstoupil do řádu kapucínského, pročež na- a 1578. Sloužil na dvoře Sigmunda Augusta, zýván též il Cappuccino. Jakožto následo-vatel Caravaggiuv provedl v Janově několik maleb na omítce v kostelích sv. Tomáše (Večere Páne) a sv. Dominiky (Ráj) a paláci Kunst Krieg zu führen« pod n. Księgi o ryrodu Doria, mimo to nalezá se v tamní galerii Brignoli osm jeho obrazů olejových, mezi nimiž vyniká Sv. Tomáš ohledává rány Kristovy. Uprchnuv z kláštera odebral se do Benátek, kdež pracoval pro bibliotéku sv. Marka, pro prokuratorie, kostel theatinský a j., a kde i zemřel. Obrazy jeho vynikají silnou koncepcí a ohnivým koloritem. Nalezají se v Louvru (sv. Antonín Pad.), ve Vídni (Hra na loutnu), v Brunšviku (Stétí sv. Jana) a v Petrohrade (Mladý Tobiáš uzdravuje svého otce a Sv. Mauritius).

Strozzi, jmeno měšťanského rodu ve Florencii. V historii objevuji se ponejprve ve XIII. stol. jako přívrženci strany Gueifů. Do-mohli se velikého jmění a značného vlivu ve Florencii, kde členové rodu často zastávali gonfalonierát neb jiné čelné úfady. V XV. stol. S. byli předními odpůrci Me-diceů. Palla S. (* 1372 – † 1462), jeden z italských mecaenášů renaissance, byl r. 1434 od Mediceů vypuzen z Florencie a zemřel v Padově; jeho syn Filippo (* 1426 – † 1471) vymohl si dovolení k návratu a vystavěl ve Florencii proslulý palaza S. Giambattista S. (* 1488 — † 1838) po povýšení Mediceů na vévodství opustil Florencie sa povýšení Mediceů na vévodství opustil Florencie sa povýšení Mediceů na vévodství opustil Florencie sa povíšení Mediceů na vévodství opustil Florencie sa povíšení Mediceů na vévodství opustil Florencie sa povíšení sa rencii, pokusil se r. 1537 o obnovení republiky, ale był zajat a sám se ve vězení usmrtil. Jeho synové vstoupili do francouzských služeb. Z několika větví, na něž rod S. se rozdělil, žije pouze jedna, jež r. 1622 obdržela v Neapolsku titul vévod di Bagnolo a r. 1722 od papeže titul knížat z Forana. Hlavou rodu je nyni kniže Piero S. (* 1855 ve Florencii). Viz L. S., Vite di alcuni della famiglia S. (Flor., 1890) a Le vite degli no-

mini illustri della casa S. (t. 1892). J.F.

Strpy, vl. Strp, ves v Čechách, hejtm.

Prachauce, okr. Netolice, fara Bílá Hůrka, pš. Vodňany; 24 d., 120 obyv. č. (1900), mlýn. Sidlo Strpských ze Strpi.

Strubberg Friedrich August, spis. něm. (* 1808 – † 1889), byl obchodníkem, cestoval 3 léta po Americe, r. 1854 vrátil se do Némecka a vydal několik spisů, v nichž vylicil pod pseud. Armand svoje zkušenosti z pobytu v Americe: Bis in die Wildnis (2. vyd. Vratisl., 1863, 4 sv.); Amerik. Jagd- und Reiseabenteuer (3. vyd., Stut., 1892); An der Indianergrenze (Hannov., 1859, 4 sv.); Sklaverei in Amerika (t., 1862, 3 sv.). Pod svým vlastním jmenem uveřejnil činohry Der Freigeist (Kassel, 1883) a Die Quadrone (t., 1885). Jeho »Ausgewählte Romane« vyšiy ve 2 svazcích (Výmar, 1894—96)

Strubeo, Srubec, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Č. Budějovice, fara Dobrá Voda; 82 d., 486 obyv. č. (1900). Na blízku bývaly stříbrné doly.

cerskich rzeczach, o sprawach wojennych z pilnością zebrane a porządkiem dobrym spisane. Dílo to vyšlo v části v Paříži r. 1858 pod n. »Alberti marchionis Brandeburgensis, ducis Prussiae, libri de arte militari«. Kromě toho napsal: M. S-ii Livoniensis brevis atque accurata Livoniae ducatus descriptio (Amsterd., 1727; otištěno v »Acta Borussica«, 3 sv., 1732) a sestavil mapu Magnus ducatus Li-thuaniae, Livoniae et Moscoviae descriptio, uveřejněnou v kolínském vydání Kromera

Strubšín, Strupšín, ves na Moravě, hejtm. a okr. Zábřeh, fara Lesnice, Rokle (Rohle); 31 d., 248 obyv. č. (1900).

Stručné řízení čili summární řízení bylo soudní řízení, zavedené dvorním dekretem ze dne 24. říj. 1845 č. 906 sb. zák. soud., pro spory před řádnými soudy, když šlo o summu penéžní neb ocenitelný předmět nepřevyšující částku 200 zl. konv. m. a pak 500 zl. rak. m. (podle zák. ze 16. čna 1874 č. 69 ř. z). Totéž řízení zavedeno pak i při sporech jiného druhu, při nichž nešlo o summu penéžnou, na př. pro spory z ná-jemních smluv, z privilegií, odpůrči atd. Bylo to řízení, jež podle úmyslu zákona mělo býti rychlejší a vázáno volnějšími formami, než t. zv. řízení písemné. Spor měl tu projednáván býti ústně, t. j. vše, co strany před-nésti chtěly, mělo býti před soudem přednášeno a jím do protokolu zapisováno. Odročování mělo býti povolováno pouze z důležitých příčin. Každé straně bylo však volno až do skončení ř.zení (t. zv. srotulování spisů) uváděti nové okolnosti a důkazy; soud byl oprávněn skončené řízení ještě doplniti a tudíž jeho pokračování naříditi, když se mu zdálo, že projednání bylo neúplné. Když řizení bylo skončeno, soud výměrem připustil důkazy, kteréž strany nabídly a které shledal potřebnými k svému rozhodnutí. Průvodní prostředky byly tytéž, jako v řízení písemném. Lhúty k odvolání a dovolání byly zkráceny na 8 dni. Vyšší soud měl právo zrušiti rozsudek nižsího soudu, příp. naříditi provedení dalších důkazův, aniž to ta která strana výslovně byla navrhovala. Proti srovnalým rozsudkům a rozhodnutím obou soudů byl opravný prostředek vyloučen.

Zvláštní druh s-ho ř. bylo t. zv. possessorium summarissimum, zavedené císafským nařízením z 27. říj. 1849 č. 12 ř. z. pro připady, že někdo v drzbě věci nebo práva byl rušen neb z držby té bezprávně vypuzen (zejména při sporech o meze, vodovody a vodní díla), a kde ochrana ohrožené neb znovuopatření odňaté držby vyžadovaly rychlého zakročení soudního. Teto ochrany zvláštnim soudnim řízením lylo lze dovolati se Strubioz Maciej (též Stróbicz M.), šlech-pouze do 30 dní od chv. e, kdy o rušení se tic polský rodem z Livonska, žil mezi l. 1520 zvědělo; po uplynuti této doby bylo lze zjed280 Struensee.

žalobou z držby (possessorium ordinarium) o níž řidilo se podle všeobecných pravidel processních. Při sporech z růšené držby (poss. summarissimum) jednání musilo se obmeziti pouze na poslední faktickou držbu a její rušení, rozhodnutí soudní obmezeno bylo pouze na ochranu a znovuvyjednání rušené držby; o právě silnějším, kterýmž snad rušitel se hájil, nesmělo se tu jednati. Stání o podané žalobě musil soud ustanoviti na dobu nejbližší, provésti řízení, tudíž také řízení průvodní, a rozhodnouti co nejrychleji. Z průvodních prostředků vyloučena přísaha stran. Aby se zamezilo dalši rušeni neb násilnosti, soudce mohl ihned nebo během řízení naříditi prozatímná opatření, na př. zapověděti další stavbu neb jakoukoli změnu na předmětě sporném neb vůbec jakýkoli výkon držby. Proti rozhodnutí přípustný byl pouze rekurs.

S. ř. se neosvědčilo, neboť vyvinula se praxe, že právní zástupci stran přinášeli již napsané sporné spisy, jež zakládali, stání se podle libosti odročovala a tak s. ř. zvrhlo se pomalu na obsáhlejší a vleklejší než samo řízení řádné, poněvadž nebylo tu obmezují-cích předpisů formálních jako tam. kh. Struensee: 1) von S. Karl August, stát-

nik pruský (* 18. srp. 1735 v Hallu — † 17. řij. 1804 v Berlině). Vystudovav v Halle stal se učitelem mathématiky na rytířské akademii v Lehnici (1757) a začal se tu obírati vojenskými theoriemi. Jeho práce z toho oboru (Anjangsgrunde der Artillerie, 1760, a Kriegskunst des Grafen v. Sachsen, 1767) zjednaly mu přizeň Bedřicha II. Na pozvání bratra Jana Bedřicha odešel r. 1771 do Dánska a jmenován členem finančního kollegia; po pádu bratrově byl uvězněn, ale ježto ne-mohla mu býti žádná vina dokázána, brzy propuštěn (1772). Nabídku Bedřicha II., abý se znova vrátil na professorské místo do Lehnice, odmítl. Vydal sic ještě dávno chystané dilo Anfange der Kriegsbaukunst (1774), ale jeho hlavní činnost obrátila se na pole národohospodářské. R. 1776 vydal překlad národohospod. rozprav Isaaka de Pinto a r. 1777 pojednání o slezském úvěrním ústavu, o státních půjčkách a o obchodu s obilím Tyto rozpravy zjednaly mu důvěru Bedřicha II., jenž jmenoval jej ředitelem banky v Elbinku a r. 1782 povolal jej do Berlína jako tajného finančního radu a ředitele námořského obchodu. Zde publikoval v »Neue berlin, Monatschrift« mnoho článků národohospodářských, z nichž nejvýznamnější jsou kritiky francouzských financí v l. 1788—90. R. 1789 dostalo se mu z dánské strany zadostiučinění za utrpěná příkoří; byl povýšen na šlechtictví s praedikátem »von Carlsbach«. R. 1791 S. stal se prus. ministrem a svěřena mu správa j celnictví, akcisu a obchodu. Uřad tento zastával až do své smrti vykonávaje velký vliv na krále. Byl však již stár a zklamal proto

nati právnímu stavu platnost pouze řádnou kého, neměl již té síly, aby zjednal nápravu; ten úkol čekal na jeho nástupce, svob. p. ze Steinu (viz v. Stein 2). V politice zahraniční přimlouval se o udržení míru s Francií; byl hlavním původcem míru basilejského (1795) a předním zastancem politiky nečin-nosti, jíž řízeno bylo Prusko za druhé války koaliční.

2) von S. Johann Friedrich, státník dánský, bratr před. (* 5. srp. 1737 v Halle — † 28. un. 1772 v Kodani). Byl syn pastora, jenž byl stoupencem pietismu. Miadý S. vystudovav v Halle universitu, stal se tam doktorem mediciny (1757). Protekci otcovou, jenž zatím se stal prvním kazatelem v Altoně, dostal misto městského fysika tamtéž. Praxi neměl velkou, neboť ji zanedbával; za to více byl činný literárně, přispívaje do hamburského čas. »Monatsschrift zum Nutzen u. Vergnügen«. Jeho názory stály v úplné protivě ke smýšlení otcovu; byl proniknut svobodo-myslnými ideami literatury francouzské, ve které jevil znamenitou sčetlost. Ježto své názory otevřeně projevoval v několika satirách ve zmíněném časopise uveřejněných, známý protivník Lessingův, pastor Goeze (v. Lessing 1), způsob.l, že zakázáno bylo další vydávání časopisu. S. našel si v Altoně spřizněnou duší v osobě hr. Rantzaua, šlechtice dánského, jenž uvedl jej jako lékaře do několika šlechtických rodin, kde svou obratností i příjemným chováním získal si oblibu. R. 1767 pořídil dobrý německý překlad Voltaireova listu a oslavné básně na počest krále Kristiana VII. Tím a svými šlechtickými známostmi S. zjednal si přístup ke dvoru. Když král (v kv. 1768) nastoupil cestu do Anglie a Francie, S. byl přidán k jeho komonstvu a osvědčil se nejen jako lékař, ale ještě vice jako zábavný a duchaplný společník, tak že král si jej oblibil a po svém návratu jmenoval svým tělesným lékařem a později i státním radou (1769). Stastným vyléčením korunního prince, u něhož s úspě-chem užil tenkrát málo známého očkování, získal si i přízeň královny Karoliny Matildy, jež jsouc od svého choté zanedbávána, tím více přilnula k novému svému důvěrníku, což zavdalo příčinu ke skandálním pomluvám. S. stoupal stále k větší výši; stal se předčítatelem královým, kabinetním sekretářem královniným a konferenčním radou. Jeho vliv na slabomyslného krále, jenž svými výstřednostmi sám sebe na duchu ničil, stal se záhy neobmezeným; král podepsal vše, co mu S. doporučil. S. hleděl svého vlivu užíti k tomu, aby zorganisoval Dánsko podle zásad novodobých. Chtěje se zabezpe-čiti, aby žádný jeho protivník se nedostal v přízeň královu, určil svého známého z Altony, Enewolda Brandta, za správce král. garderoby a za stálého společnika králova. Pak přiměl krále k propuštění zasloužilého ministra hr. Bernstorffa (13. září 1770). Odstraniv tak svého nejhlavnějšího protivníka, naděje do něho kladené. Ač věděl dobře S. jal se sám říditi stát dánský, prozatím o vadách těžkopádného apparátu byrokratic- bez jakéhokoli titulu. Dne 14. čce 1771 S.

s rozsáhlou pravomocí a 30. čce povýšen do stavu hraběcího. Prostředkem kabinetních rozkazů, jež král – ani jich nečta – podepsal, provedl v Dánsku mnohé reformy ve smyslu tehdejšího osvícenství. Hned po propuštění Bernstorffově zrušil censuru a pro-hlásil svobodu tisku (14. září 1770). Ve správě státní S. jevil všude snahu po zjednodušení a zlacinění apparátu státního. Zredukoval pense, platy dvořanů i úředníků a zrušil podpory pro umění. Zřídil nové finanční kollegium, kamž povolal svého bratra Karla Augusta (viz S. 1), zcentralisoval správu financí, zrušil osvobození privilegovaných osob od daní, přikázal výnos ze sundského cla, jež dotud plynulo do soukromé pokladny královy, pokladně státní. Reorganisoval soudnictví, jež učinil nezávislým na moci státní; prohlasil rovnost před soudem, zrušil torturu, odstranil zastaralć, nelidské zákony a postaral se o zjednodušení a urychlení řízení soudniho. Omezil pravomoc vrchnosti nad sed-láky (20. ún. 1771), zrušil monopol solni; alkoholismu čelil zákazem výroby kořalky. Pečoval o reorganisaci nemocnic, zřídil nalezinec. Duchovenstvo popudil proti sobě zrušením mnohých svátků, jež v Dánsku i po reformaci potrvaly, zákazem nádherných pohřbů, tolerancí vůči Ochranovským bratřím zejména zastavením stavby kodaňského dómu, jenž již 18 let podle vzoru petrského chrámu v Římě s velikým nákladem byl sta-věn. Dovoloval i v neděle a svátky všeliké světské zábavy, jako koncerty a divadla. Na pováženou bylo zavedení loterie a uvolnění zákonů manželských. Slechtu připravil o privilegované postavení v úřadech. Ačkoli reformy S-ovy směřovaly vesměs ku prospěchu občanských třid, S. nebyl ani zde obliben. Přičinou toho bylo uražené národní sebevědomí, neboť S., který »neměl času« dánsky se naučiti, projevoval nevážnost k dánské řeči a všechny své reformní dekrety vydával německy. V politice zahraniční přichyloval se ke spolku s Francii a Švédskem, následkem čehož Rusko jalo se podporovati jeho protivníky, kteří snažili se o jeho sesazení. S. neopatrným svým jednáním popudil proti sobě i vojsko. Ze snahy po úsporách chtěl redukovati armádu dánskou na polovici a začal s rozpuštěním král. gardy, což však vedlo ke vzpouře. Slabost a nerozhodnost, kterou tenkráte S. projevil, dodala odvahy jehoprotivníkům. Působením královny-matky, Juliany Marie, smluveno bylo spiknutí, v jehož čele stáli gen. Rantzau, dříve přítel S-ův, Guldberg, učitel mladšího bratra králova, pluk. Köller, Eickstedt a Beringskjold. V noci z 16. na 17. led. 1772 král byl spiklenci donucen podepsati několik dekretů, jež ani nečetl; královna Karolina Matilda zajata a odvezena do Kronborgu, S. pak zatčen od Köllera a uvězněn; týž osud stihl jeho přátele Dne 20. ún. počal soud nad S-m; bylo mu kladeno, že nedůstojně nakládal kách, pš. Kamenice u Jilového, 1481 obyv. č. s králem i korunním princem, že osvojil si (1900), mlýn, pila.

byl jmenován tajným kabinetním ministrem královskou pravomoc a že měl nedovolený s rozsáhlou pravomocí a 30. čce povýšen do poměr s královnou. S. brzy ztratil duševní rovnováhu a přiznal se k nedovolenému poměru ke královně, doufaje tím zlepšiti si svůj osud. Přes to byl 25. dub. odsouzen. Poprava vykonána 28. dub. na S-ovi i na Brandtovi. S-ovi utata nejprve pravá ruka, pak byl stat, jeho tělo čtvrceno a vpleteno do kola. Srv. K. Wittich, S. (1878). J. F.

3) von S. Gustav, romanopisec nem. (* 1803 – † 1875). Vystudovav práva vstoupil do státní služby v Pomořanech a zemřel jako vrchní vládní rada ve Vratislavi. Z jeho románů, jež uveřejňoval pod pseud. Gustav vom See, uvádíme: Rancé (Lip., 1845, 3 sv.); Die Belagerung v. Rheinfels (t., 1850, 2 sv.);
Die Egoisten (t., 1853, 4 sv.); Herz u. Wald
(Vratisl., 1862, 3 sv.); Gräfin u. Marquise
(Vid., 1865, 4 sv.) a j. Výbor z jeho spisů
vydán v 6 sv. r. 1876 ve Vratislavi.

Struga (tur. *Ustruga*), m. v tur. vilájetě bitolskem (v Albanii), 9 km od Ochridy, bliže výtoku Černého Drinu z jez. Ochridského, na starodávné cestě Drač-Solun, má podle Gopčeviče as 5200 obyv. jednak křesťanských a muhammedanských Slovanů, jednak katol. a muhammed. Albanců. Dvakrát do roka konají se tu hlučné trhy. S. připomíná se již v XI. stol. a chová upomínky na sv. Klimenta.

Struggle for life [strögl for lajf], angl., boj o život, viz Darwinova nauka, str. 62 a.

Strugovščikov Aleksandr Nikolajevič, básník rus. (* 1808 – † 1878), byl úředníkem ministerstva vojenství a vydal o sobě: Rimskija elegiji (Petr., 1840); Stichotvorenija (t., 1845, s hojnými překlady z Goethe); Perevody (t., 1845); Vertér (t., 1865, monografie s překladem románu Goetheova) a j. Čenné jsou jeho memoiry o M. I. Glinkovi (*Rus. Starina«, 1874). S. náleží k lepším překladatelům rus. a Bělinskij jeho překladů vysoce si vážil. Nelpěl na slově, ale snažil se vystik-nouti ducha díla a řídil se ohledy ryze lite-rárními. Snk,

Struhadlo: 1) S., Struhadly, Strhadly, ves v Čechách, hejtm. a okr. Klatovy, fara Bezděkov, pš. Dlažkov; 23 d., 124 obyv. č. (1900). — 2) S., Strhadlo, ves t., hejtm. Klatovy, okr. Planice, fara a pš. Němčice; 39 d., 239 obyv. č. (1900), mlýn.

Struhaře, Strhaře, ves v Čechách, hejtm. Plzeň, okr. a fara Blovice, pš. Spál. Poříči; 53 d., 295 obyv. č. (1900), pobliž myslivna a rašeliniště.

Struhařov, Strhařov: 1) S., ves v Cechách, hejtm., okr. a pš. Benešov, fara Okrouhlice; 39 d., 281 obyv. č. (1900), 2tř. šk., žel. zastávka na tr. Benešov-Dol. Kralovice, dvůr, mlýn. – 2) S., ves t., hejtm. Čes. Brod, okr. Kostelec n. Č. L., fara a pš. Mnichovice; Struhy, ves v Čechách, hejtm. Ml. Boleslav, okr. Nové Benátky, fara Všejany, pš. Vlkava; 93 d., 560 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Petra a Pavla (ve XIV. stol. far.), 3tř. kteř se zmocnili r. 1018 Byzantinci; r. 1330 šk., pokrač. kurs hospodář., spořit. a zálož. spolek, dvůr a pískovcové lomy. Bývalá tviz byla ve XIV. stol. kolébkou Stružských z Chrastu, po nichž tu seděli Mitrovští z Nemyšle (od r. 1547), Krištof Kyšperský z Vřesovic, po jehož smrti r. 1612 S. připojenv k Vlkavě.

Struk (lomentum), bot., viz Plod, str. 934 b. Struka, svrchni oděv Černohorců, po-

dobný plaidu, s třásněmi.

Strukov, Strokov, ves na Moravě, hejtm. a okr. Sternberk, fara a pš. Hnojice; 32 d.,

189 obyv. č. (1900).

Struktura (z lat.), sestrojení, složení jednotlivých částek v celek. — V chemii nazýváme s-rou čili konstitucí chemickou uspořádání atomů v molekule. Nestačí ku poznání sloučeniny seznati, z kterých prvků se skládá a kolik atomů obsaženo jest v molekuli, nýbrž musíme znáti i vzájemné postavení a vazbu atomů těch v molekule; tak na př. složení C_3H_6O přísluší jak ethylalkoholu CH_3 . CH_3OH , tak i methylétheru CH_3 . O. CH_3 . látkám to od sebe velmi hluboko se lišicím. Podklad nauky o s-uře tvoří nauka o valenci prvků, i vyjadřujeme s-rou uspořádání atomů v rovině. U mnohých sloučenin shledáváme však vlastnosti odchylné, ačkoliv mají i stejné složení i stejnou konstituci; tu pak vysvětlujeme úkazy ty různým uspořádáním atomů v prostoru čili různou konfigurací atomů v molekule. Srv. Formule chemické, str. 382 sl. Fr. Plzák.

S. hornin viz Horniny.

S. ofitická viz Ofitická struktura.

Struma, lat., vole.

Struma (fec. Strymon, tur. Kara-su). řeka pramenici se v záp. Bulharsku, na již. svahu Vitoše, 17 km j. od Sofie, protéká krajem Kystendilským obloukem k sz. obráceným, brzo v hlubokém údolí (při ústí Konsky), brzo otevřenou rovinou (při ústí Blata a u Kystendilu), načež před hran. tureckou vstupuje opět do hluboké soutěsky a přijavši s leva Džermen opoušti Bulharsko a u H. Džumaje vstupuje do Makedonie (v. t. str. 665 b). Největší přítok je s prava Strumica, jež teče v délce 100 km přímo k východu dělíc Maleš Planinu od Belasice. Potom údolí S-my naposled se zužuje a nedaleko Demir Hisáru S. vstupuje do široké roviny Sěrské; tu přijímá s prava výtok jez. Butkova a pak sama rozlévá se v jez. Tachinské, načež obmývajíc zříceniny Amfipole vlévá se do zál. Rendinského (Ortanského). Její tok měří 256 km a úvodí 15.132 km². Splavná je pouze při ústí.

Struměň viz Strumień.

Strumioa, Strumnica (tur. Ustrumdia), m. v tur. vilájetě a sandžaku solunském na hornim toku řeky t. jm. (v. Struma), 30 km v. od trati Solun-Skoplje, sidlo řeckého biskupa, má kol 8000 obyv. křesť i muham- nemoci nervových.

padla do rukou Sibům. Biskupství uvádí se tu již ve stol. XI., kdy bylo podřízeno arci-

biskupství och idskému.

Strumień, Strumeň (Schwarzwasser), město ve Slezsku, v hejtm. bílském, blíže hranic prusko-slezských a nedaleko ř. Visly, má 180 d., 1505 obyv. větš. pol (1900), far. kostel sv. Barbory, zámek, filiálku chudých šk. sester s průmysl. dív. šk., okr. soud, hl. cel. úřad, fin. stráž, četn. stanicí, pš., telegraf, měst. nemocnici, lékárnu, spořitelnu, mlýn, pilu, lihovar, výr. mýdla a svíček a průmysi textilní. Jako jiná města slezská tak i město S. bývalo stavěno ze dřeva. Po dvakráte, a to r. 1688 a 1793, zničil zhoubný požár celé město, jen kostel, fara a škola byly ušetřeny. Povaha města se však nezměnila; na místě shořelých dřevěných domků vybudovány nové, ale opět dřevěné. R. 1620 přitáhlo sem 3000 kozáků, kteří vraždili na koho přišli a celé město vyloupili a zpustošili

Strumillo Józef, zahradnický odborník pol. (* 1774 na Litvě — † 1847 ve Vilně), byl od r. 1801 přes 25 let sekretářem šlechty vílenské gub. a založil později vzorné zahradnictví ve Vilně, položiv takto první základ. umělému zahradn. na Litvě. Hlavní jeho spisy, velmi ceněné, jsou: Ogrody pólnocne (Vilno, 1820, 7. vyd. t., 1880-83); Rocznik ogrodniczy (2. vyd. t., 1843); Pszczelnictwo ogrodnicze czyli domowe (1837); Słownik kwiatowy (1834); Traktat czyli nauka o georginjach (1845).

Strümpell: 1) S. Ludwig, filosof a paedagog nem. (* 1812 — † 1899 v Lipsku). Studoval v Královci, r. 1843 habilitoval se na universitě v Derptě, kdež se stal r. 1849 řádným professorem paedagogiky a filosofie. Vystoupiv r. 1870 z říšských služeb přesídlik se do Lipska, kde přednášel jako docent, později jako professor honorarius. Náležel k stoupencům filosofie Herbartovy, jejíž zá-klady theoretické a paedagogické kriticky v četných spisech rozváděl. Hlavní díla jeho jsou: Hauptpunkte d. Herbartischen Metaphysik (1840); Die Paedagogik der Philosophen Kant, Fichte, Herbart (1843); Die Geschichte d. griech. Philosophie (1854-61, 2 sv.); Der Causalitätsbegriff und sein metaph. Gebrauch in d. Naturwissenschaft (1871); Die zeitliche Auteinanderfolge d. Gedanken (1872); Die Natur und Entstehung d. Traume (1874); Die Geisteskräfte d. Menschen verglichen mit denen der Thiere (1878); Grundriss der Logik (1881); Grundriss d. Psychologie (1884); Die paeda-gogische Pathologie oder die Lehre von den Fehlern der Kinder (3 vyd. 1899).

2) S. Adolf, syn před., lékař něm. (* 1853), jest od r. 1886 řád, professorem lékařské kliniky v Erlankách. Hlavní jeho dílo jest: Lehrbuch der spec. Pathologie u. Therapie der inneren Krankheiten (14. vyd. 1902 v Lipsku). Mimo to napsal četná pojednání zvl. z oboru

Kavkáze. Bohatá jeho činnost literární byla předčasně přerušena prsní chorobou. Z prací jeho jmenujeme: Z jakich części składają się rośliny (1900); Z histologji sosny; O przyro-dzie w Panu Tadeuszu (1899); Obrazy Kau-

kazu a pod.

Struna jest vlákno nebo soustava vláken hedvábných, střevových nebo kovových, která se napíná mezi dvěma pevnými místy, tak aby všechny části s-ny po celé její délce schopny byly pohybu vlnivého. Jednotlivé části napiaté s-ny mohou kmitati jak napřič k délce s-ny, tak i podél, ve směru délky s-ny; rozechvívá-li se s. smyčcem, jsou často kmity jednotlivých její částí složité a dějí se částečně podél a částečně napříč s y. Obyčejnější způsob rozechvívání s-ny jest napříč. Při tom výška tónu, který s. vydává, jest určena vzorcem

$$N = \frac{1}{2 l} \sqrt{\frac{p}{m}},$$

kde l značí délku s-ny, p její napětí (na př. váhu závaží, kterým je s. zatížena) a m hmotu s-ny připadající na její jednotku délky. Při daném, stálém napěti lze tudíž na téže s ně vyluzovati tóny postupně vyšší zkracováním s-ny (srv. Monochord). Hořejší vzorec poučuje též o vlivu různého materiálu a průřezu s-ny na výšku tónu při stejném napětí a téže délce. S-ny většího průřezu vydávají tóny hlubší než s-ny tenčí za stejných okolností, s. střevová drátkem obalená vydává tón hlubší než s. střevová bez tohoto obalu stejného průřezu, téhož napětí a téže délky. Uvedený vztah pro výšku tónu s-ny platí jen pro s-ny úplně ohebné, s-y, které mají vlastní tuhost, vydávají tóny vyšší, než které jim podle hořejšího vzorce příslušejí. Rozdily tyto vystupují zvláště při tónech vyso-kých, kdy délka s-ny je poměrně malá. Táž s. při témž napětí může vydávatí několik tónů tím, že se utvoří po její délce místa uzlová. Těmito uzly rozdělí se s. na určitý počet stejných části, tak že tón povstávající jest svou výškou v jednoduchém poměru s tónem základním. Harmonické (svrchní) s tónem základním. Harmonicke voltaka stónem základním. Harmonicke voltaka stonem základním zákl př. Kr. Podrobnější experimentálné studium s-ny provedl počátkem XVII. stol. M. Mersenne. Týž pozorovatel nalezl u s-ny tóny harmonické. Taylor zpracoval theoreticky problém chvějící se s-ny a nalezl pro výšku tonu uvedený vzorec (1715). Duhamel a Seebeck navrhli methody k opravě tohoto vzorce vzhledem k vlastní tuhosti s-ny. Podrobnosti viz v učebnicích akustiky (srv. Akustika), na př. C. Strouhal, Akustika kdy střev, jež umělými potravinami stávají (*Sborník Jednoty českých mathematiků v Praze« č. VI., 1902). nvk.

Strumpf Edward, botanik pol. (* 1873 až 8měsičních), ale také kozich, kamzičích, v Siedlcích — † 1901), studoval na universitě varšav, a v Bonně. Několik let pobyl na s-ny střevné jsou ve Francii (Paříži a Montssrnčích, ba i kočičích. Největší továrny na s-ny střevné jsou ve Francii (Paříži a Montpellieru), Italii (v Neapoli, Padově, Veroně, Benátkách, Trevisu), v Německu i Rakousku. S-nám italským dává se obecně přednost. Střeva dávají se na 24 hodin do vody, načež se očistí ode vší mastnoty, různých přívěsků a jiných nečistot a potom asi týden luhují se v roztoku vinných kvasnic nebo potaše. Než se usuší, spletou se dohromady tak, že 1—2 střeva dávají s-ny nejjemnější, 3 houslo-vou kvintu (s-nu e), 4—5 s nu α, 6—7 s-nu d. Nejsilnější s-ny basové obsahují až 100 střev. Splétání střev děje se přistrojem podobným. přístroji provaznickému. Spletená střeva napnou se na rámec a suší se 24 hodin buď na slunci nebo lépe ve vytopených míst-nostech, načež se napouštěji sírou a po případe pletou ještě pevněji. Aby byly hladké, trou se žiněmi a posléze natírají jemným olejem. Dobrá s. musí býti barvy jasné, průsvitná, pružná a zvláště stejnoměrně silná, což zkouší se zvláštním přístrojem (nejjednodušši toho druhu t. zv. phonoskop sestrojil Plassiart r. 1862). Hluboké s ny střevové všech nástrojů ovíjejí se jemným drátem stříbrným nebo měděným drátem postříbřeným, aby nabyly větší specifické váhy a tuhosti, a při tom nepozbyly ničeho z potřebné pružnosti a poddajnosti. Tím způsobem lze také kratším s-nám dodati větší hloubky, než by jinak délka jejich připouštěla Toto o jení s-un vzniklo asi v Italii v XVII. stol. Toto ovi-

Mimo to hotoví se s-ny z kovů a to zejména z ocelového drátu, ač dříve užíváno drátu mosazného nebo také měděného. Drát do náležité tloušíky vytažený uhladí se koži a jemným pískem, a podle čísel navine se na civky. S-ny ocelové vyráběli nejdííve r. 1834 v Anglii (Webster v Manchesteru), potom v Rakousku (Miller ve Vidni); s ny mosazné hotovil Fuchs v Norimberce. — Také z jiných látek zvířecích než ze střev mohou hotoviti se s-ny, jako z kůže, žíní a vlasů, zejména však z hedvábí, jež samo o sobě dává houslovou kvintu, jsouc opředeno kovem struny hlubší. Divocí nebo polodivocí národové hotoví s-ny svých primitivních ná-strojů z vláken rostlinných.

s-ny vůbec skoro výhradně v užívání, poněvadž tehda nedovedli ještě hotoviti dráty tak dobře a lacino jako nyní. S-un kovových užívají výhradně při pianě, částečně také při citeře. Při klavírech starých bývalo užíváno také s-un mosazných, nyní dávají přednost ocelovým jakožto trvanlivějším. — V Praze vyráběly se velmi dobré s ny ještě ve století XIX., výroba však přestala od těch dob, se příliš křehkými, užívají uzenáři na uzenky. Poslední pražští vyrabitelé s-un byli továr-Výroba. S-ny dělají se obyčejně ze střev níci Loewiš a Hindl. Nyní dělají se v Čea to ovčích, zejména jehněčích (jehňat 6- chách střevové s-ny ze surovin z Ruska a

derbachu, ale jen nejlacinější druhy, jež netřeba příliš bíliti; vedle toho také s-ny hedvábné.

S. ve stavitelství slove napiatý stukakérský drát na podbíjení stropu, pod kterou se rozprostírá stavební rákos, má-li strop se omítati. S. přichytá se po koncích rákosníky, kolem kterých se oplete, a je-li rákos již mezi 8-nu a mezi šalování podstrkán, přibije se k němu ve vzdálenostech as 40 cm od sebe. Někdy »táhnou« se s-ny po stropě křížem. Fka.

S. hřbetní viz Chorda dorsalis. Strunga drakului, Ďáblova kotlina,

viz Negoi.

Strunkov, víska v Čechách, hejtm. a okr. Sušice, fara a pš. Petrovice u Sušice; 6 d.,

44 obyv. č. (1900), dvår.

Strunkovice: 1) S., městečko v Čechách nad Blanici a při želez. tr. Vodňany-Volary, hejtm. Písek, okr. Vodňany; 176 d., 960 obyv. č. (1900), far. kostel sv. Dominika (ve XIV. stol. far.), 4tř. šk., pš., telegraf, přádelna bavlny, mlýn, řešetářství a výroč. trhy. Erb městský (vyobr. č. 4033.): v modrém štítě stříbrná věž ze štukoví s branou otevřenou

C. 4033 Znak městečka Strunkovic.

a mříží vyzdviženou; nad branou otevřenou spatřuje se červená růže. S. připominaji se r. 1228 mezi zbožím kláštera sv. liří na hradě Pražském; r. 1290 seděl zde Vok ze Strunkovic. Podací kostelní náleželo XIV. století pánům z Rožmberka. S. ve XIV. stol. příslušely k Helfenberku, od

r. 1594 k Prachaticům a od r. 1628 k Netolicům. R. 1351 S. jmenují se městečkem. Zaniklá v XVII. stol. fara obnovena r. 1744 — 2) S., ves t., hejtm. Strakonice, okr. a pš. Volyně, fara Chlumčan-ské Hoštice; 41 d., 270 obyv. č. (1900), 1tř. šk., spořit, a zálož, spolek, žel, stanice.

Strunné nástroje viz Hudební ná-

stroje str. 836 a.

Strunnikov Aleksěj Ivanovič, spis. rus. (* 1859 – † 1894), byl žákem duchov. akademie moskev. a vedle dissertace Véra, kak uvėrennost, po učeniju pravoslavija (Samara, 1887) vydal dilo Načatki filosofiji (Moskva, 1888).

Strunomër viz Chordometr.

Strunovoi (Gordiidae), hlistové obli, tvoříci pro odchylnou ústrojnost zvláštní skupinu Nematomorpha. Tělo mají strunovité, světle až tmavohnědé, několik cm dlouhé. se v Krakově a v Padově, kam odebral se Samečkové vyznačují se zadkem vidličnatě r. 1532 za pomoci J. Łaského a J. Chojeńrozeklaným. Stěna tělní má mocnou vrstvu ského. Po čtyřech letech stal se tam profeskutikulární, podkožka skládá se z buněk zřesorem lékařství, načež král Sigmund August telně znatelných, svalstvo jest podélné a není povolal jej ke své nemocné sestře Isabelle, rozděleno pásem hřbetním a postranními, jež královně uherské. Později S. byl tělesným vůbec scházejí. Nervstvo skládá se z prstence lékařem Sigmundovým a rady jeho užívali

Anglie docházejících v Kraslicích a Schwa- hltanového, břišně ztlustlého a z pásma břišního, u samečků na konci vidličnatě rozděleného. Usta jsou u dospělých zavřena, jícen provazcovitý, žaludek střevní úzký, rovně probihající a končící se na zadu kloakou. Ve stavu mladém jest dutina tělní vyplněna buňkami polygonálními. Tyto účastní se vytvoření ústrojů pohlavních, jež vykazují poměry značně složité. Vývody žlaz pohlavních ústí do kloaky. Samičky kladou ve vodě vajička seřazená v útvary šňůrovité. Z vajíček lihnou se larvy, jež mají přední čásť těla příčně ryhovanou, zadní zúženou. Přída ozbrojena jest ostnitými papillami a trojitým vyhlipitelným bodcem. Pomocí jeho zavrtávají se do larev hmyzů, na př. jepic, komárů, kdež žijí na útraty těla jejich. Tak napadené larvy stávají se kořistí různých dospělých dravých hmyzů, na př. brouků. V těle těchto larvy mění se v mladé s-ce, když pak v nich žlázy pohlavní se vyvinuly, stávají se dospělými, vylézají z těla svých hostitelů i setrvávají ve vodě, aby se pářili a vajíčka nakladli. Mladé stavy s-cû nalezeny byly nejen v těle různých členovcův, ale i měkkýšův a obratlovců. Skupina zahrnuje rod Gordius majici vice než sto druhů. Poznán byl též mořský zástupce, Nectonema agile Verr., jehož telo opatřeno jest dvěma řadami osin, ale jehož ústrojnost, zejména pak vývoj posud málo jsou známy. Studiem s-ců nověji zejména se zabývali Vejdovský, v. Linstow, Camerano. Srv. The Cambridge Natural History, sv. II, 1896.

Strup, stroupek, populární označení pro svrchní scvrklé škraloupové vrstvy na porušené kůži po připadě sliznici, zvláště po poranění, poleptání (srv. Eschara), na zasýchajících puchýřích a pod. Dříve v dobách před antisepsí nejčastější hojení ran dělo se pod s-em, dnes při tvoření granulací nepodporuje se vytváření s-u, poněvadž pod jeho povrchem zůstávají vrstvy hnisající, kteréž tvoří stálé nebezpečenství pro možnost nové nákazy ranné. Dorostou-li pod s-em nové vrstvy epitheliální, sám se odlupuje a odpadá nebo se může sloupnouti; slupování se usnadňuje náležitým naolejováním s-u.

Strupčice (Trupschitz), ves v Čechách při žel. tr. Počeradce-Vrskmany, hejtm. Chomútov, okr. Jirkov, fara Novosedly; 131 d., 894 obyv. n. (1900), fil. kostel sv. Václava (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., pš., četn. stanice, spoř. a zálož. spolek, dvůr, mlýn, výroba trativodních rour, hnědouhel. doly a chmelnice. S. bývaly městečkem a majetkem vladyk z Rvénic. Potom příslušelý rozličným panstvím. V XVII. stol. zanikla zde fara.

Strupšin viz Strubšin.

sultán Soliman II. a španělský král Filip II. (t., 1870); Pani Starościna Horodelska (t., Vydal proslulé dílo Ars sphygmica s. pulsuum 1870); Obrazy z natury (t., 1872); Gawędy doctrina supra 2000 annos perdita etc. Libri V (Krakov, 1873); Moskwa (t., 1873); Obrazkí (Krakovému, že v Padově prodáno prvního dne z nich podal vděčné obrázky, dojmy a upo-800 výtiskův. Počítá se mu za zásluhu, že zbavil lékařství mystického vlivu astrologie a uvedl diagnostiku na správnou cestu.

Struska, truska, odpadky při rozpou-štění kovu, podobné sklu nebo smaltu.

S. Thomasova mletá viz Hnojivo str. 406 b.

Struthio, lat, pštros. Struthionidae, zool, viz Pštrosi. Struthiopteris Willd. (Onoclea s. Hoffm.),

pérovník, rod kapradin (Filicinax) ze řádu či podřadí Aspidiaceae, význačný listy či vějíři, plodnými od neplodných velmi rozdílnými, s okrajem až ke střednímu nervu dolů svinutým, zastírajícím úplně kůpky výtrusnic na zpodu listů stojící, jež mimo to jsou kryty, aspoň s počátku, ještě zvláštní blánovitou okrouhlou ostěrou zpodní. Kůpky (sor.) okrouhlo na válcovitém jimadle (receptacu-lum) přisedají na hřbetě nervu; výtrusy jsou dvojboké (bilaterální). Rod S. obsahuje 3 druhy, z nichž jeden: S. germanica Willd. (p. pštrosi), rostouci v Evropě, severní Asii a Americe, také v Čechách, na Moravě a ve Slezsku jest domovem. Miluje břehy potokův a řek v horních lesích, u nás však jen na málo místech se vyskytuje (v Čechách u Přibyslavě. C. Kamenice, Zákup, Stiřína, Hluboké, Krumlova, Teplé, Turnova, na Moravě u Při-bora, ve Slezsku u Ustroně). Nádherná a statná kapradina tato, již i v zahradách pěstovati lze, má oddenek až 20 cm vysoký, z části v zemi skrytý, tvoříci výběžky. Listy neplodné rozestaveny do krásné, pravidelné nálevky; dosahují délky až 1½, m, jsou měkké, ze zpodu velmi zúženého široce kopinaté,

vají od června do srpna. Struthius Josef viz Strus.

Strutt [ströt] John William, fysik angl.,

náhle zašpičatěné, jednou zpeřené; listky kopinaté jsou peřenodílné, s úkrojký podlouh-lými, na dolejšku střechovitě se kryjícími.

Listy plodné, pštrosím pérům podobné (od-

tud název kapradiny), po 3 až 6ti uprostřed nálevky stojící, jsou vzpřímené, tuhé, značně

kratší listů neplodných, čárkovito-válcovité,

příčnými zádrhy jako vroubkované, po vyprášení výtrusů ploše rozestřené a v příčné laloky roztrhané. V zimě, když neplodné listy zašly, plodné zůstávají státi. Výtrusy dozná-

viz Rayleigh.

1839); povidku Lydia (1836); Miscellanea; kazu (Berlin, 1856); Pan Jeremjasz (Poznaň, vých, výpravy chronometrické r. 1845 a 1846, 1879); Mozajka, gawędy szlacheckie z lat ubieg-lych (Lvov, 1881); Pani Kasztelanowa Trocka míst na Donu a v gub. novgorodské. V »Bull.

minky z mladistvých let v lehké formě povidkové.

Struve, rodina hvězdářů něm., působících na Rusi. Z ní vynikli: 1) S. Friedrich Georg Wilhelm (*1793 v Altoně — †23. list. 1864 v Petrohradě). Studoval na universitě v Derptě, kdež se stal r. 1817 ředitelem hvězdárny, r. 1839 pak ředitelem nové hvězdárny v Pulkově u Petrohradu. R. 1862 odebral se na odpočinek a povýšen do stavu šlechtického. S. dovedl skrovných prostředků využitkovati co nejlépe svým nadáním pozorovatelským, jak o tom svědčí průchodní pozorování na stroji Dollondově a měření dvojhvězd (od r. 1821 poč.) refraktorem Troughtonovým. Z pozorování Herschelových a j. sestavil katalog dvojhvězd, jenž byl základem pro další jeho práce epochální. Triangulace započatá r. 1816 v Livonsku měla v zápětí rozsáhlé šířkové měření stupňové v provinciích na Východním moři. Když plán byl schválen, S. r. 1819 odešel do Německa zjednati potřebných strojů a účastnil se pak r. 1822 prací měření stupňového, jež bylo skončeno r. 1827. O jeho pracích hvězdářských viz H vězdy, str. 985. R. 1832 stal se čienem akad. petrohr., r. 1834 ředit. hvědázrny pulkovské, jež byla teprve r. 1839 dokončena. Za jeho feditelování vykonány byly velmi četné práce a velmi cenné práce hvězdářské dílem od jeho syna Otty S., dílem od adjunktů Tusse, Peterse, Döllena, Wagnera, Winneckého a j. Rovněž vynikající jest činnost S-ova v oboru prací geodaetických. S. řídil od r. 1822 až do r. 1852 velkolepé měření stupňů zeměpisné šířky na meridiánu, který procházi ce-lým Ruskem a Skandinavii. Tim vypočtěna byla délka meridiánu v rozsahu 25° 20'. Výsledky této obrovské práce uvcřejnil ve spise: Arc du méridien entre le Danube et læ Mer Glacial (Petr., 1857-60). Mimo to podal zprávu o nivellaci mezi Černým a Kaspickým mořem a uveřejnil zeměpisné souřadnice celé řády bodů v Sibiři a Přední Asii. Většina jeho pojednání uveřejněna ve »Věst-níku« petrohradské akademie. VRý.-Nov.

2) von S. Otto Wilhelm, syn před. * 1819 v Derptě – † 1905 v Karlsruhe). byl r. 1839 adjunktem a později druhým. astronomem při ústřední hvězdářně v Pul-kově, od r. 1858 zastupoval otce v úřadě Strutyński Juliusz, hrabě, spis. pol., ředitele, r. 1862 byl jmenován ředitelem. Poznámý pseudonymem Berlicz Sas (* 1810 kračoval v pracích otcem započatých uveřejv Lipovci na Ukrajině - † 1878), byl syn nil výsledky v »Mém. Acad. St. Petersb.«: plukovníka pol. vojsk a vzdělal se u jesuitů Dráha vlasatice r. 1839 objevené, určení paral-v Mohylevě a v Romanově. Vydal o sobě laxyhvězdy Groombridge r. 1830, katalog hvězd verše Essais počtiques (1836); Chmurr (Vilno, podvojných a pomnožných objev. v Pulkově, výsledky cesty kap. Lemma do Persie vyk. Kilka badan geologicznych i dziejowych Kau- r. 1838 a 1839, o rozměrech kruhů Saturno286 Struve.

scientif Acad. St. Petersb. «: O druhé vlasatici Galleově; O revisi jížního nebe; O určení praecessi. V Bull. phys. math. Acad. St. Petersb.«: O vlasatici Vicově, Schweizerově; O družici Neptunově. Četná pozorování za-tmění slunce, vlasatic, umělých hvězd podvojných, určení parallax α Lyrac a 61 Cygni, Aurigae, η a μ Cassiop., o mlhovině v Orionu. Dále napsal: Librorum in biblioth. spec. Pulcovensi contentorum catalog. system. 1860 (dopl. 1880). Vydal: Tabulae quantitatum Besselian..., pro annis 1840–64 computatae (Lip., 1867), t. pro 1750—1840 comput. (t., 1869), t. pro 1875—79 (t., 1871); Positiones mediae stellarum fixarum inter + 15 et + 45 decl. observ., ad 1825 reductae auctore M. Weisse (t., 1863); Tabulae auxil. per planum primum verticale reduc. inservientes (t., 1868); Observations de Poulkova. sv. 1.—9. a j.

3) v. S. Hermann, syn před., hvězdář (*1854 v Pulkově), studoval 1872-77 v Derptě, kdež τ. 1881 dosáhl doktorátu, r. 1883 stal se adjunktem, r. 1890 starším astronomem hvězdárny pulkovské, r. 1895 professorem a ředitelem hvězdárny v Královci. Napsal: Fresnel's Interferenzersch., theor. u. experimentell bearb. (diss., Derpt, 1881); v »St. Pétersb. Ac. Mém.«: Einfluss d. Diffraction an Fernröhren auf Lichtscheiben (1882), Theorie d. Talbot'schen Linien (1883); ve »Wied. Ann. Phys. :: Zur Theorie d. Diffraction an Fernrohren (1882); »v »Astr. N.«: Beobachtungen d. Saturnstrabanten; Bestimmung der Elemente von Japetus u. Titan; Verbindung der Saturnstrabanten Titan u. Rhea; Akad. nauk: Découverte de la libration de Hyperion (1891); Beob. der Saturnstrabanten am 157. Refr. (1888) a Beob. d. Saturnstrab. am 30z. Refr. (1898) a j.

4) v. S. Ludwig, bratr před. (*1858 v Pulkové), studoval 1876-80 v Derptě, kde do-sáhl r. 1887 doktorátu astronomie. V l. 1880 až 1886 působil na hvězdárně pulkovské, 1886 až 1894 v Derptě (Jurjevě), od r. 1894 jest professorem astronomie a geodaesie na universitě charkovské. Vědeckých jeho prací jest fada veliká: Resultate aus den in Pulkow 1 angestellten Vergleichungen von Procyon mit benachbarten Sternen (»Mem. de l'Acad. Imp.« 1883 t. 31); Bestimmung der Constante der Praecession u. der eig. Bewegung des Sonnensystems (t., 1887, t. 35); Bestimmung des Mondhalbmessers aus den während der tot. Mondesfinsterniss 1884 Oct. 4 beob. Sternbedeckungen (Derpt, 1889); Beob. d. k. Universitäts-Stern-warte (t., 1891); Vorausberechnung des Come-ten 1884, III. (Astr. Nachr. « 1891); Bearbei-tung der während der tot. Mondfinsternisse 1884 Oct. 4 u. 1888 Jan. 28 beobachteten Sternbedeckungen (t., 1893; za tuto práci přisoudila mu rus. astron. společnost plnou cenu cis. Mikuláše); O novootkrytom g. Šeberle sputniké Prociona (»Izv. russ. astron. obšč. « 1897); Ergebnisse der auf der Charkower Universitäts-Sternwarte mit den v. Rebelur'schen Hori-

chark. univ. « 1898); Beob. der Mondfinsternisse 1898 Juli 3 auf der Universitäts-Sternwarte zu Charkow (»Astr. Nachr. « 1898) a j. red. Struve: 1) S. Gustav, republikánský agitátor (* 1805 v Mnichově — † 1870 ve Vidni). Jeho otec byl úředníkem při ruském vyslanectvě a od r. 1817 sám vyslancem v Karlsruhe. Mladý S. vystudoval v Gotinkách a Heidelberce práva a osvojil si tu svobodomyslné názory, které mezi německou mladeží tehdy panovaly. Otec proto nechtěl ho pustiti do Ruska, ale zaopatřil mu místo sekretáře u oldenburského vyslance při spolkovém shromáždění ve Frankfurtě (1831). Ale pro své názory S. neobstál ani v tomto postavení, ani v úřadě soudního assessora v Jeveru; r. 1832 opustil oldenburské služby a přesídlil se do Mannheimu, kde stal se advokátem. Zde S. rozvinul činnost mnohostranou. Pěstoval módní vědu té doby, freno-logii. Vydával frenologický časopis, konal přednášky a vydal několík knih z oboru frenologie (Gesch. der Phrenologie, Heid., 1843; Die Phrenologie innerhalb u. oberhalb Deutschlands, t., 1843; Handbuch der Phr., Lip, 1845). Vedle toho obíral se horlivě vědami právnimi a statnimi; plodem těchto studií byly knihy: Erster Versuch auf dem Felde des deutschen Bundesrechtes, betref. die verfassungsmässige Erledigung der Streitigkeiten zwischen deutschen Bundesgliedern (Mannh., 1845); Das öffentliche Recht des deutschen Bundes (t., 1846, 2 d.); Positiv rechtliche Untersuchung der auf die Presse sich beziehenden bundesrechtlichen Bestimmungen und Bezeichnung der Mittel, deren Freiheit zu erlangen; Grundzüge der Staatswissenschaften (Freiburg, 1847-48, 4 d.); Kritische Geschichte d. d. Staatsrechts dargestellt in ihren Hauptträgern (Mannh., 1847). Politika však stávala se víc a více hlavním jeho zaměstnáním, při čemž následkem svých názorů často přišel do konfliktu se státní moci. Jeho spisy: Briefwechsel zwischen ehemaligen und einem jetzigen Diplomaten (Mannh., 1845) a Briefe über Staat u. Kirche (t., 1846) přivedly ho do vězení. V l. 1844-45 vydával »Zeitschrift für Deutschlands Hochschulen«, potom redigoval »Mannheimer Journal«. Měl tuhé boje s censurou, a když v posled-ním časopise začal potírati vládní systém Blittersdorfův (v. t.), vlastníci listu od-ňali mu redakci. R. 1847 založil sám nový časopis »Der deutsche Zuschauer«, kde vypsal své spory s censurou a otiskl vše, co mu byla dříve censura škrtla. Když r. 1848 nastala aera svobody, S. hlásal ve svém časopise i ve frankfurtském »vorparlamentě« odstranění monarchie a zavedení republiky. Poznav, že v »vorparlamentě« nesdílí jeho mínění, odhodlal se pro svou myšlenku rozohniti široké massy lidové. Chtěl vzbuditi v Badensku povstání ve prospěch republi-kánského zřízení; u Säckingen byl jat, ale propuštěn na slib, že opustí Německo. S. odešel do Svýcar a sebrav tam asi 200 něm. zontalpendeln angestellten Beobachtungen seis- delniků, vrátil se zase do Němec; u Güntermischer Erscheinungen 1894 - 96 (»Zap. imp. stalu sám vedl republikány k útoku na vládní

zase do Švýcar. Ani tu neustal ve svých snahách. Spolu s Heinzenem sepsal Plan zur Revolutionisierung u. Republikanisierung Deutschlands, znovu začal v Basileji vydávati svůj časopis »Der Deutsche Zuschauer«, cestoval po Švýcarsku snaže se sjednotiti tamní německé uprchlíky a v září, v době frankfurtské vzpoury lidové (viz Badensko, str. 56b), objevil se zase v Badensku volaje lid do zbraně pro republiku. Sebral asi 4000 dobrovolníků, které však badenské vojsko rozprášilo. S. byl znova jat a r. násl. odsouzen k vězení na 5 let a 4 měs. Když v květnu vypukla v Badensku vzpoura (viz Badensko str. 56 b a Brentano 3), S. byl lidem z vězení v Bruchsalu vyproštěn a zvolen vicepraesidentem revoluční vlády v Karlsruhe (Landesausschus). Záhy dostal se však do sporu s ostatními členy vlády pro svůj radikalismus, jenž neštítil se ani nasili, a byl do-nucen opustiti Karlsruhe. Přidružil se pak k povstalcům v Rýnské Falci, potom přešel ke sboru Mierosławského, byl zvolen do badenského konstitučního shromáždění v Offenburce, způsobil tu pád Brentanův a pohnul shromáždění k dalšímu vedení války. Ale vzpoura badenská byla konečně potlačena (r. 1849) a S. musil uprchnouti do Svýcar. Byv odtud vypověděn, uchýlil se do Francie, pak do Anglie a nemoha tu nalezti živobytí, odejel do New Yorku (1851). Žil tu v po-měrech dosti nuzných. Vydával tu znova časopis »Der Deutsche Zuschauer« (od srp. 1851 do dub. 1852), sepsal drama Abālard u. He-loise, dokončil tu Weltgeschichte (v 9 kn., 1856-59), vydal knihu Die Union vor dem Richterstuhle des gesunden Menschenverstandes (1855) a Revolutionszeitalter (1859), redigoval casopis dělnického svazu »Die sociale Politik« (1858-59) a agitoval horlivě proti otrokár-ství. Při vypuknutí otrokářské války vstou-pil jako prostý voják do vojska severních států (1861); když se stal setníkem, vystoupil z osobních příčin (1862). Amnestie umožnila mu návrat do Německá, kde se po druhé oženil. Vydal tu: Diesseits u. jenseits des Oceans (1863-64), kde obsaženy jsou mnohé vzpomínky také z jeho působení v Německu před pobytem v Americe; dále: Geschichte der Neuzeit (Koblenc, 1864); Kurzgefasster Wegweiser f. Auswanderer (Bamb., 1867) a spolu s Raschem Zwolf Streiter der Revolution (Berl., 1867), životopisy předních republikánů Bluma, Bakunina a j. R. 1869 přestěhoval se do Vídně. V posledních svých letech hlásal vegetariánství, jemuž věnoval řečnatoammonatý. Tvarem svým náleží souspis: Die Pflanzenkost, die Grundlage einer stavě kosočtverečné; krystally jeho jsou proneuen Weltanschauung (Štutg., 1869). Ve Vídni táhlé sloupcovitě podle je iné z vodorovných napsal též: Das Seelenleben oder die Naturgeschichte des Menschen (Berl., 1869) a drama Eines Fürsten Jugendliebe (Vid., 1870). J.F.

2) S. Henryk, filosof polský (* 1840), professor na universitě varšavské, vystupuje až neprůhledný, lesku skelného, na vrypu v četných pracích jako odpůrce positivismu bílý. Tvrd. = $1^{1}/_{2}$ -2, hust. = 1.66-1.75, štěppřikláněje se ke směru ideálného realismu, nost podle plochy zpodové dokonalá. S. jest

vojsko. Když u Freiburka byli republikáni jak v Německu jest zastoupen mladším Fich-poraženi, S. uchýlil se do Francie a odtud tem, Lotzem, Fechnerem a j. Důležitější z jeho spisů jsou: Wywód pojecia filozofji (1863); O psychologicznej zasadzie teoryi po-znania (1864); O temperamentach (1864); O istnieniu duszy i jej udziale w chorobach umysłowych (1867); O pięknie i jego objawach (1865); Wykład systematyczny logiki, d. l. (1870); Cechy charakterystyczne filozofji i jej znaczenie w porównaniu z innymi naukami (1875); Synteza dwóch światów (1876); Hamlet, eine Charakterstudie (1867); Estetyka barw (1892); Wstęp krytyczny do filozofji (1895); Anarchizm ducha u obeych i u nas (1899). Prispival mimo to do »Philosophische Monatshefte« (v l. 1874—77) psychologickometa-fysickými úvahami z oboru ethiky a noetiky a pořídil sebrané vydání spisů Kremerových, do něhož napsal pojednání Zycie i prace Józefa Kremera (1881) a j.

3) S. Petr Berngardovič, publicista rus., vnuk astronoma Friedricha G. W. S. (* 1870). Brzo po absolvování právnické fakulty petrohradské university napsal knihu Kritičeskija zamětki k voprosu ob ekonomičeskom razvitiji Rossiji (Petr., 1894), v niž vykládá programm mladších kruhů ruské žur-nalistiky z polovice devadesátých let a jeví se žákem Marxovým. Pod redakcí S-ovou vyšlo mnoho překladů, jež opatřoval předmluvami. Z časopiseckých článků sluší uvésti zvláště: Avstrijskoje krestjanstvo i jego bytopisatélj (» Věstnik Jevropy«, 1893, č. 7.); Němcy v Avstriji i krestjanstvo (t., 1894, č. 2.); Osnovnyja ponatija političeskoj ekonomiji (s Mir Bo-žije, 1896, č. 2 ; Svoboda i istoričeskaja neobchodimosť (»Voprosy filosofiji i psicholo-giji«, 1897, č. 1); Ješče o svobodé i néobchodi-mosti (»Novoje Slovo«, 1897). Od března do pros. 1897 S. byl redaktorem »Nového Slova« (spolu s Tugan-Baranovským), v němž vedl vnitřní obzor a pod pseudonymem Novus uvefejnil fadu stati » Na raznyja temy «. R. 1899 byl redaktorem (rovněž s Tugan-Baranovským) časop. » Načalo«, v němž uveřejnil mimo jiné stał Popytki artéljnoj organizaciji krépostnych krestjan. Po zaniku »Načala« psal do »Miru Božiho« (Osnovnyje momenty v razvitiji krepostnago chozjajstva v Rossiji XIX. v., 1899 a j.), do » Žizni« a » Severného Kurjeru«. S. uveřejnil též řadu článků v Baranovè » Archivu für sociale Gesetzgebung und Statistike (na pt. Die Marxische Theorie der soc. Entwickelung, 1899), v »Neue Zeit« a v »Socialpolit. Centralblatt« (později »Soc. Praxis«), v této stati o hospodářském vývoji v Rusku.

Struvit jest krystallovaný fosforečnan hoos a ve směru osy svislé velmi význačně různopolární. Kusový, celistvý neb zemitý s. nazývá se též guanitem. S. jest čirý, bílý, nahnědlý, žlutavý neb našedlý, průsvitný čebni jeho složeni vyjadřuje vzorec: $NH_4M_9PO_4$, $6H_9O$

se 16.32% kysličníku hořečnatého, 10.63 ammoniaku, 28.97 anhydridu fosforečného, 44.08 vody. Ježto obsahuje látky, které se účastní koloběhu životní výměny látek v organismu živočišném, s. vyskytuje se hlavně tam, kde zvířecí ústrojniny se rozkládají: ve stokách (Dražďany, Homburk, Brunšvík), ve starých hnojištích (Hamburk), v guanu (Skiptonská jeskyně v Australii, pobřeží africká), ba jest též součástí močových kamenů a byly nalezeny též krystally s-u, vitálně vzniklé ve střevě lidském, ovšem za podmínek pathologických. Se s-em totožná jest krystallická sraženina fosforečnanu hořečnato ammonatého, jíž se v chemii analytické dokazuje přítomnost fosforu nebo magnesia. Fr. Sl-k.

Struys [strajs] Alexander, malif belg. (* 1852 v Berchemu). Studoval v Dordrechtu a Rotterdamu a vzbudil sensaci hned svým prvním obrazem *Draví ptáci*, zejména jeho sujetem, poněvadž představoval jesuity jakožto mamiće dědictví. Rozruch v katolické vlasti S-ově byl tak veliký, že S. přijal r. 1875 vyzvání za professora na akademii ve Vý-maru, kdež zůstal až do r. 1881. Tam odcizil se svému původnímu způsobu malby a maloval konvencionálně akademicky. Z těch dob uvádíme: Lutherovy poslední chvíle na Wartburce a pozdější Kristian II. Pak žil střídavě v Haagu, Antverpách a Brusselu a usadil se posléze v Maline (Mecheln). Z pozdějších prací zasluhují zmínky genry: Po smrti (1887); Nemocné dítě; Návštěva u ne-

mocného a Bez naděje (v museu v Gentu).

Stružineo: 1) S., těž Stružnice, Stružinka, ves v Čechách, hejtm. Semily, okr., býv. panství, fara a pš. Lomnice n. P., má 135 d. a 777 obyv. č. (1900), 2tř. školu, mechan. tkalcovnu, výrobu smoly pro pivovary (již r. 1821 vařila se tu smola), mlýn, tkalcovství, založnu Raiffeisenovu. Samota Cikánvystavěná r. 1839, má nyní 5 chalup. Přidělena obec Xaverovice. První zmínka o S nci je r. 1377 v Somudní knize města Jičína. – 2) S., ves t., hejtm. a okr. Chotě-boř, fara a pš. Studenec Horní; 27 d. a 162 obyv. č. (1900), výrobu sitěk na ženské kadefe. - 3) S., ves t., hejtm. Sedlčany, okr. Sedlec n. dr., fara a ps. Jistebnice; 8 d. a 70 obyv. č. (1890). Máka.

Stružkin Nikolaj Sergėjevič, vlastnė Kukolevskij, basnik rus. († 1889), sloužil ve vojště a později byl hercem. Byl nadaný satirik a básně jeho, otiskované v humoristických časop., těšily se značnému úspěchu. R. 1886 vydány v Moskvě souborně. Jeho drama Padšij angel zakázáno bylo censurou.

Stružky, víska v Čechách, hejtm. a okr. Kamenice n. Lip., fara a ps. Cernovice u Tá-

bora; 14 d., 86 obyv. č. (1900).

Stružnice, Stroužnice (Straussnitz), far.

velmi význačně polárně pyroelektrický. Lu- (1900), kostel Nejsv. Trojice z r. 1803, 2tř. šk., 2 popl. dvory, uměl. mlýn, pila a na blízku rašelina. Připomíná se k r. 1281. V XVI. stol. byly zde 2 statky s tvrzemi a sice Penciků z Penciku a Keblů z Gejzinku. R. 1543 seděli zde Knoblochové z Varnsdorfu z části a z části Pencikové. Baltazar (Balcár) Knobloch z Varnsdorfu pro své účastenství v bouřích stavů českých odsouzen při kommissi konfiskační ke ztrátě statku S., jenž od král. komory prodán (r. 1629) Vilémovi Vratislavovi hr. z Martinic a ten ji připojil k Libchavě. Nyní náleží S. řádu maltézskému v Praze.

Stry Abraham a Jakub viz van Strij.

Stryo Jiří viz Strejc.
Stryoloe i Strčice (Stritschitz), far. ves v Čechách, hejtm. a okr. Čes. Budějovice; 10 d., 5 obyv. č., 73 n. (1900), kostel sv. Petra a Pavla (ve XIV. stol. far.), 2tř. šk., pš. Připomínají se k r. 1292, kdy darovány klášteru vyšebrodskému od krále Václava i s kostelem.

Stryčko Slavoš, pseudonym L. V. Riznera (v. t.).

Strýčkov, Strejčkov, ves v Čechách, hejtm. Blatná, okr. Březnice, fara Střebsko, pš. Rožmitál; 50 d., 321 obyv. č. (1900).

Stryčkovice, Strejčkovice, ves v Čechách, hejtm. a okr. Přeštice, fara a pš. Koloveč; 66 d., 437 obyv. č. (1900), 2tř. šk., miýn.

Stryga (z lat. strix) jest u Slováků čarodějnice, která na pometle neho na trdlici anebo na člověku v koně proměněném jezdí do schůzek na Tokajském a na Budinském vrchu. S-gy samy proměňují se v koně, kozly a mouchy. Tělo jejich po smrti neshnije, za-stává měkké a ohebné Srv. Dobšinský, Prostonár. obyčaje, str. 116.

Stryoh viz Korec. **Strychnin**, $C_{31}H_{32}N_2O_3$, alkaloid nalézajici se vedle brucinu $C_{32}H_{46}N_2O_4$ v některých druzich východoindických a afrických rodu Strychnos (v.t.). S. tvoří krystally ve vodě a v aetheru dosti malo rozpustné, v lihu a chlóroformu snadno rozpustné, při 268° tající. S kyselinami tvoří soli, z nichž nejdůle-žitější dusičnan $C_{21}H_{22}N_2O_3$. HNO_3 ve vodě dobře se rozpouští. Fr. Plzák.

Strychnos L., kulčiba, rod rostlin z čel. dopěrákovitých (Loganiaceae), příbuzných s tojestovitými (Apscynaccae), obsahující stromy n. kře často pnulé a vysoké, v úžlabičkách trny někdy ozbrojené, listů vstřícných, bylinných n. kožovitých, celokrajných, dlanitožilných, o krátkých řapících, u zpodiny úzkou blanou spojených. Květy skládající husté vrcholiky jsou obyčejně bílé, 5- n. 4četné, kalicha krátce zvonkovitého a koruny buď řepicovité n. zvonkovité n. kolovité se 4-5 prašníky v jícnu zavíenými, téměř sedavými. Semeník jest 2pouzdrý, mnohovaječný, s čnělkou nitkovitou a bliznou téměř srdcovitou. ves v Čechách nad Ploučnici a při žel. tr. Plod jest bobule obyčejně kulovatá, s mno-Podmokly-Benešov-Č. Lipa, hejtm. a okr. hými štítovitými semeny. S. má asi 60 druhů Čes. Lípa, pš. Jezvé; 189 d., 848 obyv. n. vesměs tropických, v Starém i Novém svě

zastoupených. Z nich některé chovají v se-, kvetoucí osada, ale jakým způsobem přišla menech velmi hořký a prudký jed strych-nin a brucin, jiné v hořké kůře, zvláště něna, neznámo. Novým osadníkům vysazeno v kořenové, zlopověstný jed kurare a upas německé právo a osvobození na 10 roků od k napouštění šipův užívaný. Jedovatými se-meny zejména vyniká S. Nux vomica L., k. obecná, a S. Ignatii Bergius (Ignatia amara L.), odkalič hořký (Presl). Onen roste jako strom krátko- a tlustokmený hlavně na vých. pobřeží Přední Indie a kromě toho i v Zádní Indii a v severní Australii. Bobule jeho, podobné tvarem, barvou i velikostí malým pomorančům, obsahují v bílé rosolovité a hořké rubině po 1–8 svisle postavených semenech asi 3 cm širokých a 0.5 cm tlustých, šedožlutých a od velmi hustých chloupků hedvábítě lesklých. Semen těchto, zvaných vraní oka (nuces vomicae n. semen S-ni), užívá se v lékařství od starodávna a přípravků z nich (strychninu, extraktu, tinktury) v novější době v opatrných skrovných dávkách při některých ochrnutích a otravách. Ridčeji užívá se podnes v lékařství semen S. Ignatii. vysokého pnulého kře z ostrovů Filipin. Tato pod Gwagninem, ale jsa ducha neklidného, semena, příbližně podobná vraním okům a zvláště proti padoucnici dříve užívaná, známe Krakova (1674) a byl svědkem vjezdu krájménem bobů sv. Ignacia (fabae S. Ig-lova, který popsal veršem Przestawnego wjazdu natii). — Kůru hořkou, obsahující prudký jed do Krakowa i pamięci godnej koronacji Hen-Planch... z poříčí Orinoka, S. Castelnaeana Wedd. od horniho Amazonu a S. toxifera Schomb... S. Schomburgkii Kl., S. cogens Benth a S. Crevauxii Planch., vesměs z Guayany. Na Javě upravují z rozstrouhané kůry kořenů druhu S. Tieute Lesch. pověstný šipový jed upas, vedle ančaru nejkrutější, avšak plody jeho bez úrazu prý požívají. Tak-též dává lahodné ovoce S. spinosa Lam., k. trnatá, na pomoří a písčinách Madagaskaru, S. innocua Delile, k. neškodná, v Africe a S. potatorum L., k. čistivá, na vrších Vých. Indie. Tamtéž zároveň užívají rozmělněných usušených semen kulčiby čistivé k čištění kalné říční n. kalužní vody v nádobách hli Goniec čnoty do prawych szlachciców uczy-něných nepolévaných, jíž pak jako zdravé niony (t., 1576); Wywód narodów sarmackich k piti požívají. Nejedovatou hořkou kůru obsahuje brazilský stromek S. Pseudochina Hillair, k. pachina, užívanou na místě chiny jménem quina do campo. – Z doby třetihorni znám jest S. europaea Ettingsh.

Stryj: 1) S., řeka v Haliči, pramenicí se v Karpatech, na již. straně Brda (1199 m) na hran. uherské, teče velikým obloukem nejprv k sz., pak k v., prodírajíc si cestu horskými údolími, až při ústí své pravé pobočky Oporu vstupuje v rovinu a obraci se naposled k sv., míjí město S. a vlévá se s prava do Dněstru blíže Zydaczowa, urazivši asi 170 km.

2) S., město ve vých. Haliči, nad řekou t. j. a při žel. dr. Krakov-S., Tarnopol-S., 23.205 obyv. větš. pol. (1900). řím.-katol. a **Stryjowski** Wilhelm, malíř pol., po-2 řecko-katol. a evang. kostel, synagogu, cházející z Gdanska a tamtéž usedlý. Maloval zámek, kraj. soud, okr. hejtm. a soud, vojen. se zálibou scény z dějin svého rodiště, jmeposádku; stát. vyš. gymnasium, veřej. sady, novitě ze XVII. a XVIII. stol. Vedle toho par. pilu, výrobu zboží z litiny, sirek a kůže pěstoval genre, jako: Tančící kozák; Polští a čilé trhy na hověz. dobytek. S. byla záhy, židé v synagoze; Polští židé na hřbitově a pod.

daní a jiných poplatků. Následkem toho město brzy zkvetlo zvláště obchodem s Uhrami.

Stryjeńska Marjana, spisovatelka pol. (* 1778 — † 1848), vedle básně Oda do Boga (» Pamietnik Warszawski « Dmochowského, 1802) vydala historickou povidku Dziedzie i poddani (Varš., 1829, 2 d.) a pro mládež Dwanaście dni pożycia rodziny chińskiej (Vilno,

Stryjkowski Maciej, vlastně Strykowski, dějepisec a veršovec pol. (* 1547 ve Strykowe), pocházel z rodiny Osostowiczů a psal se tež Osostowiciusz. Vystudovav na akademii krakovské, vykládal tam mluvnici, načež odebral se do Italie a od r. 1565 zdržoval se na Litvě, zabývaje se studiem místních památek a dějin. Z té přičiny podnikal hojně cest a osvojil si znalost litevštiny i ruštiny. Ve Vitebsku sloužil též ve vojště hledajícího nových dojmů, odebral se do curare, mají americké druhy S. Gobleri ryka Walez jusza opisanie (Krakov, 1574). Připojiv se k poselství Andr. Taranowského do Turecka, zdržoval se půldruhého roku na východě a vydal pak popis této cesty. Po-zději usadil se opět na Litvě u knížete J. Olelkowicze a po jeho smrti u žmudského biskupa M. Gedrojce (1578), jenž jmenoval jej kanovníkem, ač S. nebyl knězem. Jsa takto hmotně zabezpečen, S. věnoval se výhradně dějinám Polska a Litvy a r. 1580 odebral se do Královce, aby svou kroniku připravil k tisku. Další jeho osudy nejsou známy. Vedle jmenovaných prací vydal: Rozmowa komornika z burmistrzem o przysztej elekcji po ucieczce Henryka Walezjusza (t., 1574); i królów polskich żywoty (t., 1575); O wolności Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego, a srogiem zniewolnieniu innych królestw pod tyrańskiem jarzmem tureckiem (2. vyd. t., 1587); Zwierciadło kroniki litewskiej (Lubecz, 1577); Która przedtem nigdy światła nie widziała Kronika polska, litewska, żmudzka i wszystkiej Rusi (Královec, 1582). Toto dílo vydal též Bohomolec ve sbírce »Zbiór dziejopisów polskich« (Varš., 1766, II. díl, 3. vyd. t., 1844--46). Jest to sbírka nesoustavných, ale zajímavých zpráv čerpaných z pramenů dílem již ztracených. S-kému náleží též dílo Sarmatiae Europaeae descriptio (Krakov, 1578), jež poněkud změnil, opravil Lvov-Lawoczne a Stanisławów-Husatyń, má à se svým jmenem vydal A. Gwagnin. Snk.

Strymilov viz Strmilov.

Strymón viz Struma. Strymónský záliv viz Aegejské moře, str. 253 b, a Orfani.

Strymuz, Střimice (Strimitz), ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Most; 45 d., 207 obyv. č., 294 n. (1900), kaple sv. Anny, dvůr a hnědouhelné doly.

Strzelecki Pavel Edmund, hrabě, cestovatel (* 1796 v Poznaňsku – † 6. říj. 1873 v Londýně), opustil v útlém mládí svou vlasť a vychován byl v Anglii, procestoval Sev. i Již. Ameriku, navštívil jižní tichomořské ostrovy, Javu, Čínu, Vých Indii, zvláště pak získal si zásluhy svými cestami v Australii. kde r. 1840 prozkoumal Modré hory, r. 1841 procestoval Zemi Van Diemenovu. Za zásluhy své o zmírnění hladu v Irsku stal se šlechticem. Napsal: Physical description of New South Wales and Van Diemens Land (1845). Zivotopis: Por. Zmichowska, Edmund S. (Ateneum < , 1876, I. sv.).

Strzelin viz Střelin.

Strzelnicki Władysław, spis. polský (* 1820 – † 1846 v Tiflise), byl důstojníkem při rus. dělostřelectvu na Kavkáze. Práce jeho sebral jeho bratr Józef a vydal je ve sbírkách Dwaj Uzbeki (Žitomír, 1860); Mahmudek (t., 1860); Poezje (t., 1860); Szkice Kaukazu (t., 1861).

Strzelno viz Střelno.

Strzyga (z lat. strix), v polské pověře noční mátoha, povstávající prý z dětí, které se narodily s dvěma řadami zubův. Děti tyto umiraji po 2 dnech a proměňují se v s-gy v podobě soví, anebo podržují vlastní svoje tělo, ale dostávají křídla soví, lítají nad příbytky lidskými, kvilením zvěstujíce smrt podobně jako u nás kulíšek. – U horalů Podhalanů jest s. zlostná vidma, jež spícím ssaje krev jako upir. Srv. Strigy a Stryga.

Strzygłów viz Střihom.

Strzygowski Josef, něm. historik umění (* 7. břez. 1862 v Biale), řád. prof. dějin umění na universitě v Štýrském Hradci. Náleží k nejlepším soudobým historikům umění; S. poukazuje zejména energicky ke vlivu, jejž mělo umění řecké na umění křesťanské a orientální. Sepsal: Iconographie der Taufe Christi (1885); Handzeichnungen des Sandro Botticelli zu Dante's Göttlicher Komödie im Vatikan (1887); Cimabue und Rom (1888); Kalenderbilder des Chronographen v. J. 354 (1888); Byzantinische Denkmäler I- III (1891 až 1903); Das Werden des Barock bei Raphael u. Correggio nebst einem Anhang über Rembrandt (1897); Der Bilderkreis des griech. Physiologus, des Kosmas Indikopleustes u. Oktateuch (1899); Orient oder Rom. Beiträge zur Gesch. der spätantiken u. frühchristlichen Kunst (1901); Hellenistische u. koptische Kunst in Alexandria (1902); Kleinasien, ein Neuland der Kunstgeschichte (1903); Koptische Kunst; Aachen u. seine Entstellung (1904); Mschatta. | vév. of Monmouth, syn Lucie Waltersové.

Amtliche Festschrift zur Eröffnung des Kaiser Friedrich-Museums zu Berlin (1904). Mimo to uveřejnil velmi hojné rozpravy a studie v odborných časopisech vědeckých.

Stržanov, Střížanov, ves v Čechách blíže moravského pomezí, hejtm. Chotěboř, okr. Přibyslav, fara a pš. Žďár (zámek) na Moravě; 71 d., 421 obyv. č. (1900), 2tř. šk., mlýn a rybník »Strž«.

Strženec, ves v Čechách, hejtm. Sedlčany. okr. Votice, fara a pš. Uběnice (Ouběnice);

11 d., 60 obyv. č. (1900), mlýn. **Stuart** viz Stuartovci.

Stuart [stjú-'rt]: 1) S. Gilbert, malíř, viz Spojené Obce sev.-amer., str. 866 a.

2) S. John Mac Douall (* 1815 ve Skot-sku — † 1866 v Londýně), cestoval v l. 1858

až 1862 po Australii (v. t., str. 1075 b).

3) S. John, hrabě z Bute, viz of Bute. Stuartovol, panovnický rod ve Skotsku a Anglii. Norman Allan Fitzflaad dostal od Jindřicha I. statek Oswestry ve Shrop-shireu. Jeho starší syn William Fitzallan zůstal v Anglii a založil rod earlů of Arundel, jejichž dědictví přešlo na vév. z Nor-folku; mladší syn, Walter († 1177) usadil se ve Skotsku, kdež obdržel od Davida I. statky v Renfrewshireu, Lauderdalu a Teviotdalu a dědičnou hodnost skotského stewarda (hofmistra); od této hodnosti obdržel rod své jméno (ve francouzské formě »Stuart«). Sesty steward Walter (1293-1326) byl verným pomahačem Roberta I. Brucea a r. 1315 oženil se s jeho dcerou Marjorii. Syn jeho Robert nastoupil po vymření rodu Bruceova podle usnesení parlamentu na trůn skotský jako Robert II. († 1390). Po něm následoval jeho syn Robert III. († 1406), dále Jakub I. (zavražděn 1437), Jakub II. (padl v boji u Roxburghu (1460) a Jakub III. (za-bit ve spiknuti 1488). Jakub IV. (padl u Floddenu 1513) vstoupil ve sňatek s Markétou, dcerou angl. krále Jindřicha VII., čímž nabyl rod stuartovský nároků na trůn anglický v případě vymření Tudorovců. Syn jeho Jakub V. († 1542) měl se svou druhou chotí Marii z Guisů jenom dceru Marii, jež provdána byla nejprve za franc. krále Františka II., po druhé za Jindřicha Darnleye, jehož otec, Matthew of Lennox, pocházel z pobočné linie stuartovské a jehož matka byla sestra Jakuba V. Z tohoto manželství narodil se Marii syn Jakub VI., jenž po vy-mření Tudorovců (1603) stal se na základě svrchu zmíněného přibuzenství též králem anglickým jakožto Jakub I. Po jeho smrti (1625) nastoupil jeho syn Karel I. (popravený 1649). V l. 1649—60 S. byli nuceni žíti mimo Anglii i Skotsko, jež byly prohlašeny republikou. Teprve 1. 1660 gen. Monk způsobil, že byli povoláni nazpěť a nejstarší syn popraveného krále, Karel II., dosazen na trůn anglický a skotský. Karel II. se svou Catalogue général des antiquités égyptiennes chotí, Katefinou portugalskou, neměl dítek; du musée du Caire, svazek XII., čís. 7001 až za to jeho maitressy porodily mu několik 7394 a 8742 až 9200 (1903); Der Dom zu nemanž, synů, z nichž nejznámější se stal

Jiní jeho illegitimní synové jsou Jindřich hůtl (3511 m), nejvyšší hora na již. straně, Fitzroy vév. z Graftonu, Charles Beauclerc od níž vybíhaji na čtyři strany rozsochy. Na z Richmondu. Po smrti Karlově (1685) nastoupil jeho bratr Jakub II. Jeho prvni chot, Anna Hyde of Clarendon, byla protestantka a rovněž dcery, jež se z tohoto manželství narodily, Anna (provdaná za prince dánského Jifiho) a Marie (provd. za mistodržitele nizozemského Viléma Oraňského). Druhá choť, Maria d'Este, byla katolička; s ni měl král syna Jakuba Eduarda († 1766). Nekrvavou revolucí r. 1688 byl Jakub II. svržen s trůnu a za krále uznán Vilém III. Oraňský, choť jeho dcery Marie († 1695) a po jeho smrti (1702) druhá dcera Jakubova Anna († 1714). Po její smrti přešla koruna anglická i skotská na Jiřího I. Hannoverského, jehož matka Zofie byla dcerou Elišky Falcké, dcery Jakuba I. Jakub II. marne se pokoušel pomoci katol ckých Irčanů znova dosednouti na trůn; byl nad ř. Boyne poražen (1690) a nástupnictví vyhrazeno pouze protestantům (exclusion bill 1701). Ani pokusy Jakuba Eduarda neměly úspěchu. Jeho starší syn Karel Eduard spoléhaje na pomoc francouzskou roznítil za války o dědictví rakouské vzpouru ve Skotsku, byl však u Cullodenu poražen (1746). Karel Eduard zemřel bezdětek r. 1788, jeho bratr Jindřich Benedikt stal se r. 1747 kardinalem a zemřel r. 1807 ve Frascati. Jím vymřela hlavní linie rodu S-ců. Z četných větví vedlejších žijí ještě některé ve V. Britannii a Irsku.

Stub Ambrosius, básník dánský (* 1705 na ostr. Fynu — † 1758 v Ribe). Nedostudovav protloukal se jako bibliotekář a písař velkostatkářů na ostr. Fynu; konečně dostal se i se svojí rodinou do města Ribe v Jutsku, kdež byl učitelem, ačkoli mnozí staří učitelé tamní proti tomu se vzpírali, všelijak S-ovi život ztrpčujíce. S. zemřel v největší bidě. Teprve 13 let po jeho smrti vyšla první tištěná sbírka jeho básní (vyd. T. S. Heiberg 1771) a setkala se s velikým úspěchem zahajujíc jaksi moderní periodu dánské lyriky. R. 1780 syn S-ův obstaral druhé rozmnožené vydání, k němuž r. 1782 vyšel dodatek. S-ovy Samlede Digte vydal r. 1848 F. Barford s biografii (5. vyd. Kodaň, 1879). S. náleži k nej-lepším lyrickým básníkům dánským starší doby, vynikaje opravdovým i náboženským citem a epigrammatickou silou, čiperným humorem a smyslem pro přírodu, tehda vzácným. Christian Knud Molbech zvěčnil S-ovo životní utrpení v dramatě »Ambro-

Stubajské Alpy, horská skupina ve střed. Alpách, tvořící sz. čásť massivu Oetzthalského, oddělená na z. a jz. údolím Timblerským a Oetzským, na j. Passeyrským, Waltenským a Jaufenským, na v. Eisackem a Sillem a na s. Innem, vyniká mohutnými horami se strmými stěnami, divoce rozeklanými vrcholdo Pará a Ria de Janeiro. Kdežto Reiss ky, na nichž lesknou se rozsáhlé ledovce. r. 1876 vrátil se do Evropy, S. pokračuje ve Střední výška je sice 1500 m, ale přes 14 výzkumné cestě v již. Brazilii, v Uruguayi,

vév. ze St. Albansu a Charles Lennox vév. konci východního pásma zdvíhá se Tribulaun (3102 m), na konci jz. Wannenkogel (3092 m), sz. Daunkogel (3363 m); k tomuto připíná se na s. jiné rovnoběžné pásmo s nejv. vrcholkem Schrankogelem (3500 m), jemuż skoro rovná se výškou sousední Brunnenkogel. Celá skupina směrem k sev. víc a více se niži, prostoupena jsouc hojnými údolími. Poněvadž S. A. jsou opatřeny hojně ochrannými chyšemi a útulnami, bývají turisty hojně navštěvovány.

Stubajské údelí, z nejkrásnějších a nejmalebnějších údolí severotyrolských v Alpách Stubajských, rozvírá se od jz. k sv. a ústí do údolí Wippského, 8 km jižně od Inšpruku a protékáno jest po celé délce své Ruzbachem, přítokem Sillu. Obyvatelstvo zabývá se hlavně chovem dobytka, dřevařstvím a průmyslem železářským Tento je soustředěn v nejdůležitější osadě Vulpmesu, kdežto okresní soud je v dolejším Miedesu. Nyní vede údolím z Inšpruku (předm. Wilten) přes Natters, Mutters, Telřes do Vulpmesu elektrická dráha úzkokolejná. Srv. Stubei, Thal und Gebirg, Land u. Leute (Lip., 1891).

Stubau viz Dubová 1). Stubbenkammer n. Stupeňkamen viz Rána, str. 283 b.

Stubbs [stöbz] William, historik angl. (* 1825 — † 1901), studoval v Oxfordě, vstoupil r. 1848 do stavu duchovního, r. 1884 stal se biskupem v Chesteru a r. 1889 v Oxfordě. Proslavil se zejména mistrnými edicemi středověkých kronik a listin, z nichž vynikají: Select charters and other illustrations of English constitutional history (Lond., 1870, 8. vyd. 1895). Klassickým jeho dílem jest Constitutional history of England in its origin and development (t., 1874-78, 3. sv., 5. vyd. 1896). Z ostatních jeho prací dlužno vytknouti: Registrum sacrum anglicum (t., 1858, 1897); nové doplněné vydání Mosheimových Institutes of ecclesiastical history (t., 1863, 3 sv.); The early Plantagenets (v. Epochs of modern history, t., 1876); Seventeen lectures on the study of mediaeval and modern history (t., 1886) a j.

Stübel Alphons, nem. geolog, cestovatel a z nejlepších znalců vulkanismu (* 26. čna 1835 v Lipsku — † 1904), studoval v l. 1854 až 1861 geologii a chemi v Lipsku, Heidelberce a Berline, při čemž navštívil již tehdy Egypt a sev. Súdán až do Sennáru a Již. Italii. R. 1862 konal vulkanické studie na Kanárských a Kapverdských ostrovech, r. 1866 dlel na Santorinu sleduje jeho výbuchy; v l. 1868 až 1877 zdržuje se v sev. části Jižní Ameriky a provádí zde geolog. a topograf. studie, načež spojiv se r. 1874 s W. Reissem ohledává anconské pohřebiště v Peru, podniká cestu z Pacasmaya přes Andy k Amazonce a po ni vrcholků přesahuje výši 3000 m jako Zucker- Argentině a Chile, až v násl. letech vraci se

vštíví Kalifornii. Později pak si všímá asijských oblastí vulkanických v Hauránu, Tulúl-es-Sáfy a okolí Jordánu. Na svých cestách nasbíral množství materiálu pro vulkanismus a založil v lipském museu Grassi zvláštní oddělení, základ pro srovnávací zeměpis. Nyní žije v soukromí v Drážďanech. (O jeho vý-znamu a theoriich o vulkanismu viz čl. Sopka a literaturu při něm.) Napsal spolu se svými soudruhy řadu prací, z nichž některé jsou přímo klassickými pro země, jimiž se obírají. S Fritschem a Reissem vydal: Santorin. Die Kaiméni Inseln (Heidelb., 1867); s Reissem Das supra- und submarine Gebirge von Santorin (1868); s Reissem Das Totenfeld von südamerik. Völker (1889–90, 2 sv.); s Uhlem Die Ruinenstätte v. Tiahuanaco (1892); Die Vulkanberge von Ecuador (1897); Ein Wort über den Sitz der vulkanischen Kräfte in der Gegenwart (1901); Ueber die genetische Verschiedenheit vulkanischer Berge (1903); Das nordsyrische Vulkangebiet (1905); Ruckblick auf die Ausbruchsperiode des Mont Pelé (1904); zvláště cenné dílo jeho s Reissem společně vydané jsou: Reisen in Sūdamerika (Lepidopteren, Berl., 1890); Geolog. Studien in der Republik Columbia (1892-99, 3 sv.); Das Hochgebirge der Republik Ecuador (t., 1892-1902). Stuben: 1) S., ves v Čechách, viz Hůr-

ka 11). — 2) S., lázeň. místo v Uhrách, viz Štubňa.

Stubenbach, ves v Čechách, viz Prašily. Stubenberk viz Gernrode.

Stubendorf, ves ve Slezsku, viz Stud-

von **Stubenrauch** Moriz šlecht., rak. právník (* 1811 ve Vidni — skonal 1865 sebevraždou v Hor. Sv. Vítě [Ober-St.-Veit]). Absolvovav r. 1832 studia na vídeňské universitě, byl v l. 1832—34 v kriminální praxi ve Vidni, v l. 1835-36 u dvorní a dolnorak. komorní prokuratury a nabyl zatím r. 1835 hodnosti doktora práv. Věnovav se r. 1836 učitelství, stal se adjunktem vídeňské university a zároveň amanuensem univ. knihovny, r. 1838 professorem soudního řízeni, starého polského práva, obchodního a směnečného práva na lvovské universitě. Ale již r. 1839 povolán do Vídně, aby převzal professuru rak. obč. práva na c. k. Terezianské rytířské akademii, k čemuž přibyly r. 1843 ještě přednášky o důchodcích. Ř. 1850 stal se prof. rak. ústavního práva a rak. správního zákonoznalství na vídeňské universitě, r. 1852 prof. rak obch. a směn. práva. R. 1854 byl zapsán do seznamu obhájců u víd. zemského soudu.

Od pros. 1858 konal na nově založené víd.

Obch. akademii přednášky o obch., směn. a není známo. Tobiášovi († c. 1620) synové námoř. právě a od r. 1859 i o obch. a živnostenském zákonoznalství. S. byl vysilán k rozSig mund obdrželi majestátem d. 20. čna

stenském zákonoznalství. S. byl vysilán k rozSig mund obdrželi majestátem d. 20. čna ličným kongressům a poradám, tak r. 1856 1620 potvrzení erbu a nadání na heslo z Kök mezinár, kongressu pro povznesení dobro- nigšteina (ač se již tak psávali). Lazar držel činnosti, r. 1858 ke kongressu brusselskému, Gfell a Wesendorf v Rakousich a zemřel na němž konány porady o autorském právě ok. r. 1650 bez dědicův. Jmění jeho dědil

opět do Peru a Bolivie a odtud r. 1877 na- jatd. Účastnil se po dlouhá léta vynikajícím způsobem i městské správy vídeňské. Sepsal celou řadu příruček a učebnic právnických i jiných spisů, jako: Handbuch der österr Verwaltungs-Gesetzkunde (Vid., 1851, 2 sv., 3. vyd. 1860); Das allgem. burgerl. Gesetzbuch mit Rücksicht auf das praktische Bedürfnis erläutert (t., 1854 a násl., 3 sv., ve 2. zcela přepracovaném vyd. pod názvem Commentar zum allgem. österr. burgerl. Gesetzbuche, t., 1864, 3. vyd. 1876; 8. vyd. od M. Schustera v. Bonnott a K. Schreibera za účastenství Alfr. sv. p. Seillera, Alfr. Blocha, K. Krapfa a j., t., 1902 a 1903); Lehrbuch des österr. Privat-Handelsrechtes (t., 1859); Handbuch des neuen österr. Gewerberechtes (t., 1860); Handbuch Ancona in Peru (Berl., 1880—86, 3 sv.); s Reis- des österr. Handelsrechtes (t., 1863). Četné sem, Koppelem a Uhlem Kultur und Industrie jsou S-ovy články uveřejněné v časopisech, zejména v »Zeitschrift für österr. Rechtsgelehrsamkeit«. Od r. 1840 S. byl spolu s Kudlerem redaktorem tohoto listu; redakci vedl (od 1846—49), i když byl list přejmeno-ván na »Oesterr. Zeitschrift für Rechts- und Staatswissenschaft«. R. 1850 založil »Allgem. österr. Gerichtszeitung«, kterou redigoval s Glaserem do r. 1863, r. 1856 pak založil »Oesterr. Zeitschrift für innere Verwaltung«, kteréhož listu redakci vedl do r. 1860.

Stubenseifen, ves mor., viz Stříbr-

nice 4).

Stubica, okr. město v chorvatsko-slavonské županiji záhřebské, 7573 obyv. srbochorv. (1900), nedaleko odtud Stubické teplice (Stubičke Toplice) s akratothermy 530

a kalovými lázněmi. **Stubík** z Kynygšteina (z Königšteina), příjmení rodiny napřed erbovní a naposled hraběcí. Předkové majíce příjmení Stuebeck žili v Jihlavě a dosáhli r. 1562 erbu. V 2. pol. XVI. stol. žili bratří Valtin († ok. 1586 ve Vídni), Jáchym a Michal; v ty časy také žili Mates a syn jeho Jiřík, též Řehoř a Mates, kteří měli do r. 1586 dům v Táboře. Mates neb Matiáš starší koupil r. 1601 Větrný Jenikov a byv přijat za obyvatele kr. Čes. učinil se syny Jiříkem, Tobiá-šem, Bedřichem a Samuelem přiznání k zemi. Žil ještě r. 1604, kteréhož r. vše dědictvi synům vydal. Tito se dělili r. 1606. Jiřík dostal Usobi s vesnicemi, Tobiáš Ustí s vesn., Bedřich Zbilidy a Samuel Jeníkov, ale Tobiáš usadiv se ve Vídni prodal r. 1608 díl svůj bratru Jiříkovi. Všem majestátem d. 14. ún. 1614 erb jejich potvrzen. Samuel zemřel bezdětek a statek jeho ujat od císaře (1619). Jiřík († ok. 1615) měl syna Petra, jenž se r. 1602 ženil a r. 1615 po otci Usobi a Ústí držel. Majestátem d. 23. led. 1624 po-

12. bř. 1662) uher. hrabětem, držel Vlastějovice (jež r. 1698 prodal), byl c. k. radou a komořím, v Čechách radou komory, dv. a kom. radou, v Dol. Rakousich soudcem zemským a nejv.lejtenantem. Sprvní manž. Rozinou Annou z Grāfenburka († 1698) vyženil statek Jirny. R. 1700 oženil se zase s M. Lucií Harantkou z Polžic († 1724). Zemřel v břez. 1712 maje 80 let svého věku. Z prvního manželství zůstali synové Jan Václav Leopold a Karel Josef Vilém. Onen byl nejv. lejtenantem v kyrysnickém pluku hrab. z Gronsfelda a zemřel v Neapolsku 22. pros. 1719. Z manž. Karoliny Terezie z Malcánu zůstavil syna Gerharta Jana (* 1719). Karel oženil se r. 1718 s M. Filipinou Buquoykou, vdovou po hrab. Oktaviánovi Ladislavovi z Valdšteina, po níž zdědil r. 1739 polovici domu na Staroměstském rynku v Praze. Dotčený Gerhart býval (před r. 1750) lejtenantem u zemské milice kraje kouřímského a žil pak v Zahrádce a Praze. Syn jeho (z Majdalény Rösslerky) Frant Václav (* 1756) žil v Praze a v Chrudimi nemaje statku, a to ještě r. 1788. Jeho snad potomek byl Jan, jenž byl c. k. majorem a 4. bř. 1840 v Praze v osadě sv. Havla zemřel. Jeho syn Karel Leopold (* 1824) sloužíval u ředitelství společnosti Jižni dráhy, avšak dětí neměl. Sčk. Ctyřkantonském.

Stüblern, Stieblern, ves v Cechách, hejtm. Kaplice, okr. Vyš. Brod, fara Frimburk (část. Rožmberk), pš. Frimburk; 31 d., 193

obyv. n. (1900).

Stubno, ves v Haliči, hejtm. a okr. Przemysi, 1276 obyv. větš. rusin. (1900). Ves památná vražednou bitvou r. 1390 mezi Uhry a Poláky. Zbytky hradeb a veliká mohyla posud na událost tu připomínají

Stubnyafürdő [štubňa-] viz Štubňa. **Stuocatura** viz Stukkatura.

Stucco viz Sádra, Malta, str. 730 b, a

Stukkatura.

S. lustro viz Malta, str. 730b.

Stuck Franz, maliř a sochař (* 1863 v Tettenweisu v Dol. Bavorsku). Studoval na akademii v Mnichově a zprvu toliko kreslil, zejména illustrace zvláštniho fantastického slohu pro »Fliegende Blätter«, pak pro adressy, programmy a pod. Teprve od r. 1889 vystavoval obrazy olejové a stal se časem jedním z vůdců směru zv. secessionistského; jest professorem na uměl. akademii v Mnichově. Z jeho prací dlužno uvésti: Strájce ráje; Zápasíci faunové; Innocentia; Vyhnání z ráje; Pieta (z r. 1892); Ukřižování Krista (mus. ve Stutg.); Allegorie vojny; Hřích (obé v mnich. pinakothece, z r. 1894); Pokušení; Stud-book [stö ibúk], angl., vlastně Ge-Sfinx (1895, nár. mus. v Budapešti); Kentaur ne ral-S., kniha založená v Anglii r. 1808 a a Nymfa; Zlé svědomí; Průvod Bakchantek vedená až do nynějška, obsahuje rodokmen (1897, v soukr. maj. v Brémách) a j. Podovi plnokrevných (viz Kůň, str. 359b). divná, mysticko-symbolická koncepce obrazů

Studoe: 1) S., také S. Velké, ves v ČeS-ových narazila namnoze na silný odpor. chách, hejtm. Poděbrady, okr. Nymburk, V nár. mus. v Pešti, v nár. gal. v Berlíně a fara Mcely, pš. Loučeň; 54 d., 283 obyv. č. v Hamburce jsou jeho bronzové sochy athléta (1900). — 2) S. Malé, ves t., viz Studečky. (odlitky téže práce), r. 1899 vystavoval v Dráždanech sochu Tanečnice. Srv. Bierbaum. heitm. Poděbrady. okr. Nymburk.

Jan Kristián, syn Matějův. Tento byl (od Franz S. (Lip., 1899, 42. sv. Künstlermonographien); Meissner, Franz S. (Berl., 1899, 3. sv. Das Künstlerbuch); A. Weese, Franz

S. (Vid., 1903). Stückelberg Ernst, malíř švýc. (* 1831 Basileji – † 14. září 1903). Odebral se r. 1850 na akademii antwerpskou, kde stu-doval pod Dyckmansem a Wappersem, pak šel do Paříže, r. 1854 do Mnichova a v letech 1856-67 zdržoval se v Italii, zejména na ostrově Capri, načež usadil se v Basileji. Z Italie pochází většina jeho půvabných a poetických obrazů vážné naladěných, z nichž vynikající jsou: Processí v horách Sabinských (1859, mus. v Basileji); Poutníci Peretští; Mariuccia alla fontana; Poutníci v Abruzzách (1889); Siesta v horách Sabinských (1890) a j. Vedle toho maloval i genry sujetů domácich, jako Romeo a Julie na vesnici (podle novelly Kellerovy v museu v Kolině n. R.) a j. Z podobizen uvádime: Deti umelcovy s chrtem (1871, mus. v Basileji), podobiznu jeho choti, matky, hrab. Al. v. Redinga a j. Později zabýval se malbou historickou a do toho oboru náležeji: Kající Jan Parricida; Korunování Hadlauba na krále básníků; Zemětřesení v Basileji a j. R. 1877 maloval veliké fresko Probuzení umění v basilejské Kunsthalle a navrhl nástěnné malby v nové Tellově kapli na jezeře

van der Stucken Frank, hud. skladatel amer. (* 1858 v Texasu). R. 1868 dostal se do Antverp, kdež byl žákem P. Benoita. R. 1881 stal se divadelním kapelníkem ve Vratislavi, r. 1884 ředitelem mužského pěveckého spolku »Arion« v New Yorku a koncertoval s tímto sborem také po Německu. Od r. 1895 řídí symfonické koncerty v Cincinnati. S. složil operu Vlasda, hudbu k Shakespearově Bouři, několik mužských sborů, písně, Tedeum a četné kusy klavírní a orchestrální.

Stuckenberg Viggo, básník a romano-pisec dánský (* 1863 na Sjaelandě), studoval na universitě theologii a jazykovědu, potom oddav se literatuře, píše básně lyrické, dramata (Den vilde Jaeger [1894] a Romerske Scener [1895]), vydal několik poetických novell a román Asmadaeus (1899).

Stud., přírodop. zkratka za B. Studer. Studánka: 1) S., ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Pardubice; 36 d., 301 obyv. č.

(1900). — 2) S., klimatické lázně a výletní místo t., u města Rychnova n. Kn. (v. t. 7). Studánky (Kaltenbrunn), ves v Čechách, hejtm. Domažlice, okr. Nová Kdyně, fara a pš. Všeruby; 18 d., 87 obyv. n. (1900).

Studeny viz Studňany.

danech sochu Tanecnice. Srv. Bierbaum, hejtm. Podebrady, okr. Nymburk, fara a pš.

popl. dvůr Sychrov.

Studemund Wilhelm, klass. filolog něm. (* 1843 ve Štětíně — † 1889 ve Vratislavi). Studoval klassickou filologii v Berlině a v Halle, pak podnikl studijni cestu vedeckou po Italii, r. 1868 stal se mimoř, a r. 1869 řád. prof. ve Vircpurce, r. 1870 v Greifs-walde, r. 1872 ve Štrasburce a r. 1885 ve Vratislavi. Náležel k nejlepším latinistům novější doby; zejména získal si veliké zásluhy o kritiku Plauta. Sepsal: De canticis Plautinis (Halle, 1864); Commentatio de Vidularia Plautina (Greifsw., 1870); Analecta Liviana (spolu s Th. Mommsenem, Lip., 1873); Anecdota Graeca, musica metrica grammatica (Berlin, 1886); Reliquiae Ambrosianae. Codicis rescripti Ambrosiani apographum confecit G. S. (t., 1889). Dále vydal: Gai institutionum codicis Veronensis apographum (Lip., 1874) a opatřil spolu s P. Krügerem kritické vydáni Gaia (Berl., 1877, 4. vyd. 1899). Cenné práce svých žáků S. publikoval ve sbírkách: Studien auf d. Gebiete des archaischen Lateins (t., 1873 a 1890); Dissertationes philologicae Argentora-tenses (Strasb., 1879-86, 10 d.) a Breslauer philologische Abhandlungen (Vratisl., 1886 sl.).

Srv. Cohn, W. S. (Berlin, 1891). Vý

Studená: 1) S. (Kaltwasser), ves v Čechách, hejtm. a okr. Broumov, fara Martinkovice, pš. Božanov; 16 d., 10 obyv. č., 65 n. (1900), mlýn. — 2) S., ves t., hejtm. a okr. Kralovice, fara a pš. Chřič; 27 d., 147 obyv. č. (1900), opuštěný důl na břidlici vitriolovou. — 3) S., ves t., hejtm. Ledeč, okr. Dol. Kralovice, fara Onšov, pš. Křivsoudov; 51 d., 259 obyv. č. (1900), 2tř. šk., 2 mlýny. Stávala zde

tvrz. — 4) S., ves t., viz Studené 1). 5) S. (Studein), městečko na Moravě, hejtm. Dačice, okr. Telč, má 1085 obyv. č. (1900), far. kostel sv. Prokopa z XV. stol., 4tř. šk., finanč. stráž, četn. stanici, pš., telegraf, mlýn a 4 výroč. trhy. Alod. panství (2251.39 ha půdy) se zámkem, dvorem, pivovarem a lihovarem drži Alois hr. Podstatský z Liechten-steina a sv. p. z Prusinovic. V XVI. stol. bylo zde sídlo moravských Bratří.

Studeňany viz Studňany. Studené: 1) S., Studená, víska v Čechách, hejtm. Kaplice, okr. Vyš. Brod, fara a pš. Frimburk; 6 d., 47 obyv. n. (1900). Připomíná se k r. 1305. — 2) S., Studený, ves t., hejtm. Král. Vinohrady, okr., fara a pš. Jilové; 45 d., 252 obyv. č. (1900). Upro-střed vsi je štola Sv. Vojtěcha a Karla na zlatou rudu. — 3) S., ves t., hejtm. a okr. Kateřinin, zet (sestry této Anežka a Alžběta) Žamberk, fara Nekoř, pš. Mladkov; 48 d., Václav řeč. Zachař prodal r. 1534 statek 303 obyv. č., 3 n. (1900), 2tř. šk. a kostel Mstihněv u Smidar. Václav mladší nabyl

Loučeň; 10 d., 73 obyv. č. (1900). Na blízku starší Stranik z Kopidlna koupil (r. 1584-88) obě části a vystavěl zde sídlo. Po r. 1624 S. náležel k rozsáhlým statkům knížete Fridlandského, r. 1641 dědičně odevzdán Jetřichovi Grodeckému z Grodce, od r. 1794 do r. 1890 držela jej rodina Bergerů z Bergenthalu. — 2) S., ves t., hejtm. a okr. Polička, fara a pš. Svojanov; 22 d., 137 obyv. č. (1900). - 3) S. (Staudenz), ves t., hejtm. a okr. Trutnov, fara a pš. Něm. Brusnice; 57 d., 301 obyv. n. (1900), 1tř. šk. – 4) S. Dolní, ves t., viz S. Nový. – 5) S. Horní, far. ves t., hejtm. a okr. Chotěboř; 66 d., 537 obyv. č. (1900), kostel sv. Václava měl již r. 1350 plebanii, od r. 1723 má reální administraturu; posledně byl restaurován r. 1901. Škola 4tř. (5. třída jako celoroční expositura je v blízkých Oudavech); nová škol. budova z r. 1896, pošta, telegraf; popl. dvůr, lihovar, škrobárna, mlýn, tu a v okolí středisko výroby sitěk na ženské kadeře. — 6) S. Nový č. Dolní, ves t., fara a pš. Horní Studenec; 37 d., 383 obyv. č. (1900), brusírna skla, mlýn. V zámku veř. kaple sv. Michala od r. 1612, mlýn, popl. dvůr. Panství Nový Horní S. (1781 16 ha pûdy) koupil r. 1867 Filip Goldreich, později povýšený do stavu šlechtic-kého s praedikátem »z Bronnecku«; nynějšími vlastníky jsou jeho synové Alois a Jindřich. – Zboží studenecké držel od r. 1514 Bohuněk, předek Studeneckých z Pašiněvsi, od r. 1529 Předbořští z Předboře, od r. 1583 Vlachyně z Říčan, jenž tu vystavěl nový zámek. Potom tu seděli pánové z Roupová, z nichž Jiří Adam účastnil se odboje stavů čes., začež jeho statek S. Nový z trestu od král. komory zabrán a prodán r. 1623 Marii Magdaléně Trčkové. Potom se tu připomínají Kustošové ze Zubřího a dlouhou řadu let Leveneurové.

7) S., ves na Moravě, hejtm. a okr. Prostějov, fara a pš. Smržice; 39 d., 266 obyv. č. (1900). — **8)** S., ves t., hejtm. Třebíč, okr. a pš. Náměšť u Brna, fara Konešín; 78 d. 613 obyv. č. (1900), 2tř. šk., telegraf a žel. stanice na tr. Brno-Okřížky a S.-Vel. Meziříčí.

Studenecký z Pašiněvsi, příjmení staročeské rodiny vladycké, jejíž prvním sídlem byla ves Pašiněves (Pašinka) u Kolina. Kdy ji prodali a kdy nabyli Studence u Chotěboře, není známo. Na Studenci seděli r. 1510 Bohuněk a Jindřich (1510 purkr. vlašim-ský) bratří, z nichž onen Studenec po r. 1529 prodal. Kupcem byl Jan z Předboře, manžel na hfbitově sv. Anny.

Studeneo: 1) S., far. ves v Čechách, hejtm. koupil r. 1542 polovice Vamberka († 1561), Zachař koupil r. 1545 Vinary, jež r. 1571 prodal a okr. Jilemnice; 298 d., 2082 obyv. č. (1900), († 1583, manž. Markéta ze Sloupna † 1590). kostel sv. Jana Křt. z r. 1781, 6tř. šk., pš., Předním sídlem rodiny té byly Krchleby četn. stanice, spořit. a zálož spolek a do- u Čáslavě. Ty držel již r. 1515 Jan, ačkoliv mácí průmysl tkalcovský (900–1200 stavů). mu teprve r. 1529 od Johanky z Radonic Alod. statek (54468 ha půdy) se zámkem a odkázány. K tomu koupil před r. 1540 Hradvorem drží Jan Hakl. Zboží studenecké náběšín. Zemřel r. 1557 zůstaviv syny Adama leželo v XVI. stol. dvěma majetníkům. Jan a Václava. Třetím snad synem byl Jero-

nym, jenž v l. 1557—59 držel Všebořice. Adam zemřel v l. 1570-71 nemaje synův z manž. Mandalény z Olbramovic. Statek jeho spadl na Václava. Tento zemřel r. 1589 zůstaviv (z manž. Salomény z Harasova) 4 dcery a syny Jana, Adama, Zachaře, Jiříka a Václava, z nichž tito dva brzo zemřeli. Ostatní tři dělili se r. 1595. Adam dostal statek žitenický (Nový dvůr), Jan Hraběšín a Zachařovi ponechány Krchleby. Zachař zemřel brzo potom a v Krchleby uvázal se Jan, ale i ten zemřel r. 1599 a vdova Kristina Chobotská z Ostředka vdala se po druhé za Viléma Konecchlumského (1601). Adam zdědil po bratřích všechny statky, ale prodal r. 1601 Šebestěnice, r. 1602 Nový dvůr (tento Kristině dotčené), r. 1604 Březi. Na vojnu r. 1619 a 1620 vypravil syna svého Václava; proto odsouzen r. 1622 třetiny. Nicméně mu zadlužený statek nevzat, ale prodán; od něho zase si koupil r. 1629 Hraběšín. Ženat byl 1. s Johankou Salavkou z Lípy, † 1622, 2. s Kateřinou Haugvickou, † 1624, 3. s Markétou z Dobřenic (viz o této »Pam. arch « IX., 535). Zemřel r. 1636. Michal, jenž byl také mezi odsouzenými a r. 1630 byl v cizině, snad byl jeho syn. Václav, odděliv se od otce, seděl na svob. dvoře v Hořanech a zemřel tuším bez dědicův (manž. 1. Saloména Markéta Rašínka z Riesenburka † 1633, 2. Anna Kateřina Řepická ze Sudoměře). Statek Hraběšín dostal se dcerám Anně Heleně, Saloméně, Johance, Elišce (z prvni 99 d., 835 obj manž.) a M. Majdaléně (z třetí manž., manž. narda, 2tř. šk. Vilém Jindřich Mladota ze Solopisk). Saloména vdaná za Zdeňka Šťastného z Lukavce (1900), 2tř. šk. († 1663) ujala Hraběšín, který darovala kl. sedleckému († 1673). Johanka († 1655) měla vysoké školy. iistinu na Hraběšíně zapsanou. Sčk. Studený, jistinu na Hraběšíně zapsanou.

Studeněves viz Studňoves.

Studeněveský, příjmení dvou rodin vla-dyckých: 1. vladyk z Libošína, kteří se psali prvotně jen Hořešovec a pak H. S. byl gymn. professorem. Potom r. 1816—18 (viz Hořešovec); 2. vladyk ze Studeněvsi studoval v Gotinkách astronomii a geologii, (u Slaného). Předek jejich Jindřich Sýpak r. 1820 v Paříži mineralogii, načež konal (u Slaného). Předek jejich Jindřich Sý-pak r. 1820 v Paříži mineralogii, načež konal pavý vyprodal se po r. 1448 ze Studeněvsi s Leopoldem v. Bruchem četné cesty po Alpavy vyprodal se po 1. 1446 ze Studenevsi s Leopoidem v. Bruchem cetne cesty po Arakoupil před r. 1461 Kobylníky. (Viz o něm pách. R. 1825 byl povolán na nově zřízenou Reliq, tab I., 182.) Syn jeho Otik (1488 stolici geologie v Bernu a tam působil až do až 1505) držel statek po otci. R. 1544 měli r. 1873. Napsal: Beiträge zu einer Monographie Kobylníky Jindřich, Jan, Sigmund, Vác-lav a Tobiáš (snad synové Vojtěchovi, lichen Schweizer Alpen (Heidelb., 1834); Antakaří přisobil statek po představá přisobil statek po představá předsta Kobylníky dětem ujčen svých, roz. Litmírek z Háje (dcer sestry jeho Lidmily). Sčk. Studenica: 1) S. (Studenitz), městečko ve

Stýrsku, hejtm. Maribor, okr. Slovenska Bistrica, 315 obyv. slov. (1900), zámek, býv.

na vysočině 510 m vys., s pěkným kostelem, vystavěný z pestrého mramoru a hojně vyzdobený pracemi sochařskými. Klášter založil S Arnoldem Escherem von der Linth S. vykoncem XII. stol. Štěpán Nemanja, jehož dal: Carte géologique de la Suisse ve 4 listech
ostatky byly sem r. 1203 převezeny z Chilan(Winterth., 1853, 2 vyd. 1870) a tutéž mapu daru.

Studénka: 1) S., víska v Čechách, hejtm. a okr. Mnich. Hradiště, fara a pš. Bakov; 5 d., 99 obyv. č., 2 n. (1900), dvůr popl. se zbytky býv. tvrze a myslivna. Starobylý fil. kostel sv. Václava byl ve XIV. stol. far. Fara zanikla v neznámé době. Od r. 1513 seděli na zdejší tvrzi Vančurové z Řehnic, z nichž Jiří Šťastný měl učastenství v bouřích stavů čes., začež jeho statek S. z trestu od král. komory zabrán a prodán (r. 1623) Albrechtovi z Valdšteina, načež připojena S. k Mnich. Hradišti. — 2) S. Studýnka, ves t., hejtm., okr., fara a pš. Nová Paka; 24 d., 142 obyv. č. (1900). — 3) S. (Schönborn), ves t., hejtm. a okr. Trutnov, fara Čes Vernirovice, pš. Chvaleč; 10 d., 46 obyv. n. (1900).

4) S. (Stauding), far. ves ve Slezsku, hejtm. a okr. Bilovec; 182 d., 2090 obyv. větš. čes. (1900), kostel sv. Bartoloměje, obec. šk., četn. stanice, pš., telegraf, žel. stanice na trati Suchdol-Svinov, Bilovec-S. a Štramberk-S.; akc. továrna na žel. vozy a vápenice s kruh. peci. Alod. statek se zámkem, dvorem, cukrovarem a par mlýnem drži Gebhard kn. Blücher z Wahlstadtu. — 5) S. Karlovská (Karlsbrunn), ves t., hejtm. a okr. Bruntál, fara Morávka; 14 d., 45 obyv. n. (1900), pš., telegraf a četn. stanice. V krásné lesnaté pohorské krajině letní sídlo a lázně se zemitoželezitými kyselkami.

Studenky: 1) S. Dolni (Schönbrunn), far. ves na Moravě, hejtm., okr. a pš. Sumperk, 99 d., 835 obyv. č. (1900), kostel sv. Leonarda, 2tř. šk. — **2)** S. Horni, ves t., hejtm. Zábřeh, okr. a pš. Šilperk; 142 d., 663 obyv. č.

Student (lat. studiosus), žák střední nebo

Studený, ves v Čechách, viz Studené 2). **Studer: 1) S**. Bernhard, fysik a geolog švýc. (* 1794 v Bürenu, v kant. bernském — † 1887 v Bernu). Studoval v Bernu, kdež ktefi všichni r. 1556 žili. Jindřich koupil fangsgrunde der mathem. Geographie (Bern, r. 1563 čásť Číčovic. Zemřel r. 1593 odkázav 1836, 2 vyd. 1842); Die Gebirgsmasse von Davos (t., 1837); Lehrbuch der physikalischen Geographie u. Geologie (t., 1844-47, 2 sv.); Geologie der Schweiz (t., 1851-53, 2 sv.) Einleitung in das Studium der Physik und Elemente der Mechanik (t., 1859); Geschichte klášter jeptišek, zříceniny hradu a uhel. doly. der physischen Geographie der Schweiz (Cu-2) S., veliký klášter v Srbsku v okr. ča rich, 1863); Ueber den Ursprung der schweizer čackém, nad říčkou t. jm., přitokem Ibry, Seen (Geneva, 1864); Zur Geologie der Berner přehlednou o 1 listě, a Hauteurs barométriques

prises dans le Piémont, en Valois et en Savoie značnějšího snížení hladiny vody podzemní; (Bern, 1843). Jakožto předseda švýcarské jsou železné, zapouštějí se vrtáním a možno-li geol. kommisse řídil vydávaní »Beiträge zu einer geolog. Karte der Schweiz«, z niž vyšly kolika se společným potrubím ssacím; zásov l. 1862-87 25 listů a 27 svazků textu.

2) S. Gottlieb, strýc před. (* 1804 – † 1890), byl bibliotekářem v Berně a napsal: Berg- u. Gletscherfahrten (s Ulrichem a Weilenmannem, Cur., 1859-63, 1 sv.); Über Eis zemní, nejsou stavěny na maltu; průměr záu. Schnee. Die höchsten Gipfel der Schweiz u. die Geschichte ihrer Besteigung (Bern, 1869 s. dodati. Artéské s. jsou s. vrtané a není až 1888, 4 sv.).

Studie v malířství kresby nebo malby, v sochařství napodobeniny uhnětené z jílu podle přírody, jako částí lidských a zvířecích těl a těchto celých, lidských typů a všech jiných předmětů, někdy se zřizují v březich vod s koryty štěru malifû též podle sádrových odlitků, řidčeji kovitými n. písčitými, ano i v těchto kory-podle slavných děl vynikajících výtvarníků. tech (na př. v Praze), aby se do nich staho-S. konají se buď pro pouhé učení nebo jako vala voda dotčenými hmotami procezená a S. konají se buď pro pouhé učení nebo jako

Studijní kommisse dvorská viz Gym-

nasium, str. 654 b.

Studio, ital., studovna, umělcova dílna, atelier (v. t.).

Studium, lat., učení; vědecké badání; příprava k nějakému vědeckému neb uměleckému dílu; též dílna výtvarného umělce. máhati.

Studjany viz Studňany. Studley Royal [stödli rojel] viz Ripon. Studiov, ves na Moravě, hejtm. Bosko- nou (Marienbrunn), klimatické lázně Zvičiny vice, okr. Kunštát, fara Bradleny, pš. Roz- v Čechách, hejtm. Vrchlabí, okr. Hostinné, hraní; 38 d., 279 obyv. č. (1900).

Studňany, Studěnany, Studě

hrani; 38 d., 279 obyv. č. (1900). **Studňany**, Studeňany, Studany, Studjany, ves v Čechách, hejtm. a okr. Jičín, fara a pš. Radim; 51 d., 281 obyv. č. (1900), kaple

P. Marie Sněž.

Studně jest otvor zřizený směrem svisným od povrchu území do vrstev vodnatých, aby vody tam obsažené, vody podzemní (Grundwasser), možno bylo užívati k zásoboopatřen, někdy pažením dřevěným nebo roubením, zeiména není-li s. kulatá, ale nejčastěji obezděním, avšak také pažením ze železa litého po způsobu železného vystrojení šachet v hornictví, při malém průměru otvoru i také jen trubami železnými. Voda přelévá se někdy přes vrchní okraj s., t. zv. obrubeň, někdy vytryskuje i nad povrch území (často při studních arteských), obyčejně však zůstává v nějaké hloubce pod povrchem, tak že za příčinou užívání třeba jest ji zdvíhati (putnami, okovy na vahadlech nebo na rumpalech, pumpami). S. možno rozlišiti na 1. nortonské, 2. trubní, 3. zděné, 4. artéské s-ni užívá se při zásobování vodou čerpáním z vrstev pisčitých n. štěrkovitých na místě s-ni velikých, poněvadž tak možno zabrati rozsáhlejší území, aniž jest nebezpečenství 87 obyv. č. (1900).

vplachováním a spojují se vždy v počtu něbování Prahy a sousedních obcí z území jizerského nad Káraným založeno jest na užití s-ní trubních. Nejobyčejnější jsou s. zděné, které tam, kde má vnikati do nich voda podvisi na vodnatosti vrstvy a množstvi, jež má správné mínění, že musí voda vždy vytrysvé výtvarném umění jsou kovati nad povrch uzemí; to jest jen tehdy, kresby nebo malby, v sochařství jest-li voda podzemní pod přihodně velikým tlakem hydrostatickým (viz Artéské s.). Zvláštní druh s-ní jsou t. zv. filtrační, jež podklad pro samostatná díla umělecká. FM. aby odtud se čerpala k potřebám zásobovacim. Hmoty procezovací nemohou se tu obnovovati jako při umělém ceďáku, a jsou-li znečištěny, dostává se do s-ní těchto též voda nečistá a to zejména tehdáž, musí-li se usilovněji čerpati, aby se spotřeba hradila, čili musí-li se vrstvy procezovací příliš na-

S. polní ve voj. viz Polní studna. Studně: 1) S. Marianská pod Zviči-

Studně, str. 50 a. - 3) S. Zlatá, také Vaculka (Goldenbrunn), ves t., hejtm. Boskovice, okr. Kunštát, fara Sebranice, pš. Ska-

lice-S. Z.; 18 d., 123 obyv. č. (1900).

Studnice: 1) S. (Dreiborn), ves v Čechách, hejtm. Broumov, okr. Teplice, fara a pš. Čes. Vernifovice; 91 d., 466 obyv. n. vání; proti zasypání se jest otvor příhodně (1900), 2tř. šk., mlýn, tkalcovství. — 2) S. (Brunn), ves t., hejtm. a okr. Jindř. Hradec, fara a pš. Lodheřov; 61 d., 1 obyv. č., 435 n., 2tř. šk. — 3) S., ves t., hejtm. Chrudim, okr., fara a pš. Hlinsko; 106 d., 634 obyv. č. (1900), 2tř. šk., výroba opálek. — 4) S., far. ves t., hejtm. Náchod, okr. Čes. Skalice; 61 d., 361 obyv. č. (1900), kostel sv. Jana Nep., 4tř. šk., pš., spořit. a zálož. spolek, mlýn a tkalcovství. Bývalá tvrz byla do r. 1638 sidlem Straků z Nedabylic, potom sedela zde rodina Leuxova, Rotenpucherova (do r. 1664), Šmidlova (do r. 1683); r. 1729 přikoupena k panství náchodskému. 5) S., ves t., hejtm., okr. a pš. Turnov. fara n. vrtané. Nortonské s. (v. t.) jsou známy Jenšovice; 32 d., 171 obyv. č. (1900). — 6) S. od války t. zv. secessní v Americe v l. 1861. Černá (Schwarzbrunn), ves t., hejtm. a okr. až 1865, Angličané jich užili ve válce v Ha- Jablonec`n. N., fara Smržovka a Šumburk, beši v l. 1867—68. Užívá se jich, když voda pš. Kokonín a Nová Ves; 82 d., 305 obyv. n. podzemní není hlouběji, než měří ssací výška (1900), 1tř. šk., broušení a navlékání sklen. čerpadla, která se nahoře nasadí, a ke kratší perel. — 7) S. Dobrá (Gutbrunn), ves t., potřebě (ležení vojenská a pod.). Trubních hejtm. a okr. Jablonec, fara Rychnov, pš. Radl; 30 d., 170 obyv. n. (1900), myslivna. — 8) S. Nová, ves t., hejtm. Slany, okr. Nové Strašeci, fara Malkovice, pš. Smečno; 16 d.,

fara a pš. Telč; 25 d., 167 obyv. č. (1900), i fysikál. zeměpisu, tak že již r. 1860 zvolen - 10) S., ves t., hejtm. a okr. Vel. Meziřiči, fara a pš. Budišov; 27 d., 175 obyv. č. (1900). — 11) S., ves t., hejtm., okr., fara a pš. Nové Město u Žďáru; 37 d., 222 obyv. č. (1900). — 12) S., far. ves t., hejtm. a okr. Vyškov; 144 d., 888 obyv. č. (1900), kostel, 3tř. šk. a pš. — 13) S. Vysoká, far. ves t., hejtm. a okr. Jihlava, pš. Veliký Beranov; 64 d., 490 obyv. č. (1900), kostel, 1tř. šk. a popl. dvůr.

14) S., též Jizbičko (Stubendorf), ves a morav. enklava ve Slezsku, hejtm. Krnov, okr., fara a pš. Osoblaha; 27 d., 178 obyv. větš. n. (1900), 1tř. šk., finanč. stráž, mlýn. Alod. statek (115 ha půdy) drží měst. obec

osoblažská.

Studniezka Franz, klass. archaeolog něm. (* 14. srp. 1860 v Jasle). Studoval na universitách pražské a vídeňské; pak konal studijní cesty po Italii, Řecku a Malé Asii, r. 1887 stal se adjunktem při sbírce mincí a antik dvor. musea a habilitoval se zároveň pro klass. archaeologii na univ. videňské, r. 1889 stal se mimoř. ar. 1890 řád. prof. ve Freiburce v B., r. 1896 nástupcem Overbeckovým v Lipsku, kde posud působí. Náleží k nejnadanějším a nejlepším soudobým archaeologům. Sepsal: Vermutungen zur griech. Kunstgeschichte (Vid., 1884); Beiträge zur Geschichte der altgriech. Tracht (>Abhandlungen d. archäol.-epigraph. Seminars der Universität Wiene, seš. VI., 1886); Kyrene. Eine altgriech. Göttin (Lip., 1890); Antenor, der Sohn des Eumares u. die Geschichte d. archaischen Malerei (*Jahrb. d. Inst. e., 1887); Zur Herkunft der mykenischen Kultur (*Athen. Mitteil. e., 1887); Aus Chios (t., 1888); Die archaische Artemisstatuette von Pompeji (>Röm. Mitteil.«, 1888); Zum klazomenischen Dolonsarkophag (>Athen. Mitteil.«, 1890); Die Sarkophage von Sidon (»Verhandl. d. Philologenversammlung in Wien«, 1893, a Jahrb d. Instituts«, 1894); Ueber den Schild des Herakles (»Seria Harteliana«, 1896); Die Sieges-göttin (»Neue Jahrb. f. d. klassische Alter-tum«, 1898); Der farnesische Stier (»Zeit. f. bildende Kunst«, 1903); Tropaeum Traiani. Ein Beitrag zur Kunstgeschichte der Kaiserzeit (»Abhandl. d. sächs. Gesellsch d. Wiss., philolog.-hist. Cl. 4, XXII. díl, č. 4). Veliké množství drobnějších jeho studií, pojednání a recensí uveřejněno jest v odborných časopisech vědeckých.

Studnička: 1) S. František Josef, vynikající mathematik český (* 27. čna 1836 v Janově u Soběslavě — † 21. ún. 1903 v Praze). Studia gymnasijní konal v Jindř. Hradci, kdež v něm hlavně působením prof. dra Ed. Schöbla byla probuzena láska k mathematice a vědám přírodním. Podrobiv se r. 1857 zkoušce maturitní vstoupil na filos. fakultu univ. vídeňské, kdež věnoval se studiím mathem.-přírodovědeckým. Požívaje sti- nabyl jako předseda kuratoria Českoslov. pendia a podpory ministerské konal po 4 léta obch. akademie pražské. R. 1886 povolán na

9) S., ves na Moravě, hejtm. Dačice, okr., s universitou. Vedle toho všímal si blíže za člena c. k. geogr. společnosti ve Vídni. R. 1861 byl povýšen na doktora filosofie a brzy potom dosáhl učitelské approbace z mathematiky a fysiky pro vyšší gymnasia. R. 1862 započal činnost učitelskou, byv jmenován suppl. prof. na něm. gymnasiu v Čes. Budě-jovicích, kdež setrval 2 léta, vyučuje hlavně mathematice a mimořádně též stenografii. V té době založil v Č. Budějovicích spolek stenografů, jehož byl předsedou a po svém odchodu do Prahy zvolen členem čestným. R. 1864 S. jmenován prozatímním honor. docentem vyšší mathematiky a analytické mechaniky na král. českém polytechnickém ústavě zemském v Praze, kdež r. 1866 po úmrtí prof. Gust. Skřivana ustanoven řád. prof. mathematiky s vyučovacím jazykem českým. R. 1871 jmenován po Matzkovi fád. prof. na univ. pražské, a když tato r. 1882 byla rozdělena v učiliště české a německé, S. přestoupil na univ. českou, kdež byl zároveň jmenován ředitelem semináře mathem. a později i prosemináře k němu připojeného. R. 1868 zvolen mimoř. a r. 1871 řád. členem Král. čes. společnosti nauk. R. 1890 jmenován v první Nejvyššímu jmenování vyhrazené třetině řádných členů České akademie císaře Frantička Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze řádným členem třídy druhé. Jako takový zvolen prvním generálním sekretářem České akademie. Vedle toho r. 1880 zvolen dopisujícím členem »Société Royale des Sciences de Liège«, kterouž poctou později vyznamenala jej tež »Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti« v Záhřebě. Dále byl poctěn čestným členstvím klubu přírodovědeckého, České společnosti zeměvědné a Jednoty českých mathematiků v Praze, o jejíž rozkvět získal si nemalé zásluhy a jejímž protektorem byl již od r. 1869. R. 1868 zvo-len členem literárního odboru Jednoty průmyslové k povzbuzení průmyslu v Čechách a r. 1871 povolán též do výboru pro přírodovědecký výzkum Čech. R. 1873 převzal řízení dešťoměrného výzkumu Čech jako člen pří-slušného výboru a později i hydrografické kommisse zemské, kteroužto činnost ukončil r. 1888. Dlouholetá jeho činnost ve správním výboru Společnosti Musea král. Českého uznána tím, že zvolen r. 1897 náměstkem kurátora sboru Matice české. Mimo to byl náměstkem ředitele c. k. zkušební kommisse české pro kandidáty učitelství na školách gymn. a reálních a ředitelem zkušební kommise pro kandidáty učitelství na školách obchodních, členem zkušební kommisse pro kandidáty učitelství na školách hospodářských a na divčích lyceich. Dále byl inspektorem obchodních učilišť v král. Ceském, jimž byl do r. 1900, když před tim již několik let vedl dozor na obchodní akademie české na základě dlouholeté zkušenosti, které pilná studia na fysikálním ústavě spojeném dobu 6 let do zemské školní rady, v níž až

298 Studnička.

též do gymnasiální ankety v ministerstvu kultu a vyučování konané r. 1890. Za svoji záslužnou činnost vyznamenán byl řádem žel. koruny III. třídy a ruským řádem sv. Stanislava II. třídy a konečně mu udělen r. 1897 titul a r. 1902 pak i hodnost dvorního rady. T. r. obdržel čestnou medailli za 40leté působení v úřadě učitelském. Vedle vyjmeno-vaných funkcí a hodností S. byl též pokladníkem Král. české spol. nauk, místopředsedou Svatobora, zahraničním členem »Société mathématique de France« v Paříži a »Circolo matematico« v Palermě, činným členem Mathematické společnosti na univ. v Moskvě, tajemnikem pro Rakousko-Uhersko spolku International Association for Promoting the Study of Quaternions and allied Systems of Mathematics«, čestným členem Spolku pro podporování posluchačů české fakulty filos. a majitelem stříbrné medaille Jubilejní výstavy pražské z oboru patentního. S. byl jedním z nemnohých, kteří v době, kdy pro Čecha karriéra na univ. pražské byla takřka vyloučena, přece důkladnými studiemi pro ni se připravovali, tak že, když nejprve zřizením utrakvistické polytechniky potřeba česských učitelů pro vysoké školy nastala a když nepřátelé naši se tázali, odkud vezmeme české professory, ukázati jsme mohli na skrovnou sice řadu mladých mužů, kteří však všem požadavkům učitelům vysokých škol kladeným plnou měrou mohli vyhověti. S. náležel ještě k oné starší generáci učenců, kteří se nespokojili tím, že celý život věnovali výhradně jednomu oboru, nýbrž vyhledávali vždy spojitost svých speciálních studií s vědou veškerou. Nejen v mathematice, ale i v mathem. zeměpise a v meteorologii chvalně vynikl, z kterýchžto oborů celou řadu spisů zanechal jakożto vysledky neumorné, żelezné pile, s níž pracoval od rána do noci, od mládi až do posledního dne svého žiti. Literární činnost svoji započal r. 1859, kdy uveřejnil stručný výklad O mechanické rovnomocnine tepla. Pravá činnost S-kova, tak veleplodná a rozsáhlá, počíná však teprv dobou, kdy povolán byl na král. český polytechnický ustav zemský v Praze. Všechny jeho práce do té doby vydané — 14 rozprav a 2 samo-statné spisy — byly vesměs obsahu přírodovědeckého, ani jediná mathematická. I zdá se, že S. vůbec k vědám přírodním zvláštní lnul náklonností. Avšak s povoláním, aby vyučoval mathematice, započala jeho literární činnost mathematická, které dosud se nebyl věnoval, čímž – hledíme-li zejména k jeho pozdějším výkonům — osvědčil se jako duch neobyčejný, který vyniká, ať jest mu usou-zena životní dráha jakákoliv. Snaha S-kova obracela se především k tomu, aby opatřil svým posluchačům a studujícím mathematiky vůbec učebnice v jazyce českém. V té příčině přejal na sebe čestné povinnosti, které si ulo-žil nezapomenutelný Skřivan, ale jichž uskutečnění neúprosná Morana mu překazila. Tu sluší uvésti spisy: Základové sférické trigono- dukována česky v Tvarosloví algebraickém,

do jejího rozdělení r. 1890 zasedal a pozván metrie (1865); Vyšší mathematika v úlohách (1866, 2. vyd. 1870); Základové vyšší mathematiky: I. díl O počtu differenciálním (1868, 2. vyd. 1878), díl II. O počtu integrálním (1871), dil III. O integrování rovnic differenciálních a o počtu variačním (1867). S-kovy »Základové vyšší mathematiky« jsou první samostatný spis český o vyšší analysi a je to jediné po-sud ukončené dílo o počtu differenciálním a integrálním, psané jazykem českým, nehledíme-li k lithografovaným kursům o vyšší analysi z vysokých škol technických. Spis tento má obzvlášťní důležitost pro výchovu ma-thematickou u nás, neboť z něho až do nedávna všichni téměř studující čeští čerpali první počátky nauky o počtu infinitesimálnim. Dále vydal samostatné spisy: Kapesní logarithmické tabulky (1869; vyd. chorvatské 1875, bulharské 3. vyd. 1896); O determinantech (1869, vyd. ruské 1870, německé 1871); O počtu variačním (1872); Úvod do analytické geometrie v prostoru (1874); Základové nauky o číslech: dil I. O vlastnostech čísel prostých a jich upotřebení (1873); Všeobecné tvarosloví algebraické čili nauka o konečných i nekonečných součtech čili řadách, součínech a podílech čili řetězcích (1880); Základové počtářství národohospodářského čili juridicko-politické arithmetiky (1888); Výklady o tunkcích monoperio-dických neboli o nižších funkcích transcendentních (1892); O kvaternionech (1894); O determinantech mocninných a sestavných (1897); Úvod do nauky o determinantech (1899); Úvod do analytické geometrie v rovine (1902). Uvedené knihy určeny byly předevšim k tomu, aby usnadnily začátečníkům další studium příslušných nauk, a jeví snahu, aby věci méně přístupné lehce srozumitelnými se staly, což ovšem zejména v mathematice jest velmi nesnadné, nemá-li utrpěti přesnost výkladu. Ve vlastní, neobyčejně rozsáhlé vědecké činnosti S-kově lze vytknouti dva hlavní směry. První vztahuje se k partiím mathematiky po stránce převahou formální. Sem náležejí hlavně jeho práce o theorii determinantů, řetězových zlomků a differenčních řad. V nauce o determinantech vynalezl několik nových vzorců a vět. Zejména třeba uvésti jeho rozpravu O nove poučce determinantní (1880); Beitrag zur Determinanten-Theorie (1877); dále dlužno uvesti zejména rozpravy uveřejněné ve »Věstníku České akademie věd«, kdež učiněny pokusy o zdokonalení symboliky determinantní i některé nové relace determinantní odvozeny. Pokud se týče užití nauky o determinantech v mathematice, zasluhuje zminky TOZDTAVA Ueber die Anwendung der Hesse'schen Determinanten in der Theorie der Maxima und Minima von Functionen mehrerer unabhängiger Variablen (1868). Pomoci determinantů odvodil některé známé poučky a formule novým způsobem a při differenčních řadách užíval symbolických method a odvodil vztahy mezi differencemi, po něm nazvanými. Tu budiž uvedena rozprava Beitrage zum Operationskalkul (1871), jež byla repro-

jakož i francouzsky a vlašsky v časopisech metrických staníc v Čechách, svěřivši i napřislušných (Darboux a Battaglini). Konečně budiž upozorněno na rozpravu vztahující se k theorii rovnic differencialnich, totiž Beitrage zur Theorie der Integration von kompleten linearen Differentialgleichungen (1870). Druhý směr vztahuje se k historii vědy mathematické. Tu podal několik velmi cenných prací, a to zase některé, jež vztahují se k determinantum, na př. rozpravu Ueber die Entwickelung des Determinantenbegriffs a Augustin Cauchy als formaler Begründer der Determinanten- Theorie (1876). Kázu historického jest též spisek O původu a rozvoji počtu differenciálního a integralního (1879). Sem radi se též spisy: Bericht über die mathem. und naturwissensch. Publikationen der kön. böhm. Gesellschaft der Wissenschaften während ihres hundertjährigen Bestandes (1885); O mathem. učení na universitě Pražské od jejího založení až do počátku našeho století a o vlasteneckém tu působení professora Stanislava Vydry (1888). Mimo to napsal řadu životopisů slavných mužů a některé jejich práce znova vydal, po případě i přeložil; tak v jubilejním spise Karel Bedřich Gauss (1877) vytkl jeho mathematické zásluhy. Rovněž vyličil Descartesovy zásluhy o védy exaktní (1896) při oslavě třistaletých narozenin tohoto zakladatele geometrie analytické na slavnostním shromáždění na radnici staroměstské. Řadu životopisů, při různých příležitostech jubilejních nastiněných, obsahuje kniha Bohatýrové ducha (1898). Vedle mathematiky S. zabýval se otázkami z fysiky, fysikálního zeměpisu a meteorologie. Z fysikálních prací uvádíme tu Úvod do tysikální theorie hudby Helmholtzem zbudované (1870). Vylíčiti krajanům svým obraz všehomíra a vzbuditi v nich moderní názor světa, bylo ode dávna zamilovaným přáním S-kovým. K tomu účelu sepsal Všeobecný zeměpis čili astronomická, mathematická a tysikální geografie: Dil I. Zeměpis hvězdářský čili astronomický (1881), díl II. Zeměpis měřický čili mathematický (1882), díl III. Zemepis přírod-nický čili tysikální (1883). Tento trojdílný spis jest práce velmi záslužná a je to posud jediný spis toho druhu v literatuře české. Dalši jeho spisy samostatné jsou: Kartografie čili nauka o zobrazení povrchu zemského (1901), zvlášť upravený otisk ze »Zeměpisu měfického«. Meteorologii S. zabýval se již v mladších letech, jak toho důkazem Stručný svétopis (1862, 2. vyd. 1863); Meteorologie čili popis a výklad všech úkazů povětrných (1864); O soustavě sluneční (1868); O povětrnosti (1872). R. 1872 komitét pro přírodovědecký výzkum Čech svěřil S-kovi meteorologické oddělení, a on vynaložil se svolením komitétu všechny peněžní prostředky především na výzkum středního množství deště, rozmnoživ ponenáhlu převzaté ombrometrické stanice z 11 r. 1872 na 300 r. 1879, kteréžto čislo v l. 1885 až 1886 vzrostlo až na 700 převzetím stanic založených českou jednotou lesnickou. R. 1875

dále správu jejich S-kovi, který každoročně uveřejňoval objemné rozpravy o deštoměrném pozorování v Čechách ve spisech Král. čes. spol. nauk zprvu německy pod názvem Resultate der ombrometrischen Beobachtungen in Böhmen (první za rok 1875) a od r. 1881 též česky Výsledky dešťoměrného pozorování v Čechách (poslední za rok 1888). Výsledek veškerého, až do r. 1886 v Čechách vykonaného pozorování shrnul v práci samostatné Základové deštopisu království Českého, jež vydána též německy (Grundzüge einer Hyetographie des Königreiches Böhmen). Konečně nelze mlčením pominouti, že S. s nemalou zálibou nesnadné otázky vědecké populárně vykládal – k čemuž zvláštní měl talent a ve formě dialogické v malých brošurách uveřejňoval, dokazuje tím svoji snahu, aby přirodnické vědomosti, pokud možno, vše-obecně se rozšiřovaly. Tomuto účelu věnovány jsou sbírky Z pozemské přírody (1893); Af na konec svéta (1895); Zábavy hvézdářské (1878); Zábavné rozhledy hvézdářské (1879); Bis an's Ende der Welt (1891 a 1896); Kosmické rozhledy (1896); fysikální causerie Ueber die Unmöglichkeit einer vollständigen Lösung des aeronautischen Problems (1896); meteorologická causerie Wetterprognosen und Witterungsperioden (1899); uvahy z geografie Die Erde, ihr Werden und Enden (1902); botanické výklady Der Mensch und die Pslanzenwelt (1895); Verneáda Luñan Hvezdomír Blankytný, Broučkův host v Praze (1892). Velikou měrou S. přispěl k oslavě 300leté ročnice umrtí Tychona Brahe, kterou Král. čes. spol. nauk s účinnou pomocí praesidia a rady král. hlav. města Prahy pořádala 24. října 1901. Vzhledem k chystané této slavnosti S. sbíral rukopisné památky po Brahovi a výsledek jeho práce vydaja Král, čes. spol. nauk v slavnostní úpravě pod názvem Prager Tychoniana zur bevorstehenden Sacularfeier der Erinnerung an das vor 300 Jahren erfolgte Ableben des Reformators der beobachtenden Astronomie Tycho Brahe (1901). K tomuto dilu poji se jeste Bericht über die astrologischen Studien des Reformators der beobachtenden Astronomie Tycho Brahe (1901) a Brevissimum planimetriae compendium (1903). Vedle uvedených spisů a rozprav jeho práce uveřejnily: » Obrazy života«, »Sitzungsb. d. k. Akad. d. Wissensch. in Wien«, »Živa«, »Budweiser Kreisblatt«, »Krok«, «Casopis musea král. Českého«, »Škola a život«, »Literární Listy«, »Pokrok v rolnictvi«, »Světozor«, »Sitzungsb. d. Königl. böhm. Gesellschaft der Wissensch.«, »Prumyslové Listy«, »Osvěta«, »Zprávy Jednoty českých mathematiků«, »Casopis pro pěst. mathem. a fysiky«, »Jahresb. d. Königl. böhm. Gesellschaft d. Wissensch.«, »Vesmir«, »Rad jugoslovanské akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu«, »Mitth. d. k. k. geogr. Ges. in Wien«, »Archiv pro přírodov. výzkum Čech«, »Mém. de la Soc. royale de Liège«, převzalá zvláštní hydrografická společnost »Hospodář českoslovanský«,»Almanach České zemským výborem zřízená celou síť ombro-lakademie cís. Františka Josefa pro vědy,

Studnička. 300

Františka Josefa pro vědy, slov. a umění«, »Sborník České společnosti zeměvědné«, »České listy hospodářské«, »Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea Jeho Velicenstva cisaře a krále Františka Jo-sefa I.«, »Rendiconti del Çircolo matematico di Palermo«, »Rozpravy České akademie cis. Františka Josefa pro vědy, slov. a umění«, »Archiv der Mathematik u. Physik«, »Monatshefte für Mathematik und Physik«. Všech jeho hlavnich praci jest přes 300. Vedle toho napsal četné mathematicko-fysikální i biografické články pro Riegrův a Ottův Slovník Naučný, v kterémž byl členem vrchní redakce. Mimo to uveřejnil četné kritiky a referáty o rozličných spisech vědeckých, jakož i různé populární úvahy. Neobyčejnou produktivnost S-kovu charakterisoval Weyr lichotivým dopisem, svědčícím S-kovi, kdež doslovně se praví: »Přijmětež srdečný můj dík za laskavě mi zaslané »Všeobecné tvaroslovi algebraické«, kterým opět vyplnil Jste citelnou mezeru v naši literatuře mathematické. Kéž bychom my ostatní měli alespoň desátý díl Vaší horlivosti! Buďte však ubez-pečen, že skvělý Váš příklad nezůstane bez účinku na statný počet Vašich žáků a přátel, ku kterýmž poslednějším vždy s radostí, ano s pýchou se čitám. « Konečně dlužno uvésti okolnost pro rozvoj vědy mathematické v Čechách velmi důležitou, že S. byl redaktorem Časopisu pro pěstování mathematiky a fysiky«, a to hned od jeho vzniku. Tuto oboční redakce se vzdáti jej donutila. S. byl učitelem výborným a velmi oblibeným. Ovládaje dokonale jazyk český, přednášel v leh-kém, srozumitelném slohu a proto také jeho výklady neminuly se s úspěchem. S přemnohými vynikajícími mathematiky byl v písemném styku, jak tomu nasvědčuje zanechaná korrespondence, jeż obsahuje dopisy, pode-psané jmény: Cantor M., Christoffel, Curtze, Dickstein, Eneström, Escherich, Fiedler Wilper, Lampe, Le Paige, Longchamps, Loria, Macfarlane, Mansion, Mertens, Montessus, Ohrtmann, D'Ocagne, Pascal Er., Rogner, Schepp, Sterneck, Stolz, Teixeira, Waltenhofen, Weierstrass, Weyr Emil, Winckler, Wolf R. a j. Podrobný životopis S-kův nasal Aug, Pánek, v Česepisa pro přet masal v přet m psal Aug. Pánek v » Casopise pro pěst. mathem. a fys. « roč. XXXIII., kdež obsažen je též seznam publikací S-kových.

2) S. Alois, bratr před. (* 6. ún. 1842 v Janově u Sobéslavě). Studia konal na něm. reálce v Táboře a na české v Praze a na ném. technice. Když pak r. 1862 V. Náprstek hodlal zaříditi své museum, získal S-ku pro tento úkol, při němž S. setrval až do r. 1867, načež vstoupil znova na techniku, aby studoval stavbu strojův a technologii mechanickou. Hned potom stal se assistentem při mechanické technologii. Že však té doby absol-

slov. a umění,« »Věstník České akademie cís., nic se neplatilo, S. nalezl slušně honorované místo na škole průmyslové na Smíchově, kdež pobyl 5 let. Avšak na Smíchově nebylo pro něho budoucnosti, pročež si umínil podstoupiti státní zkoušku z kreslení. K tomu konci vstoupil na maliřskou akademii, kdež prázdný čas věnoval studiu antiky; státní zkoušku pak podstoupil r. 1875 a stal se učitelem kreslení a modelování na české reálce v Ječné ul., kde byl do r. 1886, načež byl po-volán za ředitele řemeslnické školy v Jaro-měři. Škola tato získala si pod jeho vedením takové pověsti, že mu vyslovena pochvala ministerstva kultu a vyuč. a že školy toho druhu zakládati se počaly po celém Rakousku. V Jaroměři účinkoval do r. 1893. R. 1893 S. byl ministrem říšských financi Kállayem vybidnut, aby založil v Sarajevě odbornou školu pro truhláře, koláře, zámečníky a kováře, kterémuž pozvání ochotně vyhověl. Vedle těchto zaměstnání S. působil ještě za pobytu v Praze 3 léta jako učitel na real. gymnasií ve Spálené ulici, 2 léta jako první ředitel a učitel na gremiální škole typografické, jako dozorce nad pokračovacími školami, které Průmyslová jednota r. 1873 k jeho návrhu jako první v Rakousku zřídila, a 2 léta jako professor mechanické technologie na Ceskoslov. akademii obchodní. Jeho školská činnost rozšířena též vypracováním dobrých zdání rozličným městským radám a jiným korporacim, hledic ke školám průmyslovým; mimo to vypracoval za pobytu v Jaroměři celý plán odborných škol v Sarajevě, k výtížnou funkci zastával po 10 let, až choroba zvě rak, minist kultu a vyučování sepsal referáty o řemeslnických školách v Linci a Celovci a o učení zručnostem ve Francii, kamž byl r. 1879 vyslán; pro vládu bosenskou učební osnovu kreslení pro všecky školy zemské, dále vyučovací plán pro řemeslnickou školu v Mostaru, kdež na zkoušku spojena škola též se dvěma privátními dílnami, a statut pro pokračovaci školu, pro veřejnou kreslirnu a čítárnu v Sarajevě a j. Při tom stále studoval literaturu domácí, něm., angl. helm, Gegenbauer, Gilbert Ph., Günther, i americkou a podnikal výpravy do zemí Helmholtz, Hermite, Houel, Karliński. Küp- uměním nebo průmyslem pokročilých, k čemuž dostávalo se mu stipendií, za něž ovšem musil pak konati práce, hlavně řady veřejných přednášek. Takto dostal se r. 1865 do Anglicka, ke svět. výstavě v Dublině, a Hollandska; r. 1863 do Hamburka, kdež byla svět. výstava hospodářská, r. 1869 navštívil výstavu v Amsterdamě, r. 1867, 1878 a 1889 svět. výst. v Paříži, r. 1873 svět. výst. ve Vídni a jiné výstavy menší. Veřejných přednášek měl celkem přes dvě stě. Nemenší čin-nost rozvíjel ve výstavnictví; tak pořádal tyto výstavy na vlastní pěsť: r. 1864 výstavu nových vynálezů v Táboře a Budějovicích, r. 1867 prům. výst. na Smíchově, r. 1880 výst. národních krojů na Střeleckém ostrově, r. 1884 elitní prům. výst. tamtéž, r. 1886 výstavu ženského umění evropského a asijského v Jaroměři, r. 1885 poučné výstavy vzorných předmětů v Sušici, Vodňanech, Strakonicich, ventům strojnictví v továrnách po celý rok Jindř. Hradci a v Budějovicích. Mimo to spovýst. novinek z Londýna a Ameriky, r. 1870 pro učit. spolky v Praze výstavu školskou, r. 1872 všeob. výstavu Průmyslové jednoty v Praze, r. 1875 keramickou a r. 1877 obuvnickou výstavu téhož spolku, r. 1879 národo-

pisnou výst. dra Holuba a j. Třetím oborem jeho činnosti byla činnost spisovatelská, i vydal: Geometrii pro I. tř. reáln. gymnasii; Školu stinování (česky a něm.); Abecedy (nejdůležitější ná-pisné); 300 laciných předložek ke kreslení pod titulem Prajský kreslíř; Sborníček pro lakýrníky; O slohu přirozeném; 11 ročníků časopisu »Listů průmyslových«, jež skoro výhradně jeho články přinášely; Měřictví pro školy průmyslové; O příčinách úpadku řemesel v Čechách; Cvičení v čarách křivých, zároveň základové ornamentiky křivočaré; 12 měřických skupin k studiu perspektivy a výjevů světelných; Živnostenské malířství písma (76 listů ve folio); Theorie des Freihandzeichnens (též chorvatsky); Geometrie für Gewerbeschulen; Grundlagen den schonen Form (vyšlo též chorv., franc. ve Švýcarsku a rusky v Rusku podle vydání franc.); Kreslici sešity pro odborné šk. v Bosně a Hercegovině; Palmety a In-tarsie (po 2 listech ve folio, česky, něm. a chorv.); Motivy lidového vyšívání (8 listů, čes., něm. a chorv.); Pravidelný ornament rostlinny (12 listů folio, chorv.); Ornamenty různých slohů (12 listů folio, chorv.); Geometrický ornament barevný (12 listů fol., chorv.); Nauka o tvorbi ornamenata díl I. Pro učitelstvo v Bosně a Hercegovině; Český kreslíř. Casopis pro kresleni a krasopis (3 ročn.); Schonheit, Scham und Liebe im Haushalte der Natur; Schattenlehre; Čítanka pro české školy řemesln., odborné a pokračovací (v rukop.); Mapy a diagrammy: 2 mapy hvězdnatého nebe; 3 mapy s Prahou, Vídní a Budapeští ve středu; školní mapy Palestiny, Rakousko-Uherského mocnářství a zemí koruny České (tato byla ministerstvem ze všech škol vyloučena za inspektora Hradila). Mimo to vydal serie článků v různých časopisech, zejména: O šicích strojích; Jak sestaviti dobré diagrammy; O výstavě prům. v Praze r. 1862, v Londýně r. 1862 a v Paříži r. 1867; Obrázky z Anglicka; O kreslení na školách obecných; Výstava prům. v Praze a v Karlině; O písmě renaissančním (toto písmo opět do Čech zavedl v řezu Elzevirském); O podstatě tvaru; O nehospodářství čes. národa s intelligenci; O vývoji a úpadku živnosti; Úvod do oddělení kovového průmyslu v katalogu zemské jub. výstavy 1892 (vyšel s nepatrnou změnou pod cizím jménem); Generální zpráva o grafických uměních v Čechách v posledním století (ve spise »Sto let práce«); O idealisování postavy lidské; Idealismus, Naturalismus u. Secession; Programm Náprstkova prům. musea; O harmonii barev; Na světě nejde nic na zmar; O vývoji motorů vodních: O výrobě předmětů ze skla,

řádal zdarma četné výstavy podnikatelů ji- kouském; O malbě firem; O strojích pletaných, a to: pro V. Náprstka r. 1862 a 1863 cích; O zobrazování technickém; O nádobách starých a novějších; O laciných motorech pro malé dílny; O větrných motorech amerických; O nových hybočtech; O ornamentu slohovém; O světové výstavě v Paříži r. 1867 a 1878; O zařizování museí průmyslových; O pořádání výstav; O průmysl. po-měrech v Čechách a v cizině; O galvanoplastice; O pilách evropských a amerických; O směsích kovových; Přičiny sociálního hnutí v Čechách; O slevání v sádře; Pokroky v průmyslu kovovém za posledn. 100 let; O tvarech krasopiseckých; Črty technologické a názvosloví klempiřské, truhlářské a j. v. (s prof. Filcíkem); O školách odborných; Logarithmická spírala, nové methody při její kon-strukci; Stanovy Prům, jednoty v Sarajevu. Řada životopisů vynikajících průmyslníkův českých. Přečetných jednotlivých článků tuto uvésti nelze. Ke všem těmto spisům kreslil illustrace většinou sám a mapy prováděl na kámen. Vida, že největší škody řemeslnictvu odtud pocházejí, nerozumí-li odběratelstvo výrobkům, počal vydávati »Musea technologická« pro ústavy a města, kdež nejen postup výroby důležitých předmětů předvedl, nýbrž všude stručný text připojil, aby i ře-meslnický dorost odtud mohl čerpati poučení. Přes 70 takových tabulí vydal s nesmírným nákladem času a peněz; tehdy nebylo však pravého porozumění, pročež u vydávání ustal, utrpěv značných škod. Vida, že každý národ, i divoši jsou svými orna-menty ve velikých spisech cizokrajných zastoupeni, jen Ślované nikoli, jal se r. 1863 hledati slovanský ornament. Tenkráte přišel k poznání, že my Slované máme vlastní ornamentiku dokonalého rázu na národním vyšívání a uspořádal r. 1880 se svou chotí a sestrou »I. výstavu umění děv českoslovanských«, ve kteréž době však nenalezl se smysl pro toto lidové umění, tak že byla návštěva slabá a výstava skončila se s deficitem. Při svých zkušenostech v oborech praktických S. pokusil o leckteré vynálezy a zlepšení, jejichž výsledek byl tento: 1. Samočinná proměnlivá expanse při parních strojích, kdež po prvé ramena rovnatele na setrvačníku diametrálně upevnil, aby působila přimo na výstředník (patentováno r. 1872). 2. Nová ventilační kamna. 3. Stavěcí lavice školní na různou velikost žáků. 4. Nový způsob upevnění školních tabulí otáčecích. 5. Stavěcí ombrometr pro stanice deštoměrné v Bosně a Hercegovině. 6. Kamna pro mistnosti rozsáhlé k topení vzduchu hned na podlaze. 7. Pluh obratlik pro Bosnu i Herc., jehož krojidla nemohou se nikdy na kteroukoli stranu pohnouti. 8. Kreslicí desky, které se nevrhnoù a j.

3) S. František Karel, syn S-ky 1) (* 25. list. 1870 v Praze). Studia gymnasijni absolvoval na akademickém gymnásiu a lé-kařská na české universitě v Praze, kdež r. 1895 promovoval. Za studiemi histologichlíny, sádry atd.; O patentním zákonu ra-kými a komparativně-anatomickými, jimž se

výhradně věnoval, vykonal řadu vědeckých | Anzeiger «, 1903). Mimo to uveřejnil: Ueb. die cest do ciziny, načež se habilitoval r. 1900 na fakultě filosofické pro obor histologie a mikroskopické anatomie; od r. 1901 působí jako docent všeobecné zoologie a srovnávací anatomie a jako knihovník při c. k. čes. vys. škole technické v Brně. R. 1898 zvolen byl za mimoř, člena Král. spol. nauk. Tiskem uveřejnil asi 50 vědeckých pojednání hlavně z oboru věd anatomických, mímo to několik článků polemických a některé referáty. Do oboru mikroskopické a srovnávací anatomie a embryologie spadají práce o parietálních orgánech (hlavní z nich: Sur les organes pariétaux de Petromyzon Planeri, »Věstník Král. čes. sp. nauk«, 1893, a monografie: Die Parietalorgane v Oppelově Lehrbuch d. vergleichenden mikr. Anatomie, 1905) a práce o ontogenesi a fylogenesi předního mozku (hlavní práce: Beitráge zur Anatomie und Entwickelungsgeschichte d. Vorderhirns der Cranioten ve »Věstníku Král. čes. spol. nauk« 1895 a 1896). Jiné práce jednají o mikroskopické anatomii míchy nižších obratlovců (Ueber die sog. Hinterzellen des Rückenmarkes a Ueb. die terminale Partie d. Rückenmarkes (obě t., 1895), o nervu zrakovém (Untersuchungen üb. d. Bau d. Sehnerven d. Wirbeltiere v » [enaische Zeitschrift f. Naturwissenschaften , 1898) a o hypophysis cerebri (Einige Bemerkungen zur Histologie d. H. c., »Vestnik Král. čes. spol. nauk«, 1901). Do oboru vlastní histologie a cytologie spadá řada prací zabývajících se tkanivem chrupavkovým (Ueber d. Histologie u. Histogenese d. Knorpels d. Cyclostomen v »Archiv f. mikroskop. Anatomie«, 1896; Ueber einige Pseudostrukturen d. Grundsubstanz d. Hyalinknorpels, t., 1905, a j.), tkani chordální (Ueb. d. Vorhandensein v. Interzellularverbindungen im Chordagewebe v >Zool. Anzeiger«, 1897 a O histologické stavbě chordy dorsalis ve »Věstníku Král. čes. spol. nauk«, 1897), tkanivem epithelialnim (Ueber einige Modifikationen d. Epithelgewebes, » Vestnik Kral. čes. sp. nauk <, 1899; Ueb. Stachelzellen u. sternformige Zellen; t., 1902 a j.); kutikulárními a vířivými buňkami (Ueb. Flimmer- und Cuticularzellen mit besonderer Berücksichtigung der Centrosomenfrage, t., 1899); a elementy centrálního nervstva obratlovců (Untersuchungen üb, d. Bau d. Ependyms d. nervösen Centralorgane v »Anatom. Hefte«, r. 1900; Ueb. d. Vorkommen von Kanälchen und Alveolen im Körper d. Ganglienzellen, Anat. Anzeiger«, 1899; Beiträge zur Kenntniss d. Ganglienzellen, I-III, »Věstník Král. čes. spol. nauk«, 1900-03). Otázkou o vzniku základní hmoty zabývá sé práce: Histologische und histogenetische Untersuchungen über das Knorpel-, Vorknorpel-, und Chordagewebe (>Anatom. Hefte«, 1903). Všeobecnějšího obsahu jsou též práce: Die Analogien der Protoplasmafaserungen (>Věstník Král. čes. spol. nauk«, 1902); Ueber die intercellulären Verbindungen, den sog. Cuticularsaum und d. Flimmerbesatz d. Zellen (t., 1898) a Schematische Darstellungen zur Ent-

Anwendung d. Abbeschen Kondensors als eines Objektives; Das pankratische Praparier-Mikroskop (oba v »Zeitschr. f. wiss. Mikroskopies, 1905) a Beitrag zur Kenntniss der böh-mischen Diatomeen (»Verhandl. d. k. k. zool.-bot. Gesellschaft in Wiens, 1888).

Studničková Božena, spis. čes. (* 1849 v Praze), jest řídicí pěstounkou při škole mateřské v Praze a napsala pro školy mateřské mnoho her, písní a básniček a to v 7 sbírkách: Dětská zahrádka, I. a II. (Praha, 1877, 2. vyd. 1905, a Karlin, 1881); Školka materská, III. a IV. (Praha, 1883, 1891); Škola materská, V. (t., 1895); Materským školám, VI. (t., 1896); Pro dětský svět, VII. (t., 1902); dále: Z dětského života (t., 1895); Pohádky (t., 1899); Gratulant a deklamátor (t., 1899); Kdo to uhodne? (t., 1899). Mimo to vydala svazek lyr. básní: Ohlas nitra (t., 1874); knihu no-vell: Snění a život (t., 1886); Úvahy a ukázky methodické, díl I. (t., 1891); Pestounkám škol mateřských, díl II. (t., 1901); Vánoční písně a koledy (Karlín, 1902). Za svou činnost vyznamenána zlatým zásluž, křížem s korunou a bronzovou zásluž. medaillí král. hl. m. Prahy. Studničky, Studýnky, ves na Moravě,

hejtm., okr., fara a pš. Jihlava; 16 d., 130 obyv. větš. č. (1900).

Studňoves, Studeněves, ves v Čechách nad Červeným potokem, hejtm., okr. a pošta Slaný, fara Tuřany; 26 d., 268 obyv. č. (1900), finanč. stráž, kaple, dvůr, kamenouhelné doly, cihelna, cukrovar, parní mlýn a sadařství. Na mistě sýpky stávala tvrz, východiště Studeněveských ze Studeněvsi. Od r. 1502 držel S. Jindřich Hofešovec z Libušína, po něm jeho syn, od r. 1523 Oldřich Myška ze Žlunic. Jeho synové prodali S. r. 1549 Volfovi Bořitovi z Martinic; r. 1623 připojena ke Smečnu.

Studovati (z lat.), učiti se; navštěvovati školu (zvláště střední neb vysokou); obírati se podrobně nějakou otázkou, nějakou vědou neb uměním.

Studýnky viz Studničky.

Studziński: 1) S. Wincenty, houslista a skladatel pol. (* 1815 v Krakově — † jako učitel housli technického institutu 1854 t.). Složil mnoho variací na housle a piano, nok-

turna, koncertní mazury atd.
2) S. Karol, bratr před., professor varšavské konservatoře a autor mnoha písní, mší atd,, jakož i theoretických spisů o hudbě (Zasady muzyki, oraz nauka czytania ich głosem, Varšava. 1879).

3) Piotr, bratr před., varhaník kathedrál. kostela v Krakově, je znám hlavně chorálem Ujejskéko.

4) S. Cyryl, spis. haličsko-ruský (* 1868), jest professorem maloruského jazyka a literatury na universitě a vydal několik cenných pojednání o jihoruské literatuře XVII. stol.: Perestorogi (1895); Adeljfotes (1895); Jevfonija veselobrmjačaja (1895); Tri panegirika XVII. v. (1896) a j., jichž většina vyšla v »Zapiskách wickelungsgeschichte einiger Gewebe (Anatom. nauk. tovar. Sevčenka«. S. psal též o nových spisovatelích maloruských, Ševčenkovi, Met-1 zdobě stropů, stěn a jiných v celek seskulinském a Makarovském.

Stuerbout [stúrbaut], malíř nizozemský, viz Bouts.

Stuhlberg viz Stol Velki.

Stühlingen, m. v badenském kraji waldshutském, na ř. Wutachu, sz. od Šafhúz, při trati Waldshut-Immendingen, má 1236 obyv. (1900), zámek, tkalc., barevny, lomy na sádru.

Stuhlmann Franz, přírodopisec a cestovatel něm. (* 29. říj. 1863 v Hamburce), vystudovav ve Freiburce odebral se r. 1888 do Něm. Vých. Afriky, navštívil tu Useguu, Nguru a Již. Usambaru; když potom vzniklo po-vstání Arabů, bojoval jako poručík proti po-vstalcům, až byl těžce zraněn u Miembule. Uzdraviv se doprovázel Emina-pašu do vnitrozemí, ale v Undusumě se oddělil a dorazil přes Albert-Edward a Victoria Njanzu, přes území Massajů 12. čce 1892 k pobřeží přiná-šeje bohatý vědecký materiál. R. 1893 znova přistal na březích Něm. Vých. Afriky jsa pověřen od vlády úkolem zpracovati německé pobřeží po stránce kartografické. Nyní jest chesem oddělení pro měření země v Dár-es-Salámu. Uveřejnil: Zoolog. Ergebnisse einer in die Küstengebiete von Ostafrika unternommenen Reise (1888-90, sv. I. a II. 1893 a 1901), obliben je jeho spis Mit Emin Pascha ins Herz von Afrika (Berl., 1894). Stuhlweissenburg viz Bělehrad 6).

Stuhm v. Štum.

Stuchanov, ves v Cechách, hejtm. Sedlčany, okr., fara a pš. Sedlec na dr.; 17 d., 96 obyv. č. (1900)

Stuchlik Kamil, malíř čes. (* 1863 v Děčíně), po nějaký čas navštěvoval malířskou akademii v Praze, odkud odešel do Mnichova. Pocházeje ze zámožné rodiny pražské, oddal se malířství jako nadaný dilettant, až pak v Mnichově v atelieru L. Löfftze nabyl listoty technické a tím též odvahy, věnovati se umění. Pracoval lehce, ovšem též pozvolna, v atelierech Waltera Firle a C. Mayera, odkud přicházely první jeho práce do Prahy. Byly to pastelly, které r. 1887 na jarní výstavě v Rudolfině velmi se libily (Hollanďanka a Dívka pijící kávu), r. 1889 opět zaslal pastelly (Studie, portraity) a ve »Světo-zoru« i v »Zlaté Praze« reprodukovány jeho pérové kresby (postavy dívek v kroji, pohledy do jizeb hollandských atd.). Na jubilejní výstavě r. 1891 byl zastoupen čtyřmi pastellovými malbami (podobizna hr. Chotka, 2 dětské podobizny a studie, čísla kat. 334, 342, 343, 366). Později neúčastnil se veřejných výstav. S. je vyškolený a svědomitý kreslíř, zvláště pak nadaný smyslem pro barvu; jeho moderně viděné, jemné odstíny barevné nejsou realistnímu podání zjevu nikterak na újmu. S. miluje světlé, plavé tony, maluje výbornou plet, a jeho divči postavy zamlouvaji se svou nehledanou roztomilosti. F. H-s.

pených podrobností uvnitř budov, při čemž se obyčejně natírá bělavými tóny barevnými a na přihodných plochách se zlatí. Často s-rou rozumí se též veškerá plastika na průčelí stavby, je-li skutečně vylita, at již z kuffsteinského vápna nebo z jiného cementu, někdy též rozumějí se s rou i umělé mramory zhotovené ze sádry rozdělané v klihové vodě s přimíšením přiměřených barviv a někdy též i prostředků jeho tuhnutí podporujících, jako jest sůl a pod.

Stukov Feodor Andrejevič, duch. spis. rus. (* 1856), vzdělal se na duch. akademii v Kazani a jest rektorem semináře v Jakutsku a redaktorem časop. »Jakutskija Jeparch. Vědomosti«. Z jeho prací uvádíme: Ljuteranskij dogmat ob opravdaniji veroju (Kazaň, 1891); Ko dňu ty sjačelétija pamjáti Fotija (t., 1891); Katolicizm i protestantizm, kak kuljturnyja načala (t., 1893) a mn. j.

Stůl měřický viz Měřický stůl. Stůl metaci, tělocvičné nářadí původu prastarého, jehož se užívá jako průpravy k voltižování a ku přeskokům přes pevná tělesa. Opirá se o čtyři posunutelné nohy a vrchní deska jeho obecpává se koží neb potahuje plátnem. Ke skokům přes s. m. užívá se pružného můstku k odrazu.

Stüler August, architekt něm. (* 28. led. 1800 v Mühlhausech v Dur. - † 18. bř. 1865 v Berlíně). Vystudovav stavitelství v Berlíně cestoval rok po Francii, Italii a Svýcarsku. Vrátiv se domů jmenován r. 1830 dvor. stavebním inspektorem, r. 1932 dvor. stav. radou, později ředitelem stav. kommisse, r. 1846 taj. vrchnim stav. radou a r. 1850 ministerským radou. Z velmi četných jeho staveb. třeba jmenovati: museum v Berlině (1843 až 1855), bursa ve Frankfurtě n. M. (1844), akademie věd v Pešti (1844-63), universita v Kodani (1844--63), kostel sv. Jakuba (1845), sv. Matouše (1845 46) v Berlině, národní museum ve Štokholmě (1850–66), hrad hohenzollern-ský (1850–67), kostel sv. Bartoloměje v Ber-líně (1854–58), museum v Kolíně (1855–61), kathedrála v Berlině, hrad Stolzenfels, rozšiření zámku vratislavského a erdmanndorfského, přestavba Zimního paláce v Petrohradě, kostel sv. Mikuláše v Postupimi, katol. kostel v Rhedě. Kromě toho vystavěl větší počet letohrádků a soukromých budov.

Stulik, bot., viz Nuphar.

Stulli: 1) S. Joach im, františkán, lexikograf srbsko-chorv. (* 1729 v Dubrovníku — † 1817 t.). Cestoval po zemích jihoslovanských sbíraje materiál pro slovník, který vydal potom s názvem Lexicon latino-italicoillyricum (3 části v 6 dílech, v Budíně a Du-

brovnice, 1801-10).
2) S. Fedor Stěpanovič, spis. rus. (* 1834 na Krymu), studoval na universitě moskev., načež vyučoval na reálce v Jelizavet-**Stukkatura** (ital. stuccatura) slove vše- gradě a později vstoupil do služby při státní obecně plastická ozdoba vylitá ze sádry neb kontrole. Práce své uveřejňoval v »Bibliojiné hmoty, které lze litím upotřebiti pro těce dlja čtěnija«, v »Novoros. Tělegrafu«, plastické tvary. S-ry upotřebuje se k vý- v »Golose« a v »Novostech«. Od r. 1885 do r. 1897 uveřejňoval ve »Věstniku Jevropy« | cenné kommentáře ke státnímu rozpočtu. Povídky otiskoval v různých časop. O sobě vydal: Iz zapisok żensčiny-vrača (Petr., 1883) a Sobranije povestej i razskazov (2. vyd., t., 1890)

Stumba (angl. noils, fr. bourrette, nem. Stumpen), koudel hedvábná, poslední odpadek z výčesků floretního hedvábí. Zpracuje se ještě v přízi. Výčesků ze s by užívá se na vatu a odpadky její na strojích mykacích prodávají se jako cidící vata, vata na balení nebo jako špatný vodiž tepla na obalení par-

nich trub, rour.

Stummer Josefryt. z Traunfelsu (* 1808 v Korneuburce — † 1891 ve Vidni). Vykonav studia technická ve Vidni, stal se na tamni technice r. 1831 assistentem, r. 1836 prof. stavitelství pozemního, silničného a vodního. R. 1843 povolán byl do ředitelství severní dráhy cís. Ferdinanda a r. 1850 zvolen za předsedu ředitelství, kdež setrval do konce března 1883. Sepsal Dějiny železnice cís. Ferdinanda za dobu od r. 1838 do 1853, které na světových výstavách v Paříži r. 1855 a v Londýně r. 1863 byly vyznamenány, v nichž mezi jinými zobrazen finanční stav podniku oblohou více nebo méně zamračenou i zcela slunečnou, podle velikosti dividendy (c. k. železn. museum ve Vidni, čís. 187). R. 1867 vydal Praktische Anleitung zum Traciren d. Eisenbahnen.

Stumpf Karl, filosof něm. (* 1848 ve Wiesentheidu v Bavorsku), studoval filosofii a vědy přírodní, habilitoval se r. 1870 v Gotinkách, stal se r. 1873 řád. professorem ve Vircpurce, v l. 1879—84 byl prof. filosofie v Praze, potom v Halle, Mnichově a od r. 1894 v Berlíně. Náleží empirickému směru psychologickému a přenesl své badání v obor psychologie tónů. Nejdůležitější z jeho prací jsou: Ueber den psychologischen Ursprung d. Raumvorstellung (Lip., 1873); Tonpsychologie (t., 1883–90, 2 sv.); Psychologie und Er-kenntnistheorie (Mnich., 1891); Beiträge z. Akustik und Musikwissenschaft (I.-III., 1898 až 1901); Leib und Seele: Der Entwickelungsgedanke in d. gegenwärtigen Philosophie (1902).

Stumpf-Brentano Karl Friedrich August (* 13. srp. 1829 ve Vidni — † 12. led. 1882 v Inšpruce). Začal studovati práva v Olomouci a ve Vídni; zde přešel na studium dějin, vykonal r. 1851 zkoušky učitelské a stal se úředníkem univ. knihovny. R. 1853 supploval professuru dějepisu v Olomouci, r. 1854 odešel do Německa, kde doplňoval své historické vzdělání v Berlíně pod vedením Rankovým a Jaffého, ve Frankfurtě pod vlivem Böhmerovým a Fickerovým. V l. 1856 až 1857 byl professorem na právnické akademii v Prešpurce, r. 1861 jmenován byl professorem dějin a pomocných věd historických na universitě v Inšpruce. R. 1862 oženil se s dcerou L. Brentana, jehož jméno pak připojil k svému jménu (1873). R. 1873 vídeňská ákademie zvólila jej svým zástup- Čebný cem v ředitelství rozsáhlé publikace Monu- Tábor.

menta Germaniae historica. Hlavní dílo S.-B-vo, o němž začal pracovati již r. 1856, jest: Die Reichskanzler, vornehmlich des 10., 11. und 12. Jahrhundertes (Inspruk, 1865 až 1881). Přes dlouhou dobu, kterou mu S. vě-

noval, není dílo dokončeno.

Stuna Matěj, dram. spis. čes. (* 1765 neb 1766 v Praze; kdy zemřel, neznámo). Záhy ztratil rodiče a byl odkázán sám na sebe. Zdá se, že studoval theologii, ale knězem se nestal, nýbrž věnoval se divadlu. R. 1791 byl členem vlastenského divadla u Hybernů; v německých představeních hrál vedlejší úlohy, v českých otce. Jungmannova zpráva, že byl okolo r. 1786 úředním kancelistou ve Vodňanech, není zajištěna. Jungmann uvádí 22 her od něho sepsaných, z nichž žádná se nezachovala. Byly to rytířské hry vlastenské, jako: Ztečení Rozenberského hradu; Karel ze Sternberka a Jan z Chaustnic; drama loupežnické Petr Halaš, první loupežník v Čechách; veselohry: Šedivé manželství neb kobylkáři; Doktor Faust; Škatule, hejbejte se; zdramatisované povídky: Příhody hraběte Jin-dřicha; Jindřichova cesta okolo světa; Jindřichův příchod do vlasti; Meluziny historie II.; zpěvohry: Sedlské buřičství v Čechách; Chytrost žádné čáry; komická operetta Světýlka neb Zaklený princ Alvín; hra přiležitostná Dáme krev a život pro našeho krále; biblické drama Holofernus a Judith a j. Již z pouhých názvů možno usuzovati, že mezi nimi byly skladby původní, a proto sluší ztráty jejich litovati. Neobyčejný úspěch mělo drama jeho »Sedlské buřičství v Cechách« se zpěvy od Trávy, které bylo mnohokráte opakováno, vždy při velikém návalu obecenstva. Srv. F. A. Subert, Počátky čes. dramaturgie na rozhraní věku XVIII. a XIX. (*Obzor lit. a uměl.« 1899, 57); J. Máchal v Literatuře čes. XIX. st. I. Mí.

Stuoje, it., rohože vůbec a hlavně na přikrytí podlah mosaikových a dlážděných kamenem nebo cihlami v Italii obyčejných přes zimu, aby nestudilo na nohy. Pod s. klade se hrubý papír a v bohatých a zvláště choulostivých rodinách přes ně napínají ještě koberce. S. mají zvláštnost, že nechytnou, ani když na ně padne hořící sirka.

Stupa neb topa viz Dagop.
Stuparovice, ves v Čechách, hejtm. Čáslav, okr. Habry, fara a pš. Golč. Jenikov; 32 d., 202 obyv. č. (1900).

Stupava: 1) S., pravý přítok Moravy, viz

Morava, str. 627 b.

2) S., far. ves na Moravě, hejtm. a okr. Kyjov, pš. Buchlovice; 139 d., 718 obyv. č. (1900), kostel sv. Klementa, 2tř. šk.

3) S. (něm. Stampfen, mad. Stomfa), městečko v uher. stolici a okr. prešpurském, má 3327 obyv., z nich je 2478 Slov., 551 Něm., 258 Maď. (1900), zámek s parkem kn. Pálf-

Stupčice, Stupšice, ves v Čechách, hejtm. Sedlcany, okr. Sedlec na dr., fara a pš. Střezimíř; 20 d., 110 obyv. č. (1900), léčebný ústav a želez, stanice při tr. Praha-

Stupecký Josef, právník čes. (* 11. list ska. Navrátiv se z Němec zabýval se advo-kátní praxí. V dubnu 1876 habilitován na školu kreslení, kterou akademie převzala do pražské universitě pro občanské právo ra-kouské a brzo potom také pro právo horní, a jejími žáky byli mimo jiné N. Aleksějev, vlednu 1882 jmenován mimořádným a v březnu I. Gorbunov a V. Rajev. R. 1842 byla posti-1889 řádným professorem rak. práva občanského a horního. V l. 1890 a 1899 byl děkanem právnické fakulty a r. 1901 rektorem
české university. S. konal četné cesty po
né. — 2) S., ves v. hejtm. a okr. Krumlov, Francii, Anglii, Hollandsku, Belgii, Německu, Dánsku, Švédsku a Norsku, Řusku, Italii, mlýn. Řecku a Turecku. Všímaje si záhy umění, **St**u jmenovitě výtvarného, nabyl i v tomto oboru velikých vědomostí a byl jmenován členem kuratoria c. k. rak. musea pro umění a průmysl a kuratoria moderní galerie král. Ceského, jakož i členem pražského sboru znaleckého ve věcech práva autorského pro obor umění výtvarných. Vyznamenán byl rak. cis. řádem železné koruny III. tř. a r. 1905 jmenován dvorním radou. Před tím zvolen jest do státního soudu. Jest členem státní zkušební kommisse judiciální a historicko-právní. S. náleží k předním českým civilistům. Od r. 1875 do r. 1901 byl spoluredaktorem »Právníka« a uveřejnil v tomto časopise, jakož i ve »Sborníku věd právních a státních vozličná pojednání. Mimo to vydal monografii Versio in rem. Studie §§ 1041 at 1044 obč. zák. (v Praze 1888), v níž s bohatým vědeckým apparátem probral historicky i dogmatický předmět svého díla. V »CČM« i separátně (1904) vyšla studie jeho Příspěvky o českých překladech poříze-ných v souvislosti s kodifikací rak. práva civilního. Jest to velmi cenný, na archivním badání založený příspěvek k dějinám českého jazyka a českého právnického názvoslovi. Od r. 1874 S. působil v Ustředním výboru záložen českomoravských a od r. 1884 stojí jakožto předseda v čele nynější Jednoty záložen v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, která z Ústředn. výboru téhož roku povstala.

Stupen, angl. degree, fr. degré, nem. Grad (značka °), nazývá se dílec na stupnici (v. t.). — V zeměpise jest s. 360. díl obvodu zemského; 1° = 60 minut, 1' (minuta) -60" (sekund). — V mathem. jest s. 360. dil kružnice, a poněvadž obloukům kruhovým odpovídají uhly světové, jest s. též jednotkou pro měření úhlů.

Stupendni, z lat., úžasný.

Stupice, ves v Čechách, hejtm. Žižkov, okr. Říčany, fara Koloděje, pš. Běchovice; 20 d., 159 obyv. č. (1900). Stávala zde tvrz.

Stupidni, z lat., tupý na duchu, přihlouplý.

Stupin Aleksandr Vasiljevič, malíř 1848 v Praze). Vystudovav práva na pražské rus. (* 1775 v Arzamase – † 1861 t.), z náuniversitě a byv tu povýšen na doktora, klonnosti k umění opustil rodinu a odjel do odebral se na dalši studia do Gotink a Lip-Petrohradu, kde se vzdělal na akademii

fara a pš. Křemže; 40 d., 295 obyv. č. (1900),

Štupné, Stupná, Stupný, ves v Čechách, hejtm. a okr. Nová Paka, fara a pš. Pecka; 100 d., 58 obyv. č., 496 n. (1900), fil. kostel (ve XIV. stol. far.) r. 1717 nově vy-

stavěn, 1tř. šk., 3 mlýny a tkalcovství. **Stupnice: 1) S.** (fr. échelle, něm. Skala) jest měřitko, obsahující dělení millimetrové, stupňové nebo dělení v jiných smluvených jednotkách, které tvoří podstatnou součást strojů měřických. Podle toho rozeznáváme: s. délkové, úhlové, teploměrné, tlako-měrné, zářezové atd. Základem s. délkové jest jednotka příslušné míry délkové, rozdělená v menší dílky. Základem s. ú hlové jest jeden stupeň (1º) aneb 1dg (degré); v hornictvi tvoří pak často jednotku 1h = 15°.

S. teploměrná (fr. échelle thermométrique, něm. Thermometerskala) dělí roztažení sloupce rtutového mezi bodém mrazu a bodem varu na 80 stupňů (s. Réamurova) aneb na 100 stupňů (s. Celsiova); bod mrazu označen jest pak nullou. Na s-ci Fahrenheitově označen jest bod mrazu číslem 32 a bod varu číslem 212; jest tudíž rozdělena s. mezi bodem mrazu a bodem varu na 180 dílkův.

S. tlakoměrná nebo barometrická (fr. échelle barométrique, něm. Barometerskala) jest stupnice millimetrová. Tlak vzduchu udává se v millimetrech a za normálný tlak při hladině mořské béře se výška sloupce rtutového 760 aneb 762 mm.

S. zářezová (fr. reglette dentée, něm. Rechen) vyskytuje se při nitkových mikrometrech, při kterých měříme malé veličiny mikrometrovým šroubem, spojeným s drobnohledem. Jeden zářez tvoří jednotku a přísluší jedné otočce mikrometrového šroubu. Nov.

2) S. (něm. Trittstufe) ve stavitelství značí při dřevěných schodech vodorovnou čásť stupně čili schodu, na kterouž, chodice po **Stupeňkamen** (Stubbenkammer) viz Rána, i schodech, nuceni jsme našlapovati. Bývá obystr. 283 b. Čejně zhotovena z fošny 52 mm silné. Při **Stupešice**, ves na Moravě, hejtm. Mor. Přední čili lícové části je obyčejně opatřena Krumlov, okr. Hrotovice, fara Běhařovice, oblým článkem. Zpodem je při venkovské pš. Mikulovice; 69 d., 323 obyv. č. (1900), straně s. opatřena drážkou, do které se zapusti vrchni plocha podstupnice (Setzstufe).

S. barev jest postup barevných paprsků spektrálných podle stoupajícího kmitočtu, který podle undulační theorie světla náleží určitým druhům světelným. Východiskem jest

němž disperse úměrna jest délce vlny, tak že indexů nebo čárkováním písmen. Tak zvaná týž postup barev podminěn jest klesající délkou vlny světelné. Viditelné spektrum má rozsah od 770 $\mu\mu$ do 390 $\mu\mu$, má s. barev tedy okrouhle jednu oktávu. S. barev utvořena byla analogicky s diatonickou s-cí tónů (v. t.), podle toho Newton rozeznával ve viditelném spektru sedm barev: červenou, pomerančovou, žlutou, zelenou, modrou, indigovou a fialovou. Rozsah těchto barev Newton určil zlomkem celkové disperse, který byl pro s ci barev dán těmito čisly: 3, 1'8, 1'8, 1, 1'8, 1'8, 1'8 a 1. Podrobnosti viz y čl. dra Vl. Nováka »O skládání barev« (»Čas. pro pěstování math. a fys.«, 31., str. 145, 1902), dále srv. Záření.

S. malířská (angl. easel, fr. chevalet, něm. Staffelei), dřevěný podstavec, jehož užívaji maliři a sochaři při svych pracich, stavice naň svoje obrazy a reliefy. Podstavec tento

S. tónů čili škála jest postup tónů podle určitých relativních výšek. Přirozený po-stup tónů má základ svůj v jednoduchých intervalech, které nalézáme při zvucích hudebnich, zabarvených tóny vyššími (svrchními). Tyto jednoduché intervaly jsou 2:1, 3:1, 4:1 atd. a přirozeně vyvíjí se tón N_1 z tónu N_1 , když svrchní tón zvuku N_2 obsahuje tón N_1 . Na tomto základě lze z hořejších intervalů vyvoditi intervaly 3:2, 4:3, 5:4, 8:5, 6:5, 5:3 a sestaviti z nich podle stoupající výšky tónů řadu

1 {1, {1, \frac{1}{2}}, \frac{1}{2}}, \frac{1}{2}, \frac{1}{2}}
V tomto postupu jsou tony 1 a \frac{1}{2}, mimo to a 2 ve velike odlehlosti, ale jest možno řadu vyrovnati tím, že týž postup relativních výšek vychází od základního tónů 1. Jest pak

4, 1, 2, 8 atd. a převedením do intervalu 1:2 vznikne 1, §, §, §, §, 1, 1, 2, tak zvaná diatonická s. tónů tvrdá (dur). Podobným způsobem lze z intervalů g, 4, 3, g,

odvoditi s-ci diatonickou měkkou (moll): 1, §, §, 3, 3, §, §, 2 Intervaly, které v obou uvedených s-cích se vyskytují, nejsou mezi jednotlivými tóny čísly siejnými; celkem tu přicházejí čísla 🖁, 🧓, která se označují jako interval velkého celého tónu, interval malého celého tónu a interval velkého půltónu. Jednotlivé tóny mají názvy: prima, sekunda, tercie atd.; oktáva tvoří základní tón téhož relativního postupu tónů, jejichž absolutní výšky jsou proti tónům předešlým dvakráte vyšší. Podle tohoto nejjednoduššího intervalu 2:1 mluví **Stupno: 1) S.** Dolní, ves v Cechách, se o rozsahu zvuků hudebních, měřeném po- hejtm. a okr. Rokycany, fara Horní Stupno,

obyčejně spektrum normální (v. t.), při a, h. Různé oktávy vyznačují se připojením malá oktáva, označená c (nebo co nebo ut,), má základní tón o 130.5 kmitech; číslo toto jest pak odvozeno z t. zv. komorního a^1 (jiné označení a, a', la_3), které podle internacionálního usnesení z r. 1885 má 435 kmitů za sekundu. Tento tón jest základem veškerého ladění (v. t.). Postupujeme-li při tvoření vyšších (resp. nižších) s-ic podle uvedených intervalů diatonické s., provádíme ladění přirozené. Učiníme-li základním tónem nové s. tón jiný nežli c, pak všeobecně (vzhledem k různosti intervalů) nalezneme tóny nové. Ladění, které postupuje po kvintách vzhůru a vrací se do původní oktávy intervalem oktávy, sluje pythagorejské. Nehledí-li se při tomto ladění na malý interval kommatu (viz Komma), daný po-měrem intervalů (१)¹³: (१)⁷ — 1.014, přibývá naň svoje obrazy a reliefy. Podstavec tento k tónům s. diatonické 5 nových tónů, které má vzadu pohyblivé opěradlo, aby se mohl se řadí mezi tóny c a d, d a e, f a g, g a a, postaviti do rozmanité polohy šikmé, napřed a a h. Tim z původní s. diatonické vzniká posuvnou příčku, která se může posunouti s. chrómatická (v. t.), při níž postup tónů výš nebo níž, jak toho umělec potřebuje.

S poplatků víz Stupňová poplatek S. poplatků viz Stupňový poplatek, postupu jsou vesměs půltóny. Podle pravidla Aristoxenova sestrojí se tato chróma-tická s. ze s. diatonické tím, že tón předešlý se zvyšuje nebo tón následující snižuje o maly pultón 34, t. j. interval malého celého tónu a velikého půltónu. S. podle pravidla Aristoxenova má v intervalech svých sice samé půltóny, ale půltóny dvojí, malý (14) i veliký (14), proto se přijímá raději pravidlo Delezenneovo, podle něhož z diatonické s. utvoří se chrómatická zvyšováním (resp. snižováním) o půltón veliký (| §). Chrómatická s. obsahuje celkem 12 inter-valů, které při uvedených laděních nejsou si přesně rovny. Vyrovnají-li se tyto rozdíly podle přesného intervalu $\sqrt[10]{2} - 1.0595$, obdržíme s-ci rovnoměrně temperovanou. Podrobnosti viz v učebnicích akustiky, na př. dr. Č. Strouhal, Akustika (ve »Sborníku Jednoty čes. mathematiků« č. VI, 1902). nvk.

Stupnicki: 1) S. Jan, kněz ve Lvově, Připravil k tisku obšírnou Numismatiku polskou; z níž výňatky tištěny velvovských časopisech, jako: Denary koronne z XIV. i XV. wieku (Pamietnik literacki na r. 1850); O monetach bitych we Lwowie (Bibljoteka Ossolińskich) a j.

2) S. Hipolit, spis. pol. (* 1878 ve Lvově), byl hlavním redaktorem časop. »Biblioteka Lwowska«, »Przegląd Powszechny« a »Przyjaciel domowy«. Vedle jiných praci vydal o sobě: Galicja pod względem topograficznym, geograficznym i historicznym (Lvov, 1849); Geograficzno-statystyczny opis królestwa Galicji i Lodomerji (t., 1864); Herbarz polski (t., 1855-61, 3 d.); Księga żywotów świętych ... (t., 1873).

čtem oktáv (70ktávové piano a pod.). Jiné pš. Břasy; 56 d., 522 obyv. č. (1900). — 2) S. označení jednotlivých tónů jest: ut (do), re, Horní, far. ves t., při žel. dr. Chrást-Radmi, fa, sol, la, si nebo písmeny c, d, e, f, g, nice; 86 d., 725 obyv. č., 25 n. (1900), ko-

stel sv. Vavřince (ve XIV. stol. far.) s hrobkou hr. Sternberka, 6tř. obec., měšť chlap. šk., kam.-uhel. doly, továrna na caput mortuum a ultramarin, pila, mlýn. Zaniklá fara obnovena r. 1784.

Stupňování: 1) S. v mluvn. viz Kom-

parace a Vrrdhi.

 S. (figura řečnická) viz Gradace.
 S. čili gradace v hudbě značí několikeré opakování nějaké melodie nebo její části neb jen postupu několika akkordů, vždy však o tón výše. Možno také mluviti o s., kdykoli postup myšlenek a idei jak po stránce vniterné tak i vnější je utvářen tak, že výrazu ponenáhlu přibývá a hudební projádření se sesiluje, stávajíc se určitějším a živějším. Účinek s. je tudíž napětí a roz-

Stupňoveo viz Drahokamy, str. 912 a. Stupňový poplatek čili škálový poplatek jest poplatek, jenž měří se na základě hodnoty předmětu podle určitých, neměnitelných stupnic. Podle zák. z 9. ún. 1850, č. 50 ř. z., a pozdějších zák. poplatkových podrobena jsou tomuto poplatku podle 3 různých stupnic zpravidla úplatná právní jednání o cenitelných věcech movitých, která obsahují převod majetku, utvrzení nebo zrušení práv a závazků. Poplatnost závisí tu obyčejně, nikoli však vždy, na podmínce, že

o jednání sepsána byla listina. JBI. Stupný, ves v Čechách, viz Stupné. Stupor, lat., zmrtvělost, chorobné otupení veškerého duševního života, objevující se na př. v melancholii, ale také samostatně.

Stuprum (lat.), zprznění; s. violentum, násilné smilstvo, podávení.

Stupšice viz Stupčice. Sturdza (Stourdza), rumunský rod bojarský, který se ponejprv připomíná v XV. stol. Ze členů rodu vynikl Jan S., jenž byl r. 1821 od Porty turecké jmenován knížetem multanským (viz Rumunsko, str. 119 a); r. 1828 byl sesazen. Po míru Drinopolském byl Michal S. r. 1834 ustanoven knižetem multanským, vzbudil tu svou hrabivostí všeobecnou nenávist a po smlouvě Baltalimanské musil odstoupiti (1849; viz Rumunsko,

str. 119 b-120 a). 1) S. Alexander, publicista rum. (* 29. list. – † 25. čna 1854 v Mansyrů v Bessarabii). Rodina jeho přestěhovala se záhy do Ruska a S., odbyv studia universitní v Německu, vstoupil do ruské státní služby. Hodnost státního rady obdržel následkem svého spisu Betrachtungen über die Lehre u. den Geist der orthodoxen Kirche (Lip., 1817). Na kongressu v Cáchách sepsal na rozkaz caruv Mémoire sur l'état actuel de l'Allemagne (1818), kde označoval university jako semeniště revolucionářských ideí, čímž proti sobě popudil veřejné mínění v Německu. Vrátiv ještě: La Grèce en 1821 (Lip., 1822); bio-grafii svého tchána C. W. Hufeland (Berl., 1837); Briefe über die Pflichten des geistlichen jaký čas Štokholm, vydala jej však, když

Standes a j. Po jeho smrti vydány jeho Oeuvres posthumes religieuses, historiques, philosophiques et littéraires (Pat., 1858-61, 6 sv.). 2) S. Demeter, politik a historik rum. (* 10. bř. 1833). Vystudovav v Německu stal se r. 1857 přednostou kanceláře divanu v Multansku a r. 1859 ministrem vyučování. R. 1866 účastnil se spiknutí proti Alexandru Cusovi (viz Rumunsko, str. 120 b) a stal se členem prozatímní vlády. Byl přívržencem volby Karla Hohenzollernského na rumunský trůn. Byl pak často ministrem, r. 1895 až 1896 ministrpraesidentem, r. 1897 před-sedou senátu, r. 1897—99 a 1901—04 opět předsedou ministerstva. Byl činný též jako historický a politický publicista; napsal: La marche progressive de la Russie sur le Danube Vid., 1878); Rumānien und der Vertrag von San Stefano (t., 1878); Uebersicht der Munzen und Medaillen des Fürstentums Rumanien, Moldau und Walachei (t., 1874); Memoriu asupra numismaticei romanesci (Bukurešt, 1878); Europa, Russia, Romania (t., 1888); La question des portes de fer et des cataractes de Danube (Berl., 1899); Charles I, roi de Roumanie (Buk., 1899). Jako sekretář bukureštské akademie řídil vydání dvou publikací rumunských historických pramenů (Documente privitoare la Istoria Romanilor, Buk., 1876-97, 30 sv., a Acte si Documente privitoare la Istoria Renascerei Romaniei, t., 1888—97) a j.

Sture, stará šlechtická rodina švédská, jež vymřela r. 1616: 1) Sten S. st., syn Gustava Anundssona S. a sestřenec krále Karla VIII. Knutssona, byl po smrti tohoto krále r. 1470 zvolen říšským správcem ve Švédsku. Větší čásť šlechty však nerada snášela nadvládu domácího velmože a zvolila králem dánského krále Kristiana I. S. jej porazil r. 1471 u Brunkenbergu, r. 1477 musil mu ustoupiti, ale již r. 1481 zmocnil se zase vlády. Šlechta zvolila pak opět dánského krále Jana II., jenž však byl r. 1501 sesazen a S. vládl pak samostatně do své smrti r. 1503. Spravoval říši energicky a moudře, zavedl knihtiskařství, založil universitu v Upsale (1477). Srv. Palmén, S. S-s strid med Konung Hans (Helsingf., 1884). — 2) S. Svante Nilsson, po matce přibuzný předešl., po-cházející z rodiny Natt och Dag, nastoupil po něm v úřad říš. správce (1504-12). Vedl vítězné války proti pretendentovi trůnu švéd., Janovi II. Dánskému. Jména S. nikdy neužíval. — 3) Sten Svantesson S. ml., syn před., byl nástupcem jeho v úřadu říšs. správce. Přijal jméno S. Měl boje s náčelníkem šlechty Erichem Trollem i jeho synem arcibiskupem Gustavem. Tento byl sesazen, ale nalezí ochranu u krále dán. Kristiána II. a u papeže, jenž na Stena S. vyhlásil klatbu. Kristian vpadl r. 1517, 1518 a 1520 do Švedse na Rus vystoupil ze státní služby a žil ska. Po prvé i po druhé byl poražen, při na svých statcích v Ukrajině. Sepsal pak třetím vpádu pak S. byl v bitvě u BogeKristián II. zaručil Švédům řádnou vládu. gogický a methodik; zvláště vyučování jazy-Byla pak držena v zajetí až do r. 1524. – kům značně zdokonalil. Hlavními naukami — 4) Svante S., syn před., byl od Ericha XIV. vedle náboženství — byly na jeho ústavě, s dvěma syny svými r. 1567 popraven.

s dvěma syny svými r. 1567 popraven.

Sturgeon [stördž'n] William, fysik a mathematik angl. (* 1783 — † 1830). Učil se řemeslu obuvnickému, utekl z domova a vstoupil do služeb vojenských k dělostřelectvu. Ve škole vynikal v mathematice, fysice a v strategii, čimž upozornil na své vlohy. Svou pílí stal se prof. fysiky na voj. akademii v Addiscombu a r. 1838 superintendentem galerie Roy. Victoria v Manchestru. Jest prvním konstruktérem elektromagnetu a r. 1830 první amalgamoval zinek v galvanickém článku, aby dosáhl delšího trvání. Napsal: Experimental researches in electro-magnetism, galvanism etc. (1830); On the magnetic character of simple metals metallic allors and salts (1848); On the formation of clouds a On lightning and lightning conductors (1851) a j.

Stürgh, rodina původně v Bavorsku usedlá, jež v XVI. stol. přestěhovala se do Štýrska, získala též inkolát v Hor. Rakousích, r. 1638 povýšena byla do stavu svob. pánů, r. 1711 do stavu říš. hrabat. Z ní pochází Karel říš. hrabě S., politik rak. (* 1859 ve Št. Hradci). Vystudovav práva vstoupil do polit. služby, r. 1886 byl povolán do ministerstva kultu a vyuč., kdež se stal r. 1894 dvor. radou. Byl mu přidělen středoškolský referát. Jsa držitelem svěřenských velkostatků Halbenrainu a Klöchu ve Štýrsku, zvolen byl r. 1891 poslancem za svěř. velkostatek v říšské radě jako kandidát něm. liberální strany. Vstoupil do spojené něm. levice a po rozpadnutí této strany do skupiny ústavověrných velkostatkářů. Stav se jedním z vůdců této vlivuplné strany, radil vždy ke společnému postupu nem stran proti Ślovanům, jichž je velikým odpůrcem. Proto byl také zvolen do výkonného výboru něm. stran v poslanecké sně-movně. Při změnách vlád často bývá kandidátem něm. levice na křeslo ministerské. Smutně proslul ostrým bojem proti zřízení slovinských parallelek při stát. gymnasiu v Celji. Po jich uskutečnění vzdal se svého úřadu v ministerstvu. Od r. 1891 jest též poslancem v zemském sněmu štýrském a od r. 1901 taj. radou.

Sturluson Snorri viz Island str. 795 a. Sturm: 1) S. Johannes, paedagog a spis. něm. (* 1507 — † 1589). Studoval v Lutichu a Levnč, stal se r. 1530 akad. učitelem klass. jazyků v Paříži a r. 1537 rektorem gymnasia ve Štrasburce. Ustav ten za jeho vedení tak zveleben, že nabyl pověsti evropské a povýšen r. 1566 cís. Maximiliánem II. na akademii. Ta vzkvétala víc a více, tak že z dalekých zemí, z Italie, Polska a p. posíláni tam mladíci na studie. S. však, jsa přívržencem reformovaného vyznání, měl mnohé půtky a spory s lutherány, jejichž působením zbaven r. 1582 svého místa. Zůstal i potom ve Štrasburce, ale po nějaké době oslepl. Císař Karel V. povýšil jej do říšského stavu šlechtického. — S. byl znamenitý organisátor paeda-

gogický a methodik; zvláště vyučování jazykům značně zdokonalil. Hlavními naukami — vedle náboženství — byly na jeho ústavě, jako po celé Evropě v těch dobách, jazyky klassické a předevšim latina, která všim úsilím pěstována, i na újmu přírodopisu a jazyka mateřského. Při tom však byla grainmatika a ovládání lat. slovníku hlavní věcí, čtení klassikův a poznávání života starých národů věcí vedlejší, ba jen prostředkem a pomůckou k dovednosti mluviti latinsky. Za tim účelem provozovány i některé veselohry od Plauta a Terentia. I chudým začátkům mathematiky, přírodopisu a hvězdářství vyučováno po latinsku. O J. S-ovi psali: Schmidt, La vie et les travaux de J. S. (Štrasb., 1855); Laas, Die Paedagogik des J. S. (Berl., 1872); Kückelhahn, Strassburgs erster Schulrektor J. S. (Lip., 1872). — Z našich vychovatelů té doby nejvíce se mu podobá, za vzor si jej obrav, Mart. Bacháček (v. t.).

obrav, Mart. Bacháček (v. t.). PD.

2) S. Václav, jesuita čes., viz Šturm.

3) S. Jakob, mědirytec a přírodozpytec (* 1771 v Norimberce — † 1848 t.), provedl illustrace v dílech Deutschlands Flora in Abbildugen nach der Natur (Norimb., 1798—1855, 163 seš. se 2472 obrazy) a Deutschland Fauna in Abbildungen nach der Natur (t., 1805—57), v nichž po jeho smrti pokračoval jeho syn Johann Wilhelm S. (1808—65) v Norimberce.

4) S. Charles, mathematik a fysik franc. (* 1803 v Genevě — † 18. pros. 1855 v Paříži). Studoval v Genevě, r. 1826 obdržel společně s přítelem Colladonem cenu pařížské akademie za práci o stlačitelnosti kapalin, r. 1827 měřil s Colladonem rychlost zvuku ve vodě na jezeře Genevském, r. 1829 objevil v mathematice zvláštní řadu a větu po něm zvanou (viz Sturmova věta), r. 1830 jmenován professorem mathematiky na Collège Rollin, r. 1836 stal se členem pař. akademie a r. 1840 professorem na polytechnice v Paříži. Z četných jeho spisů nejdůležitější jsou: Cours d'analyse (Paříž, 1857 až 1859, 2 sv., 9. vyd. 1888); Cours de mécanique (t., 1861, 2 sv.).

5) S. Julius, básník něm. (* 1816 — † 1896). Studoval v Jeně theologii, byl pak domácím učitelem a potom vychovatelem dědič. prince Jindřicha XIV. Reusského. Ř. 1851 byl faráfem ve vesnici Göschitzi u Schleize, r. 1857 v Köstritzi, kdež působil do r. 1885. Napsal řadu básní vynikajících zbožnou myslia vroucností i vlastenectvím. Uvádíme z nich: Gedichte (Lip., 1850, 6. vyd. 1891); Fromme Lieder (t., 1852, 12. vyd. 1893); Zwei Rosen oder das Hohelied der Liebe (t., 1854, 2. vyd. 1892); Neue Gedichte (t., 1856, 2. vyd. 1880); Neue fromme Lieder und Gedichte (t., 1858, 4. vyd. 1892); Für das Haus (t., 1862); Israelitische Lieder (3. vyd., Halle, 1881); Von der Pilgerfahrt (t., 1868); Lieder und Bilder (Lip., 1870, 2 sv.); 1870. Kampf-und Siegergedichte (Halle, 1870); Spiegel der Zeit in Fabeln (Lip., 1872); Gott grüsse dich (t., 1876, 4. vyd., 1892); Das Buch für meine Kinder (t., 1877); Immergrūn,

neue Lieder (t., 1879); Marchen (t., 1881); Aufwarts! (t., 1881); Neues Fabelbuch (5. vyd. t., 1881); Ich bau ouf Gott (Bremy, 1883); Dem Herrn mein Lied (t., 1884); Natur, Liebe, Vaterland (Lip., 1884); Palme und Krone (Bremy, 1887); Neue lyrische Gedichte (t., 1894); In Freud und Leid (Lip., 1896), dilo posledni. Mnohé z praci tuto uvedených jsou obsahu světského. S. vydal také anthologii Hausandacht in frommen Liedern unsrer Tage (Lip,, 1870, 5. vyd., 1883) a pod pseudon. Julius Stern sbirku bájek *Das rote Buch* (t. 1855). Srv. Hepding, Julius S. (Giess., 1896); F. Hoffmann, Julius S. (Hamb., 1898); pak A. Sturm, článek o Jul. S-ovi v »Thüringen«, sv. 2 (Lip., 1902), obsahující čásť autobiografie S-ovy.

6) S. Siegmund, pseudonym Joh. H.

Ebrarda (v. t.).

7) S. Eduard, politik rak. (* 1830 v Brně), vystudoval práva a dosáhnuv doktorátu, stal se advokátem v Pešti (1856). R. 1861 přeložen byl do Brna, kdež učastnil se horlivě veřejného života. R. 1865 zvolen byl po prvé poslancem do zem. sněmu moravského za město Jihlavu, od r 1869 zasedal i v poslanecké sněmovně ve Vídni. Pro svou horlivou činnost politickou stal se vůdcem Němců na Moravě, jimž zůstal i když r. 1872 pře-sidlil se trvale do Vídně. V říš. radě byl členem četných výborů a několikráte zvolen byl do delegací, kdež se proslavil v led. 1879 jako gener, řečník opposice proti Berlínské smlouvě. V období 1879—85 byl jedním z předsedů spojené německé levice, po je-jímž zániku vstoupil do něm.-rak. klubu. R. 1890 vzdal se pro churavost mandátů, kové. načež byl posl. sněmovnou zvolen za člena stát. soudního dvora. Byl též literárně činný

n. S. Napsal řadu básní epických jako: Merlin (1892); Kaiser Friedrich der Edle (1896); König Laurins Rosengarten (1897); Der König von Babel (1902); ballady: Hohenzollernsagen (1898); Deutsche Balladen (1904); lyrické básně: ský (* 28. dub. 1795 v Bengálsku v Přední Gedichte (1877); Auf Flügeln des Gesanges Indii — † 16. čna 1869 v Cheltenhamu v An-(1883); Lied u. Leben (1889); Deutsches Lieder-glii), přišel v hodnosti setníka do Australie buch (1894); Neue Lieder (1896); Auf der Höhe a podnikl r. 1827 výzkumnou cestu ze Syddes Lebens (1894); Ein Künstlertraum (1897); cesté Darling, na druhé r. 1829 opét Murray. Im Morgenrot des Jahrhunderts (1899); Ueber V l. 1844—45 vypravil se v průvodu J. Studen Menschen (1904); Siegfrieds Tod (1904), arta (v. t. 2) do vnitrozemí, ohledal Copper Gesetzes mit d. Rechtsgewohnheit (1877); Ge- r. 1851 vstoupil do výslužby. První dvé cesty wohnheitsrecht u. Irrtum (1884); Beiträge zum vylíčil v Two explorations into the interior of rom. Recht (1887); Revision der Lehre vom Southern Australia (Lond., 1833, 2 sv.), třetí Gewohnheitsrecht (1900); Die strafbaren Unter-lassungen, insbes. die fahrlässigen Unterlassun-gen der Aerzte, Heilkunstler, Kurpfuscher etc. psal N. G. Sturt: Life of Ch. S., Australian (1904) a j. v.

Sturmhaube: Grosse S. Veliký Šišák; 1074b. Kleine S. Malý Š., vrcholy krkonošské, viz Stu

Čechy, str. 21 b.

Sturmia, hlizník, bot., viz Liparis. Sturmeva věta v algebře řeší úlohu: Ustanoviti, kolik reálných kořenů v daných mezich obsahuje daná rovnice algebraická. Úloha ta dlouho vzdorovala úsili mathematiků, až Charles Sturm (v. t. 4) r. 1829 předložil řešení její akademii franc., kteréž pak uveřejnil v XI. svazku »Bulletinu« Férussacova. Budiž / celistvá algebraická funkce, f, její derivace; f, nechť značí s protivným znamenkem vzatý zbytek při dělení f:f,, f_3 buď s protivným znaménkem vzatý zbytek při děleni $f_1:f_2$ atd. Potom slove S-vou řadou přislušnou k funkci f. Má-li

tato fada při x = a celkem α měn znaměnek, při x = b > a měn β , má rovnice f(x) = 0 v mezích a, b $\alpha - \beta$ reálných kořenů. Na př. $f = x^3 - 5 \times -2$, $f_1 = 3 \times -5$, $f_2 = 5 \times +3$,

to hodnoty -2, -0.414, +2.414.

Sturm und Drang nazývá se perioda čili udobí v něm. literatuře od poč. XVII. až do konce let 80tých XVIII. stol., o níž viz Německo, str. 132-133.

Sturnidae a Sturnus, zool., viz Špač-

Sturnus Joannes, humanista německý (* v 2. pol. XV. stol. v Smalkaldech), důvěrný přítel Bohuslava z Lobkovic, na jehož hradě Hasišteině byl domácím učitelem, na poli právnickém.

8) S. August, básnik něm., syn S-a 5)
(* 1852). Studoval theologii, potom práva,
r. 1884 usadil se jako advokát v Naumburce
básní vztahujících se k dějinám českým. Po smrti Bohuslavově (1510) zavezl S. čásť literární jeho pozůstalosti do Němec a žil ně-jaký čas v Annaberce, potom v Lipsku.

Sturt [stört] Charles, cestovatel austral-(1902); a dramata: Donat (1891); Reinhart neye do vnitrozemí, maje ohledati předpo-Frei (1893); Verschollen (1894); Das Rätsel kládané vnitroaustralské jezero; objevil na a prosou: Sylter Skizzen (1887). Také vydal Creek a pronikl téměř až do srdce kontimnoho spisů právnických, jako: Kampf des nentu, ale následkem svízelův oslepl, načež explorer (Lond., 1899). Srv. Australie, str.

Sturzenbecker Oskar Patrik, geniální básník a žurnalista švéd. (* 1811 v Stok-

holmě — † 1869), studoval v Upsale, kdež sadu autonomie. Za reakce r. 1850 S. byl dosáhl doktorátu filosofie, načež vstoupil propuštěn a věnoval se pracím historickým; do redakce »Aftonbladetu« ve Štokholmě a r. 1853 za ministra Schela ml. zase spolupůobrátil na sebe pozornost svými feuilletony, sobil při opravě hannoverské ústavy, r. 1855 jež vydal potom pod pseudonymem Orvar při opětné reakci přestal vůbec býti politicky Odd. R. 1844 vydal sbírku básní lyrických činným, ježto pro odepření dovolené nemohl Min fattiga sångmo, načež opustiv Štokholm býti poslancem. R. 1864 složil i úřad purkžil jednak v Helsingborgu, kdež vydával časopis »Öresundsposten« (1847—54), jednak v Kodani (1854-63). Z jeho črtů feuilletonistických vynikají místrovským ličením: Grupper och personagen från igår (Skupiny a osobnosti od včirka, 1861), Reuterholm (1862) a La Veranda; též mnohé z jeho básní, obzvláště Grefvinnan Gruffiakin vynikají svěží, živou náladou. Sebrané jeho spisy vyšly v Štokholmě (1880—82, 3 sv.). Stutten, ves v Čechách, viz Stejska.

Stuttgart viz Stutgart.

Stützerbach, ves v kraji schleusingském prus. vlád. obvodu erfurtského v Durynském lese, při trati Ilmenau-Schleusingen, má 1425

obyv. (1900) a sklářský průmysl.

Stüve Johann Karl Bertram, politik hannoverský (*1798 v Osnabrücku — † 1872 t.). Pocházel z rodiny měšťanské. Studoval práva v Berlíně a Gotinkách a účastnil se horlivě pokrokářského ruchu v burschenschaftech a spolcích turnérských. Jeho chladně rozvažující duch záhy však se odvrátil od blouznivých nadějí v náhlé převraty reformní; S. věřil v přirozený vývoj dějin, jenž sám povede Německo ke svobodě. R. 1820 stal se doktorem práv a usadil se v Osnabrůcku jako advokát. V prázdných chvílích zabýval se badáním lokálně-historickým. R. 1824 byl zvolen za Osnabrück do druhé komory hannoverské a záhy se tu uplatnil, zejména v záležitosti osvobození selské půdy od desátků, robot a jiných povinností nevolnických; pro tuto věc působil i publicisticky spisem *Ueber* die Lasten des Grundeigenthums (1830). Nabyl značného vlivu v liberální straně, jehož používal k tomu, že krotil nedočkavost svých radikálních přátel. U příležitosti vzpoury v Gotinkách a Osterode vydal politický spis: Ueber die gegenwärtige Lage des K. Hannover (1831). Spolu s Dahlmannem a Pertzem byl předním spolupracovníkem liberálního listu »Hannoversche Zeitschrift« a byl hlavním původcem hannoverského základního zákona státního z r. 1833, jejž za reakce po nastoupcní Arnoštá Viléma hájil ve zvl. spise Die Vertheidigung des Staatsgrundgesetzes. Od účastenství na sněmu byl S., jenž od r. 1835 byl též purkmistrem v Osnabrücku, zdržován odpíráním dovolené; teprve r. 1847 zase vstoupil na sněm a po březnových událo-stech jmenován od krále ministrem vnitra. Po potlačení nepatrné vzpoury v Hildesheimu S. liberálními reformami zažehnal další jitření v Hannoversku. Neschvaloval prusofilské politiky frankfurtského sněmu; donucen politickou situací přece přistoupil za Hannoversko ke spolku tří králů (26. kv. 1849), ale s výhradou, přistoupí-li též státy jihoněmecké. Ve vnitřní organisaci S. prováděl zá- osud mnohých vynikajících umělců slovan-

mistrovský. Připojení Hannoverska k Prusku (1866) snesl S. s resignaci; odepřel nejen přijmouti mandát do říš. sněmu, ale i jakoukoli účast v politické agitaci; zmíněné události daly mu pouze podnět ke spisu Denkschrift zur Beurteilung der Veränderungen. welche in den Verhältnissen Hannovers durch die Vereinigung mit Preussen hervorgebracht waren (1866). Svou literární činnost v oboru historie zahájil tím, že r. 1823 opravil a vydal 3. dil Möserova spisu »Osnabrücksche Geschichte« a pokračoval v díle Fridericiově a Stüva star. Geschichte der Stadt Osnabrück (1826). Samostatné jeho práce jsou: biografie otcova Heinrich D. S. (Osn., 1827); Wesen und Verfassung der Landgemeinden und des ländlichen Grundbesitzes in Niedersachsen und Westphalen (Jena, 1851); Geschichte d. Hoch-stifts Osnabrück (t., 1853-72); Die Gogerichte in Niedersachsen und Westphalen (t., 1870) a j. Srv. G. Stüve, Joh. Karl Bert. S. nach Briefen und persönlichen Erinnerungen (Han., 1900).

van **Stuven** Ernst, maliř holl. (* 1657 — † 1712), vynikl v malbě květin a ovoce. Pro nezřízený život dostal se dvakráte do žaláře a byl i ze země vypověděn. V pražském Rudolfině chová se jeho obraz Krice.

Stviga, řeka ruská, pravý přítok Pripěti; proteka gub. volynskou a minskou a jest při délce 134 km na 27 km splavná. Pp.

Stvol, bot., viz Stonek.

Stvoleneo, Stvolenky, Stvolinky,

viz Stolinky.

Stvolny (Zwolln, Zwolle), ves v Čechách, hejtm. Kralovice, okr. Manětin, fara a pš. Rabštein; 51 d., 68 obyv. č., 259 n. (1900), fil. kostel (ve XIV. stol. far.), r. 1794 obnovený, 1tř. šk., dvůr a kam.-uhelné doly.

Stvolová, ves na Moravě, hejtm. Boskovice, okr. Kunštát, fara Bradleny, pš. Roz-

hrani; 14 d., 123 obyv. č. (1900). **Stwołowicze** viz Stoloviči.

Stwosz Vit, řezbář pol. (* mezi r. 1438 a 1447 v Krakově — † 1533 v Norimberce). Jeho rodina pocházela z okolí Bardějova v Uhrách, usadila se v Krakově a tam S. vyspěl v umělce váženého a slaveného, tam také provedl první svá díla, a to největší a nejznámější práce řezbářské. Odtud pak pře-stěhoval se r. 1495 do Norimberka, jako umělec již slavný, a působil v tomto hlavním sídle německého umění na rozhraní XV. a XVI. věku s nemenším úspěchem než ve své domovině, ba vynikal nad soudobé mistry řezbáře Tilmanna Riemenschneidra z Vircpurku, Adama Kraffta v Norimberce, Petra Vischera t., ačkoliv jako cizinec mnohé příkoři snášel a pronásledování zakusil. S. sdíli Stwosz. 311

kenotafu r. 1492 a stolicích r. 1495. Mezi tim byl r. 1486–89 po prvé v Norimberce, patrně za příčinou nějaké zakázky. Již před tim balda) pocházejí od S-a, nikoli od A. Krafíta. rně za příčinou nějaké zakázky. Již před tim balda) pocházejí od S-a, nikoli od A. Krafíta. rožetována měšťanského v Krakově, byl hlavou cechu umělců. R. 1493 zemřel hnězdenský arcibiskup Zbihněv Olešnicki a také jeho náhrobek v Hnězdně je dílo S-ovo, a prodistrována jsou díla a hlavním oltáři u sv. Sebalda (z r. 1526). Mimo to na několika místech v Norimberce v Bardějově, v Levoči zachována jsou díla a hlavně v Germanském museu zachovány spousitích. rezbářská (oltáře, sochy) tak mistrně pro- jsou skvostné řezby S-ovy, z poslednějších vedená a svým rázem i mnohými podrob- známé: Růtencová tabule, relief Madonny; nostmi S-ovo umění připomínající, že je lze připisovati jemu. V Norimberce S. r. 1497 Jiná díla S-ovo jsou v Bamberce (oltář naaž 1498 oženil se po druhé, nabyl práva rození Kristova z r. 1523, označený jeho mčšťanského, koupil dům, zahradu atd., uložil monogrammem), v Kolobřehu, Heilbronně, si při měst. právě 1200 rýnských na doživotní Bamberku, Štětíně a j. Viděli jsme, že rentu«, jak nyní říkáme, a přišel tudíž do i v Uhrách a v Sedmihradsku díla jeho se Německa jako zamožný, vynikající umělec, uchovala, a také po jeho smrti vysláni byli nikoliv jako začátečník, který hledá své štěstí. Lze naopak za to míti, že byl vybídnut aneb placení za dodané řezby. S. byl svérázný aspoň objednávkami k tomu přiveden, aby umělec bohaté fantasie a jemného vkusu. se usadil v bohatém, uměleckým životem Obhroublý realismus německých umělců v jeho proslulém městě jižního Německa. V rege- pracích je překonán, nebot S. vyzná se sice stech výročních zpráv uměleckých sbírek cís. domu ve Vídni (Jahrbücher der Kunstsamm- nickou svou virtuositou a švihem své konlungen des allerh. Kaiserhauses) je veliká cepce tvoří jednotlivé sochy i skupiny a sbírka listin a úřed. zpráv, která tomu na-cykly, které jsou nejen mistrně oživeny, ale svědčuje a také dokazuje, že S. pracoval pro také dekorativně stylisovány. Výraz tváří je svědčuje a také dokazuje, že S. pracoval pro táké dekoratívně stylisovány. Výraz tváří je slaveného litce Petra Vischera, když tento vždy podivuhodně silný a pravdivý, roucha měl dodati bronzové sochy pro náhrobek effektně vržená, záhybů plynných, níkoliv locis. Maximiliána I. v Inšpruce. Ovšem z těchto meně zkornatělých, ornament bohatý, svižný, zpráv také vysvítá, jak neutěšený život vedl jakoby duchem renaissance provanutý. Jinak S. v cizině a jakým nepříjemným spoluobča-nem se jevil vůči Norimberským. Soudil se o dědictví manželky své, pak dopustil se tím vždy dojmu proti pracím německých řezpadělání dlužního upisu, měl býti na hrdle bářů nepoměrně stupňované bohatosti a světrestán, byla mu však dána milost, ale zá- žesti. S je bravurní modeleur, nezná žádroveň vypálen mu cejch na obě tváře a ulo-ných tchnických obtíží, neopakuje se nikdy, žena mu přisaha. že nikdy Norimberk ne- je vynalezavý, i když provádí stále tytéž náopustí (1503). Císař Maximilián r. 1506 vrátil měty (četné Madonny atd.). Slovanská živost S-ovi všechna práva občanská a jeho vlivem fantasie a lehkost koncepce odlišuje jeho díla

ských: bývá vydáván za Němce a Němci osvo-; byl S. ušetřen krutějších následků svého jovali sobě jeho umění, tvrdíce, že pochází přečinu, ale řevnivost Norimberských je paz Norimberka z rodiny jména Stoss, že pak trna ze všeho násilného jednání: báli se na přesídlil do Krakova, odkud se vrátiv žil až konec, aby neopustil město, jež dobře znal do své smrti v Norimberce. Avšak ze sou- a kde mnohé práce provedl, báli se ještě věkých pramenův archiválních vychází, že S. více jeho soutěže. S. uprchl z Norimberka, byl rodem Polák, že byl i v Norimberce za vrátil se opět, byl vězněn a všelijak týrán, Poláka vždy pokládán a proto také s ním dosáhl aspoň částečného uvolnění od hanlitak nepřátelsky nakládáno. Dlužno připustiti, vého omezování své svobody, cestoval a pratak nepratejsky naktadano. Dlužno přípustti, vend omežovaní sve svobody, cestoval a přaže S. nebyl občanem příjemným, zajisté nikoli vzorem občana, jak mnozí němečtí i čeští
spisovatelé tvrdili, ale že jeho svárlivá a nespisovatelé tvrdili, ale že jeho svárlivá a neklidná povaha často zavdávala příčiny ke tehdejší doby, i malíři, především dílnu,
srážkám se zástupci světské moci – hlavně z které vycházely také práce, jichž nepočísrazkam se zastupci svetske moci — mavne z který ve S-ovi táme k uměleckým výrobkům, jako na př. povždy spatřoval přistěhovalého cizince, vý- sáně, svícny atd. Avšak i četné jeho figurální borného mistra svého řezbářského řemesla, práce, též krakovské, nebyly výlučně dílem ale tím spíše nebezpečného soupeře domá- jeho vlastních rukou, ale jsou t. zv. práce cich mistrův od cechu To nevadilo jeho atelierové, jichž provedení účastnili se tovaumělecké slávě. Jest uznaným mistrem socha-ryši a pomocníci, jak snadno pochopitelno. řem-řezbářem své doby. Jeho monumentální Dlužno si představovati věc tak, že S. na-práce krakovské: oltář Panny Marie v Marián- kreslil návrh, provedl tu onu hlavní figuru ském kostele na tržišti, kenotaf (náhrobní a na konec opravoval a dokončoval detaily, výzdoba) krále Kazimíra Jagellovce ve Wawelu propracovával hlavy soch atd. Nejstarší dílo a stolice v kůru Mariánského kostela náležejí S-ovo v Norimberce je socha P. Marie s pak nejkrásnějším výtvorům dláta této doby, choletem (v kostele Panny Marie). Také ka-Pracoval na oltáři od r. 1472 do r. 1484, na menné reliefy: Zrada Jidášova; Kristus v Get-kenotafu r. 1492 a stolicích r. 1495. Mezi tím semane a Večeře Páně (v ochozu kostela sv. Seve věrném napodobení přírody, však tech-S. přidržoval se zvyků své doby, poly-chromoval a zlatil své řezby a dosáhl také

od těžkopádnějších, byť i mistrně modelovaných, vždy ošklivějších typů sochařů německých. Jeho vliv na německé sochařství byl značný a není do dneška doceněn, a tak S. jeví se jako jeden z největších umělců své doby a druží se důstojně k Důrerovi a jiným uznaným mistrům německého umění výtvarného. Šrv. K. Adámek, Vít S. (»Osvěta«,

Stýble: 1) S. Bedřich, zakladatel knihkupecké a nakladatelské firmy v Praze (* 1817 ve Vídni - † 1891), vydával spisy theologické i školské, zasedal dlouhá léta ve sboru obecních starších, v »Sokole« a ve všech čelněj-

ších spolcích vlasteneckých.

2) S. Adolf B., syn před. (* 28. dubna 1848), navštěvoval českou reálku v Panské ulici, pak učiliště Skřivanovo, v l. 1865—66 pobyl v Lipsku, načež se věnoval závodu svých rodičů. Horlivě se účastnil nár. ruchu, po 10 let byl členem sboru obecních star-ších, jest předsedou správní rady městské spořitelny a členem mnoha jiných spolků. Byl vyznamenán řádem železné koruny III. třídy, rytířským řádem Františka Josefa a sv. Řehoře a střibrnou medaillí král, hlav. města

3) S. Jaroslav, bratr. před. (* 1849 — † 20. čce 1887), byl činný hlavně v kruzích sokolských; v jednotě pražské působil jako člen sboru cvičitelského a redaktor časopisu

»Sokol«.

Stydká kosť v anat. viz Pánev 2). Styffe Karl Gustav, dějepisec a archiv. badatel švéd. (* 1817), studoval v Upsale, stal se r. 1864 bibliotekářem tamtéž, r. 1882 odešel na odpočinek. Jeho hlavním dílem jest Bidrag till Škandinaviens historia ur utlānd-ska arkiver (Štokh., 1859—84, 5 sv.). Učastnil se vydávání spisů a listů Oxenstiernových Gustava II. Adolfa. Rovněž vydal Dějiny Skandinavie za unie kalmarské (1867, nové vyd. 1880).

Styka Jan, malíř polský (* 1858 ve Lvově z otce Čecha, berního úředníka, rozeného na Hradčanech r. 1815 [děd S-kův byl český skladatel] a matky Polky). Po dvouletém studiu na akademil vídeňské vyznamenán zlatou medaillí a nastoupil cestu do Ríma. Tam namaloval obrazy: Lilla Weneda; Pastyrka Erminia; Madonna s odznaky umučení Kristova. Navrátiv se z Říma stal se žákem Matejkovým. V Krakově povstal jeho obraz Matka Boží žehná stavům, za nějž obdržel zlatou medailli v Krakově. Pak následovala řada náboženských obrazů: Kristus nasycuje množ-Raclawice, Dobyti Sibiné (Generál Bém) oznaství lidu chlebem; Kristovo kazání; Kajici Magdalena. R. 1885 S. odešel do Patiže, kde vznikl r. 1886 jeho obraz Přijímání Madonny. V Paříži S. pobyl po tři léta, z této doby S-ku Poláka, nadšeného vlastence, jenž slopochází vlastní podobizna S-kova a choti jeho, vem i obrazem hlásá lásku k nešťastné z r. 1888, kdy pořádal velikou výstavu v Kra- Polsce. kově, datuje se Prorokyně Hulda předpovidá pád národa isráélského. R. 1892 maloval Matku Kristovu pod křížem, r. 1895 odcestoval do 780.

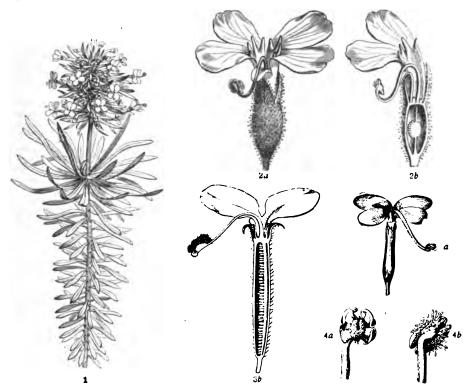
Golgota. Roku 1897 S. navštívil Prahu a mistra Jaroslava Vrchlického, jemuž za nadšenou báseň na obraz »Polonia«, malovaný r. 1891, jakož i za překlady svých básní do češtiny namaloval jeho podobiznu, — studii k ni chová ve svém majetku Vrchlický, portrait S. darem věnoval obci Pražské. R. 1898 (v říjnu) pořádána v Topičově Salonu v Praze výstava S-kových maleb, byly tu: Polonia, cyklus 10 obrazů k panoramatu General Bém v Sedmihradsku; studie k tomuto cyklu; vlastní podobizna S-kova a jeho choti, pleinairní dvojitý portrait s pozadím zasněžených fortifikací na Avenue de Villiers; podobizna Vrchlického; Prorokyně; skizzy panoramatu Golgota; Pokušeni Kristovo; studie hlav z Palestiny; allegorie na rok 1846; Kościuszko; Pohroma (z války r. 1831) a různé studie. R. 1903 S. zaslal na výroční výstavu v Rudolfině rozměrný obraz Ohném a jelezem (přisaha Vitoldova při požáru Kovna (1363). Před tím komponoval nové panorama Nero mučí křesťany v kolosseu, a illustroval Sienkiewiczův román »Quo vadis«. S. je z nejslavnějších malířů polských, jeho jméno známo po celém světě. Podobně jako Sienkiewicz je S. repraesentantem moderního směru v polském umění, směru národně-katolického. S. je především křesťan a pak vlastenec, jemu jest Madonna zároveň královnou Polsky, jemu jsou boje za osvobození Polsky posvátnými, a jako Sienkiewicz S. miluje boj, zbraně, projevy síly a chrabrosti. Jako malíř neméně má zálibu ve výjevech pohnutých, rád maluje koně, jízdu, vojáky, rušný život válečnický. Rytířský duch polského národa v něm oživuje a hledá sobě výrazu. S jedné strany nábožnost, vroucí víra v Krista, jehož světlý zjev byl tolikráte předmětem jeho obrazů, s druhé strany zápal pro svatou a sám vydal spisy (1861) a instrukce (1880) věc národa i víry, atavistní láska ke zbraním a silný smysl pro aesthetiku boje - to spojuje se ve S-kovi k jednotnému souzvuku. Matejko naň působil svým monumentálním stylem, ale S. jest umělec modernější, má smysl pro skutečnost, projevuje značný realismus v jejím zobrazování. Francouzská škola tu uplatňuje své vlivy. Po technické stránce S. je pravým žákem této školy, ovládá techniku malby olejové s nevšední virtuositou a tak přistupuje také k provádění obrovských panoram, moderních maleb, v nichž malířský realismus slaví největší svá vítězství. I tu poznáváme S-ku křesťana a S-ku oslavovatele boje, boje za ideály lidstva, za víru, svobodu a vlast. Golgota a Mučení křestanů, čují tyto dva hlavní směry jeho tvorby. Obrazy jako Polonia, Abel (allegorie na r. 1846), Matka Boží žehná stavům polským ukazují nám F. H-s.

Styl viz Stilus a Sloh. S. nový a starý srv. Kalendář, str. 778*b*,

Palestiny, kdež konal studie k panoramatu | Stylaster, zool., viz Hydrocorallinae.

Stylidiaceae, sloupatkovité, čeleď ních směstnaných, ostatních střídavých n. rostlin zvonkokvětých (*Campanulinae*), ob- přesleněných, často drobných a listenovitých, sahující 1leté byliny, kře a polokře listů zpra-vidla střídavých, u kořene v růžici často směstnaných, jednoduchých a celokrajných, bez palistů. Květy, jen zřídka ojedinělé, skládají obyčejně klasy, hrozny n. chocholíky a jsou buď pravidelné nebo souměrné (pyskaté), obojaké a 5—9četné. Tyčinky jsou pouze 2 srostlé nitkami s čnělkou ve sloupek u mnohých druhů přes dolní pysk kolínkovitě sehňutý a v kolinku před ôpylením velmi dráž- někdy větší a pouzdrosečné. S. roste asi

řidčeji na konci úponkatých. Kalich trubkou se semeníkem srostlý má hoření pysk 3dilný n. klaný, dolení 2zubý, kdežto hoření pysk koruny jest o 4 a dolení o 1 uštu. Sloupek rodidlový jest čárkovitý a delší než pysk a ukončený tupou bliznou uprostřed obou 2pouzdrých prašníků. Popudlivost jeho vězí na zpodní straně kolinkovitého ohbí. Tobolka úplně n. z polovice 2pouzdrá má 1 pouzdro

Č. 4034. Stylidium. 1. Květonosná větev. 2a3a Dva druhy květů. 2b3b Týchže podélné medianní průřezy. 4a Konec rodidlového sloupku (2 prašníky s bliznou) se strany svrchní. 4b Týž se strany zpodní.

Prašniky dovnitř obrácené stojí na konci sloupku po stranách blizny. Ze zpodního, ne vždy úplně 2pouzdrého semeníku vyvinuje se hroznem. 1-2pouzdrá, buď na konci 2chlopní nebo nepukavá tobolka mnohosemená. S. mají asi 100 druhů převahou australských, jednotlivě i na Novém Zealandě, v tropické Asii a v antarktické Americe zastoupených, z n chž nejvíce druhů (asi 80) náleží k rodu Stylidium, ostatní pak k rodům Forsteria, Leeuwenhookia a Phyllachne. S. praktického významu nemají žádného.

Stylidium Swartz, sloupatka (vy-

divý, tak že při doteku nahoru se vymršťuje. 80 druhy hlavně v Australii, kdež objevuje Prašníky dovnitř obrácené stojí na konci se na př. S. graminifolium Swartz, s. trávolistá, jejíž stvol ukončen jest jednoduchým Děd.

Stylina, vymřelý rod korálů šestičetných (Hexacoralla) budující hlízovité trsy, v nichž jedinci spojeni jsou spolu žebry příčkovými (septalkosten). Příčky zřetelně jsou vyvinuté, ne příliš četné a podobně jako stěna celistvé. Uprostřed kalicha trčí válcovitý sloupek. Rod hojný v triasu, juře a křídě. U nás v kory-canských vrstvách křídového útvaru jeden druh.

Stylité (z řec.) nazývají se orientálští obr. č. 4034.), rod rostlin srostloplátečných mniši, kteří toužíce po přísném, kajícném z čeledi *Stylidiaceae*, obsahující byliny (n. životě trávili své pozemské dni na sloupech. polokře) stvolnaté n. stonkaté listů přízem- Prvý takový askét byl Simeon (v. t. 7) ze s-tů v Syrii, Palestině, Egyptě, Levantě a j. Sloupy s-tů bývaly zvláště k tomu účelu stavěné, na nichž kajícníci ti zpravidla stojíce trávili osamělý život svůj, chráněni jsouce mříží nebo cellou. Po řebříku vystupovali k nim lidé o radu se tázající, někdy i osoby světské a církevní vysoce postavené, čímž s. nabyli veliké vážnosti a významu pro život náboženský i politický. Kolem sloupů jejich vznikaly někde i kláštery a budovy pro žáky a četné cizince sem putujíci. AŽ.

Stylobat, z řec., v řec. architektuře nejhořejší stupeň podstavce (krépidómatu), na

němž stojí sloupovi.

Styloideus, z řec., bodcovitý, na př. výčnělek kosti loketní a vřetenní, tvořící podklad obou kotníků nad zápěstím, a pak výčnělek kosti skráňové, na níž upínají se především vaz a pak svaly zdvíhající hrtan

Stylemmatophora, zool., viz Basom-

matophora

Stylonychia Ehrbg., nálevník zpodobrvnatý (Infusoria hypotricha) z čel. Oxy-trichidae. Má tělo dorsoventrálně zploštilé na břišní straně, veliké brvy okrajní, pak 8 brv na předu, 5 uprostřed a 5 brv na konci těla; ústa leží teměř uprostřed na břišní straně a před nimi jest trojhrané obústi (peristom) se dvěma okraji a složitým ústro-jím brvitým. Množí se dělením a konjugací. S. pustulata Ehrbg., 0·1-0·2 mm vel., má tělo celkem všude stejně široké, do zadu poněkud zůžené a tupě zakončené. Obě řady okrajních brv jsou vzadu odděleny úzkým prostorem. Hojná v stojatých vodách. S. mytilus Ehrbg., až 0.3 mm vel., má tělo uprostřed nejširší, k zádi víc a více se zužující, až ke konci přišpičatělé; tam jest opatřena brvami zvláště mohutnými a hrubými. Rychle pluje a otáčí se; jest hojná ve stojatých vodách mezi rostlinami. S. histrio Ehrbg., až 0.15 mm vel., má tělo podélně elliptické, na předu i v zadu přišpičatělé. Řady okrajních brv se sbíhají. Ocasních brv nemá. Jest velmi pohyblivá a žije v čistých vodách tekoucích. MBbr.

štylops, zool., viz Rásnokřídlí. Stylorhynchus Schneid., cizopasný prvok (Sporozoa) z třídy Gregarinidae, ze řádu Polycystidae s tělem rozděleným ve 2 zřetelné odstavce (protomerit a deutomerit), z nichž přední jest protáhlý v rypákovitý výběžek (epimerit), na konci knoflikovitě ztlustlý. Žije v zažívací rouře brouků. S. oblongatus Hammerschm., až 3 mm vel., má epimerit dvakrát tak dlouhý jako protomerit. Žije v za-žívací rouře brouků rodů Blaps a Opa-MBbr.

Stylus (lat.), pisadlo, viz Rafije. S. v bot. viz Pestík. Srv. též Sloh a Stilus. Stymfalos (Στυμφαλος, Στύμφηλος), prastaré řecké město v severových. Arkadii, podle pověsti založené soujmenným vnukem Arkada, osaditele Arkadie. Jsouc položeno doucí rozvětvovaly se k předním přístavům a Symplocos.

Sisanu. Jeho následovalo záhy mnoho jiných Korinthského a Argolského zálivu, nabylo záhy, již za mykénské doby, veliké důležitosti a jest připomínáno i u Homéra. Dórským vpádem přivedeno k úpadku. Později bylo členem spolku Achajského, za římských pak dob počítáno k Argolidě. Skládalo se z akropole a horního města na výšině, po nichž zbývají značné zůstatky, zejména stopy hra-deb a mohutná věž; dolní město v rovině při horském jezírku t. jm., známém v cyklu héraklejské pověsti ptáky stymfalskými, trpělo povodněmi. Nyní jest opodál osada Zarakas.

Stypage [-páž], fr., v lék. zbavení citlivosti tělesných údů chlórmethylovým postříkáním.

Styptica [-ka], z řec., léky stavicí krvácení, tudíž tolik co haemostatica (v. t.); v užším smysle nazývány jsou s. léky, které místním upotřebením staví krvácení, tedy především skupina látek leptajících a svrašťujících (caustica a adstringentia)

Styr, řeka tekoucí v délce asi 53 km Haličí. ostatně Ruskem a to volynskou a minskou gubernii (asi 458 km). Prameni se při Zablotci a vlévá se (s prava) deltou do Pripeti (hlavní rameno nad Berezcemi). S. jest splavný pro plti od hranice haličské, pro lodi, jimž říká se »duby« a »berlinky«, asi na délce 352 km. Plaví se hlavně obilí. Značný rybolov. Tok řeky až do Cartorijska jest dosti rychlý; odtud pak volný. Břehy v dolním tokú jsou nízké a bahnité. Z přitoků nejznačnější jest Ikva (s prava).

Styraceae, sturačovité, čeleď rostlin srostloplátečných z řádu Diospyrinae, obsahující stromy n. kře buď lysé nebo chlupy, plstí n. šupinami obrostle, s listy bylinnými kožovitými, střídavými, jednoduchými, celokrajnými n. pilovitými a s květy pravidelnými, obojakými, obyčejně bílými v jednoduchých n. složených hroznech. Kalich v pupenu chlopnitý zřídka rozevřený jest oby-čejně blaločný až utatý. Koruna střechovitá n. chlopnitá, zřídka uštů zkroucených, jest zvonkovitá n. kolovitá, obyčejně 5laločná s ušty velmi zřídka prostými. Tyčinky jsou nejčastěji v 2násobném počtu plátků v trubce korunní vetknuté a nitkami v delší n. kratší trubku srostlé, s prašníky vnitřní n. poboční štěrbinou se pukajícími. Semeník více méně zpodní n. svrchní má 2-5 pouzder o 1 n. několika vajíčkách ve vnitřních úhlech visutých n. přímých a vybíhá v čnělku obyčejně nitkovitou s bliznou buď malou nebo hlavatou a více méně zřetelně 2-5laločnou. Plody jsou bobule n. peckovice, zřídka 3chlopní tobolky o semenech s bílkem masitým n. rohovitým a se zárodkem přímým, někdy zkřiveným, jehož dělohy jsou buď poloválcovité nebo široce zploštělé. S. rostou asi 220 druhy v horkých pásmech Asie, Australie a Ameriky (výjimečně druhem Styrax off. i v již. Evropě) a obsahují hojnost vonné pryskyřice zvané benzoč (v. t.) oplývající hlavně kyselinou benzoovou. Z doby třetihorní známy tam, kde cesty z arkadského vnitrozemí ve- jsou S. asi 11 druhy nynějších rodů Styrka Ďěd.

Styrax Tourn., sturač, benzoový R. 1543 Melichar a Baltazar Štechárové ze strom (něm. Storaxbaum), rod rostlin z čel. Soběnic prodali S. obci mostecké. Styraceae, obsahující stromy n. kře obyčejně porostlé všude kromě líce listové buď šupinkami n. hvězdovitými chloupky. Květy obyčejně bílé, 5četné, skládají listénkaté hrozny užlabičkové n. konečné, zhusta krátké a řidké, často nici. Kalich jest zvonkovitý s obrubou malou 5zubou n. téměř celokrajnou. Koruna buď 5plátečná n. 5dílná jest celkem nálevkovitá plátků podlouhlých, u jejichž zpodiny vetknuto jest 10 tyčinek se zploštělými nitkami buď prostými nebo rozličné vysoko spolu srostlými. Jejich volné konce nesou přímé podlouhlé prašníky. Semeník, z větši části n. zcela svrchní, jest široce kuželovitý, kulovatý n. shora smáčknutý, lysý n. huňatý, s počátku 3pouzdrý, posléze však rozestoupením přehrádek uprostřed 1 pouzdrý a chudovaječný. Příkulovatý n. podlouhlý plod má oplodí buď tvrdé nepukavé n. 3 chlopněmi se pukající – nebo se podobá peckovici a obsahuje pometáním obyčejně 1 semeno. S. má asi 60 druhů převahou domácich v tropické Asii a Americe, poskromnu v mirnější Asii a jižní Evropě. Tuto roste ve východ. krajínách Středoz. moře až do Dalmacie jediné S. officinalis L., s. pospolitý, na vý-slunných kamenitých mistech jako keř n. stromek až 7 m vys. s listy krátce řapíkatými, vejčitými, celokrajnými, na líci lysými, na rubu od hvězdovitých chloupků do šeda až siva plstnatými. Vonné, dosti veliké, bilé květy jsou v chudých krátkých hroznech konečných. Peckovice jsou příkulovaté zelené a plsťnaté. Z poraněné kůry sturače pospolitého prýští se v Syrii a Palestině (nikoliv v Evropě) pryskyřice styrax, storax n. černé kadidlo, dříve v lékařství velmi oblibená, nyní však jen k vykuřování užívaná. Na Sumatře a Borneu roste až do nadmořské výše 300 m planě, v přímoří však podél rýžových polí pěstovaný S. Benzoin Dryander, strom tlustokmený průměrně vysoký, na letorostech a žilách listů zahnědlou plstí, jinde však, na př. na rubu čepele, na osách květenství, na korunách a semeníku, bílou platí (po případě chlupy) porostly. Stromky 6-7leté dávají naříznutím kůry bilý balsam, jenž záhy tuhne v pryskyřici žlutavě šedou, někdy nahnědle skvrnatou. Tato sluje benzoe (v. t.) a známa jest v Evropě již od r. 1461 jako dar sultána egyptského zaslaný dožeti benátskému. Jeden strom dává ročně asi 15 kg pryskyřice, která však ze starších stromů jest méně cenná, pročež se tyto v stáří 20 r. kácejí a novosazbou nahrazují. Nejvice benzoë, ročně asi 3000 q, vyváží se ze Sumatry. K témuž účelu pěstuje se S. B. i v Brazilii. Z útvaru třetihorního znám jest S. 6 druhy Děd.

Styria, lat. jm. Štýrska. Styrice, chybně Skršice (Skyritz), ves v Čechách, hejtm. a okr. Most, fara Vtelno, pš. Židovice; 28 d., 170 obyv. n. (1900), nadač. statek cisterc. kláštera v Oseku a hnědouhel. doly. Ves držívali měšťané mostečti. Raddatz, Die Suahelisprache (2. vvd., Drážď

Styrol, vonný olej, obsažený v storaxu (viz Liquidambar).

Styron viz Skořicový alkohol.

Stýrov viz Týrov.

Styrum (Stirum), obec v okr. mühlheimském n. Ruhrou prus. vlád. obvodu důsseldorfského, na tratich Duisburg-Hamm, Mühlheim-Ruhrort a Mühlheim-Oberhausen prus. stát. drah, skládá se ze S. (18.434 obyv.), Alstaden (9606 obyv.) a Dümpfen (8686 obyv.) a má 36.726 obyv. (1960) větš. katolíků. Jsou tu 3 katol. a 2 evang. kostely, starý zámek, sídlo hrabat limbursko-styrumských, solný pramen s lázněmi, žel. húti zaměstnávající kol 3000 dělníků, sklárny s 600 děl., tov. na klih a čtyři kam.-uhelné doly s 2000 dělníky.

Stýskaly, Stýskal, ves v Čechách, hejtm.. okr. a pš. Plzeň, fara Ledce; 18 d., 134 obyv.

č. (1900).

Styx (řec., řeka nenáviděná), podle řec. mythu řeka v podsvětí, nejstarší dcera boha Okeana, dlela prý na nejzazším západě ve skvělém domě o stříbrných sloupech pod vysokými skalami. Sloupy tyto jsou vlastně spády vodstva, jež odtud dale stěká do podsvětí jeko destří dil Okeanu jehož ostatek světí, jako desátý díl Ókeanu, jehož ostatek (⁹/₁₀) obepíná zemi. V podsvětí pak ze Stygy opět vyvěrá Kókytos. V titanomachií S. a všechny děti, jež Pallantovi porodila, totiž Horlivost a Vitězství (Zηλος, Νίκη), Síla a Násilí (Κράτος, Βία) postaví se v služby Zevovy; odtud děti její stále obklopují trůn Zévův a S. stala se bohyní božské přísahy. Kdo z bohů by přísahu tuto zrušil, odsouzen na delší dobu k jakési ztrnulosti, načež ještě po 9 let vyloučen byl z Olympu. Řekové časem lokalisovali Stygu v mrazivém, tem-ném údolí propasti blíže staré Nónakridy na severní straně pohoří Aroanie (nyní Chelmos) v severní Arkadii; v poledne jeví se tamní vodopád v nádherných barvách duhových to podle Hésioda Iris přichází načerpat vody k přísaze bohův.

Su, tur., voda, řeka.

Suada (Suadela) viz Peithó. Suáhilové, Suaheli, Suhaéli (arab. »obyvatelé pobřeží«), míšenecký národ obývající na vých. pobřeží Afriky naproti Zanzibaru, vzniknuvší míšením Arabů s bantuskými otroky. Proto není mezi nimi určitého typu, ale řeč jejich kisuaheli, nejčistší na ostrově Lamu, skladbou svou tvoří nejsevernější odvětví vých. části bantuské skupiny, ačkoliv, zvl. v Zanzibaru, má množství slov arabských. Kisuaheli je lingua franca celého východoafrického pobřeží od Madagaskaru až k Adenu a od východ. částí Konga do Bombaye. Proto také Evropané se jí pilně učí, a věnovali jí rozsáhlou literaturu, z níž uvádíme pouze novější: Seidel, Grammatik der Suahelisprache (Vid., 1891), t., Systematisches Wörterbuch der Suahelisprache in Deutsch-Ostafrika (Heidelb., 1902);

Wörterbuch (Got., 1901); t., Praktische Anleitung zur Erlernung der Schrift der Sua-heli (t., 1901).

Suákin, Suakim, důležitý a bezpečný přístav egyptský na Rudém moři, na 19° s. š. a 34° 59° v. d., od r. 1899 úplně pod pan-stvím egyptským, má 21.000 obyv. Rozkládá se na 2 ostrovech zdvíhajících se na konci zátoky 4 km dlouhé, nezahrazené korálovými bradly. Na jednom je umístěna karantenní stanice a projektováno budoucí nádraží, na druhém je pak vlastní město zbudované z kamenných domů, s hojnými balkony, řezbami okrášlenými, tu se vypíná několik minaretů, zde je celnice, telegrafni úřad a domy cizozem. zástupců. Odtud vede na jižní stranu zátoky železný most spojující S. s předměstím El Kef, jež skládá se z bídných chatrčí obývaných domorodci; tito dodávají do města veškeré životní potřeby, v létě však polovina vyhání stáda do okolních hor. I toto předměstí chráněno jest vysokou hradbou, za niž pak šíří se zahrady a datlové háje s četnými studněmi. Na okolních návrších zřízen byl řetěz tvrzí s výzbrojí úplně moderni. Jet S. branou k egyptské Núbii a před povstáním mahdistů stál v čilém styku s da-lekým vnitrozemím. Četné karavany dopravovaly sem na 20.000 velbloudech různé zboží, jako arabskou gummu, slonovinu, mušle, bavlník, sennesové listí, pštrosí péra, kdežto lodí dovážely tkaniny, cukr, tabák, obilí, lihoviny a j. Mimo to je S. důležitým průchodištěm poutníků přes Džiddu do Mekky putujících, jichž tudy kdysi ročně procházelo 6 až 7000. Nyní se buduje železniční trať do Berbery, která byla projektovaná již před povstáním mahdistů, dále má S. telegrafní spojení s Berberou, Kasálou, kabel do Šuezu a Džiddy. Zde zastavují se anglické parníky ze Suezu a egyptská paroplavební linie mezi Suezem, Džiddou, S-em a Masávou. Po potlačení vzpoury mahdistů obchod znova rychle vzrůstá. S. postoupilo Turecko r. 1865 egyptskému místokráli, jenž tu vládne samostatně. Ale když mahdisté r. 1885 udeřili na město, usadili se tu Angličané, kteří zde zůstali pány až do r. 1899, kdy S. byl předán opét do správy egyptské. Okolní krajina však přísluší k anglo-egyptskému Súdánu a tvoří správní celek jako »generální vladařství rudomořského pobřeží«.

Suana viz Sorano. **Suanové** viz Svanecie.

Suardi Bartolom meo viz Bramantino. Suarez: 1) S. Francisco, theolog katol. * 1548 — † 1617 v Lisaboně). Byl členem řádu jesuitského a z nejučenějších boho-slovců svého věku. Z rozkazu pap. Pavla V. napsal Defensio fidei catholicae adversus Anglicanae sectae errores (1613), kde hájil učení o svrchovanosti papežské nad knížaty světskými. Spis tento vzbudil v Anglii a Francii nevoli a byl veřejně spálen. Spisy S-ovy vyšly v 23 sv. v Lyoně r. 1630 sl. a pak ještě

1900); Velten, Safari za Wasuahueli, Suaheli Srv. Werner, Franz S. u. die Scholastik der letzten Jahrh. (Rezno, 1860-61).

2) S. (Swarez) Karl Gottlieb, právník něm. (* 1746 ve Svídnici – † 1798 v Berlíně). Studoval ve Frankfurtě n. O. práva. Stal se r. 1769 pupillním radou ve Vratislavi, pracoval v min. justice, r. 1787 stal se vrch. justičním radou a účastnil se horlivě rozličných legislačních prací Dodal zejména hlavní materiál k sepsání všeob, zemského práva (Landrechtu), jehož osnovu r. 1790 úplně přepracoval. Vydal: Sammlung alter und neuer schles. Provinzialgesetze (Vratisl., 1771—73). Srv. Stölzel, Karl Gottlieb S. (Berl., 1885).

Suasoriae zvala se u Rimanů cvičení řečnická, v nichž kdo druhému radil aneb sám u sebe přemítal, co má činiti. Látka vážena bývala buď z historie neb mythologie. Sedm cvičení takových zachováno jest nám ve spise staršího Seneky Oratorum et rhetorum sententiae, divisiones, colores. S. byly snadnější než druhý druh cvičení rhétorských, zv. Controversiae, kteréž předpokládaly větší soudnost a vyspělost, ze kteréž příčiny také následovaly ve vyučování řečnickém až po

Sua sponte, lat., dobrovolně. Suaviter in modo viz Fortiter in re. Sub, lat. předložka pod.

Subalterní, z fr., podřízený (důstojník neh úředník).

Sub auspiciis imperatoris viz Promoce.

Subbotin: 1) S. Nikolaj Ivanovič spis. rus. (* kol 1830 — † 13. čna 1905), byl professorem duchov. akademie moskevské a horlivým bojovníkem proti rozkolu. Z četných jeho prací uvádime: Archimandrit Feo-fan, nastojatělj Kirillova Novojezerskago monastyrja (Petr., 1862); Délo patriarcha Nikona (Moskva, 1862); Jan Bélovodskij i Pavel Négrebeckij; O pravoslaviji grečeskoj cerkvi (t., 1865); Raskol, kak orudije vraždébnych Rossiji partij (t., 1867); Novyj raskol v raskolē (t., 1867); Dėjanije moskov. sobora 1654 g. (t., 1873); Proischoždėnije nynė suščestvujuščej u staroobrjadcev tak nazyvojemoj Avstrijskoj ili Bélokrinickoj ijerarchiji (doktorská disser-tace, t., 1874); O suščnosti i značeniji raskola (t., 1881); Istorija Bélokrinickoj ijerarchiji (t., 1874-97); Carskije voprosy i sobornyje otvěty o mnogorazličných cerkovných činach (Stoglav; t., 1890); Matérialy dlja istoriji raskola za pervoje vremja jego suščestvovanija (t., 1875 až 1887, 6 d.) a pod.

2) S. Viktor Andrejevič, lékař rus. 1844 — † 1898). Vystudovav lėkařstvi v Kijevě, habilitovál se tu r. 1869 pro hygienu, medicinskou policii, geografii a statistiku, r. 1872 byl kommandován za hranici a stal se pak prof. týchž oborů. Z praci jeho sluší uvésti: Zur Frage über die Anwesenheit der Peptone im Blut- und Chylus-Serum (1868); Beitrage zur Physiologie des Fettgewebes (1870); Mittheilung über den Einfluss der Nahrung nékolikráte; naposledy v Paříži 1856-61. auf den Haemoglobingehalt des Blutes (1870);

Ueber die physiologische Bedeutung des Alkohols | noj (1890); O léčeniji vrožděnnych vyvichov für den thierischen Organismus (1870) a j. v.

3) S. Andrej Pavlovič, oekonomista ruský (* 1852). Vystudovav právnickou fakultu mosk, university, byl učitelem v roz-ličných ústavech, načež obstarával v Rusku i za hranicemi rozličné kommisse svěřené mu ministry financi a kommunikaci, konal studia v různých krajích Ruska, v l. 1885—94 vydával »Ekonomičeskij Žurnal«, uveřejňoval své práce ve »Věstniku Jevropy«, »Slově«, »Sěv. Věstniku«, »Porjadku«, »Luči« a j., založil r. 1891 v Petrohradě kroužek (sobranije) oekonomistů, který měl posuzovati všeliké hospodářské a finanční otázky. Uveřejnil tyto spisy: Russkij promyslovyj nalog (Moskva, 1877); Gubernskij gorod Vladimir (Vladimir, 1877); Kurs promyšlennoj ekonomiji i kommerčeskoj geografiji (Petr., 1878); Obzor litératury po voprosu o prjamom obloženiji i pošlinach (s předmluvou kn. A. J. Vasilčikova, t., 1879); O bodmereje i avariji (t., 1880); Obzor gosudarstvennych dolgov Rossiji (t., 1881); Rossija i Anglija na srednéaziatskich rynkach (t., 1885); Torgovyja soob-ščenija Vost. Rossiji i Sibiri (t., 1885); Zemskij krizis i podochodnoje obloženijc (t., 1885); Materialy dlja ekonomičesk. izučenija Rossiji. Sibirskij kraj (t., 1885); Istoriko-statističeskij obzor promyšlennosti Rossiji: fabričnyja i remeslenyja izdélija iz metallov (t., 1886); Tarifnyj vopros na russkich želéznych dorogach (t., 1887); Les questions économiques en Russie (t., 1888); V čerté jevrejskoj osédlosti (t., 1888); Borjba Moskvi s Lodiju (t., 1889); Čaj i čaj-naja torgovlja v Rossiji i drugich gosudarstvach (t., 1892); Pojezdka po kustarnym rajonam i kustarnyja artéli (t., 1893); Volga i volgari, sv. I. Verchňaja Volga (t., 1894); Ekonomič. statistič. obzor bassejna r. Dnépra (t., 1895); Ekon. stat. obzor bassejna r. Zap. Dviny (t., 1896); Ekon. stat. obzor bassejna r. Donca (t., 1890); O reljsovom sojedinéniji bassejnov r. Leny i Angary (t., 1898); Tichvinskij vod-nyj put (t., 1898) a j. Ve spisech svých S. dokazuje, že je nutno rozšířití hospodářskou činnost zemstev, udržovati obcové zřízení a podporovati kustarný průmysl.

4) S. Maxim Semenovič, lékař ruský. Vrátiv se r. 1881 z delší vědecké cesty z ciziny, stal se docentem a r. 1884 professorem chirurgie v Petrohradě při vojensko-chirur-gické akademii, kdež posud působí. Napsal: Recherches histologiques sur la structure des membranes synoviales (1879); Méthode pour apprécier la qualité infectieuse des microbes et leur propagation dans l'organisme (1880); O Listerovskom sposobě léčenija ran i o gipsových povjazkach (1877); Chirurgičeskija nabljudenija vo vremja russko-tureckoj vojny 1877-78 gg. (>Vojen. Med. Zurn. 1878); Novyj sposob operaciji empiemy grudnoj plevy (1888); Predėly sovremennago kamnėdroblenija (1889); ten, na něhož od delegáta (viz Delegace) Obščaja chirurgičeskaja patologija i těrapija (Delegace) přenesena byla dále určitá moc církevní. (Dekcijie, seš. I. 1887); O stružkovych korse Srv. Kämpfe, Die Begriffe der jurisdictio ortach (1891); O prišivaniji podvižnoj počki dinaria, quasiordinaria, mandata, delegata (1873); O palatké kak asepticeskoj, operacion- etc. (Videň, 1876).

bedra (1895); O stěrilizaciji ketguta pri pomošči formalina; O vyprjamlenijach Pottových

gorbov po sposobu Calot (1897) a j.

Subbotníci, mystická sekta ruská, přidržující se částečně obřízky, Starého zákona a svěcení soboty místo neděle. Někteří neuznávají Krista vůbec, zavrhují Nový zákon, jini uznávají Krista za proroka, ale Starý zákon kladou nad Nový, očekávajíce se židy příští messiáše, ač talmúd odmítají. Pro tuto shodu s učením židovským slují též židovstvujuščije. Sekta tato objevila se za Kateřiny II. a do konce let 20tých XIX. stol. soustředěna byla ve voroněžské gub. Vláda činila proti ni různá opatření a r. 1826 přestěhovala zjevné stoupence sekty do tobolské, irkutské a jenisejské gub., dílem na Kavkáz. Srv. N. Astyrev, S. v Rossiji i v Sibiri (>Sěvernyj Věstnik«, 1891).

Subbotov, ves v új. čigirinském, gub. kijevské, má asi 3000 obyv.; v XVII. stol. náležela rodině Chmelnických; snahy polské zmocniti se S a vyvolaly povstání Chmelnického.

Subcoccinella [-kokci-] Weise (Lasia Muts.), drobnař, jest rod slunéček z podčeledí Epilachninae, vyznačený hlavně drápky, které jsou do polovice rozčísnuté a nejsou na kořeně zoubkovitě rozšířeny. Tělo jest jako u slunéček silně klenuté, polokulovitě vejčité. Náleží sem jediný druh S. viginti quatuorpunctata L., d. 24-tečký; jest svrchu jemně přitiskle pýřitý a veskrze hustě tečkovaný, barvy nahnědle červené, žlutočervené nebo červenavě žluté, na hlavě často s tmavou skyrnou, na štitě černou skyrnou uprostřed nebo se třemi tečkami v příčnou řadu sestavenými; zřídka štít jest celý černý. Stitek je zhusta černý; krovky mohou býti celé červené, normálně však ukazují 24 teček, ale kresba ta jest velmi proměnliva; středoprsí a zadoprsí i břich jsou černé bud celé nebo z části, řidčeji celá zpodní strana je červená s černým kořenem stehen. Délka 3-4 mm. Rozšířen jest po celé sev. a střed. Evropě a žije hojně na lukách a jest škůdcem lucinky. Larva je tlustá, masitá, žlutavě bílá a nese na hrudi a zadečku dlouhé rozvětvené výběžky, mezi nimiž jsou černé tečky; tělo jest asi uprostřed nejširší a zužuje se k oběma koncům. Žije na lucince i nekterých jiných rostlinách, zvl. na mydlici. Než se zakuklí, upevňuje se na rostlinách zadním koncem těla, který pak jest ukryt ve svlečené kožce. Kpk.

Sub conditione [kondici-], lat., s výminkou.

Subdapifer, podstolník (Cechy, 479). Subdatarius viz Datarie římská.

Subdelegát, z lat., v kanonickém právu

Subdiakon, z lat., podjáhen. Sub divo, lat., pod širým nebem. Subdominanta viz Dominanta.

Suben, ves v Hor. Rakousich, okr. a hejtm. Schärding, 660 obyv. n., ps. a 1tř. šk., hospic františkánů zal. r. 1856 a veliká c. k. trestnice, v níž obývá kol 300 trestanců. AŽ.

Suberin viz Korkovina.

Suberová kyselina viz Korková kyselina.

Subfeudum, lat., podléno, t. j. léno vasallem dále (třetí osobě, podvasallovi) udělené. Podvasall (vasallus secundus) byl manem prvého vasalla (vasallus primus) právě tak, jako prvý vasali byl manem svého seniora (dominus). Srv. čl. Lenní právo, str. 583 a.

Subhastace (lat., od hasta, oštěp, který byl u Rimanů symbolem státní moci a byl vystavován nejen u soudů, nýbrž i tam, kde se konaly dražby), dražba veřejná.

Subhimálaja viz Himálaja, str. 295 a. Subiaco [-ko], m. v ital. prov. a circond. římském, 50 km sv. od Říma, nad ř. Aniene (Teverone), v romantickém údolí obklopeném horami Simbruinskými, na úpati M. Calvo, má 8005 obyv. (1901), papírny, mlýny, železárny, výrobu klobouků a hlin. zboží. V S-aku, ant. Sublaqueum, měl Nero svou villu, při níž byla 3 umělá jezírka. Ve středověku zbudoval tu na skále opat Jan V. r. 1068 pevný kastell, též Rocca zvaný, později v pap. letohrad přeměněný. V té době byl středověký Subiacus znám po celém světě křesťan-ském jako působiště sv. Benedikta z Nursie, jenž tu žil v jeskyni, nyní v kapli přestavěné u kláštera Sacro Speco. Tento a druhý neméně starý klášter Sancta Scolastica, od VII. stol. několikráte přeměněný, jsou zbytky z bývalých 12 benediktinských klášterů a vynikají po stránce architektonické neobyčejnou zajímavostí. V druhém pak uložena jest knihovna s prvními knihami v Italii tistě-nými. Nyní navštěvují S. hojně umělci, neboť krásná poloha, háje, skály, jeskyně i zříceniny hradu skýtají vděčné náměty pro krajinné partie.

Subito, lat., náhle; v hudbě rychle. Sub iudice viz Adhuc sub iudice

lis est.

Subjekt, z lat., ve smysle ontologickém, jakožto nositel stavů a vlastností, jest tolik jako substance; ve smysle empirické psychologie tolik jako jednota a totožnost vědomí, ohlašující se představou Já; psychologie metafysické podkládají této jednotě vědomí zvláštního nositele, pomysl totiž jednoduché bytosti (duši).

S. v mluvnici viz Podmět.

Subjektivismus, lat., jest názor filosofický, týkající se otázky, jak povstává poznání, a tu hlavní váhu klade na subjekt, že totiž myšlením naším nevystihuje se podstata věcí, že vnímáme a poznáváme věci jen podle organisace smyslův a zařízení intellektu svého. Člověk jest měřítkem všech věcí. S. krajní popírá působení jakých příčin zevnějších a palác, radnici, maďar, divadlo, spořitelnu, všechny dojmy vykládá za modifikace subveliké kasárny, park; sídlo soudního dvoru

jektu. S. přenesen v obor éthiky popírá, že by byly jaké všeobecně platné hodnoty mravní a že i zde jest kriteriem zvyk a názor konvenční.

Subjektivita, subjektivnost, viz Sub-

jektivní.

Subjektivní, z lat., jest to, co souvisí s naším empirickým já, měnlivou jeho náladou a souzením, které si neosobuje práva, býti všeobecně uznávánu. S. jest protivou předmětného (objektivního). Odtud subjektivnost dojmů, citů, názorů, pokud jsou podmíněny osobním rázem příslušného indi-vidua. — Srv. též Lyrické básnictví.

Subjektivní řízení víz Objektivní

řízení.

Subjektivnost viz Subjektivní. Sub Jove, lat., pod širým nebem. Subjudex, podsudí, viz Podsudek. Subjunktiv, tolik co konjuktiv (v. t.).

Subkutanni, z lat., podkožni. Subleyras [syblérás] Pierre, malíř franc. (* 1699 — † 1749). Přišed r. 1724 do Paříže, navštěvoval tam akademii a dostal r. 1726 první cenu; r. 1728 odebral se do Říma, kdež se oženil s malířkou miniatur Marií Felicii Tibaldiovou a zůstal až do smrti. Jeho obrazy, jež se vyznačují elegantní skladbou a lahodnou barvitosti, nalezaji se v Louvru: Kovový had; Večeře Kristova v domě farizejové a Císar Valens pri mši sv. Basila (obraz tento v chrámě sv. Petra proveden v mosaice), jiné v Drážďanech, Berlíně a v Petrohradě.

Sublimace, z lat., jest výjev fysikální, při kterém těkavá tělesa pevná mění se teplem v páry, kteréž zchlazením dávají zpět těleso pevné. S. užívá se k oddělování těkavých látek od netěkavých. Srv. Destillace.

Sublimát, chlórid rtufnaný, HgCl2, viz

Rtuf, str. 39 b.

Sublimita, lat., vznešenost. Sublokace, z lat., podnájem. Submarescalous [-skalkus], lat., podmaršálek. Viz Čechy, str. 479 b.

Submissni, lat., pokorný. Subnormala viz Subtangenta. **Subordinace** viz Podřízenost.

Subotió Jovan, básník a spis. srbský, viz

Jihoslované, str. 497 b.

Subotica, Sobotica (něm. Theresienstadt n. Maria Theresiopel, madar. Szabadka), král. svob. město v uher. župě bačsko-bodrožské v rovině vedle Palicského jezera, na křižovatce žel. tratí Budapešt-Zemun, Szegedin-Osek, Baja-S. a O. Becse-S., má 82.122 obyv. (1900), vesměs prý Maďarův, kdežto ještě r. 1890 mezi 72.737 obyv. napočitáno 38.327 Maďarů, 31.824 Srbů, 1898 Němcův a 476 Slovákův. Město má pravidelné a široké ulice, několik kostelů, mezi nimiž vyniká hlavní kostel sv. Terezie, krásný chrám církve řecko-vých., františkánský kostel s klášterem,

I. stolice, vyšší gymnasium, stát. přípravku pro učitelky, školu průmyslovou a hudební; výrobu kůže, obuvi, plátna, barviřství, značné pěstování vína, ovoce, pšenice, tabáku, dobytka na velikých pusztách, 1980 km² velikých, náležejících k městu. Je zde značný obchod s koňmi, skotem, surovou koží a vlnou. Na blízku jezero a lázně Palics (v. t.), spojené se S-cou elektrickou drahou.

Suboxydy nazýváme sloučeniny kyslíkaté, jež obsahují méně kyslíku než normální oxyd. Jeví povahu indifferentní, nejsou ani kyselinami ani zásadami. Vyznačují se nestálostí, snadno se rozkládají na kov a normální kysličník (na př. $Ag_4O = 2 Ag + Ag_2O$); mohou se okysličovati na formu vyšši (s. kalia, natria a j.). Nejsou známy u všech prvků; jejich existence jest mnohdy sporná (s. antimonu, thallia, niklu a j.). S-yd arsénu předpokládal Berzelius domnívaje se, že způsobuje česnekový zápach, kterým charakterisují se sloučeniny arsénu při žíhání na uhlí. Zápach ten však podle novějších pozorování přísluší žluté modifikaci arsénu. Složení s-dů není bezpečně známo, jsou málo studovány. Vznikají částečnou redukcí normálních oxydů, nedokonalým okysličováním kovů. Nádechy kovů lesklých na vzduchu se jim přičítají (na př. zinku, olova, thallia a j.). Černé po-vlaky na anodách kovových (hořčík, thalium) pokládají se za s. Některé oxalaty (olova, kadmia) opatrně jsouce žíhány zanechávají zbytky chudé kyslíkem. Nejznámější jest s-yd mědí Cu₄O; tvoří zelený prášek redukcí roz-toku síranu měďnatého chlóridem cínatým v alkalickém roztoku. Technického upotřebení nemají. Bb.

Subpignus viz Podzástava. Subpincerna, podčíšník, podčeší. Viz čl. Arciúřady a Číšník.

Sub poena [pé-], lat., pod trestem. Subrepce, z lat., viz Obrepce.

Subreta viz Soubrette.

Subrogace (surrogace, z lat.), dosa-eni na misto jiného. Ve franc. právu (Code civil, čl. 1249 a sl.) mluví se o s-ci, jestliže třetí osoba zaplatí věřiteli jiného, ve kterémžto případě vstupuje v práva věřitelova. S. nastává buď smlouvou nebo zákonem. Smlouvou vzniká s., přijme-li věřitel zapla-cení od třetí osoby a postoupí-li jí při placení výslovně všechna svá práva, dále poskytne-li se zápůjčka, aby ji byl zaplacen dluh, a věřitel zapůjčující aby vstoupil v práva věřitele zaplaceného dluhu, a placení děje se jen za tím účelem; jest k tomu potřebí notářské formy. Zákonem nastává s., je-li zaplacen dluh od někoho, kdo má na tom zájem, na př. hypotekární věřitel zaplatí věřitele předcházejícího, nebo platící ručil zároveň s jinými za zaplacený dluh. S-ci znají i jiná práva, byť ji jménem tímto nenazý-- U věci mluvíme o s-ci, jestliže při trvajícím právním poměru nastoupí nějaká jiná věc místo věci dřívější, na př. místo výbavy přinesené šenou nastoupí po její spo-třebě věci nově pořízené manželem.

Sub rosa, lat., viz Růže, str. 380 a. Subsekutivni, z lat., následující. Subsellie, z lat., školské lavice.

Subsemitonium modi, lat., půltón pod základním tónem stupnice, tedy ve stupnici vzestupné veliká septima.

Subschitz viz Zubčice.

Subsidiárni, lat., podpůrný, pomocný, náhradný.

S. obžaloba čili podporná obžaloba viz Obžaloba,

Subsidie, lat.: 1) S. v římském vojenství reserva, t. j. třetí řada bitevní (triariové), viz Legie, str. 793 a nebo vůbec sbory pomocné. — 2) S. nazývají se peníze, které pro případ války na základě zvláštní smlouvy jeden stát druhému platí, buď aby sám byl války ušetřen, aneb aby tento druhý stát mohl jistý počet vojska postaviti. — S. charitativní viz Charitativní subsidie.

Sub sigillo, lat., pod pečetí (mlčeli-

vosti).

Subskribevati, z lat., podpisovati, zvláště t. zv. subskripci (v. t.). Ten, kdo podpisuje subskripci, slove pak subskribent.

Subskripce, z lat. (fr. souscription), podpis, podepsání, závazek učiněný podpisem k účastenství při nějakém podniku neb k odbírání nějakého zboží, po výtce nějakého uměleckého neb literárního díla, také k odbírání akcií neb účastenství při nějaké půjčce, zvl. státní. Za to dostane se subskribentům děl, akcií nebo cenných papírů za levnější cenu, t. zv. subskripční; neb aspoň mají subskribenti přednost před jinými odběrateli. S. je právním závazkem tenkráte, když i druhá strana dostoji všem podminkám nabízeným.

Sub sole, lat., pod sluncem. Sub specie, lat., pod způsobou, pod rouškou; s. utraque s. viz Kališníci.

Substance viz Podstata. Substantivum, lat., v mluv. 1) Nomen s., jméno podstatné, označení nějakého předmětu, at skutečného, či myšleného; na př. dub, oheň, duch, ryba, červenost. S-va vznikají jednak přímo z kořenů pomocí slovních částí odvozovacích aneb i bez nich (s-va původní, primární, na př. č. ruka, pův. ronk-ā z koř. renk- ronk- snad »bráti«, ř. πούς lat. pēs, kmen ποδ- ped- s kořenem stejného znění), jednak z jiných slov, nej-častěji pomocí slovních částí odvozovacích (s-va odvozená, sekundární, na př. červenost z červený, zítřek ze zítra, doubí z dub a pod.). Časem se užívá jiných částí řeči neb i spojení několika slov jako s-iv (substantivisace); na př. to je beze snadu (snad), hajný (pův. jm. přídavné), to je takový hej-sasa, Skoč-do-pole (věta jm. rodinným). Se jm. přídavnými jsou s-va zvláště úzce příbuzna, a je ještě hojně zbytků z dob, v nichž totéž jméno podle způsobu, jak ho bylo užito, mohlo býti podstatným i přídavným (druh: druhý, kus: kusý, prostor: rus. prostoryj a p.); přímému užívání přídavných jako podstat320 Substituce.

ných (substantivisaci jich) jazyky slov. v pozdějším svém vývoji na rozdíl od jiných jazyku raději se vyhýbají, ač bez něho nejsou (na př. něm. der Weise, č. raději mudřec než moudry člověk): příčinou jest asi, že jazyky slovanské vyvinuly si zvláštní sklonění jm. přidavných. Tvarem všecky skoro jazyky známé rozeznávají na s-vě číslo (v. t.) a pády (viz Skloňování), některé také rod (v. t.), na př. jazyky indoevr. a semitské; velmi mnoho jazyků vyvinulo i tvarové rozdíly jiné, na př. spojováním s členem (dán. mand >muže, manden >der Manne), s přisvojovacími příponami (maď. ház »dům«, házom »můj dům«, házod »tvůj dům« atd.), lišením s-iv životných a neživotných (č. s) n syma, ale dub dubu) a j. Někdy objevuje se na s-vě i komparace (stč. mně jest žěleji t. j. více žel). Podle významu dělí se s-va všeli-jak. Tak na s-va konkrétní (na př. strom, Praha) a abstraktní (ctnost, červenost); konkrétní zase na obecná (appellativa), sloužící za pojmenování všech jednotlivců svého druhu (dub, učitel a p.), a na vlastní (propria), označující určitý jednotlivý předmět nebo určitou osobu (Praha, Palacký). U s-iv obecných se lišívají zase zvláštní druhy, na př. jména hromadná, tvarem jednotným označující mnoho předmětů (obilí, národ), látková (voda, cukr) a j.; jm. vlastní se dělívají podle toho, zda označují osoby (Jan, Žiřka), či místa (Labe, Milešovka, Praha), či konečně jiné věci (zvl. u národů primitivnějších mívají jednotlivé předměty, na př. zbranč, nástroje, zvířata, stromy a p., svoje jména vlastní). Totéž s. může časem v rozl. větách býti s-vem rozl. kategorii; na př. brod ie jm. obecné, ale může býti (Brod) i jm. vlastním, a to místním i osobním; hrách je obyč. jm. hromadné, ale může býti i nehromadným, je-li řeč o jediném zrně, a p. -2) Verbum s., sloveso podstatné, je sloveso býti, zvl. pokud se ho užívá u významě »existovati« (na př. Bůh jest). Substituce, z lat., zastupování.

S. (v chem.) nazývá se nahrazování atomu prvku nebo skupiny atomové ve sloučeninách chemických jiným prvkem neb jinou skupinou atomovou. S-cí vzniká z chloróvodíku HCl chlórid sodnatý NaCl; tu vodík zastoupen čili substituován jest natriem. Podobně u sloučenin organických; v kyselině octové CH_3 . COOH můžeme 3 atomy vodíku nahraditi chlórem, i vzniká kyselina trichlór-octová CCl₃. COOH. Kyselinu octovou samu můžeme pokládati za derivát kyseliny mravenči H. COOH, v niž atom vodiku nahrazen jest skupinou CH_3 — (methylem). Fr. Plzák.

S-ci (v math.) slove záměná veličiny ji-nou. Vložíme-li do výrazu $u=x^2-4x$ místo x číslo 6, u nabude hodnoty 12. Úkon tento vyznačuje se nyní substitučním znaménkem Sarrusovým takto: $x/^6(x^2-4x)=12$, při čemž veličina (x) na levo od čárky / značí

řešení úlohy. Abychom na př. rozřešili rovnici $x^2 + 10x - 8\sqrt{x^2 + 10x} = 48$, položme $\sqrt{x^2 + 10x} = u$, čímž tato rovnice nabude tvaru $u^2 - 8u = 48$ a řešena podává u = 12 nebo u = -4. Ale abychom dostali hodnoty neznámé x, o niž vlastně jde, třeba zase za u psáti jeho hodnotu $\sqrt{x^2+10x}$, čímž nabudeme

 $\sqrt{x^2 + 10x} = 12$ nebo $\sqrt{x^2 + 10x} = -4$. Výkon tento slove restituce. Z prvé z těchto rovnic vyplývá $x^2 + 10x = 144$ a za x hodnoty 8 nebo - 18. Hodnoty $x=-5\pm\sqrt{41}$ vyplývající z druhé rovnice $x^2+10x=16$ příslušejí rovnici

 $x^3 + 10x + 8\sqrt{x^3 + 10x} = 48.$

Jako u veličin neznámých lze s. s prospěchem užíti u veličin měnlivých — v počtu differenciálném a integrálném Je-li na př. differencovati funkci $y = \sin nx$, položme $\sin x = u$, čímž nabudeme $y = u^n$ a differencujíce, $dy = nu^{n-1}du$ a ježto $du = \cos x dx$, jest $dy = nu^{n-1} \cos x \, dx$ čili po restituci $dy = n \sin^{n-1}x \cos x \, dx$. Podobně, abychom ustanovili na př. integrál $J = \int \frac{dx}{e^x + e^{-x}}$, po-

ložme $e^x = u$, tedy x = lu a $dx = \frac{du}{u}$, čímž tento integrál přejde ve

 $J = \int \frac{du}{u^2 + 1} = \arctan u + C$

anebo ve $J = \arctan(e^x) + C$, kdež C znamená integrační stálou. V differenciálné rovnici $dy = \varphi \begin{pmatrix} y \\ x \end{pmatrix} . dx$, na niž každou stejnorodou rovnici uvesti lze, podaří se měnlivé veličiny odděliti od sebe, klademe-li $y = \xi x$; tim nabudeme

$$xd\zeta = (\varphi(\zeta) - \zeta) dx \text{ cili } \frac{d\zeta}{\varphi(\zeta) - \zeta} = \frac{dx}{x},$$

kdež jen ještě obě strany integrovati třeba. V theorii algebraických forem jsou důležité lineární homogenní s., kde za každou měnlivou x, y, \dots kladou se výrazy tvaru $ax + by + \dots$ a jež vedou ke tvarům zvaným invarianty, kovarianty atd. S nimi těsně souvisí s. Galoisovy nebo vlastně skupiny substituční, jež daly vznik t. zv. substituční theorii, nauce, jíž povedlo se rozřešiti otázku, zda a za jakých výminek rovnice pátého a vyšších stupňů jsou řešitelné, a jež vede k základní (Galoisově) větě algebry: Rovnici, jejíž stupeň jest prvočíslo a jejíž všechny kořeny lze racionálně vyjádřití dvěma z nich, lze rozřešiti algebraicky (t. j. její kořeny vyjádřiti od-mocninami) a naopak. S-ci slove tu záměna prvků, taková, že každý z nich nahradí se některým jiným, na př. α , β , γ , δ po řadě β , γ , δ , α . Připojíme-li k této s-ci druhou, již α , β , γ , δ přecházi v β , α , δ , γ , převede se ji β , γ , δ , α v α , δ , γ , β . Vede-li řada takových s-cí v libovolném pořádku za sebou tu, jež se má nahraditi veličinou na pravo kových s-cí v libovolném pořádku za sebou stojicí. S-cí lze mnohé výrazy zjednodušiti jdoucích zase k s-ci původní, pravíme o nich, a tím učiniti přehlednějšími neb usnadniti že tvoří grupu (skupinu) substituční. — Srv. G. Salmon, Vorlesungen über die Algebra der linearen Transformationen, deutsch v. W. Fiedler; Jordan, Traité des substitutions; Vivanti, Leçons élémentaires sur la théorie des groupes de transformation. ASa.

S. (v práv.) jest ustanovení náhradníka nebo nástupce osobě, která před jinými jest povolána k určitému právu neb úkonu. Nejdůležitější, ač ne jediné (srv. na př. s. při mandatu) případy s. vyskytují se v oboru práva dědického, kde již právo římské vytvořilo různé druhy s, tak zejména s-ci obecnou č. vulgární, t. j. ustanovení dědice pod výminkou, že osoba předem ustanovená, institut, dědicem se nestane; dále s-ci pupillární, při níž otec dítěti jsoucimu v jeho bezprostřední moci otcovské jmenoval dědice pro případ, že by zemřelo v nedospělosti; pak s-ci quasipupillární, t. j. ustanovení dědice dítěti duševně chorému jeho ascendentem, a s-ci fideikommissarni, již zůstavitel ukládá dědici, aby pozůstalost vydal jiné osobě (srv. Fideicommissum); tato s., jakož i s. obecná má místo i při odkazech. V rakouském právě přijaty jsou jenom s. vulgární, §§ 604—607 rak. obč. z., o níž se ustanovuje, že substitut přejímá i břemena institutovi uložená (zejména plnění odkazů), dále s. fideikommissární, §§ 608-617 rak. obč. z., a toliko v mezích této mohou rodiče dětem duševně chorým nebo z jiných důvodů nezpůsobilým jmenovati nástupce v majetek jim zůstavený. Právo ustanoviti dědice dětem vzhledem ke jmění odjinud nabytému rodičům přiznáno není, § 609 rak. obč. z., a i fideikommis-sární s. uložená duševně chorým pozbývá platnosti, jakmile se uzdravi, a s. fideikommissární zřízená bezdětnému descendentovi zaniká, dostane-li se mu vlastního potomka k dědictví způsobilého §§ 616, 617 rak. obč. z.

Substituční methoda jest návod, jak lze z jistého počtu rovnic o několika neznámých veličinách vymýtiti (eliminovati) jednu po druhé, a záleží v tom, že z jedné rovnice vypočteme neznámou, již vymýtiti hodláme, a vložíme hodnotu její do ostatních rovnic, čímž nabudeme nové soustavy rovnic, v nichž ona neznámá již se nevyskytuje. Z této soustavy lze vymýtiti zase jinou neznámou atd. Mají-li se na př. rozřešiti rovnice

2x+y=5, $8x^2+3y^2=35$, vypočteme z první rovnice y (vyjádřice je hodnotou x), y=5-2x a vložime hodnotu jeho do rovnice druhé, čímž nabudeme $8x^2+3(5-2x)^2=35$ anebo $x^2-3x+2=0$ a odtud x=1 nebo 2; příslušné hodnoty y=3 nebo 1 podává rovnice y=5-2x. ASa.

Substituční theorie viz Substituce (v math.).

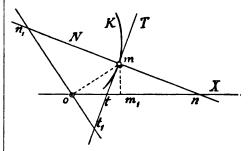
Substitut, z lat., zástupce, náměstek (zvl. v úřadě).

Substrát, z lat., podklad; ve filosofii též tolik jako podstata (τὸ ὑποκείμενον) v protivě k vlastnostem, které na podstatě tkví (inhaerence vlastností).

Substrukce, z lat., podstrojba, podezdívka, základ.

Subsumovati, z lat., podjímati, podnímati pod něco, zahrnovati v něco.

Subtangenta (geom.). Dána-li křivka K v soustavě pravoúhlé, slove délka tečny a normály obsažená mezi bodem dotyčným a osou X analytickou tangentou a normálou příslušnou tomuto bodu. Průměty těchto

Č. 4035, Subtaugenta.

délek do osy X jmenují se s. a subnormála. V soustavě polárné promítáme tangentu i normálu do přímky kolmé k průvodiči. Ve vyobr. č. 4035. jest pro soustavu pravoúhlou: mt tangenta, mn normála, m,t s., m,n subnormála, pro soustavu polárnou: mt, tangenta, mn normála, ot, s., on, subnormála.

Sd.

Subtilní, z lat., jemný, něžný; smyslný,

vtipný; podrobný, důkladný. Subtrahovati, z lat., odčítati. Subtrakce viz Odčítání.

Subtropleký, přiléhající k tropům čili obratníkům na severní i na jižní polokouli. Jest tedy s. pás severní a s. pás jižní, oba vyznačují se rovnoměrnou temperaturou a zimními dešti.

Subucula [-kula], lat., u Římanů zpodní, vlněná tunika, odpovídající naší košili.

Subungulata, morčata, čeleď hlodavců, jejiž zástupci vyznačují se hlavně tím, že na prstech mají drápy kopýtkovité. Omezení jsou na ližní a Střední Ameriku a náležejí sem zejména: morče (Cavia), aguti (Dasyprocta aguti), kapybara (Hydrochoerus capybara), největší z hlodavců, mara (Dolichotis patagonica), paka (Coelogenys paca).

Subur, Šebú, řeka, viz Marokko str. 882*á*. **Subura** viz Řím, str. 756*a*.

Subvence, z lat., vůbec po mo c, obzvláště pomoc peněžitá, udělovaná (hlavně od vlády) nějakému podniku, který by se bez ní nevyplácel, na př. železné dráze, průmyslovému závodu, novinám a j.

Subvencionovati, poskytovati subvenci.

Subverse, z lat., podvrat; převrat; subversivní, podvratný, převratný.

Sub voce, lat., pod heslem. Succade [sykád], frc., viz Cedrát.

Ottův Slovník Naučný, sv. XXIV. 25/7 1905.

Succès [syksè], frc., výsledek, úspěch, sluhy byl jmenován general-lieutenantem a uznání.

Successio, lat., sukcesse, dědická po-sloupnost, viz Dědické právo, str. 136.

Succincta, zool., viz Diurna. Succinea, zool., viz Jantarka.

Succinit viz Jantar.

Sucoisa, čertkus (něm. Abbisskraut), rostl. rod čeledi štětkovitých (Dipsaceae), vyznačuje se zákrovečkem s bylinným okrajem 4laločným, kališním krajem s 5 štětinovitými zuby n. celokrajným. S. pratensis Monch. (Scabiosa succisa L.), č. luční (Teu-felsabbiss), roste hojně na vlhkých a rašelin-ných lukách, chladnějšího podnebí n. v horách spolu s Parnasii. Oddenek krátký, ukousnutý, se svazčitými mrcasy. Lodyha 3 dm až 1 m vys., jako listy přitiskle srstnatá n. skoro lysa. Listy dolní vejčito-podlouhlé, v řapík zůžené, horní podlouhlo-kopinaté. Úbory polokulaté, posléze kulaté; zákrovečky chlupaté; kraj kališní 5štětiný; koruny 4klané, stejné, lilákově bílé, zřídka bílé, nepaprskující. Ko-řene (radix morsus diaboli) užívávalo se proti vodnatelnosti a proti očarování dobytka. Vm.

Sucoulenty viz Sukkulenty.
Sucous [sukkus], lat., štáva, míza.
Suckling [sök-] John, básník anglický
(* 1609 — † 1642), syn státního sekretáře
t. jm., vzdělal se na Trojické kolleji v Cambridgei a v právnické škole Gray's Inn; konal cesty po Francii a po Italii a r. 1631 v Němcích pod Gustavem Adolfem bojoval ve válce třicetileté. Vrátiv se domů r. 1632 vedl při dvoře krále Karla I. život dosti volný, oddávaje se zejména karbanu, ale slyna zároveň sršivým vtipem a neobmeze-nou štědrostí. Králi na pomoc proti Sko-tům r. 1639 postavil do pole 100 jezdců bo-hatě vypravených, kteří však sotva že zahlédli nepřítele, obrátili se na útěk, začež S. stal se terčem posměchu a satirických básní. Při králi Karlu I. vytrval do posledka a po jeho popravě prchl do Francie, kde brzo zemřel, jak se vypravuje, sám se otráviv. S. napsal sbírku smíšených básní, čtyří dramata nehrubě zajímavá, krátké pojednání prosou o Náboženství z rozumu (Religion by reason) a řadu dopisů strojeného slohu. Ve smíšených básních je vedle mnohých čísel prostředních také leckterá píseň hlubokého citu a šťastné úpravy slovné i rhythmické. Na těch zakládá se chvalná pověst S-ova jako básníka, jež dosud se udržuje v literárních dějinách anglických. Srv. Chambers's Cyclopaedia of English literature, 1903, I., strana

von **Suckow** Albert svob. pán, virtemb. ministr války (* 1828 — † 1893). Jeho otec byl plukovník Karl von S., autor vzpomínek z napoleonské doby Aus meinem Soldatenleben (Stutg., 1863), matka Emma von shrobkou patrona zemského sv. Jana z Novi, S. byla spisovatelkou, známou pod pseudo-nymem Emma von Niendorf. S. vyzna-menal se r. 1870, kdy jako generalmajor byl chefem válečného departementu. Pro své zá-

zdar; s. ďestime [destim], čestný úspěch, | ministrem války. Vyjednal za Virtembersko vojenskou konvenci s Pruskem a říš. smlouvy. R. 1874 odešel do soukromi. Napsal též po-lemickou brošuru Wo Sūddeutschland Schutz

für sein Dasein findet? (1869).

Sucre [súkre]: 1) S., dříve Ciudad de la Plata, Chuquisaca, jedno ze tří hlav-ních měst jihoamer. republiky Bolivie, nad ř. Cocleimayo, levou pobočkou Pilcomaya, ve výši 2740 m n. m., tak že podnebí je tu zdravé a příjemné, v romantické poloze uprostřed údolí se všech stran obklopeném Andami, má asi 21.000 obyv. (1900), hlavně Španělův, Indiánů (Kečuů) a míšencův. Jsouc sídlem arcibiskupa vyniká krásnou kathedrálou na Plazza mayor se zdvihající, dále má několik jiných chrámů, pak je tu palác pre-sidentův, universita sv. Xavera, seminář sv. Krištofa, divadlo, hornická akademie a množství letohrádků, neboť sem dojíždějí i obyvatelé z Potosi na letní být. – Založeno bylo r. 1536 od Pedra Anzuresa, důstojníka Pizzarova, na místě starého města Inků. Po vítězství gener. Sucre u Ayacuche dán mu byl název nynější. Zde byla 6. srpna 1825 prohlášena nezávislost. V blízkém Porco jsou bohaté doly na stříbro.

2) S., spolkový stát jihoamer. republiky Venezuelské, při moři Karíbském, sousedící se státem Barcelonou a Maturinem, zřízen byl z distriktu Cumaná, části býv. státu Ber-

mudezu, a má na 11.397 km² 92.030 obyv. Tito živi se hlavně pěstěním kakaovníku a chovem dobytka. Hl. m. jest Cumaná.

Sucre [súkre] Antonio José, generál columbijský (* 1793 — † 1830), přispěl k osvobození Jižní Ameriky od panství špan, a zvobození jižní Ameriky od panství špan, a zvolen jest za presidenta republ. Bolivie (v. t., str. 301b). Ale po dvou letech (1828) přinucen byl odstoupiti a r. 1830 byl u Cartageny úkladně zavražděn.

Suotoria, zool., viz Acinety.

Suczawa viz Sučava.

Suča Horní (maď. Telsőszucs), ves v uber. župě a okr. trenčínském, má 2614 obyv. slov.

(1900).

Sučany (maď. Szucsány), město na Slovensku, v uher. župě turčanské, okr. Sv. Martin-Blatnica, má 2079 obyv., z nichž je 1810 slov. (1900). Nedaleko odtud dědinka Košuty, odkudž pocházel otec Ludvíka Košuta.

Sučava: 1) S., pravý přítok Seretu, viz

Bukovina, str. 883 b.

2) S. (pol. Suczawa), město v Bukovině, nad řekou t. j. a při žel. dr. Černovice-Jasy a S.-Bukurešt, má 10.221 obyv., z nichž je 5965 Němců, 644 Rusinů, 2417 Rumunů a 905 j. nár. (1890), 10.955 obyv. (1900), krajský a okr. soud, hejtmanství, zříceniny starého hradu, několik kostelů, z nich památný řecko-vých. sv. Rehoře (ze XIV. stol.), klášter (petrolejku) a na kůže, mlýny, pivovar, důležité trhy na dobytek a čilý obchod. S., kdysi hlavní a obchodní město, byla od XIV. do XVI. stol. sídlem knížat multanských. Tehdy měla 40 kostelů a na 1600 domů. R. 1494 obléhána od Jana Alberta, krále polského, r. 1675 od Jana Sobieského a t. r. dobyli a zpustošíli ji Turci, tak že od těch dob nedospěla k bývalé zámožnosti. Na blízku basiliánský klášter vystavěný r. 1602 ve slohu byzantském.

Su-čeu, okr. město při sev. hran. čínské prov. Kan-su, na 39° 45 s. š. a 96° 45' v. d., na s. úpatí Nan-šanu, nedaleko Cínské zdi, jež tu ve vzdálenosti 50 km končí, při důle-žité obchodní cestě z Mongolska do Číny, má asi 20.000 obyv. Číňanův, obchodujících hlavné s Tanguty, na sev. straně Nan-lingu sídlicími. Dějiny S. jsou velmi pestré, neboť bylo dvakráte úplně zbořeno, po prvé Džengizchánem, ale Marco Polo opět je nalezl v rozkvětu, po druhé r. 1872, kdy bylo Číňany dobyto na Dunganech. Podle smlouvy Petrohradské z r. 1881 S. bylo otevřeno ruskému obchodu jeně tu silně vzrůstá

kému obchodu, jenž tu silně vzrůstá. **Su-čeu-fu**, Sou-tcheou-fou, Suchau, m. v čínské prov. Kiang-su, 88 km sz. od Sang-haje, při Velkém průplavu a jez. Tai-hu, náleží k nejpřijemnějším městům čínským. Pro příjemné, mírné podnebí a četné kanály protekající výstavné město nazýváno bývá »čínskými Benátkami«. Dnes čítá pouze kol 1/2 mill. obyvatelův, ale před povstáuím Tai-pingů mělo přes 1 mill. K vlastnímu městu, obehnanému hradbou 27 km dlouhou, přiléhají rozsáhlá předměstí, táhnoucí se na 15 km daleko od města. Čilé obyvatelstvo, používajic výhodné polohy pro obchod mezi Šanghajem a Nankingem, zabývá se jednak ob-chodem, jednak průmyslem. Tento vyniká zvláště v tkaní proslulých hedvábných látek a vknihtiskařství, ač v posledních dobách předešel je Peking, dále v jemných pracích řezbářských ze slonoviny, dřeva, bambusu, v malbě obrazův a výšivkách. Povstání Taipingův podlomilo sice rozkvět města, ale nezničilo ho úplně, neboť opět lze pozorovati návrat bývalého blahobytu, tak že praví čínské při-

slovi: »Na nebi ráj, na zemi — S.«

Sud je nádoba, obyčejně dřevěná, o dvou kruhových dnech, k nimž v záfezech připojují se uprostřed poněkud ven vypouklé dužiny stažené obručemi dřevěnými nebo železnými. V některé z dužin bývá otvor špuntový čili zátkový, v jednom z obou den otvor čepový, u velikých s-ů i průlez. S-ů železných neb z jiného materiálu a s-dů tvaru válcovitého užívá se jen zřídka. S-ům v upotřebení a výrobě velmi blizkými jsou kádě, někdy rovněž válcovité, obyčejně však kuželové se dnem na širší základně. Rozeznáváme dva druhy s-ů:

1. T. zv. s-y těsné, jež nepropouštějí kapaliny, v nichž se uschovává a transportuje pivo, víno, lih, ocet atd.

2. Bečky, jež nejsou úplně těsné a slouží k uschování a dopravě hmot pevných, hlavně sypkých, cementu, chemikalií a zemin.

Těsné s-y dělají se z dobře rostlého, hustého a pevného dříví, jež je zpracováno mnohem dikladněji než při bečkách, u nichž nejčastěji k úhlednosti se vůbec nepřihlíží a jež pro nízkou cenu obsahu, jenž se do nich dává, namnoze bývají hotoveny jen ze dřeva méně cenného, ba i z odpadků pil. Kromě velmi důkladných s-ů dubových a bukových vyrábějí se však i z lehčích dřev s-y dosti těsné na tuky, oleje, syrup a j. látky, jež obecně se označují jmenem s-ů transportních na rozdíl od velikých s-ů ležáckých, jichž se užívá v pivovarství, lihovarství, vinařství a v chemickém průmysle. S-y transportní bývají 10-800l-ové, s-dy ležácké 10-až 100hl-ové.

Pokud se tvaru týče, vzdoruje nejlépe tlaku zevnímu i vnitřnímu, jakož i nárazům s. břichatý o dužinách přes dna ven vypouklých o t. zv. útor (outor). — Při s-ech válcových je jedinou výhodou, že při stejném obsahu zaujímají méně místa, jsou tudíž při větších dodávkách výhodnější.

Dřevo sudové přichází do obchodu pod jménem sudovina a je u nás nejužívanější sudovina slavonská, pak uherská a bosenská. Do Evropy přichází však i mnoho sudoviny americké z New Yorku, New Orleansu a Kanady.

Výroba s-û děje se ručně nebo strojně. Výroba strojní dnes již převládá a provozuje se buď ve zvláštních závodech samostatných, jež denně vyrábějí 1000 i více s-û, nebo v dílnách spojených se závody, jež s-ů potřebují, jako jsou pivovary, petrolejové raffinerie, chemické továrny atd. Postup výroby strojní shoduje se s výrobou ruční, práce provádí se však na zvláštních strojích, jimiž odstraněny byly nejnamáhavější a nejvíce času vyžadující práce bednářské a vtisknut byl modernímu bednářství ráz zcela nový. Při obou způsobech výroby následují za sebou: 1. výroba a zpracování dužin; 2. zpracování den; 3. úprava obručí; 4. skládání a dohotovení s-û. Podle tohoto postupu lze rozeznávati i čtvero různých skupin zvláštních strojů na výrobu s-ů.

Dužiny jsou buď ze dřeva štípaného nebo fezaného. Štípané dřevo zpracuje se hlavně na s-y těsné, dřevo řezané na s-y, při nichž nežádá se značné těsnosti, hlavně z obavy dosti neodůvodněné, že při řezání podélné vlákno snadno se porušuje a pak propouští. Štípané dužiny přiřezávají se buď na pile válcovité neb soudkovité. Zvláště při výrobě malých soudků, na př. beček na rybičky. Přiříznutím na pile soudkovité dostává dužina hned vypuklý tvar, tak že není třeba ohýbati ji. Při řezu je dužina vedena na sáňkách podél řezacího nástroje, soudkovitého tvaru, opatřeného na jednom okraji pilovými zuby. Dužiny takto upravené mohou se, jakmile se provedou zářezy pro dna, ihned s těmito skládati v soudky. Větší těsnosti dodává se jim pak jen povlakem vnitřní strany vrstvou klihu neb fermeže. Dužiny řezané na pilách válcovitých zkracují se před

skládáním a hoblují na straně vnitřní i zevní. zanýtování však často také jen ručně. Dře-Zkracování na správnou délku provádí se buď kus po kuse neb najednou se dvěma neb třemi kusy na pile o dvou cirkulárních listech, odstávajících od sebe o délku dužiny. Podávání do řezu děje se buď samočinně nebo ručně a přiřezávají se konce čili hlavy dužin buď kolmo na délku nebo hned šikmo.

Dužiny pro bečky hoblují se nejvýše na zevní straně, dužiny pro lehké těsné s-y rovnoměrně uvnitř i zevně a dužiny pro těsné s-y a větší tlak tím způsobem, aby tloušíka ve hlavách byla větší než uprostřed. Stroj musí však při tom pokud možno šetřití vlákna dřeva, i když štípaná dužina je zborcená. Dužiny pro pivní s-y zhoblují se oby-cejně uprostřed na polovinu tloušíky v hlavách, při dužinách pro s-y na víno a ocet zhobluje se prostředek pouze as o 1/3 původní tloušťky. Práce hoblovacího stroje vyrovnává se při tom úplně výkonu 6-8 bednářů, i při hoblování štípaného dřeva, jež je mnohem obtížnější než hoblování dřeva řezaného.

Na zkrácených a ohoblovaných dužinách přizpůsobují se pak okraje po délce tak, aby po složení dužin veškeré roviny okrajové protinaly se v ose s-u. Děje se to zase zvláštními stroji, při nichž dužina upiata je tak, že se dotýká okrajem nožů na desce procházející osou, kolem niž lze otáčeti upínací ústrojí. Po ohoblování jednoho okraje hobluje se okraj druhý. Dužina bývá upevněna tak, že je prohnuta a po ohoblování není třeba zvláštního třídění dužin podle šiřky. Není-li prohnutí dužiny možno bez paření a vyváření, provádí se ohoblování okrajů na strojích s pojezdným ústrojím upínacím. Dužina prochází pak mezi dvěma nožovými válci, jež při hoblování od jednoho okraje až do prostředka dužiny se rozstupují a při pohybu od prostředka až zase k dru-hému okraji sbližují. Dužiny pro bečky při-řezávají se na okrajích prostě pilami. Dužina je při tom vedena v oblouku kolem listu pilového. Hromadná výroba užívá k tomuto účelu pil, jimiž možno najednou přiříznouti 15—20 dužin. Tenké dužiny spojují se na okrajích také drážkami a péry, jež rovněž upravují se na zvláštních strojích. Dužiny pro bečky opatřují se hned po přiříznutí zářezy pro dna, jakož i sešikmenými konci. U s-ů pro řídké látky provádí se sešikmení hlav i zaříznutí drážky pro dno teprve po složení s-u.

Dna s-ů dělají se přikrojením a spojením prken buď na drážku a péro nebo skližením, neb na hmoždinky a drátěnky. Prkna bývají při s-ech pro větší tlak štípaná, jinak řezaná, a hoblují se po spojení na jedné neb na obou stranách.

Počet a tloušíka obručí řídí se účelem s-u. Obruče s-û pivních jsou silnější než obruče s-û na víno neb ocet. Železné obruče dělají se z pasového železa tím, že železo na správnou délku se seřízne, do kruhu a to poněkud kuželovitě svine a pak na koncích sudak, v užším slova smyslu ruské mězanytuje. Práce tyto prováději se na strojích, stečko v új. feodosijském gub. tavrické, bliž

věné obruče na soudky a bečky dělávají se výhradně ručně, z prutů vrbových. Jen ohý-

bání provádí se častěji na strojích.

Při skládání vkládají se dužiny do dvou pomocných obručí, poslední dužina s dosti značným násilím. Takto upravený základní tvar vydává se působení horké vody nebo páry, aby dužiny staly se ohebnějšími a mohly se pohodině stáhnouti s taho v a dle m neb, je-li menší, prostě provazem. Pak nasadí se obruče a utáhnou se na strojích se silnými háky a palci. Teprve potom upravují se při s-ech pro tekutiny zářezy pro dna. Po zasazení dna upravuje se zevnějšek s-u, vrtají se otvory špuntové a provádějí se veškeré práce dodělávací, dotažení obručí, jejich nátěr, vysmolování s-u atd.

Suda, řeka ruská, levá pobočka Šeksny; protéká gub. novgorodskou, má 246 km délky, jsouc splavna pro vory od ústi Nožemy, pro lodi od ústí Kolpy. Největší pobočka Andoga.

Suda: 1) S. Jan, spis. čes. (* 1838 v Písku). Gymnasium absolvoval ve svém rodišti, stúdia filosofická konal na universitách v Praze a ve Št. Hradci, potom působil nepřetržitě iako professor od r. 1860-99 na vyšší reálce v Písku, od r. 1899 žije na odpočinku tamže. Vyučoval též na nově zřízené škole rolnické v Písku. Vedle svého povolání byl činný literárně, dlouhou řadu let redigoval »Zlaté Klasy«, do nichż přispěl i některými články; do programmu reálky písecké na r. 1876-77 napsal pojednání: Spisy historické XVI. věku o dějinách českých; na r. 1900: Několik ety-mologií dovedených srovnávací semasiologií. R. 1879 byl zvolen od skupiny měst: Písek, Strakonice, Volyně, Horažďovice, Sušice, Klatovy a Domažlice za poslance na radu říšskou, kde náležel k české straně konservativní a kde se mimo jiné přičinil o stavbu česko-mor, dráhy transversální. Od r. 1883 zastupoval město Písek jako poslanec na sněmu království Českého.

2) S. Stanislav, hudební skladatel čes-ký (* 1865 v Plzenci). R. 1874 vstoupil do ústavu slepců na Král. Hradčanech v Praze, kde se mu dostalo prvního vzdělání hudebniho. R. 1885 podrobil se zkoušce na konservatoři pražské. Nyní jest učitelem hudby v Plzni. Po prvé vystoupil na veřejnost na koncertě v Konviktě r. 1879. Vedle menších skladeb složil opery: U Božich muk, na libretto K. Zelenského (premiéra r. 1897 v Plzni a r. 1898 v Praze); Lešetinský kovář, na li-bretto Pavla Nebeského a Ed. Šimka (pre-miéra v Plzni r. 1903); Bar-Kochba na libretto

Karla Jonáše (premiéra v Plzni r. 1905). Suda z Řeneč viz Suda Řenecký. Suda ze Semanina viz Šúd ze Sema-

Sudačje (Sergijevské S.), osada ruská v új. atbarském gub. saratovské s 5005 obyv. Vyváží obilí.

(asi 1¹/, km) Černého moře, jež tvoří tu záliv | Při neurčitosti hranic lze udati toliko pří-Sudackým zvaný. Má sotva 385 obyv., jest však střediskem všech po okolí rozsetých letohrádků, tak že jménem tím v širším slova smyslu míní se celá Sudacká dolina (Sudakskaja dolina), v níž S. leží. Krásná poloha (asi 6 km² měřici) dolinky horami na všech stranách před větry chráněně, v níž pěstuje se znamenité víno (150.000 až 200.000 ruských věder ročně), přijemné podnebí, pěkný břeh mořský učinily ze S-u i místo léčebné. Lá-zeňský život je však posud dosti chudý. V okolí S-u lamou se mlýnské kameny. Na blízku jest německá kolonie Kol-Sudak, založená r. 1804. V starověku stávala v tomto kraji řecká kolonie, Rusům z obchodních styků dobře známá pod jménem Suroža, je-jímiž držiteli později stali se Janované (zbytky tvrzí janovských posud lze viděti). Od r. 1475 drželi S. Turci.

Sudakov Aleksandr Ivanovič, lékař rus. (* 1851). Vystudovav lékařství na vojensko-chirurgické akademii v Petrohradě, působil v rozmanitých nemocnicích vojenských a byl jako morní lékař r. 1879 kommandován do Astrachaně; později působil také za týmž účelem v střední Rusi. R. 1884 kommandován byl k vědecké cestě do ciziny a pobyl delší dobu v ústavu Pettenkoferově, Kochově i Pasteurově. Vrátiv se, habilitoval se r. 1887 v Petrohradě pro hygienu a stal se r. 1890 prof. téhož oboru v Tomsku. Z četných prací uvádíme: Izslédovanije o sostavě i pitatěljnych svojstvach grečichi (Petr., 1879); K voprosu ob usvojeniji smešannoj ra-stiteljnoj pišči (»Vojenno-Med. Žurnal«, 1881); O pišče rabočich (t.); Uslovija razvitija i rasširenija brjušnogo tita (t., 1882); O rasprostraneniji boleznej molokom; Sostojanije zdo-rovja prizvvajemych k vojennoj službe v Ros-siji, Avstriji i Germaniji (»Vojenno-Sanit. Dėlo«, 1883); Vojennyje gospitalja i mestnyje lazarety (t., 1884); Zapiski po gigiene dlja vos-pitannikov feljdšerskoj školy. Také do časop. »Zdorovje« napsal řadu statí.

Sudamina viz Potničky.

Súdán nebo Belád es Súdán (t. j. země černochův) nazývalo se již u arabských zeměpiscův území národův afrických, kteří se lišili černou pletí od přistěhovalých světlých Arabův, a značilo tedy vůbec země černošské. Když však obrysy pevniny africké lépe poznány, omezeno jest jméno toto na ty země černošské, do kterých Arabové, Maurové a Berbeři byli pronikli, naproti tomu zeměpisci nové doby zahrnují pode jméno S. ohromné prostranství v trupu africkém, jež prostírá se na jih od Sahary až po Horní Guinei, předěl vod mezi Kongém a Šarim a při Horním Nílu až po jezero Ukereve, na záp. až skoro k Atlantskému okcánu a na vých, až k úpatí vysočiny Habešské. Hranici severní a jižní přesně určiti nelze, poněvadž mezi S-em a Sousedními krajinami nachází se široký pruh přechodní, zhruba však možno

bližně také rozlohu jeho, jež měří na 5,000.000 km². Tvářností půdy S. tvoří celkem náhorní planinu průměrně 450-500 m vysokou, jež celkem stoupá stupňovitě od již. okraje Sahary na jih a od pobřeží senegambijského i guinejského do vnitrozemi a vykazuje na povrchu ráz mírné pahrbiny, nicméně jak na vých tak i na záp prosti-raji se rozsáhlejší roviny, z nichž tu a tam vystupují osamělé kopce žulové nebo pískovcové a toliko v Dárfúru, v Adamaue a Fúta Džálóně zdvíhají se mocnější pohoří. Horopisně S. dělívá se v západní a východní, oddělené od sebe podolím jezera Čadského a řeky Šarí, nebo v S. vysoký, zabirající hornaté kraje západní i s podolím Čadským až po Dárfúr, a S. nízký, obsahující ostatní kraje na vých až po výsočinu Habešskou, konečně pak dělívá se též na tré, totiž: S. západní, k němuž náležejí hornaté kraje při Senegalu a Nigiru, podoli Čadsko-šarijské ve středu, a S. východní s krajinami při horním Nilu a Dárfůrem. V zá-padním S-ě zdvihá se na záp. vrchovina Fúta-Džálónská, která jmenovitě na vrchovisku nigirském stoupá značně nad 1000 m (Daro 1340 m, Kuruvoro 1178 m, Jenkina 1075 m), za ní k vých. ve velikém ohbí nigirském prostírá se rozsáhlá planina v prů-měrné výsi 500—600 m s mírnou vypnulinou, táhnoucí se od záp. k vých. a tvořící předěl vod mezi Nigirem a řekami, tekoucími na jih do zálivu Guinejského. Nejmohutnější horstva nejen západního, nýbrž celého S-u vůbec vykazuje kraj mezi Nigirem a jezerem Čad-ským, jmenovitě Adamaua; hlubokým údolím řeky Benue jest vysočina tamní rozdělena ve dva díly, z nichž jižní jest mnohem vyšši, stoupaje v pohoři Gendere na 2700 m, v Mendífu na 1800 m, kdežto severní v po-hoří Gora sev.-záp. od Jakoty stoupá toliko na 1800 m (hora Dzim) a nad to pohoři často střídají se s rovinami. Směrem k sev. jednotlivým pásmům výšky ubývá, až v okolí Sokota a Katseny nastává úplná rovina. Po-dolí Čadsko-šarijské jest rovina táhnoucí se od sev.-záp. k jihovýchodu; v severozáp. části její leží sladkovodní jezero Čadské (247 m n. m), jehož okolí jen málo kde se povznáší nad 300 m a toliko na vých, okraji zdvíhá se pohoří Gere. Východní Š. jest taktéž namnoze rovina nebo mírná krabatina v průměrné výšce 400-570 m n. m., toliko v Dár-Fúru vypíná se ve směru od sev.-záp. k jihových. mohutné sopečné pohoří Džebel Marra do výše 1830 m, jehož pokračováním jsou Džebel Medob a Džebel Tagabo, oba taktéž původu vulkanického. Konečně v krajinách při jezeře Albertově, jež politicky počítají se k S-u anglo-egyptskému, pnou se vysoká pohoří, avšak ta zeměpisně nenále-žejí k S-u. Vodopisně S. tvoří čtyři oblasti: oblast řek pobřeží guinejského, jež horním tokem většinou se nacházejí na půdě říci, že na záp. S. rozkládá se mezi 5°-14° súdánské, oblast nigirskou, oblast čadskou a s. š. a na vých. mezi 9° 30' - 16° 30° s. š. oblast nílskou. K prvé oblasti náležejí četné 326 Súdán.

vysočinách a odtud na záp., jihozápad nebo jih směřují k Atlantskému okeánu; jsou to Senegal, Gambia, Casamance, Geba, Cacheo, Rio Grande, Casini, Nuñez, Pongo Dubreka, Malá a Veliká Scarcie, Rio Sierra Leone čili Rokelle, řeka sv. Pavla, Akba, Volta Eve. Oblast ponigirskou a nilskou ovládají oba nejmocnější veletoky severoafrické (viz Nigir a Nil), kdežto oblast čadská tvoří uza-vřené úvodí vnitrozemské s jezerem Čadským, do něhož vlévají se od záp. Komadugu čili Vaube, od jihových. Sarí se svými přítoky. Podnebi S-u jest yeskrze tropické a všecky kraje kolem jezera Čadského jakož i na střednim a hornim Nigiru vykazují průměrnou teplotu 30° C, v přimoří pak 26° C, jenom při ústí Senegalu v deltě nigirské a ve vnitřních hornatinách jeví se průměrná teplota poně-kud nižší. V letní polovině roku převládají větry jihozáp., kdežto v měsících zimních nastupuje severových, passát. Větry vanoucí v zimě ze Sahary na přímoří přinášejí sice ochlazení, ale zároveň sucho a mraky obtížného prachu. Tropické deště dostavují se s větry jihozáp. v květnu, místy až v červnu a trvají mnohdy až do září (kolem Čadu). Nejvice pršek spadá na pobřeží (delta Nigiru a Šierra Leone 2500-4000 mm), kdežto ve vnitrozemí bývá toliko 600-1300 mm a čím dále k sev., tím více ubývá dešťů.

Obyvatelstvo súdánské jest velikou převahou černošské a náleží ke skupině černochů súdánských, kteří od svých soukmenovců Bantů v jižní Africe jazykem i kul-turně podstatně se liší. Z jednotlivých ná-rodů vynikají tu hlavně Kolofové, Bobové, Fulupové, Banjunové, Papelové, Tyapové, Susuové, Bagové, Naluové, Sererové, Soninkové čili Sarakolové, Mandingové, Bambárové, Sonrhajové, Haussové a j. vesměs v S-ě západním. K nim přidružili se záhy různí živlové cizi, totiž Berbeři, Arabové, Maurové severoafričtí, Tuáríkové a Fellátové, kteří s domorodým obyvatelstvem namnoze se smísili; podobnými smíšenci jsou ve střed-ním S-ě Kanuriové, Kánembové, Vabové, Tyndžurové, kdežto na východě shledáváme yedle Arabův opět černošské kmeny Fúrů, Silúků, Dinků, Bariů; jen sever a vých okraj východního S-u jesť osídlen národy původu hámitského. V živnostech černoši súdánští vynikají daleko nad ostatní své soukmenovce africké, neboť vedle orby a chovu dobytka zabývají se rozsáhlou měrou též řemesly a obchodem. Zemědělství jest všeobecně rozšířeno, třeba že vzdělávání půdy, připadající vesměs ženám, jest na stupni velmi nizkém (pluh na př. jest v užívání toliko v sev. Dár-Fúru, ostatně zkypřuje se půda vesměs motykou). Mimo to při území tak rozsáhlém jsou mezi jednotlivými krajinami značné roz-dily, vyplývající z různosti půdy a podnebí; jež rozesílají se až do Marokka a Tripolska, tak na př. červená půda podél Nigiru jest málo úrodná a hodí se nejlépe za pastviny, kdežto pánev kolem Čada svou žírností při-mohl by závoditi strom máselný nebo karite,

řeky, jež mají původ svůj ve vnitrozemských mezi suchými krajinami na sev., přecházejícími znenáhla v poušť a mezi jihem, jenž leži v obvodu hojných dešťů tropických. Nejpříznivější poměry panují v území Haussů, pak v Jorubě Avšak i v krajinách požehnaných vadí mocnějšímu rozvoji hospodářskému jednak četné války mezi jednotlivými kmeny panující, jednak netečnost obyvatelstva, která však dobře vysvětluje se nedostatkem dopravních prostředkův a nemožností zpeněžiti přebytek úrody, neboť obyvatelstvo krajin přímořských mohouc plodiny své snáze odbýti, věnuje pěstování jich péči mnohem větši. Nejdůležitější potravinou obyvatelstva súdánského jest cirok, pěstovaný napořád v četných odrůdách, vedle něho pak hojně jest rozšířena kukuřice, v blatných nižinách rýže, jež daří se nejlépe podél řek Gambie a Benue, v pánvi čadské také pšenice a ječmen; veškero obili pěstuje se toliko pro spotřebu domáci a jen ciroku, kukuřice a rýže něco se vyváži. Na jihu přispívají k výživě obyvatelstva též hlízy jamové, maniok a sladká zemčata, dále banány a kokosové ořechy, které ostatně daří se také planě. Na pomezí guinejském uveden byl do země se zdarem chlebovník, mangovník, pak ananasy, oranže a citrony, jež ostatně zdomácněly také ve středním S-č. V sev. suchých končinách prospívá datlovník. Kávovník roste na jihozáp. planě a dosahuje tu neobyčejné výšky, ale kromě Liberie a některých držav francouzských pěstuje se v rozměrech nepatrných; zanedbán jest kakaovník do země uvedený a rovněž třtina cukrová. Tabák rozšířen jest značnou měrou ve středním a vý-chodním S-ě, ostatně však stačí sotva do-mácí spotřebě, ačkoli přirozené poměry dobře mu svědčí. Z koření pěstuje se pepř, zázvor a piment, z rostlin olejnatých sesam a podzemnice olejná, jež se sází ve velikých rozměrech, z přediv pak jmenovitě bavlník, jenž všude dává dobrou sklizeň, ale roste též planě a tím svádí obyvatelstvo, aby se spokojovalo bavlnou planě rostouci; v poslední době všímají si bavlníku kolonie britské a zavádějí tam sazenice egyptské. Mimo bavlník poskytují přediv též banán a agava, jakož i některé palmy, z jejichž vláken se připravují rostlinné žině. K barvení látek bavlněných užívá se ve středním S-ě indychu doma vypěstovaného, kdežto v ostatním S-ě věnuje se rostlině té pozornost jen malá. Lesy súdánské, seskupené většinou na jihu a jihozáp., poskytují domácímu obyvatelstvu mnohonásobného užitku svým dřívím, plody, mléčnými šťavami, klovatinou, tříslovinou a j., avšak pro nedostatečnost spojovacích prostředků leží značná čásť tohoto bohatství ladem. Pro ob ch o d vnitrozemský a dílem i vývozný značné důležitosti nabyla jádra kolová pomíná Egypt; dále jeví se značná protiva jenž na horním Nigiru a Senegalu tvoří celé Súdán. 327

lesy. Oleje z ořechů tulukunových čili kara-|se hrubé látky hedvábné a polohedvábné, pových užívá se v lékařství, kdežto kůra téhož stromu obsahuje mnoho třísloviny. Hojný jest po celém S-ě skočec. Na okraji pouště akaciové lesy poskytují mnoho klovatiny arabské, mimo to také východní S. a střední Ponigří; v posledním dvacetiletí vzmohlo se také těžení kaučuku a guttaperče. Z četných druhů dříví přicházejících ze S-u do obchodu zasluhují zmínky cedrové, ebenové, železné a mahagonové (mahagon záp.-africký). Chovu dobytka v S-ě dobře svědčí. Z různých plemen skotu zastoupen jest nejvice zebu, sloužící za tahouna i soumara, kdežto plémě bambárské v horním Ponigří hodí se k chovu pro mléko i na maso; ve vých. S-ě Kordofán a Dár-Fúr slynou chovem dobytka. Uvnitř země prospívají znamenitá plemena koní, zvláště berberské a fulbské, a chov oslů zdokonalil se křížením plemene domácího s alžírským. Mezků chová se málo, velbloud omezen jest na sev. kraje, sousedící se Saharou. Naproti tomu stáda ovec a koz tvoří hlavní bohatství pastýřských kmenů v S-ě západnim i východním. Všude chová se mnoho drůbeže. Zvláštní zálibu mají černoši súdánští ve včelaření, tak že vosk je dosti důležitým předmětem vývozu. Lov provozuje se v ce-lém S-č velmi horlivě. Od horního Senegalu až na daleký východ objevují se v četných stádech antilopy a žirafy, kdežto sloni od zá-padu i východu ustupují víc a více do vnitrozemí, nicméně posud poskytují zemím středosúdánským ve slonovině důležitého předmětu pro obchod vývozný; rovněž hroch a divoký pštros stávají se vzácnějšími a vzácnějšími. Pro pižmo pronásleduje se cibetka, pro vzácnou kožišinu levhart a lev. V řekách a jezerech vyskytuje se mnoho krokodilů, jejichž maso černoši také pojídají. Vydatný jest také rybolov v řekách a jezerech a od Čadu rozesilají se sušené ryby do krajin vzdálenějších. Soustavně provozovala se dříve a částečně posud provozuje se honba na lidi, nebot otroctví posud kvete ve vnitrozemí súdánském a nad to vyvážejí se stále pomocí rozmanitých úskoků na sever do Tripolska i Marokka. Nerostné bohatství jmenovitě v západním S-ě jest značné, ale posud málo se z něho těži. Poměrně největší význam má zlato, jež se vyskytuje na četných místech v náplavech i v žilách křemenných, ale dobývání jest velmi nedokonalé, nacházejíc se vesměs v rukou obyvatelstva černošského; ve vých. S-ě objevuje se v Núbii a Dár-Fúru. Průvodcem zlata bývá též stříbro, ale ve skrovném množství, za to měď hojna jest v S-ě východním. Vydatné rudy železné zůstávají nezužitkovány, rovněž i cín. Citelným jest nedostatek kuchyňské soli, jež se těží toliko v Bornu, kdežto ostatní S. zásobuje se solí ze Sahary nebo mořskou solí z pobřeží senegambijského. — Průmyslová činnost vyvinuta jest jen nepatrně. Nejrozšířenější živností v tomto směru jest předení | a tkaní bavlny a barvířství. Největší pověsti požívají bavlněné tkaniny z Kana, dále tkají hují sev. končinami do S-u.

jež se vyvážejí do oas saharských a přicházejí i na trhy marocké, méně vyrábí se látek vlněných. Dosti pokročilá je také výroba různého zboží koženého, jež jmenovitě na prošívaných ozdobných předmětech prozrazuje dobrý vkus, a neméně ve zpracovávání kovů kmenové súdánští dosáhli značné dokonalosti. Zvláště vyhlášení jsou kováří a zlatníci z Kúky, Kana, Sokota, jejichž vý-robky bývají mnohdy jemně ciselovány. Obchodu na velikou závadu jest nedostatek dopravních prostředků. Senegal, Gambia a přímořské řeky guinejské slouží plavbě jen nepatrně, naproti tomu kraje vnitrosúdánské mají vodní dráhy po Nigiru (arci poněkud přerušené prahy u Sansandigu a Búsy) a jeho pobočce Benui, z nichž tato vede do nejlidnatějších krajin súdánských; splavna jest také řeka Šari a v S-č východním Níl i mnohé z jeho přítokův. Umělých cest jest posud málo; vyjimaje senegambijskou dráhu, vedoucí ze St. Louis do Bamaka nad Nigirem, všecky ostatní železnice i silnice omezují se toliko na kraje přímořské, aniž do-sahují súdánského vnitrozemí. K dopravě zboží užívá se tedy nosičů, čímž arci zboží neobyčejně se zdražuje. Proto také karavanní cesty saharské, vedoucí ze S-u k přístavům středomořským, posud mají značnou důle-žitost obchodní, ale není pochybnosti, že největší díl obchodu obrátí se na jih a západ k pobřeží, jakmile říční dráhy doplněny budou železnicemi. Jako ve všech zemích s kommunikacemi méně dokonalými, také v S-ě zachovaly veliké trhy svůj význam a mezi nejdůležitější tržistě, od nichž obchodní cesty na růvné strany se rozbíhají, náležejí Segu Sikoro, Timbuktu, Sokoto, Kátsena, Kano, Jakoba, Jola, Abéšr, Fášer a el-Obeid. Hlavní zboží vývozní jsou bavlna, slonovina, nosorožčí rohy, vlna, pštrosí pera, cibet, klovatiny, vosk, kolové ořechy, kopal, asa foetida, senna, indych, kůže, bavlněné a hedvábné tkaniny, rohože, tovaty kožené a otroci, jejichž počet proti dřívějším dobám arci značně klesl; na zlato je hlavní trh v Timbuktu. V dovoze naproti tomu převládají bavlněné látky původu skoro výhradně britského, francouzské látky hedvábné, plátno, jemná sukna, severoafrické koberce a vlněné pláště, aksamit, vlněné a hedvábné pásy, skleněné perly, železo a zboží železné, zbrané, zvláště ručnice, krátké zboží norimberské, různé ozdoby, papír, střelný prach, olovo, sůl, měděné a cínové nářadí, koření z Vých. i Záp. Indic, kakao, káva, cukr, koně, kauriové lastury. Nejrozšířenějším platidlem jest tereziánský tolar, který však víc a víc ustupuje mincim jednotlivých mocností koloniálních, pak kauri, malé kroužky cínové, pruhy

bavlněných látek, železné desky a zlatý prach.
Politicky rozdělen jest S. mezi mocnosti evropské, z nichž Velká Britannie zabrala východ a Francie západ; kromě toho německé Togo a kolonie Kamerúnská zasa-

Anglo-egyptský S. rozkládá se od 22° | sev. šíř. na severu až po 5° sev. šíř na jihu a zabirá horní Poníli ohraničen jsa na sev. Egyptem, na vých mezuje s Rudým mořem, italskou Eritrei a Habešem, na jihu s Britskou Východní Afrikou a Konžským státem, na záp. s državou francouzskou (Francouzským Pokonžím, Vadájem a vojenskými territorii súdánskými); na sev.-záp. počítá se k němu ještě díl Libyjské pouště. Pro administrativní správu rozdělen jest na osm provincii (mudirie): Chartúm, el-Džezirá, Dongola, Berber, Kasála, Sennár, Kordofán a Bahr-el-Gazál) a tři distrikty (muhajzá: Vádí Halfa, Suákin, Fašoda). Sídlem generálního guvernéra jest Chartúm, nejdůležitějším přistavem Suákin. Počet obyv. odhaduje se na 3.5 millionů duší.

Záp. S. jest z největšího dílu državou francouzskou, jenom území Hauske tvoří sev. díl britské Nigerie a německé Togo zasahuje do S-u sev. končinami, na západě pak Sierra Leone a pruh země podél řeky Gambie jsou území britská a čásť země jižně od řeky Casamance jest državou portugalskou. Avšak jméno Francouzský S. má význam velmi různý. V nejširším slova smysle značilo veškerv državy francouzké v S-ě vůbec, kdežto úředně Francouzský S. byla kolonie mezi Saharou, východním Nigirem, krajinami Borgu a Kong, pak Liberii, Sierrou Leone, Túta Džálónem a Senegambii; obsahoval tedy kraje ležící při horním a středním Nigiru; vedle toho však jméno to pře-náší se též na vojenská territoria súdánská, jež sahají mnohem dále na vých. než původní Francouzský S. Nyní veškéry državy fran-couzské v záp. Africe, tedy i Francouzský S., sloučeny v celek pod názvem Francouzské Západní Afriky (Senegambie, territoria Sene-gambijské a Ponigirská, Francouzská Guinea, Slonovinné pobřeží, Dahome), jež zaujímá 1,737.400 km² se 12,700.000 obyv. Správu celého území vede generální gouverneur se sidlem v Dakaru a spravuje přímo Senegambii a territoria Senegambijské a Ponigirská, kdežto v ostatních koloniích vládnou místodržitelé podřízení vrchnímu dozoru generálního gouverneura. Francouzské državy v S-ě středním a východním (Kánem, Vadáj, Bagirmi, Horní Ubandži) politicky přivtěleny od r. 1902 mají též společnou správu.

Dějiny. Historický vývoj obou části S-u byl nestejný. Zatím co ve východním S-ě již ve starověku kvetly znamenité říše (Meroé, Aethiopská říše a j.), západní S. dlouho do středověku byl rozdroben ve veliký počet malých říší černošských. Teprve Arabové a po nich severoafričti národové muslimští, ba dílem též kočovníci saharští stali se zakladateli větších útvarů státních, z nichž však nabyl před r. 1444 Dol. Lukavice. Zachař domálokterému bylo dopřáno delšího trvání. stal se r. 1436 v držení dědin u Kutné Hory. Tak následovaly dílem po sobě, dílem vedle: Su da nějaký držel v l. 1474—81 Řenče. Jeho sebe říše Ghana, Melle, říše Sonrhájská, četné synem, jak se zdá, byl pověstný Petr S., státy Hauské (Kebbi, Samfáru, Guari, Jauri, rytíř od meče a od huby, stavem sice rytíř, Nupe, Joruba, Kororofa) a po nich na témž ale povahou zchytralý a podlý zloděj. Vešed

územi státy fellátské (Adamaua, Sokotó, Gandó a j.), z nichž mnohé se udržely až na naše dny, ovšem pod vrchnim panstvim některé mocnosti evropské. Kolem jezera Čadského skupily se říše dosti rozsáhlé, jako Bornu, Bagirmi, Kánem, Vadáj, Logone. V poslední čtvrtině stol. XIX. nastává však v dějinách celého S-u důležitý obrat tím, že evropské státy s horlivostí neobyčejnou jaly se zabírati části pevniny africké. Súdánským státům staly se výboje francouzské osudnými. Francouzi sice již ve stol. XVII. stanuli na březích Senegambie, r. 1626 založili St. Louis, ale vlastní rozvoj jejich moci po-číná se teprve, když r. 1852 generál Faidherbe stal se gouverneurem techto krajin. Horní Senegambie dobyta na marabutu Hádžim Omarovi, jenž zapuzen do Segu-Sikora, r. 1878 Paul Solleilet pronikl k hornimu Nigiru a brzo potom počato se stavbou dráhy senegalské. Generál Gallieni, pokračuje v díle Faidherbeově, zabral celé horní Ponigři, r. 1890 dobyto Segu-Sikoro a Ahmadu syn Hádži Omara pokořen. Tímže časem Monteil vydal se ze Segu na východ do Kůky v Bornu, uzavíraje všude smlouvy s domorodými knížaty a vrátil se přes Tripolis do Francie. Zároveň Francouzi šťastně pronikli do vnitrozemí od Slonovinného pobřeží, r. 1892 pokořili Dahomejsko a r. 1898 zlomen poslední odpor Samoryho. Mezitím také z Pokonží postoupeno do S-u, neboť záleželo velmi na tom, aby veškery výboje byly spojeny na-vzájem v okoli jezera Čadského. Plán tento zdafil se úplně, ovšem nikoli bez tuhých bojů. V krajích kol jezera Čadského zdálo se totiž, že vznikne nová veliká říše středosúdánská. Podřízený vůdce bývalého otrokáře Zi-béra jménem Rabah uchylil se na západ a dobyl celého Bagirmi, ba r. 1893-94 Bornu a založil si v Dikoi nové hlavní město. Poněvadž pak několik menších výprav francouzských bylo od něho zničeno, Francouzi vypravili proti němu od jihu Gentila a od sev. skrze Saharu výpravu Foureauovu a Lamyho, kdežto Voulet a Chanoine táhli od západu. R. 1899 poražen jest Rabah u Kuna na středním Šari a r. 1900 zahynul v bitvě u Kusseri, načež také Kánem uznal svrchovanost francouzskou. Tak dosaženo spojení kolonií západních, jižních i severních, třeba jsou ke kolonii Francouzského Pokonží, s nímž | že Francie musila dopustiti, aby Německo zabralo čásť území při Čadu. Týmž časem však nelenila ani Veliká Britannie a od ústí nigirského zabrala znenáhla bohaté kraje Hauské a r. 1904 i vojensky je obsadila. p.

Suda Renecký z Řeneč, příjmení staročeské rodiny vladyčí, jež se dělila na větve Řeneckých a Lukavských z Řeneč (v. t.). Předkové oněch byli Petr (1432), Zachař a bratří Suda a Lvik (1420), z nichž tento mestskemu, jsa v tom pany i vladykami (ac Nyni jest reditelem kancelare vlienskeno jen kradi) podporován. Klatovští, Štříbrští a gener, gubernátora. Napsal: Naši obščestven Plzenští obehnali r. 1520 Janovice. Jim na nyje gorodskije banki i ich ekonomičeskoje znapomoc přitáhli pak Pražané. Když bylo zle, čenije (Petrohrad, 1884); Razsčetnyja palaty S. spustil se se sedmi tovaryši s tvrze a i ich ustrojstvo (t., 1886); Prjamyje nalogi unikl, ale rodina jeho zajata. K prosbě přátel i ich organizacija vo Franciji (t., 1887); Operaopatřil jej král Ludvík na poctivosti a za ciji gosudarstvennago banka (t., 1888); Očerk škody, jež vzal, dal mu Zdechovice (1523). organizaciji pozemeljnago kredita v Angliji, Prodav Řenče, zemřel po r. 1532. Synové Germanuje metalličeskago obračenija v Ros. koupili Podol s vesnicemi. Při dělení (1546) siji, 1839—1843 g. (Moskva (1891); Birfa dostal Suda Zdechovice, Sigmund Podol a i birřevyja operaciji (Petrohr., 1892). Kromě Ludvík dil nám neznámý. Tento seděl ještě toho S. uveřejnil řadu statí v »Jurid. Věstr. 1558 na Čijovicích. Sigmund prodal r. 1546 niku«, v.»Trudech Imp. Voljn. Ekon. Obšč.«. r. 1555 byl hejtmanem na Kunětické Hoře | tovodstvu«. Suda přišel r. 1558 o Zdechovice, které Karel z Zerotina od něho vyplatil, bydlil pak v Heřm. ves v Čechách, hejtm. Kutná Hora, okr. a Městci, stal se kr. radou a koupil r. 1565 pš. Uhl. Janovice; 39 d., 252 obyv. č. (1900), Orlici s vesnicemi zápisnými. Na Orlici ná- poutnický kostel sv. Anny, pod ním stu-sledoval po něm Petr, bezpochyby syn, jenž dánka s léčivou vodou, 3tř. šk. Původně byl zemřel ok. r. 1603, zůstaviv vdovu Dorotu zde les a studánka zv. Su dějovka, při niž z Lipan. Tato spravovala Orlici ještě r. 1615. jesuité vystavěli kapličku sv. Anny a vrch-Synové jejich bezpochyby byli Jetřich a nost pečecká r. 1725 nynější kostel, r. 1859 Albrecht Stastný. Onen ujal Orlici, tento povýšený na farní. Ves vznikla v 2. pol. koupil r. 1617 Jesenici, kterou ještě r. 1638 XVIII. stol. držel. Oba sice r. 1623 odsouzeni, ale ponecháni při svých statcích. S manželkou Annou diny vladycké (erbu černého medvěda spiaz Kobylího, ovdovělou Hamzovou, vyženil tého zl. řetězem na zl. štítě), kteří se psali věno na Morašicích. Zemřel ok. r. 1638 zů- po vsi Dlouhé u Velešína. Předek jejich Petr staviv dceru Dorotu, vdanou za Mikuláše byl r. 1429—37 purkrabím na Velešíně. Po-Vitanovského z Vlčkovic, který s ní dostal tomek jeho byl Jan (1471) a tohoto bezpo-Orlici. Na Plzeňsku žili z té rodiny ještě chyby syn Jindřich (1484—96). Bratří Adam, r. 1690 bratří Jiří Krištof a Diviš Petr Petr a Jindřich prodali r. 1530 Zahrádku

novosilském gub. tulské, při ř. Ljubovši byl r. 1540 purkrabím na Krnmlově, koupil (vých. od města Novosili), pamětihodná slav- r. 1548 Omleničku a žil ještě r. 1551. Jinným dvoudenním bojem 7000 Rusů pod bo- dřich byl od r. 1541 purkrabím na Krum-

Tatary vedenými chánem Devlet-Girejem r. 1555. Tataři, utrpěvše veliké ztráty, ustoupili.

v angl. hrabství Suffolku, nad ř. Stourem, při hran. Essexu, stan. trati Witham-Bury St. Emunds, má 7109 obyv. (1901), 3 staré chrámy, grammat. školu, obilní bursu; přádelny na hedvábi, cihelny, kdežto proslulý souke-nický průmysl od XIV. stol. kvetoucí zanikl. 2) S., ves v Ontariu (Kanada), as 250 km

sv. od Sault Ste Marie, s bohatými doly na

měď a nikl.

Suděbník viz Rusko, str. 301 a 302. Sudějkin Vlasij Timofejevič, oeko-nomista ruský (* 1857). Absolvovav právnickou fakultu univ. mosk., poslouchal ještě přednášky v Berlíně, Freiburce a Londýné. Za dissertaci Gosudarstvennyj bank. Jego statku nejepinského. Zdědil též Cártle a držel ekonomičeskoje i finansovoje značenije (Petrohr., Vracov, který r. 1650 prodal. Zemřel nedlouho 1891) stal se magistrem polit. oekonomie a potom, odkázav díl svůj Nejepina synovci. statistiky. Přednášel na univ. petrohr. o hi- Adam držel Skupečnou (Slupečný), kterou ekonomičeskoje i finansovoje značenije (Petrohr., storii financí v Rusku a o právu finančním. r. 1655 prodal. Jiný Adam (ml.) držel statek

v držení Janovic, činil veliké záhuby stavu Zastával rozličné funkce v ministersvu financí. městskému, jsa v tom pány i vladykami (ač Nyní jest ředitelem kanceláře vilenského jeho Suda, Sigmund a Ludvik (1536) při- Vozstanovlenije metalličeskago obraščenija v Roszboží podolské, seděl pak ve Starkoči a »Ekon. Žurnale«, »Seljském Chozjajině«, »Sče-

Sudějov, Sv. Anna, u Sv. Anny, far.

Sudek z Dlúhé, příjmení staročeské ropíšíce se S. z Ř. a držíce Mezholezy. Sčk.

Sudargi, osada ruská v új. vladislavovském gub. suvalské přiř. Němnu; 3000 ob. Pp. Cártle (1545). Sloužil pánům z Rožmberka
Sudatorium, lat., potnice v par. lázních. jsa přidán od r. 1546 hejtmanovi k radě a
Sudbišů, osada asi se 1200 obyv. v új. r. 1554--56 byl regentem na Krumlově. Petr jarem Iv. Šeremetěvém se 60.000 krymskými lově, r. 1558 správcem nad kuchyní a skle-Tatary vedenými chánem Devlet-Girejem pem, r. 1559 hejtmanem na Rábí. Synové snad Petrovi byli bratří Jindřich, Jan a Samuel, kteří po strýci Jindřichovi zdědili **Sudbury** [södböri]: 1) S., municipální m. statek Cártle. Jindřich ujal Omleničku, koupil od bratra Cártle (1584), od mateře Hedviky z Protivce († 1590) Dubný (1589). Tento vzdal r. 1590 dostav zaň Omlenici a koupil r. 1601 Vracov. Žil ještě r. 1615. Jan sloužil Vilémovi z Rožmberka. jehož provázel r. 1570 do Polska, ale opustil r. 1575 tuto službu. Dostav za díl Cártle, prodal je r. 1584 bratru Jindřichovi. Samuel držel Skupečnou ještě r. 1610. Synové Jindřichovi byli Adam, Jan Krištof a Jan. Jan Kr. byl za vzpoury hejtmanem lidu krajského a zavřel se na Rožmberce, kdež r. 1627 zajat. Za díl dostal Vracov. Jan ujal Omlenici, kterou vzdal manželce Kateřině Slavkovské ze Šonova za díl

v Mohuficích (1637). Jan Jindfich, syn Jana | názv. Verrohung der Theaterkritik. Srv. Lands-Krištofa, dědil po strýci Janovi Nejepin a koupil r. 1666 Kostišťany, kteréž po jeho smrti prodány ke Žlebům (1681). Z manž. Alžběty Lidmily z Dobranova zůstavil syny Mikuláše a Jindřicha. Jan Leopold oženil se r. 1693 v Praze a žil pak v Kutné Hoře, kdež r. 1720 maje 64 let věku zemřel. Snad byla dcera jeho Anna Kateřina, jež r. 1768 zemřela v Kutné Hoře. Ji vyhasl rod ten asi od polovice XVII. stol. zchudlý do-

Süderbrarup, ves v prus. vlád. obvodu a okr. šlesvickém, při dráze kielsko-flens-burské, má 1358 obyv. (1900), čilé trhy. Ve středověku byl proslulým poutním místem.

Süderland viz Sauerland.

Sudermann Hermann, dramatik a romanop. něm. (* 30. září 1857 v Matziken ve Vých. Prusích), studoval v Královci a v Berlíně dějiny, novější filologii a literatruru, novinařil pak v Berlině, rok (1894-95) v Drážďanech a pak zase v Berline. R. 1891 oženil se se spisovatelkou Klarou Laucknerovou (* 14. ún. 1861 v Královci). Napsal: Im Zwielicht. Zwang-lose Geschichten (1887, 29. vyd. 1901); Frau Sorge, roman (1887, 69. vyd. 1903); Geschwister, novelly (1888, 25. vyd. 1901); Der Katzensteg, román (1889, 52. vyd. 1903); Die Ehre, drama (1890, 29. vyd. 1903), první jeho ve-liký úspěch na divadle (premiera v Lessingtheater v Berline); Sodoms Ende, drama (1891, 21. vyd. 1901); Jolanthes Hochzeit, povidka (1892, 26. vyd. 1903); Heimat, činohra (1893, 31. vyd. 1903); Es war, román (1894, 34. vyd. 1902); Die Schmetterlingsschlacht, komédie (1895, 8. vyd. 1899); Morituri, tři aktovky činoherni (1896, 17. vyd. 1901); Das Glück im Winckel, činohra (1896, 14. vyd. 1902); Johannes, tragédie (1898, 29. vyd. 1899); Die drei Reiherfedern, Märchenspiel (1898, 14. vyd. 1899); Johannisfeuer, drama (1900, 19. vyd. 1903); Es lebe das Leben, drama (1.-20. vyd. 1902); Der Sturmgeselle Sokrates, komédie (1903). I románové práce S-ovy i dramata jeho měly veliký úspěch, který se snadno vyloží tím, že S., autor nevybíravých prostředků a daleko spíš brutální než silný, koketuje tu se všemi slabostmi dneška. S. psal původně larmoyantně křiklavé kolportážové romány a brutální techniky zde získané nespustil se ani ve »vysoké literatuře« – a jí děkuje v první řadě za úspěchy u širokého obecenstva. Zpracovává různé »společenské« a »filosofické« otázky časové a ovšem způsobem velmi »populárním« — nový důvod úspěchu. S. jest autor velmi falešný, vnějškový, vypočítavě theatrální, mělký, chladný a hrubý; udeří-li i časem na látku nebo situaci básnicky nebo psychologicky zajímavou, zbanální ji záhy v nějakou konveční triviálnost. R. 1902 vzbudila mnoho planého vzruchu řada jeho novinových článků, psaných proti soudobé kritice německé, předem proti nejlepšímu dramatickému kritikovi německému a nejdůslednějšímu odpůrci S-ovu, Alfredu Kerrovi; vyšly také souborně pod a čítal tu pak Instituce římského práva, ač

berg, Hermann S. (Berl., 1901); Jung, Hermann S. (Minden, 1902); ale hlavně Alfred Kerr, Das neue Drama (Berl., 1905). Sld.

Suderode, lázně a ves v okr. quedlin-burském prus. vlád. obvodu magdeburského na předhoří Harcu, má 1381 obyv. (1900) a

známý léčivý pramen.

ze **Sudetu**, příjmení starožitné rodiny erbovní, která měla obyčejně příjmení Matiáš ze S. a tak se zvala po svém pradědu Matiáši, jenž byl sousedem v Budějovicích. O potomku jeho Albinovi Krištofovi se vypravovalo, že sloužil fádu sv. Jana proti Turkům (ok. r. 1480). Syn jeho Jindřich, prvotně pro stav duchovní určený, opustil jej, obdržev dispens papežský (1488) a oženil se. Od syna jeho Kašpara pocházeli bratří Daniel, Zachař, Kašpar (žil ve Vodňanech) a Mikuláš. A. Daniel majestátem ze 6. pros. 1558 obdržel týž erb, kterýž byl 3. dub. 1557 udělen Šimonovi Proxenovi (v. t.) a Jiříkovi Polentovi (v. t.) a všem propůjčeno heslo ze S. Daniel koupil ok. r. 1570 vsi Vztuhy a Urtvinovice a na sněmě 13. června 1589 přijat do rytířského stavu kr. Čes. Obdržev s Jiříkem Proxenem od cís. Rudolfa r. 1595 majestát na potvrzení erbu a přijetí k němu strýcův Jana a Mikuláše, zemřel ok. r. 1603. Synové jeho byli Era-zim, Samuel a Sigmund, z nichž tento ujal statek Vztuhy, ale později jej měl Erazim. Tomuto statek ok. r. 1620 dokonce vypálen a r. 1623 zabrán. Zemřel před r. 1637 zůstaviv děti. Sigmund žil ještě r. 1639 v Sobé-slavi. B. Zachař, bratr Kašparův, býval sol-ním v Týně n. V. a ženat s dcerou Jana Scheibla z Falkenšteina, od něhož přijat s přivolením císaře Rudolfa II. (1594) k erbu, aby se psal ze S. a z Falkenšteina. Měl syny Jana a Václava, z nichž onen proslul jako muž učený. – C. Mikuláš, nejmladší bratr Danieiův, žil v Budějovicích, kdež měl dům vedle domu Danielova Matiášovský řečený, ale s manž. Lidmilou vdovou Maškovou vyženil šosovní grunty při Táboře. Syn jeho Krištof zemřel r. 1624 zůstaviv syna Jana Krištofa a dceru. O pozdějších osudech této rodiny se nedostává paměti.

1) ze S. Jiří, lékař čes, viz Polenta (vl.

Kroupa) ze Sudetů.

2) ze S. Šimon, právník a humanista čes., viz Proxenus ze Sudetu Š.

3) ze S. Jan Matiáš, právník a professor university pražské, rodem z Budějovic, syn Zachariášův, z rodiny patricijské, i jinak velmi známé. Učil se u rodičů v Týně n. Vlt., pak v Písku a Vodňanech, až vypraven do Lince na vyšší školu latinskou. Universitní studia konal v Lipsku, kde věnoval se právnictví (asi mezi r. 1593—1600), ale pak vydal se na cesty také po jiných universitách a prošel i celou téměř západní Evropu, jak si dal sebevědomě na hrob napsati (»CCM.«, 1828, II, 118). R. 1611 při obnové university pražské povolán byl za jediného professora práv

Od r. 1612 vyskytují se již za jeho předsednictví a redakce právnické dissertace tiskem vydávané. R. 1615 vydal v Amberce po druhé chodních směr sz.-jv., jsou to zejména hory právnický spis De consuetudinibus feudorum, Rychlebské, skupina Kladského Sněžníka a před nímž čteme báseň M. Talaea Svatecena skupina Pradda čili Jeseníky. o studiích spisovatelových; byl tedy S. patrně hrd na své zkušenosti a vědomosti, studovav lékařství v Erlankách i Tubinkách, Mnoho nesnází přinesla mu na universitě vykonal za učelem studií Paracelsovských otázka, do které se dal r. 1614, zastávaje řádu větších vědeckých cest po knihovnách thesi, že Čechové přišli do své vlasti z Rusi, středoevropských a vydal zvláště Paracelsusnikoli z jižních zemí slovanských (Bohemorum nationem non e Slavis, ut Aeneae Sylvio et Dubravio videtur, sed e Russia seu Roxolania originem habere). Důvody, které pro své mínění uváděl, byly vážné, i vydal je r. 1615 v Lipsku pod tit. De origine Bo-hemorum et Slavorum věnuje spisek p. Albrechtu Janovi Smiřickémů (obsah viz u Voigta, Acta lit. I, 194 sl.). Odpor značně prudký proti tomuto mínění, že by Čechové byli povstali od národa tak barbarského, za jaký Rusové tehdy pokládáni, vedl hlavně děkan artistické fakulty, M. Mikuláš Troilus 501, 504 a 505, též čl. Dvorský soud. Hagiochoranus, ač dosti nešťastně, protože O dvorském s. čili hofrychtáři na Moravě zápasil spíše osobními nájezdy než věcnými viz Morava, str. 702 a. O dvorském s. nad davody. Vydal t. r.: De Bohemia pia contra Roxolanos (obsah u Voigta, I, 300 sl.), načež ze S. odpověděl replikou, disputačním spiskem (Quaestiones tres), a Troilus opet vydal jako dupliku »Antiroxolania«. Poněvadž hádka příkřeji a příkřeji zabíhala v osobní urážky, senát akademický zakázal vydávání další polemiky a udělil i S-tovi důtku, že první spisek vydal tiskem bez vědomí uniceným postavením jako první a jediný professor práv (*antecessor*) nelibil se ostatním členům akademie; i hrdost jeho k tomu při- n. M., okr. Opočno, fara a pš. Bystré u N. spěla. Neudržel se tedy dlouho, zvláště když Města n. M; 28 d., 118 obyv. č. (1900), komu nechtěli platití summu určenou a vypo- želužna, piskové lomy a tkalcovství. věděli ho i z kolleje. Po r. 1617 byl již uni- **Sudislav**, Sudislava: 1) S., Sulislav, Nachrichten, I—III. — Kšaft z r. 1613 viz • CCM. «, 1828, II, 115 sl. JNk.

Sudety jest hromadný název pro horstvo sz.-jv. až zsz.-vjv. roztrhán jest v rovnoběžné stelem stával hrádek, zašlý r. 1338. široké hřbety horské, které působením de-nudace od nezměrné doby činné jsou za- v Čechách, hejtm. Ledeč, okr. Dol. Kralopohoří svědčí o jejich vysokém stáří ve smysle fara Bohumilice; 18 d., 180 obyv. č. (1900). morfologickém. Vedle geologického i morfologického rázu i podnebí, ráz vegetace ano i obyvatelstvo vyznačují S. jako charakterilimov; 96 d., 732 obyv. č., 224 n. (1890), 963 stický celek. Údolí Kladské Nisy dělí S. ve obyv. (1900), dvě (čes. a něm.) 2tř. obec. šk. dvě části, západní a východní. K západní, a továrna na výrobu lněn. zboží. v níž převládá směr zsz.-vjv., počítají se po- | Sudkovice, ves v Čechách, hejtm., okr. hoří Lužické s Ještědem, pohoří Jizerské, a pš. Strakonice, fara Jinin; 15 d., 102 obyv. č.

mistři z fakulty artistické tomu přiliš nepřáli. Krkonoše, Broumovské stěny, Bystřické a Orlické Hory i pohoří Sovi. Na východ od údolí Nisy sledují horské hřbety S-tů vý-

Forschungen (1887-89, 2 sv., spolu se Schubertem); Versuch einer Kritik der Echtheit der paracelsischen Schriften (1894-99, 3 sv.). Od r. 1883 praktikuje v Hochdahlu u Düsseldorfa a jest plodným spisovatelem medikohistorickým.

Sudi, starší název soudce. O nejvyšším zemském s. v Cechách víz Cechy, str. 501, 502, 505, 507, 528 a 530, o nejv. zemském s. na Moravě viz Morava, str. 702 b. Viz též čl. Soudnictví, str. 716 a sl. O nejv. s. dvorském v Čechách viz Čechy, str. 479, viz Morava, str. 702 a. Ó dvorském s. nad městy královskými čili hofrychtáři králov-

ském viz Hofrychtář.

Sudice, sudičky, sudjenice, sojenice, rodenice, rojenice, rożanice, urisnice, bohyně osudu, viz Slované, str. 436b. Sudioe: 1) S., ves na Moravě, hejtm., okr.

a pš. Boskovice, fara Kněhnice; 81 d., 597 obyv. č. (1900), 2tř. šk. — 2) S., ves t., hejtm. Třebíč, okr. Náměšť, fara Čučice, pš. Rapoversity. Spory o plat a posluchače měl tice; 60 d., 412 obyv. č. (1900), 1tř. šk. a mlýn. ostatně ze S. již od r. 1612 a svým osamo- **Sudilkov**, ruské městečko v új. zaslavském gub. volynské, má asi 5000 obyv. Pp.

Sudin, ves v Cechách, hejtm. Nové Město

versitu opustil, ale neznámo, kam se odc- ves v Čechách, hejtm. Lanškroun, okr. Ustí bral. - Srv. Winter, Zivot, 174 sl.; Kalina, n. Orl., fara a ps. Brandys n. Orl.; 60 d., 338 obyv. č., 4 n. (1900), 1tř. šk., spoř. a zálož. spolek. R. 1292 připominá se mezi zbožím kláštera zbraslavského. – 2) S., obec. táhnoucí se po severovýchodním okraji české Cuslav, Cuclava, far. ves t., hejtm. Rychmassy od zlomu Labského až k bráně Moravské, hornímu toku Odry. V celém horském systému Sudetském převládají horniny proměnění Páně (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., vysokého stáři; zlomy probíhajícími směrem četn. stanice, spoř. a zálož. spolek. Nad ko-

rovnány ve střední výšce 1100—1400 m, nad vice, fara a pš. Čechtice; 11 d., 83 obyv. č. niž vynikají jen ojedinělé vrcholy dosud vzdo- (1900).—2) S., Sudoslavice, Sudslavice, rující rušívým vlivům. Zaokrouhlené tvary ves t., hejtm. Prachatice, okr. a pš. Vimperk,

kláštera křižovníků s červ. hvězdou.

Sudkovskij Rufim Gavrilovič, ruský malíř krajinář, akademik (* 1850 — † 1885), studoval na cís. akademii umění v Petrohradě a vynikl zvláště v zobrazování moře, k němuž mu pobřeží Očakova a Oděssy poskytlo hojnost motivů. K nejlepším jeho obrazům náležejí: Ocakovský přístav (v museu Alexandra III. v Petrohr.); Vzbouřené moře; Zátiší (v gal. Tretjak. v Moskvé); Bouře blíže Očakova; Poledne na Očakovském břehu; V noci bude bouřka; Lov sledův a j.

Sudlice (vyobr. č. 4036.) slul u naších předků od XV. věku dále druh kopí, podobný partyzáně s dlouhým nožem (bodem, hrotem), jenž při dolejším konci poblíž

násadky měl dva háky, dvě ramena nazý-vaná uši, buď nahoru vztyčená, buď dolů ohnutá, nebo vodorovně trčící. Srv. dr. Zikmund Winter, Dějiny kroje v zemích čes-kých str. 276—276 a 619. Podle jiných byla prý s. též jakýsi druh kratšího kopí, ostěpu házecího.

Sudlice, příjmení několika rodin staročeských rozličné krve: 1. Vladyk z Běstviny, z nichž Jan byl v l. 1440—54 hejtmanem na Kolíně. — 2. Vlad. z Hrachovic (u Tábora), z nichž Diviš držel v l. 1531—36 dvůr v Pohnání. Statek ten drželi r. 1546 bratří Jan a Mikuláś. Onen zůstavil syny Jana (od r. 1554 v Hornich Hrachovicích) a Jarolima, kteří r. 1559 polovici Pohnání prodali Ondřejovi, synu Mikulášovu. Tento zemřel před r. 1574, zůstaviv syny Václava, Jaro-líma a Adama, z nichž první ještě r. 1582 držel dvorec v Pohnání. Usadil se r. 1595 jako pekař na Novém městě Praž. a žil ještě r. 1615. Potomci některého z předešlých byli snad svobodníci Sudlicové, kteří žili v XVII. stol. v Bendově Záhoří a v XVIII. stol. v okolí Mladé Vožice. — 3. Vladyk z Jivo- vdaná Pravětická a třetí její manžel byl Heř-

(1900). R. 1253 připomíná se mezi zbožím čem dobytým. Předek jejich Vojtěch († j. 1385) zůstavil syny Peška, Oldřicha a Jin-dřicha; později žili Vojtěch (1437) a Mi-kuláš (1445 atd.), z nichž tento měl Číž-krajice a onen Chvalkov a žil ještě r. 1472. Syn jeho Beneš Vojtěch (1473—1500) držel Chvalkov. Na Čižkrajících seděli Jin-dřich (1493) a Jan (1523 atd.) Chvalkov měl r. 1522 Vojtěch (Albrecht) a r. 1525 synové Jeho Krištof a Volf, z nichž tento se vystěhoval do Rakous (1534) a tam vy-ženil statek Taxen. Potomek jeho Hans Adam »Woittych« připomíná se r. 1608 mezi evang, stavy v Rak. Václav (1544 atd.) držel Čížkrajice a byl poslední te rodiný v Čechách. – 4. Vladyk z Tchořov u Čáslavě, z nichž Jan držel r. 1467 statky v Thořovech a Lhotě († j. 1487). Statky ty a Petrovice dědila po něm dcera Kateřina, ale v letech 1488—91 je prodala. Žila ještě r. 1501 (manž Beneš Mírek z Solopisk). — 5. Vladyk z Žernov u Náchoda, z nich Šimon byl r. 1487 purkrabím na Kunětické Hoře a r. 1494—1509 hejtmanem na Náchodě. Jan držel v l. 1493—1533 grunty šosovní při Ná-chodě. R. 1531 žil Jiřík, jenž připomíná se

ještě v tituláří r. 1556 vydaném. Sčk. **Sudlioius** Jan Šťastný z Miličína, mistr svob. umění († před r. 1620), byl r. 1608 kollegou u sv. Štěpána na Novém m. Pražském a vydal Petra Vermilia modlitby vzaté z żalmův sv. Davida (v Praze 1620). Jireček,

Rukověť 251.

Sudlička z Borovnice, příjmení staro-české rodiny vladycké, jejiž erb byla zlatá vrš na černém (jiného erbu a rodu byli Amchové z B., v. t.). Prvotní jejich sídlo byla ves Borovnice u Kostelce n. O. Matěj z B. byl v l. 1488-94 hejtmanem na Liticích, Jan žil r. 1509. Mikuláš zakoupil se ve Vys. Mýtě (1518), ale koupiv r. 1519 Lhotu nad Brandýsem (odtud řečenou Sudličkovou) a r. 1522 Hemže, vyprodal se do r. 1525 z Mýta. Albrecht S. byl v l. 1530--38 úředníkem na Potštýně a koupil asi tehda Vamberk, který držel ještě r. 1552. Syna svého Václava oženil s Annou z Chrastu, jíž na Vamberce věnoval. Tento Václav zemřel bezdětek před r. 1557 a Vamberk spadl na sestry jeho Johanku vd. Pecingárovou a Saloménu. Po Mikuláši seděli na Lhotě Matěj (1557) a r. 1586 Václav, jenž byl v l. 1586-1621 uředníkem na Brandýse. Jeho snad bratři byli Otik, jenž držel v l. 1592–99 grunty šosovní při Mýtě, Matěj, jenž žil r. 1604 na Moravě, a Albrecht, jenž byl r. 1615 pánem na Lhotce. Václav žil ještě r. 1624 jsa svědkem při svatebních smlouvách Jana A. Komenského s Annou Cyrilovou v Brandýse. Po něm držel Lhotu Jan, jenž tuším před r. 1619 bezdětek zemřel. Statek ten se dostal pak Kunce (ovd. Odkolkové) a Hedvice, dcerám Václavovým. Hedvika (r. 1629 vdova po Cesarovi de Carlo) ujala Lhotku, od níž prodala r. 1649 Němčí. V druhém loži byla vice, kteří měli na štítě poprsí muže s me- man Sulc. R. 1654 prodala Lhotu Janovi Ferd. r. 1656 Albrecht Odkolek, syn sestřin. Sčk.

Stany Michal viz de Causis.

Sudogda, új. město v gub. vladimírské na silnici z Vladimíru (asi 35 km jv.) do Muroma při říčce t. jm., s 3453 obyv. Přádelny lnu, výroba koží, sklářství (láhve), ob-chod s obilím, kožemi a rohožemi. – Újezd sud og dský má na 5804 km² 96.798 obyv. Pp.

Sudokopytnici (Artiodactyla) viz Sudo-

prstci.

Sudoměř, Sudomíř: 1) S., ves v Čechách, hejtm. Mnich. Hradiště, okr. Bělá p. Bezd., fara a pš. Skalsko, 41 d., 247 obyv. č. (1900), fil. kostel Narozeni Páně (ve XIV. stol. far.), 2tř. šk., telegraf a žel. stanice na tr. Chotětov-Mšeno. Na vých. straně vsi táhne se podlouhlý ostroh (skalisko), zv. Hrádek, Krolmusem nazvaný obětní skalou. Objeveny zde popelnice, kostry a jiné starožitnosti. -2) S., ves t., hejtm. a okr. Písek, fara Staré Kestřany, pš. Štěkeň; 35 d., 225 obyv. č. (1900), 1tř. šk., mlýn a hájovna na Rechlích. Stávala zde tvrz, jež byla kolébkou vladyk ze Sudoměře, později Řepických a Dív-čických ze S-e. Dne 25. bř. 1420 svedena zde na hrázi rybníka »Škaredého« mezi 5000 jezdci od hlavy k patě v železo oděnými (>železnými pány«) a Janem Žižkou bitva, z níž tento vyšel vitězem.

Sudoměřice, ves na Moravě, hejtm. Hodonín, okr., fara a pošta Strážnice; 172 d., 985 obyv. č. (1900), 2tř. škola, telegraf a železniční stanice na trati Veselí-Skalice a Ro-

hatec-Strážnice.

Sudoprstoi, sudokopytnici (Artiodactyla) jest řád ssavců kopytnatých, kteří v poslední době geologické v přečetných rodech a druzieh po zemi se rozšířili. Na nohách mají 2 neb 4 prsty, na jejichž konce při schůzi našlapují. Záprstní a přednártní články nohy jsou prodloužené a často v jednu kosť srostlé. Kosť hlezená v chodidle jest kloubně spojena s kostí holenní a loďkovou; kosť patni však jest spojena kloubkem jen s kosti lýtkovou. Do tohoto řádu náležejí: vepři (Šuina), hrochové (Hippopotamida), přežvykavci, a to: dutorozí (Cavicornia), parohati (Cervina), žirafy (Devexa), ka-baři (Moschidae), velbloudi (Camelidae) a kančilové (Tragulidae).

Sudor, lat., pot (v. t.).
Sudorifica [-ka], lat., léky potopudné.
Vyvolání hojného potu bývalo dříve častým therapeutickým cílem v nejrozmanitějších chorobách, kdežto dnes zůstalo omezeno jen na malou skupinu chorobných stavů a tu ještě za podmínek podrobně stanovených jako při vodnatelnosti, zánětu ledvin, pohrudnice, při uraemii a p. Lidové léčení potopudné methody používá posud při nejrozmanitějších stavech, zejména při hostcových chorobách a katarrhech dýchacích orgánů. šování potu. U lidu jsou v oblibě horké ná- ský má na 2801 km² 152.191 obyv.

z Trauttmansdorffu a peníze za ni přijímal poje s přídatkem aromatických drog (květ diviznový, lipový, bezový, šalvěj a j.).
Sudoslavice viz Sudislavice 2).

Sudosť, ruská řeka protékající gub. orelskou a (z větší části) černigovskou. Po 187 km dlouhém toku (z čehož přes 100 km jest splavných) vlévá se s prava do Děsny.

Sudovice, pův. Zhudovice, ves v Če-chách, hejtm. Příbram, okr. Dobřiš, fara Starý Knín př. Noud Price 27 Knin, pš. Nový Knin; 35 d., 153 obyv. č. (1900). Alod. statek (255 64 ha půdy) se zámkem a dvorem drží Jindřich ryt. z Mayersbachu. Bývalá tvrz byla kolébkou Zhudovských ze Zhudovic, z nichž připomíná se po prvé (r. 1432) Ctibor. V rodě tomto S. udržely se až do XVII. stol., Jakub Zhudovský z Hyršova a na Zhudovicích odsouzen sice r. 1623 ke ztrátě třetiny jmění, že koupil r. 1620 od stavů odbojných statek kláštera sv. Jana, ale na mocnou přímluvu strýcovu bylo mu jeho jmění vráceno (r. 1625). Po rodu Zhudovském následoval Ludvík ryt. z Hodovic na Ebersdorfé, r. 1670 Bedřich bar. z Kreislebenu na Biskupově, pán na Rapačově, Engelové z Engelsflussu, Malovcové z Malovic (do r. 1733), sv. p. ze Stöckenu, r. 1763 Jan Wagner z Wagenburka, r. 1765 sv. pánové ze Stechů, r. 1769 Marie Helena z Blauflusu, která S. ještě toho roku prodala Františku Hilbertovi ze Schüttelsberku, od jeho syna je koupil (r. 1806) Jan ryt. z Mayersbachu. Sudovina, dříví, z kterého se vyrábějí

sudy, hlavně dužiny sudů. Súdraka, autor zajímavého indického dramatu *Mrččhákatí* (Hliněný vozíček) asi z V.

až VI. stol. po Kr.

Súdrové tvoří v obyvatelstvu Přední Indie příslušniky čtvrté, nejnižší kasty; zvl. se slovem tím rozumějí s., kteří přijali bráhmanské náboženství. Původem jsou potomky neárijských domorodcův indických, ač přirozeně podlehli během času rozl. míšení plemennému. S. se zabývají rolnictvím, zahradnictvím, všelikými řemesly a pracemi; dělí se ve množství kast zvláštních, se zaměstnáním u nich dědičným.

Sudský záliv, bezpečná zátoka na sev. pobřeží Kréty, zalévající se od sv. mezi pobřeží a poloostrov Akrotiri 16 km hluboko do pevniny. Vstup do vnitřního bassinu chráněn jest tvrzí Suda, zbudovanou v XVI. stol. Benátčany na skále, jež byla odedávna sídlem pirátů. Od konce zálivu vede přes šíji poloostrova silnice 5 km dlouhá do hl. m. Kréty Kaneje. V S-kém z-u kotví obyčejně vá-

lečné lodi.

Sudslavice, zkaž. Cuclavice, viz Sudislavice 2)

Sudúri kirám, tur., viz Sadr.

Sudža, rus. új. město v kurské gubernii při říčce t. jm.; stanice železniční; má 12.856 obyv. (1897); 8 kostelů, 4 učiliště (ženské progymnasium). Nepatrný průmysl (kovářství, Speciální lék potopudný jest pilocarpin tkalcovství, hrnčířství a krejčovství). Obchod (v. t.), ač i jiné látky této skupiny, dále saliství sobilím, ovocem, medem, dobytkem, drůcylové přípravky vyvolávají zvýšené vyměbeží a železným zbožím. — Újezd sudžensky Sudženská kamenouhelná pánev rozkládá se v tomském a mariinském újezdě cin (1855—57, 7 sv.); Les secrets de l'oreiller tomské gubernie v poříčí řeky Jaji blíže (1858, 7 sv.). Některé látky své S. zpracoval trati sibiř. dráhy. Výtečné uhli zdejší (vstavy i v kusy divadelní, aniž tím ovšem nabyly 2 až 10 m silné) odkryto bylo r. 1888. Pp.

Sue [sý] Eugène, vlastně Joseph Marie, romanopisec franc. (* 10. pros. 1804 v Paříži – † 3. srp. 1859 v Annecy v Savojsku), byl syn chirurga v císařské gardě, studoval medicinu, účastnil se jako vojenský lékař španělské výpravy r. 1823; později byl lékařem námořním, navštívil několikrát Ameriku a záp. Indií, také Řecko a účastnil se r. 1828 námořní bitvy u Navarina. R. 1829 vystoupil ze služby a odebral se do Paříže, kde věnoval se studiím literárním a maliřským. R. 1830 uveřejnil na domluvy přátel román Kernock le pirate, jímž uvedl do Francie románový genre, posud zde cizí: román námořský. Kniha měla úspěch a S. oddal se literature remeslne. Napsal radu romanů tohoto rázu, které silnými effekty dějovými staly se záhy oblíbenou četbou lidovou: Plick et Plock (1831); Atar-Gull (t. r.); La Salamandre (1832, 2 sv.); La Coucaratcha (1832-34, 4 sv.); La vigie de Koat-Ven (1833, 4 sv.). O málo fantastictější jsou i jeho Histoire de la marine française (1835–37, 5 sv.) a Histoire de la marine militaire chez tous les peuples (1841). V Jean Cavalier (1840, 4 sv.) zpracoval svým způsobem dějiny vzpoury Camisardů v Cevennách. Evropskou pověst založily mu však veliké romány spole-čenské, liberálně a socialisticky zabarvené, v nichž líčil fantasií hrubou a těžkopádnou a křiklavými, neuměleckými barvami neřesti moderní civilisace, jak je zaviňovaly podle jeho názoru převrácené řády společenské a zvrhlá, pokažená církev. Romány tyto vycházely ve feuilletonech oblibených deniků, »Presse«, »Journal des Débats«, a »Constitutionnel« a j. a byly hltány statisíci čtenářů, napodobeny a překládány. S. podal tu skutečně ve svém způsobu typ — ovšem že literárně a umělecky bezcenný skoro typ románu novinového (roman-feuille-ton, jak říkají Franzouzi), který hrubými neuměleckými prostředky, brutálními effekty dějovými a jinými smyslnými dráždidly a vehementní, ačkoliv jinak mělkou a povrchní kritikou společenskou, dobyl si záhy massy polovzdělaného čtenářstva. Náležejí sem: Mathilde, ou mémoires d'une jeune femme (1841, 6 sv.); povéstné Les mystères de Paris (1842-43, 10 sv.), a neméně pověstný Le Juif errant (1845, 10 sv.); Martin, l'enfant trouvé (1847, 12 sv.); Les sept péchés capitaux (1847-49, 16 sv.), kde zpracoval v románově formě některé nauky fourieristické; cyklické Les my stères du peuple (1849-56, 16 sv.), dejiny proletářské rodiny v různých kulturních dobách historických, které byly odsouzeny pro svoji pobuřující tendenci r. 1857 porotou pařížskou; Les enfants de l'amour (1850, 4 sv.); La bonne aventure (1851, 6 sv.); Fernand Duplessis, mémoires d'un mari (1852, Suessionové (Suessonové), bojovný 6 sv.); Gilbert et Gilberte (1853, 7 sv.); La národ v Gallia Belgica, který bydlil v pofičí

i v kusy divadelní, aniž tím ovšem nabyly kvalit uměleckých. R. 1850 byl zvolen pomoci revolučních výborů za département seinský do zákonodárného shromáždění, kdež se přimkl ke krajní levici. Po státním převratu r. 1851 byv vypověděn z Francie ode-šel do Annecy v Savojsku. Některé spisy jeho byly přeloženy i do češtiny.

Suebové viz Suevové. Sueca [-ka], okr. město ve špan. prov. Valencii v úrodné krajině nedaleko Středozemního moře na lev. bř. ř. Jucaru a žel. tr. Silla-Cullera, má 13.949 obyv. (1897), krásné zahrady, četné villy tu a v okolí a pěstování

Suecia, lat. jm. Švédska.

Succomané [-ko-], polit. strana ve Finsku, způsobená jazykovým bojem mezi Finy a Svédy ve Finsku usedlými. Strana zvaná fennomané vedla od let 60tých XIX. stol. prudký boj proti kultur. snahám švédským, jenž vedl k officiálnímu prohlášení úplné rovnoprávnosti finského a švédského živlu (1883). Politickou agitací fennomanů uspíšen byl vznik protistrany, švédsky smýšlející, jež přijala název s. Orgánem jejím byl helsing-forsský týdeník »Wikingen«, odkudž zvali se též wikingové. Když Rusko koncem let 80tých pokusilo se omeziti státoprávní samostatnost Finska, spojily se obě strany k společnému odporu, avšak záhy, zejména po nastoupení cara Mikuláše II. nabyly opět národnostní potyčky převahy a mají vliv hlavně na sněmovní jednání. Poněvadž k s-nům hlásí se šlechta a měšťanstvo, k fennomanům pak kněžstvo a selský lid, zachovávají obě strany celkem rovnováhu, tak že na úplné vítězství té neb oné strany sotva lze mysliti.

Suef, Beni S., město v horním Egyptě na levém břehu Nílu při trati Káhira-Sijút, 28 m n. m., v úrodné krajině; vyniká průmyslem bavlnářským a má (1897) 15.297 obyv. (obec 18.229 obyv.). Beni S. jest východištěm obchodu s Fajjůmem a důležitým tržním městem. – Provincie Beni Suefská má na vzdělavatelné půdě 960.58 km² 314.454 obyv. (281.742 usedlých, 32.416 Beduinů, 296 cizinců). Rozdělena jest ve tři okresy.

Sueno, historik dán., viz Aagesen 1).

Suerland viz Sauerland.

Suess Friedrich, průmyslník a politik rak. (* 1834). Byl nejprve poslancem na zem. sněmu dolnorak., od r. 1873 poslancem do říš. rady. Stal se členem strany liberální, členem národohospodářského výboru, výboru pro reformu berní a účastnil se horlivě všech porad národohospodářských. Jsa majetníkem továrny na vydělávání koží, staral se o rozvoj průmyslu chemického a odborného školství ve Vídni. Působil též pro pořádání světové výstavy ve Vídni.

Suessa Aurunoa viz Sessa Aurunca.

řeky Axony (Aisne); z jejich měst bylo nej- 2. vyd. 1875); zdařilou sbírku jeho zlomků důležitější Noviodunum, nynější Soissons podal A. Reifferscheid, C. S-ii Tranquilli

Suetonius Gaius Tranquillus, dějepisec řím. (* za Vespasiana ok. r. 75 po Kr. — † asi v pol. II. stol. po Kr.). Byl za Trajana činný jako soudní obhájce a učitel rhetoriky v Římě, kdež důvěrné styky udržoval s mladším Pliniem, kterýž jej v mnohé příčině podporoval. Přátelství to dosvědčeno jest Plinio-vými listy po léta 96—112 po Kr. Za Ha-driána kol r. 119 povznesl se k hodnosti císařského tajemníka. Než nezastával úřadu toho dlouho; neboť již r. 121 pro příliš důvěrný poměr k choti císařově Sabině upadl v nemilost i musil ode dvora se vzdáliti. Zdá se, že potom výhradně věnoval se studiím a práci spisovatelské. Jako Varro, byl i on polyhistorem. Činil si výpisky z knih o nejrozmanitějších předmětech, jako historii, literatuře, starožitnostech, jazykovědě a přírodopisu, i zpracovával je v četných spisech, mezi nimiż encyclopaedické dílo nadepsané Prata (o 10 knihách) zaujímalo přední místo. Jako on Varrona, tak pozdější užívali hojně tohoto jeho díla, v němž látka antiquární, historická, grammatická a přírodo-pisná byla vzdělána. Nás došly odtud jen některé zlomky. Zachovány jsou nám životopisy prvních dvanácti císařů římských (Caesara v to počítajíc) pod názvem De vita Cae-sarum (8 knih). Dílo to mluvou jednoduchou a jasnou psané obsahuje hojnost zpráv o veřejném a soukromém životě císařů jmenovaných podle určitého, celkem vnějšího rozvrhu, ale spisem historickým v přesném slova smyslu není; jest to spíše snůška anekdot, namnoze ovšem pro poznání vladařů těch velmi důležitých a cenných. Vzorem bylo pro mnohe pozdejší biografy císařů, jako zejmena Maria Maxima (v III. stol.), jenž pokračoval v díle tom až po Heliogabala. Též Scriptores historiae Augustae jsou namnoze jeho následovníky. Literárně historického rázu bylo jeho dílo De viris illustribus, kteréž, jak se zdá, pojednávalo o římských básnicích, řečnících, dějepiscích, filosofech, grammaticích a rhetorech až po dobu Domitiánovu. Než odtud dochovaly se nám jen menší části, totiž z knihy de poetis biografie Terentiova, Horatiova a úryvek ze životopisu Lukanova, dále z knihy de historicis úryvek týkající se staršího Plinia a konečně větší čásť z knihy de grammaticis et rhetoribus. Kromě toho S. sepsal množství jiných spisů drobnějších, a to nejen jazykem latinským, nýbrž i řeckým, jak vidíme ze seznamu spisů, jejž podává v slovníku svém Suidas s. v. Τράγκυλλος. Též odtud máme jen některé zlomky. Ve všech spisech S-iových jeví se nemalá píle a péče, ale pohřešuje se pravý smysl historický. Srv. J. Regent, De C. S-ii Tranquilli vita et scriptis (Vratisl., 1856); W. Schmidt, De Romanorum, inprimis S-ii, arte biographica (Marb., 1891); Dörgens, Ueber S-ns Werk De viris illustribus (Lip., 1857). Nejlepší vydání textu spisů na poloostrově Sinajském vedle toho 7470 S-iových jest od Č. L. Rotha (Lip., 1862; obyv.

praeter Caesarum libros reliquiae (Lip., ských uveřejnil V. Kubelka (Praha, 1903, Bibliotéky klass. řec. a řím. vydávané Českou akademii, č. 6). 1860). Český překlad Životopisů císařů řím-

Suette [syèt], fr., viz Pot anglický.

Suevia, asteroida nově objevená. Střední jasnost v opposici 12.7. Označení 🙌.

Suevové (Suevi, Suebi), germanský národní kmen. První zmínku o nich nacházíme u Cesara; podle něho bydlili mezi Mohanem a Dunajem a čásť jich byla i ve službách Ariovistových. V době Kristově rozuměla se jménem S. řada kmenů, zvaná jindy Hermioni (v. t.), z nichž nejváženější byli Semnonové (v. t.), Hermunduri (v. t.), Markomani (v. t.) a jini menši kmenové, jež skoro všechny spojil v jednu říši Marobud. Později v dějinách ze suevských kmenů vynikli Alamani (v. t.), a zástup, který r. 406 s Vandaly a Alany překročil Pyreneje a usadil se v Galicii, až r. 585 uplně podlehli Visi-gotům. Co do náboženství S. byli původně ariány, ve Španělsku se stali katolíky. Po S-vech podnes sluje Švábsko (Schwaben, lat. Suevia).

Suez (Sues, arab. Sueis), přístavní město v Egyptě, leží při sev. břehu Suezského zálivu Rudého moře, kde v něj ústí Suezský průplav, a při dráze Káhira-Ismáilijja-S. Sídlo rak.-uher. vicekonsula. Má 17.173 obyv. (1897), z nich 2774 Evropanův, ostatní Egypťané, Arabové, Indové a Negři. Skládá se z arabské čtvrtí se sedmi jednoduchými džamijemi a ze čtvrti evropské, pravidelně vystavěné, se sklady Peninsular and Oriental Steamship Co. a villou chedivovou. Sev.-vých. od místa jest ústí Suezského náhonu sladkovodního ve výši 2 m n. m., opatřené mohutnými stavidly, sev.-záp. veliké nemocnice francouzská a anglická. Jižně od města vede k jihových. mohutná, 3 km dlouhá kamenná hráz železniční mělkým zálivem k nasypanému poloostrovu, na němž vypínaji se stavby přístavní. Poloostrov zaujímá 20 ha plochy pokryté budovami arsenálu, skladišť, dílen, dvou majáků atd. Hráz vede k malé nádržce, náležející společnosti průplavu, a dále k Avenue Hélène (dříve Quai Waghorn) a k jižní nádržce, zvané Port-Ibrahim. Tato rozdělena jest ve dvě oddělení, pro lodi válečné a pro lodstvo obchodní; může pojmouti 50 největších lodí; opatřena jest výbornými stavidly a zděnými hrázemi. Suchý dok má 124 m délky, 22 m šířky a 7 m hloubky. Rejda jest bezpečná a na ploše 100 km2 nevystupuje dno nad 10 m hloubky. Obchod stále se zmenšuje, Port Said nabývá víc a více převahy nad S-em. Rovněž i transport poutníků do Mekky (r. 1901: 17.600 osob) nová dráha arabská strhne na sebe. Gubernie suezská měla 17.500 ob. (1897),

Afriku a Asii. Jenom menší čásť šíje má podklad hornin pevných, náplavy Nilu, usazeniny obou moří, jak Středozemního tak i Rudého, i návěje písečné ještě v historické době šířku šíje téměř zdvojnásobily. Hořká jezera ještě ve II. tisíciletí př. Kr. byla spojena s mořem Rudým. Okolnost, že šiji tvoří hlavně materiál nepevný, velmi podporovala provedení

průplavu Suezského.

Suezský průplav spojuje moře Středozemní s mořem Rudým. První pokusy o zřízení průplavu šíjí Suezskou děly se již ve střední době staré říše Egyptské; neběželo však tehdy o přímé spojení obou moří jako v době nové, nýbrž o spojení Nílu s mořem Rudým. Nejstarší zaručený pokus stavby prů-plavu stal se za vlády králův Seta I. a Ramsa II. z 19. dynastie. Poněvadž průplav ten novými nánosy byl pokryt, král Necho jež obdržela výsadu na 99 let od otevření (610-595 př. Kr.) provedl stavbu novou, která vycházela od města Bubastis nad Nílem, ubírala vody Pélusijskému rameni Nilu a ústila u starého Patumu v moře Rudé. Průplav byl opět velikým králem Dareiem Hystaspem (522-486 pf. Kr.) opraven, ale propadl znovu záhubě a teprve za vlády Ptolemaia II. Filadelfa (285—247 př. Kr.) byl obnoven tak důkladně, že přes 300 let sloužil obchodu aethiopskému, indickému a arabskému. Zdá se, že za vlády Trajana a Hadriana, císařů římských, byl znovu opraven, ale pak byl zanesen nadobro. Teprve pod vládou chalify Omara po r. 640 průplav byl obnoven a dopravovalo se jim obili do Džeddy a Jamba, přistavů Mekky a Mediny. R. 767 byl zasypán z důvodů strategických a zůstal množen často až na 40.000, po smrti však zachován pouze městský průplav v Káhiře Saída paše nový místokrál Ismáil paša neaž po naši dobu. Teprve když Portugalci obsadili indické pobřeží, Benátčané pokoušeli se u sultána tureckého o povolení k stavbě průplavu mezi mořem Středozemním a Rudým, byli však odmitnuti. Filosof G. W. Leibniz přimlouval Ludvíku XIV., aby ujal se podniku toho, ale s nezdarem. Napo-leon I. uložil r. 1798 inženýru Lepèreovi, se podniku toho, ale s nezdarem. Napo- práv 84 mill. franků. 5% úroky z akcii byly leon I. uložil r. 1798 inženýru Lepèreovi, vypláceny jen do r. 1871, ale pak po čtyři aby provedl potřebná měření na šíji Suezské, leta zadrženy a proměněny v půjčku o 400.000 ale dílo jeho, spojené s mnohými obtížemi, došlo k výsledkům nesprávným, neboť naměřeno, že hladina moře Rudého leží o 9.908 m výše, než hladina moře Středozemního. Teprve r. 1841 provedeno pod dozorem angl. poručíka Waghorna měření nové, jímž konstatováno, že výška obou hladin jen nepatrně se liší. Přičiněním kancléře knížete Metternicha provedla r. 1847 mezinárodní kommisse (Angličan Stephenson, Francouz Talabot a Rakušan Negrelli) změření nové, jež potvrdilo výsledky Waghornovy. Talabot přimlouval lova prodala svůj 15% podíl sdružení pařížse za spojení Nílu s Rudým mořem, Negrelli ských bankéřův a akcie své (176.602 kusů) za přímý průplav bez stavidel, kdežto Ste- za úhrnný obnos 1073 mill. franků vládě anphenson pokládal postavení stavidel za nutné. glické (1875). Prodej tento schválen na návrh Talabotův podrobně vypracovaný plán byl Lessepsův generálním shromážděním společra 1856 kommissí zasedající v Paříži schválen posti r. 1856 kommissí zasedající v Paříži schválen i nosti. a původce jeho byl místokrálem egyptským Saidem pašou jmenován generálním inspektorem stavby, zemřel však již r. 1858. Tu ujal vodní náhon, k němuž použito starého prů-

Suezská šíje spojuje v délce 112 km se myšlenky Ferdinand de Lesseps, který železnou vytrvalostí a obezřetností svou dosáhl toho, že dočkala se provedení. Lesseps procestoval šíji Suezskou již v letech třicátých a uložil své zkušenosti ve spise »Percement de l'Isthme de Suez«, v némž dokazoval možnost provedení průplavu a dokládal jeho ohromnou důležitost obchodní. Již r. 1852 Lesseps pokoušel se v Cařihradé o podporu turecké vlády, byl však odkázán k místokráli Abbásu pašovi, u něhož potkal se též s nezdarem. R. 1858 Lesseps koupil z pozůstalosti Negrelliovy veškeré plány a spisy týkající se projektu a dovedl toho, že nový místokrál Said paša udělil mu povolení ke stavbě a zároveň jej jmenoval ředitelem stavby průplavu. Lesseps založil akciovou společnost »Compagnie universelle du canal maritime de Suez« se sídlem v Paříži. průplavu; po uplynutí té doby má průplav připadnouti Egyptu, nebude-li výsada prodloužena. Nová mezinárodní kommisse prohlásila se již r. 1856 pro provedení plánu Negrelliova a mínila, že bude možno provésti stavbu nákladem 200 mill. frankův. Kapitál tento rozdělen na 400.000 akcií po 500 francích. Lessepsovi podařilo se Evropu s výjimkou Anglie, jež příkře proti projektu se sta-věla, nadchnouti pro podnik svůj a koncem r. 1858 byl již celý kapitál upsán. Polovinu akcií převzala Francie, o málo méně místokrál egyptský, jenž přejal na se podíly určené pro Turecko, Anglii, Rakousko a Rusko a vedle toho přislíbil poskytnutí 20.000 dělníků ku pracim v průplavě. Počet dělníkův rozchtěl prý proto, že mnoho dělníkův umíralo při stavbě, dále tutéž pomoc poskytovati a vláda egyptská zaplatila podle rozhodnutí císaře Napoleona III. společnosti jako náhradu za poskytování dělníků, za postoupení sladkovodního náhonu, pozemkův a různých jiných bonech po 100 fr. s úrokem 4.25%, jež měla býti po 85 fr. během 40 let vylosována. Roku 1868 podniknuta nová 5% ní půjčka 166,666.500 fr., splatná v 50 letech, r. 1871 půjčka 20 mill. fr. ve 200.000 bonech po 100 fr., splatných ve 30 letech 125 franky. Čistý výnos po odečtení úrokův a amortisace pro obnos prostavěný (427 mill. fr.) rozděluje se podle stanov takto: 15% egyptské vládě, zakladatelům 10%, správní radě 2%, úředníkům 2°/0, akcionářům 71°/0. Vláda Ismái-

Dne 25. dub. 1859 slavnostně zahájena , stavba v Port Saidu. Předem vystavěn sladko-

plavu Arsinojského od Káhiry k Zakáziku a | 2.5 fr., z cestujících mezi 3—12 lety 5 fr., do vých. Gosenu, dále pak vystavěn až do z dospělých 10 fr., poplatek vlečný 1200 fr., Nefiše na jezeře Timsa, kde opatřen stavidlem, odtud doveden do unora 1862 do Ismáilijje. V Ismáilijji čerpá se voda do dvou železných rour, jež vedou do Port Saidu, z Port Saidu vykopán otevřený náhon až do Suezu, kde se končí komorovým stavidlem 2 m nad hladinou moře. Od Káhiry do Nefiše má 17 m šířky při hladině a 8 m při dně a hloubku 2.3 m, mezi Port Saidem a Suezem 14 m šířky a 1.2 m hloubky. Zřízením náhonu bylo nahrazeno karavanní spojení, jemuž do té doby sloužilo 1600 velbloudův a jež stálo denně 8000 fr. Vedle toho, že sladká voda rozvedena jím po celé délce průplavu, dopravovány též všechny látky potřebné po parničcích přímo z Káhiry. R. 1877 náhon byl značně rozšířen od Zakáziku do Ismáilijje jako čásť nového průplavu Ismáilova z Káhiry do jezera Timsa. Průplav sám vede od přístavu v Port Saidu mělkým jezerem Menzalským k jihu, prochází čtyřmi výhybkami Raz el Eš, Tine, Le Cap a Kantara a vstupuje při km 49. do jezera Balá, jež opoušti při km 61. a vniká za výhybkou el-Ferdane při km 76. do jezera Timsa, jež při ploše 2000 ha obsahuje 67.3 mill. m³ vody. Míjí pak Ismáilijji, kde sídlí ústřední správa společnosti. Dále táhne se průplav k jihu podél stanic Tussum, Serapeum a Deversoir a při km 98. vstupuje do velikého Hořkého jezera spojeného s malým. Obě tyto nádrže mají 19.600 ha plochy a pojmou 1446 mill. m³ vody. Při km 134. opouští průplav jezera, míjí stanici Šalúf a při km 160. končí se v přístavě Port Tevfik, oddělen mohutnými zdmi od rejdy Suezské.

Původně šířka průplavu měřila pouze 22 m, pro usnadnění plavby zřízeno 11 výhybek (gares) v délce nejméně 500 m. Hloubka průměrná byla 8 m, místy 8 5 m. Lodi mohly proplouvati pouze pomalu, rychlostí 5 uzlů za hodinu, a byly vydány nebezpečí nárazu, neboť řízení jich bylo znesnadněno. Různými opravami a zařízeními, jež každá loď s sebou miti musila (kormidelní veslo, osvětlovací přistroje atd.) umožněno, že plavba o něco se zkrátila. Trvalat r. 1880 průměrně 38 hodin 46 minut, r. 1883 zvětšením obtíží 48 hod. 36 min., a teprve po provedení nové úpravy průplavu a bezpečnostních zařízení zkrácena pro poštovní a válečné lodi na 15-18 hod. Casem ukázalo se nutným rozšířiti a prohloubiti průplav, což vykonáno v l. 1886 až 1900. Nyní jest šířka průměrná při dně 75 m, v záhybech 90 m, při hladině 101-129 m, hloubka 9.5 m, ve skalním podkladě 10.0 m. Náklad rozpočten na 203 mill. franků. Ohromné stroje baggrovací počtem 13 udržují průplav v přiměřené hloubce. Rozšířením průplavu zmenšil se značně počet neštěstí a nehod, jež se v průplavě stávají. R. 1882 bylo lodí porouchaných 13%, r. 1886 již jen 6·1%, r. 1899 2·1% a r. 1900 1·9%.
Poplatky lodí projíždějících jsou tyto:

z každé registrované ? 9 fr., při prázdné lodi zejména s Indií, má S. p. význam ohromný.

vedle toho taxy přístavní i plat lodivodům. Poplatek vyměřen tak, aby pojistné při plavbě kolem mysu Dobré Naděje nebylo menší. Ani největší lodi nemusí ulehčovati nákladu. Úřednictva má společnost v centrále pařížské 101 osobu, v Egyptě i s lodivody 392 osob, dělníků stálých je 1661. Zřízeno pro ně velkolepe sanatorium a nemocnice při jezeře Timsa.

Veliký rozkvět přinesl průplav Port Saidu, za to Ismáilijja a zvláště všechny ostatní stanice mají význam naprosto podřízený, ani Suez nemá velikého významu obchodního. Význam průplavu, jenž dne 16. list. 1869 byl otevřen za dlouhotrvajících, báječně nádherných slavností, stoupal rok od roku. Vzdálenost z Londýna do Bombaje zkrácena S-m p-em z 11.248 mořských mil na 6105 (o 45%), do Kalkutty z 12.004 na 8019 (o 33%), do Singaporu z 12.143 na 8292 (o 31¹/₂%), do Batavie z 11.675 na 8565 (o 26¹/₂%), do Manilly z 13.239 na 9681 (o 26¹/₂%), do Hongkongu z 13.451 na 9678 (o 28%), do Jokohamy z 14.834 na 11.242 (o 24%) do Vladivo hamy ze 14.834 na 11.242 (o 24%), do Vladivostoku z 14.998 na 11.335 (o 24½%). Z Hamburku do Bombaje zkrácena vzdálenost o 43%, z Marseille o $59^{\circ}/_{\circ}$, z Terstu o $63^{\circ}/_{\circ}$, do Hong-kongu z Oděssy o 47%, z Rotterdamu do Sundské úžiny o 26%, ze Zanzibaru do Cařihradu o 57%. R. 1870 proplulo jim 486 lodí se 436.607 t (netto) a 26.758 cestujícími, hrubý přijem činil 5,159.327 fr., r. 1875 1494 lodí s 2,009.984 t a 84.446 cest., hrubý příjem 28,886.302 fr.; r. 1885 3624 lodí s 6,335.752 t a 205.951 cest. (přijem 62,207.439 fr.), r. 1895 3434 lodí s 8,448.383 t a 216.938 cest. (příjem 78,103.717 fr.) a r. 1901 3699 lodí s 10,823.840 t a 270.221 cest. (přijem 100,386.397 fr.). Cena akcií stoupala z průměrného kursu r. 1871 208 fr. na 674 fr. r. 1875, na 2035 fr. r. 1885, na 3249 fr. 1895, na 3620 fr. r. 1901 a přes 4000 fr. r. 1902. Dividenda činila r. 1893 90.40 fr., r. 1902 125 fr. Ze států měly na plavbě průlivem podíl největší měrou tyto: v l. 1870—83 Anglie 18.093 lodmi o 27,650.470 t, Francie 1482 lodmi o 2,819.581 t, Nizozemsko 792 lodmi o 1,395.562 t, Italie 725 l. o 893.771 t, Rakousko 780 l. o 879.010 t, Německo 538 l. o 585.650 t. R. 1895: Anglie 2318 l. o 6,059.403 t, Německo již 315 l. o 696.303 t, Francie 277 l. o 670.714 t, Nizozemsko 192 l. o 366.771 t, Rakousko 72 l. o 166.427 t a Italie 78 l. o 146.865 t. V posledních letech hospodářský rozmach Německa jeví se i tu veľmi nápadně. R. 1901: Anglie 2075 l. o 6,252.819 t, Německo 511 l. o 1,762.624 t, Francie 281 l. o 756.782 t, Nizozemsko 230 l. o 508.578 t, Rakousko-Ühersko 138 l. o 408.518 t, Rusko 129 l. o 363.685 t, Japan 57 l. o 237.338 t a Italie 87 l. o 176.401 t.

Technický význam průplavu záleží též v tom, že zatlačil do pozadí plavbu lodí plachetních a příznivě působil na zvětšování nosnosti parníků. Pro rozmach obchodu s Orientem, Obchod ten víc a více volí cestu po parní- dráhy v Port Darwinu se sibiřskou drahou. cích průplavem než nejistou a dlouhou dopravu po lodich plachetních kolem mysu Dobre Naděje. Pro monopol takřka obchodu orientálního velikých obchodních domů londýnských byl průplav ovšem ranou smrtel-nou. Čím dále tím více společnosti plavebních různých států účastní se plavby prů-plavem. Z těchto buďtež jmenovány pouze nejdůležitější: anglické Peninsular and Oriental Co. s locstvem o 739.000 t, Holt Alfred-Ocean Stp. 363.000 t, Cayzer, Irvine and Co. Clan Line 361.000 t, British India Co. 319.000 t, Harrison Thos. 292.000 t, Smith G. and sons-City Line 265.000 t, Henderson Brs.-Anchor Line 223.000 t, Samuel M. and Co.-Shell Line 218.000 t; německé Severoněmecký Lloyd 345.000 t, paropl. spol. \Rightarrow Hansa < 332.000 t; franc. Messageries Maritimes 439 000 t, nizoz. Nederland Stm. Mij. 186.000 t; Rakouský Lloyd 225.000 t; jap. Nippou Jusen Kaisha 214.000 t; ruské Dobrovolné loďstvo 169.000 t; ital. Navigazione Generale 122.000 t; špan. Transatlantica Cia. 113.000 t. Ze 308 společností, jejichž lodi pluji průplavem, vysílá 44 společností loďstva s více než 50.000 t. Téměř polovina obchodu evropského se zeměmi v pomoří Indického okeánu a ve východní Asii připadá na obchod Britské Indie. Téměř veškerý dovoz i vývoz mezi Evropou a Britskou Indii prochází S-m p-em a činí 69% celého ohromného obchodu indického, za posledního pětiletí 1896—1900 v ceně okrouhlé 120 mill. rupii. Obchod indický za dobu trvání průplavu se zdvojnásobil, vývoz stoupl od r. 1870-75 do r. 1895-1900 v ceně z 55 mill. rupií na 103 mill. rupií, dovoz z 32 mill. rupií na 70 mill. rupií v téže době.

Válečné lodí mají celkem velmi malý podíl na úhrnné plavbě. Jedině r. 1896 válečné lodí, co se týče počtu tun, dosáhly 4.7% vší dopravy. Asi 30% vší dopravy připadá na pravidelné lodí poštovní, jejichž linie jsou ztváctněním pládomí holí poštovní. zúčastněnými vládami hojně podporovány. Množství lodí jiných pouze obchodních řídí se situací na světovém trhu. Tak na př. v únoru a březnu prochází ohromné množ-ství lodí naložených indickou pšenicí.

Podniky konkurrenční, o kterých se soudilo, že strhnou na sebe velikou čásť dopravy a oslabí tím důležitost průplavu, cíle toho nedosáhly. Byly to Pacifická dráha americká a dráha sibiřská. Panamský průplav strhne na sebe patrně tu čásť obchodu amerického s východní Asií, jež nyní používá S-kého p-u, rovněž pak obchod Evropy se západním pobřežím americkým. Pro obchod Evropy s pobřežím Východní Asie i Japanem a pevninou australskou zůstane S. p. cestou výhodnější. Projektované konkurrenční želez-nice – dráha bagdádská, angl. transasijská (z Port Saidu do Šanghaje) – budou míti pro daleký průvoz význam jen podřízený, pouze pokud se týče dopravy osobní, budou ve vý-hodě před spojením lodním. Podobně povede se projektovanému rychlému paropla-vebnímu spojení východiště transaustralské vodů, kterého užívaly různé rodiny. Nejprve

Cesta po moři i při delším trvání plavby bude pro svou nepoměrnou láci vždy ještě výhodnější pro dopravu zboží.

Literatura: Th. Bilbaut, Le Canal de Suez et les intérêts internationaux (Douai, 1869); F. de Lesseps, Souvenirs de trente ans (Pař., 1886); P. Neubaur, Port Said und der Suezkanal (Brunšvik, 1891); J. Ch. Roux, L'Isthme et le Canal de Suez; M. Voss, Der Suezkanal und seine Stellung im Weltver-kehr (>Abh. d. Geogr. Ges. <, Vid., 1904).

Suezský záliv, západní z obou zálivů, v něž dělí sev. čásť Rudého moře poloostrov Sinajský, má 302 km délky, 23-56 km šířky Břehy jeho jsou pusté a téměř neobydlené. Přístavní místa Suez a Tor jsou jediné větší osady při jeho březích.

Suffezyński_Kajetan, spis. pol., známý pseudonymem Bodzantowicz (* 1807 v Łańcuchowe – † 1872 v Łuczycich v Haliči), sloužil ve vojšté a pak hospodařil ve svém rodišti, načež vystěhoval se do Haliče. Psal z větší části historické povídky v duchu Rzewuského a Pola, čerpaje k nim látku z tradici XVIII. stol. Hlavnější jsou: Opowiadanie Pani Strażnikowej; Sierota; Pan Gajewski; Wieczór przy kominku; Rodzina kon-federatów; Starosta warecki; Marszałek lom-żyński; Muszkieter a Boje polskie (2. vyd. Poznań, 1883). Po jeho smrti vyšly obrazy historicke z doby Kościuszkovy a pol. legii Zawsze oni (2. vyd. Krakov, 1896).

Suffetové, vl. šoffetové, viz Karthago, str. 9 a.

Sufficit, lat., stači, postačí. Suffisance [syfizans], fr., dostatek. Suffix viz Připona.

Suffocatio [-kácio], lat., z a dušení. Suffolk [söf'k, söffók], angl. hrabství na pobřeží Sever. moře, hraničící na sev. s Norfolkem, na z. s hrab. cambridgeským a na j. s Essexem, zabírá plochu 3855 km² velikou a má 384.198 obyv. (1901). Pobřeží je nízké, pouze z části bažínaté, ale do vnitrozemí přechází půda v mírně zvlněnou rovinu, která je hojně ovlažována a v záp. části dosti zalesněna. Přes dvě třetiny této rolviny vyniká těžkou, úrodnou půdou, na čemž se zakládá vyvinuté zemědělství, mnohem pokročilejší než v ostatní Anglii, třeba že v posl letech pozorovati jest klesání. Všechny hlavní řeky, jako pohraniční Waveney, dále Alde, Leben, Orwell a Stour, tvořící opět hranici na jihu, plynou k východu do Sev. moře. Vedle uvedeného zemědělství vyniká též chov dobytka, jmenovitě chov bezrohých krav, jež dávají množství výborného mléka, podobně i koně mají výbornou pověst, dále ovce zdejší ský tají krátkou, ale jemnou vlnu. Průmysl sou středuje se v hl. m. Ipswichi, Beeclesu, Stowmarketu a Sudbury, která také vedle Bury, St. Edmunds, Lowestoft a Woodbridgeu náležejí k nejpřednějším městům S-u. Dějiny S-u, malo zajimavé, napsal Raven (Lond., 1895).

přislušel titul S. Cliffordům, později pře- pro něj byla zavedena. Zemřel následkem šel na rodinu Pole (v. t.), která jej držela až do r. 1513. R. 1514 Jindřich VIII. pro-půjčil titul S. Karlovi Brandonovi, viscountovi Lislovi († 1545). Když r. 1515 zemřel Ludvík XII. Franc., byl S. poslán do Francie, aby urovnal věci Mariiny, vdovy po Ludvíkovi XII., sestry Jindřicha VIII. Tu S. získal si přízeň ovdovělé královny a tajně se s ni zasnoubil. Všemohoucí tehdy ministr Wolsey zjednal mu odpuštění královo, tak že S. mohl se vrátiti. Později spojil se se stranou vév. z Norfolku (v. t. 1), která způsobila pád Wolseyův. Když r. 1533 Marie zemřela, pojal za choť Kateřinu Willoughby. Starší z jeho dvou dcer z prvního manželství, Františka, pojala za manžela Jindř. Greye (v. t.), markýze z Dorsetu, na něhož r. 1551 přenesen titul vév. ze S-u; jeho dcerou byla známá svým tragickým osudem Johanna Greyova (viz de Grey). Za Jakuba I. byl r. 1603 titul hrabat ze S-u udělen lordu To-máši Howardovi von Walden (* 1626). Jeho dcera byla Františka Howardová, manželka hrabat z Essexu a Sommersetu. R. 1745 titul hrabat ze S-u přešel na poboční větev, která měla již hraběcí titul z Berkshire. Nynější nositel jména jest Henry Molyneux Paget Howard, devatenáctý hrabě ze S-u a dvanáctý hr. z Berkshire (* 1877).

Suffragán, z lat., každý duchovní, který má hlas (suffragium) ve shromážděních duchovních; zvláště pak slují s-i biskupové podřízení arcibiskupovi a biskupové světící. Suffrage universel [syfráž yniversèl],

fr., všeobecné hlasování.

Suffragium, lat., nazývá se hlas občana římského zaznamenaný na tabulce a odevzdávaný při hlasování v comitiích centuriátních a tributních a při soudech trestních. Dále znamená slovo s. hla so vání samo a konečně právo hlasovací, jež bylo důležitou součá-

stí veřejného práva občana římského. O.J-i. de **Suffren** de Saint Tropez [syfren d'sen trope] Pierre André, námořník franc. * 1726 v St. Cannatu — † 1788 v Paříži). R. 1743 vstoupil do služeb námořních a bojoval proti Angličanům, pak r. 1747 u Belle-Isle byl zajat a držán v zajetí do r. 1748; po druhé jat r. 1759. R. 1767 jmenován fregatním kapitánem a dal se do služeb rytířů maltezských, jimž pomáhal v několika výpravách proti Berberům, začež jmenován baillim (velitelem) řádu. R. 1778 odplul jako lodní kapitán s loďstvem hraběte d'Estaing na pomoc sev.-amer. osadám a v přístavu newportském spálil lodi anglické. Vrátiv se do Francie porazil r. 1780 jakožto velitel oddělení lehkého loďstva u mysu St. Vincent loďstvo anglické a r. 1781 pomáhal s dobrým úspěchem Hollandanům proti lodstvu anglickému u capverdského ostrova San Jaga. Ve vodách východoindických porazil r. 1782 angl. admirála Hughera a dobyl i města Trinconomale na Ceylonu. Po sjednání míru vrátil se do Francie s velikou slávou a vyznamenán hodností viceadmirála, která tehďa po prvé Persie. Súfiové tvoří tenkráte uzavřenou spo-

smrtelného poranění v souboji. Suffusio [-zio], lat., podlitina krevní, šířící se mezi tělesnými tkaněmi více do plochy nerozrušujíc přílišně tkaní těch. Srovn. též Ekchymosa.

al-Súfi Abd-ur-Rahmán (* 903 v Rai ve východ. Teheráně — † 986) žil u veliké vážnosti na dvoře v Bagdádě až do své smrti. Opíraje se o seznam hvězd v almagestu sepsal Popis stálic a srovnav jej pozorně s ne-bem určil velmi přesně hlavně zdánlivé velikosti hvězd. Tento katalog přeložil z rkpů arab., chovaných v Kodani a Petrohradě, H. C. F. C. Schjellerup pod názvem: *Descrip*tion des étoiles fixes composée au milieu du 10e siècle de notre ère par l'astronome persan Abd-Al-Rahman Al-Sufi (1874).

Súfijové, Safavijjovci, dynastie perská (1499—1736), viz Persie, str. 558—559.

Súfismus, mysticismus Orientu. Jméno má od svých nositelů, t. zv. súfiů (súfi).

Původ slova posud nepodařilo se zjistiti. Kolébkou s-mu zdá se býti Persie, při čemž nerozhodnutou zůstává otázka, nakolik snad i náboženská filosofie Indie působila na vznik a vývoj s-mu (de Sacy, Dozy, A. Kremer a j.). Proti snaze autorův islámských a i Tholucka, dovoditi vznik s-mu z islámu, dlužno postaviti výrok Muhammedův, podle něhož v islámu není místa pro klášternictví, jeden z výroků, zaujímajících zásadní stanovisko proti křesťanství, jež jinak zřejmě pů-sobilo na utváření prvé společnosti islámu. Persie jako země, jejíž vlastní nazírání náboženské násilným obrácením k islámu (III. stol. H.) znemožněno, stala se ve fatalistickém islámu přirozeně – vedle řecké filosofie kolébkou nejen náboženského indifferentismu a skepticismu, ale se strany druhé i s-mu, který však sám vyskytuje se již dávno před tím. Prvé ovládány rozumem, druhý cítem. Faktum je, že nikde na územi islámu nedoznal s. takého rozšíření a významu vůbec, hlavně i v poesii, jako právě v Persii. Historie vykazuje zde s-mu i úkol nikoli podřízený v politice, v dobách dávných (Ismáil Súfi), ale i v době nové (Kavkáz). Hlavním působištěm jeho zůstaly ovšem vždycky četné řády a kongregace mnišské (viz Dervíš). Podle Ibn Chalduna, který s-mem islámu vědecky se obíral, záležela podstata s mu islámu v horlivém kultu a věnování se bohu, odvrácení se od světského lesku a zdoby a zdrželivosti v tom z rozkoší, statkův a důstojenství, v čem libuje si množství, dále v odloučení se od lidí do osamocenosti za účelem ctění boha. Obléci vlnu (vlněný šat, súf) a uchýliti se v ústraní je přibližně i pozdější definicí s-mu. Podle Ibn Chaldúna byl lid takým veskrze v prvých dobách islámu. Teprve později, kdy výboji muslimskými rozmohlo se požitkářství, nastalo specialisování vlastních ctitelů božích slovem súfijja nebo mutasavvija. Ale tento druhý s. není orthodoxní a vlastí jeho není kolébka islámu, ale

340 Súfismus.

ným, lišící se od obyčejných askétů právě tím, co tvoří podstatu s-mu. Vrozená náklonnost k mysticismu stává se předpokladem, mystické cítění cestou, splynutí s bož-stvem universálním, absolutně jediným a ve škerý viditelný i neviditelný svět pronikajíc ím jako svým zdrojem, určením a konečným cilem duše. Přesné plnění náboženských povinností jest předpokladem, ale súfí při hlíží i zde nikoli k pouhé formě, nýbrž k vnitřní ceně úkonů. Tim vysvětluje se známý indifferentismus, ba přímé nepřátelství tohoto s-mu k formálnímu náboženství. Nikoli nahodilá víra, nýbrž náboženský cit bez ohledu na ná-boženskou příslušnost stává se předpokla-dem s-mu, který v podstatě je haeretický, v opposici k orthodoxnímu islámu skeptický a pantheistický. Pro zvláštní, jen s-mu vlastní mystické cítění má s. svůj technický výraz hål (= stav), pro cestu jeho terminus tarika (= dráha), se stanoviska súfiova sulúk (= chůze), nebo s ohledem na jednotlivé její fase makámát (- štace), pro výslední stav tauhíd (sjednocení) nebo marifa-yrfan (= poznání). Předpokládané plnění náboženských povin-ností slove mu šarifa (zákon) nebo ibáda (kult). Obsahuje víru (ímán), poslušnost (tá a), upřímnost (ichlás). Srovnává se s vrchním šatem nebo slupkou, kdežto cesta sama se zpodním šatem, konečná pravda (=bůh) s tělem nebo jádrem. Jindy cesta srovnává se s mořem, pravda jako předmět poznání s mušli, poznání samo s perlou. Opět podle jiného výroku je zákon jako noc, cesta jsou hvězdy, pravda je měsíc, poznání pravdy slunce. Výsledek poznání je, že cítí se súfi přitahován (džazba), blíží se (kurbat), dosahuje spojení (vaslat) a splývá v jedno s bohem (tauhíd); konečný stav je odpočívání (vasl, sukúnet). Láska k bohu, jako jediný předmět plnicí veškeru bytost súfiovu, dostupuje toho vrcholu, že odlučuje se člověk ode všeho, co jej poutá k životu a skutečnosti (tafríd), a béře za své jako individuum (faná), asi tak jako motýl, který kroužil kol světla, na konec jím bývá sežehnut (oblibené srovnání v poesii mysticismu). Po mínění Orientu vládne láska všemu ve

světě, na nebi i na zemi, lidem, živočichům, rostlinstvu i nerostům (Ibn Síná); nebeský kruh lásky je středem zeměkoule (Saib); celý svět je podle Attára bázárem lásky, jejiž znamení bohem dané nese veškerá by-tost na svém čele. Člověku vštípena láska jako prvý cit, bez lásky je mrtev. Předmětem lásky je krása. Ale po názoru orientál-ního mystika je krása světská jen paprsek krásy boží, již spatřuje mystik ve všem tvorstvu. Mystik Orientu miluje i věci světské, ale jen proto, že v kráse jejich zjevuje se mu vznešenost boží; právě proto jeví se mystiku i pozemská láska částí lásky k bohu. Pozemská láska je dále nejdokonalejším výrazem poměru, jaký má panovati mezi tvorem a tvůrcem, poslednějším mimo jiné i jako pra- Ibn ul Fárid (v. t.), podlehl již vlivu per-

lečnost vyvolených s cílem přesně vytče- i ným cílem člověka. Clověk obrací se, praví mysticismus, nejprve k lásce světské (včítaje statky a hodnosti). Láska k bohu stupňuje se, majíc v jednotlivých stadiích (makám) rozličná jména (příchylnost, touha, láska atd.), až opustí člověk na konec vše mimo boha,

který stane se mu kiblou (v. t.).

Z toho, co vyloženo, chápe se snadno, že nemůže si orientální mystik poměr duše, toužící po bohu, ani představiti jinak, než jako milostný poměr. Přední mystický básník Orientu Dželál-uddín Růmí (v. t.) označil ve shodě s tím svou nauku o spojení s bohem přímo arab. výrazem urs (persky súr) — sňatek a boha jako miláčka (jár) nebo modlu (— předmět lásky, but), a to jakožto »jeviště krásy«. I na jednotlivých vlastnosti boží přenesl názvy jednotlivých vlastnosti miláčkových pebo j jeho částí těla půs ností miláčkových nebo i jeho částí těla půvabem zvláště vynikajících. Zkrátka vše, co platí o pozemské lásce, přenesl on a po něm i jiní mystičtí básníkové na lásku k bohu.

Cesta súfiova je nejvýš obtížná, daleká a plná trní, proveditelná jen s největším sebezapřením. Ale na konec slaví srdce, cit, smysl pro tajemství boží vítězství nad posluhou (hammdi) rozumem, a súfi dochází svého spojení s bohem (visál) a dále vasi, nejtěsnějšího splynutí vlastní bytosti s bytostí boží; pro ně má s. srovnání se sněhem rozplývajícím se v moři, s atomem zanikají-

cím ve slunci.

Obtížemi vysvětluje se. že, jak konstatuje Ibn Chaldun, těch, kdož z lidí k tomuto způsobu života se přidružují, jest jenom málo, ježto konečný cil zbožných zůstává pravidlem jen plnění povinnosti, zákona, jež tvoří u sú-fiho pouhý předpoklad. Čekatel s-mu zove se muríd (žadatel, adept), súfi sám slove sálik

(pocestný) nebo 'abd (sluha).

S prvými súfii v islámu setkáváme se ve II. stol. H., a to v Jerusalemě a Damašku. Merx soudí z toho, že jako dogmata islámu vzala svůj počátek v syrské (křesťanské) vzdělanosti, podobně i s. islámu. Se základními myšlenkami s-mu setkáváme se v VI. stol. po Kr. u Syra Bar Sudailího (Merx), a to s týmiž, jež vyskytují se pak v řecké církvi u hesychastů na hoře Athos. Původem jejich jest v poslední řadě novoplatónismus. Kremer a Dozy hledali vznik s-mu v Indii. Prvý klášter s-mu uvádí se ok. r. 200 H. v Persii (v Churásánu). Zdá se skutečně, že obdobné askési zjevy vznikly na rozličných místech islámu vlivem domácím (náboženským, za Omajjovcův i tlakem politickým), i cizím (novoplatónismus, křesťanství, buddhismus), ale vznik skutečného s-mu s nej-větší pravděpodobností dlužno hledati v Persii. Na půdě arabské je prvým autorem a to orthodoxního mysticismu Muhásibí z Basry (†857), mysticismus sám kvetl již dříve (jako prvý uvádí se Abu Sa'id Hasan z Basry [† 728] se dvěma žáky, mimo jiné i žena Rebi a [† 801]). Přední mystik arabský doby poznější, slavný zdrojem vší krásy. Láska k bohu je koneč-skému. K vývoji a organisaci s-mu viz Dervíš. O s-mu v literatuře perské srv. Persie,

str. 545 sl., 549.

Literatura s-mu se týkající jest dosti hojná, třeba chybí ještě mnoho, by otázka s-mu mohla se pokládati za rozřešenu. Uvádíme: J. W. Graham, A treatise on Sufiism or Mahomedan mysticism (Lond., 1819); Tholuck, Ssufismus sive theosophia Persarum pantheistica (Berl., 1821); t., Blüthensammlung aus der morgenl. Mystik (t., 1825); Schmölders, Essai sur les écoles philosophiques chez les Arabes etc. (Pař., 1842); Abdou-r-Razzák, Dictionary of the technical terms of the Sufies (vyd. Sprenger, Kalkutta, 1845); Garcin de Tassy, La poésie philosophique et religieuse chez les Persans (Pař., 1856); A. Sprenger, Notes on the oldest work on Sufism (1856, v J. A. S. B.); Palmer, Oriental mysticism, a treatise on the sufistic and unitary theosophy of the Persians (Cambridge, 1867); Brown, The dervishes or oriental spiritua-lism (Lond., 1868); A. Kremer, Geschichte der herrschenden Ideen des Islams (Lip., 1868); Ethé, Der Cufismus und seine drei Hauptvertreter in der pers. Poesie (t., 1870, Morgenl. Studien): Whinfield, Gulshani råz, The mystic rose-garden of Sa'd-ud-din Mahmud Shabistari (Lond., 1880); H. Frank, Beitrag zur Erkenntnis des Sufismus nach Ibn Haldun (Lip., 1884); R. Dvořák, Husn u dil, Schönheit und Herz (Vid., 1885, str. 18-40); H. Ethé, Die mystische, didaktische und lyrische Poesie und das spätere Schrifttum der Perser (Hamb., 1888); týž v Grundriss der iranischen Philologie, II., 271 sl.; Browne, Súfism v Religions Systems of the World (Lond., 1892); A. Merx, Idee und Grundlinien einer allg. Geschichte d. Mystik (Heidelb.,

Sugambrové viz Sigambrové. Sugana (Val Sugana), údolí ležící mezi skupinou Cima d'Asta a Bellunskými Alpami na sev. a Vicentskými Alpami na jihu, jež protéká řeka Brenta. Suganské údolí dělí nízké sedlo Perginské (482 m) od údolí Fersinského (*Val Fersina*). Jižně od rozvodí leží v něm jezera Caldonazzské (447 m) a !Le-vické. Hlavní město údolí jest Borgo. Obyvatelstvo provozuje vinařství a hedvábnictví. Údolí na západě široké zužuje se k východu míněno důležitou čarou zlomu, který náleží hranici italské, přestupuje ve výši 471 m roz-vodi mezi Adiží a Brentou a prochází něko-12 mill. zl.

(165.000 q).

Suger [syžè], státník franc. (* 1081 — † 13. led. 1151). Byl mnichem kláštera v St. Denis: svou diplomatickou obratnosti, prokázanou r. 1118 a 1121 v Rímě, kde působil jako vyslanec Ludvíka VI., získal si přízeň i důvěru královu. R. 1122 stal se opatem v St. Denis a předním rádcem královým. Vliv svůj podržel i za Ludvíka VII. Cílem politiky S-ovy bylo zlomiti moc velkých vasallů a sesiliti tak moc královskou. S. napsal též biografii Vita Ludovici VI. (vyd. v Pař. 1887 od Moliniera). — Cartellieri, Abt S. von S. Denis (Berl., 1898).

Suggerovati (z lat.), napovídati (někomu něco), navádětí (někoho k něčemu), vnuknouti; způsobiti u někoho suggesci

Suggesce, z lat., mohla by se nazývati vlastné každá, od jiné osoby vštipená změna mínění, aneb každé vnuknutí snahy. Ale v užšim smysle nazýváme s-ci jen takové po-nuknutí, které dovedlo vypuditi obvyklou rozvahu námitek rozumových, anebo překonati předpojatosti citové tak, že osoba bezděčně podléhá návodu či nápovědi vzdavši se své samostatnosti. Aby takováto s. se ujala, k tomu je potřebi zvláštních podmínek. Především záleží na poměru mezi oběma osobami. Někdo má na vás takový vliv, že od něho necháte se vésti i ve směr, proti kterému byste se vzpřičili, kdyby vás tam vedl někdo jiný. Za druhé záleží na okolnostech. Jsou chvíle a situace, ve kterých nechá se nepředloženě unésti i člověk jinak rozvážný. Za třetí vyznamenávají se některé osoby povahově zvýšenou suggestibilito u. Bývají to zvláště lidé neustálení, náchylní k náhlým převratům ve smýšlení i snahách, v nichž vznětlivá obrazivost snadno překypí a zacloní důvody rozumové. Snadno přizpůsobují se nahodilým podnětům bez rozborů kritiky, bez otálivého srovnávání s předchozimi znalostmi neb zkušenostmi a bez vyckávavého přihlížení k možným následkům budoucna. Jejich podléhavost je přístupna nejen cizím popudům, ale i okamžitým výtvorům vlastní fantasie (a utosuggestibilita). Sug-gestibilitu lze uměle sesilovati tak, že vlivům návodu podléhá nejen pozornost, vzpomínavost, tvorba představ a vůle, ale také může v úzkou prorvu, obrací se pak k jihu a ústí býti dosaženo zvýšeného účinu duševních u Bassana do roviny hornoitalské. Jest poddějů na citlivost a tělesné funkce nervstva. Není divu, že v s-ci uvítalo lékařstvo cenný piž ke skupině zlomu periauriatickych.

Dráha Suganská (65 km dl., otevřena neznačí než suggestivne vzesty stav napodní r. 1896), lokální trať z Tridentu do Tezze na pozornosti, zaujaté pro povely osoby návodčí a zcela či částečně odvrácené od jinakých le nepopíratelno, že prostředek léčebný, zvlášť v hypnose, která vodi mezi Adiží a Brentou a prochází něko- podnětů současných. Je nepopíratelno, že lika tunnely a galeriemi. Vyžadovala nákladu s-ci mohou býti rozplašeny mnohé chorobné příznaky vzešlé autosuggestivně bezděčnými Sugás sugáš viz Sepsiszentgyörgy. ději psychickými (četné bolesti, křeče, trýzSugatag sugatag, Okna nivé představy a j.), které vzdorovaly jinade Sugatag, okr. ves v uher. župě markým pokusům léčebným. Avšak naděje v účinmarošské, na žel. dr. Marmaros Sziget-S., nost s. vkládané byly přilišně přepinány.
má 1792 obyv. maď. (1900), řím.-katol. a Jmenovitě překotné úspěchy, jichž bylo doevang, kostel a vydatné doly na kam, sůl saženo v hypnose takřka hravě, osvědčily se prchavými. Když na příklad jeden příznak

haluz ustřižena. Uznalo se, že nutno s léčbou suggestivní zacházeti opatrně a že k trvalému zlepšení chorobných praedisposic je potřebí především základu v hygienické úpravě života a ponenáhlé výchově vzpornosti nervstva. Kfr.

Suggestivní, z lat., záludný (na př.

Sughlio [suljo], ital., masná polévka z bí- ¦ lého vína, silně kořeněná, v níž se vaří maccaroni, drůbež i zvěřina.

Sugillatio [-ácio], lat., krevní podlitina.

Viz Ekchymosa.

Suheir (Sohair), arab. básník, viz Zu-

hair

Suhl, Suhla, m. v okr. schleusinském prus. vlád. obvodu erfurtského, na již. úpatí střední Suchá; 124 d., 617 obyv. č., 486 pol. Durynského lesa, v romantickém údolí, jež (1890), 1203 obyv. (1900), kostel sv. Jana Křt., protéká říčka Lauter, při trati Neudietendorf-Ritschenhausen prus. stát. drah, má 12.622 obyv. (1900) většinou evang., solné prameny a solné lázně. Proslulé je výrobou loveckých a přepychových zbraní, zbytkem starodávného průmyslu zbrojířského, jenž kvetl hlavně v l. 1550—1634. Tehdy vyráběly se tu všeliké zbraně a vyvážely i za hranice Německa. Mimo to jsou tu továrny na porculán, slevárny, strojírny, tov. na měděné výrobky, na šrouby, nebozezy, na látky, výrobky ze dřeva, koželužny a j. Dříve přislušelo k hrabství henneberskému, Prusku připadlo r. 1815.

Suhlingen viz Sulingen. Subrovice viz Suchrovice.

Sucha (Zauche) viz Plony. Sucha: 1) S. (Durre), ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Něm. Brod, fara Sv. Křiž; 28 d., 169 obyv. č. (1900). V XVI. stol. byl zde kostel, který r. 1712 obnoven, ale po-zději zrušen. — 2) S., ves t., hejtm. Král. Hradec, okr., fara a pš. Nechanice; 65 d., 378 obyv. č. (1900), fil. kostel Nejsv. Trojice (ve XIV. stol. far.), 2tř. šk. — 3) S. (Dürr), ves t., hejtm. Cheb, okr., fara a pš. Vildštein; 7 d., 38 obyv. n. (1900). — 4) S., ves t., hejtm. a okr. Chotěboř, fara a pš. Libice u Chotěboře; 12 d., 66 obyv. č. (1900). 5) S., chybně Křížany (Kriesdorf, pův. Krisansdorf), far. ves t. pod ještědem, hejtm. a okr. Jablonné; 319 d., 4 obyv. č., 1526 n. (1900), kostel sv. Maximiliána, dvě 5tř. šk., četn. stanice, pš., žel. stanice na tr. Čes. Lipa-Liberec, několik mlýnů. Ves pojmenována česky po způsobu místa (Na suché řece) a německy podle Křižana, jenž ji vysadil. Rus. Invalida. Později byl spolupracov-V XVI. stol. příslušela ves z části ke Grab-šteinu a z části k Lemberku. Na části grab-šteinské stávala v XVI. stol. tvrz. Zanikla ně prazdno (t., 1836); Pěsni narodnyja, sobranves t., hejtm., okr., fara a pš. Litomyšl; 36 d., 195 obyv. č. (1900). Připomíná se r. 1167. 7) S. (Dûrrendorf), ves t., hejtm. a okr. Su- jem Kiršé Danilovu (t., 1841). šice, fara a pš. Petrovice u Sušice; 16 d., Sucharda: 1) S. Antonín, sochař čes. 118 obyv. č. (1900). — 8) S. (Sucher), ves t., (* 1843 ve St. Pace). Pracoval v mládí svém hejtm. a okr. Ústí n. Láb., fara Stebno, pš. v několika dílnách pražských a navštěvoval Trmice; 23 d., 101 obyv. n. (1900). — 9) S. večerní hodiny školy průmyslové. Nadáním

choroby rázem se odstranil, záhy potom pro- (Bergdorf), ves t., hejtm., okr., fara a pš. pukl jiný, často ještě závažnější. Kořen cho-Liberec; 61 d., 2 obyv. č., 645 n. (1900), žel. robných náklonností nebyl vytržen, nýbrž jen stanice na tr. Čes. Lípa-Liberec, přádelna vlny. — 10) S., popl. dvůr náležející do obce Břehova, hejtm. Č. Budějovice, okr. Hluboká, fara a pš. Pištín. Bývalá tvrz byla kolébkou Robmhápův ze Suché. – 11) S. Dolní (Niederbergdorf), ves t., hejtm. Liberec, okr. Chrastava, fara Jitrava, pš. Ketten; 122 d., 1 obyv. č., 857 n. (1900), 2tř. šk. — 12) S Horni (Oberbergdorf), ves t., hejtm., fara a pš. Liberec, okr. Chrastava; 81 d., 6 obyv. č., 616 n. (1900), 4tř. šk.

13) S. (Durre), ves na Moravě, hejtm. a okr. Jihlava, fara a pš. Stonařov; 39 d., 254 obyv. větš. něm. (1900), 1tř. šk.

14) S. Dolní (pol. Sucha dolna), far. ves ve Slezsku, hejtm. a okr. Fryštát, pš. Pro-(1890), 1203 obyv. (1900), kostel sv. Jana Křt., šk., lihovar, mlýn, dvůr. — **15)** S. Horní (pol. Sucha górna), far. ves t.; 178 d., 1623 obyv. pol., 2 č., 33 n. (1890), 1998 obyv. (1900); kostel sv. Josefa, 2tř. šk., pš., lihovar, dvůr. 16) S. Prostřední (pol. Sucha pośrednia), ves t., fara Dolní Suchá, ps. Hor. Suchá; 124 d., 378 obyv. č., 623 pol. (1890), 1467 obvv. (1900).

Sucháloza, Láz (Loz) Suchá, ves na Moravě, hejtm. a okr. Uh. Brod, fara a pš. Bánov; 127 d., 823 obyv. č. (1900), 2tř. šk., mlýn a kyselka.

Suchanek František, paed. spisovatel čes. (* 1841 v Humpolci — † 1896 v Pardubicích). Studoval na gymn. německobrod-ském a staroměstském v Praze a na učitel. ústavě t., načež působil při obec. školách v Bestvini, v Ml. Bříští, v Radnicích, v Radobyčicich a od r. 1869 v Pardubicích. Vydával a redigoval odborný časopis »Kuří dvůr« a vedie drobných spisů pro mládež napsal a vydal: Školu pro kreslení (Pardubice, 1868) a Čtyři základní způsoby písemného počítání (t., 1873); O míře a váze metrické (Praha, 1872); Hospodářské drůbežnictví na základě nasich pomerů a potřeb (Chrudim, 1894).

Suchanov: 1) S. Arsenij viz Arsenij 3)

a srv. Rusko, str. 221 a.

2) S. Michajil, básník rus. († 1843), byl sedlákem v archangelské gub. a náruživým čtenářem. Náhodou dostaly se mu do rúky verše Lomonosova, jež počal napodobovati. Otec později zřídil mu obchod v Archangelsku, kde S. seznámil se s některými námořníky, kteří poradili mu, aby poslal verše do v XVII. stol. fara obnovena r. 1718. — 6) S., nyja iz ust prostogo naroda (t., 1840); Drevnija rus. stichotvorenija (Moskva, 1840); Drevnija rus. stichotvorenija, služaščija dopolneni-

svým vynikl tak, že ačkoli neměl předběž- mathematiky a fysiky«: O kouli a o kruhu ného vždělání zákonem předepsaného, přijat (1876). V programmech ustavů: O konturách byl na akademii výtvarných umění v Praze, centrálných obrazů ploch posouvání stupné čtvr-kdež té doby působili prof. Gruber, Engert tého (v Táboře, 1886); O jisté plose různo-a j. Převzav potom dílnu otcovu v N. Pace směrek 6. stupně (Čes. reálka v Praze-II., 1894). tvořil četné sochy a předměty umělecké pro | Ve »Věstníku« Kr. čes. spol. nauk, tř. math.mista blízká i vzdálená. Na dílech jeho chválí přír.: O souvislosti jistých ploch posouvání se důmyslné pojetí, živost a mistrné ovlá-dární techniky. Z praci jeho uvésti llužno ného komplexu druhého stupně (1888); O plo-allegorii náhrobní v Kuksu, sochu . Husa chách normál ku plochám posouvání stupně v Jičíně, výpravu kostela gotického v Tuně-čtvrtého podle proniků s rovinou bitangenciálchodech u Chrudimě, kostela v Loukově nou (1890); O křivce vratu jisté plochy různo-

2) S. Antonin, mathematik čes. (* 3. říj. 1854 v Mříčné), studoval na české nižší reálce ve Dvoře Kr. n. L. a na vyšší reálce v Kutné Hoře, v l. 1872-75 na čes. technice v Praze, k dež byl r. 1875 jmenován assistentem při stolici deskr. geometrie i zůstal jím až do konce šk. r. 1880, zastupuje samostatně professora toho předmětu Fr. Tilšra, když byl jako poslanec na říšské radě ve Vídní. Poč. šk. r. 1880—81 přešel jako supplent na vyš. reál. gymnasium v Táboře a byl tam r. 1885 imenován skutečným učitelem; r. 1890 přeložen na c. k. reál. a vyš. gymnasium na Novém městě v Praze a odtamtud r. 1891 na českou reálku, při čemž poslouchal přednášky na čes. universitě, kde byl r. 1893 povýšen za doktora filosofie. R. 1898 habilitoval se tamže jako soukromý docent novější geometrie a vydal se na universitu a polytechniku pařížskou, kde poslouchal v zímním semestru 1898—99 přednášky Darbouxovy, Goursatovy, Königsovy, Mannheimovy, Raf-fyovy, a pak v letnim semestru do Strasburka ke Krazerovi, Reyeovi, Webrovi, Wellsteinovi a Wislicenovi. Vrátiv se do Prahy, přednášel na universitě ve šk. r. 1899—1900, r. 1900 jmenován mimořádným a r. 1902 řádným professorem mathematiky na české vys. škole technické v Brně, kdež r. 1903-04 byl rektorem. Česká akademie jmenovala jej r. 1894 dopisujícím členem a Kr. čes. spo-lečnost nauk r. 1900 mimořádným členem třídy mathematicko-přírodovědecké. Vědecké práce jeho, oceněné s velikou pochvalou od našich i cizích odborníků, jsou tyto: V »Cas. pro pěstování math. a fysiky«: O trochoidách ohnisek kuteloseček, kdyt půdicí jest přímka (1879); O některých plochách polárných plochy posouvání kruho-kruhového (1884); O šestnácti přímkách ploch posouvání stupně čtvrtého (1886); O jisté větě Bertrandově (1889); O některých výtvarných zákonech a tečnách závitnice Pascalovy (1893); Kterak lze dokázati větu o osách podobnosti tří kružnic užitím deskr. geometrie (1901); Několik úvah hledících k osovému komplexu ploch druhého stupné (1900); Nékolik analytických úvah o plochách translačních vůbec a bikvadratických zvlášť (1899); O některých základních úlohách nove geometrie (t.); Důkaz zákl. véty Desarguesovy užitím deskr. geo-metrie (t.); O zvláštním případě nullové kor-relace (t.); Několik úvah, hledících k osovému komplezu ploch 2. stupné (t.). V »Archivu S. od počátku, kráčeje tu souběžně s prou-

u Semil, zámecké kaple v Sichrově u Tur-směrěk 6. stupně (1891); Kterak sestroji se nova a j. tečna a kružnice oskulační jistých křivek (1901); Příspěvek k theorii kuželoseček (1903); Příspévek k theorii versiery a Kulpovy konchoidy (1904). V »Rozpravách« Čes. akad.: O křivkách asymptotických jistých ploch 3. stupně s obecným bodem dvojným (1896); Kterak se-strojiti tečny ke křivkám intensitním ploch translačních vůbec a kuželosečkových zvlášť (1897); Kterak sestrojiti normálu a střed křivosti k radiále libovolné křivky rovinné (t.); Dvě konstrukce tečny a středu křivosti jisté křivky (1899); O isophotách rotačních ploch při rovnoběžném osvětlení (1902); Konstrukce tečny, normály a poloměru zakřivení křivek normálových čili Mannheimových dané křivky (1903). Ve »Věstníku« III. sjezdu českých přírodopisců a lékařů (1901): O souvislosti osového komplexu s cyklidou Dupinovou. V »Sitzungsber. der Kais. Akademie der Wiss. in Wien«: Ueber eine Gattung Rückungs-flächen (1885); Ueber die Singularitäten einer Gattung von Rückungsflächen vierter Ordnung (1888); Zur Theorie einer Gattung windschiefer Flächen (1890); Ueber die bei einer Gattung centrischer Ruckungsflächen der vierten Ordnung auftretende Reciprocitat (1892). V » Grunerts Archiv für Math. u. Physik«: Beweis eines Satzes über Projectionen (1876); Ueber eine Tangentenconstruction zur Asteroide (1878); Kinematische Studien (1881); Ueber die Pascal'sche Spirale (1884). V Monatshefte für Math. u. Physik : Ueber die asymptotischen Curven gewisser Flächen dritter Ordnung mit gewöhnlichem Knotenpunkte. Kromě toho podával výroční souborné referáty o českých mathematických publikacích do »Revue semestrielle de la Société mathématique d'Amsterdam« a v »Jahrbuch über die Fortschritte der Mathematik« a měl literární příspěvky v »Akad. Listech«, v Doplňcích Riegrova Slovníku Naučného, v Ottově Slovníku Nauč.,

»Živė a j.

3) S. Stanislav, sochař čes. (* 1866 v N. Pace), byl žákem vídeňské akademie, na které r. 1892 dobyl ceny Reichelovy na relief Ukolébavka: mladá Slovačka klade děcko do kolébky, otec kleče s druhé strany hraje na housle (originál v Rudolfině v Praze). S. ukázal se již touto prací jako sochař lyrického nadání, jemuž při veškerém realismu tvarovém jde hlavně o vyjádření poetické nálady a také o dekorativnost celku. Smysl pro malebnou stránku plastiky vypěstil v sobě

ství od starých a konvenčních zákonů, z antické plastiky odvozovaných. Ale S. je moderní umělec, který při své náladovosti a dekorativnosti nikdy nezanedbával řemeslné stránky svého umění: jeho modelace je vždy jistá, správná, a S. dovede vystihnouti zcela objektivně a věrně prostou a holou skutečnost; vystihuje to vše s lehkostí, s virtuositou, a proto jsou i jeho symbolisující komposice, pomníkové návrhy, allegorie atd. vždy působivé po stránce ryze umělecké. Zalíbení v pohádkových předmětech, v lyrických (básnických) motivech pro své reliefy i volné skupiný vede S-du někdy k pokusům technickým, na něž moderní sochařství vůbec rádo se odvažuje (na př. létání postav v životní velikosti, znázorňování stromů, rostlin ve velikém měřitku) a také některé zvyky sochařské moderny (na př. pohrdání architekturou jako spolupracovnici na pomnikových pracích) si osvojil. V celku však dokazuje právě S. celou svou uměleckou individualitou, že pravý umělec nepotřebuje laciných novot, vnějšku díla se týkajících, ale že jeho modernost spočívá na hlubších základech: vyšel po cestě Myslbekem naznačené a dospěl k samostatnému ponětí uměleckých hesel, podle nichž český ráz naší plastiky dlužno vyjadřovatí netolíko používáním jistých typů, krojem atd., ale především výrazem, koncepcí a rhythmičností díla. Jeho reliefy Vrba a Poklad (1898, na Erbenovy básně z »Kytice«) jsou dokladem této jeho snahy i schopnosti. Dekorativní práce S-dovy, jako sochy na spořitelně Pražské, postavý Turnovsko a Litoměřicko ve dvojaně Zemské banky, reliefy na průčelí této, skupiny Ne-bezpečí a Ochrana na budově Assicurazioni Generali, sochy na nádraží stát. drah (Františka Josefa) a j. v. vyznamenávají se svým typem i dokonalou modellací, ale již větší návrh na fontánu před Rudolfinem (s rejem vil a rusalek) ukazuje S-du na postupu za uvolněním tradičních mezí. S. počíná komponovati kombinovaná díla reliefní s postavami volně vystupujícími, skládá své reliefy | z několika vrstev v rozmanitém materiálu provedených (Praha a Vltava, 1904, mramor a bronz), vyřezává ze dřeva, které lehce zbarvuje, atd. Jeho návrh na pomník Palackého znamená tou dobou vrchol jeho komposiční potence, nemeně však vyvinul se S. jako portraitista a medailleur, jehož plaquety v cínu a bronzu, dětská poprsí atd. vzbuzují podiv na výstavách družiny Manesa i v Rudolfině, S-dou každoročně obesílaných. Rovněž tak | S. rozvíjí své nadání pro dekorativní úkoly provedením četných náhrobků na hřbitově vyšehradském (na př. dra Mildeho) a olšanskem. S. cmancipuje se tu od architektury, nebo nahrazuje historické slohy tvary volně v lese kaple sv. Jana Nepom. z r. 1758, při vymyšlenými (někdy spolu s arch. Kotěrou), níž bývalo zvláštní kaplanství. V XVI. stol.

dem doby, jejíž snahou je osvoboditi sochař- | krajního modernisty, na ucelenou uměleckou osobnost S-dovu, ale jeho v základech zdravé umění vždy se vymanilo z područí cizich vzorův. Od r. 1895 S. působí jako professor na c. k. uměl. průmyslové škole v Praze pro modelování. F. H-s.

Suchardová-Boudová Anna, sestra před., malířka česká, choť prof. Boudy na Kladně, obesílá výstavy v Rudolfině a j. svými malbami květin, ovoce a zátiší. Jemnou a rázovitou kresbou květin vyniká nad mnohé malířky a její způsob malby je mužně prostý, barva vždy silná a zároveň delikátní. F. H-s.

Suchary n. sušenky viz Pečivo, str. 389b, Pekařství, str. 409b-410, a Biscuit. Suchdol: 1) S., Suchodol, obec. Sukdol, městečko v Čechách pod památnou horou Vysokou, hejtm. a okr. Kutná Hora; 63 d, 494 obyv. č. (1900), far. a poutnický kostel sv. Markéty (ve XIV. stol. far.), 4tř. šk., pš., četn. stanice, spořit. zálož. spolek a výroč. trhy. Alod. statek se zámkem a dvorem drži Bedř. řiš. sv. p. z Dalberku. Erb měst. (vyobr. č. 4037.) cís. Leopoldem S-u propůjčený popisuje se takto: v modrém štítě na zel. trávníku

zlomená jedle a do stojícího kusu jedle zaražena je sekera. S. bylo původně sídlo vladyčí s tvrzí. V XV. stol. seděli zde Hrabaňové z Přerubenic, ok. r. 1530 Popelové z Vesce, od r. 1571 Jiřík Voděradský z Hrušova a jeho potomci, od r. 1738 Václav Neumann z Puchholce, jehož syn tu vystavěl r. 1746 kostel.

Č. 4037. Znak městečka Suchdolu.

R. 1776 S. připojen k Malešovu. Na sev. straně hory »Vysoké« vykopány na poli »Strampouchu« kamenné mlaty a dláta. - 2) S., také S. u Třeboně (Suchenthal), městečko t., hejtm. a okr. Třeboň; 165 d., 1454 obyv. č., 229 n. (1900), far. kostel sv. Mikuláše (ve XIV. stol. far.); 5tř. čes. a 2tř. n. šk., čein. stanice, pš., telegraf a žel. stanice na trati Tábor-Veseli-Cmunt, spoř. a zálož. spolek, akc. továrna na duté a tabulové sklo, výroba dehtu, pryskyřice a kolomazi, pila, mlýn a veliké ložisko rašeliny, kterou se vytapěji zdejši vysoké peci skláren. Letní sídlo. Kostel s farou založen r. 1363 od pánů z Rožmberka; po chni r. 1696 obnoven. — 3) S., obecně Sukdol, ves t., hejtm. a okr. Sedlčany, fara a pš. Křečovice, 40 d., 215 obyv. č. (1900). Alod. statek (215 97 ha půdy) se zámkem a dvorem drží Jaroslav ryt. Weltrubský z Weltrub. Opodál které svou jednoduchostí a účelností dopomá-hají celku k účinku nejen harmonickému, ale téžoriginálnímu. Nelzepominouti, žepo nějaký čas zdály se působiti práce sochaře Fr. Bílka, tu připomínají Lipovští z Lipovic, od r. 1845

M. Kalina ryt. z Jäthenšteina a od r. 1858 Konst. von Klugen. - 4) S., obec. Sukdol, ves t., hejtm. a okr. Smichov, fara Unetice, pš. Roztoky u Prahy; 86 d., 739 obyv. č. (1900), kaple sv. Václava z r. 1704, 2 mlýny a lom na štěrk. Alod. statek (242.84 ha půdy se zámkem a dvorem kláštera benediktinů beuronských na Slovanech v Praze, jenž jej koupil r. 1679 od Kašpara Proye z Geislberku a Findelšteinu. Ves náležela původně ke klášteru sv. Jiří v Praze (r. 1228). R. 1403 sedél zde Niklin z Ořecha, r. 1405 Zdeněk z Chýně, Kerunkové z Lomu, v XVI. stol. Budovcové z Budova, Tetourové z Tetova, r. 1557 Ctibor Sluzský z Chlumu, jehož potomci se zde připomínají do XVII. stol. — 5) S. vsi t., i v újezdě kieleckém, s velikými železárnami. viz Suchodol.

6) S. (Zauchtl, Zauchenthal), městečko na Moravě, hejtm. Nový Jičín, okr. Fulnek, 218 d., 2010 obyv., z nichž něco Čechů (1900), far. kostel Nejsvet. Trojice, evang. kostel a fara augšp. vyz., 5tř. šk. s hosp. pokrač. kursem, četn. stanice, pš., telegraf a žel. stanice na tr. Břeclava-Krakov, S.-Budišov, S-Fulnek a S. Nový Jičín, 2 panské dvory, továrna na připravu t. zv. rusů, sýrárna, stroj. mlékárna, zálož. spolek, pojišťovna dobytka, 2 výroč. trhy a chov dobytka. Přip. se po prvé r. 1337 a byl tu i farář. Napotom náležel k panství fulneckému, pak od r. 1584 ke Kunvaldu, při němž zůstal. Když Jan st. z Žerotina koupil r. 1475 Fulnek, počali se usazovati horlivě v S-e Čeští bratři. Napotom se poněmčili a protestanti tu zůstali napořád, scházejíce se tajně ke společné modlitbě, kterou prý jim složil sám J. A. Ko- O poměru k některým básním stčes. XIV. menský. Když pak r. 1724 přísně na ně stol. viz článek F. Menčíka v »ČČM.« 1881, doléháno, vystěhovalo se odtud mnoho obyvatelstva do Saské Lužice a založili »sbor« na panství hr. z Zinzendorfu v Ochranově. -7) S., ves na Moravě, hejtm. Boskovice, okr. Blansko, fara Petrovice, pš. Sloup, 31 d., 215 obyv. č. (1900), popl. dvůr a myslivna. 8) S., ves t., hejtm. Litovel, okr. a pš. Konice u Prostějova, fara Jednov; 75 d., 515 obyv. č. (1900), dvůr popl.

Suché (Suchey), ves v Čechách, hejtm. a okr. Teplice, fara a pš. Modlany; 30 d., 11

obyv. č., 255 n. (1900). **Suchecki** Henryk, jazykozp. pol. (* 1811)
v Perespě u Sokalu v Haliči — † 1872 v Krakově), studoval na lvovské universitě, pak byl vychovatelem a r. 1848 redigoval ve Lvově časop. »Gazeta Powszechna«. R. 1850 stal se prof. pol. jazyka na lvovském gymnasii a vydal mezi jiným Przegiąd form języka staro-polskiego (Lvov, 1857). R. 1857 povolán byl za lektora jazyka a literatury pol. do Prahy, kde zabýval se také srovnávacím jazykozpytem, načež od r. 1865 byl profes. slovanského jazykozpytu na universitě krakovské. Vedle menších pojednání vydal. Nauka jezyka polskiego (Lvov, 1849); Zwięzła nauka języka pol. (2. vyd. t., 1856; vyšši kurs 3. vyd. Praha, 1857); Nástin dějin písemnictví Poláků (Praha, 1858); Krótka nauka języka pol. (Lvov, 1849); gony, Montrealu a Figuerasu. Na to byl jme-Wstępna gramatyka polska (3. vyd. Praha, nován maršálem Francie, byv před tím již

1859); Budowa języka pol. pojaśniona wykładem historycznym porównawczym w zakresie indo-europejskim i w okręgu Słowiańszczyzny (t., 1863, 1 seš.); Zagadnienia z zakresu języka pol, wywodem lingwistycznym i filologicznym rozjaśnione (Krakov, 1871). S. byl badatelem vážným a několik učených společností jmenovalo jej svým členem.

Suché dni (Quatember n. Kvatember, z lat. quatuor tempora), v cirkvi kat. třidenní posty čtyřikrát do roka se opakující, a to vždy ve středu, pátek a sobotu po svaté Lucii, po Popelečné středě, po sv. Duše a

po Pozdvižení sv. kříže.

Suchedniów, ves v král. Polském v gub. Sídlo správy vých, horního okruhu gubernii král. Polského. Má okolo 2000 obyv. Pp.

Suché moře (rus. Suchoje morje), mělký, asi 27 km dlouhy, přes 5 km široký záliv Bi-lého moře v újezdě i gub. archangelské; lov

Suchenthal viz Suchdol 2) a Sucho-

dol 3).

Suchenwirt Peter, něm. básník heraldický XIV. stol., byl pěvcem potulným (na způsob života naráží jeho jméno), heroldem ve službách vévod rakouských, jejichž vý-pravy pruské popsal, a při dvoře vídeňském. Zemřel r. 1395. Básnil písně pochvalné a erbovní v duchu dvorského rytířstva a allegorie, poučné básně a satiry po způsobu Jindřicha Teichnera. Vydán Primisserem (Víd., 1827) a ve výboru Bobertagem v 11. sv. Kürschnerovy Deutsche Nationalliteratur«. 88-92, proti tomu Patera v úvodech k vy-dáním Rkpu Hradeckého (1881) a Svatovitského (1886).

Suchet [syšè] Louis Gabriel vévoda d'Albufera, maršálek írc. (* 1770 v Lyonu -† 1826 v Marseilli). Měl se věnovati obchodu a řízení továrny na hedvábí svého otce, ale události revoluční uvedly jej r. 1792 na dráhu vojenskou. Učastnil se pak velmi učinně různých výprav a bitev a již r. 1798 poslán ja-kožto podbrigádník do Švýcar, kdež stal se chcíem štábu generála Bruna. V téže hodnosti sloužil pod generály Joubertem, Mo-reauem, Championnetem a Massénou. R. 1800 jmenován velitelem Janova a hájil udatně břehů janovských proti Rakušanům, tak že usnadnil severni armádě postup přes Alpy. Potom dostalo se mu velení nad středem armády Italské. R. 1803 a 1804 velel divisi v Boulogni, stal se gener, inspektorem pëchoty, r. 1805 účastnil se výpravy proti Rakousku a r. 1806 a 1807 bojoval proti Prusku a Rusku. Po míru Tylžském S. převzal velitelství nad 5. armádním sborem, jejž převedl ze Slezska do Španělska. Tam ve dvou letech podmanil úplně provincii aragonskou a ukořistil tam nesmírné zásoby vojenské. Potom velel 3. sboru a dobyl r. 1811 Tarra-

povýšen do stavu hraběcího; když pak r. 1812 | Molièrovým bojům o provozování »Tartuffa« dobyl Valencie, dostalo se mu titulu vévody d'Albufera a krásného panství t. jm. R. 1813 S. převzal velitelství nad spojenými armádami aragonskou a katalonskou, ale po bitvě u Vittorie musil ustoupiti do Katalonie; nemoha však již dlouho spojencům odporovati, ustupoval zvolna do Francie. Po pádu Napoleonově S. podrobil se Ludvíku XVIII, stal se velitelem jižní armády a pairem, pak gouverneurem 5. vojenské divise ve Štras-burce. Když však Napoleon se vrátil, S. přešel opět k němu a hájil statečně po dva měsice hranic Savojska a Piemontska, ale před Rakušany musil se uchýliti do Lyonu. Po druhé restauraci S. byl vymazán z listiny pairův a teprve r. 1819 rehabilitován. Jeho Mémoires sur les campagnes en Espagne depuis 1808 jusqu' en 1814 vydal chef jeho štábu Saint-Cyr-Nugues (2. vyd. Paf., 1834, 2 sv. s atlasem). V Lyoně byl mu zřízen r. 1858 bronzový pomník od Dumonta. Srv. Barault-Roullon, Le maréchal S. (Pař., 1854) a Rousseau, La carrière du maréchal S. (t., 1897).

Suchey, vsi v Cechách, viz Suchá 8) a Suché.

Suchier [syšjé] Hermann, romanista něm. (* 1848 v Karlshafenu), studoval od r. 1866 v Marburce a v Lipsku jazykovědu germanskou a románskou a habilitoval se r. 1873 pro romanistiku v Marburce. Odtud povolán za mimoř. professora do Curichu (1874), za řád. professora na akademii műnsterskou (1875) a rok potom do Halle, kdež působí posavad. Jest z předních romanistův evropských a výborný znatel jazyka francouz-ského a provençalského, zvl. nářečí. Oběma jazykům věnoval krásnou stať v Gröberově Grundrisse « filologie románské (sv. I., vyd. 2., Strasb., 1905), jež vydána též oddělené a ve franc. převodě (Le français et le provençal, Pař., 1890); starofrancouzštině spisovné pak neukončenou Altfranzösische Grammatik (sešit 1. Halle, 1893), k níž však hodlá znovu přiložiti ruku. S. jest však netoliko výborný grammatik, nýbrž i znamenitý vydavatel památek staršího období jazyka francouzského a provençalského a znalec písemnictví obojího. Krom uvedených děl vydal: Ueber Ulrich von dem Türlin (1872); Ueber die Vie de St. Auban (1876); kritické vydání Aucassina a Nicoletty (1878, 5. vyd. 1903); Denkmåler provenzalischer Literatur u. Sprache (I., 1883); Oeuvres poétiques de Philippe de Remi, sire de Beaumanoir (Pat., 1884-85, 2 sv.); Provenzalische Didtetik (1894); rukopisy provenc. pravniho spisu Lo codi (Halle, 1899) a jejich převodu v kastilštinu (t., 1900) a epos Les Narv bonnais (Pař., 1898, 2 sv.). Mimo to řídí vydávání starofranc. památek ve sbírce »Bibliotheca normannica (Halle, 1879 sl.). Souborně zpracoval originálním způsobem literaturu starofrancouzskou a provencalskou r. 1900 v díle, jež společně vyd. s Ad. Birch-Hirschfeldem v bibl. ústavě lipském. (Srv.

věnoval svůj rektorský proslov v Halle (t., 1903). Holk.

Suchiniči (pol. Suchy nicze), ruské město v kozelském újezdě gub. kalužské, rozloženo je na levém svažitém břehu řeky Bryně. Na počátku stol. XIX. byly důležitou obchodní stanici tovarů, jež z Volhy vozily se do Rigy a Petrohradu. Významu toho pozbyly a tím i poklesly, když postavena hyla orelsko-riž-ská železnice. V novější době jakožto křižovatka dvou jiných tratí opět vzkvétají. Dva výroční trhy, tři školy; značný obchod s obi-

lim a konopim, 5453 obyv. (1897). *Pp.* **Suchitoto** [sučitóto], hl. m. depart. cuscutlanského v středoamer, republice Salvadoru, blíže pr. břehu ř. Lempy, má 14.255 obyv. (1887), v okoli pěstuje se kukuřice a cukr. třtina. Bývalo hl. m. Aztéků v záp. Sal-

vadoru.

Suchobýl, bot., viz Xerophyllum. Suchodol: 1) S., městečko v Čechách, viz Suchdol 1). - 2) S., Důl Suchý, (Durrengrund, Dörrengrund), ves t., hejtm. Broumov, okr., fara a pš. Police n. M.; 122 d., 817 obyv. č. (1900), 2tř. šk.; piskovcové lomy, 3 mlýny, pila, tkalcovství a v blízkém lese poutni kaple. — 3) S., Suchdol, obec. Sukdol (Suchenthal), ves t., hejtm. a okr. Kaplice, fara a pš. Dolni Dvořiště; 27 d., 163 obyv. n. (1900), mlýn a zastávka na tr. Veseli-Budějovice-Gaisbach. — 4) S., Důl Suchý, ves t., hejtm., okr. a pš. Přibram, fara Pičin; 38 d., 233 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Lucie a popl. dvůr.

Suchodolská šlechtična L., malířka pol., usedlá v Mnichově, pěstuje dětský genre, jehož ukázky na výstavách v Mnichově, v Berlíně a ve Vídni nacházejí obliby. Viz »Světo-

zor« 1888, 1890, 1892

Suchodolski: 1) S. January, historický malíř polský (* 1796 v Grodně — † 1875). R. 1810 byl chovancem kadetní školy dělostřelecké, r. 1816 podporučíkem král. polského vojska, a tu počal se cvičiti v malířství, hlavně pro svou zábavu. R. 1832, když polské vojsko bylo zničeno, odešel do Říma, kde se seznámil s Horacem Vernetem, jehož žákem se stal. Z četných jeho obrazů, z nichž některé nacházejí se v galeriích petrohradské, vídeňské, turinské, jsou čelnější: Obrana Częstochowy; Smrt Stepána Czarnieckého; Legionáři na S. Domingu; Bitva u Raszyna; Přechod přes Berezinu; Jadwiga, královna polská. S. je z prvních malířů polských, kteří započali zobrazovati dějiny Polska a zvláště výjevy bitevní, a je pokládán za zakladatele tohoto druhu polského malířství, v naší době tak vyvinutého. Snažil se vždy zachovati historickou pravdu podrobným prostudováním všech předmětných podrobností a byl do-F.H-s. brým malířem koní.

2) S. Rajnold, básník pol., bratr před. († 1831 ve Varšavě), sloužil rovněž ve vojště a proslul jako skladatel populárních pisní vojenských a politických, jež vyšly pak souposudek G. Parise v »Journal des savants«.) borne s názvem Ulubione pieśni (Varšava, 1831).

3) S. Zdzisław, malíř pol. (* 1833 v Římě), vzdělal se v akademii důsseldorfské a v Paříži u Gleyera. Čelnější jeho práce jsou: Jidášův polibek (1862); Pohřeb mnichův (1874); Ve vyhnanství (1875); Vidéní sv. Terezie (1878);

Poustevník (1882) a j. **Suchodolskij** Petr Aleksandrovič, malíř rus. (* 1836), ukončiv s obvyklými vyznamenáními petrohrad. akademii, cestoval na státní útraty po Rusku. Nějakou dobu byl smírčím soudcem, ale navrátiv se opět k prvotnímu povolání, dosáhl r. 1878 titulu akademika za obraz Jarní rozvodnění Oky (v museu Alexandra III.). Z ostatních uvádime: Vesnice Želny v kalužské gub.; Močál (v Trefjakovské galerii v Moskvě); Boj u vsi Taškenscnu a Dělostřelecký boj proti Arab-Konaku a Šandoriku 19. pros. 1877 (v petrohr. Zimním dvorci).

Suchehrdly: 1) S. (Socherl), ves na Moravě, hejtm. a okr. Mor. Krumlov, fara Miroalav; 99 d., 552 obyv. větš. něm. (1900), fil. kostel sv. Markéty, 2tř. šk., pš. a popl. dvůr. -2) S. (Zuckerhandl), ves t., hejtm., okr. a pš. Znojmo, fara Louka; 104 d., 738 obyv. větš. n. (1900), 2tř. šk., opodál popl. dvůř zv. Jesuitský dvůr č. Purkrábka.

Suchokvět, bot., viz Xeranthemum.

Suoholazoe viz Lazce 5).

Suchomasty, puv. Suchomasli, far. ves v Čechách při potoce t. jm., hejtm. Hořovice, okr. a pš. Beroun; 89 d., 627 obyv. č. (1900), kostel sv. Mikuláše (ve XIV. stol. far.) v Borku, 4tř. šk., lomy na černý mramor a vapenice. Alod. statek S. s Borkem (519.51 ha půdy) se zámkem, dvorem, parostroj. pivovarem a mlýnem drží František Mareš v Praze. S. jmenují se (r. 1088) v za-kládací listině vyšehradské. V XV. stol. seděl na tvrzi Jan Sláma z Bitova, Karlové ze Svárova, kteří S. prodali r. 1601 Justině Pe-šikové z Lažan. R. 1610 připomíná se tu Adam Bukovanský z Bukovan, jenž účastnil se bouří stavů českých, začež jemu S. od král. komory zabrány a postoupeny (r. 1623) Dorotě Říčanské, po jejiž smrti († r. 1634) dostaly se pánům z Talmberka, kteří tu seděli do r. 1693. Z pozdějších majetníků uvádějí se hrabata z Bubna, Anna z Kokořova a od r. 1850 rodina Marešova.

Suchomlinov: 1) S. Ivan Ivanovič, chemik rus. (* 1792 — † 1836), vzdělal se v Charkově a v Jurjevě, načež byl prof. na universitě charkov. Vedle kursu chemie, který pro svou dobu měl značný význam, známa jest jeho dissertace De natura Halo-genii (Charkov, 1817).

2) S. Michajil Ivanovič, literár. historik rus., syn před. (* 1828 v Charkově — † 1901 v Petrohradě), byl prof. rus. literatury na universitě petrohradské a od r. 1899 předsedou druhého oddělení akademie nauk, jakož i nově zřízeného oddělení krásné literatury (od r. 1900). Byl rovněž čestným členem petrohradské, kijevské, charkov. a ka-

O drevnéj rus, létopisi kak pamjatniké litératurnom (Petr., 1856); O sočiněnijach Kirilla Turovskago (t., 1858); Pověst o sudě Šemjaki (1873); Istorija rossijskoj akadėmiji (t., 1874 až 1888, 8 d.); A. N. Radiščev (1883); A. S. Kajsarov (t., 1897) a j. Mnoho jeho stati, jako o Lomonosovu, Novikovu, Puškinovi atd. rozptýleno jest po časop., jmenovitě v »Žurnale« ministerstva nár. osvěty. Cásť vydána byla souborně s názvem Izslědovanija i statji po rus. literature i prosveščeniju (t., 1889, 2 d.). Mimo to redigoval dila Lomonosova, vydaná akademií, a »Matěrialy dlja istoriji Akaděmiji nauk« (9 d.). Nejcennější jsou jeho dějiny rus. akademie, obsahující obšírné monografie o spisovatelich a učencích z konce XVIII. a počátku XIX. stol. S. jeví se osvíceným humanistou a stoupencem zásad mírně liberálních, které přejal již jako student ze spisů Bělinského. Jinak práce jeho vynikají neobyčejnou svědomitostí a věc-ností Snk.

Suchona, ruská řeka. Vytéká z jezera Kubinského (v gub. vologodské, 106 m n. m.), teče směrem sev.-vých. 560 km a spojivší se s Jugem (u města Velikij Ustjug), tvoři Dvinu Severní. Dosahujíc i přes 400 m šířky při průměrné hloubce asi 3 m, jest přes četné prahy splavná skoro po celé své délce. Tok jeji jest bystrý; v době sucha jezero Kubin-ské jest S-ně přirozenou zásobárnou. Led kryje ji průměrně od 26. říj. do 13. dub. (rus. kal). V horní části na jaře široce se rozlévá, v dolní (pod Totmou) méně. Hlavní přitoky: Ustjuga, Horní a Dolní Jerga, Strělica. Přístavy: Sujsk, Blagověšćenskoje, Tolma, Vel. Ustjug.

Suchong, druh černého čaje čínského. Suchonice, ves v Čechách, hejtm. a okr.

Olomouc, fara Penčice, pš. Tršice; 57 d., 314 obyv. č. (1900), 2tř. šk. a kaple.

Suchonin Petr Petrovič, spis. rus., uživající pseudonymu A. Šardin (* 1821 — † 1884), sloužil při námořnictvu a pak v různých ministerstvech. Psal povídky, úvahy finančního rázu, romány a pod., jež uveřej-ňoval v časopisech. Na lidových divadlech značnému úspěchu těšila se jeho hra Rus. svaába v ischodě XVI. věka (Petr., 1854 a 1888). Dále o sobě vydal: Rus. chorovody (t., 1855); Andrej J. Ščelkalov (historická komédie, t., 1868); Rod kňazej Zacepinych ili borjba načal (román, t., 1883 a 1884); Kňažna Vladimirskaja (Tarakanova) ili Zacepinskije kapitaly (t. 1883 a 1885); Na rubeže dvuch stoletij (t., 1886); Istoričeskije razskazy (t., 1884); O serebrjannoj i zolotoj monete (t., 1886) a j.

Suchopýr, bot., viz Eriophorum. **Suchorovskij** Marcelij Gavrilovič, malíř rus. (* 1840 v Haliči), byl v l. 1858-68 žákem akademie petrohradské. Maluje hlavně ženské portraity a proslul především obrazy malých krasavic, které vystavoval v evropských městech na zvláštních výstavách při zanské university. Vyďal o sobě: Vzgljad na effektním osvětlení a v plastické úpravě, odistorič. chod rus. dramy (Charkov, 1850); povídající obsahu. Takovými byly obrazy: Nana; Maří Magdaléna; Vyplnéný sen; Za-zlý a trefný pamflet na soudnictví, zdrcující

jata v haremu a pod. Sucherowski Michał, spis. pol. (* 1802 v Haliči), byl advokátem, ale zabýval se též filologií a veršovnictvím. Čelnější práce vydal Theoretisch-praktische Anleitung zum grundlichen Unterricht in der poln. Sprache (3. vyd. Lvov, 1861); Zabawki dramatyczne (Videň, 1831); Szczytna pieśń Słowian w dziesięcziu mowiach pobraty mczych (Lvov, 1861); Klucz do głównych narzeczy słowiańskich (t., 1863) a melodrama Wanda Potocka (t., 1860).

Sucherukij Zacharjev viz Minin Suchorzewski Jan, politik pol., byl zástupcem vojvodství kališského na sněmě čtyřletem r. 1788 a podal proslulý návrh samo-správy měst. Často vystupoval proti ústavě z r. 1791. Vedle jeho řečí, obsažených ve sbírce řečí čtyřletého sněmu, vydáno samostatně: Uwagi nad konstytucją polska 3 maja 1791 (Varś., 1791); Zasady praw miejskich (t., 1789).

Suchos viz Sobk.

Suchov, ves na Moravě, hejtm. Uh. Hradistě, okr. Úh. Ostroh. fara Boršice, pš. Velká;

173 d., 897 obyv. č. (1900), 2tř. šk., 3 mlýny. **Suchovo-Kobylin** Aleksandr Vasiljevič, dram. spis. rus. (* kol 1817 v Moskvě — † 1903 v Beaulieu ve Francii), pocházel ze zámožné rodiny šlechtické, v níž byli stálými hosty professoři moskev university Naděždin, Pogodin, Maksimovič, Moroškin a j., vyučující jeho sestru, známou pod pseud. Jevgenija Tur (viz Salias 1). S. K. v letech 40tých XIX. stol. vstoupil na universitu moskev., kde studoval se zálibou filosofii, kterou zabýval se až do konce života. Přeložil také do ruštiny svého miláčka Hegela, ale rukopis shořel při požáru jeho venkovského sídla. Hlavní jeho práce, která rázem proslavila jméno autorovo, komédie Svaďba Krečinskago, objevila se na počátku let 50tých XIX. stol. Popud k ni dán byl okolnostmi vnějšími. S.-K. za svého pobytu v Paříži seznámil se s jakousi Francouzkou, která později byla zavražděna. Známost ta stala se mladému rus. statkáři osudnou: policejní a soudní úřady ze ziskuchtivosti zmocnily se zcela nevinného S.-K-a, jenž ztrávil delší dobu ve vyšetřovací vazbě, až po velikých obětech propuštěn na svobodu. Z dlouhé chvíle zpracoval v žaláři běžnou tehdy v Moskvě anekdotu o proslulém šejdíři, jenž vylákal u pokoutního finančníka velikou částku na padělaný skvost. Suchá anekdota poskytla autorovi základ pro kresbu několika životních, zdařilých typů (Krečinskij, Raspljujev), zachycených ku podívu stručně a plně, tak že jediná tato komédie řadí S.-K-a po bok Gribojědova a jiných slavných jmen rus. pí-Na scénu uvedena byla r. 1856 semnictví. k benefici Šumského a stala se ihned ozdo-bou rus. repertoiru. Další jeho komédie Delo a Smert Tarelkina jsou vlastně pokračováním prvnější, ale mají již význam mnohem podřízenější. Roztrpčen jsa na své zištné soudce a jejich nespravedlivost, S.-K. napsal to již r. 1886 na houslistu druhých houslí

a ponurý obraz minulosti (Delo). V poslední komédii (Smert Tarelkina) S.-K. udeřil na veselejší strunu, ale práce jeho trpí strojeností a nepravděpodobností, která ostatně tu a tam proráží i v komédiích prvnějších. Celá trilogie byla vydána s názvem Kartiny bojědov nebo Čaadajev, jenž svými »Filoso-fickými listy« zaujal přední místo v dějinách rus. společnosti. Podobně S.-K. svojí nahodilou komédií bezděčně postavil se do prvnich řad rus. spisovatelů a sama akademic nabídla mu čestné členství týmž časem jako hr. L. N. Tolstému. Snk. hr. L. N. Tolstému.

Suchovo-Kobylina viz Salias 1). Suchovršice (Saugwitz), ves v Čechach, hejtm. Trutnov, okr., fara a pš. Upice; 119 d., 662 obyv. č. (1900), 2tř. šk., ložisko měděné rudy, tkalcovství.

Suchrovice, Suhrovice, Sichrovice, ves v Cechach, hejtm. a okr. Mnich. Hradiště, fara a pš. Kněžmost; 38 d., 212 obyv č.

(1900); čásť obce Drhleny.

Suchum Kale (také jen Suchum), okružní město gubernie kutaiské, při Such úmském zálivě Černého moře se tří stran lesnatými horami obkličené; má podnebí měkké, rovnoměrně teplé (prům. teplota roční 149 C), přihodné pro nemocné chorobami plicními, tak že nabývá větší a větší důležitosti jako klimatické misto léčební, tím spíše, že vysázením mokřin eucalyptem vymizela malarie, kdysi metla kraje. V úrodné půdě zdejší daři se flora jižní Francie, ba Kanarských ostrovů. `aké sadařství kvete. Několik krásných parků. Četnější návštěvě posud vadí primitivni zřízení města. Přístav jest pěkný. Z budov vyniká kostel Aleksandra Něvského. – Do míst, kde dnes S. K., jež vždy bylo z důležitěj-ších měst Abchazie, kladou archaeologová největší milétskou kolonii Dioskurias (posud upomíná na ni název 28 km jv. vzdáleného mysu Iskurija), za římské vlády jmenuje se tu *Sebastopolis*, dobře známá i ra západě. Po dobytí města od Turků r. 1455 jméno toto zaniká a na místě něho objevuje se S. K. (u Gruzinců Techumi), středisko obchodu s otroky. R. 1810 dobyli S. K. Rusové. Má 7809 obyv. (1897). Asi 25 km sv. od města leží slavný, krásně položený klášter Nový Athos (Novy Aton) r. 1875 založený. — Okruh suchumkalský má na 8621 km² 100.498 obyv.

Suchý, též Dědina Nová, ves na Moravě, hejtm., okr. a pš. Boskovice, fara Ždárna; 46 d., 346 obyv. č. (1900), pila a myslivna. Suchý: 1) S. Štěpán, virtuos na housle, prof. houslové hry při pražské konservatoří (* 1872 v Aradu v Uhrách, kde jeho otec byl klarinetistou u měst. divadla). Základního vyučování všeobecného dostalo se S.chému v Aradu, pak v Bělehradě, Opavě a teprve v Praze r. 1883 dokončil měšťanskou školu. Soukromým studiem hry houslové přivedl

v orchestru Prozat. Národ. divadla v Brně, kdež později stal se koncertním mistrem a ředitelem orchestru. R. 1892 koncertoval s velikým úspěchem v Kimberley na jihoafrické mezinárodní výstavě a ve všech čelnějších městech kapských. R. 1893 přijat byl do čtvrtého ročníku houslové školy mistra Sevčika, kdež vynikl tak, že po absolvování r. 1897 povolán hned jako professor houslové hry na praž. konservatoř vedle svého učitele a mistra. S. jest tvůrcem českého tria, s nímž všude sklizel umělecké vavřiny. Hra S-chého vyniká ne tak virtuosností jako spíše uměleckým podáním.

2) S. Lothar, spis. čes. (* 1873 v Turnově). Po studiích gymnas, v Ml. Boleslavi a v Příbrami, právnických a filosofických ve Vidni a v Praze oddal se úplně činnosti literárni. Žije nyní na Král. Vinohradech. Napsal 2 sbirky básní: Kniha lyriky (Praha, 1904); Dvě povídky veršem (t., 1905); dále 1aktovou hru: Nezabiješ (t., 1903, premiéra v Nár. div. r. 1903) a 3 aktové drama: Sláva (t., 1903) a překládal z Richarda Dehmela a

z Baudelairea

Suchý Důl: 1) S. D. viz Suchdol. — **2) S. D.** (Dörnthal) viz Důl 33) a 34). — **3) S. D.** (Dörrengrund, Dürrengrund) viz Důl 35).

Suchynicze viz Suchiniči. Suicidium, lat., sebevražda.

Suidas, řec. lexikograf z X. n. XI. stol. po Kr. Máme od něho abecedně založený slovník, kompilaci ze starých slovníků, scholií a spisů grammatických. Kompilace tato jest často povrchní a nepřesná; věci různé jsou u něho změteny v jedno a zařazeny na místě nepravem. Přes to však dílo jeho pro nás nyní jest opravdovým pokladem; bez něho mnohé důležité poznatky pro dějiny a literární historii byly by úplně ztraceny. Slovník S-dův podává totiž také biografické zprávy o spisovatelích starověku, částečně s výtahy z jejich děl. V procemiu S. uvádí prameny, z nichž čerpal; ale kromě nich užil ještě pramenů jiných, zvláště scholií k tra-gikům, Aristofanovi a Thukydidovi, slovníku Hésychia Milétského, díla Konstantina Porfyrogennéta, filosof. biografií Diogena Laërtskeho a spisův Ailianových, Athénaiových, Filostratových a Babriových, jež ještě ve sto-letí X. v Byzantiu pilně byly čítány. Jako dodatek ke slovníku S-dovu přidáváno Violarium císařovny Eudokie z XI. stol. po Kr., kterého od literárních historikův používáno k doplnění jednotlivých článků S-dových. Avšak v novější době dokázáno, že toto Violarium jest falsifikát, sestavený od Konstantina Palaiokappy z Kréty, který v pol. XVI. stol. pracoval v knihovnách pařížských. Slovník S-dův po prvé vydán byl od Démetria Chalkondyly v Miláně r. 1499, ale ne ú plně; pozdějí vydán ještě několikráte; neja J. Bekkerovo (Berl., 1854). KM.

Sui iuris, lat., svéprávný. Suina, zool., viz Vepři.

Suippes [svip], město ve fr. depart. Marne, arrond. Châlons při říčce Suippe, nedaleko vznikající, přítoku řeky Aisne, a při dráze Východní, má chrám z XII.—XIII. stol., přádelny a tkalcovny na vlnu a 2890 obyv. (1896).

Suir [súr], řeka v Irsku, vzniká v hrabství Tipperary, miji Thurles, Caher, Carrick a Clonmel a po toku 136 km dlouhém pojí se pod Waterfordem s řekou Barrowem.

Suita v hudbě (z fr. suite), též partita neb partie, jest hudební skladba o několika větách pro orchestr (později i pro kla-vír) a vyvinula se v stol. XVII. Vzešla z li-dové hudby a byla řadou písní a tanců v téže nebo příbuzné tonině (menuett, gavota, bourré, rigaudon, gigue, polonaisa, anglaise [country-dances, hornpipes], passepied, sarabanda, courante, allemande a j.). Vyššim genrem stala se v stol. XVII. tim, že vsunuty v ni ouvertury, fugy, variace. Do r. 1730 užíváno suit v hudbě klavírní, ale pak zatlačila je sonáta klavírní, jež se vyvinula ze sonát instrumentálních. Trvale cenné jsou s-ty klassické od Couperina, Händela, Bacha, Muffatta a j. V době novější zaznamenati jest opětně s-ty orchestrální, J. Raffovy, F. Lachnerovy, Čajkovského, J. O. Grimmovy a j.

Suite [svit], fr., následování, řada, pořadí, pokračování. Též průvod, družina důstojnická, jež provází mocnáře, vojevůdce nebo veliciho generála (viz A la suite, str.

686 b).

Sujdun (čínsky Suj-din-čen), do r. 1898 hlavní administrativní centrum Ilijského

okruhu gub. semirěčenské.

Sujenga (Cyenra), zlatonosná říčka sibiřská, tekoucí se záp. svahů hor Salairských kuzněckým a barnaulským okruhem tomské gub. Vlevá se do řeky Berdy s prava, majíc délky 47 km. Roční výtěžek 5—5¹/₂ pudů zlata.

Sujet [syžé], fr.: 1) osoba, člověk; bon s., dobrý člověk, mauvais s., špatný chlap; 2) předmět, námět, látka, na př.

básně, povídky, malby, úlohy a p.

Sujeta (Cyera) slují dvě nepatrné zlatonosné říčky sibiřské (S. Horni a Dolní); pramení se v předhořích Kuzněckého Alatau v mariinském okruhu tomské gub. Vlévají se

do řeky Barzas. Ročně 21/2-21/2 pudu zlata. Pp. **Sujútí** Dželál-u d-dín, encyklopaedik arab. (* 1445 — † 1505). Žil v době t. zv. druhé dynastie mamelucké v Egyptě. Studo-val v Egyptě a v Mekce, v Kahiře pak věnoval se vyučování. Zemřel v ústraní, byv zbaven všech úřadů pro nepoctivost. Napsal množství spisů z nejrozmanitějších oborův. Odhadují se na 460. Mají charakter eklektický, neoriginální. S. byl spisovatelem náboženským, vedle toho byl filosofem, linguistou, medikem, mathema ikem, básníkem, historikem a j. Srv. Goldzieher, Sitzungsberichte d. Wiener Akad. sv. 69; Wüstenfeld, lepší vydání jsou Bernhardyho (Halle, 1853) Die Geschichtschreiber der Araber, č. 506 (Got., 1882).

Suk: 1) S. Josef Tomáš, přední spis. čes. v oboru sladovnickém (* 28. říj. 1842

350 Suk.

v Nepomuku — † 14. kv. 1878 v Praze). Studoval v Rokycanech a v Praze absolvoval r. 1866 techniku, obor chemický. Nabyv důkladného vzdělání theoretického vyučil se potom jako prostý učedník praktickému pivovarstvi v pivovaře »u Primasů« v Praze, načež r. 1868 stal se podstarším ve Větr. Jeníkově, v l. 1868–69 působil jako praktický sládek v Interlakenu ve Švýcarsku, v l. 1873 až 1876 ve Vlašimi na panství Karla kn. Aucrsperka, kde pro poměry politické a rázu ná-rodního poděkoval se ze služby. R. 1877 najal pivovar v Pacově, ale nastalá choroba zapudila jej od činnosti praktické; opustil Pacov, přestěhoval se do Prahy s pevným umyslem věnovati se literatuře odborné. První práce literární z praxe sladovnické do časopisu »Chemiků českých« (Ke kapitole o kvašení; Pivovarství fvýcarské; Frant. Ond. Poupe a j.) datují se z doby, kdy byl sládkem v Interlakenu. Dále přispíval do »Kvasu«, v němž po arších od r. 1877 vydáván jeho Slovník sladovnický, do »Chem Listů« a krát- kou dobu redigoval spolkový časopis »Český slådek« a »Bierbrauer aus Böhmen«. Před svou smrtí ještě odevzdal některým přátelům svým větší práce, zejména katechismus sladovnický, Nový Poupě (Praha, 1881—82) a mimo to samostatně vydal: Materiál ku slovníku technologickému pro průmysl pivovarský (t., 1878).

2) S. Josef, hud. skladatel čes. (* 4. led. 1874 v Křečovicích u Neveklova), syn řídicího učitele a ředitele kůru, výborného hudebníka, jenž vychování jeho vzorně řídil se zřetelem na projevované již v útlém mládí nadání ke hře houslové. R. 1885 S. přijat byl do houslového oddělení pražské konstvál toře, které absolvoval jako vynikající žák Bennewitzův r. 1891, pobyl však na ústavě ještě další rok, aby jednak vedením H. Wihana oddal se studiu ensemblové komorní hry, jednak si učinil nadále přístupnou komposiční školu Ant. Dvořáka. Jako chovanec této již v prvním roce jejího trvání S., prodělav prve přísné theoretické kursy u Jos. Foestera st. (harmonie), K. Steckera (kontrapunkt) a K. Knittla (instrumentace a hra partitur), způsobil rozruch v odborných kruzích klavírním kvartettem z A-dur (op. 2.), jenž za podpory Ceské akademie vyšel tiskem u Fr. A. Urbánka. Na širší veřejnost S. vystoupil jako skladatel teprve r. 1893, když si byl zjednal jmeno jako sekundista >Českého kvartetta« (viz Hóffmann 31), a to nejprve Dramatickou ouverturou (op. 4.) v Slovanském kon-certě. Všechna díla této periody, vzniklá ještě za let studijních, z nichž vytknouti dlužno hlavně Serenadu pro smyčc. orchestr z Esdur (op. 6.), vydanou r. 1896 tiskem u N. Simrocka v Berlině, poutala neobyčejnou živostí a originalitou rhythmických útvarův a pestrosti harmonickou, třeba v melodickém ohledu závislá byla ještě na vlivu Dvořá-kově, z něhož ponenáhlu vymanily se první skladby S-ovy samostatně již vytvořené, totiž stupňování z nejskvělejších novější literatury

podle motivů Shakespearovy »Pohádky zimního večera« (op. 9.). Členství v »Českém kvartettu« a spojené s ním namáhavé cestování po celé Evropě v měsících zimních vzdaluje pohříchu S-a od působení skladatelského, odkazujíc ho věnovati se tvorbě jen ve chvilích oddechu. Není z toho důvodu četným počet děl jeho, vzniklých za uply-nulé desetiletí (op. 10.—27.), ale právě v nemožnosti větší kvantitní plodnosti nepochybně sluší hledati důvod, proč S. již na počátku své dráhy jevil vzácnou přísnost autokritiky, která vedla ho k stálému vzestupu a nedala mu vytvořiti díla nezávažného. Hloubka fantasie pojí se u něho s vytříbeným mistrov-stvím techniky, pročež idea kryje se vždy přesně s formou, a pokud orchestrové tvorby se týče, obsah vystižen jest znamenitou instrumentací, v niž S. bez přílišných nároků moderního hnutí německého co do rozmnožování prostředků dovede dosíci nejbohatší sytosti a oslnivosti účinku. Z důvodů těch vykázati sluší S-ovi první místo mezi soudobými skladateli českými, avšak není případno z ohledu na vyjádřenou jeho individualitu označovati ho jako dědice Dvořákova, ač svádí k tomu nahodilost příbuzenského svazku s Dvořákem, jehož dceru Otilii (* 1878 v Praze — † 1905 t.) S. r. 1898 pojal za chot. S-ovým působením ohlašuje se v české hudbě nová doba, která oproti klassické epoše představené Smetanou a Dvořákem bude asi méně demokratickou a bezprostřední, ale za to kritičtější a světovým proudům literárním a celému modernímu hnutí duševnímu přizpůsobenější. Na melodramatické a meziaktní hudbě S-ově k Zeyerovým dramatickým pohádkám »Radúz a Mahulena« a »Pod jabloni« je patrno, jak dovedl procititi skladatel podstatu básnického díla a jaký smysl projevuje pro účinek na jevišti, který ovšem na plno osvědčí se teprve v opeře. Stejnou poetickou hudební intuici S. je veden jak v širokém rámci orchestrální skladby, tak v malém formátu klavírních kousků, které s oblibou tvoří nejnověji v souvislých cyklech, na př. Jaro a Letní dojmy (op. 22.). Orchestrální skladby S-ovy, jakmile vyšly tiskem, hned na sebe obrátily pozornost ciziny: Arthur Nikisch v lipském »Gewandhause« a v berlinských filharmonických koncertech provedl smyčcovou serenádu, Felix Weingartner v Berlíně a v Mnichově řídil jak první symfonii z E-dur (op. 15.), tak poetickou suitu Pohádku (op. 16.), seskupenou z hudby k »Radúzu a Mahuleně«; všechny tři skladby jsou repertoirními čísly zahraničných orchestrů symfonických a těší se jmenovitě v Hollandsku a v Americe veliké oblibě. Vrcholem činnosti S-ovy na tomto poli jsou nejnovější jeho díla, posud v rukopisech chovaná: Scherzo fantastique (op. 25.), démonickou vířivostí a žhavým koloritem kypici, symi. báseň Praga (op. 26.), dílo velikolepé koncepce a co do mohutného klavírní kvintet z G-moll (op. 8.) a ouvertura vůbec, a posléze nová symtonie z G-moll

(op. 27.). Krom vzpomenutých tuto děl S. vydal tiskem pro klavír Fantaisie polonaise (op. 5.), suitu (op. 21.) a 3 sešity různých skladeb (op. 7., 10., 12.), elegii pro klavir, housle a cello (op. 23.), kusy pro violoncello (op. 3.) a pro housle (op. 19.) s průvodem klavíru, sbory tenské (op. 15.), mutské (op. 17.) a smíšené (op. 18.), smyčc. kvartett z B-dur (op. 11.), z části u Simrocka v Berlíně, z části u M. Urbánka v Praze. Neuveřejněny jsou posud klav. trio (op. 1.) a fantasie pro housle a orchestr (op. 24.). Jako člen »Českého kvartetta« S. vyznamenán byl třemi cizozemskými řády; r. 1901 povolán za mimořádného člena do IV. třídy České akademie.

es **Súk,** Humt Súk viz Džebádo. Suka, psice, fena, čubka, samice psův.

Sukada (fr. succade) viz Cedrát. Sukcesse, z lat., posloupnost; sukcessivní, postúpný, posloupný; sukces-sor, nástupce. Srv. Dědické právo, str. 136.

Sukdol v Cechách viz Suchdol 1), 3), 4),

Suchodol 3) a Sukdoly.

Sukdely, Sukdol (Suchenthal), ves v Čechách, hejtm. a okr. Jindř. Hradec, fara Kunžák, pš. Strmilov; 25 d., 144 obyv. č. (1900). Sukiennice viz Krakov, str. 31 a.

Sukkot (z hebr. cukot, stany), eg. Suku, misto ve vých. Egyptě blíže Pitoma (v. t.), prvá stanice při odchodu Isráelitů z Egypta uprostřed jezer a pastvisk. Také jméno města v území kmene Gad v palestinském Zájordání. ₽₹k.

Sukkulenty, z lat., rostliny s listy neb stonky silně ztlustlými, šťavnatými (succus šťáva) čili dužnatými, nazývají se též rostlinami tučnými. Sem náležejí vlastní tučnolisté rostliny (Crassulaceae), některé lomikamenovité (Saxifragaceae), z liliovitých (Liliaceae) Aloë, z narcissovitých (Amaryllidede) Agave, kaktusovité (Cacteae), kaktusům podobné cizozemské druhy pryšce (Euphorbia) a j. v. S. jsou převládně rostliny podnebí a stanovisek suchých a náležejí tudiž po většině mezi

serofyty.

Sukkur, město ve V. Indii na pravém břehu řeky Indu, 45 km jihových. od Šikar
řeky Indu, 45 km jihových. od Šikarpúru, jest spojeno železnici s Karáči a jest východištěm trati Bolan Pass Railway do Afgánistánu. Řeku přepíná vynikající železný most, podepíraný uprostřed řeky pilíři na opevněném ostrově Bukkuru. No vý S., který povstal teprve, když Angličané obsadili Bukkur, má značný obchod v hedvábí, látkách, bavlně, vlně, opiu atd. a 31.316 obyv. (1901). Starý S. leží as 2 km od Nového S-u a má v okolí mnoho starých náhrobků.

Sukkurs, z lat., přispění ku pomoci. Sukně (lat. tunica) v kroji staročeském s. nádherné rozmanitých barev, ze sukna obyv. č. (1900), 2tř. šk., spoř. a zál. spolek.

brusselského, v zimě kožišinou podšívané. Ve XIV. stol. vešly do módy s. těsně přiléhavé se širokými rukávy a to u mužských i ženských, jen že s. ženská byla delší a sahala až na zem. Ponenáhlu však s. mužská byla zkrácena, ze předu od krku až po okraj dolejší přes prsa rozstřižena a pak podle potřeby zapínána — tak vznikl z ní úbor nový, kabátec. S. ženská pak byla koncem XV. stol. rozstřižena ve dva samostatné kusy živůtek (prsy) a suknici (šorc); tato sahála od beder až po kotníky, a bylá hned úzká, hned široká, hned krátká, hned dlouhá, obroubená třásněmi a bohatě premovaná podle toho, jak se měnila móda. Aby s. v bocích hodně odstávala, bývala podkládána vycpaným polštáříkem (t. zv. hanzalíkem n. honzíkem), aby pak byla hodně široká, kladena pod ní tuhá forma zvonovitá zv. partikal (špan. vertugado) nebo drátěné nebo kosticové obroučky (křinolina). Srv. Z. Winter a Č. Zibrt, Děj. kroje v zemích českých.

Sukne je tkanina valchováním zplstěná, jež byla vyrobena na stavu soukenickém z mykané příze (viz Soukenictví). Podle úpravy a barvy je s. jakosti velice rozmanité. Česáním a stříháním vytvořuje se na povrchu suken jemný povlak, stejně dlouhých vyčnívajících chloupků, jenž látce dodává jemnosti, lesku a pěkného vzhledu. Tím a barvením buď v přízi neb v lodenu nebo v -kuse« získávají se vzorky podle požadavků módy a osobního vkusu. Jemnost s-na posuzuje se podle jemnosti vlny a počtu vláken v osnově, jichž bývá u suken hrubých 1200-1500, při jemných 3000-4000. Do obchodu přicházejí s-na v kusech 0.8-1.3 m širokých a 15-20 m dlouhých. Kromě vlastních suken vyrábí se a přichází do obchodu ještě celá řada látek z mykané vlny, více neb méně zplstěných a s-nu tudíž podobných. Viz Buckskin, Coating, Flanel, Kašmiret, Kazimír, Kersey, Molton, Ra-JPok. tine.

Sukohrady, Sukohrad, viz Suko-

rady 1). **Sukorady: 1) S.** (Sukohrady, Sukohrad), ves v Čechách, hejtm. Dubá, okr. Štětí, fara Robeč; 67 d., 329 obyv. n. (1900), pš. Alod. statek (193 15 ha půdy) se zámkem a dvorem drží Jindřich ryt. Skopetz. Zříceniny po býv. tvrzi, která byla kolébkou rodu t.jm. Kol. r. 1578 seděl zde Adam Vlk z Kvítkova, od jehož dědiců koupil S. Jindřich Abraham Solhauz ze Solhauzu. Tento před kommissí konfiskační (r. 1623) podle král. výpovědi pokuty byl osvobozen, statek S. ponechán jeho dětem, ale od nejstarší jeho dcery Mandaleny prodán (r. 1623) pro dluhy Majdaléně Malovcové roz. Belvicové z Nostvic. Brzy potom S. připojeny k Liběchu. — 2) S., byla fasnatý šat, sahající od krku až po kolena na způsob nynější košile, ale v bocích přepásaný. Nosívali ji mužští i ženské. Lidé chudí nosili s. šeré (ze šeřiny), bohatí ovšem okr. a pš. Hořice, fara Liskovice; 69 d., 377

S. cínová viz Cínové sloučeniny.

S. Fischerova viz Kobalt.

S. fosforečná viz Fosforečnany. S. Glauberova, natrium-sulfát, viz Natrium, str. 1067 a a Mirabilit.

S. hořká, min., viz Epsomit a srv. Magnesium, str. 602.

S. krevná červená viz Ferrikyanidy.

S. krevná žlutá viz Ferrokyanidy. S. kuchyňská čili obyčejná je v ryzím stavu chlorid sodnatý (Natrium, str. 1066). V přírodě vyskytuje se buď ve skupenství pevném jako s. kamenná, nebo rozpuštěná ve vodě. Nebývá pak nikdy úplně čistá, obsahuje aspoň vodu a kromě toho různé příměsky zemin a jiných solí. Krystalluje při obyčejné teploté bez vody, při — 10° se 4 díly vody a skoro vždy v krychlích, zřídka v oktaédrech a ikosaédrech. Zcela čisté krystally soli kamenné jsou vzácné, býváť obyčejně zbarvena na šedo neb na červeno, také do modra, do zelena atd. látkami zemitými, bituminosními, kysličníkem železitým, chlóridem měďnatým atd. Rozt ukou-li se kusy na drobno, bývá zbarvení jen málo znatelné. Mimo stav krystallinický vyskytuje se kamenná s. též ve stavu zrnitém, vláknitém, lupinkovém, tyčinkovém neb i moučném. Lesk je sklovitý, při soli vláknité hedvábný. Měrná váha bývá 2·1-2·3, tvrdost 2, lom lasturový. Z roztoku solného získaná s. t. zv. s. vařená není průhledná, nýbrž bílá, poněvadž se skládá z velikého množství drobných krystallků, kdežto hrubá s. je průhledná nebo průsvitná.

Kamenná s. propouští až 92.3% tepelných paprsků, zvláště s. průsvitná. Měrné její teplo je 0.21401 kal. Chut její je slaná, přiměskem MgSO₄ a MgCl₂ však hořká. Rozpouští se snadno ve vodě a je téměř nerozpustná v lihu. Sto dílů vody rozpouští při 0° 35.571, při 20° 35.835 a při 100° 39.610 dílů soli. Nasycený roztok solný (t. zv. solanka či rapa) zamrzává při – 21.3° C. Měrná váha solanky závisí na množství přimíšené soli a je větší než měrná váha součástek. Nasycená solanka pojme ještě 2 až

3% jiných solí.

S. nalézáme ve větším neb menším množství ve všech látkách na povrchu zemském, organických i neorganických. Podporuje pohyb kapalin v organismech a vytvořuje kyselinu solnou v žaludeční štávě a sodík ve žluči. Tím, že podporuje diffusi v organismu, zvyšuje sílu zažívací a působí při vytvořování buněk. Člověk potřebuje ročně as 7.5 kg soli, tedy více než 10°/0 vlastní váhy. S. vzbuzuje vyměšování šťav žaludečních a slin, zvyšuje chuť k jidlu bezprostředním drážděním nervů na sliznicích a podporuje peptonisování bílkovin a převedení jich do šťav tělesných. Miéko obsahuje 0.06°/, soli. Také po-trava zvířat je bohata solí, jež se nalézá ve slámě, v seně, v travinách. V půdě s. působí aby se vypařila. Zdá se, že nejpozději zave-

Suky, ves na Moravě, hejtm. Nové Město rozpustivě na jisté součástky a způsobuje, u Žďáru, okr. a pš. Žďár, fara Obyčtov; že rostlinami snadněji vstřebány bývají. Jako hnojivo má však bezprostředně upotřebena cenu jen malou, poněvadž ve styku se secenú jen malou, poněvadž ve styku se se-meny ničí jejich klíčivost a činí půdu neplodnou, nemá tudíž toho významu jako soli draselnaté. Důležita je však v řemeslech a chemickém průmysle. Užívá se jí při výrobě soli Glauberovy, sody, chlóru, salmiaku, chlórového vápna a chlóridu draselnatého, v barvířství, koželužství, mydlářství, v průmysle tabákovém, umělém chlazení, úpravě glasur, konservování potravin, dřeva atd.

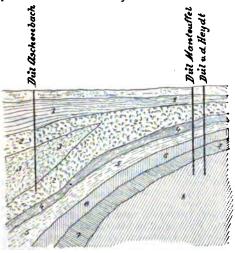
S. vyskytuje se především ve vodě moř-ské, v niž je při měrné váze 1024—1028 g na litr průměrně 3.5%, soli a z toho 2.6%, NaCl. (Viz Moře, str. 722.)

Menší množství soli je také ve vodě říčné. V stepich jihoruských je mnoho řek s vodou značně slanou. Charizacha vlévající se do jezera Eltonského má vodu s 5% obsahem solí, z nichž jsou 4% NaCl. Ve velikých řekách je sotva 0.25% osoli.
V solných jezerech na neúrodných stepích

je slaná voda buď následkem přítoku, nebo tím, že s se vyluhuje z blízkých solných ložisek. Jen v gubernii astrachanské je přes 700 solných jezer a přes 1300 solných močálů. Největšími solnými jezery v Rusku jsou jezero Eltonské, Inděrské a Bogdoské. Jezera solná jsou též v Rumunsku, v Anglii, Persii, v Himálaji, Tibetě, Přední Indii, na Ceyloně, v Alžírsku, v Libyjské poušti, Egypté, ve střední a jižní Africe, v západní Americe, Mexiku atd. Ve 100 dílech vody podle váhy z jezera Eltonského je 13 12 dílů NaCl, v jezeře Bogdoském 21.58 d., ve vodě Mrtvého moře pouze 6.24 d.

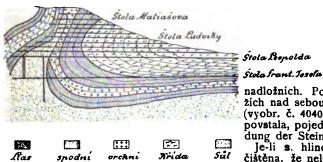
S. kamenná tvoří souvislá a mocná ložiska neb vystupuje na povrch a zove se pak soli pozemní neb stepní. V horninách je pouze málo geologických vrstev, v nichž by se nevyskytovala ložiska solní neb solní prameny. Největší ložiska solní jsou v terciéru, pak v miocenu (ve Švýcarsku, v Německu, ve Španělsku, v Karpatech), eocenu (Cardona), v juře a křídovém utvaru (v Americe a v Německu), v triasu a dyasu (v Německu, Alpách, Anglii). V útvaru permském jsou mohutná ložiska solní v Rusku. V útvaru kamenouhelném je značné množství soli v Sev. Americe, pak u Dudweidleru a v Northhumberlandě. V siluru je s. v Americe (v Pennsylvanii a ve státech Ohio, Západní Virginia, Michigan, Kanada). V porfyru je s. u Mun-steru, v syenitu u Rio Grande, ve svoru u Guayvalú v Nové Granadě.

Dobývání soli z přirozených usazenin i z vody mořské známo bylo jíž starým národům kulturním, hlavně v krajinách přímořských, na pokraji solních stepí a tam, kde s. vystupovala až na den. Zmínky o tom jsou ve starých spisech židů, u Hérodota a Plinia. Dioskorides uvádí nejstarší zprávu deno bylo dobývání soli ze solných pramenův. Plinius udává však, že v Kappadocii dobývali s. z vody solných pramenů přirozeným vypařováním. O Španělích vypravuje, že získávali s. tím, že slanou vodou polévali žhavé uhlí. Aristotelés a Plinius praví zcela určitě, že v Epiru ziskávali s. vyvářením pramenité vody slané. Staří Germani a Gallové polévali roztokem solným rovněž žhavé uhlí

C. 4038. Průřez solného ložiska ve Stassfurtě (sev. Něm.). Pestrý pískovec. 2. Anhydrit, 3. Mladší sůl kamenná.
 Slín. 5. Karnolit, 6. Kieserit. 7. Polyhalit, 8. Starší sůl kamenná.

a nabývali tím černého slaného prášku (sal niger). Podle výzkumů jazykových byli as Keltové prvním národem v Evropě, zábýva- poruje se ovšem strop komor buď tím, že jícím se dobýváním soli. Způsob v yváření se nechávají státi pilíře 16—100 m dlouhé a

trias Č. 4039. Průřes solného dolu v Ischlu.

trias

Jura

solného roztoku v pánvích, zcela podobný způsobu dnes ještě obecnému, znám byl také již Rímanům.

S. dobývá se buď jako s. kamenná z přirozených usazenin způsobem hornickým v kusech nebo z roztoků solných v salinkách a rozeznáváme pak, podle toho, zdali se na-bývá roztoku solného způsobem přirozeným či umělým, s. jezerní, mořskou a vařenou.

Na některých místech vystupuje s. kamenná až na den neb je pouze slabými vrstvami zemskými přikryta (Cardona ve Španělích, vrchy Neybaské na ostr. Santo Domingo, v Sicilii, Persii atd.). V nejčastějších případech jsou však ložiska ve značné hloubce pod mocnými vrstvami hornin. Příkladem budiž průřez solného ložiska útvaru dyasového ve Stassfurtě v Německu. S. je zde ve hloubce 335 m v mocnosti posud neurčité (vyobr. č. 4038.). Otevření solného dolu pomocí vodorovných štol znázorňuje vyobr. č. 4039. Vyhledávání a zkoumání vrstev děje se vrtáním způsoby v hornictví obvyklými. Do značných hloubek vrtáno bylo na kamennou s. u Inowrocławe v Poznańsku (1058 m), u Sperenberku jižně od Berlina (1272 m), Unnaberku v Meklenbursku (1293 m), u Salzdetfurtu v Hannoversku (1410 m). Nejhlubší vrtání provedeno bylo u Paruschowitz v Hor. Slezsku, totiž do hloubky 2003 m. Pro dolování hodí se jen vrstvy mohutnější, prostouplé jen málo kamenem, obyčejně anhydritem neb sádrou. Obyčejně musí býti užito dolování podzemního (viz Hornictví, str. 596 a Střidování, str. 248), protože ložiska bývají v hloubkách 100—1000 m a vyžadují otevření dolu. Dobývání usnadněno je tím, že poměrně značná pevnost kamenné soli dovoluje vyrubati veliké prostory s málo jen opěrnými piliři, a tím, že vrstva jílu nad solí zamezuje přístup vody. Užívá se buď dobývání komorového neb dobývání střídami (viz Hornictví). Jednotlivé komory mívají značné rozměry, komora Drozdovická ve Wieliczce je na př. 33 m dlouhá, 25 m široká a 35 m vysoká. Aby se nezabořily a povrch zůstal uchráněn před ssedáním a poškozením, pod-

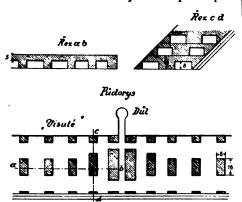
8—10 m široké, neb velikými hranicemi dříví vyplněnými jalovými horninami, které odpadají při dělání jam, překopů a stříd. Opuštěné komory rovněž zahazují se horninami jalovými, t. zv. základkou, aby

se zabránilo zaboření vrstev nadložních. Postupuje se i v několika etážích nad sebou od vertikální hlavní šachty (vyobr. č. 4040.). O tom, jak ložiska solná povstala, pojednává Ochsenius ve spise »Bildung der Steinsalzlager«.

Je-li s. hlinou, sádrou, slínem tak znečištěna, že nelze jí dobývati způsobem hornickým, pak se z ložisek vyluhuje. Do ložisek dělají se dutiny, jež se plní vodou s povrchu, ta pak po nasycení se odpařuje. Tohoto způsobu užívá se v Solné komoře (vyobr. č. 4041.). Na mnohých místech provádí se s povrchu až na ložisko široká vrtná díra, vystrojuje se potrubím, do něhož se zavěšuje užší měděná trubice, kolem níž je prostor stále naplněn vodou, která nasycena solí tlačí se užší trubicí do výše pumpami. Solanky čili ropy neb rapy timto způsobem

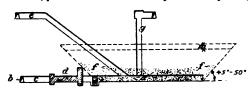
nabyté neb i slaná voda ze solných pramenů

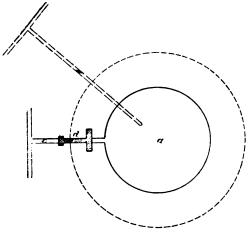
a jezer vyžadují především přečištění, jež vrstvy narovnaného trní, prkének neb pod. z části provádí se již při gradování a dokon-čuje se následujícím vyvářením. Nebývají bornu, Dürrenberku, Schönebecku atd. Ve

svařením obohacují se tím, že se v nich rozpouští kamenná s. a že se gradují. Při gradování solanka pozbývá části vodý vypa-řeuím, při čemž zároveň se vyloučí látky ne-

Č. 4040. Způsob dobývání soli.

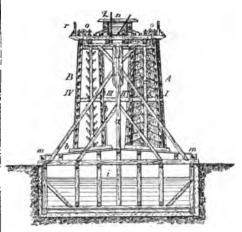

Č. 4041. Dobývání soli se slané hlíny.

snadno rozpustné, jako na př. sádra, a roz- a rozprášení a tím, že jisté množství soli zůloží se soli snadno rozpustné v soli nesnadno stává v kameni, který se usadí na trní, do-

však dostatečně bohaty solí a proto před vyobr. č. 4042. znázorněna je gradovna se

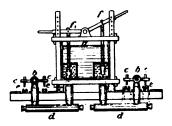
Č. 4042. Gradovna.

stěnami trnovými, nyní skoro výhradně užívaná. Methoda tato zavedena byla asi před 500 lety v Lombardsku, podle jiných něm. lékařem Mat. Methem, který rapou, lopatami nabiranou, poleval stěny pletené ze slámy neb rákosi. Gradovny tyto skládají se z le-šení, jehož sloupky hlavní (a) a zevní (b, c) opatřeny jsou výřezy pro lati, na něž klade se trní. Do sloupů (c) vrážejí se za tím úče-lem šikmé kolíky. Trní (*Prunus spinosa*) bez úponkových rostlin a trávy, co možná křivě rostle, klade se tak, aby pruty ležely špič-kami v jednom směru a špičky na zevní straně úplně v jedné rovině poněkud šikmé (as o 1/12-1/18 výšky), tak aby rapa stékající po stěnách vždy dopadávala na trní. Trnové svazky stýkají se svými silnými konci na sloupu c a mají směrem k zevním plochám 2-3° sklonu, aby rapa snadno tekla do rozvětvení a špiček, dobře se rozptýlila a se vzduchem přicházela ve styk.

Stěny musí míti polohu proti východu a jihovýchodu, poněvadž větry z těchto stran jsou pro gradování nejprospěšnější. Gradovny dělávají se pokud možno dlouhé (1500—1800 m) o stěnách 9—15 m vysokých a nahoře 1·5—1·9 m, dole 1·8—2·8 m širokých. Rapa přivádí se žlábky nahoře umístěnými a rourami buď pro každou stěnu zvlášť nebo pro obě stěny společně a svádí se korýtky m do dřevěné nádržky v zemi umístěné, kolem jílem obložené a dobře pokryté. Rapa vede se přes gradovnu několikráte tak, až se zahustí na 16-20%. Ztráta následkem netěsnosti rozpustné, jež vyloučí se hlavně následkem sahuje až 20%, a je tím větší, čím bohatší je toho, že volná kyselina uhličitá z vody prchá. Gradování má dnes význam již mnohem trním. Když se vítr obrátí tak, že by rapu menší. Záleží v tom, že se rapa pouští přes se stěn odnášel, anebo při dešti, přerušuje Sůl. 355

se gradování, pokud možno rychle buď se vzrostla neobyčejně výroba na jezeře Baskunpřekládá na opačné plochy nebo se docela zastavuje. Slouží k tomu čepy, kterými přitok rapy hned se uzavírá. Zařízení toto znázorneno je ve vyobr. č. 4043. a je žlab, kterým přivádí se rapa, b roury rozdělovací, c kapací kohouty, d spojovací roury, e žlábky, z nichž rapa na stěny kape, f f čepy.

Rozeznává se: a) gradování plošné, pouští-li se při gradovnách s jednou stěnou rapa pouze po plochách I. a II. nebo III. a IV.;

C. 4048. Zařízení k uzavření přitoku rapy v gradovně.

b) gradování kubické, při němž rapa spoušti se také na sedlovité spojení polo-stěn, kde trnové svazky se stýkají (v c) a zároveň také, na zevní plochy stěn, a c) gradování kombinované, kubické a trojplošné u dvojplošných gradoven, když se pracuje na jedné stěně A na obou plochách I. a II. a na druhé ploše B na ploše III. Tím nabývá se největšího účinku při nejmenší ztrátě rapy.

V následujícím uveden je rozbor gradované solanky ze Schönebecku:

	_	_	NaCl	MgCl ₂	CaSO.	MgSO4	K,504
po	I.	sprše	15.48	0.14	0.49	0.11	0.23
•	II.	·	19.09	0.12	0.46	0.23	0.28
>	III.	>	23.24	0.19	0.38	0.23	0.36
>	IV.	>	25.16	0.63	0.17	0.61	0.55

Kámen, jenž na trnech se usazoval, měl složení toto:

			CaSO, 3.54 95.32	0.90	2.29	83.17	
>	III.	>	96.14	0.29	0.36	0.92	0·2 0
ро	I.	sprše	NaC 2·96			A/ ₂ O ₂ 0.50	SiO, 2.05
>	II.	>	1.67	1.67 0.09		0.30	
>	III.	>	1.35	0.08			0.32.
_	_						

Za počasí trvale deštivého a bouřlivého, když mrzne, padá sníh neb je mlhavo, se negraduje, za mrazu nejvýše solanky chudé. Nejpříznivější doba ke gradování je od května do srpna; v celku je as 200 až 260 dni do roka, v nichž je možno s úspěchem gradovati. S. pokrmová nabytá z roztoků solných

bývá lepší než kuchyňská s. nabytá přímo ze soli kamenné. Dobývá se ze solanek solných jezer, z vody mořské a ze solanek přirozených a umělých.

as 16.500 t soli. Od let 70tých XIX. stol. s. zároveň se raffinuje. Tímto způsobem

čackém pod vrchem Bogdo, kde r. 1890 vydobyto bylo 13 mill. pudů. Jezerní s. dobývá se také v Cordobě, Catamarce, v Santiagu del Estero, na ostrově Madagaskaru, v Súdáně, v Kapsku a ze Solného jezera ve státě Vylučování soli děje se v solných jezerech samočinně a dobývání je jedno-duché. S. usazuje se v letní době, kdy voda se odpařuje. Na povrchu tvoří se malé, ne-rovnoměrné krystaliky, jež se spojují a klesají ke dnu. Když voda odpadne, je pak na dně vrstva soli promíšená pískem a hlinou z potoků, jež do jezera se vlévají. Vrstva bahnitá bývá 0 011 až 0 35 m silná. Pod ní leží t. zv. kořen skládající se ze síranu sodnatého, siranu hořečnatého, chloridu sodnatého, hořečnatého a bahna. Barva jeho je šedá neb namodralá. S., jež čerstvě se usadila, je křehká a rozplývá se na vzduchu. Chuť má hořkou a nelze ji tudíž přímo užíti k solení. Očišťuje se sama na jaře přitokem vod deštových a sněhových. Je zralá, když zatvrdne. Rapa nad solnou vrstvou vytvořená přitékající vodou deštovou je na omak mastná, bezbarvá a má toto složení:

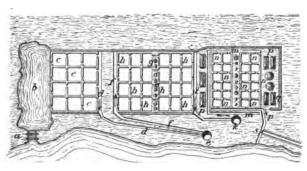
chlorid sodnatý 10.54 14.00 chlórid hořečnatý 5.43 síran hořečnatý . . . 8.55 síran draselnatý... 0.03 chlórid draselnatý . . . brómid hořečnatý.

Když s. uzrála, přikročuje se k vylamo-vání, obyčejně v červenci. Dobývává se jen na malém prestoru, který se ohraničí, a postupuje se od obvodu do středu. Dřevěnými lopatami odlupuje se vrstva soli velmi snadno od vrstvy zpodního náplavu. Kusy omývají se pak rapou a rovnají se do jehlancových hromad, z nichž každá obsahuje 100.000 až 200.000 pudů soli. Vrstvou prachu a písku a příkopy kolem hromad chráněna je s. před vlivem vody deštové. Leževši takto dvě léta s. tato přichází do obchodu.

Z vody mořské dobývá se s. podle polohy salinky buď 1. vyvářením vody mořské, obyčejně po náležitém obohacení; 2. samovolným vypařováním mořské vody na vzduchu.

Způsob první provádí se s prospěchem jen tenkrát, je-li palivo laciné a není-li kon-kurrence jiné soli. Před svářením koncentruje se mořská voda 1. gradováním (v Hollandsku a Norsku) neb 2. odpařováním na vzduchu v mělkých nádržkách (v Anglii), 3. v laveriich (ve franc. sever. depart. a v Normandii). Jsou to mělké nádržky na břehu mořském ohrazené proti moři jen mořským pískem. Za přílivu mořská voda přelévá se přes pískovou hráz do nich a vyschnuvši zanechává na písku s., jež se sbírá, vyluhuje a svařuje.

Jiné způsoby koncentrování mořské vody jsou: 4. zamrzáváním, jež se provádí ná severu, hlavně v Sibiři v Irkutsku; 5. roz-Dobývání soli ze solných jezer je nej-severu, hlavně v Sibiři v Írkutsku; 5. rozvíce rozšířeno v Rusku. Z jediného jezera pouštěním kamenné soli v mořské Eltonského nabývalo se až do r. 1882 ročně vodě, tak že se dobývá s. mořská a kamenná zpracuje se v Nizozemí německá a anglická stěny postranní vypěchovaným jílem. Úprava s. kamenná a španělská, portugalská a francouzská s. jezerní a mořská na výrobek výtečné jakosti. Konečně 6. v salinkách samovolným odpařováním vody až do získání soli. Tento způsob je v užívání na pobřežích bahnité, nejdříve do nádržek koncentračních Atlantského okeánu až do 42° sev. šířky a a po jistém zahuštění teprve do nádržek na pobřeží Středozem. moře hlavně v Italii, krystallisačních. Záleží také na tom, aby se Dalmacii, Sicilii, Sardinii a na četných ostro- z nádržek v čas vypustil mateční louh ob-

Č. 4044. Zařízení mořské salinky.

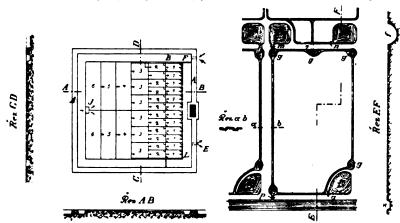
vech menších. Salinky přímořské jsou z části dřevěnými hřebly podle povětrnosti týdně přirozená jezera a močály na břehu mořském, většinou však mělké rozsáhlé nádržky ském, většinou však mělké rozsáhlé nádržky nakupí na malé hromádky, aby mateční umělé, v nichž mořská voda přirozeným způ- louh zase zpět natekl do nádržek. Nevysobem se vypařuje. Břeh v místech, kde sa- lučuje-li se už žádná s., pouští se matečný linka se zakládá, musí býti plochý, jílovitý louh stavidlem s z kanálů r zpět do mořé.

obnovuje se vždy na jaře. Cistota a jakost soli v salinkách nabyté závisí na manipulaci. Za tím účelem pouští se slaná voda, z níž v nádržce hlavní vyloučily se nejhustší látky

> sahující hořké soli. V salinkách pracuje se po dobu 5—6 měsiců. S. z první sklizně je nejlepší.

Obecné zařízení salinek znázorněno je ve vyobr. č. 4044. Asi v březnu vpouští se mořská voda po vytažení stavidel a do hlavní nádržky b, kde se usadí Fe₂O₂, CaCO₂ a CaSO₄ a rapa sama se předehřívá a poněkud také vypaří. Po vypuštění do nádržek odpařovacích usazuje se největší díl sádry a hořké soli v nádržkách c a h. Nasycená solanka teče skrze vodojem K do nádržek krystallisačních, pečlivě upravených, kde stojí ve výšce 26-78 mm. S., která se vyloučí, vytahuje se

2-3krát, ano i denně, na hráz o, kde se

Č. 4045. Zařízení motských salinek rakouských.

a klimatické poměry, hlavně větry příznivy. Kde je možno, položí se nádržky níže než stojí voda v moři, tak aby za přílivu naplnila se hořejší hlavní nádržka, z níž rozvádí se mořská voda do nádržek zpodních. Kde takové uspořádání možno není, zvedá se mořská voda do hlavní nádržky buď čerpadly nebo pumpami. Z hlavních nádržek vypouští se voda, když byla usadila kal, do četných MgCl₂ rozpustil a vyle nádržek, mělkých záhonů, jež odděleny jsou Z hromad s. přicházi o od sebe malými hrázemi. Půda záhonů je leží, než se prodává. dobře znivellována a vyložena právě tak jako Zařízení mořských salinek rakouských je

Sklízení soli z nádržek musí se díti velmi pozorně, aby se s. neznečistila hlinou. Vyloučená s. obsahuje přísady hlavně MgCl₂, tak že je značně hygroskopická. Aby tyto přísady se odstranily, kupí se s. na hrázich do čtyřhraných neb okrouhlých hromad p a přikrývá se mořskou řasou neb slamou a nechává se několik měsíců ležeti, aby se $MgCl_2$ rozpustil a vyloužil. Ztráta činí asi $7^{\circ}|_{0}$. Z hromad s. přichází do skladišť, kde až 2 roky

Sůl. 357

hlavní hráz opatřená dvěma otvory A pro až 17 m dlouhé. vtok rapy, E na vypouštění dešťové vody. Z F přichází rapa do přikopu B, kde se zbavuje kalu a poněkud se odpařuje. Odtud rapa zdvíhá se do nádržek 6, z nichž teče přirozeným spádem do nádržek druhého řádu 5, z těch do nádržek třetího řádu 4, dále do rozdělených nádržek čtvrtého a pátého řádu a konečně do poslední nádržky šestého řádu 1, kde se vylučuje s. Na straně odvrácené od nádržek 2 je příkop svádějící deštovou vodu do vodojemu h, z něhož při odlivu se vypouští do moře. Nádržky 2 a 1 opatřeny jsou po stranách prohlubeninami, jež při dešti pojmou všechnu rapu, aby se deštěm nerozředila. Voda z nádržek teče do L. Jamky g slouží k rychlejší manipulaci při vpouštění rapy a vypouštění deštové vody. Při vpouštění rapy jsou stavítka m n p q zavřena, o otevřeno; rapa přitéká kanálky až na židanou výši, při čemž f zůstanou prázdny; pak se o zavře. Při dešti otvírají se m n q, až rapa odteče do f, pak se otevrou, otevře se také p a deštová voda odtéká přikopem Z. Za přiznivého počasí vyrobí se denně 0.5—1 kg soli na 1 m² krystallisačních nádržek. V nádržkách koncentračních přivádí se mořská voda ze 4° Beaumé na 25.97° Bé tak, že se v nich odpaří skoro 10krát tolik vody jako v nádržkách krystallisačních. Aby se však zamezilo vylučování soli v nádržkách koncentračních, pro něž nejsou zařízeny, dělají se nádržky krystallisační větší než desátý díl nádržek koncentračních, tak že solanka z nich vystupuje jen s 20° Bé. Z matečního louhu vyrábí se někdy dále ještě s. znečištěná solemi hořečnatými, zvláště v salinách větších, kdežto v salinách menších louh se z nádržek prostě vypouští. Tím nabývá se zároven soli Glauberovy, chlóridu draselna-tého, uhličitanu hořečnatého, síranu hořečnatého a j. látek posloupnou koncentrací louhu částečným ochlazením a přídavkem různých soli.

Raffinování mořské soli provádí se několikerým za sebou následujícím překrystallováním nebo tím, že s. v mořské vodě znovu se rozpouští a v pánvích svaří. Postup čištění vyjádřen je v těchto rozborech mořské soli ze St. Ubes:

3. jakost 2. jakost 1. jakost kuchyňské soli . . . 80.09 89.19 95.10 7.27 1.69 hořké soli. 6.50 síranu vápenatého 3.57 0.81 0.26 nerozpustných souč. 0.20 0.20 8.38 3.60 2.45.

Tato mořská s. prohlašuje se za nejlepší. Krystally bývají pozvolnou krystallisací značně vyvinuty. Vyváží se hlavně do Anglie a užívá se ji k solení masa a ryb. Vyváží prý se jí z Alcaçer do Sal a St. Ubes 25 mill. centů

Nádržky musí býti správně nivellovány a jemným šedomodrým jilem vymazány. Obyčejně to trvá tři roky, než sé jich může po Pánve A jsou malé $(45-80 m^2)$, aby panozařízení upotřebiti. Protože se do nich ne- vala v nich co možno všude stejná, vysoká

poněkud odchylné (vyobr. č. 4045.): A je vstupuje, bývají jen 6·5—10 m široké a 12

Svařování solanek, aby se získala kuchyńska s., provadí se v otevřených nebo zavřených pánvích podle topeni nejrozmanitějšího tvaru, stojatých neb ležatých, hranatých neb kulatých, poloválcovitých, válcovitých neb i kuželových. Právě tak nestejný jako tvar, jest i materiál pánvi. Při topení zpodním bývá pánev nejčastěji plochá a železná. Pánve s topením vloženým, trubkovým, kde v trubkách proudí pára buď přímá nebo výfuková neb i topivé plyny, bývají železné neb i dřevěné. Při topení vrchnim vedou se plyny topivé nad kapalinou a pánve bývají zděné, vycementované, užívá se jich však jen zřídka. V Rakousku a v Německu pánve jsou většinou ploché a otevřené, 6 až 10 m široké, 10-20 m dlouhé a 0.4-0.7 m hluboké, nýtované z plechů 4-7 mm silných.

S. vylučuje se z rapy s postupujícím vy-vářením. Aby se vyloučila s. hrubozrná, užívá se v Německu a v Anglii teploty od 40°-60° C. Pro s. jemnosti střední a jemnou musí býti teplota 90°—107°C. Při vyšších teplotách vylučuje se s. jemnější, při teplotách nižších s. hrubší. Z roztoku solného vylučují se při sváření krystaliky a krystallové shluky, jež se usazují a jsou tím hrubší, čím nižší je teplota. Uvede-li se solanka do varu, vylučuje se pouze krystallinická moučka. Rozeznáváme s. jemnou, polojemnou, polohrubou a hrubou a kromě toho s. s ostrými a zakulacenými zrny. S. hrubá a polohrubá je vždy ostře vyzrněná, jemná a polojemná je tupozrná. Krystaliky neobsahují chemicky vázané vody, v malých dutinkách bývá v nich však uzavřen mateční louh, tak že praskají při zahřívání až do 225° C. Váha hektolitrová je při vařené soli velmi rozdílná a kolisá v mezich 59—113 kg. Měrná váha solných briket získaných strojním lisováním bývá 1·186. Třepáním měrná váha soli se zvýší.

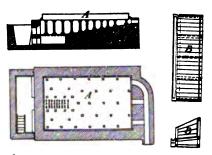
Kde zpracují solanky jen málo koncentrované neb i nečisté, dávají je nejdříve do pánví, aby se zahustily a vyčistily. Po zahřátí odstraňuje se z těchto pánví pěna a kal a solanka pouští se po usazení do pánví varních, kde libovolným zahřátím dosahuje se jakéhokoliv vyzrnění. V Rakousku odpadává čištění a zahuštování solanky, jež v pánvi

hned se svařuje.

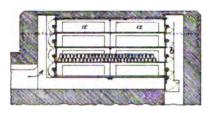
Drive upravovala se v Rakousku s. do homolek 16-25 kg těžkých, jež pak ve zvláštnich sušárnách se vysoušely. Dnes zpracuje se tímto způsobem jen t. zv. s. hurmanská na homolky as 1 kg těžké (hurmany) v sa-linkách východohaličských a v Solné komoře. Sušení soli provádí se buď na plochých železných hvozdech neb na hvozdech vytápěných plyny od pánví nebo v sušicích komorách, bubnech nebo v centrifugách. Ve vyobr. č. 4046. a 4047. znázorněno je zařízení pánví a sušáren pro výrobu hurmanů.

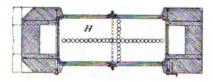
Topí se ještě doposud nejvíce dřívím. Pánve A jsou malé (45-80 m²), aby panoteplota, aby se vylučovala rovnoměrná, jemná z pecí pánve, tak že každé oddělení může

s., jež je na hurmany nutná. S. vytahuje se z pánve každé 2 hodiny, při čemž připouští se vždy tolik čerstvé so-

Č. 4046. Zařízení pánví pro výrobu hurmanů.

Č. 4047. Sušárny na hurmany.

lanky, aby hladina v pánvi zůstala vždy stejná; odtud s. přichází na voziky, z nichž solanka

může odtěkati zpět do pánve; pak se dá na vádí se nejčastěji na lisu Müllerově, jenž znášíkmé plochy z prken B, kde zůstane ještě 2 hodiny ležeti, tluče se dřevěnými paličkami, aby se stala poddajnější, dává se do košíkův a přenáší se do necek a z těchto se stlouká do železných forem uvnitř vysmolených.

Dříve hurmany sušily se v železných věncích, pak v cylindrových, teď však výhradně v kanálových sušárnách ze železného plechu. Tyto skládají se z podlouhlých čtverhraných kanálů H, které jsou na obou dlouhých stranách opatřeny železnými dvířkami a; trojí dno je dělí ve 4 horizontální oddělení, do nichž se dávají 2 vrstvy

pro sebe se uzavříti; do jednoho oddělení vejde se 550 hurmanů, které ve 12—24 hodinách úplně se usuší.

Tyto homolky mají hezké vzezření, jsou na povrchu hladké a velmi pevné, tak že lze je dopravovati povozy přes 100 mil, což bylo dříve, pokud v Haliči nebylo drah, velmi nutné.

V nejnovější době jsou tyto sušárny zařízeny tak, že nemají žádných oddělení, nýbrž jen v čelech železné dveře a na dně koleje pro železné vozíky, na něž vlhké hurmany, jak se udělají, se nakládají; když je vozík plný, otevrou se oboje dveře, vozík se vstrčí do sušárny a na zadním konci sušárny vytáhne se poslední vozik, na němž zatím hurmany úplně se usušily.

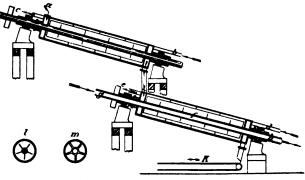
Příklad mechanického sušení soli je znázorněn ve vyobr. č. 4048. Je to t. zv. bubnový apparát, jakých se užívá v Německu; jsou zhotoveny z pocinkované mědi, mají

0.7 m v průměru a 3.5 m délky. Otvorem a sype se s. do vrchního válce, kde se trochu osuší, v b vstupuje do válce horký vzduch, v c z něho vychází; válec (buben) zpodní, do něhož s. přichází z vrchního bubnu, vytápí

se parou a mimo to se tam přivádí horký vzduch, který tam vstupuje v d a vychází v e; horká pára zavádí se do duté osy f bubnu v g a vystupuje z ní v h. Ze zpodního bubnu s. úplně usušená padá na nekonečný pás k a ten ji přenáši do skladišť; l ukazuje řez vrchního bubnu, m zpodního bubnu, jehož lopatky a osa jsou duté a oboje vytápí se parou.

Proti ochlazení obklopeny jsou oba bubny dřevěnými plášti; 4 páry těchto bubnů usuší denně 250-300 q soli úplně a je s. velmi stejná a jemná.

Lisování homolek a solných kostek pro-

Č. 4048. Mechanické sušení soli.

hurmanů; dna posypou se suchou, odpadko- zorněn je ve vyobr. č. 4049. Hlavní části jeho vou solí. Na čelech každého oddělení jsou jsou: 1. silný truhlík železný C nahoře i dole klapky (příklopy) b, pro vstup a výstup plynů otevřený, rozdělený na 12 čtvercových dílů

Sůl. 359

stěny jeho potaženy; dno tohoto truhlíku tvoři 12 pístů b, které těsně do těch oddělení přiléhají a všechny na společné zpodní desce d jsou upevněny;

2. hlavní lis A, kterým se písty b vtlačují do truhlíku C a současně tlačí na desku É,

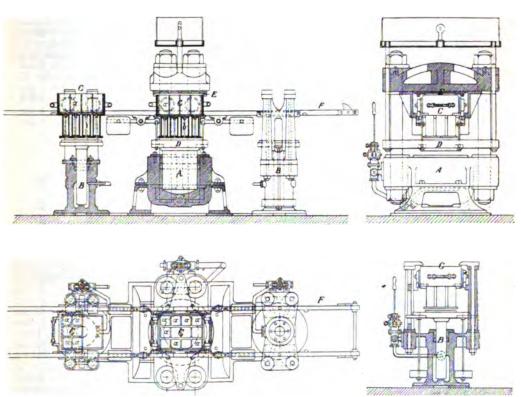
umístěnou na hlavici lisu;

3. dva vedlejší lisy B, kterými se hotové kostky z forem vytlačují a to tak, že se oněch 12 pístů do truhlíku C pístem lisů B solivarů v Solné komoře.

z fosforového bronzu a, jímž jsou také uvnitř | truhlík C zase do lisu A; 2 jiní dělníci vezmou kostky kleštěmi, položí je na vozík, kam se jich 500 kusů vejde, a když je plný, vstrčí jej do kanálové sušárny, která je tak zařízena, jak udáno na konci při popise sušení hurmanů.

Jedním lisem se vyrobí ve 24 hodinách 30.000 kusû kostek; pak se zabali po 4 ku-

sech do papíru a přicházejí tak do prodeje. Vyobr. č. 4050. až 4051. d ukazuje zařízení

Ć. 4049. Müllerův lis na kostky solné.

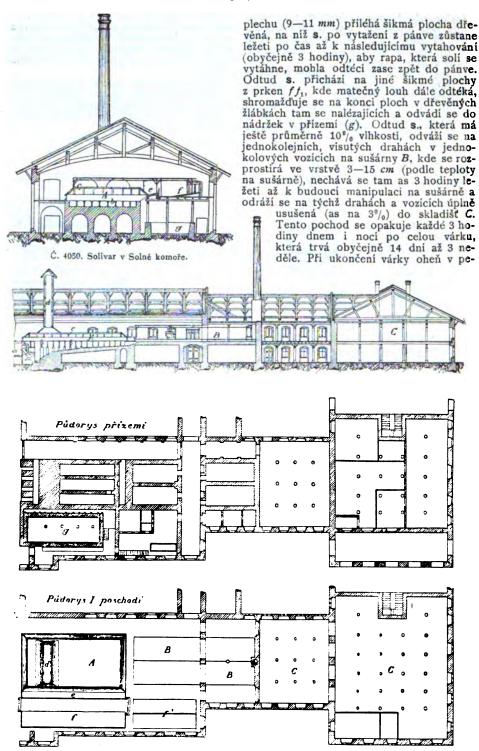
vtlačuje a na vrch truhlíku vytlačuje, tak že z něho nahoře úplně vyčnívají, a

4. kleště z aluminia, jimiž se tyto kostky po 6 kusech z C vyjímají a na železný vozík, na němž přijdou do sušárny, kladou.

Při této manipulaci jsou 4 dělníci; 2 váží s. (béře se k tomu usušená, prodejná s., v níž se však napřed musí krušec rozmačkati) a to vždy najednou 12 kg do zvláštního, dřevěného truhlíku s otvíracím dnem; ten se potom postaví na truhlík C, dno se otevře a s. spadne do oněch 12 oddělení a rozdělí se při tom automaticky a velmi přesně na 12 stejných dílů.

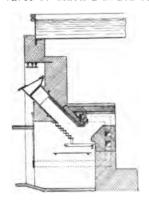
Zatím je druhý truhlík C v lisu A; po skončeném lisování se C, který je opatřen 4 kolečky, na koleji F odstrčí na druhý

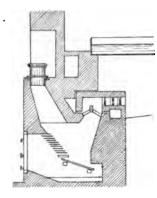
A je pánev ze železného plechu 5-7 mm silného, B sušárna z plechu 4 mm silného, C skladiště na hotovou s., a peci, b železné stojany, na něž dno pánve se opírá, aby se nezohýbalo pod tíží rapy v pánví se nacháze-jící a v horku při topení. Ke schytání páry, která se tvoří při odpařování rapy, je pánev opatřena dřevěným kloboukem c, na němž spočívá dřevěný komín, kterým tato pára z pánve se odvádí nad střechou budovy do vzduchu (d). Klobouk pánve je na všech stranách opatřen poklopy nebo dvířky z prken, která lze otevřiti při vytahování soli z pánve a při odškrabování soli, která na kolmých stěnách pánve se usadila a připálila. Na jedné straně, kde s. se vytahuje, má pánev stěnu šikmou, aby se tato práce (prázdný) lis B a onen první, právě naplněný snáze prováděla; na tuto stěnu ze železného

4051. Zařízení solivaren v Solné komoře

několik hodin potom vytáhne se poslední s. ných pánvích vyvinuté a v páře obsažené z pánve a matečný louh zůstane v pánvi až lze využiti dále bez ochlazení; na práci ruční do pondělí rána, kdy ještě ochlazením vyloučená s. z pánve se vytáhne a matečný zení zřejmo, spočívá nekonečné lano drálouh pustí se do nádržky z cementu v přítěné na kladkách AB, na něm jsou upevzemí (G). Kámen, který na dně pánve při něny tyče F_1F_2 se škrabadly E_1E_2 , které várce se usadil a skládá se ze sádry s něco pohybují se sem a tam. V druhém případě

Č. 4052. Topení poloplynové k pánvi.

soli, se odklepá, pánev vyčistí, čerstvou rapou napustí a večer znovu podtopí.

jak jest v užívání v Ischlu.

nízký prostor mezi dnem pánve a dlažbou a cirkulace pod pánví; z těchto plyny přicházejí buď přímo do komína, nebo napřed do předhřívacích pánví nebo pod sušárny. Nad pánvemi nachází se objemný klobouk, který slouží zároveň k tomu, by se naň dávala vlhká s. z pánve vytažená, kde solanka odkape a zpět do pánve teče. K tomu účelu jsou tyto klobouky silně konstruovány a zvláštními vzpěradly vyztuženy.

Příkladem pánve k lepšímu využitkování paliva je pánev Flaschendrägerova, znázorněná ve vyobr. č. 4054. Při ní cirkulují plyny nejen pod pánví, nýbrž i v ni ve 2 cylindrových rourách a, které jsou umístěny v kotle b, jenž má podobu kufru; solanka v kotle pouze se

miž je kotel pokryt, a dnem pánve d do této, kde s. vykrystalluje; e je ventil pro vpouštění studené solanky do kotlu, f peci. Těchto pánví užívá se v Arnshallu, ve švý-carských rýnských salinkách a ve Švýc. Hallu (Schweizerhall).

tom výroba jemné soli, poněvadž tyto appa- ben, zhotovený ze silného měděného, dirko-

cích nechá se vyhasnouti v sobotn v noci, ráty stále pracují a pak že teploty v uzavřese při tom sotva něco ušetři. Jak z vyobra-

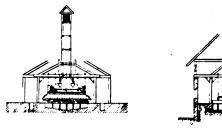
> pohybuje se nekonečný řetěz kolečky na ose a; na tomto řetěze jsou na 2 kolejnicích bb a b₁b₁ upravena kolečka, která nesou těžké tyče se škrabadly.

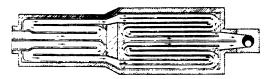
361

Sušení soli v centrifugách náleží k nejlepším zařízením sušeni, poněvadž s. při tom čistí se také od matečního louhu, který obsahuje nejvíce solí hygroskopických, není při něm potřebí nechati s. napřed na šikmých plochách odkapovati ani žádných sušáren, čímž uše-

tří se mnoho místa a peněz. Centrifugu na sušení soli se samostatným vynášením, ja-kýchž často se užívá v Německu a jinde, ukazuje vyobr.

č. 4056. Je to tak zv. differenciální centrifuga od Feska. V sitovém bubnu, vu napustí a večer znovu podtopí. jenž se otáčí, na duté ose d, která je na-Vyobr. č. 4052. znázorňuje plynovou pec, vlečena na ose C sloužící k pohonu bubnu, pohybuje se kovový košík e. Tento Zařízení pánví v sev. Německu ukazují je na obvodě opatřen plechovou páskou f, vyobr. č. 4053. Charakteristický je při něm která sahá až na stěny sítového bubnu a

Č. 4053. Zařízení pánve v sev. Německu.

předhřívá, vstupuje mezi okraji plechů c, ji- spirálně několikrát o košík se otáčí, majíc za účel, aby s. se stěn bubnu pozvolna dolů se strkala, poněvadž koš má rychlost pohybu trochu menší než sítový buben. Této rozdílnosti pohybu nabývá se tím, že vnitřní, plná osa bubnu jest opatřena malým, konickým hnacím kotoučem, který má méně zubů než Mechanické vytahování soli z pánve je zná-zorněno ve vyobr. č. 4055. Hlavním je při navlečena je na ose první (plné). Zevní, buvaného plechu s měděným sítem, je dole ztráty ochlazením, ostatní práci obstarávají opatřen železným rámem, který nad nožním síly dynamické. ložiskem spojuje buben s hnaci osou; s. spadá do šroubu g, který ji odnáší ihned do skladů.

se buď jako soli kuchyňské neb na připravu (z něhož s. pak se vytahuje)

Apparát skládá se:

1. z odpařovacího kotlu A' se spirálou h na Svářením rapy povstává bilá s., již užívá vynášení soli a z apparátu na vynášení FGJK

2. z kotlu zahřívacího A se sv-

stémem rour B;

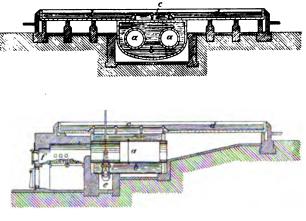
3. z nádoby R, která jest opatřena mechanismem mnp, zastupujícím pumpu;

4. z předhřívače S' se systémem rour a automatickým apparátem na plnění solankou;

5. z kompressoru, jenž rourou E je spojen s kotlem A' a rourou D se systémem rour v kotli A (ve vyobr. není naznačen), a

6. z kondensační nádoby X. Apparát pracuje takto: V kotlu A', naplněném na dvě třetiny solankou, vytvořuje se pára a ssaje se rourou E do kompressoru; tam se stlačuje na polovici původního objemu a odssává rourou D do mezer mezi rourami v nádobě A, která je naplněna rapou. Současným stlačením a ochlazením pára úplně se kondensuje a odtéká do X,

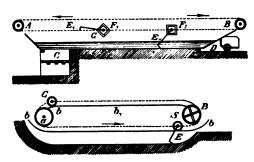
sdělí své teplo solance a jako ochlazená voda odtéká rourou a. Ohřátá solanka vstoupi do

Ć. 4054. Pánve systému Flaschendrägerova.

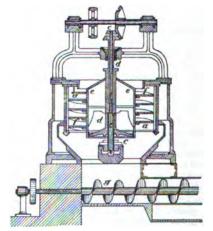
soli dobytčí a průmyslové, pak slaný kal a zněhož přichází do mezer rour předhřívače S' kotelní kámen, skládající se většinou ze sádry, k níž přimíšena je s. Várka trvá potud, pokud panev uvnitř není pokryta vrstvou kamene tak silnou, že hrozi nebezpečí, že stěny pánve se propáli.

Na zlepšení processu varního bylo mnoho již podnikáno a sestrojeny zvláštní apparáty, kterými teplo lépe má se využitkovati

Č. 4055. Mechanické vytahování soli z pánve.

a dosíci úspory pracovních sil a lepšího výrobku. Sem náležejí přístroje horkovzdušné, Půtschův, Köppenův, Courtoisův a van Royův, přístroje schlazovací Fraschův a Hierzelův, přístroje vakuové Knoppův, Pickův a Wel-lův a přístroje Piccardovy. Z těch uvádíme pouze apparát na odpařování od Piccarda-Weibela (vyobr. č. 4057). Apparát tento má Weibela (vyobr. č. 4057). Apparát tento má nahoře v A se nacházející nabývá vyššího za účel, teploty jednou vynaložené vždy zase napětí. Tlakem této páry solanka rourou Z využitkovati k výrobě soli, tak že původní a ventilem O vstoupí zpět do kotlu A', kde teplotu jen třeba doplniti na nevyhnutelné panuje tlak menší než v A, následkem čehož

C. 4056. Feskova differenciální centrifuga.

výše a odtéká rourou e do A' a to měrou tou, že je tam hladina ve výši vždy stejné. Z odpařovacího kotlu A' solanka rourou p přichází do R, kteráž nádoba má za účel převáděti solanku z A', kde je menší tlak, do kotlu A s tlakem vyšším; v kotle A solanka více se ohřeje a následkem toho pára

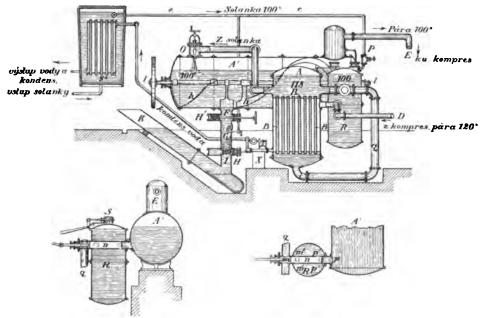
Sůl. 363

se vyloučí; tento oběh opakuje se stále.

V A' nalézá se přístroj na míchání na ose 11, na níž upevněny jsou spirální lopatky h, které dotýkají se stěn nádoby, a to tak, že vinutí lopatek na pravé a levé straně od otvoru pro s. (F) je ve směru protivném, čímž přistroj ten s obou stran kotlu přivádí s. k otvoru F. Nádoba R, která obstarává cirkulaci solanky, je též naplněna solankou, tak že hladina její leží níže, než v odpařo-vacím kotle A', a trochu výše, než v A. Kdyby v těchto nádobách byl všudy tlak stejný, musila by solanka téci z A' do R a odtud také v Německu. S. zahraniční podrobena je

jeden díl vody ihned promění se v páru a něvadž tyto apparáty vyrábějí málo soli denně s. v poměru odpaření té vody ze solanky a na zbytečné přehřátí páry potřebují skoro a na zbytečné přehřáti páry potřebují skoro polovici té páry, jako k vedení samému, přicházejí příliš draho, aby se jich mohlo uživati ve velkém. Kde je vodní síla k vedení, vyplácely by se velmi dobře.

S. je téměř ve všech státech předmětem zdanění (viz Solná daň). V Rusku, Dánsku, Spanělsku a Portugalsku, pak ve Spoj. Obcich sev.-amer., v Kanadě, na Novém Foundlandě a v Peru vybírá se pouze clo ze soli do země dovážené, jinak je domácí s. daně prosta. Daň výrobní vybírá se ze soli v Nizozemsku, ve Francii a od r. 1867

C. 4057. Piccard-Weibelův odpařovací apparát.

a s spojiti nádobu R střídavě s parou a solankou kotlu A' s menším tlakem a pak s kotlem A, v němž je tlak vyšší; v prvním případě solanka přestupuje z A' do R, ve druhém z R do A, kdežto solanka následkem vyššiho tlaku páry stále odtéká z A' do A, odtud zase přichází do R, čímž způsobuje se ten oběh. To děje se takto: Otvory p a m jsou uvnitř nádoby R opatřeny rourovými násadkami, které mají postranní otvory p' a m', jež šoupacím pístem n střidavě se otvirají a zavírají a tím kotly A, A' a R spojují nebo spojení přerušují. Tak též šoupátka S a S prostředkují spojení nebo přerušení parních prostorů kotlův otvíráním a zavíráním spojovacích kanálků r r

Dokonalost tohoto processu vysvítá nejlépe z toho, že na jedné straně vstupuje do apparátu studená solanka a na druhé straně | z něho vychází studená sladká voda. Ale po- dobou v Rakousku svobodný.

do A. Aby se to zamezilo, lze šoupátky n | v těchto státech clu. Solní monopol zaveden je v Rakousko-Uhersku, Italii vyjimaje Sardinii a Sicilii, v Řecku, Turecku, Srbsku, Rumunsku, na Černé Hoře, ve Svýcarsku, Tunisu, Britské Východní Indii a v Čině. Monopol Černé Hory a Srbska je ryze obchodní, poněvadž tyto státy soli vůbec ne-vyrábějí. V některých kantonech Svýcarska a v Číně s. sice se vyrábí soukromníky, ale musí býti všechna odváděna státu. V Rakousko-Uhersku a v Italii stát sám je výrobcem a prodavačem. V semích, z nichž složeno je Rakousko-Uhersko, s. byla od století regálem panovníků. Výjimkou byla východní Halič, kde po jejím připojení k Rakousku r. 1772 aerár převzal pouze aerární salinky, soukromníkům však jejich salinky ponechal. Teprve koncem stol. XVIII. a po-čátkem stol. XIX. i tyto salinky staly se ma-jetkem státu. Obchod se soli je však tou Kdo pramen solní neb ložisko solní v Rakousku nalezne, musí, ať je vlastníkem neb nájemcem pozemku, do devadesáti dní učiniti o tom oznámení úřadu politickému. Stát má pak právo zříditi solné doly a vykoupiti pozemky k tomu potřebné. Je přísně zakázáno odpařovati s. z pramenů solných a mořské vody a používati jí bez dovolení politických úřadův. Úřad může sice soukromým osobám uděliti povolení k dobývání soli, ale jen s podmínkou, že dobývání provozovati se bude na určitých význačných místech a způsobem úředně zjištěným, a že veškerá vydobytá s. za příměřené odškodné odevzdána bude státním úřadům.

V zemích předlitavských vyrobeno bylo r. 1903 1,253.522 hl přirozené a 6,710.686 hl umělé solanky, 813.286 q kamenné soli, 2,010.854 q soli vařené a 365.450 q soli mořské. Pro potřebu obyvatelstva užito bylo 2,263.579 q, t. j. na obyvatele 8.42 kg, k jiným účelům 1,863.428 q, t. j. na obyvatele

6.94 kg soli. Dále bylo užito: ke krmeni dobytka 497.698 q ke hnojení 1.622 > při výrobě chemikalií (sody, Glaubepři chemické metallurgii 255.031 »
při výrobě mýdla 27.208 > při výrobě koží . 75.936 » v běličství a barvířství 46.813 > při umělém chlazení (v pivovarství 18 890 » čířství, raffinování olejů, konservování potravin atd.) 13.196 » Dovezeno bylo z Uher a ciziny 428.260 q, vyvezeno do Uher, Bosny a Hercegoviny a za hranice 129.190 q. Při výrobě soli a prodeji zaměstnáno bylo r. 1903 7034 dělníků, z těch 521 v salinkách přímořských jen na čas. Produkce jednotlivých zemí, pokud je známa, byla následující: Rakousko-Uhersko (1902) 495.000 t Německo (1903) 1,694.000 »
Italie (1902) 458.000 »
Francie, Alžír a franc. kolonie

 Spanělsko (1903)
 427 000 »

 Řecko (1902)
 25.000 »

 Spojené Obce sev.-amer. (1902)
 3,029.000 »

 Kanada (1903)
 49.000 »

 Australie (1902)
 42.000 »

 Indie a angl. državy v Asii (1902)
 1,060.000 »

 Japan (1901)
 691.000 »

 Švýcary (1901)
 51.000 »

Rumunsko (1901). 106.000 »

Literatura: F. A. Fürer, Salzbergbau und Salinenkunde (Brunšv., 1900); Muspratt, Handbuch der technischen Chemie (t., 1892); Balzberg, Die Siedesalzerzeugung (Berl., 1896); J. O. v. Buschmann, Das Salzmonopol in Oesterreich (Vid., 1896); t., Das Industriesalz (t., 1892).

Frant, Ibl.

S. pinková viz Cínové sloučeniny. S. připravovací viz Cínové sloučeniny.

S. Seignettova viz Vinná kyselina. S. štavelová viz Štavelová kyselina. Sůl Nová, město v Pr. Slezsku, viz Neu-

salz n. Odrou.

Sula, terej, rod ptáků veslařů (Steganopodes) s křidly velmi prodlouženými, kteří výborně létají, jen zřídka a špatně plovou, a na suchu pro krátké nohy velmi jsou nemotorní a jen při hnizdění pohybují se na zemi. V ten čas dostavují se v nesmírných housech na osamělých ostrovech a útesech neobydlených. Náležejí do čeledi terejů dva rody tropické a jeden severní. Potravu svou, ryby, uchvacují všichni jen vrážejíce s výše do vody na kořist vyhlédnutou. S. bassana, terej bílý, jest jeden z devíti druhů severních, jenž sleduje tah sledů přichází do moře Severního a někdy zabloudí i do vnitrozemí. Peří má bilé, jen letky černé, obličej černý a lysý, černý úzký pruh na hrdle, černé nohy a šedomodrý zobák, a hnizdí se na pobřeží Skotska a Islandu na Farörech, Hebridách a j. Jméno druhu má podle ostrova Bassu na záp. pobřeží Skotska, kdež divoce rozbrázděná, až na 150 m svisle z moře se vypínající skaliska od května do čce tisíci a tisíci vodních ptáků se pokrývají. Přes divoký příboj odvažuje se sem člověk, by s nebezpečím života zmocnil se vajec a mláďat terejů, jež nasoluje a udí. Staří terejové mají odpornou chuť po tránu a sledi. Pťáci hníz-dící před člověkem neprchají a nechají se i rukou hladiti. V říjnu terejové táhnou na jih podél břehů mořských, dosahujíce až 30° sev. šířky; v létě dosahují až 65° s. š. Bouří jsouce zahnání do vnitrozemí, zahynou umdlením a nemotorností na pevné zemi. Bše.

Sula, jméno dvou ruských řek: 1) S., levý, nesplavný, 427 km dlouhý přítok Dněpru; počíná v sumském újezdě gub. charkovské, protéká gub. poltavskou a ústí mezi Čerkasami a Kremenčugem tvoře v dolním toku hranici oku hu lubenského a zolotonošského s jedné, chorolského a křemenčugského s druhé strany. Pobočka Oržica. — 2) S., levý přítok Pečory v pečorském újezdě, archangelské gub.; vytéká z jezera Sulského (128 m n. m.) na vých. svazich Timanského hřbetu, teče neobyčejně klikatým tokem mnoha prahy (nejvyšší Padun) přerývaným celkem 266 km; největší přítok Sojma. Pp.

Sulák, řeka v Ďagistáně, 130 km dlouhá, vlévá se do moře Kaspického sev. od Petrovska.

Sulammit (Šulammit) viz Piseň písní, str. 786 a 787.

Sulo, ves v Čechách, viz Sulec.

Sulden, jinak Sv. Gertruda, vesnice v Tyrolsku, okr. Glurns okr. hejtm. meranského ve výši 1845 m v údoli Suldenském při potoce Suldenském, má 204 obyv. (1900), několik hotelů a jest východištěm výletů do skupiny Ortlerské. Blízko pamětní deska Julia Payera, alpinisty a cesto-

vatele polárního, ve skále vytesaná. Srv. Woerl, | příkrými srázy terasovitými, k západu pře-Das Suldental und seine Berge (Lip., 1902).

Suldenferner, ledovec ve skupině Ortlerské, 11 km² zaujímající a vyznamenávající se značnými periodickými postupy v udolí a ústupy; r. 1819 dosahoval do výše 1890 m, pak ustupoval do r. 1860, v době poslední opět ponenáhlu postupuje, konec jeho leží nyni ve výši 2230 m.

Suleo, Sulc (Sult), ves v Cechách, hejtm. a okr. Louny, fara Smolnice, pš. Vrbno; 24 d., 130 obyv. č. (1900), chmelnice. R. 1865 nalezeny v pískovcovém lomu zbytky předpotopního zvířete a odevzdány čes. museu.

Sulejmán, arabská forma jména Soli-man, t. j. Salomoun.

Sulejmán paša, turecký generál (* 1840 v Cařihradě [podle jiných 1838 v Thrakii] — † 1892 v Bagdádě). Již r. 1854 vstoupil do služeb vojenských a byv chovancem vojenské přípravné školy a školy štábní, byl záhy přijat do gen. štábu a rychle postupoval, tím spíše, ježto vynikl ve vojně proti Černé Hoře a na ostrově Krétě. Vrátiv se do Cařihradu stal se prof. literatury na vojenské V té době byl i vědecky literárně činný a napsal Všeobecné dějiny ve 3 svazcích a Grammatiku jazyka tureckého. R. 1874 jmenován brigádníkem a pašou, pak druhým ředitelem štábní školy, kterou rozšířil podle evropských vzorů. Jsa přivržencem strany mladoturecké účastnil se spiknutí a sesazení s trůnu Abdula Azíze 30. květ. 1876, začež nový sultán Murad povýšil jej na divisionáře. Jakožto maršálek (mušir) měl vrchní velení před rusko-tureckou válkou v Bosně a Hercegovině, ale když Rusové vnikli do Vých. Rumelie, S. p. byl povolán sem. S porazil Rusy 30. čce 1877 u Eski-Zagra, ale marně proti nim útočil v průsmyku Šipce 21.—28. srp., při čemž jeho armáda byla teměř zničena. V útocích svých pokračoval ještě v září, načež počátkem října byl jmenován vrchním velitelem armády dunajské namisto Mehmeda Ali paši, ale když nic nepořídil, byl povolán do Cafihradu a jmenován vrchním velitelem jižní armády balkánské, která však byla u Filippopole 16. a 17. led. 1878 potřena. Velel pak ještě vojsku v opevněné posici před Cařihradem, byl však v únoru zatčen a postaven hlavně pro svůj postup v Rumelii, před vojenský soud, jenž odsoudil jej ke ztrátě všech vojenských hodností a 15letému vězení pevnostnímu. Později však byla mu udělena milost. Srv. Macridès, Procès de S. (Cařihr., 1879); F. von Jagwitz, Von Plewna bis Adriano-pel (Berl., 1880); H. Hinze, Gurko und S. P. (t., 1880).

Splejmánské pohoří táhne se ve směru j.-s. po dnešním rozhraní Afgánistánu a Britské Indie a tvoří okrajní pásmo vysočiny Iránské proti nížině severoindické. V severu dělí je údolí Kuramu od vých. Sefid Kůhu, v jihu uhýbá se pohoří k západu, ohrani-čuje krajinu Kači v Belúdžistáně po straně v jihu uhýbá se pohoří k západu, ohrani-čuje krajinu Kači v Belúdžistáně po straně severní a táhne se až k průsmyku Bolan-skému. K východu k nížině Indské spadá rhodanidy (v. t). Srv. též Kyan. Sgr.

chází povlovně ve vysokou plošinu Vasírístánu. K východní straně prorvala se pohořím údolí řek Gomalu, Gambily a j. přítoků Indu. Nejvyšším vrcholem svým Tacht-i-Sulejmán S. p., skládající se hlavně z vápenců, hlinitých břidlic a pískovců, zvedá se do výše 3910 m.

Sulejov (pol. Sulejów, rus. Сулесвъ), ruské městečko v král. Polském, v gub. i új. piotrkowském, na lev. bř. Pilice; jest z nejstarších osad v tomto kraji. Velmi důležitou úlohu v dějinách hrál zejména tamní bohatý klášter, jenž však v stol. XVII. a XVIII. jednak vpády nepřátelskými, jednak špatným hospodářstvím opatů valně poklesl a r. 1819 byl zrušen. Starý chrám klášterní stojí posud. Stanice železniční (trať Piotrków-Sulejov). Má 2799 obyv. (1904) Poláků a židů. V okolí láme a zpracovává se vápenec.

Sulejovice viz Sulevice.

Sulejów viz Sulejov. Sulek z Hrádku, příjmení staročeské rodiny vladycké pocházející z rodu Drslaviců (v. t.). Předkové jejich snad byli Otík 1438) a Jan Zálezští z H. Erbem sem náleží r. 1472 Jetřich z H. Ke sklonku XV. stol. žili Záviše a Otik (1484), z nichž tento žil v Strážově a r. 1492 válčil s Bavory. Záviše byl v l. 1486-97 hejtmanem na Karlšteině, v l. 1500-15 hejtmanem hradu Pražského. Kdysi v l. 1508—12 koupil statek Suchdol u Kutné Hory. Po Otíkovi zůstali synové Václav, Jan a Jiřík, kteří prodali r. 1516 ves Lety u Orlíka a pak bez dědicův sešli. Mikuláš, syn Závišův, dědil po otci Suchdol, držel také Podviní u Libně, jež ok. r. 1524 prodal, a Chráštany u Prahy. K těmto koupil r. 1563 čásť Nenačovic a zemřel r. 1569 bezdětek jsa té rodiny poslední. Chrášťany dostaly se Václavovi Hejdárovi z Vesce, ujci (bratru matčinu).

Suletice (Sulloditz), ves v Čechách, hejtm. a okr. Litoměřice, fara Homoly (část. Proboštov), pš. Homoly; 29 d., 162 obyv. n. (1900), 1tř. šk., 2 mlýny a ložisko hněd. uhlí.

Sulevice, Sulejovice (Sullowitz), ves v Čechách, hejtm. Litoměřice, okr., fara a pš. Lovosice; 50 d., 17 obyv. č., 443 n. (1900), fil. kostel Nejsvět. Trojice, žel. zastávka na tr. Lovosice-Libochovice, dvůr a cukrovar Adolfa kn. Schwarzenberka. Bliže dvora stávala tvrz, kdysi kolébka Kaplířů ze Su-levic, kteří r. 1627 prodali rodné ono sídlo S. Adamovi z Valdšteina, který je připojil k Lovosicům. R. 1788 lehla ves až na 3 domy popelem.

Sulfamilová kyselina viz Síra. Sulfaty viz Síra, str. 210 a. Sulfhydráty viz Síra, str. 206 b. Sulfidy viz Síra, str. 206 b. Sulfitcellulosa viz Cellulosa. Sulfity viz Sira, str. 208 a.

Sulfokyanid viz Kyan, str. 479 b. Sulfon, dvoumocná skupina atomů, radikál SO, sulfonových sloučenin, na př. diaethylsulfon $(C_2H_1)_2SO_2$. Sgr. Sulfonál, kondensační produkt acetonu

s dvěma mólekulami aethylmerkaptanu

 $(SH_1)_2C(SO_2$. $C_2H_2)_3$ (diaethylsulfon dimaethylmethan). Látka nesnadno vstřebatelná s kumulatívním učin-kem. Lék uspávající. V therapeutické dávce (1-2 g) promptni účinek, ale neradno tuto dávku podávati déle 3 dnů po sobě, poněvadž vzniká snadno otrava. Příznaky otravy: prudké bolesti hlavy, vrávorání, někdy blouznění. Dále příznaky gastrické, vrhnutí, při-bývající slabost v končetinách, ataxie, zánět reflexů. Špatný průběh mívá otrava, objeví-li se haematoporfyrin v moči. Tu nemocni rychle scházejí a postupně dostavuje se vze-

stupná paralysa a smrť ochrnutím srdce. ch. **Sulfonové kyseliny**, chemické slouče-niny obdobné kyselinám kyslíkatým tak, že obsahují na místě radikálu kyslíkatého radikál s atomem síry. V užším smysle jsou s. k. organické sloučeniny, obsahující sku-pinu SO, OH. S. k. alkoholických radikálů tvoří se z neutrálných esterů kyseliny siřičite odštěpením alkylu a pod. S. k. řady mastné jsou látky syrupovité, ve vodě snadno rozpustné, zahřátím se rozkládají a taveny s ka-liumhydrátem dávají siřičitany a alkoholy, s fosforchlóridem sulfochlóridy RSO₃Cl. S. k. řady aromatické povstávají ze s vých k-in řady mastné dosti snadno pomoci koncentrované kyseliny sírové (sulfonování), jsou velmi stálé, dávají tavením s kaliumhydrátem fenoly a jsou velmi důležity ve fabrikaci barev. Mnohá barviva ve vodě nerozpustná přeměňují se na s. k., protože jejich soli natriové jsou ve vodě rozpustny; slouží též jako výchozí materiál k připravě barviy azo-

Sulfonové sloučeniny viz Sulfonové kyseliny.

Sulfosoli viz Síra, str. 207 a.

Sulfur viz Síra. Sulfurit viz Síra, str. 205 a.

Suli viz Sulioté.

Sulice, ves v Čechách, hejtm. Král. Vinohrady, okr. Jilové, fara Kostelec na Křižkách, pš. Kamenice u Jilového; 32 d., 225 obyv. č. přístavem. 1900), dvůr popl. a samota Hlubučinka. Ves náležela r. 1282 klášteru vilémovskému. Ve XIV. stol. stávala zde tvrz, na níž připominají se Medkové z Valdeka, jejichž potomci psali se odtud Slepotičti ze Sulic.

Sulikov, far. ves na Moravě, hejtm. Bo-skovice, okr. Kunštát, pš. Křtětin; 22 d., 142 obyv. č. (1900), kostel sv. Maří Magd., 2tř. šk.

Sulikoveo, far. ves na Morave, hejtm. Boskovice, okr. Kunštát, pš. Rovečín; 42 d.,

393 obyv. č. (1900), kostel sv. Havla, 1tř. šk.

Sulima: 1) S. Stefan, ataman kozáků
zaporožských a v l. 1633—35 snad hetman kozáků ukrajinských. R. 1633 podnikl výpravu na Černé moře, zpustošil Akerman, fařík pokládal je za potomky slov. Vagenetů Kilje, Izmail a j. města. Polská vláda, aby či Vojničů. Tam obývali osady Kiagha, Ava-

učinila přítrž podobným výpravám, založila nad Dneprem tvrz Kudak (1635), ale S. se ji zmocnil. Teprve hetman Koniecpolski za pomoci registrových kozáků zmocnil se S-my a jeho družiny, načež S. byl ve Varšavě stat,

podle Beauplana čtvrcen.

2) S. Nikolaj Semenovič, gen. rus. (* 1777 — † 1840), účastnil se válek napoleonských a tureckých (v l. 1828—29). V letech 1833—37 byl gen. gubernátorem vých. Sibiře, pak i západní, a získal si náklonnost Sibiranů. Jeho rodinný archiv, obsahující mnoho cenných pramenů k dějinám Malé Rusi XVI. a XVII. stol., vydal A. Lazarev-

skij (1884).
3) S. Simon, gen. a publicista rus. (* 1806 v Kijevě), sloužil ve vojště, r. 1851 šel do výslužby a cestoval pak po Východě a po Evropě. Později se usadil ve Varšavě a zabýval se studiemi dějepisnými. Psal fran-couzsky a vydal mimo jiné: Lettre d'un Ukrainien sur la Bosnie (1861); La Russie aux Russes comme la Pologne aux Polonais (1863); La question russo-polonaise (1863); Teu-

tons, Romans et Slaves (1875) a pod. **Sulimierski** Filip, zeměpisec pol. (* 1843 v Sieradzu — † 1885), vzdělal se ve Varšavě, kde dosáhl hodnosti magistra věd přírodních, načež do r. 1882 byl redaktorem časopisu »Wędrowiec«. O sobe vydal Przegląd najnowszych płodów piśmiennictwa polskiego (Vars., 1873) a mnoho překladů z Turgeněva, Flammariona, Lemonniera a j. Nejdůležitější jest podniknuté jím dílo Slownik geograficzny. Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, dokončená B. Chlebowským a W. Walewským (1879–1902, 14 d.). S. redigoval ták 0 dílo Biblicaki pripogransky podrátny. též 9 dílů »Bibljoteki najnowszych podróży«.

Sulina, prostřední hrdlo Dunaje (v. t., str. 177). — Na jižní straně ústí jeho do Cerného moře rozkládá se město S., náležející k rumunskému okresu tuldžskému v Dobrudži a má 5611 obyv. (1899), chrám pravoslavný a katol., mešitu, 2 majáky, dílny evropské dunajské kommisse a námořnickou nemocnici. Sidlo rak.-uher. konsula. Vodni doprava je dosti čilá, neboť S. je spíše před-městím Galace. Obchod zabývá se hlavně obilim, méně vínem, dřívím, uhlím a petrolejem. R. 1869 prohlášena byla svobodným

Sulingen (Suhlingen), městečko a sídlo krajského úřadu v prus. vládním obvodě hannoverském, má evangelický chrám, soud, 1802 obyv. (1900), poštu, telegraf. Výroba kos a doutníků. 3. čna 1803 konvencí Sulingskou franc. generál Mortier přiměl Hannoverány k ústupu za Labe. — Kraj sulingský má 539 km² a 18.753 obyv. (1900), 3 města a 33 obcí venk.

Sulioté, albanský kmen v jižní části vilá-jetu janinského ve Starém Epiru, odvozuje svůj původ od některých rodů, kteří ve sto-letí XVII. před útisky Turkův utekli se do pohoří Sulického v okolí města Pargy. Sa-

riko, Samoneva a Kako-Suli, k nimž připojili v pol. XVIII. stol značné části sousedních usedlého v Poznaňsku a ve Slezsku, který muham okresů Margariti a Paramythia, jež po hlavně v XVIII. stol. nabyl značného vý-uporných bojich získali. Obyvatelé této nové znamu a jmění. Zejména vynikli: vlasti zváni pak Para-Sulioty. S. přiznávají se k církvi řecko-katolické a mluví řecky i albansky, toskicky. Vedle chovu dobytka a málo orby provozovali loupežné výpady do okolního území tureckého, limiž stali se pro-slulými. Vyzváni Rusy v l. 1789—90 k od-bojí proti Turecku, bojovali v l. 1790—1822 šťastně proti velikému Alí pašovi Janinskému a nedali se odstrašiti ni zradou svého vůdce Jiřího Bočara. R. 1803 byli přinucení nátiskem Ali paše opustiti svá dosavadní sídla v okolí Pargy, stáhli se k městu Parze a pak ustoupili na Iónské ostrovy a bojovali ve službách Francie, Ruska a pak i Anglie hlavně proti Turecku. Alí paša Janinský, byv r. 1820 Turky pod Churšidem pašou obležen v Janinė, po-volal si S-ty na pomoc a vydal jim pevnost Kiagha. S. přijali jeho vyzváni, leč když náčelníci albanští přidali se k Churšidovi pašovi a výpad z Řecka k jejich vysvobození podniknutý se nezdařil, byli nucení po ohromných ztrátách v září 1822 z pevnosti ustoupiti. Na 3000 S-tů probilo se k pobřeží a byli pak zavezeni na anglických lodích na ostrov Kefallinii, ostatní rozprchli se do hor. Mnoho S-tů zúčastnilo se pak velmi účinně řeckých bojů za svobodu a dosáhli pak v Řecku velmi vysokých hodností, zejména Bočarové a Tzavellové. Někteří obdrželi od řecké vlády po-

vellové. Někteří obdrželi od řecké vlady pozemky v Aitólii a Akarnanii. Srv. Peräbbos,
Dějiny S-tův a Pargy (novořecky v Benátkách, 1815, 2 sv., angl. Lond., 1823); Lüdemann, Der Suliotenkrieg (Lip., 1825).

Sulislav: 1) S., ves v Čechách, viz Sudislav 1). — 2) S. (Sollislau), ves t., hejtm.,
okr., fara a pš. Stříbro; 57 d., 206 obyv. č.,
95 n. (1900), fil. kostel sv. Vavřince (ve
XIV. stol. far.), 1tř. čes. a 1tř. n. šk., spořitel a zálož spolek, stávkářství. S. připotel. a zálož. spolek, stávkářství. S. připomíná se ok. r. 1120. Na bývalé tvrzi seděl r. 1460 Vlach z Přestavlk a po něm jeho potomek, r. 1543 Jan a Vilém bratří z Říčan. Barbora z Říčan, provdaná Býčková, prodala S. i s tvrzí r. 1575 měst. obci stříbrské. O obnovení fary v XVII. stol. zaniklé dlouhá léta obyvatelé marně usilují. Ač v XVII. stol. okolí sulislavské se poněmčilo, přece S.

sama se neodnárodnila.

Sulislavice viz Sudislavice 1).

Sulisławice, ves ruská v gub. radomské, új. sandoměřském se známým poutním kostelem (zázračný obraz P. Marie).

Sulitjelma, hora na poloostr. Skandinavie, na hranici norsko-švédské, v záp. švéd. länu Norbotten, dosahuje výše 1876 m a byla pokládána dříve za nejv. horu švédskou, leč Kebuehaise i Sarjektjäkko pnou se výše.

Sulkov, Doly Sulkovské (Werk-Sulkow), značná kamenouhelná osada u vsi Líně v Čechách, hejtm. Stříbro, okr. a pš. Dob-řany, fara Vejprnice; 21 d., 461 obyv. větš. čes. (1900), 1tř. čes. šk. a veliké kamenouhel. doly.

Sułkowski, jméno kniżeciho rodu pol.,

1) S. Aleksander Józef, miláček a ministr pol. krále Augusta III., zakoupiv rozsáhlé statky po Leszczyńských, dosáhl r. 1733 titulu hrabeciho, r. 1737 indigenatu v zemích rakouských a r. 1732 hodnosti knížete říše Německé. Jeho potomstvo rozdělilo se na větev bielickou a rydzyńskou.

2) S. Józef, válečník pol. (* kol 1770 – † 1798), nabyl pečlivého vychování v domě strýcově a ve věcech válečných vycvičil se u gen. M. Sokolnického. Byl přesvědčením republikán a nepohodnuv se se strýcem, jenž ho vydědil, vstoupil k vojsku, záhy vynikl a dosáhl hodnosti plukovníka; ale když král přidal se ke konfederaci targowické, odebral se za hranice. Naučiv se v Paříži arabštině, byl jmenován zástupcem Francie v Cařihradě, ale zvěděv na cestě o povstání Kosciuszkově, přibyl s velikými obtížemi do Haliče, odkud vrátil se opět do Paříže, kdež odevzdal ministru zahranič. záležitosti práce Essai politique sur la Pologne a Essai politique sur la Turquie. Jmenován byv kapitánem vojsk francouzských, přidělen byl ke gen. štábu Berthierovu v Italii a stal se pak pobočníkem Bonapartovým. Přátelské styky mezi oběma potrvaly i v Paříži a S. byl hlavním spolupracovníkem poslednějšího, ale rozdílnost smýšlení ochladila jejich styky a S. zahynul v seči při výpravě egyptské. Napoleon vážil si velmi jeho schopnosti vojenských, ano viděl v něm mocného soupeře. Carnot o něm poznamenal přímo: »Kdybychom neměli Bonaparta, máme S-kého « Vedle díla Filozofja wojny, o němž pracoval v Paříži, a arabského slovníku, vyďaného v Egyptě, vydal: Ostatni glos obywatela polskiego (Varš., 1791), kde domáhal se osvobození sedlákův a rovnosti všech tříd; dále Mémoires historiques, politiques et militaires sur les révolutions de la Pologne 1792-94; La campagne d'Italie 1796 et 1797; L'expédition du Tirol et les campagnes d'Égypte 1798. Prâce tyto sebral a s biografii S-kého vydal Hort, de St. Albin (Pař., 1832, pol. překlad W. Milkowského vydal Zupański v »Pamiętnikach« XVIII. w.«, Poznaň, 1864, 4. díl).

3) S. Paweł Antoni, generál pol. (* 1785

v Leszně — † 1836), vystudovav ve Varšavě, ve Vratislavi a v Gotinkách, vstoupil k vojsku a r. 1808 vypravil se v čele vlastního pluku do Španělska, vynikl v několika bitvách a stal se gubernátorem Malagy. Vrátiv se r. 1810 do vlasti, účastnil se výpravy Napoleonovy (1812) a vynikl pod Smoleńskem a Możaj-skem, bojoval u Lipska a po smrti Poniatowského stal se hlavním velitelem zbytků pol. armády; když však Napoleon povolal ji do Francie, S. vzdal se hodnosti, vrátil se do Varšavy a stal se členem vojenské kommisse a gen. pobočníkem Alexandra I. R. 1818 usadil se trvale na svých statcích v Rydzyně v Poznaňsku a r. 1824 byl prvním maršálkem sněmu poznaňského a brzo potom čle-, volbách konsulských zvolili jednoho z vůdců nem státní rady.

Sulky [sölki], lehký, dvoukolý vozík jednospřežní, na jakém v Anglii jezdívají při do-

stizích. **Sulla,** příjmení jedné větve římského patricijského rodu Corneliů, před tím označované přijmením Rufinus. K dějinnému významu přivedl ji Lucius Cornelius S. Felix (* 137 — † 78 př. Kr.). Proživ v mládí svém prvou periodu zápasů mezi optimáty a populáry, stal se rozhodným straníkem i naději oněch a dával při každé přiležitosti na jevo odpor k vůdcům populárů. Jako quaestor poslán do Afriky k vojsku konsula C. Maria ve válce s Jugurthou a vyzna-menal se jako vůdce jízdy. Když pak po-dařilo se mu přiměti krále mauretánského Boccha, že Jugurthu vydal, vynášeli optimáté proti Mariovi jeho zásluhy o ukončení obtížné a neslavné války, odkudž vzniklo nesmířitelné osobní protivenství mezi S-lou a Mariem. Přes to S. účastnil se ve vojště Mariově jako legát války s Cimbry a Teutony. R. 93 zvolen praetorem a jako pro-praetor spravoval Kilikii, kdež po prvé střetl se s králem pontským Mithradatem. Vrátiv se do Italie, účastnil se války s italskými spolčenci, posléze jako vůdce vojska jižního s úspěchem tak rozhodným, že toliko Samnité a město Nola ve zbrani zůstávali, načež S. r. 88 př. Kr. Nolu oblehl. Mezitím zvolen konsulem a senát udělil mu velitelství v prvé válce s Mithradatem. Proti vítězné slávě Mariově měla válkou touto dána býti příležitost i S-lovi, již za vůdce optimátů pokládanému, aby se v poli vyznamenal a připoutal k sobě vojsko. Umysl tento postřehl však Marius a získav pro své záměry tribuna P. Sulpicia Rufa, způsobil, že comitia přijala některé zákony populárům příznivé, zejména že vřadila novoobčany italské a propuštěnce do všech tribuí. S. chtěl jako konsul agitaci Mariově a Sulpiciově čeliti, když však vznikly v Římě pouliční bouře, odešel k svému vojsku do Kampanie. Teď po návrhu Sulpiciovu comitia S-lu s vůdcovství ssadila a jmenovala vojsko, ale S. kázal posly za souhlasu vojska odpraviti. Po prvé opřeli se vojevůdce a vojsko římské usnesení comitii, ba S neprodleně dal se na pochod k Římu, vojska prázdnému, jehož se také bez odporu zmocnil. Bez prodlení S. těžil z vítězství svého. Marius otec i syn, Sulpicius a devatero ještě náčelníků populárů vyhoštěni; Sulpicius zabit v Etrurii, Marius st. prchl do Karthaginy. Senát potom po návrhu S-lovu zrušil zákony Sulpiciovy. V comitiích obnoven hlasovací způsob Serviův, optimátům příznivější, ač jim většiny nezajišťoval, a spolu zákonem prohlášeno, že žádný tribunský návrh ne-

svých L. Cornelia Cinnu. S. zákonně zvolenému konsulu neodepřel uznání, ale zavázal jej přísahou, že v době jeho nepřítomnosti nezvrátí změn jím učiněných. R. 87 S. vytrhl konečně proti Mithradatovi, který zatím opanoval provincii Asii a vypravil vojsko jedno, vedené Archelaem, do Recka, druhé vedené kralevicem Mithradatem, do Thrakie. Sotva že však S. opustil Rím, povolal Cinna z vyhnanství Maria a způsobil veliké vraždění optimátů. S. sám vyobcován a vůdcem proti Mithradatovi jmenován konsul L. Valerius Flaccus. Tak stála proti Mithradatovi dvě vojska římská, mezi sebou nepřátelská. Ale ani Flaccus ani S. nehodlali potirati se před tváří nepřítele. Flaccus operoval v Makedonii, S. pak s 30.000 muži a nemaje loďstva, vytrhl proti Archelaovi. Řecká města se jemu poddala; toliko Athény za vedení Aristionova vzdorovaly, ale byly 1. bř. 86 př. Kr. útokem vzaty a těžce pokutovány. Toliko Akropolis zůstala ještě v rukou Aristionových. Potom S. vrhl se u Chairóneie na vojsko pontské mnohem silnější a porazil je na hlavu (r. 86). Po druhém svém vítězství u Orchomena r. 85 a po pádu athénské Akropole i Peiraiea S. přikročil k offensivě, těže nepřímo i z úspěchů Flaccových, který vypudil pontské vojsko z Makedonie i Thrákie, ale stroje se k přechodu do Asie, podlehl v Chal-kédonu úkladu, jejž nastrojil legát jeho Fim-bria. Na lodích zbudovaných v Thessalii S. přepravil se do Asie, kdež města řecká na pobřeží ihned se k němu přidala. Zároveň Fimbria opanoval přímořskou Frygii a vzal Pergamos, poněvadž pak i S-lův přitel L. Licinius Lucullus přivedl novou posilu lodní, s níž proti Mithradatovi dodělával se úspěchů, donucen tento k míru. Nedbaje Fimbrie, jal se král pontský vyjednávati se S-lou a na osobním sjezdu v Dardaně sjednán mír (84 př. Kr.). Teď teprve S. vrhl se na Fimbriu, ale vojsko démokratické zavraždilo vůdce a přešlo k němu. Hoře touhou po pomstě nad svými odpůrci, S. vracel se s vitězným a sobě oddaným vojskem do Italie. Maria vrchním velitelem proti Mithradatovi. Populáry stihla těžká nehoda, že byl Cinna Poslové comitií přišli do tábora před Nolou zavražděn od vojska, právě když vsedal na s rozkazem, aby S. složil velitelství a předal lodi proti S-ovi vypravované, neboť jim pozavražděn od vojska, právě když vsedal na lodi proti S-ovi vypravované, neboť jim pozbyli Mariovci nejzpůsobilejšího vůdce. Z jara r. 83 př. Kr. S. přistal v Brundisii, kamž ihned spěchali z úkrytů svých vůdcové opti-mátů. Vítána byla pomoc, již přivedl z Pi-cena Gn. Pompejus. Proti S-lovi stáli v poli konsulové C. Norbanus a L. Scipio s vojskem četnějším, opírajíce se nad to i o smýšlení mezi býv. italskými spojenci a zvláště Samnity, S-lovi nepřátelské. Ale S. dobře oceňoval toto vojsko nekázané a nespolehlivé, i hleděl získati času zdánlivým pokusem ujednati mír, při čemž konsulú Scipionovi vojsko odlákal a oslabeného Norbana porazil na hoře Tifatě. Tim opanoval silnici může býti předložen comitiím bez předběž-ného schválení skrze senát. Populárové byli však toliko překvapeni, ne zdoláni, nebot při pejus bojují proti konsulu L. Papiriu Car-

nestě, S. spěchal k Římu, jejž bez odporu osadil, a potom vrhl se na Carbona v Etrurii. Tu však zdvihli se Samnité a Lucanové na pomoc Mariovi, čímž S. přinucen k návratu do Rima. Před branou collinskou zničil Samnity, načež rychle porazil Metellus Carbona, M. Licinius Crassus zbytky vojska někdy Norbanova, Marius pak vzal si v Praenestě život. Jediný Q. Sertorius unikl do Hispanie. Populárové byli poraženi na celé čáře. Teď mětí. Srv. Cantalupi, La guerra civile Sullana S. pustil zplna úzdu své pomstychtivosti. Populárové a spojení s nimi Italikové byli sulliv., zkratek bot., jímž se označuje těžce pokutování; oni vydání meči a ztrátě statků, tito pozbyli svého majetku, z něhož S. utvořil 120.000 usedlostí pro veterány svých 23 legionů. V Římě vyvěšeny seznamy 40 senátorův a 1600 jezdců, na jichž hlavy vypsána veliká cena, statky pak konfiskovány. V seznamech nebo proskripcích těchto pokračováno, tak že se čítalo asi 4000 povražděných. Čelé slavné rody zanikly. Z rodu Iulského, s Mariem spřízněného, na veliké prosby zachován jediný C. Iulius Caesar. Mezi vražednými nástroji S lovými pověstným stal se zvláště L. Sergius Catilina. Otroci povražděných na svobodu propuštěni, z 10.000 mladých S. učinil si osobní stráž Corneliů. Síleným vražděním a olupováním o majetek zlomena svěží dosud síla Italiků, z níž mohl (Lond., 1877, 2 sv., 8. vyd. 1882). Byl také Řím nadíti se svého obrození. Místo jejich lord-mayorem dublinským a jedním z vůdců zaujali vojínové, původu namnoze barbarského a toliko povrchne zlatinisovaní. Když odstranění byli protivníci a úplné vítězství optimátům zjednáno, S. dal se zvoliti za diktátora s moci ústavodárnou (dictator reipublicae constituendae legibus scribundis) a načež byl v l. 1858—61 žákem lipské konsers pravomocí téměř královskou na dobu ne- vatoře. V Lipsku byly již provedeny úryvky určitou, načež jal se měniti ústavu a zákony s tim umyslem, aby optimátům trvale panství zajistil. Především synové a vnukové prozajski. Piedevski sykove a vnakove pro-skribovaných vyloučeni z úřadů státních. Tě-žiště moci státní položeno do senátu, který chem, jako kantáta Kenilworth (1864), ouver-rozmnožen o 300 členů, z veliké části jezdců; za to stav jezdců pozbyl výlučného práva do stav jezdců pozbyl výlučného práva do Ballo (1869), oratoria The prodigal son na místa soudcovská ve quaestionech, která (1868) a The light of the world (1875), pak měla býti osazována jen senátory. Censorům | vzata lectio senatus a ustanoveno, aby do senátu vstupovali vysloužili quaestorové, čímž optimátům veliká většina zajištěna. Konsulům ponechána občanská správa Italie, vojenských posádek i berní prosté; veterání S-lovi na statcích nově nabytých pokládáni za ryze optimátskou zálohu. Prokonsulům měly býti přidělovány ve správu provincie vojensky spravované; počet praetorů na 8 zvýšen a po uplynulém roce měli jako propraetorové v Londýně a později byl členem ředitelstva spravovati provincie se správou občanskou. Royal College of Music. R. 1876 jmenován Onaestorby ustanovano 20. canadra pozbala dolatera kaditara Quaestorův ustanoveno 20, censura pozbyla významu, moc tribunů plebejských téměř zničena, ježto byli vyloučeni z volitelnosti do kurulských úřadů. Zásadou ustanoveno, nutí 10 let. Po třech letech, pokládaje dilo Z ostatních jeho skladeb zasluhují ještě své za zabezpečené, S. vzdal se diktatury a zmínky slavnostní *Tedeum*, oratorium *The* uchýlil se do Puteol v Kampanii, kdež již martyr of Antioch (1880), hudba k Shakes-

bonovi v Picenu a Gallii. Zvitěziv nad mlad- r. 78 př. Kr. zemřel, nepochybně zachvácen ším Mariem u Sacriportu a oblehnuv jej v Prae- byv chrlením krve. V dějinách S. zjednal si jméno krajniho stranika, který přes pro-spěchy své strany přehlížel zdar státu a také republice zasadil rány nezhojitelné. Vylidnění Italie, rychle pokračující, vrhá kletbu na jeho jméno; jinak S. byl muž vzdělaný, který získal si svými pamětmi (Τπομνήματα), ve zlomcích toliko zachovanými, i jméno řeckého spisovatele. Ve starověku sepsal životo-

Sulliv., zkratek bot., jímž se označuje William Sullivant.

Sullivan [sölliven]: 1) S. Timothy Daniel, politik irský (* 1827 v Bantry [county Cork]). Účastnil se jakožto vydavatel a majetník časopisu »Nation« a jiných listů, sloužících irské národní myšlence politických bojů irských za home-rule a v l. 1880–85 byl zvolen za člena dolní sněmovny za Westmeath, potom za Dublin. V l. 1886 a 1887 byl lord mayorem dublinským. S. napsal známou píseň God save Ireland. - V politickém životě irském vynikli také jeho bratří Donal S. (* 1838), poslanec, a Alexander Martin S. (1830-84), od r. 1874 poslanec a vedle toho advokát, který napsal Story of Ireland (Dubl., 1867, nové vyd. 1896) a New Ireland strany irské.

2) S. Arthur Seymour, skladatel angl. (* 1842 v Londýně – † 1900 t.). Vzdělal se v hudbě na král. akademii v Londýně pod vedením Sterndala, Bennetta a Johna Gosse, z jeho hudby k Shakespearově »Bouři«, celá skladba pak r. 1862 v Křišťálovém paláci v Sydenhamu. Jak toto dilo, tak i skladby The Golden Legend (1886) provozované také často ve střední Evropě. U širšího obecenstva S. byl oblíben zvláště písněmi a operettami, jako jsou Cox and Box (1866), zvláště však Mikado (1885), provozovaný i v cizině. Později komponoval velkou operu Ivanhoe (1891). S. stal se r. 1861 nástupcem Bennettovým jakožto prof. hud. skladby na král. akademii, pak od r. 1876 do r. 1881 byl feditelem National Training School of Music doktorem hudby v Cambridgei, r. 1879 v Oxfordě a r. 1883 povýšen do stavu rytířského. S. náleží k nejlepším skladatelům anglickým mladší školy a skladby jeho vynikají zvlášť že téhož uřadu lze nabýti teprve po uply- ušlechtilou formou, méně však původnosti.

dřich VIII.«, »Macbeth«; ballet *L'île enchantée* a nahromadil poklad 42 mill. livrů, jejž uložil (1864), různé skladby komorní, klavírní a j. v Bastille, jejímž gouverneurem byl od r. 1602. Srv. Lawrence, Sir Arthur S. Lifestory, let- Ziskal zpět většinu zastavených statků ko-

3) S. Anna Mansfield (* 1866 v Springsfieldu, Mass.) v útlém mládí pozbyla zraku, tak že byla skoro uplně slepá a proto r. 1880 a chov dobytka. Jako kapitán přístavů, řek byla dána do »Perkinsova ústavu pro slepé«, a kanálů řídil obor veřejných staveb, při kde zrak ji byl částečně navrácen. R. 1886 čemž získal si značné zásluhy o rozšíření sitě absolvovala ústav a r. 1887 stala se vychodrah pozemních i vodních. Staral se také vatelkou Heleny Kellerové, dívky slepé a o zvelebení vojenství, byv r. 1601 jmenován hluchoněmé. Naučila ji čísti, psáti na stroji velmistrem dělostřelectva a inspektorem poznatky velmistrem dělostřelectva a inspektorem poznatky. i mluviti a připravila ji na universitu, kamž zemních opevnění. Účastnil se i válek, zeKell. vstoupila r. 1896 (na Harvardskou) jména výpravy proti Savojsku r. 1600. V zav Cambridgei. S ní chodila na přednášky, hraničních věcech pracoval málo, ale vždy
jež ji tlumočila píšíc jí do ruky. Srv. Helena
Kellerova, Povídka mého života, přel. Josefa
rem v Poitou a r. 1606 vévodou ze S. Smrtí

amer. (* 1803 ve Franklintonu u m. colambu, byl v náhradu hodnost marsaiskou ve státě Ohio — † 1873 v Columbu), byl v náhradu hodnost marsaiskou ve štátě Ohio — † 1873 v Columbu), byl v náhradu hodnost marsaiskou ve členem akademie věd ve Filadelfii a zabýval víka XIII. (1634) a dar 300.000 livrů od krádenem akademie věd ve Filadelfii a zabýval víka XIII. (1634) a dar 300.000 livrů od krádelfii a zabýval víka XIII. (1634) a dar 300.000 livrů od krádelfii a zabýval víka XIII. (1634) a dar 300.000 livrů od krádelfii a zabýval víka XIII. (1634) a dar 300.000 livrů od krádelfii a zabýval víka XIII. (1634) a dar 300.000 livrů od krádelfii a zabýval víka XIII. (1634) a dar 300.000 livrů od krádelfii a zabýval víka XIII. (1634) a dar 300.000 livrů od krádelfii a zabýval víka XIII. (1634) a dar 300.000 livrů od krádelfii a zabýval víka XIII. (1634) a dar 300.000 livrů od krádelfii a zabýval víka XIII. (1634) a dar 300.000 livrů od krádelfii a zabýval víka XIII. (1634) a dar 300.000 livrů od krádelfii a zabýval víka XIII. (1634) a dar 300.000 livrů od krádelfii a zabýval víka XIII. (1634) a dar 300.000 livrů od krádelfii a zabýval víka XIII. dal: Musci Alleghanienses, sive Enumeratio v Rosny a Villebonu, kdež psal své paměti muscorum atque hepaticarum, quas in itinere a občas prostředkoval mezi králem a huge-a Marylandia usque ad Georgiam anno 1843 noty. Měl ohromné jmění, jehož nabyl štědecerpserunt Asa Gra yet S. W. S. (Columbus, drostí královou, výborným hospodářstvím na 1846); The Musci and Hepaticae of the United swych statcich a take z platu za sve urady. States (New York, 1856); Icones Muscorum Zanechal po sobě jedinou dceru, Marketu de (Cambr. a Lond., 1864 s 128 tab.). V díle Ch. Wilkesa United States Exploring Expedition (Filadel., 1859) zpracov. čásť mechů se týkající.

Sulloditz viz Suletice.

Sullowitz viz Sulevice.

baron de Rosny, vévoda de S., slavný stát-ník franc. (* 1560 v Rosny — † 1641 ve Vil-lebonu u Chartresu), pocházel z hugenotské stark, S-s Verdienste um das franz. Finanzrodiny, spřízněné s předními rodinami tranc. wesen (1828); Ritter, Die Memoiren S-s Za noci bartolomějské dlel právě v Paříži na (1871); Legouvé, S. (1873); Gourdault, S. et studiích a jen náhodou zachránil život. Žil son temps (1877); Dussieux, Etude biograpotom s Jindřichem Navarským, s nímž také phique de S. (1887); Kükelhaus, Der Ur-r. 1576 prchl do tábora protestantského. Po- sprung des Planes vom Ewigen Frieden in máhal mu v jeho bojích a vyznamenal se zeden Memoiren des Herzogs von S. (1893) jména při dobytí Cahorsu. R. 1580 odebral a j. Srv. též Francie, dějiny, str. 585. Skć. se s vevodou z Anjou na bojiště nizozemské, ale již r. 1583 vrátil se k Jindřichovi Navarskému do již. Francie, kdež se vyznamenal v bitvě u Coutrasu (1587). V té době oženil se s bohatou Annou de Courtenay. Když plindřich stal se králem, S. pomáhal mu při oblehání Paříže, nejsa však spokojen s politikat když nejsa když nejsa když nejsa když nejsa však spokojen s politikat když nejsa když oblehání Paříže, nejsa však spokojen s politikou královou, jejž vinil z nevděku k protestantům, odešel na svůj statek Rosny, kdež | niti nesmírné nepořádky v říši, občanskými 1890); Teacher's handbook of psychology (3. vyd. válkami vzniklé. Byv r. 1599 jmenován vrchním intendantem financí, soustředil ve svých rukou finanční správu a dosáhl úspěchů ta
*Studie dětství«, Pr., 1899).

pearovým kusům: »Kupec benátský«, »Jin-!kových, že umořil státní dluh 200 mill. livrů ters and reminiscences (1899); Wells, Sou-venir of Sir Arthur S. (Lond., 1901). runních, zrušil mnoho zbytečných úřadův, uspořádal a zjednodušil bernictví, podporoval hedvábnictví i jiné obory průmyslu a ře-mesel, zejména však pečoval o zemědělství Humpal-Zemanová (*Mat. lidu< 1904). Jindřicha IV. (1610) přestává politická čin-**Sullivant** [söllivent] William, botanik nost S-ho. Byv vytlačen ode dvora, vzdával amer. (* 1803 ve Franklintonu u m. Columbus se postupně všech svých úřadův, obdržev ve státě Ohio — † 1873 v Columbu), byl v náhradu hodnost maršálskou od Lud-Béthune, provdanou za vévodu Jindřicha Rohana. Napsal několik spisův o vojenství, jež se ztratily, dále básně Adieu à la coeur a Parallèle de César et de Henry IV, konečně pro dějiny franc. velmi důležitý pramen Mémoires Sully [syli] Maximilien de Béthune, des sages et royales économies d'État, domes-

tálními methodami psychologickými. Mimo práce uveřejňované hl. v »Mind« a »Brit. Encyklop.« vydal o sobě: Sensation and inse zabýval hospodářstvím. Za nedlouho se tuition (2. vyd. 1880); Pessimism, a history vrátil ke dvoru a příměl krále k tomu, aby ukončil domácí válku přestoupením na katoukončil domácí válku přestoupen oddaný a proto jediný byl schopen odstra- ním zřetelem ke theorii vychovatelství«, Pr.,

Sully-Prudhomme [syli-prydom] René l'origine de la vie terrestre (1896). Jeho Oeuvres François Armand, básník francouzský complètes vydal Lemerre 1882–88 v 5 sv. (* 16. bř. 1839 v Paříži), byl adoptován po časné smrti otcově strýcem, notářem Sullym; studoval nejprve mathematiku a pří-rodní vědy, chtěje vstoupiti na École poly-technique, ale vzdal se této dráhy a oddal se studiím linguistickým, literárně historickým, filosofickým a právním; později žil výlučně svému dílu básnickému. — Hned první sbírka S.-P. ova Stances et poèmes (1865) vzbudila v literárním světě pozornost noblessou své inspirace a hlubokou filosofickou kulturou svého autora. Básník prošel kruhem Parnassistů a získal tu kult jasné precisné formy — ale jinak v inspiraci byl úplně moderní, bolestně moderní: snažil se získatí poesii nová pole filosofické a morální meditace, bolestných otázek moderního svědomí; rozpor mezi moderním vědeckým positivismem a aspiracemi srdce i svědomí, zápas mezi fatalismem faktů a hmoty a bolestnými sny ducha a srdce – taková jest základní melodie S.-P-a, která jest podložena i jiným, pozdějším jeho knihám. V knize této a v ně-kterých knihách následujících jsou uloženy nejsvěžejší verše S.-P-ovy, delikátní přitlumená lyrika meditativná, odvrácená od vnějšího barevného světa a zapředená cele do snů a bolestí moderní duše; hluboká citová: kultura i melancholická pessimistická inspirace zabarvují zvláštní přísnou krásou tyto verše S.-P-ovy. Sainte-Beuve sám upozornil na talent mladého autora a otevřel bránu k popularitě některým čislům knihy, předem hojně citované básni »Le vase brisé«. Následovaly sbirky: Les épreuves. Amour, doute, rêve, action (1866); epická báseň Les écuries d'Augias (1866); slabší Croquis italiens (1869); Les solitudes (t. r.); slabší časové Impressions sur la guerre (1872) a La France (1877); Les destins (1872); Les vaines tendresses (1875); které s > Épreuves « a > Solitudes « obsahují » nejlepší čísla poesie S.-P-ovské; Le zenith (1876), kde již rhétorická programmovost zabijí často suggesci básnickou; a konečně veliké filosofické skladby La Justice (1878) a Le bonheur (1888). V těchto dvou básních autor odvážil se na nejvyšší problémy metafysické a morální; chtěl je řešiti s nejvyšší možnou myšlenkovou přednosti a podrob-nosti, ale často podal pouhou zveršovanou filosofii nebo zrýmované myšlenkové řetězce misto poesie; veliká práce, kterou tu podnikl, zabila často básnickou inspiraci a svedla jej na dráhy, které nevedly k tvorbě básnické, nýbrž k logickým formulím. Nejlepším a opravdu básnicky tvůrčím jest S.-P. v kratší subjektivné lyrice, kde dovedl často zachytiti mnoho bolestné něhy a melancholické noblessy; ve větších skladbách se drobí a bývá schematickým a suchopárným. S.-P. přeložil Lucrecia Cara (nové vydání 1886) a napsal znamenité práce aesthetické: L'expression dans les beaux-arts (1884) a Réflexions sur l'art des vers (1892) a dále filosofickou úvahu l'art des vers (1892) a dálé filosofickou úvahu **Sultán**, arab. »pán«, titul panovnický ob-Que sais-je? Examen de conscience. Sur vyklý v zemích islámských a lichotivý titul

R. 1881 S.-P. byl zvolen členem francouzské Akademie; r. 1901 dostalo se mu ceny Nobelovy. Srv. Jules Lemaître v Contemporains; M. Guyau, L'Art au point de vue sociolo-gique (4. vyd. 1897, str. 250 a sl.); F. Brunetière, L'évolution de la poésie lyrique, 14e leçon; Coquelin, Un poète philosophe, S.-P. (1882); Paris, Penseurs et poètes (1896). U nas prekla-

dal ze S.-P-a a psal o něm J. Vrchlický. Šlá. Sulmierzyce, město v Poznaňsku, kraji odolanovském, nad ř. Pługou, rodiště polského básníka Seb. F. Klonowicze, jemuž zde r. 1862 na náměstí před kostelem po-staven železný pomník. S. mají 2500 obyv., živících se rolnictvím, chovem dobytka a li-

sováním oleje.

Sulmona, Solmona, hl. m. circondaria v ital. prov. Aquila degli Abruzzi, v krásném a urodném udolí, při řece Gizio, přítoku Alterna, stan. tratí Řím-Castellammare Adriatico, S.-Aquila-Terni a S.-Cansano, sídlo biskupa, má 17.988 obyv. (1901) jako obec a silnou posádku. Z několika got, kostelů vyniká San Pamfilo zal. r. 1109 s krásným portálem, dále má S. radnici z poč. XVI. stol., vodovod z r. 1258, gymnasium, techn. školu, seminář, papírny, tov. na struny, salámy, zavař. ovoce, v okolí vinařství. S. je ant. Sulmo, rodiště Ovidiovo a pap. Inno-cence VII. V blízkém klášteře (na sv.) pozd. papež Coelestin V. založil řád coelestinů.

Sulonda, rus. řeka v gub. archangelské, levý přitok řeky Vagy; na jaře je splavná v délce asi 90 km.

Sulovice i Sulovičky, ves v Čechách, hejtm. a okr. Čáslav, fara Chotusice, pš. Žehušice; 44 d., 268 obyv. č. (1900), mlýn.

Sulphur, lat., viz Síra.

Sulpicia: 1) S., skladatelka některých básní v třetí knize elegií, jež se nám dochovaly pod jménem Tibullovým. Náležela k básnickému kruhu M. Valeria Messally Corvina a byla snad neteří tohoto. Básně její, pro-jevující lásku k jakémusi Cerinthovi, plny jsou opravdového, vřelého citu, ale ve výraze častěji méně obratny a jasny. Srv. O. Gruppe, Die röm. Elegie I., str. 27 a sl. (Lip., 1838); A. Zingerle, Zu den S-elegien (Inspr., 1877); Belling, Untersuchung der Elegien des Tibull (Berlin, 1897).

2) S., řím. básnířka, kterou připomíná Martialis ve svých epigrammech (10, 35; 10, 38), a to s nemalou chválou. Psala za vlády Domitianovy erótické básně, kteréž však se nám nezachovaly. Její jméno má baseň o 70 hexametrech s názvem satira, obsahující stesk k Muse, že filosofové z Říma Domitianem (buď r. 89 neb r. 93) byli vyobcováni. Ale památka ta jest najisto z doby mnohem pozdější. Srv. Boot, De S-ae quae fertur satira (Amsterdam, 1868); E. Baehrens,

De Sae quae vocatur satira (Jena, 1873). RN. Sulpicius Severus viz Severus 2).

osob výše postavených v rozhovoru soukromem. Předním s-em jest císař turecký, jenž jmenuje se též sultan es salatin, t. s. s-ů, pán pánů. Krom něho má tento titul matka vládnoucího panovníka, válidé-sultan, a princezny narozené v harému císařském, jež kladou jméno s. za jméno své, j. Esma-s., Adilé-s. Princové slují šézadé (syn císařův). Favoritka, jež porodila sultánovi prvorozence hocha, sluje háseki-s.

Sultánábád, město v perské prov. Irák-Adžmi ve výši 1791 m při cestě Teherán-Kum-Burudžird, v širokém, dobře zavodňovaném úrodném údolí. Založeno počátkem XIX. stol., má nyní 7000 obyv., kteří provozují vinařství, rolnictví, chov dobytka a vý-

robu koberců.

Sultán Han, karavanseráj 110 km vsv. od Konie v Malé Asij, o něco j. od velikého solného jezera Tuz-Čölü. Vystavěn r. 1229 sultánem Kaikobádem I., jest z nejkrásnějších pomníkův umění seldžúckého, nyní propadá záhubě. F. Sarre, Reise in Kleinasien. Forschungen zur seldschukischen Kunst atd. (Berl,

1896) přináší podrobný popis a vyobrazení. **Sultánky** viz Hrozinky. **Sultanov** Nikolaj Vladimirovič, inženýr rus. (* 1850), byl profes. inženýrského ústavu Mikuláše I. v Petrohradě a od r. 1895 jest ředitelem téhož ústavu. Vedle toho jest | členem akademie umění a růz. odborných svýcarského (* 1735 – † 1814 jako lékař ve korporací. Vykonal četné studijní cesty po Evropě i po Rusku a mimo četné stati, otištěné v časop. »Zodčij«, vydal o sobě: Pamjatniki zodčestva u narodov drevňago i novago mira (Petr., 1890); Pamjatnik imp. Aleksandru II. v Moskovskom Kremlé (t., 1898). Mimo to přel. dílo Viollet-le-Duka »L'Art russe« (t., 1879) a účastnil se restaurací četných památek rus.

Sultanova Jekatěrina Pavlovna, rodem Letkova, spisovatelka rus., chot před. * 1865), otiskla vedle překladů z italštiny hojně původních povídek, vydaných z části o sobě s názvy *Mertvaja Zyb* a *Otdych*, dílem roztroušených po časop. Práce její vynikají pěkným slohem, vřelým citem a podkladem ideovým, líčice kollise vyšších požadavků mravního života se životní všedností. Šnk.

Sultánpatnam viz Bejpur. **Sulu**, souostroví mezi severových. cípem ostr. Bornea a jihozáp. špici Mindanaa, skládá se z řady skalnatých, avšak úrodných ostrůvků, z nichž největší jsou Basilan nebo Taguima, Jolo nebo S., Siassi, Taui-Taui, Sibutu a j. a které měří celkem 3739 km² plochy a mají přes 100.000 muham. obyvatelů původu malajského. Ostrované živili se dříve hlavně námořním lupičstvím, jsouce postrachem celého archipelu austral-asijského, dnes však jest hlavním pramenem výživy sbírání jedlých hnízd ptačích a lov perel. Loupežení obyvatelstva suluského učinil přítrž r. 1862 rádža

Suluské moře nebo moře Mindorské, čásť Tichého okeánu mezi ostr. Palavan na sz., Filipinami na v., souostrovím Sulu na jv. a Borneem na jz., souvisí s mořem Čínským a okeánem Tichým jen těsnými úžinami, ležícími mezi četnými ostrovy Filipin, z nichž nejhlubší jest úžina Mindorská, dosahující hloubky do 500 m, a průtok Sibutujský, do 1000 m hluboký. Moře samo jest nejhlubší na sv. od Bornea, kde spadá do 2940 m, a vyniká vysokou teplotou vody, která má na povrchu + 28½°C, neklesajíc ani v největších hlubinách pod 10°C. Tšr. Sulz: 1) S., ves v Čechách, viz Sulec. 2) S. (am Neckar), m. ve virtemberském

kraji schwarzwaldskem, při Nekaru, stan. trati Stutgart-Horb Immendingen virtemberskych státních drah, má 1954 obyv. (1900), reálku a gymnasium, solivarnu, solné lázně; kože lužství a obchod s dobytkem a vlnou.

3) S. (fr. Soultz), také Horní S., město a kantonální hl. místo něm. Horního Elsaska, v kraji gebweilerském, při žel. tr. Boll-weiler-Lautenbach, má 4514 obyv. (1900), obv. soud, kostel sv. Mauricia (ze XIII. a XV. stol.), zbytky starého opevnění; přádelnu na bavlnu a hedvábí, tkaní hedvábných látek a vinařství.

Sulz., při lat. jménech živočišných zkratka jména Johann Georg Sulzer, entomologa

Winterthuru).

Sulza viz Stadtsulza.

Sulzbach: 1) S., okr. město v Horni Falci, kdysi residence vévodů švábských a neuburských, při trati Brod n. L.-Norimberk bavorských státních drah. Má okresní, berní a soudní úřad, 5604 obyv. (2828 kat., 2720 ev. a 56 židů [1900]), posádku, poštu, telegraf, zámek (nyni trestnice), v němž Jeronym Pražský v dubnu 1414 byl uvězněn, vodovod; chmelařství, doly na rudu železnou a vysoké pece. – Okres sulzbašský v bavorském vládním obvodě hornofalckém má 346 km² a 20.102 obyv. (1900) v 33 obcích venkovských a 1 městě. — Bývalé knížetství Sulzbašské zaujímalo 1050 km², mělo původně vlastní hraběcí rod a po jeho vymření upadlo ve XIII. stol. k Bavorsku. S Horní Falci přešlo k panství falckému a připadlo posléze k Falci Neuburské, jež pak v l. 1410 až 1448 slula Neuburg-S. Později tato Falc přešla na linii Zweibrůckenskou a r. 1614 při dělení území stala se opět vévodstvím samostatným, jež za vévody Karla Theodora spojilo se opět s Falcí Zweibrückenskou a r. 1779 připadlo definitivně k Bavorsku. (Srv. Falcko.) — 2) S., vesnice v kraji saarbrückenském prus. vládního obvodu trevirského na trati Saarbrücken-Bingerbrück, má jako obec 17.823 obyv. (1900), soud, poštu, telegraf, nemocnici, velikou slevárnu, továrnu na stroje, barvírnu, dvě sklárny, dvě koksovny, seravacký James Brooke, načež r. 1876 ob-sadili souostroví vojensky Španělé a připojili graben s 3500 dělníky. — 3) S. an der Murr, je k Filipinám, avšak r. 1898 prodali je Spo- vcsnice v okr. Backnang, virtemb. kraje ne-jeným Obcím sev.-amer. Tšr. karského při trati Štutgart-Crailsheim a nad říčkou Murrou, má 2347 obyv. (1900), poštu, telegraf, telefon a zámeček Lautereck. 4) S., vesnice v kantonu münsterském, kraji colmarském v Horním Elsasku, má 703 obyv. (1900), poštu, telefon; jest známa svými minerálními prameny alkalinicko-železitými, jejichž sumarokov: 1) S. Aleksandr Petrovody používá se ke koupání a pití a hojně vič, spis. rus. (* 1718 ve Finsku u Vilmanse rozesilá.

Sulzburg, město v baden, kraji lörrašském nad ř. Sulzbachem, má 1129 obyv. (1900), starý zámek, reálku, továrnu na hospodář

lázné s teplými prameny.

Sulze Karl Emil Benjamin, prot. theolog něm. (* 1832), od r. 1876 pastor v Dráž-ďanech, od r. 1899 na odpočinku. Proslul svými pokusy o obnovení evangelického soužití. Z jeho spisů vyniká: Die Hauptpunkte der christl. Glaubenslehre (Hannov., 1862, 1865); Die evang. Union (Gotinky, 1869); Die evang.

carsku - † 1779), byl professorem mathemathiky na joachimsthalském gymnasiu v Berlíně, později t. na nově zřízené rytiřské akademii. Z jeho praci jest nejdůležitější aestheticko-filosofický slovník Allgemeine Theorie d. schönen Künste (4. a rozmnož. vyd. Lip., 1792-94; 4 sv.). Cenné dodatky psali Blankenburg (t., 1796-98, 3 sv.) a Schulze a Dyk pod názvem Nachträge, oder Charakteristik der vornehmsten Dichter aller Nationen (t., 1792 až 1808, 8 sv.). S. vyšel ze školy Wolfovy a filosofoval později eklekticky; vliv na jeho myšlení měli filosofové angličtí.

2) S. Johann Georg viz Sulz.
3) S. Salomon, žid. reformátor zpěvu (* 1804 — † 1890), vynikl již v mládí velikým hudebním nadáním, tak že již jako 13letý chlapec byl zvolen kantorem nábož. obce ve svém rodišti Hohenemsu. Nežli nastoupil svůj úřad, vzdělával se 3 roky ve Švýcarsku, Francii a Německu. Později se stal kantorem ve Vídni, kdež zavedl své chorály, které záhy skoro ve všech synagogách staly se základem bohoslužby. Jsou sebrány ve sbírce Šir Zion (Víd., 1845—56, 2 sv.), jež znamená epochu ve vývoji žid. hudby církevní. Jeho církevní i světské skladby (písně a p.) byly skvěle oceněny i od Liszta, Rob. Schumanna, Ed. Hanslicka a j. Byl též dlouhý čas professorem na vid. konservatoři. Srv. Professor S. S-s vierzigjähriges Amtsjubiläum (Vid., 1866); Gedenkblätter an Oberkantor S. (t., 1882).

Sulzmatt, vesnice a lázeňské místo v kantonu Rufach kraje gebweilerského v Horním Elsasku, má 2619 obyv. (1900), poštu, telegraf, přádelny a tkalcovny bavlny a hedvábí a vinařství. Lázně S. mají vodu podobnou sel-

terské.

Suma, řeka ruská protékající gubernii oloněckou a archangelskou. Pramení se v jezeře Sunozero zvaném, tvoří několik jezer (největší Sumozero) a ústí do Oněžské zátoky Bilého moře. Měří přes 120 km jsouc ve valné své části splavná.

Sumach (středolat. scotanum), srb. ruje-vina, žluté barvivo, jehož užívají koželuzi a jircháři k barvení koží, pochází od škumpy (viz Rhus).

Sumalocenna viz Rottenburg 1). strandu - † 1777 v Moskvě). Otec jeho, kmotřenec Petra Vel., byl člověk na svou dobu velmi vzdělaný a poskytl dětem pečli-vého vychování. Když bylo S-u 14 let, byl starý zámek, realku, tovarnu na nospodan. volno vychovanik stroje, mlýny, pily, vinařství a 4 km odtud dán do vojenské šlechtic. školy, kde záhy lázně s teolými prameny. překládal žalmy a psal verše, jmenovitě ódy, a se svými druhy založil »společnost přátel rus literatury«. K sentimentálním písním S-a Běligradskij složil nápěvy a tím zabezpečil mu úspěch nejen u obecenstva, ale i u dvora. K té době vztahují se také jeho první dram. pokusy. Oblibiv si divadlo již v útlém mládí, Gemeinde (Gotha, 1891) a j.

Sulzer: 1) S. Johann Georg, aesthetik a filosof něm. (* 1720 ve Winterthuru ve Švý-Sloužil sice nějakou dobu při kanceláři hrab. Minicha, G. J. Golovkina a A. G. Razumov-ského, při které přiležitosti seznámil se s mnohými vysokými hodnostáři, ale ctižádost jeho nesla se stále na pole spisovatelské, jmenovitě po úspěchu jeho tragédie Chorev (1747). Brzo následovaly: Sinav i Truvor; Artistona; komédie Čudovišči; Tressoti-nius; Semira a j., jež byly hrány ochotníky v kadetce, ano i při dvoře. Pracemi těmito S. přičinil se nemálo o založení stálého rus. divadla a rozšíření správnějšího názoru na umění dram. Když vydán byl úkaz ze dne 30. srp. 1756, kterým zabezpečeno trvání rus. divadia, S. stal se jeho feditelem, vymohl pro herce různá práva, jmenovitě právo nositi kord, jakož vůbec pečoval všemožně o prospěch divadla i rozvoj div. talentů (Šumského, Trojepolské a j.). Přes četná protivenství se strany mnohých nepřátel sláva S-a rostla každou novou prací. Stálé divadlo tvorbě jeho otvíralo nové pole, ač vedle dram. tvorby neopomijel ani ódy, elegie, bajky, eklogy atd R. 1759 založil ča-sop. »Trudoljubivaja pčela«, který z nedostatku prostředků musil brzo zastaviti. S. napsal a vypravil také první rus, operu Cefal i Prokrisa, k niž lyrickou hudbu komponoval dvorní kapelník Araja (1755). Z ostatních jeho prací uvádíme: drama Pustynnik (1757); tragédii Jaropolk i Dimiza (1758); quasi-historické tragédie Vyčeslav (1768); Dmitrij Samozvaněc (1771); Mstislav (1774) a komédie Lichojimec; Opekun; Tri brata sovmestniki; Jadovityj; Narcis (vesmes 1768); Pustaja skora; Rogonosec po voobraženiju; Mat sovměstnica dočeri (1769). Ano komponoval i ballety, do nichž vnášel dramatický živel, mnohdy i politickou satiru (Novyje lavry na oslavu porážky Bedřicha r. 1759). Neobyčejná plod-nost jeho, vynikající postavení, prudká po-vaha a hrdost jeho vyvolávaly stále závist a půtky, Lomonosov, Treďjakovskij a j. dotírali naň, časem nespravedlivě, epigrammy,

avšak všechny tyto útoky nemohly podrýti, Emin a Lukin, kdežto Cheraskov, Majkov, Kňažnin a Ablesimov uznávali jeho autoritu a zachovávali mu přátelství. K větší újmě byly mu jeho ohnivé spory s vynikajícími velmoži, jež nezřídka pronásledoval svojí satirou, tak že konečně vlivem intrik zbaven r. 1761 ředitelství divadla. Roztrpčen tím S. uvital radostně nastolení Kateřiny II., která s počátku byla mu velmi nakloněna, ale později rovněž pokárala stálé jeho třenice s vynikajícími hodnostáři. Poslední léta jeho života byla neutěšena, boháč Demidov pronásledoval ho žalobou na zaplacení 2000 rub., divadlo odmitalo jeho prace, ba ani rodinný život neposkytl mu radosti: jeden syn umřel mu v mládí, tři utopili se zachraňujíce se vespolek. S. bývá zván »otcem rus. dívadla« a »severním Rácinem«, ač poslednější název jest přehnán. Racine a Voltaire byly S-u vzorem a tragédie jeho mají všechny vlastnosti lžiklassické školy francouzské, misty jsou pouhými překlady nebo zpracováním franc. předloh. Uspěchu těšily se pro idealisaci charakterův a vášní, pro slavnostní ráz monologův a své effekty vnější. Národního a historického rázu nemají, za to přenášely do rus. společnosti vznešené pojmy o cti, povinnosti a lásce k vlasti, které převládaly tehdy v evrop. literaturách. Komédie jeho těšily se menšímu úspěchu, ač možno postřehnouti v nich více satirického živlu, na-mířeného přímo proti rus. poměrům. V té příčině poskytují cenný materiál pro poznání společnosti rus., zejména moskevské. Ody jeho jsou suchopárné, bez významu společenského i historického, jaký mají ódy Lomonosova. Nejzdařilejší z veršů jeho jsou sam Krylov. Jako člověk při všech svých slabostech a neobyčejné domýšlivosti měl dobré srdce. Básně jeho vyšly o sobě r. 1769. N. I. Novikov vydal dvakráte jeho sebrané spisy (1781 a 1787). Srv. N. Bulič, S. i sovremennaja jemu kritika (Petr., 1854), V. Sto-junin, A. P. S. (t., 1856) a S. A. Vengerov, Rus. poezija«.

2) S. Pankratij Platonovič, žurnalista rus. (* 1763 — † 1814), sloužil ve vojště a pro jakysi přestupek vypověděn do Tobolska, kde na přimluvu gubernátora dovoleno mu vydávati časop. »Irtyš«. V l. 1793—94 vydával jakousi encyklopaedii všemožných vědomosti »Bibliotěka učenaja, ekonomičeskaja, nravoučitěljnaja, istoričeskaja i uveselitělj-naja a v l. 1802-4 »Žurnal prijatnago, ljubopytnago i zabavnago čtenija«. O sobě vydal: Sočinenija i perevody (Moskva, 1807); Sticho-tvorenija (Petr., 1832) a j. O rozvoj sibiřské

Sumarov i Sumarov (Sommerau), lázně literární autority S-a. Protivníky byli hlavně se sirnými prameny na Moravě, hejtm., okr.

a pš. Nový Jičín, fara Rybí.

Sumatra, nejzápadnější a po Borneu největší z Velkých ostrovů Sundských, oddělena je Sundskou úžinou na jihu od ostrova Javy, úžinou Malackou na sev.-vých. od zadoindického poloostrova Malaky, rozkládá se mezi 5° 39' s. š. a 5° 58' j. š. a 96° 12'—106° 3' v. d. od Greenwiche a pokrývá podle úředních dat 433.795 km² (podle Wisotzkého pouze 420.954 km²), s okolními skupinami ostrovů (při sev. pobřeží, při záp. pobřeží, při vých. pobřeží, se souostrovím Rio a skupinou Banka-Billiton) 476.371 km². Západní pobřeží jest rázu zlomového, příkré, hornaté, ve střední a severní části s hojnými přístavišti a zátokami, z nichž největší jest Tapanulská. Za to východní pobřeží jest nízké, bažinaté, s četnými močály a lagunami v naplavených deltách velikých řek. Od záp. pobřeží příkře, od východu povlovně stoupá povrch k pásmatému pohoří Bukit-Barissanskému, které prochází ostrovem po celé délce a dělí jej v západní, úzkou čásť hornatou a ve východní širokou nížinu plochou. Východní pobřeží pokrývají náplavy quartérní i usazeniny mladoterciérní, které tlakem tangeniálicou zvráněny v ploché vrázy. Poděl ním jsou zvrásněny v ploché vrásy. Podél záp. pobřeží táhne se četnými zlomy rozru-šené pohoří pásmaté skládající se ze star-ších palaeozoických břidlic, jež prorazily v mesozoiku granit, diorit i diabas intrusivní, z vápenců a břidlic karbonských i z usazenin terciérních, které pokryty jsou vyvřelinami mladých sopek, z části ještě činných, jež pokrývají širé plochy, jsouce vylouženy v podobu tuffů. Sopky řadí se ve dvou řadách rovnoběžně s pobřežím západním se táhnoucích, řada bližší k pobřeží skládá se ze starších sopek, druhou řadu tvoří sopky z největší části posud činné, které stojí na přičních trhlinách, mezi nimi nejvyšší vrcholy ostrova Indrapura či Korintži (3805 m), Talang (2542 m), Singalan (3090 m), Merapi (2917 m), Ofir či Pasaman (3000 m), Luse (3352 m), Abong (3139 m) a na jihu Dempo (3120 m). Mezi vyvřelinami převládají andesit a čedič. Západní pobřeží podléhá až do dnešních dnů četným oscillacím vertikálním podél zlomů je podmiňujících. Na jižním po-břeží vybíhají v Sundskou úžinu tři výběžky pásmatých pohoří, mezi nimiž prostírají se zátoky Lamponžská a Císařská. S. jest velmi bohata užitečnými nerosty, kterým teprve v poslední době věnuje se pozornost znač-nější. Jsou to vedle zlata, jež vyskytuje se zhusta v žilách ve starších palaeozoických břidlicích a v náplavech v ložisku druhotném, rudy měděné, olověné, cínové, železné, rovžurnalistiky má nemalou zásluhu.

3) S. Pavel Ivanovič, spisovatel rus. leje. Petrolej v poslední době těží se usi(† 1846), byl senátorem a členem rus. akalovně. Řeky pobřeží západního jsou prudké
demie. Vydel: Čerty Jekatěriny Velikija (Petr., bystřiny, které na úzkém, plochém pobřeží 1819); Progulka za granicu (t., 1821); ko-médie Zelenyj korset (t., 1805) a Modnik (t., toku splavné pro lodky domorodců, nejdů-1806) a drama Marfa Posadnica (t., 1808) a j. ležitější z nich je Singkel v severní části

ostrova. Za to východní širokou nížinou protékají proudy vodou bohaté (Rokan, Šiak, Kampar, Indragiri, Džambi, Palembang s Oganem. jinak Musi, Tulan-Bavan), které jsou tak hluboké, že i veliké válečné lodi mohou plouti 100—150 km proti proudu. Nejzná-mější jezero jest Toba (906 m vys.) ve středu severní části ostrova. Podnebí na pobřeží jest velmi nezdravé, malarické, v pravdě tropické, výše, zejména v polohách nad 1200 m, zdravější a snesitelné i Evropanům. Stálé větry, monsúny, jsou jiné na sever od rovníku a na jih od něho, vanout ve směru protivném. Průměrná střední teplota roční jest v Padangu na jihozáp. pobřeží 26.60 (nejstud. listopad s 26.20, nejtepl. květen s 27.20, Palembang na vých. pobřeží má 27.00 (leden 26.20, květen 27.40), Lahat (250 m n. m) 26.7° (leden 26.2°, duben 27.3°). Roční průměrné množství srážek 473 cm, prší hojně po celý rok, nejvíce v měsicích říjnu a pro-sinci. Bohatá květena východoindické monsúnové oblasti pokrývá v plné bujnosti své S-ru. Palmy a pisang jsou hlavni formace tropických pralesů jeho. Kasuariny a Gutti-fery tvoří světlé lesy pobřežní. Až do výše 1200 m vystupují v pohořích druhy rodu Ficus a Myrtaceae. Nad nimi až do výše 1850 m prostírá se oblast lesů dubových a Dipterocarpei. Až do výše 2700 m sahají lesy smišené z Ternstroemiacei, konifer (Podocarpus) a Vacciniacei (Eurya, Gordonia, Myrica). Horské kasuariny provázejí v zemích Bataků sosny s dlouhými jehlicemi (Pinus Merkusii). Teakový strom jest dosti hojný, netvoří však souvislých lesů, v nichž by byl stromem převládajícím. Na východním úpatí pohoří prostírají se širé savanny ve výši 1000—1800 m, v nichž převládá tráva zvaná alang (Imperata Koenigii), vedle niž k platnosti přicházejí 2-3 m vysoká tráva Saccharum spontaneum a kapradiny Pteris. Z uži-tečných stromů tropických buďtež uvedeny muškátový strom (Myristica fragrans), strom guttaperchový (Dichopsis gutta), duriang a strom melounový. Pěstují se indych bataty, bavlna, tabák, kukuřice a zejména rýže v několika odrůdách. Zvláštní pamětihodná para-sitní rostlina jest Rafflesia Arnoldi s květy téměř 1 m v průměru. Svou zvířenou S. podobá se velmi Borneu tvoříc s ním čásť oblasti indomalajské, má jako Borneo orangutana i dva druhy kočkodanů (Cercopithecus). Z dravců jsou na S-tře jen tygr královský a pardál. Slon sumatranský býval popisován jako zvláštní druh (Elephans sumatranus). S. má dále dva druhy nosorožců a zvláštní druh antilop (Nemorrhoedus), který objevuje se jinak jen ve vysokohorských končinách Himálaje a Tibetu. Obyvatelstvo odhaduje se na 4 milliony duší, náleží k malajskému plemeni, není však ryze malajské, jevic místy velmi značné přimíšení krve Negritů, pra-obyvatelův Indonésie, kteří Malaji byli pod robeni a assimilováni. V jihových, části bydlí Anglii získali si nesporné již právo podmakmenové Lampongů, ve střední části Passu-

č. Batakové a Atčíňané. Potulný kmen zvaný Orang-kubu vyskytuje se v různých částech ostrova nemaje pevných sídel. Rolnictví, plavectví a rybářství jsou hlavním zaměstnáním obyvatelstva, dříve kvetlo pirátství i otrokářství. Průmyslová činnost obyvatelstva obmezuje se na značně vyvinutý průmysl tex-tilní (tkaní látek bavlněných) a zlatnictví.

Veliké kmeny dělí se v menší a menší celky více méně navzájem nezávislé. Od potlačení odbojů atčínských celý téměř ostrov uznává již nadvládu nizozemskou, která ovšem v plné své síle jeví se hlavně jen u pobřeží. S. rozdělena jest v 7 správních provincií, jež vykazovaly se podle úředních dat takto (1895): gub. atčínská 53.222 km² s 531.700 obyv. (10 na 1 km²); gub. západního pobřeží (Tapanuli, nížina a vysoká plošina Padang-ská) 82.332 km² s 1,341.355 obyv. (17 na 1 km²); res. Benkulen 24.440 km² s 157.919 obyv. (6 na 1 km²); res. východ. pobřeží s nezávislými Bataky a kmeny v jihových. 91.894 km² s 517.900 obyv.; Indragiri (čásť res. Rio) 34.244 km² s 70.000 obyv. (2 na 1 km²); res. Palembang a krajina Djambi 139.118 km² s 683.491 obyv. (5 na 1 km²); res. Lampong 29.366 km² s 136.688 obyv. (4 na 1 km²). Celkem S. má podle těchto dat 3,541.700 obyv. z čehož 3,434.400 domorodců (počet jistě velmi neuplný), 5015 Evropanů, 92.716 Ciňanů, 2478 Árabův a 7133 jiných cizinců. Celá skupina sumatranská s residencemi Rio, Banka a Billiton má 3,757.000 obyv. Nejdůležitější města jsou Padang a Benkulen na záp. pobřeží a Palembang při pobřeží východnim.

S. byla povědoma již geografům středověkým ze zpráv arabských kupcův i Marka Pola, skutečně však objevena byla r. 1508 Portugalcem Lopezem de Figueira. Portugalci zařídili po pobřeží obchodní faktorie, byli však koncem XVI. stol. zatlačeni Nizo-zemci, kteři r. 1620 pevně na ostrově se usadili. Tou dobou dělili se o vrchní moc nad S-rou sultán bantamský na Javě a sultán atčínský v severní polovině S-ry. V l. 1659 až 1662 podařilo se Nizozemcům uvésti jihozápadní pobřeží pod svou vrchní moc a r. 1664 zmocnili se Indrapury, Salidy a vedle jiných měst r. 1666 i Padangu. Dále k jihu usadili se Angličané r. 1685 v Benkulenu; mezi oběma koloniálními státy povstala následkem toho značná mnoholetá řevnivost. Nizozemsko zatím podmanilo si r. 1803 celou jiho-východní čás ostrova s Palembangem a r. 1824 státy soupeřící ujednaly smlouvu, podle niž Angličané osady své na jihozápad-ním pobřeží S-ry vyměnili za nizozemský majetek na poloostrově Malace. R. 1835 Nizozemci podrobili knižete djambského a ve válce proti Atčíňanům rozšířili panství své po západním pobřeží, dobyli též části říše Menangkabu a zároveň uvedli v závislost čásť země Bataků. Odstoupením části Nové Guinee niti si též sultanát Atčínský; první pokusy mahové a Rečangové, v severní části Batové však se nezdařily a dlouhá, vysilující válka r. 1891 k jakés takés pacifikaci nepoddajného kmene.

Literatura: Miquel, S., seine Pflanzenwelt etc. (Lip., 1862); Rosenberg, Der Malaiische Archipel (t., 1878); Midden S., cesty sumatranské výpravy (Lejda, 1887, 4. d., geogr. popis v 2. díle od Vetha); Bastian, Indonesien, III. díl (Berl., 1886); Verbeek, Jaarboek van het Mijnwezen in Nederlandsch Oostindie, I. díl: Topographische en geologische beschrijving van Zuid S. (1881); II. díl: Topographische en geologische beschrijving van een gedeelte van S-'s westkust (Haag, 1886); Carthaus, Aus dem Reich von Insulinde. S. und der Malaiische Archipel (Lip., 1891); Volz W., Zur Geologie von S. (Geol. u. pal. Abh. Koken N. F. VI.); Erb J., Beiträge zur Geologie und Morphologie der südlichen Westküste von S. (Z. G. E., Berl., 1905); Müller, De Triangulatie van Zuid-S. (Batavia, 1903); Maass, Quer durch S. (Berl., 1904); Marwen, History of S. (1783, 3. vyd. Lond., 1811); Marre, S. Histoire des rois de Pasey (Par., 1875). Mapy od Xavengy 1:1,500.000 (Brussel, 1886); Dornseiffena a de Geesta (S., Bangka en der Riould-Lingga Archipel, 1:1,000.000, Amsterdam, 1892, 12

Sumba, Pulo Čin-dang, Tjendana, Soemba, ostrov santalového dřeva (holl. Sandelbosch), ostrov v Indickém okeáně ve skupině Malých ostrovů Sundských, j. od Floresu náležející k nizozemské residenci Timorské, má 11.082 km² s 200.000 obyv. plemene nejvice malajského. Vnitřek ostrova jest hornatý a dosahuje výše 1000 m, podnebí jest zdravé. Květenou i zvířenou bliží se značně ostrovu Timoru. Význačné produkty jsou bavlna, santalové dřevo, koně, drůbež. Hl. m. jest Nangamessi na sev. pobřeží. Srv. Kaart van het Eiland S. (1:500.000, Batavia 1894).

Sumbar, řeka ruská v oblasti zakaspické, měří asi 200 km a vlévá se s prava do Atreku. Voda rozvádí se do zavlažovacích kanálů. Pp.

Sumbatov Aleksandr Ivanovič, kniže, dram. spis. a herec rus. (* 1857), jsa po otci původu gruzínského, vzdělal se v Tiflise a studoval práva na universitě petrohradské. R. 1881 šel k divadlu a r. 1882 stal se členem moskev. státního divadla, kde působí dosud pode jménem Južin, náležeje ku předním silám Malého divadla (hlavní jeho úlohy jsou Macbeth, Hamlet, Jago, Richard III., Egmont, Cackij, Samozvanec, Car Boris atd.). První jeho dramat. prací byl Gromootvod (1878), načež následovaly: Doč věka (1880); Listja šelestat (1881); censurou zakázaný Sergéj Sasilov (1883); Mut znamenitosti (1889); Car Ioann IV. (1884); Arkazanovy (1886); Cepy (1888, do češtiny přel. K. Štěpánek, »Okovy«, »Čes. Thalia«, 1889); Starrj zakal (1895); Dientimen (1897) a Zakat (1898). Práce S-a jsou velmí působivé a řeší zajímavé psychologické úkoly, ač nepouštějí se do hloubky. | rhosus Gron.) neb alespoň zoubky v kůži vě-

teprve po bojích téměř dvacetiletých vedla srbštiny. V Německu měla úspěch r. 1898 hra »Staryj zakal«. Sebrané práce jeho vyšly r. 1901 ve třech dílech.

Sumbava, Soembava, ostrov v Indickém okeáně, z Malých ostrovů Sundských, jest oddělen na záp. úžinou Allaskou od Lomboku a na vých. Sapickou úžinou od ostrovů Komodo a Flores, má na 13.283 km² 150.000 malajských, muham. obyv. Ostrov skládá se hlavně z hornin terciérních, největší čásť pokrývají vyvřeliny, má několik sopek posud činných. Erupce sopky Tambora 2760 m vysoké na středním sev. poloostrově v dubnu 1815 náleží k nejhroznějším známým výbuchům; zahynulo při ní 4200 lidí a vrchol sopky se sřítil. S. podléhá několika domorodým náčelníkům a knížatům, kteří uznávají nadvládu nizozemskou. Z osad vynikaji vesmės přistavní města Allas, Sumbava, Sangar, Bima; záliv Sumbavský hluboko zasahuje do severního pobřeží. Nejdůležitější produkty jsou rýže, bavlna, tabák a santalové dřevo.

Sumbul viz Euryangium. **Sumcov** Nikolaj Fedorovič, literární historik a folklorista rus. (* 1854 v charkovské gub.), studoval v Charkové, kde na základě dissertace o kn. V. F. Odojevském Charkov, 1884) stal se soukr. docentem rus. literatury. Nyni jest řád. prof. charkov. university a členem rady kurátora charkov. učebného okruhu. Vedle četných prací v »Kijev. Starině«, »Etnografič. Obozrěníji«, »Sborníku« charkov. histor. společnosti a j., zasluhují zmínky jeho dissertace: O svaděbných obrjádach, po preimuščestvu russkich (t., 1881); Chléb v obrjadach i pésňach (1885); Lazar Ba-ranovič (t., 1885); A. S. Puškin (t., 1900); Očerk istoriji koldovstva v Jevrope (t., 1878); Ioannikij Galjatovskij (>Kijev. Starina«, 1884); Reč Ivana Meleška, kak literaturnyj pamjatnik (t., 1894); Leonardo da Vinci (»Sbornik« charkov. historicko-filololog. společ., 1900) a mnoho stati z oboru historie kulturni a paedagogických, rozptýlených po časopisech. Za jeho redakce vydáno »Posobije dĺja ustrojstva naučnych i litěraturnych čtěnij« (Chark., 1895 a 1896). Petrohradská akademie svěřila mu několikráte recensi spisův, ucházejících se o cenu Makarjevskou a Uvarovskou. Redigoval také 11 dílů »Sborníku« historickofilolog, společnosti charkov, jež zvolila ho svým předsedou a při které k jeho popudu r. 1892 vzniklo paedagogické oddělení a po-čato vydávati » Trudy«. Jest též členem městské rady charkov. a účastnil se prací vydavatelského komitétu charkov, společnosti gra-

Sumoovité ryby (čeleď Siluridae) jsou po většině veliké mékkoploutvé ryby z podřadí Ostariophysi (viz Ryby). Tělo má podobu různou. Statný trup není nikdy pokryt šupinami: buď jest lysý (na př. Silurus), buď obrněn pevnými štíty (Callichthys, Loricaria, v. t.; pak na př. brazilský Plecostomus bicir-Některé přeloženy jsou též do něm., pol. a zícími (Hypostoma), jež jsou téže úpravy a

téhož původu, jako zuby vůbec. I řečené hnědá, až černavá, zřídka zažloutlá s mlhaštíty nejsou prý leč splynulé basální desky takových zubů. Alespoň v týle podobné štíty mají druhy rodů *Doras* C. V. (na př. brazilský Doras costatus Lacép.) a Synodontis (Synodontis macrodon Geoffic z Nilu). U široké tlamy, ozbrojené zuby různé úpravy, bývají dlouhé, masité vousy; široký jicen vede do vakovitého žaludku. U prsnich ploutví mají četné s. r. zvláštní dutiny významu posud neobjasněného. Ploutev hřbetní jest krátká, jen u rodu Clarias velmi dlouhá; sumcům elektrickým vlastně schází. Za touto ploutví mají ploutvičku tukovou rody Arius, Bagrus, Doras, Pimelodus, Plecostomus, Synodontis a j. První paprsek' prsních ploutví bývá tvrdý, silný a pohyblivý. V lebce jest končina slu-chová dokonale přikryta kostmi krycími a horní čelist (maxillare) zatlačena od okraje úst mezičelistim (praemaxillare) velmi vyvinutým; dolní kosť víčková (suboperculum) schází. Známe přes 550 druhů s-tých ryb, které žijí ve všech zemědílech a obývají po většině v tekoucích a stojatých vodách slad-kých s bahnitým dnem; činí ¼ všech sladkovodních ryb (viz Ryby, geograf. rozšíření, str. 410). Některé druhy i do moří plovou. Jsou dravci, lákající si k tlamě kořist pohybem svých dlouhých vousů; někteří i elektrickými ranami ji zabíjejí. Kromě rodů Arius, Aspredo, Callichthys, Loricaria a Pimelodus (viz články u těchto hesel) náleží sem především rod Silurus Art. Má telo všecko lysé, vousů, četné, drobné a ostré zuby v mezičelistí, v dolní čelisti a na kosti radličné, hřbetní ploutev nepatrnou, řitní velmi dlouhou, ocasní vzadu zaokrouhlenou. Veliký měchýř vzdušní jest podélnou stěnou rozdělen v polovinu pravou a levou. Ze 6 druhů tohoto rodu jest ve střední a vých. Evropě i u nás jedinou rybou své čeledi su mec obecný (Silurus glanis L.). Dorůstá délky 1-3 m, má nad ústy 2 dlouhé, pod nimi 4 kratší vousy a barvu nahoře do černa zelenou, na bocích světlejší, na břiše bělavou a zažloutlou nebo trochu narudlou; po stranách jsou skvrny olivově zelené, vezpod načernalé. Okraje ploutví jsou černavé, na sutůních; ve Vltavě přichází až po Prahu, v Labi přilis chutné. V rybnících (u Třeboně a j.) schrift« a »Archiv der Mathematik u. Physik« delší a u kořene široké vousky, na dolním vědecké stanovisko. Touže snahou jest ovlá-

vými tmavšími skvrnami, vezpod světlejší. V Nilu žiji 2 druhy sumců, Bagrus bayad C. V. a B. dormac C. V., zdéli 1-1.5 m; mají také tělo lysé, u úst 8 vousků, velmi dlouhou ploutev tukovou, ale krátkou ploutev řitní, ocasní ploutev hluboko vykrojenou a barvu nahoře tmavou, načernalou nebo namodralou, vezpod střibrobilou. Tělo jako úhoří, velmi dlouhou ploutev hřbetní, u úst 8 vousků, při 2. a 4. oblouku žaberním rozvětvený akcessorní orgán žaberní, sahající do zvláštní dutiny za žaberní dutinou, má rod jinožabráků (Člarias Gron.); ze 20 druhů jeho jest v Nílu a v záp. Africe nejobecnějším Č. anguillaris Günth., zdéli až 1 m, nahoře modravě černý, vezpod bílý. Elektrický orgán (viz Ryby, str. 405) maji sum ci električtí, 3 druhy rodu Malapterurus Lacep. (vyobr. viz na tab. IV. při čl. Ryby), žijící v řekách tropické Afriky. Mají také tělo lysé, místo hřbetní ploutve až vzadu před zaokrouhlenou ploutví ocasní velikou ploutev tukovou, pod ní nedlouhou ploutev řitní a u tlamy 6 vousků. V Nílu žije M. electricus Lacép.; dorůstá délky 1—1½ m a má barvu šedou s drobnými, okrouhlými skvrnami černými. Rány elektrické jen men-ším živočichům vodním mohou býti nebezpečny. – Z fossilných s tých ryb nalezeny ve starších vrstvách třetihorních Arius Egertoni Dixon v eocénu Belgie a v Sussexu, A. crassus Koken v oligocénu v Německu, měkkou koží pokryté, trup vpředu oblý, v mladších vrstvách téhož útvaru pak Silu-vzadu se stran smáčklý, u široké tlamy 4—6 rus serdicensis Toula v Bulharsku, Amiurus cancellatus Cope v Kanadě (miocén), Clarias Falconeri Lydekk. v Indii (pliocén).

Sumeo, sumeček viz Sumcovité ryby. Sumee Josef, professor elektrotechniky na čes. vys. škole technické v Brně (* 26. srp. 1867 v Zalkovicích u Kroměříže). Maturoval na německém gymnasiu kroměřížském (1886). Vysoká studia konal v l. 1886-96, započav je původně na theologické fakultě v Olomouci, načež odebral se do Říma, kde dosáhl doktorátu filosofie (1890). Záliba ve vědách přírodních přivedla ho na českou universitu do Prahy. Speciální studia elektrotechnická konal v Darmstadtě v Německu. R. 1896 vstoupil do služeb firmy Bartelmus, dých jest po žlutavém pruhu. Jest největší Donát a spol. v Brně, kde působil až do naše ryba a hltavý dravec. Žije v bahnitých svého jmenování professorem na brněnské české technice (1902). Zde zvolen byl pro až za Hradec Králové, v Ohři k Libochovi-cům, v Orlici k Týništi. Dobou tření jsou strojů. — Četné práce vědecké, jež ukládá měsíce květen a červen; sumců šetřiti při-kázáno od 1. dub. do 15. čce. Maso není technik , pak v Elektrotechnische Zeitchovají u nás sumečka zakrslého (Amiu-v Berlině, získaly mu nejen doma, ale i za rus catus Jord.; »cat-fish«), pocházejícího ze hranicemi zvučné jméno. V nich snaží se Sev. Ameriky, zdéli 30 cm. Má na horním i pro komplikované problémy nalézti theorii pysku 2 kratší, nad koutky úst 2 mnohem co nejjednodušší, stavě se tak na moderní pysku 2 delší a 2 kratší vousky, za krátkou dán i jako paedagog. Nejnovější přítomné hřbetní ploutví ploutvičku tukovou, nepřiliš otázky elektrotechnické nacházejí v něm dlouhou ploutev řitní a ploutev ocasní po- povždy originálního a bystrého interpreta. někud vykrojenou; barva jest nahoře tmavo- Z prací jeho buďtež uvedeny: Zur Berechnung elektrischer Maschinen (»Z. f. E.«, 1898); | nějších. Bohocta jejich původní nijak neli-Streuung bei elektrischen Maschinen (»E.-T. Z.«, 1898); Kreisdiagramm des Drehstrommotors (>Z. f. E.«, 1901 a 1903); Der einphasige Inductionsmotor (>Z. f. E.«, 1903); Polumschaltung von Drehstrommotoren (t., 1904); Die einphasigen Commutatormotoren (t., 1904); Berechnung des einseitigen magnetischen Zuges (t., 1904); Der einphasige Inductionsmotor (A. d. M. u. Ph. e, 1905); Zur Berechnung einphasiger Commutatormotoren (>Z. f. E.c., 1905); Zur Berechnung von Drehstrommotoren (t., 1905); Ankerrückwirkung in Drehstromgeneratoren (t., 1905).

Stimeg viz Somod.

Sumejsat viz Samosata.

Sumelas, řecký klášter při Černém moři j. od Trapezuntu v divokých horách Sumelských. Založen podle pověsti mnichy Sofroniem a Barnabášem ve IV. stol., má jeden z obrazů Panny Marie malovaných prý sv. Lukášem. — Srv. Fallmerayer, Fragmente a. d. Orient. Sv. 1. (Štutgart, 1845).

Sumerové, též Sumirové, nejstarší kul-

turní národ světa, předchůdce Semitů v dolním meziříčí Eufráta a Tigrida. Jméno jejich jest odvozeno ze jména Sumír, jež zemi své přikládali. Existenci jejich někdejší zjistil sám prvý Jules Oppert již r. 1854 z dvojjazyčných desk klínopisných, v nichž vedle textu babylonského zjistil jestě text v jazyce neznámém, podle zdání agglutinujícím. Tento nově objevený národ byl předchůdcem Se-mitů, ježto od nich přijal klínové písmo se znaky ideogrammaticky znázorňovanými, kterež znaky v jazyce a písmě semitském na-byly platnosti slabik. Oppert soudil, že jazyk tohoto národa, jejž zval Akkady, jest příbuzný jazykům turánským. Po nem největší zásluhu získali si o poznání jazyka, již stále sumírským zvaného, Haupt (Die sumerischen Familiengesetze, Lip., 1878), Hommel (Sumerische Chrestomathie, Mnich., 1894) a F. A. Weissbach. Védomosti o S-rech nabyly konkrétnějšího rázu výkopy Sarzecovými v Tello a pennsylvanské university v Nuffáru. Z nich vidí se, že není oprávněno minění některých badatelů (hlavně Halévy ve všech svých spisich, k němuž připojil se Guyard a po jistou míru i Friedrich De-litzsch), podle něhož jazyk a písmo sumerské jsou pouze jakýmsi druhem písma hieratického aneb umělou jakousi soustavou grammatickou. Mínění to vyvrátil C. F. Lehmann, Šamaššumukîn (Lip., 1892). Zkoumáním znaků plemenných, které spatřují se na hlavách soch a postav skulpturních v Tello nalezených, jakož i přirovnáváním linguistickým nabyla nejvíce pravděpodobnosti hypothesa Hommelova, stanovicí, že 1. S. neměli kmenového příbuzenstva mezi národy sousedními a 2. že byli národem původu turánského. Ze zásoby slov, uchovaných v literárních památkách sumerských, vidí se zřejmě, že S. původně neznali ani lva ani koně ani vína ani palmy, že tudíž pravlast jejich prostírala se v krajinách stude
stuminace, lat., součet.

Summanus, u starých Římanů bůh nočvlast jejich prostírala se v krajinách studeního nebe a nočních bouřek a blesků (sub-

šila se od šamanství obvyklého na stepech turánských od nejstarších dob; uctívaliť předevšim dva duchy mocné, ducha nebe In-lil = pán zlých duchů) a ducha země Inkiagi, kteříž ve formě Anu a Ia přejati byli do názorů semitských. Jinak S. nevyšinuli se nad prostá zaříkání a rčení proti kouzlům, jejichž původci byli jmíni četní zlí duchové (lilla), podle domnění z pouště, z vody, ze země anebo ze vzduchu přichczí a ve skupinách po sedmi se vyskytující. Nejpřednějším obě-tištěm sumerským bylo Iridu, kdež vzývána i různá božstva vodní. Z nálezů zřejmo, že hlavní sídla S-rův prostírala se v Babylónii střední, odkudž proti oběma řekám záhy šířili se na sever i na jih. Politickým středem jejich byl Nipur, kdež již kol r. 5000 př. Kr. vyskytují se mocní králové. Jim podřízeni byli časem kněžská knížata (patísi) v jednotlivých městech. Zde S. byli původci nejstarší civilisace, iejíž stopy shledal Hommel i v mythologických názorech egyptských. Vedle klínového písma S. vynalezli způsob stavěti z cihel a z asfaltu, budovali města a v nich chrámy vysoké podoby, hradby, stavidla, hráze, stoky vodní. Také základy měřictví, počtářství a hvězdářství jsou výsledkem sumerského přemýšlení. Po r. 4000 př. Kr. počali mezi S-ry v sev. Babylonii usazovati se Semité, s nimiž záhy S. splynuli, ale jazyk jejich zůstal jazykem bohocty a vědy až do úpadku národa babylónského.

Suméru viz Méru.

Sumin Jiří, pseudonym spisov. Anny

Sumiński, Leszczyc-Sumiński, botanik polský, jenž vynikl v studiu pohlavnosti rostlin tajnosnubných (viz Botanika, str. 461 a).

Sumirové viz Sumerové.

Sumiswald, obec v okr. Trachselwald ve švýc. kantoně bernském v dolním Emmském údolí, při lokální trati Emmské, skládá se z farností S. a Wasen a má 5369 obyv. cvang. (1900), poštu, telegraf, telefon, veliký chrám (z l. 1510–12), starý zámek, nyní chudobinec. S. vynika průmyslem tkalcovským a hodinářským, obchodem sýrařským a výročními trhy. Kommenda S. řádu Německých rytířů byla založena r. 1225 a zakoupena Bernem r. 1698.

Sumka, malá brašna na řemenu zavěšená, sloužící výhradně za schránku nábojů při honbách. črn. — U vojska rak.-uher. s-ky jsou zavěšeny po dvou na opasníku napřed a obsahují u pěchoty a myslivců každá 20, u jezdectva 25, u vozatajstva 15 patron. Zákopník a prostý vojín pluku železničního a telegrafního má každý jen po s-mce jedné s 30 patronami.

Sumky, zool., viz Ascidic.

manus v mane), měl kapli na Capitoliu v Římě; | výboru pro záležitosti zahraniční, zaujímaje hliněná pak jeho socha na štitu velikého chrámu na Capitoliu sražena bleskem, tak že hlava její do Tibery se skutálela, načež zasvěcen mu chrám u velikého cirku. Jemu obětovány koláče v podobě kola; obětní zvířata ovšem byla tmavá. Blesk noční (fulgur nocturnum) podobně opatřován, jako denní (dium nebo diurnum). Později S. chybně vykládán jako summus Manium a ztotožňován s Plutonem.

Summarium, lat., hlavní součet; krátký neb summovní výtah, stručný obsah.

Summární process viz Stručné řízeni.

Summa summarum, lat., konec koncû. Summer-meetings [söm'rmiting], prázdninové kursy extensní při universitě oxford-

Summisté, lat., slují středověcí systematikové theologie, jako byli na př. Ábélard, Tomáš Aquinský a j., podávající soustavný výklad z theologie.

Summum bonum, lat., nej vyšší dobro. Summum ius, summa iniuria, lat., svrchované právo (bývá) svrchovaným ustanovení proti přemrštěnému nákladu při bezprávím, t. j. přepiaté pojímání a vy-kládání práva stává se čirým bezprávím. Citát z Ciceronova spisu De officiis (I, § 33).

Summus episcopus [-kopus], nejvyšši biskup, jest označení světského zeměpána v některých evangelických církvích (především v lutherské) jakožto hlavy církevní správy v určitém území, t. j. v určité zemské cirkvi (na př. pruské, meklenburské, badenské atd.).

Sumner [sömn'r] Charles, státník amer. * 1811 v Bostoně — † 1874 ve Washingtoně). Studoval na univ. Harvardské, pak na práv. akademii v Cambridgei. R. 1814 stal se advokátem v Bostoně, pak v Cambridgei byl prof. práva Spoj. Obcí a práva mezinárodního. V l. 1837-40 cestoval po Evrope a po svém návratu vydával v l. 1844-46 s J. C. Perkinsem Veseyovy »Reports« ve 20 sv. V těch dobách zahájil také svoji činnost politickou a r. 1845 přidal se ke straně whigů, ale nejsa srozuměn s vypověděním války Mexiku r. 1848 a stoje již tehda proti otroctvi, přidal se ke svobodným pozemkářům (viz Freeholders). R. 1850 zvolen do spolkoník a urputný protivník otroctví, proti ně- býta generálem konfederovaných Beauregarmuž vydal spis White slavery in the Barbary dem, což byl první nepřátelský akt ve válce States (Boston, 1853). V květnu r. 1856 měl tak ostre řeči proti otrokářům jižních států, značně poškozena, hájena však přece až do že byl dokonce po schůzi napaden od zástupce Jižní Karoliny Prestona S. Brookse a furd, Story of S. (New York, 1888). tělesně pohmožděn tak, že musil v Evropě hledati zotavení a teprve r. 1859 zasedl znovu do lohy; sumtuosní, nákladný. senátu. Tam byl vůdcem nové republikánské strany, podporoval volbu Lincolnovu, za je- Psiolu; jest střediskem cukrovarnictví tohoto

vynikající místo v zákonodárství a správě Spoj. Obcí. Velmi rozhodně hájil práva kongressu proti Johnsonovi a stejně odhodlaně vystupoval proti Grantovi, byť i jeho volbu r. 1868 byl podporoval, zejména v otázkách politiky annekční a v otázkách korrupce, která za Granta ve správě veřejné se zahnízdila. Pres to, že ve spise The case of the United States (1872) obšírně se zastával práv Spoj. Obcí v otázce Alabamské proti Anglii, byl zbaven předsednictví ve výboru pro záležitosti zahranični. R. 1872 S. zasazoval se o volbu Greeleyovu za presidenta a provedl v senátě ještě občanskou rovnoprávnost černocho. Sebrané spisy a řeči S-ovy vyšly v 15 svazcích jakožto *The works of Charles* S. (Bost., 1870—83). Srv. W. M. Cornell, Charles S Memoir and eulogics (Bost., 1874); ské a cambridgeské, jež jsou východištěm Lester, Life and public services of Charles obdobných zařízení při universitách mimoanglických.

Summirburoh viz Ronovec.

Summirburoh viz Ronovec.

Summirburoh viz Ronovec.

Summirburoh viz Ronovec. The life of Charles S. (t., 1892).

Sumozero viz Suma.

Sumptuariae leges byly u Římanů zákony proti přílišnému přepychu v oděvu, jidle a při slavnostech. Již dvanácte desk (Lex duodecim tabularum) obsahovalo pohřbech. Oppia lex směřovala proti nádheře v oděvu, Orchia sumptuaria, Fannia sumpt., Didia s., Licinia s., Cornelia s., Aemilia s., Antia, Julia s. a j. obsahovaly ustanovení o tom, kolik kterého nápoje při každé hostině smí se spotřebovati, kolik hostí pozvati atd. Zákony ty ovšem málo byly platny.

Sumrákov, ves na Moravě, hejtm. Da-čice, okr. Telč, fara Mrakotín, pš. Studená;

49 d., 292 obyv. č. (1900), 1tř. šk.

Sumský posad (též Suma), osada ruská při řece Sumě nedaleko od zálivu Sumského. Má 1350 obyv. (1897), živících se rybařením (treska), stavbou lodí a obchodem. S. p. založen byl vystěhovalci novgorodskými a náležel klášteru soloveckému.

Sumský záliv jest neveliká zátoka v Oněžském zálivu při ústí řeky Sumy, 4-8 m hluboká.

Sumter [sömt'r]: 1) S., hl. m. hrabství t. jm. v sev.-amer. státě Sev. Karolině, s velikým obchodem bavlnářským a 3865 obyv. (1890). — 2) S., tvrz na umělém ostrově při vchodu do přístavu charlestonského v sev.-amer. státě jižní Karolině. Vystavěna vého senátu, kde vynikl jako znamenitý řeč- byvši v l. 1845—55, byla 14. dub. 1861 doobčanské. V srpnu 1865 byla bombardováním 14. dub. 1865 proti vojskům Unie. Srv. Craw-

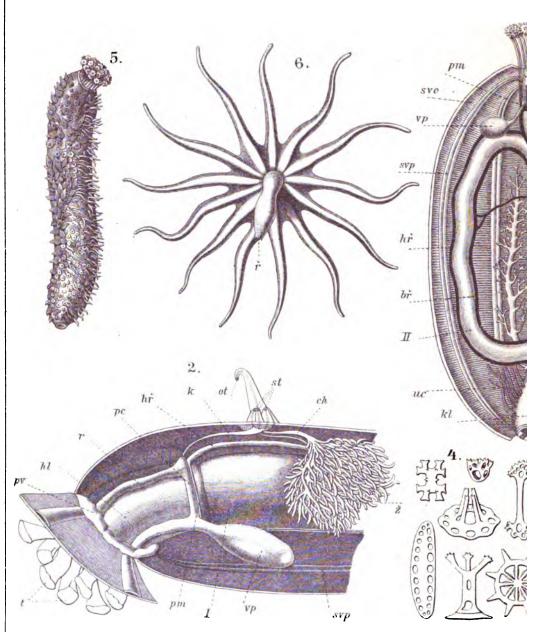
Sumtus, sumptus, lat., náklad, vý-

Sumy, új. město charkovské gub. při řece hož presidentství byl předsedou senátního kraje a vyniká jako město průmyslové (stroučiliště a j.). Má 28.519 obyv. (1900). S. za- kostra kožní, skládající se z těles vápenných, loženy byly r. 1652. Archaeologické nálezy jejichž podoba jest přerozmanitá, však vý-(také mince arabské ze VII. až IX. stol.) do značná pro jednotlivé s-še. Základní tvar kazují, že kraj už mnohem dříve byl obydlen. Nejednou napadeny byly Tatary krymskými. R. 1708 soustředilo se tu ruské vojsko (byl s ním Petr Veliký) chystající se proti Karlu XII. – Ú jezd su mský má na 3187 5 km² 251.542 obyv. (1998).

Sumyši (Holothurioidea, viz tab.), třída ostnokożců (Echinodermata), kteří mají tělo v ose hlavní protáhlé a stěnu tělní měkkou následkem toho, že vápenná kostra kožní málo je vyvinuta. V případě základním jsou ústa na jednom a řiť na druhém konci hlavní osy tělní, na těle pak rozeznáváme patero shodných pásů nožkových (radiálních, opatřených nožkami) a patero shodných pásů mezinożkových (interradiálních, bez nožek). Casto však bývá vyvinuta souměrnost dvojstraná, tu pak nastává zrůzněnost: rozeznáváme plochou stranu břišní, trivium (složenou ze tři pásů nožkových a dvou mezinožkových) a klenutou stranu hřbetní, bivium (složenou ze dvou pásů nožkových a ze tří mezinožkových). Někdy ústa a řiť bývají posunuty na a řit jsou těsně u sebe a tělo nabývá po-doby lahvicovité, zdánlivě s deseti pásy nožkovými (rod Rhopalodina). Nožky mají tvar válcovitý, na vrchole s terčkem příssavným, bývají sefazeny střídavě ve dvou řadách, ně-

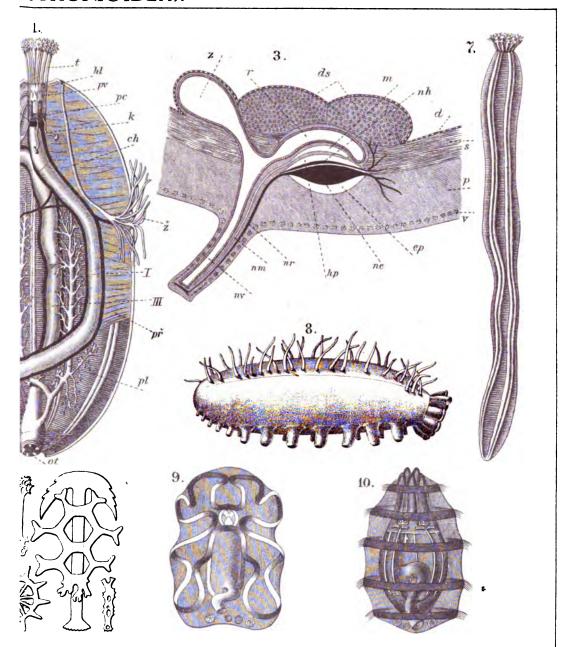
jírny, výroba kořalky, tabákové továrny); něk neobrvených a má četné buňky žlaz-13 učilišť (muž. a žen. gymnasium, reálné naté. Ve vrstvě pojivové uložena jest vápenná jest trojramený, skládáním jeho povstávají všeliké tvary, často velmi úhledné, na př. věžovité, kolečkovité a j., až desky mnoho-dírkaté. Obyčejně tělesa vápenná uložena jsou roztroušeně a nevynikají z kůže. Známe však připady, kde jsou vyvinuta v podobě větších desek tvoříce hřbetní krunýř (Psolus) nebo vynikaji ostnitě (Ypsilothuria, Synapta). Někdy také vyvinuty jsou zubovité desky na přídě a na zadu, jež tvoří ochranu zata-žené přídy a řiti (Psolus). Ke kostře vápenné náleží prstenec vápenný uložený na zvláštní pojivové, límcovité vchlípenině stěny tělní, obklopující hltan. V případě základním skládá se z pěti desek uložených ve směrech nožkových a z pěti jiných uložených ve směrech mezinožkových. Kostra vápenná může i scházeti (rody Paroriza, Pelagothuria). Svalstvo skládá se z vrstvy svalův okružních a ze svalů podélných vyvinutých v podobě dvojitých neb i jednoduchých pásů probíha-jících ve směrech nožkových. Svaly podélné na přídě upevňují se na prstenci vápenném. stranu břišní, nebo naopak střední pás hřbetní | Namnoze oddělují se od nich na přídě zvláštní jest zkrácen, což může se díti až tak, že ústa zatahovači přídy, šikmo v dutině tělní probíhající a upevňující se rovněž na prstenci vápenném. Dutina tělní vyložena jest plochými buňkami obrvenými, jež tvoří i povlak ústrojů v ní se nalézajících. Pozoruhodné nebo jsou bez terčku, kuželovité (bývají na jsou pohárky obrvené (s činností málo znáhřbetní části těla), nebo bývají zkráceny až mou), nalézající se v dutině tělní rodu Synna pouhé útvary bradavkovité. Obyčejně apta a příbuzných. Nervstvo s-šů skládá bývají seřazeny střídavě ve dvou řadách, ně- se z části vnější (ektoneurální) a z části kdy jsou i ve více řadách, konečně mohou vnitřní (hyponeurální). Čásť vnější složena býti roztroušeny po celém pásu nožkovém je z prstence hltanového uloženého za základy a mohou i přecházetí na pásy mezinožkové. tykadel a z pěti větví od něho vycházejících V jiných zase případech bývá nožek málo, a probíhajících ve směrech nožkových. Nervza to bývají mohutně vyvinuty, seřazenv pak stvo ektoneurální prostírá se podobně jako bývají jen v jedné řadě a jen na některé u ježovek a hadic pod pokožkou a překlepásy omezeny. Nožky scházejí u čel. *Pela*-nuto jest kanály epineurálními, totiž kanálem gothuriinae, podř. *Molpadiidae* a řádu *Parac*-prstence a kanály větví radiálních. Nervstvo tinopodida (příkl. rod Synapta). Přída tělní ektoneurální jest sensibilní opatřujíc vý-(obustí, peristom), namnoze zatažitelná, nemá běžky svými tykadla, kůži a nožky. Nervstvo přívěskův až na tykadla kolem úst. Tykadla, vnitřní (hyponeurální) skládá se z pěti větví, jež nutno pokládati za proměněné nožky, jež přikládají se těsně k větvím ektoneurálstojí kolem úst v jednom věnci, řidčeji ve ním a překlenuty jsou kanály hyponeuráldvou. Bývá jich obyčejně patero párů (střední ními. Nervstvo vnitřní jest motorické, pár břišní bývá menší ostatních), neb jest opatřujíc větevkami svými svalstvo s-šů. počet umenšen, až na pět, aneb zvětšen, až Čidla jsou málo vyvinuta. Nejvíce vyskytují na třicet. Uprava jejich jest různá. Bývají se buňky hmatové v kůži. U rodu Synapta a jednoduchá, na vrcholu s terčkem, neb jsou přibuzných shloučeny jsou ve zvláštních braprstovitě rozdělená, zpeřená, rozvětvená, nebo davkách kůže a na tykadlech. U těchto s-šů naopak až bradavkovitě zkrácena. Tykadla jsou také jakési skvrny pigmentové při základě jsou namnoze stažitelná. Zvláště jsou upratykadle. Rovněž u těchto s-šů a u hlubinných vena tykadla u rodu *Pelagothuria*, volně s-šů nalézají se ústroje rovnováhy (statocysty v moři se pohybujícího. Vnější věnec má tu se statolithy) umístěné na prstenci nervovém, tykadla nepatrná, vnitřní tykadla k pohybům při základě větví radiálních. Roura zažíplovacím uzpůsobená, mohutná, prodloužená vací s-šů má odstavce zevně málo rozlišené. a na základě blanou spojená. Stěna tělní, Usta neozbrojená vedou do hltanu, následuje tlustá neb tenká (na př. rod Synapta), tvo-rourovitý žaludek střevní, pak konečník zařena jest z pokožky a z vrstvy pojivové, po končující se rozšířenou kloakou, jestliže přiníž sleduje svalstvo. Pokožka skládá se z bu- jímá tu vývody jiných ústrojů. Roura zažípenni
penni

SUMÝŠI (HOLC

1. Ústrojnost sumýše s podřádu Aspidochirolidae, jchoš stěna tělní ve středním hřbetním pásu mezinoškovém proříznu s ného větví radiálních, vp vak Poliho, k kanál vápenný, pm prstenec kolhltanový cev mísních, hř hřbetní ceva mís ki kloaka, of otvor kloaky, pl plice vodní, uc ústroje Cuvierovy, př přepáška (mesenterium), ž šíasa pohlavní, ch výtástečně byla odstražena. I tykadla, ki hltan, I první odstavec rouvy začieci, pc prstenec kolhltanový cev vodních, vp vak svp dvojitý pás svalstva podálného, k vápenný kanál, zt dirkovaný jcho otvor (madreporit) na bradavkovitých vyvýšenim stěny tělní. — 3. Příčný průřes tělní stěnou sumýše v krajině pásu nožkového (schematiováno), p pojivová vrstva stény t svalstva podělného, r radiální včtev cev vodních, m radiální včtev cev mísních, nh radiální včtev nervová vnitřa (hygomožkového kanálku vodních cev, nu nožkový kanálek vodních cev, nm nožková vštěvka cev mísních, nr nervová včtě Aspidochriotidae) zmenš. — 6. Pelagothuria natatrix Ludwig (ř otvor řítní). — 7. Synapta digitala Müll. (sásupce 10. Stav larvový druh

LOTHURIOIDEA).

sm. t tykadla ústa obklopující, hl hltan, pr prstenec vápenný, pc prstenec kolhltanevý cev vodních se začátky vybihajících isal, bř bříšní ceva mísní, svo svalstvo okružní, svp jeden dvojitý pás svalstva poděiného, l, ll, lll odstavce roury zažívací, vod žlázy pohlavní. — 2. Přední část těla sumýše hlubinného (Laetmogone Wyville-Thomsoni Théel), jehoš stěna tělní. Poliho, r radialní větev cev vodních, pr prstenec vápenný, pm prstenec kolhltanový cev mísních, hř hřbetní ceva mísní, sích stěny tělní, ž šláza pohlavní, ch vývod žlásy pohlavní, ot vývodní otvor žlázy pohlavní na bradavkovité vyvýšeniné tělní, v vápenná tělesa kostry košní, s svalstvo okrušní, d povlak (z plochých buněk obrvených) dutiny tělní, ds dvojitý pžs seusální), hp kanál hyponeurální, ne radiální větev nervová vnější (epineuralní), ep kanál epineurální, z tásobní váček ráks nosková. — 4. Vápenná tělesa sevěšené) košní kostry růsných sumýší. — 5. Hotothuría tubulosa Gm. (z podřádu z řádu Paraetinopodida). — 8. Hlubinný sumýš Laetmogone violacea Théel. — 9. Stav larvový první, auricularia. — 19 (pupa), doliolaria.

381 Sumýši.

vací jest řidčeji málo vinutá, obyčejně závitovitě, význačným způsobem vinutá a upevněná na stěnu tělní trojitou souvislou přepážkou (*mesenterium*). Díváme-li se na s-še od strany břišní a shora, děje se vinutí roury zažívací ve směru ručiček hodinových; rozeznáváme pak tři odstavce: 1. první sestupující, při čemž přepážka upevňuje se na střední mezinožkový pás hřbetní, 2. střední odstavec vzestupující, s přepážkou upevňující se hlavně na levý mezinožkový pás hřbetní, 3. druhý odstavec vzestupující, s přepážkou upevňující se na pravý mezinožkový pás břišní. Kloaka opatřena jest svěračem a roztahovači probihajícími od kloaky příčně ke stěně tělní. Do zadniho konce roury zažívací ústí u některých s-šů dvojí ústroje, t. zv. vodní, sloužící při dýchání (pomocí buněk amoebovitých též při vyměšování) a t. zv. ústroje Cuvierovy, s činností posud málo známou. Plíce vodní jsou jednoduché neb dvojité (pravá a levá větev), jsou tenkostěné, přečetně rozvětvené, konečné větevky měchýřkovité, slepě se končící. Pohyby svíravými způsobováno jest v nich proudění vody, jež čerpána a opět vyvrhována jest roztahováním a svíráním kloaky. U hlubinných s-šů (Elasipoda), u rodu Pelagothuria a u řádu Paractinopodida (zástupce rod Synapta) plice vodní scházejí. Ústroje Cuvierovy vyvinuty jsou toliko u podřádu Aspidochirotidae (nikoliv u všech zástupců), bývá jich pak vice, až veliký počet. Jsou to žlaznaté rourky slepě se zakončující, těsně k sobě shloučené, schopné značného protažení a vylučující obsah lepkavý. Vodní cevstvo s-šů složeno jest z prstence kolhltanového, umistěného na dolním okraji límcovité vchlípeniny hltan obklopující a z patera větví rozbíhajících se z prstence a probíhajících ve směrech pásů nožkových. Větve tyto opatřují nahoře postranními větevkami zásobní váčky vybíhající v kanálky vodní tykadel a v dalším svém průběhu zásobní váčky vyúsťující v kanálky nožek. S prstencem kolhltanovým jsou ve spojení ve směrech mezinožkových váčky byly příčinou podráždění. Vyvržené ústroje Poliho a kanál vápenný. Váčky Poliho bývají čtyři, řidčeji jich bývá počet větší neb naopak jen jeden veliký. Kanál vápenný (ně-kdy jich bývá vyvinuto více, až mnoho) probíhá v přepážce připojující se na střední hřbetní pás mezinožkový a trčí volně dírkovaným koncem svým do dutiny tělní. V některých případech však udržen jest stav pů-vodní. Tak u mnohých s-šů hlubinných kanál vápenný přimyká se ke stěně tělní a otvírá se tu sitovitým otvorem (madreporitem) na venek. U jiných s-šů hlubinných a u rodu Pelagothuria zachován jest dokonce stav embryonální, kanál vápenný otvírá se ven ve stěně tělní otvorem jediným. Cevst vo mízni s-šů připomíná částečně poměry u ježovek. Tvořeno jest především prstencem kolhitanovým umístěným pod prstencem

rovněž k výběžkům těchto větví. Z prstence kolhltanového vybíhají dále ještě dvě cévy provázející v průběhu svém rouru zažívací: céva vnější (hřbetní) a céva vnitřní (břišni). Cevy tyto jsou ve spojení jednak se složitou sítí podivuhodnou, k níž přikládají se plice vodní, jednak s bohatou sítí střevní a jednak i kožní. Žlázy pohlavní u s-šů jsou toliko jedny. Představují chvost rourek umístěný po jedné straně, nebo dva chvosty rourek umístěné po obou stranách přepažky při-pínající se ke střednímu hřbetnímu pásu mezinožkovému. Mají jednoduchý vývod probíhající v uvedené přepážce hřbetní a otvirající se ven na híbetní straně na přídě těla, obyčejně na bradavkovité vyvýšenině. Pohlaví jsou s. většinou odděleného, obojnatci jsou na př. mnozí ze řádu Paractinopodida (příkladem rod Synapta). U zástupců rodu Cucumaria pozorováno bylo i množení nepohlavní dělením přičným. U některých s-šů vývoj z vajíček děje se ve zvláštních plodištich (na př. Psolus ephippifer, Cucumaria glacialis), u jiných (příkladem Synapta vivipara) dokonce v dutině tělní, při čemž zárodky dostávají se na venek trhlinami na konci roury zažívací. Vývoj jest většinou složitý, děje se prostřednictvím volné larvy zvané auricularia, z níž vyvine se larva druhá (též pupa, poněvadž v době té potrava není přijímána), zvaná doliolaria a z této živočich dospívající. Auricularia má obrvený pás kolústní, vinutý složitě ouško-vitě (odtud jméno), doliolaria má tvar soudkovitý a několik prstencovitých pásů obrvených. U některých s-šů s plodištěm jest vývoj částečně zkrácen přeskočením prvniho stavu larvového (na př. Cucumaria Planci), neb jest vůbec zkrácen potlačením stavů larvových. Mnozí s. vyznačují se velikou dráždivostí, jež často jest spojena s regeneraci. U s-šů, kteří mají ústroje Cuvierovy, po podráždění dotekem a p. ústroje tyto jsou vyvrhovány ven, prodlužují se mnohonásobné, stávají se lepkavými slepujíce předměty, jež nejsou již zatahovány dovnitř těla, nýbrž živočich zbavuje se jich odtrženim. Jini s. po podráždění vyvrhují ven téměř veškeré útroby a časem opět je nahrazují, nebo tělo se rozpadává na kusy, při čemž čásť přední schopna jest dorůsti opět v celek, neb konečně stěna tělní až na svalstvo se rozplývá, může pak znova narůsti, jestliže částečně byla zachována.

S. nevynikají ani úhledností, ani velikostí těla. Na př. nejznámější sumýš, holothurie jedlá (Holothuria edulis Less.) dosahuje 25 cm délky. Jsou obyvateli moře, jen někteří žijí ve vodách smíšených. Mnozí žijí při pobřeží, v bahnitém, písčitém dně, v rozsedlinách skalních neb v útesech korálových. Zajímavé jsou tvary zdržující se v hlubinách mofských a volně v moři se pohybující rod Pelagothuria. Živí se drobnými ústrojenci neb zbytky ústrojcem kolhltanovým umistěným pod prstencem a volně v moři se pohybujíci rod *Petagotnuria*. cev vodních. Z něho vybíhá ve směrech nož-Živí se drobnými ústrojenci neb zbytky ústrojkových patero cev, jež provázejí větve cev nými, jež s bahnem a pískem pohlcují za povodních a jež výběžky svými připojují se moci tykadel, jež střídavě sklánějí k ústům. Pozoruhodný jest připad soužití ryby Fierasfer a jistých s-šů (na př. u Stichopus regalis), jakož i připady cizopasnictví jistých mlžů v těle některých s-šů (Entoconcha mirabilis Joh. Müll. u Synapta digitata; Entocolas Schiemenzi Voigt u Chirodota Pisanii; Entosiphon deimatis Koehler et Vaney u Deima Blakei). Zvláštního užitku s. neposkytují. Druhy zejmena rodů Holothuria a Stichopus z okeánu Tichého poskytují trepang, jenž vážen jest Číňany jako aphrodisiacum. Zbytky s-šů vyhynulých jsou řídké, za zbytky jejich kostry označují se těliska nalézající se vůtvaru kamenouhelném a jurském. Do r. 1886 známo bylo asi 440 druhů a více než 80 rodů žijících s-šů. Počet ten ovšem od doby té následkem výzkumů věd. výprav mořských značněji vzrostl.

Podle staršího rozdělení dělime s-še na řády: 1. Pedata (s nožkami; čel. Dendrochirotae, Rhopalodinidae a Aspidochirotae), 2. Elasipoda (s. hlubin mořských, s menším počtem nožek), 3. Apoda (bez nožek, rod Synapta a přib.). Na základě novějších známosti lze s-še rozděliti takto: I. řád, Actlnopodida (kanálky zásobující tykadla vycházejí z větví radiálních), zahrnuje podřády: 1. Dendrochirotidae (s tykadly rozvětvenými; čel. Dendrochirotinae a Rho-palodininae); 2. Aspidochirotidae (s tykadly jednoduchými, terčkem opatřenými; čel. Holothuriinae, Synallactinae, Elasipodinae a Pelagothuriinae); 3. Molpadiidae (bez nožek; zahrnuje rod Molpadia a příbuzné). II. řád, Paractinopodida (kanálky zásobující tykadla vycházejí jednak z větví radiálních, jednak z prstence vodních cev; zahrnuje rod Synapta a příbuzné). – Lit. Selenka, Beiträge zur Anatomie u. Systematik der Holothurien (»Zeitschr. f. wissensch. Zool.« sv. 17., 1867); Semper, Reisen im Archipel der Philippinen, sv. I., Holothurien (Lip., 1868); Ludwig, Beiträge zur Kenntnis der Holothurien (Vircp., 1874); Danielssen et Koren, Holothurioidea (Norske Nordhorg Fyradition, 1876, 20 VI Christian) Nordhavs-Expedition, 1876—78, VI., Christiania, 1882); Théel, Report on the Holothurioidea (Voyage of H. M. S. Challenger, Zoology, Vol. V, part XIII; vol XIV, part XXIX; Lond., 1882-86); Herouard, Recherches sur les Holothuries des côtes de France (»Arch. zool. expér.«, 1889); Ludwig et Barthels, Beitrage zur Anatomie der Holothurien (Zeitschrift f. wiss. Zool. vsv. 54, 1892); Ludwig, The Holothuroidea. Reports on an Exploration ... by the \$Albatros« (*Mem. Mus. Harvard Coll.«, vol. 22, 1894); Perrier, Sur les Elasipodes recueillis par le *Travailleur« et le *Talisman« (*Compt. Rend.«, 1896); Ludwig, Arktische und subarktische Holothurien (Fauna arctica, vol. I., 1900); Perrier, Holothuries (Expéd. Sc. >Trav. et >Talis. et Pař., 1902), Hérouard, Holothuries provenant

Sun v tělocviku pohyb s místa tím, že noha přišine se k noze.

Suna, ruská řeka v gub. oloněcké; protékajíc mnohá jezera (Sunozero, asi 111 km²), vtéká po 250 km dlouhém toku do Kondopožské zátoky Oněžského jezera. Tvoří mnoho prahův a vodopádů (Por-porog, Girvas a zejm. veliký vodopád Kivač). Dříví dopravuje se po celém toku; S. pro lodi jest splavná teprve pod Kivačem. Po březich bydlí obyvatelstvo karelské, při ústí Rusové. Pp.

Sunád viz Csanád.

Sunbury [sönböri]: 1) S., vesnice v angl. hrabství Middlesex, při Temži nad Hampton Courtem, s 4099 obyv.; v okolí jsou veliké nádrže k čištění vody dvou londýnských společností vodárenských a potěrné rybníky spolku pro ochranu rybářství na Temži.

2) S., hl. m. hrabství Northumberland sevamer. státu Pennsylvania při soutoku dvou ramen Susquehanny s výborným železničním spojením, pilami, velikým obchodem dřevař-

ským a 5930 obyv.

Sund viz Sundská úžina 1).

Sund., zkratek zool., jímž se označuje Carl Jak. Sundevall.

Sundalself, norská řeka, vzniká pod jménem Kaldvella na úpatí Snehättanu v Dovrefjeldu, nazývá se dále Driva a pod jménem S. vlévá se po toku 111 km dlouhém v amtě romsdalském do jihových. chobotu Sundalsfjordu. Údolí jeji Sundalen vyniká nejdivočejšími skalními partiemi v Norsku.

Sundarban, Sunderbunds, Sundarbans, močálovitá dolní čásť delty Gangy, mezi Huglím, Meghnou a Bengálským zálivem, v ploše 19.507 km². Jest to labyrint ostrovů skládajících se z nánosů Gangy, oddělených od sebe množstvím průlivův a ramen říčních. Jen výše položená východní čásť jest obydlena. Největší osadu Port Canning spojuje železnice s Kalkuttou. S. jest při mořské straně porostlý neproniknutelným houštím tropického lesa, jež ohromným vlnám brání přístupu do vnitrozemí. Les, nejvíce státní majetek, dodává ročně 50.000 t stavebního dřeva a 159.000 t paliva do Kalkutty. Houštiny S-u oplývají divou zvěří, podnebí jest nejvýš nezdravé. Obyvatelstvo pěstuje hlavně rýži, indych, třtinu cukrovou, betel, džutu a zeleniny, žije však předem od dřevařského průmyslu, rybářství, dobývání soli a plavectví.

Sunday [söndé], angl., neděle.

The Holothuroidea. Reports on an Exploration ... by the \$Albatros (>Mem. Mus. Harvard Coll.«, vol. 22, 1894); Perrier, Sur les Elasipodes recueillis par le >Travailleur vu Upsale). Byl syn kloboučnika a studoval vu Upsale nejprve filosofii, pak theologii, nate le >Talisman (>Compt. Rend.«, 1896); Ludwig, Arktische und subarktische Holothurien (Fauna arctica, vol. I., 1900); Perrier, Holothuries (Expéd. Sc. >Trav.« et >Talis.«, Talis.«, 1902), Hérouard, Holothuries provenant des campagnes de la >Princesse Alice (Rés. 1849 byl adjunktem theologie vu Lundu, vol. 1850—51 cestoval po střední Evropě a nepřitel snah církevně svobodomyslných a jacamp. sc. Monaco, 1902); Yves Delage et Edgard Hérouard, Traité de zoologie concrète. Tome III. (Pař., 1903).

biskupem v Upsale a zvolen univ. kancléřem půdu. Ve válkách r. 1848–49 a 1864 byl nětamže. O rozvoj university upsalské S. získal kolikráte bojištěm. Přísluší ke kraji sondersi veliké zásluhy a byl r. 1874 předsedou kommisse pro revisi universitních stanov. Také politicky byl velmi činný a od r. 1859 byl členem říšského sněmu stavovského, hlasuje proti reformě zastupitelské. V l. 1867 až 1872 byl předsedou druhé komory, v letech 1878-80 předsedou komory první a hrál velikou úlohu jako vůdce ultrakonservativců. Nabízené ministerství kultu v l. 1870-71, jakož i ministrpresidentství r. 1888 nepřijal. Měl však veliký vliv na zákonodárství čír-kevní ve Švédsku. Z jeho spisů, vynikajících skvělým slohem, uvádíme: Jakob Ulfsson, Svea rikes erkebiskop 1470-1515 (Upsala, 1877); Om två af vår tids farligheter: moral utan religion och religion utan moral (t., 1873); Om den kyrkliga bekannelsens vigt och betydelse (t., 1879); Ar det onskvärdt, att forbindelsen mellan stat och kyrka i vårt land upplöses? (t., 1885); Om den moderna socialdemokratien och hennes förhållande till det kristliga samhållet (t., 1891); Om den svenska kyrkorefor-mationen och Upsala möte 1593 (t., 1893). R. 1874 S zvolen členem švédské akademié.

Sundečió Jovan, básník jihoslovan., viz Jihoslované, str. 499*b*.

Sunderbunds [sönd'rböndz] viz Sundar-

Sunderland [sönd'rlend], příst. město v angl. hrabství Durhamu, na j. od ústí Wearu do moře Severního, při trati dráhy North-Eastern, tvoří s těsně spojenými osadami Wearmouthem či Bishop Wearmouthem a na sev. břehu ležícím předměstím Monte-Wearmouth-Shorem jednotné město, má 146.165 obyv. (1901), četné chrámy a kaple, 2 synagogy, lyceum, athenaeum, museum, divadlo, bursu, nemocnici, chorobinec, chudobinec atd. Ulice jsou ve staré části města blíže přistavu úzké a špinavé, naproti tomu čtvrti nové vynikají pěknou výstavností. Z průmyslových odvětví města nejdůležitější jest loďařství, rozsáhlé jest mimo to i sklářství, výroba zboží hliněného, klobouků, plachtoviny, lodního nářadí, zboží železného a mosazného atd. Přístav leží v ústí ř. Wearu, jest | chráněn 2 moly, náleží k němu 280 lodí vem Adolfem. V čnu r. 1888 vyhořelo téměř s více než ¼ mill. t a lodní jeho ruch činí | úplně. ročně do 7000 lodí s 2½, mill. t. Dováží se hlavně dřívi, kovy, obili, křída, esparto a petrolej, vyváží pak uhli, cement a sklo. S. jest sídlem několika konsulů, veliké obch. banky a vysílá do sněmu 2 poslance. Tšr.

ze Sunderlandu hrabě viz Spencer-

Churchill.

Sundevall Carl Jak., zoolog švédský * 1801 v Högestadu u Ystadu — † 1875 ve Štokholmu), byl prof. zoologie na universitě v Lundě, později ve Štokholmě intendantem říšského musea. Zabýval se soustavným a anatomickým studiem ptákův a vydal zejména: Ornithologisk System (Štokh., 1836).

Sundewitt, poloostrov v pruské prov.

Šlesvik-Holštýn, oddělený Alskou úžinou od sku (v. t., str. 755 a).

r. 1864 biskupem v Karlstadě, r. 1870 arci- ostrova Alsu, má vlnitý povrch a úrodnou burskému, obyvatelstvo mluví nářečím zá-

padojutským.

Sundská úžina: 1) S. ú. (Oresund), mořská úžina mezi dánským ostrov. Sjaellandem a nejjiž. Švédskem, jest na nejužším místě jen 4½, km široká, do 50 km dlouhá, místy pouze 30 m hluboká, jinak však jest plna mělčin, nicméně v létě hojně jest navštěvována loděmi plujícími z moře Severního do Baltického. Dříve vybírali dánští králové od lodí těch t. zv. sundské clo, které však bylo r. 1857 za úhrnné odstupné 31½ mill. říš. tolarfi zrušeno. říš. tolarů zrušeno.

2) S. ú., mořská úžina pro plavbu velmi důležitá, vedoucí z okeánu Indického do moře Javského mezi ostr. Sumatrou a Javou, jest průměrně 50-65 m hluboká a prostoupená řadou sopečných ostrůvků, z nichž největší jest na jz. ležící Pulo Panitan, nejznámějším pak stal se svým výbuchem Krakatau (v. t.).

Sundské moře sluje záp. čásť moře Bandského, jež spojuje je s mořem Javským, prostírá se mezi Celebesem na sev. a ostrovy Flores, Sabrao, Lomblem, Pantar a Ombai na jihu. Na východě vykazuje ještě hloubky do 3000 m jako hluboké moře Bandské, k západu je mnohem mělčí, dno mořské vystupuje až do hloubky 200 m.

Sundské ostrovy, Sundy, souborné jméno dávané všem ostrovům Malajského souostroví na záp. od 125° v. d. Gr., z nichž nejvýchodnější jsou Celebes a Timor. Dělí se obyć. na Veliké S. o., t.: Sumatra, Java, Borneo a Celebes s ostrůvky k nim příslušnými, a na Malé S.o., t.: Madura, Bali, Lombok, Sumbava, Sumba, Komodo, Flores, Solor, Sabrao, Lomblem, Pantar, Ombaai, Timor, Wetter a některé menší ostrovy.

Sundsvall, přístavní město ve švéd. länu Westernorriand nedaleko ústí Indalselfu, východiště trati stát. drah S.-Storlien-Drontheim, má 14.381 obyv. (1900), železářský průmysl, pily, loděnice, značné vlastní loďstvo ob-chodní, značný vývoz dříví surového i zpracovaného a železa. Založeno r. 1624 Gusta-

Sundukeano Gabriel, dramatik armenský (* 1825 v Tiflise), studoval na universitě petrohradské, odkudž se vrátil r. 1850 do vlasti a vstoupil do státní služby. S. napsal několik výborných veseloher, z nichž některé byly přeloženy do ruštiny a do němčiny.

Sundy viz Sundské ostrovy.

Sung (Song), dynastie čínská, vládla v letech 960—1280. Viz Čína, str. 742 a.

Sungača, řeka ruská v přímořské oblasti sibiřské; vytéká z jezera Chanka a vtéká po toku 186 km dlouhém s leva do Ussuri; nosí parníky, jsouc i za nízkého stavu vody 2 až 6 m hluboká.

Sungari n. Songari, řeka v Mandžu-

Sungei Udžong, malajský stát na polo-ostrově Malace, viz Straits Settlements.

Sunion (lat. Sunium), 60 m vysoký jihovýchodní mys Attiky, na němž stál proslavený chrám Athénin, z něhož stojí ještě 9 sloupů, po kterých zove se nyní Kap Kolonnés; r. 413 byl k ochraně athénských lodí opevněn zdmi. Nedaleké městečko S. bylo známo svými vydatnými doly na stříbro.

Suniperk, Sunperk (Sonnberg, Sonnenberg), král. hor. město v Čechách, 797 m. n. m., při žel. tr. Chomútov-Výprty, hejtm. Chomútov, okr. Bastianperk; 216 d., 1866 obyv. n. (1900), far. kostel sv. Václava, pův. r. 1574 vystavěný, 6tř. obec. a hudeb. šk., pš., telegraf, spoř. a zálož. spolek; pivovar, výroba smutkového zboží, látek na deštniky, ozdob na rakve, slaměného pletiva, krajkářství a výr. trhy. Erb měst. (vyobr. č. 4058.): štít polovičný; v zpodním poli modrém spa-

Znak města Suniperka.

třuje se nad zelenou horou zlaté slunce, ve vrch-nim stříbr. havíř držící v každé ruce kladivo. Stít zdoben helmou se spušt. hledím, nad ní opět spatřuje se nad zelenou horou zlaté slunce. S. založen r. 1562 na panství přísečnickém, r. 1565 obdržel

svobody od Bohuslava Felixe z Lobkovic. Dne 27. bř. 1640 při dobývání města Svédy větší cast S-u lehla popelem. Kostel potom r. 1659 znova dostavěn. V XVI. stol. dolovalo se tu znamenitě na měď, v novější době hornictví zdejší zaniklo.

Sunna, arab., zvyklost, pravidlo; v islámu název zákonných předpisův a výroků Muhammedových a zpráv o něm, jež mají původ svůj nikoli v Koránu, ale v t. zv. hadisu (v. t.), tradici, jejíž synonymem je s. Sbirányť tradice původně jen za tím účelem, by byly věřícím doplňkem k stanovením Koránu, t. zv. sunnou, t. j. pravidlem jednání. U islámu náleží vznešené s-ně (sunnet-essenijje) místo přímo po Koránu, jehož doplňkem uznává se s. muslimy bezvýjimečně. Jen orthodoxní muslim však přiznává s-ně tutéž věrohodnost, jako slovům Koránu, sám zove se proto ahl-es-sunnet, t. j. člověk s-ny nebo sunní = sunnita = orthodoxní muslim. Podle povahy své s. je dvojí, t. zv. 1. sunnet el- schen Erdkunde (1884, 3. vyd. 1903), nejoblihuda, t. j. s. vedení (správného), obsahu- benější a na svou dobu nejlepší učebnici fy-

kovci, Hanbalovci. Jméno sunan mají sbírky tradice Abú Dávida as-Sedžistaního († 888), Nasáího († 915), Ibn Mádža († 886) a j. K dějinám náboženské tradice muslimské viz Goldziher, Ueber die Entwickelung des Hadit, Muhammedanische Studien, II, 1-274.

Sunnesheim viz Sinsheim.

Sunnité viz Sunna.

Sunozero viz Suna.

Sunt certi denique fines viz Est modus in rebus.

Sunter viz Cranach 1).

Sunža: 1) S., ruská řeka (u Čečencův Solc); pramení v sunženském oddílu těrské oblasti na sev. svahu hlavniho hřbetu kavkázského, přijímá s pravé strany mnoho horských potoků (Assa, Argun a j.) a vtéká též s prava do Těreku. -- 2) S., obchodní středisko (asi 13 km vých. od Vladikavkázu) okruhu sunženského gub. těrské. Má kol 4000 obyv. – Sunženský oddil má na 7139 km2 115.897 obyv. (1897).

Suolaselka viz Čuchonsko, str. 823a. Suomenselkå viz Čuchonsko, str. 823 a.

Suomi viz Cuchonsko.

Suonata viz Sonáta. Suovetaurilia, slavnostní oběť starých Římanův, obvyklá při triumfech, na konci každého lustra a jindy, kde bylo třeba smíření božstva neb očisty; obětní zvířata, býk (taurus), beran (ovis) a vepř (sus), vedena byla kol místa nebo shromáždění, jež mělo býti očištěno, načež občtována. Oběť tu zobra-zuje relief oblouku Konstantinova v Římě a t. zv. anaglypha Traiani na foru římském. klk.

Sup, zool., viz Supové. Supan Alexander, vynikající geograf (* 3. bř. 1847 v Innichen v Tyrolsku), stu-doval ve Št. Hradci, Vidni, Halle a Lipsku, stal se r. 1871 učitelem na vyšší reálce v Lublani, r. 1877 po nových dvouletých studiích v cizině habilitoval se pro geografii na universitě černovické. R. 1880 byl jmenován univ professorem tamtéž a r. 1884 přesídlil se do Gothy, aby se ujal redakce prvního geografického časopisu německého »Petermann's geographische Mitteilungen«, kterou vede až posud. Zásluhy jeho o tento časopis jsou vynikající, uvedl v nynější stav zprávy o literatuře s ním spojené a přispěl sám mnohými vynikajícími články k jeho obsahu. Napsal Vier letzten Lebensjahre Ülrich II. von Cilli (1868); pak Lehrbuch der Geogra-phie jur österr. Mittelschulen (Lublan, 1874, 10. vyd. 1901); Statistik der unteren Luftströmungen (Lip., 1881); Grundzüge der physinua, t. j. s. vedení (spravneno), obsanu- benejsi a na svou dobu nejlepsi účebnici ryjicí pravidla, týkající se uctívání boha, jejichž sické geografie; v bibliotéce časop. »Peternedbání je hříšné, a 2. sunan aq-qaváid, t. j. mann's geogr. Mitt.«, t. zv. »Ergänzungshefte«,
nadbytečné s-ny, jejichž dodržování se sice v Gothě vydal r. 1886 Archiv jūr Wirtschaftsdoporučuje jako záslužné. ale nutným není. geographie. Díl I. Nordamerika 1880—85.
Za sunnity pokládají se čtyři orthodoxní R. 1889 v Kirchhoffově sbírce Länderkunde
směry (Hanifovci, Málikovci, Sáfi'ité, Hanba- von Europa zpracoval Rakousko-Uhersko
lovci). O s-ně po stránce literární viz Ha(Lip. a Pr., 1889); spolu s Wagnerem, od
dís a hesla Hanifovci, Sáfi'ité, Máli- r. 1899 pak sám pořádá do »Ergänzungs-

publikaci Die Bevölkerung der Erde. Vedle toho vydal: Deutsche Schulgeographie (Gotha, 1895, 6. vyd. 1901). Velikou vědeckou důležitost má základní jeho monografie Die Verteilung des Niederschlages auf der festen Erdoberfläche (»P. M.«, 1898, »Erg.-Heft.« 124). S. ovládá vědu geografickou ve všech jejich oborech jako málokdo jiný a vyzbrojen neobyčejnou znalosti literatury, účastnil se měrou vynikající v četných odvětvích své vědy činně. Jeho velecenné zprávy, posudky a impulsy k novým otázkám vědeckým, uveřejnované hlavně v »Petermann's Mitteilungen«, vztahují se nejvíce na obory seismologie, meteorologie geografické, okeanografie a statistiky, z geografie krajinné věnuje pozornost zvláště výzkumům v krajinách polárních. dš.

Super, lat. (řec. hyper), nad, vyskytuje se často ve složeninách.

Super: 1) S. Juda Tadyáš, malíř český (* 20. břez. 1712 v Mohelnici na Moravě † 1771 v Mor. Třebové). Nabyv dobrého školního vzdělání, oddal se malířství, cestoval po vlasti i v cizině a usadil se ok. r. 1750 v Mor. Třebové, kde žil až do své smrti. S. byl z hbitých malířů dekorateurů, kteří na rozhraní XVII. a XVIII. stol. podle vlašských vzorů se vycvičili a svým pompesním umě-ním vyzdobili četné chrámové a klášterní stavby tehdejší doby. Poněkud divadelní uspořádání rozsáhlých komposicí na náměty ze sv. Písma jakož i allegorických obrazů je jeho barvitým nástropním a nástěnným malbám příznačné, a S. jeví se tu stejně následníkem velikých mistrů vlašské renaissance, jako všichni jeho vrstevníci, jejichž idealem byli Paolo Veronese a Tintoretto. S. kreslí dobře, v jeho velikých obrazech nacházíme mnohé výborné průhledy perspektivni, které oživuje postavami směle zachycenými v pohybech prudkých, emfatických. Přece však jeho eklekticismus jest všude dosti patrný, neboť jeho posud zachované práce připominají díla, která na svých cestách viděl, a to hlavně vlašská. Největší čásť jeho prací nachází se v Mor. Třebové a v jejím okolí. V Třebové provedl ve farním chrámě malby na omítce presbyteria a malby olejové na hlavním oltáři, jakož i na oltáři sv. čtrnácti pomocníkův. Mimo to maloval na věži nade vchodem tohoto chrámu fresko Nanebevzetí P. Marie a v tamni kapli Loretánské tři treska, která však za požáru r. 1844 byla poškozena. V kostele piaristů byl od S-a olej. obraz sv. Josefa Kalasanckého, v kostele hřbitovním obraz Nalezení sv. Kříže a na t. zv. Křížové Hoře oltářní obraz sv. Josefa pěstouna; v presbyteriu téhož chrámu provedl freska znázorňující příběh nalezení sv. Kříte, smrt, očistec a p. V okolí třebovském byly rozličné malby S-ovy, tak v Rychnovsku, v Chornici, Trnávce, Křenové, Gruně, Březové a v Březině; dále v Krumperkách u Sumperka obraz oltářní Sv. Maří Magdaléna, v Uher. Hradišti freska ve farním chrámě za vinen jest vlastníkovi pozemku odváděti plat hlavním oltářem a j. v. Největší cyklus ná- pozemkový, solarium. S. vznikla ve právě

hefte« k »Peterm. geogr. Mitt.« veledůležitou stěnných maleb S-ových býval ozdobou chrámu sedleckého, r. 1865 však byl zničen. Piedstavoval čtrnácte sv. pomocníků, výjevy ze života sv. Benedikta, Štěpána, Roberta, Alberika (z let 1755-57). Srv. »Pam. archaeol.« VI., 808 (od Ant. Rybičky).

2) S. František Karel Sylvestr, maliř čes., syn před., ozdobil hlavní loď farního chrámu třebovského freskami, které však zůstávají za pracemi jeho otce.

Superarbitrace (z lat. superarbitrium, novolat. superarbitratio) sluje u vojska vý-kon, kterým příslušník jeho k další službě neschopný pro vady tělesné nebo duševní se vyprošťuje z činného souboru vojskového. Nedužívec bývá prohlédnut voj. lékařem a na základě jého posudku volá se před kom-missi pro různé hodnosty různě složenou. Tato skládá se pro mužstvo od šikovatele a pod. dolů z 1 generála, 1 voj. lékaře, 1 voj. intendanta nebo 1 setnika; pro důstojníky štábní a naddůstojníky z představeného velitele armádního sború, ze přednosty oddílu voj., ze přednosty zdravotníctví a intendance u velitelství tohoto sboru; pro generály: z ministra vojenství, 1 generála posádky videňské, z náčelníka hospodářského odboru a ze přednostů kanceláře praesidiálni a 14. oddílu (lékařského) minist. vojenství. O před-loze kommisse rozhoduje pro mužstvo veli-telství zemské, pro důstojníky pod generálem ministerstvo vojenstvi, pro generaly cisař pán. Klassifikace superarbitranda z mužstva zní na »schopný«, »podmínečně schopný«, >nyní neschopný«, >invalid«, >v občanstvu výživy schopen« nebo - >neschopen«. U důstojníků všech zní na »služby schopný«, »nyní neschopný náleží na dovolenou s platem pensijním«, »neschopný služby v zástu-pech, schopný však služeb místních«, »invalid«, »časem schopný služeb u vyšších velitelství a závodů (ústavů) voj.«.

Superbe [syperb], fr., pyšný, skvostný. Supercargo [-kar-] viz Cargador. Supercilium, lat., obočí (v. t.). Superdividenda viz Akciová společ-

nost, str. 618 a.

Superfecundatio [-kundácio] nazývá se oplodnění dvou neb vice vajíček, pocházejí-cích z téže ovulační periody, v dobách od sebe vzdálených, po případě i různými muži. Jest to možno, odloučilo-li se v téže menstruační periodě z vaječníků více zralých vajíček, z nichž jedno mohlo býti oplodněno souložením dřívějším a jiné pozdějším (po několika dnech), po případě i jiným mu-

Superficialis, lat., povrchní, zejména povázky, pokrývající pod koží útvary tělesné hlouběji umístěné, zvláště svaly.

Superficies, lat., povrch. S. v právn. jest věcné právo k cizimu pozemku záležející v tom, že superficiář může budovy a jiných zařízení na pozemku jsoucich (stromů, plodin) trvale užívati, začež povinen jest vlastníkovi pozemku odváděti plat

(ager rublicus) navždy nebo na dlouhou dobu za tím účelem, aby nájemce na po-zemku vystavěl dům a užíval ho. Časem dostalo se mu zvláštní soudní ochrany praetorským interdiktem de s-ebus a posléze i věcných žalob podle obdoby žalob vlastnických (reivindicatio utilis, actio negatoria, a. confessoria). Právo superficiární liší se od služebností, najmě osobních, jednak tím, že poskytuje obsáhlejší oprávnění k pozemku, jednak že není vázáno na osobu oprávněného, nýbrž může býti zcizeno a přechází též na dědice; od práva nájemcova pak rozeznává se svou věcnou povahou. Též právo rakouské uznává s. jako jeden z případů t. zv. dominium utile

v §§ 1125 a 1147 rak. obč. z. J.V. **Superfiua non nocent**, lat., přeby-tečné neškodi, t. j. raději víc než méně. **Superfoetatie** [-tácio] nazývá se oplod-

nění vajíčka již za trvajícího těhotenství z pozdější menstruační periody pocházejícího. To předpokládá ovulaci a možnost setkání se vajíčka a buňky semenné v rodidlech již za těhotenství trvajícího jeden neb více měsícův. Bezpečný případ této události není

Superfesfáty viz Fosforečnany, str. 406b, a Hnojivo, str. 405b a 406a.

La Superga, hrobka králů z rodu Savojského, 10 km na východ vzdálená od Turina, na kopci 678 m vysokém, při Pádu, vystavěna Juvarou v podobě elliptické stavby s předsíní o 8 sloupech a vysokou kupolí v l. 1717—37 za panování vevody Viktora Amadea II. na památku vítězství prince Eugena nad Francouzi dne 6. září 1706 u Turina. V kostele jsou pohřbena knížata z rodu Savojského od Viktora Amadea až do krále Humberta. Pochován tu též Cavour.

Superintendent, z lat., vrchní dozorce; s. v církvi evangelické viz Čechy,

str. 187 b.

Superier, lat., vyšší; představený, zvláště představený v klášteře. — S. polní, od r. 1904 v Rak.-Uh. zavedený titul za dří-

vější voj. faráře.

Superior City [sjupirier siti], hl. m. hrabství Douglas v sev.-amer. státě Wisconsinu, při již. Šřehu zálivu Fond du Lac jezera Lake Superior a na pravém břehu řeky St. Louis, jedna z konečných stanic dráhy Northern-Pacific a stanice dvou jiných tratí, má loděnice, obchod dřívím, obilím, moukou, rybami a kožišinami a 31.091 obyv. (1900). R. 1880 mělo 655 obyv., r. 1890 11.983 obyv.

Superiorita, z lat., vrch, převaha, přednost, povýšenost jakožto opak in-

feriority

Superior Lake [sjupirier lék], jezero Hořejší, největší a nejzápadnější z pěti velikých jezer kanadských a zároveň největší studium Herdera, jejž mistrně kriticky vydal

římském pronajímáním státních pozemkův 260 km šiřky, průměrně 144 8 m hloubky (největší hloubka 309 m) a 83.627 km² rozlohy. Úvodí jeho má 187.000 km² plochy, z něhož vtékají v jezero St. Louis River, Kamanistiquia, Nipigon, Michipicoten a j., říčky celkem s úvodím nevelikým a hospodářsky bezvýznamné. Z mnohých ostrovů jsou nej-důležitější Isle Royale, největší z nich Pia Island, Isle St. Ignace, Michipicoten Island a souostroví Apostle Islands. Okolí jezera jest krabatá vysočina, s výjimkou poloostrova mezi ním a jezerem Michiganským. Skládá se z archaických hornin, nad nimiž leží místy zbytky zpodniho siluru. Zbytky činnosti ohromného ledovce vnitrozemského jsou velmi značné, jemu a vodám z něho odtékajícím děkuje pánev jezerní za své vyhloubení. Výtok jezera jest řeka St. Mary 96 km dl., která odvádí vody jeho do jezera Huronského. Peřeje 8 m vysoké Saults de Ste. Marie obchází 2130 m dlouhý lodní průplav po straně americké, z nejkrásnějších staveb svého druhu na světě. Projektuje se druhý průplav po straně kanadské. Jezero vykazuje kolisání hladiny o několik palců, nezamrzá nikdy uplně, teplota vody velmi nízká a proto v létě mnoho mlh. Jezero jest velmi rybnaté, rybářský průmysl má veliký význam. Okolí S. L. jest neobyčejně bohaté rudami, zejména měděnými, které dopravují se po železnici k jezeru a odtud po lodích do Clevelandu, aby pak v Pittsburku byly taveny.

Superlativ, z lat., viz Komparace. Supernaturalismus čili supranaturalismus (z lat. super, nad, natura, příroda) vykládá zjevy, pro které v rozsahu zkušenosti není snámých příčin, jakoby byly povstaly příčinami ležícími mimo řád přirozený. Popírá, že by kdy příčiny ty mohly zahrnuty býti v rozsah zkušenosti, a pokládá tuto za quantum obmezené. A proto jest poznání naše v posledních svých cílech, v otázkách totiž o posledních přičinách jsoucna, odkázáno k principům transcendentním (s. theologický).

Superoxydy či hyperoxydy viz Ky-

sličníky, str. 505.

Supersedeas [sjúp'rsídies], angl. (*upust od toho«, »zanech toho«), v Anglii nařízení, jímž se řízení zastavuje.

Superstitio [-sticio], lat., pověra. Supertara viz Sopratara.

Supetar (S. Pietro, San Pietro di Brazza), okr. hl. město na ostr. Brači (v. t.) v dalm. hejtm. splitském, má 3239 obyv. srbo-chorv. (1900), kat. far. kostel, 2 šk. obecné, poštu, telegraf, přístav a stanici parolodní.

Suphan Bernhard, literární historik něm. (* 1845 v Nordhausen). Studoval klassickou filologii v Halle a v Berlině a obral si pak studium písemnictví německého, po výtce XVIII. stol. Kardinální prací jeho bylo sladkovodní jezero naší země, jest obklopeno s Redlichem (Berl., 1877—99, 32 sv.). Také na severu břehy kanadskými, na jihu Spo- menší vydání tohoto autora pořídil (t., 1901, jenými Obcemi (Michigan, Wisconsin a Minne-sota), leží 1857 m n. m., má 625 km délky, líně a r. 1887 povolán do Výmaru jako ře-

ditel archivu Goethovského (od r. 1889 v sl. na -ts, v lit. na -tu (na př. sl. vests, lit. i Schillerovského) a působí tam posud. Pu-blikoval: Fr. Rückert (Vým., 1888); Ueber Friedrich d. Grossen Schrift De la littérature allemande (Berl., 1888); Dopisy matky Goethory Goethovi, Christian a Augustovi Goethovým (Vým, 1889); Hans Sachs in Wei-mar. Gedruckte Urkunden (t., 1894); Hans Sachs, Humanitatszeit u. Gegenwart (t., 1895); Xenien 1796 (s E. Schmidtem, t., 1893); Aus Herders Frühzeit (1894); Goethe u. Maria Paulowna (1898); Allerlei Zierliches von der alten Exzellenz (Berl., 1900); Elegie (z Marianských Lázní, 1900) a j. Velmi činně účastnil se při výmarském vydání Goethově a při »Schriften der Goethe-Gesellschaft«.

Supi viz Supové. Supi Hera viz Kyšperk.

Supikovice, čes. jméno Saubsdorfu

Supinatio [-nácio], lat., od vracení, jest pohyb, kterýmž končetina podél své osy odtáčí se od těla, na př. ruka přiložená dlaní k tělu odvrací se přes malíkový kraj dlaní od těla. Svaly, vykonávající takový pohyb, nazývají se odvracovači (supinatores).

Opačný pohyb je pronace.

Supiński Józef, národohospodář pol. (* 1804 v Romanowe u Lvova — † 1893 ve Lvově), vykonav universitní studia ve Varšavě, vstoupil k vojsku, ale po r. 1830 odebral se do Francie a po různých útrapách stal se konečně ředitelem továrny na vlněné výrobky, avšak již r. 1844 z touhy po do-mově opustil výhodné místo a usadil se ve Lvově, kde založil spofitelnu, kterou řídil po 20 roků. Již jako student psal verše (Morstyn i Regulus a j.) a tragédie (Arce; Tatarty), později věnoval se nár. hospodárství. R. 1855 dokončil dílo Mysl ogólna fizjologji powszechnej (Varš., 1862). Dále vyďal: Szkoła polska gospodarstwa społecznego (t., 1862—65, 2 d.), kteréżto práce, pozbyv zraku, nedokončil. Sebrané spisy S-kého vyšly v 5 dilech (Varš., 1872 a 1882) se životopisem spisovatelových. S počátku jeho práce pr byly nedoceněny, později přiznán jim široký rozhled a rozmach k vytvoření národohospo-dářské školy polské, ač následovníků nenašel a díla svého plně nedokončil. Nicméně sku-pil mnoho zajímavých zpráv z národohospodářského života pol. a uplatnil se v dějinách národohospodář, nauky v Polsku. Pro svůj jasný a jadrný sloh bývá přirovnáván k Szajnochovi, jenž zaujímá podobné místo v dějepisectví pol., jako S. v národním hospodářství.

Supinum v lat. mluvnici jest infinitivní tvar na -tum a -tū (na př. v eo cubitum »jdu ležet«, difficile est dictu »nesnadno jest říci«), v němž jest hledati jednak akkusativ (-tum), jednak asi tvar dativně-lokální (-tu) sloves-

vestu), který původem je totožný s lat. s-nem na -tum a se skrt. infinitivem na -tum. Jako v lat. užívá se tohoto s-na v slov. i lit. na vyjádření účelu, za nímž se vykonává nějaký pohyb (u sloves jako jiti, posilati a p.): na př. c. jdu spat. Předmět 8-na v slov. i v lit. stojí v genitivě: na př. č. přijde soudit živých i mrtvých. S. v době dnešní všude akoro naskrze ustoupilo infinitivu; v češt. zbylo místy na př. s. spat, lišící se krátkostí samohlásky od infinitivu spáti, spát.

Supové (Vulturidae) jsou draví ptáci s hlavou buď lysou neb jen puchem krytou. Zobák táhlý od kořene do půle přímý jest teprv na konci hákovitě dolů ohnutý a širokým lysým ozobím pokrytý. Na patru mají ně-kolik hrbolů sloužících jako zuby k trhání kořisti; nohy podobají se spíše nohám ptáků hrabavých než spárům se zahnutými drápy jiných dravců. S. živí se hlavně zdechlinami, které vyslídí bystrým zrakem, nikoli čichem, a jen nouzí půzení útočí někdy na zvířata živá. As 26 druhů supů rozšířeno jest po všech dílech světa vyjma Australii. Rozdělují se ve dvě podčeledi: as třetina žije v Novém, ostatní ve Starém světě.

Kdežto jiní dravci neztrávené látky v chuchvalcích zobákem vyvrhují, u supův ostré štávy žaludeční rozpouštějí i větší kosti ve střevě. Křídla mají s. veliká, jež v klidu ne-sou poněkud nadzdvižena; křídly těmi vznesou se do úžasné výše, odkud přehlédnou značnou plochu slidice po zdechlinach. Hnizdi se po párech na stromech a skalách.

S. Nového světa (Sarcoramphinae) roze-znávají se od starosvětských tím, že u nich veliké nozdry prorážejí zobák a nejsou roho-vitou přepážkou rozděleny na nozdru pravou a levou. Mimo to dráp zadního prstu jest kratši než u 4. prstu, kdežto u starosvětských jest na 4. prstu nejkratší. Sem náleží mimo několik menších supů (Cathartes, v. t.) proslulý kondor (v. t.) a sup královský (Cathartes papa), jenž drží se vice v nižinách.

S. Starého světa obmezují se na stepi Afriky, jižní země kol Středozemního moře, Přední Indii a střední Asii až po končiny jihosibiřské. U nás vzácně se objevují, pře-létajice někdy Alpy: sup bělohlavý a hnědý (Vultur fulvus a monachus); onen, též noh zvaný, má na hlavě a krku čmýří bilé, obojek hnědý, po těle peří rudohnědé, na každém péru s jasnějším ostnem. Délka těla 112, zšíři 256 m. Oko jest jasně hnědé, ozobí tmavě šedé jako olovo. Hnizdí se nejseverněji ještě v Alpách Salcpurských; hojný jest v Sedmihradsku, zvláště pak v Egyptě. -Sup hnědý jest největší pták evropský zděli 1·16, zšíři 2·22, délky křídel 76, ocasu 40 cm. Barvy jest temně hnědošedé, oka hnědého s obočím dobře vyvinutým, noh ného jména na -tu- (srv. Infinitiv); jméno barvy pletové, zobák u ozobí modrý, dále s. znamená »nečinně ležící« a sluší vlastně fialový. Hnízdí se ve Španělsku, v nížinách trpným participiím na -tus, s nimiž staří dunajských až po Dobrudžu, v Bulharsku, grammatikové s. směšovali. V mluvnici slovanské a litevské slove s-nem infinitivní tvar daleké potulky za potravou (u nás byl r. 1854 na Ripu, r. 1900 na Těšínsku a j.). Touto jsou zdechliny, zvlášť ssavců, jimiž někdy nasyti se tak, že může býti snadno chycen a ubit. Odvažuje se však i na živá kůzlata, zajíce, sysly, ještěrky neb želvy. — Jiné pa-mátné druhy jsou: sup ušatý (*V. auricu-*laris), veliký pták s lysou hlavou a krkem, bradou porostlou vlasovitými pery, jenž z Afriky zaletuje do Evropy; pak pověstuý sup mrchoźrout (Neophron percnopterus)
velikosti as tetřívka, význačný schodovitým
dlouhým ocasem a vodorovným držením
těla; chodě podobá se krkavci. V Africe jest důvěřivý, a nažere-li se, sedává dlouho na jednom místě: na skalách, chrámech, me-šitách. Výkaly lidské jsou mu hlavní po-travou, bývá hostem na jatkách nebo paběrkuje po hodech silnějších příbuzných. Mladí s. mrchožrouti chyceni byvše, zkrotnou velmi záhy.

von **Suppé** Franz, skladatel operett † 1823 ve Splitu v Dalmacii — † 1895 ve Vídni). Studoval na universitě vídeňské chtěje se věnovatí právnické službě státní, ale později studií těchto zanechal a pod vedením Seyfriedovým vzdělával se na videňské konservatoři. Od r. 1841 byl kapelníkem při různých divadlech videňských, posléze při divadle Karlově. Potom žil střídavě ve Vídni pokládati. a na svém statku Sophienleinu v Dol. Rakousich. Komponoval kvartetta, ouvertury, symfonie, písně a zejména operetty, velmi oblibené a rozšířené pro lehkou a přistupnou i melodickou svou hudbu. Jsou to zejmena: Zehn Madchen und kein Mann (1862); Flotte Bursche (1863); Die schöne Galathea (1865); Leichte Kavallerie (1866); Fatinitza (1876); Boccaccio (1879); Donna Juanita (1880); Bellmann (1886); Die Jagd nach dem Glücke (1888); Das Modell (1895). Většina z nich dávána i v Čechách jak na divadlech pražských tak venkovských. Z jeho písní nejznámější jest O du mein Oesterreich (ze zpěvohry Alraun 1849) Mimo to psal také skladby chramové. Opery jeho: Das Madchen vom Lande a Die Müllerin von Burgos neměly valného úspěchu.

Suppeditovati, z lat., vlastně podstrkovati, podstrčiti; potom poskytovati (pod-

Supper [sop'r], angl., večeře (fr. souper). Supplement, z lat., doplněk, dodatek k nějakému dílu literárnímu.

Supplementární (z lat.) neb suppletorní, tolik co doplňující. Na př. s. úhly jsou ty, které dohromady činí dva pravé úhly - 180°.

Supplent, z lat., vlastně zástupce; prozatímní učitel na střední škole, pokud není

ustanoven definitivně.

Suppletivní, z lat., doplňovací, jsou jména, zájmena a časoslova, jejichž rozličné tvary vzájemným doplňováním pocházejí z rozličných kořenů (na př. člověk, lidé; ty, y; jdu, šel; jsem, budu, byl). Srv. H. Osthoff, Vom Suppletivwesen der indog. Sprachen (Heidelb., 1900). Zty.

Supplicationes [-kacio-], u starých Římanů modlitby, spojené s obětí vína a kadidla, jaké zejména se vyskýtaly o t. zv. lectisterniich (v. t.).

Supplicium, lat., trest smrti. Supplika, prosba. Ve staršim právu českém nazývaly se tak (po způsobě řím-ských supplikací) žádosti, kterými strany nespokojené s pravoplatným rozsudkem, z něhož nebylo vlastně již dalšího odvolání, obracely se k panovníkovi s prosbou, aby vyřízený již spor znova byl revidován, a aby byl vynesen nový rozsudek. S-ky takové přijímala česká dvorská kancelář zvláště za Rudolfa II., když král se usadil trvale v Praze. Stavové neradi viděli smíněné supplikování a nazývali je proto »nezbedným«.

Supplikace, z lat., u Římanů děkovací nebo prosebné slavnosti, o nichž slavnostní processí chodila do chrámův a modlila se k bohům. S. takové nařizovali pontifikové. V právě nazývaly se s-mi prosby, jimiž strany žádaly císaře za dobrozdání ve své rozepři. S. sluly proto také preces (vedle toho

i libelli).

Supplovati, z lat., zastupovati někoho úřadě učitelském. Srv. Supplent.

Supponovati, z lat., podľožiti; před-

Support [sypór], fr., viz Soustruh, str. 738.

Supposice, z lat., předpokládání; do-mněnka. Též podložení (dítěte), pod-

vržení (závěti) a j.

Suppositoria jsou tyčinky tvaru protáhlého kužele délky 3-5 cm a 6-10 mm tloušťky. Dělají se z látek nízko tajících tak, aby zavedeny do otvoru řitního teplotou těla roztály a působily snadné vyměšování. Příprava jejich děje se dvojím způsobem: buď látka základni (kakaové máslo, gelatina, med a j.) se roztaví, k roztavené hmotě přidá se látka léčivá a pak se vleje do forem nebo se lisuje ve zvláštním přistroji (kakaová s.), kde práškované kakaové máslo smísi se s látkou léčivou. Domácím prostředkem jsou s. mýdlová, kde přímo z mýdla nožem od-řezují se kusy v podobě s. Jiná nejznámější s. jsou glycerinová, kdež opět mýdlo zá-kladem. Tu rozpustí se mýdlo buď 1:9 zahřátím nebo se připraví způsobem tím, že 20 d. stearinu, 10 d. natr. karbonátu (krystallované sody), 270 d. glycerinu uvede se zahříváním v tekutou hmotu a vyleje do forem. O. šnk.

Suppositum, lat., podklad, předpoklad.

Suppresse, z lat., potlačování, potlačeni; suppressivní, potlačující; supprimovati, potlačovati.

Suppuratio [-ácio], lat., hnisání, v. Zánět. Supralapsarii viz Arminius 2).

Supramundanni (lat. ze supra, nad, mundus, svět), nadsvětý, nadsmyslný.

Supranaturalismus viz Supernaturalismus.

Supraracionalismus, z lat., tolik jako stanovisko nad rozumem a vědou lidskou podávalo, jest pro člověka jako bytost rozumovou naprosto nepřijatelným, poněvadž obsah takový leží za mezí veškeré logiky, jakou rozum lidský dovede pracovati, i nezbývá, než tvrzení taková buď zamítnouti jako protirozumná (alogická) anebo jim prostě proti všemu řádu rozumovému uvěřiti.

Suprasi (polsky Suprasi), rus. městečko na Litvě v új. bělostockém gub. grodenské nad říčkou t. jm. (pravou pobočkou Narvu), s 2200 obyv. (1897); 3 továrny na sukna a 2 závody appreturní. V S-i byl od r. 1500 až 1842 slavný klášter basiliánský. Mniši zřídili si z bohatých důchodů kláštera (největší nadání učinil klášteru sám zakladatel Aleks. Chodkiewicz) velikou knihovnu (dnes chová se z větší části ve Vilně) a později knihtiskárnu, v níž tiskly se zejména knihy liturgické v jazyce staroslovanském, latinském a polském. Největší činnost tiskárna rozvinula za opata Leona Kiszky. Klášteru supraslskému náležel kdysi staroslovanský rukopis zv. Codex Suprasliensis, o němž víz Kyrillice. str. 497 b. lice, str. 497 b.

Supremát, z lat., t. j. vrchní moc, znamená moc, kterou si papež osvojuje nad biskupy i veškerou církví. V Anglii za Jindřicha VIII. s. byl odňat papeži a přitčen

králi. (Srv. Primát.)

Suprematni přisaha (Oath of Supremacy), úřední akt angl., jímž přísahající potvrzoval, že supremát (v. t.) v církvi angl. náleží králi. Od dob královny Alžběty musil tuto přísahu složiti každý, kdo chtěl dosáhnouti státního úřadu nebo státi se členem parlamentu. Když r. 1829 katolici postaveni byli emancipačním dekretem na roveň ostatním občanům angl., bylo jim dovoleno užívati formule, vyhovující jejich náboženství. Od r. 1868 t. zv. Promissory Oaths Act dovoloval úředníkům a členům parlamentu užívati zjednodušené přísežní formule. Osobám, jimž vyznání náboženské nedovolovalo užívati přísahy, povoleno bylo r. 1888 (Oaths Act) podati místo přísahy zvláštní prohlášení. Srv. Act 4).

Supreme Court [sjuprim kort], vlastně S. C. of Judicature [of džudikéč'r], nejvyšší soudní dvůr v Anglii, viz Britannie Vel. str. 696 a. Ve Spoj. Obcích sev.-amer. jest S. C. of the United States nejvyšším spol-

kovým soudem.

Sur [syr], fr., na, nad. Sura: 1) S. (něm. Sauer, fr. Sure), levý přitok Mosely, pramení se v Ardennách v belg. prov. luxembourgské 17 km jihozáp. od Bastogne, protéká velkovév. Lucemburské od záp. k vých. a od Wallendorfu až po ustí u Wasserbilligu tvoří hranici mezi Lu-cemburskem a prus. provincií Porýnskou S pravé strany přijímá ř. Alzette a s levé ř. Wilz a Our a je na 59 km splavná.

2) S., řeka rus., pravá pobočka Volhy, pramení se u vsi Tomaškina v gub. simbirské,

se nalézající. Co ze zdroje takového by se gorodské asi km nad městečkem Vasil-Surskem. Měří 820 km; pro plti splavných jest asi 700 km, pro lodi 600 km. Tok její jest velmi klikatý. Na nejednom místě řečiště dnešní jest jiné než bývalo dříve. (Ústí, na př., postupuje k východu.) Plavba trpívá častým nedostatkem vody (na jaře S. však miv; 6½ m hloubky rozlévajíc se také značně)-též množství vyvrácených kmenů jest přeá kážkou navigace (trvá 193 – 206 dni). Nejvíce plaví se dříví a obilí. S. protéká krajinami velmi úrodnými, lesnatými; na lukách při březích řeky hojnost sena. Ode dávna S. jest známa hojností ryb. Sterieď surská jest prý nejlepší. V poříčí Sury nezřídka hospo-dařívala »volžská volnice« a ústí Sury bylo skutečným hnízdem loupežnickým, o němž i národní písně zpívají. Z poboček Sury jest jmenovati s leva: Uzu, Alatyr, Pjanu, s prava: Ajvu a Baryš.

Sura, lat., viz Lytko.

Súra, oddělení Koránu (v. t.).

Surabaja (Soerabaya, Surabaya): 1) S., residentství ve vých. Javé proti ostr. Maduře, měří 6029 km² půdy z části rovné a močálovité, z části hornaté, vápencové nebo sopečné. Hlavní plodiny jsou rýže, cukr, káva, tabák, indigo a dřevo tekové, na pobřeží pak obyvatelé živí se zvláště rybářstvím. Politicky residentství dělí se na 8 nizozem. okresů a na 6 domorodých knížetství. Obyvatelů jest 2,114.004, mezi nimi 17.000 Čiňanů, 7500 Evropanů a 2200 Arabů a j. Asijců, ostatní pak jsou Javanci silně smíšení s Maduřany, Makassary, Araby a j. — 2) S., hl. město před., leží na sev.-vých. pobřeží Javy při užině Madurské při železn. trati Surakarta-Probolingo, má 148.191 obyv., mezi nimi 6000 Evropanů a 8000 Číňanů, děli se na 21 čtvrtí, z nichž nejkrásnějši jest Simpang s krásným veř. parkem, palácem residenta, voj. nemocnicí, blázincem a četnými villami. Mimo to město má několik knížecích paláců, radnici, kostel evang. a katol., mečetu, sirotčinec, divadlo, doky, arsenál atd. S. jest vedle Batavie nejdůležitější obchodní a přístavní město celé nizoz. Indie a vyváží hlavně cukr a kávu.

Suradžnagar viz Srinagar.

Surachany, rus. osada v új. i gub. ba-kinské na poloostrově Apšeronském, asi 18 km s.-v. od Baku, obydlená hlavně Tatary (1300 obyv., 1900). Zde bývala svatyně »ctitelů obně« (dnes je opuštěna). U ní vyvěrají ze země petrolejové plyny, jež hoří. (Obyvatelé této krajiny jich užívají při pálení vápna.) R. 1858 V. Kokorev založil tu první v Rusku továrnu na čištění petroleje. Stanice železniční (trať Baku S).

Burakarta (*Soerakarta*) nebo Solo: **1) S**. residentství ve střední částí Javy, má 6228 km² půdy svrchovaně úrodné a pouze na j. ve vápencové hornatině méně plodné. Celý kraj přísluší do úvodí horního toku ř. Solo, pouze říčka Kali-Serang vpadá do ř. Donan. teče gub. saratovskou, penzenskou, znovu Četné jsou teplé prameny residentstvi. Obysimbirskou, kazaňskou a ústí v gub. niže- vatelů jest 1¹/₄ mill., mezi nimi asi 3000 Evro-

panů, 7000 Číňanů, 1000 Arabův a j. Asijců, zbytek pak tvoří Javanci. Hlavní plodiny jsou rýže, káva, cukr, indigo, tabák, bavlna, pepř atd. Ve příčině politické S. děli se na cisařství S., jehož panovník však svoji svrchovanost přenesl na hollandskou vládu za roční plat 1¹/₂ mill. fr., dále na knížetství S., jehož vladař dostává od Nizozemců 1/4 mill. fr. ročně, a na 5 okresů přímo vládě podřízených. — 2) S., hl. město před., má 109.489 obyv. (1900), mezi nimi 1200 Evropanů a 4000 Číňanů, rozsáhlý císařský palác, tvrdou pevnost hollandskou, dále palác knížecí, sídlo holl, residenta, evang, chrám, divadlo, několik továren atd. a jest střediskem javanské síti železniční.

Suram, rus. městečko v gorijském új. gub. tifliské na východních svazích Suramského pohoří u výši asi 790 m. Dříve bývalo pevnůstkou, dnes jest oblibeným letním sídlem a stanící klimátickou; má ási 3000 obyv. Armenů a Gruzinců. Stanice zakavkázské dráhy.

Suramské pohoří spojuje Velký Kavkáz s Malým tvoříc předěl vod řeky Kury (teče k východu do moře Kaspického) a Rion (tekoucího k západu do moře Cerného) a zároveň hranici gubernie tiflíské a kutai-ské. Zakavkázská železná dráha prostupuje jim tunelem 3.927 km dlouhým (nejdelším v Rusku), jenž stál přes 5 mill. rublů. Dříve vedena byla sedlem Suramským (výška

Eurat (Surate), hl. město distriktu t. jm. v indobritském presidentství bombayském v divisi Gudžarátu, na l. bř. ř. Tapti při jejím ústí do zál. Kambajského v úrodné ro-vině na železn. trati Ahmedábád-Bombay, má 119.306 obyv. (1901), ulice úzké, avšak proti minulým dobám velmi poklesl násled-kem nánosů v ústí ř. Tapti i obmezuje se jen na vývoz bavlny a obilí. Naproti tomu průmysl jest v neustálém rozkvětu i dodává proslulé zboží bavlněné, hedvábné, klenota bývalo hlavou samostatné říše, r. 1572 upadlo v moc mogulů a r. 1759 zmocnili se ho Angličané.

Suraž, hedvábná tkanina vazby keprové slednímu (Moskva, 1885). s leskem mdlým.

Suraž: 1) S, rus. újezdní městečko gub. černigovské nad ř. Iputí; nepatrný průmysl; 4004 obyv. (1897). — Ujezd suražský má na 4142 km² 188.596 obyv. — 2) S., rus. městečko ve vitebském új. i gub. při stoku Dviny s Kaspljí, má 2737 obyv. (1897); stanice parniků.

Surbiton [sőrbit'n], město v angl. hrab-ství Surrey při Temži nedaleko Kingstonu, má velké statky a 10.052 obyv.

Suroot [syrkò] viz Sobrecot.

Surdické číslo čili dvojrodé číslo nazývá se dvojčlen složený z čísla racionálního a irracionálního. Srv. Irracionální, str. 737 b.

Surditas, lat., hluchota.

Sure [syr viz Sura 1).
Suresnes [syren], zap. předměstí Paříže
v arrond. St. Denis, kantonu Puteaux franc. dep. Seine při trati Paříž (pravý břeh)-Versailles Západní dráhy, má 10.468, jakó obec 11.225 obyv. (1901); vinařství, barvířství, výroba kaučukového zboží, sádrové a hliněné výrobky. S. leží na východním úpatí pahorku Mont Valérien, na kterém stál až do r. 1830 pověstný poutní klášter, vystavěný Ludvikem XIII.; Ludvík Filip založil na místě tom tvrz Forteresse du Mont-Valérien, hlavni pevnost vnějšího okruhu pařížských opevnění. Surgut, rus. új. město v gub. tobolské na pr. bř. řeky Obi (41 m n. m.), založené

jako pevnůstka r. 1593; má 1191 obyv., kteří se živí rybářstvím, chovem dobytka a obchodem. — V újezdě surgutském žije na 252.010 km² 7752 obyv.

Suri viz Birbhum.

Surloate [-ka-], zool., viz Rhyzaena.

Suřík viz Minium.

Surikov: 1) S. Ivan Zacharović, básník samouk rus. (* 1841 — † 1880), pocházel ze vsi Novosělovo v ugličském új., jaroslavské gub. a v mládí četl hojně životopisy svatých, básně Merzljakova, Cyganova a bajky Dmitri-jeva, což nezůstalo bez vlivu na jeho vní-mavou mysl. Později pomáhal při obchodě otci, jenž nerad viděl jeho přilišnou náklonnost ke knihám, nicméně S. oženiv se šťastně seznámil se s A. N. Pleščejevem, jehož přispěním objevily se první práce S-a v tisku 1863). Úspěch tento povzbudil samouka, ale životní poměry jeho ke konci utvářily se nes výstavnými budovami, hlucne a 1025amio bázáry, nádherné mečety, pagody, 42 chrámy džáinů, 2 chrámy Pársů, anglikánský kostel, katol. a armen. kapli, knížecí palác, býv. hož vyšel, jinde verše jeho bývají rhétorické tvrz, nyní sídlo angl. správy, 2 nemocnice a nebo napodobením Kolcova, Někrasova, Nistra pro zvífata. Obchodní ruch města kitina a Michajlova-Sellera. Krásnými obrazy přírody vynikají jeho básně V vozducké smol-kajet; Na čužbiné; Na odré; Ot děrevjev těni; Son i probužděnije; Pomniš: byli gody; U mogily matéri a j. R. 1871 vydán první sborník jeho básní, načež moskev. společnost přátel nické, hliněné a j. S. jest město velmi staré rus. slovesnosti zvolila ho svým členem. Sebrané básně jeho dočkaly se 4. vydání. Nejlepší životopis od jeho přítele N. A. Solovjeva-Něsmělova připojen jest k vydání po-

2) S. Vasilij Ivanovič, malíř rus. (* 1848), byl v l. 1870—73 žákem akademie petrohrad., kde dosáhl nejvyšších vyznamenání za obrazy Milosrdenství Samaritánovo a Apoštol Pavel před císařem Agrippou a jeho sestrou Veronikou. V l. 1876-77 pracoval při výzdobě Spasitelova chrámu v Moskvě, načež r. 1881 připojil se k »peredvižnikům«, na jejichž výstavách stále vystavuje. Hlavnější jeho obrazy jsou: Jitro při popravě střelců za Petra Vel.; Menšikov v Berezové; Bojaryné Morozova (vesměs v Tretjakovské galerii v Moskvě); Jermak; Suvorov na Sv. Gotthardu (v museu i dějep. rozpravy jeho otištěny jsou znova od J. Alexandra III. v Petrohr.) a j.

Surilho [·ljo], zool., viz Mephitis. Surinam: 1) S. neboli Nizozemská Guayana, viz Guayana, str. 574. — 2) S., hl. m. téže, viz Paramaribo.

Suris Georgios, básník novořecký, viz

Novořecká literatura, str. 479 b.

Súrja (*slunce«) slove v st.-ind. mythologii bůh slunce. V hymnech védských bývá ličen, jak na zářícím voze, taženém 7 plavými koňmi, přináší lidstvu světlo, požehnání do Mekky, a ochranu od zlých mocí. Vynikajícího významu v mythol. ind. S. nemá.

Surma, t. j. antimonit (v. t. a srv. Antimon 2) a Antimonové sirníky).

Surma viz Kornet a Pozoun. Surmalinský újezd jest jihozápadní čásť guber. erivanské; měří 3692 km³, na nichž obývá 88.844 obyv. Új. město Igdyr. Pp.

Surnia, sova z podčeledi sýců s hlavou bez chvostků, se zobákem krátkým, zakřiveným, štětinkami téměř zcela zakrytým. S. ulula, sova krahují, která se hnízdí v sev. Skandinavii, na Rusi, v Sibiři, objevuje se jen porůznu v Čechách a na Moravě. Miluje lesy březové, které opouští jen nenalézá-li tu dosti potravy, hlavně lumíků. Zobák má žlutavý, oči žluté, peří na nohou bílé. Nahoře má barvu tmavohnědou s podlouhlými skyrnami bílými, na břiše a nohou vlnité příčné pruhy hnědé. Klinovitý ocas jest hnědý s 8—10 příčnými pruhy bělavými. Délka těla 41, křidel 23, ocasu 16 cm. Bše.

Suroni viz Seroni. Surovigli viz Stratos.

Surowiscki: 1) S. Karol, duch. spis. a polemista pol. (* 1750 — † 1824), byl členem řádu františkánského a vydal množství anonymních brošur polemických, jako: Cy-gan z gandziarą (proti brošuře »Ksiądz z kropidłem); Swięte tajemnice masonji sprojanowane (Lvov, 1805); Antidot ascetyczny czyli niezawodne lekarstwo religijne przez ekspacjenta (Varš., 1823); Podróż Józeja II do Piekła (1790) a pod. Srv. Nowodworski, Ks. K. S. (Varš., 1870).

2) S. Wawrzyniec, bratr před., hist. a public. pol. (* 1769 — † 1827), studoval ve Lvově, Vídni a Drážďanech. Když utvořeno bylo vévodství Varšavské, vstoupil do jeho služeb, r. 1812 stal se generálním sekretářem v ministerstvě osvěty, r. 1817 radou pro záležitosti správní a fondy vychovávací. Od r. 1807 byl členem varšavského tovaryšstva přátel nauk. Staral se pečlivě o lepší vychovávání mládeže a vzdělání lidu selského. Sem směřují jeho spisy: O wadach wychowania młodzieży polskiej (Varš., 1806); O upadku przemysłu i miast w Polsce (t., 1810); O rze-kach i spławach krajów księstwa Warszawskiego (t., 1811); Uwagi względem poddanych rukopisně a po prvé tískem vydány byly w Polsce i projekt ich uwolnienia (t., 1817). Z dějepisných prací nejvíce vyniká rozprava written by the ryght honorable Lorde Henry Sledzenie początków narodów słowiańskich (t., Haward, late Earle of S. and other. Podle 1820), jeż vyvolala Safařikovu rozpravu »Ueber tiskaře Rich. Tottela sbírka tato nazvána

Turowského v »Bibliotece polské«.

Surož, u Rusů název města Šudaku (v. t.) na Krymu. Kupci moskevští s tímto městem obchod vedoucí nazývali se Surožané a tvořili zvláštní oddělení mezi kupci, t. zv.

surožský (později surovský) rjad. *Pp.*Surplus [syrplý], fr., přebytek.
Surprise [syrpriz], fr., překvapeni. Surre, arab., měšec; dar ve zlatě, který poutníci každého roku přinášejí z Cařihradu

Surrentum viz Sorrento.

Surrey [sőri], vnitrozemské hrabství angl. mezující na s. s Middlesexem, na v. s Kentem, na j. se Sussexem a na z. s Hampshirem a Berkshirem, měří 1963 km² a má 2,008.923 obyv., z čehož značná čásť připadá na hrabství londýnské. Celým hrabstvím prostupují od v. k z. nízké, křídové pahorky (Downs), sklánějící se mírně k s., k řece Temži. Nejvyšší místo je Leith Hill (303 m) v jihu S-e. Hlavní řeky Wey a Mole spějí do pohraniční Temže. Půda je v severu, zvl. v okolí Lon-dýna, úrodná a pokryta rozsáhlými zahradami, místy i chmelnicemi, ale písčitý neb vápencovitý střed i jih je neúrodný. Přední průmyslová města jsou Croydon, Guildford též hl. m.), Kingston a Reigate, nepočítaje sem londýnských předměstí.

Surrey [sori] Henry Howard, earl of S., basnik angl. XVI. stol. (* 1516 - † 1547), pocházel ze vznešeného rodu Howardů, jenž spřizněn byl i s domem královským. Vzdělán byv v soukromi ve Windsoru, z větší části s Jindřichem Fitzroyem, levobočkem krále Jindřicha VIII., a cestami hlavně po Italii, žil nejvíce při dvoře životem uhlazeného, ale také rozpustilého dvořana. Třikrát byl vězněn z příčin malicherných (jednou r. 1537 za to, že v obvodě dvorním se sepral s protivníkem, po druhé r. 1541, že jiného soupeře vyzval na souboj, po třetí r. 1542, že s ji-nými nevázanci střilel z kuše kamením do oken londýnských občanů), ale také došel všelikých vyznamenání dvorských (řádu podvazkového r. 1541, o něco později hodnosti královského číšníka) a účastnil se různých menších výprav vojenských. V srpnu 1545 byl ustanoven velitelem v Boulogni a statečně město držel proti obléhajícím Francouzům do března 1546. Koncem toho roku stal se obětí piklů dvorských: byl obžalován bez důvodu, že si dělá právo na trůn, postaven před soud a odsouzen k smrti. Ortel skutečně vykonán jest dne 19. led. 1547. Slávy básnické S. došel ve spolku s Tomášem Wyattem (v. t.), spoludvořanem o něco málo starším a s několika jinými zástupci »nové« poesie »dvorské«. Ti skládali básně, jež kolovaly mezi známými delší dobu jen r. 1557 pod názvem Songes and Sonettes die Abkunft der Slawen nach Lorenz S.«. line jest take Tottel's Miscellany a došla takové hého vydání a pak do 30 let (1587) tištěna byla jestě šestkrát, vždy s některými změ-nami. V prvním vydání bylo 40 čísel Wyattových, 96 S-ových, 40 od Mikuláše Grimalda (1519—62) a 95 od nejmenovaných původců, z nichžto však přece ještě Tomáš lord Vaux (1511—62), Sir Francis Bryan († 1549), Tomáš Churchyard († 1604) od-jinud jménem jsou známi. »Novost« těchto básní záležela v tom, že původci jejich obeznámivše se s poesií italskou (hlavně Petrar-kovou), obsah lyrický a to po výtce z lyriky milostné naučili se odívati v roucho lahodné a stejně jímající upřímností a hloubkou citu jako nestrojenou zpěvnou mluvou. S. verši svými opěvá hlavně lady Geraldinu (vlastně Alžbětu Fitzgeraldovou), dceru lorda Kildara. Tottel's Miscellany byla zlatou pokladnicí«, ze které vzory si brali všickni básníci nasledující doby Alžbětiny. - S. mimo to také byl první, jenž v poesii anglickou uvedl t. zv. blank verse, t. j. pětistopě řádky iambické bez rýmu. Užil ho v překladě I. a IV. knihy Vergiliovy Aeneidy a po něm blank verse stal se výhradným rozměrem básní dramatických. Srv. Chambers's Cyclopaedia

of Engl. literature, 1903, I., str. 158. VM.
Surrogace viz Subrogace.
Surrogát, z lat., náhražka.
S-y kávové viz Kávové surrogáty. Sursee, hl. m. okresu t. jm. ve švýc. kantoně lucernském, 20 km sz. od Lucernu, na pravém břehu řeky Suhry ve výši 515 m nedaleko od výtoku řeky ze Sempašského jezera, při trati Olten-Lucern švýcarských spolkových drah, má 2604 obyv. (1900) převahou katol., poštu, telegraf, staré brány městské se znakem habsburským, výstavný farní chrám, klášter kapucínský ve slohu pozdní gotiky, radnici v l. 1535—50 vystavěnou ve slohu burgundském, nemocnici, spořitelnu, školu střední a hospodářskou; výroba kamen, ploten, kartáčnictví, doutni-kářství, zemědělství a obchod. — Okres surseeský ve švýc. kantoně lucernském má 297 km² a 29.046 obyv. v 27 obcich (1900).

Sursum, lat., vzhůru! S. corda, vzhůru srdce, při mši vyzvání k lidu, jenž odpo-vídá: Habemus ad dominum, t. j. máme (obrá-

cena) k Pánu.

Surtaxa (fr. surtaxe), ve Francii přirážka k daním, obzvláště však přirážka ke clu na ochranu zvláštních zájmů.

Surtout [syrtú], fr. svrchník, převlečník.

Surukuku, zool., viz Lachesis.

de **Survillé** [syrvil] Clotilde, rodilá de Vallon-Chalys (* 1405 — † asi 1495), podle domnění skladatelka sbírky básní pře-vážně lyrických *Poésies de C. de* S. (vyd. Vanderbourg, Pař., 1803). Pravděpodobným skladatelem této sbírky byl markýz Joseph Etienne de S., jenž byl zastřelen r. 1798 pro royalistické pletichy. R. 1826 Nodier vydal druhou sbírku pod týmž jménem Poésies iné- hlížel na událost skepticky, nicméně pro-dites de C. de S., v níž však jeví se již zře- zkoumáním archivův a nálezem soudobých

obliby, že za jediný měsíc dočkala se dru- telné anachronismy. Srv. Macé, Un procès hého vydání a pak do 30 let (1587) tištěna d'histoire littéraire (1871); Vaschalde, C. de S. (1837); t., Bibliographie survillienne (1876); König, Etude sur l'authenticité des poésies de C. de S. (1875).

Survilliers [syrviljè] hrabě viz Bonaparte, str. 327

Suryni, zool., viz Sirenidae. **Surzynski** Józef, hudebník pol., dr. theologie a kněz při kathedrálním chrámě v Poznani, vydal: Kompozycje kościelne wzorowych mistrzów muzycznych z epoki klasycznej w Polsce Poznaň, 1885); Spiewnik kościelny ... (t., 1886).

Sus, zool., viz Vepři.

Susa: 1) S., hl. město kraje v ital. prov. turinské, 53 km na zsz. od Turina, 501 m n. m., na poboč. trati dráhy turinsko-mo-denské, má 4957 obyv. (1901), kathedrálu z IX. stol., několik klášterů, vítěznou bránu cís. Augusta z r. 8 po Kr., gymnasium, technickou školu a zříceniny markrabského zámku. S. jest starověké Segusio, od r. 575 příslušela k říši Francké, pak byla hlavním městem mar-krabství t. jm. a trpěla mnoho nájezdy vojsk francouzských. – Kraj suský má 92.465 obyv.

2) S., město v Túnise, viz Súza.
3) S. (hebr. a assyr. Sušan, t. j. lilie, v do-mácích nápisech Sušin neb Sušun, dnes Sus neb Šus), hlavní město starověkého Elámu (v.t.), mělo podobu pravoúhelníku v obvodě 120 stadii (22 km), ale nemělo hradeb, jimiž opevněn byl pouze hrad uprostřed města, kde stál palác králů perských, kteří od Kyra Vel. v zimě zde bydlívali a kde byla jedna z hlavních pokladničních komor říše Perské. Budovy stavěny byly jako v Babylóně z cihel a asfaltu. Za tvůrce hradu pokládán byl mythický Memnón, odtud také název města Memnonium. Zde slavil Alexander a jeho vojevůdci sňatek s perskými šlechtičnami, zde žila Esther, zde také ukazuje se náhrobek Danielův. O výzdobu města přičinili se hlavně Dareios I. a jeho nástupci až do Ar-taxerxa II. Z jejich doby pocházejí velikolepe zříceniny, prozkoumané od r. 1850 Williamsem a Loftusem, nověji (od r. 1885) franc. architektem Dieulafoyem. Srv. Loftus, Travels and researches in Chaldaea and Susiana (1856); Dieulafoy, L'acropole de Suse (1888—92, 3 sv.); t., A Suse (>Journal des fouilles<, 1884—86); Billerbeck, S. (1893). Skc.

Susanin Ivan, sedlák ze vsi Domnina v kostromském új., proslulý záchranou života cara Michala Romanoviče. Jediným doku-mentem o jeho čině byla do poslední doby pouze darovací listina řečeného cara z r. 1619, kterou udělil sedlákovi Sabininu polovici vesnice Děrevščic za to, že jeho tchán S. nechtěje prozraditi místo pobytu carova, dal se od Polákův a Litevcův krutě umučiti. Tato okolnost, že v letopisech a jiných soudobých památkách nebylo o činu S-ově zmínky, zavdala Kostomarovu podnět, že po-

marjanovu dokázati, že Poláci a Litevci celým oddílem postupovali ke vsi Domninu, aby zavraždili nově zvoleného cara Michala Feodoroviče, a že car k radě S-ově skryl se v Ipatijevském klášteře. Pozdější nálezy v kostromském archivě potvrdily událost v plném rozsahu. Po volbě za cara Michal Feodorovič žil s matkou v Domnině, v rodovém svém statku, a polští i litevští lidé táhli sem zavraždit jej jako soupeře pol. králeviče Vladislava. Nedaleko Domnina oddil potkal S-a, který měl jej doprovoditi, ale S. zavedl jej v opačnou stranu do hustých lesů, poslav svého zetě Bogdana Sabinina k carovi se vzkazem, aby se schoval v Ipatijevském klášteře. Za tento čin byl po krutých mukách, stere. Za tento čin byl po krutych mukach, neprozradiv pobytu carova, od Poláků »na kousky rozsekán«. Událost dochovala se v podání na nejnovější doby, a dříve než došla potvrzení vědecky, přešla na počátku XIX. stol. do literatury. Tak Sergěj Glinka ve svých dějinách vyličil již S-a jako vzor národní statečnosti a vlasteneckého zápalu. Brzo osobnosti S-ovy zmocnila se i krásná přestura a S. opěvovín četnými básníky. Nejliteratura a S. opěvován četnými básníky. Nejznámější jest duma Rylějeva »Ivan S.«, drama N. Polevého »Kostromskije lěsa«, Kavosova opera »I. S.« a jmenovitě opera M. I. Glinky »Zizň za carja«. R. 1838 postaven mu v Ko-stromě pomník k rozkazu Mikuláše I. Srv. N. I. Kostomarov, Istoričeskija monografiji i izslědovanija (Petr., 1867); Samarjanov, Pamjati Ivana S-a (2. vyd., Kostroma, 1884); J. Cholmogorov, Zamětka o potomkach S-a (»Trudy« archeografické kommisse při císař. moskev. společnosti, díl I.); D. I. Ilovajskij, Smutnoje vremja Moskovskago gosudarstva (Moskva, 1894).

Susanna viz Zuzana.

Susceptance viz Resistance, str. 586 b. Susceptibilita viz Kapacita (magn.).

Suseloi viz Susli.

Susemihl Franz, klass. filolog německý (* 1826 v Laage v Meklenbursku — † 1903 ve Florencii). Studoval na universitách v Lipsku a v Berlíně, pak působil jako gymn. učitel v Güstrowu a ve Zvěříně, r. 1852 habilitoval se na universitě v Greifswaldě, kde stal se r. 1856 mimořádným a r. 1863 řád. professorem. R. 1898 odešel na odpočinek. Náležel k nejlepším znalcům Platóna a Aristotela. Sepsal: Prodromus Platonischer Forschungen (Gotinky, 1852); Die genetische Entwickelung der Platonischen Philosophie einleitend dargestellt (Lip., 1855-60, 2 d.); Platonische Forschungen (»Philologus«, 1863); De recogno: cendis Ethicis Nicomacheis diss. I. et II. (Lip., 1878-79); Neue Platonische Forschungen (Greifswald, 1898); Geschichte der griech. Litteratur in der Alexandrinerzeit (Lip., 1891—92, 2 d.). Dále opatřil vydání těchto spisův Aristotelových: Poetiky s něm. překladem a poznámkami (t., 1865, 2. vyd. 1874), Politiky (vydání s něm. překladem a poznám-kami: t., 1879, 2 d., textová vydání: t., 1872, 3. vyd. 1882), Éthiky Nikomachovy (t., 1880, chanik rus. (* 1857 v Petrohradě), žák petro-

památek písemných podařilo se r. 1882 Sa- 2. vyd. opatřil Apelt, 1903), Moralii Velikých (t., 1883); Ethiky Eudemovy (t., 1884) a Oikonomiky (t., 1887). Mimo to podával přehled literatury k Aristotelovi a k nejstarším akadémikům a peripatétikům do Bursianových »Jahresberichte« a uveřejnil hojná pojednání v časopisech odborných (»Philologus«, »Neue Jahrbücher«) a v universitních programmech greifswaldských.

Susiana, provincie říše staroperské, rozkládala se u zálivu Perského mezi Medií, Persidou a Babylónii. Jméno měla od hlavního města Susa, dnes zove se Chusistán, v nej-starších dobách Elám. Protékaly jí řeky Choaspés (dnes Kercha), Eulaios (Karun) a Kopratas (Dizful Rud). Z kmenů zde obýva-jících nejdůležitější byli Kassiterové (v. t.), z měst Šusa (v. t. 3). Podrobnosti a dějiny viz Elám.

Súsije viz Hippos. Suski Andrzej, pravnik polský, chudý šlechtic ze vsi Rodostowa v Przemyślsku, žil ve 2. pol. XVI. stol. a na poč. XVII. stol. Byl mnoho literárně činný, ale nemaje hmotných prostředků, vydal jen dvě práce: Spo-sob podający drogę do korrektury prawa a zatem do sprawiedliwości i pokoju w Koronie Polskiej (Krakov, 1607); Deklaracja statutów koronnych i rozdawanie dygnitarstw kościel-

nych i beneficji ruskich (t., 1612).

Susli, Suselci: 1) S., kmen Srbû (polabských), usedlý na řece Muldě; měli na severu sousedy Zitice, na jihu Koledice, na východě (za Labem) Nižany, na západě Nudice a srbské Neletice. Vzpominají se nejprve r. 869 (v Anual. Fuld., kdy válčili s Franky) a potom častěji až do stol. XII. Šafařík soudí podle místních jmen, že měli osady i v jiných krajinách polabských, tak v Nižanech (město Susly, dnes Zülsdorf) a ve Vagrii na břehu mořském (Susle, dnešní ves Süsel).

2) S., snad větev Slovanů korutan-

ských na řece Lužnici (*Lassnit*z) v Štýrsku, kde jmenuje se v listinách z r. 970 a 1045 les Susil, Sousal a kde podnes nazývá se dosti značné pohoří Sausal-Gebirge. Osadou těchto S-lů bylo snad i město Zuisila (v Dol. Rakousich při řece Ipuse), vzpomenuté r. 979.

3) S., snad větev Slovanů ruských, usedlých v sousedství Dragovičů; jsou vzpomenuti k r. 1059, kdy bojovali s Izjaslavem; splynuli později snad s Litvany. Do historie pod jménem S-lův uvedl je Šafařík. Srv. Sebrané spisy, II., str. 622-623, 353-354 a **123—124.**

Susliga Wawrzyniec, kazatel polský, v Pultusku, studoval v Krakově, potom v Hradci, kdež vstoupil do řádu jesuitského. R. 1601 vrátil se do Polska a zemřel r. 1640 v Krakovė. Napsal ryzim jazykem polským: Zywot Elibiety z Leiniec Sieniawskiej (Krak., 1629) a Kazania (t., 1630, 3 sv.).
Suslov: 1) S. Timofej, pomocník Filipina v sieniawskiej (Krak., 1620) a Kazania (t., 1630, 3 sv.).

povičův při zakládání sekty chlystovské, viz

hradské university a prof. mechaniky na uni- | (již ve XIV. stol. a nově P. Ang. Lubojacký). versitě kijevské. Hlavní jeho práce jsou: O ravnověsiji plavajuščich těl v taželych židkostach; Ob uravněnijach s častnymi proizvodnymi dlja nësvobodnago dviženija; O silovoj funkciji, dopuskajuščej dannyje častnyje intégraly (doktorská dissertace); O krivizné krivych v prostranstvě (1898); Grafičeskoje rěšenije uravnenij a mn. j., uveřejněných v odborných listech domácích i cizích.

3) S. Vladimir Vasiljevič, architekt a archaeolog rus. (* 1859), ukončiv r. 1883 studia na akad. petrohradské, zkoumal památky staroruské architektury a podnikl hojně cest nejen po Rusku, ale i v cizině, jmenovitě po Švédsku a Norsku, po Německu, Italii a Francii. Sebraný jím bohatý materiál umístěn jest v různých museích, jmenovitě v mu-seu Alexandra III. Tiskem vydal: Očerki po istoriji drevnérus. zodčestva: Putěvy ja zamětki o severe Rossiji i Norvegiji; Materialy po novgorodsko-pskovskoj architekture; Staraja Ladoga (s N. J. Brandenburgem); Pamjatniki drevnérus. zodčestva (vydání akademie petro-hradské) a j. V l. 1889—1900 restauroval chrám Proměnění Páně z XII. stol. a kapli Ivana Hrozného v Perejaslavě Zalěsském, dále kathedrálu Mirožského klášt. ve Pskově, při čemž objevil mnoho starobylých maleb a předmětů. Podle jeho plánu pořízeny též mnohé nové stavby, jako kaple v Santo Stefano, pavillony na nižegorodské výstavě a pod.

Suslova Naděžda Prokofjevna, lékařka ruská (* 1843), pocházejíc ze selského stavu, domohla se výtrvalostí a píli toho, že byla po zkoušce při petrohrad gymnasii při-jata do medicinsko-chirurgické akad. v Petrohradě a dosáhla první z Rusek doktorátu v Curichu dissertací Beitrag zur Physiologie der Lymphe (Curich, 1867). Mimo to vydala: Pribavlenije k fiziologiji limfatičeskich serdéc

(Petr., 1868).

Suso či Seuse Heinrich, řeč. Amandus, mystik něm. (* 21. bř. 1295 v Ueberlingen — † 25. led. 1366 v Ulmu). Byl z rodiny pánů z Bergu a vstoupil třináctiletý k dominikánům v Kostnici a rozvíjel se pod mistrem Eckardtem v Kolině n. R. Po smrti matčině oddal se askétismu a mysticismu a přijav jméno matčino (Siuse, polatiněno S)., vrátil se opět do Kostnice. Bolestné kání a umrtvování dokonal v 40. roce života, načež vydal se kázati a získal přečetné následovatele v ženských klášteřích švábských a švýcarských. Odpočívá v křížové chodbě dominikánského kláštera v Ulmě. Díla svá přehlédl čtyři léta před smrtí. Jsou to: jeho životopis podle zápisu přítelkyně S-vy Elisy Stagelové sestavený a Susem doplněný, opravený a obrazy vyzdobený; pak velmi rozšířená Buch von der ewigen Weisheit; Buch von der Wahrheit a Briefbüchlein (11 listů). Neprávem S-vi přičítána byla Rulman Merswinova Buch von den neun Felsen. S. jest žákem Eckardtovým, ale citovější, poetičtější až fantastický, blouzni vý mystik. Díla jeho převedena do latiny, se s prospěchem nositi s. Také se doporu-francouzštiny, italštiny, hollandštiny a češtiny čuje nositi s. osobám těžké cviky tělesné ko-

Dvakrát tištěna s dřevoryty (Augšp., 1482, 1512), dvakrát převedena do nového jazyka (Diepenbrock, S-s Leben u. Schriften, Rezno, 1829, 4. vyd. 1884; Denisle, Seuses Schriften, Mnich., 1876—80). Listy vyd. Preger (Lip., 1867). Pečlivý latinský překlad vyd. Surius (Kolin n. R., 1855 a č.). Srv. Böhringer, Die Kirche Christi und ihre Zeugen, sv. XVIII. (nové vyd. Štutg., 1877); Preger, Geschichte der deutschen Mystik, díl II. (Lip., 1881); t., Fine noch unbekannte Schrift S.s. (Mnich Eine noch unbekannte Schrift S-s (Mnich., 1896); Vetter, Ein Mystikerpaar d. XIV. Jahrh., Schwester Stagel in Tösz u. S. (Bas., 1882); Bevan, Trois amis de Dieu (Lausanne, 1890); Th. Jäger, Heinrich S. (Bas., 1893).

Susové, Susuové, kmen Mandingův

(v. t.).

Suspendovati, z lat., na čas zastaviti, na čas zbaviti působnosti, činnosti. Duchovní, učitelé, úředníci neb advokáti bývají pro jisté úřední přečiny suspendováni, t. j. svého úřadu zbavení na čas vyšetřování proti nim konaného. Podle výsledku vyšetřování se pak suspense buď zruší nebo nastane úplné zbavení úřadu.

Suspensa [-za], zool., viz Diurna. Suspense: 1) S., zbavení úřadu na čas,

viz Suspendovati.

2) S. v lék. při tabetickém onemocnění zvlástní léčba závěsem těla za hlavu, tak aby vlastní tíží páteř se protáhla a ochuravělé míše se ulevilo; byla zahájena r. 1883 Močutkovským, tehdy lékařem v Oděsse, a získala mnohými úspěchy velikého rozší-tení. Ukázalo se však, že není vždycky pří-pustna a že prováděti ji bez kontroly lékařské není bezpečno. Podle francouzského lékaře Gillesa de la Tourette častěji je výhodno užíti apparátového sklonu páteře. K/r.

Suspensivní, z lat., odkládací; tedy s. právní prostředek, takový právní prostředek, který zabraňuje tomu, aby rozsudek nabyl právní moci a byl exekvován. S. výminka (rus. uslovije otlagateljnoje), odkladaci výminka, jež na té neb oné události činí závislým nastoupení zamýšlených právních účin-

kův. - S. veto viz Act 1).

Suspensorium, lat., zovou se některé obvazy. Vedle šátku třírohého (s. brachii, též mitella zvaného, v. t.) a obvazu pro žen-sky prs jednostraného neb oboustraného je jméno to běžno zvláště pro označení váčku na šourek (podpinadlo). Užívá se ho, aby se bolestné nápětí, jež nemocný v šourku a provazci chamovém i výše za chorob varlete, nadvarlete a provazce chamového pocituje, když šourek volně visi, zmírnilo neb úplně potlačilo. A skutečně bolesti ty, jakž přirozeno, když se tah chorých části podepřením šourku odstraní, přestávají. Z chorob ústrojů v šourku uložených vyžadují s-ia nejčastěji komplikace kapavky, častý zánět nadvar-lete, a proto při kapavce doporučuje se nositi jej praeventivně. Také při varicocele radí

najícím. Jsou to váčky více méně (podle věku) | k svobodomyslné straně ústavověrné, jíž by prostranné, přizpůsobené tvaru šourku, ze tkaně pružné, trikotové, též hedvábné, beze švů, obyčejně tužšími plátěnými pruhy zpevněné, s pružnými pásky kolem stehen i bez nich, s páskem kolem beder a příslušnými přezkami. Hygiena žádá, aby nemocný měl aspoň 2 taková s-ia, by mezitím, co jedno se nosí, druhé bylo vypráno. Krajina, jež s. vyžaduje, a nejbližší její okolí výměšky kožnimi a ústím dvou útrob ohrožuje s. stálým znečištováním. Dobře je u osob, jež se potí, šourek zaprašovati pudrem, lépe dermatolem. Je-li pro ráz choroby třeba léku (masti, náplasti) na šourek, je s. přiléhavým obvazem, který lék přiměřeně nanesený k sourku nehybně přidržuje. Jc-li s. příliš prostorné, možno vložiti do váčku vrstvu vaty. Pnrk. Susquehanna [sösküehèna], největší řeka

v Pennsylvanii ve Spoj. Obcich sev.-amer., vzniká u Sunbury stokem dvou ramen, východní a západní S-ny. Vodou bohatší jest rameno západní, pramenicí se v Alleghanách v záp. Pennsylvanii, kdežto rameno východní vyvěrá na z. od Albany ve státě New Yorku, odvádí vody jez. Otsego a pak přijímá Chenango a Chemung. Po stoku obou ramen S. teče k j. až k ústí Juniaty nad Harrisburgem, pak obrací se k v. a vlévá se do sev konce zátoky Chesapeake po toku 730 km dlouhém. Pro četné prahy není splavná, pročež provázejí ji splavné průplavy. Za to vyniká hojnosti ryb.

Susruta, indický spisovatel lékař., o němž nevíme, kdy a kde žil; jenom tolik jisto, že byl živ před koncem VIII. stol. př. Kr., kdy slavný jeho spis Ajurvéd (véd života) přeložen byl do arabštiny. Jest to nejstarši indický spis lékařský, psaný formou dialogic-kou, a byl přeložen do latiny (od Hesslera v Erlank., 1845-54), angličtiny a němčiny. Stiss: 1) S. Hans viz von Kulmbach

Hans. 2) S. (Suess) Eduard, slavný geolog (* 20. srp. 1831 v Londýně), studoval v Praze a ve Vidni, stal se r. 1852 assistentem při dvorním mineralogickém kabinetě ve Vídni, r. 1855 promovován na doktora filosofie, r. 1857 jmenován mimořádným a r. 1867 řádným professorem geologie na universitě vídenské, kterýžto úřad zastával až do r. 1901, kdy odebral se na odpočinek, vyznamenán byv při té příležitosti Hauerovou medaillí geogr. spol. vídeňské a zlatou medaillí petrohradské geogr. společnosti. Od r. 1867 jest řádným členem víd. akad. věd, v l. 1893—97 byl vicepraesidentem a od r. 1897 jest praesidentem jejím. Účastnil se činně tež politického života, byl v l. 1863-73 členem vídeňské městské rady a referentem kommisse starající se o zaopatření pitné vody, zvolen r. 1869 do dolnorakouského sněmu, v l. 1870 až 1874 byl členem zemského výboru a prováděl se zdarem nové zákony o školách obecných, účastňuje se též literárně bojův o ně západu se táhnouci zaujímají čásť hrabství, vedených. V l. 1873—96 S. byl členem po- blíží se ponenáhlu pobřeží a postupují až slanecké sněmovny říšské rady a náležel k předhoří Beachy-Head (159 m vys.) majíce

nejlepším řečníkem, účastně se zejména činně boje proti klerikalismu. Jako geolog učastnil se v mládí několika pojednáními v oboru palaeontologickém, brzo však obrátil hlavní svou pozornost k otázkám tektonickým a po důkladném vlastním studiu praktickém v Alpách, Italii, v Karpatech a pohořích Německa jal se připravovati nejmonumentálnější své dílo Das Antlitz der Erde, které, ač poměrně brzo v hlavních ideich svých zastaralo, zůstane přece vždy z nejmohutnějších podkladů spekulativní práce na poli geologickém. Vedle velikého množství speciálních článků v časopisech odborných S. vydal mnoho děl samostatných, z nichž uvádime: Bohmische Graptolithen (Vid., 1852); Brachiopoden der Kössener Schichten (t., 1854); Brachiopoden der Hallstädter Schichten (t., 1855); Der Boden der Stadt Wien (t., 1862); Ueber den Loss (t, 1866); Lagerung des Steinsalzes von Wieliczka (t., 1868); Die tertiaren Landfaunen Mittelitaliens (t., 1871); Bau der italienischen Halbinsel (t., 1872); Erdbeben des sudlichen Italien (t., 1874); Die Entstehung der Alpen (t., 1875); Die Zukunst des Goldes (t., 1877); Die Zukunft des Silbers (t., 1892); Antlitz der Erde (I., II., III. dil 1. cast 1883 až 1901, 2. vyd. I. dilu 1892 v Praze a v Lipsku). Jako zvláštní otisk z tohoto velkolepého díla vyšlo pojednání Die Sintflut (Praha, 1884). Napsal též úvod k dílu »Bau und Bild Oesterreichs« (1902). S. pokusil se zbudovati jednotnou soustavu horotvornou pro celou zemi na základě svých »Leitlinien«, a tím postavil tektoniku i orografii do jiného světla. Theorie jeho neudržely se sice v platnosti dodnes, jeho však zásluhou zůstává, že shromážděním ohromného materiálu v jeden ducha-plně uspořádaný celek umožnil pokrok a rozšíření vědy, které největší své dílo věnoval.

3) S. Franz Eduard, syn před. (* 1867), stal se r. 1898 assistentem a r. 1901 adjunktem říšského geologického ústavu ve Vídni. Vedle toho jest soukr. doc. vídeňské univ. Pověřen jest podrobným prozkumem geologických poměrů ve východní části vysočiny českomoravské a vydal referáty o pracích svých v period. publikacích říšského geo-logického ústavu. R. 1903 vydal ve velikém díle souborném Bau und Bild Oesterreichs první svazek: Bau und Bild der Böhmischen Masse, dílo ve mnohé přičině zahajující novou epochu v tektonické geologii a orografii země České i zemí okolních.

Sussex [sőseks], hrabství při jižním pobřeží Anglie, povstalo z království jižních Sasů (Suthseaxe, Suthsaxonia), založeného r. 491 Ellou, ke kterému přislušelo též Sudrige, dnešní Surrey (v. t.), hraničí na sev. s hrabstvím Surrey, na sev.-vých. s Kentem, na jihu s mořem, na západě s Hampshire. Má na 3777 km² 605.052 obyv. (1901). Křidové pahorky pod jménem South-Downs od

pokrývají výborné pastviny v rozloze 200 km². Pásmo mezi křídovými pahorky a pobřežím jest velmi úrodné. Severně od nich táhne se široké pásmo údolní Wealds; 600 km² v tomto území jsou zaujaty zbytky velikého dubového pralesa, který pod jménem Andredes le ag zaujímal vestředověku celé hrabství a dodával dříví ke stavbě lodí. Splavné řeky jsou Arun s Rotherem, Adur a Ouse. Arun spojuje průplav s pravým přitokem Temže, řekou Wey. Hlavní zaměstnání oby-vatelstva jest polní hospodářství a zvláště chov dobytka. Vedle obili pestuje S. vedle prava, potom lekarstvi a theologii, byl pa-Kentu nejlepší anglický chmel ve větším množstvi. Hlavnim bohatstvim jsou stáda hovězího dobytka a bravu. Na pastvinách South Downs chová se nejvíce odrůda ovce po nich nazvaná. Hrabství samo vysílá 6 zástupců do parlamentu. Hlavním městem byl dříve Chichester (v. t.), nyní jest Lewes (v. t.); hospodářsky významnější jsou Brighton a Hastings. — V S-u přistavaly z největší části bojovné hordy, které za starověku i středověku Anglii znepokojovaly neb jí kterým se někdo domáhá výživy na osobě dobývaly. Vilém Dobyvatel přistal na jeho k tomu povinné; sustentační revers, lipobřeží a vybojoval bitvu u Hastingsu. Da- stina, kterou se někdo zavazuje, že bude vyroval pak jednomu ze svých podřízených vojevůdců hrabství v léno. Když r. 1801 rod hraběcí vymřel, král Jiří III. jmenoval S. vévodstvím a dosadil za vévodu svého šestého syna, prince Augusta Bedřicha. Srv. Brabant, S. (Lond., 1900).

Sussex Augustus Frederick, vévoda, šestý syn krále angl. Jiřího III. (* 1773 — † 1843). Studoval v Římě, kdež tajně se oženil s katoličkou Augustou Murrayovou, dcerou skotského hraběte Dunmorea. Když byl sňatek později prozrazen, círk. soud na popud králův prohlásil jej za neplatný, ježto odporoval zákonu z r. 1772, podle něhož král. princové nesměli v cizině se oženiti bez svolení králova. Děti z manželství tohoto obdržely jméno D'Este (v. t.). S. opustil skutečně svou manželku a věnoval se politické činnosti. V horní sněmovně hlásil se k whigům, byl praesidentem král. společnosti věd, členem četných jiných společnosti, delší čas také velmistrem zednářských loži v Anglii a Walesu. R. 1801 stal se peerem Anglie's titulem hraběte z Invernessu a barona Arklowa. Po smrti prvé manželky oženil se s lady Cecily Unterwoodovou, dcerou irského hraběte z Arranu, jež byla r. 1840 po-výšena na vévodkyni z Invernessu. Měl velikou knihovnu, v ní zejm. skvostnou sbírku bibli. Katalog vydal Th. Pettigrew (Biblio-

theca Sussexiana, 1825—27, 2 sv.). Skč. Sussmann-Hellborn Louis, vl. Sussmann, sochař něm. (* 1828 v Berlině), žák Wredowův, vzdělal se v Římě (1852-56) a pěstil s počátku genre, zvl. mythologický, nacházejí se sladkovodní pisčité nánosy pev-Tak v *Opojeném faunovi* (1856; mramorová ninné, jeden z hlavních důkazů, že ke konci socha zničena požárem zámku st.-cloudského; bronzová replika jest v galerii berlínské). Po-zději prováděl díla monumentální (Bedřich Veliký v stáří a Bedřich Vilém III., mramor. chách, hejtm. a okr. Chomutov, pš. Vrskmany;

ještě u Lewesu 248 m výšky. South-Downs sochy v slavnostní síni radnice berlín., 1869); poslední práce jest s Bedř. Velikým za mláda též v radnici vratislavské; bronzová socha Bedřicha Vel. v Břehu Slezském (1878); pak poznovu genry (Šípková Růfenka v gal. berlínské) a dekorativní plastiky. Spolupůsobil při založení umělecko-průmyslového musea berlinského a v l. 1882-86 měl uměleckou správu královské manufaktury porculánové v Berlině, jež tehdy nově organisována. Žije jako professor v Berline.

Stissmilch Johann Peter, statistik něm. (* 1707 v Berlině – † 1767 t.). Studoval storem v Berlině a členem kr. akademie věd. Hlavní jeho dílo: Die göttliche Ordnung in den Verhältnissen des menschl. Geschlechts aus der Geburt, dem Tode u. der Fortpflanzung desselben (Berl., 1741, 2 d.; 5. vyd. t., 1790 až 1792, 3 sv.) podává nejdůležitější poučky statistiky populačni (viz Statistika, str. 16 a).

Sustentace, z lat., výživa. Ódtud sustentační náklady, náklady na výživu nějaké osoby; sustentační process, spor, držovati státního úředníka, dokud mu nebude stát platiti služné.

Susuglu-čáj, Su-Surlu, viz Adirnasčáj.

Susy viz Susa 3).
Susz (Rosenberg), kraj. město v Záp. Prusích, ve vlád. obv. kwidzynském, má 3103 obyv. (1900), zbytky starého opevnění, par.

pily a mlékárny a vojen, posádku.

Süsz Hans viz von Kulmbach H.

Susza Jakób, řecko-sjedn. biskup chełmský (* 1610 – † 1687), studoval v Minsku u basiliánů, r. 1626 vstoupil do jejich řádu, doktorátu theologického nabyl v Olomouci a nějakou dobu pobyl i v Římě. R. 1652 stal se biskupem chelmským, v l. 1661-67 byl generálem basiliánů. Napsal: Cursus vitae et certamen martirii B. Josaphati Kuncevicii (Rim, 1645); Saulus et Paulus Ruthenae unionis sanguine Beati Josaphati transformatum sive Meletius Smotricius (t., 1660); Phoenix redivivus sive imago longe vetustissima Virginis matris Chelmensis (1669).

Suš, chybně Súš (Tusch), ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Krumlov, fara Svéraz;

43 d., 237 obyv. n. (1900).

Suša, přítok Kamy, viz Čusovaja. Sušak (ital. Sansego), rakouský ostrůvek v Jaderském mofi, náležející k istrijskému hejtm. a okr. Lošinj; jest pisčitý, vinnou révou porostlý, s klikatým a kostrbatým pobřežím a bezpečným přístavem. Jediná větší ves na ostrově, která leží skoro uprostřed, je S. s 1427 obyv. (1900). Na ostrově tomto doby třetihorní severní Adriatické moře bylo ještě pevninou.

Sušany (Zuscha), expositura a ves v Če-

40 d., 1 obyv. č., 224 n. (1900), kostel sva- neb i páry, kde je dosti místa a má se sušiti tého Marka (ve XIV. stol. far.), 1tř. šk., lo- látka, která by netrpěla přímým teplem. Přežisko hněd, uhlí., V XVI. stol. zanikla fara, vod tepla na sušivo je zde neracionální a na jejímž místě zřízena r. 1777 lokalie. Po vsi nazýval se r. 1281 Petr z Sušan.

Sušárna viz Sušení. Sušen viz Sušno.

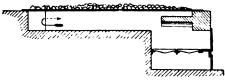
Sušení je výkon, kterým látky pevné zbavují se kapalin, v nejčastějších připadech vody mechanicky přimíšené. Jak v živnostech, tak i v průmysle s. surovin, polovýrobkův i hotových výrobků bývá praci velmi důležitou, viz proto též jednotlivá odvětví: slevačství, papírnictví, prádelnictví atd. Nesprávně provedeným s-m nabývá se vždy jen výrobků špatných a doznává se ztráty peněžní.

Kdekoliv možno, kladou se předměty a látky, jež sušiti se mají, nejdříve na rošty z lati, prolamované plechy, řídká plátna atd., aby voda z nich odkapala. Vody, již touto cestou odstraniti nelze, zbavují se látky dále ždímáním, lisováním nebo centrifugováním. Veškerá voda, jíž těmito zajisté levnými způsoby předchozího vysoušení odstraniti nelze, musí se odstraňovati vlastním vysoušením, t. j. teplem proměniti v páry. Teplo přivádí se nejčastěji prostřednictvím vzduchu, tím, že látky přicházejí ve styk se vzduchem uměle ohřátým, a to ve všech připadech, kde s. musí se prováděti při teplotě, jež je nižší než 100° C. Někdy bývá prospěšno zabrániti vzduchu přístup a suší se pak ve vak u u. Ale ve většině připadů přístup vzduchu bývá žádoucí, poněvadž buď tvar nebo jakost sušených látek nedopouštějí, aby teplo přivádělo se přímo. Trpěl by tím třeba vzhled, trvanlivost, tvar, nebo by povstávaly trhliny, různá zabarvení atd., kdyby s. nedálo se pozvolně.

Vzduchem musí sušený předmět nejdříve se zahřáti, pak třeba uděliti vodě potřebné teplo odparné a konečně oteplený vzduch musí býti s to, aby pojal páry, jež s-m se

Nejjednodušší je zajisté s. na slunci. Prádlo, obili, cihly, rudy atd. vydávají se účinku tepla atmosférického a paprsků slunečních a zbavují se tím značného množství vody. Ale s. trvá obyčejně nepoměrně dlouho a je dosti nedokonalé, a proto užívá se v živnostech a v průmysle zvláštních přístrojů sušicích a sušáren, jejichž konstrukce přizpůsobena je vždy daným poměrům. Nejjednodušší jsou jednoduché plotny nebo lisky rovinné ote-vřené (vyobr. č. 4059.). Na plotně železné neb z hliněných desek rozloží se sušivo ve vrstvě podle jakosti více neb méně silné a zahřívá se topivými plyny ze zpoda. Místo přímého topení uživá se i topení parou, buď přímou neb výfukovou, a zase dvojím způsobem, buď pára vstupuje pod lísku a vyhřívá přímo, nebo pod lísky neb i nad ně dává se rourový had neb soustava žebrových rour a sušici prostor vyhřívá se nepřímo. Způsob vyznačený ve vyobr. č. 4059. má pára přímá nebo výfuková. mnoho vad a lze ho užiti jen tam, kde je k disposici značné množství teplých plynů se v sušárnách jednoduchých na čekanku,

možnost zamezení ztrát skoro žádná. Tam,

Č. 4059. Sušení na jednoduché plotně.

kde sušivo se stýká s lískou, nastává zbytečné připalování, kdežto povrch zůstává studený, s. trvá dlouho a prosušení je nerovnoměrné.

Aby se tomu odpomohlo aspoň částečně, přehazuje se sušivo na lisce, však se ztrátou času a se značným nákladem, jde-li o usu-šení větších množství. Z té příčiny sušicí přístroj spojuje se s mechanickými obracovači různých konstrukci. Zlepšením rovinných sušáren je, že se líska poněkud zapustí a prostor tim ziskaný se přikryje. Ale i pak má s. mnoho vad, děje se nepravidelně a pozvolna, nastírání je zdlouhavé, obtížné a působení tepla nelze dobře kontrolovati.

Dokonalejší než sušici plotny jsou sušicí komory. V uzavřeném, vždy však dobře ventilovaném prostoru narovnají se látky tak, aby působení tepla skýtaly povrch pokud možno největší. Pevná tělesa tvaru pravidelného kladou se do sušicích komor tak, aby mezi nimi povstávaly mezery a kanály. Hmoty sypké kladou se na lísky, stojany, do mis atd., látky kašovité natírají se na plechy, papir a tkaniny zavěšují se na tyče atd. Sušici komory bývají obyčejně zděné, někdy však i dřevěné a železem vykládané. Maji-li působiti správně, musí přivádění tepla a odvádění par prováděti se zcela pravi-delně a musí se dáti dobře regulovati. Komory vytápějí se buď přímým ohněm, ohřátým vzduchem, nebo teplem vyzařovaným kaloriferem vytápěným buď ohněm nebo parou. Ventilace děje se buď přirozeným tahem neb uměle ventilátory.

Poněvadž vzduch v sušicích komorách takto upravených záhy se nasycuje parami, třeba jej odváděti velmi čile, mezitím co čerstvý vzduch stále se přivádí a znovu ohřívá. Tím povstávají ovšem značné ztráty tepla, jež jsou ještě větší, nepřivádí-li se dostatek vzduchu čerstvého, tak že teplota vzduchu dostoupí stupně, jenž odpovídá tahu ko-mína nebo působení ventilátoru a ventilace vůbec přestává, páry se neodvádějí a topením musí se nahraditi pouze teplo, které se ztráci stěnami komory. V nejčastějších připadech upravují se ve zpodní části sušicí komory výhřevné kanály, kterými proudí topive plyny, nebo roury, kterými se vede

Topení ohňového s přímým ohněm užívá

švestky a jiné ovoce. V sušárnách na ovoce i nuita s. je při tom úplná, poněvadž v kabývají lisky namnoze posud pletené a nad sebou uspořádány. K sušárnám ohňovým s kaloriferem, kterým se vyhřivá vzduch, náležejí též hvozdy pivovarské (v. t.).

S. je vydatnější, jestliže vzduch prve než vstoupi do sušicí komory, se předehřívá a vhání-li se vzduch dovnitř, místo aby se nassával, protože nassávaný vzduch jednotlivá

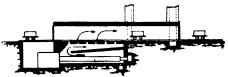
mista přiliš ochlazuje.

Látky, jež vyžadují veliké opatrnosti při s., jako na př. drogy, suší se buď v komorách vytápěných parou, v nichž teplotu snadno možno regulovati, nebo v komorách za sebou jdoucích, kterými se provádí vzduch, v kaloriferu ohřátý. Lisky uspořádávají se etážovitě nad sebou, při tom však schne zboží na hořeních lískách dříve než na liskách zpodních, není-li postaráno o to, aby proud ohřátého vzduchu přiváděl se do každé etáže zvlášť. Vždyť ani pak s. nebývá úplně uspokojivé, protože z příčin konstruktivních nebývá možno, aby poměr mezi množstvím přiváděného horkého vzduchu a množstvím sušiva byl příznivý.

Hlavní obtíží při s. vzduchem v komorách je, že stav sušiva postupně se mění, kdežto

jakost přiváděného horkého vzduchu zůstává nezměněna. Tomu jest odpomoženo při s ušárnách kanálových (vyobr. č. 4060. a 4061.). Aby se dosáhlo při nich největší úspory paliva, provádějí se na základě principu protiproudového, sušivo pohybuje se

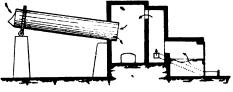

C. 4061. Sušárna kanálová s kaloriferem.

v kanále proti proudu horkého vzduchu-Kdekoli možno, měl by princip ten při zařizování sušáren přicházetí ku platnosti, poněvadž se tim nabývá vždy nejlepších výsledkův a úspor paliva, mzdy atd., přes to, že zařízení bývá dražší. Téhož příznivého výsledku dosahuje se s-m v pohyblivých suši-cích bubnech (vyobr. č. 4062., 4063., 4064.). Při s. v kanálech sušivo klade se buď na vozíky nebo na pohyblivý pás. Kanál bývá na koncích uzavřen buď šoupátky nebo dvírky a při jednom konci kanálu bývá topení. Vo-zíky pohybují se kanálem buď následkem přirozeného spádu neb silou mechanickou,

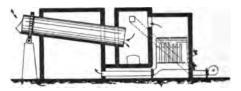
nále je vždy stejné množství sušiva mokrého, polosuchého i suchého.

Množství vody s-m v kanálech odváděné odpovidá až sedmeronásobnému množství paliva spotřebovaného, ovšem při chodu ne-přetržitém. Pracuje-li se jen ve dne, bývá odpařování patero- až šesteronásobné v poměru ke množství spotřebovaného uhlí. Obsluha jest o polovinu levnější než při hvozdech a sušicích komorách. Sušárny kanálové

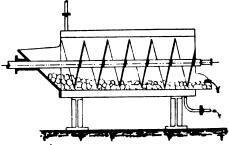
Č. 4062. Sušárna bubnová.

zařizují se buď tím způsobem, že topení je společné pro několik kanálů, nebo lépe tak, že každý kanál dostává své topení vlastni. Doporučuje se, aby kromě přirozeného tahu

Č. 4063. Sušárna bubnová s kaloriferem a vnějším vytápěním pláště bubnového.

kominem bylo vždy ještě postaráno o tah umělý pomocí ventilátoru, protože regulace tahu je pak vždy pohodlnější a s. jest úplně nezávislé na počasí. Prostoru nad sušicím kanálem využítkuje se různě. Rozměry a tvar

C. 4064. Sušicí buben nehybný.

kanálů sušicích, konstrukce částí, na něž se klade sušivo, mění se podle jakosti paliva. Mají-li se v kanalech sušiti látky, při nichž by přímý styk sušiva s topivými plyny byl na škodu, ohřívá se vzduch kaloriferem (vyobr. č. 4061.). V některých oborech průmyslových užívá se sušáren, při nichž kanál je sám v sobě uzavřen tak, že vozíky nebo dělník do kanálu vůbec nevstupuje. Konti- pás z kanálu nevycházejí. Kde je nedostatek místa, upravují se sušárny s kanály vertikál- již při 20°C a velmi rychle, tak že na př. svislými a kanály vodorovnými. Rozmanitost konstrukcí je při tom neobyčejná a snahou vždy úspora paliva, obmezení obsluhy, pohodlné regulování a rovnoměrné s. ve všech částech.

Nejdokonalejšími sušicími přístroji ve všech případech, kdé možno jich upotřebiti, jsou sušici bubny, válce, kterými prochází nebo v nichž po jistou dobu trvá sušivo a jež vyhřívají se buď uvnitř nebo zvenčí, za neustálého pohybu sušiva. Pohybu toho nabývá se buď tím, že hřídel bubnu opatřen je rameny neb lopatkami, nebo tim, že buben pohybuje se na pevném hřídeli, nebo tím, že se točí i hřídel i buben, avšak proti sobě. Nejlépe osvědčují se však sušicí bubny, jež uvnitř nemají částí pohyblivých. Sušivo v bubnech současně stále se obrací a pohybuje vpřed. Nejpohodlněji dosahuje se pohybu vpřed tím, že buben se nakloní neb se nechává hřidel horizontální, však plášť bubnu je kuželový. Do pohybu uvádí se pak buben buď řemenem nebo ozubeným soukolím a uvnitř není třeba zvláštních ramen na obracení sušiva, plášť se však zhusta opatřuje naběráky, kterýmí sušivo se zvedá a v jisté výši zase vysýpá, tak, aby padalo skrze horký vzduch bubnem stále procházející. Regulování rychlosti, s kterou sušivo bubnem prochází, děje se buď tím, že se mění sklon bubnu, neb se mění počet obrátek.

Ve vyobr. č. 4064. znázorněn je sušicí přístroj s pevným bubnem vytápěným parou. Hřidel opatřen je transportním šnekem pro pohyb sušiva od násypky k výpadu. Páry unikají otvorem při násypce. Buben může býti i kuželový a topení parou nahrazeno topením ohněm. Bubnové sušárny v nejdokonalejším tvaru znázorněny jsou ve vyobr. č. 4062. a 4063. Horký vzduch z kaloriferu prochází bubnem, jehož sklon lze měniti a jenž ohřívá se někdy též zvenčí (vyobr. č. 4063.) buď zvláštním topením nebo prou-

dem vzduchu od kaloriferu.

Kombinací sušáren komorových a kanálových jsou sušárny s několika transportními pásy bez konce nad sebou upravenými a umístěnými ve společné komoře. Sušivo přichází dobře rozemleto na pás horní, na jehož konci přepadává na pás pod ním se nalézající a pohybující se směrem opačným, při čemž zároveň se obrací. Vzduch ohřátý ve zpodní části pomocí žebrových rour proudí kanály, kterými se pohybují transportní pásy. Sušivo opouští poslední pás na zadní části apparátu.

S. ve vakuu provádí se při takových látkách, jež by nesnesly vysoké teploty, jako anilin a jiná barviva, alizarin, mléčný cukr, extrakty atd. V komoře litinové nebo plechové nachází se nad sebou několik přehrad, vytápěných parou neb horkou vodou. Komora je hermeticky uzavřena a přístupna dvířky. Vakua nabývá se pomocí pumpy a suší se v sušárnách vakuových velmi vydatně! Počátek osady sahá do dob pradávných.

ními nebo se kombinují sušárny s kanály s. střelného prachu netrvá déle než ½ —1 hod. Lepek a pod. látky sušily se dříve způsobem tím, že se jimi natíraly plechy, jež se pak vkládaly do sušicích komor. Nyní užívá se k témuž účelu sušicího přístroje o dvou bubnech vytápěných parou. Bubny točí se proti sobě, látka, jež se má sušiti, dává se do násypky nad bubny, suší se nabalena v tenké vrstvě na plášti a seškrabuje se noži při opětném vstupu pláště bubnového do ná-JPok.

Sušenky viz Pečivo, str. 389b, a Pekař-

ství, str. 409b-410

Sušetice, ves v Čechách, hejtm. Sedičany, okr., fara a pš. Sedlec na dr.; 34 d., 231

obyv. č. (1900).

Sušioe: 1) S. (Schüttenhofen), král. město v kraji píseckém, v krásném údolí na obou břesích Otavy pod Svatoborem, leží 469 m n. m. Záleží z vlastního města a s předměstí Dolního a Horního, jež se rozprostírá na pravém břehu Otavy. Město má 513 domů, 6559 obyv. Čechů a 115 Němců. Židů je 196. Uprostřed náměstí akáty osázeného stojí radnice, v níž jsou úřady obecní, hejtmanství, okr. soud, okr. zastupitelstvo a městské museum. Z chrámů jmenujeme děkanský sv. Václava, kostelík P. Marie na starém hřbítově s náhrobníky ze stol. XVI. a XVII., kapucínský klášter. Město je stanice česko-mor. příční dráhy. Má měšť. školu chlapeckou a divčí, pokračovací školu průmysl., dvě obecné české školy 5tř., dvoutřídní německou, ústav školských sester, okr. nemocnici, zem. ústav pro chov pstruhův a lososův. Z peněžních ústavů jsou tu městská spořitelna, okr. hospodářská a občanská záložna. Při sirkárně Scheinostově jsou zříseny vzorné lázně parní a vanové. Obyvatelstvo vedle zaměstnání zemědělského hledí si průmyslu a obchodu. Nalézají se tu 2 továrny na zápalky, elektrárna, 3 koželužny, pivovar, 2 vápenné peci kruhové, pila, 3 cihelny, 3 menší mlýny, městské jatky. Výročních trhů je pět. Výměstské jatky. Výročních trhů je pět. Vý-měra obecních lesův činí 724 25 ha. Město obdrželo znak od krále Vladislava II. r. 1472.

Erb (vyobr. č. 4065.) pozdějí přeměněný představuje modry štit, v něm městskou hradbu, nad níž vyčnivaji tři střibrné věže čtyřhrané s cimbuřím a s cihlovými střechami. Pod prostřední jest otevřená brána s vytaženou mříží. V ní dole leží na zeleném trávníce český lev, jehož přední tlapy svírají štit stříbrným vodorov-

Obr. 4065. Zaak mėsta Sušice.

ným břevnem rozdělený na dvě červená pole. Na střeše prostřední věže je vztyčen říšský orel.

Ukazuje na to pohřebiště pod východním níku; sklon ke snahám všeslovanským svahem Svatoboru z doby již historické, slovanské, až do XI. stol. sahající. Nalezen zde denár Vratislava II. (1061-92). Ke konci století XII. S. dostala se v držení bavorských hrabat z Luku, potom náležela vévodům bavorským, až r. 1273 byla trvale připojena k Čechám. Stala se městem královským, jež Jan Lucemburský dal obehnati hradbami. Za dob husitských město stálo při straně táboraké. Pozdějí převahy tu nabývalo učení Lutherovo. Ve stol. XVI. S. trpěla požáry. Za protireformace obyvatelstvo bylo obraceno zase na víru katolickou. Konfiskacemi pobělohorskými utrpělo znamenité ztráty na majetku svém. Hrozný požár r. 1707 setřel s největší části starobylý ráz města, jejž připomíná jen několik ozdobných štítů nezni-čených budov kol děkanství, nevalné zbytky hradeb s baštami, kostely městský a hřbitovní a stary, zajímavý hřbitov židovský. Dnes S. má vzhled města pěkně upraveného, jež je v čilém obchodním styku s německým obyvatelstvem oné části Sumavy, jež k němu přiléhá. Taul. — 2) S., víska t., hejtm. a okr. Benešov, fara a pš. Postupice; 5 d., 30 obyv. č. (1900). — 3) S., víska t., hejtm. a okr. Chrudim, fara Mičov, pš. Prachovice; 25 d., 161 obyv. č. (1900).

4) S., ves na Moravě, hejtm. a okr. Uh. Hradiště, fara Jalubí, pš. Huštěnovice; 49 d., 297 obyv. č. (1900). — 5) S., ves t., hejtm., okr. a pš. Přerov, fara Pavlovice; 63 d., 357 obyv. č. (1900), mlýn. — 6) S. (*Tschuschitz*), ves t., hejtm., okr., fara a pš. Mor. Třebová; 55 d., 578 obyv. n. (1900), 1tř. šk.

Sušloký Samuel, biskup Jednoty bratrské, syn před. († 1599). Učil se v Ml. Bole-slavi, r. 1579 byl na studiích v Genevě. Vrátiv se z ciziny, stal se r. 1581 jáhnem v Slav-kově a r. 1584 knězem tamtéž, členem užší rady zvolen r. 1589. R. 1592 poslán byl na synodu Bratří polských do Šamotul spolu s Br. Narcissem. Když se chystalo nové vydání bible Kralické v jednom svazku (1596), svěřena jemu, Felinovi a Albrechtovi z Kaménka bedlivá revise textu, patrně s přirovnáním k originálu, rovněž přehlédnouti měli rejstřík od Aquina pořízený. V poslední době života S. spravoval sbor boleslavský za Br. Jana Stavoně, který v stáří zdětiněv, ponechán tu na odpočinku, ale potom nástupce svého i přežil (Fiedler, Todtenbuch 294). Za biskupa S. povolán 9. čce 1599, ale již za měsíc zemřel ještě v mladých letech. Srv. Jireček II, 252

Sušil František (* 14. čna 1804 v Novém Rousinově u Slavkova na Moravě — † 31. kv. 1868 v Bystřici pod Hostýnem). Tři první třidy gymnasijní studoval doma soukromě u strýce svého, kaplana Frant. Pospišila, jímž u vědomí národním probuzen, ostatní třídy dostudoval na piaristském gymnasiu v Kroměříži. Vedle národního vědomí, kterým už na ymnasiu kroměřížském vynikal, nabyl širsiho přehledu o věcech slovanských, zvláště

co do vzájemnosti jazykové a osvětné vy-značuje odtud smýšlení a činnost S-ovu po celý život jeho. Na podzim r. 1821 odebral se do Brna na t. zv. ústav filosofický. S-ově pathétické povaze nejvíce zamlouval se ide-ální vzlet Platónův; pilné studium latiny a řečtiny přišlo mu velmi vhod při pozdějších pracích vědeckých. Vedle školského studia mnoho prospěl mu styk s piaristou D. Fr. Kynským a s brněnským kaplanem Vincencem Zákem, známým novotářem jazykovým, jenž tehdy překládal a S-ovi předčítával »Osvobozený Jerusalem« Torquata Tassa. U nich S. přiučil se vlaštině, francouzštině a angličtině, seznal hlavní díla těchto literatur, jakož i španělská a portugalská v ně-meckých překladech; ze slovanských nářečí hlavně se obíral polštinou a ruštinou. Ve sporech jazykových mezi Kynským a Zákem stál sice při Kynském a spisovné češtině, ale vlivu Žákovu docela neodolal. U Kynského seznal také »Krok« a v něm spor o českou prosodii. Sám již dříve pokoušel se veršovati přízvučně, nyní cvičil se i v časomíře, překládaje z klassikův (Ovidia, Propertia a Tibulla). Otázkami prosodickými vůbec rád se obíral, jak mimo jiné svědčí spisek Krátká prosodie česká (1856, 1861, 1863). V bohosloví zvláště obiral se semitskou filologii (za vedeni Cyrilla Nappa) a dogmatikou. R. 1827 byl vysvěcen na kněze a poslán za kaplana do Olbramovic, ve kteréžto farnosti hleděl zbylé české menšině jak ve škole tak v kostele, zvláště co do českého zpěvu, k zachování mateřštiny býti nápomocen, pohříchu marně. Tam také k národnímu uvědomění probudil staršího kaplana, Tomáše Procházku, jenž později, jsa kaplanem v Ivančicích, ne-úmornou činností buditelskou a osvětnou za nejnepříznivějších okolností zachránil město to od poněmčení, nyní mu znova hrozícího. Krátce pobyv při duchovní správě v Komárově u Brna (1836), jmenován r. 1837 professorem studia novozákonního při bohoslov-ném ústavě v Brně; ústní přednášku měl o slovanských překladech Písma, kteréšto thema na fakultě olomoucké zajisté sotva kdy bylo projednáváno. Nový úřad znamenal pro životní působnost S-ovu nesmírně mnoho. Jednak dáno mu působiti na celou řadu kněžstva, jednak umožněna mu rozsáhlejší činnost buditelská i spisovatelská, než dovolovala na př. správa duchovní. Jsa povahy skromné, ostýchavé, vůči neznámým nepřistupné, nehodil se pro veřejnou činnost agitační, avšak pro svou učenost, pracovitost, zvláště pak pro ryzí povahu a neoblomnou věrnost v zásadách náboženských i vlasteneckých uznáván za krátko vůdcem kněžstva i lidu moravského, jsa hlavním jeho buditelem, který z Moravy pocházel a na Moravě celý život působil. Po třicet let s nemalými svízeli sbíral o prázdninách národní písně na Moravě, ve Slezsku, na Slovensku a v sev. Rakousich, používaje návštěv svých na venz Dobrovského předmluvy k Tomsovu slov-kově, aby ducha národního probouzel a Sušil.

k práci pobádal. Národnostní poměry byly vou intelligencí, kdež i podezříván jako panani představiti. Bylat nejen čeština z veřejného života, z měst, z úřadů, z intelligence téměř docela vyhoštěna, i vědomí souvislosti | s Čechami a s českým neb slovanským živlem bylo utlumeno; nešťastnými opravami spisovné češtiny dokonce připravována – ač bez úmyslu původců — podobná roztržka mezi Moravou a Čechami, jaká, přes veškero úsilí S-ovo a přátel jeho, nastala na Slovensku. S., ačkoli sám si přál, aby čeština po stránce hláskoslovné i lexikální východním nářečím a jinoslovanským odvětvím ve svůj prospěch se přizpůsobovala, a též mnohé takové novoty ve svých spisech zaváděl, přece rozhodně se opřel tomuto tříštění a hlavně svou autoritou, jakož i četnými publikacemi své družiny (novinami »Hlasem«, kalendářem »Moravanem«, knihami »Dědictví sv. Cyrilla a Methoda« atd.) je zamezil. Jednotami katolicko-politickými, po vzoru brněnském v kraji zakládanými, šířeno vědomí vlastenecké i vzdělání politické. Idea cyrillo-methodějská, z lidu téměř docela vyhynulá, byla S-ovi podkladem osvětného působení na Moravě; velkolepá slavnost cyrillo-methodějská r. 1863 v Brně a na Velehradě dokázála plodnost myšlenky té a zdar práce v duchu jejím. V bezprostředním působišti S-ové, v Brně, uředně poněmčeném sice, ale se značným počtem českého lidu, zvláště dělnického, pracováno jednak o hojnější české bohoslužby, jednak o podniky lidumilné a vzdělávací (pokračovací škola řemeslnická, čítárna a j.). J žáků svých S. naléhal ne tak na vlastenčení, nýbrž na bezúhonný život v práci a sebevzdělávání ve věcech stavovských i vůbec užitečných, by sami národ svůj důstojně zastupovali a lid jim svěřený nábožensky i hospodářsky v duchu národním vzdělávali. Zpěvu národnímu přičítal nemalý význam výchovný; usiloval proto také, by národní píseň v lidu se zachovávala, zvláště pak aby český zpěv bohoslužebný slohově i hudebně důstojněji byl upraven (kancionál svatojanský). Literárni činnost S-ova týká se patristiky (Spisy sv. Otcův apoštolských 1837, 1849, r. 1874 spolu s překladem spisův Justinových), hymnologie (Hymny církevní 1846, 1859), lidového z pěvu, apologetiky a symboliky (články v »Hla-se«, »Blahověstu«, »Cas. katol. duchovenstva«, Riegrově Naučném Slovníku); v »Dědictvi sv. Cyrilla a Methoda« vydal opravený překlad Josefa Flavia O válce židovské a vlastního životopisu (1856). Hlavní díla jsou tři sbírky moravských národních písní (1835, 1840, 1853-60) a Písmo svaté Nového Zákona (1863-72). Třetí, hlavní a souborná sbírka písní lidových uznává se vůbec za vzornou co do věrného podání slov i nápěvů. Skoro všechny sám v nalezišti poslechi a zaznamenal, za mnohou si v pochybnostech i schválně znova zajel, aby záznamy své buď zjistil neb

tu tak žalostné, že nelze si nám toho dobře slavský agitátor neb kossuthovský vyslanec, byla to pro útlocitného S-a práce úmorná. Za to však sbírka jeho, obsahující skoro 2000 písní, právě pro onu pedantskou přesnost stala se dokumentárním pramenem dialektologie i národní hudby. Nasbíráno jich měl mnohem více, ale příliš přísně vybíraje mnohých písní skutečně národních do sbírky nepojal. Mimochodem budiž podotčeno, že jeho popudem B. M. Kulda a M. Mikšíček věnovali se činnosti lidovědné a zachovali pěkné pohádky, onen pak také spis o lidové svatbě. Obšírný t. zv. reproduktivní výklad Nového Zákona byl dílem v celém Slovanstvě jediným. Co do obsahu vyniká důkladným vystižením celé theologie novozákonné, hojnou látkou archaeologickou, apologetickou i mystickou, podle nejlepších pramenů podanou. Po stránce jazykové nahromadeno v něm velmi mnoho látky filologické, synonymiky (podle Jungmannova Slovníku, vlastních zápisek dialektologických a j.); tím, jakož i vlastními opravnými návrhy, ze starší češtiny, z nářečí, z ruštiny a polštiny přejatými, četba jeho se ztěžuje, zvláště koho filologická stránka méně zajímá. S. však neměl ani zde na mysli díla pouze populárního, nýbrž dílo vůbec poučné sice, avšak stojící na výši soudobé vědy, jakož vůbec usiloval o vyšší úroveň a pokrok písemnictví našeho, zvláště ve svém oboru theologickém. V překladě pak, jenž podle dogmatické a zákonodárné povahy posvátných knih nemůže býti leč co nejvíce doslovný, nikoliv opisný, podal velecenný pokus o definitivní úpravu českého textu podle Vulgaty i textu řeckého, vyzbrojen jsa vedle jiných vědomostí důkladnou znalostí všech přístupných rukopisných i tištěných překladů slovanských a překonav ovšem daleko všechny dřívější překlady české zvláště tím, že snažil se co nejvíce vymytiti cizomluvy. Básnická stránka činnosti S-ovy v celkovém obraze jest významu podružného. Překlady (Hymny církevní; Anthologie z Ovidia, Catulla, Propertia a Musaea 1861; několik překladů ze slovinštiny a j.) jako básně původní trpí neobvyklými nebo nebásnickými výrazy a nedostatkém plynnosti. Původní básně, jichž vydány samostatně čtyří sbírky (1847, 1851, 1862 a 1869 sl.), jsou legendy a jiné básně náboženské, často příležitostné deklamovánky, rozjimavé i polemické znělky a nápisy. S. není básník vysokého obrazotvorného vzletu, u něho převládá stránka rozumová, vzdělávací a přímo mravokárná. Nejzdařilejší poměrně jsou nápisy a znělky, jimiž druží se ke Kollárovi a Čelakovskému, ubíraje se z části ovšem jiným směrem ideovým. Osobně S. byl zásad přísně církevních, života bezuhonného, sebezapíravého, obětovného, vlastenec podle obyčejných názorův až blouznivě přepiatý, pracovitosti neumorné, v přesvědčení at náboženském at vlasteneckém neoblomný, proto v úsudcích někdy až opravil; za té neuvědomělosti a neochoty příkrý, dobrého však, až dětinného srdce; mezi lidem, nedůvěry mezi úřady a nepřízni- nejvíce jej ctili, ba zbožňovali, kdo jej nej-

oči a rheumatismem; zemřel chorobou plicní. Znalci poměrů moravských, i ti, kdo nebyli stoupenci nábožensko-národního směru jeho, uznali všichni bez rozdílu, že o probuzení Moravy má on zásluhu největší. Na sklonku života vyznamenán byl r. 1863 ruským řádem sv. Anny II. třídy, r. 1864 čestným kanovnictvím brněnské královské kapitoly, r. 1865 čestným doktorátem vídeňské university.

Sušírna, sušárna, viz Sušení.

Suškin viz Makarij 6). Suškov Nikolaj Vasiljevič, básník a dramat. spis. rus. (* 1796 — † 1871), byl přítelem Děržavina, Karamzina, Olenina, Krylova, Gnědiče a j. Práce jeho neměly úspěchu značnějšího. Hlavní jsou: Safo (Mosk., 1823); nad Oleskou, hejtm., okr., fara a pš. Semily; Bědnost i blagotvoritěljnost (t., 1847); Kome- 4 d., 27 obyv. č. (1900). dija bez svadby (t., 1849); Raut (sbornik, t., 1852-54); Dvižuščijesja stoly (t., 1853); Kniga pečalej (t., 1855, básně) a mn. j.

Sužneo viz Sušno.

Sušno, ves v Čechách, hejtm. Ml. Boleslav, okr. Nové Benátky, fara a pš. Chotěšov, 50 d., 352 obyv. č. (1900), popl. dvůr. Pů-vodně stávaly zde dvě vsi Sušen a Sušnec, jež kapitola staroboleslavská prodala (1377) zákupně Ješkovi Hurákovi z Lopuce.

Sutana (fr. soutane) viz Klerika.

Sutherland [södh'rlend]: 1) S, hrabství na severozáp, konci Skotska, ohraničené na kraj Sarajevo, má 365 obyv. větš. katolíků z. a s. okeánem Atlantským, na j. hrabstvím (1895), starý klášter františkánský, jenž tu Ross and Cromarty a na v. hrab. Caithness, stával ve XIV. stol., byl za panování Soliměří 4885 km², má břehy většinou vysoké mana II. (v l. 1521—31) od Turků rozbit a More-Assynt) a pokrytý mnohými rybnatými († 1460). U S-ky na strmé skále zřiceniny vodními nádržkami zv. loch. Řeky odtékají hradu Bobovce, oblíbeného kdysi sídla jednak do okeánu Atlantského (Halladale, králů bosenských, který r. 1350 marně oblé-Strath Naver a j.), jednak do mofe Sever- hán od srbského krále Dušana. Pobliž klániho (Helmsdale, Blackwater, Shin atd.), pod- štera rozvaliny Sveti Grgar. nebí jest drsné a mlhavé. Obyvatelů jest **Sutky** viz Hodiny, str. 438 b. 21.550 (1901), téměř vesměs původu keltic-kého, hlav. město jest Dornoch, do sněmu S. vysílá 1 poslance. Půda jest neúrodná, r. 910 ze s. z Orkneyi. Tšr.

2) S., okres v provincii Midland v Kapsku s 12.452 km² a 4012 obyv. (1891), z nichž

lépe znali. Tělesně S. často churavěl na v l. 1790-92 vyslancem v Paříži, r. 1799 stal se členem sněmovny lordů, r. 1803 povýšen na markýza ze Staffordu; spojiv dědictví po Sech, Gowerech a vévodovi z Bridgewateru (v. t.) stal se jedním z nejbohatších šlechticů anglických a vynikl jako podporovatel umění. R. 1833, krátce před smrtí, byl povýšen za vévodu ze S-u. Nynější nositel titulu jest Cromartie Leveson Gower, čtvrtý hrabě ze S-u (* 1851).

Sutherlandský vodopád [södh'rlend-], nejvyšší na světě, při Milfordsundu, na záp. pobřeží jižního ostrova Nového Zealandu, na 44° 35' j. š. a 167° 47' v. d. od Gr.; voda řítí se ve třech stupních s výše 915 m.

Suthré, sekta Sikhů (v. t.).

Sutice, jinak Blaživka, víska v Čechách

Sutinjsko, lázeň. místo s indifferentními teplicemi (36.2°C) v chorvatsko-slavonské županiji varaždínské, v okr. zlatarském.

Sutjeska: 1) S., i. přít. Driny, pramení se na sev. svahu Lebršniku v okr. gackém v Hercegovině, proráží velkolepým, přes 1000 m hlubokým průlomem horským pásmem vele-horského Volujaku, tvoříc jednu z nejkrásnějších turistických partií v Bosně a Hercegovině, protéká okresem fočským a vlévá se u Bastašů do Driny.

2) S., městečko v Bosně, okres Visoko, a příkre s četnými hlubokými fjordy a po- : r. 1658 spálen. V klášteře sarkofag s ostatky vrch hornatý, dosahující výše 998 m (Ben- předposledního krále bosenského Tomáše

Sutky viz Hodiny, str. 438 b. Sutlej viz Satledž.

Sutnar Jaroslav, spisov. čes. (* 1873 v Praze. Studoval na reál. gymn. v Plzni, sotva 2% oseta jsou ječmenem a ovsem, moderní filologii na čes. universitě v Praze, rozsáhlé však jsou ovčí pastviny. Z užiteč pak v Lipsku a ve Vidni, kde stal se (1897) ných nerostů láme se jen kámen stavební, doktorem filosofie, načež vstoupil do služeb dlažební a břidlice. Jméno své S. obdržel universitní bibliotéky ve Vidni, kde působí (jižni země) odtud, že Norové vpadli sem jako amanuensis. Mimo to jest učitelem českého jazyka na víd. ryt. akademii tereziánské a literárně činným. Napsal celou řadu pův. básní do rozličných časopisů pod jmé-2190 bělochů. Leží sev.-vých. od Kapského nem vlastním a pod pseudonymem, o sobě města a pohoří Roggeveldského, zaujímá pak vydal sbírku veršů: Trosky (Plzeň, 1896) stepnatou vysokou plošinu. Obyvatelstvo a jako obratný překladatel přeložil z F. Hebživí se chovem dobytka, hlavně ovcí. bela tragédii »Gyges a jeho prsten« (Praha, Sutherland [södh'rlend], hraběcí a vé- 1904, Sbor. svět. poesie«, nákl. J. Otty). Převodský titul v Anglii, který, jako hraběcí kládá z češtiny do němčiny veršem i prosou titul, po prvé se připomíná r. 1057. R. 1766 z Arbesa, Svat. Čecha, Ig. Herrmanna, Mazemřel William Gordon, sedmý hrabě chara, Nerudy, Vrchlického a jiných do časoze S., zanechav jedinou dceru Alžbětu, na niž pisu Arbeiterzeitung«, »Österr. ungar. Revue« přešel titul hrabat ze S-u. Ta pojala r. 1785 a »Wienerzeitung« Vedle toho je pilným za manžela Jiřího Granvillea (* 1758 — pracovníkem na poli dějin literatury české, † 1833) z rodiny Gower, která užívala v té z níž zvláště oblíbil si Sv. Čecha a K. J. Erdek v rodiny Gower, která užívala v té z níž zvláště oblíbil si Sv. Čecha a K. J. Erdek v rodiny Gower, která užívala v té z níž zvláště oblíbil si Sv. Čecha a K. J. Erdek v rodiny Gower, která užívala v té z níž zvláště oblíbil si Sv. Čecha a K. J. Erdek v rodiny Gower, která užívala v té z níž zvláště oblíbil si Sv. Čecha a K. J. Erdek v rodiny Gower, která užívala v té z níž zvláště oblíbil si Sv. Čecha a K. J. Erdek v rodiny Gower, která užívala v té z níž zvláště oblíbil si Sv. Čecha a K. J. Erdek v rodiny Gower, která užívala v té z níž zvláště oblíbil si Sv. Čecha a K. J. Erdek v rodiny Gower, která užívala v té z níž zvláště oblíbil si Sv. Čecha a K. J. Erdek v rodiny Gower, která užívala v té z níž zvláště oblíbil si Sv. Čecha a K. J. Erdek v rodiny Gower, která užívala v té z níž zvláště oblíbil si Sv. Čecha a K. J. Erdek v rodiny Gower, která užívala v té z níž zvláště oblíbil si Sv. Čecha a K. J. Erdek v rodiny Gower, která užívala v té z níž zvláště oblíbil si Sv. Čecha a K. J. Erdek v rodiny Gower, která užívala v té z níž zvláště oblíbil si Sv. Čecha a K. J. Erdek v rodiny Gower, která v rodiny době jména Leveson. Jiří Granville byl bena. O onom uveřejnil obšírné a důkladné

pojednání: S. Čechs Leben u. Werke (*Oesterr.- obsahu nejrozmanitějšího (filosofického, maungar. Revue«, 1897; též o sobě v Praze 1897, thematického, mluvnického atd); z nich v komm. Topiče) a o tomto: K. J. Erben zvláštní vážností a důležitostí vynikají *ra (»Rozhledy«, 1901); K padesátému výročí náboženská a právní, o nichž viz Indie prvého vydání Erbenovy »Kytice« (»ČČM.«, Vých., str. 586 a. Ztý. 1903) a Erben dramatik (>Meziakti«, 1903); avšak hlavní prací v ohledu tomto je S-ova kniha K. J. Erben. Veškeré spisy básnické (Praha, 1905, nákl. J. Otty), jež podává prvé kritické vydání veškerých Erbenových spisů namnoze posud neznámých, s předmluvou a obšírným úvodem.

Sutom (Suttom), far. ves v Čechách, hejtm. Litoměřice, okr. Lovosice, pš. Třebenice; 46 d., 2 obyv. č., 172 n. (1900), kostel sv. Petra a Pavla (ve XIV. stol. far.), 2tř. šk.

Sutorina nazývá se úzký pruh země, kterým Hercegovina v okrese trebinjském zasahuje až k moři v Boce Kotorské. Pobřeží synoda s účelem reformování církve rovněž S-ny jest nejteplejší a deštěm nejbohatší místo v Hercegovině, má prům. stř. roční učinil v S. s papežem Paschalem II. smlouvu teplotu 15·3º C a roční průměr srážek činí o investituru a r. 1155 Bedřich I. Barbarossa 1850 mm. Silnice Marmontova od Dubrov- sešel se tu s papežem Hadriánem IV. níka do Nového Ercegu a nová dráha Zele- Sutsos: 1) S. viz Sutzos. nika-Uskoplje procházejí územím S-ny. Má plodiny jsou olivy, vino a Chrysanthemum, vedle toho provozuje se rybářství v moři. S. příslušela ve středověku k panství republiky Dubrovnické. V XV. stol. Dubrovčané zamýšleli vésti S-nou průplav, který by ji proměnil v umělý ostrov. Ohroženi Benát-čany na pevnině Dubrovčané r. 1699 postoupili S nu i pobřeží u Neum-Kleku Turecku, se závazkem, že toto nebude ho používati s Rakouskem, který urovnán v ten smysl, do přístavu sutorinského ani do Neum-Kleku. R. 1850 Turecko ve válce s Cernou Horou vylodilo oddělení vojska v S-ně, což zavdalo Rakousku příležitost k rázným protestům Věc narovnána způsobem tím, že oba státy zavázaly se v případě nutné potřeby druh druhu povoliti průvoz vojska; Rakousku tím dovoleno používatí silnice Marmontovy a Turecku obou přístavů, leč obé jen se zvláštnim svolením od případu k případu. – Džemat S. skládá se z 8 míst a má 940 obyv. -Expositura S. zaujímá džematy S-u i Kruševici a má 2150 obyv. pravosl.

Sutowicz Juljan, básník a historik pol. (* 1841 — † 1900), působil v úřadě učitelském v Tarnowě, Zloczowě a Rzeszowě. Vedle časopiseckých příspěvků vydal samostatně: Sprawa Zborowskich na sejmie 1585 (1875); Zjazd łucki (1875); Walka Kazimierza Jagiellończyka z Maciejem Korwinem o Koronę czeską (1877). Pod pseudonymem Jan Leśniowski vydal Próbki (poezje, obrazki 1871); Dramata (1872); Kwestja nadbaltycka

Sútram (v sanskrtě vl. »nit«) v ind. literatuře jest spis, vykládající stručnou, ale obsažnou formou o nějaké nauce. Jsou s-ra obrazeními); Reiterstudien (1880) a j.

Sutri, ve starověku a středověku Sutrium, město v ital. prov. římské, v kraji viterbském, mezi jezery Lago di Vico a Lago di Bracciano, pri stare silnici Via Cassia, sídlo biskupa, má 2795 obyv. (1901), 3 brány původu starověkého, zbytky staroetrurských zdí, amfitheatr z doby Augustovy, vtesaný do tuffových skal, před branou Porta Romana. V okolí hrobní kobky, v nichž prý prví křesťané této krajiny konali bohoslužby. Synoda, která tu zasedala r. 1046 za přítomnosti císaře Jindřicha III., sesadila papeže Silvestra III. a Řehoře VI. pro simonii, druhá tu zasedala r. 1059. R. 1111 cisař Jindřich V.

2) S. Alexandros a S. Panagiotis, okresní exposituru a obecnou školu. Hlavní básníci novořečtí, viz Novořecká literatura, str. 477 b.

Suttee viz Satí.

Suttinger Johann Baptist von Thurnhof, právník rakouský XVII. stol. Účastnil se velkého kodifikačního díla rakouského započatého za Ferdinanda III. a vedeného dále za Leopolda I. Ze spisů jeho těšily se veliké oblibě Observationes practicae, dílo pojednávající o rak. civilním processu v XVII. stol. ani za přístavy vojenské ani za obchodní. (vyšlo dvakráte), avšak největší zásluhy S. R. 1815 vypukl spor o držení obou enklav dobyl si svými Consuetudines Austriacae ad Stylum Incliti Regiminis Austriae infra Anaže Turecku zůstané země, moře však že ná- sum, dílem, jehož až do vydání ob. zákoníka leží Rakousku. Žádná loď nesměla vplouti občanského jako hlavního pramene dolnorak. práva u soudů bylo užíváno. Rukopisy S-ových Consuetudines rozšířeny jsou po celých Dol. Rakousich. Tiskem vyšlo toto dílo dvakráte teprve po smrti autorově, a to v cizině (1716 a 1718; k oběma vydáním, z nichž první je plné tiskových chyb, připojeny jsou traktáty Bernharda Walthera a jiné doplňky). S. sepsal také pamětní knihu o všech rak. sněmovních usneseních a gravaminech do r. 1582; od něho pochází i nástin sbírky Codex Austriacus, již vydal r. 1704 Quarient. Mnohé rukopisné práce S-ovy, jež choval zet S-uv komoří Ott Ferdinand hr. Volckhra, přišly na zmar při druhém obležení Vidně od Turků. Srv. hr. Chorinsky, Beiträge zur Erforschung österr. Rechtsquellen (Allg. österr. Gerichtszeitung «, 1896, ć. 3.) a Luchin von Ebengreuth, Österr. Reichsgeschichte. von **Suttner: 1)** v. S Gustav, svob. pán (* 1826 na zámku Kirchstetten v Dol. Rak. — † 1900 ve Vídni), studoval ve Vídni a navštiviv Ameriku, věnoval se správě svých statků. Od r. 1861 byl členem sněmu dolnorakouského a zabýval se též spisovatelstvím. Vydal: Der Helm von seinem Ursprung bis gegen die Mitte des 17. Jhrhdts (1878 s vy-

(* 1843 v Praze), dcera hr. Frant. Kinského, provdala se r. 1876 za svob. pána Artura v. Suttner (* 1850 ve Vídni — † 1902 na zámku harmansdorfském), jenž jest znám rovněž jako spisovatel. Manželé žili v Tiflíse a vrátilí se do Dol. Rakous. S-ová žije na zámku harmansdorfském. Sepsala: Inventarium einer Seele (Lipsko, 1883); High-life (Mnich., 1884; 3. vyd. Drážď., 1902); Ein Manuskript (Lip., 1885 a čast.); Erzählte Lustspiele (Drážď., 1889 a čast.); Die Waffen nieder! (2 sv., t., 1889 a čast.; laciné vyd. 1902) s pokračov. Marthas Kinder (t., 1902); Trente et quarante (t., 1893); Einsam und arm (t., 1896, 2 sv.); Schmetterlinge (t., 1897); Der Kaiser von Europa (Berl., 1897); Schach der S-ová jest přední bojovnicí za ideu míru. Vyvolala rakouský spolek přátel míru ve Vídni r. 1891 a účastnila se jako jeho předsedkyně mírového sjezdu v Římě (1891), v Bernu (1892), Antverpách (1894) a Hamburce (1897); jest též místopředsedkyní mezinárodní kan-celáře mírové v Bernu. Vydává měsíčník Die Waffen nieder!« v Drážďanech od r. 1892. Román její téhož jména přeložen do většiny -evropských jazyků; česky pod názvem »Odzbrojte!« Vlastou Pittnerovou, jež mu předeslala životopis (Praha, 1896). Suttom viz Sutom.

Sutton [söt'n]: 1) S., město v angl. hrabství Surrey, mezi Epsomem a Croydonem, vnější předměstí Londýna, má 17.224 obyv.

(1901).

2) S. Coldfield [- kóldfild], tržní město v angl. hrabství Warwickshire, 12 km sev.vých. od Birminghamu, má starý chrám, rad-

v angl. hrabství Nottinghamshire, 5 km jihozáp. od Mansfieldu, má 14.862 obyv. (1901); hrnčířství, průmysl bavlnický, krajkářství,

uhelné doly.

Sutura viz Steh (v chirurg.). Sutzos (Sutsos, Soutzos, Suzzos, Suza), rodina fanariotská, z níž Porta vybírávala hospodary Valachie, na př. r. 1783 až 1786 byl hospodarem Michai S. R. 1791 jmenuje se vév. valašským opět Michal S., nejisto, v jakém poměru byl k onomu. V letech 1818–21 vládl ve Valachii Alexander S.

Suum cuique [-kuikve], lat., každému, což jeho jest, výraz častěji doložitelný u Cicerona; pak heslo pruského řádu čer-

ného orla.

Suvalky (pol. Suwałki), ruské gubernské a újezdní město v král. Polském, nedaleko hranice pruské (asi 20 km vých.) Důležitá Křižovatka silnic a stanice železniční (trať Orany-S.-Grodno). Má 27.000 obyv. (1900), z nichž přes polovici Židů, 10.000 Polákův, asi 1400 Rusův a 1000 Němců. Město jest poměrně nedávného původu. V XV. stol. a paedagog něm. (* 1775 v Lemgu - † 1829

2) v. S. Bertha, spisovatelka německá byly tu ještě rozsáhlé dubové lesy. Nejprve založena zde nepatrná litevská osada, jež do XVII. stol. značně vzrostla a r. 1715 stala se městem, jemuž r. 1720 udělil August II. městské právo magdeburské. Gubernským městem S jsou od r. 1876. Mají úřady gu-bernské a újezdní, několik učilišť (gymnasium chlap. i dívčí), dosti značný průmysl (42 továrny a závody, z nich 8 na vydělávání koží.

Suvalská (suvalkovská) gubernie jest nejsevernější z gubernií král. Polského. Hranići na s. s gub. kovenskou, na v. vilen-skou, na j. grodenskou, na jz. łomžskou; na z. sousedi s Německem (Pruskem). Na s. a 1896, 2 sv.); Schmetterlinge (t., 1897); Der Kaiser von Europa (Berl., 1897); Schach der poříčí celá téměř gubernie přináleží. Nejdů-Qual (Drážď., 1899) a j. Krom toho: Das Maschinenzeitalter (3. vyd. Drážď., 1898) a denik Die Haager Friedenskonferenz (t., 1900). supa (Szeszupa) a j. Mnoho jezer (Vigry, Rospuda, Dus; celkem skoro 500). Augustov-ský kanál pomocí Bobru a Černé Hanči, použivaje i několika jezer, spojuje Vislu s Němenem. Význam jeho ovšem upadá nedostatkem vody a rozvojem železnic. Suvalská gub. jest celkem rovinou, jež pouze na západě při hranici pruské se zvyšuje (až i přes 300 m; jsou to výběžky pruské jezerní planiny). Zpodní vrstvy téměř v celé gubernii pokryty jsou diluviálními nánosy; toliko při východní hranici (při Němenu) vystupuje zpodní útvar třetihorní a horní vrstvy křidového útvaru. Dobývá se mergel, rašelina, ohnivzdorná hlína, kámen na žernovy, železná ruda. Také jantar se vyskytuje. Pod-nebí jest nestálé. Půda z valné části úrodna; na severu úrodnější než na jihu. Lesy kryjí skoro čtvrtinu prostory. Suvalská gub. měří 12.551 km² a má 738.362 obyv., z čehož nejvice Litvanů 389.000, Poláků 159.000, Němců nici, vyšší školu, výrobu železného zboží, 39.000, Rusů 31.000 a několik set Tatarů. krásný park a 14.264 obyv. (1901).

3) S. in Ashfield [- in ešfild], tržní město 118.712 židů, 50.127 lutheránů, 20.072 pravosl., asi 7000 rozkolníků a 1050 jedinověrců. Obyvatelé živí se (namnoze posud primitivné) polním hospodářstvím (pšenice, brambory), chovem dobytka, dřevařstvím, kustarnickým průmyslem (zpracování vlny, výroba sukna, náčiní rybářského), mnoho lidí (45.000) odchází z domova za výdělkem. 631 továren a závodů s roční výrobou zboží v ceně 4 mill. rublů. Obchod jako průmysl ne právě vyni-kající jest v rukou židů. Zboží vyváží se též do Pruska. Škol jest málo. Gubernií probíhá trať Vilno-Veržbolovo a trať Orany-S-Grodno. Silnic první třídy jest přes 800 km, jiných kol 350 km. Vodní cesty pro pltě mají délku 500 km, pro parníky 400 km. Politicky gub. dělí se na 7 újezdů: augustovský, vladislavovský, kalvarijský, mariampolský, volko-vyškovský, sejnský a suvalský (suvalkovský), jenž má na 1528 km² 98.961 obyv. Pp.

Suvarov viz Suvorov. Suverén, suverenita, suverenní viz

Souverain

Stivern Johann Wilhelm, klass. filolog

Suvorin. 405

v Jeně a v Halle pod Schützem, F. A. Wolfem, Schillerem a Fichtem, r. 1796 stal se gymn. učitelem v Berline, r. 1800 feditelem gymn. v Toruni, r. 1804 v Elblagu (Elbingu), r. 1807 prof. klassické filologie v Kralovci, r. 1808 výpom. úředníkem a r. 1809 státním radou a stálým referentem odboru pro vyučování v pruském ministerstvu, r. 1817 skut. taj. vrchním vládním radou a spoluředitelem oddělení pro veřejné vyučování v nově organisovaném ministerstvu vyučování. R. 1815 zvolen byl za člena berlinské akademie. S. získal si vedle Viléma Hum-boldta a Nicolovia největší zásluhy o zreorganisaci vyššího školství pruského. S. vypracoval zkušební řády pro kandidáty učitelství gymnasijního, pro zkoušky zralosti a učební plán pro gymnasia. Za jeho předsednictví vypracován byl v l. 1817—19 návrh všeobecného školského zákona. Podal dále metrický německý překlad Aischylových Sedmi proti Thébám (Halle, 1797) a Sofokleových Trachiñanek (Berl., 1802) a sepsal samostatně: Ueber Schiller's Wallenstein in Hinsicht auf griech. Tragodie (t., 1800); De Sophoclis Aiace flagellifero (Torun, 1800); Ueber den Kunst-charakter des Tacitus (>Abhandl. d. Berl. Akad. <, 1822 a 1823); Ueber einige historische u. politische Anspielungen in der alten Tra-godie (t., 1824); Ueber d. historischen Charakter des Drama (t., 1825); Ueber die Absicht u. Zeit des Oidipus auf Kolonos (t., 1828); Ueber die Tendenz u. die historischen Bezie-hungen von Aristophanes Wolken, Γῆρας u. Vogeln (t., 1826 a 1827). Srv. Bursian, Gesch. d. class. Philologie in Deutschland, 617-623; W. A. Passow, Zur Erinnerung an J. W. S. (Toruň, 1860); Allgem. deutsche Biographie,

Suvorin Aleksěj Sergějevič, spis. a žurnalista ruský (* 1834 ve vsi Koršově bobrovského új., voroněžské gub.). Otec jeho, prostý sedlák na státních statcích, sloužil ve vojště a dosáhl hodnosti kapitána a dědičného šlechtictví. Mladý S. určen byl také pro stav vojenský a vzdělal se v kadetní škole, ale záhy šel do výslužby a věnoval se uči-telství na újezdní škole v Bobrově a pak ve Voroněži. Seznámiv se s M. F. De Pule, vy-davatelem »Voroněž Besedy«, a s Nikitinem, počal se zabývati literaturou. Z té doby pochází jeho povídka ze života lidu Garibaldi (1861), která stala se velmi populární, neboť herec Sadovskij čítával ji s oblibou na literárních večírcích. S počátku psával také verše. Uveřejniv několik korrespondencí v »Rus. Rěči«, obrátil na sebe pozornost vydavatelky hr. Saliasové, která pozvala jej do Moskvy. Od té doby (1861) byl členem redakce, a když list zanikl, S. jal se spisovati populární knížky pro lid, vydávané moskev. společností pro šíření užitečných knih (Jermak; Bojarin Mat-

v Charlottenburku). Studoval na universitách | Petrohradu a brzo stal se tajemníkem a blizkým spolupracovníkem časop. »S.-Petěrburgskija Vědomosti«, v nichž uveřejnil s pseudonymem A. Bobrovskij množství znamenitých feuilletonů, vydaných pak v knize Vsjakije (Petr., 1866). Pro několik dodatečných hlav kniha byla spálena a S. odsouzen na 2 měsice do žaláře, kterýžto trest zmírněn mu 3nedělním vězením na strážnici. Největší pozornosti těšily se v l. 60tých XIX. stol. jeho nedělní feuilletony v časog. »S.-Petěrb. Vědomosti«, podpisované pseud. Něznakomec. V nich zazářilo nadání S-ovo plnou silou, a jeho zásluhou nedělní feuilleton stal se kolbištěm pro všechny otázky, zajímající veřejnost, at se týkaly života státního, společenského nebo literárního. Tyto znamenité pokusy rus. politického pamfletu, namířené i proti jednotlivcům, pokud šlo o jejich ve-řejnou činnost, jmenovitě proti Katkovu, Skarjatinovi, kn. Meščerskému a j., sblížily jej svou mírně liberální tendencí mimo jiné s redakci »Věstniku Jevropy«, v němž pak uveřejňoval literární úvahy. R. 1875 vydal své feuilletony o sobě s názvem Neděljnyje očerki i kartinky (2 sv.), a kniha v několika dnech byla rozebrána, tak živý zájem budily jeho úvahy o soudobých otázkách. Zde nevýhodně posoudil také českou otázku na základě jedné řeči Riegrovy. Později ovšem své stanovisko změnil. R. 1876 nabyl s V. I. Lichačevem »Novoje Vremja«, kde od té doby hlavně soustředil svou činnost, uveřejňuje zde občas svá proslulá »Maleňkija pisma«, t. j. feuilletony, dotýkající se důležitějších otázek veřejných. I zde zůstal věren svému způsobu psaní, ale při vší ostrosti jest vždy prost hrubého potírání osobností a vulgárního tónu. Jeho dřívější přátelé z liberálního tábora však se s ním rozešli asi po dvou letech, vytýka-jíce jeho listu, že zabočil do sfér ryze kon-servativních. V poslední době věnoval své pero také divadlu. Jeho dramata Tatjana Répina (3. vyd. Petr., 1899, hrána v překl. dra B. Prusíka i v Nár. divadle) a *Meděja* (na-psaná s V. P. Bureninem, 3. vyd. t., 1892) měla značný úspěch na rus. jevištích. Mimo to napsal rozmarné hry Birtevaja gorjačka; Ně pojman, ně vor; On v otstavkě; Čestnoje slovo; Ženščiny i mutčiny; román V konce věka Ljubov (3. vyd. t., 1898) a j. Od r. 1872 vydává velmi rozšířený »Rus. Kalendar«. Brzo po převzetí »Nov. Vremene« založil také vydavatelské knihkupectví, které záhy domohlo se předního postavení mezi rus. firmami a založilo filiálky v hlavnějších městech rus. Mimo jiné záslužné podniky nakladatelství jeho vydává velmi sympathickou sbírku »Děševaja bibliotěka. — První choť jeho Anna Ivanovna, rozená Baranova (* 1840 — † 1874) přeložila a napsala dílem s J. Lichačevou množství popularních knih. Nejstarší syn jeho Aleksěj Aleksějevič S. vějev; Istorija smutnago vremeni, zakázaná (* 1862) byl nějakou dobu redaktorem »Nov. censurou). Z té doby pochází též povídka Vremene« a pak založil deník »Rus«. O sobě Soldat i soldatka; Žitň patriarcha Nikona; vydal Kňagiňa J. R. Daškova (1888) a Pale-Otveržennyj a Alenka. R. 1863 přesídlil se do stina (nádherné vyd., Petr., 1892—95). Šnk.

Suvorov: 1) S. Aleksandr Vasiljevič, | kníže Italský, hrabě Rymnický a říšský hrabě německý, generalissimus ruský (* 24. list. 1729 v Moskvě jako syn generála Vasila Ivanoviče S-a — † 18. kv. 1800 v Petrohradě). Rodina S-û (pův. Surovů) přistěhovala se do Ruska ze Švédska na poč. XVII. stol. Aleks. Vasiljevič už v dětském věku projevoval náklonnost k službě vojenské; duševní stravou jeho byly hlavně knihy vojensko-historického obsahu. Četbu usnadňovala mu znalost cizích jazyků. Otec vyhovuje náklonnosti synově, ač pro chatrné jeho zdraví na jinou karriéru pomýšlel, dal Aleks. Vasiljeviče, chlapce 12letého, zapsati v semenov-ský pluk jako prostého vojáka. R. 1754 S. stal se lieutenantem vlastní pilností dosáhnuv znamenitého poměrně theoretického vzdělání vojenského a poznav dokonale život vojáka a zejména duši vojáka ruského. Praktickou školou byla S-u nejprve válka sedmiletá. Vyznamenav se v bitvě u Kunersdorfu (12. srp. 1759) a postoupiv v hodnostech stal se r. 1762 plukovníkem astrachanského, pak suzdal-ského pluku, uskutečňoval tu svoje názory o výcvíku vojska směřující hlavně k tomu, aby voják byl náležitě otužen a připraven na všeckny možné případnosti, aby z něho nebyl stroj, nýbrž aby každý jednotlivec věděl, proč tak a tak musi jednati, jakož i aby v případě potřeby sobě dovedl poraditi. Sám v práci a v jednoduchosti života vojákům jsa vzorem a pečlivě o ně se staraje, S. získal si nelíčenou lásku všech podřízených. Od r. 1768 účastnil se války polské. Již tehdy, ač neměl ještě příležitosti k úplně samostatnému jednání, projevil zdatnost svoji roz-prášiv vojska Pulawských a dobyv Krakova. Tehdy dosáhl hodnosti generálmajora. Od r. 1773 S. sloužil pod Rumjancevem proti Turkům; způsobil jim několik porážek (spo-jiv se s generálem Kamenským dobyl nad nimi zejmena slavného vítězství u Kozludže, začež jmenován generállieutenantem). Po sjednání míru v Kučuk-Kajnardži vrátiv se na Rus poslán utišit povstání Pugačeva (1775), podrobil krymského chána Drolega Gíreje (1777) a řídil opevňovací práce na pobřeží Krymu, r. 1780 válčil na Kavkáze; r. 1782 až 1783 podrobil Nogajce; r. 1787—91 bránil proti Turkům pobřeží černomořské. Ve vítězné bitvě u Kinburna byl těžce raněn (1788), u Očakova t. r. málem by jej byla odvážlivost přivedla do zajetí (přispěl mu kniže Repnin) R 1780 (1 eropa) ve coniení s rej Repnin). R. 1789 (1. srpna) ve spojení s vojsky rakouskými potřel Turky pod Mehmedem pašou u Fokšan a brzy potom (22. září přispěl na pomoc obklíčenému od Turků princi Sasko-Koburskému) u Rymniku. Za toto vitězství císař Josef II. jmenoval jej říšským a Kateřina II. ruským hrabětem s příjmím Rymnický. R. 1790 proslavil se vzetím pevnosti Izmailu, jež pokládána za nedobyt-nou, maje proti 42.000 mužů posádky pouze 28.000 vojínů. Valnou čásť zásluh S-a o vítězství nad Turky přivlastnil sobě známý Potěmkin. Po ujednání míru r. 1792 jmeno- Srv. Petruševskij, Generalissimus kňaz S.

ván byl guvernérem jekatěrinoslavským, krymským i dobytých krajů při ústí Dněpru. Sidlil v Chersonu. R. 1794 znovu stojí v čele vojsk proti povstalým Polákům. Kościuzsko poražen a zajat od S-a u Maciejowic, Praga dobyta a Varšava se vzdala (8. list. 1794). Jako vítězství S-ova v první válce rozhodla vlastně o prvním dělení Polska, tak tato vítězství zpečetila druhé. S. odměněn hod-ností polního maršálka. Krátce odpočinuv organisoval vojska jihozápadu říše. Zatím zemřela Kateřina r. 1796. U nástupce jejího Pavla, jehož vojenských reforem neschvaloval, S. upadl v nemilost, ale brzy (1799) znovu jej vidíme v čele vojsk jakožtó vělitelé spojené armády ruské a rakouské proti Francouzům v Italii. Stalo se tak k naléhání sama císaře Františka. Výprava italská, pochod Švýcarskem starou slávu S-a ještě zvětšily. Vojenské umění jeho ukázalo se v plném světle při útoku, ale také, co nedovede každý vojevůdce, při obraně, ba při ústupu. Dne 22. dub. generalissimus dorazil k vojsku, 27. dub. porazil s Melasem u Cassana franc. generála Moreaua a zahnal jej za Ticino; republika Cisalpská zrušena. Macdonald z Neapolska spěchající Moreauovi na pomoc poražen v třídenní bitvě nad Trebbií (17. až 19. čna) a třetí armáda francouzská pod Joubertem konečně poražena u Novi (15. srpna). Francouzové ustoupili z celé horní Italie, S. dostal titul knížete Italského. Spěchaje do Švýcar na pomoc Korsakovu, překročil s velikou námahou Alpy (přes Sv. Gotthard), ale Korsakov zatím od Massény poražen. S-u nezbývalo než ustupovati. Stále proná-sledován nepřáteli, ba konečně takořka obsledovan nepraten, ba konecne takorka ob-kličen, přece se probil a konečně spojil se zbytky vojů Korsakova (u Muttenu). V krátce potom cář rozmrzený jednáním Rakouska (srv. Rusko, str. 266 b) povolal S-a s voj-skem jeho domů. S. tou dobou ležel tábo-rem v Čechách, v Praze dostalo se mu slav-nostního přijetí a parad uposlach! Na pronostního přijetí, a nerad uposlechl. Na uvítanou chystány mu v Petrohradě veliké slav-nosti, ale stáří a namáháním poslední výpravý porušený organismus upoutaly S-a na lůžko. Zotaviv se odpočíval na svých statcích v Litvě. Zatím pracováno proti němu u dvora intrikami, jež znovu uvedly jej v nemilost. Nevděk nemoc jen zhoršil. S. na cestě do Petrohradu několikráte přinucen byl se zastaviti, a doraziv konečně k cili, 16. den po svém příchodu zemřel. Celý Petrohrad doprovodil jej k hrobu, na nějž položena deska s lakonickým nápisem: »Zde leží S.« Vlastní pomník postavil cář Aleksandr S-u na poli Martově r. 1801. S. byl z nej-zajímavějších vojevůdců všech věků. Byl povaha drsná, přísný na sebe sama i na jiné, neustrašený v nebezpečí, poctivý, ale neustrašený v nebezpečí, poctivý, až trochu podivín. Síly vojsk nerad rozptyloval. Vždy raději útočil, poraženému nepříteli nedal oddechu (známé heslo: Stupaj i bej!). R. 1900 celé Rusko oslavilo stoletou pamět jeho smrti.

spisek: S., velký generál atd. Srv. též: S. v Praze (»Nár. Polit.« z 31. kv. 1900).

2) S. Arkadij Aleksandrovič, hrabě Rymnický a kníže Italský, syn před. (* 1783 — † 1811), vyznamenav se na výpravě z r. 1807 stal se generallieutenantem, velel pak divisi podunajské armády a utonul v rozvodněném Rymniku, u něhož kdysi otec porazil

Turky.

3) S. Aleksandr Arkadijevič, hrabě Rymnický a kníže Italský, syn před., generál pěchoty (* 1804 – † 1882), vzat v podezření z účastenství na spiknutí r. 1825 odešel na Kavkáz, účastnil se r. 1828 perské a turecké výpravy, r. 1831 pacifikace Polska pod Paskevičem. V l. 1833-39 sloužil při osobě císařově (několikeré diplomatické poslání). Od r. 1848 po 14 let byl gener gubernátorem přibaltických provincií, jež povznesl prů-myslně i obchodně, ale neosvědčil se dosti proti rozpínavým snahám tamních Němců. R. 1865 byl generál. vojen. gubernátorem v Petrohradě. R. 1866 jmenován generálním inspektorem pěchoty a konečně členem řišské

4) S. Nikolaj Semenović, kanonista rus. (* 1848). Studoval na právnické fakultě petrohradské university. Na základě spisu O cerkovnych nakazanijach (Petr., 1876) stal se r. 1877 magistrem a na základě spisu Objem disciplinarnago suda i jurisdikciji cerkvi v period vselenskich soborov (Jaroslav, 1884) r. 1884 doktorem kanon. práva. Byl professorem téhož předmětu na jaroslavském Dčmidovském lyceu, nyní na mosk. universitě. liné práce S a jsou: Vstupitěljnaja lekcija po cerkovnomu pravu (Jaroslav, 1877); Rimskoje papstvo do razdelenija cerkvej (t., 1882); K voprosu o tajnoj ispovédi i o duchovnikach v vostočnoj cerkvi (t., 1886); O proischotděniji i razvitiji russkago raskola (t., 1886); O grafdanskom braké (t., 1887; 2. vyd. v č. 11. Jurid. bibliotěky Kantoroviče); Slédy zapadno-katoličeskago cerkovnago prava v pamjatnikach drevňago russ. prava (Jaroslav, 1888); Véra i déla (t., 1888); Christianskaja blagotvoriteljnost v jazyčeskoj rimskoj imperiji (t., 1889); Kurs cerkovnago prava (8v. I. a II., t., 1889-90); Ob juridičeskich licach po rimskomu pravu (t., 1882; 2. vyd. Moskva, 1890); K voprosu o zapadnom vlijaniji na drevnérusskoje pravo (Jasoslav, 1893); Učebnik cerkovnago prava (t., 1898); Sredněvěkovy je universitěty (Moskva, 1898); Vopros o nomokanoně Ioanna Postnika v novoj postanovké (Jaroslav, 1898). Kromě toho S. uveřejnil řadu článků v časopisech Cerkovno-Obščestv. Věstnik«, »Žurnal gražd. i torgov. pr.«, »Jurid. Věstnik«, »Žurnal Jurid. Obšč. «, »Sbornik pravověd. i obšč. znan. «, »Zap. Akad. Nauk«, »Vizant. Vremennik«, »Jurid. Bibliografija«.

Suvorova ostrovy, skupina korálových ostrovů v Tichém okeáně mezi souostrovím Samojským a Manihiki, na 13° 20' j. š. a

(1900). Jiné biografie napsali Polevoj, Rybkin, ujímají as 5 km^2 , skládajíce se z hlavního Usov. V Telči r. 1900 (anonymně) vydán ostrova a několika výsep, jsou porostlé křovím, nad nímž vyniká několik skupin kokosových palem, nemají pitné vody a nejsou obydleny. Byly objeveny ruskými plavci poč XIX. stol

Suwalki viz Suvalky.

Suwance [sjuuani], řeka v Sev. Americe, vzniká ve státě Georgii v močálech Okeefinokee a viévá se po toku 385 km dlouhém ve státě Floridě do zálivu Mexického. Přítoky jeho jsou Allapaha, Withlacoochee s pobožkou Little River, Ocopilco a Santa Fé (vytékající z jezera t. jm.). Po jeho březích jest mnoho známých a ceněných pramenů sirnatých.

Suza viz Sutzos.

Súza, přístavní město ve vých. Túnisu, 110 km na jjv. od Túnisu v túniském Sahelu, na břehu zátoky vybíhající ze zálivu Ham-mámetského, při želez. trati Túnis-Kairuán, má 8000 obyv., mezi nimi 2000 Evropanův (Italů, Francouzův a j.) a 2000 židů, rozsáhlá opevnění, hojně navštěvovaný přístav a čilý obchod, hlavně s olivovým olejem, jehož vyváží se ročně do 40.000 hl, dále s obilím, vlnou, bavlněným zbožím atd.

Suzdal (Suzdalj), rus. új. město v gub. vladiměřské (asi 33 km sev. od Vladiměře) s 8477 obyv. (1900). Nepatrný průmysl (vydělávání koží, přádelna džutová, zvonařství; kustarnicky dřive provozovaná výroba neumělých ikon — odtud suzdaljskaja živopis [malba] — neumělá, špatná malba — v poslední době v městě samém se neprovozuje); za to znamenité sadařství a zahradnictví (jablka, třešně; česnek, křen). 8 škol městská banka. Z památek minulosti vyniká hlavní chrám Narození Páně (Rožděstvenskij sobor, jejž prý založil Vladimír Svatý), v dnešní podobě z r. 1528 a čtyři kláštery s hroby mnoha vynikajících osob ruské historie (v Spaso-Jevfimijevském klášteře pochován kníže D. M. Pożarskij). Celkem jest v S-e 38 kamen. ko-stelů. — S. náleží k nejstarším ruským městům v této krajině a dal jméno údělnému knížetství Suzdalskému. Po prvé vzpomíná se k r. 1024. Do XII. stol. příslušel ke knížetství Kijevskému, pak Perejaslavskému a byl spravován náměstky knížat. Prvním a był spravovan namesky kniżat. Prvinim samostaným údělným knižetem suzdalským byl Jiří Vladimírovič Dolgorukij, jenž získal si veliké zásluhy o přenesení těžiska ruské moci z jihu, z Podněpří, na sever (do Povolží). Kníže Ondřej (Andrej) Bogoljubskij, syn Jiřího, dosáhnuv stolce velkoknižecího, neusadil se již v Kijevě, nýbrž zůstal v údělu Suzdalskám sídlem svoliv si Vladiměř. Po Suzdalském, sídlem zvoliv si Vladiměř. Po smrti Ondřejově (1174) nastaly zmatky. R. 1238 zpustošili S. Tataři. Velkoknižetství v té době rozděleno bylo již na několik údělů. V suzdalském vládl od r. 1246 Ondřej Jaroslavovič a pak potomci jeho (vynikl Konstantin Vasiljevič). R. 1350 knížecí residence přenesena do Nižního Novgorodu a knížetství zváno Suzdalsko-Nižněnovgorod-163° 30' v. d. Jsou v britském majetku a za- ským. Koncem století XIV. zmocnil se S-u

kníže moskevský a r. 1402 spojeno úplně i hlavým (biceps), trojhlavým (triceps) n. čtvers knížetstvím Moskevským. Posledním knížetem byl Simeon Dmitrijevič. V době zmatků suzdalští přisahali »Tušinskému« samozvanci, ale již r. 1611 horlivě pomáhali osvobozovati Moskvu. R. 1654 mor zhubil 40% obyvatelstva. – Suzdalský újezd má na 2859 km² 110.758 obyv.

Suzerain [syz'ren], fr., viz Souverain.

Súženina víz Striktura.

S. v., lat. zkratka za salva venia, t. j. s odpuštěním. V citátu knihy: sub voce, t. j. hledej pod tim heslem.

ivadba viz Svatba.

Svadov (Schwaden), far. ves v Čechách, hejtm. a okr. Ústí nad Lab., pš. Veliké Březno; 94 d., 1 obyv. č., 584 n. (1900), starobylý kostel sv. Jakuba (vystav. v době neznámé) s pozoruhodným oltářem ze sto-letí XVII., 5tř. šk., žel. stanice při tr. Praha-Děčín a stanice česko-saské paroplavby Litoměřice-Drážďany. Deskový statek S. náleží k c. k. soukromým statkům. Letní sídlo při Labi. Připomíná se před r. 1179, kdy ves náležela křižovníkům svatomařským.

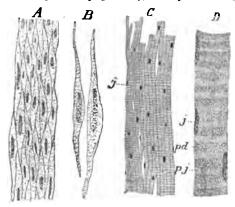
Svaga, punksa n. tinkal viz Bórax.
Svah, tolik co spád (v. t.).

Sváhá viz Agni.

Sval (lat. muscu/us, zkrác. m., v množném čísle musculi, zkrác. mm., řec. μῦς, odtud nauka o svalstvu myologie). S-y jsou měkké, stažitelné hmoty červené, to, co v obyčejné mluvě nazýváme libovým masem. Většinou obklopují kostru tou měrou, že spolu s ní určují celkovou podobu těla, dodávajíce mu pohyblivosti a živosti. Avšak s-y se nevyskytují jenem na kostře kol kloubů, nýbrž i v mnohých útrobách tělesných, na př. v srdci a cevstvu vůbec, v dychadlech, zaživadlech, močidlech, plodidlech i rodidlech. Ovšem podoba tohoto svalstva liší se nápadně od svalstva kostrového. Na kostře je velikost a podoba jednotlivých s-ů podle končin tělesných rozmanita. S-y válcovité, vřetenovité a páskovité shledáváme většinou na končetinách, kdežto na trupu převládají s-y deskovité a blánité. Nejčastěji spojeny jsou s-y s kostmi, srůstajíce pevně s okosticí, a to pomoci tuhých bilých šlach (tendines), kteréž mohou míti taktéž rozmanitou podobu. Jsou však mnohé s-y, jež vycházejíce od kosti upínají se v blánitých ústrojích rozmanitých útrob, na př. v jazyku, hltanu, oku a j., některé pak ani od kostí přímo nevy-cházejí. V té příčině jsou zvláště pozoru-hodny t. zv. s-y mimické v obličejí, kteréž probíhají kol úst, oči, nosu a boltce pod koží, sešinujíce ji podle průběhu svého rozmanitými směry, čímž k vytvoření výrazu obličejového platně přispívají. Oddíl s-u spojující se s kostí nebo kostmi položenými blíže k trupu, vlastně k hlavě, tudíž s misty poměrně stálejšími nebo méně pohyblivými, nazývá se hlava (caput), oddíl střední, jenž je nejhmotnější, nazývá se břich nebo bří-

hlavým (quadriceps). Je-li v prostřed břiška přerušen šlachou, povstává s. dvojbřichý (bi-venter), po připadě vytvářejí se v něm vpisy šlachové (inscriptiones tendineae). Rovněž i podle podoby šlach jednotlivé s-y se rozlišují a jmény označují. Každý s. kostrový jest opatřen hojnými cevami krevními a pak nervem, jenž vzniká buď z míchy anebo přímo z mozku, vcházeje do bříška svalového poblíže jeho hlavy. Úkon s-u záleží v tom, že dovede na daný popud se smrštiti a zkrátiti (contractilitas), čímž oba konce svalové a s nimi spojené kosti, po případě i jiné útvary, k sobě se přibliží. Sluší poznamenati, že na kostech s-y upevňují se obyč. poblíže kloubů, působíce na ně jako na jednoramené páky velmi blízko u podpory; tím ztrácí se sice mnoho na síle pohybu, ale mnoho přibývá na rychlosti. Tak vznikají rozmanité druhy pohybů, jako schýlení (flexio) a vzpřímení (extensio), přitažení (adductio) neb odtažení (abductio), odvrácení (supinatio) nebo přivrácení (pronatio), kroužení (circumductio) a po případě ještě jiné pohyby. Zřídka vy-konává některý i nejjednodušší pohyb jen jediný s. sám. Obyčejně působí při každém, zdánlivě jednoduchém pohybu více s-ů (synergisté) a opačný pohyb vykonává opětně více s-ů (antagonisté), čímž pohyby tělesné pozbývají strojové neohebnosti, nabývajíce zvláštní vláčnosti a nekonečné proměnlivosti i přizpůsobivosti. Také podle techto pohybů nabyly s-y rozličných pojmenování často poetických, mnohdy však i po-chybených, jakž dosvědčuje na př. s. kývač, jenž ve skutečnosti kývavého pohybu hlavy nevyvolává. Budiž tu jen krátce poznamenáno, že nejjednodušší pohyby vznikají tehdy, přechází-li s. jenom přes jeden kloub. Přechází-li přes více kloubů, tu pohyby stávají se členitějšími a rozmanitějšími, nebot týž s. může v různých kloubech vyvolati i pohyby protisměrné, v tom smysle totiž, že na př. s. přímý stehenní nohu v kloubu kolenním vzpřimuje, ale v kloubu kyčelním schyluje. Též poloha i průběh šlach mohou mnoho přispívatí k úpravě pohybu. Při každé práci svalové bříško se stává kratším, tlustším a tvrdším, šlacha se však při tom nesmrštuje, přenášejíc toliko pohyb vlastním s-em vyvolaný. Smrštěné bříško svalové pod koží se vydouvá, při čemž na něm můžeme pozorovati nebo prohmatati, že se stává ryhovaným, po případě rozbrázděným. Příčina tkví v tom, že každý s. se skládá ze snopků svalových, jakýchsi menších s-ů, kteréž při smrštění celého s-u na jeho povrchu stávají se zvláště patrnými. Snopky svalové skládají se dále taktéž ze snopků drobnějších a drobnějších, jakž každý může se přesvědčití na př. rozvlákňováním vařeného masa libového. Vyšetřují-li se svalová vlakénka ještě dále drobnohledně, lze na nich spatřiti zvláštní přičné žíhání čili pruhování, od čehož i celé s-y ško (*venter*) a oddíl konečný ohon (*cauda*). nazývají se přičně pruhovanými (vyobr. Má-lis.vicepůvodových částí, jmenuje se dvoj- č. 4066.), jakkoli na s-e samém můžeme poSval. 409

zorovati jen zmíněné ryhování podélné. Příčné žíhání je způsobeno tím, že vlakénko svalové skládá se ze střídavých vrstev, kteréž světlo vlakénkem procházející lámou jednoduše nebo dvojitě (vrstvy isotropni a vrstvy anisotropní). Pokud další skladby se tkne, tu vlakénka svalová jsou obalena velmi jemnou blánkou pojivovou (sarkolemma) s jádry a jednotlivé snopečky vláken silnějšími pojívovými blankami (perimysium internum et externum), ze kterých posléze se vyvinou roz-

Č. 4066. Sval. A Svalstvo hladké, složené z vřetenovitých buněk. B Dvě buňky hladkého svalstva při větším zvětšení. C Svalstvo příčně pruhované, složené z vláken příčně pruhovaných, j jádra obalu vláken svalových. D Cást jednoho vlákna příčně pruhovaného při větším zvětšení, pj pruhy hmoty jednolomné, pd pruhy hmoty dvojlomné, j jádro obalu tohoto vlákna.

a svalové skupiny na těle Taktéž i se šlachami jsou tyto pojivové obaly snopečků sva-lových ve spojení (dodati sluší, že působením zředěných kyselin svalová vlakénka se rozpadají v řadu penízkovitých destiček čili disků Bowmanových). Od takovýchto s-ů přičně pruhovaných liší se t. zv. hladké s-y, jakéž shledáváme v pásmě zažívacím od jícnu až po dolní oddíl konečníku, v krevních cevách, v ústrojí močovém, v rodidlech i plodidlech, v kůži, v cevnatce i duhovce oční. Toto svalstvo skládá se totiž z protáhlých vřetenovitých buniček s podélným jádrem, kteréž pod drobnohledem nejeví příčného žíhání, jakéž pozorovati lze na s-ech kostrových. Rozdíl mezi obojím svalstvem záleží ještě v tom, že hladké svalstvo, na př. v žaludku, ve střevech, v močovodě, v děloze nebo v cevách je činné bez přičinění naší vůle, nikterak jí nepodléhajíc (svalstvo organické, vegetativní), kdežto svalstvo na trupu a končetinách, zkrátka t. zv. svalstvo skeletové čili příčně pruhované dovedeme svojí vůlí ovládati (svalstvo animální). Výjimku tvoří toliko s. srdeční, kterýž skládá se sice rovněž z příčně pruhovaných vláken, ale v podrobnostech se liší od ostatních s-ů přičně žíhaných. S y příčně pruhované smršťují se téměř okamžitě na popud, přivedený vláknem

zvláštním způsobem se zakončuje, tak že nerv s příslušným s-em tvoří jakýsi úkonový celek. Stažitelnost s ů z hladkých vláken se skládajících neobjevuje se po podráždění hned tak brzy, jako u s-u přičně pruhovaných, dovede se však přenášeti s podrážděných vláken dále na vlákna sousední, jakž pozorujeme na př. na vlnitém pohybu, kterýž se šíří podél močovodu. Mimo popudy nervové může s. smrštiti se také působením rozličných jiných draždidel, na př. rázy elekmanité povázky (fasciae), obalující celé s-y trickými, draždidly lučebními, mechanickými, tepelnými. Rozmanité zjevy elektrické, výživa a vůbec výměna látek ve s-u klidném i činném, zjevý innervační a j. v. byly sledovány moderními pomůckami badacími do podrobností podivuhodných, stavše se nejenom důležitým odvětvím fysiologie, nýbrž i pathologie a elektrotherapie. Zde budiž poukázáno jen k tomu, že každá práce svalová (vybavení kinetické energie) je provázena vyvinováním tepla a zvýšeným spalováním tukův a uhlohydrátů, při čemž potřebný kyslik s. čerpá z krve. V práci s. počíná reagovati kysele, poněvadž jako poslední produkty rozkladné ve s-u hromadí se kyselina mléčná a kys. uhličitá. Větším jejich nahromaděním vysvětluje se také únava s-u. V klidu tyto látky krevním proudem se odplaví a spotřebované taktéž z krve nahradí. Je-li výživa dostatečná, bývá náhrada tak značná, že tím svalstvo mohutní. Naproti tomu s. nečinný zachází, degeneruje. - Liter.: O. Srdinko, O drobnohledné skladbě těla člověka (1905); F. Mareš, Všeobecná fysiologie (1894); E. du Bois-Reymond, Abhandlungen zur Muskelu. Nervenphysik (1875-77, 2 sv.); Fick, Mechanische Arbeit u. Wärmeentwickelung bei d. Muskelthätigkeit (1882); t., Myothermische Untersuchungen (1889); Chauveau, Le travail musculaire et l'énergie (1890—98). Srz.

S. v pathologii. Jako kterýkoli jiný orgán těla lidského, trpí i s-y častými chorobami. Vedle chorobných pochodů, jež posti-hují kterýkoli orgán těla (příjice, cizopasníci), trpí svalstvo některými jen svalstvu vlastními chorobami. Pokud není o chorobách svalstva řeč ve zvláštních článcích (viz Myotomia, Myotonie, Hostec, Obrna, Contractura, Srdce atd.) a pokud nejsou nemoci ty bez praktického významu, pojednáno bude o nich v tomto článku. V rozené odchylky nemají významu pro chirurga (některý s. se nevyvine, na př. na jedné straně s. hrudní větší, t. zv. aplasie). Také poruchy oběhu krevního ve s-ech nezasluhují bližšího povšimnutí (anaemie, hyperaemie, tato v sousedství zanícených částí). Důležitější jsou úrazy. S. bývá často po-hmožděn, což vede k výlevu krevnímu v jeho tkani; vstřebá-li se, vše se upraví za klidu, jak v článku Pohmoždění udáno. Těžší úraz je přetržení s-ův. Nastává buďto při krvavých úrazech (roztrhání zuby nebo drápy šelem nebo těžkých zlomeninách stroji) téměř okamžitě na popud, přivedený vláknem nebo podkožně. Taký úraz může postih-nervovým, kteréž ve vlakénkách svalových nouti (snadno) s. chorobně změněný (tukově 410 Svalek.

nebo jinak zvrhlý, na př. po tyfu), i zdravý (prudkým úsilím stahu nebo passivně při vymknutí v některém kloubu). S. přetrhne se v těch připadech nejčastěji na místě, kde přechází ve šlachu. Rána hojí se jízvou nebo se sešije, může však dojíti ke hnisání, což má v zápětí obmezení pohyblivosti toho kloubu, na jehož pohyb příslušný s. měl vliv. To platí i o ranách řezných s-u, měla-li nákaza (bakterie hnisové) k ráně přistup. Vymknutí s-u pozoruje se, roztržen-li urazem vazivový obal s-u. Vznikla-li jen trhlina v tom obalu, vychlipi se otvorem tim s. a vystupuje pružným nádorem nad okolní ni-

veau (svalová kýla). Nejdůležitější je zánět s-u, myositis. Jako každý zánět, jest i ve s-u dvojí, prudký (akutní) a vleklý (chronický). Podle podstaty a příčin rozeznává se prvotný (vzácný), jenž ve s-u samotném vznikl, a druhotný, přechodem ze sousedství, na př. kůže n. kosti. Častější jsou infekční záněty sem spadající, na př. mnohotná hnisání svalová při tyfu, talovitosti krve atd. Po úrazech dochází často, byla-li rána nakažena bakteriemi hnisovými (stafylokokky, streptokokky atd.), ke hnisání ve s-u. Mimo hostec svalový (v. t.) a vedle zánětu nehni-

savého po úraze zasluhuje zmínky:

1. Polymyositis acuta progressiva (Unverrichtova nemoc). Je to vzácný neduh, postihující téměř všecko svalstvo vůlí ovládané a končící se za vyrážek, horečky atd. posléze zánětem plic smrtně.

2. Změny s-ů ve vazivové pruhy v sousedství znetvořujícího zánětu kloubů (arthritis

3. Hnisavý zánět s-ů vychází z vazivového obalu, vede ke zduření s-u, zhnisání, jemuž mimo vazivo svalové i vlákna svalová propadaji, a konči se, když byl hnis řezem uvolněn nebo provalil se ven, po případě do některé dutiny těla neb útroby, zjízvením zhnisalé tkaně, tak že nemocný přijde o přislušný s. a jeho úkon (viz Psoitis).

4. Myositis ossificans jest pochod vedoucí ke kostnatění ve vazivu svalovém, šlachách atd. Známe dva druhy. Jeden zůstává ohraničen na s. častému namáhání vydaný, na př. u jezdců ve svalstvu stehna, druhý (m. o. multiplex progressiva) počínaje těstovitým, bolestným zduřením (někdy ho-rečným) s û šíjových a zádových přechází na s y horních, pak dolních končetin, s občasnými přestávkami (zdánlivým utichnutím, vyhasnutím pochodu); vede konečně po letech ke zkostnatění větší části s-ů, čímž tělo stává se nehybným (zkostnatěním svalstva žvýkacího výživa a dýchacího svalstva dýchání trpi) a života neschopným. Jen svalstvo srdce, bránice, jazyka, svěrači a některé jiné s-y zůstávají ušetřeny. Choroba je dosti řídká. Kostra takového nemocného vyhlíži podivuhodně; kosti porostlé jsou dlouhými trny. Za života jevi se nemoc zkřivením páteře a přibývající nehybností těla. Léčení je neúčinné. Ve mnohém upomíná na spondylosis rhizomelica (v. t.).

5. Polimyositis acuta haemorrhagica novější dobou častěji se pozoruje. Jak jméno ukazuje, je to nemoc prudká, horečná, podle všeho infekční, při které dochází k příznakům dosti rozmanitým. Jsou případy těžké a lehké. Těžké případy probíhají většinou v několika dnech smrtně. Rozeznávají se tři nebo čtyři formy té choroby. Podle všeho běží ve všech případech o nákazu septickou, jejímž vstupem byla ústa (častá angina v po-

čátku choroby). Srv. Sepsis.

Z dalších chorob svalových zasluhují zmínky úbyty mnohotné (viz Atrofie svalů postupující a Pseudohypertrofie tuková), dále úbyty s-ů nečinných po obrně, v obvaze dlouho trvajícím, dále různé tvaiy z vrhlosti (degenerace), na př. vosková po tyfu, neštovicích (s. zduří a zkalí se a nabývá vzhledu vosku), tuková po obrně, nehybnosti ze zánětu kloubu, při otylosti (s. je někdy úplně nahrazen tukem), též po otravách, dále amyloidní, kde se přemění hmota sva-lová v amyloid. Nádory slují myo my (v. t.).

Také cizopasníci vyskytují se ve s-ech, nejčastěji svalovci (trichiny). Nemoc sluje trichinosis. Také měchožil (echinococcus) usidlí se

nejednou ve s-u.

Průběh choroby svalové závisí na rázu a podstatě její; většinou, neběží-li o nemoc postupující nebo všecko svalstvo zachvacující, jsou to případy sice trapné, ale vyhoji-telné. Podle týchže kriterií stanovime také prognosu. Podařilo-li se úkon s-u zachovati aspoň z části, obnoví se hmota svalová ze zbytku (regenerace). Léčení závisí na příčině. Vždy žádá klid (většinou na loži). Po nějaké době, když příznaky prudké (otok, bolest) se zmírnily, prospívají mírné massáže. To platí o hostci a následcích úrazu. Také koupele teplé, později chladné, elektřina, posilující výživa, lázně a léčba podle příčin je účinná, na př. při příjičných změnách svalových rtuť a iód. Kde snahy lékařovy setkávají se s neúspěchem, bylo na příslušných mistech naznačeno.

Bvalek v bot. viz Callus.

S. (lat. callus), v lék, je hmota vyvinující se při hojení zlomenin kostních mezi kostními úlomky k sobě přizpůsobenými. Nejprve vytvořuje se měkký jakýsi nádor, vznikající ponejvíce z okostice a pak z dřeně kostní, jenž postupem doby tuhne a stává se chrustavkovitým. Na pohmat jeví se tu zlomenina jakoby navalena čili svalena, místo je bolestivé a připouští pohyblivost obou úlomků. Během doby, kteráž u rozličných kostí podle jich drobnosti nebo mohutnosti je kratší nebo delší, tento dočasný čili provisorní s. kostnatí a přeměňuje se ve s. trvalý čili definitivní. Vstřebáváním chrustavčité hmoty dočasného s-lku menší se i celý nádor a s. trvalý jevívá se pak při dokona-lém zhojení zlomeniny jenom jako nepatrná naduřenina. Dokud je s. měkký, tak že zlomené kusy kostí jenom nedokonale spojuje, vyžaduje správné hojení zlomeniny, by náležitým obvazem byl zabezpečen kosti s celým údem potřebný klid. Účelná massáž na vhodnou dobu podporuje zmenšování a vtřebávání s-lku dočasného.

Svalné bolesti viz Myalgia.

Svalnik, bot., viz 1. Ajuga; 2. Delphinium; 3. Symphytum.

Svaloveo, zool., viz Trichina.

Svanberg Jöas, mathematik švéd. (* 1771 v Nedersalixu — † 1851 ve Stokholmě). Studoval v Upsale mathematiku, r. 1796 zvolen sekretářem akademie věd ve Štokholmě a v l. 1801-03 podnikl cestu do sev. Svédska za účelem měření oblouku poledníkového. V l. 1811 - 42 byl professorem mathematiky v Upsale. Napsal: Enodatio enumerationis linearum tertii ordinis Newtonianae (1794); Expositions des opérations, faites en Lapponie pour la détermination d'un arc du méridien en 1801-03 (1805); Observationes de parallaxi solis (1808); Linearum atque superficiarum theoria analytica (1814); Perspectivarum principia projectionum analytice exposita (1815); Theoria planetarum et cometarum (1829). Z jeho synů vynikli Adolf Ferdinand S. (* 1806 —

západní Knížecí, bývalé to panství knížat Dadiškilionů, a východní Svobodnou. Od Lečchumu odděluje S-ii Svanetský hřbet (nejvyšší bod 3556 m). Obyvatelé teto hornaté, nepřistupné krajiny, Svaneti, známi byli již starověkým řeckým spisovatelům jménem Svanů (Suanů). Všech jest kol 12.000. Jsou ovšem velmi smíšeni s kmeny okolními. Jazykově bývají počítáni do skupiny iberské čili kartvelské, k níž náležejí také Gruzíni, Mingrelci a Lázové. (Svanetskoruský slovník vydán ve »Sborniku matěr. dlja opisanija městn. i plemen Kavkaza«, X. svaz.) Zaměstnávají se zemědělstvím, chovem dobytka, lovem a včelařstvím.

Svaneke, příst. město v dán. amtě bornholmském, na vých pobřeží ostrova Born-holmu, má 1304 obyv. (1901) a jest sídlem

něm. konsula.

Svangarrhanam viz Adamův pik. **Svánov, v**si na Moravě, viz Svojanov. Svantovit viz Slované, bájesloví, str.

Svarabhakti (sanskrt. »lomení zvuku«), v ind. mluvnici a v nové době i v evropském jazykozpytě zjev, že mezi hláskou plynnou (r, l) nebo nosovou (n a m) a sousední souhláskou vyvíjí se nepůvodní samohláska. S. je rozšířena nestejnou měrou snad ve všech jazycích světa, jsouc často zjevna spíše ze skutečné výslovnosti než ze slova psaného; v češt. je s. na př. v sedum m. sedm, černý ze staršího črný, v dial. syrp m. srp a pod. Týž úkaz bývá zván i anaptyxis (z ř., >rozvinutí<).</pre> Ztý.

Svařanov, ves na Moravě, hejtm. a okr. Vel. Mezifíčí, fara Netín, pš. Úhřínov; 26 d., 143 obyv. č. (1900).

Svařeň, ves v Čechách, hejtm. a okr. Vys. Mýto, fara a pš. Řepníky; 59 d., 283 obyv. č.

(1900), 1tř. šk., mlýn.

Svařenice (Schwarženitz, Schwařenitz), ves v Čechách, hejtm. Dubá, okr. Štětí, fara Hrušovany, pš. Hoštka; 38 d., 216 obyv. n. (1900), popl. dvůr, lomy na t. zv. svařenické schody, dlaždice, žlaby a koryta. Stávala zde tvrz se dvorem, na níž se přípomíná ve XIV. a XV. stol. rodina ze Smědovic.

Svarez viz Suarez 2

Svárkov, ves v Čechách, hejtm. Přeštice, okr. Nepomuky, fara Letiny, pš. Žinkovy; 29 d., 193 obyv. č. (1900).

Svarog, v bájesloví slovanském bůh nebes, otec slunce i ohně, viz Slované, báje-

slovi, str. 437 a.

Svárov: 1) S., ves v Čechách, hejtm. Jablonec n. N., okr. a pš. Tannwald, fara Příchovice; 14 d., 82 obyv. č. a n. (1900), 1tř. šk., žel. stanice při tr. Žel. Brod-Tannwald, synů vynikli Adolf Ferdinand S. (* 1000 — † 1857) jakožto prof. chemie v Upsale; Gustav S. (* 1802 — † ?), prof. astronomie sírna, mlýn. — 2) S. (Schwora), ves t., hejtm., tamže, a zejména Lars Frederik S. (* 1805 ve Štokholmě — † ?), chemik švéd.

Svanecie (rus. Svanetija) sluje krajina v Rusku, v gub. kutaiské, v új. lečchumaběm iižně od hlavního hřbetu Kavkázu, při XIV. stol. far.) s náhrobky Žďárských ze store v v XIV. stol. far.) s náhrobky Žďárských ze svesteník sináne v přádeník sináne v Stokholmě – † ?), chemik švéd.

Svanecie (rus. Svanetija) sluje krajina v Rusku, v gub. kutaiské, v új. lečchumaběm iižně od hlavního hřbetu Kavkázu, při Žďáru 3tř. šk., ložisko žel. rudy, poskrovní Žďáru, 3tř. šk., ložisko žel. rudy, poskrovnu rumělky a leštěnce měděného, opodál popl. dvůr Rymany, kdysi ves. R. 1249 připomíná se mezi zbožím kláštera břevnovského. Ve XIV. stol. bylo zde sídlo vladyčí, původiště Karlů ze Svárova (v. t.), v l. 1448—56 při-pomíná se tu Jan Štětina z Choltic.

4) S., ves na Moravě, hejtm. Uh. Hradiště, okr. Napajedla, fara a pš. Březolupy; 56 d., 277 obyv. č. (1900), 1tř. šk. — 5) S., ves t., hejtm. Mor. Třebová, okr. Jevíčko, fara Roubalin, pš. Vel. Opatovice; 27 d., 149 obyv. č.

(1900)

ze **Svárova** viz Karel ze Svárova Svařování užívá se při železe, mědi a j., aby dva kusy, na sebe jsouce položeny, rázem kladiv neb klidným tlakem trvale se spojily. Aby svar byl dokonalý, musí na sebe přijítí kov úplně čistý. Proto mista, jež se mají svařiti, posypávají se hlinou, rozemletým mramorem neb jinými prášky, jež dávaji strusku snadno tekutou, a upravuji se tak, aby struska při kování na styku pokud možno úplně se vytlačila. Přes to zůstává však jistė množstvi strusky mezi plochami, jež svarem byly spojeny, tak že svar bývá vždy znatelný a méně pevný než místa okolni.

Svarožic, v slovanském bájesloví syn Svarogův, bůh ohně, měl prý v Retře ozdobný chrám, v němž stála socha jeho

oděná v brnění (srv. Radigast).

Svár vody s vínem, staročeská skladba básnická, spor o přednost toho či oné, podle Fejfalika (Studien III, 1860) napodobení vidění Filibertova »De contentione animae

et corporis«, přiklánějící se nejvíce k »Dia- | nevěstu odevzdají ženichovi. Počet písní logus inter aquam et vinum« od Waltera Mappa. S. vydán Hankou v »Starobylých skládáních« V., ve »Výboru« I. a v »Listech filologických« XIX. F. Frankem. Srv. krom Fejfalika (v. svrchu) Gebauerovu Novou radu, str. 9.

Svaryšov, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Strakonice, fara Chlumčanské Hoštice; 19 d., 136 obyv. č. (1900). **Svastika** viz Kříž, str. 204*b*.

Svat (Suwat, Swat, Sewad), krajina, dříve stát samostatný východně Kafiristánu, mezi jižními pásmy Hindukuše v údolí středního toku řeky S-u, jež u Pešáveru vlévá se do Kabútu; má as 210.000 obyv., Afgánců kmene Júsufzájův. Uznává nyní nadvládu anglickou a přísluší k Severozápadním provinciim. Stát Suastos (sanskrt. Suvastu) jest prastary a připomíná se již u Ptolemaia.

Svatá, ves v Čechách, příslušející do 2 různých okresů: hejtm. Hořovice, okr. Beroun, fara Počaply; 35 d., 289 obyv. č. (1900); hejtm. Rakovník, okr. Křivoklát, fara Hudlice, pš. Zdice; 69 d., 601 obyv. č. (1900), 3tř. šk., doly na žel. rudu, kam. lomy.

Svatá Hora viz Hora 35) a Sv. Kope-

ček.

Svatá Marie, osada v Čechách, viz

Podsrp. Svatá Římská říše německého ná-

roda viz Německo, str. 157 b.

Svatau (angl. Swatow, čínsky San-teu), přist město na pobřeží čínské prov. Kvang-tung, v l. při ústí Han-kiangu, nejzdravější čínské misto přimořské, navštěvované však za to často zhoubnými tajfuny, má přes 30.000 obyv., hluboký a dobrý přistav vzdálený 8 km od moře a přístupný lodím do 6 m ponoru, jehož lodní ruch páčí se ročně na 2000 lodí s 2 mill. t. Obchodní ruch města činí ročně přes 11 mill. taelů i dováží se opium, zboží vlněné a bavlněné, cin, uhli a sirky a vyváží cukr. Důležito jest město i pro emigraci kuliù do Straits Settlements, jichž projiždí tudy ročně 35—40.000 hlav. *Tšr.* **Svatava**, ves v Čechách, hejtm. a okr.

Kamenice n. L., fara a pš. Černovice u Tábora; 60 d., 343 obyv. č. (1900).

Svatba, svadba n. veselka (rus. svadba, pol. wesiole, malorus. vesilje), soubor obřadův a zvyklosti, jež provázejí vstupování do stavu manželského. U všech národův árijských bývá důležitá tato událost v životě oslavována a byla již u starých Řekův a Římanův spojena s rozmanitými symbolickými obřady a ceremoniemi (viz Řekové, str. 482 b, Římané, str. 789 a). Největší však rozmanitost a zároveň shodu svatebních obřadův, obyčejův, písní a j. shledáváme u národů slovanských (viz na př. Jihoslované, str. 369 a 382, Slováci, str. 412—413, Srbové luž., str. 958—959), obzvláště u Malorusův a Čechoslovanův, u nichž s. trvá až několik dní při hodování a pro-

svatebních jest veliký a smysl jejich odnáší se jednak k upominkám na svobodný stav a dobu mládí nevěstina, jednak k nastávajícímu loučení s družkami a rodiči a h budoucímu stavu manželskému. Jsou tklivé i veselé. Symboly svatební jsou: myrta a rozmarina (u Malorusů barvinek), věnečky, prsteny, svatební stromek a koláč (viz Hilce a Korovaj), stinání kohouta, čepení ne-věsty (v. t.). Zvláště zajímavé jsou některé symbolické obřady, jež jsou přežitky upomínající na starodávný zvyk únosu nevěst; jsou to: zapírání nevěsty, když si ženich pro ni přijde; zatahování cesty svatebčanům jedoucím od oddavek; střílení v průvodu svatebním a j. Srv. F. V. Vykoukal, S. v nár. českoslov. (1893); K J. Erben, Prostonár. písně a říkadla (1864, str. 287 sl.); B. Kulda, S. v nár. českoslov. (1860). Hojný materiál o s-bách nalézti lze ve všech sbírkách národních písní a v ethnografických sbornících.

S. stříbrná slavívá se po 25, s. zlatá po 50, s. diamantová po 60 letech ztráve-

ných v jednom manželství.

Svåtek: 1) S. Josef, kulturní historik a romanopisec čes. (* 24. ún. 1835 — † 9. pros. 1897 v Praze). Syn měšťanské rodiny pražské studoval na čes. reálce a technice v Praze a věnovav se publicistice r. 1860 vstoupil do redakce Krásova »Času« a po jeho zániku do redakce »Pražských Novin«, jež r. 1864 zanikly. Od 1. čna r. 1866 až do své smrti redigoval »Pražský Denník«, od 1. led. 1895 přejal též redakci úředních »Praž. Novin«. Pražský Denník« pod jeho redakci došel veliké obliby nejen pro svou láci, ale i pro populární způsob psaní, jakým S. uměl ba-viti své čtenáře. Při »Pražském Denníku« založil »Literární Hlídku«, v níž pečlivě a populárně upozorňoval na všechny literární zjevy soudobého písemnictví českého. Také svým »historickým kalendářem« poučoval o všech důležitých událostech národa českého. R. 1894 převzal pokračování Dějin Čech a Moravy doby nové« (vlastně pokra-čování »Českomoravské Kroniky Zapovy«), do niž napsal s A. Rezkem I. čásť: Vladaření cís. a krále Leopolda I., dále napsal Dé-iiny panování Marie Terezie a Josefa II. (Praha, 1895); Panování cís. Josefa I. a Karla VI. (t., 1896). S. napsal celou řadu historických románů, povídek a kulturních obrazů, zvláště z doby rudolfinské, jejímž byl výborným znalcem. Nejcennější práce S-tkovy jsou: Obraty kulturních dějin českých (t., 1891, u Otty); Pražské pověsti a legendy (t., 1883); Ze staré Prahy (t., 1899); Z pěti století, hist. povidky, 2 dily (t., 1895); Culturhistorische Bilder aus Böhmen (Vid., 1897); v » Prager Zeitungu« na 1875: Vergessene Geschichten. r. 1875: Vergessene Geschichten; pod pseud. Leo Blass: Das Theater und Drama in Böhmen bis zum Anfange des XIX. Jahrh. (1877). Když od let 60tých min. stol. nastal v Čechách volnější život veřejný ve všech obo-rech písemnictví českého, S. obral sobě hizpěvování písní svatebních od oddavků po- rech písemnictví českého, S. obral sobě hi-činajíc až do té chvíle, kdy ženy očepenou storickou povídku a román z dějin českých

r. 1860 uveřejnil přes 25 historických románů a povídek, jež založeny jsouce na pilných studiích, poskytují dobré poučení v českých dějinách a došly u lidu veliké obliby. Velikou většinu jich napsal do Zábavné přilohy k »Pražskému Denníku«; o sobě vydal: lohy k »Pražskému Dennikus; o sobě vydal:
Anna z Kunštátu (Praha, 1860, Bibl. čes. pův.
románů, sv. V., VI.); Tajnosti pražské, 3 díly
(t., 1868 a 1895); Čeští křižáci (t., 1869); Marie
Terezie a Karel VII., 2 díly, (t., 1870); Vězeň
na Křivoklátě, 3 díly (t., 1871); Majestát Rudolfa II. (t., 1871); Praha a Řím, 3 sv. (t.,
1872—73 a 1895); Sasové v Praze (t., 1873);
Jiří z Lobkovic, 3 díly (t., 1873—74); Švédové
v Praze, 2 díly (t., 1874—75); Pražský kat,
2 sv. (t., 1876); Pomsta cikánova, 2 díly (t.,
1881); Paní Popelová z Lobkovic (t. 1886): 1881); Paní Popelová z Lobkovic (t., 1886); Železná koruna, 3 sv. (t., 1888, Matice lidu); Paměti katovské rodiny Mydlářů v Praze, 4 díly (t., 1886—90); Hrabě Špork (t., 1889); Astrolog, 2 díly (t., 1890); Pád rodu Smiřických (t., 1893); Poslední Vršovec (t., 1893) 22 1894); Don Cesar a Salomena (t., 1894); Povstání lidu selského v Čechách r. 1680 (t., 1894); Poslední Budovec z Budova, 2 sv. (t., 1894, Mat. lidu); Pasovští v Praze (t., 1896); Sedláci u Chlumce (t., 1897). Mimo to: Garibaldi Giuseppe, 3 sv. (1861) a Napoleon III. (1861). Mnohé práce historické i literární zůstavil nedokončené (jako: Šimon Lomnický z Budče, jeho věk a literární působení, »ČČM.«, 1860). S. byl hledaný pro přednášky o věcech historických a kromě toho byl výbor-

ným znalcem místních památek pražských.

2) S. Josef Jan, spisovatel čes. (*23. kv. 1870 v Praze). Vystudovav akad. gymnasium, vstoupil na čes. fakultu právnickou, na níž dosáhl hodnosti doktorské (r. 1905 též doktorátu filosofického). V l. 1893-94 studoval na École des sciences politiques v Paříži a dlel v Londyně a v Berlině. R. 1895 přijat do redakce úřed. »Praž. Novin«, jejíž vedení po úmrtí svého strýce S-tka 1) a po odchodu red. Crhy převzal. První básně jeho uveřejnila »Zlatá Praha« r. 1889 a jiné časopisy, samo-statně vydal: Kytice paprsků (Praha, 1897); Marla (t., 1900); Uvedení do práva mezinárodního (t., 1903). Překládá z franc. a vlaštiny.

Svaté Pole, kdysi klášter, viz Klášter 4). Svatí Vid (Sankt Veit), město v Korutanech, viz Vít Svatý.

Svatkovice, ves v Čechách, hejtm. Milevsko, okr. Bechyně, fara a pš. Bernardice; 30 d., 171 obyv. č. (1900). Alod. statek (155'03 ha) půdy drží Ferdinand Přibyl a Jan Horák, továrníci v Krčíně. Na býv. tvrzi sídlivali Svatkovšti z Dobrohoště, z nichž Přech S. ryt. z D. účastnil se bouří stavů čes., začež jeho statek S. z trestu od král. komory zabrán a prodán r. 1623 Polyxeně kn. z Lobkovic, načež S. drženy k Jistebnici a v XIX. stol. k Veselíčku.

Svatkovský z Dobrohoště, přijmení staročeské rodiny, kteráž mívala prvotní sídlo

za cil svého působení literárního. Po vice ležel snad Přech, jenž koupil r. 1455 Lety než 30 let S. působil ve směru tomto. Od a do r. 1463 držel dědiny ve Víckovicích Současně žili Ondřej († c. 1460) a Petr. Tohoto synové byli Petr mladší a Ondřej. Onen byl od r. 1484 purkrabi na Krumlově (ještě r. 1496). On aneb otec nabyli ok. r. 1486 statku Svatkovic u Bechyně, jejž držel r. 1510 a 1528 dotčený Oldřich a pak bratří Václav a Jan, kteří si r. 1543 Svatkovice vložili ve dsky. Václav, jenž se oddělil penězi, zemřel ok. r. 1564, zůstaviv z m. Ludmily z Doupova syny Adama, Old-ficha ml. (1576 úředníka na Orlíce, pak pána na Bojenicích a od r. 1599 seděním v Milívště, † ca. 1603) a Karla († 1575), kteří tuším muž. potomkův neměli. Jan ujav Svatkovice, zemřel před r. 1571, zůstaviv z m. Ofky Bechyňky z Lažan syny Václava a Oldřicha st. Onen prodal r. 1572 díl svůj bratrovi a koupil r. 1576 Bojenice. Zemřel r. 1579 odkázav statek Oldřichovi ml. Olddřich st. ujal Svatkovice, byl r. 1594 na polní výpravě v Uhřich a zůstavil z manž. Barbory z Hozlau syny Jana, Jindřicha Přecha a Viléma Adama. Jindřich zavražděn r. 1605 v Údražích od Petra ml. Kořenského z Terešova. Po rozdělení měl Jan Dražič, ale pro-padl r. 1622 týž statek. Byl pak vrchním hejtmanem r. 1628 u kníž. Liechtenšteina, r. 1630 na Poříčí a Bratronicích, r. 1631 na Roupově a Zinkovech. Přech dostal Svatkovice, zavřel se do r. 1621 na Táboře a propadl r. 1623 svůj statek. Byl pak r. 1628-39 hejtmanem na Č. Kostelci a žil potom v Kouřimi (manž. Anna Udražská z Kestřan). Vilém obdržel Bojenice, jež brzo po r. 1615 prodal, a ze-mřel před r. 1629 sraziv krk na Táboře (manž. Saloména z Lipovice). Současně žil Václav (snad také syn Oldřichův), jenž vyženil r. 1610 Petrovice s Alžbětou Krčinkou z Jelčan, ale ta je r. 1628 prodala. T. r. vystěhoval se a žil v Drážďanech ještě r. 1659. Přech, syn Přechův, sloužil po 18 let v c. k. vojště a obdržel r. 1658 něco peněz ze statku otcovského. Asi v ty časy žil Adam, snad syn jeho. V Drážďanech zemřela r. 1699 Cecilie Afra (tuším dcera Václava), vdaná hrab. Vršovcová ze Sedčic, po níž dědila sestra Markéta ovd. Pfefrkornová. Zdá se, že rodina ta v pol. XVIII. stol. vyhasla. Sčk.

Svatobor: 1) S. (Zwetbau), far. ves v Če-chách, hejtm. a okr. Karl. Vary, pš. Kysibl-Puchštein; 66 d., 449 obyv. n. (1900), kostel Nanebevzetí P. Marie (ve XIV. stol. far.), 2tř. šk., rozhledna, pramen krále Otty s pavillonem a lázeňským domem.

2) S., hora 796 m n. m. s kamen rozhlednou a útulnou u Sušice t.; rozsáhlé předhistorické valy, kdež učiněny vzácné archaeologické nálezy.

Bvatobor, spolek založený r. 1862 ku prospěchu českých spisovatelů, jmenovitě k tomu učelu, aby podporoval nadějné literáty, zvl. stipendiemi k studijním cestám a literárním pracim, aby pomáhal spisovatelům stiženým nemoci, nedostatkem nebo stářím, poskyto-Dobrohošť u Sedlčan. K předkům jejich ná- val pomoci vdovám a sirotkům po zasloužilých spisovatelích a aby uctival památku pro- i rosalia a odtud odvozují někteří slovanské slulých spisovatelů zesnulých buď stavěním pomníků a náhrobků nebo vydáváním životo-pisů, podobizen a spisův. Cinnost spolku za-hájena byla v květnu 1862; v čele jeho stál nejprve Frant. Palacký, po něm dr. Fr. Lad. Rieger, oba až do své smrti. Úcta, důvěra a láska k těmto mužům nejvíce k tomu přispívala, že hmotné prostředky spolku rok co rok vzrůstaly a že vůbec utěšeně prospival. Prodlením času zakladány u něho fondy zvláštního jména i určení. Každý rok udílejí se z fondů faráře Filipa Čermáka Tuchoměřického literární odměny střídavě nejlepším českým původním spisům z rozličných oborů vědeckých, z fondu Čermákova též spisům krásné literatury; z fondu Františka Palackého vydávají se prameny dějin českých; z fondu Ferdinanda Náprstka dostávají cenu nejlepší nová drama-tická díla česká, z fondu Václava Beneše Třebízského nejlepší historické povídky; fond Josefa Pokorného určen jest ku podpoře českých učitelů, fond Boleslava Jablonského ku podpoře synův a dcer spisovatelských, věnujících se praktickému povolání; z nadání Gustava Pflegra Moravského dostávají stipendia dva studující synové českých spisovatelů; z nadání Jana Hrdého připadají každoroční úroky třem potřebným vdovám po českých spisovatelích, majícím dítky školou povinné, na úpravu vánočního stromku. V listop. 1905 má býti aktivováno Zeyerovské nadání ku podpoře vdov, dětí, matek nebo přibuzných po českých spisovatelích, a v březnu 1907 má se počíti činnost velikého fondu dra Fr. Lad. Riegra, majícího 150.000 K a urče-ného předně českým badatelům vědeckým, básníkům a spisovatelům vůbec, ale také k účelům, kterými by se podle počásných po-třeb národa a podle poměrů doby nejvíce posloužilo všestrannému zvelebení jeho, jeho osvěty, cti a blaha. Podle výroční zprávy z května 1905 fondy ve správě S-a mají úhrnem v úpisech 700,164 K a na hotovosti

Svatobořice, ves na Moravě, hejtm. a okr. Kyjov, fara Mistřín; 241 d., 1247 obyv. č. (1900), 2tř. šk., pš., telegraf, popl. dvůr, lihovar, mlýn.

Svatodušní svátky, hod boží svatodušní (neděle a pondělí) neboli letnice (řecko-lat. pentekoste, odtud něm. Pfingsten, angl. whitsun tidl), slaví se na počátku léta 50. den po velkonocích na památku seslání Ducha sv. apoštolům (Skut. ap. kap. 2). Před bohoslužbami, jež se konají v barvě červené (ohnivé), koná se na mnoha mistech průvod po chrámě, podoba holubice spouští se s klenby chrámové (v některých chrámech házeli i ohnivé oharky na dlažbu na znamení, že Duch sv. sestoupil v podobě ohnivých se s. vnitrného (s. mentalis). Jestliže strany jazyků), ba někde pouštěli i živé holubice se smluvily aneb mlčky srozuměly, provinění slání Ducha sv. troubením. Oltáře bývají Při tom naskýtá se možnost, že smlouvu ozdobeny růžemi, pročež slavnost zvána také splnily obě strany (s. realis), neb jen jedna

rusalje (svátky rusadelné). K lidovým zábavám o s-ch s tcích náleží hra na krále (viz Král, str. 37) a střílení ku ptáku (v. t.).

Svatojanská muška, světluška svatojanská, Lampyris noctiluca L., viz Lampyrini.

Svatojanské proudy viz Čech y, str. 55 a. **Svatojanský chléb** viz Ceratonia.

Svatojuroi, pol. Świętojurcy, nazvána strana, zasazující se o zachování a zvelebení národnosti ruské (maloruské) v Haliči. Jméno pochází od kostela sv. Jura (Jiří) ve Lvově.

Svatokrádež (lat. sacrilegium) jest název hříšného činu, kterým zneuctívá se, co Bohu jest zasvěceno. Podle předmětu rozeznává se s. osobná (s. personale), na př. týráni osob duchovních, pohlavní obcování s těmi, kdož přijali vyšší svěcení neb učinili slib řeholní, porušení coelibátu nebo čistoty v řeholi slibené; s. místní (s. locale), na př. vražda v kostele, a s. věcná (s. reale). již se dopouští, kdo nehodně svátosti přijímá nebo nehodně jimi přisluhuje, kdo bohoslužebných nádob a rouch užívá k účelům světským, loupí církevní statky, a p. Církev katolická trestá svatokrádce, jenž činem svým zneuctil misto nebo věc posvátnou, buď exkommunikací, byla-li s-í dotčena přímo svátost oltářní (s. immediatum), nebe odpíráním sv. svátostí, pokud vinník nedá náhrady. Porušení coelibátu tresce se suspensi a úkolem přísného pokání. Trest za týrání osoby duchovní, za smilstvo s klerikem vyššího svěcení nebo s osobou řeholní jest vyobcování z církve. Světské zákony starší doby ukládaly trest smrti za svedení klášternice, za vyloupení kostela a krádež posvátných věcí, kdežto novější zákonodárství pokládá s. místní a věcnou za kvalifikovaný přečin nebo zločin.

Svatokupectví (lat. simonia), svatokrádežný obchod čili koupě a prodej buď duchovních dober nebo věcí, s nimiž duchovní dobro je sdruženo, aneb projevený úmysl získati nebo propůjčiti řečená dobra a věci za peníze nebo za to, co má cenu peněz. Na roveň s penězi klade se tu buď věc hmotná (munus a manu), nebo chvála a doporučení (munus a lingua), nebo vykonání nepovinné služby (munus ab obsequio). Předmětem s. mohou býti zejména svátosti, svátostiny, bohoslužebné výkony, akty duchovní jurisdikce, úřady církevní, členství v řeholním domě, círk. obročí, patronátní práva, odpustky. Podle círk. práva i získávání duchovního dobra nebo věci, s níž duchovní dobro je spojeno, jiným způsobem, než jaký církev stanovi, počitá se za s. Kdo dává věc časnou za věc duchovní již přijatou, aneb aby dostalo se mu za ni věci duchovní, kdežto úmysl jeho od příjemce poznáván není, dopoušti se s. vnitrného (s. mentalis). Jestliže strany v chramě a napodobili hluk a vichr při se- jejich sluje s. smluvné (s. conventionalis).

z nich (s. mixta), neb že jí nesplnila strana odvedlo S-a do Bavor, kdež přestávají všecky ani ta ani ona (s. pura). Zvláštním druhem zprávy o něm. smluvného s. jest s. důvěrní (s. confidentialis), jež bývá pácháno, propůjčuje-li nebo opatřuje-li kdo obročí klerikovi buď s výhradou některého dílu příjmů, nebo s vý-minkou, že klerik po čase vzdá se obročí ve prospěch jiné osoby (s. per accessum), aneb vzdá-li se klerik obročí mu propůjčeného, prve než se ho ujal, s výminkou, že dostane se mu obročí toho, až budoucně se uprázdní (s. per ingressum), aneb vzdá-li se ho později s touž výminkou (s. per regressum). Od s. rozeznavati dlužno poskytování nebo přijímání darů k výživě osob duchovních potřebných, jež připouští se jednak při výkonech bohoslužebných, jednak při posluhování některými svátostmi a svátostinami. Všechny činy svatokupecké jsou hříšné a před právem neplatné; kromě toho kdo provinil se s-m smluvným reálným nebo s-m důvěrním, upadá v exkommunikaci. V zákonech křesť, císařů římských s. kladeno na roveň velezrádě, později počítáno bylo za kacitství. Bujelo zvláště ve středověku, kdy ve 2. pol. XI. stol. bojem o investituru bylo sic obmezeno, ale teprv po sněmě tridentském dokonaleji utlumeno.

Svatolina, bot., viz Santolina. Svatomirov (Zwarmetschlag), ves v Čechách, hejtm. Kaplice, okr. a pš. Vyšší Brod, fara Horni Dvořiště; 13 d., 101 obyv. n. (1900). Svatonice, ves v Čechách, hejtm. a okr.

Písek, fara a pš. Horní Záhoří; 20 d., 153

obvv. č. (1900), žel. stanice.

Svatoňovice: 1) S., ves v Čechách, hejtm., žel. tr. Starkoč-Poříčí, hejtm. Trutnov, okr. a fara Upice; 106 d, 956 obyv. č., 46 n. (1900), 4tř. obec. šk. čes., pš., kameno-uhel. doly, výroba briket a koksu, přádelna ba-vlny a opodál vodoléčebný ústav, lázně a poutnická kaple P. Marie z r. 1712. — 3) S. Velké (*Grossschwadowitz*), ves t., pš. Svato-ňovice Malé; 215 d., 1423 obyv. č., 8 n. (1900), 3tř. šk., obč. záložna, kamenouhel. doly Mirošovsko-libušínské akc. společnosti, lomy na černý pískovec, továrna na stroje a slevárna železa. Kdysi stávala zde tvrz.

4) S. (Schwansdorf), ves ve Slezsku, hejtm. Opava, okr. Vítkov, fara a pš. Budišov (na Moravě); 82 d., 592 obyv. n. (1900), kostel Nejsv. Trojice, 1tř. šk., lomy na břidlici a

mlýn.

Svatopluk (pol. Świętopełk, rus. Svjatopolk), slov. jméno mužské, jímž nazývali se četní panovníci.

Moravští: 1) S., kníže velkomoravský, viz

Morava, str. 679.

2) S., syn před., obdržel patrně úděl pod vrchnim panstvím staršího bratra Mojmíra II., s nímž se záhy znepřátelil. Byl podporován od Arnulfa, ale přes to podlehl Mojmirovi, tak že mu zbylo posléze jediné město. Vojsko od Arnulfa vyslané vypálilo toto město a mazání, svěcení kněžstva a manželství. O všech

Ceský: 3) S. byl syn Oty I., úděl, knížete olomouckého. Na základě práva stařešinského domáhal se trůnu čes. již proti Břetisla-vovi II., pomáhaje Polákům a Úhrům ve válce proti němu. Když pak r. 1100 se zřejmým porušením posloupnosti stařešinské dosedl na trůn Bořivoj II., S. počal proti němu válku a r. 1105 vtrhl vojensky až ku Praze. Nemaje dosti vojska, vrátil se do Moravy, avšak pomocí svých tajných vyslanců rozšířil v Čechách nedůvěru proti Bořivojovi, jenž byl r. 1107 sesazen, S. pak prohlásen byl knížetem. Bořivoj hledal přispění u krále něm. Jindficha V., jenž povolal S-a k sobě a dal jej uvězniti, propustil jej však za náhradu 10.000 hřiven stříbra. S. sehnal pouze 7000 hřiven, zbytek byl mu později odpuštěn. Jindřich V. smířil se pak se S-em a vyžádal si jeho pomoci proti Kolomanovi, králi uherskému. Zatím co S. válčil s úspěchem v Uhrách (v Pováží), Poláci, navedení Bořivojem, vpadli do Cech a poplenili hradecký kraj. Zástupci knížete, Vacek a Vršovec Mutina, bránili se chabě, Vacek však všecku vinu sváděl na Mutinu. S., jenž zatím se vrátil z Uher, uvěřil Vackovi a použil této přiležitosti, že dal mocný a nenáviděný rod Vršovcův úplně vyhladiti. Hned potom vypravil se na Moravu, aby odrazil nájezdy Kolomanovy, což se mu podařilo, avšak přišel tam o oko (1109). Uzdraviv se, vypravil se do Slezska na pomoc Jindřichovi V. proti králi pol. Boleslavovi Křivoústému. Tam vraceje se 21. září 1109 večer od krále do svého tábora, byl zabit okr. a fara Turnov, pš. Sedmihorky; 28 d., oštěpem od neznámého jezdce, jenž podle 158 obyv. č. (1900). — 2) S. Malé (*Klein*- jednéch byl vyslán od posledního Vršovce schwadowitz), ves t., 437 m n. m., při stanici Jana, syna Tistova, podle druhých od Viprechta z Grojče, švakra Bořivoje II. S. byl panovník bojovný, energický, u lidu oblibený.

Rušti: 4) S. viz Svjatopolk. Skć. Svatopole, ves v Čechách, hejtm. Strakonice, okr. a pš. Horažďovice, fara Střelohostice; 16 d., 94 obyv. č. (1900), nedaleko klimatické místo Sv. Anna.

Svatoslav viz Svjatoslav.

Svatoslav, ves na Moravě, hejtm. a okr. Třebíč, fara Benetice, pš. Kamenice; 63 d., 450 obyv. č. (1900), 1tř. šk., mlýn, popl. dvůr, myslivna a hájovna.

Svatoslava: 1) S., ves na Moravě, hejtm. a okr. Jihlava, fara a pš. Luky u Jihlavy; 7 d., 63 obyv. č. (1900), popl. dvůr. — 2) S., far. ves t., hejtm. a okr. Tišnov, pš. Deblin; 104 d., 652 obyv. č. (1900), kostel Nanebe-vzetí P. Marie, 2tř. šk., četn. stanice, mlýn.

Svátost (řec. μυστήφιον, tajemný děj; lat. sacramentum, posvěcení) jest posvátný děj, kterým udílí se člověku milost ke spasení potřebná. Definice s-i v církvi katol. obvyklá zni: zevní znamení, od J. Krista ustanovené, které neviditelnou milost boží nejen značí, nýbrž i obsahuje a působí. Znamení takových počítá se sedmero: křest, biřmování, nejsv. svátost oltářní, pokání, poslední po-

sedmi s-ech jest zmínka v Písmě sv., a žehnáním svící ve svátek hromnic), jinými počtu toho přidržuje se jak církev katolická tak církve východní, které vznikly odtržením od ní v V. až XI. století. Příčinou ustanovení s-i bylo jednak, aby člověk, spoléhající na svědectví smyslů, se ubezpečil, že dostává se mu neviditelné milosti, jednak aby křestané měli odznaky, po nichž by se poznali jako členové jedné náboženské společnosti. S-mi dochází člověk 1. milosti posvěcující, 2. milosti pomáhající. Ježto křest a pokání udělují milost posvěcující (princip nadpřirozeného života duše) těm, kdož jí nemají, nazývají se s-mi mrtvých; ostatní s-i, ustanovené k tomu, aby v křesťanech rozmnožovali milost posvěcující, slují s-mi živých. Křest, biřmování a svěcení kněžstva vtiskujíce duši nezrušitelný znak (nepomíjející znameni stavu a důstojenství), mohou je n jednou platně býti přijaty; ostatní s-i smějí podle potřeby se opakovati. Nejpotřebnější s-í jest křest, nejdůstojnější svátost oltářní; v druhé řadě potřebnými jsou svěcení kněžstva, pokání, manželství, nejsv. svátost oltářní, birmování a poslední pomazání. S-i působí vnitřní svou silou, která podle božského ustanovení v nich bytuje, čili moci J. Krista, jenž přisluhovati jimi poručil sluhům své církve (jen křest smí z pilné potřeby udělen býti kýmkoli). Učinek s-i nezávisí tudíž na hodnosti přisluhovatelově (non ex opere operantis), nýbrž na tom, aby přisluhovatel měl úmysl udíleti s. a udílel ji tím řádem, který zakládá se na božském ustanovení, a jakým s-i v církvi vždy se udílely (ex opere operato). Podstatnými částkami s i jsou: 1. ukon viditelný, jenž sluje živel nebo věc (elementum, materia), na př. liti vody, mazání sv. olejem, vzkládání rukou; 2. slovo slyšitelné, kterým viditelný úkon jest provázen, jež sluje doba (forma), na př. slova: Já tě křtím ve jménu Otce i Syna i Ducha sv. K podstatným částkám církev připojila jiné další obřady z té příčiny, by přisluhování s-mi bylo slavnější, by účinky s-i zevrubně byly znázorněny a věřící k větší pobožnosti povzbuzeni. Přijímati s-i smí každý člověk, ale tak, že nejprv jest mu přijmouti křest. Platnost jejich nezávisí na spolupůsobení toho, kdo je přijímá, jen když ma vůli je přijmouti. K hodnému přijetí nezbytna jest připrava, jež v příčině s-i mrtvých záleží ve víře, naději, lásce a litosti nad spáchanými hříchy, v přičině s-i živých ve stavu milosti, jehož dojíti lze hodným přijetím s-i pokání. Kdo nehodně přijímá některou s., dopouští se těžkého hříchu (svatokrádeže) a nedochází svátostných milostí, pokud s jeho strany překážka trvá. Nauka o s-ech vylo-žena jest v úchvalách sněmu Tridentského (sess. VII. de sacramentis in genere) a v katechismu římském (pars II. cap. 1.).

Svátostiny (lat. sacramentalia) jsou po-svátné výkony, kterými církev vyprošuje mi-

podle potřeby (na př. úvodem matky po na-rození dítěte). S., jež koná papež, jsou: svě-cení pallia, žehnání vévodského meče a klobouku, žehnání zlaté růže; biskupovi náleží světití oleje, chrámy, oltáře, obětní nádoby a zvony, žehnati nové opaty a abatyše; všechny ostatní s. smí vykonávati kněz buď ze své pravomoci nebo z dovolení biskupova. Vac.

vatová Tereza, spisovatelka čes. (* 1858 v Žamberce). Pocházela z intelligentní měšt. rodiny, měla tudíž přiležitost studovati život od nejnižších vrstev lidových až do vysokých kruhů společenských, uměl. a literárních. Švé črty ze společnosti počala uveřejňovati ve »Květech«, »Lumíru« a »Nár. Listech« a vydala je pozdějí ve dvou svazcích v »Libuší« pod názvem: Selské črty (Praha, 1894) a Črty ze společnosti (t., 1897). Po úmrtí svého bratra prof. E. Alberta onemocněla chorobou čivní, byla nucena vzdáti se vší činnosti spisovatelské a žije v Ml. Boleslavi. R. 1874 provdala se za berniho úředníka Jos. Svata.

Svatováclavská smlouva viz Cechy,

str. 460 a, 515 b.

Svatováclavský výbor nazýval se výbor 27 členů zvolených dne 11. bř. 1848 od shromáždění lidu obou národností v lázni Svatováclavské v Praze za tím účelem, aby pečoval o provedení usnesení ve schůzi té učiněných a bděl nad veřejným pořádkem. Výbor tento za nedlouho splynul s kommissí, kterou byl sestavil mistodržitel hr. Stadion k poradám o provedení oprav, a tak povstal Národní výbor. Viz Čechy, str. 243—244. Svatováclavští rytíří viz Čechy, str. 546 b.

Svatovit (Svantovit) viz Slované,

str. 437.

Svatovitský rukopis, název sborníku z 2. pol. XIV. stol., obsahujícího vedle jiného 13 staročeských skladeb básnických, přepsaných ze starších rkpů. Jest chován v pražské knihovně kapitolní a má nyní 106 listů (malého kvartu). Jsou v něm tyto básně: Alan aneb o mravném obnovení prvotní dokonalosti člověka (1527 veršů, viz Alanus 2); Sedmera radost P. Marie (912 v.); O smrtedlnosti (297 v.); Nanebevzetí P. Marie (563 v.); O sedmimezcietma blázniech (167 v.); O pěti studniciech (hřiechov, 147 v.); Anzelmus, ješto tázal matky božie, kterak buoh umučen (719 v., viz Anselm, str. 425b); Katonovy mravné průpovědí (zpracování lat. Dionysii Catonis Disticha moralia, viz Cato, str. 230 a, asi 1070 v.); Vzývání P. Marie (142 v.); píseň Hvězda mořská (20 v. v 5 slokách); Zdrávas Maria (124 v.); Vzdechnutí k P. Marii (71 v.) a Píseň o sv. Doroté (132 v. ve 12 strofách po 11 v.). Vedle toho jest tam prosaická Modlitba k P. Marii (na listě 86 a-88 b), dva vokabuláře lat.-české (l. 91 a-95b). kázání vokabuláře lat.-české (l. 91 a—95 b), kázání sv. Augustina proti hádání (contra sortilegia, svátné výkony, kterými církev vyprošuje milost boží. Podle účelu a účinků s. dělí se v zažehnávání, žehnání a svěcení. Některými z nich církev přisluhuje pravidelně (na př. až 106b). Úplné vydání S-kého r-u pořídil

Ad. Patera (-Památky staré lit. čes « IX., zázraky je oslavuje; s-té ctíti jest oslavovati 1886), jenž v úvodě (str. 1-50) podává zevrubnou bibliografii týkající se sborníku i jednotlivých skladeb. – S. zlomek Alexandreidy (zkratek Alx V) jest největší (2461 v.) ze zachovaných zbytků této básně, psaný kazovaná vzýváním, t. j. prosbami k s-m sice teprve ok. r. 1400 (podle Wattenbacha za přímluvu jejich u Boha, aby poskytl lidem na zač. XV. stol.), ale mající text původnější, potřebných dober, zakládá se na článku víry než nejstarší parallelní zlomek Jindřichohrado o obcování s-ch (v. t.). Církev katolická decký (zkr. AlxH) psaný ok. r. 1300. Srv. prohlašuje vzývání s-ch za věc dobrou a uži-Alexandreis, str. 812a.

Svatozáře viz Aureola

zvláště pak před božím hodem.

službě boží (svatost vnější) neb osoba tak Bohu oddaná, že chce a milúje jen dobré a toho pamětlivi, že přímluvá s ch děje se pro-nenávidí zlé (svatost vnitřní, éthická), střednictvím J. Krista. Ucta s-ch dala podαγιοι, lat. sancti), ježto na křtu přikázali se t. zv. hagiografii, totiž ke spisování dějů munavždy Bohu, stali se účastni milosti jeho a čednických (viz Acta martyrum), ke sklámají pileti mravní dokonalosti. Vrchu svatosti dosahují duše přijaté do nebe čili připuštěné k zírání na tvář boží. Církev ctila ním soupisem světcův a světic jest Marvždy památku osob, které plnily přikázání tyrologium romanum. zákona křesťanského, zvláště pak těch, jež héroickým způsobem osvědčily svou lásku ke Kristu. Mučedníků vzpomínáno bylo ve výroční den jejich smrti, nad jejich hroby nebo poblíž hrobů budovány svatyně, jim ke cti konány bohoslužby, skládány chvalozpěvy a pochvalné feči, pořizovány obrazy jejich, a věřící v modlitbách dovolávali se přímluvy jejich u Boha. Nápisy na hrobech mučedníků v římských katakombách obsahují slova: Pros za nás! Oroduj za své bratry! K úctě mučedníků družila se úcta zesnulých vyznavačů, t. j. osob, které buď neohroženě vyznaly křesťanskou víru za pronásledování nebo jinak vynikly zbožnosti, mravní dokonalostí, zásluhami o církev a náboženství. K označení mučedníkův a vyznavačův ujal se název světci boží nebo s-tí a svěhledáván byl k tomu souhlas apoštolského mantickém údolí, znamenité poutnické místo, náměstka v Římě. Příklady pap. kanonisace kam v létě putuje mnoho tisíc poutníků čili slavnostního prohlášení za světce naský- z velké části Uher. tají se již hojně v XI. století, načež r. 1170 vydáno bylo nařízení, aby nikdo přiště bez chrám. schválení apošt. stolice nebyl veřejně uctiván s-m (viz Beatifikace). Světcům kano- viz Čechy str. 283 a. nisovaným vzdává se úcta v celé církvi; jest miž lidé stali se s-mi; Bůh sám světce ctí a protékají je celkovým směrem východním,

ctnost, která zajisté úcty zasluhuje; úctou s-ch zachovává a rozmnožuje se svatost na zemi, ježto věřící vedeni jsou tak, aby násle-dovali skvělých příkladů ctnosti. Úcta protečnou, dovozujíc, že ono neprotiví se úctě Bohu povinné, ježto Boha vzývati jest jako Svatvečer, den a večer před svátkem, původce a dárce dobra, s-té však jako přímluvčí; že tím nijak neprojevuje se nedůvěra Svatý podle etymologie značí skvělý, k Bohu, nýbrž pokora čili vědomí lidské nejasný (skr. cvit – bělatí se, lesknouti se) hodnosti předstoupiti před Boha; že nepro-S-tou sluje osoba nebo věc přikázaná ke jevuje se tím nedůvěra k J. Kristu, prostředníku mezi Bohem a lidmi, ježto věřící jsou V Písmě sv. věřící nazývají se s-mi (řec. nět k rozsáhlému odvětví círk. literatury, dání legend o světcích, konečně k životopisům jejich (viz Acta sanctorum). Officiál-

u Svatých viz Heiligen. Svatý Kříž (Svätý Kríž): 1) S. K. (něm. Heiligenkreuz, mad. Garamszentkereszt), městys, sídlo okr. úřadu stolice těkovské v Horních Uhrách na pravém břehu střed-ního Hronu, má 130 domů s 1390 převa-hou slováckými obyv. (1900); stanici dráhy, poštu, telegrafní i telefonní stanici, rozsáhlý zámek s krásným parkem, dříve majetek arcibiskupů ostřihomských, od r. 1776 biskupů bystřických. Dříve bylo tu i bohaté opatství řádu sv. Benedikta. Nedaleko S-tého K-e stojí na levém břehu řeky Hronu rozvaliny starého zámku, zvaného podle panovavších zde někdy Sasů Sachsenstein, vesnice při něm zove se Podhrad, k němu viže se mnoho pověstí.

2) S. K. (mad. Szentkereszt, kdysi Péliföld),

tice boží. Kdežto zprvu biskup měl právo klášter kdysi rytířského řádu johannitů, popřivolovati k veřejné, círk. úctě osoby, hla- zději pavlánů v okr. a župě ostřihomské, as sem lidu prohlašované za s-tou, později vy- 3 hod. od města Ostřihoma v horském ro-

Svatyně, místo posvátné, modlitebna,

Svatý Václave, píseň k sv. Václavu,

Svazijsko, země Svazů angl. Swazipřikázáno slaviti svátky jejich a konati kněž- land), malá říše kaferská na v. Jižní Afriky ské hodinky o nich; jest dovoleno vzývati je vklíněná z největšího dílu do východní části ve veřejných círk. modlitbách, zřizovati ve Transvaalu, měří 18.140 km² a má asi 65.000 jméno jejich chrámy a oltáře, vystavovati obyv., mezi nimi sotva 1000 bělochů. Území obrazy a uctívati ostatky jejich. Krom toho církev přeje si, aby křtěnci a biřmovanci Dračích hor a záp. sklonem pobřežního pásma přijímali iména a ob litera seb círke. přijímali jména s-ch. Úcta s-ch opírá se hor Lobombo i jest prostoupeno předhořími o tyto důvody: Písmo sv. řečené úctě na- a posledními výběžky obou řetězů horských svědčuje (Luk. 1, 48; Žid. 11.); úcta s-ch a rozryto divokými údoly. Bystřinovité říčky vztahuje se k Bohu jako dárci milostí, s ni- pramenici se vesměs na svazích Dračích hor

vlévajice se vesměs do zátoky Delagojské. Nádherné lučiny skýtají výtečnou zimní pastvu dobytku, vysoké a rozsáhlé lesy pak dodávají znamenité dříví stavební. Veliké jest i nerostné bohatství země, v několika zlatých ložiskách se již doluje, mimo to vyskytuje se i kamenné uhlí. Na překážku zdárnému těžení v zemi jest však jeji neschůdnost a podnebí nepřiliš zdravé. Obyvatelé jsou kmene kaferského a blizce příbuzní Zulům, od nichž liší se jen málo jazykově a s nimiž mají stejné mravy a zvyky. Vládne nad nimi podle domácího práva dědičný král, jemuž pro vnitřní správu podřízena jest řada pohlavárů. R. 1894 říše, co se vnější svrchovanosti týče, přivtělena byla k Transvaalu, s nímž připadla pak v moc Angličanů.

Svazky cevní (s. fibrovasální či kribrovasální, fasciculi vasorum, mestom) táhnou se tělem vyšších rostlin od kapradinovitých (*Pteridophyta*) počinajíc v podobě provazců solidních. V lodyhách neprůhledných možno se o jich existenci přesvědčiti teprve na průřezech; jinak ovšem v lodyhách šťavnatých a průsvitných, jaké mají netý-kavka a balsaminka: zde již pouhým okem lze je viděti a průběh jejich stopovati. V listech namnoze s. c. jako tmavší žilky prosvítají nebo začasté vyniklými místy (žebry), zvláště na zpodu listu, poloha jejich bývá aspoň zevně označena. Podmiňují tudíž s. c. rozmanitou nervaturu listův. — S. c. skládají se ze dvou částí: části dřevní čili cevní, též vasální (xylem, hadrom, primární dřevo) a části lýkové čili kribrální (phloëm, leptom, primární lýko). V některých případech sice mohou lýková a dřevní čásť probíhati samostatně a od sebe odděleně, obyčejně však jsou ve s-ku c-m těsně navzájem spojeny. Na průřezech příčných jeví se čásť dřevní jako partie hrubší a tmavší, čásť lýková jako oddíl jemnější a světlejší. Průřezy příčné, ještě lépe však průřezy podélné s nimi srovnávané ukazují, že v lýkové i dřevní části leží vedle sebe a střídají se elementy rozličné. Jsou tudíž obě části samy o sobě pletivy složitými, které zase navzájem spojují se ve vyšší celek, soustavu s-ků c-ch. Mikroskopické šetření ukazuje, že v části dřevní (viz čl. Dřevo) nalézají se protáhlé součásti vasální, odumřelé, vzduch a vodu neb toliko vodu obsahující a ji rozvádějící, a to: cévy (tracheae, vasa, viz čl. Cévy) a tracheidy. Mimo to jsou tam součásti živé v podobě protáhlého parenchymu dřevního čili vasálního, jenž vodí uhlohydráty rozpustné a podobné látky snadno prolina-jící. V části lýkové (viz čl. Lýko) charakte-ristická součást nikdy nescházející jsou sítkovice (tubi cribrosi), dlouhotáhlé to roury příhrádkované, jejichž přihrádky bývají vyvinuty v podobě t. zv. sítek (sítko), t. j. jsou jemně dírkovány. Provázeny bývají buď toliko průvodnými buňkami (u jednoděložných a pryskyřníkovitých) anebo mimo

U nahosemených rostlin pak buňky průvodné chybějí a v lýkové části s ku c-ho nalézá se toliko lýkový parenchym. Jmenované ele-menty lýkové části jsou vesměs živé, z nich sítkovice ve stavu vyspělém nemají jader, toliko živou plasmu bezjadernou, táhnoucí se podél stěn a obmykající šťávu, jež v podstatě jest více meně hustým roztokem bilkovin. Roztok tento snadno pohybuje se otvory v sítkách sítkovic. Kdežto tedy sítkovice slouží k rozvádění bílkovinných látek, parenchym lýkový opět má podobnou funkci jako parenchym dřevní. Průvodné buňky pak, kde se vyskytují, podporují, jak se zdá, sitkovice v jejich funkci vodici. Podle vývoje jsou průvodné buňky sesterské buňky článků, z nichž sítkovice se skládají. Ke každému článku sítkovice přináleží a přiléhá totiž vždy jedna stejně dlouhá průvodní buňka, užší než článek sítkovice sám. Obě tyto části pak povstávají na vegetačních vrcholcích z jistých protáhlých buněk, které záhy při-hrádkou podélnou ve dvě nestejně veliké buňky dceřinné se rozdělí. K jmenovaným součástem primárního lýka na straně vnější, primárního pak dřeva na straně vnitřní přistupují zhusta ještě buňky protáhlé, na obou koncích přiostřené. Buňky ty mívají blánu silně ztlustlou, obsahují záhy toliko vzduch (jsou tudíž brzo odumřelé) a slouží výhradně účelům mechanickým, t. j. k upevnění s-ku c-ho. Nazývají se buňkami sklerenchyma-tickými, je-li jich více pohromadě, tvoří pletivo zvané sklerenchym. Někdy však říká se jim na straně lýkové buňky lýkové (viz čl. Lýko), na straně dřevní buňky libriformové čili dřevní vlákna (libriform). Ony bývají silněji ztlustlé, bez teček, nanejvýše s jemnými šikmými proužky ve stěně, tyto pak mivají blánu poměrně slaběji ztlustlou, opatřenou četnými jemnými tečkami skulinovitými, postavenými šikmo k délce vlákna. Mechanická pletiva primárního lýka i dřeva někdy skupena jsou na nejzevnějším jejich kraji i tvoří tak podkovovité, vlastně korýtkovité obložky kolem přislušných částí. Podle polohy lýkové a dřevní částí ve s-ku c-m rozeznávají se s. c. kollaterální, bikollaterální a koncentrické (soustředné). V kollaterálních s-zcích c-ch lyková čásť dotýká se po jedné straně části dřevní, s. pak v lodyze bývají orientovány tak, že obracejí své lýko k periferii, své dřevo k centru stonku. kdežto v listech (dvoulících čili bifaciálních) obrací se lýko ke zpodní čili břišní straně (rúbu) a dřevo k hořejší čili hřbetní straně (líci). Kollaterální s. c. vyskytují se u většiny jevnosnubných (vyjímajíc dýňovité a některé j.), z tajnosnubných pak u přesliček. Bikollaterální s., jaké právě na př. příslušejí stonkům rostlin dýňovitých (Cucurbitaceae), liší se od kollateralních tím, že s. c. mají dvě části lýkové sobě protilehlé. Jedna z obou částí hledí k periferii, druhá ke středu stonku, kdežto dřevo zaujímá polohu střední. Konto též parenchymem lýkovým čili kribrál- centrické (amfikribrální) s. c. od předešlých ním (u ostatnich rostlin dvojděložných). liší se lýkovou částí obklopující kol dokola

od sebe oddělených a jím též obklopených. nejprve v jeho středu vyvinula se dřeň (tao-ch, analogicky jako v lodyhách plavuňovitých. Rozdil však u kořene záleží v tom,
že části lýkové a dřevní se nestýkají, nýbrž
jsouce od sebe odděleny, leží střídavě podle sebe na periferii centrálního cylindru.

Š. c. uzavřené, nahosemené a dvojděložné
Části dřevní tvoří obyčejně delší pruhy ravýhradně otevřené. Onen proužek meristému tvoří podobu hvězdy dvoj- až vicepaprskové. děložných pak jsou bez pořádku rozptýleny, V mezerách dřevních pruhů nebo ramen obyčejně větší uprostřed, menší postupně hvězdice leží ostřím dovnitř cylindru obrávíce na obvodu. Stojí-li s. c. v kruhu, nacené klinovité části lýkové. Partie dřevní zývá se základní pletivo jimi obklopené uvnitř jsou od lýkových nejen úplně odděleny, lodyhy dřeň, základní pletivo pak, jímž jsou nýbrž u srovnání s polohou, jakou zaujímají navzájem odděleny, paprsky dřeňové ve s-zcích och, kollaterálních, také o 180 (primární; sekundární viz Dřevo). U kastupňů otočeny, což lze sledovatí (aspoň co pradin koncentrické s. se rozvětvují a síto-S tím otočením souhlasí také, že v pruzích primárního dřeva cevám směrem dovnitř cylindru přibývá světlosti, kdežto v kollaterálním s-ku nazývají se kořeny a jejich centrální válce vyvinulá dřeň, jednak také válec dřevní takto diarchické, triarchické, tetrarchické atd. — vzniklý jest již rozštěpen v několik částí do Tato může ve svých buňkách obsahovati škrobová zrnka a sluje pak pochvou škrobová zrnka a sluje pak pochvou škrobovati zrnka a sluje pak pochvou škrobovati krobovati zrnka a sluje pak pochvou škrobovati krobovati krobovati zrnka a sluje pak pochvou škrobovati krobovati žkrobovati žkrob vnějšku takové pochvy, ba nejednou v lody- cháním ve vodě (macerací) isolovati, čímž hách veškeré s. tam přítomné uzavřeny jsou z lodyh, listů plodů a p. lze získatí velmi ve společné pochvě ochranné. Ve všech pří- názorné praeparáty (skeletty), ukazující dopadech endodermis skládá se z vrstvy ple- bře průběh, spojování a rozvětvování s-ků

čásť dřevní, i nalézají se toliko u rostlin tivné, jejíž buňky bez mezer souvisí a mají kapradinovitých, vyjímajíc přesličky a pla- stěny úplně (v celém rozsahu) anebo na něvuně. U plavuní není jediný, uprostřed lo- které straně zkorkovatělé. Zařízení to čelí dyhy položený provazec koncentrickým s-kem hlavně k tomu, aby výměna látek obmezena c-m, nýbrž jest to svazkové těleso (cylindr centrální), povstalé splynutím několika s-ků uzavřené části odděleny byly od intercellulár o-ch. Části dřevní v něm tvoří několik paral-okolního pletiva. Tu pak buď stěny tangenlelních pruhů nebo pásů pletivem lýkovým tiální anebo v radiálních stěnách střední úzký proužek, znatelný na průřezech příčných jako Koncentrické s. c. kapradin jsou (fylogene-ticky) původu staršího než s. c. rostlin jevno-snubných a přesliček. Tyto povstaly totiž, zkorkovatělé blány ještě silněji ztloustnou, jak nověji za to se má, z jednoho uprostřed buď v celém rozsahu, nebo na stěnách vnitřlodyhy ležicího s-ku koncentrického tím, že nich tangentiálních a radiálních. Nelze upřiti, že při tak silném vyvinutí zkorkovatělých kový centrální svazek má skutečně Osmunda blan ochranná pochva též poskytuje souregalis) a pak dvojitý kruh takto povstalý částem, jež obmyká, mechanickou oporu a (dřevní a lýkový) rozštěpil se v několik klinů ochranu (koncentrické s. c. kapradin). U bado kruhu postavených, prostoupiv se radiál-ními pásy pletiva základního, primárními to paprsky dřeňovými, čímž zprostředkováno spojení mezi dření a korou. — V kořenech nebo nejbližší vrstvě pletiva základního. veškerých rostlin cevnatých nalézá se upro S. c. tvoří se na vegetačních vrcholcích střed jediný, silný provazec válcovitý, jenž z provazců zárodečního pletiva, jež nazývají dříve nazýval se s-kem c-m radiálním. Ve se prokambiálními (procambium). Jestliže při skutečnosti však tento centrální cylindr ko-budování s-ků c-ch všechno pletivo pro-řene není s-kem c-m, nýbrž odpovídá sou-kambiální se spotřebuje, nazývá se takový boru či shluku nekolika jednoduchých s-ků svazek uzavřeným; naopak, když mezi cevní diálně postavené, jež do vnitra cylindrú kli- ve svazcích otevřených zachovaný zove se novitě se rozšiřují a tam buďto bezmála se cambium (v. t.), lépe řečeno cambium dotýkají, dřeň uprostřed nechávajíce, anebo fascikulární. — S. c. u přesliček, nahosemesplývají uprostřed cylindru v jedinou massu ných a dvouděložných na průřezech lody-(bez dřeně), tak že splynulé části dřevní hami jeví se býti uspořádány v kruhu, u jednodo částí dřevních) u některé rostliny jevno- vitě spojují, tudíž na průřezu kmenem nalésnubné při přechodu z lodyhy do kořene. záme rovněž více s-ků c-ch, jenom u Osmundy probíhá jediný koncentrický svazek neroz-větvený středem kmene a i ten jest již od typického s ku koncentrického, jaký u ostate m jim týmže směrem sily ubývá. Podle ních kapradin shledáváme, valně odchylný. počtu lýkových částí nebo dřevních pruhů Nebot jednak uprostřed dřevní části jíž se S. c. bývají kol dokola obklopeny vrstvou kruhu postavených. Kdyby i vnější lýkový pletiva, jež nazývá se pochvou s ků c-ch. válec podobně v tolikéž kusů byl se rozpadl,

Svážení. 420

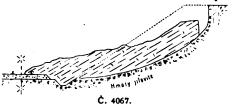
c-ch. Ty, které vstupují z listu do lodyh, redukovaná na řadu několika tracheid. Potvoří na místě svého vstupu t. zv. stopu listovou; každá taková stopa může pak míti jeden neb více s-ků c-ch. V některých lodyhách vůbec všecky s. náležejí stopám listovým, v kterýchžto případech každý svazek stopy listové, sledujeme li jeho průběh v lodyze směrem dolů, spojuje se posléze s jiným s-kem c-m vybíhajícím z listu hlouběji stojícího. S. c. stop listových v lodyhách přesliček, nahosemených a dvojděložných uspořádány bývají v jednom kruhu, výjimkou jsou tu kruhy dva (dýně, pepř. Phytolacca) neb více (laskavec, mák, žlutuchá). Roztroušené postavení s-ků c-ch u jednoděložných způsobeno jest tím, že stopě listové příslušné s. nestejně hluboko do kmene vnikají. Kromě s-ků o ch stop listových mohou však býti v těle rostliny přítomny s. příslušné toliko lodyze anebo toliko listům. U kapradin na př. lze pozorovatí oboje. Ony táhnou a rozvětvují se ve kmeni, tyto, z listů přicházející, pak na rozličných místech blíže stopy listové k nim se připojují. U některých dvojděložných vedle s-ků c-ch stopám listovým příslušných jsou též s. přináležející pouze lodyze a probíhající dření (Begonia, Aralia). V řapících listových bývají s. c. namnoze přítomny počtem větším, a to lichým, tvoříce nejčastěji oblouk k hořejší straně otevřený, coź také často platívá (aspoň v dolejší partii) o hlavním nervu čepele listové. Mohou však býti v řapíku i v hlavním nervu s. c. uspořadány tež jinak, jako u kapradin. U hasivky orliči (Pteris aquilina) na př. v řapíku jest na průřeze více elliptičných, protáhlých neb okrouhlých s-ků c-ch provázených hnědými pruhy sklerenchymovými, kteréžto s. i pruhy dávají dohromady obrazec dvouhlavého orla. V čepeli listové s. c. buď probíhají skoro rovnoběžně (nervatura parallelní jednoděložných) anebo od hlavního nervu tvořeného z jednoho silnějšího nebo z více s-ků od-bočují na obou stranách nervy vedlejší, kteréžto zas dále často až do několika stupňů se větví a posléz v nejjemnější tenounké s. c. sítovitě spojované se rozpouštějí (na př. nervatura zpeřená a dlanitozpeřená dvojděložných). Naproti tomu v jehlicích rostlin naho-semených namnoze táhne se středem listu svazek jediný, nerozvětvený. - Jemné rozdělení s-ků c-ch v listech usnadňuje a urychluje dodávání a rozvádění vody až k místům nejodlehlejším čepele, jež přece ve vzduchu nutně vypařováním stále vodu ztrácí, mimo to ulehčuje a reguluje se tím velmi odvádění assimilovaných látek z pletiva listového. Při neustálém rozvětvování a spojeném s tím umenšování však skladba s-ků c-ch stává se pořád jednodušší; nejprve mizívají z nich cévy, nahrazujíce se tracheidami, pak po lého s-ku c-ho posléze zbude jen dřevní čásť území takové bývá mnohdy kolik let v klidu

slední větevky s-ků c-ch pak připojují se budto k jiným s-kům c-m anebo končívají slepě. – Fysiologicky veškeré s. c. i jejich obměny a splynuliny (na př. v kořenech) tvoří v těle rostlinném jeden souvislý systém určený především k rozvádění vody a růz-ných látek (assimilátů, bílkovin), v druhé řadě – hlavně vyvinutím mechanického pletiva na straně primárního lýka nebo i dřeva tvoří pevnou kostru v těle rostlinném (analogicky jako kosti podobnou kostru v tele zviřecím), která vydatně přispívá k pevnosti lodyhy, listů, kořenův atd. Ovšem, že upevnění lodyhy často vychází i od jiné strany (na př. od mechanického pletiva v kůře pod pokožkou vyvinutého). U mechů a některých řas mořských (na př. chaluh) ve stélce resp. lodyžce často vodění vody a assimilátů obmezeno jest na jisté střední partie stélky neb lodyžky, představující pletiva o buňkách delších nežli okolní pletivo základní. U moř-ských Laminariaceí dokonce v těchto pletivech nalézají se elementy podobné sitkovicím. Totéž platí o lodyžce mechů ploníkovitých, kdež vedle toho jisté poněkud protáhlé, obsahu zbavené vaky rozvádějí vodu, a jiné protáhlé živé buňky obsahují a roz-vádějí uhlohydráty. Tato nejvyšší anatomická složitost soustavy vodicí u řečených rostlin bezcevných jest však proti složitosti pravého s ku c-ho přece jen malá.

Svážení, svaženina (angl. slipping, fr. éboulement, něm. Rutschung), tež sesouvání hmot, z nichž kůra zemská se skládá, jest následek porušení rovnováhy, způsobeného nejčastěji vodou, buď že zmenší soudržnost hmot, činíc je rozbředlými, nebo že roz-močí vrstvy hlinité nebo jílovité mezi vrst-vami pevnými, činíc je kluzkými. S. není omezeno na žádný útvar geologický, vyvodí se nejčastěji zřizováním výkopů a náspů při zakládání silnic, železnic, průplavů a pod., avšak jest dosti příkladů, že s. vzniklo bez viny lidské. Ve stol. XIX. jest největší člověkem nezaviněné s. goldauské ve Svýcarsku dne 2. září 1806, při kterém zahynulo 457 lidí, rozbořeno bylo 111 domů, 2 kostely a 220 stodol a chlévů; tam jest na svahu horského hřbetu posud patrno místo, odkud se přivalila spousta do údolí, a v tomto jest posud viděti ohromné balvany slepencové (Nagelflue), které tehdáž dolů se sřítily. Při zřizování výkopů poruší se rovnováha často tím, že se odeběře hmotám jak říkáme pata, a nejspiše se to přihodí na úpatí hor; tam hromadi se postupem času úlomky skal, štěrk a pod. a tvoří tyto ssutiny nenáhlý přechod ze svahů strmých do roviny údolní, pod-porují se navzájem a jsou proto v klidu; zřídíme-li však výkop bez ohledu na tyto větší a větší redukci lýkové části zmizejí též poměry, zbavíme hmoty na stráni uložené sítkovice (event. též průvodné buňky, jsou-li dosavadní podpory a způsobíme s. Náklonpřítomny). Místo sítkovic a jejich průvodných nost k s. prozrazují stráně slabě zvlněné ve buněk pak vyskytují se t. zv. buňky pře- směru příčném, na nichž kře a stromy nechodné. Posléze i tyto vymizejí, čímž z ce- mají pňů svisně rostlých, nýbrž pně nahnuté;

Svážení. 421

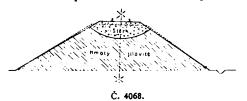
a nejeví třeba ani žádných trhlin, počne však se svážeti, panovaly-li delší dobu deště nebo následují-li za sebou léta mokrá; proto se vyhýbáme takovýmto stráním při zřizování pomůcek spojovacích a staveb, a není-li to možno, učiníme předem opatření, aby s. nastati nemohlo. Rovnováhu můžeme po-

rušiti také přílišným obtížením vrstev, na př. značnějšími náspy; pak se sváží často území velmi rozsáhlé i s náspy a stavbami. Roz-břednutí vodou podléhají nejsnáze hmoty jilovité, hlinité a hlinito-pisčité; pokud jsou (drnování svahů, strouhy vodní), nebo ji odsuché, drží se i při svazích postranních velmi vedeme přimo ven (jsou li na př. prameny),

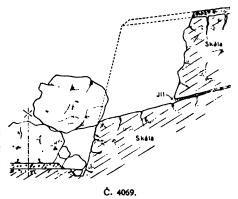
příkrých, jak vídáváme v hlini-štích, působením vody však rozbřednou a nejsou v klidu ani při sklonu sváhů postranních zcela nepatrném a nesnesou také žádného obtížení. Přiklad takového s. znázorňuje vyobr. č. 4067. Z hmot jilovitých, hlinitých a hlinito-pisčitých zřizovati náspy jest nebezpečno a nepřipouští se, je-li možno opatřití hmoty přihodnější; ně- kdy však není výběru, tu třeba opatřiti, aby nemolila voda násyp rozmočiti; příčinu s. zna-zorňuje vyobr. č. 4068.; náspy

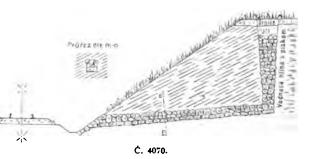
s dotčených hmot ssázejí neb ssedají se velmi anebo vysušíme hmoty k rozbřednutí ná-dlouho, při železnicích možno doplňovatí chylné. Vysušování slouží trubky trativodní, úbytek na výšce jen štěrkem a tím lože štěr- nebo příkopy trativodné (vyobr. č. 4070.) neb kové nabývá často i přes 1 m tloušíky; ná- žebra kamenná (zdi na sucho) v příhodných syp však působením většího zatižení upro-střed nežli po stranách ssází se uprostřed nich zřízená (vyobr. č. 4071.). Užíváme-li pří-

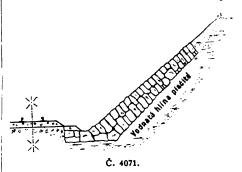

vice a vznikne tak po délce náspu jakýs1 žlab, v němž voda se zadržuje, hmoty náspové rozmáčí až rozbřednou a roztekou na strany podobně, jako ve výkopu vyobr. č. 4067.; proto třeba náspy takové prohlížeti a zavčas postarati se přikůpky trativodnými o odtok vody z dotčeného žlabu. Jak může vzniknouti kopů trativodných (vyobr. č. 4070.), odves. skal, leží-li mezi nimi vrstvy jílové, patrno z vyobr. č. 4069.; vrstvy jílové jsou mnohdy velmi tenounké, vnikne-li však voda až na železnicového; nikdy však nesmí se připustiti, ně, učiní je kluzkými a skály se sesují.

V případech, kde by s. vzniknouti mohlo působením vody, postaráme se o to, aby voda do hmot vůbec vniknouti nemoha

deme vodu, která se tam shromáždí, buď po délce nebo napříč do příkopu - v obrazci aby voda povrchová, která sbihá s území

trativodného, poněvadž by se buď mezery mezi kameny ucpaly bahnem anebo by se i příkop trativodný vymlel a sesul; proto narovnané tam kamení chrání se nahoře vrstvou nepropustnou. Trativodným příkopem vysuší se hmoty na straně výkopu, stanou se pak soudržnými a mohou svou vahou býti oporou hmotám za příkopem trativod-ným. Žebra kamenná (vyobr. č. 4071.) jsou zdi na sucho, vysušují taktéž hmoty, musí však býti dobře založeny a v základech odvodněny, nesmějí býti daleko od sebe, aby skutečně vysušily hmoty mezi nimi zůstalé, a nesmějí býti slabé, nýbrž tak silné, aby se samy držely; šířka bývá aspoň 1 m, tlouštka nahoře aspoň 08 m; často se navzájem spojují postranními žebry, někdy přímými, někdy klenbovitými.

Svážná viz Hornictví, str. 601 b sl. Svea, asteroida objevená 21. břez. 1892 Wolfem. Střední jasnost v opposici 12·1. Průměr v km 55. Označení (329).

Sveaborg (finsky Veapori, rus. Свеаборгь), silná ruská pevnost při finském zálivu v gubernii nylandské ve velkoknížetství finském, chránící hlavního města finského Helsingforsu se strany mořské. Rozkládá se na sedmi skalnatých osírůvcích, které tvoří dohromady skupinu zvanou Wargskären (Vlčí úskali). Jest tu stanice ruského válečného loďstva, doky z části ve skále vysekané, arsenály, lodnická škola, kasárny, skladiště válečných zásob, nádrže vody pitné; kostel pravoslavný, žulový pomník švédského polního maršálka Ehrensvärda, který pevnost vystavěl. Nej-silnější z opevnění v jihu vlastní pevnosti nazývá se Gustavssvärd. Obyvatelů civilních má as 1500, posádka páčí sé na 6000 mužů. V létě udržují spojení s Helsingforsem malé parníky. Opevnění Vlčího úskalí bylo usneseno svédskou vládou po míru v Abo a r. 1746 bylo světeno generálu Ehrensvärdovi a vrchnímu inženýru Tunbergovi. V l. 1748 až 1758 vystavěn dnešní Gustavssvärd, veškeré práce zakončeny r. 1770 nákladem celkem 25 mill. fíšských dolarů. R. 1808 byla pevnost obležena a brzo dobyta Rusy. R. 1855 S. byl bombardován spojeným loďstvem anglickým a francouzským, po válce krymské však znovu a dukladněji opevněn. Nazýván »Gibraltarem Severu«.

Svealand, Svearike, historické označení středního Švédska s hlavním městem Stok-

Svébohov (Schwillbogen), far. ves na Moravě, hejtm., okr. a pš. Zábřeh; 125 d., 767 obyv. č. (1900), kostel Nanebevzeti P. Marie (od r. 1892 far.), 2tř. šk. a evang. modlitebna.

Svébohy, Svibohy (Zweiendorf), ves v Čechách, hejtm. Kaplice, okr. Nové Hrady, fara a pš. Stropnice; 50 d., 292 obyv. n. (1900), mlýn. Stávala zde tvrz, na níž r. 1572 něvadž se chýlil k pietismu, stal se terčem seděli Častolárové z Dlouhévsi, od r. 1598 rozličných útoků se strany orthodoxní, a Petr Kořenský z Terešova. potom Vincenc Zaltář, jejž vydal r. 1694, vyhlášen za kacíř-Hulcšparer z Holšteina, jemuž, ač nebyl ský a dokonce i zabaven. Přes to byl později

po stranách, vnikala do takového příkopu vzpoury stavů českých účasten, ani jmění odsouzen, přece jeho statky S. s tvrzí a dvory od král komory zabrány a prodány r. 1622 Gangolfovi, opatu kláštera vyšebrod-

ského. R. 1633 připojeny k Novým Hradům. Svébořice (Schwabitz), far. ves v Čechách, hejtm. Čes. Lipa, okr. a pš. Mimoň; 142 d., 642 obyv. n. (1900), kostel Nanebevzeti Panny Marie (ve XÌV. stol. far.), 3tř. šk., poštovna, spořitel a zálož. spolek, výroba třisla, popl. dvůr Spörning a myslivna Pinskej. R. 1680 vystavěn zde nový kostel. Na blízku

stával hrad Stohánek.

Svěcení jest náboženský obřad, kterým osoby oddávající se na službu boží jsou oddělovány od osob světských, a věci k bohoslužbě potřebné vylučovány jsou z obecného užívání. V obecné řeči s m nazýváno bývá i žehnání, t. j. obřad, kterým církev vyprosuje boží požehnání věcem, aby jejich uživání lidem bylo prospěšno; tak mluví se o s. školy, mostu, železné dráhy a j. Nejvyšším druhem s. jest zřizování na kněžství (lat. ordinatio, viz Ordinace). Stupně svátost-ného s. jsou s. na jáhenství, na kněžství, na biskupství. K nim jako vyšším s-m (ordines maiores) připocitává se s. na podjáhenství. Nižší s. (ordines minores) jsou s. kleriků za ostiáře, lektory, exorcisty a akoluthy. — S. věcí potřebných k bohoslužbě (consecratio) děje se modlitbou, znamenáním křiže, kropenim svěcené vody. vykuřováním kadidla, mazáním sv. oleje a jinými obřady. K předním výkonům toho druhu náleží s. kostela, oltáře, obětních nádob, bohoslužebných rouch. zvonů, hřbitova, obrazů, soch, olejů, křestní vodv.

Svěčina Sofja Petrovna, spisovatelka rus. (* 1782 — † 1859), byla dcera stát. tajem. Kateřiny II. P. A. Sojmonova, který provdal ji za generála mnohem staršího, načež mladá chot upadla v mysticismus. R. 1817 přestěhovala se do Paříže, přestoupila na katolictvi a obklopila se jesuity a klerikály. Spisy její maji ráz zbožných úvah. Byly vydány po její smrti s názvem Vie et oeuvres (15. vyd. Par., 1884, vydal je hr. de Falloux). Týž hrabě vydal Lettres de Mme de Swetchine (5. vyd. t., 1881); Correspondence du R. P. Lacordaire et de Mme Swetchine (t., 1864); Mme Swetchine, journal de sa conversion, méditations et prieres (t., 1863); Choix de méditations et de pensées chrétiennes (1867); dale vydany jeji Nouvelles lettres (t., 1875). Srv. E. Naville, Madame Swetchine, esquisse d'une étude bibliografique (Geneva, 1863); A. Pichard, Mme Swetchine et le comie de Maistre (Bordeaux, 1864); Mordovcev, Rus. ženščiny novago vremeni (Petr., 1874).

Svedberg Jesper, učenec šved. (* 1653 bliže Fahlunu — † 1735). Studoval v Lundu i v Upsale, za Karla IX. byl dvorním kazatelem a r. 1692 prof. theologie v Upsale. Po-něvadž se chylil k pietismu, stal se terčem jmenován biskupem skarským. Vynikal nejen∣Mýto; 49 d., 384 obyv. č. (1900), 2tř. šk., jakožto horlivý spisovatel theologický, ale také jakožto jazykozpytec a napsal: Schibboleth eller svenska språkets ryckt og ricktighet. Jeho názory náboženské nebyly prosty jisté přepiatosti.

Svědčení v právě stč. viz Soudní (řád

práva staročes.), str. 713.

Svedek (lat. testis, fr. témoin, nem. Zeuge, rus. svidétělj), osoba rozdílná od sporných stran, která o důležitých pro spor ji povědomých okolnostech má učiniti výpověd, t. zv. svědectví. Viz čl. Důkaz a Průvodní řízeni.

Svědění viz Pruritus.

Svedler [šve-], Schwedler, hor. město v uher. župě spišské, okr. hnileckém, nad ř. Hnilcem, má 1708 obyv. větš. něm. (1900), římsko-katol, a evang, kostel; továrna na pa-

pír a doly na želez. a měděn. rudu.

Svědomi jest souhrnný název pro soudy éthické, kterými své vlastní jednání posuzujeme. Důtklivost jeho vysvětluje se tím, že týká se našeho vlastního já, vzhledem ke kteréž představě jsme vždy nanejvýše interessováni. Soudy éthické opírají se o zásady čili maximy, pohotové to tlumy představo-vací, které mají normativní význam pro naše chtění. Odtud vzniká povědomí povinnosti a již možný rozpor náš s tímto ohlašuje se nelibým citem (s. skrupulosní). S. jest plné analogon vkusův. Co jest vkus v oboru posuzování krásna, to jest s. v oboru hodnocení vlastních chtění (volitiones). Jako vkus se tříbí a vyvíjí, vyvíjí se i s. a stává se choulostivějším. Pokrok vysvětluje se psychologicky poznenáhlým vrstvením zásad v generacích a odtud jednotlivci přejímaných, o tom, co jest ještě přípustno a co již není, tedy differenciací éthických soudů.

S. v stč. právě viz Šoudní (řád práva

staročes.), str. 713.

Svědomskij, jméno dvou ruských umělců. 1) S. Aleksandr Aleksandrovič, malíř krajinář (* 1848 v Petrohradě), studoval v Důsseldorfě a v Mnichově (u Munkácsyho), žije nyní s bratrem v Římě. Z jeho obrazů zasluhuje zminky Ulice v bývalých Pompejích

(v Tretjakovské galerii v Moskvě).

2) S. Pavel Aleksandrović, bratr před., malíf historický a genrista (* 1849 v Petro-hradě), studoval v Düsseldorfé, Mnichové u Munkácsyho, r. 1875 usadil se v Římě, odkudž jen časem zajiždí na Rus. Z obrazů jeho vynikaji: Moskva hoří (1879); Julie u vyhnanství (1882); Medusa (1883); Evoe Bacche! (1884, majetek velkokníž. Konstantina Konstantinoviče); Obětování (1886) a několik výjevů z posledních dob života Spasitelova na stěnách kathedrály sv. Vladimíra v Kijevě (Vzkříšení Lazarovo; Vjezd do Jerusalema; Večere Pané; Kristus před Pilátem; Ukřižování a Nanebevstoupení)

Svegliato [sveljáto], ital., v hudbě vesele, živě.

Svěch viz z Paumberka.

chách, hejtm., okr. a pš. Rokycany, fara řádech, o tom viz čl. Faida, Lantfrít, M

pila, mlýn a ložisko limonitu

Svémyslice, far. ves v Čechách, hejtm. Karlin, okr. Brandýs n. L., pš. Počernice; 19 d., 220 obyv. č. (1900), kostel sv. Prokopa (ve XIV. stol. far.), 2tř. šk. Ves připomíná se r. 1228 mezi zbožím kláštera sv. Jiří v Praze.

Sven (Svend), jméno několika králů dánských, viz Dánsko, str. 20, 21 a.

Svend Aagesen viz Aagesen 1)

Svendborg, příst. město na jihových. pobřeží dán. ostrova Fynu v krásné poloze při průlivu Svendborgsundě, který dělí Fyn a ostrov Taasinge, jest hl. m. amtu t. jm. a spojeno jihofynskou drahou s Odense i s Nyborgem, má 11.543 obyv. (1901), dva staré kostely, navigační školu; obchod a plavectví, stavbu lodí, slevárny a jirchárny. V l. 1533—35 S. mnoho zakoušel v t. zv. Grafenfehde; r. 1658 byl zpustošen Švédy. — Svendborský amt zaujímá Nyborg, Faa-borg, Aerõeskjöbing na ostr. Aeroe, Kudkjöbing na Langelandě a má na 1648 km² 128.241 obyv.

Svendsen Johan Severin, skladatel norský (* 1840 v Christianii). Prvého vzdělání hudebního dostalo se mu od jeho otce, později studoval na hud. akademii v Lipsku a podnikl pak četné studijní cesty; při tom zejména v Paříži se zdržoval. Mimo to pobyl na Islandě (1867), v Lipsku (1869) a v Italii (1877). Vrátiv se do Christianie, byl r. 1880 ředitelem tamního hudebního spolku, R. 1883 povolán za dvorního kapelníka do Kodaně. Složil koncert pro housle a cello, dvě kvartetta, kvintetto, oktetto pro smyčcové nástroje, ouverturu ke Björnsonově tragédii »Sigurd Slembe« a k »Romeo a Julie«, dvé symfonie, Svatební slavnost pro orchestr, norské rhapsodie a j., jež zajišťují mu čestné místo mezi skladateli nového věku, tím spíše, že vynikají hloubkou citu a originálností myšlenek.

Svensksund viz Ruotsinsalmi **Svépomoc**, t. j. provedení právního nároku vlastní silou bez dovolání se pomoci příslušného úřadu, není z pravidla dovolena. Tak již v právě římském násilná s. byla prohlášena za čin trestný zákony Juliovými de vi publica a de vi privata, podle decreta Markova pak svémocné zabavení věcí dlužníkových věřitelem trestáno bylo ztrátou pohledávky, a podle konstituce z r. 389 ná-silné odnětí vlastní věci z cizí držby ztrátou práva vlastnického. Též právo rakouské zakazuje s. všeobecně v § 19 rak. obč. z., a připouští ji jen zcela výjimečně, tak na př. v § 1321 rak. obč. z. dovoluje vlastníku pozemku zabaviti cizi dobytek, jenž mu na poli škodu způsobil, pokud toho k pojištění svého náhradního nároku potřebuje. Naproti tomu dovolena jest podle zásady vim vi repellere licet (násilí odrážeti násilím) s. jako obrana proti útoku třetí osoby, a to nejen ve prospěch vlastníka věci, ale i pouhého držitele, ano i detentora jejiho (§ 344 r. obč. z.). Po-Svojkovice, Svojkovice, ves v Če-kud se s. připouštěla ve starých právních

čenstva.

Svépravice: 1) S., Sejpravice, ves v Čechách, hejtm. a okr. Karlin, fara Chvaly, pš. Hor. Počernice; 24 d., 130 obyv. č. (1900), popl. dvůr. Okolo r. 1410 statek kanovnictví vyšehradského. — 2) S., Sýpravice, ves , hejtm. a okr. Pelhrimov, fara Želivo, pš. Červená Rečice; 51 d., 332 obyv. č. (1900), 1tř. šk., Březový mlýn.

Svěra, svěrka (klupna), přistroj k měření síly (průměru) stromů na obvodě. črn.

Svěrač viz Sphincter.

Svéradice viz Svírajice. Svěrak je nejdůležitější nástroj přidržovací v dílně zámečnické. Užívá se ho na přidržování větších předmětů, jež při opracovávání dlouho mohou zůstati v téže poloze. Mění-li se poloha často, užívá se s-ů malých, skládajících se ze dvou částí spojených mezi sebou kloubem, jež k sobě se přitlačují šroubem a označují se obyčejně názvem svěradla. Podle toho, jak části k sobě se pohybují, jsou s y obyčejné a přímoběžné. S. obyčejný má čásť pevnou připevněnou ke stolu plechem a šrouby. K ni připojují se dva plechy, do nichž zasazen je svornik s hybným ramenem. Svírá se šroubem, jehož matka opírá se o čásť pevnou, hlava o čásť hybnou. Celisti obou ramen, pevného i hybného, jsou ocelové, buď navařené nebo zvlášť nasazené. S. přímoběžný bývá litinový, čelisti jsou však rovněž ocelové. Pevná, ke stolu připevněná čásť tvoří vedení pro čásť hybnou. V hybné části zasazen je šroub, jehož matka připojena je k části pevné. Místo šroubem utahují se hybné části s-ů přímoběžných též ústrojím pákovým, aby se svírání a otvírání dělo rychle. S-y přímoběžné svirají před-měty různé tloušíky po celé délce. Čelisti s-ů opatřeny jsou náseky, jež se zakrývají plechem železným neb meděným nebo vložkami olověnými, nemají-li se poškoditi plochy JPok. čistě zpracované.

Sveraz (Tweras), far. ves v Cechách, 650 m n. m, hejtm. a okr. Krumlov, pš. Myšlany; 18 d., 107 obyv. n. (1900), kostel sv. Petra a Pavla, r. 1775 nově vystavěný, Marianská kaple, 4tř. šk. Ves bývala ode dávna statkem kláštera Strahovského v Praze.

Sverčkov: 1) S. Nikolaj Jegorovič, malíř rus. (* 1817 — † 1898), vynikl zobra-zováním zvířat, obzvláště koní, v čemž sotva měl rovně, a výjevů z národního života. R. 1844 obrazy jeho počaly se objevovati na výročních výstavách akademických a záhy obrátily na sebe pozornost. Za obraz Panská trojka projíždí tryskem napříč tábora (1852) jmenován akademikem a za druhý znamenitý obraz Ekypáž s cestujícími v letním úpalu jmenován r. 1855 professorem. V širši známost stupce moderatů. R. 1898 z ministerstva toho vešel svými obrazy, představujícími ušlechtilé koně, psy, výjevy lovecké, trojky, gen- genským. rové scény s koni uprostřed zimních krajin, s nimiž se objevil na výstavách v Pařiži. Ób- (* 31. říj. 1854 v gaardu [dvorci] Haarstadu

(boži) a Msta krevní. O s-i v právě trest-ním srv. čl. Nutná obrana. J.V. zakoupil Napoleon III., jenž S-u udělil rytíř-Svépomocná společenstva viz Spole-ský řád čestné legie. Téhož roku S. poslal na výstavu brusselskou obrazv Mlhavé jitro při východu slunce a Cestující zastitený snéhovou vánicí a podobiznu Tichačeva na koni. Navrátiv se do Petrohradu r. 1864 zhotovil pro cis. Alexandra II. obraz: Výjezd cara Aleksěje Michajloviče na přehlídku vojska 1664. Z ostatních jeho obrazův buďtež uvedeny: Car Aleksěj Michajlovič s bojary na honbě v Moskvě (1874, v Aničk. dvorci v Petro-hradě): Jízda Ivana Hrozného k bohoslužbě (v moskevském Kremlu); Přechod stráže přes Balkan (1879, v zimnim dvorci v Petrohr.); Masopustní rej na vsi; Svátek sv. Flora a Lavra

na vsi a j.

2) S. Vladimir Dmitrijevič, maliřrus. (* 1820 — † 1888), studoval na akad. umění a vykonav cesty po cizich krajích, předložil akademii dva obrazy: Vnitřní komnaty dožů benátských a Výjev ze středovéku, za něž dostal zlatou medailli. R. 1856 znova vydal se na cesty a v Mnichové jal se malovati na skle, v kterémžto umění zavedl některá zdokonalení, potom zřídil si dílnu ve Schleissheimě a konečně r. 1873 ve Florencii, kdež zemřel. Z jeho maleb na skle, vynikajících čistotou a bohatstvím barevných tónů, sluší uvésti zvláště šest oken ve velké sborovné aka-

demie a okna palácová v Kremlu v Moskve. **Sverdrup: 1)** S. Johan, politik norský (* 1816 na zámku Jarlsbergu — † 1892 v Christianii). Po studiich právnických r. 1833-41 byl advokátem v Laurviku a r. 1851 zvolen za člena storthingu, jemuž pak stále náležel. Byl smyšlením radikál a dovedl si získati značně přivrženců zejména mezi lidem venkovským. Jako praesident storthingu bojoval proti formě království chtěje stlačití hodnost královskou pouze na hodnost čestnou, a to především sporem o připuštění ministrů do storthingu, z čehož vyvinul se spor další o královské veto. R. 1884 S. byl ministerským předsedou, ale neuspokojil svých radikálnich stranikův a vzhledem ke konservativcům, na jejichž hlasech byl závislým, prováděl politiku umírněnou. Přes to mus l r. 1889 ustoupiti a v březnu r. 1890 storthing odmítl povolení roční pense S-ovi, jemuž však zůstala odhlasovaná již dříve národní od-měna ročních 6000 K.

2) S. Jakob, politik norský, synovec před. 1845 — † 1899 v Christianii). Studoval theologii, stal se r. 1878 farářem a t. r. zvolen členem storthingu, kde náležel ke straně radikální. R. 1884 byl ministrem kultu v kabinetě svého strýce, jehož největší podporou byl S. a jeho přívrženci, t. zv. moderati. Když r. 1895 za přičinou jednání o unii se Švédskem utvořilo se koaliční ministerstvo Hagerupovo, vstoupil do něho S. jako závystoupil a byl jmenován biskupem ber-

3) S. Otto, polární cestovatel norský

landský). Věnoval se od 17. roku svého ná- J. Otto 1904). mořnictví a r. 1878 stal se kormidelníkem, později kapitánem. V l. 1888-89 účastnil se Fideikommiss. grónské výpravy Nansenovy (viz Nansen 2), r. 1889 řídil podmořský člun a r. 1890 trávil v Sev. moři Ledovém. Když pak Nansen vybidl jej ke své proslulé výpravě severotoč-nové, S. především dozíral ke stavbě lodi »Fram«, jejímž kapitánem byl pak při výpravě, která 22. čce 1893 vyplula z Vardo do sibiřského Ledového moře a jejíž vedení S. uplně převzal, když Nansen 14. bř. 1895 lod opustil chtěje proniknouti saněmi taženými psy k severní točně. »Fram« potom, byv hnán s ledem, dostal se 15. list. 1895 až k 85° 57′ s. š. na 66° v. d., načež proud obrátil se na jih a teprve 2. čna 1896 vyprostil se z ledu a 19. čce na 83° 14′ s. š. ocitil se ve volnější ledové tříšti a vrátil se domů, skoro týmž časem jako Nansen, přistav v norském přistavě Skjano. Rok potom S. vedl turistickou lod >Lofoten na Špicberky a v l. 1898—1902 vedl docela samostatně druhou norskou výpravu polární s touže lodí »Fram«, opravenou podle zkušenosti učiněných při výpravě Nansenově. Loď plula podél západního břehu Grónska až na konec Smithsundu v moři Kaneově, kde přezimovala r. 1898—99 na 78° 50' s. š. na pobřeží země Ellesmereovy. Při tom prohadáno území průlivu Hayesova mezi zemí Ellesmereovou a Grinellovou. Nemoha pro nepříznivé poměry ledové proniknouti dále, S. obrátil se na jih do průlivu Jonesova, na jehož severním pobřeží přezimoval v l. 1899 až 1900 na 84° 30' z. d. od Gr., 1900-01 a 1991-02 na 88° 40' z. d. a asi na 76° 48' s. š. Z těchto zimních sídel podnikány výlety po saních na sever, při čemž S. a jeho druhové pronikli až k 79° 30' s. š a 106' z. d. a po-dél záp. pobřeží země Grantovy na 81° 37' s. š. Probadali při tom ostrovy Parryovy, pak souostroví Sverdrupovo, zvané po S-ovi (North-Cornwall, Zemi krále Kristiána, Země Elleia a Amunda Ringnesa), Zemi krále Oskara (záp. pokračování země Ellesmereovy a Grinellovy) a zemi Grantovu a Axel-Heibergovu, končiny z valné části dosud neznámé, ale kdysi obývané Eskimáky, jak do-kazují trosky bydlišť tam nalezené. Kraj není tam naprosto pustý, jsa oživován turem pižmovým, polárními zajíci, křemenáči a jinou zvířenou severskou. Teprve 15. čce 1902 »Fram« dostal se z ledu a 19. září t. r. přistal ve Stavangeru. Potom S žil v Christianii, ale r. 1903 byl nucen léčiti porouchané své zdraví na ostrovech Kanárských. R. 1905 v únoru odebral se do Záp. Indie, aby tam zůstal jako ředitel plantážní spolecnosti, založené norskými a švédskými penězi. Po svém návratu r. 1902 S. dostal od vlády švédské roční čestný plat 3000 K. O svých cestách vydal S. (mimo kratší zprávu v cestopise Nansenově Fram over Polhavet o návratu »Framu«) cestopis Nyt Land (Christiania, 1903, 2 sv.; český překlad »Nová

u Bindalen v Södre Helgelandu, okres nord-1 země na severu« pořídil dr. Jiří Guth, Praha.

Svěřenský statek, svěřenství, viz

Sveřep, sveřepec, bot., viz Bromus. Sveřepice, tolik co klisna či kobyla, viz Kůň.

Svěrka: 1) S., viz Svěra. — 2) S., svírka viz Blokáda.

Svésedlice, ves mor., viz Svisedlice. Svěžníkov Mitrofan Ivanovič, právník rus. (* 1862). Absolvovav práva na universitě v Petrohradě, pracoval r. 1886 v Greifswaldě pod vedením prof. Störka a v Berlíně pod vedením prof. Gneista. Od r. 1888 do 1899 byl soukr. docentem státního práva na univ. v Petrohradě. Přednášel též v akademii generál. štábu a vojenskoprávní a posud přednáší právní encyklopaedii v Alexandrovském lyceu. R. 1892 uveřejnil Osnovy i predely samoupravlenija, pokus kritického rozboru základních otázek místní samosprávy v legislaci důležitějších evropských států připojením 34 tabulek obsahujících data zemské repraesentaci ve 34 guberniích Ruska. Kromě toho napsal Kurs gosudarstven-

nago prava.

Svět v objektivním smyslu slova jest soubor všech věcí, které jsou, tedy tolik jako vesmír (viz Kosmos), ve smyslu subjektiv-ním s. jest představa o souhrnu všeho co jest, pokud a jak kdo totalitu takou moci své fantasie tvoří a jako jednotný celek mysli. Jiný s. má dítě, jiný dospělý muž, ji-nou představu o s-ě člověk naivní a jinou filosof.

Svět, veliký rybník (331.7, ha) knížete Schwarzenberka u Třeboné v Cechách.

Svět: 1) S. Nový (Neuwelt), ves v Čechách v Krkonoších, 645 m n. m., hejtm. Jilemnice, okr. Roketnice, fara Harrachov; 100 d., 163 obyv. č., 599 n. (1900), poboč. cel. úřad II. tř., četn. stanice, pš., telegraf, lovec. zámeček a proslulé sklárny (zal. r. 1630) Jana hr. Harracha, v nichž vyráběji se všechny druhy obycejného a přepychového zboží skleněného. Domácí průmysl malování a ryjectví skla. Letní pohorské sídlo. V nedalekém Wurzelsdorsu lázně. - 2) S. Nový (Neugebāu), far. ves t., 949 m n. m., hejtm. Prachatice, okr. a pš. Vimperk, 38 d., 4 obyv. č., 353 n. (1900), kostel sv. Martina z r. 1797, 3tř. šk., spoř. a zálož. spolek, výroba různých bedniček na sůl, cukrovinky a beden na zboži. – 3) S. Onen (Jenewelt), ves t., hejtm. a okr. Klatovy, fara Čachrov, pś. Seewiesen; 15 d., 111 obyv. n. (1900), mlýn.

4) S. Nový, ves na Moravě, hejtm. a okr. Dacice, fara Palupin, ps. Ces. Rudolec; 22 d., 110 obyv. č. (1900). — 5) S. Nový (Saltergut, Neuwelt), ves t., hejtm., okr. a pš. Olomouc, fara Holice (část. Ulice Nová); 43 d.,

652 obyv. č. a n. (1900), 2tf. šk., zelinářství.
6) S. Nový, mor. enklava ve Slezsku, viz
Karlovice a Nový Svět 7).
Svět Nový a S. Starý viz Starý svět.

Svetac viz Andrija.

Sveta Kri, ves korutanská, viz Heiligen- | statek Libínky s Annou Libínskou z Blatna blut.

Světce, ves v Čechách, hejtm. a okr. Kamenice n. L., fara a pš. Deštná; 75 d., 343 obyv. č. (1900). Osada stará, jež se nazývá v nejstarších listinách latinských In sacris, z čehož lze souditi, že bývala nepochybně osazeny osadníky německými. Petr Vok prodal osady r. 1595 Vilému Rutovi z Dirného nímu kostelu sv. Jana větší částku peněz. Odtud se asi stalo, že S. byly napotom robotou povinny proboštství jindřichohradec-

Světeo: 1) S. (Schwitz), ves v Čechách, hejtm. Teplá, okr. Bezdružice, fara Jamné, pš. Uterý; 24 d, 142 obyv. n. (1900). — 2) S., také S. Větší (*Schwa*₁), far. ves t. blíže pr. bř. Běliny, při stanici železn. tr. Ústí-Bílina, hejtm. Duchcov, okr. Bílina; 94 d., 199 obyv. č., 907 n. (1900), kostel sv. Jakuba Větš. (ve XIV. stol. far.) v nynější podobě z r. 1731, 5tř. šk., redemptoristická kollej. pš., telegraf, telefon, cetn. stanice, spořit. spolek, válc. mlýn, pila a hnědouhelné doly. Mensální statek (713 22 ha půdy) se zámkem, dvorem a cihelnou drží arcibiskupství pražské. Na místě nynějšího zámku r. 1701 vystavěném stával ve XIII. stol. klášter panenský křižovníků od sv. hrobu. R. 1278 klášter vyloupen od Němců a r. 1421 vypálen. R. 1580 byl klášter v takovém úpadku, že cís. Rudolf přivtělil k ášterství ke statkům arcibiskupství pražského. - 3) S. Bedřichův či Menší (Schwetz), ves t., hejtm. a okr. Most, fara a pš. Bečov; 34 d., 163 obyv. n. (1900), 2tř. šk., spoř. a zálož. spolek, dvůr popl. V XV. a v XVI. stol. připomínají se zde Světečtí z Černčic, r. 1559 Kaplifové ze Sulevic, kteří jej prodali k Bilině.

Světecký z Černčic, přijmení staro-české rodiny, jejiž erb byl pruh pokosem přes štít, na něm tři zlate hvězdy a s obou stran pruhu dva liliové květy proti sobě a byl Mikuláš, jenž byl hofrychtéřem a r. 1483 Pavla k erbu (modré na červeném) přijal. R. 1506 přijal s bratrem svým Václavem Václava Strádala a Šimona Hubku (předka Hubkův z Č.) k erbu (červené na modrém). Mikuláš měl Světec, Černčice a dědiny při Lounech, jež odkázal strýcům svým Janovi a Mikuláši, bratřím. Títo prodali r. 1523 dům a dvůr v Lounech a v ty časy i statek v Mirešovicích. Jan měl za díl Světec, kterýž v ty časy prodal, a sloužil pak Janovi Boři-

a založil oltář v kostele sv. Vavřince v Litoměřicích. Díl svůj v Černčicích prodal. Asi současně s Mikulášem starším žil Bohuslav, snad jeho bratr, jenž prodal Hřebečníky. Vnuk jeho Šimon prodal r. 1549 statek svůj v Neprobylicích a usadil se pak při městě sídlem poustevnickým, o čemž svědčí i jméno Litoměřicích, kdež se připomíná r. 1590 Tonedalekého Mnicha. S. náležely nejprve ke
zboží jindřichohradeckému a byly ve XIII. stol. Antonín Ignác, r. 1706 Antonín Bohumír, r. 1733 Ignác Pavel a Jan († j. 1736). dal osady r. 1595 Vilemu Kutovi z pracije spolu s městečkem Deštnou. Odtud přišly Petr Kašpar, jenž byl (1746—55) atchivarovněž s Deštnou v držení Kábů z Rybňan rovněž s Deštnou v držení Kábů z Rybňan rovněž s Deštnou v držení Kábů z Rybňan rostí tamních a jiných zřídel, též z očitého spaností z pracíje spomětí spomě Synem snad některého z předešlých byl r. 1630 zabrány a prodány Ant. Brucciovi, tření památek sbíral paměti, aby sestavil no-který zemřel v Jindř. Hradci a odkázal tam-vou a podobnou knihu, jako byl Paprockého vou a podobnou knihu, jako byl Paprockého Diadochos. Pisemnosti, z nichž vypisoval, šmahem se ztratily, ne lokonale jejich opisy zachovaly se ve čtyřech velikých foliantech, které jsou uloženy v archivu třeboňském. R. 1767 ohlašoval, že vydá ve 13 knihách spis »Rafika česká stavu duchovnímu a náboženství, jakož i také nejvyšším, vyšším a nižším rodům, kostelům, špitálům, městám, též budoucím kronikářům a zvláštních rodů spisovatelům a t. d., na bezpečné a dokázané historicko-genealogické paměti ukazující«. Petr Kašpar znal se také v měření a sepsal r. 1738 dva spisy (Böhmische Arithmetica, worin die Arithmetica nach den böhm., österr. und schlesischen Münzen, Maasen und Gewichten und nach der allgemeinen als kürzeren und walschen Manier dargestellt wird; a kdyż neznámý spisovatel českým dilkem »Způsob měření bez mnohé arithmetiky« proti němu se ozval, S. odpověděl spisem: Pro hrubé vájené, nyní ale zavržené neboližto reformi-rované falešné zemoměření, podle nějžto mnozí obzvláště v české zemi měření se ujímající páni ouředníci, myslivci ... ne bez malých chyb pokračovali a až posavad pokračujou (Jungmann, rracovan a az posava pokracujou (jungmann, Hist. lit., V, 347, 508). Viz čl. Fr. Mareše v »CCM.« 1879, str. 424. Po Ignácovi Pavlovi zůstali synové Ignác, Antonín a Filip, z nichž první a třetí oddali se vojenství. Druhý (* ok. r. 1784) byl r. 1817 professorem v Litoměřicích. Filip byl v ty časy nadporučíkem u 4. pl. pěšího a odebral se po r. 1821 do výslužby. Všem jeho starším dětem slavný Jungmann a manž, jeho Johanna týmž způsobem i na křídlech složených nad helmou. (Barvy střídavé u jednotlivých větví.) První jméno přijali ode vsi Černčic u Loun, druhé od Bedřichova Světce. Předek jejich jich potomstvu nedostává se pamětí. Sčk. Světělka viz Bludičky.

Světélkování, fys., viz Fosforescence. S. v biol. Mnohé rostliny a živočichové svítí, t. j. projevují energii světelnou právě tak, jako vydávají energii pohybovou, tepelnou a elektrickou; všecky tyto projevy energie jsou těsně sloučeny se složitými přeměnami chemickými, které jsou podkladem dějů životních.

Z rostlin stalo se zvláště s. bakterií předmětem výzkumu. Ony způsobují s. masa toví z Martinic (žil r. 1545). Mikuláš vyženil jatečných zvířat (Bacterium phosphoreum, Mo-

lisch.) i mrtvých mořských ryb (Bacillus photo- | t. j. obsahuje málo paprsků chemických (odgenus, B. luminescens, B. gliscens a hlavně B. lucifer). Tyto bakterie infikují leckdy i živá zvířata mořská. Na rybách a vůbec živočiších sladkovodních s. pozorováno nebylo, leč jen, když byly bakterie z mořských zvířat na ně přeneseny. Světelné bakterie lze uměle kultivovati na gelatině, agaru, bramborách, bouilloně a mléce. Jsou obecně rozšířeny na mase ve sklepích, na jatkách i jinde. Světlo kultur jest tak intensivní, že lze pomocí nich sestrojiti lampy se svítivostí dosti značnou. Světlo vydávají také *Peridinea*, která jsou hlavně účastna při s. moře. Známé s. dřeva je vyvoláváno ho ubami, jež prorůstají dřevo. Jsou to t. zv. rhizomorfy, tmavé provazce, které hlavně na koncích vrcholových září modravým světlem. Rhizomorfa byla zprvu pokládána za zvláštní druh houby, ukázalo se však umělým pěstováním, že je to sklerotický útvar podhoubí od Agaricus melleus, jehož plodnice se požívá pod jménem václavky. V již. Evropě vyskytuje se Agaricus olearius s plodnici svitici a v tropech se nalézají houby se svítivými klobouky (Agaricus Gardneris, zvaný Flor de Coco, A. igneus, A. phosphoreus, Panus incandescens a j.). Vedle rhizomorfy objevuje se v kůře dubu bíle svítici mycelium, nazvané Molischem mycelium x. Co je příčinou s. tlejícího listí, které se vyskytuje v tropech i u nás, není posud známo. Svítivé rostliny tuto jmenované postrádají všechny chlorofylu. U rostlin zelených posud samo tatné s. dokázáno přesně nebylo.

U živočichů známo je s. u těchto skupin: 1. u prvoků (Protozoa), a to kořenonožců: z Radiolarii sviti rod Thalassicolla a kolonie tvořící rody Collozoum a Sphaerozoum, z bičíkovců rod Noctiluca a j.; jimi bývá působen známý úkaz s. moře; 2. z láčkovců světélkují různí polypi a medusy, jakož i žeber-natky; zvláště pověstno je záření Pennatulid (mořské pero) a některých jiných korálovi-tých, kteří ozařují hlubiny mořské jako svítici sady v nejrůznějších skvělých barvách; z ostnokožců svítí některé hvězdice (zvláště | rod Brisinga) a hadice (Ophiacantha a j.); 4. u červů, zvláště u četných kroužkatých bezpečně zjištěno bylo s. (rod Nereis, Polycirrus, Spirographis, Lumbricus a j.); 5. velmi je rozšiřeno s. u členovcův, a to i u korýšů (Euphausia, Stylocheiron, Lucifer, Geryon atd.) i stonožek (Scolioplanes, Geophilus atd.) i přemnohého hmyzu, zvláště brouků: Lampyris (světluška). Pyrophorus Cucujo atd.; 6. u měkkýšů pověstno je s. mlžů (Pholas) a plžů (Phylirrhoe atd.); 7. z pláštěnců nádherně sviti rod Pyrosoma, Salpa, Doliolum a j.; 8. z obratlovců ryby především ve velikých hlubinách žijící (přes třicet rodů). — S. živočichů není posavad ještě zdaleka důkladně prostudováno; jsou velmi sporné údaje o mnohých zvířatech; víme totiž, že bakterie světělkující mohou se bujně množiti v živých červech, hmyzu, ba i v žabách, tak že tato zvířata svítí cizím světlem a teprve po čase XIV. stol. far.), 2 obec. školy o 9 tř. pro chl.

tud třeba dlouhé exposice při fotografování kultur bakterií atd. v jich vlastním světle); neobsahuje téměř žádných paprsků tepelných, je tedy »chladné«. Nejčastěji mívá barvu bělomodravou, žlutozelenavou, ale u některých živočichův se vyskytuje i světlo rudé, modré atd., ba i týž živočich mění barvu svého světla často velmi rozmanitě. -- Vydávání světla děje se často spontanně, t. j. bez pozorovatelného podnětu vnějšího; často však jen na podnět, na př. otřes atd. (Noctiluca). Opětované otřesy unavují světlotvornou činnost, tak že teprve po chvili klidu otřes opět zasvícení vyvolá. U vyšších zvířat vyskytují se zvláštní ústroje světlotvorné, mající často i vzdálenou podobu s očima, a zvláštními nervy řídí s. a je dusí. Literatura všeobecná: H. Molisch, Leuch-

tende Pflanzen (1904); R. Dubois, Leçons de physiologie normale et comparée II., Biophotogénèse ou production de la lumière par les êtres vivants (1898); t. v >Traité de physique biologique t. H. (1903); M. Verworn, Allgem. Physiologie (1905). Populární: Gadeau de Kerville, Les animaux et les végetaux lumineux (1890).

Světí, ves v Čechách, viz Světy 1). Bab.

Sveti Andrež (Sanct Andra), město v Korutanech v soudním a politickém okr. wolfsberském, na pravém břehu Labudnice, má jako obec 1297 obyv. něm. (město samo 808 obyv.), kathedrálu, poštu, telegrafní a železniční stanici. Byl v l. 1223-1859 sídlem biskupa labudského.

Svetić Miloš viz Hadžić Jovan a srv.

ihoslované, str. 493a. Světlos: 1) S. (Zwettnitz), ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Teplice; 43 d., 12 obyv. č., 404 n. (1900). — 2) S., ves t., hejtm. Žižkov, okr. a fara Říčany, pš. Mnichovice;

43 d., 191 obyv. č. (1900). **Sveti Juraj** (it. *San Giorgio*), m. v chorvatsko slavonské župě Lika Krbava, nad průplavem morlackým, má přímořský přistav, chov ústřic a 3261 obyv. chorv. (1900).

Sveti Juro, nejvyšší vrchol (1762 m) vysokého pohoří Biokova ve střední Dalmacii v hejtm. makarském, známé poutní misto obyvatelů širého okoli.

Sveti Križ (it. Santa Croce, něm. Heiligenkreuz), město v Gorici v soudním okr. ajdovščinském okr. hejtm. gorickém. v údolí řeky Vipavy, má 2252 slovinsk. obyy. a starý hrad.

Světinov, Světnov, ves v Čechách, hejtm. Chotěboř, okr. Přibyslav, fara Zďár (zámek), pš. Vojn. Méstec; 126 d., 778 obyv. č. (1900), 2tř. šk., mlýn. Světla (v mysl. ml.), oči lovné zvěře

Světlá: 1) S. nad Sázavou, město v Čechách, 395 m n. m., nad ř. Sázavou a při žel. dr. sev.-záp. a S.-Rataje-Přívlaky, v hejtm. a okr. ledečském, má 232 d., 2147 obyv. č., 10 n. (1900), děkan. kostel sv. Václava (ve hynou. – Světlo živých bytostí je velmi čisté, a dív., měšť., chlap. a průmysl. pokrač. šk., 428 Světlá.

synagogu, četn. stanici, lékárnu, obč. záložnu, spoř. a zálož. spolek, par. pilu, továrnu na Telč, fara a pš. Mrakotín; 41 d., 226 obyv. č. sklo, 7 brusíren na broušení skla a českých (1900), 1tř. šk. — 11) S. i Světlé, ves t., granátů, doly na žulu, závody kamenické, hejtm. Mor Třebová, okr. Jevičko, fara Cet-skrobárny, mlýn, broušení drahokamů (do-kovice, pš. Šebetov, 42 d., 222 obyv. č. (1900) mácký průmysl) a několik výročních trhů. dvůr popl. Alod. panství (5915 50 ha půdy) se zámkem,

Č. 4072. Znak města Světlé.

ho; válkami husitochuzena, tak že domohla se jakéhosi blahobytu teprve za

Burjana Trčky z Lípy. Tento rozšířil město (1561), vymohl trhy (1562), založil r. 1567 (* 24. února 1830 v Praze — † tvrz, z níž některé zdi spatřují se při nynějším starší sestra Sofie Podlipské. Jana Rudolfa Trčky S. přikázána 3 vojevůdcům, z nichž Burjan Ladislav z Valdšteina skoupil ostatní díly. Potom se tu do r. 1748 vystřídalo několik majetníků. T. r. koupil S-lou Filip hrabě Kolovrat Krakovský, jenž 304 obyv. č. (1900), spoř. a zálož. spolek. – 4) S., ves t. bliže Orlice, hejtm. Rychnov n. Kn., okr. Kostelec n. Orl., fara a ps. Borohrádek; 17 d., 118 obyv. č. (1900), popl. dvůr. — 20 d., 159 obyv. č. (1900), mlýn.

10) S., ves na Moravě, hejtm. Dačice, okr.

12) S. (něm. Zwettl), město v D Rakousích dvorem, s továrnou na klovatinu a škrob, nad Kampem, sídlo okr. soudu a hejtmanstvi, par. pilou, uměl. mlýnem drží Josef Osvald 3284 obyv. (1900), z nichž je 8 Čechů, 419 d., hr. Thun-Hohenstein-Salm-Reifferscheid. Letní pošta, měšť. a ob. šk., klášter šk. sester sídlo. Erb měst. (vyobr. č. 4072.): v červe- sv. Františka, okr. nemocnice, farní chrám ném štítě stříbrná P. Marie, špitální sv. Martina a za městem věž s okny, cimbuřím na kopci starobylý chrám hřbitovní, někdy a červenou sedlovou proboštský. Z býv. proboštství udržel se jen střechou a 2 zlat. matitul infulovaného probošta, jejž udílí sám kovicemi; okolo věcísař. Ze S-lé vede místní dráha do Schwarže hradba s branou zenavy. Asi hodinu na východ leží na vrchu otevřenou a mříží vyzdviženou. S. byla r. 1137 od Hadmara I. z Kuenringu. Husitská původně majetkem a 30letá válka zasadily klášteru hluboké rány, kláštera vilémovské- z nichž se však opět vzpamatoval a působí posud. V klášteře jest podivuhodný chrám skými zpustošena a Nanebevzetí P. Marie, krásná kapit síň a křižová chodba, bohatá knihovna, vzorný archiv, museum, filiálka mil. sester sv. Františka a konvikt studujících. ΛŽ.

Světlá Karolina, česká spisovatelka (* 24. února 1830 v Praze — † 7. září 1899), starší sestra Sofie Podlipské. Vlastním jm. zámku, a špitál (1578). Po něm následovali Johanka Rottova. Z nejpamátnějších zjevů synové Maximilián a Jan Rudolf, kteří též národního písemnictví i života českého. Spo-S-lou nadali rozličnýmí svobodami. Po smrti jila v povaze své podivuhodné množství darů dědičných, čivní dráždivost, fantastičnost, rozechvělost, ale i hloubavost a vzdornost; dále vliv svého otce, šlechetného lidumila a probuzence, a mnoho výchovných vlivů svého S-lou Filip hrabě Kolovrat Krakovský, jenž okolí v mládí v kupeckém domě ve staré tu založil r. 1752 první brusírnu na granáty. Poštovské ulici. Už záhy počala tuhý boj Od jeho syna koupil S lou Frant. hr. Zichy s nezdravým, převráceným způsobem dívčí a od tohoto ji koupil starohrab. rod ze Salmu-výchovy, se zpozdilostmi svého okolí a forma-Reifferscheidu. S. je rodištěm Aloise Jelena. — litami zpuchřelých řádů společenských, jakož 2) S., ves t. blíže Blánice, hejtm. Benešov, i s násilim némecké školy, aby provedla okr. Vlašim, fara a pš. Louňovice; 14 d., volný vývoj své silné individuality ženské, 76 obyv. č. (1900). — 3) S., ves t., hejtm. národní a spisovatelské. Boj ten i přese všecky Náchod, okr., fara a pš. Čes. Skalice; 56 d., překážky zevní a vnitřní, křeče, mdloby a jina 204 obyv. X. (1900). četná utrpení, jimiž byla stále stíhána, pro-vedla vítězně. Neobyčejně citlivá a zároveň hloubavá žila časem na kraji záhuby jakoby ve dvou osobách. Roku 1852 se provdala za 5) S., víska t., hejtm., okr., fara a pš. Semily; prof. Petra Mužáka. R. 1853 ztrátou jediné 7 d., 18 obyv. č. (1900). — 6) S. (Zwieslau), dcerušky upadla v duševní chorobu, z níž ves t., hejtm. a okr. Sušice, fara a pš. Petro-na radu dra Podlipského spasila se soustřevice u Susice: 12 d., 74 obyv. č., 5 n. (1900), dénou praci dusevní. Tim se octla na dráze 1tř. šk., 2 mlýny. — 7) S., také S. pod Jestědem, far. ves t., 544 m n. m., hejtm. Turnov, okr. Čes. Dub, pš. Osečná; 38 d., hlásící, ale předsudkem umlčovaný, nabyl 273 obyv. č. (1900), kostel sv. Mikuláše (ve průchodu. Na žádost Hálkovu zpracovala XIV. stol. far.), v nynější podobě z r. 1728, tuto svou první novellu po česku pro »Máj« 4tř. šk.; letní sídlo a značná ložiska vápence. (1858). Hálek jí dal jméno *Dvojí probuzen*í. Původně stával zde klášter řádu sv. Jana Po Mužákově rodišti pod Ještědem, jež byla Jerusal., který v neznámé době přenesen od- zatím již dvakráte navštívila dala si jménotud do Čes. Dubu, jenž odtud delší dobu S. a po příbuzné divce jm. Karolina. Týž nazýván Nová Světlá. — 8) S. Dolní, též rok vyšla i druhá její povídka Sejka (»Posel Podsvětlá, ves t., hejtm. Tábor, okr. Ml. z Prahy.). Těmi dvěma povidkami počala, Vožice, fara Zhoř, pš. Cetoraz; 7 d., 41 jimi vyznačila dva nejbohatší zdroje svéobyv. č. (1900). — 9) S. Horní, ves t., belletrie — vlastní nitro a tradici ještědskéhokraje —, a hlavní dva směry: idealisačné Světlá. 429

líčí ideální typ dívek a žen obětavých, vznešeného vzletu mravního, probuzených, mohutných bojovnic za vítězství dobra a spásy. Typ ten vyvřel z hloubi duše autorčiny, si-lou ducha otcova povznesené a roznicené k obětovnosti, lásce a soucitnosti. Velkolepý děj probouzejícího se lidstva evropského ji uchvacoval a touhám jejím určoval cíle veliké. Měkce blouznivý ideál Rousseauův o dobru člověka vrozeném ujal se v duši její stejně, jako přísný imperativ německého filosofa o povinnosti bezpodmínečně konané, a jako ideal Sandové o určení ženy novověké. Na těchto základech vyrostl první druh povídek S-lé, totiž: Sestry (*Obrazy života«, 1859); Společnice (*Máj« II.); Líbánky koke-(*Bibl. pův. rom. « t. r.); O krejčíkové Anešce (t.); Skalák (*Lumír«, 1861). Všude obětí milenčinou spasen má býti muž slabší, často až nehodný. Šlechetná Lenora, ubohá Aninka, něžná Marie podstupují nejtěžší oběti, odříkají se blaha svého pro muže. Tak i Anežka, Isabella a nejpodivuhodnější ze všech Rozička, jejíž síla dostupuje vrcholu možnosti. Pak již S. počala s idealem tim spořiti a teprv za sedm let pro novou »Matici lidu« sepsala příběh rekovné Evičky v slavné povidce Kříž u potoka (1868). Po desíti letech došlo na nový příklad v 1etě Vavřincové (*Kresby*, 1878), kde dcera se obětuje za smír viny otcovy. A konečně V Hložinách (»Světozor«, 1885) jakoby na rozloučenou se zamilovaným typem uměleckým S. sebrala všecku sílu na obraz života andělské Moniky, jejíž povaha i oběť je nad všecky předešlé. je to jako zdokonalený »Kříž u potoka«. Na z lokonalování těchto povídek rychle a vydatně působilo studium lidu jestědského, z něhož vyplynula vůbec nejkrásnější belle-trie S-le a také nejbohatší její čásť. Sefkou počaly se povídky, v nichž živá pravda a síla života prostě, beze všech idejních záměrů osobních sytě a názorně vyniká. Další byly: Cikánka (*Rodinná Kron.«, 1863); Lesní panna (*Boleslavan«, t. r.); Lamač a jeho dítě (*Zl. Praha«, 1864); Z Ještěda (*Světozor«, 1867); Kanturčice (»Květy«, 1869); Frantina (t., 1870); Večer u koryta (t.); Mladší bratr (t., 1871); Hubička »Osvěta«, 1871); Námluvy (t., 1872); Nebožka Barbora (»Osvěta«, 1873); Přišla do rozumu (»Kresby«, 1878); Divousové (>Zora«, 1882); Z vypravování staré žebračky (»Osvěta«, 1884); Josefů Josef (>Osvěta«, 1887); Černá divizna (t.); Ze starých časů (Pečírkův kal., 1889); U sedmi javorů (>Květy«, 1890) a Blázínek (Kalend. pi. a d., 1891). Po celé délce spisovatelské činnosti S-lé táhnou se tyto povídky (1858-91) a obrazy ještědské, vysílajíce i do jiných oborů ještě hojně látky věcné i osobní. Mezi povídkami mohutně povahami a dějem vy-

ideový a realisticky popisný. *Dvojím pro- dohodli*, a j. Jiná mohutná větev belletrie vy-buzením počíná se řada povidek, v nichž se rostla u S-lé ze vzpomínek vlastních i cizích na starou Prahu, život staroměšťanský, kupecký a rodinný. Mezi nimi vynikají: První Češka (>Slov. Bes.«, 1861) román, k jehož sepsání S. se chystala s úsilím a strachem, obsahu rodopisného, mravopisného a ideje obrozenské; Několik archů z rodinné kroniky (»Máj«, 1862); Jestě několik archů z r. kroniky (»Almanach Cyrillomet.«, 1863): Na úsvítě (»Národ«, 1864); Pan policejní komisař (»Světozor«, 1881); Na košatkách (»Ruch«, 1885); Škapuliř (»Přítel dom.«, 1889). Všecky tyto práce vynikají životopisnou i kulturní důležitostí obsahu, silou vypravovatelského umění, mohutnou charakteristikou a úchvatným dojmem líčení. Náležejí k nejlepším spisům S-lé. Stará Praha romanticky děsná nebo zvláštnostmi zajímavá je zastoupena v povídkách: Drama sbořeného domu (»Květy«, 1866); Motýl (»Ruch«, 1885) a Černý Petří-ček (»Světozor«, 1871), částečně i ve Zvoneč-kové královně (»Mat. lidu«, 1872), ačkoli tu idea probuzenská vyniká již nad pouhou sensaci. Další probuzenské povidky jsou: Z ta-nečních hodin (»Květy«, 1866); Rozcestí (Kober, 1866); Jitřenka (*Květy«, 1868); Poslední paní Hlohovská (*Světozor«, 1870). K těmto staropražským obrazům a pověstem probuzenským náleží z ještědských tradic Poslední poustevnice (»Přít. dom.«, 1886) a zvláště prosluly Nemodlenec (Světozor «, 1873). Problémy výchovné a idejní tendence přinášely povídky a romány, j. Nékolik dní te života pražského hejska (*Květy«, 1863), v níž projeveny sympathie české s Poláky, začež i do polštiny přeložena; otázky manželské a záhady volné lásky týká se Vesnický román (»Květy«, 1867), ženské otázky Konec a počátek (» Žensk. bibl.«, 1874), skutečná práce problémová. Poměr šlechty rodové k šlechtě intelligence a umění ličiti má předmětem román Rozcestí (1866); uměleckými poměry se zabývá novella Zamitání (>Lumir«, 1860), ale vice jen na oko. Hlavní věcí byla »rozmarná žena« a milostný flirt. Také román *V zátiší* (»Osvěta«, 1878) mluví mnoho o umění, ale hlavní věcí jsou touhy srdce. Poměr ideální obětavosti k zištnému sobectví v kruzích vlastenců líčí Věnec sląickowý (>Zl. Pr.«, 1887), ženského hnutí k dělnickému povídka Pozdě (1887). Vůbec S. rokem 1874 silně počala se zabývati spi-sováním, které mělo na zřeteli službu účelnou a časovou. Chtěla pomáhati lepšímu směru výchovnému, zastavovati směr nevlastenecký, skeptický a sobecký, vystavovati na pranýř násilí německé školy, bezideálnost básníků, neobětovnost občanstva atd. Hlavní prace tohoto druhu jsou: Plevno (»Světozor«, 1880); Miláček svého lidu (t., 1882), veliké časové romány, jimž důtklivosti hlasu, prorockou zapáleností výstrah a odhodlaností rovná se vůdčí knižka politická Z našich bojů (»Žen. listy«, 1883). Jiné ještě jsou: Deborah piatými natrousilo se i něco drobotin méně (t., 1877); Na zdar důstojného (1880); Neza-patrných nebo pověstí bezbarevných, j.: bloudil (*Vesna*, 1883) proti kollektivismu a Modřín Marie Terezie; Meluzina; Kterak se volné lásce; Hospodská v Letovicích (*Kal. 430 Světlá.

týkají roku 1848. Náležejí k slabším a nej-slabším. Jsou to na př. *Tři chvile* (»Osvěta«, tvořila podle popisu, mnoho jich natvořila 1880); *Z ovzduší barikád* (»Světozor«, 1880); podle přímého názoru. Pravdu skutečnosti rozsáhlé a časem jen vynucené vzniklo něco neosobně veristicky. A proto ten její »lid« prací méně zdařených. Veškeré belletrie, podesát. Ličí pouze svět český, ale to v rozsahu dvou století, XVIII. a XIX. Svítání záře svého poznaného světa. Zjevy hledají své nové, ale i vlastenecký vzlet buditelský, bouřpražský, šlechtický, kupecký, měšťanský, vo- pravdu zevní, aneb lidí všedních, tam uměla jenský, úřednický a umělecký. Ve vzpomín- býti až naturalistickou. Poněvadž bylo záklakách rodinných vyniká podivuhodné příbu- dem povahy silné »já« individuální a to vy-Johanka, teta Kateřina, tajná pikhartka. Lidé více k idejním, k citu povinnosti atd., jest paličatí, všemu chtějí rozuměti po svém, hlavním úkolem její obraznosti osoba v jed-starý kořen husitský, táborský a bratrský nání. Romantismus doby navěšel na její formu všelijak se plete a míchá v těch lidech, různé vlastnosti, na př. sesilování jediného a umělkyně. Intelligence probrána všecka od výmluvnost všech osob bez rozdílu skoro, nadprůměrného stupně anticky veliké Franparádní dlouhé řeči, unášivý pathos, naivně tiny, jasně zářivých Eviček, Isabell, Ivan, upřímné hyperboly, podivnůstky v syntaxi. vášeň pomsty a hněvu, vášně pudové, živelní, sobectví a smyslnost erótická, mamon, řevnivost, žárlivost, pýcha. Tu zatvrzelí rodiče lidské duše proniknouti tmou hmoty a dusproti umíněným dětem, tu svéhlavé a rozmarné milenky a nevěsty proti furiantským lidskosti. Romantické přesilování a kraso-milencům. Nade všecku českou belletrii vy- mluvnost je modní znak vedlejší. Hlavní koznačeny jsou práce S-lé postavami originálních po tivínů, nábožensky neb jinak na tvůrčí nepokoj národního jara, vzlet ženy mysli zachmuřených, dědičně zatížených divousů, duchů nepokojných, rouhačských, bolestmi touhy titánsky vzepiatých, na pohoršení a úžas okolnímu světu všednímu. Avšak k pravému a velikému románu českému. i tento svět pravidelný je vyličen, a tu na-Vynikajících prací je řada a jsou to hlavně lézá S. obzvláštního uznání a přátel. Hlavní společenské vztahy jsou poměr děti k rodi-kům, žen k mužům, chudých a prostých u potoka, Vesnický román, U sedmi javorů; k bohatým a vznešeným. Ženy v celku vyPrvní Češka, Na úsvitě, Na košatkách, Škanikají silou a službou nade vši společnost. – pulíř. Pokrokovost těch prací záleží hlavně Umělecké tvoření S. opírala o neobyčejnou v umění psychologickém. Jediná figura dovznětlivost a to hlavně citu, ale i mysli, obraznosti a touhy. Byla povaha celá, vše- (*Dcera pouště*, 1867). Někdy je problém až stranná a na celé povaze své tvoření zaklá- bravurní, jak ukazuje *Ten národ* (1872). *Mladá*

Ústř. M.«, 1884); Satanáš (*Přít. dom.«, 1885) pravovatelská dána živostí zájmu a obrazno-proti zabedněnosti českého venkova; Rodáci sti. Obraznost stoupá v obrazotvornost umě-(*Zl. Pr.«, 1887) a *Dopisy paní Kroužílkové* leckou vždy, jak běži o názor zjevův a zvláště (»Svatvečer«, 1888). K pracím časově ten- o nitro a charakter. Obraznost psychologická denčním, ač by měly býti vlastně historic- a postavotvorná byla u S-lé veliká a tím jest kými, dlužno počítati všecky ty, které se určena pravá umělecká hodnota její. Posťavy Mlha (»Vesna«, 1884); Bludička (»Ruch«, chtěla vášnivě, ale sama citivala, jaké má 1881). Ochota S-lé byla k osobám i novým obtiže zachovati tvar a barvu skutečnosti, liter. podnikům, almanachům a pod. tak ve- když se o ni živěji zaujala. Vjemy se jí silně liká, že neodepřela, pokud pracovati mohla, barvily v duši, hľavně šlo-lí o ideje, o vyšší nikomu, i neni divu, že při plodnosti tak mravní jednání. Všedně nazírati nemohla ani obrození, dobu josefinskou, jesuitskou reakci umělce. S. byla povolána vtělovati postavy doby Leopoldovy, ztrnulost doby předbřez- odlišné, starožitné, »které se už nerodi, v městě i v lidovém zákoutí. Bez ní a jejího nou dobu r. 1848, nadšená léta 70tá a zase ostrého vnímání byl by se propadl vzácný reakci let následujících. Mimo to přítomnost kus světa českého do nepaměti. A mnoho lidu ještědského, jak ji viděla (1853-73) a toho světa v jiných koutech se propadává, minulost, jak o ni slyšela. Tak i svět staro- že nenalezl své S-lé. Ale kde šlo o pouhou zenstvo českodubské, Rott Melichar, starší vinuté nikoli jen k citům aesthetickým, ale A zase pobožnůstkářský svět lidí zpracova- znaku (vládnoucího charakteru), vypínání ných, zatemnělých, citlivůstkářských. Osví- k vznešenosti héroicko-andělské, nebo k děsu cení humanisté, vzácně vlastenecké šlechtičny | hrůzného netvorství. V zevní formě nádherná Antošů, Marcellů až k dětinným dobráčkům S. slyšela vždy více, co se povídá, než jak »prosté mysli«. Rovně bohatá a rozmanitá se povídá. Proto osoby své jen zřídka chastupnice vášní, v níž nad jiné vyniká aktivní rakterisovala způsobem řeči. Umělecké dílo S-lé ličí hybnou mravní silu v divém zápase s živelnou vášní a sobeckým pudem; úsilí nem vášně k světlu pravdy a dobra, k ryzi řist díla jejiho je jásot probuzené dívčí duše, k velikému povolání v novověku, vývoj života lidského k soucitnosti a k hledání pravého Boha. Takto hledala a nalezla základy dává někdy povídce hodnoty, na př. Selma dala. Sloh zjevuje to silou, pathétickou Zapletalová (»Ruch«, 1882), Dcera svého otce i obraznou, skoro vždy individuální. Síla vy- (t., 1884) a Větrně (»Liter. práce Um. Bes.«,

1887). Hledala duši minulosti ve starých český svět ženský budila vpravujíc do něho zbytcích národní a lidové kultury, hledala vznětlivý svět idei a rozšiřujíc jeho obzor; duši přítomnosti, aby jí zjednala porozumění že provedla dobrý kus kritiky vad českého a vštípila moudrost života. Starala se právě života a pozvedla světlé vzory, čímž ukázala, politicky o zajištění ohrožené budoucnosti, jak se literatura stává sama projevem životu. Vštípila celé své čipnosti literátura v típila celé své čipnosti literátura v vštípila celé své čipnosti v vštípila v vštípila celé své čipnosti v vštípila v vštípila v vštípila v vštípila v vštípila Aby se tak stalo, nutno ženu osvoboditi z poroby tělesné i duševní a vzdělati ji za vychovatelku, matku a pomocnici. Probuzené matky a ženy se ujmou mužů, mládeže, dobročinnosti, dozoru na umění, aby nezbloudilo jak je illustrovala celým dílem literárním **Světlák**, bot., t. j. modrák n. chrpa i životem. Aby se českým dcerám nezámož- polní, viz Centaurea. jak je illustrovala celým dílem literárním ným poskytla možnost lepší budoucnosti, založila a fadu let řídila Ženský výrobní spolek český (1871) v Praze. Mnoho také theorií rozsela o českém lidu, jenže prakticky raz, pš. Myšlany; 13 d., 58 obyv. n. (1900). — ukázala jinak, o umění a literatuře a všelikých 2) S. Horní (Oberqwiedlern), ves t.; 25 d., záhadách sociálních. Důležitou zásadou její filosofie bylo: Duch jest pán života a vše děje jsou jeho projevy. K zásluhám jejím předním náleží, že otázku ženskou vyzvedla, objasnila a buchet), ves v Čechách, hejtm. Prachatice, vzory opatřila i programmem, a že programm okr. Vimperk, fara a pš. Kunžvarta; 29 d.,

Vštípila celé své činnosti literární živý smysl národního a jeho důležitosti. – Všecka li-pro skutečné potřeby národní a tím ji po- čená dosud belletrie vyšla v různých vydávýšila nad břehy časovosti, kde ji spojila ních, naposled v Sebraných spisech u J. Otty s proudy světovými. Veliký díl té zásluhy v Praze v třiceti svazcích (1899—1904). Mezi s proudy světovými. Veliký dli te zasiuný v Praze v třiceti svazcich (1899—1904). Mezi byl podmíněn mravní její povahou. S. bojo- nimi také Upomínky (»Osvěta«, 1874, pak vala a zvitězila nad tělem i překážkami du- v »Libuši«, 1888) a Z literárního soukromí ševními, učinila se charakterem, velikou čes- (»Žen. l.«, 1880). — Spisy pro mládež kou ženou. Osud jí uložil těžká odříkání, vyšly porůznu: Škola mé štěstí (»Dědictví vydržela vše. Od r. 1878 pro chorobu oční Maličk.«, 1867); Naší mládeží (»Alm. Po dezáží na vše. vyšly porůznu: Škola mé štěstí (»Alm. Po dezáží na vše. od r. 1878 pro chorobu oční Maličk.«, 1867); Naší mládeží (»Alm. Po dezáží na vše. vyšlytenela strané stří letech 1964). Na kladeží (»Alm. Po dezáží (»Alm. Po psáti nemohouc práce své diktovala. Strmé síti letech«, 1864); Na bludné cesté (»Lac. heslo povinnosti fidilo její myšlení i jednín. Nebylo rozporu mezi zásadou a skutkem. Sám její život bolestný a vítězný, lidzímní neděle, všecky v slarém Včku«, 1883 sky ryzí, je drahý odkaz budoucnosti. Její až 1885 a v Urbánkově Knih. pro mládež. lidumiství nebylo snivé, ale činné. Znala Populární, publicistické články a práce svatý Kristův hněv proti fariseům a sob- příležitostné jsou: Slavnostní proslovení cům, ale více byla vyznavačkou jeho lásky. při svěcení praporu Sokola prajského (»Nár. S tím souvisí všecky její názory, jejichž sou-Listy«, 1862); Listy k ženám o ženách (»Květy«, bor představuje celé učení o pravém vycho-1867); O vychování žen (t.); Z české literatury bor představuje celé učení o pravém vycho-vání české ženy, mládeže, o rodině, umění (. Žen. Listy., 1878); Uvaha o knize »Bernard a lidstvu. Hlavní zásada vychovatelská byla Bolzano« (»Ruch«, 1882); Heydukovi (»Sborjí, že je cit práva a spravedlnosti vrozen, že ník (, 1885); Májová vzpomínka na básníka jen třeba dobře vychovávati (Rousseau) a máje našeho liter. probuz. (*Př. dom.«, 1885); oživne. Lidem je nejvíce třeba dobrotivosti V Máchův den (1886); Jindřich Fügner v mé a lásky. Neláskou zlý se zatvrzuje, trpělivosti paměti (1887); České Minervě (*Žen. L.«, se obměkčuje. Ale jedna jen je pravá láska, 1890); Úryvek z upomínek (»Černá hodinka ta, která se umí odříkati a obětovati; všecky Máje, 1893) a m. drobnějších věcí. – Liteostatní lásky jsou jen chtíč. Muž ubližuje ratura o S-lé je značná. Články psal: Fr. Chaostatní lasky jsou jen chite. Muz ublizuje latura o S-te je znacna. Clanky psal: Fr. Chaženě, když sám jsa vzdělán, vzdělati se jí ne- lupa (*Světozor«, 1880), M. A. Šimáček (t., dává a jen si libuje v její prostotě právě 1899), El. Krásnohorská (*ČČM.«, 1880 a pro tu prostotu. (Při tom v Jitřence odsou- v *Osvětě« 1880), dr. Zd. Nejedlý (*Fil. dila blouznivě přepiatý kult *lidovosti«.) Vzdě- Listy« 1903); knihu vydala Teréza Noválání všem je třeba, aby nastala rovnost, ne- ková, Karolina S., život a spisy (*Mat. l.«, boť nerovnost je překážka šťastného man- 1890), článek (*Kalend. p. a d.«, 1890); knihu seletní Zony jeop silnější pož myži proto Lender Čech Korolina Š. (1894). želství. Ženy jsou silnější než muži, proto Leander Čech, Karolina S. (1891); řeč Ad. jim uloženo nésti větší tíhu života. Mužům Heyduka v Čes. akad. (»Věstník č. ak.«, 1900), rány spláceti nemají. Má-li obstáti svět, nutno, dr. J. Máchal, O čes. románu novodobém aby přebývala v ženách stálost, dobrota a (1902), v »Slavíně« II., v »Kal. paní a d.« smířlivost. Bůh uložil srdci ženinu, aby vše 1889, Anežka Čermáková Sluková, její věrná snášelo a překonalo ty, které svěřil její lásce. společnice a pomocnice, »Karolina Švětlá a Zena má svět vykoupiti svou ctností atd. lid Ještědský« (»Kronika« K. St. Sokola 1905), v »Památníku« a j. – Překlady do cizích jaz. jsou dosti hojné, t. do němčiny od E. Rüffra, F. Bauera a Q. Alexia, do franciny, chorvatštiny, srbštiny, ruštiny (E. Michějeva a V. Stepňak), do polštiny (Helena Ku-czalska, V. Czajewski, Erych Jachowicz a v čirém materialismu. Sobectví ženy odlou-čené, parádní a lenošné je ničemné. Volná Br. Grabowski). Nejvíc překládán »Vesnický láska je blud. To je jádro její ženské otázky, román«. Vbk.

142 obyv. n. (1900).

sama životem svým splňovala č. řešila; že 189 obyv. n. (1900), oddělení finanč. stráže. –

2) S. Horní (Oberlichtbuchet), ves t., 67 d., plocha má býti nejméně 12 m³, a že mají míti 387 obyv. n. (1900), 2tř. šk., 2 mlýny, pila i vlastní svou stoku odváděcí. Všechny s-y a 1031 m n. m. vysoko zříceniny hradu Kunžvartv

Světlice, komora světlá (camera lucida) jest optický přistroj ke kreslení předmětů rozložených v rovině svislé do roviny vodorovné. Podstatnou částí s. jest čtyřboký hranol H (vyobr. č. 4073.),

Č. 4073.

D; hranolem je možno otá-četi kolem osy vodorovné; hořejší stěna hranolu přikrývá se vhodnou clonkou. S-ci sestrojil Wollaston. nvk.

Světlice, bot., viz Carthamus a srv. Saflor.

Světlice, ves v Čechách, hejtm. Něm. Brod, okr., fara a pš. Humpolec; 47 d., 419 obyv. č. (1900), 2 mlýny a opodál Světlický dvůr. Ves založena okolo r. 1252 na pozemcích kostela vyšehradského.

Světličič Frane viz Jihoslované, str. ¡

Světlík slove malý, kolkolem zastavěný dvůr, z něhož osvětlují se místnosti hlubokých domů, nemající přímého osvětlení z ulice nebo ze dvora, a jímž bývají větrány. Poněvadž do s-u má vzduch přístup jen malý, hledí se zřízením skleněné střechy nad s-em zabrániti tomu, by do s-u nepršelo a by se zamezila jeho vlhkost. Aby tím ne-mařil se druhý účel, ke kterému s. slouží, totiž větrání místností k němu přiléhajících, musi se zříditi buď ve střeše nebo pod ní přiměřeně veliké větrací otvory. V §§ 66 a 68 stavebního řádu pro Prahu se uvádí, že s-y lze povoliti jen tam, kde jest jich nevyhnutelně třeba, aby světlo a vzduch měly přistup do vedlejších místností, a že musí míti základní plochu nejméně 12 m², mají-li se z nich osvětlovati byty a kuchyně, mají-li však se z nich osvětlovati pouze chodby, záchody neb jiné místnosti neobydlené, že dostačí základní plocha 6 m². V § 66 staveb. řádu pro král. České se uvádí, že s y dovovyhnutelně třeba za přičinou přístupu světla a vzduchu do vedlejších místnosti, záchodů, a v případě potřeby i do kuchyní, jejichž světlil barvy tenkých vrstev, přidělíl částicím

mají býti ve výšce hlavního dvora nebo ve výšce třídy neb ulice vespolek spojeny pomoci vzduchovodů, které mají míti přiměřený příčný průřez, kterýmž zařízením umožní se provětrávání s-ův. Střechami nekryté s-y musí míti svou vlastní stoku odváděcí. Fka.

Světlík, bot., viz Euphrasia.

Světlik, Světik (Kirchschlag), far. ves v Čechách, hejtm. a okr. Čes. Krumlov; 68 d., 436 obyv. n. (1900), kostel sv. Jakuba, jehož podací r. 1258 náleželo klášteru drkolenskému, 3tř. šk., pš., četn. stanice, spořitel. a zálož. spolek, dvůr, doly na tuhu a 4 miýny. S. býval ve XIII. stol. trhovou vsí, pak městečkem. Kostelní knihy založeny r. 1676.

Světlík z Ksesu, příjmení rodiny vladycké, která pocházela z Horního Slezska, rovatel promítá pozorovaný kdež žil r. 1448 Jan. Sigmund byl r. 1494 hejtmanem na Otmachově. Na poč. XVII. stol. žili Karel, pak bratří Sigmund na Burkendorfě, Jiří st. na Velkých Kunčicích a Kri-štof, jenž nabyl Sosnové v Krnovsku. Tuto obrázku nakresliti. Hranol H měl po něm syn Volf Arnošt, jenž si stamontován jest na stojánku, tek po r. 1620 uhájil, ale potom jej prodal. jehož podstavec tvoří deska Z manž. Kateřiny Lichnovské z Voštic zůstavil syny Karla Albrechta, Volfa Jetřicha a Jiřího Bohumíra. Na rozhrani XVI. a XVII. stol. vystěhoval se Jiřík S. z K. do Cech, usadil se při Novém Bydžově a koupil r. 1601 Horní Újezd a r. 1613 Doubravici († 1617). Václav Vilém, nejstarší jeho syn, zemřel r. 1634, odkázav statek svůj Janovi Václavovi z Gryslu, hejtmanu brandýskému. Bratr jeho Hanibal Sigmund odjel do ciziny, odkudž se nevrátil. Snad byl bratrem jejich Zachariáš, jenž žil v Novém m. Praž. a který r. 1628 pro víru se vystěhoval, ale r. 1631 s nepřítelem na chvíli vrátil. Jiným bratrem snad byl Oldřich Šťastný sed. v Lubně, jenž se soudil o dědictví po Vác-lavovi († 1640, manž. 1. Marjana Šturmovna z Hranic, 2. Majdaléna Slanská z Doubra-vice). Syn jeho byl Jan Sig mund. Poslední tá rodiny byla Maja Alada (1700) té rodiny byly Marie Angela (1737 abatyše u sv. Kláry v Opavě), Františka († 24. říj. 1781, majíc věku 74 l.) a Helena Caecilie (jeptiška v Ratiboři u sv. Ducha, † 23. dub. 1773).

Světlo jest druh energie, která působíc na normálné oko člověka, příčinou jest pocitů zrakových. Se stanoviska fysikálného zabývá se vlastnostmi a upotřebením této energie nauka o světle čili optika (v. t.). Theorie o podstatě s-la musí jednoduše a uspokojivě vykládati všechny známé zjevy světelné, tedy zeiména přimočaré šiření s-la v homogenním ustředí isotropickém, odraz, lom a dispersi na rozhraní dvou různých ústředí a periodicitu úkazů světelných. Emanační theorie Newtonova snažila se vyložiti luje se zřizovati jen tam, kde jest jích ne- ukazy světelné výronem světelného fluida ze zdrojů světelných. Aby vyložil částečný a vzduchu do vedlejších místností, záchodů, odraz a lom, Newton připisoval částečkám vedlejších schodišť, chodeb, předsíní, šaten fluida světelného zvláštní tvar, aby pak vy-

podle které s. záleží ve vlnivém pohybu hypothetického — světelného ústředí aetheru. Tento světelný aether vyplňuje prostory mezi planetami a hvězdami, prostupuje tělesa a lze si jej představiti jako prvek hmoty velmi jemné a náramně malé hmoty atomové. S. určité barvy spektrálné (viz Spektrum) podmíněno jest pak určitou délkou vlny světelné, s. bilé jest složeno z jednoduchých s-tel, t. j. obsahuje množství paprsků různých kmitočtův. Úkazy polarisační vedou k nutnému předpokladu o přičném kmitání aetherových částek ke směru, jimž s. se šíři. Odrazem, lomem, dvojlomem s. polarisuje se lineárně, t. j. kmity dějí se podel paprsku v určité rovině (kolmé k t. zv. rovině polarisační), odtud rozeznáváme s. lineárně polarisované od s-la obyčejného. Rozpadá-li se paprsek světelný dvojlomem ve dva a nastane-li při lineárních těchto složkách rozdíl ve fasi, skládají se tyto složky ve výsledný kmit, určený příslušným obrazcem Lissajousovým (viz Lissajousovy křivky). Při téže periodě obou složek jest tento výsledný kmit buďto kru-hový neb elliptický; kmity těchto druhů jsou podkladem k názvům s-la cirkulárně (kruhově) a ellipticky polarisovaného. Nevyhovují li v paprsku světelném (resp. ve svazku paprskovém) všechny kmitavé pohyby aetheru uvedeným jednoduchým podmínkám polarisačním, jest s. polarisováno pouze částečně. S tohoto stanoviska sluší rozeznávati sedm druhů s-la: s. obyčejné, s. lineárně polarisované, s. částečně lineárně polarisované, s. kruhově polarisované, s. částečně kruhově polarisované, s. ellipticky polarisované a s. částečně ellipticky polarisované.

Jak theoretické tak i praktické studium mnohých zjevův elektrických vedlo k úzké souvislosti elektřiny s optikou a položilo základ k elektromagnetické theorii s-la. Některé úkazy elektrické vyžadovaly k vý-kladu svému předpoklad zvláštního ústředí, kterému mohly býti přiděleny tytéž vlast-nosti, jaké má aether světelný. Ukázalo se, že rozruchy elektrické šíří se vzduchem touže rychlosti jako s., a nalezeny další číselné vztahy mezi vlnami elektrickými a světelnými. Maxwell, zakladatel elektromagne-tické theorie s-la, odvodil mnohé takové vztahy, z nichž zvláště skvělým potvrzením jeho theorie jest existence světelného tlaku a souvislost absorpční mohutnosti kovův a jejich odporu galvanického. Podle Maxwella plocha dobře zrcadlíci, osvětlená zdrojem světelným, podléhá ve směru paprsků tlaku, jehož velikost jest dána úhrnnou elektromagnetickou energii, obsaženou v jednotce objemové. Počítáme-li ze známého záření slunečniho (3 kalorie za minutu na 1 cm²) tuto energii, vychází pro 1 cm² povrchu země za 1 sek. 2·1.106 erg energie. Tato energie ob-

fluida vedle pohybu postupného též perio- se dráze světla za 1 sek., čili 3.10¹⁰ cm. Má dický pohyb rotační. Mnohem uspokojivěji tedy 1 cm² elektromagnet. energie 7.10⁻⁵ erg a jednodušeji dařilo se theorii undulační, a působí tudíž záření sluneční na 1 cm² poa působí tudíž záření sluneční na 1 cm² povrchu země tlakem 7.10-5 dyn čili na plochu čtverečniho metru vahou as 0.7 milligrammu. Nichols a Hull potvrdili tento theoretický výsledek r. 1903 přímým měřením světelného tlaku. Theoretické souvislosti absorpční mohutnosti kovův a jejich galvanického odporu potvrdili r. 1902-03 Hagen a Rubens. O jednotkách světelných, mechanickém ekvivalentu světla a pod. viz Zdroje světelné. nvk.

S. Drummondovo viz Drummondovo

S. elektrické viz Elektrické světlo. Světloměr viz Fotometrie.

Světlonoš, kámen svítící, viz Fosfor, str. 404. – S. bolognský v. tamtéž a Baryové sirníky. – S. Hombergův viz Vápenaté sloučeniny.

Světloplachost viz Fotofobie.

Světlotisk jest způsob techniky reprodukční, kterým možno vrstvu gelatinovou zcitlivěti chromany, osvětliti pod půltonovým fotografickým negativem a upraviti tak, aby se s ní mohlo pomocí mastné barvy tisk-nouti v lisu tiskařském. Princip s-u záleží v tom, že org. látky, jako gelatina, klih, bí-lek, gummi atd. ve spojení s chrómany vlivem světla stávají se nerozpustnými ve vodě teplé a ztrácejí botnatelnost ve vodě studene. Chrómany totiž vydávají jim kyslík, měníce se nejprve v hnědý Cr_3O_3 , CrO_2 pak v 3 CrO_3 . Změna tato poměrna jest intensitě světelné, tak, že osvětlíme-li desku světlotiskovou pod obyčejným negativem a vyvoláme studenou vodou, obdržíme obraz na mistech různě osvětlených různě nabotnalý, čili obdržíme relief. Poněvadž pak místa nabotnalá odpuzují mastnou barvu tiskařskou poměrně s množstvím vlhkosti, již obsahují, jsou schopna naválením barvou a protažením lisem dáti otisk. S. zakládá se na objevech M. Pontona z r. 1839, jenž poznal citlivost chrómanů, E. Becquerela z r. 1840, jenž sledoval změny zbarvení chromanů ve spojení s organickými látkami, J. Talbota z r. 1853, jenž objevil změnu rozpustnosti chrómové gelatiny osvětlením, a A. Poite-vina, jenž dospěl k poznání, že osvětlená chrómová gelatina přes dlouhé působení vody podržuje neschopnost botnatelnosti a tedy schopnost přijímati mastnou barvu tiskař-skou. Na základech těch J. Albert v Mnichově r. 1867 vypracoval s., o jehož vývoj zasloužili se pak Gemoser, Obernetter a Husnik. S. vyžaduje negativův obrácených, měkkých a jemně stupňovaných. Deska tiskařská jest skleněná zrcadlová deska 1 cm tlustá, na tiskařské ploše matovaná. Praeparuje se nejdříve vodním sklem a bilkem nebo pivem, usuší, omyje vodou, opět osuší při 30° a opatří vrstvou citlivou. Jest to gelatina smichaná s dvojchrómanem draselnatým a ammonatým za přídavku alkoholu, ammoniaku a kamence, roztopená na vodní lázni ve vodě, sažena jest však ve sloupci, jehož délka rovná která naleje se na desku a ve zvl. kamnech

při 45° v komoře temně žlutě osvětlené se | r. 1874 do malířské a sochařské školy v Moskvě, osuší. Hotová deska kopíruje se ve zvl. rámu pomoci fotometru, vykoupá se ve studené vodě a vloží do skříně s vodou 15° teplou. Když půltóny objeví se čistě bílé, odkape se a osuši. Tisk děje se tím způsobem, že do středu desky naleje se trochu vody, houbou lehce rozvede po celé ploše, nechá několik minut působiti a přebytek vody odstraní se houbou a tamponem. Důležit jest zde moment, kdy gelatina přestává býti přebytečně slizkou, kdy lehce a snadno přijímá tiskař-skou barvu při naválení. K tisku užívá se rychlolisu. S-u možno užíti buď pro černou reprodukci nebo pro barevnou, a to buď tisknutím tří základních barev na sebe nebo vět-

šího počtu desek o různých barvách podle rázu originálu. Srv. Albertotypie. Vlm. Světlov: 1) S., zámek a panství na Mo-ravě, hejtm. a okr. Uh. Brod, fara a pš. Bojkovice; 4 d., 117 obyv. č. (1890), hřebčinecká stanice. Nesvěř. panství má 4908.22 ha půdy; náleží k němu starý zámek s kaplí, 4 dvory, lihovar a raffinerie lihu, majetek dědiců Jindřišky hr. Bellegarde. Dějiny S-a viz Bojkovice. — 2) S. (Lichtenberg), ves t., hejtm. a okr. Mor. Ostrava, fara St. Bělá, pš. Pas-

kov; 65 d., 266 obyv. č. (1900).

Světlov: 1) S. Valerian Jakovlevič, spis. rus., známý z pseudonymu Ivčenko (* 1860), vydal řadu povídek Novelly (Petr., 1891); Krymskije očerki (t., 1891); Na travlě (t., 1894); Zoločenaja Bogema (román, t., 1895); Kavkazskija romany i legendy (t., 1895); Semja ili scena? (román, t., 1896); Žrecy (div. črty, t., 1896); Belyje cvety (histor. román, t., city, t., 1890); Beiyje cvety (histor. román, t., 1896); Prizraki minuvšago (román, t., 1896); Ugolok Kolchidy (rom., t., 1898); V něvědomuju dalj (rom., t., 1898); Veněcianskije razskazy (t., 1898); Ijeresiarch Amfilochij (Geneva, 1898) a j.

2) S. Pável Jakovlevič, duchov. spisovatel ruský (* 1861), žák duchov. akademie moskev., známý pracemi: Čelověk i fivotnoje v psichičeskom otnošeniji (Charkov, 1892); Misticizm konca XIX. věka v jego otnošeniji k christianskoj religiji i filosofiji (2. vyd. Petr., 1897); Mysli Gladstona ob iskupleniji (Kazaň, 1896); Značenije Kresta v dělě Christovom (Kijev, 1893); Proročeskije ili veščije sny (t., 1892); Opyt apologetičeskago izloženija pravoslavno-christianskago věroučenija (t., 1896 a

1898) a pod.

Světlušky viz Lampyrini. Světnice viz Jizba a Sednice. Světnov viz Světinov.

Světnovský (Světnovinus) viz Poco-

Světobol (něm. Weltschmerz), chorobné rozbolestnění nad nedokonalostí a špatností tohoto světa; jesti to pessimismus, vypěstovaný Schopenhauerem, Hartmannem, Nietzschem a j.

Světoobčanství viz Kosmopolitis-

Světoslavskij Sergěj Ivanovič, rus.

z níž vyšel r. 1882 jako učitel kreslení. Jeho obrazy, jež se objevují na výstavách ruských umělců (na př. Na jaře, Zájezdní hostinec, Šlechtické hnízdo, Chrám Vasila Blaženého v Moskvé), svědčí o nadání umělce, který dovede věrně tlumočiti dojmy přírody a vládne silným koloritem.

Světová soustava viz Soustava sv**ě**-

tová, str. 736 sl.

Světozor, illustrovaný týdenník, založený r. 1867 drem Frant. Skrejšovským, jehož manželka Kateřina na vydávání a zvelebení časopisu, obzvláště obrázkové jeho části, obětovala své jmění. R. 1876 S. přešel v majetek Závodu tiskařského a nakladatelského, od něhož jej převzal r. 1883 Frant. Šimáček, a r. 1899 splynul se »Zlatou Prahou«, vydávanou nákladem Ottovým. Redaktory S-a byli: Em. Tonner, Jos. Kořán, Vojt. Mayerhofer, Primus Sobotka, Jar. Vrchlický, M. A. Simáček, mimo to účastnili se redakce nějakou dobu Svat. Čech, Josef Jireček a j. Podle nakladatelův a redaktorův měnil se směr a obsah S-a, jemuž lze přičísti hlavně tu zásluhu, že po dlouhou dobu, až do rozšíření zinkografie, udržoval a podporoval české dřevoryjectví. Z ryjcův, kteří pracovali pro S-a, vynikali: V. Mára, Jass, Jan a Josef Pa-točka, E. Němeček, Wirl, C. Maixner, Quet-

Světyi, chybně Švendov (Gschwendt), ves v Čechách, hejtm. Kaplice, okr. Nové Hrady, fara a pš. Stropnice; 21 d., 9 obyv. č., 179 n. (1900), lovecký zámek Cuknštein. Ve XIV. stol. tvrz a statek Petra a Zachaře z Že-

Světy: 1) S., Světí, ves v Čechách, hejtm. a okr. Král. Hradec, fara a pš. Všestary; 50 d., 250 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Ondřeje (ve XIV. stol. far.), válc. mlýn. Alod. statek (442 08 ha půdy) se zámečkem a dvorem drží Weinrichové. Podací kostelní příslušelo křižovníkům Německým, v l. 1436–82 seděli tu Salavové z Lipy a do r. 1547 držela S. obec královéhradecká. R. 1548 připomíná se na zdejší tvrzi Hamza ze Zabědovic a potom jeho potomci. Fara zanikla v XVII. stol. -2) S., viska t., hejtm. a okr. Polička, fara a pš. Borová u Poličky; 4 d., 48 obyv. č. (1900). Světýlka viz Bludičky.

Sviadňov, Svjadňov, ves na Moravě, hejtm., okr., fara a pš. Mistek; 106 d., 1428 obyv. č. (1900), 2tř. šk., par. pila, obchod

s ďřívím.

Svibice viz Sibica.

Svibohy, ves v Čechách, viz Svébohy.

Svienik, bot., viz Ceropegia.

Svíčka jest svítivo (v. t.) upravené do tvaru válcovitého, jež ztravuje se po zapálení knotu procházejícího osou válce. S ky loj o vé vyrábějí se z loje ovčího, hovězího nebo ze směsí obou; s-ky stearinové a parafinové lijí se ze stearinu, k němuž se přidává vosk neb parafin v malých dávkách a z parafinu s trochou stearinu. S-ky stearinové jsou úplně malíř krajinář (* 1857 v Kijevě), vstoupil neprůhledné, s-ky parafinové poněkud prosví-

s. jen zřídka, zapáchajíť pak přiliš petrolejem a jsou měkké. Ve spojení s voskem, parafinem a stearinem užívá se však ceresinu velmi zhusta ve svičkářství (v. t.). Jakost a rozměry knotu řídí se materiálem a tlouštkou s-ky. Při s-kách příliš silných zůstává při svicení vyvýšený okraj, tekutého svítiva je příliš mnoho kolem knotu a plamen se tím zmenšuje. Je-li s. slabá v poměru k síle knotu, nevytvoří se tato jamka s tekutým svítivem kolem knotu, tuk stéká po s-cce dolů a nenapájí dostatečně knot. Materiálem knotů bývá bavlna a jsou knoty buď kroucené nebo pletené. Knoty s vlákny více nebo méně kroucenými až skoro rovnoběžnými dávají se do s-ček lojových a voskových, knoty pletené do s-ček stearinových, parafinových a z vorvaniny. Knoty se impregnují kyselinou bórovou neb fosforečnanem ammonatým za tím účelem, aby spalováním knot úplně vyhořel. Pletením knotu má se dosíci, aby se uspořilo čištění plamene. S-ky stearinové nejsou ze stearinu a palmitinu, nýbrž z kyseliny stearinové a palmitinové, spotřebovalo se 35.750 liber voskovic za jichž se nabývá zmýdelněním tuku vápnem jediný rok jen v zámeckém kostele vitemrozkladem vápenného mýdla kyselinou. Bod tání svítiva takto získaného jest o 10-20° nižší, při tuhnutí nastává však krystallisace. S-ky staly by se tím lámavými a drsnými a proto se přidává až 20%, parafinu. V ob-chodě posuzují se podle tvrdosti a bezbar-vosti. U nás nejrozšířenější jsou s-ky Millyovy a s-ky Apollo z vídeňské továrny. S-ky z kyseliny stearinové, jež získána byla z palmového vosku. S-ky kompositní obsahují mnoho stearinu a kokosového oleje. K parafinu na s-ky parafinové přidává se 3-15% kyseliny stearinové. S-ček z vorvaniny užívá se hojně v Anglii a Sev. Americe, dělají se z vorvaniny, k níž se přidává as 3% vosku nebo parafinu, aby se zamezilo vykrystallování. Jsou velmi průhledné a bezbarvé, hoří jasným plamenem, avšak příliš rychle. JPok.

S. Hefner-Alteneckova čili normální jest internacionální jednotka pro světelnou intensitu, přijatá r. 1896 elektrickým kongressem vGenevě. Jest to svítivost lampy amylacetátové, sestrojené r. 1883 něm. elektrotechnikem F. v. Hefner-Alteneckem, při výšce plamene 40 mm a při průměru knotu 8 mm. Lampa tato jest obyčejná lampa s knotem, v níž spaluje se chemický čistý amylacetat s bodem varu 138°C. Knot těsně vyplňuje rourku z nového stříbra 25 cm dl. o vnitřním průměru 8 mm a vnějším 8.2 mm. Lampa práce urychlila, upraven je při kotlu s rozmá hořeti v klidném, čistém vzduchu a tetopeným lojem otáčivý jeřáb s několika záprve 10 min. po rozsvícení možno přikročiti věsy, pomocí nichž rámy do kotlu se pouštějí k měření. Je-li výška plamene mezi 40 – 60 mm, a výtahují. Svíčky stearinové jsou lité. Formy tu svitivost jeho určí se podle vzorce: ze slitiny olova a cínu opatřeny jsou nahoře $s=1+0.025\ (l-40)$; je-li menši než 40 mm, nálevkovitým rozšířením a příčkou na upevpak: $s=1-0.03\ (l-40)$, při čemž l značí nění knotu. Tuk nesmí býti při lití příliš výšku plamene v mm. U srovnání s ostat- horký, jinak svíčky špatně by se vyndávaly

tají. S-ky voskové vyrábějí se z roztopeného vosku, k němuž se dnes hojně přidává ceresinu. Ze samotného ceresinu vyrábějí se franc. s-čce desetinné = 0.092 Carcel = 0.88 0.83 něm, spolkové s-čce paraffinové - 0.885 franc. s-cce desetinné = 0.092 Carcel = 0.88 angl. normální s-čce.

Svičkářství je řemeslo a odvětví průmyslové zabývající se výrobou sviček. Plinius sice popisuje bělení vosku, svičky voskové došly však hojnějšího užívání až ve IV. stol., svíčky lojové teprve ve XII. stol. Svíček stearinových užívá se teprve od r. 1834, parafinových od r. 1850. Římané místo sviček užívali lněných šňůr, napojených smolou a voskem, později travin opatřených povlakem smolným a voskovým. Svíčky, tak jak je dnes známe, objevily se asi po prvé v dobách pronásledování křesťanstva, od kteréž doby zůstaly v úzké spojitosti s obřady církevními. Již Apulejus na konci II. stol. roze-znával svičky voskové a lojové, avšak jejich upotřebení bylo velmi obmezeno, tak že ještě ve XIV. stol. užívalo se voskových svíček při dvorech i bohatých knížat velmi poskrovnu. Lojové svíčky vytlačily louče teprve v XIX. stol. Ve středověku ovšem užíváno bylo svící též i na měření času a církev jich téměř zneužívala, tak že za dob Lutherových jediný rok jen v zámeckém kostele vitem-berském. První svíčky stearinové vyráběli Braconnot a Simonin a Manjot v Paříži v l. 1818-20. R. 1825 Chevreul a Gay-Lussac nabyli patentu na svičky z kyseliny stearinové, bezvadná výroba dosažena byla však teprve r. 1834, když Cambacérès za-vedl knoty kroucené a pletené a Milly zmýdelnění tuků vápnem. Tento výrobu stearinových, u nás obecně zvaných mlékových oleje, zovou se též s-kami z palmového svíček velmi zdokonalil a přenesl ji do Vídně r. 1837. Zavedl do s. napájení knotův solemi, vytápění parou, hydraulické lisy a lití svíček. První svíčky voskové a lojové byly tažené, lití bylo však asi užíváno již v XVII. stol. R. 1839 Seligue v Paříži výráběl parafinové svíčky z bituminosní břidly a od té doby datuje se rozvoj průmyslu parafinového. Konkurrenci byly mu pouze svíčky belmontské a ozokeritové,

Svíčky vyrábějí se buď máčením knotu a tažením nebo litím. Máčené jsou zpravidla svíčky lojové. Knoty navlékají se v počtu 16—18 na dřevěné tyčinky tak, aby byly stejně od sebe vzdáleny, a 10—12 tyčinek ponořuje se pak ve společném rámu nejdříve do řídkého roztopeného loje, pak do loje již houstnoucího. Aby se nabylo povrchu úplně hladkého, ponořují se svíčky na konec zase do řídkého loje a protahují se kruhovým otvorem skrze vyhřátý plech. Aby se ními jednotkami dříve používanými pro mě- z forem. 200 i více forem řádí se společně lití svíček dovolující následkem novodobých zdokonalení výrobu nepřetržitou. Aby svičky ve formách se nepřilepily a svitivo nekry-stallovalo, ohřívá se svitivo na 60°, forma na 70° a ponořuje se na několik minut do studené vody. Hotové svíčky bělí se často na vzduchu a světle, omývají mýdlem a sodou, pak se uřezávají konce pomoci cirkulárnich pil a svíčky se leští tím, že se valcují v soukenných vložkách. Svíčky voskové hotoví se nejjednodušeji způsobem tím, že z dobře vyhnědlého vosku nadělají se pruhy, které se pak svinují kolem knotu. Nejstarší způsob výroby voskovic záleží v tom, že dělník knoty natažené nad kotlem levou rukou kroutí a pravou rukou polévá. Vosk nesmi býti příliš řídký, jen k prvnímu polé-vání běře se vosk řidší. Nabyvše určité tloušťky, svíčky se válcují a znovu polévají. Vyválcováním na mramorových deskách dodává se svíčkám na konec žádoucí hladkost povrchová. Lité svíčky voskové, jakmile ztuhnou, ponořují se rychle i s formami do horké vody, by jejich vyjímání z formy ne-působilo nesnází. Sloupky voskové, jež v novější době zhusta nahrazují se sloupky parafinovými, hotoví se tak, že knot se protahuje roztopeným tuhnoucím voskem a pak vyhřátým železným průvlakem. JPok.

Svida, Cornus sanguinea L., viz Cornus.

Svidina, bot., viz Periploca.

Svidnios: 1) S., Svidnice, ves v Cechách, hejtm. Chrudim, okr. Nasevrky, fara Pračov, pš. Slatiňany; 50 d., 397 obyv. č. (1900), 3tř. šk., spoř. a zálož. spolek, 2 mlýny (1 s pilou). Ve XIV. stol. S. naležela ke Stradovu. Jaroš Lacembok ze Stradova vystavěl nad S-ci klášter sv. Jakuba (viz Pračov 1). Syn jeho Jindřich prodav Stradov, ponechal si jen zboží svidnické a odstěhoval se na Potštýn, později na Košumberk. Od něho ziskal S.ci Jan Horyna z Honbic. Koncem století XV. nalézáme S-ci při zboží zaječickém, s nímž připadla k Žumberku. R. 1529 při dělení rozsáhlého statku žumberského dostal S-ci Petr Janovský ze Soutic. Když pak o zboží zaječické r. 1580 dělili se Václav Robmháp ze Suché a sestry jeho Markéta a Eufemie, dostal S-ci Václav a připojil ji k Seči, avšak již r. 1586 prodal ji i se Smrčkem Ojiřovi z Vacovic. Ot. Svoboda. — 2) S., ves t., hejtm. Poděbrady, okr. Král. Městec, fara a pš. Dymokury; 52 d., 242 obyv. č. (1900), 1tř. šk., mlýn Komárov. — 3) S., ves t., hejtm. Rychnov n. Kn., okr. a pš. Kostelec n. O., fara Chleny; 69 d., 349 obyv. č. (1900).

4) S. (Schweidnitz), město v Pruském Slezsku, dříve hl. m. knížetství, při řece Bystřici (Weistritz), na sev.-vých. úpatí pohoří Sovího, při železničních tratích Kamenec-Rudné (Raudten) a S.-Vratislav prus. státních drah, sídlo zemského správního úřadu, zemského soudu (obvodu vrchního zem. soudu vratislavského) s 10 soudy obvodními, obvodními, obvodního soudu, okr. velitelství 21. brigády S. uchýlil se do Pruska a několik let válčil pěchoty, oddělení Říšské banky a obchodní s Vitoldem za pomoci vojsk Něm. řádu a

do rámu a tvoří i s příslušenstvím stroj na komory, má 28.439 obyv. (1900), z nich 11.215 katol. a 190 židův, posádku vojenskou, poštovní úřad první třídy s odbočkou, telegraf, krásné procházky na mistě starých hradeb pevnostních, bronzový pomník polního maršálka Moltke od E. Siegra, pomník básníka Maxe Heinzela, 4 chrámy, mezi nimi chrám evang. sv. Trojice, katolický far. chrám s věží 103 m vysokou, nejvyšší ve Slezsku, evan-gelické gymnasium, vyšší školu dívčí, polepšovnu, okresní a městský chudobinec, občanskou nemocnici, sirotčince, jatky. Obyvatelstvo živí se průmyslem, zejména výrobou sukna, papíru, kůže, rukaviček, dřevěných nástrojů, hospodářských strojův a nářadí, jehel, lučebních přípravkův. Trhy na obilí, dobytek a přízi. Pivo svídnické, známé jménem Schops, vyváželo se v XVI. stol. až do Italie. Město S. bylo až do r. 1867 pevností; obléháno bylo od Valdšteina a vzato útokem r. 1633, r. 1642 obléhal je Torstenson, v sedmileté válce podstoupilo dvojí obléhání rakouské a dvojí pruské, z nichž pruské r. 1762 trvalo nejdéle. R. 1807 S. byla dobyta Francouzi. Srv. F. J. Schmidt, Geschichte der Stadt Schweidnitz (S., 1846—48, 2 sv.). — S. tvoří samostatný okres městský. Venkovský okres svídnický pruského vlád. obvodu vratislav-ského má 576 km² s 71.812 obyv. (1900), 2 města, 109 obcí a 79 panství.

Svídnické knížetství hraničilo s kníž. Minstrberským, Javornickým, Lehnickým, Vratislavským, Břežským a král. Českým a zaujímalo as 2420 km², nyní dělí se v kraje svidnický, reichenbašský, střihomský, landes-hutský, bolkovský a waldenburský. Původně bylo úzce spojeno s knížetstvím Vratislavským, teprve r. 1278 založeno bylo zvláštní knižetství Boleslavem I., jemuž při dělení země mezi knižaty linie Lehnicko-břežské dostalo se Svídnicka. Boleslav II. (1326—68) nemaje potomků, odkázal zemi svou sestřenici Anně, která po otci svém Jindřichovi zdědila r. 1345 Javornicko. Tato provdala se za krále českého a císaře Karla IV. a tak obě knižetství dostala se ke koruně České. Roku 1741 postoupena byla mírem Vratislavským

Prusku.

Svidnišťany viz Svinišťany.

Svidrigajlo nebo Svidrygello Olgerdovič, velkokníže litevský, nejmladší syn Olgerda Gedyminoviče a tverské princezny Juliany Aleksandrovny (* 1355 — † 1452 v Łucku), byl pokřtěn podle obřadů pravosl. církve a nazván Lev, avšak r. 1386 s bratrem Jagellem přestoupil v Krakově ke katolictví, při čemž dáno mu jméno Boleslav. Nehledě na to S. do konce života zůstal věren zájmům rus. národnosti, pročež staří spisovatelé polští líčí jej barvami velmi černými. Jisto jest, že byl mravů krutých a že nedovedl využitkovatí přiležitosti. Prvotním údělem jeho byl Polock. R. 1392 zabral Vitebsk, ale brzo byl vytlačen velkokniž. Viužívaje prostřednictví papežova, až konečně dostalo se mu údělem Podolí a pak země Sěverské. Když r. 1408 vzniklo nepřátelství mezi velkokn moskev. Vasilijem Dmitrijevičem a Vitoldem, S. přidal se k onomu, odevzdal mu města sěverská a s několika údělnými knížaty a s množstvím bojarův odebral se do Moskvy, načež stal se velitelem vojska poslaného proti Litevcům. S. nedobyl jediného většího vítězství a prchl na Litvu, jakmile objevil se Edigej, načež byl jat a po 9 let vězněn v Křemenci. Daniel Fedorovič Ostrožskij vysvobodil jej ze žaláře a S. uchylil se do Uher k Sigmundovi, jenž vymohl mu v úděl Novgorod Séverský a Brjansk, kde S. setrval klidně do r. 1430, t. j. do smrti Vitolda, načež přičiněním rus. strany dosedl na stolec velkoknižecí proti kandidátu Poláků Sigmundovi Kiejstutowiczi a prohlásil se úplně nezávislým od koruny polské. Poláci proto zmocnili se několiká podolských měst, z nichž Kamenec a j. přes odpor S-lův udrželi ve své moci, pročež r. 1431 vypukla válka mezi Polskem a Litvou. S. nedovedl spojiti litevské a rus. síly, ale hledal pomoci u Něm. řádu a u císaře Sigmunda, co zatím Poláci pustošili území litevské. Setkav se pod Łuckem s králem, S. nepustil se do boje, kdežto vojvoda Jurša, jejž zůstavil v Łucku, odrazil statečně všecky útoky Poláků. Rytíři Něm. řádu vtrhli šťastně do sev. krajů Polska, načež S. sjednal příměří, kterým uznána jeho nezávislost a všecka dosavadní jeho práva. Ale násl. r. údělný kníže Sigmund Kiejstutowicz zvedl proti němu povstání, vypudil ho do Vitebska a zabral všecku litevskou čásť velkoknížetství. Na straně S-vě zůstala města běloruská a sěverská, ale S. hledal opět pomoci cizí a odpudil od sebe mnohé vynikající spojence rus., tak že na břehu ř. Svaté u Vilkoměřě byl na hlavu poražen (1435). Ač zůstala mu ještě některá města v Podoli a na Volyni, ano i Kijev, S. prchl r. 1437 do Krakova a sliboval, že všechny své země přinese v léno koruně polské, ale návrhy jeho byly zamítnuty, načež S. potuloval se několik let po Valašsku a Uhrách. Když r. 1440 Sigmund Kiejstutowicz byl zabit od spiklenců, S. povolán opět na velkokn. stolec, ale jsa příliš stár, nepodnikal již ničeho a zůstával v zemích volyňských a podolských, jejichž držení r. 1442 Poláci mu potvrdili. Před svou smrtí odstoupil své země Litevcům, čímž sesílila se opět rozepře mezi nimi a Poláky. Srv. Brjancev, Istorija Litovskago gosudarstva (Vilno, 1889); A. Kotzebue, S., velikij kňaz Litovskij (Petr., 1835, překl. z něm.). Svijaga, řeka ruská, pravá pobočka Volhy;

Svijaga, řeka ruská, pravá pobočka Volhy; pramení se v sengilejevském újezdě gub. simbirské a vtéká do Volhy v gub. kazanské (pod městem Svijažskem). Teče v celku rovnoběžně z vápenatělými plátky (deskami) určitého postavení, různého počtu a spojenými pohyblivské a vtéká do Volhy v gub. kazanské (pod městem Svijažskem). Teče v celku rovnoběžně z náváme lichý plátek hřbetní (carina), někdy s Volhou (přibližujíc se k ní u Simbirska na méně než 10 km), ale opačným směrem. Je 364 km dl.; pro lodi splavno je asi 60 km, a v některých případech plátky postranní (lateralia), menší a ve větším počtu (čel. Pollicipedidae). Naopak mohou některé plátky

Svijany, Sviňany, ves se zám. kaplanstvím v Čechách na pr. bř. Jizery, hejtm. a okr. Turnov; 28 d., 246 obyv. č. (1900), 1tř. šk., čet. stanice, pš., telegraf a žel. stanice S.-Podoli při tr. Praha-Turnov, cukrovar a opodál rybník »Žabokor«. Svěřen. panství (5392 ha půdy); náleží k němu zámek s kaplí sv. Jana a Pavla a parkem, dvůr, pivovar, drží Alain kn. Rohan. S. náležely do r. 1420 klášteru mnichovohradištskému. R. 1437 zastaveny Hynkovi z Valdšteina a drženy k Malé Skále, r. 1565 dostaly se za díl Jaroslavovi z Vartemberka a jeho dědicům, potom tu seděli hr. Šlikové, jimž pro jejich účastenství v bouřích stavů čes. zabrány a r. 1624 dostaly se Maximiliánovi z Valdšteina, jehož potomci drželi se tu do r. 1814, načež následovala kn. rodina Rohanův. Stávala zde tvrz. R. 1854 vykopány zde rozličné starožitnosti (viz Podoli 17).

Svijazev Ivan Ivanovič, architekt rus. (* 1797 — † 1875), vzdělav se v akademií petrohrad., sloužil při hornické správě v Permi, načež r. 1832 přesídlil se do Petrohradu. V l. 1839—46 působil v Moskvě jako starší architekt při stavbě chrámu Spasitelova. Později sloužil v ministerstvě státních statků. Hlavní jeho spisy jsou: Kurs gornozavodskoj architektury (Petr., 1833, 2 části); Osnovanije rečnago iskusstva (t., 1852) a mnoho odborných statí v časop. Nějakou dobu byl redaktorem »Trudů« národohosp. společnosti. Podle něho nazván jím vynalezený systém topení, užívaný téměř výhradně ve státních ústavech rus.

Svijažsk, ruské új. město v gub. kazanské nedaleko ústí Svijagy do Volhy na vysokém chlumu, jenž za jarních záplav ční z vody jako ostrov. S. jest nejstarší ruské město v tomto kraji. Založen byl r. 1551 a hrál důležitou úlohu v pokoření Kazanského cářství jako oporný bod vojsk ruských. V dnešní době pozbyl své důležitosti. Má několik pěkných kostelů, kláštery, jednu školu. Obyvatelstvo (2798 duší r. 1900) živí se rybářstvím a hotovením rybářského náčiní. — Újezď svijažský má na 3151 km² 129.561 obyv.

Svijonožoi (Cirripedia, viz tab. Korýši, obr. 6., 7, 8. a 15.), řád korýšů nižších (Entomostraca), kteří úpravou těla značně se liší od řádů přibuzných. Bývaji přisedlí k podkladu nějakému prodlouženou přídou těla, jež na př. u vilejšů (Lepadidae) vyvinuta jest v podobě stvolu. Pravidlem tělo jest uzavřeno v plášti dvojchlopném, otvírajícím se na straně břišní otvorem, jenž uzavřen býti může zvláštním svalem. Plášť bývá zpevněn zvápenatělými plátky (deskami) určitého postavení, různého počtu a spojenými pohyblivě neb nepohyblivě. Na př. u vilejšů rozeznáváme lichý plátek hřbetní (carina), někdy i břišní (rostrum), pár plátků předních (scuta) a pár zadních (terga). K tomu připojují se v některých připadech plátky postranní (lateralia), menší a ve větším počtu (čel. Pollicipedidae). Naopak mohou některé plátky

scházeti (rod vilejšů Conchoderma) neb scházejí vůbec (Anelasma squalicola Lov., vilejš zavrtávající se do kůže žraloků). U žaludovců liché a postranní plátky tvoří pevnou prsten-covitou schránku, jež dole připevněna jest na podklad, nahoře pak zavírá i otvírá se dvojchlopným víčkem, zpevnělým párem plátků předních (scuta) a párem zadních (terga). Tělo s-ců bývá členěno málo zře-(terga). Tělo s-ců bývá členěno malo zre-telně. V případě význačném rozeznáváme hlavu, šestičlánkovou hruď a komolcovitý zadek, končící se vidličnatým přivěskem. S. dospělí mají pouze jeden pár tykadel (I. pár). Tykadla jsou na př. u vilejšův umístěna na základě stvolu, jsou krátká, na předposled-ním, terčovitě rozšířeném článku jejich ústí vývod žlázy lepivé, t. zv. cementové, jejíž lepivý odměšek slouží při připevňování k pod-kladu. Pokud se týče ústrojů ústních, s. mají pysk svrchní a tří páry kusadel, z nichž po-slední pár upraven v pysk zpodní. Význačně jsou ustrojeny nohy, podle nichž s-cům dáno jméno. Bývá jich šest párů, jsou rozeklány, obě větve jejich mnohočlené, obrvené a svíjivé. Nervstvo s-ců skládá se z dvojité uzliny mozkové a z pásma břišního, které mívá patero párův uzlin, jež někdy (na př. u žaludovců) splývají vespolek. Čídla jsou nepatrně vyvinuta, ze stavu vývojového udržuje se u dospělých liché oko. Roura zažívací, po-kud jest vyvinuta, má úzký hltan, střední čásť její jest na předu rozšířena a přijímá po obou stranách několik žlaznatých přívěsků (žlázy hepato-pankreatické). Srdce (ceva hřbetní) není vyvinuto, za ústroje při dýchání sloužící pokládány jsou u vilejšů zvláštní přívěsky na nohách a u žaludovců dvé vlnitých vychlipenin z vnitřní strany pláště. S. jsou namnoze obojnatci. Vaječníky umístěny jsou jsou přečetně rozvětveny, rozkládají se po obou stranách roury zažívací až do základů noh, vývody jejich rozšiřují se ve váčky chámové a ústi do společné chodby (ductus ejaculatorius), probíhající v dlouhé pyji (cirrus), umístěné na konci těla. U některých s-ců výskytují se vedle obojnatců zvláštní samećkové zakrslíci. Darwin, jenž o s-cich napsal monografii, nazývá je samečky komplementálními (complemental males). Žijí na těle obojnatců, bývajíce tu připevnění (někdy i větším počtem) blíže vývodů pohlavních. Tělo jejich drobnohledné značně jest zjednodušeno, nohy a roura zažívací scházejí, plášť jest kožovitý, žlázy pohlavní s pyjí silně vyvinuty. Poměry pohlavní mohou býti vůbec někdy dosti rozmanity. Tak v rodě vilejšovitém Scalpellum nalézáme obojnaté tvary bez samečků zakrslíků, jiné s takovými samečky a tvary různo-

U cizopasných s-ců tělo bývá méně nebo více proměněno i zjednodušeno a poměry pohlavní rozmanity. U podřádu Abdominalia, mm (na př. Cryptophialus minutus) nebo najehož příslušníci žijí zavrtáni v ulitách různých plžů mořských, vyskytují se samičky, nujíce se na předměty neživé i živé, na

chovající na těle svém samečky zakrslíky. Samicky mají tělo málo a nestejně členěné, ko-žovitý plášť, nohy v menším počtu (čtyři nebo tři páry), krátké, dvojvětvé neb jedno-větvé. Podřád Ascothoracida, zahrnující tvary žijící na korálech neb v dutině tělní hvězdic (rod Dendrogaster), má toliko obojnatce, kteří mají kožovitý plášť, nohy malé, ústní ústroje bodavé a ssaci. Podřád Apoda s rodem Proteolepas, cisopasícím na těle jiných s-ců, vyznačuje se hlavně tím, že tělo jest bez pláště, vícečlenité (11článkové), beznohé, s ústními ústroji ssavými, s rourou zažívací zakrnělou, s pohlavními žlazami obojetnými. Konečně u podřádu Rhizocephala, jehož příslušníci žijí cizopasně na krabech a racích poustevnických, dosahuje změna a zjednodušení těla míry krajní. Tělo jest tu pouhým vakem pro oboje žlázy pohlavní, okončiny a roura zaživací vůbec scházejí. Tělo jest obklopeno pláštěm, jenž otvírá se ven otvorem na zadu. Na přídě jest výčnělek vnikající do těla hostitelova, kdež kořenovitě se rozvětvuje v jednotlivé větevky, objimajíci ústroje, zvláště žlázy hepato-pankreatické, a čerpající endos-moticky živné štávy z těla hostitelova.

S. ukládají vajíčka v hlenovitém obalu do dutiny plášťové. Vývoj z nich značně jest složitý. Vzniká larva naupliová s třemi páry okončin a s okem lichým. Z této po opětovném svlékání vyvíjí se larva t. zv. cyprisová, připomínající jednak skořepatce, jednak nak klanonožce. Má dvojchlopnou skořápku chitinovou a vedle lichého oka dvé očí složitých. První pár okončin upravuje se na ty-kadla, mající již předposlední článek rozšířený a nesoucí vývodní otvor žlázy cementové, druhý pár okončin jest odvržen, třetí stává se prvním párem kusadel, k němuž se u vilejšů ve stvolu, u žaludovců dole při zá-kladě schránky, vývody jejich ústí na vyvý-šenině na základě předních noh. Žlázy samčí jících klanonožce. Tělo končí se krátkým zadkem rozeklaným. Z larvy cyprisové po proměně povstává živočich dospívající. Larva upevňuje se pomocí tykadel na podklad nějaký, zbavuje se skořápky i párovitých oči, objevují se vápenné plátky pláště a nohy na-bývají povahy svíjive. U podřádu Rhizocephala děje se vývoj celkem, jak vylíčeno. Larva cyprisová připíná se pomocí tykadel na břišní stranu těla hostitelova, na rozhraní mezi hlavohrudím a zadkem, odvrhuje pak větší čásť těla až na přídu. Tato šípovitým výčnělkem vniká do těla hostitelova, žije tu dále vnitrocizopasně, člení se pak na čásť přední a čásť zadní. Přední čásť, zahrnující výčnělek kořenovitě se rozvětvující, zůstává v těle hostitelově, kdežto čásť zadní, v níž rozvíjejí se žlázy pohlavní, stává se vakovitou a vyniká ven z těla hostitelova.

S. jsou živočichy mořskými (Balanus im-provisus žije ve vodách smíšených), kteří nevynikají přílišnou velikostí těla. Bývá obyčejně několik cm veliké, řidčeji jen několik

skály, vodní stavby, části lodní, na řasy, na | různé živočichy: na polypy slimýšovité a korálové (na př. rod Pyrgoma), na korýše, měk-kýše, na želvy (Chelonobia testudinaria L.), velryby (rod Coronula). Potravou jsou necizopasným s-cům hlavně drobní živočichové, jež lapají nohami ven se vysunujícími a opět do pláště se vsunujícími.

Do r. 1886 známo bylo asi 225 druhů žijících. Dříve s. bývali kladeni pro jakousi vnější podobu mezi měkkýše. Důkladnější rozbor těla a poznání vývoje ukázaly jasně jejich příslušnost ke korýšům. Předvěcí s. objevují se již v útvarech nejstarších (silur), rozvoje však nabyli až v útvarech mladších, křídovém a třetihorním. Soustavně dělime s-ce na tyto podřády: 1. Pedunculata, vilejšoviti (čel. Lepadidae s rody Lepas L., Conchoderma Olfers, Anelasma Darw.; čel. Pollicipedidae s rody Pollicipes Leach, Scalpellum Leach). — 2. Operculata, žaludcoviti (čel. Balanidae s rody Chelonobia Leach, Balanus List., Pyrgoma Leach; čel. Coronulidae s rodem Coronula Lam.). - 3. Abdominalia (čel. Alcippidae s rodem Alcippe Hanc.; čel. Cryptophialidae s rodem Cryptophialus Darw.). — 4. Apoda (s rodem Proteolepas Darw.). — 5. Ascothoracida (s rody Laura, Petrarca, Dendrogaster), - 6. Rhizocephala (s rody Peltogaster Rathke, Sacculina Thomps., Lernaeodiscus Fr. Müll.). — Lit.: Darwin, A monograph of the sub-class Cirripedia (Lond., 1851-54, 2 sv.): Fr. Muller, Die Rhizocephalen (*Arch. f. Naturg. «, 1862); Kossmann, Suctoria und Lepadidae (Vircp., 1873); Yves Delage, Evolution de la Sacculine (Archives de zoologie expérimentale et générale«, 1884).

Svilajnao, Svilajinac, město v srbském kraji moravském, v okr. resavském, nad ř. Resavou, má kostel, nižší gymnasium, okresní uřad, 5200 obyv., obchod kožemi a vepřovým dobytkem.

Svilokosič Dragoljub, spisovatel srbský (* 1864 – † 1895), studoval v Paříži, r. 1890 vrátil se do Srbska, založil v Bělehradě r. 1892 žurnál »Borba«. R. 1893 stal se sekretářem vyslanectva v Petrohradě, r. 1894 odebral se opět do Paříže, kde vydal knihu: Les Russes en Abyssinie (1895), podávající přehled stykův rusko-habešských v posledních dobách.

Sviluška, zool., viz Tetranychus a Thrombidium.

Sviňany viz Svijany. **Svinaře**, ves v Čechách, hejtm. Hořovice, okr. Beroun, fara Liteň; 64 d., 509 obyv. č. (1900), kaple sv. Václava, 3tř. šk., pš. Alod. statek S. se Lhotkou (496.77 ha půdy) se zámkem, dvorem a mlěkárnou, cihelnou a mlýnem drží od r. 1900 Max Kahler. S připomínají se r. 1088 v zakl. listině vyšehradské. Na tvrzi seděli ve XIV. stol. předkové Litovských ze Svinař, poč. XV. stol. rod ze Všeradic, pak Jan z Landšteina, r. 1483 Jan

dicům. R. 1766 odprodal je od statku všeradického hr. Vratislav z Mitrovic Ant. ryt. Maškovi z Maasburku, po jehož smrti do-staly se (1814) Janu Nádhernému a r. 1863

rodině Bachofenově z Echtu.

Svinarky, ves v Čechách na pr. bř. Or-

lice, hejtm., okr. a pš. Král. Hradec, fara Pouchov; 42 d., 212 obyv. č. (1900), mlýn. Svinařov: 1) S., ves v Čechách, hejtm. a okr. Rakovník, fara a pš. Slabce; 35 d., 204 obyv. č. (1900), kaple a popl. dvůr. — **2) S.**, ves t., hejtm. a okr. Slaný, fara a pš. Smečno; 76 d., 1025 obyv. č. (1900), 2 cihelny. Kdysi stávala zde tvrz.

Svinary, ves v Čechách na lev. bř. Orlice, hejtm., okr., fara a pš. Král. Hradec; 50 d., 250 obyv. č. (1900).

Svinava, Svinov (Schwinau), ves v Čechách, hejtm. Žlutice, okr. Bochov, fara Kozlov, pš. Toužim; 41 d., 253 obyv. č. (1900), 1tř. šk., 2 mlýny.

Svino, ves korutanská, viz Eberstein. Svince: 1) S. Dolní (Unterzwinzen), ves v Čechách, hejtm. a okr. Krumlov, fara a pš. V cechach, hejtin. a okt. Krumnov, lara a ps. Kam. Ujezd; 17 d., 128 obyv. č. (1900). —

2) S. Horní č. Přední (Oberwinzen), ves t., fara a pš. Velešín; 23 d., 140 obyv. č. (1900). — 3) S. Prostřední (Mittelzwinzen), ves t., fara a pš. Velešín; 10 d., 65 obyv. č. (1900), 1tř. šk., 3 mlýny.

4) S., hora na Moravě jv. od St. Jičína. Zdejší krajina je původu sopečného a stře-

Zdejší krajina je původu sopečného a střediskem minerál. vod.

Svinčany, far. ves v Cechách, hejtm. Pardubice, okr. Přelouč, pš. Choltice; 80 d., 656 obyv. č. (1900), kostel sv. Vavřince (ve století XIV. far.), v nynější podobě z r. 1772, 3tř. šk., popl. dvůr a choltické nádraží. Odtud jmenují se ve XIII. stol. Křišťan a Vlček ze Svinčan. Stávala zde tvrz. Počátkem XVII. stol. držel S. Bernard Mikuláš Gerstorf ryt. z Gerstorfu a z Malšvic, jenž účastnil se odboje stavů čes., začež mu S. od král. komory zabrány a prodány cizozemci Krišt. Sim. sv. p. z Thunu, připojeny pak k Cholticům.

Svinčice (Schwindschitz), ves v Čechách, hejtm. Duchcov, okr. a pš. Bílina; 27 d., 3 obyv. č., 132 n. (1900), popl. dvůr. Někdy v XVI. stol. povstala zde tvrz a dvůr, jejž drželi do r. 1610 Štampachové, pak Tomáš Týzl z Daltic, jemuž pro jeho účastenství v bouřích stavovských od král komory zabrány a prodány r. 1623 Brigitě Bodenové z Renten. Později S. drženy k Paředlům. Za

dávných dob kvetlo zde vinařství.

Svině viz Vepři.

Svinecká planina viz Korutany, str. 872a

Svinětice, ves v Čechách, hejtm. Písek, okr. Vodňany, fara a pš. Bavorov; 43 d., 302 obyv. č. (1900), dvůr, žulové lomy, 2 mlýny a železn. zastávka. Svíněves, ves v Čechách, viz Činěves.

Svini Brod (Schweinfurt), město s vl. Běškovec z Proseče, r. 1503 Jindřich Berka statutem a střed okresu na pravém břehu z Dubé, potom příslušely k Litni a ke Všera- Mohanu v bavorském vládním obvodě dolno-

franckém, při tratích Bamberk - Vircpurk, Ritschenhausen-S. B. (70 km), S. B.-lázné Chyžice (23 km) a S. B.-Gemünden (51 km) bavorských státních drah, sídlo okr. úřadu, zemského soudu s oddělením pro obchodní záležitosti, okr. soudu, hlavn. celního úřadu, okr. gremia a odbočky Říšské banky, má 15.302 obyv. (1900), z nich 5602 kat., 415 židů, ostatní evaný, poštu, telegraf, telefon, po-uliční dráhu, zbytky starých zdi pevnostních, sady, pomník básníka Bedřicha Rückerta, ve S-m B-ě narozeného, pomník vojákům padlým r. 1870, hlavní chrám evang. ze XIII. stol., ev. kostel sv. Salvatora, kat. kostel sv. Ducha, synagogu, radnici v renaissančním slohu z let 1570-72 s knihovnou městskou a museem starožitností a výrobků umělecko-průmyslových, bývalou budovu gymnasijní s pracovnou Rückertovou a velikou sbirku zoologickou, gymnasium založené r. 1631 Gustavem Adolfem a znovuzřízené r. 1830 králem Ludvíkem I., školu reální, obchodní a řemeslnickou školu pokračovací, vyšší školu ženských prací, divadlo, městský chudobinec a nemocnici, sirotčinec, ochranovny pro opuštěné děti, vodovod, kanalisaci a plynárnu. Průmysl jest velmi významný a zaujimá zejména výrobu barev, strojův, ocelových kulí ložiskových, stříkaček, kůže, obuvi, cukru, sladu, gelatiny, škrobu, margarinu, lihovin, octa, praeservativů, doutniků, broků, mýdel, svíček, zboží cementového, chladicích nyja zapiski v Londoně (1817) a Vospomina-strojů, strojního zařízení pro pivovary a liho-nija na flotě (1818). V l. 1818–23 vydával vary; má několik mlýnů, pil, slevárny zvonů, malbu na porculáně, pivovary, cihelny, značný obchod lekárnickými i technickými drogami, zbožím textilním, kovovým, porculánovým a provaznickým, vínem, ovocem, zeleninou, obllim, moukou, dřívím, třislem a dobytkem. Trhy dobytčí jsou z největších v jižním Německu, prodá se tu ročně na 40.000—50.000 kusů vepřového dobytka a bravu, též trhy s plodinami okoli, zejména obilim, zeleninou a vínem jsou významné. — S. B. připominá se v listinách po prvé r. 791, v X. stol. byl hradem a sídlem markrabat Sviňobrodských, r. 1003 byl však hrad po pokoření markra-běte Jindřicha na rozkaz krále Jindřicha II. zbořen. Po vymření rodu markraběcího r. 1057 markrabství Sviňobrodské spadlo k říši. R. 1112 S. B. stal se svobodným městem říšským. V boji mezi hrabaty z Henneberka, jimž největší čásť starého markrabství náležela, a vircpurským biskupem Iringem město bylo r. 1259 rozbořeno a později o něco západ-něji znovu vystavěno, podléhalo pak dlouho biskupům vircpurským, až r. 1431 dosáhlo konečně opět potvrzení své svobody. R. 1553 B. B. obsazen byl markrabětem Albrechtem drží Otilie Goldschmiedová v Brusselu. Pů-Braniborským, o rok později Vircpurskými vodně ves rozdělena na několik vladyčích a Norimberskými dobyt a vypálen. V míru sedění. V XV. stol. seděli na tvrzi Prackové, Lunevilleském S. B. připadl k Bavorsku, r. ok. r. 1519 Petr Levhart z Vydžína, po něm 1810 k velkovévodství Vircpurskému a r. 1814 dědili r. 1545 Běšínové z Běšín do r. 1650, opět k Bavorsku. — Srv. Beck, Chronik der kdy je koupila Alžběta Baulerová. Nedlouho Stadt Schweinfurt (S. B., 1836—41, 2 sv.); potom S. připojena k Liblinu. — 3) S., ves Bundschuh, Beschreibung der Reichsstadt t., hejtm. a okr. Litomyšl, fara a pš. Č. Tře-Schweinfurt (Ulm, 1862); Enderlein, Die bová; 60 d., 317 obyv. č. (1900), 1tř. šk.,

Reichsstadt Schweinfurt (S. B., 1862-63, 2 sv.); Stein, Monumenta Svinfurtensia hi-storica (t., 1875); Stein, Geschichte d. Reichs-stadt Schweinfurt (t., 1900, 2 sv.); t., Chronik der Stadt Schweinfurt im 19. Jhdt. (t., 1901); Wörl, Illustr. Führer durch Schweinfurt (Vircp., 1901); Illustrierter Führer durch Schweinfurt und Umgebung (S. B., 1893). Okres sviňobrodský v bavorském

vládním obvodě dolnofranckém má 496 km23

a 33.836 obyv. v 65 obcich (1900).

Svinišťany, Svišťany, Svidnišťany (Schweinschādel), ves v Čechách, hejtm. Náchod, okr., fara a pš. Čes. Skalice; 40 d., 252 obyv. č. (1900), popl. dvůr, sadařství. V l. 1539 – 47 S. náležely obci jaroměřské, r. 1568 seděl zde Zdeněk Chvalkovský z Hustiřan, r. 1615 Václav st. Bukovský z Hustiřan, pak Václav Záruba z Hustiřan, jemuž statek a tvrz S. zabrány a prodány (1638) Ferdinandu Rudolfovi hr. Lažanskému z Bukové. Okolo r. 1665 připojeny k Chvalkovi-cům. Jsou známy krvavou sečí 26. čna 1866 mezi vojskem rakouským a pruským. S. jsou rodištěm Jos. Frant. Smetany, jemuž na rod. domě zasazena pamětní deska.

Sviňjin (Свиньнить) Pavel Petrovič, spis. rus. (* 1788 — † 1839), sloužil při zahraničném ministerstvě a své zkušenosti zahranicemi vylíčil v dílech Opyt životopisnago putéšestvija po Sév. Ameriké (1815); Jefedněv-»Otěčestvennyja Zapiski«, v nichž uveřejnil množství svých cestopisův a statí. Často se mu vytýkalo však, že popisuje místa, jichž neviděl, a A. Izmajlov uveřejnil proti němu bajku »Lgun« a Puškin pohádku »Maleňkij Lzec«. Narodopis. práce jeho vyšly souborné po jeho smrti s náz. Kartiny Rossiji i byt raznoplemennych jeja narodov (1839). Historické romány jeho Semjakin sud a Jermak ili pokorenije Sibiri neměly úspěchu. S. se zálibou shromažďoval rus. starožitnosti a obrazy. Bohatou sbírku svou prodal r. 1834 ve dražbě. Četné rukopisy jeho chovají se v akademii.

Svinka, zool., viz Armadillidium.
Svinky, ves v Čechách, hejtm. Milevsko, okr. Bechyně, fara Hlavatce, pš. Soběslav; 35 d., 213 obyv. č. (1900), poštovna.
Svinná: 1) S., ves v Čechách, okr. Cho-

těboř, viz Svinné. — 2) S., ves t., hejtm. Rokycany, okr. Zbirov, fara Lohovice Vel., pš. Radnice; 43 d., 300 obyv. č. (1900), 2 mlýny, kamen. uhlí a ložisko břidlice kamenečné. Alod. statek (626.60 ha půdy) se zámkem, dvorem, lihovarem a mlékárnou

spořit, a záložen. spolek. — 4) S., Svinné, ves t., hejtm. a okr. Rychnov n. Kn., fara Skuhrov, pš. Kvasiny; 34 d., 201 obyv. č (1900). Pobliž ložisko želez. rudy. R. 1595 dostal S-nou za dil Karel z Vlkanova a vyzdvihl zde tvrz, ale brzy prodal veškeré své jmění k Solnici. – 5) S. (Swina), ves t., hejtm., okr., fara a pš. Stříbro; 23 d., 37 obyv. c., 90 n. (1900). R. 1231 koupil ves klášter kladrubský od kláštera oseckého. V XV. stol. koupila ji obec stříbrská a držela ji do r. 1850. — 6) S. (Swina), ves t., hejtm. a okr. Sušice, fara u sv. Anny (Seewiesen), pš. Čachrov; 20 d., 120 obyv. n. (1900), vápenice, několik mlýnův a pila. Alod. statek (218.35 ha půdy) s panským domem a dvo-rem drží Oskar Schmerler ve Svinné.

7) S. Svinný (Zwingau), ves t., hejtm. Horš. Týn, okr. a pš. Hostouň, fara Štítary; 16 d., 71 obyv. n. (1900), mlýn. Stávala zde tvrz.

Svinné: 1) S., ves v Čechách, viz Svinná 4). — 2) S., Svinná, ves t., hejtm., okr., fara a pš. Chotěboř; 48 d., 295 obyv. č.

Svinný, ves v Čechách, viz Svinná 7). Sviňobrodská zeleň (Schweinfurter Grun) je podvojná sůl octanu a zásaditého arsé-nanu měďnatého, vyznačuje se ncobyčejně živou, krásnou zelenou barvou různých odstinů, někdy do běla, někdy do žluta, různost závislá je jednak na způsobu výroby, jednak na přimíšeninách. Čistá vlastní s. z. dělá se smíšením roztoku kysličníku arsénového (bilého utrýchu) s roztokem octanu měďnatého (plisty krystallované), misto něhož se někdy béře roztok modré skalice s přisadou octanu sodnatého. Sraženina, která se při tom utvoří, nemá hned žádané živé barvy, teprve za 24-36 hodin přemění se beztvará sraženina v krystallickou, která má žádoucí oheň. Někdy k barvě takto vyrobené přimíchávají ještě před sušením mletý baryt, sádru a jiné bílé práškovité přísady, aby obdrželi | větší množství výrobku, ovšem na újmu jakosti (zeleň bolinská, neuwiedská a j.). Čistá 3. z. rozpouští se beze zbytku ve čpavku nebo v kyselinách minerálních i v kyselině octové a tim lze poznati nerozpustné přísady, jako sádru a těživec. Někdy přimíchávají k s-ké z-i žluť chrómovou, aby dostala odstin žlutavý, takovéto smíšeniny prodávají se pod názvy: zeleň papoušková, mitisová a j. S. z. je velmi jedovatá a je třeba při každém zacházení s ní býti velmi opatrný. Jindy se jí užívalo hojně k malbě pokojů, čalounů, pestrých papírů, ba i k potiskování látek, byla při tom na papíře neb látce upevněna klihem, škrobem a pod., což ovšem nezabránilo jejímu stírání a rozprašování; nyní je takové zdraví nebezpečné užívání zakázáno, smí se jí užívati jen tam, kde je nějakým pokostem na podkladu tak upevněna, aby se nemohla rozprašovati.

Sviňomazy, Sviňomasty (Zwinomas), ves v Čechách, hejtm. a okr. Střibro, fara

hájovna.

Svinošice, ves na Moravě, hejtm. a okr. Tišnov, fara Lipůvka, pš. Kurim; 55 d., 357 obyv. č. (1900), 1tř. šk. a na »Výrazích« myslivna.

Svinov: 1) S., ves v Čechách, viz Svinava.

2) S. (Schönbrunn), ves ve Slezsku, hejtm. Bilovec, okr. Klimkovice, fara Poruba; 112 d., 1071 obyv. č., 50 pol., 209 n. (1890), 2397 obyv. (1900), 2tř. šk., četnická stanice, pš., telegraf, žel. stanice na tr. Přcrov-Bohumin a Opava-S., parostr. pivovar a lihovar, 2 mlýny,

akc. válcovna na roury, kamenouhel. doly. **Sviňov: 1) S.** (Schweine), ves na Moravě, hejtm. a okr. Zábřeh, fara a pš. Rokle (Rohle); 81 d., 500 obyv. č. (1900), 2tř. šk. — 2) Š. (Schweine), ves t., hejtm. Zábřeh, okr. a pš. Mohelnice, fara Vyšehoř; 22 d., 122 obyv. n. (1900, doly na tuhu.

Svinovice (Schweinetschlag), ves v Cechách, hejtm., okr. a pš. Prachatice, fara Zbitiny; 28 d., 163 obyv. n. (1900), výroba dřevěnek, dřevěného zboží pro hospodáře a domácnost.

Svinský ořech, bot., t. j. brambořík obecný, Cyclamen europaeum L., viz Cyclamen.

Svinthila Flavius, visigotský vojevůdce, jenž po smrti Rekkareda II. zvolen byl za krále visigotského. Proslavil se vytlačiv Byzantince z Hispanie. Byl svržen s trůnu r. 631.

Svinucha, zool., viz Phocaena. Svinutokvěté, bot., t. j. Contortae. Sviny: 1) S., ves v Čechách, hejtm. Třeboň, okr., fara a pš. Veselí n. Luž., 54 d., 353 obyv. č. (1900). — 2) S. Trhové (Schweinitz in Böhmen), starožitné město t., v hejtm. českobudějovickém, má 539 d., 3422 obyv. č., 6 n. (1900), pozoruhodný děk. kostel Nanebevzeti P. Marie ve slohu got. ok. r. 1408 vystavěný, bliže města kostel Nejsvět. Trojice z r. 1708 a do ohně r. 1828 stával zde ještě

kostel sv. Jana Kit.; okr. soud, četn. stanice, pš., telegraf, dvě 5tř. šk. obec. pro chl. a dív., 3tř. šk. měšť chl., spořit. a zálož. spolek, občan a okr. hospod. záložna, žulové lomy, měst. pivovar, 6 mlýnů, výroba nitěn, knoflíků a cinkových kroužků (domácký průmysl) a několik hojně navštěvovaných výroč, trhů. Erb mest. (vyobr. c. 4074.): v modrém štítě

Č. 4074. Znak města Svin Trhových.

střibrná městská hradba se stínkami a branou otevřenou, v níž spatřuje se zlatá růže. Nad hradbou zdvíhá se věž s oknem, cimbuřím a červenou cihlovou střechou, na niž trčí dvě zlaté makovice. Nad náměstím, kde se říká »Kozi plácek«, stával hrad, který do-Erpužice, pš. Trpisty; 44 d., 186 obyv. č. (1900), byt ke konci r. 1420 od Jana Zižky a po válkách husitských úplně zpuštěn i s kapli sv. Jana v l. 1263-68 připomíná se Ojiř ze Svin, po něm Vok a jeho synové Jaroslav Sezema a Ojiř, po kterémžto posledním, poněvadž vstoupil do kláštera, dědil jeho dil na Svinech klášter ústecký. R. 1327 seděl zde Vilém z Landšteina. Jeho syn Vitek prodal r. 1359 hrad S. s části městečka pánům z Rožmberka, kteří připojili S. ke zboží novohradskému a vystavěli zde nový kostel. R. 1418 obyvatelé obdrželi právo královské, r. 1481 a 1482 vysazeny jim majestáty na výroč. trhy, pivovar a míli, kterežto svobody napotom potvrzovány. V XV. a XVI. stol. město bylo v nejlepším rozkvětu. Ve zdejším archivě chová se listina od Jana Žižky z Trocnova r. 1384 prý vyhotovená. – Okr. soud má na rozloze 24.263 ha. 2937 d., 16.656 obyv. č., 1361 n. (1900); z 18.036 přít. obyv. je 11 ev., 15 židů; 8766 muž., 9270 žen.

3) S., ves na Moravě, hejtm. a okr. Velké Meziříčí, fara a pš. Křížanov; 26 d., 143 obyv. č.

(1900).

Svir (Свирь), rus. řeka protékající gub. oloněckou a petrohradskou; jest výtokem jezera Oněžského a vtéká po toku 213 km dl. do jezera Ladožského; jest důležitou sou-částkou spojení Volhy s Něvou (Marijinský systém; srv. Rusko, str. 200 a). Plavbě ovšem značně vadí mnoho prahů a úskalí (Vozněsenské a Ostrečinské prahy, Suchý prah, Medvěděc, Sigovec). Mezi vesnicemi Podporožje a Mjatusovo jest zejména cesta nebezpečna; proti proudu bývaji lodi vlečeny. Při výtoku S-ji z jez. Oněžského (u přístavu Vozněsenského – sluje tak podle osady) končí se Oněžský kanál. Nejdůležitější přístavy jsou kromě právě jmenovaného Važinský a Sermakský. U výtoku S-ji do jez. Ladož-ského počínají svirské kanály, běžící skoro parallelně podle již. břehu jez. Ladožského od S ji do ř. Sjasi. Starší zvaný S virský neb Aleksandra I. zřízen byl r. 1802—10, druhý Novosvirský neb Aleksandra III. zbudován byl v l. 1878—82; jest blíže břehu

Svírajice, Svíratice, Svíradice, Svéradice, ves v Čechách, hejtm. Strakonice, okr. a pš. Horažďovice, fara Vel. Bor; 93 d., 582 obyv. č. (1900), kaple sv. Bartoloměje, dvůr, mlýn. R. 1589 ujal S. Jan Chanovský z Dlouhevsi a vystavěl zde tvrz. R. 1676 při-

pojeny k Horažďovicům.

Svíratice viz Svírajice.

Svirhovskij (u Rusů Свирговскій, u Poláků Świrgowski) Ivan, hetman kozácký, byl vůdcem kozáků, kteří r. 1574 táhli na pomoc multanskému hospodaru Ivonu proti Turkům, ačkoliv pol. král to zakázal. Pol. prameny udávají jako vůdce Svirčovského (Свърчовскій), Kostomarov pak soudí, že obě jména vztahují se k osobě jedné, při čemž soudí, že S. byl hetmanem ukrajin- (1893), značný obchod, jest důležitou stanicí ských kozáků, kteří neuznávali vlády polské. paroplavební na dolním Dunaji, hlavním vý-Oddíl S-kého čítal asi 1300—1400 mužův a vozním i dovozním místem pro střední Bul-

a již neobnoven. Založení města sahá do dobyv skvělého vítězství nad Turky a nad doby dávnověké. Podle hradu zdejšího psali jejich spojencem, valašským hospodarem, se někteří pánové z rodu Vítkova >ze Svin<, přitáhl do Brajlova, kterého zmocnil se útokem, načež Turci hledali spásy v útěku. Po-zději kozáci dobyli ještě jednoho vítězství, ale zrada Jeremije Čarnaviče, přítele Ivonova, dopomohla části turec. vojska přes Dunaj, načež kozáci poraženi a Ivon, jenž odebral se do turec. tábora vyjednávat, stat. Kozáci většinou padli, někteří odvlečení do zajetí. Mezi těmito byl též S. O jeho dalším osudu není ničeho známo. Některé prameny tvrdí, že byl propuštěn za veliké výkupné, jiné udávají, že vůbec do vlasti se nevrátil. Srv. L. Gorecki, Opisanie wojny Iwona w r. 1574; Fredro, Dzieje narodu Polskiego pod Henrykiem (překl. z latiny W. Syrokomly).

Svirské kanály viz Svir, částečně též

Marijinský průplav.

Svis v tělocviku, vis na nářadí při pažích úplně natažených.

Svisedlice, Svésedlice, ves na Moravě, hejtm. a okr. Olomouc, fara a pš. Vel. Bystřice; 42 d., 297 obyv. č. (1900), 1tř. šk.

Svislice, svislá či vertikálná přímka (fr. verticale, něm. Lotrechte), určena jest směrem volně padajícího tělesa v prostoru vzduchoprázdném. Určena jest tedy směrem

tiže a nazývá se v geodaesii tež tižnice. Nov. Svisloč (pol. Swistocz): 1) S., řeka ruská gub. minské; po toku 261 km dlouhém vtéká s prava do Bereziny; splavných jest asi 80 km. Teče krajem lučinatým (dvojí senoseč). Přijímá mnoho menších řek; četné jezy. Při ní leží město Minsk; pří ústí osada S. – 2) S., ruská řeka gub. grodenské; pramení se v kraji volkovyskovském a vtéká s leva do Němanu, jsouc 122 km dlouhá. — 3) S., ruské městečko při řece S-i 2) s 2690 obyv., známé svými trhy a vůbec obchodem. V 1. pol. XIX. stol. kvetlo v S-i slavné gymnasium, založené tehdejším majetníkem města

Tyszkiewiczem, jeż mivalo aż 300 żáků. Pp. Svišť, rod hlodavců veverkovitých (Sciuridae). Druh jeho s. horní (Arctomys marmota Schreb.) jest 51 cm dlouhý, z čehož 11 cm připadá na ocas. Má tělo zavalité, ouška mala; dutina ústní bez licních toreb. Na noze jest zakrnělý paleček s drápkem. Tělo kryto jest srstí dlouhou a hustou barvy temně hnědé; boky těla jsou světle šedé. Hlodavé zuby jsou žluté. Žije ve společnostech v Alpách, Pyrenejich a Karpatech na výslunných stráních poblíž sněhové čáry. Živí se rostlinami; zimu přespává. Loví se pro maso a kožišinu. Snadno se naučí kratochvilným kouskům jako opice.

Svištany viz Sviništany.

Svištouni, zool., viz Strisores. Svištov, Sištov, Sistova, okr. město v kraji trnovském v Bulharsku podunajském, na pravém břehu Dunaje právě tam, kde nejvíce k jihu se vychyluje, má 13.312 obyv.

břeh není tu pokryt močály, stojíť protější Zimnica, právě tak jako S., na vysoké terase. Ulice svištovské vystupují strmě od řeky Dunaje vzhůru ke starému hradisku. S. leží na místě starověkého města římského Novae, kde ležela posádkou jedna legie, r. 1790 bylo tu zahájeno mírové jednání a 4. srpna 1791 ujednán mír mezi Rakouskem a Tureckem na základě dosavadního stavu držebního. R. 1810 byl S. ve válce vypálen. U S-a Rusové zbudovali v červnu 1877 most lodní, po němž vstoupili na půdu tureckou. Rodáci svištovští mají v kulturním a politickém ži-votě knížetství Bulharského značný význam (Dragan Cankov, Načevič).

Sviták (Svitáček) z Landšteina viz

z Landšteina, str. 619a.

Svítání viz Soumrak.

Svítáníčko, jitřní píseň, typický útvar středověké lyriky milostné, líči, nejčastěji dramatickou formou, loučení tajných milenců, když se rozbřeskuje zora. Milence probouzívá přítel, jejž zůstavili na stráži, nebo strážce hradní výkřikem, jenž zvěstuje, že utrpělo v bouřích husitských, r. 1787 požájitro se blíží; tehdy všechen žár lásky vzplane naposledy s bolestnou prudkosti. S. vyvinulo se ve staré poesii provençalské jako typický genre pod jménem alba (viz Aubade). S. bylo pak také zvláště v Německu (Tagelied) mnoho pěstěno a hlavně jako prosté duetto loučících milenců populární. Nejdo-konalejší umělé »tagelieder« napsal Wolfram von Eschenbach pod vlivem francouzským a zabarvil je někde skoro balladicky. Za reformace dostalo se »tageliedu«! zpracování ve smysle duchovním. Rozchod Romea a Julie za noci svatební u Shakespearea a druhý akt Wagnerova »Tristana a Isoldy « jsou zdramatisovaná **s**-ka. Srv. Bartsch, Gesammelte Vorträge und Aufsätze (Freib., 1883); de Gruyter, Das deutsche Tagelied (Lip., 1887); Ludw. Fränkel, Shakespeare u. das Tagelied (Hannov., 1893); Schläger, Studien über das Tagelied (Jena, 1895).

Svitanov (Zwittern), víska v Čechách, hejtm. a okr. Kaplice, fara Rožmberk, pš. Dolní Dvořiště; 8 d., 50 obyv. n. (1900). Svitava: 1) S., přitok Svratky, viz Mo-

rava, str. 628 a.

2) S., město na Moravě, viz Svitavy. **Svitávka,** městečko na Moravě, hejtm. a ' okr. Boskovice; 158 d., 1623 obyv. č. (1900), far. kostel sv. Jana, čes. 5tř. šk., něm. 1tř., četn. stanice, pš., telegraf, žel. stanice na tr. Hrušovany-Brno-Č. Třebová; továrny na vlněné zboži, uměl. vlnu, mlýn a vyroč. trhy na dobytek.

Svitavy, Svitava (Zwittau), průmyslové město na Moravě v hejtm. moravskotřebovském, má 824 d., 340 obyv. č., 7407 n. (1890), 9029 obyv. (1900), pěkné náměstí, děk. kostel Navštiveni P. Marie, kostel sv. Jilji, špitál s köstelem sv. Floriána, kláštery redemptoristův a milosrd. sester; okr. soud, finanč. jektoval mnoho škol, které vynikaly znalostí

harsko podunajské, důležité i pro obchod stanici na tr. Čes. Třebová-Brno-Hrušovany a styk Bulharska a Rumunska, nebot levý a S.-Polička-Skuteč; dvě 5tř. obec. a měšt. a S.-Polička-Skuteč; dvě 5tř. obec. a měšť. 3tř. šk. pro chl. a div., měst. opatrovnu, vyš. školu reálnou, st. odbor. tkalcovskou a průmysl. pokrač. šk., nemocnici, chudobinec, sirotčinec, pobočku Rakousko-uher. banky, měst. spořitelnu a jiné peněžní ústavy; tý denní a několik výroč. trhů. Průmysl zastupuje: továrna na tabák, přádelna na zprac. bavin. odpadků, 2 továrny na bavin a iněné zboží, 2 továrny na džutu, bělidla, 7 barvíren, úpravny, česání suken, mechanické tkalcovny, továrna na hedvábné zboží, měšť. parostr. pivovar, škrobárna, plynárna, cihelna a značný průmysl textilní (kol. 70 větších a menších závodů). Kor. lenní panství (839.44 ha půdy) je majetkem arcibiskupství olomouckého. Š. založeny biskupem Brunonem ok. r. 1250 jako něm. osada na místě osady slovanské, časem zaniklé, která ležela nedaleko odtud. Biskupové olomoučtí nadali město četnými výsadami. Slovanský klášter praemonstrátský, jenž stával naproti kostelu farnímu, za-nikl ok. r. 1554 a na jeho místě stojí nyní několik soukromých domů. Město mnoho rem a r. 1805 v pádem vojska francouzského. S. byly první osadou moravskou, ležící při braně zemské »na Trstenici«, odkudž vedla jedna cesta na Jevičko a druhá k Letovicům na Brno. V tak zv. kraji »Schönhengstů« žije na 2000 Čechů (1900).

Svitel, bot., viz Koelreuteria. Svitidlo elektrické ve vojenství jest jako každé jiné takové s. svítilna oblouková se světlem nejvyšší možné síly, které se vrhá v každémkoli směru podle libosti pomocí velikého zrcadla vydutého, otáčivého. Užíváno ho hlavně ve válce pevnostní a to v první řadě obhájcem pevnosti, aby rušil dobývací práce oblehatelů (navážení batterie, zákopy atd.) konané větším dílem v noci, totiž aby vynašel místa, kde oblehatel pracuje, a tato mohl obstřelovati. S. e. slouží ovšem také oblehateli, aby světelný kužel obránce překřížil, tím zatměl místo prací a tak citelně rušil až i mařil pozorování obráncovo. Ve válce námořní s. e. nejvíce působí na vyhledání lodic torpedových a pozorování jejich pohybů.

Svitil: 1) S. Jan, inženýr (* 1843 v Černé Hoře na Morave — † 1902 v Lublani), absolvoval školu reálnou a školu technickou v Brně, načež r. 1865 vstoupil do stavitelské praxe do kanceláře civilního technika, kde zaměstnán byl ponejvíce v polním měření. R. 1869 nastoupil jako stavební praktikant u c. k. místodržitelství ve Vídni, r. 1873 byl jmenován staveb. adjunktem, r. 1875 inženýrem, r. 1879 vrchním inženýrem a r. 1892 stavebním radou a přednostou stavebního oddělení při c. k. místodržitelství v Krajině. Byl vyznamenán řádem Františka Josefa a r. 1900 jmenován c. k. vrchním stavebním radou. Jako inženýr krajinského místodržitelství prostráž, četn. stanici, pš., telegraf, telefony, žel. potřeb školských; od něho pochází učitelský ústav a soudní budova v Lublani. Jako přednosta stavebního oddělení c. k. mistodržitelství provedl mnoho regulačních praci, tak na př. regulac: Sávy, úpravy záhřebské a karlovecké říšské silnice v obvodě celých hejtmanství, stavbu mnoha moderních mostů na říšských silnicích krajinských, ale největší činnost rozvinul za památného zemětřesení v Lublani r. 1895.

2) S. Josef, spis. čes. (* 1870 v Novém Městě na Moravě). Po studiích na čes. gymn. v Brně a Něm. Brodě a lékařských na čes. univ. v Praze a ve Vídni stal se obvodním lékařem ve Velkých Opatovicích na Moravě, kde působí posud. Vedle svého povolání jest činný literárně; pod pseud. Jan Karník psal verše do »Nivy«, »Nového Života«, »Mor. Revue«, »Neděle« a »Máje«, a o sobě vydal knihu veršů Chudobná žeň (Prostějov, 1904). Populární stati lékař. uveřejnil v »Naš. Domovue, »Pozorue, »Mor. Orlicie, »Hlidcee a pro Učebnici hospodyňských kursů napsal čásť O zdravotnictví domácím. Napsal též řadu článků o sociálním postavení lékařů a ze života kulturního a potřeb morav. venkova se týkajících. Účastnil se velmi činně na Moravě drobné práce národní.

Svitilky, zool., viz Fulgoridae.

Svitilna, lucerna, schránka zasklená, v niž se chrání světlo před shasnutim.

S. kouzelná (laterna magica) viz Kouzelná svítilna.

S. ve stavit. viz Lucerna. Svitiplyn viz Plynárnictví.

Svitiva jsou látky osvětlovací, za přiměřené teploty totiž se zapalují a pak hoří, vydávajíce při tom světlo. Jsou plynná, kapalná a pevná a slož. z uhliku a vodíku, jež při svícení se ztravují, dávajíce svítící plamen (v. t.).

S-vy jsou: 1. Latky pevné: lůj, stearin, parafin, vosk, ceresin a vorvaniny.

2. Kapaliny: olej řepkový a olivový, silice terpentinová, rybí tuk, oleje dehtové, petrolej, benzin, ligroin, lih.

3. Plyny: svítiplyn, plyn vodní, olejový,

kyslíkovodíkový a j.

4. Rozžhavené magnesium a proudem elek-

trickým rozžhavený uhel.

Pevných s-iv užívá se v podobě svíček v. t.), kapalná s. hoří v lampách (v. t.). Osvětlování olejem užívá se dnes již jen ve chrámech, při lampách nočních a náhrobnich. Olej zatlačen býl téměř úplně petrolejem, jenž je s-vem velmi dobrým. Knot jej dobře nassává a lze proto nádobky zásobní umisfovati pod hořákem, kde vrhaji jen málo gubernii v új. nowogródeckém, okrouhlé postinu. Aby nastalo dobré spalování, musí doby, asi 86 ha měřici; k němu víží se pobýti množství přiváděného vzduchu dostatečné a knot nesmí býti ani příliš vytažen o vodních pannách, Switeziankách), jež ani přiliš zatažen. Při hořácích kulatých a poskytly látku A. Mickiewiczi k známým básdutých bývá tak jako u lamp olejových cy-ním »Świteż« a »Świtezianka«. Pp. lindr nad plamenem užší. Také principu Ar
Svitkov, ves v Čechách, hejtm, okr., fara lindr nad plamenem užší. Také principu Argendova dvojitého přivodu vzduchu se užívá. a pš. Pardubice; 78 d., 792 obyv. č. (1900), Švítivost petroleje mění se dobou, po ktekaple, žel.-zastávka na tr. Praha-Č. Třebová, rou se svítí. Na počátku ucházejí plyny nej-cihelna, mlýn. Mezi Popkovicemi a S-em prchavější a plamen je jasnější. Také úprava pomník Jana Žižky z Trocnova. V XVI. stol. cylindru a hořáku má vliv na jasnost světla. seděl zde rod Svítkovských ze Škudel.

Světlo benzinové a ligroinové je sice velmi jasné a bílé, ale výhody tyto nejsou nijak s to, aby vyvážily nehezpečí snadněj-šího výbuchu. Z téhož důvodu nehodí se k osvětlování pracovních místností ani gasolin. Při pracích venku není nebezpečí výbuchu a požáru tak veliké a užívá se gasolinu a ligroinu s úspěchera. Plamen ligroinový a gasolinový nezhasíná ani při nejprudším větru.

Plynnými s-vy osvětluje se různým způsobem. Nejčastěji přivádí se plyn do lampy železnou trubkou nebo kaučukovou trubici. Výtok plynu a velikost plamene řídí se kohoutkem. Svitiplynem sviti se buď v hořácích (v. t.) bez kominku neb v lampách

s kominkem.

Plyn vodní dává plamen nesvítivý, jenž činí se svítivým buď tím, že se míchá s parami těkavých destillátů petrolejových a pod., nebo tím, že se do plamene vkládají tělíska, která v něm se rozžhavují, jako pletivo z drátů platinových, punčošky asbestové, tyčinky z křídy nebo magnesia atd. Světlo má pak podle toho různá jména.

Plyn kyslíkovodíkový vzniká rozkla-dem vody a je směsí kyslíku s vodíkem. Je málo svítivý, ale velmi horký, tak že se stává svítivým, vloží-li se do plamene tyčinky křídy, magnesia nebo z jiných látek neroztopitel-

ných.

Acetylenu užívá se v nejnovější době hojně vedle svítiplynu. Nabývá se ho rozkladem karbidu (v. t.) vápenatého vodou. Dává světlo mocnější a levnější než svitiplyn. Přístroj na vývoj acetylenu je huď spojen s lampou nebo samostatný.

Upotřebení magnesia jako s. obmezuje se hlavně na fotografování ve tmě. Hoří pla-menem mocně svitivým a jasným. V lampách bývá kotouč úzké magnesiové stuhy, jež po zapálení samočinně se odvinuje strojem ho-dinovým. Užívá se též jen prášku magnesiového, jenž buď se zapaluje neb do plamene

lampy fouká.

Osvětlování velikých ploch provádí se nyní nejčastěji světlem elektrickým, obloukovým aneb žárovým, jež je nejméně nebez-pečné, neznečišťuje vzduch zplodinami hoření a při značné svítivosti vyvíjí jen málo

Svitjaz: 1) S., Svitjazské jezero, le**ž**í v Rusku v gubernii volynské, újezdu vladiměřském, měří asii 33 km². Jest bohato ry-bami. — 2) S. (pol. Świtef), jezero v minské

Svitoun viz Tournefortia. Svizel, bot., viz Galium. Svižnik, zool., viz Cicindela. **Svjadňov** viz Sviadňov.

Svjatoy (святцы), v pravosl. církvi seznam svatých, sestavený podle měsícův a dní, na něž ustanovena památka toho či onoho svatého. Užívá se těchto seznamů při bohoslužbě a otiskují se při jiných knihách bohoslužeb. Jednotné redakce posud není, ale zachovává se pravidlo, že do seznamů mohou se zapisovati pouze jména svatých kanonisovaných v pravosl. církvi. Vydávají-li se s. o sobě, slují obyčejně měsjaceslov. V tom případě otiskují se při nich též stati k určení pohyblivých svátků na delší dobu. Bývají vydávány i neofficiální s. neboli »měsjaceslovy«. Vzorem může býti »Nastoljnaja kniga dlja naroda«, sestavená Smirnovem pod redakci D. P. Sokolova.

Svjatlovskij Vladimir Vladimir ovič,

spis. rus. (* 1871), studoval na universitě mnichovské a vedle menších studií vydal o sobě: Gosudarstvennoje strachovanije v Germaniji (Moskva, 1895); Die Geschichte und Entwicklung der altrussischen Geldsysteme (Mnichov, 1897); Kvartirnyj vopros (Petr.,

1898).

Sviatogor, bohatýr starších rus. bylin, stojící mimo cyklus kijevský a novgorodský a dotýkající se onoho pouze v bylinách o setkání s Iljou Muromcem. Líčí se jako velikán, žijící na Svatých horách, kterého s těží nosí máť syrá země. Při jeho jízdě země se otřásá, řeky vylévají se z břehů a lesy se kymácejí. Sám se chlubí, že převrátil by zemi i nebe, kdyby v nich byly kruhy, načež Mikula Seljaninovič hodí na zemi svoji brašnu, kterou S. marně snaží se s koně zvednouti. Když slezi a uchopil brašnu oběma rukama, zabořil se do země po kolena, ale nepřekonav >tíhy zemské«, uzavřené v brašně, zahyne. Mnoho variantův o nevěrné ženě, o rakvi a svatbě S-ově obsahují byliny o S-u a Iljovi Muromci. Při jejich analysi zřejmo, že báje o S-u čerpány jsou nejen z domácich bájí a pohádek, ale i z pověstí východních, z Kalevaly, ba i z apokryfů. Přes to byliny o S-u v celku posud nejsou náležitě objasněny, jmenovitě není shody co do prototypu S-a. Někteří ukazují na Christofora, jenž podle legendy přenesl Krista přes vodu, jiní na biblického Samsona. Chalanskij vidí v bylinách o S-u vliv kavkázských pověstí o velikánech. Jméno pochází zřejmě od domně-lého sídla bohatýrova. Srv. Hilferding, Oněž-skija byliny; Chalanskij, Velikorus. byliny kijev. cikla; V. Miller, Ekskursy; Ždanov, K istoriji bylevoj poeziji; Veselovskij, Južno-rus. byliny; Máchal, O bohatýrském epose

Ceskaja Guba; 3. na sev.-vých. pobřeží polo- rem charkovským.

ostrova Koly; oba tyto jsou v gubernii archangelské.

Svjatopolk: 1) S. I. Vladimírovič, syn Vladimíra Vel. a vdovy po bratru jeho Jaropolkovi (* ok. 980), obdržel ještě za živo-byti otcova v úděl Turov. Oženil se s dcerou Boleslava Chrabrého, jež S-a chtěla přiměti, by se odtrhl od církve řecké a uznal primát papeže římského. Pro tyto pletichy byl S. i s manželkou uvězněn, ale ještě před smrtí Vladimirovou propuštěn, načež se odebral do nového svého údělu, Vyšehradu u Kijeva. Po smrti otcově (1015) S. zmocnil se stolce kijevského, nejsa však přiliš obliben, musil se obávati nástrah mladších bratří, zejména Borisa, Glěba a Svjatoslava, jež dal posléze zavražditi. Lid nazval jej proto »Proklatým«. Za tyto bratrovraždy vypověděl S-ovi Jaroslav Novgorodský válku a porazil jej u Ljubče i obsadil Kijev. Avšak Boleslav Chrabrý poskytl zeti svému pomoc a dobyl r. 1017 Kijeva, odkudž odtáhl s velikou kořisti teprve, když Rusové počali Poláky pobíjeti. Hned potom Jaroslav po druhé vypudil S-a z Kijeva. S. získal pomoc od Pečeněgů, byl však na řece Altě od Jaroslava opětně poražen, načež odešel do Polska, kde zemřel.

2) S. II. Michal Izjaslavič, syn Izjaslava Jaroslaviče Kijevského (* 1050 – † 1113), byl otcem svým usazen nejprve v údělu Polockém, později v Novgorodě. Po smrti Vse-voloda Kijevského (1093) zmocnil se podle posloupnosti starešinské stolce kijevského. Po celý čas své vlády válčil s Polovci, kteří k trvalému míru nebyli přinuceni ani tím, že S. pojal dceru chána Polovců za manželku. Ani pomoc od většiny údělných knížat po-skytnutá nepomohla. Tato knížata dokonce hrozila S-ovi válkou, když z návodu Davida Volyňského dal oslepiti a údělu zbavil Vasilka Rostislaviče Haličského. Aby zachránil domácí mír, vypudil Davida a Volyň zabral pro sebe. Halič zůstala Rostislavičům. U poddaného lidu ani u knížat S. oblíben nebyl.

Svjatopolk-Mirskij, jmeno knižecího a šlechtického rodu rus., odvozujícího původ svůj z Litvy. Uvádějí se z něho hlavně:

1) S.-M. Dmitrij Ivanovič, kníže, generál rus. (* 1825 — † 1899), sloužil prvotně ve vojště na Kavkáze a bojoval proti Čečencům a Dagistáncům. Za války krymské jako velitel pluku byl těžce raněn. V l. 1857 až 1859 velel kabardinskému pluku a účastnil se vzetí Gunibu. Po pokoření vých. Kavkázu byl náčelníkem oblasti terské a pak gen. gub. kutaiským. V této hodnosti potlačil povstání horalů v Abcházii a v podmaněném kraji zavedl novou správu administrační. R. 1876 stal se zástupcem velkokn. Michajila slovanském a j.

Svjatoj Nos., jméno několika předhoří turec. války r. 1877—78 přidělen byl k veliveropského Ruska i Sibiře: 1. jeden leží proti Karsu. R. 1880 jmenován byl členem státní jihozáp. vyběžku ostrova Bližního v gubernii rady a r. 1882 byl velitelem charkov vojenjakutské; 2. leží na východním pobřeží zálivu ského okruhu a dočasným gen. gubernátokáze a účastnil se bojů proti horalům a Tur-kům. R. 1877 velel pěší divisi, r. 1881 byl jmenován nakazným atamanem vojska don-

ského a r. 1898 členem státní rady.

3) S.-M. Petr Dmitrijevič, kniže, general a státník rus. (* 1857), účastnil se rus.-turec. války r. 1877—78, ale přestoupiv do služby civilní stal se r. 1895 gubernátorem v Penze, r. 1898 v Jekatěrinoslavi a r. 1899 povolán do ministerstva vnitř. záležitostí, načež násl. r. jmenován zástupcem ministra. V l. 1902-04 byl gen. gubernátorem ve Vilně a po smrti Plehvové povolán za ministra vnitra. Již ve Vilně získal si značnou přízeň svojí spravedlností a mírností, v kterémžto směru působil i jako ministr, ale poslední nepokoje a vliv konservativní strany u dvora přispěly k jeho odstoupení.

Svjatoslav: 1) S. Igorevič, veliký kníže kijevský (* ok. 942 — † 972), viz Rusko str. 250 a, Bulharsko str. 905 a. Srv. Za-vitněvič, Vel. kňaz kijevskij S. Igorevič vitněvič, Vel. kňaz kijevskij S. Igorevič i istorič. značenije jego bogatyrskich pod-vigov (1888); Čertkov, Opisanije vojny vel.

kň. S. Igoreviča (1843).

2) S. Jaroslavič, třetí syn Jaroslava Vladimíroviče (* 1027 — † 1076), obdržel od otce v úděl Cernigovsko. Se svými bratry Izjaslavem Kijevským, Vsevolodem Perejaslavským podnikal četné výboje proti soubyl r. 1068 u řeky Alty poražen, ale později dobyl nad nimi skvělého vítězství. Syna svého Glěba usadil v Novgorodě. R. 1073 vypudil Izjaslava z Kijeva a stal se velikým knížetem. Pro něho sepsána byla vzácná památka rus. literatury, S. ov Izbornik.
3) S. Nikolaj Olgovič, kniže černigov-

ský, syn knížete Olega Svjatoslaviče († 1165), byl ok. r. 1137 povolán na stolec novgorodský proti Vsevolodu, avšak záhy opět vypuzen. Po druhé povolán byl do Novgorodu r. 1140, ale opět vytlačen. V náhradu obdržel Čertorisk a Kleck. V pozdějších složitých rozbrojích držel se Jiřího Suzdalského, od něhož obdržel Kursk, Posemí, Snovskou oblast, Sluck a zemi Dragovičů. Později od Izjaslava Davidoviče, jenž se stal velikým knížetem kijevským, obdržel Černigovsko,

jež držel až do smrti.

4) S. Rostislavič, kníže novgorodský (od r. 1159), byl na čas vyhnán Ondřejem Suzdalským, vrátil se však a utkal se vítězně se Švédy. Později byl nadobro z Novgorodu

vypuzen. Zemřel ok. r. 1170.

5) S. Vsevolodović, syn velikého kní-žete Vsevoloda III. († 1194), byl nejprv knížetem v Čertorisku a Klecku, potom ve státních občanů. Vladiměři. R. 1154 dostal Turov a Pinsk, články a Nábo r. 1157 Novgorod Sěverský, jejž vyměnil kousko, str. 219. . 1165 za Černigov. Když r. 1190 dostal:

2) S.-M. Nikolaj Ivanovič, kníže, gen. r. 1228 dostal jižní Perejaslav, účastnil se rus. (* 1833 — † 1898), sloužil rovněž na Kav- r. 1238 nešťastné bitvy na řece Siti, stal se pak knížetem suzdalským a r. 1246 velikým knížetem. Ale již po roce vyhnán byl od synovce Michala Moskevského. Zemřel v polském Jurjevě, jejž zdědil po otci. Skč.

Svlačoovité, bot., viz Convolvula-

Svlačeo, bot., viz Convolvulus.

Svlačník v geometrii viz Goniometrie, str. 295 b.

Svlak (fr. traverse, nem. Riegel, rus. zasov) značí příční hraničné dříví, sloužící ke ztužení prkenného pažení, dveří, vrat, plotů atd. S. může k šalovací ploše jen doléhati nebo může s ní býti spojen na rybinu.

S., podstavec na kterém spočívá veslo

prámu při plavbě dříví.

Svlakovník viz Hoblík, str. 419*b*.

Svoboda (lat. libertas, odtud frc. liberté, angl. liberty, pol. wolność, rus. svoboda) jest v základě svém pojem éthický, při všech rozličných smyslech, kterými slovo to bráno bývá, poněvadž se týká rozhodování a jed-nání. Moci náležeti jen sobě ve svých rozhodnutích, určovati jednání své jen z vlastních zásad, tedy bez nátlaku zevního, jest nejširši jaksi význam slova toho. Proto se žádá s. svědomí, s. náboženská, přesvědčení, myšlenky a slova. Individualistní tento ráz s-dy má však ten důsledek, že čeho pro vlastní individium vymáhám, přiznati musím sedním knižatům i také proti východním ko- i ostatním. Tak zv. s. vůle byla i hájena čovným kmenům a Polovcům. Od těchto i popírána (viz Determinismus) podle byl r. 1068 u řeky Alty poražen, ale později různých stanovisek metafysických a psychologických. S., která by znamenala bezzákonnost, byla by libovůlí; s. zákonem omezená a to zákonem, který jest uznán od subjektu samého, subjektem samým sobě tedy uložen, jest svézákonná, autonomní. Já chtící jest omezováno já myslicím. Proto s. politická znamená autonomii, správu života sociálního podle zákonů, jež občané sami si dali. S. psychická znamená býti prost depresse, abychom plně byli sebe mocni. Kant mluví o s-dě transcendentální. Argumentace jeho jest tato: v říši zjevů jest vše určeno přičinně, determinováno, proto zde nikdy s-dy nezastaneme. Jest však nicméně něčím myslitelným a možným a jsoucnost její dlužno odkázati do říše věci o sobě. Že skutečně v odboru mimozkušenostním existuje, toho zase zkušenostním dokladem jest mravnost. S. bere se často též ve smyslu výsady.

S. osobní srv. Bezprávné obmezení osobní svobody

S. práce viz Dělnická otázka.

S. svědomí čili s. náboženství, t. j. právo vyznávati kterékoli náboženství náleží v moderních státech k základním právům všech státních občanů. Viz Fundamentální články a Náboženství, str. 964 a Ra-

Svoboda: 1) S. Prokop, spis. chor. (*1728,

Kijev, postoupil Černigov bratru Jaroslavu.

6) S. Gabriel Vsevolodovič (* 1196, † 1767), viz Jihoslované, str. 459 b.

2) S. František Jan, čes. spisov. paedag. † 1253), byl nejprv knížetem novgorodským, (* 22. bř. 1778 v Praze — † 16. čce 1864 t.).

Svoboda 447

Vystudovav gymnasium a filosofii v Praze, vstoupil na fakultu pravnickou; však před ukončením práv. studií povolán byl za pro-fessora na gymnasium litoměřické, odtud na královehradecké, malostranské a od r. 1807 působil na akad. gymnasiu, kde studujícím vykládal čes. dějiny, překládal s nimi i do češtiny staré klassiky, nedbaje přitom úředních důtek a zákazů. S. byl výborným učitelem, pro svou ušlechtilou povahu v měšťanství pražském vážen a u studentstva velice obliben. R. 1849 dán na trvalý odpočinek, vyznamenán zlatým penízem záslužným. K literatuře paedagogické přispěl vzděláním spisu: Zlatodol, aneb zpustlá vesnice obnovená fardřem, učitelem a manželkou jeho, podle Zschokka (Praha, 1830, 2 vyd. 1856); K. Smida Stedry večer (t., 1827); podle Jaisa Jeţis, pritel ditek (t., 1822, 1856); Prvni a Druhe sto mravných povídek (t., 1831); O trýnení hovad (t., 1833); studentům upravil: Neues lateinisch-deutsch-böhmisches Wörterbuch

(t., 1844 a 1850).

3) S. Václav Alois, spis. čes., po rodišti Navarově v Boleslavsku též Navarovský (* 8. pros. 1791 — † 8. led. 1849). Vzešel z rodiny majetné (otec jeho Václav byl sládkem), vzdělal se na škole boskovské, v Jenišovicích a v Liberci, kam dán výměnou. Středoškolské vzdělání získal v Mladé Boleslavi, v Praze na Starém městě, kdež navštěvoval syntaxi, a ukončil je opětně v Boleslavi. Znamená-li pobyt boskovský pro něho dojmy krajinne, lidové i náboženské, vede jej piarista boleslavský Dom. Kynský (1805 až 1806) k poznatkům literárním, obeznamuje studenta s plody cizojazyčnými (zvl. s Schillerem) i domácími, Nejedlým, Jungmannem, Krameriem a nově vzniklým »Hlasatelem«. A krom toho výborný učitel podněcuje v hochu touhu po povolání vychovatelském. S-dova následovní studia pražská vystřídávají fakultu filosofickou, pak práva, přecházejí v soukromé vychovatelství (1810—13), za něhož S. odhodlá se složiti zkoušku z dějepisu a místopisu (1812), s níž pak žádá o místo učitele tříd humanitních (1814), jehož nedostane, ale stane se zatímným učitelem v Písku a r. 1815 c. k. professorem v Jindř. Hradci. Tim uza-vírá se oddíl života S-ova, kdy hromadí se v něm prvé vněmy hlubší: Praha působí naň B. Bolzanem, J. Nejedlým, jejž vystřídává Dobrovský, řadou osvětychtivé mláděže spřátelená k při přidsvětia se v 1800 Honka spřátelené, k níž přidružuje se r. 1809 Hanka, by napotom stal se S-dovi přítelem a slabé jeho povaze návodcem, ne vždy ke skutkům čestným. Co S-du v parallelu staví s jeho vzorem romantickým berlínským, Friedr. Schlegelem, jest jednak formální jeho nadání a pověstná jeho zlomkovitost, jež nedopřává mu ukončiti většinu prací a zůstavuje jej i jako celek v písemnictví našem fragmentem. Krom pražských přátel S. v údobí tomto seznamuje se's A. Markem, kaplanem libuňským, a prostřednictvím jeho s Jos. Jung- nují jej r. 1845 »sousedem « městským, r. 1848

ník divadelní a horlivě přednáší. Krom toho nadání básnické projevuje četnými improvisacemi, básněním přiležitostným i vážným. Tvorba jeho dýše duchem německé tvorby bojů za svobodu. Pseudonymy Vladyboř a z Vůlemilova charakterisují radikální tóny veršů. Neméně obsah: Oda na Švyc, převod básně Schillerovy Die schlimmen Monarchen, Schubartovy Fürstengruft, části Rozbojníků (Räuber) Schillerových a kromě jiného proslulá óda Na mír Evropy 1815, již básník přízvučně básní i do latiny tlumočí. Radu básní, k niž i posléze uvedená náleží, přinášejí Hromádkovy »Vídeňské Noviny«, do nichž přispívá návodem Hankovým (1813 až 1816). Fragmentárnímu duchu jeho nestačí však tvoření české, on básní i německy, i latině. A kdežto jiní přátelé jeho, na př. Linda, zůstávají věrni ideím svobodomyslným, S. ochládá, jak vidíme i z osobních styků a z literární a básnické činnosti celého ieho života dalšího. V období hradeckém S. vyvíjí činnost filologickou. Převádí chrestomathii latinskou pro 2. třídu humanitní (Muster redender Kunste, 1. a 2. sv. Jindř. Hradec, 1820, 3. Praha, 1829), elegiky, Horáce, Vergilia a provází převod výklady filologickými, aesthetickými i historickými. Uskutečňuje i plán své doby universitních studií ně-meckým překladem tragédií Senekových a fragmentů jiných dramat latinských, jež uveřejní jako L. A. Senecae Tragoediae (Videň a Praha, 1825—29, 3 sv.). Hanka pak stavá se jeho duševním vůdcem měrou značnější, at už veden jim přiklání se k analogistům, ať pokračuje v příspěvcích pro Hromádkovy »Noviny«, převadí Hankovy písně do něm-činy (na př. Vystavím si skromnou chaloupku) a dokonává překlad Ruk. Král. (1817—18; vyd. Praha, 1819). Vládní výnosy ve prospěch pěstění mateřštiny na školách střed-ních zprvu S-du rozohní. Oslavuje událost tu básnicky, přeloží i čásť Vergilia do češtiny a chysta se na stilistické dílo české Rhetoriku, jíž však zanechá, dověděv se o obdobném chystaném podniku Jungmannově (Slovesnosti). Jak vzplanul, ochládá v zápětí vládního odvolání výnosův a činí vůbec pro věc národní ve školství méně, než by činiti byl s to. Počátkové českého básnictví (1818) učiní ze S-dy časoměrce. Do r. 1830 básní jen časoměrně a v zápětí prvních dojmů spisu uvedeného zapřisahá se, že již přízvučně básniti nebude nikdy. Zajímavo, že i odu Na mír Evropy 1815, odu k jmeninám Dom. Kynského i Vypsání bouře z Vergiliovy Aeneidy přelívá ve tvar časoměrný. Běhy životní S-dovy od let dvacátých jsou tyto: R. 1819 se ožení (choť jeho † 1847), r. 1826 béře k sobě syna nejmladšího svého bratra (Aloisa) Karla S-du, známého později malíře, a v říjnu 1821 přestěhovává se do Prahy, kde stává se professorem na gymnasii malostranském a setrvává do smrti. Pražané jmemannem. Na venek S. žije v období tomto povolán jest do školského oddělení Národ-životem bohémským, vystupuje jako ochot-ního výboru, ale S. jednání se neúčastní.

Svoboda. 448

a spočine na hřbitově košířském. V Praze S. navázal starší styky literární (s Jungmannem) a získal nové. ľúsobil osobně na K. E. Eberta, seznámil se s Palackým (1824), vyhledával styky s kruhy duchovními, Goethem, Pyrkerem a j. Jsa pak nástrojem Hankovým donášel Jungmannovi, kde co který Staromilec o něm pronesl, napsal s Hankou ostrý odsudek Nejedlého mluvnice, jejž však ani pražská ani vídeňská censura nepropustila, a vystoupil r. 1824 v Hormayerově Archivu (1824) »jízlivým« článkem Libussa als Gesetzgeberin pro Rukopis Zelenohorský, kterýžto výpad Dobrovský odbyl v témže archivě v č. 79. Také pro Hankovy a Machkovy Dě-jiny Cechů v obrazích (1820–25) přispěl řadou básní z dějin českých. Podobné písně (*Draho*mira, Kaiser Karl's Bad) přinesl již r. 1819 až 1821 almanach »Aglaja«. Texty k Hankovu dílu právě uvedenému pak sebrány a doplněny tvoří Bohmische historische Gesange (2 části), z nichž S-dovi připadá Vorspruch, s Lindovou Září shodný St. Wenceslaw u. Rastislaw (čes. i něm.), něm. ballada Dragomira's Untergang, rovněž něm. St. Adalbert's Rükkehr a Udalrich u. Božena, překlad ballady Šafaříkovy. Vzorem byli tu S-dovi Herder, jehož báseň o Libuši S. tlumočil v Jung-mannově Slovesnosti (1820), Schiller, Collin, A. Müller. Zároveň s tímto dílem jdou příspěvky S-dovy do Hormayerova »Archivu«, z nichž zajímavo pojednání o pražské akademii malířské. R. 1827—29 S., stýkaje se s Palackým, přispívá do časopisů musejních. Z hojných příspěvků zajímava jsou vypravování o vzniku Hradu Navarova (1827), o Sigmundu svobodném pánu z Újezda (1829) a plán, jehož zlomek zachoval Rybička, v němž oživuje autor (německy) vzpomínky z mládí na biblickou hru na návsi a na kroužky ve světnici venkovské. Také pro encyklopaedii chystanou získán S. Palackým. — Katolické ovzduší jeho mládí vedlo S-du k sympathiím s kruhy duchovními (od r. 1828-33 přispívá do »Casop. pro katolické duchovenstvo«) a k volbě námětů poetických (legendárných, o sv. Janu Nepomuckém), ku převodům písní církevních, k něm. překladu knihy o následování Krista (Praha, 1842), k nevalnému cyklu cyrillomethodějskému (1845) u přiležitosti darování sousoší Maxova císařem chrámu týn-skému a j.). Na účast S-dovu při rukopisných falsech poukazovalo se v době starší hojněji, novější badání (Hanušova) nepřisuzují mu podílu značnějšího, ač připouštěji, že S. o událostech měl povědomí. Soudí se na to z jeho převodů rukopisných, jež bez pomůcek vykonal na venkově, ač tehdy byl zaneprázdněn připravou ke zkoušce konkursní pro stolici aesthetiky a klass. filologie, jež podnikl ve Vídni (o velikonočních prázdninách r. 1818). Dále zejména z německé interpretace textu v novém vydání překladů (Praha, 1829), jež rozšířil o úvod, překlad

Umírá spisuje apologii svých běhů životních Zbývá ještě dodati několik děl S-dových. Tak Poeseos latinae specimina (1832), soubor latinských převodů S-dových, z let 1840-45, cyklus básni na oslavu kněžského jubilea Pyrkerova (1842; 1847 přitištěn k překladu básní Schillerových); německé překlady českých písní národních (Praha, 1845); latinský a český (metricky vadný) překlad oblibeného básníka S-dova Schillera (Praha, 1845 a 1847); příspěvky do Klárova almanachu »Libussa« (1842 sl.; tu jest převod Kšaftu Kalinova) a česká, německá a latinská báseň o sv. Václavu a Podivínovi (1847), jež dostala se jako vánoční píseň ve zpracování John Mason Nealeově (1856) do Anglie (viz J. Kalousek, Anglická píseň o sv. Václavu, » ČČM.« 1900, str. 113, 481 a zvl. 557). Z latinských pře-kladů S-dových nevydán převod Goethovy Ifigenie a Štitného Knih šesterých, jež měly býti s originálem publikovány r. 1848 k jubileu universitnímu. R. 1848 nalézáme S-du mezi těmi, kdož nové hnutí zakřikují. A celé jeho dění periody druhé jeho života málo má chvalořečníků. Mladši generace nelibě nese jeho jmenování měšťanem pražským a vytýká mu přečasto kolísání mezi trojím pisemnictvím: latinským, českým a německým, zároveň akcentujíc kusost celého S-dova dila životního u vztahu k jeho domovině. Také náboženské stanovisko jeho doznává výtek. Obraz tvorby S-dovy, jak tuto podán, nemůže býti úplný. Spoustu básní při-ležitostných nelze zvláště vyčítati. Zmíníme se ještě jen o převodech francouzských a italských textův operních do češtiny a němčiny, o opravách překladů německých děl dramatických, o netištěných českých divadlech S-dových, o čes. a němec. textu ke Škrou-pově »Drahomíře« a o dvou dílech drama-tických: vlastenecké směšnohře tříaktové Karel Skreta (Praha, 1841), dedikované Jungmannovi, složené v rýmovaných alexandrinech a provozované na čes. divadle v Růžové ulici r. 1842. Pak o neukončené tragédii o Eližbětě, poslední z rodiny Smiřických. Podrobnosti nalezne čtenář v těchto pracích: Vácslav Al. S., biografická zpomínka Ant. Rybičky (*Osvěta«, 1879, str. 801 sl., 918 sl., 977 sl.) a v Předních křísitelích národa česk. II. 1884, str. 373; Jos. Hanuš v Literatuře české XIX. stol. Dil I. a II., Praha 1902 sl. (v. index); Arn. Kraus, Stará historie česká v německé literatuře (Praha, 1902) podle indexu.

4) S. František Jan VI., paedagog a spis. čes. (* 1. říj. 1803 v Hořepníku u Tábora — † 27. září 1844 v Praze). Vystudovav filosofii v Praze vstoupil do semináře v Celovci, odkudž před vysvěcením vystoupil. Po absolvování jednoročního běhu při vzorné škole malostranské působil na škole týnské a haštalské, kde výbornou methodou obrátil na sebe pozornost. Tou dobou počala se šiřiti snaha po zřizování opatroven a v Praze (Praha, 1829), jež rozšířil o úvod, překlad zasadili se o tento důležitý podnik hlavně Sněmu, Libušina soudu, Milostné písně pod nejvyšší purkrabí hr. Chotek, purkmistr Spo-Vyšehradem a Milostné písně krále Václava, řil a jiní. S. za tím učelem poslán na obecní Svoboda. 449

s opatrovnami pro male ditky. R. 1832 ustanoven učitelem na první české opatrovně na Hrádku v Praze, kde po 10 roků působil. Opatrovna pod jeho správou stala se vzorným ústavem pro pozdější opatrovny do let sedmdesátých XIX. st. R. 1842 S. odešel na školu u sv. Mikuláše, kde po 2 letech zemřel. S. jako tvůrce hrádecké školky, která po dlouhá léta trvala vzornou, předstihoval však svou dobu, mrtvou v oboru výchovy a učby, netoliko výborem a srovnáním učiva, ale také methodami a způsoby učebnými. Svou nauku o prvopočátečném vychovávání a čtení vyložil v 57 praktických cvičeních ve spise: Školka čili prvopočáteční, praktické, ná-zorné, všestranné vyučování malých dítek k vécnému vybroušení rozumu a ušlechtění srdce, s navedením ke čtení, počítání a rysování pro učitele, pěstouny a rodiče (Praha, 1839); do školky uvedl první čítanku v illustrov. knížce: Malý Čtendř čili Čítanka pro malé děti (t., 1840, 5. vyd. 1853); dále vydal: První písař čili Praktické navedení k prvopočátečnému psaní pro učitele a pěstouny (t., 1841); Malý Čech a Němec čili Prvopočáteční české a německé cvičení k mluvení (t., 1843, 4. vyd. 1853) a Sebrání českých písní, třicet písní pro dítky (t., 1836). S. byl ducha na svou dobu neobyčejně vyspělého a v době národního probuzení vytrvale pracoval, aby výchova mla-dého pokolení položena byla na základě no-vém. R. 1846 zasazena byla S-dovi ke cti ve škole hrádecké pamětní deska.

5) S. Václav, filolog a organisátor školství středního v Čechách (* 1813 v Minicích u Rakovníka — † 9. srp. 1888). Studoval na akad. gymnasiu pražském, pak absolvoval filosofii a práva. Obrátiv se k učitelství na středních školách, auskultoval při akad. gymnasiu, r. 1843 stal se professorem v Jičíně, r. 1846 v Hradci Král, r. 1850 na gymnasiu akad. v Praze. S. sepsal Slovosklad jazyka latinského (1853), jenž došel úředního schválení. Když r. 1853 gymnasium akad bylo poněmčeno, S. přeložen na gymnasium v Prešpurce, kde stal se r. 1858 ředitelem. R. 1861 jmenován školním radou a spolu dozorcem škol středních v Čechách, po r. 1867 hlavně českých. V tomto povolání získal si nehynoucí zásluhy o utvoření a organisování tohoto školstvi, pečuje o vyhledání osob vynikajících mezi učitelstvem, jež by se ho-dily ke správě ústavů jednotlivých a k se-psání potřebných ještě učebnic. Pro ustálení a zdokonalení jazyka českého S. pečoval | o založení kommise, která by pořídila t. zv. Matiční brus, a sám byl prvním jejím před-sedou. Do této knihy sestavil čásť, týkající se skloňování cizích slov v češtině, což potom i zpracoval ve zvláštní samostatný spis, vyd. r. 1882. R. 1877 odešel na odpočinek. JNk.

6) S. Eduard, malíř (* 15. list. 1815 ve Vídni), žák víd. akad. a Schilcherův. R. 1835 byl v Praze a Karl. Varech, kde mnoho portraitoval, r. 1836 v Pešti, r. 1842 v Prešpurce, hudéb. skladatele Jelena, a r. 1851 přesídlil

utraty na studie do ciziny, by seznámil se denu. R. 1855 provedl fresky v kostele ve Felsőbanyi, r. 1859 spolu s Karlem Geigerem nástěnné malby ve schodišti nové bursy vídeňské a r. 1860 ve šťávnickém kostele v Uhrách. Stal se oblíbeným portraitistou, a v Prešpurce maloval podobizny všech čelnějších magnátů a šlechticů, prováděje obrazy bud olejovou barvou, bud aquarellem. Tak zejména libila se podobizna Karloveckého metropolity Rajačiće v životní velikosti po kolena provedená, kterou čtrnáctkrát opakoval. Ve Frankfurtě měl znázorniti zahájení německého parlamentu r. 1848 arcivévodou Janem, provedl však toliko aquarellový náčrtek. Maloval též genrovité obrazy (Va banque ve vídeňské obrazárně), které se mu nejlépe dařily, ač ve svých humoristických anekdotách zabíhá někdy do karikování anebo stává se nasládlým. Způsob jeho malby je konvenčni, kresba dosti povrchni.

7) S. Leopold, šlechtic z Fernova (vlastně z Věrnova), genealog a historik český (* 1823 ve Skutči — † 11. dub. 1881 v Opavě). R. 1858 dostal se jako místodržitelský sekretář do Opavy, r. 1868 jmenován vládním radou a r. 1873 povýšen do stavu šlechtického. S. konal výtečné služby jako český translator při zemské vládě v Slezsku a jsa výtečným znalcem dějin slezských napsal množství důkladných článků hlavně genealogických do »Archaeolog. památek« a

do »Slovníku Nauč.«

8) S. Karel, malíř čes. (* 14. čna 1824 v Plánici — † 13. září 1870 ve Vídni). Záhy osiřev přišel ke svému strýci Václavu A. S-dovi, professoru na malostranském gymnasiu v Praze, který se ho ujal a ve studiích ho podporoval. S. studoval filosofii a zabývaje se stále kreslením, vzbudil pozornost hr. Františka Thuna, který viděl S-dovu kresbu Bitva u Kresčaku, a přímluvou tohoto podporovatele uměleckých snah S. dostal se r. 1842 na pražskou akademii, kterou řídil Ruben. První obraz S-dův Smrt krále Václava IV. v Kundraticích libil se všeobecně a stal se v lithografické reprodukci praemií časopisu »Lumír«. S. vyvolil si za svůj obor malbu historických výjevů, pokládaje toto odvětví za nejvznešenější umění malířské, jak tehda vůbec se soudilo, že malování obrazů z Písma a z dějin je vrcholem všeho umění štětce a palety. Jeho Defenestrace (Smetání mistodržících na hradě Prajském r. 1618) setkala se r. 1848 se všeobecným zájmem a byla mnoho obdivována (nyní v majetku p. Gust. rytíře z Hošků). tím Ljudevit Gaj pozval S.du do Záhřeba, a S. zdržel se půl roku na slovanském jihu, maluje výjevy ze života hraničárů a pod. a kresle illustrace k Illyrským dějinám. Vrátil se však k historii a provedl fadu obrazů, jejichž náměty čerpal též z dějin mimočeských. Tak vznikl: Cellini; Palestrina; Jan Ondřej Šlik před popravou; Bilá Hora (bojiště) a j. v. S. oženil se r. 1848 s dcerou r. 1848 ve Frankfurtě n. M. a ve Wiesba-se do Vídně, pracoval však dále na návrzích 450 Svoboda.

určených k nástěnným malbám pro letohrá-dek královny Anny (Belvedere) v Praze. První komposice byla Korunovace Vratislava, prvního krále českého, pak následovaly: Václav II.; Korunování Albrechta II.; cís. Josef II. v Praze a Smrt sv. Václava. První dva obrazy navrhl sám, ostatní provedl podle nákresů Rubenových. Do alba vídeňských umělců, r. 1853 příští cís. Alžbětě k jejímu sňatku věnovaného, S. nakreslil Vjezd cís. Maximi-liána I. do Gentu. Tou dobou vznikla též Madonna, kterou zakoupila Krasoumná jed-nota v Praze (Kunstverein). Jeho malby: Jan Bedřich Saský v žaláři (1857) a Karel V. prchá před Moricem Saským do Běláku (1859) ziskaly S dovi Reichelovu cenu, poslední nachází se v cís. obrazárně vídeňské. R. 1859 dokončil také obraz Johanna Kastilská a r. 1860 vystavil ve Výmaru karton k obrazu Milánští před cís. Barbarossou, který potom provedl v barvách (nachází se v obrazárně vlast. přátel umění v Rudolfině v Praze) Ve Vidni dostávalo se S-dovi též jiných zakázek, tak oz jobil dům Schöllerův na Operním náměstí ve Vídni sgrafittovanými komposicemi (Vjizd míru), nakreslil karton k 500letému jubileu vídeňské university (1865), maloval velikou podobiznu cís. Frant. Josefa pro zasedací síň župní v Požeze (ve Slavonsku) a stal se professorem kreslení na rcálce schottenfeldské Illustroval německé básně Otto der Schütz od Kinkla a Waldfraulein od Zedlitze, jakož i Královédvorský Rukopis. Na první mezinárodní výstavě ve Vidni r. 1869 S. měl vystaveny kartony k cyklu Ifigenie určené pro budovu nové Opery a provedené jako grisailly (šedě) na zlaté půdě. Pro biskupský palác v Černovi-cich nakreslil 11 kartonů k freskám, a četné jsou jeho illustrace ve »Waldheims Ill. Monatshefte«, ve »Květech«, ve »Světozoru«, reprodukované dřevorytinou. České umění xylografické ukazovalo se tu na vysokém stupni vývoje svého. Jass, Mára, Patočka, Po-korný, Stolař, Bartel ryli podle jeho kreseb velmi rázovitě a jadrně, Leop. Schmidt na mědi reprodukoval jeho 30 listů k Rukopisu Královédvorskému. Ř. 1868 zemřela jeho chof, S. pak skonal mrtvicí ve Flořiných lázních na Vidence r. 1870, a téhož roku »Světozor« přinesl jeho podobiznu (podle Kriehuberovy kresby ryl Mára). S. pokládán byl za nejpřednějšího »historického« malíře českého, ač jeho způsob poukazuje na vlivy německé romantiky za jeho času se probouzející, jak naznačuje též jeho zalíbení v romantických jevy nepusobí dojmem životním a dokonce ne realisticky. Také jeho barva jest obyčejně chladná, kolorit podle akademických před-

drobnostech, na př. v podání t. zv. »vedlejších« předmětů, v malbě kostýmu atd. Některé obrazy, jako jeho »Defenestrace«, jsou komponovány dosti živě, za to neklidně pestré, jiné, jako » Milánští«, vykazují se sytou, hřejně laděnou barvitostí a stavnatým nánosem barvy. S. byl v jádře svém především kreslíř, a jeho cyklus Život hetairy přimo navazuje na tradice z dob Genelliho. Vzmáhající se realismus v malířství zastínil také dilo S-dovo, ale přes to S. zaujímá čestné místo v dějinách novodobého výtvarnictví F. H-s. českého.

9) S. Josef, histor, spisovatel český (* 11. čce 1826 ve Zbudově u Hluboké † 19. kvčt. 1896 v Praze). Po studiích gymn. v Č. Budějovicích a filosof. v Praze vstoupil (1846) do semináře českobudějovického a po roce do řádu jesuitského ve Št. Hradci. Když jesuité r. 1848 z Rakouska vypověděni, vrátil se do semináře českobudějovického, kde ustanoven za praesekta nemocnice semi-nářské. R. 1849 vysvěcen na kněze, působil nejprve v diécési řezenské a r. 1850 byl kooperátorem v Albrechtici u Sušice. Touže po životě klidnějším, vstoupil nanovo do řádu jesuitského, (který již r. 1851 byl opět v Rakousku připuštěn), kde po odbytí novi-ciátu a 3 let bohosloví přišel do kláštera v Baumgartenberku. R. 1869 vrátil se do Čech a působil na soukr. gymnasiu v Bohosudově, potom usadil se trvale u sv. Ignáce v Praze, odkudž konal časté missie po Čechách a Moravě. S. vystoupil již v pokročilém věku na pole literární zvláště historické, kde zabýval se hlavně dobou husitskou, dobou katolické reformace a dobou josefinskou. Největší spis sem spadající je: Katolická refor-mace a Marianská družina v král. Českém (Brno, 1888, 2 sv.); Rozbor knihy: Reformace katolická v království Českém po bitvě Bělohorské sepsáním Tom. V. Bílka (1893); na obranu jesuitů napsal: Co jsou jesuité? 1873), dále vydal o sobě: Missie v Japonii (Praha, 1875) a 3 modlitební knihy. Přispíval hist. pojednáním do »Casopisu katol. duchovenstva«: Památky kolleje Klementinské v Praze stva: Pamatky kolleje Klementinske v Fraze (1875—76); O tak rečených blouznivcích nábo
fenských v Čechách za cís. Josefa II. (1878);

Volfgang Zelender, opat broumovský (1887);

Chodové a jich katolická reformace (1889);

Odpravený knéz katolický v Praze (1889) a

Methoda dějepisu (1891); do »Pastýře duchov
ního: Václav Šturm a jeho boje s českými

bratry (1884) a Katolici a Rudolfův majestát

v 1600 (1896); do česop »Vlastic: Historické 1609 (1886); do časop. »Vlasti«: Historický osamocen, a byl pokládán za sultračecha, a to pro své upřímné vlastenectví, které vždy osvědčoval. Jeho jasná, přesná kresba hedí si ladných obrysů, jeho komposice jest umělá, vypočítavá, tak že ani pohnuté výpicvy nepůsobí doimem životním a dokom do »Zeitschrift für katol. Theologie«, zejm. na r. 1893-94 obšírnou rozpravu: Der Prager Landtag vom Jahre 1575. Obiral se také pisů upravený, ale tu spiše proniká zdravý otázkou sv. Jana Nep, o čemž napsal a vysmysl pro skutečnost aspoň v některých po- dal spis latinský, jako rukopis tištěný, kde

trvá v otázce té na stanovisku dualistickém. S. s nemalou účasti sledoval i hnutí katol. dělnictva, účastnil se porad a příprav církevniho odboru Národop. výstavy českosl. a za učelem rozkvětu dějepisu katolického založil r. 1890 »Historický kroužek«. Spisy jeho, zejm. » Katolická reformace «, vyznačují se mocným apologetickým rázem ve smyslu katolickém. Srv. »Sborník historického kroužku« na r. 1896, str. 169.

10) S. Vojtěch V., syn S-dy 3) (* 1827 † 1902). Ukončiv univ. studia, stal se doktorem filosofie, načež působil na gymnasiu v Krakově, od r. 1855 v Mariboru ve Štýrsku, kteréžto místo zaměnil za redakci polouřed listu » Die Tagespost« ve Št. Hradci. Sepsal: Čitací knihu pro školu a dům (Praha, 1853); Povaha národnosti v pohanských nábož. soustavách (*CCM.«, 1853); do programmu vého ovzduší idejního jej dobrá náhoda zagymn. mariborského: Die Beziehungen der vedla zpět na venkov, do pravé vlasti jeho

religiösen Weltanschauung zur Kunst.

11) S. J., pseud. J. Arbesa.
12) S. Jan (pseud. Jan S. Mikulášský),
paed. spisovatel čes. (* 1852 ve Sv. Mikuláši).
Po studiích na nižší reálce v Kolíně n. Lab., na učitel, ústavu v Hor. Lovčanech a ve Velké Revúci v Uhrách působil na škole obec. v Semtěši u Čáslavě, v Jimramově na Mor. a od r. 1880 je řídícím učitelem v Hořátvi u Nymburka. Literární činnost S-ova spadá do doby, kdy studoval v H. Lovčanech, tehdy přispíval do »Včstníku«, »Nár. Školy«, »Hlasů ze Siona«, kamž později napsal cyklus básní: Ohlasy života, dále do . Komenského ., . Budeč. zahrady« a j. časop. paedagogických Od r. 1879 rediguje časopis pro mládež »Be-sídku Malých«. Samostatně vydal sbírku žertovných deklamací pro mládež: Veselý de-klamator (Praha, 1878); sbírku písní pro smíšené hlasy: Vénec lipový (Hořátev, 1897); Sborník písní pro mužské hlasy; Věnec písní pohřebních (Pardubice, 1888). Jest předsedou Budče podebradské.

13) S. Josef, virtuos na cello, professor a hud. skladatel (rodák český – † 18. ún. 1898 v Srb. Bělehradě). Býval učitelem hudby krále Alexandra, vychoval celou řadu hudeb-ních sil, pečoval o rozšíření české hudby a o rozkvět hu l. umění v Srbsku. Jeho při-činěním uvedena Blodkova opera »V studní« na divadlo bělehradské. Napsal Školu pro vyučování zpěvu a hudbě a několik skladeb | na podkladě národních písní srbských.

14) S. Jan, pseud. Jana Herbena 15) S. Josef František, spis. čes. (* 1858 v Třebíči na Moravě. Studoval na gymnasiu a učit. ústavu v Brně, načež působil při obec. školách na Moravě, nyní je správcem školy pro život, zdravý jako žírná půda rodná. Citem ve Veskově u Znojma. Napsal pod pseud, jeho věje rozkoš nebeského daru života, nad Rudolf Milin: Plevy v obecné mluvě české nějž není již nic. Všecko všude život jeden, (Třebíč, 1881); Počátky slohových cvičení pro ale rodný kraj, básníkovy duše ráj. Ten cit 2. a 3. rok školní (Brno, 1881).

Umělecký jeho rozvoj ličí povídka Probuzení (Mat. lidu , 1893) a román Rozkvět (neuplný ve »Světozoru«, 1895, celý v »Libuši«, 1898). Studium technické mělo ho vésti k strojnictví, ale v něm žily touhy rázu docela ji-ného. Pěstoval vědu ideologickou a umění. Žil zprvu životem knihovým. Ta doba, v níž vyrostl, byla začátkem pokolení spekulujícího, zmítaného otázkami a nepokojem záhad. Vanul dech nové doby. Šířily se nové názory na poměr umění ke skutečnosti. Člověk nebyl již bytostí o sobě tvořící, du-chem samovládným, ale článkem nekonečného vývoje. Biologie, sociologie, determinismus požádaly sí na umění pronikavou změnu. Muži té generace jsou vznětliví, dy-chtiví poznání života, hovorní, erótičtí, a zvláště dobří analytikové. Tak i S. Z knihoducha, a tu se stalo probuzení jeho umě-lecké. Nechal ideologic a dal se cestou k rea lismu. Avšak náchylnosti k úvahám a rozjímání se nezbyl. Všude viděl, postihoval a hledal významnost, skryté vztahy, zákonnost proměn a přičinnost střídání zjevů. Ze silné vzrušivosti a podrobného vnímání vznikla mu neobyčejná výmluvnost a zvláštní osobitá mluva, která je schopna i odstíny skutečnosti zachycovati přesně a živě barevně. Sama ta mluva má schopnost vyvolávati dojmy skutečnosti. To zvláště v rečech a rozmluvách osob jeho románův a dramat, meně v lyrice Vůbec jest vynikající zjev umělecký i spisovatelský, rázovitý umělec myslitel. Začal lyrikou. Přispíval zprvu pod pseudonymem A. Farkačova do »Květů« (1882), »Zory« a »Lumíra«. Od r. 1883 pod svým jménem do většiny časopisů. Lyrické sbirky jsou: Pisne milostne (1875-84) u Kobra 1885, rozsáhlá sbírka veršů s náladami zapadlých dnův, elegií a mladých snů. Popisnost, hovornost, ale i srdečná upřímnost, přitulné, rozkypěné cítění. Pozoruhodný je ve sbirce te Zlomek z denniku, obširný románck lásky. Chladem a teplem (1883) se hlási k Hugovi a Vrchlickému. V záhybech společnosti (1883); Paprsky; Drobné zrní; Širokým proudem. Všecky ty sbírky pospolu slují Básně. Dále: Nálady z minulých let (Sušice, 1890); V našem vzduchu (1890); Květy mých lučin (Tábor, 1896); K žatvě dozrd o (1900). V obou těchto sbírkách již se hlásí v ob-sahu idejním autor novotář, samostatný pozorovatel lidského i národního života. Autor byl básníkem již doma v mládí. Z lučin zelených si přinesl do literatury znamenitý sm ysl pro život, zdravý jako žírná půda rodná. Citem ryzosti rodné mu vštípil odpor proti literár-ním vlivům ciziny. Ze zásady se nepřidal 16) S. František Xaver, básník a spis. ním vlivům ciziny. Že zásady se nepřidal čes. (* 15. říj. 1860 v Mníšku). Studoval na k ohlasům poesie soumraku století a umínil české reálce a technice v Praze. R. 1884 si psáti jen, co skutečně zažil. »Naše česká vstoupil do služeb obce Pražské a jest vrch- duše je v troskách našcho pádu zahrabána ním úředníkem Mčstské spořitelny pražské. (pravil), i musíme českého člověka tvořit

pomocí minulosti a přítomnosti. To se děje a Lapený Samsonek (1903). Ostatní dramata: v tvorbě os:atní. Veršovaná povídka Pavel Dědečku. dědečku! (1896); Olga Rubšova Liška (1896) hledá duši děje z XV stol., když obležen husitský Hradec Kr. Koketky, ženichové a nevěsty (1892) je veršovaná ukázka svěže roztomilé tvorby S-dovy, kdy odpočívá od těžkého myšlení a baví se drobnou charakteristikou figur. Nejdůležitější veršovanou knihou S-dovou jsou Noví vesničané (1895), dílo mnoholeté práce. Autor nalezl ve vsi v pražské oblasti venkovany, rolníky, kteří své kultury staré již valně pozbyli vlivem kultury městské. Do tohoto novotvárného života, když se o svátcích nejvíce pestří, uvádí českého studenta umělce, snílka moderní malomocí stíženého, abý debattami sražených živlů celý process proměny se od-halil. Prosa: Povídky I a II (1885); Mladé představy (1894); Románové paprsky (Probu-zení, Prohnívání, Fáza; 1894); Náladové po-vídky (1895); Vzrušující hlavy ženské (Střilení holuba, Rezavicí ocel, Peří ve vichřicí a j.; 1896); Pestré povídky (1898); Příběhy a obrazy (1900): Smět žestu i žaju (1896); Rozkvět (1898) (1900); Smés žertu i žalu (1896); Rozkvět (1898); Drobné příhody (»Mat. l.«, 1895); Probuzení (t., 1893); Vášeň a osud (»Máj«, 1902); Řeka, román I-IV (»Květy«, 1904-05). V prose je hlavní síla i tíha umění S-dova. Charakter literární moderní. V některých povídkách náladovost, v jiných psychologičnost, programmovost a thematicnost. Plodnost obrazivosti neobyčejná. Je tu sta a sta figur, situací, pohledů, nálad a vášní. Celé náladové ovzduší konce století XIX. a zač. XX. s celým životním názorem autorovy soudobé generace. Třídy jsou zastoupeny všecky, ale nejvíce studenti, měšťáci, sedláci a všeliké ženy. Sedláci jsou většinou lidé úpadkoví, jejichž rozkladem se zabývá rád i v dramatech. Jsou nestateční, mdlí, žádostiví pohovění (kvietismus) a odcizují i děti tuhé práci a půdě rodné posílajíce je do měst a na studie. Znamenitě líčí prosfáky starého dobrého rázu. Živel erótický a ženy podány jsou nejsilněji. Bytosti záhadné, vrtošné, mučivě koketní, energické, někdy hrozné. Pro silu pravdy jsou důležity i kulturně. S-dova belletrie potvrzuje minění, že od žen vyjde obrození doby, všude i u nás. A všechen ten početný dav lidí zcela se liší od jiné literatury, všichni mají určitý znak svého S-dovského původu. Nejdůležitější jsou veliká díla románová »Rozkvět« a »Reka«, obrazy vývoje několika pokolení a vrstev. U S-dy není děje, nýbrž vnitřní dění bez-děčné, zákonné a přirodní, a člověk v něm pluje. To dává nový ráz umění románovému. – V dramatech S. nejen zákonnost vnitřního dění ze života odvozoval, nýbrž přešel také od indukce k dedukci, a začal na jistá themata sestrojovati život. Zdařené toho příklady jsou: Márinka Válkova (1889); Směrý života (1892) a částečně i Rozklad (t.) a Útok získu (1893). V některých thematičnost převláda: Odpoutané zlo (1897); Pod-vrácený dub (1899); Boháč a smrt (1900). Z veseloherních kusů vynikají: Čekanky (1899) a ordinováni, mají právo vysluhovati Večeti

(1901); Poupě (1900); Rozveselená rodina (t.); Mlsáníčko (1903) a Demon (v > Lumíru < 1904). – Posuzován byl S. rozličně. V celku a soustavně nikde. Pozoruhodné zprávy o něm hlavně v »Rozhledech« a v »Literárnich Listech«.

17) S. Antonín, paed. spis. čes. (* 1861 v Novém Městě n. M.). Vystudovav gymnasium v Rychnově n. Kn. byl po 15 let učitelem v Lukavici u Rychnova n. Kn. a od r. 1895 působí na div. škole měšť. v Rychnově n. Kn. Literárně činný je od r. 1882, kdy jal se psáti paedagogické spisy: Vyučuj natorně! (Praha, 1892—96); Vyučování v oddéleních (t., 1897); Čtení výrazne a krásné (Ivančice, 1896–97); Spec. methodikou vyučování písemnostem (Praha, 1902-03); Osnovou cyklickou (Ivančice, 1894); Ratolistky (t , 1892), dále vydal celou řadu spisů pro mládež, jako: Z knihy přírody (Praha, 1891); Lupínky (Vel. Meziříci, 1891); Zvířátka a děti (Praha, 1891); Za hvězdami starověku (t., 1895); Nové Město n. M. a okolí; Zvonky i stonky (Karlin, 1896); Na hradech i ve dvoře králově (Třebič, 1897); Růře a jiné kvití (Praha, 1899); Světlušky (Jičin, 1902) a jiné. Vedle toho jest neúnavným pracovníkem v drobné práci národní. Svoboda: 1) S., město v Čechách, viz

Vrajt. - 2) S., viska t., hejtm. Pardubice, okr. Holice, fara a pš. Býště; 15 d., 90 obyv. č. (1900)

Svobodin (Freiheitsberg), ves na Moravě, hejtm. Sumperk, okr. Viesenberk, fara Teplice, pš. Rudolec; 19 d., 70 ob. n., kaple. Svobodka, ves v Čechách, hejtm. Blatná,

okr. Březnice, fara Pohoři, pš. Mirotice; 18 d., 88 obyv. č. (1900).

Svóbodná reformovaná evangelická oírkev založená v Čechách r. 1880 Janem Balcarem (v. t. 1) stojí na stanovisku, že církev má býti od státu oddělena a její členové spravují si záležitosti církevní sami. Po smrti Balcarově utvořeny sbory v Náchodě, Král. Hradci, v Bystrém u N. Města n. M. atd., zároveň začalo se pracovatí v Písku, Budějovicich, Plzni a jinde. R. 1892 zakoupil kazatel Adlof v Husinci stodolu při domku Husově a dal tam vystavětí modlitebnu. Vzadu zřízena zahrada Husova. Každý rok v létě svolávány konference kazatelů a delegátů sborů. Na poslední konferenci r. 1904 přijato nové vyznaní víry a zřízení, podle kterého s. r. e. c. hlásí se vedle Bible k Heidelberskému, Westminsterskému a Českobratrskému katechismu, pak k druhé Helvetské konfessi a k Českobratrské konfessi. Členové církve jsou si rovni. Sbory délí se na samostatné a ne-samostatné. Prvé jsou ty, které si náklad na práci úplně aneb aspoň z polovice samy opatiuji, druhé, které vydržovány jsou pomoci missie. Protože církev je v zásadách kongregacionalistická, prohlašuje, že každý

kteří některému kazateli přidáni jsou k ruce. Sbor voli si kazatele, starší a jáhny, kteří tvoří staršinstvo. Ač sbory jsou do jisté míry samostatné, přece v některých věcech podrobeny jsou konferencim, jež se odbývají každý rok a volí ze svého středu na dobu jednoho roku tři muže skužená btaří dobu jednoho roku tři muže zkušené, kteří ve spojení se zástupci missie tvoří církevní výbor, jenž je konferenci odpovědný a je jejím poradním a výkonným orgánem. -S. r. e. c. začala r. 1896 práci mezi Čechy ve Vídni, kde nyní má dva sbory a kde spol-kem »Modrý Kříž« a časopisem »Přítel Lidu«, jehož redaktorem je kazatel Václav Cejnar, pracuje se na záchranu opilců. Mimo to začala spolkem »Domovina« v Praze pracovati mezi padlými děvčaty a ženami a spolkem »Marta« na Král. Vinohradech mezi divkami. Każdoročně pak vydává pro nedělní školv a čtenáře Bible redakcí kazatele Mil. Kováře »Pomůcku k rozjímání Slova Božího«. Církev má 15 sborů, z nichž 4 jsou samostatné, 13 ordinovaných kazatelů, 5 evangelistů a mnoho jiných pomocníků. Členů je podle sčítání z r. 1904 1426 dospělých a 579 ditek.

M. Kovář. Svobodná umění viz Artes liberales. Svobodné Hamry viz Hamry 19). Svobodnici, jinak dědinníci (něm. Freisassen, lat. libertini) sluli od středověku do r. 1848 takoví obyvatelé země České, kteří žádnému zemskému stavu nenáležejíce byli vlastníky venkovských nemovitostí svobod-ných a stáli bezprostředně pod králem a úřady jeho (OZZ. J IV.; Stránský, Respublica Bo-hemiae XI). Původ jejich není posud úplně vysvětlen, snad byli zbytkem svobodného rolnictva staročeského, jak by i název jejich ukazoval. K jádru tomu přistupovali noví členové obdarováním panovníkovým, pro-puštěním z poddanského svazku, koupí části statku svobodnického, jakož i dělením jeho mezi rodinu vlastnikovu, pokud nedilnost držby pomíjela. Jistější zprávy o této třídě obyvatelstva českého, jejich právech a povinnostech jsou teprv po husitských válkách; byvše jakékoliv vrchnostenské závislosti prosti podrobeni byli přímo králi, požívali jeho ochrany a konali mu v čas války vojenské služby a zemské roboty dodáváním potahů a přípřeží k dopravě válečných potřeb. Svoboda jejich lpěla na statku, ne na osobě, proto mohli i poddaní býti vlastníky svobodství, a přešla-li držba jeho v ruce šlechtice neb mešťana, byl i on službami svobodnickými povinován; svoboda ta se dokumentovala oprávněním dáti zapisovati do zemských desk svobodství a právní jednání jeho se týkající, k čemuž bylo třeba zvláštního královského svolení či relace. Ve sporech týkajících se takovýchto statků s. náleželi před zemský soud, osobou svou náleželi tam

Páně, křtíti a oddávati, a na evangelisty, i jiná práva, jako lovu, čižby, vaření a točení piva, pálení uhli, a směli na statcích těch s. miti poddané jako všichni zemšti stavové. V sněmovních usneseních XV., XVI. a XVII. stol. kladou se v povinnostech veřej-ných s ikům na roveň nápravníci, dvořáci a svobodní rychtáři, ač původ a útvar jejich byl odlišný; ale často osvobodili se tito docela z vlivu své vrchnosti a nadobro splynuli se s-íky. Na Moravě s. byli málo známi; jejich místo tam zaujímali svobodní dvořáci, kteří rovněž měli právo zemských desk. S. i za zhoršujících se poměrů lidu poddaného v XV. a XVI. stol. udrželi se ve své nezávislosti proti šlechtě, ačkoliv se o ně královské úřady, zvláště česká komora, jíž měli podléhati, staraly velmi málo, vědouce o nich jen při vybírání berně a v potřebě válečné přípřeže. Následkem nedostatečné ochrany a změny hospodářských poměrů počet jejich klesal; v soupise z r. 1550 (Liber libertinorum I v zem. deskách) je jich ještě na 400, koncem téhož století o sto méně; svobodství přecházela do rukou šlechty a měšťanstva, kteří povinnostem ze statků hleděli se vyhnouti. Ubývání s-íků přivedlo panovníky a českou komoru k lepší péči o ně, ale spolu s tím také k utužení královské moci nad nimi, tak že začali je snižovati mezi ostatní poddané na královských panstvích, a veškeré úkony týkající se nakládání s jejich nemovitým majetkem směly se díti jen s vědomím komory; ba za Rudolfa II. bylo r. 1587 i darováno 18 s-iků se svými statky Rožmberskému domu v dědičné vlastnictví, jako by to byli lidé poddaní. Po 30leté válce s-iků přibývá, neboť mnoho lidí přijato do seznamu jejich vedeného u české komory; taktéž mezi ně vstupovali sedláci od vrchnosti své se vykoupivší neb propuštění z poddanského svazku; koncem XVIII. stol. jest svobodnických usedlostí asi 1200, namnoze v rukou stavů, a majetek jejich cenil se na ³/₄ mill. zl. konv. m.; v polovici XIX. stol. čitalo se svobodnického obyvatelstva do mnoha tisíc (Palacký, Popis král. Čes., asi 9000). Vrchní správu a pravomoc nad nimi má v XVII. a XVIII. stol. česká komora či fiskální úřad, u něhož v 1. pol. XVII. stol. zřízeny pro svobodnické věcí zvláštní knihy »Libri Libertinorum« zvané a do nich děly se s-ikům zápisy místo do zemských desk; v záležitostech polit., finanč. a vojenských fiskální úřad používal prostřednictví úřadů krajských, jimž od pol. XVII. věku podlé-hali nově zřízení svobodničtí starší v těch krajích, kde s. hustěji byli usazeni, jako táborském, čáslavském, kouřímském, prachenském, berounském; starší stál nad čtvrtí, v něž (1-3) byl kraj rozdělen; kde ve ves-nici bylo vice svobodství, řídil je svob. rychtář. Povinnost s-iků dodávati přípřež na vojnu ztrácí se poč. XVIII. stol.; berně platili v XVII. i XVIII. stol. jednak řádné nebo před soudy královské jen tehdy, byli-li platili v XVII. i XVIII. stol. jednak řádné osobně svobodni; ve věcech správních stáli stejně jako poddaní sedláci, jednak připod úřady zemskými a krajskými. Se statky spívali k extraordinariu od vrchností odvásvobodnickými od starodávna spojena bývala děnému. Po celé XVIII. stol. je boj mezi

moc nad s-iky, až r. 1793 rozhodnut ve prospěch tohoto a r. 1796 přeneseny Libri Lib. Pragmatische Geschichte der böhm. Freysassen (1804); Klaudy, Die Freisassen in Böhmen (1844); Elvert, Das Institut der Frei-sassen in Mähren und Schlesien (»Zeitschrift für öst. Rechtsgelehrsamkeit«, 1840); Müller, S. (1905). Drobnější články a zmínky v české VMū. liter. dějep. i právnické.

Svobodník ve voj. viz Střídník, **Svobodní zednáří** viz Zednáři.

Svobodný pán (něm. Freiherr, Baron, dříve také Edelherr), v říši Římskoněmecké původně každý opravdu »svobodný pán«, který na svém území nikomu jinému nebyl podřízen než přímo králi. Po vzniku stavu knížecího (viz čl. Kníže) náleželi ke s-m p-ům všichni vyšší šlechtici a praelati, pokud nebyli knížaty. Když však některým z nich udelen titul hrabat, byl s-m p-em ten, kdo hodností následoval hned po hraběti. Viz též čl. Baron.

Svobodný statek viz Alod.

Svobodová Růžena, spisovatelka čes. (* 10. čce 1868 v Mikulovicich u Znojma na Moravě). Žila od r. 1874 v Praze R. 1890 provdána za spisovatele F. X. Svobodu. Vynikající síla v oboru slovesných, povídkových a románových maleb ženské duše. Napětí z hořkých dojmů poznané pravdy českého i vůbec moderního života společenského a z illusí prudce hasnoucích přimělo ji, aby se chopila pera. Sotva se počala objevovati v časopisech (povidky 1891—95 v »Rozhledech«, »Světozoru« a »Lumíiu«), dobyla si důvěry opravdovostí. Hned první větší prací, s níž samostatně vystoupila, ro-mánem *Ztroskotáno* (napsán 1892, vyšel ve Světoz. « 1894, pak v » Kab. knih. « 1896), vzbudila pozornost. Zjevila se tu po krátké přípravě podivná zralost ducha, hotovost formy, svěžest a čistota práce. Talent svérázný, pohrdající vyjetými cestami. Silná individualita, rozbolená a podrážděná k hněvu a boji zvláště proti vládě hmoty, temných pudův a hrubého sobectví. Je duch nespokojený, žádostivý lepšiho, proto studuje život, aby ulevujíc sobě spolu odhalila nemoc věku, jeho faleš a nelidskost. Nalézá svět bludnými toumravní temnoty. Ale v temnu tom rozeznává světlé stopy hvězd padajících a se očišťu-jících, bytosti osamělé, ohrožené ve sve ideální a duchové ryzosti a povznešenosti okolím brutálně materialistickým. S těmito osamělými dušemi autorka cíti, zná se s nimi, rozumí jim, vidí v jejich nitro a líčí je pozorně, s vroucím tichým rozželením, uměním jemně psy-chologickým. Obestírá život jejich snivou nebo trpkou melancholií. K vítězství jim násilně nepemáhá. Za to tím plastičtějí, ale i bez-bohatý sklad budoucnosti (Thea). Tyto druhy

fiskálním úřadem a zemským soudem o pravo- i ohledněji kreslí postavy všedně reálního světa. Komparace a obrazy má své, ze svých osobitých zdrojů a názorů, jsou smělé, nové, něk zemským deskám, kde se chovají posud. Kdy poněkud odlehlé, tuze osobní. Jinak Zrušením poddanství, novým rozdělením země v širý proud života ve velikých romanech na soudní i správní okresy a zřízením pozem. hledí klidně; pozoruje, přemýšlí, hledá výknih pominul rozdíl mezi s-íky a ostatním lidem selským. — Literatura: Twrdy, Ale přímo jich nevykládá, theoriim a moralisování šťastně se vyhýbá. Vedena silou jemnocitu, zachraňuje si v každém díle výslední náladu skeptickou a ironickou, neb elegii do daleka neznáma snivě plynoucí. Zaujala se hlavně povahami a situacemi žen. Nalezá předně divčí zjev, kromě trhu života příliš jemně vychovaný, jehož bláhové illuse jsou ubohou kořisti prvního muže, s nímž se potká (Ztroskotáno). Pak dívku, která svou naprosto nevšední povahou nijak se vpraviti nemůže v koleje každodennesti (Přetížený klas, 1894, vyšlo u Šimáčka, 1896). Pokrok proti názoru Karoliny Světlé je patrný zvl. v románě Na písčité půdě (»Niva«, 1894; »Li-buše«, 1895). Žena výborná se poníží z lásky k muži, aby ho mravně spasila, ale marně. Muž bidně vychovaný a zvrhlý nenapravuje se takto. Muž je u S-vé vúbec velmi často hrozný a celý mužský svět jaksi se propadá. Všecko se scsouvá, i v tom clegantně hýřivém, i v tom hlučně frásovitém světě mužské bezcharakternosti. A zajde-li autorka v horské zákoutí lidové, vedle libezné náladovosti zableskne se v povídce tesklivou bázní z české duševní bídy (V odlehlé dédiné, »Rozhledy», 1895, u Šimáčka 1898). Stav ženské otázky zobrazují hlavně veliké romány Zamotaná vlákna (»Světozor«, 1896, u Šimáčka 1899) a Milenky (u Vilimka 1902), což jest vlastné přepracovaný román Ozlacenou branou dobrodružné mladosti (>Světozor«, 1898), ale i ostatní práce, jež vyšly v časopisech a pak souborně, j. Nepřipjaté lodi (»Rozhledy«, 1896); Květyna bařinách (»Lumir«, 1896); Skizza k románu (t., 1898); More (t., 1899); Pesinkami srdce, povidky (u Otty 1902), Plameny a plamínky, román a několik pov. (t., 1905). Podle této belletrie jsou ženy druhu čiverého: Předně ženy podrobené mravní kázni, soucitné, pra-covité, moudré a tiché, užitečné ženy rodin-ného a hespodářského života (Helena, Marie, Ryčinka a pod.). Tyto idyllické ženy, jejichž štěstí bývá šosácky drobné nebo vůbec žádné, drží pohromadě svět. Dále jsou ženy arcisobecké, nejvýš intelligentní, vybroušeného vkusu, odpoutané ode vší povinnosti, volně, chtějící jen silnou rozkoš od života. To jsou hami divně zmotaný, svět mužů a žen, svět cizopasnice života, nádherné jedovaté květy zvrhající se kultury. Jsou v národě podmíněny hromadou bohatství, přepychem a mravní rozmařilosti (Steinicová, Malva a j.). Třetí druh jsou polovzdělané modní loutky, žijící jedině zevní krásou a vášněmi srdce; ženy nejženštější, nejdramatičtější, ale ubohá kořist větrů (Marketa). A je konečně žena tragická, primitivní kultury, neuvědomělá otrokyně mužova, žena přírodní, schopná všech obětí, užitečná, nikdy neodměněná,

posudků roztroušeno po časopisech. U Jiřího Karáska viz »Impressionisté a ironikové«. K pochopení zjevu S-vé viz čl. »Že-

mízovod hrudní.

Kanalisace, str. 897.

Svodnictví viz Kuplířství.

str. 314 a sl.

Svojanov: 1) S. (Fürstenberg), starobyly městec v Čechách n. potokem t. j., v hejtm. a okr. poličském, má 94 d., 699 obyv. č., 13 n. (1900), far. kostel sv. Petra a Pavla, na místě býv. kaple r. 1786 vystavěný, 3tř. šk., čet. stanici, pš., telegraf, obč. záložnu, továrnu na zboží hedvábně, ložisko tuhy, vá pence, tkalcovství a výroč. trhy. Alod. statek (505.83 ha půdy) se zámkem, dvorem a šin-

Znak městce Svojanova.

Haasche. Zachovalé zříceniny býv. hradu S-va. Erb měst. (vyobraz. č. 4075.): v červeném štítě čes. lev bez koruny. Hrad S. vystavěn ve XIII. stol. a Přemysl II. zapsal jej spolu i s Polickou choti sve Kunhuté a ta opčt svému druhému manželu Záviši Vitkovci. Václav II. odňal S.

Závišovi a chtěl jej směniti s markrabětem míšeňským za zboží jiné; ale nedošlo k tomu a tak S. zůstal zbožím královským a spravován skrze purkrabí. Karel IV. čital jej ke hradům, jichž koruna nikdy vzdáti se ne-měla. Později zboží svojanovské propůjčováno v zástavu rozličným pánům; tak ok. r. 1420 zastaveno pánům z Boskovic, kteří se odtud Válav Žehušický z Nestajova, po něm následovali jeho synové Hertvík a Jan. Po smrti Janově dědila zboží svojanovské druhá jeho manželka Bohunka Zárubová z Hustiran. Po její smrti zboží svojanovské děleno a na S-ě seděli Zárubové z Hustifan, z nichž poslední Josef Antonin zemřel r. 1744, načež S. dotito vymřeli, prodán bar. Ubellimu ze Siegburka. Koncem XVIII. a poč. XIX. stol. střidali se na S-ě majetníci rodu občanského, za kteréžto doby hrad značně zpustl. R. 1820 chově). Vystudovav theologii na čes. univerkoupil S. Rüdiger bar. Stillfried, ten snažil sitě v Praze, vysvěcen r. 1897 na kněze, na-

doplňují se vespolek na rovnováhu života, se zanedbané panství povznésti a zvelebiti ale autorka v ni mnoho nevěří. V drama- stavbou továrny na tuhu. Jeho starožitnická tickém oboru se pokusila veselohrou V říši vášeň byla příčinou, že dál všude na hradě tulipánků (1903). — O spisech S-vé mnoho kopati, při čemž mnohá starožitná památka vzala za své. Za majetníka S-a Josefa Christena vypukl (1842) v městečku ohcň, který se rozšířil až na hrad a dovršil na ném dílo na dvacátého století, ze švédského a A. zkázy. S. městečko, prvotně ves, obdrželo Novákův čl. »Nová žena« v »Rozhledech« r. 1484 první svobody, r. 1488 majestát na 1898, 1899.

**Vok. konání výroč. trhů. Válkou 30letou a 7letou 8vod hrudní (ductus thoracicus), totéž co městečko utrpělo značných škod, sahaloť izovod hrudní.

8vodič viz Konduktor.

8vodič viz Konduktor.

8vodič viz Konduktor. Svodnice, stoka, příkop k odvádění ves t., fara a pš. Svojanov (městečko), 94 d., vody z močálů, bahnišť a p. Viz Kanál a 699 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Mikuláše 699 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Mikuláše (ve XIV. stol. far.) s hrobkou Zárubských z Hustiřan, v němž chová se vzácná památka, Svod zákonů ruských viz Rusko, utrzkvistický kalich, 2tř. šk. a pobl. dvůr. R. 1786 přenesena odtud fara do městečka S-a. Srv. »Pam. Arch.«, roč. I., str. 347—49.

3) S., obecně Svánov, ves na Moravě, hejtm. a okr. Litovel, fara a pš. Bůzov; 22 d., 133 obyv. č. (1900). — 4) S. (Wojes), ves t., hejtm. a okr. Mor. Třebová, fara a pš. Stary Moletin; 22 d., 130 obyv. n. (1900), 1tf.

šk., dvůr.

Svojanovský z Boskovic viz z Boskovic, str. 427 b.

Svojek, ves v Čechách, hejtm. a okr. Nová Paka, fara a pš. Libštát; 75 d., 478 obyv. č. (1900), 2tř. šk. a samota Petrovice. **Svojetice**, ves v Čechách, hejtm. Čes. Brod, okr. a pš. Kostelec n. Č. L., fara Mukařov; 55 d, 408 obyv. č. (1900).

Svojetín, ves v Cechách, hejtm. a okr. Rakovník, fara Kněževes, pš. Horosedly; 89 d., 90 obyv. č., 519 n. (1900), kaple, 2tř. šk., stanice na trati Rakovník-Louny, ložisko kam. uhli, chmelnice a popl. dvůr Pavlčin. S. býval samostatným statkem, jenž ke konci sto-

letí XVII. připojen k Olešné.

Svojkov (Schwojka), ves v Čechách, hejtm. Čes. Lipa, okr. Hajda, fara a pš. Sloup; 77 d., 314 obyv. n. (1900), zámek, kaple, 2tř. šk., dvůr a na blizku zficeniny hradu t. jm., kdysi kolébky staročeské rodiny Kapounů ze Svojkova (v. t.), kteří S. záhy prodali. R. 1524 seděl zde Bedřich z Elsnic a po ně:n jeho synové, r 1548 Jindfich Rodvic z Fridrštorfu, do r. 1591 Barbora Vartemberská, potom Václav Berka z Dubé, ok. r. 1612 Zdopsávali Svojanovští z Boskovic. Od něk Libšteinský z Kolovrat, od r. 1647 Knobr. 1512 drželi S. přes 20 let Trčkové z Lipy. lochové, od r. 1671 Pachtové z Rajova, po-Za Ferdinanda I. připomíná se tu (1547) tom pánové z Golče a r. 1750 připojen S. ke Sloupu.

> Svejkovice: 1) S, ves u Rokycan, viz Svejkovice

2) S., ves na Moravě, hejtm. Dačice, okr. Teič, fara Stará Říše, pš. Želetava; 42 d., 252 obyv. č. (1900).

Svojnice, chyb. Svonice, ves v Čechách, stal se sňatkem do rodu hr. ze Salmu. Když hejtm. Prachatice, okr. a pš. Netolice, fara Vitějice; 37 d., 182 obyv. č. (1900), fil. kostel Andělů stráž.

Svojsik Alois, spis. čes. (* 1875 na Smí-

čež kaplanoval v Praze u sv. Trojice a nyní tauer. Bývalá tvrz přestavěna na sýpku. Poč. je katechetou při vyšší dív. škole v Praze. XV. stol. seděl zde předek Cílů ze Svoj-O svých cestách po Evropě, Sev. Americe a Přední Asii přednášel ve vlasteneckých a human. spolcích uspořádav ve 3 letech přes 200 přednášek. Vedle toho působí žurnali-sticky a literárně, píše feuilletony a causeric do »Nár. Listů«, »Hlasu Národa«, »Katol. Listů« a do časopisů pro mládež a přeložil apologetické dílo L. Hammersteina »Edgar« (Praha, 1898). l'usobi fadu let při národní práci menšinové a je jednatelem »Zemské jednoty čes. katol. duchov.«.

Svojše (Zwoischen), ves v Čechách, hejtm. Sušice, okr. Kašp. Hory, fara a pš. Dolní Rejštýn; 37 d, 290 obyv. n. (1900), 1tř. šk., mlýn.

Švojšice: 1) S., chybně Svučice, ves v Čechách, hejtm. Blatná, okr. a pš. Březnice, fara Chrastice; 26 d., 150 obyv. č. (1900), mlýn. Ok. r. 1030 kníže Oldřich daroval S. klásteru ostrovskému. — 2) S., far. ves t., hetm. Kolín, okr. Kouřim; 97 d., 613 obyv. č., 11 n. (1900), kostel sv. Václava (ve století XIV. far.), r. 1678 nově vystavěn a podkliní ostrovským se základkliní čenek kurály zději rozšířen, 5tř. šk., oddělení finanč. stráže, pš., telegraf, 2 mlýny, z nichž jeden zove se Nouzov. Svěf. panství S. s Libodřicemi (1131·19 ha půdy) a nesvěř. statkem Bošice (123·12 ha půdy) se zámkem, dvorem, pivovarem, sladovnou a mlýnem drží Michal Robert hr. z Althannu. Po S-cich jmenuje se r. 1241 Milota ze Svojšic. R. 1390 seděli na tvrzi vladykové z Toušic, od r. 1427 Zásmučti ze Zásmuk, od r. 1460 Pavel Sekretář z Kostelce, v l. 1481-1546 Amchové z Borovnice a po vystřídání se několika majet-níků koupil S. (r. 1606) Karel Mracký sv. p. z Dubé, jenž v bouřích stavů čes. přidržel se odboje, začež jemu z trestu S. od král. komory zabrány a postoupeny r. 1622 Václavovi Vchynskému ze Vchynic. Později S. vráceny jeho synu Karlu Eusebiovi. R. 1677 prodal S. Jan Ferdinand hr. z Enkenfurtu Michalovi Osvaldovi z Thunu, jenž tu vystavěl zámek, a potomci jeho seděli tu do r. 1703. R. 1738 Václav hr. z Kaiseršteina prodal S. hrabatům Althannům. — 3) S., ves t., hejtm. Pardubice, okr. Přelouč, fara Svinčany, pš. Choltice; 54 d., 379 obyv. č. (1900), dvůr, 2 mlýny, cihelna. Nedaleko ode dvora rozvaliny býv. tvrze, která byla ve století XV. kolébkou rodu ze Svojšic. Ve století XVI. S. dostaly se do rodu rytířů z Gerštorfu, z nichž Štěpán účastnil se bouří stavu čes., začež jemu z trestu mezi jinými statky S. od král komory zabrány a prodány (r. 1623) Kristofovi Simonovi sv. p. z Thunu. Tvrz vypálena za války 30leté. — 4) S., víska t., hejtm. Sedlčany, okr. Votice, fara a pš. Neustupov; 3 d., 41 obyv. č., popl. dvůr. — 5) S., far. vcs t., hejtm. a okr. Sušice, pš. Petrovice u Sušice; 43 d., 273 obyv. č. (1900), kostel sv. Jana Křt. (ve XIV. stol. far.), 2tř. šk., mlýn. Alod. statek S. se Zvíkovem (177.38 ha půdy) se zámečkem, dvorem, cihelnou a vápené. lomy drží Bohumil Appel- vých; tyto buď splývají v souvislé membrany,

šic, kteří tu napotom vládli do XVII. stol. Poč. XVII. stol. S. rozděleny na dva díly, z nichž na jednom seděli Cílové a na druhém Kocové a Běšinové. Od r. 1851 drži S. rodina Appeltauerova. — 6) S., ves t., viz Svojšovice.

Svojšin (Schweissing), far. ves v Cechách nade Mží a při žel. tr. Plzeň-Cheb a S.-Černošín-Bor, hejtm. a okr. Střibro, 68 d., 417 obyv. n. (1900), děk. kostel sv. Petra a Pavla s mramorovým náhrobkem rytířů Bigatto (ve XIV. stol. far.), 2tř. šk., pš., mlýn. Alod. statek S. a Ošelín (1298 26 ha půdy) se zámkem, dvorem a cihelnou drží Otakar sv. p. luncker-Bigatto. R. 1175 připomínají se Oldřich a Beneda, předkové Zmrzlíků ze Svojšína. Od XV. stol. do r. 1554 seděli zde Svojští z Nalžov. Potom se sem přiženili Příchovští z Příchovic a udrželi se tu do r. 1795, kdy S. ve veřejné dražbě koupili rytiři Bigatto, po nich následovali (od r. 1812) sv. p. Junckerové. – S. je rodištěm arci-biskupa Antonina Petra hr. Příchovského.

Svojšovice, Svojšice, Svošovice, Šošovice, Šešovice, ves v Čechách, hejtm. Žižkov, okr. a pš. Říčany, fara Jažlovice; 16 d., 93 obyv. č.

Svojžiř viz Svoriž.

Svolazzo [zvolaco], it., vlající látka, roucho, prapor a pod., výraz užívaný hlavně ve výtvarném umění, kdež vyžaduje zvláštniho studia podle přírody. Látka, která má býti vyobrazena v letu, vlajíci, k tomu účelu se ve vzduchu mocně několikrát zatočí a pak pustí žádaným směrem a položením, je-li to roucho na člověku, na mannequina (v. t.), jinak na zemi nebo na stůl, odkud se napo-

Svolna, řeka rus. v gub. vitebské, vytéká z několika jezer, tvoří jezero Svolno a ústi s prava do řeky Drissy. Splav dřiví. Na březich jejich r. 1812 srázili se Rusové (Witt-genstein) a Francouzové (Oudinot). Pp.

Svonice viz Svojnice. Svor (angl. mica schiste, mica slate, rus. sljudanoj slanec, nem. Glimmerschiefer) jest hornina zvrstvená slohu krystallického, krystallická břidlice, složená z křemene a slídy jako součástí podstatných. Slída ve s-u jest buď světlá, draselnatá, muskovit (s. muskovitický), nebo temná (s. biotitický), obojí zároveň (s. dvojslidný) anebo méně často též sodnatá, světlá (s. páragonitický). Po-měr množství křemene a slidy kolísá značně, tak že procento SiO, může býti velmi roz-ličné, od 55 až přes 80%; s-y se slidou značně převládající jsou měkké, velmi dobře vrstevnaté, úbytkem slídy stává se s. tvrdším, obyčejně ubývá též vrstevnatosti a hornina přechází v křemenec. Akcessoricky vyskytují se ve s-ech živce, granát, turmalin, andalusit, disthen, cordierit, chlorit, tuha a j. nerosty. Sloh s-û jest vrstevnatý, podmíněný rovnoběžnou polohou šupin slídoa pak jest vrstevnatost dokonalejši (s-y plástevnaté), aneb zůstávají odděleny a nesouvislé (s-y šupinaté). Plástevnaté s-y často bývají svraštělé a zvlněné anebo místním sesilováním vrstviček křemenných slídou chudých v čočky nebo i ve větší hlízy nabývají vzhledu podobného rulám okatým. Stává-li se s. jemnozrnějším a zároveň se eventuálně objevují i zbytky původního slohu klastic-kého, s. přechází ve fyllit, břidlici sice též ještě krystallickou, ale stojící již na přechodě mezi s-em a břidlicí hlinitou. S. byl pokládán dříve za horninu typickou a převládající ve středním souvrství prahor (zpodní rulové, na něm svorové a nejvýše fyllitové); ukázalo se však, že mnohé s-y jsou značně mladší než prahorní (na př. v okolí Bergen v Norsku silurské, v Alpách ještě pozdější), i vy-kládají se s-y za přeměněné sedimenty, jež původně měly povahu hlinitých břidlic a proměnou kontaktní nebo regionální nabyly slohu krystallického. V Čechách vyskytuje se s. hlavně v pohořích pohraničních, na Šumavě v Královském hvozdě, v Krušných horách okolo Jáchymova, v Krkonoších od Sněžky pod jižním svahem až za horní Ji-zeru; dále v Železných a Tepelských horách, na Moravě v Jeseníku a j. Poněvadž obě součásti s-u nesnadno větřají, jest půda ze s-u vznikající málo úrodná, poskytujíc jen skrovně ornice; na horách a v podhoří bývají kopce svorové porostlé lesy smrkovými, v příznivějších polohách i bukovými. Jako kámen stavební s. jest méně cenný, ježto podél ploch vrstevních snadno se rozpadá v de-

Svoriž, Stvoříš, pův. Svojžiř, ves v Čechách, hejtm. Sedlčany, okr. Sedlec n. dr., fara a pš. Jistebnice; 24 d., 117 obyv. č.

(1900), 3 mlýny.

Svornik (fr. cheville, bonlou, něm. Bolqen, rus. bolt) jest součástí šroubu, t. j. je to čásť šroubu bez matky a hlavy. Přeneseně označuje se názvem s. také silný kulatý hřeb.

Sp.

Svornost nazýval se r. 1848 sbor pražské národní obrany, jehož majetníkem byl hrabě Vojt. Deym, velitelem baron Karel Villani. Hlavní stráž měla S. v Českém museu na Příkopě. V pondělí svatodušní, když vojsko se zmocnilo musea, byla stráž tato zajata, ostatní členové S-i chytáni a nějaký čas vězněni, mezi nimi též velitel baron Villani. Ačkoli vyšetřování s uvězněnými členy S-i neobjevilo nic trestuhodného, přece sbor S. byl zrušen a přese všecky žádosti a reklamace již neobnoven.

Svožovice viz Svojšovice.

Svozil: 1) S. Jan, móravský rolník a posla nec (* 1847 v Cholině u Litovle). Věnoval se hospodářství a r. 1875 stal se obecním starostou v Seničce. R. 1884 zvolen za poslance na sněm moravský za venkovský okres litovelský, kterýžto mandát zastává až posud. Poslancem říšským jest od r. 1891 za tytéž volební okresy. Za těžkých okolností podařilo se mu zříditi v Litovli rolnický akciový dění, které se dostavuje hlavně v noci. Ne-

pivovar se sladovnou, přispěl ke zřízení hospodářské školy v Litovli a zřídil pro okres litovelský hospodářské družstvo. Přispíval do hospodářských listů a nyní rediguje »Selské Listy«. Dr. N.

2) S. Josef, spis. čes. (* 19. dub. 1873 v Seničce u Litovle na Moravě). Vystudoval gymnasium v Olomouci a pobyv na krátko na ústavě učitelském v Brně, učil rok na obec. škole. Potom vstoupil na theologický ústav v Olomouci, r. 1896 vysvěcen na kněze, načež kaplanoval v Kopřinově, v Litenčicích, 4 roky ve Slezsku a konečně byl rok katechetou v Bystřici pod Hostýnem, odkudž ohlásil, že se vzdává úřadu proto, že nesouhlasí s učením a praxí církve katolické. Potom byl na krátko tajemníkem Národní jednoty pro jihozáp. Moravu a nyní je redak-torem »Morav. Kraje« v Brně. Žurnalisticky činný byl v »Sel. Listech«, »Obec. Novinách«, »Selské Stráži«, v »Čase«, »Samostatnosti«, »Naší Době«, »Novém Životě« a redigoval a z polovice sám psal I. roč. »Bílého Praporu«. Samostatně vydal brošury: *Národ*nost ve státě (Olomouc, 1900); Klerikalismus (Praha, 1903) a větší spis: Bílé světlo (t., 1904). jubilejním roce Palackého vydal životopis Palackého (Lid. knihovna v Brně, 1898) a napsal brosuru pro slavnostní výbor hodslavický. Přeložil z Franka: Manipulantka (Olomouc, 1895) a z Cajčenka: Drobné povídky (t., 1896). Články v »Hlidce« o reformaci a protireformaci v Čechách a rozličné články v »Nov. Zivotě« a názory o církvi byly prvními příčinami neshoď a vyšetřování. Jinak byl čínný v organisaci drobné práce národní ve Slezsku a ve spolcích hospodářských i politických.

Svrab (lat. scabies) jest nakažlivé, cizopasné onemocnění kůže způsobené zákožkou svrabovou (Sarcoptes hominis), tedy onemocnění t. zv. zóoparasitární. Ačkoliv pravá podstata nemoci byla známa již lékařům arabským, přišel poznatek úplně v zapomenutí, nemoc podle tehdejších theorii humorálněpathologických byla pokládána za projev ne-mocí vnitřních, až teprve v letech čtyřicátých XIX. stol. spojenou prací zoologův a lékařů pravá příčina rozšířené této nemoci byla nade vši pochybnost zjištěna. Cizopasník způsobující s. jest zákožka Acarus scabiei anebo Sarcoptes hominis zvaná. Hlavní účast při vývoji nemoci připadá samičce, která oplozená vrývá sobě chodby do kůže a vyvolává tím, jakož i přidružující se in-fekcí mikrobiální klinický obraz nemoci. Sameček mnohem menší sídlí v malých prohlubinách pokožky a podle Guddena zachází 6—8 dní po oplození. Samička v chodbě kusadly vydlabané klade vejce, ze kterých vyvinují se larvy, z těch pak po 3-4násobném svlékání zralí jedinci. Chodby do kůže vryté jsou táhlé, někdy klikaté; kolem chodby vyhnisání na místa onemocnělá. Nejčetnější jsou chodby na místech, která mají jemnou vrstvu rohovou, jež kusadlům svrabovce neklade odporu tak značného. Proto nalézáme nejčetnější chody na vnitřní straně ručních kloubů, v prostoru mezi prsty, na předním záhybu podpaždním, na bradávce a v okolí této u ženského prsu, kolem pasu, na pyji, šourku a na hýždích u obou pohlaví. Kolem chodeb jest zanícená kůže zarudlá, pokrytá puchýřky většinou hnisavými (neštovičkami). Obyčejné vyvinuje se v okolí chodbiček ekzem (lišej mokvavý), který příznaky s u docela kryje. Doba trvání kolísá valně; nepoznaný a neléčený s. může trvati měsíce, ano i léta. S. přenáší se s osoby na osobu, hlavně společné lihání v jedné posteli, pak upotřebení pokrývek a ložního prádla po nemocných s-em stižených přenáší snadno tuto nemoc. S. jest onemocnění pouze kožní, jehožto předpověď při řádném léčení jest vždy dobrá. Léčení, které díti se musí vždy podle návodu lékařského, děje se koupelemi, upotřebením masti sirnatých a látek aromatických, jako styraxu a peruanského balsámu. Jý.

Svrabov: 1) S., ves v Čechách, hejtm. Čes. Brod, okr., fara a pš. Kostelec n. Č. L.; 74 d., 449 obyv. č. (1900). — 2) S., obec. Srabov, ves t., hejtm., okr., fara a pš. Tábor; 19 d., 141 obyv. č. (1900). V XVI. stol. stával zde dvůr Kotečníků z Domaslavě.

Svráštění viz Cirrhosa.

Svrašťovač obočí viz Corrugator supercilii musculus.

Svratka: 1) S., přítok Dyje, viz Morava,

str. 627b sl.

2) S., též S. Česká, město v Čechách, 652 m n. m., u ř. Svratcavy a Svratoušskeho potoka, v hejtm. chrudimskem, okr. hlinskem, må 194 d., 1406 obyv. č. (1900), far. kostel sv. Jana Křt. (ve XIV. stol. far.), radnici, 5tř. šk., pš., četn. stanici, spořitel. a zálož. spolek, továrnu na obuv, sirky, 3

C. 4076. Znak města Svratky.

mlýny, po domácku obuvnictvi, hrnčiiství, klempířství, pilnikářství a soustružnictví a několik výr. trhů. Erb městský (vyobr. č. 4076.): štít shora polovičný, pravé pole zlaté, v něm : ostrva o 4 sucich, levé pole střibrné, vněm strom is kořeny. Starobylá tato ke dávna hradu

Rychmburku, r. 1485 připomíná se městec-kem a před dávnými časy bývala ve stavu městském. Poněvadž stav ten vojenskými vpády přišel k zrušení a Svratečtí nemohli se prokázati žádnými privilegiemi, pokládáni býti musili za sedláky a chalupníky. R. 1834 povoleny S-tce 4 výroční trhy, a r. 1867 Sigmund zapsal ji Rynšovi ze Zejdlikovic a z městyse povýšena na město. V l. 1787—89 Janovi z Prahy. Fara zanikla v neznámé době.

mocný se pak škrábe a zanáší tak mikroby přestavěn nynější kostel. Srv. K. Adámek, Sborník okresu Hlineckého, str. 68.

3) S., také S. Moravská, ves na Moravě, he,tm. a okr. Nové Město u Žďáru, fara Mor. Herálec, pš. Čes. Svratka; 37 d., 189 obyv. č. (1900), 1tř. šk. — 4) S. Radešínská, far. ves na Moravě, hejtm. a okr. Nové Město u Žďáru, pš. Horní Bobrová; 92 d., 654 obyv. č. (1900), kostel sv. Václava, 2tř. šk., mlýn a popl. dvůr.

Svratouch, ves v Čechách, 660 m n. m., hejtm. Chrudim, okr. Hlinsko, fara a pš. Svratka; 225 d., 1485 obyv. č. (1900), 4tř. šk., evang. kostel, fara a obec, 2 mlýny, výroba hraček, pilnikářství. R. 1392 připomíná se S. při panství rychmburském. R. 1781 zřízen tu sbor evangelický, r. 1783 zbudován kostel. V XVII. stol. stávala zde sklárna.

Svrbivka viz Prurigo.

Svrčeves, Cvrčoves (Grillendorf), ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Klatovy, fara Dolany; 63 d., 400 obyv. č. (1900). Stávala zde tvrz, na niž připomíná se v 2. pol. XIV. stol. Bušek z Pušperka, r. 1484 Otik Kamýcký ze Stropčic, po něm (1501) Kaničti z Čachrova, r. 1510 Jan Jeníšek z Újezda a po něm synové každý polovici. V l. 1617—22 koupil obě polovice Přibík Jeníšek z Újezda a prodal potom celé zboží svrčeveské jesuitům klatovským, kteří je spojili s Dolany. Po zrušení kláštera jesuitského prodány i s Dolany hr. Č rnínům z Chuděnic.

Svrčov, ves na Moravě, hejtm. Hranice, okr. Lipník, fara a pš. Veseličko; 15 d., 63 obyv. č. (1900), myslivna.

Svrčovice, Cvrčovice: 1) S., ves v Če-

chách, hejtm. Karlín, okr. Brandýs n. L., fara a pš. Vinof; 11 d., 128 obyv. č. (1900), kostel sv. Jana Kft. (ve XIV. stol. far.), dvůr a mlýn. S. byly ode dávna statkem duchovnim, jejž cís. Sigmund zastavil (1437) Vaň-kovi a Janovi z Vodic; r. 1476 seděli zde Markoltové z Tedražić, pak Mutrplosové z Tedražić. R. 1586 koupil S. dědičně Mikuláš Bryknar z Brukšteina. R. 1623 vedle královské výpovědi Mikulášovi Sekerkovi ryt. ze Sedčic pro jeho účastenství ve vzpouře zabrány a prodány cizozemci Jiřímu Benediktu Benikovi z Petersdorfu. R. 1682 spojeny s Vinořem. — 2) S., ves t., hejtm. a okr. Slaný, fara Rapice, pš. Brandýsek; 107 d., 1250 obyv. č. (1900), veliké kamenouhelné doly: Antoninův a Ferdinandův důl.

3) S., ves na Mor., viz Cvrčovice 2). **Svrohky,** svršky viz Movitosti. **Svrohovanost** viz Souverain.

Svrkl (něm. Schwirkel), osada ve Slezsku,

osada přislušela ode hejtm. Frystát, okr. Bohumín, fara Polská Ostrava, pš. Malé Kunčice u Mor. Ostravy;

19 d., 138 obyv. větš. čes. (1890'.

Svrkyně, Cvrkyně, ves v Čechách, hejtm. a okr. Smíchov, fara Noutonice, pš. Velké Přílepy; 40 d., 336 obyv. č. (1900), lestel při Nichel (rz. VIV. sel. fer.). Pří kostel sv. Michala (ve XIV. stol. far.). Bývala majetkem kláštera břevnovského. Císař

Svržno (Zwirschen), ves v Čechách, hejtm. říže, kdež požíval př.zně vlivuplného diplo-Horš. Týn, okr., fara a pš. Hostouň; 29 d., mata Melchis. Thevenota. Vrátiv se do Lejdy 210 obyv. n. (1900), dvůr, 2 mlýny. Stávala stal se na základě práce o dýchání doktorem zde tvrz

a Svudčice.

Svuddice, Svujčice, obec. Svučice, ves v Čechách, hejtm. Blatná, okr. Březnice, fara Pohoří, pš. Tochovice; 57 d., 320 obyv. č. (1900), mlýn. S. připomínají se r. 1299. R. 1579 dostaly se Bedřichovi z Běšin, jehož potomci tu seděli do r. 1724, kdy prodány k Drahenicům. Zámeček od Běšínů založený i (ok. r. 1600), zbořen a na místě jeho vystavěn popl. dvůr.

Svujčice viz Svudčice. S. v. v., lat. zkratka za sit venia verbo, t. j. s odpuštěním.

Sw., zkratka přírodopisná, jíž označen

švédský botanik O. Swartz (v. t.)

Swadlinoote [suodlinkót], město v anglickém hrabství Derbyshire, 6 km jihových. od Burtonu nad Trentem, má krásný kostel, radnici, doly uhelné, průmysl hrnčířský a 3743 obvv.

Swaffham [sueffem], tržní město v angl. hrabství Norfolku, 24 km jihových. od King's Lynnu, má gotický kostel (XV. stol.), velikou tržnici obilní, latinskou školu, slevárnu železa, obchod máslem a 3636 obyv.; 6 km sev.-záp. jest vesnice Castle Acre se zříceninami zámku a opatstvím z XI. stol

Swach Antonin, ryjec, rodem Čech, (* 1656 — † 1709 v Poznani), byl po 34 léta členem řádu sv. Františka a ztravil tu dobu zvláště mnoho »svatých obrázků« a genea- dacta etc. (Lejda, 1737—38, 2 sv.; něm. Lip., logických tabulek. Mimo to provedl rytiny 1752). vzácného nyní díla Herby polskie, z Marcina Bielskiego, Herburta, Szymona Okólskiego rice k označení močálů, zejména při dolním a innych autorów w jedną książeczkę zebrane toku Mississippi a na pobreżi atlantskem, tu (v Poznani, 1705).

Swains., zool. zkratek, jímž jest označen William Swainson.

glický (* 1789 v Liverpoolu — † 1855 na Nov. menitým písčitým pobřežím; bývá navštěvo-Žealandě), vydal obsáhlá, bohatě illustrovaná váno velmi hojně bostonskými boháči; má díla soustavná, zvláště o ptactvu zámořském 3198 obyv. a měkkýších: Zoological Illustrations (Lond., 1820-33, 6 sv. s 334 tab.); Ornithological nálezce elektrické žárovky (* 1828 v Sunderdrawings. The birds of Brazil (t., 1834, 7 sv. s 78 tab.); The natural history and classification of birds (t., 1836, 2 sv.); A selection of the birds of Brazil and Mexico (t., 1841, | z nichžuvádíme: Ups and downs (1878); Stormy s 78 tab.); Exotic Conchology (t., 1841 s 94! tab.).

Swale [suel]: 1) S., říčka anglická, viz Ouse 1). - 2) S., úžina mořská, viz Sheppey.

landský (* 1637 v Amsterdamě – † 1680 t.), jižním břehu zátoky t. jm., 18 km jihových. otec jeho, lékárník, poskytl mu prostředků od Warehamu, má gotický chrám, novou k vyššímu vzdělání. S. studoval od r. 1661 radnici, mořské lázně, lomy mramorové a lékařství v Lejdě, kdež mu přáteli byli pří- 3384 obyv. (1901). V zálivě S. král Alfred an-

lékařství. Praxe neprovozoval věnuje se zcela, **Svučice,** vsi v Čechách, viz Svojšice 1) se zápalem a pílí nevšední, badání anatomickému. Churav a se životem nespokojen, nemaje příjmů byl stále odkázán na podporu otce svého, naklonil se k pietismu hledaje útěchy ve spisech blouznilky náboženské Antoinetty Bourignonové, za niž se též ode-bral do Šlesviku a když odtud byla vypo-věděna, do Kodaně. Vrátiv se pak do Amsterdamu stále churavěl, odmítal proto nabídky, jež mu zajistiti měly postavení pevné, i zemřel v bídě. V dějinách zoologie náleží jméno jeho mezi nejpřednější, neboť práce jeho byly v mnohém ohledu směrodatné. Znamenitá jsou především badání jeho o hmyzech, o těle jejich a různých způsobech jejich vývoje. Stala se nejen základem k podrobnému poznání ústrojnosti hmyzů, nýhrž i podkladem ku přirozenému jejich třídění. Vzorné jsou také jeho anatomické rozbcry měkkýšů některých, tak na př. plže zahradního a sepie. Při studiu živočíchů vyšších užil po prvé methody injekční, zejména pak probadal stavbu těla a vývoj žab a po prvé rozpoznal tu vztah ústrojů vyměšovacích k pohlavním. Konečně snažil se též zjistiti oplodňovací činnost buněk samčich a vytknouti jednotnost plození různých skupin živočišných. Ze spisů jeho buďtež uvedeny: Algemeene Verhandeling van bloedeloose Diertiens (Utr., 1669; lat. Lejda, 1685) a dilo hlavni, posmrtné, jež vydal Boerhaave opatřiv je v rozličných klášterech polských tak že byl životopisnou předmluvou: Biblia naturae, potom pokladán za rodilého Poláka. S. ryl sive historia insectorum in certas classes re-

> Swamps [suomps], jméno užívané v Amezvláště v okolí Albemarlesundu a ve Floridě.

Swampsoott [suompskot], přímořské lázeňské místo v sev.-amer. státě Massachu-**Swainson** [suens'n] William, zoolog an- setts s malebnými skalními partiemi a zna-

Swan [suon]: 1) S. Joseph Wilson, vy-

landė) viz Lampy, str. 600 a.

2) S. Annie S. (Mrs. Burnett Smith), spisovatelka angl., vydala mnoho povidek, voyager (1899); An American woman (1900); Burden bearers (1900) a j.

3) S. Harold, pseudonym Ad. Retté

(v. t.).

Swanage [suonedž], tržní m. v angl. hrab-Swammerdam Jan, přírodovědec hol-ství Dorsetshire, na poloostr Purbecku, na rodovědci Regner de Graaf a Dán Nic. Steno, glický ř. 877 porazil Dány. Srv. Braye, S. s nímž odebral se na další vzdělání do Pa- (1890). **Swandown** [stondaun] (angl. swan's-down), tkanina vazby keprové, hrubší druh barchanu.

Swanevelt Herman, malíř hollandský (* 1600 ve Woerdenu — † 1655 v Paříži. R. 1623 přišel do Paříže, odtud do Říma, načež krátko pobyv ve vlasti, usadil se r. 1652 v Paříži. Maloval italské krajiny po způsobu Clauda Lorraina, s nímž se byl v Římč seznámil, a dosáhl v umění tom nemalé dokonalosti, tak že krajiny, malované i způsobem leptacím rytć, náležejí k nejzdařilejším výtvorům uměleckým. Mnohé nacházejí se v obrazárnách v Římě a ve Florencii, některé v Paříži, Frankfurtě n. M., Mnichově a Haagu. Pražské Rudolfinum chová jeho obraz Italská krajina se Satvry a Nymfami.

Swanhild, také Swanhilt nebo Sunilda, v něm. héroických pověstech choť krále Ermanaricha. Pocházela z kmene Rosomanů vynikajíc krásou. Ermanarichův zlý rádce Bikki (Sibich) obvinil ji u krále z cizoložství s jeho synem Randverem, pročež byla čtyřmi oři ušlapána. Její bratři Sörli a Hamdir pomstili její smrť zavražděním Ermanaricha. Podle norských pověstí S. jest dcera Sigurda a Gudruny a vychována na dvoře svého otčíma krále Jonakra, druhého chotě Gudruny. Ušlapána byla na rozkaz Jormunrekra, který prostřednictvím svého syna Randvera o ni se ucházel, pro domnělý poměr s Randverem.

Swan River[suon riv'r] viz Labuti řeka. Swansea [suonsi] (walesky Abertawe), přimořské město ve waleském hrabství Glamorganu, 57 km na zsz. od Cardiffu, na zátoce Swanseabai Bristolského průplavu, při ústí ř. Tawe, v uzlu železnič. tratí na New Millford, Neath, Morriston a Mumbles, má 94.514 obyv. a jest to město sice starobylé, poněvadž však rozkvetlo teprve v XIX. století, má ráz téměř výlučně moderní. Ze starého zámku a hospitálu zbyly jen zříceniny, naproti tomu chrám byl v XVIII. stol. obnoven. Z nových budov vyniká radnice slohu italského, král. ústav pro Jižní Wales slohu iónského s knihovnou, čítárnou a museem, knihovna veřejná s 30.000 sv., latinská škola, několik dobročinných ustavův atd. Veřejné parky a sady měří téměř 40 ha. S. jest důležitým střediskem průmyslu měďařského, který zaveden tu byl již za královny Alžběty. Méně důležito jest slévání železa, cínu, provaznictví, loďařství, jirchářství, výroba plechu atd. Přistav města zaujímá úhrnem 19 ha, má 3 doky a jeho lodní ruch činí ročně na 5000 lodí připlulých s 2 mill. reg. t. Vyváží se odtud hlavně uhlí, plech, lučebniny a kovy, dováží pak ruda, dříví a potraviny. S. obchoduje nejvice s Francii, Portugalskem, Středomořím, Jižní Afrikou a Jižní Amerikou. Město vzniklo kolem hradu postaveného r. 1099 hrab. Jiřím Beauchampem z Warwicku a r. 1234 dostalo městská práva. Tšr.

Swanskin [suons-], měkký druh flanelu

vyznačující se bílou barvou.

Swanton [suont'n], město v sev.-amer. státě Vermontu, má vyšší školu, několik továren a 3231 obyv.

Swarez viz Suarez 2).

Swarth Helene, básnířka nizoz. (* 1859 v Amsterdamě). Záhy dostala se do Belgie a žila v l. 1865—84 v Brusselu, potom v Mechelnu, načež r. 1893 provdala se za spisovatele Fritse Lapidotha do Haagu. Začala básniti francouzky a vydala Fleurs du réve (1879) a Les Printanières (1882), později však psala ve své mateřštině a náleží teď k nejvice vynikajícím lyrikům mladohollandským. Z prací jejich psaných většinou formou sonett uvádíme: Blauwe Bloemen (Utrecht, 1884); Beelden en Stemmen (Gent, 1887); Sneeuw vlokken (Amsterd., 1888); Rouwviolen (t., 1889); Passiebloemen (t., 1891); Diepe wateren (t., 1897); Blanke Duiven (1902) a sebrané spisy: Gedichten (t., 1892); Poezij (1896); Premières poésies (1902); mimo to menší skizav v prose: Kleine Schetsen (Amst., 1893); Ironisch en tragisch (Lejda, 1895); Van vrouwenleed a Van vrouwenlot (1896); Ernst (1902) a j. v.

vrouwenlot (1896); Ernst (1902) a j. v. Swartz Olof, botanik švéd. (* 1760 v Norrköpingu — † 1818 ve Štokholmě), byl prof. botaniky ve Štokholmě a věnoval se studiu květeny skandinavské. V letech 1783 až 1787 výkonal cestu výzkumnou po Záp. Indii, jež přinesla přebohatou kořist bot., kterouž zpracoval v řadě spisů. Vydal: Nova genera et species plantarum (Štokh., 17:8); Observationes botanicae, quibus plantae Indiae occidentalis illustrantur (Erl., 1791, s 11 tab.); Icones plantarum incognitarum (t., 1794, 8 13 tab.); Flora Indiae occidentalis (t., 1796 az 1806, 3 sv., s 29 tab.); Dispositio systematica muscorum frondosorum Sueciae (t., 1799, 8 9 tab.); Synopsis Filicum (Kiel, 1806, s 5 tab.); Lichenes americani (Norimb., 1811, s 18 tab. od J. Sturma); Summa vegetabilium Scandinaviae (Štokh., 1814). Pro dílo vydá-vané Palmstruchem: Svensk Botanik (Štokh., 1802-30, 11 sv. s 72 tab.) podal text k něk. svazkům a do botan. časopisu vydávaného Schraderem (»Journal für die Botanik«) přispel pracemi: Orchidearum genera et species a Filicum genera et species. Schreber pojmenoval jemu k poctě rod rostlin Swartzia.

Swartzia: 1) S. Willd., poměran, rod rostlin luštinatých z podčel. Caesalpiniaceae, obsahující stromy bezbranné dřeva tvrdého a listů buď jednoduchých n. lichozpeřených, kożovitých s listky celokrajnými. Hrozněné úžlabíčkové květy mají před rozvitím kališní listky v pupen vejčitokulovatý spojené, posléze však až ke zpodině nepravidelně se pukající. Koruna má obyčejně vyvinutý plátek jediný a to zadní. Tyčinek jest 10 n. vice s nitkami prostými, z nichž někdy některé jsou kratši, a pak s prašníky jalovými. Ze sedavého n. nožičitého semenika povstává lusk 2chlopní s hranatými semeny oděnými míškem a obsahujícími bezbílečný zárodek s tlustými dělohami. S. roste v tropické Americe, na př. druhem S. triphylla Willd., p. palčivý, v lesích Guayanských a S. tomentosa DC., p. plstnatý, v Cayenně. Onen má listy 1jařmé, dolení však 1listečné s řapíky obroúbenými. Žlutavé jeho dřevo slouží k dělání hrotů na šípy. Druhý má listy 5- až i však zaměstnavatel s nimi ve styk, leč pro-7listečné s řapíkem oblým a dřevo červenavé přetvrdé s hořkou korou, ronici šťávu červenou pryskyřičnatou. Z cenného dřeva dělají se hlavně vesla. — 2) S. Ehrh. jest mech Weissia Hedw. — 3) S. Hedw. jest mech Didymodon.

Swarzędz (něm. *Schwersen*z), město v prus. vlád. obv. a kraji poznaňském, na žel. dr. Poznaň-Strzałkowo, má 3040 obyv. (1900), katol. a ev. kostel, par. mlýn, truhlářství a

obchod s moukou a obilim.

Swattenschlag viz Lhota 237). Swaziland [suezilend], angl., viz Svaziisko.

Sweaborg viz Sveaborg.

Sweater [suet'r] viz Sweating system. Sweating sickness [sucting-], angl., viz

Pot anglický

Sweating system [sueting-] jest druh práce domácké. Kdežto však při normální práci domácké podnikatel přimo zaměstnává určitý počet dělnictva, které ve vlastních dílnách nebo bytech provádí práce podnikate-lem jemu přikázané, — při tomto druhu práce domácké mezi podnikatele a dělníka vsunuje se ještě osoba třetí, po případě i čtvrtá. Zaměstnavatel původní není již v přímém styku s dělnictvem, nýbrž stýká se pouze s fakto-rem či kontraktorem. Tomu uděluje zakázky, od toho přijímá hotovou práci. Někdy faktor sám již najímá dělníky, rozděluje mezi ně práci a přímo platí jim mzdu. Obyčejně však tak jak práci převzal, předá ji dalšímu akkordantovi, jenž teprve práci provádí za pomoci najatých sil pracovních.

Když byly v Anglii vyšetřovány poměry tohoto dělnictva, padl při tom výrok, že tento sprostředkovatel mezi zaměstnavatelem a dělníkem doufá v zisk, jenž vzejde mu z potu (by sweating) dělníkův jím zaměstnávaných. Odtud sprostředkovatel nazýván jest sweater, a celý způsob pracovní s. s.

Podnikateli z tohoto způsobu pracovního vznikají stejné výhody jako z domácké práce vůbec. On ušetří nájemné, když nezřídí drahé dílny, nýbrž když nechává pracovatí v bytech a dilnách dělníků samotných. Stejně ušetří svítiva a paliva. Podnikatel v pravidelných případech nemusí tu také investovati kapitál do strojů, poněvadž stroje - jde ovšem vždycky o stroje hodně primitivní musí opatřiti si dělník. Podnikatel, nejsa takto svými stroji donucován k nepřetržité výrobě, může vyráběti, kdy chce a kolik chce, může zastaviti výrobu, na jak dlouho chce, může ji omeziti, kdykoli mu libo a způsobem libovolným.

Při s. s-u pak má u nás podnikatel ještě výhodu, které nemá u jiné práce domácké. Dnes pravidelně osoby, které ve vlastních dílnách zhotovují práce bez pomoci cizích sil pracovních, pro určitého podnikatele z látek tímto dodávaných, nejsou pokládány za samostatné živnostníky, nýbrž za dělníky, a

střednictvím faktora a sweatra, bývá povinnosti, pojistiti dělníky pro něho pracujíci, sproštěn. Povinnost ta může sice stihnouti tyto sprostředkovatele; ale to jsou pravidelně osoby bez dokazatelného majetku, tak že pojišťovací ústavy u nich o příspěvky po-

jistné přicházejí.

O způsobu, kterak vzniká s. s., uvádí typický příklad brošura »Bída dnešního dělnictva krejčovského« z jednoho kraje moravského, v němž zhotovují se práce erární pro vojsko, četnictvo a dráhy: »Dříve vozívali si krejči tamnější práci sami domů z monturního dépôt; neměli však kauce, a proto dostávali málo této práce, beztoho ještě špatně placené. Jezdivalo jich obyčejně několik společně, aby dovoz nepřišel jim tak draho. Tu chopil se toho jeden krejči, počal krejčím dovážeti tuto práci a za dovoz strhoval si 5 kr. z kousku; čím dále pak, tím více strhoval. Jakou cestou se stalo, že pak tomuto krejčímu, zámožnějšímu a podnikavějšímu, bylo z kommisse dáváno více a více práce, že mu byla práce bez námitek přijímána, kdežto jednotlivým krejčím byly vytýkány chyby a strhováno jim bylo s platu mimochodem podotýkám, že strhování s platu jest takovým dělníkům domáckým obyčejně milejší, než vrácení díla, poněvadž není spojeno s překážkami a další ztrátou času tedy jakou cestou se to stalo, o tom píše zpravodaj jisté domněnky, jež netřeba opa-kovati. Za těchto poměrů krejčí se rozhodli raději bráti práci od onoho faktora; vydělávali sice méně, ale měli pokoj. Tak zásoboval faktor pomalu všechny krejčí prací a stal se jejich pánem. Nyní počalo strhování se mzdy stoupati. Z jednoho kousku za do-voz strhoval si až 10 kr.«

Na práci domácké leckdo nachází ještě světlé stránky: že se jí může účastniti celá rodina, že rodiče nejsou nuceni žiti mimo dům a mohou se vénovati spiše výchově – na s. s-u snad nikdo ani tohoto světla nenajde. Dělnictvo tímto způsobem zaměstnávané nezná určité doby pracovní, nezná zákazu práce dětí, nezná nedělního klidu, nezná přestávek pracovních. Mzda jeho stále jest na hranici existenčního minima, a jest na ní udržována právě tím, že i laciné pra-covní síly ženské i dětské takřka bez ome-

zení může býti při ní použito.

S. s. rozšířen je zejména v průmyslu tkalcovském, krejčovském a obuvnickém. Nejpověstnější doupata jeho nacházejí se v nekterých ulicích londýnských a novovorských, kde zejména židovský proletariát z Ruska se vystěhovavší pod ním úpí. Z prostředků, kterými proti s. s-u jest

nebo může býti vystupováno, zákaz jeho byl bezúčinný. Větší úspěch má inspekce bytová a spojené s ni ztizování veřejných síní pracovních. Na Novém Zealandě a v některých státech severoamerických nařízeno jest známjako takoví podrobení pojištění pro případ kování zboží s. s-em vyrobeného, aby tím nemoci a po případě i úrazu. Nepřichází-li konsumující obecenstvo bylo upozorněno, že nak vydává se v nebezpečí nákazy, když kupuje zboží hotovené po případě osobami stíženými nakažlivými nemocemi v nezdravých bytech. Prostředek ten dobře se osvědčuje.

Ve státech, kde zavedeno jest ochranné a pojišťovací zákonodárství dělnické, nejvíce by napomáhalo k odstranění s. s u, kdyby dělnící v něm zaměstnaní byli podrobeni to-muto zákonodárství a kdyby zodpevěd-nost za zachovávání příslušných předpisův, a za placení příspěvků pojistných převalena byla s faktora nebo sweatra na podnikatele sa notna, jenž přece z celého tohoto vyděračného systému pracovního má zisk největší.

Swedenborg (vl. Swedberg) Emanuel, švédský učenec a mystik (* 1688 ve Stokholmě — † 1772 v Londýně), byl syn luther-ského biskupa. Do veřejnosti uvedl se ponejprve tím, že vydal sbírku básní Carmina miscellanea (Upsala, 1709). Zároveň zabýval se studiem filosofie, mathematiky, přírodních včd, obíral se též starými jazyky a theologii. Z celého toho oboru vědního přilnul nejvíce k praktickým a experimentálním vědám přirodním, v nichž došel proslulosti. Zabýval se vynálezem podmořského člunu, letacího stroje a vykonal r. 1718 podstatné služby svými technickými výkony při obléhání Frederikshaldu. Již před tím r. 1716 Karel XII. jmenoval jej assessorem hornického kollegia stokholmského a královna Ulrika povýšila jej r. 1719 do stavu šlechtického. Trojí delší cesty, které konal po Evropě, přispěly nemálo k jeho vědeckému vzdělání a prohloubeni. Na druhé z těchto svých studijních ccst, konané v l. 1720-21, navštívil i báňská místa v Čechách a Rakousku. V této době vydal Opera philosophica et metallurgica (1734), Oeconomia regni animalis (1738) a k mysticismu již se chýlicí Prodromus principiorum, Prodromus rerum naturalium a Prodromus philosophiae ratiocinantis. R. 1743 nadešel v životě jeho určitý obrat k mysticismu a visionářství. Tehdy za svého pobytu v Londýně měl visi, že bůh se mu zjevil, by naň vznesl úkol, aby se stal hlasatelem pravého výkladu cvangelia mezi lidmi. Od té chvíle S. domníval se, že jest ve stálém styku se zásvětím, že hovory vede s bohem a anděly. Smysl a obsahy jejich svědomitě zaznamenával v několika spisech. Jsou to: Arcana coelestia (1749); De coelo et inferno ex auditis et visis (1758); De nova Hierosolyma (1758) a j. Své náboženské a dogmatické credo vyložil ve Vera christiana religio seu theologia novae Ecclesiae (1771) Veden přesvědčením, že jest bohem vyvolen, aby založil novou církev podle Zjevení sv. Jana, zabočil úplně v tento směr theologisující re-formní činnosti. Náboženská jeho soustava jest hloubavý mysticismus na podlez: přírodních věd, tak že mnozí v něm chtí zříti předchůdce němec, naturfilosofie. Co se tkne vývojové řady organismu, S. mysli si oekonomii přírody zř. zenu tak, že organismy sou- svých statcích v Dolním Slezsku. Z potom-

jednak podporuje špinavou konkurrenci, jed- į visi mezi sebou podle konstabilované harmonie. Nezůstával však při pouhém sebe-oblažení mystickém, nýbrž vykročil ze sebe a chtěl se státi praktickým reformátorem. Z křesťanství přijal nauku o vykoupení, kteréž mu znamená překonání pekelných duchů, ale horlí proti dogmatu o Trojici, kteréž pomysl boha jediného rozkládá v trojbytost. V náboženských svých snahách S našel přivržence (t. zv. Swedenborgiáni) i v nejvyšších kruzích společenských a vládních; náležel mezi ně i Karel XIII. Stoupenci ti sestupovali se ve zvláštní společnosti. R. 1796 povstalá společnost Fide et charitate trvá posud. Obzvláštního souhlasu S. došel v Anglii, kde spisy jeho překládány a kommentovány a církve a missijní společnosti v jeho duchu zakládány, jichž čítá se nyní přes 50. List těmto tendencím v Anglii sloužící již od r. 1830 jest >The intellectual Repository and New Jerusalem Magazine«. S. psal skorem výhradně latinsky. Sebrané spisy vyšly v Londýně r. 1749 a v Amsterdamě r. 1763; theolog. zvlášť v Lipsku r. 1789, nejnov. Brieger-Wasservogel, I. dil Theolog. spisa (v překladě), Jena, 1904.

Sweepstake [suipsték], angl., při dosti-zích taková jízda o závod, při které jsou cenou pouze vklady a pokuty účastníkův

Sweertia, kropenáč, rostl. rod čeledi hořcovitých (Gentianeae), vyznačuje se korunou kulovitou, s okrajem 5dílným, ušty této dole s 2 medovými jamkami třásnitě brvitými, dále 5 tyčinkami. S. perennis L., k. ozimý (Sumpf-Enzian) roste na bařinných a rašelinných lukách, na pramenitých úklonech vysokých hor (Krkonoše, Jizerské hory, Gottesgab v Krušn. hor., Jeseník, Alpy). Oddenek krátce plazivý, s hojnými mrcasy. Lodyha vystoupavá n. přímá, 15-30 cm vys., oblá, hranami obložená, nahoře jakož i stopky květní křídlovitě 4hraná, lysá, chudolistá. Listy střidavé, podlouhle cliiptičné, žilnaté, vykrajované, nejhořejší podlouhle kopinaté, přisedlé, dolejší v řapík sbíhající. Lata úzká, hroznovitá. Ušty kališní úzké, čárkovito-šídlovité; korunni kopinaté, ocelově modrofialové, temněji pruhované a tečkované, nejdoleji zelené, zřídka žlutavě nazelenalé, netečkovanć.

Sweerts Jan viz Swerts.

Sweerts-Sporok, hraběcí rodina původu brabantského, usedlá v Čechách, která náležela původně ke starým patricijským rodinám v Brusselu a slula do XVI, stol. von Reist. Jan z této rodiny přijal po mateřské bábě jméno von Sweerts a spojil je se svým jménem rodovým a od té doby psal se von Sweerts und Reist. Jeho syn František Jan (* 1613) vstoupil nejprve do vojska španělského, potom do císařského, kde postoupil za podplukovníka a velitele v rozličných městech slezských a 15. září 1653 povýšen do stavu sv. pánů, r. 1654 přijat za obyvatele království Ceského a připojených zemí. Zemřel r. 1700 na

u kurfiršta Falckého, kde postoupil na hejt- 1829—32, 2 sv., s 200 tab.); Flora australasica mana. Po několika letech opustil službu vo- (t., 1827—28, s 50 tab.). jenskou. R. 1712 oženil se s Annou Kateřinou († 1754 v Lysé n. Lab.), dcerou Františka Antonina hr. Sporcka, od něhož přijat za syna a 15. srp. 1718 pode jménem S.-S. povýšen do stavu hraběcího. Se svou manželkou vyženil panství Lysou n. Lab., Konojedy, kde založil a nadal se svou manželkou kláster servitů, nyní zrušený, přikoupil panství novoberšteinské (r. 1723), Vidim a Kokořín (r. 1743) a Lnáře (r. 1745) a býval řadu let hejtmanem kraje boleslavského. Syn a nástupce jeho Jan František Kristián (* 27. říj. 1729) zvětšil panství lnářské o Slatinu (r. 1765) a Životice (r. 1772), přikoupil Dolní Počernice (r. 1769), Sv. Jana pod Skalou (r. 1790). Byl dvakráte ženat a to od r. 1752 s Marií Barborou roz. hr. z Bubna (* 1731 — † 1764) a od r. 1767 s Marii Terezii roz. hr. z Kounic (* 1742 — † 1787). V prvnim manželství zplodil děti Filipa Jana (* 1753 — † 1809), Josefa Frant. de Paula (* 1756) a Marii Barboru (* 1760, † 1834). Tato ujala po otci Konojedy, Vidim, Nový Berštein a Dolní Počernice, ale brzy veškeré statky prodala, jsouc provdána za podmaršálka Ondřeje hr. O'Reillyho. Filip dědil Lysou n. L., byl tajným radou a praesidentem soudu appellačniho v Krakově a byl třikráte ženat. Jeho synové Jan Bapt. Filip (* 1778 — † 1851) a Josef († 1848) nezanechali mužských pótomkův a tak přešlo panství lyské do rukou cizích. Josef, mladší syn hraběte Jana Františka Kristiána, dostal po otci panství lnářské, jež r. 1804 prodal, byl tajným radou a do r. 1803 vicepraesidentem při guberniu ve vých. Haliči. Zemřel r. 1823 na odpočinku ve Vídni. Syn jeho Josef (* 1788 – † 1855) byl ředitelem protokolu podacího při guberniu v Haliči, r. 1820 oženil se s Reginou Kronpassovou (* 1799 — † 1866), s níž zplodil syna Morice Gustava (* 12. kv. 1821 ve Lvově — † 21. list. 1882). Tento v l. 1848 až 1852 sloužil ve vojště a r. 1852 pojal za manželku Celinu Pavlinu de Noblee. Z manželství toho pošel syn Gustav Alfons Frant. Ludvík (* 10. dub. 1853 v Hamburce), jenž je nyní patronem a spoluinspektorem špitálské nadace v Kukusu založené od Františka Ant. hr. Sporcka, již náleží panství llradiště Choustníkovo. Tento oženil se 16. čna 1889 s Johannou šl. z Baueru, s níž zplodil syna Huberta Ottu Jana (* 1. čna 1890 v Kukusu).

Sweet [suit]: 1) S. Robert, botanik angl. (* 1783 — † 1835), byl obchodnim zahradnikem a vydal spisy jednající o zahradnictví a z oboru soustavné botaniky: Geraniaceae (Londýn, fensem, a spolu s ním po mnohá léta žil a 1820—30, 5 sv., s 500 tab.); The botanical pracoval, nejdříve u prof. de Keysera, r. 1847 cultivator (t., 1821; 5. vyd. t., 1831); The bri- v Paili a pak na cestách Nemeckem a v Italii. tish flower-garden (t., 1823-29, 3 sv., se 300 Na S-e působilo něm. malifství z poč. sto-

kův jeho František Karel Rudolf (* 1688, tab.; II. díl t., 1831–38, 4 sv., se 412 tab.); † 1757 v Lysé n. Lab.) stal se v 10. roce Cistinese (t., 1825–30, se 112 tab.); Hortus kanovnikem při hl. kostele vratislavském, ale britannicus (t., 1827; 3. vyd. t., 1839); The vzdal se mista toho a vstoupil do vojska florist's guide and cultivators directory (t.,

2) S. Henry, jazykozpytec angl. (* 1845 v Londýně). Studoval na King's College, pak v Heidelberce a v Oxfordě, kde se stal magistrem artium. Universita heidelberská jmenovala jej později čestným dokto-rem filosofie, univ. v Glasgově čestným doktorem práv. S. nezaujímal nikdy postavení veřejného a žil v soukromí v Oxfordě, nyni v Reigate. Vydal nejprve překlad krále Alfreda Cura pastoralis (Alfred's version of Gregory's pastoral care, Lond., 1871, pro Early English Text Society), potom řadu spisů týkajících se staroanglické grammatiky, fonetiky a filosofie řeči, práce vesměs velikého významu pro anglický jazykozpyt. Uvádíme z nich: Handbook of phonetics (Oxf., 1877), k níž druží se pozdější Primer of phonetics (t., 1890) a Primer of spoken english (t., 1890), pak History of English sounds (1874, 2. vvd. 1888); Words, logic and grammar (1876); Dialects and prehistoric forms of old English (1876); An Anglo-Saxon reader (1. dil 1876, 7. vyd. Oxford, 1894, 2. díl 1887); Anglo. Saxon primer (3. vyd. t., 1883); Alfred's translation of Orosius (Lond., 1883); Facsimile of the Epinal glossary (t., 1883); First middle-English primer (Oxf., 1884); The oldest Eng-lish text (1885); Elementarbuch des gesprochenen Englisch (Lip., 1885, 2. vyd. Oxford, 1886); Second middle English primer (t., 1886); Icelandic primer (Oxf., 1886); Second Anglo-Saxon reader (1887); New English grammar (1. dil 1892, 2. dil 1893); Short historical English grammar (1892); The student's dictionary of Anglo-Saxon (1897); Practical study of languages (Lond., 1899). Z praci literarnehistorických zasluhují zmínky: A sketch of Anglo-Saxon poetry ve Wartonově History of English poetry (sv. 4., 1871) a Shelley's nature-poetry (1891).

Swell [suel, angl., švihák, floutek

(srv. Dandy).

de **Swert** Jules, virtuos na violoncello a skladatel belg. (* 1843 v Levně v Belgii -† 1891), odchovanec Servaisův. Byl koncertním mistrem v Düsseldorfu, Výmaru a Berlině (1869), kdež byl též učitelem při konservatoři až do r. 1873, načež podnikl cesty umělecké a posléz usadíl se v Lipsku. Mimo koncerty violoncellové a školu Gradus ad Parnassum pracoval s úspěchem též na poli operním (Albigenští), instrumentálním (známa programni symfonie Nordseefart) a j.

Swerts Jan, malíř belg. (* 1820 v Antverpakou akademii, kde s. spřátelil s Gufaranských Lázních v Čechách). R. 1839 vstoupil na antverpskou akademii, kde s. spřátelil s Gufaranských

liřství, jehož mistrem byli Overbeck a Cornelius. Již před cestou do Italie S. maloval nástěnný obraz B. P. Marie du sacré coeur v městečku St. Nikolas u Antverp, po cestě provedl s Guffensem ještě jiná freska a r. 1855 podjali se úkolu vyzdobiti novou antverpskou bursu, která však r. 1858 vyhořela. Také chrám sv. Jiří v Antverpách vyzdobili nástěnnými malbami a to nejen figurálními, nýbrž také ornamentálními. Pracovali pospolu a doplňovali druh druha jako umělce tou měrou, že prý sami později nedovedli roze-znati, co který kreslil nebo navrhl. R. 1862 S. vystavoval na mnichov. mezinárodní výstavě obraz Uvítání benátských vyslanců v Antverpách a r. 1864 počal s Guffensem pracovati o malbách v radnici ypernské. R. 1874 S. povolán do Prahy, aby na místě Trenk-waldově převzal řízení pražské akademie výtvarných uměn. Zde zaměstnán byl malířskou výzdobou kaple sv. Anny v chrámu sv. Víta na Hradčanech a nakreslil též návrhy na malby oken této kaple (provedené A. Neuhauserem). Mimo to S. portraitoval v Praze mnoho členů šlechty a kleru, tak na př. kardinála Schwarzenberga a papeže Lva XIII. na jednom obraze, znázorňujícím okamžik, kdy kdež skonal a byl pochován. Ve svých kom-posicích S. hlásí se ke škole Nazarenů, nedbaje nového tehda směru v malířství své vlasti, kolorismu vlastního učitele de Keysera a malířů Wapperse a Gallaita. Zůstal prov. Záp. Flandrech, arrond. thieltském, romantikem a přívržencem t. zv. praeraffae- 7 km sev. od Ardoye, má výrobny krajek, romantikem a přívržencem t. zv. praeraffaelitů. Jeho následníkem stal se Fr. Sequens (v. t.), který rovněž jako S. byl odchovancem belgické školy malířské a rovněž zůstal nedotčen realismem historického směru v maliřství oné doby. V kapli sv. Anny v chrámě svatovítském zasazena deska s latin nápisem, který oznamuje, že S. spolu s arch. Mockerem a sochařem Šimkem vyzdobili tuto kapli (Kunstverein für Böhmen). F, H-s.

Swetchine [svečin] viz Svěčina. Swětlik Jurij Hawštyn (často se uvádí je to patrně chyba, poněvadž ve svých ruko- doval na universitě varšavské a dostal misto pisech sám se píše Śwětlik), spis. hornoluž. (* 23. led. 1650 v Kulově v Prus. H. I.už. — † 23. ún. 1729 jako senior budyšínské kapitoly). Studoval gymn. v Krumlově, načež byl přijat do olomouckého konviktu, kdež byl r. 1675 vysvěcen na kněze. Před tím již došel stupně magistra filosofie a bakaláře theologie. Poněvadž v Lužici nebylo té doby pro něj místa duchovenského, přijal kaplanství v Jáchymově, odkud na jaře r. 1676 přišel do Radonic (v okr. kadaňském). R. 1678 povolán byl do vlasti; nejprve byl vikariem v Budyšině, r. 1682 koadjutorem v Kulově a r. 1683-1707 farářem v Radwofu. R. 1707 povolán do budyšínské kapitoly, v níž kovydal první hornolužický slovník pro po- haté sbírky jeho přenesl hr. Aleksander

leti XIX., hlavně ovšem ono »slohové« kres- i třebu praktickou: Vocabularium latino-serbicum (Budyšin, 1721), dilo na svoji dobu velmi dobre, poněvadž kromě spisu »De originibus linguae Sorabicae Abr. Frencela nijakého slovnikářského díla o srbštině dosud nebylo. V S ově Slovníku (ač v něm jest i řada slov zhusta nesprávně jím samým tvořených) dochovalo se nám mnoho dobrých, nyní již zastaralých výrazů srbských. Škoda, že v pravopise odchýlil se neprospěšně od Ticina. Svým pravopisem (ač ne vždy důsledně užívaným) S. napsal rukopisný pře-klad Písma sv. St. i N. zákona, chovaný v knih. děkanství budyšínského (I. díl dokončen r. 1688, celý překlad r. 1707; druhý opis ukončen r. 1711), který však nikdy tiskem nevyšel. Tištěny z něho byly jen nedělní a sváteční perikopy (po prvé r. 1720). Kromě toho podle pravopisu a řeči připisují se mu: Swjate scenja atd. (1690) s přidavkem nábož. písní, dále první kat. srbský zpěvník Serbske katholske kerluše (1696); Ordo Evangeliorum et Epistolarum pro Concione serbice praelegendarum atd. (po prvé kolem 1694); Tón Maty kr. katholski katechismus (1690 i) a řada drobnějších spisků nábožen-ských. Základem jazyka všech těchto spisů jest hlavně kulovské podřečí, ač S. v před-Lev XIII. navléká »rybářský prsten« na prst mluvě ke svému překladu bible praví, že kardinálův. Ochuravěv navštívil Mar. Lázně, bude přihlížeti i k podřečí khrósčickému, kdež skonal a byl pochován. Ve svých kom- které uznává lepším (a které se později také stalo základem spisovného jazyka katolických knih lužickosrbských).

Swevezeele [svefezéle], vesnice v belg.

přádelny a 5744 obyv.

Światkowski Marcin, filosof polský († 1740), vzdělal se v akademii krakov., kde byl potom professorem. Několik let studoval také za hranicemi, jmenovitě v Halle. Vedle jiných menších spisů vydal: *Prodro*mus Folonus eruditae veritatis, seu tractatus de dignitate et utilitate, impedimentis et subsina náklad Krasoumné jednoty král. Českého diis sedibusque scientiarum rei literariae promovendae causa et occasione electi regis Poloniae ex diversis authoribus concinnatus (Berl., 1765).

Świderski Leopold, dramatický básník Swótlik podle titulního listu Slovníku, ale i polský (* 1853 v Mzurowě v Krakovsku), stuv prokuratuře. Napsal veselohry: Pokusa; Jesienia; Dziwacy; Jedna chwila; Nieoględni; Ojcowizna; Na wsi; Dzieciaki; Józio w ktopocie; Nowy dziedzic; Ruina; Warschauman et Cie; Róża; Demokraci; dramata měšťanská: Ztote więzy; Bracia. Sbírka jeho veseloher pro děti vyšla r. 1883.

Świdziński Konstanty, bibliograf pol. (* 1793 — † 1855), ukončiv studia na lyceu varšav., ujal se správy rodinných statků a po dvakráte byl maršálkem na sněmíku opo-czyńském, načež r. 1830 byl poslancem na sněmě za kraj opoczyńský. Po r. 1831 sídlil v Krakově a r. 1833 usadil se na Ukrajině. Značného jmění užíval na prospěch literanečně r. 1717 dosáhl hodnosti seniora. S. tury a umění, sbíraje vzácné památky. Bona své statky a počal pak vydávati dílo r. 1903 vyšlo 7 sv., obsahujících literatury: *Pibljoteka ordynacji Myszkowskiej, zapis K.* egyptskou, babylonskou, assyrskou, čínskou, Ś-ego (Krakov, 1859—60, 2 d.). Později zřekl se dobrovolně sbírek, načež rodina S-kého věnovala je Krasińským, kteří je přenesli do

świebodzin, Svěbodzim (Schwiebus), město v prus. vlád. obv. frankfurtském, v kraji Züllichau-S., nad f. Schwemme a při žel. dr. Frankfurt n. O.-Poznaň, má 8659 obyv. (1900), kat. a ev. kostel, zámek, starobylé budovy, obv. soud, nemocnici, špitál; slevárnu železa, továrny na brikety, stroje, svíčky, značný průmysl soukenický, pěstování vína a na blízku hnědouhel. doly. S. příslušel kdysi ke Slezsku, v l. 1686-94 k Braniborsku a mirem Vratislavským (r. 1742) přešel definitivně | k Prusku.

Swięciany (rus. Svencjany, też Svencjany), ruske uj. mesto v gub. vilenske, z nejstar-ších osad litevských (v starých pramenech Svinčany). Leží mezi mnoha jezery a bahny v kraji málo obydleném. Stanice železniční. 6359 obyv. (1900); 4 školy, nemocnice, 5 továren. – Újezd święcianský má na 5491 km² 175.900 obyv.

Święcicki: 1) S. Paulin, básník, dramatik a jazykozpytec polský, píšíci se též Stachurski (* 1841 – † 1876 ve Lvově). Studoval na universitě kijevské, kde se zvláštní zálibou se obíral jazyky slovanskými a národopisem, potom přišel do Haliče, kde se stal professorem na gymnasiu a konečně na vyšší škole reálné. Vydal několik pěkných pověstí a obrázků ze života lidu ukrajinského: Przed laty (1866); Trójka (1868, 12 sv.); Opowieści stepowe (1871). Mimo to vydal nekolik prací jazykozpytných, zejména: Odmiana zaimkow (1871); Mowa ludzka (1873) a napsal dramata: Posadnica Maria (1876) a Swiatosław Igorowicz (tragédii o 5 jedn., schválenou kommissi varšavskou r. 1876 ku provozování).

2) S. Juljan Adolf, spis. polský (* 1850), studoval na universitě varšavské. Kromě básní lyrických, uveřejňovaných v časopisech varšavských, mezi nimiž byla báseň větších rozměrů Opętany (»Kłosy«, 1876), napsal: O własnej sile, komedie veršem o 3 jedn.; U wrót szczęścia, drama o 1 jedn.; O poetach i poezji arabskiej przed Mahometem (*Bibl. warsz.«, 1879); Najznakomitsi komedjopisarze hiszpańscy (*Ateneum«, 1879); Przegląd najnowszej literatury włoskiej (>Bibl. warsz.«, 1880); Komedji wybranych Lope de Vegi překlad veršem (Varš., 1881); Florentyna z Do-maszewskich Włoszkowa (1881); Historja literatury chińskiej, arabskiej, perskiej i japonskiej (1. a 2. sv. »Dziejów literatury powszechnej« vycházejících v »Bibl. najceln. utwor.«, Varš., 1885 a 1887); Alfred Tenny-son (1886); Współcześni dramaturgowie hiszpańscy (1887); D. Emilja Castelar (1888); Hi-

Wielopolski ze Sulgostova, rodiště Ś-kého, ratury w monografjach (s illustracemi; až do japanskou, arabskou, indickou, perskou a židovskou).

\$wiecie viz Schwetz 2).

Świecki Tomasz, dejep. pol (* 1774 – † 1837), jenž v pohnutých dobách ke konci XVIII. a na poč. XIX. stol. zastával rozmanité služby. Vydal: Wiadomości historyczne o ziemi Pomorskiej (Varš., 1811); Opis starożytnej Polski (1816, 2 d.): Opis Podlasia (v »Pamiętniku warszawském«, 1815); Rozprawa zawierająca wspomnienia znakomitych uczonych w Polsce za panowania domu Jagiellońskiego w Polsce (v »Rocznikách Towarzystwa przyjaciól nauk« sv. XIX.); O Kurpiach (Dzien. Warsz.«, 1827—28). Po jeho smrti vydal I. Bartoszewicz: Tomasza S-ego historyczne pamiętniki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski (Varš., 1858-59, 2 sv.).

Swiedaok Karl, lidový básník rak.-něm., známý pod pseudonymem Karl Elmar (* 1815 ve Vidni — † 1888 t.). Byl postupně kupcem, hercem a divadelnim skladatelem. Vzdav se herectví, věnoval se žurnalistice humoristicko-satirické. Založil si pověst kusem: Die Wette um ein Herz (1841), krome nehož složil tyto: Der Goldteufel; Dichter und Bauer (s hudbou Suppéovou); Unter der Erde; Raimund; Das Mädchen von der Schule

a jiné.

Swierkowice, ves ve Slezsku, hejtm. a okr. Bilsko, fara Cechovice, pš. Dědice; 20 d.,

149 obyv. pol. (1890), lihovar. **Świerzbieński** Romuald, spis. polsky, studoval práva v Moskvě, byl soudním úředníkem ve Varšavě, ale opustiv úřad odebral se do Kijeva, kde vystudoval lékařství a věnoval se praxi lékařské na statcích hrabat Branických v západních guberniich. Za svého pobytu ve Varšavě vydal: Historja crwilizacji rzymskiej (Varš., 1849); Rozwój uspolecznienia rzymskiego (t., 1870); Czy ludzie pochodzą od małp (t., 1871); Dławiec (t., 1871); Wiara Słowian, ich byt domowy i spolcczny (t.,,1884) a j.

Świerzyński Saturnin, malíř polský (* 1820 v Krakově — † 1884 t.), byl učněm Statlerovým, maloval architektonické inte-

rieury a podobizny.

Swieszewski Aleksander, malíř polský (* 1839 ve Varšavě – † 1895 v Mnichově). Vzdělal se na škole pěkných umění ve Varšavě, pak u Bambergera v Mnichově. Meškal 2 leta v Římě a cestoval za studiem po Italii, v Karpatech, v Rakousku, Francii, Švýcarsku a Bavorsku. Maloval hlavně krajiny. V pražském Rudolfině jest jeho obraz Jezero Aronzo. Święta Siekierka, mesto pruske, viz

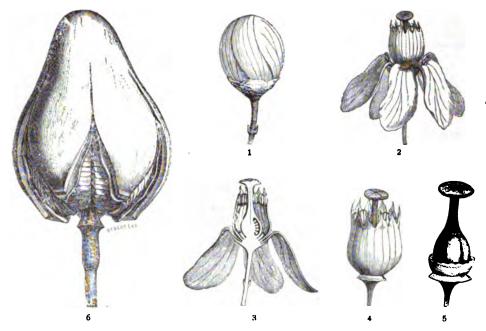
Heiligenbeil.

van **Swieten: 1)** v. S. Gerhard, znamenitý lékař nizoz. (* 1700 v Lejdě — † 1772 v Schönbrunnu). Filosofické a státovědecké storja literatury francuskiej i portugalskiej, v Schönbrunnu). Filosofické a státovědecké wiek XVI i XVIII (1889). R. 1901 jal se vydávati dílo velikých rozměrů: Historja lite- lékařství pak studoval v Lejdě za vedení H.

Boerhaavea, jehož nejintimnějším žákem se stal a pod jehož záštitou také soukromé přednášky akademické konal. Vedle praxe lékařské věnoval se rozsáhlým a všestraným studiím vědeckým. R. 1745 povolán byl do Vídně za osobního lékaře císařovny Marie Terezie. Postupně byly mu svěřovány roz-manité vynikající úkoly a všude S. působil směrem reformním, nedbaje jako cizinec na-prosto domácích utkvělých řádův a tuhého odporu, kterýž veden byl nejurputněji se strany jesuitské. Budiž tu především uvedena jeho činnost jako bibliotékáře dvorní knihovny a později v úřadě censora, kterýž Mahagonibaum). Strom až 33 m vysoký s kodňat byl jesuitům a jemu přidělen, pak resultunou hustou široce rozloženou a s listy

2) v. S. Gottfried, svob. pán, syn před. (* 1733 — † 1803 ve Vídni). Stal se po otci přednostou knihovny císařské a r. 1781 předsedou dvorské kommisse studijní a censurní. Byl spřátelen s Haydnem a s Mozartem. Pro Haydna upravil text Stvoření podle předlohy anglické a složil samostatně slova jeho Roč-ních dob. Také provedl ve Vídni díla Händelova a Bachova.

Swietenia L., mahagon (vyobr. č. 4077.),

C. 4077. Swietenia. 1. Květní pupen. 2. Květ. 3. Téhož průřez podělný. 4. Pohár tyčinkový. 5. Semeník se žlazn. eterčem. 6. Plod podvojnými chlopněmi zdola se pukající.

formy zdravotnictví ve Vídni a ve všech ze- zpeřenými, 3-5jařmými. Lístky jsou řapíčmích Rakouských, jmenovitě však reorganisace vyučování na veškerých fakultách le-kařských i filosofických, Těše se neobmezené důvěře cisařovny dovedl všude vyvolati a zaříditi ústavy nejvhodnější a povolati, po případě vychovati síly nejschopnější. V tom ohledu je tvůrcem t. zv. prvé lékařské školy vídeňské. Nejznamenitější jeho dílo jsou učené kommentare k Boerhaaveovým Aforismům: Commentarii in Hermanni Boerhaave Aphorismos de cognoscendis et curandis morbis (5 dilû, se rozlupujícími. Zploštělá, na hořením konci Lejda, 1741-72 a častěji na rozm. m. i v rozličných překladech), z něhož mnohá místa shora dolů střechovitě v 5 podvojných řabyla také častěji samostatně vydávána i předách. S. poskytuje oblíbené červenohnědě kládána. Srv. Th. Puschmann, Die Medicin in Wien während der letzten Hundert Jahre (1884); Fournier, Gerhard van S. als Ceniku stavbě lodí. Slabě vonné přehořké kúry, sor (1877).

katé, vejčitě kopinaté, ostré a u zpodiny nesouměrné. Bilé drobné květy skládají úžlabičkové bohaté laty a mají nepatrný 5klaný kalich, 5 plátků v pupenú zkroucených, 10 tyčinek srostlých nitkami v pohárovitou, na konci zubatou trubku, prstenovitý žlaznatý terč a 5pouzdrý semeník s kratkou čnělkou a terčovitou bliznou. Plod jest vejcovitá tobolka zvící pěsti, 5pouzdrá, v přehrádkách se pukající s chlopněmi ve 2 lamelly podél dlouze a široce okřídlená semena kryji se amarantovou zvané, užívá se jako chiny; semena poskytují počisťujícího oleje, zvaného | při německém gymnasiu těšínském. Záhy karapatovým, a poraněná kůra roní klovatinu arabské podobnou S. Chloroxylon Roxb. (Chloroxylon s. DC.) ve Vých. Indii rostoucí dává s jinými dřevo atlasové. — S. senegalensis Desr. jest Khaya s. A. Juss. a S. febrifuga Roxb. jest Soymida f. A. Juss., rody se S-ii úzce přibuzné. **Déd. Świętochlowice.** viz Schwientochlo-

witz

Swiętochowski: 1) Ś. Andrzej, zeměpisec pol. (* 1844), studia ukončil ve Varšavě r. 1869, načež soukromě věnoval se zeměpisu a otiskl množství statí v odborných listech, jmenovitě v díle »Wiel. ency-klopedja ilustr.«, kde redigoval zeměpisnou čásť. Zpracoval též zeměpisnou čásť v díle »Podradnik dla samoukow«. Mimo to uve-řejnil dějiny vlaš. malířství ve spise »Mu-zeum sztuki europiejskiej « (Varš., 1874 až

1877, 3 d.).
2) Ś. Aleksander, spis. polský (* 1849). Dokončiv studie universitní ve Varšavě odebral se r. 1875 za hranice a dosáhl v Lipsku doktorátu filosofie, načež vrátiv se do Var-šavy věnoval se literatuře, psal do časo-pisův a od r. 1887 do r. 1902 redigoval svůj vlastní orgán »Prawda«. O sobě vydal: O powstawaniu praw moralnych (1877); Wolter w setną rocznicę jego śmierci (1878); O epikureizmie (1880). Pod pseudonymem W. Okoński napsal dramata: Niewinni (»Przegl. tyg.«, 1875; o sobě vyšlo ve Varš. 1876; 2. vyd. Krak., t. r.); Ojciec Makary (Krak., t. r.); Antea (»Prz. tyg.«, 1876); Na targu (t., 1876); Za maską (t., 1876); Helvia (t., 1876); Pod-danka (t., 1877); Piękna (t., 1878; o sobe Varš., 1878); Błazen (>Nowiny (, 1878); Aspasja, drama o 5. jedn. (1885); Aurell Wiszar, drama (1888); Regina, drama (1889). V dramatech jest především filosofem, jeho postavy jsou ideální a zosobňují ideje a tendence. Psal také novelly a povidky.

Şwiętojuroy viz Śvatojurci.

Świętoszówki, Swiętoszówka, ves ve Slezsku, hejtm. Bilsko, okr. a pš. Skočov, fara Grodziec; 27 d., 240 obyv. pol. (1900),

šk,, mlýu.

Swieżawski Ernest, dějepisný badatel polský (* 1843 v Płocku). Studoval ve Varšavě, překládal Macaulaye, Carlylea, Quineta, byl spolupracovníkem » Encyklopedie powszechné« a »Bibl. warsz.« a vydal spolu s Kazimírem Wendou: Materjaly do dziejów farmacji w dawnéj Polsce (Varš., 1882–87); Rozmowy o dawnych dziejach (t., 1886); Esterka i inne kobiety Kazimierza Wielk. (t., 1882; 2. vyd. 1894); dále vydal: Zarysy badań historycznych nad dziejami, historjografją i mitologją do wieku XV (1871-73); Powieści hi-storyczne Kraszewskiego (1878); O Janie Ostro-rogu (1884); Epopeja ludowa o Chrobrym i jego szczerbcu (1882).

Swieży Ignacy, kněz a poslanec pol.

účastnil se národního hnutí polského a náležel mezi předáky hnutí polského v Těšině. Měl vynikající účast na zřízení polského gymnasia v Těšíně, na založení polské Matice pro Slezsko, r. 1873 založil spolek sv. Jana Sarkandra, jehož hlavním cílem bylo starati se o polské knihy pro lid. R. 1878 byl zvolen za poslance do sněmu slezského, r. 1885 do říšské rady a zastával tyto hodnosti až do

své smrti.

Swift [suift] Jonathan, veliký satirik angl. (* 30. list. 1667 v Dubline — † 19. ffj. 1745), strávil tři léta svého dětství v Anglii, chodil do školy v Kilkenny a od 15. roku studoval na Trinity-College v Dublině s nevelkým zdarem: stěží stal se tu bakalářem. Již v dětství byl uzavřený a zasmušilý, hořký a pessimistický; pýcha jeho byla lehce zraňována a trávil se nepatrnostmi více než jiní věcmi důležitými; záhy opovrhoval lidmi a vyhýbal se jim, stýkaje se s nimi jen jako chladný a mstivý pozorovatel. R. 1688 dostal se do domu příbuzného své matky, stat-níka sira Williama Templea v Moor Parku v Surrey, kde zažil nejedno pokoření. Zde zasáhl již svým charakteristickým způsobem do časové otázky, která zdvíhala tehdy mnoho prachu v angl. veřejnosti, do t. zv. Phala-ris-Question; byl to spor, vznicený učencem Richardem Bentleyem (1662—1742) o to, kdo stojí výše, zda staří či moderní, spor, který zajímal celý tehdejší učený svět S-ovi nešio v jeho parodistické satiře Battle of the books (1697) o věcné jádro sporu, ač-koliv se stavěl na stranu starých; celá hádka byla mu jen příležitostí uleviti svému hněvu, který dávno cítil proti pedantismu, učenecké sprostotě a prázdné domýšlivosti moderních literatů a učenců, proti nesrdečnosti a bez-duchosti celé prolhané doby; formou jest jeho Battle of the books travestii homerských bitev. R. 1699 zemřel Temple a S. vydal jeho politické spisy. Před tím již (1692) dosáhl doktorského stupně v Oxfordě a byl farářem v Kilrootu v Irsku. Nyní, po smrti Templeově, když se marně ucházel o státní úřad, odešel zase jako kaplan earla Berkeleye, místokrále irského, do Irska, kdež se stal později rektorem v Agharu a dosáhl ještě několika menších obročí. Jaké byly jeho názory náboženské v této době, ukazuje proslavená satira, anonymně vydaná r. 1704, Tale of a tub; předvádí dobrodružství tří osob, Petra, Martina a Jacka, představujících církev katolickou, anglikánskou (High-Church) a dissenterskou, a ačkoliv formálně stojí autor na straně církve anglické, přece jest patrno, že srdcem nemiluje ani jí; směšná marnivost a pedantismus srdce jsou tu zase terčem jeho mstivé polemické vervy. Oběma spisy S. stal se veřejnou mocí, i hleděl nyní nově ukutou zbraň vyzkoušeti v bojích politických; v l. 1704—10 přimknul se ke straně (* 1839 – † 1902), studoval gymnasium v Tě-šíně, theologli v Olomouci. R. 1865 byl vy-svěcen na kněze, později stal se katechetou zlomyslných pamfletů v jejích zájmech proti

Swift. 468

toryům; sem náleží mimo jiné Discourse of vede člověk s lidmi sobě poddanými. V díle the contests and dissensions between the nobles and commons of Athens and Rome (1701). R. 1710 S. vyjednával za primasa irského, arcibiskupa Kinga, o odstranční desátků, jež platilo Irsko Anglii, s velikým diplomatickým taktem a zdarem. Ctižádost S-ova nesla se k biskupskému stolci a dlouho doufal, že jím budou odměněny služby, které proka-zoval whigům; a skutečně byl navržen ministerstvem královně na místo takové, ale královna rozpakovala se jmenovati biskupem autora velikolepé náboženské satiry. Žklamán ve svých touhách, přestoupil s naivním cynismem k toryům, stíhal svoje někdejší přátele nyní tak krutě jako dříve tory a založil politický list »The Examiner«, první toho druhu. R. 1713 byl jmenován konečně děkanem bohatého děkanství u sv. Patrika v Dublině, ale byl tu nevlídně vítán svými osadníky; nepřízeň tato povolila později a ustoupila v dvacátých letech veliké popularitě, když S. ve sporu, mají-li se raziti irské penize v Anglii, postavil se úplně na stranu irskou a v proslulých *Drapier's letters* (1723), snad v nejvražednější politické satiře svojí, velikolepé inspirace a prudkého satirického pathosu, mstil útisk Irů na anglické vládě. V téže době rozřešil se tragicky podivný citový román, jehož byl S. dosti žalostným rekem. V domé sira Williama Templea poznal mladý S. miss Esther Johnsonovou, proslulou Štellu svých básní a svého Journalu, a vytvořil si k ní vztah ušlechtilé, ačkoliv ne právě eróticky žhavé náklonnosti; později poznal v Londýně duchaplnou, mladou Esther van Homrigh, Vanessu svých veršů, a zahořel k ní prudkou vášní, neodvážil se však přiznati se jí ke svému poměru ke Stelle. Po smrti matčině následovala jej Vanessa do Dublina, kde odkryla poměr svého milence ke Stelle a hořem z toho zemřela r. 1723; pět let potom (1728) zemřela také Stella, s níž S. byl tajně oddán, aniž však s ní manželsky žil; nikdy nebydlil s ní v témže domě a nemluvil s ní než v přítomnosti osob druhých. V delší básni Stella and Vanessa S. vypravoval smutný přiběh své dvojité lásky, ale báseň ta, jakož i ostatní poetická produkce S-ova, jest ceny podružné: S. jest tu pod vlivem formalistického klassicismu Popeova. Hlavním dílem S-ovým, které nese slávu jeho i do dneška, jsou Travels of Lemuel Gulliver (1726 vydány), na nichž pracoval od r. 1724 - kniha na prvni pohled lehkého fabulačního kouzla, pohádka pro děti a jimi podnes ráda čtená pro naivnost a plastičnost obraznosti autorovy a vypravovatelskou krásu a lahodu, v pravdě jedna z nejhořčejších satir samé lidské přirozenosti, v posledních dílech nejčernější misanthropie a nejzoufalejšího pošklebku. Jsou to dobrodružství lodního ranhojiče, jakoby je vypra-voval sám, a jsou rozděleny ve čtyři díly

druhém dostane se do říše obří, Brobdignagu, a zde zacházejí s ním tak násilně, jak on kdysi zacházel s Liliputány — náš po-měr k osobám výše postaveným. Třetí díl ličí cestu na Laputu, létací ostrov, Lagado, město s absurdní akademií, Glubbdubdrid, ostrov kouzelníků, a Luggnagg, jiný ostrov, kde ubohá chasa žije, když již schopnost, těšiti se ze života, prchla. V tomto díle mimo jiné podává karikaturu fantastického pedantismu, do něhož zahrnoval i vědecké snahy duchů, jako byl Newton. Čtvrtý díl vede Gullivera do země Houyhnhnmů, obývanou uče-nými koňmi; lidské bytosti (the Yahoos) stojí tu na zvířecí úrovni a jsou staveni pod osly a koně. V tomto díle misanthropie S-ova dostupuje vrcholu; hnusem plní jej člověk, jeho bytost, podstáta i dílo na zemí a opo-vržení a nenávist jest jediné, co k němu cítí. První dva díly cení se obyčejně vysoko nad díly poslední, ale i v těchto jest mnoho satirického pathosu čerpaného z nejhlubších hlubin. S. byl satirik rázu a zabarvení tra-gického, duch, který jako nikdo před nim vystihl marnost lidské snahy pro přirozenou zkaženost lidské přirozenosti; život lidský jest mu tragikomédií bez smyslu a rozumu, konec konců pouze vhodný předmět opo-vržlivých útoků. Vis comica S-ova jest při tom veliká: zná slabosti lidské a bez litosti, se zvláštní chladnou nenávistí je vydává posměchu. Také jazyk S-ův, podivuhodně jadrný a výrazný a šťastně charakterisující, přispívá souladně ke zvláštní a neobyčejné účinnosti jeho satir a pamfletů. Satira jeho, tryskající z hlubin duše zraněné a k smrti otrávené, nemá nic malicherného a povznáší se na veliké pathetické umění. Přes to nebyl mu cizím ani humor, ani prostá srdečná ko-mika, tyto jasnější a lehčí tóny lidského citu (srv. na př. jeho »Pozorování násady u koštěte«, které napsal pro zábavu dam domu lorda Berkeleye), ale zůstaly přece v díle S-ově na místě podružném a ustou-pily později nenávistné satiře. — Poslední léta života S-ova byla zoufalá. Ztrativ Stellu a některé přátele, upadl v zasmušilost, která se později, několik let před smrti, stupňovala v úplnou tupost a lhostejnost k lidem i k životu; poslední dvě léta svého života nepromluvil prý ani slova. — Veliký iniciativný význam má S. i v rozvoji veřejného slova a žurnalistiky: ukázal první, jak veliká může býti moc stručného článku novino-vého, prostého letáku, který jest hltán tisíci a vzněcuje a působí, nalezne-li se v situaci pravé osvobozující slovo. Jím počíná éra anglického časopisectva a v jeho přímý nebo nepřímý vliv musí se svésti vznik různých novinových podniků Steeleových, Addisonových a Johnsonových. K založení Steelova »Tatlera« dal ostatně podnět svými Předpovědmi Isaca Bickerstaffa na rok 1708 a 102nebo cesty. První, kde Gulliver dostane se do Liliputu mezi trpaslíky a zachází s nimi jako obr s ubožáky, bičuje způsob, jak si i Steelca. — Souborně vydali díla jeho Haw-

kesworth (Lond., 1755, 14 sv. velký 4º nebo artismem urážel do krve utilitarismus an-24 sv. v 80); Sheridan (t., 1784, 17 sv.); Walter Scott, s uvodem (t., 1814, 19 sv.; nové vyd. 1883 v 10. sv.); Roscoe (t., 1853, 2 sv.); Purves (t., 1868). Korrespondence S-ova vyšla ve 3 sv. v Londýně r. 1766 a ve výběru vydal ji Lane Pool t., 1885. Biografie a monografie: Samuel Johnson, Sheridan (Dublin, 1787); Forster (pouze svazek, Lond., 1875); H. Craik (t., 1882; 2. vyd. 1894, 2 sv.); Moriarty (1892); J. C. Collins (1893); L. Stephen (1882).

Swina viz Svinná 5), 6).
Swinburne [suinbörn] Algernon Charles, slavný básník angl. (* 5. dub. 1837 na statku Holmwoodském u Henley na Temži v hrabství oxfordském), pochází z rodiny původu dánského; jest nejstarší syn admirála liberály a ctnostné filistry Básník byl viněn sira Charlesa S-a a lady Jane Ashburnhamové, dcery hraběte z Ashburnhamu. První výchovy dostalo se mu ve Francii; později dán byl na školu do Etonu a na universitu v Oxfordě, kde přidružil se záhy k mladým mužům, kteří v duchu Danta Gabriela Rossettiho a Burne-Jonesa bojovali boj proti anglickému utilitarismu a konvencionalismu a toužili obroditi anglické umění slovesné i výtvarné v hlubší a vášnivější kult všech čejnou silou kritického vtipu v Notes on sil a mocností duševních. S. nesplynul sice poems and reviews (1866), jakož vůbec poles tímto novoromantickým hnutím - hellenistické elementy a hellenská kultura byly v ném příliš silny —, ale přece přejal z něho nejeden podnět pro rozvoj svého charakteru, který s výlučností a radikalismem budícím pohoršení nesl se za cíli ryze uměleckými; zejména mystický sensualismus Danta Gabriela Rossettiho rozezvučel obdobné struny jeho duše. Nedokončiv studií cestoval po Evropě a ztrávil zejména delší dobu ve Florencii u starého »básníka-lva«, radikálního revolucionáře Waltera Savage Landora, který na něho působil stejně mocně jako nádherná individualita i veliký poeta; vedle toho pojilo je i stejne politicko-sociální credo radikálního republikanismu a liberalismu až mystického, které se projevilo později vášnivým pathosem v některých nádherných sbírkách veršů S-ových a sklonilo jeho koleno k rytiřskému obdivu před Mazzinim i Victorem Hugem. R. 1860 vydal první své dílo: The queen-mother and Rosamond, two plays in verse, které přešlo nepovšimnuto majoritou kritiky a obecenstva. Za to pozornost a ovšem také hned odpor vší mediokrity vynutila si následující díla S ova, v první řadě tragédie Atalanta in Calydon (1864, nové vyd. 1875), dílo velikého lyrického vzletu a ryzí krásné linie, dílo při veliké odborné erudici básníkově — S. jest dokonalým hellenistou jako snad žádný posud básník anglický před ním — básnicky vřelé a čisté a bohaté vnitřními zdroji pravého dramatického pathosu. Tra-gédii *Chastelarda*, záhy potom uveřejněné, byl vytýkán notorický bombast a přílišný

glický; bohatý rhétorický vzlet jest však u S-a důsledkem vášnivého temperamentu toužícího po veliké mocné linii a jest nejčastěji založen a odůvodněn vnitřním básnickým pathosem a v sensualismu jeho není nic frivolního; jest tragickou ranou básníkovou a samým ustrojením jeho jemné a hluboké sensitivnosti. Poems and ballads r. 1866 vydané ukazují velikou lyrickou potenci S-ovu, celý jeho vášnivý a důsledný básnický i lidský charakter, v liniích tak smělých a prostých všeho konvenčního přitlumeni, že vyvolaly bouři odporu a poštvaly proti sobě nepřátele z nejrůznějších táborů: akademické professory literatury i pokry-tecké puritány, rozšafné občany i moudré z nemravnosti, ze smyslné perversnosti, ze zanášení románské laxnosti do chladné a přísné Anglie; voláno do boje proti latinské smyslnosti a latinskému kultu formálnému a uměleckému ve jménu domácího autochthonního umění; radikální individualismus S-ův byl ličen jako satanský kult smyslnosti a mravní i společenský anarchismus. Básník sám odpověděl velmi superiorně a s neobymická verva jeho osvědčila se později ještě několikrát v samostatných polemicko-kritických spiscích (tak v Under the Microscope, 1872), kde odbyl hloupé tlachy i jedovaté perfidnosti kritických eunuchů větřících v každém smělém uměleckém slově »smysinou školu« (*the fleshly school«, kterýmžto heslem byl jednu dobu utloukán S. i Dante Gabriel Rossetti) i v četných znamenitých kritických essayích psaných pro revue. K »Poems and ballads« napsal později ještě druhý a třetí díl: second a third series (1878 a 1889); tyto dva pozdější svazky stojí na stejné umělecké a básnické výši jako svazek první a ukazují S-a jako velikého mistra básnického slova, umělce zvláštního plavého a umdleného, smyslně horkého koloritu a často nádherného dechu a velikého rhythmického toku. Song of Italy (1867), dedikovaný Mazzinimu, ukazuje nám jinou tvář básnického genia S-ova: dithyrambický vzlet, politickorhetorickou invektivu velikého stylu, za níž stojí vášnivá osobnost celého muže a celého umělce. Téhož rázu jest i Ode on the proclamation of the French republic (1870, venovaná V. Hugovi) a částečně i Birthday Ode k poctě téhož franc. básníka. Z pozdějších prací S-ových mají velikou uměleckou hodnotu zvláště Songs before sunrise (1871), které objimají do jisté míry celou jeho lyru a celou jeho vášnivou a při tom vysoce uměleckou individualitu; Songs of two nations (1875); Songs of the springtides (1875); A century of roundels (1883); A midsummer holiday (1884) a epická báseň Tristram of Lyoness (1882). sensualismus, kritiky to, které byly odtud K nim musí se připojiti řada tragédií, které metány již skoro stále na všecka následující jsou ovšem v první řadě básněmi a ne di-básnická díla S-ova, jenž svým absolutním vadelními kusy, ale básněmi často opravdo-

vého dramatického pathosu a veliké tragické linie: Bothwell (1874 a častěji), veršové drama o 5 jedn.; antická tragédie Erechtheus (1876); Mary Stuart (1881); Marino Faliero (1885); Locrine (1887) a The sisters (1892). Vedle toho S. jest i velikým spisovatelem prosou, hlubokým znatelem velikých domácích i cizích zjevů a dob básnických a uměleckých, mistrem psychologické charakteristiky, prosatérem nádherného zrna. Veliká jest jeho žeň i na tomto poli: William Blake, a critical essay (1868); George Chapman, a critical essay (1875); A note on Charlotte Bronte (1877); A note on Elizabeth Barret-Browning (1898); A study of Shakespeare (1879); Studies in song (1881); A study of Victor Hugo (1886); Essays and studies (1875 a častěji); A study of Ben Jonson; Studies in Prose and Poetry a j. S. sám básní také francouzsky a jest znamenitý znatel staré poesie francouzské a italské; z překladů jeho zvláště překlad Villona stojí za zmínku. Ze S-a překládal do češtiny Jar. Vrchlický.

Swindon New Town [suind'n ňú taun], město se zvláštním zřízením (municipalborough) v angl. hrabství Wiltshire nedaleko průplavu spojujícího horní Temži při Abingdonu s dolním Avonem a ústím Severnu, jest stanicí železničních tratí Londýn-Exeter a S.-Gloucester-New Milford, má se starým městem (Old S.) 44.996 obyv. (1901), hlavně dělníků a zřízenců železničních a děkuje za svůj rozvoj nedalekému ohromnému ústřednímu nádraži společnosti Great Western Railway Company. Má veliký a krásný kostel, veřejný park, knihovnu a mechanické společenstvo.

Swinemünde, město v prus. Pomoří, ve vlád. obv. štětínském, v kraji uznojemskovolynském, při ústí Sviny do Baltického moře a žel. dr. Štětín-S. a Ducherow S.-Heringsdorf, má 10.251 obyv. (1900), obv. soud, hl. celní, námořský a pobřežní úřad, vojen. posádku, 2 kostely ev. a nový katol., reálku, moř. lázně, veliký opevněný přístav, maják, plavbu, rybářství, čilý obchod námořní, zejména s uhlim. S. založil (r. 1748) Bedřich II. na mistě vsi Westsvine a r. 1765 dostalo se mu práv městských.

Swinton [suint'n], město v angl. hrabství Yorkshire, leží mezi řekami Dearne a Don, jest důležitou stanicí několika železnic a má 12.217 obyv. (1901).

jeho jsou: Prawda staropolska, historyczną relacją wsparta (1660); Relatio historica belli Szeremetici gesti anno 1660 (1661). Veršem něm. (* 1817 – † 1895), studoval v Berlině napsal Thalia moerens patiente et moriente Jesu (1655); Corona Sanctorum (1671).

Świsłocz viz Svisloč. **Świteź v**iz Svitja**z** 2).

Switkowski Piotr, publicista polský (* 1744 — † 1793), jako člen řádu jesuitů vyučoval na školách v Łęczyci a v Poznani. Po zrušení řádu usadil se ve Varšavě a věnoval se písemnictví. V l. 1782-92 redigoval oblibený měsičník »Pamietnik historyczny i polityczny«. Vedle toho vydával »Magazyn warszawski pięknych nauk i kunsztów z różnych wiadomości« a později »Wybór wiadomości gospodarskich« (1786). V l. 1792—93 vydávaľ opět »Zabawy obywatelskie«. O sobě vydal Budowanie wiejskie a j.

Swoboda Heinr., politik něm. (* 1837 v Tachově — †1895). Studoval v Chebu, strávil deset let mimo domovinu a ujal se r. 1869 dědictví otcovského v rodišti, lékárnictví a poštmistrovství. R. 1871 zvolen do sněmu českého, ale vzdal se mandátu po prvém podzimním zasedání. Potom byl deset roků starostou tachovským a získal si o město značné zásluhy. Planský okres venkovských obcí vyslal jej r. 1885 na říš. radu, v níž S. přináležel k Německému klubu. Vydal své Gesammelte Gedichte, Dramen und Erzählungen v l. 1879 až 1883 třikráte (7 sv.); Rückblick a. d. Vertassungsleben in Österreich (2. vyd. 1875), Fideikommisse (1886); H. Kudlich (1888); Privat-Patronate (1889).

Swótlik viz Swětlik.

Syagrius, poslední vladař římský v Gallii, byl syn Aegidi av (v. t.). Žil v dobrém po-měru s králem franckým Childerichem I. Avšak nástupce Childerichův Chlodvik napadl S-ia u Soissonsu a porazil jej. S. prchl do Toulousu, ale byl od Visigoth vydán a z rozkazu Chlodvikova popraven. Území jeho připojeno k říši Chlodvikově.

Sybaris, starověká osada řecká v jižní Italii, na záp. straně zálivu Tarentského, v pobřežní nížině, kterou svlažovaly říčky Krathis a S. Byla z řídkých osad, jež založili severopeloponnésští Achaiové, a vznikla podle obvyklého domnění starých r. 720 př. Kr. Jsouc položena v kraji velmi úrodném a prostředkujíc po šíji mezi Tarentským zá-livem a Tyrrhénským mořem obchod Iónů maloasijských, hlavně pak Miléta, s Etrusky, S. záhy došla velikého blahobytu i byla z největších měst řeckých i italských, jakkoli při Tyrrhénském moří založeny byly z ní osady Laos a Poseidonia; rozsáhlé bohaté okolí bylo jí přímo poddáno. Ale tyto příznivé po-Swinton and Pendlebury [- end pendl- měry daly vznik přepychu (sybaritství), böri, město v angl. hrabství Lancashire, sev.- jenž vešel až v přísloví, a podlomily jarost záp. od Manchestru, má 27.001 obyv. (1901), obyvatelstva. Z neznámých příčin vzešel uhelné doly, průmysl bavlnický a cihelny. v VI. stol. př. Kr. boj mezi S-idou a sou-**Swirgowski** viz Svirhovskij. **Swirski** Mikołaj, historik a básnik pol.
(† 1673., byl biskupem cytrenským a admiženy r. 445 př. Kr. Thurie (v. t.). R. 1879 nistrátorem diccese chelmské. Dějepisné práce až 1881 Cavallar i prozkoumal městiště sy-

von Sybel: 1) v. S. Heinrich, dějepisec pod Rankem, habilitoval se v Bonnu, kdež obdržel r. 1844 mimoř. professuru. R. 1845

stal se řádným prof. v Marburce, kdež se krátký, hned od kořene zakřivený, bez zoubku, účastnil také politického života. R. 1850 byl nohy silné s peřím řídkým, na prstech štěsněmu v Erfurtě. R. 1856 byl povolán do Mnichova, kdež stal se záhy členem tamní akademie. Tam také založil historický semi-nář, první v Německu. R. 1861 přešel do Bonnu, učastnil se opět politického života jako člen pruského sněmu a ustavujícího sněmu severoněmeckého bundu, r. 1875 pak odešel do Berlína, byv jmenován ředitelem stát. archivů. Stal se členem berlínské akademie (1876) a skut. tajným radou (1894). Byl předsedou mnichovské histor, kommisse a akadem. kommisse pro řízení histor. institutu v Římě. Založil r. 1859 » Historische Zeitschrift«, vycházející podnes, a dal podnět k celé řadě publikací, jako jsou »Reichstagsakten«, »Publikationen aus den preuss. Staatsarchiven«, »Politische Korrespondenz Friedrichs des Gr.«, »Acta Borussica« a j. Byl též členem ředitelstva vydávajícího »Monumenta Germaniae historica«. Jeho samostatné spisy ostrou kritikou historickou. Vytknouti dlužno: Geschichte des ersten Kreuzzuges (Düsseld., 1841; 2. vyd. 1881); Die Entstehung des deut-schen Königstums (Frankf., 1844, 1881); Die Unechtheit des heiligen Rocks in Trier (vydal spolu s Gildemeisterem, Bonn, 1845); Die deutsche Nation u. das Kaiserreich (Düsseld., 1862); Kleine histor. Schriften (Mnich. a Stutg., 1863-81, 3 sv.); Geschichte der Revolutionszeit 1789-95' (Düsseld., 1853-60, 3 sv.; 4. vyd. do 1800; nové vyd. Frankf., 1882, 5 sv.; posled. vyd. Štutz., 1897); Die Begründung des Deutschen Reichs durch Wilhelm I. (Mnich., 1889-94, 7 sv.; lid. vyd. t., 1901), ke kteremuzto dilu vydal Neue Mitteilungen und Erläuterungen (t., 1896, 5. vyd.). Barrentrapp vydal »Vorträge u. Abhandlungen von H. v. S. Mit einer biogr. Einleitung« (Mnich., 1897). - Srv. Schmoller, Gedächtnisrede auf H. v. S. und Heinrich von Treitschke (Berl., 1896).

2) v. S. Ludwig, syn před., klass. archaeolog něm. (* 1846 v Marburce). Studoval klass. filologii a archaeologii v Gotinkách a v Bonnu, r. 1872 habilitoval se v Marburce, kde stal se r. 1877 mimořádným, r. 1888 řád professorem. Sepsal: Ueber Schliemann's Troja (Marburk, 1875); Das Bild des Zeus (t., 1877); Die Mythologie der Ilias (t., 1877); Athena u. Marsyas, Bronzemunze des Berliner Museums (t., 1879); Katalog der Skulpturen zu Athen (t., 1881); Kritik des ägyptischen Ornaments (t., 1883); Weltgeschichte der Kunst im Altertum (t., 1888, 2. vyd. 1903); Platon's Symposion, ein Programm der Akademie (t., 1889); Platon's Technik am Symposion u. Euthydem nachgewiesen (t., 1889); Gedanken eines Vaters zur Gymnasialsache (t., 1903).

Syo, m. v Prus. Slez., viz Vartenberk. Syo (Athene Boie), rod z čel. sov (Strigidae). Zástupci jeho vyznačují se tělem nevelikým, hlava jejich nemá pernatých chvostků ské; křižovatka silnic a stanice železniční.

učastnil také politického života. R. 1850 byl nohy silné s peřím řídkým, na prstech štěvyslán jako kurhesský zástupce do říšského tinkatým. Křídla s 3. letkou nejdelší, krátká, zaokrouhlená, sotva kryjící dvě třetiny ocasu, jenž jest rovněž krátký, na konci rovný. Rod tento zahrnuje na 40 druhů obývajících východní polokouli. Nejznámější z nich jest s. obecný, sýček, sejček, kulich, kulíšek (Athene noctua Gray), rozšířený ve střední Evropě a záp. Asii. V již. Evropě a sev. Africe zastoupen odrůdou, kterou někteří pokládají za druh samostatný (Athene indi-gena Gray). Délka těla jeho měří 22 cm, křidla 14 cm, ocasu 8 cm. Tělo má barvu nahoře šedohnědou s bílými skvrnami, vezpod bělavou se širokými podélnými skyrnami hnědými. Zobák jest žlutavý, oči žluté, obličej šedobilý, nohy bělavé, letky hnědé se světlejšími skvrnami narezavělými, ocas hnědý se příčnými pruhy bledšími. S. nemiluje rozsáhlých lesů, libuje si v stromoví polním, zdržuje se v lomech, starých zdech, na věžích a pod., v sadech, poblíž příbytků vynikají dokonalou methodou badatelskou a lidských, na jihu i v příbytcích. Létává i ve dne; když smráká se, počíná loviti, za jas-ných noci bývá čilý až do rána. Jest nejby-střejší ze sov, zvědavý, lákán přilétává v noci k oknům osvětleným. V pověře lidové pokládán za ptáka neštěstí věštícího hlasem svým (>kuvit«) smrť přivolávajícího. Loví hlavně myši, též netopýry, rýsky, drobné ptáky, plazy, žáby, plže, hmyz a j. Rozmnožuje se v dubnu nebo květnu, samička snáší 4-7 vajíček, hnízdíc 14-16 dní. Na jihu s. byl ode dávna ptákem oblíbeným, posvěceným bohyni moudrosti. Jest tu často chován v zajeti, neboť snadno krotne, tu pak také ze-jména užívá se ho k lovu drobnějšího ptactva, jež ho nenávidí. S. nej menší, Glaucidium passerinum Boie., viz Glaucidium; s. roushák, Nyctale funerea Bp. (N. Tengmalmi Gm.) viz Nyctale.

Sycandra, zool., viz Calcispongiae. Sycin viz Sýčín. Sycoma [-kó-], zastaralý výraz za Syco-

sis (v. t.)

Sycomorus [-ko-], bot., viz Ficus Syco-

Syoosis [-kózis], fíkovina, jmenuje se zvláštní onemocnění míšků vlasů nebo chlupů lidských, které jest způsobeno buď vniknutím mikrobů hnisání S. coccogenes anebo výše organisovaných saprofytů resp. plísně Trichophyton tonsurans t. zv. S. parasitaria v užším smysle slova. Tím povstává dlouhotrvajíci zánět a hnisání hlavně ve vousech u mužů, který má za následek vypadávání vousů, záněty hnisavé v okolí a který vede při delším trvání ke značnému znetvoření obličeje. Léčení děje se vyškubáváním vlasů (epilaci), v novější době upotřebením paprsků Roentgenových, applikací siry, dehtu atd. Jý.

Sycow (pol. Sycow), m. v Prus. Slez., viz

Vartenberk.

Syčevka, új. město rus. v gub. smolenušních, závoj kol očí jest nedokonalý, zobák | Má 5610 obyv. (1900), značný obchod (s obi-

lím, konopím, lnem, surovými kožemi, tabákem, peřím a j.) i průmysí (15 závodů), dva výroční trhy, 7 škol (ženské progymnasium). — Syčevecký újezd má na 2912 km² 102.580

Syčín, Sýcín, Sejčín, ves v Čechách, hejtm. a okr. Ml. Boleslav, fara a pš. Dobrovice; 41 d., 314 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Václava s hrobkou kn. Taxisů, dvůr popl.

V XVII. stol. zdejší fara zanikla.

Sydenham [sidn'm], m. v angl. hrabství kentském jz. od Londýna, příslušející k Administrative County of London, má 43.630 obyv. (1901). V S-u zbudován jest uprostřed parku 80 ha velikého proslulý křišťálový palác (Crystall Palace), býv. to výstavní budova z první průmysl. výstavy r. 1851, vystavěná pouze ze železa a skla podle návrhu sira Jos. Paxtona. Rekonstrukce a zřízení parku stálo 36,000.000 K. Zdvíhá se na mírném návrší, s jehož terass naskýtá se nádherný pohled na Londýn. Hlavní loď je 490 m dlouhá, střední příční pak 117 m dl., 36 m šir. a 53 m vys.; na obou stranách pnou se do výše 86 m vodárenské věže. Vnitřek je vlastně město samo pro sebe. Tu zřízen je rozlehlý Händel Orchester s obrovskými varhanamí o 4384 pišťalách a hydraul. pohonu, dále koncertní síň pro 4000 posl., divadlo (opery i činohry) pro 2000 diváků, hojnost restaurací, kupeckých krámů, všelikých podniků zábavných. Obě strany hlavní lodi zaujímají t. zv. Courts (dvory), napodobeni to staveb a skulptur všech hlavních národů kulturních od nejstarší doby, výborné sádrové odlitky řeckých a řím. děl výtvarných, dále je tu knihovna, čítárna, obrazárna, sbírka vycpaných zviřat, technologické museum, koloniální, strojnická výstava a mn. j. V parku okrášleném vodotrysky, fontánami, kaskádami a sochami jsou velkolepé zábavní podniky, dále rozsáhlé hříště pro football, cricket, geologické rozdělení s napodobeninami praehistor, zvířat v životní velikosti, vyhrazené místo pro občasné produkce cizích národů, plovárna atd. Každý čtvrtek vypaluje se velkolepý ohňostroj, jenž přiláká sem kol 20.000 divákův.

Sydenham [sidn'm] Tomáš, vynik. lékař angl. (* 1624 ve Windford-Eagle — † 1689 v Londýně). V lékařství vzdělal se v Oxfordě i Montpellieru, načež věnoval se v Londýně praxi lékařské, kteráž mu zjednala proslulosti všeobecné. Vynikl hlavně tím, že v lékařských názorech svých nedal se mýliti vládnoucími theoriemi, chráně se proti jejich jednostrannostem zkušenostmi z praxe a rozumnou empirií. Tatáž střízlivost a jasnost, která vyznačovala jeho praktickou působnost, ' jeví se i v jeho spisech, ze kterých sluší dávnem obnoven. Synagoga v uvesti: Observationes medicae circa morborum Strectu jest slohu byzantskeho. Vladní paacutorum historiam et curationem (1675); Epi- lác vypiná se uprostřed rozsáhlých sadů nad stolae responsoriae duo: I. De morbis epidemi- zat. Farm Cove. Na j. mezi Hyde Parkem

1844 a 1846 vyd. Greenhillovo v S. Society). Srv. také Lékařství, str. 824 a. Na počest jeho založena byla v Londýně r. 1843 zvláštní společnost (S. Society) k vydávání znameni-

tých lékařských děl všech dob.

Sydney [sidni]: 1) S., chybně Sidney, hl. město britsko-austral. státu Nového Jižního Walesu na jihových. břehu Australie na 33° 51' 41" j. š. a 151° 12' 8" v. d. Gr., má (1901) 488.382 obyv., z čehož ovšem jen 111.801 připadá na vlastní město. Stojí tudíž S. počtem obyvatelstva mezi australskými městy za Melbournem, nicméně jest mezi nimi přední svojí starobylostí a krásnou polohou, tak že obyvatelé zovou je »královnou jihu«. Vlastní S. rozkládá se na poloostrově vybíhajícím do Port Jacksonu mezi Darling Harbourem na z. a zát. Wooloomoloo na v. Severní konec tohoto poloostrova rozčleněn jest dvěma podružnými zátočinami, S. Cove a Farm Cove. Na j. oné při ústí říčky Tank vznikly první domy městské a zde jest také dosud hlavní středisko města a jeho ruchu. Jeví pak S. ráz města staroanglického bez banálního vzhledu měst amerických, s pímž setkáváme se u ostatních velkomést Australie. Zvláštního půvabu dodává městu sousedstvi překrásně zátoky Jackson Portu, jednoho z nejznamenitějších přístavišť světa, kterou viděti jest téměř z každého bodu. Ulice dlážděny jsou většinou dřevem a probíhají namnoze od s. k j., resp. od v. k z., protinajice se v pravých úhlech. Hlavní z nich jsou: George Street, Ritt Street, Yock Street, Market Street, King Street a Hunter Street. První z nich jest nejdelší třídou města, jež protiná od s. k j. až ke stanici Redfern, kde obraci se k jz. pode jménem George Street West. Kolem vlastní S-e seskupila se před-městí, t.: Pyrmont na jz., Surry Hill na j., Wooloomoloo na v. Další pásmo předměstí skládá se z míst Balmain na z., na druhé straně Darling Harbouru, Glebe, jež připojuje se k Pyrmontu na jz., Newtown, Redfern, Marrickville, Waterloo na j., Paddington, Randurck, Waverley a Woolahara na v., Saint-Leonards Massmans Bay a Manly na opačné stráně zátoky, tvořící předměstí zvané North Shore. Mimo to připojuje se k městu řada míst mimoměstských. Mnoho veřejných i soukromých budov S-e vyniká krásou i rozsáhlostí. Jsou vystaveny z piskovce, který láme se v okolí a jest výtečným kamenem stavebním. Mezi nejvýznačnějšími stavbami města dlužno uvéstí palác university gotického slohu stojící na jz. města na návrší. Gotická jest i anglikánská kathedrála s 2 věžemi a nádherně vyzdobeným vnitřkem. Katolický velechrám P. Marie byl před ne-**É**lisabet**h** cis annorum 1675-80, II. De luis venereae a botanickou zahradou stojí knihovna se historia et curatione (1680 a č.); Tractatus de 100.000 sv., sněmovna, mincovna a soudnice. podagra et hydrope (1683 a č.); Opera omnia Palác postovní leži ve středu vlastního mě-(Amsterd., 1683 a velmi často, posléze v Lond. sta a jest slohu italského s průčelím zdobe-

ještě vytknouti radnici s věži 60 m vysokou, museum slohu řeckořímského, několik nemocnic, budovu státního pokladu atd. Ze r. 1830 poručíkem. R. 1833 ustanoven učite-soukromých domů vynikají hlavně kluby a lem geografie a válečnictví při škole osmé banky. Rozsáhlé jsou veřejné sady a parky mesta, mezi nimi na sv. Domain Park s botanickou zahradou, blízko něho Hyde Park se sochou královny Viktorie, prince Alberta a Cooka, na jv. Moose Park a Centennial Park měřící 553 ha a j. Voda přivádí se do města zvláštním vodovodem z Nepeanu, jenž přihání denně 675.000 m³ vody. Rovněž provedena jest i jednotná kanalisace města vybíhající na s. od Bondi Bay. Přistav S-e za hrnuje zátoky Farm Cove, S. Cove a Darling Harbour, z nichž první určena jest pro válečné lodi, druhá pro poštovní lodi z Evropy a třetí pro lodi obchodní. Přes tuto vede most. Čelý přístav chráněn jest několika batteriemi. S. leží uprostřed rozsáhlé pánve uhelné a toto bohatství i láce uhlí daly vznik kvetoucímu průmyslu, zejména loďařství, metallurgii, strojnictvi, zpracování zviřecích produktův atd. Mimo to dlužno uvésti pivovary, cukrovary, lihovary, továrny na ta-bák, nábytek, sklárny a j. Ve velikém rozbák, nábytek, sklárny a j. Ve velikém roz-květu jest i obchodní ruch města. Dováží se hlavně zboží rukodělné, stroje, cukr, obili, mouka, ryby, lihoviny, dřiví a cement, vyváží pak především vlna, pak tuky, kůže, maso, zlato a uhlí. Hojně jest vyučovacích ústavů v čele s universitou a zařízení dobročinných, dále má město bursu, obchodní komoru, několik velikých bank a konsuláty té-měř všech států. — S. bylo založeno 26. led. 1788 kapitánem Philipem jako trestanecká osada a zůstalo dlouho jen malou vesnicí. Teprve v XIX. st. rychle vzrůstalo. *Tšr*.

2) S., hl. m. ostr. Cape Breton Island v kanadské prov. Novém Skotsku při vjezdě do Bias d'Or, je spojeno železnicí se starým hlavním městem Louisburgem a má 9909 obyv. (1901). V blízkosti jsou veliké doly uhelné a při nich město S. Mines s 3191 obyv.

Sydney [sidni] Algernon viz Sidney 2).

Sydow: 1) S. Karl Leopold Adolf, prot. theolog. (* 1800 — † 1882), byl nejprve dvorním a garnisonním kazatelem v Postupimi, pozdějí kazatelem v Novém kostele« v Berlině. Od r. 1876 žil na odpočinku. Proslul směrem dvojím. R. 1841 byl poslán od krále Bedřicha Viléma IV. do Anglie, aby královně Viktorii podal dobrozdání o zamýšleném oddělení církve od státu ve Skotsku. S. vyslovil se pro úplnou svobodu skot. Cirkve ve spise Beitrāge zur Charakteristik der kirchlichen Dinge in Gross britannien (Postup., 1844 - 45). Ještě více proslul svou přednáškou o zázračném zrození Ježíše Krista« (otišť. v »Protest. Vorträge« sv. 2., Lip., 1872), pro jejíž svobodomyslný obsah byl potrestán sesazením s úřadu, jež proměněno pak v přisnou důtku. Srv. Marie S., Adolf S., ein Leoensbild (1885).

2) von S. Theodor Emil, známý karto-

ným žulovým sloupovím. Konečně možno | † 13. říj. 1873 v Berlíně), studoval gymnasium v Ersurtě, vstoupil r. 1829 do pruské armády a stal se, odbyv divisijní školu, divise a věnoval se od r. 1835 výhradně stu-diím geografickým. R. 1838 počal vydávati své mapy nástěnné. R. 1843 byl kommandován do Berlina jako člen vrchní vojenské zkušební kommisse, stal se r. 1849 učitelem prince Albrechta a brzo potom počal přednášeti o vojenské geografii na berlinské škole vojenské. R. 1855 odebral se do Gothy, aby se tam účastnil podniků Perthesových, a počal tam vydávati své chvalně známé Jahresberichte über den kartographischen Standpunkt Europa's. R. 1860 vrátil se k vojsku a do Berlína, stal se majorem přiděleným generálnímu štábu a přednášel opět na vojenské akademii. R. 1867 bylo mu svěřeno řízení nově založeného geograficko-statistického oddělení v generálním štábu a byl r. 1870 jme-nován plukovníkem. S-ovy nástěnné mapy došly veliké obliby nejen v Německu, nýbrž byly přeloženy i do jiných jazyků. V novém zpracování vydal je spolu s Habenichtem pod titulem Methodischer Wandatlas o 16 orohydrografických mapách. Dále budtež uvedena tato díla kartografická: Methodischer Handatlas jūr das wissenschaftliche Studium der Erdkunde (30 map, 4. vyd. Gotha, 1870); Schulatlas in 42 Blättern (32. vyd. Gotha, 1880), jenž později přepracován H. Wagnerem pod jménem S. Wagner, Methodischer Schulatlas o 63 hlavních a 50 vedlejších mapách, dočkal se r. 1902 10. vydáni; Orohydrographischer Atlas (25 map); Orographischer Atlas (24 map); Hydrographischer Atlas (29 map); Hydrotopischer Atlas (28 map); Gradnetz-Atlas (18 map). Mapy S-ovy vyznačují se tím, že nejsou přeplněny podrobnostmi a že zvláště pro studium fysikálně geo-grafické tvoří jasný, spolehlivý podklad. Čin-nost svou literární S. uplatňoval hlavně v odborných časopisech: po 16 let vydával své Jahresberichte über den kartographischen Standpunkt Europas v »Petermanns Geographische Mitteilungen« (Gotha, 1857-72); Uebersicht der wichtigsten Karten Europas vydal jako přílohu k »Militär-Wochenblatt« r. 1864; Norditalien, eine militarisch-geographische Skizze v časopise »Unsere Zeit« r. 1860. S. byl původcem velmi důležité publikace
 Registrande der geographisch-statistischen Abteilung des Grossen Generalstabes« vydané ve 13 svazcich v Berlině 1870-83. R. 1862 vydal Grundriss der allgemeinen Erdkunde. Srv. Emil v. S., ein Nachruf (Berlin, 1874).

Sydra, záliv v sev. Afr., viz Sidra.

Syéné, m. egypt., viz Asuán. Syentt, vyvřelá hornina hlubinná, jejiž podstatné součástky jsou: alkalický živec — orthoklas n. sodnatý orthoklas — a některý ze zbarvených křemičitanů: amfibol, biotit, řidčeji augit. Křemene jest málo nebo chybí; podružnými součástmi jsou plagioklasy, apagraf něm. (* 15. čce 1812 ve Freiburce – tit, zirkon, titanit a železné rudy. Jméno s.

pochází od Syény, nynějšího Asuánu v hornim Egyptě, avšak tamni hornina, Pliniem starším syenites zvaná, jest žula; A. G. Werner pak definoval s. v nynějším slova smysle na základě horniny z Plavenského údolí u Drážďan. S. obyčejně se podobá žule zevním vzhledem, zrnitou strukturou, balvanitým rozpadem i tvarem kopců z něho slořených; rozdíl mezi oběma horninami - nedostatek křemene v s-u a poměrně větší podíl součastek zbarvených — vyrovnává se ponenáhlými přechody; podobně s. přechází v diorit, nabývá-li živec sodnatovápenatý převahy nad alkalickým; horniny, v nichž obojí živce jsou asi v rovnováze, nazývají se nyní monžonity. – Lučebná pováha s-ů jest rozmanitá podle poměru součástí; kysličníku křemičitého bývá 55 - 63%, kysličníků vápenatého, hořečnatého a železnatého dohromady okolo 12%, hlinitého okolo 16%, alkalií 6-9%, obyčejně s převahou kysličníku draselnatého nad sodnatým, ač nikoli tak značnou jako u žul. S-y sodnaté, zvláště ty, v nichž albit vystupuje jako součástka, jsou spojeny přechody s horninami obsahují-cími nefelin (elaeolith) nebo nerosty ze sku-piny sodalithové. Tyto horniny, ač též se nazývájí s-y (elaeolithické čilí nefelinické, sodalithické atd.), jsou chemicky podstatně různé od pravých s ů, majíce mnohem více alkalii a kysličníku hlinitého, méně monoxydů; jejich analoga effusivní jsou znělce, s-ů pra-vých trachyty. S-y vystupující vžilách mají odchylnou strukturu, aplitickou nebo porfyrovitou, a buď převládá v nich pak velmi živec (s y enit o vé a plity) nebo naopak součástka zbarvená (biotit v minettách, amfibol ve vogesitech); syenitové porfyry vyznačují se dvojí generací živcův a přecházejí v porfyry bezktemenné resp. trachyty. Pravé s-y dosti často se vyskytují ve velikých massivech hlubinných zcela podobně jako žuly, přecházejí však v tyto, v monzonity i dio-rity. V Čechách zrnité s-y jsou nehojné (Smolotely u Přibramé a j. místa ve středočeském massivě žulovém); na Moravě veliký massiv od Boskovic přes Brno k Moravskému Krumlovu, dříve celý »s-em moravským « nazývaný, skládá se jen částečně ze s-ů, jinak z dioritů, monzonitů, žul i j. hornin. Z cizích nalezišť s u jsou známější Plauen a Mišeň u Drážďan, Biella v Piemontě, půlostrov Sinaiský; monzonity vyskytují se u Predazza v jižním Tyrolsku, západně od Štávnice a j. Žilné s-y vyskytují se tu a tam ve středočeském žulovém massivu a pohoří břidličném. S-y elaeolithické jsou zvláště rozšířeny v jižnim Norsku, na půlostrově Kole, na Urale a na různých místech Sev. i Jižni Ameriky, žilné jejich aequivalenty též porůznu v Česském Středohoří ve spojení se znělci. S-u užívá se velmi mnoho ku pracím kamenic- XVII. stol. Od něho záhlavní list v Balbíkým a sochařským (zvláště oblíben jest laur-nově historii Sv. Hory. vikit, elaeolithický s. z jižního Norska s pěk-**Sychra: 1) S.** Matěj Josef, kněz a bunou měnou barev ve svých živcích); ale ditel čes. (* 21. pros. 1776 v Ústí n. O. – mnohý »s.« od kameníků tak nazývaný ná † 19. bř. 1830). Vzdělán již z domova v hudbě leží k žulám nebo k dioritům.

Syfax (Syphax), král v záp. Numidii, nad územím Massaesylů, byl ve druhé punské válce spojencem Rimanův a přinutil soupele svého Massinissu, snoubence vznešené Karthaginky Sofonisby (v. t.), k útěku ze země. Když však otec Hasdrubal a vládnoucí kruhy karthaginské přiměly Sofonisbu, aby za cenu ruky své získala pomoc S-akovu. tento přešel na stranu karthaginskou, byl však r. 203 př. Kr. poražen, upadl v zajetí P. Cornelia Scipiona a zemřel ve vazbě v Italii. Sofonisbé sama se usmrtila, Massinissa nabyl pak panství ve vší Numidií.

Syfilis viz Příjice. Syfiloid. Timto jménem zahrnují se endémická onemocnění syfilitická (příjičná), tedy onemocnění syfilis obmezující se na jistě krajiny, ve kterých po dlouhou dobu, po desitileti, ano leckde pres sto let pozorována bývají četná onemocnění syfilitická. Sem náleží t. zv. skerlievo v Dalmacii, Bosně a Hercegovině, v Chorvatsku, t. zv. radesyge v Norsku, t. zv. sibbens ve Skotsku, frenge v Srbsku, rozsáhlé endémie ruské atd. Většinou běží o syfilis nepoznanou a neléčenou po dlouhou dobu, formy dědičné aneb hlavně t. zv. tertiérní útvary kostí, kůže a sliznic. Novějším zařízením hygienickým a léčebným ložiska ta jsou značně zredukována.

Syfiloma, význam zavedený do nomenklatury lékařské Wagnerem, pathol. anatomem lipským, a přijatý později i v os:atním světě lékařském. Vyrozumíváme tím specifický syfilitický novotvar (granulosu infekční resp. s. ve smysle Virchowově), který slouží veškerým syfilitickým změnám za základ anatomický a který jest produktem zvláštní změny vycházející z blan cevových. Jy.

Syfon viz Sifon.

Syfonoid, přístroj na dopravu tekutin. Princip jeho jest tentýž jak u pulsometru

Sygambrové viz Sigambrové. Sygietyński Antoni, literát polský (* 1850), vzdělal se na konservatoři varšavské a lipské a stal se potom učitelem třídy fortepianové na konservatoři varšavské. Napsal povidky: Na skałach Calvados (1884); Gemma, Wysadzony z siodła (1891); Ciocia Peosia; psal kritiky do »Wędrowce«, »Przegladu tygod.«, přeložil z francouzštiny Balza-kovu »Powiesć filozoficzna«, »Cestu po Vla-ších« a Taineovu »Filosofii umění«.

Sygva, splavná rus. řeka v berezovském okruhu gub. tobolské. Pramení se na vých. svazích Uralu a vtéká s leva do obské pobočky Sosvy. Mnoho ryb.

Syhot, město uherské, viz Marmaros-

Szigeth.

Sycha Jiří, ryjec český, žil v Praze v 2. pol.

Fr. Sl k. užíval, jako jeho bratří, v Praze zpěvácké

fundace u sv. Trojice (pod správcem kůru hudební školy, která přispívá nemálo k po-V. Faltisem), navštěvoval v Praze školy normální (1790—91), třídy gymnasijní u piaristův na Novém městě (1792—96) a poslouchal filosofické předměty na universitě (1797—98), kdež tehdy působili St. Vydra a Meissner. Po studiích theologických (1799–1801) vy-svěcen v Chrasti (1801), kaplanoval v Sebra-nicích, Bystrém, Něm. Bělé na Chrudimsku smrti ve Žďáru zámeckém na hranicích českomoravských. Byl kněz snášelivý, jak svědči poučení, jehož se mu dostalo z Brna, »že je to věc neslušná a pohoršlivá, když kněz katolický důvěrně obcuje s berany a bratřičkuje se s jejich predykanty«. Horlivě stýkal se s osvětnými činiteli soudobými, při-spival hojně do časopisův a složil 3 sv. Ká-ądní (I. a II. Brno, 1814; Chrudim, 1817); naučný spis Veleslavín (Praha, 1847); četné spisy pro mládež (viz u Rybičky str. 24. pozn.); prostonárodní knihy zábavné: Povídatel (Brno a Olomouc, 1815-17, 3 sv.), Kratochvilník Brno, 1819-20, 2 sv.) a Kratochvílná včelička (Brno, 1827); veršem Maličkosti (Hradec Kr., 1823). Také převedl Kotzebuovo Přestrojování (v »Dobroslavu« X.) a »svobodně« Mo-lièreova Bezděčného lékaře (Hradec Kr., 1812). Držel se pravopisu bratrského a přízvuku, proti analogistům vyslovil se v české i něm. předmluvě záslužné své fraseologie: Versuch einer bohmischen Phraseologie durch kurze, alphabetisch geordnete, den echten Geist der čechischen Sprache aussprechende und der grösseren Gemeinnützigkeit wegen verdeutschte Satze (Brno, 2 sv. [A-L, M-Z], 1821-22). Také texty k písním složil. Srv. Matěj Josef S., obraz životopisný, jejž vykreslil A. Ry-bička v »Osvětě« VI. (1876) str. 20 sl.

2) S. Josef Cyrill, přední hudební skladatel český (* 12. bř. 1859 v Ústí n. Orl.). Prvým počátkům hudebním učil se u svého otce, později cvičil se na varhany u učitele V. Hepkého. Když vychodil obecnou školu, vstoupil do soukromého ústavu J. Böhma v Hylvátech, kde absolvoval 3 reální školy. Láska k hudbě vedla jej do Prahy, kde r. 1879 absolvoval školu varhanickou, načež stal se varhaníkem při kollegiátním chrámě ve St. Boleslavi. Zde povznesl záhy hudbu chrámovou na vysoký stupeň dokonalosti, ač mu bylo spokojiti se s malým sborem. Mimo činnost chrámovou S. byl sbormistrem pěvec. spolku »Václav« ve Staré Boleslavi a pěv. spolku »Bojana« v sousedním Brandýse n. L. V obou těchto městech byl opravdovou duší života hudebního. Dne 1. list. 1889 stal se ředitelem kůru v Ml. Boleslavi a zároveň učitelem zpěvu na gymnasii a od r. 1899 na reálce t. I zde S. převzal ochotně místo sbormistra zpěv. spolku »Boleslav«, a za jeho ří-

vznesení hudebního vzdělání v Ml. Boleslavi. Ze skladeb S-rových vyšlo tiskem: Missa in honorem s. Josephi (přiloha k »Cyrillu«); Missa in honorem s. Cosmae et Damiani (t., 1880); Missa in honorem s. Cyrilli et Methodii (Karlin, 1882); Mše ku cti sv. Václava (Praha, 1884); Missa in memoriam millen. sc. Methodii (příloha k »Cyrillu«); Missa sexta (příloha a farářoval v Jimramově a od r. 1824 do k » Ceskoslov. varhaníku«); Missa duplicibus (příloha k »Cyrillu«); Missa solemnis (t.); Missa nona (Praha, 1888); Missa decima (Olomouc, 1889); Missa XI. (t., 1889); Missa XII. (přil. k »Cyrillu«); Missa brevis (Praha, 1898); Missa juventutis studiosae (Rezno, 1899); Missa Convictus (přil. k »Cyrillu« na r. 1902); troje Requiem; Pohřební písně (»Cyrill«, 1892); mešni píseň: Prosba k českým patronům (Kut. Hora, Posvátné zpěvy Cyrillometh., 1885); mešní píseň: Bože Otče, na slova M. Kováře (Praha, 1897) 8 Pange lingua a větší množství skladeb církévnich, zvláště gradualií a offertorii vydáno jako přílohy k časopisu »Cyrill«. Vedle toho přispíval do Binkova »Varyta«, »Českoslov. varhaníka«, »Hum. listů«, »České Hudby«, »Vlastimila«, »Zpěvů naší mládeže«, »Čes. pianisty« a »Mlad. houslisty«; ze světských skladeb vyšlo tiskem: Sest smíšených sborů, na slova Vit. Hálka (Praha); Dva sbory pro smišené hlasy (t., »Lýra«, 1890); Pét písní pro nižší hlas; Hoj, mládenče, valčík; a ná-kladem svým vydal: Cvičebnici zpěvu. S. jest vynikající zástupce mladší generace hudební; jeho skladby církevní i světské honosí se zpěvností, zajímavostí harmonickou, případným vystižením nálady a svědčí vesměs o umělecké vyspělosti autorově. Skladby jeho, převahou církevní, došly i v cizině zaslouženého ocenění a rozšíření. Srv. Kalendář českých hudebníků na r. 1902, str. 40, a »Ceskoslov. varhaník« na r. 1886.

3) S. František, spis. čes. (* 1863 v Ústí n. Orl.). Studoval na vyšší reálce v Litomyšli a na akademii výtvarných umění v Praze, načež působil na středních školách v Kutné Hoře, na Smíchově, v Kolíně a nyní jest (od r. 1894) professorem kreslení při reálce v Karlíně. Napsal: První bouřka, jednoaktová veselohra (Praha; 1898); Mravní výchova, čtyřaktová veselohra (Kladno, 1902, r. 1901 provoz. v Nár. divadle). Mimo to psal odborné stati týkající se reformy v učbě kreslení a umělec. výchovy, jež vyšly ve » Věstníku ústř. spolku čes. professorů« a v programmu reálky karlinské na r. 1905. Je též činný jako malíř, vystavoval na výstavách »Krasoumné jednoty« a »Uměl. Besedy« a četné aquarelly.

Sychrov: 1) S., ves v Čechách, hejtm., okr., far a pš. Mnich. Hradiště; 53 d., 281 obyv. č. (1900). Čásť obce S. Podolský a zřícenina hradu Zásadky. - 2) S., Sichzení nastudovány všechny téměř vynikající rov, ves t., hejtm., okr., fara a pš. Ledeč, skladby sborové literatury domácí i cizi, tak provedl »Boleslav« Bendlovu operu »Starý Nep., mlýn. — 3) S., ves t., hejtm. Přibram, ženich«, Nešverovo »De profundis« a několik okr. a pš. Dobříš, fara Sv. Pole; 17 d., 119 jiných duchovních koncertů s vybraným pro- obyv. č. (1900), mlýn a dvůr. — 4) S., víska grammem. S. jest majetníkem a ředitelem t., hejtm. Sedlčany, okr. Sedlec n. dr., fara

a pš. Střezimíř; 2 d., 8 obyv. čes. (1900). — ní; mezi okem a otvorem žaberním i pod 5) S, ves t., hejtm. Trutnov, okr., fara a pš. okem jest po tmavohnědém proužku, mistoupie; 34 d., 638 obyv. č. (1890), mechan. tkalcovna a plynárna. — 6) S., Sichrov, ves t. v romantické krajině nad Mohelkou při stanici žel. dr. (Josefov-Liberec), hejtm. proužky, na ocasní u kořene větší skyrna ocasní v kořene v a okr. Turnov, fara Vlastibotice; 90 d., 451 obyv. č. (1900), pš., telegraf, četn. stanice. Svěř. statek se zámkem (při něm zámecké kaplanství), velikým parkem, zahradou, oborou (dančí zvěř), dvorem drží Alain kn. Rohan. R. 1421 připomíná se Havel ze Sychrova. Po válkách husitských S. spadl jako uprázdněné léno královské na korunu Českou, načež zastaven pánům z Gutšteina, od nichž jej vykoupil (r. 1509) Vladislav II. Zámek zdejší vystavěl r. 1690 majetník S-a von Sicherhoff und Jesseney, ryt. Lamotte de Frintropp, jenž nedlouho před tím obdržel čes. inkolát a brzy zemřel. Vdova po něm He lena vyžádala si od arcibiskup, konsistoře povolení k vystavění kaple při zámku sychrovském. Povolení se jí dostalo a kaple r. 1693 dostavěna a vysvěcena assessorem konsistoře arcib. Frant. Ig. Zumsandem ze Sandberku. Rodina ryt. Lamottů z Frintroppu sedéla zde do r. 1740, kdy Frant. ryt. L. z F. prodal S. Frant. Jiřimu hr. z Valdšteina, z jeho nástupců Frant. Adam prodal (r. 1820) zboží sychrovské a svijanské Karlu Alainovi G. kn. Rohanovi, jenž si zámek svijanský pro jeho romantickou polohu zvolil za letni sidlo. V l. 1833-34 zámek značně rozšířen a s nádherou upraven. Z bývalého nádherného parku mnoho nezbylo. — 7) S. (Sichrowa), ves t., hejtm. Horš. Týn, okr. Hostouň, fara Mělnice, pš. Neustadtl u Boru, 25 d., 144 obyv. n. (1900). — 8) S., Sichrov (Scheer), ves t., hejtm. a okr. Žlutice, fara Lubenec, pš. Chyše; 18 d., 86 obyv. n. (1900). Sychrovice, Sichrovice viz Suchro-

Sychrovský Benignus (* 1675 ve Zbirově — † 1737). R. 1700 vysvěcen na kněze v řádě poustevnickém sv. Augustina u sv. Tomáše v Praze, načež r. 1713 zvolen provinciálem české provincie, po třech letech vzdal se hodnosti tě a spravoval jako převor klá-štery v Šopce a v Ročově. R. 1721 povolán do Říma za assistenta k řádovému generálu, kde s arcibiskupem praž. Rudolfem hr. Sporckem vymohl, by Jan Nepom. prohlášen byl za svatého. Přel. ze sv. Augustina: Soliloquia, t. j. knižka samomluvení duše k P. Bohu (Praha, 1836).

Syka Jan viz Sika. Sykavec, také sykavka nebo sekavec (Cobitis taenia L.), jest rybka z čeledi piskofů (Acanthopsidae), jež má na rozdíl od mřenky i piskoře (v. t.) tělo všude se stran smáčklé, 6 krátkých vousků jen na horním rtu, pod okem krátký, dvojitý a pohyblivý osten a na kostech požerákových 8-10 tenkých a ostrých zoubků. Dorůstá délky 8-12 cm a má barvu žlutavou s černými skvrnami v podélných řadách, z nichž nejzřetelnější jest řada na boku a druhá nad Po zkouškách učitelsk. působil 6 roků v Ho-

na hřbetní a ocasní ploutvi jsou tmavé proužky, na ocasní u kořene větší skvrna černá. S. jest u nás všech piskořů nejvzácnější; žije v Evropě i pod Alpami a v Dalmacii, na východě až v Rusku, na západě až i v Anglii. Obývá v tůních, rybnících i tekoucích vodách s bahnitým dnem, ukrývá se v děrách i pod kameny a živí se zvláště červíky a larvami hmyzu. Dobou tření jsou měsice duben, květen a červen. Má jméno po tom, že zasyčí, chytneme-li jej do ruky. Br.

Sykavka: 1) S. (Phyllopneuste sibilatrix), čilý ptáček z rodiny budníčků (v. t.), na-hoře šedozelený, dole a na zadečku světlejší. V temnošedých křidlech má každá letka žlutavě zel. obrubu a bělavý koneček. Hrdélko žlutavé, hruď sírožlutá. Délka 13 7, šiřka 22 cm. Iméno své má od zvláštního zakončení tichého zpěvu svého, skládajícího se ze 4-7 not staccatových vrčivým »sipsipsiporrrr«. V řidkém lese smíšeném s. staví pod suchým listím u země své hnízdo a samec drží se, zpívaje a s větve na větev přelétaie, vždy v malé výši poblíž hnízda. Vajíček bílých s purpurovými neb fialovými tečkami býva 5-6. V kleci lidé s ky rádi chovají. Ziví se hlavně housenkami a jiným hmyzem, méně bobulemi. Bš€.

2) S., rybka, viz Sykavec.

Sykavky (sibilantes, Zischlaute) jsou souhlásky dyšné řady Θ ...s s různými odrůdami zvuků s a s. Nehlasné Θ (s hlasným $\tilde{\sigma}$) zná novořečtina (ϑ, δ) a angličtina (th). České s. podle místa, kde se tvoří štěrbina, jíž zvuk sykavý povstává, jsou jednak podnebné (t, s, c), jednak alveolárné (předpatrové à dásňové: 7, s, c; ř). Slovanské jazyky znají několikery odrůdy sykavých s a š (na př. pol. š, rus. 46, pol. č).

Sykofantové, z řec., sluli v Athénách lidé, kteří udávalí ty, kdož proti přísnému zákazu vyváželi fiky z Attiky, nebo podle jiného výkladu, kdož posvátné olivy káceli nebo jinak poškozovali. Později jménem tím označováni byli !idé, kteří udavačství učinili si zdrojem příjmů a provozovali je takořka jako živnost, kteří nejen ze mstivosti, nýbrž ještě více ze ziskuchtivosti vymýšleli si křivé žaloby a pomluvy proti lidem bohatým, jimž hrozili udáním a žalobou, aby na nich peníze vynutili. V dobách politické zvrhlosti ani

nejpřísnější tresty nemohly zlořád ten vypleniti a vykořeniti. -ler Sykomora, Ficus Sycomorus L., viz Fi-

Sykora Jan, jesuita pražský, vydal r. 1734 v Praze své slavnostní Kázání, konané při stoletém jubileu trvání novoměstské kolleje jesuitské v Praze, významné pro dějiny její. Viz • CCM.«, LXXI (1897), str. 149.

Sýkora: 1) S. Jan Nepom., paed. spis. čes. (* 1780 v Pavlíkově — † 2. září 1845 v Plzni).

ražďovicích, potom na nově zřízené čes. far. | chovního«, »Rádce duchovního«, »Katecheta na hlav. škole v Plzni. Aby školní mládeži usnadnil, pokud možná, učení jazyku německému, sepsal celou řadu učebnič, jež velice se rozšířily, osvědčily a několika vydání se dočkaly. Sepsal: Poukázání k důkladnému ponaučení českého i také německého čtení (Praha, 1833, 3. vyd. pod názvem: Klíček českého i něm. jazyka, zpracoval Jos. Fr. Smetana, t. 1859); Výtah z německé mluvnice; v obou jazycich (t., 1833, 13. vyd. 1862); Německá mluvnice pro Čechy, s ohledem na jazyk český (t., 1844, 4. vyd. 1859); pro nem. žáky: An-leitung sur schnellen und gründlichen Erlernung der böhmischen Sprache (t., 1839); Kurzgefasstes Lehrbuch der bohmischen Sprache und Rechtschreibung (t., 1844); Praktische Uebungen der bohm. Sprache zum Selbstunterrichte (t., 1850).

2) S. Antonin, mathematik čes. (* 1847 v Praze). Vystudovav na čes. reálce a technice v Praze, působil na reálce v Pardubicích, na reál. gymn. v Plzni a jako professor v Rakovníce. Byl literárně činný, napsav do programmu reálky rakovnické: O křivosti ploch (1878); Stanovení kruhu body obvodo-vými a tečnami (1888); Slapy morské (1890); O maximech a minimech (1895); Král. čes. společnost nauk uveřejnila na r. 1881 jeho praci: Enveloppe einer Geraden, welche zur Summe der Quadrate der Abstände von einer Anzahl von Punkten eine konstante Grösse hat. Ostatní jeho práce uloženy jsou v »Archivu mathematiky a fysiky« a v »Cas. pro pěstování mathematiky a fysiky«.

3) S. Karel, odbor. spis. čes. (* 1851 v Kostelci n. Č. L.). Absolvovav čes. reálku a techniku v Praze, působil od r. 1874 na vyš. reálce v Kut. Hoře, v Jičině a od r. 1899 je professorem na čes. reálce v Karlíně. Napsal: Návod ku zkouškám strany nečistot a strojidel potravin pro soudní znalce lučebné a chemiky vůbec, jakož lékárníky, mediky a ohledatele potravin zvlásť (Jičín, 1881); Základové lučby pro ústavy učitelské (Praha, 1883); Lučba pro čtvrtou třídu reální (t., 1884) a četná pojednání

v »Chem. Listech«.

4) S. Jan Ladislav, čes. spis. theologický (* 16. dub. 1852 v Železnici u Jičína), gymn. studoval v Jičíně, bohosloví v Praze. Vysvěcen byv na kněze r. 1877 působil jako kaplan ve Velvarech. Podolí a u sv. Haštala v Praze, kde byl zároveň výpomocným katechetou a exhortatorem při akad. gymnasii; na doktora bohosloví povýšen byl r. 1884. Od r. 1887 až 1891 byl katechetou při českém ústavě ke vzdělání učitelův a zároveň docentem katechetiky a paedagogiky na nerozdělené fakultě bohoslovecké v Praze; po jejím rozdělení r. 1891 stal se mimoř, a za rok řád, professorem biblického studia Nového zákona a vyšší exegese. R. 1895, 1901 a 1904 byl děkanem bohoslovecké fak., r. 1901—02 rektorem české university. R. 1899 stal se kanovníkem kolleg, kapitoly u Všech svatých na hradě Pražském. S. pilně psal odborné práce všude v lesích a sadech, všude, kde jest

ských listů«, »Školy a života«, »Slovníka paedagogického«. »Ottova Slovníku Nauč.« a zvláště do »Časopisu katol. duchovenstva«, kde vedle jiných uveřejnil tyto zajímavé a důležité práce: Mantelství bratra se sestrou u dítek Adamových (1891); Evangelium a Apokalypse sv. Petra (1894); Kdy slavil Pán Ježíš poslední večeři? (1895); Kterak byli spříznění s P. Ježíšem tak zvaní bratři Páně (1896); O textě knih novozákonních (1901, řeč installačni, jež vyšla též o sobě). Samostatně vydal několik cenných spisů, jako: Katechese o svátostech (Praha, 1893); z řeckého textu přeložil a poznámkami opatřil Katechese sv. Cyrilla Jerusalemského (t.,1892); Umučení Pána našeho Ježíše Krista podle čtyř sv. evangelií (t. 1892); Zlatá bible klassikův, dějiny zjevení Božího ve St. i Nov. zákoně (Víd., 1898 až 1900, 2 sv. fol., přel do polštiny a italštiny); *Uvod do Písma sv. Nového zákona* (I. sv. Praha, 1904, II. sv. jest v rukopise). Napsal též mnohé posudky odborné do odb. časopisů českých i německých. JFZtk.

5) S. Karel Hugo, básník čes. (* 1859 v Hodslavicích na Mor.). Studoval na gymnasii ve Valaš. Meziříčí a učit. ustav v Příboře. Působiv 8 let na Slovácích u Uher. Hradiště, přešel r. 1888 na okres valaš.-meziříčský, kdež posud působí jako řídící učitel v Ratiboři u Vsetína. Vydal: Libor, povidku pro mládež (1881); Tři hvězdy, básně pro ml. (1883); Z rodné půdy, básně a povidky pro ml. odráželica povidky. pro ml. odnášejíci se k Valašsku (1888). Vck.

Sýkorec, Sikorec, ves na Moravě, hejtm. Nový Jičín, okr. a pš. Příbor, fara Budišov; 19 d., 122 obyv. větš. něm. (1900), hájovna. Ještě v 1. pol. XIX. stol. byla ves česká.

Sýkořice: 1) S., ves v Čechách nad Mží, hejtm. Rakovník, okr. a pš. Křivoklát, fara Zbečno; 67 d., 390 obyv. č. (1900), mlýn. —

2) S., ves t., hejtm. Semily, okr. Lomnice
n. Pop., fara Týn-Rovensko, pš. Rovensko; 26 d., 117 obyv. č. (1900).

Sýkory (Paridae) tvoří čeleď pěvců se zobáčkem přímým, krátkým, špičatým, nozdrami zakrytými jemnými štětinami do předu obrácenými a měkkým hebkým peřím, na kostrči prodlouženým. Obývají po celé zemi, vyjma Jižní Ameriku a Australii, ale zvlášť četně zastoupeny jsou v mírném pásmu. Či-perní a hbití ptáci tito jsou hmyzožravci, jen v zimě vyhledávají semena; žijí po době hnízdění družně, ač jsou svárliví, kladou četná tečkovaná vajíčka a v době zimní přelétají. Létají sice nedokonale, výborně však šplhají slídíce stálým šukáním po stromech a keřích po hmyzu.

Většina středoevropských druhů náleží k s-rám lesním rodu Parus, jenž čítá na 40 druhů. S-ra koňadra (P. major), druh největší, má hlavičku černou, pod okem líce bílé, na hřbetě peří olivově zelené, nad oca-sem modrošedé. Hrdlo černé a žlutým zpodkem táhne se podélný černý pruh. Obývá bohoslovné do »Blahověsta«, »Pastýře du- hojně stromů a keřů i uprostřed osad. V říjnu

v houfcích přelétá na jihozápad, samičky a j mláďata napřed, samci sledují. Na zimu k nám za to přelétají jiné ze severu. Hnízdí se v dutinách stromů, kamž do hnízda, z mechu, vlny, pirek a pod. spleteného, klade 8-12 bílých vajíček rezavě-žlutě tečkovaných. Ozývá se hlavně volavým »cit, cit«. Má délky 13.5 cm a jest rozšířena po Evropě od Laponska po Španěly a po Asii od Malé Asie až po Japan, na jih po Himálaje; hnízdí se i na Kanár-ských ostrovech. — Modřinka (P. coeruleus) má temeno hlavy a ocas modrý, hřbet zelený, žlutý zpodek, bílé čelo a bílé líce s šedomodrou podélnou páskou přes břicho. Délka 12 cm. Jest vzácnější než předešlá. Samec provozuje zvláštní hru záletní, při níž za cvrlikání a hvízdotu poskakuje mezi větvemi, přepodivně se tváří, od stromu ke stromu se vznáší a peří rozčepejří. Vzácně se objeví i m. sibiřská (*P. cyanus*) s hlavičkou bilou, peřím nahoře jasně modrým, vezpod bilým. — Uhelníček (P. ater) má hlavu a krček černé, jen pod okem bílou skvrnu; na hřbetě jest peří šedé, nad ocasem nažloutlé. Délka těla 11 cm. Zdržuje se v temných lesích jehličnatých. — S-ra lužní č. babka (S. palustris, Poēcile palustris Kaup.) s hlavou černou, peřím šedohnědým, jest hlavně domovem na severu Skandinavie a Ruska; u nás objevuje se ve smíšených lesích poblíž vod. — Dlou-hým ocasem se vyznačuje rod Acredula. — S-ra mlynářík (A. neb Parus caudatus) má hlavičku bílou, v týle, šíji a hřbet černý, vezpod jest bílý; délka těla 15 cm, z čehož na ocas připadá 9 cm. Má též odrůdu růžovou. Mlynáříci přelétají v pozdním létě až do listopadu v houfcích dosti hojných, často ve společnosti jiných s-or a zlatohlávků. Stavějí velice umělé hnízdo vejčité, spletené z mechů, kůry březové, pup a pod., vně bi-lými a žlutými lišejníky ověšené, tak že ho na stromě sotva lze viděti. Živí se jen drobným hmyzem. — Chocholkou na hlavě vyznačuje se s-ra parukářka (P. cristalus, Lophophanes cristatus Kaup.), obmezená na Evropu od již. Švédska po Řecko, na vý-chod po Kavkáz a zdržující se ve starých temných lesích jedlových a smrkových, které zřídka opouští. Přelétá na podzim a z jara taktéž ve smíšených společnostech. Vajíčka klade v dubnu a červnu. Za hnizdění ničí množství hmyzu, na jaře živí se i semeny. — S-ra moudivlacek (Aegithalus s. P. pendulinus) má krátký, rovný, černý zobáček, kru-hovité nozdry. Žije na blízku vod a staví přeumělá, z rostlinné vlny splstěná vakovitá hnízda visící na tenkých větvičkách. Vchod jest křivulovitě prodloužený. U nás jest s-ra tato, ve vých. a jižní Evropě hnízdící, vzácná; okolek oka a ucha; v křidlech a ocase černohnědé, bíle vroubené letky a péra rýdovací.— Na několika místech v Čechách vyskytla se jihovýchodoevrop. s-ra vousatá (*Panurus* | biarmicus Koch) mající pod očima po svislém licousu z hebkých pírek u samečka černých, u samičky bilých.

Sykosa viz Sycosis.

Sykovec, Sikovec, chybně Sykovice (Sikowitz), ves na Moravě, hejtm. Nový Jičín, okr., fara a pš. Příbor; 25 d., 151 obyv. č. (1900), dvůr a v okolí ložiska žel. rudy.

Sykovice viz Sykovec.

Sylburg Friedrich, klass. filolog něm. (* 1536 ve Wetteru u Marburka — † 1596 v Heidelberce). Studoval v Marburce a v Jeně, pak zdržoval se po nějakou dobu v Genevě a v Paříži. Navrátiv se do vlasti působil po nějakou dobu jako učitel, r. 1583 usadil se ve Franksurtě n. M. jako korrektor a vydavatel řec. autorů tiskárny Wecheliovy, r. 1591 přijal podobné místo v tiskárně Commelinově v Heidelberce. Vedle toho stal se r. 1595 útedníkem tamní knihovny kurfirštské. S. byl z nejlepších graecistů své doby a vynikl zejména jako ostrovtipný kritik. Dokončil Xylandrem započaté vydání Pausania s lat. překladem (Frankfurt n. M., 1584) a vydal mimo to tyto autory: Hérodota (t., 1584); Aristotela (t., 1584-87, 5 d.), Dionysia Halikarnasského (t., 1586, 2 d.), Apollóniu spis Περὶ συντάξεως (t., 1590), Etymologicum Mag-num (Heidelberk, 1594), gnómické básně Theo-gnidovy, Fókylidovy, Pythagorovy a Solónovy s lat. překladem a stručnými poznámkami (t., 1597), Scriptores de re rustica (t., 1595), Klementa Alexandrijského (t., 1592), Justina mučedníka (t., 1593), Apollinariovu Parafrasi falmů (t., 1596) a Nonnovu Parafrasi evangelia sv. Jana (t., 1596). Mimo to vydal cennou sbírku řec. a lat. pramenů k dějinám římské doby císařské (Scriptores historiae Romanae, Frankfurt n. M., 1588—90, 3 d.) a zpracoval Clenardovy Institutiones ac meditationes absolutissimae in graecam linguam (t., 1580 a j.). Srv. K. W. Justi, F. S. (Marburk, 1818); Bursian, Gesch. d. class. Philologie in Deutschland, 229 sl.

Syleus, podle řecké báje král aulidský, jenž měl vinici, na níž kopati nutil poutníky mimo jdoucí, až Héraklés překopav vinici jej jakož i dceru jeho Xenodiku zabil. Euripidés zpracoval báji tuto v satyrské drama, v němž Héraklés Hermem S-eovi zaprodaný, nedbaje pána svého, vinici zpustoší, ze zásob pánových hostinu si připraví a na konec dvorec jeho zaplaví.

Sylhet (Silhet), angl. název za Srihatta, distrikt v Assamu ve Vých. Indii, zabírající úrodnou alluviální rovinu Surmy a zasahující na z. do nížiny dolnobengálské, kdežto sever prostupuje poh. Džaintijské s poutnickými místy Hindů, kde až do poč. XIX. stol. přinášely se lidské oběti. Distrikt 14.022 km² veliký obýván je 2,154.593 obyv., z nichž 1,123.984 muhammed., 1,016.068 Hindů. má bílou hlavičku a zpodek, černé čelo a Hl. město t. jm. se 114.027 obyv. na Surmě ležící soustředuje veškeren obchod poříční.

Syllaba, lat., slabika. Syllaba Ladislav, lékař český (* 16. čna 1868 v Bystřici u Benešova). Lékařská studia absolvoval na čes. universitě v Praze, kdež r. 1892 promovoval. Vykonav větší vědeckou cestu do ciziny, pobyl zvláště delší čas

Thomayera, r. 1901 se habilitoval pro vnitřní lékařství a r. 1904 stal se mimoř, prof. téhož oboru. Hlavní jeho práce je: O pathogenesi zhoubné chudokrevnosti (Praha, 1901, 2 d.). Z ostatní jeho literární činnosti sluši uvéstí: O léčení slabosti srdeční (Sbirka přednášek a rozprav z oboru lék., č. 61.); O urobilinu (t., č. 73–75); O moderních zásadách diete-tických (t., č. 102); O významu fibrinu a látek fibrinoidních v ledvinách (>Rozpr. « Ces. akad., 1896); O vzájemném poměru anginy akutní a hltanu vůbec k prudkému hostci kloubnímu (t., 1896); Dva případy nemoci Pottovy s různým chováním reflexu patellárního. Klonus kolenní (*Cas. čes. lék.«, 1895); O autoskopii (t., 1896); Serum krevní u bledničky (t., 1904); Ziemssenovo léčení arsenanem sodnatým ve velkých dávkách (»Sborník poliklinický«, 1898); Zvláštní druh respirační neurosy (»Sborník klinický«, 1899); Účast pobřišnice a pohrudnice při chorobách jaterních (t., 1902); O vztazích obrny zvratného nervu hrtanového k vnitřním chorobám (t., 1902). Krom toho uspořádal r. 1901 jubilejní sborník prací žáků prof. Thomayera, do kteréhož také napsal: Některé naše zkušenosti z auskultace krajiny srdeční.

Syllabarium, lat., slabikář. Syllabus, círk.-lat., seznam. Zvláště po-věstným stal se S., jejž papež Pius IX. přidal ke své encyklice ze dne 8. pros. 1864 a v němž zatracoval novověké názory náboženské, vědecké i společenské. Název jeho byl S. complectens praecipuos nostrae aetatis errores (t. j. seznam obsahující hlavní bludy našeho věku) a Pius IX. postavil se v něm úplně na stanovisko středověké, žádaje, aby věda a stát podrobily se autoritě papežově.

Syllépsis, řec., sluje grammatická figura, kde výrok vztahuje se k několika předmětům, jež různí se osobou, počtem i rodem.

Syllidae, čeleď mořských červů štětinatých, viz Polychaeta, str. 176b.

Syllogismus jest úsudek, v němž poměr mezi subjektem (S) a praedikátem (P) prostředkován jest pomocí třetího pojmu nějakého, t. zv. středního (M), kterýž však v závěru samém již se nevyskytuje. Usudek tento jest tedy trojčlený, jehož členy jsou pojmy S, M, P. Členové tito maji své postavení ve dvou návěstech (praemissách), závěr pak obsahuje prostě vytknutí vztahů mezi pojmy S a P. Podle toho, jak jest střední člen M v návěstech umístěn, rozeznává se čtvero vzorců syllogistických (viz Figura). Roz-ličné způsoby (modi) závěru vyplývají pak z toho, jaká kvantitá a kvalita náleží soudům, které jsou praemissami. Početně jest možno v každé figuře 16 způsobů usuzovacích, ježto vyšší i nižší návěst může býti buď soud A (všeob. kladný), neb E (všeob. záporný), I (částečně kladný) neb O (částeč. záporný). Tudíž ve všech figurách jest početně možno 4 × 16 = 64 závěrův. Logicky však možno jest ve fig. I. jen čevero: Barbara, Ieka rus. gub. permské, vlévající bara, Darii, Celarent, Ferio; ve fig. II. Case po toku 574 km dlouhém s levého břehu

v klinických ústavech pařížských, byl pak mestres, Cesare, Baroco, Festino; ve fig. III. do r. 1903 poliklinickým assistentem prof. Darapti, Datisi, Disamis, Felapton, Ferison, Bocardo; ve fig. IV. Bamalip, Calemes, Fesapo, Fresison, Dimatis. Terminy tyto jsou vesměs uměle tak z jednotlivých hlásek sestaveny, aby jimi se označovala ovšem zase jen uměle pořízená souvislost jednotlivých modů a figur. Celá tato sestava jest totiž toho druhu, že všechny figury podle zvlášt-ních pravidel lze převéstí na figuru první. Terminologii tuto v obecné užívání uvedl scholastik a logik Petrus Hispanus (zemřel jako papež Jan XXI. r. 1277). Pokud se týče řeckých názvů uvedených modův, tolikéž z doby scholastické, zdá se, že jsou napo-dobeninami latinských. (Srv. Ueberweg, System d. Logik, 1882, p. 393). Proti hodnote s-mu se namítá: že závěr neobsahuje poznatkově nikdy nic nového, ježto již v praemissách jest obsažen, a za druhé, že vlastně zde konáme zbytečnou práci pohybujíce se v kruhu: s. soudí ze všeobecného na zvláštní, však ono všeobecné, než bylo vystiženo, že již samo jest ze zvláštního abstrahováno. — Spojí-li se dvé neb více s-mů tím způsobem, že závěr vždy předcházejícího se stane návěstí s-mu následujícího, vzniká polysyllogismus (řetěz úsudků).

Sylt (Silt, starofrisky Silendi, něm. See-land), z největ. ostrovů Severofriských, nále-žející k okr. Tondern prus. vlád. obv. šlesvického, rozprostírá se od s. k j. podél záp. pobřeží šlesvického, od něhož je vzdálen 10 až 22 km. Celý ostrov 36 km dlouhý a místy 1—14 km široký měří 96 km², z nichž toliko 40 km² je vzděláno a to hlavně uprostřed, kde rozprostiraji se geesty a marše. Tyto stále postupují směrem v. a jv., jak svědčí o tom široký poloostrov končící se mysem Nöss-Odde, pouze 10 km od pevniny vzdáleným. Naproti tomu západni břeh jižního pruhu, Hörnum slujícího, a severního, Listu, stále jest umílán a toliko značným nákladem upevňovány jsou písčité přesypy, povrch jeho pokrývající a místy až na 46 m vysoko se pnoucí. Obyvatelé, počtem 4500 hlav, jsou z valné části Frisové mluvicí odlišným dialektem; ve škole, kostele i úřadě užívá se však němčiny. Živí se rybolovem a zemědělstvím. Ze starších dob objeveny byly pohanské mohyly a okrouhlé hradiště. Hlavní osada jest Keitum s přístavem Munkmarschem, důlež. Tinnum, Morsum, Rantum a především Westerland, s 1996 obyv., kde jsou mořské lázně, četné hotely a hospice, evang, a katol, kostel. Odtud vychází parní tramway do Munkmarsche, přístaviště parniků z Hoyerschleuse (4 km), a Sylter Südbahn do Hörnumu (18 km). Mimo to S. má pravidelné spojení parolodní z Hamburka přes Helgoland. S. nyní náleží mezi nejpřed-nější severomořské lázně, nebot návštěva roční páčí se na 12.000 hostí. Srv. Jensen, Die nordfries. Inseln (Hamb., 1901); S. in Wort u. Bild (Westerband, 1902).

Sylva Carmen viz Alžběta 21).

Sylvanit, hornickým názvem též ruda pismenková (aurum graphicum, Schrifterz), jest z nemnohých minerálů obsahujících zlato jako podstatnou součást. Krystalluje v jehličkách a sloupcích nebo v šestibokých tabulkách soustavy jednokloné; velmi časté se posléze praesidentem nejvyšší rady v Rak. jsou vzrůstové tvary kostrovité a mnohonásobné srostlice podle plochy základního klinodomatu, jež se spojují ve tvary různě větvité a jako písmo seřazené (odtud hornické jméno). Barva s-u jest cínová neb velmi světle šedá i nažloutlá, lesk kovový; štipatelnost dokonala podle roviny soumernosti, podle niž i bývají krystally tabulkovitě vyvinuty, tvrd. 1½-2, hust. 8-8:33. Lučebně s. jest isomorfní směsí telluridů zlata a stříbra $(AuAg)Te_3$; u čistých s-ů poměr $AuTe_4$: $AgTe_5$ bliží se 1:1, i bývá zlata okolo 24%, stříbra okolo 13%, zbytek telluru ok. 63%; jiné s-y jsou ještě bohatší zlatem. Součástky tyto lze dokázati obvyklým způsobem: tellur v baňce bilým sublimátem, oba drahé kovy na uhli kuličkou, jejíž součásti možno odděliti lučavkou královskou. Taje snadno, v kyselinách se rozkládá. Jest význačnou rudou propylitické formace zlatonosné (viz Rudy) a vyskytuje se na křemenných žilách, provázejících přeměněné – zpropylitisované — andesitické vyvřeliny stáří třetihorního spolu s ryzím zlatem a nagyagi-tem u Offenbánye a Nagyagu v Sibińsku, Calaveras Co. v Kalifornii a jest velmi vydatnou rudou zlatonosnou. Fr. S-lk.

Sylvanus Jan, spis. čes., Slovák, doložený prvně k r. 1536, kdy v těžkostech složil píseň Z hlubokosti volám k tobě, všemohoucí věčný Bože. Krátce potom dostal se do Horšova Týna a stal se tu písařem Jana Popela z Lobkovic na Bílině. V úřadě byl ještě r. 1561. Asi po smrti pánově (1570) usadil se v Domažlicích, kdež zemřel 14. ún. 1572. Byl viry bratrské, ale pro volný jeho život Bratří se ho zříkali. Blahoslav (de cant.) a Lupáč chválí jeho nadání a zbožnost. Složil r. 1540 píseň Zpomoziž mi z hoře mého, jež jest v kancionále bratrském; Písně nové na sedm žalmů kajících a na jiné žalmy s některými přidavky (Praha, 1571 a 1578) a píseň Noli me tangere (t., 1590). Srv. Jireček, Ruko-

Sylva-Taroucoa [-taruka], šlecht. rodina původu portugalského, jež čítána byla k nejstarším na Pyrenejském poloostr. slula pův. pouze S., teprve sňatkem hraběte Jana Gomeza da S. (* 1670 — † 1738) s hraběnkou Johanou Rozou de Menezéz de T. vznikl název hrabat S.-T. Jediný syn těchto manželů hrabě Emanuel Tellez de S.-T. (viz níže) přesídlil se trvale do Rakouska, zakou-piv panství Čechy na Moravě. Z jeho 4 vnuků mathematik (* 3. září 1814 v Londýně niže) přesidlil se trvale do Rakouska, zakou-

do Čusové (Yyeobas), pobočky kamské. zenstvo vymřelo, rod rozdělil se na dvě linie. Splavná jest asi na 350 km; pro lodi však pouze na 165 km. Při vrchovisku jejím jsou známé Sylvinské železárny vystavěné stájeho Jiří (* 1775 — † 1839) založil II. linii tem r. 1739 a z části r. 1779. pojal hraběnku z Unwerthu. Obě linie kvetou podnes.

1) S.-T. Emanuel Tellez, hrabě (* 1696 -† 1771), státník rak., počal svoji karriéru jako dobrovolník ve vojsku Eugena Savojského, později vstoupil do státní služby rak. a stal Nizozemi. Tam zakoupil si i statek Tournhout, jejž později prodal a zakoupil statek Čechy na Moravě. Opustiv Nizozemí, stal se poradním ministrem v posledních letech vlády Karla VI. a byl jím i za panování Marie

2) S.-T. Bedřich, hrabě, theolog (* 1816 -† 1881 v Brnč), syn zakladatele I. linie hrabat S.-T., studoval gymnasium soukr., filosofii pak v Olomouci, kdež na něj veliký vliv měl Petr Rittinger (v. t.). Theologii studoval v Praze, kdež seznámil sé s Václavem Štulcem, Kratochvílem, Amerlingem, Štorchem a j. vlastenci. Dostudoval v Olomouci a v Brně, kdež byl r. 1843 vysvěcen. Žil pak nějaký čas v Brné, stýkaje se hojně s Fr. Sušilem, až r. 1845 ujal se duchovního úřadu na faře v Kloboukách. Po smrti svého staršího bratra Ervina přepustil majorát mladšímu bratru Augustovi a přestěhoval se opět do Brna, kdež stal se záhy společensky velmi činným, stýkaje se opět se Sušilem, Mat. Procházkou a j. Vykonal velmi mnoho pro zvelebeni sbirek a knihovny musea brněnského a zúčastnil se založení »Katolického spolku« a »Dědictvi sv. Cyrilla a Methoda«. R. 1859 odebral se na bojiště italské jako kaplan při polní nemocnici, cestoval pak po Italii a vrátil se r. 1866 na Moravu. Působil nějaký čas opět při duchovní správě, pak při semináři v Olo-mouci a od r. 1868 usadil se trvale v Brně.

3) S.-T. Arnošt, hrabě (* 1860 na zámku Čechy na Moravě). Studoval na gymnasiu v Kalksburgu v Dol. Rakousích a právnická studia konal na universitě vídeňské a pražské, načež vstoupil do praxe politické k českému místodržitelství. Oženiv se r. 1885 s Marii hrab. Nostitz-Rhieneckovou oddal se správě rozsáhlých svých statků Průhonice, Trmice, Řehlovice, Žernoseky a Vrchnice. Jest c. k. komořím a delegátem rak. společnosti červeného kříže. Zabývá se studiemi sociálních otázek. R. 1895 byl čestným předsedou Národopisné výstavy a svůj palác na Příkopech v Praze propůjčil na 10 let k umístění sbirek Národopisného musea českoslovanského. V českém sněmu zastupuje již třetí období svěřenský velkostatek a v radě říšské zasedá od r. 1891. R. 1901 zvolen byl předsedou klubu konserv. velkostatkářů veVídni. R. 1902 vyznamenán byl hodností tajného rady.

Sylverius viz Silverius.

zůstali na živě 2 a tím, ježto ostatní příbu- | † 15. bř. 1897 v Mayfairu). Po ukončených

studiich v Cambridgei stal se r. 1837 professorem fysiky na University College v Londýně, r. 1840 professorem mathematiky na universitě ve Virginii, r. 1855 professorem mathematiky na vojenské akademii ve Woolwichi, r. 1870 na universitě v Baltimoru a r. 1883 professorem geometrie na universitě v Oxfordě. Pracoval hlavně v oboru arithmetickém a algebraickém a uveřejnil několik vědeckých článků v různých odborných listech. Založil časopis American Journal of Mathematics. Sestrojil několik přístrojův užívaných v geometrii.

Sylvestr viz Silvestr.

Sylvestren $C_{10}H_{16}$ jest terpen nalezající se v ruském i ve švédském oleji terpentinovém; jest to tekutina při $176-177^{\circ}$ vroucí, která otáčí rovinu světla polarisovaného v pravo. S chlórovodíkem poskytuje sloučeninu krystallující C_1 , H_{10} , 2 HCl; tuto látku získáme přimo zaváděním chlórovodíku do aetherického roztoku švédského terpentinu.

po odpaření aetheru krystalluje. Fr. Plzák. Sylvestrové patenty viz Čechy, str.

541 b, a Rakousko, str. 196 a.

Sylvia, asteroida objevená 16. kv. 1866
Pogsonem. Střední jasnost v opposici 11 9. Průměr v km 88. Označení (87)

Sylvia a Sylviinae viz Pěnice.

Sylvin, sůl vyskytující se v přírodě často krystallovaná i kusová, namnoze v celých ložiskách. Krystalluje jako sůl kamenná v soustavě krychlové, nejčastěji ve spojkách krychle s osmistěnem, ale náleží k hemiédrii gyroédrické tak jako salmiak, ač tvary poloploché na něm nebyly zjištěny, nýbrž toliko nesou-měrné figury leptané. Vedle toho bývá kusový, nejčastěji hrubozrnný. Jest jako sůl kamenná čirý, bělavý neb načervenalý, lesku skelného, vrypu bílého; tvrd. = 2, hust. čistého s u = 1.99. Rozpouští se snadno ve vodě, chuť má hořce slanou. Jest chlórid draselnatý KCl s 52:46% drasliku a 47:54% chlóru. Plamen barví violově. Vyskytuje se hojně ve Stassfurtě a v Kaluszi v nadloží soli kamenné, kde vznikl asi většinou z carnal-litu KCl. MgCl. 6 H₂O vyloužením snáze rozpustného chlóridu hořečnatého. - Sylvinit nazývá se ve Stassfurtě směs převládajícího s-u se solí kamennou a s malým množstvím síranů sodnatého, hořečnatého i vápenatého, asi s 18% drasliku; stvrdou soli« směs kieseritu, soli kamenné a s-u asi s 10%, K. S. i směsi, v nichž jest obsažen, mají velký význam pro hospodářství jakožto minerální hnojiva draselnatá i pro chemický průmysl jakožto materiál k výrobě nejrůznějších sloučenin kalia (viz Stassfurtské soli). Fr. Sl-k.

Sylvinová kyselina viz Abietinová kyselina.

Sylvius: 1) S. Aeneas viz Aeneas Syl-

sluhy o názvosloví lékařské. Z jeho lit. činnosti (Opera omnia, vyd. 1630 a 1635 v Gen.) sluši zvlaště uvesti Isagoge in libros Hippocratis et Galeni anatomicos (Pař., 1555 a čast.).

3) S. François, lékař, viz de la Boë. **Sym,** ruská řeka sibiřská v jenisejské gub. i oblasti, jež po toku asi 420 km dlouhém vlévá se s leva do Jeniseje. Teče krajem téměř neobydleným.

Sym-, řec., viz Syn-. Symbelaria, skupina mřížovců (Radiolaria) s větším počtem centrálních bání, z nichž každá jest obdána jednoduchou nebo dvojitou mřížovou schránkou křemitou. Náleží sem čel. Collosphaeridae s rodem Collosphaera v několika druzích.

Symbiosa (soužití) jest název A. de Barym (1879) zavedený pro některé vzájemné vztahy ústrojencův, zvláště co poznána povaha lišejníků (v. t.) jakožto bytosti dvo-jitých (t. j. houby mající v pletivu svém řasy). V širším smyslu shledány pak i v říši živo-čišné podobné poměry, kde dva jedinci bývají na se odkázáni svým živobytím, poskytujíce si vzájemné výhody a tvoříce t. zv. fysiologickou jednotku, na rozdíl od cizo-pasnictví, kde jeden nebo druhy jedinec při tom trpí, až zakrňuje neb hyne. Zvláště od doby, kdy na zoologických stanicích může se volně pozorovatí i v akvariích život mořských zástupců, rozhojnil se počet druhů po-spolu žijících. Tak usazují se sasanky mořské na krunýřích raků neb ulitách různých měkkýšův a mohou tak měniti své místo a snadněji potravu nalézti při pohybech svých hostitelů na dně mořském. Jindy to bývají houby mořské, jež buď obrůstají různé kraby nebo poskytují v pohárech svých místo celé řadě drobných ráčkův. Ano i pod klobouky medus lze shledati drobné rybky, hvězdice a pod. Jest viděti, že jde při tom jak o ochranu tak i o snadnější vyhledávání potravy, ač v mnohých případech nesnadno jest rozhodnouti, kdo z obou jedinců má větší výhody ze soužití a kde vězí prvý popud k podobným činům, jež pak dědičně se ustalují u jednotlivých druhů navzájem. Z řady zemních živočichů nutno vytknouti případy, jež se objevují v hnízdech mravenců a termitů, kteří odchovávají larvy brouků, brouky samy, mšice a pod. hmyz nějaký užitek jim přinášející, jak svědči pozorování E. Wassmannova, Ch. Janetova a j. (t. zv. symfilie). V obor toho pojmu lze dále zařaditi obdobné zjevy jako u lišejníků s rozdílem, že řasy stávají se součástí pletiv živočišných, dodávajíce hostitelům svým určité barvy. Známa jest totiž celá řada zelených nálevníkův, kořenonožcův, dále houby sladkovodní, nezmaři, ploštěnky, larvy hmyzové, jejichž barvitost založena jest na přitomnosti drobných řas v pletivech vlast-ního těla (t. zv. Zoochlorella). Nemajíce větších rozměrů než obyčejná tělíska zeleně li-2) S. François Jacques, vl. Delboe, stové v jiných rostlinách (1.5—5 μ) byla polékař franc. (* 1478 — † 1555), působil v Pa- kládána za živočišný chlorofyll a jest ještě řiži, kdež jako nástupce Vidiův konal pro- u nejnižších prvoků nejisto, zda skutečně jeslulé přednášky anatomické. Zjednal si zá- dinci příslušní nemají vlastního chlorofyllu,

tak že by se musili řaditi k některé skupině ské. V moderní době, kdy abstraktní děje řas a pod. Mnohými pokusy zvláště u složitějších živočichů, jako láčkovcův a červů, zjištěno však (Brandt, Graff, Haberlandt, Sekera, Gamble et Keeble), že drobné řasy tyto lze pěstiti i po smrti hostitelů, jakož že i tito jich docela mohou postrádati (na př. u ploštěnek). Rovněž lze stanoviti dobu, kdy do vnitra živočichů zoochlorelly vnikají (na př. v rodě *Derostoma* až při kladení vajiček, kdež se stále rozmnožují, aniž ubližují, za to spíše napomáhají celkové oxydaci tělní a dodávají jedincům ochranného zbarvení. Podobné řasy barvy žluté (t. zv. Zooxanthelia) vyskytují se též v těle mřížovců (v. t.) a sasanek, majíce tu týž význam (Huxlèy, Hae-ckel, Hertwigové, Cienkowski, Geddes a pod.). Kromě podrobných monografií srovnej: O. Hertwig, Die Symbiose im Tierreich (1883); Haberlandt, Ueber den Bau und die Bedeutung der Chlorophyllzellen bei Convoluta (1891); Keller, Das Leben des Meeres (1895); Sekera, Einige Beiträge zur Lebensweise von Vortex helluo(1903); t., Opůvodu zelené barvy u některých ploštěnek (»Věstník klubu přírod. v Prostějově«, 1905, kdež uvedena celá literatura o zmíněné otázce); F. Gamble and F. Keeble, The bionomics of Convoluta rosc. (1903).

Symblepharon viz Ankyloblepharon Symbol, z řec., jest umluvené neb ob-vyklé znamení čili značka pro nějaký předmět. Na př. písmena v abecedě, číslice, dále všelijaká znaménka v algebře, v mathematice, značky chemické, astronomické, meteoro ogické a j. jsou s-y, jichž se užívá pro stručnost výrazu. Obyčejně však s. znamená tolik co emblem (viz Emblème), totiž vi-ditelnou, konkretní věc za abstraktní pojem. Lev jest nám s-em odvahy, růže s-em lásky, lilie s-em nevinnosti, žezlo s-em vlády, váhy s-em spravedlnosti. Řecká a římská mythologie vytvořily množství s-ů: trojzub Neptu-nův, páv Junonin, orel Zevův jsou s-y. Nejvíce však s-ův pochází z prvních dob kře-sťanství, jehož s-em jest kříž, jako s-em muhammedánství jest půlměsic. Řecké A a $\mathcal Q$ (alfa a ómega), $\mathcal Q$ ($XP = \chi \varrho \iota \sigma \iota \sigma \iota \rho$), $IH\Sigma$ ($I\eta - \sigma \iota \nu \iota \rho$), $IX\Theta T\Sigma$ ($I\chi \partial \iota \iota \rho$) = ryba) jsou s-y znamenající Krista. Symbolismus křesťanský jeví se i ve stavbě chrámů v podobě kříže, obrácením oltáře k východu atd.

S-em v poetice nazývá se představa zvláště jasná a významná, která obsahuje v sobě nějaký abstraktní děj: vyvolává jej, odkazuje k nemu, upomina nas na nej repraesentuje jej nějak. S-y byly vždy v náboženství, v poesii i v uměních tvárných důležitým prostředkem, jak zkonkrétňovati ab-straktní děje, pomysly vědecké; a každá kultura snažila se proto o vytvoření souvis-lého jazyka s-ů, jímž pracovaly náboženství i poesie a ve kterém dále myslily a tvořily; znalost jeho byla všeobecná a osvojoval si ji hravě každý; tak tomu bylo na př. v kul-tuře řecké i v středověké kultuře křesťanské, at východní, byzantské, at západní, řím-

stávají se pořád dostupnějšími myšlence i širšího obecenstva, kdy škola učí stále širši kruhy abstraktně mysliti a souditi, s. má smysl poněkud pozměněný. Znamená obyčejně asi tolik jako typ: exemplář zvláště dokonalý, v němž soustřeďují se vlastnosti roztroušené po množství měně dokonalých exemplářů téhož rodu, nebo exemplář, v němž vyhranily se zvláště ostře a čistě vlastnosti vyskytující se mdle a matně u jiných exemplářů téhož rodu. Jest tedy s představite-lem nějakého pojmu obecnějšího, druhového nebo rodového: jeho vlastnosti osobní a jedinečné ustupují a mizejí a jedinec jest tu jen nositelem ideje — jejím ztělesněním. Šld. S-y Gaussovy (geod.). Při řešení úloh,

jak vyrovnati pozorování závislá a prostředkující, bývá úlohou určiti ze soustavy lineárných rovnic jednu nebo více neznámých veličin postupnou eliminaci. Aby přislušný postup výpočtu stal se přehlednějším, užívá se zvláštních s-ů nebo značek, které zavedl Gauss. Je-li dána na př. soustava lineárných rovnic:

 $a_1x + b_1y = o_1$ $a_2x + b_2y = o_2$ $a_3x + b_3y = o_3$

 $a_n x + b_n y = o_n$

maji t. zv. normálné rovnice tento tvar: $\begin{bmatrix}
aa \mid x + [ab] y = [ao] \\
[ab] x + bb \mid y = [bo].
\end{bmatrix}$

Schéma řešení uvedených rovnic o dvou neznámých má pak tento tvar:

pak tento tvar:

$$x + \begin{bmatrix} ab \\ [aa] \end{bmatrix} y = \begin{bmatrix} ao \\ [aa] \end{bmatrix} \dots \dots 1$$

$$y = \frac{\begin{bmatrix} bo & 1 \\ [bb & 1] \end{bmatrix}}{\begin{bmatrix} bb & 1 \end{bmatrix}} \dots 2$$

Jednotlivé Gaussovy s-y mají pak tento význam:

 $[aa] = a_1^2 + a_3^2 + a_3^2 + \dots + a_n^2$ $[ab] = a_1b_1 + a_2b_3 + a_2b_3 + \dots + a_nb_n$ $[ao] = a_1o_1 + a_2o_2 + a_3o_3 + \dots + a_no_n$ $[bo] = b_1o_1 + b_2o_2 + b_3o_3 + \dots + b_no_n$ $[bb.1] = [bb] - \frac{[ab]}{[aa]} . [ab]$

 $[bo.1] = [bo] - \frac{[ao]}{[aa]}.[ab].$

Symbolické knihy, spisy podávající návod k vyznání víry neb obsahující učení křesťanské, jimiž říditi se náleží příslušníkům cirkve. Podle míry vážnosti s. k. dělí se v hlavní a podružné. V církvi katolické hlavními jsou: tré nejstarších vyznání víry, totiž apoštolské, nicejsko-konstantinopolské a athanasiánské, symbolum toledské z r. 675, sym bolum lateránské (capitulum »Firmiter credimus«) z r. 1215, věroučné úchvaly oekuménických sněmů, papežská rozhodnutí ve věcech víry; k podružným náležejí: tri-dentské vyznání víry, římský katechismus, římský missál. Protestanté uznali za s. k. tré nejstarších vyznání víry, věroučné úchvaly prvních šesti oekuménických sněmů, augšpurskou kontessi, šmalkaldské artikuly z r. 1537, | losti, ke kompilátorství pouhých vnějškových oba katechismy Lutherovy (veliký a malý), konkordní formuli (knihu Torgovskou), čtyři visitační artikuly z r. 1592. Nejdůležitější s-kou k-hou církví reformovaných jest heidelberský katechismus (srv. Confessio). Srv. Streitwolf et Klener, Libri symbolici ecclesiae catholicae; Francke, Libri symbolici ecclesiae lutheranae; Augusti, Corpus librorum symbolicorum, qui in ecclesia Reformatorum auctoritatem publicam obtinuerunt. Ze s-kých knih lze vyhledati t. zv. differenční články (lišné nauky) různých vyznání křesťanských. Vac. křesťanských.

Symbolika jest nauka, která vykládá skrytý smysl symbolů (v. t.). Původ její hledati jest v hieroglyfice čili obrazovém písmě starých Egyptanů, kteří představovali svá božstva i nábožensko-mravní ideje v podobě lidské nebo zvířecí. Od nich s. dostala se k Židům, od Židů pak převzali ji prvotní křesťané. Tito užívali tajných znamení, aby ušli pronásledování: beránek byl jim symbolem oběti Kristovy a dobrý pastýř byl Kristus sám, vinná réva byla symbolem křesťanského zaslibení, palma vítězným znamením mučedníků. Ve středověku vznikla s. zvířat, na př. představování evangelisté sv. Marek se lvem, sv. Lukáš s volem, sv. Jan s orlem. – Také s. právní vyvinula se záhy, na př. rukou dání při smlouvách, zdvižení prstů při přisaze a j. Dále máme s-ku barev (barva bílá značí nevinnost, zelená naději, černá smutek), s-ku čísel (3 zna-mená nejsv. Trojici, 7 bylo číslo židovské), s-ku rostlin atd.

S. v užším smysle čili symbolická theologie jest nauka, která se zabývá náboženskymi spisy rozličných konfessi a jich srovnáváním. Srv. Creuzer, Symbolik u. Mythologie (3. vyd. Lip., 1836—43); Piper, Mythologie u. Symbolik d. christl. Kunst (Výmar, 1847—51); W. Menzel, Christliche Symbolik (Rezno, 1854); Evans, Animal symbolism in ecclesiastical architecture (N. York, 1896);

K. Müller, Symbolik (Lip., 1896).

Symbolismus viz Symbolisté.

Symbolisté nebo symbolická škola nazývá se v moderní francouzské poesii obrodný směr, který vystupuje na konci let osmdesátých a v letech devadesátých XIX. stol. a snaží se o nový idealistický stil reakcí proti materialistickému naturalismu, který triumfuje v dílech Zolových a v dílech některých jeho epigonů. Právě na konci let osmdesátých realisoval E. Zola v některých svých románech nejdůsledněji svoji formuli a právě v téchto dílech bezděky ukázal celou její chudobu a uměleckou sterilnost; díla tato byla proto podnětem k protestům, k nimž odhodlávali se i posavadní žáci a stoupenci mistrovi, i stravou reakce. Materialistická scholastika naturalismu, není pochyby, působila zhoubnými účinky v nové francouzské literatuře: zúžila úžasné pole tvorby, ochromovala nejlepší čásť tvůrčích sil spisovatelových, vedla k stilistické laxnosti a nedba- hudba byla přehlušena na čas naturalistickým

faktů a anekdot, k psychologické povrchnosti a manýře, k mechanické šabloně: neappellovala na vlastní básnické a tvůrčí síly a orgány ve spisovateli. Vlastní tvůrci psychologického románu, básníci veliké intuice, ze starších Stendhal a Balzac, z novějších Flaubert a Goncourtové byli zapomenuti nebo křivě chápáni a tím přicházely na zmar i vysoce umělecké lekce, jimiž byly jejich činy. Na druhé straně byl to parnassismus, který dusil rozvoj: parnassismus ztrnul časem v úzké šabloně a obmeziv inspiraci i ve stilu a v technice básnické na minimum, podporoval mdlé epigonství a stával se ško-

lou ve zlém smyslu slova.

V této době zaneseny byly do Francie z ciziny umělecká díla a umělecké názory, které byly přikrou protivou domácího naturalistického positivismu: díla inspirující se zcela jiným názorem životním, organisovaná jinými zákony, směřující k jiným cílům; díla inspirace idealistické nebo mystické, nepodávající »výseky života« methodou podrobně popisnou, nýbrž snažící se o symbolickou synthesu všech sil a hodnot životních a beroucí život jen jako látku uměleckého podobenství; díla vášnivého a dramatického vzletu, nořícího se v samy záhady bytí a pronikající je v jeho úžasnosti a nesmírnosti; díla vášnivě tragická a pathétická nebo výlučně umělecká a samotářská, zraněná skutečností a unikající před ní v reality transcendentní. V oblasti tyto náleží i křehké kouzlo churavé klášterní malby praeraffaeli-stické, i mysteriosní a uzavřená noblessa a veliký, duchově visionářský ráz díla velikého Američana Jamesa M'c Neil Whistlera; idealistický pathos nebo sensitivně smyslná něha velikých anglických básníků, jako Shelleye, Keatsa, Swinburnea, D. G. Rossettiho a j., i visionářská mystika Američana Edgara A. Poea, jemuž věnoval vášnivý kult dříve Charles Baudelaire a nyní Stéphane Mallarmé; i veliké dramaticko-hudební dílo Richarda Wagnera, které jest neseno mythotvorným synthetismem a opírá se o pevný programm metafysický a aesthetický — a tyto živly právě v této době vnikají do Francie, podmaňují si její mladou generaci a pracují na přeměně jejího umě-leckého cítění, hodnocení i tvoření. Poslední vliv - vliv Richarda Wagnera - byl zvláště veliký: nepůsobil jen veliký hudebník, nýbrž i jako symbolický básník a metafysický myslitel, žák Schopenhauerův i umělecký theoretik; jeho pojetí umění jako funkce v podstatě náboženské a hieratické a uměleckého díla jako synthesy všech sil životních opojilo francouzské s-ty a určilo základní jejich názory na uměleckou sociologii; interpretaci díla jeho sloužila zvláštní Revue wagné-rienne« založená Edouardem Dujardinem.

Ale s. nalezli i mnohé předchůdce na půdě francouzské, básníky a umělce, jejichž vnitřní

osamocenou tvorbu mimo cesty všedního dne a zaujali ke své době posici odmítavou. Byli to hlavně: Charles Baudelaire; fantastický ironik a veliký básník illuse Villiers de l'Isle Adam; epik veliké vášně, hrdého gesta a temného žáru smyslného, zuřivý katolík a reakcionář Jules Barbey d'Aurevilly; J. K. Huysmans a dva velicí básníci, kteří překonali parnassismus, pod jehož aegidou vyšly jejich první práce: Sté-phane Malarmé a Paul Verlaine. I z domácich výtvarníků někteří, kteří stáli mimo běžný akademismus, i mimo popíraný tehdy ještě impressionismus, byli pozdravováni jako předchůdci nebo jako bratří společných snah; tak malíř Gustav Moreau, jehož byl Huys-mans vášnivým ctitelem, tak belgický kreslíř démonické moci ženiny, Félicien Rops, tak pravý a vlastní symbolik horečné vise, básnik »hrůzy nezrozeného«, Odilon Redon. Z kritiků stojících na jiné půdě theo-retické byl to zvláště předčasně zemřelý naturalismu. Sami ve své tvorbě propadali Émile Hennequin, který přinášel sympathie dosti často scholastice, pedantismu a sounovému ruchu. Vášnivá láska k hudbě — a i stavné abstraktnosti. Symbolismus sám jako ovšem k hudbě nesené aspiracemi absolutně uměleckými – sblížila záhy také mladé literární hnutí s vynikajícími soudobými symfoniky francouzskými, s Vincentem d'Indy as Claudem Debussy, který napsal praeludium k Mallarméovu »Odpoledni Faunovu« a zbásnil hudebně řadu nejlepších písní Verlaineových.

Orgánem s-tů byla nejprve »Revue indépenuante«, když r. 1886 stal se jejím vyda-vatelem Edouard Dujardin; do r. 1889, kdy přešla do jiných rukou, repraesentuje nejplněji nové umělecké snahy. Ráz vtiskli ji hlavně její stálí čtyři kritičtí »kronikáři«: Mallarmé, Wyzewa, Huysmans a Laforgue. Wyzewa, duch kosmopolitické kultury literární kratší dobu stáli pod jeho vlivem nejlepší a umělecké, velmi osvícený a kritický ctitel francouzští belletristé: Paul Adam, André a umělecké, velmi osvícený a kritický ctitel Mallarmény, ustoupil později Gustavů Kahnovi, který vedle Laforguea a Rimbauda (jehož »Illuminations« vyšly ve »Vogue« r. 1886) má lví podíl na vytvoření volného verše childe. Bezprostřednou zásluhou symbolismu (verse libre) v mladé poesii francouzské.

zidealisování literárního toužili po i básnického umění, po jeho odhmotnění. To vedlo v poesii přirozeně k reformě pro mystiku milující moudrost temných inprosodie. Nadešla chvíle, kdy stará harmonie stinktův a stavící ji proti racionalistickému rhythmická, jak byla uzavřena a kodifikována zmechanisování a zpovrchnění života — zde v tradičním verši francouzském, nemohla postačiti bohatství nového nervového a cito- romantismus, jehož předním představivého života, dmutí nových tuch a touh; bás- telem jest Belgičan Maurice Maeterníkům, odchovaným na moderní hudbě sym- linck, miláček Novalisův a jiných romanfonické, bylo třeba harmonií bohatších a smě-tiků německých. lejších, vytěžených z hlubších dissonancí; V dramatě snahy s-tů nesly se hlavně studium slova jako hudebního elementu vedlo za vzkříšením poesie na jevišti. Činnost jek prosodickému individualismu a k nutnému rozbití starých, úzkých, uzavřených schemat hou jest, že byl uveden přes zuřívý odpor rhythmických. Básníci velikého lyrického de- staromilců do Francie Ibsen; v občasných chu a mohutného visionářského pathosu, představeních divadla »L'Oeuvre« dostali Emile Verhaerem, Vielé Griffin, se ke slovu největší dramatičtí básníci svě-Henri de Régnier a j. napsali básně nové toví všech dob a všech národů; s. oživili

povykem, nebo kteří postavili svou hrdou vala na hlubších vnitřních zákonech a nutnostech. Poesie, která u parnassistů byla znásilňována rhétorikou nebo byla v područí umění plastických, vyjadřujíc hlavně stavy dovršené, stavy klidu, kontemplace, resignace, přiblížila se nyní k hudbě, odhmotnila se, stala se živlem démonických, dionysských sil duše. Na tomto poli s. nejsprávněji vycítili touhy a potřeby nové doby, a zde reforma jejich byla nejplodnější; poesie francouzská vyšla ze symbolismu obohacena o nové elementy výrazové a stilové, získala nové orgány, jemnější, pružnější, schopné podati polyfonií moderní horečné duše. Odvrátili od poesie nebezpečí nového akademismu, v nějž se zvrhoval parnassismus, a posvětili ji znova na veliký tragický živel, na moc a silu orga-nisující nejskrytější touhy a vlastní temný proud doby.

Menší jest význam symbolismu v krásné prose a v dramatě. Zde mají cenu hlavně směr roztříštil se ostatně příliš brzy, dříve než nejvěrnější stoupenci jeho mohli se pokusiti o realisování jeho theorií ve velikých dílech románových nebo dramatických. Přes to zá-sluhy jeho i na tomto poli jsou patrné a značné: ani prosa francouzská neprošla symbolismem bez zisku, i do ni symbolismus vnesl obrodný kvas. Smysl dramatické a filo-sofické synthesy, smysl velikého epického gesta, smysl pravé a hluboké erudice, smysl pro stylisaci a čistý a přísný výraz a opravdovou velikou básnickou linii, který vyznačuje nejlepší díla dnešního francouzského románu, nebyl by býval získán bez působení symbolistického. Symbolismem prošli a delší Gide, Camille Mauclair, Remy de Gourmont, Marcel Schwob, Elemir Bourges, Maurice Barres, Mme Rajest vzkříšení legend a pohádek, vycitění S., pokud vystupovali jako obrodné hnutí, poesie, která se kryje ve starých zasutých často pramenech, a vůbec smysl pro temnou a démonickou, noční stranu života a světa, přechází symbolismus často v t. zv. novo-

jich byla tu hlavně propagační. Jejich záslunezvyklé tonality a harmonie, která spočí- kult veliké dramatické poesie, Aischyla a Sofoklea, některých vrstevníků Shakespearových, Calderona a Lope de Vega, dramatu indického; uvedli do Francie i řadu významnyhých soudobých dramatiků cizích. Položili důraz i v dramatě na básnický čin a umělecké a stilistické dílo a bojovali proti pouhé routině a bezduché dramatické šabloně. Vliv jejich jest patrný i v některých velmi zajímavých dramatických dílech (hlavně básních) francouzských, které však jsou spíše dialogisovaná lyrika neb epika než dílo pravé dramatické krve a duše; snahy jejich nepronikly tu patrněji, poněvadž scházel jim vlastní veliký tvůrčí dramatik, který by ve svých dílech dovedl ztělesniti jejich sny a touhy, v theorii jistě správně a hluboce cítici dramatickou bídu a malost dnešní doby.

Symbolistické hnutí rozpadlo se ve Francii po několika letech; symbolistický programm nebyl nikdy přesně stilisován a vždycky kryly se pod tímto slovem snahy velmi divergentní, snahy přímo protilehlé; proto také osobnosti, které se v symbolismu na čas sešly nebo byly seskupovány pod toto velmi široké a pružné jméno, rozešly se směry nejrůznějšími (Jean Moréas, René Ghil, Francis Poictevin, Charles Morice, zemřelý Samain a j.). Co bylo slabého a kokettného v symbolismu — jakési sektářství literární i zrnko snobismu, úmyslné apartnictví literární a literární exklusivnost — odpadlo a jest spláchnuto vlnou času, ale vysoká ryzost a umělecká čistota snů, myšlenek a práce nejlepších z nich nepřišla na zmar: nese užitek třebas pod jinými jmény a v jiných tvarech.

Srv. Charles Morice, La littérature de toutà l'heure (Paříž, 1889); Jules Huret, Enquête sur l'évolution littéraire (t., 1891); F. Brunetière, L'évolution de la poésie lyrique en France au XIXe siècle (II. sv., t., 1895); Paul Verlaine, Les poètes maudits (t., 1887); Remy de Gourmont, Livre des masques (dvě knihy, 1896 a 1898); Camille Mauclair, L'Art en Silence (Pař., 1901); t., Jules Laforgue, essai critique (t., 1896); Baunier, La poésie nouvelle (t., 1902); A. van Bever a Léautand, Poètes d'aujourd'hui 1880—1900 (9. vyd. 1903; anthologie ne právě nejdokonalejší); Jiří Karásek ze Lvovic, Renaissanční touhy v umění (Praha, 1903).

Symbranohidae, nepatrná čeleď měkkoploutvých ryb o 4 rodech s 6 druhy z podřadí úhořovitých (Apodes), jež od úhořůvi všech ostatních ryb liší se tím, že jsou oba
žaberní otvory dole spojeny v jedinou příčnou skulinu na zpodní straně těla (viz Ryby,
str. 401). Sudých ploutví není; liché jsou
také v pouhou kožnatou obrubu těla redukovány. Drobnými šupinkami pokryté tělo
kovány. Drobnými šupinkami pokryté tělo
má na př. Amphipnus cuchia Joh. Müll. ze
sladkých vod Bengálska, lysé tělo Symbranchus marmoratus Bl. ze sladkých vod tropické Ameriky. Onen druh jest památný tím,
že má v trupu za hlavou vzdušný vak spojen s dutinou žaberní.

Sld.
ironie, pýchy a potupy. Pod vlivem »lžiprorokův« včřil prý v obzvláštní své poslání a
ve válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vvhýbaje se smluvení míru. Byzantincům ve
válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vvhýbaje se smluvení míru. Byzantincům ve
válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vvhýbaje se smluvení míru. Byzantincům ve
válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vohůva věřil prý v obzvláštní své poslání a
ve válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vhýbaje se smluvení míru. Byzantincům ve
válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vhýbaje se smluvení míru. Byzantincům ve
válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vhýbaje se smluvení míru. Byzantincům ve
válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vhýbaje se smluvení míru. Byzantincům ve
válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vhýbaje se smluvení míru. Byzantincům ve
válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vhýbaje se smluvení míru. Byzantincům ve
válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vhýbaje se smluvení míru. Byzantincům ve
válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vhýbaje se smluvení míru. Byzantincům ve
válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vhýbaje se smluvení míru. Byzantincům ve
válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vhýbaje se smluvení míru. Byzantincům ve
válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vhýbaje se smluvení míru. Byzantincům ve
válkách tvrdošíjně pokračoval po léta,
vhýbaje se smluvení míru. Byzantincům ve
válkách

Syme [sajm] James, slavný chirurg skot-tý (* 1799 – † 1870). Vzdělání lékařského nabyl v Edinburce hl. v lékařské škole Listonově, načež tu působil v rozmanitých nemocnicích a učilištích jako anatom i chirurg posléze pak jako klinický prof. chirurgie při universitě. Proslul jako dovedný a smělý operatér, zvl. resekcemi a amputacemi, operat, léčením aneurysmat, striktur roury močové a j. v. Také o reformu klin. vyučování chirurgie se zasazoval. Z četné jeho lit. činnosti možno uvesti: Treatise on excision of diseased joints (1831); The principles of surgerr (1831, 3 vyd. 1842); On diseases of rectum (1838); Stricture of the urethra and fistula in perineo (1849, 2. vyd. 1855); Contributions to the pathology and practice of surgery (1848) a j. v., jež byly skoro vesměs přel. do cizích jazyků, zvl. něm.

Symeon: 1) S., kniže, později cář bulharský od r. 893 (?) do 927, byl třetí syn prvního křesťanského knížete bulharského Michaila Borisa. Vychován byv na císařské palácové škole v Cařihradě, stal se (podle Liudpranda) mnichem, až jej náhoda přivedla ze zátiší klášterského na trůn. Starší bratr jeho Vladimir chtěl totiž zase pohanství přivésti k vládě. Tu starý Boris vyšel z kláštera, Vladimíra sesadil a dosadil S-a. S. založil nové knížecí sídlo v Preslavi a tam kolem sebe shromáždil kruh slovanských spisovatelův, mezi nimiž vynikali biskup Konstantin a Jan Exarch. Mezi přáteli nově zkvétající slovanské, nejvíce církevní literatury byli i strýc S-ův, mnich Duks, a syn Duksův Theodor. Samému S-ovi připisuje se sborník cirkevnich řeči Zlatostruj. Od svých dvorských učencův veleben jako »nový Ptolomej«, ale také od Řekův uznávána jeho láska k vědění a ke knihám. Život vedl pobožný, téměř askétický, bez masa a bez vína. Při slavných příležitostech mluvil s byz. vyslanci anebo při osobních schůzích s císaři, nepochybně poněvadž toho obyčej žádal, ne řecky, ale skrze tlumočníka. Literní a klášterské vzdělání nepotlačilo bojovné jeho povahy a válečné podnikavosti; využil svou znalost ci-sařství Cařihradského bezohledně ke svému prospěchu, osobně v čele svých vojsk. Odpovědi jeho, podnes zachované, plny jsou ironie, pýchy a potupy. Pod vlivem »žipro-rokův« věřil prý v obzvláštní své poslání a ve válkách tvrdošíjně pokračoval po léta, vyhýbaje se smluvení míru. Byzantincům velikou škodu přinesly dvě války (viz Bulharsko, str. 904—905). V první (asi 893–896) spojenci Bulharův byli Pečenězi, spojenci Řekův pak Maďaři, kteří tehda od dolního Dunaje vítězstvím Bulharův a Pečeněgův zatlačeni do nynější své vlasti. Posléze byz. ské z r. 904, s řeckými nápisy knížete S-a (*Izvěstija Cař. arch. ústavu 3, 1898). Za druhé války (913–927) S. třikrát osobně přitáhl před Cařihrad, vojska jeho plenila až

v Helladě, knížata Srbův vypuzena ze své nimi i S. Pro zásluhy o pěstování vědy bohozemě; teprve od Chorvatův Bulhaři odraženi. Vítězný S. se prohlásil »císařem Bulharův a Rekův a arcibiskupa bulh. povýšil na patriarchu. Marné byly všecky prosby Řekův o mír. Teprve po 13letém boji smrt S-ova (27. květ. 927) usnadnila sjednání míru mezi synem jeho Petrem a Řeky. (Nové práce: Vas. N. Zlatarski, překlady listův patriarchy Nikoly Mystika a císaře Romana I. ve »Sborníku« bulh. ministerstva, díl 10-13; Kuznecov o listech Lva Magistra a cisaře Romana I., tamže 16-17; Balasčev o nově objevené legendě sv. Marie Nové ve Vize v Thrakii, Čařihr. »Izvěstija« 4, 1899). KJk.

2) S., cář srbský (ok. 1356-1371), byl ne-vlastní bratr Štěpána Dušana, syn krále Štěpána Uroše III. (krále Děčanského) z druhého sňatku jeho s Řekyní Marií Palaiologinou (* ok. 1327). V souvěkých památkách slove také Simša, Simce, v nár. písni Siniša. Cář Štěpán Dušan jmenoval jej »despotem a správcem v Epíru, kde S. za man-želku pojal Thomaidu, dceru bývalé despotissy epirské Anny. Po smrti Dušanově shromáždil v Kosturu vojsko asi 5000 Srbův, Albancův a Rekův, prohlásil se cářem »Rekův. Srbův a Albanie«, jakožto »S. Uroš Palaiolog«, ale boj vedený o severní země proti strane mladého cáře Uroše se mu nepodařil (1356-59). Zároveň vrazil do Epiru dědic bývalého trůnu, svak S-ův Nikéforos (1356 až 1358), pokoušeje se o restauraci řeckou proti Albancům a Srbům, ale v boji s Albanci padl. S. se zatím obmezil na jih a usadil se v Trikale v Thessalii, vždy s titulem cářským. Boj se srbským vojvodou Chlapenem v jižní Makedonii (Vodenu a Beru) skončen sňatkem nevlastního syna Chlapenova, Tomáše Preljuboviće s dcerou S-ovou Marii Angelinou« (podle staré epirské dynastie Angelův); S. zeti svému (1366) přenechal E_J ir. Za S-a založeny posud trvající meteoralicí kláštova Třenechili de produkty kláštova za posud starovanící produkty kláštova za posud starovanící kláštovanící kláštovaníc ské kláštery v Thessalii, na neschůdných skalách, od sv. Athanasia z Neopatrai (1366 a sl.). S. zemřel v Trikale ok. r. 1371. Jea si.j. s. zemrei v Trikale ok. r. 1371. Jediný syn jeho, poslední Nemanjić mužského rodu. slan Hroš Dules Baldina rodu, »Jan Uroš Dukas Palaiologos«, byl vychován docela mnišsky; za nájezdův tureckých přenechal Thessalii svému příbuznému kaisaru« Alexiu Angelovi, až Turci (1394) zemi zabrali pro sebe. Sám šel jako mnich Joasaf do kláštera, na Athos a k eremitům meteorským († 1410).

Symerský Josef (* 1831 v Hor. Újezdě na Moravě — † 1897 v Týně u Lipnika). R. 1855 vysvěcen na kněze; v úřadě tomto záhy vynikl a náležel mezi nejpřednější kazatele diécése olomoucké. To bylo příčinou, že povolán za řádného professora na theologickou fakultu olomouckou. S. dokázal listinami z archivu arcibiskupského v Olomouci, že i nešlechtici mohoù se státi kanovníky kapitoly olomoucké. Prozatímné ukon-

slovecké jmenován kanovníkem-bohoslovcem, dále infulovaným praelátem a kustodem metropolitního chrámu v Olomouci. O manželství branců vojenských a vojinů pojednal ve spise: Die Verehelichung der Stellungspflichtigen und der Militärpersonen (Olomouc, 1874).

Symflie, z řec., viz Symbiosa. Symfon, z řec., je v mluvnictví hláska, provázející hlavní samohlásku (»fón«) v dvojhlásce (na př. j v aj), anebo též hlavní střediště slabiky v slabice (na př. v, s ve ves, p, t v pst).

Symfonie (ital. sinfonia), v moderní hudbě skladba instrumentální pro plný orchestr, při čemž jednotlivým nástrojům přísluší úloha samostatná, nikoli jako při koncertě orchestrovém či s orchestrem úloha podřízená na účet některého nástroje zvlášť. Formu má s. sonátovou skládajíc se z několika vět, ale jsouc obsahem i propracováním mohutnější jest ve své dokonalosti největším výkonem hudby instrumentální. V hudbě řecké zna-čily se slovem symfonoi konsonance proti dissonancím, zvaným diafonoi. Podobný význam mělo slovo s. i ve středověku, ale když koncem XVI. věku skladatelé začinali jednohlasý i vícehlasý zpěv provázeti hud-bou, nazývali jménem s. samostatné instrumentální úvody, mezihry a dohry zpěvných skladeb, ba i těmto skladbám samým tak se říkalo. Byly to kusy vážného slohu pro 4-8 i více nástrojů v taktu sudém, kdežto skladby veselejší v trojčtvrtním taktu sluly ritornelly neb umėlejší canzona nebo ricercare; také mívaly formu fanfar, praeludií a j. Některé z největších skladeb toho druhu od Giov. Gabrieliho, Haslera a Schütze sluly symphoniae sacrae. »Intrády« Gabrieliho byly světské, pochodové kusy, sloužící k slavnostnímu zahájení plesů nebo kvasů. Jakožto označení předehry jméno s. udrželo se jestě dlouho vedle označení »ouvertura«, zavedeného francouzskou operou Lullyho. Mezi oběma, ouverturou i s-ií, vyvinul se teprv později slohový rozdíl a základy nynější s. dlužno hledati v sonátách, psaných většinou pro nástroje solové (housle, flétny nebo hoboje) a v t. zv. concerti grossi, jaké komponovali Händel a Bach, ve kterých však rozdíl mezi hlasy solovými a tutti, ostatním orchestrem, ještě přiliš vynikal. Rozdíl tento mizel teprve v polovici XVIII. stol. a Grétry, Gossec, Sammartini, Stamitz, Cannabich a K. Ph. E. a Joh. Chr. Bach počali psáti s. pro orchestr čím dále tím větší, rozdělivše dřívější ouvertury ve tři věty, po přikladě sonáty, jež vypracovali v samostatné celky. Zejména však Haydn učinil ve vývoji s. značný krok ku předu a zdokonalil formu s. prohloubením prací thematických a zavedením menuettu před poslední větu, tak že s. měla teď ustálenou formu čtyř vět: allegro, andante nebo adagio, menuett a čení boje, jejž vedl o věci té s hr. Lichnov-ským, mělo za následek, že r. 1881 byli jme-nováni 4 kanovníci původu občanského, mezi podobají se ještě silně koncertům, přece

dovedl individualisovati jednotlivé nástroje podle jejich barvy, přecházeje tak od instrumentálního koncertu k s-ii takové, jakou je dnes. Forma s. v hrubých rysech byla do-konána. Mozart i Beethoven zdokonalovali s-ii vkládajíce v ni každý něco ze své individuality, ale podstatně nového nepřičiňujíce, leč po stránce obsahové: Mozart zavedl v ni větší zpěvnost přidávaje k živlům symfonickým elegické živly umění pěveckého, Beethoven zdokonalil s-ii ve svých proslulých devíti skladbách symfonických tím, že jednotlivé nástroje orchestru co nejvíce uvolnil a zvýšil jejich výraznost i rozmanitost, zejména tím, že orchestr značně rozmnožil. Ve své proslulé Deváté s-ii Beethoven zavedl dokonce i zpěv (symfonická kantáta); menuett nahrazoval také scherzem, jež přemístil s adagiem; finale přizpůsobil formou i rázem větě první, věty jednotlivé komponoval delší a celý obsah s. prohloubil tak, že dovedl s-ii na výši před ním nebývalou a dokonalost takřka již ustálenou. Proti rozmarným s-iím Haydnovým s. Mozartovy jsou blouznivě dumavy, kdežio skladby Beethovenovy vynikají mohutnosti a gigantickou vášnivosti. Až do Mendelssohna, Schumanna, Brahmse a Raffa s. zůstávala v těchto formách, jen pořádek a počet vět nepodstatně se měnil. Šic práce novějších skladatelů vyplňují s-ii novým a novým obsahem, což do-kazuje jen, že s. ještě nikterak se nepřežila jsouc schopna stále dalšího vývoje. — Symfonické básně Berliozovy, Lisztovy, Saint Sačnsovy, Straussovy a j. náležejí více do hudby programmové, kterou vlastně repraesentují, než symfonické. Berlioz podržel při nich starou formu několika vět, kdežto u Liszta jsou to jednověté skladby orchestrální podle určitých básnických idejí. Ve šlepějích Lisztových kráčeli Saint-Saëns, R. Strauss, F. Weingartner a také náš Smetana (viz Programmní hudbu). Srv. Weingartner, Die Symphonie nach Beethoven (2. vyd. Berl., 1901).

Symi (ant. Symé), skalnatý a holý ostrov na jz. pobřeží Malé Asie, sev. od Rhodu, přisluší k tur. vilájetu Džezáiri-Bahri-Sefid. Na ploše 69 km² véliké žije 9000 Řeků, zabývajících se hlavně lovem proslulých hub.

Symmachie, řec., spolek na výboj i odboj řec. států. Vynikla zejména s. Athén s ostrovy v Aegejském moři (476-404 př. Kr.).

vzdělán důkladně v rhétorice některým rhétorem gallským. Nejprve konal službu vojenskou v Germanii, potom oddal se službě individuality, alespoň vždy umělecké kultury státní a došel tu vysokých hodností. Bylt a delikátního vkusu. Hlavní díla jeho jsou: r. 384 praefektem v Rime a r. 391 konsulem. Introduction to the study of Dante (Lond., Jako rodina jeho, lpěl i on na pohanství a 1872; 2. vyd. 1890); Sketches in Italy and měl též veliký zájem pro starou literaturu Greece (t., 1874; 2. vyd. 1879); Sketches and fímskou. Zastával se horlivě zanikajícího pohanství, zejména důtklivě navrhoval v připise k cisaři znova zříditi oltář bohyně viptah z díla tohoto r. 1893); Life of Skelley těmetní (ang Victoria) tězství (ara Victoriae) v zasedací síni senátu. (1878); Shakespeare's predecessors (1884); Life

v pozdějších skladbách toho druhu Haydn | Ovšem úsilí jeho ve věci této bylo marné, ježto Prudentius a obzvláště Ambrosius v záležitosti též důrazně ujali se slova. Nicméně i u svých křesťanských odpůrců pro čistotu života, pro uhlazenost mravů a pro učenost těšil se nemalé vážnosti a úctě. Za slávu jména svého děkoval řečem, jež za různých příležitostí pronesl před císařem, v zasedáních senátu a na soudě. Máme větší neb menší části zachovány z osmi řečí jeho. Části ty objevil v 1. pol. XIX. stol. A. Mai v palimpsestě kláštera Bobbijského. Patrno z nich, že S. hověl v řečech svých vkusu své doby. Jestiť v nich mluva nabubřelá, květnatá, vyzdobená mnohými okrasami rhétorickými. Mimo to došla nás sbírka listů jeho, kterouž asi syn jeho, jenž rovněž byl vynikající stát-ník, uspořádal. Sbírka ta podle vzoru sbírky listů Plinia mladšího jest v 10 knih rozvržena. Poslední kniha obsahuje úřední korrespondenci (relationes) otcovu a synovu s cisaři. Kniha jest cenným pramenem pro poznání tehdejší doby a pro poznání osob-nosti spisovatelovy. Sloh nacházíme v listech těchto podobný jako v dotčených řečech. Hlavní vydání spisů Symmachových jest od O. Seecka (Berl., 1883).

2) S. Coelius, svatý, papež (498-514), rodem ze Sardinie, jenž teprve s podporou císaře Theodoricha zvítězil nad protipapežem Laurentiem. Na synodě v Římě r. 502 zapověděl vměšování se laiků do věcí církevnich.

Symmetrála, osa souměrnosti, viz Soumernost, str. 729b.

Symmetrie viz Souměrnost.

Symmikta, řec., vlastně smíšeniny, sbírky nebo sborníky různých pojednání a článků.

Symonds [sim'ndz] John Addington, historik, essaysta a básník angl. (* 5. říj. 1840 v Bristolu — † 19. dub. 1893 v Římě), stu-doval od r. 1858 na univ. oxfordské a poněvadž byl chatrného zdraví, pobýval celá léta v Italii a ve Švýcařích, skoro nepřetržitě, zejména v l. 1863-68; později žil v Londýně, vyjížděje odtud na delší cesty, zvláště r. 1873 do Řecka a na Sicilii; r. 1878 pře-stěhoval se do Davos; zemřel za návštěvy římské. S. jest znamenitý znatel italského života literárního a kulturního i domácí literatury anglické; v pracích svých dovedl spojiti velikou znalost věcnou a odbornou s vyš-**Symmachus:** 1) S. Quintus Aurelius, šim pojetím filosofickým a literárním vkusem řečník a státník římský (* ok. 350 — † 415 i uměleckým cítěním; práce jeho na tomto po Kr.). Pocházel z rodu vznešeného a byl poli jsou z vrcholných děl ne pouze anglické literatury, nýbrž celé nové literatury evrop-ské. Byl také básníkem ne-li veliké tvůrčí

suggestive (1890 a 1893, 2 sv.); Lite of Michelangelo Buonarroti (1892, 2 sv.); In the Vey of blue (1893); Walt Whitman (t. r.); Blank verse (1894); Giovanni Boccaccio (1894); dale sbirky básnické Many moods (1878); New and old (1880); Animi figura (1882); Vagabundulli libellus (1884); dále překlady básní Michelangelových a Campanellových a anthologie studentských písní středověkých Wine, women and song (1884). Monografii o S-ovi napsal Brown, John Addington Symonds (1894, 2 sv.). 2 sv.).

Symonowios Roman, mineralog pol. (* 1768 — † 1813), pocházel z Litvy a vyučoval na univ. vilenské. Vydal: O stanie dzisiejszym mineralogji (Vilno, 1806) a Nomenklatura mineralów pojedyńczych czyli oryto-gnostyczna (t., 1815).

Symons Arthur, básník a essayista angl. (* 1865 ve Walesu), žil delší dobu ve Francii a v Italii, z části ve Španělsku. Vydal sbírku básní Silhouettes (2. vyd. Lond., 1896); London Nights (t., 1897); literární studii o franc. a angl. literature Studies in two literatures (t., 1897); The symbolist movement in literature (t., 1899) a j.

Sympathétické city viz Sympathie. Sympathétické léčení děje se pomocí předmětů a úkonů, kteréž pry vlivem zvlášt-ních vztahů nebo sympathii k tělu člověka vyléčí nemoc. Takovými činiteli jsou hvězdy, rozmanité předměty neb amulety z říše rostlinné, živočišné i nerostné, velmi často pak některé osoby, kteréž zaříkáváním anebo jinými úkony dovedou prý nemoc vyléčiti. Jsou to vesměs pomůcky, kteréž na pochod chorobný nijakého vlivu míti nemohou, působice toliko na mysl, hlavně na víru nemocného způsobem suggestivním. Proto s. I. může se jakýchsi úspěchů dodělávati toliko při některých chorobných stavech duševních. Tvrdí-li však stoupenci s-ho I., že i skutečné choroby tělesné takovýmto nadpřirozeným způsobem se vylečily, je to klam, ježto mnohý chorobný pochod během doby upravuje se sám sebou bez přičinění jakýchkoli léků, tedy také bez pomoci amuletů nebo jakýchkoli zaříkávacích nebo zažehnávacích procedur. S. I. vyskytuje se u všech kulturních národů všech dob, zvláště tenkráte, kdy soudnost obecenstva je nevyvinuta nebo předsudky zastřena. Je zajímavo, že někdy rouškou s-ho I. zakrývalo se léčení správné jmenovitě cestou diaetetickou, při čemž úspěch ovšem přičítal se vlivům sympathickým.

Sympathious [-kus], z fec., totiž nervus, čiv soucitný. O anatomii tohoto nervstva viz Čivstvo, str. 780, a o fysiologickém jeho významě viz Čiv, str. 770 a i b.

Sympathie, řec., jest neujasněný, temný cit vybuzený v nás nějakým předmětem, tak že k němu se cítime vábeni. S. může stejně býti k osobám jako věcem. Podněty s. bývají zevnější, nahodilé a nedosti uvědo-

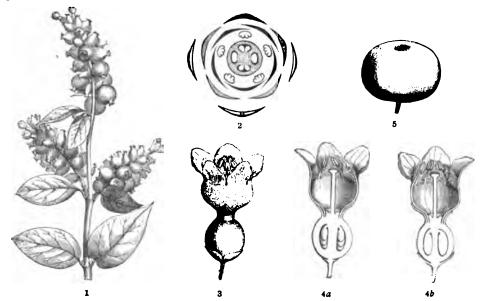
of Ben Jonson (1886); Essays speculative and | s. a misto osobni libosti dostavuje se přiměřené, objektivní cenění věcí. S. náleží k blahým, ač ne vždy éthicky neškodným citům. Dlužno ji lišiti od citů tak zv. sympathétických, souslasti a soustrasti, skutečného to prožívání a napodobení citův cizích, kteréž v nás povstává, když u jiných znamenáme cit silnější. Cítiti s druhým at slast at strasť, předpokládá, že jsme musili sami něco podobného prožíti, abýchom mohli aktuálně v sobě týž stav navoditi.

Sympathisovati, k někomu sympathii (v. t.) miti.

Sympetalae, srostloplatečné (Gamopetalae, Monopetalae, nem. Vereintkron- n. Verwachsenblumen - blätterige), oddělení dvou-děložných (Dicotyledones). Květy jejich vyznačují se okvětím dvojím: kalichem a korunou. Korunní listky bývají více méně v jeden celek trubkovitě srostlé. Ačkoliv v novější době oddělení toho systematicky se muoho neužívá, přece rostliny v něm za-hrnuté tvoří většinou úzce vymezenou a přirozenou skupinu, jež nemá jen hoření znak společný (srůst koruny), nýbrž i mnohé jiné. Květy jsou vždy encyklické, zpravidla plátků 5 kališních, 5 korunních a tolik tyčinek a 2 plodolisty v medianě. Kalich často po odkvetení neopadává a bývá též srostloplákor. plátků vetknuty bývají tyčinky. V zárodku semenném (vajičku) jest pravidelně jeden tlustý obal (integument) a malý nucellus. Zdá se, že toto oddělení jest mladší než prostoplátečné (Choripetalae). Zajímavé je též, že méně než tyto obsahuje typy křovité n. stromovité. Od různých systematiků S. byly ještě dále děleny rozmanitým způsobem podle jistých společných znaků, zejména v řády. Nověji všeobecně zavádí se v botanické systematice za nejvhodnější rozdělení v čeledí a proto zde podáme čeledi sem ná-ležející: Monotropaceae, Pirolaceae, Rhodoraceae, Ericaceae, Vacciniaceae, Epacridaceae, Primulaceae, Myrsinaceae, Plumbagineae, Sapotaceae, Ebenaceae, Styracaceae, Boragineae, Convolvulaceae, Cuscutaceae, Solanaceae, Polemoniaceae, Hydrophyllaceae, Labiatae, Verbenaceae, Plantagineae, Scrophulariaceae, Bignoniaceae, Acanthaceae, Selagineae, Gesneraceae, Crescentiaceae, Orobancheae, Lentibulariaceae, Oleaceae, Jasminaceae, Asclepiadeae, Apocynaceae, Loganiaceae, Gentianaceae, Cucurbitaceae, Campanulaceae, Lobeliaceae, Goodeniaceae, Stylidiaceae, Caprifoliaceae, Rubiaceae, Compositae, Dipsaceae, Valerianaceae. Vm.

Symphoricarpus [-forikar-] Juss. (vyobr. č. 4078.), pámelník (něm. Schneeholder), rod rostlin zimolezovitých (Caprifoliaceae) z podčel. Lonicereae, obsahující kře s listy krátkořapičnými, okrouhlými n. vejčitými a celokrajnými a s květy malými, bilými n. načervenalými v krátkých úžlabičkových n. konečných hroznech n. klasech. Kalich jest téměř nepravidelně 4-5zubý, koruna nálevkovitá mělé, proto také zjasněním představ, jakmile n. zvonkovitá, skoro nepravidelně 4-5lavynikne pravý, věcný poměr, mizí mnohdy ločná s tyčinkami z vousatého hrdla více méně čnějícimi. Semeník 2 listeny pode- štíty hřbetními, skládají se pak střídavě ze přený jest 4pouzdrý, obou pouzder pobočních 1vaječných a ostatních 2 vícevaječných. Kulovatá n. vejcovitá kalichem věnčená bobule jest 2semenná, poněvadž pouze z po-bočních pouzder vyvinutá. S. roste v Sev. Americe a v Mexiku 6 druhy, z nichž známý jest na př. v Karolině a Virginii S. vulgaris Michx; p. strboulatý, s plody zvíci se-mence červenými a v britské Kanadě na vrších u jezera Mistissiny S. racemosus Michx; p. hroznatý, jenž se i v Čechách pro ozdobu pěstuje a bílými lesklými bobulemi zvící bopěvců.

článků velikých a malých. Toliko články veliké opatřeny jsou nohami, majíce vždy po jednom páru. Nohy jsou pětičlánkové, zakon-čené dvojitým drápkem. Při základě jejich umístěny jsou zvláštní váčky žláznaté a přivěsky komolcovité. Konečný článek řitní nese dvé přívěsků kuželovitých s vývody žlaz předavých, před přívěsky těmi pak umístěn jest pár zvláštních ustrojů smyslových, z nichž každý nese po dlouhé osině hmatové. S-ly mají jednoduché oči na hlavě, břišní pásmo nervové jest provazcovité, s jednotlivými hatého hrachu dlouho na zimu se zacho-vává. Tyto z nouze jsou žírem drozdovitých probíhá rovně až na konec těla, jest ve střední části žláznatě rozšířena a přijímá v čá-

C. 4078. Symphoricarpus racemosus. 1. Větevka plodonosná. 2. Diagramm květu. 3. Květ. 4a, b. Podělný průřez květu: a medianof, b laterální. 5. Plod.

Symphosius (Symposius), řím. básník sti konečné dvé rourek (žlaz) Malpighiových. ze IV.-V. stol. po Kr., skladatel sbirky básniček hádankových (celkem 100), z nichž každá má po třech hexametrech. Mluva i verše jsou tu dosti správné a vkusné. Srv. W. Th. hlavě, blíže základů tykadel. Pohlavi jesť od-

Paul, de Symposii aenigmatis (Berl., 1854). Vydání od E. F. Corpeta (Pař., 1868). RN. Symphyla, malý řád stonožek (Myria-poda) zahrnující čel. Scolopendre!lidae s rodem Scollopendrella Gerv. Vyznačuje se ústrojností zjednodušenou, jednak zvláštní, jednak připominající m n o h o n o ž k y (Diplopoda). Tělo nepatrné, protáhlé, skládá se z hlavy, z 24 článků trupových a z konečného článku řitního. Na hlavě jest dvé dlouhých, nitkovitých, mnohočlených tykadel, pak ústroje ústní, jež skládají se ze svrchního pysku, z páru přerušujeme t. zv. sponu stydkou (symphyzoubkovaných svrchních kusadel a z jednoho sis ossium pubis), t. j. spojení vazivově chrupáru kusadel zpodních, připominajících úpra-stavkové obou kostí stydkých, za tím účevou svou poměry u mnohonožek. Pokud se lem, aby se oddálením obou polovicí pánve týče článků trupových, kryty jsou 14-15 zjednalo plodu více místa a plod aby tak

S. mají dvé vzdušnic rozvětvených, jež otevírají se ven způsobem pro S. zvláště význačným, totiž dvěma otvory (stigmaty) na děleno, žlázy pohlavní vyúsťují podobně jako u mnohonožek na přední části těla, toliko však jedním otvorem, mezi nohami na čtvrtem článku trupovém. Známe několik zástupců toho řádu z Evropy a Sev. Ameriky. Nejznámější Scolopendrella immaculata Newp., malý živočich, 2.5-8 mm dl., bledý, prosvítavý, čilý, žijící v prsti, mezi trouchniyým listim, pod kameny a p. Sc.

Symphyseotomia, též symphysiotomia, z řec., je porodnická operace, kterou

porodními. V podobných případech koná se tičné, v řapík křidlatý sbihající. Květy žlutavocisařský řez, po případě t. zv. embryotomie (v. t.), každá z obou uvedených operací a i s. mají však své vlastní indikace, t. j. jsou případy, při nichž je nezbytna první neb druhá neb třetí. Operace tato je snadna. Řezem v krajině spony pronikáme za sponu stydkou, kterou od zadu shora do předu dolů přerušíme. Potom se spona rozstoupí na 3-5 cm. Porod pak se ukončí kleštěmi. Operace musi se prováděti za těchže opatrnosti, hlavně čistoty v připravě a provedení, jako každý krvavý výkon a není tak nebezpečna; přece však zaznamenány, zvláště v době dřívější, některé nepříjemné následky s., vlastně porodu po s-ii následovavšího (roztržení pochvy, cíbele, vůbec zevních rodidel, ba i hnisavé záněty některých kloubů pánve s otravou krve, obtížemi při chůzi atd. Neugebauer sestavil statistiku této operace a zjistil úmrtnost pro matku 11°/0, pro dítě 19°/0. Po porodu se kosti stříbrným drátem, 19%. Po porodu se kosti střibrnym dratem, nacez posekké části hedvábím sešijí a přiloží obvaz. pouze péra ocasu byla utržena, nacez posežil první provedl r. 1777 pařížský ranlékař užívajíce chvíle rozchodu skal, sami projeli, sigault. S počátku byla uvítána, pak upadla v zapomenutí, v posledních desetiletích operatéři porodničtí opět o ní rokují. Nelze postávi v stojí pevně, nesrážejíce se ratéři porodničtí opět o ní rokují. Nelze postávi v stojí pevně, nesrážejíce se již. S-dám podobny byly též Plankty (Πλαγκταί) v Hom. Odyss. 12, 61, jež lokaličes. lék.«, XXXII.).

Symphysis, řec., spona, spojení kosti prostřednictvím chrustavčité desky, tudíž velmi pevné Nejvýznačnější je spona kosti stydkých (s. ossium pubis) v pánvi, kteráž někdy rozpoltěním (v. Symphyseotomie), nebo vytětím stydké kosti při sponě se uvolňuje, oby se při porodu plodu prostup

usnadnil

Symphytum, kostival (něm. Beinwell), rostl. rod čeledi brutnákovitých (Boragineae), vyznačuje se kalichem 5dílným n. 5klaným, za plodu zveličelým, trubkou korunní rovnou, s krajem válcovito-zvonkovitým, krátce 5klaným, na dně s hrboulky špičatými, žlaznatě zubatými, skloněnými v kužel nad prašniky. S. officinale L., k. lékařský, svalník větší (Schwarzwurz), roste hojně skoro všude na vlhkých lukách, u potoků, příkopů. Oddeaž 1 m vys., nahoře větevnatá, jako listy dosti hustě odstále srstnatá. Listy tuhé, dokonalým křidlem sbíhající, přízemní veliké, vejčito-kopinaté, v křidlatý řapík skrojené, prostřední a hoření podlouhle kopinaté, zpodem zúženým přisedlé. Lichopřesleny krátké, někdy nejdoleji vidličnatě rozdělené, bez listenů. Květy bývají měnlivé, veliké a o polovic menší, špinavě růžově nachové n. žlutavě bilé (S. bohemicum Schmidt), poslední zvláště v Polabí. Hrboulky asi zdéli tyčinek. Tvrdky lesklé, jemně svraskalé. S. tuberosum L., k. hlíznatý, vyskytuje se dosti zhusta věkém Řecku, která vznikla z odporu v stinných horních lesích. Oddenek šikmý státům, domáhajícím se hégemonie,

snáze (při zůžení pánve) mohl projíti cestami havé, prostřední vejčité až podlouhle elipbilé; kalich plodní méně zveličelý. Hrboulky delší než tyčinky. Tvrdky nelesklé, s vrás-kami vyniklými a s hustými malými hrboulky. Zevně černý, sliznatý kořen (radix Symphyti n. consolida major) kostivalu lékař. kdysi býval officinální, bylo ho používáno při zlome-ninách; listí může se jisti jako salát a Islan-ďané jedí ho místo špenátu. Také možno kořene použíti k barvení na červeno. Konům a hovězímu dobytku dobře chutná listí. Vm.

Sympiezometr, přístroj na měření stlačitelnosti kapalin. Jest podobně zařízen jako piezometr (v. t.). S. též značí vzduchový

barometr.

Symplégady ($\Sigma v \mu \pi \lambda \eta \gamma \dot{\alpha} \delta \epsilon \varsigma \text{ od } \sigma v \mu \pi \lambda \eta \sigma \sigma \omega$, srážím) byla podle řec. báje skalní brána před Pontem, jež pravidelně se otvírala a zavírala, tak že zprvu žádná loď tudy lez záhuby projeti nemohla. Až pomoci Héry neb Athény zdařilo se to lodi Argoplavců,

Symplocos [-kos] L., samodut, rod rostlin sturačovitých (Styraceae), obsahující stromy n. kře s listy střídavými, slabě vroubkovanými n. zubatými a s květy v úžlabičkách buď ojedinělými nebo nahloučenými a hrozněnými, bilými n. košenilovými, u zpodiny střechovitě listenatými. Kalich trubkou s vaječníkem srostlý jest 5dílný, koruna kolovitá, 5 — 10dílná s ušty nejodstálejšími, z nichž vnitřní jsou menší, tyčinky v 3- až 4násob. počtu plátků jsou nitkami dole v 1 n. vice chumáčů srostlé a nesou přimé prašniky. Semenik zpodní n. polozpodní jest 3-5pouzdrý, pouzdre 4vaječných, ukončený jednoduchou čnělkou a hlávkovitou bliznou 3-5laločnou. Peckovice jest málo dužnatá, kalichem věnčená, 3—5- n. 1 pouzdrá, pouzder 1 semených. S. roste na horách Ameriky tropické i teplejší Severní, dále v Indii a v Janek krátký s kořenem vřetenovitým. Lodyha panu. V Karolině a Virginii jest užitečná S. tinctoria Herit., s. barvířská, keř as 4 m vys., sladkolistý, jehož šťávy a zvařeniny li-stove užívají k barvení tkanin lněných a hedvábných na žluto. V Kolumbii roste S Alstonia Herit., s. čajová, jejíž sušené listy slouží na místě čajovníkových. Z doby třetihorní S. jest znám 5 druhy.

Symploké, řec., sousnova, nazýváno opakování týchž výrazů na začátku a konci vět po sobě jdoucích neb jejich částí.

Sympoliteia (συμπολιτεία), oblibená forma sdružování menších států neb obcí ve starověkém Řecku, která vznikla z odporu proti n. rovnovážný, dužnatý, nestejně ztlustlý, se však i od amfiktyonií, spočívajících na Lodyha 15-30 cm vys., jednoduchá, řídce momentu náboženském. Nejstarší známá s. větevnatá, srstnatá. Listy tenké, krátce sbí- vznikla po r. 387 př. Kr. na pobřeží make-

donském proti výbojným choutkám krále patří-li na osvětlenou plochu, jindy vzniká Amynty II. a měla středem Olynthos, I olynthská s. i druhý námořní spolek athénský uznávaly ještě přednost jednoho mista, onde Olyntha, tu Athén, ale panarkadská s., založená r. 370 př. Kr. na základě plné rovnosti všech zúčastněných, již si sama hl. město Megalopolis zbudovala, kteréż odtud náleželo toliko celku. Zásady s-ie byly vodítkem i při zakládání spolkův aitólského a achajského; v tomto také stratégové i jiní úředníci voleni z města kteréhoholi.

Symposion, řec., u starých Řeků pitka. Viz Řekové, 480 b. — Též titul dvou dialogů, Platónova a Xenofóntova, podávajících

klassický obraz starořecké pitky

Symptom, z řec., příznak. V lék. označuje se tak každá patrná známka nemoci. Je-li úchylka od stavu zdravého patrna jenom člověku nemocnému, projevujíc se na př. bolesti, zaujatosti hlavy, nevolnosti nebo pod., mluví se o s-ech subjektivních, kdežto za s-y objektivní se pokládají známky patrné také lidem ostatním, zvláště lékaři. Takové jsou na př. změna barvy pleti, jako zblednutí, zčervenání, promodrávání a pod., změny podoby, teploty a j. v., zkrátka změny, kteréž fysikálními a lučebními pomůckami lékařského vyšetřování lze pozorovati a zkoumati. Sbíráním a tříděním příznaků jednotlivých s-ů nemocí zabývá se t. zv. symptomatologie, zvaná také někdy sémeiologie nebo sémiotika (v. t.). Dřívé lékařství zakládalo se skoro výhradně jenom na pozorování s-ů; teprve s pokroky, které učinilo poznávání skladby tělesné za stavu zdravého i za stavů chorobných, také studium s-ů nemocí nabylo vědeckého podkladu a jednotlivé příznaky také správněji a spolehlivěji se mohou oceňovati, nežli bylo možno pouhým povrchním pozorováním jednotlivých s-ů.

Symptomatologie, z řec., sbírání příznaků čili symptomů nemoci. Srv. Sémio-

tika.

Symře, víska na Moravě, hejtm. Hranice, okr. Lipník, fara a pš. Soběchleby; 5 d., 42

obyv. č. (1900).

Symtany, ves v Čechách, viz Simtany. **Syn-**, před l syl-, před b, m, p sym-, před s sys- nebo sy-, před t sy-, řecká předložka s, jež přichází jako praefix (s-, spolu, sou-) hojných slov složených, na př. synagoga, symmetrie, synchronismus, syssitie, syzygie, systolé a j.

Synaema Sim., rod pavouků z čel. *Thomisidae*. Velmi úhledný pavouk tmavohnědého hlavohrudí, bleděžlutého až oranžového břicha nahoře s černohnědou skyrnou, na kraji úzce a více méně hluboce vykrajovanou. Břicho černé má 3 bělavé skvrny. U nás S. globosum, na nižších rostlinách dosti hojný. Na kořist číhá rád mezi drobnými květy. Nsk.

Synaesthesie, z řec., je spoluvnímání některého čidla, je-li jiné zevními vlivy po-

zvláštní trnuti v zubech při tónech pronikavých a pod. Jmenovitě při smysle zrakovém bývají s. nejčastější. Zvláštní odrůdou s. nebo synopsii je t. zv. barvité slyšení, totiž zvláštní zjev u některých lidí, jimž některými zvuky, po případě určitými hláskami vybavují se také pocity určitých barev. Zjevy ty nacházejí výkladů fysiologických i psychologických, zplna však posud objasněny nejsou.

Synagoga (řec. »shromáždění « nebo » shromáždiště«, hebr. keneset n. bet-hakeneset), židovská modlitebna. Původ jeji sahá asi do doby zajetí babylonského. Když působením Ezdrášovým zavedeny byly reformy, zřizovány ve všech městech s-gy pro ty, kdož nemohli častěji než třikráte do roka účastniti se bohoslužby v chrámě jerusalemském, a od dob makkabejských nalézáme je téměř ve všech vesnicích. V s-gách shromažďoval se lid obzvláště v sobotu a ve svátek k modlitbám a biblickým výkladům, zde byl utvrzován ve svém náboženství a svobodě, zároveň však podrýván kněžský i aristokratický živel, soustředěný kolem chrámu, jeho bohoslužby i královských důchodů. Zřízena byvši veřejnými příspěvky a dary, s. byla vydržována z poplatkův a věnování. V ní byly zakázány všecky činy profánní. S. představovala v miniatuře podobu chrámovou, shromáždění bylo obráceno tváří k Jerusalému. Na východním konci stála posvátná archa s několika opisy Pentateuchu, z něhož byla zpívána periodická čtení. Nedaleko odtud visela věčná lampa. Uprostřed s-gy bylo povýšené místo pro přečitatele nebo kazatele. Ženské seděly odloučeny od mužských. Správu s-gy vedl sbor »starších«, v jichž čele stál náčelník zvaný archisynagógos (hebr. rós hakeneset). Krásné s-gy byly v Alexandrii a v Antiochii. Synatresis viz Synizésis.

Synallagmatické smlouvy, ve franc. právní terminologii dvoustrané smlouvy. Jsou buď dokonalé, jestliže obě strany již předem berou na sebe závazky (jako smlouva trhová, nájemní), nebo nedokonalé, jestliže převzetí závazků na straně jednoho kontrahenta závisí na okolnostech později nastalých (jako příkaz, půjčka).

Synaloffe (»smazání, splynutí«) jmeno-vali řečti grammatikové rozl. případy kontrakce a synizése (v. t.).

Synanoeja Bl., drakoun, rod ostnoploutvých ryb z čeledi ropušek (Scorpaenidae), jejž počítáme právem k rybám jedovatým; má totiž při pohyblivých ostnech ploutve hřbetní na obou stranách po jedové žláze, a jedovatý její výměšek se fine dvěma ryhami po stranách ostnu do rány jím způsobené. Barvou se drakouni podobají dnu mofskému nebo trsům chaluh, tak že jich člověk dole ve vodě nevidí; šlápne-li náhodou na takovou rybu nebo vezme-li ji neopatrně do ruky, S. rychle vztyči ostny ploutve hřbetní drážděno, jakž shledáváme na př. u někte- a člověku dá ránu bolestnou, ba často ne-rých osob, u nichž dostavuje se kýchání, bezpečnou. Tvar těla a zvláště hlavy jest po4 druhů žije S. verrucosa Bl. (zdéli 20-30 cm) v Indickém okeánu všude od Rudého moře

až do Polynesie.

Synapta Eschsch, rod sumýšů (Holothurioidea) z řádů Paractinopodida. Zástupci jeho nemají nožek, mají 10-25 tykadel prstnatých (prstnatě rozdělených) nebo speřených, tělesa vápenná stěny tělní jsou podoby kotvicovité. Známo více než 50 druhů ze všech moří vyjma polární, žijících hlavně při pobřeží. Š. digitata Müll., z okeánu Atlant., až 20 cm dl., s 12 tykadly prstnatými. S. inhaerens Düb. et Kor., z okeánu Atlant., až 20 cm dl., s tykadly speřenými. S. Beselii Jäg., z okeánu Indic. a Tichého, zvláště v útesech korálových, vyniká obrovskou velikostí, bý-

vajíc vice než 2 m dl. Viz též Sumýši.

Synarthrosis, řec., tuhé spojení kloubní, jaké na př. shledáváme mezi kostí křížovou

a kostmi kyčelními v pánvi.

Synasoidiae, zool., viz Ascidie.

Synoellus, množ. syncelli (řec. synkellos, spolubydlici v komůrce), mniši a kněží z okolí vysokých hodnostářů církevních. Patriarcha cařihradský míval jich několik, za zpovědníky, za svědky svého konání. Prvý z nich slul protosyncellus. Císařové udě-lovali hodnost s-lů zhusta svým přibuzným, aby mohli prostřednictvím jejich vyzvídati. Dávali i název s-lů biskupům a arcibiskupům, jimž pak přislušel titul Pontificales et Augustales S-li. I na západě mají s-ly papežové a biskupové. S-li biskupští bývají vyšší duchovní

Synoitium [-cium], lat., shluk protoplasmatu o více jádrech, jenž pojímán jest jednak jako buňka vícejaderná, jednak jako shluk buněk; v lék. zvl. skupiny buněk s velikými

jádry v placentě.

Synoollaria [-kol-], skupina mřížovců (Radiolaria) s větším počtem centr. bání, které buď vůbec nemají schránek anebo tyto jsou tvořeny četnými extrakapsularními jehličkami křemitými, od sebe oddělenými. Náleží sem čel. Sphaerozoidae s rodem Sphaerozoum a Collozoidae s r. Collozoum.

Synčany, ves v Čechách, hejtm. a okr. Chrudim, fara a pš. Chrast u Chrudimě; 55 d., 372 obyv. č. (1900). Stávala zde tvrz, již tu vyzdvihl v XVI. stol. Jindř. Talacko z Je-

Syndaktylie, z řec., srostlé prsty, je srostění dvou nebo více prstů na ruce nebo na noze, obyč. vrozené. Mírný stupeň s. tvoří t. zv. plovací blána, kožní řasa napiatá mezi prsty u jich zpodiny, jež však někdy sahá až k hrotům prstů (digiti pinnati). Těžší formy jeví se tim, že dva nebo více prstů spolu úplně srostlo. V některých těžších případech vyčnívají konečky prstů z takové ruky, mající tvar ploutve, jen velmi nepatrně. Podle toho, jde-li o pouhou kožní řasu nebo splynutí kostí a všech ostatních částí, nebo s předním pouzdrem čočkovým. Také řídí se pomoc chirurgova. U plovací blány srůst prstů nazývá se s.

divný, jako u Scorpaenid vůbec; tělo není je pomoc snadná, třeba jen přebytečnou pokryto šupinami, ale na kůži jest plno měk- kůži odstraniti a ránu takto vznikloú sešíti. kých bradavic a kožnatých výrostků. Ze Když jsou i kosti srostlé, učiníme nejlépe, když o oddělení srostlých částí ani se nepokoušíme. Jde o to, aby partie operací oddě-lené znovu nesrostly, nebot dvě rány k sobě přivrácené vždy srostou, nedělí-li je neproniknutelná překážka nebo nejsou-li znovu přešity koži. Prsty musí se držeti obvazem od sebe roztažené, aby hojící se rána znova je nestáhla jízvou dohromady. Výsledky ne-byly však vždy uspokojivé. Na noze stává se zřídka, aby všecky prsty tvořily dohromady splynulou hmotu, spíše bývají prsty spolu spojeny řasami na způsob plovacích blan. Zde nemá vada, protože nechodíme zpravidla bosi, té kosmetické závady jako na rukou. Někdy se pozoruje s. na všech čtyřech končetinách, nebo na noze a na ruce najednou.

Syndesmologie, z řec., nauka o vazech tělesných.

Syndicat [sendikà], fr., tolik co syndikát. Syndik (řec. συνδικος čili συνήγορος, t. j. přímluvčí, obhájce), úředník obstarávající právní agendu jisté korporace. V Athénách byli s-ové úřadem zastupujícím stát při hájení zákonů, jež měly býti zrušeny nebo změněny, jakož i při obžalování osob státu ne-bezpečných. Po svržení panství 30 tyrannů nazývali se tak státní fiskálové, kteří rozhodovali o konfiskacích. Sem slul také pomocník, který od členů fyly byl dáván k ruce obžalovanému. Ve středověku měla své s-y (právní zástupce) města i rozličné jiné korporace. V Prusku nazývají se korunními s-y učení právníci, kteří podávají koruně dobrá zdání ve státoprávních otázkách. Byvše jmenování králem, jsou podle zákona ze 7. břez. 1883 zároveň členy panské sněmovny. — O s-icích ve Francii viz čl. Francie, str. 495b, v Čechách viz Čechy, str. 531. Syndikát viz Syndikátní komory.

Syndikátní komory čili syndikáty (franc. chambres syndicales, nem. Syndikalkammern, Syndikate), ve Francii kdysi představenstva rozličných privilegovaných společenstev, živnostenských spolků a koalicí, pak ony spolky a koalice samy (jmenovitě koalice dělnické). Srv. čl. Dělnická otázka, Dělnické koa-

lice a Kartel.

Syndikátní žaloba viz Řízení, str. 842*b*. Syndrom (z fr. syndrome) je seskupení příznaků choroby, kteréž pro některou nemoc nebo některé její období je typické. Obyčejně se takové s-y označují podle jména lékaře, jenž na význačnost takové skupiny upozornil nebo její typičnost vytkl. **Syneč**, ves v Čechách, viz Sineč.

Synedrion viz Sanhedrin.

Syneohie, řec., srůst ploch, jež ve stavu zdravém jsou po sobě volně pohyblivé, a to následkem změn zánětlivých, na př. v osrdci, pohrudnici, zejména však mezi přední nebo zadni plochou duhovky (iris) s rohovkou

Synechoblastus Trev. (Lethagrium Mass.), [rod lišejníků, přibuzný rodu Collema, vyznačující se však výtrusy úzkými, čtyřbuněčnými s přihrádkami v jedné řadě nad sebou seřazenými. Z druhů známější jsou: S. flaccidus Kbr., s plodnicemi (apotheciemi) tmavohnědými, rostoucí nezřídka na vlhkých skalách v krajinách horských; S. Laureri Kbr., s plodnicemi červenohnědými, vyskytující se na vápenných skalách v Alpách a Rudohoří.

Synechologie, řec., nauka o plynulém, na př. o čase a prostoru jakožto hodnotách

spojitě plynulých.

Synek Emil, právník čes. (* 7. bř. 1866 v Přibrami). Vystudovav gymnasium ve svém rodišti a odbyv v l. 1884—88 práva na české universitě pražské, vstoupil r. 1889 do soudní praxe u c. k. zem. soudu v Praze, ale odbyv jednoroční praxi oddal se advokacii. V březnu r. 1891 dosáhl hodnosti doktora práv a v září r. 1896 usadil se jakožto samostatný advokát na Král. Vinohradech. V srpnu r. 1898 přestoupil však do služby soudcovské na Moravě, kdež od března r. 1899 zaujímá úřad náměstka státního zástupce v Olomouci. Vedle drobnějších příspěvků v časopise »Právníku« dřívějších letech uveřejňovaných vydal r. 1903 samostatný spis Soudnictví porotní, jeho vývoj a oprávněnost, kritické úvahy vzhledem ku připravované reformě tiskového a trestního zákona. Další jeho pojednání pod názvem Promičení trestních činů se zřetelem k nejnovější judikatuře jest připraveno k tisku. Dr. N.

Synekdooha, zřec:, soupoje mnost, jest tropus, jimž zaměňují se slova na základě vnější spojitosti věcí, jež značí, na př. když klademe čásť za celek (pars pro toto) neb naopak, druh za rod (species pro genere), abstraktní místo konkretního (»mládí« místo

»mládež«) a naopak.

Synergismus (z řec. συνεργία, součinnost) sluje nauka některých protestantských theologů o součinností vůle lidské s milostí boží, podle níž člověk může buď přijmouti milost obrácení, t. j. věřiti v přičtení zásluh Kristothon uchýlil se od Luthera, jenž učil, že vůle lidská má se k milosti boží zcela passivně a odporovati jí nemůže, i kdyby chtěla. Když professor lipský Jan Pfeffinger vydal spis De libertate voluntatis humanae« (1555), proti němu a ostatním zastancům s-mu, Jiřímu Majorovi, Viktorinu Striglovi, Pavlu Ebrovi a j. zdvihli odpor orthodoxní lutheráni, zejména Mikuláš Amsdorf, přítel Lutheruv, a Flacius Illyricus. Tak rozpoutal se spor o s. mezi theology zemí saských, při němž vévoda Jan Bedřich byl zprvu nepřízniv synergistům, zvláště Striglovi, potom r. 1561 k nim se naklonil. Ve prospěch synergistů zakročil také kurfiršt August r. 1753, když pojenou nikoli ke střední hraně híbetní, však vyšlo na jevo, že přidržují se kalvin- nýbrž ke hraně boční; dorůstá délky až ského mínění o večeři Páně, jal se je pro- i 30 cm a má barvu žlutavou, nahnědlou a následovati. Na sjezdě theologů v Torgavě do hněda mramorovanou, nebo také zelenar. 1576 přičiněním Davida Chytraea přijaty vou se žlutými skvrnami. Žije všude při bředale v skyrnami. Žije všude při bředale v skyrnami. Žije všude při bředale v skyrnami. Žije všude při bředale všude v skyrnami. Žije všude při bředale všude v skyrnami. Žije všude při bředale v skyrnami. Torgavské, ale o rok později na sjezdě ber- Oblé tělo bez prsních ploutví a s ocasní

genském vypuštěny z konkordní formule. Přes to na straně umírněných theologů lutheránských záliba v s-mu nejen nepominula, ale vzrůstala.

Synergisté: 1) S. viz Sval, str. 408 b. 2) S., přívrženci synergismu (v. t.).

Synergus Htg., rod cizopasných vos duběnčivých, jehož zadečková stopka jest zduřelá a ryhovaná a konec makadel pyskových nese veliký přívěsek; makadla čelistní jsou pětičlená. Jsou to vosičky, které cizopasí v nádorech způsobených žlabatkami. Tak v duběnkách žlabatky listové žije 3 mm dl. S. vulgaris Htg., který jest černý, má tykadla mimo černý kořen a nohy mimo černou čásť stehen červené. Kpk.

Synesios z Kyrény, filosof novoplatón-ský (* as 370 — † 415), dav se pokřtíti stal sa r. 409 biskupem v Ptolemaidě, nicméně nepřilnul ke křesťanským dogmatům bez výhrady, uchovávaje si v mnohých věcech přesvědčení samostatné. Jeho díla (řeči, hymny, listy, pojednání) souborně vyšla v Paříži 1612 a opětov.; nově jeho řeči a homilie vyd. Krabinger (1850), hymny Flack (1875). Srv. Volkmann, S. v. Kyrena (Berl., 1869).

Syngnathidae, hranatky neboli jehly mořské, čeleď ryb chvostožábrých (Lophobranchii), kterou teď také kladou v podřadí Hemibranchii (viz Ryby). Mají na rozdíl od Solenostomid jen jedinou měkkou ploutev hřbetní a otvor žaberní nepatrný; břišní ploutve arci také scházejí. Tělo jest u většiny druhů štihlé, u koníčků a řasovníků zase krátké; ústa jsou i u ryb této čeledi prodloužena v rourku. Známe posud 15 rodů se 120 druhy hranatek, žijícími při březích všech moří mírného a horkého pásma; četné druhy mohou pobýti i ve smíšené vodě, ba některé i ve vodě sladké. Ukrývají se v trsech vodních rostlin a živí se zejména drobnými korýši. Sameček má na břiše zvláštní schránku pro potěr. Kromě koníčků (viz Hippocampus) náleží sem především rod Syngnathus Günth. (igla); må tělo dlouhé a štíhlé, hravých, nebo ji zamítnouti. S-mem Melanch- naté, kostěnými destičkami pokryté, ploutve prsni i ocasni, hřbetní ploutev podlouhlou a prostřední hranu hřbetní přímo v hranu ocasní prodlouženou. Samečkové mají na spodní straně ocasu podélnou, trojbokou rýhu pro potěr, kterou zavírají dvě pobočné, dlouhé blánité chlopně, výrostky kůže břišní. Z 50 druhů tohoto rodu jest nejznámější igla hranatá (S. acus L.), žijící ve Středozemním moři a v Atlantském okeáně; dorůstá délky 30-50 cm, má ocas delší trupu (na trupu až 21, na ocase až 44 kroužků z kostěných desk) a barvu hnědou s tmavšími proužky. Podobná Siphonostoma typhle Kaup. má svrchní hranu ocasaí přímo přibyly některé články schylné k s-mu do knihy zích evropských a také v Baltickém moři.

ploutví zakrnělou má rod Nerophis Kaup; vlny jeví svůj vliv na indikátor, rozsvěcujíce sameček nosí vajíčka jen na kůži břicha připevněná, nemaje pro potěr zvláštního vaku. Ze 7 druhů jest nejznámějším N. ophidium Kröyer, zdeli až i 40 cm, žijící ve Středozen nim moři, v Baltickém moři i kolem břehů sev. Evropy vůbec. K nejpodivnějším rybám vůbec náležejí 3 druhy rodu řasovniků, Phyllopteryx Kaup (na př. P. eques Günther, zdeli 35 cm), žijící v mořích kolem Australie. Majíť po všem těle plno trnů a výrostků, nesoucích dlouhé kožnaté pásky a jiné přivěsky, a tělo také zbarveno po-dobně jako mořské řasy, tak že jich v trsech takových rostlin rozeznati nelze. Ploutev ocasní schází; vajíčka nosí sameček jen na spodní straně ocasu.

Syngnathus viz Syngnathidae. Syngramma suevicum[-kum] viz Brenz

Synohondrosis, řec., spojení kostí vložkou chrustavkovou, jmenovitě na zpodině lebečné; zkornati-li v starším věku tato chrustavková vložka, vzniká synostosis.

Synchronisační vinutí viz Synchro-

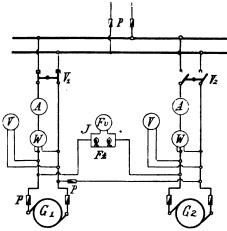
nismus.

Synchronismus t. j. soudobost, znamená soustavu soudobých události. Synchronistické methody v dějepisectví užívá, kdo ličí soudobé události různých národů nebo zemí vedle sebe. V naší literatuře užil ji po prvé Tomek ve svém »Novějším dějepise rakouském«. Pro studium dějepisu velmi jsou užitečny přehledné synchro-nistické tabulky, v nichž soudobé události položeny jsou vedle sebe do souběž-

ných sloupců.

S. (soudobost) v elektrotechnice má velikou důležitost pří parallelním pohonu dynamoelektrických strojů na proudy střídavé, at jednofásové nebo vícefásové. Pravíme, že dva generátory běží v s-mu (synchronicky), když kromě požadavku stejného napětí 1. mají týž počet period, což jest identické u strojů stejně stavěných, mají-li vzájemně rovný počet obratův a 2. jsou-li ve stejné fási. (To je tehdy, shodují-li se nullové body i amplitudy křivek proudových.) Tim dány jsou zároveň podmínky k parallelnímu zapínání strojů jednofásových. Pro třífásové stroje nutno jestě, by točivé pole magnetické obíhalo v témže smyslu, podmínka to, které jednou navždy lze učiniti zadost při prvním spuštení stroje. Zdali generátor G, (vyobr. spustení stroje. Zdali generator G_2 (vyobr. č. 4079.), který sluší připnouti parallelně na síť, běži synchronicky s generátorem pracujícím G_1 , pozná se na t. zv. indikátoru fási I, který se skládá buď z jedné i více žárovek (F_4) — to řídí se napětím — zvaných řásou pokronicky sporostavaných problema sou postavaných sporostavaných sporosta fásových, nebo z voltmetru V, eventuálně ze žárovek i voltmetru, zapiatých na př. na oba stroje. V první chvíli rozběhu nastává při různém počtu period interference (křížení) vln proudových, jejichž výslední napětí ko-

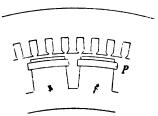
a shasinajíce vždy volněji a volněji fásové žárovky a vychylujíce ručku voltmetru fásového Fv rovněž ve stále větších intervalech. Stojí-li rafije na nulle, jsou i fásové žárovky shasnuty, tu nastal s.; generator G, dlužno rychle připnouti vypínačem V. Nebyl-li zcela přesně vystižen správný okamžík k za-pětí, přivede se stroj G, do s mu samo-činně. V tom případě totiž vznikají při sebe

Č. 4079. Parallelni zapínání dynamoelektr. strojů jednofásových.

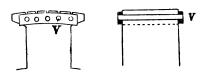
menším rozdílu rychlostí t. zv. korrekční čili vyrovnávací proudy mezi oběma generátory, které stroj volněji běžící přirychli, rychleji jdouci pak zadržuji. Tim způsobem uchovají se v synchronickém chodu, pokud korrekční proudy z nějakého důvodu nedosáhly přílišně výše. Nehledě na tuto vlastnost, mají vyrovnávací proudy svoje stinné stránky, pro které je vynaložiti vše, by vzniku jejich bylo zabráněno a s. jinak než jejich působením byl zachován. Děje se tak jednak udržováním stejného napětí obou generátorů správnou magnetisací, jednak udržováním stejné polové rychlosti, resp. počtu period řízením regulátoru poháněcího stroje. V určitých případech však nelze se jim uplně vyhnouti; tak zejména při generátorech přímo spojených s parními stroji vznikají korrekční proudy při každé otáčce následkem stupně nerovnoměrnosti, neméně i při alternátorech, jejichž křivky proudové co do tvaru podstatně se různí. Vliv stupně nerovnoměrnosti hledi se paralysovati tím, že nový stroj připne se na síť tehdy, až při nastalém s-mu i kliky obou parních strojů jsou ve stejné poloze, což je možno jen u strojů stejně stavěných. Rovněž generátory dimensují se za příčinou zmenšení korrekčních proudů s větší samoindukcí než obvykle. Jiný zjev, který za jistých okolností lisá od nully do dvojnásobné výše napětí může míti rušivý vliv na s., je t. zv. ký-jednoho stroje, a to tím pomaleji, čím více druhý stroj se blíží s.mu. Tyto proudové na rostoucích výkyvech ruček ampèremetrův

má hlavně v nerovnoměrném chodu pohá- a často, zvl. v živějším hovoru, bývá ji slyněcích strojů při každé obrátce. Pohyb tento šeti i v mluvě běžné, kde za samohláskou lze rozložití na rovnoměrný pohyb rotační a na pohyb nerovnoměrný, jaký vyskytuje se při kyvadle, který každý pól z jeho normální střední polohy periodicky by vyšinoval na obě strany. Tímto kývavým pohybem vzniká v generátoru dvojí chvění o počtu period jen málo se různícim: t. zv. nucené, závislé na parním stroji, a vlastní, na něm nezávislé. Často při dlouhých hřídelích vzniká torsí ještě třetí chvění, též vlastní. Interferenci všech vzniká chvění výslední, jež za určitých okolností má za následek, že stroje uplně vypadnou ze s mu (z fáse). Na zamezení zmíněných vlastních chvění, tedy i křížení jich s chvěním nuceným a následků

Č. 4080 Leblancovo zařízení synchronisační.

toho navrhl M. Leblanc s úspěchem zvláštní synchronisační zařízení ze silného měděného prstence P (vyobr. č. 4080.), který objímá každý pól magnetového kola. Zmíněným kývavým pohybem pólů vznikají v těchto prstencích následkem protinání silokřivek indukované proudy, působící podle zákona Lenzova proti kývavému pohybu polů, zmenšujíce tim způsobem kývání bez podstatných ztrát energie. Allgem. Elektricitäts-Gesell-

C. 4081. Synchronisační vinutí A. E. G. v Berlině.

schaft v Berlině provádí Leblancovo zařízení v podebě synchronisačních vinutí, spojeného na krátko jako u kotvy asynchron-ních motorů (vyobr. č. 4081.). O s-mu a vztazích s ním spojených podrobně pojednává v »Elektrotechn. Zeitschrift« dr. Benischke, Görges, Heyland, Kapp a j., v »Lumière électrique« (1892) Blondel, Boucherot

Synizésis (z řec., »ssednutí«, »splynutí«), też synairesis (spojeni), jest úkaz zvl. v řečtině častý, že dvě slabiky, neoddělené od sebe souhláskou, splývají v jedinou slabiku dvojhláskovou. V češť. objevuje se s. ve verši zvl. u starších básníků (na př. dvojslabičné naučí v písni »Otče náš milý Pane«), ustálila se v některých slovích (na př dou-

A a wattmetrů W(vyobr. č. 4079.). Svůj původ fati z do-útati, Bouše z Bohuše Bo-uše) vůbec přizvučnou následuje nepřízvučná (na př. naokně dvojslab. z na okně, baušne z ba už ne, na Moravě aj z a i a p.).

Synkellos Georgios, zvaný také Geórgios Monachos, slavný dějepisec a chronograf byzantský (* ca. 740 po Kr.), prožil mnohá léta v Palestině. načež stal se synkellem, t. j. tajemníkem patriarchy Tarasia (784—806), po jehož smrti vstoupil do kláštera a oddal se spisování. Žil ještě r. 810 a zůstavil chronografii (Έκλογη) χοονογραφίας) od stvoření světa až po nastoupení Diokle-ciánovo, a to hlavně na základě ztracených spisův alexandrijských učenců Panodora a Anniana, čerpavších přímo z Manethona i ze spisů tomuto připisovaných. Ježto užíval cenných předloh a nadán byl soudem kritickým, jest chronografie jeho po Eusebiovi nejcennější pomůckou a jsou v ní uchovány chronologické památky povahy na výsost důležité, jako astronomický kanon země-pisce Ptolemaia, počinající nastoupcním ba-bylonského krále Nabonassara a v Alexandrii na pohyblivý egyptský rok přepočitaný, jehož údaje potvrzeny jsou ve všech kusích údaji klínopisnými. Nové vydání pořídil r. 1652 Goar v Paříži, druhé Dindorf (Bonn,

Synklinální uložení v geol. viz Antiklinální.

Synkopa (z řec., »stažení«), čes. výsuvka, slove v mluvnici úkaz, že samohláska nepřízvučná v slově nebo na konci slova zaniká a tak slovo ztrácí slabiku. S. bývá častá zvl. v jazycích se silným přízvukem exspiratorním (na př. v mluvené ruštině). V češt. je s. na př. v (jho) ho z (nepřizvučného) jeho, jsi z (nepřizvučného) jesi, víc z více, třináct z tři na deséte a j.

Synkov, Sinkov, ves v Čechách, hejtm. Rychnov n. K., okr. Kostelec n. O., fara a pš. Castolovice; 47 d., 271 obyv. č. (1900).

Synkrasis, řec., smíšení. Synkratie, z řec., spoluvláda.

Synkretismus, z řec., jest usili rozpory pojmové vyrovnávati pomocí ústupků až k smíšení názorů. Jednota dosažená jest ovšem jen povrchní a zdánlivá. S. vyskytuje se v dě-jinách filosofie a theologie. Zde bráno k němu útočiště jmenovitě v dobách subtilních rozporův náboženských, kde šlo o to, aby stranám tak bylo vyhověno, by každá v jednom a témž základu myšlenkovém viděla uplatněny svoje ideje. Theologové protestantští podporující takovéto snahy irénické zváni synkretisté. Viz Calixt Jiří.

Synkretisté viz Synkretismus. Synnada, starobylé fryžské město, viz Afijún-kara-hisár.

Synoda (z řec. σύνοδος, schůze, shromáždění) jest název církevního sněmu buď obecného (s. oekuménická) nebo partikulárního (s. provinciální); zvláště sluje tak shromáždění duchovenstva jedné diécése za před-

sednictví biskupa (s. diécésní). Srv. Koncil. U protestantů s. jest vyšší instance sborové správy církevní než presbyterium: s. okresní skládá se ze zástupců presbyterii jednoho okresu (presbyteria vysilaji do s-dy po dvou svých členech, z nichž jeden jest stavu duchovního, druhý světského), s. provinciální z vyslanců všech okresů provincie, s. generální (zemská) z vyslanců několika provincií. Starokatolici k řízení svých církev. věcí mají s-du složenou z osob duchovních a většiny laiků jako zvolených zástupců obcí. Vac.

S. diécésní viz Diécésní synoda. S. svatá (nejsvětější) viz Rusko, str. 340b a 341a.

Synodický: s. měsíc nazývá se doba od úplňku k úplňku (v. Lunace). S. oběh jest doba mezi jednotlivými po sobě následujícími polohami oběžnice vzhledem k slunci nebo k zemi.

Synoikismos (συνοικισμός), sdruženį dvou neb více obcí městských ve starověkém Řecku v celek státní se společnou správou, zákonodárstvím i soudnictvím, avšak s ponecháním každé původní části zvláštností náboženských i obřadných. Za nejstarší s. pokládáno spojení dvanáctera obcí attických v jediný stát s Athénami v čele, připisovaný Théseovi, jehož památkou byla athénská výroční slavnost synoikií. Po vpádu horských kmenů s. vyskytuje se častěji; tak i Sparta vznikla s-mem pěti původních osad. Z pozdějších dob nejznamenitějším příkladem s.mu byl vznik arkadské Megalopole po r. 370 př. Kr. Pšk.

Synonyma (z ř., soujména) jsou slova významu stejného nebo podobného, ale nestejného znění; na př. čas-doba, činiti-dělatitvořiti, jídlo-pokrm-potrava a p. S. vznikají v jazyce rozličným způsobem. Casto bývají s. stará, oprávněná druhdy i rozličnými významovými odstiny (viděti-hleděti), někdy se stává slovo teprve změnou významu s-mem jiného (sporý, pův. »statný, jadrný«, vlivem pův. něm. slova spořiti se stalo s-mem slov skrovný a p.), někdy vzniká s. jako novotvar často zbytečný vedle slova starého (švec-obuvník), někdy přenesením z jiného jazyka nebo nářečí (třímati z pol. trzymać v. držetí) a pod. S. často spolu zápoli u vývoji jazykovém, až zůstává z nich jen jediné v obyčeji; na př. slovo tchán vyhladilo slova test a svekr a pod. — S. velmi často se lišívají od sebe jemnými odstíny významovými, jichž náležité vystihování bývá nesnadným, zvláště při učení se cizím jazykům; proto bývají sestavovány i zvláštní sbírky synonym, s podrobným výkladem o jejich významových rozdílech, zvané synonymickými slovníky nebo synonymiky.

Synopsie, z řec., viz Synaesthesie. Synopsis (σύνοψις), přehled; s. evangelii, sestavení těch míst prvních tří evangelii, kde se vypravuje totéž stejným nebo podob-

ným způsobem (viz Evangelium, str. 842b). **Synoptický** (z řec.), přehledný. **S**-ká mapa, **s**-ká methoda, viz Meteorologie, str. 195 a.

Synoptikové viz Evangelium, str. 842 b. Synoradzki Michał, romanopisec polský (* 1858 v Płocku), vzdělával se na gymn. płockém a potom ve Varšavě. V l. 1880—82 redigoval čas. »Opiekun domowych i pożytecznych zwierząt«, v nemž vydal překlad z Brehma »Ži-vot i obyčeje zvířat«. Ale hlavní činnost jeho obrácena k romanopisectví, v kterémž oboru vydal dlouhou fadu praci: Hanka czarownica (Varš., 1880); Konkury podkomorzyca (1880); Sasiad z Ruszczyc (1880); Księżna Milina; Czarny rok (1883); Rogata dusza (1884); Szaraczki; Bolesta, kastelan niski; Krwawe dzieje (2 sv.); Kazimierzowy zausznicy (2 sv.); Wańko srogi; Wszebor z Słoniaw (2 sv.); Utrapienie; Mieszczaneczka (2 sv.); Stara miłość nie rdzewieje; Szkice z teki darmozjada a mn. j.; dale veselohry: Ciocia Milcia; Zasady pana siędziego. Mimo to napsal: Przygody towarzysza pancernego według jego pamiętników (1903).

Synotus Keys. et Blas., rod netopýrů z čel. Vespertilionina. Druh jeho, S. barbastellus Keys. et Blas., netopýr černý č. mopsličí, jest 9 cm dl., z čehož připadá 5 cm na ocásek. Uši jsou 1.5 cm dlouhé a nad hlavou srostlé, ostruha na patě nohy zadní nese lalůček kožnatý. Žije v Evropě a střední Asii, obyčejně na pokraji lesů, létá rychle a vysoko.

Synovia, maz kloubní, viz Kloub, str. 409 b.

Syntagma (řcc., »sestavené«, »spořádané«), sbírka růz. spisů nebo článků stejného obsahu, sbírka různých poznámek a výpisků, tedy totéž co collectanea. Srv. též Blastares, Kormči kniha a Polsko, str. 161 a. V makedonském válečnictví slulo s. oddělení vojska, obsahující 4 tetrarchie, tedy 256 vojáků (asi naše setnina na míře válečné). U Novořeků znamená s. ústavu; odtud strana syntagmatická (ústavní).

Syntaktický, k syntaxi neboli skladbě

se vztahující.

Syntaxis, řec., skladba, jest nauka větě a o slovech jakožto částech věty: o podobě a složení věty jediné, o jejích částech a jich vzajemném poměru, o skládání vět u větší celky č. souvětí, o prostředcích, jichž jazyk ke tvoření vět užívá, t. j. o vý-znamě a úloze rozličných částí řeči a jejich rozl. tvarů mluvnických ve větě, o pořádku slov (slovosledu). Podle zvl. úkolů, jež s. časem mimo pouhý popis jazyka po stránce syntaktické si dává, vznikají druhy s-xe, zvl. s. historická, předvádějící syntaktická fakta v jejich vývoji, a s. srovnávací, přirovnávající jazyky rozl. po stránce syntaktické. Mínění o úkolech s-xe a o způsobě, jakým by je měla nejlépe vykonávati, jsou podnes velmi neustálena, a podle toho i zařízení a rozdělení s-xe bývá u rozl. badatelů velmi rozličné. Někteří doporučují, aby za základ s-xe byla položena věta, aby se vyložilo o podobě věty a o jejích částech, a aby se ukázalo, kterých částí věty a kterých tvarů mluvnických jazyk užívá na jejich vystižení a na vyplnění rozličných potřeb věty. Jiní

vycházejí naopak od významu částí řeči a diti akcí chemickou. Po té připravena celá mluvnických tvarův a leda jen jako přídav-kem učí, jak se skládají ve větu. Nejčastěji však uznává se potřeba zachovati obojí východiště a podle toho se dělívají spisy o s-xi obyčejně ve dvě části, různě jmenované a v různém pořádku kladené, t. j. v nauku o větě (větosloví, synthesis) a v nauku o významě částí řeči a jejich tvarů (mluvnické významosloví č. semasiologie, t. analysis, skladba v užším smysle). Neúspěšnost pokusů, vyplniti úkoly s xe způsobem jednotným, dokazuje, že s. opravdu obsahuje vlastně nauky dvě, které ovšem z části se stýkají a v sebe přecházejí. Ani vůči jiným naukám mluvnickým není s. oddělena docela určitě. Větosloví se stýká s naukou o slohu, kde popisuje stavbu vět a skupo-vání jich ve větší celky; mluvnické významo-sloví pak, kterému sluší m. j. vykládati i o rozličných kategoriích sloves a jmen po jejich významě (o slovesech trvalých, netrvalých atd.; o jmenech zdrobnělých, složených, odvozovaných určitými příponami atd.; o rozl. druzich číslovek a pod.), o významě zájmen i nesklonných částí řeči, stýká se s úkoly slovnika.

Syntérése (z řec. συντήρησις), scholastický termin, značící pudové hnutí svědomí.

Synthesa (z řec. συνθεσις = soubor), znamená spojování různé mnohosti v jednotu. Logicky jest s. úkon myšlení, jímž představy podle svého pomyslného obsahu se spojují v nové celky. Proto jest soud synthetický ten, jehož praedikát není v subjektu obsažen, nýbrž k němu přichází jako nový dodatek, na př. stříbro jest měnlivé hodnoty. Z pojmů všeobecných přidáváním znaků, tedy postupem synthetickým (skladným) přichá-zíme až k pojmům individuálním. Důkaz synthetický jest ten, který postupuje od důvodů k následkům; methoda synthetická postupuje od jednoduššího (roz. pojmově jednoduššího) k složitějšímu. Synthesováním poznatků tvoří se theorie a zákony. K synthesování jest potřebí dostatečného důvodu, buď že pouze psychologického, nebo logického (principium rationis sufficientis). Spojení na základě důvodu logického jest s.

logická. red. S. chemická. Postup od látek komplikovaných k látkám jednodušším nazýváme analysou, opak toho, přípravu komplikovaných látek z látek jednoduchých s sou; tak na př. pochodem analytickým jest rozklad vody ve vodík a kyslík, kdežto synthetickým pochodem jest příprava vody z obou těchto plynů. S. podařila se však i u mnohých organických látek velmi komplikovaných, které dříve jest bezprostředně jen v mathematice; vědy známy byly pouze jako produkty živé buňky. empirické zakládající se na badání, jež jde První takovou látkou byla močovina, slouče od připadu k případu, užívají methody te, nina v moči v hojném množství se vyskytu- když již dříve jakýsi stupeň všeobecnosti jíci; r. 1828 připravil ji Wöhler z kyanatanu ammonatého, i bylo tím poraženo mínění, hledí vysvětlovati a tak vlastní svou stvořeaž do té doby panující, že ke vzniku všech nou abstrakci hledí pověřiti. (Srv. Methoda látek v živém těle se vyskytujících potřebí a Synthesa.) jest zvláštní síly životní, kterou nelze nahra- S-ké jazyk

řada sloučenin, které i v přírodě se vyskytují, ba mnohdy příroda i předstižena; při-praveny jsou na př. i mnohé cukry umělé, které živá buňka připraviti nedovede. Na s-se chem. založena jsou mnohá odvětví průmyslová, tak na př. výroba barviv. Uměle lze poříditi barviva, která svým vzhledem i svou ohnivostí daleko předstihují barviva přirozená. Z barviv přirozených nejdéle udrželo se indigo, avšak i to v posledních letech zatlačováno jest již indígem umělým, cestou synthetickou připraveným. Mezi nejkrásnější s-sy doby poslední náleží i kafru. Fr. Plzák.

S. minerálů jest umělá příprava produktů, jež chemickým složením, krystallovým tvarem i fysikálními vlastnostmi rovnají se minerálům přirozeným. Nejčastějším účelem s-sy min. bývá dokázati experimentálně možnost chemických pochodů, jež na základě mineralogických a geologických pozorování předpokládají se při vzniku nerostů v přírodě. Tak Gay-Lussac a Daubrée napo-dobili experimentálně vznik haematitu krystallovaného na lávách na př. vesuvských, resp. cínovce při erupcích žulových, rozkládajice těkavé halové sloučeniny železa (cínu) parami vodními; Fouqué, Michel-Lévy, Morozewicz a Doelter napodobili vznik nerostů, jež skládají vyvřelé horniny, tavíce součástí jejich pospolu v určitém množství poměrném, a stanovili fysikálně-chemické podmínky pro vznik jednotlivých nerostů. Nejsoustavněji provedl a provádí práce to-hoto směru J. H. van't Hoff se svými žáky o solich ložiska stassfurtského, zjišťuje meze temperatury a nasycení roztoků, nutné pro vznik jednotlivých tamních minerálů. — Jindy s. min. provádí se za tím účelem, aby minerály, které v přírodě se vyskytují nedosti čisté, nedobře krystallované a pod., byly obdrženy v podobě způsobilé ke zkoumání goniometrickému, fysikálnímu i chemickému. Konečně může s. min. dojíti i významu praktického, jako výroba umělých rubínů, po prvé se zdarem provedená Frémym a Verneuillem, výroba umělého smirku při pochodě thermitovém, umělého tyrkisu a j. Fr. Sl-k.

Synthesis, řec., větosloví, viz Syn-

Synthetický, z řec., tolik jako souborem vzniklý; viz Synthesa.

S-ká methoda čili sestupná, jest opa-kem postupu analytického. Vychází od obecného, pojmově jednoduššího a stálým určováním (determinací) přichází až k pojmům individuálním. Úspěch methody s-ké zaručen získán byl, s jehož výše pak dané případy

S-ké jazyky jsou ty, které na rozdíl od

jaz. analytických (v. t.) rozličné vztahy kolem podlah buď se opatří na výšku 90 až mluvnické vystihují nikoli spojováním růz-ných slov, nýbrž flexí (na př. lat. amābam, stč. milovách — nč. miloval jsem); určité hranice mezi jazyky s-kými a analytickými ovšem kou cementovou omítkou, po případě se není. Vyšší stupeň jazykové synthese je v t. zv. jazycích polysynthetických (viz Jazyk, str. 139 a)

S. soud viz Synthesa.

Syntipas viz Sindbád. O českém textě psal Nebeský, o slovanských zpracováních Murko.

Syntomis III., běloskvrnáč, rod vřetenušek čeledi t. jm., vyznačený nedostatkem oček jednoduchých, jedinou žilkou hřbetní v křídlech předních; křídla zadní mají 5 žilek. Zadeček zdoben jest žlutým kroužkem. Tykadla jsou téměř nitkovitá. Jediný druh evropský jest s. *phegea* L., b. pampeliš-kový. Jest černomodrý, na křídlech předních obyčejně s 5, na zadních se 2-3 bílými prosvítavými skvrnami; zadeček má na 1. kroužku žlutý měsíček; kroužek 5. jest žlutý. Rozp. 33—40 mm. Žije v teplejších polohách. Housenka podobá se poněkud přástevničí, jest černá, hnědošedě huňatá; žije od srpna do dubna nebo května na pampelišce a j. bylinách. Kukla jest podlouhlá, měkká černohnědá a leží v řídkém zámotku. Kpk.

Syntonické komma v. Komma, str. 638. Syntonin viz Bilkoviny, str. 63 b.

Syntriohia, podrod mechů rodu Barbula (v. t.), obsahující několik statných druhů velkolistých, v listech zelení všude oplývajících, s tlustým, dole v pravo, na-hoře v levo zkrouceným štětem a s velikou čepičkou na prodloužené puštičce (na př.

B. subulata Brid. a B. ruralis Hedw.). Synutec, ves v Čechách, viz Sinutec.

Syphilis viz Příjice.

Sypka jest budova sloužící k dočasnému uschování obilí a to buď 1. při hospodářství od té doby, kdy jsouc vymláceno uchovává se až do doby prodeje nebo jiného zužitkování, neb 2. v obchodních městech, hlavně v přístavech, kde se zřetelem na dosažení příznivé ceny uschovává se až do doby prodeje a odvozu. Velikost sýpek jest podminěna buď výnosem hospodářství, neb obratem, kterého v obchodu se dosahuje, a jest přirozeno, že s ky druhého druhu bývají mnohem větší prvních. V hospodářských s-kách bývá mnohdy dolní patro upraveno buď jako sklep na brambory, neb jako kůlna na vozy. Všecka vrchní patra jsou mezi sebou spojena jednak schody, které nejčastěji se umistují ve výstavku, jednak vytahovadly a pak spouštěmí, kterými lze obilí spouštěti s patra do patra. Slouží-li přízemí za sklep na brambory, povýší se jeho podlaha min. 0.5 m nad terrain, vrchní patra dělají se 2.4 až 2.5 m vysoká. Hloubka sýpek bývá 9 až 12.5 m. Jednotlivá patra mají podlahy z prken na drážku spojených, které spočívají na neb železnými, nejčastěji litinovými. Stěny s-ů.

125 cm prkenným lambris z prken stojatě vedle sebe kladených, taktéž na drážku spojených, neb se na tuto výšku omítnou hladoplechují železným plechem, jehož zpodní konec položí se 10 až 12 cm na podlahu, na kterou se přibije a vrchní zahnutý konec vloží se na 3 až 4 cm hluboko do spáry mezi cihlami a přichytne se skobkami bezpečně k stěně. Malá, okenicemi opatřená okna kladou se svým parapetem do výšky as 65 až 100 cm nad podlahu — do výšky zásypu obilí — a na venkovské straně zři-zují se ochranné sítě z drátěného pletiva. Venkovské zdi sýpek doporučuje se dělati duté s isolační vrstvou vzduchovou. Střechy sýpek musí býti kryty krytinou ohnivzdor-nou, zřízení hromosvodů jest nezbytné.

Staré obilí sype se do výšky 65 cm, nové obilí do výšky 40 až 50 cm, oves 90 až 100 cm vysoko. Kolik dm vysoko jest obili nasypáno, tolik hl připadá na 1 m² pokryté plochy; jsou-li mezi hromadami cesty, spotřebuje se na 1 hl o ½ plochy více. Váha 1 hl rozlič-ných zrn v kg: ječmen 62—72, jetelové semeno 70-82, luštěniny 75-85, oves 43-54, pšenice 72—80, vikev a řepka 71—85, žito 68—79. Ležením obilí ubude váhy zrna po 8 až 12 měsících seschnutím: u pšenice a žita 1%, u ječmene a ovsa 2%, u luštěnin 2.5%, u řepky a vikve 10 až 15%, u luštěnin vyseje se pšenice neb žita 2.2 hl, ječmene neb ovsa 2.7 hl, hrachu nebo bobův 2.2 hl, vikve neb čočky 1.6 hl, pohanky 1.1 hl, řepky 0.35 hl, lnu 3 hl a sklidí se ječmene, ovsa, pšenice neb žita 6-8krát, bobů, čočky, hrachu neb vikve 8—10krát, pohanky 20krát, řepky 30krát a lnu (semene) 5krát tolik, co se vyselo. Nahodilé zatížení u stropů sýpek počítá se pro 1 m³ plochy podlahy v každém patře 800 až 950 kg.

S-ky obilní v. Kontribučenské sýpky.

Sypky viz Hodiny, str. 438 b.

Sypniewski Feliks, malíř polský (* 1833, † 1902 ve Varšavě). Vzdělal se ve škole krásných umění, potom v Paříži. Vymaloval: Sobieski u Vidně; Lisovčík; Aldona Kiejstutovna; Medailéři vlaští u dvora Sigmunda 1.; Bitva pod Obertynem a j.

Sýpravice, ves v Čechách, viz Svépra-

vice 2).

Syr viz Syr-Darjá.

Sýr (angl. cheese, fr. fromage, lat. caseus, něm. Káse, rus. syr) jest výrobek z mléka. Sýrovina obsažená v mléce sráží se přidáním syřiště neb okyselením, strhujíc zároveň tuk, po případě mléčný cukr a anorg. soli v mléce obsažené, načež vyloučená sraženina oddělí se od syrovátky a vystavena jsouc vlivu bakterii a plisni nechá se »zráti«. Podle toho, z jakého mléka (ze sbíraného neb nesbíraného) jest s. a podle způsobu srážení sýroviny buď syřištěm neb okydřevěných neb železných stropnicích, tyto selením, podle tvarů a způsobu solení po pak jsou podepřeny sloupy buď dřevěnými případě barvení rozeznáváme různé druhy Syra. ¢499

třebi se ke srážení kaseinu syřiště, kteréž připravuje se buď ze čtvrtého žaludku telat jen mlékem krmených nebo ze syřišťových extraktů. Při srážení mléka sladkého rozkládá chymosin v syřišti obsažený kasein převážně v para-kasein, látku nesnadno rozpustnou; mimo to vzniká malé množstvi proteinové látky, snadno rozpustné, odpovídajíci složením svým albuminosám, kteráž zůstává v syrovátce rozpuštěna. V praxi zachováván při výrobě 8-ů z mléka sladkého tento postup: K mléku předem na 31-35° C zahřátému přidá se syřiště, čímž sýrovina během 25-30 min. úplně se srazí. Po slití syrovátky, tekutiny nacházející se nad sraženinou, sýrovina (tvaroh) se vylisuje (vytuži). Vytužený tvaroh rozdrobi se, po připadě na ručním mlýnu rozemele, osolí, sformuje, někdy i lisuje. S. takto upravený suší se asi 14 dní na deskách, denně se obrací a otírá a na konec ve sklepich přenechá zrání, které jest u většiny s-ů ukončeno ve 4-6 nedělích. S-y vyrobené ze sladkého mléka mohou býti měkké neb tvrdé, podle toho, srážíme-li para-kasein za mírne teploty a s-y vyrobené buď vůbec nelisujeme neb jen málo, anebo srážíme-li para-kasein při vyšší teplotě a s-y připravené více neb méně lisujeme.

Při výrobě s-ů z mléka kyselého zachováván skoro týž postup, jenže není třeba přidávati syřiště, ježto kys. mléčná, z cukru mlečného povstalá (kvašení mlečné), podobnou funkci zastává jako chymosin sy-řiště. Sýrovina sráží se v tomto případě v podobě jemných klčků, jejichž sbalení se dosáhne zahřátím na 32-50° C.

Při zrání s-ů způsobeném vlivem různým, bakterii, plisni a enzymů podléhá rozkladu netoliko para-kasein, nýbrž i tuk a cukr mlečný. Pozorujeme dvě stadia při zrání s-ů. V prvém rozkládá se cukr mléčný na kyselinu mléčnou, při čemž i dutiny počínají se v sýru tvořiti; ve druhém stadiu rozkládá se para-kasein částečně v rozpustné pro-teiny, po případě v jejich rozkladné produkty, za současného vzniku látek, které s-ům dodávají specifické chuti a více nebo méně příjemného zápachu. Zrání s-ů šíří se buď z povrchu dovnitř neb opačně, aneb též současně celou hmotou.

Vady s-ů povstávající při zrání jsou tyto: a) Tvoření velkých nepravidelných dutin, způsobené životní činností různých druhů plisní a bakterií. S. se trhá, obyčejně ztrácí svoji chuť a snadno se kazi. b) Různá zabarvení s-ů jako: zčervenání, zmodrání, zezelenání, zčernání ve většině případů vzniklé činností plísní a bakterií. c) Zhořknutí s-ů způsobeno bývá zvláštním mikrokokkem.

d) Roztékání s-ů povstává při některých
s-ech tím, že buď zůstává v tvarohu mnoho syrovátky, nebo sráží-li se syřištěm při nízké teplotě, nepropracuje-li se sýrovina řádně, není-li dostatečně solena, neb nechá-li se s. v příliš teplé místnosti zráti. e) Plesnivina, na pahorek nad přístavem a založili tu město

Ku přípravě s-ů z mléka sladkého upo-, kteráž v podobě houbovité plisně na povrchu s-ů se vyskytuje.

S-y přicházející do obchodu dělíme na smetanové, tučné, polotučné, hubené.

Smetanové s-y připravují se buď ze smetany nebo z mléka se smetanou smíchaného. Do skupiny těchto s-ů náležejí: neuchâtelské, gervais, po př. italské strac-

chino a j.

Tučné s-y vyrábějí se z nesbíraného mléka, tak že obsahují kasein a tuk asi v témž poměru jako v mléce. Sem náležejí limburský či schwarzenberský, harrachovský, franc. rocquefortský, ital. gorgonzola, anglický cheddar, švýc. emmentálský, hollandský, edamský a j. Edamské s-y přicházejí do obchodů nejčastěji ve formě kulovité na povrchu žlutě neb červeně uměle zbarveny, schwarzenberský, harrachovský jsou formy ciblovité, roquefortské s-y vyrábějí se z mleka ovčího a koziho, s. gorgonzola charakterisován jest plísní celou hmotu prostupující.

Z polotučných s-ů, které připravují se ze směsi stejných dílů mléka nesbíraného a sbíraného, dlužno uvésti s-y gruyèreský, připravovaný z mléka šafránem zbarveného, a parmesánský, zajímavý tím, žek úplnému uzrání potřebuje několik roků; jest velmi trvanlivý, tak že i po 20 letech neztrácí na své jakosti.

S-y hubené připravují se z mléka sbíraného buď sladkého neb kyselého, po případě z podmáslí a obsahují poměrně málo tuku. Sem náležejí olomoucké syrečky (tvarůžky).

Zvláštní s. vyrábí se také ze syrovátky, jež zbývá při výrobě různých druhů s-ů.

Zmínky zasluhují též s-y z mléka ovčího při-pravované: roquefortský a v moravskoslez-ských Karpatách připravovaná »brindza«. Nv. Syra, ve starov. Syros, ostrov v sou-ostroví Kyklad, tvoří s ostrovy Mykonos, Delos a Gyaros eparchii S. řeckého nomu Kyklad, jesť vzdálen 73 km od řecké pevniny, má délky $16^{1/2}$ km (od s. k j.) a největší šířky (od v. k z.) $10^{1/2}$ km, měře 81 km³ plochy. Krajním bodem na s. jest mys Strimesos a na j. mys Vilostasi, pobřeží jest rozčleněno na z. zálivy Megaloki, Delphini a Krasi, na v. pak vyniká zátoka Hermupolská znamenitým přístavem. Blíže východ, břehu ostrova leží výspy Asproneson a Gaidroneson. Povrch ostrova jest hornatý, dosahuje na již. konci výše 325 m a na sev. 441 m, půda skládá se z hornin krystallinických a vápencových, jest pustá a bezvodá, pouze jediný vodní pramen napájí hlav, město ostrova. Následkem toho kromě několika málo zahrad jest ostrov bez vegetace a i téměř veškeré jeho obyvatelstvo, čítající 31.575 duší, soustřeďuje se v hlavnim městě S. čili Hermupolis (v. t. 3): stanice rak.-uherského Lloydu. Ostrov neměl ve starověku žádné důležitosti, ač již tehdy na mistě nynějšího hlav. města stávala osada. Ve středověků uchýlili se však její obyvatelé

207 obyv. č. (1900)

Syraouse [sirekjús], hlavní město hrabství Onondaga ve Spoj. Obcích sev.-amer. ve státě New York, 315 km na sz. od New Yorku na vých. konci jez. Onondaga, kde průplav New York-Erie setkává se s průplavem Oswego, v uzlu železnič. tratí na Erie, Rochester, Buffalo, Oswego, Watertown, Ogdensburg, Rom, Utica, Albany, New York, Bighampton, Susquehanna a Pittsburg, jest páté město státu svým obchodním a populačním rozvojem, majíc 108.374 obyv. (1900). Za prvotní svůj rozkvět děkuje S. solným pramenům, jichž počítá se do 50 a které dávají roční výtěžek 7 mill. bushelů. Později však přistoupily k nim rozmanité závody metallurgické a j., tak že dnes má město velkolepé vysoké pece, ocelárny, slevárny, sklárny, pivovary, továrny na hospodářské stroje, obuv, tabák, likéry a m. j., jichž roční vý-roba cení s: na mnoho millionů dollarů. Stejně rozkvetl i obchodní ruch města, jehož hlavním předmětem jest zboží osadnické, lu-čebniny, kůže, oděv, obuv, tabák atd. Toto bohatství města jeví se i v jeho výstavnosti. Veřejné i soukromé banky umístěny jsou vesměs v nádherných palácích, chrámy závodí mezi sebou výstavností a nádherou, nejkrásnějším mezi nimi jest kostel presbyteriánů slohu gotického, vyučovací ústavy pak zastoupeny jsou co nejhojněji a v jich čele stojí universita s 800 posl. Kromě universitní knihovny s 45.000 sv. jest zde ještě 5 jiných veř. knihoven. Z veřejných budov vyniká dále palác soudní, radnice, poštovní budova, hvězdárna a j. v. Tšr. Syrákov, ves v Čechách, viz Sirákov.

Syrakovice, ves v Cechách, viz Sira-

kovice.

Syraku, Syrakon, městečko ve vilájetě janinském evropského Turecka obydlené Aromuny, kteří sem do pohoří Pindu utekli se před pronásledováním. Leží na pravém břehu Arty, proti městu Kalarrhytai, velmi již zpustlému. Obyvatelstvo živí se pastýf-

stvím a obchodem v cizině
Syrakusy (ital. Siracusa, dříve také Siragosa): 1) S., hlav. město ital. provincie t. jm., na ostrůvku Ortygia odděleném od vých. břehu Sicilie uzounkým průplavem, přes který vede most, na želež. trati S.-Messina a S.-Licata, má 32.030 obyv. (1901), ulice úzké a klikaté, kathedrálu postavenou na místě slavného chrámu Minervina, chrám benediktinský a San Giovanello, archaeologické mu-seum, poměrně však dosti chudé, knihovnu, tvrz, zříceniny starověkých lázní a středov. paláců a znamenitý přistav zaujímající 232 ha a zveličené město ohrazeno zdí jdoucí od a rozdělený na velký přistav (porto grande)

Ano-S., jež bylo katolickou metropoli Ky-klad.

**Tšr.*

Syrá, Syré, Sírá, ves v Čechách, hejtm.
Rokycany, okr. Zbirov, fara a pš. Mýto; 27 d.,

V jižní česte jest proslulý solný pramen la Parucca.

Dějiny. S. jsou sídlem pradávného původu. Nejnovější hrobové nálezy v městě i okolí nasvědčují, že byly již osazeny za doby obyvatelstva sikánského. R. 737 př. Kr. korinthský oikista Archias založil na místě S-us město, kteréž bylo nejstarší dorskou osadou západu a za krátko tak se rozvinulo, že bylo po mnohá století největším městem evropským. Město Archiou založené a odtud nepřetržitě S-sami zvané rozkládalo se na nízkém pobřežním ostrůvku Ortygii, kol pramene Arethusy, a mělo dva přístavy: větší, ostrovem a poloostrovem Plemmyriem uzavřený, do něhož vedly dva vjezdy, širší, ale skalnatými výspami uzavřený v jihu Ortygie, užší na severu Ortygie, jenž na severovýchodě souvisel s přístavem menším, otevřenou to rejdou. Od počátku S. byly městem důležitým a samostatným, jež s métro-poli Korinthem spojeno bylo toliko svazky bohopoctnými. Zapudivše obyvatelstvo sikulské do vnitrozemi, Syrakusané zmocnili se záhy protějšího pobřeží, řečištěm bahnité řeky Anapa v jižní hornatou čásť a v sev. nížinu rozdělené. Na skalnatém výběžku, který nížinu na severu zavíral a oba přístavy ovládal, vznikla záhy městská čtvrt Áchradina, na malém pahorku jižně anapského ústí vznikla čtvrť Polichna kolem slavného chrámu Dia Olympského, ještě jižněji při větším přístavu Témenités, zvaná podle chrámu Apollóna Témenita. Achradina a Témenités byly později pojaty do rozšířeného města, Polichna zůstávala však vždy osadou předměstskou. Plavbou, obchodem a přichodem nových osadníků S. vzmáhaly se tak, že již s poč. VII. stol. př Kr. pokoušely se o rozšíření svého území zakládáním osad v jihových. koutě ostrovním (Heloron, Neaiton, Akra, Kasmeny, Kamarina), čímž čtvrtina ostrova podrobena panství jejich. Správu měli v rukou svých gamorové, zámožní to statkáři, kdežto široké vrstvy lidu, živící se obchodem a živnostmi, práv politických byly prosty. Gamorové osazovali ze svého středu širší a užší radu. Nepatrná událost spůsobila s poč. V. stol. př. Kr. pád gamorů, načež jal se vládnouti lid, Sikuly zesílený; gamorové z města vytlačení osadili Kasmeny, kdež zařídili se samostatně. R. 485 př. Kr. žádali mocného tyranna v Géle Gelona, aby je zpět do S-us uvedl. Tento vyhověl prosbě, ale zmocnil se vlády v městě, jež učinil hl. městem své rozsáhlé říše. S. rozšířeny převáděním obyvatelstva z dobytých měst, zvl. z Megar Hyblejských, z Kamariny a z Gély, Achradiny k většímu přístavu. Na jižním na j. a malý přístav (porto piccolo) na s., jež svahu Achradiny založena nová agora. Odspojeny jsou zmíněným průplavem. Lodní tud S. byly největším městem sicilským, ba ruch činí do 3000 lodí s ½ mill. t, hlavně i řeckým. Veliký rozvoj moci syrakuské způitalských, dovoz cení se na 2½ mill. lir a sobil válku s Karthaginci a zastavil jejich

stupců Gelonových Thrasybulovi vznikla vzpoura a po tuhém boji tyrannis svržena, načež žoldnéři a Sikulové z vděčnosti za pomoc prokázanou podělení právem občanským. Ale brzy vznikly spory mezi oběma vrstvami občanskými, za nichž na severu k městu připojeno předměstí Tycha. Po třech letech spory odchodem žoldnéřův utišeny. Za války peloponnéské S. stály na straně athénských odpůrců, což dalo podnět k výpravě athénské (415 – 413 př. Kr.) a k ob-ležení města. Vítězství dostalo se S-sám pomocí Sparty, načež syrakuský náčelník Hermokratés účastnil se proti Athénám války dekelejské. Za války s Karthaginci vyznamenal se v poli Dionysios, tak že se stal r. 405 př. Kr. jediným velitelem všech bran-ných sil syrakuských a s pomocí vojska a osobní stráže zmočnil se tyrannidy (405-367 př. Kr.). Za něho S. byly na vrchole moci své. Ortygia přeměněna v hrad tyrannův, na severozápadě na návrší Epipolách založena v sousedství Achradiny nová čtvrť městská, která sama velikostí dnešnímu městu se vyrovnávala. Proti odpůrcům zřídil si Dionysios stálé vojsko ze žoldnéřů kampanských, Epipoly opevněny a jižní hradba jejich spo-jena s opevněním Ortygie. S. tak staly se největším městem v Recku i v tchdejší Evropě. Útoky karthaginské odraženy, menší města řecká podřízena S-sám a i na vých. pobřeží italském zaujato pevné postavení. Loďstva syrakuská ovládala veškera moře italská. Ale syn jeho Dionysios II. svržen vojevůdcem Dionem, když pak znovu panství se zmoc-nil, vypravili Korinthští k prosbám S-sanů Timoleonta, který S. osvobodil, svobodu jim navrátil a šťastně válčil s Karthaginci. Ale r. 317 př. Kr. zmocnil se tyrannidy Agathokiés (v. t.) a vládl v duchu Dionysiově až do r. 289 př. Kr. Hlavní podporou jeho byli kampanšti žoldneři Mamertini, kteří po jeho smrti zmocnili se Messány, ale tam byli svíráni vojevůdcem Hieronem. Tento později stal se králem v S-sách a s počátku prvé války punské spojil se s Římany. Jeho nástupce Hieronymos učinil smlouvu s Hannibalem, ale byl svržen a obnovena démo-kratie. Než římský vojevůdce M. Claudius Marcellus vzal r. 212 př. Kr. po dvouletém pramenů, t. Narynu a Kara-Darje. Naryn po-obléhání S. útokem, kteréž zpustošeny a číná v pohoří Tien-šan na jihu semirěčen-zpleněny. Odtud S. byly římským městem ské oblasti, jižně od jezera Issykkul, asi ve provinciálním, jehož bohatství a umělecká výši 3000 m. Kara-Darjá vyvěrá ve vých. cípu výzdoba přeneseny do Říma. S. rychle klc-saly, tak že již Oktavián, aby nebylo město liduprázdné, do nich římskou osadu uvedl. Na počátku středověku S. trpěly vpády Vandalů a Byzantincův, r. 535 prohlásil je Belisar za hl. město ostrova, císař Konstans II. po několik let v nich i sídlil. Ale r. 878 S. upadly do rukou Arabů, za nichž úplně poklesly. R. 1085 dobyli jich Normané, ale k většímu významu dospěly teprve za dnů naja stěp)). Ve středním a dolním toku S.našich. Dnešní Siracusa prostírá se na ně- D. dosahuje 250-800 m šířky při hloubce kdejším ostrově Ortygii; v nížině pobřežní a až i 10 m. Vody má s dostatek; plaví se na výšinách Achradiny a Epipol vyskytují se hlavně dříví. V l. 1853-80 bylo tu státní.

postup k východu. Ale proti jednomu z ná- rozsáhlé zříceniny dávného města, mezi nimiž řecké divadlo, římský amfitheater a pevnost Euryalos (nyní Mongibellesi); na sev. straně Epipol viděti doposud značné zbytky hradby Dionysiovy.

2) S., italská provincie zaujímající jihových. čásť Sicilie, ohraničená na s. a sz. provincií Catania, na z. prov. Caltanissetta a na j. i v. mořem Středozemním, má tvar nepravidelného lichoběžníku se základnou na s. dlouhou 75 km a s výškou 57 km a měři 3697 km². Jest to hornatá krajina pokrytá vápencovými vrchy a prostoupená hlubokými, úzkými údoly, jimiž protékají v létě vysýcha-jící bystřiny. Nejvyšším bodem provincie jest Monte Lauro (985 m) na sz., od něhož vy-bihají k moři 3 horská pásma mírně se sklá-nějící k pobřeží. Nejdůležitější vodní toky jsou Dirillo, Ermineo, Magro de Scicli, Tellaro, Cassibile, Fiume Grande a San Leonardo, na s. pak leži jezero Lentini, největší vodní nádržka sicilská. Jižní pobřeží jest bez přístavišť, naproti tomu na břehu vých. jsou výborné přistavy Agosta a S. Půda provincie vyniká neobyčejnou úrodností, plodíc přehojně obilí, vina, oliv a již. ovoce. Důležit jest i chov ovcí a rybářství. Obyvatelů jest 427.507 (1901), okresy 3 (S., Noto a Modica), obce 32, obchodní i průmyslový ruch jest nepatrný, železniční trať běži téměř stále podél pobřeží.

Syrallum viz Corlu.

Syroov Joann Jakovlevič, duch. spisovatel rus. (* 1837), jest rektorem semináře v Kostromě. Za své služby v Sibiři seznal důkladně rus. rozkol. V Tobolsku založil při semináři knihovnu ze starých památek, psaných a tištěných před Nikonem. Hlavnější jeho práce jsou: Vozmuščenije soloveckich monachov-staroobrjadcev v XVII. stol. (magisterská díssertace, 2. vyd. Kostroma, 1889); Samosožigateljstvo sibirskich staroobrjadcev v XVII. i XVIII. stol. (Tobol-k, 1888); Staroobrjadčeskaja ijerarchija v Sibiri (t., 1882); K istoriji mističeskich sekt v Sibiri. Duchovidec Igrajil (t., 1890); Mirovozrénija našich predkov rus. slavjan jazyčnikov do kreščenija Rusi (dil I.. mythologie, t., 1897) a j.

Syr-Darjá (v starověku Jaxartés, u Arabů Sihun), řeka v rus. Turkistáně, vzniká ze dvou ferganské ob'asti v témže pohoří. Naryn jest asi 750 km, Kara Darjá asi 130 km dl. Soutok jejich, S.-D., proteká oblastí ferganskou, samarkandskou a syr-darjinskou (v délce 1782 km) a vlévá se do jezera Aralského. Ve ferganské oblasti tvoří Bigovatské prahy. Vodou S.-D-je napájí se několik zavlažovacích kanálů (Sarichan Saj, Daljverzin, kan. imper. Nikolaje I. ovlažující Hladovou step [Golod-

(ozbrojené) loďstvo (aralská flotilla). Kdežto | velbloudi, konč), rybařením, včelařstvím a hedu Chodžentu S.-D. vůbec nezamrzá, kryje ji v Činaze led od poloviny ledna do pro-střed února, v Kazalinsku však od konce listopadu do konce března (podle rus. kal.). Pobočky s obou stran S.-D. přijímá jen v horním toku, ve středním pouze s pravého břehu, v dolním vůbec jich není. Nejdůležitější jsou Malý Naryn, Džumgol-Susamyr, Čirčik, Arys. Ramena S.-D-je slují Jany-Darjá (odděluje se nedaleko Perovska), Kuvan-Darjá a jsou to vlastně stará řečiště řeky, jež písek víc a více zanáší. Za povodní zaplavuje voda jejich široký kraj.

Syr-darjinská oblasť, sev.-záp. čásť ruského Turkistánu náležející politicky k turkistánskému generál. gubernátorství. Měří 504.658 km² (z čehož připadá 1920 km² na jezera). Sev.-záp. čásť (80°/o celé oblasti) jest rovinatá, jihovýchodní hornatá. Horstvo náleží k soustavě Tien-šanu (pohoří Aleksandrovské, Susamyr-tau, Talaský Alatau, Čotkal-tau); od jv. k sz. hluboko do země vniká Kara-tau. Četné ledovce; vrcholy dosahují 4000 m. Roviny při úpatí hor a kraje, které možno zavlažovati (pobřeží řeky Syr-Darji a některých jejích poboček), jsou úrodné. Místa bezvodá jsou mrtvou, buď písčitou (Kara-kum na sz., Mujum-kum na sv. a Kyzyl-kum na jv.) nebo solnatou stepi. Metlou kraje jest stěhovavý písek. Vodstvem jest s.-d o. chudá: Hlavní řeka Syr-Darjá (v. t.) a na jz. hraničná Amu-Darjá (v. t.) zavlažující kanály svými asi 70.000 ha pudy; step. řeky: na v. Talas, na sv. hraničná Ču a konečně ústím sem náležejici Sary-su. Podnebi je vnitrozemské (v létě teplota dosahuje 40°C ve stinu; písek oteplí se na 65°C), ale jinak zdravé; vodních srážek (zejména v létě) málo (v Petro-Aleksandrovsku jen 64 mm); převládají s. a sv. větry. Rostlinstvo jest velmi rázovité, zvláště zají-mavá jest flora stepí a pustin. Ze zvířectva žijí tu oba druhy velbloudů, antilopy, kanec; z dravců šakal, pardál, v rákosinách řek i tigr. Obyvatelů čítá se 1,479.84°; jsou ovšem velmi nestejně rozsídleni. Některé kraje vůbec jsou neobydleny (na jedné verstě bydlí průměrem 3.3, ale někde i přes 100 lidí). Podle národnosti jest Kirgízů 60%, Sartů 20%, Uzbeků 5%, Karakalpaků 7%, Rusů 4% (obývají v městech a 55 vesnicích), Tádžiků 1%, rozmanitých jiných ostatek. Podle náboženství převládají muhammedáni (95%). Polovina obyvatelstva (Kirgízové) jsou kočovníci živici se chovem dobytka. (R. 1898 napočteno v celé oblasti koní 434.000, hovězího dobytka 516.000, ovci a koz 4,755.000, velbloudů 395.000, prasat 121.000, oslů 20.000.) Osedli zabývají se polním hospodářstvím na uměle zavlažované půdě (celkem asi 573.000 ha) pěstujíce (napořád téměř zcela primitivním způsobem) pšenici, ječmen, rýži, proso; bavlnu (na 46.870 ha, v ceně asi 7 mill. rublů); tabák, lucinku; zahradnictví (dýně a p.); sadařství lucinku; zahradnictvi (dýně a p.); sadařství sky Bár-eš-šám, t. j. země na levici), přímoř-(broskve, merunky); vno. Vedle toho zabývá ské území v západni Asii lemujíci v celém se obyvatelstvo usedlé chovem dobytka (ovce, svém rozsahu nejvýchodnější břch Středo-

vábnictvím. Kustarnicky zpracovávají kočovníci vlnu (plsť, koberce, provazy), usedlí vyrábějí různé dřevěné a měděné předměty, obuv, rozmanité tkaniny, hrnčířské zboží atd., krátce vše, čeho třeba tuzemci. Fabričná výroba omezuje se na Taškent; továrny jsou v rukou ruských (příprava bavlny [46 závodů, roční výroba na 1,150.000 rub.]), lihovary, pivovary, výroba santoninu, vydělávání koží, konservování střev atd.; celkem 393 továren a závodů s roční výrobou na 2¹/₂ mill. rublů; ku-starnických dílen 4236 s roční výrobou na 11,667.000 rub. Velký význam pro obchod (roční obrat asi 70 mill. rub., vyváží se do Ruska i do ciziny, vlna, kůže, bavlna, střívka, santonin atd.) a průmysl s.-d-ké o-i bude míti právě otevřená dráha Orenbursko-taškentská. jež probíhá celou oblasť od sz. k jv., tratí Orenburk-Samara připojujíc se jednak ke drahám evropským, jednak ke dráze sibiřské, a tratí Taškent-Čerňjajevo ke dráze zakaspic-ké. – Škol jest v s -d-ké o-i celkem (r.1895) 2533 (s 33.058 žáky; muž. a žen. gymnasium; reální a řemesl. škola, učitelský seminář); nemocnic je 12, ambulatorii 30. Administrativ-nim střediskem jest Taškent. Újezdů jest 6: taškentský, aulicatinský, kazalinský, perovský, čimkentský a amu-darjinský oddíl. Pp.

Syreček viz Sýr. - S. v bot.: 1. odrůda planých jablek; 2. pop. název plodů slézu (viz Malva).

Syfenov viz Siřenov.

Syreński (též Syrenjusz, Syrenius a Sacranus) Szymon, přírodozpytec polský (* 1541 v Oswiecimě – † 1611 v Krakově), byl žákem a od r. 1589 professorem akademie krakov., kde přednášel lékařství. Podniknuv vědeckou cestu po Německu, Uhrách, Švýcarech a Italii dosáhl v Padově doktorátu. Jal se vydávati obsáhlé dílo Zielnik, na něž obětoval veškerý svůj majetek a které dokončil Gabriel Joanicy za hmotné podpory sestry Sigmunda II. Anny Jagiellonky (Kra-kov, 1613, 5 knih). Dílo bylo rozpočteno na 8 částí a zůstalo patrně nedokončeno. Srv. Szopowicz, Vita Simonis Syrenii Sacranii (t.. 1841).

lyrewicz Bolesław, sochał pol. (* 1838 ve Varšavě — † 1899), vzdělal se v umělec. škole varšav., pozdějí v Berlíně u Fischera, v Mnichově u Widmana a konečně v Římě v akademii sv. Lukáše. R. 1867 usadil se ve Varšavě a vykonal několik umělec. cest za hranice. Pochází od něho hojně sousoší ve varšav. chrámech, jakož i náhrobků. Zvláštní zminky zasluhuji poprsi Steinkellerovo, L. Kronenberga, hr. J. Zamojského, D. Zielińského, F. Chopina (v konservatoři); socha Venuše (v »Łazienkách« ve Varšavě) a j.

Syrchi-Barzont, hora v Kavkáze, v těrské oblasti, 4090 m vysoká. Ledovce její živí několik říček. Pp.

Syrie (tur. Suria, persky Soristan, arab-

503 Syrie.

zemního moře od Alma-dagu a středního vati v zemi dvojí podnebí: velmi teplé na toku Eufrátu, jež dělí je od jv. Malé Asie pobřeží a ve vnitrozemských nížinách a mírné a od Mesopotamie, až k hranicím Egypta a v horách, kde zvláště zimy trvající od listoležíci mezi 31°—37° s. š. Dělka jeho od s. padu do března jsou velmi drsné a kde sníh k j. měří 700 km, největší šířka 215 km, nepřesahujíc ostatně nikde jinde 140 km, povrch páčí se na 159.040 km² a počet obyvatelů na 2,184.760, t. j. 14 na 1 km². S. v celém svém rozsahu přes místní rozdíly výškové i povrchového krajinného rázu svého jeví přece značnou jednotvárnost orografickou. Celý povrchový ráz tohoto území možno shrnouti ve dva souběžné a velmi blízké systémy horopisné, z nichž jeden sestupuje k pobřeží stupni více méně příkrými, druhý pak sklání se v poušť sklonem mnohem mírnějším. Mezi oběma těmito systémy rozkládá se řada údolí tvořící vlastně jedinou padlinu probíhající od s. k j., již protékají tři hlavní řeky země. Nejjižnější z nich jest Jordán, jehož údolí ohraničeno jest s jedné strany úzkým, pahorkatým plateau, s druhé pak na v. rozsáhlou planinou rozrytou hlubokými užlabinami a prostoupenou skupinami hor. Krajinu tuto charakterisuje zvláštní útvar říčního údolí a ohromná depresse Mrtvého moře. Uprostřed prostírá se úvodí ř. Leitani, ve starověku Leontes zvané, jež teče k j. jako Jordán a vlévá se do moře Středozemního nedaleko polohy Tyru, zavlažujíc rozsáhlé údolí zvané dříve Coelesyrie (arab. El Bekda). Zde oba souběžné řetězy horské svirající na v. a z. údolí zovou se Libanon a Antilibanon, jsouce nejvyšši částí celé S. Konečně s. zaujímá úval řeky Nahr-el-Asi, ve starov. Orontes zvané, lemovaný na z. pohořím Džebel-Ansarich, mnohem nižším Libanu, Hory za Orontem na samé hranici S. náležejí k horské soustavě Tauru, jehož jsou vlastně předhořím, i zovou se Alma-dag, ve starov. Amanus. V ohledě geologickém S skládá se hlavně z vápencův a piskovcův útvaru křidového a tertierního. K tomu přistupuje místy i útvar jurský a kamenouhelný, jakož i prahory. Čedičový jest massiv Džebel Hauran na v., jiné vyvřelé horniny pak nalezáme mezi Orontem a mořem. Kromě uvedených tří hlavních řek syrských stékají do moře Středozem-niho některé nepatrné říčky pobřežní, na v. pak odtékají do pouště rovněž malé vodní toky tam zasychající. Jezera jsou: Mrtvé moře, jez. Tiberiadské, Bahr-el-Hule, jez. Homské, Antiochijské, malá jezírka u Alepa a j. v. — Klimaticky S. přísluší k pod-nebí oblasti středomořské. Bejrůt má průměrnou roční teplotu + 26.6° C, kdežto tepelný průměr nejstudenéjšího měsice ledna činí + 12.9° C, nejteplejšího pak měsice čer-vence + 27.8° C. Naproti tomu Jerusalem ležicí v horách má průměrnou teplotu roku jen + 17.2°C, ledna + 8.5°C a července + 24.5°C. Dostupuje pak na pobřeží nejvyšší průměrná teplota + 33° C, v horách však sotva + 26° C. V zimě všecky hory syrské pokrývají se sněhem, který v nížinách téměř

pokrývá zemi do výše několika stop po dlouhou dobu. Jaro a podzim jsou tu velmi přijemné a i letní teplota jest zcela snesitelná. Naproti tomu v nížinách panuje v létě ohromné vedro trvající až do října, zimy pak jsou aspoň místy velmi mírné. Od září do listopadu převládá vítr severozápadní, který pak až do února střídává se s větrem jihozápad-ním. V březnu začínají vanouti větry jižní, jež v červnu střídají větry východní vlád-noucí jen krátkou dobu a brzy ustupující větrům severním. Průměrná výše ročních srážek činí v Bejrútě 55 cm, v Jerusalemě však dostupuje výše 92 cm. — Užitečnými nerosty jest S. celkem chuda. V horách vyskytuje se na mnohých místech železo, které těží se v dolech Masrá. V sandžaku alepském jsou doly antimonové, olověné, chrómové, boracitové a ložiska živce, v okolí Alepa jest i důl měděný, ložisko kameno-uhelné a lomy mramorové i sádrové. V Libaně dobývá se hnědé uhlí, v moři Mrtvém pak od pradávna asfalt. - Květena S. připojuje se od pobřeží až k záp. svahům hor do výše 500 m k floře středomořské, vyznačujíc se tu kulturou oliv. Výše následují lesy borové a z části cedrové, ve výši 2000 m pak přestává rolnictví vůbec. K j. a v. lesy přecházejí v pouště a stepi. Celkem jest země k zemědělství velmi příhodná, ač kultura polní vyžaduje tu pečlivé práce a namnoze umělého zavlažování. Všude pěstuje se pšenice, žito, ječmen, boby, hrách, čočka a bavlna, v Palestině i tabák, proso, sesam a durha, místy i kukuřice a rýže, výborné víno a ovoce atd. — S. má všecka naše domácí zvířata, k nimž přistupuje tu i buvol a velbloud. Zvláště znamenití jsou syrští koně, osli a mezci. Z dravců jsou zde vlci, šaka-lové, hyény, karakalové, gepardi a parda-lové. Uhrnem všech ssavců jest na 80 druhů, ptáků 322 druhů, hadů 19 druhů, ryb 42 druhy atd. Velikou metlou země jsou kobylky, pak i komáři, štěnice a štíři. Hojně jest včel domácích i divokých. – Obyvatelstvo syrské jest velmi pestré, skládajíc se ze zbytků rozmanitých národů v S-ii kdysi usedlých či tudy táhnuvších, jako: Řeků, Arabů, Turků, Armenů, Židů, Žápadoevro-panů, Kurdů, Turkmenů a j. v. Panující řeči jest arabětina, kdežto stará syrština zcela upadla v zapomenutí. Co do způsobu života obyvatelé dělí se na kočovné beduiny a usedlé fellahy. Přes pestré své smíšení populace syrská vytvořila přece zvláštní typus národní. Jsou pak Syrové obličeje pravidel-ného, výrazu bystrého, postavy pěkné a vy-značují se zvláště obchodní obratností. Co do náboženství jsou velikou většinou muhammedáni, menšinou pak křesťané, židů jest asi 40.000. Živi se hlavně zemědělstvím, neboť průmysl, kdysi v různých částech země velmi vůbec se neobjevuje. Možno tudíž rozlišo-kvetoucí, jest dnes v naprostém úpadku.

zuje na tkaní bavlny a hedvábí, výrobu mýdla a skla, koženého zboží, trepek a p. Hlav-ními tržebními středisky S. jsou Bejrát, Damašek a Alepo, přístavů jest 7 s lodním ruchem 7000 lodí ročně s 2¹/₂ mill. t. Dováží se zboží hedvábné, bavlněně, sukno, indigo, papir, sklo, železo, zboží osadnické, dříví a j., vyváží pak obilí, hedvábí, kůže, vlna, olivový olej, sušené ovoce, sesam, houby mořské a j. Důležitým pramenem výživy jest i lov mořských hub, jehož účastní se ročně na 300 lodic řeckých a arabských a který vy-náší ročně přes ½, mill. fr. Pro dopravnictví syrské nejdůležitější jest t. zv. Syrská dráha, spojující v délce 147 km Bejrůt s Damaškem, jejíž pokračováním jest t. zv. dráha Hauránská 106 km dlouhá. Ve příčině poli-tické S. jest částí asijského Turecka a dělí se na sandžak alepský, vilájet damašský, mutesariflik libanonský, vilájet bejrútský a mutesariflik jerusalemský.

Literatura: Burton a Drake, Unexplored Syria (Lond., 1872; 2 sv.); Zwiedineck von Südenhorst, Syrien und seine Bedeutung für den Welthandel (Videň, 1870); Lortet, La Syrie d'aujourd'hui (Pař., 1884); Hull, Memoir of the geology and geography of Arabia Petraea, Palestine and the adjoining districts (Lond., 1886); Diener, Beitrag zur Geographie von Mittelsyrien (*Mitt. d. Geogr. G. (, Vid., 1886); Cuinet, Syrie, Liban et Palestine (Par., 1896—1901); Oberhummer a Zimmerer, Durch Syrien u. Kleinasien (Berl., 1899); Verney a Dambmann, Les puissances étrangères dans le Levant, en Syrie et en Palestine (Pař., 1900); Stübel A., Das nordsyrische Vulkangebiet etc. (Lip., 1903); Dussaud a Macler, Mission dans les régions dé-

sertiques de la Syrie moyenne (Par., 1903). Zeměpisný pojem S. ustálil se teprve, když stala se přední zemí Syrské říše Seleustala se predni zemi Syrske rise Seleu-kovců (312-64 př. Kr.). Již ve II. stol. př. Kr. zván byl kraj mezi Amanem a Si-najskou pouští S-ij, kteréž označení zobec-nělo, když z něho Římané učinili provincii (od r. 64 př. Kr. do r. 637 po Kr.). Před tim S. u národů západních neměla jména společného, ale Babylóňanům slula Martu, též Amurri, po Amorských, kteří byli nej-staršími obyvateli jejími. Egypťanům slula Ruten. V užším smysle spočívalo babylonské i egyptské označení na kraji mezi Libanem a Eufrátem, pomoří v střední a se-

Soustřeďuje se hlavně v Damašku a obme- ještě k ní. Za dob hellénistických čásť mezi Libanem a Antilibanem nazývána »S-ií hlu-

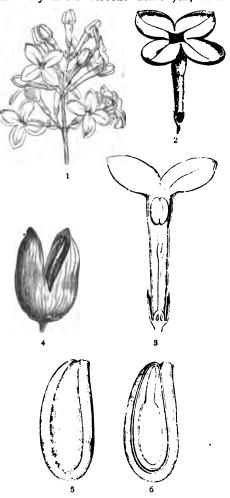
bokou« (†) Κοίλη Συρία, Coelesyria). Dějiny S. za nejstarších dob objasněny jsou novějšími nálezy. Nejstarší obyvatelé byli Amorští, kteří žili již v pevných hrazených městech a řídili se dědičnými náčelníky měst nebo kmenů. Ježto územím jejich procházela cesta z Egypta do Babylóna, upadali v závislost těchto států, nejprve Babylóna, odkudž osvojili si vzdělanost a písmo klinové, pak, za dob XVIII —XX. dyn., pod-dáni byli Egyptu, kteréž poměry objasňuje nejlépe nález Tell el Amarnský. Za dob egyptské nadvlády povznesla se města foinická, ze severu pronikali do Syrie Hethité a v jižní části osadili se Isráélité; současně z Arabské pouště přicházeli Aramští. Znenáhla staré obyvateľstvo amorské vyhynulo a země nabývala rázu aramského. Od dob Salmanassara II. počínají vpády assyrské, jednotlivé hethítské i aramské státy podmaneny, poslední r. 717 př. Kr. Karchemiš, a uvedeny v přímé poddanství; jediná Juda udržela zvláštní postavení. Když moc assyrská klesla, S. připadla r. 606 př. Kr. Babylóňanům a r. 539 př. Kr. Peršanům, za nichž činila satrapii »za řekou«, t. j. za Eufrátem. Po bitvě u Issa r. 331 př. Kr. S. vzdala se Alexandru Vel., r. 312 př. Kr. připadla sev. čásť Seleukovi I., Palestina, Foinikie a Koilésyrie Egyptu. Antiochos III. r. 206 př. Kr. zmocnil se vší S. R. 64 př. Kr. Pompeius vyvrátil říši Seleukovcův a učinil ze S. římskou provincii. Za Seleukovcův a Římanů S. z veliké části se pořečtila. R. 637 po Kr. zmocnil se S. vojevůdce chalify Omara Chálid, načež rychle lid domáci vyzouval se ze způsobů řeckých a přijímal islám. Za Omajjovců S. byla sídlem chalifátu a povznesla se hospodářsky. V IX. stol. S. připadla egyptským Fátimovcům, jimž r. 1073 byla odňata Seldžúky, ale již r. 1095 znova upadla v moc egyptskou. Ukrutnosti Seldžúků byly příčinou křížových válek (1097—1291), za nichž vznikly v S-ii státy západní, křesťanské, ale vedle toho v zemi udržely se státy muslimské, jež r. 1060 podrobil si sultán egyptský Saladín. Za vpádu mongolského zpleněná S. připadla egyptským Mamelu-kům, v jejichž rukou byla do r. 1517. Sul-tánem Selimem I. r. 1517 počíná se panství turecké, za něhož země hospodářsky rychle klesala; také vzpoury různých náčelverní části zváno bylo Foinikii (v. t.), jižní níků Drůzů, zejména uprostřed XVII. stol. třetina Kanaanem nebo Palestinou, krajina Fachruddína, italskými státy podporovapři Eufrátě slula Naharinou, což kryje se ného, zemi uváděly do bídy. R. 1799 pokoupři Eufrátě slula Naharinou, což kryje se ného, zemi uváděly do bídy. Ř. 1799 pokous řeckým pojmem Parapotamie. V rámci šel se opanovati S-ii Napoléon Bonaegyptského i babylonského pojmenování byly parte, r. 1833 stal se vládcem S. egyptský ješté rozeznávány menší části. Kraj mezi Da-chedív Mehmed Alí, ale již r. 1840 podle maškem a palestinským Zájordáním zván So-vůle evropských mocností přinucen navrátiti bou neb Aramem Sobou, okoli Damaška ji sultánu. R. 1860 v Damašku a některých slulo Aram Dammešek, kraj při ústí oront- většich městech vraždění křesťane u velikém ském Amk (u Byzantincův το Ἰμύκιον πέδιον), počtu, načež evropské mocnosti včnovaly úzký pruh severně Oronta a podél moře událostem tamním větší pozornost. Zřízením Iáti. Na východ neměla S. nikdy pevných konsulátů, silnic a železnic za nejnovějších hranic, ale oasa palmyrská byla počítána dob země opět počíná vzkvétati. Pšk. — Srv. Edwards, La Syrie 1840—1862 (t., 1862); Jochmus, The Syrian war (Berl., 1883); Starck, Palestina und Syrien von Anfang der Geschichte bis zum Siege des Islams (t., 1894).

Syriohthus Boisd, rod motylů sou mračníků; má střední holeně bez trnovitých štětin a poslední článek makadlový sehnutý. V době novější rozdělen jest v rody: Pyrgus Hb., Nisoniades Hb. a S. s. str. K nejobyć. druhům náleží Pyrgus Malvae L., s. ja-hodníkový, který má skvrny na černohnědých křidlech předních ostré, bílé; též na zadních, kde jest uprostřed úzká bílá skvrna nebo páska. Na černošedém rubu předních křídel jsou při kraji bílé proužky paprskovité. Palička tykadlová jest tlustá, tupá. Rozp. 24-26 mm. Housenka jest hnědožlutá s hnědočerveným pruhem na hřbetě i po stranách. Na ostružinách a jahodníku. Nisoniades tages L., s. máčkový, má křídla tmavohnědá s bělavými chloupky, načernalými páskami a bilými tečkami v lemu. Palička tykadlová je štihlá, ohnutá. Rozp. 27 mm. Housenka jest jasně zelená se žlutým pruhem na hřbetě

a na bocich. Žije na máčce a ledenci. Kpk.

Syringa: 1) S. L. (vyobr. č. 4082.), šeřík (něm. Flieder), rod rostlin olivovitých
(Oleaceae) z podčel. Syringeae, obsahující kře listů srdčitovejčitých n vejčitokopinatých, obyčejně celokrajných, zakončitých a květů lilákových, nachových n. bílých, libovonných, v bohatých konečných latách, obyčejně podvojných. Kalich jest stálý, zvonkovitý, malý a 4zubý, koruna řepicovitá, 4la-ločná, kraje buď prohloubeného nebo na plocho rozloženého, tyčinky jsou 2, postranní, ke konci trubky vetknuté a semeník o 2 plodolistech s tyčinkami střídavých, celkem 4vaječných, ukončený nitkovitou čnělkou zdéli poloviny trubky a 2laločnou bliznou. Plod jest tobolka vejčitopodlouhlá, 2chlopní, pouzdrosečně pukající, se 4 (ne-li 2) semeny blanou obroubenými. S. roste 6 druhy ve vých. Evropě a mírné teplé Asii a pěstuje se pro ozdobu zvláště druhy těmito: S. vulgaris L., š. obecný, bez modrý, vlašský, španělský, S. chinensis Willd., š. čínský, a S. persica L., š. perský. Méně často pěstuje se S. Emodi Wall, a S. Josikaca Jacq. Nejobec-nější, od XVI. stol. v Rakousku šlechtěný druh jest S. vulgaris. Pochází domněle z Persie, jest však na př. v Sedmihradsku jako planý keř velmi rozšířen. Jeho listy jsou srdčito-vejčité a květy lilákově modré, fialové n. bílé, s krajem koruny prohloubeným. Z hojných odrůd oblibené jsou zvláště francouzské: Marly s květy velikými, nachověfialovými v obšírných kytkách směstnaných, Trianon s latami ještě hustšími, modrofialovými, a Orlean s květy sněhobilými. Dřevo starších kmenů jest pevné, úhledně pruhované a proto oblibené v soustružnictví a uměl. truhlářství. Z hořkých tobolek dobýval se extrakt dříve s prospěchem užívaný proti zimnicím. Seřík

J. Salverte, La Syrie avant 1860 (Pař., 1861); | užší listy vejčitokopinaté a velmi bohaté laty fialové s krajem koruny rozloženým. Jeho nejrozšířenější odrůda jest var. Saugeana s květy tmavočervenými. S. persica má listy v řapík zůžené, vejčitokopinaté, kteréž jsou u var. laciniata peřenoklané. Jeho četné přímé prutovité odnože i větve nesou posléze bohaté laty květů červeně lilákových, velmi

Ć. 4032. Syringa, 1. Konec laty. 2. Květ. 3. Téhož prů-řez podélný. 4. Plod otevřený 5. Semeno. 6. Téhož průřez podélný.

vonných, u var. alba bledších. S. vůbec rozmnožuje se odnoži a hřízenci nebo i očkováním, což zejména děje se u odrůd vysokokmených, kde za podnož voli se buď šeřík ob. nebo i ptačí zob. Od několika let oblíbeny jsou v uměleckém zahradnictví (nejdříve v pařížském, nyní i v pražském) kvetoucí šeříky rychlené, často i plnokvěté. K tomu cíli vybírají se nízké kříčky neb i semenáče šeobecný zhusta jest zdivočelý. S. chinensis, fíku ob., které rok před rychlením zasazují domnéle míšenec S. vulg. a S. persica, má se do kruhulí a potom v čase podzimním n. zimním do květu přechovávají v tmavých ve »Voroněž. Filolog. Zapiskách«, v »Rus. teplých místnostech. — Na šeříku zhusta pře- Filolog. Věstniku«, v »ČČM.« a j. bývá housenka lyšaje šeříkového a puchýřník lékařský. – 2) S. Tournef. jest Philadelphus L.

Syringin, $C_{17}H_{24}O_{9}$, jest glukosid obsażeny v Syringa vulgaris a Ligustrum vulgare; zejména na jaře vyskýtá se v hojném množství v kůře, z níž lze ho získati extrakcí vodou. Tvoří bilé jehličky bezchutné, ve vodě v lihu rozpustné, v aetheru nerozpustné. Zahříván se zředěnými kyselinami minerálními štěpí se v glukosu a syringenin, $C_{11}H_{14}O_4$ Fr, Plzák.

Byringomyelie, řec., řídké onemocnění míchy, vyznačující se tvořením dutinek obyčejně poblíže ústředního kanálu (srv. Mícha, str. 265 b), a to nejčastěji v oddile šijovém. Podle chodu chorobných změn vyvíjí se řada jejich příznaků postupujících od chabnutí až k zacházení (atrofování) svalů ruky a paže i konečným obrnám. K těmto příznakům se přidružuje někdy ztluštění prstů i ruky (cheiromegalie) s chorobným pocením v těchto místech, a chorobné poruchy smyslu hmatového i tepelného. Jindy se počínají objevovati chorobné změny ve svalech plecních. Zvláštní odrůda s. je t. zv. Morvanova cho-

Syringopora, rod vymřelých korálů desknatých (Tabulata) s trsy často značných velikostí, skládající se z tenkých, všelijak prohnutých rourek, které pojí se spolu krátkými a úzkými spojkami rovněž dutými. Dna jsou nálevkovitě prohloubená. Četné druhy v siluru, devonu a karbonu.

Syrinx (σύριγξ) starých Řeků, vlastně pastýřská píšťala, vynález boha Pana, oblíbený nástroj Hermův, jenž i v kultu Dionysově a Kybelinč stále převládal. Zosobněním S. stala se nymfou, jež pronásledována jsouc Panem, na vlastní prosbu přeměněna v rákosí, z ně-hož pak Pan píšťalu vyrobil. Báje tato lokalisována v Arkadii v pohoří Lykaiském blíže Lykosury v Melpeii. klk.

Syrinx, zool., viz Ptáci, str. 933 a.

Syřiště viz Sýr.

Syrku Polichronij Agapijevič, slavista rus., původem Rumun (* 1855 v gub. bessarabské), vzdělal se na petrohr. univer sitě, kde jest mimoř. professorem. První jeho praci byla Istorija christianstva v Bolgariji do kňazja Borisa i kreščenije bolgarskago naroda; dále zasluhují zmínky jeho dissertace Vizantijskaja povésť ob ubijenijí Nikifora Foki v starinom bolgarskom pereskaze (Petr., 1883) a Liturgičeskije trudy patriarcha Jevsimija Térnovskago (t., 1890). R. 1899 dosáhl doktorátu slov. filologie. Vydal ještě: K istoriji ispra-vlenija knig v Bolgariji v XIV. věkě (t., 1890); Monacha Grigorija Žitije prepodobnago Romila (t., 1890); Jevsimija, patriarcha ternovskago, služba prepodobnoj carice Feofane (t., 1900); Očerki iz istoriji literaturnych snošenij bolgar i serbov v XV.—XVI. věkě (t., 1901). Mnoho státi otiskl v petrohr. » Zurnale« mi- slarem národním« jak sám sebe nazýval, žinisterstva nár. osvěty, v Jagićově »Archivě«, jícím jedním životem s lidem, který byl pro

Syrlin Jörg, řezbář něm., pracoval asi od r. 1450 v Ulmu, kde vyřezal ze dřeva mnoho lavic v choru kathedrály a postavil pěknou kamennou kašnu na tržišti. Zvláště pak proslavil se chorovými lavicemi v Můnsteru (1469-74), jež zaujímají první místo v něm. řezbářství XV. stol. Také jeho syn Jörg ml. (* 1455 — † 1521) působil jako fezbář v Ulmě a Blaubeurenu.

Syrmie viz Srěm.

Syrniki, osada ruská v gub. lublinské, új. lubartovském; má asi 5000 obyv.; známá svým hřebčincem, kdež chovají se čistokrevní klusáci angličtí.

Syrnium, zool., viz Sovy. **Syrob** v. Syrup.

Syrokomia Władysław, pseudonym básníka Ludwika Kondratowicze, pocházejícího ze starobylé rodiny litevské (* 17. září 1823 ve vsi Smolkowě bobrujského új. minské gub. – † 15. září 1862). Mládí ztrávil na vsi, stýkaje se s vesnickým lidem a drobnými šlechtici, málo se lišícími od lidu venkovského. Skolního vzdělání nabyl u dominikánů v Nieświeżi a později vřele vzpomínal na školni léta v básni Szkolne czasy Deboroga Vilno, 1859). Když byla škola zrušena, S. r. 1835 dostal se do světské školy v Nowogródku, ale vzdělání své dovršil soukromě, když se vrátil k rodičům. Jmenovitě osvojil si jazyk francouzský, z něhož jal se záhy překládati. R. 1841 stal se správcem statků kn. Witgensteina a přesídlil se do Nieświeże. Drobné jeho básně a povídky, které psal již jako 15letý jinoch, splývají básnickým vzletem a láskou k lidu. R. 1841 oženil se s Paulinou Mitraszewskou a žil pak v Załuczi nad Némanem, později v najatém statku Borejkowszczyzně u Vilna. Zde napsal nejlepší své práce. Jedna z prvních jeho básní Pocitilion (1844) objevila se v »Ateneu« J. Kraszewského, s nímž S. uzavřel blízké přátelstvi. Tou dobou přispíval i do jiných listů a záhy nabyl zvučného jména, hlavné když objevily se jeho basně Urodzony Jan Deborog (o sobě Petrohr., 1854); Kanonik przemyślski; Margier; Utas a j., jakož i mistrný překlad lat. veršů Janického a j. básníků polsko-lat. ze století XVI. První sbírka jeho prací vyšla s názvem Gawędy i rymy ułotne (Vilno, 1853 aż 1861), načež objevovala se sbírka za sbírkou a téměř každá dočkala se ještě za života básníkova několika vydání. Všechny tyto sbírky vydával s pseud. S., pouze Dzieje literatury polskiej vydal se svým jménem. S. náleží k nejnadanějším básníkům pol. Jsa proniknut uslechtilým demokratismem, cítil živě s lidem a s tohoto stanoviska pohlížel také na minulost. Duševní i mravní svět svůj vyjádřil plně v krásných obrazech, v nichž zobrazil rovněž mrtvou i živou přírodu, život lidu i svérázné, samostatné charaktery a typy z přítomnosti i z podání Jest pravým »gu-

nadšení, rovněž tak jako jeho láska k vlasti Litvě. S. malebně líčí chudou přírodu svého kraje s věkovitými lesy, ale tato příroda jest mu pouze pozadím, na němž mistrně zachycuje zjevy skutečného života, sympathické postavy Litevců, jímavých ve svém utrpení, snášeném s tichou resignací. Při všem tom S. jest podivuhodně klidným a objektivním, i když ličí srdcervoucí obrazy roboty a čelí proti společenským zlořádům a kastovnictví. Ani při nejchmurnějších obrazech skutečnosti nepozvedá hlasu k obviněním, ku protestu a tim mnohdy dosahuje rozechvívají-cích dojmů. Nevitězí u něho ideje, jimiž proniknuty jsou všechny jeho básně, jako spíše hloubka citu, jímavá prostota, ano i naivní zbožnost, vydechující z jeho veršů. Tato upřímnost, prostosrdečná ironie a přímost okouzlovala čtenáře, tak že S. náleží k nejoblibenějším básníkům nejen doma, ale i všude tam, kde ho poznali, jmenovitě v Rusku. kde skoro všechny hlavnější práce jeho přeloženy několikráte. Náležejí k nim vedle jmenovaných ještě Chodyka, Nocleg hetmański; Zgon Acerna; Królewscy lutniści; Janko Kladbiszczęński; Starosta Kaponicki a j. Ještě větší popularitě těší se jeho drobnější povídky, z nichž vyvěrá silnější básnický cit a kde S. překvapuje sytostí barev. Souborně vyšly spisy jeho s názvem *Poetre* (Varšava, 1872, 10 d.). Vedle denního života zdrojem jeho poesie bylo též podání z litevských dějin, které znal důkladně, dále nár. písně a život zchudlé šlechty, slovem talent jeho vždy se klonil k typům ušlápnutým, ale s čistou duší, věrným víře a podání předkův. Co do verše S. nemá po Mickiewiczovi v pol. literature soupere. S. psával též do » Wileńského Wiestniku« články z dějin a archaeologie Litvy. Z dramatických prací jeho zvláštnímu úspěchu se těšil Kaspar Karlinski, jenž hrán na všech pol. divadlech. Jeho Dzieje literatury polskiej (rus. překl. od O. Kuzminského, Petrohr., 1860 - 62) oplývají krásnými překlady latinských básníků, ale zůstaly nedokončeny, rovněž tak jako několik větších básní. Každému dílu svému S. věnoval čásť své duše a po práci býval neobyčejně unaven a skleslý. Ke konci života k mukám duševním přidala se i tělesná. Nejlepší životopis S-ly napsal W. Korotyński. Srv. též Spasowicz, V. S. (>Sočiněnija«, I. díl). Ruský výbor jeho spisů vydal V. Lavrov (Petrohr., 1879). Do češtiny byly přeloženy: Ulas; Marger; Vybrané básně (vesměs v Kobrově Ústř. knih. překl. J. Nečasa).

Syromjatnikov Sergěj Nikolajevič, žurnalista rus. (* 1860 v Petrohradě), studoval na petrohrad. universitě, ale pro stu-dentské hnutí vyslán z Petrohradu, načež r. 1888 složil práv. zkoušky a r. 1897 poslán s šedobilými letkami a černými ostny. Kur s výpravou kn. E. Uchtomského na Východ. tento, jenž jest domovem na stepích vých. Procestovav Čínu, Japansko, Koreu, Přímoř- od moře Kaspického až do Dzungarska a skou oblast a Amursko vrátil se přes Ame- v Turáně, objevil se v l. 1863 a 1888 v ohromriku do vlasti. R. 1898 poslán byl opět na ných houfech v Evropě, i u nás (u Dobřan),

něho vždy nevysýchajícím a živým zdrojem | Žurnalistickou činnost zahájil v »Neděli« (1888-93), načež vstoupil do redakce »Nového Vremene«, kde uveřejňoval též povídky s pseud. Sergěj Normanskij a s pseud. Sigma nedělní feuilletony. Přispíval i do jiných časop., jmenovitě cizích, jako »Cosmopolis«, »Daily Graphic« a »Washington Post«. O sobe vydal Saga ob Ejrike Krasnom (Petr., 1890); Ottuda (povidky, t., 1895); Peterburg-skije negativy (t., 1900). Snk.

Byros, ostr. v Kykladách, viz Syra.

Syrov, Syřov, ves v Čechách, hejtm.
Ledeč, okr. Dol. Kralovice, fara a pš. Senožaty; 32 d., 236 obyv. č. (1900), popl. dvůr, mlýn. Připomíná se r. 1236.

Syrovatčina, jinak serum (v. t.). Lé-čení s-nou viz Serotherapie.

Syrovatka, Syrovátka, ves v Čechách na tr. žel. dr. Praha-Král. Hradec, hejtm. Král. Hradec, okr. Nechanice, fara a ps. Do-břenice, 45 d., 366 obyv. č. Statek a cukrovar drži Karel Weinrich. Stávala zde tvrz. na níž seděli (r. 1410) Matěj z Dobřenic, v l. 1451—80 Jan ze Syrovatky, poč. XVI. stol. Haléřové z Jičíněvsi, od r. 1554 Rohovladové z Bělé, r. 1598 Mlazovští z Těšnice, r. 1604 Jan Krištof z Valdšteina, v l. 1608—13 Jan Bernart Jestřibský, od r. 1629 Jan Jakub de Vaghi. Nynější vés vzala původ r. 1701.

Syrovátka viz Mléko, str. 457 b, a Sýr. Syrovice, Surovice: 1) S., far. ves na Moravě, hejtm. Hustopeč, okr. Židlochovice, pš. Rajhrad; 122 d.; 835 obyv. č. (1900), kostel sv. Augustina, 2tř. šk., mlýn. — 2) S. Nové (Neuserowitz), ves na Moravě, hejtm., okr. a fara Mor. Budějovice; 119 d., 634 obyv. č. (1900), 4tř. šk., pš. Fid. panství má 1635 ha půdy; náleží k němu zámek s kaplí P. Marie, dvůr, pivovar, par. mlýn a pila,

cihelna, jest majetkem Josefa hr. z Nimptsch. **Sýrovice** (Sirbitz), ves v Čechách, hejtm., okr. a fara Podbořany, pš. Pšov; 38 d., 218 obyv. n. Alod. statek (158 83 ha půdy) s pěknou villou, dvorem a chmelnicemi drží Edmund Knobloch.

Syrovin, far. ves na Moravě, hejtm. a okr. Kyjov, pš. Žeravice; 165 d., 757 obyv. č. (1900), kostel Obrácení sv. Pavla, 2tř. šk.

Syrphidae, Syrphus, zool., v. Pestřenky. Syrrhaptes paradoxus, stepokur kir-gizský z čeleui stepokurů Pteroclidae, vyznačuje se velmi prodlouženou první letkou zvláštně zúženou, tak že se podobá spíse štětině. Zánartí jest opatřeno hustě kol do kola až ke špičce prstů krátkým roztřepeným peřím. Noha má 3 prsty, zadní schází úplně, ocas jest klinovity. Stepokur jest velikosti holuba, má barvu izabelovou se hřbetem černě páskovaným, hlavu žlutohnědou, hrdlo a pásek krční rezavý. Samička, celkem bledší, nemá pásky hrudní; samec má černé břiško Koreu a r. 1900 na břehy zálivu Perského. někteří zůstali až do nejbližšího jara a tu

a tam se i hnízdili. Není známa příčina zvlášt- i dialekt města Edessy a okolí (v záp. Mesoního tohoto stěhování. Již se doufalo, že zvířena Evropy jimi bude obohacena. Rapidním letem přiletěli od východu; přeletěli až do Anglie. Avšak ve výši, v níž letěli, rozprosti-raly se dráty telegrafní, o něž se uhodivše houfně hynuli. Ze všech millionů, co jich ze střední Asie pout do Evropy nastoupilo, nevrátil se jistě ni jediný do solných svých stepi.

Syrská bohyně (dea Syria), tímto jménem označována často starokanaanejská bo-

hyně Derketo (v. t.).

Syrská oirkev, nestoriáni, chaldej-šti křesťané viz Nestorius.

Syrská literatura vyvinula se v prvních stoletích po Kr. a obsahovala hlavně spisy theologické, překlady a výklady Písma sv., spisy dogmatické, martyrologické a liturgické. Poslední klassický spisovatel syrský byl Bar-Hebraeus (v. t.). Z prvních tří století po Kr. máme pouze starší překlady bible, zvl. Pešito (v. t.). Pěstovány také dějepis, filosofie a vědy přírodní, jež četnými překlady z řečtiny zprostředkovány Arabům. Básnictví syrské jest pouze církevní a liturgické, beze všeho vzletu; skutečným básní-kem byl filosof Bardesanés a po něm theolog Efraim. Četné sbírky rukopisů syrských nalézají se v Římě, v Paříži, v Britském museu v Londýně. Přehled s-ké l-ry podávají: Bickell, Conspectus rei Syrorum literariae (Münst., 1871); W. Wright, A short history of Syriac literature (Lond., 1894) a R. Duval, La littérature syriaque (Pař., 1899).

Syrské písmo viz Syrský jazyk. Syrski Szymon, přírodovědec pol. (* 1829 v Lubně v Haliči - † 1882), studoval lékařství v Krakově a stal se lékařem hlavní společnosti francouzských drah ve Vilně. Vzdělání dovršil ve Vídni a r. 1864 usadil se ve Varšavě, kde převzal redakci přírod. nauk v »Encyklopedii powszech. « Vykonav r. 1865 cestu po Evropě ucházel se o docenturu zoologie ve Varšavě, ale stal se ředitelem přírodověd. musea v Terstě, načež vláda ra-kouská poslala jej do Indie, Číny a Japanu. R. 1876 stal se profes. zoologie ve Lvově. Má zásluhu, že vyvrátil domněnku o obojnatnosti úhořů, podav po prvé (za pobytu v Terstu, r. 1873) zprávu o samcích úhořů a popsav jejich žlázy pohlavní. Z četných jeho prací jsou nejdůlezitější: Fauna morta Adrjatyckiego (1869); O medycynie europiejskiej w Japonji (1870); O rolnictwie w Kochinchinie wy prawy austrowegierskiej do Sjamu, Chin i Japonji (1872).

Syrský jazyk, název, kterým označován jazyk aramejský v dobách, kdy vlastní název Aramejců nabyl významu pohanů. S-m j-em označovali mluvu svoji v těchto dobách Židé a křesťané Palestiny, kdežio Řekové a Peršané užívali téhož terminu i pro Aramejce Babylónie. V užším a později výhradně běž-

potamii). Tento s. j., předpokládající celým svým způsobem již starší ustálení jako jazyka spisovného, stává se ve II. stol. po Kr. idiomem křestanských Aramejců, jejichž hlavním střediskem byla právě Edessa. Vedle řečtiny a latiny byl nejdůležitějším jazykem říše Východořímské, kdežto v Persii měl po výtce význam jazyka kulturního. Syrskou literaturou zajisté pronikla křesťanská a klassická vzdělanost, hlavně i discipliny filosofické, k Peršanům a Arabům, odkud šířila se dále, na Východě a později Araby i na Západě. Prvým plodem jazyka jest překlad bible (viz Pe-šito), k němu pojí se ve stol. III.—VII. bohatá literatura obsahu převahou nábožen-ského. Výboji arabskými aramejština zatlačena na celé čáře. I syrština postupuje arabš ině své místo v životě, stávajíc se vedle arabštiny jako jazyka mluvy ponenáhlu již jen jazykem bohoslužby a literatury. Tim syr-stina zůstala posud. Naproti tomu nejsou moderní aramejské dialekty, jimiž mluví se posud v Túrabdinu, východně a sev. Mosúlu, v horách kurdistánských, západně jezera Urmia a na jednotlivých místech Libanonu, aspoň nikoli přímými nástupci starého s-kého j a. Nejdůležitější z nich, dialekt urmijský, stal se zásluhou amerických missionářů nanovo jazykem literatury. Jazyk sám podržel i v dobách, kdy přestal býti jazykem mluvy obecné, většinou svoji přesnost jazykovou, přes to dlužno však i v něm lišiti výslovnost východní a západní. Rozdíl podmíněn snad i vlivem lokálních dialektů a poměry politickými, ale hlavně náboženskými na východě převahou nestoriáni, na západě monofysité a katolíci. Tím způsobem vysvětluje se, že v době ok. r. 700 po Kr., kdy pocifována potřeba přesného stanovení jazyka po stránce výslovnosti a grammatiky, v prvé řadě za účelem správné recitace bible, vytvořily se dva systémy punktační: jednodušší a pohodlnější východní či nestoriánský a složitější, přesnější a v celku starší výslovnost zachovávající západní či jakobitský. Oba později ovšem namnoze se proplétají. Systém jakobitský, pochodící snad od Jakoba z Edessy († 708), ač se uvádí i syrský překladatel Homéra Theofilos z Antiochie († 785), užívá k označení svých pěti vokálů (a, o, e, i, u) miniaturních značek řeckých vokálů, kdežto systém nestoriánský odvozuje značky své s dvoj m označením e, i a u diakritickými body. Nejstarší způsob (1874) a jmenovitě Specjalne sprawozdanie byl přibližné naznačování vokálů kladením wy prawy austrowegierskiej do Sjamu, Chin konsonantů h, v, ' jako v hebrejštině, po-i Japonji (1872). zději (v rukopisech V. stol. a sl.) různěna výslovnost stejných skupin konsonantických kladením bodu nahoře (silnější, temnější výslovnost) nebo dole (slabší, jasnější výslovnost). Pismo nestoriánské zachovalo lépe staré unciální formy t. zv. estrangela, kdežto obyčejnější, jakobitské má tah více kursivní. Onoho užívají posud Syrové na jez. ném významě slova rozumí se však s m j em Urmia. Za vynálezce estrangela (estrangelájá == nejdůležitější z aramejských dialektů, totiž sertá evangelájá, t. j. písmo evangelia) po-

cem IX. stol. po Kr. bratří Emanuel a Na- burka), jenž má 10.000 obyv. che. Zachováno v nejstarším syrském rukopise Britského musea z r. 411 v Edesse napsaném. Ještě starším repraesentantem jeho jest písmo edesských minci z I. stol. po Kr. Nejvice blíží se písmu nápisů palmyrských, s nímž snad má stejný původ. T. zv. palestinská syrština užívá t. zv. písma melkit-ského, jež zachovalo podle jedněch věrněji starý typus než písmo jakobitské, kdežto druzí odvozují je z písma řeckého. Písmo syrské má 22 znaků (pismen), jež nasledují v témže pořadí a mají v podstatě tytéž ná-zvy a také stejnou číselnou hodnotu jako písmena abecedy hebrejské. Naproti tomu vykazují jednotlivá písmena jako v arabštině znaky více méně obměněné podle polohy, již ve slově zaujímají (písmě samostatné, na počátku nebo na konci slova, konečně uprostřed slova). Písmem syrským psána někdy i arabština (karšúní). Výslovnost konsonentů rozdílná podle času a místa podmiňuje dia-lekty syrštiny. Tak na př. východní Syrové vyslovují čisté z, kde západní mají je zatemněné v o; ona výslovnost je starší. Kvantita vokálů (vyjma u a) se neoznačuje; stejně nezná syrština značky pro sesilenou výslovnost (jež hlavně u západních Syrů asi brzy stala se neslyšitelnou) a bezvokálnost. Přízvuk spočívá většinou na předposlední, někdy na třetí od konce; poslední má přízvuk, má-li předchozí jen pomocný vokál nebo polovokál. I systém akcentů měla syrština v VII. stol. po Kr. dokonale vyvinutý (30—40), před tím (V. stol.) dovídáme se o jednotlivých akcentech. Tvaroslovné zvláštnosti syrštiny viz v přehledě podaném pod heslem Semitské jazyky.

Syrta, jméno dvou zálivů Středozemního moře na pobřeží severní Afriky. Malá S., též záliv Gábeský zvaná, leží na vých. pobřeží tuníském, mezi ostrovem Džebádo a souostrovím Kerkenským, jest 120 km šir. a průměrem 60 m hluboká. Veliká S. viz

Sidra. Syrup, sirup (arab. sirob), sladká, hustá tekutina, která při výrobě cukru odkapuje,

viz Cukr (str. 765 - 766).

Syrus Publilius viz Publilius Syrus. **Sysel** (Spermophilus Cuv.), rod hlodavců, jehoż druh, s. obecný (Spermophilus citillus Wagn.), jest těla dosti štíhlého, až 24 cm dlouhého. Ouška má kratičká, v srsti ukrytá. Zřítelnici v oku podlouhlou jako noční zvíře. Licní torby veliké. Zakrnělý paleček s dráp-kem. Tělo jest kryto srstí barvy šedé s hnědými skvrnami, břiško hnědé, brada a krček bílý. Zije zvláště v krajinách vých. Evropy a jest také u nás v Čechách hojný.

Sysertské horní závody leži v jekatěrinburském újezdě permské gubernie tvoříce zvláštní sysertský horní okres mající 260.000 ha půdy (²/₃ lesů) a 22.000 obyv. Dobývá se ruda železná, měděná, chrómová a j., dále ohni-vzdorná hlína; též láme se mramor. Stře-

kládá se jakýsi Pavel, znovu zavedli je kon-įzávod r. 1732 založený (jižně od Jekatěrin-

Sysojeva Jekatěrina Aleksějevna, roz. Al medingen, spisovatelka rus. (* 1829, † 1893), psala hlavně pro mládež, jako: *Očerki* razskazy (1877); Istorija maleňkoj dévočki (1879—91) a mn. j. povídek i črt poučných, jež otiskovala v časop. »Rodník«, který za své redakce povznesla na přední rus. list pro mládež.

Sysola, řeka ruská; pramení se v guber. vjatské; ostatním tokem náleží do gubernie vologodské. Jest 363 km dlouhá; po lodi splavno 258 km. Teče krajem poměrně málo zalidněným. Osady (též četné železárny) jsou jen při samém břehu S-ly a jejích přitoků. Pp.

Syssertskit, min, viz Osmiridium. Syssitie viz Sparta, str. 777b.

Systaltický (z řec.), stahující se; sví-

Systegium (z řec. syn- = s- a stegé, střecha) Schimp., rod mechů listnatých, vrcholoplodých, obsahující druh **S**. *crispum* Schimp. Weissia Lindb., Phascum Hedw.) rostouci na vlhkém hlinitém ústředí v trsech žlutozelených, nizounkých a vynikající čárkovitokopinatými, na konci stonku chumáčenými listy za sucha kadeřavými. Puštička v listech ukrytá má stálé, malé, kuželovité víčko (odtud jméno rodu), samo sebou se neoddělujíci. Déd.

System, z řec., viz Soustava. Systematický, z řec., soustavný, po-

dle soustavy spořádaný.

Systematika viz Soustava. Système de la nature viz Holbach.

Systolé (»zmenšení«, z řec.), u starých grammatiků zkrácení dlouhé samohlásky ve skutečné mluvě a zvl. ve verši. Ve skutečnosti jde při s. zpravidla o tvary, v nichž samohláska krátká je rovnoprávná, at původem či pozdějším vývojem jazyka, se samohl. dlouhou; na př. ἔσαν »byli« u Homéra není zkráceno z ήσαν, nýbrž je tvarem neaugmentovaným vedle augmentovaného ησαν. Opa-

kem s. je diastolé (v. t.). Zty.
S. v lék. smrštění nebo sevření dutin

srdečních. Srv. Krev 145 a.

Sytiny, Sytin, víska v Čechách, hejtm. a okr. Vys. Mýto, fara Sv. Jiří, pš. Brandýs

n. Orl., 8 d., 39 obyv. č. (1900).

Sytno, Sitno (Sittna), ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Stříbro; 37 d., 34 obyv. č., 197 n., cihelna. Připomíná se v letech 1115-1239 v listinách kláštera kladrub-

ského, v XVI. stol. jako statek obce Stříbra.

Sytová, Sitová: 1) S. Dolní, Sytové, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Semily, fara Louková; 151 d., 992 obyv. č., 6 n., 3tř. šk., soustružnictví. — 2) S. Horní, ves t., hejtm. a okr. Jilemnice, fara Mříčná (čásť Jilemnice), pš. Háje u Jilemnice, 54 d., 360 obyv. č. (1900), 1tř. šk., telegraf, stanice žel. dr. (Jilemnice-Roketnice), válc. mlýn, bělidlo, úpravna, tkalcovna příze a bavlny a průmysl tkalcovský. Ves založena r. 1754 od hr. Harracha.

Syzraň: 1) S., řeka rus. v simbirské gub., diskem administrativním jest Sysertský 120 km dlouhá, nesplavná, pravá pobočka Volhy. Poříčí její hustě jest zalidněno; místy | Maďaři a větš. evang. (1900). Celá župa jest

láme se žernovák.

2) S., új. město téže gubernie, nedaleko ústi řeky S-č do Volhy. Důležitá stanice železniční (sbíhajíť se zde trati Rjažsk-Batraki a Ruzajeva-S.). Asi 18 km nad S-í vede přes Volhu známý syzraňský čelezniční most, 1484 m dlouhý. Volžský přistav syzraňský na jaře jest u města, v létě asi 4 km od něho na ostrově zvaném Rakový. S. jest z nejdůležitějších volžských stanic pro vývoz obilí a mouky. V okolí nalézá se asfalt. Dosti značně prověmel (70 sindů surobí rožně shoří. značný průmysl (70 závodů vyrobí ročně zboží za 700.000 rub.) a obchod, jež podporuje oddělení Říšské banky a jiné ústavy peněžní. Kromě nižších škol jest v S-i reálka, ženské gymnasium a duchovní učiliště. 33.046 obyv. (1900), mezi nimiž mnoho rozkolníků. S. založena byla r. 1683 v kraji lesnatém při staré cestě k Úralu. – Újezd syzraňský má na 3431 km² 241.104 obyv.

Syzygie, z řec., ve hvězdářství společný název pro konjunkci a opposici, tedy pro takové polohy oběžnice k slunci, když obě tato tělesa nebeská, pozorována jsouce se země, mají délku buď stejnou neb o 180°

rozdílnou.

Sz čte se v polštině jako s, v maďarštině

jako s.

Szabadka [sa-], m. uher., viz Subotica.
Szabó [sabó] Károly, historik a bibliograf maď. (* 1824 v Kőrös Tarcsa — † 1890).
S. užíval po prvé řeckých historiků, kteří pojednávají o starší době Uher. Ze spisů od něho uveřejněných zaznamenáváme: Székely oklevěltár (Sékelský listář, 1872-76, 2 sv., pokr. Szádeczky): Régi Székelység (Staré Sékelstvo); A magyar vezérek kora (Doba maď. náčelníků, 1869); Régi magyar könyvtár (Stará knihovna maďarská, 1879, 2 sv.. vztahující se na l. 1531-1711; 3. a 4. sv. vydal t. Hellebrant); Kisebb történeti munkák (Menší hist. práce); Magyar történet kútfői (Prameny dějin uherských).

Szabó Baróti [sabó-] Dávid, filolog mad. (* 1739 v Barótě — † 1819). Vstoupiv do řádu jesuitského, učil poesii a rhétorice ve Vel. Varadě (1771) a ve Velké Báni (1772), po zrušení řádu byl prof. v Komárně, 1796 až 1799 v Košici Přeložil do maď. Miltonův Ztracený ráj, Vergiliovu Aeneidu a Eklogy a sepsal mimo jiné: Ortographia és gramatikabeli észrevételek (zároveň s maď. prosodií; v Komárně, 1800); Költeményes munkáji (1789;

oprav. a rozmnož. vydání t. 1802). **Szabolos** [sabolč], ves v uher. župě t. jm., v okr. gávském, nedaleko Tisy a Tokaje, má 670 obyv. maď. (1900), nedaleko kamenouhel. doly a zříceniny pevného kdysi hradu ' t. jm., po němž župá obdržela jméno.

úrodná rovina, při Tise bažinatá a nezdravá a jen na východě porostlá je lesem. Hlavní řeka jest Tisa se Szamosem. Půda rodí hlavně žito, pšenici, ovoce, tabák a melouny; chová se dobytek, zejména hovězí, pak koně a pra-sata. Župa děli se v 7 okresů a hlavním si-

dlem jejim jest Nyiregyháza.

Szebrański [šab-] Antoni Józef, spis.
polský (* v Łowiczi — † 1882), studoval
práva ve Varšavé, kdež r. 1832 vstoupil do služby k civilnímu soudu a při tom zabýval se pracemi literárnimi. Již r. 1826 vydal svazek básní Poezje, r. 1838 jal se vydávati po sešitech Panorama literatury polskiej i za-granicznej (vyšlo pouze 6 sešitů), v posledních letech vydal Rys historji literatury niemieckiej do połowy XVIII wieku (Varš., 1876) a pře-klad Nibelungů (1881). S. náležel do počtu zakladatelů »Bibljoteky warszawské«, jejímž byl několik roků prvním redaktorem, potom do r. 1874 stálým spolupracovníkem a spolumajitelem.

Szádeozky [sádecki] Lajos (Ludvík), historik maď. (* 1859 v Pusztafalu), professor na klužské universitě; zabývá se zejména dějinami XVI. a VII. stol. Od něho pochází: Mihály, oláh vajda, Erdélyben 1599–1601 (Multánský vojvoda Mikuláš v Sedmihradsku. 1882); Mária Christina, Báthory Zsigmond-neje (M. Chr., manželka Sigm. B., 1883); A gróft Haller család története (1886); Békés A grófi Haller család története (1886); Békés Gáspár életrajza (Životopis Kasp. Békésiho, 1887); Isabella és János Zsigmond Lengyelországban (Isab. a Jan Sigm. v Polsku, 1888); Báthory I. választása lengyel királylyá (Volba Štěp. B. za polského krále, 1889); A Habs-burg-ház XVI. századbeli törekvése a lengyel királyság megszerzésére (Snaha domu Habsburského o získáni Polského království v století XVI., 1892). S. pokračuje ve vydávání >Sékelského listáře (4.-7. sv. 1895-98) od Szabóa založeného.

Szadek [šadek], osada v král. Polském, v gub. kališské, okr. sieradzském, má 3000 obyv. Jest to osada velmi starožitná, jež mívala kdysi větší význam než nyní: konávaly se tu sněmíky vojevodství sieradzského a

země vělunské.

ze **Szadku** Jan a Mikuláš viz ze Šadku. Szachowski [šach-] St., právník polský 1838 v Bloni), studoval v Heidelberce a v Praze, byl spoluredaktorem »Repertoire de jurisprudence« a jiných časopisů francouzských a polských a napsal: Rozprava z prawa rzymskiego de pecunia constituta a

O zawarciu malžeństwa w prawie francuskiem. Szajnocha [šaj-]: 1) S. Karol, znamenitý dějepisec polský (* 1818 v Komarně u Sambora v Haliči — † 20. led. 1868 ve Lvově). Szabolosská župa [sabolč-] v Uhrách Otec jeho pocházející z rodiny české byl ve leží na lev. břehu Tisy, hraničí na sev. se službě soudní, matka byla Marie z Łozin-župou zemplínskou a užhorodskou, na vých. ských. Mladý S. studoval v Samboře a na berežskou a szatmárskou, na jihu biharskou universitě lvovské; třetí, krušnou školou bylo a hajduckou, na záp. borsodskou, má 4639 km² mu vězení, ve kterém ztrávil l. 1835—37. a 288.672 obyv., z nichž je 2066 Slováků, Propuštěn byv na svobodu vrátil se do Lvova 796 Něm., 156 Rusinů, 73 Rumunů, ostatní a vstoupil do kroužku mládeže pracující

časopis s nevinným titulem »Dziennik mód paryskich«. V něm uveřejnil S. první svoji práci Romans na własne oczy widziany (1840), načež se obrátil k básnictví dramatickému: Stasio (1843), Panicz i dziewczyna, Maryna Mniszchówna (1841), Jerzy Lubomirski (1850) byly plody tohoto obratu, k nimž přičisti sluši též báseň Jan III w Tumie (1848). Stu-die předsevzaté k historickým dramatům i láska k minulosti uvedly S-chu na pole badáni dějepisných. R. 1847 přejav redakci >Tygod. polského« uveřejnil v >Bibl. Ossolińskich první svoje rozpravy historické: Pogląd na ogół dziejów Polski, Obyczaje Słowian, Literatura czasowa w Polsce a j. Obecnou pozornost obrátil na sebe teprve dvěma pracemi: Bolesław Chrobry (Lvov, 1848) a Pierwsze odrodzenie się Polski 1279-1333 (t., 1848). Ladná forma při důkladném a kritickém zpracování látky zjednaly S-chovi všeobecné uznání i pochvalu. R. 1852 založil »Dziennik literacki«, ale jmenován byv kustodem při bibliotéce Ossolińských (1853) odevzdal redakci T. Łobeskému. Při mozolné práci, jakou mu ukládaly nové povinnosti (pořizování katalogu, korrigování a doplňo-vání nového vydání Lindeova »Slovníku«), věnoval volné chvíle studiím, jejichž ovocem byly pěkné Sąkice historyczne (2. serie, Lvov, 1854, II. 1857, III. 1869) a velmi cenné dílo Jadwiga i Jagiello (3 sv., t, 1855, 2. vyd., 4 sv., 1861). V té době se oženil. Ale se-slabení zraku, jehož počátky objevily se již za dvouletého pobytu ve vězení, nabylo nyní vážných rozměrů a všechna pomoc ukázala se býti marnou. Oslepnuv r. 1858 musil vzdáti se místa kustoda a žil v soukromí ve Lvově, nicméně s pomocí své manželky a přečitatele pracoval dále a dokončil Lechicki początek Polski (1858), nejslabší ze svých prací, v níž snaží se vyvoditi šlechtu polskou od Normanův. Potom jal se chystati druhé, značně rozmnożené vydáni spisu Jagwiga i Jagiełło (4 sv., 1860-61) a vydal první řadu rozprav o Janu III. *Mšciel* (Žítoměř, 1860), ale práce ta zůstala nedokončena. Výtka S-choví často činěná, že přílišně idealisoval minulost, nikterak nemůže se týkati znamenitého jeho díla Dwa lata dziejów naszych 1646 i 48 (2 sv., Lvov, 1865-69), v němž kreslí děje prvního aktu rozkladu organismu »řeči pospolité«, jakým byly bez odporu vojny kozácké. To však byla poslední práce S-chova. Památka jeho uctěna založením stipendia veřejnými sbírkami na podporování těch, kd ose věnují badání dějin domácích. Sebrané vydání spisů S-chových vyšlo nákladem » Tygodnika illustr. « v 10 sv. 1876—78, k němuž při-

o probuzení národa, jejímž orgánem byl psal: Studja geologiczne w Karpatach Galicji Zachodniej (2 č., Lvov, 1884–86); Źródła mineralne Galicji (Krak. 1891); Płody kopalne Galicji (2 sv., Lvov, 1894) a j. Mimo to vy-pracoval značný počet map ve velkém »Atlase geologicném Galicji«, vydávaným akademií krakovskou.

> Szakos [sakč], město v uher. župě tolnaňské, okr. Tamási, má 3324 obyv. mad. (1900), řím.-katol. kostel a pěstování vína.

> Szakoloza (sakolca) viz Skalica. Szaladská župa v Uhrách viz Zalská župa.

Szalavár [sa-], maď. jméno Moosburku

(v. t. 2). Szalay [salaj] László (Ladislav), historik maď. (* 1813 v Budíně — † 1864 v Salc-purce). Po odbytých právnických studiích zahájil r. 1833 advokátní praxi v Pešti. Když se byl z cesty po Evropě vrátil, napsal r. 1840 spis: A bunteto eljárásról (O trestním řízení). Na základě tohoto spisu byl zvolen za člena a jednatele kommisse dosazené od uherského sněmu k vypracování trestního zákoníka. R. 1843 stal se členem uherského sněmu, kde se připojil k liberální opposici. Od r. 1844 vydával revue: »Budapesti Szemle« a byl zároveň do čce r. 1845 redaktorem »Pesti Hirlapu«. Jeho pojednání, v nichž se zasazoval zejména o centralisaci administrativy a o reformu komitátního zřízení, vyšla se-braná jako *Publicistai dolgozatok* (Publici-stické práce, 1847, 2 sv.). Výbornou prací je jeho Státusférfiak és szónokok könyve (Kniha státníků a řečníků), jež obsahuje životopisy a charakteristiku vynikajících státníků. R. 1848 uherská vláda jmenovala ho vyslancem při německé ústřední vládě ve Frankfurtě, odkudž se v téže hodnosti r. 1848 odebral do Londýna, kdež však nedošel uznání, načež se uchýlil do Švýcar, kde nejdříve uveřejnil akta týkající se jeho němec-kého vyslanectví (Curich, 1849) a pak se oddal úplně studiím historickým. Později vrátil se do Pešti, kde byl r. 1861 zvolen za poslance do zemského sněmu. Hlavním jeho dilem je Magyarország története (Dějiny uherské do r. 1706, Pešt, 1850—60, 6 sv.). Mimo to napsal: Die serbischen Kolonien in Ungarn (Lip., 1862); Eszterházy Miklós (M. Eszterházy z Galanthy, palatin uherský, Pešť, 1862–66, 2 sv.); János király és a diplomatia (Král Jan a diplomacie, 1858–60); Magyar történelmi emlékek (Uher. histor. památky, Pešť, 1858–65 č. E. S. P. Fladar Frinzey, Pešť, 1858–65 č. E. S. P. Fladar Frinzey, Pešť, 1858–65 č. E. S. P. Fladar Frinzey, Pešť, 1858–65 č. E. S. P. Parker Frinzey, Pešť, 1858–65 č. P. Parker Frinzey, 1858–65 č. P. Parker Frinze 1858-65, 5 sv.). Srv. Flegler, Erinnerungen an L. v. S. (Lip., 1866).

Szállás [sáláš], maď., viz Stan.

Szalonta, Nagy- [nadsalonta], okr. město v uher. župě biharské, na žel. dr. Vel. Vadán obšírný životopis od Klem. Kanteckého.

2) S. Władysław, syn před., geolog (* 1857 ve Lvově), studoval na polytechnice ve Lvově, potom věnoval se vědám přírodním ve Vídni, kde dosáhl doktorátu filosofie, r. 1880. R. 1882 stal se docentem, r. 1885 stával hajducký hrad vystavěný r. 1620. Na mimoř a r. 1888 štával hajducký hrad vystavěný r. 1620. Na mimoř a r. 1888 štával hajducký hrad vystavěný r. 1620. Na mimoř, a r. 1888 řád. professorem geologie blízku ves Geszt se zámkem bývalého mia palaeontologie na universitě lvovské. Na- nistrpraesidenta Kolomana Tiszy.

Szamos (Samoš), řeka v Sedmihradsku a v Uhrách, vzniká z Velikého Se (Nagyv župě bystřicko-naszódské, a z Malého S-e (Kis-S.), který má opět dva prameny: Studený (Hideg-S.) a Teplý (Meleg-S.), oba v pohoří Biharském. S. sbírá vody sev. Sedmihradska, jež přivádí do uherské nižiny a vlévá se u Náménye s leva do Tisy. Od Szatmáru až k ústi (98-61 km) jest řeka splavna pro lodi a vory. Hlavní přitoky jsou: Sájo, Almás a Kraszna s levé, Szalva a Lápos se strany pravé.

Szamosújvár [samoš-] (něm. Armenierstadt, rum. Gherla, Gyerla), král. svob. město v Sedmihradsku, v župě Szolnok-Doboka, nad Malým Szamosem, při žel. dr. Kolozs-evang, konsistoře. Na blízku lázně se sírnými a hořkými prameny a řecko-katol. pout-nické místo Mikula. S. znovu vystavěno r. 1726 od Armenů zde usazených.

z Szamotuł [ša-]: 1) z S.] an, kazatel polský, žil na poč. XVI. stol., r. 1504 dosáhl na akademii krakovské stupně magistra a vstoupil do řádu bernardinův, který však záhy opustil, pročež mu přezděno Paterek. Zemřel smrtí násilnou r. 1519. Od něho pochází sbírka kázání, kterou vydal z kodexu toruńského Luc. Malinowski pod názvem:
Magistra Jana z S. Dekretów doktora, Paterkiem zwanego, Kazania o Maryi Pannie
czystej (Krakov, 1880).

2) z S. Václav, právník a hudebník pol-ský (* 1529 v Samotulech — † 1572). Studoval na akademii krakovské, kde dosáhl miejskiej: Pająki (1894); Żywota i spraw Imci doktorátu filosofie. Jsa zběhlý v hudbě stal pana Symchy Borucha Kaltkugla ksiąg pięse ředitelem dvorní kapely krále Sigmunda cioro (1894); Willa pana regenta (1895); Sy-Augusta a složil kromě jiných skladeb círnowie pana Marcina (1896); Suma na Kocimkevních i světských hudbu k »Nářkům Jeremiašovým«. Jmenován byv potom professorem práva na akademii krakovské, napsal díla: Process prawa koscielnego; Zbiór prawa magdeburskiego, o nichž však nevíme, zdali vyšla tiskem.

Szamotuży [ša-j (něm. Samter) viz Ša-

motuly.

Szaniawski [šaň-]: 1) S. Józef, filosof polský (* 1764 v Kalvarii Zebřidovské – † 1843 ve Lvově), studoval v Kališi a pod Kantem na universitě v Královci, za Stanislava Augusta byl soudním kommissařem, r. 1794 měl činnou účast na událostech politických, r. 1807 nastoupil dráhu úřednickou, † 1904 ve Vídni). Studoval klass. filologii ve r. 1821 stal se generálním prokurátorem a dále generálním ředitelem v ressortu vychování; službu státní opustil r. 1839. Jemu náleží zásluha, že jest tvůrcem filosofické termino- suchungen über das attische Bürgerrecht (Vilogie polské a že popularisoval Kanta a deň, 1881); Plataeae u. Athen (1884); Anleihen Schellinga. Hlavní jeho spisy jsou: Co jest griech. Staaten (1885); Hypothek u. Scheinkauf filozofja (1802); Rady przyjacielskie (1805); im griech. Rechte (1887); Das griech. Bürger-System chrystyanizmu (1804). Ke sklonku recht (Freib., 1892); Reise in Carien (1894); svého života přichýlil se k pietismu.

2) S. Franciszek Ks., právník polský a v Uhrách, vzniká z Velikého S-e (Nagy- (* 1768 — † 1830 ve Varšavě). Studoval S.), jenž má zřídlo své na hranici hal.cské v Krakově, kde dosáhl hodnosti doktora práv, stal se v Kielcích professorem a čestným kanovníkem, r. 1803 proboštem ve Wiskitkách a r. 1807 v Grodzisku, r. 1809 kanovníkem kathedrálním ve Varšavě, r. 1816 členem nejvyšší kommisse edukační a professorem na universitě. Všechen svůj majetek odkázal spolku dobročinnosti a knihovnu svou universitě varšavské. Z četných jeho děl jsou důležitější: Kodeks cywilny francuski (kniha I., II. a III., 6 vyd. 1830); Organizacja notarjuszów i szkół prawa (1807); Uwagi o hypotece (1820); O prawach handlowych (1810); Statyka w prawie czyli nauka porownywań w prawie (1819); Uwagi o zabezpieczeniu i uskutecznieniu odpowiedzialności na dłużnikach dla wierzycieli (1820). Krome toho uveřejnil mnoho rozprav, životopisů, recensí, článků právnických i literárních v rozmanitých časopisech.

3) S. Klemens, spis. polský, známý pseudonymem Junosza (* 1849 v Lublině — † 1898), vystudovav gymnasium věnoval se žurnalistice a byl od r. 1882 spolupracovníkem »Wieku«. Napsal celou řadu povídek a románů ze života židovského, v nichž jest nejvíce humoru a nejvíce pravdy; dále nejvěrněji ličí chłopy, znaje jejich zvyky i jejich mluvu, zvyky a obyčeje drobné šlechty, mezi kterou dlouho přebýval, a konečně i postavy a situace ze světa salonního. Z povídek a romanů jeho uvádíme: Mecenas chlopski (1880); Z mazurskiej ziemi (Varš., 1884); Don Kiszot żydowski (přeloženo ze S. Abramowicze, s jeho životopisem, 1885); Szkapa; Bukiecik; Przez różowe szkielka (1888); Panowie bracia (1888); Łaciarz; Z antropologji

brodzie (1898).

Szanser (šan-) Władysław, spisovatel polský, pišíci pod pseudonymem Ordon Władysław (* 1846 ve Varšavě), vzdělal se na vysoké (hlavní) škole ve Varšavě, odtud pak přesídlil se do Lvova, kde měl stálé bydliště. Vydal sbírku básní Poezje (1869), humoresky Ktoby się spodziewał (1873) a Fijołki (1874), drama Pojedynek (Souboj, 1873), přeložil z Boccaccia »Dekameron« (1875), z Hamerlinga >Ahasver in Rom (1878). Pominuv se smysly dán byl do ústavu choromyslných

v Kulparkowě.

Szanto Emil, klass. filolog něm. (* 1857 -Vidni, kde se habilitoval a stal se posléze řád. prof. Byl výborným znalcem státních a právních starožitností řeckých. Sepsal: Unter-Die griechischen Phylen (>Sitzungsb. d. Wiener Akademie«, 1901); Zum attischen Budget-recht (Eranos Vindobonensis, 103 sl.); Frei-od r. 1847 byl advokátem v Prešpurce, účastlassungstermin (Wiener Studien, 1902, 582 sl.). Mimo to uveřejnil řadu pojednání v »Archaol.-epigraph. Mittheilungen aus Österreich«, »Wiener Studien«, »Jahresheste des österr. archäol. Institutes« a j. a upravil 2. vydání Bojesenova Handbuch d. griech. Antiquitäten (1887).

Szántó [sán-], Santov: 1) S., Abaujszántó, ves v uher. župě Abauj-Torna, má 4379 obyv. maď. (1900), pěstování výborného vína a tabáku. — 2) S., Hontszántó, ves t. v župě hontské, okr. Ipolyság, má 128 obyv. slov., 321 maď. (1900), doly na síru a lázně

se sirnými prameny.

Szany [saň], méstečko v uher. župě šo-proňské, okr. Csorna, nedaleko Ráby, má 3216 obyv. maď. (1900), zámek biskupa ráb-

ského a pěstování tabáku.

Szapáry [sa-] Gyula (Julius), hrabě, maďarský státník (*1832 - †1905 v Ópatiji). Studoval práva, pak vstoupil do politické služby státní. R. 1870 byl státním sekretářem v uherském ministerstvu kommunikací. R. 1861 byl zvolen poslancem za Szolnok. V břez. 1873 stal se ministrem vnitra. V pros. 1878 převzal křeslo financí v kabinetě Kol. Tiszy a zůstal v úřadě tom až do ún. 1887. R. 1889 až 1890 byl ministrem orby, po Tiszově pádu 13. bř. 1890 převzal předsednictví ministerstva a spravoval ministerstvo vnitra. Neshodnuv se v otázce civilního manželství, podal 9. list. 1892 demissi a účastnil se praktické politiky řidčeji. Až do r. 1898 byl členem strany liberální, od doby Banffovy náležel k šlechtické frakci agrární.

Szaplonoza [saplonca], rus. Sapunka, ves v uher. župě marmarošské, okr. Marmarossziget, má 1730 obyv. rum., 817 něm., 60 maď., 25 slov., 25 rusin. (1900), kyselku a

značné lesy.

Szaraniewicz [šaraněvič] Izydor, historik polský (* 1829 — † 1901), dlouholetý prof. rak. dějepisu při universitě lyovské. Vedle řady článků, uveřejněných v časopi-sech polských, ruských a německých vydal: Starodawnyje halickije horody (1861-62, 3 sv.); Istoria hałycko-wołodymirskoj Rusi (1863); Rys wewnętrznych stosunków Galicji wschódniej w drugiej połowie XV. wieku (1869); o źródłach służących do głębstego potnania dziejów kraju ojczystego (1870); Zaczątki słowiańskie u stoku Karpat (1870); Rzut oka na beneficja kościoła ruskiego za czasów Rzeczypospolitej Polskiej (1875); Geograficzsko-istoristai stati (1875). Króski onis geograficzno českija stati (1875); Krótki opis geograficzny i topograficzny austrjacko-węgierskiej monarchji (3. vyd. 1886); Patry archat wschodni wobec kościoła ruskiego i Rzeczy-pospolitej Polskiej (Krakov, 1879); Kritische Blicke in die Geschichte der Karpathen-Völker im Alterthum und im Mittelalter (Lvov, 1871); Die Hypatios-Chronik als Quellenbeitrag zur österr. Geschichte (t., 1872).

od r. 1847 byl advokátem v Prešpurce, účast-nil se horlivě hnutí r. 1848 v Uhrách. Byl redaktorem časopisů »Gazette de Pressbourg« a »Gerade aus« (spol. s Friedmannem). Kossuth poslal jej v čnu 1848 v jakési tajné záležitosti do Paříže, kde S. se stal po Telekim vyslancem revoluční vlády uherské. Jako takový usiloval zejména o spojení maďarského a srbského živlu. Po potlačení revoluce byl již jen publicisticky činným (»Gazette de Cologne«). Mimo četné články rázu politického v zahraničních časopisech přeložil Széchényiho brošuru L'Isthme de Suez (v Lipsku) a

Szarvkő [sarv-], Szarykő, Voristan (něm. Hornstein), ves v uher. župě šoproňské, okr. Kismárton, má 2107 obyv. chorv., 208 něm., 83 maď., 2 slov. a 16 jiné národ. (1900),

košikářství a vinařství.

Szarykő [sa·] viz Szarvkő.

Szarzyński [šař-] Sep Mikołaj, básník polský (* 1555 — † 1581). Seznámiv se s literaturou vlašskou uvedí po Kochanowském do básnictví polského formu znělky; ale jen formu, nikoliv ducha. Po jeho smrti vyšly sebrané jeho básně s názvem: Mikołaja Sępa S-ego rytmy albo wiersze polskie (1601); nové vydání pořídil J. Muckowski ve sbírce Zbiór najcelniejszych i najdawniejszych rymotwórców polskich z XVI. i XVII. w. (v Poznani, 1827).

Szastecki [šas-] Ignacy, spis. pol. († 1888 v Poznani), napsal: Gramatyka czeska dla Po-

laków (Krakov, 1884) a překládal z Ovidia.

Szász [sás] Károly, maď. básník a překladatel (* 1829 v Nagy Enyedu). Studoval protestantskou theologii a působil jako pro-fessor a později jako farář na různých mí-stech. R. 1867 se stal sekčním radou v ministerstvě kultu a vyučování, r. 1869 školním inspektorem a r. 1876 ministerským radou. Od r. 1884 je reformov. biskupem v Budapešti. R. 1858 byl zvolen za člena Uher. akademie a r. 1860 za člena a místopředsedu společnosti Kisfaludyovy. S. vyniká jako lyrik (epické básně Almos, Salamon), dramatik (Zrinyi; Fráter Győrgy; József császár; Herodes; Bölcs Salamon; Attila halála (Smrt Attilova, poct. cenou r. 1888), zejména jako mistrný překladatel Nibelungů, Božské komédie, básní Göthových, Mooreových, Schillerových, Hugových, Lamartineových, Heineových, dramat Shakespeareových a veseloher Molièreových. Mnoho překladů podal také v knize: A világirodalom epostai (Eposy

světové literatury, Pešt, 1882, 2 sv.).

Szászka [sáska]: 1) S. Nemet, Szászkabán y a (něm. Deutsch-nebo Bergwerk-Sasska), ves v uher. župě krassó-szörényské, v okr. jámském, má 2581 obyv. větš. rum. a něm. 1900), horní úřad, dolý na měď, olovo, železo, bílý mramor a v okolí rozsáhlé lesy. Nedaleko odtud 2) S., Románszászka (Walachisch- nebo Rumanisch-Sasska), ves t.; 1447

obyv. rum. (1900)

Szarvady [sarvady] Frigyes (Bedřich), Zászrégen [sás-] (něm. Sáchsisch-Reen), maď. státnik a spisovatel (* 1822 v Nov. město se zřízeným magistrátem v sedmihrad. Szászrégen [sás-] (něm. Sächsisch-Reen),

župě marostordské, na lev. bř. Máruše a při roč. 114.000 lahví vody. Srv. Kołączkowski, žel. tr. Kocsárd-Maros-Vásárhely-S., má 2939 obyv. n., 2593 maď., 1009 rum., 11 j. nár. (1900), evang. něm. gymn., koželužství, voroplavbu, dřevařství a obchod. Nedaleko zámek hraběte Telekiho a solné lázně Sabenica.

Szászváros [sásvároš] viz Mühlbach 3).
Szászváros [sásvároš] viz Broos.

Szatmár-Mémeti [sat-], král. svob. město v uher. župě szatmárské, na lev. bř. ř. Samoše a při želez. dr. Debreczin-Királyháza a Nagybánya-S., má 26.881 obyv. maď., rum. a něm. (1900). S. má krásnou kathedrálu s kupolí, na Deákově náměstí pomník básnika Kölcseye, jest sidlem král. soud. dvoru I. stol., finanč. ředitelství, župních úřadů, řím.-katol. biskupa a kapitoly, má theolog. seminář a chlap, diécésní ústav, katol, a reform. vyš. gymnasium, ústav pro učitele a učitelky, divadlo, 3 kláštery, filiálku Rakouskouherské banky, králov. skladiště tabáku; parní mlýny, pálení slivovice, tkaní pláten, hrnčířství, rybářství, elektrické osvětlení, čilý obchod a vojen. posádku. Na blízku solné doly a vinice.

Szatmárská župa v Uhrách hraničí na sev. se župou berežskou a ugočskou, na sv. a vých. marmarošskou, na jv. szolnocko-dobockou, na j. szilágyskou a biharskou a na z. szabolčskou, má 6095 km² a mimo město Szatmár-Németi 340.689 obyv., z nichž je 209.935 mad., 117.856 rum., 11.117 nem., 404 slov., 234 rusín., 136 chorv. a 947 růz. národ. (1900). Půda je na východě a jihu poněkud hornátá a lesy porostlá, ostatní je rovná, písčitá, při Tise močálovitá a bažinatá, zavlažovaná řekami Tisou, Samošem, Krásnou a Turem. Z nerostů dobývá se zde sůl, zlato, stříbro, měď a olovo; též se vyskytují minerální vody; z plodin daří se v rovinách hlavně pšenice, kukuřice, len, konopí, tabák, kaštany, ovoce a na horách jsou krásné vinice. Vedle zemědělství rozšířen zde chov dobytka hovězího, koní, ovcí a vepřů. Průmysl a obchod čilý. Župa vedle král. svob. m. Szatmár-Nemeti má 3 města se zřízeným magistrátem, 9 okresů; hlavním místem župy je velkoobec Nagykároly.

Szatmáry [sat-] József viz Szigligeti. stupoval mnohokráte ve všech hlav. městech szawle, m. rus., viz Šavli. evrop. Byl též dobrým violoncellistou a jako szozawiński [ščav-] Jakób, vojevoda kytarista neměl soupeře. břestský (* 1577 — † 1673), proslulý výmluv- 2) S. Stanisław, průmyslník, politik a ností na sněmech, byl r. 1616 maršálkem sněmu, r. 1622 stal se vojevodou břestskokujavským. Vedle jeho řečí sněmovních vyšla tiskem jeho Przemowa na pogrzebie Andrzeja Boboli (Vilno, 1629).

Szozawnica [ščavnica] Niżnia a Wyżnia, dvě vsi v Haliči na uher. pomezí při sev. svahu Karpat, hejtm. Nowytarg, okr. Krościenko, 2679 obyv. pol. (1900). Zdejší lázně, jež jsou majetkem krakovské ákademie umění, mají 7 pramenů alkalicko-muriatických, vyvěrajících nedaleko Dunajce; vodoléčebný ústav, říční lázně, léčba inhalacemi, ovčí syrovátkou, kumysem a kefirem. Roč. spisovatel návštěva 3400—3500 a do obchodu přichází polský, žijící ve Vidni. Napsal: W tyl 1863;

»Szczawnica« (Krakov, 1883).

Szczebrzeszyn [ščebřešin], město v rus. gub. lubelské, kraji zamojském, nad Wieprzem, má 5700 obyv. Jest to město velmi starožitné, vzpomínané již ve XIV. stol., kdy bylo ohrazeno zdí, mělo zámek a bylo sidlem

soudů hradských i zemských.

Szezekociny [ščeko-], osada v rus. gub. kielecké, okrese włoszczowském, nad ř. Pilici, usedlost zámožného kdysi rodu Odroważův (ze S-in), 2900 obyv. S. jsou památné bitvou r. 1794, v níž byl Kościuszko poražen a v níž padli gen. Grochowski a Wodzicki.

Szczeniowski [ščeń-] Tytus, spis. pol-ský (* 1808 — † 1880). Po r. 1831 přebýval nějakou dobu v Haliči, odkud se vrátil na svůj statek Siedliszcz blízko Winnice v gub. podolské a zabývaje se literaturou psal pod pseudonymem Izasław Blepoński. Vydal: Przygotowania do nauki dziejów powszechnych

i historji (Vilno, 1842); Bigos hultajski, będur-stwa obyczajowe (1844—46, 3 sv.). Ezozepanik [šče-] Jan, vynálezce pol. (*1872 v Krośne v Haliči), byl vesnickým učitelem a seznámiv se s tkalcovským stavem připadl na myšlenku zjednodušiti tkalcovskou práci použitím fotografie k hotovení vzorů tkalcovských. O vynálezu svého času mnoho se psalo, ale v praxi posud ve velikých továrnách zaveden nebyl. Došed podpory několika finančníků S. usadil se ve Vídni, kde založil vlastní technickou laboratoř ke zdokonalení jiných svých vynálezů, jako telektro-skopu (přístroje ku přenášení světelných dojmů na velikou vzdálenost), ochranného pancéře, zdokonaleného pluhu, přistroje zamezujícího srážku vagonů atd. Založil továrnu »Société des Inventions Jan S. & Co« ve Vidni. O vynálezech těch mimo novinářské zprávy málo jest známo, neboť S. neúčastnil se s nimi ani sjezdu přírodozpytců v Krakově (1901), ani výstavy vynálezů pol. ve Lvově (1902).

Szozepanowski [ščep-]: 1) S. Stanisław, kytarista pol. (* 1814 — † 1879), od r. 1831 žil v cizině a po prvé koncertoval s velikým úspěchem v Edinburce, načež vy-

publicista pol. († 1900), byl poslancem na sněmě haličském i na říš. radě a zároveň ředitelem a spoluvlastníkem naftových zřídel ve Schodnici v Haliči. Nepracoval pro vlastni zisk, nýbrž ku povznesení halič průmyslu. Stihl ho však nezdar a upadl do konkursu, ale soud ho rehabilitoval. Vydal: Nedza w Galicji w cyfrach i program energicznego rozwoju gospodarstwa krajowego (Lvov, 1888); Idea polska wobec prądów kosmopolitycznych; Aforyzmy o wychowaniu (t., 1901); o odrodzeniu narodowem (t., 1903, spis posmrtni).

(1871); Poradnik przemy-słowo-rolniczy (1874 až 1877); Szkoły i wychowanie w Polsce (1873); Do reformy stosunków miejskich (1878); Józef Ordega (1879); Ktorędy i dokąd? (1873); Przesilenie państwowe w Austrji (1878); Fo burzy (1880); Nad Dunajem i Sawą (1880); Na greckiej lirze (1882); Ilustrowana historja

nowożytna (Videň, 1895-96, 3 sv.)

Szczerbicz [ščerbič] Pawel, právník polský (* 1552 v Krakové — † 1609 t.). Studoval na akademii krakovské a pobyl nějaký čas v cizině, r. 1582 stal se sekretářem krále Štěpána Bátoryho a assessorem soudu královského, vedle toho byl přes 25 roků dekretovým písařem kr. Štěpána a Sigmunda III. Po smrti své manželky r. 1603 vstoupil do stavu duchovního, stal se proboštem sandoměřským a později kanovníkem varšavským. S. vydal tato díla: Speculum Saxonum albo prawo saskie i magdeburskie porządkiem abecadła z łacińskiego i niemieckich egzemplarzów zebrane (Lvov, 1581; 3. vyd. Varš., 1646); Jus municipale, to jest prawo miejskie magdeburskie, nowo z łacińskiego i niemieckiego języka z pilnością i wiernie przełożone (Lvov, 1581); Promptuarium statutorum omnium et constitutionum Regni Poloniae (2. vyd. Branevo, 1615); Politica pańska, to jest nauka, jak pan i każdy przełożony rządnie żyć i sprawować się ma

(Krak., 1595; jest to překlad Justa Lipsiusa). **Szozerbieo** [ščerbec] nazýval se meč, kterým se opásávali králové polští při korunovaci. Byl prý to meč, který Boleslav Chrabrý dostal od něm. císaře Otty III. r. 1000 ve Hnězdně a kterým vjížděje jako vítěz do Kijeva, udeřil prý do »Zlaté brány« a ji »vyštěrbil«. Meč ten byl chován v Hnězdně a potom v Krakově v král. pokladnici, ale r. 1795, když Prusové vzali Krakov, zmizel zároveň s královskými korunami. R. 1878 objevil se na výstavě pařížské meč nazvaný s., který nyní uložen jest ve sbírkách Bazylewského v Eremitáži petrohradské. Někteří badatelé tvrdí, že jest to pravý polský s., jiní mají za to, že skutečný s. jest ukryt někde v Polsku. Srv. E. Świeżawski, Epopeja ludowa o Chrobrym i jego s-bcu (1882)

Szczerbowicz-Wieczór [ščerbović věčůr] Ludomir Ludwik, spisovatel polský (* 1842 v gub. mińské — † 1899). Studoval na universitě moskevské, byl pak gymnas. učitelem v Kielcích, od r. 1867 v Czestochowě, od r. 1872 ve Varšavě a konečně v Płocku. Psával recense do časopisů varšavských a články poučné. O sobě vydal tyto práce: Eurypides, nieprzyjaciel kobiet (1868); Parmenides, filozof z Elei (1869); Sztuka kochania, studjum z literatury rzymskiej (1872); Zagadnienia i kierunki (1874); Kilka kwestji (1875); Swiat i dzieci czyli nauka o rzeczach (1876); Mala statystyka Jeskego (3. vyd. 1885); z větších článků: Trzej samozwańcy (*Bibl. warsz.«, 1868); Streszczenie historji pedagogiki Paroza (>Gazeta pol.«, 1872); Kobiety histo-

Cechy i stowarzyszenia (1867); Artur Grottger Studja z literatury polskiej (1877-78); Ucieczka (1868); Siła dla praw (1869); Z wieku XIV Leszczyńskiego (1884); Za króla Ludwika (1884) a j

Szozuka [ščuka] Antoni Stanisław, podkanciéř litevský († 1710), stal se z malých počátků r. 1688 referendářem korunním, obdržel pak starostství lubelské a varecké; později podporoval silně Augusta Saského, r. 1699 stal se podkancléřem litevským. Když Leszczyński byl zvolen za krále, S. dlouho přidržoval se Augusta, ale potom přešel na stranu Karla XII. a účastnil se bitvy u Poltavy. Zanechal cenné rukopisy, jež se chovají v bibliotéce willanowské.

Szozygielski [ščigělski]: 1) S. Stanisław, ućený benediktin polský (* 1616 v Kra-kovsku — † 1687 v Pissuni). Kromě spisů náboženských vydal několik důležitých, nyní již vzácných děl, týkajících se dějin řádu benediktinského v Polště: Aquila Polono-Benedictina (Krakov, 1663); Calendarium Benedictinum (t., 1663); Pharus Benedictina (t., 1669) a j

2) S. Józef, pseud. Władysława Chodzkiewicze (v. t.).

Szczytno viz Ortelsburk.

Szeben [se-], Kisszeben [kiš-], město uherské, viz Sabinov.

Szeberényi [seberéňi] Jan viz Seberíni. Szécsen [séčen] Temeri Antal hr., rak.uher, státník (* 1819 — † 1896). Byl v l. 1843 až 1844 členem uher, sněmu, vstoupil pak do služby při uherské dvorské kanceláři, stal se komitátním administrátorem v Slavonsku, kteréhož úřadu se však r. 1848 vzdal. Od té doby zasazoval se jako vůdce konservativní strany o smíření mezi dvorem a Uhrami. Vynikající úlohu hrál v sesilené říšské radě r. 1860 a měl též účast při sestavení říjnového diplomu. Byl proto jmenován ministrem bez porteseuille a skut. taj. radou. Jako zvlaštni rakouský vyslanec učastnil se londýnských konferencí a jako člen horní sně-movny uherské zastával se od r. 1866 smířlivé politiky. R. 1884 byl jmenován vrchním dvorním maršálkem. S. vydal též několik

menších spisů v jazyce maďarském.

Szécsény [séčéň], Nagyszécsény, okr.
městečko v uher. župě novohradské nedaleko Ipoly, má 3784 obyv. maď. (1900), zámek, kdysi slavný a pevný, nyní ve slohu novém přestavěný, klášter františkánský r. 1464

založený, vinice.

Széosényi [séčéňi] viz Széchényi. Szedler [še-] Aleksander, literát polský, rodilý z Haliče. Kromě četných povídek a článků drobnějších napsal pěknou povídku: Semeńko a veselohru Przestrogi praciotuni. R. 1860 redigoval s J. Zacharjewiczem ve Lvově časopis »Kółko rodzinne«.

Szegedin [seg-], mad. Szeged, král. svobodné město a hlav. město župy csongrádské na pravém břehu Tisy proti ústí bahnité Máruše, při tratích Budapešt-Verciorova, S.-Nagybecskerek a S.-Rókus uher. stát. dr. a S.-Árad Csanádské a Aradské žel. dr., sídlo ryczne (1883–87); Krwawy djabeł (1887); soudního dvora strestní komorou, král soudní

ního, státního a staveb řičních; dělí se na vlastní město a 4 předměstí, dohromady se 102.991 obyv. (1900) většinou vyzn. katol. a národnosti maď. Posádku tvoří 3 prapory 46. pěš. pl. a 14. prapor zákopnický. S Novým S-em spojeno jest město mostem železničním a železným. S. trpěl častými povodněmi. Po největší z nich, při niž 11. břez. 1879 asi 2000 lidi zahynulo, zřízena byla ochranná okružní hráz, 12 m vysoká, a celé město skvěle obnoveno a opatřeno širokými ulicemi okružními i paprskovitě se rozbíhajícími. Slyne četnými velkolepými novostavbami, má 7 velikých náměstí, z nichž nejkrásnější nám. Széchényiho, krásné nábřeží, kostel v dol. městě s relikviemi, farní kostel ve vnitř. městě, řecko-orient. chrám, kláštery piaristů, minoritův a františkánů, stát. vyšší reálku s velkolepou budovou, katol. vyšší gymn., měšť., řemesln. a obch. školu, katol. ústav učitel., stát. školu dřevař. a kovodělnickou, veř. knihovnu (80.000 sv.), veliké kasány divadle chudobiecou v kasárny, divadlo, chudobinec a dětskou opatrovnu; veliké mydlárny, továrny na sukno a obuv, sušárny papriky a tarhonye (sušený moučnik), loděnice; značný obchod se soli, pšenicí, tabákem, vlnou, dřevem a dobytkem vepřovým i hovězím. Městu náleží půda v rozsahu 867 km², dosti obydlená. — S. byl až do r. 1879 silnou pevnosti, významnou již v XV. stol. Vladislav III. konal zde r. 1444 říšský sněm a téhož roku smluveno zde 10leté příměří s Turky. Za Matiáše Korvina S. byl z nejdůl. a největších měst v Uhrách. R. 1541 dobyli města Turci, kteří je udrželi až do r. 1686. R. 1715 byl S. povýšen na král. svobodné město, v únoru r. 1849 útočilo na město dvakráte rak. vojsko, od čce do srpna téhož r. sídlila zde revoluční vláda uher., 2. srp. zvítězil tu Haynau nad povstalci.

Szeghalom [seg-], okr. m. v uher. župě bé-késské při ústí průplavu Berettyó do ř. Kö-rös a žel. dr. Vel. Varadin-Gyoma, má 9316 obyv maď. (1900) zabývajících se orbou, chovem hovězího dobytka, ovcí a vepřů. K městci

příslušejí veliké puszty.

Szegszárd [segsárd], m. v uher. župě tolnaňské nedaleko ústí Sárvizského průplavu do Dunaje a při žel. tr. Sárbogára-S., má 13.895 obyv. mad. (1900), velký župni dům, zemský ústav pro výchovú malých dítek, jest sídlem župy, král. soudního dvoru I. stol., okr. soudu, finanč. ředitelství, zemského hedvábnického inspektorátu; pěstování bourců, ovoce a červeného »szegszárdského« vina, jež náleží k nejlepším vinům uherským. Chov dobytka, četně navštěvované výroč. trhy a veliké puszty.

Széchényi [séčéňi], též Szécsényi, starožitný rod uherský, který počínaje od Mikuláše S-ho, spoluválečníka Zrinského, až do Jiřího S ho, jejž Leopold I. povýšil do stavu hraběcího, vydal řadu mužů zasloužilých,

z nichž zvláště vynikli:

1) S. Ferencz (František) (* 1755 — † 1820). Studoval v Soproni a Trnavě, potom na Te- se r. 1848 vyslaneckým sekretářem ve Štok-

tabule, král. soudního dvora, ředitelství finanč- i reziánské akademii ve Vídni, r. 1783 jmenován náměstkem bánovým v Chorvatsku, r. 1798 županem šomoďským a kommissařem při úpravě řek Drávy a Mury, členem nejvyššího soudu, předsedou panské sněmovny a nejvyšším chambellanem uherským. Největší jeho zásluhou jest založení národního musea r. 1802, kterému odkázal svoji sbírku

knih, rukopisův a starožitností.

2) S. István (Štěpán), syn před., státník a spis. maď. (* 1792 ve Vídni — † 1860 t.). Jako důstojník účastnil se válek proti Napoleonovi. R. 1825 vystoupil z vojenské služby, aby se úplně věnoval povznesení duševních a hmotných zájmů své vlasti. Na sněmě prešpurském dal podnět k založení uherské akademie, věnovav k účelu tomu 60.000 zl.; r. 1832 zakročil ve prospěch zřízení uher. národního divadla a hudební konservatoře, usiloval o vybudování pevného mostu mezi Pešti a Budinem, řídil od r. 1834 jako vrchní kommissař reguláci Dunaje (zejména u Staré Ršavy) a Tisy, zorganisoval dunajskou lodní kommunikaci, založil industriální spolek atd. Zatím co na poli praktických reform a hmotného pokroku si udržel vůdčí postavení až do revoluce r. 1848, byl na politickém kol-bišti od r. 1840 od L. Kossutha a jeho radikálních přívrženců zatlačován do pozadí. S. také marně bojoval proti nim v žurnálech. Když pak byl Kossuth r. 1847 – 48 od města Pešti poslán na sněm, dal se i S. do něho zvoliti, aby tam mohl přímo proti svému protivníku bojovati. Když však Kossuthovi v břez. 1848 podařilo se provésti najednou všechno to, čehož chtěl S. postupem času dosáhnouti, smířil se tento konečně a dal se i jmenovati od uherské vlády ministrem kommunikace a veřejných praci. Bolest nad roztržkou mezi Uhrami a Rakouskem v říjnu 1848 zatemnila jeho ducha. Byl dopraven do blázince v Döblingu, kde se pak zvolna zase uzdravoval. Když r. 1860 konala u něho policie domovní prohlídku, ježto ho pokládala za autora brošurky vyšlé r. 1859 v Londýně (Blick auf den Rückblick, t. j. Bachův) a odsuzující co nejostřeji Bachovský režim, zmoc-nilo se S-č takové rozčilení, že se zastřelil. Pomník jeho na náměstí Františka Josefa v Budapešti byl 23. květ. 1880 odhalen. Z ieho spisů vynikaji: Hitel (Úvěr, Pešf, 1830); Világ (Světlo, t., 1832; obrana prvního spisu proti Desevffyovu »Taglalatu«); Stodium, I. d. (Lip., 1833). Tyto tři knihy zjednaly pro reservence se se provedení s formy v nich navrhované S-imu název: otec reformy. Dále sluší jmenovati: Kelet népe (Lid východu, Pešt, 1841); Politikai programmtoredékek (Zlomky polit. programmu, t., 1846); Hunnia (1858). Srv. Kecskemethy, Graf St. S-'s staatsmännische Laufbahn (Pešt, 1866); Falk, S. István (t., 1867); Lonyay, Graf St. S. u. seine hinterlassenen Schriften (t., 1875); Zichy, Gr. S. I. naplói (Denníky hr. St. S-ho, t., 1884).

3) S. Imre (Emerich), synovec S-ho 1) diplomat (* 1825 v Pešti — † 1898 t.). Stál

holmě, pak ve Frankfurtě při říšském sněmu. Když byl od r. 1859 v Petrohradě a později v Brusselu působil jako vyslanecký rada, byl jmenován r. 1860 vyslancem v Neapoli, kde zůstal až do odstranění bourbonského panství, načež opustil i diplom. dráhu a působil v Uhrách jako člen zemského sněmu. V pros. 1878 byl ustanoven za nástupce rak.uher. vyslance hr. Károlyiho v Berlině, kde si časem zjednal veliké zásluhy o utvrzení trojspolku. R. 1892 stal se uherským ministrem při osobě králově, kteréžto hodnosti se vzdal r. 1900.

4) S. Béla, asijský cestovatel, syn S-ho 2) (* 3. ún. 1837 v Pešti). Studoval v Berlíně a ve Vidni vědy státní, potom cestoval r. 1863 po severní Americe, r. 1865 po Alžirsku a v l. 1877-80 vykonal spolu s Kreitnerem a Lóczym cestu po vých. Asii. O těchto cestách vydal spisy: Amerikai utam (Moje americká cesta, Budapešť, 1865) a společně s Kreitnerem a Lóczym: Die wissenschaftlichen Ergebnisse der Reise d. Gr. B. S. in Ostasien 1877 80 (podle maďarského r. 1890 vydaného originálu, Víd., 1893, s atlasem). Jeho spolucestovatel Kreitner vydal o této cestě spis Im fernen Osten. Reisen des Gr. S. 1877 bis 1880 (Vid., 1881). Po svém návratu z cest S. usadil se v Pešti a byl několikráte zvolen poslancem sněmovním.

5) S. Andor, syn před., cestovatel (* 1. srp. 1865 v Budapešti). Podnikl v l. 1880—90, byv k tomu vybidnut od c. k. zeměpisné společnosti, výzkumnou cestu na ostrovy Tichého okcánu. Ze své cesty r. 1891 do Somalu projektované musil se ze zdravotních přičin vratiti, avšak již r. 1892 vydal se na delší cestu přes Rusko, Persii a Beludžistán do Přední Indie a Činy. O výsledcích svých cest psal v publikacích zeměp. společnosti.

lech se nyní nedoluje.

Székelové [sé-] viz Sékelové. Székely [sékelj]: 1) S. viz Dozsa. 2) S. Sándor, vl. Aranyas-Rakosi,

básník maď. (* 1797 v Kološí — † ?), byl evang farářem v Tordě v Sedmihradsku a skládal básně epické i lyrické: Vienniász (25 zpěvů v alkajských strofách); A Széke-lyek Erdélyben (v hexametrech); Mohács (ve 4 zpěvích, Košice, 1825). Překládal též Camoensovu báseň »Os Lusiadas«.

3) S. Bertalan, historický malíř uherský (* 1835 v Kološi), studoval ve Vídni a v Mnichově, navštívil Paříž, Brussel, Antverpy Z obrazův jeho vynikají: Nalezení mrtvoly sice zahájila obstrukci a neustála od ní, tak Ludvíka II. u Moháče; Doboczy; Bitva u Może S. byl nucen 14. čna 1903 odstoupiti. háče; fresky z dějin Karla VII. (v nár. museu v Mnichově); Ladislav V. a jeho strýc Olpolského, který se proslavil jmenovitě ve dřích (v Pešti); Útěk Emericha Tökolyho z pevstol. XVIII. Za původce rodu pokládá se

též jako výborný illustrátor děl Eötvösových, básní Petofiho a j

Székelyhid [sékelj-] (něm. Zickelhid), okr. město v uher. župě biharské, při žel. tr. Vel. Varadin-Ér-Mihályfalva a Margitta-S., se 4853

obyv. maď. (1900), kteří pěstují vino a tabák. **Székelykeresztúr** [sékeljkeres-], též Szitaskeresztúr, okr. město v Sedminjadsku, v župě udvarhelyské, na žel. tr. Šigi-šov-Székelyudvarhely, má 3421 obyv. maď. (1900), starý kostel z r. 1458), unitář. gymnasium, tkalcovskou školu, narodní banku a výrobu zboží síťařského.

Székelyudvarhely [sékeljudvarhelj], město se zřízeným magistrátem a sídlo sedmihradské župy udvarhelyské nad Vel. Koklem a při žel. dr. Šigišov-S., má 8045 obyv. maď. (1900), zříceniny hradu, 2 kostely, klášter františkánský, katol. gymn., státni reálku, chlap. seminář, reform. kollegium, soudní dvůr I. stol., finanč. ředitelství, vojenskou posádku; pěstování tabáku a chov dobytka.

Szelagowski [šelong-] Adam, historik polský, soukromý docent dějin středověku a novověku na universitě lvovské. Napsal: Sprawa północzna w wiekach XVI. i XVII.; Pieniądz i przewrót cen w XVI. i XVII. w. w Polsce (Lvov, 1902); Wzrost panstwa polskiego w XV. i XVI, wieku Polska na przełomie wieków średnich i nowych (Krak., 1903), Stask i Polska wobec powstania czeskiego (1903); Walka o Baltyk 1544-1621 (1903). Szelindek [se-] viz Stolzenburg.

Szelistye [seliste] (něm. Grossdorf nebo Langendorf), okr. městys v sedmihrad. župě sibinské se 3572 obyv. rum., maď. a něm. (1900)

Széll [sél] Kálmán, státník uher. (* 1842 v Rátótě). Studoval v Pešti a veVídni, r. 1867 byl zvolen za poslance do sněmu uherského, **Szek [sék], okr. město v Sedmihradsku, jehož byl od té doby jedním z nejpracoviviupě szolnocko-dobocké, má 2982 obyv. tějších členů. R. 1875 byl jmenován minimaď., 404 rum. (1900), 4 kostely, velikou radnici, solné prameny a pěstování vína. S. býval sídlem župy dobocké, v solných domissi. Pak stal se praesidentem uherské missi. Pak stal se praesidentem uherské úvěrní banky v Pešti. Po pádu Banffyho stal se 26. ún. 1899 předsedou ministerstva a ministrem vnitra. S. snažil se dosici smiru s opposicí, která povalila Bánffyho a s počátku dodělal se jakýchsi úspěchů, zejména sesílil vliv Uher na správu Rak.-uh. banky. Po volbách z 11. říj. 1901, které zjednaly vládě velkou většinu, byla podána sněmu vojenská předloha, žádající za zvýšení počtu nováčků odváděných k stálému vojsku o 25.000. Opposice však žádala za povolení této předlohy ústupky, které měly vésti k pomaďarštění uherské části společné armády, zejména maďarské velení a výhradné užívání jen uher-Amsterdam a stal se professorem kreslení ských důstojníkův u pluků uherských. Když a malování na škole pěkných umění v Pešti. vláda na tyto požadavky nepřistoupila, oppo-

nosti Liky; podobizna Dedkova. Osvědčil se Henryk von Schönbegh, vůdce pancé-

řových vojsk českého krále Jana, jenž padl u Kresčaku r. 1346. Potomkové jeho měli časté styky s Polskem a v XVI. stol. usadili se v krajích polských napřed v Prusích, potom v Krakově. Bartoloměj S. († 1569), usedlý v Krakově, dostal r. 1566 od Sigmunda Augusta indigenát a přijat mezi šlechtu polskou. Jeden ze dvou jeho synův Stani-slav měl 5 synův, z nichž tři: Stanislav, Jeronym a Pavel stali se zakladateli tří linií. Psali se S-ové na Slupowě nebo hrabata ze Słupowa. Z rodu toho vynikli a) z linie Stanislava S-a: S. Stani-

slav, arcibiskup hnězdenský (* 1650 – † 1721). Studoval na akademii krakovské a vysvěcen byv na kněze odebral se do Říma, kdež se stal doktorem práva, načež vrátiv se do vlasti, postupoval v hodnostech, až r. 1705 jmenován arcibiskupem hnězdenským. S. byl věrným přívržencem Augusta II., na sjezdě lvovském r. 1707 protestoval proti dosazení na trůn Stanislava Leszczyńského, pročež byl od něho s arcibiskupství sesazen, ale po návratu Augusta II. do Polska r. 1710 opět v ně uveden. S. vydal tiskem: Constitutiones synodi archidioecesis Gnesnensis Lovicianno 1720 die 26. Augusti celebratae (Varš., 1720: a Zebranie kazań na Wielkanoc, Boże narodzenie i na innych uroczystościach miane (1726).

S. jan, kancléř korunní, bratr před. († 1731), horlivý stranník Sasův, povolný nástroj Augusta II., byl maršálkem sněmovním r. 1701 ve Varšavě, provázel krále a Szczuku do Birž na Litvě, kde král smlouval se s Petrem Velikým. R. 1712 jmenován kancléřem korunním

a zůstal jím až do smrti.

S. Jan Krištof, bratr obou pfed., biskup warmińský († 1740). Byl napřed kanovníkem krakovským, potom scholastikem sandomieřským, r. 1710 stal se sekretářem korunním, r. 1712 biskupem chełmským, r. 1718 przemyszłským, r. 1724 warmińským. Mimo Krótkie zebranie nauki chrześciańskiej (1714) vydal uchvaly synodu diecese chełmske (1717).

b) Z linie Pavla S-a: S. Krištof Antonín, arcibiskup hnězdenský (* 1670 – † 1748), studoval v Krakově a v Římě a vrátiv se do vlasti dostal se ke dvoru, postupoval v důstojnostech duchovních, až se stal biskupem inflantským (1712). R. 1717 poslán od Augusta II. do Vídně, aby odvrátil očekávaný vpád vojska tureckého do Polska; r. 1739 jmenován arcibiskupem hnězdenským a od té doby již nemíchal se do záležitostí politických.

S. Krištof Hilarius, biskup płocký (* 1722 — † 1797), vstoupil do řádu jesuitů, r. 1785 jmenován biskupem płockým, r. 1786 zaujal místo senátorské na sněmě. Po úpadku řeči pospo ité« přesídlil se do Krakova, kde zemřel. Kromě řečí sněmovních, tištěných o sobě, pozůstaly v archivě rodinném jeho práce: Wiadomość o tak zwanych sumach neapolitańskich; Prospekt ogólny do zbioru praw królestwa Polskiego; Uwagi nad zbiorem praw

Andrzeja Zamojskiego a j.

c) Z linie Jeronyma S-a: S. Ignác, hrabě ze Słupowa († 1835), účastnil se činně porad sněmu čtyřletého a po úpadku »řeči pospolité« uchýlil se na ves a zabýval se hospodářstvím. Byl hlavou hrabat S-ův, žijících posud v Poznaňsku.

S. Petr, hrabě, generál polský, jediný syn před. (* 1788 ve Varšavě — † 1866). V mla-dém věku vstoupil do vojska knížetství Varšavského, r. 1813 válčil jako kapitán při obležení Gdanska, kde byl raněn, za nové organisace království Polského vrátil se do služby vojenské a postoupil r. 1829 až na generála brigádníka. Učastnil se též vojny r. 1830 až 1831, načež se uchýlil na svůj statek Siemia-

nice v Poznaňsku
S. Jiří, hrabě (* 1851 — † 1905), studoval
v Krakově a ve Vídni, vstoupil do stavu duchovního a stal se professorem v semináři tyraspolském v Saratově, r. 1901 jmenován biskupem płockým a r. 1903 arcib skupem mohilevským. S. byl držitelem rodového majetku pod Krakovem, kde se nalezá pěkná bibliotéka s cennou sbírkou autografů všech biskupů polských, počínajíc od stol. XVII. **Szemere**[semere] Bertalan (Bartoloměj),

státník maď. (* 1812 – † 18. led. 1869 v Budíně). Byl advokátem v komitátě boršodském, r. 1842 stal se vrchním stoličním sudím a r. 1846 podžupanem. V l. 1843—48 zastupoval svůj komitát na uherském sněmu, kde náležel mezi nejpřednější pokrokáře. V březnu 1848 vstoupil do kabinetu Batthyányho jako ministr vnitra, byl s Kossuthem pro revoluci, když pak ministerstvo odstoupilo, převzal s Kossuthem prozatímní správu zemských záležitosti a byl i členem výboru pro obranu země. V pros. 1848 zřizoval pro obranu země. V pros. 1848 zřízoval v horních Uhrách jako vládní kommissař guerillový sbor proti Šlikovi. Po vyhlášení samostatnosti Uher (14. dub. 1849 v Debrecině) vstoupil v čelo nového ministerstva, byl však nucen po Görgeiově kapitulací uprchnouti do Cařihradu. Procestoval Řecko a pak usadil se v Paříži. Zde uveřejnil hlavně proti Kossuthovi směřující charakteristiky: L. Batthyanyi, A. Görgei u. L. Kossuth (1851). Po udělení amnestie politickým provinilcům vrátil se r. 1865 do vlasti, kde však záhy zlomen na těle i na duchu zemřel v blázinci.

Szemesz [šemeš] Adam, malíř a spis. polský (* 1808 — † 1864 ve Vilně). Studoval na universitě ve Vilně, kde se naučil malovati návodem Rustemovým. Jeho obrazy ná-boženské i podobizny drobné šlechty a typy lidu vesnického mají značnou cenu. S. také napsal: Wspomnienie o szkole malarskiej wileńskiej w r. 1826-1829 (v Kraszewského >Athenaeum«).

Szemiot [šemjot]: 1) S. Mikołaj Kazimierz, veršovník a bojovník polský († v 2. pol. XVII. stol.), sepsal: O przeważnych wojennych dziełach wielkiego rycerza księcia Jere-mjego Michała Korybuta Wiśniowieckiego a Potrzeba Ochmatowska (1644).

2) S. Aleksander, orientalista (* 1800 – † 1835 v Helsingforsu), byl professorem uni-

versity krakovské. Jeho prací nejdůležitější jest Historia rerum Abassidarum (Paf., 1823).

Szemiak [sem-], městys v uher. župě aradské u ř. Máruše, okr. Magyarpécska; 6058 obvv. rum., něm. a maď. (1900).

Szempoz [sempc] (něm. Wartberg), okr. městys v uher. župě prešpurské při žel. tr. Prešpurk-Galanta; 3552 obyv. maď, slov. a něm. (1900), rozsáhlé pěstování vína a četně navštěvované trhy.

Szendrő [sen-], okr. městys v uher. župě boršodské nad ř. Bodvou, má 2705 obyv. maď. (1900); zámek, pěstování vína a tabáku.

Szenicz [senic], Senice, okr. městys v uher. župě nitranské se 2070 obyv. slov., 572 maď., 396 něm., 26 jiné národ. (1900), kteří pěstují víno, len a vedou obchod.

Szent [sent], maď., svatý (z lat. *sanctus*). Vyskytuje se zhusta při jměnech země pisných, jež hledati jesť pod vlastními jmény.

Szentágotha [sent-] viz Agnethlen. Szentandrás [sentandráš] viz Sv. Ondřej a András.

Szentegyházas-Oláhfalu [sentedházaš]

viz Oláhfalu.

Szentendre [sent-] viz Sv. Ondřej 2). Szentes [senteš], město se zřízeným magistrátem v uher. župě csongrádské nad ř. Kurczou a při žel. dr. Szolnok-S. a Hódmező-Vásárhely, má 31.308 obyv. maď. (1900), gymnasium, museum, bibliotéku, artesskou studni; par. mlýny, pilu, výrobu cihel, vinařstvi (zejména červené vino) a zemědělství. K městu příslušejí rozsáhle puszty. Město bylo r. 1241 od Kumánů vydrancováno a za válek tureckých od Turků, Tatarů a Němců vypleněno. Ř. 1686 zvítězili zde císařští nad Turky a r. 1760 celé město lehlo popelem.

Szentgyörgy [sentdőrd] viz Sv. Jur. Szentkereszt [sentkerest] viz Svatý

Križ 2)

Szentkláray [sentkláraj] Jenő (Eugen), mad. historik (* 1843 v Aracsi, kom Toron-tál). Zabývá se hlavně dějinami jižních Uher. Z jeho praci třeba vyjmenovati: Szász év Délmagyarország ujabb történetéből (Sto let z novějších dějin jižních Uher, 1882); A dunai hajórajak története (Dějiny dunajských flotill, 1886); Magyarország története (Dějiny Uher, 1889–92); A csanádmegyei plébániák története (Dějiny far v kom. csanádském, 1889-92).

Szentmárton Turocz viz Sv. Martin 1). Szentmiklós [sentmiklóš], místní jméno maď., viz Sv. Mikuláš, str. 318 b.

Szentpéter [sent-], mistni jméno maď.,

viz Sv. Petr, str. 616.

Szenttamás [senttamáš], Bácsszenttamás (něm. St. Thomas), městečko v uher. župě báčskobodrožské, okr. Becse, při Báčském č. Františkově průplavě, má 13.230 obyv. srbsko-maď. (1900), vinařství a chov dobytka.

Szepes [sepeš], maďarský název Spišské

stolice (v. t.).

Szepesbéla viz Bělá 26).

Szepesolaszi [sepešolasi] (něm. Wallendorf) viz Vlachy Spišské.

Szepesremete [sepeš-], ms. uher., viz Mnišky.

Szepesszombat [sepešsom-] viz Spišská Sobota.

Szepesváralja [sepeš-] viz Podhradí 9). Szeptyoki [šep-], pol. šlechtická rodina, pocházející z bojarů ruských.

1) S. Barlaam († 1715) byl uniatským biskupem ve Lvově. V Unijově založil slo-

vanskou knihtiskárnu.

2) S. Atanazy († 1746), synovec před., stal se nástupcem jeho v biskupství lvovském, později arcibiskupem metropolitou kijevským. Měl mnohé spory s bratrstvy stavropigiálními a s basiliány. R. 1739 přičinil se o novou organisaci řádu basiliánů (v.t.). Počal stavbu nynější kathedrály lvovské.

3) S. Leon Ludwik (* 1717 — † 1799), studoval theologii ve Lvově a v Římě a stal se biskupem lvovským a později metropolitou kijevským. Podporoval ve své diécési reformy v duchu cirkve lat., pročež měl

mnoho sporů se stavropigiány.
4) S. Wincenty, generál pol. (* 1782 — † 1836), vstoupil r. 1807 do polského vojska, učastnil se válek ve Španělsku, bojoval u Wagramu, Lipska i j a dosáhl hodnosti plukovníka. R. 1814 vstoupil do nově utvořené armády polské jako velitel gardových hulánů, vystoupil však již r. 1818 a věnoval se hospodářst i i spisování veršem i prosou. R. 1830 vrátil se do armády jako velitel gardy a generál brigády a po skončeném povstání usadil se v Haliči.

5) S. Andrzej hrabě (* 1865) vstoupil po studiích do řádu basiliánů a stal se r. 1900 metropolitou lvovským.

Szerdahely [serdahelj]: 1) S., město v Sedmihradsku, viz Reussmarkt. — 2) S., Dunaszerdahely, okr. město v uher. župě prešpurské; 4821 obyv. maď. a něm. (1900), obchod a veliké trhy na dobytek.

Szerém viz Srěm.

Szerenos [serenč], okr. město v uher. župě zemnenské při žel. tr. Nyiregyháza-Miškovce a Sátoraljaújhely-S., má 5272 obyv. větš. maď. (1900), starý zámek, cukrovar, výborné vino a na blízku sanytrová a sirná

Szermentowski [šer-] Józef, malíř pol. (* 1840 — † 1876 v Paříži), proslul hlavně jako krajinář, ač pěstoval s úspěchem i genre. Hlavní jeho práce jsou: Venkovský kostel; Mlýn v lese; Jitřenka; Zeměpisná lekce; Ryb-ník v lese; Kostel ve Wadowicích atd.

Szigeth [si-], město v uher. župě marmarošské, víz Marmaros-Szigeth.

Szigetvár [si-], Siget (něm. Grenz-Sziget), okr. městečko v uher. župě šomoďské na ostrově v ř. Almáši a při žel. tr. Pětikostelí-Barcs, má 5601 obyv. maď. (1900), sídlo župního soudu, františkánský klášter. S. proslul v dějinách hlavně hrdinnou obranou Chorvatů, jimž velel bán Mikuláš Zrinský, když sultán Soliman II. při poslední své výpravě proti Maximiliánovi II. dne 6. srp. 1566 město toto oblehl. Vojsko turecké čítalo 100.000

na Stary a Novy S. a nedalo se nikterak udržeti. Odporu schopen byl pouze zámek severně od města, pěti baštami opevněný a cihelnou prachárnou opatřený. Zrinský odmítl všecky lákavé nabidky sultánovy a odhodlal se brániti se hlavně v zámku. Nový S. dal hned spáliti a Starý S. vyklidil po 14 dnech. 26. srpna Turci podnikli prvý útok na vnější opevnění zámku, ale byli 800 obránci krvavě odraženi; opětovaný útok 29. srpna skončil se právě tak. Pak janičáři podkopali hlavní baštu, jež 5. září vyhozena do povětří. Téhož dne v noci zemřel sultán, avšak jeho smrť zatím zatajena. Po pádu vnějších opevnění Zrinský měl ve vnitřním zámku pouze 600 mužů a 18 malých děl, s nimiž musil se vzdáti nebo padnouti. Zvolil smrt, již také nalezl se všemi soudruhy při výpadě dne 7. září. Jen 5 mužů upadlo do zajetí. Zatím co Turci drali se do hořícího zámku, vybuchla prachárna, při čemž zahynulo přes 3000 Turků. Celkové ztráty turecké odhadují se na 20-30.000 mužů. Turci udržovali pak na opraveném hradě posádku, jež ubránila se r. 1664 proti Zrinskému ml. R. 1689 opanoval S. markr. Ludvík Badenský a od té doby přísluší trvale k Rakousku.

Szigliget [si-], zřícenina hradu při Bla-

tenském jezeře (v. t.).

Szigligeti [sig-] Ede (Eduard), vlastně
Szatmáry József, maď. herec a dramatický
spis. (* 18. bř. 1814 ve Vel. Varadině —
† 20. led. 1878 v Pešti). Měl se státi inženýrem, ale přestoupil r. 1834 v Budíně k divadlu. R. 1837 stal se členem nového uherského národního divadla, jehož pak byl sekretářem, režisérem a od r. 1873 ředitelem. Byl též členem uherské akademie a společnosti Kisfaludyovy. Mnohem více než herec vynikal jako dramatický spisovatel. Zanechal skoro 100 kusů. Mnohé jeho práce byly poctěny cenou, tak: Rózsa (Růže); Vándor szinészék (Kocujíci herci) cenou Uher. akademie; Zách unokái (Vnuci Záchovi) cenou uherského národního divadla; A mama; Béldi Pál (Pavel B.) — tyto dvě práce jsou asi nej-lepší —; Fenn az ernyő, nincsen kas (Vzhůru vztýčeno, uvnitř prázdno anebo Pozlátko); Egy szekrény rejtelmei (Tajnosti skříně); Nő-uralom (Ženská vláda); Lacz fi Imre (Emer. L.); Lelencz (Nalezenec); Fény arny ai (Stiny světla); Hajlam és pálya (Náklonnost a povolání); A bajusz (Kníry); IV. Béla (B. IV.); Udvari boland (Dvorní blázen) atd. cenou Telekiovou anebo Karátsonyiovou. Jeho historická dramata, jako: Korona és kard (Koruna a meč); Alendre (Falešný Ondřej); III. István (Šté-pán III.); III. Béla (B. III.), zejména pak: A trónkereső (Praetendent) vyznamenávaji se napiatým dějstvím, věrným líčením mravův a charakterů. Největších úspěchů však dosáhl S. svými dramaty, k nimž čerpal látku ze života maďarského lidu. Z nich vynikají nejvice: Szőkött katona (Zběh); Két pisztoly 1892) a teprve s timto podal demissi v led. (Dvě pistole); A zsidó (Žid); Csikós (Čekoš); 1895. Brzo potom byl zvolen za předsedu Liliomfi (L.), z nichž některé byly sehrány poslanecké sněmovny, jímž zůstal do r. 1898.

mužů a mělo 300 děl. Město samo dělilo se i na zahraničních divadlech a doposud jsou dávány na uherských venkovských divadlech. Dále napsal: A dráma es válfajai (Drama a jeho druhy, Pešt, 1874); Magyar szinészek életrajza (Biografie maďarských herců, t., 1878).

Szikszó [siksó], okr. mésto v uher. župě Abauj-Torna při žel. dr. Miškovce-Košice; 3966 obyv. maď. (1900), reform. kostel v got.

slohu; pěstování vína, ovoce a obili. **Szilágyi** [siláďi]: 1) S. Sándor, historik maď. (* 1827 v Kluži – † 1899 v Budapešti). Vstoupiv r. 1846 do státní služby, věnoval se záhy také žurnalistice a literatuře. Po nějaký čas byl professorem v Kečkemétu a Velikém Korösi. R. 1867 stal se sekretářem v ministerstvě kultu a vyučování a r. 1879 ředitelem universitní knihovny v Budapešti. Od r. 1859 byl členem Uherské akademie. S. náleží k zakladatelům Uherské historické společnosti a jako její sekretář redigoval až do své smrti historický časopis »Századok« (Stoleti). Dále založil r. 1878 histor. časopis »Történelmi Tór« (Hist. sborník) a r. 1885 biografický sborník »Magyar Történeti Eletrajzok« (Maď. hist. životopisy). S. byl z nejplodnějších spisovatelův a vychoval celou řadu mladších historiků maďarských. První jeho práce byly věnovány revolučním letům 1848–49, později zabývají se ponejvíce dějinami Sedmihradska, a to především ze XVI. a XVII. stol. Nejdůležitější z nich jsou: Monumenta Comitialia Regni Transsylvaniae 1540 -1699 (1875-96, 21 sv.); Erdélyország története (Déjiny Sedmihradska, 1866); Történeti emlékek a magyar-török korkól (Hist. památky z doby maď.-turecké, spol. s J. Sziládym, 1863-73, 9 sv.). Četné jeho práce pojednávají o sedmihradských knížatech Báthorim, Bethlenovi, Rákoczym I. a II. S. dal takć podnět k sepsání monumentálních milleniových »Dějin Uherských« (Magyarország tőrtenete, 4 sv.), jež byly dohotoveny ještě za jeho živobytí.

2) S. Derső, státník uh. (* 1840 ve Vel. Varadině — † 1901 v Budapešti). Studoval práva na něm. universitách a v Pešti a věnoval se pak advokátní praxi a žurnalistice. R. 1867 stal se sekretářem, pak sekčním, posléze mi-nisterským radou v ministerstvě spravedlnosti. Vykonav studijní cestu do Anglie, byl r. 1870 jmenován členem kodifikační kommisse, zřízené při ministerstvu předsednictví. R. 1874 převzal na budapešťské universitě stolici pro trestní právo a politiku. Od r. 1871 byl členem uherského sněmu, kde se vyznamenával jako řečník velmi obratný a duchaplný. Nejdříve byl přívržencem Deákovy resp. liberální strany, r. 1877 však připojil se k opposici, jejímž vůdcem se stal vedle Appo-nyiho. R. 1889 byl jmenován ministrem spra-vedlnosti a v úřadě tom energický se zasazoval o reformu soudního řízení a o zavedení civilního sňatku. Svůj portefeuille podržel i při rekonstrukci kabinetu Weckerlem (list.

hraničí na sev. a vých. s župou szatmárskou, na vých szolnocko-dobockou, na jihu kološskou a na záp. biharskou, má 3818 km², 207.293 obyv., z nichž je 125.451 rum., 76.482 maď., 2873 slov., 1494 něm.; 120.544 řecko-katol., 13.243 řím.-katol., 55.952 reform. evangelíků (1900). Župa je hornatá (Rudohoří Sedmihradské) a bohatá lesy, zavlažována jsouc řekami Sámošem, Szilágyem, Krasznou a Berettyonem. Půda rodi obili a vino a lesy hojně zvěře; chov dobytka zejména vepřového. Sídlem župy je město Zilah. Župa utvořena r. 1876 ze župy Kraszna a Szolnok-Do-

Szilágysomlyó [siláďšomljó] (rum. Simleu, něm. Schomelmarkt), město se zřízeným magistrátem v uher. župě szilágyské, nad ř. Krasznou a při žel. tr. Nagykároly-Sarmaság-S., má 5658 obyv. větš. maď. (1900), krásný katol kostel, starý zámek, vystavěný r. 1434 od Stěpana Báthoriho, klášter minoritský, niž. gymnasium, minerál. prameny a vinice. S. bývalo hlavním sídlem bývalé župy krasenské a r. 1797 a 1889 nalezeny tu cenné zlaté památky.

Szinyelipooz [siňelipoc] viz Lipovec 4). **Szinyérváralja** [siňér-], okr. městečko v uher. župě szatmárské při žel. dr. Szatmár-Nagybánya, má 4638 obyv. maď. a rum. (1900), hrnčířství, vinařství a zachovalé zřiceniny hradu Szinyéru.

Szirondi [si-], pseudonym Birán y iho 1). **Szitaskeresztúr** [sitaškeres-] viz Székelykeresztúr.

Szivácz [sivác] viz Sivac.

Szkalmierz, Szkalbmierz viz Skalbmierz.

Szklenó [skle-], Barsszklenó, Sklenné, staré lázeňské místo v uher. župě těkovské, v romantickém údolí řeky Teplé, okr. Svätý Kríž, 391 obyv. větš. slov. (1900); lázně, teplá zřídla (8 pramenů), obsahující vápno s příchutí hořké soli, proti rheumatismu, dně a nervovým nemocem.

Szlachtowski [šlach-] Jan, spis. polský (* 1816 ve Lvově – † 1871 v Krakově), byl professorem literatury polské na lvovské universitě a vydával od r. 1850 »Pamietnik literacki tygodniowy«, mimo to zpracoval kriticky z rozmanitých rukopisů Kroniku Martina Galla (vydanou v XI. sv. Pertzových »Monumenta Germaniae«) a Vinc. Kadłubka.

Szlatina [slatina], Aknaszlatina, ves v uher. župě marmarošské, v okr. marma-rošsko-szigethském, při žel tr. Marm. Szigeth-S., má 2325 obyv. maď. (1900), doly na sůl (roč. 350.000 q).

Szlatvín slat-j, slov. Slatvín, ves v uher. župě spišské, okr. Spiš. Podhradí, 249 obyv. slov. (1900), lázně s alkalicko-muriatickými prameny obsahujícími železo.

Szlavonország [slavonorság], maď. jméno

Slavonie.

Szlávy [slávi] József, státník uherský * 1818 v Rábu — † 1900 v Budapešti). Byl uředníkem při dvorní komoře ve Vídni a pak lape«, byl lékařem 7. arrondissementu a za-

Szilágyská župa [siláď] ve vých. Uhrách, při uherské komoře v Budíně. Na podzim aničí na sev. a vých. s župou szatmárskou, r. 1848 bylo mu od Kossutha svěřeno vedení oravických dolů. Vojenský soud temešvárský odsoudil ho r. 1849 k pětiletému žaláři, po dvouleté vazbě ztrávené v Olomouci dostal však milost, načež se uchýlil do života soukromého. R. 1861 byl jmenován místodržitelským radou, r. 1865 županem komitátu biharského a r. 1867 při zřízení uherského ministerstva státním sekretářem v ministerstvě vnitra a r. 1870 v ministerstvě Andrássyově ministrem zemědělství, orby a obchodu. V této hodnosti zůstal i za předsednictví Lónyaye, po jehož odstoupení r. 1872 sám stal se ministerským předsedou. R. 1874 podal demissi, načež byl r. 1878 zvolen za předsedu sněmovny, jejímž členem byl již od r. 1867. R. 1880 stal se ministrem říšských financí, r. 1882 správcem uherských korunních statků a mistopředsedou, od r. 1894-96 byl předsedou horní sněmovny.

Szliács [sliáč] viz Šliač.

Szlimnik [slim-] viz Stolzenburg. Szmitt Henryk viz Schmitt.

Szmurło [šm-] Augustyn, filolog polský (* 1821 — † ve Varšavě), byl prof. klassic-kých jazyků v hlavní škole varšavské, později rektorem a inspektorem. Vydal: Historia literarum romanarum brevissime exposita (Varš., 1851); O kulturze Grecji (t., 1863); O dziejowem stanowisku starożytności klasycznej (t., 1862). Mimo to přel. Iliadu (t., 1887) a měl účastenství při sestavení díla »Gramatyka łacińska teoretyczno-praktyczna« (t., 1851-60, 3 d.).

Szoboszló [sobosló], Hajduszoboszló, okr. město v uher. župě hajducké, při žel. tr. Debrecín-Püspök Ladány, má 15.451 obyv. maď. (1900), reform. gymnasium, zemědělství

a chov dobytka.

Szobotist [sobotišt] viz Sobotiště. **Szobránoz** [sobránc] viz Sobranče. Szögyényi-Marich [söděňí-marič] László, státník uher. (* 1842 ve Vídni). Byl po nějaký čas činný jako stoliční uředník. R. 1869 zvolen byv za poslance, přidal se ke straně liberální. R. 1882 stal se druhým a r. 1883 prvním sekčním radou v ministerstvě zahraničních záležitostí, v kteréžto své hod-nosti s úspěchem řídil vyjednávání s uherskou delegací. R. 1890 byl jmenován ministrem při královském dvoře s hlasovacím právem v ministerské radě a r. 1892 nástup-

cem odstouplého berlinského vyslance hr.

E. Széchényiho.

Szokalski [šok-] Viktor Feliks, vynik. oční lékař polský (* 1811 ve Varšavě — † 1891 t.). Lékařství studoval nejprve ve Varšavě, r. 1831 vstoupil jako lékař do polského vojska, po potlačení povstání pak pokračoval ve svých studích v Giessech, kdež také r. 1834 promovoval. Po delším pobytu v Heidelberce, Vircpurce a v Paříži promovoval tu r. 1839 po druhé a počal tu vyvinovati velmi plodnou činnost odbornou a literární. Mimo jiné vydával časopis »L'Esculožil pařížskou společnost něm. lékařů, jejímž byl prvým předsedou. Od r. 1848 působil v Burgundsku jako železniční lékař, a když mu r. 1853 byl povolen návrat do vlasti, usadil se ve Varšavě, kdež se stal ředitelem ústavu pro léčení očních nemocí. V l. 1861 až 1871 byl prof. očniho a ušniho lekařství na varšavské universitě, vzdal se však místa, když byla universita poruštěna. Literární jeho činnost je velmi rozsáhlá, psalť polsky, francouzsky a německy. Z čelnějších prací budtež uvedeny: Sur la sensation des couleurs (1839, také něm., 1842); De la plique polonaise (1844); Listy o patrzeniu i poglądaniu do profesora Majera (1856); Fantazyjne objawy smysłowe (1862); Początek i rozwój u mvsłowości w przyrodzie (1885); Wykład chorób ocznych (1871).

Šzolo-Rogoziński [šolc-] Stefan viz

Rogoziński.

Szolnooko-dobooká župa [sol-] v Sedmihradsku hraničí na sev. se župami szatmárskou a marmarošskou, na vých. s bystřickonászodskou, na jihu kološskou a na záp. szilágyskou, má na rozloze 4761 km² 237 134 obyv., z nichž je 180 309 rum., 47.212 maď., 7252 něm., 390 slov., 212 chorv., 123 rusin., 1636 růz. národ. (1900). Župa jest naskrz hornata (Sedmihradské Rudohoří), prostoupena četnými a hlubokými údolími. bohata lesy zejména bukovýmí, dubovými a jedlovýmí, v nichž žije hojnost divoké zvěře (jelen, medvěd), zavlažována ř. Samošem a jeho přítokem Slanou. Jedno z větších jezer, Hódas, jihových. od Szamosújváru, dodává hojnost ryb. Podnebí je střídavé, ale dosti zdravé. Země bohata je mincrály, v přední řadě soli, železem, méně zlatem a stříbrem a má hojné slané prameny léčebné. Půda rodí pšeníci, kukuřici, žito, ječmen, oves, ale málo bramborů. Chov dobytka, zejména koní, jest znamenitý. Hlavním zaměstnáním obyvatelstva je zemědělství, dobytkářství, hornictví; průmysl je nepatrný a obmezuje se jen na domácí spotřebu. Župa zaujímá 7 okresů, 2 města se zřízeným magistrátem; hlavním sídlem župy je město Deés. Župa zřízena r. 1876.

Szolnok: 1) S., Solnok, město se zřízeným magistrátem a hl. sidlo uher. župy Jasz-Nagykun S., při ústí Zaďvy do Tisy (přes tu veliký dřevěný a železný most), kři-žovatka několika tratí, má 25.379 obyv. (1900), krásnou radnici a župní dům, františkánský klášter, vyšší gymn., vo. posadku, lihovar, par. mlýny, pilu, zemědělství, rybářství, obchod se soli, obilim, ovocem, dřivím a dobytkem. S jest z nejstarších a nejpevnějších měst v Uhrách. Dne 5. bř. 1849 zvítězili nedaleko odtud Rakušané nad povstalci uherskými. V l. 1849-61 bylo hlavním sídlem župy t. jm, která potom spojena se župou hevešskou. — 2) S. (něm. Zanegg), ves t., župa mošoňská, stanice při žel. tr. Mošoň-S, župa mošoňská, staniče při žel tr. Mošoň-S, dobu v Paříži věnuje se tu studiím botanic-2475 obyv. něm.-maď. (1900), živících se cho- kým vedením prof. Mirbela; navrátiv se do vem dobytka, zejména ovcí.

Szolnokbogdány [sol-dáň], městys v uh. župě szabolcsské, viz Bogdány 2).

Szombathely [sombathelj], město uher.,

viz Kamenec 10).

Szomolnok [so-] viz Smolnik.
Szónyohel [sû] viz Sunichl.
Szopowicz [šopovič] Franciszek, filolog a mathematik pol. (* 1762 — † 1839), byl profes. akademie krakovské, později vyučoval ve Varšavě, ale byl nucen vzdáti se uřadu pro ztrátu zraku. Teprve r. 1818, nabyv šťastnou operací opět zraku, stal se prof. mathematiky na universitě krakov. Vydal: Uwagi nad samogłoskami i spółgłoskami w ogólności, oraz nad niektóremi głoskami abecadła połskiego w szczególności (Krakov, 1827); Uwagi Jana Śniadeckiego nad niektóremi miejscami dzieła Villers'a, tyczącemi się Polski (z franc. t., 1823) a j. — Syn jeho S. Henryk (* 1814 — † 1885) byl lekafem a vydal životopis Syrenského (Krakov, 1841) a komponoval Mazurky ve slohu Chopinově, kterým se vytýká monotonní sentimentalis-

Szörény [söréň], Severín, viz Krassó-

szörényiská župa.

Szózat [sózat], název vlastenecké hymny maďarské, již složil básník K. Vörösmarty. Szpaderski [spad-] Józef, duch. spisovatel pol. (* 1816 ve Skaryszowe — † 1877), byl prof. duchov. akademie varšav. a mimo několik příruček vydal: Nauka moralności (2. vyd. Krakov, 1869); O zasadach wymowy, mianowicie kaznodziejskiej (t., 1870, 2 d.); Kazanfa (1875); Homilje i nauki niedzielne (1875 - 76, 4 d.); Patrologja (t., 1879 - 80, 2 d.).

Szpluchów [špluchův] (Spluchau), ves ve Slezsku, hejtm., okr., fara a pš. Fryštát; 18 d.,

168 obyv. pol. (1900).

Sztankován [stan-], ves v Uhrách, viz

Stankovany.

Strázsa [stráža], m. v Uhrách, viz S t r á ž e 1). Sztyrmer [styr-] Ludwik, romanopisec polský (* 1809 v Plonsku – † 1886 v Pctrohradě), syn vojenského lékaře, vychován v applikacijní vojenské škole ve Varšavě a ve voj. akademii v Petrohradě (1834—46), vstoupil do služby vojenské, v níž postoupil až na generála. Sepsal romány: Frenofagjusz az na generala. Sepsai Tolinaly: Frendyagyas i Frenolesty powieść wyjęta z pamiętników nieboszczyka Pantofla (Petr., 1843); Powieści nieboszczyka Pantofla (Vilno, 1844, 2 vyd. t., 1860, 2 sv.); Kataleptyk (t., 1846, 2 sv.); Czarne oczy (Petr., 1844); Listy z Podlasia przez Gerwazego Bombe (v Tygod. Petersb. *, 1843); Noc bezsenna (Varš., 1859, 3 sv.) a j Jsou to povídky fantastické, v nichž S. líčí choroby duševní a zjevy hraničící se světem nadsmyslným.

Szubert [su-] Michał, botanik polský 1787 v Zabkách u Varšavy — † 1860 v Płocku), vzdélal se ve Varšavě, pobyl delší vlasti byl professorem na různých ústavech Szolnokabony [solnokaboň] v. Abony 3). z ředitelem bot. zahrady ve Varšavě. Hlavní (1820); Rozprawa o składzie nasienia i początkowem rozrastaniu się zarodka (»Roczniki Tow. przyjaciół nauk«, 1824); Spis roślin ogrodu botanicznego królewskiego warszawskiego (1820); Opisanie drzew i krzewów leś-

nych Królestwa Polskiego (1827).

Szubrawoy [sub-], jméno členů literárněmoralistního spolku ve Vilně, založeného r. 1822 K. Kontrymem, vydavatelem časop. Wiadomości brukowe«. Popud k zalożeni spolku dal vlastně E. Lachnicki. Členy byli hlavně učenci a vynikající Litevci, kteří usilovali o nápravu mravů a šíření osvěty, bojovali proti společenským vadám, at je našli kdekoliv, hájili práv selského lidu, potírali francouzskou módu, pijáctví, smyslnost mužův a sentimentálnost žen, kárali zvrácenost domácího vychování a pod. Zbraní byla jim hlavně satira a vtip. Členové spolku volili si jména z mythologie litev. a těmi podpisovali své stati. Michał Baliński (Auszlawis) vylíčil rozmarnými verši počátek a děje spolku v Mixtum Chaos czyli Historja S-cow. Prvým předsedou spolku byl dr. J. Szymkiewicz (Perkunos), po něm J. Sniadecki (Sotwaros). Szucsány [sučáň], m. na Slovensku, viz

Sučany. Szujski [śuj-] Józef, historik a dramatik pol. (* 1835 v Tarnowě – † 1883), studoval na filos. fakultě v Krakově a ve Vídni, načež usadil se na vlastním statku u Krakova. Literární činnost zahájil drobnou lyrikou. Z větších básní jeho zasluhují zmínky: Smierć proroka; Sługa grobów; Obrona Częstochowy a sbirka Poważne chwile Jerzego Prawdzica. Radu dramatických prací zahájil histor dramatem Halszka z Ostroga, po němž následovala dramata: Zborowscy (1869); Jerzy Ossoliński (1870); Kopernik (1873); Maryna Mniszchówna; Śmierc Władysława IV. (1876); Długosz i Kallimach (1880 v »Tygod. illustr.«) a historická veselohra Dwór królewicza Władysława (1876). Souborne vyšly pak práce tyto s názvem Dramata (Krakov, 1867 a později). Vynikají znalostí dějin, případnou charakteristikou a zaokrouhlenosti, ale přílišná rozvláčnost vadí jejich trvalému úspěchu na sceně. S. psal také povídky, na př. Bezimienna trucizna (1867 pod pseudonymem Michał Skiba) a vydal proslulou společenskou studii Portrety Nie-van-Dyka (Lvov, 1860). Vrátiv se opět ke studiím dějepisným vydal znamenitou příručku Dzieje Polski podlug ostatnich badan (t., 1862—66, 4 d; 2. vyd. 1893—96 s poznám. W. Czermaka). Delší dobu byl spoluredaktorem časop. »Przegląd polski«, kde vystupoval v zájmu zásad konservativně-katolických proti chybám minulosti, začež byl dvakráte zvolen z velkostatkářské kurie za poslance. R. 1869 stal se prof. dejin na universitě krakov. Vedle toho překládal dramata Aischylova (Agamemnon, Prometeusz) a komédie Aristofanovy, redigoval dílo »Scriptores rerum polonicarum« (Krakov, 1871) a vydal ještě: Dzieje literatury ludów

jeho práce jsou: Monografja sosny pospolitej treściwie opowiedzianej ksiąg dwanaście (Varš., 1880); Roztrząsania i opowiadania historyczne (1882) a j. Úpliá sbírka jeho spisů vyšla v Krakově (1885-96). S. byl prvním sekretářem krakov, akademie umění za prvních devět let jejího trvání a členem panské sněmovny ve Vídni. Stanislav Tarnowski vylíčil »S-ego młodość (Krak., 1892).

Szukiewioz [šukěvič] Alexander, spis. polský (* 1816 – † 1885 v Przemyśli), zalo-žil a redigoval r. 1848 s L. Ulrychem v Krakově čas. »Jutrzenka«, byl spolúpracovníkem >Czasu«, >Przegl. pol.«, >Bibl. warsz.«i >Przegl. nauk.«, sepsal Powieść krakowska a přeložil

Čelakovského »Ohlas písní českých (1841). Szulo [šulc] Dominik, historik polský (* 1797 — † 1860), studoval ve Vilně a působil jako professor jazyka polského na různých ústavech, posléze ve Varšavě. Mnoho jeho kritických prací uveřejnil »Przegląd naukowy«. Ze samostatných spisův uvádíme: O znaczeniu Prus dawnych (Varš., 1846); O Tarnowie Mazowieckim (t., 1843); O Po-morzu Zaod zańskiem (t., 1850); O źródle wiedy-tegoczesnej (r., 1851); Zycie Mikołaja Kopernika (t., 1855); Pisma rozmaite (t., 1854); Stanowisko historji polskiej (t., 1862, posmrtne vyd.). Životopis v »Tygodniku Ilustr.« (1861, č. 68).

Szuman [šu-] Henryk, politik pol. (* 1822 v Poznańsku), studoval ve Vratislavi, v Bonnu a v Berlině, pak byl soudním úředníkem, později statkářem. R. 1863 stal se redaktorem časop. »Dziennik poznański« a zároveň poslancem sněmu pruského. Od r. 1870 byl předsedou pol. »Kola« na tomto sněmě. Vedle menších praci vydal: *Der Hochverrath* (1847); Die Bureaukratie in Posen (1848); Rys życia Karola Libelta (1875); Sprawa polska na kongresie berlińskim (1878); Rys historyczny zawiązku i rozwoju parlamentaryzmu polskiego v Prusiech (»Roczniki« společ. přátel nauk, 1895); Wspomnienia moje z r. 1848 (»Bibliot. dzieł wyborowych«).

Szumbarg [šum-; (Šumbarg), ves ve Slezsku, hejtm. a okr. Těšín, fara a pš. Dolní Bludovice; 112 d., 1103 obyv. pol. (1900), fil. kostel sv. Anny, 1tř. šk., 2 mlýny. Alod. statek (243.50 ha půdy) se zámkem, dvorem, parostr. lihovarem a cihelnou drží František litek ml., továrník v Hranicich (na Moravě).

Szumski [šum-] Te o fil, romanopisec polský (* 1839 – † 1899). Vzdělav se na polytechnice lvovské byl až do r. 1861 soukromým učitelem. Skonal sebevraždou. Stálý spolupracovník deníků varšavských, psával do »Przeglądu tygod.« a vydal mimo jiné: Niewolnicy serca (1864); Na gruzach (1865, 2 sv.); Ludzie dobrych chęci (1868); Zmierzchy i świty (1873); Z dróg zapomnianych (1876); Victoria (1893).

Szutkiewicz [šut-vič] Jan, herec divadla krakovského (* 1861 — † 1897 ve Varšavě), napsal veselohru Popychadło, roman Jeden z wielu (Varš., 1898) a několik novell.

Szwajnio [švaj-] Jan, dějepisec polský niechrześcianskich (t., 1867); History i Polskiej (* 1795 -- † 1867 ve Varšavě), vyučoval ve na práv. kursech. Vedle hlavního díla Historja narodu i państwa Rzymskiego (Varš., 1845-47, 3 d.) napsal: Principia juris romani (Vilno, 1822) a De historia ingenuitatis anti-

quiore commentarii (Varš., 1823).

Szybioz [šybič], ves ve Slez., viz Sibica. **Szyo** [šyc] Joachim Antoni, spis. pol. (* 1824 — † 1896), v l. 1848—49 sloužil ve vojště v Uhrách, načež odebral se do vých. zemí. R. 1858 vrátil se do Varšavy a později stal se železnič. úředníkem. Vydal: Legjony polskie na Węgrzech (Poznań, 1850); Kalendarz kistoryczny polski (t., 1851); Geografja dawnej Polski (2. vyd., 1861); Słowiańscy bogowie (Varš., 1866); Przelotne wrażenia z podróży na Połnoc (t., 1866). Napsal też nekolik povidek (Niezłomna wola; Czysta krew), přeložil 16.—19. dil dějin Thiersových a doplnil Klodenův všeobecný zeměpis samostatným popisem Polska a Ruska.

Szydłowiec [šydlověc], město v rus. gub. radomské, okr. końském, původní sídlo slav-ného kdysi rodu Szydłowieckých, založeného r. 1427 od bratří Jakoba a Slavoše Odroważův, kteří odtud počali se psáti z Szydłowa (srv. tež Pieniążek). Mesto slynulo v XVI. až XVIII. stol. svými výroč. trhy. Zdejší farní kostel sv. Sigmunda, vystavěný r. 1432 z kamene tesaného, má pěkný veliký oltář a mramorovou hrobku Mik. Szydłowieckého. Nyní žije zde 7200 obyv. Jsou zde továrny na bryčky, rolnické nářadí a mlýnské kameny. **Szýdlowski** [šyd-] I gnacy, spis. polský (* 1793 — † 1846 ve Vilně), byl censorem

ve Vilně a před tím vyučoval na gymnasiu. Náleží k nejlepším překladatelům pol. Nějakou dobu byl hlavním redaktorem časopisu -Wizerunki i roztrząsania naukowe«. Vedle četných překladů vydal: Przykłady sty lu polskiego w rozmaitych rodzajach wymowy i poezji (Vilno, 1837); Prawidła wymowy i poezji (t.

1826, 4. vyd. 1847); Parysyna, Kolmar i Orla (z Byrona, t., 1834) a j. Exyller [šyler] Stefan, architekt polský (* 1857), vzdělal se na akademii krásných umění v Petrohradě, která jej r. 1881 vyslala na další studie za hranice a r. 1888 jmenovala jej svým členem. S. dostal za své projekty na výstavách v Krakově r. 1891 a ve Lvově r. 1894 stříbrné medaille, a to: za projekt tržnice, kasy průmyslnikův a kostela Spasitele ve Varšavě, lazebního domu v Pjatigorsku, divadla v Lublině, spořitelny ve Lvově. Podle svých návrhů vystavěl ve Varšavě i na venkově mnohonácte domů soukromých, továren, budov veřejných a kostelův, z nichž uvádíme: kostely v Diutowe v kraji mlawském, v Jedlni pod Radomem, kapli sv. Vincence ve Varšavě, polytechniku varšavskou a j. R. 1892 S. byl jedním z organisátorův řemeslnického musea a potom sekretářem komitétu tohoto musea, v l. 1895-98 učite-

varšav. školách, posledně vykládal řím. právo † 1801), byl přítelem kn. Czartoryského, s nimž procestoval Rusko, Německo, Francii a Anglii. Po rozdělení Polska usadil se v dědičné vsi Grądy. Za svou básnickou slávu děkuje veršovanému zpracování Montesquieuova »Chrámu Gnidského« (Swiątynia Wenery w Knidos). S. Potocki a ostatní klassikové prohlásili tuto práci za arcidílo pol. literatury. Mostowski sebral pak všecky verše S-kého a otiskl je v díle »Wybór pisarzów polskich« (Varš., 1803). S. Potocki venoval mu pochvalnou řeč (Vařš., 1801). Náš Puch majer (v. t., str. 970b) používal polských překladů S-kého.

2) S. Marcin, herec pol. (* 1775 v Poznani — † 1830), sloužil ve vojště, ale věnoval se divadlu. Po prvé vystoupil r. 1797, načež náležel ku předním hercům varšav. divadla, hlavně v úlohách tragic. hrdinů.

3) S. Wojciech, herec a spis. pol., syn před. (* 1799 ve Varšavě — † 1861 t.), sloužil rovněž ve vojště a šel z náklonnosti k divadlu. Hlavni zásluhy získal si jako spisovatel pro mládež. Tiskem vydal: Środki zgłębienia sątuki teatralnej (Varš., 1837); Świat dramatyczny (1838—39); Muzeum śmieszności (s karikaturami J. Głowackého) a j.

4) S. Jan, právník pol. (* 1805 – † 1864 ve Varšavě), vstoupil do služby státní a zastával různé úřady. Několik měsiců před smrtí jmenován byl prof. obchodního práva a soudního řízení na hlavní škole varšavské. Vydal: Wykład prawa handlowego (podle Bo-grona); Wykład kodeksu handlowego (Varš., 1866); Wykład kodeksu postępowania cywil-

nego (t., 1866).
5) S. Wacław, básník a žurnalista polský (* 1821 ve Varšavě — † 1886 t.). V literatuře po prvé vystoupil povídkou r. 1840. Po r. 1850 pracoval v redakci »Dzienniku Warsz.« a »Kroniky«, potom dlouhá léta psával feuil-letony do »Tygod. illustr.« a redigoval čas. »Wedrowec«, od r. 1868 pak až do smrti vedl redakci »Kuryera Warszaw.«. Jako bás-ník a kritik byl S. horlivým přivržencem romantismu. Psal divadelní kusy, jež mívaly čestný úspěch, básně lyrické, satiry a povidky. Na pole dramatické vystoupil s něko-lika kusy, jež byly provozovány s úspěchem. Jsou to: dramata Salomon, Sedzimoj, Posag, veselohry Dzieje serca, Matka, Siła zlego na jednego, Jine jeho prace jsou: Szkice warszawskie. Lichwiarze (Varš., 1855); Ostatnie chwile Kopernika (obraz dramatický veršem, t., 1855); Gawędy i satyry (t., 1874); Na ulicy; Testament psa; Timur-Leng.

6) S. Michał, národohospodář pol. (* 1831 Varšavě -- † 1889), dosáhl doktorátu v Heidelberce (1868) a v Charkově (1872), načež byl docentem univ. varšavské. Hlavnější jeho práce jsou: Spólki i stowarzyszenia akcyjne (Varš., 1869); Kredit i obščestvennyje banki (rus., t., 1872). Přeložil též Duruyovy dějiny římské a v l. 1861-66 redi-

lem technického kreslení na kreslicí škole ve Varšavě.

Szymanowski [šym-]: 1) S. Józef, pro-slulý veršovec pol. školy klassické (* 1748 — vzdělal se v umělecké škole a vystoupil po

prvé na scéně r. 1866. Náleží k předním ko- krakovské, načež usadil se ve Lvově, kde

mnohých časopisů pol.

8) S. Wacław, syn S-kého 5), soudobý sochař a malíř pol., s počátku věnoval se sochařství a studoval r. 1875 v Paříži, později ukončil malíř. akademii v Mnichově. Z prací jeho uvádime: Pomník Grottgerovi v Krakové; Faun a bakchantka; Sekáč; Improvisace; Mateřství; Vítr; Karyatidy; Břímě; Tkadlec; Modlitba; Polibek; Śmich; Nevesta a j. V posledni době pěstuje se zálibou opět sochařství a práce jeho budily značnou pozornost na vý-

stavě vídeňské (1902).

Szymanowsky Julius (rus. Šimanovskij Julij Karlović), chirurg rus. (* 1829 v Rize — † 1868 v Kijevě). Lékařství vystudoval v Jurjevě, kdež pak byl assistentem při chirurg. klinice, r. 1857 se tu habilitoval, v l. 1858—61 byl mimoř. prof. chirurgie na helsingforské universitě, odkudž r. 1861 povolán byl do Kijeva, kdež předčasná smrt plodnou jeho činnost přerušila. Náleží mezi nejlepší chirurgy ruské; z literárních jeho prací sluší uvésti rusky psanou učebnici operativní chirurgie Operativnaja chirurgija (1. díl Kijev, 1864, 2. díl 1865, 3. dílu seš. 1. a 2. Petr., 1869; nem. Handbuch der Operativen Chirurgie, 1870); Der Gypsverband mit besonderer Berücksichtigung der Militärchirurgie (Linsko a Petrohrad, 1857); Desmologische Bilder zum Selbstunterricht (Derpt, 1857); nové zpracování práce N. Pirogova o anatomii kmenů tepnových a povázek (Lipsko a Heidelberg, 1864 s 50 tab.); Kratkoje rukovod-stvo k praktičeskim upražněnijam v desmologiji dlja vračej i studentov (přel. z něm., Kijev, 1862); Gipsovaja povjatka (společně s Kiško-Zgerským, Gejnacem a Šatkovským, Petr., 1863); Vojennochirurgičeskija pisjma. Kratkoje načertanije važnejšich otdělov operativnoj chirurgiji (Kijev, 1868, 2. vyd. 1877). V mládi zabýval se i poesií a malířstvím. Sbirka jeho básní vyšla po jeho smrti pod pseudonymem Julia Steinborna (Brunšv., 1868).

Szymański [šym-] Adam, soudobý novellista polský, byl v l. 1873-75 spolupracovníkem »Opiekuna dom.«, r. 1877 »Tygod. powsz.«, 1876-77 »Przegladu tygod.«, 1877 až 1886 »Kraje«; napsal Sąkice (1. řada 1887, 2. ř. 1891), v nichž líčí způsobem dojemným

život vyhnanců v Sibiři.

Szymkiewicz [šymkěvič] Teodor, filolog pol. († kol r. 1845), vydal Źródłosłów (korniesłów) języka rosyjskiego w porównaniu z narzeczami słowiańskiemi i 24 językami obcemi (1842), kterýžto spis petrohr. akademie vyznamenala cenou Demidova.

Szymonowicz(Symonowicz) Szymon, píšící se Simonides a když dosáhl šlechtictví Bendoński, básník polsko-latinský (* 1557 ve Lvově — † 1629), pocházeje z vá-žené a bohaté rodiny, vzdělal se v akademii Litvané, str. 192 a.

mikům pol. a byl dlouhou dobu režisérem věnoval se vyučování a literatuře. Jeho žáky Oblibenými pérovými kresbami přispívá do byli Jakób Sobieski, Jan Zółkiewski a j. mnohých časopisů pol. Z jeho básní uvádíme Stanislaus caesus; Flagellum livoris (Krakov, 1583), věnované Janu Zamojskému; drama Castus Joseph (t., 1587, pol. překl. Goslawského t., 1597); Aelinopaean (1589). Úspěch jeho byl dokonalý, tak že protekci Zamojského S. r. 1590 povýšen na dvorního básníka a za šlechtice. R. 1593 vydal biblickou parafrasi Joel propheta, kterou poslal papeži Klementovi VIII., s nimž byl osobně znám (pol. překl. Minasowiczův, Varšava, 1722). Přátelství jeho se Zamojským bylo těsnější a těsnější a tento svěřil S-i volbu učitelů pro zamýšlenou akademii v Zamości. Z příležitostných básní jeho jmenujeme Imagines diaetae Zamoscianae (vydaná teprve r. 1604 a přel. do pol. Syrokomlou); Hercules prodiceus (1602); Oda (1612); Lutnia rokoszańska (*Bibliot. Ossolińských*, 1863) a j. Vládl znamenitě latinským veršem, ale přes to nejcennější jsou jeho Sielanki (Za-mosć, 1614), psané polským veršem podle Theokrita, dílem i samostatně. Celé své jmění i knihovnu věnoval akademii zamojské. Mnoho praci jeho posud nebylo tištěno. Soubor jeho spisů vydal papežský nuncius Durini (Varš., 1772). Selanky dočkaly se mnoha vydáni. Jeho lat. verše překládali Gosławski, Zubowski, Minasowicz, Syrokomla. Kritické vydání selanek a drobných veršů pol. pořídil S. Węclewski (Chełmno, 1869) s obšírnou bibliografii a se životopisem. Důkladnou studii o S-ovi vydal A. Bielowski (Lvov, 1875). Srv. též: dr. Korneli Heck, S. S., jego zywot i dzieła (Krakov, 2 části).

Szyndler [syn-] Pantaleon, malíř pol. († v unoru 1905 ve Varšavě); na světové výstavě v Paříži r. 1886 měl: Pokušení Evy; Dívku se koupající. Kromě těch nutno uvesti Tanečnice, Scény z haremu a j., v nichž se zračilo studium života orientálního. Působil ve Varšavě. FM.

Szyrma [šyrma] Krystjan Lach, spis. polský (* 1791 — † 1866). Dokončiv universitní studie ve Vilně, byl 10 roků vychovatelem knížete Adama Czartoryského, s nímž navštívil Francii, Anglii a Skotsko. Vrátiv se r. 1824 do vlasti stal se prof. jazyka a literatury angl. na přípravné škole při ústavě polytechnickém a r. 1825 prof. filosofie na universitě varšavské. R. 1829 vydával společně s Janickým a Pawłowským časopis »Pamietnik warsz. umiejątności moralnych«, ale účastniv se ruchu politického r. 1831 přinucen jest opustiti vlast a odebrati se do Anglie, kde se živil literaturou a † v Davenportu. Sepsal: Letters literary and political of Poland (Edinb., 1823); Anglja i Szkocja (Varš., 1828, 3 d.); Książka wypisów angielskich ze słownikiem (t., 1828); Copernicus and his native land (t., 1844) a j.

Szyrwid [šyr-] Konst., spis. litevský, viz

mluvicích orgánů, zvláště rtů, rozeznává se veliké množství hlásek š-ových. V ploše jazyka vzniká žlábek rozličných rozměrů, největší zůžení průliny mezi jazykem a dutinou ústní může býti na rozličných místech od místa za hořejší řadou zubů až k měkkému patru; jazyk bývá pravidlem umístěn v ose dutiny ústní a vzduchový proud proniká nad jeho středem, ale š bývá vyslovováno (na př. v sev. Německu) též tak, že jazyk přiléhá k patru jen jedním bokem. – V jazycích indoevrop-ských jsou hlásky š-ové, jak se zdá, vůbec nepůvodní; v jaz. staroind. na př. š vzniká z pův. s celkém za týchž podmínek jako slov. ch (na př. lok. mn. č. těšu slv. těchs z pův. toisu), v němčině vzniklo v době historické ze staršího sk (tak v příp. -isch ze stněm. -isk: slov. -ssks) a v některých skupinách, v nichž se ani dnešní nářečí něm. neshodují (schw, schn, schm, schl z sw, sn, sm, sl; st, sp, vysl. st, sp); franc. s (ch) vzniklo z k (chien z lat. canis), vl. š (sci) ze sk před uzkými samohl. a před j (scelerato z lat. sceleratus) atd. Slov. š je původu nestejného. Vzniklo z ch před pův. úzkými samohláskami (tichý: tišiti), z sj (prositi: prošen), z s ve skupině pův. sk před úzkými samohláskami a před j (sk se změnilo v sč šč, v češtině dále v sť; na př. tisknouti: tiščen tištěn); v češtině (i v jiných jazycích záp.-slov.) vzniklo š i místo s z ch před střídnicemi pův. dvojhlásek i-ových (nom. mn. č. Češi m. Česi, pův. koncovka -oi) atd. – V době starší se psávalo š v češt. všelijak: f, $f_{\bar{i}}$, ch, f, \dot{s} , fs, f a $\dot{j}_{\bar{s}}$; znak š zobecněl teprve v XIX. stol. $Zt\dot{y}$.

Saamba, Samba, Chaamba, Chamba, jméno mocného kmene v Již. Alžírsku, jenž starobylého zvyku učinil chotí a spoluvlase dělí na tři skupiny: bú-Rúba, kteří sídlí dařkou svou, vpadl r. 715 př. Kr. do Egypta

🛢 je hláska sykavá, tvořená šelestem vzdu- a Muadhí kolem Goley. Toliko menši čásť chového proudu pronikajícího mezerou mezi žije usedle ve jmenovaných oasách pěstujíc jazykem a hořejší částí dutiny ústní, k níž datlovník, větší díl kočuje zabývaje se nyní se jazyk přibližil na některém místě špičkou hlavně chovem dobytka. Dříve byli S-bové a hřbetem. Podle tvaru, jejž jazyk má, popověstní loupežníci, kteří podnikali své nádle místa, kde vzniká mezera mezi ním a jezdy až 1000 km daleko od svých sídel; dutinou ústní, též podle ustrojení jiných částí dosud ještě vstupují do služeb arabských kupců buď jako velbloudáři neb průvodci karavan. Francouzská vláda najímala je často pro své saharské výpravy již proto, že na smrt nenávidí svých východních sousedů, Tuáríků. Přes to však Š-bové netají se nikterak se svou nechutí proti Francouzům.

Saba, ruská osada v akermanském új. bessarabské gub, na záp. břehu Dněstrovského limánu, asi 10 km od moře vzdálená, s 2381 obyv. Osada založena byla původně švýcarskými kolonisty (kalvinisty) r. 1824; vedle ní vznikla později ruská osada; obě pak, splynuly v jednu obec. V poslední době Š. má význam jako léčební místo (léčení vínem a koupelemi v limánu).

Sabac, město v král. Srbském při ústí ř. Kamičaku do Sávy, kraj Podrinje, má 9669 obyv.; celní úřad, gymnasium a čilý obchod se zemskými plodinami. Bývala kdysi značnou pevnosti. S. v době starosrbské nazýval se Zaslou, Turci jej opanovali r. 1740 a opevnili hrad S., odkudž činili výpady na panství rakouské; když počaly se srbské boje o svobodu, hrad byl brzy v rukou tu-reckých, brzy srbských, až r. 1817 trvale při-padl Srbům. Dne 5. břez. 1903 stoupenec dynastie Karadorděvičů Alavantič pokusil se vzbouřiti posádku v Šabci, avšak byl při svém pokuse kapitánem četnictva zastřelen a tím vzbouření v zárodku udušeno.

Šabak (Σαβάκων), král egyptský ve starověku, původu aethiopského, syn napatského krále Kašty a dcery faraona Osorkona III., odkudž sobě vyvozoval právo na trůn egyptský. Jako král napatský přijal jméno Pi-anchi II. a se sestrou Amenartusí, již dle kol Vargly, Berezga v Metlili, Mzábu a okoli, a dobyl vší země. Farao Bokchoris (v. t.)

upálen za živa. Jednotlivá knížata poddala ství. Má vedle jiných škol žen. progymnase a kněžstvo uznávajíc dědické právo S-ovo, přešlo rovněž na jeho stranu. S. jako farao šetřil zvykův i obřadův egyptských, dbal řádné správy a vydal moudré zákony. Na venek měl bedlivé zření k Syrii, kdež rozmáhala se moc assyrská, ale není totožný s biblickým So, králem země Musri, jakož bylo tvrzeno. Byl prvým faraonem XXV. dyn. (Ágthiopů). Vládl až do r. 703 př. Kr. Pšk.

Sabanova Anna Nikolajevna, lékařka rus. (* 1850), studovala v Helsingforsu a v Petrohradě, zabývajíc se hlavně chorobami dětskými. Její zásluhou zřízena byla r. 1882 v Gatčině nemocnice dětská pro chronické choroby, r. 1887 tamže opatrovna pro ne-mocné děti a r. 1900 přímořské sanatorium dětské u Vindavy. Z jejích spisův uvádíme: Lěčenije anglijskoj bolězni fosforom (»Vrač«, 1889); Pervaja pomošč v nesčastnych slučajach (1. vyd. Petrohr., 1897, 2. vyd. 1900); K borbe s chroničeskimi nědugami u dětěj (t., 1897) a j.

Sabataka, obyčejně srovnávaný se Sebichoem Manethonovým, nástupce Sabakův na trůně egyptském (713-691 př. Kr.), ale nebyl pokládán za krále zákonného. Pšk.

Šabbát, hebr. šábes, viz Sobota. Šabelskaja, pseudonym ruské spisova-telky Aleksandry Stanislavovny Montvidové (* 1845), jež vystoupila r. 1881 na veřejnost románem Gore poběžděnným (v »Děle«), na-čež následovaly romány: Tri těčenija (»Sěv. věstn.« 1888); Druzja (»Russk. bog.« 1894) a povídky: Na kanuné Ivana Kuraly (přelož. též do malorušt.); Magistr i Frosja a j. Napsala též veselohru Za dobyčej.

Šábes viz Sobota. Šablona v stavitelství slove 1. sajmo (v. t.); 2. ve skutečnosti nakreslený detail profilu na plech, který se vyřízne podle obrysu a přikládá se na kámen neb dřevo, z něhož daný profil vytesati nebo vyřezati se má, a obyčejně se obrýsne barevnou tužkou; 3. tež z papíru vyřezaný vzor pro malíře pokojů, jinak patrona zvaný, který na nějakou plochu rovnoměrně se pokládá a jehož otvory nanáší se na zpodní plochu vyždímaným štětcem barva obyčejně klihová. – V přenes. smyslu značí š. ztrnulou formu, podle které se všecko stejně dělo.

S. ve strojnictví viz Formování, 377 a.

Babota viz Chabotte.

Sabová, ves na Moravě, viz Čabová. **Šabraka** n. čabraka (z tur. čáprák), přikryvka na koně, která se klade buď pod sedlo neho přes ně a bývá někdy velmi ozdobná.

Šabřina, bot., viz Conioselinum. **Sabtai** Sevví viz Sabbatai.

Sabunin, soudobý malíř ruský; oslavil se obrovským obrazem r. 1903 pro museum Suvorova v Petrohradě: Suvorov r. 1799 odjíždí do Švýcarska.

Sack (též Šatsk), rus. új. město gub. tambovské při řece Šači, má asi 15.094 obyv. (1900), poštu a telegraf; obchoduje s konopím, sádlem, kožemi, medem a voskem; ročně

sium; je tu veřejná knihovna, tři nemocnice, špitály. Š. založen byl v XVI. stol. a byl velmi důležitou tvrzí chránící Rus před útoky Tatarů, jakož i střediskem, z něhož šířilo se křesťanství (zejm. mezi Mordviny). — Újezd šacký má na 4325 km² 169.651 obyv. Pp.

Saclir, chybné pojmenování města Žac-

léțe. **Šad** (Schad) Johann B., filosof německý 1758 — † 1834), byl professorem v Jene, r. 1804 stal se univ. prof. filosofie v Charkově, r. 1817 pro některá místa ve svých spisech propuštěn a z Ruska vyhoštěn. S počátku byl přívržencem Fichteovým, v jehož duchu sepsal: Gemeinschaftl. Darstellung des Fichtischen Systems (Jena, 1800); Grundriss der Wissenschaftslehre (t., 1800); Neuer Grundriss der transcendent. Logik u. der Metaphysik (t., 1801) a Absolute Harmonie des Fichtischen Systems mit der Religion (1802); ale ve spise System der Natur und Transcendentalphilosophie (1803-04, 2 d.) přichýlil se k Schellingovi, jehož učení šířil v Rusku. Mimo to vydal: Institutiones philosophiae universae (1812); Institutiones juris naturalis (1814) a

Selbstbiographie (1803, 2. vyd. 1828). Şaddad viz Ad.

Sadek, osada polská, viz Szadek. Sádek: 1) Š. Karel, český spis. paedag. (* 1783 v Nové Pace – † 1854 v Kr. Hradci). Vystudovav hlavní školu v Liberci a přípravný učitel. kurs v Jičíně učiteloval na různých školách po Čechách, konečně r. 1811 stal se druhým a r. 1819 prvým učitelem na hlavní škole v Kr. Hradci. Napsal a vydal: Zemépis všeobecný neb geografia, III díly (Kr. Hradec, 1822–23, 2. vyd. 1847); Přírodozkum neb fysika (t., 1825); Hybomérství neb strojnictví čili mechanika (Praha, 1830); Německý pravopis pro Némce a Čechy (Kr. Hradec, 1839, též něm.); Zeměkoule v ohledu měřic-kém a přírodnickém, jakož i stručné hvězdoslovi (t., 1850); Tabulka ke čtyrem početním způsobům (t.); Čítací kniha pro opakovací školy; na jazyk český uvedl »Obecnou správu čili policii ve vsi pro rychtáře na panství královéhradeckém a Pořádek při hašení ohně pro město Král. Hradec«.

2) S. František, spis. čes. (* 1846 v Libštátě). Studoval na gymnasiu v Oberschützenu v Uhřích a v Jičíně, bohosloví na univers. v Basileji a na evang. fakultě theol. ve Vídni; r. 1869 stal se kazatelem v Klášteře u Třebechovic, pak v Chlebich u Nymburka, v Krouně a od r. 1870 je farářem v Ranné u Hlinska. Redigoval »Stráž na Sioně« a »Hlasy ze Siona«, uspořádal spis »Náš Jan Amos Komenský, světlo v temnosti« a sepsal brošuru proti brošuře faráře P. J. Vlacha.

Sadhám viz Siddim.

ze **Šadku** (z Sadka): 1) Jan ze S., historik polský, studoval na akad krakovské, kde se stal r. 1427 bakalářem, r. 1430 mistrem a později prof. dějepisu a kanovníkem kathedrálním. Kazimír Jagiełłovec užíval ho v zá-2 trhy; vydělávání koží, mydlářství a svičkář- ležitostech státních, zvláště v jednání s Vladislavem, králem českým, kralevicem Kazimírem a Matiášem Korvinem. Jan z S. zůstavil kommentář k dílu Kadłubkovu, jehož ruko-

pis chová se v bibliotéce krakovské.

2) z Š. Mikuláš (psal se též Prokopowicz), proslulý astrolog polský (* 1489 v Šadku – † 1564 v Krakově). Vystudoval v Krakově a nabyl tam r. 1511 hodnosti misterské. Potom výkládal na fakultě filosofické mathematiku a hvězdářství, byl tamže r. 1534 děkanem a stal se později též rektorem university; r. 1553 zvolen kanovníkem a pro-boštem u sv. Floriána. Činností literární po-dobal se asi našemu mistru Šúdovi. Po léta vydával pranostiky a kalendáře, zvláště po latinsku 1519—32, které se těšily oblibě vzdělaného čtenářstva. Pranostiky psal pro všecky stavy a upravoval je se zvláštním zřetelem k jednotlivým zemím. Některé práce toho druhu vydál polsky, jednu německy, jednu česky v Krakově r. 1531: Pranostika Krakovská mistra Mikuláše z Šádka o kometě anebo hvězdě s ocasem, jenž se jest při času sv. Vavřince léta nejednostejně ukazovala. Češtinu znal zcela dobře, přepsal si také čes-kou bibli. V rukopise zůstaly po něm histo-

rické zápisky z let 1556—64. FVV. **Sadov** neb Šadovo (pol. Szadów), městečko v šavelském új., kovenské gub., se 4549 obyv. (1903), většinou židy, zbytek Litvané. Stanice železniční, pošta, telegraf; obchod se lnem. Za dob polských Š. hrál dosti značnou úlohu jsa stolici rozsáhlého stąroststvi.

Sadrinsk, rus. új. město gub. permské, leží za Uralem na levém břehu řeky Iseti. Má poštu a telegraf, výroční trh, závody na zboží kovové, vydělávání koží, vinopalny. 11.686 obyv. (1897). Újezd šadrinský má na 18.054 km² 319.286 obyv. Pp.

Safář (z něm.), nádvorník, zřízenec hos-podářský, který spravuje poplužní dvůr, maje na starosti vzdělávání polí, chov dobytka a

drůbeže, dozor na čeládku atd. **Safařík: 1)** Š. Pavel Josef (také Šafáry po otci, Šaffařík, něm. Schaffarik, někdy i Josef Jarmil S.), z nejznamenitějších mužův a spisovatelů čes., největší slavista druhé třetiny XIX. stol. (* 13. květ. 1795 v pohorské vesničce Kobeliarovu v gemerské stolici na jihovýchod. Slovensku † 26. čna 1861 v Praze). Podle staré rodinné tradice pocházel z českých Bratří, kteří po bělohorské bitvě se vystěhovali na Slovensko; z Bratří stali se časem evangelíci augšpurské konfesse. Děd S-ův byl evang. farářem ve Štitníku, otec učiteloval na různých mistech, až r. 1795 se stal kazatelem kobeliarovským († 4. ún. 1831). Matka Kateřina, rozená Karesová z blizké osady Hankové, asi nejmocněji působila na dětství S-ovo svými pohádkami, pověstmi a písněmi. Prvým učitelem jeho byl otec, horlivý čtenář, povahy měkké a snivé; a prvou knihou, do niž se sedmiletý hoch zahloubal, prý byla

působila, svědčí téměř každý list Š-ových spisů i vážnost, jakou k ní choval do smrti. Neméně působilo na vývoj povahy a ducha S-ova také přírodní i společenské prostředí, v němž prožil dětství. Namáhavé hospodaření chudých obyvatelů kobeliarovských na neplodných stránich učilo jej záhy mužnému odříkání, skromnosti a usilovné, vytrvalé pracovitostí. V lidovém, čistě slovenském pro-středí tom rodí se v S-ovi zároveň hluboká láska k lidu, jeho lidovost, jež živena jsouc později vlastními poměry i duchem doby (romantikou), tak význačně charakterisuje jeho smýšlení, snahy a spisy. V 11. roce S. poslán na studie. Grammatikální třídy odbyl v blízké Rožnavě, třídy humanitní v Dobšiné (1808-10). Kromě známosti latiny, němčiny a maďarštiny dostalo se mu zde jen málo vědomostí. Tím vděčnější vzpomínky odnesl si z Kežmarku, kde studoval v l. 1810–14 filosofii, theologii, domácí právo, řečtinu a hebrejštinu. V autobiografickém zlomku z r. 1835 S. výslovně uznává, že jmenovitě »kruh jednosmyšlejících přátel nadšených pro krásu a nauku« (Jan Benedicti, řeč. Blahoslav) a »šle-chetný genius« učitele Jana Genersiche, odchovance jenského a nadšeného hlasatele lásky k (něm.) vlasti, měh »blahodárný účinek na jeho život a dali jeho duchu pevný směr«. Nejvýznačněji projevují se vlivy kež-marské v národním probuzení Š-ově, jak sám je vylíčil: »Jakkoliv ze slovanských rodičů zrodilý a mezi Slovany vyrostlý, přece až do 16. roku svého bezmála neznal a ve vážnosti neměl ni národu ni jazyka mateřského, poněvadž učení a vychování ve školách uher-ských ode dávna k vyplenění národnosti slovenské směřuje. Teprve náhodou dostalo se mu do rukou české pojednání Jos. Jungmanna o ceně jazyka mateřského i vzdělanosti národní (O jazyku českém v »Hlasateli« 1806), jež ho dojalo nejhlouběji. Jeho láska k jazyku mateřskému a ke slovanskému národství propukla nyní tím prudčeji, ježto i převrácené chování několika zaslepených Slovanovrahů, jmenovitě rektora Podkonického, stářím bezmála dětinsky zpitomělého, jenž s učitelské stolice beze studu hlásal nenávist a opovržení naproti Slovanům, sloužilo jen k většímu roznícení jejímu.«

Od této doby S., jenž potud českou literaturu znal sice poněkud z knih otce čtenáře a jistého kobeliarovského písmáka, ale četl asi hlavně pro zábavu, zahloubává se s pro-buzeným národním vědomím, živeným také obecným vzplanutím nacionalismu po válkách napoleonských, do studia českého jazyka a literatury, starší i novější, v knihovně lycejní hojně zastoupené, a záhy, asi vlivem Dobrovského prací, budujících známost české mluvnice a literatury na širokém základě slovanském, přiučuje se od spolužáků srbských a rusínských již také hlavním slovanským jazykům, klada tak prvé základy k pozdějším studiím a sympathiím slovanským. A ještě bratrská bible. Do svého 8. roku přečetl ji jiné byly následky dušeyního a zvláště vladvakrát, a jak pozorně čítal, jak hluboce naň steneckého probuzení S-ova v Kežmarku: ného, pravého«, rozezvučela se poesii (srv. básně Loučení s Múzou a Zdání Slavomilovo). Byl to asi zvláště Miltonův »Ztracený ráj« v překladě Jungmannově, jenž mocně pohnul a rozezvučel sedmnáctiletého S-a k písním. Jeho vliv se hlásí z obsahu básní S-ových, hloubajících o lidstvu, životě, smrti, světu. božství, i z formy a jazyka, prozrazujících všude vědomý vliv a vzor Jungmanna, před-ního tvůrce nové básnické řeči české (Loučení s Múzou). Vedle Jungmanna, Palkoviče, Poláka a anakreontiky české mocně působily na S-a poesie řecká, římská a německá. Vliv klassicismu, jímž tehdy tolik bylo prosáklé ovzduší evropské poesie, ovšem i české právě se probouzející, znáti v obsahu i básnickém slohu S-ových básní původních, prozrazujících reminiscence z Homéra a Vergila a význačně upomínajících na Anakreonta, Pindara, Horáce, Theokrita, i v básnických pře-kladech, ovšem pozdějších (»Elegie« Biónovy v »Počátcích čes. básnictví« 1818; Theokritovy »Idylly« v »Kroku« 1821; Aristofano-vých »Oblaků« v »ČČM.« 1830 a 1831). Klas-sicismem význačně znějí celé »Počátky čes. básnictví«, prohlasující kulturu antickou za vrchol vší lidské kultury, a posléze pozdější vědecké spisy, odkazující krajany často k výtvorům klassickým jako »nevadnoucím vzorům dokonalé krásy a vznešenosti«. Z básníků německých nejhlubšími vlivy působil Klopstock, přední vzor a zdroj básnické filosofie Sovy, dale Bürger (v balladě *Lel a Lila* a v překladě »Písně»), Gleim, Kleist, Mathisson, Schiller (Dithyrambee, Hektorův odchod) a j. Ale nejen ohlasy cizí poesie, prostředkované asi hlavně školou, ozývají se z básní S-ových, ač dodávají jim význačného rázu v myšlenkách i formě. Od samého počátku vyrůstají také z domácí půdy, z bohaté, jemné duše básnikovy, z jeho životních zkušeností a dojmů, z domácího prostředí přírodního i kulturního a stávají se tím významným dokumentem pro biografii S-ovu za doby kežmarské. Tato snaha po životnosti, prožité skutečnosti, tak význačně charakterisující básníka Š-a proti tehdejši papírové, neživotné anakreontice české, projevuje se v jazyku silným vlivem živé řeči lidové. dále ve slohu i v motivech, prozrazujících již někdy, jmenovitě v balladách, vliv lidových rozprávek o Jánošíkovi, hlavně asi svou lidovostí básníka zajímajícím (Slavení slovanských pacholků; Poslední noc), prvě neuvědomělé tušení básnického významu poesie li-dové, a posléze i v obsahu. Touto životností, prozrazující básnický talent i hlubší názor o poesii, než měli tehdejší čeští veršovci dilettanti, mladicky smělou snahou po něčem novém, vyšším, po obrození čes. poesie ve formě i v obsahu a posléze širším rozhledem Š-ova Tatranská Můza s lírou Slovanskou (v Levoči 1814) a několik básní pozdějších (v Hromádkových »Prvotinách « 1815 a 1816, v »Po- poleonem a jenž vykrystalloval se v národní čátcích čes. básnictví 1818; nově vydána a politické héslo Všeňěmectvo, panger-»Můza«, jež záhy stala se bibliograf. vzácností, | manství. Jako o rok později v Kollárovi,

duše jeho, naplněná »city pěkného, ctnost-i ježto většina nákladu shořela, spolu s ostatními básněmi S-ovými od Fr. Bačkovského v » Novočeském archivu literárním « 1889) staly se z nejvýznačnějších poetických činů své doby.

> Skončiv studie v Kežmarku, S. odebral se na podzim r. 1815 do Jeny, aby tam dovršil svá studia theologická. Na slavné tchdy universitě, ozafované ještě velikými tradicemi nedávné minulosti a prosáklé duchem nové romantiky, S. s horlivosti zabral se do studia filologie (jmen. řečtiny), filosofie, dějepisu, přírodovědy, mathematiky, astronomie. Jeho touha po vědě rostla až ve vášeň pod mocnými dojmy jenských professorů, stejně nadšených pro vědu, jako pro svobodu, vlast, humanitu a sympathicky se dot kajících i slovan. dávnověku: filologa Eichstädta, historika H. Ludena, nesmírně populárního mezi studentstvem svou smělou svobodomyslnosti, vlastenectvim i duchaplnými, živými výklady, filosofa J. F. Friese, jenž za-jimal S-a nejen svým filosof. idealismem a citovou vřelostí, nýbrž také bratrskými tradicemi a moravským původem, přírodozpytce básníka I. Okena a j. Vedle vědeckého prostředí jenského a tuším i podnětů čerpaných z Dobrovského, jehož spisy S. v Jeně mnoho studoval, působil tu na S-a také list Palackého, dodaný Š-ovi na podzim 1816 prostřednictvím přítele Blahoslava, počátek důvěrného přátelství obou mužů, tolik významného pro budoucnost S-ovu, ba celé literatury české. Jak tento list, tlumočící pevné rozhodnutí pisatelovo, zanechati poesie a věnovati se výhradně vědě, zanedbávané v obrozující se literatuře české, působil na Š-a, patrno z dodatku, jímž Š provázel otištění listu Palackého v Hromádkových »Prvotinách« (v led. 1817), a zvláště z odpovědi jeho Palackému z 22. dub. 1817, oznamující nové práce S-ovy: vedle hotové sbírky lyrických básní, překladu Aristofanových »Oblaků« s obšírným uvedením do všech jeho spisův a staré komédie vůbec a s výkladem verš co verš postupujícim, překladu Schillerovy »Marie Stuartky«, tedy praci polofilologických, shledáváme tu již výtahy z rukopisu Jenského »Mistra Jana Husi se týkajícího« (listů Husových), a hlavně »Krátkou historii literatury slovanské podle všech nářečí s připomenutím prostředků jim se učiti, jako slovniků, grammatyk, klas-sických spisovatelů, biblí etc. Věda vitězí zřejmě nad poesii, historie jest š-ovi již »nejroztomilejším předmětem pod sluncem«. Ale také po jiné stránce byl pobyt v Jeně významným pro S-a. Uprostřed Němectva, pod dojmem vlasteneckých přednášek něm. professorů, mladý učenec stává se zároveň vřelým Slovanem, nadšeným hlasatelem slovanské vzájemnosti. To jest druhý veliký čin university jenské a nejen jí, nýbrž celého ducha romantiky, jímž všechno ovzduší něm. a zvl. studentstvo bylo provanuto od bojů s Na-

v mohutný plamen lásky ke všemu Slovanstvu. Slovanství toto tlumočí odtud v jazyce i v obsahu básně Š-ovy, poslední dozvuky jeho poesie, zasvěcené Slavii (Mé zpěvy), ono sálá z Promluvení k Slovákům, provázejícího otisk několika lidových písní slovenských v »Prvotinách« v lednu 1817, a zvláště z listu, jejž Š. poslal z Jeny Fr. Palackému 22. dub. 1817, aby rozplašil jeho obavy o bu-

doucnost národa.

Po dvouletém pobytu v Jeně Š. v květnu 1817 vracel se do vlasti. Zastaviv se v Halle u slavného orientalisty Gesenia a v Lipsku u Hermanna, znalce antické metriky, u něhož hledal poučení pro prosodii českou, pobyl delší dobu v Praze, stýkaje se tu s přednimi spisovateli, Dobrovským, Nejedlým, Preslem, Hankou a zvláště s Jungmannem, u nichž krásným, sympathickým zjevem, ohnivým temperamentem, výmluvností, vzácným věděním, ideálně vznešeným názorem světovým zůstavil nejlepší dojem. Dospěv v červnu do Prešpurka, uvitán tam vřele zvláště Palackým, s nímž spojilo jej záhy nejdůvěrnější přátelství. Ovoce tohoto přátelství poznala čes. veřejnost s neobyčejným vzrušením již na jaře r. 1818 v Počátcích Českého básnictví, obvzláště prozodye (viz Palacký, str. 42). Cíl sebevědomé, ostré, někdy až mladický ná-ruživé, vyzývavé, nešetrné knížky (jmenovité vůči Dobrovskému, původci přízvučné prosodie české) byl zfejmý: měla dokázati nevhodnost posavadní přízvučné prosodie a nutnost časomíry, vyložiti její systém a zásady (hlavně podle Hermanna a Apela) a doporučiti ji básnické praxi k obrození poesie české. Ale vedle tohoto prosodického cíle, úplně pochybeného, jak ukázala pozdější básn. praxe i theorie (viz J. Krále O prosodii české v »Listech filolog « XX. 52 sl.). proniká z »Počátků«, jako již z »Tatranské Masu-ská kaká klali již z »Tatranské Můzy«, také úkol jiný, významnější, vyšší: v duchu světové literatury, v duchu vyšších názorů o podstatě, významu a úkolu poesic, v duchu omládlého nacionalismu a slovanství »Počátky« měly formálně i myšlenkově obroditi nejen neuměleckou poesii, ale celou jednostranou, dilettantskou literaturu, vymýtiti z čes. života studenost, ospalost, odcizenost, germanomanii, netečnost k potřebám lidu a k jeho vzdělání, povzbudití k národní literatuře naukové. S tohoto stanoviska »Počátky«, revoluční projev mladé, silné, řeči, národnosti, písemnictví srbského. Ale sebevědomé, nadšené generace proti generaci starší, proti ustrnulému, přežilému »staro-příležitost, aby pod pěknú zástěrů znik návlastenectví« s nekritickou sobělibostí spatřu-rodní literatury a osvěty srbské udusiti mohli«. jícímu v dilettantských pokusech svých vrchol To byl první mráz, jenž uhodil na naděje, vší poesie, byly zjevem epochálním, jimi za-plány, zápal Š-ův, zkalil mu spokojenost a vanul nový, svěží proud do našeho obrození. klid v novém úřadě, Nový Sad mu učinil Básně, illustrující výklady »Počátků«, jsou záhy »vyhnanstvím ducha«, tím pustějším, posledním dozvukem Š-ovy Musy; ba nevy- že tak vzdálen byl všeho vědeckého ruchu, k tisku chystané ještě r. 1825. Všecka poesie munikaci a bídném knihkupectví sotva do-Š-ovi vrozená přechází odtud do historic- léhal do N. Sadu. Záhy přistoupilo k tomu kých a filologických spisů — nejen těch, jež tý- i zklamání v úřadě. Latinský mechanismus, kají se přímo poesie, jako byl na př. plán české proti němuž S. s přáteli marně usiloval o za-

tak také v Š-ovi Jena roznítila vlastenectví metriky z r. 1820; pojednání o hexametru v »Kroku «1822 a zvláště Výtah z řeči při začetí čtení metrických v...e l. 1819, t., 1821; Ohledy metrického veršování illyrských Slovanů, t., 1833 – a dodává jim význačného básnického tepla, jímž tak mocně působí díla učencůbásníků v nejlepším slova smyslu. Dvě léta strávená v Prespurce uprostřed vzdělané, duchaplné společnosti, v důvěrném přátel-ství, vědeckých studiích a literárně národnich planech s Palackým, s Kollárem, Blahoslavem, Schröerem a j., příjemně přerušovaných jen výlety do Vídně a letním pobytem v Szemerédu u Pešti, náleží k nejkrásnějším a nejšťastnějším v životě Šově. R. 1819 však se končil jeho vychovatelský uřad v rodině vicežupana Kašpara Kubiniho a tím i tato doba štěstí, na niž později tak teskně vzpomínal. Š. musil se ohlížeti po no-vém působišti. Volba nebyla snadná. V Čechách jako evangelik nemohl se nadíti veřejného úřadu a také pražské poměry valně se mu nelibily; v Uhřích protivilo se mu ma-ďaronství stále rostoucí. Proto rád přijal pozvání ze slovan. jihu (v květ. 1819) za professora a ředitele nově zřízeného pravoslavného gymnasia v Novém Sadě. Tam počalo nové období jeho života a zvl. jeho vědeckých prací. S obvyklou energií dal se do díla a to nejen na prospěch ústavu, jenž učinil na něho jako město, představující mu svým živým ruchem obchodním, nádherou, četností a pestrosti obyvatelstva »nový svět« a zároveň hnízdo Srbstva a zvl. srbské intelligence, velmi příznivý dojem, ale všeho národu srbského. Učast při »Srbském Letopise« a řada praci o srbské literatuře (jmen. první kritic. edice starosrb. památek) jsou památnými pomníky této snahy. Ale vedle úspěchů, ochotné podpory, vděčného, ba na-dšeného uznání a upřímných sympathií ně-kterých přátel, s nimiž Š-a spojila záhy »láska a horlivost k celému slovanskému a jmenovitě srbskému národu« (Slavkovský, Jiří Magarašević, archimandrita básník Lukián Mu-šický, nejosvícenější z vyššího srb. ducho-venstva, Theodor a Štěpán Stratimirovićové z Kulpína a j.), S. dočkal se také trpkých zklamání a záhy již cítil se nevolným, osamělým. Jedno z prvních zklamání týkalo se srbských kněží a mnichů. Nadál se od nich horlivé, obětavé pomoci ve svých snahách o vzdělání lidu, povznesení ústavu, obrození dal již ani sbírky básní, dávno hotové a jenž při tehdejší nedostatečné, drahé kom-

vedení řeči a literatury srbské a staro-slovanské, a netečnost kuratorů mnichů kyny pro vydání a obsah předmluvy. Kollár vnutily mu již r. 1821 žaloby na jho škol-ukol svěřený vykonal k plné jeho spokojeské, prach, bláto, v němž vázne cele«. V této duševní osamělosti a rozmrzelosti Š. měl dvojí útěchu: rodinu, svůj »domácí ráj«, za-ložený v červnu 1822 sňatkem se vzdělanou Boženou Julii Ambrosy († 5. čna 1876), a pak styky, hlavně písemné, řidčeji osobní schůzky se staršími přáteli, z nichž srdci jeho nejbližší byli Palacký, Kollár, Jungmann. V li-stech těmto přátelům Š. vylévá, čím překypuje jeho duše: tlumočí tu své rodinné štěstí i neštěstí, zamýšlí se nad netečností krajanů, naříká nad neutěšenou přítomností a beznadějnou budoucností slovenské vlasti a národa, vymýšlí významné plány a prostředky k zachránění a obrození národa, řeči a literatury (domluvami a povzbuzováním; užší vzájemností mczi Čechy a Slováky; populár-ními spisy, osvěcujícími srdce i rozum, jme-novitě mládeže; ustálením spisovného jazyka pro Slováky pomocí mluvnice a bez újmy jednoty československé; literární společnosti [Matici slovenskou po vzoru srbské!] a časopisem pro osvícenější atd.); kriticky posuzuje snahy všeslovanské, schvaluje, co v nich reálného, rozumného (důkladné vypsání stávajících slovan. jazyků, »súhlasnú grammatiku všeslovanskú«, most ke vzájemnému poznávání a sbližování, vzájemné sdílení o kulturní kořisti) a rozhodně odsuzuje snahy nezdravé, fantastické, jmenovitě plány Hankovy, Dainkovy, Dankovského, Herkelovy o vše-slovanský jazyk a písmo jako »filologické náměsíčnictví«, »hypermetafysické matlaniny« národu škodné a před cizinou nás kompromittující. Ale nejčastěji zní z těchto listů ohlasy vlastních vědeckých prací S-ových, vyrůstajících ze starších, zvl. jenských podnětů již v Novém Sadě v díla velikého významu vědeckého a literárního, v díla, jež liter. jméno S-ovo z úzkých oblastí československých záhy zanesla do celého Slovanstva, ba vůbec do vzdělané Evropy. Casově první bylo vydání sbírky slovenských písní lidových. Š. již za studii jenských asi hlavně vlivem Herderovým a něm. romantiky dospěl k pochopení poesie lidové a v »Promluvení k Slovákům« (v »Prvotinách« 1. led. 1817) nadšeně ukazoval na básnický, filologický a kulturněhistorický význam národních písni, jmenovitě slovanských, a povzbuzoval k jejich sbírání. Vrátiv se do vlasti, Š. jal se horlivé sbírati písně a do r. 1821 měl již bohatou sbírku, již chtěl společně s Kollárem vydati tiskem. Jen obava, silená srbskými zkušenostmi se sbírkou Vukovou, že by sbírkou slovenskou způsobiti mohl »zmatek v ubohém našem literárním životě«, ježto by se snad našli »slepí následovníci, kteří to za heslo držeti budou, aby psali, jak lid mluví, jako kdysi Bernolák« (list Kollárovi z 10. bř. 1822), činila mu rozpaky. Posléze, cele za-

nosti, vydav v Pešti r. 1823 Písně světské Lidu slovenského v Uhřích. Sebrané a vydané od P. J. Saffaříka, Jana Blahoslava a jiných (II. díl s menši účastí Š-ovou vyšel r. 1827). Druhým, mnohem významnějším ovocem vědeckých prací Š-ových v N. Sadě byla Geschichte der slav, Sprache u. Literatur nach allen Mundarten. Počátky a prvé navržení spadají v jedno se začátkem jeho slavistických studií v Jeně, ne-li dříve, kdy Š., tuším podnětem Dobrovského, jenž potřebu dějin slovan. literatury vyslovil již r. 1780, hlavně ze »Slavína« a »Slovanky Dobrovského, dále z Adelunga, Vatera a j. pramenu pro vlastní potřebu si pořídil dosti bohatou a pestrou, ale nesystematickou sbírku zpráv a excerpt ze slovan. literarni historie, historie, ethnografie, filologie atd. Ale teprve v N. Sadě rozhodí se z důvodů vědeckých i slovanskovlasteneckých vydati ji tiském, i jal se ji všestranně a systematicky doplňovati a zpracovávati. Jakkoliv vybral si za vzor literárně historické spisy Wachlerovy, převážně biografické a bibliografické, záhy již se přesvědčil, že vzal na sebe úkol nesmírně těžký, odhodlav se v třetím desítiletí XIX. stol., kdy jednotliví národové slovan. teprve se probouzeli, podati kulturni obraz všeho Slovanstva. Po mnoha svízelích, jež zdolati dovedl jen Š. svým vědeckým heroismem a národ. nadšením, spis vyšel kolem velikonoc r. 1826 tiskem. V úvodě vypisoval hlavně podle Duricha, Dobrovského, Rakowieckého a Kollára původ, bydliště, dějiny, náboženství, mravy a vzdělanost starých Slovaní, podávaje tak první zárodek k životní práci Š-ově, k epochálním »Starožitnostem«. Rozhled se pak letmo po osudech Slovanstva až do nové doby, nastiňoval obraz jeho ve třetím desitiletí XIX. stol., popisuje slovanský jazyk, povahu i vzdělanost a v po-všechných rysech nastiňuje osudy, stav, význam i podpory slovan. literatury - opet zárodek »Slov. národopisu«. Po této části všeslovanské, pro niž smělou abstrakcí konstruován i pro novější a nejnovější doby pojem Slovanstva ve smyslu velikého, jednotného celku, následují stati o jednotlivých národech slovan, podle rozdělení Dobrovského. Význam Š ovy Geschichte« v dějinách slavi-stiky jest veliký. Š. první pojal velikou, smělou myšlenku nastiniti kultur. dějiny všech slovan. jazyku a literatur, provedl ji vzhledem k soustavě i k obsahu se vzácným důmyslem, svědomitostí a originálností. Jak záslužné byly po této strance » Dějiny «, viděti nejlépe z toho, že zůstaly téměř na celé půlstoletí jedinou toho druhu rukovětí pro adepty slavistiky a zároveň vzorem a pramenem dalších podobných spisů až do vydání Pypinovy a Spajako kdysi Bernolák« (list Kollárovi z 10. bř. sowiczovy »Historie literatur slovanských«. 1822), činila mu rozpaky. Posléze, cele zaujat novým velikým plánem, »Dějinami sloláků »Dějiny« působily mocně na rozvoj slavan jazyka a literaturu. van. jazyka a literatury«, Š. výdání písní vistických studií. Význam tento stupňován úplně předal Kollárovi, poslav mu svou sbírku jest methodickými přednostmi díla, jež, ač

převládá v něm knihopis a životopis po vzoru | tické pojetí Slovanstva jako celku a četné literárněhistor, prací Dobrovského a Jungmannovy, na mnoha mistech nad ně předčí hlubším vědomím a pojetím historickým. Filosofickým historikem S., ctitel »velikého« kreslil obraz literatur či psal o jazyce a starožitnostech. Za to daleko za Dobrovským »Děbezduchá, mechanická, nýbrž, zvláště kde měl thodami klassické filologie jenské i spisy Dobrovského, nevypisoval mechanicky, nýbrž kriticky uvažoval, srovnával a sjednocoval, celku i jednotlivostem vtiskl pečeť vlastního pojetí, vlastního ducha. To nejlépe patrno ve stati o českém jazyce a literatuře, o nichž S. psal také do encyklopaedie Erschovy a Gruberovy (článek psaný 1822 vyšel až 1829, aniž poslán Š-ovi ke korrektuře!). Ač založena někdy až doslovně na pracích Dobrovského (méně na Procházkově, Voigtových a Jungmannových), má přes to také samostatný a značný význam ve vývoji české historie literární. Patrno to jmenovitě ve vypsání a ocenění Husa, husitství a bratrství. Š. a Palacký přispěli asi vlivem bratrských tradic rodinných a protestantismu po Dobrovském nejvíce k pochopení veliké té doby, pro niž jesuita Balbín a osvícenci Voigt, Procházka, ba ani Jungmann neměli porozumění a sympathii. V tom ohledu jejich názory jsou téměř epochální v dějinách naší liter, historie. překvapujících vědomostí, širokého rozhledu, velikých, smělých koncepcí, odvažujícího se velikých ideí, jež romantika obrodila a provýznamnými výtvory romantiky české: s »Počátky a s Kollárovou »Slávy Dcerou«. »Dětýž, ale smírnější antagonismus mladé generace proti generaci starši, jmenovitě Dobrovskému, záliba pro antickou poesii a časomiru, horování pro poesii národní, nadšená chvála češtiny a slovanštiny, zanícený na-

jednotlivosti sbližuji »Dějiny« s mohutnou »Slávy Dcerou«, k níž jsou téměř vědeckým pendantem, misty tak vřele zaniceným a rozhorleně řečnickým jako verše Kollárovy. Herdera, Ludena, Wachlera, byl vždy, at Tato romanticky citová stránka »Dějin« a souvislý s tím nedostatek historické střízlivosti, kritičnosti, jmenovitě v nazírání na jiny« zůstávají svým významem vědeckým, dávnověk slovanský a český, vysvětluje také jsouce z valné většiny — kromě stati o Srbech — různé přijetí »Dějin«. Dobrovský ve vídeň-pouhou kompilací. Avšak není to kompilace ských »Jahrbücher der Literatur« (1827) přes všecku blahovolnost, pochvalné uznání podostí dobrých pomůcek (pro ruskou v díle suzoval je přísně a dostí chladně, vycitiv Grečově, pro polskou v Bentkowském, Potockém a j.), pěkné, promyšlené obrazy, na nichž všude zřejmo, že prošly výhní jeho ducha i srdce. Š., vychovaný kritickými mevlivaní sa a jeho tehdejší poměr k Dobrovskéhodami klassická filologie ienská i spisy sládny se za popravní Dobrovského skému, jenž teprve po smrti Dobrovského se změnil v upřímnou úctu k »mistrovi a učiteli našemu«, zvl. ve slovanské filologii, k » upřímnému starci«. Avšak romantikové čeští i slovanští uvítali je přímo s nadšením. Úspěch knihy byl veliký, zvl. u Poláků, Srbů a Rusů, náklad rychle rozprodán, »Geschichte« založila vědeckou slávu Š-ovu (1826 jmenován dopisujícím členem Uč. spol. krakovské, 1827 Varšavského tovaryšstva přátel nauk), otevřela oči mnohým studovaným Slovanům, již napolo tonoucím v cizím živlu, a nejednoho obrátila. Ani přísný Kopitar nespořil chválou a pobádal ku připravám k novému vydání, posiluje tak vlastní úmysl Š-úv, »podobné dílo pro Čechoslovany (t. j. česky) časem svým vypracovati«, dílo, složené podle plánu docela nového, od nikoho neužitého, pro čes., pol. a rus. literaturu, o nichž jsou již »vý-borné knihy«, podávající pouze výbor, ale za to v jihoslovanské části co možná úplné (1831 vypočítává je na »hrubé« 4 díly, z nichž Avšak nejen ryzího učence obrovské píle, čtvrtý měl obsahovati slovan chrestomathii), vědecké, na pramenech založené, pevný bi-bliografický a biografický základ a studnici již při prvém pokusu na nejvyšší úkolý v oboru | pro příští opravdovou historii. Při tomto všesvé vědy, představují nám »Dějiny«, nýbrž slovan. plánu S. zůstal asi do konce r. 1831, také velikého člověka, vlastence, Slovana. kdy staral se ještě o napsání historie řeči V té příčině »Dějiny« náleží k nejzajíma- a literatury slovenské s úplnou bibliografií vějším, nejvýznačnějším projevům české a (měl ji napsati Kollár), o pisemnictví lužické vůbec slovánské romantiký a jmenovitě dvou à rusinské. Ale ponenáhlu široký plán všeslovanský zužuje se pod ohromností práce hloubila, idey národnosti a slovanství. Ta pouze na Jihoslovany, jejichž jazyk, literaturu, stránka pojí »Dějiny« úzce se dvěma jinými dějiny, všechen duševní život S. studoval tím horlivěji, čím problematičtějším byl jeho pobyt v N. Sadě. Asi do konce r. 1831 jiny« právě jako »Počátky« charakterisuje v celku byl hotov s literaturou jihoslovanskou a pomýšlel vydati ji tiskem jako »osobitný celek« o 60-70 arších v největším formátu. Po vydání tohoto díla, jímž by »chtěl mezeru v historii literatury vyplniti«, chtel teprve přepracovati kompendium z r. 1826. cionalism a slovanství a posléze apolo-getická tendence. Ale kdežto »Počátky« byly hlavně apologií české přitomnosti, jmeno-vitě českého obrození v duchu nové roman-tiky, »Dčjiny« šíří svou apologii na všecko podal veřejnosti: Uebersicht der slowenischen Slovanstvo a všecky fáse jeho dějin. Tento Kirchenbucher, welche vom Ende des XV. bis veliký cíl, vyrostlý ze samé podstaty roman- zum Anfange des XVII. Jhs. ... erschienen tiky, prostředky, jichž tu S. užívá, roman- sind (ve »Wiener Jahrbücher der Literatur«,

1829); Uebersicht der vorzüglichsten schrift-lichen Denkmäler älterer Zeiten bei den Süd-slawen (t., 1831); Přehled nejnovější literatury illyrských Slovanů po l. 1833 (v »CCM.«, s ředitelství ústavu a ponechán pouze za-1833; článek tento měl vliv na vývoj illy-tímně jako professor. Brzo potom místo srbrismu) a zvláště Serbische Lesekorner oder historisch kritische Beleuchtung der serbischen Mundart (Pešť, 1833), obsahem z nejskvělej-ších filolog prací Š-ových, první přesná edice starosrbských textů ve vědecké literatuře XIX. stol. K zamýšlenému pokračování této práce, jež mělo se týkati nářečí rusínského a staro- i novobulharského - tu S. chtěl »vylíti nové světlo« na cyrillské písmo a církevně-slovan, řeč — nedošlo. Celek literárně historického díla Š ova vydán teprve po 30 letech Jos. Jirečkem jako spis posmrtni pod názvem Geschichte der südslavischen Literatur (Praha, 1864—65 ve 3 d.). Sahá po r. 1832, majíc jen málo doplňků pozdějších (asi do let 40tých). S-ovi bylo patrně těžko v Praze doplňovati dílo převahou biografické a bibliografické. V tom, jakož i v literárním převratu na slovan. jihu a v něm. formě spisu hledati jest vedle nových velikých prací také př.činy, proč Š. sám nevydal díla duchem i základní povahou obdobného »Geschichte«, ale v obsahu mnohem vědečtějšího a podrobnějšího, díla, jehož cena s věkem roste, ježto zachovány v něm mnohé zprávy o památkách a spisovatelich nyní již neznámých. S. stal se jim zakladatelem jihoslovan. literární historie. Ani tak daleko nedospěl druhý plán Š-ův, nové »českoslovanské« zpracování kompendia slovanských literatur, zajímající Š a zvláště po vydání »Starožitností«. Jmenovitě po r. 1842 pracoval pilně o tomto díle, jímž měl býti splněn jeden významný postulát vlastního jeho plánu pro studium slavistiky, jak zřejmo z jeho korrespondence, z literárně histor. článků (O staroslovanských tiskárnách v »ČČM.«, 1842; Rozkvět slovenské literatury v Bulharsku, t., 1848) i z hojných cedulkových katalogů a zápisék v jeho pozůstalosti. Ale k úplnému vypracování a vydání kompendia přece nedošlo, asi pro nutné práce jiné, nové objevy ve staroslovan. literatuře, události r. 1848, bibliotekářství a j. Sestavení historie literatur slovan. S. víc a více přenechával mladším slavistům, Bodjanskému, Preisovi, Srezněvskému a j.; pouze nově vydána jeho »Geschichte« v Praze 1869, ježio záhy se stala bibliografickou vzácnosti. Veliký úspěch »Dějin«, jež založily vědeckou slávu Š-ovu ve Slovanstvu a v Evropě, i liter. práce jimi motivované byly přední útěchou pro Š-a v době, kdy nad jeho osudem i rodinou začaly se srážetí hrozivé mraky. S velikými nadějemi přišel někdy do Nov. Sadu, naděje ty pomrzaly jedna za druhou. Tu je ochromovala bolestná nemoc, jež opět a opět se vracela a doháněla S-a až k zoufalství, pak častá churavost jeho choti, opětované úmrtí dětí, což vše přivádělo jej do trapných rozpaků peněžních, jejichž hroznou tíží S. marně odtud střásal až do smrti. Ale nejvíce snad dem a vydal se s rodinou a bohatou sbírkou tísnilo ho nebezpečí, jehož Š. se stále obával knih a rkpů na cestu do Prahy, kam dospěl

štiny, o niž usiloval Š., zavedena na gymnasiu maďarština a Š. musil ji přednášeti, ježto jediný z professorů znal maďarsky. K tomu přistoupil úpadek gymnasia, vinou patronátu a jmenovitě vyššího duchovenstva, literární spory mezi srbskými spisovateli o jazyk a pravopis, pronásledování srbských vlastenců, přátel S-ových, Matice i Letopisu se strany vládní i tmářského mnišstva, smutné zkuše-nosti o novosadských Srbech kupcích i divošském, barbarském sousedním knížetství, krátkozraký partikularismus v Chorvatsku a posléze cholera (1831). N. Sad stal se Š-ovi poušti, umrtvující tělo i ducha«, z níž spěchal stůj co stůj vyváznouti Naděje k tomu kynula s několika stran. Z Prešpurka došlo Š-a pozvání za professora theologie (1827), které však odmítl, obávaje se jednak obtíží theologie, polozapomenuté od studií jenských, k níž nikdy necítil chuti, jednak vytržení ze svých slavistických studií. Zač. r. 1828 zasvitla nová naděje od Mušického, jenž stav se biskupem ve Voj. Hranici pomýšiel tam založiti gymnasium a chtěl k tomu získati Š-a (a Kollára za soukromého sekre-táře). Když i ta naděje zklamána, počato r. 1826 a vážněji r. 1829 podnětem historika P. Keppena, od r. 1822 přitele S-ova, jednání mezi ruskou vládou, Hankou, S-em i Čelakovským o přesídlení na Rus, kde ve hmotně výhodném a čestném postavení měli vypracovati všeslovan. slovník, zříditi při akademii slovan, bibliotéku a po případě převzíti stolice slavistiky. Hlavně sobeckou ctižádostí Hankovou zmařen r. 1832 i tento plán, k němuž Š., ač ne bez rozpaků soukromých i slovansko-politických, byl posléze ochoten, zvl. když také zprávy o povolání S-ově do Pruska (1830—32) ukázaly se zatím jen pověstmi. Když všecky ty naděje posléže zklamaly a poměry novosadské byly vždy nesnesitelnější, S. po těžkých zápasech duševních odhodlal se v říjnu 1832 k činu, který svou zoufalou smělosti překvapuje. Ač měl četnou rodinu a byl beze jměni, zřekl se professury a uminil si vyhledati nové vlasti. Cechové, nejbližší soukmenovci, byli jeho přední nadějí tím spíše, že tu žili dva jeho dobří přátelé, Jungmann a Palacký. K oběma obrátil se tudíž s listy, prose za nějaké, sebe skrovnější opatření. Podnětem těchto přátel uspořádána sbírka mezi čes. vlastenci a maecenáši a z výnosu jejího zajištěn S-ovi roční příjem 480 zl. na pět let s tou jediné podmínkou, aby psal česky; do té doby přátelé doufali nalézti pro S-a lepšího, stálého opatření. Aby tato podpora byla co nejjemnější. Š. nikdy se nedověděl jmen podporovatelů a vyplácena mu výborem musejním.

Dne 11. dub. 1833 S. rozloučil se s N. Sa-

v Pešti a ve Vidni u Kopitara. V mysli Š-ově Praha jako centrum čes. obrození nebyla zapsána nikterak lichotivě již od prvních zkušeností za pobytu tamního r. 1817, jak patrno z četných míst »Počátků«. Časem nepříznivý dojem ještě se stupňoval mrzutostmi s censurou (při vydávání překladu Schille-rovy Marie Stuartky, jehož pražská censura r. 1822 nepřipustila, tak že vytištěn až r. 1831), hořkostmi s Dobrovským a zvláště rozkolem česko-slovenským, v němž Š. jako Slovák a potomek Čes. Bratří a v duchu slovan. vzájemnosti i zkušeností srbských zaujal jakési prostředkující postavení mezi oběma rozvášněnými stranami: v »Geschichte« r. 1826 oddělil sice formálně stať o řeči a literatuře slovenské od české – jednak pro snadnější přehled, jednak chtěje podatí obšírnější a důkladnější zprávy o řeči a lit. slovenské a jednak v naději na součinnost Kollárovu ale přes to neváhal s upřímností sobě vlastní se výsloviti z důvodů histor, i věcných proti slovenštině jako jazyku literárnímu, k němuž chtěli ji povznésti někteří novější, zvl. katol. spisovatelé, a navrhoval prostředkující cestu, jež by vyhověla prakt. potřebě Slováků, však na druhé straně zachovala liter. vzájemnost k opravdovému prospěchu obou bratrských národů. Střizlivé, smírné, v pravdě slovanské stanovisko, jemuž Š. celkem zůstal věren i v »Hlasech o potřebě jednoty spisov. jazyka pro Čechy. Moravany a Slováky« (1846), vydaných proti nové slovenské škole Štúrové, narazilo nicméně na odpor, jmenovitě v (chách (Dobrovského, Jungmannův), jenž Š-a rozhořčoval k nářkům na neústupnost, samolibost, nemotornost českou, na nelibozvućnost, potvornost spisovné češtiny, jalovost literatury, »bidu bez konce«. Nepříjemný dojem takovýchto sporů asi ještě stupňovaly tehdejší důvěrné styky s Kopitarem, jemuž, jak sám S. psal Palackému 11. října 1830, Praha byla jen »zběř šibalů a klamstva sidlo« a jenž »přečasto a příliš upřímně« psával S-ovi, »chtěje ho na svou samospasitelnou víru obrátiti«.

Obětavé přátelství Palackého a Jungmannovo, tak skvěle osvědčené vysvobozením S-a z bídy novosadské, a srdečné uvítání jeho v Praze nepříznivé ty dojmy starší ne-li setřelo, aspoň zmírnilo. Vedle Palackého, jenž všemožně se staral, aby přiteli pobyt v Praze zpřijemnil a navždy jej tu upoutal, Jung-manna, Preslů Š. zahy se spřátelil také s Če-lakovským, k němuž vábila jej nejen stejná vřelost slovanská, ale také stejná bída; skládal v něj veliké naděje pro slavistiku a vřele podporoval jeho povolání do Vratislavě, později zřekl se pražské professury v jeho pro-spěch a vydal se sympathickým posouzením posmrtné jeho dílo o srovnávací slov. mluvnici. Za to s »panem rytířem« Hankou, profanujícím a kompromittujícím vznešenou ideu slovanství a slavistiky směšnou marnivostí, honbou po ruských řádech, prstenech a pod. vyznamenáních, rusomanií a intrikami, nikdy ale starostí o ně tím neubylo; nastalať péče

4. května, pobyv na krátce u příbuzných upřímně se nespřátelil, tím méně, že nejen ve zmaru jednání s rus. vládou z r. 1832, ale zvl. v bídné denunciaci Čelakovského r. 1835 spatřoval jeho intriky. Sotva trochu spořádal své věci, S. pustil se do neúnavné práce. Práce ta byla s počátku dosti různorodá. Palackému pomáhal při »Musejníku«, jehož redakci později zcela převzal, r. 1834 - 35 řídil časopis »Světozor« (čes. vydání něm. »Panorama des Universums«), stárnoucímu Jungmannovi byl významnou podporou při Slovníku přejav revisi rukopisu a jednu korrekturu velikého díla, jež již v N. Sadě mnoho jej zajímalo. Ale nejmilejším bylo mu nové velké dílo začaté již v N. Sadě, Slovanské starofitnosti. Kotvi, jako všechny téměř pozdější práce S-ovy, v jeho »Dějinách«. »Starožitnosti e byly asi původně myšleny jako úvod, zabírající celý první díl nového zpracovaní »Dějin«. Zvláště v listech Kollárovi zračí se iasné přípravné práce k nim, konané s nadšením tím větším, že Š. co chvíli narážel na hluboké záhady, dráždící téměř jeho ducha k řešení, objevoval nové světy, so nichž se nám posavad nesnívalo«, a zároveň podněcován byl na jedné straně radostně »výbornými« knihami, jmen. Poláků Rakowieckého a Surowieckého, na straně druhé bolestně vý-klady některých něm. historiků a publicistů, upírajících Slovanům rovnocennost s Germany a jinými evropskými národy, jež S-a pobuřovaly tím více, že i někteří slovanští učenci (Karamzin, Naruszewicz, Dobrovský) s nimi souhlasili. Něm. spisek *Ueber die Ab*kunft der Slaven nach Lorenz Surowiecki, vydaný r. 1828 s úspěchem, jenž dal nový podnět k další práci, označuje sám Š. již za »předchůdce« vlastních »Starožitností«, na něž třeba »celý život vynaložiti«. Strastné poměry, svírající Š-a za posledních let pobytu novosadského, přerušily na čas tyto horečné, nesmírné, úmorné přípravy k »Starožitnostem«. Ale v Praze, kde dostalo se mu nejen dosti prázdně, ale zároveň nových podnětů živou účastí českých i slovanských přátel (Palackého, Jungmanna, Pogodina a j.), zabral se v ně tím horlivěji. Jim cele oddán S. zaviral se ve svém pokoji, a sedávaje tu dlouho do noci skloněn nad ohromnou spoustou ceduli a knih, hledal s horečným napětím všech sil duševních i tělesných světélka slovanské starobylosti. Nikdy před tím ani potom nerozvinula se duševni energie S-ova tak podivuhodnou měrou, jako v těto dobé. Nesčetné překážky stavící se mu v cestu ve způsobě různých mrzutostí, těžkých starostí hmotných, nemoci, dusného ovzduší národního a politického zdály se ji tím více drážditi. Počátkem března 1836 bylo dílo, jehož ukázky a průpravné studie objevovaly se v » Musejniku« od r. 1833 (O Rusalkách, 1833; Myšlenky o starobylosti Slovanů v Evropé, 1834; Přehled pramenů historie slovanské, 1834; Fřehled národních jmen v jazyku slovanském, 1835; O národech kmene skythického, 1835; O národech kmene litevského, 1835) dopsáno,

o vytištění, vyplacení a prodej jeho, tím trapnější, že dílo bylo ohromně nákladné (přes 3000 zl.), chudoba S-ova nad pomyšlení veliká, knihkupectví a nakladatelství čes. bídné, Král, společnost nauk peněz neměla a Matice byla vyčerpána Slovnikem Jungmannovým. V nesnázích těch zjevil se mu obětavý přítel a maecenář v moskevském historikovi Mich. Pogodinovi, jenž poznav Š-a za pobytu v Praze na podzim r. 1835 přilnul k němu jako ku proroku slavistiky a nejen hojnými knihami, ale také značnou summou umožnil vydání jeho »Starožitností«. Pogodin_také, poznav bídu S-ovu, přičinil se, aby S. povolán byl za professora slavistiky do Moskvy (poč. r. 1836). Ale pozvání toho, ač slibovalo | velmi čestné a hmotně výhodné postavení, Š. nepřijal, ani tehdy ani rok později, jednak lost ruštiny a hlavně ze šlechetných pohnutek vyslovených v památ, listě Pogodinovi 21. ún. j 1836. Na to Pogodin zaslal 500 r., jichž pomoci dotištěn 1. sešit »Starožitností« 1. srp. 1836 a zhotoveno nové cyrill. písmo pro »Památky jihoslovan. řeči a literatury«. Ale ani tím neskončeny svízele Š-ovy; každý další sešit přinášel nové a nové starosti, ać dílo v Čechách i v ostatním Slovanstvu vzbudilo nadšený rozruch, tak že náklad musil býti zvýlit. téměř neslýchané! Novou pomoci Pogo-dinovou posléze šestým sešitem celé dílo vy-slo z tiskárny v září 1837. Slovanské Staro-tak sympathických stránek má ovšem ten-žitnosti, největší, životní práce Š-ova, mají denčnost »Starožitností« i svůj rub: nejedsvé čestné místo v dějinách evropské vědy, přes to, že novým badáním tak mnoho, ba většina hlavních thesí Š-ových, ostatně ne zcela originálních (vysloveny a řešeny již Dobrovským, Kopitarem, Surowieckým, Müllerem, Schlözerem a j.), dnes jest otřesena, ba zvrávanskou školou«). Jest to přirozený vývoj názorů, pochopitelný zvláště ve vědě tak mladé, s methodami nevyspělými, s větším množstvim hlubokých, temných záhad než jeme — »a jmenovitě slovanského kmene spolehlivých pramenů, a při význačné š-ově s okolními nebyl ještě tak vědecky založen, zálibě právě pro temné záhady a smělé kom-binace. Přes to předního cile svého, doká-zati starobylost Slovanů v Evropě dávno před i rozum byly citlivější, a S. byl mužem své Kristovým narozením a v celém rozlehlém kraji od moře Baltického až k moři Jaderskému a Černému, od Visly až k Donu, a tím zároveň dokázati rovnocennost jejich s Gerzůstal člověkem a zůstal Slovanem povahy many, Gally, Italy, Řeky, Starozitnosti doměkké, citlivé a toužící — řekl bych slovansáhly. Tím a četnými detaily, majícími poské ve smyslu Šově. Je to snad o něco dnes plnou platnost, a ješte vice znamenitou uměleckou formou, zračící se v dokonalé osnově, v jasném slohu a plastické, jednotné, velkolepé stavbě, o jaké se dříve nikomu ani nesnilo, dále dokonalým propracováním až do detailů, rovnoměrným a poskytujícím žitností« (německý od Mosiga z Achrenselsu v rámci osnovy takové množství zpracova- 1843—44, polský od Boňkowského, ruský vyných podrobností, že píle, sčetlost a neúmorná daný až r. 1848, ač čtyři zároveň počaty, práce působí v čtenáři, laiku i znalci, pravý ukázky srbské atd.), různá čestná vyznameužas, a posléze argumentací a hlubokým pronání cizích akademií, nýbrž také vážnost

ských, jež dílu dodávají tak charakteristické slovanskosti), jichž Š. po většině dovedl, jako nikdo před ním, vykládati a užívati se vzácnou kritičností, vědeckým klidem a prostým rozumem, »Starožitnosti« vysoko se povznášejí nejen nad práce starší i současné, ale i nad mnohé pozdější. Tato vědecká cena »Starožitnosti« stupňována jest nesmírně jejich epochálním významem nejen pro český, ale vůbec pro slovanský svět. »Starožitnosti« daly české literatuře přední věd. dílo velikého slohu a rozsahu, měly a vykonaly v témž duchu Herderovské humanity a citové romantiky jako již »Dějiny« významné poslání v celém slovanském světě. Toto poslání národně a slovansky buditelské a apologetické bylo z předních pohnutek k dílu, jak sám Š. nejednou přiznal (v úvodě i v mottu z Plinia), pro churavost vlastní i paní, pro prakt. nezna- proniká z celého rázu, z apologetické a bojovné formy, z vroucnosti slohu, z rozhor-lení až upřílišeného proti slovan. badatelům střízlivějšího ducha a názorů (Karamzinovi, Dobrovskému), ze zaujatosti k badatelům německým. Slovanští vlastenci tuto národněbuditelskou a apologetickou tendenci dobře vycitili a přijali s nadšením. »Starožitnosti« vysoko povznesly a posílily národní vědomí, staly se probouzejícímu se světu slovanskému, vstupujícímu v nový osvětový boj s Něšen (od 10. archu) na 1000, číslo v české mectvím, velmi silnou podporou, bojovníkům nou zavádí S-a historika, učence. Ale ti, kdož by chtěli všecku tu citovou vřelost a rozhor-lenost vykládati Š-ovi ve zlé, at uváží dobu a poměry. Nebylo to jen náhodou, že skoro všecky historické spisy našich buditelů, od Balbína až po Palackého, vyzněly tak silně cena, zastávána jsouc pouze jednotlivci (»slo- patrioticky a apologeticky. »Pojem rovnocennosti národů« - napsal o tom pěkně Niederle v posledním rozboru a ocenění »Starožitnosti«, jehož se tu v podstatě přidržudoby. Š. slovem, i když zasedl k vědecké práci a ponořil svou hlavu do spousty výpiskův a mysl zahloubal ve výklad pramenů, méně cenné, ale je to krásnější a mrtvou vědu to zahřívá a oživuje«. »Starožitnostmi« S. povznesen na vrchol své slávy, stal se autoritou evropskou a jmenovitě slovanskou. Svědčí tomu nejen hojné překlady »Staroúžas, a posléze argumentaci a hlubokým pro- nání cizích akademii, nýbrž také vážnost niknutím všech duležitějších, tehdy známých S-ova ve slovan. světě. S em, spojeným čipramenú (lat., řec., orientál, a hlavně slovan- lou korrespondencí s celým učeným světem

slovanským, Praha stala se středem, Mekkou ale vášnivých sporů pravopisných, velikému Slovanstva, k němu jako největšímu prorokovi slovanství putovali mladí učenci slovan-

ští pro poučení a nadšení.

Přes tento úspěch »Starožitnosti« zůstaly vlastně velikým torsem. Po části prvé, historicko-geografické, měla totiž, jak zvláště patrno z plánu celého díla, vypracovaného pomoci Palackého, následovati čásť druhá, kulturní, jednající opět ve 2 svazcích o povaze, živnostech, náboženství, řádech, jazyku, písmě a umění pranárodu slovanského. Ale tato druhá čásť nikdy nevydána, ba ani nevypracována (až na několik drobných článků v »ČČM.«: O zemí nazvané Bojky, 1837; O Černobohu v Bamberku [osudný omyl, k němuž Š a svedl Kollár], 1837; O vzdání, 1844; O bohu Svarohu, 1844; O položení města Vinety, 1845 a několík prací z historie právní, na př. překlad a výklad zákoníku Dušanová v Kucharského Monumenta juris Slovenici a j.), ač Š. ještě za tisku části prvé ji sliboval a ještě v pros. 1842 v listě Pogodinovi zmiňoval se o úmyslu, vedle dějin literatury »všecek se věnovatí druhému svazku "Starožitností'«. Nepříznivé posudky některých ruských učencův o »Starožitnostech«, S a velmi roztrpčující, veliké obtíže kulturních dějin slovanského starověku, sama povaha staroslovanské kultury a hlavně asi nedostatek látky — Š. prvotně přenechával tuto část Kollárovi, o jehož vědecké nekritičnosti teprve později se přesvědčil — i ohromnost práce pro podryté zdraví Š-ovo byly asi přední pohnutky, že Š. nedostal se ke zpracování kulturní části svých »Starožitností«, ba po r. 1837 patrně se vzdaloval těchto studií, vrátiv se k prvotním, od mládí vytče-ným a zamilovaným studiím literárně-historickým a filologickým. Zřejmým přechodem k nim jest již Slovanský národopis (1842). Jest to malá, ale významná knížka, jíž S. provázel ethnografickou mapu, znázorňující rozšíření současného Slovanstva, zamýšlenou, ovšem v jiné formě, prvotně pro »Starožitnosti«, k nimž měly býti přiloženy dvě mapy, historická a ethnografická. Také vydání tohoto nákladného dilka dokončeno jen podporou rus. akademie. Ale jak vhod přišlo toto první vyličení sidel a nářečí nynějšího Slovanstva době, ukazuje nadšené jeho přijetí: prvý náklad rozebrán v několíka dnech, tak že již r. 1843 bylo třeba druhého a r. 1849 třetího vydání a záhy přeloženo do polštiny a ruš-tiny. Vedle vědeckého významu také vřelá tendence vlastenecko-slovanská působila na tento úspěch spisku, jejž Jungmann nazval zlatou knížkou, kterou by každý Slovan u sebe chovati a v paměti nositi měl«. »Slo-vanský národopis« jest téměř posledním dozvukem »Starožitností«. Všecky ostatní vědecké práce S-ovy této doby nesou se směrem jiným, literárně historickým a filologickým, k němuž hlásí se i »Národopis« statěmi o literaturách a jazycích jednotlivých slovan.

duchu jeho, povznášejícímu se k nejvyšším metám literárním a národním, jinak nechut-

ných pro svůj >abderitismus, abecedářství«. Mnohem významnější byl plán, smluvený již koncem r. 1834 s Palackým, »vydati spojenými silami a způsobem vyhovujícím ny-nějšímu stanovisku palaeografických a linguistických věd naše nejstarší rukopisné památky od konce IX. až do konce XIII. stol. úplně, pozdější pak až do pol. XIV. stol. v rozumnem výboru«. Pro neodkladné práce jiné a všeliké překážky provedení plánu zdrželo se až do konce r. 1839, kdy vypracovány a v »Rozpravách« Učené společnosti r. 1840 vydány Die altesten Denkmaler der bohm. Sprache, v příčině methodické z nejvýznamnějších filolog, publikací naších, ale v obsahu z nejosudnějších omylů české literární historie a filologie, ježto kromě zakládací listiny Litoměřické všecky památky tu vydané a rozhodně jako přesné hájené s obrovským učeným apparatem — ač místy prosvitají jisté filologické pochybnosti S-ovy o Mater Verborum i sv.-Janském evangeliu — a s příkrostí proti Dobrovskému pochybovateli až překvapující, později se ukázaly padělky. Týž osud sdílí také důvěřivý Š ův úvod, jinak v mnohé příčině zajímavý, ke knížce »Die Königinhofer Handschrifte (Pr., 1845), obsahující překlad RK a RZ od hrab. J. M. Thuna s poznámkami Palackého. Teprve officiální zavržení Milostné a Vyšehradské písně (1857), pravdymilovným Šem oznámené a pravým jménem označené v listě Pogodinovi 22. ún. 1857 se zřejmým podezřením k Hankovi i jiným jeho »nalezům«, a pozdější pokus Hankův s Libušiným proroctvím, rozhodně S em odmítnutý, patrně zviklaly i pevnou důvěřivost S-ovu aspoň k RZ. Ztejmo to z výroku S-ova k Höflerovi z r. 1857 (v Gebaurově Poučení o padělaných RKZ, 56) a také z článku Výmesky o dedičném právě v Čechách (psaném 1859, otištěném až 1864 v »CCM.«), prozrazujícího patrnou, ač taje-nou skepsi k RZ, tím pochopitelnější, že S-ovo mínění o lidovém původu RZ (a také epic. básní RK!) a vzniku jejich hned po událostech opěvovaných nutně bylo otřeseno, ba zvráceno nálezy Tomkovými, Nebeského, Vo-celovými a Fejfalíkovými. – Ze zamýšleného pokračování »Die ältesten Denkmäler« vyvinul se zásluhou Palackého, Jungmanna a S a ne méně významný »Rozbor staročeské literatury«, vydávaný nově zřízenou filolog, sekcí Učené společnosti a vítaný čes. veřejnosti právem jako »první udeření čes. žil v těle Král, čes. společnosti nauk«. Š. přispěl k němu třemi rozpravami: O nejstarších rukopisech českého Žaltáře (1840), Život Pána Ježíše Krista (1842) a Evangelium sv. Matouše s výkladem (1843). Jmenovitě prvá rozprava, jež, tuším, měla býti úvodem a přípravou k zamýšlené edici textu Wittenberského s parallelami z ostatních známých rkpů, náleží národů. Slovem o českém pravopise (»ČČM.«, k nejvýznamnějším a nejhlubším monogra-1843) Š. rozhodně zasáhl do malicherných, fiím toho druhu v české literatuře a tendencí,

Safařík. 537

vraci se opět k Dobrovskému a to jednak y methodě a vědecké akribii, jež výsledkům S ovy analyse zajistila podnes plnou platnost, a zvláště v tendenci, zřejmé i v druhých dvou článcích: proti vládnoucímu dilettantismu a romant. nacionalismu, přeceňujícímu význam t. zv. národních památek, jmenovitě pověstných padělků RKZ, a podceňujícímu naše nejstarší přesné památky obsahu duchovního i světského (také výbornou Alexandreidu). Š. docela v duchu Dobrovského obrací pozornost čes. filologie a liter, historie

k těmto zanedbávaným památkám.

V duchu Dobrovského a podle vzoru Palackého S. obstaral také řadu edicí staročes. rukopisů, při nichž ovšem výhradný zřetel obrácen na správné čtení a vytištění, méně na literárněhistor. vysvětlení věcí samých. Vedle vynikající účasti při prvém dílu »Výboru z literatury české« (1845), jenž přinesl úvodem i Š-ovy *Počátky staročeské mluvnice*, práci sice na spěch psanou v několika nedělich, jak Š. s politováním vyznal, a s plnou důvěrou v Hankovy padělky, přes to vysoce významnou v dějinách českého mluvnictví, vydával v CCM. 1847, 1848, 1855 v originále a transkripci (podle zásad výboru) Klasobraní na poli staročes, literatury (zlomek legendy o XII apoštolech, zlomek Alexandreidy, legendu o sv. Dorotě, Pláč sv. Marie, Hvězdu mořskou, Vzdechnutí k Otci, zlomek staro-českého žaltáře, verše Mistr Lepič moudrý hrnčíř, zlomek legendy o sv. Anně, správně o P. Marii) a bibliografickou zprávu o metrickém překladě žalmů, jejž S. přičital omy-lem Benedictimu místo Komenskému.

Š-ova záliba pro jazykozpyt, jmenovitě slovanský, záliba charakterisující již jeho prvé studie slovanské, živená spisy Dobrovského, »muže o jazykozpyt náš velikých, nezapomenutelných zásluh«, bohatými filolog. poklady srbských knihoven a archivů, pracemi Vostokova a j., poznáním důležitosti filologie pro studie starožitnické, posléze velikolepým vývojem filologie a jazykozpytu v Němcích vlivem romantiky (Jak. Grimma, Fr. Boppa a Vil. Humboldta) a tuším i tehdejšími Š ovými nadějemi na stolicí slavistiky projevila se význačně již v článcích zmíněných, převahou filologických, a zvláště několika rozpravami, významnými jednak vlivem němec. jazykozpytu, jmenovitě »epochálních prací« Humboldtových, »kanonu mluvovědy«, a Jak. Grimma, »jednoho z největších jazykozpytců našeho věku«, a souvislými s tím filosofickými názory o původu, podstatě a vývoji jazyka, jednak bohatým věcným obsahem, řešicim tak mnohou záhadu jazyka českého i slovanských, a posléze i zřejmými tendencemi praktickými a národními: O tvoření slov zdvojováním kořene (»CCM.«, 1846); O šíření časoslovných kořenův a kmenův vsouváním a přiráfením souhlásek (t., 1846); O přetvořování hrdelných souhlásek (t., 1847); Výklad někte-

methodou i věd. výsledky má význam téměř ském (t., 1847); Miuvozpytný rozbor čísloslova epochální. Rozpravou tou čes. liter. historie (t., 1848); Výklad některých pomístných jmen (t., 1848); Výklad některých pomístných jmen u Bulharův (t., 1847). S. pomýšlel (již od r. 1833) a rozpravami těmi patrně se připravoval na veliké dílo o jazyce slovanském, »slovanský etymologikon«, jež zvláště kolem r. 1846 velmi mu leželo na srdci. Pro në prodal čásť své knihovny, aby si mohl opatřití potřebné pomůcky, pro ně shromáždil také hojný materiál, zachovaný v pozůstalosti. Přes to dílo zůstalo nevypracováno. Vzlet a mohutnost ducha S-ova, jevicí se ve všech těchto pracích, zahrnuvších tři široké obory vědecké, filologii, liter. historii a archacologii, jeví se nám teprve v celé své mohutnosti, sledujeme-li těsné, ubohé jeho poměry životní, jež těžce ochromovaly jehu silu a odvahu. Výše bylo již pověděno, v jak těž-kých poměrech a starostech rodily se a vycházely »Starožitnosti«. Vydání jejich, jež přineslo tolik zisku národu, Slovanstvu, vědě, spisovateli způsobilo jen hmotnou škodu a rozmnožilo trapné starosti, tím větší, že právě tehdy pomoc přátel, slíbená na 5 let, blížila se ke konci a S-ovi potud se nepodařilo v Čechách nalézti úřadu a tím nového zdroje stálých příjmův. Připočtěme k tomu těžké choroby vlastní i rodiny, jež od pobytu novo-sadského bývaly tak častým hostem v chudé jeho domácnosti, a pochopíme jeho mučivé obavy o existenci i budoucnost rodiny, jeho nervosnost, úzkostlivost, rostoucí ještě v dusném politickém a národním ovzduší českém let čtyřicátých. Pod tolikou tíží počaly patrně, ač jen ponenáhlu, skláněti se nejen tělo, ale i heroický duch S-ův. Konflikt s Kopitarem, dovršený kritikou »Starožitnosti« (1838), a listy Pogodinovi jsou všeho toho výmluvným, často dojemným dokladem. Vyčítáme z nich zároveň tklivou touhu po klidné práci vědecké, S-ovi nyní tím dražší, čím více novým chlebným úřadem a jinými překážkami byl od ní vzdalován. Novým tím uřadem, domácí odměnou tvůrci »Starožitností«, jejž cizina zvala na tak čestná, vý-výhodná místa, byla duchamorná, čtyřstová censura českých spisův oboru belletristického a smíšeného. O málo příjemnější byl Š-ovi i druhý úřad, redakce »Musejníka«, jejž v letech 1838—42 samostatně vedl, zvláště když jeho úsili, aby časopis obohatil slovan. články a zprávami, vlastními i cizími, rozbíjelo se o bídné literární i politické poměry, na něž často si stěžuje v listech přátelům, a o ne-dostatek dobrých prací, jmenovitě obsahu vážnějšího, vědeckého. Počátkem let 40tých zdálo se, že nastane v poměrech S-ových obrat šťastnější. Na jaře 1841 pozván totiž listem pruského ministra Eichhorna na sto-lici slavistiky v Berlíně. Jakkoliv doma če-kala naň jen nouze, Š. odmítl tuto skvělou nabídku. Přes to volán do Berlina opět, aby aspoň svou radou přispěl ke zřízení slovanských stolic v Berlíně a Vratislavi. V Berlíně nejen velmi blahohosklonně přijat, ale když vyložil své významné myšlenky o slovan. storých grammatických forem v jazyku slovan-licích (v pamět, spise Gedanken über die Ein-

richtung des slav. Sprachstudiums auf preuss. Universitaten, jejž koncem května odevzdal Eichhornovi), znova žádán ministrem i učenci berlinskými, aby místo přijal a sám si určil podmínky. Ale Š. i tehda zdvořile se poděkoval, patrně veden také slabounkou nadějí, jež svitala mu ve vlasti. Tu konečně všimli se také rak. ministři českého učence a S-a odměnili mimořádným kustodstvím při praž. knihovně s platem 800 zl. Žádosti Š-ovč, obsažené v pamětním spise, podaném r. 1847 zemskému náměstku v Čechách, arcivévodovi Štěpánovi, a tak charakteristicky osvětlujícím Š-a, Slovana i slavistu, a celou dobu, aby směl přednášeti na praž. universitě a dostával za to plat 400 zl., jejž posud bral za censuru, tížící ho zvl. od publicistického vystoupení Havličkova a složenou po mnohých mrzutostech v čci 1847, však tehdy nevyhověno; zdálí se plat 400 zl. studijní kommissi vídeňské příliš velikým. Teprve v břez. 1848, po skvělé S-ově obraně vědeckých zásluh Jak.Grimma a jeho epochální mluvnice na 🛚 vídeňské akademii, jíž získal si praesidenta stud. kommisse bar. Pillersdorfa (tehdy S.) dal také podnět k epochální Miklosićově srovnávací mluvnici slovan, jazyků), splněno dávné S-ovo přání, aby mohl na praž. universitě přednášetí o slovan, jazycích, literaturách a starožitnostech. Ale ku přednáškám ani tehdy ani nikdy potom nedošlo, jistě na velikou, nenahraditelnou škodu české slavistiky a pražské university. Jednak pro udá- navždy. Odmítl předsednictví »Slovanské losti r. 1848 a hlavně následkem nového Lípy« i mandát na říšskou radu (za Beroun), pracného úřadu, bibliotékářství, jež uloženo a poslanectví do zem. sněmu přijal jen proto, mu v dubnu t. r., Š. vzdal se mista na pro- aby tam pracoval na prospěch čes. školství, spěch Čelakovského, toužícího z ciziny do jež mu tolik leželo na srdci a pro něž horvlasti. V bouřlivém r. 1848 S. pouze třikrát livě se účastnil i porad víd. kommisse pro vystoupil na veřejnost: při březnovém praž sestavení slovan. právní terminologie (1849) ském sjezdě spisovatelů čes. a něm., při němž a vědeckého názvosloví českého (1851) i pupředsedal, při vídeňských poradách o úpravě blikací odtud vyšlých. I článek O skloňování českého školství, jichž účastnil se od po- jmen cizojazyčných (v »ČČM.« 1852) byl ovočátku dubna do polovice května, povolán cem porad těch. Práce tyto a četné jiné, spobyv ministrem Somarugou jako zástupce jené s bibliotékářstvím, přirozeně odváděly Slovanův v říši, a na Slovanském sjezdě. S-a od oblibených studií vědeckých. Avšak Z porad prvých vyšly výborné Myšlénky mnohem horší a nebezpečnější nepřítel záhy o provedení stejného práva čes. i něm. jazyka se zjevil jim i Š-ovi v podobě již známé, ale na školách českých (v » ČČM.« 1848), vřelá, zvl. od r. 1850 vždy hroznější, v podobě chomužně smělá obrana práv národností utlačovaných a jmenovitě slovanských, plná hlubo- ném bytě při knihovně vždy častěji a bolestkých myšlenek o národnosti a jazyku, v němž S. spatřuje ducha samého v nejvyšším, nejčistším svém vtělení, největší všech zázraků, vědomí národu, čarovně mocný svazek spo- rostly až v nesnesitelnou tíž stálými starostmi lečnosti i základní výminku a prostředek hmotnými, jichž S-a nezprostilo ani bibliok nejvyšším a nejsvětějším účelům života, tékáfství, zvláště když nové nákladné publi-k duchovnímu i mravnímu zdokonalení, most kace cyrillské a hlaholské, k nimž Š. i nové k čisté lidskosti, myšlenek o povinnostech písmo pořizovati musil, přinesly mu nové ústavního státu, o národní snášelivosti, rovno- pohromy finanční. Připočteme k tomu trpké právnosti a rovnocennosti, o významě, úkolu zkušenosti v úřadě, veřejné poměry české založených na přirozeném základě jazyka ma- zavládla opčt tím citelnější zima reakce, absoterského a jeho prostřednictvím vedoucích lutismu, tragický osud přítele Havlíčka, hrok potřebné známosti druhého jazyka zem-zivé pověsti o Palackém, události v Museu, ského i jiných kulturních jazyků cizích. Ne- jež i S-a vzdálily tohoto národ. ústavu, a důměně významným byl druhý veřejný projev sledky všeho toho: obecnou ochablost, ne-

sjezdu. Nikdy dříve ani později Š. nepromluvil veřejně tak z duše, neprojevil tak otevřeně svých slovanských citů, přání, názorů, jako v památné řeči při zahájení Slovanského sjezdu na Žofině 2. čna, vítající s hlubokým pohnutím vlastním i shromážděných »hnutí národův, jakého v dějinách lidských nebylo, pod nímž se země chvěje a otřásá, před nímž prchají mohutní obrové umu nevídaného, odvahy neslýchané, ale srdce bohaprázdného, vláda bodákův a špehův do hrobu klesá, lid o dědictví jemu od boha odkázané se hlásí«. Mužnými slovy povzbuzuje, aby Slované proti svým utlačovatelům, vrahům duší svých, hanobícím nás, že nejsme schopni vyššího polit. života, úplného svobodství, že od přírody vedeni jsme k služebnosti, k poddanství jiných, vyvolených národů, že jsme surovci, barbary, otroky, skutkem se očistili, aby v této rozhodné době dokázali svou schopnost k svobodství a k vyššímu polit. životu, osvědčili mravní sílu velikého národu, který přišel k mravnímu povědomí sebe a háji svého bytí v spravedlivým boji. »Z otroctví není bez boje cesty k svobodství - buď vítězství a svobodné národství, buď čestná

smrt a po smrti sláva!«

To byl poslední politický čin Š-ův. Smutný osud, s jakým potkal se po svatodušních bouřích Slovanský sjezd i všechny krásné sny české, a dusná reakce po r. 1849, jež hluboce ho dojímala, znechutily mu politiku roby tělesné i duševní. Ve vlhkém a studeněji svírala jej dna i její průvodci, bolení hlavy a očí, píchání v uších, slábnutí paměti. Útrapy tělesné i duševní, odtud se rodící, a zřízení škol obecných, reálných, gymnasií, po r. 1849, v nichž po krátkém jaru svobody S-ův r. 1848, jeho účast na Slovanském jistotu, malomyslnost, úzkostlivost a časté

i duševní skleslosť, rostoucí melancholii, nervěcech náboženských, národních, politických, tolik překvapující po S-ových výrocích o vý-znamu polit. života a svobody v listech Kollárovi z r. 1831 a zvl. po smělé, mužné jeho řeči na Slovan. sjezdě. Listy Š-ovy přátelům, jmen. Pogodinovi, obsahují toho výmluvné, dojemné doklady. Usilovné práce vědecké (o glagolici), mrzutosti úřední, nové pohromy v rodině - syn Vojtěch musil po konkordátě z r. 1855 opustiti učitelskou dráhu na realce a poć. r. 1857 v Berlině nebezpečně se rozstonal – dovršily katastrofu. V záchvatech duševní choroby, »neštěsti bez mezi, nevýslovného bolu, na nějž vzpominati hrozí se duch (listy Pogodinovi z r. 1857) S. zničil listy Grimmovy, Preisovy, Pogodinovy a j. I v té věci veliký dědic Dobrovského měl býti podoben mistru. Od polovice čce 1857 nastala dočasná úleva, ale již r. 1858 choroba vypukla opět s celou prudkostí a zlomila poslední pružnost jeho ducha, jak Š. tklivě sděloval v posledním listě příteli Pogodinovi (12. pros. 1858), s patrným tušením, že jeho boj se končí, ale zároveň s jasnou nadějí ve vítězství idei, za něž bojoval. V této těžké, tragické době, kdy Š. »se chvěl, ba klesal pod tihou života«, uzrály poslední prace, z nichž hlavní v dějinách slavistiky podnes jsou významné, ba epochální: Pamatky dřevního písemnictví Jihoslovanů (Praha, 1851, podporou družstva srbské slovesnosti v Bělehradě; 2. vyd., doplněné z pozůstalosti Š ovy od Jos. Jirečka, 1873), dil předchozí, tudíž jen část rozsáhlé edice připravované již v N. Sadě (zvl. r. 1828 a sl.) a ohlášené obšírným latinským prospektem vydaným r. 1839 v Praze; Pohled na prvověk hlaholského písemského překladu Písma svatého recensí cyrillské a hlaholské (t., 1852), obě pouhé připravy dílo Šovo, Ueber den Ursprung und die Heilarova pod mramor, nahrobkem se starožitmath des Glagolitismus (1858). Kotvice prv- ným napisem, tak význačným pro všechen ními zárodky v »Dějinách« a jejich podně- život, snahy a smýšlení velikého muže ideai studiích novosadských, díla tato, motivo- junosti svojeje.
vaná objevy rus. učenců A. V. Gorského, Literatura. Nejvýznamnější pramen pro V. Grigoroviče a P. Uspenského, dobře cha- osvětlení života, povahy, nazorů S ových i jeho rakterisují S-ovu zálibu pro otázky »zavité a prací, obsáhla korrespondence, zachován jen takřka zoufalé«. Řešíť jmenovité poslední, fragmentárně (Š. prý spálil většinu starší nejdůležitější spis kardinální problémy slavi-korrespondence před odjezdem z Nov. Sadu stiky: původ hlaholice, jejž Š. přičítá Cyril-a později za duševní choroby) a vvdán polovi, kdežto cyrillici má za nález Klimenta sud jen neúplně a nepřesně: v »ČČM.« 1873 Velického; prioritu hlaholského písemnictví až 1875 otištěna Vrtátkem velmi chybně čásť před cyrillským; pannonský původ církevně listů Kollárovi z l. 1821–28; v »Slovan. Sbor-

zjevy bezcharakternosti, a pochopime nejen slovanského jazyka a písemnictví, skoro vemučivé obavy muže skličeného, sestárlého směs zásady, jež zůstaly a nepochybně zůpřed časem starostmi, pracemi, pohromami, stanou neotřeseny ve svých základech navždy o budoucnost svou a rodiny, z niž jen dcera jako trvalý majetek slovanské filologie (Po-Božena byla opatřena, provdavši se r. 1853 livka). Louče se 2. dub. 1858 (v listě Kukuza Jos. Jiřečka, o budoucnost stejně mu ljevićovi) s milou hlaholicí, Š. netušil, že rozdrahých ideálů, jimž tolik obětoval, národu, loučil se zároveň se vší slovanskou vědou. Slovanstva a vědy, ale také jeho tělesnou »Mínění me nebylo« — sliboval aspoň témuž příteli 9. kv. 1858 - »že bych na poli livosnost, až bojácnou úzkostlivost zvláště ve teratury docela pracovatí přestal; přičiním se i budoucně, pokud síla stačiti bude a zdraví dovolí. Avšak síla již nestačila, zdraví nedovolilo: mnohé, přemnohé dílo zůstalo nedokonáno, jak o tom dojemně svědčí ohromná, vzorně uspořádaná, pro vývoj S-ových prací neocenitelná pozůstalost Š-ova, chovaná s jeho bohatou knihovnou tištěnou i rukopisnou (originály, přepisy, faksimily atd. zvl. starosrb. památek) v Čes. Museu a obsahující podivuhodný materiál i začaté práce ze slovan. dějepisu, zeměpisu, jazykozpytu, literatury (jmenovitě také české, na př. přepisy rukopis. památek, výpisy o starých tiscích a tiskárnách, výtahy a nedokončené práce hlavně z bratrského archivu o Jednotě bratrské, zvl. významné studie o Chelčickém a Blahoslavovi, tehdy zvláště jej zajímajících jako »duchovních otců« jeho, otistěné pak Jos. Jirečkem v »ČČM.«), mluvnice a jazykozpytu. R. 1859 opakovaly se krevní návaly k hlavě, ustavičná závrať, tmění v očích a v květnu 1860 dostavily se bolestné křeče mozkové. Nejspiš i bludné myšlenky opět jej zachvá-tily a tak se stalo, že dne 23. kv. 1860 nepozorován odešel a v návalu tom hledal úlevy svého trápení ve vlnách Vltavy pod mostem Františkovým. Šťastně byv zachráněn zotavil se ku podivu rychle a mohl už po 8 dnech u sebe vítati návštěvy několika nejbližších přátel. Obdržev dovolenou odebral se do Rodauna blizko Vidně, kdež otočen dětmi a vnuky svými ztrávil tři měsíce a k nevíře se posilnil. Povolení žádaného odpočinku s celým platem (30. říj. 1860) zaplašilo poslední starosti, a zimu r. 1860-61 ztrávil tiše a pokojně, ale při tom neustále chřadl, až 24. čna 1861 znova zachvácen prudnictví (v »CCM.« 1852); Rozbor staroslovan- kými křečemi a mdlobami a 26. čna o poledni tiše a bez bolesti šlechetného ducha vypustil. Praha u večer 28. čna důstojně vyk významným Památkám hlaholského písem- provodila ostatky jeho na hřbitov evang. nictví (Praha, 1853); Glagolitische Fragmente v Karlíně, odkudž byly r. 1900 přeneseny na (t., 1857) a posléze epochální, pos'ední veliké hřbitov Olšanský a uloženy poblíž hrobu Kolným nápisem, tak význačným pro všechen tech, jmen. v Dobrovském a sběratelské práci listy: V krasnich mira sego vzpital se jesi ot

Śafařík. 540

níku« III. vydány v českém překladu něm. | přijal kathedru dějepisu na bělehradském listy Maciejowskému z l. 1833 - 45; ve »Sborniku statěj, čitannych v otděl. russk. jaz. i slovesn. Imp. akad. nauk«, tom V, vypusk 2. 1873 listy Vostokova z l. 1833-45; v >Čtenijach v Imp. obšč. istorii i drevn. rossijskich pri mosk. univ. vyd. A. Popova, 1879 listy Pogodinovi z l. 1835—58; listy Bodjanskému z l. 1838—57 a Grigorovičovi z l. 1852—56 vydal P. A. Lavrov v Moskvé 1895, jenž napsal i obšírný životopis Žizň i učennaja dě-jatělinost P. J. Š a (Moskva, 1897); listy Hamuljakovi z l. 1825—27 vydány nepřesně v »Sokole« 1863 a 1865; korrespondence s Mesićem v »CCM.« 1895; listy Gagićovy v »Starinách« Jihoslovan. akad. sv. 14); listy Miklousićovi a Kristianovićovi v »Arkivu za povjestnicu jugoslovansku « sv. 12; listy Stankovićovi a Rajačićovi (v » Archiv für slav. Phil. « XV., XVI.). Srv. také Pětuchova, Iz bumag P. J. Š. a i V. V. Ganki (v » Uč. Zap. car. juriev. univ. « 1896). Ze životopisů nejvýznamnější jsou rodinné: Josefa Jirečka, Paul Joseph S. Ein biographisches Denkmal. (Oesterr. Revuc., III., 1865, 8. sv.); Krátký životopis P. J. Š. a. Vypravován od jeho syna (Vojtěcha Š-a). Otisk (1870) ze Slovníka Naučného, IX., oba založeny na vlastních zprávách Š-ových; a zvláště Konst. Jirečka, P. J. Š. mezi Jihoslovany (v »Osvětě« 1895), kritická, podrobná, bohatá studie, vyčerpávající látku až do sepsání »Starožitností«, neocenitelná jmenovitě pro novosadskou epochu života a praci Š-ových. Z jiných praci jme-nujeme knihu V. Brandla o Š ovi (Brno, 1887); populární spisek J. Hanuše, P. J. Š. v životě a spisech (v » Matici lidu« 1895); pěknou lidu. terárně-historickou charakteristiku Jar. Vlčka, P.J. Š. (Pr., 1896; soubor článků Vlčkových z »Fil. Listů« XXII., »Naší Doby« II., »Čas. Mat. Mor.« XIX. a »Čes. Čas. Hist.« I.; tu i podrobnější literatura). Jednotlivými obory literární a vědecké činnosti S-ovy obirají se studie Jiřího Polívky o zásluhách Š-ových o dějiny písemnictví slovan., o jazykozpyt a palaeografii (v >Čes. Čas. Hist. «I. a v >Listech Fil. «XXII.); L. Niederle (v >Čes. Čas. Hist. «I. a v >Písemnictví čes. XIX. stol. II. « rozbor »Starožitnosti«); Jana Machala (v »Ces. Čas. Hist. « I., o kritických a aesthet. názo-rech Š-ových); Jana Jakubce rozbor básní a »Počátků « (v »Písemnictví čes. XIX. stol. « II.); Jar. Vlčka stať v »Dějinách čes. literatury« II. a v »Písemnictví čes. XIX. stol.« II. Významným jest posléze i spis M. Murka, Deut-sche Einflüsse auf die Anfänge der böhm. Romantik (Stýr. Hradec. 1897), jenž v »Archiv für slav. Philol. XVIII. pečlivě sebral a kriticky ocenil všecku jubilejní literaturu o S-ovi, a V. A. Franceva, Očerki po istoriji češskago vozrožděnija (Varšava, 1902) Hš.

2) S. Janko, synovec před. (* 1812 v KisKorčsi v Uhrách — † 1876 v Bělehradě).

Studoval v Nov. Sadu a promovován v Pešti r. 1839 na doktora lékařství. R. 1843 přešel do Srbska, kde v Bělehradě se usadil. R. 1849 | čes. lék. v); Ueber Wunden u. deren Behandlung po smrti prof. dějepisu Isidora Stojanoviće (1860-61 ve »Wien. Medicinalhalle«).

t. zv. lyceu. R. 1857 poslán učeným družstvem do Benátek, kde prostudoval archivy a listiny týkající se jižních Slovanů, zvláště pak Srbů, které pak uveřejnil pod názv.: Srbské vzpomínky z benátského archivu. Dále napsal: Ži-vot Štěpána Dečanského (»Glasnik« XII.); Život sv. Methoděje, prvního arcibiskupa morav-ského (1863); Dušanova bule (»Glasnik« XV.) a j. Byl zakladatelem bělehradského národního musea a bibliotéky, při čemž mu pomáhal krajan náš prof. Jos. Meissner, pozdější bibliotékář. Pracoval zvlášť v numismatice. Popsal srbské staré mince v »Glasniku« srbskěko učeného družstva. Byl členem archaeol. družstva, družstva ruských lékařů v Moskvě, jihoslovanské akademie, družstva pro přírodní vědy v Moskvě a majetníkem četných řádů. Dále byl členem školní kommisse a mnohých srbských spolků. Nynější státní rada Pavel Š., bývalý plukovník dělo-

střelectva, jest jeho syn. JZRr.

3) Š. Vojtěch (* 1831 -- † 1902), syn

Š-a 1), první čes. učitel chemie na škole
vysoké, technické, žák professorů pražské
university, žáků Liebigových, žák Woehlera, spolupracovnika Liebigova. Pracoval o chemickém složení platinokyanidů, o vanadiu a sloučeninách organometallických. Ve videňské akademii uveřejnil práci o fysikálných vlastnostech látek. Mimo chemii pěstoval mineralogii, o kteréžto snaze svědči práce: Mineralogisch-chemische Mittheilungen neuere Vorkommnisse in Böhmen (Král. česká spol. nauk, 1870). Prodchnut novými theoretickými vymoženostmi chemiků západoevropských, jal se spekulovati o konstituci silikátů přirozených, dávaje se vésti konstitucí sloučenin organických, ne pak pracemi ke konstituci te vedoucími. Spekulaci tou zahájil r. 1872 první časopis chemický u nás: »Zprávy Spolku chemiků českých«, jehož byl redaktorem. Učitelem byl v přednáškách výborným, pěkná jest jeho učebnice chemie Základové chemie (1878), kterouž nedokončil. Mimo to napsal dvě učebnice menší (1863, 1884). Jsa pilným pozorovatelem astronomickým, prospěl chemickou zručností svou astronomickým methodám (Ueber Konstruktion von Teleskopspiegeln nach neuen Grundsätzen v Král. české spol. nauk, a v pracích fotografických, jejichž základy zahájil časopis »Listy chemické sv. I.). Jeho manželka Paulina vydala Dějiny dalekohledu (u Otty, 1896) a William Herschel a jeho sestra Karolina (t.,

1900). 4) Š. Jaroslav (* 1833 — † 1862), druhý syn S-a 1). Vystudovav lékařství a dosáhnuv r. 1857 doktorátu, vstoupil do Josefinské akademie ve Vídni, r. 1859 účastnil se války v Italii, odkud se vrátil do Vídně a stal se assistentem prof. Pithy. Zemřel v mladém věku náhlou smrti. Sepsal: O pijavici (1854); O destovce (1855); O pavouku (1856), vesmes v »Živě«; O vymknutí čéšky (1862 v »Cas.

v Písku - † 1890 na Rusi). Byl žákem akademií v Praze, ve Vidni, v Mnichově a v Paříži, kde pracoval v ateljeru malíře Leona Cognieta, který r. 1858 S-ovi vydal skvělé vysvědčení, jehož se S. dovolával, když r. 1881 žádal radu kr. hl. města Prahy za zadání restauračních praci na malbách tabulového stropu ve staré zasedací síni na staroměstské radnici. Š. byl výborný podobiznář, jak dosvědčují portraity cís. Františka Joseja v německém sále na Hradčanech a zem. maršálka knížete Jiřího z Lobkovic, jejíž kopie jest v majetku knižete Lobkovice. Jeho podobizny vyznačují se pevnou kresbou, jemnou mode-lací, živostí výrazu, zaručujícího podobnost, koloritem lehce tlumeným a zvlástní noblessou v pojímání. Š. maloval také kostelní obrazy, na př. na zakázku c. k. místodržitelstvi sv. Petra a Pavla, sv. Vita, Madonnu a sv. Prokopa. Na jubil. výstavě r. 1891 v Praze byl zastoupen třemi podobiznami a několik jeho svěžích studií hlav reprodukováno v »Zlaté Praze«. S-ovo nadání nedocházelo tolik porozumění, aby umělec v Praze se udržel. Zůstal skoro neznámým, strádal a zápasil, až pak vystěhoval se na Rus, kde zan:kl. F. H-s.

Šaff Vojtěch E., sochař český (* 1865) v Poličce). Byl žákem umělecko průmyslové školy ve Vidni a přestoupil pak na tamní akademii, kdež byl prof. K. Kundmann jeho učitelem. Vyjma dobu 1893-95 ztrávenou v Italii, kam se odebral, obdržev za skupinu Vraždění nemluvňat (nyní v c. k. akademii vítvar. uměn) cestovní stipendium, t. zv. cenu římskou, a dobu 1895—96, kdy dlel v Paříži, Š. žije stále ve Vídni. Tam vznikly rozličné jeho dekorativní práce, jimiž ve veřejnosti vystoupil, najmě allegorie Země a Vzduch na attice Zemského musea král. Českého, pak Olympie připoutaná ke stromu, Judita s hlavou Holofernovou, a zmíněná již skupina Vraždění nemluvňat. K tomu přibyla komposice Ecce homo, pak tři medaillony pro městské museum v Praze, Pravék, Památky a Déjiny, na jarních výstavách v Rudolfině a dával reprodukovatí ve »Zlaté Praze« díla: Konec písné; Medea; Nebezpečná; Sv. Anatolie; Ukřitovaný; Neronova pochodeň; Jindy a nyní; Moderní sfinga a j. v. S. ukázal se od počátku jako obratný modeleur, umělec ohnivé letory a komponista živé obrazivosti. Jeho smysl pro krásu ženského těla byl již volbou předmětu při četných pracích patrný, a jakási křepkost krásných ženských těl, vždy prav-divý pohyb a výmluvné gesto dodávaly jeho výtvorům zvláštního půvabu. Zprvu poněkud hřmotný ve svém tvarosloví Š. zjemněl svou modelací, když seznal díla italských a francouzských sochařův, ale zůstal vždy temperamentním sochařem nevšední technické do-konalosti. Š. obrátil na sebe pozornost c. k. ministerstva vyučování a toto objednalo od něho r. 1897 plastickou skizzu *Divčí války*, 512 obyv. n. (1900), far. kostel sv. Bartolo-

Šafařovič František, malíř čes. (* 1841 | kterou mu dalo později provésti v pískovci, přispěvši k nákladu částkou 25.000 K; stejnou částku věnovala obec Plzeňská a v umělecko-průmyslovém museu v Plzni je toto největší dílo S-ovo umístěno (ve vestibulu). Je to relief, skládající se ze dvou částí, úhrnem 16 m dlouhý a 1 m 28 cm vysoký. Š. vypravuje tu podle kronikáře Kosmy báji o českých amazonkách s onou živostí, která je význačným rysem jeho umělecké povahy. Nahá těla krásných divek, svalnaté trupy mužů, stojící, sedici, ležící postavy, těla ve skoku, v pádu, napiaté svaly silných paží a lepých nožek, výsměch, strach, děs, válečná vřava, plesání vítězkyň, pokoření – to vše střídá se ve skupinách na pozadí krajiny, kterou Š. upravil realistně a piece sochařsky vkusně. Tu i tam setkáváme se s portraitní hlavou, celek však působí dojmem poetické vidiny oné staré báje ztělesněné se zdarem nepo-piratelným. Také jako podobiznář osvědčil se Š. řadou více než sta portraitů, z nichž budtež uvedeny: Dr. Rieger; hrabě Harrach; dr. Kramář; Eim; dr. Albert; Samo Tomašík; Machar.

Šáfgoč, Šáfgočí, viz Schaffgotsch.
Šáfhúzy viz Schaffhausen.
aš Šáfií Muhammed ben Idris (* 767 v Gaze, ač i jiná města se uvádějí — † 820 ve Fustátu), zakladatel Šáfiovců. Pocházeje z urozené rodiny kuraišitské, věnoval se s počátku studiu arabštiny mezi Huzaility. Filolog Asmái byl jeho žákem. R. 786 počal obírati se studiem tradice jako žák tradicionáře Málika bna Anasa v Medíně a později Hanisovce Šaibániho v Racce. Ostatek života pobýval převahou v Egyptě. Š. je zakladatelem třetí z orthodoxních škol v islámu Šáfi'ovců. Ve studiu tradice jest původcem t. zv. usúl-al-fikh, základů práva, založených na methodickém provádění zásady analogie (kijáš). Děl jeho uvádí se 109; zachováno z nich rukopisně hlavně: Kitáb sunan al ma'tura, kniha zvyklostí tradovaných, Risále tu fí usúl al fikh, poslání o základech práva (rukop. v Káhiře) a sbírka tradice Musnad. I některé básně jsou zachovány. Srv. Wüsten-Léda s labutí, Pandora (na jubilejní výstavě l některé básně jsou zachovány. Srv. Wüsten-r. 1891 v Praze). Dále vystavoval v Praze feld, Der Imâm al Schâfi'î, seine Schüler und Anhänger bis zum J. 300 H. (Got., Ges. der Wiss., 1890) a Die gelehrten Schäfi'iten (t., 1891); Goldziher, Muhammedanische Studien II. a t., Die Zähiriten; v. Kremer, Culturgesch. des Islams I. a j.

Šáflovci viz Šáfi**ʻ**i. **Šafirov** Petr Pavlovič (* 1669 – † 1739), ruský diplomat, r. 1711 učinil s Turky pro-slulý mír prutský a spolu s generálem Šere-metěvem zůstal u Turků jako rukojmí. R.1716 z rozkazu Petra Velikého napsal: Razsužděnije o pričinach vojny (2. vyd. 1722), kde do-kazována nutnost bojů se strany Petrovy. R. 1723 byl vypověděn na Sibiř, ale r. 1725 jej císařovna Kateřina povolala nazpět, načež

měje, 1tř. šk., pš., telegraf. — 2) Š., obec věkých (Praha, 1880). Práce z oboru čes. lite-žídovská (Schaffa Israelitengemeinde). ves ratury: Básnická činnost J. P. Koubka (»Světot., fara a pš. Š. (méstečko); 132 d., 430 obyv. n. (1900). 2tf. šk.

Bafran viz Crocus. - S. planý, světlice barviřská, Carthamus tinctorius L., viz Carthamus.

Safránek: 1) S. František, spis. čes. (* 3. pros. 1847 v Táboře — †23. dub. 1905 v Plzni). Odbyv studia gymn. ve svém ro-dišti a filosof. v Praze, stal se (1872) assistentem při mineralogickém oddělení Musea krá-lovství Českého, r. 1874 supploval při paedagogiu jičínském, v l. 1875–84 působil na real. gymnasiu v Táboře, v l. 1884–91 jako okr. škol. inspektor pro okres čáslavský a německo-brodský, potom jmenován ředite-lem st. gymnasia v Plzni. Š. vedle svého po volání byl pilným pracovníkem na poli vědeckém, zvláště z oboru geologie, o čemž vydal samostatné spisy: Geologický a geognostický rozhled po okresu Taborském s po-pisem mineralních zřídel (Výroč. zpráva reál. gymn. v Táboře na r. 1878); O beresitové skále u Náchoda vedle Tábora (Král. č. spol. nauk, 1881); O granátové skále Táborské (t., 1883); O kersantonu čili slidnatém dioritu augitokřemenném u Tábora (t., 1883); O né-kterých minerálech okolí Táborského (t., 1883); Nerostopis pro vyšší třídy střed. škol (Praha, 1882); s J. B. Novákem: Výklad k zeměpis-ným obrazům (1882); O nové hornině Táborské a Novém nalezišti opalův a chalcedonů v okoli Táborském (»Oznamovatel« sjezdu čes. lékařů a přírodozpytců v Praze na r. 1882); Geologie pro vyš. třídy redl. školy (Praha, 1884); s Alex. Bernardem vydal: Nerostopis pro vyš. gymnasia (Praha, 1896); Nerostopis pro VII. tř. realni (t., 1896, 2. vyd. 1898); Geologii pro VII. tř. reál. (t., 1898, 2. vyd.); upravil dra Oskara Schneidera »Pět dílů světa v obrazích (Tábor, 1881); překládal ještě s jinými z Brehmova »Života zvířat «II. svazek »Ssavců « (Praha, u Otty), r. 1880 upravil nerostopis-nou mapu Cech a přispíval do »Vesmíra«, »Školv a životu« a jiných časopisů.

2) S. Jan, filolog čes. (* 5. kv. 1852 v Táboře). Gymnasium vystudoval v Taboře, v letech 1870-73 studoval klass. filologii na universitě v Praze, v l. 1873-76 byl supplentem při gymnasiu v Táboře, v l. 1876-89 prof. gymn. v Kolíně, v l. 1889-91 okr. škol. inspektorem na Hlinsku, Chrudimsku a Nasevrcku, v l. 1891-99 byl přidělen službou zemské školní radě, od r. 1899 jest ředitelem reál. a vyš. gymnasia v Praze v Křemencové ulici. Jest pilným pracovníkem v oboru klass. filologie, české literatury a dějin školství v Čechách. V obor klass, filologie a starově-kých dějin náležeji tyto práce: Srovnání listův a řečí M. Tullia Cicerona s jinými prameny déjin římských z l. 50–43 př. Kr. (Progr. gymn. v Kolině, 1885); Příběhy Odysseovy (Praha, 1887); Sókratés a sofisté (>Zl. Praha«, 1887); Studium jazyka řeckého na gymnasiich (Progr. gymn. v Kremencové ulici |

zor«. 1880); K. Vinarický (»Osvěta«, 1884); J. J. Langer (t., 1887); Matous Hosius Vysokomýtský Progr. gymn. v Kolíně, 1890). Studie z dějin školství: Vývoj soustavy obecného školství v král. Českém od r. 1769–1895 (Praha, 1897); Za českou osvětu (t., 1898); O Josefínském popise obecných škol v král. Českém (*Sbornik Král. české spol. nauk«, 1902). V díle »Sto let prace« podal výklad o školství obecném a měšťanském (str. 513 sl.) a v »Jubilejním památníku« Čes. akademie instruktivní výklad o rozvoji českého skolství (str. 1-67). Recense a drobnější črty uveřejnil v »Listech filol.«, ve »Věstníku Ústřed. spolku čes. professorův« a v listech krajinských.

3) Š. František, spis. čes. (* 1855 v Táboře). Po studiích na reál, gymn. ve svém rodišti a na čes. univ. v Praze stal se r. 1878 assistentem musejním, později byl vychovatelem a učitelem při měšť a dív. škole v Táboře. R. 1883 supploval v Kolině, pak na čes. reálce v Praze, r. 1886 stal se professorem v Pelhřimově, r. 1894 okr. škol. inspektorem v Přibrami a od r. 1904 je ředitelem gymn. ve Slanem. Prispival do »Lumira«, do programmu gymn. pelhtimovského a uverejnil Zeměpisný nástin hejtmanství pelhřimovského

(1894).
4) S. Karel, hospodář, spisovatel český (* 1864 v Táboře). Po studiích na vyšší hospodář. škole v Táboře věnoval se hospodářské praxi na velkostatcich ryt. Horského, hr. Harracha a kn. Auersperga; r. 1884 stal se assistentem při rolnické škole v Chrudimi, r. 1885 učitelem v Novém Bydžově, r. 1887 správcem zimní hospodář. školy v Chrudimi a r. 1900 ředitelem zimní hosp. školy ve Volyni, kde posud působí. Z četných jeho spisů vyšlo samostatně: Hospodářský živočichopis (Chrudim, 1888, 1889, 1900); O nejdůležitějších nerostech a horninách v zemědělství (t., 1888 a 1894); Chov vepřového dobytka (Tábor, 1889 a 1899); Hospodářský rostlinopis (Chrudim, 1902); Hospodář, zeměpis (Chrudim, 1901); Domácí hospodyně (Chrudim, 1894 a 1897); Chov hovězího dobytka (t., 1896); Chov koní (t., 1900); Chov vepřového bravu (t., 1899); Chov ovci (t., 1899); Chov koz (1899); Chov drůbeže (t., 1900); Chov králiků (1899); Přirozený a umělý chov ryb (Chrudim, 1900); Skůdcové a přátelé rolníka (1895); Pokroky v mlečném hospodářství (Chrudim, 1896); Praktické stroje pro domácnost (t., 1896); Výběr pěkných květin pro pěstování v domácích zahrádkách (t., 1896); Sortiment ovoce pro vý-chodní Čechy (t., 1891); Zemědělství v okresu Skutečském (1898), Vys. Mýtském (1899), Kutnohorském (1890), Habrském (1899), Čáslavském (1901) a Ledečském (1899); Chov dobytka v zemích Alpských (Volyně, 1903); Zemědělství na Rusi (Tábor, 1885); O zacházení s mlékem, nýroba másla a sýra (Chrudim, 1896); Úryvek z dějin zemědělství českého (Tábor, 1885); v Praze, 1904); Öbrazy z dějin národů staro- Význam Karla IV. v dějinách českého zemědělství (t., 1886); Trest přednášek o mlékařství též jako básník pod jménem Áftáb (srv. (t., 1887); Polní pokusnictví (Vol., 1904); O zno- Persie, str. 549 a). Po jeho smrti hodnost vuzrození českého národa (t., 1903). Mimo to re- jeho přešla na jeho syna Akbara II. diguje od r. 1904 kalendář »Rolník« a v l. 1884-1905 konal pro lid velmi četné přednášky a půldenní kursy obsahu hospodář. a

národohospodářského.

Safranov Petr Aleksandrovič, historik ruský (* 1859). Napsal: O statjach Bogdana Chměljnickago 1654 g. (1889); O posele-niji v Rossiji zaporožskich kazakov pereseliv-šichsja v 1828 g. iz Turciji poa načaljstvom atamana Gladkago (1891); O kazennom krestjaniné Bugrové i jego zapiské o domostrojitélstvé kazennych poseljan (t.); Vygovskoje staroobrjadčeskoje obščetiteljstvo v konce XVIII i pervoj polovine XIX v. (1893); Pervij projekt osvobołdenija krestjan (1901).

Safranoveo, bot., viz Memecylon.

Sagrén (z fr.) viz Chagrin.

Saguna (Siaguna) Ondřej, svob. pán, metropolita rumunský sídlem v Sibini (* 1809 v Miškovci — † 1873 v Sibini). Studoval na-před práva a národní hospodářství, potom theologii a stal se posléze metropolitou (1848). Pravou činnost rozvinul teprve po skončení revoluce r. 1849. Pečoval o povznesení kultury uherských Rumunů zakládáním obec. škol, rozšířením bisk semináře v Sibini a podporováním Rumunů v cizině studujících. Od r. 1860 byl politicky činný, vstoupiv do rozmnożené říš. rady, kdež zastával se rovnoprávnosti všech národnosti uherských, zejména Rumunův. Později zastával sé horlivě říjnového diplomu i únorového patentu. Při tom klonil se vždy ke straně vládni, zejména uherské po vyrovnání r. 1867. V Sibini založil arcidiécésní knihtiskárnu, v níž vytiskl 25 vlastních spisů v rumunské řeči. Přeložené tituly nejdůležitějších jeho prací zní: O historickém právě národní samosprávy církevní Rumunů východní církve v korunních zemích Rakouské monarchie (1849); Dějiny obecné církve pravoslavně-východní (1860); Dějiny pravoslavného biskupství v Sedmihradsku (1860). Skč.

Sáh (persky »král«) n. šach, název panovníka perského, viz Persie, str. 534b.
 Sahábád (angl. Shahabad), distrikt v brit.

ind. presid. bengálském, v divisi Patna, mezi 24° 31' a 25° 43' s. š. a 83° 23' a 84° 5' v. d., má 11.305 km² a 1,964.909 obyv. Hl. m. jest

Aras 46.905 obyv.

Sáh-Álam, panovník indický z řady velikých mogulů (vládl v l. 1759—1806), vládce málo schopný; jeho vláda spadá do doby, kdy se upevňovalo panství anglické v Indii. R. 1763 účastnil se války proti nim, ale r. 1764 byl od nich poražen u Bararu, načež s nimi žil v přátelství, postoupiv jim ve správu Bengálsko; sám žil v Alláhábádě, bera od Angli-čanů pensi. R. 1771 vstoupil ve spolek s Mahraty a usadil se v Dehli, ale pozbyl všeho vlivu, když tam vrchu nabyla strana muham-medánská. R. 1789 přešla opět moc v ruce Mahratův; r. 1803 Angličané zmocnili se Dehli severního hřbetu východní části horského a S. přijal anglický protektorát. Proslavil se pásma Kavkázského, strmí j. od údolí Sa-

Šáhdžohánpur: 1) Š., hl. m. distriktu t. jm. nad ř. Deoha a při železn. trati Audh-Rohilkhand, má 76.458 obyv., většinou muhammedánů, starou tvrz, anglikánský kostel, vyšší školu, americkou evang missii, výrobu rumu a cukru a obchod s obilim a luštěni-nami. Tšr. — 2) Š., jihových, distrikt rohil-khandské divise v Severozápadních provinciích (brit. Před. Indie), na l. břehu středního toku Gangy, měří 4525 km², má 921.535 obyv. (1901), z nichž 783.915 hindů, 133.892 muhammedánů, 1863 křesťanů. Obyvatelstvo živí se zemědělstvím, zvláště v nižších polohách, hojně zavlažovaných jednak deštěm, jednak vodnatými řekami, pěstujíc cukr. třtinu, rýži, bavlník, obilí a luštěniny. Obchod podporuje hlavní trať Luknov-Bareli,

protinající distrikt od jv. k sz. **Sáh Džihán** (Sáh Džahán), viz Indie,

str. 593b; tam oprav: sidlil v Agře.

sah-haran-pur viz Saharanpur. Sáhí, perská mince, viz Persie, str. 534 a

a Abbási.

Šáhin-Giraj, poslední chán krymský, 1755), nabyl vzdělání v městech západoevrop. Navrátív se na Krym, působil pro odtržení Tatarů krymských od Turecka a přiklonění k Rusku, v jehož kultuře viděl spásu Tatarů. Byl proto podporován vládou rus-kou a s její pomocí domohl se také chanátu ok. r. 1776, ovšem pod svrchovanosti ruskou (srv. Krym, dějiny). Zaváděl pak nejen u dvora, nýbrž i v širších vrstvách evropské zvyky a zafízení, čímž však způsobil si ne-přízeň u Tatarů, kteří jej konečně přinutili vzdáti se vlády (1783). K tomu nutili jej ostatně i Rusové, kteří chtěli chanát Krymský úplně připojiti k svému území. S.-G. byl pak Potemkinem usazen v Chersoně s roč. platem 200.000 rublů, ale záhy uprchl na tu-recké území. Byl však dopaden a usazen ve Voroněži, později v Kaluze, až r. 1787 carevna Katefina II. dovolila mu opustiti Rus. Zemřel pak r. 1787 násilnou smrtí na ostrově Rhodu.

Sáhnáme, t. j. »Kniha králů«, velikolepé cpos historické, jež složil perský básník Fir-

deusí (v. t. a Persie, str. 543). **Šáhruch** (Sáh Rokh, Sáh Róh), syn Timurův, vladce perský (1405-47), viz Persie, str. 558 b a 544 a a Chorásán, str.

Sáhsáde (pers. »královič«), titul perských,

afgánských a indických princů.

Sáh Sevenové, kmen turkmenský v Persi<u>i</u> (v. t., str. 530 b).

Sáhy, ms. uher. viz Ipolyság. Sach, per., viz Šáh. Sách n. sácha, hroznovité květenství, klas (u kukuřice) n. šiška (u stromů jehlič-

Šach-dag, Šach-Dagh, nejvyšší vrchol

Šachmatov Aleksěj Aleksandrovič, jazykozpytec rusky (* 1864), studoval na universitě moskevské, kde r. 1890 stal se soukr. docentem; r. 1894 hist.-filos. fakulta udělila mu za jeho Izslédovanija v oblasti russkoj fo-nětiki (v »Rus. filol. věstn.«) titul doktora ruského jazyka a slovesnosti a akademie nauk jmenovala jej adjunktem oddělení rus. jazyka a slovesnosti. Nyní jest řádným akademikem a správcem ruského oddělení akad. biblioteky v Petrohradě. Již jake gymnasista obiral se rukopisnými památkami staroruskými a napsal r. 1882 do Jagićova » Archiv für slav. Phil. Clanky: Zur Kritik der altrussischen Texte a Zur Textkritik des Codex Sviatoslavi vom J. 1073, r. 1883 pak Beitrāge zur russ. Grammatik. Dále obral si za předmět svých badání literárně-historických ruské letopisy, patěriky a chronografy, o nichž napsal několik důkladných pojednání. Hlavní však zřetel obrátil k ruskému hláskosloví, přízvuku a nářečím; v té příčině podávají jeho práce mnoho nového a důmyslného. Jmenujeme z nich: K istoriji serbsko-chorvatskich udarenij (v »Rus. filol. věstn.«, 1888 a 1890), kterážto práce obsahuje badání o přizvuku nejen srbském, ale i všeslovanském, a zajímavé srovnávání s přízvukem v nářečích ruských. V obor hláskosloví náležejí práce S-a: Izslédovanija v oblasti russkoj fonétiki (1893) a četná pojednání v »lzvěstích« ruské akademie; v obor dialektologie stał K voprosu ob obrazovaniji russkich narečij i russkich narod-nostėj (v »Žurn. min. nar. prosv.«, 1899) a hojná snůška Matérialův dlja izučenija velikorusskich govorov (v »Izvěstich « od r. 1896 – 99), kterou S. zpracoval na základě odpovědí na otázky rozeslané akademií. Od r. 1897 rediguje Š. po Grotovi nový slovník ruského jazyka, vydávaný akademií

Sácholan, bot., viz Magnolia.

lácholanovité, bot., viz Magnoliaccae.

Sachor, bot., viz Cyperus. **Sachorovité**, bot., viz Cyperaceae. **Sachotin** (Schachersdorf), ves v Čechách, hejtm. Něm. Brod, okr. Štoky, fara a pš.

Šlapánov; 16 d., 25 obyv. č., 83 n. (1900). **Šachov: 1) Š.**, Šakov (*Altschochau*), ves v Čechách při lev. bř. Pl učnice, hejtm. Děčín, okr. Benešov n. Pl., fara a pš. Žandov; 32 d., 185 obyv. n. (1900), žel. zastávka při tr. Podmokly-Benešov-Čes. Lipa. 2 mlýny, 2 pily. — 2) Š., ves t., hejtm. Rychnov n. Kn., okr. Kostelec n. Orl., fara a pš. Borohrádek; 54 d., 311 obyv. č. (1909), fil. kostel Nejsvět. Trojice, 2tř. šk. - 3) Š. (Kleinschochau), ves t., hejtm. a okr. Ústí n. Lab., fara Čes. Bukov, pš. Neštědice; 19 d., 109 obyv. n. (1900), mlýn. — 4) Š. Malý (Kleinschochau), ves t. při lev. bř. Ploučnice, hejtm. Děčín, okr. Benešov, fara a pš. Žandov; 63 d., 430 obyv. n. (1900), 2tř. šk., dvůr, tiskárna kar-

muru do výše 4255 m, o néco dále k jz. nej- Studoval v Moskvě u F. J. Buslajeva a za vyšší vrchol jižního hřbetu Basardiisii 4484 m. hranicemi. Vrátiv se přednášel na ženských kursech a pak na universitě. Ctení jeho: Gothe i jego vremja a Očerki liter, dviženija v pervoj polovine XIX veka vydana jako dila osmrtná r. 1891 a 1894.

Šachova Jelizaveta Nikitišna, spisovatelka rus. (* 1821). První práci (Opyt v stichach) vydala r. 1837. R. 1842 vyšly Povesti v stichach. Vstoupivši do kláštera r. 1849, psala dále básně (Judit [1877] a j.). Istoričeskaja zapiska o Tverskom Rožděstvenskom mona-

styre zůstala v rukopise. Pp. Šachovnice viz Šachy. Šachovskaja Ljudmila, kněžna, soudobá spisovatelka ruská, napsala několik historic. románů, hlavně ze života starořímského: Molodost cezara Oktaviana Avgusta (1876); Žrebij brošen (1884, román z doby Julia Caesara); Nad bezdnoj (1882: z doby Ciceronovy); Vestalka (1890); Pod vlastiju Tiverija (1887); Karfagen i Rim (1882); Rimljane v Afrike (1897); Kesarj Adrian (1896); Konéc rímskoj doblesti (1896); Neron (1889); Lev poběditělj (1898); Po gerojskim slědam (1899) a j. Sachovskij N. P., soudobý maliř ruský, od nčhož sluší uvésti obrazy: Veseli lide;

Vynálezce; Káceji les, litaji třísky a j. Illustroval román L. N. Tolstého Kňaz Serebrjannyj.

Šachovskoj, jméno knížeciho rodu ruského, odvozujícího původ svůj od Rurika. Praotcem jejich był Konstantin Glébović přijmím Šach, kníže jaroslavský. Někteří na-zývali se tež Še mja kinové, ale od stol. XVII. vsichni užívají hořejšího názvu. Z rodu tohoto známi jsou hlavně tito:

1) Š. Grigorij Petrović, milec prvniho Lžidimitrije. Byv po smrti jeho cářem Vasi-lijem Šujským jmenován vévodou v Putivlji, zbouřil lid proti cáři hlásaje, že pravý Dimitrij jest živ. I povstala celá Sěverská Ukrajina. Ale povstalci byli poraženi. S. r. 1607 poslán do vyhnanství na Kubenské jezero. Vysvobozen byv Poláky, odešel do Tušina k druhému Lžidimitrijovi a bojoval pak v řadách polských proti své vlasti. Posledně objevuje se před Moskvou, kde snažil se kozáky pluků knižete Požarského přemluviti k loupení měst ruských. Jak a kdy skončil bouřný život, není známo.

2) S. Semen Ivanovič pamětihodný jest svými Posláními, jež jsou jednak důležitým pramenem pro kulturní historii 1. pol. XVII. stol., jednak, a to hlavně, ježto dotýká se v nich článků víry, obřadů a bohoslužebných knih, mají význam i theologický. Spíše historický ráz mají: Slovo o požaré moskovskom (1626), Pověst o ubijeniji careviča Dimi-

trija à Zapiski (denik od r. 1601—49).
3) Š. Jakov Petrovič (* 1705 — † 1777), státník, byl senátorem, vrchním prokurorem nejsvět. Synodu, pak gener. vojen. kommis-sarem a konečně »konferenc-ministrem«; sepsal Zapiski vydané po prvé r. 1810, jež obsahují mnohé velmi zajímavé drobnosti ze **Šachov** Aleksandr Aleksandrovič, sahují mnohé velmi zajímavé drobnosti ze literární historik ruský (* 1850 — † 1877). Života dvorského i státního a pravdivé charak-

ovšem velmi těžký, kancelářský.

4) S. Aleksandr Aleksandrovič, dramatický spisovatel a dramaturg (* 1777 – † 1846), studoval v šlechtickém pensionátě při moskevské universitě. Sloužil po některou dobu ve vojště. Ale již velmi časně pojav úmysl věnovati se divadlu, brzy vystoupil. První kus sepsal r. 1796. R. 1802 jmenován byl »repertoirním členem« petrohradským a vyslán ředitelstvím za hranice studovat divadla a vyhledat cizí herce. Nasbíraných zkušenosti stav se dramaturgem (1804) hleděl S. použití ke zdokonalení ruské scény. V službě zůstal až do r. 1818, kdy pro nedorozumění s ředitelem vzdal se místa svého nepřestávaje však pro divadlo pracovati ani v Petrohradě ani v Moskvě, kam se r. 1825 přestěhoval. Dům jeho byl vždy střediskem příz-nivců divadla, spisovatelů i herců. Psal tra-gédie, vaudevilly, libretta, intermezza atd. Hlavním však jeho oborem byla komédie, v níž dovedl se posmívati jak soudobým poměrům tak lidem. Sepsal kol 70 rozmanitých kusů. S počátku jeví se ctitelem klassicismu (tragédie Débora), směje se sentimentalismu (komédie Novyj Stérn, Urok koketkam), požději kol r. 1820 přidal se však na stranu romantiků, k novým dramatům svým bez rozpaků bera látku z Ossiana, Shakespeara, Waltera Scotta, ba i z Puškina, až konečně, v podvečer života, octl se docela na ruské půdě jednak volbou látky, jednak i tím, že používal lidové písně, podával obrazy rus-kých zvyků atd., čímž snažil se sblížiti scénu s životem. Skvostná výprava a rozmanité effekty způsobovaly, že mnohá díla Š kého, téměř napořád velmi mělká a nad prostřed-. nost nevynikající, přece i dosti dlouho udržela se na jevišti. Nejlepší práce S-kého jsou: Polubarskija zatéji, Pustodomy, Ssora ili dva soséda, Kazak stichotvorec. Velkou zásluhu S. ziskal si založením časopisu »Dramatičeskij Věstnik«, prvního to listu toho druhu

na Rusi. Memoiry S-kého důležity jsou pro dějiny 1. pol. XIX. stol.

5) S. Ivan Leontjevič (* 1777 — † 1860), generál pěchoty, člen státní rady, vyznamenal se v bojích r. 1812-14 a při potlačení polského povstání r. 1830-31.

Sachta, kutná jáma viz Hornictví, r. 594 a a 596—597.

Sachy, hra v š. (fr. échecs, angl. chess), hra vrhcábní, asi nejrozšířenější a nejducháplnější ze všech her vůbec, poněvadž při ní nerozhoduje náhoda, nýbrž toliko důmysl a vypočítavost hráčova. Hraje se na vrh-cábnici čili šachovnici tvaru čtvercového rozdělené na 64 pole střídavě bílá a černá (světlá a tmavá) a se 32 figurkami, z nichž 16 je bílých a 16 černých (světlých a tmavých), jež představují dvé nepřátelských šiků. Každý šik, náležitě seřazený, má úkolem poraziti druhý, učiniti náčelníka čili krále mat (z arab. math, mrtev), t. j. obklíčiti jej tak, že po posledním útoku nemůže již ustoupiti a j. Pro živější postup hry užívá se t. zv.

teristiky (bylť Š. člověk čestné povahy) vy- na žádné pole a je poražen. Šachovnice po-nikajících vrstevníků. Sloh »Zapisek« jest staví se tak, aby každý z hráčů proti sobě sedicích měl bílé rohové pole po pravici. Figurky šachové rozestaví se na dvou řadách hráči nejbližších a v řadě první (od hráče druhé) stojí 8 stejných sedláků, pionů čili píšků (fr. pions, angl. pawns), v řadě za nimi uprostřed král (roi, King) a královna (také dáma, angl. queen), která však stojí vždy na poli své barvy (regina servat colorem); vedle krále a královny stojí 2 střelci či běhouni, (fr. fou, angl. bishop, holl. radsheer), vedle nich 2 jezdci či konici (fr. cavalier, angl. knight) a posléze v obou rozích věže (něm. také Rochen, fr. tour, angl. rook n. castle). Druhá tato řada představuje proti méně cenným sedlákům figury významnější, z nichž král, královna, věž jsou figury těžké, jezdec a střelec figury lehké. Význam figur řídí se způsobem, jak postupují. Nejdůležitější, ač nikoli nejhybnější figurou jest král, který se pohybuje všemi směry (přímo i šikmo, t. j. rovnoběžně se stranami i úhlopříčkami čtverce), ale jen o jediný krok ku předu i do zadu. Pokud král s místa svého ještě se nehnul, a není-li mezi ním a věží žádných figur, možno rochírovati, t. j. posunouti věž na pole s králem sousedící a krále postaviti za věž (rochada). Tato postupuje toliko přímo vpřed i vzad, kdežto běhoun šikmo (jeden po polich černých, druhý po bilých), obě figury pokud jiné jim nestojí v cestě; královna spojuje postup obou pohybujíc se jak přímo tak i šikmo. Konik skáče buď o jedno pole přímo a dvě šikmo neb o dvě přímo a jedno šikmo s bílého vždy na černé a s černého vždy na bílé, při čemž jiné figury může pře-skakovati. Běře-li ta která figura takto postupující figuru nepřátelskou, postaví se na jeji místo. Sedlák postupuje přímo, a to s původního svého pole o dva, potom jen o jeden krok, jenom vpřed, nikoli nazpět, za to však, dostane-li se na poslední řadu nepřátelského šiku, může býti vyměněn za kteroukoli figuru jinou, krále vyjímaje. Stejně jak figury postupují, tak i berou figury nepřátelské, nekryté figurami jinými; jenom před koníkem nekryje žádná figura, ponévadž, jak zmíněno, koník přes ně skáče. Mimo to sedlák, ač postupuje přímo, béře jen napříč, o jeden krok v pravo nebo v levo. Hráči hrají střídavě konajíce každý po jednom tahu. Na počátku hry jde šachistům předem o to, aby posunutím obyčejně prostředních sedláků uvolnili krále a královnu, pak aby vystoupili s nejdůležitějšími »důstojníky«. Bylo-li pak po případě ještě rochadou zavedeno spojení obou věží, jest hra zahájena. Toto zahájení hry může se ovšem státi přerozmanitými tahy a záleží na hráči, aby si vybral kombinace nejvhodnější. Zvláštní způsoby zahajovacích tahů mají své zvláštní jméno, jako na př. italské, francouzské, španělské, sicilské partie, tah ströbecký (podle vesnice Ströbecku v prus. okrese magdeburském, jejíž obyvatelé známi jsou jako dobří šachisté), Fianchetto

gambitů (v. t. a Allgaier). Po zahájení | nice i figury zůstaly týmiž, ale spojenecké následuje vlastní hra, kde hráči snaží se využíti některé slabiny protivníkovy a na ní založiti svůj plán, vedoucí buď přímo k matu nepřátelského krále nebo k nabytí nějaké rozhodné výhody (lepší posice neb uzmutí nepřátelských figur). Tato čásť hry tvoří vlastní pole šachových kombinací. Opětovaným porážením a braním figur seslabují se síly obou protivníků a blíží se pak konec hry. Ten jest nerozhodný (*remis*), nedovede-li strana stranu poraziti. Zvláštním toho případem je t. zv. pat, když jedna strana neohrožujíc přímo protivného krále, straně druhé znemožnila každý další tah. Mat je ostatek možný hned při zahájení hry, čtvrtým, ba i druhým tahem. Konec hry, zdánlivě snadný, vyžaduje často mnoho důmyslu a finessy. Aby hráč mohl si osvojiti podobné závěry, bývala konstruována umělá zakončení, v nichž buď nějaký nenadálý tah způsobí překvapu-jící účinek nebo nějaká nápadná obět a ztráta figury přivodí vítězství. Nověji oddělily se tyto závěry vůbec od živé postupující hry tvoříce zvláštní problémy a samostatné umění šachovní. Podrobná pravidla hry šachové lze nalézti v různých návodech šachové literatury (viz níže). Vedle hry tuto popsané vyskytuje se tu a tam i hra v šachy čtvermo, t. zv. čtyršach, jejž hrají hráči čtyři na šachovnici, po všech čtyřech stranách o polovinu rozšířené tak, že dva a dva hráči protější tvoří jednu z nepřátelských stran. Způsob tento však značně seslabuje podstatu původní hry šachové a náleží jen ke kurio-sitám šachovým. — O původu šachů, jakož i o době, kdy hra byla nalezena, není známo nic bezpečného, ač kolují o něm rozmanité legendy, jako pověst o bráhmanu Sissovi neb o Palamedovi, který vynalezl ž. za obležení Troje a j. Sice měli již Římané hru podobného druhu zvanou ludus latrunculorum (jak později i š. byly zvány) čili ludus calculorum, o šachu však nevěděli, a zdá se, že hra v nynější formě sotva je starší 500 let; beze vší pochyby vznikla v Indii. Dějiny šachu možno pak rozdělití ve tři období, z nichž první jest periodou staré hry indické zvané čaturanga; druhé, od počátku věku VI. až po století XVI., periodou středověké hry zvané slon, střelec, jezdec a pěšci), a kostkami bylo rozhodováno, kterou z figur dlužno táhnouti. Figury pohybovaly se, jak svrchu naznačeno, jenom pěšci postupovali s počátku toliko o jedno pole a střelci skákali příčně jen na třetí pole. Ukolem hry bylo posunouti krále na pole krále spojeneckého, potom zmocniti se králů nepřátelských. (Srv. Alb. Weber v »Monatsberichte d. Berliner Akademie« 1872 a 1873.) O hře čaturanga zmiňují se

šiky se sloučily v jeden, tak že zbyly jen dva tábory protivné a jeden z obou králů proměnil se v královnu, slon ve věž. Král slul šá h, odkudž nynější jméno hry. Úkolem hry bylo buď učiniti krále mat nebo také uzmouti protivníkovi všecky jeho figury vyjma krále. Satrandž zavedli do Evropy Arabové a hra bývala po 500 let ve stálé oblibě. Nové stadium a třetí perioda šachů počíná se kon-cem XV. a zač. XVI. století rozšířením výkonnosti střelce a královny, dříve poněkud obmezené, jakož i právem pěšce (piona) postupovati s počátku až o 2 pole a zavedenou rochadou. Kombinace hry staly se tím zavilejšími vzbuzujíce zájem větší a větší, tak že začalo se i psáti o hře, a první toho druhu rozpravu o šachu napsal Jacobus de Caesolis poč. XIII. věku, čerpaje asi z rukopisů španělských. Mnohem lepší jest dílo Španěla Luceny (z r. 1497) a Damianovo (1512), kde jest již vyložen nynější význam figur šachových. Ruy Lopez de Sigura (1567), Gianuzio (1597), Salvio (1604 a 1634), Carrera (1617) a Greio (1619) psali veliká díla o šachu vůbec a zvlášť o různých důmyslných kombinací: této hry, která byla pěstována najmě v Italii a Španělsku. Leonardi di Puttino, Paolo Boi a Ruy Lopez byli nejlepšími hráči XVI. a XVII. století. Za války třicitileté umění hry v š. značně upadalo, až teprve ve věku XVIII. znova ji pěstovali Bertin (1735), Stamma (1745) a zejména ve Francii mistr Fr. André Danican Philidor (v. t.), který r. 1749 vydal Analyse du jeu des échecs, dosud nikoli bez ceny, obsahující rozbor četných důmyslných partií, založených většinou na postupu pionů, jež nazýval duší šachu. V Italii zase Ercole del Rio založil školu šachovou, Ponziani vydal r. 1769 Giuoco incomparabile, z nejlepších knih šachových. Po nich vynikli jako šachisté Stein v Hollandsku, Johann Allgaier (v. t.) ve Vídni, Sarratt v Anglii (1808), jakož vůbec hra v š. od počátku XIX. stol nejvíce se pěstuje v Anglii, ve Francii a v Německu a šachisté vyhledávají vždy nové a důmyslnější kombinace jak o zahájení tak i konci hry. Tak Lewis (1831), později Walker, Staunton (v. t. 3), Kling a Horwitz vydali v Londýně díla o partiích šachových, v novější pak době i Amerika šatrandž, a třetí, moderní, až po naše doby. k nim se přidružila v osobě Steinitzově Při hře čaturanga, známé v Indii před mnoha (v. t.), který r. 1890—92 vydal v New Yorku tisíci lety, hrály čtyři osoby najednou dvě veliké dílo *The Modern chess instructor*. Ve proti dvěma, každá s osmi figurami (král, Francii vynikl zvláště geniální Charles de Labourdonnais, první hráč své doby (vydal knihu r. 1833), Alexandre (1837), Durand, Metton a Preti (vydali společně Stratégie raisonnée des ouvertures du jeu d'échecs, 1867-68), asi poslední vynikající šachové dilo francouzské. V Německu pěstovali theorii šachu Silberschmidt, von Heydebrandt und der Lasa, Max Lange a von Bilguer, jenož Handbuch des Schachspiels (1843, 7. vyd. 1891, Schallopp v Lip.) je z nejlepších. V Rusku Joenisch několikráte légendy indické a z Indie přešla vydal 1842-43 jazykem francouzským mathehra do Persie. V Persii pak přeměnila se hra matickou analysu šachu (Analyse nouvelle des ve dvojšach, šatrandž, při čemž šachov- ouvertures du jeu des échecs).

ložením četných odborných listů, v nichž pěstuje se jak theorie šachů tak i praxe v rozmanitých partiích tak, že partie ty značí se zvláštním polem i figurkami, nebo tak, že jed-notlivá pole mají svá označení, od levé ruky k pravé písmenami abcdefgh, zdůli nahoru číslicemi 1 až 8, tak že na př. e4 značí páté pole od levé ruky ve čtvrté řadě zdůli. Z listů francouzských starších uvádíme: »Le Palamède« (red. Labourdonnais od r. 1836, Saint-Amand r. 1841), »La Régence« (Kieseritzky, 1848), »La Nouvelle Régence« (Jour-noud, 1864), »La Stratégie« (Jean a Numa Preti, od r. 1867 podnes) a j., z německých nejstarší je »Deutsche Schachzeitung« (zal. Bledow r. 1846, red. K. von Bardeleben a H. von Gottschall), pak »Wiener Schachzeitung«
(od r. 1887, red. S. Gold). Mimo to četné listy
anglické (první založil H. Staunton r. 1841),
americké, hollandské, dánské, italské, španělské, ruské a j. Velmi mnohé časopisy illustrované, jako u nás »Zlatá Praha«, ba i denníky mívají aspoň občasnou rubriku šachovou. Veliké, i mezinárodní turnaje šachové zavedli Angličané a první toho druhu závody podnikli Irčan A. Mac Donnell a Labourdonnais (1834), Cochrane a Labourdonnais, Lebreton a Deschapelles a j. Při prvním turnaji mezinárodním r. 1851 v Londýně zvítězil Němec narodnim r. 1851 v Londyne zvitežii Nemec Adolf Anderssen (v. t.). Nověji konány turnaje podobné v New Yorku a Vratislavi (1889), Manchesteru (1890), Drážďanech (1892), Hartingsu (1895), Norimberce a Budapešti (1896). Z novějších šachistů pak vynikli An-gličan Morphy, Američané Mackenzie, James Mason, Blackburne, Zuckertort, Rus Čigorin, Němci I. Paulsen May Weiss Tarrasch Němci L. Paulsen, Max Weiss, Tarrasch, Francouzi Arnous de Rivière, S. Rosenthal a j. Zvláštní zmínky zasluhují četné kluby a spolky pro pěstování hry v š., jež spojují se zase v associace a unie a kongressy těchto spolků.

Z novější literatury šachové uvádíme toliko: v. d. Linde, Geschichte und Litteratur des Schachspieles (Berl., 1874, 2 sv.) a t., Das erste Jahrtausend der Schachlitteratur (t., 1880); Portius, Katechismus der Schachspielkunst (11 vyd. Lip., 1895); v. d. Lasa, Leitfaden für Schachspieler (6. vyd. t., 1894), pro čtverošachy vydal návod Enderlein (2 vyd. Berl., 1837), H. Staunton, Laws and practice of chess (Lond. v několikerém vydání).

V Čechách byla hra v š. známa ve 2. pol. stol. XI. nebo na začátku stol. XII. a byla přinesena nejspíše z Italie od některého nebo některých Čechů, kteří tam byli buď pro své vzdělání nebo jiné příčiny. Z Francie šach ve 2. pol. století XI. do Čech přijíti nemohl, poněvadž nebyl tam v té době ještě znám. Z Němec také do Cech nepřišel: tomu odporuje z latiny upravené, ač jinak dosti ori-ginální názvosloví staročeské. Ve stol. XIV. sluly figurky čili kamení šachové: král nebo králik, královna, pop (značilo kmety zemské,

Zvláštního rozmachu dostalo se hře 🔻 š. za-, Lucemburský, když se svým synem Karlem přijel návštěvou ke králi uherskému, dostal od tohoto mezi jinými drahocennými dary také podivuhodnou šachovnici. Hru v š. rozšiřovali tehdejší vzdělanci, kněží, školní mistři a po nich žáci, z venkova na učení příchozí, dál a dále. Bylať pokládána za hru »počestnou« a »ytipnou«, a ke konci stol. XIV. Cechové měli nejen latinský traktát o šachu Tractatus de ludo scakorum, jejž napsal r. 1408 po přání probošta vyšehradského Vác. Králíka z Buřenic jakýsi Laurentius z Brna (rukopis v knihovně drážďanské), ale také po česku zpracovaný spis Jakuba de Caesolis Knietky o šašiech a co hra šachová ukazuje a učí (vyd. Ferd. Menčík v Pam. staré literatury české č. 6 jako Knížky o hře šachové, Praha, 1880), jejž upravil bezpochyby Štítný, jehož rada, že »lépe jest spáti neb v š. hráti než prázdniti«, dobře tomu nasvědčuje, že šachy znal. Hus, ač se o něm vypráví, jak rád za mlada š. hrával, později š. zavrhoval. Stejně Chelčickému se nelibilo, že páni rytíři na svých hradech při hlučném hodokvasu hraji v š. Ale zdá se, že tehdejší mravokárci toužili ne tak na š. jako na nenáležitý čas, kdy vrstevníci jejich hráli, a pak na náruživost, s jakou hráli dokonce i o peníze. Přes podobné výtky však š. byly v XV. stol. oblíbeny a rozšířeny, čehož charakteristickým dokladem jest název staropražského domu » u šachovnice « (č. 672-I). Sám král Vladislav r. 1479 na slavném sjezdě slovanském hrával š. s královnou Beatricí. Ve stol. XVI. jmenovali Čechové královnu králkou a vedle hrocha vyskytuje se jmeno slon. Veleslavin popa zove také střelec a píška sedlák, po způsobě německém. Š. dě-lávali si Čechové sami a soustružnický tovaryš, chtě mistrovati, byl »podle starodávného obyčeje« povinen robiti vedle jiných kusů mistrovských »celýšachy«. Koncem XVI. a poč. XVII. stol. š. byly oblíbeny v domácnostech šlechtických a mezi intelligencí. Z trudných dob pobělohorských máme dokladův o šachu staročeském jen poskrovnu. Komenský chválí š. jako hru ze všech nejdůmysl-nější, ale »pracnou«. Šach sice nezmizel z Čech, ale urození páni a po nich i jiní hráli š. řečí cizi a staročeské názvy ztrácely se z pokladu řeči české, jako šachům říkali podle latinského scacus nepěkně škach. stol. XVIII. zprávy o šachu téměř se ztrácejí. Známo tolik, že po vzoru panovníků v Orientě hrávány š. na upravené prostoře s figurkami živými, jako r. 1771 mor. hrabě Vojtěch Josef z Hodic s prus. králem Bedřichem, r. 1787 čes. hrabě Josef Thun z Hohenšteina s domácími kavalíry v Kar. Varech; naposledy podobným způsobem pořádán šach při národop. výstavě r. 1895 v Praze. Knihy o šachu v Praze ve 2. pol. stol. XVIII. vy-dávané byly německé, teprve na zač. stol. XIX. pěstovány š. po dlouhé přestávce opět po česku a psal o nich J. Jungmann Hra v šachy v Nejedlého »Hlasateli« z r. 1806, pak první kněze), rytíř, roch (později neporozuměním samostatný spis o hře té vyšel r. 1875 *Pří*-hroch) a pěšec či píšek. V těch dobách Jan *ruční kniha šachová* od K. Kobra a (neúplný)

163 obyv. č. (1900).

nosí šaty, žluté neb hnědé, v létě sněhobílé. **Sajava** (maď. *Sajó*), řeka v Uhrách, viz

Slaná 1).

Sajbov (Scheibenhof), ves ve Slezsku, hejtm., okr., fara a pš. Vítkov; 12 d., 54 obyv. n. (1900); v Annině Dolině továrna.

Sajka viz Čajka.

Sajkaši viz Čajkaši.

Sak Vladislav, spis. a básník český a
bulh. (* 18. čna 1860 v Nalžovech), studoval na technice v Praze a stal se r. 1882 prof. přeložen jako prot. mathematiky do Sofie, kdež za vlády Stambulova přednášel na vys. škole kromě mathematiky i fysiku a deskriptivu. Radou i podporou Čechům v Sofii žijícím vždy ochotně přispíval zaslouživ si takto příjmí »českého konsula«. Přeložil C. Jarolimkovu »Deskr. geometrii«, posud na bulh. rcálkách užívanou, do bulharštiny, z básníků bulh. podal hojně ukázek ve »Slov. Přehledu«, jehož od r. 1901 je spolupracovníkem, tak Vazova, Slavejkova, Veličkova a j., z prosy bulh. přeložil K. Velíčkova » V žaláři«, román Iv. Vazova »Carevna z Kazaláru« a samostatně vydal r. 1900 zdařilý překlad »Sonetů« Velíčkova (v Praze u Reinvarta). Z původních prací sluší uvésti: Bulh. povstání r. 1876 (Slov. Přehl. III.), Pod Vitoší, sbírku pův. časových bulharských sonetů, kterou vydal, úvodem a poznámkami opatřil Dr. A. Rudolf (Tábor, 1905); Kolonie (román) a libretto k opeře » Jades«. Š. jest i ve spolkovém životě v Sofii velmi činný. Založil » Slavii«, dnes již zaniklou, a český spolek »Čech«, jehož jest předsedou. Mimo to působil ve výboru Slavj. blagotv. družestva.

Sakal (Canis [Lupus] aureus), šelma psovitá, tvořící útvarem hlavy i způsobem života přechodní tvar mezi vlkem a liškou. Má tělo silné, vysoké nohy a krátký ocas, čenich jest špičatější než u vĺka, ale tupější než u lišky; chvostnatá oháňka visi až ke kloubu patnímu. Délky dosahuje **š.** 65—80 cm, ocas 22—30 cm, výsky 45-50 cm. Zeměpisně jsa rozšířen po Asii, po zemích eufrátských, Arabii, Persii, Palestině a Malé Asii, po severní Africe, Turecku, Řecku až do Dalmacie, jeví přečetné odrůdy co do tvaru a barvitosti. Mezi africkými š-y jest jeden tupohlavý, hřmotnější, vlku podobnější, více v horách rozšířený, druhý štíhlejší s tlamou špičatější, lišce podobnější více na pobřeží a v nížinách žijící. Indický má srsť žlutošedou, na těle více šedou, na hlavě a nohách žlutavou, mordu špičatou a tvář širokou; krátké špičaté boltce stojí blíže u sebe. Dalmatský š. jest mu podoben, má však srsť více do šeda a hustší; není »zlatý«, t. j. světle rudožlutý. Š. zdržuje

Přebyslava Valdovského (pseud. Ant. Hollov, ve smečkách, které se svolávají mnohomana) Návod ku hře šachové (Jičín, 1875). hlasným vytím. Děsným, vytrvalým vytím, šachy, ves na Moravě, hejtm. a okr. Da-čice, fara Volfiřov, pš. Velká Lhota; 28 d., tálům zvířaty nejnenáviděnějšími. Odklízejí sice též zdechliny a hubí myši, kradou však vše poživatelné z dvorův a osad, vraždice **Šaitán** neb iblís, u muhammedánů ďábel. vše poživatelné z dvorův a osad, vraždice **Šajak**, hrubá látka vlněná, z níž Bulhaři s krvelačností kuny a chytrostí lišky. Škodí i v plantážích kávových sežírajíce množství zrnek kávových. Při pobřeží mořském živí se rybami mrtvými, měkkýši a pod. Větších šelem následují v houfech, aby pohltili zbytky jejich kvasů. Karavany provázejí celé dny, plenice, co mohou. Dospělému člověku se vyhnou, jen na děti a nemocné prý někdy utočí. Páří se na jaře, provozujíce při tom děsné koncerty. Za 9 neděl čubka vrhá 5-8 mláďat v pelechu dobře skrytém. Mladí š ové chycení záhy krotnou a stávají se krotšími na technice v Praze a stal se r. 1802 prot. Chycon. san, nostalová ve Slivně ve Vých. Rumelii, později než lišky. Se psy domácími snadno se páří. Přeložen jako prot. mathematiky do Sofie, Nejkrásnější z druhů jest š. šabrakový Canis mesomelas) postavy nízké se špičatými liščími boltci, na zpodině širokými. Oháňka sahá až k zemi. Jemný hustý kožich má barvitost pěkně rzivočervenou, na dolejšku žlutobílou. Celou svrchní stranu pokrývá šabraka po stranách ostře ohraničená, barvy černé s bělavou skvrnitou kresbou. Š. šabrakový vyskytuje se podél východního pobřeží afric-kého až po Kapsko. V jižní Africe měkká kožešina oblíbena jest na karossy (přikryvky). Některé kmeny africké velmi uměle sešívají tyto z 10-20 kusů. Přechodní tvar mezi vlkem a š-em jest š. žíhaný (C. adustus), bliži se štíhlou postavou a úzkou hlavou buď lišce, nebo jest zavalitější a hrubší s hlavou vlčí. Takového nazval Lorenz ke cti dr. Holuba Canis Holubi.

šákja-muni, příjmí Buddhovo (v. t.). šaklovityj Fedor Leonfjevič, rádce carevny Zofie Aleksějevny, která povýšila jej do stavu šlechtického a svěřila mu správu střeleckého úřadu. Po smrti kn. V. V. Golycina Š. byl nejlepším rádcem carevniným v mezinárodní politice a r. 1688 před výpravou tureckou vyjednával s Mazepou o účastenství vojska malorus. Navrátiv se do Moskvy jal se podněcovatí střelce proti Petru Aleksějeviči a Naryškiným ve prospěch koru-novace Zofie, ale jeho úsilí nesetkalo se s úspěchem a Š. s nejbližšími stoupenci po-praven. A. N. Tuvorov vydal r. 1887—90 ve 4 dilech všechna akta, týkající se činnosti Š-tého. Jest v nich obsaženo mnoho cenných zpráv o životě na Rusi ze 2. pol. XVII. stol.

akov viz Šachov 1).

Sakvice: 1) S., dříve Čičovice, far. ves na Moravě, hejtm., okr. a pš. Hustopeč; 208 d., 1154 obyv. č. (1900), popl. dvůr.— 2) Š., Rekvice (Schakwitz), ves t., hejtm. a okr. Znojmo, fara Oleksovice, pš. Fryšava na stát. dr.; 46 d., 225 obyv. n. (1900), 1tř. šk.

\$41 viz Shawl. \$41amoun viz Salomon. \$41amounek, bot., viz Aconitum napellus.

Salanda jest místnost, v níž se mlynářse za dne v úkrytu; k večeru vydává se na ská nebo pivovarská chasa v době odpočinku schází a zde v závodu po dobu svého občasného zaměstnání přebývá. Svobodným dělníkům slouží obyčejně za byt vůbec, ženatým za útulek k odpočinku při vykonávání jim přidělených povinností. Podle toho š. bývá také umístěna a zařízena. Umístěna bývá nejčastěji v samém sousedství závodních místností a bývá mnohdy přístupná buď přímo z nich neb z předsině, která s nimi přímo souvisí. Zařízení š-dy bývá prosté, ale účelné: sporák, na němž lze sem přinesené pokrmy ohřívati, veliký stůl a přiměřený počet loží po způsobu pryčen, mnohdy i v patře nad sebou upravených, žlab k myti a skříně na »výražní« oblek bývá, kromě nějaké truhly na pomocné nádobí, veškerý její nábytek. V továrnách zřizují se též š-dy, které mají však jen ten účel, by se dělníci v úkrytu pohodlně naobědvali, a podle toho mívají několik stolů a lavic, mnohde i žlaby k myti a tam, kde to možno, zavádí se do nich i potrubí, kterým se přivádí pitná voda. Fka.

Šalanky viz Pochvy końské.
Šalda F. X., spis. český (* 22. prosince
1867 v Liberci), chodil do střední školy v Praze, absolvoval r. 1886 akademické gymnasium a studoval pak na universitě české i německé filosofii a práva; věnoval se pak literature. Na verejnost vystoupil r. 1884 verši v Sládkově » Lumíru«; r. 1893 stal se spolupracovníkem moravských »Literárních Listů«, kde do r. 1898 uveřejnil několik studií aesthetických a literárně-kritických a značnou řadu recensí o dílech literatury domácí i literatur cizich, z nichž některé jsou pode-psány i chiframi, jako: B. Ptáčník, P. Kunz, J. Holas a Quidam; bojoval tu hlavně o zumělečtění domácí tvorby literární a o prohloubení kritiky v živé umělecké svědomí doby. V témže smysle pracoval kriticky v »Rozhledech« od r. 1893 do r. 1896; některé práce uveřejnil též v »Naší Době« (1896), v Novém Kultě (1897) a v týde-níku Case (1896—97); r. 1899—1900 psal hlavně do Lumíra ; v Ceské Revui 1901 a 1902 naleznou se literárně-kritické studie o Juliu Zeyerovi a Emilu Zolovi. Na podzim r. 1902 stal se redaktorem textové části uměleckého měsíčníku »Volné Směry«, jim napsal většinu svých essayí umělecko-filosofic-kých a řadu recensí výtvarně kritických; od r. 1905 vydává a rediguje uměleckou knihovnu »Dráhy a cíle«, založenou při »Volných Směrech. Knižně vydal z původního posud jen Boje o zítřek. Meditace a rhapsodie. (Praha, 1905, nákl. »Volných Směrů«), řadu essayí k literární a umělecké filosofii vývojové, v nichž podal synthesu své kritické myšlenky. Přeložil: Emila Hennequina »Spisovatelé ve Francii zdomácnělí (Praha, 1896; v Pelclově »Kritické knihovně«) a Johna Ruskina »Sézam a lilie. Tři přednášky». (Praha, 1901; v Ottově »Světové knihovně«). Od r. 1894 jest spolupracovníkem Ottova Slovníku Naučného, kam napsal velikou řadu článků předem z oboru literární kritiky a z historie moderních literatur západních.

Šaldorf: 1) Š. Nový (Neuschallersdorf), ves na Moravě, hejtm. a okr. Znojmo, fara Louka, pš. Oblaz; 112 d., 711 obyv. n. (1900), 3tř. šk. — 2) Š. Starý (Altschallersdorf), ves t.; 105 d., 958 obyv. n. (1900), pš., telegraf

a mlýn. **Šal1**, lidnatý aul ve Velké Čečni sev.-vých. svah Kavkázu), vých. od Vladikavkázu, čítající kol 9000 obyv. Pro svou příznivou polohu byl obyčejně shromaždištěm Čečenců chystajících se napadnouti ruské území, později střediskem odporu proti ruskému postupu, dočasně býval i sídlem Sámylovým. Byl proto několikráte Rusy dobyt a pobořen, až pak založen zde opevněný tábor, východiště válečných operací proti Sámylovi.

chodiště válečných operací proti Šámylovi. **Šalikov** Petr Ivanovič, kníže, spis. rus. (* 1768 — † 1852), sloužil ve vojště a účastnil se bitev u Očakova a v pol. povstání, načež r. 1797 potlačil vzbouření sedláků v tulské gub. Potom usadil se v Moskvě a věnoval se zcela literatuře. Sbírku veršů vydal r. 1798 až 1801 s názvem Plod svobodnych čuvstvovanij a r. 1802 s názvem Cvěty gracij. Mimo to vydal Putešestvije v Malorossiju (1803-04) a Putéšestvije v Kronštat. R. 1806 založil časop. »Moskovskij Zritělj«, potom časop. »Aglaja« (1808—12) a »Damskij Žurnal« (1823—33). Od r. 1812 po 25 let byl redaktorem »Moskevských Vědomostí«. Své doby Š. byl předmětem epigrammů pro přílišnou nasládlost svých veršů, jež nicméně nejsou horší veršů Karamzinových. Snad vlivem svého gruzínského původu liboval si v citlivůstkářství a v té příčině činnost jeho jeví se posledním zábleskem sentimentalismu. Důležito jest jeho Istoričeskoje izvēstije o prebyvaniji v Moskvē francuzov 1812 g. — Jeho dcera Natalja Petrovna Š-a († 1878) uveřejnila v časop. množství povídek a románů s pseud. J. Narskaja, jakož i korrespondenci z Prahy v »Rus. Věstniku« (1870). Srv. Mordovcev, Rus. ženščiny vtoroj poloviny XIX. stol.

Šaliř, salad, viz Helm, str. 78, 79. Šaljapin Fedor Ivanovič, znamenitý pěvec basista rus. (* 1873), jako syn sedláka z vjatské gub. zahy upozornil na sebe svým pěveckým nadáním a vstoupil do sboru div. ředitele Semenova-Samarského. Od té doby cestoval po Rusku, až v Tiflise věnoval mů péči pěvec Usatov, tak že Š. jeho vedením záhy stal se předním solistou tiflíského divadla, načež r. 1893 dostal se do Moskvy a r. 1894 do Petrohradu. Od r. 1895 byl členem Marijinského divadla v Petrohr. a r. 1896 povolán J. Mamontovem do Moskvy, kde se počala jeho skvělá karriéra. Později přestoupil ke státnímu divadlu v Moskvě. Zpíval také v Miláně v divadle »La Scala «. Ve svých basových partiích těší se ohromnému úspěchu nejen v Moskvě, ale i v Petrohradě, kde občas též vystupuje.

šalmaj (fr. chalumeau, z lat. calamus, rákos), dechový nástroj hudební, dnes již nepoužívaný, předchůdce hoboje, s níž má společný dvojitý plátek třtinový, avšak ne pyskům hráčovým přístupný, nýbrž do kotlo-

vitého nátrubku vstrčený. Š. náležela čeledi od r. 1861 anglická a od r. 1881 rýnská misbomhartů, z nichž byla formou nejstarší a nejmenší, pročež nazývána také bombar-dino. Od nástroje tohoto dobře sluší rozeznávati primitivní pratvar klarinetu, jenž rovněž zove se š-í a měl nepatrný objem od f do a. Podle něho nazývá se nejhlubší rejstřík klarinetu (v. t.), od e do e', podnes š-i. Posléze zove se též š-i melodická píšťala v dudech a ve varhanách jazýčkový rejstřík 4- nebo 8stopový, jenž vyluzuje tóny šalmajového zabarvení.

Salmanovice, ves v Čechách, hejtm. a okr. Třeboň, fara Jilovice, pš. Borovany; 47 d., 290 obyv. č. (1900), 2tř. šk., poštovna,

tu a v okoli píchá se rašelina..

Salomoun viz Salomon. Salomounova jáma, na Salomouně, hornická osada s kamen.-uhel. doly na Mo-

ravě u Mor. Ostravy; čes. opatrovna.

Jalomounova píseň viz Píseň písní. Salomounovo souostrovi, Salomonovo souostrovi (angl. Solomon Islands), ostrovní skupina v Tichém okeánu náležející k Melanésii, mezi 2° až 13° 30' j. š. a 153° 5' až 164° 20' v. d., vých. od již. cípu Nové Guiney, táhne se dvojitým řetězem v oblouku od Bismarckova souostroví k Santa Cruz. Skládá se z ostrovů různé velikosti a různého původu. Největší jest o. Bougainvilleûv (10.000 km²), Guadalcanar (6500 km²), ostrov Choiseulûv (5850 km²), lsabella (5840 km²), Malaita (5200 km²), San Cristoval(3050km²) a Nová Georgie(2000km²); celkem 43.900 km². Složení je částečně vulkanické, namnoze ze starší doby, ale dosud jsou tu i činné sopky a hojná zemětřesení. Některá místa dostupují až 2400 m. Menší ostrovy jsou původu korálového a většinou ploché. Korálové útesy sledují pobřeží velikých ostrovů, ale dovolují vstup do dobrých přístavů. Podnebí je horké a velmi vlhké, proto také velmi nezdravé. Teplota na po-břeží kolísá mezi 24°—30°; množství deštových srážek odhaduje Guppy na 11—12 m, tedy jen o něco méně než v nejdeštivější krajině na světě, na dolním toku Brahmaputry. Větší čásť povrchu pokryta je bujným pralesem, v němž je hojnost dřeva ebenového a sandalového. Fauna tvoří přechod od rázu melanéského k polynéskému; Š. s. je poslední končinou směrem k vých., kde žijí krokodilové, kteří jsou domorodci uctíváni; vedle toho žijí zde hejna holubův a papoušků, hmyz nádherných barev a j. Zaveden sem byl vepřový dobytek, psi a malé krysy. Domorodci vyprávějí, že v horách žijí opice lidem podobné. Obyvatelé počtem 200.000 jsou Melanésané se silným příměskem krve polynéské, kteří zatlačili do hor Negrity nám málo dosud známé. Dosud oddáni jsou lidojedství, rozšířena je infanticida, která má za následek vymírání kmenu, k němuž přispívají stálé domácí boje. Jinak je to lid statný, nadaný, zběhlý v plavectví, ale k cizincům nepřátelský, tak že výsledky činnosti missionářské nejsou valné. (Působí tu ské – stavbu tohoto chrámu, kterýžto popis

sionářská společnost.) Zaměstnávají se rolnictvím pěstujíce na lesních mýtinách sladké bataty, taro, yamy, banány, betel a kokosovou palmu. — S. s. objeveno bylo r. 1567 Mendanou, který našel zde zlato, tak že pokládaje ostrovy ty za biblický Ofir nazval je ostrovy S-vými. Ale pak upadly v zapome-nuti a znovu objeveny franc. plavci, r. 1767 Carteretem a r. 1768 Bougainvillem, od kteréž doby byly hojněji navštěvovány. Politicky náležely podle konvence ze 6. dub. 1886 čá-stečně Německu (ostr. Bougainvilleův, Choiseulův, Isabella a několik menších ostrůvků), ostatní pak Anglii. Tato smlouva změněna byla 14. list. 1899 novou konvencí, podle níž Anglie za ústupky na Samojských ostrovech jí učiněné odstoupila Německu několik ostrovů dalších, tak že nyní náleží Německu ostr. Buka, Bougainvilleův, Marqueenův, Tasmanův a Carteretův v rozloze 10.000 km² s 6000 obyv., kdežto Anglii zůstaly všechny ostrovy ležící na j. a jihových. od o. Bougainvilleova v rozloze 33.900 km² se 140.000 obyv. Německá kolonie je od r. 1899 pod přímou svrchovanosti Německé říše a připojena je k sou-ostroví Bismarckovu s hl. sidelním místem Herbertshöhe v Novém Pomořansku; k anilické državě náleží zase Santa Cruz a ostr. Tukopia. Srv. Guppy, The Solomon Islands (Lond., 1887, 2 sv.); Romilly, The Western Pacific and New Guinea (t., 1886); Parkinson, Zur Ethnografie der nordwestl. Salomon-inseln (Berlin, 1899); Hackney a Thomson, The discovers of the Solomon Islands by A._de Mendaña in 1568 (Lond., 1901, 2 sv.).

Salomounův chrám slove hradní chrám, který po smrti Dávidově vystavěl syn jeho Salomoun Jahvovi na hoře Moria na mistě, kde byl otec jeho postavil obětní oltář a sobě nové budovy palácové. Ježto mezi Židy nebylo ani stavitelův ani jakých umělcův, provedeny všechny tyto podniky muži foinickými za pomoci isráélských. S. ch. zapo-čat ve čtvrtém letě kralování Šalomounova r. 990 — po našem počítání bylo to r. 1012 př. Kr. – a za necelých 7 let, r. 984, stavba skončena, kdežto o svém hradě budoval Šalomoun ještě dalších plných 6 let, aniž obé dovedi do konce, neb jest jisto, že úprava okolí chrámu, dvorův a vedlejších siní, pak vychvalované bohatství bohoslužebného nářadí bylo ze značné části prací časů pozdějších. Kdežto první dvůr upravil ještě Šalo-moun, dokončili dyůr druhý buď Josafat nebo Manasse. Jak S. ch. as vypadal, snažilo se zjistiti mnoho badatelův, a pokusů o ideálnou rekonstrukci S-nova ch-u jest dosti, ale tvarů kritičtějších nabývají pokusy ty teprve v nynější době, kdy jednak bylo možným učiněno zevrubnější seznání místa, kde chrám stával, jednak rozšířila a prohloubila se znalost umění starověkého Orientu, zejména egyptského, assyrského a foinického. Ne-známý kněz popisuje v šesté a sedmé kapitole knihy » Melachim « — třetí knihy Královsloučen s viděním proroka Hezekiéla, vyzíská mnoho na úplnosti a podrobnostech. Od verše 2.—38. kap. VI. jest popis chrámu toho: Byla to kamenná budova zdéli 60 loket, zšíři 20 a zvýši 30 loket (podle Hezekiéla t. zv. loket královských, t. j. lokte o šířku ruky delšího lokte obyčejného), tloušťku zdí v to nepočítaje. Na třech stranách ve třech patrech nad sebou nacházely se postranní komůrky, zajisté zvenčí osvětlené, sloužící nejspíše k uchování chrámových pokladův a potřebného obřadního náčiní. Zdi chrámové upraveny stupňovitě, aby cedrové stropnice ležely na těchto výstupcích a nebyly vpouštěný do zdí chrámových. Zpodní komůrky byly zšíři 5, prostřední 6 loket, svrchní měly širokost 7 loket. Přístupny byly po »šneku«. Před chrámem byla předsiň 10 loket široká po celé šířce domu. Vnitřek chrámu byl předělen ve vzdálenosti 20 loket od strany ke straně prkny cedrovými od podlahy až ke stropu, tak že vznikly 2 části, jedna přední hékál (v. t.) – kněžím přístupná, druha debir - svatyně svatých, jen veleknězi přístupná, kde jednou v roce obětoval. Debir s hékálem spojen dveřmi ze dříví olivového s podvoji do pěti hran. Debír ani předsiň neměly oken, tak že tam panovalo přítmi. Debir obložen byl veskrze dřevem cedrovým, uvnitř postavená na oltář archa úmluvy, vše opatřeno řezbami umělými a plechy ze zlata nejčistšiho, kteréžto plechy přibity hřeby zlatými. Podlahy zhotoveny byly z prken jed-

V předsíni chrámové stály dva sloupy, nazvané Jachin a Boas, u obou stran vchodu, měděné, 18 loket bez hlavice vysoké, 12 loket v objemu, na nichž byly umístěny kulo-vité hlavice lité, 5 loket vysoké, granátovými jablky zdobené s květem liliovým a zakon-

čené pletením a mřižováním.

Podle vidění Hezekiélova dlužno půdorys hradu a S-nova ch-u doplniti ještě takto: Kolem chrámu tvoří zevní zeď pravidelný čtverec, z něhož každá strana 500 loket dlouhá směřuje k jedné straně světové, do nádvoří takto utvořeného vedou 3 brány, jejichž přední průčelí jest 25, zadní 30 loket široké a celá brána 50 loket zdéli. Průčelí do dvora 60 loket vysoké vybíhá ve dva věžovité pylony. V přízemí i v prvním patře jsou komůrky strážců hradu. Do bran vchází se po stupních. S obou stran brány umístěno po 30 komůrkách podél zdi a před nimi sloupový ochoz. Tento zevnější dvůr, přistupný lidu obecnému, měl tvar 1, na záp. straně dotýkal se přímo sloupového ochozu a místností za ním umistěných; hloubka jeho na všech stranách byla 100 loket. Proti zevnějším branám ležely 3 brány vnitřní stejných rozměrův a podoby, jakož i zařízení, kterými se vcházelo po 7 stupních do středu ohradních zdí dvoru vnitřního, jen kněžím přístupného, tvaru čtverce, měřícího 100 loket po všechnu stavbu horní i zpodní, chrám vlastní každé straně, na jehož třech stranách upra- i dvory za Makkabejských rozšířené i veveny byly síně a v nich oltáře k obětování. liké podezdívky strhi a jen zeď východní

průčelí Š-nova ch-u v šíři 50 loket, ponechávajíc z každé strany vchody 25 loket široké do třetího dvora, který v stejné šířce po třech stranách objímal vlastní chrám. Severní a jižní stranu tohoto dvora vyplňovaly trojdílné, 50 loket široké a 100 loket dlouhé stavby, ustanovené pro kněží, slou-žíce jim za oblékárny, šatny a jídelny. Jeden východ z těchto budov vedl do dvora pro lid, druhý do dvora kněží. Mezi západními čely těchto budov a západní ohradní zdí hradu byl po každé straně veliký dvůr 25 loket do čtverce a mezi oběma dvory byl dům, jehož určení není známo. Na prostranství dvora určeného kněžím zřízeny byly oltáře k obětem zápalným a veliké měděné umyvadlo, při vnitřních branách po dvou štokách

a po dvou obětních podstavcích.

Kusé a nejasné zprávy jsou o zařízení a
podobě velikolepých zajisté palácových staveb Šalomounových, které byly nejspíše na jižní straně horské plošiny, též není známo, jaká byla zevní podoba chrámu a jaký asi měla vzhled průčelí hlavní, neboť v bibli není o tom zmínky a ve Vidění zdá se, že Heze-kiél v podstatě líčí všechnu stavbu, jak ji v mladých letech vídal a znal, jen snad větší, bohatší a nádhernější, a kde vzpomínky z vlasti přinesené byly setřeny, doplňoval zajisté po-pis dojmy ze svého babylónského okolí. V kapitole VII. třetí knihy Královské dost podrobně jest vypsáno a vylíčeno vnitřní za-

řízení chrámové.

Osudy Š-nova oh-u až do jeho ztroskotání nejsou dosti zřetelné, jest sice jisto, že v časech klidnějších byla stavba rozšířována, ne sice vlastní chrám, ale dvory s příslušenstvím; nářadí bohoslužebné bylo rozmnožováno a vyměňováno, při čemž občas Isráélští podléhali cizím vlivům, přijímali cizí nábo-ženské kulty a zaváděli je ve svém chrámě. Kdykoli se vrátili ke ctění Jehovovu, nastalo vždy důkladné čištění místností chrámových, stopy modloslužby bývaly vyhlazovány, ale stavba sama pohromy nebrala. R. 586 př. Kr. byl S. ch. plamenem zničen od Chaldejských, kteří pod Nebukadnezarem, králem babylónským, po 18 měsících dobyli Jerusalema, chrám vyplenili a jeho nádoby a náčiní vzali v lup válečný. Židé zůstali v babylonském zajeti 50 let; Kýros, podmanitel Babylónie, je ze zajetí propustil a za jeho podpory po-čali za Zerubbabela podle dřívějších plánu budovati chrám nový, který r. 516 př. Kr. do-končili a světili. Ví se, že chrám ten byl menší a prostší předešlého, neb starci, pa-mětníci Š-nova ch-u, při svěcení chrámu Zerubbabelova s pláčem vzpomínali zašlé jeho nadhery. Trvání tohoto chrámu bylo delší prvého; Antiochos Epifanés jej r. 169 odsvětil, načež Judas Makkabejský jej znovu-zřídil a opevnil. Teprve Hérodés přistou-pil k úpravě nového chrámu od kořene; všechnu stavbu horní i zpodní, chrám vlastní Do západní strany tohoto dvora zasahovalo s portikem na ní — branou Salomounovou —

vedena as v 10 letech, ale ještě dlouho a zvolna bylo pracováno o konečném vypravení a vyzdobení chrámu, tak že stavba cele dovršena byla teprv za Héróda Agrippy II. r,64 po Kr. Kratičké bylo jeho trvání. R. 70 po Kr. ve válce římsko-židovské chrám ten byl posledním útulkem Židův a Římany byl pak zbořen tak, že nezůstal kámen na kameni; z hradu zbylo jen několik zdobných bran a mohutné podezdívky vydávají svědectví o hývalá jeho valikosti. tví o bývalé jeho velikosti. Od r. 644 stojí na místě Š-nova ch-u mešita.

Srv. Voguë, Le temple de Jérusalem (Pař., 1864); Chipiez a Perrot, Le temple de Jérusalem et la Maison du Bois-Liban restitués (t., 1889); K. B. Mádl, Dějiny umění výtvar-

ných, str. 257 sl. **Šaloputi,** rus. sekta, rozšířená v jihoruských guberniích a v oblasti donské. Jest to větev chlystů (v. t.).

Salotka, bot., ošlejch, Allium Ascalonicum

L., viz Allium.

Saloun Ladislav, sochař čes. (* 1 srp. 1870 v Praze), byl žákem F. Seidana i B. Schnircha; jsa odkázán na sama sebe, pracoval v dílnách kamenických a sochařských, zůstávaje v ústraní, až v soutěží na plastickou lionu pláňat a 40-50.000 štěpů, jež zasílal výzdobu městského musea pražského jeho jméno po prvé veřejně vysloveno. Š. vyšel z této soutěže jako vítěz s několika návrhy, hlavně se skupinou *Prahy*, která provedena v pískovci a postavena na tympanon střední 1866). části musejní budovy. Š ova »Praga« se vzty-2) Š. Václav, stavitel nástrojů žestových čenou pravicí, opírající se levou rukou o pavezu, zaujala pozornost umělecké poroty nejen svou životnou modelací, ale též výrazností gesta a plynností obrysných linií. Když pak r. 1898 vystavil v Rudolfině svého od-počívajícího Kováře (dělníka z huti), prokázal znovu svůj jemný smysl pro přírodu; základy jeho umění jsou realistní. *Poprsí Palackého* (relief), měkce propracované a pak II. cenou poctěný návrh na pomník Palackého (1898) obeznámily českou veřejnost se Š-em jakó umělcem nevšedního nadání. Š. vystavoval drobnější práce v exposicích družiny »Manesa«, jejímž je členem, a získal pak r. 1901 prvni cenu v soutěži na pomník M. Jana Husa, jehož provedení jemu bylo svěřeno. Š. náleží rázem svého umění mezi moderní sochaře, kteří spojují realistní ponětí s produševnělou výrazností, kteří milují pravdi- Amana. Obyvatelstvo jeho bylo po výtce vost tvarův a při tom malebnost celku. Je hethítské, již však v IX. st. př. Kr. přijímalo výborný modeleur, tak že jeho podobizny jsou vždy věrné, zároveň však nikdy suchoparné, nebot podrobnosti modelace dovede vystihnouti měkce a delikátně, aniž je přehliží nebo zanedbává. F. H-s.

15-18 cm široké, obyčejně smrkové, kterého upotřebuje se ve stavitelství k zapažení menších stěn neb k podbíjení lehkých stro-

podržel ze starého díla. S přípravami ke jaká prkenná stěna nebo podkladní plocha stavbě počalo se r. 18 př. Kr. a stavba pro- pro jinou látku stavební, na př. krytinu neb omítku. S. provádí se bud prkny drsnými nebo prkny hoblovanými; š. pod omítku provádí se prkny po letech »roztrhanými«, čímž zamezí se praskání a odpadávání stropní omitky (srv. Strop).

Salupa viz Sloop. — S. nazývá se též člun, který má při sobě každá větší loď a který prostředkuje spojení se zemí. Š. v námořním vojsku angl. sluje pinassa (v. t.).

Šalvěj viz Salvia.

eš-**Šám,** arab. jm. Damašku. **Šamáda v**iz Chamade. **Šámal: 1) Š.**Jan, proslulý štěpař a spis. čes. (* 22. čna 1791 v Nymburce — † 4. srp. 1866 v Ml. Boleslavi). Po studiích gymn v Ml. Boleslavi a právnických v Praze stal se aktuárem u hrdeiního soudu v Nymburce, potom v Ml. Boleslavi. S manželkou svou vyženil v Ml. Boleslavi dům se zahradou a 8 korci polí a ještě 4 korce přikoupil. Na těchto pozemcích založil zahradu, na niž po 40 roků s výborným prospěchem provozoval štěpařství. Závod svůj rozšířil a zdokonalil tak, že jméno jeho proslulo nejen ve vlasti, ale i za hranicemi, zejména na výstavách v Gothě, Berlině a Zhořelci. Každoročně vypěstoval čtvrt mili do Ameriky. Byl též literárně činný, napsav do čes. i něm. časopisů množství článků o štěpařství a o sobě vydav: Pěstování chřesti (Ml. Bol., 1852); Venkovský zahradník (t.,

(* 1818 v Čes. Brodě). Vycvičil se u A. Li-perta na Král. Vyšehradě, potom pracoval v Linci, ve Vídni a v Praze u Baura. R. 1842 zařídil si svou dílnu, jež později vzrostla na továrnu, kterou r. 1879 odevzdal svým synům Karlu a Václavovi R. 1852 vynalezl zvláštní druh zámyček válcových a zhotovil vojenskou signálku, jež r. 1868 stala se vzorkem v armádě rakouské. † 5. ún. 1904.

3) Š Arnošt, hospod. spis. čes. (* 1844 v Ml. Boleslavi — † 18. srp. 1899 t.). Jako ředitel rolnické školy v Ml. Boleslavi psal odborné články do časopisův a samostatně vydal: Hospodářské ovocnictví (Praha, 1871

až 1872).

Sámal, krajina starověká v Syrii, rozložena v údoli řeky Saluary (Μέλας, nyni sou-značně Kara-su), a na vých svahu pohoři ráz aramský. Salmanassar III. Assyrský r. 858 př. Kr. Š. zpustošil, ale panství zůstalo domácímu rodu aramskému. Z tohoto vzešel r. 750 př. Kr. Panammu, stoupenec Assyiů, který padl v boji před Damaškem r. 732 **Salovačka** slove prkno 1·3—2 cm tlusté, př. Kr. O činech svých podal Panammu zprávu staroaramským nápisem podnes zachovaným. Z nástupců jeho Barrek úb rovněž byl straníkem assyrským. Za dob Sanpův. Délka š-ček bývá 4-5.7 m. Fka. heribových před r. 681 př. Kr. Š. zabrán Šalování slove vulgárně pobíjení neb Assyry. Za našich dnů došel Š. významu podbíjení prkny, buď aby získala se něšamánek Václav, lékař a poslanec čes. k porodům a pod. Život posmrtný předsta-(* 23. říj. 1846 v Miloticích na Moravě). Stu- vují si šamanovci jako pokraćování života doval v Kyjově a v Novém Městě Vídeňském, v Liberci jako praktický lékař. Od té doby nesla se jeho činnost národní dvojím směrem. Hleděl především vymoci českému jazyku v úřadech rovného práva s německým, čehož dosáhl vytrvalým, důsledným podáváním rekursů. Dále snažil se podepříti český živel školami, které na jeho popud nebo spolupůsobením jeho byly založeny v Li-berci, Fridštejně, Halšovicích, Petrašovicích atd., školou průmyslovou pokračovací v Liberci, dále záložnou tamtéž, jakož i působnosti ve spolcích (»Beseda«, »Sokol«, »Nár. jednota severočeská«). Důvěrou národa do-stalo se mu r. 1893 říšského mandátu za Nové město Pražské, uprázdněného úmrtim dra Trojana, a r. 1896 zvolen na zemský sněm. Roku 1901 zvolen byl proti officiálnímu kandidátu strany svobodomyslné do sněmu za město Turnov. Do říšské rady při nových volbách téhož roku nekandidoval. Oproti vládě jest stoupencem směru rozhodnějšího.

Samanství, šamanismus, hrubé náboženství pohanské, jež bývalo kdysi velmi rozšířeno. Nyní přidržují se ho jenom někteří kmenové sibiřští, jinde zachovalo se pouze v rozličných pověrách a přežitcích. Přes to jest význam š. podnes velmi veliký, tak na př. u Číňanů vše, co se týká kultu předkův, jest vlastně š. Podle učení šamanského svět naplněn jest nesčíslnými duchy, zlými i dobrými, kteří jsou všude: ve vodách, v lesích, v obydlích lidských (odtud ruští Voďaní, Lěší, Domoví). Všecko má své božstvo nebo ducha: oheň, strom, kámen, místo. Všichni tito duchové mají vliv na člověka a jeho osud. Zvláště škodlivý jest vliv duchů zlých, kteří působí člověku strasti, nemoci i smrt. Proto má se člověk na pozoru, aby jich nerozhněval, a pakli že rozhněval, aby si je udobřil. Usmiřuje si je obětmi. Duchové potřebují jídla, a jestliže lidé zapomněli přinášeti jim žertvy, posílají na ně nemoci, mor. Rozstonal-li se člověk, nepomáhají léky, nýbrž nutno usmířiti si božstvo, které nemoc naň bylo seslalo. Ale které božstvo a jakou obětí? Tu přichází na pomoc šaman. U vytržení, v něž se umí uvésti rozličnými manipulacemi, šaman obcuje s neviditelnými duchy a poznává jejich přání. On poví, co schází nemocnému a jaké oběti žádá duch, zdali koně, krávu nebo berana. Samani uměli provozovati všeliké kejkle: pálili se rozžhaveným železem, probodali se noži, polykali doutnající koudel a j. Tím nabyli u lidu veliké vážnosti: lid věřil, že mají velikou moc, že si podma-ňují duchy, aby jim sloužili, a sami že mo-hou lidem škoditi, jako naši čarodějníci. zadržáno. Činnost jeho vyvolala na všech Proto lid si je předcházel, zval je na svatby, stranách hnutí i vzpoury. Především odtrhly

vují si šamanovci jako pokraćování života pozemského a proto nebožtikovi kladou do načež vstoupil do Josefina a 20. čce 1873 byl hrobu všecky předměty, kterých užíval za povýšen na doktora lékařství. V hodnosti živa, někdy i jeho ženu i služebnictvo. Na vojenského nadlékaře přesazen do Liberce. hrobě provozovali hry a hodovali nejen po Aby mohl lépe věnovati se práci národní, pohřbu, ale i v určité dni nebožtíkovi pro vojenského nadlékaře přesazen do Liberce. hrobě provozovali hry a hodovali nejen po Aby mohl lépe věnovati se práci národní, opustil r. 1880 vojenskou službu a usadil se zábavu a potěšení. Podrobného probadání š. posud nemame, ač literatura o něm jest hojná. Srv. D. Banzarov, Černaja věra ili š-vo u Mongolov (v »Učených zap. kazan. univ.«, 1846); Šaškovskij, Š-vo v Sibiri (»Dělo«, 1864); Michajlovskij, Š-vo (Moskva, 1892); Radloff, Das Schamanentum u. sein Kultus (1885).

Šamaš, v Kanaanu též Šemeš, starosemitské božství slunce, nejvíce vzývané v Babyloně a v Assyrii, tež v Kanaanu. V Babylone byly prastare jeho božnice v Larse (nyni Senkere) a v Sipparu; v obou mi-stech zvány chrámy Sovy sumírsky Ibab-bara (— bílý dům). V mythologii babylón-ské jmin S. za syna boha měsíce Sina, barvou jeho bylo zlato, pokládán byl za dárce světla a zdraví světlem podmíněného. Jako vševidoucí bůh byl Š. i nejvyšším soudcem i dárcem věšteb. Zobrazení jeho uchována jsou ho;ně.

Samaššumukin (Σαοσδούχινος, Sammuges), babylónský král assyrského původu, mladší syn assyrského krále Assarhaddona z jedné z ženin králových. Když r. 609 př. Kr. Assarhaddon ustanovil syna Assurbanipala svým nástupcem, tento jmenoval Š-a králem bybolónským pod assyrskou svrchovaností, »aby silnější slabšímu neškodil« (podle nově nalezeného v Babyloně nápisu u Weissbacha, Babyl. Miscellen, 18 sl.), a uvedl jej osobně se všemi odznaky baby-lónských králův a za posvátných odvěkých obřadů do hl. chrámu Isagily; při tom potvrzeny Assurbanipalem všechny výsady babylonské a navrácena i božstva, od zkázy Sanheribem způsobené v Assyrii chovaná, ba Assurbanipal jíž za vlády Š-ovy zbudoval chrám bohyně Mach v Babylóně, právě v základech objevený. Ale Š. toužil záhy po plné samostatnosti, čímž přicházel v ústrety tuž-bám lidu babylonského; i počal se zváti po příkladě samostatných svých předchůdců králem sumírským i akkadským a dokončil skvělým způsobem obnovu Babylóna, otcem započatou. Kromě jiných činů dokončil stavbu a výzdobu Isagily, vyzdobil chrám Izidu v Borsippě, ohradil znova posvátné město Sippar a se zálibou kázal psáti listiny posvátné i veřejné vyhynulým již jazykem sumírským. V nápisích svých veškery tyto obnovy připisoval Š. sobě, jakkoli podle zvyku měly býti pokládány za dílo velkokrále assyrského. Potají Š. navazoval styky jak s národy Assyrům podrobenými, tak s panovníky sousednimi, aby však na sebe před časem neupo-

se Egypt vedením Psamméticha Sajského i a Lydie za krále Gyga. Následkem toho nabídky S-ovy docházely ochotnějšího přijetí. Assurbanipal praví, že S. »svedl« lid baby-lónský i chaldejský, kmeny aramské a lid někdejší říše Pomořské. Také západoelám-ský král Chumbanigaš a knížata kmenů v Zagru osedlých spojili se s ním; Menaše judský, který odpíral, odvlečen do Babylona. Assurbanipal zvěděl o těchto piklích listem urského náměstka Sintabnius ura, podnes zachovaným. Z nenadání propukla vzpoura na všech stranách. Když pak Assurbanipal jako vrchní lenní pán chtěl v Babyloně bohu Bilovi obětovati, nebyl již připuštěn. Boj byl Assyrům velmi obtižný, neboť i mocný král arabský Vaití přidal se k S-ovi a vypravil do Babylónie a do jižní Syrie vojska svá. Assurbanipal chtěl vzpouře učiniti konec přepadem Babylóna, protož oblehl město nezásobené, v němž vznikl záhy hlad. Byl sice Babylon na čas uvolněn, když přitáhlo na pomoc vojsko elámské, ale změna vlády v Elámu byla Assyrům přízniva. Babylón znova obležen a Assurbanipal obrátil se k jeho obyvatelstvu r. 650 př. Kr. proklamací posud zachovanou. Oddíly Assyrů pečovaly, aby obleženému městu nedostalo se odnikud ani potravin ani pomoci. Š. podnikal hrdinné výpady, byl však vždy odražen. Taková vznikla již bida, že byli obleženi nuceni »pojídati maso svých synův a dcer«. Konečně padl Babylón způsobem nám neznámým, nepochybné zradou jedné části obyvatelstva. Š. pokusil se o útěk do Eláma, když však tento zmařen, spálil se dobrovolně r. 648 př. Kr. Vzpoura Š-ova přes nepřiznivý svůj výsledek má význam světodějný, neboť Assyrie v boji s ni vyčerpala sily své, jichž nikdy nenahradila, a odtud byla z offensivy odkázána v obranu. C. F. Lehmann, Šamaššumukîn (Lipsko, 1892). **Sámba** viz Šaamba.

**Samberger* František, čes. spis. lékař. (* 1871 v Koutě na Šumavě). Absolvovav gymnasium v Domažlicích věnoval se studiu mediciny na české fakultě lékařské, kdež r. 1896 promovoval. Působil pak jako externí plékař dětské nemocnice u sv. Anny ve Vidni a v pražské všeob. nemocnici a stal se r. 1901 assistentem české dermatologické kliniky prof. Janovského a r. 1905 habilitoval se pro choroby kožní a přijičné. Napsal: Prognosa při anginé srdeční (>Šborník klinický«, 1900); Tabes dorsalis a srdeční vady (t., 1901); Příspěvek k nauce o syfil. anaemii (t., 1902); Onemocnění svalů následkem gonor. injekce (t., 1903); Dermatitis blastomycetica (t., 1904); přednášek, 1900); Několik poqnamek ku statistice spalniček (>Čas. pro veř. zdravotnictví«, 1900); O dermatitidách toxických vyvolaných květinami (t., 1902); K pathologii obrny velikého svalu pilovitého (>Čas. lékařů čes.,* 1900); Vácný příznak otravy arsenové (t., 1903); Pemphigus vegetans (Thomayerové piblitica (t., 1903); Pemphigus a tak přesně důsledná ve svých vlastních vegetans (Thomayerové piblitica (t., 1903); Pemphigus a tak přesně důsledná ve svých vlastních barvách, že každá jeho postava, která ji svěd-

Pemphigus vegetans (Neumann, Neisser stereoskop. med. Atlas, 1903); Ueber die Wirkung wiederholter Injektionen von Nebennierenextrakt (>Wien. Klin. Rundschau«, 1902); Zur Pathogenese der syphil. Anaemie und des syph. Sclerus (>Arch. für Dermat. u. Syph.«, 1903); Dermatitis framboesiformis (t., 1904); Zur Pathologie der Hyperkeratosen (t, 1905); Die Therapie an der k. k. böhm. dermatol. Universitätsklinik (>Aerztliche Central-Zeitung«, 1904).

Samberk Ferdinand František, dram. umělec a spis. (* 1839 v Praze — † 1904 t.). Nebyl o mnoho starší přes 15 let, když se r. 1854 objevil po prvé na jevišti Stavov-ského divadla v mladistvé úloze Kosinského ze Schillerových »Loupežníků«. Ačkoli dosáhl ihned pěkného úspěchu, musil přece uchýliti se na venek ke společnosti Zollnerově, u niž pod správou J. K. Tyla vytr-val po celý rok. Pak hledal štěsti u men-ších divadel německých, avšak po vykonané vojenské službě vrátil se opět k českému divadlu, kdež engažován od r. 1860 dospěl v typickou osobnost divadelní. S malými přestávkami r. 1863, kdy na půl léta odešel do Královce, r. 1868–69 a r. 1883–84, kdy po delší dobu vystupoval na předměstských divadlech Švandově a Pištěkově, byl postupně členem Stavovského, Prozatimního a Národního divadla a prokázal za těchto 40 let vynikající služby českému nmění. Skvělé vnější prostředky a mládí vedly jej zprvu k reprodukci milovnických a hrdinných postav (Romeo, don Carlos, Ruy Blas, Karel Moor a j.), avšak třeba byl v nich podával pozoruhodné výkony, přece již na samém počátku jeho uměleckého působení bylo patrno, že přirozeněji a svěžeji si počíná v úlohách komických, které také znenáhla opanovaly zcela jeho repertoire. Ve vážných postavách citelně vadil jeho pathetický přednes, za to v úlohách, které odpovídaly jeho noncha-lantní komice, jež dobromyslně karikovala lidské pošetilosti a především buď nedostatek intelligence nebo nadbytek chytráctví, v obmezených požíválcích všech stavův a odstinů, v postavičkách, které nevyžadovaly přísného pozorování života, ale přirozeného nánosu barev v nadpřirozeném rozpětí svých slabůstek, S. byl mistrem posud nepřekonaným. Když repertoire Prozatímního divadla, zvláště v letech arenní scény a rozkvětu operetty, pohyboval se téměř napořád v oboru veselé hry, S. byl jedním z umělců, bez kterých nebylo lze mysliti si novou frašku ani operettu. Tu zpíval a hrál, vtipkoval a extem-

SC: 1 celku. Dokladem budiž jeho Hautefort z Boz-děchovy »Zkoušky státníkovy«, Pingouin : : v »Panu řediteli«, Buňka z »Palackého třídy«, vedle nichž ze sta jiných rollí vynikl ještě teplým umírněním Kdoulička (»Sen v noci svatojanské«), Kalafuna (»Strakonický dudák«) a Buchta (»Jos. Kaj. Tyl«), v kteréžto úloze Š. rozloučil se r. 1901 s uměleckou O T, svojí minulostí, ač později ještě jednou vy-stoupil. Celkem hrával S. v Národním di-vadle již poměrně zřídka; zvláště v domá-**出版的知道出版。 中華** cích pracích vytvořil jen zcela málo postav výraznějších. Tím větší vliv měl na český repertoire jako spisovatel. Všechny vlastnosti, kterými je vyznačena jeho herecká osobnost, jsou patrny také v jeho drama-tické produkci. Jenom že, co vlivem uměleckého výkonu zdálo se býti po dobu produkce přirozeným, pozbývalo barvitosti a opravdovosti zakotveno v literárním díle. A poněvadž veselé práce S-ovy vznikaly v dobrém rozmaru nálady a okamžiku, rychle --1: Œ. stárly a pozbývaly své působivosti. Ač mnohé 17 z nich nelze upříti bystrý vtip, přece jen ne-dostatek hutnejšího jádra a vážného pozoro-. E vání života, z kteréhož podkladu vyrůstá jediné opravdový humor, odpírá jim literární a umělecké hodnoty. Přes to některé jeho frašky mají dosti divadelních předností, aby se po některou dobu udržely na lidových a ochotnických jevištích. Jiné byly hodnoty jen časové a praktické. Ve vážných obrazech cit nahrazen sentimentálnosti, která nedovede vždycky rozechvěti. Počet svých drama-ことにこ tických práci páčil autor na 31, ale zjištěno jich mnohem mene. Jsou to: Boucharon, ves. o 1 jedn. (1866); Jen Łádný sném, fraška o 3 jedn. (1866); Já mám příjem, ves. o 1 jedn. نثا (1867); Blazinec v prvním poschodí, ves. o 1 11 jedn. (1867); Svatojanská pout, fras. o 3 od. (1868); Sedmašedesátníci, fraš. o 3 jedn. (1870); Ŀ Hrůzostrašná noc, fraš. o 1 jedn. (1870); Svůj k svému, fraš. o 2 jedn. (1872); Osudná kule, fraš. o 3 jedn. (1873); Pešt v Praze, fraš. o 3 • jedn. (1874); Rodinná vojna, obraz ze života o 3 jedn. (1880); Jedenácie přikázání, ves. o 3 jedn. (1881); Josef Kajetán Tyl, obraz ze živ. o 3 odd. (1882); Podskalák, obraz ze živ. o 3 od. (1882); Palackého třída 27, žert. hra o 4 od. (1884); Divadelní vlak, žert. hra o 3 jedn. (1884); Karel Havlíček Borovský, nár. hra o 4 jedn. (1884); Era Kubánkova, žert. hra o 4 jedn. (1886); Ravuggiollo, ves. o 3 jedn. (1889); Kulaty svét, fraš. o 4 od. (1889); Břinkalovy trampoty, ves. o 3 jed. (1890); Výlet pana Broučka, výpr. hra o 5 od. (1893). Valná většina těchto her byla provedena na zemské scéně, kdež největšího úspěchu dosáhly: »Rodinná vojna«, »Jedenácté přikázání« a Josef Kajetán Tyl« s hudbou Antonína Dvořáka. Jednotlivé práce vyšly tiskem nákladem J. R. Vilimka, I. L. Kobra, E. Valečky, M. Knappa. Nákladem Jaroslava Pospišila vycházeji souborně »Divadelní hry F. F. Š-a«,

čila, byla jako vlita do kadlubu životního i fraška »Sedmašedesátníci«. Š. upravil také pro české jeviště vedle jiných her Costovu frašku »Ihr Reservist« (Dobyti Sarajeva) a O. F. Bergův obraz ze života »Der Aktien-

kreisler (Potrhlý švec). JLý. **Samberková** Julie, dram. umělkyně (* 1847 v Březové na Moravě — † 1892 v Hamburce). Julie Knornová, vychovávaná v Praze u příbuzných, vzbuzovala již v nejrannějších divčích letech zvýšenou pozornost pro svoji krásu a mnohé jiné před-nosti duševní i tělesné. Záhy připravovala se pro divadlo, deklamaci se učila u Niny Herbstové, zpěvu u Pivody a Jahna. R. 1865 debutovala jako operní pěvkyně, ale nebyla engažována a odešia do Olomouce, kdež prvním dnem r. 1866 provdala se za F. F. Šamberka. Potom vrátila se do Prahy, zpívala v Prozatímním divadle Valentinu v »Hugenotech«, Lidunku v »Carostřelci«, Leonoru v »Troubadouru«, avšak bez důraznějšího úspěchu. Odešla pak ke společnosti Švandově, u niž znenáhla přecházela k činohře. V Budějovicích hrála Rejčku ve Vlčkově »Elišce Přemyslovně«, Evu z Losů v »Mageloně«, hraběnku Trčkovou ve »Valdštýnově smrti«, ve kteréž úloze debutovala dne 14. září 1867 na scéně Prozatímního divadla jako činoherní umělkyně; byla hned engažována a stala se v přištích letech jedním z nejskvělejších zjevů českého divadla. Přerušivši své engagement r. 1868 na krátký čas, vrátila se do našich malých poměrův a vytrvala zde do r. 1876. V té době vytvořila již mnohé veliké úlohy a dosáhla pronikavého uznání, ale trpěla i krutým nepřátelstvím. Vynikající její postavy byly: Dolores ve »Vlasti«, Klotilda ve »Fernandě«, Markéta v »Povídkách krá-lovny Navarské«, Pompadourová v »Narcisu«, pani z Logny v Bozděchově veselohře »Z doby kotillonův« a m. j. Š. byla v mnohém směru dokonalou heroinou, jak si ji jen naše di-vadlo — a zvláště v tehdejších chudých okolnostech - mohlo přátí. Nestrhávala sice eruptivním, vášnivým proniknutím úlohy, ale sváděla často k obdivu realistickým pojetím postav, duchaplně kreslených v podrobnostech, a skvělou konversací; ač její hra byla tedy spíše promyšlena než procítěna, spíše virtuosní než prostá a přirozená, Š. byla významnou umělkyní již tehdy a byla by zajisté převýšila všecko své okoli. Ale obor její byl poněkud obmezený, vynikalať nejvíce v oněch neproniknutelných, démonických postavách barvy Messalininy a nenalézala proto u nás dostatečné půdy k plnému rozvití svého nadání. Přešla k německému divadlu, pobyla krátkou dobu ve Frankfurtě, načež vrátila se do Prahy, avšak již k německé zemské scéne. Zde v l. 1880—84 dospěla k vrcholům svého umění a významu. Zažila řadu vítězství, která ji vyšinula k předním řadám německých hereček a k ozdobě tehdejšího ensemblu německého divadla, v němž ovládla dominující vycházeji souborně »Divadelní hry F. F. Š-a«, postavení bez intrik a útoků. Pohostinsky jež dospěly k 11. svarku, v němž obsažená hrála Klotildu ve »Fernandě«, Marii Stuarnárod. fraš. 6. červenec je titulem změněná tovnu, Eboli v »Donu Carlosu«, engažována

cezně Bagdadské«, Odettu, Lydii v »Daniševech « a j. Roku 1884 rozloučila se i s tímto svým působištěm a již dne 25. srpna 1885 vystupuje v Národním divadle ve své nádhe né Lionettě. Ale zdá se, jakoby její konversace byla kryta lehounkým závojem cizoty a chladu, teprve další její rolle Hjördis v »Oernulfově výpravě«, Donna Diana a především Theodora dopomohly jí k úplnému, ba triumfálnímu podmanění hlediště. Avšak již po roce Š. odchází opět do ciziny. Po krátkém pobytu v Americe stala se členem »Německého divadla« v Berlíně, odtud přešla ke Carlovu divadlu ve Vidni, vrátila se znova do Ameriky, vzdala se pak divadelní dráhy vůbec a usadila se v Hamburce v soukromém zaměstnání. Znechucena životem, ustvána okolnostmi a ubita různými poměry | skončila sebevraždou.

Šambrána viz Chambrana. **Samehal**, titul někdejších správců území ležícího v Dagistáně po břehu Kaspického moře mezi řekou Kojsu a řekou Orusaj Bulak. V ruských letopisech slovo š. objevuje se často ve zkažené formě šavkal, ševkal, ščelkal. Za vlády perské š-ové nazývali se

též dagestan valisi, t. dagistánskými náměstky. Samikovice, ves na Moravě, hejtm. Mor. Krumlov, okr. Hrotovice, fara a pš. Rouchovany; 59 d., 291 obyv. č. (1900), 3 mlýny a

myslivna.

Samil viz Šamyl.

Samlat (it. camelotto) nazývala se pův. tkanina z chlupů velbloudích, později jméno to zůstalo i vlněným látkám, s-u barvou podobným.

Sammár, Džebel S., sultanát v sev. Arabii mezi 26° a 28° s. š., zaujímá též úrodné oasy Džóf a Seima a má asi 1/2 mill. obyv.

Hl. m. Háil.

Šamonice, ves v Čechách, hejtm. a okr. sa-mo, poušť v Mongolsku, viz Gobi. Písek, fara a pš. Čižová; 33 d., 191 obyv. č. (1900). Ve vsi stával dvůr, na němž připomíná se Ludvík Lorecký z Elkouše, jenž zde r. 1571 zavražděn od vlastní čeládky

i s manželkou a 2 syny. **Samorýn** (maď. Somorja, něm Schütt-Somerein), město v uher. župě prešpurské, okr. Horní Žitný Ostrov (*Telsocsallóköz*), má 2590 obyv. maď., 200 něm., 191 slov., 19 chorv., 27 jiné nár. (1900), kostely řím.-kat., augšp.

a helv. vyznání.

Samotky (cihly) viz Chamotte.

z **Samotul** Jan a Václav viz z Sza-

motuł. **Samotuly** (pol. Szamotuły, něm. Samter), krajské město v pruském vládním obvodě poznańském, při říčce Samici, levém přítoku Varty, a trati Stargard-Poznaň-Vratislav, má 5261 obyv. (1900), zámek, průmysl železářský, dřevařský a lihovarský; v okolí vynikající chov ovcí. Původiště starožitné rodiny Szamotułských. Od r. 1513 polovina města náležela Šzamotułským, polovina Górkům; Šamper. 1518 Lukáš Górka, vojvoda poznaňský, str. 412b.

vytvořila Cizinku, Messalinu, Lionettu v »Prin- | vybudoval zámek, který až posud v prvotní podobě se zachoval. Týž Lukáš G. zde založil tiskárnu, v níž r. 1561 vytištěn redakcí Černého, Blahoslava a Šturma kancionál českobratrský t. zv. Samotulský.

Šampaňská vína pocházejí pův. ze Champagně ve Francii; jsou to vína bilá a červená, z nichž se připravuje jednak vino nepěnivé, jednak pěnivé čili šumivé. Nepěnivé víno š kć jest jemné a má význačné aroma a lahodnou chut. Nejlepši réva š. daří se u Re-meše na pahorcích zvaných La Montagne, na jejichž upatí leží vesnice Sillery, po které nazváno velmi jemné nešumivé víno Sillery sec non mousseux. Jiné proslulé polohy v Montagni jsou: Verzenay, Bouzy, Verzy, St.-Basle, Mailly, Ludes; druhého řádu: Taissy, Chigny, Rilly, Allerand, Villers. Po Montagni nejvice vína rodí pahorky nad ř. Marnou a údolí jimi chráněná; zde produkují vína prvního řádu: Ay, Mareuil, Dizy, Hautvillers, Châtil-

lon, Epernay, Pierry, Moussy. Su mivé víno š-ké jest sladké víno, lehké, ohnivé a lahodné, jež se připravuje v dep. Marne a jehož se rozeznávají ve Francii tři druhy: Crémant, Mousseux a Grand mousseux. Víno toto obsahuje větší množství kyseliny uhličité a přichází do obchodu v ľahvich pečlivě uzavřených. Připravuje se ze směsi různých druhů mladých vín, k níž ke konci měsice dubna přidává se roztok cukru (asi 20 g na l vína). Směs tato ponechá se v lahvích dobře zazátkovaných ve sklepích při mírné teplotě (24°C) novému kvašení, při čemž z přidaného cukru vedle alkoholu vzniká veliké množství kyseliny uhličité (asi 4-5 l v litru vína), která, ježto láhve jsou zazátkovány, za stoupajícího tlaku se rozpouští ve víně. Otevře li se potom láhov s vínem úplně vykvašeným, tlak nad kapalinou se zmenší a kys. uhličitá pod tlakem rozpuštěná prchá v podobě perliček – víno šumí. Po skončeném kvašení postaví se láhve hrdlem dolů, denně se otáčejí a obsah jejich slabě se protřepává, aby kvasnice a látky vyloučené usadily se na zátce v hrdle. Když pak po kvašení láhve náhle se otevrou (degoržují), což vyžaduje dlouhého cviku a veliké zručnosti, tehdy ssedlina na zátce usazená tlakem kyseliny uhličité vyrazí ven, načež láhev rychle se doleje velmi jemn'm likérem, obyčejně roztokem cukru v nejlepším cognaku (la grande champagne), zazátkuje a připraví k rozesílání. Laciná, napodobená vína š. vyrábějí se nasycením hotových s likérem smíchaných vín kys. uhličitou. Sumivé víno š-ké vyrábí se ve Francii mimo Champagne ještě na mnoha jiných místech, také v Německu jest jeho výroba značná, zvláště v Elsasku, v říši Rakouské připravuje se šumivé š-ké z hroznů štýrských a dolnorakouských. Do obchodu přichází š-ké víno v lahvích. Ve Francii bylo r. 1900—01 spotřebováno 7,400.000 lahví, vyvezeno 20,600.000 lahví. V Německu vyrábí se ročně asi 12 mil. lahví.

Samperl Dragotin viz Jihoslované,

v Miloticich na Moravě). Absolvovav studia gymnasijní a filosofická v Olomouci, odešel 1. 1707 do Prahy, kdež se stal mistrem svobodných umění, načež vedením Löwa z Erlsfeldu věnoval se studiím přirodním a lékařským. Stav se po čtyřech letech doktorem lékařství, odešel do Olomouce jako moravský zemský fysik, kterýžto úřad s výborným úspěchem spravoval až do své smrti. Mimo jiné zkoumal také léčivé vody moravské. Z lékařských prací jeho byly tiskem vydány: Medicina de morte trofeum (Pr., 1709); Freund in der Noth (t., 1713, pak i ve Vidni a Helmstedtě); Promptuarium medico-practicum ex antiquis et recentioribus scriptoribus concinnatum (Vid. a Norimb., 1714).

Şamsuddin viz ad Dahabi.

Samšam viz Aden. Samšin Petr Michajlovič, malíř rus. (* 1811 — † 1895), jako chlapec 10letý byl přijat do petrohr uměl akademie a ukončil ji r. 1833, načež byl poslán do Italie, kde ztrávil 7 let. Navrátiv se do vlasti, vyučoval na akademii a r. 1883 jmenován byl jejím rektorem. Věnoval se skoro výhradně malířství náboženskému a četnými pracemi ozdobil chrámy petrohradské, jmenovitě kathedrálu sv. Izáka, jakož i moskev. chrám Spasitelův. V petrohr. Ermitáži ozdobil malbami sál etrurských váz. Rovněž od něho pochází malífská výzdoba vyslaneckého chrámu v Athénách, některých chrámů ve Varšavě, v Narvě, v Tiflise a j. Z obrazů jeho jmenují se: Episoda ze života Petra Vel.; Povolání Michajila Fedo-

roviče za cara a pod.
Samyl, Šamil, tež Šemyl, t. j. Samuel, arab. Ben-Muhammed S.-Effendi, proslulý vůdce horalů kavkázských (* 1797 v sev. Dagistáně — † 1871 v Medině), byl od mládí nábož. blouznivcem a z prvních přívržencův učení, jehož tvůrcem byl Kazi-mulla. Nazývalo se miridismus a mélo za učel odstraniti neshody mezi sunity a šiity a horaly kavkázské sjednotiti proti Rusům podle zásad rov-nosti republikánské. V bojích z toho mezi Rusy a horaly vzniklými vyznamenal se Š., jenž také r. 1834, nějaký čas po smrti Kazimullově, zvolen byl za imáma (t. j. duchovního i světského náčelníka) sekty miridistů. Š. vznitil pak všeobecnou náboženskou válku proti Rusům, jimž připravil několik porážek a vždy vyvázl z nebezpečí tak obratně, že víra v jeho božské poslání byla upevněna a počet přivrženců jeho značně rozmnožen. Organisoval pak kolem r. 1843 svůj vlastní stát theokratický na podkladě demokratic-kém, jehož hlavním a sídelním městem učinil Dargo. Ale r. 1846 Rusové obnovili válku s větším úsilím, tak že Š., jejž štěstí počalo vůbec opouštěti, musil ustoupiti daleko do hor. Když r. 1852 převzal velení kníže Bar-jatinskij, vedlo se Š-ovi ještě hůře, nebot v té době horalé přestali již věřiti v jeho božský původ a odpadali od něho. Násled-

Šamský Alexandr, lékař čes. (* 1687 _l kníže Barjatinskij vrátil se na Kavkáz a skličil S-a posléze tak, že se uzavřel se zbylými 400 bojovníky v horské pevnůstce Gunib Avšak Rusům podařilo se 6. září 1859 vniknouti do ní, načež Š. se vzdal (srv. Kavkázsko, str. 116 a sl.). Obdržev od cara roční rentu 100.000 rublův, usadil se v Kaluze, později v Kijevě. R. 1870 vyšel na pout do Mekky a v Medině zemřel. Jeden z jeho synů vstoupil do_ruské armády.

Sanava, Šanov (Schonau), ves na Moravě, hejtm. Zábřeh, okr. Silperk, fara Červená Voda; 115 d., 765 obyv. n. (1900), fil. kostel P. Marie, 2tř. šk. a pš.

sanoe viz Hradba.

Sance (Schanz), ves v Čechách, hejtm. Planá, okr. a fara Kynžvart, pš. Mar. Lázně; 68 d., 551 obyv. n. (1900), 2tř. šk., mlýn a myslivna.

Šanda František, odborný spisovatel český (* 27. pros. 1831 v Novém Městě u Chlumce – † 15. list. 1893 v Praze). Studoval na reálce v Praze, r. 1850 vstoupil na pražskou techniku, r. 1854 přijal místo assistenta kreslení na pražské české vyšší reálce, r. 1858 vykonal státní zkoušku z mathematiky, deskriptivní geometrie a stavitelství a přijal místo učitele kreslení na reálce v Košicich na Slovensku. Po zmaďarisování této školy přešel r. 1862 na reálné gymnasium v Táboře, kdež r. 1863 jmenován mistoředitelem. Zároveň r. 1862 -65 byl ředitelem na městské vyšší dívčí škole tamtéž. R. 1880 jmenován školním inspektorem pro okres táborský, r. 1884 stal se ředitelem reálky v Karlíně. Napsal a tiskem vydal: *Měřictví* a rejsování (Praha, 1861); Měřické a perspektivné rejsování od ruky (t., 1862, 3. vyd. 1867); Méřictví pro vyšší třídy středních škol a k soukromé potřebě (t., 1869). Společně s prof. Jos. Niklasem zpracoval Jöndlovo dilo: O stavitelství pozemním (t., 1864) a Stavitelské slohy (t., 1865).

San-dun viz San-tung. Sang-haj, nejdůležitější obchodní město čínské, leží v čínské prov. Kiang-su na 31° 44' s. š. a 1211/20 v. d. Gr. na l. bř. ř. Huang-pu, která se vylévá 22 km níže do aestuaria Jangtse-kiangu, v úrodné a hustě zalidněné pobřežní nížině, jest spojeno řadou průplavův a říček s čínským vnitrozemím, Čísařským průplavem a f. Jang-tse-kiangem, má as 620.000 obyv. a skládá se z města činského a evropského. Činská čtvrť má většinou jednopatrové domy dřevěné a cihlové, ulice úzké a špinavé, dlážděné žulovými balvany, veliká skladiště a četné chrámy, mezi nimi chrám městského boha s čajovnou hojně navštěvovanou, pevné hradby a veliká předměstí. Evropské město protékáno jest ř. Sučeu, na jejíž pravé straně leži franc. a anglická čtvrť, na levé čtvrť americká. Čtvrti tyto mají vlastní svá městská zřízení, jež jsou ve čtvrti francouzské pod ochranou franc. konsula, v anglické pak pod dozorem celého kem toho nemohl Š. ani využiti oslabeni rus. evropského sboru konsulárního. Obyvatelstvo moci za války krymské. Po míru Pařížském jejich páčí se na 105.000 osob, mezi nimiž

pancův a 113 Francouzův. Evropské části města mají široké, krásné ulice, paláce různých konsulátů, celního úřadu, anglického soudního dvoru, několika bank a j., 4 katol. a evang. chrámy, divadlo atd. Dále jest zde plynové a elektrické osvětlení, vodovod a tramway. K francouzské čtvrti přisluší asi 8 km na z. ležící jesuitský klášter Su-kia-vei s meteorologickou stanicí, která vydává bouřkové výstrahy pro moře východoasijská. Na blízku leží sirotčinec řízený jeptiškami a spojený s dívčím ústavem čínským. Při ústí ř. Su-čeu jest veřejný sad. S. jest sídlem katolického a anglikánského biskupa, oddělení král. anglické asijské společnosti, celních úřadů, činského poštovního úřadu, statist. úřadu, smíšeného soudního dvoru, evrop. konsulátů, taotaje a j. Přístav města otevřen byl mezinárodnímu obchodu 17. list. 1843. Činské džunky kotví při pobřeží čínské čtvrti, parníky z Jang-tse-kiangu a franc. lodi přistavají při evropské části města, kdežto veliké koráby obchodní a lodi válečné musí kotviti pod městem, jehož říční přístav víc a vice zanáší se piskem. Průmysl města jest celkem nepatrný, zmínky zasluhují pouze to-várny bavlnářské se 163.200 vřeteny a 850.000 stavy. Dále stavějí se tu lodi všeho druhu ve 2 anglických loděnicích a j. Ohromný jest naproti tomu obchodní význam města, jehož dovoz páčí se na ½ milliardy K a vývoz na ¼ milliardy K. Hlavním předmětem dovozu jest zboží bavlněné, opium, sukno, kovy, jehly, lampy, kapesní hodinky, sirky, barvy a petrolej, i jest v té příčině S. tržebním prostředkovatelem pro všecky čínské přistavy od Niu-ču-angu až k Fučeu. Vyváží pak se hlavně hedvábí, čaj, bavlna, kůže, peří, slaměné zboží, rabarbora atd. Z dovozu připadá 32°/0 na Anglii, 24°/0 na Hong-kong, 19°/0 na Britskou Indii a 7°/0 na Japan, z vývozu pak 31°/0 na Evropu kromě Anglie, 16°/0 na Sev. Ameriku, 15% na Anglii, 14% na Japan, 12% na Hong-kong atd. Lodní ruch města čini do 6000 parniků ročně se 7 mill. t. Kabelem připojen jest Š. k světové siti telegrafní, železnice pak vede odtud do Vusungu, na Sučeu a Nan-king.

Sang-Seng, město čínské, viz Kanton. Sang-tung viz San-tung. San-jan-alin, pohoří v Mandžusku, viz

Cang-pai-šan.

Sankov (Schankau), ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Karl. Vary, fara Sedlec; 20 d., 229 obyv. n. (1900), hnedouhel. doly.

Sankr viz Chancre.
Sanov: 1) S., Sonov, Sénava (Schonau),
býv. město v Čechách, v XIX. stol. spojeno

kromě Číňanů jest 1936 Angličanů, 731 Por- Šanava. — 4) Š., Šánov, ves t., hejtm. a tugalců, 328 Američanů, 313 Němců, 250 Ja- okr. Uh. Brod. fara Vel. Ořechov, pš. Hrádek; 93 d., 557 obyv. č. (1900), 1tř. šk. — 5) Š., Šenov (Schonau), far. ves t., hejtm., okr. a pš. Nový Jičín; 193 d., 2584 obyv. větš. něm. (1900), kostel sv. Martina, 4tř. šk., Raif-feisenova záložna, družstvo pro chov plemen. dobytka, lihovar, továrny na klobouky, vozové lucerny, barvení, potiskování a úprava lněn. a bavin. přediva a látek. Zemědělství a chov dobytka. Opodál na svahu Panského kopce památná studánka Jarkůvka č. Salaš. -6) S. (Schonau), ves t., hejtm. Znojmo, okr. Jaroslavice, fara a pš. Hrabětice; 214 d., 1312

obyv. n. (1900), 2 popl. dvory a hájovna.
Sanové, národ příslušející k veliké čeledi Thajů, obývají t. zv. Šanské státy vých. a sev. od Britské Barmy, čásť čínské pro-vincie Jun-nanu a pohoří při středním Iravadi v Britské Barmě. Jiná větev téhož národa v Siamu a ve francouzské Indočíně známa jest pod jménem Laové (v. t.) Jsou snad praobyvatelé jižní Číny a severní zadní Indie. Jsou velmi bojechtivi i svárlivi, dříve tvořili několik samostatných států, dnes žijí v závislosti britské a čínské, zatlačeni jsouce do nejhornatější, nepřístupné části severní Zadní Indie. Jsou částečně smíšeni s Číňany a přijali mnoho z jejich kultury jakož i buddhismus, mluví řečí jednotnou, velmi podobnou řeči Laů. Srv. Colquhoun, Amongst the Shans (Lond., 1885); Cushing, Grammar of the Shan language (2. vyd. Rangún, 1887); Shan and English dictionary (t., 1881); Shan

elementary handbook (2. vyd. t., 1888). **Sanoveo** z Šanova, přijmení staročeské rodiny vladycké, která se nazývala po Sanovu u Rakovníka a kvetla ve dvou pošlostech. 4. Aleš z S. vyženil ok. r. 1437 Lomnici u Jičína a žil ještě r. 1462. Jiný Aleš koupil r. 1474 Hostinný a Navarov s Lánovem, prodal r. 1489 Navarov a zemřel před r. 1494 zůstaviv syny Václava a Jana, kteří ujali r. 1499 Hostinný a r. 1507 se rozdělili. V l. 1512–18 prodali Hostinný. Onen koupil r. 1532 Velké Obruby, které držel r. 1542 syn jeho Petr, jenž žil ještě r. 1579. Obruby pak r. 1585 prodány k ruce Lidmily, dcery. Otik z S. (1437) držel do r. 1447 Chříč a byl r. 1449 hejtmanem na Postoloprtech. Jin dřich (1468) obdržel r. 1474 od Pražanův Chvatěruby. Zdeněk byl r. 1503 hejtmanem na Kolině. — B. Vikhartové z Š. oblibili si přijmení po křestném jménu předkovu. Vikhart byl křestném jménu předkovu. Víkhart byl do r. 1451 ve službách kníž. Saského. Jan V., bratr jeho, osedlý byl r. 1454 na Plzeň-sku, držel r. 1476 Jeřeň. Na Kalči u Rabšteina seděli r. 1480 Vikhart, r. 1535-58 Viktoryn, r. 1571 Samuel a pak Jáchym († 1599). býv. město v Čechách, v XIX. stol. spojeno s městem Teplicemi pod jménem Teplice-Š. (v. t.). — 2) Š., ves t., hejtm. a okr. Ra-kých. Jeřeň držel Jiřík (1510), jenž koupil kovník, fara a pš. Petrovice u Rakovníka; Skupeč. Synové jeho byli Jan (1538, † 1558 na 157 d., 877 obyv. č. (1900), fil. kostel Nanebe-vzetí P. Marie (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., (1538). Janovi synové byli Jan Bedřich, Petr Pavel a David († 1600), kteří pustili

Skupeč. David měl syna Davida. Všichni, ř. Pei-ho, jednak ř. Hoang-ho, hlavní z nich jak se zdá, zemřeli bez muž. dědicův. Aleš zemřel před r. 1585. Synové jcho Bedřich, zemrei pred r. 1885. Synove jeho Bedřich, Adam, Jan, Jáchym a Jiřík prodali r. 1585 Jeřeň. Jiřík zakoupil se pak v Panoším Újezdě (žil 1614) a Jáchym v Kralupech. Jan držel Hořenice a zemřel po r. 1605. Syn jeho Jetřich r. 1596 od cisaře legitimován. Hořenice drželi pak Krištof a Jáchym, bratří (snad synové Janovi), prodali r. 1612 Novou Ves a zemřeli bez potomstva. Šimon, snad bratr Viktorina Kaleckého. koupil r. 1535 bratr Viktorina Kaleckého, koupil r. 1535 Běleč, r. 1538 pustou ves Skuhrov a r. 1543 Smolótely. Tyto měli po něm r. 1564 Zde-něk, Šebestián a Adam, bratří, a poslední dva je ujali. Adam († ok. 1581) zůstavil z manž. Alžběty z Dráchova dceru a syny Šimona a Jindřicha Kunráta, kteří zavrhli se strýcem příjmení Vikhart a psali se Šanovci. Šebestián přikoupiv r. 1585 Smolotelsky additentalní stránky additentalní stránky. telky a díl smolotelský strýcův svých odprodal r. 1593 Vinařice a zemřel nedlouho potom nemaje muž. dědicův. Jindřich opatroval bratra Šimona na rozumu nedostatečného († 1607), prodal ves Kdýčinu nad Kytinem a koupil r. 1602 Nižburk. U cisaře Rudolfa II. byl komorníkem a hejtmanem hradu Praž., ale zadlužil se tak, že mu r. 1613 Nižburk prodán. Zemřel v ty časy. Z manž. své Lidmily Voděradské z Hrušova, jež měla Dobřeň a Kbel, neměl muž. dědicův. Po Šebestianovi zůstala vdova Zuzana Řepická ze Sudoměře, jež prodala r. 1605 Smolotely. Za to koupila r. 1608 Hradiště n. V., kteréž zůstavila dceři Kateřině, vdané Vratislavové z Mitrovic a ta je r. 1612 prodala. Poslední toho rodu byla Dorota, jež r. 1645 dům v Miroticích prodala.

Sanovice, ves v Čechách, hejtm. Sedl-čany, okr., fara a pš. Sedlec na dr.; 16 d., 108 obyv. č. (1900)

٤

San-si, čínská provincie mezi ř. Hoang-ho, Mongolskem a Pe-či-lim, měří 207.300 km² a skládá se vesměs z vysočiny. Severem probíhá pohoří Ku-lu-šan do 2350 m vysoké, dále k j. zdvíhá se Vu-tai-šan výšky přes 3400 m, pak Hoeng-šan, náležející mezi posvátné hory čínské, Man-tu-šan, mající výše do 2750 m, a j. Veškerá zdviženina S. spadá k v. příkře, tak že zde počíná provincie pří-krým horstvem Tai-hang-šan, kdežto na z. spadá lössem pokrytá půda provincie stupňo-vitě k ř. Hoang-ho. Ohromné jest nerostné bohatství, zvláště železem a uhlím jihových. náleží Š. k nejbohatším územím světa. Uhelná ložiska mají prý zde rozlohu do 90.000 km², chovajíce v sobě přes 600 milliard t výborného anthracitu a živičného uhlí. Železo dotak že asi odtud pocházelo t. zv. serické že-

jest Tsing-ho nebo Fun-ho. Obyvatelů jest 9,900.000 i živí se hlavně orbou, jež sahá tu až do výše 2400 m n. m. a dodává pšenici, proso a jiné obilniny, jejichž sklizeň však domácí spotřebě nestačuje. Čile provozuje se i zelenářství, ovocnářství a vinařství, které dodává jediné dobré víno čínské. Na sv. kvete i chov dobytka a jest důležitým zaměstnáním broušení kamenů. Vysoký jest obchodní význam provincie, nebot veskeren obchod i peněžnictví celé střední Asie od Mandžuska až po Samarkand soustřeďuje se z valné části v rukou jejích obyvatelův. Doprava zboží děje se tu však doposud většinou karavanami velbloudimi. Hlavní město jest Tai-juen nad ř. Tun-ho se 1/4 mill. obyv. Tšr.

Sanské státy, skupina malých států, obývaných Šany (v. t.) v severní Zadní Indii, děli se v severní S. s. a jižní Š. s., jsou od r. 1887 a 1888 pod svrchovaností anglickou a zaujímají 63.160 km² s 540,000 obyv. Některé z nich byly již dřive pod svrchova-ností samostatné Barmy. Východní hranici hornatého jejich území tvoří řeka Mekong, na západ táhnou se až blizko k fravadi. Hlavní produkt jest dřevo teakové, které se dováží

do Malmenu.

anta, bot., viz Nepeta.

Santa Antonin, spis. čes. (* 6. kv. 1817 v Chocni — † 1887 v Litomyšli). R. 1842 vysvěc. byv na kněze, působil jako kaplan v Chocni a v Litomyšli, kde r. 1862 stal se děkanem, dále jmenován biskupským kommissařem při gymn, a reálce a arciknězem a do r. 1877 byl okr. škol. inspektorem pro okr. litomyšlský a poličský. Sepsal Zeměpis pro dítky Litomyšl, 1849); Správa historická o dékanském chrámu Páné, popsání sv. Kříže v městě Litomyšli (t., 1860); Geschichte der Stadt Leitomyschl (t., 1856); přel. Leona Guérina: »Cesty po světě« (t., 1855–56) a některé lyrická hána rické básně.

Santán viz Chantant. **antára** viz Santarem.

Santarské ostrovy rozkládají se při vchodu do Tugurského zálivu Ochotského vchodu do lugurskeho zahvu Ochotskeho moře, přináležejí k Přímořské oblasti sibiřské. Obsahují Veliký Šantar (1684'3 km², mezi 54°31' a 55°25' s. š. a 137°19' a 141°16' v. d.), Malý Šantar (92'2 km²), Prokofjev, Kusov, Běličij, Bezymjannyj, Medvěžij, Utičij, Feklistov, Rogatka a jiné menší. Zaujímají celkem 2860 km², jsou hornaté, s příkrými svahy, porostlé lesem a bez stáleho obys svahy, porostlé lesem a bez stálého obyvatelstva.

Šan-teu, m. čín., viz Svatau. **Šanti** Jan Nep. Jiří, dram. básník čes. bývalo se tu již za starověku i nalezeny byly (* 15. kv. 1798 v Poděbradech – † 24. bř. ve zdejších dolích železných mince římské, 1858 t.). Studoval práva na universitě pražské, r. 1827 stal se knihvedoucím v Král. Městci, lezo Římanů. Mimo to vyskytuje se tu ru-nělka, měď, mramor, jaspis a lapis lazuli. právním ve Smidarech, r. 1839 ve Skřiva-Od pradávna dobývá se i sůl v jihozáp. konci nech, r. 1848 zvolen za skupinu poděbradprovincie ze slatiny 32 km dlouhé a 5.3 km skou do sněmu říšského, r. 1850 jmenován široké, jež dodává ročně přes 1 mill. q soli. assessorem v Krumlově, r. 1856 samostat-Vodní toky provincie náležejí jednak k úvodí ným adjunktem ve Strakonicích, r. 1857 vzdal se státní služby a stal se notářem ve svém rodišti. S. byl pilný pracovník na poli domácí literatury dramatické. R. 1844 vzdělal činohru Černohorku, která provozována s pochvalou dvakráte v Praze. Samostatně napsal: Staré hodiny, žert o 1 jedn.; Lest proti lsti, veselohra o 2 jedn.; Vdova a vdovec, vesel. o 2 jedn.; Jaroslav z Bozkovic, truchlohra odměnou poctěná; Jiří z Poděbrad, truchlohra (r. 1855); Venkovské divadlo, veselohra (r. 1855); Vlasta, romantická truchlohra, která jest z nejlepších jeho prací, sepsána nedlouho před smrtí. V rukopise zůstavil Dějepis města Poděbrad. Také složil několik lehčích a menších skladeb, mezi nimi i operettu, z nichž |

některé vyšly tiskem. **Santrůček: 1) S.** Richard, český inženýr, odborník ve stavbách vodních a melioračních (* 1861 v Hradci Král.). Absolvovav vyšší reálku v rodišti a stavitelství inženýrské na české technice v Praze, přijal r. 1883 místo inženýra u společnosti pro regulování řeky Vuky ve Slavonii a účastnil se prácí projek-tových pro úpravu téže řeky, jakož i prací melioračních jejich nížin. Pracoval při tracování kanálu klissa-lovaszkého a při projektování koňské dráhy v Osěku. R. 1884–85 jako posluchač filosofické fakulty university v Bonnu navštěvoval a absolvoval meliorační odbor misto v technické kanceláři Zemědělské rady | pro král. České, kdež podnes jest zaměstnán. Mimo projektové práce pro úpravu Loučné, Výrovky, Doubravky prováděl veliké stavby meliorační a rybniční na velkostatku pardubickém, adaptaci kanálu opatovického, systemisace hospodářské tamtéž a řídil odvodnění slatin velkostatku benáteckého. Měl vy-nikající účastenství při provádění úpravy řeky Loučné, kdežto podle jeho plánu a za jeho dozoru provedeny 4 jezy stavidlové, 2 železné mosty okresní a j. stavby. Při pracích melioračních, spojených s upravou řeky Úpy, má vrchni dozor. Vykonal četné stu- soudobá spisovatelka rus., ukončila žen. gym-dijní cesty po Německu, Švýcarsku, Belgii, nasium v Petrohradě a záhy věnovala se lite-Angiii a Francii. Přispívá do odborných časopisů a vydal o sobě: Návrh organisace služby zemědělsko-technické v král. Českém (»Techn. Obzor«, 1896); Za professorem Vosykou (»Zprávy« spol. archit. a inž., 1898); Meliorace (čásť Červeného a Řehořovského r. 1899); O nut- Vernulas (t., 1896) a j. Oblibeným thematem pamatováno bylo současné na provádění melio- vitě rozdíl citu mužova a ženina. Ličíc hloubku rací a na povodňování sousedních pozemků hos- ženské lásky proti egoismu mužovu dosti-podářských (»České listy hospodář. «XII.). Od huje znamenitého uspěchu. Dvě dramata její rací a na povodňování sousedních pozemků hos-Nauč.

2) Š. Václav, medailleur čes. (* 14. kv. Několik drobnějších črt jejích přel. bylo též 1866 v Týnci n. L.), působí jako odborný do češtiny. učitel na prům. škole na Smíchově. Z jeho saplava, Šaplavá, ves v Čechách, hejtm. velká medaille Národopisné výstavy v Praze

Saplava, Šaplavá, ves v Čechách, hejtm. prací vynikají jemnou modelací medaille a okr. Nový Bydžov, fara Staré Ohnišťany, České akademie pro vědy, slovesnost a umění, pš. Smidary; 57 d., 286 obyv. č. (1900), 1tř. šk. velká medaille Národopisné výstavy v Praze

Sapsugové, silná větech dodok větech předají v z r. 1895, čestný odznak starosty kr. hl. města kého, sídli po obou svazích západní části Prahy (medaillon), jubilejní medaille JUdra hlavního hřbetu Kavkázského; na severním Ant. ryt. Randy a j. v.

šan-tung, rus. Šaň-dun, čínská pro-vincie v sev. vých. části říše při vjezdě do zál. Pe-či-li, který ohraničuje tu na j. veliký poloostrov z území šantunského k sv. vy-bíhající, mezi prov. Pe-či-li a Kiang-su, měři 149.600 km². Zmíněný poloostrov jest pro-stoupen horami, jež táhnou se až k posvátnému Tai-šanu pokrytému chrámy a modlami, jenž dosahuje zároveň největší výše z celé provincie. Horstva tato bohata jsou uhlím a železem, místy vyskytují se i zlatá ložiska. Na z. zasahuje do S-u veliká rovina severovýchodní Číny, jež na s. jest solná, na jz. však vyniká výbornou půdou. Hlavní řekou jest Hoang-ho, důležitou vodní dráhu tvoří v záp. části probíhající Císařský prů-plav. Obyvatelů jest 33,100.000, tak že Š. náleží mezi nejlidnatější krajiny čínské. Hlavním pramenem výživy jest orba vyžadující však namnoze umělého zavlažování a dodávající hojně pšenice, prosa a bobů. Mimo to pěstuje se i indigo a výborné ovoce, zejména obrovské hrušky. Na vysokém stupni jest hedvábnictví, důležit jest chov psů, jejichž maso, zejména kýty, odtud ve velkém množ ství se vyváží. Z průmyslových odvětví vyniká sklářství a výroba litého zboží, která kvetla tu od pradávna, později sice upadla, ale dnes jest opět na vysokém stupni. Hlavní na akademii poppelsdorfské. R. 1885 přijal město jest Tsi-nan nad ř. Hoang-ho, obchodním a plavebním střediskem jest Cí-fu, ležící na sev. břehu uvedeného poloostrova a otevřené zahraničnému obchodu, na témže břehu pak leží válečný přistav Vei-hai-vei. Smlouvou ze 6. bř. 1898 Německo obdrželo záliv Kiaučou s okolím v nájem na 99 let (501 km s 84.000 obyv.) a smlouvou z 2. čce 1898 Anglie obdržela v nájem Veihai-vei potud, pokud Port Arthur bude v drženi Rusů (700 km² s 118.000 obyv.) Tšr. Sapčanin Milorad Popović viz Jiho-

slované, str. 501 b. **Sapirova** (Шаширъ) Olga Andrejevna, ratufe. Vydala o sobě romány Antipody (Petr., 1890); Bez ljubvi (t., 1890); Miraži (t., 1890) a Ljubov (t., 1896). Drobné povídky její vyšly ve sbornících Pověsti i razskazy (t., 1889); Staryja pěsni (t., 1900); Zapiski dila »Technický průvodce« sv. II. od prof. muξa (2. vyd. t., 1894); Jeja sijateljstva (1891); nosti, aby při regulaci a kanalisaci řek českých jejím bývají rodinné poměry a láska, jmenor. 1888 je spolupracovníkem »Ottova Slov. Gluchaja stěna a Dva talanta sehrána byla na Alexandrinském divadle v Petrohradě.

F. H-s. | mezi řekami Adagumem a Supsou, na jižním

mezi Pšadou a Šache. Zřízení jejich bylo, doly. Alod. statek se zámečkem, dvorem, aristokratické. V XVIII. stol. přijali islám a sladovnou a lihovarem, majetek augustiniánpustošili velmi území svých sousedů v nížině Kubanské. Koncem téhož století nové nepokoje i vnitřní přivolaly první ruské zakročení a upravení vnitřní správy. Pokoření úplné nastalo teprve r. 1863 a r. 1864, většina však národa odstěhovala se do asijského Turecka.

Sapur (Sapor), jméno několika králů perských z rodu Sásánovců, viz Persie,

str., 556.

gar viz Sar planina.

Sar Veliký, rameno sibiřské řeky Jeniseje (v. t., str. 223 b).
Sara n. Ščara, l. přít. ř. Němana, protéka gub. minskou, grodenskou a vilenskou, je 373 km dl. Řeka bývá pokryta ledem asi 116 dní v roce. Plaví se po ní dříví a obili. Přístaviště v Slonimě.

Šarac, v básn. jihoslov. kůň kralevice

Marka.

Šaráda (fr. *charade*), hádanka slabiková, při níž z jednotlivých slabik různo položených hledí se sestaviti patřičné slovo vešla do módy ve Francii v XVIII. stol. a zatlačila oblibené do té doby calemboury (v.<u>t</u>.).

Šarapatka, drobný český peníz, balatka,

šart, babka (v. t.). **Barapov** Sergej Fedorovič, publicista rus. (* 1855), vzdělav se ve vojen. škole a v Nikolajevském inženýrském institutě, odešel r. 1875 jako dobrovolník do Bosny a Hercegoviny. Později věnoval se hospodářství a založil sosnovskou dílnu na pluhy. O sobě vydal: Buduščnosť krestjanskago chožjajstva (Moskva, 1883); Ministérstvo zemledélija i jego zadači v Rossiji (t., 1882, s I. N Šatilovem); A. N. Engeljgardt i jego značenije dlja rus. kuljtury i nauki (Petr., 1893); Po sadam i ogorodam (t., 1895); Putešestvija po rus. chozjajstvam (Moskva, 1881); Sočinénija (Petr., 1892) a j. Vydával časop. »Rus. Dělo« a »Rus. Trud«, místo nichž vydává nyní občas samostatné sborníky. Svými názory klonil se k učení slavjanofilů.

Šaratica, hořká voda, viz Šaratice. Saratice, Žeratice, městečko na Moravě, hejtm. Vyškov, okr. Slavkov; 111 d., 616 obyv. č. (1900), far. kostel sv. Mikuláše, 2tř. šk., zřídlo a zasílatelství přírodní moravské hořké vody zv. Šaratica, bohaté Glauberovou a hořkou solí. Podle Habermanna a Gawalowského obsahuje: 17.82 Na₂SO₄, 59 90 MgSo₄ ve 42 24 pevných sou-částkách Voda dobyla si v krátké době dobré pověsti a obliby širších kruhů i v dalekém okolí. R. 1901 rozesláno do obchodu

přes million lahyí.

Sar-dag viz Šar planina. **Šardana,** Šardanové viz Sardinie,

Šardice, far. ves na Moravě, hejtm. a okr. Smíchov, fara Šárka u sv. Maokr. Kyjov, pš. Čejč; 378 d., 1744 obyv. č. (1900), kostel sv. Michala, 3tř. šk., čet. stanice, opodál dvůr Cyrillov a hnědouhelné mantickém údolí po obou březích Šáreckého

ského kláštera v Brně.

Sardioky, ves na Moravě, hejtm. Vyškov, okr. fara a pš. Bučovice; 30 d., 197 obyv. č. (1900).

Sardin A., pseudonym P. P. Such onina (v. t.)

ze **Šarfenbachu** viz Popovský. **Barfštein** (z něm. Scharfenstein) viz Ostrý 1).

Sargani viz Sargon 1).

Sargina viz Sargon 2).
Sari, mocná řeka ve středním Súdáně, hlavní přítok bezodtokého jezera Cadského. Vzniká pod jménem Girbingi sev. od 6° s. š. na severním svahu rozvodí přitoků Ubangi a Konga, teče směrem k severozápadu, přijímá z leva řeku Girungu a Bahr Sara, z prava Ba-Mingi a Bahr-es-Salamat, od jehož ústí až do vtoku do jezera Čadského tvoří hranici mezi francouzským Kongem a severní částí německé Adamauy, protékajíc bývalou říší Bagirmi. Širokou močálovitou deltou vlévá se do jezera Čadského od jihu. Západní největší přítok, který až v deltě se Š. se pojí, Serbewuël, v horním toku Lagone, přijímá vodu z močálů Tuburi, kde pramení se též Majo-Kebbi, pravý přítok řeky Benue. Dolní tok S prozkoumán Barthem r. 1852 a Nachtigalem r. 1872, v horním toku badali Maistre (1892) a Clozel (1894), v nejnovější době pak zejména úvodí S. zkoumali Loefler (1902), Destenave (1902-03), Chevalier (1901-03), Lenfant (1903).

Šárka byla podle pověstí staročeských jednou z účastnic divčí války v Čechách. ležto vynikala krásou i zchytralostí, bylo jí uloženo, aby se zmocnila velmože Ctirada, rádce Přemyslova a nejurputnejšího nepřítele vzbouřených žen. Když tedy Ctirad vyslán byl kdysi od knížete s poselstvím do vnitra země, Š. ukryla své družky v lese Kopanině, kudy Ctirad musil jeti, sama však dala se přivázati ke stromu a volala úpěnlivě o po-moc. Ctirad zbavil ji pout, načež mu S. vypravovala, že jest dcera pána z Okoře a že byla ke stromu přivázána od dívek, jejichž odboje nechtěla se zúčastniti. Ctirad dojat jsa osudem a krásou dívky, nechal se od ní i s družinou svou zpiti medovinou a na jeji žádost také zatroubil na lesní roh. Na toto umluvené znamení dívky přepadly zpité muže, povraždily je a jenom Čtirada dovedly před Vlastu. Druhého dne byl na louce proti Vyšehradu před zrakem Přemyslovým umučen. Po S rce nazváno pak údolí, kde Ctirada obloudil. Mistni názvy Kopanina, Děvín, Okoř, Sárka udržely se v okolí Prahy. Výzdoba této pověsti, souvisící s delší pověstí o boji divčím, jest dílem pozdějších kroni-kářů a fantasie lidové. Skč. Šárka: 1) Š. Dolní, osada v Čechách,

četně navštěvována Pražany. — 2) Š. Horní čili Šárka u sv. Matěje, severozáp. od Prahy, far. osada t. na mírném návrší; 12 d., 197 obyv. č. (1900), na homolovitém kopci kostel sv. Matéje, jenž vévodí svou vysokou polohou okolni krajině. Uvádí se mezi dvanácti ko tely, jež založil kniže Boleslav II. a posvétil sv. Vojtěch. Kde původní kostel stával a jakou měl podobu, o tom nemáme zpráv. Nynější kostel postavil r. 1771 probošt pražský Frant. Strachovský ryt. ze Strachovic. Kostel obklíčen hřbitovem, na němž odpočívá spisovatel F. St. Kodym a hud. skladatel J. Drahorád. Iméno má osada od údolí Sárky, k němuž odnáší se romantická pověst o Šárce (v. t.). Ve XII. stol. bylo udolí Šárecké pokryto hustým lesem a náleželo k hájemství hradu Pražského, z nařízení Karla IV. zřizovány na stráních vinice. V Dolejší Šárce mělo proboštství pražské dvůr s vinicí a lesy a ta čásť jmenovala se r. 1334 Újezdem v Šárce. R. 1421 obec pražská zabrala dvůr proboštův a dala jej Janu Šárkovi, jehož potomci seděli zde do r. 1502, potom zeman Václav Sak ze Znaučic. Všecky statky probošiské vráceny nejspíše za Ferdinanda I. proboštství a potrvalý při něm do r. 1018-20, kdy zabrány od odbojných stavů čes, a rozprodány. Po bitvě Bělohorské vráceny všechny statky proboštství bez náhrady. - 3) Š. Nebušícká čili Šárka u sv. Jana, far. osada t., pš. Bubeneć; 18 d., 305 obyv. č. (1900), kostel sv. Cyrilla a Methoda, kaple sv. Jana, 4tř. šk., po různu letohrádky a osamělé dvorce: Dubovka, Kuliška, Meliška, Mlýn du-bový, Pachmanka, Malá a Velká Sedivá, Vi-zerka, Gabrielka, Generálka se zámečkem, Sevčice, Šubrtka a Truhlářka. R. 1680 založen v údolí Šáreckém hřbitov, při něm vystavěn a r. 1719 posvěcen kostelík sv. Jana Nep. Byl fil. kostela sv. Rocha na Strahově. Když pak cis. Josef II. nařídil, aby faráři pražští jen uvnitř města správu duchovní vedli, stal se (r. 1785) kostel u sv. Jana, kde se i v »trníčkách« říkalo, lokalií. K nynějšímu kostelu sv. Cyrilla a Methoda, jenž vystavěn ve slohu romanském, položen základ 6. dub. 1885 a kostelík sv. Jana stal se hrbitovním pro osadu nebušickou a střešovickou. Srv. Smíchovsko Zbraslavsko (Smíchov, 1899). **Šarkan**, u Slováků drak, létající v podobě hada. **Šarkić,** Šarkijć, mudírie v Dol. Egyptě, v deltě Nilské, na sev. omezená jezerem Men-

nytrovka, Šatovka, Špitálka, Václavka, Ve-lingrovka a Žežulka). Za letní doby bývá

zalským, na vých a jihu Arabskou pouští, má na 4344 km² 749.130 obyv. (1897). Země vzdělávaná zaujímá 2344 km². Hlavní město je Sagasik.

arlach (lat. scarlatina), viz Spála. **Barlat**, tkanina a barva šarlatová, viz Barvifstvi, str. 405.

Sarlatán viz Charlatan.

Sarleman Adolf Josifovič, malíř rus. (* 1826 – † 1901). Děd jeho přistěhoval se r. 1450 v Jednotě poděbradské. Jan byl r. 1458

potoka, má četné villy, osamělé dvorce (Sa- | do Ruska jako dekorativní sochař za Kateřiny II., a otec jeho byl architektem. Jsa žákem petrohr, akademie, S. věnoval se malífství historickému a válečnému. R. 1855 odebral se na studie do Mnichova, potom do Paříže, kde oblíbil si sloh pompadourský, a r. 1861 vrátil se do Petrohradu. Z jeho obrazů nejčelnější jest Kateřina II. v dílně Falconetově (1867), kterým domohl se hodnosti professora. Později proslul nejen olejomalbami, ale i aquarellami a kresbami R. 1873 dosáhl titulu dvorního malíře Alexandra II. Z jiných obrazů jeho uvádíme: Petr 1. oznamuje verejně sjednání míru se Švédskem; Petr I. přistihuje spiklence v domě Cyklerově (1884); Suvorov na Sv. Gottharde; Slavnostni uvítání Suvorova v Miláně; Poslední nocleh Suvorova ve Svýcarsku (poslední 3 nalézají se v gatčinském paláci); Episoda z uherské výpravy r. 1848 a j. Barlotka, Šarlotky (Charlottendorf), ves

na Moravě, hejtm., okr. a pš. Mor. Třebová, fara Gruna; 42 d., 240 obyv. n. (1900).

Sarnýr, z fr. charnière, závěs kloubový,

viz Stužejka.

Sarov, Sarovy, ves na Moravě, hejtm. Uh. Hradiště, okr. Napajedla, fara a pš. Březolupy; 57 d., 318 obyv. č. (1900), 1tř. šk., mlýn

a popl. dvůr.

Barovačka, lopata k míchání vápna v karbu, když se hasi. Jest to plech o pravý úhel ohnutý, as 40 cm dlouhý a 18 cm vysoký, několika kulatými otvory opatřený s náhub-kem ku připevnění na dřevěnou násadu. Pohybováním š-ky v karbu vpřed a vzad proniká vápenné mléko uvedenými otvory, kdežto zbylé kousky a kuličky nehašeného vápna pohybem a stykem s vodou spíše se přimějí k rozhašeni.

Sarování slove v zednické mluvě přehrnování vápna šarovačkou v karbu, by přistup vody neb vápenného mléka možným se učinil k vápnu ještě dostatečně nevyhašenému.

Sarovec z Šarova, přijmení staromorav-ské rodiny vladycké, jejíž erb byl červený krov na stříb. štítě a též za klenot s ramenem brněným držícím dobytý meč. Původiště ves Šarov u Napajedl. V l. 1349-60 žil Jan drže s Onšem též Hradčovice a s manž. Klarou z Opatovice Trutmanice. Stach r. 1371 a 1373 držel Ujezd. Bratří Oneš, Vojtěch a Vlk prodali r. 1373 čtyři vesnice. († j. 1381) seděl na Těšově, Vojtěch držel Otmanovu Lhotu. Synové jednoho z nich byli bratři Oneš a Čeněk, z nichž onen ujal (1405) Hradčovice a tento Šarov. Čeněk zpečetil r. 1415 stižný list a Oneš žil ještě r. 1437 († j. 1447). Oba byli přívrženci učení Husova, pročež jim Šarov mocně zabrán. Viz Praskovy Pameti Malenovic.) Od těch dob rodina tato rozdělila se na dvě pošlosti. A. Česká pošlost. Čeněk, jak se zdá, vystěhoval se do Čech straně tu podobojím. Jeho snad synové byli Jan, Čeněk a Vaněk, kteří byli r. 1440 na sjezdě Cáslavském a

r. 1460 králi Kazimírovi. Čeněk sloužil r. 1456 nejv. mistru pruskému. Z rotmistrování vy-získali peníze, z nichž si koupili statky v Če-chách. a) Větev Slatiňanská. Vaněk zakoupil se před r. 1457 v okolí Slatiňan. Potomek jeho Sigmund († c. 1510) držel r. 1484 Rabšteinek, tež Slatiňany a sloužil věrně králům proti Uhrům. Synové jeho byli Václav a Zdeněk, z nichž onen měl Slatiňany, jež prodal r. 1525 Chrudimským, a tento Kabšteinek, kterýž prodal (1538-40), s dcerami Dorotou a Kateřinou též Chrudimským. Václav nadělal se mnoho výtržnosti, až se naposled i právu a nálezu protivoval. Po prvním zajetí v Sasku mu odpuštěno, ale když se zase protivil zemskému soudu, zajat na Lorci (1538) a stat na Pohořelci (Hrady I. 145; srv. článek Ferd. Tadry, Václav st. S. ze Š. v »ČČM.« 1888, str. 62.). Zůstali po něm synové Sigmund, Vilém a Jiřík (1543). — b) Větev Ledecká a Jenikovská. Daniel získal před r. 1482 statek Ledce u Opočna. Synové jeho byli Petr a Jan. Tento zemřel před r. 1528 zůstaviv syny Václava. Čeňka a Zdeňka, kteří pod stave Petra dostěli adag. kteří r. 1528 od strýce Petra dostali Ledce za díl, avšak r. 1538 týž statek prodán. Če-něk žil ještě r. 1572. Petr obdržel při dělení (1528) Śrub nad Ledci a Jenikovice (manž. Marjana z Tamfeldu). Synové jeho byli Vác-lav, Jan a Daniel. Václav obdržel r. 1542 za díl Libnikovice a zemřel r. 1562 zanechav syna Viléma († j. 1580) a dceru Veroniku (vd. Kapounovou). Jan dal r. 1547 Danielovi za díl Srub a sám vzal Jeníkovice. Žil ještě r. 1575. Synové Janovi byli Jindřich (na Srubu, † 17. dub. 1599) a Vilém Jakub (1587—1615, na Jeníkovicích). Po Jindřichovi zůstali synové Mikuláš Rolenc a Jan Václav, z nichž onen měl Jenikovice a tento Srub. Po smrti Mikulášově Jan koupil (1606) díl jeho, stal se pak (po r. 1618) radou u soudú nejv. purkrabství a prodal Jenikovice ok. r. 1620. Zemřel před r. 1626 (manž. Žofie z Ryzenska). Syn jeho Rudolf Sigmund zemřel bezpochyby před otcem, poněvadí r. 1628 již nikoho z české pošlosti nebylo. — B. Moravská pošlost pocházela bezpo-chyby od těch, kteří drželi Újezd, totiž Jana, jenž koupil r. 1437 s manž, Annou z Buchlovic Pašovice a r. 1447 Nitkovice. Jeho snad synové byli Jakub a Oneš, kteří před r. 1466 koupili Krumsin. Jakub byl v l. 1484 až 1517 hofrychtéřem; nabyl Čihovic, jež r. 1490 prodal, též r. 1481 Domamyslic a r. 1492 Otaslavic, r. 1499 Pteni, též Hluchova a Přemyslovic († j. 1520, manž. Eliška z Hradčan prve vd. Fulšteinová a opět vdaná Bystřická ze Stvolové). Jiný Jakub držel Zlá-maný Újezd, jejž r. 1532 prodal. Synové Jakuba staršího Jiří a Václav rozdělili se tak, že onen měl Ptení, Hluchov a Přemyslovice, tento Otaslavice, Krumsin, Domamyslice a Kobylníky, avšak větší čásť odprodali. Celý díl Václavův koupil Jan z Pernšteina (1527) a Otaslavice prodal Jiři (1532). Po český sládek (* 1825 v Praze — † 9. února

a 1459 ve službách polských a odpověděl tomto následoval v držení Ptení a přip. statků syn Jan (ok. r. 1569) a potom synové Jiřík a Vilém, z nichž tento onomu svůj díl vydal (1581). Později měl onen Hluchov, tento Pteni. Po Jiříkovi drželi statky Jan starší, jenž r. 1612 Přemyslovice prodal, a Kateřina ml. s manž. Bohuslavem Tasem Skydenským ze Skydně, jež zůstavila Hluchov synu Rudolfovi Václavovi Martinkovskému z Roseče z dřevního manželství. Vilém zemřel před r. 1596 a po jeho smrti prodáno Ptení Anně Martinkovské z Roseče, jež je zase pustila Hynkovi Švci z Š. Tomuto statek po r. 1620 zabrán. V ty časy žil také Jakub, jehož syn Jan r. 1673 došel svých let. O členech rodu toho vypravováno, že tři muži a několik žen r. 1620 na hradě Fulnece od vzteklého psíka pokousáno a všichni zahy-nuli. Krištof Velen byl v l. 1659-68 nejv. písařem zemským v Opavsku, ale s toho úřadu složen, poněvadž byl vyznání podobojí. Vystěhoval se pak do Volovska, kdež měla manž. Exuliana Kristina Pergerovna z Pergu statek Psáry. Jeho bratr Jan Jakub vyženil s manž. Kateřinou Šafgočovnou z Tisovic statek Hněvošice v Opavsku a popsal r. 1645 svůj život (Jungmann, Hist. lit V. 350). Synové jeho byli Jiří Hynek († 1703, c. k. voj. hejtman) a Jan Krištof (* 1725, soudce zemský v Opavsku; manž. 1. Eva Zeislitzowna, 2. Anna Juliana Rumlerka 1723). Syn tohoto byl Rudolf, jenž měl z druhého manželství sýny Bedřicha Viléma a Gustava, jejichž potomci žijí v Prusku. — V Čechách žili od XIV. stol. (až do XVI.) Šarovci ze Lhoty (po nich Šarovcova Lhota) od předešlých rozdílní.

Sarpie, z fr. charpie, cupanina (v. t.). **Sar planina**, Šar-dag (starov. Skardos, Scardus), pohofi ve střední části poloostrova Balkánského na západním okraji massy Rhodopske. Táhne se směrem jz.-sv. mezi skleslinami tektonickými Metohiji a Tetovem, na jihozápadě souvisí s horskými hřbety v okolí jezera Ochridského, na severovýchodě spadá příkře ke Kačaniku v údoli Lepence. Nejvyšší vrcholy jsou Babašnica (2481 m) a Ljubotin (3050 m). Pohoří prozkoumáno nejnověji Cvijićem i Oesterreichrem, kteří zjistili na něm stopy dávného zalednění.

Saršoun, mohutný meč dyojručí, zavedený ze Západu evropského do Cech v XV. stol, podobný, snad i totožný s rutlníkem. Udržel se přes celé stol. XVI. Viz dr. Z. Winter, Dějiny kroje v zemích českých. II., 272, 273, 608. FM.

Sarukin viz Sargon 2). Saruro-daralagjozský újezd v jihových. části ruské gubernie erivaňské, hraničí na v. s gub. jelisavetpolskou, na jz. s Persii a ma na 2972 km² 76.550 obyv. (1897), hlavně Armenův a Tatarův, jejichž zaměstnáním jest chov dobytka a rolnictví, poněkud i sadařství a vinaření. Administrativní střed osada Bas-nurašen.

1881 t.). Po odborných studiích technických cestovál s Ferdinandem Náprstkem po Evropě a studoval zvláště v Mnichově a v Anglii výrobu tamních piv; r. 1846 ujal po svém otci pivovar u »Virlů«, na Karlově nám., jejž v krát-kém čase tak zvelebil, že jeho výrobky na 30 výstavách byly vyznamenány. Ponévadž místnosti »u Virlů« záhy nestačily, Š. koupil od kláštera Emauzského r. 1857 pozemek a zřídil na něm nový pivovar se skalními sklepy, jimž v Praze nebylo rovno. Činnost Š.ho v pivovarství nesla se trojím směrem. Snažil se především zlevniti a vypěstovati lepší suroviny. S m vypěstovaný ječmen oregonský a imperial vyznamenán byl na četných výstavách. Menší byl S ho úspěch při pěstění chmele. V druhém směru S. usiloval o zdokonalení výroby pivovarské vůbec a jsou v té příčině jména Balling (v. t.) a Š. téměř ne-rozlučně spojena. Š. vařil na základě pouček Ballingových a Balling pracoval na základě zkušenosti nabytých u Š ho. V poznáni, že pivovarství bez theoretických vědomostí je tapáním ve tmách, zřídil r. 1868 »První ve řejnou odbornou školu sladovnickou« a byl až do své smrti jejím ředitelem a vydržoval ji téměř ze soukromých svých prostředkův. Třetí snahou Š-ho bylo zastupovati a hájiti všude zájmy průmyslu pivovarského. Uvádime jen jeho snahu po zavedeni daně ze sladu a petici ke sněmu toho se týkající, jež podepsána byla 527 sládky. S. vedle pivovarství s velikou zálibou pěstoval přírodní vědy, zejména palaeontologii. Z útvaru silur. založil velkolepou sbirku, která vedle sbirky Barrandeovy byla největší v Evropě a kterou po něm dědicové prodali do Anglie. V l. 1849 až 1851 a 1868 74 byl členem obecního zastupitelstva pražského, r. 1854 stal se členem obchodní a živnostenské komory, kterou v l. 1861-66 zastupoval i na sněmu král. Českého, kdež dal první návrh na zboření hradeb městských. Š. účastnil se všech vlasteneckých podniků nejen hmotně, ale i činně, zvláště pamatoval na Čes. museum, jemuž dostalo se od něho mnohého vzácného daru. R. 1874 za zásluhy o průmysl pivovarský vyznamenán mimo jiné řádem Františka Josefa a povýšen do stavu šlechtického. – Syn jeho Jos. Štěpán Zd. (* 1848 v Praze – † 1899 na Král. Vinohradech) vedl po otci pivovar na Karlově náměstí, ale záhy předal jej rodině Reisingerově.

Barya Veliký (maď. Nagysáros, něm. dvorský nebo královský poeta znamenalo Grossscharosch), městečko na Slovensku v sev. Uhrách u Tárczi, a žel. dr. Prešov-Orlová, župa šaryšská, okr. Široká, má 2011 obyv. slov., 260 maď., 172 něm. a 77 jiné národ. (1900). V zámku posud zachovalém císařští zoldnéři přepadli Františka Rákóczyho a dovedli jej do zajetí do Nov. Města za Vídní. Nad niěstem zříceniny hradu šaryšského, náležovšího v dávných dobách králům uherským. Po hradě tomto obdržela jméno župa. Nedaleko odtud u Červenice (Vôrôsvágás) sopálové doly Opál má barvu modrobílou a mlékovou. Š. býval král. svob. městem.

Šaryšská župa na Slovensku v sev. Uhrách hraničí na sev. s Haličí, na vých. se župou zemplinskou, na jih abaujsko-torňanskou a na záp. spišskou, má na 3821 81 km² 174.470 obyv., mezi nimiž 115.141 obyv. slov., 33.988 rusin., 10.886 nem., 10.926 mad., 68 srbochorv., 33 rum. a 3428 j. národ. (1900). Župa jest celkem hornatá, prostoupena na severu lesnatými výběžky Karpat a na jihu vybíhá sem Šovárské pohoří; zavlažována je řekami Hernad, Poprad, Svínka, Tarca, Sekčé, Topla, Ondava a j. Podnebí jest po většině drsné, studené, ale zdravé. Na horách daří se pouze oves, v údolích pěstuje se len, konopě, pohanka, ovoce a všechny druhy obilí. Z minerálů dobývá se zlato, stříbro, měď, antimon, železo, kyz železitý, mramor, břidlice hladířská, porculán a rozličné druhy drahokamů, zejména na hoře Libanka znamenité doly na opály a v okolí Prešova vy-datné doly na sůl. Značný jest počet lázní a minerálních pramenů (asi 72). Župa má hojnost lesů a zvěře. Důležitým zdrojem výživy jest zemědělství a chov hovězího a vepřového dobytka a koní. Průmysl obmezuje se na tkaní plátna, hrubého sukna, koberců a flanelu, dále na hornictví, hrnčířství; obchod je jen nepatrný. Krajina jest chuda, většinou Slováky obydlena, kteří od r. 1870 stěhují se značně do Spoj. Obcí sev-amer. Zupa má 3 města se zřízeným magistrátem a 6 okresů. Hlavním sidlem župy je Prešov.

Saryšský Potok v. Potok 7).

Sarže viz Charge. Sašek, komická osoba, zosobňující komícký živel již v komédiích řeckých a římských, později pod různými názvy i v národních komédiích jiných národů (viz Harlekýn, Hanswurst). Ve středověku vyskytuje se i při církevních, venkovských, rytířských a j. slavnostech. Nejrozšířenějším druhem šašků stal se dvorský š. nebo blázen (Hofnarr), jehož úkolem bylo žerty a vtipnými nápady, někdy i akrobatickými výkony obveselovatí dvorskou společnost. Vyskytují se již ve starověku při hostinách řeckých a římských (parasitae, moriones, scurrae), ve středověku pak nejen panovníci, nýbrž i páni a rytíři, bohatší měšťané, papežové i jiní hodnostáři duchovní vydržovali si šašky. Povaha úřadu dvorského šaška byla různá. Ve Francii nějaký čas byl š. dvorským úředníkem (fou du roi en titre d'office), tamtéž někdy dvorský nebo královský poeta znamenalo tolik jako dvorský š. Jinde zase, zejména u osob niżších, bylo šaškům snášeti mnohé ústrky i bití. K úřadu tomuto vybírány někdy chytré osoby dobrého původu, jindy zase osoby těla škaredého, trpaslíci, blbci, jež byly jen terčem vtipů. Někteří šaškové byli duchaplní vtipkáři, jini sprosti patolíza-lové, vždy však měli privilej, říci pánovi plnou pravdu do očí. Měli vždy zvláštní kroj, přiléhavý, pestře zbarvený, na hlavě čapku s rolničkami, v ruce bláznovské žezlo, oslí despotismus, jinde úcta ke skutečným bláz-

nům dala vzniknouti dvorským šaškům, ně- | ležito je pro vnitrozemský obchod se lnem kde vyvinuli se z potulných vyprávěčů a ze Se-čuanu, neboť leží na hlavní cestě jdoucí pěvců, na př. ve Francii z troubadourů a ze sev. na jih. minstrelů. V novém věku různé vlivy, zejména divadelní hry, počaly potřebu šašků umenšovati, až ke konci XVIII. stol. zjev ten mizí nadobro u dvorů, udržuje se pouze mezi lidem. Srv. Floegel K. F., Gesch. der Hofnarren (1789); Floegel-Ebeling, Gesch. vatelô, s nimiž vydal pak sborník »Dněstrovdes Grotesk-Komischen (1887); Nick, Die ska Rusalka«. Jeho Dumki a Psalmy RuslaHof- und Volksnarren (1861, 2 sv.); Ebeling, novy zahájily nový směr v literatuře malorus. Zur Gesch. der Hofnarren (1884).

Sašek, český zeman neznámého jména, jenž provázel Lva z Rožmitála na cestách 1846, str. 47—66); Dědickij, Vspomanka jeho (1465—67) v Německu, Belgii, Anghi, o M. Š-e (>Zorka Halicka<, 1860, str. 488 až jeho (1465–67) v Německu, Belgii, Anglii, Francii, Španělich, Portugalsku, Italii a alpských zemích, při čemž nejednou ukázal statečnost svou. Čestu tu popsal jazykem českým ale dílo bohužel se ztratilo. Zachoval Pavlovského z Pavlovic, biskupa olomouckého, jež vzdělali J. E. Horký po německu a F. A. Slavík po česku. Po Horkém nedůvodně Š. pokládán za člena Šaskův z Mezihoří, kteráž rodina tehdáž ještě nebyla; spíše to byl Václav S. z Bírkova, jenž se táhl r. 1483 na statek Újezd a r. 1493 obhajoval si nějaká práva ve Kbele.

Bašek z Mezihůře (neb Mezihoří), příjmení rodiny teprve v pozdních dobách nadané erbem (zlaté buvolové hlavy na červe-ném štítě). Předek jejich Jan (1542) měl dům v Nových Benátkách (č. 42), jejž postoupil r. 1584 synu Jiříkovi. Tento držel od r. 1573 druhý dům č. 39) a byl r. 1601 hejt-manem panstvi. Jan starší byl hejtmanem v Dobrovici a v l. 1645—62 držel dvůr v Lažanech. Daniel Florian byl hejtmanem hospodářským u hrab. Černína. On první ze rován erbem a heslem, ale list na to mu v Mėlnice shorel. Současně s nim žili Václav Ladislav (1666-98) a Karel Vilém, jenž ok. l. 1696 přestěhoval se z Libáně do Prahy. Josef Jan, vnuk Danielův ženil se r. 1731 v Praze, byl v povinnostech konšel-ských a domohl se toho, že mu byl majestátem z 22. září 1746 šlechtický jeho stav nitranské, okr. Senica, má 1855 obyv. slov., potvrzen. Zemřel 4. pros. 1748. Současně žil Daniel František, snad bratr, jenž ženil četně navštěvované poutnické místo (ročně se r. 1738 v Praze. Po Josefovi zůstali z dvo-jiho manželství synové a dcera; syn Jan ze-mřel již r. 1758. V kalendáři r. 1786 připomřel již r. 1758. V kalendáři r. 1786 připo-míná se ještě Jan Josef Š. z M., jenž snad se dočkal XIX. stol František Š. z M. byl tonka. — 2) Š. Nová, osada t., viz Lec. k. skutečným dvorským radou u nejv. nora soudu ve Vidni, rytířem rak. Leopoldova a 3) pol. Stanislavova řádu (1835). O jeho potomstvu se pamětí nedostává.

Sašeň, zool., viz Teredo. Sa-ši, svobodný přistav na stř. toku Jangtse-kiangu, v čín. prov. Hu-pe, z. od Hankeu, přiléhající na sz. ke King čeu, má asi 75.000 obyv. Zahran. obchodu byl otevřen r. 1885 R. 1852 ujal se správy statku Taman ve na naléhání Japonska, které vedle Anglie má feodosij. új., kde založil sbírku ptactva polozde své koncesse a konsuláty. Dováží se ostrova tavrického, kterou věnoval pak zool. hlavně cukr, vyváží se vosk a hedvábí. Dů- museu moskev. university. Od r. 1864 hos-

Šaškėvio Markian, spis. haličskoruský (* 1811 — † 1843), byl syn kněze a sám kněz. Pod dojmem spisů Kotljarevského, Maksimovice a j S. počal studovati nár. písně, podání a zvyky a skupil kolem sebe kruh spisoa mnohé z nich znárodněly. Srv. jeho životopis od Holovackého (»Vinok Rusinam«, 497); Ohonovskij (>Pravda<, 1872, str. 157 až 163); Pypin a Spasovič, Historie literatur slov. (I., str. 341).

Saškov Serafim Serafimovič, spisovatel rus. (* 1841 — † 1882 v Novgorodě), pocházel z duchov, rodiny irkutské a sám vychován byl v semináři v Irkutsku a v duchov. akademii kazanské. Již jako student psával do časopisů, všímaje si horlivě otázek národohospodářských. Později zanechal studii v akademii a usadil se v Petrohradě chtěje poslouchati přednášky na universitě a věnovati se literature. R. 1863 vrátil se na Sibir a založil v Krasnojarsku školu, která po roce byla zavřena. V l. 1868-73 byl ve vyhnanství v Šenkursku, později dovolen mu pobyt pouze v některých krajích. Psal hojně do růz. časopisův. O sobě vydal Istoričeskija sudby ženščiny, detoubijstvo i prostitucija (2. vyd. Petr., 1872); Očerk istoriji rus. žen-ščiny (2. vyd. t., 1879); Istoričeskije etudy (t., 1872); Istoričeskije očerki (t., 1875) a j. Sebrané spisy (Sobranije sočiněnij) vyšly ve 2 dilech (t., 1898). Srv. D. D. Jazykov, Obzor všech (snad od nějakého falckraběte) obda- žizni i trudov pisatělej, umeršich v 1882 (t.,

> **Šašovice,** ves na Moravě, hejtm. Dačice, okr. Telč, fára a pš. Želetava; 49 d., 310 obyv. č. (1900), dvůr, továrna na škrob, mlýn a pila.

> **Saštin**, Šaščin (něm. Sassin, mad. Sas-vár), městečko na Slovensku v uher. župě 370 něm., 117 maď., 31 jiné národ. (1900); 40.000 poutníků) se zázračným obrazem Panny Marie.

3) S., m. na Mor., viz Satov.
Sater, bot., viz Gypsophila.
Satilov Josif Nikolajevič, národohospodář rus. (* 1824 – † 1889), vzdělal se na universitě charkov. a sloužil nějakou dobu při správě města v Kerči, kde nejednou účastnil se archaeol. výzkumů M. J. Blarenberga.

podařil na statku Mochově v novosilském j új., tulské gub., kde zařídil vzorné hospodářství a účastnil se též mistní samosprávy. Z těch dob proslul zejména šatilovský oves. R. 1858 spolupůsobil při založení komitétu akklimatisace při moskev. universitě a r. 1864 při pořádání moskev. národohospodář. výstavy. Jako člen a pak předseda moskevské národohosp. společnosti přispěl platně svojí radou při různých enquetách v ministerstvu zemědělství, vydal přes 50 pojednání z oboru nár. hospodářství a pod. Srv. Istoričeskaja zapiska o 30lětněj dějatěljnosti Imp. Mosk. Obšč. Sel. Choz. i jego preziděnta I. N. S-a (Moskva, 1890)

Satna viz Garderoba. **Satov**, Satava (*Schattau*), městečko na Moravě při žel. dr. Š.-Jihlava, v hejtm. a okr. znojemském; 313 d., 2494 obyv. n. (1900), 4tř. šk, pš., telegraf, četn. stanice, továrna na hlin. a cement. zboží, 2 mlýny, zelinářství a týd. a výroč. trhy.

Satrov Nikolaj Michajlovič, básník rus. (* 1765 — † 1841), byl z nejhorlivějších stoupenců Šiškova a protivníků Karamzinových. R. 1831 rus. akademie vydala sbírku jeho básní ve dvou dílech. Jsou to po většině duchov, písně neb básně na motivy biblické. Žukovskij poznamenal o nich, že vyjadřují věci známé a obyčejné způsobem neobvyklým, neobyčejným. Zvučný jeho verš bývá slavnostní, ale strojený. Mimo to vydal ještě několik sbírek veršů, roztroušených po časopisech.

latsk viz Sack.

Satt el Arab nazývají se řeky Eufrát Tigridem po svém spojení u Korny. Viz

Enfrat.

Sauer z Augenburgu Josef, paed. spis. čes. (* 8. list. 1845 v Držkově). Působil napřed jako učitel na hl. škole ve Vodňanech, doplniv vzdělání na technice a universitě, jmenován r. 1870 cvičným učitelem a po roce professorem na čes, ústavě ke vzdělání učitelek v Praze, v kterémžto úřadě setrval až do r. 1903, kdy odešel na trvalý odpočinek. Nyní žije v Praze. Roku 1879 odebral se na studijní cestu do Švýcar a vydal o cestě té spis Paedagogická cesta po Švýcarsku (Praha, 1880). Potom společně s V. Náprstkem navrhl zřizení ústavu pro zanedbané hochy, kterýž později obec pražská zřídila v zámku libeňském. Jakožto spisovatel účastnil se zdělávání čítanek pro školy obecné a měšťanské. Mimo četné články psychologické, methodické a vůbec paedagogické v různých listech vyšly od něho tyto samostatné spisy: Počátky duš**es**loví (Praha, 1876); Methodický výklad některých pojmů dušeslovných (t., 1879); Obecné vychovatelství (t., 1898); Stručné vychovatelství a vyučovatelství (t., 1900); Paedagogika (t., 1897. Dedictvi sv. Prokopa); podle dra A. Baginského O nemocech školních (t., 1882); Josef Allemand, zakladatel spolků jinochů ve Francii (t., 1902); O štěstí (t., 1902). Založil a dosud telegraf a telefon. Velký obchod s obilim vyd. měsíč.: »Rodinné vychování« (roč. VI.). (přes Libavu do Anglie), dřívím a se lnem;

Šavel viz Pavel 1). Šavel z Vlkové, příjmení staročeské rodiny snad erbovní, jejíž erb byl štít modrý, v něm suk žlutý a z každé strany suku list jetelový, tež žlutý a týmž způsobem nad hel-mou. Předek jejich byl Zichan z V., jenž seděl r. 1440 při městě Louncch, drže též platy v Staňkovicích a Žaboklicích, jež vzdal r. 1467 synu Šavlovi. Žil ještě r. 1476 do-čkav se vnuků a vnuček. Šavel, jehož jméno stalo se přijmením potomkův, získal dědiny při Lounech a držel též zboží v Charvatcich, jež Ofka z Petrovic od něho vyplácela (1482). Synem jeho snad byl Jan, jenž měl nemalé ústrky s Lounskými, kteří se chtěli zhostiti nepohodlných šlechticův. Zemřel ok. r. 1528 zůstaviv vdovu Kateřinu Kunšovnu z Lukovec. Jeho snad synem byl Martín, jenž se připomíná v tituláři r. 1531 vydaném. Týž zavražděn asi v ty časy a pochován v kostele na hradě Pražském. Semenkovice držel r. 1523 Mikuláš. Týž a Petr Š přijali k crbu a heslu Jakuba Hulu, coż majestátem z 12. čna 1531 stvrzeno. Mikuláš a Sigmund, bratr jeho, vložili si r. 1542 ves Charvatce v obnovené dsky. Onen zemřel r. 1547. Petr držel Chramce a zemřel r. 1556, zůstaviv vdovu Barboru († 1578). Jejich dcera byla Katefina vdaná Vřesovcová. Sigmund Š., zemřel 18 cce 1583 jsa té rodiny poslední. Sčk.

Savlatka (Eques), zool., viz Sciaenidae. Savle (rus. a jihoslov. sablja, pol. szabla, palasz, fr. a angl. sabre, angl. tet falchion, it. sciabola, něm. Sābel), nahá zbraň bodosečná, více, zejména čím křivější tím více sečná, jež od kordů a různých mečů podobně sestrojených se liší hlavně čepelí v rovině svojí více méně zakřivenou. Bývalo jí užíváno vždy a je posud více u národů východních, kdež u Turků se udržela nejkřivější a u Poláků, Chorvatů a Maďarů náleží i při osobách nevojenských k úboru národnimu. S. jezdecká je nejdelší a nejpádnější a jílec její opatřen košem, záštitcem, š pěšácká kratší a lehči, š. zákopnická zvaná též tesák nebo sekáček, je nejkratší, ale tím širší a silnější a na hřbeté vysekaná na pilu; ve vojště rak.-uh. ji nosí mimo zákopníky též prosté mužstvo pěšího dělostřelectva, vozatajstva a zdravotnictva. Š. se chrání v pochvě u všech důstojníků, u jízdy, pak poddůstojníků dělostřeleckých a vozatajských z ocelové žesti, u prostého mužstva zbrani ostatních kožené, zavěšené po levém boku na opasníku. S. pro šerm sluje spadon. Š. vojenské hledíce více k věci bývají jednoduché beze zbytečných ozdob, kdežto š. východních velikášů, polských, chorvatských a maďarských magnátů jsou namnoze skvostné s čepelí damaškovanou, s jilcem a pochvou okovanými drahými kovy a posázenými velecennými drahokamy.

Savli (pol. Szawle), ruské új. město v gub. kovenské se 17.196 obyv., větš. židy (1903); stanice železn. (traf: Libava-Romny), pošta,

vinopalny a pivovary. Vedle jiných škol je politika i russkaja partija v Poljšé do Jekatu muž. a žen. gymnasium. Za dob polských térinv II. (t., 1864); Načalo i charaktér Puga-Š. náleželo ke knížetství Žmuďskému. — čevščiny (t., 1865); Političeskaja sistéma Petra III. Újezd šavelský má na 6918 km 239.819 obyv.

Savrov Nikolaj Aleksandrovič, publicista rus. (* 1826 — † 1899), vzdělav se v inženýr. škole (pozdější vojen. akademii) sloužil při kutaiském gen. gubernátoru a upozornil na otázku zřízení přístavů v Černém moři. Později svěřeno mu vypracovati projekt obchodního přístavu pro Zakavkází a po deviti letech zřízen jeho přispěním přístav potijský. R. 1875 šel do výslužby a v l. 1876-78 vydával se svým bratrem Aleksandrem († 1879), který byl dobrým publicistou ve věcech finanč., časop. »Birža« a »Naš Věk«. V l. 1878—81 sloužil při hlavní správě Kavkázu a v l. 1884-91 byl hlavním spolupracov. časop. »Kavkaz«. O sobě vydal Rus. puł v Sredňuju Aziju (Petr., 1871); Ob ekonomičeskom sostojaniji Rossiji i měrach k jego ulučšeniju (t., 1882); O značeniji rus. torgovago morechodstva (Tiflis, 1886); O značeniji Severa Rossiji (Petr., 1884) a j

Boapov Afanasij Prokopjevič, rus. historik (* 1830 v Irkutsku — † 1876 t.), studoval na akad. kazan., od r. 1861 byl prof. ruské historie na univ. kazanské, od r. 1863 v rodišti. Vyznamenal se zejména studiemi z dějin rozkolu. Z jeho článků časopiseckých nejvážnější jsou: Zemskij sobor 1648-49 i sobranije députatov 1767 goda (»Otěčestv. zapiski«, 1862); Ustrojstvo raskoljničich obščin (t., 1863); O protivogosudarstv. elementé v raskole (t., 1866); Istoriko-geografičeskoje raspredélenije narodonaselenija v Rossiji (>Rus. Slovo«, 1864). Samostatně vydal: Russkij raskol staroobrjadstva (Kazaň, 1859); Golos drevnéj cerkvi na zaščitu něsvobodnych ludéj (t., 1859); Zemstvo i raskol (Petrohr., 1862); Socialjno-pedagogičeskija uslovija umstrennago razvitija russkago naroda (1869) a m. j.

Bčara, řeka, viz Šara. **Bčebalskij** Petr Karlovič (Щебальскій II. K.), historik a publicista ruský (* 1810 -† 1886). Pocházel ze šlechty pskovské gubernie. Studoval v dělostřeleckém učilišti, sloužil u gardového dělostřelectva. Pro účastenství v souboji byl degradován za prostého vojáka (1842), vyznamenav se však v bojích na Kavkáze (1842-48) byl znova povýšen a vřazen do gardy. Byl ředitelem divisní školy gardového dělostřelectva, pak policmistrem v Moskvě, potom úředníkem pro zvláštní úkoly při vrchní censurní správě a konečně chefem suvalského a varšavského učebního ředitelství. Hlavní jeho spisy: Pravlenije carevny Sofiji (Moskva, 1856, přel. do fr nc.); Čtěnija iz russkoj istoriji s konca XVII. v. (6 seś., Petr., Moskva a Varš., několik vyd. 1861-62); Nacalo Rusi (Petr., 1863, posl. vyd. pod tit. Russkaja istorija dlja gramotnago naroda i načaljnych učilišč, Varšava, 1876-78); Délo o kurljandskom gercogé Er- predélach i polzé statistiki (t., 1828) a j. nesté-Ioanné Bironé (Moskva, 1862); Razskazy Boeglov: 1) S. Nikolaj Prokofjevič, o Zapadnoj Rusi (2. vyd., t., 1866); Russkaja fysik rus. (* 1793 — † 1831), byl prof. fy-

čevščiny (t., 1865); Političeskaja sistema Petra III. (t., 1870) V l. 1883—86 byl redaktorem »Varšavského Dněvnika«.

Scedrin (Щедринъ): 1) S. Semen Fedorovič, malif rus. (* 1745 — † 1804), byl žákem petrohr. akademie, která poslala ho na státní útraty do ciziny. Navrátiv se vyučoval v akademii, kde jeho vedeni svěřena hlavně škola ryjecká. Od r. 1787 byl inspektorem akademie a od r. 1798 vicerektorem. Těšil se přízni dvora, zejména Pavla I. Pochází od něho mnoho olejomaleb z okolí paláců carskoselských, gatčinských a pavlovských. Vedle toho zobrazil manévry Alexandra I. v Oranienbaumě a j., jako: Krajina se stádem a pastýřem (v museu petrohr. akademie) a Krajina se zvířaty (v moskev. galerii hratří Tretjakových).

2) S. Feodosij Fedorović, sochař rus., bratr před. (* kol. 1751 — † 1825), byl rovněž žákem petrohr. akademie, kde dosáhl nejvyššiho vyznamenáni, veliké zlaté medaille, za polovypuklinu Izjaslav Mstislavič ohrofen vlastními vojíny, načež poslán byl za hranice. Pobyv rok v Římě a pak v Paříži, vrátil se do Petrohradu a stal se profes. akademie. Z jeho praci uvádíme ještě Apollo vynímá šíp z toulu; Venuše (v gatčinském paláci) a j. Rovněž pochází od něho částečná výzdoba petrohr. bursy, kazanské kathedrály

a pod

 Š. Silvestr Fedosějevič, malíř rus., syn pred. (* 1791 - † 1830), byl v petrohr. akademii žákem svého strýce a vyznamenán velikou zlatou medaillí za obraz Pohled na Petrohrad s Petrovského ostrova (v museu akademie). Do r. 1818 pracoval za hranicemi, jmenovitě v Italii, jejíž přírodu vášnivě si zamiloval. Ovládal zejména effekty moře a vzduchu za slunečného a měsíčného světla, při čemž obrazy jeho vynikají přesnou kresbou a poetickou náladou, tak že došly ob-liby nejen v Rusku, ale i za hranicemi. Zemřel a pochován byl v Sorrentě. Hlavní z jeho praci jsou: Pohled na Amalfi; Tivoli u Říma; Kolosseum v Římě; Terasa na břehu zálivu Neapolského; Měsíčná noc v Neapoli. Malý přístav v Sorrenté; Velký přístav v Sorrenté; Pohled na most a Andélský hrad v Římě; Vodopád v Tivoli a j. V Treťjakovské galerii v Moskvě nalézá se 13 jeho obrazů, jiné jsou museu a v petrohr. v moskev. veřejném

museu Alexandra III.
4) S., pseudonym Mich. J. Saltykova

(v._t.). **Ščedritskij** Izmajil Aleksějevič, historik rus. (* 1792 — † ?), studoval na univ. moskevské, na níž později byl prof. ruské historie, zemepisu a statistiky. Sepsal: O vlijaniji poeziji na nravy i obrazovannost narodov v drevnija i novējšija vremena (»Vėst. Jevropy«, 1829); Vstupitélnoje čténije o suščnosti,

siky na universitě petrohradské. Sepsal: O vulkanach i ich volnenijach (1813); Osnovanija častnoj fiziki (1823); Osnovanija ob-ščej fiziki (1824); Minéralogija po sistémé Gaju (1824); Chorjajstvennaja botanika (1826); Nastavlenije o rafinirovaniji sacharu (1829); Rukovodstvo k fizikë (1829—30); Rukovodstvo k chimiji (1831) a j. Kromě toho redigoval časopis »Ukazatělj otkrytij po fizikě, chimiji, jestěstvennoj istoriji i technologiji« (1823 až 1827).

2) Š. Nikolaj Nikolajevič (* 1849), cirk. spisovatel rus., docent kijev. duchov. seminate, napsal: »Ad nationes« Tertulliana (1888); Apologetik Tertulliana (1888); Séverozapadnyje afrikanskije christianskije pisatéli i ich značenije v istoriji christianskoj cerkvi (1889).

3) Š. Vladimir Georgijevič, právník ruský (* 1854 v tambovské gubernii, kde otec jeho byl knězem). Vystudoval v kazanské univ. R. 1884 vydal magisterskou dissertaci Charaktéristika sovremennago socialjnopolitičeskago stroja glavnějších zap. jevropejskich gosudarstv. Jest professorem Děmidovského práv. lycea v Jaroslavi. Za dílo Gosudarstven-nrj sovět v Rossiji (I. sv. Jaroslav, 1892, II. sv. 1895) nabyl hodnosti doktora stát. práva. Kromě dissertací uveřejnil: Pravo i nravstvennost v ich vzajimnych żelanijach (Jaroslav, 1888); Graf L. N. Tolstoj i F. Nitzsche (1897); Položenije i prava ženščiny v semje i obščestvě v drevnosti, srednije věka i novoje vremja; Gosudarstvennyj sovét v Rossiji v pervyj věk jego obrazovanija i dějatěljnosti (1903); Vysšeje učebnoje zavedénije v gor. Jaroslavlé imeni Démidova v pervyj vék jego obrazova-nija i déjatéljnosti (1803–1903). S. jest přispěvatelem »Juridič. Bibliografie«, vydávané při Děmid. práv. lyceu, a »Obščedostupné Bibliotěky pravověděnija« (vyd. v Moskvě spolkem pro rozšiřování užitečných knih).

4) Š. Ivan Vasiljevič, historik rus. (* 1855 — † 1884), byl učitelem v různých městech sibiřských. Zajímal se zvláště o historii Sibiře a napsal Chronologičeskij perečeň važnějších dannych iz istoriji Sibiri 1032

-1882 g. (1883).

5) S. Ivan, viz Leontjev 7).
6) S. Dimitrij Fedorović, paedagog a spisovatel rus. († 1902), vynikl zejmena spisem Istorija socialjnych sistém (1889) a archaeol. výzkumy v oblasti donské.

Boeglovitov Ivan Grigorjevič, kriminalista ruský (* 1861). Tou dobou jest vrchnim prokurorem trestního kassačního departementu řídícího senátu. Účastnil se při scstavování osnovy disciplinárního řádu pro civilní státní úředníky, jakož i při pracích kommisse pro revisi soudních zákonů a sepsal jmenovitě motivy k osnově nové re-dakce trestního řádu, jež obsahují podrobný historický přehled vědeckého máteriálu i zákonodárství ruského i západoevropských. Od r. 1903 přednáší na učilišti právních věd práva a řízení.

Sčepkin: 1) Š. Nikolaj Pavlovič, státnik a veřejný činitel ruský (* 1825). Studoval na mosk. univ. Jako úředník říš. kanceláře účastnil se činnosti redakčních kommissí pro osvobození sedláků a řídil publikaci Svěstěnija o poměščičjich iměnijach. Byl též členem kommisse pro zrušení pachtů a zavedení akcisní soustavy. Po publikaci selského zřizení z 19. ún. 1861 byl mírovým prostředníkem v lichvinském újezdě v kalužské gubernii. Náležel k osobám stojícím kolem známého gubernátora Arcimoviče. Očekávala jej těžká práce, směřující proti kalužské šlechtě nepřátelské reformám. S. vřele se zastával zájmu selského lidu, čímž vyvolal velkou nespokojenost a brzo po odjezdu Arcimoviče z Kalugy složil úřad prostředníka. Při zavedeni žaláfní reformy r. 1879 byl jmenován hlavním inspektorem žaláfů. R. 1880 kommandován se senátorem Kovalevským na revisi ufimské a orenburské gubernie. Po revisi, jež objevila rozchvácení baškirské půdy, jmenován gubernátorem v Ufě a r. 1884 vládním kommissatem kavkázských minerálnich vod, jež přešly tehdy v majetek aeráru. Od r. 1894 jest předsedou petrohradského vězenského komitétu. 2) S. Mitrofan Pavlovič, publicista a

autonomista rus., syn mathematika (* 1832). Studoval na historicko-filologické fakultě moskevské university. Po třicet let účastnil

věnována je veliká čásť jeho prací. Vystoupiv před zavedením nového městského zří-zení z r. 1892 z moskevské dumy, působil jako gubernský poslanec (glasnyj) v moskevském zemstvu. R. 1859 stal se spoluredaktorem » Mosk. Védomostí« a po vystou-pení z redakce V. Korše redaktorem, jaž pak přešel list na Katkova. Od r. 1866 do 1871 byl professorem polit, oekonomie na petrovské zemědělské akademii. R. 1870 založil časopis »Russkaja Lětopisy«. Od r. 1895 vy-cházela pod jeho redakci Soldatěnkova Bi-blictěka Ekonomistov (11 sv.). V sedmdesá-

se vynikajícím způsobem moskevské městské

správy. Městskému hospodářství a autonomii

tých letech psal pod pseudonymem Em-Pe. Většina jeho prací z oboru měst, hospodářství vyšla v »Rus. Vědomostech«, do nichž přispívá až dosud. Hlavním jeho dílem jest Obščestvennoje chorjajstvo goroda Moskvy (4. sv., M., 1888, 1890, 1893, 1901; není ještě ukončeno). Z ostatních jeho praci sluší jmenovati zvláště: Soslovnoje choziajstvo mosk. kupečestva (t., 1872); O gorodskich nalogach v Moskvě (t., 1878); Oprty izučenija obščestv. chozjajstva i upravlenija gorodom (2 sv., t.,

1882, 1884); Naši akcionėrnyje porjadki (t., 1887) a j. **3) Š**.

3) Š. Jevgenij Nikolajevič, historik rus. (* 1860), studoval na univ. moskevské, pobyl nějaký čas v zahraničních archivech, zejména v Kodani a Vídni a stal se posléze r. 1898 prof. všeob. dějin na univ. novoruské. o theorii a praxi trestního řízení. Uveřejnil Hlavní jeho práce jsou: magisterská disser-řadu statí o rozličných otázkách trestního tace Russko-avstrijskij sojuz vo vremja Semilétněj vojny (1902); Wer war PseudodemeDrevnéskandinavskij obrjad pogrebenija s korablem (» Žurn. Min. Nar. Prosv.«, 1894) a řada statí v časop. prof. Vinogradova »Kniga dlja

čtěnija po sredněvěkovoj istoriji«.

4) Š. Dimitrij Mitrofanovič, spis. ruský, syn Š-a 2) (* 1871). Studoval na práv. fakultě mosk. university. Napsal: Moskovskij univ. v poloviné 20 ch godov (»Věstnik Jevropy«, 1903, č. 7); Universitetskaja reforma sto let tomu nazad (»Rus. Ved.«, 1903) a »Russkij Archiv« (1899-1902).

Sčepkina-Kupernikova Tatjana Lvovna, spisovatelka rus. (* 1874 v Moskvě), vzdělala se v kijev. gymnasii a psala nejprve články na oslavu svého děda, proslulého herce. R. 1892 v moskev. Malém divadle sehrána její Létňaja noč, načež přispívala do růz. časopisů. Píše velmi snadně a poutavě. Látku k povídkám a div. hrám volí si ze života lidí malých, ušlápnutých a pracujících. O sobě vydala povidky: Stranički žizni; Pisma iz daleka; Okolo kulis; Sčastje; Raz skazv dlja dětěj a j. Mimo to vyšly o sobě sbirky básní Moji stichi a Iz tenskich picem. Proslula též svými znamenitými překlady prací Rostandových a veršovanými překlady prací Maeterlinckových. Z vlastních jejích dramatických prací na státních divadlech rus. těší se největšímu úspěchu jednoaktovky, jako Mest Amura; Véčnost v mgnoveniji a pod. Některé byly přeloženy též do češtiny a hrány na předměstských i venkovských divadlech, to prací vydány v l. 1892-94 pod tit. Obščij jako »Pod vonnou snítkou šeříku« (přel. K. Štěpánek) a j.

Ščerbačev Grigorij Dimitrijević, spisovatel rus. (* 1823 — † 1900), sloužil v gard. dělostřelectvu a účastnil se obrany Sevastopolu, později byl ředitelem orlovského vojenského gymnasia. Cenné jsou jeho vzpominky i jiné spisy, jako: Kratkij očerk téoriji i praktiki seljskago chozjajstva (1886); Očerki mojej dejateljnosti v carstvovanije Aleksandra II. (1891); Dvenadcat let molodosti

(1892); Ljubov i silá voli (1892) a j. **Ščerbak** Aleksandr Viktorovič, spis. rus. (* 1848 — † 1884), účastnil se jako lé-kař rus.-tur. války r. 1877 a dopisoval z bo-jiště do rus. listů. V jedné z potyček na Černé Hoře byl raněn. O sobě vydal dílo Černogorija i jeja vojna s turkami v 1877-78 gg. (Petr., 1878-79, 2 d.) a Achal-Tékinskaja èkspedicija gen. Skobeleva v 1880-81 gg. (t., 1884). Jako lékař dobrovolného loďstva podnikl nejednou cestu s vypovězenci na Sa-chalin a dojmy své vyličil v »Nov. Vremeni«.

Ščerbatov Michajil Mich. kníže, dějepisec a publicista ruský (* 1733 — † 1790). Sloužil zprvu u vojště, později u dvora. Hlavním jeho dílem jest obsáhlá Istorija rossijskaja (Petrohr., 1770 1791, dovedená až sika (v. t. 2). do r. 1610, pro kterou měl polemiku s Boltinem), kteráž byla základem pro dějepis národní jidlo. Karamzinův. Š. počínal si při tom pragmaticky, hledaje přičinu historických dějů v psylvus. (* 1840

trius I.? (*Arch. f. slav. Philol. «XX.—XXII.); | které ovládaly massu, jež se jim podrobovala buď z hlouposti nebo z pověry. Ostatní jeho spisy jsou: O povrežděniji nravov v Rossiji, kde S. se jevi protivníkem reform Petra I., ač jinak byl smýšlení svobodomyslného; dále fantasticko-mravoučné Putěšestvije v zemlju ofirskuju, kde líčí ideální stát, ve kterém pa-nuje náboženství deistické, beze všeho duchovenstva, mravy jednoduché a přísné, naprostá zákonitost, obcování mezi panovníkem sto lét tomu nazad (*Rus. Ved.«, 1903) a a lidem; O startnnych stěpeňach činov v Rossiji řadu stati z dějin mosk. univ. v časopise (1784); Žitije Petra Vel. (1774); Krak. pověst o samozvancach (1774); Sostojanije Rossiji do Petra Vel. a j.

Ščerběc, korunovační meč, viz Szczer-

Ščerbina Fedor Andrejevič, statistik, ethnograf a polit. oekonom ruský * 1849 v kubanské oblasti, kde byl otec jeho mezi kozáky duchovním). Studoval na petrovské zemědělské akademii a oděsské univ. Ještě před vstoupením do akademie zřídil se soudruhy svými v kubanské oblasti zemědělskou artěl, v níž pracoval jako prostý dělník. Tento život uprostřed lidu jakož i čtvřletý nucený pobyt ve vologodské gubernii (1874 až 1877) příměly Š-nu ke studiu lidového života. V l. 1878-82 prostudoval kubanskou oblast, od r. 1884 do 1893 řídil statistické prace voroněžského gubernského zemstva. K žádosti Vladikavkázské železné dráhy konal po něk. let oekonomicko-stati-tická studia na území řečené železné dráhy; výsledky těchočerk ekonomičeskich i torgovo promyšlenny ch uslovij rajona Vladikavk. žel. dor. Od r. 1896 Š. jest správcem expedice pro prozkoumání stepních oblasti (akmolinské, semipalatinské a turgajské), vypravené ministerstvem zemědělství a říšských statků. V poslední době zaměstnán jest (k příkazu kubanského ko-záckého vojska) spisováním dějin kozáctva. Přečetné práce S-novy věnovány jsou studiu pozemkové obce a artělí (uvesti sluší zejména spis Očerki južnorusskich artélej i obščinno-artěljnych form) i jiným otázkám oekonomickým, statistice, ethnografii a historii. Stati své Š. uveřejňuje od r. 1869 ve mnohých časopisech hlavních i provinčních měst. O voroněžské statistice S. dílem sám sestavil, dílem redigoval 66 svazků; kromě toho vydal samostatně 16 knih skládajících se z jeho prací o voroněžské statistice i ze statí jiného obsahu; spis jeho Krestjanskije bjudžety (1900) vydán byl Cis. svob. oekonom. spolkem. Z publikací min. zemědělství a říšských statků, Materialy po kirgizskomu zemlepoljzovaniju, sobrannyje i razrabotannyje ekspedicijej po izslédovaniju stěpnych oblastěj, vyšlo prozatím 10 svazků.

Ščerbinský Jiří, pseud. Bořivoje Pru-

861 (plur.), zakyslá zelná polévka, ruské

ščiglėv Vladimir Romanovič, spis. rus. (* 1840 — † 1903), studoval práva v Pechologických pohnutkách jednotlivých osob, trohradě a záhy počal přispívati do růz. ča-

m a n y č. Dramatické práce otiskoval s pseud. J Ščigrov. Největšímu úspěchu těší se Pomolvka v Galernoj gavani; Sila ili svoji kozyri; Son Petra Ivanovića a j. Za hranicemi vyšla jeho dram. práce Zarnicy s pseud. Starcev. Z veršů nejpopulárnější byly hu-

moristické.

Boogolev Jakov Ivanovič, básník malorus. (* 1824 — † 1898 v Charkovč), v charkov. universitě podlehl vlivu N. F. Ščerbiny a N. J. Kostomarova a jal se psáti verše, k nimž z mládí jevil náklonnost. Byl tajemníkem charkov. městské správy, ale záhy šel do výslužby a v soukromi věnoval se úplně malorus. literatuře. Vydal sborníky básní Vorsklo (Charkov, 1883) a Slobožanščina (t., 1898). Vládl znamenitě malorus. jazykem, ale byl přilišný pessimista a mnohé básné jeho mají ráz ryze didaktický. K lepším počítají se: U poli; Kvitka; Burlaki; Chata; Zaporożec; Subboty sv. Dmytra; Babusina kazka a j. Srv. N. J. Petrov, Očerki istoriji ukrajinskoj litěratury.

Soukarev Aleksandr Nikolajevič, rus. historik, (* 1861, † 1900). Po studiích filosofických doma konaných odebral se za hranice. R. 1890 za dissertaci: Izsledovanija v oblasti kataloga afinskich archontov ... nabyl hodnosti »magistra všeobecné historie«; r. 1891 stal se docentem universitnim. Vedle statí o epigrafice, jež uveřejnil v domácích i cizich casopisech, napsal: K katalogu afinskich archontov (1888 I. a II. v »Žurn. Min. Nar. Prosv.«, také francouzsky v »Bull. de Corr. Hellen « 1888): Μεγαρικαί έπιγραφαί (v »Efem. Arch. e, 1886 a rusky 1887 v > Žurn. Min. Nar. Prosv. «; Ein unedirter attischer Catalogus iudicialis (>Ath. Mitt.«, 1887); v časopise »Filologičeskoje Obozrenije« (od 1891) vedl »archaeologickou kroniku hellénské doby«.

Soukin Petr Ivanovič, ruský sběratel starožitnosti (* 1857 v Moskvě). Nashromáždil mnoho starých rytin, slovanských i ruských rukopisů, podobizen, uměleckých předmětů perských a japanských, jež uložil v Ščukinském museu (otevřeném r. 1892) a jež r. 1905 i s budovou pro ně zvláště vystavěnou daroval moskevskému historickému museu, kde mají tvořiti zvláštní oddělení. Srv. Kratkoje opisanije Ščukinskago muzeja v Moskvě (Moskva, 1895); Opisj starinných veščej (t., 1896); Opisj starinnych slavjanskich i russkich rukópisej, sobranych P. I. Š-ym (t., 1896, 1897); Sbornik starinnych bumag, chranasčichsja v muzejě P. I. Š-a (10 částí, t., 1896-1902); Russkije portrety sobranija P. I. S-ym v Moskvě (4 seš., t., 1901-1903);

Ščukinskij sbornik (1. seš., t., 1902). **Ščurovskij: 1)** Š. Grigorij Jefimovič, geolog rus. (* 1803 — † 1884), vystudoval lékařství na universitě v Moskvě, v l. 1830-35 přednášel přírodopis na lékařské fakultě university moskevské, zabýval se v dobu tu zoologií a srovnávací anatomií doval od r. 1843–50 ve tř. 1.—7. na gymvydav o tomto předmětě učebnici. Od r. 1835 nasiu v Hradci Král., třídu 8. absolvoval byl prof. mineralogie a geologie na univer v Praze na Malé straně. Od r. 1851--52 stu-

sopisů, jmenovitě do »Iskry« s pseud. Ro-|sitě moskevské. R. 1840 podnikl cestu výzkumnou na Ural a r. 1844 na Altaj. Obě cesty měly bohaté výsledky, o čem svědči dva cenné spisy: Ural v fiziko geografičeskom, geognostičeskom i mineralogičeskom otnošenijach (1841); Geologičeskoje putešestvije po Altaju s istoričeskimi i statističeskimi svedenijami o Kolyvano-Voskresenskich zavodach (1846). Z dalších prací jeho ještě sluší uvésti: Istorija geologiji Moskovskago bassejna (1864 až 1866, 2 sv.); Geologičeskije očerki Kavkaza (1862 - 78).

2) Š. P. A., skladatel rus. (* 1850). vzdělal se na moskevské konservatoři, kde se stal potom kapelnikem cis. opery. Složil operu Bogdan Chmélnickij a vydal Sbornik nacionaljnych gimnov vsěch gosudarstv světa (Petr., 1890)

s textem a nápěvem 85 národních hymn. **Sourupov** Michajil Arefijević, architekt rus. (* 1815 — † 1901), byl žákem petrohr. akademie a od 1840 pracoval po 15 let v Italii. Pochází od něho projekt pomníku pokřestění Rusi, náhrobku Napoleonovi I., dále projekty četných chrámů rus., jako sv. Mi-kuláše, Borisa a Gléba, Smolenské Panny Marie v Petrohradě, pravosl. kathedrály v Tokiu, sus kathedrály na hoře Athos a j. Řídil též restauraci Sofijské kathedrály v Kijevě.

šeba viz Saba. šebanov (Schöbersdorf), ves v Čechách, hejtm. a okr. Krumlov, fara a pš Hořice; 14 d., 98 obyv. n. (1900), mlýn a doly na

Šebanovice, ves v Čechách, hejtm. Benešov, okr Neveklov, fara a pš. Maršovice;

11 d., 174 obyv. č. (1900), popl. dvůr. **Šebek: 1)** Š. František, stavitel český (* 15. dub. 1814 ve Vlašimi — † 6. břez. 1862 ve Vidni). V letech 1829-31 studoval na technice v Praze, r. 1832 pracoval jako zednický učeň na stavbách stavitele Zobela, r. 1835 jako tovaryš u stav. Hoppeho ve Vídni. Tento poznav v něm vyšši vzděláni po krátké době jmenoval ho palírem. Pak pracoval u městského stavitele Mayera, r. 1843 až 1844 vedl stavbu průchodního domu ze Štěpánského nám. zv. »Zwettlhof«. T. r. dělal zkoušku mistrovskou a uznán r. 1845 mistrem stavitelským. Provedl ve Vídni tyto stavby: hlavní poštu na starém Masném trhu. strojírny na raabském nádraží, chem pathologické museum ve všeob, nemocnici, přestavbu státní tiskárny, banky, továrny na doutníky a mnoho domů soukromých. R. 1850 zřídil svým nákladem zvláštní školu stavitelskou pro českoslovanské řemeslnictvo. V rodišti svém postaviti dal na náměstí vkusnou kašnu. R. 1861 byl zvolen do zastupitelstva vídeňského, t. r. zvolen poslancem za Vys. Mýto, Hlinsko a Skuč do sněmu zemského a tento vyslal jej do

řišské rady. 2) Š. František, klass. filolog český (* 23. čce 1831 v Prosku na Novobydžovsku - † 12. led. 1873 v Jindf. Hradci). Studoval práva, od r. 1852-55 klass. filologii dolinu (Praha, 1896); První čes. škola pro kytaru na universitě pražské. V l. 1855-58 působil (t., 1902); Poklad českého citeristy (t., 1903) a a v Pisku, od r. 1858-71 byl prof. v Pisku, od r. 1871 až do své smrti v Jindř. Hradci Již jako student přispíval překlady z literatur francouzské a anglické do Mikovcova »Lumíra« (na př. Poeovy povídky Zlatý chrobák), později do »Lady« a »Otavana« Ze švédštiny přeložil truchlohru J. J. Wecksellovu Daniel Hjort (Pisek, 1869). Původní básně Šebkovy uveřejněny jsou v písecké Zlaté knize divek českých. Dále sepsal Fraseologii českou (Písek, 1864, 2. vyd. Praha, 1869) a podal metrický překlad prvních tří zpévů r. 1682) a nabyv tu r. 1688 městského práva lliady v stanzich (Jindř. Hradec, 1872, 2. vyd. a jmění byl tu výběrčím posudného a obecv Zákrejsově »Ústřední knihovně« seš. 257). Překlad tento jest arci, jak při formě, kterou překladatel volil, ani jinak býti nemůže, volný, někdy jest pouhou parafrasí, ale jest vzletný, básnický a jeví neobyčejnou routinu v ovládání stanzy. V rukopise zanechal překlad veselohry Gribojedova Gore ot uma a svazek

3) Š. Ladislav, syn Šebka 2) (pseud. Ladislav Arietto), básník a spis. čes. (* 18. září 1861 v Písku). Studoval na gymn. v Písku a v Jindř. Hradci, práva v Praze, kde dosáhl hodnosti doktora veškerých práv. R. 1897 otevřel advokátní kancelář v Pisku, kde působí posud. Vydal sbírku Básní (Praha, 1892). napsal několik pojednání o poesii Adolfa Heyduka pro »Osvětu«, »Světozor« a »Nár. Listy«, překládal s V. Černým básně Andréa Theurieta - Lesní stezka « (Praha, 1884); Fr. Coppéea »Z malého světa« (t., 1885); Lud. Uhlanda: »Romance a ballady« (t., Sbor-

nik svět. poesie) a j **Sebelík** Josef, čes. hudebník a skladatel (* 16. bř. 1850 v Č. Budějovicích). Studoval ve svém rodišti nižší reálku a byv r. 1870 odveden k vojsku sloužil v kapele 2. pluku zákopníků jako hudbyvedoucí zastávaje často kapelnika. R. 1873 stal se učitelem v Rožnově u Č. Budějovic, r. 1877 choralistou při bisk. kathed chrámě, r. 1883 kapelníkem hudby ostrostř. sboru v Budějovicích, r. 1888 ředitelem kůru v Třeboni. V době prázdnin koncertoval jako flétista nebo cellista ve Vratislavi (1894), v Salcpurce (1899) a j. Složil mnoho kusů tanečních pro orchestr i nástroje dechové, zvláště pro hudbu vojenskou, četné skladby pro citeru, několik mší i menších skladeb chrámových, jako offertoria, graduale, Ave Maria, Pange lingua, praeludia, mnoho mułských sborů a j. Tiskem vyšly pouze: Taneční skladby a pochody; Pet taneč-ních skladeb pro piano; Pet praeludií pro varhany a asi dvacet skladeb pro citeru. Ostatni jsou v rukopise.

Sebelka František, hud. skladatel čes. (* 1850 ve Zbraslavicich). Vyučiv se řemeslu truhlářskému, přišel r. 1870 do Prahy, kde po dlouhém soukromém studiu r. 1900 za-ložil hud. školu pro vyučování hře na citeru, čes. (* 1844 v Klobukách u Brna — † 1896

jako supplent při gymn. v Jičíně, Hradci Král. 25 pův. skladeb pro jednu nebo 3 citery a mandoliny.

Šebenář (Sebenář) z Herrnfelsu, příjmení erbovní rodiny, která byla krví svou potomstvem Hřebenářův z Harachu. Filip, Jakub, Hanuš, Jiří, Eliáš a 8 jejich sester, přirozené děti Jana Markvarta Hřebenáře z H. r. 1656 legitimování skrze Ondřeje z Volkshofen palatina a dán jim titul Rzebenarz v. Mühlsteinberg (po mateři Martě Grossmüllerové). Jakub (zvaný Že-benář i Řebenář) usadil se v Táhoře před nim staršim po 13 let. Zemřel 23. list. 1728. Syn jeho Jan Antonín (* 1689) vzdělav se na universitě pražské byl asi od r. 1712 v povinnostech konšelských, sedal v radě celých 60 let, byl 25 l. primasem a po otci výběrčím. Také byl po 8 let kontrolorem krajské kassy kontribučenské, poštmistrem spojených post táborské a německobrodské. R. 1723 vyslán ke korunování císaře Karla VI. v Praze a vítal jej latinsky, když přijel do Tábora. Pro ty a takové zásluhy obdržel majestatem 19. pros. 1737) titul z Herrnfelsu a erb: štít polovičný, v pravé bílé polovici na zeleném trávničku půl černé orlice, v levé červené na střibrné skále tré jetelových listův (na místě Harachovských per), nad helmou dvě černá křídla rozložená. Z nekrologu jeho jde na jevo, že měl v městě velkou lásku a byl muž nábožný. S manž. Annou Eufrosinou roz. Fabrovou založil r. 1722 kapli sv. Vavřince v kostele klokotském. Zemřel 31. čce 1773 a pohřben v kryptě klášterního kostela. Jediný jeho syn František Antonín nabyl vyššího vzdělání, byl kancelistou při kr. repraesentaci a komoře, ale zemřel již 4. září 1760. Z manž. Kateřiny Jungwirthové († 1800) zůstavil syna Jana Antonina (* 1753), jenž dědil po dědu, ale usadil se v Německém Brodě, kdež měl poštu. Měl drahně dětí, z nichž některé v mládí pomřely, a zemřel 12. ún. 1815. Čtyři dcery jeho založily r. 1837 fundaci při kostele brodském. Jedna z nich Anna byla vdána od r 1813 za Karla Neumanna, professora chemie na pražské polytechnice, a ovdověvší zemřela r. 1865 jsouc té rodiny poslední.

Seberov, ves v Čechách, hejtm. Král. Vinohrady, okr. Vršovice, fara Kunratice, pš. Krč; 52 d., 422 obyv. č. (1900), dvőr, cihelna. Kdysi zde stávala tvrz. R. 1549 Š. dostal se za díl Petru Zďárskému z Chrástu, r. 1590 Jakubovi Ledčanskému z Popovic, po něm tu seděli synové, v XVII. stol. Míchnové z Vacinova, kteří tu vystavěli zámeček. R. 1704 koupili Š. benediktini u sv. Mikuláše a připojili jej k Chodovu; r. 1728 při-

pojen ke Kunraticům.

mandolinu a kytaru, jejímž je feditelem a v Hronově n. M.) Po studiích gymn v Těšíně, majetníkem. Složil: *První čes. škola pro man*-bohosloveckých ve Vídni, odešel do Utrechtu,

kde dokončil bohoslovecká studia, načež po-byl nějaký čas v Elberfeldu jako pomocný z Königswarteru. kazatel nizozemsko-reform. sboru. Vrátiv se **šebikov**, kdysi tvrz a ves, nyní les u Žebdo vlasti, stal se faráfem v Nikolčicích, r. 1882 v Hustopeči. Tiskem vydal: Křesťanská věrouka pro školu a dům (Praha, 1886); Dějiny církve křestanské se zvláštním zřetelem na církev českomoravskou (t., 18×8); Vilém Farel (Pardubice, 1888); Kancional cirkve reformované a Zalmy Davidovy a přel. Calvinovy »Instituce«.

2) Š. August, filolog čes. (* 1860 v Pacově). Studoval klass. filologii a češtinu na université pražské, pak supploval na akad. gymnasiu v Praze, od r. 1888 jest prof. gymn. v Pelhřimově. Sepsal: Čemu učí kniha Rožm-

berská? (Progr. gymn. v Pelhřimově, 1889); O Hálkové Goaru (t., 1890). 3) S. E duard, historik čes. (* 1879 v Chrudimi). Studia filosofická počal v Praze a dokončil ve Vídni, kde absolvoval též jako řádný člen c. k. ústav pro rakouský dějezpyt, ke konci r. 1903 podrobil se zde státní zkoušce archivní. Poč. r. 1904 povýšen na doktora filosofie, od r. 1904 jest úředníkem c. k. mistodržitelského archivu v Praze. Ve Vidni vzdělal se zejména v pomocných vědách, účastnil se prací pro »Monumenta Habsburgica« v archivech v Třeboni, Krumlově, Jindř. Hradci, Kadani, na Mikulově na Moravě. Poslední práce jeho O nově nalezeném formuláři Tobiáše v Bechyně (1279–96) vyšla v Historickém Archivu Ceské akademie č. 26.

4) Š. Miloš (pseud. Marten Miloš, Leon Brauner), spis. čes. (* 4. ún. 1883 v Brně). Studoval na gymnasiu v Brně a maturoval v Praze, kde absolvoval fakultu právnickou. Napsal a vydal: Otokar Březina (Praha, 1903, Symposion); Edvard Munch (t., 1905), přel. z Elémira Bourgesa »Ptáci odletí a květy opadají« (t., 1905, u Otty) a jako kritik a belletrista přispíval od r. 1898 do »Pozoru«, »Moderni Revue«, »Vol. Směrů«

a .C. Revue«.

Sebestěnice, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Čáslav, fara Zbišov, 46 d., 261 obyv. č. (1900). V XV. stol. seděl tu na manském statku Jan Prudký ze Lhoty, potom Janovští ze Soutic a r. 1595 Adam Studenecký z Paši-

něvsi.

Sebestián n. Sebastián, svatý; byl podle legendy za Diokletiana setnikem praetoriánů, a když se nechtěl odříci své víry, byl od mauretanských lukostřelců šípy prostřílen. Jest tudíž patronem střeleckých spolků. Památka jeho světí se 20. ledna.

Sebestov (Sommerau), ves v Čechách, hejtm. Sušice, okr. Kašp. Hory, fara Nicov, pš. Stachy; 11 d., 98 obyv. č. (1900). **Sebešice**, Sebešice, Soběšice, ves

v Čechách, hejtm. Rokycany, okr. Zbirov, fara Drahonuv Újezd, pš. Terešov; 46 d., 245 obyv. č. (1900), 2tř. šk. **Bebetov**, ves na Moravě, hejtm. a okr.

Boskovice, fara Knihnice; 107 d., 694 ob. č.

nice na býv. panství plaském v okr. Kralovickém v Čechách. Na tvrzi připomíná se Petr z S-a, jenž prodal S. klášteru plaskému. V l. 1420-30 držel S. v zástavě Hynek Krušina ze Švamberka a postoupil jej opět klášteru. V XVI. stol. Š. byl pustý.

Sebin, kdysi tvrz (hrád) u Livous v Čechách v okr. libochovickém. Tvrz vystavěná (před r. 1279) nejspíše od Půty z Riesen-berka, jinak ze Mšeného, jehož potomci seděli zde ještě ve XIV. stol. R. 1415 prodal Předbor z Ronova Š. Vilému Zajícovi z Hasenburka. V XVI. stol. byl hrad již pust a

příslušel naposled k Libochovicům.

Šebíř Severus), šestý biskup pražský († 6. pros. 1067), pocházel z domáci šlechtické rodiny, jako klerik vstoupil do služeb dvorských a stal se oblibencem knížete Oldřicha. Později vstoupil do kláštera břevnovského, odtud pak povolán byl k pražské kapitule a jmenován jejim probostem. Na poč. r. 1030 byl zvolen biskupem praž. po zemř. Hyzovi, ale pro spor knižete s cisařem dostal císařskou investituru a biskupské svěcení teprve 29. čna 1031. Jako biskup bojoval hlavně proti přežitkům z dob pohanských a vydal také spolu s kníž. Břetislavem důležité zákony k jich vyhlazení (při vyzdvi-žení ostatků sv. Vojtěcha v Hnězdně r. 1039). S Břetislavem se nepohodl, poněvadž odporoval zavedení slovanské bohoslužby do kláštera sázavského. Musel proto nějaký čas žíti u dvora císařského a po návratu byl dokonce na krátko uvězněn. Knížete Špyti-hněva II., jak se zdá, přiměl k vypuzení slo-van. mnichů z klášt. sázavského. Za jeho úřadování založen byl kollegiátní chrám ve St. Boleslavi a v Litoměřicích, nový dóm v Praze, klášter v Mnich. Hradišti a j. v. Š. také r. 1063 svolil k založení biskupství olomouckého.

Šebířov: 1) Š., far. ves v Čechách při Blanickém potoce, hejtm. Tábor, okr. a pš. Ml. Vožice; 60 d., 373 obyv. č. (1900), kostel sv. Havla (ve XIV. stol. far.), 4 tř. šk., dvůr, pálenka, mlýn. Na místě nynějšího dvora stávala tvrz, na níž seděli vladykové, jejichž potomci psali se Beřkovští ze Sebířova. R. 1493 připomínají se Šebířovští z Křenovic, r 1523 Albrecht Cipla z Kravska. Později Š. příslušel k okolním statkům. R. 1674 koupil Š. Krištof Karel Přehofovský z Kyasejovic a připojil jej k Mlade Vožici. — 2) S. Dolní (*Niederržebire*), ves t., hejtm. Litoměřice, okr. Úštěk, fára Toucheriny, pš. Levin; 24 d., 119 obyv. n. (1900). 3) Š. Horní (Oberržebiře), ves t., fara Mukařov; 10 d., 52 obyv. n. (1900).

z **Sebiřova** viz Beřkovský ze Šebí-

řoya.

Šebišovice: 1) Š. Dolní, ves ve Slezsku, hejtm. a okr. Tésin, fara a ps. Dolní Doma-(1900), ps., telegraf, alod. panství (47·13 ha slovice; 38 d., 199 obyv. č. (1900), fil. kostel půdy) se zámkem, dvorem, sladovnou, par. Navštívení P. Marie, šk., 2 mlýny. Alod. statek se dvorem a cihelnou drží dědicové po kde hlasoval s pravicí. Literárně činný byl Janu Chabradovi. – 2) Š. Horní, ves t., již jako studující, uveřejniv některé národni pš. Horní Domaslovice; 99 d., 531 obyv. č.

Sebková Lidmila, roz. Fedrova, spisovatelka čes. (* 1846 ve Starých Hradech u Libáně — † 29. led. 1879 v Praze). Š byla z prvních organisátorek »Ženského výrobního spolku«, v jehož výboru několikráte zasedala. Literární práce své uveřejnila pod. pseud. Anežky Hradské v »České Včele« a v »Poháckové kommissi«. Značná čásť je-

chemik český (* 29. září 1838 v Brandýse a r. 1865 stal se druhým kapelnikem čes. n. L. – † 21. čce 1904 v Praze). Vychodiv zemského divadla v Praze, u něhož setrval obecné školy v Zeměchách a v Brandýsi, do r. 1871, načež pro některé neutěšené dan byl r. 1849 na gymnasium do Prahy. Po krátkém zaměstnání na hejtmanství v Brandýse a po 1¹/₂leté službě jako praktikant hospodářství na panství hrab. Nostice v Pakoměřicích věnoval se studiu chemie na něm. technice v Praze. R. 1859 vstoupil jako chemik do cukrovaru v Libeznicich, r. 1862 stal se cukrmistrem v Kadolci, r. 1863 chef-chemi-kem cukrovaru Wieselburg a Tany v Uhrách. Pak zařídil si chemickou laboratoř v Praze. R. 1869 podle jeho návrhu zřízena byla obci pražskou továrna na výrobu čpavku při obecní plynárně v Žižkově, kteráž pak pronajata byla S ovi Z jeho četných prací a patentů třeba uvésti tyto: R. 1862—63 zabýval se výrobou plynu vodíkového a k seliny uhli-čité pro cukrovary; r. 1866—67 sestrojil no-eklekticismus a přilišné následování cizích vou pec spodiovou k zužitkování zplodin vzorů, zvl. Meyerbeera. Následovaly opery si patentovati zvláštní způsob zpracování národní ráz »Prodané nevěsty«, ale s nechudých rud antimonových a zavedl v cukrovarech prani vlny neb vlněných plachetek mnohem spiše k pathosu a pompésnosti. louhem čpavkovým; r. 1890 zlepšil topeniště Mimo to Š. složil velikou kantátu ke slavna drobné uhlí u parních kotlů, sestrojil nosti kladení základního kamene Nár. dinovou pec pro racionální suchou destillaci vadla (1868), kantátu Májová noc, řadu kvintátu noce vadla (1868), kantátu májová noce vadla (1868), kantátu máj vání rud měděných. S. zastával několik úfadů pisní a skladeb pro hudby vojenské. Tiskem čestných. Byl dlouholetým členem řiditelství vyšly některé výňatky z jeho oper, zejména Jednoty průmyslové v Čechách, od r. 1881 jednotlivé zpěvy, Hymna Sokolů (na slova členem obchodní a živnost, komory pražské, kdež po 3 léta byl mistopředsedou a 7 let o III. sletu sokolském r. 1895 pro piano;

pověsti; odborně přispíval od r. 1860 do růz-(1900), 2 mlýny. Alod. statek se dvorem, ných listů českých a německých. Samostatně lihovarem, cihelnou a kamen. lomy drží Vác-lav Chabrada v Praze.

Sebišovský z Šenovic viz Sobišov-ský z Šinovic.

Wydal. Gukrovarnictví (Praha, 1865); Výroba spodia a zužitkování odpadků dle patentu S-a (t, 1873); Technologické příspěvky (t., 1881, sešit I.); O chemické úpravě látek hořdavých,

ab) se staly nesnadno zápalnými (t., 1881).

2) S. Karel, hud. skladatel čes. (* 13. srp. 1843 v Brandýse n. L. — † 18. kv. 1903 na Kr. Vinohradech). Do hudby byl uveden svým dědem, učitelem Fr. Douchou v Zeměchách u Velvar, kdež byl vychován. Když mu bylo 12 let, poslán na studia do pražské konservatoře, jejímž ředitelem byl tehda B. Kittel. R. 1861 vystoupil z konservatole jích prácí zůstala v rukopise.

B. Kittel. R. 1861 vystoupil z konscivatore

šebkovice, Šepkovice, v. Čepkovice. a stal se učitelem hudby v ruském Polsku,

šebor: 1) Š. František, průmyslník a 1863 povolán do Erfurtu za divad. kapelníka

Randése a r. 1865 stal se druhým kapelníkem čes. zemského divadla v Praze, u něhož setrval do r. 1871, načež pro některé neutěšené konflikty odebral se do Lvova jakožto první kapelník tamního divadla. Tam se mu však nedařilo, pročež zvolil karriéru vojenského kapelnika, nejprve při pluku pěchoty v Ko-šicích v Uhrách. Po dvaciti letech této činnosti byl kapelníkem civilním, na konec svého života, asi půl roku před smrtí jmenován kapclnikem městského sboru granátnického. Již r. 1860 konservatoř provedla jeho Koncertní ouverturu; mimo to složil smyčcové kvartetto a v dobách svého kapelnictvi, jako dvaadvacetiletý mladik, složil opecu Templáři na Morave (1865), nehledě ke Škroupovu »Dráteníku« první původní operu českou, jež setkala se s neobyčejným destillačních, r. 1868 navrhl tehdejšímu staprahomíra (1867), Husitská nevěsta (1868), rostovi města Prahy, dr. Klaudymu, výhodný jež učinila Š. a nejpopulárnějším skladatelem způsob zužitkování čpavkových vod při českým, a Blanka (1870). Tyto práce tvoří obecní plynárně v Žižkově; t. r. navrhl vý- první skvělou periodu Š-ovy činnosti skladatelem způsob zvěník přemě vý- první skvělou periodu Š-ovy činnosti skladatelem způsob zvěník přemě vý- první skvělou periodu Š-ovy činnosti skladatelem způsob zvěník přemě vý- první skvělou periodu Š-ovy činnosti skladatelem způsob zvěník přemě vý- první skvělou periodu Š-ovy činnosti skladatelem způsob zvěník přemě vý- první skvělou periodu Š-ovy činnosti skladatelem způsob zvěník přemě vý- první skvělou periodu Š-ovy činnosti skladatelem způsob zvěník přemě vý- první skvělou periodu Š-ovy činnosti skladatelem způsob zvěník přemě vý- první skvělou periodu Š-ovy činnosti skladatelem způsob zvěník producení produce robu šumivého piva pomoci kyseliny uhlidatelské, původně nadmíru slibné. Teprve čité; r. 1869 vynalezl substituční výrobu po devíti letech vystoupil s komickou opecukru z melasy; r. 1875 konstruoval ceďáky rou Zmařená svatba (1879, na slova M. Čerk filtraci saccharátu vápcnatého; r. 1879 dal vinkové Riegrové), v niž se snažil napodobiti zdarem, poněvadž nadání jeho směřovalo dříví a vymyslil novou methodu na zpraco- tett a kartett, mnoho skladeb klavírních, jednotlivé zpěvy, Hymna Sokolů (na slova J. V. Sládka); Hudba ke cvičením prostným předsedou. Pracoval o uskutečnění chemic-kého technologického musea a chemického a j. Mnoho skladeb Š-ových zůstalo v ruko-oddělení na vyšší průmyslové škole v Praze a má veliké zásluhy o uskutečnění Jubilejní Š-ovým, zvláště operám, nelze upřiti tvůrčí výstavy. R. 1892 za své zásluhy obdržel rytíř. sílu, energii, plodnost a fantasii jakož i smysl řád železné koruny III. tř. a r. 1900 jmeno- pro divadelní effekt a melodickou i orcheván doživotním členem panské sněmovny, strovou lahodu, ale Š. nedovedl se postaviti na vlastní půdu a vyzouti se z napodo- i nován učitelem a r. 1883 přednostou me-

se pokrok.

3) Š. Josef (Josif Antonovič), klass. filolog (* 1848 v Čechách). Vystudovav gymnasium přijal r. 1867 misto vychovatele synů akademika Grota a studoval pak na historicko-filologické fakultě university petrohradské R. 1873 stal se prof. 5. petrohradského gymnasia, r. 1875 povolán za učitele jazyka lat. na historicko-filolog, fakultu v Petrohradě a stal se tamže r. 1877 mimoř. prof. literatury římské. Od r. 1883-93 uveřejnil v » Žurnale ministerstva narodnago prosvěščenija« a ve »Filologičeskom Obozrěniji« fadu kriticko-exegetických studií k Plautovi, klady z francouzštiny a němčiny v »Nivě«, Catullovi, Vergiliovi, Horatiovi a Propertiovi, »Naší Mládeži«, »Mor. Orlicí« a j. dále podrobné rozbory ruských překladů **Sedíva** Václav, právník český (* 1861 Plautových Menaechmů a Aulularie a rev Semilech — † 1905 v Blovicích). Absolvocensi L. Müllera vydání Ennia a spisu jeho vav gymnasium jičinské, studoval na české Q. Enniuse. Konečně opatřil textové vydání univ. práva a r. 1899 ustanoven byl c. k. no-Horatia (1890) a uveřejnil kommentár k vy-

Sebořice, ves v Čechách, viz Všebo-

řice.

(* 1776 — † 1855), vzdělal se v petrohr. akademii a pracoval nějakou dobu v Římě. Později byl profes. a rektorem petrohr. akademie a dosáhl titulu dvorního malífe. Od (1900), popl. dvůr. r. 1844 řídil malífskou výzdobu kathedrály sv. Izáka v Petrohradě. Jest v rus. malířství hlavním zástupcem školy pseudoklassické, sestry). Š. b., bratří laikové řádu cister-Měl nemalý vliv na rozvoj K. Brjulova, A. A. ciáckého. Ivanova, F. A. Bruniho, P. V. Basina a j. **Šediviny** (Schediwy), ves v Čechách, na umělců rus. Hlavní z jeho prací jsou: Pokřtění lidu v Kijevé; Kristus s lotry před sou- Město n. M., fara Dobřany, pš. Sedloňov; dem; Stětí sv. Jana; Nanebevzetí P. Marie; 68 d., 16 obyv. č., 295 n. (1900), 1tř. šk., a Petr v bitvě poltavské (obraz ohromných roz- 18 d., 91 obyv. č., 5 n. (1900), náleží do okr. měrů): Vzkříšení Lazarovo; Hrdinský čin opočenského; 1tř. šk. (exposit.), tkalcovství mérů): Vzkříšení Lazarovo; Hrdinský čin kupce Igolkina (v Museu Alexandra III.) a

Seda: 1) S. František, jeden z tvůrců

bení, přes to, že v pracích pozdějších jeví chanicko-technického odboru na téže škole.

2) S. František, spis. čes. (* 1861 v Kostelci n. Orl.). Absolvovav reálku v Pardubicích věnoval se učitelství, ale po 6 letech poslouchal státní účetnictví na technice v Brně, načež vstoupil do služby státní a je nyní účet, revidentem při zemském finanč. ředitelství a od r. 1900 docentem stát. účetnictvi při čes, technice v Brně. Samostatně vydal: Sbírka cizojazyčných citátů, sentencí a slov okřídlených (Kostelec n. O., 1898); přel. dr. Gust. Seidlera » Učebnici rakouského státního účetnictví « (Brno, 1903); Der k. k. Steueramtsdienst (t., 1905) a uveřejnil některé pře-

tářem v Blovicích. Napsal do »Právníka« rozbraným odám a epodám Horatiovým s bio- pravu O některých různostech ve správě knih grafii jeho a oceněním literárni jeho činnosti. Posléze uvésti jest, že Š. přeložil do
češtiny Gogolova »Revisora«.

pozemkových a Název, příslušící nejv. soudu.

Mimo to vydal Solové výstupy (Praha, 1885)

pod pseud. Emin Bývalý, Knihu veršů (Jaroměř, 1891) a knihu, cenou »Svatoboru« poctěnou: Notářství dle práva rakouského se **Sebrov**, ves na Moravě, hejtm. Boskovice, stručnými dějinami notářství vůbec (1894). Kookr. a pš. Blansko, fara Vranov; 86 d., nečně upravil překlady nálezů správního
646 obyv. č. (1900), 2tř. šk. soudu z r. 1885—89, jež vyšly v Jaroměři **Sebujev** Vasilij Kuzmič, malíř rus. jako příloha »Samosprávných Listů« a »Právnického Obzoru«

> Sediveo, ves v Cechách, hejtm. a okr. Žamberk, fara a pš. Kyšperk; 56 d., 322 ob. č.

Sedivi bratři a sestry, společný název milosrdných bratři a sester (viz Milosrdné

Sediviny (Schediwy), ves v Čechách, na úpatí Orlických hor, hejtm. a okr. Nové

Kaple sv. Josefa.

Šedivka, bot., viz Alyssum a Ballota. **Šedivý: 1) Š**. Prokop František, bučeské průmyslové školy (* 12. led. 1830 v Liditel, novellista a »skladatel her při vlastentomyšli — † 13. kv. 1898 v Praze). Studoval ském Pražském divadle«. O životě jeho známo gymnasium ve svém rodišti a r. 1849-55 jen, že narodil se 4. čce 1764 v Praze z otce vstoupil na techniku a zároveň navštěvoval sládka a staroměstského měšťana, chodil do akademii výtvarných umění v Praze. V le- školy k piaristům, zastával nějaký úřad a větech 1855-62 byl zaměstnán jednak jako novál se čes. spisovatelství, spatřuje v něm assistent, jednak jako supplent na různých své pravé povolání. Zvláště přilnul k česreálkách v Praze a ve Vidni. R. 1863 učil kému divadlu, tehdy právě se probouzejí-kreslení v kursech pořádaných Jednotou ku címu. Svědčí o tom jeho účast při založení povzbuzení průmyslu v Čechách a t.r. jme »Boudy«, na jejímž jevišti z ochoty hrával, nován učitelem průmyslové školy v Praze, Jednotou založené. Jest zakladatelem a organisátorem tohoto odborného učení. R. 1876 může (Praha, 1793), význačně charakterisující nisátorem tohoto odborného učení. R. 1876 může (Praha, 1793), význačně charakterisující ustanoven zatímním správcem a t. r., když jeho zanícení pro divadlo, pro jeho význam zbavena škola státní podpory, obětavostí svou výchovný i vzdělávací jako skoly moudrosti a svých spolupracovníků jakož i obezfetným a pravdy životní« i jeho znalost světového řízením školu tu udržel a zachránil. R. 1882, dramatu, Euripida, Corneillea, Molièrea, kdyż převzata škola ve správu státní, jme- Shakespeara, Lessinga, Schillera a j., a po-

sléze jeho vlastní činnost na poli čes. dra- | v Čechách (t., 1792), v níž Hájkovo vypravomatu (pro »Boudu«, divadlo růžodolské a »vlastenské« v hibernském klášteře), vykazující 7 kusů tistěných a 15 rukopisných, známých dnes pouze z titulů zachovaných Jungmannem. Byly to asi většinou překlady a zpracování kusů německých, jmen. videňských (Král Lear z něm. překladu Shakespeara; Klavigo z Goetha; veselohra Přijdeš mi tak, přijdu ti tak; smutnohra Ignáz de Castro ze Sodena; veselohra Kristojek a Markytka z Friedla; Třidcetiletý abecedář z Henslera; veselohry Dědek, aneb Padesátiletá svatba, Statečná dívka měštanská z Henslera atd.), jednak dramatisované povidky (smutnohra Olivie Amenuti a hrabé Manert podle povidky Spiessovy, již Š. přeložil do češtiny; činohra Zuzana aneb vysvobození krále Václava z vězení podle povidky J. Albrechtovy; a snad i vlastenská hra Kníže Bruncvík aneb Všem hlava dolů, složená buď podle staročes. románku nebo podle romanticko-komické hry Henslerovy). I většina tištěných kusů S-vého jest téhož původu (veselohra Lesní duch, aneb Uhlíři v dubovém lese, 1799, z Henslera; Noční můra, 1796, »dle německého«; veliká činohra Tankred, vývoda Apulský, 1800, z Vulpiusa; veselohra Živé hodiny, 1796, z něm. hansvuřtiady; vlastenská rytířská hra Hrabě a rytíř Milislav, 1800, z Zieglera). Původní jsou pouze dvě veselohry se zpěvy, zajímavé, ač nedra-matické pokusy o lokální frašku pražskou v duchu Henslerově: Masné krámy, aneb Sá-zení do loterye, řada fraškovitých lidových scén z trhu a »kafehausu«, dosti hrubého zrna v obsahu (na př. v hrubé parodii Bürgerovy Lenory) i v naturalistické dikci s hojnými germanismy, a Pratští sládci, aneb Kubiček dostane za vyučenou (vyd. až 1819 Krameriusem, sem tam »přiozdobená«), nejoblíbenější dramatická práce S-vého, zajímavá obsahem, vystihujícím místy věrně život sladovnický, sebevědomí měšťanských a řemeslnických tříd pražských i jejich sympathie k čes. divadlu, živým dialogem i jemnější dikcí. Vedle divadla věnována liter činnost Š-vého vzkříšení lidové povídky české v duchu programmu, jak nastinil jej Kramerius, přední buditel lidového románu čes., v předmluvě k » Ceským Amazonkám « Š-vého: staré »hloupé povidačky o Finetě, Bruncvíkovi, Meluzině, Štylfrydovi, Popelce a j., ježto zhola ani k poučení, ani k nejmenšímu mysli vyražení nesloužejí«, a jež »mdlý člověka mozek za dnů nevědomosti smyslil«, měly býti s patrnou tendenci racionalistickou nahrazeny historiemi a příběhy v duchu módních tehdy německých románův. K tomu cíli Š. mířil svými formálně dosti slušnými překlady rytiřských historií a krvavých povídek Spiessových (Zazděná slečna, anebo Podivné při-hody Marie z Hohenturu, Praha, 1794, 1798; Krásná Olivie, aneb Strašidlo u bílé věže, t., 1798; Giovani Liobetti, vražedlník přeukrutný), něm. povídek indiánských (Maran a Quyra, pozornost hr. N. P. Rumjanceva pojednáním

vání protkáno novými poutavými episodami a oděno v dikci poněkud podivinskou, a polopůvodní a slabší »staročes. rytířskou historií« Mnislav a Světivína, aneb Příběhové prvních obyvatelů Okořského zámku (t., 1794 a potom často, ještě r. 1872!). Š. jako spisovatel nevyznačuje se tudiž ani originálností, ani vkusem, ani vyššími tendencemi literárními. Přes to má svuj historický význam a zásluhu: byl z prvních, kdož budili lásku k české řeči a knize mezi nejnižšími vrstvami čes. lidu. (ve »Světoz.« 1877, str. 369 sl.); F. A. Subert, Dramaturg Prokop Š. (v »Osvětě«, 1899, str. 44 sl.); Jan Máchal, Prokop Š. (v »Obzoru lit. a uměl. «, II., 1900, str. 113 sl.); Literatura česká XIX. stol., I., str. 261 sl.; Vlček,

Dějiny čes literatury, II., str. 250 sl.

2) Š. Matěj viz Grau Wilhelm.

Šedlbauerová Marie, spisovatelka čes. (* 1865 v Sedlčanech). Absolvovavši ústav pro učitelky v Praze, působila na škole v Žižkově, ve Slaném a od r. 1905 jest učitelkou v Uhřiněvsi. Vydala sbírku básní První květy (Žižkov, 1891); Příruční slovník cizích slov it., 1891). V l. 1900-02 byla redaktorkou »Časop. učitelek« a jest hlavní spolupracovnici ženských listů čes. a moravských. Na její texty skladatelé hudební zharmonisovali několik koncertních písní.

Šedobrovice, ves v Čechách, viz Všc-

dobrovice.

gef viz Chef. **Beffer** (von Schöffer) Valerian Alexandrovič, klass. filolog rus. (* 1864 – † 1900 v Moskvě). Absolvovav histor.-filologickou fakultu v Kyjevě konal po tři roky, hlavně za vedení Robertova, filologicko-historická studia v Berlíně, jichž ovocem byla výborná dissertace De Deli insulae rebus (Berl. Studien für klass. Philologie u. Archaologie«, sv. IX., 1889). Pak nabyv touto dissertací hodnosti magistra staroklassické filologie zahájil docentskou činnost svou na universitě v Moskvě. R. 1891 vydal Afinskoje grafdan-stvo i narodnoje sobranije (»Učenyje zapiski moskev. university«), na základě kteréhož díla povýšen r. 1892 za doktora řecké literatury a jmenován prof. klassické filologie na univ. moskevské. Mimo to sepsal: Dom Vettijev a uveřejnil řadu důkladných studií a článků ve »Filolog. Obozrěniji«, Bursianových »Jahres» berichte« a v Paulyově a Wissowově »Realencyklopaedii« (na př. důkladný článek Archon) a recense v »Berl. philologische Wochenschrift«.

Segarka, řeka ruská v gub. tomské, levý přítok Obi; jest asi 180 km dlouhá a velmi rybnatá.

Segren (Sjögren) Andrej Michajlović, filolog rusko-finský (* 1794 — † 1855); přistěhovav se r. 1820 do Petrohradu, jal se studovati čudské jazyky a obrátiv na sebe t., 1791, 1808) a zvláště původní rytiřskou o finském jazyku Ueber die finische Sprache-povídkou České Amazonky, aneb Dévčí boj und ihre Literatur (Petrohr., 1821) stal se

bibliotekářem u něho, načež podnikl vědeckou cestu po novgorodské a oloněcké gub. Později vláda poukázala mu 3000 rublů a S. procestoval ruský a švéd. sever. Materiál jím v Archangelsku sebraný vyšel s názvem Anteckningar om fórsamlingarne i Kemi-Lappmark (Helsingfors, 1828). Práce jeho rozptýleny jsou po časopisech, jmenovitě v publikacích petrohr. akademie, která jmenovala jej svým členem r. 1831. R. 1833 podnikl vědeckou cestu po Kavkáze, studuje nářečí tamních horalů, jmenovitě Oserinů. Vydal také osetinskou mluvnici Osetinskaja grammatika s kratkim slovarem osetinsko rossijskim i ross.-osetin. (1844). Z ostatnich jeho praci jmenujeme ještě: Reise nach Liv- und Kurland zur genauen Untersuchung der Reste der Liven und Krewingen (1849); Ossetische Studien mit besonderer Rücksicht auf die indoeuropäischen Sprachen (. Mémoires e petrohr. akad., 1848; Ueber den grammatischen Bau der sürfänischen Sprache mit Rücksicht auf die finnische (t., 1832); Ueber die finnische Bevölkerung des St.-Petersburgischen Gouvernement und über den Ursprung des Namens Ingermanland (t., 1832) a mn. j.

éhr, tur., město. Séhr-i-sebs, silná pevnost v Buchársku na obchodní cestě do Afgánistánu, vlastně skupina měst a vesnic na prostoře 20 km délky a 8 km šířky, zdí obehnaném, s hlav nimi misty Saarem (20.000 obyv.) a Kitá-

bem (15.000 obyv.), vedle řady měst menších. **Šechavcová** Soňa šlechtična, pianistka rus. (* 1869 v Kollodném na maloruských hranicích). R. 1876 po otcově smrti přesídlila se do Švýcarska a absolvovala všecky školy v Lausanně, potom dala jí matka do Petrohradu na konservatoř, kdež byl jejím učitelem L. Brassin v klavíru, Sieke a Bernhard v harmonii a kontrapunktě. V průvodě své matky vydala se na studijní cestu, pobyla nějaký čas ve Výmaru s Lisztem a později v Lipsku, kdež byla žákyní mistra Bülowa. Potom koncertovala v Hamburce, Petrohradě, Berline, Frankfurte, Wiesbadenu, Homburce i v Praze, všude s neskvělejším úspěchem. Za svého pobytu v Lipsku napsala některé pisně a skizzy k větším skladbám vokálním.

Sejba, Sejby (Scheiben), ves v Čechách, hejtm. Kaplice, okr. Nové Hrady, fara a pš. Stropnice; 35 d., 219 obyv. n. (1900); 1tf. šk. Kdysi zde stávaly dvě tvrze a statek, na němž se připomíná (v l. 1419-52) Ondřej Sokolik

z Dubé.

šejdorf (Scheibelsdorf), ves v Čechách, hejtm. a okr. Něm. Brod, fara a pš. Štoky; 48 d., 286 obyv. č., 9 n. (1900), 2tř. šk., dvůr, mlýn.

Sejdračka, bot., viz Zanichellia. **Šejoh,** šeich, šejk n. šeik (arab. »starší«), na Východě titul vynikajících osobnosti, ne-hledě k jejich stáři. Beduini nazývají tak své pohlaváry, klášterní dervišové své představené atd. Titul š. dává se však obyčejně lidem učeným; také kazatelům v mečitách říká se š.

Šejoh-el-džibál, u orient. historiků hlava sekty Ismáel tů č. Hašišovců, známých spisovatelům západním jménem assassinů (v. t.).

Šejch-ul-beled, jinak Raemka, proslulá socha egyptská, jež se nalézá v museu v Bulaku a představuje muže kráčejícího s hladkou, kulatou, masitou tváří, opírajícího se o dlouhou te: kou hůl; řezána jest ze dřeva. s podivuhodnou měkkosti a pružností ve svých masitých, stářím poněkud prořídlých částech. Viz K. B. Mádl, Dějiny umění výtvarných, str. 68-69.

Šejoh-ul-islám, hlava islámu, nejvyšší duchovní hodnostář v Turecku.

Šejin, jméno rus. šlechtické rodiny, pochá-zející od jakéhosi Michala, jenž r. 1241 přišel z Prus. Z vymřelé již rodiny této vynikli:

1) S. Boris Vasiljevič, vojevoda i okolniči od r. 1576, jenž zaválky Štěpána Báthoriho s Ivanem Hrozným padl, bráně města

Sokola proti Polákům.

2) Š. Michal Borisovič, bojar a vojevoda, bránil r. 1609 Smoleńska proti vojům Sigmunda III., po dobytí města byl jat a strávil 9 let ve Varšavé spolu s Filaretem. Za cara Michala Fedoroviče byl jmenován hlavním vojevodou ve válce s Polskem. Obléhal po 10 měsiců Smolensk, který však byl osvobozen od kralevice Vladislava, jenž obklíčil samotného Š-a tak, že se musil vzdáti. Po návratu do Moskvy Š. byl obviněn ze

zrady a popraven r. 1634.

3) S. Aleksěj Semenovič, rus. vojevůdce za Petra I. (* 1662 — † 1700), vyznamenal se hlavně potlačením vzpoury střelců (1698) a dobytím Azova na Turcich (1696) Denik o této výpravě, jakož i o stavění Taganrogu jednající vyšel v »Drevn. rossij. bibl.«

(Petrohr., 1773). **Šejin** Pavel Vasiljevič, ethnograf samouk, speratel rus, nár. písni (* 1826 † 1900), byl syn mohilcvského židov. kupce a nabyl vzdělání v Moskvě, kde podlehl němec. vlivu a jal se napodobiti nem. básniky. Vliv tento šel tak daleko, že S. přijal protestantství a rozešel se s vlastní rodinou. Záhy osvojil si také ruštinu a spřátelil se s F. B. Millerem, který uvedl ho do kruhu literátů moskev. Jeho vlivem a styky s Scvyrevem, bratry Aksakovými, Chomjakovem a j. S. oblibil si národní poesii a počal sbirati po středním Rusku památky lidové tvorby. Sbreaný jím material vydal Bodjanskij s názv. Kus. narod. byliny i pěsni (»Čteni« moskev. společ. dějin a starožit., 1859). Později v téže publikaci objevily se jeho Rus. narodnyja pésni (7 částí, 1868, 1869, 1870), vydané tež o sobě (Moskva, 1870) a obsahu jící písně dětské, sborové, taneční, svatební, obřadní a pohřební. Po sedmi letech objevilo se pokračování, ale zatím horlivého sběratele stihla smrt, tak že díla nedokončil. Potulný život vyčerpal jeho síly. Dostával sice podporu od akademie, ale musil hlavni prostředky získávati vlastní prací, jmenovitě vyučováním. Nějakou dobu byl učitelem v jasnopoljanské škole hr. L. N. Tolstého. obrjadach, obyčajach, věrovanijach, skazkach, legendach i t. p., ale díl druhý vyšel již po jeho smrti (1900). Vydání dosud není ukončeno, jmenovitě bude doplněno písněmi historickými, vojenskými, burláckými atd. S. sebral také hojně materiálu mluvnického. Vydán jest v díle Matérialy dlja izučenija byta i jazyka rus. naselenija Severo-zapadnago kraja (1. čásť 1887, 2. čásť 1890 a díl II. 1893). Třetí díl vyšel ve »Sborníku« akademie (sv. 72.). Zvláštní zmínky zasluhuje jeho sborník nár. písní bělorus. Bělorus. narodny ja pesni, s otnosjaščimisja k nim obrjadami, obyčajami i sujeverijami, s priloženijem objasnitěljnago slovarja i gram. priměčanij (Petr., 1874). Dílo vydala ve svých »Zápiskách« petrohr. zeměpisná společnost, která sběratele vyznamenala zlatou medaillí. Mimo to sborníku přisouzena uvarovská praemie. Š. vydal ještě O sobiraniji pamjatnikov narodnago tvorčestva dlja izdavajemago Akadémijej Nauk Belorus. sbornika (t., 1886); Dopolne-nija i zametki k Tolkovomu slovarju Dalja (t., 1873) a mn. j. menších prací, otištěných v různých listech vědeckých i belletristických. Srv. životopis a výčet jeho prací v časop. »Etnografičeskoje Obozrenije«, kniha 44., ve >Filolog. Věstníku« z r. 1900 a v »Izvěstích« petrohr. akademie (1900, sv. 3.).

Sejnoch Šebestián viz Schönaich.

šejnov viz Bohusudov. šejnovo, ves v Bulharsku bliže již. vý-chodu průsmyku Šipky, byla hlavním tábo-rem Vesela paše, jenž po Sulejmánovi pašovi velel armádě turecké operující proti Rusům opevněným v Šipce. Když po pádě Plevna Vesel paša od Rusů úplně byl obkličen, Š. v počtu 32.000 mužů s 93 děly. Skč.

Sékel viz Sekel.

šeksna, řeka ruská, levý, 450 *km* dlouhý přitok Volhy. Vytéká z Bílého jezera (Bělo-ozero), teče (dosti klikatě) směrem celkem jižním nejprve gub. novgorodskou a pak jaroslavskou a ústí téměř naproti Rybinsku do Volhy. Jest součástí průplavního systému Marijinského spojujícího Volhu s Něvou. Po-mocí systému vévody Virtemberského spojuje Volhu též s Bilým mořem. Dřive plavbě vadící mělčiny a prahy byly prohloubeny a upraveny r. 1890—96. Čtyři stavidla udržují vodu v náležité výši. Břehy Š-ny, pokud teče gub. novgorodskou, jsou většinou nízké, lučinaté, v gub. jaroslavské spíše vysoké a lesy porostlé; v obou dosti obydlené. Ačkoliv žlutavá voda jest kalná, má S. přece dosti ryb (i stěrleď). Led kryje ji skoro 5 měsíců. Přítoků jest mnoho. Z nich vynikají a jsou splavné: Sogoža, Vých. Kovža, Suda. Průplav bělozerský ústí do S-ny asi 9 km pod výtokem jejím z jezera. Z přístavů vyniká Čerepovecký, tu jsou také největší

R. 1898 vydal dílo Velikorus v svojich pésňach, rublů a v týchž přistavech složen náklad obrjadach, obrčajach, věrovanijach, skatkach, ze 402 lodí a zůstalo 2844 vorů, všeho zboží úhrnem za 2,027.000 rublů. Na lodích nejvíce vozí se obilí (hlavně z Rybinska), pak sůl, nastové výrobky a prkna. Většina dříví ovšem dopravuje se ve způsobě vorů a na nich. S-nu připomíná již Nestor r. 1071. Bylat od starodávna často používanou cestou vodní. Pp.

Šelak (z angl. shell-lack, t. j. laka v lupenech, lat. lacca in tabulis, fr. laque en plates, něm. Schellack, rus. šellak) je pryskyřice vyrobená úpravou laky zrnité. Laka vytéká z některých smokvoní (Ficus) a mnohých jiných stromů východoindických; vytékání způsobeno je samičkami červce lakového (Coccus lacca), které oplozeny byvše hromadně usazují se na letorostech a poraněním těchto přivodí vytékání pryskyřice; pryštící pryskyřice zaleje úplně samičky a utvoří na větvičkách hrbo-latou vrstvu barvy tmavočervené. Uvnitř pryskyřičných hrbolů vyvíjejí se mladé mšice, které později pryskyřici provrtají a dostanou se ven. V dřivějších dobách, kdy barvivo v červci obsažené mělo mnohem větší cenu než nyní, sklízeli laku olamováním větviček neb olupováním vrstvy pryskyřičné, dříve než hmyz vylezl, nyní raději čekají, až se pryskyříce nahromadí silnější vrstva. Laka od hmyzu opuštěná (provrtaná) má barvu světle hnědou. V obchodě rozeznává se laka v prutech (lacca in baculis, angl. stick lack), t. j. celé letorosty obalené pryskyřicí, a laka v zrnech (lacca in granis, angl. seed-lack), t. j. pryskyřice s větviček oloupaná. Tato při-rodní laka obsahuje vedle několika pryskyřic a vosku červené barvivo podobné košenile, které mělo před vynalezením strojených barviv velkou cenu, užívalo se ho pod jménem bylo střediskem několikadenní bitvy, jež lack-dye tak jako košenily k barvení na šar-8. led. 1878 skončila se kapitulací Turků latovo. Nyní se ho málo užívá, ale přece z laky se vyluhuje, avšak spíše pro to, aby se získala pryskyřice světlé barvy, než aby se mohlo prodati zvláště. Barvivo vyluhuje se z laky vyvařováním v roztoku sody. S. vyrábí se z laky at červené at žlutohnědé (vyluhované) tím, že laka nad ohněm roztopená procedí se pytlem neb hrubým plátnem a pak se nalije na desky kovové, ploché kameny neb listy bananové, kde ustydne na tenké průsvitné lupénky barvy hnědé, červené, oranžové, čím světlejší, tím cennější. Přetápěním a cezením odstraní se nečistoty a součástky nesnadno rozpustné. Laka v prutech a zrnech obsahuje asi 6% vosku, 6.5% červeného barviva a 75% pryskyřic, z nichž menší množství je rozpustných v aetheru, větší nerozpustných; přetápěním změní se vlastnosti pryskyřic tak, že š. je v horkém lihu rozpustný, stydnutím tento roztok rosolovatí, ale může se ho přímo užiti jako pokostu (politury). S. rozpouští se též v žíravinách a solech alkalicky reagujících (bóraxu). Na světlé pokosty užívá se š-u bíle-ného chlórem. Za tím učelem š. nejdříve se loděnice. R. 1901 vypraveno bylo z přístavu čistí tím, že se rozpustí ve zředěném roztoku řeky Š-ny a jejích poboček 3348 lodí, 9317 sody, roztok se přecedí a srazí okyselením vorů s nákladem v úhrnné ceně 22,342.000 kyselinou solnou, čištěný š. znovu se roz-

přidá se čirý roztok chlórnatanu sodnatého přípravený podvojným rozkladem chlorového vápna a sody, k ochlazené směsi přidává se opatrně kyselina solná, až počne se tvořiti sraženina, pak se nechá 2 až 3 dni státi, po uplném vybílení š. srazi se koncentrovanou kyselinou solnou, sraženina se důkladně vymyje vodou a uhnětou se z ní zkroucené tyčinky podobné provazům; po ustydnutí jsou křehké lesku hedvábného. V podrobnostech jsou při tom různé odchylky, tak na př. užívá se někdy jako rozpustidla š-u potaše, někdy líhu. Š-u užívá se nejvíce na truhlářské politury a rychle vysychající pokosty (na podlahy), bórazového roztoku k tužení plstěných klobouků, bíleného š-u na pokosty na mapy, negativy fotografické, kresby na papíře a pod.; konečně užívá se š-u k výrobě lepších druhů pečetního vosku, v lacinějších druzích š. nahrazen je kalafunou; i prodejný š. bývá zhusta falšován kalafunou, to se pozná podle toho, že kalafuna mnohem snáze rozpouští se v petrolejovém aetheru (90%) než š. (1-2%). S. vyváží se z Vých. Indie hlavně z poříčí Gangy, pak ze Siamu a Annamu; nejlepší je bengálský, též ze Sumatry se vyváži; od indického š-u poněkud se liší š. madagaskarský, jenž je bohatší voskem.

Šelákovice viz Čelakovice. **Šelažský mys** viz Rusko, str. 138 *a.* **Selda**, Skalda (vlámsky a něm. Schelde, fr. Escaut, starov. Scaldis), velká řeka úmoří moře Severního. Horní čásť úvodí S-dy rozkládá se ve Francii, střední a největší čásť v Belgii, dolní v Nizozemsku. Pramení se ve francouzském dep. Aisne u Cateletu asi 18 km ssv. od St. Quentinu ve výši 110 m, protéká pak dep. Nord, miji Cambrai, s pravé strany přijímá u Valenciennes Rhonelle, u Condé splavnou Haine (Henne) s průplavem Monským, s levé u Bouchainu řeku Sensée, u Mortagne splavnou Scarpe a po toku 107 km vetupuje v belgickou prov. henegavskou. Teče podél Antoingu, Tournai, pojí se s leva s průplavem de l'Espienne, tvoří hranici mezi Henegavskem a Flandry Západními, protéká Východními Flandry, u Gentu přijímá s leva splavnou Lys. U Gentu napájí dva průplavy do Brugg a Terneuzen, obrací se pak k východu a pojí se s prava u Termonde s Den-derou splavnou, tvoří hranici Východních Flander a provincie antverpské, u Thielrode přijímá přítok Durme, u Rupelmonde splavnou Rupel. U Antverp má při přilivu šířku 400 m a hloubku 11 m. Přijímá tu Schynu a u Doelu opouští Belgii. V království Nizozemském dělí se asi 26 km sz. od Antverp před pevností Bathem na dvě hlavní ramena: levé, zvané Wester Schelde, Hont či Hond, pravé Ooster Schelde. Wester Schelde vlévá se do moře u Vlissingen. Ooster Schelde souvisí dvěma rameny s Wester Scheldou a tvoří tak ostrovy Walcheren, Severní a Jižní Beveland. Třemi rameny vtéká do Mósy, již objímají ostrovy Tholen, Philips- panija, zřízená r. 1799. První spis S. vydal

pusti za horka v roztoku sody a k roztoku | land, Duiveland a Schouwen. Ooster Schelde přehrazena od Bergen-op-Zoom železničním náspem, za to slouží průtoku vod průplav Jižním Bevelandem prokopaný. Hlavní směr toku od pramene až ke Gentu jiz.-ssv., od Gentu k Antverpám v. až sv., od Antverp k pevnosti Bathu ssz. Uvodí Š-dy má 32.500 km² rozlohy, jest ploché, svažitosti velmi povlovné, úrodné, bohaté a hustě obydlené. S. vyniká množstvím vody, hloubkou a přístupností i pro veliké parniky mořské. Má dělky 430 km, 107 km ve Francii, 233 km v Belgii a 90 km v Nizozemsku. Sířka 20 m na hranici franc.belgické, 40 m v Gentu, 100 m u Termonde, 6-700 m pod Antverpami a 1200 m u Bathu. Hloubka 1.6 m u Valenciennes, 2 m na hranici belgické a 15 m při odlivu pod Antver-pami. Příliv lze pozorovati ještě v Gentu, kde střední rozdíl odlivu a přílivu činí 1·14 m, 166 km toku S-dy jest splavno lodim morským až ke Gentu, výše získáno úpravou a kanalisací 87.7 km v Belgii a 63 km ve Francii pro větší lodi říční. Od Cambraie k pramenům není splavna, za to vede týmž směrem průplav St.-Quentinský. Vedle hlavního toku jest usplavněno 25 km ve Francii, 13 km v Belgii na přítocích. V l. 1648—1792 bylo ustí S-dy Nizozemskem uzavřeno a tím obchod habsburské Belgie zničen. Po odtržení Belgie r. 1830 opět chtělo totéž provésti, ale smlouvou z 19. dub. 1839 byla na nátlak velmocí povolena svobodná plavba Š-dou. Belgie vybírala clo z cizích lodí po Š-dě do Antverp přicházejících až do 16. čce 1863. Za rozkvět svůj Antverpy děkují hlavně těmto okolnostem, jež umožnily, že přistav antverpský, co se týče důležitosti, může soupeřiti se všemi přistavy pevninnými na Severním moři s výjimkou Hamburku.

Šelechov: 1) Š. Grigorij Ivanovič (* 1747 — † 1795), původné nebohatý rylský měšťan, jenž šel hledat štěstí do Sibiře; zbohatl a popsav cesty své vstoupil i v řady ruských spisovatelů zjednav si značné zásluhy o rozšíření ruského panství a vlivu na pobřeží sz. Ameriky, jakož i vědomosti o poměrně málo prozkoumaných nejvýchodněj-ších částech Ruské říše. Již r. 1776 posílal lodi své do Tichého okeánu. Na jedné z takových výprav objevil kormidelník Pribylov ostrovy potom Pribylovské nazvané a přivezl odtamtud velikou kořist kožišin, tuku atd. Š. později sám vypravil se na nově objevené ostrovy, jež hodlal udržeti pro řísi Ruskou, a podnikal odtud další výpravy. Přibyv na veliký ostrov Kaďjak, vstoupil v přátelské styky s jeho obyvateli a zřídil pro ně ruskou školu. Zásluhy své ovšem neváhal uplatniti na příslušných místech. Podalť zprávu nejen sibiřskému gubernátoru, ale sám osobně v Petrohradě, začež obdržel pochvalný list a 200.000 rublů z Kommerc-kollegia. R. 1793 vyslána k jeho žádosti na Kaďjak i zvláštní míssie spolu s jistým počtem řemeslníků (z vyhnanců). Dědicem snah S-ých stala se Rossijsko-Amerikanskaja Komr. 1791 pod názvem Stranstvovanije rossijskago kupca Gr. S-a v 1783 g. iz Ochotska po Vostočn. okeanu k Amerik, beregam. Potom vyšla řada jiných. Podrobněji o Š-u u Pypina »Sibir i jeja izslědovanija« (»Věst. Jevr.« 1888) a hlavně »Pamjatn. kniška Kursk. gub.«

na r. 1894. Pp.

2) Š. Dimitrij Potapovič, rus. spis. v oboru polního hospodářství (* 1792 — † 1854). Studoval na universitě moskevské, r. 1812 vstoupil do vojska, s nímž se dostal do Německa a do Paříže, r. 1821 z vojska byv propuštěn odebral se na svůj statek Zubcovský, kde se obíral polním hospodářstvim a vydal spis: Glavnyja osnovanija zemledėlija (1825). R. 1826 založil na svėm statku první praktickou školu pro vyučo-vání o střídavém hospodářství. R. 1832 byl přidělen ministerstvu financí, ale po roce vrátiv se na svůj statek, snažil se zavésti na ruskou půdu soustavu Liebigovu. Mimo uvedený spis vydal: Suščestvenny ja pravila plodoperemennago seljskago choziajstva (1826); Narodnoje rukovodstvo v seljskom chozjajstvé (1838-39); Kurs opytnago russkago seljskago chozjajstva a j.

ze **Selenberka** viz ze Selmberka.

Belešovice, ves na Moravě, hejtm., okr. a pš. Kroměřiž, fara Rataje; 79 d., 441 obyv. č. (1900), 1tř. šk. a žel. zastávka na tr. Kroměřiž-**Żborovice**.

Šelgunov Nikolaj Vasiljevič, ruský publicista (* 1824 — † 1891), zabýval se hlavně lesním hospodářstvím a vydal v oboru tom několik spisův: Lésovodstvo (1856); Lésn. téchnologija (1858); Istorija russkago lėsnogo zakonodateljstva (1857) a j. — Jeho chot Ljud-mila Petrovna Š-a (* 1832 — † 1901), překládala z něm. (Schlosserovu » Weltgeschichtee), franc. (Jules Vernea), angl. (Dickensa) a psala povídky pro děti.
Selif (Azar Rimanů), největší řeka Al-

žirska (v. t. str. 49*6*).

Šellenberk viz Šélmberk.

ze **Sellenberka** viz ze Šelmberka. **Seller** Aleksandr Konstantinovič, známější pseudonymem A. Michajlov, spisovatel rus. (* 30. čce 1838 v Petrohradě † 21. listop. 1900 t.), pocházel po otci z rodiny estonské, po matce byl potomkem šlechtického rodu Adamovičův a již v mládí zakusil boj mezi aristokratickými principy matčinými a demokratichými zásadami otcovými. Vzdělav se v německé škole, vstoupil r. 1857 na universitu, ale r. 1861 pro účastenství ve studentském hnutí opustil universitu a vzdě-lával se soukromě, zabývaje se hlavně otáz-kami sociálními. Nějakou dobu řídil založenou jim školu pro chudou mladež, ale r. 1863 musil ji zavříti, načež uchýlil se do Francie, aby sbiral materiál ke své studii o cizím proletariátu. Tou dobou totiž psal již do »Sovremennika«, kde vedle veršů otiskl první svůj autobiografický román Gnilyja bolota, který byl příznivě uvítán. Po něm následoval román Žizň Supova, jego rodnych i znakomych (1864). Od r. 1865 byl spolupracov. >Rus. hlavu. Předek jejich Přibyslav držel r. 1318

Slova«, a když bylo zakázáno, přešel do »Ženského Věstníku« a do »Děla« a »Neděle«. V těchto časopisech otiskl mnoho básní původ. i přelož., sociolog. a kritických studií, jako: Žilišča rabočích; Proizvoditěljnyja associaciji; Političeskija prava i ekonomičeskaja něurjadica a pod., jakož i většinu svých ro-mánův a povidek: Gospoda Obnoskovy (1868); V razbrod; Lés rubjat-ščepki letat (1871); Starrja Gnézda (1875); Chléba i zrělišč (1876); Bezpečnoje žitje (1877) a j. Od r. 1877 redigoval »Zivopisnoje Obozrenije« a od r. 1893 časop. »Syn Otěčestva«. Z té doby pocházejí jeho romány Něprošenny j gost (1884); Molotom i zolotom (1884, do češ. přel. V. Mrštik); Poběditěli (1889); Rtiščev (1890); Zagublennaja tirň (1891); Konéc Birjukovskoj dači (1893) a j. Ze studií jeho té doby uvádíme: Revoljucionnyj anabaptizm; Smutnoje vremja anabaptizma; Ikarija (>Rus. Mysl«, 1886). Soubor jeho prací (bez úvah a veršů) vydán s názvem Sočiněnija (Petr., 1895, 15 d.). Literární význam jeho tkví hlavně v románech z prvního období jeho tvorby. V nich již probleski jeho nepopiratelný talent a vážná tendence, tak že právem pokládán za lepšího zástupce idealismu let 60tých XIX. stol., ač na druhé straně neunikl bystřejšímu pozorovateli jeho vážný nedostatek: strojenost. S. popularisoval v belletrist. formě ideje své doby a tím působil značně na mládež, ale i kritika vlastního tábora vytýkala mu nepravdivost, snahu směstnati život pod určité ideje, tak že místo realismu, který hlásal, usvědčen byl ze sen-timentalismu. Odtud u něho opakují se některé určité typy-šablony, což vysvětluje se dílem vlivem anglic. románů, dílem povahou zmíněného hnutí let 60tých. Politická tendence získává mu dosud hojně čtenářů. Srv. Faresov, A. K. Š.-Michajlov (Petr., 1901). Šnk. Šelmberk, Šelnberk (něm. Schellenberg),

obecně Šemberk, zbořený hrad nad Mladou Vožici, jehož hlídka se zachovala. Za-ložen byl bezpochyby od Přibyslava z Žebráka, jenž r. 1318 nazýval se po něm. Potomci jeho páni z Š-a (v. t.) záhy se rozrodili po Čechách a Moravě. Z držitelův hradu známe jediného Čeňka (1371), po němž snad následoval bratr Ondřej (1380). R. 1397-1419 držel Š. Aleš z Riesenburka, po němž následoval Albera z Těchobuze. Tento zapsal Š. r. 1431 Mikuláši z Hořic, jenž jej držel r. 1439-73. Syn jeho Mikuláš jej prodal a následoval Předbor z Radešina (1505) s bratřími. Od nich ho nabyl před r. 1518 Albrecht Cipla z Kravska († 1542), jehož dcera Kateřina jej za-psala r. 1547 Petrovi Mráckému z Dubé († 1555). Po Petrovi dědil strýc jeho Karel, jenž prodal Š. (1586) Mikuláši Španov-skému z Lisova. Od té doby držen S. k panství vožickému. Š. byl ještě r. 1629 v dobrém stavu, ale potom opustěn. Sčk. ze **Šelmberka** (Selenberka, Sellen-

berka), přijmení slavné rodiny panské rodu Buzicův, jež měla na zl. štítě černou sviní

Šelmy. 580

(snad založil) hrad Šelmberk. R. 1341 měl sobě humanistův) jeho povahu, pochvalně ji zrostlého syna Přibíka a oba svědčili, když vynášeje. (Otištěna v Palackého Děj. V a. Drslav ze S., syn a bratr. čásť Frymburka 362—363). Jan byl ženat v prvním loži s Joa Sušice přijímal v manství. Později se vy-hankou ze Stráže († 18. ún. 1495), s niž vy-hankou ze Stráže († 18. ún. 1495 skytují na Moravě. V Čechách zůstali Čeněk (1359—71), Ondřej (1359—80) a Jan (1349), tuším mladší synové Přibyslavovi. Šelmberk držel Čeněk a tuším po něm Ondřej (1380), ale pak se dostal v držení cizích rodů. Bratří Heřman, Mareš, Beneš a Vitek (1359 atd.) drželi Načerac, kdež založili r. 1365 kapli Všech svatých posud stojící. Nejdéle z nich žil Vítek (ještě r. 1395). Přibík, syn Přibíkův, koupil r. 1349 hrad Templštein na Moravě a seděl tu s bratrem Drslavem, jenž koupil r. 1358 Dřevohostice a Dobřenec; bratří je-jich Čeněk a Ondřej drželi do r. 1365 společně Prostějov. Drslav prodal r. 1371 polovici Dřevohostic a věnoval r. 1373 na Templšteinė manž. Markétě, neteři Jana, biskupa olomouckého. R. 1379 prodal Templštein. Jeho syn byl Jan; jiní, tuším, synové buď jeho nebo Přibíkovi byli bratří Jindřich, Přibík a Drslav (1390), též Jaroslav (1380) a Heřman (1390 v Jakubově). Jindřich seděl r. 1372 na Bohušicích a koupil s Přibíkem r. 1387 hrad Kravi Horu (u Náměště) a r. 1390 Dyjakovice. Sloužil také Janovi, knižeti zhořelickému, a v l. 1405—08 poroučel na Načeraci. Přibík řeč. Šíp koupil r. 1406 Boršice, jež držel ještě r. 1415. Po jeho smrti Bor-šice dostaly se Šternberkům. Jaroslav zemřel před r. 1407 zůstaviv z manž. Anny z Rož-ďalovic syny Jana, Petra, Pavla, Milotu, Jodoka, Jaroslava a dceru Markétu (manž. Racek z Cetochovic). Jan byl r. 1440 na sjezdě Čáslavském a zemřel před r. 1446 zůstaviv dceru Markétu (manž. Michek z Jeršpic). Petr držel Telnici a žil ještě r. 1447. Jodok prodal r. 1417 právo své v Malhostovicích, koupil r. 1418 s bratrem polovici Chylec a zemřel po r. 1430. Jaroslav dědil po něm Chylce a skoupil (1437 atd.) Habrovany, od Pavla biskupa obdržel r. 1444 manství kochovské a r. 1448 Zpytihněv. Prodav Chylce koupil r. 1447 Tištin. Konečně mu r. 1448 svěřen k opatrování hrad Mírov. V l. 1446—48 byl nejv. cudařem brněnského práva a zemřel 22. říj. 1453. Z manž. Veroniky z Boskovic zůstavil syna Jana, jenž koupil ok. r. 1454 Spěšov a s mateří držel hrad Kostelec n. L., kterýž ok. r. 1466 prodali. Za to koupili r. 1466 Popovice. Jan ziskal ok. r. 1472 hrad Buzov a r. 1472 mu král Vladislav zastavil hrad Fürstenstein ve Slezsku. Asi r. 1479 nabyl Cerv. Rečice, v ty časy také Kamenice n. L., Přerova dědictvím po pánech ze Stráže, stal se r. 1479 nejv. kancléřem kr. Českého. Získal drahně drobných statkův, též r. 1495 Kostomlaty, r. 1497 Kost, Trosky a Studenku, ale prodal ok. r. 1497 Kamenici. Konečně obdržel r. 1506 opravu na Staré Boleslavi. R. 1503 stal se nejv. komorníkem a zemřel r. 1508, Jan byl muž výtečné povahy, jenž, ač mocný, v tehdejších strannických půtkách zachovával nestrannost Bohuslav Hasišteinský z Lobkovic vylíčil věrně (ovšem po způ- jeny jsou drápy více méně silnými, tu ostrými,

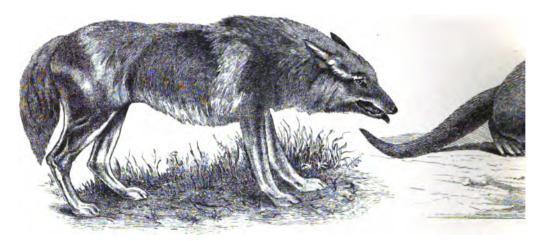
ženil veliké jmění. Druhá jeho manželka byla Johanka z Krajku, vdova po Janovi z Cim-burka († 1483), která držela Ml. Boleslav, Brandýs, Rohozec a Kojetin. Potomstvo jeho bylo z prvního manželství, totiž synové Jiří (* 31. kv. 1475), Jaroslav (* 11. list. 1480) a Jindřich (* 8. čna 1487) a dcery Veronika (* 22. kv. 1483), Kateřina (* 9. říj. 1485) a Majdaléna (* 10. led. 1491). O Majdaléně († 19. dub. 1508), kteráž se vdala r. 1505 za Krištofa ze Švamberka, viz rukopis univ. knihovny praž. XVI E 19. Jiří seděl za živobytí otcova na Kamenici a měl později kní-žetství Krnovské a Rožnov (1499). Zemřel asi současně s otcem. Synové jeho byli Jiřík, Jan a Jaroslav, kteří r. 1524 knížetství Krnovské prodali. Jindřich, třetí syn Janův, měl za díl Kosť, kterou prohospodařil a r. 1524 prodal. R. 1543 byl v Uhřích. Jaroslav, brat jeho, 1515—49 nejv. komorník, držel za díl Přerov, který prodal, kromě toho také drahně drobných statků, které prodal, též měl Hrádek nad Sázavou po něm zvaný Komorni, k němuž koupil r. 1540 Mrač. Zemřel 14. bř. 1556 (manž. 1. Kateřina z Plavna † 1520, 2. Anna z Krajku). Synové jeho byli: 1. Petr prodal Hrádek s klášterstvím sázavským spolu s bratřími a koupil r. 1560 Dřevěnici. Zemřel 15. čce 1568 bez potomstva (manž. 1. Bohunka z Švihovska, † 1555, 2. Lukrecie z Jandorfu od r. 1560, † 3. led. 1586). 2. Sigmund měl Choceň a zemřel r. 1581 (manž. Anna z Hasenburka). 3. Jan měl za díl Mrač a koupil r. 1590 Divice s Toužetinem. Byl kr. radou a soudcem zemským. Zemřel 12. říj. 1597 (manž. 1. Johanka ze Švamberka, † 1560; 2. Kateřina z Veitmile). 4. Jiří, r. 1551 ještě nezletilý, zemřel před r. 1566. 5. Albrecht držel za díl Bartoušov do r. 1574, kromě toho měl vesnice u Zelené Hory, jež r. 1564 prodal. Zemřel před r. 1580. Všichni tito bratří zemřeli bez potomstva. Ke statku zbylému Mrači a Divicům připovídali se Jan Zbyněk Zajíc z Hasenburka a Maximilian Lev z Rožmitála jako Buzici a Jan Rudolf a Krištof Jaroslav Trčkové jako potomci Markéty Trčkové ze Š., při čemž oni měli pro své právo dědičné umluvy mezi Buzici r. 1491 učiněné. Statky podrželi Trčkové, ale vydali listy a majestáty na rod Šelmberský se vztahující a zaplatili 4500 kop míš.

Selmy, dravci (Carnivora; viz tab.), tvoří řád ssavců vzezření sice různého, shodující se však v tělesném výzbroji i duševním nadáni. Třebatě hledati původ šelem v různých skupinách, jak dokazuje vlkouš vačnatý a eocenni Creodonti, prašelmy s mozkem ma-

lým, málo brázditým.

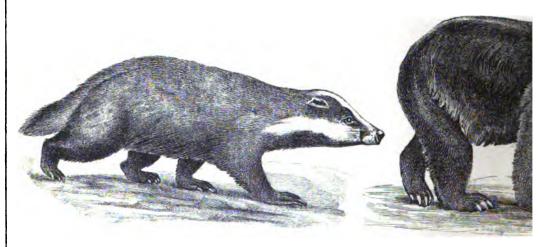
3. mají celkem tělo pružné a lehké stavby spočívající na nohách prostředně vysokých, opatřených pěti nebo čtyřmi prsty, jež ozbro-

		 ÷			1
					1
					ł
		•			
					1
				•	
					•
				-	
	•				
			•		
1					
I					
1					
•					_
1					

Vlk. Canis lupus. x 1/8.

Vydra. Lu

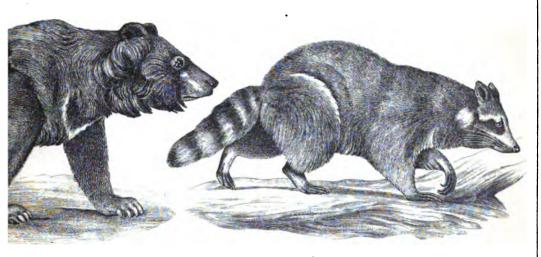
Jezevec. Meles taxus. x 1/6.

Medvěd himalajský, Ur

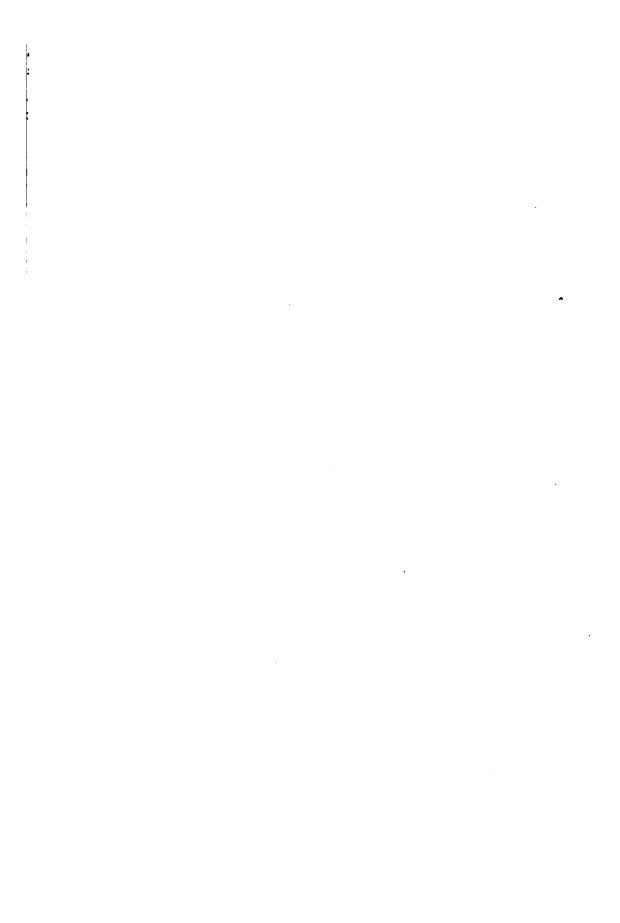
ra vulgaris. × ½6.

Tchor. Putorius foetidus. x 1/5.

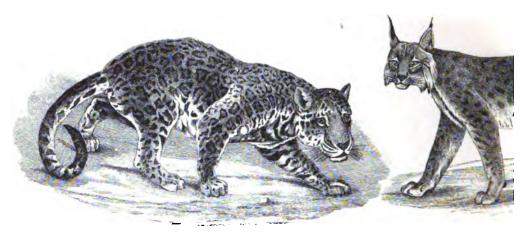

us tibetanus.x 1/15.

Mýval severní, rakun . Procyon dotor. 🗴 🎉 .

•

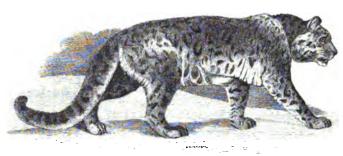
Jaguar. Felis onza. x 1/15.

Rys obecný. F

Civetka. Viverra civetta. x 1/6.

lis lynx.x 1 12.

Irbis, levhart sněžní. Felis uncia. x ½0.

Hyéna žihaná. Hyaena striata.x1/12.

· · i			
·			
			· .
-			

chodci (Digitigrada), některé, hlavně medvědi, ploskochodci (Plantigrada). Smysly jsou bystré a pysky nesou silné kníry. Chrup má vždy tři druhy zubů, skládá se u všech nahoře i dole ze šesti řezáků, dvou velmi silných kuželovitých špičáků a za těmito několika zubů mezerních špičatých a hrbola-tých zubů třenovních. V každé polovici čelisti nalézá se několikahrotý zub žvýkací zvaný trhák; nahoře jest to poslední zub mezerní, dole první stolička. Význam šelem v přírodě jest ten, že živi se jinými živými zvířaty, na něž číhají, k nim se pliží a více méně lstivě je přepadají, zmocňujíce se jich drápy a chrupem. Cástečně živí se i plody, což u některých patrno i na chrupu. Jinak Hlavní výživou obyvatelstva jest zemědělméně lstivě je přepadají, zmocňujíce se jich drápy a chrupem. Částečně živí se i plody, zmocňují se zvířat všech tříd: větších čle-novců, ryb, plazův a obojživelníků, ptákův i ssavců, vyjma jen nejsilnější. Již v tertiéru našla i obrovská zvířata své vrahy, jak dokazuje Mechairodus, jehož nesmírně vyvinuté | 5 n. (1900). Kostel sv. Jana vystavěný r. 1803, šavlovité špičáky po obou stranách zpodní čelisti byly s to, aby pronikly i koží masto-donta i pancífem glyptodonta. Š. rodí se ve čelisti byly s to, aby pronikly i koži masto-donta i pancifem glyptodonta. Š. rodi se ve stavu dosti nevyvinutém v poměru na př. kov a Ivanova rokle. Obec trpi nedo-s kopytnatci. Bylot i matce při loupeživém statkem vody. Alod. statek se zámečkem způsobu života na závadu, nositi se dlouho s plodem. Rodí se tedy malá, nemotorná a slepá, na místech skrytých a odlehlých a matka stává se jedinou jich ošetřovatelkou. Mláďat vrhá samice vždy více než jedno. Jestliže přes to nikde, ani tam, kde člověk jich ještě palnou zbraní nepronásleduje — š. příliš se nerozmnožují, vysvětluje se věc tím, že jaksi normálně přespočet mládat hyne. Člověk ovšem jest všude se š-mami ve zjevném boji. Všechny š. pokládány jsou za škodné, ač neprávem; mnohé prokazují zvlášť hospodáři služeb neocenitelných, ničíce hlavní škůdce plodin polních. Maso i tuk některých nější kreslíře oné doby a byl z nejhorlivěj-Rozdělují se na čeledí pucholovitých, kunovitých, medvědovitých, hyén, psovitých a kočkovitých, o nichž viz při-slušné články. O fossilních š-mách země Če-slušné články. O fossilních š-mách země Če-ské viz spis »Šelmy« od Jos. Kafky v»Archivu »Prag wie es war und wie es ist« od Schottpro přírod. výzkum« (Praha, 1901). **lelnberk** viz Selmberk.

Seloň (Šaloň), rus. řeka gub. pskovské a novgorodské; pramení se v bahnité krapobřeží horního toku jest velmi málo obydleno. Hojnost poboček.

nem Spanbergem odeslán k druhé Berinské. R. 1741 prozkoumal a popsal ústí řeky mnohou památku stavitelskou v podobě teh-Udy i Udský ostroh, r. 1742 popsal vých, dejší, nyní již změněné, a mnohé zničené dílo břeh Asie až po 45° s. š. Za sedmileté války architektonické aspoň v obraze. F. H-s.

jinde tupými, do pošev vztažitelnými neb křižoval s různými koráby u břehů pruských. volně ležicími. Většina šelem jstou prsto- R. 1766 stal se velitelem archangelského přístavu a vystrojil výpravu Čičagova k sev. pólu. R. 1772 stal se velitelem přístavu revalského.

Semacha, újezdní město rus. gub. bakinské, na předhoří jižního sklonu vých. konce hlavního hřbetu kavkázského, má 20.000 obyv. (mezi nimiž 79% Tatarů, 18% Armenů, 3% Rusů) a jest hlavním střediskem hedvábníctví a výroby hedvábných tkanin v Zakavkázsku. Pro častá zemětřesení není zde žádných znamenitějších budov. Posledním zemětřesením r. 1902 pobořeno bylo téměř celé město a zahynulo 3000 osob. — Se mach instvi, vedle toho hedvábnictví.

Semanovice, kdysi Šemaněvice, Šímanice, far. ves v Čechách, hejtm. a okr. Mělník, pš. Vysoká u Mělníka; 53 d., 235 ob. č., při němž r. 1868 zřízena duchovní správa, (kde stával hrad) a dvorem, majetek dědiců Antonie hr. Valdšteinové-Vartenberkové.

Šematismus, správně schematismus

Sembera: 1) S. Josef, kresliř a ryjec čes. (* 23 dub. 1794 ve Vys. Mýtě — † 1868 v Litomyšli). Vzdělav se na pražs. ústavě technickém vedením prof. Havle ve stavitelství a měřictví, jakož i na pražské akademii výtvarného umění v kreslení a malování, byl kreslířem u c. k. stavební kanceláře v Praze a pak silničním kommissařem v Poličce a posléze v Litomyšli. Š. náleží mezi nejpředse pojídá, mnohé poskytují vzácné kožišiny. Ších obdivovatelů Prahy, kreslil totiž pohledy na toto malebné město a jednotlivé budový pražské, hlavně: Přehled města Prahy ve 4 listech (fol. r. 1830); Schwarzenberský pa-lác; Letohrádek v Král. Oboře atd. Pro knihu kyho (1832) nakreslil několik pohledů (ocelorytiny), jiné pro popsání Vys. Mýta (1844), jehož *Požár r. 1816* vylíčil také ve větší kresbě, pro knihu Grieslovu »Beschreibung jině újezdu porchovského a vlévá se po toku der kgl. Hauptstadt Prag« 1823 a j. v. Všech 235 km dlouhém do západ. cípu jezera Ilmeň jeho výkresů, pohledů z Čech jest asi 160. ského. Splavná jest od města Solců; lesnaté U přirovnání k soudobým kreslířům jsou pobřeží horního toku jest velmi málo oby- Šovy pohledy poněkud tvrdé, ale vždy dleno. Hojnost poboček.

Pp. správné, věrně podle přírody vyličené a stravby obchovy pohledy poněkud tvrdé, ale vždy dleno. Hojnost pohoček. **Šelting** Aleksěj Jeleazarovič, rus. stavby, budovy, chrámy atd. vyobrazil vždy mořeplavec a contreadmirál (* 1717 — † 1772), do všech podrobností s pochopením rázu byl syn vyššího rus. důstojníka námořního, architektonického. Krajiny samy o sobě jsou rodilého Hollandana. R. 1733 byl s kapitá- po způsobě oné doby pojaty schematicky a detail rovněž velmi konvenční (stromy na př. gově výpravě kamčatské a proplul s malými bez pozorování přírody z »hlavy« kreslené). koráby moře Ochotské, Beringovo, Japan- Za to S. zachoval nám ve svých pohledech

2) Š. Alois Vojtěch, historik a filolog český (* 21. března 1807 ve Vys. Mýtě — † 23. břez. 1882 ve Vídni). Pocházeje z rodiny národně uvědomělé, jež v XVII. stol. se přistěhovala z Moravy, probuzen k národnimu uvědomění již doma tím spíše, že nejstarší bratr jeho Jan (* 1784 — † 1857), poslední bakalář Písem sv. na pražské universitě, byl veršovcem českým, oslaviv básněmi čes. Vác. Pešinu. R. 1819 S. dán do Litomannovou »Slovesnosti« záhy obracel k sobě. pozornost verši drobnými, zvl. módními tehdy epigrammy (některé tištěny 1873) a překlady Vergiliových eklog. Nových popudů dostala národní horlivost S-rova na filosofii (1824) jmenovitě básněmi Kollárovými, jejichž mocný ve Vídni hlasily se ještě po letech ze slavnostní řeči Š-rovy při 50leté památce Kollá-rově, slavené »Akad. spolkem ve Vídni«. Pořádání čes. her v rodišti bylo prvým projevem tohoto vlastenectvi. Odebrav se r. 1826 do Prahy, aby dokončil filosofii a studoval práva, S. chodil na české přednášky J. Ne-jedlého a seznámil se s N. Vaňkem, V. Han-kou a zvl. s Palackým. Jeho »CCM. « 1829 a Jindy a Nyní« přinesly první tištěné práce | Š-rovy, epigrammy i jiné verše, drobnosti historické a pod. (někdy s pseudonymem Mudromila Mýtského). Láska k vlasti a spisování uvedla S-ru na sklonku jeho pobytu pražského (1830) v přátelský kruh mladých vlastenců literátů: Jana Slavomíra To-míčka, Jar. Langera, Jos. Franty Sumavského, Josefa Jungmanna ml. a j., s nimiž založil časopis »Cechoslav«, do něhož kromě několika epigrammů přispěl prosaickými drobnostmi tendence vlastenecké (Stav jazyka Frant. Štěpničkou a j. mnoho působil k ná-rodnímu probuzení a vzdělání Moravanů (jmenovitě redigováním lidových kalendářů, zvl. »Posla moravského«, 1837-48, pořádá-

ských s hudbou ryt. z Dietrichů, Bidpajových bajek, 1843-46) a ovšem i vlasteneckým ohněm svých přednášek, jež byvše dříve málo navštěvovány, staly se záhy z nejoblibeněj-ších, zvl. mezi slovan. studenty. Olomouc a okolí jeho 7letým působením Š-rovým a jeho přátel silně poslovaněna. I literární a vědecké činnosti S-rově dostalo se odtud nových popudů. Od drobných článků, jež přinesly »Květy« 1840 (Prznění jazyka čes. jest stary myšle na gymnasium, kde seznámiv se s Jung- již naším předkům vytýkaný hřích) a »ČČM.« (Některé zprávy statistické o Moravé a Slezsku; Stavovská akademie v Olomouci; zpráva o hrobě Karla z Zerotina atd.) přechází k hlubším, systematičtějším studiím českých dějin, jazyka a literatury, jejichž ovocem jest: Historie o vpádu Mongolů do Moravy (1841 a 1842); dojem a ovšem i důvěrné styky s Kollárem Böhmische Rechtschreibung (1841, opět 1844); Výjimky z dějin ruskomongolských dle Ham-mera z Purgstallu (v » CCM.« 1842 a 1843); Staroturecké popsání Slovanův a Rusův i jejich zemí (t., 1844); Historie starších moravských desk zemských i desk Opavských a Krnovských (t., 1846) a zvl. plan podrobného místopisu českoslovanského, pro nějž konal od r. 1841 hojné cesty po Moravě, Slezsky, Čechách a Rakousích. Na těchto cestách Š. všímal si nejen místopisu, ale i poměrů národnostních a studoval lidovou řeč, jak zřejmo z článků Jazyk moravský v pruském Slezsku (»ČČM.«, 1842), O Slovanech v Dolních Rakousich (t., 1844 a 1845) a jmenovitě z důležité knihy Základové dialektologie československé (Vídeň, 1864). Z historických a místopisných studií těchto vyšla tehdy Historie a topografické popsání Vysokého Mýta (Olomouc, 1845), spis, jenž spolu se školní knihovnou (od r. 1839) měl také přispěti k národnímu probuzení rodiště Š-rova; Mésto Holomouc (v Zapově »Poutníku« 1847). R. 1847 Š. s akaslovan. ν Němcích před třemi sty lety; Česky (v Zapově » Poutníku« 1847). R. 1847 Š. s aka-přeν ν cizině; Všímání moravčiny; Obraz udat-mosti české). Odbyv se skvělým prospěchem smrti Bočkově svěřena mu i správa zem. práva Š. r. 1830 nastoupil civilní i soudní archivu. Zde zastihl jej bouřlivý rok 1848, praxi při magistrátě brněnském, kde spolu jenž i Š-ru strhl ve svůj vír. Účastnil se pos Klacelem, s Vinc. Zákem, Ant. Bočkem, rad o novém zřízení školství na sněmě i v zemské školní radě (s tím souvisel článek S rův O rovnosti jazyka čes. a nem., z r. 1848), překládal nařízení a výnosy ministerské (na př. konstituci ministerstva Pillersdorfova), s Ohéním čes. her na divadle brněnském a j.) i pro ralem založil »Moravskou Jednotu«, z níž pak šíření jazyka a literatury české (1836 a 1837 se vyvinul »Spolek čtenářský«, sledující ten-vydal ze sebraných penez 2 sv. básní Kláce- dence národní, kulturní i politické, účastnil lových a Amerlingovo »Štěpařství pro lid«), se Slovanského sjezdu, sestavil návrh na vyjíž činně se účastnil drobnými články ve dávání čes. novin pro Moravu a s M. Klácelem »Květech«, »Ceské Včele« (životopis přítele redigoval »Moravské Noviny« (vydávané z do-Julia Urbana, rytife ze Schwabenova) i větší mestikálního fondu po usnesení zem. sněmu); histor. prací Historie pánů 7 Boskovic (1836, r. 1849 na pozvání ministerstva účastnil se přepracována 1870, ukázka v »ČČM.« 1835), ve Vídni jako gubern. translátor brněnský Nové významné pole otevřelo se osvětové prací kommisse pro slovanské názvosloví i národní horlivosti Š-rově, když r. 1839 jme- právnické a politické. Při té příležitosti jme-nován professorem řeči a literatury české nován v říj. 1849 professorem řeči a literana stavovské akademii v Olomouci. Buditel- tury české na universitě vídeňské a redaktosky vydatně působil čes. hrami na divadle rem čes. zákoníku říšského (v l. 1849—51 i pěveckými zábavami studentskými ve svém s A. Rybičkou, pak do r. 1857 s A. Beckem bytě, šířením čes. knih, sbíráním fondu na a posléze samostatně). Kromě zákonů tištězpůsob Matice České k vydavání spisů morav. ných v zákoníku řišském (ve Vidni 1849-52) spisovatelů (Furchových básní, písní vlasten- a věstnících vlád zemských v Čechách, na

Moravě a ve Slezsku, přeložil Řád soudu civil- vitě pro národopis a místopis moravský, pro ního, s K. J. Erbenem Zákon trestní o zlo-činech, přečinech a přestupcích (1853), dále Obecný občanský zákoník rakouský (1862 a 1872); Základní zákonové státní království Čes. (Praha, 1864); Základní zákonové státní císařství Rakouského (1868). I Némecko-české názvosloví právnické a politické vyšlo z této úřední činnosti Š-rovy. I ve Vidni Š. byl přes tíseň reakce důležitým střediskem národního hnutí mezi studentstvem i v širší veřejnosti a vedle prací úředních pilně se zanášel literaturou: v l. 1852—53 pomáhal při vydávání Kollárovy Staroitalie slavjanské, jež tuším nezůstala bez vlivu i na jeho názory o pravěku západ. Slovanů; r. 1857 vydal Magistri Joannis Hus Orthographia bohemica, nalezenou Palackým, s obširným výkladem; r. 1858 vyšel dil prvni a r. 1861 dil druhý Dějin řeči a literatury československé (po druhé r. 1869 a potom ještě dvakrát). »Dějiny« jsou největší a také z nejvýznamnějších prací S-rových. Vznikše z jeho přednášek na olomoucké akademii a vídeňské universitě a určeny byvše původně za pomůcku jeho posluchačům, jsou v podstate »Historii« Jungmannovou, přepracovanou na spis příruční, ovšem s četnými opravami, doplňky a přídavky, jmenovitě ukázek textů. Vliv Jungmannovy »Historie« a ovšem i jejího pramene, Dobrovského »Geschichte der böhm. Sprache und ältern Literatur«, zřejmý jest v úvodě o řeči československé i ve vlastních dějinách, roztříštěných v pět parallelních proudů: dějiny politické, dějiny umění a nauk, dějiny řeči a dějiny literatury rázu převahou bibliografického, illustrované systematickým výčtem památek s poznámkami namnoze ryze filologickými (o stáří, jazyku, pravopise), řidčeji s úvahami aesthetickými a kulturně-historickými, a stručnými životopisy spisovatelů. Methodicky tudíž »Dějiny« nepovznášejí se nad stanovisko Dobrovského a Jungmannovo a po Dějinách Palackého i po literárně-historické reformě Nebeského značí spíše krok nazpět ve vývoji naší historie literární, jak právem to vytkl již Nebeský v »Obzoru« 1868. Přes to a přes některé nedostatky a fantastické hypothesy v obsahu, z nichž pověstné jest kladení pa-mátek řeči české až do času Julia Caesara neb aspoň do prvých dvou století po Kr., předpokládaní známosti písma již od dob Marobudových atd., »Dějiny« mají svůj vědecký význam: opravily mnohý starší omyl a prohloubily bibliografii Jungmannovy »Historie«, přinesly mnoho nových a důvodných poznatků, snesly bohatý a celkem spolehlivý materiál kulturně-historický a v pozdějších vydáních první se vyprostily z vlivu Hankových a Lindových padělků, k jejichž poznání a prokázání Š. přispěl vynikající měrou. Z histor, prací Š-rových významné jsou Paměti a znamenitosti města Olomouce (1861), práce založená na listinném materiále, v níž ukázáno již na Bočkova falsa, několik histor.

něž látku S. sbíral po 20 let; Popsání Moravy a Slezska, chystané za průvodce mapy, jež r. 1875 znovú upravena a r. 1878 vydána, zůstalo v rukopise. Národopisných poměrů týká se i spis Obyvatelstvo české a německé na Moravé podle konskripce z r. 1869 a zpráv mistnich (1873) a článek Mnoho-li jest Čechů, Moravanů a Slováků a kde obývají (v »ČČM.«, 1877). Mnoho rozruchu a odporu nejen mezi historiky českými a slovanskými, ale i v cizině vzbudil S-rův spis Západní Slované v pravěku čili Rozbor kritický, že Čechové, Moravané a Slováci a vůbec Slované v Germanii a Illyrii bydlí ve své vlasti od doby předhistorické (1868), v němž, tuším, ne bez vlivu fantast. názorů Kollárových, zastával nejen hypothesu o prastarém osidlení západ. Slovanů v Čechách, na Moravě, v Rakousích, v Polabí atd., nýbrž i slovan. původ Suevů u historiků římských a řeckých. Významnou touto činnosti literárně-vědeckou i národně-buditelskou S. si získal obecné důvěry a vážnosti, jak zřejmo z jeho volby poslancem za Vys. Mýto, Skuteč a Hlinsko (1862), z četných vyznamenání uředních, národních i vědeckých (členství učených i vlasteneckých společnosti domácích i cizích, jmen. slovanských; řády; čestná měšťanstvi) a z nadšených oslav jmen. při dovršení 70tých narozenin r. 1877, kdy vydán Akademickým spolkem ve Vídni »Almanah« s obšírným jeho životopisem. Všecka tato úcta a vděčnost národa rázem ochladla událostí, jež za posledních let života Š-rova tolik rozviřila všecku veřejnost českou a Š-ru rázem připravila o důvěru, vážnost, popularitu i mnohé přátele a otrávila poslední jeho dny. Již v prvním vydání »Dějin« S. prohlašoval za padělek »Vyšehradskou« i »Milostnou píseň kr. Václava« a ve vydání 3. (1868) netajil se podezřením Hanky a Lindy jako padělatelů jejich. V list. 1877 po prokázání velikého falsa v Mater Verborum S. vystoupil i proti Ruk. Zelenohor. a sv. Janskému evang. (v karto-nové korrektuře »Dějin«) a prohlásil je za padělky V. Hanky a Jos. Lindy. Neslýchané hanobení Š-ry vlastence, člověka, učence následovalo za tímto projevem, znamenajícím navrat naší filologie a liter. historie k Dobrovskému. Š. marně hájil své osobní vlastenecké i vědecké pověsti obšírným spisem Libušín soud, domnělá nejstarší památka řeči české, jest podvržen, též zlomek Evangelium sv. Jana (1879). Přes to spis S-rův byl po Dobrovském, jemuž věnován a jehož poskvrněného jména S. prvý vřele se ujal, nejkritičtějším rozbo-rem Ruk. Zelenohor., otvírajícím opět jasný pohled do padělatelské dílny Hankovy a Lindovy a má v dějinách sporu Rukopisného trvalý význam přes některé nedostatky své a upřílišení (k nimž náležejí také S-rovy pochybnosti o staročes. »Mastičkáři«, právem odmitnuté Gebauerem v »List. filolog.« VII', podobně jako o rok později vydaný a Vaškovým »Filologickým důkazem« motivočlánků v »ČČM.« a j. a zvláště *Mapa zemé* vaný spisek *Kdo sepsal RK r. 1817*, zasahující moravské o 4 listech (1863), důležitá jmeno- i Ruk. Kralodvorský, jejž pokládal prvotně

za padělek Hankův a Svobodův, posléze v díle, r. 1834 žila v Praze, v mladších letech psala posmrtném (Die Königinhofer Handschrift als drobné básně do »Č. Včely« na r. 1841—43 eine Fälschung nachgewiesen, vyd. 1882 sy- a hrávala (od r. 1835) na Tylově ochotnicnem V. K. Schemberou) za padělek Hankův. Jako všem odpůrcům, počínaje Dobrovským, tak i S-rovi teprve nová rozhodná diskusse Gebauerova a j. z r. 1886 sl. dala osobní i vědecké zadostiučinění. — Srv. Jak. Všetečky životopis A. V. Š-ry v »Almanahu« z r. 1877.

3) Š. František, historický spis. čes. (* 20. srp. 1842 v Helkovicích u Žamberka — † 19. srp. 1898 na Král. Vinohradech). Studoval v Rychnově n. Kn. a v Kr. Hradci, potom na universitě v Praze, kde r. 1883 prohlášen doktorem filosofie. R. 1867 stal se supplentem na gymn. v Něm. Brodě, od r. 1868—1881 byl skutečným učitelem na soukromém gymn. v Č. Budějovicích, načež působil až do své smrti na gymnasiu v Truh-lářské ulici v Praze. Poněvadž česká literatura historická postrádala dotud soustavných dějin všeobecných, jal se sbírati a zpracovávati materiál, na jehož základě vydal tiskem: Dějiny vzdělaných národů starověkých (Čes. Budėj., 1872); Dėjiny národů klassických, dil I. (t., 1875); Dėjiny středověké, IV. sv. (t., 1879 atd., 44 sešity u Otty), jež sahají do XIII. stol.; dále napsal cvičebnice: Dějepis všeobecný pro nižší třídy škol středních (t., 1893—95); v letech násl pracoval na učebné knize dějepisu všeobecného pro vyšší třídy, již vyšel díl I. Starý vék (t., 1898, u Otty). Vedle toho přispival články historickými zvláště do »Ottova Slovníku Nauč.«, »Encyklopaedie paedag.«, »Budivoje« a něm. »Politik« feuilletony a cestopisnými črtami. Jako

učitel požíval pověsti vzorného paedagoga.

4) Š. Vratislav Kazimír (později psal se Schembera), syn Š-ry 2), žurnalista (* 1844 v Olomouci — † 4. pros. 1891 ve Vidni). S rodiči dostal se r. 1847 do Brna, 1850 do Vidně, kde vystudoval gymnasium a práva, načež se věnoval spisovatelství, hlavně žurnalistice. Vynikal jako referent umění mac žurnalistice. Vynikal jako referent umění malířského a sochařského a jako hudební referent Wagnerových oper v Bayreuthu. S. mnoho cestoval nejdříve po Čechách a na Moravě, potom v Uhrách, pobyl delší dobu v Italii, ve Svýcarsku, v Paříži, Londýně, v Německu byl několikráte. Z mládí skládal básně české, přispival do almanachu » Dunaj «, do » Lumíra«, *Květů«, »Nár. Listů«, do vídeňských »Hlasů« a vydal dvě sbírky básní: Z mladých ňader (Víd., 1863) a Drobné listí (t., 1864). Později odvrátiv se od Čechů psal jen německy, byl po několik roků redaktorem »Wanderera« a pak 17 roků až do smrti redigoval »Neues Wiener Tagblatt«.

Sembera z Boskovic viz z Boskovic, str. 428.

Semberk: 1) S., kdysi hrad u Tuchoraze v Čechách v okr. českobrodském, v XVI. stol. byl již pustý. — 2) Š. viz Šelmberk. Semerer Josef Jan viz Stránský 4).

kém divadle v Kajetánském domě na Menšim m. Pražském.

Seměřice, též Pěkná Ves (Schömersdorf), ves v Čechách, hejtm. a okr. Kaplice, fara Rychnov nad Malší, pš. Dolní Rychnov; 20 d., 101 oby. n. (1900), mlýn.

Semeslice, ves v Čechách, viz Všemy-

Šemeš viz Šamaš. Šemík, název barvy koňské srsti, v níž převládá, u novorozených hříbat aspoň v zárodku, u zvířat čím starších tím hojněji chlup bilý. Odrůd je mnoho: bělouš, kůň celý v nějž ve vysokém stáří vyspěje š. každý; bělouš od narození je zjev velice řídký, naopak š. novorozený bývá velmi tmavý, mnohdy černější než novorozený vraník, jenž bývá srsti šedé, myšovité; š. červenouš čili tis (něm. Rothschimme!) mívá mnoho chlupů zrzavých, že hřibě se zdá býti ryzákem; š. jablečák má chlupy temnější srsti af černé nebo zrzavé seřazeny v okrouhlých skvrnách po těle. Š. medák má větší tmavší místa v srsti žlutohnědá; š. mušák je na bílé srsti zcela jako posypán malými tečkami černými, šedými, zrzavými nebo hnědými; š. pálený sluje tmavší červenouš čili tis; š. pstružák, má na bílé srsti malé tečky žlutohnědé; š. šedý se srstí celou skoro stejně šedou; š. železitý (jihoslov. koň zelení), v jehož srsti převládají skvrny okrouhlé skoro do modra šedé a černé. S. ze kteréhokoli z těchto druhů s hlavou a končetinami nápadně tmavými nazývá se FM.mourek.

šemik, kůň Horymírův (v. t.). Semjaka viz Dimitrij 6).

Šemjakin sud, jméno starobylé pověsti rus. o nespravedlivém soudci Šemjakovi, zachované ve mnohých přepisech ze XVII. a XVIII. stol., v pohádkách a lidových obráz-cích, které koncem XVIII. a poč. XIX. stol. dostalo se literár. zpracování F. Zadubským, A. Osipovem, P. Sviňjinem a j. Jest to v podstatě zpracování staré legendy, jež byla dlouho pokládána za ryze rus. satiru na podjačí, až Veselovskij první ukázal, že jméno Semjaky ztotožněno nahodile se jménem halič. knížete. Přes to pověst zachovala mnoho rysů ryze ruských. Obsahem jest spor chudého bratra s bohatým, jemuž onen zkazil koně. Bohatý nedal koni chomout a chudý musil připřáhnouti sáně k ohonu koně. Vyjížděje ze vrat, zapomněl odstraniti pražec a koni utrhl se ohon. Bohatý nechce přijmouti koně a jde do města se žalobou, ale na cestě chudemu přihodí se nové neštěstí. Spadne s palandy na kolébku a zabije popovi děcko. Pop při-pojí se k bohatému. Při vjezdě do města chudý ze zoufalství skočí s mostu, ale upadne na starce, jejž syn veze po ledě do lázní, načež tento připojí se též k žalobcům. Při soudě ubožák ukazuje Semjakovi kámen, za-**Semererová** Antonic (roz. Arbeit soudě ubožák ukazuje Šemjakovi kámen, zarova), spisov. čes. († 1856 v Praze). Od balený do šátku. Soudce myslí, že jest to

stati u chudého potud, až mu vyroste ohon, žena popova má se rovněž dostati chudému, až se jí narodí syn, a postižený syn má chudému odplatiti týmže způsobem, jakým mu zabil otce. Rozumí se, že všichni žalobci raději zaplatí výkupné a vzdávají se výhod rozsudku. Pověsti dostalo se mnoho rozborů. Srv. A. Ditrich, Russische Volksmärchen (Lipsko, 1831); von der Hagen, Literar. Grundriss zur Geschichte der deut. Poesie (Bamberk, 1812, první ukázal na podobnost s písní o soudě Karla Vel.); V. Žukovskij, Persid-skija versiji Š-a s-a (»Zápiski« vých. oddělení archaeol. společnosti, díl V.); K. Simrock, Deutsche Märchen (Stutgart, 1864); t., Die Quellen des Shakespeare a j., jež vesmės přivádějí podobné verse pověstí u národů vých. i záp. Otázka, jak pověst dostala se na Rus, není objasněna. Z rus. literatury srv. A. Pypin, S. s. (>Archiv istorič. i prakt. svěděnij Kalačova, 1859); N. Tichonravov, Š. s. (*Lětopisi rus. litěr.«, Moskva, 1861); M. Suchomlinov, Pověst o sudě Š-č (*Sborník« oddělení rus. jaz. a sloves. akad. nauk, 1873); A. Veselovskij (v »Dějinách rus. lit.« Galachova, Petr., 1881); D. Rovinskij, Rus. narod. kartinki; F. Buslajev, Moji dosugi (Mosk., 1886); I. Porfirjev, Istorija rus. sloves.;

(Mosk., 1880); i. Formjev, istorija tus. stover, S. Oljděnburg, Bibliografičeskij spisok S-a s-a (*Živaja Štarina«, 1891). Šnk. Šemnies (Schömitz), ves v Čechách, hejtm. a kr. Karl. Vary, fara Svatobor, pš. Kysiblandski spisok S-a doma 191 obyv. pšm (1900) Puchštein; 28 domů, 181 obyv. něm. (1900),

2tř. škola.

Šemuel viz Samuel 1). **Šenava: 1) Š.** (Schönau), ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Kraslice; 92 d., 531 obyv. n. (1900), kaple sv. Jakuba, 2tř. šk., krajky a výroba hudebních nástrojů. — 2) Š. (Schonau), far. osada t., hejtm. Krumlov, okr. Planá Horni, pš. Želnava; 38 d., 358 obyv. n. (1900), kostel sv. Anny (zalo-žený r. 1788, r. 1857 far.), 3tř. šk., na blizku při Vltavě staré valy.

Šendi (angl. Shendy), město na pravém břehu Nílu v dolní Núbii asi 150 km sv. od Chartumu, pod 6. kataraktem naproti Metemmé, stanice železnice ponilské. S. bylo až do r. 1822 hlavním městem mocné říše bojovného kmene Fundžů (v. t.), v l. 1822 až 1885 po pádu této hlavním městem egyptského distriktu Dar-Š. Ještě za doby Fundžů bylo vynikajícím městem obchodním; soustředoval se tu obchod sennesovými listy, od Egyptanů byl r. 1822 rozbořen, ale pak opět se vzmohl a měl přes 10.000 obyv. Po přemožení mahdistů opět vzrůstá a vyniká průmyslovým ruchem, zejména v oboru textilním, v barvířství, zpracování koží a zbrojířství.

Senfeld (Schönfeld), ves v Čechách, hejtm. Chotěboř, okr., fara a pš. Přibyslav; 84 d., 574 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Michala, 2tř. šk., dva mlýny. Již. od S-u prostírá se risch-Mönnich.

úplatek a rozhodne, že kůň bohatého má zů-, »Žižkovo pole«, kde Jan Žižka z Trocnova zemřel. Na místě postaven mu památník.

Šenjang viz Mukden.

Šenk Petr Petrovič, hud. skladatel a kritik rus. (* 1870). Proslavily ho hlavně ballet Siñaja boroda (od r. 1896 jest stále na repertoiru Marijin. divadla v Petrohr.), sym-fonie Prizraki (1893); Gero i Leandr (1898) a j. Vedle toho náležejí mu opery Aktéa (1899); Poslědněje svidanije (1902); ballet Salanga (1899), strunové kvartetto d-moll (1895), sonata pro housle a piano (1897), kantaty Saul; Pamjati Puškina; Pamjati Gogolja, 11 sborů a capella, přes 30 písní atd. Řídil též koncerty cis. hudeb. společnosti v Petrohr. Hudeb. úvahy uveřejňoval v odb. listech.

Senklivy, dříve Šenklhyfy (něm. *Schen*kelhof), samota náležející do obče Pohledští Dvořáci v hejtm. a okr. německobrodském v Čechách. R. 1278 stávala zde ves Schen-

kelhof.

Šenkýřka, zool., t. j. perlín (v. t.). **Šenoa: 1) Š.** August viz Jihoslované, str. 483.

2) S. Milan, syn před., viz Jihoslované, str. 486 b.

3) Š. Branko, soudobý malíř chorvatský působící v Záhřebě. Na výstavě »družstva umjemosti« v Praze r. 1903 měl olejomalby V zahradě a Při čtení.

Senov, Šonov: 1) Š. (Schonau), ves v Čechách, hejtm. Žlutice, okr. Bochov, fara a pš. Zalmanov; 88 d., 523 obyv. n. (1900), 2tř. šk. — 2) Š. Kamenický (Steinschönau), městys t. při žel. tr. Čes. Kamenice-Š. K., Rumburk-Mikulášovice, hejtm. Děčín, okr. Čes. Kamenice; 647 d., 214 obyv. č., 4803 n. (1900), kostel sv. Jana Křt., vystavěný r. 1718 na mistě dřívějšího kostela (pův. ve XIV. stol. far.), 2 šk. obec. (o 10 tř.), 2 měšť pro chl. a dív., průmysl. pokrač. a stát. odborná šk. pro průmysl sklářský a kovový, čet. stanice, pš., telegraf, telefon, měst. nemocnice, továrna na hrubé sklo, svícny ze skla, 10 raffi-nerií skla, továrna na zboží z ohýbaného dřeva a značný průmysl a obchod sklářský. Průmysl sklářský kvete zde od XVII. stol. — 3) Š. Malý (Kleinschönau), ves t., hejtm. Śluknov, okr. Hanšpach, fara a pš. Šenov Velký; 55 d., 366 obyv. n. (1900), tkalcovství. — 4) Š. Velký (*Grossschönau*), far. ves t., při žel. tr. Liberec-Žitava-Warnsdorf, má 406 d., 3033 obyv. n. (1900), kostel sv. Bartoloměje (ve XIV. stol. far.), 2 šk. obec. (o 7 tř.), průmysl. šk. pokrač., pš., telegraf, telefon, 2 továrny na knoflíky, na galvanisování a zinkování plechu, 5 závodů na výrobu stuhového a pestrého zboží, 2 válc. mlýny a průmysl a obchod látkami bayln. a lněn.

5) S., ves na Moravě, viz Sanov 5).
6) S. (pol. Szenów nebo Krasne dwory, něm. Schonhof), far. ves ve Slezsku, hejtm. Těšín, okr. Frydek; 280 d., 2970 obyv. č. (1900), kostel Prozřetelnosti Božské, 4tř. šk., pš., 2 mlýny, pila. Fideikom. statek se dvorem a parostr. lihovarem drží Jindř. hr. La-

historik rus. (* 1853), proslul jmenovitě jako znalec Gogolův. Otec jeho přestěhoval se z pobaltic. gubernií do Moskvy a do Rjachách, hejtm. zaně, kde získal pověst výborného lékaře. Mladý Š. vzdělal se v rjazaň. gymnasii a na universitě petrohr., kde ukončil kurs r. 1875. Nějakou dobu vyučoval na gymn. a pak byl přidělen k inspektoru moskev. university. Literární činnost svoji zasvětil skoro výhradně Gogolovi. O sobě vydal Ukazatělj k pismam Gogolja (2. vyd. Moskva, 1888); Učeničeskije gody Gogolja (2. vyd. t., 1898) a jmenovitě monumentalní dílo Matérialy dlja biografiji Gogolja (Moskva, 1892—98, 4 d.). Po smrti P. S. Tichonravova redigoval vzorné vydání spisů Gogolových, jmenovitě díl VI. a VII. R. 1901 vydal Sobranije pisem Gogolja (4 d.). Drobnější práce jeho o Gogolovi, P. S. Tichonravovu, N. M. Jazykovu a pod. rozptýleny jsou po časopisech, jmenovitě ve »Věstníku

Jevropy∢.

Ben-si, provincie severozáp. Číny přiléhající na s. k Velké zdi, která odděluje ji od Mongolska, a ohraničená na v. prov. Šansi a Honan, na j. prov. Sečuan a na z. prov. Kansu, měři 199.300 km² a rozdělena jest pohořím Tsin-ling-šan probíhajícím od v. k z. a vysokým do 3300 m na 2 poiovice: větší severní a menší jižní. Čásť severní jest úrodný kraj lössový zavlažený ř. Vei-ho usticí do ř. Hoang-ho právě v ostrém jeho záhybu k v. Jižní čásť jest mnohem méně úrodná a proteká ji ř. Hankiang, jeden z největších severních přítoků Jang-tse-kiangu. Veliké jest nerostné bohatství provincie, jež pokládá se za zlatem nejbohatší čínskou krajinu, ač těžení zlata jest tu zakázáno a pouze rýžování zlata v říčním písku se poněkud provozuje. V jižní její části dobývá se vý-borné železo, z něhož robí se nejlepší činské nože, kdežto v části severní jsou téměř nevyčerpatelná ložiska uhlí. Mimo to vyskytuje se i rumělka, petrolej, olovo, mramor a sůl. Obyvatelů jest 7,900.000. Orba provozuje se hlavně v části severní, která náleží k nejúrodnějším čínským krajům, a dodává hojně pšenice, ječmene, kukuřice, zeleniny, méně rýže, řepky, máku, bavlny, prosa, ko-nopi, tabáku, rabarbory, barvířských rostlin a dosti chatrného ovoce. Čilý jest i chov debytka, zejména rychlých a vytrvalých koní, mezků a skotu. Hojně jest i drůbeže a včel. Z průmyslové činnosti hlavní jest tkaní bavlněných látek a koberců a výroba papíru.

Hlavní město jest Singan-fu. Tšr. **Šenšin** Afanasij Afanasjevič viz Fet. **Sentál** (Schönthal), ves na Moravě, hejtm. a okr. Sumperk, fara Hraběřice, pš. Rudol-

tice; 52 d., 230 obyv. n. (1900), 1tř. šk. **Sentygar** Jan, řeč. Dumetus, humanista čes. (* poč. XVI. stol. ve Hvožďanech u Lnář — † 1554 v Král. Hradci). Studoval ve Vitemberce, r. 1546 stal se mistrem, byl

Šenrok Vladimir Ivanovič, literární | jež otištěny ve »Farragines« Viz »ČČM.« I.,

Senvilkom (Schönwillkomm), ves v Čechách, hejtm. a okr. Klatovy, fara a pš. Bezděkov; 15 d., 73 obyv. č. (1900).

Şeól viz Peklo.

Sepatly, ves v Čechách, viz Všepatly. **Sepo** (něm. *Schôps*), řeka v Německu (v Horni Lužici), utvořená ze dvou pramenů vyvěrajících na hranici saskoslezské (Bilý [lužickosrbsky Běty] a Černý [Čorny] Š.; Weisser a Schwarzer Schóps). Oba prameny spojivše se pod Rychwałdem (Reichwalde) vtékají pod Sprowjemi (Sprey) do Sprévy. V dolním a částečně středním toku Še obývají dosud Lužičtí Srbové.

Sepelevič Lev Julianovič, lit. historik rus. (1863), universitní studia konal v Charkově a v Oděsse a r. 1887 poslán byl za hra-nice, kde studoval něm. a řím. literaturu, načež stal se profes. charkov. university. Vydal dissertace Vidénije sv. Pavla (1892) a Kudruna (1896); dále Naši sovremenniki (Petr., 1899); Žizň Servantésa (1901); Don Kichot (1903); Německaja povésť na slavjanskoj počvě (Valtharius manufortis, 1885); Očerki iz istoriji srednévěkovoj litěratury i kuljtury a mn. j., otištěných v růz. časop. Některé jeho studie byly přel. do pol a do něm., jako studie o Hauptmannovi (>Internationale Literaturberichte«, 1897) a pod.

Sepetely (Schöppenthal), ves v Čechách, hejtm. Litoměřice, okr. Lovosice, fara a pš.

Třebivlice; 28 d., 137 obyv. č. (1900). **Šepetovka**, lázeň. ms. ruské gub. volyň-ské, 5926 ob.; poblíž Šepetovské lázně se želez. prameny.

Šepkovice viz Čepkovice. Šepmistr (z něm. Schöppenmeister), v Čechách někdy purkmistr v horních městech, jako na př. v Kutné Hoře (srv. t, str. 422 b,

429 b, 431 b).

Sepping Dmitrij Ottovič, baron, spis. rus., známý hlavně svými spisy Mify slavjanskago jazyčestva (Moskva, 1849); Rus. narodnosť v jeja pověrjach, obrjadach i skazkach (t., 1862). Práce tyto tvoří jakýsi přechod od staré ethnografické školy k novým badáním Buslajeva a Afanasjeva, ač nyní pozbyly významu. Mnoho článků rozptýleno zůstalo po časopisech. Srv. A. N. Pypin, Istorija rus. etnografiji (dil 2. str. 132).

Seps Antonin, cirk. spis. čes. (* 1835 v Dolním Javoří — † 1872 ve Vejvanovicích). Vystudovav gymnasium v Jičíně, bohosloví v Kr. Hradci působil na několika farách, konečně stal se farářem ve Vejvanovicích. Napsal mnoho duchovních řečí, z nichž některé uveřejnil v Kuldově »Posvátné kaza-

telně«.

Šěrach: 1) Š. Pětr, spis. hornolužický 29. čna 1656 v Křidole u Kamjence † 21. říj. 1727 jako ev. farář v Krjebi). Opatřil r. 1717 nové vydání Worjechova (Wariněkolik let professorem na pražské univer-sitě, načež věnoval se lékařství a usadil se v Král. Hradci. Napsal množství latin. básní, literatuře. Proti této předmluvě vystoupil

Š-ovi různé nesprávnosti.

2) S. Hodan Bohakhwal, spis. hornoluž., vnuk před. (* 5. září 1724 v Nosačicích v Saské H. Luž. – † 3. dub. 1773 jako ev. farář v Malém Budyšinku). Studoval v Míšni a v Lipsku a stal se r. 1748 farářem v M. Budyšínku. Sepsal německy mnoho spisů o včelařství, jež mu získaly jméno daleko za hranicemi, jsouce překládány do francouzštiny a do ruštiny. Lužickosrbsky vydal školní čítanku Hornodužiske šulknički (1770, 3. vyd. 1803) a náboženské spisy: Lutherowa domjaca postilla (1751, přeložil s Běmafem, Langou a Mjenem); Dr. Löscherowe cyrkwine kluce (1750, 4. vyd. 1847); Zezberane zbótkne kruški krasneho Božeho dara (nábožný zpěvníček s přehledem dosavadních srbských kancionálů, 1756, 6. vyd. 1768); Swéru zjewjena puć k njebjesam wot Mag. Schwarzy (1759); Kwétki Jézusowe (1762); Njeboh Mag. Waisy krasne modlerske knihy (1769, 6. vyd. 1873); mimo to pořídil čtvero vydání úplného srbského kancionálu. V »Arbeiten einer vereinigten Gesellschaft in der Oberlausitz zu den Geschichten und der Gelahrtheit überhaupt« (1753-55, sv. IV.-VI.) uveřejnil články: Entwurf einer slavisch-wendischen Historie; Schutzschrift für die alten Slaven und Wenden; Historische Nachricht von allen in der Oberlausitz besindlichen Hussitenschanzen.

3) Š. Korla Bohakhwal, syn před. (* 25. ún. 1764 v M. Budyšínku — † kolem r. 1835 jako ev. farář v Rychwaldě). Studoval ev. theologii ve Vitemberku do r. 1786, načež byl vychovatelem v Budyšíně a od r. 1797 farářem v Rychwaldě. Za svého pobytu v Budyšíně vydal s kand. theol. Jankou r. 1790 Měsačne pismo k rozwučenju a wo-křewjenju, první to pokus lužickosrbského časopisu; po vydání 1. čísla byl však list zakázán.

Berachov, Šerajov (něm. *Schirgiswalde*), město v saském krajském a okr. hejtmanství budyšínském, na levém břehu horní Sprévy, při trati Biskupice-Zitava saských státních drah, sídlo okresního soudu v obvodu zemského soudu budyšínského, má 3223 obyv. (1900), poštu, telegraf, průmysl přádelnický, dřevařský, punčochářský, papírnický. Statek S. se zámkem a parkem náleží kapitole sv. Petra v Budyšině. Š. přislušel původně k Cechám až do r. 1809, v l. 1809-45 byl místem neutrálním, tvoře samostatnou, svobodnou obec, teprve r. 1845 byl se svolením Rakouska připojen k Sasku. Šrv. Stoy, Geschichte der Stadt Schirgiswalde (S., 1895).

Serajov viz Šerachov. **erbet** viz Sorbet.

Serbet viz Sorbet.
Serbet z Malomlýnka neb Malého mlýna (Scherzer v. Kleinmühl) příjmení starožitné rodiny napřed erbovní a pak panské, jejichž předkové žili ve Chbě. Linhart Scherzer nadán r. 1578 erbem a heslem z Rosenau. Vnuk jeho Jan zůstavil syna Julia, Po Filipovi zůstal syn Ludvík František, jenž vychodil universitu vídeňskou, kdež se jenž r. 1803 zemřel. Na poč. XIX. stol. žil

Langa německou brošurkou, v níž vytýkal sekretáře nejvyššího Crivelliho, bojoval ve válkách a vyznamenal se při obléhání Lindavy. Nějaký čas potom byl hejtmanem na Smiřicích. Oženiv se před r. 1651 s Isabellou Heinovou z Heinberku, nabyl tím jmění ve Vysokém Mýtě, kamž ok. r. 1662 se přestěhoval a ujal tu »mlýnec« neb malý mlýn. Před r. 1668 stal se tu kr. rychtářem. Majestátem d. 22. ún. 1681 polepšen jeho erb a dáno mu nové heslo podle majetku. Zemřel 14. list. 1681 a manž. 30. září 1684. Skrze syny jejich povstaly dvě pošlosti. A. Albrecht František, syn nejstarší, oddav se vojenství bojoval v Uhrách, Vlaších a Německu a byl od r. 1703 velitelem ve Freiburce v Breisgavě. Pro své statečné chování majestátem d. 23. pros. 1702 povýšen do říšského stavu panského a erb jeho polepšen. Syn jeho Albrecht sloužil též ve vojště, stal se generál-majorem a posledně velitelem v Karlovském Banátě. Syn jeho Leopold (1770 atd.) zemřel bezdětek a starší větev panská vyhasla. — B. Josef (snad vnuk Juliův) vychodil universitu v Praze, stal se doktorem práv a advokátem, bydle v osadě sv. Štěpána. Nabyv imění koupil r. 1726 Lochkov, pak Domousnici a Veselici a r. 1740 Luštěnici. Při obležení Prahy vyznamenal se obětavostí, pro kteroužto věc majestátem d. 6 dubna 1747 povýšen do stavu rytířského starožitných rodin. Zemřel 26. říj 1748, v Praze zůstaviv syny Jana, Františka Eliáše (nar. 1732) a Josefa Frant (nar. 1736). Jan koupil 1754 Nadějkov, ale nemoha ho udržeti, postoupil jej matce Apolonii roz. Hanelové, která jej prodala (1761). František ujal Domousnici, byl v l. 1752-63 radou dv. a kom. soudu, a prodav r. 1772 Luštěnici, koupil r. 1774 od bratra Lochkov. Josef došed r. 1760 let svých ujal Lochkov, jejž prodal bratru a sloužil ve vojště. Pro své zásluhy oba majestátem d. 21. květ. 1762 povýšení do stavu panského. Oba žili ještě r. 1786, onen byl c. k. radou a měl syna Jana, praporečníka v pluku Colloredovském, tento (Josef) byl podplukovníkem u dragounů. Tehda již statků neměli, prohospodařivše své jmění (1783). Poslední té větve byl Karel, jenž r. 1821 ještě v mládí u Dobřichovic zemřel. — C. Matěj, jak se zdá syn Juliův, zůstal v Mýtě, kdež ujal statek otcovský a zplodiv několik synův zemřel 6. října 1720 v nemalém věku. Nejstarší jeho syn František Ignác (nar. 1686) oddal se bohosloví, jehož byl doktorem, stal se r. 1714 děkanem v Mýtě, později i vikářem polovice Chrudimska, r. 1730 též kanovníkem vyšehradským a zemřel ve Vys. Mýtě 23. dub. 1741. Bratři jeho byli Jan Václav († 1702), Filip Leopold († 1762) a Josef Jindřich († 1764, manž. Františka Lidmila Bukovská z Hustifan † 1746). Jan zůstavil syny Jana Václava (primasa, † 1789) a Jana Josefa, pisaře kontribučního, † 1775). stal mistrem svob. umění. Později sloužil za v Mýtě František (syn Ľudvíkův), jenž byl

Ignác, jenž se nikdy neženil a r. 1892 ve špitále mýtském maje 72 let věku zemřel. Sčk.

Berol Čeněk, znamen. jazykozpytec český do kláštera v pustině Bělozerské.

(* 28. září 1843 v Berouně). Vystudovav gymnasium na Malé straně v Praze, vstoupil zde na fakultu právnickou, ale zvláštní náklonnost a talent vedly jej ke studiím linguistickým, v nichž si zjednal záhy takovou znalost jazykův, že nazýván ⇒českým Mezzofantim«.

Dokončiv studia právnická r. 1865, odebnal spolovyněměří v Deulině (1618) a r. 1619 se do Londina kdaž byl v Britském museu. se do Londýna, kdež byl v Britském museu zaměstnán sestavením katalogu, týkajícího se všech spisův o umění a cizích jazycích. Odtud pak odejel na Rus a přijal místo vychovatele v domě náčelníka zastupitelstva petrohradského Bykova, s jehož syny navštívil některé z nejsevernějších končin evrop. Ruska a rozšířil své vědomosti obcováním s Cuchonci, Laponci, Samojedy a j. R. 1868 podrobiv se na orientální fakultě petrohradské zkoušce ze sanskrtu, pobyl tři měsíce ve Finsku, navštívil ústí Pečory a zanášel se po tři měsíce jazykem zyrjanským. Navrátiv se do Petrohradu, vydal tiskem rozpravu O osobních náměstkách v sanskrtě a r. 1869 stal se docentem srovnávacího jazykozpytu na universitě charkovské. R. 1880 podav dissertaci O číslovkách v jazycích indoevropských, zvolen za mimořádného a po čtyřech měsicích za řádného professora. R. 1885 stal se profes-sorem na universitě v Oděsse, kde působil až do r. 1897, načež pro churavost odebral se na odpočinek. Š. vydal českým jazykem: Z oboru jazykozpytu (Praha, u Otty, 1883); Mluvnice jazyka ruského (t., 2 části, 1883—84); Ze života dřevních Indů (t., 1889); jazykem ruským: Sravniteljnaja grammatika slavjanskich i drugich rodstvennych jazykov (Charkov, 2 části, 1871 a 1873); Sanskritskaja grammatika (t., 1873); O slovach s protivopolożnymi značenijami (»Filolog. zapiski«, 1884); Nazvanija cvétov i simvoličeskoje značenije ich (t., 1884); O konkretnosti v jazy kach (t., 1885); Načala religiji i sledy monoteizma v jazyčestve (»Pravosl. obozr.«, 1884); Očerki iz oblasti fonětiki (»Filolog. zap.«, 1886); Osnovnyje elementy jazyka i načala jego rozvitija (t., 1886-89).

Šercev, ves mor., viz Heltinov. Šerce, Serc, ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Nové Město n. M.; 24 d., 127 ob. č.

(1900).

Šeremetěv, jméno rus. rodu šlechtického, od poč. XVIII. stol. hraběcího, jehož zakladatelem byl podle některých zpráv jakýs Andrej Ivanovič Kobyla, přišedší asi r. 1350 z Prus. Jiné zprávy nazývají zakladatele Š-em. Srv. A. Barsukov, Rod Š. (1881-88, 7 sv.). Z rodu toho vynikli:

T. r. účastnil se výpravy proti Kazani a vyznamenal se při jejím dobytí. R. 1555 při-

truhlářem a r. 1850 zemřel. Synem jeho byl Kuronska a r. 1563 byl při dobytí Polocka. V tu dobu upadl v nemilost u dvora a byl nějaký čas uvězněn. Ke konci života vstoupil

skoncoval s pol. posly mírový traktát Polja-

novský, jímž Poláci uznali cara Michala Feodorovice za panovníka ruského.

4) Š. Vasilij Borisovič (* 1622 — † 1682), vojevoda a bojar, bojoval r. 1660 proti Polakům, ale byl od Jiřího Lubomirského poražen, obležen, posléze jat a vydán chánu krymskému, jenž jej po 20 let držel

v zajetí. 5) S. Boris Petrovič, gener. polní maršálek a spolubojovník Petra Vel. (* 1652 -† 1719), ujednal r. 1686 mír s Poláky a spolek s králem pol. a cís. německým. Vykonav cestu po zemích západoevr., účastnil se r. 1695 výpravy na Azov. V bitvě u Narvy (1700) velel nepravidelné jízdě. Byv jmenován pol. maršálkem, dobyl několika úspěchů proti Švédům v Livonsku. R. 1704 dobyl Derptu, avšak r. 1705 válčil bez úspěchu proti švéd. gener. Löwenhauptovi v Kuronsku. R. 1706 pokořil povstání v Astrachansku. V bitvě u Poltavy (1709) velel středu armády a přičinil se nejvíce o dobytí vítězství. T. r. oblehl Rigu, jíž dobyl r. 1710. Ve válce s Tureckem r. 1711 velel armádě na Prutu, již po sjednání míru vedl do Polska, Pomořanska a Meklenburska, odkudž r. 1717 se vrátil do Ruska. Jeho korrespondenci s Petrem Vel. vydal jeho syn Petr Boriso-sovič Š. (Petrohr., 1774—79, 5 sv.). Srv. G. F. Müller, Lebensbeschreibung des Grafen

B. P. Š. (Riga, 1789).

6) Š. Michajil Borisovič, nejst. syn před. (* 1672 – † 1741), stal_se generalmajorem a po sjednání míru s Turky r. 1711 držen byl u nich spolu se Šafirovem (v. t.) jako rukojmi až do r. 1714. R. 1725-26

účastnil se výpravy do Persie.

7) Š. Nikolaj Petrovič (* 1751 — † 1809) proslul svoji dobročinnosti. R. 1803 založil v Moskvě proslulý hospitál, po něm nazvaný, k jehož vydržování určil roční důchod

75.000 rublů.

8) S. Sergěj Dmitrijevič, historik a archaeolog (* 1844), z četných jeho spisů uvádíme: Kňaz Pav. Petr Vjazemskij. Vospominanija 1868-88 gg. (Petroht., 1888); Vlazemskij. dimir Petr Gorčakov (t., 1891); Vas. Serg. Seremetev (t., 1890); Vospominanija (1898-99. 1) S. Ivan Vasiljevič st. († 1577) účast- 3 sv.); Otgoloski XVIII. věka (Moskva, 1896 nil se r. 1540 bojů s Tatary krymskými, až 1901); Gramoty s podpisjami Borisa, Dmir. 1548 stal se okolničím a r. 1550 bojarem. trija i Stěpana Godunovych (t., 1897); Graf Mich. Nik. Muravjev i jego doč (Petrohr., 1892); Stoletnije otgoloski 1801—1901 g. (Mosk., pravil u Tuly krutou porážku chánu Devlet- 1901—02); Domašňaja starina (1900); Archi Gerajovi. R. 1559 súčastnil se výpravy do séla Michajlovskago (Petrohr., 1900) a j. Skč. 1901-02); Domasňaja starina (1900); Archiv

Berežan viz Serežan.

Chomútov, okr. Jirkov, fara a pš. Blatno u Jáchymova, 15 d., 84 obyv. n. (1900), mlýn.

Seriat (z arab. šarťa, zákon), u muhammedánů psaný zákon na vyložení processů, rozbiraných od ulemů, muftiů a kádiů; založ. na pramenech církevního původu, hlavně Koráně, sunně a fetvách. Jednak stojí proti němu nepsané zvykové právo (ádat, v. t., urf), jednak psané právo světské (kanuny). Odtud šeriátní škôla, ústav pro vzdělání muslim-ských právníků. V Bosně je taková škola v Şarajevě (v. t., str. 631 a). Beriat el Menádire č. Jarmuk, největší

přítok Jordánu (v. t.).

gerif, angl., viz Sheriff. gerif, arab., viz Sejjid. — Srv. tež San-

džaki šerif.

Serif paša, státník egypt. (* 1819 — † 1887), byl vychován ve Francii a pojal také Francouzsku za manželku. R. 1844 vrátil se do Egypta a sloužil nejprve ve vojště, r. 1857 pak vstoupil do úřadu, stal se záhy pašou, několikráte byl ministrem a r. 1865 až 1868 za nepřítomnosti Ismáila paše byl regentem. Nový chedív Tevfik jej odstranil, ale vojenskou vzpourou 9. září 1881 donucen byl jmenovati jej praesidentem nového kabinetu. R. 1882 odstoupil pro neshody s angl. a franc. finančnimi kontrolory. Nový kabinet, národni stranou utvořený, v jehož čele stál Arabi paša, dal se strhnouti k hotové vzpouře proti chedivovi, který opětně povolal S-a pašu, svěřiv mu předsednictví a zahran. zá-ležitosti. Když po pokoření vzpoury Angličané žádali takřka neomezený protektorát, Š. p. opětně odstoupil a jeho nástupcem stal se Nubar paša (v. t.).

šeřík, bot., viz Syringa. Berka viz Serge.

Serkhas viz Srinagar. Serkov, ves v Čechách, hejtm. Písek, okr. Mírovice, fara Staré Sedlo, pš. Orlík; 28 d., 160 obyv. č. (1900), 2 myslivny • u Kuby « a zu Zeleného«.

Serkovice, ves na Moravě, hejtm. a okr. Tišnov, fara a pš. Lomnice; 36 d., 204 ob. č.

(1900).

Šerlichy, Šerlich (Scherlichgraben), ves v Čechách, hejtm. a okr. Nové Město n. M., fara a pš. Sedloňov; 11 d., 61 obyv. n. (1900),

Serm. šermování (z něm. *Schirmen*, jež v XV. stol. ustoupilo nazvu Fechten; fr. escrime, angl. fencing), potyk se zbraní, při němž jde o to, aby se zasadily odpůrci rány bodem neb sekem a rány tyto odrážely. Rozeznává se tudíž š. na bod a na sek, po případě na bod i sek zároveň. K š-mu používá se zbraní, jež lze ovládati jednou rukou, jako jsou končíř (fleuret), tulich, dýka neb nůž, jimiž se bodá, kord, šavle, hůl, te-sák, sekyra, jimiž se seká; aneb zbraní oběma rukama ovladatelných, j. dlouhé tyče, ruč-nice s bodákem a kopí na bod a dlouhý meč N XVIII. a XIX. stol. vypěstěno opět šer-na sek. K š-mu na bod i sek se používá

jednou rukou kordu, krátkého meče či pa-Serohov (Schergau), ves v Čechách, hejtm. laše a šavle, oběma rukama kopí či dřevce, oštěpu, holi, batonu a hellebardy či halapartny. Ke cvičení používá se zbraní otupených a chranidel proti ráně, j. helmy, kukle, panciře, krunýře, rukavice, manšety, předstěry či plastronu, holenice a pod. Š-mu věnována byla již v nejstarších do-

bách pozornost jako důležitému předmětu ve výcviku válečném. Tak v Indii znám byl š. holi, v Japansku již v nejzazším dávno-věku bylo umění šermířské ve všech směrech horlivě pěstěno a uvedeno na vrchol dovednosti, jež až dosud u [apanců se udržuje. Řekové, mistři ve válečnictví, svěřovali úkol výcviku mládeže v zacházení se zbraní zvláštním učitelům, hoplomachům čí hoplodidaktům a vytvořili i umělé šermířské hry a tance. Též v Římě dovednost v zacházení se zbraní, hlavně mečem a oštěpem byla povinností občanskou. V dobách císařských š. zařazen byl ve hry gladiátor-ské, jež časem zvrhly se v nejsurovejší orgie.

Ve středověku, zejména v dobách rytířského rozkvětu, pěstován byl š. měrou nejrozsáhlejší, jsa hlavní podstatou turnajů ry-tířských i zábav lidových. Vyučováno bylo mu na hradech i soukromých školách zvláštními učiteli, kteří tvořili i zvláštní cechy a společnosti, jimž vladaři udileli význačná privilegia. Ve střední Evropě nejzvučnějšího jména dobyly si dva cechy, jejichž činnost sahá od XV. do XVII. stol, a to bratrstvo sv. Marka z Löwenberku, v Čechách jménem »bratří Markusové« známé, s hlavním sídlem ve Frankfurtě n. M., a cech bratří sv. Víta v Praze sidlici, jejž císař Rudolf II. r. 1607 konfirmoval a nadal vladyckým erbem. Cech ten nazýván »pořádkem svobodných šermířů od péra či federfechterův« podle péra ve štítu se nalézajícího. Podle přijatého a císařem schváleného řádu smělí tu vyučovati jen »mistři dlouhého meče od péra«, a to v soukromí, připravujíce žáky své ke zkoušce hlavní či obecné aneb generální, která každého roku v neděli po sv. Vitě v Staré rychtě se konávala pod dozorem čtyř správců či hejtmanů. Tu každý podro-biti se musil zkoušce ve všem umění šermířském v sedmi zbraních, aby mistrem státi se mohl. R. 1688 císař Leopold rozšířil výsady pořádku toho, uděliv jim praedikát »z Greifenberku«. Oba cechy ty staly se mateřskými školami pro umění šermiřské v Evropě, vysílajíce do všech zemí obratné šermíře, kteří i ve válkách a ve výcviku vo-jenském platné konali služby. V době té šermováno ponejvíce dlouhým mečem (120 cm) a kratším tesákem (něm. Dusack), též dřevcem, dýkou a štítem opatřeným ostrým hrotem. Vynalezením střelných zbraní sklesl na čas význam umění šermířského, pořádky na sek. K š-mu na bod i sek se používá mířství v umění na podkladě soustavném, v čemž vynikli předem Italové, později Fran- | 1893); Učebnik russ. grafd. prava (4. vyd. couzové. Zakladatelem italské školy jest Salv. Fabris (1544—1617) z Padovy, jehoż dilo Scienta e pratica d'arme (Kodaň, 1606) tvoří základ dalším spisům jiných. V Četvoří základ dalším spisům jiných. V Če-chách probuzen opět š. v polovici XIX. stol. ustanovením zemského mistra š-mu (nyní G. Hergsella), později převzaly š. v programm své činnosti jednoty sokolské, v nové době pěstuje se š. také ve zvláštních spolcích šermířských, z nichž nejstarší je Sermířský

klub« v Praze.

Dnes používá se k š-u ponejvíce šavle na sek a končíře či fleuretu na bod. Zbraň skládá se z čepele, u šavle ohnuté, u končíře rovné, a z jilce, jenž opět složen z rukojeti, kterou zbraň se drží, a luku či koše, který chráni prsty. Šavle má jeden kraj ostrý: břit, druhý tupý: hřbet. K š-u nastupuje se ze srazu v střeh (franc. garde) o nohou pokrčených (podřep). Vzdálenost mezi soupefi či rozstup (mesure) voli se obvykle na vzdálenost napiaté paže a zbraně, až hrot sahá sokovi do polovice předloktí (r. střední). Rozeznávají se čtyři hlavní směry útoků a to: 1. shora dolů: vrch (prime); 2. zdola nahoru: zpod (seconde); 3. s leva na pravo: vně (tierce); 4. s prava na levo: vnitř (quarte). Útok skládá se z nápřahu a dopadu. Proti útoku chrání se odpůrce krytem (parade) a odsekem (riposte). Útočník může po prvém útoku ihned použiti druhého seku nebo bodu (dvojsek, dvojbod) aneb naznačiv jistý útok (pohroz, finte), jiným směrem útok dokončí (dosek, dobod). Při útoku koná se jednou nohou výpad vpřed (développement) aneb celé tělo ku předu se sune, t. j. posun (marche), aneb konečně celým krokem vpřed se postupuje, t. j. výkrok (passade). Ústup děje se obdobně buď odsunem aneb odkrokem. Utočí se na hlavu odpůrce a vrchní čásť trupu, aneb pouze na paži (manchette). Viz dr. Tyrše Základy tělocviku, stať o š-u; G. Hergsell, O s-mu šavli (Praha, 1888, překl. dra Pinkasa); dr. K. Vaniček, O rohování a š-u holí dlouhou (t., 1898); t., O šermování holi krátkou (»Sokol«, 1905). Schnr.

Bermíř borgheský viz Agasias 1). **lerpa** viz Polní pás.

Serpa viz Politi pas. **Seršel** (frc. *Cherchell*), přístavní město franc. kolonie alžírské v depart. alžírském, má 4235, jako obec 9088 obyv. (1901) a železné doly, pěstování bavlny a červce. Rozsáhlé zříceniny amfitheatru a římské cisterny

připomínají římskou Caesareu (v. t. 3). **Šeršenevio** Gavrijil Feliksovič, právník ruský (* 1863). Pochází ze šlechtické polské rodiny v Kazani, kde otec jeho byl ve vojenské službě. Vystudoval na universitě kazanské. R. 1888 uveřejnil magisterskou dissertaci Sistema torgovych dejstvij (Kazaň), r. 1892 pak doktorskou Avtorskoje pravo na literaturnyja proizvedenija. Od r. 1895 jest professorem civ. práva na univ. v Kazani. Napsal: Kurs torgovago prava (3. vyd. 1899):

1902); Učebnik torgovago prava (2. vyd. 1903); Kurs gražd. prava (2 seš., Kaz., 1901—02); Novejšaja kodifikacija grafd. prava v Germaniji (t., 1899) a j. Četné jsou S-ovy práce časopisecké, z nichž uvésti sluší zvláště objemnou studii Istorija filosofiji prava (»Uče-

nyja Zapiski Imp. Kaz. Univ.«, 1904 a 1905). Seršnik Leopold Jan (* 1747 v Tešíně — † 1814 t.), vstoupil po studiích do řádu jesuitského, působil pak jako gymn. učitel v Chebu a jako vězeňský katecheta v Praze. Po zrušení řádu stal se adjunktem knihovny klementinské, kdež působil spolu s Pubičkou. R. 1776 odešel na gymn. v Tě-šíně, kdež se stal i praefektem. V tom úřadě získal si o rozvoj gymn. těšínského značné zásluhy, neboť věnoval sám velké summy na vystavění nových budov. Rovněž velký obnos věnoval na zřízení knihovny a musea pro gymnasium i pro veřejnost. Zanechal po sobě 42 spisů obsahu ponejvíce historického.

Sert viz Přísaha.
Servad Vasilij Osipovič, malíř, architekt a sochař rus. († 1895 v Moskvě), byl přivezen jako sirotek do Moskvy, kde nabyl vzdělání v umělecké škole. Seznámiv se s některými cizinci, maloval rus. genry za hranice a r. 1860 pozván byl do Anglie. Po svém návratě namaloval množství portraitů, jako A. V. Stankeviče, B. N. Čičerina, N. N. Tutčeva, N. J. Zabělina a pod. Z ostatních obrazův uvádíme Rozmluvu Krista s Nikodémem. Náleží mu též projekt histor. musea v Moskvě, sestavený s inžen. Semenovem a vyznamenaný I. cenou. Projektu toho pak užito s některými změnami a S. k výzdobě musea zhotovil též několik poprsí, jako S. M. Solovjeva, I. A. Kononova a j. Podle jeho náčrtků pořízen pomník hrdinům plevenským v Moskvě

a caru Alexandru II. v Samaře. **Bestajovice:** 1) Š., Šestovice, ves
v Čechách, hejtm. Dvůr Král. n. L., okr. Jaroměř, fara a pš. Velká Jesenice; 70 d., 411 obyv. č. (1900), 2tř. šk., mlýn. Stávala zde tvrz. — 2) S., ves t., hejtm. Karlín, okr. Brandýs n. L., fara Jirny, pš. Hor. Počer-nice; 110 d., 819 obyv. č. (1900), 3tř. šk., dvůr a výletní místo s četnými víllami Klánovice. R. 1899 nalezeno na »Struhách«

13 hrobů.

Šesták Josef, publicista čes. (* 1827 v Nedomicich - † 1902 v Praze). Studoval na gymn. v Litoměřicích a v Praze, potom práva, načež byl zaměstnán jako spolupracovník a v l. 1852-61 jako redaktor »Pražských No-vin«. Nechtěje však déle sloužiti vládě Čechům nepřátelské, opustil redakci »Praž. Novin« a převzal v Ovocné ulici v Praze ka-várnu »U České koruny«, jež byla v letech šedesátých XIX. stol. jedním ze středisk vlasteneckého a politického ruchu v Praze, jehož i Š. velmi horlivě se účastnil. Avšak ani v obchodě mu štěstí nepřálo, tak že byl nucen jako padesátník vstoupiti do služeb Nauka graždanskago prava v Rossiji (Kaz., obce Pražské. S. jako redaktor zvelebil zá-

jejich za jeho redakce došel dobré pověsti, neboť do něho psali nejpřednější české síly spisovatelské. Š. obstarával překlady Haasovských kalendářů, překládal z němčiny různé romány, novelly, přispíval do »Čes. Včely« na r. 1866, Lumira« na r. 1866; samostatně vydal: Po desíti letech. Dějiny »Svornosti« (Praha, 1875) a r. 1880 počal vydávati v Praze

»Bibliotéku románů«.

Šestakov Ivan Aleksějevič, admirál a spis. rus. (* 1820 — † 1888), sloužil při námořnictví a stal se pobočníkem admirála M. P. Lazareva R. 1854 přeložen byl k lodstvu baltickému a stal se pobočníkem velkoknížecím. R. 1856 poslán byl do Spojených Obci, aby řídil stavbu fregaty »Geněral-admiral«, již potom velel. R. 1860 velel středozemnimu oddilu rus. loďstva a r. 1863 jmenován zástupcem velitele přístavu kronštadtského, řídil pobřežní práce přistavní, načež r. 1866 jmenován představeným v Taganrogu, potom gubernatorem ve Vilně a r. 1872 vojen.-námoř. agentem v Rakousku a Italii. Jemu náleží hlavní účast při obnově černo-moř. loďstva. Z četných jeho prací zasluhují známky Locija Černago morja a listy z Ameriky, otiskované s pseud. Excelsior.

Šestějovice, Setějovice, ves v Čechách, hejtm. Ledeč, okr. Dol. Kralovice, fara a pš Zahrádka; 20 d., 131 obyv. č. (1900), 1tř. šk.

Šesterák, šesták, jelen neb srnec se 6 výsadami (viz Parůžky). *črn*. Sesterečná soustava č. hexagonální v min. v. Krystall, str. 301 a.

Sestiliberka, bývalé dělo polní z doby předovek, střílevší železné kule váhy asi 3 kg, hlaveň vážila asi 300 kg a lafeta tolikéž. FM.

Sestimer viz Hexameter.

Sestimēsti: 1) S. (Sechsstädte, Hexapolis), města Budyšín, Zhořelec, Žitava, Lubáň, Ka-menec a Lubij v Horní Lužici, která r. 1346 ujednala obranný spolek proti loupeživým rytířům a nabyla jistých práv, jinde jen šlechticům přináležejících, tím, že na sněmu hornolužickém společně odpírala šlechtě a du-chovenstvu; města tato měla své vlastní soudy a konala zvláštní sněmy v Lubiji. Poněvadž podporovala reformaci a ve válce Šmalkaldské nepřispěla na pomoc králi Ferdinandovi, pozbyla při konfiskaci r. 1547 velmi mnoho svých práv a statků. S horní Lužicí S. dostalo se r. 1635 k Sasku, při rozdělení Saska na kongressu Vídeňském r. 1815 města Zhořelec a Lubáň připadla k Prusku, a to Prus. Slezsku, kdežto ostatní čtyři města pod názvem Čtyřměstí (Vierstådte) udržela si starou pospolitost na sněmě budyšínském a uznána i r. 1831 ústavou saskou.

2) Š. ve st. Řecku viz Hexapolis a

Doris 2).

Šestineděli (puerperium) nazývá se prvních 6 neděl po porodu, to jest doba, v níž mizejí v těle ženy změny povstalé těhotenstvím a porodem a navrací se příbližně stav, jaký byl před těhotenstvím. Hlavně vracejí (na hořejších stěnách kostek) rozhodoval

bavnou přílohu »Praž. Novin« a feuilleton; se rodidla ve svůj dřívější stav. Zmenšuje se děloha, zužuje pochva, oplaskují zevní rodidla, v děloze odvrhují se povrchní vrstvy blány padavé a ze zpodní vytvořuje se nová sliznice. Trhliny a rány porodní se hojí a zjizvují. Z dělohy vytěká odměšek zvaný očistky. Ty jsou první 3 dni čistě krvavé, do 8. dne vodnatě krvavé, v 2 a 3. týdnu vodnatě hnisavé, v 4. a 5. týdnu hlenovité a v 6. přestávají. V 6. týdnu je také vytvo-řena nová sliznice děložní, ve vaječnících začinají zráti vajíčka a dostavuje se čmýra, nekojí-li šestinedělka. Ač se cítí zdravou, má šestinedělka zůstati v posteli, dokud jsou krvavé očistky a děloha není zmenšena, že jen málo vyčnívá z malé pánve, t. j. 10 až 14 dní. Má požívati potravu snadno ztravitelnou, vícekrát denně močiti a denně pečovati o stolici. Hladovění, dříve oblibené, není ničím odůvodněné a je škodné. Před-časné-vstávání a namáhání může míti za následek krvácení, nepravidelné polohy děložní, ochablost pochvy a stěn břišních (svislý břich) a špatné zavinutí rodidel. Užívati pásů břišních v druhé polovici těhotenství a v šestinedělí ku zachování pružnosti stěn břišních se_vřele doporučuje.

Sestipanský úřad, na Starém městě Pražském někdy zvláštní úřad pro záležitosti hospodářské, trhové a stavební. Nazýval se tak proto, že se skládal ze šesti osob. Vznikl někdy asi v pol. XV. stol. a trval až do r. 1783, kdy dv. dekretem z 13. dub. zrušen s ostatními kausálními úřady pražskými, a agenda jeho přikázána magistrátu. Stejný název mívaly v některých městech venkovských t. zv. menší rady (minores, exconsules, consules communes), jestliže se skládaly ze šesti členů. Takový s. ú. byl na př. v Jindř. Hradci. Sestipáni měli býti konšelům radou nápomocni, a nemohl-li se některý z kon-šelů dostaviti do schůze městské rady, měl pozván býti purkmistrem kterýkoli ze šestipánů. Šestipány měst venkovských nelze tudíž směšovati se šestipány pražskými. Ukol

těchto vykonávali v městech venkovských někteří z městských konšelův. **Sestistěn** čili hexaëder (řec.), krychle neb kostka, také kubus (z lat.), těleso pravidelné, omezené šesti shodnými čtverci tak, že má 12 stejných hran a osm trojbokých shodných rohů, jichž hranové úhly jsou pravé (viz vyobr. při čl. Mnohostěn). Š. jest zvláštním případem pravoúhlého rovnoběžnostěnu. Š-u užívá se ve hře jakožto kostky. Bývá pak zhôtovena buď ze dřeva, sloni, kamene neb jiné tvrdé hmoty v rozměrech asi 1 cm neb méně; na šesti stěnách označeny jsou bod od 1 do 6 tak, že součet bodů stěn protilehlých vždy jest 7. Hra v kostky byla vynalezena v Lydii, ač také Egyptané ji znali. V Řecku byla hra tato zvlášť u dětí oblibena. U Římanů byla hazardní hra v kostky zakázána, za to ve středověku velmi bývalá pěstována. Kostky, obyčejně tři, bývaly vyhazovány z kofliku a počet hozených bodů

o výhle podle různých pravidel. Srv. Bolle, gymn. v Žižkově. Vydal objemné dílo Sbírka Das Knöchelspiel der Alten (Wismar, 1886); normalií pro české střední školy (Praha, 1902). Reymond, Alte und neue Würfelspiele (Ora-

nienb., 1888).

Sestiuhelnik, hexagon neb sexagon, jest obrazec rovinný, omezený šesti délkami. Jsou-li délky tyto stejné a úhly vnitřní jimi sevřené sobě rovné (po 120°), jest š. pravidelný. Srv. Mnohouhelník, str. 481 b.

Sestiloe viz Ceslice. Sestnácterka viz Sedec. Sestovice viz Sestajovice 1).

Sešbassar, plnomocník krále perského Kýra, nepochybně z judských zajatců v Babyloně, jemuž uloženo bdíti nad obnovou zpuštěného chrámu v Jerusalemě. Pšk.

Seškovskij Stěpan Ivanović, pověstný vyšetřovatel rus. z dob Kateřiny II. (* 1727 -† 1793). Ve 40tých a 50tých letech XVIII. st. byl úředníkem moskevské kanceláře tajných vyšetřovacích záležitostí; r. 1757 stal se se-kretářem tajné kanceláře. Když Kateřina II. místo tajné kanceláře zrušené Petrem III. zřídila tajnou expedici (při 1. depart. senátu), Š. byl tam povolán. R. 1767 byl jme-nován vrchním sekretářem. Pro horlivou a oddanou službu a úřední obratnost svěřovala mu Kateřina II. četná, namnoze obtížná a choulostivá vyšetřování, jako v záležitostech N. Passeka, irkutského náměstníka Jakobija, Radiščeva, Novikova, Něvzorova a Kolokolnika. S. používal při nich výhrůžek a největšího týrání. Těše se zároveň veliké důvěře panovnice, stal se postrachem lidí nízko i vysoko postavených.

Sesonk (hebr. Sisak, řec. Σέσογχις), jméno starověkých králův egyptských XXII. dyn.
1) S. I., syn Namretův z libyjského kmene, který od několika pokolení v Egyptě konal služby válečné. S. byl velitelem vojska námezdného; opíraje se o vojsko i kněží memfské, zmocnil se trůnu a sídlem svým učinil Bubastis v Deltě. Vláda jeho byla rázná a dbalá pořádku. Především S. obrátil zření své k Syrii, poskytl útulku isráélskému uprchlíku Jerobeamovi a v pátém roce Rehabeamově vpadl do Palestiny, zplenil říši Judskou, vzal Jerusalem, zloupil tamní chrám i pronikl až do jihozáp. končin říše severoisráelské. – 2) S. III. vládl 52 let, celkem neslavně; zdá se, že ztratil horní Egypt proti |

Aethiopům.

Šešovice viz Svojšovice. **Šešule** (lat. *siliqua*) viz Plod, str. 934 b.

letek viz Skřítek.

Betelik: 1) S. Antonín, klass. filolog a paed. čes. (* 9. čna 1850 v Jistebnici). Studoval na něm. gymnasiu v Budějovicích, klass. filologii na universitě pražské, pak působil jako supplent na gymn. v Táboře, r. 1882 stal se prof. v Třeboni. Když tento ýstav byl převeden ve správu obecní, byla se na barvířskou školu v Mülhúsech a ab-S-ovi svěřena ministerstvem správa jeho. solvovav ji vstoupil jako chemik do chemické R. 1888 stal se prof. gymn. v Praze v Žitné továrny v Thannu v Elsasku. Po 13letém ulici, kde působil až do března 1892, od té doby až do r. 1903 byl přidělen službou mické továrny v Trmici v Čechách a později

2) S. Jaroslav, malíř český (* 10. srp. 1881 v Táboře). Absolvoval na gymnasiu a studoval práva v Praze. Po dvou letech zanechal však studií a pobyv půl roku v Mni-chově, vrátil se do Prahy, aby se věnoval malířství. Vstoupil na c. k. uměl. prům. školu v Praze, kde byl až do † prof. É. K. Lišky žákem kreslířského a malířského oddělení, načež přešel na c. k. akademii výtvar. uměn v Praze. R. 1903-04 byl žákem prof. Ottenfelda. Po prvé vystavoval na jarní výstavě pražské v Řudolfině r. 1901 pohled na Prahu pod názvem Zima, r. 1902 na vánoční výstavě Um. Besedy krajinářské motivy z Mnichova a z Alp. Cestoval pak v Tatrách a po Sumavě, přinášeje s sebou studie, kresby i malby, z nichž trojdílná kresba Tatranský les nachází se v Žemské galerii moderního umění českého. Pak Š. odebral se do Paříže, odkud se vrátil na podzim r. 1905. Z jeho obrazů nacházi se Praha v soumraku (pohled ze Zlaté studně) v majetku Zemské banky král. Českého. Na jarní výstavě v Praze r. 1905 byl jeho obraz Motiv ze St. Cloud. Dříve již S. provedl v jednom z prvních hotelů mnichovských dva nástěnné obrazy (roční doby, motivy parkové) a uveřejnil několik kreseb a studií z cest v >Zl. Praze«. S. ovládá malbu aquarellovou s nevšední zručností, jeho olejové obrazy působí lahodným zbarvením, a při tom Š. hledí si věrného vystižení vzduchové nálady kraje a vibrací barev touto náladou odstíněných.

Setlik: 1) S. Josef (* 1833 v Pardubicich — † 1860 v Praze), absolvovav reálku a techniku v Praze, věnoval se strojnictví, načež cestoval po Čechách, by seznal průmyslové poměry, a vstoupil jako praktikant do strojírny Hillerovy v Chlumci, kde pracoval jako dělník a v prázdných hodinách vyučoval to-varyše a mistry v kreslení. R. 1854 dostal se za supplenta na reálku v Rakovnice, kde vyučoval kreslení, stavitelství, později deskriptivě; r. 1856 složiv státní zkoušku ve Vidni, stal se definitivním professorem v Celovci. R. 1858 dostal roční dovolenou na studijní cestu do Francie a Belgie. V Paříži poslouchal přednášky na École de beaux arts a École polytechnique. Navrátiv se pořádal přednášky a psal články o neznámých tehdáž ještě u nás školách průmyslových. Předná-šel též v »Průmyslové jednotě« pražské. Pobyv potom jen nějaký čas v Celovci byl povolán do Brna, by vyučoval deskriptivě a mechanice, podlehl však nemoci, právě když začal psáti první českou mechaniku. Slk.

2) Š. Břetislav, český chemik, syn před. (* 22. list. 1859 v Praze). Po ukončených stu-

disch na realce a technice v Praze odebral zemské školní radě, od r. 1903 jest ředitelem stal se ředitelem továrny na lučebniny v Ko-

líně. Když tato po 4 letech zanikla, stal se Chustočka. Petrohradská kritika s Bělinským přednostou chemického oddělení technologického musea v Praze. Napsal četné články do odborných listů českých, francouzských a německých. Samostatně vydal: O čištění, bílení a barvení per (Praha, 1900); O bílení a barvení perleté, kosti, rohu (t., 1904); O galvanostegii, galvanoplastice a barveni kovů (t., 1901); O slitinách (t., 1905); O kovech drahých (t., 1903). Společně s Urbanem napsal: Odborné zprávy chemického oddělení technol. musea (t., 1901, 1902); O acetylenu (1905).

Sev je řada stehů těsně k sobě přiléhajících Porsenýma švy spoliovací žvy

jícich. Rozeznáváme švy spojovací, švy lemovací a švy ozdobné (viz Steh).

Ševovství viz Obuvnictví. Ševčenko Taras Grigorjevič, pro-slulý básník ukrajinský (* 25. ún. 1814 ve vsi Morincich ve zvenigorodském új., kijevské gub. — † 26. ún. 1861), byl syn sedláka, nevolníka statkáře Engelgardta; když mu byla 2 léta, přestěhoval se s rodiči do vsi Kirilovky, kde ztrávil dětství. R. 1823 pozbyl matky a otec oženil se po druhé. Macecha chovala se k S-vi v pravdě macešsky. V mládí pečovala o ného nejstarší sestra Kateřina. Když pak zemřel mu r. 1825 též otec, nastal mu těžký život plný strádání a utrpení. Nejprve dán byl k ďjačkovi, kde naučil se čísti a psáti; potom poslán do učení k soused-ním malířům. Nějakou dobu pásl také ovce. R. 1826 dostal se mezi služebnictvo Engelgardtovo, s počátku jako kuchtik, potom jako »kazačok«, jemuž náleželo obsluhovati pána a hosty při stole. U maliřův osvojil si základy kreslení a od té doby vzplanula v něm náklonnost k malbě. Engelgardt poslal jej proto k varšavskému malíři a pak do Petrohradu k dalšímu výcviku. Š. pilně navštěvoval ve volných chvílich Ermitáž a kopíroval sochy v Letním sadě, kde také seznámil se s máliřem krajanem J. M. Sošenkem, který poradiv se s malorus. spisovate-lem Hrebenkou představil mladého Š-ka tajemníku akademie Grigorovičovi, básníku Žukovskému a malířům Veněcianovi a Brjullovu. Tyto známosti měly rozhodný vliv na další osudy S-vy. Zejména Žukovskij za po-moci hr. J. E. Baranovy, majíci blízké styky s dvorem, přičinil se všemožně, aby vykoupil S-ka z poddanství. První pokus se ne-zdařil, což uvedlo S-ka téměř v zoufalství. Žukovskij upokojil ho lístkem, jejž S. choval pak jako vzácnou reliquii. Konečně Žukovskij požádal Brjullova, aby namaloval jeho podobiznu, a zřídiv s přáteli svými loterii na tuto podobiznu, vyzískal 2500 rub., za kteroužto cenu byla koupena svoboda S va dne 22. dub. 1838. S. odměnil se Žukovskému tím, že věnoval mu z největších svých básní »Katěrynu«. Dosáhnuv svobody S. stal se žákem Brjullova. Od té doby do r. 1847

v čele nevěděla si rady s těmito plody, spatřujíc v nich úzký provincialismus, ale na Malé Rusi jméno S-vo dobylo si všeobecné úcty. Když navštivil Malou Rus r. 1843, na kterežto cestě seznámil se s hr. V. N. Repninovou, pozdější svou ochránkyní v době vyhnanství, a zejména r. 1845—47, byl všude nadšeně vítán, jmenovitě v kijevské a černi-govské gub. Sám Š. odpovídal hrdě k výt-kám: »Ať jsem mužický básník — jen když básník.« Za svého pobytu v Kijevě r. 1846 seznámil se s Kostomarovem a téhož roku stal se členem Kirillo-Methodějovského spolku, složeného z mladých lidí, zajímajících se o rozvoj slovanských národnosti, hlavně ovšem ukrajinské. Členové spolku obviněni z politic. agitací a potrestáni různými tresty. S ka stihl nejtěžší pro jeho nelegální verše — poslán jako prostý vojín do orenburského poslah jako prosty vojih do drehudiskeho kraje a zakázáno mu psáti i kresliti. Obé nesl nevýslovně těžce, zejména zákaz kresliti. Přímluvy přátel jeho, hlavně Žukovského, byly marné. Teprve při výzkumné výpravě na Aralské moře r. 1848—49 gen. Obručev a důstojník Butakov dovdetalo se jim za předstalo se jim za předstalo se jim za prostalo se jim za prost mistni typy a kraje, ale dostalo se jim za to důtky z Petrohradu a S. přesazen do Novopetrovské, kde bylo mu ještě hůře než dříve. Ve vyhnanství spřátelil se s některými vypověděnými Poláky, jako se Sierakowským, Zelichowským a j., což posilovalo v něm naději na splynutí všech příbuzných slov. bratří. První tři roky bylo mu ve vyhnanství nejběře. Později dostalo se my hnanství nejhůře. Pozdějí dostalo se mu úlev, ano i pohostinstvi v rodině velitele Uskova, který S-ka velmi si oblibil. V Novopetrovské S. zabýval se fotografováním a modelováním. Napsal také několik velkorus. povídek, jako Kňagiňa; Chudožnik; Blizněci, obsahujících mnoho autobiografic. podrobnosti a vydaných pak »Kijev. Starinou«. Konečně úsilí jeho přátel podařilo se vymoci pro Š-ka svobodu r. 1857 a tento po delší zastávce v Astrachani a v Nižním Novgorodě vrátil se po Volze do Petrohradu, aby se zde věnoval opět poesii a umění. Těžké podmínky životní ve vyhnanství podlomily však jeho zdraví a talent. Pokusy zřídití mu domácí krb se nezdařily. R. 1859 navštívil opět Ukrajinu a chtěl si zakoupiti statek nad Dněprem. Ani tato myšlenka se mu ne-zdařila. Vyhlédnuto pro něho pěkné místo pod Kaněvem, ale na místě tom byl pohřben. V posledních letech svého života psal a kreslil málo. Nejvíce zabýval se ryjectvím, jinak býval stále na návštěvách. Před smrtí jal se sestavovati také učebnice pro malorus. lid. Jeho význam jako spisovatele tkví hlavně ve sbirce »Kobzar«, neveliké objemem, ale bohaté hloubkou obsahu. Obráží se v ní nevolnictví a život vojenský ve všech svých nastává nejšťastnější a nejplodnější doba těžkostech spolu s nehasnoucími vzpomínjeho života, básnické jeho nadáni uzrálo. R. 1840 vyšla sbírka básní Kobzar, pak následovala největší báseň Hajdamaki (1842); vývoji, srozumitelná tež Velkorusu, a nikoli vývoji, srozumitelná tež velkorusu. Perebenda; Topolja; Katéryna; Najmyčka; strojený konglomerát, jakým piší mnozí malo594 Ševčík.

výslednicí podivuhodného splynutí vlivův ukrajinského filosofa Skovorody, národních kobzarů, Mickiewicze, Zukovského, Lermontova a Puškina. Obrážejí se v něm jak kijevské svatyně, tak zaporožská step a idylla malorus. selského života, slovem dějinami vypracovaný lidový duševní sklad s rozmanitými odstíny tesknoty, zádumčivosti a krásy. Jsa blízek poesii národní Š. přimyká se ke kozáckému eposu a ke staré ukrajinské, částečně polské kultuře, ano některými obrazy i duchovně-mravnímu světu »Slova o polku Igorevě«. Nesnadnost analyse jeho poesie záleží v tom, že jest proniknuta, prosycena lidovostí, tak že nelze mnohdy určiti, kde se končí malorus, národní poesie a po-číná vlastní tvorba Š-va. Kobzarem vyrozumívá ve většině případů sama sebe a do líčení kobzara vtělil mnoho lyrického citu, neboť v životě nár. pěvce viděl svůj ideál. Vůbec nár. píseň byla hlavní vzpruhou jeho tvorby a motivy její o luně, slunci, o Dněpru atd. jsou i jeho oblibenými motivy. Dněpr jest vůbec u něho symbolem a příznakem všeho význačně malorus., jako Volha v pisnich a podáních velkorus, nebo Rýn v písních němec. Při tom zavznívá v jeho poesii též silná struna nábožensko-mravní, čelic proti nevěře, v níž S. vidí jednostraný vliv německé vědy. Víra zachraňuje ho od pessimismu, pronikajícího pouze tu a tam pod těžkými ranami vlastního utrpení. Politické motivy jeho poněkud zastaraly, nejži-vější byly jeho sympathie k Slovanům, Čechy ovšem nevyjímaje (poslání Šafaříkovi). Jako malíře S-ka nesnadno oceniti, neboť většina jeho prací jest rozptýlena. Něco chová se v museu v Černigově. Mnozí umělci vysoce si vážili jeho praci, jiní pokládali jej za pouhého kopírovatele přírody. Některé z jeho četných kreseb mohou býti illustracemi k vlastním básním jeho. Zachovalo se též několik jeho olejomaleh. Literatura o S-vi jest sice velmi bohata, ale pohříchu rozptýlena. Co otištěno o něm do r. 1888, vykazuje Komarova »Pokazčik novoj ukraj, literatury« a prof. Petrova »Očerki istoriji ukr. lit. XIX. stol.« (1884). Nejlepší biografii napsal Čalyj (1882) a A. J. Konisskij (1898). Z populárnich brošur nejlepší je Maslova a Větrinského. Franko podal rozbor »Perebendy«, Kokoruzda »Po-slání«. »Kijev. Starina« v únorovém sešitě přináší každoročně nové rozbory a nové zprávy o Š-vi. Ve Lvově »Tovarystvo Š-ka« rovněž vydává cenné studie o něm, jako Kolessovu studii o vlivu Mickiewiczově na S-ka. Nejlepší úplné vydání »Kobzara« pořídil Ohonovskij ve Lvově (2 díly). V Rusku vydán zkráceně, bez politic. básní. První vydání vyšlo r. 1840, druhé po čtyřech letech spolu s »Hajdamáky«, třetí r. 1860, čtyrté r. 1867 a t. r. Kožančíkov vydal spisy S-vy matiků«, k čemuž však nedošlo. Německé ve dvou dílech. Šesté vydání prací S-vých vzácné rukopisy odevzdány byly po smrti vyšlo po dvou letech. V l. 1876—81 vydány S-ově Jednotě čes. mathematiků v Praze. jeho básně čtyřikrát, v Praze a ve Lvově. Ceským jazykem psal do četných, hlavně Sedmé vyd. »Kobzara« vyšlo v Petrohradě paedagogických časopisů pod šifrou J-cký

rus. spisovatelé haličšti. Zároveň sbírka jest | (1884). Od té doby »Kobzar« vydán více než 7kráte ve značném množství výt. (20 tisíc, 60 tisíc atd.). Z ostatních o sobě vydána byla ve značném počtě Najmyčka (Charkov, 1892, 50 tisic). Do češtiny bylo přel.: Výbor básní, přel. Růžena Jesenská (»Sborník svět poesie«, sv. 69, Pr., 1900).

Sevčík, ryba, viz Ježdík.
Sevčík: 1) S. František Bedřich,
mathematik (* 13. říj. 1824 v Jedovnicích na
Moravě — † 22. led. 1896 ve Vídni). Vychodiv reální školy v Brně odebral se do Vídně r. 1842 na ústav polytechnický. Mimo studie na polytechnice navštěvoval zpěvní školu na konservatoři a vynikl svým hudebním vzděláním nejen mezi českými vlastenci ve Vídni, nýbrž i ve svém rodišti. Absolvovav techniku jmenován byl assistentem mathematiky na polytechnickém ústavě ve Vídni a zároveň supplentem na reálních školách při polytechnice zřízených. R. 1854 podrobil se státní zkoušce z mathematiky a chemie a pobyv rok supplentem na reálce schottenfeldské, stal se r. 1855 professorem na reálce gumpendorfské ve Vidni, kdež působil po 10 roků, potom 12 roků na reálce rossavské a 15 roků na obecné reálce v I. okrese městském. – Ve studijním roce 1861–62 Š. byl jmenován professorem při vídeňské škole družstva obchodního a učil tam až do konce škol. roku 1877 kupeckému počtářství, účetnictví, obchodním písemnostem a směnkářství. R. 1863 S. učinil návrh, »aby ve Vidni zařízen byl permanentní vzorní sklad všech vynálezů průmyslu a umění se týkajících, podobný t. zv. museu Kensingtonskému v Londýně« a dal takto první podnět k zařízení Rakouského průmyslového musea ve Vídni«. Š. navštěvoval také po několik roků přednášky slavného mathematika Petzvala na universitě vídeňské, jmenovitě o nové, jím vynalezené, theorii tónových soustav. Od Petzvala († 17. září 1891) byl vyzván, aby se habilitoval za docenta této theorie na polytechnice vídeň-ské, což Š. učinil a od té doby (1871) s Petzvalem takřka závodil na zdokonalení mathematické theorie soustav tónových a ch věním napiatých strun. - Mathematickým spisovatelem osvědčil se S., sepsav: Arithmetik für alle Abtheilungen der Wiener Gewerbeschulen; Der arithmetische Theil zu der von Hinterberger herausgegebenen chemischen quantitativen Analyse; Elementar-Mathematik (I. Band, Algebra) von Dr. Jos. Salomon, neu herausgegeben von Franz B. S., 4., uplně přeprac. vyd., do něhož vložil tyto tři části nové: Konvergenz und Divergenz der unendlichen Reihen; Grundlehren der Wahrscheinlichkeitsrechnung a Das Wichtigste über die arithm. Reihen höherer Ordnung. Velmi pilně badal v theorii tónových soustav a chystal o ní pojednání do » Čas. čes. mathe-

S. popsal a uveřejnil ve vídeňském »Věstníku«, později doplněnou zprávu pod názvem Z českého života ve Vídni za let 1841–62 (v »Čes. Listech« roč. II., 1889). Po r. 1886 S. věnoval se jen přednáškám o mathe-matické theorii tónových soustav na c. k. školách technických v zimním pololetí až do r. 1891, kdy veškeré činnosti učitelské se vzdal. Dva domy v Jedovnicích, jež zakoupil a velmi vkusně opravil, ustanovil ve své závěti za domy nadační, v nichž jsou zdarma byty pro zasloužilé z Moravy nebo Slezska pocházející kněží a učitele pensisty české národnosti. Všecky důležité věci po Š-ovi uloženy jsou ve »Vlasten. museu olo-muckém« ve zvláštní veliké skříni a repraesen-

tují cenu velmi značnou. Jan Horňanský.

2) S. Otakar, proslulý čes. paedagog hry na housie (* 1852 v Horažďovicích), syn učitelův, nabyl v domě otcovském prvních základů hudebního vzdělání ve zpěvu a hře na housle. Po přání otcově studoval v Praze na akad. gymnasiu, zároveň jako vokalista kři-žovnického chrámu zabezpečuje se po hmotné stránce, avšak láska k hudebnímu povolání z kvarty vytlačila jej na konservatoř, již navštěvoval v l. 1866—70 jako žák Benewitzův. R. 1870 přijal místo koncertního mistra na Mozarteu v Salcpurce, po třech letech přešel v teže funkci k vídenské Komické opeře. V l. 1874—92 S. přebýval v Rusku, kde se zaměstnával nejprve koncertními cestami, potom se usídlil v Charkově a posléze působil v Kijevě jako professor na konservatoři; v úřadě tomto rozvinul blahodárnou činnost, za niž od cara Alexandra II. vyznamenán byl rytířským křížem řádu sv. Stanislava. Podle jména znám byl S. v hudebním světě již tehdy spíše jako autor výborných Denních cvičení, než jako virtuos. Poslední vystoupení S-ova spadají do let devadesátých. Bylt r. 1892 povolán na pražskou kon-servatoř, a zrážela-li ho zraková vada (jednookost) od rozčilujícího koncertování, vzrůstající učitelská činnost znemožnila mu je posléze docela. Od r. 1898, kdy Jan Kubelik, první pražský odchovanec Šúv, vzbudil ve světě sensaci neobyčejnou technickou vypěstěností, hrnou se do Prahy celé zástupy žáků z cizozemí, aby po studiích u prvních mistrů hry houslové osvojili si výhody methody Š-ovy. Tato založena je zcela původně na t. zv. soustavě půltonové, která umožňuje učni osvojovati si techniku prstů za stejného stále jich rozpětí na všech strunách, čemuž u jiných method, vycházejících z podkladu diatonického, nebývalo. Výsledky důmyslného badání uložil S. ve školách, z nichž nejdůležitější je Škola houslové techniky (1880, 4 d.); průpravu k ni tvoři Začátky hry na housle (1900) a Průpravní škola techniky houslové (1896), nezbytným pak k ni doplňkem Skola techniky smyčcové (1893, 4000 různých Skola techniky smy cové (1893, 4000 různých byl vědeckým pracovníkem zool. laboratoře smyků). Methoda S-ova zavedena je na praž-při carské akademii nauk, t. r. stal se tu na

(Jedovnický), Z-mil (Zpěvomil), nebo (xyz). odděleních professorů Lachnera, Mařáka a Působení vlastenců videňských z let 1841—62 Suchého (žáka Š-ova), původce její však od S. popsal a uveřejnil ve vídeňském »Věst-r. 1901, kdy ředitelství ústavu přešlo do rukou Antonina Dvořáka, působí jako přednosta těchto oddělení pouze vrchním dohledem. Zabíráť mu všechen čas výcvik soukromých žáků, kteří (cizineckou kolonii v to čítaje) přijímáni jsou každého roku pouze v počtu 75, ač přihlášky vzrůstají někdy na výši pateronásobnou. Vysoké honoráře učitelské i autorské učinily S-a v krátké době mužem nadmiru zámožným, r. 1905 vyznamenán rytířským křížem řádu Františka Josefa. Krom Kubelíka a Suchého jsou nejvíce vynikajícími žáky Š-ovými: Kocian, Em. Ondříček a trojice Angličanek: Mary Hall, Dorothy Bridson a Mary Dickenson. — Srv. Jos. Vymětal, Otakar S. a jeho houslová methoda

v Nov. Jičíně na Moravě). Stavší se r. 1878 chotí F. B. Ševčíka (v. t. 1), seznámila se s vynika-jícími vlastenci a s českým písemnictvím a s vřelým účastenstvím sledovala vlastenecké snahy svého manžela. Ovdověvši r. 1896 Š. oddala se skutkům dobročinným, zejména vlasteneckým a jest známa jako maecenáška po celé severní Moravě. Roční vydání vlastenecká dosahují tisíce korun, jež Š. věnuje zvláště školním ústavům v Olomouci a matičnímu gymnasiu zábřežskému. Po smrti svého manžela věnovala 6 akcií »Besedního domu« v Brně po 100 zlatých »Matici besed-ního domu«. Drahocenné památky po prof. Ševčíkovi věnovala »Vlasteneckému museu v Olomouci« a dala na ně poříditi velikou skvostnou skříň. I literárně je Š. činna: píše poučné články do žákovských časopisův a různá pojednání, zvláště o šetrnosti v do-mácnostech, do časopisů politických.

Jan Horňanský. Sevětin, Ševetin, far. ves v Čechách, hejtm. Třeboň, okr. Lomnice n. Luž., 75 d., 623 obyv. č. (1900), kostel sv. Mikuláše (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., četn. stanice, pš., telegraf, žel. stanice na tr. Veseli-Budějovice-Gaisbach, spofitel. a zálož. spolek a popl. dvůr Svamberk. Simon Lomnický

z Budče držel tu od r. 1585 dvorec. **Ševjakov** Vladimir Timofjejevič,
zoolog ruský (* 1859 v Petrohradě), vzdělal se na horním institutě, pak na universitě v Petrohradě, od r. 1885 studoval zoologii vedením prof. Bütschliho na univ. v Heidelberce, r. 1889 stal se tu doktorem filosofie na základě práce o oku medus (Beitr. zur Kenntniss des Acalephenauges v » Morph. Jahrb. «, sv. 15.), v l. 1889 – 90 na podnět carské ruské zeměpisné společnosti byl na vědecké cestě, hl. v Americe a Australii, za účelem studia zeměpisného rozšíření prvoků, r. 1891 stal se assistentem zoologie na université heidelberské, r. 1893 tamže soukromým docentem zoologie. R. 1894 odešel do Petrohradu, kdež ské kónservatoři obligatorně v houslových universitě soukr. docentem zool., r. 1896

paedie (*Enciklopedičeskij slovar«). Vydal cenné práce z oboru studia prvoků. Z nich zvláště jmenujeme: Ueber die karyokinetische Kerntheilung der Euglypha alveolata (»Morph. lahrb.«, sv. 13.); Ueber die geographische Verbreitung der Susswasser-Protozoen (>Mém. de l'Acad. Imp. des Sc. de St.-Pétersb.«, VII. ser.); Ueber die Natur der sog. Excretkörner der Infusorien (»Zeitschr. f. wiss. Zool.«, sv. 57); K biologiji prostějších (» Zap. Imp. Ak. Nauk«, sv. 75., magisterská dissertace); Organizacija i sistemat. Infusoria Aspirotricha (»Mém. de l'Acad. de Sc. de St.-Pétersb.«, VIII. ser., doktorská dissertace); Beitrage zur Kennt-nisz der Radiolaria-Acanthometra (t., 1901).

Sevrigin Leontij (též Istoma zvaný), posel cara Ivana IV. vyslaný r. 1580 k papeži do Říma a k cís. Rudolfovi II. do Prahy, aby je získal za prostředníky míru mezi Pol-skem a Ruskem. Papež vyslal se S-em k cisaři a do Moskvy legáta Possevina (v. t.). S. popsal zajímavě své rozsáhlé cesty. Sry. J. P. Lichačev, Antonij Possevin i Istoma Š.

(»Věst. Vsěmirnoj Istoriji«, 1902, č. 2). Skć. **Вечуге** (Шевырёвы) Stěpan Petro-vič, liter. historik rus. (* 1806 — † 1864), pocházeje ze šlecht. rodiny saratovské gub., dán byl r. 1818 na universitu moskev., kde podlehl vlivu romantismu a byl žákem Ka-čenovského, Merzljakova a Davydova. Potom sloužil při moskev. archivě ministerstva zahraničních záležitostí a sblížil se s Pogodinem, jehož přítelem a pomocníkem zůstal do smrti. S počátku oblíbil si něm. literaturu; něm. romantismus a Schelling měli rozhodný vliv na jeho názory. Liter. činnost zahájil verši a rozvil ji po r. 1827, kdy byly založeny »Moskev. Vědomosti«. V nich otiskoval své theoretické články, verše a četné překlady: Schillerova » Wallensteina«, Mickiewiczova »Konrada Wallenroda« a j. Články jeho měly svého času značný vliv a vynikaly znalostí něm, aesthetiky na rozdíl od suchých rozborů Merzijakova. Jmenovitě proslul svým rozborem druhé části Goethova »Fausta«. R. 1829 odjel do Italie jako vychovatel v rodině kněž. Volkonské a vrátil se r. 1832. Za hranicemi zabýval se horlivě záp. literaturami a tam také opravil a změnil své názory aesthetické. Po svém návratě přednášel k vybídnutí S. S. Uvarova rus. slovesnost na moskev. universitě. Lekce jeho vyšly o sobě s názvem Istorija poeziji a Téorija poeziji v istoričes, razvitiji u drevnich i novych narodov (2. vyd. Mosk., 1887). Svého času byly velmi cennými pomůckami, seznamujícími Rusy se stavem aesthetické nauky za hranicemi. Přes to hlavni jeho praci jsou Čtenija po istoriji rus. slovesnosti (t., 1845, 1858 a 1860, nov. Jordánu, přes nějž prchající Efraimští měli vyd. Petr., 1887). Názory svými klonil se se navracovati, Galaadští dávali každému, k učení slavjanofilův a západníci počítali jej kdo se chtěl přebroditi, na zkoušku vysloza zástupce officiální národnosti. Z ostatních vovatí slovo š., čehož Efraimští nedovedli jeho spisův uvádíme Opisanije pojezdki v Bélhranice a ve Florencii četl kurs. rus. litera- ských. Odtud slovo to stalo se příslovečným

mimoř, r. 1899 řádným professorem. Od tury (Storia della lit. russa, 1862); podobně r. 1897 redigoval biol. oddíl ruské encyklo- i v Paříži, kde zemřel. Srv. autobiografii ve »Slovarě« prof. moskev. university; Černyševskij, Očerki gogolev. perioda; I. I. Iva-

nov, Istorija rus. kritiki a j. Suk.
Sewčik: 1) Š. Jakub, spis. hornolužický
(* 6. září 1867 v Bačoni). Studoval nejprve v přípravce učitelského ústavu v Budyšíně, od r. 1882—92 na gymnasiu a na theol. fa-kultě v Praze. Na kněze byl vysvěcen r. 1892, načež se stal katechetou v Budyšině; r. 1893 jmenován kaplanem expositem v Lubiji, kdež byl prvním katolickým duchovním od reformace, r. 1895 stal se zámeckým kaplanem hraběnky Moniky ze Stolberg-Stolbergů ve Worklecích, r. 1896 povolán za kazatele dě-kanského chrámu do Budyšína a zároveň katechetu učitelského ústavú a vyššího gymnasia i reálky. Činnost literární zahájil již v dobách studentských; tehdy vzbuzovaly naděje jeho lyrické básně, uveřejňované v »Lužici« a »Lužickém Srbu«, v nichž zejména struna vlastenecká rázně zvučela. Básnění však záhy zanechal, tak že nevyspěl v určitou individualitu básnickou. Za to stal se velmi platným činitelem v národním životě lužickosrbském svým horlivým působením v Matici Srbské. Hlavní jeho zásluhou jest uspořádání lužickosrbského národopisného a historického musea z materiálů, sebraných r. 1896 pro srbský pavillon drážďanské výstavy. Správcem a rozhojňovatelem srbského musea v matičním domě jest Š. dosud. Vydal náboženské spisy pro lid: Hnadowne Prajske Jezus-dźećatko (Bud., 1896) a Křesćanska mřodosć (t.), redigoval v l. 1897-99 politickou čásť »Kathol. Posla« a »Jubilejne

spisy Serbowki« (seš. 3.).

2) Š. Michał, bratr. před., spis. hornoluž. (* 7. břez. 1870 v Bačoni — † 26. ún. 1903 v Mariině Dole). Vystudoval gymnasium a theologii v Praze, po vysvěcení na kněze r. 1894 byl kaplanem v Ralbicich, r. 1895 stal se po svém bratru kaplanem expositem v Lubiji, kdež r. 1902 jmenován farářem. V srbské literatuře zajistil si místo důležitou rozpravou Stawizny serbskeho studentstwa, uveřejněnou v » Lužici«. Překládal také z češtiny a ruštiny do měsíčníku »Lužice«, psal do »Katolického Posla«, do »Srbských Novin«, byl pilným spolupracovníkem kalendáře »Krajana« a redigoval »Jubilejne spisy Serbowki« (seš. 1. a 2.). Čný. **Žézadé** viz Sultán, str. 372 a.

Sibanov, čes. název vsi Schiefernau

(v. t.) v Čechách. **Sibboleth**, slovo hebrejské značící »klas«, o němž zmínka se děje v knize Soudců (12, 5 a 6). Když totiž Galaadští pod vůdcovstvím Jestovým porazili Etraimské a obsadili brody vyslovujíce s místo s, tedy sibboleth, a tím se ozerskij monastyr. R. 1860 vystehoval se za prozradili. Tak bylo usmrceno 42.000 Efraim-

že totiž někdo skutkem náleží ke straně, k níž slovem se přiznává. – Podobně jako š. bylo slovo ciceri při t. zv. sicilských nešporách dáváno k vyslovení Francouzům podmanitelům, kteří říkali siseri misto čičeri

a byli pak povražděni.

Sibenice, přístroj ku vykonávání trestu smrti provazem. Skládala se dříve ze dvou i tří neb i čtyř trámů kolmých, do země zaražených a spojených trámy přičnými, v nichž tkvěly háky na oběšení odsouzence, nověji stačí k tomu jeden sloup zvaný také čekan s hákem nebo trámem pravouhle napřič zasazeným. S. stavívala se opodál míst obydlených, obyčejně na vršku (zvaném namnoze dosud šibeničním), obecně přístupném, dnes zřizuje se jen v připadě potřeby v nádvořích soudních budov pro popravy intra-muranní (viz Poprava). Popravy na š-ci dějí se mimo Rakousko také v Anglii, Americe a v Rusku.

Sibenioni daň (Galgensteuer), kdysi čásť nákladů na zřízení šibenice, repartovaná vrch-ností na jednotlivé poddané, pokud vrchnost neměla povinnosti náklady ony nésti

Sibenik (ital. Sebenico), město v sev. Dalmacii na ley. břehu dolního toku řeky Krky čili zálivu Šibenického, sídlo okr. hejtmanství, krajského a okr. soudu, četn. velitelství, má (1900) 10.072 obyv. (jako obec 24.747 ob.) větš. Srbochorvatů, srbský a chorvatský čtenářský spolek, casino, pomník básníka Tom-masea, stanici trati S.-Perković, spojující město se Splitem i Kninem, výborný přístav, plaveckou školu, tři pevnosti. Význam S-u jako výborného, hlubokého a dobře chráněného přístavu jest tak veliký, že stane se v nejbližší době přistavem válečným. Poloha S-u srovnává se s Janovem, ležíť na příkrém svahu vrchu, který korunují pevnosti zmíněné. Ráz města jest úplně středověký, uzoučké ulice se schody, ze staveb vyniká gotickorenaiss. kathedrála z let 1443—1555, s mohutnou kupolí a starobylým baptisteriem, veliké ceny umělecké, renaissanční loggie, dříve radnice ze XVI. stol., hodinová věž; před přístavem na svahu park s pomníkem Tommaseovým. Obchod je značný, zejména vývoz vina, r. 1895 vyplulo z přistavu šibenického 2428 lodí s 324.449 t. S. je vyloučen z rychlého spojení paroplavebního pro svou polohu 7 km daleko od úžiny mořské mezi pevninou a ostrovem Zlarinem. Vodopády Kerky nad Skradinem zužitkují se pro elektrickou stanici, která již město S. osvětluje a zajisté v budoucnosti veliké důležitosti nabude pro vznik a rozkvět průmyslu. Dřevařská firma Steinbeiss a spol. založila u S-u veliké sklady dříví dováženého přes Knin. S. vzkvetl ke konci I. tisíciletí po Kr. po úpadku Skradinu (Scardona) a střídal často nadvládu Byzantinců, Chorvatů, Uhrů, Srbů i Benátčanů, až těmto r. 1412 defini- prací mechanickou; člověk tu šití jen řídí, a tivně připadl. R. 1647 ubránil se stěží Turkům a r. 1648 mor zničil lidnatost a roz- První pokusy se strojovým šitím provedeny

jakošto znamení neb heslo různých stran, květ města. Z rodáků šibenických biskup. Antonius Verantius (1502—73) byl slavným politikem a zemřel jako arcib. ostřihomský. šibin-el-Kum viz Menúfie. šiborov, ves na Moravě, viz Všeborov.

Sibřinky, v staré mluvě české (z napodobení vrabčího hlasu) tolik jako frašky, žerty, šašky neb kudrlinky. Jindř. Fügnerem použito k pojmenování veselých maškarních zábav sokolských, jež r. 1865 po prve v Sokolně pražské byly uspořádány a od té doby všeobecně se pořádají. Schnr.

Sio z Drahenic, příjmení staročeské rodiny vladycké, jež pocházela z Drahenic v Prachensku. Předkové jejich byli Jan a tohoto syn Jan S. (1400). Tento měl syny Jana (1454 na Zalužanech) a Alberta, z nichž tento koupil r. 1453 Lazsko, zdědil po bratru Zalužany a byl r. 1461 mistopurkrabim na Karlšteinė. Zemřel před r. 1464 zůstaviv vdovu Barboru ze Všechlap a syna Mikuláše. Tento prodal r. 1474 Lazsko. R. 1510 žili Bořivoj a bratří Hynek a Jan, tito drželi Zbynice. Jan († j. 1518) koupil r. 1515 Smolotely. Ty zdědil bratr Hynek, prodal je a hospodařil pak na Zbynicích, ale ty r. 1539 také prodal. V pol. XVI. stol. žili bratři Jan, Mikuláš, Albrecht a Adam, synové Hynkovi. Mikuláš koupil Červené Poříčí († 1569), ale zemřel bezdětek. Statek jeho dědili napřed Adam (1577), jenž r. 1586 přikoupil ves Kbel, a pak Albrecht. Tento vyženil asi r. 1564 s Mariánou Kunaškou z Machovic statek Suchou. Později usadil se na Poříčí, kdež okolo r. 1600 zemřel. Byl muž šetrný a dobře při penězích; protož říkali si sedláci: »Borovskej Jemnostpán Koc má peněz moc, Poříckej Jemnostpán Šic, ten jich má ještě víc«. Mikuláš, tuším syn jeho, držel Pofičí a Borovy, k nimž koupil r. 1615 Nedanice. R. 1623 ožebračen tak, že přišel o dvě třetiny svého jmění. Vystěhovav se r. 1628 vrátil se na krátko se Sasy a žil ještě r. 1650 v Drážďanech. Jim bezpochyby

tato rodina vyhasla.

Sčk.

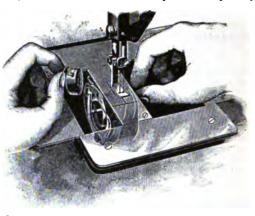
Sioendorf: 1) S. Ceský (Böhmisch
Schützendorf), ves v Čechách, hejtm. Chotěboř, okr. Přibyslav, fara a pš. Pohled u Něm. Brodu; 20 d., 114 obyv. č. (1900), 1tř. šk., doly na olověnou rudu, slabé ložisko střibrné rudy a mlýn. Na tvrzi seděl v XV. stol. Zboh z Pobipes, Matěj z Lípy a po něm Jan z Lípy, jenž prodal (1499) zboží českošicendorfské Janu Bočkovi z Kunštátu a ten je připojil k Polné. — 2) Š. Německý (*Deutsch Schützendorf*), ves t., hejtm. Něm. Brod, okr. Štoky, fara Zdírec; 63 d., 253 obyv. č., 351 n. (1900), 3tř. čes. a 3tř. něm. šk., pš.; cihelna, raffinerie skla a 2 mlýny. I zde stávala tvrz, na níž připomíná se (1483) Zich Kobik z Opatova. Syn jeho Jan prodal Š. (1512) Hynkovi Bočkovi z Kunštátu a ten připojil jej k panství

polenskému.

Sici stroj nahrazuje zdlouhavé šití ruční neni-li pohon motorový, stroj sám pohání.

byly počátkem XIX. stol., nevedly však váren samy sebou vybízely k napodobování, k cili. Vynálezci, na př. Stone a Henderson (1804) vedeni byli až příliš snahou napodobiti steh ruční. Také stroj videňského rou nám naši sousedé své padělané výrobky krejčího Maderspergera, jenž pracostlijí a Muskem a jehlou s oužkem při val již s člunkem a jehlou s ouškem při špičce, v provedení byl však velmi ne-dokonalý, nenabyl rozšíření. Stroj Thi-monierův z r. 1829, provedený jen v několika exemplářích, dělal steh řetězový. První skutečně upotřebitelný š. s. provedl r. 1845 Eliáš Howe (v. t.). Stroj jeho byl člunkový a tvořil 300 šte-pových stehů za minutu, v Americe však mu nevěnováno dosti pozornosti, tak že Howe svůj patent prodal Angličanu Tho-masovi. Tento přičinil se o rozšíření stroje Howeova v Anglii, mezitim co v Americe tři veliké továrny na š. s-e v l. 1851—52 vyvinuly se tou měrou, že na dlouhou dobu ovládly trh. Zvláště J. M. Singer provedl na š-m s-i ně-která zlepšení a přisluší mu hlavní zásluha o rychlé rozšíření š-ch s-ů. R. 1852 Wilson získal patent na stroj s toči-

vým člunkem, Grove na stroj se stehem

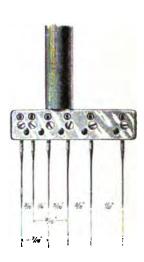

Č. 4083. Pohled na šicí ústrojí rychloběžného šicího stroje se 2 jehlami a 2 člunky.

dvojřetězovým a Gibbs na stroj jednoniťový na počátku nabízeli, a především dobrý ma-pro jednoduchý steh řetězový. Následovalo teriál, dobré provedení a lehký chod půso-období neustálého zdokonalování š-ho s-je bily k tomu, že u nás zvláště stroje Singe-

Č. 4084. Šici stroj dvanáctijehlový.

Č. 4085. Zakončení jehliště šicího stroje několikajehlového.

v detailech. Š. s. vnikal postupně a velmi rovy, přes vyšší cenu prodejnou, ziskaly rychle do všech oborů výrobních, při nichž všeobecné obliby, tak že se v českých zeje třeba šití, a změnil značně způsob práce v různých živnostech. Hromadná výroba š-ch s-û stala se vzornou i pro výrobu jiných vzrůstající obliby š-ch s-û vůbec. Z dílny předmětů hromadných a působilo se tím v odlehlé třídě newyorské, 50' dlouhé, 25' i na rozvoj strojnictví. Úspěchy prvních to- široké, vzrostl na první a největší továrnu

mích strojů jiných soustav jen málo užívá. Závod Singerův je také nejlepším obrazem na š. s-e. Měl již r. 1872 rozlohu 32 akrů a pouhé pokusy a obcházení patentů, neb na zaměstnával 3000 dělníků, tak že vyrobil výkony zcela speciální, zřídka se vyskytující. týdně 9500 š ch s-ů. Při tom trvalo již na různých místech v Americe a v Evropě tré velikých závodů odbočných. Dnes Singrova společnost vyrábí přes 700 různých druhů š ch s-ů, as v 75 typech konstruktivně od sebe se lišících. Roční produkce dosahuje jednoho millionu a všech Singrových š-ch s-ů v užívání je as 20,000.000 kusů. Po upotřebení motorového pohonu stoupl počet stehů za minutu při strojích pro steh štepovací na 3500, při strojích pro steh řetě-zový na 3000. Na výstavě londýnské r. 1851 vystavovaly š. s-e jen tři továrníci, r. 1856 v Paříži bylo jich již 14 a r. 1861 v Londýně již 33. Postupem doby výroba soustředila se však jen v malém počtě velkozávodů.

Nástrojem š-ch s-û je jehla strojová, jež od jehly ruční liší se tím, že má ouško př špičce a na druhém konci je sesílena a z části zploštěna, aby se snáze zasazovala do svorky jehliště. Stvol strojové jehly také není kulatý, má po délce dvě protilehlé rýhy pro niť, z nichž jedna je kratší a druhá delší. S. s-e bývají nejčastěji jednojehlové. Pro zvláštní práce, na př. zapošívání kostice, je třeba dvou rovnoběžných stehů a zasazují se do jehliště dvě jehly (vyobr. č. 4083.). Často je třeba více rovnoběžných stehův a užívá se pak strojů vícejehlových až 12jehlových (vyobr. č. 4084. a 4085.) Vzdálenost stehův upravuje se výměnou jehel v me-

zich 5-60 mm. látkou a vrací se, zanechávajíc niť za sebou, hradně člunků kolísavých. Jen starší stroje

tak že povstává smyčka čili klička, jež se zachycuje a rozšiřuje t. zv. člunkem za účelem dalšího vytvoření stehu. Pohyb jehly je buď přímočarý svislý nebo vodorovný nebo kruhový. S. s-e s přímočarým pohybem jehly mají jehly rovné, š. s-e s kruhovým pohybem jehly jehly zakřivené v poloměru pohybového ramene. Jehla taková je mnohem nepříznivěji namáhána než

Klička po prostupu jehly látkou povstalá uzavírá se ve steh podle konstrukce stroje a druhu stehu. Dnes pokládají se pro strojní

C. 4086. Steh dvojštepový.

šití za praktické jen tři stehy: 1. steh dvojštepový (vyobr. č. 4086.), 2. jednoduchý steh řetězový (vyobr. č. 4087.), 3. dvo-

Nejdokonalejší je dvojitý steh štepo-vací. Tvoří se dvěma nitmi, jež uprostřed látky navzájem se zachytí jako vlákna při tkani. Je jednoduchý, pevný, pružný a spo-

C. 4087. Steh řetězový.

třeba nití je při něm nejmenší, jen as 2¹/₂ délky stehu. Užívá se ho proto nejčastěji. Aby se vytvořil, provleká se cívka s navinutou niti skrze smyčku pohybem jehly vytvořenou. Způsob, jak se to děje, charakteri-

C. 4088. Steh dvojřetězový.

sticky rozlišuje š. s-e ve stroje s člunkem podélným a kruhovým, točivým nebo kolisavým. Člunek podélný v dokonalém Při stehu jehla s navlečenou nití prochází provedení zavedl Singer, nyní však užívá vý-

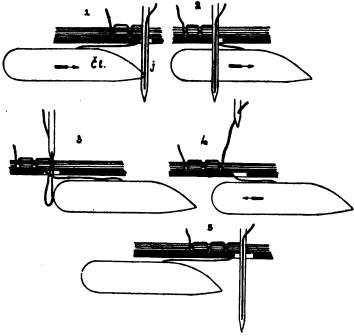
Ć. 4089. Člunek podélný.

mnohem nepřizniveji namaliala nose jehla pro pohyb přímočarý, proto se snadněji láme a hodí se jen k šiti lehkých látek. Konstrukce š-ho s-e je však jednodušší než při pohybu přímočarém.

Kližba no prostupu jehly látkou povstalá prohání se skrze kličku, tak jako člunek prohání se skrze kličku, tak jako člunek stroje tkalcovského prošlupem. Jehla zasa-zuje se tak, že kratší rýha je na straně člunku a niť navléká se od strany rýhy delší.

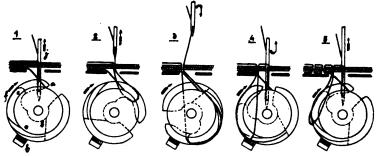
Postup tvoření stehu znázorněn je ve vyobr. č. 4090. Když jehla je v nejnižší poloze, je špička člunku nedaleko ni (5). Jehla pak zůstává státi v posicích (1) a (2) potud, až člunek proletí kličkou (3), jež pak při dalším pohybu jehly nahôru (4) se natáhne. Aby utažení bylo řádné, musí býti obě niti, zpodní i horní, řádně napiaty, jinak se objevují závady a, b (vyobr. č. 4086.). Tím, že jehla nechává se jiti hloub a že člunek pojitý steh řetězový (vyobr. č. 4088.). Upo- hybuje se dále ku předu než potřeba, po-třebení jiných stehů zůstalo omezeno na hyby těchto součástí přizpůsobují se pohy-

bům hnacího ústrojí klikového. Po každém vají. Vytkneme také rozdíl, jehož se zbytečně stehu posunovač posunuje látku o délku dělává mezi stroji se zachycovačí a stroji stehu a člunek a jehla vracejí se zase do pů- se zachycovacími člunky. Zachycovač vodní polohy. Novější stroje mají civku sou-střednou s člunkem (vyobr. č. 4096. a 4097.). dele, kdežto člunek brán je s sebou pouze U strojů Wheeler-Wilsonových cívka unašečem. Rozeznáváme pak kruhové

Č. 4090. Tvoření stehu dvojštepového pomocí člunku podélného.

je soustředně vsazena do kruhového člunku, člunky točivé (rotary shuttle) a kruhové člunk točí se však s osou člunkového hřidlunky kývavé (vibrating shuttle, oscillating dele a zachycuje hrotem a kličku, kterou přeskuttle). Člunek opatřuje se též dvěma hroty tahuje přes sebe a tím i přes cívku, jak vy-značeno ve vyobr. č. 4091.; h je malý kar-táček, kterým klička po jistou dobu na člunku liké (vyobr. č. 4092.).

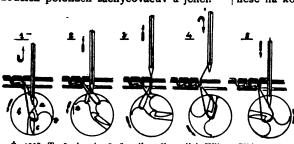
Č. 4091. Tvoření stehu kruhovým člunkem při strojích Wheeler-Wilsonových.

se zadržuje, než hrot zachycovače chopí se

Steh řetězový vypadá po jedné straně se zadrzuje, nez niot zachytovace chopi se strane nové kličky. Za přetahování nové kličky přes jako štepový, kdežto po straně druhé kličky cívku utahuje se klička předcházející. Nevý- jsou řetězově do sebe zapleteny. Je to sice hodou těchto strojů je, že jsou vždy dvě steh jen jednonitový, ale přes to spotřebuje kličky na zachycovačí a že kartáček opotře- 3½—4násobnou délku na steh, je pružný a bovaný nepůsobí náležitě a niti se zamotá- pevný, ale nechytne-li některá klička nebo táhneme-li niť za konec a, rozpáře se celý se jen pro šití ozdobné. Tvoření stehu při steh. Ve vyobr. č. 4093. znázorněno je tvo- stroji Grover-Backerově znázorněno je ření tohoto stehu na stroji Wilcox-Gibb- ve vyobr. č. 4095.

Č. 4092. Člunek pro velikou cívku.

sově, ve vyobr. č. 4094. při strojích s há- odstředivý kotouč pro pohybování ni-kovou jehlou, v jednotlivých za sebou teční pakou. Jehlová tyč čili jehliště jdoucích polohách zachycovačův a jehel.

Č. 4093. Tvoření stehu řetěsového při strojích Wilcox-Gibbsových.

Detailní provedení jednotlivých součástí š-ch s-ů je velmi rozmanité i při strojích téže firmy, jak patrno již z pouhého přirovnání obrazů č. 4083. až

4100. Stroj »Central Bobbin F« firmy Singerovy (vyobr. č. 4100.) má civku zasazenoú soustředně do člunku (vyobr. č. 4096. a 4097.) pohybujícího se v člunk. dráze. Ustrojí člunkové je pod hlavní deskou, jehlové v rameni, jež připojuje se k desce hlavní. Na vzdálenosti ramene od hlavní desky závisí objem předmětů, jež je možno šíti na s-i š-im. Ramenový hřidel nese na jednom konci setrvačník, na konci druhém

nese na konci jehlu utaženou svorkou a

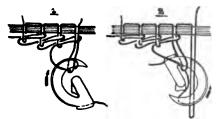
spojeno je s odstředivým kotoučem prostřednictvím tahélka a dvou čípků. Pohyb jehly následkem této upravy pohybového mechanismu neni rovnoměrný, nýbrž vyhovuje podmínkám vy-tknutým již při úvaze o tvorbě stehu. Pod hlavní deskou jsou uloženy čtyři souběžné hřídele, totiž hříděl člunkový, hřídel posunovače, hřídel pro po-hyb posunovací páky a hří-del převodový. Hřídele tyto dostávají pohyb kolísavý od hří-

Dvojitý steh řetězový tvoří se dvěma dele ramenového, a to hřídel člunkový od nitmi. Vypadá po jedné straně jako steh kliky povstalé zalomením ramenového hříštepový, po druhé straně tvoří do sebe zadele prostřednictvím hřídele převodového,

Ć. 4094. Tvoření stehu hákovou jehlou.

pletené kličky, jako uzliky. Spotřebuje na určitou delku stehu 41/2 až 6krát tolik niti. Rozpáře se však jako steh jednoduchý, táhne-

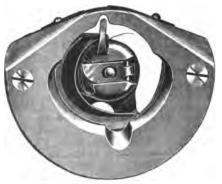

Ć. 4095. Tvoření stehu dvojřetězového při stroji Grover-Backerově.

me-li za konec a. Tato vlastnost spolu se značnou spotřebou nití a komplikovaností stroje zavinila, že strojů s tímto stehem užívá

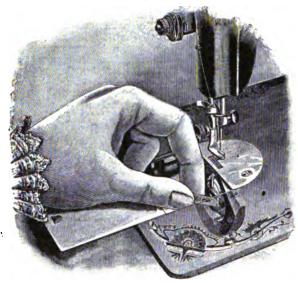

Č. 4096. Cívka Singerova šicího stroje »Central Bobbin«.

Ć. 4097. Člunek Singerova šicího stroje Central Bobbin Fa.

rozvidleného pákového ramene a kličky, hří- jenž v podstavcích opatřen jest ústrojím šladel posouvací páky pomocí neokrouhlého kopacím. Pohyb šlapadla přenáší se táhlem touče na převodové páce a rozvidleného ramene na hřídeli posouvací páky. Hřídel pohya na hove vedla setrujáníku. Aby

C. 4098. Šicí ústrojí Singerova stroje »Central Bobbin«.

souvače spojen je s hřídelem posouvací páky obr č. 4102. při stroji na šití slaměných ustrojím pákovým, jehož pohyb ve spojení klobouků. Tento způsob vedení jehly nejs pohyby obou hřídelů vytvořuje pohyb ryho- známější od strojů Castro-Lindových liší vaného posouvače. Hřídel posouvače spo- se od vedení strojů Wheeler-Wilsono-

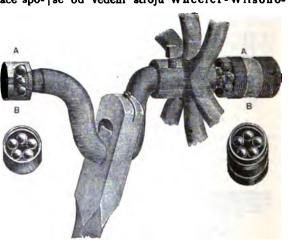
jen je kličkou a pákou na jednom konci rozvidlenou s ramenovým hřidelem, s něhož přenáší se pohyb na rozvidlenou páku neokrouhlým kotoučem. Knoflikovým šroubem staví se bod otáčení rozvidlené páky a tím mění se délka stehu. Posouvač pohybuje se totiž účinkem pák dolů a nahoru a po vykonaném stehu ve směru, ve kterém se šije. Změnou ramene páky, byť i malou, nastává při značném pákovém převodě posun větší nebo menší. Jehla vstupuje pod hlavní desku malým otvorem t. zv. průpišnici, k níž látka se přitlačuje tlakovou nožkou, připojenou k tlakové tyči. Aby nožka dosedala pružně na látku, působí na tlakovou tyč pružina, jejíž napětí řídí se šroubem knoflikovým. Horní nit vedena jest od cívky na rameni skrze háček na čelní desce, pak kolem napinacího kotoučku, jenž nit brzdí a tím

niti, háčkem na dolním konci jehelní tyče a jehelní tyče přímočarně vedené. Stroje tyto konečně ouškem v jehle. Navíjení civek člun- jsou však u nás jen málo rozšířeny a není kových provádí se navijákem při setrvačníku, tudíž třeba, abychom o jejich zvláštnostech tlaková nožka zvedá se a spouští malou páč- podrobně pojednávali. kou. Hlavní deska upevňuje se ke stolku, I literatura na konci uvedená vystihuje jen

vém vedle setrvačníku. Aby chod stroje byl lehký, pohybuje se hřídelík hnacího kola v kuličkových ložiskách (vyobr. 4099.). Deska hlavni spojena je se stolem, tak že ji možno sklo-piti kolem jedné z podélných stran, aby se mohlo ke zpodním mechanismům. K tomu je třeba shoditi řemen a opatřuje se proto hnací kotouč vypinacem řemene. Aby při navinování cívek neběžel spolu stroj, je při setrvačníku zvláštní vypinač kolový. Stroj ve vyobr. č. 4100. liši

se vnitřním ústrojím od strojů jiných a starších hlavně tím, že jsou pozměněny některé mechanismy, tak aby byl możný běh pokud možno nejrychlejši. Toho je třeba hlavně při výrobě tovární, kdy několik strojů upevněných na společném stole (vyobr. č. 4101.) žene se motorem nebo transmissi.

Jiný odchylný způsob pohonu jehly znázorněn je ve vy-

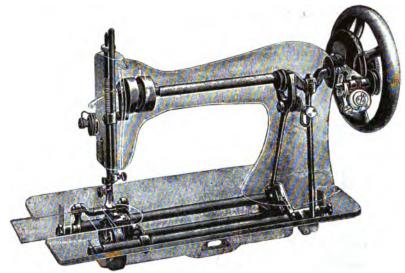

Č. 4099. Hřídelová klika Singerových šicích strojů s kuličkovými ložisky.

napíná, přes řídicí drát ouškem nitečné páky vých a Grover-Backerových tím, že ranif podávající a spolu napínající, chraničem meno místo aby neslo přímo jehlu, chápe se

tivních provedení š-ch s-û. Ale při všech svislá neb šikmá. mechanismus šicí žene se od hlavního hřídele a hlavní rozdíl záleží v tom, zda tento obyčejně ze zpod mechanismus šici žene se od hlavního hřidele a hlavní rozdíl záleží v tom, zda tento obyčejně ze zpodu vroubkovaným posuno-hřídel je nad hlavní deskou či pod ní, rovno- vačem přiměřenými pohyby za stálého přiběžný s osou stroje či k ní kolmý. Pohyb tlačování látky nožkou, jež mnohdy bývá

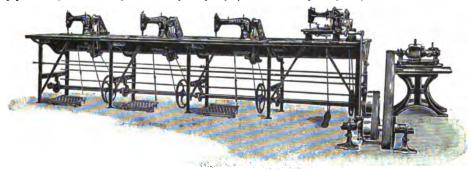
z části neobyčejnou rozmanitost konstruk-| předu a zpět a rovina výkyvů je vodorovná,

C. 4100. Vnitřní ústrojí Singerova šicího stroje »Central Bobbin F«.

zpodního mechanismu šicího uvádí se v sou- | opatřena též vroubkovaným kolečkem (vyhlas s pohyby mechanismu hořeního mechanismy kulisovými, klikovými nebo neokrouhlými kotouči.

obr. č. 4103.). U starších strojů posunování látky dálo se vroubkovaným kolečkem, jež po każdém stehu se pootočilo; zařízení toto Člunky s pohybem přímočarým vytlačeny bylo však u strojů novějších nahrazeno po-byly dnes již skoro úplně člunky s pohy- sunovačem plochým, jenž střídavě k látce

C. 4101. Jednořadový pohon Singerových šicích strojův upevněných na společném stole se žlabem.

bem kolisavým kruhovým, jejichž tvar po- se přitlačuje a ji posunuje. Posuv lze vždy změněn byl tak, že ani název člunek není již případným. Člunky bývají pokud možno uzavřeny tak, aby zpodní nit olejem se nezamazala. Kruhové člunky oběžné v kruhu vedeny bývají buď ve zvláštní dráze člunkové a brány jsou s sebou unašečem, nebo jsou neseny zvláštním pouzdrem, jež se otáčí nebo nerovnoměrný stále v jednom směru bylo použito, však bez praktických výsledkův. postupující, nebo člunek kolísá v kruhu do Užívá-li se š ch s-u rodinných pro vyší-

regulovati a děje se u některých strojů i shora kolisajici nožkou. Tento způsob posuvu však u strojů rychloběžných dělníka značně unavuje a obtěžuje. Pro zvláštní druhy šití zafizují se posunovací zařízení také tak, že dopouští samočinné šití v kruhu neb různých křivkách. U strojů dětských zkoušen byl s nimi. Pří tom je pohyb buď rovnoměrný i posuv látky jehľou a také posuvu látky niti vání, přišívání knoflíků atd., pak posouvací j ustroji buď se vypiná neb se přikryje de-

stičkou.

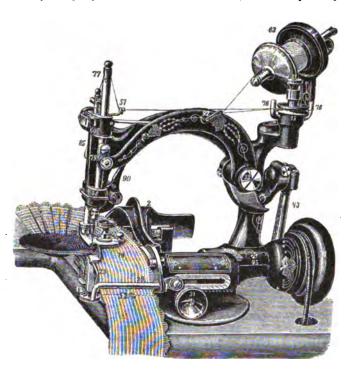
Úhlednost a trvanlivost stehu závisí značnou měrou na vzájemném napětí obou nití a bývá proto zařízeno tak, aby se mohlo se-říditi. Za tím účelem buď nit se brzdi mezi pružinami, nebo se tře přes hrany, nebo tahá brzděné kotoučky. Vodič nití zařízen bývá také tak, že ouško jeho spojeno je přímo s jehelní tyčí; obyčejně však upraveno je na páčce, jež v pohyb se uvádí zvláštními me- označovány dva přibuzné sobě rody největ-

Literatura: Herzberg, Die Nähmaschine, ihr Bau und ihre Benützung (Berlin, 1863); Al. Studnička, Š. s-e (brošurka, Praha, 1864); H. W. Lind, Katechismus der Nähmaschinenlehre (Berlin, 1885); t., Das Buch von der Nähmaschine (t., 1. dil 1890, 2. dil 1891). JPok. Sidlákov (Schilligkau), ves v Čechách, hejtm. Horš. Týn, okr. a pš. Ronšperk, fara Hora sv. Václava; 41 d., 235 obyv. n. (1900). Sidlatka, bot., viz Isoětes. Sidlo jest české jméno, jímž běžně jsou

ších našich vážek a to Aeschna Fab. a Anax Leach. Oba náležejí mezi Anisoptera a liši se od našich příbuzných rodů očima stýkajícíma se ve dlouhém švu. Od sebe se vzájemně rozeznávají tím, že u rodu Anax druhá větev žilky střední (sector nodalis) jest při plamce silně do předu prohnuta a při zevním konci jejím zvolna dozadu se uchyluje a konec její jen málo od větve první téže žilky jest vzdá-len, tak že nedaleko před zadním krajem křídla vznikají 3-4 řady políček. Sameček nemá ouška na druhém kroužku zadečkovém. Oba české druhy Anax formosus V. d. L. a Anax Parthenope Sél. náležejí k řidším hmyzům a nalézáme je v krajinách rybničnatých. U rodu Aeschna druhá větev žilky střední není při plamce do předu prohnuta a uhýbá silně do zadu, tak že již asi po 2-3 poličkách vzniká mezi ní a větví první mnoho řad políček. Druhý krou-

chanismy. Také opatřují se š. s-e zvláštním žek zadečkový jest u samečka opatřen na každé straně ouškem. Ze sedmi českých druhů nejobecnější jest Ae. cyanea Latr., š. modré, které hned poznáme po tom, že čelo má černou skvrnu podobnou T a na hrudi v předu jsou 2 veliké široce vejčité skvrny žlutozelené. Dospívá až 70 mm délky těla. U rybníků a tůní jest v červenci a srpnu obecné. Hojněji také se vyskýtá Ae. grandis L., š. rezavé, které nemá na čele skvrny T-ovité a křídla má narezavělá. Od čce do září v rybničnatých krajinách.

Sidlo: 1) S., Šidlov, Židlov (Schiedel), ves v Čechách, hejtm. Č. Lípa, okr. Mimoň, fara a pš. Kuří vody; 85 d., 2 obyv. č., 374 n. (1900), 1tř. šk., spoř. a zálož. spolek. — 2) Š. Nové (Neuschiedel), ves t., hejtm. Č. Lipa, okr. Hajda, fara Dobranov, pš. Zákupy; 53 d., 130 obyv. n. (1900). — 3) Š. Staré

Č. 4102. »Dresdenia«, stroj na šití slaméných klobouků.

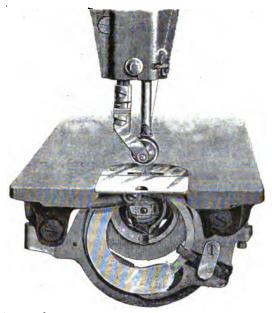
vypínacím ústrojím, kterým napětí horní niti se ruší, jakmile nožka přitlačovací páčkou se nazvedne, na př. při vyndavání látky.

Ke každému š-mu s-i lze na nožku přitlačovací upevniti celou řadu pomocných součástí, kterými látka účelně se vede, tak že se umožňují zcela zvláštní výkony. Uvádíme jen obrubáře, lemovače, vatováky, zapošívače, šňůrkaře atd. (Vyobr. č. 4104.

a 4105.)

V oborech živnostenských, kde jisté výkony pravidelně a často se opakují, užívá se za stejným účelem strojů těmto výkonům již přizpůsobených a rozeznáváme pak speciální s-e pro krejčí, obuvníky (viz také Obuvnictví), řemenáře, sedláře, na šití hnacích řemenů, pytlů, rukavic, přišívání knofliků, flitru atd.

(Altschiedel), ves t., fara Zákupy; 54 d.; 138 veselohru »Der Wildfang«, překlad velmi ne-obyv. n. (1900), zabývajících se prací továrni. štastný již v titule: Lov na divokou zvěř, po-šídlo Samuel, pseudonym, viz Hora 3). zději tragédii Romeo a Julie a zpěvohru Mar-

C. 4108. Šicí ústrojí rychloběžného Singerova stroje s kolovým posouvačem, kolečkovou tlakovou nožkou s ústrojím »Central Bobbin«.

tinek, bradýř ve vsi, obě asi z Weisze. Tiskem vyšla jediná původní vlastenská smutnohra Bohuslav, aneb jak kdo čini, takovou odplatu vezme (Praha, 1805), nechutná směs hrůzostrašných historií,

Č. 4105. Lemování na šicím stroji.

okr. Lomnice n. Pop., fara a pš. Libuň; 14 d., 72 obyv. č. (1900). **Sidružice** viz Čidružice.

Ć. 4104. Zapošívání na šicím stroji.

Siessier Hynek Jan, uředník pražského magistrátu (* 21. led. 1782), byl z prvních překladatelů a spisovatelů novočeských her

Šidloba, ves v Čechách, hejtm. Semily, přes to že S-ovi na mysli tanul vzor Schillerových »Loupežníků« a Shakespearova »Hamleta«. Vedle div. her S. přeložil ještě Exo-pové básně pro mládež z A. J. Meissnera (Praha, 1816); Hřbitov, tiché rozjimání v duchu přátelům náboženství a citlivosti obětované (t., 1808), a zpracoval podle Meidingra Praktickou českoném. grammatiku pro Čechy (t., 1812, 1820 a 1839). Přispíval také do Hlasatele« (bajkami a epigrammy) a do Čechoslava« (bajkami). Viz Jungmannova Historie liter. české 633 a Literatura česká XIX. stol., 285.

Sifernau viz Schieferau.

Sifon viz Chiffon. **Sifra** viz Chiffre.

Sigatse, Digardži, Džigaci (angl. Shi-gatse), hl. m. provincie Tsang v čínském Tibetě, 203 km jihozáp. od Lhassy, při jižním přítoku Brahmaputry, ve výši 3621 m n. m., se světským obyv. as 9000 duší, jest z nejdůležitějších obchodních míst v Tibetu. V amfitheatrálně rozloženém městě vyniká veliký klášter, který r. 1447 založil první dalai-lama. Jen 1.6 km od S. leží Taši-Lunpo, residence druhého nejvyššího kněze taši-lamy.

Sigisov (lat. Castrum Sex, nem. Schassburg, rum. Sighisora, Sigisvare, Sigissiora, mad. Segesvár), město s vlastním magistrátem v Sedmihradsku v župě velkokokelské, nad ř. Vel. Kokli a při žel. dr. Budapešť-Kolozs-Predeal a Š.-Székelyudvarhely, má divadelních. R. 1805 přeložil Kotzébucovu 10.868 obyv., z nichž je 5462 něm., 2800 rum.,

2267 mad. (1900). Š. jest od r. 1876 hlavním (poč. XVI. stol.). Orthodoxní muslimové posídlem župy velkokokelské, má starožitné hradby s věžemi kolem starého města, řím. katol. kostel, 3 luther. kostely ve slohu got. z XV. stol, řecko-nesjednocený kostel, klášter františkánský, něm. luther. gymnasium s bibliotékou, sbírkou starožitnosti, minci, přírodovědeckou, něm. evang. měst. školu; průmysl obmezuje se na tkaní bavlněn. a vlněn. látek, plátna, jinak pěstuje se zde zemědělství (zejména Rumuni), vinařství, chmelařství a sadařství. R. 1849 dne 31. čce poraženi zde od Rusů povstalci uherští, v kteréžto bitvě prý padl též Petőfi. Srv. Sed mihradsko, str. 769*a* a *b*.

Šicha, bot., viz Empetrum. **Šicha** Josef, lékař český (* 1810 v Záhofi — † 1894 v Nových Dvorech). Gymna-sijní studia absolvoval v Něm. Brodě, filosofická i lékařská v Praze, načež za dalším zdokonalením se odebral do Vídně i do ciziny. Usadiv se v Nových Dvorech jako praktický lékař vynikl brzy jako hledaný praktik i veliký lidumil, kterýž i na veřejném životě v okresním výboru i jako poslanec na sněmě zemském platné si získal zásluhy. Před smrtí svou věnoval ze svého praxí nabytého jmění 52.000 zl. r. č. České akademii na podporu české vědecké literatury lékařské a z daru toho byl tu zřízen zvláštní Šichův fond.

Siohta neb směna, pracovní doba v hornictví (viz Horník); v hutnictví též množství rudy, jež v určitém čase má se roztaviti.

ilohtmistr viz Horní právo 623 b. **Siité** (z arab. śi a, t. j. sekta, tedy tolik jako rozkolníci sektáři), v islámu všeobecně název všech, kdo nejsou s u n nity (viz S u n na), hlavně pak muslimských Peršanů jako stou-penců čtvrtého chalify, totiž Aliho. Tradici, od níž sunnité vzali své jméno, uznávají sice závaznou i š., ale ovšem v jiné sbírce, plné nejnesmyslnějších pověstí a bájek. Nejpod-statnější rozdíl š-tů od sunnitů záleží ovšem v tom, že pokládajíce čtvrtého nástupce Muhammedova chalifu 'Aliho a jeho potomky za jedině oprávněné nástupce prorokovy, popiraji právo chalifátu prvým třem chalifům (Abú Bekr, Omar a Osmán). Officiální název vůdců šiitismu je *imám* (vůdce). Jich počítá se 12, poslední žije podle víry s-tů posud, třeba neviditelný. K muslimskému vyznání viry »Není boha mimo boha a Muhammed jest jeho posel« š-ta připojuje proto Alí valí alláh: Alí jest zástupce, nástupce neb i přímo inkarnace boží. I Muhammed sam ustupuje v šiitismu úplně Alimu. Já Alí jest obyčejné zvolání, obyčejnější nežli samo ajchudá, ó Bože, jím š-ta plní své stěny právě tak, jako obraz Alíův s obličejem závojem zastřeným jest obyčejnou ozdobou každého domu. Narozeniny Áliovy jsou národním svátkem perským od dob předposledního šáha Nasruddína, který založil i zvláštní řád světce Alího. Po Aliovi těší se největší úctě jeho syn Husain usmrcený v bitvě u Kerbely. Národním náboženstvím Persie je šiitismus počínajíc zakladatelem dynastie Safijjovců šáhem Ismáilem zový, hlavní útvar taktický, ve kterém před-

kládají š-ty v celku, jakoby ani nebyli stou-penci islámu. Jako nevěrci š. podle viry muslimů propadají věčnému ohni. Stejně š-ta posuzuje sunnity. On je musulmán, nikoli sunnité.

Sije (lat. nucha) v lék. je zadní oddíl krku

(v. t., str. 226 b). Ş. v zeměp. viz Převlaka.

Š. hradby, gorge viz Hrdlo hradby. taktiky elementární čili theoretické postavení voj. zástupů. Š. bojovný čili válečný jest v taktice postavení vojska na bitvišti podle nařízení vojevůdce před potykem s nepřítelem s ohledem na území, na zvláštnosti 3 hlavních druhů vojsk čili zbraní a na účel, jenž bojem má býti dosažen. Dělostřelectvo na místech pokud možná mírně vyvýšených s dalekým rozhledem na zahájení bitvy již na značnější dálku. Hlavní massou bývá pěchota roztříděná nejpředněji v pořad rozptýlený (rojnice a podpůrné zástupy) před čelím na zahájení boje již blíže palnou zbraní ruční, za těmi zástupy voje sevřené v širokém čelí, nebo v proudech a massách s úkolem vyčkávacím a vzadu v zálohu na zdůraznění útoku, vyplnění mezer, rozhodnutí boje nebo usnadnění a krytí ústupu. Jezdectvo, pokud není napřed na výzvědách, za křídly na sesilení a ochranu boků, pak pro útok do rozrušených řad odpůrcových a pronásledování poraženého nepřítele. Všecko se staví podle možnosti za pahrbky, vyvýšeniny a p. před-měty krycí proti výzvědám protivníkovým a ukazuje se teprve v připadě potřeby. Vzhledem k s-u nepřátelskému může býti s. rovnoběžný nebo šikmý, s jedním křidlem posunutým ku předu na útok a druhým zadrženým jako v záloze, nebo klinovitý s posunutým ku předu středem na prolomení čelí odpůrcova, dále vydutý s oběma křídly napřed na vlákání a pak obemknutí nepřítele, nebo i hákmý, v němž jedno křídlo má čelí jiným směrem než ostatek vojska, š. to nebezpečný nejčastěji vynucený bočním útokem protivníkovým. S. bojovný sluje čelným čili frontálním, když čelí stojí proti čelí nepřátelskému, a bočním čili flankovým, když čelí vlastní stojí proti boku odpůrcovu, ovšem s účelem toho obejiti a udeřiti v bok. Původně š. boj. míval značnou hloubku do zadu, ale během věků, hlavně od nastoupení palných zbraní, stával se čím dál mělčím, až nyní se vyvijí čelí po-kud možná nejširší, aby zároveň zasahovalo v zápas co největší množství střelců a střelám odpůrcovým bylo poskytnuto pokud možná nejméně cílů za sebou. Srv. Posice ve vojenství. — S. parádní pořádá se pouze s ohledem na uhlednost a souměrnost celku a na prostor parádiště. Ve vojích předních stavena pěchota, za ní dělostřelectvo, za timto jezdectvo a nejzáze vozatajstvo, po případě též souvozí mostní, zdravotní atd.

Š. vozový, hradba vozová, tábor vo-

kové naši husité, vedeni věhlasným voje-vůdcem Janem Žižkou, chrabře bojovali, pochodovali, tábořili, manévrovali a slavně vítězili nad křižáckými vojsky celé střední Evropy, stávajíce se takto postrachem všem sousedům král. Českého. Š. vozový, jenž tvořil jakýsi pohyblivý opevněný tábor s účelem jak obranným, tak útočným a takto znamenitý pokrok středověké taktiky, byl znám a důmyslně užíván již na konci XIII. a v 1. pol. XIV. stol. (v Italii, pr. Filipem Flanderským v bitvě u Monsu r. 1304, angi. král. Edvardem III. u Kresčaku r. 1346 a Ňěmci u Tannenberku r. 1410), ale dosáhl nejvyššího stupně dokonalosti a nejskvělejších uspěchů ve válkách husitských, když geniální a rázný velmistr strategie a taktiky věku XV., veliký vojevůdce Táboritů právě jmenovaný jej upravil a ku prospěšnému užívání podle vlastních pravidel zařídil tak, že se stal pevnosti takměř nedobytnou a zároveň nástrojem neodolatelného útoku proti tehdejším nepřátelům národa Českého. Dlužno tudíž pokládati Žižku za zvelebitele š-u vozového a nepřekonatelného mistra v jeho účelném uspořádání a důmyslném upotřebování. Vhodné strojení vozú sloužilo v první řadě obraně neoděného (neobrněného) lidu pěšího proti těžké obrněné jízdě a objevilo se ve své opravě po prvé před výpravou k Nekměři a dokonaleji ještě před Sudomě-řicemi 25. břez. 1420. Žižkův š. vozový skládal se z vozů nejvíce čtyřspřežních o silných hřebcích nebo se 6 koni slabšími, zajisté obyčejných žebřinových, jakých zemědělci a hospodáři tehda užívali a na výzvu do pole dodávali, a které asi málo se lišily od fa-suňků nynějšich. Vozy se třídily na boj ovné, které byly buď krajní nebo placní a na vozy špížní, pícní a komorní. Na vozy krajní se vybíraly vozy nejsilnější, nejvyšší a nejlépe okované a opatřovaly se 2 neb 3 silnými prkny po délce k vozu k zavěšení a 5 m dlouhým silným řetězem s hákem na konci jednom a s kruhem na druhém k sepětí vozů, měly-li se spojiti v hromadu nebo »kolo na kolo«. V čas boje tato prkna po 2 nad sebou se zavěšovala na straně »od pole« (zevnější) na dél k vrchnímu bidlu fasuňku řetězy nebo houžvemi tak, že visíce přes lišně kryla nitro vozu proti zbraním útočníků a horní půle kol až po náboj. Na rozvoru pod vůz zavěšovali za řetěz nebo houžvi tlusté prkno, které dolejším krajem bylo asi na píď od země a opatřeno několika průstřelničkami vyříznutými pro střelce pod vozem ležící, aby z úkrytu mohli nepříteli škodití. Jiné řetězy sloužily k sepětí kol předních a zadních k sobě, aby vůz stál nepohnutě. Silné plachty, zvané šperlochy, na obručích nad vozem daly se k boji na straně »od pole« 2 tyčemi odklopiti, čímž vůz se odkryl. Na každém takovém voze byl taras s berlou t. j. veliká s průstřelničkou pavéza stojatá, která pomocí opěráku čili pavéza stojatá, která pomocí opěráku čili však tak, aby každé chvile se mohla vrátitl berly se stavěla před mezeru »od pole« mezi do vozů. Vozy s lidem k nim náležejícím 2 vozy, když tyto byly v hromadu strženy v řádech jely pokud možno těsně za sebou,

(sraženy), a při pochodu tamtéž se nosily: Dále bylo na voze 1 nebo 2 kopi s hákem ostrým na strhování jezdců s koní, když se pokoušeli o vozy, žlab na krmení koní a kameny na obranu proti útočícím. Drobné střelby náleželo na vůz 6 samostřílů po 4 kopách šípů a 2 ručnice po tolikéž kulí (později 4-5 samostřílů a 4 dlouhé hákovnice po 4 librách prachu a 2 kopách kulí, jinde 1 hákovnice a 2 pišťadla). Nářadí: 2 sekery, 2 rýče neb lopaty, 2 motyky nebo kratce. Ke každému vozu náležely 2 vozatajové s lebkou a pavézou sedíci na podsedních tahounech, 6 střelců k samostřilům, 2 k ručnicím, 4 lidé s kopími hákovými a 4 cepníci; celkem bylo na voze a k vozu 18—20 a vý-jimkou i více mužů. Jeden š. vozový jako taktická jednotka složen ze 100 vozů bojovných a 100 vozů špižních a j.; každý vůz měl míti svého hejtmana a 5 vozů krajních tvořilo článek, 5 článků tvořilo 1 řád o 25 vozech za sebou jedoucích, každý řád měl svého hejtmana a 4 takoví řádové tvotili 1 plný š. o 100 vozech, rovněž pod hejtmanem, jemuž předešlí byli podřízeni. K plnému š-u (100 vozů) počítáno 2000 pě-ších a 500 jezdců. Ke každému článku (5 vozů) přišikována malá puška (dělo, houfnice?) na koule kamenné, ležící na »polovici vozu« (dvoukolce?) tažené 2 koni. Každý řád (25 vozů) měl větší pušku na koule kamenné zvicí hlavy, taženou 5–6 koni; mimo tato děla polní vozový š. měl 1 pušku velikou k dobývání měst a hradů, taženou 8-20 koni. V jednom š-u bylo celkem asi 3000 lidu. Jiným způsobem byla základem vozového s-u jednotka kopa, t. j. 60 vosů; pravidlem síla jednoho vojská byla 5 kop vozů a asi 7500 lidí, z nichž 700 jezdců. S. vojska dělil se ve 4 řády po kopě vozů, kdežto 5. kopa roztřiďovala se na každý ze 2 konců přední a zadní krajních fádů po 15 vozich, určených k zavirce. S. vozový konal po cho dy takto: Když nepřítel nebyl na blízku, vozy táhly jeden za druhým obyčejně v několika řádech vedle sebe a vojsko k nim šikované buď u vozů nebo v houscich mezi řády a vně řádů způsobem podle okolností nejpohodlnějším, vždy však v taktickém svém svazu podle určitého pořádku. Napřed, po bocích a nazad vojska vysílany hlidky k ostříhání se všech stran. hlídkám jízdním říkali koněberky (v. t.). Před každým řádem šli lidé s nářadím na opravování cest, kde toho třeba. Byl-li však nepřítel na blízku, od něhož bylo se nadíti útoku, nebo chystal-li se š. vozový k útoku sám, táhl »se zavřenými vozy«, nebo správněji s lidem ve vozech zavřeným, t. j. 4 řádové vozů jeli za jedno tak daleko od sebe, aby každé chvíle vpředu vykřidlí a vzadu zavírka úplně zavříti mohla krajní řády. Vojska pěší a z části i jízda táhla uvnitř vozů v place v šicích svých buď k obraně neb útoku, pouze část jízdy v koncích a vně vozů jela,

aby mezerami ostatně pavézníky chráněnými zové, ale pro různé příčiny neuměla jich mezi vozy nepřítel nemohl vniknouti. Přední užívati a využitkovati tak, aby byla nad hu-»brány« čili čela řádů a zadní »brány« čili sity vítězila. Po příkladě českém později konec opatřeny houfnicemi. Užas u nepřátel i jiní národové východní jako Poláci a vždy vzbuzovalo objevení se š-u vozového Rusové, mezi těmi zejména kozáci, přijali š úplně spořádaného ihned za horami, lesy a řekami právě jím prošlými, kterýžto průtah vyžadoval veškerého důmyslu vojevůdce. Rychlost pochodů š-u voz. dosahovala někdy až 5 mil (37.5 km) za den. Řádové krajní a placní jeli pokud možná nejtěsněji vedle sebe, a plac, vnitřní to prostor mezi řády, byl hodně veliký, obyčejně obdélník o polovici šířky delší. Délka pochodového proudu 60 vozů nesměla býti překročena, pročež silnější vojska až 50.000 pěších, 5000 jezdců a 3000 vozů jela ve více řádech až i 5 šicích vedle sebe, jeden od druhého na 1 míli (asi 7.5 km). Tu Žižka prováděl již zásadu »rozkosem táhnout, svorně udeřiti«. Rozumí se, že délka proudu pochodového byla asi 3krát větší, než když š. byl sražen nebo »v hromadu strhán« pro táboření neb obranu. Mělo-li se toto státi, uzavřelo vykřídlí bránu přední, vozy vjely těsně za sebe, koně se vypřáhli, odvedli na vnitřní stranu a voje nebo vidle každého vozu se vyzdvihly na vůz přední; pak zavírka (přebytečné přes kopu vozy) uzavřela konec zadní. Šlo-li o zvláštní pevnost š-u, staženy vozy »kolo na kolo«, t. j. placní vozy vtaženy tak, aby jedno zadní kolo jejich přiléhalo ku přednímu kolu krajních, a z kol takto spojených vždy jedno se vysadilo a pověsilo na vůz. Vozy sepiaty dlouhými řetězy. Uprostřed mezi proudy vozů řečených na »place« se umístily vozy špížní, pícní a komorní, houfy pěchoty, po případě ženy a děti a zavazadla; tu byl i hlavní stan nejvyšího velitele a stany podvelitelů. U sprane přední a sadní stany podvelitelů. U »bran« přední a zadní postavena děla a zástupy na obranu. Pro táboření a pro boj vybíráno vždy území nejvhodnější, předně, kde byl dostatek vody a poloha obraně přizniva, a položen jeden krajní řád na návrší a druhý krajní řád na straně od nepřítele odvrácené pod vrchem. Žižka vynikal uměním v každé chvíli podle potřeby š. svůj proměňovati v neodola-telně útočný nebo nepřekonatelně obranný. Poněvadž š. sám o sobě rázu útočného neměl, očekával vojevůdce obyčejně útok nepřátel, někdy třeba v desateronásobné přesile, a jakmile tito střelbou s vozů a z bran byli zdecimováni, velel v pravém okamžiku z š-u vyraziti a na rozrušeného od-půrce udeřiti. Obyčejně k tomu byli určeni oba krajní řádové vozů s houfy z placu spěchajícími, aby placní, špížní, pícní a komorní vozy a lid uvnitř dlící se mohli připraviti na pochod dalši. Když š. vozový stál proti stejnému s-u nepřátelskému, což se dělo jen zřídka, poněvadž křižácká vojska až pozdě a nedokonale napodobovala s. Žižkův, hleděla každá strana druhou lstí z vozů vylá-kati a ji buď zaskočiti nebo do opuštěných a pysk zpodní sám jsa silně redukován jest vozů vniknouti. Křižácká proti »kacířským« zakryt mohutně vyvinutým jazykem, který Čechům vojska ovšem také měla š-y vo- má lžicovitou podobu a jsa opatřen ústroji

vozový. V Evropě západní tento útvar taktický pěstován ještě až do pol. XVI. stol. Literatura. Již ve středověku psali o českém válečnictví vůbec a o š-u vozovém zvláště Češi, sám Žižka ve svém řádu z r. 1423, Jan Hájek z Hodětina, Václav Vlček z Cenova, pak v Německu některá města a jistí velmožové; v nejnovějším čase o válčení Jana Žižky psal nejdůkladněji a nejobšírněji dr. Hugo Toman, Husitské vá-lečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy (Praha, 1898), z Němců Würdinger, Bezold, Jähns a Köhler a mn. j.

S. u Římanů viz Acies. — Š. u Řeků

sry. Falanx.
S. ve cvičení pořadovém znamená útvar skládající se z dvou řad čelně za sebou stojících.

Sikána viz Chicane.

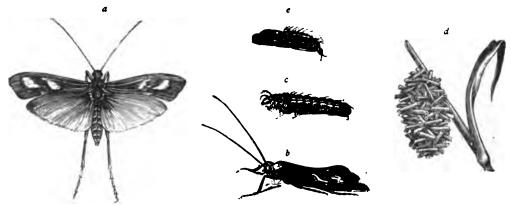
Sikaneder viz Schikaneder. Sikarpur, hl. město distriku t. jm. v indobritské provincii Sind, má 42,000 obyv. (1891), kteří dělají koberce a hrubé látky bavlněné a provozují čilý obchod, k čemuž přispívá železniční spojení s Kandahárem a údolím Indským.

Ši-king (kniha písní,) viz Čína 716 a. **Šikl** Herman, právník český (* 1859 v Prešově v Uhrách). Studia gymn. konal v Klatovech a právnická v Praze, kde r. 1882 byl povýšen na doktora. R. 1888 otevřel advokátní kancelář v Plzni. Do »Právníka« přispěl články: O smlouvě předběřně (1884); Právo ústupu od smlouvy obapolně (1887). V »Athenaeu« uveřejnil r. 1892 studii *Theorie* papírů majiteli a na řad znějících. Clánky o stavebním řádu a o osnově nového stav. řádu pro Prahu atd. otištěny v »Samospr. Obzoru« r. 1899 a 1900. Samostatně vyšly Držba dle práva rak, v pořádku systematickém, podle spisů a přednášek dv. r. prot. Dr. Randy (Praha, 1890-96, nákl. J. Otty) a Teorie závazků skripturních (t., 1902). Mímo to napsal různé kratší články do odborných časopisů a do »Ottova Šlovníku Nauč.«. V rukopise: Směnkové právo rakouské. Šiklóš viz Siklós.

Sikmokřidli, chrostíci (Trichoptera; vyobr. č. 4106.) jest řád hmyzu s ústroji ústními z části zakrnělými a jen k lizání štáv způsobilými, hlavou hypognathní, předohru-dím malým, středohrudím a zadohrudím mohutnými, stejně velikými, dvěma páry křídel blánitých s četnými žilkami podélnými a pokrytých jemnými barevnými chloupky, řidčeji šupinkami a s proměnou dokonalou. Ústroje ústní u Trichopter vyznačují se zvláště tím, že žuchvy jsou úplně zakrnělé; z obou

citovými a ústím žlaz slinných slouží lízání | plodní splývá těsně s kroužkem 9., posunuje vody a šťav. Makadla čelistní jsou 2—5člená, různě utvářená, pysková trojčlená. Hruď při-pomíná v mnohém hruď jepic a srpic. Přední hruď je malá, kroužkovitá, ač zřetelně od ostatní hrudi oddělená. Svalstvo střední a zadní hrudi jest stejné nebo v zadní hrudi mocněji vyvinuté. Nohy mají zřetelné, dosti dlouhé kyčle a holeně jejich opatřeny jsou buď jen na konci nebo na konci i uprostřed j jednou nebo dvěma pohyblivými trnovitými ostruhami. Pětičlené chodidlo ukončeno jest dvěma drápky. Křidla jsou vyvinuta dvoje, zřídka jsou křídla zkrácena nebo téměř zakrnělá. Buďto jsou všecka 4 křídla asi stejně veliká, nebo jest na zadních veliký hřbetní lalok vyvinut. Žilnatina křídel u forem pů-

se vnější otvor rodidlový na kroužek 9., ba dokonce i na počátek kroužku 10. Štěty ocasni jsou také málokdy vyvinuty, ale přece nacházíme je u čeledí původnějších častěji než u samečků. Roura zažívací nemá volete a opatřena jest 6 dlouhými žlazami malpi-ghickými. Soustava nervová jest nestažená. Vývoj děje se proměnou dokonalou. Jen ve vzácných případech byla shledána pravidelná samobřeznost (Apatania muliebris, arctica). Larvy žijí ve vodě a jsou buď housenkovité s hlavou hypognathní nebo kampo-deovité s hlavou prognathní. Tykadla jsou zakrnělá, obyčejně jen jednočlená, po stra-nách chitinované hlavy jsou skupinky jednoduchých oček. Žuchvy jsou velmi silné, čevodnějších ukazuje primitivní tvar velmi za- listi se zakrnělými sanicemi a prstovitými

Č. 4106. Chrostík kosníkový (Limnophilus rhombicus): a, b dospělý hmyz, c larva vyňatá z pouzdra, d pouzdro, e pupa; c vyjímaje, vše slabě zvětšeno.

chovaný. Žilka krajní a příkrajní jest jedno- krátkými makadly; pysk zpodní nese moduchá, vřetenní rovněž jednoduchá, ale její hutně vyvinutý hypopharynx, opatřený na odnož (sector radii) dvakrát vidličnatá; žílka konci otvorem žlaz snovacích. Hruď má střední jest rovněž dvakrát vidličnatá. Blána svrchu na 1 až všech třech kroužcích chitikřídel jest buď čirá nebo různě zbarvená, ba nové štítky. Nohy jsou velmi nestejně vyvii skyrnitá a posázena jest malými chloupky nuty, buď všecky tři páry skoro stejné, nebo barevnými, které dodávají křidlům barvy; zadní neobyčejné prodlouženy s holení dvoj-řidčeji jsou tyto chloupky šupinkovitě roz-členou. Jednočlené chodidlo ukončeno jest V klidu jsou křídla střechovitě slo- jediným drápkem. Zadeček složen jest z 10 žena. Zadeček má prvý oblouček břišní kroužků, ale poněvadž jsou okončiny kroužku velmi redukován a to proto, že je z velké 9. vyvinuty a kroužek 10. jest malý, s nimi části zaujat prodlouženým zadoprsím a movíce méně těsně splynulý, zdá se zadeček hutně vyvinutými kyčlemi. Kroužky opatřeny 9člený. Okončiny kroužku 9. známy jsou jsou měkkou spojivkou pobočnou nesoucí jměnem pošinky a jeví se nám buď jako průduchy. U samečků jest otvor pohlavní na dvojčlené přívěsky nebo jako silné chitinové zadním kraji kroužku 9., kterému schází spo- háčky. Z vnitřních ústrojů zajímavy jsou nejivka pobočná a který rozmanitě je modifi- obyčejně mohutné snovací žlazy a pak zhusta kován. Na zadním kraji břišní jeho strany veliké žlázy řitní. U čeledí *Phryganeidas* a jsou přisedlé zbytky plodidlových okončin, *Limnophilidae* objeveny zvláštní žlázy ústící které velmi různým způsobem jsou vyvinuty, na měkkém čípku na předoprsi. Larvy dý-Kroužek 10. splývá se zakrslými kroužky chají buď povrchem těla nebo mají na za-dalšími a stává se takto kroužkem řitním. dečku, řidčeji i na hrudi vláknovité nebo Kroužek 10. splýva se zakrstym kroužem dečku, řidčeji i na hrudi viaknovne nostální a stává se takto kroužkem řitním, dečku, řidčeji i na hrudi viaknovne nostální zásty vyvinuty. Aby Štěty ocasní nacházíme velmi zřídka a to jen keříčkovité tracheální žlázy vyvinuty. Aby měkký zadeček ochránily, dělají si pouzdro nevné z částí rostlinných chází se otvor pohlavní na konci kroužku 8., | buď přenosné nebo pevné z částí rostlinných ale, poněvadž mnohdy dlouhá chlopeň pod- nebo nerostných nebo z ulitek a skořápek

Curt. Dospěvší larvy zakuklují se v pouzdře, které upevňují na kameny, kořeny, anebo ve břehu mezi kořínky bylin. V řidších přípa-dech dělají uvnitř ještě zvláštní zámotek. Pouzdra opatřena bývají vpředu i vzadu zvláštními děravými víčky, aby jimi voda mohla volně procházeti; pohyb vody způsobují pohybem zadečků a znečištění víček odstranují štětinami trčícími na horním pysku a konci zadečku. Pochvy křídlové a zárodky okončin jsou volné. Největší zvláštností kukel chrostikových jsou mohutně vyvinuté žuchvy, jimiž otvírají pouzdra, když mají se vylihnouti. Kukly dýchají zpravidla tracheálnými žábrami. Dospěvše opouštějí pouzdro, plovou ve vodě, až se dostanou ku břehu a tu přidržujíce se kmenů nebo rostlin pra-skají na hřbetě a lihnou se. Život dospělého hmyzu trvá krátkou dobu; celý cyklus ži-votní jest většinou jednoletý, řidčeji jsou dvě pokolení ročně. Vajička jsou obyčejně se-tmelena slizem. Chrostíci rozšířeni jsou od krajin nejstudenějších až do nejteplejších. Podle makadel žilnatiny a vývoje dělí se na tyto čeledi: Rhyacophilidae, Hydroptilidae, Philopotamidae, Molannidae, Phryganeidae, Sericostomatidae, Hydropsychidae, Leptoceridae a Limnophilidae. Základním soustavným spisem jest R. Mc. Lachlan: A monographic revision and synopsis of the Trichoptera of the european fauna (Lond., 1874-84). U nás zabývá se studiem š-lých Fr. Klapálek vydav o tom hlavně: »Metamorfosa českých Tri-chopter« (»Arch. pro přírod. výzkum Čech«, 1889 a 1895).

šíkoku, Shikoku, nejmenší ze čtyř hlavních ostrovů japanských, oddělen jest úzkými průlivy na severu a východě (Linšotenův pr.) od ostrova Nipponu, na západě průlivem Bungo od ostrova Kiušiu. Jest velmi hornatý, dosahuje 2355 m v sev.-záp., hlavní řeka Yošinogava vlévá se proti ostrovu Avaji do průl. Linšotenova. Š. má na 18.210 km² 3,013.817 obyv. (1898) čili 166 obyv. na 1 km². Dělil se dříve ve čtyři knížetství, jež po zrušení feudalismu proměněny ve správní obvody. Největší města jsou Tokuši ma (61,501 ob.) a Matsujama (36.545 ob.).

Bikola Josef, mathematik čes. (* 1837 v Mukařově v Čechách.) Po studiích filosofických na universitě v Praze působil na soukr. ústavě Jungmannově v Praze, na gymn. v Král. Hradci, na Strážnici a od r. 1870 je professorem mathematiky a fysiky na gymn. v Přerově. R. 1882 byl jmenován okr. škol. inspektorem na Mistecku, r. 1888 na Přerovsku a Litovelsku. Napsal několik článků mathematicko-přírodovědeckých do časop. »Komenského«, do programmu gymn. přerovského na r. 1872 a 1877 a o sobě vydal cvičebnice: Základové arithmetiky obecné pro III. tř. stř. šk. (Tábor, 1881) a Arithmetika pro 4.tř. gymn. a real. (t., 1882). R. 1903 vyznamenán ryt. křížem řádu Frant. Josefa.

setmelených předivem. Živi se látkami živočišnými i rostlinnými. Zajímavým cizopasníkem jejich jest lumek Agriotypus armatus
Curt. Dospěvší larvy zakuklují se v pouzdře,
které upevňují na kameny, kořeny, anebo ve
břehu mezi kořínky bylin. V řidších případech dělají uvnitř ještě zvláštní zámotek.
Pouzdra opatřena bývají vpředu i vzadu
zvláštními děravými víčky, aby jimi voda
mohla volně procházetí; pohyb vody způsobují pohybem zadečků a znečištění víček odstraňují štětinami trčícími na horním pysku
a konci zadečku. Pochvy křídlové a zárodky

žikovatel (fr. sergeant-major, it. sergente, angl. sergeant, něm. Feldwebel), u vojsk pěších nejvyšší stupeň poddůstojnický mezi kadetem a četařem, rovná se nadmyslivců u myslivců, strážmistru u jizdy, vozatajstva a četnictva a ohňostrůjci u dělostřelectva. Ve vojště rak.-uh. označen žlutým vlněným prýmkem kolem límce o 3 hvězdičkách, a na vrchním kraji čáky dvojitým prýmkem rovněž žlutým. U každé setniny je po 2, jeden s puškou a bodákem, druhý se šavli jako důstojník, ale ovšem s opaskem a třapcem ze žluté vlny. FM.

311, Šyl (maď. Zsil, něm. Schyl, rum. Jiŭ, Jiulů), levý přítok dolního Dunaje, vzniká v sedmihradské župě hunyadské z několika potoků vyvěrajících v pohoří Retězatském i v Sibiňském, proráží Vulkanským průlomem hlavní hřbet Transilvanských Alp, u Bumbesci vtéká v rovinu Valašskou a teče směrem celkem jjv. k Dunaji, do něhož vlévá se proti Rachovu po toku přes 300 km dlouhém. Hlavní přítoky s pravé strany jsou Tismana a Motru, s levé Gilort a Amaradia. Pod Krajovou roztéká se v několik ramen a napáji močály

močály. **žil**, zool., viz Candát.

Silenost, pojem duševní odchylky neb choroby vůbec. Spíše však hodí se pro některé tvary nemoci duševnich, ve kterých osoba ošálena jest blouznivými domněnkami a nemůže z nich vybřísti, dokud rvají pathologické jejich zdroje.

do soudní praxe v Olomouci, ostávaje při tom spolupracovníkem »Našince«, zejména pro obory právnické a národohospodářské. Proto byv jmenován v říjnu 1874 auskultantem, byl přesazen do Uh. Hradiště. Odtud přičiněním poslance dra. Kusého dostal se v květnu 1875 k zem. soudu do Brna, kdež převzal redakci mladočes. »Občana«. V list. 1875 vstoupil za koncipienta do kanceláře dra. W. Kusého. Jeho přičiněním založen »Ustřední spolek živnostníků« v Brně, který vedle německého posud působí. Vida, že pro politisování je plno sil a časopisů, že však národohospodářské proudy na Moravě postrádají usilovné podpory, založil r. 1880 časopis »Národní hospodář« v Brně. V srpnu 1881 přestěhoval se za advokáta do Tišnova; vydávání »Nár. hospodáře« převzal dr. Jan Sovadina, po jehož smrti r. 1894 opět Š. po-kračoval v jeho vydávání. V Tišnově přiči-něním dra Š-ného založen »Čtenářský spolek«, zavedeno úplně české úřadování na radnici i ve spořitelně, založen feriální spolek »Barák« za protektorátu dra Š-ného, zřízena veřejná knihovna městská týmž »Barákem«, pěstován francouzský kroužek. R. 1882 S. založil tam okrašlovací a zalesňovací spolek, jehož hospodářem byl po 16 let; působením spolku město nabylo stromořadí, chodníků, přivábilo mnoho cizincův a opatřeny podmínky pro založení zkvétajícího nyní »sanatoria« dra Kuthana. Pro Tišnovsko zřídil r. 1882 první hasičskou župu na Moravě; dnes je na Moravě přes 40 hasič. žup. Za krátko měl Tišnov polit. spolek, čilou jed-notu »Sokol«, zimní hospodář. školu, národopisnou výstavu, rolnický lihovar se škrobárnou atd. Mezi tím S. r. 1884 procestoval Německo, Belgii a Hollandsko, r. 1885 Rusko, r. 1887 Italii, r. 1889 Francii (výstava pařížská), r. 1892 Dalmacii, r. 1894 Rumunsko, Turecko a balkánské státy atd. R. 1894 jeho působením uspořádán první český sjezd nár.hospodářský v Praze a založena »Čes. nár.hosp. společnost« v Praze, později též v Brně. Vypracoval podrobně rozčleněné programmy: živnostenský přijatý na schůzi v Jihlavě 24. bř. 1895, zemědělský na schůzi v Letovicích 14. čce 1895 a obchodnický v Přerově 16. kv. 1897, podle nichž pak postupováno. Za poslance na sněm mor, byl zvolen 10. říj. 1896 za mesta: Přerov, Kojetín, Hulin a Tovačov, za poslance na říš. radu 9. bř. 1897 za V. kurii (Jihlava, Třebíč, Vel. Meziříčí, Boskovice a N. Město). Na sněm mor. přinesl pověstných 30 návrhů, z nichž většina došla již svého uskutečnění. Co do agrární organisace čeští rolníci byli v ústřední hospodářské společnosti mor. Ackerbaugesellschaft (jediné to na Moravě) v menšině; do r. 1896 ještě bylo 17 soudních okresů na Mor. bez rolnických spolků; přičiněním čes. členů ve výboru této společnosti (dr. V. Perek, S., dr. P. Seifert, F. Rozkošný) a výboru čes. nár. hosp. společnosti tento nedostatek odćiněn, Ackerbaugesellschaft rozbita a vymožena r. 1898 gymn. v Novém Bydžově, od r. 1882-99

31. čce 1874 trávil v Praze a nastoupil pak i na mor. sněmu zemědělská rada. Pod tlakem vyvolaného čilejšiho ruchu zřízeno od r. 1896 na Moravě na 60 nových škol (středních, měšťanských, hospodářských), 3. list. 1899 otevřena v Brně vysoká škola technická, zřízen veliký počet hospodář, podniků (mlékáren, lihovarů, škrobáren, obil, skladišť), vymaněno 16 měst okres. z područí něm. obecních správ atd. Organisace živnostenská osvěžena r. 1898 zřízením Zem. jednoty živnost. společenstev v Brně, k jeho návrhu zřízeným zvláštním živnostenským odborem na sněmu mor., zvýšením subvencí, zřizováním živnost. úvěren a snahou, aby živnostnictvo obdrželo zem. živnostenskou radu, obdobnou organisaci, jakou je zeměděl. rada pro rolnictvo. Návrhy a řeči Š-ného na sněmu a na říšské radě týkají se nejdůležitějších záležitostí v zápase o školy proti germani-saci a prušáctvi, proti něm. správám obec-ním v mor. městech, pojišťování rent starobních a chorobních, poptaváren práce. odbřemenování selských a měšťanských realit, revise účtův, odbytu výrobků živnostenských a rolnických, železnic, průplavů, dělnických potřeb, živností a zeměděstva. V době obstrukční na říš. radě z jara 1900 S. náležel mezi nejvytrvalejší řečníky české. Když r. 1901 šlo o nový řád pro volby do obchod. ko-mor, český klub na říš. radě ustanovil jej referentem o řádě olomoucké komory obchod. a podařilo se tu dosíci podstatných příznivých nám změn v návrhu vládním. Jako člen »smiřovací kommisse« mor. sněmu působí pro urychlený kladný postup prací. Jeho přičiněním jako referenta sněm mor. zaku-puje každoročně větší počet děl mor. umělců pro Františkovo museum v Brně r. 1898 sezemštěné. R. 1898 S. začal vydávati »Řečnickou knihovnu« jako pomůcku pro řečníky strany; vyšlo posud 25 čísel, z nichž 13 je z jeho pera. Aby mohl plně věnovati se pracím veřejným, vzdal se koncem r. 1901 advokacie v Tišnově a přesídlil se do Brna. Jako předseda čes. nár. hosp. společnosti v Brně stál r. 1902 a 1903 v čele ruchu pro všeslov. výstavu v Petrohradě chystanou pro r. 1904 a dal podnět k pořádání kursů národohospod. pro učitele r. 1901, pro lékaře r. 1902, pro odborné učitele r. 1903 a pro samosprávné úředníky r. 1904. Na řiš radě podal opětně návrh na zřízení dunajskooderského průplavu zároveň (r. 1901) s návrhem inž. Kaftana o průplavech českých. Oba tyto návrhy jsou podkladem zákona o stavbě našich průplavů a regulování řek v Čechách a na Moravě. Aby lid čes. byl pro tyto podniky a jejich využitkování řádně připraven, založíl r. 1901 »Riční a průplavní spolek« v Přerově, jehož je mistopředsedou a hybnou silou.

2) S. Tomáš, klass. filolog a archaeolog čes., bratr před. (* 1856 v Kolencích). Gymna-sium vystudoval v Jindř. Hradci a v Čes. Budějovicích, pak klass. filologii na universitě pražské, r. 1881-82 byl supplentem při (Programm gymn. v Nov. Bydžově, 1882); Jak se máme vzdělávati? (Praha, 1882); Přehledná tabule k'assické doby řecké literatury (»Věstník Ústřed. spolku čes. professorů«, roč. I.); Po římských stopách v Rakousku (t., roč. VI.); O některých objevech z mykenské doby se zřetelem k Homerovi (t., roč. IX.); Národopis a umění (Brno, 1893); O vzdělání aesthetickém na středních školách (Programta I. gymn. čes. v Brně, 1895); Přehled literaratury římské až do Hadriana (Brno, 1897); O vásách antických (»České museum filolog.«, 1902); Výbor řec. antiquit pro táky gymn. (Brno, 1903); O Troji Homérové (Programm II. gymn. čes. v Brně, 1904 a 1905). Mimo to redigoval »Těsnopisný věstník« (roč. IV. až XV.) a napsal Český těsnopis na Moravě a

ve Sletsku (Brno, 1892). **Silhání** (strabismus) jest nesprávná po-loha oka u přirovnání s polohou oka druhého; obě oči otáčejí se na normálním místě v očnici, avšak oko šilhavé jest přední svou částí uchýleno buď směrem k nosu (s. convergens, š. sbíhavé) neb ke spánku (s. divergens, š. rozbíhavé); zřídka nahoru (s. sursumvergens) neb dolů (s. deorsumvergens). Příčinou úchylky zorné resp. pohledové čáry (viz Zrak) šilhavého oka jest porušení rovnováhy svalové, které podmiňuje správnou vzá-jemnou polohu oči. Je-li zvýšen výkon vnitřního přímého svalu okohybného (viz Oko), nastává š. sbíhavé, je-li snížen, může objeviti se š. rozbíhavé, které by ovšem mohlo se vysvětliti přílišným (zvýšeným) smršťováním se ze v niho přímého svalu okohybného. Přičiny této zvýšené činnosti (resp. snížené) okohybných svalů jinak normalně vlivu nervovému podléhajících, nejsou posud zjištěny. Vykládány bývají křečí neb zvětšenou pružností svalu, původu rovněž neznámého. S. tohoto druhu počíná obyčejně v útlém dětství, bývá v některých rodinách a vyznačuje se tím, že odchylka oka šilhajícího (primární), zakryje-li se oko nešilhající, objeví se na tomto (pozorovaném ovšem pod stupni (odchylka sekundární).

Toto š., často dědičné, jeví tedy primární a sekundární odchylku vždy stejnou. Mimo to při různých pohledech oběma očima zů-stává úchylka šilhajícího oka vždy táž, nemění se, sleduje vždy pohyby oka správně hledicího, proto nazván byl s. concomitans (š. nohsledné). Je-li však rovnováha svalová porušena obrnou čivu okohybného, čára na spánkové straně vedle středu rohov-povstává s. paralyticus (luscitas), při němž kového, jest poloha obou očí konvergentní. sekundární odchylka jest větší; je-li na př. Š. nohsledné léčí se buď cvičením, příchorobně oslaben čiv odvádivý (viz Abdu-slušnými skly, š. paralytické léčením chorob cens), oko stížené primárně uchýli se k nosu; svrchu uvedených. Oba druhy lze vyléčiti zakryjeme-li oko zdravé a nutíme dříve šilneb zlepšiti operací, při čemž úplný výslebelicí hající oko do správně polohy, innervuje se dek s naprostou jistotou slíbiti nelze. D. zvýšeně obrnou sesláblý rectus externus, **šilhavý** František, spis. čes. (* 1863 aby vedl oko (od nosu) směrem ke spánku, v Opatově na Moravě). Studoval gymnasium

supplentem a později professorem při prvním a od r. 1899 jest při 2. českém gymnasii pohybům, tudíž má-li se pohnouti oko pravé v Brně. Sepsal: V čem zdelaností půvab na pravo, jde oko levé také na pravo, při umění antického a jeho vdha ve vzdělaností? čemž ona zvýšená innervace objeví se i na sdruženém vnitřním svalu přímém tohoto zdravého oka a výsledek bude z výšený pohyb oka v pravo (sekund. odchylka pod rukou neb záclonou).

Nutným následkem paralytického š. bývá dvojité vidění a závrati (v. Abducens, Diplopie, Obrna); příčinou obrny okohybných svalů jsou zvlášť často nemoci mozkové a

Odchylka šilhavého oka měří se buď lineárně na okraji víčka a na rohovce neb úhlem odchylky na perimetru. Zaznamenáme-li místo na okraji dolniho vička, jehož by se dotýkal myšlený svismý poledník oka správně hledicího a oka na př. k nosu šilhajícího, budou doteky od bodu slzného různě vzdáleny, což se změří mírou millimetrovou. Necháme-li ve vzdálenosti as 50 cm zrcadliti se plamen svíčky na rohovkách, bude obrázek svíčky na oku správně stojícím ve středu, na oku šilhajícím konvergentně, na př. na okraji rohovky; poněvadž rohovka mívá průměr 12 mm, jest pak úchylka 6 mm.

Na perimetru, v jehož středu na podstavci se položí brada vyšetřovaného, aby kořen nosu nalezal se oproti 0º na oblouku perimetrovém, objeví se, ke kterému stupni oblouku hledí oko šilhající. Totéž posouditi lze podle obrázků svíčky reflektovaných na rohovkách, když svíčkou pohybujeme po oblouku perimetrovém, pozorujíce, kdy u kterého stupně jest obrázek ve středu ro-

hovky šilhajícího oka.

S. stálé nazývá se konstantním; vyský-tá-li se jen někdy, periodickým. Nejča-stěji šilhá jedno oko stále (s. monocularis neb monolateralis) aneb jednou to, podruhé ono oko (s. alternans). Š. při pohledu do které-koli vzdálenosti nazývá se absolutním; vyskytne-li se jen při pohledu do některé vzdálenosti, slove relativním. Zdánlivé š. povstává zvláštním útvarem obou očí, při čemž obě oči jsou přední svou části odchýleny buď ke spánku neb k nosu; u těchto očí probíhá totiž zorná (resp. hledná záclonou, na př. pod kryjící rukou) v témže čára) vzhledem k ose rohovky jinak. Zorná čára liší se co do polohy málo od t. zv. pohledové; lze tedy pro praktické vysvětlení použíti polohy zorné čáry ke středu rohovky. Zorná čára neprochází středem rohovkového povrchu, nýbrž o něco k nosní strane (uhel je as 5°); je-li tento uhel vrozeně větší, postaví se při hledění obě oči rohovkami divergentně; probíhá-li zorná

jednoty čes. hospodářských společenstev úvěrních« v Brně. Samostatně vyďal: Národní bdje a pohádky (Praha, 1894); Pohádky a po-vésti z Moravy západní (Třebič, 1894); Výbor z moravských povéstí (Vel. Meziřiči, 1898); Výbor ze spisů Václava Kosmáka pro mládež (Brno, 1898); vedle toho přispěl do »Časop. Matice Moravské, ¿Časopisu moravského musea zemského«, ¿Časopisu vlasteneckého musejního spolku olomouckého«, »Obzoru« a časopisů paedagogických.

Silink viz Pračata. **Silink** (něm. Schilling), mince neurčité hodnoty, vyskytuje se v Čechách již ve století XIII. Podle Ondřeje Klatovského platil

š. v XVI. stol. 30 penízů = 60 haléřů; 8 š-ů = 1 rýnský zlatý. Za našich dob jest š. v Anglii stříbrný peníz o 12 pencích = 1 K 20 h

(viz Shilling). **Siljděr: 1)** Š. Karl Andrejevič, vojen. inženýr rus. (* 1785 — † 1854), vyznamenal se při rozšíření pevnosti Bobrujska a při jed obraně r. 1812, jakož i v turec válce r. 1828 až 1829 pod Silistrii, které dobyto na základě jeho plánu. Za pol. povstání r. 1831 raněn byl pod Ostrolenkou, ale již při vzetí Varšavy nalézal se opět v nejprudším ohni. V l. 1831-54 byl gen. pobočníkem a přidělen k armádě, nalézající se v Polsku. Z jeho pro-jektů té doby mnohé uskutečněny byly te-prve v nynější době. Zvláštní zmínky zasluhuje jeho projekt podmořské loďky, s níž konal již zdařilé pokusy, ale jejíž tajemství nikomu neprozradil. Jeho žáci řídili také obranu Sevastopole. Mikuláš I. velmi si ho vážil a želel jeho ztráty. Za výpravy r. 1853 až 1854 vynikl při obléhání Silistrie a byl ranen střepinou granátu, kterémužto poranění podlehl. Srv. Mazjukević, Žizň i služba

gen adj. K. A. S-a (Petr., 1876).

2) S. Nikolaj Karlovič, historik rus., syn předešl. (* 1842 – † 1902), sloužil rovněž ve vojště a účastnil se rus.-turec. války r. 1877—78, načež jmenován byl ředitelem Nikolajevské inžen. školy a akademie. R. 1899 stal se řed. veřejné knihovny petrohr. Ně-jakou dobu byl redaktorem »Rus. Stariny«. Z jeho praci uvádíme: Vojna Rossiji v Turcijej v 1829 g. (1881); Graf Arakčejev v 1812 do 1834 gg. (1882); Vojna s pol. insurgen-tami v 1831 g. (1884–86); Rossija i jeja otnošenije v Jevropě v carstvovanije Aleksandra I. v 1806-1815 gg. (1888-90); Kutuzov v 1812 g. (1894); Imp. Nikolaj I. i Vostočnyj vopros (1898—1901) a mn. j. Práce jeho mají značný význam vědecký, obsahujíce doklady neznámé a dříve nedostupné. Jmenovitě popularni jsou jeho dila Gr. E. I. Totleben. Jego živn i déjatéljnost. Biografičeskij očerk (1886–88) a hlavně *Imp. Aleksandr I., jego* žizň i carstvovanije (Petr., 1897–98, 4 d.) a *Imp. Pavel I.* (t., 1901). Životopis Mikuláše I. zůstal nedokončen. První díl vydal S. N. Šu- od téhož roku rediguje » Mjesečnik pravnič-binskij s názvem *Imp. Nikolaj I. Žizň i carstvo*- koga društva«.

v Třebíči, ústav učitelský v Brně; potom působil jako učitel ve svém rodišti a v Brtničce. Od r. 1903 je revidentem »Ústřední menitou psychologickou analysí. Podobně nedokončen zůstal obsáhlý životopis hr. A. J. Cebyševa. Srv. nekrolog A. N. Pypina ve

»Věstniku Jevropy« (1902). **Šilka**, řeka ve vých. Sibiři, vzniká spojením Ingody a Ononu a splývajíc s Arguní tvoří Amur (v. t.). Šiřka i hloubka řeky S-ky velmi jest nestejná. Tato někde méně než 1, ale také až 4 m, šířka 80-400 m. Přítoků jest velmi mnoho. Paroplavba provo-zuje se po Šilce od Strětěnska (asi 370 km). Udolím Ingody a vlastní Š-ky (od stanice In-

go y až po Strětěnsk) vede železnice. Pp. **\$111** (Шилль) Josif Nikolajevič, ruský polit. oekonom († 1870). Uveřejnil: Vopros o zemskich bankach (Petr., 1861); Sovremen-naja teorija bankov (t., 1860); Predpoloženija ob učrežděniji russkich gosudarstvennych i zemskich zajemnych bankov (t., 1861); Po voprosu o prodate gosudarstvennych imuščestv.

Šillukové viz Šilúkové.

Šilo, město staropalestinské, za doby Sondrů sídlo archy úmluvy, již opatrovala kněžská rodina Éliova. S božištěm byla nepochybně spojena škola prorocká, v níž vzdělán byl věštec Samuel, Když Pélištové vy-vrátili Šilo, potomci Éliovi uchýlili se do Noba

Šílovió Josip, právník chorvatský (* 1858 v Praputnjaku v chorv. Přimori). Gymnasium studoval v Senji a Záhřebě, kdež poslouchal i práva a byl povýšen na doktora r. 1885. Potom studoval po dvě léta trestní právo na universitách ve Vídni, Lipsku, Bologni a Neapoli. Vrátiv se domů, sloužil nejdříve jako soudní adjunkt u okr. soudu v Záhřebě a soudní tabule tamtéž, pak v soudním oddělení král. zemské vlády, kde byl jmenován tajemnikem. R. 1890 habilitoval se na chorv. universitě pro trestní právo a r. 1894 jmenován řádným professorem. Napsal: Nuždna obrana (1890), Kazneno pravo po dru H. Janki (1. vyd. 1892, 2. vyd. 1902, 3. vyd. 1905); společně s Ad. Rušnovem Tumač gradjan-skom parbenom postupniku (1894); Medjunarodna kriminalistička udruga (1893); Sloboda volje i kazneno pravo (rektorská řeč, 1898); Zapuštena i zločinačka mladež (1900); Gesetzgebung und Literatur des Strafrechts in Kroatien (v IV. sv. » Mitteilungen der Intern. kriminal. Vereinigung«); Die Zwangserziehung Minderjähriger in Kroatien (t., X. sv.); Ruski preventivni i kazneni zavodi (1902); Deveti kongres medjunarodne kriminalističke udruge (1904). Ve sbirce chorv. zákonův upravil k tisku Kazneni postupnik (1898) a Kazneni zakon (1901). Přel. do chorv. Beccariův spis Dei delitti e delle pene« (1890). »Jahrbuch der Intern. Vereinigung für vergleich. Rechtswissenschaft« přináší pravidelné S-ovy referáty o zákonodárství a právnické literatuře v Chorvatsku. Od r. 1892 Š. jest tajemníkem chorv. skupiny mezinár. kriminal. jednoty,

na Moravě, v hejtm. zábřežském, má s předměstími 306 d., 74 obyv. č., 1875 n. (1890) a 1858 obyv. (1900), far. kostel Nanebevzeti P. Maric, 5tř. šk., četn. stanici, pš., telegraf,

plátenictví a výroč. trhy.

Šiltov Aleksandr Minajevič, rus. lékař a spisovatel (* 1837). Lékařská studia absolvoval v Charkově, načež působil po několik let ve veřejné zdravotní službě v záp. Rusku a stal se r. 1877 soukr. docentem, r. 1901 pak ř. prof. pathologie a therapie vnitřních nemoci na univ. v Charkově, kdež působí posud. Literární práce jeho týkají se především klinické thermometrie a pak povšechnějších oborů psychologicko-filosofických. Buďtež z nich uvedeny: Térmometrija i jeja značenije v legočnoj čachotké (1869); K voprosu ob innervaciji gortani (1871); Prakt českoje rukovodstvo k laringoskopiji životnych (1879); Rukovodstvo k diagnostiké vnutrennych bolézněj (1886); O bezsmertiji duši (2. vyd. 1898); Sredi bezbożnikov (1895); Etika i religija sredi intelligenciji i učaščejsja molodeži (1901); Mysli

o Bogočelovéké (2. vyd. 1901). **Šilůkové**, Šillukové, kmen negerský na horním Nílu, obývá po levém břehu Bílého Nilu uzemi mezi Bahr-el-Gazalem na jihu a Abú-Sírem na severu. Na západě od nich bydlí arabšti Bagarové. Š. obývají území dělky as 600 km a šířky 15—20 km ve 3000 vesnic a jest jich as 1 mill. Části kmene toho usadily se tež na dolním toku řeky Sobatu, pravého přitoku Nilu. Čásť jich, jménem Džur (Djur) známá, sedí daleko na jihozápadě na okraji vysočiny obývané Bongy. Přibuzní jsou jim kmenové Šuli. Š. živí se orbou a chovem dobytka, lovem a rybářstvím. Řeč jejich tvoří s jazyky kmenů Bari, Dinka a Bongo zvláštní skupinu jazykovou.

Vlasy jejich jsou vlnité, typus však nese znaky silného pomíšení s Hamity. **Simabara** (angl. Shimabara), město na poloostrově Unzen-take v záp. části japanského ostrova Kiušiu při zálivě t. jm., má 18.123 obyv. a jest známo posledním odpo-

rem 35.000 japanských křesťanů v XVII. stol. **Šimáček: 1) S.** František, zasloužilý žurnalista a nakladatel (* 2. pros. 1834 v Lab. Kostelci — † 5. kv. 1885 v Praze). Studoval v Praze a již jako studující psávál do »Zlatých Klasův« a do »Pražských Novin« pod pseudonymem Vojtěch Bělák. Články jeho již tehdáž nesly se dvojíní směrem, ukazujíce k praktickým otázkám hospodářským a k domáhání se blahobytu, jakož i k výhodám spolčování. R. 1857 za nejtužší reakce politické založil časopis »Posel z Prahy« jenž | vycházel desetkrát za rok. S rázností jen charakterům nejenergičtějším vlastní Š. jal se provozovati intensivni agitaci k zakládání záložen za příkladem Delitsch-Schulzávodu jeho dva synové Jaroslav a Bohuzeovým a to s úspěchem tak rozhodným, že slav. Ve vydávání »Světozora« bylo pokračo-

žilperk, Šimperk (*Schildberg*), okr. město záložen. R. 1861 návodem Riegrovým S. vstoupil do redakce »Národních Listů« jako první spolupracovník, zastaviv na nějakou dobu vydávání »Posla z Prahy«. V říj. 1861 odsouzen pro pobuřování k vězení na 14 dní a k pokutě 50 zl., kterýžto trest si v březnu 1862 odpykal. R. 1863 vystoupiv z redakce »Nár. Listů«, založil si samostatný týdenník »Posel z Prahy«, věnovaný záležitostem politického a pospolitého života, hospodářství polnímu i domácímu, řemeslům, obchodu 2 spolkům, zvláště směru praktického. Časopisu získáni také způsobilí spolupracovníci (Kodym, Fr. Spatný, Fr. C. Kampelik, A. Studnička). R. 1864 však k domluvě dra Riegra S. uvázal se v redakci polit. deníku »Národ« založeného Riegrem a Palackým. V úřadě tom setrval až do r. 1866, kdy po velikých hmotných ztrátách a mnohých starostech byl nucen vydávání »Národa« zastaviti, načež se věnoval zase výhradně svému týdeníku »Posel z Prahy«, jejž vydával čtyřikrát a později šestkrát za týden a jejž po několika letech proměnil v politický denník »České noviny«. R. 1868 zakusil opět krutého stíhání a byl pro zločin rušeni veřejného pokoje odsouzen na 4 měsíce do těžkého žaláře a ke ztrátě 800 zl. z kauce. Konečně r. 1882 vzdal se vydávání svých »Novin« a věnoval se od té doby výhradně činnosti nakladatelské. Z jeho tiskárny založené r. 1871 a jeho ná-kladem vyšla za krátkou dobu mnohá skvostná díla obrázková (na př. Sedláčkovy Hrady a zámky, Ebersův Egypt, Studničkův Všeob. zeměpis, Sborník illustr. ro-mánů, Plavba Vegy, Sv. Čecha Václav z Michalovic, Heydukova báseň Za víru a volnost) a vědecká (Kottův Slovník, Pypi-nova a Spasowiczova Historie literatur slov., Odborná pathologie a therapie a j.). R. 1882 založil obrázkový časopis pro mládež »Jarý Věk« a r. 1883 převzal ve svůj náklad »Světozor« s»Bazarem«, jejž snažil se přivésti k veliké dokonalosti. O sobě vydal několik brošur, listův a úvah, z nichž jmenujeme: Zákon o svépomocných spolcích ze dne 9. dubna 1873 (Praha, 1873); Cesta k zámožnosti; Vláda němčiny v českoslovanských krajinách naše vina a j. S. byl dvakráte ženat. První jeho manželka Ludmila, rozená Křížková (* 1844 – † 1879), byla dáma vzdělaná a podnikavá, zřídila první sklad šicích strojů v Čechách, přispívala pracemi původními i překlady z rus. a angl. do »Posla z Prahy« a do »Národa« a založila knihovnu »Libuše, matice zábavy a vědění«, kdež vydala samostatný spis: Vynikající ženy mimo kruh rodinný (1872). – Druhá manželka Marie byla rovněž intelligentní a účinlivou pomocníci při všech podnicích Š čkových a předešla ho na věčnost o týden (r. 1885). Po smrti Fr. S-čka převzali vedení od těch dob záložny zkvétaly po Čechách váno a nově vydávány: »Kabinetní knihovna«, i na Moravě způsobem nejutěšenějším. Vůbec dlužno Š-čka pokládatí za předního zakladatele a nejhorlivějšího organisátora našich Suberta a Štolby, dále spisy: J. S. Machara,

Bož. Kunětické, K. V. Raisa, M. A. Simáčka, pro překlady zřízena »Románová knihovna světozora« a »Levné svazky novel«. R. 1891 vydáno veliké dílo »Zemská jubilejní výstava«, r. 1887 »Kralodvorský rukopis« s illustracemi Jos. Manesa a r. 1900 Andersenovy Pohádky. Z děl vědeckých a poučných buďtež uvedeny Zibrtovy a Winterovy Déjiny krojů, Srbovy Politické dějiny národa Čes. a j. R. 1891 počal vycházeti »Český Lid«, r. 1892 »Věda a práce«, nyní »Vynálezy a pokroky«, r. 1898 »Slovanský Přehled«, r. 1900 »Zvon« a r. 1904 »Šťastný Domov«. Z děl lexikálných vychází nyní nákladem Fr. Š-čka »Hospodářský Slovník naučný« a »Domácí Vševěd«, slovník vědomostí z domácího hospodářství. R. 1903 převzalo Š-čkovo nakladatelství další vydávání »Matice lidu«. Z ostatních podniků buďtež ještě uvedeny: modní časopis »Bazar«, »Knihovna českých domácností«, »Daleko-

hled, Matice mládeže« a j.

2) Š. Josef, mladší bratr před. (* 18. led. 1837 v Kostelci n. L. — † 29. pros. 1904 v Čes. Brodě). Vystudovav vyšší reálku a techniku v Praze působil od r. 1859 jako učitel přírodních věd na reálce v Jičíně, od r. 1863 na reálce staroměstské v Praze. R. 1869 povolal jej k radě odborného rady dra. Antonina Šchmidta kníže Lobkovic k řízení rozsáhlých vjnic a sklepů v Dol. Beřkovicích, kde ztrávil S. plných 30 let a získal si pověst vynikajícího odborníka. Jeho přičiněním obrozeny byly nejen vinice berkovické, nýbrž i veškeré vinice v Čechách. Četnými přednáškami, praktickými příklady, vydáváním časopisu »Český Vinař« (jehož byl redaktorem a nakladatelem) a poučnými spisy pů-sobil k tomu, že české vinařství a česká vína záhy za hranicemi zvučného jména si dobyla. S. sepsal a vydal na 30 spisův a pojednání, z nichž nejznámější je dílo Vinařství (Praha, 1888), jednající o hospodářství viničném i sklepním a podávající návod, jak pěstiti révu vůbec. Z dalších prací sluší uvésti: O českém vinařství (t., 1876); Památky vinařské (Mělnik, 1877); Důležitější listiny a zápisky bývalého poctivého pořádku vinařského král. vén. města Mělníka, od r. 1606–1850 a Zprávy o schůzích vinařského spolku okolí Mělnika za r. 1874-76 (t., 1877); K dějinám vinařství českého (Praha. 1877); Úvahy o vinech českých (t., 1877); O školních zahradách (t., 1877); Mistni a školni museum (Mělník, 1877); Material k technologickému slovníku vinařskému (Praha, 1878); České vinařství (t., 1880); Vinarství v království Českém (t., 1891, též nem.) a menší brošury. S-čkovou zásluhou je zřízena na Mělnice vinařsko-ovocnická škola a v Litoměřicích škola vinařská, zaražen vinařský spolek okolí Mělníka a zemský vinařský spolek pro král. České. R. 1892 stal se členem čes. odboru zeměd. rady pro král. České a zpravodajem c. k. zemské kommisse v záležitostech phylloxery. R. 1898 udělen mu zlatý záslužný kříž s korunou a r. 1901 odešel na trvalý odpočinek. Byl přispěvatelem Ottova Slovníku Nauč. z oboru vinařského.

3) Š Jan Alfons, architekt a stavitel čes. (* 1858 v Praze). Studoval do r. 1881 na české technice v Praze, načež usidili se v Paříži, kde zaměstnán byl v architektonické kanceláři a později prováděl stavby samostatně. R. 1885 vrátiv se do Prahy prováděl stavitelskou praxi a v l. 1897 – 1900 vystavěš několik domů v assanaci. Š. jako předseda Společnosti Národního divadla a Slovanskéhoklubu pěstoval styky s cizími umělci, literáty atd., zejména s hosty francouzskými, a nezanedbal příležitosti, by jim učinil pobyt v Praze příjemným.

4) S. Matěj Anastasia, básník a spis. čes. (* 5. ún. 1860 v Praze). Vystudovav chemii na technice v Praze, byl technickým úředníkem cukrovarským na několika místech po českém venkově. Osvědčiv spolu vlohy k činnosti literární vrátil se na přání svého strýce Fr. Šimáčka do Prahy, aby se ujal redakce »Světozora« (v. t.), v které setrval od 1884—85 do konce jeho (1899). Od r. 1900 je v redakci »Zvonu«. V l. 1897—1900 byl knihovníkem městské knihovny vinohradské, od srpna 1900 činoherním referentem »Nár. Politiky«. R. 1895 byl zvolen mimoř. členem Čes. akademie. Literární činnost počal už v básnické omladině r. 1879 přispívaje verši do »Ruchu«, »Světozora«, »Koledy«, »Květů« a »Lumíra«. Na venku českém a v továrně otevřela se mu veliká škola života, nový, neznámý druh lidských bolů a zápasů, v jejichžto ohni umělecká jeho povaha se vytvářela směrem sebevědomé, mužné rázovitosti, účelné opravdovosti a vroucí příchylnosti k heslu práce za účelem dobra. Od prvního styku zaujal jej český lid, horská chudina a tovární dělnictvo srdečným soucitem, jehož veršované ohlasy uveřejňoval v časopisech a vydal pak v knize Z kroniky chudých (1884 a u Topiče 1893). R. 1885 složil milostnou idyllu V bludišti lásky (»Kab. knih. (1889), ale píseň jeho pravá v šumu práce a v světě malých lidí zrozená tam jen stále zalétala. Tyto básně z let 1885-95 tvoří hlavní jeho veršovanou knihu Na záletech (1896), hymny práce, romance o chudé bídě reflexe a ballady z továrny, ale i milostné znělky a dětinně měkkou poesii rodinnou. K lyrice a epice se připojily záhy pokusy dramatické, prudce situační činohry Pomluva (1886) a Bez boje (1887). O pevný základ pocsie života a pravdy se opírá obraz Svět malých lidí (1891) cenou Naprstkovou poctěný, hra životná, pohnutá a dobrého Touž cenou poctěná činohra Jiný vzduch (1893, přépracovaná 1894) dokazovala thesi, že nové ovzduší přeměňuje lidi. Ještě dále do moderních hesel se zabralo drama Ztracení (»Květy«, 1900), vynikající zevrub-ným studiem a velikým rozmachem sily scénického realismu. Líčí následky bludného vychování dětí, boj sobců a krajního individualismu mužova s obětovným odevzdáním ženy. Nikde soucitu ve hře, jen úžas. Hlavní obor nalezi S. v novellistice. Nejvice čerpal ze zkušenosti a vzpomínek cukrovarských.

616 Šimák.

Ličí stroje a lidi v tajuplné vnitřní souvislosti vlivů, český svět práce, jemuž nový průmysl dal i novou duši. Hledati a odhalovatí tu duši tovární, individuální i společenskou, vášnivou, prudce živelní a opět mužně rozmyslnou, bylo Š-čkovi úkolem velevděčuým. Mnoho se mu na tom poli podařilo. Kromě Manželů Strouhalových (>Světozor«, 1885), jichž použil také v dramatě, byly to hlavně cukrovarské obrázky *Z opuš*těných míst (»Libuše«, 1887, 2. rozmnož. vydání r. 1901), U řezaček (t., 1888), v rámci zevrubného ličení kampaňového ruchu zasazená milostná truchlohra, a Duše továrny (1894). povídka nevšední jakosti, v níž vláda zvyku zmocněna na děsnou sílu tajuplné, mysticky úchvatné náruživosti. Zde užk prvotnímu prostému realismu přibyla i poesie duše, ziednaná poznatky psychologickými. Původně S. byl nadán k tomu, aby podával pravdu života nelíčeně, názorně živě, prostě a upřímně. Mravní opravdovost a cituplné zaujetí však způsobilo záhy osobní zabarvení, které je někdy silné. Dobrou míru zachoval ve výborných vzpomínkách studentských, jež nazval Ze zápisků Phil. stud. Filipa Korínka (»Světozor«, 1892—94, pak v pěti svazečcích I.—V. 1893—97) utajív se na čas jmenem Martina Havla. Látka je poutavá, »pohledy do rodin«, jež poukazují částečně na determinismus atavistický a na Zolu, ale hlavní síla je vypravovatelské umění a nenucená, přirozená pravda slohu. K nejlepším pracím náleží román Dvojí ldska (»Světozor«, 1890, pak 1894), znamenitě podaná historie tří srdcí, skutečnosti tak jak jest neúprosné, a První služka (»Květy«, 1893, pak 1898), malý obrázek genrový, ale ryzího umění, nálady jemně humoristické. Kontrastem v Bratřích (v »Světozoru« 1886, v »Libuši« 1889) už ukázal zálibu v rozvrzích práce podle jistých ideí mravních. Vlivem doby a nových proudů zaujala ho snaha po modernosti, problémovosti a psychologičnosti, o něž stál tím spíše, že hověly jeho stále rostoucí opravdovosti v nazírání na úkoly spisovatelské a že ho podněcovaly v studiu života. Tu snahu mravní jevil román Otec (illustr., 1891) ze vzpomínek ještě továrních, více ještě Štěstí (»Libuše«, 1891), román umělecký, vysoce zajímavý, poctěný cenou Čes. akad., jehož pravdy vystupují konkrétně živě a přesvěd-čivě, ač výslednice není rozřešena. Za těžkým problémem choulostivým vyšel román Světla minulosti (>Světozor«, 1898, pak 1900), líčici vratké vztahy lásky k manželství na životě muže slabocha s pozadím časovým. Pěkný problém psychologický má povídka V novém fivote (>Květy«, 1895, >Kab. knih.«, 1898) se zakončením soucitné altruistickým. Román *Lačná srdce* (1904), poctěný cenou Č. akademie, bojuje o soucit s lidmi neukojitelných náruživostí, ježto nevinně chorobou po předcích zatíženými. Mnoho tu dobré zkušenosti a ryzího umění, ale vše podrobeno příliš theoriim. R. 1905 vyšel ve » Zvonu« z péra S-čkova nový obsáhlý román Chci žít! Z němč. tion« od Liszta.

přeložil G. Hauptmanna drama »Osamělé duše« a Sudermannův »Domov«. — S. je básník soucitu s utištěnými a vyděděnými, nadšený pro dělnou práci a tiché rodinné blaho (viz verše *U mých dětí o mém dětství* v »Černé hodince. Spisovatel vědomě a zásadně demokratický, nepřítel aristokratismu, zvláště literárního. Znamenitým darem pozorovacím obdařen nalézal význačné tvary i na zjevech nejvšednějších. Energie pudila jej v práci ku předu a v závod na poli románovém i nejtěžším. Od duše tovární přešel k duši české, zvláště chorobné a velkoměstské, aby hledal pomoc a lék za heslem »Dobro činit, poklad největší«. — O pracích S-čkových psáno po časopisech mnoho, většinou příznivě. Delší článek od J. Máchala v knize »O českém románu novodobém«. Mnoho přeloženo do němčiny; tak »Štěsti« v »Prager Zeitg.« (1896), drama »Jiný vzduch« od M. Fürthové (provoz. v Berlíně s úspěchem r. 1902), »Manželė Strouhalovi« ve »Vorwärts«, »U řezaček« v »Arbeiterzeitg.«, »Cvrček« v alman. »Dioskuren«. »Otec« v »Ill. Romanbibl.«, něco i do polštiny (»Stěsti« v »Tygod. ill.«, »Z opuštěných míst«),

do slovinštiny a chorvatštiny. Vbk. šimák: 1) Š. Bedřich, pianista a sklad. čes. (* 16. čce 1826 ve Veselí v Bydžovsku -† 30. září 1886), určen od rodičů k oekonomii poslán do Prahy na ústav polytechnický, kde studoval nauku o hospodářství. Vedle toho učil se pilně na piano, a aby se úplně vzdělal ve hře klavírní, vzdal se oekonomie a studoval hudbu krátký čas u Václ. Tomáška a pak u Pichovského. Potom stal se učitelem piana v klavírním ústavě Jos. Jiránka a později spoluředitelem pianního ústavu Petra Maydla, načež r. 1855 založil na Malé straně samostatný ústav pro piano. Ve svém ústavě pěstoval od r. 1858 skladby slovanských skladatelů vůbec a českých zvlášť a jemu jest děkovati, že při veřejných produkcích jeho žáků skladby od Stanislava Monjuszka, L. Duška a j. byly provedeny. Š. byl velmi činný i jako hudební skladatel. Skladby jeho vyznamenávají se pečlivou propracovaností, pěkně vedenými melodiemi a neobyčejnou vervou. Jest jich velmi mnoho a některé z nich bývaly často hrány i na kon-certech. Jsou to: La harpe éolienne (1866); Deux marches (op. 23. a 26.); Grande étude; Impromptu-Polka (op. 29.); Grande octav. étude (op. 27.); Etude (op. 28.); Esmeralda-Polka (op. 19.; transkripce na prvni tištěnou Hilmarovu polku); Pochod upravený pro orchestr; Sonetta č. 1. a č. 2. (op. 32.); Etuda; Au soir du printemps; Melancolie; Nocturno op. 30. č. 1. a č. 2.); Salon mazur; Tři so-náty (op. 16.); Pohádka u přeslice (op. 12.); Idylla (op. 13.); Chanson sans paroles (op. 9.); Charactères différents (op. 10.); Impromptu-valse (op. 24.); Impromptu (op. 22.); Teče voda, teče (s variacemi, op. 22.); Valse de concert (op. 8.). Pro klavír a harmonium upravil: »Nocturno« a »Polonaise« od Chopina, »Les adieux« od Webra, »Autrefois« a »Consola-

storik čes. (* 15. srp. 1870 v Turnově n. Jiz.). Vystudovav gymn. v Ml. Boleslavi, čes. universitu v Praze, jest od r. 1900 učitelem zeměpisu a dějepisu na měst. vyšší divčí škole v Praze. R. 1904—05 pobyl na univer-sitě v Lipsku, načež habilitoval se spisem: Bartos pisar a jeho kronika (>C. cas. hist.« 1901, »Věst. Čes. Akad. « 1903), za docenta ćes. dějin na č. universitě. Od r. 1897 rediguje »Cas. společn. přátel starožitností čes.«, od r. 1903 má účast v kommissi pro vydávání »Pramenů dějin čes. a r. 1904 zvolen mimořád. členem »Král. č. spol. nauk«. Napsal a tis-kem vydal: Severní Čechy (Praha, 1902, 12. díl Ottových »Čech«); Příběhy města Turnova nad Jizerou, dil I. a III. (Turnov, 1903-05); Hrad Fridštejn (t., 1893); Paměti o hradu Rotštejnu (t., 1894); Průvodce po českém ráji (t., 1904). Vedle toho napsal asi 200 větších i menších statí z oboru národopisu, čes. dějin, dějin umění, topografie, věd pomocných do »Světo-zora«, »ČČM.«, »Č. čas. histor.«, »Věst. král. spol. nauk«, »Methoda«, »Č. Lidu«, »Čas. spol. přátel starožitnosti«,»Památek archaeol.«, k vydání upravil »Kroniku Bartoše písaře« a »Chronicon Georgii Pisensis«. Veršem i prosou pod pseud. B. Jarovec vydal několik prací v »Osvětě«, »Zvonu« a j., o sobě vydal výpravnou báseň: Tur (Turnov, 1904). **Simanice** viz Šemanovice.

Šimanič Jiří, spis. česko-něm. (* 1835 v Záhřebě). Záhy oddal se obchodu. R. 1858 přišel z Vídně do Vsetína, kdež pobyl až do r. 1861 a měl tam krám se smíšeným zbožím. Ze Vsetina odešel do Nov. Jičina a odtud do Olomouce. Ve Vsetině i v Olomouci skládal knihy, jichž vydal slušnou řadu, jazykem českým, nejvíce však německým. Od let 90tých žije v Bystřici (Feistritz) ve Stýrsku. Podpisy jeho jména jsou velmi nestálé. Ve Vsetíně podpisoval se Š., Simanitsch, v Olomouci Dr. Jürg Simani, ve Štýrsku Dr. Jiří Simoni! Za pobytu svého ve Vsetině vydal česky: Obrazy z Moravy, s ob-zvláštním ohledem na starožitnosti a památky jeho: hrady, zámky, kostely, léčící místa atd (Olom., 1860, též něm.: Ansichten aus Mähren, t., 1860). Ve Štýrsku vydal druhou českou knihu (lékařskou): Jak dosáhneme dlouhého věku (Přerov, 1894). Z něm. spisů jeho za-znamenáváme pro zvláštnost jejich: Erkennt-nislehre der Schöpfung (1869); Dante u. Philalethes (1869); Jesu Christi Leben, Wirken u. Tod (1871); Unfehlbarkeit des Papstthums (1873); Sagen u. Marchen aus Mahrens Vorzeit (1889) a j. Srv. Václavek, Dějiny města Vsetína (1901); Zibrt, Bibliogr. české historie (1900); Heller, Mährens Männer der Gegenwart niho soudu v Kazani (1873), přednášel tam

(* 19. září 1844 v Nov. Dvoře u Elhenic — oděsského soudního dvora (do r. 1898), před+ 11. srp. 1897 v Č. Budějovicích). Vystu- nášel tam r. 1882—84 o rus. civ. právu. Hlavdovav gymnasium a kněžský seminář v Č. Bu- nější práce Š-kého: O městnych zakonach dějovicích, vysvěcen byl na kněze r. 1867, Bessarabiji (Oděssa, 1887 – 88, 2 seš.); Uka-

2) S. Josef Vítězslav, dr. filosofie, hi- načež povolán za kazatele ku sv. Anně v Č. Budějovicích. R. 1875 ustanoven adjunktem bohosl. fakulty v Praze, avšak již násl. r. po-volán zpět do Č. Budějovic za vicerektora bisk. kněžského semináře, načež r. 1877 povýšen na pražské univ. za doktora bohosloví. a podnětu biskupa J.V. Jirsíka vykonal r. 1878 a 1879 studijni cestu po Italii, zdržev se delši dobu v Římě. R. 1882 ustanoven prof. dogmatiky a filos. propaedeutiky v semináři česko-budějovickém. r. 1887 vyznamenán ti-tulem bisk. notáře, r. 1888 jmenován skut. konsist. radou, r. 1889 radou diécésního soudu manželského a r. 1896 radou djécésního soudu pro věci sporné a trestní. Š. zabýval se studiem Aristotela a sv. Tomáše Aquinského Čásť » Summy theologické « mistra tohoto vyložil a volně přeložil pod názvem O Bohu jednom v bytnosti a trojím v osobách (Praha, 1891), traktát známý pod jménem »De Deo uno et trino«. T. r. obrátil na sebe po-zornost svým vědeckým posudkem II. a III. dílu Vrchlického překladu Dantovy »Božské komedie« (v »Hlídce liter.«, 1891). Upozornil, že překladateli velebásně nutno znáti scholastickou filosofii, již Dantova báseň se spravuje, a podal mu zároveň různé pokyny, jichž Vrchlický při II. vyd. »Očistce« a »Ráje« nejen dobře si všiml, ale takořka všude šťastně provedl. Velká jest řada různých článků jednak vědeckých, jednak populárních, jimiž přispěl do různých časopisů a sbor-níků. Tak zejména v »Ottově Slovn. Nauč.«, v »Cas. pro katol. duchov.«, kde zvláště zmínky zasluhuje po smrti uveřejněná práce Jak učí Aristoteles o Bohu? (1899), v > Hlidce literarni«, »Budivoji« a j. Znaje několik řečí, zabýval se rád v prázdných chvílích literaturou, zejména vlašskou.

Simanov: 1) S. (Kellersdorf), ves v Če-chách, hejtm. Něm. Brod, okr. Humpolec, fara Branišov, pš. Větrný Jenikov: 62 d., 434 obyv. č. (1900), 1tř. šk., popl. dvůr. — 2) Š., ves t., hejtm. Sušice, okr. a pš. Kašper. Hory, fara Albrechtice; 35 d., 204 obyv. č., 17 n.

(1900), kaple, mlýn a popl. dvůr. **Šimanovskij: 1) Š.** Julij Karlovič viz Szymanowsky.

2) S. Mitrofan Vasiljevič, právník rus. (* 1845). Studoval na Richelieuovském lyceu a pak (od r. 1863) na právnické fakultě pe-trohradské university. Na základě dissertace O sudebniké carja i velikago kňazja Joanna Vasiljeviča Groznago (1870) jmenován soukr. docentem civ. práva a soudního řízení na kazanské universitě, nemohl však přednášeti, byv přeložen r. 1871 k okružnímu soudu do Oděssy. Když však jmenován členem okružod r. 1876 do r. 1881 o civ. řízení. R. 1881 **Simanko** Václav, bohosl spisovatel čes. přeložen byv znova do Oděssy jako člen působil pak 2 roky jako kaplan v Měčině a zatělj suděbnym rěšenijam po voprosam měst-5 let jako kaplan a katecheta ve Vodňanech, nago bessarabskago prava (t., 1887); O činše-

vych pravootnošenijach (t., 1886); Zakon o čin- jmenován auskultantem a poslán do Těšína, ševikach (t., 1886); K voprosu o požiznennom vladěniji (t., 1888); Istorič. očerk obrazovanija i razvitija juridičeskich obščestv v Rossiji (t., 1882); Očerk vozniknovenija ispraviteljno-vospitatéljnych zavedénij díja malolétnich pre-stupnikov v Rossiji (t., 1884); Patronat v Rossiji (t., 1888); Zakon o preobrazovaniji mest-nych krestjanskich učre denij i sudebnoj vlasti v Imperiji; Očerk sudoustrojstva i sudoproizvodstva po novomu zakonu (t., 1890); O mestnych zakonach pribaltijskago kraja (t., 1889); O rezešach i rezešskom vladěniji (t., 1898); O rezešach (na základě listin archivu býv.

oděsského generál gubernátora, t., 1899). **Šimanovský** Karel, dram. umělec čes. (* 1826 ve Skřivani – † 1904 v Praze). Mladý Šíma, jak bylo vlastní jméno umělcovo, odebral se záhy do Prahy, aby se stal knězem, ale již po primě nestacily hmotné prostředky k dálšímu studiu; hoch vyučen truhlářství a chápal se i řezbářství. Ale živý jeho duch toužil po divadle a shledáváme se záhy se Š·m v tehdejších kroužcích pražských ochot-níků. Za nedlouho upozornění nan divadelní činitelové a dne 12. led. 1845 vystoupil po prvé na scéně nového Stögrova divadla v Růžové ulici. Za krátko hrál po druhé, byl přijat za člena českého ensemblu a brzy náležel k oblibeným hercům. Při tom však dále ochotničil, zabýval se i řemeslem, až r. 1848 dostalo se mu stálého platu a od té doby věnoval se zcela divadlu. R. 1851 opustil s Tylem stavovské divadlo, ale po roce opět se vrátil a zůstal již trvale u zemské scény až do 11. pros. 1898, kdy se s českým divadlem rozloučil po 53 letech oddaného spolupracovnictví. V l. 1877—80 byl i režisérem činohry a především tragédie. Š. byl svérázný herec starší školy, která dbala více rozmachu v přednesu nežli životného po-dání, avšak v dobách svého plnokrevného vyspění v letech 60 – 70tých dovedl strhávati hlediště mnohými přednostmi vnějšími i důrazem akcentu sve deklamace. Nezabiral se nikdy do jemnosti slova, ale znívalo plasticky, i když léta mu ubírala na živosti. Vedle jeho vrcholných rollí hrdinných (Hamlet, Othelo, Král Lear) byl pozoruhodný i jeho Rysoor (ve »Vlasti«), jakož i Julius Caesar, Rudolf II. v Kolarově »Mageloně« a z posledních jeho postav plukovník Schwartze v »Domově«. Vysoce vynikl jako Menenius Agrippa v »Koriolanu«. Avšak v Národním divadle musil Š. zápasiti s názorem doby úplně změněným a vystupoval ponejvíce již jen v menších úlohách. Byl umělec svrchovaně svědomitý, muž naveskrz seriosní a v jeho práci zakotvil mnohý opravdový úspěch českého di-

Simberk (Schimberg), ves v Čechách, hejtm. Chomutov, okr. Jirkov, ps. Kunratice, fara Novosedly; 49 d., 243 obyv. n. (1900).

Simeček Bedřich, právník čes. (* 12. září 1854 v Drnovicích u Výškova). Gymnasium studoval v Brně, universitu v Praze. R. 1879

r. 1881 složil zkoušku soudcovskou, byl pak trestnim soudcem v Těšině a r. 1883-85 v Bilsku, r. 1885 adjunktem v Kroměříži a r. 1886 dostal se opět do Těšina, kde zůstal až do jmenování radou zem. soudu ve Velkém Meziříčí r. 1900. S. již jako právník zasílal články do »Právníka«, »Zpráv Moravských a jiných časopisů, dílem stati samo-statné (O vy šetřovací vazbě, O obnovení trestního řízení a j.). Aby budil v lidu národní uvědomění, konal mu přednášky, psal feuilletony a články, poučující lid o slavné minulosti národa českého a povzněcující k národní hrdosti, s počátku hlavně v »Opavském Týdenníku«, od r. 1894 v »Novinách Těšínských«, kam psal úvodníky, přehledy politické, články národohospodářské, právnické pokyny a feuilletony. Jeho přičiněním povstaly záložny na Borové, Morávce, v Dobré a konečně občanská záložna v Těšíně, v níž pak po 4 léta byl předsedou dozorčí rady. Redigoval též několik ročníků »Kalendáře Dr. N. slezského«.

Šimek: 1) Š. Maximilián, spis. čes. 18. srp. 1748 v Nejdově ve Štýrsku — † 7. čna 1898 v Ranšpurku [Rabensburg] v Dol. Rakousich). Počav studie ve Stýr. Hradci vstoupil již r. 1766 do řádu piaristů, učil na řádných kollejích ve Vídni a j. a r. 1780 stal se professorem čes. jazyka na vojen. akademii v Nov. Městě u Vídně. Od r. 1786 žil ve Vídni jako světský abbé a posléze pro svou znalost slovančiny stal se farařem v Ranšpurku. Tiskem vydal: Krátký vejtah všeobecné historic přirozených věcí mimo příložku některých pamětihodných příběhů a poznamenání některých čes. slov, k všeužitečné potřebě českýho jazyka v c. k. Terezian. vojenské akademii (Vid., 1778); Krátký výtah všeobecné historie světa (t., 1778); Von der Religion der Russen, z rus. (t., 1782); Handbuch für einen Lehrer der bohm. Literatur (t., 1785, s tabellární grammatikou českou), většinou doslovné a chybné výtahy z rukopisů Zlobického (viz Materialien zur Statistik Böhmens«, 1787, 1. seš., str. 42); Politische Geschichte des Königreichs Bosnien und Rama vom J. Chr. 867—1741 (t., 1787); článek o Hanácich, sestavený z listů abbé Fil. Friebeka (otištěn v Schlogerově Briefwechsel VII.); mapu Bosny (Víd. 1788) a mapu vídeňské arcidiécése. Š. byl z prvých uvědomělejších vlastenců a Slovanů. Sebral značnou knihovnu, horlivě obíral se jazykem českým i jinými slovanskými, jejich literaturami a dějinami, dal pomoci hrab. Eug. Vrbny zhotoviti hla-hol. pismo, byl v prátelských a literárních stycích s Dobnerem, jenž jeho autoritu ve slovan. jazycích dosti vysoko cenil, s Duri-chem i Dobrovským. Š. prvý odvážil se na veliký úkol, vytčený rodicí se slavistice: na všeobecnou slovan. harmonickou mluvnici v XIII tabulkách (Slavische Sprachforschung in tabellarischer Darstellung des Gegenverhaltnisses verschiedener Mundarten nach den besten nastoupil soudní praxi v Nov. Jičíně a r. 1880 | Sprachlehren eingerichtet) s kritickými ději-

nami řečí slovanských; dílo nikdy nevydáno, (* 1839 v Ústí n. Orlicí — † 1900 v Soběhorlivosti S. patrně nestačil na veliký úkol, sof. fakultu v Praze, r. 1870 stal se supplensova a Pohlova, tak nebezpečne pro obro- Mimo příspěvky z oboru dějin vychovatelství zující se jazyk český. Srv. Wurzbach, Bio- a psychologie do rozličných časopisů škol-

graph. Lexicon sv. 29., str. 328 sl. Hš. chaře Em. Maxe, v jehož dílně devět let pracoval, a pak mnichovské akademie, kde čtyři léta pobyl v atelieru prof. Widnmanna. Jsa takto odchovancem staré školy sochařské, ve které vlád! antikisující idealism, S. neuzavíral se vlivům nové oživlého realismu ani po italské cestě a studijním pobytě v Římě 1864-70. Z divadelniho formalismu S. propracoval se k větší vniternosti i k pravdistudium plastiky starokřesťanské, najmě starých sarkofagů. Do Prahy S. přinesí náčrtek na pomník Jungmannův, k němuž architektonickou čásť přikomponoval arch. Barvitius. Dříve, než byl tento pomník odhalen, S. dokončil sochy Godefrida Pappenheima, Jana Werthu, Jana Sporka a Albrechta z Valdřadi se socha *Jiří Poděbradský* s Prašné brány v Praze. Postavy takovýchto typů rázných mužův a vojáků nedařily se však Šimkovi tou měrou, jako postavy mužů vědy, umělcův a básníků. Sochy pro dvorní museum ve Vidni (Sv. Eligius, Isidor z Milétu), Cherubini a Michelangelo pro Rudolfinum v Praze (na attice) dovedl opatřiti rysy mnohem připadnějšími, a tak nepoutá jeho rytíř (Roland) na Karlově mostě v Praze diváka mohutnosti a jadrnosti zjevu, nýbrž je spíše svědomitě prostudovanou figurinou ozbro-jence z XV. století, zjevem příliš unyle mla-distvým a krotkým, aby byl sebevědomým níku Nauč.«. znamením městského práva na tržbu a mocné ochrany jeho. Také zjevy svatých byly mu mnohem bližší, jak dokazují *reliefy* u sv. Petra na Poříčí, u sv. Václava na Smíchově, krásné sochy oltářní v kapli sv. Anny chrámu svatovitského, sousoší sv. Cyrilla a Methoděje v Třebíči, madonna a sv. Václav na Prašné bráně, i a konečně sv. Onofrius pro hřbitov bilinský, postava zároveň nejživotnější, o vlivech moderního realismu nejjasnějí svědčící. Přísná českému sochařsáví daný. F. H-s

3) Š. František, čes. spisovatel paedag, za faráře do Jenšovic u Vys. Mýta, kde pů-

ač ohlášeno tiskem již r. 1783. Při vší píli a slavi), studoval gymnasium v Litomyšli, filojak právě soudil již Dobrovský, poznav zvláště tem na paedagogiu v Budějovicích, odkudž jeho nesmyslné novotaření podle vzoru Ro- přeložen t. r. na paedagogium v Soběslavi. ských vydal o sobě: Vychovatelství ve třech 2) S. Ludvík, sochař čes. (* 19. led. 1837 dilech (I. Paedagogika, II. Didaktika, III. Děv Praze — † 25. led. 1886 t.), byl žákem so- jiny vychovatelství); Předbraní vychovatelství, sv. I.: Lockea některé uvahy o vychování;

Logika pro vzdělané učitelstvo a přátele věd.

4) S. Pavel, spis. čes. (* 1853 ve Chmelné).

Studoval gymn. v Č. Budějovicích, na universitě v Praze, potom působil na zem. střed.
hospod. šk. v Přerově a nyní je professorem stát. vyšší průmyslové školy v Brně. Přispival do »Mor. Rybáře«, do progr. měšť. šk. v Přerově na r. 1890 napsal: Jak vyučovatí vosti zevniho zjevu. Z prvních jeho praci, dějinám, aby základem při vyučování byly 12 malých reliefů na hrobce rodiny Šebkovy stále dějiny vlastenecké, přel. dra Simoniho: a Lannovy na Olšanech, lze vypozorovatí slak dožítí se starých let (Přerov, 1886), a byl spolupřekladatelem díla Bilzova: »Nový způsob přirozeného léčení« (Val. Meziříčí,

1902).
5) S. Josef, historik čes. (* 8. bř. 1855)
Vuetudovav gymnasium ve svém v Litomyšli). Vystudovav gymnasium ve svém rodišti, universitu ve Vídni, supploval v letech 1878-84 v Litomyšli, v l. 1884-94 byl *šteina* pro arsenál vídeňský. K temto pracím professorem na ústavě učitel. v Kut. Hoře, od r. 1894 ředitelem ústavu učitelského v Soběslavi, od r. 1898 jest ředitelem učitel. ustavu v Kutné Hoře. Literární jeho práce, založené ponejvíce na studiích archivních, odnášejí se ke kulturní historii české a dějinám měst Litomyšle a Kutné Hory. Do programmu gymnasia litomyšlského na r. 1881 a 1884 napsal: O učebné stránce historických parallel; O sterce trstenické; další práce uve-řejnil ve »Sborníku histor.«, v »ČČM.«, v »Č.

Lidu«, »Světozoru«, »Zl. Praze«, »Věst. Král. čes. spol. nauk«, »Památ. archaeol.« a »Č. čas. histor.«. Jest přispěvatelem »Ottova Slov-

Šimerka: 1) Š. Václav, mathematik čes. (* 1819 ve Vys. Veseli — † 1887 v Praskačce). Do obecné školy chodil ve svém rodišti, pak v Löwenberce v Pruském Slezsku a konečně v Jičině, kdež také studoval na gymnasiu. Filosofii poslouchal v Praze, theologii v Hradci Kr., načež r. 1845 byl vysvěcen na kněze. V době kaplanování ve Žlunicích u Jičína podrobil se státní zkoušce z mathematiky pro gymnasia, načež r. 1852 odebral se do Prahy, aby studoval fysiku u proslulého prosvědomitost vyznačuje všecky práce Šimkovy, Prahy, aby studoval fysiku u proslulého proschází jim však síla výrazu a pravdivý po- fessora Petřiny. Vykonav též z tohoto předhyb, odpozorovaný přírodě. Jméno Šimkovo mětu státní zkoušku, povolán byl za suppluvyslovováno po nějaký čas na nejpředněj- jíciho professora na gymnasium do Č. Bu-ším místě, když byla řeč o českém sochař- dějovic, kde po 9 let vyučoval mathematice ství, a S. pokládán byl za nástupce Levého, a češtině a také rok fysice. Přes to, že učitelale také on ustoupil mocnému proudu rea-ské působení jeho co do výsledku u žáků listnímu ve výtvarnictví českém. Sluší však mělo úspěch v pravdě neobyčejný, neměl prý doznati, že Š. ze starší generace jediný měl daru zalibiti se rozhodujícím činitelům. Proto dosti síly a odvahy, aby následoval mocný nemaje naděje na dosažení definitivy, žádal příklad na sklonu XIX. století Myslbekem r. 1862 za faru ve Slatině u Žamberka, která mu také byla udělena. Odtud dostal se r. 1866

sobil až do r. 1886. Když pak t. r. dán byl | S. byl muž povahy veskrze šlechetné, přímé na trvalý odpočinek, přesídlil se na Hradecko do vsi Praskačky, kdež žil až do své smrti. První jeho mathematickou publikaci vydala videnská akademie věd r. 1858 s názvem Die Perioden der quadratischen Zahlformen bei negativen Determinanten, kterážto práce byla odmitnuta Král. českou společnosti nauk, ježto posudek o ni vyzněl nepříznivě, ač prof. Kulik v dopise blahopřál vřele S-kovi ku práci té, kterou prý si dobude slávy, akademie vydala roku následujícího S-kovo pojednání Lösung zweier Arten von Gleichungen, pak Die trinaren Zahlformen und Zahlwerthe a r. 1862 Král. česká společnost nauk uveřejnila Příspěvky k neurčité analytice. Ještě za svého pobytu v Č. Budějovicích Š. sepsal Algebru čili počtářství obecné (Praha, 1863), k níž připojil krátký přehled počtu differenciálního a integrálního. Kniha ta schválena ministerstvem vyučování jakožto učebnice pro školy střední a dočkala se 3. vydání. Připojený počet differenciální a integralní vyšel pak o sobě r. 1864 s názvem Přídavek k algebre, o němž zvláště sluší poznamenati, že jest prvním spiskem českým o vyšší mathematice. S. též horlivě přispíval do »Kroku« z r. 1864, vydávaného Dastichem. Mimo to uverejnil v Grunertove »Archiv der Mathematik und Physik« r. 1869 Die rationalen Dretecke. Do » Časopisu pro pěstování mathematiky a fysiky přispěl články: Součty celých v lomené arithmetické posloupnosti (roč. V.); Řetězové pravidlo u shod (roč. VI.); Jednočlenná perioda zbytků z mocnin bez předchozích clenů, t. j. řešení shody C= C(mod M); Jedno-členů perioda zbytků z mocnin s předcháze-jícími členy (roč. XIII.); Zbytky z arithmetické posloupnosti (roč. XIV.). V témže ča-opise uveřejnil r. 1881 pojednání Síla přesvědčení. Pokus v duchovní mechanice, kterážto práce vyšla též jako zvláštní spisek. Také byla vydána vídenskou akademií věd r. 1883 s názvem Die Kraft der Ueberzeugung. Ein mathematisch-philosophischer Versuch. Prace tato jest zajímavý pokus podrobiti přesné nadvládě pravidel mathematických i záhady věrohodnosti poznatkové. Nemalých zásluh S. zjednal si o pensijní spolek sv. Josefa, založ. r. 1873 J. Starým, farářem u sv. Trojice v Praze, pro světské kněze církevní provincie české tim, že provedl nesnadnou kalkulaci, týkající se členských příspěvkův a výšky pense, kterážto kalkulace podle vlastní výpovědi Š-kovy byla obtižnější než sepsání nějakého dosti obšírného díla védeckého. Práce S kovy, jež vynikají původností myšlenek, zvláště pak slohem jadrným a úsečným, zajistily svému tvůrci čestné místo ve vědecké literatuře naší, jež by zajisté od něho ještě více byla ziskala, kdyby mu bylo dopřáno domoci se působiště přiměřeného jeho talentu mathe-matickému. Záhy po smrti Š-kově »Jednota českých mathematiků« pojala úmysl trvale uctiti památku čestného člena svého a po-

a srdečné, a význačný zjev v národním životě našem, náležeje k těm českým a moravským kněžím, kteří rozumějí velikým ideám a kteří s lidem cítí. Viz Augustina Pánka Život a působení P. Václava S-ky (»Časopis pro pěst. math. a fys. « roč. XVII., str. 253) a téhož Svěcení pomníku P. Václava S-ky v Praskačce

(t., roč. XIX., str. 273).

2) Š. Vincenc, český inženýr strojnický (* 20. led. 1843 ve Vys. Veselí). Absolvovav r. 1866 strojnictví na české technice v Praze, vstoupil jako volontér do železnič. dílen v Ces. Třebové. R. 1867 přijal místo supplentské na obecní reálce v Plzni, r. 1869 approbován z mathematiky a deskriptivní geometrie pro střední školy české i německé, r. 1877 ustanoven professorem něm. prů-myslové školy v Plzni, r. 1884 jmenován přednostou strojnického oddělení téže školy, r. 1885 stal se správcem a 1890 ředitelem nově zřizené české průmyslové školy (mistrovské) tamže, r. 1898 udělen mu titul vládního radý, r. 1904 vstoupil do výslužby. Š. vypracoval statický výpočet nového železného krovu a stropu pro Národní divadlo, r. 1881 zničené požárem, provedl výpočty železných mostů přes Dunaj u Tullnu, přes Vltavu ze Smichova na Vyšehrad, přes Radbuzu v Plzni. Tiskem vydal: Základové technické mechaniky (Praha, 1866); Parní kotly a stroje (t., 1884, přel. též do něm. a maď.); Elemente der Festigkeitslehre (Plzeň, 1898). Mimo to sestavil: Vorlagen für Schmiede und verwandte Gewerbe (Vid., 1886).

Bimio Nikola viz Jihoslovane, str. 491 b. **Šimkevič** Vladimir Michajlovič, 200log rus. (* 1858), vzdělal se na universitě v Moskvě a dosáhl stupně magisterského a doktorského na universitě petrohradské, r. 1886 stal se soukromým docentem a správcem zootomického kabinetu na universitě v Petrohradě, r. 1889 tamtéž mimořádným a r. 1895 řád. professorem zoologie. V l. 1889 až 1903 podnikl několik cest studijních do zoologických stanic západoevropských a v letech 1887—88 a 1893 k výzkumu fauny moře Bilého. Vydal cenné práce týkající se zejména anatomie a vývojezpytu pavouků, studia skupiny Pantopoda a novějí z oboru pokusného vývojezpytu. Z prací buďtež jmenovány: Etude sur l'anatomie de l'Épeire (Ann. d. scienc. natur., 1884); Étude sur le développement des Araignées (Arch. de Biol., 1885); Matérialy k poznaniju embrionaljnago razvitija Araneina (Zap. Imp. Akad. Nauk, 1886); Sur les Panto-podes recueillés par M. Chierchia pendant le voyage du corvette Vettor Pisani (Atti de l'Acad. dei Lincei«, 1888); Nabljudenija nad faunoj Bélago morja (>Trudy spb. obšč. jestěstv.«, 1889); Comptes rendus sur les Pantopodes etc. (Bullet. of the Mus. Comp. Zool. of Harward College«, 1894); Ueber den Bau und Entwicklung des Endosternits der Arachniden (>Zool. Jahrb.«, 1894); Zur Kenntniss des Baues und d. Entwicklung des Dinophilus vom stavila Š-kovi v Praskačce důstojný náhrobek, Baues und d. Entwicklung des Dinophilus vom který dne 1. list. 1889 byl odhalen a posvěcen. Weissen Meere (»Zeitschr. f. wiss. Zool.«, 1895); Studien über parasitische Copepoden (t., 1895); s jakousi ženštinou Helenou po Foinikii a O razvitiji kišečnago kanala u někotorych Syrii, kde rozl. kejkle provozoval. Církevní arachnid (*Trudv spb. obšč. jestěstv.«, 1898); otcové pokládají Š-a za zakladatele kacířské Experimentelle Untersuchungen an meroblasti- sekty gnostické Šimonianů. schen Eiern (*Zeitschr. f. wiss. Zool.«, 1899 4) Š. z Tournay (Simon Tornacensis) a 1902). Kromě toho vydal řadu praci popu- z počátku XIII. stol. byl učitelem filosofie lárně přírodovědeckých a učebnice zejmena: v Paříži, podle jiných kanovníkem v Tournay. Biologićeskija osnovy zoologiji (Petr., 1901) a

Storkes: 1) S. (také Schimko) Emanuel
Vilém (* 1791 v trenčanských Podlužanech — † 1875 v Prešpurku), ev. farář a spis. československý. Z Jeny, kde meškal na studiích, r. 1815 byl povolán do Vsetína na Moravu, odtud přešel do Suchdolu, od r. 1822 působil v Trenčíně a od r. 1839 žil v Prešpurce jako farář a zároveň učitel na ev. lyceu. — Š. psal třemi jazyky. Česky vydával hlavně církevní verše (Obět srdce vroucího, 1826; Nábožnost domovní, 1826, a j.) a modlitby; německy pěstoval týž obor. Pozornost pak svého času vzbudila zejména jeho maďarská knižka Egyhdzi unio (Prešpurk, 1842), jež ve politických usilovala o sjednocení protestantův augšpurského i helvetského vyznání v Uhrách. Snahy ty narazily na prudký od-por ev. národovců slovenských, jejichž mluv-čím stal se J M. Hurban ve spise »Unia čili spojení luteránů s kalvíny v Úhrách (Budín, 1846). Š. v Prešpurce, v cirkvi i ve škole, působil směrem maďaronským. (Živ. data u Lombardiniho, Slov. Plutarch, Slov. Po-

hlady VII, 203.) Včk.

2) Š. Ivan Ivanovič, archivista ruský * 1863 — † 1897). Studoval na historickofilolog, fakultě moskevské university (1882 cenou). Kromě toho napsal práci Novyja se dokonce již i proti přijimání pod obojí. dann ja k biografiji kňazja Antiocha Dmitri- Rok úmrtí jeho, právě jako narození není jeviča Kantémira i jego blitajších rodstven- nám znám. Výčet spisů jeho viz D'Elvert, nikov (Petr., 1891).

co Simeon (v. t.). — 2) Š. Kananejský, (Magus), byl v Samaří, kde provozoval čáry, od apoštola Filipa pokřtěn, a vida, že skrze byl žákem akademie pražské a vystavoval již skládání rukou apoštolských dává se Duch sv., na akademii obrazy v oleji malované, ponabízel apoštolům peníze, aby mu udělili tuto hledy a studie krajin, figurální motivy, ná-

Náleží ke skeptikům náboženským. Od něho prý pochodí výrok, že svět stejně klamán byl Mojžíšem, jako Kristem i Muhammedem. Tolikez se mu připisuje spis De tribus impostoribus« (O třech podvodnicích), spis však toho názvu tištěn po prvé až r. 1589. 5) Š. z Tišnova, mistr svob. umění, theo-

log a kdysi stoupenec Husův a Wiklifův, narodil se v Tišnově na Moravě. Studoval v Praze, r. 1395 stal se bakalářem a r. 1398 zapsán byl na theol. fakultu. R. 1401 byl již mistrem a od r. 1402 působil při universitě jako professor a examinator. Horlivě se učastnil boje mezi Čechy a Němci r. 1409 a 9. kv. t. r. byl králem jmenován děkanem knížka Egyhdzi unio (Prešpurk, 1842), jež ve fakulty artistické, ježto znesvářené strany ne-smysle hr. Karla Zaye, tehdy generálního mohly ve volbě se sjednotiti. V prudkých inspektora ev. církví a škol, z popudů hlavně sporech, jež toho času způsobil šířící se wiklifismus, stál na straně tohoto a hájil ho velmi horlivě a se zdarem. R. 1411 byl zvolen rektorem, v letech přištích byl činný jako examinator a assessor, dispensator librorum, disputator a collector. V l. 1412—17 byl asi málo veřejně činný ve prospěch wiklifismu, byl však v processe Husově několikráte brán za svědka a od koncilu i ode všech katoliků pokládán byl za arcikacíře. Teprve r. 1417 slyšíme o ostré disputaci, v níž S. z T. hájil wiklifistické učení o církvi proti M. Pavlovi Pražskému, faráři z Dolan na Moravě. Nedlouho před tím Š. vyzval M. Jakoubka ze až 1886). Po absolvování vstoupil do služby Stříbra k disputaci o jeho učení o podávání v mosk. archivu min. sprav., kde od r. 1888 svátosti oltářní nemluvňatům, s nímž nesoubyl spoluredaktorem a pak redaktorem pu hlasil. T. r. 1417 S. přijal faru v Tovačově blikaci tohoto archivu. V publikaci Opisanije na Moravě, na čas umlkl, avšak právě v tě dokumentoví hurchivu. dokumentov i bumag mosk. archiva min. justiciji době z neznámých důvodů ve smýšlení svém uveřejnil práce: Gosudarstvenny j archiv sta- uplně se zvrátil a přiklonil se ke katolicismu, rych děl : 1783 po 1812 g. (kn. 5.); Moskov- jak dokazuje jeho Tractatus sive epistola contra skije děpartamenty Senata i podvědomstvenny je quatuor articulos, zaslaný sněmu Čáslavskému im archivy v 1802-03 g. (kn. 6.); Očerk r. 1421. R. 1427, zmocněn byv listem kardi-dějatěljnosti komitéta, učretdénnago v 1835 g. nála legáta Jindřicha z Winchesteru, účastnil dlja opisanija moskovskich senatskich archivov se vanočniho hadani na Žebrace proti Roky-(t.) a Patriaršij kazennyj prikaz (kn. 9., velika canovi a Payneovi. Ve svém Listé k Píseča-monografie, poctená r. 1896 Makarijovskou nům z r. 1428 (Archiv Ceský VI. 416) obraci kov (Petr., 1891).

Nachträge zur Gesch. der histor. Literatur Simon, hebr. jméno osobní: 1) Š., tolik (Schriften der histor.-stat. Sektion VI., Brno, 1854); J. Loserth, Simon von Tischnov (Mitth. zvaný Zelótés (Horlitel), apoštol Ježíšův, d. Ver. f. Gesch. d. Deutsch. in Böhm. XXVI.); hlásal prý evangelium v sev. Africe a na Zíbrt, Bibliografie čes. hist. III. str. 28. Tam Britských ostrovech. — 3) Š. kouzelník uvedena též ostatní literatura. Skč.

6) Š. František, soudobý malíř český moc (odtud název simonie, t. j. svatoku- ladové komposice, a to vždy se zdůrazněním pectví), začež byl od Petra přísně pokárán barevného problému, v každém díle řeše-(Skutk. apošt. 8, 9—24). Potom chodil prý ného. Š. ukázal se tak od prvních počátků jako kolorista v moderním slova smysle a ja ploský, ústa přes míru veliká, pysky tenké. Pařížské obrazy (Boulevardy za noci; Pohledy vyznamenávají se náladovostí a jakousi barevností tónů, které někdy přímo napomahá lehkým zbarvením desky. V moderní galerii král Českého nachází se jeho obraz *Moře* jednoty« v Rudolfině. F.H-s.

7) S. Jan, spis. čes. (* 1820 v Blatci nad Rovenskem — † 11. srp. 1902 na Malé Skále u Turnova). Absolvovav kurs učitel. v Jičíně stal se pomocníkem učit. v Nábzí u Žel. Brodu, potom působil v Šumburku u Jablonce na něm. škole, od r. 1845 na Malé Skále, kde se stal řídícím učitelem a kde byl až do r. 1887, kdy odebral se na odpočinek. S. napsal a vydal: Průvodce českým rájem (Turpsai a vydai: Irtuvoace ceskym rajem (Iurnov, 1897); Katastrofa zámku Jičínského (t.,
1901); Zvlášinosti Malé Skály (t., 1895); Ze harta uchopuje za přední tlapy a silně jej
zápisků venkovského učitele (t, 1892). Vedle
toho přispíval do paedag. listů, historické
články uveřejnil v turnovských »Hlasech Pospiše, nežli levhart. Lvu však podléhá. Š. jizerských«, překládal z franč. a angl. a z nastřádaného jmění odkázal různé částky školám a okolním spolkům dobročinným. Zejména věnoval sÚstřední Matici Školské« 7000 K. -áč.

8) Š. Josef, spis. český (* 15. čna 1862 v Hor. Stakorách). Po studiích gymn. v Ml. Boleslavi vstoupil do ryt. řádu křižovníků s červ. hvězdou v Praze, kde r. 1886 vysvěcen na kněze, načež kaplanoval v Nebočanech u Děčína, v Dobřichovicích, u sv. Petra v Praze a nyni je farářem v Dobřichovicích. Cestoval po Rakousko-Uhersku, Německu, Italii, Belgii, Dánsku a Švédsku a vydal 2 sbirky básni: Verše (Praha, 1880, 2. vyd. 1889) a Za šera (t., 1892); román, Makabejští (t., 1890); kázáni O životě lidském (t., 1900); Krestanská domácnost (t., 1901); brošuru rediguje časop. »Obrana«.

Šimonovice (Schimsdorf), ves v Čechách,

(1900), lihovar, mlýn.

Blumb., Simia troglodytes Blumenb., Troglo-dytes niger Geoffr.; viz vyobr. č. 4107.), z vele-opů, zvlášť v mládí, lebkou, chrupem a po-měrem paží člověku nejpodobnější, dosahuje dův kalmuk. Vedle toho vysly Pojízerní povýšky 1·3—1·8 m, jest menší gorilly a liší se vidky (Ml. Boleslav, 1883).
od ní velikými odstávavými boltci. Lysý **2) Š.** Karel Jaroslav, syn před., akad.
obličej jest barvy šedivé kožové, nos malý malíř čes. (* 1869 v Berouně). Je žákem praž-

jeho Studie z cest na pobřeží Adrie jako jeho Srst hušťá, prostředně dlouhá a hladká na čele pravidelně se dělí a tvoří kol obličeje z ulic pařížských; Z Boulogneského lesíku za licousy; ruka na prstech a dlani jest bez srsti. měsíční noci atd.) jsou toho doklady. V kresbě Barva srsti jest černá, na bradě a kol řiti figurální delikátní a jemný Š. záhy oblibil bělavá. Š. obývá širý okršlek zemí mezi-si techniku ryjecké jehly, a jeho lepty, jimiž obratníkových západní a vnitřní Afriky; na ovšem zachycuje také krajinářské náměty, východ rozšířen jest až po veliká jezera; jest obyvatelem lesa a živí se plody. Žije v ro-dinách neb malých skupinách a zdržuje se hlavně na stromech, které v zemí Njam-Njam tvoří lesy t. zv. galeriové, místy neproniknuv dešti. Na výstavách družiny » Manesa«, je-jímž je Š. členem, obyčejně vystavuje, rov-něž tak obesílá jarní výstavy » Krasoumné navštěvuje i opuštěné plantáže domorodců, aby je plenil. Při chůzi pohybuje se obyčejně po čtyřech, opíraje se spíše o hřbetní stranu prstů nežli o dlaň a chodidlo. Chod jest kolisavý a vzpřímiti se může jen na krátko. Na stromy splhá jen pro plody, aneb aby zrobil jakés hnízdo neb lůžko ve větvích. kdež pak samice s mláďaty přenocuje. V každé hodině za dne i v noci možno v lesích š-em obývaných slyšeti hlasité výkřiky a vytí opic těchto. Spatří li š. člověka, prchá obyčejně, je-li však v úzkých, prudce se brání. Levpřichází nyní ze všech veleopů nejčastěji živý k nám, kde však bohužel jen výjimkou vydrži 2-3 léta, kdežto v záp. Africe i v zajeti prý dožil se až 20 let. Všeobecně se tvrdí, že zajatí š-ové chovají se velmi mírně, rozumně a roztomile, nančí se snadno užívati lžíce a píti z nádoby. Avšak, ač š. nejčastěji z velcopů k nám se dostane, nelze rozhod-nouti, zda se čítá více druhů či odrůd, o něž vede se posud spor. (Druh š. lysý, A. calvus Du Chaillu od r. 1883 se uznává, Brehmův tšego, A. angustimanus naproti tomu vynechán v novém vydání.) Vyskytují se též míšenci gorilly a š-e. Vzájemná přitulnost členů družstva jest veliká. Samci milují samice a tyto democratica vydání. mice a tyto plemeno své nesmírně; silnější členové brání slabších před nepřáteli. Duševní schopnosti š-e jsou značné, třeba někdy pře-Sociálne-demokratická společnost (t., 1897) a háněné. Anglický badatel Romanes naučil š-e v Londýnské zahradě pomocí stébel po-**Šimonoseki,** město japan., viz Simono- citati do pěti. Méně se mu podařilo š-e naučiti rozeznávati barvy; bílou rozeznával ode všech jiných barev, tak že pokládá š-e za

hejtm. a okr. Liberec, fara a pš. Dlouhe Mosty; 42 d., 19 obyv. č., 188 n. (1900), 1tř. šk. **Simpachy**, Šinpachy (*Schimpach*), ves v Čechách, hejtm. Pelhřimov, okr. Pacov, dram. spisovatel čes. (* 1842 na Smíchově). fara Věžná, pš. Cetoraz; 29 d., 251 obyv. n. Je stavebním inž. v Rokycanech. V mladších letech napsal mnoho povidek, humoresek a Simpanz (Anthropopithecus troglodytes básniček do Hálkovy »Zl. Prahy«, »Lumíra«,

ské akademie malířské a vynikl jako plakatista a scenerista Nár. divadla. (Figuriny v Noci na Karlšteinė a uhlokresby.)

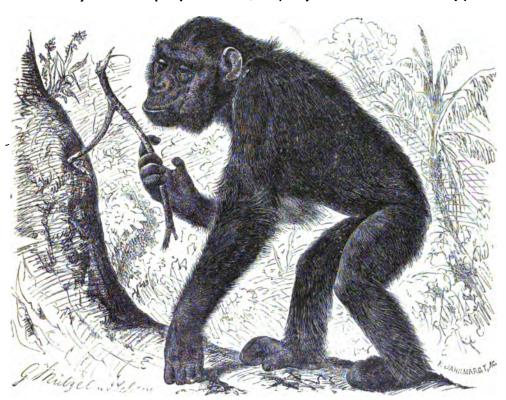
Sinagawa (Shinagawa), jižní předměstí Tokia na ostr. Niponu.

Šindálek viz Šindel.

Šindel jest prkénko as 8 až 13 cm široké, 60 cm dlouhé a na silnější straně as 1.5 cm tlusté, na této podélné straně drážkou opatřené a na druhé podélné straně zhoblované

S-e i šindálku používá se za krytinu (srv. Krytina, str. 305 a).

Sindel Jan, hvězdář a lékař čes. (* ok. 1370 v Král. Hradci — † 1443). První učení konal ve svém rodišti, načež navštěvoval vys. učení Karlovo v Praze a r. 1395 povýšen na mistra svobodných umění. T. r. přednášel jako licenciát na fakultě filos. tamže. R. 1406 byl rektorem školy u sv. Mikuláše v Praze, potom učitelem mathematiky a hvězdářství na v ostří, jehož tvar jest závislý na uvedené gymnasiu videňském. Vrátil se však opět do drážce. Š. jest buď štípaný čili t. zv. Prahy a byl r. 1410 rektorem university praž-

Ć. 4107. Dráždanský šimpanz Matuka.

ruční, nebo řezaný č. strojový; onen, ské, jejímž byl professorem. Odtud také se pro svůj hladší povrch a proto, že pýry dřeva nejsou přeřezány, jest lepší tohoto. Štípaný š. vytíná se směrem poloměrů ze suchých smrkových špalíků a pořízem zřízne se jeho plocha a vyhobluje drážka; řezaný š. dělá se ze smrkových, 1.5 cm tlustých prken, drážka i péro se vyhobluje.

Tak zvaný švédský š. neb šindálek jsou prkénka as 30 až 40 cm dlouhá (k obkládání stěn bývají jen 20 cm dl.), 10 až 12 cm široká, na zpodním konci as 10 mm, na vrchnim 5 až 7 mm tlustá, buď tvaru obdélníkového neb na zpodním konci façonovitě sříznutá, obyčejně pořízem na ploše zhlazená neb ohoblovaná.

zove Magister Joannes de Praga nebo Pragensis. Náležel podle svědectví Aen. Sylvia k nejučenějším mužům své doby a vyznal se zvlášť v mathematice a hvězdářství; stejně pro šlechetnou povahu těšil se obecné vážnosti. Mimo to byl zběhlý i v lékařství a obíral se zapisováním dějin soudobých; rukopisných záznamů Š-ových užili později Lupáč, Veleslavín a j. Jakožtó znalec práv světských a církevních i věcí theologických byl kanovníkem na hradě Pražském a děkanem kapitoly vvšehradské, o jejíž zvelebení získal si mnoho zásluh, vyplativ zejména některé statky ka-pitolní, jež cís. Sigmund byl zastavil, jako dvůr v Hodkovicích a j. Podle svědectví

T. Hájka zanechal po sobě mathematický spis Ejemerides a hvězdářské tabulky Tabulae astronomicae, jichž podle svědectví M. Bacháčka užíval Tyge Brahe. Z lékařských prací Š-ových dlužno uvésti z r. 1424 Commentarius in Macri versus de virtutibus herbarum, výklad spisu Macerova, v němž přidal k latinským názvům bylin tam vypsaných i jména česká s udáním, kde rostou a v kterých nemocech lze jich užívati. Dilo obsahu asi astrologického jest Novitates de Turcis ad M. Nicolaum Geistmann. Zádné z jeho děl však se nezachovalo. Š. měl také knihovnu na svou dobu velmi bohatou a přes 200

rukopisů daroval kolleji Karlově.

Sindel z Ebrharce, příjmení rodiny erbovní, jejíž erb byl štít polovičný, v pravo červený, v levo bílý, nad helmou mnich v bílé kápi klečící, v levici zlatou berlu biskupskou držící, pravici maje k požehnání vyzdviženou. Na poč. XVI. stol. žili v Praze bratří Jan, Linhart a Volf. Král Ferdinand potvrdil jim (6. led. 1542) starožitný erb, k němuž připustil Kašpara Pštrosa a Jakuba Dornkeila bratří. Synem jednoho z nich byl Jan (1556), jenž se usadil v Klatovech. Tohoto snad syn byl Pavel, jenž se narodil v Klatovech, vyskytuje se v tituláři r. 1589 vydaném, byl pak prokurátorem při soudech zemských a dejších spisovatelů. Mikuláš (syn Sigmundův a Marty ze Stoješic) stav se ok. r. 1650 kr. radou a sekretářem při komoře získal čásť Butovic a Kosoře, jež si vyměnil r. 1561 za dva dvory v Komořanech; v l. 1557--64 domáhal se rozličných dědin zápisných, na něž měl výplatu. Zůstavil dceru Marii (vd. 1. Majrlovou, 2. Skoliastrovou) a syna Jiří, jenž držel po bábě Zbuzany. Jan, bratr Mikulášův, usadil se v Jihlavě a měl syny Mikuláše, Ondřeje a Lazara, kteří přicházejí v tituláři r. 1589 vydaném. Všichni měli potomstvo. Lazarův syn byl Jan Daniel, jenž byl živ asi od r. 1650 v Praze s manž. Dorotou ovd. Lavinovou. R. 1662 byl přijat do stavu rytíř. král. Českého. Synů neměl, než jen dve dcery Lidmilu a Helenu. O potomcích nedostává se pamětí.

Sindler Jaroslav (pseud. J. Harkovský, * 1856 v Harce v Uhrách — † 18. srp. 1905 v Buštěhradě). Absolvovav učitel, ústav v Praze, působil od r. 1878 jako učitel a po-sléz jako řídící učitel v Buštěhradě. Složil mnoho písní (z nichž nejznámější: Šel jsem ondy šumným hájem), církevních zpěvů a komickou operetku Kmotr Vávra. Též přeložil mnoho textů písní francouzských a něm. do

Sindlov, Šindlava (Schindelau), v Čechách, hejtm. Prachatice, okr. a pš. Vimperk, fara Nový Svět; 14 d., 109 obyv. n.

(1900).

Sinear, označení Babylonie ve starších částech biblického písemnictví, vyskytující se ve tvaru Šanchar a Šangar i ve dskách Amaruských. Pšk.

šinking, Šing-king, viz Liaotong. Sinpachy viz Šimpachy. Sinšošo, Chinchoxo, portugalská ob-

chodní faktorie na úpatí pobřežní vysočiny v distriktu Cabinda portugalské provincie Angoly v části Kongo, mezi 5°-6° j. š. **Šintoismus**, náboženství Japanů, viz Ja-

pan, str. 51.

Sio Simeon (Mgvimskij), světec církve gruzinské rodem z Antiochie. Byl syn bohatých rodičů, ale rozdal své jmění chudým a uchýlil se k sv. Janu, žijícímu u jeho ro-diště na poušti, kde ztrávil 20 let. Jan vzal jej s jedenácti učeníky do Iverska a S. usadil se v jeskyni u Mccheta, kde záhy vznikl klá-šter o 2000 mnichů. Š. však opustil vzkvétající klášter a uchýlil se opět do tmavé jeskyně. Napsal asi 160 poučení. Zemřel v VII. stol. a pochován v Šio-Mgvimském klášteře. Iverská církev slaví jeho památku 9. květ. Životo-pis jeho napsal jeho žák Martirij Grek prvotně řec. Z Cařihradu tento životopis poslán do Gruzie a náleží se dvěma zachovanými modlitbami k jediným památkám starocírkev. gruzin. písemnictví. Srv. Mich. Sabinin, Polnoje žizneopisanije sv. gruz. cerkvi (Petrohr., 1871).

Sip, rus. druh jesetera, Acipenser schypa

Güldenst., viz Jeseteři.

Sip, tež šipka (angl. arrow, fr. flèche, it. přijat r. 1609 za měšťana v Novém městě *frecciá*, něm. *Pfeil*, rus. *strěla*), nejprvobyt-Praž. Jsa muž vzdělaný veleben byl od teh-nější střela v podobě lehkého prutu nebo nější střela v podobě lehkého prutu nebo hůlky s hrotem ostrým a těžkým z kosti, kamene nebo kovu a na zadnim konci obyčejně opeřená pro prudčí a přesnější let, střílená původně lukem nebo později z kuše a u vzdělaných vojsk opuštěná od té doby, co vynalezen střelný prach. Nyní š. drží se již jen u národů divokých nebo polobarbarských, kteří mnohdy napouštívají hrot jeho jedem hadím nebo z mrtvol a mršin v rozkladu, nebo též z jedovatých bylin; dále u jistých spolků hlavně v Anglii, Hollandsku a jinde. F.M.

Sipak, Quercus pubescens W., viz Dub.

Šipatka, bot., viz Sagittaria.

Sipek, bot, viz Růže, str. 378 a. **Sipek: 1) Š.** František, divadelní herec čes. (* 1850 ve Vídni). Navštěvoval v Praze reálku, avšak již r. 1867 začal studovati u K. Šimanovského a r. 1868 vystoupil po prvé v nové aréně Kramuelově v nepatrné úložce pážete v Tylově »Janu Husovi«. T. r. byl engažován u společnosti Jiljího Krämra, již vedl V. K. Jelinek, na jaře r. 1869 hrál v aréně ve Pštrosce u Svandy, později přešel ke společnosti Pokorného a pak vystřídal v několika letech téměř všecky tehdejší cestující společnosti, až r. 1879 trvalejí se upoutal u J. Pištěka. R. 1881 vrátil se k Pokornému, r. 1882 byl po pohostinském provedení ulohy Pecky v Šamberkově »Jedenáctém přikázání« engažován u zem. divadla v Praze, jež však po roce opět opustil, přešed ke společnosti P. Švandy, kdež vytrval řadu let. R. 1892 odebral se s Ludvikovou společnosti do Amel riky, vrátil se však ještě t. r. do Čech a byl

engažován u společnosti Pištěkovy. R. 1898 Mirského úkol obsaditi S-ku, společný útok stal se členem výstavního divadla »Uranie«, obou od jihu i od severu 17. čce byl Chulkamž se vrátil i za správy Sukovy, po jehož pádu byl některou dobu i ředitelem tohoto podniku, přešedšího zatím do majetku zvláštního družstva. Zde působil do jara r. 1904, načež založil vlastní divadelní společnost, s níž zahájil novou svoji činnost dne 15. září t. r. v Jičíně. S. náleží k nejlepším našim hercům. Od drastické komiky přechází až k vážným úlohám charakterním a vytvořil četnou řadu svérázných postav. Vrba ve »Václavu Hrobčickém«, Lomnický v »Mageloně«, Kalafuna ve »Strakonickém dudáku«, Pecka, Kapička ve Štolbově »Na letním bytě« jsou jejich význačnými ohnisky. Š. vypsal také různé příhody z hereckého života ve knize Sarapatky a pokusil se jako divadelní spisovatel lidovými hrami Václav Hora a Na starém hamru,

2) S. Karel, vlastně Josef Peška, no-vellista a humorista čes. (* 17. bř. 1857 v Boh-danči), studoval na reálce v Pardubicích a na ústavě učitel. v Praze a od r. 1877 působí jako učitel v Praze. Konal též cesty po Německu, Dánsku, Belgii, Švýcarsku, Italii, Slovensku a 3krát pobyl na výstavě v Paříži. Přispíval s počátku do časopisů pracemi humoristickými, zejména do »Palečka«, »Švandy Dudáka«, do »Světozora«, kdež obstarával několik let divadelní referát, a psal povídky do nedělních příloh pražských denních listů. O sobě vydal humoresky: Zertem i do pravdy (Praha, 1888); Rub a líc (t., 1892); Za větrem (t., 1902); Starší závazky, obraz o 1 děj (t., 1891); sepsal libretta k operám Kovařovicovým Noc Šimona a Judy, podle povidky Alarconovy; Psohlavci, podle románu Jiráskova (Praha, 1898); Na starém bělidle, z Babičky B. Němcové (t., 1900) a Germinal, z románu Zolova pro J. Kaana z Albestu.

šipín, ves v Čechách, viz Schippin. šipka: 1) Š., průsmyk středním Balká-nem, spojující severní a jižní Bulharsko silnicí velmi důležitou, velepamátný boji ve válce r. 1877. Průsmyk Š. spojuje dva velmi důležité průmyslové kraje Trnovsko a Gabrovo na severu Balkánu s Kazanlikem a polem na horní Tundže na jižním svahu po-hoří Silnice vine se od Gabrova vzhůru úzkým údolím Jantry, v ohromném stoupání a prudkých zákrutech vystupuje na hřeben a dosahuje nejvyššího bodu ve výši 1329 m, odkudž ještě příkřeji svažuje se k vesnici Sipce (625 m), ležící na jižním úpatí Balkánu. a k údolí Tundže. Délka horské silnice měři 16 km

Na Šipce, vrchu Sv. Mikuláše, stál prý ve středověku hrad krále Marka. R. 1827 vedla tudy jen soumarní cesta, neschůdná pro povozy. Silnice vystavěna r. 1837 za cesty sultána Mahmuda a r. 1855 opravena pro sul-tána Abd-ul-medžída. Nová oprava a upevnění silnice předsevzato r. 1902 u příležitosti velikých manévrů bulharských.

vznesen na generály Gurka a Svjatopolka- rostné i živočišné, zejména hlavy jedovatých

jussi pašou odražen, ale v noci na 19. průsmyk byl opuštěn Turky, kteří prchli ke Kaloferu, a obsazen dne přištího oddílem gen. Svjatopolka-Mirského. S. náležela pak k obvodu gen. Radeckého, jehož reservy le-žely v Trnově. Pozornost Rusův odvrácena byla dále k východu, k Jeleně a Zlatarici, když 20. srpna Sulejmán paša jal se s 28.000 muži útočiti na průsmyk Š-ku, který hájilo dohromady 6000 Rusů a Bulharů; při útoku 23. srpna zdálo se býti postavení obránců neudržitelným, s večerem a v noci na 24. dorazily však pomocné sbory pod velením gen. Radeckého; 24. odražení Turci pod horou Sv. Mikuláše, 25. Rusové přešli k útoku na posice turecké, ale ani dne přištího nepodařilo se jim zmocniti se jich. Boje tyto stály Rusy 3350 mužů, Turky dvakrát tolik. Obě vojska opevňovala se ve svých posicích, 17. září přešli Turci opět k útoku nočnímu, byli však odraženi. Od té doby obě vojska obmezovala se na boj dělostřelecký. Držení posic v pozdním podzimu i v zimě bylo spojeno s ohromnými obětmi; mrazy, metelice i nedostatek potravin soužily vojsko, mnoho stráží zmrzlo. Počátkem ledna Rusové přestoupili Balkán a srazili se s Turky ve vitězném boji u Sejnova (v. t.).

2) S., bulharská vesnice na jižním úpatí průsmyku Š-ky v okoliji kazanlické, nyní sídlo velikého ruského kláštera a semináře pro vzdělání bulharských kněží, založeného carem Mikulášem II. a vysvěceného zároveň s pamětním chrámem boje na Sipce dne 28. září 1902 u příležitosti slavných manévrů jubilejních bulharského vojska.

Siposkvrnka, zool., viz Acronycta. **Sipoun**, ves v Čechách, hejtm. Prachatice, okr. a pš. Netolice, fara Bavorov; 34 d., 189 ob. č. (1900), mlýn.

šípová hradba, šípovitá h., viz Flèch e. šípové jedy. Šípy jedem kalené zjištěny jsou již z dob palaeolithických; ze zpráv Aristotela, Celsa, Aula Gellia a j. víme, že v Evropě znali š. j. Keltové. Vyráběny byly v Evropě, pokud řídké zprávy naznačují, jednak z jedovatých pryskyřníků, jednak z čemeřice, kýchavice a oměje (Helleborus, Veratrum, Aconitum). Záhy poznáno, že oměj chová jeden z nejprudších známých jedů (3 milligr. akonitinu čistého smrtně otráví koně) a také mnohé dnešní asijské š. J. sdělány jsou z oměje. Studium š-vých jedů divokých kmenů afrických, asijských, australských a jihoamerických vyneslo na světlo mnoho důležitých účinných látek, z nichž některé, jako africký strofantin, zařazeny jako látky prospěšné v poklad náš léčebný. Zjištění původů a součástek jedů š-vých setkávalo se s velikými obtížemi. V každém kmenu zasvěceno bylo jen málo jednotlivců v jich výrobu a tajemství úzkostlivě chráněno; manipulace výroby byla všude tak složitá, Po přechodu Rusů přes Dunaj r. 1877 že smíchány nejrůznější látky rostlinné, nehadů, červení mravenci a p., z čehož zroben | syrupovitý výtažek. Z velké řady š-vých jedů přišlo do Evropy jen skrovné materiálu a nemohly býti posud ani chemicky, ani fysiologicky probadány. Z dnešních v Africe používaných jedů stoji, co se prudkosti učinku týče, v popředí skupina o u abai nová; jsou to srdeční jedy nepoměrně prudší než sku-piny náprstníku a strofantu. Š. J. kmenů Wakamba, Wataita, Somálských, Massaů a j. obsahují ouabain z druhů Acocanthera a Carissa; zdá se, že existují tři různě účinkující ouabainy a proto praeparát pocházející od Acocanthera Schimperi nazván acocantherin. V centrální Africe i na jejím pobřeží záp. i na vých. mnoho kmenů vyrábí jed š-vý ze semen různých druhů strofantu. Představuje hmotu tvrdou, hnědou, která se natírá na železný hrot šípu. Lidé prý po poranění za 15-20 minut zmírají. O jedu stro-fantovém první zprávu podal Livingstone od jezera Njasy; vypravuje, že jedem se na-tirají malé dřevěné šípy, které se pak pečlivě obalí kukuficovým listem. Dnes náleží látka z něho isolovaná strofantin k nejcennějším naším lékům. Ku přípravě š-vého jedu používají Monbuttové kůry Erythrophlaeum guineense, listy Palisota Barteri, Combrium grandistorum, Strychnos Icaja, semena Tephrosi. S. J. kmenů asijských mezi Kaspickým a Černým mořem, v Afgánistánu a Beludžistánu zhotovovány byly ve starověku ze zmijí. Aristotelés piše, že je Skythově schytají, několik dnů macerují až do jistého stupně hniloby; zároveň ukládají nádobu s lidskou krví do hnoje až do hniloby a smísí pak tekutiny. Přes to již tenkrát i dnes v jiných krajinách (Indii) převládala výroba z oměje (Aconitum ferox), někde za přičiněním odvaru tabáku, Antiaris toxica a j. Jed mintra (Malajů) zhotovován s velikou ob-řadností z rozmělněných hadů, stonožek, škorpionů, k čemuž přičiněno i něco arseniku. Na Javě, Borneu, Sumatře a v celém sousedství jest používán jed upas pocházející z druhů Antiaris a obsahující glykosid antiarin, význačný srdeční jed; vedle toho v Asii děje se výroba š-vých jedů z druhů Strychnos, Derris a j. Z š-vých jedů amerických záhy (Walter Raleighem 1595) přivezen do Evropy »urari«, dnes všeobecné známé Curare (v. t.), prokázavší znamenité služby při výzkumech fysiologických. Humboldt první byl přítomen jeho přípravě i zjistil, že účinnou součásť dává liana k rodu Strychnos náležející, později shledáno, že curare se dobývá z druhu Strychnos Castelnaenana na Amazonu, S. toxifera na Orinoku, S. Crevauxii v Guayaně. Příprava jedu různí se u jednotlivých kmenů, co se přísad týče (Hura crepitans, Cocculus toxiferus, Piper geniculatum, Guateria veneficiorum atd.). Curare obsahuje hlavní součást alkaloid kurarin, vedle méně účinného kurinu. Curare přinesené E. St. Vrázem podrobeno bylo

české university. Srv. Lewin, Pfeilgifte (Berl., 1894); Kunkel, Toxikologie (Jena, 1901, 2 d.); Böhm (Abhdl. sächs. Ges. d. W. 37. a 42); Harnack u. Witkowski (A. c. P. Ph. 5); Kobert (A. pharm. Inst. Dorpat); Plzák (Rozpr. Č. akad., 1901); Babák a Chodounský (t., 1902).

Sipový kořen (Maranta arundinacea) viz

Maranta a Arro w root. **Sipy**, ves v Čechách, hejtm. a okr. Kralovice, fara a pš Čistá u Kralovic; 32 d., 203 obyv. č. (1900), dvůr, mlýn. Ke konci XVI. stol. stávaly zde tvrz a statek Krakovských z Kolovrat, od r. 1631 seděli tu Cukrové z Tamfelda, od r. 1671 Mundové z Mundenfeldu.

Šir: 1) Š. František, akad. malíř a lithograf čes. (* ke konci XVIII. stol. — † 1864 v Praze). Kolem r. 1826 pracoval u akadem. malíře Antonína Machka a řídil jeho lithografický ústav a vedle toho zabýval se kres-lením zdařilých podobizen. Po smrti Machkově (r. 1844) zařidil si kamenotiskárnu, v níž vydával lithografované podobizny králů a spisovatelů českých, zejména od něho pocházejí podobizny Purkyňova, J S. Presla a P. Šafaříka. Jeho ústav své doby požíval jména dosti zvučného, ale za nastalé reakce klesal,

až po jeho smrti zašel.

2) S. František, čes. filolog, paedagog a spis. (* 15. říj. 1796 v Budyni nad Ohří – † 22. čna 1867 v Jičíně). Studie gymnasijní konal v Litoměřicích, filosofické v Praze, načež podrobiv se předepsaným zkouškám stal se r. 1820 professorem a r. 1855 ředitelem gymnas. v Jičíné. R. 1861 odcházeje na odpočinek vyznamenán zlatým záslužným křížem s korunou. Literární činnost jeho, význačná více počtem a rozmanitostí plodů než původností neb vniternou cenou jejich, snažila se hověti hlavně tehdejším potřebám čes, písemnictví. Podivné zvláštnosti jazykové valně jí byly na újmu a veliká čásť hotových děl zůstala v rukopise. Z veršovaných praci, velikou měrou časoměrných a to písní světských i duchovních, idyll, příležitostných básní atd., skládaných v duchu idyllické, obrozenské poesie české, uveřejněno něco ukázek v »Čechoslavu«, alman. »Novoročence«, »Kroku«, »ČČM.«, »České Včele«, zpěvníku »České zpěvy« (Jičín, 1856) i v jiných zpěvnících. Známějšími staly se verš. skladby: Hon Jaroslavův na Tatary (původně Bitva na Žižkově) v »Dennici« (Novoroč. 1825, podle Körnerovy »Lützow's wilde Jagd«); vlastenecká báseň Sen v Macháčkově »Krasořečníku«; Káva, parodie Schillerovy »Pisně o zvonu« podle Kuffnera v »ČČM.« 1833; píseň Nic netrvá na světě věčně v »Čes. zpěvech«, selanka Slavoš a Jarbud v » Hlasech vlastenců ke dni 1. března 1832«; zpěv Slovo české v Macháčkově »Krasořečníku « a v »Čes. Zpěvech « 1856. Dokladem péče Š ovy o dram. básnictví jsou překlady Müllnerovy trag. »Viny«, 1827, Mozartovy vlaš. opery »Cosi fan tutte« (Jedna jako probadání v chem. ústavě prof. Raýmana druhá), hrané r. 1831, ale netištěné; vlastní (Plzák, Pohl) i ve farmakologickém ústavě práce: libretto Drahomíra, poctěné akcessi-

Böhma přepracované a Šeborem v hudbu uvedené, netištěná Zulejma a j. – Belletrii čes. přispěl S. některými překlady z různých jazyků. Horlivě překládal z literatur klassic-kých: Vydány byly o sobě: Výbor ze spiso-vatelův řeckých ve dvou dílech (I. Prostomluva, II. Básnická mluva) 1826, 1827, pře-vod chrestomatie řecké, ve školách užívané, mluvou dosti pestrý. Dokonalejší ve formě jazykové jsou Marka Aurelia Antonina řím. samovládce Zápisky, které sám sobě snesl. Dvacatero kněh (1842). Z idyll Theokritových, eklog Vergiliových, básní Horatiových a j. přijaty některé ukázky překladů do alman. »Novoročenka 1824, časop. »Krok« 1828, 1825, 1827, »ČČM.« 1843. Jiné překlady: z děl Xenofóntových, z Démosthena, Platóna, Theokrita, Caesara, Cicerona, překlad eklog Vergiliových, básní Horatiových (práce ostatních cennější), z děl Tacitových, Eutropiovo Breviarium a j. zůstaly netištěny. Gymnasiím českým přišla vhod Mluvnice řecká podle Dra. R. Kühnera vzdělaná pro gymn. českoslovanská (1852). – Poučnou literaturu hleděl rozhojniti též řadou článků v tehdejších časopisech a samostatných spisů různého obsahu původních i zpracovaných. Vytknouti s chválou jest, že byl z nejpilnějších přispěvatelů Slovníku Jungmannova. - Nejdůkladněji o životě S-ově psal Ant. Truhlář: František S. Pokus životopisný (Jičín, 1882). Čp.

3) Š. Vladislav, lékař čes. (* 1830 v Jlčíně – † 1889 v Praze). Gymnasijní studia
absolvoval ve svám zadříšej

absolvoval ve svém rodišti, universitní pak v Praze, kdež stal se r. 1856 doktorem lékařství a r. 1858 doktorem chirurgie. Působiv po delší dobu jako praktický lékař v Jičíně, usadil se r. 1875 v Praze, kde 1877 zvolen jednatelem »Svatoboru« a do sboru obecních starších i městské rady. Z jeho lékařské činnosti sluší uvésti stať Čizopasníci těla lidského (v Odborné pathologii a therapii, 1880); Télo a zdravovéda (1876); Případy z praxe lékařské (> Čas. čes. lékařů«, 1871); Případy nádorů mozku (t., 1871 a 1872); Vodnatelnost mozku převleklá (t., 1872); Neštovice v Jičíné (t., 1874); Kasuistika jehel co teles cizích (t., 1874). S. byl velmi horlivý sběratel přírodnin, zvláště pak dokonalý znalec českého ptactva. Z přírodnické jeho činnosti sluší uvésti: Motýlové a brouci škodliví (Praha, 1875); Škodlivé ptactvo (s obrazy kreslenými K. Meixnerem, t., 1878); Holubářství (t., 1886; 2. vyd. 1900); Králikářství (t., 1887); Herbář (t., 1889; 2. vyd. 1895); Ptactvo české (1890, sv. I.—IV.), největší a nejdůležitější práce Š-ova. Kromě toho redigoval nějaký čas Listy pro ochranu ptactva« a přispíval články svými do »Hospodářských Novin«, »Krakonoše«, »Budečské

Zahrádky« a almanachu »Kytice«.

4) Š. Josef, spis. čes. (* 1859 v Branné u Jilemnice). Studoval na reálce a učitel. ústavě v Jičíně, načež působil na obecných školách v Roztokách, ve Staré Vsi, v Poniklé, y Benecku a nyní je řídícím učitelem v Hor. Štěpanicích u silemnice. Vedle menších prací až 1881 de Sarzec.

tem z ceny Harrachovské r. 1866, od Jindř. napsal povídky a kresby z Krkonoš: Horské prameny (Praha, 1903) a Robotou fivota (t.,

1905 n Otty).

5) S. Jan, akadem. malíř čes. (* 1868 v Nov. Městě na Moravě). Studoval na reálce v Pardubicích a v Brně, pak na malifské akademii ve Štýr. Hradci a v Praze ve speciální škole prof. M. Pirnera, potom v Mnichově u F. Fehra. Dále ztrávil tři čtvrti roku na stud. cestě po Italii a Sicilii. R. 1900 usadil se v Praze a r. 1905 přesídlil se do Chrudimě, kde si založil školu maliřskou. Pracoval do »Švandy Dudáka«, účastnil se pražských výstav uměleckých a vytvořil řadu obrazů figurálních, z nichž některé uveřejněny ve »Zl. Praze«, »Rudých Květech« a v »Kalendáři České Demokracie«.

6) Š. Jaroslav, spis. čes. (* 1871 v Branné u Jilemnice), jest učitelem měšt. školy ve Vse-tině na Moravě. Vedle několika menších prací

napsal román Jozka (Olomouc, 1904). **Šírábád**, Šír-Abad, Sirravat, město v jižní Bucháře, nedaleko pravého (břehu Amu-Darje při řece Šírábád-Darji na úpatí pohoří Bajsun-tau. Má as 20.000 obyv.

Sirál viz Miconia. **Sir Ali** (* 1825 — † 1879), emír Afgánistánu (v. t. str. 340).

Síráz, hlavní město perské prov. Fársistán, leží v úrodném údolí obklopeném ho-lými skalami vápencovými ve výši 1450 m n. m. na hlavní obchodní cestě perské vedoucí z Teheránu na Ispahán a Bušír, má asi 30.000 obyv., palác Kerim chána, dříve silně opevněný, dnes však z valné části v rozvalinách ležící, mnoho mečet, škol, bázárů, karavanserájův a lázní, hradby města jsou zpustlé, zahrady, dříve slavné svými růžemi a granátovými jablky, jsou zdivočelé, ulice úzké, špinavé a nerovné a domy namnoze se rozpadávají. V úpadku jest i průmysl města dodávající zboží vlněné, bavlněné, hedvábné, kožené, lité, zlaté, střibrné, ocelové, skleněné a pak proslulý růžový olej. Obchodní obraty města páčí se na 30 mill. K; vyváží se hlavně opium, mandle, sušené ovoce, koberce, tabák, růžový olej a bavlna, dováží se čaj, cukr, kartouny, svítiva, látky bavlněné, kovy, porculán a j. V S-u jest filiálka Perské banky. V okoli pěstuje se hojně růži a vína, které těší se v celém Východě výborné pověsti. Na sv. od města leží ve vzdálenosti 52 km rozvaliny Persepole. S. byl po pádě Sásánovců sídlem chalífů, největšího svého roz-květu pak dosáhl ve XIII. stol., kdy byl střediskem perského života vědeckého a umě-leckého. Upadek jeho počal se však již kon-cem XIV. stol., kdy dobyt a zpustošen byl Timurem, r. 1824 a r. 1853 silně utrpěl zemětřesením. Š. jest rodiště Háfizovo a Sa'dího, jejichž hroby zde leži. Tšr. **Širburia** (čísti lze i Širgulla), slavné

božiště starobabylonské, známé z nejstarších klinopisů, zvláště z Gudiových. S ním úzce souviselo sídlo Gudiovo Girsu, shledávané v nalezišti Telloh, jež prozkoumal r. 1879

portugalskou Zambezií v kolonii Mozambické. tikální. Vytéká v šířce 200 m z jižního konce jezera (roma z leva z pohoří Mlanje (3000 m) přitéa řekou Siusiu odesílá jedno rameno nesplavné na jihozápad vlévající se do Zambezi proti Sene, tvoříc tak ostrov Inganhoma. Vtéká do Zambezi u Samoary po toku směrem s.-j. v délce 600 km. S výjimkou peřejí mezi Matope a Katungou řeka Š. jest splavná od prosince do května, za vyššího stavu vod, pro malé parníky, které prostředkují spo-jení od ústí Zambezi do území při jezeře Njasa. — Podle řeky S. nazývá se jižní divise britského středoafrického protektorátu Shireland. Zaujímá 32.785 km² s 216.607 obyv. (316 bělochů), 7 na 1 km² (1902). Dělí se na 8 distriktů, z nichž po řece mají jména Horní Š. (Upper Shire) s 10.360 km² a 66.022 obyv., Západní Š. (West Shire) 6220 km² se 14.793 obyv. a Dolní Š. (Lower Shire) 1178 km² s 6504 obyv.

Širinskij-Šichmatov, jméno starobylého knížecího rodu rus., z něhož hlavně se při-

pominaji

1) Š.-Š. Sergěj Aleksandrovič, kníže (* 1783 – † 1837), vstoupil do jurjevského kláštera v Novgorodě a před tím do r. 1827 byl inspektorem carskoselského lycea. Klášterním jménem slul Anikita. R. 1834 podnikl cestu do Jerusalema a zemřel v Athénách. Zabýval se horlivě literaturou a byl spolupracov. »Besědy ljubitělej ross. slova« Šiškova. Z jeho praci uvádíme: Potarskij, Minin, Germogen ili Spasennaja Rossija (1807); Pésň rus. slovu (1809); Pésň sotvorivšemu vsja (1817) a j. Básně jeho těšily se přízni Alexandra I., jenž r. 1812 vyměřil mu roční pensi 1500 rub. Srv. O žizni i trudach ijeromonacha Anikity v mirě S. A. Š-kago-Š-a (Petr., 1852). 2) Š.-Š. Platon Aleksandrovič, kniže,

bratr předešl. (* 1790 — † 1853), sloužil ve vojště, r. 1824 byl jmenován ředitelem kanceláře ministerstva nár. osvěty a r. 1850 ministrem. Nějakou dobu byl předsedou a horlivým spolupracovníkem archaeografické kommise a účastnil se sestavení slovníku jaz. staroslov. a rus. Z jeho praci uvádime: Je-dinoborstvo Čelubeja i Peresvéta (Petr., 1822);

ekliptiky. S. jest severní neb jižní, podle rování, pak plyne z rovnic:

Šire (Shire), levý přítok jihoafrického veletoho, zda hvězda leží severně či jižně od toku Zambezi, protéká jižní částí britského ekliptiky; š. čítá se od 0° do 90°. Š. s délstředoafrického protektorátu (Shireland) a ko u hvězdy tvoří sférické souřadnice ekliptiky.

S. zeměpisná některého místa na zemi Njasa u pevnůstky Fort Johnstonu v distriktu nazývá se poledníkový oblouk mezi mi-Jižní Njasa, tvoří močálovité jezero Pama-lombo, má mezi Matope a Katungou mo-hutné vodopády Murchisonovy, přijímá u Či-rovná se výšce pollu. V témže smysle označuje se oblouk poledníkový, jeni kající řeku Ruo, u Čiuengy vstupuje na území leží mezi daným místem a rovníkem slunce portugalské kolonie Mozambické, u Pindy nebo případné planety, heliografickou prostupuje močály Morambala, jezerem Monza š-kou u slunce, a rcografickou u Marta, jovigrafickou u Jupitera, saturnografickou s-kou u Saturna atd.

Béře-li se ohled na zploštění země, uva-

žuje-li se tedy poledník za ellipsu, jejíž malou osou jest osa zemská, velikou osou pak prů-měr rovníkový, pak zeměpisnou š-kou ç mista B jest úhel, jejž normála ellipsy v mís:ė B svírá s velikou osou; kdežto uhel φ', jejž k místu vedený radius ellipsy poledníkové $CB = \varrho$ svírá s velikou osou, se nazývá š-kou geocentrickou neb zlepšenou mista B. Mezi oběma š-mi jest vztah: $tg \varphi' = \frac{b^2}{a^2} tg \varphi$, kdež a a b značí velikou a malou poloosu

K mistu pozorovacímu B s šiřkou φ přislušný radius zemský $BC = \varrho_{\varphi}$ vypočte se

z relace:

zemskou.

$$\varrho_{\varphi} = a \sqrt{\frac{\cos \varphi}{\cos \varphi' \cos (\varphi - \varphi')}}.$$

Pro rozměry sferoidického tělesa zemského byly voleny: poloviční veliká osa ellipsy po-ledníkové a = 6378 km, poloviční malá osa ellipsy poledníkové b = 6356 km, zploštění $\frac{1}{a} = \frac{1}{299}$

Sledující tabulka dává pro šířky míst difference φ-φ' a radie zemské o

7 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5 5									
_	ф	φφ'		6	ф	φ-φ'		6	
	0° 10 20 30 40 45	0' 3 7 9 11	0" 55 23 57 20 31	6378 km 6377 6375 6373 6369 6367	50° 60 70 80 90	11' 9 7 3 0	20 " 59 30 59 0	6365 Acm 6362 6369 6367 6366	
					١.				1

Od tvaru, ellipsoidu rotačního, který lze definovati mathematicky, liší se skutečný tvar

země, t. zv. geoid.

Na hvězdárnách, kde jsou pevně postaveny kruhy poledníkové, změří se přímo meridianní zenitová distance nařízených hvězd, t. j. zenitová distance těchto za doby jejich vrcholení. Označíme-li meridianní zenitovou Oda na čestoljubije (t., 1823); Opyty duchov. distanci ξ , pak dostaneme pro horni kulmistichotvorenij (t., 1826); Pochvaljnoje slovo naci, jižně od zenitu: $\varphi = \delta + \xi$; pro horni Aleksandru I. (t., 1832) a j. Byl rovněž stoupencem S. A. Siškova. Srv. Islagin, Očerk dolejší kulminaci $\varphi = 180^{\circ} - (\delta + \xi)$; δ jest žizni i trudov kn. P. A. S-kago-Š-a (t., 1855). i deklinace hvězdy. Pozoruje-li se hvězda bliže **Šiřka** hvězdy nazývá se její odlehlost pólu v obou kulminacich, značí-li t a t me-od ekliptiky, která se měří na největším ridianní zenitovou distanci v horní a dolejší kruhu (šířkovém) procházejícím oběma póly kulminaci a ô a ô deklinace za doby pozo-

 $\varphi = \delta - \zeta$ a $\varphi = 180^{\circ} - (\delta' + \zeta')$ hodnota $\varphi = 90^{\circ} - \frac{1}{6}(\zeta + \zeta') + \frac{1}{6}(\delta - \delta')$. Jsou-li na observatoři k disposici přenosné stroje jako universály, sextanty a p., pozoruje se řada zenitových distancí pobliže a po obou stranách poledníku (methoda cir-cummeridianních distancí zenitových) a vypočtou se z pozorovaných distancí zenitových γ meridianní zenitové distance ζ, z nichž ihned podle hofenich vzorců se najde φ (zeměpisná š.). Vzorce:

cos φ cos ð $\sin \frac{1}{2}(\xi - \xi) = -\frac{\cos \varphi \cos \delta}{\sin \frac{1}{2}(\varphi - \delta + \xi)} \sin^3 \frac{1}{2} t$ pro hořejší kulminaci, jižně od zenitu, $\sin \frac{1}{2} (\xi - \xi) = -\frac{\cos \varphi \cos \delta}{\sin \frac{1}{2} (\delta - \varphi + \xi)} \sin^2 \frac{1}{2} t$ pro hořejší kulminaci, severně od zenitu, $\sin \frac{1}{2} (\xi - z) = \frac{\cos \varphi \cos \delta}{\cos \varphi \cos \delta} \cdot \sin^2 \frac{1}{2} t$

 $\sin \frac{1}{2} (\zeta - \zeta) = \frac{\cos \varphi \cos \delta}{\cos \frac{1}{2} (\varphi + \delta - \zeta)} \sin^3 \frac{1}{2} t$ pro dolejší kulminaci dávají $\zeta - \zeta$ redukci pozorované zenitové distance 7 na meridianni zenitovou distanci, t jest úhel hodinový, na pravé straně vzorců jest voliti příbližnou hodnotu φ.

K redukci pozorování polárky, jíž lze k určení výšky polární s výhodou v každém úhlu hodinovém užíti, upotřebuje se řad, které postupují podle mocnin pólové distance $p = 90^{\circ} - \delta$. Tak lze polární výšku vyjádřiti ve tvaru: $\varphi = 90^{\circ} - \tau - p \cos t + \frac{1}{5} p^{3} \sin 1'' \cot g \tau \sin^{3} t$ přesně na 1''. Výpočet se zjednoduší pomocí tabulek, jež se také udávají v astronomických efemeridách.

kých etemeridách.

Jsou-li δ , δ' deklinace dvou hvězd, z nichž jedna vrcholí jižně od zenitu, druhá severně od zenitu, a jsou-li ξ a ξ' jejich meridianní zenitové distance, pak platí pro výšku polární φ rovnice: $\varphi = \delta + \xi$ a $\varphi = \delta' - \xi'$, a sečtením plyne $\varphi = \frac{1}{2}(\delta + \delta') + \frac{1}{2}(\xi - \xi')$. Při užití této rovnice nevyžaduje se určení absolutních zenitových distancí ξ a ξ' , nýbrž jen differencí ξ ξ' , jež se měří mikrometricky bez upotřebení dělení kruhových. Dalekohled stroje se opatří mikrometrem Dalekohled stroje se opatří mikrometrem šroubovým s vláknem horizontálním, jež se pohybuje ve smysle zenitové distance; obě hvězdy se voli tak, aby měly zenitové distance téměř stejné, jedna hvězda kulminuje jižně, druhá severně od zenitu, beze změny polohy dalekohledu k zenitu mohou se hvězdy pouhým otočením dalekohledu z již-ního poledníku do poledníku severního aneb naopak uvésti do zorného pole. Talcott, jenž methodu zavedl ve Spoj. Obcích sev.amer., užil při tom stroje zenithteleskopu.

Výbornou methodou jest určení zeměpisné š-ky místa z pozorovaných průchodů hvězd prvním vertikálem.

Kolisání pólu. Osa rotační země vykazuje vedle pohybů praecessních a nutačních v prostoru ještě malá periodická kolísání uvnitř tělesa zemského. Těmi teprve v posledním desítiletí objevenými změnami polohy osy zemské v tělese zemském mění se š-ky a delky (φ, λ) mist periodicky až do 0"6. Sirntyngår ze Širntyn Rotace naší planety děje se kolem osy rodinger von Schirnding.

tační, která celkem splývá s hlavní osou největších momentů setrvačnosti. Již Euler dokázal v pol. XVIII. stol, že musí nastoupiti pošinutí zeměpisných pólů na povrchu zemském, nesplývá-li exaktně osa rotační s hlavní osou setrvačnosti naší planety; pól osy rotační vykonává pak kolem pólu osy setrvačnosti kruhovitý pohyb v 10 měsicích (podle Eulera) aneb, jak nyní rozsáhlá šetření Chandlerova ukazují, za skoro 14 měsíců (Eulerova perioda). Teprve před 30 lety podařilo se na hvězdárně pulkovské Nyrénovi pomocí přesných měření výšky polárky nalézti stopy tohoto Eulerovského pohybu pólu. Krátce potom anglický fysik W. Thomson dokázal theoreticky, že vedle 14měsíčního pohybu rotačního pólu kolem pólu setrvačnosti tento vlivem měn v atmosféře, hydrosféře a lithosféře země konati musí roční pohyby, které ve spojení s pohybem 14mě-síčním způsobují dosti složité kolisání osy zemské s výchylkami skoro 10kráte většími než perioda Eulerova. Zjemněné umění pozorovací v astronomii potvrdilo skvěle theo-retický předpoklad, neboť již r. 1888 Küst-ner na hvězdárně berlínské dokázal změnu šířky polární několika desetin sekund obloukových. Potom následovala internationálním zeměměřením zavedená kooperace hvězdáren v Berlíně, Postupimi, Praze a Štras-burce od r. 1889 do 1891, která dokázala periodické změny výšek polárních jmenovaných míst. Maxima připadla tehdy asi do podzimu, minima byla asi na jaře; výchylka činila na všech stanicích asi půl sekundy obloukové (v lineární míře na povrchu zemskem asi 16 m).

Záhy podařil se nyní mathematický důkaz, že pól rotační musí opisovati kolem pólu setrvačnosti křivku spirální, jež ponenáhlu se rozšiřuje a pak příslušně zužuje, jestliže pól setrvačnosti pošinováním hmot na zemi koná malý, avšak periodický pohyb. Aby se otázka po pravé přičině tak značných měn výšky polární rozhodla také cestou ex-perimentální, byla mezinárodním zeměměřením a severoamerickým měřicím úřadem vyslána v dubnu 1891 expedice na Honolulu, která kooperujíc s hvězdárnami v Berlíně, Praze a Štrasburce dokázala, že měny š-ky na stanici Honolulu byly přesně opačné jako měny š-ky na stanicích evropských. Tím bylo dokázáno, že osa zemská mění svou polohu vnitř tělesa. Když na četných jiných stanicích konstatovala se kolisání osy zemské, seznalo se, že zeměpisné póly na povrchu zemském se pohybují v nepravidelných křivkách, jejichž periody a amplitudy nelze stanoviti napřed, nýbrž jen odvoditi za stálých měření na různých, vhodně přes zemi rozdělených stanicích. Od mezinárodního zeměměření byla proto zavedena permanentni služba k určování výšky pólu na 4 stanicích pod stejnou š-kou ($\psi = 39^{\circ}$ 8'). Gs. Širkúh viz Saladdín.

Sirntyngår ze Širntynku viz Schirn

Sirohlavec zemni (Coelopeltis lacertina Wagl.), zool., viz Psammophidae.

sirckalich, bot., viz Molucella Siroký Brod (Breitenfurt), ves ve Slezsku, hejtm. a okr. Frývaldov, fara a pš. Mikulovice; 99 d., 748 obyv. n. (1900), šk.

Siroký Důl (Breitenthal) viz Důl 36). Sironožka, zool., viz Rhacophorus. Sirtink viz Shirting.

Sirva, Chilva, Kilva, bezodtoké jezero jihových. od jezera Njasa, na hranici brit. protektorátu středoafrického i portug. kolonie Mozambické na 15° j. š. a 35° 40' v. d. Vykazuje délku 65 km a šířku 30 km, plochu 1640 km², leží as 550 m n. m. Pohoři až do 2500 m vysoké obklopuje jezero na všech stranách, pouze k severu odtékalo kdysi do jezera Čiuta, z něhož vychází řeka Ludž∺nda, největší pravý přítok Rovumy. Přítoky jezera jsou nepatrné, voda jeho jest brakická a valem se vysouší. R. 1903 oznamovali missionáři, že za doby sucha bylo bez vody a pánev vyplněna byla pouze slaným bahném. Objeveno bylo 18. ún. 1859 Livingstonem.

Sirván slulo kdysi mohutné kavkázské chánství zaujímající újezdy šemašský (rusky šemakinský), dževatský a geokčajský nynější bakinské gubernie (v. t. str. 17b). Hlav-ním městem jeho byla Šemacha. **Šisak** viz Šešonk.

Šistek Vojtěch, hudeb. skladatel čes. (* 1864 v Břasich u Plzně). Absolvovav varhanickou školu v Praze přijal místo učitele hudby a sbormistra zpěv. spolku v Požarevci (v Srbsku), odkudž po 4 letech přesazen na učitel. ústav do Niše, po 2 letech do Bělehradu, kde stal se hlav. dirigentem v metropolit. chrámě. V Bělehradě pořádal duchovní i světské koncerty, na nichž provedeny největší skladby skladatelů ruských, srbských i českých. Po návratu do Čech byl ředitelem kůru v Radnicích a od r. 1899 je ředitelem kůru v Roudnici n. L. a zároveň domácím učitelem hudby kníž. Lobkovice. Skladby jeho otištěny byly ve »Varytě«, »Hudebních Listech«, »Ceské hudbě« a jinde. Vedle toho chová v rukopise 2 liturgie pravoslavné, žalmy staroslovanské, solové písně, dvojzpěvy, sbory s českým, ruským a srbským textem a j

Sizak (fr. bacinet, nem. Pickelhaube), helm poněkud vysoký na vrchu hrotitý, mnohdy s klapkami pro uši a s nánoskem, kovovým to proutkem na ochranu obličeje, pohybujícím se nahoru dolů v toulečku napřed přibitém, kde bylo lze vrtuli jej ustaliti v potřebné poloze. Nejeden s. měl i hledí po-hyblivé neb aspoň výkrojek pro oči, zvaný řídlo nebo lukna. FM.

řídlo nebo lukna.

Šíšák, bot., viz Scutellaria. Šíšák: S. Veliký a Š. Malý (Grosse a Kleine Sturmhaube), vrcholy krkonošské, viz Čechy, str. 21 b.

šišan, zool., viz Cassidae. Šišimora viz Kikimora.

Šiška viz Květenství, str. 469 b a vy-

obr. na tab. Borovice.

Šiška z Jamolice, příjmení rodiny vladycké, jejíž erb byl vlk z křoví vyskakujíci. Soudíc z hesla přišli z Moravy; od XVI. stol. vyskytují se v krajině severně od Tábora. Ok. r. 1540 žili bratří Petr a Jan, kteří se r. 1545 dělili. Onen měl Sedlečko a přikoupil r. 1545 dvůr v Radíči, tento měl Zahořičko. Jan zemřel před r. 1561 zůstaviv syny Bo-huslava a Sigmunda, jimž statek prodán, tak že zchudli. Bohuslav byl pekařem v Táboře a přestěhoval se r. 1574 do Starého m. Pr. Od nich bezpochyby pocházeli četní svobodníci, kteří měli prosté příjmeni S. Po Petrovi zůstali synové Jan, Mikuláš, Jarolím, Václav a Adam, kteří drželi drobné statky (Mikuláš 1596 v Sedlečku). Na poč. XVII. stol. žili Jan (1602 v Radíči) a Václav (1602–29, napřed v Svrabově, pak v Radiči). Asi od r. 1603 seděl v Radiči Adam, jenž r. 1629 dvůr tudíž přikoupil. Týž zemřel ok. r. 1651 zůstaviv syny Jindřicha (1674—91 bytem v Milčíně), Jana (1664—76 v Radíči) a vnuka Adama (ze syna Viléma zemřelého). Týž aneb prý Adam († j. 1681) bydlil od r. 1659 v Sedlečku. Tamže bydlil i Vilém, jenž ok. r. 1676 bezdětek zemřel. Odkázal jmění své Jindřichovi Karlovi Jenši-kovi ujci a Jindřichovi Albrechtovi Š-kovi z J. Tento (1663) koupil r. 1670 polovici Smilových hor; druhou měla manž jeho Anna Lidmila Vrchotická. Oboje prodali r. 1676. Anna koupila r. 1674 Křtěnovice. Jindřich seděl pak v Radíči a zemřel r. 1695. Heřman seděl v Horním Radiči a ženil se r. 1678 s Kunhutou z Velemyšlovsi. Heřman Adam seděl v Křtěnovicích, byl od r. 1685 ženat s Polyxenou Kateřinou Řepickou. Zemřel r. 1719 v Stupčicích. Měl několik synův, z nichž Václav r. 1719 u věku 22 let zemřel. Jiný syn František usadil se ok. r. 1722 v Mladé Vožici, kdež upadl v chudobu. Vdova Anna († 1749) do smrti žebrala. Krištof Albrecht sedel ke konci XVII. stol. na Hoř. Radiči († 1705, manž. Rozalie Apolena Vratislavská ze Zvole). Synové jeho byli Jan Václav (* 1690) a Ferdinand Ignác (* 1695) dcera M. Lidmila. Ferdinand oddav se bohosloví stal se r. 1727 administrátorem v Maršovicích a v l. 1730—72 byl tudíž farářem († 4. květ. 1772). Bratr jeho zemřel již r. 1761. Jan Arnošt, syn Heřmana Adama, poručík v pluku Lobkovském, oženil se r. 1722 s Markétou Zuzanou Knotovou († 1739), s níž koupil r. 1724 Mačice. Později štal se hejtmanem Pražského hradu a oženil se po druhé s Josefou, ovd. Vlašimskou, roz. hrab. z Hohenfeldu († 11. led. 1767). Zemřel na hradě 26. čce 1776. Z prvního manželství zůstali po něm synové Arnošt Norbert (* 1725) a Emanuel a dcera Josefa († 1791, manž. 1. Haugvic, 2. Dohalský) Synové obdrželi r. 1771 od otce statek mačický. Arnošt převzal Mačice od bratra († ok. r. 1787), jenž se oddal vojenství (po něm jen dcera Josefa) a zemřel r. 1793 bezdětek, odkázav Mačice manž. Barboře, roz. Grübelbauerové. Ke konci XVIII. stol. žili z té rodiny také

Antonín a Václav, nacházejíce se v rytiřském stavu. Svobodníci žili tehda v Hu-líně, Vilasově Lhotě a Ml. Vožici. Sčk.

Šiškin: 1) Š. Ivan Ivanovič, malíř rus. (* 13. led. 1831 — † 8. bř. 1898), pocházel ż kupecké rodiny, usedlé v Jelabugu v gub. vjatské, a studoval na gymnasii kazaňském, avšak vystoupil z páté třídy a ukončil pak kurs na moskevské škole malířské, načež vstoupil na akademii petrohrad. Dosáhnuv v akademii všech vyznamenání, jmenovitě veliké zlaté medaille za obraz z okolí Petrohradu, poslán byl na státní útraty za hranice a studoval hlavně v Mnichově (1861), potom v Curichu (1863) a v Düsseldorfu. Zde zabýval se také ryjectvím a perokresbou. Práce jeho došly za hranicemi značné obliby a mnoho jeho perokreseb umístěno v museu düsseldorfském vedle nejlepších prací cizích. Š. byl vůbec z nejlepších kreslířů rus., vy-značuje se přesností i v detailech. Za obraz z okolí Düsseldoríu jmenován byl akademikem. Zastesknuv si po vlasti, vrátil se r. 1866 do Petrohradu a od té doby podnikal horlivě umělecké cesty po Rusku. Každoročně téměř vystavoval na výstavách akademie a od r. 1870 na výstavách aquafortistů jako přední síla tohoto sdružení. Sláva jeho jako znamenitého krajináře rostla každým rokem. R. 1892 povolán byl za professora na akademii, ale náhlá smrť učinila konec jeho blahodárné činnosti. Mezi krajináři rus. Š. jest nejlepším kreslířem a práce jeho vynikají podivuhodnou znalostí vegetačních forem a vzácným vystižením nejen celkového rázu, ale i nejmenších odstínů jednotlivých druhů stromů, křův a travin. Jedle, duby, sosny atd. mají u něho svou význačnou tvářnost beze všech příkras, nejen v jednotlivostech, ale i v celkovém ráze, podmíněném podnebím a půdou, vyrůstajíce na jeho plátně v pravdivých formách listí, větví, kmenů, kořenů, slovem ve všech podrobnostech, tak že činí dojem naprosté skutečnosti. V tom záleží hlavní přednost, ale také vada jeho maleb: znalost forem vystupuje přiliš na újmu koloritu, který, ač je rovněž silný a harmonický, nemůže měříti se s jeho mistrovstvím kresby. Obrazů jeho počítá se veliké množství. Nejvice chová jich Tretjakovská galerie v Moskvě, jako: Kácení lesa; Poledne v okolí Moskvy; Vyhořelý les; Sosnový les; Žito; Paseka; Jedlový les; Jitro v sosnovém lese a j. V petrohr. museu Alexandra III. nalézají se: Lodní les; Paseka s borovicemi; Lesní zátiší a j. D. Rovinskij jmenuje také 68 původních jeho lithografii a 15 pokusů cinkografických. V l. 1884—85 A. Beggrov vydal sborník fototypických snímků jeho praci (24) a Š. sám r. 1886 vydal 25 svých nejlepších praci ryjeckých. Nové album těchto prací, doplněné a opravené, vydal Marks v Petrohradě. Srv. F. Bulgakov, Aljbom rus. živopisi. Kartiny i risunki J. J. Š.a (Petr., 1892); A. Paljčikov, Perečeň pečatnych listov I. I. Š.a (t., 1885); D. Rovinskij, Podrobnyj slovar rus. graverov (t**., 1885**). Snk.

2) Š. Aleksandr Nikolajevič, národohospodář rus. († 1898), vzdělal se v Petrovské zemědělské a lesnické akademii a za hranicemi, načež přednášel nár. hospodářství v Novo Aleksandrijském ústavě a v Petrovské akademii. Jeho dissertace Opyty nad kuljturoj ljna byla přeložena do něm. Z ostatních uvádíme: K voprosu ob umeňšeniji vrednago dějstvija zasuch na rastitěljnosť (1877); Vstuplenije v kurs seljskochozjajstvennoj ekonomiji (1879); Očerk istoričeskago razvitija seljskochoz jajstvennoj nauki i praktiki v te-kuščem stoletiji (1888) a j. R. 1893 šel do výslužby jako professor a věnoval se praktic. hospodářství na svém statku v charkovské

Šiškina Olimpiada Petrovna, spisovatelka rus. (* 1791 — † 1854), byla dvorní dámou a vydala: Kňaz Skopin Šujskij, ili Rossija v načalě XVII. stol. (Petrohr., 1835, 4 části); Prokopij Ljapunov, ili mežducarstvije v Rossiji (t., 1845, 4 č.); Zamětki i vospominanija rus. putěšestvennicy po Rossiji v 1845 g. (t., 1848, 2 č., věnováno Mikuláši I.).

Šiškonosné viz Jehličnaté. **Šiškov: 1) Š**. Aleksandr Semenovič, státnik a spis. rus. (* 1754 — † 1841), po-cházel ze starobylé šlechtické rodiny, jejíž členové zastávali různé dvorské úřady, a již v mládi vychován byl ve vlastenecko-konservativním duchu, kterým vyznačovala se pak veškerá jeho činnost veřejná. Školního vzdě-lání nabyl v námoř. škole, kterou ukončil r. 1771, načež poslán byl do Archangelska. R. 1776 poslán byl s fregatou »Sěvernyj Orel«, provázející tři jiné válečné lodi, pod vlajkou obchodní do Černého moře. Cesta trvala 3 roky a S. seznámil se na ní s tehdejším stavem Italie, Řecka a Turecka. Tehdy zanevřel již na Francouze, kteří znešvařovali řecké chrámy frivolními nápisy, čehož podle výrazu S-a ani Turci nečinili. Navrátiv se do vlasti, stal se učitelem taktiky v námoř. škole. K té době vztahují se také jeho první pokusy literární. Přeložíl totiž několik prací z franc. a něm. Zvláštnímu úspěchu u mládeže těšil se hlavně jeho překlad z Kampeho Détskaja bibliotéka, obsahující verše i kratší povídky a sloužící dlouho za učebníci a slabikář pro dítky. Na oslavu Kateřiny II., jež věnovala značnou čásť peněz na vykoupení křesťan. otroků v Alžíru, napsal hru Névoljničestvo (1780). Za války švédské Š. velel fregatě »Nikolaj«, náležející eskadře Čičagova, a po válce usadil se v Petrohradě. R. 1793 vydal překlad díla Morskaja taktika, který věnoval vel. kn. Pavlu Petroviči jako gen. admirálu a tím získal jeho přízeň, tak že, když dosedl na trůn, jmenoval Š-a kapitánem a daroval mu 250 duší v kališském új. a záhy potom povýšil jej za gen. pobočníka. Později upadl v nemilost a jmenovitě za Alexandra I. vzdaloval se státní správy, nemoha se spřáteliti s volnějším duchem té doby. R. 1796 byl zvolen za člena akademie a v prázdni věnoval se studiu staroslovanského jazyka. Vedle toho byl publicisticky činným v duchu národně

skago jazyka (Petr., 1803) i Pribavlenije k razsužděniju o starom i novom slogě ross. jazyka (t., 1804), v nichž poukázal k vážným nedostatkům školy Karamzinovy. Dále vydal pojednání O krasnoréčiji Sv. Pisanija (t., 1810). Rus. akademie k jeho návrhu počala vydávati r. 1805 »Sočiněnija i perevody«, v nichž: Š. otiskoval jak práce původní, tak překlady. Zejména otištěn ve sbírce jeho překlad »Slova o Polku Igorevě«. Skupiv kolem sebe řadu který z větší části zásoboval sám svými pra-cemi. Z otištěných v nich úvah jeho jsou hlavnější Razgovory o slovesnosti a Pribavlenija k razgovoram, kde poukázal mezi jiným ! na důležitost studia nár. písní. Úvaha jeho Razsužděnije o ljubví k otéčestvu (1811) naklonila mu opět Alexandra I., jenž svěřil mu redakci manifestu před válkou s Napoleonem a jmenoval jej státním sekretařem na místě Speranského. Od té doby S. byl po boku carově a psal všechna důležitější nařízení a manifesty, z nichž tyto svým vlasteneckým citem působily vždy mocný dojem v celém Rusku. Dávná jeho zloha proti Francouzům nalezla nový podnět a Š. obořoval se na ně z jazykův starotureckých (tur. šišman tlustý, se vši silou svého mocného slova. Když Francouzi opouštěli Rusko Š. byl vyznamenán řádem Alexandra Něvského »za vzornou lásku k vlasti« a provázel cara při zahranič-ním pochodě. R. 1813 seznámil se v Praze s Dobrovským a j. slavisty západ., jimž potom snažil se býti ochráncem a podporovatelem. Ač mythologicko-filologické názory jeho bývaly naivní, přece S. vážně byl přesvědčen o důležitosti studia Slovanstva pro Rusy a snahy tyto uskutečnoval pak jako ministr nár. osvěty (od 15. květ. 1824 do 25. dub. 1828). Mimo to od r. 1813 byl předsedou rus. akademie a od r. 1814 členem státní rady. Srv. Sobranije sočinenij i perevodov A. S. S-a (Petr., 1818—39); Kiselev a J. Samarin, Zapiski, mněnija i perepiska admirala Š-a (Berlin, 1870); Sobranije vysoč. manifestov, gramot, ukazov i proć. Izdal A S. S. (Petr., 1816); Stojunin, A. S. S. (t., 1880); Kočubinskij, Načaljnyje gody rus. slavjano-věděnija (Oděssa, 1878); Rožděstvenskij, Istor. obzor dějatěljnosti Min. Nar. Prosv. (Petr., 1902) a j.

2) S. Aleksandr Ardalionović, spis.

rus. (* 1799 — † 1832), sloužil ve vojště a seznámil se s Puškinem, když byl ještě v lyceu. Později byl přesazen do Gruzie a na Kavkáz, v letech 1824-26 byl pobočníkem A. J. Rudzevského a pak žil v gub. tverské. Počal záhy psáti verše a Puškin sám vzdával se naděje dostihnouti ho. Náležel také k de-

konservativním, vystupuje proti všem novo- (t., 1831, 4 d.) a j. Rus. akademie vydala za tám, jmenovitě proti snahám Karamzinovým. pomoci Puškinovy Sočiněnija i pergrody kapi-Timto směrem vyznačuje se jeho proslulé tana Š-a (Petr., 1834-35, 4 d.). Š. byl hor-Razsužděnije o starom i novom slogé rossij- livým stoupencem romantismu a protivníkem nevolnictví, ale původní verše jeho příliš nevynikají.

3) S. Matvěj Andrejevič, dekoračni malif rus. (* 1831 — † 1897), vzdělal se ve Stroganovské škole v Moskvě a od r. 1849 sloužil jako malíř při stát. moskev. divadlech, načež r. 1857 přesazen byl do Petrohradu. Již první jeho práce obrátily na sebe pozornost nejen malebností a znalostí perspektivy, ale i uměleckou silou a přesností stoupenců, založil r. 1810 společnost Besěda komposice. Zejména se uvádějí jeho deko-ljubitělej rus. slova a její orgán »Čtěnija race k dramatu hr. A. Tolstého Smrt Ivana Hrozného; Ruslan a Ludmila; Rognéda; Život za caře; Rusalka; Nižegorodci; Snéguročka; Pskovitanka; Vasilisa Melentjevna a mn. j., za něž byl jmenován prof. na petrohrad. akademii.

Sizkovice: 1) Š., ves v Čechách, hejtm. Jablonec, viz Čižkovice 1). — 2) Š., ves t., hejtm. Chrudim, okr. a pš. Nasevrky, fara Licibofice; 17 d., 114 obyv. č. (1900).

Šišma, ves na Moravě, hejtm. Holešov, okr. Bystřice p. Host., fara Pavlovice, pš. Dřevohostice; 56 d., 347 obyv. č. (1900), popl.

srv. Crassus). 1) S., Sismanus imperator domnělý otec cáře Samuele, zmíněný v jedné listině od r. 994 z okolí Splitu (Račkí, Docum. 23), není osoba historická, neboť text listiny je padělek asi XIV. stol., když stolice cářův bulh. se nalézala již v Trnově. Z pomennikův bulh, jediný Zografský jmenuje S-a před Samuelem; na napise Prespanském však otec Samuelův slove Nikola. — 2) Š, kniže vidinský, příbuzný náčelníkův kumánských, praděd poslední dynastie středověkého Bulharska, ok. r. 1295 pod vrchnosti tatarskou podnikl s Bulhary a Tatary vpád do Srbska až k Peči. Srbský král Uroš II. Milutin táhl proti němu, dobyl i Vidina i přinutil Ša k míru, při čemž syn Š-ův Michal (později cář bulh., 1323—30) za manželku obdržel Annu, dceru Urošovu. Chán tatarský Nogaj, vrchní pán Bulharska, hrozil pak vpádem do Srbska a přinutil krále Uroše II., aby syna svého Stěpána (pozdějšího krále »Děčanského v poslal na dvůr tatarský za rukojmí. — 3) Š., v jiných pramenech Štěpán řečený, cář bulharský 1330—31, syn cáře Michala a srbské Anny, vládl krátce pod poručnictvím své matky a svržen povstáním boljarův, kteří na trůn dosadili Jana Alexandra, synovce Michalova. Š. pobýval pak ve vyhnanství u Tatarův, v Cařihradě a v Dubrovníce; již Du Cange pokládal jej za totožného s »Ludvíkem«, titulárním cářem bulharským, který žil u dvora neapolského a tam zemřel 1373. kabristům, ale byl velmi opatrný. Nejcennější zjeho prací jsou překlady, jmenovitě ze Schillera. O sobě vydal: Vostočnaja ljutňa (Mosk., z druhého manželství se křtěnou židovkou 1824); Oprty (t. 1828): Ishrannyi němec částa. 1824); Opyty (t. 1828); Izbrannyi némec. téatr | Theodorou, držel jen čásť Bulharska: Srědec,

Nikopol a Trnovo. Ve Vidině vládl (do r. 1396) | ručního i strojového je šev, prvek švu je nevlastní starší bratr cář Jan Sracimir. Pomoři černomořské bylo v rukou polonezá-vislých boljarův původu kumánského, jejichž dědicem se stal valaský kníže Jan Mirča; proto byly mezi S-em a knížaty valaskými časté boje. S. byl již vasall Turkův, kteří jižní čásť jeho země na jih od Balkánu záhy byli opanovali. Sestra S-ova Thamar byla manželka Murada I. Š. sám za manželku měl dceru srbského knížete Lazara. R. 1393 Bajazid učinil říši Trnovské konec. Š. zajat; podle bulh. kroniky (Jagicav Archiv dil 13.) popraven od Turkav 3. čna 1395, podle tur. pramenův v Plovdivě. Ze synův S-ových Alexander se poturčil a byl tur. náměstkem v Samsúnu a Smyrně, Fružin však utekl do Uher a žil tam ve službách krále Sigmunda Lucemburského. Paměť S-ova trvá posud v pověstech bulharských.

Sišmanov Ivan D., dr., soudobý slavista bulh., studoval na universitách v Ně-mecku, ve Švýcarsku a Francii a vrátiv se do vlasti byl jmenován vyšším úředníkem v ministerstvě vyučování, potom generálním inspektorem škol bulharských, od r. 1894 až 1903 professorem srovnávací literární historie na universitě v Sofii, nyní (1905) jest ministrem veř. vyučování. S. obírá se stu-diem ethnografickým a literární historií. Vedle redakce ethnografického sborníku bulharského, vydávaného ministerstvem vyučování, účastní se činnosti redakčního družstva, vy-dávajícího literární časopis »Bulharský pře-hled« a je předsedou družstva pro zvelebení umění v Bulharsku. Sepsal mimo jiné zajímavou studii o tajných řečech bulharských: Beležki za belgarskité tajni jezici i poslovečki govori (Sofia, 1895). **Sižvorec**, bot., t. j. puškvorec, viz

Acorus.

Sitboř: 1) S., Jestiboř, Jesutboř, vlastně Újezd Sitboř (Schüttwa), far. ves v Čechách, hejtm. Horš. Týn, okr. a pš. Ronšperk; 51 d., 338 obyv. n. (1900), kostel sv. Mikuláše (ve XIV. stol. far.), 2tř. šk., továrna na sklo, mlýn. Ve XIV. stol seděli zde Dobrohost z Sitboře, Držek Sliva, vladykové ze Stitar, v XV. stol. bratří Zdeslav a Václav z Újezda. Potom dostala se Š. k Pivoňce navždy. — 2) S. Malá (Kleinschüttüber), ves t., hejtm. Planá, okr. Kynžvart, fara a pš. Miltikov; 57 d., 347 obyv. n. (1900). Alod. statek (101.87 ha půdy) se zámkem a dvorem drží Theodor říš. sv. pán Juncker-Bigatto. **Šitbořice**, Žitbořice, Jesutbořice, far.

ves na Moravě, hejtm. Hustopeč, okr. a pš. Klobouky; 284 d., 1458 obyv. č. (1900), kostel sv. Mikuláše, 4tř. šk., ve vsi prýští se sirkový pramen. Alod. statek (738 58 ha půdy) se zámkem, dvorem, lihovarem, továrnou na kvasnice drží Fr. princ Liechtenstein a spol.

Siti jest spojování tkanin nebo částí pletiva pomoci jehly a niti. Rozeznáváme š. ruční a š. strojové. Š. ruční práci strojové stále ustupuje; v domácnosti omezuje tónu a slohu jadrně šprýmovného, dobře po-se již téměř jenom na spravování. Základ š. daný obrázek z válečné doby Josefa II. Hlavní

steh (v. t.). Důležitost š. pro domácnost i průmysl oděvnický nejlépe oceníme, všímáme-li si nálezů prachistorických, kde se shledáváme s jehlami z rohu, z kosti, později bronzu atd. a sešitými kožišinami, rohožemi a p. V dobách histor. š. došlo veliké vážnosti, tím větší, čím více zmáhal se blahobyt, tudy i přepych v oděvu a zařízení příbytku. Nejskvostnější výrobek š. je krajka šitá. Srv. Srbová-Ľužická, Škola ruč. prací.

Sittler Eduard, spis. čes. (* 1864 v Jistebnici u Tábora). Vystudovav gymnasium v Táboře, theologii v Praze, působil na farách v Sangerberku, v Petrovicích u Sedlčan, r. 1898 stal se provisorem semináře pražského a učitelem náboženství na gymnasiu malostranském a akademickém, nyní jest farářem na Žižkově. Vedle svého povolání zabývá se archaeologii a místními památkami, o čemž vydal mimo jiné s dr. Ant. Podlahou: Soupisy památek historických a uměleckých okresu Sedičanského (Praha, 1898), Milevského (t., 1898), Karlínského (t., 1902) a ze »Soupisu Pražského« díl Poklad Svatovítský (t., 1903); Poklad loretánský v Praze (t. 1901); Chrámový poklad u sv. Víta v Praze, jeho dějiny a popis (t., 1903), dále vydali Album Svatojanské (t., 1896); Album Svatovojtěšské (t., 1897) jakožto prvé dva svazky »Pamá-tek úcty vzdávané sv. patronům národa českoslovanského«. S architektem Jos. Fantou obstaral vydání »Výtvarných památek Českoslovanské výstavy národopisné« z r. 1895.

Šizuoka, Shizuoka, město na japan-ském ostrově Nipponu nad ř. Abe nedaleko pobřeží zátoky Surugawanské, stanice trati vedouci z Tokia do Nagoje, má 42.172 obyv. (1899), jest hlavním městem vládního obvodu t. jm., vyniká uměleckým průmyslem lakýrnickým i košikářstvím. V obvodě šizuockém daří se výborný čaj. — Vládní obvod šizuocký má na 7712 km² 1,195.286 obyv.,

tedy 155 na 1 km². **Škába** Karel, spis. čes. (* 1858 v Praze — † 18. list. 1904 t.). Po studich gymn. vstoupil do semináře, ale pro náklonnost k historickému spisování a upřímnou úctu ke zjevům doby husitské zase jej opustil. Stal se úředníkem města Prahy. První povídka *Pod* Kamenicí, episoda z bojů mezi kalichem a růží (nákl. »Posla ze Sušice«, 1884) byla rytířská povídka staré façony romantické. Další povídky: Na cestě křížové (* Mat. lidu«, 1885), vyličující strasti české v době pobělohorské, Na počátku velké doby (t., 1885, s pseudonymem Prokop Sázavský), příběh z doby předhusitské z dějin rodu rožmberského, a povidka z doby persekuce Mstitel (»Přít. dom.«, 1887) tvoří belletrii vlasteneckou, živého slohu a dosti dobré názornosti. Ke vzoru Třebízského se hlásí látkou, formou i citáty, vroucností citovou, zálibou v »bílé labuti švamberské« a »růži pětilisté«. Jiného rázu je povídka vojenská *Na kordonu* (1888), tónu a slohu jadrně šprýmovného, dobře poMasopust v Soběslavi (1887). Jeví veliké a když prohlášená svoboda advokacie, otevřel zdárné úsilí, poctivou snahu uměleckou, sílu svou advokátní kancelář a v brzku stal se zevrubností v popisech. Hlavní předností je jedním z nejhledanějších advokátů pražských.

platek. **Skampa** Alois, básník a belletrista čes. (* 30. kv. 1861 v Praze). Absolvovav akadem. gymnasium v Praze, studoval filosofii na universitě pražské, ale pro nedostatek prostředků hmotných nedokončil studia a vstoupil (1885) do služeb obce Pražské, kde až posud pů-sobí jako magistrátní úředník. Po prvé vystoupil literárně na veřejnost ukázkou veršů v almanachu »Máji« (1878), o sobě pak vydal sbirky veršů: Malby a písně (Kolin, 1883); Mladý svėt (Praha, 1884); Mala křídla (t., 1888); Venku a doma (t., 1893, u Otty); Poslední květ (t., 1903). Vedle toho otiski delší povídku Sněťák ve »Květech« na r. 1890 a přispívá veršem i prosou do čelnějších časopisů.

Škandál viz Skandál. **Škapulíř** (lat. *scapularium*), původně čásť (u bratří a laiků až po kolena) sahající, bez rukávů. S. nosival se pro ušetření hlavního roucha zpodního a jen se širokými výřezy po stranách. Dominikáni nosí posud černý s. přes bílé roucho řeholní. Později bylo roucho po obou stranách otevřeno a pak opět několika knoflíky spiato tak, že mimo otvor rukávní zůstalo v něm ještě několik nižších otvorů pobočních. Šimon Stock, generál řádu karmelitánského, dostal prý r. 1251 š. od samé Panny Marie, což bylo podnětem Marie. S. slove také amulet (v. t.) nošený na těle.

Skara (lat cutis) viz Kůže.

ve zvěrol. viz Kopyto, str. 795 b.

Skarda, bot, viz Crepis.
Skarda: 1) S. Jakub, politik a práv. spis. čes. (* 11. bř. 1828 ve Škvrňanech -† 31. pros. 1894 v Praze). Otec jeho František býval rychtářem a starostou ve Škvr-ňanech a jako uvědomělý, pokročilý rolník a čtenář Havlíčkův vštípil mu lásku k vlasti a rodné obci a seznámil jej s potřebami venkova našeho. Š. studoval na gymnasiu v Plzni, kde seznámil se s Bedřichem Šmetanou, s nímž zůstal až do smrti v poměru přátelském. R. 1848 vstoupil na universitu pražskou, studoval práva a vedle toho poslouchal přednášky prof. Koubka, Celakovského a po dvě léta vyš. mathematiku u prof. Kulíka. Absolvovav práva vstou-pil do advokátní kanceláře dra V. Bělského, kdež vytrval do r. 1868. R. 1857 stal se dok-konečně Dobrušku, Kostelec n. Orl., Rychtorem veškerých práv. Pro svou činnost po- nov n. Kn. a Žamberk. Jako poslanec náležel litickou, ač několikrát za advokáta z Prahy k nejhorlivějším pracovníkům, hlas jeho ve

dílo S-bovo je illustrovaný román historický navrhován, nebyl vládou jmenován. Teprve pravdivý ruch života a barvitost slohu a řeči.
Sel za Wintrem a Jiráskem, ale ustal. Vbk.
Škadrona viz Escadron.
Škála viz Stupnice.
Škálový poplatek viz Stupňový pok úřadování pro obecní starosty (Praha, 1860); k úřadování pro obecní starosty (Praha, 1860); přepracoval Vočadlova Českého právníka (t., 1862), kterýž dočkal se mnoha vydání. Kniha tato, obsahující vzory soudních podání v záležitostech občanských a trestních, jakož i jejich vyřízení, sepsaná slohem ryze čes., přispěla hlavně k vymýtění otrockých překladů spisů právnických, které vycházely z kanceláří soudních i advokátních a byly na potupu jazyka českého a na újmu českého úřadování. Vzory z »Českého právníka« byly vítanou pomůckou těm, kdož pro neznalost jazykovou nedovedli samostatně psáti o věcech, jimž se učili německy, a přiměly mnohé, by činili k soudům podání česká. Dále vy dal Sbirku zákonů rakouských, 3 sv. (t., 1863 až 1864), obsahující zákon trestní, lesní a obchodní. Mezitím přispíval do časopisů, zejména do »Hlasu«, jehož byl stálým spolu-pracovníkem, do »Nár. Listů« a později i do mnišského roucha, tunice podobná, přikry pracovníkem, do »Nár. Listů« a pozdějí i do vající ramena, záda a prsa, až ke kotníkům »Politik«, kde r. 1890 uveřejnil důkladné stati o otázce jazykové. Když pak časopis »Právník« po dvou letech zanikl, S. r. 1864 jej obnovil a ujal se jeho redakce, kterou řídil až do r. 1871. V časopise tom, který za jeho redakce dosáhl všestraného rozkvětu, uveřejnil tato pojednání: Česká řeč u soudů; Dodávání rozsudků; Hlavní vada při řízení směnečném; Zběžné úvahy o soudních nákladech; O dělení a dělitelností pozemků; O vyhlašování zá-konů zemských; Jak rozuměti sluší § 2. zákona daného pro král. České dne 7. čce r. 1864 stran ke slavnosti š-e, konané od těch dob kontribučního fondu peněžního; Obecní jmění v církvi katolické dne 16. čce. Členové zvlášta jeho požívání; O dohlídce k advokátům; ního bratrstva š-e nosí pod šatem malý Uvěznění pro dluh; Základní rysy řádu rigovlněný nebo hedvábný š. s obrazem Panny rosního; K nauce o spoluvlastnictví; Slovo o výkladech § 69. zák. o příslušnosti soudní. R. 1864 účastnil se horlivě založení »Právnické jednoty v Praze« a v l. 1867-73 byl druhým náměstkem starosty. R. 1865 vydal: Výklad zákonů pro království České o záložnách hospodárských, kontribučenských sýpkách a peněžních tondech kontribučenských. V advokátní komoře pražské zvolen byl hned prvního roku do výboru a setrval v něm až do své smrti. V r. 1872 zvolen za děkana sboru doktorů práv a setrval v hodnosti té až do smrti. R. 1879 byl spoluzakladatelem »Samosprávného Obzoru«, vycházejícího ná-kladem J. Otty, do něhož přispěl četnými články, zvláště: O hospodářských záložnách a O výkladu § 70. obecního zřízení. R. 1861 zvolen za poslance do sněmu království Českého, v němž zasedal až do smrti, zastupuje venkovské obce domažlické a novokdyňské, pak města Čáslav, Golč. Jeníkov a Chotěboř,

Škarda. 635

věcech obecní a okresní samosprávy požíval věstu«. Od zřízení Zemské banky království veliké váhy; proto klub vysílal jej do nejdů-ležitějších kommissí a volil jej za důvěrníka. Od počátku sněmování Š. náležel k družině dra Sladkovského a po klubovní roztržce přidal se k národní straně svobodomyslné, z níž r. 1880 pro vážnou neshodu vystoupil ještě s jedním z předáků, nestal se však členem strany staročeské a setrval ve spo-lečném klubu. V aeře punktační vystoupil se stejně smýšlejícími z Riegrova klubu a založil samostatnou skupinu, jejímž se stal předsedou a jež po něm též nazvána »Š-dova skupina«. Po punktacích Š. neúnavně účastnil se - ač churav - prací výboru vyrovnávacího, kde společně s poslanci mladočeskými snažil se zameziti přijetí ustanovení našemu národu škodlivých. Jeho úsilí podařilo se vymoci, že sněm usnesl se proti prudkému odporu Němců hlasy českými a velkostatkářskými na resoluci o provedení rovného práva před úřady státními. Ke konci r. 1890 usiloval o založení veliké strany české, která by spojila všechny protipunktačni elementy a zabránila dalším bojům v táboře. Usili jeho pro kolisavost stoupenců strany staročeské se nedařilo a veliká čásť skupiny jeho přešla do strany svobodomyslné. V zemském výboru S. úřadoval jako náhradník r. 1871, a když Němci do výboru zvolení na své funkce resignovali, převzal důležitý referát finanční; r. 1879 působil v zemském výboru ještě jako náhradník a od r. 1880 až do smrti jako přísedící. Ve funkci této byl mu přidělen referát obecní. Za jeho aery konsolidovány poměry obecní a judikaturá ustálena; vedle toho Š. měl rozhodný vliv na volbu úřednictva dobře kvalifikovaného. Jím podaná osnova na změnu obecního řádu pražského nebyla pro odpor vlády projednána a připravované nové obecní zřízení pro království České pro nepříznivé poměry po-litické ani sněmu nebylo předloženo. Před-loha jeho o obecním statku nestala se sice zákonem, ale měla přece ten úspěch, že poměry o obecním statku v Čechách vedle jejích zásad se ustálily. Š. společně s nejvyšším maršálkem zemským Jiřím kn. z Lobkovic vypracoval osnovu zákona jazykového pro samosprávné úřady. Osnova tato po změnách dvakráte na sněmě přijatá nedošla sankce. Též mu byly svěřeny legislativní práce v oboru zemědělství; byly to předlohy o kommasaci, o statcích rentových a společenstvech hospodářských. I zde hájil energicky kompetenci sněmu a úřadů samosprávných. Ve sboru pro zřízení »Nár. divadla« vyvíjel velikou činnost, zejména pro zbudo-vání důstojného divadla. V l. 1879—86 byl intendantem král. zem. čes. Nár. divadla. Úřadu tomuto věnoval se s velikou horlivostí a naléhal zejména na důstojné vypravení Smetanových oper, za kterýmžto účelem vlastním nákladem podle vzorů jednak z plzeňského musea vypůjčených, jednak v okoli plzeňském získaných opatřil a di-

Ceského byl až do smrti kommissařem a při stavbě zemského musea pro království České a průmyslové školy členem stavebního komitétu. Od zvolení (r. 1862) zasedal po 30 let ve sboru obec. starších, kde zvolen několikrát do měst. rady a důležitých kommissí. Byl též jedním ze zakladatelů městské pojištovny a spořitelny. V pojištovně byl v letech 1866-68 dozorcem, ve spořitelně byl dlouhá léta členem ředitelstva a náměstkem předsedovým. Ve funkci této usiloval, by pro spořitelnu byla epatřena nová budova s uměleckým vyzdobením. Pokud se týče zmodernisování a ozdravění města, zvláště kanalisace, opatření pitné vody, pobádal zastupitelstvo stále k řešení těchto důležitých podniků; dále staral se o připojení před-městí ku Praze a účastnil se jednání o připojení Holešovic a Buben a v letech 70tých jeho přičiněním na čas zrušeno školné na školách obecních. V otázkách důležitých ujímal se slova, obzvláště významná jest jeho řeč proti konfessijní škole, t. zv. návrhu Liechtensteinovu. Před volbami r. 1892, nejsa ve shodě s tehdejší většinou na radnici pražské, nepřijal mandátu do obecního zastupitelstva. R. 1865 zvolen za člena okres. zastupitelstva plzeňského, kde po několik let zasedal a zasloužil se o český ráz Plzně. V ocenění této činnosti zvolen ode všech téměř obcí okresu plzeňského za čestného občana a též za čestného člena Měšť. besedy plzeňské. Rovněž město Rychnov n. K. zvolilo jej za čestného měšťana. Š. velmi činně účastnil se ruchu národního, zejména ve spolcích pražských vynikl jako energický organisátor. Tak byl náměstkem starosty demokratického spolku »Slovan. lípa«, pro kteroužto funkci byl vzat do vyšetřování a hrozilo mu zatčení. V l. 1869—72 byl starostou »Umělecké besedy«, o jejiž finanční upevnění a vzrůst nemálo se zasloužil. V letech 1879 86 byl starostou »Měšťanské besedy Pražské«, kde hlavně pečoval o odstranění finančních nesnází a o její rozkvět. Obě zmíněné besedy zvolily jej za čestného člena. R. 1878 zvolen čestným členem »Akad. čtenářského spolku«. Zasedav od r. 1861 ve sboru pro zbudování Národního divadla zvolen byl r. 1879 náměstkem starosty; ve funkci té zúčastnil se na čelném místě řízení prací v divadle a pečoval o pořádání sbírek, čímž se zasloužil o brzké znovuzbudování divadla po požáru. R. 1881 vyznamenán řádem železné koruny III. třídy.

2) Š. Václav, syn před., politik a spis. čes. (* 28. kv. 1861 v Praze). Vystudovav akademické gymnasium a právnickou fakultu v Praze, byl prvním rigorosantem na čes. universitě. Při slavné promoci promluvil o přednostech porot. Za studentských let byl činným v Akad. čtenářském spolku, účastnil se výdávání »Akad. Listův« a pořádání slovanských koncertů. Po soudní praxi vstoupil do otcovy kanceláře, kterouž po něm potom vadlu věnoval výpravu pro »Prodanou ne- převzal. R. 1890 stal se advokátem. Literární

Śkarda. 636

jeho pokusy sahají do let studentských, kdy byl při doplňovací volbě od měst. skupiny Od r. 1883 přispíval do »Právníka«, kde mu svěřena hlídka časopisův a rubrika nálezů nejvyššího soudu. Stav se advokátem, věnoval se činnosti veřejné a politické, pro niž měl od svého otce, pokud se týče politických zkušeností, dokonalou průpravu. R. 1891 byl zvolen do výboru »Klubu národní strany svobodomyslné«, po roce stal se náměstkem starostovým a od r. 1896 až 1904 starostou. Ve funkci této zjednal si o rozvoj klubu veliké zasluhy, učiniv z něho skutečné středisko »Národní strany svobodomyslné«. K jeho podnětu založeny »Politická knihovna« ná-rodní strany svobodomyslné, »Sborník spisů politických a národohospodářských«, »Česká Revue«, v niž uveřejnil r. 1899 essay o politice strany svobodomyslné, kde bystrou analysou hlavních projevů strany dospěl k synthesi, že politika strany té nebyla nikdy politikou formálního radíkalismu, nýbrž že podle jejího základního názoru má politika záležetí v soustavné činnosti za účelem postupného vymáhání práv politických, potřeb osvětových a hospodářských. Stať tato pů-sobila přímo sensačně a měla na velikou čásť veřejnosti rozhodný vliv a v excerptech prošla téměř všemi časopisy českými i mimočeskými. R. 1897 vydal S. Programm strany svobodomyslné a Několik slov o českém programmu jazykovém (Praha, 1902); pod značkou Dr. J. K. úvahu: Národní strana svobodomyslná a česká politika (Brno, nákladem »Lidov. No-vin«), v níž nastínil stručně historii strany, poukázal na vady a naznačil cestu k jejímu obrození. R. 1904 vydal brošuru Česká politika, v níž narýsoval dráhu, již by se naše politika měla bráti, a vřele v ní se přimlouval za součinnost všech českých stran v otázkách všem stranám společných. V II. ročníku »Nové České Revue« uveřejnil úvahu: Dvacet pět let činné politiky, v níž probral výsledky poslanců českých na radě říšské od r. 1879, srovnal bilanci působení strany národní a svobodomyslné a obhajoval stranu svobodo-myslnou proti výtkám, že její činnost ne-měla pro národ úspěchu positivního. Vedle toho S. je činný žurnalisticky, zejména »Nár. Listy« uveřejnily od něho celou řadu statí, které byly otisknuty i v listech jiných. Vedle toho Š. si všímal obecních věcí pražských, tak r. 1892 spolupůsobil při zřízení ústředního volebního komitétu pro volby do pražského obecního zastupiteľstva, kteréhož komitétu byl tehdy jednatelem. R. 1892 zvolen byl do sboru obecních starších a po roce vyslán do městské rady. Na radnici Š. pracoval neúnavně s klidnou věcností, tak že brzy dosáhl toho, že povoláván k nejdůleži-tějším poradám presidiálním, kde zajímal se hlavně o otázky školské, o opatření pitné vody, kanalisaci a j. Ve sporech s vládou o české tabulky uliční byl jedním z nejhouževnatějších obránců samosprávy obecní, kde se mu podařilo usnesení obce obhájiti přes-

přeložil z francouzštiny některé hry divadelní. Ml. Boleslav a Nymburk za poslance do sněmu zemského, již zastupuje po třetí období. Ač S. nevystoupil často ve sněmu jako řečník ve velikých debatách, přece došly jeho řeči ve sněmu pronesené, zejména o pražském školství, o opravě zřízení obecního, změně zřízení zemského, řádu volebního a o poměru ke vládě po zrušení jazykových nařizení pozornosti všeobecné. Řeči jeho vyznamenávají se jasnou a přesnou logikou, přehlednou stavbou a přesností jazykovou. Š. jest u všech stran sněmovních oblíben a vážen pro svou klidnou a objektivní povahu, pro přímost a ochotu ke každému. Jako přísedícímu výboru zemského přidělen mu odbor III. Š. jest kommissařem Hypotheční banky, členem zemské kommisse divadelní a mistopředsedou fondu pensijního pro členy král. zem. českého divadla a o prázdninách zastupuje nejvyššího maršálka zemského. Š. usiluje o zavedení pořádku ve správě okres., o uspořádání úřadování a hospodaření při zastupitelstvech okresních a tu za nezbytnou podmínku dalšího vývoje samosprávy pokládá zákonnou úpravú poměru úředníctva. Za účelem tím připravil novou osnovu zákona, týkající se úřednictva při zastupitel-stvech okresních, kterou při prvním čtení vřele odůvodňoval jménem výboru zemského. Pro odpor strany německé a velkostatkář-ské nepodařilo se osnovu projednati. Když převzal referát, nebyly poměry v okresních záložnách hospodářských, až na vzácné výjimky, právě utěšené. Dvěma doplňky k zákonu o okr. záložnách hospodářských, jim podanými, ustrojí záloženské bylo upevněno, zavedena stálá revise zemská a tim vady z větší části odstraněny. Hned po svém nastoupení v úřad v zemském výboru přikročil k vypracování osnovy nového stavebního řádu pro město Prahu, který za spolupra-covnictví rady zem. výboru dra Boh. Franty a stav. rady Ant. Landy po dohodnutí s vládou nyní definitivně vyhotoven a bude předložen sněmu k projednání. Š. svědomítě se stará o věci školské a osvětové, o úpravu a organisaci úřadů zemských, jako i o otazky finanční. Mnohé finanční předlohy zemského výboru spočívají na jeho návrzích. Do výkonného výboru strany svobodomyslné S. zvolen jednohlasně valným sjezdem strany, pořáda-ným o sv. Václavě r. 1895. Ve výkonném výboru jest nadšeným vyznavačem programmu strany ve smysle tradic dra K. Sladkovského, nepřehlížeje, že aktivní politika říditi se musi podle poměrů a doby. Hned od počátku zasazoval se o to, by vady ve straně byly od-straněny. Mnohé se mu zdařilo. Získav si záhy důvěru u starších předáků strany, byl hned v prvním roce po dru Englovi zvolen jednatelem. Značný podíl měl S. na pracích komitétu, jenž vypracoval návrh t. zv. nym ourské resoluce, již upraven poměr k ostatním stranám, zjednán základ pro politickou akci a odstraněny křiklavé rozpory ve straně. Pro nou argumentací zákonnou. R. 1894 zvolen sjezd vypracoval návrh nového organisačního

řádu, který platí dosud. R. 1897 stal se předsedou výkonného výboru a po sjezdě nymburském byl zvolen za předsedu výboru vo-lebního, kteroužto funkci podržel do r. 1903. R. 1895 řídil volby do sněmu a r. 1897 do rady říšské. Volbami těmito strana svobodomysiná opanovala vedení politiky české. Do akce politické S. zasahoval vynikajícím způsobem, zejména kdy byly při vesle kabinety Badeniův, Gautschův a Thunův. R. 1897 přiměl české poslance k rozhodnutí o úpravě poměru k vládě; vyjednávání s vládou pak bylo v klubu schváleno. Po celou dobu svého politického působení a zejména, když časopisy staročeské jaly se stranu svobodomyslnou podporovatí v její činnosti ve sborech zákonodárných, S. působil neustále ve prospěch dohody strany svobodomyslné a staročeské v otázkách oběma stranám společných. Jeho rozhodným přičiněním byl r. 1901 před sněmovními volbami ujednán kompromiss a r. 1903 umluvena koncentrace se stranou agrární a staročeskou, která ná-sledkem událostí ve Vídni vzala za své. Ve vlastní straně S. náleží ke skupině mladších, kteří pokládají za nutno, by strana, šetříc velikých tradic zakladatelů svých, se obrodila a vedle politických otázek věnovala péči důležitostem sociálním, osvětovým a hospodářským. Přes svou umírněnou povahu ve věcné práci S. není opportunista za každou cenu, naopak dovede užíti i ostrých akcentů. Prátelé dra Körbra pokládali S-du za hlavního odpůrce tohoto systému, neboť on, seznav, že dr. Körber nesplňuje svých slibův a vše podniká na škodu národa českého, byl na stráži, by po několika zklamáních nedošlo k novým. Tak zabránil v únoru 1904, by na pouhé obojaké sliby nebylo stanovisko roz-hodně opposiční opuštěno. Když potom vážně ochuravěl a na čas vyžádal si dovolenou, spustily časopisy vídeňské, sloužící vládě dra Körbra, jásot, že Š. vida marnost svého odporu odchází na odpočinek. Radost byla předčasná, ba spíše uspíšila pád kabinetu. V povolání svém S. obracel zvláštní pozornost k otázce jazykové. Při redakci jazykových nařízení jak Badeniových tak i Gautschových měl důležité účastenství. Když byla tato nařízení vydána, staral se všemožně o to, by nezůstala na papíře, nýbrž aby co nejrychleji vešla ve skutek u všech úřadův. Znaje podrobně poměry úřednické v Čechách, usiloval hned od počátku, by byl český živel náležitě zastoupen v úřadech státních, zvlástě na čelných místech úřadů v zemi a na místech centrálních. Také o potřeby našich menšin horlivě se stará a mnohé přispěl svou pomocí, byť nedával působení své na veřejnost. Š. věren z přesvědčení státoprávnímu programu strany a vědom si demokratického jejiho původu, jest nadšeným zástupcem politiky reální, která nespouštějíc se zřetele konečného cíle národního programu snaží se v každé době pro národ postupem dobývati práv politických, jakož i vymáhati jeho požadavky osvět. a hosp.

3) S. Vladimír, bratr před. (* 25. bř. 1863 v Praze). Vystudoval akad. gymnasium a čes. prav. fakultu v Praze, byl r. 1886 po-výšen na doktora, načež vstoupil do praxe k svému otci a r. 1892 otevřel svou advokátní kancelář. Již jako právník byl literárně činným, přispíval do časopisů belletristických články i překlady z francouzštiny a pře-ložil několik divadelních her pro čes. Národ. divadlo. Vedle toho vėnoval se studiu práva horního a dějin právních města Prahy, o čemž napsal několik statí do »Právníka«, jako: O právní povaze a platnosti práva města Prahy k řece Vltavě (1888). S. spolupůsobil při zakládáni »Čes. průmyslové banky«, »Diskontního družstva« při téže bance, »Ustavu pro kauce a vadia«, »Českého průmyslu pro výrobu a zužitkování kyseliny uhličité«, akciové společnosti »Elektrická drobná dráha Praha-Libeň-Vysočany«. Vedle toho zasedá ve správních radách »První českomoravské továrny na stroje«, »První pražské zastavárny«, »Akciové společnosti v Praze k vyrábění vápna a cementu«, »Malé dráhy Králův Dvůr-Be-roun-Koněprusy«. Je po několik roků členem advokátní komory a jejím pokladníkem; zastupoval komoru tu r. 1898 na sjezdě všech advokátních komor rakouských, téměř 10 let zasedal ve výboru »Ústř. Mat. šk.«, pracoval pro ni četné stížnosti právní i finanční a staral se o reorganisaci ústřední kanceláře i celé správy. Od r. 1898 jest mistopředsedou finančního odboru »Národní strany svobodomyslné«. Byl také redaktorem »Ceské Revue« a po smrti otcově téměř 10 let mistopředsedou sboru pro vystavění Národního divadla a nyní je členem správního výboru »Společnosti Národ. divadla«. R. 1882 dal podnět k oslavě Bedř. Smetany u příležitosti 100. představení »Prodané nevěsty«.

4) S. Ctibor, bratr před. (* 1870 v Praze). Absolvoval akadem. gymn. a čes. práv. fa-kultu v Praze, načež r. 1892 povýšen na doktora. Od r. 1899 jest advokátem v Praze. Účastnil se života spolkového, r. 1892 byl mistostarostou spolku »Všehrd«, od r. 1903 zasedá ve výboru »Spolku čes, advokátů pro král. České« a přispívá do »Právnika« a »Práv. Rozhledů«.

Skareze, Škarezy, Skareze, víska v Čechách, hejtm. Prachatice, okr. Vimperk, fara a pš. Šumavské Hoštice; 11 d., 64 obyv. č.

(1900).

Skarniel Josef Antonín, knihtiskař čes. (* 1729 ve Veselí n. Luž. — † 1813). Od r. 1754 pracoval v Olomouci v knihtiskařském závodě Hirnlově, jehož dceru pojal později za manželku. R. 1759 koupil knihtiskárnu v Uher. Skalici, v níž tiski hlavně knihy české. R. 1798 převzal od svého tchána knihtiskárnu olomouckou a předal ji r. 1802 staršímu synovi Antonínu Alexandru, mladšímu Františkovi tiskárnu pak uherskoskalickou, která ještě v minulém století kvetla.

Škarpa, z frc. *escarpe*, příkop vedle cesty. **Škarpalin** (od *scarpe*, stře víc), přezdívka R. 1898 byl vyznamenán řádem žel. kor. III. tř. Jana Merliana, kameníka původů vlašského, který odněkud ze sev. Italie do Plzně se chu. R. 1869 přestěhoval se do Petrohradu přestěhoval a tam nabyl měšťanského práva. Podle archiválního badání prof. J. Strnada jsou portály v Plzni, označené iniciálkami J. M., jeho dílem, a ví se též, že Š. byl některých majetníkem (dům pivnice Salcmanovy a dům v ulici Mansfeldské). Plzeňské portály jsou dílem ryze uměleckým a pro Plzeň rázovitými, ač nelze všechny z nich přisouditi Š-ovi.

Škarpály, škarbály, škrbály (z it. (scarpa), staročeská obuv sprostého lidu, čili, jak vykládá Veleslavín, kus kůže pospod nohy místo podešvu, selská, jednopodeševní obuv, prosté selské střevíce, krabatiny«, ja-kou nosívali Čechové od starodávna až do

XVI. stol.

Škeble, skupina sladkovodních mlžů (*Na*jades) vyznačených nohou velikou se stran smačklou bez byssu a dvěma adduktory lastur; siphon řitní krátký, otvor dýchácí, je-li vyvinut v podobě samostatného siphonu, delší; okraj pláště bradavčitý; žabry veliké nestejné (vnitřní z předu přesahují pod zevními); makadla veliká; pohlaví odděleno u forem amerických, kdežto u evropských se naskýtá nezřídka obojetnost; vývoj děje se pře-měnou, vykazuje zvláštní stadium dočasně příživně žijící v kůži ryb a obojživelníků Glochidium u evropských a Lasidium amerických š-li), jež se vyvíjí s počátku v dutině vnějších žáber. – Skořápečné chlopně pravidelné, souměrné, celokrajné a přilehavé jeví na povrchu hladké mocné periostrakum, jež se nad vrcholy velmi lehko odirá; pod tímto velmi tenkou vrstvu sloupkovou a posléze zřetelnou a krásnou perlet; vaz vnější silný; zámek jeví neobyčejnou rozmanitost i může scházeti; otisky svalů znatelné, čára plášťová bez výkrojku. — Rozeznáváme 2 hlavní čeledi: U nio nidae s neúplně uzavřeným otvorem žaberním (s rody Unio, Monocondylaea, Pseudodon, Anodonta, Solenia, Mycetopus a m. j.) a Mutelidae s oběma dokonalými siphony (rody Mutela, Hyria, Castalia, Leila a j.). Fossilní od druhohor, pochybné (Anthracosina) i v prvohorách. Recentní žijí v sladkých vodách tekoucích i stojatých celého světa; druhy nesnadno se rozeznávají pro velikoú proměnlivost. *Bbr.* **Škipetáři**, domácí jméno Albanců (viz

Albanie, str. 696 b).

Škljarevskij: 1) Š. Pavel, spisov. rus. (* 1806 — † 1830), zemřel jako student jurjevské university a proslul svými překlady z Byrona, Horatia, Goetha, Schillera a j., vyznačujícími se pěknou formou a přesností. Z původních jeho básní zasluhují zmínky: K Bogu; Na novyj god; Plač Jaroslavny; K drugu a j. Souborně vyšly s názvem Sti-chotvorenija (Petr., 1831).

2) Š. Aleksandr Andrejevič, spis. rus. (* 1837 – † 1883), studoval na chark. gymnasii a pak byl učitelem při voroněžském progymnasii. Vynikl v l. 60tých XIX. stol.

a byl spolupracovníkem různých časopisů. Z praci jeho uvádíme: Razskazy sudébnago sledovatelja (Petr., 1872); Dolja (t., 1870); Ševelnulos téploje čuvstvo (t., 1870); Sočiněnija, povésti i razskazy (Moskva, 1871); Pověsti i razskazy (t., 1872); Ugolki truščobnago mira (Petr., 1875); Ispověd ssylnago (2. vyd. t., 1879); Kak ljudi pogibajut (Moskva, 1880); Novaja metla (Petr., 1886, se životopisem Š kého); Sobranije sočiněnij (t., 1881) a j.

šklov, ruské město v új. i gub. mohilev-ské při řece Dněpru; má 10.630 obyv. (1897) většinou židů, přístav, stanici železniční, po-štu, telegraf; výroční trh. Čilý obchod. Š. jest osada velmi starožitná. K Rusku připojena byla po prvním dělení Polsky.

Sklovskij Isaak Vladimirovič, publicista rus., známý pseudonymem Dioneo (* 1865), jsa původu židov., vzdělal se na gymnasii jelizavetgradském a záhy počal psáti do jihorus. časop. R. 1886—92 byl vypověděn do jakutské oblasti a seznal důkladně tamní poměry. Zároveň učil se moderním jazykům. R. 1893 stal se spoluprac. »Rus. Vědomosti«. Vydal: K poljarnomu krugu (též anglicky); Na krajněm sěvero-vostokě Sibiri (Petr., 1895, tež franc.). Od r. 1896 žije v Londýně jako korrespondent »Rus. Vědomostí«. Vedle četných statí časopiseckých vydal ještě sobe Očerki sovremennoj Angliji (t., 1903).

Skooijan (St. Kanzian), ves v rakouském Přímoří, hejtm. a okr. Sežana; 79 obyv slov.

(1900), far. kostel a škola.

Skoda (lat. damnum) viz Interesse a Nahrada škody.

Škoda: 1) Š. Josef, proslulý klinik vídeňský (* 10. pros. 1805 v Plzni – † 13. čna 1881 ve Vidni). Vykonav gymnasijní a filosofická studia v Plzni, absolvoval studium lékařské ve Vídni, kdež r. 1831 stal se doktorem lékařství. Hned potom působil jako cholerový okresní lékař v Čechách, načež od r. 1837 do 1838 byl sekundárním lékařem ve videňské všeobecné nemocnici, r. 1839 okresním chudinským lékařem a teprve r. 1840 stal se, hlavně přičiněním Rokitanského, ordinujícím lékařem na nově zřízeném oddělení pro nemoci prsní ve víd. všeobecné nemocnici. R. 1841 stal se primářem a vedle zmíněného již oddělení mu bylo svěřeno také oddělení pro nemoci vnitřní a kožní. R. 1847 pak stal se posléze professorem lékařské kliniky, kterouž řídil až do poč. r. 1871, kdy pro churavění vzdal se svých funkcí. Š. je spolu s Rokitanským všeobecně uznán za hlavu t. zv. druhé neboli mladší lékařské školy vídeňské. Význam jeho záleží v tom, že v době, kdy v Německu ovládáno bylo lékařství všeobecně blouzněním t. zv. přírodní filosofie, on spolu s Rokitanským počal po způsobu velikých mistrův francouzských opírati je o střízlivé, nepředpojaté pozorování a budovati na neklamném podkladě přesných zkušeností pathologicko-anatomických. Nejprve svými romány a povídkami obsahu krimi- obrátil zřetel k fysikálnímu výzkumu chorob-nalistického, které těšily se značnému úspě- ných změn u nemocných za živa a tu proti Škoda. 639

krok dále, že zvukové zjevy projevující se při poklepu a poslechu nevykládal jako znamení nemoci, nýbrž přesně se stránky fysikální. V tom směru zůstal posud klassickým jeho spis Abhandlung über Perkussion und Auskultation (Vid., 1839, 6. vyd. 1864). Stejně kritickým byl i v léčení. Zavrhoval pouštění krve žilou a množství neúčinných léčiv, přidržuje se jenom prostředkův a method skutečně účinných; ve mnohých případech pak zachovával se způsobem skutečně vyčkávavým. Pro tento kritický směr bylo mu sváděti mnohé boje, ale výsledky jeho methody léčebné uhájily jej proti všelikým nařknutím. Teprve někteří žáci jeho vytvořili z jeho kriticismu t. zv. nihilismus lekařský. Získav pro svůj směr lékařského badání Hebru, jemuž předal své oddělení kožních nemocí, S. má také nepopíratelný význam i pro vývoj mo-derní dermatologie. Literárně nebyl příliš mnoho činným. Vedle zmíučného již hlavniho dila napsal ještě: Ueber den Herzstoss und die durch die Herzbewegung verursachten Tone (Medicinische Jahrbücher N. F., XIII); Anwendung der Perkussion bei Untersuchung der Organe des Unterleibes (t., XIV); Ueber Abdominaltyphus und dessen Behandlung mit Alaun (t., XV); Untersuchungsmethode zur Besimmung des Zustandes des Herzens (t., XVIII); Ueber Perikarditis in pathologischer und diagnostischer Beziehung, gemeinschaftlich mit Dr. Kolletschka (t., XIX); Ueber die von Dr. Semmelweisz entdeckte wahre Ursache der in der Wiener Gebäranstalt ungewöhnlich häufig vorkommenden Erkrankungen der Wöchnerinnen u. des Mittels zur Verminderung dieser Erkrankungeu bis auf die gewöhnliche Zahl (>Sitzungsb. d. math.-nat. Kl. d. kais. Akad. d. Wiss.«, 1849; Ueber die Bewegungen des Herzens bei einem Kinde, dem das Brustbein fehlte (t., 1850); Ueber die Erscheinungen, aus denen sich die Verwachsung des Herzens mit dem Herzbeutel am lebenden Menschen erkennen lässt (t., 1851); Geschichte einer durch mehrere Monate anhaltenden Katalepsis (t, 1852); Ueber die Funktion der Vorkammern des Herzens und über den Einfluss der Contraktionskraft der Lunge u. der Respirationsbewegung auf die Blutcirculation (t., 1852); Referat über den Inhalt der Rerichte, welche über den Cretinismus in der österreichischen Monarchie eingelangt sind (XLIV, 1863). Krome toho napsal se Schuhem Erfahrungen über die Paracentese der Brust und des Herzbeutels (1841). Z jeho proslulých klinických přednášek vydal J. V. Drozda česky: Tyjus; Bronchektasie; Zánět plen mozkových; Morbus Brightii; Aneurysma aortae; Leukaemia a Cukrová úplavice močová (vesměs v » Časop. lék. česk. X. 1871). Z lit. srv. E. Albert, Josef (*)Osvěta«, 1882).
 S. Jan Karel (pseud. Příbramský),

paedagog a spis. čes. (* 10. kv. 1810 v Pří-brami – † 31. pros. 1876 v Praze). Vystudovav akadem. gymnasium v Praze vstoupil do semináře, kde r. 1833 vysvěcen na kněze, načež kaplanoval ve Zlonicích, v Počáplích Přerova z poněmčilého města malého (před

francouzským badatelům učinil podstatný a od r. 1837 při kostele týnském. R. 1848 stal se katechetou při čes. vzorné hlavní škole v Praze na Novém městě a zároveň professorem české katechetiky pro posluchače bohosloví, kteréžto úřady zastával do r. 1868, kdy vlivem nepřátel národního vzdělání dán na trvalý odpočinek. S. účastnil se velmi činně zakládání knihoven po českém venkově a rozšiřoval užitečné knihy mezi lidem. Š byl literárně činný, přispíval drobnými články do »Květů«, »Přitele mládeže« a o sobě vydal: Ježíš Kristus vzor dokonalosti (Kr. Hradec, 1842); Slava blahoslavenė Rodičky Boži (Praha, 1845); Hlas z Karlotejna (t., 1848); Česta na Kalvarii (t., 1849); Po-vidky pro mládež dospělejší (t., 1852); Kate-

chetika (t., 1856) a j.

3) S. Jakub, spisovatel a organisator školství i veřejného života národního v Přerově (* 30. dub. 1835 v Počátkách — † 28. říj. 1885 v Přerově). Studoval gymnasium v Jindř. Hradci, r. 1854-56 na filosofické fakultě v Praze. R. 1857 stal se supplentem na gymn. v Chebu a násl. r. přeložen odtud na gymnasium litoměřické, r. 1858 jmenován skutečným učitelem na gymnasiu v Jindř. Hradci, r. 1867 professorem při čes. gymnasiu v Olomouci a odtud r. 1870 povolán za ředitele českého gymnasia v Přerově. Přese všecky obtiže a překážky, jež se mu stavěly v cestu, dovedl toho, že ústav přerovský rozšířen ve vyšší gymnasium a vyšší reálku. Již v Jindř. Hradci zabýval se horlivě studiem řeči a literatury francouzské. Výsledkem toho bylo, že jal se překládati a upravovati pod jménem J. Počáteckého nebo za chiffrou J. P. veliký počet dramatických spisů francouzských pro pražské divadlo české, a to od předních spisovatelů franc., jako Augiera (»Ôtec Guérin«, »Svatouškové«, »Veřejné mínění«), Dumasa (»Pelikán«, »Levoboček«, »Žena Claudiova«), Feuilleta (»Zakletá slečna«), Sardoua (»Bodří venkovane«, »Jak si motýl křídla spálí«) a j. Překlady tyto, jakož i »Pokuta ženy« (od Girardina), »Doktor Robin« (od Premayera), »Dračí dráp« (od Schmida), »Pokuta muže« »Nepraví poctivci«, »Zapovězené cesty« (od Brisebarra), »Kytice a Fabienna« (od Meilhaca), fraška »Z Kolína do Prahy« a mn. j. nejen že vyhověly citelné potřebě časové nýbrž byly uznány také od kritiky za literárně cenné a udržely se až posud na repertoiru pražského divadla. Jiný výsledek tohoto jeho studia bylo vydání Francouzské grammatiky a Francouzské cvičebné knihy, kteréž došly ministerského schválení za učebné knihy pro školy střední. I o zřízení jiných škol českých zasadil se Š. v Přerově. Přičinil se o zřízení zemské střední školy hospodářské; k jeho návrhům v obecním výboru učiněným zřízeny tyto ústavy české: dětská opatrovna, prů-myslová škola pokračovací, obchodní škola pokrač., měšťanská škola chlapecká a dívčí, druhá obecní škola chlapecká a státní odborná škola strojnická. Škodou začala nová doba celého města, doba utěšeného rozvoje

Škodou byla tu pouze 1 chlap. a 1 dívčí likolepou střelnici u Třemošné. Byl místo-klášterní škola) v české město veliké svým předsedou Pražské železářské společnosti, školstvím tak, jak bylo kdysi za Komenského (první jakési reálné gymnasium). Za tyto zá-sluhy zvolil jej obecní výbor m. Přerova r. 1880 čestným občanem. Š. byl též předsedou výboru úvěrního spolku záložny, jednoho z předních ústavů podobných na Moravě a předsedou říd. výboru býv. školy rolnické; též dal podnět ku zřízení obecní spořitelny a knihtiskárny a kamenotiskárny v Přerově. Jemu především má Přerov dě-kovati také za svůj rozvoj hmotný. Životopisy jeho čtou se ve »Švětozoru« (1885), ve »Zlaté Praze« (1885 od Fr. Bilého), v Bayerově »Přerovsku« (1893, str. 247—272). Samostatný životopis Škodův vydal řed. Fr. Višňák (Pře-

4) S. Antonín, klass. filolog čes. (* 7. led. 1839 v Počátkách). Gymnasium vystudoval v Jindř. Hradci, od r. 1858-61 studoval klass. byl supplentem při gymn. v Jindř. Hradci, od. r. 1862—67
byl supplentem při gymn. v Jindř. Hradci, od. r. 1867—72 prof. gymn. v Něm. Brodě, od r. 1872—92 ředitelem gymn. v Domažlicich, r. 1892—1905 ředitelem gymn. v Příbrami. Náleží k naším nejlepším a nejplodnějším překladatelům z jazyků klassických; jeho překlady epiků řec. a římských, pořízené vesmės veršem časomėrným, vynikaji přesností převodu, uhlazenosti a plynnosti verše. Přeložil Homérovu Odysseiu (Praha, 1883, 2. vyd. ve Sbírce vydávané Českou akademií, 1902), Iliadu (t., 1886, 2. vyd. ve Sbirce akademie, 1904 a 1905), Vergilia (t., 1889 ve Sbírce Králem u Štorcha vydávané) a Ovi-

diory Fasti (t., 1901 ve Sbirce akademie). red.
5) S. Emil rytiř, vynikající průmyslník
(* 19. list. 1839 v Chebu — † 8. srpna 1900 ve vlaku blíže Selzthalu). Otec jeho František Š. byl dvorním radou a zemským referentem a jeho strýcem byl věhlasný professor lékařství na universitě vídeňské, Josef S. Odbyv si školy střední, vstoupil na techniku y Praze a po jejím absolvování studoval ve Štutgartě a v Karlsruhe. Prakticky jako inženýr působil v Saské Kamenici a v Magdeburce. R. 1866 přijal místo vrchního inženýra ve strojní továrně hrab. Arnošta z Valdšteinu v Plzni a r. 1869 koupil tento závod. Začátky jeho byly chabé; zaměstnával pouze 33 dělníkův. Již však r. 1871 zbudoval novou velikou slevárnu, r. 1872 strojírnu, r. 1882 modelárnu, r. 1884 rozsáhlou kovárnu, r. 1885 ocelárnu, r. 1886 vlastní dráhu, připojku ke trati Vídeň-Cheb, r. 1888 velikou appretovnu, r. 1890 zbrojovku. Výrobky ocelárny a zbrojovky získaly závodu Š-dovu jméno světové. Svou píli, neúnavností a nadáním dosáhl s malým počátkem velikých úspěchův. Pro své zásluhy o průmysl železářský vyznamenán železnou korunou III. tř. a r. 1899 jmenován doživotním členem panské sněmovny, kdež se připojil k německé straně ústavo-věrné. T. r. přeměnil závod svůj v akciový

členem státní železniční rady a správním radou Rak. Lloydu. Závod Š-dův při jeho smrti zaměstnával přes 200 úředníkův a na 4000 dělníkův. Složen jest ze strojovny, kot-lárny, mostárny, slevárny, ocelárny a zbro-jovky. Strojovna opět rozdělena na oddělení pro výrobu parních strojů, plynových motorů, zimotvorných strojů, zařízení cukrovarů, pivovarů, pro hornictví, hutnictví, cihlářství; dále vyrábějí se stroje zdvíhací a hydraulické lisy. Do r. 1904 do ano na 1395 parnich strojů s výkonností 95.000 koňských sil, 115 úplných chladiren, veliký počet celých zařízení pro pivovary, sladovny. Pro hornictví a hutnictví dodáno strojů a potřeb o úhrnné váze 4500 t. Pro cukrovary provedeno 25 úplných zařízení s roční výrobou 60.000 t cukru a 323 odpařovacích přistrojů systemu Wellner-Jelinek. Pro cihlárny dodány stroje s denní výrobou 2 millionů cihel a 250.000 tašek. Ocelárny zpracují denně 1000 t oceli. Zbrojovka, závod světového jména, vyrábí rychlopalná děla patentu Š-dova, mitrailleusy se závěrem arc. Karla Salvatora a ryt. Dormuse, děla kalibru od 3.7-24 cm, lafety k rychlopalným dělům vlastní myšlenky, lafety k těžkým dělům námořním i pobřežním, pancéřové věže a kryty, náboje všeho druhu.

Škodějov, ves v Čechách, hejtm. a okr. Semily, fara Ruprechtice, pš. Vysoké n. Jiz.; 29 d., 134 obyv. č. (1900), 1tř. šk.

Škofja Loka, t. j. Biskupská Loka (Bischoflack), okr. město v Krajině, v hejtm. kranjském, při vtoku Sory Selcké a Polanské do Sávy a žel. dr. Trbiž-Lublaň, má 2210 obyv. slov. (1900, starobylý zámek, far. ko-stel v got. slohu, 2 kláštery. Cís. něm. Otto II. daroval Š. ju L. ku (974) biskupovi frisinskému Abrahamovi z rodu hrabat Gorických. Darování toto potvrdil (1274) Přemysl II.; potom S. L. příslušela k biskupstvi frisinskému do r. 1803, kdy jako korunní statek připadla k Rakousku.

Skola v nejširším smysle nazývá se každý ústav pro společné vychování a vyučování mládeže. Slovo je původu řeckého, kde jméno σχολή (odtud též lat. schola, něm. Schule, fr. école, angl. school, it. scuola) označovalo volný, prázdný čas, kterého bylo možno užíti ku práci duševní, jež značila zároveň zotavení a byla výsadou vrstev občanských starověké společnosti. V latině vedle schola užíváno i názvu ludus (- hra), značícího obdobně, že práce školní měla baviti a skýtati občerstvení po jiném zaměstnání životním. S. jest organický střední člen mezi rodinou a společnosti. Dějiny školství jsou dějinami organisace výchovy po stránce vnější. Historický vývoj dál se opačně skutečné potřebě: š-ly byly původně povahy aristokratické, pečovaly toliko o vzdělání vrstev vyšších a byly zakládány kněžími. Péče o uchování nauk a tradic náboženských i předání znalosti obřadův a kultu se základním kapitálem 25 millionů K a sám mladším pokolením činila nutným vzdělání byl jeho ředitelem. R. 1900 začal stavěti ve- dorostu kněžského. Tak náboženské spolec-

nosti, církve, jsou nejstarší instituce vý- ni právo přirozené, a že svatou povinnost chovné: vývoj školství až do doby nejnovější státu jest ji udíleti. Zároveň s theoretickým znamená úsilí o nenáhlé jeho odcírkevnění, formulováním ideje š-ly obecné vyvíjí se její postátnění, zesvětštění a zlidovění. Š. v nové době přestává býti záležitostí církevní (ecclesiasticum) a stává se záležitostí státní (poli-

Podle různých zřetelů rozeznávají se š-ly všeobecně vzdělavací od škol odborných, veřejné od soukromých, laické (interkonfessijní, simultánní) od konfessijních, smíšené (t. j pro obě pohlaví, kočdukační) od oddělených (zvláštní š-ly pro každé pohlaví), ale hlavně

ve školství evropském vyvinulo se různění podle stupně podávané výchovy a vzdělání na š-ly obecné, střední a vysoké.

Idea školství obecného je původu ryze moderního, je vlastně dílem XIX. stol. Š. obecná má býti všeobecně povinná pro útlý věk 6—14 let, aby se v ní vypěstilo vědomí občanské rovnosti, aby v ni veškerá mládež bez rozdílu rodu, majetku, pohlaví na základě výchovy rodinné byla dále vychovávána pro veřejnost, společnost, národ, stát, bezplatná (společnost, af stát, země neb obec musí poskytovati zdarma, co je všem nutné a povinné, jakékoli školné jest anachronismus nedůstojný doby naší), laická čili interkonfessijni (símultánní), t.j. nesmí státi ve službách určité náboženské konfesse a církve, nýbrž buditi ušlechtilou náboženskou snášelivost, národní, t. j. jazyk národní má býti na tomto stupni výhradně jazykem vyučovacím a š. má vychovávati dítky na příslušníky vlastní národnosti po stránce tělesné, rozumové, citové, mravní, aby svým zvláštním národním způsobem vyjadřovaly ideu ušlechtilé lidskosti. Š-ly mají býti podle Komenského dílnami lidskosti (hominum officinae), mají osvěcovatí rozum, šlechtiti cit, síliti vůli, připravovatí pro dů-stojný život občanský. Tak š-ly obecné mají podávati vzdělání všem lidem společné a nezbytně nutné a mají tvořiti pevný základ veš-kerého národního školství. Š obecná v tomto smysle vznikla teprve v době nové, kdy idea svobody a rovnosti lidi mezi sebou se ujala a všeobecně byla uznána. Ve starověku š. byla obmezena na mládež občanskou a mužskou, ve středověku zakládány š-ly latinské (klášterní, kathedrální, později městské) především pro výchovu dorostu kněžského. Š-ly farní v jazyce mateřském pro všechnu mlá-dež chtel zřizovati Karel Veliký, nezdařil se mu však jeho umysl. Teprve za renaissance (humanismu) a reformace obnovuje se volání, aby společnost lidská zřizovala š-ly pro mládež vrstev lidových. Martin Luther žádá od vrchnosti světské jejich zakládání, Jan Amos Komenský formuluje ideu š-ly obecné, »aby veškerá mládež mezi rokem šestým a dvanáctým naučila se těm věcem, jichž užívání vztahuje se na celé živobyti«, po něm hlavně J. Jindřich Pestalozzi je proniknut hlubokým přesvědčením, že výchova základní všem nutná a společná nesmí býti almužnou, nýbrž že každé dítko má na cvičí ruce i smysly děcka hrou, vyvíjejí na-

formulováním ideje š-ly obecné vyvíjí se její organisace: ve světě protestantském jednotlivé státy zvláště za osvícenského absolutismu zakládají š-ly, v katolickém zejména řád bratří škol křesťanských zřizuje š-ly pro chudou mládež a podává na nich vzdělání elementární zdarma na základě jazyka mateřského. Revoluce francouzská š-le obecné a výchově lidové věnuje bedlivou pozornost. U nás směrodatným stalo se usilování Marie Terezie za pomoci Felbigera, opata zahaňského: organisovány š-ly tri-viální, hlavní a normální. V XIX. stol. teprve vytvořeno školství obecné úplně podle idei výše vyložených v jednotlivých kulturních státech. Ve Francii zákon Guizotův z r. 1833 a zákony z l. 1882 a 1889, v Prusku zákony školské Falkovy z r. 1872, u nás zákony školské z let 1868—69 jsou jevy vý-značné a směrodatné. Podobně organisuje se školství obecné ve Švýcarsku v l. 1830—48, ve Švédsku r. 1842, v Anglii r. 1833 a znova r. 1902, ve Španělsku r. 1857, v Italii po sjednocení jejím r. 1859, ve Špoj. Obcích sev.-amer. stál v čele reformního hnutí Horace Mann a r. 1867 organisován jednotný úřad školský (commissioner of education) ve Washingtone.

Ke š-le obecné pojí se organicky š. měšťanská jakožto ústav, jenž má poskytovati další vzdělání se zřetelem k praktickým potřebám životním, zejména stavu zemědělského, živnostenského, obchodního a mistním poměrům určitého kraje. U nás vyvinuly se z bývalých hlavních škol, v cizíně jim odpovídají: v Německu Bürgerschulen, Mittelschulen, Realschulen (nižší reálky 6třídní), ve Francii Écoles primaires supérieures, v Italii scuole complementari, ve Švýcarsku, Secundarschulen (také nazývané Gehobene Volksschulen nebo Bezirksschulen), v Americe vyšší třídy grammar schools a k nim se pojící high-schools. Š. měšťanská je namnoze posud přípravnou š-lou pro ustavy učitelské a pro ty š ly odborné, jež nepředpokládají průpravného vzdělání středoškolského (střední š-ly obchodní, průmyslové, zemědělské). Š-ly měšťanské skládají se ze tří tříd, které organicky připojují se k pátému ročníku š-ly obecné a k nimž může býti podle nařízení min. ze dne 25. čna 1903 připojen pokra-čovací ročník čtvrtý. – K soustavě š-ly obecné druží se v době nové řada ústavů ji doplňujících pro mládež útlejší, š-lou ještě nepovinnou, nebo pro mládež š-le obecné odrostlou. K oněm náležejí jesle (s odděleními pro kojence a pro dítky 2—3leté), ústavy ochranné pro ditky rodičů chudých, kteří ve dne jdouce za praci nemohou o dítky pečovati, opatrovny pro dítky starší tři let, kde navykají čistotě, pořádku, dobrému chování, školky mateřské čili dětské zahrádky, jež poskytují dítkám spolu počátečné vyučování, zvláště věcné,

podobivost a tvořivost dítěte. Šly tyto na třídy a oddělení řidí se počtem žáků, teřské založil Frőbel, a soustava jejich rozšířila se po všech kulturních státech, nejvyš-

šího pak rozkvětu dostoupila ve Spoj. Obcich sev.-amer. (viz Mateřská škola).

Pro odborné praktické vzdělání mládeže
š-le obecné odrostlé zřízují se š-ly pokracčovací
zoskovací a š-ly řemeslné. Š-ly pokracvovací vznikly z opakovacích škol nedělních a jsou určeny pro mládež učednickou: na nich doplňuje se vzdělání školské zřetelem ke zvolenému řemeslu; učí se v nich po 2--4 hodiny týdně v době večerní a v neděli dopoledne. K různým š-lám těmto druží se š-ly pomocné pro mládež méně nadanou, š-ly pro mládež slabomyslnou (š-ly idiotů), potřebující jiného vychování nežli mládež normální, š-ly pro mládež zpustlou (vychova-telny, polepšovny), jakož i ústavy pro mládež slepou a hluchoněmou.

Celá soustava školství obecného jest u nás dnes upravena zákonem ze 14. kv. 1869 a novellou školskou ze 2. kv. 1883. Nařizením z 29. září 1905 byl vydán nový řád školní a vyučovací na dále platný. Účelem škol obecných stanoví se, saby děti v mravnosti a náboženství vychovávaly, ducha jejich vyvíjely, znalosti a zběhlosti, jichž mají k dalšímu vzdělávání v životě potřebí, jim poskytovaly a byly základem, aby se z nich stali hodni lidé a občané«. Jsou pak š ly obecné veřej né, pokud je zakládá a vydržuje úplně nebo z části stát, země nebo místní obec, soukromé, pokud od jiných činitelů jsou zakládány a vydržovány. Předměty učebné jsou: náboženství, čtení a psaní, jazyk vyučovací, počítání spojené s naukou o tvarech měřických, nejpotřebnější a nejsrozumitelnější věci z přírodopisu, přírodozpytu, zeměpisu a dějepisu, hledic zvláště k vlasti a ústavě vlasti, kreslení, zpěv, ruční práce ženské a tělocvik, povinný pro chlapce, ne-povinný pro dívky. Se svolením zemského úřadu školního může býti na š-lách obecných zavedeno vyučování druhé zemské řeči, hře na housle, rukodělné vyučování pro chlapce a vyučování pracím ve školní zahradě, u každé š-ly obecné (je-li na venkově) má býti podle možnosti založena a učelně upravena školní zahrada a hospodářské po-kusné pole. Na obecné š-le mají býti dále hry mládeže horlivě pěstovány a všechna užitečná cvičení těla, jako plování, klouzání a pod. nejpečlivěji podporována. Vyučování náboženské uděluje se obyčejně duchovním příslušného vyznání, jenž za tím účelem musí býti potvrzen od příslušného úřadu církevního. Není-li takového duchovního, může vyučovati náboženství také učitel téhož vyznání, vykáže-li se způsobilostí a obdrží-li svolení od církevního úřadu. Jazyk vyučovací ustanovuje v mezích zákona školní úřad zemský vyslechnuv ty, kdo vedou náklad na š-lu. Látka učebná všech předmětů rozvrhuje se na léta tak, aby jeden školní rok obsahoval, občanského života a jevům přírodním, které je-li š. úplná, jednu třídu. Rozdělení žactva jsou právě v kraji, kde š. jest. Formální po-

v duchu Komenského Informatoria š-ly ma- kteří jsou povinni určitou š-lu navštěvovati (je-li při celodenním vyučování po tři léta po sobě jdoucí průměrem žactva 80, musí býti zřízena druhá třída a povolána druhá osoba učitelská, dostoupí-li čísla 160, třída třetí atd.). Tim udávají se různé podoby obecných skol a jsou podmíněny různé učebné osnovy. Úplná š. obecná čítá 5 tříd, úplná š. měšťanská 3 třídy. Které š-ly nemají úplný počet tříd, musí býti zařízeny tak, aby se třídy dělily na oddělení podle různé vyspělosti žáků. Obyčejně toliko na konci roku školního děje se postup z oddělení do od-dělení, z třídy nižší do vysší na základě pro-spěchu. Školní rok trvá 10 měsíců a podle poměrů jednotlivých zemí a krajů může počínati v době od 1. září do 1. list. Do š-ly přijímají se dítky pravidelně na počátku roku školního a toliko výjimečně také mezi školnim rokem.

> Učebné předměty š-ly měšťanské (vyšši š-ly obecné) jsou: náboženství, jazyk vyučovací s naukou o písemnostech, zeměpis a dějepis, majíc obzvláštní zření k vlasti a k ústavě vlasti, přírodopis, přírodozpyt, počtářství spolu s jednoduchým účetnictvím, geometrie a kreslení geometrické, kreslení od ruky, krasopis, zpěv, ženské ruční práce dívkám, tělocvík chlapcům obligátní, dívkám neobligátni. Cíl učebný při š-lách měštan-ských: v jazyce mateřském správné čtení a dokonalé porozumění čtenému a slyšenému se zřetelem k obsahu a formě, umělost bez chyby a plynně se vyjadřovatí slovem i pís-mem; k tomu druží se výcvik ve spisování nejčastějších písemností, které se vyskytují v životě občanském, vedle toho znalost hlavních plodů novější literatury domácí, pokud nepřesahuje obzor žactva. K vyučování jazykovému má se od počátku těsně připojovati vyučování věcné, reální, při kterém má zvláště názornosti býti používáno a vnímavost vyvíjena. V zeměpise a dějepise má se dospěti ke znalosti základních věcí z mathematického a fysikálního zeměpisu, přehledné znalosti Evropy i ostatních dílů světa, podrobné znalosti Rakousko-Uherské monarchie a užší vlasti. Při tom má se přihlížeti k obchodu a průmyslu i významným výrobkům jednotlivých zemí a k místním poměrům. Souhlasně má postupovatí vyučování dějepisné. Cilem přírodopisu je poskytnouti žactvu znalost nejdůležitějších jevů tří říší přírodních se zvláštním zřetelem k praktickému jejich užití, významu jejich v hospodářství, průmyslu a přírodě. K tomu má se družiti poučení o lidském těle a jeho ošetřování. Zvláště však vyučování přírodopisné na tomto stupni má vštípiti žactvu zálibu v přírodě a lásku k ní. Vyučování přírodozpytné jest obmezeno na čásť elementární, i žádá se, aby žactvo bylo seznamováno s nejdůležitějšími chemickymi a fysikálními změnami beze vši theorie se zfetelem zvláštním a bedlivým k potřebám

zběhlost a jistota v základních úkonech po-četních čísly celými a zlomky, znalost měr, vah a mincí, počtářství hospodářské, živnostenské a obchodní, zvláště účetnictví. Geometrie má poskytovati jistotu v poznávání, srovnávání, vyměřování a vypočítávání veličin prostorových opět se zřetelem praktickým k poměrům a potřebám životním. V kredruhy písma, kterých v životě se užívá. Žpěv má úkol říditi a vzdělávati krasocit v srdcích dítek a vzněcovati city vlastenecké. Pečlivě má se přihlížeti k písním národním. stotě těla i duše. Neobligátními předměty jsou francouzština, druhý jazyk zemský a hra na housle. Vedle předmětů zde vytčených může býti na š-ly měšťanské ještě zavedeno hospodářství nebo těsnopisu a psaní na stroji jako nepovinným předmětům učebným. Na dívčích š-lách měšťanských má podle poměrů žačkám druhé a třetí třídy býti dána příležitost, aby mohly po skupinách účastniti se ve hrách a zaměstnáních š-ly mateřské. Kde zřízena je zvláštní školní kuchyně, mohou žákyně těchto tříd při vyučování domácího hospodářství cvičeny býti také v kuchyň-ských pracích. – Každá měšťanská š. skládá se ze tří tříd, z nichž každá tvoří zvláštní stupeň vyučovaci. Zřídí-li se podle počtu žactva další třída, má býti upravena jako pobočka k některé ze zřízených tří tříd. Podle min. nař. z 25 čna 1903 připojují se pro další vzdělání k měšťanským š lám jednoroční učebné běhy. Trojtřídní š. měšťanská skou«) je pro přiškolené hochy a dívky š-lou | povinnou. Usili reformni směřuje k tomu, aby v určité oblasti zřízena byla vždy š. měšťanská, čili aby celá země byla rozdělena na j v jednotlivých zemích zemské školní rady byly š-ly měšťanské povinné pro všechnu ství vysoké podrobeno je přímo ministerstvu mládež tohoto újezdu, která s prospěchem vyučování.) Předsedou je místodržitel jakožto mládež tohoto újezdu, která s prospěchem vyučováni.) Předsedou je místodržitel jakožto vychodila pětitřídní š-lu obecnou. Š-ly obecné náčelník politické správy země, místopředmohou býti smíšené (pro obě pohlaví, koëseda, vedoucí celou agendu, je jmenován cídukační), na š-lách měšťanských musí býti sařem. V zemské školní radě zasedají místožactvo odděleno podle pohlaví. Na š-lách držitelští radové jako referenti pro záležitosti obecných působí vesměs učitelé a učitelky oekonomické, zástupcové zemského výboru třídní (učí ve své třídě všem předmětům), (jim volení), znalci školní, t. j. zemští školní na š-lách měšťanských odborní (každý učitel inspektoři spravující školství obecné a střední, učí v různých třidách toliko předmětům, ze kterých má zkoušku způsobilosti, jež se dělí stupcové náboženských vyznání, dva zástupna tři odbory: grammaticko-historický, pří- cové kr. hl. města Prahy. Zemská školní rada rodovědný a mathematicko-technický).

Ustanovení o zřizování a udržování škol obecných jsou zůstavena zemským zá- rady jsou zemští školní inspektoři jmenovaní konodárstvím. Všeobecně toliko vytčena zá- k návrhu ministerstva vyučování panovníkem

vahy jest arithmetika, t. j. počtářství. Cíl jest kde v obvodě jedné hodiny a podle pětiletého průměru je více nežli 40 dětí š-lou povinných, které musí choditi do š-ly více nežli 4 km vzdálené. Náklad na zřizování a vydržování š-ly obecné má nésti místní obec, které zároveň náleží rozhodovati o školním platě. I náleží obci opatřiti budovu, nábytek, topení a osvětlování. Služné učitelstvu zapravuje a pomůcky učebné opatřuje okres kým k pomerum a potrenam zivotnim. v kre-slení jest úkolem, aby žáci dovedli jistě a školní, do jehož pokladny plyne školní plat. jasně poznávati tvary a míry, aby uměli kre-sliti tvary podle zákonů perspektivy a podle předloh a modelů. Úkolem krasopisu jest osvojiti si jasné a úhledné písmo, t. j. ty zuje schodek země, která do výše 20.000 K může poskytovati též příspěvky a zálohy na stavbu budov školních, pokud obec školní netvoří zvláštního okresu školního. Se zastaralým zřízením školního platu je v logickém cvikem má se vyvíjetí hbitost, síla, odvaha rozporu ustanovení o povinné návštěvě mládeže, má se navádětí k sebedůvěře, k či- školní. Povinná tato zákonitě stanovená návštěva trvá u nás od 6. do 14. roku. Dozor na pravidelnou docházku do š-ly náleží mistní školní radě, která sestavuje soupis dítek š-lou povinných i přihlíží k tomu, by dítky š-lu pravyučování ručním dovednostem, domácímu videlně navštěvovaly, zkoumá příčiny, proč š. byla omeškána, i navrhuje tresty (peněžní nebo vězením) rodičům nedbalým, jež po-tvrzuje okresní školní rada. Proto správa š-ly musí vždy za 14 dní předkládati výkaz o návštěvě školní. Novellou školní z 2. kv. 1883 byla povinná návštěva školní pro dítky v krajinách horských a chudých snížena tím, že povoluje se dítkám, které po šest let pra-videlně š-lu navštěvovaly, v sedmém a osmém roce v měsících letních poskytovati úlevy. Úlevy tyto mohou býti individuální nebo všeobecné na žádost celé obce pro určitou třídu školni. Žáku, který do 14. roku věku nedostál předepsanému úkolu školnímu, může býti přikázána další docházka: naopak těm, kdo úkolu toho dříve dosáhli, může býti dáno propuštění ze š-ly obecné, jestliže v ná-(připojená organicky k pětitřídní š-le obecné sledujícím pololetí dosáhnou 14 let. O vzdě-a tvořící s ní, jsou-li spojeny pod jednou lání, právním a sociálním postavení a platu správou, »všeobecnou š-lu obecnou a měšťan- učitelstva škol obecných a měšťanských viz Učitelstvo.

Co do správy školství podléhá ministerstvu vyučování a kultu. Jemu podřízeny jsou větší újezdy (obvody), v jejichž středu by spravující školství obecné a střední. (Školi zástupcové učitelstva vládou jmenovaní, záje národnostně rozdělena na sekci českou a německou. Dozorčí orgánové zemské školní sada, že š. obecná má býti založena všude, a přikázaní po jmenování určité zemi. Jsou

v zemské školní radě. Instanci zemské školní radě podřízenou tvoří okresní školní rady. Předsedá okresní hejtman, jemuž je podřízen okresní školní inspektor jakožto referent o s-lách obecných a měšťanských svého okresu (š-ly střední podléhají přímo zemské školní radě). V okresní školní radě zasedají zástupcové společností náboženských, pokud jsou v okrese zastoupeny počtem převyšujícím 2000 duší, zástupci učitelstva a okresního zastupitelstva. Okresní školní rada spravuje školstvi svého okresu a činí návrhy zvláště na jmenování učitelů (právo praesentace), jež zemská školní rada potvrzuje Okresní školní inspektor je vlastní paedagog.-didaktický správce školství obec-ného svého okresu, i má dbáti toho, aby výchova a vyučování ve š-lách dály se podle platných zákonův a nařízení. — V obcích školských volí se místní školní rada, jejímiž členy pod předsednictvím obecního sta-rosty jsou ředitel nebo správce š-ly (je-li zuje se dnes nad školství obecné úrovní po-v místě škol více, tedy nejstarší), zástupci dávaného vzdělání, která převyšuje potřebu náboženských společností a členové obec-všeobecnou, každému nutnou, vymezuje se ním zastupitelstvem na 3 roky volení. Do- dále nad školství odborné tím, že nepřiprahled na š-lu po stránce vnější (oekono- vuje samo o sobě k určitému povolání životmické) vykonává místní školní dohližitel, vonímu, nýbrž že samo je povahy přípravné lený místní školní radou z jejího středu na k dalším studiím odborným na š-lách vysodobu tří let. Více viz v čl. Čechy, str. 561. – kých. Školství střední dělí se dnes ve všech Školství obecné vyvinulo se od r. 1869 kulturních státech na dva druhy: na gy m na sultátě nacadaní skolat v nacadaní skolat zvláště rozsahem utěšeně, ale nevyhovuje sijní a reální, někdy nedosti přesně odlidnes ještě zplna základním znakům výše vy- šováno jako školství humanitní a reální, tčeným. Vývoj jeho neznamená organický nebo též jako humanity klassické a hupokrok, ale byl nejednou přerušován vlivy manity moderní. Stav tento historickým reakčními. Zvláště školskou novellou z r. 1883 bylo pracováno proti duchu základního zákona. Zaváděním úlev byla protržena zásada závaznosti, bezplatnost školství obecného nebyla uskutečněna všeobecně, naproti poža-davku laickosti byl jednostraně zvyšován rozhodující vliv církve katolické. Stát nepostaral se dosud zvláště o náležité průpravné vzdělání učitelstva: nic nestalo se pro vzdělání učitelů škol měšťanských, ba novellou z r. 1883 bylo zrušeno ustanovení zákonné o universitních kursech učitelských, a statut organisační učitelských ústavů z r. 1886 snížil přímo droveň vzdělání na paedagogiích. Ná-vrhy Liechtensteinův a Ebenhochův usilo-v nynější podobě gymnasium vytvořilo se valy přímo o obnovu š-ly konfessijní. Stát u nás v řádě jesuitském, důležitým hnutím nezřídil dostatečný počet ústavův učitel-kých novohumanistickým na počátku XIX. století a zvláště vzdělání učitelek ponechává skoro značně se modernisovalo a zvláště u nás úplně ústavům klášterním. Národní povaha směrodatnou a promyšlenou reformou Exner-školství obecného se potlačuje, ba š-ly se Bonitzovou z r. 1849 doplnilo plán svůj učebný zneužívá ve službě národnostního znásilňování. Otázka škol minoritních stále není rozřešena. A na druhé straně s vývojem vědy mathematicko-přírodovědných chtělo býti vychovatelské udávají se školství obecnému nové úkoly. Uznává se stále více, že nestačí naší. Vzdělání všeobecné má se na gymnasiích ve výchově školské jen působiti na rozum, pataet, obrazivost děcka, že třeba především rického vývoje lidstva od dob klassických vyole nastvat de dob klassickych i jako důsledek požadavků a poměrů doby vovati je pro život, vytvořiti z něho mravní moderní, která je charakterisována zvláště charakter. Umění a mravnost stávají se důložitými činiteli výchovnými. Mládež má býti rodnostní a utěšeným rozvojem věd přívychovávána podle potřeb doby naší. Člověk rodních. Cílem je stále vzdělání všeobecné,

odbornými paedag. - didaktickými referenty moderní usiluje po dokonalosti tělesné i duševní, chce opět spojovati krásno a dobro v harmonický celek; otázka sociální stává se otázkou reformy mravní lidstva a tato otáz-kou reformy výchovy. Š. má připravovati půdu tomuto zdokonalení lidstva, mravnímu a sociálnímu pokroku v duchu spravedlnosti a lásky. Š. má podle Pestalozziho nejen hlavu vzdělávati, nýbrž především srdce zušlechtovati. Ale i ruce člověka mají býti školeny. Význam práce hmotné znova se oceňuje v době naší: do š-ly obecné uvádi se v pokročilých státech vyučování rukodělné (slovd). A v popředí vystupuje víc a více sociální význam výchovy. Pro život a společnost má se mládež vychovávati, a tudíž vzdělání občanské, t. j. soustavné poučení o životě občanském, o zřízení právním a státním má tvořiti součást práce školské nad jiné důle-

> Druhým stupněm celkové soustavy školské vývojem podmíněný je přechodný, oba druhy škol závodí dnes spolu o prvenství a rovnoprávnost. Gymnasia (v. t.) vznikla z dřívějších škol latinských, jsou ústavy staré, posvěcené historickou tradicí, mají za sebou celou velikou minulost od středověkých škol klášterních, kathedrálních a městských, ba sahají až ke starověkému zřízení pro vyšší vzdělání, rozdělenému na trivium a quadrivium, ano až k tomu, co ještě dříve ve vzdě-lanosti alexandrijské se zvalo η ἐν κύκλφ παιδεία (vzdělání všeobecné, encyklopaedické). Střed š-ly této tvořil záhy za středověku kurs tak, že nalézajíc těžiště své ve vzájemném vztahu předmétů jazykově-duchovědných a š-lou vyšší odpovídající kulturní povaze doby

z něhož veškeré odbornictví je vyloučeno. dály se různé pokusy: u nás založení reál-Gymnasium má takto na základě živlův antických i moderních vychovávati člověka ce-lého k plné lidské důstojnosti, působiti k tomu, aby dospěl v člověka samostatného, který bude schopen plniti své povinnosti v některém vůdčím postavení občanského života. Různé jsou názvy tohoto školství: dříve schola latina, potom (od humanismu renaissančního) gymnasium, ve Francii lycée nebo collège jakožto l'enseignement secondaire classique, v Italii ginnasio, v Anglii grammar-schools (přední z nich zvány public schools), v Belgii athenaeum, v Americe highschools a colleges.

Reálné š-ly (v. t.) jsou naproti tomu ústavy úplně moderní. Prvé počátky jich nalézáme teprve v XVIII. stol.; vznikly naproti gymnasiim, ponevadž tato tehdy nepostačovala zvýšeným potřebám moderního kulturního života a změněným poměrům doby nové, jak se vyvinuly rozvojem moderních jazyků a literatur i rozkvětem přírodních věd. Rodily se nové elementy moderní kultury. Nepředpojaté zkoumání přírody, netušené rozšíření obzoru evropského lidstva v prostoru vesmírném výzkumy přírodovědnými a vynálezy technickými, rozvoj novověkých národních jazykův a literatur, složitost moderního života politického, národohospodářského a sociálního, zvýšená vzájemnost a pospolitost národů kulturních mezi sebou to vše působilo vznik a utěšený rozvoj nového druhu středních škol, školství reálného. Toto vyvíjelo se nenáhle z původních škol kratšího kursu majících úkol praktický. Nenáhle pochopován byl význam humanitně vzdělavací studia věd přírodních i moderních vynálezů technických, jež přeměňovaly celý způsob života novověkého lidstva. Š-ly reálné postupovaly na vyšší úroveň, studium se prodlužovalo, stávaly se ústavy průpravnými pro vysoké š-ly technické a víc a více stavěly se po bok gymnasiím dožadujíce se toho, aby byly uznány jako ústav humanitně vzdělavací na moderním podkladě. Odtud i různé názvy jejich: reálky (česky původně zvány »wěcnice«), Realschulen (původně s přidavky: mathematisch-mechanische nebo oekonomischmathematische), L'enseignement secondaire spécial (zal. ve Francii Victor Duruy), z něhož se vyvinulo L'enseignement secondaire moderne (též Humanités modernes). Dualismus školstvi středního dělícího se na školství gymnasijní a reální je na konci XIX. stol. přednich státech kulturních úplně vytvořen. se spíše, aby samostatné vedle sebe se vyvíjely dále; vývoj ten by ovšem předpokládal zrušení monopolu klassických studií (tak zove se výhradní oprávněnost gymnasií propouštěti abiturienty ke studiím universitním), zrovnoprávnění a zrovnocenění obou

ných gymnasií (v. t.) v letech šedesátých XIX. stol., v Německu plány Ostendorfovy z r. 1873, vývoj tamního reálného gymnasia (gymnasia s latinou bez řečtiny) i usilování spolku pro jednotnou střední š-u (Einheitsschulverein). Počátkem XX. stol. znamenáme však obrat nesouci se směrem druhým. Hlavní projevy tohoto obratu jsou tyto: v Prusku vyvíjí se dvěma směry hnutí reformní: zřizují se velmi četná gymnasia reformní (Reformgymnasien hlavně soustavy altonské a frankfurtské), založená na principu, že je možno zaříditi společný 4-6letý pod-klad střední š-ly bez klassických jazyků, které při zvýšeném počtu hodin jsou odkázány do tříd vyšších. Na druhé straně stal se důležitý pokrok v důsledku poslední červnové školské konference berlinské z r. 1900 kielským výnosem císařským zlistopadu téhož r., jímž všechny tři druhý devítitřídních škol středních gymnasia, reálná gymnasia, vyšší reálky byly uznány rovnoprávnými, a abiturientům všech ústavů těchto s maturitní zkouškou byl přístup na universitu (mimo theologickou fakultu) dovolen. Princip jednotné střední š·ly byl tak opuštěn. Ve Francii bylo organisováno školství střední nově r. 1902. Ve čtyřletém cyklu nižším dnešní střední š. francouzská dělí se na dvě oddělení, klassické a moderní, ve vyšším pak tříletém na čtyři sekce, jež celkem odpovídají výše vzpomenutým ústavům německým, sekci prvou latinsko-řeckou odpovídající gymnasiu, sekci druhou latiny s moderními jazyky a třetí latiny s přírodními vědami odpovídající pruskému reálnému gymnasiu, a čtvrtou sekci přírodovědnou s moderními jazyky obdobnou pruské vyšší reálce. – Zcela obdobný vývoj pozorujeme v posledních letech i v jiných moderních státech: Švédsko má 9třídní š-lu střední: prvých pět tříd je bez klassických jazyků, třída 6.-9. dělí se na větev latinskou a větev bez latiny. Dánsko má střední š-lu 7letou: prvé čtyři třidy jsou bez klassických jazyků, vyšší tři děli se na tři sekce: klassickou, moderní (obdobnou něm. reálnému gymnasiu) a mathematicko-přírodovědnou. Norsko má základem nové střední š-ly čtyřletou školu jednotnou bez klassických jazýků; k ní pojí se další tři ročníky, jež se dělí na dvě větve: prvou s modernimi jazyky, druhou mathematickopřírodovědnou (latině učí se na š-lách jednotlivých na základě zvláštního svolení nor-Otázka pak doby přitomné zní, zda oba tyto ského sněmu, řečtiny tam vůbec není). typy škol středních všeobecně vzdělavacích I návrh i talského ministerstva vyučování mají splynouti v jednotný typ nový (jed-z r. 1903 nese se podobným směrem: osmi-notnou střední školu) či doporoučí-li leté lyceum má ve dvou nejvyšších třídách skládáti se z rozmanitých kursů, jež by hověly různým potřebám a způsobům vzdělání. V Rumunsku od r. 1901 je nižší š. střední jednotná, vyšší pak dělí se obdobně na 3 sekce. U nás školství reálné trváním jest o rok kratší gymnasijního: snaha reformní měla by těchto druhů středních škol. Ve směru prvém k tomu směřovati, aby školství reálné bylo

rozšířeno na osmiletí a plán učebný byl do- stva vyučování z 11. pros. 1900, obsahujícím plněn předměty humanitními, zvláště filosofii, statut organisační šestitřídních divčích aby bylo zreformováno studium jazykové a lycei. Zakládati je mají obce nebo korpohistorické; starověk klassický se svým názorem světovým a životním měl by i realistům býti přiblížen dobrými překlady i výklady literárními a historickými. Celý plán učebný (též gymnasií) měl by býti dopiněn studiem biologie, hygieny a základů věd právních a hospodářských na podkladě sociologickém. Pak by mohl býti opuštěn tíživý monopol studií klassických a dosaženo zrovnocenění a zrovnoprávnění studií reálných a gymnasijních. První krok na této dráze učinilo u nás ministerstvo vyučování ním a uměleckým), mathematika, vědy přivýnosem ze dne 14. čce 1904 o připuštění rodní (přírodopis a fysika), kreslení a rýsoabiturientů reálných škol (s maturitou) ke studiím universitním (mimo theologii) po dodatečné zkoušce z latiny, řečtiny a filosofické propaedeutiky.

Úsilí reformní na poli středoškolském v předních kulturních státech směřuje zřetelně k m odernisování a nacionalisování školství tohoto: studium mathematicko-přírodovědné a jazykově-duchovědné jsou rovnoprávní činitelé všeobecně vzdělavací; ve vzájemném pronikání obou a zavrcholení filosofickou propaedeutikou nalézá se smysl vzdělání moderně humanitního, v jazyku pak národním a jeho literatuře uznává se vla tní středisko i pojítko všech

učebných předmětů.

V nejnovější době vyvíjí se ve všech kulturních státech divčí školství střední. V Americe i sev. státech evropských (v Dánsku, Švédsku, Norsku, Anglii, nejnověji i v někclika něm. státech, dále ve Švýcarsku a Hollandsku) je zavedena na š-ly střední spo-lečná výchova obou pohlavi (koëdukace) a dobře se osvědčuje, vedle toho však a ve státech ostatních vzniklo samostatné vyšší školství dívčí. Účelem školství toho jest jednak poskytovati soustavné přípravy k návštěvě universit, jednak podávati jednotného, uce-leného vzdělání pro další život soukromý zřetelem právě ke zvláštnostem pohlaví ženského. Podle toho rozeznáváme dívčí gymnasia přejímající celkem beze změny učebné plány a osnovy gymnasií chlapeckých, a divčí lycea nebo vyšší divčí š ly. K tomuto druhu náležejí anglické »high schools for girls« od let sedmdesátých XIX. stol. se vyvíjející a zakládané namnoze akciovou společnosti »Girls public Day-School Company«; absolventky jejich jsou připuštěny ke zkouš-kám universitním. Ve Francii zákonem Cam. Séca z 21. pros. 1880 vznikla lycea a kolleje divci (lycées et collèges des jeunes filles) trvani pětiletého zakončené zvlástní zkouškou zá-věrečnou. V Německu rozmanitě v různých statech vyvíjí se vedle divčích gymnasii ně-mecká vyšší divčí š. (hôhere Tochterschule), založená na pojmu zvláštního vzdělání ženského, které rozsahem i obsahem, základem i cílem od mužského jest odlišné. V Ra-kousku stal se důležitý krok k organisaci vyššího školství divčího nařízením minister- tvrzením stolice papežské. Původně nazývány

race soukromé, stát poskytuje finanční podporu na jejich vydržování a vyhrazuje si paedagogický dozor. Skládají se ze šesti jednoročních tříd, a mohou se k nim družiti kursy odborné různé povahy. Předměty učebné jsou: náboženstvi, jazyky, a to jazyk vyučovací a vedle něho francouzština, jakož i druhý jazyk živý (tím může býti také druhá řeč zemská, tedy u nás němčina nebo čeština na lyceich německých), zeměpis a dějepis (se zvláštním zřetelem k dějinám kulturvani, krasopis; vedle těchto předmětů povinných jsou předměty nepovinné: zpěv, tělocvik, ženské práce ruční, těsnopis, po případě též nauka o domácím hospodářství. Do prvé třídy vstupují žačky z obecné š-ly ve věku aspoň 10 let po zvláštní zkoušce přijímací. Po šestém roce studia koná se maturitní zkouška, jež opravňuje absolventky k mimořádnému posluchačství na fakultě filosofické. Absolventky lycei dívčích po dodatečné zkoušce z latiny jsou mimo to připuštěny k lékárnictví, po 4. třídě žačky lycea mohou najíti zaměstnání při úřadech poštovních a pod. Zároveň byl vydán zvláštní zkušební řád pro kandidátky učitelství na dívčích lyceich podle čtyř skupin: 1. moderní jazyky, 2. zeměpis a dějepis, 3. mathematika, přírodopis, fysika, 4. kreslení a rýsování. Dívčí lycea jsou vyšší dívčí š-ly budoucnosti. Česká lycea dívčí jsou dosud toliko dvě v Brně (spolku »Vesny«) a C. Budějovicích (spolku »Ludmily«), gymnasium dívči jediné spolku »Minervy« v Praze.

Střední postavení mezi š-mi všeobecně vzdělavacími a odbornými na stupni středních škol mají ústavy ke vzdělání učitelů (paedagogia). Viz o nich čl. Učitel-

Vysoké š-ly mají dvojí úkol: jsou místem volného myšlení, soustavného vědeckého badání, kde pokrok vědecký se umožňuje a výzkumy vědecké se dějí, kde zároveň dorost vědeckých pracovníků se vychovává, jsou však na druhé straně spolu vrcholem a korunou všeho školstvi, nejvyššim ustavem vyučovacím, odkud věda, vzdělání, poznání má ve všechny vrstvy národa se šířiti, je osvě covati, ušlechtovati, povznášeti. Vysoké š ly jsou ústavy vědecké, jsou však zároveň ústavy vzdělávací, jsou kulturním střediskem národního života. Vysoká š., tvoříc takto vrchol všeho školství v národě, má býti ve shodě s kulturní povahou a ideálem výchovným své doby, má vyjadřovati dokonale, jak určitá doba vývoje lidstva pojímá úkol svůj, jak chápe svět a v čem spatřuje smysl lidského žití. Vysokými š-mi jsou především university (v. t.) vzniklé ve středověku sloučením škol klášterních a kathedrálních nebo později zakládané panovnickými bullami s po-

byly studium generale (tedy š. všeobecná na- versit je zcela obdobná. Staré zřízení uniproti š-lám částečným: studium particulare), později vzniklo označení universitas (r. s. magistrorum et scholarium, t. j. sdruženi, cech učitelstva i žactva), za doby humanismu převládl název academia. Později universitas doplňováno slovem litterarum, a vyznačena tak povaha její jako ústavu pro pěstování theoretické vědy. University středověké byly jednotné u všech národů, dělily se na fakulty a národy, měly ráz mezi-národní, universální (jako byla universální katolická církev), kosmopolitický, tvořily mohutné korporace, cechy s rozsáhlou samosprávou, vlastním jměním, právy a výsadami. Jazykem vyučovacím byla výhradné latina církevní, středověká, jazyk živý, mezinárodní, uznaný dorozumívací prostředek celé středo věké intelligence. Vývojem doby ve shodě se změnami kulturními nastaly důležité změny. University novověké zbavily se povahy kosmopolitické, vyzuly se z pout cechovních, pozbyly svého rázu mezinárodního, znárodněly a zlidověly, zřekly se více méně své právní samostatnosti a uvolnivše poměr svůj k církvi byly do jisté míry postátněny (úplně takřka ve Francii, nejméně v Anglii a Americe), přizpůsobily se zvláštním poměrům a potřebám určitého národa a státu. kový vývoj kulturní dal však v nové době vedle universit vznik vysokým školám technickým. Vědecké úsilí moderního člověka bylo vedeno základním presvědčením, že věda je moc, že tolik dovedeme, kolik víme. S obrozenou láskou k životu rostlo usilí lidské vstoupiti v užší styk s přírodou, odlouditi jí všechna tajemství její, ve služeb-nost lidskou uvésti mohutné síly přírodní, nahraditi mozolnou práci rukou lidských prací strojů. Tak důsledkem utěšeného rozkvětu theoretických věd přírodních je vývoj mo-derní techniky. Vznikají nové vědy prak-tické, a pro ně vytvořuje se nový typ vysokých škol ve š-lách technických, jež dnes zaujímají rovnocenné a rovnoprávné postavení s universitami. Nynější vysoké š-ly technické vznikly z původních škol řemeslnických, jež cílem stanovily si elementární vzdělání pro praxi živnostenskou. Užasným vývojem průmyslu, železnic a vynálezů technických vůbec zvýšily se však velice požadavky, vytvořily se celé nové obory, jež si žádaly přesného vědeckého zpracování. Š-ly ty musily se ujmouti vzdělání inženýrů, stavitelů, strojníkův a chemikův, a za tou přičinou přijaly, pokud toho právě praxe vyžadova a, ráz vědecký. Když pak pro čistou praxi počaly se vyvíjeti š-ly průmyslové, různé š-ly odborné i řemeslnické, š-la technická mohla cele se věnovati technickým vědám a vzdělávati své discipliny na přesném theoretickém podkladě mathematickém a přírodovědeckém. Theoretické vědy přírodní byly zde rozšířeny o zcela nový obor věd soké a vyhradil si vrchní dozor. Tím však, praktických. Tak vznikla vysoká š. technická že vysoké š-ly byly postátněny po stránce a stavěla se stále více rovnoprávně po bok vnější, nestaly se ústavy státními i ve smysle

versitní staletou zvyklostí posvěcené jevilo tolik přitažlivosti a síly, že i techniky měrou největší přijaly je za své. Jako university na fakulty, tak techniky dělí se na oddělení, jako na universitě fakulta filosofická odlišuje se theoretickou a všeobecnou povahou svou od fakult odborných, tak i na technikách zřizují se oddělení všeobecná a v nejnovější době víc a více se uplatňují a doplňují. I byla v posledním desetiletí několikrát vyslovena a odůvodňována myšlenka, aby vysoké š-ly technické organicky se připojily k celku universit. Tak bylo by možno dospěti k jednotné š le vysoké, jež by mohla úplně vyhověti pokrokům doby nové a kulturním potřebám přítomnosti. Fakulta filosofická a všeobecné oddělení vysokých škol technických sloučily by se v jednotný ústav theoretický, oddělený v jednotlivé oddily ve shodě s moderním tříděním věd, jenž by se omezil na výchovu vědeckého dorostu a jinak pracoval by positivně o nových výzkumech, jež by býly podkladem další práce fakult odborných. Mezi tyto vřaděna by musila býti fakulta školská, určená odborné (paedagogické) výchově učitelského dorostu všech druhů a stupňů škol. K dosavadním odborným fakultám universitním (theologické, právnické, lékařské) družily by se fakulty další, odpovídající technické a národohospodářské povaze naší doby a vystihující praktické působení moderního člověka ve svět organický v zemědělství, lesnictvi a chovu zviřectva i ve svět neorganický v inženýrství, stavitelství, strojnictví a chemické technologii. Nejen theoretické úvahy mluví pro sloučení (vyslovili se pro ně . Meyer, A. Riedler, Klein a Riecke, W. Waldeyer, Max von Kraft, Mart. Schanz, G. Escherich a j.), nýbrž toto stává se v některých státech již skutkem. V Americe přední university podávají úplné vzdělání technické, universíta londýnská od reorganisace své r. 1900 skládá se z osmi fakult, v Belgii, Švýcarsku, Německu (Vrati-slav a Štrasburk) sloučení je provedeno. Další nové důležité úkoly vznikají universitám i technikám z toho fakta, že studium všechno, a tedy i vysokoškolské se demokratisuje, vstupuje ve službu všech vrstev národa. V posluchárnách a pracovnách vy-sokoškolských stýká se dnes mládež všech vrstev společenských, skutečné nadání a vzdělání nabývá platnosti, rozdíly majetkové a rodové víc a vice mizejí, ženám otvírají se jako řádným posluchačkám síně vysokých škol, a lidovými přednáškami (univ. extensí) vysoké š-ly staví se přímo ve službu nej-širších vrstev národa. Školství vysoké v nové době bylo postátněno a na druhé straně školství toto znárodnělo a zlidovělo. Stát přejal úkol zakládati a vydržovati š-ly vyuniversitě. Dnes organisace technik a uni- vnitřním — vysoké š-ly mají smysl a význam

jen jako ústavy národní, jsouce povolány sloužiti kulturním a vědeckým potřebám určitého národa. — Na universitách a technikách nalézáme již vzdělání odborné povahy theoretické (na filos. fakultě) nebo praktické (převahou na fakultách ostatních, ač i na filosofické, pokud je průpravným ústavem provzdělání učitelstva středoškolského, přihližeti se musí k momentům povahy praktické).

se musí k momentům povahy praktické). Na stupni obecných a středních škol vyvinula se v nové době řada ústavů odborně a prakticky k určitým povoláním životním vzdělávajících. Sem náleží odborné školství zemědělské (hospodářské š-ly zimní, š-ly rolnické dvouleté, střední š-ly hospodářské, hospodářské akademie a vysoké šily zemědělské), prů myslové (šily pokračovací, šily odborné pro různá odvětví průmyslová, všeobecné š-ly řemeslnické, š-ly průmyslové, š-ly umělecko-průmyslové), o b chodní (po-kračovací a nižší š-ly obchodní, vyšší š-ly obchodní čili obchodní akademie), u mělecké (konservatoře, š-ly varhanické, malířské akademie, vysoké š-ly umělecké, vojenské š-ly nižší č. kadetky a vyšší). — O š-lách odborných viz Čechy, str. 200 sl. — O školství vůbec srv. hesla jednotlivých druhů škol a články jednající o různých státech a zemích. — Školství veškeré vyvinulo se zvláště v XIX. stol. měrou dříve netušenou: vyspělost každého státu a národa posuzuje se stále více podle toho, jak jest u něho opatřeno školství. Reforma výchovy znamená bezpečnou cestu k nápravě věcí lidských vůbec, jak Leibniz předvídal; je-li otázka sociální v základě svém otázkou mravní, je tato zase v jádře svém otázkou reformy vychování a řádné organisace školské.

Literatura předmětu jest ohromná. Při zvl. heslech jsou uvedeny příslušné spisy; zde budiž poukázáno jen k předním spisům povahy všeobecné: Jul Baumann, Volksschulen, höhere Schulen und Universitäten, wie sie heutzutage eingerichtet sein sollten (1893); W. Rein, Padagogik in systematischer Darstellung, I. Band: Die Lehre vom Bildungs-wesen (Langensalza, 1902); A. Petersilie, Das öffentliche Unterrichtswesen im Deutschen Reiche und in den übrigen europäischen Kulturländern (Frankestein, Hand- u. Lehrbuch der Staatswissenschaften III, 3, 1., 2., 1897); E. Mayerhofer, Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst (4. svaz., 5. vyd. 1898); G. Schönberg, Handbuch der politischen Oekonomie (3. sv., 3. vyd. 1891); W. Lexis, Das Unterrichtswesen im Deutschen Reich (Berl., 1904, 4 sv.); H. Marion, Le mouvement des idées pédagogiques en France depuis 1870 (Pař., 1889); F. Picavet, L'édu-cation (ve sbirce »La vie nationale«, Pař., 1895; též do němč. přel.); E. Levasseur, L'Enseignement primaire dans les pays civilisés (Par., 1897); Sendler a Kober, Uebersichtliche Darstellung des Volkserziehungswesens der europäischen und aussereuro-

stems of Great Britain and Ireland (Oxford, 1898); N. M. Butler, Monographs on education in the United States (1900, 19 sv.); G. Compayré, Organisation pédagogique et législation des écoles primaires (10. vyd. Pař., 1901); J. Šafránek, Vývoj soustavy ob. školství v král. Českém od r. 1769 do 1895 (Praha, 1897); Fr. Šimek, Soustava rak. školství obec. (Tábor, 1884); J. Král, Sbírka říšských zákonů školských (1894); Sbírka zákonů školských, vy-dávaná Zem. Ústř. Spolkem jednot učitel. v Čechách (Učitelské knihkupectví); Jedenáctý valný sjezd českého učitelstva a přátel školstvi (Praha, 1904); Druhý sjezd českých učitelek (t., 1904); F. Paulsen, Geschichte des gelehrten Unterrichts auf den deut. Schulen und Universitäten (Lipsko, 2 sv., 2. vyd. 1896 až 1897); t., Die deutschen Universitäten (Berl., 1902); Šafránek, Za českou osvětu. Obrázky z dějin českého školství středního (1898); W. Lexis, Die Reform des höheren Schulwesens in Preussen (Halle, 1902); Aug. Messer, Die Reformbewegung auf dem Gebiete des preussischen Gymnasialwesens von 1882 bis 1901 (Lip., 1901); H. Müller, Das höhere Schulwesen Deutschlands am Anfang des XX. Jahrh. (Stutgart, 1904); Fr. Drtina, Reforma středoškolská v Prusku (»Česká Mysl«, 1903); t., Reforma středoškolská v Prusku a ve Francii (»Věstník čes. prof.«, 1905); A. Baumeister, Die Einrichtung u. Verwaltung d. höh. Schulwesens in den Kulturländern v. Europa u. Amerika (v Baumeistrově »Handb. d. Erziehungs- u. Unterrichtslehre für höh. Schulen e, I, 2, 1898); Al. Ribot, La réforme de l'enseignement secondaire (Par., 1900): Fr. Drtina, O vzniku a vývoji výsok. škol (1900); t., Universita budoucnosti (1904); Camille Sée, Lycées et collèges de jeunes filles (1891); W. Wychgram, Handbuch für das weibliche Unterrichtswesen (1896); Fr. Drtina, Vyšší výchova divčí ve Francii (1899); Školy divčí u nás a v cizině (1905). Dna.

Š-ly vojenské ve vojště rak.-uh. náležejí mezi ústavy armádní (Armee-Anstalten) a třídi se na výchovny a na vzdělávací ústavy odborné; ony zase na kadetky (v. t.), voj. podreálky čili nižší reálky, mimo tyto kadetky zeměbrany uh. v Pečuhu a ve Velikém Varadu, voj. vyšší reálku (viz Rakousko-Uhersko, str. 232a), dále taková pro zeměbranu uh. v Šoproni, a na voj. akademie (viz Akademie voj., str. 605), k těm ještě akademie Ludovica pro zeměbranu uh. v Budapešti. Š. odborné jsou: válečná škola, různé kursy (viz Kursy vojenské), š. střelecké, jezdecké a vozné (viz Rak-Uhersko, str. 232). Akademie námořní (v. t., str. 606). U každého sboru armád. je po sborové š-le důstojnic ké. U pluků pak jsou š. pro jednoroční dobrovolníky, pro zákopnictví, zdravotnictví a j. přípravny na poddůstojníky, u setmin, švadron, batterií š. s prostým mušstvem pro službu

wesens der europäischen und aussereuro- pro službu r.a. päischen Kulturvölker (Vratislav, 1900-01, **Škola** Jan, spis. čes. (* 1857 ve Vitěji-2 sv.); Graham Balfour, The educational sy- cich). Studoval na gymn. v Čes. Budějovicích

a na universitě v Praze a jest nyní professo- | půdy se urovná, zvednuté prkénko položí se rem na stát. něm. reálce v Plzni. Přeložil pak zadní stranou k zasazeným stromečkům z angi. z Jam. Sullyho »Nástin psychologie se zvláštním zřetelem ke theorii vychovatelstvi« (Praha, 1891, u Otty); z Davida Humea »Zkoumání o zásadách mravnosti a zkoumání o rozumu lidském« (t., 1899), »Přirozené dě-jiny náboženství« a »Rozmluvy o náboženstvi přirozeném« (t., 1900); z Benjamina Kidda »Socialní vývoj« (t., 1900, Děd. Komenského); z W. Cunninghama »Moderní civilisace po některých stránkách hospodářských « (t., 1901).

Skolka, víska v Čechách, hejtm., okr. a fara. Mělník, pš. Blata; 7 d., 87 obyv. č.

(1900), popl dvůr.

Skolka lesní, zahrádka, ve které se pěstují sazenice lesního stromoví, bývá dvojí: semeniště, kde pěstují se sazenice až do přeškolkování nebo tež nepřeškolkované až do vysazování, a sazeniště, kde pěstují se sazenice přeškolkované, až dospějí k vysazování na myti, holiny a j. Nejčastěji bývá oboje v jedné školce. Ta upravuje se nejlépe pobliže pozemků, pro něž sazenice vypésto-vány býti mají, aby již od svého vzniku uvykly si na polohu a půdu svého budoucího stanoviště. Je-li tu půda příliš špatná, zlepší se lesním trouchem, drnovým a dřevěným popelem a pod., je-li příliš vlhká, odvodní se trativody, příkopy atd. Radno jest, aby pro dobu přilišného sucha byl na blízku dostatek vody. Před zvěří i jinými škůdci bývá š. chráněna plotem buď drátěným nebo plaňkovým, hůlkovým a pod. Na ploše pro š-ku určené zorá neb zryje se půda, vyčistí a zpracuje v jeseni asi 1 m hluboko, z jara se pak opět přeryje, ale méně do hloubky, hroudy se roztlukou a povrch se urovná jako v zahradě. Semena zasévají se na připravené, asi 1 m široké záhony buď plně neb do ryh asi 10-15 cm od sebe vzdálených a taktéž širokých neb užších anebo jen tak úzkých, aby semena (větši) vedle sebe byla kladena. Zasetá semena zasypou se dobrou, kyprou zemí tak vysoko, jak jsou silná. Oseté záhony záhodno jest mírně pokropiti a pak přikrýti klestím jedlovým nebo smrkovým, které pak ponenáhlu se odstraňuje, jakmile semenáčky vyrůstají a novými haluzemi, zapichanými po

a výkon se opakuje. Sazenice jehličnaté bývají obyčejně přeškolkovány jen jednou, a to v prvním roce věku svého, a pak 2- neb 3leté upotřebovány k zalesnění; sazenice lupenaté vysazují se často jako výrostky 5-7leté a proto bývají přeškolkovány 2-3kráte, čím starší, tím řidčeji. Pak v létě a až do pozdní jeseně věnuje se školce potřebná pečlivost; zkornatí-li půda, zkypřuje se opatrně hráběmi, motyčkami neb i jinak, traviny musi se pleti, podle potřeby sazenice zalévati atd. črn.

Skolní bratří viz Bratři škol křesťan-

ských.

Skolské sestry slují ženské kongregace kat. církve, jež vzaly si za úkol vyučování a výchovu dívek ve školách, pensionátech, zahrádkách, sirotčincích a podobných dobročinných ústavech. Nejznámější jest kongregace de Notre Dame, zal. původně r. 1598 od sv. Petra Forcrského, řeh. kanovníka sv. Augustina a tehdy faráře v Mattaincourtu v Lotrinsku; jakožto řád řeholních kanovnic sv. Augustina byla kdysi rozšífena po Francii a Německu. Podle ní napodobeny byly časem některé starší kongregace, hlavně pak kongregace chudých š-kých s-ter de Notre Dame s řeholí sv. Augustina, založená podle plánu řezenského biskupa J. M. Wittmanna v l. 1833—35 nejprve v Neunburgu v Bavořích, odkud přeložen byl r. 1842 mateřský dům do Mnichova. Z Bavor š. s. rozšířily se záhy do Ameriky (od r. 1847) po Německu, Rakousko-Uhersku a do Anglie. Nyní má kongregace 8 provincií: bavorskou s 2 kláštery v Anglii (mat. dům v Mnichově), vestfálskou (Brede), českomoravskou (Horaždovice), slezskou (Bilá Voda), rakouskou (Vídeň), uherskou (Temešvár) a 2 americké (Milwaukee a Baltimore). Všech chudých š-kých s-ter bude asi 5000, jež působí na 551 místech a vyučují přes 150.000 dítek; z těchto čísel připadá dobrá polovice na Ameriku. V naší vlasti působí kromě 5 filiálek v diécési olomoucké a brněnské, jež náležeji ke slezské provincii, vlastní naše pro-vincie českomoravská, již založil kněz Gabriel Schneider († 1867) v diécési budějovické. Již stranách záhonů, utvoří se potřebné zastinění, od r. 1846 pokoušel se založiti s. s. v Hirkteré pak pozvolnu vždy v době večerní se šově, kde kaplanoval, obraceje se do Št. prořiduje, až konečně úplně se odstraní, když Hradce, Mnichova a Vidně, až posléze rozstromečky povyrostly a zesílily. V přištím hodl se biskup budějovický J. V. Jirsík pro jaře aneb až ve druhém nastane potřeba sa- založení zvláštní české kongregace chudých zeničky přeškolkovati a rozsazují se na zá- š-kých s-ter de Notre Dame, jež počala hony podobně, jako se sází zelenína, ale nej- 15. srpna 1853 v Hiršově. R. 1854 zakoupen častějí pomocí školkovacího prkénka a někdy byl od Schneidera bývalý klášter minoritský též zvláštními stroji, Hackerovým neb j. Roční s chrámem Nanebevzetí P. Marie v Horažsazeničky (semenáčky) školkují se obyčejně ďovicích, a ten stal se mateřským domem do řádků asi 10 cm od sebe vzdálených, celé kongregace, jež má nyní po Čechách a jehličnaté asi 3—5 a listnaté 5—7 cm od sebe. na Moravě 92 ústavů v 6 diécésich. všech Školkovací prkénko asi 10 cm široké klade sester pak dohromady přes 500. V Praze se na záhon a před ním vyhrabe se příkopek samé působí š. s. u sv. Anny, na Děkance, tak hluboký, jak dlouhé jsou kořínky sazenic. v ústavě hluchoněných, v kn. arcib. semináři Do vrubů v prkénku vyřezaných vkládají se a v ústavě ošetřovatelek nemocných u sv. Jana. pak sazeničký, kořínky jejich se v příkopku Srv. Stand der Congregation der armen Schulrozprostrou, kyprou zeminou zasypou, povrch schwestern de N. D. in Horažďovic 1897—98

(Buděj., 1898); K. Mráček, Ústavy chudých ostrev (viz z Dubé 2). Předek jejich byl š-kých s-ter de N. D. mateř. Horažďovického Albert, syn Častolova Žitavského, jenž se (t., 1898); dr. K. Kašpar, Círk. zákonodárství o náb. kongregacich (Praha, 1903, str. 130 sl.). V čele kongregace stoji generální vrchni, jež má po boku 4 assistentky jako soukromou a 8 jiných jako generální kapitolu. AŽ. Skolství viz Škola.

Skopek z Bílých Otradovic, příjmení staročeské vladycké rodiny, jejíž erb byl zlatý škopek na červeném štítě. Téhož erbu byl r. 1383 Jarek ze Semtina. Přijmení své si obrali po Bilých Otradovicích u Neustupova. Tu seděli Mikuláš (1432-57) a Jinstále ústrky s mateří Annou, která pak statky své Kamberk a Onšov odkázala dcerám. Jindřich měl manž. Hedviku z Hořiněvsi, která koupila r. 1536 Psáře; ty prodala r. 1546, poněvadž manžel r. 1543 koupil hrad Pecku s Novou Vsi. Před tím prodány také Zvěstov a Otradovice. Syn jejich Jan držel r. 1550 Pecku s Novou Vsi, byl radou cis. Maximiliána, obnovil hrad Pecku a zemřel r. 1583. Z první manž. Markéty z Doubravan měl syna Karla r. 1583 již zletilého, z druhé manž. Anny z Holovous syny Petra a Adama a dceru Kunku (1590 manž. Zdeněk z Dohalic, † 1591). Při dělení (14. čna 1594) vzali Karel a Adam po polovici Pecky a Petr dostal statek novoveský s novým zámkem řeč. Bělohrad. Karel zemřel ok. r. 1602. Vdova Barbora Mifkovská ze Stropčic († 1607) ujala polovici Pecky, majíc na ni veliké věno; týž statek s ní vyženil druhý manžel její Krištof Harant z Polžic (1603). Adam došel let svých asi r. 1603, ale již r. 1612 prodal svou polovici Pecky druhé manželce Harantově. Manž. jeho Anna z Dubu koupila r. 1614 Doubla-vici nad Upou, již Adam po ni ujal, ale r. 1624 prohospodařil. Petr byl ženat r. 1598 s Annou Bukovskou z Hustiřan a r. 1605 s Annou Ozanou Jestřibskou z Riesenburka († 12. led. 1626). S druhou manž. obnovil kostel v Červ. Třemešné a dal tu na tabuli vymalovati vývod svůj a manželčin i s erby. (Podrobný popis v Janderově spisu o Miletíně.) Pro své účastenství ve vzpouře (ovšem nevelké, protože byl churav) odsouzen r. 1623 k manství. Statek Bělohrad prodal r. 1624 Albrechtovi z Valdšteina, ale nežli smlouva byla potvrzena, zemřel 17. pros. 1625 bez dedicuv, protoże jediny syn jeho Adam ze-mrel nedlouho pred otcem. Statek jeho všechen ujat proto k ruce královské. Pozdější Š-pkové patrně jsou potomci Adama, nejmladšího syna Janova. Karel Euseb Š. z O. (1672 atd.) byl hejtmanem statkův kláštera sv. Jiří ještě r. 1686. Jeho syn (?) Petr ženil se r. 1720 v Nalžovech s Františkou hrab. Pullerovou. Zda měl nějaké potomstvo a jaké, není známo.

škopek z Dubé, příjmení staročeské ro-

vyskytuje od r. 1279, drže hrad Fridlant u C. Lipy. Nějaký čas (před r. 1305) byl purkra-bím na Litoměřicích a r. 1314 na Přimdě. Později seděl na Liběšicích a ke sklonku života byl nejv. komorníkem (1318-23). Synové jeho byli Beneš (1316), Jindřich (1319 z Vinařic), Albert (1319 probošt litoměřický), Zbyněk (1319–48), Albert mladší (1319–47) a Vilém (1319), kteří rozdělením dědictví otcovského zchudli. Zbyněk a Albert ml., jsouce r. 1335 purkrabími na Perně, první přijali příjmení Š. z D. Onen držel Liběšice, tento byl maršálkem Arnošta dřich (1455), snad bratří. Jiný Mikuláš žil držel Liběšice, tento byl maršálkem Arnošta ke sklonku XV. stol., a z manž. Anny Onstavské z Onšova měl syna Jindřicha (1507), jenž držel Zvěstov a Otradovice, ale měl něk (1376), vnuk Albrechta I. Jeho snad syn byl Čeněk, jenž měl skrovné zboží u Postoloprt do r. 1384 a r. 1410 klášter tudíž obdařil. Hynek Vinařický vystěhoval se za Hynkem biskupem olomouckým, strýcem svým, na Moravu, kdež získal manské statky u Přiboru († c. 1364). Synové jeho byli Hynek (1368-91), Smil (1368-86) a Jan (1368 až 1379), kteří drželi Místek. Smil zůstavil děti, které držely drobné statky. Ještě r. 1464 připomínají se dvě dcery Hynce Frydlantského. - B. Pánové z Liběšic byli, tuším, potomky Zbyňkovými. Jeho snad syn byl Beneš (1357), jenž se stal r. 1369 fojtem v Horní Lužici a založil hrad západně od Zhořelce. Později získal i hrad Vojerce (Ho-jerswerda) v Lužici. Žil ještě r. 1405, avšak zemřel nedlouho potom. Dva jeho synové oddali se duchovnímu stavu. Jan byl v l. 1387 až 1396 proboštem vyšehradským. Albert byl křižovníkem Něm. řádu, stal se r. 1395 jeho zemským, ale složen r. 1402 špatně hospodařiv. R. 1403 stal se správcem na Blatně, r. 1406 kumtorem v Byčkovicích, držel také polovici Liběšic. Později byl zase zemským (1415 atd.) a žil ještě r. 1434. Jindřich, jiný syn Benešův, hospodařil s otcem, jenž jej snad přetrval. Beneš Silný, čtvrtý syn Benešův, obdržel r. 1396 od otce svého za díl hrad Vartu, držel r. 1399 s jednotou panskou. Nabyv ok. r. 1400 Kostomlat prodal pak Vartu, za niž obdržel Siřejovice († j. 1407). Synové jeho byli Albert (1400-37) a Jindřich (1404 - 37). Onen měl Kostomlaty, jež ok. r. 1436 prodal, tento držel Vojerce. Oba zemřeli bez potomkův. Na Liběšících seděl r. 1420—26 Jan, snad syn Jindřichův. — C. Škopkové. Jindřich a Henzlin bratří byli bezpochyby synové Alberta mladšího; Jindřich (1357 atd.) byl od r. 1380 hofmistrem králové, od r. 1381 nejv. komorníkem, pak hofmistrem královým. Byl ve veliké přizni u krále Václava, jenž jej (r. 1380 a 1386) jmenoval hejtmanem království. Držel hrad Egrberk, nějaký čas i Lipnici (1387) a jiné drobné statky, ok. r. 1390 také Žumberk. Ok. r. 1394 nabyl Úště a zemřel 6. kv. 1395. Bratr jeho Henzlin řeč. Kokot (1357-1400) byl r. 1387 atd. mistosudím dvorským a zůdiny panské rozrodu Ronovského a erbu stavil dceru Rejnu (1416-26). Jindřich,

jiné Husův ochránce a přítel; Hus mu poslal v Šimferopoli. Psal vědecké články, zvláště r. 1415 píseň novou a české listy. Jindřich z oboru klass. archaeologie a řecké epigraspečetil r. 1415 stižný list, ale zemřel brzo fiky v »Žurn. min. nar. prosvěšč.«, v »Žap. potom (snad r. 1416; manž. Eliška z Klin-Oděsskago obšč. istoriji i drevn.«, v »Izvěst. šteina). Aleš, bratr jeho, držel napřed Ma- imp. archeolog. kommissiji«, v »Českém štov a Ušt, jež pak bratrovi vzdal; od r. 1402 museu filologickém«. Uveřejnil menší články držel hrad Dražice, r. 1404 také Kostelec a překlady hlavně z ruštiný ve »Světozoru« n. L., stal se r. 1405 popravcem bolcslav. (Mysteria dubrovnická, 1874), v »ČČM.« (Topon. L., stal se r. 1405 popravcem boleslav. kraje, r. 1406 nejv. komorníkem. Zdědiv Úšť po smrti Jindřicha (1416-23), syna Jindřichova, prodal jej r. 1426, sedel odtud na Kokoříně, od r. 1431 na Jenšteině a zemřel r. 1435. Manželka jeho Škonka z Vartemberka, »matka pravá chudých a nuzných«, zemřela 5. list. 1432. Sčk.

Škorně (od skora, kůže), slula hrubá kožená obuv pokrývající holeně a lýtka. Obuv

V Žlutici působil při pořizování skvostného

kancionálu, ve kterém se nacházi také jeho podobizna. Srv. Jireček, Rukověť 257.

škorpík František (pseud. Zhorský), spis. čes. (* 1813 v Malé Zhoři na Jihlavsku — † 1890 v Brně). Vystudovav gymn. v Jihlavě a filosofii v Brně vstoupil do semináře t., kde vysvěcen na kněze, načež kaplanoval v Jaroměřicích v Brně, potom se stal farářem v Bohdalicích a od r. 1859 byl fa-rářem v Kučerově na Hané. Š. byl z nejhorlivějších buditelů lidu po moravském venkově. Pamětihodné jest jeho působení ve Vyškově r. 1848, kde zmařil snahy frankfurt ských fanatiků tak rozhodně, že ani nedošlo ' k zamyšlené volbě do něm, parlamentu. S. vynikal rozsáhlým vzděláním a jako spisovatel zejména byl činným v oboru filosofie a linguistiky. Psal četné články do »Čas. ka-tol. duchovenstva«, »Cyrilla a Methoda«, »Blahověsta«, »ČČM«, »Hronky«, »Týdenmický spis Proti epištolám kutnohorským Havlíckovým; přel. Tom. Moora báseň »Persika«.

škorpil: 1) Š. Vladislav, správce cars. archaeolog. musea v Kerči (* 5. list. 1853 ve Vys. Mýtě). Vystudovav gymnasium v Lito-myšli vstoupil na universitu pražskou, kde předsedou akad. spol. »Slavie«. Přijav stipendium v ruském filolog. semináři v Lipsku dokončil zde studia r. 1878. Pobyv na krátko v Petrohradě stal se professorem v Jaltě na

mladší syn Jindřichův, ujal po otci Egrberk, hradě, spolku pro pěstování archaeologie a také držel Maštov a r. 1405 Ušť. Byl nad dějepisu v Oděsse a archivní kommisse grafie středověkého Cařihradu, 1883), v » Moravské Orlici« (Starosvětští statkáři od Gogola, 1885), v »Květech« (Červený květ od Garšina, 1886), v »Národních Listech« (Konec. Poslední povídka J. Turgeněva, 1886; Karas-idealista od Ščedrina, 1886; Pohádka o ropuše a růži od Garšina, 1886). Byl spolupracovníkem Jelínkova »Slovanského Šborníku«, zejména v l. 1885 a 1886. Vydává ná-

tato vyskytuje se v Čechách již ve XIII. stol., jet o ni zmínka již v »Mater verborum«.

Skorně Jan z Frimburka, byl v l.1558 až 1575 úředníkem na panstvích Jindřicha z Plavna, jmenovitě na Žlutici a v Chýši.

Pardubicích, na ústavě polytechnickém v Pardubicích, na ústavě polytechnickém v Praze, na universitě (fak. filos.) v Praze a v Lipsku, od r. 1880 působí na kníž. gym-nasiich v Bulharsku (Slivně, Plovdivě, Šofii, Ruščuku a posléze ve Varně). Zabýval se botanickým výzkumem Bulharska a jemu ke cti nazváno několik nových druhů rostlinných z Balkánu (na př. Ornithogalum Škor-pili V., Thymus Šk., Angstroemia Šk., Sedum Šk., Tritillaria Šk.); mimo to vydal Geolo-gickou mapu Vých. Rumelie (1882) a napsal: Izkopajemi bogatstva Belgarija (1882, str. 102); Prirodni bogatstva v Belgar ja (1884, str. 206) Doistoričeskije pamjatniki Bolgariji (»Zapiski obšč. ist. i drev.«, Oděssa, XIX.) a j. Jest spolupracovnikem vel. díla Aboba (rusky) a spisův uvedených u jeho bratra (v. níže).

3) Š. Karel, bratr před. (* 1859 ve Vys. Myté), studoval na reálce v Pardubicích a na polytechnickém ústavě v Praze, od r. 1882 níka« (1848), brněnského »Hlasu« a j. a sledně ve Varně). Společně s bratrem Herosobě vydal Mluvnictví a zjevení (Brno, menegildem vydal: Archeol. i istor. izslědova-1846); Missie Tichomořské (t., 1854) a polemický spis Proti epištolám kutnohorském z z mický spis Proti epištolám kutnohorském z mický spis Proti epištolám z mickým z mick působí na kníž. gymnasiích v Bulharsku nija v Trakija (1885, str. 103); Geografija i statistika na Belgarija (2. vyd., str. 248); Pametnici iz Belgarsko: a) Trakija (1888), b) Černomorsko krajbréžije (»Sborn. minist.«, Sofia, 1892), c) Séveroistocha Belgarija (t.), d) Mogili (1898); Antische Inschriften aus Bulgarien (>Archaeol. epigr. Mitth. Vid. XV. až studoval klass. filologii a slavistiku a byl zde XVII.); O krašských zjevech v Bulharsku (»Rozpravy« čes. akad. IV.); Sources et pertes des eaux (Mem. de la société de spéléologie«, Pař., 1898); Altbulgarische Inschriften (»Arch. v Petrohradě stal se professorem v Jaltě na epigr. Mitth. «XIX.); Památky thrácké (*Čes. Krymu a r. 1886 v Kerči, kde r. 1901 jme- filol. mus. «VI.) a j. S. vyslovil první donován správcem archael musea. Kromě men- mněnku, že nejstarší bulharské sídlo nebylo ších cest po Rakousku, Rusku, Bulharsku a u Preslavě, jak se dříve myslilo, ale u vsi Rumunsku konal r. 1896 studijní cesty po Aboby (asi 30 km severových. od Preslavě). větších museích v Německu, na počátku Domněnka tato byla potvrzena výkopy, které r. 1904 účastnil se vědecké cesty po Řecku k návrhu jeho provedl ruský archaeolog, ina Malé Asii, pořádané dr. W. Dorpfeldem. stitut v Cařihradě. Výsledky vykopanin bu-Je členem carské arch. kommisse v Petro- dou uveřejněny ve velikém díle Aboba, jež Heller.

4) Š. František Boh., spis. čes. (* 1866 ve Škvorci). Studoval na reálce a učitelském ústavě v Praze, načež působil jako učitel v Družci, na Kladně a od r. 1897 je v Praze. Napsal: Stručný nástin okresu kladenského (Kladno, 1891, ve Škol. zprávě); Popis hejtmanství kladenského (t., 1894); Paměti chrámu kladenského (t., 1898); Dejiny školství okresu kladenského (t., 1898); Cvičení mluvnická a vétoslovná I., II. (Praha, 1900); rediguje od r. 1903 »Revue učebných pomůcek« a přel.

Elementární kreslení (t., 1905).

Škorpion (lat. scorpio) viz Štíři.

Škraboška viz Maska.

Škraup viz Škroup.

Škrdle Tomáš, spisovatel čes. (* 9. září 1853 v Pleších). Vystudoval gymnasium v Jindřichově Hradci, bohosloví v Praze, kde r. 1879 vysvěcen na kněze, načež kaplanoval ve Svatoboru u Karl. Var, pak byl far. ad-ministrátorem v Zakšově, katechetou v Žižkově a r. 1903 pro krční chorobu vstoupil do pense, žije v Praze a rediguje časopis >Vlast<. R. 1884 založil družstvo >Vlast<. které má nyní vlastní dům, tiskárnu, 6 vlastních časopisův a vydalo četně knih a bro-šur. Š. napsal do »Světozora« r. 1882 článek Obyčeje právní v lidu zachované a vydal o sobě: Dějiny spolku sv. Vincence z Paula a Zásluhy českého, morav. a slezského duchoven-stva o zakládání knihoven, o rozšiřování knih a časopisů po dědinách (Praha, 1888). Konal

krdlovice viz Skrlovice.

Škréta (Skréta) Šotnovský ze Zavořic, příjmení pražské rodiny erbovni, jejíž erb byl: štit napřič polovičný, ve zpodní polovici 4 pruhy od zpodku vzhůru (zlatý, černý, bílý, červený), ve vrchní bílé polovici bilá, přikryvadla černá, žlutá a červ.-bilá, rohy týchž barev napříč rozdělené (pravý čer. žl., levý bíl. červ.) a mezi nimi lilie.

vyjde jaz. ruským koncem r. 1905 a k němuž bude připojen atlas s pohledy, plány atd. (asi 100 tab.). O díle tom pracují vedle bratří Ša Th. Uspenský, Lepper, Pančenko a Dr. B. serbem a svým obrazem. Odtud dělili se na vlastní Škréty, Poliusy, Břekovce a Holé.

A. Jan Š. zemřel r. 1587 v neděli před pa-mátkou M. Jana Husi (5. čce) a pohřben u sv. Mikuláše v St. m. Pr. První jeho manž. byla Markéta (neznámého rodu), druhá Anežka z Vodolina (po druhé vdaná Lavinová, † j. z vodohna (po druhe vdaha Lavinova, † j. 1603). Z prvního manželství byly dcery Alžběta (manž. Mikuláš Orličný z Orličné, měšían novoměstský) a Anna († j. 1587, manž. Martin Behem z Bavenberka). Z druhého manželství byly děti Jindřich, Kunrát, Pavel, Daniel, Jiří, Lidmila a Kateřina (od r. 1601 manž. Kašpara Luka z Boguslavic) 1 Jindřich stal se r. 1503 měšťanem vic), 1. Jindřich stal se r. 1593 měšťanem novoměstským a byl snad již r. 1610 mrtev (manž. od r. 1593 Lidmila z Kaliště a z Otrsfeldu). 2. Kunrát byl r. 1594 účetním při puchhalterii, r. 1603 mistopuchhalterem, r. 1605 puchhalterem u české komory. Od mateře své obdržel r. 1600 nějaké peníze, od cís. Rudolfa r. 1607 mlýn na Šerlinku. Kromě toho měl ve Starém městě dům »u černého jelena« naproti Týnskému kostelu. (Viz »Pam. arch.«, III, 318.) Zemřel v měs. list. 1615. Z manž. Kateřiny z Marchendorfu zůstavil čtyři syny a dvě dcery. (Viz niže.) 3. Pavel stal se r. 1604 pisařem mince v Kut. Hoře a r. 1610 úředníkem mince. Pro špatné hospodářství sesazen r. 1612 s ostatními úředníky, ale r. 1616 byl zase správcem mince. Na památku svého pový-šení dal r. 1611 s bratřími vybíjeti památné penize. R. 1619 stal se mincmistrem, pro kterouž věc uvězněn. Byv r. 1621 z věcesty po všech slovanských zemích Rakouska, zení propuštěn, sedal v radě a odešel r. 1628 jež popsal ve »Vlasti«. Založil »Tiskovou ze země. Jmění jeho (4 domy, viz Bílkovy ligu«, »Jednotu čes. katol. učitelstva« a »Spolek na zakládání katol. knihoven«.

Mandalovilos uji Čhalovilos (Manž.)

Mandalovilos (Manž.)

**Mandal 1. Zuzana Langova † 1608, 2 Kateřina Nyp-šicovna z Holtendorfu † 1625.) Dvě jeho dcery záhy zemřely. 4. Daniel byl v l. 1603 až 1619 sekretářem u čes. komory, r. 1615 defensorem konsistoře a vysokého učení, r. 1618 direktorem z měst. stavu, byl velmi pruh vzhůru postavený červený, v něm lilie činný r. 1619 při vytloukání kostela sv. Víta bílá, přikryvadla černá, žlutá a červ.-bílá, a kupoval r. 1620 nějaké statky zabrané. Proto odsouzen r. 1621 hrdla, cti a statku a dům ve St. m. Praž. a vše jmění jeho za-R. 1580 týž erb polepšen zl. korunou. Před- bráno. Uprchl v cizinu a stal se později sekové rodiny této byli v městečku Olešnici, kretářem radním ve Gdansku (manž. Judita Odtud vystéhoval se ok. r. 1556 Jan S. a z Altenberka). 5. Jiří, jak se zdá, brzo po přijat r. 1559 za měšťana ve Starém městě r. 1611 zemřel. ad 2. Kunrát zůstavil syny Praž. Zde si pomohl k nemalému jmění, drže v Pražských městech tři domy, dva mlýnce a venku dvě vinice (seznam podrobný v »Pam. arch.«, II, 308). Isa v důstojenství konšelkateřina nechtíc přestoupiti k nábož. katol., v odlele za země prodavkí mlýn jdům » v čer. a venku dvě vinice (seznam podrobný v »Pam.

a venku dvě vinice (seznam podrobný v »Pam.

poručníky byli matka, Pavel a Daniel. Vdova arch.«, II, 308). Jsa v důstojenství konšelském, pracoval o obecné dobré, proto nadán majestátem d. 24. ún. 1570 se svým strýcem Janem řeč. Polius erbem, aby se sprádení proto od komory zbytek trhové summy ujat, se podrádní přis podrádní přis podrádní přis podrádní přis podrádní přis podrádní proto od komory zbytek trhové summy ujat, se přehře podrádní přis podrádní přis podrádní přis podrádní proto od komory zbytek trhové summy ujat, se podrádní přis podrádní přis podrádní proto od komory zbytek trhové summy ujat, se podrádní přis podrádní proto od komory zbytek trhové summy ujat, se podrádní proto podrádní proto od komory zbytek trhové summy ujat, se podrádní proto podrádní proto od komory zbytek trhové summy ujat, se podrádní proto podrádní proto podrádní proto od komory zbytek trhové summy ujat, se podrádní proto psali Sotnovský z Zavořic. Později při- z nichž pak čásť v l. 1641-68 poukazována jali kerbu Vavfince Břekovce, měšťana staro-městského a perkmistra viničných hor, Vác-lava de Clivo, měšťana tudíž a písaře hořejší známo; Jindřich a Karel psáni jsou ještě kanceláře ve St. m. Pr., a Jak. Holého, mě-r. 1654 v tituláři mezi vladykami.

K. ŠKRETA: PODOBIZNA. (PRAHA, RUDOLFINUM.)

Škréta 653

narodili r. 1653 Václav, Deokar, r. 1659 Antonín, kteří bezpochyby v dětství pomřeli). Dcera Veronika vdala se 20. ún. 1675 za Jilji Jelena, doktora práv. Karel vzdělav se ve vědomostech tehda potřebných a u otce svého v umění malifském, cestoval po západních zemích, zejména Vlaších. Ačkoli takto měl příležitost státi se znamenitým umělcem, přece velikosti otce svého nedostihl. Zdědiv po rodičích nemalé jmění, ještě je, jak se zdá, rozmnožil. Ačkoliv byl malířem do smrti, přijal ke sklonku života svého úřad rady u soudu nejv. purkrabství. Z inventáře pozůstalosti jeho (»Pam. arch.«, II., 325) lze znáti, že měl mnoho obrazův, z nichž veliká čásť bezpochyby pocházela od otce, kromě toho mnoho pěkných svrchkův a nábytkův, základy, na něž půjčoval peníze, a dlužní jistoty, čehož čásť byla ještě po otci. Oženil se 2. čna 1679 s Alžbětou Rosinou, dcerou Václava Rosy, jež mu darovala několik synů a dcer. Tyto pomřely v mládí a na živu zůstal jediný Václav Jan (* 1688). Karel zemřel 3. led. 1691 maje věku svého 45 let, a pohřben ve sklípku v kostele sv. Havla. Zdá r. 1665 Daniel Vojtěch, jenž obdržel mě-štanství na Starém m. Pr. (1665 a 1680), Mivou z Feigelfeldu († 1680) a od r. 1681 s Kateřinou Probnou. Michal zemřel r. 1685 a z Vršku měl syny Jana (1551—68), Miku-láše, Václava a Martina (tento r. 1570 bakalář). Václav vystěhoval se do Prahy a tu r. 1580 přijat k erbu. Přes 30 let byl pístaly děti Václav a Anna, z druhé Lidmily z Goldperka tři synové a dcera, avšak tyto r. 1599 za morové rány pomřely. Václav žil ještě r. 1600, ale není o něm a potomcích nic známo. – D. Jakub Holý r. 1580 k erbu přijatý narodil se v Hostinném, by-dlil již r. 1580 v Kutné Hoře, kdež r. 1585 se ženil. Asi v ty časy koupil statek Korutice, r. 1586 čásť Vilímovic. Založil v Kutné Hoře nadání k podpoře chudých žákův, kromě toho obdařil kostel sv. Barbory a špitál v Hostinném. Zemřel r. 1592 bez potomstva; vdova Marie Anna roz. Pechova vdala se po (Miltner, Privatmünzen, 188).

v Praze — † t. a pochován v kostele sv. Havla | (17. bř. 1654). R. 1661 Š. složil svůj úřad 1. srp. 1674). Š. narodil se v domě »u čer- v cechu, ale přátelské spojení s bývalými ného jelena«, jenž tehdy náležel jeho otci druhy potrvalo i dále, jak o tom svědčí zpráva Kunrátovi, jako nejmladší syn tohoto. Záhy z r. 1673, podle níž Š. byl svědkem při zaosiřel, neboť otec jeho † 1613, a jeho ujcové, snoubení dcery tehdejšího staršího cechu Habratří zesnulého Kunráta S-ty, Daniel a Pa- rovníka s panem Vilémem Frankem z Hovel, nestarali se příliš o jeho vychování. Za- henbergu. A jak již ze stručných dat zprvu

Karel měl syna Karla (kromě toho se mu | jisté nepůsobili na jeho umělecké nadání, neboť Daniel zvláště jest uveden mezi obrazoborci chrámu svatovítského, a Pavel žil v Kutné Hoře. Ačkoliv není o počátcích jeho uměleckého vychování žádných zpráv, lze přece za to miti, že již v Praze se cvičil také v kreslení, jakož vůbec byl pečlivě vychováván a také v cizích jazycích vyučován. Po bitvě na Bílé Hoře však matka Š-tova, Kateřina, uchýlila se do ciziny. Odešla s dětmi do Freiberku, švakr její Daniel uprchl, a jméno Štů octlo se na šibenici. Nejstarší bratr S-tův Jan usadil se ve Švýcarech a jeho rod tam zkvétal a zachoval se až do novější doby. Karel S. pak jako dospívající mladík a umělec nenacházel v hornickém městě saském, tehda válečnými bouřemi navštěvovaném, vhodného působiště a vydal se do Italie, kam již tehda směřovaly cesty všech, kdož v umění se chtěli zdokonaliti. Zůstal nějaký čas v Benátkách, kde studoval malby Pavla Veronese a Tintoretta a pak vyhledal slavnou školu bolognskou, kdež yznikla pravá akademie malířská, a kde na S-tu působili Guido Reni a Carracci. V dílně Guidona Reniho S. pracoval spolu s celou se, že Václavem tato rodina vyhasla. (Viz družinou uměleckou, ze všech národův evrop-Miltner, Privatmůnzen.) — B. Z Břekovcův ských se skládající. Odtud odešel do Flopřip. se v tituláři r. 1589 Vavřinec a Václav, rencie a pak do Říma. R. 1634 setkal se tu se svým napotomním životopiscem Joachimem Sandrartem a vstoupil do spolku machal Adalbert, jenž byl servusem radním lířů »seveřanů«, Schilder-Bent zvaného, kde tudíž a ženat od r. 1666 s Lidmilou Fialo- se mu dostalo přezdívky, jako každému členu této veselé družiny malířů vlámských a ně-meckých. Říkali S-tovi »Slagzwaart«, »Zlags-Daniel r. 1686 jsouce, tuším, poslední toho waard« čili »Espadron«, t. j. asi tolik jako jména. — C. Rodina de Clivo pocházela »šaršoun«, něm. Raufdegen, a to patrně pro waard « čili » Espadron «, t. j. asi tolik jako z Písku, kdež jim říkali »z vršku«. Ondřej jeho šermířské umění a snad také výbojnou povahu. Š. všímal si v Římě hlavně maleb Raffaelových, jak z jeho pozdějších obrazů vychází. Neblahé poměry rodinné a starosti o zachování jmění přiměly S-tu vrátiti se sařem v horní kanceláři Star. m. Praž. a ze- do vlasti. Cestoval přes Salepurk do Sas ke mřel 23. čna 1596. Z první manž. Marty zů- své matce, která vedla pře o jmění své, a tu nakreslil také několik podobíten členů sas-kého rodu vladařského (ryl Samuel Weishun, vydal Jakub Schmit). S. usadil se r. 1638 v Praze, které již neopustil. Stal se katolíkem a vstoupil r. 1644 do cechu staroměstských a malostranských malířů, kteří ještě spolu s řezbáři, krumpléři a sklenáři od časů Karla IV. se byli spolčili. Jako mistr cechovní S. oženil se 9. čce 1645 s Veronikou Grönbergerovou a byl u sv. Tomáše na Malé straně oddán. Jméno S-tovo nacházime v záznamech cechovních r. 1650, a 14. čce 1653 stal se starším tohoto cechu. Toho času madruhé za Augustina Śmilovského ze Śmilova loval také podobiznu císafovny Eleonory, třetí liltner, Privatmûnzen, 188). Sčk. manželky Ferdinanda III., jak ze zápisů ce-Š. Karel Š. ze Z., malíř český (* 1610 chovních vysvítá, a obdržel za obraz tři zlaté

Škreta. 654

uvedených lze poznati, Š. domohl se v Praze z r. 1889 způsobem nevědeckým a nekritic-Jevi se nám jako muž bystrý a rázný, a jeho praktický smysl se nezapírá ani v hospodářství cechovním, kde Š. zavedl nový pořádek a přísné účtování, ani v záležitostech vlastoblibenosti i ze své dovednosti, jsa sobě věaž do r. 1650 vedl při s Ladislavem Zejdli-cem ze Šenfeldu a obcí Staroměstskou o dům v Týnské čtvrti, a dlouhá léta táhla se roze-pře S-tova s královskou komorou, která r. 1633 zabavila 1500 kop grošů, splatných rodině Š-tově z prodeje domu »u černého jelena«. Tento dům prodala matka Š-tova panu Ondřeji Leynhausovi z Břevnova za 2500 kop, a tento složil 1000 kop. Zbytek přisouzen Š-tovi dekretem české komory ze 7. srp. 1641. Š. držel dále dům »u černého orla« č 574—I na Ovocném trhu, kdež se svou rodinou zůstával. Zemřel vážen a pochován slavnostně v kostele sv. Havla před oltářem B. P. Marie (v presbytáři, na epištolní straně), v hrobce určené pro vynikající a vznešené osadníky, a proto také neza-sazena mu náhrobní deska. Podobu jeho zachovaly nám obrazy a kresby, a to podo-bizna od Berardelliho (v Rudolfině č. 642), rytina v Sandrartově Teutsche Akademie od Philippa Kiliana a kresba Matyáše Meriana v Albertině ve Vídni (tom. VI. Cart. Nº 369). Š-tovy malby, pokud je lze s určitostí rozcesty a studie měly na jeho umělecké tvoření vliv značný a trvalý. S. je v tomto smysle eklektikem a napodobovatelem vlašských mistrů z doby pozdní renaissance. Poddává se svým vzorům tím spíše, čím rozsáhlejší je jeho činnost ve vlasti, neboť značný počet S-tových obrazů nevznikl bez pomoci jeho žákův a pomocníkův a jsou to po výtce »práce atelierové«, kterými vyhovoval čet-ným zakázkám. Sláva S-tova vzrostla velmi rychle, jeho způsob malby odpovídal vkusu doby, a poněvadž S. dobře znal modní směr italského malířství, hleděl si především tohoto a snažil se, aby si zachoval pověsť nej-lepšího malíře na severní straně Alp, za něhož byl svou dobou uznáván. Komposice jeho obrazů nebývá originální, ano často je konvenční, ale za to jsou postavy na jeho mal-bách chrámových vždy krásných tvarů a malba sama, technické provedení i zbarvení daleko převyšují vše, co na př. němečtí ma-líři oné doby vytvořili. Podobizny Š-tovy pak nejlépe dokazují, jakým umělcem byl Š., náležejíť mezi nejlepší ukázky malířství 2. pol. XVII. věku. Při té příležitosti sluší poukázati k různému posouzení Š tova umění se

nejen vážnosti, ale též hmotného blahobytu. kým se snažil, aby Š-tův význam v dějinách Jeví se nám jako muž bystrý a rázný, a jeho uměleckých snížil a ztenčil. Ovšem nutno uvésti chválu staršími spisovateli českými S-tovi vzdávanou na patřičnou míru, a mnohé anekdoty a legendy o S-tovi pozbývají ceny, ních. Š. dovedl hospodařiti a zajisté »vydě přihližíme-li k pádným údajům materiálu lával peníze«, což však nesluší vytýkati jemu archivního. Že však Š. jest zjev na svou na přihanu. Byl umělcem nad průměr své dobu skvělý, že byl malířem vskutku vynidoby nadaným, a není divu, že těžil ze své kajícím, to vychází na jevo již z jeho zachovaných maleb a zůstane postaveno nade všechnu pochybnost, tak že jméno Š-tovo dom občanského postavení svého jako člen všechnu pochybnost, tak že jméno Š-tovo staropražského rodu šlechtického. Od r. 1638 zaujímá v dějinách českého malířství čestné misto, a také při všeobecném rozhledu v uměleckých dějích střední Evropy za času třicetileté války a míru po ní následujícího poznáváme v S-tovi umělce nad své okolí vynikajícího. Na obrazy tak rozměrné, jako jeho Nanebevstoupení B. P. Marie na hlavním oltáři týnského kostela, zároveň tak hřejnou barvou malované, neodvážil se teh la žádný malíř německý. Také menší oltářní malby Š-tovy, na př. Sv. Maří Magdal v Holanech, Narození sv Jana Křt. v Rudolfinské obrazárně, Pieta v kostele sv. Jakuba v Kutné Hoře a j. v., jsou lahodně zbarveny a jejich komposice je plynnější, než u velikých maleb. S-tovy portraity Bramberger z Brambergu (Rudolfinum v Praze), Humprecht Černín z Chu-denic (v maj. kniž. Lobkovice, kopie v Rudolfině), hrabě Bernard Martinic (zámek fridlandský), biskup Max Adolf Slejnic (Litoměřice), t. zv. vlastní podobizna (Rudolfinum), Bernard de Witte (Dráždany), Schwanhart (Rudolfinum), tři podobizny v obrazárně hrab. Nostice, jiné portraity ve Vídni u hrab. Harracha, v Schleissheimu u Mnichova, v Darmpoznati, dokazují velmi zřetelně, že italské štadtě, rodina ryjce a brusiče Miseroniho (Rudolfinum) jsou vždy rázovité, plynně a s jistotou malované, výrazných pohledův a re-praesentují Š-tu velmi výhodně. Z jeho čet-ných obrazů zachovaly se v Praze v Rudol-finské obrazárně ještě: Sv. Lukáš malující Madonnu (s oltáře malířského bratrstva v týnském kostele); Kristus před Pilátem; Kristus bičován (oba obrazy bývaly u sv. Mikuláše na Malé straně); Sv. Václav (celá postava); poprsí sv. Václava; podobizna učence a jeho choti; podobizna starce; podobizna staré paní (Schwanhartovy choti); podobijna maliře a dvě podobijny z jeho dílny vyšlé (čísla kat. z r. 1889 643, 644). Jiné obrazy jsou: Svatá rodina v Týnském chrámě; Sv. rodina na Karlově (pod kruchtou); Křest Kristův u sv. Stěpána; *Proměnění Páně* na staroměstské radnici, dříve u sv. Jindřicha; *Ukřižovaný* u sv. Mikuláše na Malé straně; *Madonna* v oblacích na hlavním oltáři u maltánů na Malé straně; Sv. Antonín Pad. v kost. sv. Josefa; Sv. Barbora v týnském kost. (1. sloupkový oltář na str. ep.); Sv. Bartoloměj (v chudobinci); Sv. Karel Borom. ve vlašském sirotčinci; Sv. Felix v kost. sv. Josefa; Sv. František Ser. ve strahovské obrazárně; Sv. Jan strany starších spisovatelů českých a nověj-ších německých, z nichž najmě dr. G. E. Pa-zourek ve své habilitační práci »Carl Screta« u sv. Petra; Sv. Rosalie v kost. sv. Štěpána;

Sv. Tomáš z Villanovy u sv. Tomáše na Malé mička až 40 cm dl.), žijící v horní a střední straně; Sv. Václav u sv. Štěpána (str. ev.). V Litoměřicích, v Salcpurce, v Šopce u Mělnika, na Proseku u Prahy a v jiných místech nacházejí se obrazy Š-tovy v kostelích a v kaplich. Pazourek l. c. vypočítává 177 maleb a 15 kreseb S-tových, seznam tento je posud nejúplnější. - Srv. Sandrart, Teutsche Akademie (Norimberk u. Frankfurt, 1675); De Bie, Hetgulden Cabinet (Antverpy, 1661); J. C. Weyermann, De Levensbeschrivingen der Nederl. Konstschilders (Haag, 1729); de Piles, Histoire de peintres (nem. překlad Hamburk, 1710); Descamps, La vie des peintres (Pař., 1754); Hammerschmidt, Prodromus gloriae Pragenae (Praha, 1723); Pelzel, Abbildungen böhm. und mähr. Gelehrten... (t., 1773–82); J. Q. Jahn, Neue Bibliothek der schönen Wissenschaften und Künste (Lip., 1786); Schaller, Topographie (1785-90); t., Beschreibung der Residenzstadt Prag (1794 až 1797); Dlabač, Künstlerlexikon (1815); Nagler, Künstlerlex. (Mnich., 1835-52); »Pámátky arch. «(1857); Rybička, K. S. Sotnovský ze Zá vořic (Pr., 1869, zvl. otisk ze »Světozora«) a drobnější zmínky a zprávy (»Humor. Listy«, 1889, čis. 2., »Slavin«, 1872, a j.). F. H-s.

Skrohleby viz Skrchleby 3).

dva stýkají se ve střední čáře ventrální. Isou vesměs cizopasníci, někteří parasitují ve střevě člověčím. Nejdůležitější rody: Ascaris, Heterakis, Oxyuris, Nematoxys, Oxysoma a j. Rod Ascaris má přes 200 druhů (Linstow). Jest polymyární, t. j. počet buněk svalových dlouhých rour. Samči orgán, nepárový, dělí Roup.) Rod Nematoxys tvoří přechod od se na varle, jež kličkovitě vine se kolem meromyarií k polymyariím v objektivnosti procesu. na příčném průřeze jest u něho značný. roury zažívací, a v širší vesiculu seminalis, jež přímo se táhne na zad a ústí do kloaky. Tam ústí také zvláštní pouzdro s jedním nebo dvěma chitinovými bodci, t. zv. spikuly, jež slouží při páření. Pomocí zvláštních svalů jsou vychlipitelné a zatažitelné. Genitální ústroje samičí jsou párovité a skládají se z ovarií a uterů; tyto táhnou se ku předu, spojují se v nepárovitou pochvu a ústi ve straně břišní. Krátky oddíl mezi ovariem a uterem zove se vejcovodem a zde děje se oplození vajíček buňkami samčími, do uteru při kopulací zavedenými. Soustava exkreční skládá se z jednoho pravého a jednoho le-vého kanálku, kteréžto jsou intracellulární a probíhají v postranních lištovitých naduřeninách tělních. Oba kanálky spojují se za nervovým prstenem jícnovým v nepárový kanál, jenž ústí na venek v medianní, ventrální li-stovité zduřenině tělní. Celá tato soustava kanálová leží v jediné ohromné buňce, jejíž jádro nalézá se v přední části levého kanálku. Nejdůležitější je š-ka lidská (Ascaris tonin, při čemž dlužno i jeho působení bedlumbricoides Cloq., sameček až 25 cm dl., sa- livě kontrolovati.

části tenkého střeva, hlavně u dětí (až 800 exemplárů v jedné zažívací rouře) a rozšířená snad po celém světě. Z těla hostitelova vy-cházejí celí červi neb vajíčka. Vajíčka jsou elliptická a opatřena širokou a pevnou, na povrchu vroubkovanou blanou ochrannou. Způsob, kterým děje se nová infekce, není dokonale znám. Vajíčka dostanou se do vody neb vlhké země, kdež setrvají několik měsícův a vykonají embryonálný vývoj. Pak nápojem neb zeleninou, jež byla nečistou vodou polévána, dostanou se do hostitele. Menší varieta A. suilla Duj. žije ve vepři. V zoologii důležita je veliká š-ka koňská (A. megalocephala Cloquet), žijící v koních a skotu s dvěma varietami: var. bivalvens má 4 chrómosomy v buňkách pohlavních, univalvens jen 2. S-ka tato důležita proto, že pro příznivé poměry a ohromné rozměry jejích buněk stala se předmětem zkoumání veliké řady badatelův a na ní nejlépe a nejdůkladněji poznány zjevy při kinetickém dělení buňky se odehrávající, vznik a přeměny buněk pohlavních a oplo-zení. A. mystax Zed. v kočce a psu, příleži-tostně dostává se i do člověka. Jiné druhy: A. transjuga Rud., leptoptera Rud., A. ferox škrkavičník viz Lupinus.

škrkavký (Ascaridae), čeleď hlístův oblezena byla i ve vejci, kamž snadno se dostane lých (Nemathelminthes). Mají tělo válcovité z kloaky ptačí, pokud vejce nemají ještě pevné skořápky. Rod Oxyuris Rud. jest meromární (t. i. má malý počet buněk svalových H. & Ehrb., rubicunda a mn. j. Heterakis vena příčném průřeze), obyčejně se třemí pysky ustními, jež opatřeny jsou ještě malými pa-pillami. Zažívací roura má 3 odstavce: jícen, čásť svalnatou, opatřenou chitinovými lišťami a žlaznatý žaludek. Zadní konec těla samičky protáhlý a zašpičatělý, u samečka jen se Rod Oxysoma má málo druhů, v opossum, žabách a j. - Prací i autorů veliké množství: v systémě pracovali hlavně Rudolphi, Dujardin, Diesing, Leuckart, Linstow a j. O histologii moderni práce R. Goldschmidta, C. C. Schneidera a j. O Ascaris megalocephala, hlavně vývoji jejich buněk pohlavních, důležité práce van Benedena, Boveriho, A. Brauera, O. Hertwiga, O. zur Strassen a j.

Ojedinělé š. nepůsobí v pásmě střevním nesnází; nebezpečným však může se státi jejich putování. Tak, vniknou-li žlučovodem do jater, mohou tu způsobiti hlizy, dosta-nou-li se žaludkem a jicnem do hltanu, mo-hou i do hlasivky vniknouti a tak způsobiti dušení. Ve větším množství mimo potíže zažívací působí v pásmě střevním dráždivě, vyvolávajíce nepokoj, škubavé, posunčinovité a křečovité pohyby ditěte. Snad spolupůsobí tu i toxický vliv š-vek. Nejúčinnější prostředek jsou flores Cinnae v rozmanitých přípravách (»cicvárkové semínko«) a v nich san-Thon, red.

hejtm. a okr. Chomutov, fara Vysočany, pš. Udlice; 59 d., 325 obyv. n. (1900), fil. kostel sv. Jakuba (ve XIV. stol. farní), 2tř. šk., dvůr. S. příslušela od nepaměti klášteru oseckému a byla prý městečkem. R. 1586 zdejší | kostel vystavěn.

Škrlovice, Škrdlovice, ves v Čechách, hejtm. Chotěboř, okr. Přibyslav, fara Vojnův Městec, pš. Krucemburk; 110 d., 761 ob. č.

(1900), 2tř. šk.

Skrob (lat. amylum, angl. starch, fr. amidon, fécule, it. amido, něm. Stárke, řec. amylon, rus. krachmal) jest uhlohydrát v říši rostlinné velmi hojně rozšířený, nahromaďuje se v se-menech, hlízách a dřeni jako t. zv. látka reservní. Podle chemického rozboru je složení | jeho $(C_6H_{10}O_5)_n$, číslo n není posud určeno, ale zdá se, že je dosti veliké. Ostatně zrnka škrobová v rostlinném těle se vyskytující nejsou s chemického stanoviska individuum, nýbrž smíšenina několika sloučenin isomerických, z nichž posud poznány byly: škrobová granulosa, škrobová cellulosa a amylodextrin. Nedbáme-li tohoto rozdílu a pozorujeme chemické a fysikální vlastnosti š-u tak, jak v přírodě se vyskytuje, nacházíme, že je to prášek barvy bílé (jen u některých druhů se slabým nádechem do žluta, šediva nebo modra) bez chuti a vůně, průměrné hutnoty 1.5. Ve vodě i jiných obyčejných rozpustidlech š. se nerozpouští, zahřívá-li se mírně s větším množstvím vody, nabotnají zrnka škrobová a na konec se š. promění v hustou kalnou tekutinu t. zv. maz škrobový, která však není roztokem š-u. Teplota, při které š. mění se v maz, je různá u různých druhů š-u, tak u žitného 50-55° C rýžového 58.7-61.5°C, bramborového 58.7 až 62.5°, kukuřičného 55-67.5° C, pšeničného 65-67.5° C; také maz z různých druhů š u má různou houštku. Vysuší-li se maz škrobový při nízké teplotě, ztuhne na hmotu rohovitou, křehkou, která ve vodě již nebotná. Vaří-li se š. ve vodě delší dobu a za vyššího tlaku, rozpouští se částečně, měně se při tom ponenáhlu v dextrin a glykosu. Granulosa škrobová přechází snáze do roztoku a snáze se mění ve sloučeniny rozpustné (dextrin a cukr) než cellulosa škrobová (srv. Diastase a Maltosa); tedy také vlivem diastasy a slin přechází dříve v roztok. Dextrin a cukr povstává ze š-u také vařením se zředěnými kyselinami, na tom zakládá se průmyslová výroba dextrinu a cukru škrobového. Nejvydatněji působí kyselina solná; při zahřívání dosti dlouho trvajicím š. přemění se úplně v dextrosu podle rovnice

 $(C_6H_{10}O_5)_n + nH_2O = nC_6H_{12}O_6$. Pochod ten slove hydrolysa, neděje se však tak přímo a jednoduše, nýbrž povstávají dříve četné meziprodukty, jež nejsou ještě náležitě prozkoumány, tak že celý pochod není ještě dostatečně objasněn. S-u nejpo-

škrle, Škrdle (Skyrl), ves v Čechách, i odovou barví se intensivně červenohnědě. Dalším produktem je několik dextrinů, které obdržely jména podle toho, jak se barvi iodem, jsou to vesmes sloučeniny ve vode rozpustné (srv. Dextriny). Působením silné studené kyseliny dusičné povstávají výbušné dusičnany neprávem nitrovaný š. zvané. Za tepla š. působením silné kyseliny dusičné okysličuje se na kyselinu štavelovou. Zahřívá-li se suchý š. na teplotu 160° C, připraži se poněkud, nabude barvy nahnědlé, ale jinak zdánlivě se nezmění; dáme-li však takovýto pražený š. do vody, pozorujeme hned různé chováni, totiž, že ve vodě se rozpouští — ze š-u utvořil se dextrin, kterýž i ke zkoumadlům chová se jinak než š. Nejvýznačnější a nejcitlivější zkoumadlo na š. je tinktura iódová, kterou š. se barví sytě indigově modře, při bližším zkoumání shledáme však, že ne každý š. barví se stejně, některé, ač vzácné druhy barví se fialově neb červeně; příčina toho je ta, že jen granulosa škrobová se barví modře, kdežto cellulosa škrobová barví se pouhým iódem žlutě a teprve když zároveň působí kyselina sírová a iód, zmodrá tak jako buničina. Ovšem, že obyčejně převládá ve š-u granulosa a tu se š. skoro vždy barvi modře. Modrá sloučenina š-u s iódem odbarvuje se zahříváním, ale po ustydnutí barva opět se vrací; působením kyseliny siřičité, sirnatanu sodnatého a j. nastává trvalé odbarvení. Působi-li na š. 2% ní neb silnější roztok hydrátu sodnatého neb draselnatého, utvoří se průsvitavý rosol, ze kterého odstraněním přebytečné žíraviny můžeme odděliti sloučeninu $C_{24}H_{29}KO_{20}$ neb $C_{24}H_{29}Na O_{20}$ v lihu nerozpustnou.

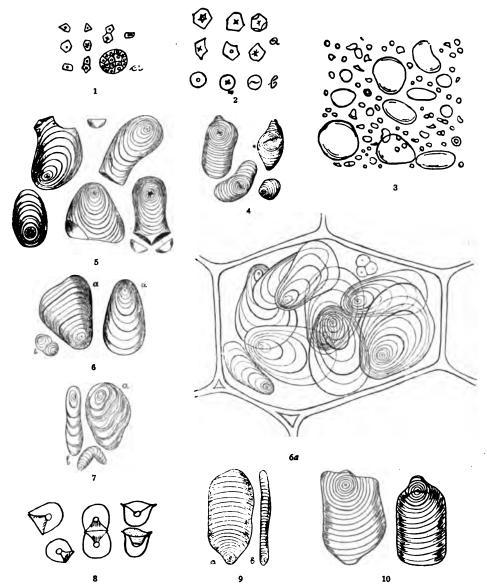
Zajímavých výsledků docházíme, pozorujeme-li s. drobnohledem; tu vidíme, že tvoří pravidelná zrnka, která sice pro každý druh jsou jiná, ale pro š. téhož původu význačná, co se týče velikosti, tvaru i struktury. Velikost zrnek škrobových je 3 až 145 μ (0.003 až 0.145 mm). Nejdelší průměr zrnek škrobo-

vých:

š-u rýžov. . 3—10 μ š-u marant. 10—70 μ kukuřič. 6 - 25 > > hrach. 57 20 > > ovesn. . pšenič. 35—40 » bramb. 44—75 » žitného 37 » kurkum 21 145 ságov. Tvar zrnek škrobových je lasturovitý, čočkovitý, mnohostěný, destičkovitý, u většiny druhů š u vidíme pod drobnohledem zvláštní strukturu t. zv. vrstvení, které má též u různých druhů různou podobu; na malých zrnkách š-u rýžového, kukuřičného, pšenič-ného nevidíme vrstvení. Tvar, velikost a vrstvení jsou pro jednotlivé druhy tak význačné, že velmi snadno drobnohledem poznáme původ š-u, jak možno posouditi z vyobrazení č. 4108.

Výroba š-u provádí se tím způsobem, že části rostlinné škrobem bohaté (hlízy, sedobnější přechodní produkt jest amylomena, dřeň) se rozmělní tak, aby bunice, dextrin $(C_6H_{10}O_6)_n + xH_2O$, hmota krystalv nichž š. jest uzavřen se roztrhaly a otelická, ve vodě rozpustná, která tinkturou vřely, pak se drť vyplachuje vodou, kalná te-

kutina, je-li třeba, se procedí a š. se z ní vody. Š-u užívá se velmi hojně a rozmanitě, nechá usaditi; není-li usazenina dosti čista, nehledíme-li ani k tomu, že je hlavní nebo promichá se s čistou vodou a nechá znovu ojedinělou součástkou rostlinných potravin usaditi, š. pak zbavuje se přebytku vody (mouky, bramborů, sága, tapioky); tak užívá

Č. 410S. 1. Škrob rýžový: a zrnko složené. — 2. Škrob kukufičný: a zrohovité, b z moučnaté části zrna. —
Skrob pšeničný. — 4. Škrob marantový (Maranta arundinacea). — 5. Škrob ságový (Sagus Rumphii). — 6. Škrob bramborový: a obyčejná zrnka, b dvojčata. — 6a. Buňka bramboru se zrnky škrobovými. — 7. Škrob banánový: a zrnko položené, b na osto postavené. — 8. Škrob maniokový. (Manihot utilissima). — 9. Škrob kurkumový. — 10. Škrob sosnový.

obyčejně centrifugováním a potom se v su-šárně usuší teplotou velmi zvolna stoupající. zahušťování barev při tisku látek, na výrobu Š. je dosti hygroskopický; leží-li na vzduchu, pohltí vždy vodu, tak že jí mívá 13—17°/0, leží-li ve vlhku, může obsahovati až 35°/0 (arrowrootu, š-u pšeničného), š-u rýžového

rýžovému před ostatními; pro výrobu dextrinu a cukru nesejde na velikosti zrnek, a proto se k tomu béře š. nejlacinější (u nás bramborový).

Skrochovice (Skrochowitz), ves ve Slezsku při železn. tr. Krnov-Opava, hejtm. a okr. Opava, fara Neplachovice; 68 d., 560 obyv. n. (1900), 1tř. šk., fin. stráž, pš., tele-

graf, cukrovar, továrna na chemikalie, mlýn. **Škroup** (též Skraup): 1) Š František Jan, hud. skladatel český (* 3. čna 1801 ve Velkých Vosicích u Pardubic — † 7. ún. 1862 v Rotterdamě). Otec jeho Dominik, učitel a sám dobrý hudebník, záhy učil syna svého hudbě tak, že Š. již jako osmiletý chlapec veřejně hrál na flétnu. Nadějného chlapce ujal se rosický děkan Ig. Kuchynka a poslal jej do Prahy, kde S. byl vokalistou v chrámě týnském a v Loretě, po smrti Kuchynkově r. 1813 studoval pak gymnasium v Hradci Král., kdež v hudbě dále se cvičil u Frant. Rollerta, tehdy ředitele kůru u sv. Ducha. Již tehda S. složil píseň na slova básně svého spolužáka, jež se však nezachovala. Po studiích gymnasijních odebral se r. 1819 opět do Prahy na filosofii chtěje studovati práva. Při tom živil se vyučováním hudbě a zpěvu a komponoval písně a čtverozpěvy; mimo to vypomáhal ve sboru stavovského divadla a od r. 1822 zpíval ve sboru operním vedle svého přítele Krova, skladatele »Husitské«. S ním a s jinými vlastenci Š. usnesl se provozovati v Praze opery v jazyce českém a konal zkoušky k opere »Svýcarská rodina« od Weigla (přel. Macháček), jež 22. pros. 1823 provozována na stav. divadle jakožto první opera v jazyce českém. V tehdejším divadle Teisingerově S. vystupoval (v úloze Kubika v Bartákově zpěvohře »Pražští sládci«) a i v jiných úlohách sklízel úspěchy jakožto dobrý barytonista. Půda k samostatné opeře české byla tehda již připravena hojnými českými produkcemi oper cizích a S. povzbuzen jata. S nejedné strany hledělo se sice na tento odvážný krok s nedůvěrou, ale úspěch, který prvá česká zpěvohra měla, byl přece jen nade všecko očekávání a dávána opera ta potom častěji až do dob nejnovějších v Praze (1895) i na venkově. Při skládání této opery S. měl na mysli především konversační operu francouzskou a německý sangspiel a skoro veskrze děj dramatu podán je prosou, jen momenty lyrické ponechány jsou zpěvu a asi na dvou místech zasahuje hudba v děj samý. Tenkráte však ovšem stačilo, že »Dráteník« složen byl Čechem na původní česká slova vlastenectvím diktovaná. Po úspěchu »Dráteníka« ředitel Jan N. Štěpánek

jako ličidla. Ke škrobení prádla hodí se nej odebrati do Vídně, Štěpánek nabídl mu místo lépe s. drobnozrný a proto dává se přednost druhého kapelníka při stavovském divadle, jež také Š. přijal a zastával od 11. září 1828 zanechávaje studií právnických nadobro. Bylo mu také uloženo říditi česká představení zpěvoherní. T. r. ještě provozována tam jeho druhá opera Oldřich a Božena, na slova Chmelenského, s úspěchem však daleko menšim, dílem že scházel jí půvab novosti, jímž první česká opera účinkovala, jednak dílo samo nemělo té ceny jako »Dráteník«. Opera neprorazila ani později r. 1833, kdy byla přepracována a text přeložen do němčiny. S poměry ještě nepříznivějšími zápasila opera třetí Libušin sňatek (od Chlumeckého) zr. 1835, jež celá na jeviště dostala se teprve r. 1850. S. skládal také hudbu k některým kouzelným hrám a fraškám, na stav. dívadle provozovaným, z nichž zmínky zasluhuje komická čarodějná hra se zpěvy Princ a had neb Amor mezi Amazonkami od Ferd. Ernsta, z r. 1835 a německá Der Nachtschatten. K Tylovu »Čestmíru« Š. napsal píseň Radovana a závěrečný sbor. Do r. 1831 spadá S-ův pokus o první melodram český, k truchlohře Bratrovrah od J. Štěpánka; r. 1832 se značným úspěchem dávána Kollmannova ryt. hra Die Drachenhohle bei Rothelstein s hudbou od Š-a. Avšak co pojistilo Š-ovi nesmrtelnost, jest hudba ke hie Fidlovačka aneb Zádný hněv a žádná rvačka od J. K. Tyla (která sama o sobě nemá veliké ceny umělecké), vlastně jediná skladba z ní, píseň slepého žebráka Mareše Kde domov můj? (v. t. a brošuru F. Backovského Kde domov můj?, 1883, vyd. 1884). Píseň ta byla psána ve dnech listopadových r. 1834 (kdy Slovák Samo Tomašík meškaje v Praze psal svou píseň »Hej, Slováci!«) v noci, když Š. bděl při lůžku své první nemocné choti, roz. Koudelkovy, v Myslikově ulici č. 187 v domě »u Bonů«. S. ještě se dožil, že piseň tato stala se hymnem národním. V l. 1835-39 redigoval po Chme-lenském »Věnec«, sbírku pisní s průvodem piana. Lepších úspěchů okamžitých, než jako tímto zdarem složil r. 1825 první českou skladatel Š. měl jako výtečný, svědomitý a operu *Drdteník* na slova J. K. Chmelenského, neúnavný dirigent a byl r. 1837 jmenován jež provozována po prvé 2. ún. 1826 v král. prvním kapelníkem stav. divadla po Triebenstavovském divadle v Praze a s jásotem přisecovi, ve kterémž úřadě uvedl na pražské jeviště mnoho klassických i moderních oper. Řízení oper českých předal pak druhému kapelníku Stegmayerovi a po něm mladšímu bratru svému Janu Nep. Š ovi (v. t.). Po dlouhá léta řídil oratoria pořádaná Jednotou umělců hudebních a po smrti ředitele pražské konservatoře Diviše Webra r. 1842 stal se jeho nástupcem, pokud se týče cvičení orchestrálních. Asi po 10 let od r. 1835-45 Š řídil zpěv pražské obce židovské a sám skládal i hebrejské bohoslužebné zpěvy posud provozované. Z další operní činnosti S-ovy uvádíme něm. operu Die Geisterbraut (1836, česká slova vlastenectvím diktovaná. Po ušpěchu »Dráteníka« ředitel Jan N. Štěpánek objednával u Š-a různé menší skladby pro divadlo, zvláště vložky balletní, a když r. 1827 ského) a Der Meergeuse (1851, od J. K. Histela, od V. A. Švobody Navarovdivadlo, zvláště vložky balletní, a když r. 1827 ského) a Der Meergeuse (1851, od J. K. Histela, od V. A. Švobody Navarovdivadlo, zvláště vložky balletní, a když r. 1827 ského) a Der Meergeuse (1851, od J. K. Histela, od V. A. Švobody Navarovdivadlo, zvláště vložky ského) a Der Meergeuse (1851, od J. K. Histela, od V. A. Švobody Navarovdivadlo, zvláště vložky ského) a Der Meergeuse (1851, od J. K. Histela, od V. A. Švobody Navarovdivadlo, zvláště vložky ského) a Der Meergeuse (1851, od J. K. Histela, od V. A. Švobody Navarovdivadlo, zvláště vložky ského) a Der Meergeuse (1851, od J. K. Histela, od V. A. Švobody Navarovdivadlo, zvláště vložky balletní, a když r. 1827 ského) a Der Meergeuse (1851, od J. K. Histela, od V. A. Švobody Navarovdivadlo, zvláště vložky balletní, a když r. 1827 ského) a Der Meergeuse (1851, od J. K. Histela, od V. A. Švobody Navarovdivadlo, zvláště vložky balletní, a když r. 1827 ského) a Der Meergeuse (1851, od J. K. Histela, od V. A. Švobody Navarovdivadlo, zvláště vložky balletní, a když r. 1827 ského) a Der Meergeuse (1851, od J. K. Histela, od V. A. Švobody Navarovdivadlo, zvláště vložky balletní, a když r. 1827 ského) a Der Meergeuse (1851, od J. K. Histela, od V. A. Švobody Navarovdivadlo, zvláště vložky produkty navarovdivadlo, zvláště vložky produkty navarovdivadlo, zvláště vložky produkty navarovdivadlo, zvláště vložky produkty navarovdivadlo, zvláště vložky navarovdivadl Š. se chtěl za svým právnickým povoláním z nichž první přijata velmi chladně, kdežto

S-ovým. R. 1850 složil hudbu a sbory ke Kolárové trag. »Žižkova smrt«, r. 1852 k téhož »Magelone«. Poslední opera S-ova Kolumbus (na něm. text Histelův) nebyla provedena. R. 1857 Š. byl dán jakožto kapelník do pense s příjmem r.č. 1050 zl., asi pro některé neshody s ředitelem Stögrem, načež otevřel soukromou školu pěveckou. R. 1860 stal se ředitelem žofinské akademie a řídil tam velké koncerty. Neúspěchy svých oper, předčasným pensionováním i mnohým jiným protivenstvím roztrpčen přijal Š. r. 1860 saisonní místo kapelnické u německé opery v Rotterdamě a Amsterdamě. Těžce nesl odmitnuti, jehož se mu dostalo, když se r. 1861 ucházel o místo kapelníka českých oper při Prozatímném divadle českém a také přání, dosíci stálého postavení v Rotterdamě se mu nesplnilo. Při návštěvě v Praze r. 1861 onemocněl a od té doby se již nezotavil, chřadnul vůčihledě a vrátiv se do Rotterdamu zemřel tam v nezměrné touze po vlasti. Pochován byl na hřbitově protestantském a misto, kde odpočívá skladatel písně »Kde domov můi?«, dnes nelze již ani s jistotou označiti. Š. působil velmi značnou měrou na vývoj hudebního vkusu Pražanů a za jeho kapelnictví vyvinula se t. zv. zlatá doba pražské opery. Jako skladatel, zejména operní, nebyl sice nejvice vynikajícím a opery jeho nesou na sobé patrné známky kapelnické hudby, ale prozrazují talent; jako skladatel písní dobyl si zásluh nepopíratelných. Ze skladeb toho druhu mimo »Kde domov můj?« posud těší se značné oblibě písně V Čechách tam já jsem zrozena, Za dnů mladosti, Doord-vám – dokonávám (píseň Přemyslova z 1. aktu Libušina sňatku), Vane větřík po lučinách a j., pak sbory Vlast nás volá, Tys bratr nás, tys vlastenec, Plaché dívčiny a j. Tiskem vyšlo S-ových písní přes 50 (také mnoho německých), mnoho jich však zůstalo netištěných; z komorní a instrumentální hudby zasluhují zmínky čtyři kvartetta, čtyři tria, slavnostní pochod, některé skladby taneční; z hudby církevní mše do C-moll a D-moll, několik oratorií a gradualií; pro klavír napsal toliko dvě tria, některé tance a úpravy některých orchestrálních skladeb. Význam těchto děl nejeví se tak v aesthetické jejich hodnotě, jako zejména v onom postavení, které za-ujímá v dějinách české hudby, spojených s dějinami našeho národního probuzení. Srv. František S. (>Lumire, 1862); dr. Ot. Hostinský, František S. (>Osvěta, 1884) a samostatný spis od Jos. B. Peška: František Š.

(Praha, 1901).

2) Š. Jan Nep., skladatel český, bratr před. (* 15. září 1811 ve Vel. Vosicích u Pardubic - † 18. list. 1865). Studoval na gymnasiu, ale později měl se věnovati hospodářství. Avšak zanechal studií a r. 1836 stal se *ditelem sboru u pražského něm. dívadla; vedle toho byl od r. 1838 ředitelem kůru u křižovníkův a v l. 1840-46 zastával místo

druhá náleží asi k nejlepším oper. skladbám zvolen za ředitele Žofinské akademie, jímž byl do r. 1849. Od r. 1845 byl ředitelem kůru u sv. Víta na hradě Pražském a od r. 1846 tičitelem zpěvu v pražském semináři. Jakožto skladatel Š. pokusil se skoro ve všech odvětvích hudby s úspěchem dosti přiznivým a složil několik oper, tříaktovou historickou zpěvohru Švédové v Praze (na slova J. Pečírky a E. Züngla), provozovanou po prvé (z části) v Praze r. 1845 a (v celku) r. 1867, a dvě německé, Der Liebesring a neprovozovanou Vinetu; mimo to 10 mší, několik Te Deum, gradualii a ofertorii, velke rekviem a 4 marianské antifony. Zejména byl oblibeným skladatelem českých písní a čtverozpěvů, z nichž mnohé posud se zpívají, jako: Bývalí Čechové, Pod bezem, za bezem, Kde děva má, Komu bratří zazpíváme, Děvy krásné, děvy naše, Ptáš se, odkud srdce tvoje a j., vesměs na slova Pickova. Mnohé z nich vyšly ve »Věnci«. Vedle toho vydal: Manuale pro sacris functionibus (1858); Musica sacra pro populo, kostelní hudba pro lid s českým a německým textem (1854); Theoretisch-praktische Musiklehre (1862); Sammlung praktischer Beispiele zur theoretischen Musikschule (1863) a Gesangschule für Anfänger (1864). 3) S. Zdeněk Jan, syn před., viz

Skraup 2).

Skrovad, Škrovady, ves v Čechách, hejtm. a okr. Chrudim, fara a pš. Slatiňany; 5 d., 51 obyv. č. (1900), pískovcové lomy. Odtud psali se Škrovádové ze Škrovad. Škudici n. Chutici, podle Šafaříka ně-

kdejší kraj v zemi Srbů polabských, západně od Glomačův a Nišanů v podkrají řeky Muldy, jehož paměť zachována dosud ve jméně města Schkeuditz.

kudly, ves v Čechách, viz Skudly. kudra, ves v Čechách, viz Skodra 1). Skudy, ves v Čechách, viz Skodra 1). Skudy, město v gub. kovenské v záp. Rusku, v tělševském újezdě, při řekách Bortavě a Lubě, 22 km od železn. stanice Presentavě a Lubě, 2041 obyv. Připomíná se ve stokulnu. Má 3041 obyv. Připomíná se ve století XVI. jako majetek Chodkěvičů, později až do konfiskací r. 1831 náležely Sapiehům. Dne 30. říj. 1704 kníže Janusz Wiśniowiecki, vojevůdce Augusta Saského, porazil Švédy stojící u Škud pod velením knížete Sapiehy, načež Litva celá dostala se v moc krále Augusta.

Škulovci, zool., viz Bothriocephalidae.

Skulovec, zool., viz Bothriocephalus. **Skultéty: 1)** Š. August Horislav, ev. farář a spis. slovenský (* 1819). Počátkem let 40tých zastupoval Lud. Štúra jako náměstek prof. Palkoviče v Prešpurku, potom po-stupně byl v Tisovci kaplanem superintendenta Jozeffyho, farářem v Rozložné, ředitelem slovenského evang, gymnasia ve Velké Revúci a posléze, od zrušení ústavu toho, farářem na gemerském Kraskové. Š. zprvu česky veršoval v duchu Kollárově obvyklými formami školskými (v Kuzmányově »Hronce«, ve »Květech« atd.), čehož soubor podaly jeho druhého kapelníka při něm, divadle. R. 1844 *Básně* (Prešp., 1840). Již tam však se hlásí

také živel prostonárodní, který pak svěže se (Levoč, 1846-47, I.-III.) i povidkách (>Zornička, zábavník pre dietky«, t., 1846) a v reprodukci lidových pohádek, pojatých do Rimavského »Slovenských povestí« (Levoč, 1845) i do sbírky Dobšinského (Štávnice, 1861 a Turč. Sv. Martin, 1880—83, I.—II.). Velmi poučným příspěvkem k dějinám pronásledování Slováků v Uhrách jsou Š-ho Pamäti slovenského ev. a. v. gymnasia a s ním spojeného učitelského semeniska vo Veľkej Revúci (Ružomb., 1889). K životopisu S-ho viz Josef S. v >Slov. Pohl. VII, 1887, 213 a M. Bodický v Domu a Škole« IV, 70; o činnosti liter. ve Vlčkových Dějinách lit. slov.,

1890, 125 a j. VCK.

2) Š. Jozef, soudobý žurnalista a novellista slovenský, spolupracovník »Nár. Novin«, rediguje »Slovenské Pohľady«, do nichž napsal celou řadu biografii (J. Kalinčáka, Dobšinského, Radlinského, Ferienčíka a j.), mimo to píše povídky, zabývá se linguistikou a vydal spis: Pamiatka dra Josefa Hurbana (Turc.

sv. Martin, 1888).

škumpa, škumpina, bot., viz Rhus.

kuner viz Schooner.

škutina, Skutina, víska v Čech., hejtm. N. Město n. M., okr. Opočno, fara a pš. Dobré u Dobrušky; 6 d., 35 obyv. č. (1900). Skvár, jinak struska, viz Hutnictvi,

str. 938 a.

ze **Skvorce** Olbram či Volfram, viz Olbramovici a Čechy, str. 265 a.

Škvoreo, městec v Čechách, v hejtm. a okr. českobrodském, fara Hradešín, má 125 d., 988 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Anny (v l. 1759—67 vystavěný), 4tř. šk., evang. fil. obec helv. vyzn., pš., spořitel a zálož. spolek, dvůr, pivovar, cihelnu, výroč. trhy, zříceniny hradu t. jm. Erb městský (vyobr. č. 4109.): v modrém poli na zeleném trávníku stříbrná věž s branou otevřenou a mříží vyzdviženou, s cihlovou sedlovou střechou a zlat. makovicemi. Stával zde pevný

Č. 4109. Znak městečka Škvorce.

hrad založený v l. 1262 až 1279, na němž ve XIV. stol. seděli Olbramovici pražští. R. 1462 koupil Š. Čeněk z Klinšteina, po něm ujali zboží škvorecké synové Zdeněk a Jan, za něhož Š. povýšen (1497) na mě-stečko. Zdeňkův syn Jindřich zapsal Š. (1532) Sigmundovi ze Smiřic, z jehož nástupců Albrechtu Janu pro jeho účastenství v bouřích

stavů českých mezi jinými statky Š. od král. komory zabrán a prodán (1623) Karlu kníž. Liechtensteinovi, jehož rodině S. posud náleži. Hrad sice v XVIII. stol. obnoven, později pustl a r. 1884 z větší části zbořen.

Škvorecký z Klinšteina viz z Klin-

šteina.

Skvořetice, Skvořetice, ves v Čechách projevil v mravokárných verších Beda a rata hejtm. a okr. Blatná, fara a pš. Sedlice u Blatné; 88 d., 489 obyv. č. (1900), 3tř. šk. Alod. statek se starobylým zámkem, dvorem, oborou, vápenicemi a cihelnou drží Ferd. sv. p. Hildprandt. Stávala zde tvrz, na niž připomíná se kol r. 1446 Beneš z Kalenic, jehož potomci tu seděli do r. 1673; tehdy koupil S. Ferd. Ant. Malovec z Chýnova. Jeho manželce pro dluhy prodány (1699) a. r. 1701 připojeny k panství blatenskému.

SkvoH (Dermaptera W. Kirby seu Euplexoptera Westw., vyobr. č. 4110.) jest řád hmyzu, jehož členové opatření jsou 4 křídly, z nichž přední jsou krátká, kožovitá, bez žilek, po-dobná krovkám, zadní veliká, blánitá, vějí-řovitě složená. Ústroje ústní jsou kousací, všecky tři kroužky hrudní zřetelné, zvláště přední hruď od ostatních dvou dobře oddělená; štěty ocasní vyvinuty jsou po způsobě kleští. Vývoj děje se proměnou dokonalou. Tělo š-orů jest vždy více méně podlouhlé, obyčejně se stranami rovnoběžnými, více méně zploštělé; sameček je obyčejně větší než samička. Hlava jest obrysu široce vejčitého nebo přisrdčitého, orthognatní. Celisti mají sanice volné a makadlo 5člené; pysk zpodní jest až ku bradě rozdělený a nese makadla trojčlená. Očka jednoduchá scházejí a tykadla jsou nitkovitá, před očima postavená. Chodidla jsou trojčlená. Zadeček ukazuje 10 zřetelných kroužků, které zadními kraji a na stranách se přesahují a nesou 7 párů průduchů. U samečka tvoří 9., u samíčky 7. oblouček břišní zřetelnou chlopeň podplodni. Štěty ocasní (cerci) jsou jedno-člené a tvoří klištky, které podle jednotlivých rodů velmi růžně jsou utvářeny; jsou s-oru nejen ústrojem odstrašujícím a obranným, nýbrž mají také důležitý úkol při páření a skládání i rozvírání blánitých křídel. Žlázy malpighické jsou četné a vývody pohlavnich ustroju samčích jsou buď dokonale sudé nebo na jedné strané zakrnělé. Pohlaví jsou ovšem odděleného, ale poměrně dosti často vyskytá se hermafroditismus nápadný zvláště nestejným vývojem klištěk. Vajíčka jsou téměř kulovitá nebo ellipsoidní a samička snáší je jednotlivá nebo ve volných hromádkách pod kameny, korou a opatruje je. Larvy lihnou se po 5-6 týdnech a jsou jestě nějakou dobu v ochraně matčině. Již mláďata mají klištky vyvinuté, ač u obou pohlaví stejné; jen u jednoho východoindického rodu (Diplatys) jsou známy larvy opatřené 45členými štěty ocasními. Poslední (čtvrté) stadium larvové ukazuje u druhův okřidlených zřetelné, paprskovité pochvy křídlové. Š. žiji v temnu, pod kameny, korou, suchou mrvou, listim, ve shnilém dřevě, v plodech a pod nanesenými chaluhami na břehu mořském; nezřídka lze je také sklepati se křův a stromů, kde zalézají mezi listy a ve květech. Zhusta slézají se v celé společnosti. Živí se látkami rost-linnými i živočišnými a v zajetí požírají se vzájemně. V Evropě zřídka vidíme je litati, jen rod Labia často může býti v letu chydruhy v noci a dají se i světlem přilákati. S. rozšíření jsou po celém světě, ale v tro-pech jsou nejčetnější, k severu i jihu druhův ubývá, tak že stěží překračují kruh polární. Některé druhy však žijí vysoko v pohoří a vyskýtají se až při čáře věčného sněhu.

Posud známo jest 31 jistých a 2 nejisté rody obsahující 308 jistých a 31 nejistých druhů. K rodům na druhy nejbohatším náleži Forficula L. – škvor vyznačený štitkem zakrytým, druhým článkem chodidlovým srdčitě rozšířeným, a klištkami na kořeně po jistou délku k sobě přiléhavými; rozšířen jest po všech dílech světa a zahrnuje v sobě 21 jistých a 8 nejistých druhů; všude u nás rozšířený druh F. auricularia L., š. obecný, žije po celé Evropě, severní a západní Asii, obecně vevov) zaměňovala se dlouho s ner-

cen; za to v krajinách tropických lítají četné | pobřišnice, někdy též provází ochuravění nervová. Je-li š. zvláště prudké a dlouhou dobu trvající, mluvíme o škytavce. Již lidové lé-kařství zná množství prostředků proti š. Někdy pomáhá násilný výdech, který š. přeruší, jindy šňupec, vyvolávající kýchnutí, doušek chladného nápoje, dráždivý obkladek (na př. křenová placka) v krajiné žaludeční a j. v. Odborníka však vyžadují pomůcky jako vdechování par chlóroformových, elektrisování nadbřišku a pod. Skytavka vyskytující se v průběhu těžkých zánětů v břiše je vždycky příznakem velmi povážlivým, zlověstným a sama o sobě nelečitelná.

Slahoun, tenký a dlouhý výhon (prut) od pajezu neb od kofenu vyrostlý.

Slacha (lat. tendo, řec. τένων, dříve vše-

Č. 4110. Škvoři. Sameček škvora obrovského (Labidura gigantea) a obecného (Furficula auricularia) v letu. Vo vel. přirozené.

sev. Africe, na ostr. Madeiře a Kanárských vem, od něhož teprve v XVI. stol. byla přesně i v Sev. Americe; byl však loďmi zavlečen odlišena. Je tuhý vazivový útvar barvy bílé, i do jiných končin. Rovněž po všech dílech poněkud opalisující. Po většině spojuje svaly rozšířen jest druh Labidura riparia Gallas., který zdržuje se na březích vod slaných i sladkých. Jest to největší náš druh dorů-stající 20—41 mm délky; nachází se na březích vltavských i labských. Do příbuzenstva š-oru počítá se jediný druh i rod Hemimerus talpoides Walk. tvořící samostatnou čeleď. Vyznačuje se tím, že křídla oboje mu scházejí a zadeček končí se dvěma dlouhými ne-členěnými štěty ocasními. Žije podle Sjöstedta na hlodavci Cricetomy's gambianus Wtrh. v tropické západní Africe a živí se bezpochyby jinými cizopasníky. Nejzajímavější jest způsob jeho rozmnožování. Rodí totiž mláďata a to po jednom, při čemž ostatní zárodky zvláštním ústrojem týlním souvisí s matkou; mládě podobá se matce lišíc se vně pouze menším počtem článků tykadlových. Kpk.

kvrňany, ves čes., viz Skvrňany. Skvrňov viz Skvrnějov.

Skytáni (lat. singultus) povstává náhlým bezděčným stahem bránice, čímž vyvolává se prudké vdechnutí vzduchu. Ježto pak zároveň hlasivka náhle se svírá, vzduch tudy proudíci způsobuje zvláštní vzlykavý zvuk.

Nejčastěji shledáváme š. při pláči, jindy pak bývá vyvoláváno podrážděním citných nervů žaludečních. Proto vyskytuje se při poruše-

s kostí, ač může i mezi jednotlivé oddíly býti vsunuta. Sama se smrštiti nemůže a toliko pohyb svalem vyvolaný přenáší. Podoba š-chy je rozmanitá. Velmi často jest oblá, provázkovitá, z čehož vznikala záměna s nervy, jindy deskovitá až blánitá, přecházejíc v t. zv. aponeurosy. Oblé, provázkovité š-chy bývají velmi dlouhé, na př. u schylovačův a vzpřimovačů prstních. Aby pak zůstaly v náležité poloze, probíhají ve zvláštních lůžkách kostnich i vazových, obaleny jsouce zhusta t. zv. pochvami šlachovými (vaginae tendinum), jež povlečeny jsou slízkou blanou synoviální. Mohou se tu vyskytovati rozmanité záněty (tendovaginitidy), vyžadující přiměřeného léčení odborného. Mezi nejznámější

š-chy náleží Achillova šlacha (v. t.). **šlak** viz Šljach. **šlakhamry**, Šlakové Hamry, ves na Moravě, hejtm. Nové Město, okr. a pš. Zdár, fara Losenice (v Čechách); 20 d., 80 obyv. č.

Šlakol, zool., viz Dasyurus.

Slapací kolo slouží k pohybu nějakého stroje pracujícího tíhou člověka nebo zvířete. Obyčejné k. š. čili běhací bývá ze dřeva a podobně stavěno jako kolo vodní, jen že jest opatřeno uvnitř, řidčeji vně, šlapadly, na něž pracující člověk šlape tak, že sám nóm trávení žaludečním, jindy při zánětech udržuje se stále v týchž místech, kdežto kolo

mu pod nohama ubíhá otáčejíc se jeho tí- vic a Nemyšle. Š. připomínají se ve XIII. stol., hou. Kolo takové může býti libovolně široké, tak že i několik osob vedle sebe, až dvacet, může pracovatí a poháněti kolo. Zvíře může působití při podobných š ch kolech toliko poloviční svojí vahou, poněvadž šlape jen oběma předníma nebo zadníma nohama, druhým párem stojíc na pevném lešení. Lépe hodí se pro zvířata, aniž jest tak únavné, š. k. úkosné, při němž hřídel stoji skoro kolmo, jsa nakloněn jen o 15—20° od polohy svislé, a kolmo ke hřídeli jest upevněn plochý kotouč (cd roviny vodorovné tedy rovněž o 15-20° odchýlený). Ve směrech poloměrů jsou na kotoučí příbity lišty, a postupuje-li pracující od nejnižšího místa kotouče po jeho obvodě vzhůru, povolí kotouč a hřídel počne se točiti. Avšak kol š-ch hnaných silou zvířecí málo se užívá dílem pro velikou ztrátu síly způsobenou třením, veliké a proto nákladné rozměry a drahé udržování, a udržela se jen pro některé potřeby hospodářské, jako ke hnaní mlýnů obilních (mlýny nášlapní n. š.). Nicméně nedostává se podobným strojům potřebné jednoducnosti, tak že práce zhusta bývá přerušována poruchami snadno vzniknuvšími.

S. most, také americký pomost, jest šlapaci přistroj, při němž zvíře, obyčejně kůň, stojí na nakloněné, z jednotlivých desek v nekonečný řetěz se skládající ploše, jejíž řetězové svorníky zasahují do zubů vidliček, připevněných na kole, kolem něhož řetěz se otáčí. Při postupu zvířete kráčejícího sice, ale při pevném bodě uvázaného, posunují se články roviny nakloněné, t. j. řetězu pod ním, ustupujíce za ně tak, že kolo počne se otáčeti. Š. kolo neb most poháněný silou koňskou zove se také mlýn koňský neb tažní, také koňský most n.

žentour.

Slapačka, čásť spouštěcího přístroje lo-veckých lapákův; u sklopky (v. t.) malé prkénko, uvnitř volně zavěšené tak, že spoušť

52 d., 338 obyv. č. (1900), kaple, dvůr a dva mlýny. Od r. 1333 byly přislušenstvím klá-štera roudnického, potom dostaly se do rukou držitelů světských a r. 1748 k panství R. 1686 založeny zde kostelní knihy. budenickému. — 2) S. viz Slapánov. **Slarafle** (z něm. Schlaraffenland, od

3) S., Slapánice (něm. Schlappenz), městečko na Moravě, v hejtm. a okr. brněn-ském, po obou bř. potoka Říčky, při žel. tr. Brno-Vlárský průsmyk; 392 d., 2543 obyv. č., 25 n. (1890), 2918 obyv. (1900), far. kostei Nanebevz. P. Marie, radnice (kde chovají se měst. privilegia), 5tř. šk. obec. s pobočkami, hospodář. šk. zimní, pš., telegraf, četn. stanice, rol. cukrovar, továrna na sukna a výr. trhy na dobytek. Alod. statek se zámkem a dvorem drží Vladimir hr. Mitrovský z Mitro- skytuje se (podobně jako v Řecku báje o zla-

ale jsou prastaré; nalezlyť se pravěké hroby, v nich popelnice, závaží tkalcovská a j. památky, jinde lidské a koňské kosti, železné hroty, umělé sluje a skrýše. Památky nale-zené náležejí do doby »mladokamenné« Š. přislušely ke zboží biskupův olomouckých, kteří svých 7 statků manských rozdělovali, až se ve stol. XVII. utvořily 3 díly, z nichž jeden náležel panství chrlickému biskupskému, jiný k biskupskému lénu šlapánskému a třetí k panství blažovskému, ale teprve od r. 1824, kdy jej koupil hr. Frant. Dietrichštein. Konečně scholastik olomoucký měl tu dvůr do r. 1594, kdy připojen k Chrlicím. Válkami Š. trpěly hojně. R. 1428 bojovali tu katolíci s husity, r. 1449 Jan z Boskovic je dílem vypálil, zpustošeny Švédy a Prusy, r. 1798 a 1799 tábořil tu pomocný sbor ruský gen. Suvorova, r. 1805 spojené voje rakousko-ruské a tu na kopci Zurani Napoleon měl stan a řídil odtud zacatek bitvy u Slavkova. R. 1866 Prusové opět navštivili městys. E. Müller.

sové opět navštivili městys. E. Můller. **Šlapánov: I)** Š., kdysi Šlapanice (Schlappenz). far. ves v Čechách, hejtm. Něm. Brod, okr. Štoky; 74 d., 15 obyv. č., 472 n. (1900), 3tř. šk., pš., telegraf, žel. stanice při trati Něm. Brod-Jihlava; 2 mljami a škrohárna. Po běvelých doloch po stříbena. škrobárna. Po bývalých dolech na stříbrnou rudu zachovaly se stopy. Kostel sv. Petra a Pavla vystavěn r. 1733; věž však zůstala ne-dokončena až do r. 1899, kdy zvýšena o 26 m. Hlavní oltářní obraz mohutných rozměrů, představující biblický výjev uzdravení chromého sv. Petrem, vynikající uměleckým provedením obličejů mnoha typův a překvapující svou perspektivou, jest zaručeně dílem Brandlovým. Matriky jsou od r. 1657. První známý majetník S-a, Smil z Lichtemburka, dal listincu z 5. list, 1257 desátek ze svých dolů v Něm. Brodě, Š.ě a Přibyslavi řádu cisterciáckému, a to třetinu klášteru sedleckému, třetinu žďárskému a třetinu uherskohradištskému. Později Š náležel pánům se uvolní a lapák uzavře, jakmile zviře (kuna, tchoř) na š-ku stoupne; u sklonce (v. t.) brodský Thunlin, ale 13. pros. 1351 zase jej malá lopatka, která se z ozubců vysmekne, když koroptve o ní zavadí a spadlá síť koroptve příklopí, a pod.

Šlapanice: 1) Š., ves v Čechách, hejtm. a okr. Slaný, fara Budenice, pš. Zlonice; 13 d., 102 obyv. č. (1900), kostel Navštívení 52 d., 338 obyv. č. (1900), kaple. dvůr a dva P. Marie (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., spořit. a zálož. spolek. Stávala zde tvrz, která byla v XVI. stol. pustá a příslušela ke Zvěstovu.

Slarafie (z něm. Schlaraffenland, od Schlaraffe, pobuda, zahaleč) značí vymyšlenou zemi směšné dokonalosti, v níž dostane se člověku beze vší duševní nebo tělesné námahy všech hmotných požitkův a kde »pečeni ptáci lítají do úst«. Jméno Schlaraffe, také Schlauraffe (ve starší formě Sluraffe, ze středohornoněmeckého Slůr, zahalčivost, a Affe, opice) vyskytuje se od XV. stol. jako nadávka a báje o š-ii není než parodii na představu o rajských poměrech pravěku. Vytém věku Kronově) od XIII. stol. v poesii jútvaru toho stanoviti lze namnoze jen dofrancouzské, italské, anglické a nizozemské a vybájená ta země slove tam Cucania (lat., asi z coquere, vařiti) neb ital. Cuccagna a franc. Coquaigné nebo Cocagne (viz Cuccagna). Z Francie přešla báje o blažené té zemi do Německa, nabývajíc ten-dence mravokárné. Prvé obšírné líčení š. po německu podal Hans Sachs r. 1530 (Schlauraffeniand a Der Sturm des vollen Berges).

Slég! Adolf, spis. čes. (* 1855 v Klatovech). Absolvovav gymnasium ve svém ro-dišti, učiteloval ve Švihově, Klatovech, r. 1880 stal se správcem školy v Chlumčanech, r. 1899 řídicím učitelem v Měčíně a od r. 1904 je v Zinkovech. Přispívá do časopisů básněmi, povídkami, články z archaeologie a mistopisu kraje plzeňského a napsal několik divadel-ních her, z nichž vyšlo tiskem: Bible (jednoakt., 1886); Svédomí (4akt., 1905); Za svobodu (5akt., Praha-Karlín, 1895); dále napsal: Politický okres Přeštický (1905).

Šleglov viz Šlejov. **Šleglovský** z Šicendorfu, příjmení rodiny vladycké neznámého původu která se vyskytuje od pol. XVI. stol. na Moravě v kraji jihlavském. Šim on S. nadán erbem a heslem skrze majestát ze 17. dub. 1567, byl r. 1571 úředníkem na Polné, sice po 40 let ve službách Zachariáše z Hradce; též držel svob. dvůr v Rybném (manž. Katefina Šindelovna z Ebrharce). Syn jeho Jan dobro-družil v mládí na Malté, koupil r. 1589 vsi Jamné a Rybné, jež však brzo potom prodal (manž. Johanka Pernklovna ze Šenraitu) Synové jeho byli: 1. Jan Kunrát, který koupil r. 1608 statek Jamné, ale r. 1610 jej s bratrem Vilémem zase prodal a ještě r. 1623 žil, 2. Karel, 3. Vilém. Tento byl r. 1615 pánem na Stěžově, koupil r. 1618 Zbenice, přihlásil se r. 1619 ke konfederaci stavův, což mu r. 1623 jako katolikovi odpuštěno, stal se pak mistopisařem kr. Čes. a prodal r. 1625 Stěžov. Statek Zbenice dědila po něm (druhá?) manž. Aléna Kateřina Dejmovna ze Stříteže († 1663) a vdala se pak do rodu Bynovského. Manželkou jednoho z prvních dvou byla Anna Markéta z Vrtby (vdova po Jiří-kovi Vítovi ze Rzavého, † j. 1611). Tato kou-pila r. 1615 Kydliny, r. 1624 statek Dub a r. 1625 Pacov od dcery Mandalény Montbrunové roz. Vitinky. k jejíž ruce spravovala dotčené statky od r. 1621. Prodavši r. 1630 Pacov, koupila r. 1631 Stěžov. Tento měly po ní Kateřina Anna vd. Chlumčanská a Johanka, sestry Š-ké z S. a prodaly jej r. 1641. Jimi rodina ta vyhasla.

Slehačka viz Pomlázka.

Blechta (sthněm. slahta = rod), souhrn osob, již zrozením svým nad široké vrstvy lidu povznesených a různých předností požívajicich. Jakkoliv existence s-ty vůbec odporuje přirozené rovnosti lidí a pokládatí se musí za útvar prvotním řádům společenským neznámý, přece shledáváme se se zjevem tímto u veškerých takřka národů, jejichž společenské řády nám jsou známy. O příčinách vzniku zemků ve svých rukou, z jejich středu voleni

mněnky: v bájich některých národů, na př. Germanů, božský přímo původ š-tě se při-pisuje: udatenství ve válce, věhlas v národních shromážděních, služba božstvu a p. momenty podporovaly vznik tento, přenášení pak poct, vynikajícím osobám přiznávaných, i na potomky jejich přispívalo k ustálení ná-zorův o vyvýšenosti jednotlivých rodin i rodů nad jinými. Již u četných pranárodů jižní Ameriky nalézáme jakýsi druh š-ty, u Číňanů vyskytuje se od pradávna devět různých stupňů čestné i titulární š-ty, jejichž členové nemají sice zvláštních občanských práv, avšak v občanském životě požívají různých čestných výsad; v Japaně nalezají se již v JX. století po Kr. hlavně dva druhy š-ty, š. lenní (daimio) i š dvorská (kuge), ke kterým přistupuje ve stol. pozdějších ješté zvláštní š. vojenská (samuraj). U Indů náležejí členům kasty bráhmanů i kšatrijů jako takovým leckteré přednosti stavovské, na př. nepřípustnost trestu smrti i trestů tělesných, pravé vlastnictví pozemků, možnost vstoupiti u větší počet sňatkův; též u starých Babylónanů (zákoník Hammurabiho as 2250 l. př. Kr.) jakési zárodky š-ty jako zvláštního stavu, ano i zřízení lenního se nalézají. U despoticky ovládaných Peršanů nebylo nikdy ani stop jakési třídy obyvatelstva, zvláštními přednostmi obdařené; u Egyptanů pak panovaly podobné poměry, jáko u Indů: kasta kněží i vojinů tvořila tu zvláštní třídu obyvatelstva oproti ostatnímu lidu uzavřenou, v ohledu veřejného i soukromého práva důležitými výsadami se vyznačující. U Židů po dobytí Palestiny kmen Levitů tvořil zvláštní třídu obyvatelstva, jejíž členové byli výhradně oprávnění k úřadu soudců i písařův, a vedle těchto i náčelníci kmenů tvořili jistého druhu š-tu rodovou; avšak po návratě Židů ze zajetí babylónského š. tato již se nevyskytuje, ustoupivši místo jakési timokracii boháčů. Členové této š-ty majetkové nazývali se Rošenim (slovutni), jejich potomkové Zegenim (staří); jim přiznáváno právo, poskytovati ochranu osobám chudým i vykonávati soud. Žádné š-ty nenalézáme pak u muslimů.

U starých Řeků, kde již název Achajů na š-tu poukazuje, lze již v t. zv. době hérójské zcela jasné stopovati povznesené postavení š-ty nad prostým lidem. S-tu tvořili tu členové určitých rodů, mezi nimiž rod královský, odvozující původ svůj od božství, za-ujímal místo přední. Š. tvořila tu radu králů, jí příslušel při národních shromážděních rozhodný hlas, kdežto prostý lid pouze libost neb nelibost svou nad usneseními š-ty hromadně projevoval, š. vynikala značným majetkem pozemkovým, ona byla výhradně způsobilá k útadům a p. Okolo pol. VIII. stol. př. Kr. po svrhnutí starého království veškerá moc státní přešla na š-tu, která ji po více nežli sto let též zachovala; členové š-ty (eupatridi) drželi největší čásť všech poděliv veškeré občanstvo athénské podle bohatství, avšak přes to š. udržela se i nadále v držení předností svých, až r. 508 démokracii podlehla a od bitvy u Plataj (r. 479) Athény jeví se hlavním sidlem řecké démokracie; podobně i v Korkyře r. 425 aristo-kracie jest naprosto zničena. Za to však Sparta po dlouhou ještě dobu zůstala hlavním sídlem aristokracie. Po podmanění Řecka Římem (r. 146 př. Kr.) š. pozbyla vůbec všeho

státoprávního významu.

V Římské říši bylo již v době královské občanstvo rozděleno ve třídy šlechtických patriciů a členy t. zv. plebis. Patriciové přivedli r. 513 př. Kr. království k pádu i tvořili odtud stav panující, z něhož bráni jsou povýtečně úřadníci i kněží, oni vládli též přimo nebo nepřimo státními pozemky i t. zv. ager publicus; poznenáhlu teprve nabyla plebs rovnoprávnost s patricii, ač i tu tito. z nichž i konsulové jsou voleni, dovedli scnátem zachovati si rozhodný vliv na vedení záležitostí veřejných. Od vydání t. zv. zákona dvanácti tabul (450 i 449) nabyla však plebs vždy rozhodnějšího vlivu v ohledu tom (r. 445 lex Canuleja, kterou zavedena při-pustnost sňatků mezi patricii i členy plebis, r. 366 lex Licinia Sextia, kterou konsulát, r. 300 lex Ogulnia, kterou augurát i pontifikát plebejům přístupným se stal). V druhém období republiky (338—265 př. Kr.) utvořil se však nový stav š-ty úřední (nobilitas) z potomků rodín, jejichž členové drželi úřady t. zv. kurulské; avšak stav tento požíval pouze čestné přednosti před ostatními ob-čany (jus imaginum). Význam této nové š-ty, vynikající záhy rozsáhlým majetkem pozemkovým, vzrůstal sice dosti rychle. avšak vedle ní nabyla rozhodné moci souběžně se šířící se světovládou Říma množící se aristokracie finanční (equites), i tvořila vedle nobility druhý stav šlechtický oproti t. zv. plebs rustica (zemědělci) i plebs urbana (prostí obyvatelé města). Nobiles i equites označováni pak společným názvem optimates oproti ostatnim, zv. populares. Boje mezi těmito dvěma tridami o vliv na záležitosti veřejné rozhodnuty jsou sice za Sully ve prospěch š-ty, avšak jen na krátký čas; proskripcemi r. 43, kterým prý za obět padlo na 300 senátorův a 3000 rytiřů, zničena jest moc š ty, nena-byvši již ani později žádného trvalejšího významu.

U národů germanských shledáváme se již při prvním jejich vystoupení na jevišti historickém se š-tou (stn. *ôđal*, ags. *éđel*; adalingi, edhilingi, eorlas). Z okolnosti té však, že u národů severských, v prvotních sídlech svých setrvavších, š. až hluboko do pozdního středověku se nevyskytuje, souditi lze, že řád

jsou též (od r. 682) t. zv. archonti (9) s jedno-roční moci úřadní, kteří stáli vůbec v čele státu. Solón snažil se zákony svými sice o splynutí živlu šlechtického s lidovým, roz-mážděních národních dbáno povýtečně rady jejich, oni uzavírali se oproti ostatním třídám obyvatelstva zakazováním nestejnorodých sňatků, snad i úřad kněžský jim byl vyhrazen, a ve sporech, jež nenáležely před shromáždění národní, vykonávali úřad rozhodčích. I v t. zv. družinách členové š-ty požívali jakýchsi předností. Zesílením moci královské mízel však význam této staré, rodové š ty a na její místo nastupuje nová š., nalézající základ přednosti stavu svého ve zvláštním, osobním poměru služebním ke králi, tedy š. služební. Změna tato u Franků v stol. VI., zejm. však VII. se ustálila, hlavně tím, že úřady správní i soudní, jež králové členům družíny své svěřovali, staly se dě-dičnými, a tím i attributy moci úřadní, jako vyšší odklad, nárok na různé dávky i služby obyvatelstva úředních okresů (hrabství, vévodství), dotace pozemkové a p. pokládati se mohly za příslušenství stavovské. K ustá-lení řádu š-ty služební přispěl konečně rozvoj řádu beneficiálního (viz Beneficium 2), tak že za dob pozdějších Karlovců tato š. služebni, přetvořivši se sama opět v rodovou, u veškerých národů germanských tvoří bezvýjimečné pravidlo.

V říši Německé rozšíření řádu beneficiálního (viz Lenní právo) záhy přivedlo k utváření rozdílu mezi š tou vyšší i nižší. Oni vasallové totiž, kteří drželi léna svá bezprostředně od krále, tvořili od konce sto-letí XII. t. zv. stav knížecí či vysoké říšské š-ty (arcibiskupové, říšští biskupové, opatové i abatyše, knížata, vévodové, hrabata různého druhu i svobodní pánové), kdežto ti, kdož dávali sobě udělovati léna i říšská – z t. zv. druhé ruky, jakož i t. zv. rytířové, tvořili š tu nižší. Vysoká š nalézala zejména ve svém stavovství říšském, totiž právu místa i hlasu na říšských sněmích, jakož i v zákazu t. zv. nerovných manželství záruku uzavřenosti své oproti nižší š-tě, ač i z této t. zv. rytíři říšští byli říši bezprostředně podřízeni. Panovníkové říše mohli sice udělením říšského stavovství zjednati členům nižší š-ty hodnost knížeci, avšak sněm říšský opětovně tomu odporoval, až r. 1654 ustanoveno, že povyšení císařem na důstojenství knížecí jen tenkráte má za následek nabytí stavovství říšského, jestliže takto povýšený nabude jednak území, říši bezprostředně podřízeného, a toto se přivtělí některému z krajů říšských, ustanoví proň příspěvek k t. zv. říšské matrikuli a konečně, přijmou-li stavové říšští sami povýšeného ve svůj střed. R. 1742 musil konečně cís. Karel VII. ve volební své kapitulaci se zavázati, že povýšení stavovského nebude udělovatí ani nestejnorodým manželkám osob stavu knížecího bez výslovného svolení stejnoroš-ty vyvinul se teprve za dob posouvání se dých přibuzných manželových. R. 1803 i 1806 Germanů v nová sídla a tudíž ponejvíce vo-jest největší čásť vysoké š-ty říšské media-jenského jest původu, ač již Tacitus uvádí tisována (viz Mediatisace), čímž stala se Šlechta. 665

se jejich statky, avšak čl. 14. akty Némeckého bundu z 8. čna 1815 ponecháno jim důstojenství její i právo stejnorodosti s rody panujícími, jakož i právo t. zv. autonomie ohledně jejich statkův i poměrů rodinných. Stará s. říšská odtud vlastně přestala i sply-nula se s-tou, jež povýšení své stavovské, jakož i práva svá v ústrojí státním (členství v t. zv. panských sněmovnách, právo zvlášt-ního zastoupení ve sborech zákonodárných, právo zřizovati svěřenství a p.) odvozuje z udělení zeměpánův i zvláštních statutů šlechtických, v různých zemích býv. říše Něm.

vydaných.

Ve Francii do rozdělení říše Francké vasallové královi tvořili jedinou š-tu; těm z nich, kteří drželi vévodství i hrabství, náležela plná moc zeměpanská, králové nemohli pro území jejich vydávati zákony, jim náležel t. zv. regál mincovní, výsost soudní i lenní nad jejich podvasally (arrière-vassaux), oni svolávali sjezdy v územích svých (assises, échiquiers, grands jours), vydávali statuta i potvrzovali práva zvyková (coutumes). ohrazovali města atd. Vedle těchto vasallů královských tvořili však těž rytíři nižší š tu. Od XIV. stol. liší se š. dědičná (nobles de race) od š-ty nové, vznikající následkem povýšení stavovského, králem uděleného, i členstvím v parlamentech; členové staré š ty (pairs du royaume) byli rozenými členy pařížského parlamentu i podléhali pouze jeho soudu; vůči nim všichni ostatní šlechtici tvořili š-tu nízkou. Casté udílení šlechtictví králem, výsadami, podle kterých členství v určitých úřadech zjednává šlechtictví, vzrostl stav š-ty nad míru a množily se i různé její kategorie. Ve stol. XVII. i násl. lišila se t. zv. noblesse de race, ke které náleželi ti, jejichž rodiny alespoň sto let trvaly v držení šlechtictví, noblesse par lettres, š. listovní, kterou bylo lze i koupiti a jejíž členstvo neustále se množilo, a pak t. zv. annoblis d'offices nobles, s. vojenská i úřednická. Veškerá š. pak roztříděna co do práv členům jejím náležejících ve tři stupně; nejnižší byl stupeň t. zv. écuyers neb gentilshommes. prostá to š.; vyšší t. zv. chevaliers i seigneurs, rytiři i držitelé pan-ství s různými názvy (baron, châtelain, vi-comte, comte, duc); nejvyšší stupeň tvořili t. zv. princes, členové suverenních rodů, zejm. členové rodu královského; zvláštní třídu mezi nimi tvořili t. zv. pairs de France, rodiny na důstojenství to výslovně králem jmenované, jež však musily býti v držení panství, jež poskytovala alespoň 8000 liv. roč. důchodů (duchés pairies). Tito pairs de France obdrželi r. 1711 zvláštní statut, ve kterém jsou stanovena jejich četná práva čestná, politická i majetková, upraveny jejich po-měry rodinné, otázka jejich soudní přisluš-nosti a p. Avšak ani tyto četné třídy nevyvažovaly ještě veškerou š-tu v dobách předrevolučních. Práv šlechtických dostávalo se na př. též všem doktorům práv (noblesse co-

poddanou zeměpánů, v jejichž území nalézaly lonu, Lyonu a j.), tak že počet šlechticů dosahoval výše ohromné. Francouzská revoluce snes:ním ze 4. srpna 1789 zrušila veškeré přednosti šlechtické; Napoleon I. dekrety z r. 1806 i 1808 utvořil novou š-tu, avšak již r. 1814 vyslovena opět rovnost všech občanů státních před zákonem, přiznáno však členům š-ty, užívati bývalých svých titulů, králi pak právo udíleti šlechtictví. R. 1832 konečně zrušen zákaz neoprávněného užívání šlechtických titulů, tak že nyní každý Francouz může míti jakýkoliv praedikát. Zvláštní š-ty

tedy ve Francii nyni již neni. V Anglii, kam š. zavedena jest Vilémem Podmanitelem, řád ten vykazuje zvláštní vývoj. Š. tu nenabyla nikdy toho významu ani té výlučnosti práv oproti ostatnímu obyvatelstvu, jako na př. v Německu i Francii, a to proto, poněvadž v bojích svých proti krá-lovství odkázána byla na pomoc ostatních třid obyvatelstva, obzvláště bohatého měšťanstva, a i králové vždy dovedli převahu š-ty zabrániti ústupky ve prospěch svobody všeho lidu. Nižší š. tak již ve XIII. stol. takřka úplně splynula s méšťanstvem tím, že i tomuto rovnoměrně s ní bylo přiznáno právo účastňovati se v jednáních na sněmě říšském. Š. vysoká (nobility) měla i zachovala sobě pouze jednu přednost, tu totiž, že náčelníci rodin jejích jsou již zrozením svým členy horní sněmovny (peers of England), kteří pouze od této souzení býti mohou, a že požívají podle důstojenství svého jako vévodové, markýzové, earls, viscounts, baronets neb lords různých čestných práv. V každé jiné příčině jsou však i oni na roveň postaveni všem ostatním občanům státním, zejména neplatí v Anglii zásady o t. zv. nerovném manželství. Panovník může ostatně důstojenství peerův uděliti komukoliv. Důstojenství peerů jest dále spolu s pozemkovým vlastníctvím rodinným dědičné pouze podle zásady prvorozenství, tak že mladší synové i dcery splývají se š-tou nižší i měšťanstvem jak jménem tak i právy svými. Tak druho-rozený syn vévodův stává se markýzem, ostatní pak náležejí již k t. zv. gentry či urozeným i nepožívají žádných zvláštních práv před jinými členy lepší společnosti obćanské.

V zemích Rakouských ani po sloučení zemí koruny České i Uherské s ostatními dědičnými zeměmi rodu Rakouského nebylo žádné společné š-ty rakouské, nýbrž pouze š. česká, uherská atd. Š. jedné země nemohla tudíž činiti nároků na práva veřejná, š-tě do-mácí v jiném území náležející. Pouze udělení t. zv. indigenatu (naturalisace) mohlo to způsobiti, indigenát pak uděliti příslušelo pouze jednotlivým sněmům zemským. Od 2. pol. stol. XVI. však stávalo se častěji a častěji, že stavové různých zemí udíleli tento indigenát takovým cizím šlechticům, kteří vstoupili ve svazky příbuzenské se š-tou domácí aneb nabyli pozemků v tuzemsku aneb ko-nečně získali sobě ve službách státních neb mitive), měšťanům určitých měst (Paříže, Tou-dvorských zvláštní zásluhy. Tím pak stvořeny

Šlechta. 666

jsou základy k utvoření zvláštní š-ty obecně paní Komárkové (1905); Na horách (1905); rakouské. V českých zemích zejména způso- Ničema (1905) a j., dále přeložil celou řadu bily proměny politické po bitvě na Bilé Hoře, že císař v Obn. zříz. z. vyhradil si výslovně právo udíleti inkolát. Taktéž stalo se obvyklým, že udílely se členům š-ty různých zemí tituly knížecí, hraběcí a později i vévodské; avšak tituly tyto neměly žádného zvláštního významu a neposkytovaly zejména žádných zvláštních práv politických před ostatními členy š-ty domácí. Konečně množil se již od stol. XVI. počet takových šlechticů, kterým z milosti císařské jest uděleno šlechtictví (litterae armales). Tito tvořili š-tu nižší i nazýváni buď armalisty nebo šlechtici er bovními. Poměry tyto zachovaly se v celku bez podstatných změn až do r. 1848 a teprve zákonodárstvím nejnovější doby zavedeny jsou i tu podstatnější změny.

O š-tě české, polské i ruské srv. čl. Čech y, str. 483 sl., Polsko, str. 157 a sl., Rusko, str. 321 a sl., 327 b, 343 a. Srv. též čl. Baron, Dvorjané, Dvorjanstvo, Hidálgo, Hrabě, Kníže, Říšští stavové, Stavové atd. –l.

šlechta: 1) Š. ryt. Sedmihorský Antonín, lékař čes. (* 14. bř. 1810 v Lomnici n. P. - † 2. ledna 1886 v Sedmihorkách). Gymnas. studia absolvoval v Jičíně, filosofická i lékařská pak v Praze, kdež r. 1836 promovoval. Usadiv se potom v Turnově jako praktický lékař, založil r. 1841 pod Hrubou Škalou vodoléčebné lázně Sedmihorky, kteréž s velikým úspěchem řídil až do své smrti. Náleží mezi první lékařsky vzdělané hydrotherapeuty v Čechách a v okolí svém vynikal též jako obětavý a lidumilný vlastener.

2) S. Jan (pseud. Křivoklátský), spisovatel čes. (* 1853 ve Slanem). Absolvovav v Praze vyš. školu reálnou, byl podučitelem v Senomatech, v Kublově a v Broumech, r. 1880 vstoupil do služeb obce Pražské a od r. 1886 zároveň zastává místo adjunkta při bibliotéce »Jednoty ku povzbuzení průmyslu v Král. Českém«. Vedle četných historickostatistických článkův a prací kartografických, roztroušených po časopisech, vydal: Dějiny a popis Křivoklátu (Praha, 1886, též něm.); Dejiny a popis Karlova kamenného mostu (t., 1890); Illustrovaný průvodce po král. hl. m. Praze (t., 1891).

3) Š. Jan Emil, spis. čes. (* 1859 v Koufimi). Vystudovav čes. vyš. realku v Praze.

sloužil rok ve vojště, potom navštěvoval čes. techniku, načež vstoupil do služeb obce Pražské, ale záhy opustil toto místo a věnoval se činnosti literární a žurnalistice. Redigoval »Posla z Podhoří«, »Besední Listy« a »Písecké Listy«. Vedle toho psal povídky, hry divadelní a drobné kusy příležitostné. Z povídek dlužno uvésti: V různém vzduchu (1891); Chudá světice (1894); V davu ztracených (1897); Mezi kulisami (1896); Psota (1903); Bida ve vsi (1903); z divadel. her: Svatby reservistů (1889); Hospodář a výměnkář aneb Kroesus ze vsi (1891, 2. vyd. 1904); Z malého knížectví nín a Slatinu na Moravě, r. 1496 rozličné od-(1893); V bludišti života (1894); Domácí ples úmrti v Čechách. Asi r. 1498 stal se proto-

Ničema (1905) a j., dálé přeložil celoù řadu her a románů, z nichž dlužno uvěsti hlavně Garborgův »Mír«, Mackayovu »Poslední povinnost« a »Alberta Schnella zaniknutí« (obě ve »Svět. knihov.« u Otty). Vydal též knihu pokynův a článkův o divadle: Ve službách Thalie (Praha, 1894); Proslovy (t., 1892) a knihu veršů: Z říše tonů.

Slechta z Hrochova, příjmení šlechtické rodiny v XIX. stol. nobilitované. Petr Josef Karel Š. (* 1792, syn Petra † 1839) pochá-zející z rodiny dávno usedlé v Lomnici n. P., která měla příjmení Š., získal statek Hrochův Týnec na Chrudimsku a majestátem d. 2. list. 1859 povýšen do šlecht. stavu císařství Rakouského († 2. bř. 1887). Syn jeho PetrVincent (* 1818), velkoobchodník a držitel Týnce, zůstavil z manž. Leopoldiny Jeníkovny Zásadské z Gamsensdorfu (* 1828 — † 20. pros. 1903) několik dcer a syny Petra Bedřicha (* 1851), držitele Lidkovic a Měšetic, Bedřicha Petra (* 1856) a Karla (* 1872). Petrovi Josefovi přiznáno nejvyšším rozhodnutím z 8. srpna 1886 heslo Š. Všehrdský ze Všehrd a z Hrochova. Téhož vyznamenání (však bez hesla z Hrochova) a potvrzení rytířského stavu dostalo se nejv. rozhodnutim ze 14. kv. 1885 Antoninovi Petrovi (* 1864), pravnuku Petra r. 1839 zemřelého, a bratru jeho. Petr sloužil po léta u c. k. místodržitelství v Praze a pak v c. k. ministerstvě vnitra, odkudž vystoupiv žije v soukromi. Dotčeného prvního Petra († 1839) bratr František († 1860) byl otcem slav-ného lékaře dra Antonína, od r. 1873 rytíře **S**-tv Sedmihorského.

Sleohta ze Všehrd, příjmení staročeské rodiny vladycké, jejíž polepšený erb byl na červeném štítě půl vlka šedivého s červ. jazykem ze zlatého oblaku vyskakujícího, a totéž znamení za klénot, přikryvadla modrá a bílá a některá i červená. (Jiného erbu a původu Š. z Kardaše od XVII. stoleti, Š. z Kyršfeldu od r. 1588, Š. z Mikn-perka od r. 1562 a Š. z Pomberka 1516). Předkem Všehrdských byl Mikuláš Š. neznámého původu (snad z Blovic), jenž v stáří přebýval v Kostelci n. L. Tu zemřel r. 1508, buď 2. neb 3. kv. a pohřben v kostele sv. Martina. Syn jeho Jan narodil se 24. led. 1466 (kde?). Jsa nadání vynikajícího a k tomu pilný dán na učení k M. Kehoři Pražskému a vzdělav se tu v řečech klassických oddal se studiim na vysokém učení pražském; tu se stal r. 1484 bákalářem svob. umění, když byl Viktorin Kornel děkanem. S mužem tímto spojovalo jej nemalé přátelství, jež kořenilo ve společné lásce k humanismu. Asi nedlouho po r. 1490 oba přijati k erbu a strýcovství od Jana Vlčíhohrdla ze Všehrd (v. t.). Asi v ty časy stal se písařem v královské kance-láři tehda v Budíně sidlící a tu měl příležitost vyprositi si na králi Vladislavovi rozličné milosti, jako r. 1491 a 1493 vsi Rouba-

notářem a sekretářem, dostal t. r. majestát čice r. 1590 koupila dvůr. Jiný Václav (Burna výplatu Liblic. Jiným majestátem 2. ún. janův syn?) držel v l. 1628—52 dvůr v Nasc sekretářství odstěhoval se na Kostelec a zde se oddal přátelské výměně myšlenek s Bohuslavem z Lobkovic a jinými huma-nisty. Kromě toho věnoval se bedlivé-správě svých statkův, k nimž manželka přikoupila r. 1506 Chvatlinu, on sám držel r. 1508 také Červ. Hrádek. Kosteleckým vymohl majestáty (r. 1507 na rybnik, r. 1510 koňský trh, r. 1512 na lázeň). R. 1519 koupil sám druhý Chodžov, Třteň a Želkovice. Zemřel 29. srpna 1525 a pohřben v Kostelci u sv. Martina. Š. náležel k předním humanistům této doby, s nimiž si rád dopisoval. Také sepsal dílo Microcosmos, obsahu filosoficko-právnického, které té doby velmi vychvalováno bylo. Dílo to přehlednuté Janem z Doubravky mělo býti připsáno Stanislavovi Thurzovi, biskupovi olomouckému, ale nevyšlo. Také rukopis jeho posud nebyl nalezen. Ovládaje řečnictví přirovnáván býval k Ciceronovi. Kromě Bohuslava a Kornela, svých nejdůvěrnějších přátel, dopisoval si s Erasmem Rotterdamským, Jer. Balbem, Konr. Celtesem, Aug. Olomouc-kým, Janem Sturmem, Janem z Doubravky, biskupem Thurzem, Rehofem Hrubým, bratry Píseckými a Krištofem z Veitmile. Náboženství katolickému byl věrně oddán a proto také protivníkem Bratrské jednoty. Vdova Majdaléna prodala Otelec, a ostatek, totiž obojí Chvatlinu, platy ve Kbele a Lošankách, statek Podmokly a dům v Kouřimi odkázala (1542) synům svým Václavovi a Mikulášovi a jiným dětem svým, ale pod poručenstvím Kunky z Sedčic, manželky Václavovy. Dotčení dva bratří drželi Kostelec ještě r. 1532, ale pak jej vzdali. Kunka koupila sice Hryzel, ale prodala Chvatlinu (1544) a Podmokly (1547). Pozemské jmění takto přešlo v držení cizích rodin a zůstalo bratřím jen šosovní jmění v Kouřimi. V potomních letech přip. se Jiřík (1558), syn Václavův, 1559—78 Václav (sed. v Kouřími) a Sebestián (1570), snad bratří nebo bratranci. Jejich potomstvo rozrodilo se tak, že spojitost jeho poznati jest nejisté. Na poč. XVII. stol. žili bratři Burjan a Jindřich. Ti a sestra jejich Anna učinili r. 1600 smlouvu s Krištofem Budovcem o pozůstalost po Adamovi Žibřidovi z Velechova. Burjan byl výběrčím posudného v kraji boleslav., mel dům v Boleslavi a při-brán byl r. 1612 k přednim pánům strany podoboji, aby podepsal smlouvu o kazatele

na výplatu Liblic. Jiným majestátem 2. ún. janův syn?) držel v l. 1628-52 dvůr v Na-1500 polepšen erb jeho a Jana Vlčíhohrdla sedlnici. Jeronym Jiří seděl r. 1629 v Buzlatým oblakem a korunou, kterýž erb také čině a po něm Karel Ladislav (tuším syn). dán (22. pros. 1503) Jiříkovi ze Všehrd, Jindřich bydlil s manž. Lidmilou Šmerhov-jehož byli on, Doktor Augustin a Vlčíhrdlo skou z Rosic († 1659) na dvorci svobodném přijali za strýce. Vyženiv také jmění s Maj-dalénou ze Štrašnic (4. říj. 1504) koupil ok. zůstaviv syny Václava Ladislava a Jana Jepřijali za strýce. Vyženiv také jmění s Majvy Uhřeticích (za Chrudimí). Zemřel r. 1638 dalénou ze Strašnic (4. říj. 1504) koupil ok. r. 1505 panství kostelecké n. L. od Jiříka třicha a dceru Annu M. Václav oddáván byl Berky, na něž dostal dva majestáty. Vzdav r. 1654 v Chrudimi s Žofií Martinickou ze Chřenovic a zakoupil se r. 1663 v Heřm. Městci. Jetřich oddav se stavu duchovnímu dosáhl mistrovství fil. a bakalářství bohosloví, byl pak děkanem v Blatné, od r. 1665 v Bechyni; později se dostal za faráře do Otic a tu zemřel 2. čce 1711 maje věku svého 84 léta. Václav, bezpochyby Václavův syn (ježto mu Jetřich byl strýcem), držel v l. 1696 až 1697 dvůr svobodný v Klokotech a do-sáhl také měšťanství v Táboře. Jetřich byl poslední, jenž se psal »ze Všehrd«. Příjmení S. vyskytuje se pak v Lomnici n. P. a v Kutné Hoře; tu bylo několik rodin toho jména a někteří živili se dosti chudobně. Jan B. měl z manž. Františky Tyškovské syna Františka X. Vinc., jenž se narodil r. 1763 v Brně. Týž oddav se vojenství (1782) bojoval v letech 1788-90 v turecké válce a v l. 1790 až 1813 několikráte s Francouzi. Pro platné služby, které císaři konal, stal se r. 1812 podplukovníkem, později generalmajorem a místním velitelem ve Vídni. Pro své zásluhy povýšen majestátem d. 9. říj. 1819 do stavu svobodných pánův, potvrzen mu starožitný jeho erb a obnoveno heslo ze Všehrd. Zemřel 14. září 1831 (manž. Bedřiška Voršila v. Sohenrich, † 1827). Synové jeho byli František X. (* 1796 — † 1875), c. k. taj. rada a přednosta odboru v ministerstvě financi, Vincent Leop. (* 1798 – † 1879), c. k. taj. rada a FML., Karel (* 1807 – † 1878), rada zemského soudu v Praze. Františkovi synové byli Kamill (* 1822 – † 1880), dramatický básník (pseudonym Camillo Hell) a Otakar (* 1825 — † 1894). O tomto posledním viz Schlechta Ottokar Maria. Jeho syn jest Otakar (* 1866).

Slechtiotvi viz Šlechta. **Slechtin,** ves v Čechách, hejtm. a okr. Ledeč, fara a pš. Bohdaneč u Ledče; 21 d., 151 obyv. č. (1900). Na bývalém statku se-děla vladycká rodina Šlechtínů ze Sezemic.

Slechtín ze Sezemic, příjmení rodiny vladycké, jejíž erb byl modrý štít a na něm zrcadlo okrouhlé se vsazenými kusy a červenými střebci okolo okrášlený, přikr. bílá, modrá, klenot 3 péra pštrosová, červené, bílé a modré (prvotně hořící kotouč). Téhož erbu byl r. 1450 Jakub ze Šlechtína. Vla-dyky ze Sezemic vyskytují se na Cáslavsku od r. 1415. R. 1530 žili bratří Jan a Štěpán kaple Betlemské. Ok. r. 1629 vystěhoval se pro víru do Freiberka. Jindřich byl ženat r. 1543 dvůr ve Slechtině ve dsky zemské. s Maruší Černínkou z Chuděnic a bydlil s ní Jan a Mikuláš bratří drželi od r. 1515 star. 1610—12 v Miroticich. Václav seděl r. 1615 tek v Budkovicích. Matěj dostal majestátem ve Slatině, kdež byla Dorota Š-tova z Hrob-d. 28. led. 1558 dotčený crb a povolení, aby se psal S. ze S., a seděl pak v Řeplicích, ok. r. 1581 koupil Zehuby, byv přijat r. 1559 za obyvatele. R. 1593 seděl v Zehubech také Vilém Š. ze S. a r. 1601 Pavel. Šlechtin držel Jan, jenž měl syny Vita († j. 1583) a Adama. Adam byv odbyt penězi koupil r. 1586 dvůr Pucheř s manž. Johankou z Doubravice (Šlechtín pak se dosťal Matěji). V držení Puchře následovali synové Jan († j. 1614), Tobiáš a Jetřich. Jan zůstavil syna Jindřicha Karla, jenž záhy zemřel. Díl jeho spadl na strýce. Tobiáš měl asi od r. 1599 statek v Zehubech. Zemřel r. 1624 byv pro vzpouru odsouzen k manství Syn jeho Jan přijal léno na Zehuby, ale protože tu nemohl hospodařiti, prodal jej a odešel na Moravu. Jetřich zůstal v držení Puchře pochovav tu r. 1621 matku bez mála 100letou, ale r. 1626 týž statek prodal. Jiří Sigmund, syn Matějův, držel Slechtin, jenž mu po r. 1623 zůstal, ač byl odsouzen. Zdeněk S. byl r. 1622 úředníkem choceňským a bydlil r. 1629 při Vys. Mýtě. Jeho snad syn byl Rudolf (1663), jenž dědil ok. r. 1674 polovici Lipanské Lhoty po manž. Anně ze Svitavky ovd. Kyránové, ale zemřel již r. 1676. Téhož roku zemřel v Kutné Hoře Jan S. Oba byli té

rodiny poslední. **šlechtová** Augusta, Š. Žofica Š. Amalie, nar. ve Vlašimi, kde otec jejich byl kupcem a měštanem. Skončivše vyšší dívčí školu v Karlíně a Praze s výborným prospěchem, odjely r. 1876 k vyzvání bratra svého, tim časem v Petrohradě meškajícího, na Rus, kde v petrohradské akademii umělecké a v Rysovalné škole věnovaly se odbornému zaměstnání, pěstujíce kreslení a malbu, zejména aquarellovou, modelování, malbu na porculáně, na skle, na kůži a j. látkách, zabývajice se též rytbou do dřeva a pracujice při tom i literárně. Podrobivše se v Petrohradě zkouškám učitelským z uvedených předmětů, působily tamtéž v letech 80tých s velikým zdarem v »Ženské průmyslové škole císatovny Marie Alexandrovny, tehdy prvním a nejlepším ustavu toho druhu na Rusi; vedle toho učily též v ženských průmyslových školách »Patriotičeskago obščestva«. Četné a krásné dřevorytiny sester S vých po mnoho let uveřejňovaly petrohradské obrázkové časopisy a podniky literární, jako: »Pčela«, »Zivopisnoje Obozrenije« (kde mimo jiné podaly též velmi zdařilou podobiznu paní Anny Náprstkové i s životopisem, podobiznu Vojtécna Hlaváče a j.), »Krugozor«, »Niva«, »Vseınırnaja Iljustracija«, »Živopisnaja Rossija«, »Priloženije romanov« k Světu a j. V Petrohradě ryly též a zasilaly na Moravu dru Wanklovi obrazy k dílu: Bilder aus der Mährischen Schweiz«. Za příčinou churavosti rodičů vrátily se r. 1884 do vlasti a postavily si v Choceradech n. Sáz. villu, kde od

řený život« a j.). Slavíkových »Dějin města Vlašimě« účastnily se také několika rytinami. V Praze vydaly velmi záslužné dílko, jež došlo v kruzích paedagogických na Rusi všeobecného uznání, pod názvem: Russkija propisi dlja učebnych zavedenij i domašnich zanatij, t. j. Ruské vzory krasopisné«, napsala Augusta Š. Feodor Osipović.

Slejhar Josef K., spis. čes. (* 17. říj. 1864 ve Staré Pace). Studoval na české technice v Praze chemii a byl pak technickým úředníkem několik let v cukrovarech, ale vzdal se toho povolání pro zdraví a že se při-čilo jeho příliš citlivé povaze. Nějaký čas se zabýval hospodářstvím na otcovském statku v horách u Dolní Kalné, ale i toho musil pro rodinné poměry se vzdáti a stal se učitelem na obchodní akademii v Hradci Kr. a pak v Kolině. Život neklidný a neblahý, plný zklamání a útrap, tvoří chmurné pozadí těžkomyslným náladám a názorům, jimiž se vyznačují díla Š-ova. Psáti počal záhy a již prvotiny jeho v časopisech (Za letní noci a V lomech ve »Světozoru« 1886, Ryzka v »Ruchu« 1887) vzbudily pozornost zvláštní silou výrazu a svérázností uměleckou. Nezvyklost zjevu zarážela redakce, až Kuře melancholik (v »Hlasu Národa«, 1889) přispěním roz-borné kritiky v »Lit. l.« dobylo rozhodného úspěchu hloubkou soucitu a silou psychologické pravdy. Schyl k mystice a k poesii děsu označil velkolepý obraz duše v hrůzách smrti zabloudilė Havran (v »Lumiru« 1893), kdežto maloměstský obraz Sezima (»Květy«, 1893) ukázal druhou stránku autorovy povahy: zálibu v popisném naturalismu, provázeném výklady za nálad hořce subjektivnich. Vzbudil odpor, ale celá novella byla jako výraz životní zkušenosti Balzakovy o společnosti, která má v ošklivosti neštěsti a bolest, prchá před nimi jako před nakažlivinou a vzdaluje se lidí starých, slabých, nemocných a chudých, klaní se gladiátorovi, síle a penězům. Důležité jsou sbírky: Dojmy z přírody a společnosti (1894), kde jsou po-vidky mystické (Hodiny; Vosa; Můj štědry večer), děsuplné (Zátiší; Dva okamžiky; Had; Ve stohu a j.), symbolické (Chorá jabloň; Matka; Ptáče) a psychologické (Ryzka). Dále Co život opomiji (1895), sbirka povidek po-dobné rozmanitosti; Zátiší (1898) s povid-kami Lakomec, Jumr se vrátil a Pobuda; sbirku V zášeří krbu (1899) tvoří povídky Z výletního setkání, Skyrna a V mhách březnové noci; Temno (u Otty 1902) obsahuje pov. Černo-hlávek, Nehoda mesidše, Neštěstí a Jen si od-počiň. Po různu vyšly: Ženy, které příliš mi-lují (»Květy«, 1896); Vraždéní I. (»Česká Rev.«, 1899—1900); Kaplička (»Lumír«, 1901); Lipa (>Zl. Pr.«, 1901); Pomsta (t., 1905) a Peklo (>Lumir«, 1902), úplné v knize (1905). — Š. náleží mezi nejzvláštnějši a nejsilnější té doby přebývají a nadále činnosti umělecko-paedagogické i literární se věnují. Do
Čechových »Květů« přispěly kromě rytin též
dech«), poněvadž chtěl umění věcné, proněkolika samostatnými staťmi a mnohými
spěšné, upřímnou bezohlednost kritiky lidpřeklady z belletrie ruské (Grigorovičův »Zmaských věci a odpor proti literatuře sladce

lhavé a sobělibé. Ale straníkem nebyl, vždy | citu, pak líčí obšírně s patrnou rozkoší umělce zůstal sám a svým. Vypadal jako naturalista a zase jako pessimista a nebyl tim ani onim. Š. je básník soucitu, cílem jeho umění je služba lidskému lepšímu, ač prostředky má trpké a odporné. Základem jeho povahy je citovost, silná, protože založená na stavech pathologických, rozcitlivělých nervech. Ale autor tyto stavy přemohl cvikem v citech vyšších, citu pravdy, dobra a lásky, k jichž vítězství v sobě i v lidech uměním směřuje. Sám jsa produktem sociálních poměrův a kulturní nepravidelnosti nejbolestněji pocituje faleš humanity a jednostranost civilisace, v níž panuje sobectví, bezcitný rozum a surový pud. Tento pud dravý, to je v lidstvu hrozné otroctví hmoty, zlo živelní, k němuž příroda, sama ubohá, přidává zlo své. Noc, zima, nemoc a smrt jsou hrozné mocnosti její, a práce není požehnáním, jak se pravi, ale kletbou (Neštesti). Ale theorie nejsou u Š-a tak pravé, jako stavy citové a obrazivost. Vše je zjítřeno v jeho světě. Není vzduchu lidsky smyslového, není barev přirozeným okem vnímatelných, ani zvuků. Vše zatopeno přísvitem světa mystického, děsně odestřených tajemství rozkladu. Zlo vládne všude, nejhůře v lidech, a to ukrutností a otroctvím vášně. V davech putují a táhnou do boje sluhové zla, krkavčí matky, úžasně zhovadili surovci muži i ženy, rasi, kati, holomci, siláci i mrzáci, boháči i tuláci, klepavé baby zlostné, urputně sobecké ženy, mstivé a nenapravitelné, vtělená neštěstí, zlo slepé, neodbytné. A mezi nimi dusí se a klopýtají slabí a opuštění, děti hlavně, chudáci a starci, i zvířata. Ze všeho stoupá k nebi nezměrný dech smutku života. Obraznost básnikova proniká stíny, slyší hrozný zvuk drcených životů, rozeznává nářek nepomstěných křívd, ale i drobná světélka velikého lidství, jež bdí a žehná v té noci a splňuje oběť lásky čisté. Vedle malby jatek má S. i poesii nej-něžnějšího soucitu. Jest umělec subjektivní, nálady ho činí hořkým, až sarkasticky kousavým a jednostraným, ale zase jiné jej osvo-bozují a povznášejí. To je pravý Š., umělec, jenž přišel slabou záři lidství zvětšovat. Lidé uvykli zlu, že ho ani nevidí, ani necítí. A to je opět zlo. Jest potřebí je odkrýti, aby lidé viděli a pocitili. K tomu se nehodí »knížky mazlivé«, ale umění nelitostné a řezavé. Soucitem k slabým je S. pravá povaha slovanská, ale zamítá morálku trpnou stejně jako officiální, chce novou, obrodnou, chce odpírati zlu a odstraňovati je poznáním. Tak ve většině kratších povídek a nejvíce ve Vraž*dění*, rozsáhlým plánem a silou kontrastů, bolem i vzletem nad jiné vynikajícím ro-máně. Tu je Š. celý. V obrodné snaze mravní je veliký význam S-ova díla. Jen někdy uka-zuje stránku negativní, kde ho zmohla nálada. Zvláštní velice je jeho výraz a sloh. Reči osob jsou přirozeně pravdivé, ale li-čení nálad si libuje ve výrazech nepravidelných, temných a slohu krouceném, odlišném.

formalisty stavy duševní počínaje od pod-nětů fysických, slovy neoznačitelných, a ubíhá v abstrakce a nemožná syntaktická dobrodružství. Ale na konec vítězí vždy. O pracích jeho je hojně posudků po časopisech. Celková menší charakteristika u Jiřího Karáska (»Impressionisté a ironikové«) a dra Már chala (»O čes. rom. novodobém«). Došel pozornosti i v cizině a něco přeloženo, na př. v časop. »Lužica« povídka Chorá jabloň. Ně-

které práce odměněny cenou Čes. akad. Vbk. **šlejnio** ze Šlejnic, příjmení staré panské rodiny, jejíž vlasť byla Sasko. Zde se
vyskytuje od r. 1465 Hugolt (Haugolt), jenž ujal r. 1481 od knížat saských Tolštein a Sluknov, jež jim král držeti nedopouštěl. Utiskoval tu many a zemřel r. 1490. A. Starší pošlost. Hugolt zůstavil asi 5 synův, z nichž. první Jindřich byl vrchním maršálkem v Mišni a koupil Krupku, již ok. r. 1505 postoupil Albrechtovi z Kolovrat. Oba ti byli r. 1509 od krále ustanoveni za správce zboží lovosického. Albrecht mu to zboží zapsal a r. 1511 obdržel od opata celského právo je vyplatiti. V Sasku držel Kriebstein a od r. 1500 Honštein. Zemřel 14. led. 1518. Synové jeho Volf, Arnošt, Krištof († j. 1527), Jan a Jiří drželi napřed Tolštein s Rum-burkem a Šluknov nedílně. Po smrti ostatních drželi je Arnošt a Jiří, kteří oba obdrželi 1. kv. 1532 císařské potvrzení panského stavu. Onen, oddav se duchovnímu stavu, stal se napřed proboštem v Míšni, pak též v Praze, v l. 1525—44 byl administrátorem arcibiskupství. Zemřel 6. ún. 1548 a pohřben v Šluknově. Jiří převzal po něm Tolštein i Lovosice, jež r. 1537 dědičně koupili. Býval hejtmanem kraje litoměřického, založil městečko Georgenthal a obdržel r. 1558 Tolštein (posud manství) dědičně. Zemřel 27. září 1565. v Rumburce zůstaviv vdovu Johanku z Lobkovic a syny Hugolta, Jana, Arnošta a Jindřicha. Když tito r. 1566 se dělili, dostali díly Lovosice, Hanšpach, Šluknov, Rumburk a poslední tři díly na hradě Tolšteině. Hugolt zemřel ok. r. 1570 (manž. 1. Lidmila ze Šumburka, 2. Anna z Baudissina) a zů-stavil Lovosice zadlužené dceři Evě. Také Jindřich špatně hospodařil. Odprodal r. 1570-Varnsdorf a r. 1570 Rumburk kromě malé části. Zemřel před r. 1587 zůstaviv dvě dcery. a) Jan prodal strýcům r. 1571 všechen statek svůj, stal se lantfojtem v Horní Lužici (1572), ale zadluživ se mnoho složil ten úřad r. 1594. Ziskal r. 1577 Libochovany a r. 1580-82 vesnice v okolí, také měl Dubkovice, které prodal r. 1586 bratru Arnoštovi a r. 1587 prodal Libochovany. Koupil pak r. 1588 Strojetice, jež t. r. prodal. Ženat byl třikráte (1. Apolena z Krajku, 2. Anna z Bibršteina, 3. Anna z Leskovce ovd. Hasišteinská r. 1590). Zemřel 1. led. 1595 zůstaviv synům Bedřichovi, Ladislavovi, Albrechtovi, Davidovi a Rudolfovi jen dluhy. Ladislav vy-ženil r. 1590 s Kateřinou z Říčan ovd. Va-Někdy nemá vůbec plánu ani vládnoucího leckou statek Hostim (u Mor. Budějovic).

Rudolf táhl r. 1595 do Uher a oženil se r. 1598 za Vidní se vdovou Cecilií roz. ze Saurau. Bedřichova manž. Eliška Šlikovna získala r. 1593 Varnsdorf, ale prodala jej zase r. 1597, t. r. získal také právo na Rumburce a r. 1608 věnné právo na Božejově. R. 1612 držel též dvůr Postráň. Albrecht zí-skal r. 1600 s manž. Annou z Říčan Varnsdorf, který r. 1609 prodal. R. 1607 koupil Šluknov a nějaký čas (1615) držel manství Blansko u Brna. Byl pak král. radou, prodal r. 1618 Šluknov. Zemřel 26. bř. 1620 a jmění jeho pro vzpouru zabráno. Synové jeho byli Jan Jiří, Ladislav Volf, Maxim. Rudolf a Karel (tento zemřel záhy). Jan Jiří koupil ok. r. 1627 Domamyšl a držel ji do smrti. Maximilián (* 1605) byl kanovníkem v Olo-mouci, r. 1635 gen. vikářem v Praze, r. 1637 proboštem litoměřickým, r. 1655 biskupem tudíž († 13. říj. 1675). Volf získal r. 1628 Valdšteinské manství Chrastnou (Krásnou) a dědil s bratrem Domamyšl, kterou r. 1640 prodali; Volf zemřel v Osečné 27. ún. 1687 v nemalém stáří. Z manž. Lidmily Kateřiny Sedlecké z Újezdce měl dva syny, z nichž starší zemřel v Italii. Mladší syn Arnošt Ferdinand (prý na rozum snížený) ujal Chrastnou a zemřel r. 1689 odkázav statek svůj manž. Polyxeně Krescencii Kapounce ze Švojkova. — b) Arnošt vzdal se r. 1579 soudném dni, tak se libila, že majice se vysvého dílu Tolšteina a vyženil s manž. Lidmilou z Lobkovic díl Nepokojnic. Tato založivši jej penězi k zaplacení dluhů, vešla tak v držení Šluknova i Dubkovic, které Arnošt r. 1586 koupil. Pro dluhy zastavili r. 1592 Dubkovice, které pak odcizeny docela. Nad to penci vystěhoval se z Čech i z Moravy (1755) prodala Lidmila r. 1598 Nepokojnice, oba kost. nejprve do Uher k emigrantům novokřtěnců podací ve Šluknově a Georgenthalu a r. 1599 morav., kteří přátelsky je přijali, odtud, když zastavila Šluknov, který pak r. 1607 nadobro prodán. Oba i syn jejich Adam zemřeli vchudobě. — B. Mladší pošlost. Hugolt, jasné tradice bratrské. Š. byl by tu rád »naší jeden z 5 synův Hugoltových, držel rodný starobratrskou jménem Božím založil« a se zámek Schleinitz († ok. 1512). Synové jeho slezskou obcí se spojil. Ale pokus ten se Hanuš a Šimon Juda přijati r. 1527 k lénu na hrad Tolštein a od strýcův svých česhých ustanovení za nápadníky. Šimonovi sylvánové se do Gdanska, kde vlídně přijat nové Krištof, Hanuš Hugolt a Abrar. 1571 s brattími Hanšpach a díly Tolšteina a Lovosic, od čehož pak r. 1573 části odprodávali a také pustili r. 1573 vrchnost svou na manství Šerachově v Horní Lužici. Kristof pak prodával i jiné části a papedad štof pak prodával i jiné části a naposled r. 1586 Tolstein a Rumburk. Kristof zemřel 5. bř. 1601 a Abraham r. 1594. Krištof a Hugolt, synové Krištofovi, drželi pak se spis Š-kův svou pokleslou formou jazykostrýcem Hanušem nějaký čas Hanšpach, ale vou, jež jistě jen z části spadá na nečeského r. 1602 pro dluhy prodán. O jejich pozděj-ších osudech nedostává se paměti. (W. Hieke, Die Freiherren von Schleinitz; »Mitth. d. V. vati zbytky Jednoty ve vyhnanstvi, nedosahl: für Gesch. der D. in B.«, XXVII., 4. seš.) neměl vzdělání a o nedostatek ten rozbila která Alexandrem, prvním a posledním hrabětem, r. 1885 vymřela. Pošlost svobod-ných pánův jest hojně rozvětvena v Prusku, Brunšvicku a Ruském Polsku.

Šlejov, Šleglov (Schlögelsdorf), ves na Moravě, hejtm. Šumperk, okr. Staré Město, fara a pš. Koldštýn; 43 d., 244 obyv. n. (1900), Itř. šk., doly na tuhu.

Slenkaŕ Khryša, spis. hornoluž. (* 4. záfi

Šlendrián, z něm., zastaralý nepořádek.

1674 v Róžaně u Ketlic v Hor. Lužici — † 24. kv. 1728 jako ev. farář v Poršicích). Vystudoval ev. theologii v Lipsku a působil ve W. Radšově, v Ketlicích, v Lubiji a v Por-šicích. R. 1722 vydal dvě knížky s textem německým a srbským: Der kurzgejasste klei-nere Himmels-Weg a Der kurzgef, gróssere Himmelsweg. Posledního spisu užívalo se do r. 1770 hojně jako čítanky v srb. školách. Čný. **Šlerka** Jan, čes. exulant, rodák poličský a řemenář, zastával úřad kněze a správce mezi tajnými bratřími v okolí svého rodiště v Čechách i na Moravě, kteří k bohoslužbě a poradám shromažďovali se před koncem druhé války slezské »v pustém hradě jménem Zubštein nad řekou Švarcavou, jednu míli od Bystřice města«. Četným jeho přívržencům kázání jeho, ostře kritisující, jak souditi lze podle obšírných úvah připojených k vydání spisu Lukášova (nové otištěny Tamelem v »Jitřence« 1886), znemravnělost sou-věké společnosti, zvl. kněží, s hojnými citáty z bible a blouznivými visemi o blížícim se stěhovati prosili ho, aby vydal je tiskem. S. dlouho připravoval svou postillu, ale nevydal jí asi pro nedostatek nákladu. Když po válce slezské nastalo opět ostřejší pro-následování nekatolíků, S. se svými stounejprve do Uher k emigrantům novokřtěnců morav., kteří přátelsky je přijali, odtud, když i zde bylo nebezpečí, do Slezska k tamním boře (1758) a Š. s částí přívrženců v břez. 1759 odešel do Gdanska, kde vlídně přijat tamními mennonity. Tam svým nákladem vydal v přetisku spis Lukášův »O Puovodu kim ochúzením a pocizích krainach roz pti-lením Bohú wssak. Wěrnym a milim. Vedle vnějšího i vnitřního úpadku Jednoty tento tiskaře, podává přesvědčující důvod, proč cíle svého, shromážditi a nově konstituo-V Prusku žila z téhož rodu hraběcí pošlost, se všecka jeho horlivost a nadšení nejen ve Slezsku, ale i v Polsku, kde nad to poměry politické tolik jej tísnily, že odešel do Spišska a odtud po zmaru jednání s Herrnhutskými, podle něhož Š. pomýšlel také na

vydání spisu o persekuci Jednoty i starších Dějiny. Š. vyskytuje se již r. 804 jakožto knih bratrských, jichž pečlivě střehli »pro Sliestorp, r. 850 jako Slieswice, na ruknih bratrských, jichž pečlivě střehli »pro památku«, spolu s listy Komenského, vystěhoval se nejspíše na Rus po r. 1770, kdy mizí všeliká stopa jeho života. Š svými osudy i snahami jest typickým představitelem čes. emigrace, jejího utrpení i ideálního nadšení náboženského, ale zároveň i jejího umírání s pokračujícím úpadkem tradic nábož, kulturních i jazykových. — Viz Jos. Müller, Jan Š. (v »Č. Č. H.« 1896, 224 sl., kde užito listů Š.kových, jež tu otištěny); Vlček, Dějiny čes. literatury II., 161 sl.

Slesvik (něm. Schleswig): 1) Š., hl. město pruské prov. šlesvicko-holštýnské a vládního obvodu S-u, na jz. konci zátoky zvané Schlei a zálivu Kielského, na trati průské st. dráhy Hamburk-Vamdrup a trati lokální (21 km) Š.-Süderbrarup. Má 17.910 obyv., ż nichż 595 katol. Město, půvabně v polokruhu při zátoce položené, skládá se ze tří částí sice souvisicich, ale přece zřetelně samostatných: Friedrichsberg, Lollfuss a Altstadt s Holmem, obydleným rybáři. Mezi Lollfussem (jež má své jméno od ostatků sv. Lolla, arcibiskupa mohučského, zde kdysi uctívaných) a Friedrichsbergem leží zámek Gottorp, Friedrichsberg pak sousedí s vesnicí Bustorfem a výšinou Erdbeerenbergem (s rozhlednou). Š. má 4 kostely, z nichž největší gotický dóm sv. Petrský, z r. 1100, obnovený r. 1440 a 1894 (uvnitř památný řezaný oltář od Han. Brüggemanna z r. 1521), pak chrám sv. Michala; z pomníků vynikají hr. Reventlowa a W. Beselera, žulový obelisk z r. 1891, pomník Chemnitze a Bellmana, básníka a skladatele písně »Schleswig-Holstein meerumschlungen « z r. 1896, poprsí malíře J. A. Cartense, socha gen. Karla von Schmidta (1902) a j. Zámek Gottorp-ský slouží od r. 1850 za kasárna, zám. kaple za kostel vojenský. Na Holmu leží býv. katol. klášter sv. Jana, od reformace ústav šlechtičen. Z budov světských uvádíme vládní budovu, soud a blázinec; na náměstí radničnim studna s bronzovou sochou Bismarckovou od Meissnera (1901). S. jest sidlem vrchního praesidenta, provinciálního školního kol-legia, král. okresní vlády, úřadu landrátského, obvodového soudu, hl. berního úřadu, okresniho velitelství, vedl. úřadu Říš. banky, konsulů švédského a norského. Mimo to má gymnasium s reálkou, ústav učitelek, vyšší divčí školu, ústav hluchoněmých, šest poji-štoven pro stáří, několik spořitelen, banku úvěrní a lidovou. Obchodní spolek fedruje čilý obchod; kvete tu zejména průmysl kožní, strojnictví, lodní stavitelství, rybářství a pivovarstvi. Dováží se po vodě nejvíce uhlí, obili a dříví. — Na j. od Š-a a Bustorfu jsou zbytky dvou starých pomezních náspů, zvaných Dannevirke (v. t.) a Kograben. Mezi nimi leží Královský vršek (Kopadlých zde r. 1864. Proti Altstadtu při břehu Schleie stojí osamělý kostel Haddebye, založený prý od sv. Ansgara v IX. stol.

nách X. stol. dánsky Haitshaby. Ok. r. 948 bylo zde zřízeno biskupství a sídlili zde dánští místodržící, potom vévodové. Koncem XII. stol. vzniklo zvláštní městské právo šlesvické. Poslední biskup katolický zemřel zde r. 1541. Později (1731—1846) sídlili zde dánští guvernéři a vyšší úřadové šlesvicko-holštýnští. R. 1848 Ďánové byli odtud vypuzeni vojskem pruským; po bitvě u Idstedtu 25. čce 1850 padlo město opět do rukou dánských, ale vrchni úřady přeneseny do Flensburgu. 6. února 1864 obsadili Š. Rakušané a koncem t. r. usídlily se tu civilní úřady rakouské a pruské; od září 1865 do června 1866 sidlil tu král. pruský guvernér vévodství Šlesvic-kého. Srv. Schröder, Geschichte und Be-schreibung der Stadt Schleswig (S., 1827); Sach, Gesch. der Stadt Schleswig (t., 1875);

Schnittger, Der Dom zu Schleswig (t., 1896).

2) S., vlad. obvod prus. prov. S.-Holštýn, zaujímá celou provincii, měří 19.004.28 km² a má 1,387 968 obyv. v 55 městech (600.307 obyv.), 1701 venkovských obcích a 354 statkářských okresech (787.661 obyv.). Dělí se v 25 okresů (Hadersieben, Apenrade, Sonderburg Flensburg město, Flensburg venk. okres, S., Eckernförde, Eiderstedt, Husum, Tondern, Oldenburg, Plon, Kiel město, Neumünster město, Kiel venkovský okres, Rendsburg, Norderdithmarschen, Süderdithmarschen (s Helgolandem), Steinburg, Segeberg, Wandsbeck mesto, Stormarn, Pinneberg, Altona mesto a vev. Lauenburské). Vládní obvod je mimo to rozdělen na 10 okresů vo-

lebních pro říšský sněm.

šlesvik-Holštýn (něm. Schleswig-Holstein), prus. provincie, utvořená po r. 1864 z dánského vévodství Šlesvického, Holštýnského a od r. 1876 i Lauenburského, hraničí na s. s Jutskem, na v. s mořem Baltickým (v délce 525 km), Lubekem a Meklenburskem, na j. s Meklenburskem, Hamburkem a Hannoverskem, na z. s mořem Severním (v délce 330 km). S ostrovem Helgolandem měří 19.004·28 km³ a má (1900) 1,387.968 obyv. (73 na km^3), z nichž 701.577 mužův, 686.391 žen; podle náboženství 1,349.297 evangeliků, 30.524 katol., 3298 jiných křesťanův a 3486 židův. Z 28.591 cizinců jest většina Dánův. Podle mateřského jazyka obyvatelé jsou valnou většinou Němci, 132.217 jest Dánů (západojutské nářeči). Provincie skládá se z kusu pevniny na sever se úžící a z mnoha ostrovů, jako Als, Fehmarn, Aeroe v moři Baltickém, Röm, Sylt, Föhr, Amrum, Pellworm, Nordstrand a Halligen v moři Severním. Z enklav příslušejí čtyři k Hamburku, pět k Lubeku a tři k Meklenbursku-Střelici. Utvarem půdy Š. H. náleží k veliké severoněmecké nížině a dělí se ve tři části: 1. úrodná pahorkatina na vých., 2. bažinný kraj (Marschland) na západě a mezi oběma 3. vysočina, neúrodné vřesoviště, pokračování Lüneburské stepi. Nejvyšší body jsou Bungsberg (159 m) v okrese oldenburském, Pilsberg č. Hessenstein (127 m)

u Eckernförde a Knivsberg u Apenrade. Bažinný kraj skládá se z naplavenin moře i řek. Pobřeží západní není tak rozčleněné jako východní, za to je však obklopeno větším počtem ostrovů, a poněvadž rozvodí obou moří je blíže k moři Baltickému, přitoky téhož (Schwentine, Travna) jsou kratší než přitoky more Severniho (Konge-Au, Wiedau, Ejdora). Labe dotýká se S.-H. po délce 104 km a přibírá řeky Bille, Alster, Pinnau, Krückau a Stör. V severových. pahorkatině Holstýnska jsou četná jezera, jako Plonské, Selentersce, v Ślesvicku Wittensee. Kraj prorývají četné průplavy, jako průplav císaře Viléma (98 km), průpl. labsko-travenský č. stekenický (56 km), průplav ejdorský (33 km), Süderbootfahrt (6·3 km), Kudenseekanal (kanalisovaná Burger-Au, 15 km), soholmský (13 km) a tondernský průplav mezi Tondern a Wiedau (2.5 km) Příliv a odliv je na stoně mán (2.5 km). Příliv a odliv je na straně vých. u moře Baltického sotva znatelný, za to při moři Severním je tím větší; větry sev.-vých. zaplavují pobřeží východní, sev.-záp. zase pobřeži západní. Podnebí je vlivem mořským mírné a celkem velmi zdravé, ale počasí jest nestálé, vlhké a často mlhavé; prům. teplota v sev. S-u 7.5-8°C, v krajinách jižních přes 9°C a průměr prosince a ledna neklesá pod nullu; průměr ročních srážek činí v Kappelu 630, Kielu 670, ve Westerlandu na Syltu 720, v Segebergu 730, Tondern 760 a Apenrade 770 mm. - R. 1900 připadalo z celé plochy na pole a zahrady 1,080,230 ha půdy, na luka 206.655, pastviny 221.128, pustiny 117.902, na pozemky stavební a dvory 17.822, cesty. je rolnictví a dobytkářství, jímž zabývá se 16% obyv. R. 1902 bylo plochy oseté žitem pruských drah, v Kielu vrchní pošt. ředitel-150.183 ha, pšenicí 44.799 ha, ječmenem ství. V provincii je (1902) 4423 km silnic, 51.441 ha, ovsem 199.146 ha, brambory 1455 km žel drah, z nichž 348 km lokálních 31.228 ha a sklizeno bylo 247.574 t žita, a 104 km silničních. 115.784 t pšenice, 104.808 t iečmene, 387.755 t ovsa, 51.039 t řepy, 354.337 t bramborův, jehož vrchní praesident sídli ve Šlesviku. Zá-154.808 t jetele a 744.480 t sena. Značný jest ležitosti církevní spravuje evang. konsistoř chov koní, a dobytkářství nikde není tou v Kielu; záležit církve katolické spravují se měrou vyvinuto jako zde; také včelařství je značné. R. 1900 bylo tu 184.843 koni, 899.034 kusů dobytka hovězího, 235.170 ovcí, 611.705 vəpřů, 48.369 koz a 116.707 včelních úlův; slepic a 10.224 krocanův a perliček. Dříve pěstovány na záp. březích S.-H-a také ústřice nyní jsou ústřicové parky zhusta zanášeny pískem. Lesů je v S. H-u ze všech provincií pruských nejméně; v celé provincii jest jich (ze 35.5% lesů jehličnatých) 126.314 ha, z těch 76.495 ha soukromých, 36.295 ha státních, 13.523 ha obecnich.

Školství. Ústavy vzdělávací ve S.-H-u jsou: universita v Kielu, námořnická akademie a námoř. škola tamže, 2 kazatelské se-mináře (v Haderslebenu a Preetzu), pak 12 gymnasií, 4 reál gymnasia, 2 vyšší reál školy, 25 vyšších škol divčích, 6 učitelských ústavů,

sev.-z. od Lützenburku, Scheelsberg (106 m) | 1 škola zemědělská, 3 rolnické, 1 stavitelská, 1 obchodní, 3 navigační, škola řezbářská, uměl. truhlářská, uměl. tkalcovská, škola prostrojníky parních lodí, 1 kadetka, 1 ús av prohluchoněmé, 1 pro slepce a 2 soukr. ústavy pro idioty.

Průmyslem zabývá se asi 12% obyv., obchodem 5%. Továrny jsou toliko na jednotlivých místech. Značnější jest výroba cementu, cihel, skla, zboží cínového (Ottensen), pak jsou tu slevárny železa (Rendsburg), výrobny zboží plechového (okres Pinneberg), strojírny (Flensburg, Altona, Stormarn), to-várny na vozy (Kiel, Altona), loďařství (Pinneberg, Kiel, Flensburg), továrny na látky výbušné (Flensburg, Lauenburg), pěstuje se průmysl textilní (Kiel, Tondern, Hadersleben a j.), provaznictví (Altona), jirchářství (v okr. Steinburg a Pinneberg), košikářství, korkářství, hřebenářství (v kraji poděl Labe), řezbářství (Flensburg), obuvnictví (Preetz, Pinneberg a okoli) a j. Rybářstvím zaměstnává se přes 2500 osob. 35 vinopalen vyrobilo r. 1900 až 1901 41.974 hl alkoholu, 3 cukrovary 6793 t surov. cukru a 476 pivovarů 1,685.215 hl piva.

Obchod jest silně vyvinut, jsa podporován četnými průplavy, přístavy a loďařstvím. Námořních lodí majících přes 50 m² prostoru bylo 1902: 548 plachetních (17.121 reg. t a 1432 mužů posádky) a 222 parníků (108.237 reg. t a 2906 mužů pos.). Hlavní přístavy jsou: Altona, Flensburg a Kiel, který jest zároveň silným přístavem válečným. Obcho-duje se výrobky hospodářskými, dobytkem, rybami, dřívím, uhlím, soli a zbožím kolovodstvo atd. 130.333 ha. Na vysokém stupni niálním. Obch. komory jsou ve Flensburku, Altoně a Kielu. V Altoně je ředitelství král.

S.-H. tvoří vládní okres Šlesvik (v. t.), v Osnabrůcku. Správa daní nepřímých a cel je v Altoně, vrchní zemský soud celé provincie v Kielu. Do sněmovny poslanecké voli se v 10 okresech volebních 19 poslancův. mimo to 63.434 husy, 89.788 kachen, 1,844.494 Námořní stanice moře Baltického je v Kielu. Zemský znak je spojený znak holštýnský (stříbrný list kopřivový ve třech rozích se stříbrnými hřeby v poli červeném, uprostřed se štítkem v horní polovíci stříbrným, v dolní červeným), šlesvický (dva vodorovní modří lvové v poli zlatém) a lauenburský (v poli červeném stříbrná koňská hlava, pole vroubené páskou vzhůru vypiatou a rozdělenou ve 12 poli střídavě stříbrných a černých). Zemské barvy jsou modrá, bílá a červená. Srv. Mestorf, Die vaterländischen Altertümer von Schleswig-Holstein (Hamb., 1877); v. Osten, S.-H. in geographischen u. geschichtli-chen Bildern (3. vyd. Flensburg, 1884); Bö-2 úst. pro vzdělání učitelek, 4 král. ústavý ger, Topographisches Handbuch für die Prov. přípravné, 1887 obec. škol (se 226.818 žáky), S.-H. (Kiel, 1881); Michler, Kirchliche Statistik der Prov. S.-H. (t., 1887, 2 sv.); v. Wobeser, Statistik der Prov. S.-H. (Altona, 1887); Krüger, Organisation der Staats- u. Selbstverwaltung in der Prov. S.-H. (Kiel, 1888); Haas, Geolog. Bodenbeschaffenheit S.-H. (t., 1889); Die Häfen der Provinz S. (Berl., 1893); s.-H. meerumschlungen in Wort und Bilder (Kiel, 1897); Sach, Geographie dr Prov. S. (Kiel, 1897); Sach, Geographie dr Prov. S. (Kiel, 1897); Sach, Geographie dr Prov. S. (Kiel, 1897); Od r. 1895 vychází v Kielurantovan králi dán. 22 hrabství Liebenow, Spezialkarte von S.-H. 1:300.000 (Hannov., 1887).

Dějiny. Samostatné dějiny Holštýna v. t. Slesvik obývali původně Cimbrové, později Anglové na vých., Jutové uvnitř a Frísové na záp. Od IV. stol. tlačili se sem Dánové. Karel Vel. i Ludvík Pobožný bojovali s Dány ve Šlesviku. Kolem r. 850 byl zde sv. Ansgarem založen první křesť. kostel. Ve stol. X. spojeno bylo Jutsko a Šlesvik s říší Dánskou, načež na ochranu proti útokům z říše Východofranské zřízena byla ochranná hráz, danewerk zvaná, počatá již v době Karla Vel. R. 948 Otto I. založil biskupství v městě Šlesviku, kolem 974 Otto II. založil marku šlesvickou v dobytém území mezi Ejdorou a Slesvikem. Konrad II. odstoupil ji dán. králi Knutovi Vel. (1027), načež Ejdora tvořila stálou hranici mezi Slesvikem a Holštýnem. Onen byl pak spravován dán. místodržicími, vybíranými z členů rodiny královské a požívajícími titulu vévodského. V Německých listinách vyskytuje se titul »hertog to Sleswik« po prvé r. 1275. R. 1248 uznal vévoda šlesvický lenní svrchovanost Dánska. R. 1326 vév. Valdemar V. stal se králem dánským a odstoupil Slesvik hrab. Gerhardovi III. z Holstýna jakožto dánské léno, avšak v t. zv. constitutio Valdemariana ustanovil, že Šlesvik nemá býti nikdy spojen s Dánskem. Když Valdemar pozbyl koruny dánské, Gerhard vrátil mu Šlesvik, avšak dal si potvrditi konstituci a právo nástupnictví ve Šlesviku. Po vymření vévod šlesvických (1386) hrabě holšt. Gerhard VI. z linie Rendsburské obdržel Šlesvik jako dědičné léno. Tím počínají společné dějiny S.-H-a. R. 1460 dán. král Kristián I. z rodu Oldenbursko-Delmenhorstského zvolen byl vévodou šlesv. a hrab. holšt. Týž přísahal stavům, že Š. a H. mají zůstati věčně pohromadě nerozděleny«. R. 1474 cís. Bedřich III. potvrdil mu lenní svrchovanost v krajině Ditmarsy a zároveň bylo Holštýnsko s Ditmarsy a Stormarnem povýšeno na vévodství. Král Bedřich I. (1523–33) zavedl reformaci. Synové tohoto krále založili dvě linie: král Kristián III. královskou linii, jež panovala v Dánsku až do r. 1863, Adolf I. linii Gottorpskou. Vévoda Jan, bratr Be-dřicha II., založil r. 1582 linii Šlesvicko-Sonderburskou, jeho vnuk Arnošt Günther Šlesvicko-Sonderbursko-Augustenburskou a jeho bratr August Filip

Petr Oldřich z Gottorpu byl r. 1742 carevnou Alžbětou prohlášen za následníka a stal se r. 1762 jako Petr III. carem. R. 1767 Rusko zřeklo se všech nároků na spoluvládu v Šlesviku a celý gottorpský podíl v Holštýně byl odstoupen králi dán. za hrabství Oldenburské a Delmenhorstské. Bedřich August, kníže-biskup lubecký, založil pak ml. linii gottorpskou čili oldenburskou. Tim byl S.-H. spolu s Dánskem a Svédskem sjednocen pod žezlem Kristiána VII. a pokládán za jakousi provincii Dánské monarchie. Přes to však obě vévodství lišila se od Dánska svým zákonodárstvím, soudnictvím a správou, rovněž podržela zvláštní minci a tvořila samostatné celní území. Nejv. moc zákonodárná a správní byla provozována t. zv. německou kanceláří v Kodani. Králov-ský místodržící pro S.-H. sídlil v l. 1731 až 1846 na zámku Gottorpě. V míru Kielském (1814) Holštýnsko odstoupilo ostrov Helgoland Anglii. Po zrušení staré říše Německé (1806) bývalé říšsko-něm. vévodství Holštýn musilo přistoupiti k Německému bundu (14. čce 1815), avšak to právě vedle jiných přičin mělo za následek vznik separatistic-kého hnutí v Š-u i H-ě, jež způsobilo celou řadu zápletek, kteréž měly za následek úplné přivtělení S-a a H-a k Prusku. Podrobnosti viz Dánsko (str. 27 a-31 a) a Německo (str. 167 a, 168 b, 169 a). — Srv. Urkundensammlung (1839 sl.), Quellensammlung (1862 sl.), Regesten u. Urkunden (1886 sl.) der Schleswig-Holstein-Lauenburgischen Gesellschaft; Christiani, Gesch. der Herzogtümer Schleswig und Holstein (1776-79, 4 sv.); t., Geschichte der Herzogtumer S. u. H. unter dem Oldenburger Hause (1781 až 1834, 4 sv., pokrač. Hegewisch a Kobbe); Waitz, Schleswig's Gesch. (1851—54, 2 sv.); t., Kurze schlesw.-holst. Landesgesch. (nové vyd. 1898); Handelmann, Gesch. v. Schles-wig (1873); Möller, Gesch. Schleswig's von der altesten Zeit bis zur Gegenwart (1888, pokrač. Godt); Frölich, Gesch. Schleswig's von der ältesten Zeit bis zum Wiener Frieden (1897); Lohr, Vorgesch. der schlesw.holst. Frage bis zum J. 1810 (1895) a j. Skč. ze **šlevic** viz Kravařský ze Šlevic.

Šlibovice viz Slivonice 2). **Šlich**, zool., viz Labrax.

Blichta, mouka ve studené vodě rozdělaná a potom (na způsob škrobu) do vařící vody vlitá. U tkalců jest š. mazadlo z mouky, kterým se natírá a tuží osnova na stavě.

linii Gottorpskou. Vévoda Jan, bratr Bedřicha II., založil r. 1582 linii Šlesvicko-Sonderburskou, jeho vnuk Arnošt Günther Šlesvicko-Sonderbursko-August Filip stenburskou a jeho bratr August Filip stir červený se střibrným klinem vzhůru podinii Šlesvicko-Beck-Glücksburskou, jež staveným a v každém ze tří polí kroužek od r. 1825 nazývala se Holštýnsko-Sonderbursko-Glücksburskou. Linie Gottorpská měla mnoho sporů s Dánskem, pomorém poli jest zlatý lev držící stříbrný

kostel s cihelnou střechou (erb Holiče – olešnického, kterou mu namluvil císař sám Weisskirchen). Uprostřed jest štítek stříbrný weisskirchen). Oprostred jest stitek striorny a na něm modrý sloup se zl. korunou a zl. podstavcem, který drží dva červení lvi. Předek jejich Jindřich Š. z Lažan žil na rozhrani XIV. a XV. stol. Synové jeho byli Kašpar, Jindřich, Mikuláš, František a Mates. Kašpar, nejznamenitější muž této rodiny, kterou svou přičinlivostí přivodl k lesku, nabyl ve svém mládí nevšedního zdělání a akademických hodností které. vzdělání a akademických hodností, kteréž jako i výmluvnost a uhlazenost jeho učinily jej způsobilým ke dvorské službě. Král Sigmund přijal jej do své kanceláře za písaře, udělil mu 1. čna 1413 hodnost palatina. S král. kanceláří provázel krále r. 1415 do Kostnice a na jiných jeho cestách a získal si záhy jeho náklonnosttak, že jej učinil sekretářem. Hledě král k tomu, že matka jeho byla Konstancie, jediná dcera Rolanda hrab. Collalto ze slavného rodu hrabat de Camino, povýšil jej 16. čce 1422 do panského stavu a udělil mu výsadu, aby jen na panských soudech odpovidal. Prospěchů pána svého obratně hájil jak r. 1419 při přijetí za krále v Čechách, tak i při zasnoubení kněžny Elišky s Albrechtem Rakouským, při sněmě Basilejském, u pa-pežského dvora v Římě. (Viz Palackého Děje, III. c., 106.) Záležitosti tyto řídil od r. 1433 jako kancléř. Za ty služby obdržel majestáty (21. srp. 1431 a 31. květ. 1434) na hrad a panstvi Bassano, po němž pak potomci se psavali. V Praze štastně jednal r. 1435 o konec válek, vypraven r. 1436 od císaře do Uher, aby korunu a klenoty přivezl do Jih-lavy. K urovnání všelijakých neshod působil vydatně, jakož se staral i o to, aby Albrecht ještě za živobyti císařova v Čechy se uvázal. V posledních letech mu císař udělil veliké milosti. Daroval mu r. 1435 Falknov dědičně, učinil jej správcem v Chebsku, 1. srp. 1437 zapsal mu Hroznětin, 24. srp. Toggenburg a jiná léna v Říši, 28. říj. purkrabství chebské, 30. říj. povýšil jej na hraběte z Bassana, 1. listop. zapsal mu celý kraj loketský i s Andělskou Horou. Císaře neopustil ani v poslední jeho hodince. O přijetí Albrechta, jenž jej podržel v kancléřství, horlivě se zasazoval (Palacký, 272). Kromě toho potřebován v rozličných jednáních. Za to obdržel Holič a Skalici v Uhřích, 26. dub. 1439 potvrzení na některé předešlé majestáty, 20. čna nový list na Hroznětín, kterýž mu králová Eliška 20. bř. 1440 dědičně darovala. Po smrti Albrechtově byl kancléřem u krále Bedřicha III., jenž 8. a 11. srp. 1442 všechny svobody rodu Slikovského potvidil. Králi věrně sloužil řídě jednání se stavy českými a dvorem římským, Na poč. měsíce čna 1449 raněn byl mrtvicí a dne 4. čce dokonal svůj život. S Aeneou Sylviem, k jchož prvnímu povýšení pracoval, spojovalo jej přátelství, a listy, kteréž mu onen psal, zachovaly se v otisku listáře Aeneova. České jeho dopisy hlavně k Oldřichovi z Rožmberka mnohé tištěny jsou zim obdržel r. 1507 léno na svůj díl hradu v II. díle »Archivu českého«. Manželka jeho (druhá?) byla Anežka, dcera Kunráta knížete jeho Pankrác. Tento přečkal (jak se vidí)

a proto ji dal 25. čce 1437 pojištění, že sňatek ten její knížecí hodnosti nemá býti na ujmu; 6. list. dal ji císař za věno knížectví odumřelé Wenden, 8. list. dal jí a manželu 2500 kop propadlých na panství chotěbuz-ském, což stvrdili král Albrecht (4. čce 1439) a králová Eliška (ca. 1440) a přiznáno r. 1441 skrze oprávce od králové ustanovené. Zemřela v září 1448. Děti jejich všechny v mládí pomřely. Jindřich, bratr Kašparův, oddal se stavu duchovnímu, přijat r. 1420 za dvo-řana král, pak se stal kanovníkem v Řezně a r. 1443 od papeže a císaře jmenován bi-skupem frisinským, ale nebyl v biskupství uveden pro odpor koncilu Basilejského. Mikuláš, druhý bratr Kašparův, držel Greisenstein († j. 1444). Františck, bratr jeho, zemřel bez dědicův. Mates jmenován byl r. 1433 palatinem, vyskytuje se od r. 1435 jako společník Kašparův, pročež naň všechny spravedlnosti tohoto přecházely. Stal se pak držitelem Bečova a Bochova. R. 1446 koupil manství Nejdek a r. 1449 zdědil (se strýci) všecko jmění po Kašparovi. Král Jiří potvrdil jemu a synovcům (20. list. 1459) právo na Chotěbuz, jež oni r. 1460 prodali. Držel také manství Sompach posud k Sasku náležité, s nímž r. 1461 do Čech propuštěn. Se strýci Václavem a Sigmundem utiskoval many kraje loketského, ale tito od krále uchránění. Král pak vyplatil od Š-ů Hertenberk a Nejdek, jež k Loketsku připojil a jim zápisně poncchal (1462). V následujících dobách drželi s králem a Loketští se stranou papežskou. Vzdorovitost Loketských omrzela je tak, že prodali kraj loketský (1471) Albrechtovi kniž. saskému, ale postoupení zmařeno skrze Loketské a jejich spojence. Vznikla z toho hotová válka mezi hradem a městem, ale konečně město přemoženo. Následek toho byl, že (1475) klatba uvalena v Římě na Matesa a jeho syny. (Viz Schlesinger, Chronik der Stadt Elbogen.) V následujících dobách došlo k novým spórům. Nežli ty byly vyřízeny, starý Mates odevzdal jmění své synům. Zemřel 16. září 1487 a pohřben v Lokti, dočkav se neobyčejného stáří Z první manželky N. z Kravař měl syny Jeronyma a Sigmunda a dceru Konstancii (manž. r. 1458 Bohuslav ze Švamberka). Z druhé manželky Kunhuty ze Švarcenburka zůstavil syny Mikuláše a

A. Potomstvo Mikuláše, bratra Kašparova, záhy vymřelo. Starší jeho syn Vilém měl Seeberg v Chebsku, na nějž obdržel (1444) potvrzení od císaře Bedřicha, a zemřel některý rok potom. Druhý syn Václav vyskytuje se od r. 1449 jako společník Matesův, ale po dělení synů jeho vystoupil ze spolku. Býval dlouhá léta purkrabím cheb-ským, v l. 1480—1502 dižel město Schöneck, r. 1486 obdržel léno na hrad Hertenberk, Šompach a Valdov. Nejstarší syn jeho Erabratra, dědil po něm a prodal Hertenberk pil r. 1539 Nepomyšl, na němž měla díl manž. r. 1523 strýcům svým Ostrovským. Z této jeho Brigitta z Leisneka († 1566); s ní také pošlosti pocházel též Asman, r. 1518 držitel

B. Synové Matesovi, Mikuláš, Jeronym a Kašpar obdrželi s otcem potvrzení zástavy Loketské (1476). Asi r. 1485 přikročili k dělení statkův, jež jim otec vzdal, a udělali díly Falknov, Ostrov a Loket. Po smrti otcové prodali r. 1489 Schwarzebach a 31. čce 1489 dělili po druhé. Každý dostal díl hradu Lokte, krome toho Mikulas Falknov, Jindřichovice, Seeberg, Nejdek, Kamersgrün, Jeronym vrchketskými, když pak poháněni byli k zem-skému soudu, padělali majestát krále Sigmunda, že jsou vyňati ze všech soudův a povinni odpovídati jen před císařem. Zemský soud nepravosti nepoznal, ale platnost majestátu popíral, poněvadž král sám byl povinen k zemskému soudu státi (1486). Ke konečnému odsudku S-ův došlo r. 1497. a) Pošlost Falknovská. Mikuláš vystavěl zámek ve Falknově a zemřel r. 1522 zůstaviv z manž. Barbory Šenkovny z Trautenberka († 19. list. 1546) čtyři syny: 1. Volf dostal za dil polovici Falknova (1522), k níž r. 1527 zdědil druhou polovici. Zemřel 12. bř. 1556, z manž. Anny Pluhovny z Rabšteina († 1585) dědicův nezůstaviv. 2. Krištof, nejmladší bratr, sloužil ve Vlaších pod knížetem Bour-bonským, byl r. 1527 při dobývání Říma a tu 26 kvét. zastřelen. Jeho polovice Falknova dostala se Volfovi. 3. Viktorin dostal r. 1522 za dil Jindřichovice (*Heinrichsgrün*) a Schönlind. Žil ještě r. 1554 († j. 1558, manž. Sekundila ze Štaufu). Mladší jeho syn Abundus dostal polovici Jindřichovic, vyženil s Anežkou Šlikovnou († j. 1559), dcerou Al-brechtovou, čásť Litovic, kterou prodal, byl nejv. lovčí kr. Čes. Zemřel r. 1589 odkázav statek (třetí) manž. Anežce roz. z Lippe (ovdovělé v. Plessen). Z dvojího manželství měl tři dcery. Mikuláš, starší jeho bratr, dostal za díl Schönlind a polovici Jindřichovic. Zemřel před r. 1582 zůstaviv z manž. Zuzany ze Štaufu tři syny. Viktorin, nejstarší syn, dostal r. 1582 za díl Schönlind, kterýž prodal před smrtí († j. 1602, manž. Eliška z Vildenfelsu). Synové jeho Hugo, Viktorin a Jan Arnošt vložili Schönlind r. 1602 ve dsky a nemajíce jmění oddali se dva padli r. 1623 sloužíce Mansfeldovi. Mikuláš, druhý syn Mikulášův, prodal r. 1591 Jindřichovice Anežce Š-ové z Lippe a držel pak Hermesgrün, který koupil od bratra Jáchyma. Tento statek zapsal r. 1603 manž. Anně Marii roz. Ślikovně (dceři Krištofa st.), ale prodal jej r. 1607 dotčené Anežce. Ze-mřel bezdětek. Také bratr jeho Jáchym ze-

jeho Brigitta z Leisneka († 1566); s ní také vyženil Doupov. Pro vzpouru odsouzen r. 1547 hrdla, cti a statku, prchl do Němec a zemřel před r. 1551 ve Wandersleben v Durynsku. Syn jeho Krištof mladší držel po mateři Doupov (Nepomyšl r. 1550 prodala) a poVoltovi a nápadnících dědil Falknov. R. 1574 koupil Podbofany, jež r. 1586 prodal. Byl r. 1601 a 1602 kommissafem k zemské defensi a zemřel 18. kv. 1615 (manž. 1. Kateřina Hrzánka z Harasova, 2. Anna z Vartemberka 1588, 3. Anna M. ze Švamberka 1597, probylice, byl r. 1615 stavovským kommissařem a r. 1618 zvolen za direktora. Povstání byl učasten hojnou měrou, pročež r. 1621 hrdla, cti a statku odsouzen. Uprchl do Cvikova, r. 1622 pochoval dvě dcery v Hofu a žil ještě r. 1628. Ze synův jeho dva zemřeli v dětství, Krištof Bedřich (* 1603) zemřel r. 1627 v Nise, Krištof Karel (* 1611) padl r. 1633 ve válce a třetí Jáchym Ondřej (* 1618) zemřel 23. pros. 1666 zůstaviv z manž. Kristiny M. ze Šumburka dceru Anežku Johanku (* 1661 — † 1706, manž. Jan Jindř. sv. p. z Malcánu). b) Pošlost Loketská. Jeronym jednal nešetrně s many. Boje se trestu jel do Uher, aby krále uchlácholil, ale nedojev Budina, zavražděn od loupežnikův (11. čce 1491). Synové jeho Šebestián, Kvirin a Albrecht byli do r. 1496 pod poručenstvím Kašparovým. První dva došedše let dělali poddaným nátisky, ale i když r. 1498 odsouzeni, Sebestián v krutosti pokračoval. K tomu se nepohodl r. 1503 s Pluhy, z čehož až válka vznikla, napřed mezi těmito a pak mezi Š-y a Loketskými (1504). Když potom Loket dobyt a vypálen, žalováno na S-y u zemského soudu. Když Sebestián nestál a nad to soud potupil, odsouzen cti, statku a hrdla a zdvižena proti němu válka z celé české země. Obležením Lokte donucen Sebestián postoupiti Lokte bratřím a trpěti nález zemského soudu. Výpověď učiněna 21. bř. 1506. Šebestián zůstal i potom vladařem a rozšiřoval Lutherovo učení, k němuž přestoupla skorem všechna rodina. Zemřel ok. r. 1527 bezdětek (manž. v. Zelking). Kvirin, jsa rytířem řádu Německého, odešel po r. 1506 ze země a zahynul v Polsku. Albrecht vojenství, Viktorin padí r. 1603 v Uhřích, byl od r. 1527 samojediným pánem nad lo-kdež i bratr jeho Jiří († 1598) zahynul, ostatní ketským krajem, byl kr. kamrmistrem a vedl r. 1527 proti Turku 200 zbrojných koní. Ok. r. 1530 získal Kynšperk, založil r. 1531 ve Varech špitál pro chudé nemocné, obdržel r. 1532 zástavou Pětipsy a Vyntířov, r. 1534 zastaven mu Kadańský hrad, prodal r. 1535 Zlonice a koupil Srbec a Budenice. Tehda byl lantfojtem Dol. Lužice. R. 1537 byl hejtmanem nad lidem do Charvat vypraveným, mřel bez dědicův. 4. Albin, nejstarší syn ale vojsko to poraženo. V ty doby a až do Mikulášův, měl po otci Nejdek, který r. 1531 r. 1538 držel v zástavě Křivoklát. R. 1541 prodal, nabyl v l. 1535-40 Děpoltovic, kou- postoupil kraj loketský strýci Jeronymovi a

nice prodal. R. 1545 nabyl Vyntířova a Pětipes dědičně, v l. 1545-48 držel také Krušovice. R. 1545 koupil Vojnin. R. 1549 prodal Budenice, r. 1550 Pětipsy. Ještě r. 1553 vložil naň král kommissi. Zemřel r. 1556. (Manž. 1. N., dcera Mikuláše Š-a; 2. Alžběta Ungnadovna ze Suneka † c. 1575.) Syn jeho Jiří obdržel r. 1534 s otcem zápis na Kadaň, ale zemřel, tuším, před otcem. Druhý syn Krištof také brzo zemřel. Jmění dědil třetí syn Ondřej a postoupil Vyntířova (1556) vdově. ale ujal jej později a r. 1558 čásť oprodal, r. 1559 prodal Pětipsy. Zemřel před r. 1565 zůstaviv z manž. Brigitty S-ovny (dcery Albinovy) syna Albrechta (* 1562). Tento zemřel og. r. 1592 odkázav Vyntířov manž. Kateřině Š-ovně (dceři Šebestiánově). Byl této

pošlosti poslední.

C. Pošlost Ostrovská. Kašpar byl šoltysem v Norimberce (1503, 1505) a zůstavil z manž. Elišky z Gutšteina syny Burjana, Štěpána, Jeronyma, Jindřicha a Lorence. Kromě Burjana († 1534), který byl purkrabím chebským, měli všichní potomstvo. aa) Štěpán (* 24. pros. 1487) byl vladařem. Na panství ostrovském založil Jáchymov, kdež objevena r. 1516 střibrná ruda. Z hojnosti střibra vybíjel od r. 1519 minci vedle obdarování královského r. 1489 a 1523, první to hrubou minci v Čechách (tolary). R. 1521 ženil se s Markétou z Rabšteina, 15. kv. 1523 dělil se s bratřími, koupil v ty časy Kynśperk, s bratřími Hertenberk. Díl svůj, Kabštein, který měl spolu s Burjanem, pustili Lorencovi za polovici Ostrova a peníze (pro Burjana). R. 1526 vytáhl s králem do Üher a odtud byl pohřešován. Asi v ty časy koupil Planou. Mouřic, syn jeho (* 1. dub. 1524), ujal po otci Planou, kterouž r. 1547 za pokuty proměnil v manství, a na poručnících vysoudil r. 1553 polovici Ostrova. Po ujci svém Václavovi z Rabšteina dědil Svržno. R. 1562 byl s cis. Maximiliánem při korunování ve Frankfurtě a r. 1574 mu Planá z manství propuštěna. Zemřel 9. pros. 1578, od-kázav Planou manželce Barboře Šenkovně z Landsperka a zřídiv nápadníky z rodu Šlikovského a Roupovského. – bb) Jeronym (* 1494), bratr Štěpánův, koupil r. 1527 Kraslice, byl purkrabím chebským (1524-40), ujal od bratři Hertenberk, k němuž koupil r. 1530 Schönbach, též koupil r. 1530 Nejdek. Obdržev zástavou Pětipsy a Vyntířov, pustil je strýci Albrechtovi, ale vyměnil si je zase s ním, dostav za ně loketský kraj. Dil svůj na Ostrově zděděný pustil r. 1537, rovněž r. 1538 Nejdek, r. 1540 díl svůj na Přísečnici. Tehda obdržel zástavou Příbram, již r. 1541 zase pustil. Koupil též Leuchtenberská léna, prodal r. 1542 Rabštein, začež koupil Mašťov, v l. 1544—48 držel také Toužetin. Proviniv se r. 1545 s bratrem a strýci proti králi, vsazen jest na Bílou věž a málem příšel o statky, jež jim po reversu 19. září studia ve vlásti, vypravén pak do Říše na učiněném proti jistým výminkám vráceny. Ale když pustil za války šmalkaldské lid »bystrá spanilost vtipu i chuť k učení a

za to obdržel Budenice, od nichž r. 1542 ves- | saský do Loketska, odsouzen jest (1547) loketského kraje a ponechány mu v zástavě jediné Kynšperk, Hertenberk, Schönbach a Kraslice (a synu Jáchymovi Mašťov). Statky tyto postoupil r. 1548 králi a obdržel za ně Svamberk. Od r. 1545 držel také Rabštein. Zemřel r. 1551. Z dvojího manželství (1. Alžběta ze Šumburka, 2. Kateřina z Gleichen) měl syny Sebestiána, Mouřice, Ludvíka a Jáchyma, z nichž prostřední dva brzo zemřeli. Sebestián dostal při dělení Švamberk s Manětinou, od níž r. 1557 prodal několik vsi, pustil r. 1560 i Manětinu a prodal r. 1569 Švamberk. Za to získal r. 1569 Rabštein a r. 1578 Bečov. Zemřel r. 1594. (Manž. 1. Voršila z Vartemberka, † 1588; 2. Sibyla Š-ovna.) Mladší syn jeho Kašpar padl r. 1588 v Polsku jsa neženat. Starší syn Jeronym stal se v Braniborsku nejv. štol-bou a lovčím. (Viz »Pam. arch.«, IX, 81.) Po své sestře Kateřiné (vdově Albrechta S-a), zdčdil Vyntířov r. 1598. Nemaje z manž. Erdmuty Zofie z Putbusu dědice, odkázal jmění Jindřichovi Matesovi z Thurnu, synu ze sestry Barbory (1612). Jáchym, hratr Sebestiánův, dostal r. 1551 při dělení Rabštein a Mašťov. Tento prodal r. 1555 a koupil za to od Jindřicha Ostrov, jejž mu král dal dědičně (1557). Stav se hejtmanem něm. lén sepsal o nich podrobnou zprávu (nyní rukps. č. 187 v c. k. arch. dvorském). V mladších letech sloužil císaři Karlovi V. Býval také praesidentem komory a fojtem Horni Lu-zice. Držel též drobné statky v okoli Prahy a pustil Rabštein (1564), ale získal Kraslici. Vypraven býv od císaře k upokojení králů danského a švédského válčících zemřel 5. led. 1572 v městě Rocheburku v Mišni v letech věku 47. Manž. jeho Lukrecie ze Salmu spravovala po smrti syna Julia panství ostrovské tak zadlužené, že je r. 1578 zastavila. Kou-pila t. r. Velechov, který r. 1582 zase prodala, bydlila pak v Neuburce n. J. a v Jáchymově, prodala r. 1585 několik vesnic. Jmění své odkázala synům. Synové jejich byli: 1. Julius stal se radou nad appellacimi a zemřel r. 1575 (manž. Marie Anna Ungnadovna ze Suneku, 2. manž. Jindřich S.); 2. Jeronym starší byl r. 1579 v Anglii a stal se tu bakalářem. R. 1580 cestoval do Říše, Švýcar a Genevy. Pak se dostal k Ludvíkovi, kníž. virtemberskému, a přijat za radu (1584). Tu odvolal »bludy Cvinglianskė« a opustil duchovní stav. R. 1585 oženil se s Annou Saloménou z Oettingen. 3. Ferdinand stal se r. 1581 radou nad appellacími a setrval v témž úřadě do smrti. Nemaje statku, ucházel se o ponecháni r. 1590 chebského hradu a r. 1593 dvorce manského ve Veleslavině. Zemřel v Praze v květnu 1618, zůstaviv z manž. Anny Zuzany z Mansfelda jedinou dceru. Potomstvo mužské měl jediný Julius, totiž syna Jáchyma Ondřejé (nar. 9. září 1569). Tento vychodiv humanitní

fensora a stal se r. 1606 reditelem konsistore podobojí. Potom byl potřebován v rozličných kommissích stavovských. R. 1610 koupil Kurovodice, r. 1611 Jindřichovice. R. 1612 ženil se po třetí s Voršilou Zofii z Oprštorfu. Od r. 1611 byl kr. radou a nejv. berníkem, r. 1618 zvolen za direktora. Odtud byl předním strůjcem povstání. Napsal krátkou in-strukci o právě volebním stavův (Goldast, t. II.), hlasoval o zavržení Ferdinanda II. a zvolení falckraběte, jehož ve Valdsasích uvítal. Potom učiněn nejv. sudím a fojtem Horní Lužice. Po bitvě Bělohorské ujel ze země a proto odsouzen cti, statku a hrdla. Zdržuje a tu znova odsouzen. 21. čna mu pravá ruka utata a pak stat. Hlava vystavena na mostecké věži, ale r. 1622 vydána vdově a přiložena k mrtvole pohřbené v kostele německém u sv. Salvatora. Vdova (po druhé Michnova) zemřela ok. r. 1649. Kromě dvou dcer měl syna Julia, jenž byl r. 1613 a 1614 rektorem praž. university a r. 1623 bez potomstva zemřel. – cc) Lorenc držel Rabštein a střidavě s Jeronymem řídil Jáchymov. R. 1534 koupil Jablonnou, r. 1538 obdržel od Jero-nyma Nejdek a r. 1540 Přísečnici, r. 1542 panství žlutické zástavou. R. 1543 vytáhli Lorenc a Jáchym s králem proti Turku, ale r. 1544 byl L. zase doma. R. 1545 postoupil Rabšteina bratru a byv r. 1545 pro uražení krále uvězněn, propadl Přísečnici. Tehda držel též Roztoky u Prahy, prodal r. 1548 Zlutice a manž. jeho Eliška Berkovna z Dubé získala r. 1549 Vraní a r. 1550 Pětipsy a Nepomyšl, r. 1554 Dašice († 1567). Lorenc bý-val kr. radou a po 20 let hejtmanem Starého m. Praž., z kterého úřadu ok. r. 1580 propuštěn († 1585). Byl třikráte ženat (1. Katerina z Vartemberka, 2. Eliska, 3. Katerina z Vartemberka). Synové jeho Jan (truksas Karla V.), Štěpán (padl v Uhrách) a Kri-Nejdek a zemřel před r. 1560 (manž. Marie z Eku, r. 1560 zase vdaná za Abunda), Kristof byl na výpravě ve Francii a ujal po r. 1560 od otce Nejdek. Zemřel 21. čce 1578. Z manž. Barbory Mašťovské z Kolovrat zůstavil syny a dcery. Synové byli: 1. Štěpán, r. 1588 zletilý, převzal r. 1590 Nejdek, z ně- od nápadníkův skoupila a Bedřichovi r. 1585 hoż bratří splatil, avšak aby tak učiniti mohl, prodal r. 1594 Dépoltovice a r. 1602 Nejdek. koupil Kočov. Planou a příkoupené statky Ony koupil sice r. 1602, ale zase prodal a zapsal r. 1606 Kašparovi, držiteli Haunšteina, koupil Grassengrun, R. 1604 koupil Čera a druhé manž. Marii ze Šumburka zapsal dice, jež vyměnil r. 1605 za Věrušičky a Tý- r. 1609 Krásný Dvůr. Byl kr. radou a nejv. niště, ale tyto si r. 1608 zase vyměnil za minemistrem a zemřel 18. pros. 1611. Kašpar Údrč, jejž r. 1613 prodal. R. 1617 koupil Ve- oženil se před r. 1610 s Eliškou purkr. z Dolechov. (Manž. 1. Judita Kateřina z Rederu, nína, jíž r. 1616 prodal Haunštein. Zemřel

dobrým mravům«. R. 1598 ženil se s Annou 2. od r. 1601 Eva ze Šlejnic). Synové jeho Libšteinskou z Kolovrat. Po její smrti ženil Štěpán a Krištof Arnošt († 1620 na Bílé se po druhé s Annou Kateřinou ze Smiřic Hoře) sešli bez potomkův. 2. Jan Ludvík se po druhé s Annou Kateřinou ze Smiřic Hoře) sešli bez potomkův. 2. Jan Ludvík († 1610) ovd. Vartemberskou a vyženil s ní dlužil se již r. 1588 a vystěhoval se, tak že Svijany a Roveň. Sám měl v l. 1601-05 r. 1595 nebylo jeho bydlo známo. Z manž. Věrušícky. Z. Theobald připsal mu r. 1609 Adriany ze Steinbecku zůstavil syna Krisvé dějiny husitské války. T. r. volen za de- štofa Melichara a Jiříka Bedřicha (r. 1634) dlužil se již r. 1588 a vystěhoval se, tak že r. 1595 nebylo jeho bydlo známo. Z manž. štofa Melichara a Jiříka Bedřicha (r. 1634 gubernátora na Landšperce), kteří neměli potomstva. 3. Vilém držel napřed Sittmes-grün, r. 1591 koupil Drahonice a zemřel ok. r. 1604. Manž. jeho Dorota Novohradská z Kolovrat prodala r. 1608 Drahonice. (2. manž. Údrcký.) Štarši jejich syn Albin zavražděn r. 1619 na Fridlantě, mladši Hanuš Jindřich měl z Anny Kochtické syna Viléma Jindřicha, který ještě r. 1649 žil, avšak z dvo-jího manželství (1. M. Anna z Lichtenšteina, 2. Helena z Trautisch) potomstva nezůstavil. 4. Matouš obdržev r. 1599 penize za dil koupil r. 1600 Velechov. Od r. 1594 byl ženat s Rosinou Alžbětou z Viršperka, která po se v Sasich, k rozkazu kurfirštovu dne 18. bř. jeho smrti († j. 1612) držela Velechov, Mebyl jat a po 9 neděl držen u vězení v Dráž-ryčov a Haidles (2. manž. Vchynský). Dětí danech. Dne 27. kv. dodán na hrad pražský neměl. 5. Krištof koupil r. 1598 manský statek u Falknova a bydlil r. 1611 v Podbořanech. Manž. Anežka Vaikartka z Perglasu držela r. 1602-04 Brodec. Dětí neměli. — dd) Jindřich, praděd nynějších S-ů, založil pošlost Haunšteinskou. R. 1526 vyjel s králem do Uher, odkudž r. 1527 se vrátil. Skoupil dva díly hradu Haunšteina (1528). S bratřími měl díl na Jáchymově, ale právo vybíjeti minci vzato jim r. 1528 a ponecháno jen na 10 let, aby bili podle výminek ustanovených. Zemřel t. r. (Manž. Hypolita hrab. Hohenlohe). Skrze dva jeho syny založeny dvě pošlosti: aaa) Kašpar, starši syn Jindřichův, založil pošlost Planskou. Týž obdržel r. 1530 s bratrem majestát na doly haunšteinské. Maje s bratrem polovici Ostrova, přikoupil r. 1537 druhou polovici od Jeronyma a prodal r. 1540 svůj dil Přisečnice. Ok. r. 1543 přijal od bratra za dil Haunštein, kterýž r. 1547 z pokuty proměnil v manství. Nad to sepsal r. 1549 težký zá-vazek, že z panství svého nesmí vyjížděti. Z manž. Elišky z Vartemberka zůstavil syny Bedřicha, Jindřicha a Prokopa, kterým Haunštein z manství propuštěn (1574). R. 1578 prodali Velechov. Prokop padl pred r. 1604 v boji, nebyv ženat. Jindřich dostal od bratra štof zemřeli před otcem. Jan držel od otce za díl Haunštein a Himmelstein a zemřel 24. ún. 1585. Zůstavil z manž. Anny M. Ungnadovny ze Suneka syna Kašpara, jemuž nebylo možno Himmelstein udržeti, a proto r. 1587 prodán. Bedřich oženil se s Barborou ovd. Š-ovou roz. Šenkovnou z Landsperka († 18. list. 1597), která statek Planou zapsala. R. 1591 získal Krásný Dvůr a r. 1602

bezdětek a Planá spadla na druhou pošlost. bbb) Jindřich, zakladatel pošlosti Kopidlanské, obdržel od bratra za díl Ostrov, který r. 1557 pustil Jáchymovi. Od krále dosazen r. 1558 za úředníka zástavního na Bečov, který držel ještě r. 1569. Zemřel některý rok potom, zůstaviv z manž. Kateřiny z Gleichen (1547) syny Filipa a Jiří Ar-nošta a 6 dcer. Onen ženil se r. 1589 s Johankou z Lobkovic a zemřel ok. r. 1599 i s manželkou. Syn jeho Děpolt Jindřich a dvě dcery vychováni u Kateřiny Šelma až 1726 měl Libořice. Byl r. 1684 radou berkové. Děpolt zemřel bezdětek. Arnošt dvorské komory, r. 1692 kr. místodržícím, oženil se r. 1591 se Sidonii Colonkou z Felzu soudcem zemským a praesidentem komory a zemřel před r. 1612. Starší jeho syn Be- a r. 1694 c. k. skut. tajným radou. První (1604 nezletilý), oddal se vojenství, bojoval odkázala mu Velké Horky do života. R. 1716 v Nizozemsku, Uhrách a Savojsku, pak byl oženil se po druhé s Annou Josefou Kraplukovníkem u stavů českých a na Moravě, ale záhy přestoupil do cís. služeb, r. 1621 z té ani z oné muž. potomst a. Leopold, nařízen za nejvyššího pluku německých knech brat jeho mladší, stal se r. 1689 nejvyšším tův. R. 1623 stal se generálem zbrojmistrem, nad plukem dragounův a r. 1692 jeho ge-bojoval r. 1625 pod Valdšteinem proti Dá-i neralvachtmistrem a majetníkem. Potřebonům. Pak táhl do Uher, kdež se osadil v Pov ván potom v poselstvích strany nástupnictví váži, ale zajat tu od Jiříka Rákóczyho. Vyv ve Španělich, r. 1699 míru v Karlovcích. nem a bojovav šťastně a vydatně pronikl až stal se generál. voj. kommissařem, pak c. k. do Jutska. Maje přízeň u Valdšteina stal se tajným radou, generál. polním maršálkem a říšských hrabat a usazen na švábské stolici. Zdědiv Planou zřídil tu mincovnu, bezpochyby na základě majestátův z 19. srp. 1625 a 29. říj. 1626, jimiž svobody rodu Šlikovského potvrzeny. Později zjednal si majestát (24. září 1641) na potvrzení domnělého majestátu, daného r. 1437 na právo minci vybíjeti. Nový majestát na minci obdržel 20. led. 1646. Jindřich nahromadil veliké jmění. Na Moravě získal Ejvanovice a z té příčiny byl nějaký čas nejv komorníkem mark. Mor. R. 1628 koupil Poláky, Haunštein a Měděnec, pak Kunštát, Ploskovice, Veliš a Staré Hrady, Záhořany, z nichž některé mu teprve r. 1637 ve dsky vloženy. Za Ejvanovice vyměnil si Kopidlno. Zemřel 5. led. 1650 a pochován na Strahově vedle manželky Anny Marie Alžběty ovd. Lobkovské roz. ze Salmu (vd. 1623, † 15. říj. 1647). Syn jeho František Arnošt chtěl se oddatí duchovnímu stavu hrab. z Varrensbachu). Avšak mladému pánu Planou, Haunštein, Měděnec, Kopidlno, Veliš, Staré Hrady, Záhořany a Kunštát. Z toho prodal ihned Záhořany. Býval c. kr. kom. soudcem zemským a říšským dvorským ra-

u Kopidlna. Zemřel 16. srp. 1675 (manželka 1. Marie Markéta Ungnadovna hr. z Weissenwolfu, † 1661, 2. Helena, sv. p. Traudisch, † 1700, zase vdaná Taaffe) Kromě dcer zůstali po něm synové František Josef (nar. 1656) a Leopold Ant. Josef (* 1663). Tento vysoudil si čtvrtinu dědictví (1684), v němž mu postoupen Veliš, ale prodal jej již po dvou letech (1688). Ostatek, totiž Staré Hrady a Kopidlno, podržel František. Týž koupil r. 1686 Jičíněves, získal zase Veliš a v l. 1718 dřich zemřel bezdětek. Jin dřich, drúhý syn jeho manž. Silvia Kateřiná zé Vchynic († 1713) koupiv se odtud zase sloužil pod Valdštei- r. 1707 k uspořádání kníž. Milánského. R. 1708 r. 1627 polním maršalkem. Když učiněn mír konečně r. 1713 nejv. kancléřem. Vyznamenán s Dány, opustil vojnu, ale jmenován r. 1632 byl řádem zlatého rouna. Zemřel 10. dub. pracsidentem vojenské rady a tajným radou. 1723 ve Vídni a pohřben v Praze v kostele Filip, král španělský, vyznamenal jej řádem sv. Víta. (Manž. 1. Klára Rosalie hr. z Kouzl. rouna. Konečně přijat jest do kollegia nic, držitelka od r. 1693 Dolních Kralovic, † 1693; 2. Marie Josefa Vratislavka z Mitrovic, od r. 1695, † 10. led. 1737). Syn jeho František Jindřich (* 1696) dědil po otci Radim a Žabonosy a po strýci majorát ro-dinný. Stal se r. 1720 radou u české dvor. kanceláře, r. 1741 nejv. maršálkem, r. 1743 prvnim sněmovním kommissařem. Od r. 1723 byl ženat s M. Eleonorou Lucii z Trauttmansdorffu († 10. bř. 1769). Zemřel r. 1766. Syn jeho Leopold Jindfich (* 1729).byl tajným radou kom. a vicepraesidentem bankální deputace a zemřel v červnu 1770 (manž. od r. 1754 M. Antonie hr. z Frankenberka). Byl poslední, který razil dukáty a tolary (1767). Synové jeho byli Josef Jindřich (nar. 1751) a dva, kteří v dětství zemřeli. Josef, c. k. taj. rada a kom., mimořádný vyslanec a plnomocný ministr v Kodani a Mohuči a nejv. komorník kr. Čes., zemřel 13. pros. 1806 (manž. od r. 1782 Filipina Lidmila hrab. a vstoupiti do Kartouz. Otec proto ustano-vil (pokud by při tom zůstalo), aby dědila Josef Jindřich (* 23. kv. 1789) vystudoval dcera Marie Sidonie († 1691, vdaná za práva, vypravil r. 1808 ze svých statků tři 1. Otu hrab. z Friedberka, 2. Gustava Adřía kumpanie zemské obrany, stal se r. 1809 poručíkem u kyrysníků, pak pobočníkem znechutil se již noviciát, proto r. 1651 vy- u FML. hrab. z Bubna, bojoval poprvé u Pastoupil a ponechav sestře Ploskovice ujal sova, pak se stal nadporučíkem u hulánů a v čas míru rytmistrem u husarův. R. 1810 vzal odpuštění, ale r. 1813 vstoupil zase do vojska, bojoval u Drážďan, Perna, Chlumce a Varvažova. U Lipska odrazil dvakráte útok dou. Majestátem d. 28. bř. 1661 povoleno francouzské jizdy, ale přišel tu o pravé oko. mu zříditi svěřenství. Prodal r. 1663 Haun- (Vypíchl mu je kozák, jemuž bránil trýzniti štein, r. 1665 Planou, ale koupil za to statky zajaté.) Po vzetí Paříže stal se majorem a

v pozdějších letech postoupil za polního pod-, várny na porculán, vápenky a cementárny. marsálka. V bojích r. 1848 vyznamenal se jako udatný a obezřelý vůdce. Když kníže Windischgrätz chystal se do Uher, Š., jenž byl gubernátorem krakovským, obdržel rozkaz, aby vtrhl od severu do Uher. V prosinci 1848 vtrhl průsmykem Dukelským po obtižné cestě do Uher, porazil povstalce u Budaméru a obsadil Košice. Nepříteli silnějšímu nemálo škodil, ale namířeným ranám se obratně vyhýbal. Dne 28. pros. zvítězil u Siksa, 4. led. 1849 odrazil útok u Košic. (Za to obdržel ryt. kříž řádu M. Terezie a stal se tajným radou.) V následujících bojich byl činným; ale nejvíce se vyznamenal při dobývání Rábu 28. čna 1849 (za to dostal komandérský kříž téhož řádu). Vyznamenal se i v bitvách u Ace a Komárna (2. a 11. čna) a 10. srpna porazil Görgeje u Temešváru. (Voj. kalendář 1863, Nekrolog.) Po ukončení války obdržel veliký kříž řádu želez koruny, jmenován (5. září 1849) generálem jizdy a velitelem na Moravě a ve Slezsku. R. 1854 velel čtvrtému sboru v Haliči. S tímto vy-táhl r. 1859 do Přímoří, odtud povolán do Benátska, aby velel druhé armádě, s níž byl účasten bitvy u Solferina. Později jmenován doživotním členem panské sněmovny. Zemřel 17. bř. 1862 a pohřben v Libáni. (Manž. 1. od r. 1817 Marie Zofie hr. z Eltzu, † 4. září 1821, 2. Vilémina ovdovělá Brukherová v. Donau roz. Breuerová, † 1862). Syn jeho Jindřich (* 1820, c. k. nadporučík) zemřel před otcem (11. srp. 1859), zůstaviv syny Ervina (* 1852, dědice majorátu a dědičného člena panské sněmovny) a Františka (* 1854). -Srv. Miltner, Privatmünzen; Drivok, Aeltere Gesch. der Stadt Eger, str. 296. Sck.

Silkoves, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Jičin, fara Veliš; 41 d., 249 obyv. č. (1900). Silsselburk (něm Schlüsselburg, v lidové mluvě ruské Śljušin), új. město v rus. gub. petrohradské, při výtoku Nevy z Ladožského jezcra, na 63 km vých. od Petrohradu. Leží na levém břehu Něvy při stoku jejím s Po-ladožskými kanály, na ostrově leží bývalá pevnost, nyní s'átní vézení. Má 5285 obyv. (1897), velikou tkalcovnu státní založenou Kateřinou II., s 1000 dělníky a výrobou v ceně 21/2 mill. rublů. V době letní město oživeno bývá plavbou po řece Něvě do jezera La-dožského i Onězského. Š. původně Orěšek, založen jako pevnost r. 1323 velikým knížetem Jiřím Danilovičem. Byl předmětem čas-tých bojů mezi Švédy a Rusy, od r. 1611 s krátkým přerušením náležel Švédům až do r. 1702, kdy 12. říj. po dlouhém obléhání padl v moc Petra Velikého. Petr pevnost zesílil a použil jí za základnu v dalších bojích proti Svédům, založil tu nové kasárny, kostely a továrny. Za Alexandra I. pevnost

Velký obchod transitní.

Šljach (rus. шляхъ) čili šlak (pol. szlak), cesta, kterouž asijská kočující plemena, Pe-čeněhové, Chazaři, Polovci a Tataři, pronikala na Rus a (Tataři) do Polska. Nejstar-ším š-em čili (po tatarsku) sakmou byl t. zv. Končakovský š., táhnoucí se podnes od dněprovských stepí západními újezdy charkovské a kurské gubernie ke starému městu Putivli. Jméno obdržel po poloveckém knížeti Končakovi, který ve XII. stol. vtrhl se svou hordou za sěverským knížetem Igo-rem do Posemí. Podrobnější zprávy máme teprv o cestách tatarských. Tataři krymští chodili do moskevských krajů třemi hlavními cestami, jež se nazývaly: 1. Kalmiusská sakma (nejvých. cesta vedoucí od břehů Azovského moře, od řeky Kalky, k městům Oskol a Livny); 2. Izjumská sakma, západně od Kalmiusské; 3. Muravskij š., nejzápadněji. Od těchto tři hlavních cest šly cesty druhého řádu Do Polska vedly rovněž tři hlavní šlaky: 1. Černý, nazvaný od toho, že po něm přicházelo do Polska černé neštěstí, t. j. vraždění, loupení, pálení a mor. Turecky se nazývala tato cesta Kerman joli (Karavanni cesta), lid ukrajinský ji nazýval podle vůdce hajdamáků Špaka šlakem Špa-kovským; 2. Kučmenský čili Podolský šlak; 3. Valašský šlak. Všechny tyto tři cesty sbihaly se u Lvova. Hlidány byly strážemi, jež byly povinny pozorovati příchod tatarských hord.

Sljapkin Ilja Aleksandrovič, literární historik rus. (* 1858), vzdělav se na universitě petrohradské, kde byl žákem Oresta Millera, přednášel od r. 1888 rus. slovesnost na téže universitě. Od r. 1901 jest profes. tamže. Vedle toho od r. 1890 přednáší na vyš. ženských kursech a od r. 1896 na Aleksandrovském lyceu. Vedle dissertace Sv. Dimitrij Rostovskij i jego vremja (Petr., 1891) hlavnější jeho práce jsou: Šestodněv Georgija Pisida (t., 1882); Pověst o Vasiliji Zlatovlasom (1882); Carevna Natalja Aleksějevna i téatr jeja viemeni (1898) a j. Jeho redakci vydány sebrané spisy Gribojedova, kommentované vydání papírů Puškinových Iz něizdanních bumag A. S. Puškina (t., 1903), sborník rus. umělecké lyriky Volna (t., 1892) a Rus. sol-datu na pamjat o Puškině (t., 1899, vydáno

ku přání carovu).

Sljušin viz Šlisselburk.

Slojiř (z něm. Schleier), závoj, rouška.

Slotava, ves v Čechách, hejtm. Poděbrady, okr., fara a pš. Nymburk; 31 d., 271

obyv. č. (1900), sušárna na řepu. **Šlovice: 1) Š.**, ves v Čechách, hejtm. Rakovník, okr. Křivoklát, fara a pš Slabce; pich proti svedům, založil tu nové kasárny, kakovník, okr. Křivoklat, fara a pš Slabce; kostely a továrny. Za Alexandra I. pevnost byla r. 1810 zrušena a od r. 1882 jest politickým vězením. — Újezd šlisselburský cub. petrohradské na jihozáp. břehu jezera Ladožského a na obou březích Něvy má 38964 km² s 49.806 obyv. (55% Rusů, 43% tobyv. č., 381 n. R. 1245 jmenuje se Soběhrd 38964 km² s 49.806 obyv. (55% Rusů, 43% tobyv. č., 381 n. R. 1245 jmenuje se Soběhrd a okr. Horš. Týn, fara Bukovec, pš. Semě-

Šlovičtí ze Šlovic. **Slovický** ze Šlovic, příjmení staročeské rodiny vladycké, která pocházela ze vsi Šlovic za Klatovy (crb. 3 makovice). Předek jejich Dobeš držel již Šlovice ke statku Puclicům a k tomu dostal zástavou od kláštera kladrubského ves Chřenovy (1499) a od krále pustou ves Strachotín (1502). Potomek jeho Jan Dobeš držel také Horní Kamenici (statek manž Anny Bohuchvalovny a zemřel r. 1578 zůstaviv z manž. Mandalény z Kočova syna Jana a dceru Annu (manž. Litolt Kozelka ze Hřivic). Jan řeč. starší ujal Puc-lice a zemřel r. 1609 zůstaviv tři syny a dcery nezletilé, jejichž poručníkem byl napřed strýc Vilém a pak matka Anežka roz. Letinská ze Snopoušov. Adam, nejstarší syn, generalkvartyrmistr a rytmistr, zabit r. 1628 na vojně. Bratři jeho Jan Vilém a Diviš Heřman ujali po nem Puclice, ale neudrželi jich. R. 1644 prodány pro dluhy. Diviš, r. 1644 již sám živý, zemřel ok. r. 1648. Jmění jeho dědily sestry Sibyla Eliška († 1655, vdaná Sofmanová), Lidmila Kateřina († j. 1666, napřed Bubnová, pak Štaufenbergerová) a Aléna Mandaléna (vd. Henygarová). Dotčený Štěpán (1546) dědil s manž. Reginou ze Chřínova statek Bukovou a zemřel r. 1582. Sy-nové jeho byli Vilém, Karel Jan (němý) a Dobeš. Společně drželi Bukovou. Vilém seděl v Cermné, Karel měl ještě r. 1629 Horní Kamenici. Všichni zemřelí, jak se zdá, bez dědicův, tak že ok. r. 1650 již žádného zákonitého muž. potomka této rodiny nebylo. Jediný Dobeš zůstavil nemanželského syna Jana Viléma Bukovského, kterého Ferd. Vilém Slavata jako falckrabě (1667) legiti-

Šlovský ze Ślovic, příjmení staročeské rodiny vladycké, která pocházela ze vsi Slovic u Rakovníka. Předkové jich byli Otik (1383), Drahoslav (1385-1419 na Sadině), Mikšík (1385-1395 na Sadině). Tento měl syna Janka († c. 1428). R. 1403 žil jiný Otík a jeho snad synové byli Kuneš († j. 1437) nou i druhá polovice, a Bartoš († j. 1460). Kunšovi synové byli tak že celý Š. byl do Jindřich a Sulek. Sulkovým snad synem r. 1566 pod vládou to byl Otik (1482), jenž prodal r. 1498 Šlovice. Kromě toho měl Třeboc, kterou také prodal ok. r. 1525. Syn jeho Jan držel statek Olešnou (1543) a od r. 1549 také čásť Chřašťan. Václav, jenž držel v ty časy Svojetin a Veclov, był bezpochyby bratrem Janovým; neb Jan r. 1563 i ten statek držel. Byl radou č. komory a zemfel 24. srpna 1573. Synové jeho Jiřík a Krištof drželi Olešnou, každý po polovici. Jiřík zavražděn r. 1595 v Újezdě sv. Kříže od několika zemanů maje teprv 18 let svého věku. Krištof dědil r. 1597 po

vice; 15 d., 85 obyv. n. (1900), odtud pošl | nou, a c brzo potom zemřel. Olešnou dědila po ném sestra Lidmila, která byla třikráte vdaná (1. Sigmund Sokol z Mor † 1608, 2. Bohuslav Kaplíř ze Sulevic † 1612, 3. Jan Jindřich Cukr z Tamfeldu). Olešnou držela do r. 1631.

Šluknov (Schluckenau), město v sev. Čechách, 339 m n. m., nad potokem Stříbrnici a při žel. tr. Rumburk-Mikulášovice, má 15 obyv. č., 5095 n. (1900), uprostřed náměstí děkanský kostel sv. Václava (ve XIV. stol. z Hrádku). Na Puclicich seděli r. 1546 bratří far.), radnici, okr. hejtm. a soud, správu kon-Dobeš a Štěpán. Onen ujal pak Puclice trolního okresu finanč. stráže, pš., telegraf, telefon, dvě 10tř. obec. a 2 měšť. šk. pro chl a div., šk. průmysl. a odbor. tkalcovskou, měst. museum, veřej. nemocnici, sirotčinec. klášter sester sv. Karla Borrom., evang. kazatel. úřad, pobočku Rak.-uher. banky, měst. spořitelnu, okr. záložnu hospodář. a jiné ústavy peněžní. Průmysl zastupuje pivovar, válc. mlýn, koželužna, továrny na lněné, vlněné a bavln., kovové a kožené zboži, punčochy, výrobu uměl květin a hedvábných stuh, dále jsou zde žulové a syenitové lomy a týdní a výroční trhy. Obyvatelé vedou čilý průmysl a obchod textilní a tu a v okolí výroba z osikových vláken na muž. a damské klobouky. Alod. panství Š. s Fürstenwaldem a Fugavou (1933 24 ha půdy) se zámkem a pivovarem, par. pilou a mlýnem drží Arnošt Grumbt, saský kommerční rada. Erb městský (vyobr. č. 4111.) ve zlat, štítě dvě černé ostrvy Berkovského rodu. Š. založen někdy

ve XIII. stol. od Slavka pro něm. kolonisty a dostal německé jméno Slaukenowe, Ślawkenawe. Připomíná se po prvé r. 1296. Tchdy byl příslušným ke hradu Honšteinu v nynějších Sasích. Při dělení zboží Berkovského koř r. 1410 dostala se polovina zboží šluknovského ke hradu Tolšteinu a r 1453 smě-

Č. 4111. Znak města Šluknova.

r. 1566 pod vládou tolšteinskou. Za doby te S. opevněn pevnou zdí i hradem a Berkové značně zalidnili osadu obyvatelstvem ze Saska. Za panování (v XVI. stol.) rodu Šlejniců rozšířeno zde značně učení Lutherovo a obyvateistvu za nich dostalo se značných svobod. I řemesla, zejména soukenictví a platenictví, doznala velikého rozvoje a město samo slynulo zámožností. Před městem také obnoveny staré doly na měď. Při dělení zboží Šlejnického dostal Š. za díl Arnošt ze Šlejnic, jenž postoupil Š. své manželce Lidmile z Lobkovic. Po smrti její uchvácen Š. od věřitelů a prodán (1607) Albrechtovi ze Šlejnic, od věhoží jej kovněl z 1618 od vězení se prodán (1608) se představá za postoupil z 1618 od vězení se prodán (1608) se představá za postoupil z 1618 od vězení se proda představá za postoupil z 1618 od vězení se proda představá za postoupil za postoupil z 1618 od vězení se proda představá představá za postoupil z 1618 od vězení se proda představá za postoupil z 1618 od vězení se proda představá za postoupil z 1618 od vězení se proda postoupil z 1618 od v jiříkovi Birkovi z Nasile čásť Domousnic, od včřitelů a prodán (1607) Albrechtovi ze kterou spoludědici pustil. Také dosáhl práva Šlejnic, od něhož jej koupil r. 1618 Ata ze odhádaného na statku Dubkovicích, jež r. 1608 Staršedlu. Tento účastnil se odboje stavů prodal. Zemřel r. 1609 maje včku 85 let. Jedenských, začež jemu z trestu Š. od král. kodiný jeho syn Adam držel ještě r. 1615 Oleša mory zabrán a prodán (1623) cizozemci Volence v svetník prodán svetník svetník svetník prodán svetník s

konečně dostal se Š. Žoni a skrze ni do rodu nadaného debutanta (6. led. t. r.) pravý obor z Dietrichšteina. Dietrichšteinové seděli tu jeho schopností a již zde přidělovány Š hovi do r. 1716 a založili zde několik osad. Poslední z rodu tohoto Marie Arnoštka přinesla (1745) zboží šluknovské svému druhému ovšem hrával vše, jak bylo třeba. Po odmanželu Aloisiu Tom. hraběti z Harrachu, chodu Frankovského od Svandy (1869) přejehož potomci seděli zde do r. 1876. R. 1577 skoro celé město vyhořelo. R. 1615 založeny zde kostelní knihy. Pohromy války 30leté přivedly město na žebráckou hůl; tehdy nemohlo město ani zaplatiti vrchnosti dávek. V l. 1634, 1710 a 1745 zastiženo město veli- hned potom zpíval Silvu v opeře »Ernani«. kými požáry, zejména r. 1710, kdy shořel Jako člen a režisér městského divadla v Plzni kostel, pivovar a 163 domů. R. 1680 posti- přešel na zemskou scénu v Praze pohostinženo město zhoubným morem a války slezské přinesly městu značné škody. V l. 1711 až 1714 stavčn znova kostel. Rozvojem průmyslu a obchodu zmohlo se město tou měrou, že r. 1755 čítalo 336 mistrů tkalcovských, dále se zde rozšířilo punčochářství, jež si založilo zde i svůj cech. Š. je rodi-štěm Dom. Kindermanna. — Okr. soud šluknovský má na ploše 8727 ha² 3810 d., 48 obyv. č., 27.489 n.; z 28.085 přít. obyv. 27.661 katol., 394 ev., 12 ž., 18 j., z těch 13.341 muž., 14.744 žen. — Okr. hejtmanství šluknovské, k němuž náležejí okr.

odebral se na odpočinek. S. náleží vedle ních domácích autorů. Ve všech svých umě-Fr. J. Zoubka a J. Kvačaly k předním zna- leckých kvalitách vynikl na divadelní výstavě telům a vykladatelům Komenského, k němuž videnské (1892), jako herec pak na četných všechny jeho práce se odnášejí. Vedle čet pohostinských hrách doma i v cizině. Š je ných článků, jež roztroušeny jsou po časo- svérázným umělcem, jehož vážné i komické písech paedagogických, přeložil z Komen- postavy působí stejně životně, a jsa výborského mimo jiné: Unum necessarium (Rych ným hercem genru dovede se povznésti nov, 1881); Nejnovější methoda jazyků na i k samým výšinám tragiky. Vojnar v Jirászákladech didaktických mocně vyvedena (t., kově »Vojnarce«, Oinomaos ve Vrchlického 1882—87); Didaktika Veliká (t., 1883—84); »Námluvách Pelopových«, král Lear a Juan Drobné spisy (Přerov, 1886); Brána věcí ote- (Sedlák svým pánem), Jago, Michonnet (Adrivřená, to jest Moudrost prvá, kterou vůbec nazývají metafysikou (Přerov, 1886). Sebrané spisy vychovatelské: Brána věcí otevřená; Probné spisy; O nápravě věcí lidských; Škola hrou (Vel. Meziřičí a Přerov, 1886 až 1892); O nápravě věcí lidských porady obecné 1892); O nápřavě věcí lidských porady obecné vadelních přací, z nichž veselohra *Premiéra* čásť prvá: Panegersia, povzbuzení obecné na vsi, komédie Zlato (1900) a činohra Dycra (Přerov, 1890); Škola hrou neboli Encyklo-pédie živá, to jest Brány jazyků divadelní výkon (t., 1891); J. A. Komenský, životopisný

fovi z Mansfeldu. Po smrti Karla Adama, dospívaje v sílu stále pozoruhodnější. Bystrý syna Volfova, následovaly jeho sestry, z nichž Svanda seznal hned po prvním vystoupení úlohy ponejvíce rázu charakterního, vážné i komické, později také intrikáni, ač celkem vzal celý jeho obor a byl zaměstnáván tak hojně a všestranně, že v Ml. Boleslavi na př. hrál France Moora v »Loupežnících«, druhého dne Mrkvičku v operettě »Žádný muž a tolik děvčat«, třetího dne krále Leara a přešel na zemskou scénu v Praze pohostin-skými hrami 2., 6. a 8. bř. 1874 v úlohách Jozy (Farář z Podlesí) a Dornenkrona (Služebník svého pána), po nichž ihned enga-žován. U prozatímního divadla pobyl do r. 1878. I zde byl nucen zpívati v operettách (při zahajovacím představení v Novém českem divadle r. 1876 zpíval Plutona v »Orfeu v podsvětí«) a i jinak si neváženo jeho sil, vrátil se tedy ke společnosti Švandově, u niž setrval do r. 1883, kdy dne 13. čna v rolli Richarda III. vystoupil v Novém českém divadle jako již engažovaný člen Národního divadla, v němž teprve zcela se rozvinula soudy Š. a Hanšpach, zaujímá 19.085 ha², všecka jeho umělecká mohoucnost. Již za má 7207 d., 61 obyv. č., 51.114 n. (1900).

šmaha: 1) Š. Josef, čes. spis. paedag.
(* 12. dub. 1843 ve Lhotě Úřetické na Pardubicku). Vystudovav gymnasium v Litomyšli a filosofickou fakultu v Praze, působil myšli a filosofickou fakultu v Praze, působil nosobitý tón ve vnější i vnitřní výpravě, což na gymnasiu v Rychnově n. Kn. a v l. 1877 se mu zvláště zdařilo v některých operách až 1905 byl professorem v Rakovníce, načež Smetanových a v četných pracích činoherdelně se na odpočínek Š. příleží vedle ních dovácích autorů. Ve vřech svéch uměnosticky spich dovácích autorů. Ve vřech svéch uměnosticky spich dovácích autorů. Ve vřech svéch uměnosticky spich dovácích autorů. enna Lecouvreurová), Metellus (Pomsta Catullova) a Valenta v »Paličově dceři« projevují ve svém souboru nejvýznačnějši asi stránky jeho mimického umění. Š. je také obratným vypravovatelem a napsal řadu dibyly provedeny i v Narodním divadle. Že t nárys (t., 1892); Důležitost a učinek Kralické ných feuilletonů Různí lidé a různé dojmy bible v literatuře české (*ČČM.«, 1878, 1879). (1901), Z měst i vesnic (1901) doplžníť S jest členem České akademie

S jest členem České akademie. jeho literární činnost.

2) Š. Josef, dram. umělec čes. (* 1848 | Smahová Tereza, div. herečka čes. v Karlině). Po nedlouhých studiích odešel (* 1857 v Kutné Hoře). Pocházejíc z vlastek cestující divadelní společnosti Čížkově, necké rodiny P. M. Veselského, přilnula u níž vystoupil po prvé 11. led. 1864 v No- již záhy k dívadlu, a když do jejího rodiště vém Bydžově. R. 1867 stal se členem spo- přibyla divadelní společnost J. J. Stankov-lečnosti Švandovy, u níž setrval plných 7 let, ského, vystoupila u ní po ochotnicku 1. list.

1874 v »Sirotku lowoodském« a po další sever a za ním odebrali se do svých zemí ještě hře odjižděla s ní do Jičína jako již engažovaný člen. Pobyvši u teto společnosti až do jejiho rozchodu v Plzni r. 1875, byla pak engažována k divadelní družině Švandově, vrátila se s ní r. 1876 do Plzně a hrála zde všecky přední rolle tehdejšiho repertoiru. R. 1880 provdala se za J. Smahu. Vy nikala v oboru hrdinek a milovnic. Titulni úlohy »Panny Orléanské«, »Marie Stuartky« a»Salomeny«, Claire v »Majiteli huti«, Alžběta v »Noci na Karlštejně« byly jejími nejvý-značnějšími výkony. R. 1886 a 1887 byla členem Nar. divadla, avšak jsouc odkázána pouze na menši úlohy vzdala se dalši umělecké působnosti. V r. 1894 po krátkou dobu vě-novala se úsilně divadlu v Národním domě vinohradském, načež zcela ustoupila do rodinného života. JL_{j}^{2} .

Šmalkaldská válka. V pros. 1530 utvořilo v Smalkaldech devět protestantských knížat a jedenáct říšských měst t. zv. Šmalkaldský spolek na obranu proti každému útoku na víru protestantskou a politickou samostatnost se strany cís. Karla V. a stavů katolických. Za náčelníky zvoleni Jan Bedřich, kurfirst saský, a Filip, lantkrabí hesský. Členové spolku navázali hned styky s Francii a Anglii, odepřeli Karlu V. pomoc proti Turkům a neuznali bratra jeho Ferdinanda I. za řím. krále, tak že Karel V. byl nucen povoliti náboženský mír Norimberský (23. čce 1532). Moc spolku pak neustále vzrůstala, neboť se vzrůstem protestantismu přibývalo mu i nových členů. Členové spolku postupovali společně v otázkách náboženských a pořádali r. 1537 ve Smalkaldech schůzi, na niž podepsány Šmalkaldské články (v. t.) a usneseno neobeslati žádného koncilia na půdě mimoněmecké. Tím ovšem přiostřil se poměr obou stran náboženských, zejmena když katoličtí stavové pod vedením Bavorska utvořili »Norimberský spolek« (10. čna 1538). Když pak císař ukončil války s Francií a Turky, chystal se definitivně ukončiti nábož. spory pomoci koncilia Tridentského. Ježto čenové Šmalkaldského spolku účastenství odepřeli, císař chystal se zlomiti odpor jejich válkou. Tajnými smlouvami zajistil si podporu katol. stavů i prot. vévody Morice Saského, jehož ustanovil vykonavatelem Jišské klatby, jež byla vyhlášena na oba náčelniky spolku na sněmě v Řezně (1546). Tím počíná se š v. Nesvornost v táboře protestantském dovolovala Karlovi, aby se dobře připravil, nicméně spojenci měli na poč. války značnou přesilu. Polní velitel Schartlin manévroval s vojskem hornoněmeckých měst podél Dunaje, aby zavřel cestu císařskému vojsku táhnoucímu z Italie, avšak nesvornost vrchních velitelů zmařila plány tohoto výborného vojevůdce, tak že Karlovi byla zbytečně poskytnuta příležitost, aby nejen italské vojsko na Dunaji soustředíl, nýbrž i pomoc z Nizozemska přivolal. Když pak přišla na jih zvěst, že Moric Saský vpadl do území kurfiršta Jana Bedřicha, tu tento se vrátil na hausen dráhy ciscnašsko-meininské, 296 m

i ostatní spojenci, tak že celé šmalkaldské vojsko se rozešlo. Spojenci v již. Německu i jini knižata a města prosili císaře za mír. Zatím Jan Bedřich nejen vypudil Morice ze svých zemí, nýbrž opanoval i jeho vlastní země. Severoněmečtí spojenci stáli věrně při něm, v Čechách prot. stavové pokoušeli se přispěti mu na pomoc, ano i Francie a Anglie navázaly spojení s kurfirštem, avšak Karel V. přitáhl s veškerou brannou moci a porazil spolkové vojsko u Mühlberka (24. dub. 1547). Jan Bedřich byl zajat, lantkrabí Filip po neobratném prostředkování Moricově rovněž se vzdal a byl pak držen v zajetí. Také severoněmečtí členové spolku, kromě Magdeburka a Brem, vzdali se cisaři, tak že spolek úplně zanikl. O hnutí v Čechách, souvisicim s touto válkou, viz Čechy, str. 2246 sl. — Srv. Viglins von Zwichem, Tagebuch des Schmalkaldischen Donaukrieges (vyd. Drussel. 1877); G. Voigt, Die Geschichtsschreibung über den Schmalkaldischen Krieg (1874); t., Moritz v. Sachsen 1541-47 (1876); Lenz M., Die Kricgsührung der Schmalkal-dener gegen Karl V. an der Donau (»Histor. Zeitschr. 4, 1883); Winckelmann, Der schmalk. Bund 1530-32 (1892); Riezler, Die bayrische Politik im Schmalk. Kriege (1895); Hasen-clever, Die Polit k der Schmalkaldener vor Ausbruch des Schmalk. Krieges (1901). Skc.

Šmalkaldskė články byly sestaveny Lutherem ve Vitemberce r. 1536 a objasňovaly jeho stanovisko ke koncilu svolanému Pavlem III. do Mantovy. Tyto články byly podepsány od theologů přítomných na předběžné poradě prot. stavů, konané ve Smalkaldech v ún. 1537, kdež bylo usneseno neobeslati koncilium Mantovanské. Dlouho S. č. pokladány za soukromý spis Lutherův, kdežto Melanchthonův traktát o papež. primátě byl již na konventě Šmalkaldském prohlášen za symbolickou knihu. Teprve ve sporu, který vznikl po smrti Lutherově se školou Melanchthonovou, bylo užito Lutherových článků, zejména pro jejich stanovisko v učení o večeří Páně. Byly pojímány do církevního zřízení, r. 1580 byly také zařazeny jako symbolický spis do konkordní knihy (viz Concordia) a platily od té doby za jednu z hlavních konfessi orthodoxních lutheránů. Pji Lutherově jubileu bylo vydáno faksimile S-kých Č-ků podle rukopisu heidelberské unív. knih (Heidelb., 1883). Český překlad vydal Jan Leška (Březová v Uhrách, 1882). Srv. Meurer, Der Tag zu Schmalkalden u. die Schmalkaldischen Artikel (1857); Plitt, De auctoritate articulorum Smalcaldico um symbolica (1862).

Smalkaldský spolek viz Šmalkaldská válka.

Smalkaldy (Schma'kalden), krajské město v prus. prov. hessko-nassavské ve vlád. obv. kasselském na jiho-záp, svahu Durynského lesa v úzkém údolí při ústí Stilly do Šmalkaldy, koncový bod pobočné trati S.-Wernsn. m., má 7888 obyv. evang., dvojité hradby, niv r. 1651 přiznání k zemi stal se kr. radou. 3 předměstí, 4 evang. chrámy, mezi nimi býval soudcem zemským, hejtmanem malogotický městský chrám s proslulými varhanami, zamek s pozoruhodnou kapli, radnici, v níž konány byly porady o t. zv. článcích šmalkaldských, Lutherovu kašnu a Lutherův dům, reální gymnasium, vyšší dívčí školu, nemocnici, 3 vysoké peci, železolijnu, strojírny, továrny na železné zboží, zbraně, hračky, mýdlo, sudy atd. Na blízku jsou důležité železné doly a huti, v okolí prostírají se rozsáhlé lesy i jest město pro příjemné podnebí a mírný lesní vzduch hojně vyhledáváno jako letní sídlo. S. připomíná se po prvé r. 874, v pol. XIII. stol. připadlo hrabatům Henneberským, r. 1291 Braniborsku, r. 1320 zpět Henneberku, r. 1335 povýšeno na město, r. 1530 utvořen zde spolek Šmalkaldský, r. 1537 podepsány tu šmalkaldské články, r. 1583 připadlo město k Hessům a r. 1866 s Hessy-Kasselem k Prusku. *Tšr.*

Smartno, obec v Krajině, viz Sv. Mar-

tin 3).

Smatouch, bot., Lolium temulentum, viz

Lolium.

Šmejd (z něm.) nazývalo se v starší češtině všelijaké drobné zboží, jako: tkaničky, šňůrky, mýdlo benátské, stuhy; knoflíky, papír, cetky, mošny, rukavice a pod., jež pro-dávali zvláštní kramáři, zvaní šmejdíři; tito rozvinuli se v Praze nejhojněji v době Rudolfově a sdružili se r. 1585 v cech. K šmejdířům náleželi, kteří všelijaký š. od řemeslníků domácích i přespolních, též železný, mosazný š., nidrlantské neb vlašské věci, barvu, křídu, niti, roušky, čepice, pásomany (porty), knoflíky atd. prodávají«. Srv. Winter, Kult. obraz čes. měst, I., 559 sl.

\$mel, bot., viz Butomus.

Smelo, z něm., smalt, viz Smaltování. **Smeloovna** (Schmelzhütte), ves v Čechách, hejtm. a okr. Třeboň, fara Suchdol u Třeboně; 74 d., 465 obyv. č., 439 n. (1900), 2tř. čes. a 2tř. něm. šk., pš., skelné huti. Do r. 1776 byla zde šmelcovna na stříbrnou rudu z dolů ratibořských a krumlovských, kterou kn. Schwarzenberg prodal (1790) Michalovi Petrovi a ten ji přestavěl na skelné huti.

Šmerkust viz Pomlázka. Šmerovský z Lidkovic, příjmení rodiny napřed erbovní a pak rytířské (erb: beran nabělavý na skále na červ. štítě). Petr Šmerhovský, který drahně let sloužil Janovi z Pernšteina, obdařen skrze majestát d. 14. list. 1550 erbem a heslem z L. a r. 1552 přijat za obyvatele kr. Čes. Týž koupil r. 1555 manství Rouské. Potomci jeho byli Jan starší (1590 atd. na Rouském), Jiří (1593) a Matiáš (od r. 1599 na Vicemilicich), Jetřich (1613 na svobodném mlýně v Jezer-nici) Saloména S-ká roz. Jalůvkovna z Melovic držela 1637-42 Uherčice a Felix Julius od r. 1657 statek Pivin na Olomoucku. Ti všichni žili na Moravě. Bernart Ştastný (prý syn Janův) přestěhoval se do Čech vyženiv s Lidmilou Dobřenskou statek Bračice, který sice r. 1642 prodal, ale zase ujal. Uči- str. 354-355.

stranským a nejv. berníkem († 1664). Zůstalo po něm 6 dětí, zejména synové: Jetřich Šťastný, Bernart Ferdinand, Maximilián, Jan a František Antonín a dcera Markéta Majdaléna (vd. r. 1678 za Jana Karla Matušku z Topolčan). Pro nesnadnost dělení Jetřich ujal Bračice a máti jeho Novou Ves. 1. Jetřich prodal r. 1672 Bračice a usadil se po letech v Kutné Hoře, kdež 25. ún. 1705 zemiel. Zde se mu narodily děti Theodora, Theodor Konstant a Lucie z Doroty Hubáčkové. 2. Bernart koupil r. 1673 od mateře Novou Ves, ale r. 1675 ji prodal. R. 1676 koupil Přestavlky a Prčice a žil ještě r. 1703 isa heitmanem vltavského kraje. Z manž. Anny Polyxeny Radecké z Radče měl syny Maximiliána Kaspara, Frant. Václava a Albrechta Vavřince, z nichž první a třetí stali se jesuity. František ujal Přestavlky a zemřel 23. led. 1751 jako pán na Měšeticích (manž. 1. Bedřiška Justina Rauberka z Plankenšteina † 6. srpna 1717, 2. od r. 1726 Viktorie z Renu † 12. pros. 1750). Kromě dcer měl syna Jana Tadeáše, bezpochyby téhož, který byl sekretářem kraje bechyňského v Budějovicích a tu v l. 1752-55 křtil tři děti. Od něho snad pocházeli tj, kteří se octli v občanském stavu a psali se Šmerhovský. 3. Jan žil v krajině prčické a zemfel 15. ún. 1723 v Prčici maje 70 let věku. František († 1696) držel Doubkov a Svob. Hamry. Manž. jeho byla od r. 1680 Anna Kateřina Kocinka z Dobrše, po druhé vdaná Talacková († 13. čce 1735). Kromě dcer měl syny Antonina Alexia († j. 1738), Frant. Tadeáše († j. 1738) a Václava Štastného. Tento zemřel r. 1748 v Praze bezdětek (manž. Anna Barbora Ci-kánka z Čermné). V Krnovsku žil Jan Jetřich, jenž vyženil s Marií Alžbětou z Librosy († 1718) statek Velké Hoštice (nyní v Prusku). Zemřel r. 1715 zůstaviv dcery Annu Markétu (vd. z Eichendorfu), Josefu Johanku (vd. Rogojskou z Rohoznicka) a Marii Alžbětu (vd. pak Kolkrejtárovou).

šmid: 1) Š. (Schmidt, Schmied) Antonín Adam, hospodář. spis. čes. (* 1838 v Sulci u Loun). Vystudovav reálku v Litoměřicích, techníku v Praze, vstoupil do hos-podářské praxe na panství kn. Schwarzenberka, r. 1864 povolán za professora vyšší školy hospodářské v Libverdě. Přispíval do časopisů hospodářských českých i německých, do »Nauč. Slovníku«, psal důkladná pojednání do »Rolníka nového věku«: O jeteli a jeho promyslném pěstování, sv. VI. (Pr., 1862); Pěstování řepy cukrovky, nejdůležitější to plodiny mírného podnebí, sv. IX. (t., 1863); Pěstování obilních požitkův, sv. XII. a XVI. (t., 1864–65); Krmeni a tučnéní hospodářského dobytka. sv. XXVI. (t., 1866); Pěstování obchodních počítků, sv. XXVII., XXIX. (t., 1867) až 1868); o sobě pak vydal: Chov ovcí a vlnoznalství (t., 1863) a důležitý spis Nauka o veškerém hospodářství (t. 1866). Srv. Čechy,

lesmistrem — † 26. bř. 1895 v Branné u Jia na vyšší v Liberci; po jednoroční praxi u svého otce odebral se na lesnické učiliště velkostatku sadovského, r. 1868 jmenován lesním inženýrem na velkostatku jilemnickém. r. 1873 stal se lesmistrem a přednostou úřadu lesní systemisace pro všechny hraběcí velkovénoval hospodářské úpravě lesů podle nejnovějších zásad pokročilé vědy a bohatých i zkušenosti. Veškeré výkazy, spisy a vůbec české, což, jakož i české úřadování na všech statcích hraběte Harracha jest vzácným vzorem. V rozsánlém oboru své působnosti ne-únavně jsa činný, proslavil české hospodářství lesní a staraje se též všemožně o hraběcí průmyslové závody, zvláště pily, pozvedl lesní průmysl k nevšední dokonalosti, všeobecně uznané na odborných výstavách. O hluboké vzdělanosti a vědeckém rozhledu jeho otázkách ve schůzích lesnických, jakož i četné články poučné v odborných časopisech, zvl. pak důkladný spis o velkostatku jilemnic-kém, obsahující zevrubné vylíčení lesních pohorstvo Krkonošské otevřeno turistice a upraveny horské cesty, z nichž jedna z nejhlavnějších k jeho trvalé památce pojmenována jest »Cestou Š-ovou«.

3) Š. Josef, spis. čes. (* 1862 v Chrasti). Studoval na učitel ústavě v Kr. Hradci a jest nyní učitelem ve svém rodišti. Sepsal: čes. gym. v Brně, 1000 zl. »Dědictví sv. Cy-Výbor her a zábav mládeže škol obecných rilla a Methoda«, 100 zl. »Čas. Matice Mor.«
(Chrudim, 1894); Pravopis pro školy obecné a jiným ústavům 500 zl. Srv. »Světozor« na (t., 1900); Obraz života a působení Jana N. r. 1880, str. 622 a »Osvěta«, 1878. Jos. Filcika (Praha, 1900); pro »Chrudimsko a Nasevrcko« napsal stat: Život našich déti.

Šmidek: 1) Š. Karel, spis. čes. (* 17. kv. 1818 v Bystřici nad Pern. — † 2. říj. 1878 v Brně). Studoval na gymnas. a filos. ústavě v Brně, potom na universitě olomoucké práva, ze kterých přestoupil do semináře brněnského, kde r. 1844 vysvěcen na kněze. R. 1851 povolán za katechetu na gymnasium jihlav-ské, kde vedle náboženství vyučoval i jazyku českému a filosofické propaedeutice. R. 1852 přeložen do Znojma a od r. 1857 působil až Císařovna Marie Terezie (Brno, 1875); Paedado smrti na gymnasiu v Brně. Š. byl horli- gogický význam Babičky Bořeny Němcové vým vlastencem, výborným učitelem a vynikajicim spisovatelem, zejména na poli filoso- učitelské (t., 1893). fickém. Literárně vystoupil S. na veřejnost r. 1839, kdy psával již články do »Květů«, 1869 v Brně). Vystudovav čes. gymnasium do »ČČM.« na r. 1844, kde nachází se jeho v rodišti a práva na české universitě v Praze, posouzení díla Klácelova »Počátky vědecké vstoupil r. 1892 do politické služby na Momluvnictví českého« a na r. 1847 posouzení ravě. R. 1902 byl povolán ke službě v mini-Sušilových »Básní«. V dobu působení jeho sterstvu vnitra, kde nyní působí jako minina gymnasiu jihlavském spadá jeho první sterský vicesekretář. Úveřejnil v »Právníku« samostatný spis theologicko-filosofický: Věda, r. 1892 rozpravu o rekursu v právu živno-

2) Š. Ludvik, vrchní nad lesy velko- národnost, církev (Praha, 1847). Přesazení jeho statků hraběte Harracha (* 4. pros. 1841 do Znojma a přičiny toho způsobily u Š dka v Kunčicích u Nechanic, kde otec jeho byl jisté ochabnutí v dosavadních snahách literárních i národních. Psávalť odtud po nělemnice). Studoval na nižší reálce v Bydžově kolik roků raději německy než česky. Z té doby pochází také jeho německé pojednání o řecké filosofii v progr. gymn. znojemského. v Bělé. R. 1863 vstoupil do lesních služeb V Brně opět ožil národní jeho cit ve společhraběte Harracha jako příručí lesního úfadu nosti vlasteneckých kněží Sušila a Procházky, ale ruchu literárního dlouho se neúčastňoval; převzal jenom redigování duch časop. »Hlas« (1859—70), do něhož napsal důležitý článek: Rozkol literární na Slovensku (1800). Jinak zůstatky v Branné a tu r. 1884 povýšen na stal literárně v nečinnosti. Obrat nastal tevrchního lesmistra Neúnavnou činnost svou prve r. 1870, kdy Š se vzdal redakce »Hlasu« a když české vědě na Moravě dostalo se vlastniho orgánu vědeckého založením »Čas. Matice Mor.«; tu S. stal se hlavním jeho spo'ucelé elaboráty systemisační zpracoval v řeči pracovníkem a napsal do něho řadu významných článků. zejm.: Literární ruch na Moravě v novější době (1870; Výpisky z korrespondence dra Řehoře Volného (1872); dále napsal: Nynější stav Jednoty bratrské (1873); H. J. Galaš a pozůstalé rukopisy jeho (1877); Zpomínka na publicistickou činnost Jana Er. Vocela (1876); Missie Jednovy bratrské (1876); Pojem tragoedie v soustavě Schopenhauerově (1877); Studie o Shakespearovi: I. Lear (1871), svědčí mistrovské pojednávání o důležitých II. Hamlet (1875); Eliška Přemyslovna (1878); vedle toho napsal: Ofelie v Hamletu (>Lumír «, 1874); Jan Er. Vocel co básník (>Osvěta«, 1875), kde odvážil se první poukázati, že Vocel nebyl bohorozeným poetou; Artur Schoměrů v Krkonoších. Jeho působením jest penhauer o tenském pohlaví (*Koleda«, 1878); K životopisu Dom. Kinského (t., 1878); O purpuru v očích (»Osvěta«, 1878); Zpomínky 7 mladého véku (»Beseda«, 1875 a »Koleda«, 1877); Statistika knížetství Srbského. Š. na konec života odkázal 1000 zl. » Matici Besedniho domu v Brně«, 2000 zl. na stipendia

2) S. Karel, čes. spis. paed. (1834 v Bystřici n. Pern. na Moravě). Stucoval na reálce v Poličce, potom na ústavě učitelském v Brně, načež působil jako assistent na reálce v Brně, pak na hlavních školách v Dol. Rakousích, r. 1864 stal se učitelem při ústavě učitelském v Olomouci a v Brně, r. 1875 ředitelem učit ústavu v Přiboře, odkud r. 1879 přesazen na ústav učitelek do Brna, kde působil do r. 1896, kdy odešel na odpočinek. Š. sepsal mimo jiné: gogický význam »Babičky « Boženy Němcové (Praha, 1892) a Obecná paedagogika pro ústavy

3) S. Vladimír, právník český (* 19. čce

stenském, o sobě pak vydal: Dívči lycea jakož i ta, že první uvedl mongol. jazyk a (Brno, 1901); Přehled normálií, uveřejněných literaturu do kruhu evrop. věd. ve »Věstníku« minist, kultu a vyučov, pod názv. Alphabetisches Normalien-Register (t., 1901); Výklad zákona o obchodních a živnostenských komorách (čes. a něm. t., 1902) a Novellu k zákonu o právu domovském s přehledem příslušné judikatury správního dvoru soudního (t., 1904). Mimo to upravil české vydání »Příruční knihy zákonův a nařízení o školství obecném na Moravě« (t., 1901) Dr. N.

Smidrkal František, lékař čes. (* 1860 ve Velikých Hlušicích), studoval gymnasium v Nov. Bydžově a v Praze na c. k. akade-mickém, věnoval se lékařství na universitě pražské, načež praktikoval ve všeobecné nemocnici a v porodnici v Praze a od r. 1887 působí v Roudnici. Jako lěkař obvodní pe-coval o povznesení veřejného zdravotnictví přednáškami a články v různých časopisech odborných. Hlavní zřetel věnoval zdravotnictví věku dětského, vydav samostatně Návod ku správné vyživě kojencův (2. vyd. Roudnice, 1902) a Úmrtnost kojenců a její příčiny (Praha, 1904). Také pro povznesení sociál-ního postavení lékařů byl činným literárně.

Šmidt: Š. 1) Jindřich (* 1822 – † 24. kv. 1903), zemský účetní rada, horlivý pracovník v době probouzení národa českého, horlivý

člen Uměl. Besedy a Sokola pražského.

2) Š. Leopold Jaroslav, ryjec, viz

Schmidt 14)

Šmidt: 1) Š. Jakov Ivanovič (Schmidt Izák), orientalista rus. (* 1779 – † 1847), pocházel z Amsterdamu, ale když otec jeho r. 1795 pozbyl značného jmění vpádem Francouzů, mladý Š. odebral se do ciziny a r. 1798 přibyl do Ruska, kde zabýval se obchodem. V obchodních věcech procestoval území mezi Volhou a Donem, při čemž seznámil se s jazykem a životem kočujících Kalmyků a své zkušenosti jal se zpracovávati vědecky. R. 1811 usadil se v Moskvě, odkud opět vypudil ho vpád Francouzů, při čemž přišly na zmar značné jeho sbírky. Usadiv se v Petrohradě stal se pokladníkem biblické společnosti, která svěřila mu překlad Písma sv. na jazyk mongolský a kalmycký. Překlady tyto vyšly r. 1827. Ještě více proslavily jeho jméno prace: Forschungen im Gebiet der altesten religiosen, politischen und litterarischen Bildungsgeschichte der Völker Mittelasiens, vorzüglich der Mongolen und Tibeter (Petr., 1829); Würdigung und Abfertigung der Klaprothschen sogen. Beleuchtung der Widerlegung seiner Forschungen im Gebiet der Geschichte der Völker Mittelasiens; Istorija vostočnych mongolov (t., 1829) a Mongoljskija letopisi Saman-Secena 1662 g., tak że petrohr akademie jmenovala jej svým členem. Vedle toho vydal: Mongoljskaja grammatika (1831, též něm.); Mon-goljsko némecko-russkij leksikon (1835); Podvigi Gesser-Chana (1836, mongol. epos s něm. překladem); Leksikon tibetskago jazyka (1841); Uligerum-Dabaj a j. Náleží mu též zásluha

2) S. Fedor Bogdanovič viz Schmidt 19).

3) S. Petr Julijevič, zoolog rus. (* 1872), vystudoval na universitě petrohradské a pracoval v laboratořích prof. Šimkeviče a Ševjakova. Od r. 1897 působí v oboru zoologie na vyšších ženských kursech petrohradských. Podnikl studijní cesty v semirěčenské oblasti turkistánské, v rus. střední Asii a v letech 1899—1902 v severových. Asii. Vydal řadu zool. prací, zvláště: Beitrage zur Kenntniss der niederen Myriapoden (>Zeitschr. f. wiss. Zool. (1895); Beitrag zur Kenntn. der Laufspinnen Russlands (2001. Jahrb. (1894); Matérialy k poznaniju fauny Semiréčenskoj oblasti (Zapiski Zap.-Sib. Otd. Imp. Russk. Geogr. Obšč.«, 1896). Zvláštní pozornost vzbudila kniha jeho, vydaná nákladem rus, minist. orby a jednající o rybním průmysle ostrova Sachalinu, v níž ukázáno jest na nesmírné bohatství rybní ostrova toho a naproti tomu na nehospodářství ruské.

Smikousy, Šmikesy, Šmikusy (Schmi-kes), kdysi ves a tvrz, nyní popl. dvůr hraběte Černína z Chuděnic nedaleko Hořovic v Čechách, hejtm. Podbořany, okr. Jesenice. V XV. stol. seděli na tvrzi Šmikouští ze Žďaru, r. 1463 Jindřich z Děkova, r. 1525 Burjan z Vohanče, po něm Mašťovští z Kolovrat, Hrobčičtí z Hrobčic, z nichž Oldřichovi pro jeho účastenství ve vzpouře stavů českých od král. komory zabrány a postoupeny r. 1631 Janu Hubrykovi z Hendersdorfu a

připojeny k Petršpurku.

Smilovský (rodným jménem Smilauer) Alois Vojtěch, spis. čes. (* 24. led. 1837 v Ml. Boleslavi — † 20. čna 1883 v Litomyšli). Studoval nižší gymnasium v Ml. Boleslavi (1847—51) a vyšší třídy na akad. gymnasiu v Praze (1851—55), kde byl spolužákem icho V Hálos P. 1855 pretoprij pod veni jeho V. Hálek. R. 1855 vstoupil na univ. pražskou a věnoval se studiu věd přírodnich, filosofie a slavistiky. Od r. 1860-73 působil na gymnasiu v Klatovech, vyučuje přírodopisu, mathematice a jazyku českému ve vyšších třídách. Vedle prací literárních účastnil se horlivě společenského života; společníkem byl zábavným a rád vypravoval příběhy ze života, kořeně je vtipem a žertem. Velice miloval hudbu a zpěv a pořádal hudební a pěvecké akademie. V Klatovech spřátelil se také důvěrně s nadšeným hudebníkem L. Eug. Měchurou, jehož činnost a význam vylíčil v drobné črté Starý Měchura. Cestami po Německu, Švýcarsku, Tyrolsku a Italii, jež o prázdninách z Klatov podnikal. rozšířil svůj rozhled životní a osvěžil svého ducha. R. 1873 povolán byl za professora na gymnasium v Litomyšli, kdež žil v důvěrném přátelství s tehdejším ředitelem A. Tillem a Al. Jiráskem. R. 1877 byl jmenován školním inspektorem pro okres litomyšlský a poličský. Od té doby počal však povážlivě churavěti. Namáhavé práce úřední a bolestná úplného překladu bible na mongol. jazyk, ztráta tří nadějných synů podryly úplně jeho

zdraví. – Již z mládí Š. byl horlivým čtenářem a za krásných zimních večerů čital doma kroniky o Berchtoldovi, Meluzině, Zdeňku Zásmuckém, o rytiřích v Blaníku, o Jenovéfě, novelly Florianovy a povídky složené podle Shakespearových dramat. Nadšený ruch literární, který zavládl mezi mladými studujícími na akad. gymnasiu v Praze, kde působili tehdy vlastenečtí spisovatelé Klicpera, Zelený a Štulc, probudil v něm tvůrčí jiskru, k čemuž nemálo přispěl také přátelský styk s čilým a podnikavým Hálkem. Po příkladu jeho Š. jal se vydávati psaný list »Vlasta«, v němž uveřejňoval své prvotiny básnické i prosaické. Na veřejnost vystoupil teprve r. 1859 vydav krátkou po-vidku *Bětuška* v »Obrazech života« a r. 1860 rozpravu Básník a hudebník v Ulmově »Slavoji«. Pobyt v Klatovech přerušil sice jeho dosavadní styky literární, ale nezastavil ho v uměleckém tvoření. V krajině obstoupené kolkolem šumavskými vrchy, ve více pořadách za sebou malebně nakupenými; v lůně dobré všemáteře přírody, mezi lidmi pro odlehlost od větších měst kulturou málo dotknutými, málo uhlazenými a pružnými, za to ale více původními povstávaly četné jeho práce literární. V této době tvořil velmi mnoho, ale plodů svých kromě jednotlivých básní k zpěvu určených nevydával. Téměř všecka jeho dramata, většina pásní a značný počet povídek složeny byly v Klatovech. Práce jeho z této doby, pokud byly vytištěny, jsou: Starý varhaník (»Květy«, 1871); Starý Měchuna (»Hud Victura dona). Stary Měchura (*Hud. Listy«, 1871); Setník Dřevnický (*Květy«, 1872); Kmotr Rozumec (*Mat. lidu«, 1872); Rozptýlené kapitoly, I. (*Osvěta«, 1873); Páter Antonín (*Lumir«, 1873); Martin Oliva (»Mat. lidu«, 1874) a Básně (1874). Ježto povidky a romány jeho velice se libily, pokračoval v Litomyšli v započatých pracích a vydal tyto povidky a romány: Parnasie (»Osvěta«, 1874); Krupar Kleofáš (»Lumír«, 1875); Za rannich červánků Nebesa (t, 1875); Starohorský filosof (t, 1877); Nebesa (t, 1880); Jehla (*Květy*, 1880); Procul negotiis (*Světozor*, 1881); Rozptýlené kapitoly, II. (*Osv.*, 1881); Kardafur (*Lumir*, 1881); Tatínkovy hodiny (*Českosl. Koleda*, 1881); Pan kontribuční (*Boleslavsko*, patřík (*1881); Pan kontribuční (*Boleslavsko*, patřík (*1881); Pan kontribuční (*Soleslavsko*, patřík (*Osp.*) mětní list, 1881); Na čerstvém vzduchu (»Osv.«, 1882); Bet lásky (t., 1884). Chuť k poesii pro-budila se v něm velmi záhy a v jeho za-hrádce poetické brzy se to pěkně zelenalo a libě kvetlo. Maje za svých studií v Praze mezi mladými hudebníky četné a upřímné přátele, skládal pro ně pisně, které se brzy rozléhaly po celé zemi České. Pisně jeho jako Sumí Labe, Komu bůh dal k zpěvu sílu, Mračna se po nebi vali a j. staly se majetkem národním. Již tehdy napsal i větší práce, výtečně zpodobovati. Mistrovská chárakte-na př. text k veliké české opeře *Zdboj*, kterou ristika jest hlavní předností jeho talentu spina př. text k veliké české opeře Záboj, kterou ristika jest hlavní přednosti jeho talentu spi-komponoval J. L. Zvonař, Vilu polabskou a j. sovatelského. Postavy jím nakreslené jsou V Klatovech složil nejvíce básní, ale tiskem jako živé a vrývají se v pamět. Nejzdařilejší vyšly toliko některé skladby ke zpěvu určené, jsou figurky ze života maloměstského, jejž

J. L. Zvonaře (1865); duma z husitských dob Pohřeb na Kaňku s hudbou od L. E. Měchury (1867). Sbírku veršovaných prací Básné vydal teprve r. 1874. Obsahuje lyriku erótickou a reflexivní, ohlasy písní prostoná-rodních, ballady a romance. Básník šel po stopách Kollárových, Čelakovského a Erbenových a vystihl nejednou ryzí tón prosto-národní. Básně jeho vynikají však více formální dokonalostí, lahodou a zpěvností verše, než vnitřní cenou poetickou. Záliba v divadle, která se zejména v Klatovech stupňovala, vedla ho ke skládání dramat, z nichž některá byla v Klatovech a jinde na divadle provozována. Tiskem za života Š-kého ne-vyšla; patrně skladatel jejich ve své autokritice nepřikládal jim zvláštní ceny a proto se nestaral o jich uveřejnění. Jsou to 4 tragédie (Žid z Prahy, Kupcova dcera, Scena ze salonu a Natalie), 9 veseloher a frašek (Zlatě srdce, Za bouře, Žárlivci, Lapla motýla, Émin-čina první láska atd.). Zvlástní umělecké hodnoty nemají a pro svou primitivní techniku nemohou působiti silnějším dojmem dramatickým. Literární význam Š-kého zakládá se jediné na jeho povídkách a románech. Jako romanopisec zjednal si čestné místo v literatuře české. Š. sám nazval sebe rea listou, který bedlivě pozoruje lidi a jejich osudy, vybírá si z nich všeplatné ideje a ideje ty nazpět reálným způsobem zpodobuje, z paměti a zkušeností svých vyhledávaje k nim vhodné připady ze života. Proto s oblibou kreslil starce nebo muže životní zkušeností zocelené, aby na nich demonstroval své názory a ideje, jichž se pozorováním života dobral. Názory tyto vrcholí v prak-tické moudrosti životní, v střízlivé morálce lidové, v myšlenkách o životě často pessimisticky zabarvených, ale vždy humánních a lidumilných. Spisovatel zamiloval si životní morálku oněch starcův a »Kmotrů Rozumců«, kteří berou život tak, jak jest, nazírají naň beze všech illusí, smířili se s jeho těžkým problémem a se shovívavým úsměvem pohlížejí na ty, kdo jej chtí lichým hloubáním v jeho běhu zastaviti. Životní moudrost lidí starosvětských, zdravých a svérázných myslitelů lidových, zdála se mu býti ideálem národní filosofie české, proto ji šířil ve svých spisech, mnohdy až příliš didakticky zabarvených. K tomu cíli vytvořil si také zvláštní svůj stil lidovými pořekadly a úslovími propletený. Pokud řeč takto zábarvenou vkládá v ústa lidí starosvětských, praktických filosofů maloměstských, přispívá tím pěkně k charakteristice jejich. Časem však spisovatel prostředek tento přepinal a upadal v stylistickou manýrnost. S. byl nejen bystrým pozorovatelem lidí a jejich života, nýbrž dovedl je také jákó *Rekův sen* s hudbou od K. A. Slavíká spisovatel nejlépe znal a s nímž od mládi (1864); ballada *Švanda dudák* s hudbou od srostl. Ve svých povídkách z tohoto pro-

středí vykouzlil před čtenářem celou řadu držel Pochvalov. K témuž rodu náležel take typických postav a rázovitých povah. Krupař Kleofáš, starý varhaník, krejčí Kubásek, vlastní dědeček a j. jsou postavy vesměs originální, věrné a životní. Plasticky modelovány jsou též figurky obročního Konipasa, kommissaře Špalka, faráře »Nebesa«, setníka Dřevnického atd. Méně se mu dařily osoby ze života vesnického, které jsou zhusta idealisovány nebo podle šablony tvořeny. Jednotlivé přiběhy uměl velmi poutavě ličiti, úmyslně se při tom vyhýbaje zevnějšímu effektu a strojené napínavosti. Stavba jeho románů jest větším dílem průhledná a jednoduchá, základní osnovu jejich možno uvésti na jednoduchou formuli: hra a protihra a pak sloučení vzájemné. Nicméně v komposici děje a v sestrojování přiběhů neměl tak pevné ruky jako při kresbě osob. Nepodařilo se mu úplně vymaniti se z romantiky a měkké sentimen-tálnosti rodinných románů, jež byly u nás za jeho mládí oblíbeny. Proto větší cenu uměleckou mají drobné jeho genrové kresby než široké skladby románové s dějem místy rozdrobeným a neuceleným. Na závadu reálnosti jejich jest také snaha spisovatelova přizpůsobiti vypravované přiběhy určitým ideám a illustrovati jimi jistou moudrost životni. Vý pravné spisy S kého vydány byly v 10 svaz-cích nákladem Šimáčkovým (již 4. vydání). Pozůstalá dramata vydává F. Backovský. Srv. P. Sobotka v »Osvětě«, 1883, 735 sl.; J. Novák ve »Výr. zprávě« stát. školy střední v Litomyšli 1885; T. Glos ve »Žpr. zem. vyš. reálky« v Uh. Brodě 1901—02. Ml. šmohář (druhdy i Šmůhař) z Rochova, přijmení starožitné rodiny vladycké, která pocházela z Rochova na Litoměřicku a oddiná starožitně ochova.

tud si obrala erbovní znamení roch (figurku šachovní). Kunrát, syn Druhův, žil v l. 1289 až 1310 v Čáslavsku, měv před tím ves Pav-lov. Potomek jeho Sezima byl r. 1358 spolu-držitelem Horek u Čáslavě. Žil ještě r. 1385, jsa s syny Kunáškem, Petrem a Janem osedlý v okolí Jihlavy. Kunášek přijat r. 1412 na spolek statku v Dyjakovicích u Znojma, opověděl r. 1414 s knížetem Ondřejem Kantnerem velmistru pruskému, držel také r. 1415 Slatinu a prodal r. 1415 Dyjakovice († j. 1418). Slatinu dédila vdova. Jiný Kunášek koupil r. 1420 Kachnovice. Jan řeč. Sezima koupil r. 1433 plat v Janovicích, kterýž zase r. 1437 prodal, byl r. 1440 na sjezdě Cáslavském. Držel u Polné vsi Janovice a Skrýšov, jež od robot a odúmrtí osvobodil. Vše své jmění oddal obci Polenské na špitál a kostel Početí P. M. (1447. Viz i Beckovského Poselkyni II. c. 565.) Mikuláš držel r. 1437 atd. Petrovice (na Moravě) a Krahulov, od krále Jiří obdržel r. 1466 Okříšky. Bratr jeho Jindřich měl Ratibořice a žil r. 1466. Potomek jednoho z nich byl Jan, jenž koupil r. 1499 Svinošice a r. 1506 a 1507 prodal. R. 1516 prodal obci Brněnské dvůr ve Všeborově. Na Okříškách seděl r. 1507 Heřman. – V Čechách zůstal Bušek, jenž daroval křia a s druhou manželkou Dorotou z Reicenžovníkům u sv. Maří Mašovice a od nich šteina ovd. Křenovou (první byla Kateřina

Vilém Pucek ze Dvorce (u Třeboně) a Vitek se syny Heníkem (farářem v Litoměřicku) a Vitkem (1397—1405). Rusin (1370—78 na Lobzích v Bolcslavsku) první měl příjmení Š. a držel r. 1384 Truzenice. Žil ještě r. 1397. Na Truzenicích seděli pak Jiří (1407, 1468) a Jan (1411—19). S tímto současně žili Jan Kužel a Hašek Hrach na Vlčkovicích (1419). Jan r. 1432 držel Selmice. Na Truzenicích seděl r. 1510 Mikuláš a Jan koupil od r. 1514 Minice. Jakub držel r. 1519 Truzenice a Rybňany. Ony drželi po něm r. 1539 bratří Jan, Jiřík a Václav, synové jeho, z nichž tento brzo zemřel. Jan měl také Všetaty, jež prodal. Prodavše Truzenice, zemřeli před r. 1572. Dědičkami jejich byly Marjana, jediná dcera Janova, a dvé dcery Jaroslavovy. R. 1523 žili bratří Bohuslav, Jindřich a Václav, kteří měli polovici Truzenic; tu ujal Bohu-slav a prodal Jakubovi. R. 1527 byl hejtmanem na Klenovém. Jana Minického synové byli Štastný (1525), Brikcí, Albrecht, Jaroslava Mikuláš (1529). Šťastný koupil r. 1535 Hořenice. Brikcí ujal Minice, jež r. 1551 prodal; po Jaroslavovi († j. 1547) ujal Letky, jež také prodal a koupil r. 1548 Kralupy Synová(2) jeho Loho Laboslav delak letky, jez take prodat a kouph 1. 1006 ktalupy. Synové (?) jeho Job a Jaroslav drželi Kralupy a před r. 1564 také Běšice. Jaroslav (manž. Kateřina ze Šertvic, zase vdaná Štampachova) prodal r. 1571 Kotenice. Oba zemřeli před r 1574 a statky Kralupy a Henklstanicky sprana před postav ješich Veteřina. dorf spravovala sestra jejich Kateřina. Ok. r. 1580 Brikci ujal statek Kralupy a prodal r. 1581 Račice a Naší. Zemřel r 1596, zane-chav vdovu Kateřinu ze Štampachu (druhou manž., 1. byla tehož jmena) a 3 syny a dvě dcerky. Ze synů zůstal Job na živu a uial před r. 1615 Kralupy a Hořenice. Zabránim jich r. 1623 ožebračen (manželka Lidmila ze Štampachu). Zůstavil syna Adama a dvě dcery, jimž peníze zbývající z koup. statkův teprve r. 1675 poukázány. Týž zemřel před r. 1678 a dědicem stal se Ferdinand Kaplan, manžel dcery sestřiny. Rromě těchto žili Václav r. 1589 na Hořenicích a zchudlí Martin (1596 v Potlýštíně, 1611 v Zaječicích) a Jan. Tento r. 1623 neodsouzen proto, ponevadž nic neměl. Zdá se, že rodina ta XVII. stol. docela vyhasla.

Smolava, Smolov (Schmolau), vcs v Čc-chách, hejtm. Horš. Týn, okr. Hostouň, fara Bělá, pš. Eisendorf; 43 d., 339 obyv. n. (1900), 2tř. šk., rassinerie zrcadlového skla, pila a 2 mlyny.

Smolo ze Šmolcu, příjmení rodiny rytířské původu německého (erb u Paprockého o st ryt. 286). Předkové žili ve XIV. stol. ve Slezsku a potomci jejich tu žili ještě v XVII. stol. Lorenc S. koupil r. 1538 Roveň a Nebakov a v ty časy Pařízek a Loveć (manž. Johanka z Jablonné). Syn jeho Sigmund ujal Roveň od bratra Adama (1566), ale prodal r. 1569 Roveň a potom i Loveč

vraždén za městem Jirkovem. Krištof Š, přibuzný jeho, koupil od něho r. 1569 Roveň, kterou zase r. 1575 prodal. Kromě něho žili r. 1573 bratří Albrecht na Pařizku a Jan na Modřicích. Ti všichni sešli, Jak se vidi, bez mužských dědicův.

Šmolka slove druh silně modrého, na jemný prášek rozemletého skla, jehož se užívá k modření, zejména bílého papíru a prádla, jež rozředěným tímto barvivem nabývá příjemného vzhledu, k malbě stěn a porculánu, tím spíše, poněvadž ani na vzduchu ani v ohni se nemění. Podstatou modré barvy šmolkové jest kysličník kobaltnatý, který se nalézá v některých rudách již ho-tový nebo vzniká jich pražením. K výrobě š-ky užívá se skla kobaltového, t. j. skla kysličníkem kobaltickým (až do 25%) na modro zbarveného a zhotovovaného asi osmihodiným tavením a spájením křemenitého písku v ohnivzdorné pánvi, ve zvláštních šmolkárnách drasla a pražené kobaltové rudy. Ruda kobaltová nesmí se však pražiti příliš, aby se neokysličil také nikl, jejž ruda obsahuje i s aršenem, který pak s niklem se usadi v pányi jako směs neroztopná, z níž lze nikl vytěžiti. Druhá směs skelná vybírá se železnými lžícemi a vlévá se do koryt se studenou vodou. Sklo tluče se pak stou-pami a umele se žulovými žernovy, na-čež vyplavuje se vodou ve velkých sudech. Tam usadí se na dně prášek hrubý, který se ještě jednou dává na mlýn. Stočená kalná voda ze sudu prvního vlevá se pak do sudu druhého, na jehož dně se usadí jemný, temně modrý prášek, barva. Ve vodě z tohoto sudu stočené do sudu třetího usadí se prášek ještě jemnější, ale bledší předešlého, zvaný ešel. V sudě čtvrtém podobným pochodem usadí se konečně t. zv. ešel nečistý, který jsa jinak nepotřebný přidává se k nové směsi do pánví. Suchá š. i ešel ještě se roztírá a podsívá. Nejtemněji modrá (nejvíce kobaltu obsahujíci) a velmi čistá š. zove se také š. královská. Při světle lampovém má barvu fialovou a v novější době namnoze vytlačena z užívání lacinějším ultramarinem, také při umělém světle modrým, ačkoli má před ním tu přednost, že nerozkládá se kyselinami jako on. Sklo kobaltem modře zbarvené znali již Egypťané, ale účelné uživání kobaltové rudy k modření skla provedl teprve v XVI. stol. Schurer. R. 1571 založil Preussler první šmolkárnu mezi Platteny a Eibenstockem.

S. (z něm.) v mysl. mluvě mladá laň neb

dančice i srna. Viz Čiplenka.

Šmolov, ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Něm. Brod; 34 d., 201 obyv. č.

(1900).

Šmolovský ze Šmolova, přijmení ro-diny vladycké, bezpochyby ke konci století XV. do vlad. stavu povýšené, která se nazývala po vsi Šmolovu (Smilovu) u Okrouhlice v býv. Cáslavsku. Matiáš ze S. usadil

z Gynterodu) vyženil Koporeč. R. 1594 za- před r. 1540 do vladyckého stavu a obnovil r. 1542 po sboření desk přiznání k zemi. Koupil r. 1542 statky ve Šmolově a Pozovicích a r. 1544 pustou ves Samotin (Letten-dorf) u Pohledu. Dcera jeho Dorota (manž. Václav Hruška ze Strkova) koupila r. 1542 Chotěřinu. Syn Šimon (s otcem do vlad. stavu přijatý) zemřel před 1551 zůstaviv sirotka. Adam (snad Matiašův potomek) koupil r. 1552 s mateří Anežkou Matiášovskou vinici u Libně. Jan, bezpochyby Šimonův potomek, věnoval r. 1572 manž. Anně z Dobřenic na svém zboží Šmolově a přip. se ještě r. 1589 v tituláři. Jím, jak se zdá, rodina ta vyhasla.

šmorđa (Schmorda), víska v Čechách, hejtm. a okr. Děčín, fara a pš. Nebočany;

7 d., 27 obyv. n. (1900).

šmůhař z Rochová viz Šmohář. **Smukýři** nazývali se za středověku kramáfi, kteří prodávali rozmanitý š m u k (z něm.), totiž věci ozdobné, hlavně klobouky mužské i ženské, všelijak vyšňořené, čepice a čepce kožišinou lemované, peří řeřábí, čapatkové, volavčí, pštrosí, rukavice a rukávniky, ano i zbraně, toulce kostmi vykládané i zlacené atd. Srv. Winter, Kult. obraz čes. měst I., 563 sl.

Šmurlo Jevgenij Francevič, dějepi-sec ruský (* 1853), vzdělal se na universitě petrohradské vedením prof. Bestuževa-Rjumina, jemuž pak věnoval dílo Očerk fizni i naučnoj dejateljnosti K. N. Bestuževa Rjumina (Petr., 1899), potom přednášel rus. dějiny na téže universitě a na universitě jurjevské (1891-1903). Pracoval také v archivech zahraničných, jmenovitě v Padově, Římě a j., i přičinil se o zřízení stále rus. kommisse historické v Rímě, která obrala si za úkol prozkoumati italské archivy. Z jeho vědec-kých prací uvádíme: Mitropolit Jevgenij, kak učenyj (t., 1888, dissertace); O zapiskach Silj-vestra Medvěděva (t., 1889); XVI. vék i jego značenije v istoriji (t., 1891); Izvěstija Džovanni Tédaljdi o Rossiji vremen Ivana Groznago (t., 1891); P. V. Postnikov. Něskoljko dannych dlja jego biografiji (Jurjev, 1894); Vostok i Zapad v rus. istoriji (t., 1895); Puškin v razvitiji našego samoznanija (t., 1899); Maska i pismo A. S. Puškina, chranaščijasja v bibliotéké jurjev. universit. (t., 1899) a j. Mnoho praci roztroušeno jest po časopisech. Uveřejňoval též korrespondence ze svých cest a vydal z nich o sobě Golodnyj god (1898).

Šmýd Tomáš, spis. čes. (* 1838 v Žeravicích na Moravě — † 1897 v Přerově). Vystudovav theologii v Olomouci, kde r. 1864 vysvěcen na kněze, působil na farách své diécése, konečně žil jako farář na odpočinku v Přerově. Napsal Poklad Církve svaté (Praha,

1877) a Živý růženec (t., 1879). **Šnaidr** Karel Sud. viz Šnajdr Karel S. Snajberk František, illustrátor český (* 1883 ve Slaném). Vyučiv se lithografii v závodě Vítkově v Praze, vstoupil na uměse r. 1523 v Praze. Adam přijat se synem lecko-průmyslovou školu, kde byl žákem Liškovým, Hofbaurovým a Maškovým. Potom věnoval se illustrování knih, zejměna vyzdobil Vrchlického loutkovou hru »Doktor Faust«, »Svojanovský křižáček«, Klášterského »Modré zvonky«, Stechovu »Stříbrnou věž«, Konrádovo dilo »Zpívající ryba a tuleň, který kouří«; dále illustroval řadu obálek na rozličných knihách, časopis »Máj« a »Noviny mládeže« a podal návrhy vazeb knižních.

Snajdauf Antonín, básnik a spis. čes. (* 12. čna 1860 v Kozlanech na Plzeňsku). Za studií filosofických účastnil se horlivě mladého ruchu vedeného Nerudou, Čechem a Vrchlickým, a i potom zabýval se několik let literaturou. R. 1883 redigoval časopis >Zličan« (přílohu »Našich Hlasů«), r. 1884 byl v redakci »Ruchu« a psal zprávy divadelní, dále přispíval do »Rozhledů literárních« (Růžičkových), r. 1887—90 byl v redakci »Nár. Listů«. Potom nabyv doktorátu filosofie přijal (1890) professuru na vyšší obch. škole v Plzni, kde posud působí. Touhou života jeho a ideou bylo vždy hledání krásy. Zprvu cestou praktickou, básněním, později theoretickou v oboru umění, hlavně výtvarného. Básniti počal již v letech studentských, kdy přispíval do psaného časop. »Zora« (1876). Ve »Světozoru« r. 1877 vyšla první jeho větší báseň *Hrobník* s pseudonym. Ant. Krašovský. Jiné v alm. »Máji« (1878) a v »Ruchu« (1880). R. 1881 (na r. 1882) vyšla jediná jeho básnická kniha Intimní listy (v Praze), osobní básně životopisné, zpovědi erótického mládí, idylly, elegie mrtvé lásky, výlety do oblak, orlí touhy po volnosti a sebeurčení, lyrika nevšedního vzletu, plná opravdovosti a nadějí do budoucna. V »Zoře« (1882), v »Palečku« (t. r.) a v »Ruchu« (1884) vyšly ukázky z delší veršované pov. Čtenářka. Přes to, že ani potom básniti neustal, vydávaje rok co rok po časopisech básně, jako v »Ruchu« (1883, 1884, 1887), ve »Světozoru« (1885, 1893), v »Květech« (1887, 1899, 1900, 1901), v »Zl. Praze« (1899) a j., snahy jeho obracely se cestou jinou, theoretickou, a básnění samo nabylo rázu více časového, ač z podnětů vždy ryze ideálních. R. 1882 vydal Básně a deklamace Vojt. M. Bělohrobského. Literární studie a feuilletony vycházely hlavně v »Nár. Listech«, jako: O pravdě v umění básnickém; Komenský jako esthetik (obé r. 1889); O kritice (1888) a j. Jubilejní studie Karolina Světlá (1889) byla přeložena do chorvat. »Obzoru«. Zvláště horlivě se věnoval od r. 1890 badání v oboru umění výtvarného. Napsal čl. O českých dějinách výt tvarných na uvítanou Mádlových »Dějin«, v jejichž pokračování po letech na krátký čas se uvázal (1901). Z neužitého materiálu vyšly v »Hlase Nár.«, »Národních Listech«, ve »Květech« a také o sobě (O významu Alšova umění, Plzeň, 1902) drobnější články a studie. R. 1892 podnikí o prázdninách studiní cestu do Paříže, ale zastavil se v Mnichově a tu jej osudně zaujala sbírka děl slavného ruského sochaře Antokolského. Umění jeho bylo mu jako zjevením. Uchvácen na úředních povinností zabýval se poesií. Sbírku

dšením oddal se celou duší studiu nalezeného vzoru velikého umění. Výsledky svého badání, konaného na výstavách, uložil ve spise Sochař-mudřec Mark Matvějevič Antokolskij (Praha, 1904), monografii to jediné svého druhu, nejen v liter. české, ale i v jiných, vynikající neobyčejným, osobitým po-dáním, v němž důkladné védění theoretické spojuje se s řečnicko-básnickým uměním a plastickou psychologií v podivuhodný celek cile aestheticko-mravniho. Jest to kniha vyznání a života, těžká myšlenkovou prací a průpravou (od Schopenhauerovy filosofie a od hudby a poesie k odborným výtvarníkům něm., franc., angl. a ruským postupoval), vznešená cílem, tragická nenuceností formy a odhodlanou upřímností. Methoda kritická je toho druhu, která se snaží sprostředkovati duchem autorovým spojení a porozumění mezi umělcem a světem. – Z překladů S-ových význačnější jsou ukázky z Mickiewicze (»Ruch«, 1887), z Aicarda (»Květy«, 1886), z Dunina-Borkowského (»Nár. L.«, 1887). Z Ch. Blanca přeložený spis vědecký

»La sculpture« (1893) züstal v rukopise. Vbk. **Šnajdr: 1) Š.** Karel Sudimír (pův. něm. Schneider Karl Agnel), básník čes. i něm. (* 14. pros. 1766 v Král. Hradci — † 17. kv. 1835 ve Smidarech). Studoval na gymnasiu ve svém rodišti, kde byl otec jeho purkmistrem, filosofická studia konal v Praze. Oblibil si klassickou filologii, filosofii a aesthetiku a chtě se v těchto oborech zdokonaliti, odebral se na další studia do Lipska, Halle a Gotink, kde poslouchal přední filology, aesthetiky a historiky německé. Vrátiv se do Prahy věnoval se právům, při čemž nepřestal zabývati se krásným písemnictvím, pro něž tehdejší professoři pražští Seibt a Meissner budili mezi studujícími zájem. R. 1792 ukončil práva a stal se radním při magistrátě a konsistoři v Kr. Hradci a zároveň justiciárem na blízkých panstvích smiřickém a hofiněveském. Brzy však převzal úřad justi-ciára na panstvích v Zákupech, Poličce a Ploskovicích v Litoměřicku a odtud přestoupil v též úřední hodnosti na panství kn. Colloreda, Trauttmansdorffa a hr. Slika se sídlem v Jičíně. R. 1803 přestěhoval se do Prahy jako právní kn. Colloreda a statkáře Wimmra. Když toho času prof. Meissner opustil Prahu, supploval jeho stolici na universitě a přednášel v l. 1803-06 aesthetiku a klassickou filologii. Potom dlel ve službách Colloredských v Rožďalovicích, v Dymokurech a ve Smidarech, kde r. 1828 při požáru přišel o jmění, knihy i rukopisy. Štejná nehoda stihla ho později v Hradci Kr. Tyto pohromy jakož i rodinné nemoci pod-ryly jeho zdraví, proto byl dán r. 1832 do výslužby a odstěhoval se s rodinou do Smidar. Nemoci jsa sklíčen trudně tam trávil poslední dni svého života, až jej smrt všech útrap zbavila. – Za svých studií v Praze spřátelil se s pražskými spisovateli Cornovou, Madrem, Meissnerem a Němečkem a vedle

svých německých básní, jež od r. 1785 sklá- val historickými a archaeologickými studiemi dal, vydal s názvem Gedichte von K. A. Schneider (Praha, 1799). T. r. uveřejnil drobnou scénu dramatickou Entzauberung. Druhá sbírka jeho básní Poetische Versuche z r. 1817 obsahuje jen několik čísel nových. Kromě toho přispíval do časopisů »Libussa«, »Hesperus«, »Hyllos«, »Der Kranz« a j. R. 1819 vydal cyklus lyrických básní Marienbad. Veselá, bezstarostná a lehkovážná anakreontika převládá v jeho básních. Veršem »Scherzt, kuszt, und singt, und liebt, so lang ihr glaubt und hoffen könnt geliebt zu werden« vysloven je jeho názor životní a obsah jeho poetických skladeb. Básně jeho ukazují mnoho dobré vůle, v Čechách zjednaly mu dosti zvučné jméno, ale dále básnická sláva jeho nesahala. Bylo mu již 54 let, když začal básniti také česky. Stýkaje se přátelsky s tehdejšimi vlastenci J. Zieglerem, manžely Rettigovými, Fr. Vackem a povzbuzován jsa J. V. Sedláčkem, aby »ustal nositi již dříví do lesů německých a jsa náruživým lovcem všímal sobě spíše hájů českých«, chopil se tedy lyry české, ač sám dobře znamenal, že pružnost a vyšší vzlet ho už opustily. Básnická činnost Šova v jazyce českém byla nejplodnější v l. 1820—25, kdy zaplavoval časopisy naše »Čechoslava«, »Dobroslava«, »Milozora« a almanachy Klicperovy svými skladbami. R. 1823 vydal v Hradci Kr. první sbírku svých básní *Okus v básnění českém*, druhá sbírka téhož názvu vyšla r. 1830. Kromě toho uveřejnil Sestero selských písní s obrázky, k nimž Jan Orebský (Held) složil nápěvy. Nechutná anakreontika, kterou S. ve svých básních šířil, byla však v letech dvacátých už také u nás nadobro zastaralá. Jednotvárná a unavující variace na vybledlé heslo: Milujme, pijme a zpivejme, poesie beze všeho vzletu a opravdového zápalu, lehkovážný názor životni, budici smyslnost a poživavost, byly opožděné květy vyžilé už anakreontiky z XVIII. stol. Básním S-ovým vadila i nedostatečná sběhlost autorova v jazyce českém, užívání obratův a výrazů triviálních. Nejčastěji bývá Š-a vzpomínáno jako skladatele ballad, k čemuž hlavně přispěla populární báseň jeho Jan za chrta dán, obsahující zajimavý děj a místy připomínající prosté tóny lidové písně. Celkem však ballady S-ovy nejsou u nás krokem vpřed, nýbrž spíše na-zpět v dobu před Bürgrem, kdy na básně toho druhu bylo pohlíženo jako na jarma-reční písně pro lid. Srv. A. Rybička v »Národní bibliotéce«, díl II. Ml.

2) S. Ludvík, konservátor a spis. čes. (praehistorik), vrchní kontrolor finanční kontroly ve Smiřicích (* 24. list. 1839 v Nov. Benátkách). Studoval chemii a vedle toho horlivě pěstoval historii. R. 1865 napsal monografii Nových Benátek (pod značkou S. L.), r. 1881 Materialy k dějinám kulturním lidí bydlivších v hořejším poříčí Labe (I. a II. dil, dvojí vydání), r. 1891 Počátkové předhistorického místopisu země České a některé Schönbach u Chebu; 61 d., 529 obyv. n. uvahy odtud vycházející. Kromě toho přispi- (1900).

do »Světozora«, »Českého Lidu«, »Časopisu přátel starožitností českých«, »Památek archaeologických«, »Pravěku«, do Virchovo-vých »Verhandlungen der Berliner Gesell-schaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte« od r. 1881 a do »Mittheilungen d. k. k. Central-Commission für Kunst und hist. Denkmale« od r. 1887 a j.

šnakov, Šňakov (pův. Schneckenhof), dvůr a tvrz, nyni mlýn u Vys. Mýta. Původně byl to šosovní statek obce vysokomýtské; od r. 1450 držel jej Jan Spina z Jenišovic, od r. 1537 Bernart Jestřibský z Riesenburka a od r. 1542 obec Vysokomýtská, načež tvrz

opuštěna.

Šnejdárek: 1) Š. Jan (pseud. Jičínský), spis. čes. († 7. říj. 1901 v Praze jako úředník obec. plynáren pražských). Napsal mimo jiné: Žena v sedmi obrazech (1885) a Lidumil (Praha,

1892).
2) Š. František, lékař čes. (* 1840 v Lilékařská v Praze, kdež r. 1865 promovoval. Pobyv po pět let jako assistent v dětské nemocnicí cis. Františka Josefa, usadil se r. 1870 v Praze jako lékař praktický. Mimo stručné zprávy z dětské nemocnice spolu s dr. Neureutterem napsal: Dva vzácné případy spály (>Cas. čes. lék.«, 1869); Eclampsia ante partum zavinénd, jak se podobá, ammoniaemií; Porod po patnáctém záchvatu (t.); O mikro-kefalii (t., 1870). Mimo obor lékařský zabýval se kynologií a spolupůsobil o mezinárodní výstavě psů v Praze r. 1891.

Snějděr: 1) Š. Jakov, právník ruský. Přednášel v l. 1782—88 na mosk. universitě římské právo. R. 1787-88 připravoval Zach. Gorjuškina (v. t.) k přednáškám o zásadách a původu ruských zákonů, soudního zřízení a processu. R. 1785 měl slavnostní řeč:

Oratio solemnis de praestantia jurisprudentiae.

2) Š. Vasilij Vasiljevič, právník ruský (* 1793 v Revelu — † 1872). Studoval na mosk. univ., byl učitelem v mosk. šlechtickém pensionátě; od r. 1822 do 1861 přednášel římské právo v petrohr. universitě. Napsal: De cognatione quae inter antiquitatis studia et juris disciplinam ad historiae normam constitutam et sirmatam intercedit (Petr., 1847); O značeniji rimskago prava v otnošeniji k novējšemu pravu (t., 1857).

Snek (z něm. Schnecke), u lidu běžný název hlemýždě. - Š. v techn. viz Archimédův šroub a Archimédův šnek

vodní.

Snekov (Schneckendorf), ves na Moravě, hejtm. a okr. Mor. Třebová, fara a pš. Křenová u Morav. Třebové; 34 d., 238 obyv. n. (1900).

Šnekoveo (Schneckenhof), ves ve Slezsku, hejtm., okr., iara a pš. Vitkov; 12 d., 70

ohyv. n. (1900).

Sneky (Schnecken), ves v Čechách, hejtm. Cheb, okr. Vildštein, fara Klinghart, pš.

Snepov, ves v Čechách, hejtm. Ml. Boleslav, okr. Nové Benátky, fara a ps. Velké Kostomlaty; 21 d., 108 obyv. č. (1900). Jiho-

záp. odtud zříceniny Mydlovar č. Kostomlat. **Snepp** Fr. J. (* 1879), studoval gymnasium, později vyšší obchod. školu v Plzni; zvoliv si dráhu žurnalistickou, vstoupil r. 1899 do redakce »Jihoč. Listů«, potom do redakce »Budivoje«, r. 1900 převzal redakci »Labských Proudů v Kolině a r. 1901 »Jizerana v Ml. Boleslavi, obstarávaje pro listy ty články politické i belletristické. Vedle toho uveřejnil četné stati i v jiných listech krajinských a pražských. Zároveň věnoval se horlivě sportu a tělocviku, vyniknuv na závodištích sportovních i sokolských, působil v jednotách sokolských v Plzni a Kolíně a s úspěchem oddal se odbornému písemnictví na poli výchovy tělesné a sokolské. Práce jeho uloženy jsou v časopisech »Sokol«, »Sokol. Věstník«, »Zdraví«, »Tělesná výchova« a j. R. 1901 povolán byl za učitele tělocviku na státní reálku v Moskvě. Tam založil český tělocvičný spolek a věnoval se reformě tělesné výchovy na Rusi, seznamuje články a přednáškami ruské kruhy vychovatelské se soustavou a methodou sokolskou. Odtud obstarává i zpravodajství o ruských poměrech několika listům českým. Schnr.

Sněrovačka čili korset. Zvláštnosti zevní i vnitřní úpravy těla ženského (muži nosí jen výjimečně š.ku, některý ješitný důstojník tu a tam) ode dávna nutily marnivou ženu vy-hledávati pomůcky, jež by dodávala tělu tvarů, jakými honosí se tělo mladé a svěží. Při tom bylo málo dbáno prospěchu zdraví, v dřívějších stoletích ještě méně nežli nyní, tak že jsou zaznamenána stadia vývoje š-ky (kovový krunýř potažený látkou, jenž nedovoloval usednuvší dámě vstáti bez cizí pomoci, jenž nedovoloval jí dýchati, pohnouti se, jenž způsoboval proleženiny atd.), jež nedávají ani pochopiti stupeň sebezapření oněch obětí módy. Vedle stanoviska t. zv. kosmetického měla a má na vývoj š-ky i móda vliv měnivý, tu liberálnější, tu přísnější, při čemž hygienické zájmy vždy více měně trpí. Proto š. v dobách vývoje hygieny, jejíž roz-květ padá hlavně do posledních desetiletí, byla předmětem invektiv lékařů, horlitelů paedagogických atd. tím více, čím lépe četnými sekcemi osob š kou znetvořených seznávány změny jí způsobené.

S. působíškodlivě nepřirozenou těsnosti. Snaha buditi dojem štihlosti vede i ženy, jejichž útvar těla není štíhlý, k silnějšímu utahování š-ky, aby tím krajinu těla zv. pás či taille (libovolně vytvořené nejužší misto trupu, jež neodpovidá místu od přírody na trupu nejužšímu, který je pod prsy, nýbrž běží tu výše, pod okrajem žeber, tu níže, nad boky, jak to právě ta která móda veli), učinily užším nežli je. Tim tlačí se jednak kostra sousední (dolní žebra), jednak útroby dutiny břišní a dolní části hrudníku přímo, orgány s těmito přímo poškozovanými není š-ky třeba, protože tvary jejich těla ne-

útroby, z břišních žaludek a játra, z hrudních plice. Dámy hovící krajně módě vědí o tomto neblahém působení š ky, není jim volno v ustroji takové, a jakmile jsou samy v rodině, odkládají š-ku. Jiné však v ní i spí. Vědí také, že útroby takto stisněné nemohou pracovati, a proto ničeho nechti jisti ani piti, pokud jsou stisněny š kou. Žádá-li však situace rychleji se pohybovati, na př. při tanci v plesc, kterýžto rychlý pohyb má za ná-sledek čilejší oběh krve, jeví se další ná-sledky stísnění. Žilný odtok krve do srdce je stížen, také veliké tepny břišní jsou poněkud sevřeny, ač méně, nežli žíly, srdce má větší práci, neboť krvi jím rozháněné staví se v cestu větší překážka, kterou hodlá zmoci mohutnější praci jsouc mimo to ještě čilým pohybem popoháněno k vydatnějším stahům. Plice jsou také sevřeny a tak i okysličování krve v plicích při zrychlené (pohybem) potřebě kyslíku jest obmezováno. To jest jen působení bezprostřední a čtenář seznává jeho závažnost.

Přicházejí pak následky, řekl bych, vleklé. Sněrování těsné přivádí žebra do polohy nesprávné, v nichž setrvávají, i když tlak š-ky pominul; v nesprávne té poloze vyvozují změny tvaru jater, sleziny, žaludku, na jejichž povrchu (hlavně na jatrech) ukazují se otisky (t. zv. rýhy korsetové). Za jedné módy korsetové zbývaly na trupu hluboké zářezy v měkkých částech zprvu rudé, po nichž však tvořily se pruhy trvale zbarvené (do hněda). Šněrovala-li se tak osoba stižená ochabnutím závěsů útrob (Glenardova nemoc, splanchnoptosa), byl tím postup bloudivé ledviny, sestouplých jater, sestupu útrob atd. jen zhoršován. Také na těhotenství a porod š. podle svědectví porodníků a gynaekologů měla častěji vliv neblahý (odchylné polohy plodu, změny polohy dělohy po porodu, městky atd.). Poměry ty byly většinou v posledních letech, co skiagrafií útvar kostry v živoucím těle může býti kontrolován, konstatovány přesvědčivě.

Na základě těchto a jiných zkušeností stanovena hygienická norma š-ky: 1. Nesmí tísniti ani dosti málo. 2. Doma má býti hned odložena. 3. Ve spánku nemá nikdy býti no-šena. 4. Těhotným budiž š. naprosto zakázána. 5. Děti nesmějí nositi š-ku. (Některé úřady výslovně zakázaly dětem s-ky nositi, na př. ministr vyučování Vlasics v Uhrách). Má býti z látky pružné a vzdušné a nemá sahati výše než pod prsy a níže než k okrajům kostí kyčelních. 7. U dam otylých budiž nahrazena živůtkem, jenž v podobé širokého pasu obejímá trup a podporuje prsy. 8. Choroby útrob hrudních nebo břišních, zvl. ty, jež jsme uvedli, že š-kou se stěžují, mimo ně však i takové, při nichž jakýkoli tlak ze vnějška na orgán působí škodlivě neb i jen nepříjemně (žaludeční vřed, srdeční vady, tuberkulosa plic atd.), š-ku nositi nedovoluji.

Uvážíme-li, že mladistvým zdravým osobám sousedíci pak nepřímo. Nejvice trpi ovšem potřebují zevní podpory, zbyla by š., ovšem jen s výhradami výše uvedenými, starším | dámám, u nichž ochablost měkkých částí těla (prsy, přední stěna břišní) zaviňuje tvary neaesthetické, jež by byly zevně patrny.

S. léčebné mají za účel působiti při znetvořeninách páteře. Rozeznáváme tu 1. š-ky, které se snímají, a 2. jež se nosí stále a nesnimají se. Účelem jejich jest poskytnouti trupu oporu a zabrániti tak vzrůstání vady, na př. vybočení páteře v oblouku nebo uhlu, při křivici, tuberkulose obratlů atd. Š-ky ty hotoví se z rozmanitého materiálu, sádry, vodního skla, plsti, pleteně drátěné, papíru atd., podle odlitku hrudníka neb na hrudník nemocného přímo, když byl za hlavu pověšen na t. zv. přístroj Sayreův, ve kterém páteř, pokud to možno, se narovná. Bandažisté hotoví š-ky podle návodů lékařů z ocelové kostry a kožených polštářů, vždy však opatření š-ky má se díti buďto výhradně lékařem neb za jeho dozoru a vedení bandažistou. Věda zabývající se napravováním znetvoření (t. zv. orthopaedie, čásť chirurgie), dosáhla v posledních desítiletích znamenitého rozkvětu a dovede kombinací tělocviku, elektřiny, massáže, léků a š mi dosahovati dobrých úspěchů. Bandažisté. t. j. řemeslníci obírající se výrobou takovýchto orthopaedických pomůcek, nemají žádného lékařského vědění a nemohou chorobu rozpoznati, tím méně udati vhodné léčení. I hotová š., třeba se nesnímala, potřebuje stále kontroly lékařské, nebot lidské tělo, zvl. osoby mladé nebo dítěte, jest organismus živoucí, tedy se měnící. Žádná š. nesmí však tělo tísniti a dýchání překážeti, každý tlak, jenž při ní působí, musí býti pružný a ramena nesmí obmezovati. To jsou hlavní požadavky š-ky.

Snirch viz Schnirch. **Snobl** z Chaustníka nad Jordánem, příjmení rodiny erbovní, která pocházela z Tábora. Tu žil Tomáš Š., který zemřel r. 1555, zůstaviv vdovu Alžbětu († 1560) a syny Adama a Jana. Tento oženil se r. 1562 s Dorotou Vičkovou (ze vsi Zmyslova), ujal pak po smrti Adamově šosovní statek v Táboře. Slouživ platně Petrovi Vokovi z Rožmberka, obdržel majestátem 3. pros. 1578 erb a heslo. (Viz Paprockého o st. ryt. 396.) Potom byv přijat do ryt. stavu, učinil přiznání k zemi. V l. 1580—93 prodával a kupoval statky při Táboře. Zemřel r. 1609, odkázav dům svůj nad Jordánem (nyní hostinec Nových), ve kterémž nejv. úředníci zemští pře-bývali, jediné dceři Alžbětě († 1619), vdané za Jana Pátka z Veleně. Jan byl přijal k erbu Šimona Šilhánka, souseda a primátora v Novém Kolíně, což císař Rudolf (8. dub. 1610) potvrdil. Avšak smrti Šimonovou (zemř.

10. list. 1624) i tento nový rod vyhasl. Sčk. **Šnobl** z Plikenšteina, příjmení starožitné rodiny rytířské, jež pocházela z bývalé tvrze Plikenšteina u Vranova na Loketsku.

Krištof žil ok. r. 1534 a měl r. 1567 statek ve Vojkovicích (u Var). Jiný Kašpar zemřel r. 1544, ustanoviv dědicem Menharta z Jele-Sčk. nic a Burjana z Vahanče.

Snopa, na Šnopě, Končiny (Schnappe), samota a hora nad Olešnici v Čechách, v hejtm. a okr. novoměstském. Je zde křiž a »mezný kámen«, označující rozhraní mezi královstvím Českým a hrabstvím Kladským.

Snory (Kohlståtten), ves v Čechách, hejtm., okr. a pś. Domażlice, fara Maxberk; 22 d., 148 obyv. n. (1900), výroba dřevěného nábytku kuchyňského.

Şhūra pupeční viz Pupečník.

Soa (angl. Shoa, fr. Choa, it. Scioa, nem. Schoa), křesťanské království, tvořící nyní čásť císařství Habešského (Aethiopského) v sev-vých. Africe, rozkládá se mezi 8—10° s. š. a 37—42° v. d. Zaujímá vých. čásť velehorské trosky Habešské a čásť svahu východního až ke hranicím franc. Oboku a brit. Somálska; záp. hranici tvoří asi Modrý Nil, krajiny Kaffa a Enarca v jižní části vysočiny jsou Soi poplatny. Hlavni řeka jest Džemma čili Adabai, levý přítok Modrého Nílu, pouze východní nízkou čásť odvodňuje Haváš, mizící v poušti údolí Jafu. Nejvýznamnější města jsou: Addis Abeba, hlavní město císařství, s 50-80.000 obyv.; Addis Alam (residence Menilka II.), Antotto, Ankoba, Angolala, vesmes na vysočině. Vých. svah jest pustý a řídce obydlen. Horská čásť Soe jest velmi úrodná a následkem dlouhotrvajícího míru mnohem hustěji obydlena nežli Amhara a Gódžam. Obyvatelstva jest přes 2 mill., jsou to v sev. části Amharové, v jihu křesťanští a muham. Gallové. Karavanni cesta vede pustinou Adal do Tádžúry, nyní však vždy více nabývá převahy cesta z Addis Abeby přes Džaldenu do Džibuti, kudy povede železnice do Harráru, již dopravě odevzdaná. Š. jest z nejstarších pro-vincií Aethiopie. V X. stol. byla útočištěm Salomounské dynastie, v XIII. stol. byla ziskána křesťanství, byla pak brzy samostatná, brzy poddána Habeši. R. 1856 podrobena Theodorem II., ale r. 1866 Sahala-Mariam zmocnil se trůnu pod jménem Menílek II. R. 1889 stal se císařem aethiopským.

Sobrovice (Schobrowitz), ves v Čechách, hejtm. a okr. Karl. Vary, fara Sedlec, pš. Dalvice; 33 d., 471 obyv. n. (1900).;

Sofetim viz Soudců kniha. **Soffetové** viz Karthago, str. 9*a*. **Sofkoč** viz Schaffgotsch.

Sofman z Hemrlesu, příjmení rodiny rytířské, jež pocházela z Říše. Císař Karel V. potvrdil (1. ún. 1548) erb a šlechtictví bratřím Hanušovi, Jiřímu a Krištofovi. Adam, syn Hanušův, usadil se u Klatov (před r. 1577) a obdržel 19. říj. 1579 od císaře Rudolfa II. potvrzení erbu. Seděl dlouho na Lomeckém mlýně, koupil r. 1600 statek Březí a Dobřemilice a žil ještě r. 1615. Synové jeho byli: 1. Jaroslav Adam odsou-Do českých krajin přišli bratří Kašpar (1494 zen r. 1622 svých jistin, vystěhoval se, ale až 1514) a Asman, jinak Erazim (1505—37). když přišel se Švédy do Šušice, jat a do Onen zemřel před r. 1537, zůstaviv sirotka. r. 1641 na Bilé věži vězněn. R. 1657 nabyl

manž. Johance Polyxeně, ovd. Chotouchovské a Gerštorfové, roz. Mitrovské z Nemyšle, zdědil r. 1662 Zbislav, již r. 1665 prodal. Koupil pak r. 1666 Veltruby. Byl c. k. nejvyšším, býval hejtmanem kraje čáslavského a povýšen r. 1668 do panského stavu († 1669; viz »Hist. sb.«, 1884, str. 142). 2. Vilém viz >Hist. sb.<, 1884, str. 142). 2. Protiva ujał Březí a vyženil s manž. Kate-řinou ze Šlovic Čachrov. Po druhé (1642) oženil se se Sibylou Eliškou Šlovickou († 1655) a koupil r. 1644 Puclice. Byl král, a soudův dv. a kom. radou († 1663). 3. Václav Markvart odejel r. 1628 ze země, ale vrátiv se, držel Podmokly a koupil r. 1631 Obytce. Jeho, tuším, synové byli Jan Bedřich, Jiří Bohuslav a Alexander Mikuláš, kteří dědili r. 1664 Cachrov a Březi a r. 1669 Hlizov, Veltruby a Konárovice po bezdětných strý-cích. Při dělení dostal první Konárovice (jako svěřenství), druhý Hlízov (svěř.) a Čachrov, třetí Březí. Jan zemřel 18. led. 1687, odkázav statek Malonice manž. Lidmile Polyxeně Chřepické z Modliškovic († 1693). Jiří byl rytířem hrobu Božího, hejtmanem kraje čáslav., dědil Konárovice († 1691). Zpupné statky dědila po něm manž. Alžběta Rosina z Malovic († 1696). Alexander, ženatý od r. 1672 s Maximiliánou z Ríčan, držel Hoštice a Hoštičky, jež r. 1680 prodal, v l. 1679—82 Dol. Krušec. Po bratřích bezdětných dědil svěřenství († 1695). Synové jeho byli Václav Adam († po r. 1710), Jaroslav Hartman, Jan Štěpan, Josef Jan Vilém a Karel Ignác Vojtěch. Josef držel svěřenství († 23. čna 1716, manž. Anna Kateřina Böhmka z Löwenkronu) a zůstavil syna Jana Josefa. Karel následoval v držení svěřenství a zemřel 6. bř. 1725 bez muž. potomků. Dědic Jan zemřel před r. 1736, svěřenství pominulo a rozděleno mezi Kate-řinu Vidršpergárovou (Hlízov), Annu Lud-milu Robmhápovou (Konárovice), sestry dotčených bratří, a M. Annu, dceru Josefovu.-Kromě těchto žila rytířská pošlost, zejména Jošt (r. 1635 kličník na Praž. hradě), Sigmund (r. 1657 voj. colmistr, pak rada dvor-ské komory). Tento a Jan František, synovec jeho (syn bratra Jana Jiří), vyzdvižení 10. dub. 1670 do stavu panského. Jan byl ve službách arcibiskupa salcpurského a správcem v Mattsee. Bratr jeho Jan Kristof zemřel ok. r. 1685 v Praze (manž. Kateřina Zu-zana Talackovna † ca. 1714). Z rytířské po-šlosti žili r. 1786 Jan Krištof, Jan Gelasius (řehole sv. Augustina) a Jan Ota a tohoto syn Jan Josef, c. k. setnik. Sčk.

Sogun viz Japan, str. 75 b a 77.
Sohaj František, klass. filolog český
(* 25. list. 1816 v Pacově — † 31. kv. 1878 v Praze). Podporou strýce svého, spisovatele Vacka-Kamenického, dostal se již v 11. roce věku svého do Prahy, kde mocně v něm pro-buzena byla láska k vlasti a potlačovanému národu. Studia gymnasijní konal v Jindř. Hradci, Čes. Budějovicích a v Písku, kde zejména prof. Zeithammer měl na něj vliv blahodárny. R. 1834 oddal se studiu filosofie na i sikální, kde se zabýval námořní meteorologií,

Hlízova, koupil r. 1661 Konárovice a po universitě pražské. S V. Štulcem, Tomkem, Pichlem, Trojanem, V. Svobodou a Vrtátkem spojilo jej záhy upřímné přátelství a vroucí snaha věnovati síly své prospěchu národa. Odbyv studia filosofická S. vstoupil na práva, ale vedle toho připravoval se horlivě k professuře filologie staroklassické a konal předepsaná rigorosa. Potom působil několik let jako vychovatel v šlechtických rodinách, nejprve u rytíře Neuberka, pak u kníž. Salma a konečně u hraběte Berchtolda na Moravě. R. 1848 S. byl po návrhu professorského k. 1848 S. Dyl po navrnu professorskeno sboru filosof, fakulty povolán za supplenta na stolici filologie a aesthetiky a byl tudíž první, jenž o těchto vědách na vysokém učení pražském česky vykládal. Po třiletém blahodárném působení S. opustil toto místo, poněvadž řádná professura byla r. 1849 obsazena Jiřím Curtiem, a přešel jako professor na akademické gymnasium, jež r. 1850 bylo přeměněno v ústav ryze český. Zde S. působil až do své smrti, jsa ozdobou staroslavného tohoto ústavu a miláčkem svých žáků. byl nejen výtečný paedagog, vzdálený všeho puntičkářství a bureaukratické úzkoprsosti, nýbrž i muž velikého a hlubokého vzdělání: byl výtečný znalec literatur a jazyků klassických a důkladně se vyznal v sanskrtě. Překlady S ovy ze Sofoklea byly literárním činem prvního řádu a mají dosud básnickým vzletem, přesností převodu a plynností verše velikou cenu. Š. byl též činný na Parnassu českém. Již odbyv 1. třídu humanitní sepsal báseň Přibík z Újezda, jež uveřejněna byla v »ČČM.« r. 1839. Dále uveřejnil básně v Čelakovského »České Včele«, v Chmelenského »Kytce« a v »ČČM.«. V »Osvětě« 1878, str. 655-659 V. Vlček uveřejnil zlomky humoristicko-romantické básně, jejíž osou byla pověst o Brunšvikově meči; báseň zůstala nedokončena v rukopise. Tklivá báseň S ova »Ze Trenčína vyšla vdova a s ní její sirotek« nabyla svého času zasloužené populárnosti. Z překladů Š-ových uvésti jest mistrovský převod Sofokleový Antigony (Pr., 1851, 2. vyd. pomocí Musea král. Českého r. 1862, viz o překladu tom vřelý posudek Nebeského v »ČČM.«, 1851, str. 147 sl.) a Oidipa krále (t., 1856, pomocí Musea). Mimo to uveřejnil v programmu akad. gymnasia na r. 1854 ukázky z překladu Euripidových Foiničanek vv. 1627 sl. a Aischylových Sedmi proti Thébám vv. 984 sl. a zanechal v rukopise skoro uplný překlad Sofokleova Oidipa na Kolóně a zlomky z překladu Sofokleovy Elektry. K vyzvání ministerstva kultu a vyučování sepsal praktickou Malou mluvnici latinskou (Pr., 1853, 4. vyd. 1874). Konečně uvésti jest, že Š. osvědčil se také obratným latinským versovcem básněmi při některých slavnostnich přiležitostech složenými. Srv. »Osvěta«, 1878, str. 651--659.

Sokalskij Julij Michajlovič, geograf rus. (* 1856). R. 1880 ukončiv kurs Nikolajevské námořní akademie na oddělení hydrografickém vstoupil na hlavní observatoř tytář oddělení fysikálního zeměpisu a od vlohu tvůrčí, dar básnický bohatý a mnoho-r. 1902 jako pomocník předsedův. R. 1890 straný. Jediná jeho sbírka obsahuje deset provedl hydrografický výzkum ř. Vyčegdy různých oborů látkových a formy poměrně a j., r. 1897 podnikl výzkum jezera Ladožského, který posud není ukončen a o němž Š. podal předběžnou zprávu na geograf. kongresse v Berlině, načež byl zvolen do mezinárodní kommisse pro výzkum jezer. Vedle toho S. zanášel se okeanografii, hledaje nové cesty po moři do Sibiře, dále karto-grafii, sestavil hypsometrickou mapu evrop. Ruska a upravil do »Enciklop. slovarja« nėkolik map. R. 1900 stal se dozorcem prací nivellačních a hypsometrických v minister-

styč kommunikaci. **Bokoi** (sing. Šokac), přezdivka, kterou pravoslavní Srbové dávají svým římsko-katolickým krajanům jazyka srbochorvatského.

šokírovati viz Chokovati. **Šolo: 1) S.** Václav, básník čes. (* 23. pros. 1838 v Sobotce — † 14. čce 1871 t.). Otce měl zámožného rolníka. Na gymnasiu v Jičíně začal již v septimě básniti a prvotiny jeho (Lavičky, Písně v bouři) vyšly v »Lumíru« (1859) omylem pod jménem cizím. Po maturité odebral se do Prahy studovat na universitě historii (1861), ale závrať svobody a opojení novým jarem národního života a ruchu literárního jej uchvátily tak, že se oddával vice ideálnímu snění, zábavám a potulkám, než praktickému studiu, až majetek zesnulým otcem jemu odkázaný byl vyčerpán. Plachý, jen sám na svou společnost zvyklý jinoch, jenž v dumách svých daleko za mezemi svého skutečného světa žil, přinesl sobě sice do Prahy bohatou tradici vlasteneckého nadšení, pověstí a vzpomínek, zvláště pak zdravý smysl pro život a jeho reální zjevy, a básnil pilně, zasílaje své příspěvky do »Boleslavana, do »Obrazů života (1861, Polskému národu; Úskoci; 1862 Ghazely), do »Rodinné kroniky« (1862-64), do »Květů« (1867-68), »Světozorà« (1868) a »Vesny« kutnohorské (t.), že jméno jeho budilo značnou již pozornost, ale poměry nespořádaným životem zhoršily se mu tak, že musil konečně z Prahy. Nějaký čas pobyl doma u matky, zase pak u potulných herců, až r. 1867 se vzchopil, shromáždil své básně a odebral se s nimi do Března k hraběnce Eleonoře Kounicové s prosbou za pomoc na jejich vydání. Vyšly r. 1868 s názvem *Prvosenky*. Polepšiv si hmotně i mravně zkusil to opět se studiemi, ale marně. Do časopisů přispíval stále, byl zvolen i do redakce » Alman. čes. student.«, ale r. 1869 vrátil se zase domů, ulovil si na toulce nachlazení a zemřel, uspořádav ještě před smrtí druhé vydání »Prvosenek«, změněné a rozmnožené výběrem z novějších básní. Vy-Svět. knih., jež pořídil a s úvodem vydal dáno Českým klubem 1898); Zákonitý stav

r. 1882 stał se členem cís. geografické spo- Lad. Quis. — Měkce blouznivá, vášním chabě lečnosti, kde působil po 17 roků jako sekre- vzdorující osobnost Š-ova chovala v sobě straný. Jediná jeho sbírka obsahuje deset různých oborů látkových a formy poměrně velmi pestré. Má snivě sentimentální pověst lidovou, něžnou píseň drobnou, má složité ódy rozpínavého ducha volnosti, nadšené a energické projevy hrdého vzdoru, zpěvy buditelské, vzletně vroucí apostrofy, má i epiku obsáhlejší, povídky veršem, romance a ballady a drobné genry, ohlasy z bojů za svo-bodu i z antického dávnověku. Většinou je to básnění romantické, ale vyvíjel se v něm už i smysl pro reální skutečnost, hlavně v popisech (*Z románu* a j.) a v povídce vesnické. Bohatství vlivů je veliké, duševní příbuzenstvo četné. Český venkov a selská bida došly výrazu v silné básni V nádraží (jako Nerudova »U fortny«), z které se asi vyvinuly »Dědovy vrásky«, nejdelší skladba Šova. Pozoruhodný je Józa Skalák silou povahokresby. Veliké obliby došly Naše chaloupky. Výborné jsou některé sonety a ghazely a píseň O ruce mozolné. Lidový tón a Hálkův připomíná Náš dědeček, Rubáš a j. Historii zastupuje Mistr Jan a symfonická skladba Dalibor. Nad jiné vynikají ohlasy z východu a z jihu: Renegát, Hajduk, Úskoči, O Marku hajdukovi, básně cyklické, neobyčejné svěžesti a barvitosti, a Betár. Obecný, hugovský soucit lidský a hrdý démokratický ráz bérangerovský jeví všecky genry z ulice. Tu a v úsečných romancích a balladách (Vody přítelkyně, Kolo osudu a j.) potkal se s Nerudou. Vůbec S. kuitem formy hlásí se věrně k době své. Zná se i k útvarům cizím, k sonetu, chansoně a ghazelu. Citové bohatství je hlavně něžná soucitnost, erótická vroucnost, nadšené vlastenectví, zbožnost, misty něco ironie a satirického humoru. Báseň »Polskému národu« vzbudila mnoho ohlasu a byla uveřejněna česky i polsky v »Dzienniku literackim«. — O Š.ovi napsal Neruda památný nekrolog (v »Nár. L. 20. čce 1871). Články: K. V. Rais (v »Koledě« 1880), B. Čermák (v »Květech« 1890, hlavně životo-pisný). Lad. Quis podal v 3. vyd. zevrubnou bibliografii. Jiné články v »Osvětě« (1905) a »Nově čes. revui« (t. r.).

2) S. Jindřich, právník, spis. a politik čes. (* 12. ún. 1841 v Sobotce). Studoval na gymnasiu v Jičíně v l. 1852-60, načež oddal se studiu práv na pražské universitě. R. 1865 vstoupil do konceptní služby obce Pražské, již opustil r. 1871. Dne 10. pros. 1870 povýšen byl na doktora veškerých práv. Advokátní kancelář otevřel r. 1877 v Praze, byv dříve koncipientem u dra Tom. Černého. Byl horlivě literárně činný. R. 1871 stal se redaktorem deniku »Národního Pokroku« a šly r. 1871 v Národ. bibl. Kobrově (s ozna- od r. 1874 do r. 1876 »Pokroku«. Psal tam čením 1872). R. 1881 vyšly zvlášť *Dédovy* úvodní články. R. 1878 stal se chefredaktourásky v Ústř. knih. Kobrově, r. 1893, u téhož rem »Politik«. Sepsal (1881 v »Politické bi-Výbor z Prvosenek s krátkým životopisem, bliothéce«): Národnost a její význam v fivotě r. 1905 třetí vydání »Prvosenek« v Ottově veřejném; Zápas o práva jazyka českého (vyŠolín. 695

jazyka českého před vydáním nařízení Badeniova ze dne 23. dubna 1897 (zvláštní otisk z »Právníka«). Vedle toho byl pilným spolupracovníkem »Právníka« a přispívá úvodními články do »Hlasu Národa« a »Politik«. Neméně bohata byla činnost 5-ova veřejná. V l. 1879—93 byl obecním starším, v l. 1883 až 1887 městským radním, v l. 1885-87 starostovým náměstkem a od 19. září 1887 do 31. říj. 1893 starostou král. hl. města Prahy, byv zvolen dvakráte na čestný úřad starostův. Poslancem zemským za skupinu měst Rychnov n. Kn., Kostelec n. Orl., Žamberk, Dobruška byl od r. 1876 do r. 1889, potom až do r. 1895 zastupoval na sněmě českém Staré město Pražské. Od r. 1887 do r. 1893 byl náměstkem nejvyššího maršálka na sněmu království Českého. R. 1895-96 byl přísedícím zem. výboru a intendantem král. č. zemského a Národního divadla. Mimo to byl kommissařem zem. výboru u Zemské banky. V době jubilejní zemské výstavy byl za návštěvy císařovy dne 1. říj. 1891 vyznamenán komthurským křížem řádu císaře Františka Josefa I. Je též čestným měšťanem města Dobrušky. Dr. *N*.

3) S. (vi. Scholz) Lev, klass. filolog čes. (* 11. dub. 1861), prof. gymn. v Roudnici n. L. Sepsal četné posudky soudobých děl literatury české, pojednání literárně-historická, mythologická, básně a překlady veršem i prosou z jazyků staroklassických i modernich. Z nich uvádíme: O Kollárově Slávy Dceři (»Hlidka literárni«, 1889); Jak se mají Erbenovy pověsti národní k podání lidovému? (t., 1892–93); O našich slovesných útvarech lidových (>Liter. Listy«, 1891); Klopstockovské vlivy u Kollára (» Naše Doba«, 1898); O Gundulićovu Osmanu (>Hlidka «, 1903); Čert-Hrom-Perun (>Zlatá Praha«, 1892); Král Ječmínek (t., 1891); úryvky z Vlasty, hrdinského eposu z kruhu Přemyslova (t., 1888, 1889, »Besedy Casu«, 1900); Překlad čtyř epinikií Pindarových s výkládem (Programm gymn. v Roud-nici, 1889); Z denníku Amielova (»Otázky a názory«, čís. V); Žijme prostě! (podle Wagnerova La vie simple, v tisku).

4) S. Václav, básník čes. (* 1862 v Pohoří u Opočna), professor na Král. Vinohra-dech Sepsal pod pseudonymem A bel 3aktové drama s náboženskou ideou Hřích (Praha,

1896, provozov. v Nár. div.).

Solin Josef, vynikající mathematik a in-ženýr český (* 4. bř. 1841 v Trhové Kamenici). Studia středoškolská konal na nižší reálce v Chrudimi a na c. k. vyšší reálce v Praze, kdež je dokončil. V l. 1860-64 studoval na král. čes. polytechnickém ústavu zemském a r. 1863 též na filosofické fakultě university v Praze. R. 1864—68 byl assistentem při české stolici deskriptivní geometrie na polytechnice pražské. R. 1868 dosáhl učitelské approbace z mathematiky a deskript. geometrie pro vyšší reálné školy české i německé. R. 1868-70 byl suppl. professorem mathematiky a deskript. geometrie při c. k.

docentem stavebné mechaniky na české polytechnice v Praze, kdež r. 1870 svěřeny mu nově zavedené přednášky o geometrii polohy a grafické statice, pak přednášky o stereotomii. R. 1873 obdržel titul mimoř. professora a v břez. r. 1876 jmenován řád. professorem dotčených předmětů na c. k. čes. vys. škole technické v Praze, jejímž rektorem zvolen na stud. léta 1879-80, 1889-90 a 1905-06. Mimo to jedenáctkráte byl děkanem. R. 1878 postoupil přednášky o geometrii polohy prof. Ed. Weyrovi a převzal nauku o pružnosti a pevnosti. Od r. 1880—84 byl členem zkušebné kommisse pro kandidáty učitelství na reálkách, odtud až do r. 1901 členem zkušebné kommisse pro kandidáty učitelství na gymnasiich i realkach. Mimo to byl od r. 1879 členem a od r. 1894—1901 ředitelem zkušebné kommisse pro kandidáty učitelství kreslení od ruky na školách středních. R. 1877 jmenován byl mimoř. a r. 1904 řád. členem Král. české společ. nauk. Od r. 1890 jest řád. členem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, jejímž generálním sekretářem byl od r. 1891-99. Dále jest čestným členem Spolku architektů a inženýrů v král. Českém, Jednoty českých mathematiků, České Matice technické a Spolku posluchačů inženýrství na c. k. české vys. škole technické v Praze. Od r. 1899 jest radou c. k. soudu patentního. R. 1896 udělen mu řád železné koruny III. tř. a r. 1904 vyznamenán titulem a hodností c. k. dvorního rady. Vědecké publikace Š-ovy, samostatně vyšlé, jsou: Počátkové arithmografie (Praha, 1875; původně vyšlo v » Časopise pro pěst. mathem. a fysiky«); Theorie zevnitřních sil trámů přímých (t., 1878, 1879, 1885, nákl. Spolku posluchačů inženýrství); Theorie plnostěnných nosníků obloukových o dvou opěrách (t., 1892, nákl. České akademie); Základy technické nauky o pružnosti a pev-nosti. Díl I. (t., 1902 a 1904, nákl. České Matice technické). Dále uveřejnil ve »Zprávách spolku architektův a inženýrů v král. Českém «: Geometrická theorie trámů spojitých (1873, 1874); Příspěvek ku theorii trámů přímých (1877); ve vídeňském čas. »Allg. Bauzeitung«: Bemerkungen zur Theorie des Erddruckes (1887); v drážďanském čas. »Der Civilingenieur«: Beitrag zur Theorie des continuirlichen Trägers veränderlichen Querschnittes (1885); Ueber das allgemeine Momentenproblem des einsachen Balkenträgers bei indirekter Be-lastung (1889); v »Rozpravách Král. čes. spol. nauk«: Ueber die Normalenstäche zum dreiaxigen Ellipsoide langs einer Ellipse eines Hauptsystems (1868); Ueber graphische Integration. Ein Beitrag zur Arithmographie (1872), na myšlence tohoto pojednání spočivá zařízení integrafu Abdank - Abakanowiczova; Ueber Curven dritter Ordnung, welche eine unendlich ferne Rückkehrtangente haben, und ihre An-wendung in der geometrischen Statik (1877); ve »Věstníku Král. čes. spol. nauk«: einige Eigenschaften der Clapeyron'schen Zahces. realce a zároven od r. 1869 honorovaným len (1878); Beitrag zur graphischen Integra-

(1883); Ueber die Construction der Axen einer Kegelfläche zweiten Grades (1885); Zur graphischen Auflösung numerischer Gleichungen dritten Grades (1886); v »Časopise pro pěstování mathematiky a fysiky«: Kterak strojiti normály ellipsy bodem mimo křivku (1886); Jak řešiti graficky rovnice stupně třetího (1886); Jak strojiti osy plochy kużelové stupné druhého (1887); v »Rozpravách České akad.«: Příspěvek ku theorii nosniku obloukových (1891); Nová konstrukce sečnice při plnostěném nosníku obloukovém o dvou kloubech (1903). Spisy \$-0vy jsou co do obsahu i co do formy díla vysoké ceny vědecké, jež zvláště hojnou původnosti se vyznamenávají. Způsob, kterým S. předmět svůj podává, jest vzorný. V jeho vývodech není slova zbytečného, ale čtenář také nepostrádá potřebného objasnění. S. jako jeden z prvních a nejlepších pěstitelů svého odboru v naší literature je též tvůrcem novějšího názvosloví českého, v kterémž směru spisy jeho zejména vynikají přesnosti, dokonalosti a správnosti výrazu po stránce jazykové. Také S-ovy výklady na české vys. škole technické v Praze jsou známé svým pečlivým propracováním i dokonalým způsobem přednesu, tak že podávají vzornou průpravu našim mladým inženýrům. I neváháme tvrditi, že známá dovednost našich inženýrů, s kterou tito S-ovy theorie v praxi uvádějí, jest jediné jeho zásluhou. S. jest učenec velmi skromné povahy, ale ducha neobyčejného, vynikajícího všestrannými vědomostmi, jež čini S-a zjevem u nás nanejvýš pozoruhodným. R. 1874 a 1875 redigoval společně s architektem, nyní prof. Jos. Schulzem »Zprávy spolku architektův a inženýrů v král. Českém« a od prvních počátkův Ottova Slov. Nauč. jest vrchním jeho redaktorem pro odbor technický a svou činností získal si o dílo toto zásluhy neoceni-

Šolkovič Semen Vukolovič, spis. rus. (* 1840 — † 1886). Studoval na universitě kijevské, r. 1863 stal se učitelem ve Vilně, r. 1870 byl členem vilenské archaeografické kommisse, účastnil se uspořádání sborníku palaeografických snímků starých rytin, chovaných ve vilenském ústředním archivě a vydal: Sbornik statěj, razjasňajuščich poljskoje delo po otnošeniju k Zapadnoj Rossiji (Vilna, 1885–87) a O granicach poljskoj korony i velikago knazja Litovsko-Russkago (v »Pamjatn. russ. stariny« vyd. P. N. Batuškovým, VIII.,

1885)

Bolta, Solta, ostrov dalmatský, uzavíra-jící od jihu záliv Splitský, má 18 km délky, 5.5 km šíř. a 58.37 km² plochy. Jest oddělen na sev. průlivem Splitským, 7—10 km širokým, od pevniny, na záp. průlivem Soltským (Canale di S.) od ostrova Veli Drvenik (Zirona grande) a úžinou Splitskou (Porte di Spalato) od ostrova Brače. Povrch ostrova je kopčitý, zarovnaný ve výši 130-150 m

tion (1879); Ueber die Construction der Oscu- 237 m. Ostrov je pokryt hojnou vegetaci, lationshyperboloide qu windschiefen Flächen pestuje se hlavne vino a Chrysanthemum, v úpadku je kultura rosmariny, na níž založeno bylo slavné kdysi včelařství ostrova S. Má 3171 obyv. Největší osada jest Grohote (1160 obyv.), přístavy hlavní Rogač a Maslinica. Politicky a soudně přidělena Š. k okresu splitskému. Ve starověku slula Olintha, byla letním sídlem boháčův salonských, později i spljetských. R. 1807 ostrované povstali proti Francouzům, byli však krutě ztrestáni.

Solta Antonin, spis. čes. (* 16. pros. 1855 v Týnci n. Lab. — † 31. čce 1899 v Chrudimi). Studoval na reál. gymn. malostranském a na čes. technice v Praze, potom byl kresličem při geologickém ústavě české university, redigoval krajinský list »Obzor« v Kolíně, přispíval do »Chrudimských Novin«, »Hospod. listu« a »Čes. lidu« a r. 1891 ustanoven byl pomocným učitelem při stát. odbor. škole pro zpracovaní dřeva v Chrudimi. Vydal tiskem: Kanciondly psané vesnickými kantory z Chrudimska (Chrudim, 1890); Lomenice chalup na Chrudimsku (t., 1894); Výkresy k vyšívání dle vzorů starobylého vyšívání selského z Chrudimska (t., 1895); Památky starobylého vyšívání českého na rouchách

kosteinich z Chrudimska (t. 1896). Bolta: 1) S. Matej, spis. hornolužický 22. led. 1691 v Křidole u Kamence † 25. led. 1773 jako diakon v Ketlicích). Studoval ev. theologii ve Vitemberce, od r. 1715 byl na různých mistech vychovatelem, od r. 1730 až do své smrti působil jako diakon v Ketlicích. Vydal pro evangelické Srby tyto náboženské spisy: M. Grunwalda prérje buchstaby teje křesčijanskeje wery (1732, 6. vyd. 1780); Der andächtige Schüler (srbské modlitby s něm. titulem, 1734, 2. vyd. 1748); M. Schustera wutrobne k Jezusej zdychowanja (1736, 5. vyd. 1806); N. Trevirana rozryčenje teje duše z Jezusom (1756); C. Hertzbergera lepši přečel w nuzy (1756).

2) S. Jan Bohumer, spis. hornolužický (* 27. dub. 1723 na Židovė u Budyšína † 14. září 1756 jako ev. farář v Rákecich). Od něho vyšla *Mata mutrobna postilla* Konrada Riegera v hornoluž, překladě (1751 ve

Vitemberce).

3) Š. Jan Bohuwer, publicista a spis. hornolužický, † 31. srpna 1891 v Budyšině). Studoval na katolickém učitelském ústavě v Budyšíně, načež byl učitelem v Zdžefi; po několika letech místo to opustil, chtěje si vyhledati jiné, těžká, trvalá choroba však jej upoutala v Budyšině. Již za dob studentských počal psáti do srbských listův a srbskému péru zůstal věren i v nejtěžší cho-robě. Š. byl rozený publicista a dobrý folk-lorista. Psal snad do všech hornolužických časopisů tehdejších, zejména do »Srbských Novin«, »Łužičana« a »Łužice« (někdy pod pseudonymem Lubinski). Zapsal a uveřejnil řadu lidových pohádek a pověstí a po-kusil se o soustavu lužickosrbského bájesloví v plošinu, nejv. vrchol Monte superior má v rozpravě (resp. sbírce pověstí) Někotre postwa mjez dźensnišimi Serbami (>Łużican<, | 1876). Cný.

Soltésová Elena viz Soltészová

Elena

Solthés Gerson (* 1812 ve Velenicích na Poděbradsku — † 1860 t.). Po svém otci, rodilém Maďaru, stal se reform. vikářem a kazatelem ve Velenicich a jsa jazyka českého dobře znalý přispíval drobnými pracemi do »Květů«, »Včely« a »Lumíra« a vydal sbírku kázání pohřebních: Kvítí sebrané na hrobích miláčků naších (1840).

Soltys, ve starém právě českém a polském rychtář, představený. Viz Čechy, str. 517, Polsko, str. 158b, 159a a 160b,

Soltys.

Somoďská župa (šimigská ž., maď. Somogy Varmégye) v již. Uhrách, leží mezi jezerem Blatenským a Drávou, hraničí na sev. se župou veszprimskou, na vých tolnaňskou a baranyskou, na jihu se Slavonskem a na záp. se župou zalskou, má na ploše 6531 km² 345.586 obyv., z nichž je 310.320 maď., 20.193 něm., 11.641 chorv. (1900). Půda jest celkem pahorkatá, s třetiny lesem porostlá, v celku úrodná, četnými menšími řekami zavlažovaná (Sió, Kapos, Koppány), u břehu Drávy i bažinatá; rodí hlavně obilí, dobre víno, tabák, všeliké ovoce, a obyvatelé zabývají se vedle orby chovem dobytka na rozsáhlých pastvinách. Hlavní župy Kaposvár (v. t.).

Bomprun viz Schönbrunn 2). **Bomrón** viz Samaria. — **Šómrónim v**iz Samarité.

šon, ř. v Př. Indii, viz Son.

son-king viz Cina, str. 684 a.

Sonooh viz Schönaich.
Sonov: 1) S. (Schönau), far. ves v Cechách, hejtm. a okr. Broumov; 294 d., 1356 obyv. n. (1900), kostel sv. Markéty, vystavěný r. 1727, 4tř. šk., pš., oddělení finanč. stráže, 4 mlýny. Ve XIV. stol. byl zde farní kostel sv. Jana, který r. 1681 obnoven, r. 1775 shořel a již neobnoven. — 2) Š., ves t., hejtm., okr., fara a pš. Nové Město n. Met.; 105 d., 634 obyv. č., 4 n. (1900), ev. fara a kostel, popl. dvůr. Čásť obce Čáslavice. Ve století XVI. Š. dostal se Strakům z Nedabylic, kteří zde vyzdvihli tvrz. R. 1641 dostal se k Náchodu. — 3) Š. v. Šenov. Sonovský z Šonova, přijmení erbovní

rodiny staročeské, majestátem d. 2. čna 1527 crbem a heslem nadané. (Viz Litický ze S.). Jan (bezpochyby týž, jenž erbem nadán) byl komornikem desk zemských a zakoupil se r. 1545 na Novém m. Praž. Potomci jeho usadili se v Českém Brodě, jsouce tu v obecních povinnostech; první tu byl Jan Vilém (1550–74), jenž tu byl král. rychtářem a řídil literátský sbor, jemuž byl příznivcem. Jan, potomek jeho, nabyl vzdělání v Praze a Anna-huslav a Adam (1384—1406, duchovní). berce, stal se r. 1603 bakalářem, r. 1604 mi- Jan držel s manž. Annou díl Šumvaldu, kou-

wostanki starodawneho słowjanskeho nabołeń i muż učený, psal básně a dopisoval si s učenci. Ok. r. 1625 uprchl z Brodu. Zdali se vrátil aneb v cizině zůstával, nedostává se pa-

Sonvald viz Schönwald 3) a 4). ze **Šonvaldu** (Šu m valdu), příjmení starožitné rodiny moravské, jež byla jednoho erbu a původu s nynějšími hrabaty ze Zerotina (v. t.). Předek jejich byl Oneš, v l. 1272—95 komorník práva olomouckého, v l. 1280-87 řečený z Čistého Slemene a od r. 1287 ze Š. Žil ještě r. 1304 a snad i r. 1305. Jak se zdá, byli jeho synové Fráněk (1311, 1318 z Sukolomě) a Adam (1311—29), jenž také se psával z Čist. Sl. V pol. XIV. stol. byl již rod ten rozvětven. Náležel k němu Oneš z Újezda (1348 atd.), jehož manž. Anna koupila dědiny v Sumvaldě, Měrotíně a Libyui. Oneš dal r. 1355 dceru svou Kateřinu do kláštera sv. Kláry v Olomouci a prodal r. 1358 Píštkov. Ješek koupil r. 1353 ves Tvrdkov a lán v Sumvaldě od Drslava ze Š. a manž. jeho Budislavy; tento prodal r. 1356 a 1358 čásť svou Pištkova. Drslav (1349 atd.) prodával r. 1349 drobné dědiny, r. 1353 Tvrd-kov, r. 1358 Stanšín a umřel v l. 1358-59. Dědila po něm manž. Dcera Přibka vd. ze Senice dostala od něho r. 1349 plat v Tvrdkově a od mateře r. 1359 dvůr v Šumvaldě. Mikuláš prodal r. 1358 díl svůj otcovský bratřím ze Žerotina. Beneš (1352—70) kou-pil, r. 1355 Loděnici a od Drslava dědiny v Šumvaldě, spolčil se r. 1355 s pp. ze Zerotina a r. 1359 s vladykami z Loučky, postoupil r. 1365 Žerotínským statek svůj v Zerotině směnou za Příluky a Brzvenec, koupil r.1365 dvůr ve Velké Senici a zemřel ok. r. 1370 (manž. Eliška z Šicendorfu). Zůstavil 3 syny. Dětoch (1352-73) držel r. 1352 Sukolom, spolčil se r. 1355 s Žerotinskými, psal se r. 1359 z Vlkoše, prodal r. 1368 statky Su-kolom a Žerotin, postoupil t. r. Příkaz olomoucké kapitole směnou za Paseku, již r. 1373 prodal (manž. Ofka, syn Dětošek). 1. Onšovi synové (jak se zdá) byli Jan (1360 atd.), Mikuláš a Jindřich. Jan držel čásť Sumvaldu a dostal se v držení Brníčka, jež dávno po jeho smrti prodáno. Mikuláš (1381 atd.) koupil r. 1382 čásť Žerotina, držel také čásť Sumvaldu, na nichž r. 1387 manž. Anně Sto-šovně z Kounic věnoval. Žerotín prodal r. 1389, ale koupil r. 1392 platy v Měrotíně a Libyni. Jindřich prodal r. 1381 svůj díl Sumvaldu a platy v Plinkutě, Brzvenci, Měrotině, Libyni (mor.) a Stančíně, ale koupil r. 1386 zase bývalý díl Šumvaldu, který r. 1387 zase prodal, r. 1391 koupil Hluk, r. 1392 spolčil se s Ješkem ze Žerotína a žil ještě r. 1396. Hluk spadl po něm na markraběte Jošta, jenž dal r. 1407 dceři jeho Maikétě, manž. Dobeše z Meziříčí, hrad Cimburk. — 2. Benešovi synové byli Jan, Bohuslav a Adam (1384-1406, duchovni). strem svob. umění, pak byl správcem školy pil s bratřími r. 1381 od Jindřicha dotčené ve Velvarech a Brodě, odkudž byl povolán platy, prodal r. 1384 s bratřími a ujcem Lašdo kolleje Karlovy, ale zůstal v Brodě. Byl kov, a byv od tohoto na spolek přijat, získal

koupil r. 1389 díl Šumvaldu, prodal r. 1392 platy v Plinkutě atd., držel r. 1403 manství Mírov a Štolbach a k onomu několik zpupných vesnic, držel také Drahanovice a žil ještě r. 1408. Jeho snad synem byl Beneš, jenž prodal r. 1412 statky své v Kostelci, Drahanovicích, Újezdě u Mohelnice, Rohli a Studence (manž. 1. Eliška z Mostečného 1412, 2. Markéta 1415). Bohuslav byl napřed v nedílu s Janem a Adamem, asi r. 1388 se od-dělil. Sloužíval Janovi knížeti zhořelskému, získal r. 1399 čásť Šumvaldu († r. 1406, manž. Anna z Lomnice). Zůstavil syny Hynka a Bohuše a 4 dcery, z nichž Anna byla vdána za Jana Bitovského z Lichtemburka. Synům již v l. 1406 a 1407 rozličné dědiny zapisovány. R. 1408 prodány jim a sestrám Malenovice; získali také r. 1412 Zborovice. Hynek prodal s Benešem r. 1412 statek v Kostelci a Újezdě, držel r. 1413 Štolbach, kupoval r. 1415 s bratrem čtyři vesnice a oba přijati r. 1417 od Jana na spolek Brnička a Sumvaldu. Oba r. 1418 zase se spolčili a zemřeli v potomních bězích válečných. Anna přijala r. 1437 Jana z Lichtemburka na spolek Malenovic a dílu v Sumvaldě. Tomu poslednímu odpíral Viktorin, syn některého z předešlých. Týž držel díly Sumvaldu, Měrotína a Libyně, na nichž r. 1446 manž. Anně Mosse věnoval, ale většina Sumvaldu byla již v cizím držení. Dcery Viktorinovy r. 1464 byly Markéta a Kateřina. Také žil v l. 1437—42 Jan z S., jenž přijal na spolek Markvarta ze Zvole. Tohoto rod držel pak Sumvald a vesnice blízké. — 3. Dětošek, syn Dětochův, připomíná se s otcem r. 1373 a opustil pak Moravu. Buď on anebo spíše syn jeho téhož jména zakoupil se v Opavsku, kdež byl zemským sudím, a v Krnovsku, drže Těchanovice, Svatoňovice a části Krucberka, Jakubovic a Hradčan. R. 1431 zapsal na posledních dvou plat klášteru sv. Ducha v Opavě. Zemřel před r. 1439 zůstaviv vdovu Markétu Chlebickou z Kornic (1443 zase vdanou za Jana Hrota z Lukavce) a syna Jana Dětocha, který jen čásť Jakubovic podržel (ostatek měla máti u věně) a tu r. 1498 prodal i s Těchanovici a Svatoňovici. Zůstali po něm tři synové nemanželští, zejména Jan Dětoch, jenž držel r. 1542 statek v Krucburce. Otec jeho byl té rodiny poslední. Sčk.

Sopa (szopa), v Polsku kdysi dřevěná stavba krytá deskami se stěnami plátěnými, zřizovaná uprostřed hrazeného místa na volebním poli a určená k poradám senátorů, jakož i ke společným poradám poslanců se senátory, k přijímání cizích vyslanectev a vůbec k důležitým věcem v době sněmu svolaného k volbě krále. R. 1573 š. měla kulatou formu, a se čtyř stran přimykaly se k ní čtyří menší stany. O postavení šopy postarati se měl (na státní účet) nejvyšší maršálek. Po volbě krále š. bývala obyčejně spa-

lována.

Sopi, prvobytný a proto v národop. ohledu velmi zajímavý lid, obývající vysoko polo-

pro sebe a bratří Sukolom a několik vesnic, žené doliny okolo Vitoše a záp. Balkánu. koupil r. 1389 díl Šumvaldu, prodal r. 1392 Náleží zvláštnímu horskému typu povahou, platy v Plinkutě atd., držel r. 1403 manství postavou i krojem — méně nářečím — od Mírov a Štolbach a k onomu několik zpuponých vesnic, držel také Drahanovice a žil pologické vlastnosti poukazují, že mají dosti ještě r. 1408 Jeho snad svnem byl Reneš

krve mongolské, snad po Pečenězích. Rdf.

Šopka, vl. Pšovka, far. ves v Čechách nad vtokem potoka Pšovky do Labe pod Mělníkem, hejtm., okr. a pš. Mělník; 166 d., 1305 obyv. č. (1900), kostel sv. Vavřince, zámek, 6tř. šk., klášter august., překladiště, spořit. a zálož. spolek, občan. záložna, dvůr, pivovar, uměl. mlýn, výroba hospod. strojů, pila, lomy na opuku a pískovec, vápenice, cihelna, košikářství, vinice, sadařství. Ves Š. a statek šopecký náležel od r. 1263 klášteru augustiniánskému na Šopce, jejž založili bratři Smil z Četova a Pavel z Luštěnic. R. 1789 klášter zrušen a statek připadl matici náboženské, od níž jej koupila r. 1789 Marie Lidmila kn. Lobkovicová, načež Š. připojena k Mělníku.

Šoproň (něm. *Ödenburg*, maď. Soprony, za dob řím. Scarabantia, ve středv. Sopronium), král. svob. město s vlastním magistrátem a hlav. sídlo župy t. jm. v Uhrách, 5 km na záp. od Neziderského jezera, na žel. dr. Nové Město za Vídní a Vel. Kaniža-Ráb-Š., má 33.478 obyv., z nichž je 17.924 něm., 13.540 mad., 946 chorv., 279 slov. (1900). S. je z nejkrásnějších měst v Uhrách, jest sídlem král, soud. dvoru I. instance, okr. hejtm. a soudu, obchodní a živnost, komory, finanč. a pošt. ředitelství, vojen. posádky, filiálky Rak.-uher. banky, má 8 katol. kostelů, 4 kiáštery, evang. kostel, několik veřejných bu-dov (kasino, justiční palác, veliká jizd. ka-sárna), katol. gymnasium, katol. učit. ústav, vyš. realku, evang. lyceum a theolog. ústav, obchod. akademii, vyš. st. divči školu, vzdělávací ústav pro dčery vojen. důstojníků, pěkne divadlo, spořitelnu a jiné ústavy peněžní. Průmysl zastupují továrny na cukr a cukrovinky, lih, škrob, mýdlo, pivovar, tovarny na hospod. stroje, zvony, vozy, cihly, plynárna, důležitý obchod vínem a ovocem a četně navštěvované trhy na hovězí a vepřový dobytek. Š. jest rodištěm Frant. Liszta, jemuž zde r. 1893 postaven pomník. Král čes. Přemysl II. pobořil Š., kterou pak Němci z Rakous a Štýrska znovu vystavěli. Král uher. Šalomoun povýšil prý tehdy osadu za věrnou pomoc proti Bulharům na město svobodné; r. 1490 město vzdalo se cis. Maximiliánu I.; r. 1605 obléháno od Turků, kteří cís. vojskem zahnáni; r. 1659 dobyto a vydrancováno G. Bethlemem; r. 1676 lehlo popelem; r. 1706 obléháno bez úspěchu od vojsk Rákocziho. V Š-i konán několikrát sněm

Soproňská župa v uher. Zadunají hraničí na záp. a sev. s Dol. Rakousy, Neziderským jezerem a župou mošonskou, na vých. župou rábskou a veszprimskou, na jihu železnou, má na ploše 3307·19 km² 246.318 obyv., z nichž je 123.076 maď., 91.445 něm., 30.371 chorv., 226 slov. a 1186 j. národ.

(1900). Zupa jest na záp. poněkud hornatá, níka, avšak již během 1. pol. XV. stol. poprostoupena výběžky Štýr. Alp a Litavským zbývá tohoto rázu a stává se daní, t. j. dávpohořím; na jihu a východě rovina velmi úrodná, bohatá vínem, rozličným ovocem, obilím, zejména pšenici, kukuřicí, pohankou, řepkou, řípou, brambory, konopím, tabákem a na některých místech dobývá se hnědé uhlí a výborný pískovec. Župu zavlažují Ráb a Rábnice a probíhají jí dvě žel. trati. Prů-mysl a obchod převládá a Soproň sama sprostředkuje obilní a dobytčí obchod s Dol. Rakousy a Stýrskem. Hlavní výživou obyvatelstva je výnosné zemědělství, zejména vinařství, zahradnictví a ovocnářství a chov dobytka.

Sorapanský újezd zaujímá jihových. čásť ruské gub. kutaiské, má na 3060 km² 157.726 obyv., jest většinou hornatý a s polovici lesy pokrytý; obyvatelé živí se hlavně zemědělstvím a vinařstvím. Jižní částí újezdu

projíždí dráha zakavkázská.

Soro, z něm., u brně středověké buď dolejší konec pancířové košile, sahající pod krunýřem dolů, neb, a to častěji, i kus samo-statný buď z pevné látky na způsob suk-ničky, neb i ze železných plátů ve vrstvách 6-10 snýtovaných kolkolem beder; takovýto š. slul >šosy zbrojné« a býval vykrojen kolem krytí lůna. Srv. Dr. Z. Winter, Dějiny kroje v zemích českých, str. 602. F.M.

Sorf ze Stiřína, přijmení rodiny erbovní, která pocházela ze Starého m. Praž. Tu žil r. 1512-27 Mikuláš Š., jenž držel tu domy, sedal v radách a měl účastenství v tehdejších rozbrojích. R. 1527 koupil statek Stiřin. Synové jeho Šimon a Štěpán přijali odtud příjmení (bez určitého nadání?) a přijati r. 1549 do stavu ryt. Onen zemřel před r. 1551, tento držel vše jmění otcovské, prodal r. 1551 Košíře a koupil r. 1560 dvůr pod Slovany. Zemřel r. 1583 zůstaviv z manž. Do-roty z Vlkové syna Mikuláše nezdravého rozumu. Tento ujal Stiřín a ostatní statek a prodal r. 1599 dvůr pod Slovany a r. 1604 Strančice. Syn jeho Jan Štěpán zastával otce v jeho řizeních, prodal Stiřín a zemřel r. 1614 zůstaviv z manž. Lidmily z Říčan syna Jana Jiří. Tento vložil Stiřín r. 1614 ve dsky zemské a mizí potom bez potuchy. Sčk.

Sos čili šosovné, z něm. Schoss, poplatek, daň, užívaného zvláště ve složeninách, Giebelschoss (domovní daň) a Hufenschoss (lá-nové, poradelné), kdysi v Čechách a v Polsku městská daň, z čehož šosovní tolik jako městské dani podrobený a pak vůbec městský, na př. šosovní dům, šosovní zboží. Poněkud spolehlivější zprávy máme o š-e v Polsku. Tam objevuje se vedle š-u městského, t. j. daně placené městskými obyvateli ve prospěch města, ještě š. královský (exactio civilis, contributio civilis) ve prospěch panovníka. Původně platily jej městské obce samy, později byl rozvrhován na každého měšťana a od každého byl vybírán. Poprvé setkáváme se s královským š-em na konci XIV. stol. S počátku má povahu dobrovolné dávky se strany města pro panov-

kou povinnou, byť i král vydával reversy, že města nejsou povinna jej platiti. Původně jednal král nebo jeho zástupci o vyši š u s jednotlivými městy, od r. 1456 však rozhoduje o uložení š-u městům buď sněm nebo sněmíky, velkopolský nebo malopolský. Š. uvaluje se na města královská i poddan-ská. Proti libovůli králově žádati š. kdykoli chránila se města tím, že se uvolovala platiti tuto daň jen, když bude platiti také šlechta daň z lánů. Již v XV. stol. stalo se to pravidlem. R. 1492 Jan Albrecht vydal Krakovu v tom smysle i privilej. Běželo též o rovnoměrnost mezi daní měst a daní šlechty. Ta stanovena rovněž v řečeném privileji pro Krakov, což se stalo vzorem i pro města jiná. Když byl š. ukládán jednotlivcům (naproti dávce kontingentované pro celé město), byl placen z nemovitosti i movitosti, z peněz i pohledávek. Nebylo-li možno vymoci daň na jednotlivých obyvatelích, byla nejednou doplňována obcí. — Srv. Kutrzeba, Szos królewski w Polsce v XIV. i XV. wieku (*Przeglad Polski*, 1900). Viz též Čechy, 546 a. -dlc.

Sosteny, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Král. Hradec, fara Kukleny; 12 d., 85

obyv. č. (1900).

Bostýn, býv. tvrz, viz Kopřivnice. **Boša**, řeka ruská, pravá pobočka Volhy, pramení na hranici gub. tverské a moskev-ské. Dolním tokem činí i rozhraní těchto gubernii. Je 130 km dl.; splavno však je pouze 5½ km, t. j. od ústi do důležitého přistavu nalézajícího se u mostu železn. trati Moskva-Petrohrad.

Bošoni (angl. Shoshone), Indiáni Hadí (Snakes či Snake-Indians), jest kmen sev.amer. Indiánů, který původně východně Skal-ních hor bydlil, od Černonohých Indiánů (Blackfeet) skupiny algonkinské však do velkého bassinu byl zatlačen a hlavní sídla svá v poříčí po něm nazvané řeky Hadí (Snake River) si našel. Tvoří se skupinou Indiánů Pawnee kmeny Ute v Utahu, Moqui a Hopi v Novém Mexiku a Arizoně (kmeny to Indianů Pueblu obývajících, polokulturnich), Komanči v sev. Mexiku, Caihua čili Kiowa zvaným kmenem v Texasu, menšími kmeny v Sierře Nevadě a v Kalifornii velkou skupinu sonorskou řečí sobě spřízněných kmenů. Počet jich odhaduje se na 16.500 duší.

Šožovice, ves v Čechách, viz Svojšo-

Soštanj (Schonstein), okr. město ve Štýrsku s 1096 obyv. větš. slovin. (1900), zámek. S. okolica, ves t., 1926 obyv. slovin. (1900).

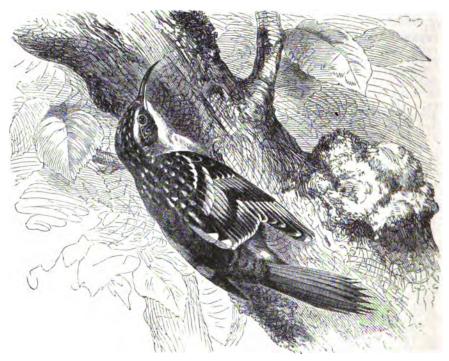
Sožůvka, ves na Moravě, hejtm. Boskovice, okr. Blansko, fara a pš. Sloup; 106 d., 703 obyv. č. (1900).

Sot, šott, slané bažiny zejména v Alžírsky, totéž co sebcha.

Sotek ncbo šetek viz Skřítek.

Sotek Stanislav, kartograf čes. (* 1862 v Hor. Cerekvici). Absolvovav ústav učitelský v Soběslavi, byl po 12 let učitelem na obec. a měšť. škole v Hlinsku, od r. 1893 je cvič. učitelem při učitel, ústavě v Plzni. Na výstavě jubilejní (1891) vystavil relief Kra-jiny a Přímoří a král. Českého, na výstavě Národopisné relief okresu hlineckého (1:25.000) a okresu plzeńského; dále modeloval reliefy: okresu počáteckého; toku Chrudinky; okolí Tábora a j.

Soupák viz Skruž, str. 315 b. **Soupálek** (*Certhia*), jediný rod čeled<u>i</u> *Cer*thiidae, k nimž zafazují i rody Sitta a Tichodroma; malí ptáčkové s dlouhým zahnutým zobáčkem se stran smačknutým. Jazyk dlouhý a úzký jest rohovitý, v klinovitém ocase péra tuhá, o něž š. při špíhání se opírá. S. obecný či dřevolezka (C. familiaris) není bez ocasu větší střízlika, má na hlavě proužky hnědé a rezavé, nad okem oblouček bílý, nahoře jest **Sotnovský** viz Škréta. rezavé, nad okem oblouček bílý, nahoře jest **Soulačka**, šoulání, nejdovednější způ-hnědošedý s bílými ďupkami, dole bílý. sob lovu zvěře nejčastěji jelení, srnčí i daňči Tmavé šedohnědé letky mají žlutavé nebo

C. 4112. Soupálek obecný (Certhin familiaris), v 5/6 skut. vel.

a černé, při němž přiblíží se k ní myslivec bělavé konečky. Délka 13 cm, křídel 6 cm, nepozorovaně v dobrém větru, postupem tak ocasu 5.5 cm. S. rozšířen jest od severního tichým, že ani svého kroku neslyší, a používaje stromoví, křovin, skalin, různých vyvýšenin půdy a vůbec všeho vhodného, zůstává stále v úkrytu, až přišoulá se »na dostřel«. voucich Jest důvěřivý, vždy čilý a dobré Nejpříhodnější k tomu doba je ranní syítání, mysli a čelí svízelům zimy, pokud náledí nevečerní soumrak a ve dne po dešti. S popokryje kůru stromův. Žije po párech, jest skytuje myslivci nejvíce zajimavosti, vyža- stálý a vyvede i dvoje pokolení za rok. Podvis všek podokoplajšího umění, kuse v komence v nakrytuje nakry duje však nejdokonalejšího umění loveckého.

Soulánky, cestky, pěšiny v lesích vhodně upravené k pohodlnějšímu šoulání a vedené klikatě co možno ve vhodném zákrytu skalin, hustšího stromoví, křovin a různých vyvýšenin půdy, k lesním paloukům, oblibeným stavaništím zvěře i k lízům; bývají asi 0.5 až 0.6 m široké, uhrabané a z nich musí odklichlipenina, v níž uložená jsou varlata. Střezeno býti suché chrasti, napadané halůzky a dem širku táhne se kožní šev (*rhaphe*), roz-

pomezi lesův až po Středozemní moře všude, kde topoly a vrby rostou; slidi šplhaje postrkmo po stromech vzhůru po hmyzu a pahubí mnoho škodného hmyzu; zvyká i v zajetí, nedoporučuje se však zvlášť k chovu. V Sev. Americe žije přibuzný druh C. americana.

Š. zední, zedníček obecný, Tichodroma muraria Ill., viz Zedniček.

Soupátko viz Rozvod. **Sourek** (lat. scrotum) je zvláštní kožní vyvůbec vše, co by tichý chod rušiti mohlo. črn. dělující š. v polovinu pravou i levou a oznavychlipenin kožních pro každé varle. Nedo-šlo-li k uplnému srůstu, může býti š. roz-dvojen anebo rozštěpen. Stav takový shledáváme nejčastěji u zrůdného vývoje plodidel, kteréž i k hermafroditismu vésti mohou. Pod koží š-rku nalézá se souvislá vrstva hladkého svalstva, t. zv. šourečnice (tunica dartos), jejímž smrštěním, na př. za chladu, kůže

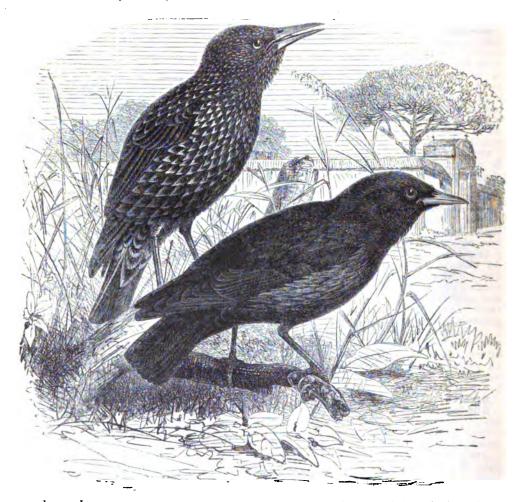
šourková se shrnuje v přičné řasy. **Šourek** Antonín V., mathematik (*3. čna 1857 v Písku). Vystudovav reálku ve svém rodišti, vysoké školy v Praze a ve Vídni po-volán byl r. 1880 od východo-rumelské vlády za učitele deskriptivní geometrie a mathematiky na reálné gymnasium do Slivna, odkudž r. 1881 přesazen do Plovdiva a r. 1893 od r. 1893 professorem deskriptivní geometrie na akademii vojenské v Sofii a od r 1894 professorem ve vyšším štábním kursu. Š. vydal pro školy bulharské Studničkovy »Logaritmické tabulky∢ (Plovdiv, 1881, 2. vyd. 1888, 3. vyd. 1895), dále Trigonometrii (t., 1883); Analyt. geometrii (t., 1885, autograf. vydání); Nauku o čtyrstěnu (Praha, 1886); Deskriptivní geometrii (Plovdiv, 1895); mimo to vydal pro školy bulharské vůbec: Methodický postup krasopisu a Výklad ke spisu tomu (t., 1884); r. 1893 komandován byl s 23 bulhar. učiteli do Churu ve Svýcarsku poslouchati přednášky o ručních pracích pro hochy, za kterýmžto učelem potom napsal: Rukovět ručních prací pro hochy I. obec. třídy (Plovdiv, 1893). Přispíval též do Lindnerova »Paedagogia« o školství bulharském a do »Otavana« o zvycích bulharských pod pseud. Slivenský. R. 1893 vyznamenán zlatým záslužným křížem s korunou a r. 1894 měl učastenství na výstavě v Antverpách, kde za své pomůcky odměněn stříbrnou medailli, Srv. » Čas. pro pěst. math. a fysiky«, 1896, str. 287.

špaček, zool., viz Špačkové. špaček: 1) Š. Karel, právník a poslanec čes. (* 16. čce 1838 v Soběslavi — † 1898 ve Vídni). Studoval gymnasium v Čes. Budějo-vicích a v Jindř. Hradci, práva v Praze, kde r. 1865 povýšen byl na doktora veškerých práv. R. 1867 přijal místo právního konsu-lenta v hraběcí rodině Harrachově, r. 1870 jmenován byl generálním plnomocníkem hra-běte Harracha. Žil ve Vídni, kdež získal si mnoho zásluh o tamní Čechy. Byl náměst-kem starosty »Slov. Besedy« V l. 1885—91 byl poslancem na radě říšské. Přispěl do »Právníka« historicko-právnickou studií Arcičíšnictví a kurstřství králů českých v Německé říši (1865), dějepisnou studií O pohybu velkostatkářstva v Čechách po bitvě bělohorské (1866) a pojednáním Porota trestní a její vývin v Anglii (1868). Belletristickými pracemi přispíval do »Květů« (v l. 1865—68). O sobě vydal tragedii: Slavníkovci a Vršovci (1871) a sedm

čující původní srůst jeho ze dvou pobočných | se učitelství, od r. 1874 jest ředitelem měšť. škol v Roudnici. Tiskem vydal: Přehledná tabulka živočišstva (Roudnice, 1875); Přehledná tabulka rostlinstva (t., 1875); Chrupy szavců, system. tabulka (Praha, 1876); Navedení k řešení rovnic prvního stupně (Roudnice, 1877); Margôt, drama (Praha, 1896); Obrátky kla-tovské (Klatovy, 1898); povídky a různé črty uveřejnil ve »Květech« na r. 1867 a v »Šu-

3) S. Václav, spis. čes. (* 1856 v Třebouli). Absolvovav ustav učitel. v Praze, působil jako učitel v Zásadě, Tuhani, Muka-rově, jako řídíci učitel ve Stratově a od r. 1889 v Košátkách. Přispívá do časopisů humor., belletrist., pro mládež a do kalendářův, od r. 1889 rediguje »Občanský kalenjmenován řádným professorem na vyšší škole dář«, od r. 1896 »Poutnika«, po 3 roky rediv Sofii, kdež působí dosud. Vedle toho jest goval časop. »Vychovatele«, od r. 1892 »Rajskou zahrádku« a od r. 1902 vydává »Křesťanskou školu«. V l. 1881—1905 vydal řadu spisů pro mládež, zejména: Mládí a stáří (3 sv.); Ze zlaté doby života (3 sv.); Dva drá-teníci; Štědrý den; České děti; Šlechetnost ozdoba dítek a j. Sebrané spisy jeho vycházejí nyní v Praze.

Špačice, ves v Cechách, viz Spačice. **Špačkové** (Sturnidae) tvoří čeleď ptáků zpěvavých (Oscines); od nejbližších příbuz-ných havranův a rájek odlišují se první krátkou letkou, která nedosahuje ani polovice druhé; křídla mají zašpičatělá, letky ramenné jsou vždy značně kratší nežli nejdelší ruční a vždy převládá letka druhá. Nozdry nejsou kryty štětinami jako u havranů. Zobák zdéli hlavy jest přímý, jen na konci dolů zakřiven. Běhák jest obyčejně kratší nežli střední prst, výjimkou o něco delší. S. rozšířeni jsou ve 150 druzích po vší východní polokouli a chy-bějí v Americe. Většinou náležejí tropům. Jsou družni, rádi pospolitě hnízdí a po lihnutí spojují se v četné houfy. Jak užiteční jsou v polich sbíráním hmyzu, tak obtižnými se stávají pleněním vinic a sadů se sladkým ovocem. Hlas většiny jsou vrčivé zvuky, jež vyrážejí střídavě s melodiosními strofami. Typický náš š-ček obecný (Sturnus vulga-ris) má zobák přímý, zašpičatělý, v létě žlutý, v zimě černý. Nese dvojí oděv, v létě bez lesku a tmavohnědý, na podzim nabývá černé peří lesku nazelenalého neb nafialovělého s četnými, světlými skvrnami, na hlavě a hrudi narezivělými, na hřbetě žlutavými, na bříšku bílými. Délka těla 22, křídel 10, ocasu 7 cm. S. přicházejí k nám záhy z jara; u nás hnízdí zvlášť hojně ve středních a jižních Cechách v dutinách stromů, kamž kladou modrá, jednobarevná vajíčka. Lidé stavějí pro ně budky, které pro ně třeba upevňovati asi 6 m vysoko; důležitější, než aby byly budky obráceny na východ, jest, aby byly chráněny před stékajícím vlhkem a neztrácely se v temnu listí. V jižní Evropě, severozápadní Africe a Palestině žije jednobarevný š-ček černý (S. unicolor), v jihových. Evropě a báchorek Mezi sněním a bděním (1877). Dr. N. černý (S. unicolor), v jihových. Evropě a 2) S. František, spis. čes. (* 1845 v Kla- Indii, vzácně i u nás se objevující š-ček růtovech). Po studiích gymn. a univ. věnoval žový (Pastor či S. roseus L.); tento má chocholatou hlavu a kik černé s fialovým odstínem; na ramenou a hřbetě peří růžové, na hrdle a části hrudi černé, na břiše rů- (* 1804 v Jílovém — † 1859 v Karlíně). Vyžové. V jižní Asii zastoupeni jsou š. rody studovav theologii v Praze, vysvěcen r. 1828 Acridotheres a Temenuchus, jež vídáme časna kněze a dostal se za kaplana do Vlňovsi. těji v zool. zahradách, pak zpěvným rodem R. 1830 stal se ceremoniářem a sekretářem Calornis. Vzácní jsou lesklí š. afričtí Lampro Fr. Pištěka, jenž byl jmenován biskupem tornis a zvláštní jest Dilophus. O africkém tarnowským a s nímž Š. se odebral do Ha-

Č. 4113. Špaček obecný a jednobarvý nebo-li černý (Sturnus vulgaris a unicolor) v ½ skut. vel.

rodu Buphaga v. t. — Ke š-kům čítá se liče, ale pobyl tam pouze do r. 1834, načež jenž žil ještě do r. 1844 na ostrově Bour- nečně r. 1848 prvním administrátorem fary bonu, dnes však úplně vymřel.

středně dlouhý.

Srv. Provaznictvi.

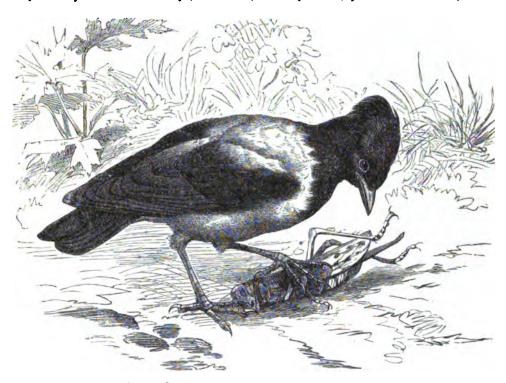
vyhynulý druh Frelipus varius, pták velikosti vrátiv se do Čech stal se kaplanem v Minidudka s korunkou rozčísnutých per na hlavě, cích u Velvar, r. 1835 farářem v Kolči a koonu, dnes však úplně vymřel. Bše. v Karlíně. Kromě několika spisů duchovních, **špáda** (it. spada, meč), kord široký, projež jsou: Homiletika (2 d., 1849—51, 2. vyd. 1852), Pilat k poučení a výstraze vystavený Špádv italské karty, též trapulky, viz v 6 postních kázáních (1852), Vzhůru na Golgatu, 7 postních kázání (1854) a Malý kate-Spagat (z ital. spago) jest motouz volně chy smus o posvátných obřadech církve kato-kroucený ze dvou i více vláken konopných. lické (1855) napsal Krátkou mluvnici jazyka polského pro Čechy (1832, 2. vyd. 1855; 3. vyd.

1864 uspořádal J. Gebauer; 4. vyd. 1882 opatřil Ed. Jelinek)

palda viz Pšenice a Triticum. **Spaleta** (něm. Spalette, Fensterlaibung, Thurlaibung) jest čásť otvoru okenniho (vyobr. č. 4115. a) resp. dveřního (vyobr. č. 4115. b), která uvnitř zbývá po vystrojení tehož příslušnou konstrukcí (okenní resp. dveřní). Š. vzniká teprve u silnějších zdí a mívá u oken šířku o »přirážku« 8—12 cm na každé straně

Špan ze Španova Vavřinec viz Span ze Španova V.

Spandava (Spandau), město s vlastním statutem a pevnost v pruském vládním obvodě postupimském, 12 km záp. od Berlina, při ústí Sprévy do Havoly, při průplavě Berlínsko-Špandavském, na tratích Berlín-Wittenberge-Hamburg a Berlin-Stendal-Hannover prus. stát. drah, pojaté v obvod lokální dopravy berlinské. Jest sídlem četných vo-jenských úřadův a má (1900) 65.030 obyv., větší než vlastní otvor okenní, u dveří pak, jenských úřadův a má (1900) 65.030 obyv., mají-li se tyto otvírati >do š-ty«, nutno zá- velkou posádku, poštovní úřad I. tř., elek-

Č. 4114. Špaček růžový (Pastor roseus), ve 3/5 skut. vel.

rubeň dveřní vysaditi o 8—13 cm nad lic trickou dráhu městskou, katol. a 4 evang, otvoru. Š-ty mívají roviny buď k líci zdi kolmé kostely, nejstarší kostel Mikulášský ze stonebo šikmé (š-ty roze vřené). Ony navrhují letí XVI., pomníky kuif. Jáchyma II., Bese nyní častěji pro snadné provedení, tyto zase dovolují větší pootevření než o 90° a rovnoměrnější rozdělení světla po místnosti.

C. 4115. Špaleta.

(vyobr. č. 4115. *á*) | neb obložený (deštěný, vyobr. č. 4115. b). Deštění skládá se buď jen

z hoblovaných prken neb z rámů a náplní. KHs. Spalir, řada ozbrojenců nebo jiných zřízenců rozestavená na udržování pořádku ve velikých návalech lidstva a volného prostoru r. 1232, opevněno r. 1319. Byla residencí prvpři slavnostních obřadech, průvodech, vjez-dech a pod. F.M. přistoupil tu r. 1539 k reformaci. R. 1631 – 34

dřicha I. a Bismarcka, mnoho kasáren, gymnasium, vyšší dívčí školu, vojenské dílny, ětla po místnosti. nemocnici voj. i městskou, jatky, plynárny, Povrch rovin bý-vá buď omítnutý trhy koňské. K ochraně vojenských skladů a továren a k zabezpečení hlavního města byla opevnění Š-vy r. 1870 značně zesílena. R. 1903 největší čásť opevnění zrušena, zůstala jen citadella s pověstnou Juliovou věží (Juliusturm), v níž chová se válečný poklad pruský, a opevnění na návrší Hahnebergu na jihu města. Š. jest z nejstarších měst střední marky braniborské, stalo se jím

obsazena Švédy. Dne 25. říj. 1806 vzdala se pod majorem Benckendorfem na první vyz Reusu, Alavy, Saragosy, Huesky, Tarrazvání franc. maršála Lannesa. Dne 27. dub. gony, Benicarla a j. Vína jakosti méně dobré 1813 byla Francouzi opuštěna. — Srv. Zech-Günther, Geschichtliche Beschreibung der Stadt u. Festung Spandau (S., 1847); Krü-ger, Chronik der Stadt und Festung Spandau (t., 1867); Kuntzemüller, Urkundliche Geschichte der Stadt und Festung Spandau (t., 1881).

Špánek (arthritis chronica deformans) u koně je zánět na vnitřní straně kloubu hlezenního, a to: na hořejší části kosti holenní na obou kostech člunkovitých, kosti ravě působící, manzanilla silné kytky a pyramidové a na kosti čnělkovité jakož chuti heřmánkové, montilla, rancio (z Pei v kloubech těmito kostmi tvořených. Zá-ralty v Navaře), alicante (vino generoso), nět začiná se na kosti a vyrůstá exostosa dobré víno žaludeční, jehož u nás uživá se různé velikosti, někdy až i jako vejce veliká. zhusta za víno malažské k účelům lékařským, Někdy výrůstku není viděti, to jest t. zv. š. Pedro Ximenez (z Malagy), Vitoria (z Vizneviditelný. Špánkovitý kůň kulhá obyčejně nejvíce s místa a při vyvádění se stáje; když se rozejde, jde lépe, a vykrucuje vždy charakteristicky nohu nemocnou a má atrofii svalstva na postižené straně zadku. Příčina š-nku je namožení kloubu hlezenního, smeknutí v tahu nebo pod jezdcem a jiné příčiny traumatické. Léčí se nejjistěji neurektomií, t. j. vyříznutím 2 cm nervu, nervu tibialis, vrchniho a zpodniho peronea na šiřku ruky nad kloubem hlezenním, tím stane se noha bezcitnou, exostosa po krátké době se zmenší, kloub je pohyblivější, atrofická strana zadku se vyrovná a kůň je zase ke každé službě způsobilý. Koní takto operovaných použito bylo i na dostizích s dobrým úspěchem. Další methody, jako řezy š-nku, pálení vrchní i do exostosy, mazání ostrým mazáním, mí-vají úspěch jenom na krátko. Š. není vadou právní, poněvadž je vadou viditelnou. Dědičná je disposice ke š-ku, vada sama není dědičná. Vojáček.

Spanělská marka, uzemí na j. od Pyre-nejí, jež bylo dobyto Karlem Vel. a později

byla Barcelona (v. t., str. 304a)

panělská moucha viz Puchýřník. **Španělská stěna**, pohyblivá stěna pa-pírová, čalounová nebo kožená, napiatá v dřevěném nebo železném rámci, který se pohybuje ve stěžejkách; stěna tato slouží k roz-

dělení místností, zastření lože a p. Spanělská vína jsou většinou výborná vína rázu likérového, silného obsahu alkoholového, z části uměle přidávaného, barvy ambrové neb červené, chuti sladce svraskavé a svíravě působící. Lze je srovnati s víny burgundskými, roussillonskými, languedockými, nad něž v mnohém vzhledě ještě vynikají. Od starodávna byla známa a posud vysoko se cení, zvl. v Anglii, Rusku, Brazilii a Sev. Americe. Ale vinařství španělské trpí nedbalostí pěstitelův a vzhledem k podnebí i k poloze země mohlo by dosíci výsledků mnohem lepších. Celkem pěstuje se ve Španělsku vino všude, ač vína provincií severních nej-méně jsou rozšířena. Dobré víno stolní je spottorno z okolí Cartageny, alelia z ok. court, a na radu papežské kurie ustanovil

vyvážejí se velmi mnoho do Francie, kde potřebují se k přípravě vín francouzských; vína jihošpanělská zřeďují se při exportu zvláště zámořském alkoholem. V Barceloně vyrábějí se vína šumivá. Nejlepší jsou vína jihošpanělská likérová, z nichž nejproslulejší bílé víno jerezské, zvané sherry (v. t.); vedle něho paxarete (z nich nejlepší slove malvaz), malaga, tinto dirota (tintillo), silné ohnivé víno tmavorudé, sladké a svícaye), tmavorudé garnacho (z Cariñeny v Aragonii), muškát ze San Lucar v Andalusii a z Fuencarralu v Nové Kastilii, mal vaz z Pollensy na Mallorce a j. Obyčejná dobrá vína červená rostou v Olivenze v Estremaduře, veValdepeñas v Kastilii, Manzanares v Manchi, z nejlehčích vín špančíských a j. Drsné víno Ebro-Port ze severových. Špančíska prodává se zhusta za pravé vino portské. Veliké části š-kých vín užívá se k výrobě kořalky. Od r. 1878 způsobil ve vinicích španělských révokaz nezměrných škod.

Španělské dědiotví bylo příčinou veliké mezinárodní zápletky na poč. XVIII. stol. Poslední Habsburkovec na truně španělském, Karel II., byl bezdětek, a při jeho trvalé chorobě kabinety evropské počítaly od let s jeho smrti. Ježto starši nevlastni sestra Karlova, Marie Terezie, manželka Ludvika XIV., před svým sňatkem nároků na š. d. se zřekla, šlo hlavně o mladší nevlastní jeho sestru Markétu Terezii, manželku cís. Leopolda I., jež ostatně otcem svým Filipem IV, pro připad vymření mužské linie výslovně za dědičku spravováno hrabětem Barcelonským. Hl. m. byla ustanovena. Avšak u mocností při dědictví nezúčastněných nerozhodovalo právní stanovisko, nýbrž otázka zachování evropské rovnováhy, aby totiž spadnutím š-ho d. na Francii neb Rakousko nevzrostl ostatnim statům příliš mocný soupeř. Byly to zejména Anglie a Hollandsko (námořské moci), jež navrhovaly rozdělení š-ho d. mezi Francii a Rakousko. Avšak Karel II. v duchu španěl. zákonů hleděl zachovatí nedilnost všech zemí a proto jmenoval v závěti universálním dědicem prince Josefa Ferdinanda Bavorského, jenž pocházel z manželství bavor. kurfiršta Maximiliána Emanuele s Marií Antonií, dcerou infantky Markéty Terezie a cis. Leopolda. Na neštěstí tento dědic zemřel dříve než Karel II., načež námořské moci vytasily se s novou smlouvou dílčí, kdežto Leopold, aby zaplašil starosti o porušení evrop. rovnováhy, navrhoval za dědice svého mladšího syna (z třetího manželství), arciv. Karla. Avšak

v nové závěti vnuka Ludvíkova Filipa z Anjou | a ostrov Menorku, od Francie pak značná nástupcem svým ve všech zemích španělských s výhradou, že nikdy nemají býti spo-jeny s Francii. Čtyři neděle potom zemřel (1. list. 1700) a Ludvík XIV. zabral hned Španělsko pro svého vnuka. Cís. Leopold neuznal závěti Karla II. a počal proti Ludvíkovi t. zv. válku o š. d. Císaři pomáhaly především Hollandsko a Anglie, tato za Vi-léma III. i za král. Anny, rovněž Portugalsko, jež bylo ve vleku Anglie. Po prvních letech války přistoupil k císaři také vév. savojský, Viktor Amadeus II., jenž zprvu pomáhal Ludvíkovi XIV. Říše Německá teprve po delším váhání vypověděla válku Filipovi z Anjou a tím tedy i Ludvíkovi. Nejhorlivěji bojoval za císaře kurfiršt braniborský a král pruský Bedřich I. Naproti tomu bavorský kurfiršt Maximilian Emanuel a jeho bratr arcib. ko-línský učinil spolek s Ludvíkem. Bojovalo se v nížině pádské, na hor. Rýně i Dunaji, v Nizozemsku a ve Španělsku, kamž se byl vypravil s menším vojskem arciv. Karel, byv tam povolán tamní stranou rakouskou (1703). Anglická a hollandská vojska v Nizozemsku vedl výborný vojevůdce John Churchill vévoda z Mariborough (v. t. 1), císařským velel princ Eugen Savojský. Štěstí válečné bylo větřinou papřímu Francii P. 1704 bylo většinou nepříznivo Francii. R. 1704 silné franc. vojsko spojilo se na horním Du-naji s kurfirštem Maximiliánem, bylo však u Höchstädta blíže Donauwörthu poraženo od Eugena Savojského, jemuž přispěl ku po-moci Marlborough. R. 1706 Francouzové utrpěli na nizozemském bojišti porážku u Ramillies (sev. od Namuru), v Italii pak princ Eugen zvitězil u Turina. R. 1708 spojili se opětně Eugen a Marlborough a dobyli skvělého vitězství u Oudenaarde (již. od Gentu), po němž byl Ludvík již ochoten i s obětmi zjednati mír. Avšak r. 1709 vojsko jeho bylo opětně poraženo od Eugena a Marlborougha u Malplaqueta (vých. od Valenciennes) v bitvě nejkrvavější z celé války. Tehdy Ludvík XIV. byl ochoten zříci se Španělska a všech výbojů, jež odňal Německu od r. 1648, avšak jednání rozbilo se o příliš tvrdou podmínku spojencův, aby totiž sám pomohl vypuditi Filipa ze Španělska. Tu však nastal netušené příznivý obrat pro Ludvíka. V Anglii zatlačení byli whigové od toryů, kteří si přáli mír a způsobili odvolání Marlborougha s bojiště. Kromě toho r. 1711 zemřel energický nástupce Leopoldův Josef I. a jeho dědicem se stal bratr jeho Karel VI., praetendent španělského trůnu, čímž opět zahrozilo Evropě nebezpečí habsburské převahy. Proto Anglie, Hollandsko, Portugalsko, Prusko a Savojsko učinily s Ludvíkem mír v Utrechtě r. 1713, jímž Filipovi V. z Anjou dáno bylo Španělsko s osadami, avšak s výhradou, že nebude nikdy spojeno s Francii. Ra-kousko obdrželo španělské Nizozemi, Milánsko, Neapolsko a Sardinii, Savojsku dostalo se Sicilie s titulem královským a nároků na livy na jižním pobřeží jsou Čadizský, Mašpaněl. trůn v případě vymření tamních Bourbonů. Anglie obdržela od Španělska Gibraltar cantský a Valencijský.

území v Sev. Americe, Hollandsku konečně dáno právo posádky v několika pevnostech v rak, Nizozemsku. Karel VI. pokračoval sám ve válce, avšak štěstí jej opustilo, tak že učinil také mír s Ludvíkem a to v Rastattě pro svou osobu, v Badenu u Curichu jménem říše Německé. Císař nevzdal se sice nároků na Španělsko, avšak přijal země jemu přidělené. Říšskou klatbou stíženým kurfirstům bavorskému a kolinskému byly vráceny jejich hodnosti. Říšské hranice proti Francíi byly uvedeny ve stav jako po míru ryswic-kém. — Srv. Négociations relatives à la succesion d'Espagne sous Louis XIV (vyd. Mignet, 1835-40); Mémoires militaires relatives à la guerre de la succession d'Espagne (11 sv., 1835-62); Kriegs- und Staatsschriften des Markgrafen Ludwig Wilhelm v. Baden über den Spanischen Erbfolgekrieg (2 sv., 1850); Mahon, History of the war of succession in Spain (1832); Parnell, The war of succession in Spain 1702-11 (1888); Feldzüge des Prinzen Eugen v. Savoyen. Nach den Feldakten hg. vom k. k. Kriegsarchiv (1876—92); von Noorden, Die preussische Politik im Spanischen Erbfolgekriege (» Histor. Zeitschr. « 1867, sv. 18); Gaedeke, Die Politik Oesterreichs in der span. Erbfolgefrage (1877); de Reynald, Louis XIV et Guillaume III (2 sv., 1882); Courcy, La coalition de 1701 contre la France (2 sv., 1886); Legrelle, La diplomatie francaise et la succession d'Espagne (4 sv.,

Spanělsko (šp. España, fr. Espagne, angl. Spain, něm. Spanien), království zaujímající největší čásť jihozápadního evropského poloostrova Pyrenejského, hraničí na severu se zálivem Vizcayským a s Francii, na východě s mořem Středozemním, na jihu s mořem Středozemním, úžinou Gibraltarskou a Atlantickým okeánem, na západě s Portugalskem a Atlantickým okeánem. Rozkládá se mezi 35° 59' 49" (Cabo Tarifa) a 43° 47' 32" (Punta de la Estaca de Vares) s. š. a mezi 9º 17' 58' záp. d. (Cabo Toriñana sev. od Cabo Finisterre) a 3º 40' 51" vých. d. (Cabo de Creus) a zaujímá 492.230 km² na pevnině, s ostrovy Balearskými a Pityusami v moři Středozemním a s Ceutou na pevnině africké 497.244 km² a s ostrovy Kanárskými i ostatními presidiemi na pobřeží marockém, které administrativně spojeny jsou se S-kem a netvoří zvláštních kolonii, 504.552 km². Podle plochy své jest S. 5. státem evropským co do velikosti, zaujímajíc 20. díl rozlohy evropské. Největší délka od sev. k jihu měří 856 a šířka od vých. k záp. 1020 km. Délka hranice činí 3340 km². Severní pobřeží i západní jest velmi hornaté a přístupné pouze při ústí řek, které tvoří hluboké, úzké zálivy typu riasového. Pobřeží východní a jižní zaujímá několik rozsáhlých, plochých zálivů, mezi něž pohoří ostrými předhořími vnikají. Nejdůležitější zálažský a Almerijský. Na vých pobřeží Alipoloostrov.

Statistika.

Obyvatelstvo. Tvrdí se, že vypuzením Morisků a Židů v XVI. a XVII. stol. obyvatelstvo Š-ka velmi silně zřidlo; není všák o tom nikde údajů spolehlivých. Emigrace do Ameriky, zejména v prvním století po objevení, odvedla též mnoho obyvatelstva. Filip II. dal provésti r. 1594 první sčítání lidu, spíše ovšem odhad, při němž sečteno 8,206.791 obyv. Čísla uváděná během XVII. i XVIII. stol. ukazují snad na zmenšení počtu obyvatelstva, neb ještě spíše k nedbalému odhadování. Při sčítání r. 1787 napočteno 10,407.879 obyv., o sto let později, r. 1887, 16,956 134 obyv. a při posledním sčítání r. 1900 17,924 461 obyv. na pevnině evropské. Ostrovy v moři Středozemním, tvořící prov. Balearskou, mají (1900) 311.649 obyv.; Presidios na sev. pobřeží marockém (Ceuta, Alhucemas, Chafarinas, Melilla, Peñon de la Gomera) 23.612 obyv., ostrovy Kanárské 358.564 obyv.; celé Š. uhrnem tedy 18,618.086 obyv. proti 17,565.632 obyv. r. 1887. Přibylo tedy za 13 let 1,052.454 obyv., necelých 6%, ročně, za celé století 1787—1887 přibylo 69%, průměrný přírůstek roční nejeví tedy změny patrné. Obyvatelstvo skládalo se r. 1900 z 9,087.821 mužů a 0.530.655 čen. Veliké přebytok řep. slabě 9,530.265 žen. Veliký přebytek žen a slabé relativní rozmnožování obyvatel stva třeba vysvětlovatí velmi značným stálým ruchem vystěhovaleckým, který má za cíl hlavně jihoamerické republiky atlantské a departement oránský ve franc. provincii Alžírské. Absolutní vzrůst obyvatelstva vykazuje poměr dosti zdravý; pohyb obyvatelstva jevil se takto: r. 1898 125 395 sňatků, 612.238 porodů, úmrtí 518 750, přebytek porodů 93 538; r. 1899: 156.113 sňatků, 632.588 porodů, 533.109 úmrtí, přebytek porodů 99.479; r. 1900: 161.201 sňatků, 627.848 porodů, 536.716 úmrtí, přebytek porodů 91.132; r. 1901: 157.794 sňatků, 650.649 porodů, 517.575 úmrtí, přebytek porodů 143.074; r. 1902: 163.917 sňatků, 666.687 porodů, 488.289 úmrtí, přebytek porodů 178.398. Vystěhovalců bylo r. 1898: 59.543, r. 1899: 53.862, r. 1900: 63.020, r. 1901: 56.906, r. 1902: 51.593, r. 1903: 57.261 osob.

Hustota obyvatelstva v jednotlivých provinciích jest vélmi různá. Nejřidší osídlení vykazují vyprahlé, převahou zemědělské provincie vnitrozemni, vysokou hustotu maji provincie okrajné, v nichž průmysl, obchod i zvláštní výnosná odvětví zemědělská přicházejí k platnosti. Odlidnění vnitrozemských provincií snad proti době římské a zejména proti středověku arabskému je velmi patrné, veliké plochy dřive vzdělané a obydlené jsou nyní liduprázdné stepi, za to některé okrajné provincie jeví značný přírůstek podmíněný rozvoj m hospodářským. V posledních desítiletích poměrně nejvétší přírůstek jeví pro-vincie baskické a Stará Kastilie, nejmenší Galicia a Andalusia.

Přírodní poměry viz Pyrenejský a Soria se 14 obyv. na 1 km², Albacete, Ciudad Real, Guadalajara, Huesca, Teruel se 16 obyv. na 1 km², Caceres s 18 obyv. na 1 km²; největší hustotu mají Vizcaya se 143 obyv. na 1 km^2 , Barcelona se 137 obyv. na 1 km^2 , Pontevedra se 104 obyv. na 1 km², Guipuzcoa se 103 obyv. na 1 km², Madrid (pouze vlivem hlavního města) s 97 obyv. na 1 km², Alicante s 83 obyv. na 1 km², Coruña s 82 obyv. na 1 km². Způsob osídlení je velmi rozmanitý, možno však rozeznávati tyto tři hlavní typy: centrální čili iberský-peninsulární, vyvinutý ve vnitrozemských krajinách, tedy zejména Staré a Nové Kastilii, Estremaduře, Leonu i uvodí Ebra v Aragonii, kde obyvatelstvo soustřeďuje se ve velikých osadách o 1000-10.000 obyv. při stálých vodách, ostatní krajina pak jest taktka neoby-dlená; z měst Madrid, jakožto centrum říše, dosáhl 539.585 obyv., z ostatních pouze několik poloha při důležitých obchodních tratích zachránila před úpadkem, tak Saragosu s 99.118 obyv., Valladolid s 68.789 obyv. a Badajoz s 30.809 obyv.; ze starých slavných, nyní zapomenutých měst Leon má 15.580 obyv., Salamanca 25.690 obyv., Toledo 23.317 obyv. V Galicii, v Asturii, v provinciích baskických a v západních Pyrenejích převládají přečetné jednotlivé dvorce, samoty a malé skupiny domů, rozložené v horských, bedlivě vzdělaných údolích hojných potoků; jest to severní, periferní typus. Města větší jsou velikou vetšinou na pobřeží a mají význam jako přístavy; tak Coruña s 43.971 obyv., Gijon s 47.326 obyv., Santander s 54.694 obyv., San Sebestian s 37.812 obyv., ve vnitrozemi jako přirozená střediska vynikaji Oviedo s 48.103 obyv. a Vittoria s 30.701 obyv. Třetí typus mediterránní je vázán rovněž k přirozeným podmínkám, k pásmu huert. K velikým městům pojí se vzdělané okolí v nížině s osadami i samotami četnými, na širých nevzdělaných plochách jsou jen ojedinělé domy. I tu obyvatelstvo jest vázáno na místa dobře zavodněná. Většina velikých měst leží na pobřeží nebo blízko něho v nížině. K tomuto typu náleží též Andalusie s velikými městy ve vnitrozemských oasách (vegách). Výborné přístavy i rozlehlé huerty mají Barcelona s 533.000 obyv., Malaga se 130.109 obyv., Alicante s 50.142 obyv., Almeria se 47.326 obyv., pouze přístavy Cartagena s 99.871 obyv. a Cadiz se 69.382 obyv.; v pobřežní nížině v bohatých huertách leží Valencia s 213.550 obyv., se špatným přístavem, Jerez de la Frontera se 63.473 obyv., dále ve vnitrozemi pak Sevilla se 148.315 obyv., Murcia se 111.539 obyv., Granada s 75.900 obyv., Lorca s 69.836 obyv., Cordova s 58.275 obyv., Linares s 38.245 obyv. Od r. 1822 neexistují již právně veliké provincie historické Nová a Stará Kastilie, Estremadura, Leon, Galicia, Asturia, provincie baskické, Navarra, Aragonie, Catalonie, Valencia, Andalusia, nýbrž celá země dělí se v 49 provincií (i s Balearskými a Kanárskými ostrovy), pojmenova-Nejméně obydleny jsou provincie Cuenca ných většinou podle hlavních svých měst.

Tyto nové provincie byly utvořeny právě s Provençaly, odděluje zděděná kmenová netak libovolně jako departementy francouzské. návist od Kastilců; tato nenávist spojuje Provincie tyto dělí se od r. 1897 v soudní okresy (partidos judiciales), úhrnným počtem 495, tyto pak v obce ayutamientos), které zahrnují dohromady přes 47.000 osad. Z to-hoto počtu jest 169 starých měst se zvláštnim zřízenim (ciudades), vedle nich pak města obyčejná (villas), vesnice (lugares), skupiny domů (aldeas) a samoty (caserios).

R. 1889 bylo ve S-ku 42.395 cizinců; mezi nimi 18.480 Francouzů, 6755 Portugalců, 5719 Angličanů a 1826 Němců. Francouzi byli usazeni hlavně v Katalonii a baskických provinciích, Angličané v pobřežních městech

na jihu.

Obyvatelé Š-ka jsou patrně ve většině potomky keltiberských a iberských praobyvatelů. Na jižním a východním pobřeží snad ani ethnický vliv foinický a karthaginský ne byl bez významu. Později po dobytí země Římany byla tato během vlády římské, 600 let trvající, z největší části porománštěna, tak že sotva více než území dnešních Basků zůstalo zachováno při původním jazyce ná-rodním. Národové germanští, Vandalové, Suevové a Visigoti zanechali po sobě stopy v obyvatelstvu Mesety a v severovýchodních pohořích. Výboj arabský způsobil smíšení nových vrstev zejména v Andalusii, Murcii a Valencii, byli tu zejména Arabové, Židé, Berbeři, ano i Negři, kteří přispěli k směsici, a vlivu tohoto přimíšení přičítají někteří větší schopnost akklimatisace v tropech, kterou Spanele proti ostatnim Evropanům vykazuji. Tim stalo se, že dnešní obyvatelstvo somaticky jeví mnoho rozdílův a že i povahou a řečí, dialekty dělí se na kmeny, které posud mají velmi málo společného vědomí národ-Neromanisováni zůstali dosud Baskové (Euskaldunak), patrně přímí potomci starých Iberů, vynikající velkou zdatností kulturni, v počtě as 400.000 duší; zaujímají Guipuzcou celou, části Vizcaye a Alavy i Navarry. Veliká místa S. Sebastian a Bilbao jsou úplně romanisována a vůbec řeč baskická právě tak jako ve Francii kvapně mizí.

Zbytky Morisků udržely se v horní Andalusii, zejména v Alpujarras a jiné i v okolí Valencie a hovoří nářečím více arabským nežli španělským. Počet jich jest ovšem již nepatrný, ač kmenově i kulturně náleží k nim horské obyvatelstvo Andalusie většinou, rovněž i okolí Murcie a Valencie, které dnes ovšem již mluví španělsky. Cikáni, celkem as 50.000 duší, jsou z části usedlí, z části vedou posud život kočovný. Židův as 5000 sidlí v městech, jsou to noví přistěhovalci většinou, neboť byli koncem XVI. a počát-kem XVII. stol. mnohem důkladněji vymýtěni ze země než Moriskové. Nejrozšířenější ze španělských kmenů je kastilský, jehož řeč povýšena jest za spisovnou španělštinu. Kastilci jsou patrně dosti čistými potomky Iberů, jejichž vlastnosti též v jich dnešním charakteru živě se odrážejí. V Kata-

s nimi i Aragonce jinak dosti rozdilné. Andalusané mají charakter 1yze jižní, jejich řeč zachovala mnoho slov arabských. Na severozápadě Gallegové a Asturci liší se mnoho povahou od Spanělů (nemají ani zápasů s býky), dialekt v jižní části Galicie blíží se portugalštině.

Podle náboženského vyznání obyvatelstvo náleží téměř bez výjimek k církvi římsko-katolické, která jest církví státní. Teprve od r. 1868 jsou jiná vyznání zákonně trpěna. Počet protestantů udává se as na 7000, jest však ve skutečnosti patrně větši. Od konkordátu sjednaného r. 1851 S. dělí se po stránce církevní administrativy v devět arcibiskupstvi (Burgos, Santiago de Compostella, Valladolid, Toledo, Granada, Sevilla, Tarragona, Valencia, Saragosa), tato pak v 46 biskupství. Arcibiskup toledský jest primasem říše. Celkem S. tvoří i s Kanárskými ostrovy 62 diécési, jež mají celkem 18.564 farnosti. Zrušení klášterů r. 1835 nařízené a r. 1841 zákonem schválené zlomilo aspoň do jisté míry ohromnou moc hierarchie španělské, kdežto před tím téměř 200.000 lidí náleželo stavu duchovnímu, bylo duchovenstvo po provedení této reformy zmenšeno as na 50.000 duší, ač provádění zákona zrušujícího zejména v posledních desitiletích jest přiliš slabé. Udržely se posud tyto řády duchovní: Calatrava, Santiago, Alcantara, San Juan (fád johannitů).

Kolonie. Po nešťastné válce se Spojenými Obcemi sev.-amer. S. zbavilo se prodejí Německu svých posledních asijských kolonií a podrželo pouze nevýnosná a vůbec málo významná území svá v Africe a ostrovy při pobřeží africkém. Jsou to Rio de Oro na pobřeží záp. Afriky severně od francouzské Západní Afriky se 185 000 km² a ca. 130.000 obyv., Rio Muni na pobřeží guinejském, 25.700 km² a 139.000 obyv. i s ostrovy Velký i Malý Eloby a Corisco, ostrovy Fernando Po, 1998 km² s 20.742 obyv., a Anobom, 17 km² s 1204 obyv. Ostrovy Kanárské a Presidios spojeny jsou administrativně s evropskou

državou.

Zemědělství. Š. jest převahou krajem zemědělským. Zajisté přes dvě třetiny obyvatelstva zaměstnává se takřka výhradně orbou, zahradnictvim a chovem dobytka. Ovšem v nejnovější době vzkvétající hornictví víc a více zatlačuje podíl zemědělských plodin ve vývoze, tak že podíl těchto klesl v posledních třiceti letech se dvou třetin na čtyři desetiny. Způsob vzdělávání půdy jest zejména v nížinách při středomořském po-břeží úplně moderní, založený na irrigaci a výborném hnojení, ve větší však části země jest primitivní. Hlavně špatné správě státní a ohromné rozloze velkostatků, které za vysoký nájem postupují půdu malým zemědělcům, třeba přičítati, že Š. daleko ještě mezi státy převahou zemědělskými nezaujímá polonii kmen katalanský jazykové příbuzný stavení toho, které by mu mohlo příslušeti. pšenice výborně hodily, zejména ve vnitro-zemí, leží úplně ladem. Z 50 millionů ha plochy bylo r. 1889 asi 40% vzděláno, asi 16% bylo luk a pastvin, as 14.5% úrodné půdy leželo ladem. Pole a zahrady zaujímaly as 13 mill. ha čili 26.5%, vinice 2 mill. ha čili 3.7%, olivové háje 1.1 mill. ha čili 2%, les vysoký i křoviny 4.4 mill. ha čili 8.7% celé plochy. Půda vzdělaná v nejširším smysle slova, tedy i lesy a pastviny, dělí se v suché pozemky (nezavodňované) campos secanos, celkem 26,814.869 ha č. 53% celé plochy, zavodňované pozemky campos regadios 1,152.052 ha čili 2°3°/0. K suchým náležejí lesy, pastviny, louky, vinice, kaštanové a olivové háje, mandlové a smokvové sady a při pobřeží středomořském háje ceratonií (svatojanský chléb), pole, na nichž pěstují se pšenice, jećmen, luštěniny, šafrán, zemáky, bataty a melouny. zavodňovaných pozemcích pěstují se v středomořském pásmě kukuřice a rýže, fasole, podzemnice olejná (Arachis hypogaea), zeleniny, picniny, konopí, len, pomorančové a datlové sady, cukrová třtina a banány. V huertách a vegách v okolí Valencie, Murcie, Granady a Malagy dosahuje se 2-4 sklizní ročně na téže půdě. Četných krasových pramenův a řiček používá se přimo k rozvádění vody do huert, zejména v okolí Valencie, od velikých řek napájejí se kanály sloužící k zavodňování, tak jest v úvodí Ebra na 1/4 mill. ha zavodněné půdy, rozsáhlé stavby kanálů zavodňovacích s velikým nákladem provedené opatřují rozlehlé plochy vodou, tak v Katalonii 143 km dlouhý kanál Urgelský asi 90.000 ha. Huertu alicantskou opatřuje umělé jezero Pantano de Tibi, založené za Filipa II. a udržující 500.000 m³ vody. »Vegas« zastupující huerty v Andalusii a na jižním pobřeží rovněž jsou zavodňovány uměle ve velikých rozměrech. V středomořském území pěstují se v huertách katalonských hlavně olivy, réva a liskové ořechy, v okolí Valencie pomoranče, granátová jablka, rýže, v okolí Murcie a Valencie datlovníky a pomoranče, v jihu na pobřeží od Tarífy až k Almerii cukrová třtina. Olivové háje pokrývají též ohromné plochy v úvodí Guadalquiviru v huertách Valencie a Aragonie, réva též u Va-lencie a na jižním pobřeží. Jakost plodin je různá, neboť zachází se s nimi často primitivně. Š. vyváží sice výborné hrozny a olivy. za to nedokonalé vino a špatný olej. Zvláštností huerty valencijské jest podzemnice olejná (Arachis hypogaea), cacahuetes zvaná, jejiž pěstění zavedeno r 1797, rovněž i sladký pepř španělský Capsicum annuum L. var. dulce) jest velmi oblibenou zeleninou v huertách pestovanou. Rajská jablka a zejména cibule výborné jakosti jsou podstatí výživy vyhání se na alpské pastviny v pohořích. lidu. Jako pícní rostlina pěstuje se hlavně Krajiny tyto jsou masnou komorou S ka, sýr vojtěška a bob svinský. Vývoz zelenin značný, galicijský těší se po celé zemí výborné pozejména do Anglie. Oleje olivového vyrobí věsti, vývoz masa do Anglie jest velmi značný. v okoli Granady a v huertě orihuelské. Pě- k jihu a k východu pak ho ubývá, tak že přistování bavlny, dříve rozšířené, zmizelo úplně, moří středomořské jest jim nejchudší. V střed-

Ohromné plochy, které by se aspoň ku pěstění i morušové háje a tím hedvábnictví ustoupilo

hlavně sadům pomorančovým.

Území, výhradně obilní, jsou vysoké plošiny středních provincií, zejmená provincie Valladolid slyne jako obilnice Kastilie. Pšenice jest tu hlavní plodinou, vedle ní ječmen, luštěniny i zeleniny, oves a žito pěstují se ve vyšších polohách, v Manchi též durrha a šafrán. Tráva esparto rostouci zejména na stepích středního, východního a jižního Š-ka, zejména pak na campos spartarios v provinciích Alicante a Murcii, jsou vedle konopí pěstovaného v celém středomořském pásmě Š-ka důležitým předmětem vývozním. V severních krajinách dosti vlahých jsou výborné louky, pěstuje se hlavně kukuřice, proso, pohanka, žito, ovocné stromoví středoevropské a kaštany. Brambory pěstují se vůbec řídce, na jihu zastupují je bataty, na severu kaštany. Z jablek připravuje se v severu víno ovocné (cidra). Též po svazích Sierry Moreny a Sierry Nevady daří se jablka a hrušky výborně.

Lesy pokrývají asi 4 mill. ha, z nich jsou jen as dvě třetiny lesy vysoké. Provincie Ba-leary, Coruña a Pontevedra jsou úplně bez-lesé. Korkové duby mají značnou důležitost pro obchod, žaludy druhu Quercus esculus L.

jsou oblibeným předmětem tržním.

Vinařství bylo v posledních 30 letech XIX. stol. jedním z hlavních a nejvýnosněj-ších odvětví hospodářských. Vinice zaujímaly r. 1900 3.7% půdy. Révokaz zničil sice mnoho vinic na jižním pobřeží, zejména u Malagy, za to však vinařství tím vice se zmohlo v Katalonii, Valencii i ve vnitrozemi. R. 1902 vyvezlo se za 80 mill. vína, hroznův a hrozinek. Pokud se týče výroby vína, Š. stojí ještě da-leko pozadu za Francií a Italií. Množství vyrobeného vína ve Š-ku bylo r. 1898 odhadnuto na 28·1 mill. hl. Cena vina je při tom velmi nízká, podobně i cena ohromných, výborných hroznů (1 l vína na Majorce r. 1887 za 2.5 centimu, arroba [11.5 kg] hroznů stoji 2-5 reálů).

Chov dobytka byl ode dávna velmi důležitým odvětvím hospodářským. V severním S ku chová se po způsobě středoevropském hlavně skot pro spotřebu masa, mléka, másla a sýra; v ostatních krajinách jsou kozy, ovce a konč nejdůležitějšími zvířaty domácimi, skot chová se téměř výhradně jen k zápasům býčím v ohromných oborách (ganaderias) v okoli Sevilly a Cordovy. R. 1895 na-počteno 16,469.303 ovci, 2,820.827 koz, 1,910.368 prasat, 2,071.326 skotu, 1,496.703 oslů, mezkův a mulův a 383.113 koní. Dobrý stav luk, pícnin a veliké zimní zásoby sena podporují zejména v Galicii, Asturii a baskických provinciích chov skotu. V létě dobytek se ročně na 2.5 mill. hl. Konopi nejlepší Provincie Coruña a Oviedo mají nejvíce skotu, tažných volů. Dříve slavný chov koní upadl v dobách vnitřních válek úplně. Největší královský hřebčinec jest v Cordově. Cordovští koně byli vždy pokládáni za nejlepší odrůdu plemene andaluského. Chov oslů, mezkův a mulů nabývá stále většího rozsahu, zejména v jihu věnuje se mu péče velmi značná. Chov ovcí, dříve tak slavný a výnosný, klesl v posledním století velmi mucho se své bývalé výše. R. 1830 čítalo se ještě 23 mill. ovcí, r. 1850 19 mill., z nich 12 mill. ovcí usedlých a 7 mill. ovcí stěhovavých (merinos), r. 1880 jen 13 8 mill., v poslední době počet vzrostl, r. 1895 bylo jich 16.5 mill., z těch však jen 1 mill. stěhovavých. Chov ovcí jest nejrozšířenější na plošinách středního S-ka, kde již mnozí ze starověkých kmenů jako pastýřští kmenové se připomínají. Step porostlá vonnými bylinami halophyty poskytuje jim tu po celý rok výživy, v zimě v jižnějších krajinách Estremadury a Andalusie, v létě v horských krajích severní a východní Kastilie. Kočování, stěhování s ovcemi je tu právě tak zavedeno, jako v severní Africe, přední Asii a menší mérou i na poloostrově Balkánském. Vlna těchto ovcí je výborná. Pravý druh těchto stěhovavých (transhumantes) ovci, t. zv. merinos, prý vymírá. Vlastí jejich jakož i pastýřů jest převahou Stará Kastilie. Na severu a v Katalonii je chov ovcí nepatrný. Dnes nemůže Š. s hlavními vlnu vyvážejícími státy soutěžiti se zdarem. Hlavní směr vývozu do Francie, Anglie a do Záp. Indie. Koz má S. více než jiné země evropské, obmezují se hlavně na hov-ské končiny. Důležitější je chov vepřového dobytka, zejmena tam, kde provozuje se ve velikém, tedy v Estremaduře, v Sieře Moreně a provincii badajozské, kde zachovalo se ještě poměrně dosti dubových lesův. Na trhu v Zafře (4.—7. říj.) bývá jich shromáž-děno na 60.000—70.000. Z drůbeže hlavně chovají se kury v mnoha odrůdách a holubi. V Estremaduře a v Andalusii provozuje se ve velikém chov krocanů. Kuřata a vejce vyvážejí se ve velikém množství zejména z Galicie. Ve Vigu parníky anglické nakladají vejce nejen pro svou potřebu, nýbrž i pro zásobování Londýna (vývoz r. 1900 826 000 tuctů v ceně 25.320 lib. šterl.). Hedvábnictví pokleslo velmi, provozuje se však dosud nejvice u Murcie a Orikuely, které produkuji 490.000 kg kokonů, vedle nich živoří ještě v provinciich Valencii, Granade, Almerii a v Šieře Seguře. Celá sklizeň r. 1890 činila 957.000 kg kokonů čili 83.000 kg surového hedvábí. R. 1900 sklizeno jen 700.000 kg kokonův. Menšího významu jest včelařství, zejména ještě na plošinách Mesety hojné, provozuje se posud primitivním způsobem. Výborné pověsti požívá světlý med z Alcarrie v Manchi.

Rybáfstvím zaměstnávalo se při pobřeží španělském podle poslední statistiky (1892) lezných provozuje se větší měrou jen v procelkem 67.197 rybářů se 14.726 čluny a vy- vinciich Vizcaya, Murcia, Almeria, Santander,

ním a jižním Š-ku přihlíží se hlavně k chovu 38.24 mill. peset. Více než polovina mužstva, člunův i výnosu spadá na pobřeží severozápadní a sedmina výnosu na lov sardinek, který provozuje se též vydatnou měrou na pobřeži Huelvy. Langusty (*Palinurus vulga-*ris L.) loví se každoročně v měsících dubnu až červnu na severozápadním pobřeží S-ka mezi Coruñou a Gijonem, celkem asi 200.000 kusů za jedno období. Řeky mají málo ryb, pouze bystré potoky v severní hornaté části země chovají pstruhy.

Hornictví. S. jest klassickou zemí průmyslu hornického a ještě dnes, pokud se týce bohatství a snad cenných nerostů vůbec, první v Evropě. Neobyčejná rozmanitost pokladů nitra zemského stojí v úzké souvislosti s mnohotvárnou stavbou geologickou a složitými poměry tektonickými. Největší bohatství rud vyskytuje se na okrajích Mesety v neveliké vzdálenosti od moře a bylo známo již Foiničanům, kteří tu dolovali. Po nich Římané rovněž těžili, a to rozsáhlou měrou, z rudného bohatství země. Za panství Arabů hornictví dosáhlo znamenitého rozvoje. Kovové poklady Ameriky zničily domácí hornictví tak, že upadlo téměř v zapomenutí; teprve po ztrátě nejbohatších kolonii obrácena pozornost k bohatství vlasti. Jest tedy dnešní hornictví ve S-ku původu mladého a dosáhlo svého rozvoje na účet cizí podnikavosti a cizího kapitálu. Cizina má proto největší užitek z pokladů Š-ka. S. i s Balearskými ostrovy rozděleno jest podle zakona z 6. čce 1859 v 17 báňských obvodů, které jsou pod dozorem královských horních inženýrův. Centrální správu vede generální ředitelství báňské v Madridě, založené r. 1825. Od tě doby datuje se skutečný rozkvět hornictvi, zavedený cizí iniciativou. Státu náleží jako regál dolování na sůl i solivarny, s výjimkou baskických. Největší čásť přečetných soukromých podniků jest majetkem akciových společnosti, jichž účastněn vedle španělského kapitálu větší měrou též cizí, zejména anglický, německý, francouzský a belgický. Těží se zlato, stříbro, měď, olovo, železo, rtuť, cín, zinek, kobalt, nikl, antimon, fosfority, sira, uhli ka-menne, uhli hnědé a lignit, mramor, sůl a sádra. Rudy s výjimkou rud olověných, stříbrných a rtutových zpracují se teprve v cizině. Tím se stává, že Anglie dováží železo do Š-ka ve velikém množství. Těžení kamen-Tím se stává, že Anglie dováží železo ného uhlí nedosáhlo ještě toho rozvoje, aby krýti mohlo spotřebu ve vlastní zemi. Lze rozeznávati čtyři hlavní hornická území ve S-ku; v severu v území kantaberském těží se hlavně železo a uhlí, v jihozápadě v Sieře Moreně měď a rtuť; na jihovýchodním pobřeží stříbro a olovo, na severovýchodě v Katalonii olovo a uhli kamennė. Železná ruda výborné jakosti vyskytuje se ve Š-ku téměř ve všech provinciích, nedostatek cest a vhod-ného paliva brání v dobývání, tak že jen při pobřeží dolování se vyplácí. Těžení rud želoveno 828 mill. kg mořských ryb v ceně Oviedo, Malaga, Guipuzcoa, Sevilla a Navarra.

mají vydatná ložiska uhlí. Kantaberské pohoří jest nejbohatší železem, Bilbao je stře-diskem hornictví, v okolí jeho vystupuje ve střední a svrchní křídě ohromné množství železných rud, nejznamenitější jsou doly u Sommorostra, 12 km zsz. od Bilbaa při pobřeží. Dolování přes láci železa jest pro snadné dobývání kovu velmi výnosné. Největši bohatství kamenného uhli vykazuje Asturie v pánvi Nalonu a jeho levého pří-toku Allery jihových, od Ovieda. Ložisko rozkládá se na vice než 500 km². Okolí Ovieda jest též bohato železem a tím se stalo, že i průmysl nachází se v utěšeném rozvoji a Oviedo jest střediskem rozlehlé sitě tratí železničních. Silně dislokovana, ale bohatá ložiska kamenného uhlí jsou též v Leonu na vnitřní straně Kantaberského pohoří, těžení jest ještě v začátcích, zejména pro nedostatek cest. Ložisko uhli u S. Adrian de Juarros u Burgosu podporuje těžení rud a průmy-slovou činnost v okolí. Na okraji pánve Ebra vystupuje palaeozoicum s ložiskem uhli kamenného u Prejana. Doly v provincii Santanderu u Reocinu a Mercadal dodávají přes polovinu zinku vytěženého ve Š ku. Solné doly u Cabezon de la Sal. V Galicii těžilo se z náplavu řeky Silu právě tak jako u Granady z Genilu a z potokův a řek Estremadury za starověku zlato. Důležitější jsou cínové rudy u Freaz de Ciras, které rovněž již za starověku byly známy. Bohatá lo-žiska železných rud úvodí Silu exploitují se velmi slabě pro nedostatek cest a paliva.

V Sieře Moreně jsou nejstarší známé doly na rtuť u Almadénu. Římané dobývali tu rumělky, již však používali pouze jako ličidla, teprve Arabové naučili se dobývati z ní rtuti. Nyní jsou majetkem Rothschildův. Rumělka pojí se tu k vyvření melafyru v silně dislo-kovaných vrstvách silurských a devonských. Ještě starší jsou měděné doly v Huelvě; tu pracovali již Foiničané a za římské doby doly dosáhly velikého významu. Od r. 1873 jsou doly v Rio Tinto, obsahující měď, pyrit a manganové rudy v rukou anglické společ-nosti úsilovně exploitovány. Pásmo rudné táhne se v šířce 25 km, v délce 240 km od Azualcollaru a Castilla de las Guardas v Andalusii až daleko do Portugalska. Zvláště hojná jsou ložiska mědi, leštěnce olověného, obsahujícího i stříbro, i krevele; pojí se k mocným trhlinám, jimž podlehlo palaeozoicum při vyvření massivních hornin. Nejdůležitější doly jsou Rio Tinto a Tharsis. Četné železnice spojují doly s Huelvou, jež tím stala se jedním z nejdůležitějších přístavů španěl-ských. Dále k sev.-vých. v krajině La Serena u Castuery dobývá se stříbro, olovo, rtuť, měď, železo a antimon. Na svazích hřbetu Sierra Alcudia je mnoho dolů na rozmanité kovy. Znamenité jsou doly v okolí měst Santa Elena, La Carolina a Linares při železnici z Madridu do Cordovy, v nichž těží se hlavně ćetných místech v žule a palaeozoiku fosfo- nerálních vod jest posud ponejvíce primitivní.

Budoucnost má i Cordova a Leon, poněvadž rity, těžba trpí však posud nesnázemi dopravy. Výnosná jsou kamenouhelná ložiska v již. Sieře Moreně u Belmezu a Espielu, sev.-

záp. od Cordovy.

Jihovýchodní hornické území táhne se v archaickém pohoří Andalusie od Almerie až k mysu Cabo Palos a skýtá hlavně olovo a stříbro. Ještě o něco záp. leží vynikající železné doly u Ojenu na již. Svahu Serrania de Ronda. Rudy odtud z části se hutí v Marbelle a Malaze, z části vyvážejí se do Anglie. K těžení stříbra a olova v pohoří Sierra Almagrera u Almerie pojila se r. 1838 ohromná spekulace podvodná, která se skončila velikou finanční krisí. Ale až posud jsou doly zdejší výnosné. Již Foiničané a Rimané tu dolovali, jakož i zejména v území u Cartageny, kde dnes s úspěchem těží se zinkové a manganové rudy vedle střibra a olovo. Nové město La Union děkuje za původ svůj rozkvětu hornictví. Po různu dobývá se dále na severu v křídových a terciérních vrstvách síra, lignit, sůl, tato z ložisek snad nejbohatších na světě.

Nejméně důležité je území katalanské. Na několika místech těží se leštěnec olověný, obsahující stříbro, tak zejména v Prioratu u Moly, kamenné uhli ve Východních Pyrenejich u S. Juan de las Abadesas, na několika mistech lignit, ohromná ložiska soli u Cardony, Surie a Solsony jsou posud téměř nedotknuta. V pohoří Sierra de Guadarrama dobývá se olovo, měď, železo i střibro zejména v dolech u Hiendelaënciny. Mramor a různé hlinky těží se na mnoha místech, znamenitý serpentin deskovitý dříve hojně se těžil v Barranco de San Juan na úpatí Ve-

lety v prov. granadské. R. 1864 bylo dohromady uděleno 1842 povolení k dolování, r. 1882 počet jich stoupl na 17.346 a od té doby se zvýšil. R. 1901 bylo těženo ve 2291 dolech s 87.409 dělníky.

Ziskaný materiál měl cenu 179,735.525 peset. R. 1901 vytěženo rud a jiných minerálů: rud železných 7,906.500 t v ceně 40,833.000 peset; uhli 2,556.600 t v ceně 28,932.000 peset; 85.300 t anthracitu v cene 951.000 p.; 95.900 t hnědého uhlí v ceně 507 000 p.; rud měděných 2,672.400 t v ceně 45,756.000 p.; rud olověných 174.300 t v ceně 13,666.000 p., rud olověných obsahujících též střibro 207,200 t v ceně 33,578.000 p.; rtuti 28.400 t v ceně 3,200.000 p.; zinku 119.700 t v ceně 4,029.000 p.; soli 345.100 t v cene 3,000.000 p.; manganové rudy 60.200 t v cene 1,008.000 p.; siry 49.900 t v ceně 297.000 p.; magnesitu 4900 t v ceně 145.000 p.; asfaltu 4000 t v ceně 41.000 p.; minerálních vod v ceně 706.000 p.; zlata v ceně 48.000 p. a střibra ryzího v ceně 296.000 p

S. vyniká velikým množstvím minerálních vod, zejména i teplých. Počítá se 1073 míst s minerálními prameny. Jsou právě jako rudy nejhojnější na okrajích Mesety, spojeny jsouce původem svým s trhlinami a dislokaolovo. V Estremaduře těží se od r. 1870 na cemi. Zařizení lázeňských míst i rozesílání mi-

Š ka za doby panství arabského a ještě ve stol. XVI. kvetoucí zašla pak téměř úplně a teprve v XIX. stol. opět se zvelebila, jmenovitě v Katalonii a baskických provinciích. Moderní směr v průmysle nalezi tu dosti vodních sil, jichž využitkoval. Teprve v 2. pol. XIX. stol. začala se nová doba průmyslu pro S., stoupající dovoz strojů, surové bavlny a kamenného uhlí, rozšiřování železniční sítě dokazuji jeho vzrůst. Nejdříve nastalo hnutí v baskických provinciích, pak v Katalonii, Valencii, Murcii, Galicii a Asturii. Posud však výroba neuhradí spotřeby. Vedle hornictví a hutnictví jsou hlavní odbory přádelnictví, mlynářství, výroba oleje, kovového zboží, zejména železného, papíru a koží. V Katalonii má hlavní středisko bavlnářský průmysl, vedle toho i zpracování konopí a lnu. soukenictví, výroba papíru, zátek korkových, jir-chářství, mydlářství, sklářství, hrnčířství a výroba kyseliny sírové. Průmysl baskických provincií, nejrozsáhlejší po katalonském, obsahuje výrobu všelikého zboží železného, zboží drobného, papíru, čalounů, provazů, koži a zboží koženého, zboží lněného a vlněného, mýdla, sviček, skla, porculánu. Nejdůležitěj-ším průmyslovým odvětvím ve Valencii bylo dříve zpracování surového hedvábí. Hedvábnictví však v posledních letech následkem epidemie mezi housenkami a rozšiřování sadů pomorančových na místě hájů morušových pokleslo tak, že spotřebu hedvábných látek kryje ted Francie. Průmysl v Murcii a Almerii zaujímá hlavně slevárny rud, továrny na sodu a kamenec, pletárny trávy esparto. Nejdůležitější průmyslové podniky v Andalusii jsou ohromné parní slevárny železa, textilní, sirkové a chemikální továrny v Malaze, cukrovary v Granadě a v Malaze, slevárny železa na Rio Verde, státní slevárna a továrna zbraní, výroba porculánu, látek baviněných, plátěných, viněných a hedvábných v Seville. Průmysl v Galicii a Asturii vykazuje hlavně výrobu litiny a kujného železa, oceli, skla, mýdel, stearinu, čokolády, mouky, látek lněných a bavlněných. Vzpomenutí zasluhují metallurgické závody v okrsku oviedském, z nich proslavená jest veliká slevárna děl v Trubii. Zpracování vlny, posud však většinou hrubé, rozšířeno jest po celé zemi. Zpracování a prodej tabáku jest státním monopolem, jemuž náleží deset továren (Sevilla, Madrid, Alicante, Alcoy, Cadiz, Valencia, La Coruña, Gijon, Oviedo, Santander). Největší z nich je v Seville, která jediná vyrábí též tabák šňupavý. Španělský průmysl má před sebou slibnou budoucnost, veliká ložiska uhlí příhodně rozdělená po veliké části země jsou její podmínkou. Posud právě jako v hornictví tak i v průmysle vůdčí úlohu má kapitál cizí.

Obchod a doprava. Obchodní poloha Š-ka jest velmi příhodná, neboť polohou svou jest povoláno býti prostředníkem mezi Evropou, zejména středomořskými zeměmi, Afrikou a velikou částí Ameriky. Polohy té ni- Anglie, ještě r. 1899 S. vyvezlo vína za 104,

Průmysl. Průmyslná činnost obyvatelů Filipa II. po připojení Portugalska vláda nad mořem a koloniemi byla soustředěna ve S·ku. Pak nastal hluboký úpadek, ačkoliv ještě dlouho monopol obchodu s koloniemi americkými udržoval obchod španělský před úplným zatlačením Anglii. Hlavní příčiny naprostého jeho úpadku byly těžké války vnější i vnitřní, odpadnutí amerických kolonií, zvláště pak zanedbávání přirozeného bohatství vlastní země před odpadnutím kolonií a nešťastný prohibitivní systém v době absolutismu. Velikého rozkvětu, ale krátkého, dosáhla země za vlády Karla III., ale poklesla brzy opět. Teprve stavby drah spojujících pobřeží s vnitrozemím počaly rvořití podmínky nového pozdvižení obchodu. Konstituční vlády snažily se obrátiti pozornost k přírodnímu bohatství země a tím pomoženo i obchodu. Na místě bývalého prohibitivního systému zaveden r. 1849 mírnější systém ochranných cel. Cla jsou posud vysoká, tak že obcházení uřadů, podloudnictví provozuje se ve velikém. Přivoz zboží jeví se v jednotlivých letech takto: r. 1828: 94, 1849: 159, 1870: 521.9, 1890: 473:5, 1889: 866:3, 1891: 873, 1893: 684, 1895: 769, 1897: 788:2, 1899: 1045:4, 1900: 986.4, 1901: 943.4, 1902: 921.6 mill. peset. Vývoz r. 1828: 47, 1849: 131, 1870: 399.5, 1880: 544.3, 1889: 896.8, 1891: 803, 1893: 626, 1895: 805, 1897: 972, 1899: 864.4, 1900: 836, 1901: 790.5, 1902: 830.6 mill. peset.

Podle jednotlivých odvětví vykazoval přívoz r. 1902 v mill. peset: bavlna 103.9, uhli 71.6, stroje 60, chemikálie 50, dříví 50, kůže a kožišiny 33.9, tresky 31.5, železo a železné zboži 30.8, zvířata 28.9, tabák 25.2, káva 18.5, pšenice 16.4, vlna 15.6, hedvábné zboží 15.1, hedvábí 14.9, materiál pro železnice a j. 12.8, kakao 12.4, vlněné zboží 11.6. Vývoz: železo 117.7, olovo 72.4, měď 70.2, olivový olej 58.6, pomoranče 55'4, vino 44'9, korek 34'3, bavlněné zboží 28 9, zvířata 26 4, kůže a kožišiny 18.6, hrozinky 18.3, obuv 16.2, vlna 14.8, mandle 14.7, vinné hrozny 12.1, papír 7.8, španělské ořechy lískové 7.5. Podíl jednotlivých států vyjádřen v mill. peset r. 1902: Francie přívoz 152 9, vývoz 174 5; Velká Britannie a Gibraltar 1882 a 3168; Německo 88.7 a 45.7; Rakousko-Uhersko 9.1 a 3.5; Švýcarsko 18 7 a 2.4, Nizozemsko 9.4 a 37.5; Belgie 33.2 a 22.2, Portugalsko 41.1 a 44.2; Švédsko a Norsko 24.0 a 2.9; Rusko 30.1 a 2.5; Italie 22.1 a 39.6; Spoj. Obce sev.-amer. 116.3 a 18.0; Mexiko 1.7 a 10.9; Kuba a Puertorico 10·1 a 57·1; Argentina 20·7 a 10·8; Uruguay 4·6 a 4·9; Filipiny 16·3 a 16·7; Brit. Indie Vých. 29·6 a 1·1; Egypt 13·7 a 0·1; špan. kolonie 3·8 a 12·3; jiné země 87·3 a

Vývoz vína, dříve nejdůležitějšího před-mětu vývozního, poklesí v nejnovější době následkem alžírské konkurrence a bohatých sklizní ve Francii. Činil r. 1891: 310, 1892: 143, 1893: 110, 1894: 81, 1895: 100 mill. peset, z čehož 63% slo do Francie a 12.5% do kdy plně využitkováno nebylo, ač v době r. 1900 za 82 2 a r. 1901 za 46 8 mill. peset.

Přístavů má Š. 81 a to 56 na atlantském a 25 na středomořském pobřeží; mezi atlant-skými jsou nejdůležitější San Sebastian, Bilbao, Santander, Gijon, Ferrol, Coruña, Vigo, Huelva, Sevilla a Cadiz, mezi středomořskými Barcelona, Tarragona, Burriana, Grao (Valencia), Gandia, Denia, Alicante, Torrevieja, Cartagena, Mazarron, Almeria, Malaga a na Balearech Palma, Mahon a Ibiza. Vnitrozemniho obchodu střediskem je Madrid, vedle něho hlavně Valladolid, Palencia, Burgos, Oviedo, Vittoria, Saragosa, Granada. Vlastní obchodní loďstvo španělské čítalo r. 1902 498 parolodi s 459.793 t (netto) a 602 lodi plachetní o více než 50 t, celkem s 100.889 t, vedle toho značné loďstvo pobřežních bárek a trabakol. Do přístavů španělských veplulo r. 1902 10.657 lodí s nákladem o 7,769.482 t, 8044 lodi s ballastem o 7,028.503 t, vyplulo 15.704 lodi s nákladem 13,871.363 t a 2070 lodí s ballastem o 1,325.147 t.

Silnice jsou velmi špatné. Železniční síť měla 1. ledna 1904 délku 13.851 km dopravě již odevzdaných. První železnice vystavěná anglickými podnikateli z Barcelony do Matara (28 km) otevřena 30. říj. 1848, r. 1851 pak dráha z Madridu do Aranjuezu (48 km). Města Madrid, Barcelona, Valencia a j. mají hustě rozvětvěnou síť drah silničních až do okolí vedoucích (celkem r. 1900 1070 km). Železnice jsou vesměs majetkem soukromých společností as 70 počtem a byly postaveny s podporou státu francouzskými a anglickými podnikateli. R. 1900 dopraveno na špan. drahách 33,060.002 cestujících, úrazů bylo 651, z nichž smrtí skončilo se 170. Nejdůležitější dráhy: Severni dráha s 3550 km, Andarid-Saragosa-Alicante 2923 km, Andaluské dráhy 1077 km, Tarragona-Barcelonafranc. hranice 720 km, Madrid-Caceres-Fortugalsko 427 km a j.

Ž průplavů sloúží vedle účelů zavodňovacích též plavbě průplav Kastilský v provinciích Palencii a Valladolidu, poboční průplav Ebra čili Canal Imperial mezi Ribaforadou a Saragosou a Canal de San Carlos de la Rapita spojující dolní Ebro s přístavem de los Alfaques.

Poštovních úřadů bylo r. 1902 3287, přijem 22,777.914 peset a vydání 7,587.025 peset, dopraveno 154,835.000 psaní, 18,044.000 dopisnic, 237.927 tiskopisů a vzorků zboží, peněžních zásilek 441.000 v ceně 966.816.000 peset. Telegrafních úřadů bylo r. 1902 1588 (z nich 998 státních), délka linií 33.366 km, drátu 82.508 km. Počet depeší ve vnitřní službě 3,296.334, v mezinárodní 1,237.354, služebních 159.758, celkem 4,693.446. Přijmy 7,268.346, vydání 8,437 455 peset. Telefonní zařízení r. 1902: místní spojení má 61 míst s délkou linií 9389 km a drátu 43.826 km; spojení na dálku 15 míst s délkou linií 2089 km, drátu 6915 km.

Početní jednotkou peněžní jest od r. 1871 peseta po 100 centimos — 1 frank. Metrický systém ve vahách a mírách zaveden roku 1855.

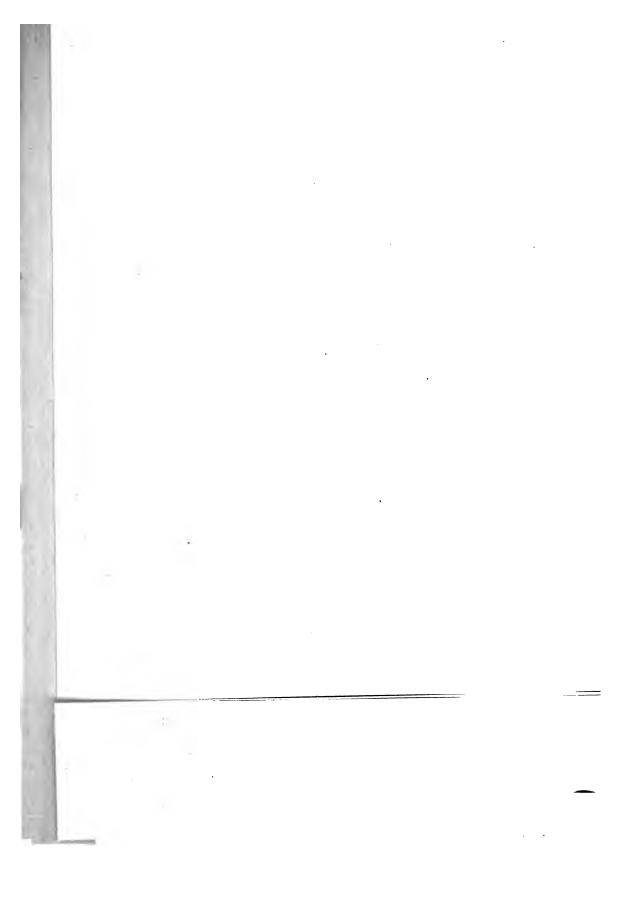
Státní zřízení.

Š. jest konstitučním královstvím, dědičným v mužské i ženské linii rodu Bourbon-Anjou od r. 1812. Ustava nynější datuje se z 30. čna 1876. Král dospivá 16. rokem. Moc zákonodárná jest v rukou krále a kortesů. Tito skládají se ze senátu a komory poslanců. Do senátu náleží nejvýše 180 doživotních členů: zletilých princů královské rodiny, grandů španělských s ročním důchodem nejméně 60.000 peset, generálkapitánů vojska a admirála lodstva, arcibiskupů, praesidentů státní rady, nejvyššího soudního dvoru, nejvyšší účtárny, nejvyšší vojenské a námořní rady, jsou-li přes dvě léta v úřadě, a ze senátorů jmenovaných králem na doživoti; 180 členů volených korporacemi provincií a obci, církví, universitami, jakož i největšími poplatníky, kteří členové obnovují se z polovice každých 5 let. Komora čili kongress deputovaných skládá se ze 432 členů, volených volebnými juntami na pět let. Na každých 50.000 obyv. má připadnouti jeden poslanec. Aktivní právo volební má každý státní občan po 25. roce věku svého, je-li po dvě léta příslušníkem téže obce. Passivní právo volební má každý volič. Kortesy shromažďují se co rok. Kongress deputovaných volí si předsedu sám, předsedu senátu jmenuje král. V každé provincii jsou zavedeny provinciální deputace. Ústava zaručuje každému Spanělu přístup k veřejným úřadům, ochranu osobní svobody, rovnost před zá-konem i svobodu tisku. V praxi ovšem ob-čané dělí se posud ve čtyři stavy: šlechtu, duchovenstvo, měšťanstvo a selský lid. Šlechta dělí se ve vysokou (grandes) a nižši (hidalgos). K duchovenstvu náležejí světští kněží, kteří děli se ve vysoký klerus (arcibiskupové, bi-skupové a patriarcha indický) a nižší klerus, duchovní řádů rytířských i mnišských, seminaristé a jeptišky. Ke stavu měšťanskému počítají se všichní úředníci veřejní s výjimkou nejvyšších míst, professoři, učitelé, umělci, advokáti, notáři, písaři, lékaři, obchodníci a řemeslníci; k selskému stavu vedle vlastních sedlákův a jejich čeledi též všichni nádenníci, sloužící, hornici, dělníci tovární, pastýři, rybáři a námořníci. Sedláci jsou z části (menší) vlastníky pozemků obyčejně malých, z částí jejich dědiční nájemci.

Řády španělské jsou: řád zlatého rouna, řád Ferdinandův, řád mečový sv. Jakuba, řád Alcantarský, řád Calatravský, řád Montesaský řád sv. Hermenegilda, řád Isabellin (viz vyobr. č. 25. na tab. Řády), řád Karlův, vojenský záslužný řád, řád za zásluhy na moři (zal. r. 1866), řád P. Marie Vítězné, řád za dobročinnost, řád Marie Luisy, vojenský řád Marie Luisy, vojenský řád

Marie Kristiny (zal. r. 1890).

Znak říšský (vyobr. č. 4116.) má v prostředním štítě v prostředním modrém poli tři zlaté lilie (znak rodu Bourbonsko-Anjouského), v prvním a čtvrtém červeném poli tři zlaté věže (znak Kastilie), v druhém a třetím stříbrném poli červeného, korunovaného lva (Leon), mezi oběma zpodními je

		T
		•
		•
		•
	•	
_		

C. 4116. Znak Španělska.

lovství obou Sicilií, ve třetím červeném stříbrný pás, znak domu Habsburského, ve čtvrtém modrém zlaté pruhy obemknuté červenými a stříbrnými, znak novoburgundský, v pátém zlatém šest modrých lilií (Parma), v šestém zlat. šest kulí (Toskána), v sedmém zlatém, červeně ovroubeném tři modré šikmé pásy (Staré

Burgundsko), v osmém černém zlatého korunovaného lva (Brabant), v devátém zlatém černého korunovaného lva (Flandry), v desátém stříbrném červeného orla (Tyrolsko). Celý znak jest ovinut řetězem řádu zlatého rouna a pokryt královskou korunou. Válečná vlajka je trojbarevná se třen.i vodorovnými pruhy, dvěma zlatými a červeným uprostřed, v němž je znakový štít zlatý s korunou uprostřed. Obchodní vlajka má pět pruhů, tři zlaté střídají se s dvěma červenými. Zemské barvy jsou červená a žlutá. Hlavním městem jest Madrid.

Státní správa a soudnictví. V čele státní správy jest ministerstvo, jehož 9 členů jmenuje král. Ministerstvo jesť zodpovědno králi i kortesům. Nejvyšší instancí soudní jest od r. 1834 nejvyšší soudní dvůr (*tribunal* supremo de justicia) v Madridě, který je zařízen podle vzoru francouzského kassačního soudniho dvora, a rozhoduje v poslední instanci rozepře civilního občanstva. Nejvyššímu soudnímu dvoru jest podřízeno 15 appellačních vrchnich soudnich dvorů (audiencias territoriales), pod kterými 491 soudů okresních (tribunales di primera instancia) soudi v prvni instanci. Soudní dvory povolány jsou k rozhodování o věcech trestních a civilních, kdežto bagatelní pře vyšetřují a soudí alcaldové, soudcové obecní. Nezávislou na světské jest spravedlnost duchovní, jejíž nejvyšší instance sidli v Tribunalu de la Rota Romana v Rimě, ve Š-ku samém pak má jen dvě nižší instance, druhou u soudů arcibiskupských a první v kommissích duchovních z nižšího kleru. Soudní líčení jsou ústní a veřejná. R. 1890 byly zavedeny soudy porotni. V baskických provinciích platila do nedávna zvláštní práva provinciální (fueros); tato byla úplně zrušena r. 1877. Správa obecní jakož i provinciální byla pořízena podle vzoru francouz. Starší privilegov. města s vlastním soudnictvim jsou ciudades, ostatni pak villas.

Podle starého historického rozdělení Š. dělí se v země koruny Kastilské, knížetství Asturské, království Leonské a Galicijské,

též znak Granady: zelené granátové jablko krajiny Estremaduru a Andalusii obsahující ve střibře. Hlavní štít má v prvém zlatém stará království maurská Cordovu, Sevillu, poli čtyři červené koly (Aragonie) a dva Jaen, Murcii, Granadu, království Aragonské černé orly ve stříbrném poli, znak to krá- s Valencii a Navarrou a tři baskické provincie. Toto rozdělení bylo r. 1822 kortesy zrušeno a za to zavedeno rozdělení v 51 provincii (bez Kanárských ostrovů). Nové upravení administrativního rozdělení země následovalo r. 1833 a opraveno znovu r. 1856.

			. 4
	Plocha	Počet	> 8
Provincie	v km	obyvatelů	٠. ک
	V	obyvateru	
			. 1
Alava	3.045	96 385	31
Albacete	14.863	237.877	16
Alicante	5.660	470.149	
I A 1	8.704	359.013	41
l		200.457	25
D. J. L.	21.894	520.246	23
Baleares	5.014		62
		311.649	137
Barcelona	7.690	1,054.541	
Burgos	14.196	338.828	23
Caceres	19.863	362.164	18
Cádiz (s Ceutou)	7.342	452.659	61
Canarias	7.273	358.564	49
Castellon	6.465	310.828	48
Ciudad-Real	19.608	321.510	16
Cordova	13.727	455.859	33
Coruña	7.903	653.556	82
Cuenca	17.193	249.696	14
Gerona	5.865	299.287	51
Granada	12.768	492.460	38
Cua dalatara	12.113	200.186	16
Castanania	1.885	195.850	103
Huelva	10.138	260.880	25
		244.867	16
7	15.149		10
Jaen	13.480	474.490	35
Leon	15.377	386 083	25
Lerida	12.151	274 590	22
Logroño	5.041	189.376	37
Lugo	9.881	465.386	47
Madrid	7.989	775.034	97
Malaga	7.349	511.989	69
Murcia	11.537	577. 987	50
Navarra	10.506	307.669	29
Orense	6.979	404.311	58
Oviedo	10.895	627.069	57
Palencia	8,434	192.473	22
Pontevedra		457.262	104
Salamanca	12.510	320.765	25
Santander	5.460	276.003	50
C	17.424	421.843	24
		159.243	23
C = 11:11 =	14.063	555.256	39
Soria	10.318	150.462	
Soria			
Tarragona	6.490	337.964	52
Teruel	14.818	246.001	16
Toledo	15.257	376.814	24
Valencia	10.751	806.556	76
Valladolid	7.569	278.561	36
Vizcaya	2.165	311.361	
Zamora	10.615	275.545	26
Presidios s výj.			
Ceuty	35	10.412	297
	504 550		37
Ceie 3	004.002	18,618.086	3/
· '	•	. '	

s Baleary a Kanárskými ostrovy v 49 provincií, které s výjimkou baskických provincií, Navarry, Balear a Kanárských ostrovů, mají jména svých hlavních měst a dělí se v okresy (partidos judiciales). V čele občanské a policejní správy každé provincie jest civilní guvernér (gobernador civil, dříve jeje politico zvaný), kterého jmenuje král. Guvernéra podporuje provinciální rada skládající se z vicepraesidenta a tří členů (consejo provincial) a provinciální zastupitelstvo (diputacion provincial), jejichž členy volí ayuntamienty. Oba sbory tvoří poradné shromáždění, které má dozor nade všemi záležitostmi provinciálními, vybíráním daní a vojenskými záležitostmi doplňovacími.

Vojsko a loďstvo. Podle zákonů ze dne 11. čce 1885 a 4. pros. 1901 každý občan jest povinen sloužiti státu 12 let od svého 20. roku a to 3 léta v aktivní službě, 3 léta v první reservě a 6 let v druhé reservě. Výkup za 1500 peset a zastoupení mezi bratřími jest zákonem dovoleno. R. 1904 bylo z 48.000 odvedených 26.964 mužů zařazeno ve stálé vojsko (17.686 k pěchotě, 3573 k jízdě, 3814 k dělostřelectvu, 1171 k technickým sborům, 420 k administraci, 203 k zdravotní službě a j.), ostatní obdrželi dovolenou. Počet voj-

ska v míru r. 1904: 83.000 mužů.

Vojsko na pevnině evropské dělí se v míru od 31. kv. 1899 v 8 sborů (*region*), 15 divisi pěchoty, 1 divisi jízdy a 4 brigády jízdy; 1. sbor má 3 div. pěchoty (2 po 2 a 1 s 1 brig.) a 1 div. jízdy; 2. sbor 2 div. pěch. (po 2 brig.), 1 brig. myslivců a 1 brig. jízdy; 3. sbor 2 div. pěchoty (po 2 brig.); 4. sbor 2 div. pěch. po 2 brig. a 1 brig. jizdy; 5. sbor 1 div. pěch. (s 2 brig.), 6. sbor 3 div. pěch. (po 2 brig.) a 1 brig. jízdy, 7. sbor 1 div. pěch. (s 2 brig.) a 1 brig. jízdy, 8. sbor 1 div. pěch. (3 brig.) Vedle toho vojsko na Balearech, Kanárských ostrovech, v Ceutě a v Me-

Prapor pěchoty má 21 důst., 258 m. (ve válce 21 důst., 1000 m.); prapor myslivců 24 důst., 400 m. (ve válce 24 důst., 1001 m.), škadrona 5 důst., 94 m. (ve válce 5 důst., 150 m.), horská batterie 4 důst., 119 m., 6 děl, setnina pevnostního dělostřelectva 4 důst.,

Celkový stav: na pevnině 58 pluků pěchoty o 116 praporech a 464 setninách, 18 praporů myslivců o 72 setninách, 28 pluků jízdy o 112 škadronách, 17 pluků polního a horského dělostřelectva (13 pl. polního, 1 pluk oblé-hacího, 3 pluky a 1 oddíl horského) o 85 batteriich, 6 praporů pevnostního dělostřelectva o 33 setninách, 4 pluky technické čili 8 praporův a 32 setnin; v Africe: 2 pluky pěchoty o 6 praporech a 24 setninách, 2 škadrony jizdy, 2 batterie polni, 1 prapor pevnostního délostřelectva o 10 setninách, 2 setniny technické; na Balearských ostrovech

Nyní S. dělí se na pevnině evropské v 47, střelectva a 4 setniny technické; na Kanárských ostrovech: 4 pluky pěchoty o 16 pra-porech a 92 setninách, 2 škadrony jízdy, 2 batterie polní; 2 prapory pevnostního dělostřelectva o 10 setninách, 4 setniny technické; dohromady 67 pluků pěchoty o 148 praporech a 644 setninách, 18 praporů myslivcův o 72 setninách, 28 pluků jízdy o 118 škadro-nách, 17 pluků polního a horského dělostřelectva o 93 batteriich, 11 praporů pevnostního dělostřelectva o 60 setninách, 4 pluky

technické o 8 praporech a 42 setninách. Vedle toho jest 56 záložních pluků pěchoty a 1 trestanecký prapor v Melille, 14 pluků jízdních záložních, 3 remontní ústavy, hřebčinec a jízdárna, 4 dělnické setniny a 7 doplňovacích depôt u dělostřelectva, u technických sborů 1 pluk pontonýrů, 1 telegrafní pluk, 1 železnični prapor, 1 vzduchoplavecká setnina, 1 brigáda topografů, 1 setnina dělníků a 8 doplňovacích depôt. Vojenský správní sbor skládá se ze dvou brigád po 8 setninách a ze 6 sekcí; zdravotní sbor ze

6 setnin a 6 sekci.

Podle rozpočtu na rok 1903 armáda vykazovala tento počet v míru: generální štáb 171 důst.; pěchota 5054 důst., 48.423 m., 456 koni, 150 mezků; jízda 1261 důst., 12.346 m., 10.466 koni; dělostřelectvo 1063 důst., 13.142 m., 3630 koni, 1433 mezkův a 356 děl; technické sbory 456 důst., 4404 m., 160 koní, 253 mezků; správní sbor 727 důst., 1496 m., 32 koni, 400 mezků; zdravotní sbor (570 důst., 882 m., 20 koní, 136 mezků, zvláštní služby 650 důst., 1902 m., 1167 koni a 49 mezků; vojenských duchovních 140; královská garda 40 důst., 405 m., 134 koni. Celkem 10.132 důst., 83.000 mužů, 16.065 koní, 2421 mezkův a 356 děl, k tomu guardia civil (četnictvo) 900 důst. a 19.000 m., carabineros (finanční stráž) 660 důst. a 14.000 m.

Opevněných míst bylo r. 1896 92, ale opevnění byla většinou velmi zanedbaná, teprve toho r. počal se prováděti nový plán opevňovací z r. 1881, sesíleno opevnění Bar-celony, staré pevnůstky nově vyzbrojeny, r. 1897 pak sesileny Cadiz, Cartagena, Ferrol, Palma (na Mallorce), Mahon (na Minorce), Santa Cruz (na Teneriffe), Las Palmas, Ceuta, Melilla. Až do r. 1900 postaveno 65 pobřež-ních batterií se 192 děly a 102 houfnicemi. Zvláštní pozornost věnována San Sebastianu. Vystavěny též tvrze u Jaky na Centrální

dráze pyrenejské.

Námořní moc sestává z jedné věžové lodi, 2 pobřežních, 4 obrněných křižáků I. tř., 1 obr. kř. II. tř., 2 obr. kř. III. tř., 5 torpedoborců, 5 dělových lodic I. tř., 7 děl. l. II. tř. a 2 III. tř., 4 torpedovky I. tř. a 5 II. tř., dohromady 38 lodí o 74.191 t, 162.347 indik. koňských sil, 436 dělech a 46 torpedových rourách, dále z jedné hlásné lodi, 1 parniku pozorovaciho, 1 přepravního, 4 školních lodí, 6 parnich šalup, 1 pontonu 3 pluky pěchoty o 10 praporech a 64 setni-nách, 2 škadrony jízdy, 4 batterie polní, 2 prapory o 7 setninách pevnostního dělo-2 prapory o 7 setninách pevnostního děloRegente o 5400 t a 6500 k. s. Stav osob r. 1904: 1 admirál, 3 viceadmirálové, 10 kontreadmirálů, 18 kapitánů I. tř., 35 kapitánů II. tř., 60 fregatních kapitánů, 100 poručíků I. tř., 250 poručíků II. tř. a 224 námořních praporčíků, celkem 701 důst.; 105 kadetů, 31 inženýrů, 50 mechaniků, 38 duchovních, 25 auditorů, 112 lékařů, 224 správních úředníků, celkem 585 úředníků; 64 kormidelníků.

Státní finance byly pro zanedbávání vlastního bohatství země mateřské a pro rozplýtvání pokladů každoročně z Ameriky dovážených již v XVIII. stol. v naprostém nepořádku a Š. posud náleží k nejvíce zadluženým státům evropským. Podle zúčtování konečného činily r. 1896 řádné příjmy 791,492.651, vydání 784,911.427 peset, r. 1897 příjmy řádné 774.036.576, mimořádné 37,036.256, celkem 811,072.832, vydání 807,183.780; r. 1898 příjmy řádné 767,000.263, mimořádné 89,074.341, celk. 856,074.604, vydání 914,194.859; r. 1899 příjmy řádné 830,334.598, mimoř. 114,225 803, celk. 944,560.401, vydání 944,793.404; r. 1900 přijmy řádné 943,526.185, mimoř. 23,631.890, celkem 967,158.075, vydání 878,851.911 peset.

Rozpočet na r. 1904.

Příjmy:

peset

Přímé daně	. 438,797.930
církevní daň	4,300,000
pozemková daň	189,870,000
průmyslové a obchodní	43,500,000
pozemková daň	122,000 000
daň z přenesení majetku	50,000,000
doly	7,600.000
osobní daň	
daně baskick, prov. a Navarry	6,797.930
ostatní	5,630.000
nepřímé daně	. 352,162,000
cla	141,650.000
z cukru	
ze soli a spotřební daň	83,500.000
dopravní daň	23,800.000
kolky (netto)	68,000.000
ostatní	13,512.000
monopoly a státní průmysl.	. 172,501.001
tabák	134,000.000
zápalky	5,000.000
lotterie (netto)	28, 000.000
výbušné látky	3,350.000
jiné	2,151.000
státní statky	. 21,784.047
poklad	. 14,821.861
příjmy celkem.	. 1,000.066.839
	•
Vydání:	
similar lines	peset
civilní lista	
kortesy	. 1,838.085
veřejný dluh	405,042.239
soudní vydání	. 1,380.295
státní pense	72,690.400
ministerské praesidium	774.368
	5,015.253
ministerstvo spravedlnosti	. 14,075.956

ministerstvo	V	álk	y								146,527.252
>	n	ám	οř	ni	ct	٧í					35,861.398
>	VI	nit	ra								54,282.025
>	V	yud	čo	vá	ní						45,644.810
>	0	rb	у,	ot	ocl	h.,	р	rů	m	y-	
slu a veřej	ny	ých	ı	ra	ıcí		·		•	•	87,277.925
ministerstvo	fi	nai	nci								15,541.702
správa daní										•	30,660.193
kolonie							•			•	2,000,000
		vy	dá	ini	c	el	ke	m			968,912.112
Přebytek .											31,154.277

Statní dluh vznikl hlavně za panování Karla IV. a rozmnožil se silně za válek o svobodu a válek občanských. Při nastoupení Josefa Bonaparta r. 1808 činil 7200 mill. reálů čili 1800 mill. peset, při restauraci Ferdinanda VII. již 11.735 mill. reálův, Ferdinand VII. rozmnožil dluh o 2181 mill. reálů. Při sesazení královny Isabelly (1868) státní dluh činil 5750 mill. peset. Následující občanské války, válka s Amerikou a špatné hospodářství přispívaly stále k rozmnožení jeho. R. 1881—82 konvertována hlavní čásť dluhů na 4%. Stav státního dluhu dnem 1. list. 1897 byl tento: dluh Spoj. Obcím sev.-americkým 3,000.000, vnější dluh 4% 1.020,782.100, vnitřní nevypověditelný dluh (5%) 1.518,632.965, dluh Kuby a Filipin 4,752.000, jiné dluhy 350.000, celkem tedy 8,942.300.467 peset

celkem tedy 8.942,309.467 peset.

Banka Španělská, jediná oprávněná k vydávání bankovek, byla založena r. 1820, má nyní 150 mill. peset kapitálu, akcie po 100 a 500 peset. Bankovky mají nucený oběh a zní na 25, 50, 100, 500 a 1000 peset. Podle zákona ze 14. čce 1891 činí nejvyšší summa, za kterou smějí bankovky býti vydány, 1500 mill. peset; třetina této summy má býti kryta zásobou zlata a stříbra, zlatem aspoň polovice. Privilegium banky trvá až do r. 1980.

Skolství jest následkem staletého utlačování mocí duchovní i světskou posud ve stavu velmi špatném, ačkoliv pokroky v po-sledních 40 letech jsou dosti značné. Počet škol, ústavů vědeckých i produkce literární i žurnalistika utěšeně se množí. Poměrně nejvíce navštěvovány jsou školy v Asturii, nej-méně na Kanárských ostrovech. Zákonem z 28. srp. 1857 upraveny v celku poměry vyučovací a dne 19. bř. 1870 škola úplně osvobozena od církevního vlivu. R. 1860 umělo 20% obyv. čísti a psáti, 46% jen čísti, r. 1889 stoupl počet alfabetů na 28.5%, pouze čísti umělo 3.4%, 68·1%, a to o 1,811.675 žen vice než mužů, bylo analfabetů. Mezi rekruty bylo 63% analfabetův a mezi Španěly, již vystě-hovali se r. 1889 do Buenos Ayres, bylo 90% analfabetův. Roku 1901 statistika vykazovala 25.340 veřejných a 6181 soukromých škol elementárních celkem s 1,961.694 dětmi. K ústavům vyššího vzdělání (středním) náležejí předem od r. 1845 ústavy (institutos de segunda enseñanza), které nastoupily misto 5,015.253 byvalých škol latinských a mají odpovídati
 14,075.956 asi našim gymnasiím. Vedle nich jsou kolkultu 41,100.211 leje (*colegios*), přípravné kursy pro university

a speciální vysoká studia, ústavy to vesměs|celoně, Madridě, Valladolidě. Archivy v Alsoukromé. K sekundárním, středním školám náležejí též kněžské semináře. R. 1879 bylo ve Š-ku celkem 417 ústavů pro střední vzděláni (segunda ensenanza) s 33.638 žáky, z nichž 12.734 navštěvovalo státní ústavy. University plné jsou pětifakultní (filosofická, juristická, fys.-mathem., medic. a farmak.); je jich celkem 10 asi s 16.000 posluchači a 700 docenty: v Barceloné z r. 1450 o 5 fakultách s 58 stolicemi a 1900 posluchači; v Granadě z r. 1531 o 5 fakultách s 51 stolicemi; v Madridě z r. 1508 o 5 fakultách se 110 stolicemi, 42 výpomoc. professory a ca. 5000 posluchači; v Oviedu o 3 fakultách s 24 stolicemi a 900 posluchači; v Salamance z r. 1243 o 2 fakultách s 23 stolicemi; v Santiagu z r. 1504 o 4 fakultách s 30 stolicemi; v Seville o 3 fakultách (4. medicinská je v Cadizu) s 28 stolicemi; ve Valencii z r. 1500 o 4 fakultách se 40 stolicemi a 1700 posluchači; ve Valladolidě z r. 1346 o 4 fakultách s 41 stolicemi a 1400 posluchači; v Saragose z r. 1474 o 4 fa-kultách s 48 stolicemi. University v Alcale, jež přenesena do Madridu, v Toledě, Huesce, Cerveře, Leridě, Palmě a Cordově zanikly. Theologických fakult není, neboť kněží vzdělávají se v kněžských seminářích biskupských. Všechny fakulty mají právo dávati titul licenciáta (licentiado), pouze madridská titul doktora. Vysoké školy technické jsou v Madridě, a to vyšší škola pro architekturu z r. 1844 se 17 professory a 220 posluchači, škola pro inženýrství vodní a silniční s 15 professory a 80 posluchači, škola inženýrství agronomniho s 16 professory. Vysoké školy odborné a to zvěrolékařské v Cordově. Leoně, Madridě, Santiagu, Saragose; vyšší diplomatická škola v Madridě, škola věd politických a státních při univ. v Oviedě. Nižší učiliště odborná jsou umělecké školy v Barceloně, Granadě, Malace, Oviedě, Coruñě, Cadizu, Seville, Valencii, Valladolidě a Saragose; obchodní školy v Madridě, Barceloně a Cadizu, školy plavecké, stavitelské a zeměměřičské. Vedle toho jsou vyšší ústavy, jako král. ústřední škola zemědělská v Aranjuezu, lesnická škola dříve ve Villaviciosa de Ódon u Madridu, nyní v Escoriale, průmyslové školy v Madridě, Barceloně, Gijoně, Seville, Valencii a Vergaře, 20 zemědělských škol, škola pro malířství, sochařství a ryjectví, jakož i král. konservatorium pro hudbu a deklamaci v Madridě, notářské školy v pěti městech, několik učitelských ústavův a vojenských škol. Školy soukromé podléhají podle zákona přísnému dozoru státnímu, jsou však prý ve stavu velmi bidném. Učených společnosti, akademií, biblioték a museí není ne-dostatek, některé z nich těší se dobré pověsti a jsou dobře dotovány. Akademie jsou v Barceloně pro literaturu, pro vědy a umění, v Madridě král. špan. akademie, král. histor. akad., král. mathem.-fys.-přírodov. akademie, král. akad. moral. a polit. věd, špan. akad. medic.-chirurgická, král. akad. medicinská, král. akad. právnická. Musea v Bar-

cala de Henares, v Barceloně (aragonský), v Coruñě, Madridě, Seville (indický), Siman-case (kastilský), Valencii. Observatoře v Barceloně, Madridě a San Fernandě. Botanická zahrada v Madridě. Bibliotéky vedle universitních zejména v Cadizu, Cordově, Escoriale, Leoné, Madridě, Palmě, Seville, Tarragoné, Toledě. Ústav pro vojenské zdravotnictví, geograficko-statist. ústav, ústřední ústav meteorologický, kommisse pro mapu geologickou S-ka, národní museum paedagogické jsou v Madridě, institut námořnický v San Fernandě a ústav pro mořskou bio-

logii v Santandru.

Literatura. Madoz, Diccionario geográfico, estadístico, historico de España y sus provincias de ultramar (Madrid, 1846—50, 16 sv.); Carrasco, Geografia general de España (t., 1861 a sl.); M. Willkomm, Die pyrenäische Halbinsel (Praha, 1884); arciknize Ludvik Salvator, Spanien in Wort und Bild (Vircpurk, 1888); Mariana y Sanz, Diccionario geográfico, estadístico municipal de España (Valencia, 1886); R. de Castillo, Gran Diccionario geográfico, estadístico á histórico de España (Barcelona, 1889-92, 4 sv.); Parlow, Kultur und Gesellschaft im heutigen Spanien (t., 1888); Salvani, España á fines del siglo XIX. (Madrid, 1891); Th. Fischer, Reiseskizzen aus Spanien und Portugal (Berl., 1893); t., Die indoeuropäischen Halbinseln (Kirchhoff, Länderkunde von Europa, III. sv., Praha, 1893); Grape, Spanien und das Evangelium. Erlebnisse einer Studienreise (Halle, 1896); Root, Spain and its colonies (Lond., 1898); Morel Fatio, Espagne (Pař., 1899, 3 sv.); Star, Impressions d'Espagne (t., 1899); Dávillia, La Spagna illustrata da G. Doré (Milán, 1900); Gotór de Burbaguena, Nuestras costumbres (Madrid, 1900); Martinez, Código de comercio español (t., 1901); Hume, The Spanish people (Lond., 1901); Altamira, Psi-cologia de pueblo español (Madrid, 1902); Routier, L'industrie et le commerce de l'Espagne (Pař., 1902); Tenne und Calderón, Die Mineralfundstätten der Iberischen Halbinsel (Berl., 1902); L. Williams, The Land of the Dons (Lond, 1903); J. López-Prudencio, Estremadura y España (Badajoz, 1904); A. F. Calvert, Impressions of Spain (Lond., 1904); M. v. Boehm, Spanische Reisebilder (Berl., 1904). V literature české: O. Pinkas, Cesta po Španělich (Praha, 1880); P. Durdik, Zá-pasy s býky (Praha, 1896). Průvodcová literatura obsahuje zejména: Hartleben (Vídeň, 2. vyd. 1892), Badeker (Lip., 2. vyd. 1899), Murray (9. vyd. Lond., 1898), Woerl (Virc-purk, 1894), Blach (Lond., 1892) atd. Z offi-ciálních periodických publikaci: Annuario estadístico de España; obchodní ročnice Guia oficial de España; Memorias de la Comisión del Mapa geológica de España; Memorias del Instituto geógrafico y estadístico (od r. 1879 v Madride). — Mapy: Vizaino, Atlas geografico español (Madrid, 1860); officiálni mapa topografická v měř. 1:50.000 vydává se od r. 1875 (dosud na 1100 listů); Coello, Atlas dal, Manual elemental de gramática histór. de España v měř. 1:200.000 (Madrid, od española (Madrid, 1904, za 4 pesety); nárys r. 1848, s 60 k.); Mapa geológica de España v měř. 1:400.000 (64 l., t., 1889—93, zmenšená v měř. 1:1,500.000 t., 1894); Mapa general de la Peninsula Iberica 1:750.000 (6 l., 1882); geologické přehledné mapy od F. de Botella v měř. 1:1,000,000 z r. 1873 a v měř. 1:2,000.000 z r. 1880; de Botella y de Hornos, Mapa hipsometrica de España y Portugal v měř. 1:2,000.000 (Madrid, 1897).

Jazyk.

Španělský jazyk náleží k románským (v. t.), mezi nimiž se vyznamenává starožitnými rysy a v jistých ohledech zachovalosti a plnosti předči i nad vlaštinu. Do latiny římských kolonistů přešlo celkem nemnoho z jazyka usedlého obyvatelstva iberského a keltiberského, jehož dnešními představiteli jsou Baskové (v. t.; otázky vzájemného poměru studuje Schuchardt v »Zeitschr. f. roman. Philologie« a j.); během století mimo neologismy lat., franc. atd. — přir – přimísily se do řeči slova a kmeny od národů, kteří na poloostrově delší nebo kratší dobu byli hosty, totiž od Germanů (Gotů, Vandalů, Svevů) a Arabů (mnoho terminologie ku turní; Eguilaz y Yanguas: Glosario etimológ. de las palabras españ. de origen oriental, Granada, 1886); nezavinili však Arabové na př. kastilského hlubokého ch, které, psáno jsouc x, j, g, ještě v XVI. stol. se vy-slovovalo palatálně. — Na spisovný jazyk se povzneslo nářečí kastilské (odtud obvykle castellano = español; o jméně romance viz Romanské jazyky, str. 943*a* a Proven-calský jazyk, str. 818*b*), měvši již ve sto-letí XIII. převahu politickou i literární; vedle něho se počítají za dialektické individuality krajiny: Leon a Asturie (t. zv. bable), Navarra a Aragon, Estremadura, Andalusie a Murcie (kastilská kolonisace po Maurech). Mimo cizorodou baskičtinu zabíhají do polit. Š-ka oblasti příbuzných jazyků románských: portugalského (viz Portugalsko, str. 275 a, tamtéž konec bibliografie) a provençalského (viz Katalanský jazyk; katal. jsou i Pityusy). O rozšíření špan. jazyka mimo vlasť viz Románské jazyky, str. 942b; počet španělsky mluvících jest odhadován na 70 millionů. – Nejstarší rukopisy cele španělské jsou z poč. XIII. stol.; před tím se vy-skytují kusy vět v latinských listinách, slova již u Isidora Sevillského. Velmocenským postavením říše (zároveň doba klass. spisovatelů) jazyk špan. v XVI. a XVII. stol. dosáhl vážnosti a módní obliby daleko po Evropě. -Zvláštnost špan. abecedy: ch, ll, π plati za odlišná písmena (jdou po c, l, n). — Literatura. (Srv. Románské jazyky.) Conde de la Viñaza, Biblioteca histór. de la filologia castell. (Madrid, 1893; soupis literatury); Rud. Beer, Span. Literaturgesch. I, 60-80.

be S

)ıe

şċ

知込世世別に話

española (Madrid, 1904, za 4 pesety); nárys histor. mluvnice je také v chrestomathii E. Gorry: Lingua e letteratura spagn. delle origini (Milán, 1898, za 6 lir); mene cenný je A. Keller, Altspan. Lesebuch m. Gramm. u. Glossar (Lip., 1890). F. Araujo, Estudios de fonetika kastelana (Toledo, 1894); Rod. Lenz, De la ortografia cast. (Santiago de Chile, Anales de la Universidad, 1894). — Moderni miuvnice: Bello, Gramática de la l. cast. con notas de Cuervo (Paříž); V. Salvá, Gram. de la l. cast. (Paříž, od r. 1830 vždy znovu); Gramát. de la l. cast. por la R. Academia española (1771, naposled 1904); P. Förster, Spanische Sprachlehre (Berl., 1880); J. Wiggers, Grammatik d. sp. Sprache (Lip., 2. vyd. 1884); J. Fesenmaier, Lehrbuch d. sp. Spr. (Mnich., 3. vyd. 1884); J. Schilling, Span. Grammatik m. Berücksichtigung d. gesellsch. u. geschäftl. Verkehrs (Lip., 13. a 14. vyd. 1901). -Diccionario de la lengua cast. por la R. Academia española (po prvé v 6 sv. 1726—39), zkrác. (bez dokladů) nyní 13. vyd. (srv. P. do Mugica, Maraña del idioma, Oviedo, 1894); Vic. Salvá, Nuevo dicc. de la 1. cast. (Paříž, častěji od r. 1846); Aniceto de Pagés, Gran dicc. de la l. cast. (t., 1902 sl.); Vic. Salvá, Nuevo diccionario franc.-esp. y esp.-francés (po prvé 1838; L. Tolhausen, Neues spandeutsches u. d.-sp. Wörterbuch (Lip., 1903 a 1904, 4. vyd.); jiné slovníky šp.-něm. a n.-šp.: Franceson, Booch-Arkossy. R. J. Cuervo, Dicc. de construcción y régimen (Pař., 1887 sl., syntaktický, dosud A—D ve 2 sv.). Jnk.

Literatura.

Doba první (století XIII. a XIV.). Na prahu španělského písemnictví tyčí se polohistorický, pololegendární rek, vítězný bijec Maurů, Ruy Diaz de Bivar, el Cid Campeador, rek nejstarší bohatýrské poesie národní a zejména dvou jejích plodů, Poema del Cid a t. zv. Cronica rimada del Cid (Rodrigo). První z nich, umělecky a básnicky mnohem cennější, vypravuje ústrky i boje, příkoří i konečné dostiučinění a oslavení Campeadorovo; báseň zachovává sice některá historická fakta, ale jiná přibásňuje a reka, který v pravdě nebyl prost ukrutnosti a lstivosti, idealisuje; báseň ukazuje umělou stavbu, provázejíc reka od ponížení až k vrcholům cti a rozvádějíc řadu dramatických momentů. »Poema del Cid« jest také umělecky cítěno i v detailech; jest to živý obraz vášnivého a pohnutého života starošpanělské doby bohatýrské; kreslí stručnými rysy charaktery a naivně po lidsku vykládá národní děje a zřízení státní i církevní. Rada cantares, o nichž se zmiňují latinské prameny z XII. stol., primitivních zpěvův epických, které nelze v konečném textu vždy rozlišiti, byla podkladem konečné redakci, které se Poematu del Cid dostalo snad v klášteře Z Gröberova Grundrissu (nyní v II. vyd.) San Pedro de Cardeña asi na sklonu XII. stol.; vyšlo zvláště G. Baist, Die span. Sprache (Štrasburk, Trübner 1905); R. Menéndez Pi- XIII. stol. a jest jistě z nejstarších záznamů pis, v němž se nám Poema del Cid dochovalo, jest na počátku pokažen a také v proat Madrid by Archer M. Huntington. New York, 1897—1902, sv. I. a II.; jiná vydání Poematu« od Karla Vollmöllera, Halle n. S., 1879, a R. Menéndeza-Pidala, Madrid, 1900.)

Ve fragmentární a mnohými chybami zhyzděné redakci dochovala se nás později kompilovaná »Cronica rimada del Cid« (»El Rodrigo«), vypravující o mládí Campeadorově; začátek této »Croniky« jakož i některé po-zdější kusy jsou v prose, která však asi vznikla z uvolněných veršů. »Cronica« spřádá v pestrý chaos legendy, pohádky a historii a jest jako celek nesnadno ztravitelná, ale dostupuje v některých částech značné síly epické i pravého španělského charakteru. Původem kompilace jest pravděpodobně klerik Palentinského chrámu.

Jiné epické cantares, které byly, jak bezpečně vime, zpívány, nedochovaly se nás v původním tvaru, nýbrž rozpuštěny v prosu v kronikách, zvláště v »Cronica general« Alfonsa X. a v t. zv. »Cronica de 1344«, které; jsou pravými pokladnicemi starošpanělských sujetů epických. Jedna řada takovýchto cantares, a to z nejkrásnějších, obírala se Sedmi infanty ze Salas nebo (obvykleji) z Lary. Málokterá bohatýrská báseň jest více proniklá bytostí a duchem starošpanělskými, málokterá byla nesena silou samorostlejší. Pozadím tohoto vášnivého obrazu, který s dramatickým ohněm vykořisťuje španělské pojmy o cti rodinné, pýše, pomstě, víře i po-věře, nenávisti i oddanosti, jest boj s Maury, a řada historických událostí jest tu asi přecitena a prelita v poesii. (Ramon Menendez-Pidal, La Leyenda de los Infantes de Lara, Madrid, 1896.)

Jiné zpěvy slavily zase jiné postavy španělských dějin, tak krále Rodriga, Bernarda del Carpio, infanta Garciu, Fernana Gonzaleza. Epos o posledním, Poema de Conde Fernan Gonzales, zachovalo se nam ne v lidovém, nýbrž v umělém zpracování (jediná báseň v nueva maestria, jež nás došla). Poema toto bylo složeno kolem r. 1240 mnichem

kláštera v Arlanze.

K těmto národním látkám řadí se epické látky z cyklu karlovského a později i bretonského, které pronikly přes Pyreneje a došly zde básnického zpracování. Ale španělská poesie epická nečerpá právě mnoho z francouzské pověsti bohatýrské zachovávajíc si národní charakter látkový i formový dosti určitě vyhraněný.

Prvními ne básníky epickými, ale redaktory eposů byli klerikové a v duchovních skriptoriích bylo nejprve pěstěno písemnictví španělské; záhy obrátili se tito veršující klerikové k církevním a duchovním the-intorno al libro di Sindibad, Milán, 1869), a

textu vulgárního jazyka ve Š-ku. Jediný ruko- | Berceo (v. t.) jest hlavním představitelem tohoto směru. Gonzalvo jest i autorem Libro de Alexandre, v němž sleduje latinskou střed scházejí listy; přes to dochovalo se báseň Waltera z Châtillonu a francouzský z původních čtyř tisíc veršů více než 3700. »Roman d'Alexandre«. Jiné plody starošpa-(Moderní vydání kritické: Poem of the Cid. nělské duchovní a rytiřské poesie umělé jsou Text reprinted from the unique manuscript Libro de Apollonio, jejímž pramenem jest Libro de Apollonio, jejimž pramenem jest známé vypravování z »Gesta Romanorum« o Apolloniovi Tyrském, a Maria Egipçiaca a Lo libro dels tres reys d'Orient. Z celé starošpanělské dramatické literatury, která byla, zdá se, dosti značná a s vášní pěstovaná, zachovalo se jediné duchovní drama Misterio de los Reyes Magos v rukopise to-ledském asi z 1. pol. XIII. stol. (Nejnovější kritické vydání od Menéndeza Pidala, »Revista de Archivos«, 1900, str. 453 a sl.)

V polovině XIII. stol. umělá poesie ustupuje prose, za jejihož tvůrce jako jazyka spisovného právem se pokládá Alfons X., příjmím Moudrý (1221—84), největší lite-rární postava středověkého Ška co do literární plodnosti a vědecké universálnosti. Jim pěstování národního písemnictví přechází z rukou mnišských a kněžských pozvolnu na jiné nositele, nejprve na krále, vrchol nového laického světa. Nejvýznamnějším, poněvadž nejšpanělštějším dílem královým jest Cronica d'España, v jejichž 4 knihách Alfons chtěl vypsati národní dějiny od počátků římských bojův až po svoji dobu a zachovati i svědectví pramenů, které mu sloužily při práci jeho. Byly to vedle učených děl (kroniky arcibiskupa toledského, Rodriga, kroniky biskupa Lukáše z Tuy a j.) stará národní bo-hatýrská pověst, jak došla formace v cantares de gesta; jemnou, umělecky cítící rukou autor pojal mnohé z těchto epických básní do své kroniky, která jest tak posud nepřebranou a kriticky ne zcela vytěženou pokladnicí starošpanělské pověsti bohatýrské a národní epiky. Nevydána posud jesť nejobjemnější práce, která vděčí za svůj původ Alfonsovi, obecné dějiny, Grande y general historia, podávající výtahy z nejrůznějších latinských, hebrejských a arabských pramenů a zpracovávajíci je. Alfons X. byl také pů-vodcem a redaktorem četných astronomických spisů podávajících výsledky badání židovských, křesťanských a arabských hvězdářů. Znamenitá byla činnost Alfonsova i na poli právnickém. Vrcholným dílem Alfonsovým jsou tu Siete partidas, zvláště významné pro kulturní historii španělskou. Ostatně viz Alfons 12)

V nejbližší době jest nositelem literární kultury španělské vynikající měrou královská rodina; ji náleží také neilepší španělský pro-saik XIV. stol., infant Don Juan Manuel (1282-1348), který navazuje bezprostředně na spisovatelskou činnost svého strýce Alfonsa X. Bratr Alfonsa X., Don Fadrique, dal přeložiti do španělštiny sbírku novell Šindibad, »Libro de los engaños de las mujeres« (srv. Domenico Comparetti, Ricerche matům. Nadmíru plodný Gonzalvo de syn jeho Sancho IV. Senekovu knihu »De ira«, Brunetta Latiniho známou encyklo- [paedii »Libro del Tesoro« a sepsal s cizi pomoci vážně poučné zrcadlo knížecí, určené synu jeho, »Castigos e documentos del Rey Don Sancho« a encyklopaedickou příručků »Lucidario«. Literárně i kulturně významnější jest překlad podniknutý za auspicií Sanchových, »Gran Conquista de Ultramar« (staré vydání v Salamance, 1503; sv. 41. Biblioteca de autores españoles, 1858), z předlohy francouzské, »Conqueste d'outremer«. Kniha jedná o vystoupení Muhammedově a rozšíření islámu a podává pak pokusy o dobyti Svaté země až k výpravě a smrti Ludvíka Svatého. Důležitosti dodává dílu, že jsou do něho vepředeny bohatýrské a rytiřské pověsti a zpěvy, tak Chanson de Jerusalem, vypravování o labutím rytíři, verse pověsti o Karlu Mainetovi a provençalská rýmovaná kronika o Bitvě u Antiochie. (Srv. Gaston Paris, La Chanson d'Antioche provençale et La gran conquista de Ultramar. »Romania« XVII, XIX a XXII.) Celý dech »Conquesty« jest zřejmě již romanticko-rytířský a ukazuje dobře změnu vkusu a záliby literární, jimž dostane se později románem »Amadisem« díla plně jim vyhovujícího a proto přimo hltaného.

První místo mezi starošpanělskými publicisty vedle Alfonsa X. zaujímá synovec jeho, infant Juan Manuel (1282-1348), vynikající moralista, dějepisec, státník i voják. Obdiv k strýci Alfonsovi prostupuje patrně literární tvorbu infantovu; z něho vznikl výtah z veliké kroniky Alfonsovy, Cronica abreviada«, dnes ztracená kniha »De la Ca-balleria« a částečně i »Libro de la Caza« (vydal G. Baist, Halle, 1880); knihy tyto vznikly v l. 1320-26. Z r. 1326 jest encyklopaedická kniha »Del Caballero y del Escudero« (nové vydání S. Gräfenberg, Erlanky, 1893). Z řady didaktických spisů Juana Manuela zaujímá přední místo Conde Lucanor, obsahu velmi rozmanitého, ale vždy vážného, opravdového a ušlechtilého; jest to nejrozšíře-nější kniha starošpanělské literatury, hoji.e. překládaná do cizích jazykův. Jest typem středověkých sbírek příkladů, které čerpají částečně z východních motivů pohádkově-morálních a jsou často komponovány po jejich vzoru rámcovými vypravováními; znalost lidského srdce, jemné pozorování a bystrý rozum mluví z této knihy. Král Alfonso XI. jest autorem »Libro de

la Monteria del Rey Alfonso« (otiski José Gutierrez de la Vega v Madridě, 1877); týž král nařídil, aby říšská kronika od doby, kdy přestávala »Cronica general« Alfonsa X., byla doplněna dílem, které by objímalo dobu Alfonsa X., Sancha IV. a Ferdinanda IV. (léta 1252 – 1313) a dal tak nepřímo podnět k dlouhé řadě úředních říšských kronik (sv. 66. a 68. Biblioteca de autores españoles); od krále pochází také nejstarší dvorská (troubadourská) poesie v kastilském jazyce, jediná píseň, jež se dochovala z jeho básnické činnosti; |

klad francouzského románu Bénoîtova de Sainte-Mores, »Roman de Troie« a uvedl tak na Pyrenejský poloostrov pověst trojanskou různě tu později zpracovávanou. (Srv. Adolf Mussafia, Ueber die spanischen Versionen der Historia Troyana, Viden, 1871, v »Sit-zungsber. der phil.-hist. Klasse der k. Aka-

demie der Wissenschaften«.)

Znamenitého dosahu a příznačný svojí době jest překlad Tristana prosou v první třetině XIV. stol. (zachován rukopis v Cod. Vatican. 6428), právě jako pozdější překlady jiných dvorských dobrodružných románův z kruhu Artusova (»Lancarole«, »Brado de Merlin«, »Demanda del Graal); ukazuje to na změnu vkusu, který vede zřejmě k romantické dobrodružnosti a sentimentální erótice. Na této cestě od rytířských vypravovaní »Gran Conquisty« k románu o »Amadisovi z Gallie« leží podivínská Historia Caballer a Cifara (nově vydal Heinr. Michelant v Bibl. des litter. Vereins zu Stuttgart, sv. 112, Tubinky, 1872), která mísi ne právě umělecky momenty rytířské s didaktickými.

Původ proslulého románu o Amadisovi 7 Gauly (Walesu), který vtiskuje pečet celé době a jest v tomto smysle z nejcharakterističtějších výpravných spisův španělských, jest temný: prvotní tvar jeho, v němž byl znám již v půli XIV. stol., se nám nedochoval a nelze ani bezpečně rozhodnouti, zda byl španělský či portugalský text původní. (Viz Amadis de Gaula.)

Největším básníkem tohoto období jest Juan Ruiz († 1351), jehož báseň Libro de buen amor jest plodem velmi osobním; didaktický a moralistický jest jen její zevní nátěr, pod ním tryská vřelý a teplý, barevný život ducha, vtipu, citu i smyslův; Juan Ruiz dává nám poznati důležité rysy španělského života, o němž jiné prameny mlči. Předvádí obšírně a šťastně lidí a poměry své doby a kreslí je bystrým satirickým hrotem a básnický jeho výraz jest neobyčejně pružný a živý. Pětinu knihy zaujímá velmi šťastné zpracování tuhé a suché latinské komédie, t. zv. Pamphila de amore (nejpozději ve XII. stol. složené); jinak Juan Ruiz používá francouzských fabliaux (tak zvláště o boji mezi postem a masopustem), pastorellů, dále bajck, povídek a prů-povědí evropských i východních, všemu však vtiskuje osobní pečeť; vlastním básnickým dílem jeho jsou lyrické básně duchovního i světského obsahu, písně marianské, »cantigas de serrana« (písně horské; palaeo-grafické vydání od Jeana Ducamina, sv. VI. Bibliothèque Méridionale, 1901).

Prvním příkladem gnómické poesie ve španělské literatuře jsou Proverbios morales rabbiho Santoba, věnované králi Pedrovi I. snad při jeho nastoupení na trůn r. 1350; jsou psány sedmislabičným veršem redondillským (rýmuje abab) obratně a po-někud hovorně. (Leopold Stein, Untersuchungen über die Proverbios morales von Santob de Carrion, Berlin, 1900.) — Menšiho krátce před smrtí nařídil tento král také pře- významu jest Danza de la muerte (Danza general en que entran todos los estados de zději (pověstný svými milostnými dobrodružgente), náležející asi již počátku XV. stol., a Revelación de un eremitaño, z r. 1382.

Této staré době lze připočísti ještě částečně Rimado de Palacio velkokancléře kastilského Pedra Lópeza de Ayala (1332 až 1407), říšského kronikáře za léta 1350-96. »Rimado de Palacio«, jakési zrcadlo dvor-ního života a vladařského umění, podává řadu satirických obrazův i polemických exhort, adressovaných různým stavům a čini-

telům veřejného života.

Literatura k tomuto období: Tom. Ant. Sanchez, Colección de poesías castellanas anteriores al siglo XV. (Madrid, 1779-90); Manuel Mila y Fontanals, De la poesia he-róica-popular castellana (Barcelona, 1874); Ant. Restori, Antologia spagnuola. Le gesta del Cid (Milán, 1898); José Amador de los Rios, Historia crítica de la literatura Espa- vádějící osobně nejen city a dojmy duševní, fiola. sv. I.—III. (7 sv., Madrid, 1861—65; ale i pomysly theologické a události polisahá do konce XV. stol.); Egidio Gorra, Lin-tické. gua e letteratura spagnuola delle origini (Mi-lán, 1898); Th. Comte de Puymaigre, Les vieux auteurs castillans (nouvelle édition, Pař., 1888 - 90, 2 sv.); Marcelino Menendez y Pelayo, Antologia de poetas líricos castellanos desde la formación del idioma hasta nuestros días. Sv. I.—X., Madrid, 1890—1900 (se znamenitými literárně-kritickými úvody, sahá zatím do XVI. stol.); Gottfried Baist, Die spanische Literatur (v Gröbrově Grund-rissu der romanischen Philologie, sv. II., odd. 2., Štrasburk, 1897).

Druhá doba, objímající celé XV. stol a sahající od Jana II. po Habsburky, odlišuje se ostře svým rázem od doby první. Posavadní nositelé literárního života ustupují kruhům mnohem širším, různorodějším a pohyblivějším, kteří se nyní učastní ruchu literárniho. Za Jana II. Kastilského pěstuje se poesie v nových a širších kruzích: vedle panovníkův a vysokých hodnostářů církevních i světských grandův a dvorských kavalírův a rytířů (galanes de la corte) dostávají se ke slovu i kramáři a řemeslníci. Jakási literární horečka a opojení jakoby zachvátilo skoro celý národ a odráží se podivně od žalostných vnějších i vnitřních poměrů země. Vliv francouzský, vyznačující chvílemi velmi patrně období první, ustupuje nyní vlivu italskému a dobývají Pyrenejského poloostrova a poro-bují si často jeho literární tvorbu v tomto období a vedle nich Vergilius, Ovidius, Seneca i Lukian, výtahy a částky z Iliady a Platóna stávají se obecným majetkem literátův a básnickou zbrojnicí; častěji než jindy praeláti a kanonisté putují do Italie. Inspirace pocsie této periody jest docela změněna: figury Juana Rodrigueza del Padrón a převládá poesie příležitostná; poesie stává Moséna Diega de Valera. Oncn zpracoval ozdobou; zdrobňuje se, stává se jakýmsi pohnutých momentů ze svého dobrodruž-

stvimi a romantickým koncem jest za Pedra I. žijící trobador galicijský Macías); za Jana I. nastupuje kastilština na misto galičtiny a rozvíjí se nyní ve starých formách a starém duchu, avšak v novém jazyce úžasna literární činnost, ovšem spíše lesklá než hluboká, která se zrcadlí jen částečně ve sbírkách Cancioneros (v. t.). Jan II. stojí v čele tohoto hnutí a za ním následuje veliký zástup básníkův a básnících dilettantův; jen z 1. pol. XV. stol. zachovalo se nám více než

dvě stě jmen básnických.

Brzy po roce 1400 uvedl s velikým úspěchem Sevillan janovského původu, Micer Francisco Imperial do Ska Danta a »genero italiano«, nebo spiše allegorii pracnė kulhající po stopách letu Dantova; odtud stávají se velmi oblibenými různé vise, před-

Jeden z nejstarších básníků, Enrique de Villena (1384—1434), známý hlavně svými pověrami a sklonem k okkultismu (Cotarelo y Mori, D. Enrique de Villena, Madr., 1896), podal nejstarší španělský překlad Vergilia (1428) a první překlad Commedie Dantovy. Jinak psal Villena s oblibou katalansky; katalansky byly také nejprve psány jeho mo-ralistické Los doze trabajos de Hércules (1417), jež byly později teprve přeloženy do kastilštiny.

Osobou repraesentativnou pro dobu Jana II. jest Iñigo Lopez de Mendoza, prvni marques de Santillana (1398-1458); jest mnohostraným literárním duchem a mistrem básnické techniky. V jeho tvorbě básnické jest patrný trojí směr: dvorská lyrika provençalská, allegorie italské a národnější ráz didaktický. Santillana první uvedl do španělského básnictví italský sonet a verš jedenáctislabičný. Přes to, že odsuzoval lidovou poesii (srv. jeho důležité Proemio e carta que embió al condestable de Portugal con obras suyas), vystihl šťastně lidový tón ve svých Serranillas a Villancicos. V milostné poesii, pokud nejde stopami dvorské tradiční lyriky provençalsko-portugalské, podléhá Dantovi a ještě více Petrarkovi.

Italskému vlivu úplně podlehl jiný, také tyvlivu staroklassickému, jehož předavatelem pický představitel své doby, Juan de Mena byla také Italie: Dante, Petrarca, Boccaccio (1411—65); pobyl nějakou dobu v Římě a z vlivu Dantova a Petrarkova a římské literatury klassické již se nevyprostil; latinismy a neologismy vyznačují jeho jazyk; přednes jeho, zvláště v prose, bývá často velmi bom-bastický (předmluva k jeho *Iliadě*, ne překladu, nýbrž pouhému kompendiu).

se společenskou hrou, zábavou, potřebou, tradičním způsobem troubadourským řadu poetickým průmyslem. Dvorní poesie staro-portugalská (galicijská) byla pěstována v Kas-tilii ojediněle již za Alfonsa X. a hojněji po-dové romance. (Srv. Hugo Albert Rennert,

Lieder des Juan Rodriguez Padron, »Zeit-, riqueových, Planto de las virtudes è Poesia; schrift für romanische Philologie«, 1893.) 7. jeho spisů prosou jest nejdůležitější Sievro libre de amor, jedna z řídkých španělských novell XV. stol., do níž vepředl mnohé přihody autobiografické a konfesse ze svého milostného a citového života. (Díla jeho vydal v publikacích »Sociedady de Bibliofilos Españoles« Ant. Paz y Mélia, Madr., 1884). — Mosén Diego de Valera (* 1412), jehož dobrodružný duch zanesl až do Němec a Čech, kde bojoval proti kališnikům, jest autorem fady listů, dále kroniky z doby Jindřicha IV. Memorial de diversas hazañas; hlavní prací jeho jest Cronica de España y Cronica abreviada; dílo toto, založené na Kronice Alfonsa X., Valera vyšperkoval různými dobrodružnými povidkami, a jako jeden z prvních tisků španělských bylo záhy známo v kruzích nejširších.

Alfons V. Aragonský vtáhnuv r. 1443 do Neapole, přenesl sem i kult španělské řeči a literatury; družina králova tvořila literární dvůr ne nepodobný dvoru Jana II., byť i jed-notliví básníci zde žijící neměli zvláštního významu v dějinách španělské literatury.

Žalostnou dobu úplného úpadku a rozvratu státního a společenského za Jindřicha IV. charakterisuje vzrůst politické satiry; náleží sem hlavně Coplas del Provincial a Coplas de Minge Revulgo, obojí anonymní, obojí bičující časové poměry, ale první tónem pamfletářsky osobním a místy bezmezně drzým. – Básnikem bystrého zraku, jasného ducha a živého, vtipného slova jest sel Ro-pero de Córdoba« Antón de Montoro, ve mnohém směru nejsympathičtější básník století XV. (Cancionero de A. de Montoro, reunido por Emilio Cotarelo y Mori, Madr., 1900). Vrstevníkem Montorovým jest Juan Alvarez Gato († po r. 1495), jehož básně dvorských a rytířských forem dochovaly se nás v samostatném rukopisném Cancionero (Cancionero inédito de Juan Alvarez Gato, poeta madrileño del siglo XV, Madr., 1901), kde naráží často velmi šťastně na lehký lidovější spád a nese se živým, často lehkou ironií kořeněným rozmarem a citem.

Doba »katolické královny« Isabelly Kastilské (vládla 1474—1504) znamená vymanění z úpadku a energický obrat k lepšímu; jest to doba organisování sil a soustředování jich ve všech oborech; v literatuře znamená přípravnou dobu k zlatému věku; několik znamenitých figur literárních je důstojně vyplňuje. Z nich buď jmenován na prvním místě Gómez Manrique (* kolem 1412 – † na konci 1490); básnický zjev jeho vystupuje teprve v novější době, po objevení a uverejneni jeho Cancionera, v celé jasnosti. (Cancionero de Gómez Manrique. Publicale con algunas notas Ant. Paz y Mélia, 2 sv., Madr., 1885). Tato sbirka obsahuje řadu šťastných písní milostných a galantních nápadův 1902); Menéndez y Pelayo, Antologia de Poei básní žertovných; dále básně poučné, ne bez vlivu markeza Santillany, jemuž jest věnován jeden z nejobsáhlejších výtvorů Mansky. VII. a XVII.). V XVI. věku španělský

nejšťastnější jsou Coplas, psané Diegovi Ariasovi. Významných pro vývoj dramatu špan. jest i několik primitivních ovšem ještě scénických komposici tohoto autora. Gómezoví po bok řadí se synovec jeho Jorge († 1479 v mužném věku), autor mužně cítěné a silně vyslovené elegie na smrt otce Rodriga, markrabího Paredesského; velmi proslulá báseň tato vyšla v nesčetných vydáních a byla přeložena mimo jiné také Longfellowem.

Allegorickou visi v prose, která měla značný vliv ve vývoji španělského písemnictví a byla přeložena do francouzštiny i němčiny, jest Diega de San Pedro Carcel de Amor. Nejmocnějším a nejvlivnějším dílem končícího se XV. stol. je však román v dramatické formě Comedia de Calysto y Melybea, zvaná také Celestina podle kupliřky v ní vystupující, od Fernanda de Rojas (v. t.). Celestina jest dílo opravdového básníka, který se neznal a o sobě nevěděl, a z nejvýznamnějších plodů španělské literatury. Má logickou, podrobně rozvrženou komposici a jest psána mistrovským jazykem, který přenáší přes nejednu laxnost; figury její kresleny jsou životně a vypracovávají se před námi bystrou dialektikou; pravdivá výraznost a určitost jest charakteristikou tohoto dila, kterým vane dech geniální; dramatická i epická poesie evropská byla jím oplodněna. Bezprostředně působila zejména v počátky dramatické tvorby španělské, v autora, který jest průkopníkem na tomto poli, v Juana del Enzina (1469 až asi 1534); Enzinova činnost byla rozsáhlá a mnohostraná. Mezi 14.-25. rokem složil většinu básní Cancionera, z nichž k 68 složil i hudební doprovod; volně přebásnil Eklogy Vergiliovy a zdá se, jakoby Vergilius dodal i scenerii jeho scenickým pracím. Významnější však jest jeho činnost dramatická. Enzina navazuje na staré prosté liturgické hry, jak jest patrno v jeho scénách pašijových a z mrtvých vstání Kristových, jež básnil pro zámek Alba de Tormes. Do Eglogas de Navidad vměšuje se již element světský, který opanuje úplně ve dvou eklogách, zcela profanních, v jakési dramatické idylle, ličící lásku pastýře a zbrojnoše k pastýřce Pascuele. Představení svých scén v Albě, jimž byl přítomen infant Juan, a později v Římě řídil autor sám. Pobyt jeho v Římě, kam odcestoval asi r. 1499, nebyl bez vlivu na jeho tvorbu, která jest patrně oplodněna i »Celestinou«. Farsa de Plácida Vitoriano a Fileno y Zambardo jsou tragickými scénami erótickými a eróticky jest zabarvena také ekloga Cristino y Febea.

Literatura k této době: Théodore comte de Puymaigre, La cour littéraire de Don Juan II (Par., 1873); Bernardo Sanvisenti, I primi influssi di Dante, del Petrarca e del Boccaccio sulle letteratura spagnuola (Milán,

ve všech směrech, ne pouze literárním, nýbrž i vědním, výtvarném, politickém anebo hospodářském. V XVI. stol. vytváří se ze Š-ka jednotný stát, který ovládá evropskou politiku za Karla V. a zakládá za mořem veliké kolonie. K vlastním národním silám přistupují i kulturní síly cizí, zejména renaissance, ano do jisté miry i reformace (srv. Cornel August Wilkens, Geschichte des spanischen Protestantismus im 16. Jahrh., Gütersloh, 1888) a šťastně je oplodňuji. Sty-kem s Německem posilují se a rozkvétaji studia humanistická, se stykem s Italií vzniká básnická kultura španělská, nastává zumělečtění španělské poesie. Teprve v době nejnovější bylo seznáno, jak značná jest španělská práce i na poli věd exaktních na počátku nové doby; mnoho vynikajících pracovníků provedlo úctyhodná díla na poli arithmetiky, i geometrie, astronomie, geodaesie, hydro-grafie, fysiky, chemie a botaniky. Z literárních větví rozkvetla nejprve ly-

rika pod vlivem literární kultury italské. Jazyk dospěl svého vývoje a své zralosti před počátkem této doby a byl nyní vhodným nástrojem pro formové šlechtění liter-ního umění. Stará metra, at alexandrin, at coplas de arte mayor, nehodila se k vyjádření zjemnělých citův a představ. Bylo třeba vytvořití vkus literární a nové literární formy uvésti do španělského jazyka: učitelkou v tomto směru byla Italie. Již kolem poloviny XV. věku napodobil španělsky sonet Santillana, ale nenalezi pokračovatelů; nyní věnuje se vědomě tomuto úkolu řada básníků, tak Juan Boscan-Almogaver (* 1493 – † 1542), Garcilaso de la Vega (1503–36) a Diego Hurtado de Mendoza

(1503-75). Juan Boscan spřátelil se r. 1526 důvěrně s benátským vyslancem v Madridě, Andreou Navagierem, který mu dal podnět ke »cosas hechas al modo Italiano«, k sonetu, k tercině, k ottavě rimě. Přítel Boscanův Garcilaso de la Vega, dovršuje tento literární obrat. Navštívil několikráte Italii a po- z Valencie r. 1603 padělaný její druhý díl. znal důkladně její literaturu a jde dále ještě Jiný román tohoto druhu *La pícara Justina*, v napodobení italských a latinských vzorů; který napsal dominikán Andres Perez ale jini byli věrni starým formám kastil- la vida del Escudera Marcos de Obregon, ským a bojovali proti estito italiano satirou v nichž čerpal Lesage mnohý detail k sGil i vlastní tvorbou v starém duchu. Nejlep- Blas«, sepsané Vicentem Faninale. ské jest Cristóbal de Castillejo (1490, † 1556 ve Vídni), autor šťastných písni erótických a satirik i učitel soudobého mravu lidského. Boj mezi směrem domácím a itallidského. Boj mezi směrem domácím a ital-ským veden byl až do konce XVI. stol.; formy kastilské brání ještě Argote de Mo- zajatec v Alžíru (II. díl, 1626). O románech pi-

duchový život rozpíná se neobyčejně mocně | lina v Discurso de la poesia española r. 1575 a Lope de Vega užívá jich s uměleckým taktem a štěstím v národních látkách, tak v Romancích a ve výpravné básní San Isidoro (1599). Ale v celku směr italský zvitězil a vžil se a jeho směrem tvoří největší dva lyričtí básníci současní: Fernando de Herrera ze Sevilly († 1597), který tu se-skupil kolem sebe celý kruh básnický, a Fray Luis Ponce de León (1527-91).

Epická poesie nedostupuje, ač horlivě pěstována, plodů cenných. Básníci epičti zmohli se většinou jen na dobře míněné rý-

mované kroniky, dnes zapomenuté.

Velmi svěže rozvinula se za to belletristická prosa španělská. Zde setkáváme se nejprve s genrem ryze španělským, t. zv. Novela picaresca, která se vynoruje v polovici XVI. stol. proslulou Vida de Lazarillo de Tormes, jejímž autorem není Diego Hurtado de Mendoza, který jím býval dlouho jmenován (napsáno asi nedlouho po r. 1525; první tisk, jenž se dochoval, z r. 1554). Figura (ne jméno) picarova (šibal, taškář) byla známa před XVI. stol. ve španělské literature a již archipreste de Hite má sluhu vyznačujícího se dlouhou řadou nectnosti: zlodějstvím, prolhaností, žroutstvím, vadivostí, špinou, leností atd. Novelly picareskní jsou většinou fingované autobiografie takovýchto individuí; hlavní věcí není tu ovšem děj, nýbrž názornost vypravování, drastická malba charakterův a lidových mravů, dobový i místní kolorit; často vystupují z nich i satirické hroty, tak hned v »Lazarillovi« jest patrna tendence protiklerikální. (Srv. A. Morel y Fatio, Recherches sur Lazarillo de Tormes, Etudes I., str. 109 a sl.)

Pokračováním »štěstí i odporností« života Lazarillova vyšlo r. 1555 od neznámého autora v Antverpách. Úspěch přinesl řadu následovatelů. Pod názvem Atalaya de la vida humana vypravoval Mateo Aleman ze Sevilly r. 1599 život jiného šibala Guzmana de Alfarache, který měl takový úspěch, že před dokončením jeho knihy vydal Juan Marti překonává Boscana metrickou technikou z Leona r. 1605 pode jménem Francisca i harmonii a melodikou výrazu a bohatstvím Lópeza de Ubeda, jest manýrovaný do stilovým; byl v první řadě umělcem jazyka nesrozumitelnosti. Jemná stilistická práce a formy a stvořil řadu bezvadných sonetů, jest dílo z mládí Francisca de Quevedo elegií, canzon, eklog. Stopami obou těchto y Villegas »Příběh takkáře Dona Pabla« básníků dala se řada t. zv. Petrarchistů (sepsán asi brzy po r. 1600; vydán tiskem de umanos amos, jehož autorem jest lékař segovijský Gerónimo de Alcalá Yañez y Ribera, vypravuje formou dialogickou

kareskních napsal monografii Albert Schultheiss, Der Schelmenroman der Spanier und seine Nachbildungen, Hamburk, 1893.) Vliv (»Obras« Lopea de Vega vydává od r. 1890 satirického románu pikareskního jest patrný v tvorbě největšího mistra krásné prosy španělské, Miguela Cervantesa de Saavedra (1547—1616), vlastního tvůrce románu i novelly španělské (viz Cervantes Saajazyk jest podivuhodně lehký, pružný a plný;

vedra).

Nejnádhernějšího rozkvětu dochází však v této době španělské drama; drama španělské jest útvarem národním v témže smysle, jako jím byla bohatýrská pověst ve XIII. a romance ve XIV. a XV. věku, jest orgánem duchového života hromadného. Scénicky zpracovává se tu majetek národní, jak jej nahromadily věky tradici nebo jak jej přinesl bouřlivý dnešek, který některou událostí vepsal se zvlášť významně do národní paměti. Drama čerpá látku svou ze starých národních pověstí bohatýrských, a lze methodícky sledovati, jak divadlo zpracovává staré romance. (Srv. Menendez y Pelao, Antologia IX.: Romances que se han conservado for medio del teatro.) Vedle toho užívá látek biblických, legend svatých, kroniky domácí i cizí, povídky i události scén ze života lidového a dobového, dobrodružství rytířských i milostných; životem lidového humoru jsou zejména sluhové prostoduší nebo vtipní (graciosos), kteří později soustavně glossují děj. Podle látky i techniky dělívá se drama španělské v auto sacramental, v posvátnou hru rázu ryze duchovního a mysteriosního, a v comedia de Santos, hru s látkou náboženskou, která však se neliší mnoho technikou od dramatu s látkou světskou. Ve světském dramatě liší se comedia de capa y espada (kus pláštíkový a mečový) od comedia del teatro (de aparencias), slavnostní dvorské a královské hry vystupující s velikým apparátem. Jinak výskytuje se ještě ve španělském divadle loa (prolog) a entremés (mezihra), s níž se vyvine saynete nebo baile (ballet zpěvem provázený) a zarzuela, lehoučká zpěvohra.

Skrovné počátky španělského dramatu byly vypsány výše. V podstatě na Enzina a Rojase navazují, nijak významně jich nepřekonávajíce, různí dosti četní básníci, mezi nimi byly mnohé zajímavé literární postavy, ale všíchni vesměs jsou přechodnými zjevy, prostředkujícími mezi vlastním tvůrcem a drama-

tickým básníkem, Lopem de Vega.

Felix Lope de Vega Carpio (* 1562, tumění, plná hlubokého žáru; dovedl často † 1635), zvaný vrstevníky »Fenix de los ingenios« a »monstruo de la naturaleza«, duch nesmírné plodnosti a básnické síly, který ovládal všecky struny, od tragické po smyslnou a graciesní. Lope de Vega kotví v půdě lidové a jest jako dramatický básník piscem pýchy, velikosti a jedinečnosti španělské. Napsal kromě epopejí, básní mythologických a historických, eposu burleskního, básní didaktických (nejzajímavější Arte nuevo de hacer comedias), nespočetných sonetů, romanci, ód, elegií, epištol na 1500 comedias a sta autos, rakterové.

váno na 500, nejsou však všechny tištěny. (>Obras« Lopea de Vega vydává od r. 1890 Real Academia española v Madride s kritickým apparátem). Jest v první řadě básníkem španělské historie a pověsti; jako psycholog vyniká hlavně v líčení lásky ženiny: jazyk jest podivuhodně lehký, pružný a plný; invence hýřivě bohatá. Vadou jeho bývá povrchnost a zběžnost, zaviněná přílišnou honbou za popularitou; sám přiznává se, že povoloval přiliš potlesku davu. Význam jeho pro rozvoj dramatu franc. vystihuje A. Morel-Fatio slovy: »Rámec starého dramatu byl úzký, připouštěl jen obmezený počet sujetů: Lope de Vega neobyčejně jej rozšířil; uvedl v něj všecko, co mohlo poskytnouti látku dramatickým situacím, bibli i mythologii, životy svatých i starou historii, kroniky i legendy středověké, novelly italské, události soudobé, živof španělský. Před ním mravy, položení osob a charaktery byly sotva načrtnuty: on lépe pozoroval a lépe popisoval; stvořil typy a každému druhu spole-čenskému dal řeč a způsoby jemu vlastní; nakreslil, pokud to bylo v jeho prostředcích a pokud mu toho dovolovala krajni rychlost, s níž pracoval, několik charakterů. Stará komédie veršovala v celku chudě a neobratně; on upravil užívání všech citů národní poesie od kupletů starých romancí až k nejřidším kombinacím lyrických genrů vypůjčených od Italů∢.

Veliká jest řada napodobitelů a žáků Lopea de Vega; zdá se, jakoby bylo všecko literátstvo i dilettanti zachváceni improvisační dramatickou horečkou. Jmenujeme z nich zde jen Luisa Véleze de Guevara (1570–1644), Juana Peréza de Montalvan (kvetl mezi 1602-38), zvaného »primogenito y heredero del ingenio de Lope«, a Ant. Miru de Amescua (1602-35), jehož *Palacio confuso* zpracoval Corneille v »Don Sanche d'Aragon«. Vedle těchto epigonů má však doba několik vynikajících a opravdu tvůrčích talentů bás-nických, kteří obstojí čestně vedle Lopea de Vega a v některých směrech se mu vyrovnají. V první řadě jest tu jmenovatí Tisso de Molina (vlast. jmenem Fray Gabriel Tellez, * 1571 [nebo 1572]). Napsal sta komédií, z nichž se zachovalo kromě několika loas, entremeses a autos jen asi 70. Některá dramata Tissa de Molina jsou z nejvelkolepějších a nejšpanělštějších ukázek tohoto umění, plná hlubokého žáru; dovedl často více než Lope de Vega prohloubiti charakter dramatický a má velikou sílu komickou, v melodičnosti verše i případné charakteristice nemá soupeře. Velmi výrazný charakter dramatický jest i Juan Ruiz de Alarcón y Mendoz z Mexika († 1639). Alarcón není tak plodný jako ostatní jeho vrstevníci napsal jen asi 30 her — ale za to umělecky

až 1681) znamená druhou velikou fasi v rozvoji dramatu španělského; v jeho dramatu Spanělé vidí »compendio y corona del teatro español« a samo ztělesnění španělského ducha v tom, co má nejmystičtějšího a nejrytířštějšího. Jeho drama jest vysokou školou národních ctností náboženských i loyálních; bývá pokládán za básníka nejkatoličtějšího, a právem; ale stejným právem jest i básníkem nejdvorštějším a nejcírkevnějším; jeho dramata oslavují nejvroucnější oddanost víře katolické a pohroužení se do jejích mysterii, krajni oddanost králi a jeho rodu, a pracují celým nesmírně zjemněným zákoní-kem cti, důsledné do krajnosti a až churavě nedůtklivé, a galantnosti, která dovede opa-novati nejvyšší žár i chlad. Nejvyšším mistrem básnického i myslitelského vzletu jest Calderon v autos sacramentales (po-čtem 73) se sujety biblickými, mythologic-kými i legendárními; zde nemá ve španělské literatuře soupeře; vysokého, v mnohých směrech jedinečného mistrovství dospěl i v dramatě tragickém a náboženském, ve veselohře, v komédii fantasticko-romantické, ve hrách mythologických i historických. Ve stilu jeho bývá již patrný vliv gongorismu.

Vedle Calderona a po Calderonovi vykazuje španělské drama ještě několik vynikajících básníků, třebas nedostoupili geniálné výše Calderonovy. Tak směrem Calderono-vým jde Francisco de Rojas († 1661), z jehož tvorby jest nejznámější hra Del Revabajo ninguno a který inspiroval Tomáše Corneillea a Rotroua. Z kruhu Calderonova zvláště vyniká Agustin Moreto († 1668) silou své komiky a prohloubením charakteru. V 2. pol. XVI. stol. a ovšem ještě více ve století následujícím vyčerpává se národní drama španělské a živoří v umělecké nádheře a manýrované slaboduchosti; vliv francouzského klassicismu ovšem ruku v ruce s tím šiří se ve španělské literatuře a dobývá si

lepších tvůrčích duchů španělských.

Znamenitý v této době jest i rozkvět prosy španělské, jak krásné, tak odborné a naukové. V odborné literatuře zasluhují obšírnější zmínky nejprve spisy historické. Kroniky minulých dob byly vzácnou prů-pravou k vzrůstu vlastního spisovatelství historického, které se rozvíjí v této době; věcný objektivní způsob prvních dějepisců této doby jakoby navazoval přimo na klidný stil kronik; teprve později přicházejí k platnosti klassické vzory latinské a stil rhétoricky broušený, obšírný a malebně pohnutý. Mezi první historiky jest postaviti Ambrosia de Morales (1513—91), dvorního historiografa Filipa II., který svědomitě badá již v starých památkách, nápisech, rukopisech a starožitnostech (pokračování Floriana de Ocampos, Crónica general de España, 1574 až 1586). Dobře dokumentovanou praci jsou Aragonce Gerónima de Zurita (1512—80) Anales de la Corona de Aragon o šesti folio- který staví proti sobě rád příkré antithese vých svazcích. Jako historický pragmatik vy- a pracuje duchaplnými narážkami, výrazy

Pedro Calderon de la Barca (1600 niká jesuita Juan de Mariana (1536—1623) 1681) znamená druhou velikou fasi v roz-ji dramatu španělského; v jeho dramatu España). Živým a plastickým jazykem i znamenitým dechem vypravovatelským vyniká skvělý památník prosy kastilské Guerra de Granada Diega Hurta da de Mendoza (1505—75), který vynikl i jako básník, státník i maccenáš a podpůrce snah španělského humanismu.

> V epistolografii vynikli Antonio de Guevara († 1545; Epistolas fitmiliares) a hlavně někdejší milec Filipa II. a potomní vyhnanec Antonio Véraz (1539–1611). Době této náleží i pověstné Centón Epistolario, připiso-vané dlouho dvornímu lékaři Jana II., Fernandovi Gomezovi de Cibdadreal, jest smělým padělkem doby mnohem mladší. (Srv-Emil Gessner, Die Cibdadreal-Frage, Berlin, Collège de France, 1885; srv. také R. J. Cuerro, Diccionario de constoicción y régimen de la

lengua Castellana I., Law.) Radu znamenitých děl, proniknutých vášnivým ohněm a vzletem, má španělská literatura na poli askéticko- a mystickonáboženském. Básnická mysl a vzlet obraznosti pojí se tu neobyčejně šťastně s hloubáním bohoslovným nebo rozjitřeným tónem askétickým. Přední představitelé těchto směrů jsou Fray Luis de Granada (1504-88; Gnía de Pecadores; Tratado de la Oración y Meditación); »ekstatický doktor«, mystický básník San Juan de La Cruz (1542—91); básník Fray Luis de León (1527—92), který napsal též výmluvná díla náboženská, askéta augustinián Pedro Malón de Chaide († 1590) a stejně duchem jako srdcem veliká Teresa de Cepeda, známá jako Tereza de Jesus (1515—82), která spojovala ducha nejvyšší ekstase podivuhodně s duchem prakticky rozumovým. Díla její jsou jednak životopisné konfesse (Libro de susida), jednak organisaci klášterní věnována (Constituciones a Avison), jednak du-chovně vzdělavatelná a mysticky rozjímavá (Camino de perfección a Castillo interioro), jednak básnická; doplňuje je veliká řada listů, které ukazují i její veliký talent organisátor-

ský a politický. Největšímu španělskému spisovateli Cervantesovi po bok bývá stavěn veliký polygraf španělský, Francisco de Quevedo y Villegas (1580–1645), politik, učenec, dvořan, básník, satirik a pamfletář; psal mnoho ve všech skoro genrech a o nejrůznějších thematech, vážných i esemérních, tónem stoupajícím od burlesknosti až do visionářského pathosu; reformátorsky morální spád má řada děl Quevedových (Política de Dios y gobierno de Cristo; antickou morálkou inspirovany Marco Bruto; La hera de todos; satirické fantasie a vise Sueños, které jej proslavily v Evropě). Jako básník zkusil se ve všech genrech, v eposu, v romanci, v selvách, v listech, v entremeses i v bailes. Ve stilu jest stoupencem t. zv. konceptismu, hádankovými. Zakladatelem tohoto způsobu od 2. pol. XVII. stol. Š. Poslední záře popsani, který vyšel z touhy po stilistickém lévá dny Filipa IV., za Karla II. vtrhuje již zjemněni a zušlechtění jazyka, jest básník rozvrat a mdloba plnými dveřmi do někdejší Alonso de Ledesma (1552—1623); ve světové monarchie a válka o dědictví špasvém Monstruo inaginado podal řadu přednění podal producení země jen dovršuje. pisů a příkladů tohoto paradoxního a bizarrniho způsobu psaní. Stoupencem tohoto stilu jest i duchaplný a hluboký pessimista jesuita Baltasar Gracián (1601—58), na něhož nebyl Quevedo bez vlivu. Jest největším a nejpůvodnějším španělským myslitelem v století XVII., bystrý pozorovatel i jemný stilista (Críticon; El héroe; El discreto; Oráculo manual Schopenhauerem do němčiny přeložené; a proslulá rhétorika, která vypracovala soustavně konceptismus: Agudeza y Arte de Ingenio, 1642)

Jiný úpadkovější stil nebo správně manýra, která se rozmohla ve španělské literatuře v XVII. věku a pronikla do všech jejích větví a uspíšila její úpadek, jest t. zv. cultismus nebo culteranismus (viz Gon-

gorismus).

Proti gongorismu bojovala kromě kon-ceptistů Queveda a Graciána řada básníků přidržujících se více méně klassické inspirace, tak Juan de Jauregzi (1570-1640), Manuel de Villegas (1569—1669), Francisco de Rioja (1600—58) a j. Žel, byli však sami přílis mdli a slabí básníci, aby mohli vyvésti poesii španělskou z úpadku a vykázatí jí nové dráhy tvůrčími činy; oby-čejně upadají jen ve vady protilehlé vadám culteranismu: v střízlivou akademickou suchost a chudobu.

Literatura k tomuto obdobi: Reinhold Baumstark, Die spanische Nationalliteratur im Zeitalter der habsburgischen Könige (Kolin n. R., 1877, Görres Gesellschaft; trpí tendenčnosti a často nevyhovuje kriticky); Alfred Morel-Fatio, Etudes sur l'Espagne (Pař., 1888, I. sv. v 2. vyd. t., 1895); t., L'Espagne an XVIe et au XVIIe siècle. Documents historiques et littéraires publiés et annotés (Heilbronn, 1878). Speciálně k dějinám španělského dramatu: Alfred Morel-Fatio et Lés Ronanet, Le théâtre espagnol (Pař., 1900, Bibliothèque de Bibliographies critiques, 7); Adolf Friedrich von Schack, Geschichte der dramatischen Literatur und Kunst in Spanien (Berl., 1845—46, 3 sv.; Cayetano Alberto de la Barrera y Leirado, Catálogo biblio-gráfico y biográfico del teatro antiguo espanol (Madrid, 1860); J. L. Klein, Geschichte des spanischen Dramas (Geschichte des Dramas sv. XVIII.—XI., 1. 2., Lip., 1871—75); Adolf Schäffer, Geschichte des spanischen Nationaldramas, t., 1890, 2 sv.).

Doba čtvrtá (stol. XVIII. a XIX.) charakterisuje se obyčejně jako doba úpadku (ve stol. XVIII.) a nové obrody a nového rozkvětu ve stol. XIX.

Úpadek španělské literatury projevuje se ovšem již v 2. pol. stol. XVII. a jde ruku v ruce s pozvolným poklesáním celého stát- tvůrčích literárních sil španělských. Tak ního a národního útvaru, s rozmáhající se r. 1711 byla založena Biblioteca nacional, chudobou i nevzdělanosti, které zachvacují dnes první literární sbírka španělská a pod-

nělské ovšem ochuzení země jen dovršuje. Příčiny úpadku toho byly různé, ale jedna z hlavních byly zklamané naděje kladené do kolonii; honba za laciným zbohatnutím a očekávání zázračných pokladů ze zámoří korrumpovala charakter španělský i španělskou společnost, která se odvrátila namnoze od poctivé a krušné práce. Ruku v ruce šla s tim ovšem pochybená politika hospodářská i válečná. Staronárodní duch španělský vyžil se v řadě nesmrtelných děl a živoří nyní jen v pitvorné karikatuře někdejší své sily; nových zárodků literární kultury nepodával pokleslý národní život, i jest přirozeno, že všichni lepší duchové přimykají se k os vícenskému nacionalismu, jak jej v stoleti XVIII. celé skoro Evropé prostředkuje Francie. Tato závislost na literární a duchové kultuře francouzské potrvává namnoze i ve stol. XIX., ale ráz vlivu toho jest pak podstatně změněn: Š. přijímá tu jen podněty, které samostatně, z vlastních sil a vlastními výrazovými prostředky zpracovává. Poklady slavné národní minulosti otvírají se španělskému duchu a čerpá se z nich často velmi šťastně; navazuje se na národní tradici a tvorba śpanělská nabývá zase charak-teristického odlišného zabarvení; byť i nedospěla posud děl nejvyšších vrcholů a typických projevů genia španělského jako v klassické době XVI. a XVII. stol., imponuje přece opravdovostí umělecké práce a charakteristickou výrazností; v některých oborech, tak zejmena v krásné prose a v dramatě, podává práce pozoruhodných kvalit, zaujímající i cizí pozorovatele šťastným umě-

leckým vytěžením národního cítění a nazírání. Že v XVIII. stol. španělská literatura do-stala se v područí literatury francouzské, souvisi i s okolnosti, že Filipem V. (1701 až 1746) dosedl ve Š-ku na trůn rod Bourbonský a že i odtud šířila se vláda francouzského ducha do kruhů zámožnějších a vzdělanějších. Nejpříznivější jest doba XVIII. stol. pracím učeneckým, linguistickým a literárněhistorickým, nejméně přízniva samostatné tvorbě básnické: XVIII. stol. jest ve Š-ku hlavně dobou sběratelskou, kdy se vynáší, přehlíží, zkoumá a učenecky popisuje dědictví minulosti. Tento učenecký a sběratelský duch, právě jako duch osvětářského rozumářství a střizlivého pedantismu, prospěšný v některých směrech pro španělský život politický a veřejný, vraždí v zárodku vlastní tvůrčí sílu básnickou

Do XVIII. stol. spadá vznik mnohých institucí, významných pro dějiny španělské literatury i kultury, které vedle světlých strá-nek mají i mnohé stránky temné a působily později nejednou tísnivě ve vlastní rozvoj

půrkyně prací učeneckých; r. 1713—14 Real | pravidla, zejména zákon tří jednot, jak je po cílem pěstiti krásu a čistotu kastilštiny a bojovati proti »affektovanosti i nedbalosti« jazykové a dokončila r. 1726 v 6 sv. foliových Diccionario de la lengua«; r. 1738 Real Academia de la Historia a po ni fada jiných korporací a institucí vědeckých nebo literárně učeneckých; literární a vědecké spolkaření bylo tehdy také módní passi a ko-níčkem. Na poli kritiky, historie, sběratelství literárního, antikvářství a starožitnictví jest ruch poměrně největší; ovšem běží většinou o pokusy nekritické a methodicky neuvědomělé, a přiležitostnost a dobrá vůle nahrazují vlastni smysl kritický až příliš často. »Diario de les Literatos de España«, od r. 1737--39 vydávaný, přinesl nejednu bystrou úvahu kritickou. Vzdělavatelná činnost benediktina Benita Géronima Feyjóa (1675—1764; Teatro critica; Cartas eruditas y curiosas) objímala všecky tehdejší obory a prostředkovala Š-ku cizi práci vědeckou a učeneckou. Na poli španělské historie církevní získal si zásluhy Enrique Florez y Huidobro (uve-řejnil 27 svazků España Sacrada, 1747—72). Velikolepým podnikem na svoji dobu bylo bibliografické a literárně historické dílo Biblioteca Hispana vetus et nova, k níž materiál sebral F. Nic. Antonio a dopinil a vydal ve 4 sv. foliových Franc. Pérez Bayer (1783-88).

Původní tvorba literární za to nevykazuje nikterak úrody bohaté a jadrné. Lyrika jest v celku slabá a bezbarvá; racionalistická poe-tika francouzská, tehdy v zemi vládnoucí, nebyla přizniva lyrickému žáru a vzletu. Jakýsi lyrický ruch představuje škola sala-mancká a sevillská. V čele oné stojí Juan Meléndez Valdés (1754-1817), největší lyrik XVIII. stol., rozkošnický duch smyslné obraznosti, spíše však vkusný a graciésní než vášnivě výrazný. Nejlepší jsou jeho erótické ódy tónú často tak volného, že dlouho se váhalo s jejich uveřejněním; šťastné jsou také jeho poesie bukolické; v polit.filosofických básních jde humanitářskými stopami svého přítele Gaspara Melchora Jovellanosa (1744 – 1811), znamenitého státníka, jedné z nejčistších postav španělské společnosti XVIII. stol., který působil ve směru reformním v mnohých oborech veřejného a politického života španělského; četné jeho literární práce jsou rázu hlavně politického a společenského; s literaturou krásnou souvisi jen svými dramaty a vztahy ke škole salamancké.

Znamenitý eklektik, který dovedl dokonalou formou zpracovati mnohý cizí podnět, jest Tomas de Iriarte (1750-91); žije ještě dnes některými ze svých Fábulas literarias (1782), v nichž jest nejeden jadrný verš a šťastná narážka na pošetilost neb úpadek jeho doby; šťastným bajkářem jest také následovník jeho Felix Maria de Samaniego (1745-1801).

Nejhůře vede sé v XVIII. stol. divadlu

Academia Española, která si položila francouzských a italských vzorech kodifikoval a do S-ka svojí »Poetikou« (1737) uvedl Ignacio de Luzan (1702-54), sešněrovala domácí tvorbu dramatickou v nudný pedantismus, který zrodil řadu zakrnělých, šablonovitých plodů, zvláště tragédií (psali je Mortiano, Huerta, Jovellanos, Cienfuegos i lepši Quintana). Šťastnější jest španělská tvorba v této době v komédii. Iriarte snažil se dáti klassické komédii francouzské (Molière byl uveden v překladě do kastilské literatury již r. 1680) zabarvení národní: españo-lízar la comedia clásica. Nejlépe se to však podařilo Leandrovi Fernandezovi de Moratin (1760—1828), opravdu svěžimu ve-selohernímu básníkovi, který uměl pozorovati a dovedl šťastně charakterisovati soudobý život národní; jeho veselohry El viejo v la niña, La comedia nueva a El sí de las niñas udržely se podnes na prknech spanělských. Samostatnější ještě a bližší národním elementům, třebas ne zrna nejčistšího, jest humorný a rozmarný veseloherní básník lehčího genru, veleplodný Ramón de la Cruz y Cano (1731—94), který měl otevřený zrak zvláště pro soudobé maloměšťácké malichernosti madridské za Karla IV. (srv. Emilio Cotarelo y Mori, Don Ramón de la Cruz y sus obras, Madrid, 1899); jest zvláště šťastný v drobných fraškách, sainetes; napsal ne-méně než 542 her divadelních (často ovšem velmi drobných a jepicových), posud většinou neuveřejněných. (Něco bylo vydáno v Sainetes inéditos de D. R. de la Cruz z Obecní bibliotéky madridské, 1900.)

V oboru povidkovém stojí osamocen jesuita José Francisco de Isla svým pikareskně-životopisným románem Historia del famoso predicador Fray Gerundio de Compazas. (Srv. Bernard Gaudean, Les prècheurs burlesques en Espagne au XVIIIe siècle. Étude sur le P. Isla, Par., 1891.)

Literatura k XVIII. stol. španělské literatury: Cueto marqués de Valmar, Historia ctitica de la poesia castellana en el siglo XVIII (3. vyd. Madrid, 1893, 3 sv.); Juan Sempere y Guarinas, Ensayo de una biblioteca espanola de los mejòres escritores del reynado de Cárlos III (t., 1785—89, 2 sv.); Cotarelo y Mori, Iriarte y su época (t., 1897); Marcelino Me-nendez y Pelayo, Historia de las ideas esteticas en España, sv. III. (t., 1886).

Počátek XIX. stol., který přinesl Š-ku zoufalý boj o nezávislost na Francii, nevymanil ho z kulturní a literární poroby její: náopak: nikdy snad neovládala Francie literárními ideami akademismu a pseudoklassicismu pevněji Š. než v této době. Ano i pozdější ro-mantické hnutí zprostředkovala Š-ku hlavně Francie a návrat k národnostní minulosti, k němuž vedl romantismus, vzal odtud svůj podnět a východisko. Tak poskytuje nám počátek XIX. stol. divadlo věru podivné: básnici, ohnivě vlastenecky cíticí a bouřící proti francouzské tyrannii, jdou litešpanělskému. Pseudoklassicistická aesthetická rárně směrem francouzským a přimykají se

úzkostlivě a passivně k jejímu ztrnulému ale dosti brzy dostavuje se ochlazení; pro-pseudoklassicismu a nejstřízlivějšímu akade- nikne brzy poznání, že, není-li veliké básmismu. Tak vede si Manuel José Quintana (1772—1857), autor patriotických Odas á España libra (1808), Vida da Españoles cé-lebres (1807 a sl.); jeho tragédie Pelago jest i stavbou i jazykem výtvorem odumírající školy francouzské. Vláda francouzských ideí aesthetických byla v literátstvu i obecenstvu španělském tak vkořeněna, že hlasy Böhla von Faber, Cecilie de Arrom, Agustina Durána, upozorňující na zapomenutého Calderona a jiné pravé klassiky národní, dlouho zanikaly bez ozvěny nebo setkávaly se s odporem.

Za poslední výběžek pseudoklassicismu a první přechod k romantismu bývá pokládán Rosa (1788—1862), autor praci lyrických, epických, didaktických, novell, kritik, pojednání učených a knih dějepisných, který ovládá literární život 1. pol. XIX. stol. ne li hloubkou a geniálnou silou, alespoň početností a populárností svých děl. Velmi vysoko byla stavěna jeho činnost dramatická (nejlepší: Conjuración de Venecia; jiné; Edipo, La bija en casa y la madre en la máscara); dnes hledí se na ni střizlivěji; závislost na Racineovi a Alfierim jest místy příliš patrná. I veselohru (Manuel Eduardo de Gorostiza, 1791—1851) tísní francouzská šablona.

Amnestie z r. 1833, která vrátila Š-ku řadu dra, Espronceda a j. přinesli romantismus jako hotový literární programm z Paříže a z Londýna. Romantismus španělský nese proto dlouho patrnou známku původu cizího, hlavně francouzského; znamená nejprve aesthetickou doktrinu (boj proti »pravidlum«, volnost fantasie, pitoreskni a lokální kolorit atd.) a vede teprve později k vycítění starého národního ducha a k pokusům, oživiti jím a vzkřísiti jím tvorbu domáci. Angel Saavedra, vévoda z Rivas (1791—1865), který s počátku jako salamancký žák básnil tradičně, přilnul později na dlouhých cestách po Anglii, Francii a Italii k novému směru romantickému a stal se pak nejvýznamnějším jeho představitelem ve španělské tvorbě eposem El moro expósito ó Córdoba y Búrgos en el siglo décimo (dokončeno r. 1833; vyšlo s literárně theoretisujícím úvodem Alcaly Galiana) a tragédií Don Alvaro ó la fuerza del sino. V obou dilech, která byla přijata jako vysvobozující čin básnický, Saavedra jest historickým romantikem, který čerpá látky z národních starých romanci a zpracovává je volně a osobně značnou tvůrčí silou básnickou; odtud obrodný dosah jeho děl ve španělské písemnictví. (Obras completas de D. Angel de Saavedra Duque de Rivas, s biografii a poznámkami, sv. 1.-5., Madr., 1894 – 1900, v Colección de escritores castellanos.) Romantické drama jest zahájeno a thurnových (Juana de Arco; Virginia) a koslibuje jednu chvili návrat krásných dob špa- medií jest autorem i pověstného *Un drama* nělského národního dramatu ze XVII. stol.; nuevo, v němž podkladem dramatického déní

nikne brzy poznání, že, není-li veliké básnické tvůrčí sily, zvrhuje se i ono v šablo-novitou pohodlnost a prázdnou frási. Veliký úspěch mělo r. 1844 v Madridě drama Nuso od následovnice Saavedrovy, Gertrudy Gómez de Avellaneda; v romantika Antonia Garcin Gutiérreza (1813-84) byly

také jednu dobu vkládány vysoké naděje. Skoro až do dnů našich donesl romantismus, nábožensky zabarvený a spíše harmonický než bouřlivý a vzpurný, »poeta laureatus«, lehce a hojně tvořící José de Zorila (1817—93). Vynikl jako vzletný a ohnivý básník, čerpající šťastně ze starošpanělských legend, zpěvův a pověstí lidových v Cantos del Trobador a v romantické básni Granada; mnohostraný Francisco Martinez de la jako básník dovedl vystihnouti zvláště šťastně legendárně věřivý tón a mystický soumrak dávných dob. Také mezi jeho 27 dramaty naleznou se práce básnicky cenné. Pessimisticky zabarveným svobodomyslníkem jest obdivovatel Victora Huga a lorda Byrona, revolucionářský José de Espronceda (1810 až 1842), poněkud roztříštěný a neklidný epik a vášnivý a hloubavý lyrik (El pirata; El estudiante de Salamanca; El mendigo; El diablo mundo).

Básníkem veliké literární kultury a snad nejumělečtějším dramatikem španělským jest Juan Eugenio Hartzenbusch (1806–80), znamenitý znatel literatur cizích i vydavatel politických uprchlíkův, měla značný dosah španělského dramatu z doby rozkvětu (vydal i ve vývoj literární: Alcalá Galiano, Saave-Tissa da Molina, Lopea de Vega, Calderona), literární kritik a badatel, vypravovatel a lyrik. Jeho literární vědomosti nedaly snad rozvíti se v Hartzenbuschovi úplně tvůrčí jeho síle a svobodě, ale daly mu uměleckou kázeň a harmonii, která vyznačuje zvláště jeho dramata (mistrné dilo Los amantes de Feruel). Jiným vládcem španělského jeviště byl Má-nuel Breton de los Herreros (1796 až 1873). Neobyčejně plodný tento autor (napsal přes 140 her, originálův i zpracování z cizích literatur) vyniká jako satirický epi-grammatik a problémový básník, který cítí šťastně španělský národní charakter; Bretón obrací se zase ke Comedia de costumbres, de cáracter y de intriga, kterou v XVII. stol. Tisso de Molina dovedl k znamenité dokolosti; touže cestou šla řada jiných básníkův španělských, tak Tomas Rodriguez Rubi, Luis Eguilaz, Mariano José de Larra, Narcisso Serra a j.

Nový duch společenských otázek a názorů vane tvorbou několika jiných dramatických básníků, kteří mají význam pro rozvoj španělského dramatu. Jsou to především Adelardo Lopez de Ayala (1829-79) a Tomayo y Baus (1829-98). Onen zkusil se ve všech skoro genrech divadelních, ale význam mají jen jeho hry, ličící soudobé mravy a ducha moderní společnosti (El tanto porciento a Consuelo); tento vedle dramat ko-

obecenstvu velmi nesympathický. (V italském | rouše a v interpretaci Novelliho prošla tato hra řadou jevišť evropských.) Z moderních dramatiků španělských má dobrou pověst v Evropě José Echegaray (* 1832); jest vynalézavým technikem a práce jeho vyznačuje vesměs duch jakési spekulativnosti, kterou řeší záhady vášní a rozumu, ale ovšem také i často schematické abstraktnosti; původní povolání Echegarayovo (jest inženýrem a spisovatelem del fysických a mathematických) jakoby se tu projevovalo. (Ó la-cura, ó santidad; El gran Galeoto; Mar sin orillas; Vida alegre y muerte triste.) V nej-novější době vzbudily značný rozruch zejména dvě dramatické práce: Dona Sigismonda Pey-Ordeixa Paternidad (1902) a Benita Péreza Galdósa Electra.

Klassickými zjevy španělské lyriky jsou Ramon de Campoamor (1817—1901) a Gaspar Nuñez de Arce (* 1834). Onen jest mistrem malé, myšlenkově prohloubené lyriky, duchaplných antithes i paradox, vybroušených do posledních nuancí a subtil-ností, připomínajících konceptualismus; jeho humoradas a doloras vyvolaly celou řadu napodobitelů. Posledním výběžkem salamancké školy, básníkem různých, ale vždy mužných not jest Nuñez de Arce, autor Gritos de Combate (1875) a ušlechtilého historického dramatu El Haz de Leña. Velmi ceneným lyrikem jest také Gustavo Adolfo Bécquer (1836--70), básník často melancholického zabarvení, jindy idealistického vzletu, při tom vždy křišťálově průhledný a jasný. V širších vrstvách mnohých sympathii došel Biskajec Antonio Trueba y la Quintana (1821 až 1889), autor melodických a lidovému duchu blízkých Libro de los cantares a také sympathický povídkář rodného kraje (Cuentos campesinos). Z lyriků většího menšího významu a různých snah stůjte zde ještě: Enrique Gil (1815—46), Pastor Diaz (1811 až 1863), Andalusan Rodriguez Rubi (1817 až 1890), Selgas (1824—82), Lopez Gar-cía, Manuel del Palacio a j. (Z lyrikův jihoamerických můžeme zde pouze jmenovati Acuñu v Mexiku, Batresa v Guatemale, Bello ve Venezuele s odkazem na »Antologia de poetas hispano-americanos«, Madrid, 1893 až 1895, 4 sv.)

Uctyhodného rozvoje došla v XIX. stol. zejména krásná prosa španělská; v ní jest hledati nejtrvanlivější úspěchy španělské literatury, alespoň v několika dilech umělec-kého ducha a cítění. Politické zmatky a bezútěšné poměry dobové v první třetíně sto-letí XIX. dávají látku k časové skizze a satiře, kritisující často dosti humorně a dobromyslně úpadek času i lidí; takového rázu jsou práce Joséa de Larra (1809-37), známého jménem Figaro«. Humorným pozorovatelem soudobých mravů jest také Ramón Mesonero Romano (pseud. »El cu-

jest cizoložství, motiv tehdy španělskému | Calderón (>El solitario«, 1799-1867). V Escenas andaluzas pokouši se tento autor se zdarem vzkřísiti stil satirických a pikareskních spisovatelů ze XVII. stol., ale archaický jazyk, k němuž takto dochází, činí nepopulárnimi jeho barevné a bystré práce (také Cartas; srv. Ant. Cánovas del Castillo, »El solitario« y su tiempo. Biografia de D. Serafin Estébanez Calderón y crítica de sus obras. Madrid, 1883, 2 sv.). Přes mnohou honbu za kuriositami došel znamenitého úspěchu jiný mladší malíř společenský a časový, jesuita Luis Coloma (* 1851), známý i mimo S. svým románem Pequeñeces.

Četné, ale bezcenné jsou historické romány, které jdou po stopách Waltera Scotta a Dumasa otce; tak spadající sem díla Larrova, Esproncedova, Enrique Gilova a j.; schází jim vesměs umění vmysliti se v detailní život minulosti a procititi její ovzduší; teprve Pérez Galdozovy *Episodios nacionales* zname-nají v tomto směru rozhodný pokrok.

Obroda španělské novellistiky v národním a mírně realistickém duchu připiná se ke jménu ženy, Cecilie de Arrom (1796 až 1877), známé pod pseudonymem Fernan Caballero. Cecilia de Arom citila vlastní španělský nerv v literárních dějinách hlouběji než její vrstevníci a společně s badatelem Agustinem Duránem hlásala návrat k němu v době běžného francouzsko-akademického vkusu. Dlouho trvalo, než pronikla svojí tvorbou ve S-ku, byvši dříve oceněna cizinou. Stvořila první příklady novelly vesnické, věrně viděných, ale poetisujících obrazů z národního života španělského venkova (La Gaviota; La familia de Alvareda; Elia; La-grimas a menši Pobre Dolores. Srv. Ferd. Wolf, »Jahrbuch für roman. und german. Philologie«, 1859, str. 247 a sl.; A. Morel-Fatio v »Bulletin Hispanique«, juillet-sept. 1901, Bordeaux.) Směr Fernanem Caballerem naznačený vyvrcholil umělecky nejlepší vypravovatel španělský Juan Valera (* 1827 v Córdově), duch velikého vzdělání a značného rozhledu, básník, učenec, diplomat i literární kritik. Těžiště jeho významu jest však v novelle (Pepita Jiménez), kde dovedl s jemnou ironii a zralým uměním psychologickým kresliti lidi skutečně španělské. Rea-listickým humoristou, který od obrazů venkovských (Escenas montanesas z jeho domova) přešel k malbě složitějších útvarů velkoměstských, jest José Maria de Tereda (* 1834 v Polanco u Santanderu). Francouzským naturalismem a impressionismem prošla Ēmilie Pardo-Bazan (* 1857 v La Coruně); autorka napsala řadu studií a kritik literárních i románů a novell (Pascual López; Madre Naturaleza; Adan y Eva) svědčících o myslivém a odvážném duchu.

První zjev na poli historického románu, který se vymanil z pouhého dilettantismu, jest Patricio de la Escosura (1807-78; El patriarca del valle). Vrcholu v tomto rioso parlante«, 1803—82; Escenas matritenses) druhu tvorby belletristické dostoupil však a ne dosti oceněný Serafin Estébanez Benito Perez Galdós (* 1845 na Kanárských ostrovech) svými již dvacetisvazko- jednostraná a leckdy povrchní); Boris de vými Episodios nacionales, líčeními z doby válek francouzských a Ferdinanda VII. Znalost doby líčené do nejmenších detailů a barevné slovo jsou přednostmi tohoto díla. Vedle toho pracoval tento výrazný autor se zdarem v románě soudobém a mravoličném.

(Viz Perez Galdós.)

XIX. stol. rozvinulo se také mocně řečnictví, zvláště politické; španělskému jazyku a myšlenkovému způsobu vlastní vzlet, obrazné bohatství i zvuková harmonie vedou k tomu, že i na státní a politické řečnictví bývá nazíráno pod úhlem aesthetické krásy a stylistické dokonalosti. Veliká jest řada řečníků, kteří ovládajíce úplně rhétorickou techniku, podali díla vyrovnané harmonie; stůjte zde jen Donoso Cortés, Joaquin Maria López, P. J. Marques de Pidal, Alcalá Galiano, Antonio Cánovas del Castillo, Moret y Prendergast; kouzelnou silou, kterou jimal své posluchačstvo, překonal je asi Emilio Castelar (1832 - 99), kterému byla tolikrát vytýkána povrchnost a nevěcná hra ideami.

Nejlepšími vzdělavateli drobné črty belletristické a feuilletonní jsou Selgas, José de Castro, Tejado, Alarcon, Ortega Munilla a Picon.

Literární historii a oborům s ní souvisícím dostalo se v XIX. věku ve Š-ku řady vynikajících a pilných pracovníků. Přední soudobý literární historik španělský jest žák Katalance Manuela Milá y Fontanals, Marcelino Menendez y Pelayo (* 1857: La ciencia española; Historia de los héterodoxos españoles; Historia de las ideas estéticas [nedok.]); jest také mistrem edice a interpretace (vydání děl Lopea de Vega uveř. král. Akademii, Madrid, 1890 a sl.) a znamenitým kritikem literárním. Kolem něho seskupila se nebo jeho směrem šla řada pracovníků, tak: Antonio Paz y Mélia, chef rukopisného oddělení Národní bibliotéky a nejlepši znatel španělského rukopisnictvi, Emilio Cotarelo y Mori (některé práce jeho citovány v textů), Ramon Menendez Pidal (specialista v starošpaň. literatuře), A. Cueto marques de Valmar († 1901). Na poli folkloristickém sluší jmenovati: Jósé Maria Sbarbi (El Refranero general español, parte recopilado, y perte compuesto, Madrid, 1874 až 1878, 10 sv.) a Francisco Rodriguez Marin (Cantos populares españoles, recogidos, ordinados é ilustrados, Sevilla, 1882-83 5 sv.). Nejlepším soudobým znatelem španělského jazyka jest R. J. Cuérvo (znamenitá lexikálná práce: Diccionaria de construcción y ré-

Blanco García, La literatura española en el tyto směry jsou zastoupeny jen osamělými siglo XIX. (Madrid, 1891–96, 3 sv.; autor zjevy. K literatuře srv. Ueberweg-Steinze, jest augustinián; kniha v soudech svých 3 sv., 2. d. (1902).

Tennenberg, La poésie castillane contemporaine (Pař., 1892); Autores dramáticos contemporáneos y joyas del teatro español del siglo XIX. (s předmluvou Antonia Cánovas

del Castillo, Madrid, 1882, 2 sv.). Literatura všeobecná. Soustavného vypsání celých dějin španělského písemnictvi z pera spanelského není. Josea Amadora de los Rios Historia crítica de la literatura Española (Madrid, 1861-65 v 7 sv.) nedostala se nad stol. XV. Celé dějiny španělské literatury líčí Američana Jiřího Ticknora »Dějiny krásné literatury ve Š-ku« (anglicky Boston, 1849, 3 sv.; nejnovější vyd. 1872; něm. překlad s dodatky Nic. Heinr. Julia, nové vyd. v Lipsku, 1867, 2 sv. a se svazkem supplem. zprac. Adolfem Wolfem; leccos, zvláště v prvních kapitolách, zastaralé); Wolf Ferdinand. Studien zur Geschichte der spanischen und portugiesischen Nationalliteratur, Berl., 1859, obsahují znamenité partie; José Bartol. Gallardo, Ensayo de una biblioteca de libros raros y curiosos formado con los apuntamientos de B. J. G., coordinatos y aumentados por Manuel Remon Zarca del Valle y J. Sancho Rayon (Madrid, 1863-89, 4 sv.; znamenitý seznam děl i rukopisů sefazený podle jmen spisovatelů s biogr. po-známkami); H. Dohm, Die spanische Natio-nalliteratur in ihrer geschichtlichen Entwik-kelung (Berl., 1867; často nekritické a za-starale); Gottfried Baist, Die spanische Litteratur (v Gröberově Grundriss der romanischen Philologie, sv. II., odd. 2., Štrasburk, 1897; výborná skizza); James Fitzmaury-Kelly, A history of spanish litterature (Londýn, 1898; známenitá práce; do špaň. přel. ji Adolfo Bonilla y San Martín s úvodem Marc. Menendeza y Pelayo, Madrid, 1900); Dr. Ru-dolf Beer, Spanische Literaturgeschichte (Lip., 1903, 2 svazečky; dobrý stručný přehled literární historie španělské).

Filosofie.

Filosofie španělská byla církevně scholastická. Pro filosofický smysl málo posud vyvinutý svědčí ta okolnost, že i nyní na universitách španělských přednáší se toliko metafysika a filosofie práva, dějiny filosofie a aesthetika ještě jen na univ. v Madridě. Církevní směr thomismu zastupuje ve stol. XIX. hlavně abbé Balmes (1810-48), toledský kardinál Zeferíno Gonzales († 1895) a ultramontanní Donoso Cortés (1809-53). Silně rozmohl se vliv Krauseův, o jehož uvedení na španělské university předni zásluhů má Julian Sauz del Rio († 1869). Stoupenci gimen de la lengua castellana, 1887 a sl.). jsou Urbano Gonzales Serrano, Fernando Dějinám španělského jazykozpytu jsou věnode Castro a mezi jinými ještě Salmeron. vány práce Condea de la Viñaza (Biblioteca historica de la filología castellana, Madrid, 1893).

Literatura k VIV století. Francisco Literatura k XIX. století: Francisco z anglických filosofů Hamilton, ač uvedené Umění výtverná.

doby starého věku, které by se valně lišily byvatelé i křesťanští držitelé země vtiskli vý-tvarnictví španělskému svou pečet, a umění křesťanské zase liší se od francouzského, v architekture, realistiku postav lidských v sochařství i v maliřství svým nepopíratel-ným žárem, at ztlumeným nebo temperamentně vybuchujícím. Mínění německé, že | teprve v XVII. stol. objevují se národně-špa- reskní (od platero, zlatník), raná renaissance nělské rysy ve výtvarném umění španělském, spanělská, a trval as do let ok. 1560. Zacho-jest křivé, nebot již ve středověku je to vždy vával gotickou kostru čili konstruktivní část, ona příchuť Orientu a souhra islámských ale ozdoboval ji po způsobě »novém«, t. j. vlivů, kterými španělské umění nabývá tolik klassickém. Tento sloh, od vrstevníků zvaný zvláštního rázu.

Ve stavitelství pěstován byl arabský i sloh v dobytých krajích pokřtěnými Maury ještě podrahný čas (sloh mudejarský [vysl. | mudechar-]), v Andalusii setkáváme se s ním tého Kříže (Santa Cruz) ve Valladolidě (1492) na mnoha kostelních stavbách, na zvonicích a chorobinec t. jm. v Toledě (1507), který toledských, na »bráně Slunce« a dvou býva- vystavěl Enrique de Egas, náležejí mezi nejlých synagogách v Toledě. Hlavní památkou prvnější ukázky tohoto směru. Dále jsou tohoto slohu je však Alcazar v Seville, obnovený Pedrem de Grasana. Bohatý sál konnovený Pedrem de Grasana. Bohatý sál kon- ledě, kollej sv. Ildefonsa a palác kardinálský cilový v Alcale ukazuje již příměsky slohu v Alcale. Staré universitní město Salamanca optického. Městečko Baños chová nejstarší chová nejvíce přepyšných staveb, palácův a kostel sv. Jana západogotický, nejstarší kře- kollejí tohoto slohu, z nichž nejkrásnější jest sťanské stavby vůbec nacházejí se v Asturii průčelí university. Diego de Siloe byl z neju Ovieda (dva kostely, které zbudoval Rageniálnějších španělských architektův této miro I.), v Leoně a v Katalonii. Románský doby, smělý konstruktér a dekoratér bohaté sloh zastoupen jest kathedrálou v Santiago fantásie, vystavěl velechrámy v Granadě a de Compostela, slavném místě poutnickém v Malaze. Město Jaen ozdobeno chrámem (1078), napodobenou podle chrámu sv. Sa-neměně skvostným, který započal Valdelturnina v Toulouse, a mohutnými stavbami, vira. Renaissance vyvinovala se pak čím jimiž se honosi Salamanca, Tarragona a Za-dále tím suchopárněji po způsobě vlašského mora. S řádem cisterciáckým přišel do Š-ka stavitelství, bylat sice neméně pompésní a sloh gotický a francouzské vzory působily libovala si v rozměrech v pravdě monumen-

při vystavění kathedrály v Burgosu (1221) a Za doby římského imperia byla hispanská v Toledě (1227). Velechrám v Burgosu náprovincie také po stránce umělecké závislá leží k nejnádhernějsím gotickým stavbám na Římu, a není výraznějších památek z oné světovým, ale liší se již od francouzských dekorativním přepychem svým. Byl v stood nálezů z již. Gallie (Francie) zachovaných. letí XV. dohotoven a věžemí opatřen. Go-Počátkem středověku však, a to vzmáháním tický sloh již ustálený objevuje se na chrámě se křesťanství a záhy potom příchodem islám-ského živlu, utvořila se umělecká kultura je chrám v Seville (od r. 1403). Kostely velmi rázovitá a ve své kombinovanosti zajímavá. Dva světy podávaly si tu ruku, sblizovaly a odpuzovaly se zároveň, Orient čili
zovaly a odpuzovaly se zároveň, Orient čili
jsou nápadně široké a směle sklenuté (Palma,
východní umění s Maury sem přibyvší a křekřetní východní umění s Maury sem přibyvší a křesťanské církevní umění západnické. Veškeré rona; budovy bursovní: Palma a Valencia). umění středověké ve Š-ku vykazuje se tímto V nádherných stavbách z doby Isabelly I. dvojitým, mnohdy splynulým rázem, a v dě-jinách výtvarnictví S. zaujímá místo mezi ze-měmi, kde od pradávných časův až do dneška dovatí na průčelich chrámů San Pablo a San umění zkvétalo za podmínek nejrůznějších, Gregorio ve Valladolidě, ve Villeně a chrámu nabývalo výrazu vždy osobitějšího a zachovalo si půvab téměř exotický. Š. zůstalo v XVI. stol. stavěny ve slohu ogiválním i v tomto směru zemí posud málo známou (gotickém) velechrámy v Salamance a v Sea nezbadanou, zemí, kde jih se staví v kongovii, ač tu jde opět pouze o všeobecnou trast proti severu a kde všecky vlivy umění disposici chrámu a některé konstruktivní denárodů středoevropských se rozbíhají, aby taily (přípory, fiály atd.), kdežto ornamentika z jejich působení opět znovu vznikalo umění již vykazuje tvary renaissanční, vždy s přízcela odlišné, národní, ryze španělské. Všechny měskem maurského dekoru. Zároveň zdůslohy a slohové přeměny výtvarnické nachá razňuje španělská gotika, jako italská a jihozime ve S-ku, ale všechny jsou na ráz od francouzská, vodorovné čáry oproti vznosstředoevropských rozeznatelné. Arabští dobyvatelé i křesťanští držitelé země vtiskli výmecka, Čech, kde všude vertikální vedení převažuje. Příčné galerie nad hlavními porkřesťanské zase liší se od francouzského, tály, souběžné s nimi římsy přes celé průvlašského a německého zvláštní přísadou již- čelí vedené ve vyšších patrech, i na věžích, ního živlu, pronikajícího najmě ornamentiku dávají vynikati rozměrům šířkovým, a gotické chrámy španělské nestoupají tak strmě do výšky, jako německé, ale působí za to mohutněji svou massivní rozlohou.

Na sklonu XV. stol. vznikl pak sloh plateromano, v XVI. stol. správněji mixto (smíšený), je bohatý a nádherný svou štědře rozsetou ornamentální výzdobou, rozvinutou po všech částech architektonických. Kollej Svapozoruhodny radnice v Seville, Alcazar v To-

tálních, ale ztrácela svůj orientální ráz. Za Filipa II. vzniklý Escorial (1563-84) je příkladem tohoto slohu věru světoznámým. Velechrám ve Valladolídě zůstal nedokončen. -Sloh barokový je repraesentován starým velechrámem v Saragose a radnicí v Sala-mance, také Santiago a Murcia honosí se průčelími svých kathedrál z této doby pocházejícími, VXVIII. stol. vybudován byl ohromný sančním, a bujná, vše zachvacující ornamentika zase vzkvetala a přecházela do špa-nělského rokoka, které nemá sobě rovného slohu co do mnohotvarnosti a bohatstvi okrasných tvarův. Architekt José Churriguera je zástupcem směru takto ornamen-tikou plytvajícího (po něm zvaném churri-guereskní [vysl. čurigereskní]).

vlivy, jako v architektuře, vždyť islám zapo- době, že národní nadání se projevuje i při vídá umělcům tvořiti lidské postavy. Tak napodobování cizích vzorů, je-li vůbec umě-setkáváme se ve středověku se vzory fran- lecké nadání jednotlivce silné a jeho povaha couzskými, později pak též nizozemskými, ale tu již zvláštní ráz národní se prohlašuje i v tomto odvětví, najmě v XVI. stol. Zatím sluší uvésti Zlatou bránu v Santiagu (1188) jako soch. dílo větších rozměrův a aspirací. Kathedrála tarragonská obsahuje ukázky všech slohových typů z doby starokřesťanské až do baroka, velechrám v Burgosu je památníkem gotické skulptury, Toledo a Leon druží se k těmto imponujícím památkám. Katalonie a Valencia byly úrodnou půdou pro vlivy francouzské i vlašské, najmě tu působily školy lombardská a pisanská (státní budova v Barceloně ze XIII. stol.). Doba největšího zkvětu než pro malíře, a sám Alonso Cano špan sochařství sahá od poloviny XV. až do (v XVII. stol.), nejslavnější žák Montafiesův, první čtvrtiny XVII. stol.; XV. stol. náleží miluje takové náměty, jest však vždy mistrem gotice, XVI. renaissanci. Z prvního období techniky, fezbářem nepřekonatelným. Natupocházejí hlavní oltáře chrámů v Saragose a ralismus vyvinuje se pak dále na skupinách, v Tarragoně, co do rozměrů jsou nejpamátnější které provedl v XVIII. stol. Sa letillo (Murhamatoria) spolitica skupinách, v Tarragoně, co do rozměrů jsou nejpamátnější které provedl v XVIII. stol. Sa letillo (Murhamatoria) spolitica skupinách, v Tarragoně, co do rozměrů jsou nejpamátnější které provedl v XVIII. stol. Sa letillo (Murhamatoria) spolitica skupinách, v Tarragoně, co do rozměrů jsou nejpamátnější které provedl v XVIII. stol. Sa letillo (Murhamatoria) spolitica skupinách, v Tarragoně, co do rozměrů jsou nejpamátnější které provedl v XVIII. stol. Sa letillo (Murhamatoria) spolitica skupinách, v Tarragoně, co do rozměrů jsou nejpamátnější které provedl v XVIII. stol. Sa letillo (Murhamatoria) spolitica skupinách, v Tarragoně, co do rozměrů jsou nejpamátnější které provedl v XVIII. stol. Sa letillo (Murhamatoria) spolitica skupinách, v Tarragoně, co do rozměrů jsou nejpamátnější které provedl v XVIII. stol. Sa letillo (Murhamatoria) spolitica skupinách, v Tarragoně, co do rozměrů jsou nejpamátnější které provedl v XVIII. stol. Sa letillo (Murhamatoria) spolitica skupinách, v Tarragoně, co do rozměrů jsou nejpamátnější které provedl v XVIII. stol. Sa letillo (Murhamatoria) spolitica skupinách, v Tarragoně, co do rozměrů jsou nejpamátnější které provedl v XVIII. stol. Sa letillo (Murhamatoria) spolitica skupinách, v Tarragoně, spolitica skupinách, spolitica skupinách, v Tarragoně, spolitica skupinách, v Tarragoně, spolitica skupinách, spolitica skupin obrovské retablos« v Seville (Dancart) a cia), ale španělští sochari dovedli do takov Toledě (Egas). Přepych ornament, výzdoby vých praci vložití mnoho hlubokého citu a nejvíce patrný jest na oltářích a náhrobcích vášnivé nábožnosti. Jejich díla určena byla jsou ve všech větších chrámech Š-ka mistrovské náhrobní sochy, jako portraity vynika-jící práce, a nádherné náhrobky z mramoru i z kovu. V XV. stol. proslul jako sochař a ornamentik Felipe Vigarni z Burgundska (Burgos, Toledo a Granada). Ranná renaissance vypěstovala pak umělce velmi původní, fantastní povahy, z nichž Alonso Berruguette je nejslavnější (náhrobek kardinála Tavery v Toledě), neméně však zasluhují zmínky Diego de Siloe, Covarrubias, Xamete a j. Tehda Riano navrhl a provedl nádherné prostory sakristie a král. kaple nina. Fresky v Toledě (kaple San Blas), ve-v Seville a radnici tamtéž. Leon a Pom-liké retablo temperovou malbou provedené peo Leoni ulili bronzové sochy císaře ve staré kathedrále v Salamance jsou ukázky Karla V., Filipa II. a členů jeho rodiny (také umění této florencké školy. Ve XIV. a XV.

dinála Mendozy. Lombardští sochaři pracovali o krásných pomnících Riberů v kostele universitním tamtéž, Bartol. Ordonez z Barcelony dodal pro Granadu pomník Filipa Sličného a Johanky Kastilské a pro Alcalu pomník kardinála Ximenesa V Aragonsku shledáváme se však s nejpamátnějšími pra-cemi špan. sochařství období renaissančního, jsou tu reliefy alabastrových oltářův a zápalác královský v Madridě ve slohu renais- bradlí ve starém velechrámě v Saragose, také Huesca chová podobné práce. Dále sluší tu jmenovati klášter San Engracia, pak v na-varrském kraji: Ancheta a Vengoechea. Nastává v sochařství doba řezeb ze dřeva, neboť rozsáhlé »retablos« (oltářní stěny) vyžadovaly zpracování z lehčí hmoty a ta zase umožňovala barevnou výzdobu a pozlacení. Sloh vlašské renaissance z doby Michelange-Sochařství španělské sledovalo jako sta-lovy udává tu směr a veliký mistr sochař vitelství směry ve střední Evropě dané, ale sám jest nejvíce napodobován. Ale několik maurské umění tu nepůsobilo nižádnými špan. řezbářů a sochařů dokázalo také v této svérázná. Astorga chová veliké retablo, které provedl r. 1569 Gaspar Becerra, Segovia má svou Pietu od Juana de Juni; Grego-rio Hernandez je řezbář mistrný (Pieta v museu valladolidském). Takovéto řezby, řečené estofado, nabývaly víc a více rázu realistních napodobenin přírody, a Montafies (ok. r. 1600 v Seville) nejlépe dovedl je naplniti klassickým duchem, jakousi noblessou výrazu a držení, kdežto četní jiní sochaři špan. zabíhali v přílišný naturalismus. Záliba v ličení utrpení, muk, ran a bolestí je pro španělské sochaře rysem neméně příznačným, v kartuzi v Burgosu (Gil de Siloe). Ostatně po výtce pro kostel, a také podobiznářství zkvétalo hlavně na náhrobcích, v chrámech a kryptách postavených. V naší době špan. sochařství přizpůsobilo se středoeyropskému a zdravý realismus moderní má ve S-ku četné zástupce.

Špan. malifství poznáváme v miniaturách z X. století pocházejících; monumentální malby ze sklonku XII. stol. chová Leon v pantheonu v San Isidoro. S got. slohem přišlo do S-ka také francouzské malířství, a záhy též přicházeli malíři italští, kteří se stávali dvorními umělci, jako Dello a Starnina. Fresky v Toledě (kaple San Blas), vev presbyteriu kostela v Escorialu). Domenico stol. vznikly na různých mistech školy, které Fancelli z Florencie provedl pomník prince sledují italské vzory, jak dokazují oltářní Juana v Avile, Ferdinanda a Isabelly v Gramalby v mnohých krajích Ška. V XV. věku nadě. Michele v Seville postavil sochu kar-Španělé seznámili se s malbou olejovou,

z Flander sem vniklou, Luis Dalmau (1445) i boť byl vyslancem i v diplomatických zálev Barceloně je z prvních malířů špan., kteří pracovali touto novou technikou. Také přistěhovali Nizozemci (Juan de Flandes), Miguel, pak napodobitelé nizozem. malířství Gallegos v Zamoře, Sanchez de Castro a Alejo Fernandez v Seville rozšířili záhy způsob tabulové malby olejovými barvami tou měrou, že jen po různu nacházíme fres-kový styl i tab. quattrocentistů v Avile (Juan de Borgona, v Toledě a j.). Italskou školu projevuje dvorní malíř Pedro Berruguete (Avila). Realismus v maliřství XV. stol. ustoupil v 2. pol. XVI. stol. řím. florenckému manýrismu, a národní ráz malířství špan. tím opet setten. Alonso Berruguete a D. Correa v Kastilsku, malíf fresek Vargas a brusselský rodák Campaña v Seville, Morales v Badajoze, Pablo de San Leocadia, Vicente Juan Macip ve Valencii jsou napodobitele Italů, a mnozí z nich v Italii se vyučili. Valencia chová v malbách na skládacím oltáři svého velechrámu mistrovské dílo, které provedli žák Lionardův Hernand Yafiez a Ferrando de Llanos (1507). V Escorialu pracovala italská družina umělcův a k té přidružili se Španělé Carducho a Caxesi. Za to realismus z Nizozemska převzatý potrval v portraitu, Antonio Moro a Alonso Sanchez Coello, jako též Pantoja de la Cruz († 1609) zachovávali tyto tradice a vytvořili ve svých podobiznách díla velmi rázovitá, neboť do přesnosti Nizozemčanů vmísili svůj národní pozorovací talent a svůj temperament. A tak na skloně století XVI. národní duch španělský znovu oživoval, a na vzorech vlašských zdokonalovala se technická zručnost i způsob nazírání na přírodu. Byli tu Fernandez Navarrete a žák Tizianův El Greco v Toledě (od r. 1575), jehož žáci Luis Tristan a Maino měli svůj zvlástní způsob pojetí skutečnosti. Span. Bassanem bývá nazýván Pedro Orrente. Víc a více vystupují zvláštní složky španělského vkusu, který se projevuje v malířství: spojují realismus tvarů s oddaným katolicismem, oblibují si malbu temnosvitu (clair obscur) a malují širokým rozmachem, vypočítaným na povšechný dojem obrazu. Z prvních malířů takto vystupujících je Juan de las Roelas v Seville († 1625), mistr všestraně působící, k němu se druži Herrera, učitel slavného Velasqueze. Ribalta pracoval ve Valencii († 1628). Tak vzrůstalo špan. malířství v XVII. stol. ze základů naturalistního nazírání na přírodu, Zurbaran, Jusepe de Ribera z Valencie, v Italii vycvičený a později tam žijící, a veliký malíř, naší dobou vysoce oceňovaný Diego Velasquez jsou před-ními zástupci této školy. Alonso Cano shromáždil u sebe malíře školy granadské, a nejslavnější malíř španělský Esteban Murillo uznáván jest za vrchol špan. malířství této doby (1617-82). A zase působilo italské malířství na španělské, když obrazy Tizianovy v královských palácích byly vystaveny, a také Rubens sám ve S ku známý (ne-

žitostech), nabýval vlivu na špan. tvorbu. Rada dovedných koloristů vyvstala, Cerezo, oba Riziové, Diego Palo, Escalante, Antonio de Pereda a Claudio Coello napodobili oba veliké vzory. V XVIII. stol. vliv francouzského a vlašského malířství stává se ještě patrnějším, malovaliť v král. paláci Vanloo, Bayen, R. Mengs a Tiepolo. Tu však vystupuje malíř, jenž při své znalosti cizích vzorů dovede si zachovati svůj ráz, a to ráz v pravdě národně španělský, Francisco Goya y Lucientes, duchaplný kreslíř, ryjec, portraitista i malíř výjevů ze života soudobého. Goya znamená novou dobu špan. malířství, a modní pokusy ve směru novoklassickém a pak též romantickém nejsou pfiliš důležity. Špan. maliřství představuje se v XIX. stol. užaslé Evropě (na světových výstavách) jako umění svérázné, silné, a po stránce technické nadmíru vyspělé. Špan. malíři ovšem cvičili se v Paříži, jako Němci, Angličané atd., ale právě francouzský realismus, tak příbuzný národnímu jejich duchu, vychoval celou fadu špan. malířů, jejichž jména náležejí mezi nejzvučnější tohoto období. Jednak špan. malíři malovali rozměrné obrazy obsahu historického, výjevy strašné, krvavé a příšerné, jinak všímali si lesku právě minulých století a zobrazovali barevný, malebný život v domech šlechtických a měšťan-ských XVII. a XVIII. stol. Koloristní nadání prozrazující oba směry, často v jedné a téže osobě se spojující, a také drobnější obrazy malířů, kteří nám předvádějí dobu španěl-ského rokoka nebo XIX. stol., jsou ukázkami nevšední a mnohdy uchvacující virtuosity štětce. Špan. malíři stávají se mistry moderního realismu a zároveň sálajícího kolorismu. Rozměrné historie malují Francisco Pradilla, Martinez Cubello, Edoardo Rosales, José Benlliure y Gil, Tejedor, genry Mariano Fortuny, Zamacois, Juan Antonio Gonzalez, E. Sala (výborný aquarellista), Fernandez y Baldenes, Jimenez y Aranda, Angel Lezcano a j. Z podobiznářů vynikají Fedrico Madrazo († 1894), Pescador, Egiquipa. Z krajinářů sledují francouzské procesty. couzské vzory Martin Rico, Raimundo de Madrazo, J. Masriera, Ruiz de Valdi-via, Modesto Urgell, Morero y Galicia, Carlos de Haes, Gallegos y Arnosa a j. v. Viniegra y Lasso maluje vnitrky pohádkově nádherných kathedrál své vlasti, Ignazio Zuloaga pak navazuje na internacionální modernu na rozhraní XX. stol., spojuje však aspirace po individualistním přetvoření skutečnosti se silným vědomím španělské, tedy národní, odlišnosti a hledá spojení se slavnými tradicemi Velasquezovými. Díla španělských malířů objevují se každoročně na výstavách v Rudolfině, Žuloaga pak vystavoval též ve zvláštní exposici tamtéž.

Také v uměleckém průmysle jeví se silně zdůrazněný ráz španělského umění od prvních počátků jeho. Maurové byli dovední hrnčíři i zlatníci, a ve sbírkách evropských

museí španělské dlažičky středověké (aqule- jeho syna Hakíma II. (961—976). Lidnatá jos), pak majolikové mísy s pestrým malováním a kovově lesklou polevou zaujímají vý-znamné místo. Stará špan. skla z maurské doby jsou pokládána za pravé skvosty, ne-méně kovové nádoby, stříbrem vybíjené, též zbraně, barevné koberce, drobné šperky zlaté atd. hlásají kulturní vyspělost těchto obyvatelů Š ka. Křesťanské umění od nich převzalo bohatost ornamentace a zálibu v de- zavodňováním suché půdy španělské. Umění koraci po možnosti vše pokrývající. V XV. i vědy arab. dosáhly tentokráte největší do- a XVI. stol. vynikali všude špan. mečíři a konalosti. Ale již za Hakímova nástupce Hičepelníci, jejichž práce vyznamenávaly se nejen podivuhodnou důkladností a trvanlivostí, ale též uměleckým provedením. Ciselování, tepání, vkládání kovů bylo na vysokém stupni, a také ostatní druhy zpracování hmot nejrozmanitějších, jako řezbářství, intarsování, smaltování atd. nacházely dovedných rukou. Novější dobou patrna jest snaha po zachování národního rázu uměl. průmyslu španěl., a tak vyvinuje se výtvarnictví ve S-ku rovnou měrou, jako literatura, a přes neutěšené poměry politické a sociální zřejmě působí slavná minulost špan. umění na produkci dneška.

F.H-s.

Dějiny politické.

I. Od nejstarších dob až do vzniku království Španělského.

O nejstarší a římské době viz Hispania. O bojich domorodců s Římany viz Lusitanie, Viriathus, Numantia, Sertorius. Na poč. V. stol., když vnitřním úpadkem říše Římské také vnější její moc byla osla-bena, vtrhli do Š-a germanští kmenové Alanové, Vandalové a Suevové, kteří zapřišli za nimi Visigotové, zprvu jako spojenci Římanů, záhy však podmanili si ostatní kmeny germ. (jen Vandalové pod Giserichem ušli do sev. Afriky) a také zbytek panství řím. Další dějiny Š-ka za panství Visigotů viz Cotová etr. 255 kal Tážina 2001. viz Gotové, str. 355 b sl. Téměř po 300letém trvání učiněn konec panství visigotskému vitezstvim Arabů u Jerez de la Frontera (711). Arabové (Maurové) počínali si zprvu vůči svým křesť, poddáným čili mozarabům (v. t.) velmi šetrně, ani majetku, ani řeči, ani nábož. jejich se nedotkli, jenom dané jim řádů Alcantarského, Calatravského a sv. Ja-ukládali. Také židům vedlo se podobně. kuba de Compostela. R. 1085 křesťané do-Nižším, utlačovaným vrstvám vláda jejich byli hlavního města španělského Toleda, přinesla úlevu, otrokům dostávalo se po přestoupení k islámu svobody. Krvavými půtkami a sváry mezi arabskými náměstky sice obyvatelstvo trpělo, ale konec učiněn tomu záhy, když r. 756 poslední Omajjovec Abd-ur-rahmán I. (v. t.) s radostným souhlasem všeho obyvatelstva ujal se vlády na poloostrově, z něhož zřídil samostatný chali-fát Cordovský. Za něho i nástupců jeho fát Cordovský. Za něho i nástupců jeho bojů mezi Morávidy a novou sektou africkou potlačeny všecky vzpoury náměstků a pěMohádovci (v. t.), kteři posléze opanovali stovány vědy i umění, podporován klidný i již. čásť Š-ka a r. 1195 porazili křesťany

města zdobila zemi, celé S. mělo asi 25 mill. obyv. Cordova (v. t.) vynikala nad ostatni, avšak Granada, Sevilla, Toledo s ni soupeřily. Školství bylo výborně organisováno a španělské university tehdejší byly hojně navštěvovány i křesťany. Ve větších provinc. městech byly zakládány bibliotheky a akademie. Zemědělství podporováno důmyslným zavodňováním suché půdy španělské. Umění šáma II. (976-1013) nastává doba úpadku. Jeden z jeho mistodržících al-Mansúr strhl na sebe neomezenou moc, dobyl sev. Afriky s Fezem, rozbil křesťanům posvátné Santiago (994) a svedl s nimi několik krvavých půtek. Po jeho smrti zmocnil se mistodržitelského úřadu jeho syn a učinil jej dědičným, tak že se z něho vyvinulo časem neodvislé panství. R. 1031 byl Híšam III. sesazen a chalifát Cordovský se rozpadl, neboť jednotliví místodržící podle příkladu syna al-Mansúrova prohlásili se nezávislými. Tak panovali arab. knížata v Saragosse, Toledě, Valencii, Seville a j. Tohoto úpadku arab. moci užili křesťanští potomci Gotů, kteří proti Arabům původně jenom v horách na sev.-záp. uhájili samostatnosti a během XI. stol. utvořili několik samostatných panství z výbojů proti Arabum. Byly to Leon s Asturii a Galicii, Aragonie, Navarra a markr. Barce-lonské čili Katalonie, kteréžto poslední panství vzniklo z marky Španělské, založené kdysi Karlem Vel. (Viz jednotlivá hesla.) Z těchto států nejdříve Leon (r. 1057) spojil se se zeměmi na jihu dobytými v král. Kastilské. Na čas spojeny byly všecky tyto státy pod vládou krále navarrského Sancha Vel. (1031—35), ale pak se opět rozdrobily. Přes to však proti Arabům křesťané postu-povali společně a se zdarem. Ve stálých bojích jednotlivé státy víc a víc mohutněly, ve šlechtě udržovala se odvaha a rytířský duch, měšťanstvo získalo mnoho práv a svobod. Tehdy Cid (v. t.) přičinil se, aby stal se národním hrdinou a předmětem prostonárodní poesie. Boje tyto nabyly také nábožensko-romantického zbarvení jako výpravy křížové, čemuž nasvědčuje i vznik rytířských kuba de Compostela. R. 1085 křesťané do-byli hlavního města španělského Toleda, brzo potom Talavery, Madridu a j. měst. Emír sevillský povolal z Afriky na pomoc Morávidy (v. t.), kteř vědeni Júsufem ben Tášifén připravilí křesťanům krutou porážku na polích u Sallaky (1086), avšak spokojiti se musili pouze nadvládou v arab. území ve S-ku. Křesťané záhy vzpamatovali se z porážky a využili ve svůj prospěch zejména rozvoj řemesel, obchodu i zemědělství. Blaho- u Alarcosu. Ale již r. 1212 spojení křesťané byt i vzdělání obyvatelstva rostlo a dosáhlo dobyli skvělého vítězství u Navas de Tolosa, vrcholu za Abd-ur-rahmána III. (v. t.) a jímž způsoben nejen pád panství Mohádovců,

nýbrž i moci arab. ve Š-ku vůbec. Jediným obmezeně. Jeho politika v Německu, kdež u řeky Salado (1340) stal se otázkou krátkého času. Arabové v křesťanských státech přijímali záhy náboženství i zvyky svých nových pánů, dokonce i mnoho vznešených Arabů přijalo křest a vstoupilo do šlechty španělské. Po zničení moci arab. státy křesť. vyvíjely se ne bez vnitřních i vzájemných bojů, jimiž zejména moc královská byla oslabena, přes to však dva z nich dosáhly ne-obyčejné moci. Byla to především Arago-nie, jež vzrostla opanováním vých. pobřeží (Katalonie, Valencie), jakož i Balear, Sardinie a Sicilie. Kastilie pak, jež po krátkém roz-Katolického s infantou Isabellou, dědičkou Kastilie (1469), položen byl základ k utvoření král. Španělského. Spojení obou zemí bylo původně jen nominální, oba manželé vládli ve své zemi nezávisle. Ferdinand i Isabella podle rady kardinála Ximenesa pracovali o tom, aby zvýšili moc královskou, obmezenou vyšším duchovenstvem a šlechtou. K tomu cíli podporovány byly městské branné spolky (viz Hermandad), zlepšeno soudnictví, velmistrovství rytiřských řádů nejmocnější z nich.

II. S. pod Habsburky.

Po smrtí královny Isabelly (1504) stal se dědicem jejím Filip I. Sličný z rodu Habsburského, manžel její dcery Johanny, avšak porovala povstalce v Nizozemsku, bylo 62 vládu vedl prozatím ještě Ferdinand, jenž španělských lodí po 9denní bitvě v úžině La po smrti Filipa I. a když Johanna zešilela, Manche od Angličanů úplně zničeno a tím podržel ji i jménem nezletilého vnuka Karla, zlomena vůbec převaha Š-ka na moři. Ani Ferdinandově (1516) byl krátký čas regentem pokořiti. Celkový výsledek vlády Filipovy kardinál Ximenez, až r. 1517 nastoupil vládu byl velmi smutný. Ohromná vydání na vá-Karel I. (v. t., 6), jenž vedle krále portug. byl jediným panovníkem na poloostrově. Jeho absolutistické choutky a dosazování Nizozemců do úřadů vzbudilo povstání, jež ukončeno porážkou povstalců u Villalaru (1521) a popravením vůdce jejich Dona Juana Padilly. Vitězství svého použil k obmezení moci kortesů, tak že vládl pak ve S-ku ne-

zbytkem panství arab. zůstala posléze Gra-byl císařem od r. 1519, skončila se úplným nada, jež však již r. 1246 musila uznati nad- neúspěchem, za to vítězstvím nad králem vládu Kastilie a pád její po porážce Arabů franc. Františkem I. získal Milánsko. Za mořem rozmnoženy državy španělské výboji dobrodruhů Corteza, Pizarra a Almagra. Karel I. přísně dbal o zachování jednoty víry, užívaje proti nevěřícím (židům a mo-riskům) i kacířům inkvisice, která mu byla i zbrani proti polit. odpůrcům. Lid nebouřil se proti těmto prostředkům, jimiž Karel I. hleděl udržeti neobmezenou moc, ano snášel i vysoké daně válečné, jimiž trpěl obchod, průmysl i zemědělství, a to proto, že mu lichotilo velmocenské postavení S-ka. Nejen šlechta, nýbrž i měšťané a sedláci drali se do služeb vojenských a státních, hledajíce loučení s Leonem r. 1230 definitivně se spo- tam obohacení, zatím pak pozemky buďto jila, vzrostla šťastnými výboji proti Arabům se hromadily v držení mrtvé ruky nebo o Murcii, Estremaduru, Cordovu, Sevillu a pustly, řemesla a obchod dostávaly se do Cadiz. Sňatkem dědice aragon. Ferdinanda rukou cizinců, kteří Š. i kolonie pro sebe vykořistili. Když r. 1556 Karel I. vlády se vzdal, nastoupil ve Š-ku, Neapolsku, Milán-sku, Sardinii, Sicilii, Nizozemsku, Franche-Comté a zámoř. osadách jeho syn Filip II. (v. t. 25), jenž právě jako jeho otec věřil v neobmezenost vládní moci Bohem jemu propůjčené. Kdežto však Karel přirozenou tvrdost skrýval pod maskou rytiřskosti a vlidnosti, Filip odpuzoval svou nepřístup-nosti a zasmušilosti. S větší ještě přísnosti než Karel I. věnoval všecku svou sílu udržení soustředěno v osobě krále, jemuž přiřčeno jednoty v církvi. Této snaze obětoval nejen též právo jmenovati biskupy, především však štěstí a blahobyt poddaných, nýbrž i značnou organisována inkvisice (v. t.), jež stíhala čásť své nejkrásnější provincie, Nizozemska. nejen kacíře a nevěrce, nýbrž i polit. od-Cinnost inkvisice byla za něho opět zostřena. Činnost inkvisice byla za něho opět zostřena. půrce královy. Velmožové byli donuceni vy- Avšak při tom Filip nebyl povolným vůči dati zabrané statky korunni a příjmy krá- papeži, naopak snažil se obmeziti vliv Říma lovské tím i jiným způsobem značně zvý- na španělské duchovenstvo a toto podříditi šeny. Oba manželé dobyli společně Granady sobě samému. V zahraničních podnicích za- (1492), Ferdinand pak připojil ke svým ze- znamenává Š. v jeho době několik úspěchů. mím Neapolsko, dobyté na Francouzích, a Jindřich II., král franc., mírem v Cateau-čásť král. Navarrského, ležící na jih od Pyre- Cambrésis (1559) donucen vydati všecky španejí. Současným objevením Ameriky ote- nělské výboje, získané za války počavší již vřeny nové dráhy pro pokrok obchodu a prů- za Karla I. Ve válce s Turky španělské lodmyslu, tak že Š. ke konci XV. stol. vstupuje stvo pod Donem Juanem d'Austria dobylo do řady velmocí evrop. jako nejbohatší a skvělého vítězství u Lepanta (1571). Také podařilo se Filipovi získati Portugalsko i se všemi rozsáhlými koloniemi, když vymřeli k vládě oprávnění členové rodu Bragança (1580). Když však r. 1588 vyslal t. zv. »nepřemožitelnou armádu« proti Anglii, jež podpro něhož dobyl Oránu (1509). Po smrti povstání nizozemské nepodařilo se Filipovi lečné potřeby a nákladné stavby, jako Esco-rial, způsobily státu deficit přese všecko bo-hatství kolonií. Když Filip r. 1598 zemřel, měl stát přes 100 mill. dukátů dluhův, obyvatelstvo však kleslo na 8 mill., z nichž asi /, mill. bylo duchovních a úředníkův, ostatek byla samá zchudlá šlechta nebo poloviční žebráci. Š. kleslo politicky i hospodářsky tak, že

v XVII. stol. nenáleží již mezi velmoci. Ná- Bohužel týž ministr vlivem královy manželky sledující panovník Filip III. (v. t. 26) dal Alžběty z Parmy (viz Alžběta 22) vrátil se se úplně ovládati hrabětem Lermou (v. t.) ke staré výbojné politice, jejímž cílem bylo a duchovenstvem, jež ho přimělo k vypu- získati území pro infanty. Ve válkách o poa duchovenstvem, jež ho přimělo k vypuzení zbytku Morisků, čímž Š. přišlo asi o 800.000 dobrých pracovníků. Za jeho syna Filipa IV. (v. t. 27), ovládaného dlouhý čas Neapolsko a Parmu s Piacenzou a Guastallou hrabětem Olivarezem (v. t.), stav S-ka jako bourbonské sekundogenitury, avšak no-ještě více se zhoršil. Učastenství ve válce vými výdaji rozrušen opět finanční stav a třicítileté vyžadovalo opět velikých nákladův a svádělo vládu k útiskům, jež měly za ná-sledek 10letou občanskou válku v Katalonii, povstání v Andalusii, Neapolsku a j. Portugalsko se osvobodilo z nadvlády španělské (1640). Ve Vestfálském míru (1648) Š. mušilo uznati nezávislost republiky Nizozemské a v Pyrenejském míru (1659) musilo odstoupiti Francii hrabství Rousillon, Perpignan a největší čásť hrabství Artois, Anglii Dun-kerk a Jamaiku. Za posledního Habsburkovce na trůně španělském duševně i tělesně slabého Karla II. (v. t. 59) dostavují se další zahraniční neúspěchy. V míru Cášském (1668) S. odstoupilo Francii 12 pevností a v míru Nimvéžském (1678) opět několik pevností a celé Franche-Comté. R. 1684 pozbylo Lucemburka. Vláda byla bezmocná doma i v koloniich. Státní přijmy nestačily ani na vydržování dvora, neboť počet obyvatelstva klesl na 5¹/, mill. Mnohé krajiny byly vůbec neobydleny. Námořní moc úplně zanikla, přistavy pustly, obyvatelstvo pobřežních krajin prchalo do vnitř země ze strachu před moř. loupežníky. Tento stav způsoben byl jen katolicko-absolutistickou politikou španěl-ských Habsburkovců, kteří Karlem II. r. 1700 IV. Š. za doby revoluční až do r. 1813. vymřeli.

III. Š. za Bourbonův až do franc. revoluce.

Karel II. jmenoval v závěti dědicem všech svých zemí Filipa z Anjou, vnuka starší své sestry provdané za krále Ludvíka XIV., chtěje tak zabrániti rozdělení zemí španělských, připravovanému od Anglie, Francie a Hollandska. Filip V. (1700—46, v. t. 28) ihned po smrti Karlově ujal se trůnu a již 18. ún. slavil vjezd do Madridu. To však na protest císaře Leopolda I. mělo za následek dvanáctiletou válku o dědictví španělské (viz Španělské dědictví), v níž po střídavém štěstí Filip V. uhájil trůnu proti svému habsb. odpůrci Karlovi (v. t. 7), pozdějšímu císaři, za to však musil mu v míru Utrecht- ten však dal Madrid obsaditi Muratem, poském (1713) odstoupiti Neapolsko, Milánsko, Mantuu, Sardinii a Nizozemi, Savojsku Si- rozmluvě do Bayonnu a tam pohnul Karla IV. cilii, Anglii Gibraltar a Menorku. Provincie, k tomu, že odvolal svou renunciaci a vzdal které uznaly protikrále Karla a v odporu se znova nabytého trůnu ve prospěch Naproti Filipovi dosti dlouho setrvaly (nejdéle poleona a jeho potomstva. Neenergický Fer-Katalonie), byly konečně pokořeny a zbadinand dal se pohrůžkami Napoleonovými veny posledních zbytků svých ústavních práv pohnouti k uznání tohoto násilného diplomatického úskoku, spokojil se roční rentou válce nastal ve Š-ku obrat k lepšímu. Filip a žil pak ve Francii, kdežto Karel IV. usadil sám sice státní správy příliš horlivě se ne- se v Římě. Potom Napoleon jmenoval bratra Alberoni (v. t.) vykonal mnoho pro po- králem španělským a snažil se obnovením vznesení hmotného i kulturního stavu země. ústavy kortesů a zlepšením soudnictví i stát.

sloupnost polskou a rakouskou (1738 a 1748, viz Rakousko, str. 141) získalo sice S. vými výdaji rozrušen opět finanční stav a reformní hnutí zastaveno. Za duševně slabého syna a nástupce Filipova Ferdinanda VI. (1746-59, v. t. 33) zavládl úplný mír, následkem čehož finance země značné se zlepšily. Ačkoliv berně byly sníženy, loďstvo obnoveno a p., přece ještě z přebytků nahromaděn stát. poklad 300 mill. reálů. Vykořistování S-ka se strany kurie zastaveno konkordátem z r. 1753, jímž moc duchoven stva vůbec značně byla obmezena. Nová aera nastala pro Š., když na trůn vstoupil ne-vlastní bratr Ferdinandův Karel III. (1759 až 1788, v. t. 60), jenž v duchu osvicenské filosofie franc. snažil se opraviti státní i církevní poměry, podporován jsa svobodomyslnymi ministry, jako byli Aranda, Campo-manes, Florida-Blanca a j. Odpurci novot, jesuité, byli r. 1767 vypovědění, ostatní duchovenstvo postaveno pod přísnější dozor. Rohužel finanční stav země opět se zhoršil. Účastenství ve dvou válkách s Anglií (1761 až 1762, 1780-83), v nichž dobyta opět Menorca, donutilo krále k vydání papírových peněz, čímž však stát. dluh vzrostl na 900 mill. reálů.

Pokrok k lepšímu, jenž nastal za Karla III., bylo lze pozorovati i v prvých letech vlády neschopného jeho nástupce Karla IV. (1788 až 1808, v. t. 61), avšak záhy nastal úpadek, když král dal se ovládati manželkou svou Marii Louisou z Parmy, jež svěřila veškerou vládu ministru Godoyovi (v. t.). Ten svou politikou Napoleonovi příznivou způsobil ve Š-ku úplný rozvrat, jenž měl za následek bouřlivé nepokoje v Aranjuezu a Madridě. Karel IV. tím poděšen, vzdal se v břez. 1808 trůnu ve prospěch svého nejst. syna, prince Asturského, jenž jako Ferdinand VII. (v. t. 34) nastoupil na trůn. Byl u lidu obliben, ježto byl vůdcem nepřátel Godoyových. Ferdinand žádal sice Napoleona za potvrzení a zároveň za ruku jedné z jeho přibuzných, volal Karla IV., Ferdinanda i Godoye k osobni účastnil, za to však přední ministr jeho svého Josefa (viz Bonaparte J., str. 327)

správy získati přízeň španělského lidu. Avšak | ska vytlačen Wellingtonem, jenž vpadl pak hrozné povstání v Madridě, při němž ještě před úmluvou Bayonnskou 1200 franc. vojinů bylo zabito, ukázalo, že národ neuzná tak snadno cizí vlády. Dříve ještě než Josef, od-stoupivší král. Neapolské švakru Muratovi, oslavil okázalý vjezď do Madridu, utvořily se v různých městech junty (v. t. 1), jež se organisovaly jako provisorní vlády a vypo-věděly poslušnost novému králi. Ochranu poskytovaly jim ozbrojené čety vedené od-vážnými vůdci, jež podporovány jsouce hornatostí své vlasti počaly drobnou válku (guerrillu) proti franc. vojsku. Vrstvy vzdělanců přály spíše novým řádům než staré neobmezené vládě krále a duchovenstva, neboť ony zaručovaly svobodný život státní. Proto zváni byli Josefinos neb Afrancesados. Naproti tomu široké vrstvy lidu slepě podléhaly vlivu fanatických mnichův a kněží, kteří jej podněcovali proti Fran-couzům církvi nepřátelským. Franc. vojsko sice udrželo krále a jeho ministry v Madridě, avšak jejich zákony byly plněny jen tam, kam sahal vliv franc. zbraní. Vzdálenější města buď zakládala junty, jež měly stře-disko v »ústřední juntě« v Seville, buď jednala na vlastní pěsť a neuznávala nad sebou žádné vlády. Při této rozdrobenosti musilo býti každé město zvlášť dobýváno, tak že se tím válka protahovala do nekonečna. Zatím co Francouzové v ojedinělých drobných potyčkách a obléháním dobře hájených měst tříštili své síly, Angličané, podporováni jsouce domorodci Pyrenejského poloostrova, počali první úspěšnou pozemní válku proti Napoleonovi. S počátku přálo štěstí Francouzům, nebot Bessières porazil u Rio Secco necvicené sbory španělské, avšak hned na to odražen byl Monceyův útok na Valencii a výprava gen. Duponta skončila se (28. čce 1808) ka-pitulaci u Baylenu, čímž 20.000 Francouzů padlo do zajetí. Toto vítězství povzbudilo nadšení a bojovnost Španělů. Josef opustil Madrid, franc. vojsko ustoupilo za Ebro. Zároveň došla zpráva, že i v Portugalsku stiženi byli Francouzové neúspěchy proti Angličanům vedeným Wellesleyem (Wellingtonem), Moorem a j., jejichž vitězný pokrok však byl zastaven předčasnou kapitulací Cintry (30. srp. 1808). Nyní vtrhl sám císař Napoleon v čele silného vojska do Š-ka. Nevycvičené tlupy insurgentů, jež beze všeho válečného plánu velikému vůdci na odpor se stavěly, byly v několika srážkách potřeny, tak že císař po čtyřech týdnech vtrhl do Madridu (4. pros. 1808) a vrátil opět trůn svému bratru Josefovi. Zatím co císař zaváděl v hlavním městě nové pořádek a snažil váděl v hlavním městě nový pořádek a snažil se všemi prostředky získati Španěly k uznání Josefa za krále, jeho vojevůdcové prodělali krvavé boje s vůdci španělských tlup i s angl. vojskem. Saragosa po zoufalém odporu ka-pitulovala (20. ún. 1809) a hrdinný obhájce její Palafox odveden byl do Francie, statečný

do S-ka a zvitězil nad Francouzi u Talavery (27. a 28. čna 1809), avšak posleze Angličané musili se obmeziti na obranu Portugalska. Francouzové opanovali Sevillu, celou Andalusii a Granadu, tak že »ústřední junta« mu-sila přeložiti své sídlo do Cadizu. Zatím však vrátil se do vlasti špaň. vojevůdce La Romana, jenž bojoval dosud ve franc. službách proti Švédům na dánských ostrovech, a ten uvedl plán a pořádek do guerilly, dosud »ústřední juntou« neodborně vedené. Zatím také nová válka s Rakouskem odvolala Napoleona ze Š-ka, v němž zanechána četná, většinou z Němců složená armáda, která po skončení oné války rozmnožena byla na 300.000 mužů. Nejzkušenější vojevůdcové (Soult, Massena, Suchet, Ney, St.-Cyr, Marmont, Macdonald a j.) protáhli poloostrov všemi směry, avšak všecka jejich vítězství nezjednala klidu, neboť guerilla utvářela se pod dobrodružnými vůdci (Ballasteros, Empecinado, Morillo, O'Donnell, Mina, Moreno) krvavěji a krvavěji. Výprava Massénova, jíž měli býti Angličané z Portugalska vytlačení a insurgenti tim zbaveni hlavni své opory, byla zaražena Wellingtonem, jenž opevnil se nedobytně na výšinách Torres Vedras na pravém břehu Taja u Lissabonu (led. až kv. 1811). Masséna musil s vysílenými sbory se vrátiti, načež Napoleon jmenoval vrchním velitelem maršálka Soulta. Zatím s neobyčejnými obtižemi zasedali v Cadizu kortésové, svolaní »ústřední juntou« již 28. říj. 1809. Počavše svá zasedání 24. září 1810, vyhlásili 18. bř. 1812 novou svobodomyslnou ústavu, již mělo býti odstraněno neobmezené království a moc kleru. Avšak vlivem kněží zůstala tato ústava lidu cizí a nenáviděnou. Ruská výprava r. 1812 přiměla císaře, aby španělskou armádu ztenčil. Toho využil Wellington k novým útokům na Š. V lednu t. r. dobyl Ciudad Rodriga, 7. dub. Badajoza, 22. čce porazil Marmonta u Salamanky a 12. srp. opanoval Madrid. Musil sice záhy před přesilou Suchetovou a Soultovou ustoupiti a Josef ještě naposied zasedl na trůn v Madridě, avšak strašlivá katastrofa ruská oslabila Francouze do té míry, že Josef opustil S. (27. kv. 1813). Ustupující armáda franc. byla ještě jednou poražena Wellingto-nem u Vittorie (27. čna 1813) a zatlačena za Pyreneje, kamž ji následoval i vítěz. Tim byla zpečetěna nezávislost Ška a pád Napoleonův přivedl Ferdinanda VII. opět na

V. Reakce za Ferdinanda VII.

Hned po bitvě u Vittorie Josef zřekl se španělského trůnu, jejž Napoleon traktátem Valençayským z 11. pros. 1813 vrátil Ferdinandovi VII. Ten již 4. kv. 1814 ve Valencii prohlásil zrušení ústavy z r. 1812 a rozpuštění sněmu kortesů, načež 14. kv. slavil vjezd do Madridu. Vrátilo se opět neobmezené gener. Moore zabit byl při naloďování svých království se všemi stinnými stránkami, šlechta sborů v Coruñě. Soult byl sice z Portugal- a klerus nabyly opět berní svobody, kláštery

vrženci Francouzů (afrancesados), nýbrž i přívrženci kortesů a náčelníci tlup, kteří přece za krále krev prolévali. Skupina dvořanů (camarilla), skládající se ze sobeckých šlechticů, fanatických kněží, podlízavých úředníků a pletichářských žen získala důvěru Ferdinandovu a popuzovala ho k nejukrutnějšímu pronásledování všech liberálů. Špráva i soudnictví nalézaly se ve stavu ubohém, státní pokladna byla přes berní útisky vyčerpána, tak že nebylo ani peněz na vedení války s jihoamer, osadami, jež odpadly od Š-ka 1713, podle něhož ženy měly právo na trůn a založily několik nezávislých republik. Živly teprve po úplném vymření mužského poopposiční shromažďovaly se v tajných spol-cích, jež také v armádě zapustily kořeny, a pracovaly o obnovení konstituce z r. 1812. Tak se stalo, že o novem roce 1820 mezi pluky, připravenými v Cadizu k odplutí do složili dědičce trůnu přísahu věrnosti a ne-již. Ameriky, vypuklo povstání. Jeho duší dlouho potom zemřel Ferdinand VII. (29. září byl podplukovník Riego, jenž proklamoval ústavu z r. 1812. Na Isla de Leon zřízena byla vládní junta, jež vydala proklamaci k národu španělskému. Za krátko povstání, jež řídil Quiroga, zachvátilo celé Š., tak že králi nezbylo než přísahati na konstituci z r. 1812 posmrti Ferdinandově za krále jako Karel V. (9. bř. 1820), zrušiti inkvisici a svolati sněm (v. t. 62). Vedle apoštolské strany získal přikortesů. V něm měli většinu liberálové, je- vržence hlavně v baskických provinciích a jichž vůdce Arguelles stal se ministerským v Navaře, avšak i v ostatních téměř všech předsedou. Avšak nová ústava nepřinesla provinciích vznikla karlistická povstaní (prozemi obnovení pořádku, neboť nevžila se nunciamentos), jež však byla generály Sarsfielv lidu. stále ještě kněžími ovládaném, vedle dem, Quesadou a Llauderem potlačena. toho král mařil, kde mohl, nařízení liberálních Královna vladařka záhy poznala, že zachová ministrů, finanční stav se nezlepšil, naopak dceři své trůn jen s pomocí strany liberální. stát. dluh vzrostl na 14 milliard. Nepořádků Proto byl povolán v čelo ministerstva Martiz toho vzniklých užily strany krajně radinez de la Rosa, jehož prací byl Estatuto kálni (exaltados, descamizados), jež při vol-Real z 10. dub. 1834, nová to ústava rázu z toho vzniklých užily strany krajně radi-kálni (exaltados, descamizados), jež při volbách nových kortesů (1822) získaly většinu konstitučního se sněmovnou o dvojí komoře. a snažily se pak moc král. nadmíru obmeziti. Bohužel však mezi přívrženci královny vla-Pomoc proti nim vyžádal si Ferdinand VII. dařky, Cristinos zvanými, vznikla právě od svaté alliance. Na kongresse ve Veroné pro tuto ústavu roztržka. Jenom mírní libena podzim 1822 konaném odhlasováno bylo rálové, t. zv. moderados, spokojili se s ní, zbrojné zakročení alliance proti kortesům, jež svěřeno Francii. V dub. 1823 franc. vojsko pod vév. z Angoulému vtrhlo do Š-ka. straně liberální využili Karlisté, početně Marně kortesové volali lid do zbraně, neboť v značné menšině jsoucí, k oživení svého konstituční svoboda byla lidu mnichy a kněodboje. Právě v ten čas organisoval baskický konstituční svoboda byla lidu mnichy a kněžími vedenému neznámým slovem. Marně se odboj výborný vojevůdce Zumalacarreguy, bránili jednotliví vůdcové, jako Mina v Barceloně, Quiroga v Leonu. Vojáci neměli v St. Kastilii Merino a zároveň objevil se chuti do boje a zajišťovali si svobodu předsám Don Carlos mezi Basky (v čci 1834). časnými kapitulacemi. Francouzové opanovali Madrid (24. kv. 1823), odkudž kortesové, že zvláštní konvencí z 28. dub. 1835 musilo krále držíce v zajetí, prchli do Cadizu. I tato pevnost obklíčena a 25. srp. 1823 kortesové ření značně se utišily, když Zumalacarreguy se vzdali, propustivše krále a svolivše k svému zemřel (24. čna 1835) a vládní vojsko dobylo rozpuštění. Král ihned obnovil absolutní království a prohlásil za neplatná všecka naří- spory neustaly, ano přidružely se k nim zení vlády konstituční. Neobyčejného vlivu i spory náboženské, jež se počaly vybíjením na vládu dosáhla apoštolská junta, již v čele a skončily zrušením všech klášterů. Jejich stál Don Carlos a jež snažila se obnoviti jmění připadlo státní pokladně, tehdy úplně hierarchii a inkvisici. Přívrženci konstituce vyprázdněné. Progressisté způsobili v někobyli krutě pronásledováni, mnozí popraveni lika městech povstání a 13. říj. 1837 v noci (Riego a j.), jini vypuzeni, přečetní dobro-byla dokonce Marie Kristina ve svém paláci volně se vystěhovalí. A přece ještě Ferdinand La Granja přepadena tlupou gardových vo-

byly znovuzřizovány, jesuitům povolen ná-vrat, dokonce i inkvisice byla obnovena. dosti energickým a proto utvořila se strana, Pronásledováni a trestáni byli nejen pří-jež se snažila povznésti na trůn Dona Carlose. Několik povstání k tomu čelících bylo však pokořeno. R. 1828 odešly ze S-ka franc. okkupační sbory. Zároveň jihoamer, kolonie dobojovaly svůj boj za nezávislost, tak že Š-ku zbyly pouze ostrovy Cuba, Puerto Rico a Filipiny. Za těchto nepříznivých poměrů král zavdal příčinu k novým sporům. R. 1829 oženil se po čtvrté s Marií Kristinou Nea-polskou, ježto jeho prvá tři manželství byla bezdětna. 30. bř. 1830 vydal pragmatickou sankci, jíž zrušen byl salický zákon z 12. kv. teprve po úplném vymření mužského po-kolení Bourbonů. Dne 10. říj. 1830 narodila se infanta Isabella (v. t. 5), jež prohlášena hned za dědičku trůnu pod poručnictvím Marie Kristiny. Dne 20. čna 1833 kortesové 1833).

VI. Š. za poručnické vlády.

Don Carlos, jenž byl hned po vydání pragm. sankce prchl do Portugalska, proklamoval se kdežto radikální progressisté žádali návrat k ústavě r. 1812. Tohoto sporu ve vládní v Aragonii roznitil odboj mladistvý Cabrera, Válka byla pak vedena s takovou ukrutnosti, býti ustanoveno šetření zajatců. Vlny vzbouněkolika značných vítězství, avšak politické

jinů, kteří vynutili na ní obnovení ústavy zena, sněm kortesů rozpuštěn, ústava změz r. 1812. Potom byla odvedena do Madridu, kde za ošklivých scén byl gener. Quesada zavražděn a mírně liberální ministerstvo Isturizovo svrženo. Nový předseda Calatrava svolal pak kortesy, kteří ústavu z r. 1812 zrevidovali podle vzoru franc. ústavy z r. 1830. Této nové roztržky v liberálním táboře opětně využili Karlisté. Don Carlos překročil Ebro a ohrožoval Madrid, jeho generál Gomez vpadl do Andalusie, odkudž byl Narvaezem jen s velikým namáháním vytlačen. Dlouho trvající válka stávala se nelidštější a nelidštější. Ačkoliv gen. Espartero dobyl na severu dokonalého vítězství u Huerty del Rey (14. říj. 1837), přece válku ukončil teprve vnitřní spor ve straně Karlistů. Gen. Maroto totiž násilím rozbil camarillu Dona Carlosa ovládající, načež, aby ušel pomstě, přešel se značnou částí armády karlistické do tábora Esparterova. Následkem toho Don Carlos v čele (1856). Ježto v novém kabinetě směr odešel na franc. území (15. září 1839), kamž reakcionářský nabyl převahy, liberální unie jej následoval i Cabrera. Baskickým provinciím byly od kortesů potvrzeny všecky vý-sady, takže r 1840 bylo celé Š. pokořeno královně Isabelle a válka karlistická tím ukončena. V té době Espartero stal se pro zásluhy své neobyčejně populárním, za to královna vladařka pozbyla veškeré přízně pro svůj pohoršlivý poměr se svým tělesným gardistou. Espartero na vévodu z Vittorie povýšený způsobil dokonce, že vladařství bylo odňato královně a svěřeno jemu. Avšak učastenství ve válce s Mexikem skončily se sok jeho generál Narvaez vedle moderadů, získal i vlastní stranu Esparterovu, progressisty, a dal Isabellu prohlasiti za plnoletou (8. list. 1843). Marie Kristina vrátila se z vyhnanství, za to Espartero prchl do Anglie. Narvaez ujal se vedení ministerstva, jež r. 1845 změnilo ústavu v duchu zpátečnickém. Od té doby Š. stálo pod silným vlivem Francie. Ludvík Filip dokonce i zmařil zamýšlený sňatek Isabelly s hrab. z Montelimonu, synem Dona Karlosa, čímž měly býti usmířeny nároky Karlistů. Svého syna vév. z Monpensieru oženil se sestrou Isabellinou, této pak vnutil za manžela prince Františka z Assisi, jenž byl tělesně tak sláb, že vylučoval veškerou naději na potomstvo.

VII. Vláda královny Isabelly II.

Za Narvaeza terrorismem a různými praktikami moderados nabyli většiny ve sněmu kortesův a podrželi ji přes různé pokusy činěné od protivných stran, zejména Karlistů. Vláda učinila tuto stranu neškodnou vydáním amnestie (v čnu 1849), po níž mnoho Karlistů do země se vrátilo a královně podrobilo. Marie Kristina ani po prohlášené zletilosti Isabelliny nepřestala míchati se do státních záležitosti a jejím vlivem se stalo, že Narvaez byl propuštěn, královská moc zvýšena a s Římem ujednán konkordát, jenž kurii a španělskému kleru získal značná práva (1851). Tento zpátečnický směr u dvora byl posílen po nezdařeném útoku na život královnin (1852). Svoboda tisku byla obme-

něna v duchu absolutním, Karlisté a klerikálové obdrželi nejvýznamnější místa v úřadech a v armádě. Ze strachu před návratem absolutismu sjednojily se všecky frakce liberální v t. zv. liberální unii a přes všechen terrorismus se strany dvorské kamarilly způsobily změnu ministerstva a systému (v čci 1854). Espartero utvořil nový kabinet, jenž svolál t. zv. ustavující kortesy s většinou progressistskou. Zlepšen stav rolníků, finance opraveny prodejem církevních a národních statkův. Avšak v otázce ústavní nastal opět v liberální unii spor, jenž Espartera přiměl k demissi (14. čce 1855), načež ministr války O'Donnell, potlačiv vzpouru v Madridě a v Barceloně, obnovil ústavu z r. 1845 a zastavil prodej círk. statků. To však byl jen přechod k novému ministerstvu, v němž zí-skali většinu moderados s Narvaezem obnovila své staré svazky a donutila královnu, že svěřila utvoření nového ministerstva O'Donnellovi (v čnu 1858), jenž však při všech svých podnicích setkával se s nedůvěrou u svých bývalých stoupenců. Proto hleděl vyníknoutí v zahraniční politice a vyvolal úspěšnou válku s Marokkem (1859-60), jež po bitvě u Tetuanu skončila se zaplacením náhrady a odstoupením Ceuty Š-ku. Pokus o získání San Dominga na Haiti a neúspěchem. Zatím ve Š-ku Karlisté učinili pod gener. Ortegou a Cabrerou pokus, aby ziskali trůn hrab. z Montelimonu, nejst. synu Dona Karlosa, jenž r. 1855 zemřel v Terstu. Pokus se nezdařil, Montelimon sam byl zajat a propuštěn, když se formálně zřekl nároků na trůn. Přes tyto uspěchy O'Donnell se neudržel a r. 1863 podal demissi. Pak nastala doba, kdy ministerstva rychle se střidala, tak že nebylo možno dosíci konsekventního směru politického. Vznikala častá povstání v armádě i v demokratických stranách, jež jen s velikými obtížemi byla potlačována. Ve všech vrstvách společnosti vznikala opposice proti Bourbonům i proti klerikální a zpátečnické kamarille. Odpor ten zvyšován byl nemorálnosti královny Isabelly, jež nenáviděla vnuceného jí manžela, slabého prince Františka z Assisi, a vyhledávala si milence, kteří přízně její všelijak zneužívali. Královna pokusila se několikráte udržeti státní loď, kolisajici mezi revoluci a reakci, tim, že svěřila vedení vlády mužům liberální unie, zejména O'Donnellovi a Serranovi, svému bývalému milenci. Avšak demokrati a progressisté, vedení generálem Primem, kladli stále vyšší požadavky, zejména všeobecné volební právo, oddělení církve od státu a p. Tu od-hodlal se dvůr, že úplnou reakci zmaří všecka hnutí svobodomyslná. Správa ministerstva svěřena byla opět umírněnému Narvaezovi (1866), jenž podporováním kleru, potlačováním tiskové a spolčovací svobody a jinými represáliemi zakročoval proti progressistům

cové jejich, jako Rios Rosas, Serrano a j byli deportováni, jiní, jako Prim, O'Donnell dobrovolně opustili vlasť. Ministerstvo Narvaezovo stálo úplně pod vlivem kamarilly, konstituční ústava existovala jen podle jména. Klerikální ráz vlády ve S-ku vzmohl se tak, že papež vyslovil svou spokojenost tím, že Isabelle udělil zlatou růži, sobraz všech žen-ských ctnosti«. Terrorismus vlády ještě se zhoršil, když po smrti Narvaezově (23. dub. 1868) správy ministerstva ujal se Gonzalez Bravo, jenž musil do ministerstva přijmouti ničemného milence Isabellina Marforiho. Proti tak silné reakci spolčily se konečně všecky tři opposiční strany, totiž liberální unie, progressisté a demokrati (v září 1868). Vypuzení generálové a vůdcové stran vrátili se do S-ka, a právě když Isabella dlela v San Sebastianu, kdež umlouvala s Napoleonem zakročení ve prospěch zachování světského panství papežova, admirál Topete a generál Prim roznítili v Cadize povstání, jímž Bourbonové měli býti s trůnu syrženi. Povstání rozšířilo se záhy po celém S-ku, vládní vojsko, jemuž velel gener. Novaliches, bylo poraženo u Alcolee nedaleko Cordovy (28. září 1868), načež vůdce povstalců slavil vítězný vjezd do Madridu (4. října). Královna Isabella, jejíž sesazení bylo již 18. září proklamováno, prchla 30. září na území franc.

VIII. Období zmatků až do nastoupení Alfonsa XII.

Po odchodu Isabellině ujala se správy státu provisorní vláda, utvořená z vůdcův unionistův a progressistů, jíž v čele stál gen. Prim. Vláda žádala obnovení monarchie, avšak na jihu množili se stále přívrženci federativní republiky, kdežto na severu Karlisté provolali vnuka Dona Carlosa za krále jako Karla VII. Karlistické hnutí skončilo se úplným nezdarem a prozatím také republikánské, neboť při volbách kortesů na poč. r. 1869 získali většinu monarchisté a 1 čna 1869 po bouřlivém jednání přijata byla za vládní systém konstituční monarchie. Avšak nebylo lze najíti krále, neboť bourbonští praetendenti nebyli v národě oblíbeni a jiní (jako král portugalský) nabízenou jim korunu odmítli. Proto zřízena regentská vláda, jež svěřena maršálku Serranovi, kdežto Prim stal se minister. předsedou. Prim přiměl ku přijetí koruny prince Leopolda Hohenzollerského (4. čce 1870), jenž však následkem protestu Francie již 12. čce vzdal se kandidatury. Ko-nečně získán král ital. Viktor Emanuel, že udělil mladšímu synu Amadeovi z Aosty dovolení, aby se ucházel o španělskou korunu. Týž pak byl 16. list. 1870 od kortesů zvolen 191 proti 98 hlasům. Téhož dne, kdy nový král přistal v Cartageně (30. pros.), zemřel Prim, smrtelně byv poraněn útočníkem, jenž byl republikánem nebo legitimistou. 2. led. 1871 Amadeus ujal se vlády, svěřiv

a všem frakcím pokrokovým. Přední vůd- listé převahy takové, že královská autorita uprostřed samých povstání úplně pominula, pročež Amadeus vzdal se trůnu (10. ún. 1873) a vrátil se přes Lisabon do Italie.

Hned po odchodu Amadeově kortesové prohlásili Š. za republiku. V čelo vlády postaven Figueras, vedle něhož vynikali Castelar, Pi y Margall a Salmeron. Zároveň usnešeno, aby svolán byl nový ustavující sněm, jenž by rozhodl o formě republiky. O tu vznikl spor. Vůdcové republikánů žádali zřízení federativní republiky podle vzoru severoam. Unie, kdežto bývalí monarchisté, zejména Serrano, žádali zřízení konservativní republiky podle vzoru Thiersova. Federalisté získali při volbách kortesů 10. kv. většinu a činili hned připravy, aby S. bylo proměněno ve federativní republiku o 13 autonomních státech. Než však nová ústava vstoupila v život, nové bouře zmařily úplně její provedení. Na severu Don Carlos s franc. podporou získal některé provincie a proklamoval se jako král Karel VII. (3. čce 1873), na jihu pak působením kommunistů (intransigentů) některá města a provincie předčasně zavedly federalistické zřízení a konstituovaly se ne-závisle na madridské vládě. Nastala úplná anarchie, tak že vůdčí kruhy opanovala myšlenka, že jen obnovením jednotného státu centralistického zaveden bude opět pořádek. Za tím účelem kortesové svěřili novému náčelníku vlády, do té doby federalistovi Castelarovi, mimořádnou moc, jíž on užil k zastavení konstitučních garancii a násilnému potlačení odboje na jihu, jenž posléze ob-mezen na Cartagenu, která však 12. led. 1874 také se vzdala. Přes to však intransigenti udrželi jih ve varu, kdežto na severu Karlisté postupovali brozivěji a hrozivěji. Castelar přestal tedy doufati ve zdar a vzdal se úřadu (3. led 1874). Když pak nová vláda s demokratickým ministerstvem Pi y Margallovým počala sympathisovati s insurgenty na jihu, tajné komité, jemuž v čele stál Serrano, vzbudilo hnutí v armádě a dalo generálem Paviou rozprášiti kortesy. Na schůzi náčelníků všech stran usneseno, aby zřízena byla nová vláda, v jejíž čelo postaven byl Serrano. Ten snažil se především ukončiti válku s Karlisty, kteří svými ukrutnostmi připravili se o veškeru přízeň v Evropě. I Francie na zakročení Bismarckovo přestala je podporovati. Serrano dobyl několika úspěchů, zejména opanováním Bilbaa, na r. 1875 pak chystal koncentrovaný útok, k němuž rozmnožil armádu asi na 80.000 mužů. Zatím však po nezdaru, s kterým se potkal pokus o zřízení republiky, v armádě i jiných vrstvách národa zjednalo si vrch přesvědčení, že jen restaurací Bourbonů lze odstraniti chaos, jenž ve Š-ku nastal. Jako jediný schopný praetendent zbyl tu nejstarší syn Isabellin Alfons, v jehož prospěch také Isabella trůnu se vzdala (25. čna 1870). Generál Martinez Campos proklamoval jej v Murviedru za krále Alfonse XII. (29. pros. 1874) a Serrano vzdal utvoření kabinetu Serranovi. Avšak za jeho fonse XII. (29. pros. 1874) a Serrano vzdal vlády nabyli jednak republikáni, jednak Karse hned bez odporu svého úřadu. V čelo nopovolán byl Cánovas del Castillo. Dne 14. led. 1875 nový král slavil vjezd do Madridu.

IX. Od nastoupení Alfonse XII. do dob nejnovějších.

Alfons XII. jako všichni Bourbonové následkem svého vychování nebyl nakloněn ideám a pokroku své doby, přece však uznal za vhodno vrátití své zemi konstituční ústavu, aby tak nalezi větší oporu proti Donu Carlosovi, zástupci absolutismu. Zároveň však jinými ústupky hleděl odvrátiti papeže od podporování Karlistův. Proto zrušeny civilní sňatky, svoboda učení na universitách, poroty a p. Že tím nezískal oblibu u národa, o tom svědčí opětované attentáty na jeho život. Přes to však vláda Alfonsova zapustila kořeny pevněji, než při rozháranosti Š-ka lze bylo očekávati. Výprava proti Karlistům, již veleli gener. Quesada a Moriones, byla korunována úspěchem. Když středisko Karlistů, pevnost Estella, bylo dobyto vládním vojskem (19. ún. 1876), Don Carlos uprchl na franc. území. Všecky severní provincie byly úplně podmaněny, výsady Basků (jueros) zrušeny. Brzo potom zahájen nový sněm kortesů s vládní většinou, jenž 24. květ. 1876 schválil novou ústavu. Zároveň učiněn pokus o zlepšení financi tím, že do 1. led. 1877 zastaveno vůbec placení úroků ze stát. dluhu, načež mělo býtí zavedeno placení pouze částečné. Povstání na Kubě (v. t., str. 314b) bylo konečně potlačeno a r. 1880 Cánovas prosadil zákon, jímž otroctví na Kubě bylo zrušeno. Tu však utvořila se ve sněmě kortesů liberálně-dynastická opposice pod vedením Sagasty (v. t.), jenž v ún. 1881 povolán v čelo kabinetu. Martinez Campos stal se minist, vojenstvi. Ministr financi Camacho proměnil hned státní dluh, různě, namnoze vysoko zúrokovaný, v jednotný se 4º/o úrokův a pojistil reformu tarifu obchodní smlouvou s Francii. Avšak ani Sagasta v úřadě dlouho nevydržel, neboť konstitucionalisté vedení Serranem žádali dalekosáhlejší reformy, zejména obnovení ústavy z r. 1869. V několiká severních posádkách vzniklo povstání, jímž prohlášena republika s ústavou z r. 1869. Král tedy r. 1883 přijal nový ka-binet, jejž sestavil Posada Herrera, jenž však nedovedl získati většinu kortesů. Proto král povolal k vládnímu veslu opět liberální konservativce s Cánovasem v čele (1884). V září 1883 král podnikl diplomatickou cestu do Rakouska, Německa a Francie, avšak v Paříži byl pro účastenství při německých manevrech od lidu pohanen. Veliké vzrušení vyvolala po celém Š-ku zpráva, že na Yapu, hlavním to ostrově v Karolinách, vztyčena byla německá vlajka. Po delším diplomatickém boji rozhodl papež Lev XIII., že suverenita nad Karolinami náleží S-ku (22. říj. 1885).

Alfons XII. zemřel 25. list. 1885 a vladař-ství ujala se hned vdova Marie Kristina,

vého liberálně-konservativního ministerstva, těhotna. Zároveň Cánovasův kabinet nahrazen byl Sagastovým, jenž získal při volbách nových kortesů značnou většinu. Republi-kánská povstání v Cartageně a Barceloně byla potlačena. 7. kv. 1886 královna-vladařka porodila prince, jenž byl ihned prohlášen za krále Alfonsa XIII. Noví kortesové 11. čna přísahali králi i na ústavu. 21. čce sněmovna odmítla návrh na zavedení autonomie na Kubě, za to usnesla se na úplném osvobození 26.000 kubanských negrů, kteří ještě byli otroky. Republikánské povstání vojenské, jež vypuklo 19. září v Madridě, bylo potlačeno, vůdcové odsouzení k doživotnímu vyhnanství. V r. 1887 Sagasta předložil kortesům několik reformních předloh, z nichž přijato zavedení porotních soudův a projednán návrh na reorganisaci armády, jehož hlavním bodem bylo zavedení vše-obecné povinnosti branné. V koloniích, zejména na Kubě a Puertoriku vzmáhala se nespokojenost. Jako nové kolonie přibyly r. 1886 a 1887 nové državy na západním pobřeží Afriky. R. 1888 odstoupil ministr války Martinez Campos, načež po odstoupení i ostatních ministrů Sagasta utvořil nový kabinet, jenž byl jím přetvořen ještě téhož r. a pak r. 1890. T. r. obě sněmovny přijaly návrh Sagastův na zavedení všeobecného práva volebního. Revoluční hnutí v armádě způsobilo pád Sagasty, jenž byl 5. čce nahrazen Cánovasem, který zavedl všeobecnou brannou povinnost. První volby podle nového volebního práva, v ún. 1891 provedené, získaly většinu straně konservativní, jež si vymohla částeč-nou rekonstrukci kabinetu, tak že místo svobodomyslných členů Silvely a Villaverde vstoupili konservativci. Na poč. r. 1892 vzniklo anarchistické hnutí v Madridě i v jiných městech, spojené s velikými stávkami, jež způ-sobilo posléze pád Cánovase, jenž v pros. nahrazen liberálem Sagastou. Volby r. 1893 přinesly včtšinu straně ministerské, přes to však vznikl velký odpor proti vládním ná-vrhům na reformu financi a vojenství. Na čas obrácena pozornost k událostem v Marokku (v. t. str. 884 a), potom však pokus vlády o zrušení berních výhod, jichž požívaly některé krajiny, vzbudil nebezpečné hnutí v baskických provinciích a v Navaře, jež od-straněno narovnáním (v ún. 1894). V dub. straněno narovnáním (v ún. 1894). až čci kortesové projednali řadu hospodářských otázek, načež obě sněmovny usnesly se o zákoně proti anarchistům. V břez. 1895 odstoupil Sagasta a nový kabinet utvofil opět konservativec Cánovas. V týž čas vláda opět zamítla žádost Kuby za samosprávu, což mělo za následek povstání, jež živeno jsouc Unii severoamer., nabývalo rozměrů větších a větších. Ježto liberálové měli mezi kortesy většinu, byli tito rozpuštění a nové volby (v dub. 1895) přinesly majoritu straně vládní. Novému sněmu připadl nesnadný úkol, upraviti finance, nákladnou výpravou kubánskou značně rozrušené. V Barceloně vypuklo opět anarchistické hnutí, při čemž býv. rak. arcivévodkyně, jež byla tou dobou 7. čna 1896 pumovým attentátem mnoho lidi

bylo zabito. Nad městem byl vyhlášen stav v ulehčování břemen, jež církev Š-ku uklá-obležení a zároveň sněmovna zostřila zákony dala, avšak při vyjednávání s Vatikánem v té proti anarchistům. K povstání na Kubě připojil se i odboj na Filipinách. Následkem krutého pronásledování anarchistů byl Cánovas 8. srp. 1897 na ulici v Santa Agueda zastřelen ital. anarchistou. Jeho nástupcem stal se ministr vojenství Azcarraga, jenž však nemohl dosáhnouti sjednocení různých frakcí konservativních a proto již 30. září odstoupil, načež královna-vladařka povolala Sagastu k utvoření nového kabinetu liberálního (4. říj.). Jeho předním úkolem bylo zjednati pořádek v koloniich. Podařilo se sice potlačiti povstání na Filipinách (v pros. 1897), avšak povstání na Kubě mělo za následek vypuk-nutí války s Unií sev.-amer. (viz Kuba, str. 315). Mírem Pařížským (10. pros. 1898) S. zřeklo se suverenity na Kubě a ostatní své državy v Antillách, jakož i Filipiny odstoupilo Unii za náhradu 20 mill. doll. Z celého bývalého ohromného počtu osad zbyly Š-ku jen državy v Africe, nebot i Mariany a Karoliny odstoupilo 24. čna 1899 Německu za 17¹/₄ mill. marek. Ve sněmovně nastala doba bouřlivých schůzí a útoků na vládu i generaly, konečně však smlouva o mír byla přijata. Sagasta však, jenž byl činěn zodpovědným za válečný neúspěch, podal 1. bř. 1899 demissi, načež nový kabinet utvořil konservativní Silvela. Ježto ani výnos z pro-deje kolonií nestačil na zažehnání finanční krise, byly skoro všecky daně zvýšeny a nové zavedeny, úroky ze stát. dluhu sniženy na 2½,0%. Proto v četných městech vznikly bouflivé demonstrace, jež byly jen zakroče-ním vojska potlačeny (Saragosa, Barcelona). Bouře se opakovaly, když vláda přese všecky protesty uvedla v platnost 1. dub. 1900 nové berní zákony. Obzvláště nebezpečného rázu nabyly v Barceloně a v celé Katalonii, neboť tam k nespokojenosti přidružilo se hnutí separatistické. Tyto nesnáze přiměly 23. října Silvelu k odstoupení, načež Azcarraga utvořil nový konservativní kabinet. Nové nepokoje vzbudilo zasnoubení princezny Asturské, nejstarší sestry královy, s princem Karlem Bourbonským, synem hraběte Caserty, praetendenta trůnu sicilského. Lid obával se následkem toho zkalení poměru k Italii a proto došlo v den sňatku (14. ún. 1901) v Madridě k demonstracím, jež způsobily pád Azcarragův (26. ún.). Po marných pokusech Villaver-dových a Silvelových podařilo se opět stařičkému liberálu Sagastovi sestaviti kabinet, jemuž bylo činiti hlavně s antiklerikálním V četných adressách žádáno bylo hnutim. obmezení živnostenské činnosti kongregací a oddělení církve od státu. Rozpuštěním starých kortesův a vypsáním nových voleb Sagasta získal si většinu ve sněmovně, načež provedl zákon, podle něhož každý nábož. i polit. spolek musil býti zanesen do rej-stříku prefektur. To čelilo proti kongregacím vypuzeným z Francie. Dne 17. kv. 1902 pro-

záležitosti počínal si liknavě, tak že i v jeho vlastní straně vznikla opposice, která jej přiměla k demissi (6. pros.). Nové ministerstvo Silvelovo získalo si většinu rozpuštěním sně-moven a novými volbami (na jaře 1903), avšak nespokojenost v různých vrstvách obývatelstva neustala. Sotva že byly utišeny krvavé dělnické nepokoje v Bilbau a okolí, vypukly v Santanderu bouře proti klášterům a katolickým spolkům v takových rozměrech, že v městě vyhlášen stav obležení. Hnutí republikánské povážlivě vzrostlo. Při obecních volbách (v list. 1903) republikáni dobyli velikého vítězství: ze 49 největších měst získali většinu v 26, v mnohých průmyslových místech prosadili všechny své kandidáty, skoro celá Katalonie octia se v jejich moci. Tyto poměry měly za následek nové změny v ministerstvech, jejichž vedení ujali se po smrti Silvelově Villaverde, konserva-tivec Maura a j. Republikánské i anarchistické hnutí nabylo bouřlivého rázu následkem útisku se strany vládní, tak že se pro-jevilo i násilnostmi. Tak 9. kv. 1904, když král odcházel z dělnické výstavy v Barceloné, vybuchla petarda, již byly dvě osoby zra-nény. Několik dní potom anarchista Artal podnikl nezdařilý útok nožem na minist. předsedu Mauru, jenž pro přísné provádění kon-servatívních zásad byl ode všech stran ne-náviděn. 9. kv. t. r. zemřela v Paříži bývalá královna Isabella. V r. 1905 podnikl právě 19letý Alfons XIII. cestu po Francii, Německu a Anglii, při čemž v Paříži (1. čna) dvěma španěl anarchisty byl spáchán pumový atten-tát na krále, jenž však vyvázl bez pohromy. A tak i na poč. XX. stol. jako po celou svou minulost Š. zmítá se mezi extrémy anarchie a zpátečnického konservativismu a nemohouc nalézti zlaté střední cesty, nemůže

také dosíci vnitřního klidu a pořádku. Literatura k dějinám: Souborné spisy: Mariana, Historia de España (1783-96); Masdeu, Historia critica de España (1783 až 1805, 20 sv.); Ortiz y Sanz, Compendio cronologico de la historia de España (1795 až 1803, 7 sv.); Lafuente, Historia general de España (1850-67, 30 sv., nov. vyd. 1888, 22 sv.); Cavanilles, Historia de España (1861 až 1865, 5 sv.); Rico y Amat, Historia politica e parlamentaria de España (1860—62, 3 sv.); Alfaro, Compendio de la historia de España (1869); Rossueuw Saint-Hilaire, Histoire d'Espagne jusqu'à la mort de Ferdinand VII (1844—79, 14 sv.); Gebhardt, Historia general de España (1864); Lembke, Gesch. von Spanien (pokrač. Schäfer a Schirrmacher, sv. 1-7, 1831-1902); Tapia, Historia de la civilización d'España (1840, 4 sv.); Montesa a Manrique, Historia de la legislacion etc. de España (1861-64, 7 sv.); Historia general de España, escrita por individuos de numero de la Real Academia de la historia (1890 hlášen byl 16letý Alfons XIII. za zletilého a a sl.); Colmeiro, Reyes cristianos, desde ujal se samostatné vlády. Sagasta pokračoval Alonso VI. hasta Alfonso XI (1893); Diercks. 1896, 2 sv.); Altamira y Crevea, Historia de España y de la civilización española (1900 až 1902, 2 sv.). — Monografie: Fertig, Spa-niens Land u. Leute in den letzten Jahr-hunderten v. Chr. (1902); Havemann, Dar-stellungen aug des inners Gesch Spaniens stellungen aus der innern Gesch. Spaniens des 15. u. 17. Jahrh. (1850); Häbler, Die wirtschaftliche Blüte Spaniens im 16. Jahrh. u. ihr Verfall (1888); Morel-Fatio, L'Espagne au XVIe et XVIIe siècle (1878); Baumgarten, Gesch. Spaniens zur Zeit der Französischen Revolution bis auf unsere Tage (1865-71, 3 sv.); Dozy, Gesch. der Mauren in Spanien (1874); Hubbard, Histoire contemporaine d'Espagne (1869—83, 6 sv.); Lauser, Gesch. Spaniens vom Sturze Isabellas bis zur Thronbesteigung Alfonsos (1877, 2 sv.); Borrego, Historia de las Cortes de España durante el siglo XIX (1885); de Paz, La España de la Edad media (1898); de Alcazar, Historia de España en América (1899) a j. v. Skč.

Špaňhel Vilém, spisov. čes. (* 1838) Hlásce u Liberka). Studoval na ústavě učitelském v Kr. Hradci, r. 1868 stal se učitelem v Poličce, kde po 40letém působení žije na odpočinku. Překládal z chorvatštiny (dra Lublotiće román »Křižáci«, 1868) a z polštiny a větší překlady z belletrie chorvatské uveřejnil v chrudimské »Koruně«, v »Po-kroku« a »Lidumilu«. Potom seznámil se s jazykem a literaturou polskou, z níž přeložil Kraszewského » Muž z lidu« (Praha, 1876); »Chata za vsię (t., 2. vyd. 1890); »Černá perla (t., 1880); »Černá hodina (t., 1893); »Holota (t., Matice lidu); z Korzeniowského »Skiba (z Mich. Bałuckého »Ochotnické divadlo«, z J. Blizińského »Dva dobré skutky«

Španí Dolina viz Spanná Dolina. **Španková**, ves v Č., viz Spankov. **Španovský** z Lisova, přimení staročeské rodiny vladycké, která pocházela z Plzeňska a zvala se po vesnicích Lisově a Spaňově. Soudic z erbu (černého kolmého pruhu na bílém štítě a klenotu dvou rohů zdobených pery) byli stejného původu s Roupovskými, Kanickými, Řeneckými a j. První proslul Mi-kuláš, jchož přijal král Matiáš r. 1482 do své služby. Byl hejtmanem jeho vojska, od r. 1485 hejtmanem na Korneuburce, t. r. na Novém Hradě (v Čechách), r. 1686 na Cmuntě. R. 1487 čině své poručenství bydlil na Mor. Krumlově. (Viz »Arch. č. VI. a XVI.) Do-

Gesch. Spaniens von den frühesten Zeiten Stipoklasy za Bezděčín a prodav r. 1550 Žebis auf die Gegenwart (1894—95, 2 sv., nové vyd. 1904); Burke, A history of Spain, from the carliest times to the death of Ferdinand lena z Ejcinku). Synové jeho usnesli se nathe Catholic (1895, 2 sv.); Diaz Carmona, před o společném řízení statkův svých (1554), Elementos de historia de España (Cordova, ale r. 1561 se rozdělili, každý dostal pětinu zámku Pacova a kromě toho kus z panství. 1. Jan dostal polovici města Pacova, byl r. 1566 na říšském sněmě v Augšpurce, kou-pil r. 1577 statek Hrádek a zemřel buď na konci r. 1582 neb poč. r. 1583. Náboženstvi byl augšpurské konf. Manž. od r. 1561 Anna z Tovaru spravovala Pacov za nezletilosti synův Oldřicha a Ludvíka a prodala jej r. 1584 Michalovi. 2. Erazim, druhý syn, obdržel polovici města Pacova, již však záhy prodal. Usadil se v Dolních Rakousích, kdež držel statek Walterskirchen ještě r. 1584. (Manž. Kateřina Bruntálská z Vrbna). Synové jeho Jáchym (mladší), Ferdinand a Vít usilovali o to, aby byli přijati do pan. stavu kr. Čes. Ferdinand žil ve Znojmě a měl z manž. Judity dceru Alžbětu (* 1602) a syna Erazima Albrechta (* 1604). Vit ženil se r. 1604 s Kristinou Haklovou z Lichtenfelsu a r. 1616 s Annou Alžbětou Vencelikovnou ze Sarabic a měl dceru Kristinu (* 1616 ve Znojmě). 3. Michal dostal za díl vesnice u Cetoraze a ze všech bratří byl nejvzdělanější, nejvtipnější a nejlepší hospodář. Jsa muž zřízení znalý byl v l. 1570—75 podkomořím měst věnných a r. 1575-95 nejv. pi-sařem a kr. radou. V mládí měl ves Zahrádku, kterou r. 1554 prodal, r. 1579 koupil Ml. Vožici a polovici Přeštic, r. 1581 Buko-vou a Noskov, r. 1584 polovici Pacova, r. 1586 zámek Šelmberk, r. 1593 Miličín. Statky své obezřetně řídil, všude cechy obnovil a veVožici vystavěl kostel. Pominuv se smysly zemřel okolo r. 1597. (Manž. Anna Švihovská z R.) Nejstarší syn jeho Erich oženil se proti vůli otcově s Lidmilou Pekárkovou z Poněšic, pročež r. 1585 od otce jat a držán ve vězení v Pacově, odkudž uprchl i s man-želkou na Moravu. Nějaký Erich S. pochován r. 1588 v Pacově. Ostatní synové byli Jan, Mikuláš a Jáchym (mladší). První dva zastupovali otce za jeho nemoci a prodali r. 1597 Krasavce a r. 1598 polovici Přeštic. Jan byl c. k. panatýrem a zemřel, tuším, r. 1598. Ostatní dva prodali r. 1600 Miličin, r. 1601 horské vesnice u Smilkova, Mikuláš vzal pak za díl Pacov, oženil se r. 1604 s Aničkou z Doupova, býval hejtmanem kraje bechyňského. Zemřel asi r. 1617. Po jeho smrti Pacov prodán. Synové jeho byli Michal a Bedřich († 1619?). Jáchym byl od r. 1595 ženat s Amalii z Puchheimu a držel za dil Vožici a Šelmberk, jež r. 1603 prodal. Zdědil stal se pak v držení Cmuntu, r. 1503 nabyl po Esteře Vchynské z Těmic statky Vitanood pánův z Rožmberka, jímž potom sloužil, vice a Těmice (1600), jež také prodal. 4. Jáněkolika vesnic a panství přiběnického a chym dostal za díl vesnice severovýchodně r. 1507 koupil Želeč († j. 1524). Syn jeho od Pacova. V tituláři r. 1589 vydaném uvádí Oldřich ujal Želeč, ok. r. 1524 a prodal se v panském stavě a jako pán na Loutkově r. 1525 Spanov Domažlickým, také držel a Chýšce (tuším, jako poručník). O jeho por. 1.31 ves Skalici u Soběslavě, býval hejtmanem kraje bechyňského, směnil r. 1547 za díl vesnice východně od Pacova s Chýš-

r. 1578 Loutkov. R. 1588 přijat do stavu panského, ale, tuším, tehda zemřel. Zůstavil vdovu Elišku Černčickou z Kácova († 1594?) a syny Jana Oldřicha, Jáchyma a Krištofa Arnošta. Tito něco odprodali r. 1592, r. 1596 prodali dva poslední Březinu (Jan byl, tuším, již mrtev). Jáchym (starší a naposled nejstarší) býval od r. 1610 hejtmanem kraje bechyňského, dědil po r. 1615 po Krištofovi, držel r. 1618 také Jiřice a Suchohrdly na Moravě, stal se r. 1622 reformačním kommissařem v Táboře, ale víc a více upadal v dluhy. Zemřel r. 1635 a statky jeho všechny uchvá-tili věřitele. (Manž. [druhá?] Mandalena Myš-kovna ze Žlunic 1627). Syn jeho Sigmund Mikuláš zavražděn r. 1623. Dcery Eva Alžběta a Polyxena zachovaly si skrovný zbytek jměni. Polyxena vdala se r. 1656 za Jana Karla z Mateřova. – Z neznámého předka byli: Adam Michal byl do r. 1614 pacholetem na cís. dvoře a zemřel r. 1615 v Hradci Jindř. Jan Oldřich vychodil školy u jesuitů v Jindř. Hradci a odešel r. 1609 do Pasova za pachole k arcikniżeti Leopoldovi, ale ještě t. r. zemřel. Snad byl otcem jeho Oldřich, jenž žil v Hradci, a r. 1623 zemřel. Jáchym Václav studoval u týchž jesuitů, držel r. 1629 dům v Hradci, bydlil r. 1635 v Rečici a obdržel toho r. 1636, že mu byl vydán rodinný archiv zůstávající za Jáchymem nejstarším. Také měl dům v Hořepnice, který prodal Mandaléně, tetě. Zemřel r. 1638 v Jindí. Hradci zůstaviv vdovu Dorotu Kořenskou z Terešova. Zchudlá větev téže rodiny žila v XIX. stol. ve Slezsku. Zde byl Osvald Š. z L. registiátorem knížetství Javorského a Svidnického. Zemfel ok. r. 1892 zůstaviv vdovu Anežku v Javoře žijící a kromě dcery (vdané v Raviči) syna, který se oddal hos-podářství v Rak. Slezsku. Sčk. **parák** viz Kančík.

Špargi viz Asparagus a Chřest. **Šparnik**, tyč sloužící při plavbě dříví k veslování prámu na mělčině.

Špáta z Frydemburka, příjmení erbovní rodiny, která pocházela z Náchoda. Zde žil r. 1569 Michal Š., jenž měl syny Václava, Jana a Jakuba. Tento byl r. 1615 purkrabim na panství a držel hojně šosov-ních gruntův. Když r. 1615 manželka jeho Dorota zemřela, složeno tré básní na pamět pohřební, jedna i od syna Jakuba mlad-šiho (Jungm., Hist. Lit., IV., 196, 198, 1715). Tento Jakub bezpochyby od pána svého Jana Rudolfa Trčky jako falckrabě nadán erbem ok. r. 1631. Býval dlouhá léta hejtmanem a regentem na Náchodě a zemřel ok. r. 1640 (manž. Dorota Sladovská ze Sladova † ca. 1644). Ditky jeho byli Jan, Kateřina a Majdaléna. Manžel této Maxim. Daniel Uštěcký z Festemburka koupil pozůstalost po rodi-čích. Rodina Š-tův bez hesla z F. žila i potom v Náchodě.

Špatný: 1) Š. František, slovnikář a hos-

kou, v níž sídlo vyzdvihl, k tomu koupil fakultě v Praze přednášky o polním hospodářství, na lékařské fakultě skotoléčitelství a na polytechnice nauku o správě statkův a úřadování ve veřej. i soukr. záležitostech, studoval potom v l. 1832—34 na hospodářském ústavě kníž. Schwarzenberka v Krumlově, r. 1835 vstoupiv k úřadu hospodářskému praktikoval v Protivině, potom v Prachaticích, r. 1837 stal se akcessistou při ředitelském úřadě v Třeboni, r. 1838 berním písařem v Libějicích, r. 1841 přesazen do Přečína, kde mu svěřena politická i hospodářská správa statku i vedení úřadu berního, r. 1843 ustanoven správcem statku jinonického, r. 1845 představeným úřadu Schwarzenberského na Smíchově. R. 1848 účastnil se i činnosti politické: za dnů svatodušních byl zvolen zatímním správcem obce Smíchovské a velitelem národní obrany. Po prohlášení obleženosti byl zatčen, ale po šesti dnech z vazby propuštěn. R. 1849 přestoupiv do státní služby, jmenován jest sekretářem u c. k. podkrajského soudu na Smíchově, ale ihned přeložen do Pardubic, odkudž se dostal po 8 měsících zpět na Smíchov, r. 1855 jmeno-ván soudcem trestních přestupků v okrese karlínském, r. 1862 odešel do výslužby a přijal místo koncipisty při c. k. vlastenskohospodářské společnosti v Praze, kdež r. 1864 jmenován byl také kontrolorem pokladnice. V úřadě tom setryal až do rozpuštění společnosti r. 1873. Š. získal sobě veliké zásluhy o české názvosloví hospodářské a řemeslnické: sbíral všude pilně názvy lidové a vydával je v jednotlivých slovnících, z nichž uvádíme: Slovník hospodářsko-technický českoněmecký (1843, str. 204); Deutsch-bohmisches Wörterbuch für Wirthschaftsbeamte (1848-50; 2. vyd. 1864, 492 str.); Německo-český slovník pro mužské i ženské krejčí, postřihače, švadleny atd. (1856); Německo-český slovník pro bednáře (1866); Německo-český slovník kancelářský (1868); Německo-český slovník pro mydinal (1860) slivce (1869); Mluva myslivecká (2. vyd. 1876); Německo český slovník pro cukrářství, plynař-ství, strojnictví a hospodářství (1872): Stručný něm.-český slovník technický (1878); Něm -český slovník pro koželuhy, jircháře, zámečníky (1880) a j. Dále vydal: Holubářství v Čechách (1862); Hedvábnictví (1868); Dejepis c. k. vlasteneckohospodářské společnosti (1869) a Rybnikářství (1870), vydával od r. 1860-64 po sešitech »Zábavy myslivecké« a do »Slovníku nauč.«

psal články z polního hospodářství.

2) Š. Tomáš, bratr před. (* 1826 v Protivíně — † 19. pros. 1902 v Turnově iako vrchnostenský zahradník). Napsal: Zelinářství (Praha, 1864); Navod k založení zahrady kuchyňské a pestování všech druhů zelin (t., 1890).

Spažinskij Ippolit Vasiljevič, dramat. spis. rus. (* 1844), pocházeje ze šlecht. ro-diny voroněžské gub., vzdelal se ve vojenských skolách a nějakou dobu sloužil ve vojšte, při čemž navštěvoval jako mimoř. posluchač práv. fakultu moskev. Literární čin podářský spís. český (* 1814 v Protivíně — nost zahájil povídkami a drobnými dramat-† 9. čna 1883 v Praze). Poslouchal na filos. pracemi, jež označoval pseudon. Iv. Vezov-

matem Vopros žizni, kde již zabýval se psychologickými thematy. Potom následovalo množství komédií a dramat, jako: Lakomyj kuso-ček; Upreki prošlago; V zabytoj usadbě; Délo fitějskoje; Legkija sredstva; Prachom pošlo; Fofan; Majorša; Kručina; Čarodějka; Pitomka; Dvé sudby; Témnaja sila; Voljnaja voljuška; Preděl; Lož da pravdy stojit; Žertva; Luč a mn. j., jež vydány souborně ve dvou dílech (Moskva, 1892). Některé práce jeho vyznamenány byly cenou Gribojědovskou (Dvě suďby) a cenou Vučiny. Š. vyznačuje se vůbec literárním vkusem a ušlechtilou mluvou, při čemž snaží se býti psychologem, stopujícím hlavně probuzení citu nenávisti ženy opuštěné, blahodárný vliv pravého, vznešeného citu a osudný význam nahodilých událostí, jakož i muka svědomí bezděčného vinníka. Líčí hlavně život statkářů před dobou reforem a život chudých tříd městských, při čemž vyznamenává se neobyčejnou scéničností, tak že práce jeho jsou stále na repertoiru a poakytly podnět tvůrčí síle Saviny a Strepa-tové k vytvoření několika význačných typův. U nás měla značný úspěch »Paní majorka« v překl. dra P. Durdíka. S »Čarodějkou« jest

též přel. do něm. a do franc. Šnk.

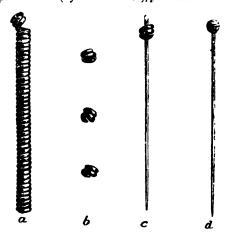
Špecingrová Klára (provd. Baušová),
spisovatelka čes. (* 1860 ve Zvoleněvsi). Navštěvovala školu » Výrobního spolku«, pokračovací kurs při vyšší dív. škole v Praze, od r. 1874 zaměstnána byla jako bibliotékářka v knihovně Vojty Náprstka, kdež pobyla do r. 1887. V té době překládala práce belletri-stické z jazyka anglického a ruštiny do »Lumíra«, »Světozora«, »Pokroku«, »Hlasu Národa«, »Nár. Listů«, »Slovanského Sborníku« a »Čes. Politiky«, kdež uveřejňovala i různé feuilletony. Do Jelinkova »Sborniku Slov.« na r. 1883 napsala: Přehled ruské literatury v čes. překladech do r. 1882; Přehled článků a spisů přeložených z ruštiný do češtiny do r. 1882 (Urbankův »Věstník bibliograf.« 1883); do >Zeměp. Sborníku« na r. 1887—88 seznam článků zeměp. uveřejněných v čes. časopisech v l. 1801 - 85 pod titulem: Vlastiveda Čech, Moravy a Slezska. Z angl. přeložila a o sobě vydala z Hugh Conwaye: »Chmurné dny« (»Pokrok«, 1885); »Ostny a hroty« a »Povídka o jednom sochaří« (»Čes. bibl. rodinná«, 1886) a »Životu navrácena« (»Lac. kn. nár.«, 1885, u Otty); z ruštiny do češtiny překládala z několika autorů, zejména z Danilevského: »Kněžna Tarakanova« (»Ro-

dinná bibl.«, 1886).

pehoun viz Vyzvědač. **penát viz Spinacia.

Ruční výroba špendlíků děje se takto: Drát, hlavně mosazný, protahuje se kolíčky zasazenými v desce rovnací na pruty as 10 m dlouhé a úplně rovné. Větší množství těchto prutů rozstříhá se na zvláštních nůžkách na nikův, kteří by stříhali drát a klepali špen-sloupečky dvojnásobné délky určeného špen-dlíky. Avšak i k napichování špendlíků do dlíku. Na sloupečkách těchto obrousí se oba papírův, ano i k odpočítávání a balení jich

skij. R. 1876 obrátil na sebe pozornost dra-!konce do špičky na ocelovém kotouči, zasekaném ve způsob pilníkův. Po obroušení rozstřihnou se na polovinu a tak jest dílec připraven k upevnění hlavičky. Hlavičky připravují se tak, že z napředeného pera (vyobr. č. 4117. a) ustřihnou se dva články (vyobr. č. 4117. b). Tato otevřená hlavička navlékne se pravou rukou na drátek a posune se až k tupému konci (vyobr. č. 4117.c), pak vezme se do

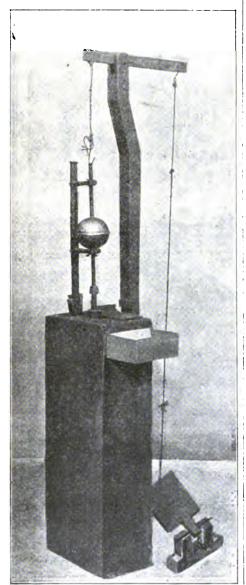
C. 4117. Špendlikářství.

levé ruky mezi prostředníček a palec a vloží se do razitek opatřených důlky a upevněných ve strojku přitloukacím (vyobr. č. 4118.). Pravou nohou šlape se na šlapátko, čimž zdvíhá se horní razítko, zatížené olověnou koulí a po nadlehčení nohy padá prudce dolů, pěchujíc takto hlavičku tésně na drát špendliku. Na každý špendlik třeba as sedm takových ran, než hlavička se upevní a pěkně zkulati (vyobr. č. 4117.d). Ovšem musi se po každé ráně špendlíkem pootočiti. Dělník zhotoví s broušením denně 8-10 tisíc špendlíkův. Hotové špendliky se pak vyběli (pocinují), načež se napichují (strkají) do papírů v řádkách (psaní). Ruční výroba špendlíků dostoupila před 50 léty svého vrcholu, dnes však zanikla téměř úplně. Světového jména dosáhly špendlíky karlovarské, a ačkoliv ve Vidni bylo hojně mistrů, byla potřeba tamní i v Čechách kryta. Dnes po místrech a vyučencích není stopy, byliť zatlačeni konkurrenci strojni.

Špendlíky strojové dělají se z jednoho kusu v jediném stroji (vyobr. č. 4119.). Stroj ten jest velmi podoben stroji na drátěnky. Dráť z kroužku vedený rovná se procházeje **Spendlikářství**, t. j. výroba špendlíků, količky, o určitou delku postrčí se vpřed, jest buď ruční nebo strojové. uřízne a mezi razidly srazí se hlavička (zpěchuje). Pak obrousi se špička a špendlík hotový vypadne se stroje. Za minutu vyrobí se as 160-180, tedy průměrně denně 100 tisíc kusů. Jeden stroj nahradí nejméně 12 dělvynalezeny jsou stroje samočinné. V Rakou-, tento, tuším, týż, jenž se nazýval r. 1465 Jan

sperechta viz Berchta.

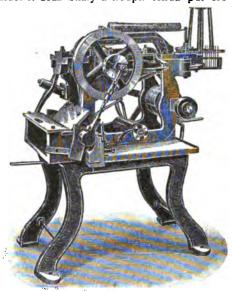
Spetle z Prudic, z Janovic, příjmení staročeské rodiny prvotně vladycké, téhož

Ć. 4118. Stroj přitloukací.

erbu a původu, jako Mitrovští z Nemyšle (v. t.). Předkové jejich byli Jindřich (1396 až 1414) a Litvin (1415). Petr (1435 atd.)

sku strojová výroba omezena jest as na tři Litvin a držel Lipoltice Od r. 1475 připotovárny. Ostatní potřebu kryje cizina. FGm. míná se Jan mladší. Týž byl asi od r. 1483 pánem na Žlebích, obdržel r. 1497 a 1500 spetle z Prudic, z Janovic, přijmení Náchod a r. 1497 potvrzení na Žleby, k nimž držel také vsi jižně od Čáslavě, prodal r. 1500 Číhošt. Maje za manž. Anežku z Janovic, této rodiny poslední, přijat jest od Jana Jence z Janovic k erbu a stavu (1502) a ke svému erbu (kolmému pruhu) připojil orlici. Od té doby zval se S. z Janovic. A. Po Jenci dedil Bezděz a j. statky, prodal r. 1510 Drobovice a Tupadly (viz Jungm. Hist. Lit. III, 211), obdržel ok. r. 1523 Homoli v Kladsku. Zemřel 17. bř. 1532 u vysokém věku. 1. Hynek, syn jeho, držel r. 1512 Skály a koupil tehda půl Ho-

Ć. 4119. Stroj na špendliky.

stinného, kterou r. 1519 zase prodal, také koupil Visemburk, ale prodal jej r. 1533 i s Náchodem, zděděným po otci. Zemřel před r. 1544, zůstaviv syny Jana (starš.) a Jindřicha, kteří prodali r. 1544 podací v Počepicích, po n. Jenci zděděné. Po r. 1546 se nepřipominají. 2. Burjan, druhý syn Janův, připomíná se od r. 1511, obdržel r. 1518 zá-stavou Nový Hrad u Litomyšle, r. 1526 a 1527 byl na zamku Kolině a po otci zdědil Bezděz a Bělou. Zemřel r. 1534. Synové jeho byli Jan (ml.), Jetřich a Vilém (1535–40). Jan ujal ok. r. 1544 Bezděz a zemřel r. 1547 zůstaviv manž. Mandalénu Berkovnu z Dubé a dceru Saloménu. Tato (manž. Mikuláš Zajíc z Hasenburka) dělila se r. 1553 s Annou (manž. Jan Berka z Dubé), sestrou otcovou nevybytou; ona dostala Bezděz, tato Bělou. Jetřich, bratr Janův, koupil r. 1546 Břežany (Dolní) s několika vesnicemi zápisnými, psal se první Š. a byl r. 1448 před Prahou. byl r. 1566 v Augšpurce, získal také Líbeň Současně žili Jindřich (1442) a Jan (1448), (Novou). Synové jeho Burjan, Karel a Jan prodali r. 1573 Libeň a Břežany a pak se jest velmi hornatý a vystupuje na Záp. Š-kách o peníze rozdělili. Burjan vyženil s Dorotou Hamzovou ze Zabědovic statek Morašice (před r. 1575), býval na sněmích a zemřel r. 1596, nemaje muž. dědicův. Karel oženil se r. 1577 s Dorotou Borynkou ze Lhoty, která seděla po jeho smrti († j. 1594) na živ-nosti v Heřmanově Městci. Poslední této pošlosti byl Jetřich (syn buď Karlův neb lanův), jenž byl napřed ženat s Johankou z Harasova († j. 1615). Po její smrti pojal Annu ovdov. Vlinskou roz. z Dubé, která koupila r. 1621 od syna svého Liblice a odkázala je Jetřichovi. Ťento držel v l. 1628—30 také Sedlec a zemřel r. 1640, odkázav Liblice Janovi Albrechtovi Pfeferkornovi z Otopachu a Katefině Vlinské, jeho manželce. — B. Ve vladyckém stavu zůstávali Š-lové z P. Jin-dřich držel Krupou u Něm. Brodu, k níž si r. 1502 vyměnil několik vesnic za jiné, u Světlé ležící. R. 1505 držel Vesce, jež r. 1508 prodal, byl r. 1516 hejtmanem na Litomyšli. Od r. 1525 držel Pertoltice, r. 1533 koupil Vrbku, potom ujal Dobrovitov a r. 1541 ziskal Sionské zboži († j. 1547). Manž. jeho (tuším druhá) byla Eliška z Újezda. Synové jeho Jan, Václav a Jiřík dědili po Jiříkovi Dobrovítovském z Újezda, otci Eliščině, statek Dobrovitov. První dva zemřeli snad již před otcem. Jiřík prodal r. 1547 Sionské vesnice, držel v l. 1554-60 také dědiny Žite-nické u Čáslavě, koupil r. 1558 dvůr v Zdeslavicích, ale prodal r. 1560 Dobrovitov. Jetřich Š. držel do r. 1562 Rašovice. Jiřík Š. z P. na Biskupicích ženil se r. 1592; na to

veselí složena piseň (Jungm., Hist. Lit. IV, 186). Byl snad této poslosti poslední. Sčk. **Spio Matiáš** viz Spitz. **Spioberk** (Spitzberg), víska v Čechách u Podštěl, hejtm. a okr. Žlutice, fara a pš. Chyše; 4 d., 29 obyv. n. (1900), fil. kostel Zvěst. P. Marie s rodin hrobkou hr. Lažan-

ských, dvůr.

Špioberky (Spitzbergen), skupina ostrovů v Sev. Ledovém moři mezi 76¹/₂° a 80° 48′ s. š. a 10°-30° v. d. od Greenwiche, mezi mořem Grónským na záp. a Barendszovým na vých., zaujímají as 66.600 km². Největší ostrov Západní Š. (Westspitzbergen) děli rozčleněný Eisfjord od z. a hluboký Wijde Bai od s. ve tři poloostrovy. Na záp. při- bažinnou. Miocenní květena jest všearktická, léhá k němu dlouhý a úzký ostrov Prince v době ledové patrně vše zničeno a nové na-Charles Foreland, na sev.-zap. malý ostrov Dánský; úzký průliv Hinlopenův dělí na sev.země, na jihovýchodě pak Storfjord ostrovy a jest potravou sobům. Velmi hojně mechy. dělena od velikých ostrovů průlivem Olžiným skupina ostrovů krále Karla. Západní Š. mají 39.535 km², Sev-východní země 10.462 km², Stans Foreland čili ostrov Edkerkem a Barendszem objevila r. 1596 S. genv 6332 km² a ostr. krále Karla 315 km². V XVII. stol. panoval v moji okolním ve-10.462 km', Stans Foreland cili ostrov Ed-Pobřeží ostrovů rozčleněno je četnými, roze-liký ruch velrybářský, v němž měli podíl klanými a hlubokými fjordy a zálivy, povrch hlavně Hollandané, hlavní stanicí na Š-kách

v již. části Hornsundtindem do výše 1390 m, Špice Newtonova v Chyleniově pohoří na sev.-vých. poloostrově hľav. ostrova 1750 m. Složeny jsou hlavně z usazených hornin, hojně zastoupeny jsou archaické vrstvy a žula, pak cambria, silurské břidlice, křemence a vápence. Jen tyto jsou silně zvrásněny, poloha pozdějších pak málo pozměněna, totiž devonských a karbonsko-permských, triasových mořských, jurských mořských i sladkovodnich, třetihorních mořských i sladkovodních s uhelným uložením. Diabasy pro-nikají starší horniny až k juře. Velmi značné dislokace a tektonické změny v tertiéru pozměnily podobu povrchu, nové zdvíhání do-svědčují pobřežní terasy ve výši 130 m na Eisfjordu. Za ledové doby S. byly pokryty ledovcem téměř úplně, nyní zbývá ledovec vnitrozemský na Severovýchodní zemi, na sev.-vých. poloostrově Záp. Š-ků a v men-ším rozsahu i na ostrově Edgeově, největší čásť vnitrozemí tvoří horskou krajinu, někde rázu velehorského, s ledovci sahajícími až do moře a údolími. Východní pobřeží Záp. Š-ků, Edgeův ostrov a ostrovy krále Karla vykazují ploché vysočiny. Podnebí Záp. Ś-ků jest pod vlivém Golfského proudu, je tedy poměrně teplé, dosti mírné, ale velmi nestále. Hann vypočítal na základě pozorování za švédského přezimování v l. 1872-73 a 1882 až 1883 konaných tyto střední teploty pro 79° s. š. na záp. pobřeží: $rok = 7.6^{\circ}$, nejstud. březen -17.0° , červenec $+4.8^{\circ}$, absol. min. -38.2° , max. $+13.6^{\circ}$. Záp. a vých. větry jsou stejně časté a převládají nad jinými směry. Srážky jsou malé, ale časté, mlhy hojné. Vých. pobřeží jest studenější. Podnebí záp. pobřeží pokládáno jest za velmi zdravé. Květena jest poměrně bohata, je známo 122 rostlin cevnatých, z nich mezi Monokotyledony zvláště trávy jsou časté, z Dikotyledon rody Caryophyllaceae, Saxi-fragaceae, Cruciferae, Ranunculaceae a Rosaceae, stromovitých je 7. Nejbohatší vegetace nachází se na vnitřních svazích fjordu, na pobřežích mlhy brání ozáření. Až do výše 900 m byly pozorovány Phanerogamy, mezi nimi Papaver nudicaule L. Možno děliti květenu ve tři formace, »fjeldovou«, pobřežní a bažinnou. Miocenní květena jest všearktická, stěhování nastalo z Evropy. Různost značná s východ. Grónskem. Aulacomnium palustre vých. hlavní ostrov od Severovýchodní Schwaegr. pokrývá širé plochy bujnou zelení Edgeův čili Stans Foreland a Barendszův, Zvířena. Ze ssavců pozemních sobi, medmezi temito pak vine se úzký Walter Thy- vědi polární a lišky žijí na ostrovech, ohromné menův záliv, mezi Záp. Š. a Barendszovým množství vodního ptactva v létě se tu hnízdí, ostrovem Helis-Sund. Dále na východě od- bohatá zvířena mořská v některých druzích vyhubena téměř nesvědomitým velrybolovem. Stálého obyvatelstva není.

Hollandská výprava vedená Rijpem, Heems-

Koncem XVII. stol. velryb značně ubylo, ale Š. navštěvovány ještě sílně lovci tuleňů, sobův a ryb. Počátkem XIX. stol. nastala vědecká výzkumná činnost v mořich okolních, jíž se účastnili zejména Scoresby ml. a Parry. R. 1858 a 1861 dr. O. Torell, v l. 1864, 1868, 1872—73 A. E. Nordenskjöld, Malmgren, Nathorst (1898), de Geer a O. Nordenskiöld ze Švédů byli činni na Š-kách, okolní moře prozkoumána Mohnovou norskou výpravou v letech 1876—78; Němci Koldewey (1868), von Heuglin (1870), W. Kükenthal (1886), týž a A. Walter (1889), Römer a Schaudinn (1898), Rüdiger (1898), dale Weyprecht a Payer 1871, Smith a Ulve 1871, hrabe Wilczek 1872, M. Rabot 1891-92, Ekrol 1894-95, Conway a Garwood 1896 a 1897. V nejnovější době kníže Albert Monacký 1898-99 a pak hlavně švédsko-ruská výprava k měření stupně po-ledníkového pod de Geerem a Černyševem přispěli k poznání ostrovův i okolního moře. Od r. 1891 pořádají se na S. z Norska a z Anglie velmi oblíbené turistické výpravy; r. 1896 postavila tu norská společnost na Adventbaji dřevěný hôtel a zařídila letní pravidelná spojení s Hammerfestem. Clavering, Journal of a voyage to Spitzbergen (>Edinburgh New Philosophical Journal« 1830); Chydenius, Svenska expeditionen til Spitzbergen 1861 (Stokholm, 1866); A. Pe-termann, Spitzbergen und die arkt. Zentralregion (Ergänzungsheft No. 16 k »Pet. Geogr. Mit.«, Gotha, 1865); Nordenskjöld, Sketch of the geology of Spitzbergen (Stokholm, 1867); Torell a Nordenskjöld, Die schwedischen Ex-peditionen nach Spitzbergen etc. (něm. L. Passarge, Jena, 1869); Heuglin, Reise nach dem Nordpolar-Meer in d. J. 1870 u. 1871 (Brunšvik, I.—III., 1872—74); Drasche, Petrographisch-geologische Beobachtungen an der Westküste Spitzbergens (•Jahrb. d. k. k. Geol. R. A., Vid., 1874); Heer, Die schwedischen Expeditionen vom Jahre 1870 u. 1872—73 (Curich, 1874); Payer, Die österr.-ung. Nord-pol-Expedition in d. J. 1872—74 (Vid., 1875 až 1876); Resultate der österr.-ung. Expedition in d. J. 1875 až 1876); Resultate der österr.-ung. dition 1872-74 (t., 1878); H. Mohn, Die norwegische Nordmeer-Expedition (Erg.-H. 63, Gotha, 1881); Kükenthal v »Deutsche Geogr. Blätter (Brémy, 1888 a 1890); Nordenskjöld, Redogörelse för den svenska expeditionen til Spitzbergen 1890 (Bihang till k. Svenska Vet. Akad. Handlingar, 1892); Conway, The first crossing of Spitzbergen (Lond., 1897); t., With ski and sledge over arctic glaciers (t., 1898); Nathorst v >Geogr. Journal <, 1899, Conway (t., 1900); Nathorst v >Ymeru <, 1899; de Geer (t., 1900), s mapou S-ků v měřítku 1:1,000.000); Nathorst, Två sommar i Norra Ishafvet (Štokholm, 1900); Römer a Schaudinn, Flora arctica. I. dil (Jena, 1900),

piolik viz Pes, str. 581 b. **Špicování** viz Mlynářství, str. 467*a.*

byla zátoka Magdalenina na západ. pobřeží. | hraní vod mezi Labem a Dunajem, náležející mezi nejdelší tunnelovité stavby v Rakousku. S t. jest mezi Spičákem a Pancéřem ve výšce 838 m n. m. v délce 1747 m s největším stoupáním 1:60 na straně severní a 1:55 na straně jižní. Kdežto česká západní dráha spojuje Čechy s Bavorskem průsmykem u Domažlic pouze 500 m vysokým, dráha plzeňsko-eisensteinská musila proraziti pohoří, jehož jednotlivé vrcholy dosahují až 1330 m výšky, tunnelem, který leží celou svou délkou v pásmě svoru, jehož uložení jest velmi rozmanité za přičinou tlaku, jenž se vyvinul při erupcich žuly. V zohýbaném pevném svoru zůstal profil Š-kého t-u nevyzděný, kdežto rozpukliny značně tvrdé břidlice a křemence, kterými vnikala voda, mají profil tunnelový vyložený zdivem. Tunnel proveden podle systému anglického se zpodní štolou, a poněvadž se ukázalo, že za příčinou nedo-statku vodní síly vrtání stroji bylo by velmi drahé, ježto úpravy k tomuto způsobu vrtání by byly velmi nákladné, provedeny byly 2 šachty ve vzdálenosti 650 m od každého portálu, které musily býti 130 m hluboké a byly podnikem zdlouhavým a nákladným. Tím však učiněno možným, aby se s prací pokračovalo na šesti místech a že, ač celý tunnel byl ručně proveden, byla stavba jeho, počatá r. 1874, provedena do r. 1877. — Celý výlom tunnelu činil 90.600 m², z čehož vyvezlo se portály 53.600 m² a 37.000 m² uvedenými dvěma šachtami. Při práci byly šachty ventilovány ventilátorem o průměru 0.8 m, který otáčen byl vodotažným strojem o sile 50 HP. Stroje vývažné měly sílu 25 HP. Vrtacích strojů z příčiny zpředu udané použito nebylo a celý tunnél proveden za krátkou dobu 21/2 roku beze všech moderních pomůcek strojových, jakých se použilo při všech velikých stavbách tunnelových. Srv. »Zprávy sp. arch. a inž.«, 1879.

pičák, zub, viz Kel 1). Spičák, mladý jelen neb srnec, který v prvním roce věku svého vysazuje přímé,

zašpičatělé lodyhy (viz Parohy). črn. **Špičák: 1) S.** (*Spitzberg*), jméno několika hor a vrchů v Čechách; pod Špičákem (1199 m) v Král. Hvozdě prokopán dlouhý tunnel železniční (viz Špičácký tunnel),

2) Š. (Spitzberg), výletní místo v Čechách, na želez. dráze Klatovy-Eisenštein, hejtm. Klatovy, okr. Nýrsko, fara a pš. Eisenštein. Pro svou romantickou polohu bývá S. za letní doby hojně turisty navštěvován. 3) Š. Nový (Neuspitzenberg), ves t., hejtm. Krumlov, okr. a pš. Chvalšiny, fara Jablonec; 20 d., 114 obyv. n. (1900). — 4) S. Starý (Altspitzenberg), ves t., 19 d., 85 obyv. n. (1900).

Špička, rod hub, viz Marasmius. Špička Antonín Alex., spis. čes. (* 1872 v Březnici v Čechách). Vystudovav učitelský ústav v Brně, stal se r. 1895 odborným učitelem na moravsko-slezském ústavě pro slepé **Špičácký tunnel** jest velkolepá stavba, v Brně, kdež působí posud. Š. hledí jednak která prorová mohutnou hradbu horskou články poučnými v časopisech a ve výroč. mezi král. Českým a Bavorskem, spolu roz-zprávách, jednak přednáškami vzbuditi účast uveřejnil stat O slepých a o sobě vydal: Výchova nevidomých dětí (Brno, 1904). Do Ottova Slovn. Nauč. přispěl článkem »Slepci«.

Spičky (Speitsch) far. ves na Moravě, hejtm., okr. a pš. Hranice, 74 d., 379 obyv č. (1900), kostel sv. Šimona a Judy, 1tř. šk.,

Spiklice (Spieglitz), far. ves na Moravě, hejtm. Sumperk, okr. a pš. Staré Město; 83 d., 498 obyv. n. (1900), kostel sv. Jana

Křt., 1tř. šk. **Špilberk** viz Brno, str. 725 b. **Špilevskij: 1)** Š. Michail Michailovič, právník ruský († 1883). Vystudoval na právnické fakultě moskevské university. Byl professorem římského práva na oděsské univ. Uveřejnil: Disput akadémika Pogodina i professora Kostomarova o načalé Rusi (»Illjustracija«, 1860, sv. V., č. 113); Materialy dlja istoriji narodnago prodovoljstvija v Rossiji (Priloženije k Zapiskam Imp. Novoross. Univ., 1874, sv. XIV.); Policejskoje pravo kak samostojatelnaja otraslj pravovedenija (Odessa,

1875, dokt. dissert.

 S. Sergěj Michajlovič, právní historik rus. Od r. 1861 počal přednášeti o dějinách rus. práva a pak se stal i professorem tohoto předmětu na universitě v Kazani. Od r. 1885 do r. 1904 byl ředitelem Děmidovského právnického lycea v Jaroslavi a přednášel zároveň o ruské právní historii. Prvé práce Š-kého věnovány jsou otázkám z právních dějin ruských, později však S. obrátil pozornost i k právu ostatních Slovanův a konečně se vrátil znova k domácí historii. Napsal: O blagoustrojstvé i blagočiniji po Ulożeniju Alekseja Michajlovića i sovremennym jemu pamjatnikam (» Vremennik M. Obšč. Ist. i Dr.«, kn. 24. za r. 1856); Ob učastiji zemščiny v dělach pravlenija do Ivana IV. (»Jurid. Zurnal « Salmanova, 1861); Ob istočnikach russkago prava v svjazi s razvitijem gosudarstva do Petra I. (»Uč. Zap. Kaz. Univ.« 1862, též separ., práce na svou dobu znamenitá); Sojuz rodstvennoj zaščity u drevnich Germancev i Slavjan (»Uč. Zap. Kaz. Univ.« 1864 a 1865, separ. 1866); Semejnyja vlasti u drevnich Slavjan i Germancev (t., 1869—70, též separ.); Istorija gosudarstva rossijskago Karamzina v otnošeniji k istoriji russ, prava (t., 1867); O narodnych juridič. obyčajach (»Kaz. Gub. Ved.«, 1867 č. 50); Drevnije goroda i drugije bulgarsko-tatarskije pamjatniki v Kaz. gub.

Špillar Jaroslav, malíř český (* 1869 v Plzni). Byl žákem c. k. uměl. prům. školy v Praze, a to při otevření tohoto učiliště, jehož kreslířskou třídou odchováno bylo tolik českých umělců († Gretsch, † Záhorský, Hofbauer, Fr. Urban, Dědina); učitelem Š-ovým a všech jmenovaných byl prof. Fr. Ženišek, jemuž assistoval Jakub Schikaneder. S. přestoupil odtud na pražskou akademii a r. 1890 vystavoval v Rudolfině svižně malované genry (Śpici kuchtik a j. v.) a na jubilejni výstavě velezrádu, u první stolice obžaloby sproštěn,

obecenstva se slepci. V zaniklé »Mor. Revui« | obrazy (čís. kat. 207, 208, 235, 246), výjevy z dětského života a pod., svižně a dovedné malovanými, jako vůbec S. od počátku ovládal techniku olejomalby velmi obratně. Jsa zároveň dobrým kresliřem, získal si svými malbami uznání, a zvláště, když se usadíl v Pošumaví, svém rodném kraji, a počal malovati výjevy ze života Chodů, stal se popu-lárním. Jeho obrazy z tohoto období byly také reprodukovány (barvotiskem), na výstavách v Rudolfině objevovaly se skoro každým rokem a Š. proslul jako malíř Chodska. Když pak maloval historické výjevy ze života. Chodů, povzbuzen Jiráskovou knihou »Psohlavci«, byl sice již malířem populárním, ale malby tohoto druhu nedafily se mu, jako prosté líčení soudobého života a postav šumav. lidu. Cesty po Italii, odkud Š. přivezl mnoho studii i náčrtův obrazových, vystřidaly historické komposice, a několik poetických komposic, báchorek, pohádek atd., vzniklých v této době, objevilo se na výstavách pražských. Ale ani jeho Kozina před Lomikarem ani Lešetínský kovář ani Robota (dráb pohání žence ku práci) ani Rej vil (mlhy nad šumavským blatem) nejsou z nejlepších prací S-ových, neboť malování pobnutých, dramatických výjevů nedařilo se S-ovi, který je podle svého nadání spíše bystrým pozorovatelem zevního světa a dobrým malířem skutečnosti než básnikem a komponistou. To dokázaly jeho krajiny a studie lidové, pokud i tu nezabočil na pole ethnografického ličení zvykův a obyčejů šumavského lidu, neboč obrazy takové, s četnými postavami, postrádají životnosti, jsou stejně chladné jako historické komposice jeho. Za to výborně líčí přírodu v horách, maluje zahrádky u stavení, děti chodské, starce, brusírny a sklárny šumavské, lid při práci a posléze šumavské lesy, zasněžené a zaváté cesty a mrazem spoutaný horský kraj. Tak poslední výstava jeho r. 1905 ukázala, že Š. sám se odhodlal zanechati malování komponovaných genrův a historií a že se vrací ku přírodě, jejímž byl vždy dobrým tlumočníkem. Cyklus Zima zvláště vyniká náladovostí a věrností v podání přírodního dojmu. Š. tou dobou těžce churaví. Moderní galerie král. Českého zakoupila jeho Zimní krajinu a Na zemáky (ženy na poli zemákovém). F. H-s. (ženy na poli zemákovém).

Spimberk, viz Kabát 1). **Spindler: 1)** Š. Ervín, spisovatel, básník a žurnalista čes. (* 29. srp. 1843 v Chocni). Studoval na reálné škole v Mor. Třebové, v Poličce a na české vyšší reálce v Praze, kde absolvoval zároveň dvouletý kurs pro učitele na reálkách, načež vstoupil do redakce »Nár. Listů« (1864-67). R. 1868 zvolen byv okr. tajemníkem v Roudnici n. Lab., věnoval se organisaci národního a politického života v kraji podřipském. Jakožto jednatel výboru pro uspořádání I. táboru lidu na úpatí »Ripu« dne 10. kv. 1868 byl s V. Kratochvilem z Lounek a V. Jandou z Budohostic obžalován pro r. 1891 zastoupen byl čtyřmi genrovitými u druhé odsouzen na 6 měsíců do žaláře,

R. 1870 založil dva čtrnáctideníky směru demokratického, »Rip« a »Podřipan«, jež vedl do r. 1885, načež oba listy sloučil v demokraticko-svobodomyslný týdeník »Podřipan«, jejž vydává posud. R. 1889 Š. zvolen za skupinu venkovských obcí okresu roudnického a mělnického a po 6 letech za města Roudnici, Mělník, Brandýs n. L. a Mšeno do sněmu zemského, r. 1890 za města Ml. Boleslav, Tur-nov, Mnich. Hradiště, Bělá u Bezd., Lysá n. L., Mělník, Mšeno, Brandýs n. L. a Roudnici do rady říšské. V l. 1889 – 1901 byl náhradníkem přísedícího zemského výboru, od r. 1891 jest starostou města Roudnice. Š. jest čestným občanem měst Roudnice a Třebenic a mnoha obcí venkovských a spolkův. Od r. 1898 žije jako okres. tajemník v. v. Š. byl zvláště za mladších dob literárně činným, přispíval do »Nár. Listů«, Barákovy »Svobody«, »Obrany« a jiných časopisů různými články politickými a básněmi. Za Nordmannovy redakce vídeň. deníku »Wanderera«, jenž nestavěl se nepřátelsky k požadavkům národů neněmeckých, Š. byl v l. 1863-66 pražským jeho dopisovatelem a referentem ze sněmovny pražské. O sobě vydal: Básně (Praha, 1866); Bělohorští mučedlníci, historický román z dob působení řádu jesuitského v Čechách (t., 1867); Historické povidky, dva sv. (Roudnice, 1874-75); O významu českého Sokolstva v národě našem (t., 1886); brošury: Poznejme se! Napravme se! (1889); V čem spočívá síla národa (1889); dále přel. z Alfreda Meissnera epickou báseň Ziżka (Praha, 1864); z Heineho Knihu pisni (t., 1873, Poesie svět. sv. VII.) a Atta Troll (Roudnice, 1874); z Alfreda Wilbrandta Gracchus, tribun lidu (Praha, 1876); pro čes. prozat. divadlo přeložil Girardinovu: La joie fait peur pod názvem »Návrat z hrobu« (v rukopise) a některá li-bretta operní. Přispíval též do Hálkových illustr. »Květů« na r. 1867 (Poesie dělnická ve Francii), do Vlčkovy »Osvěty« (Jízda za ústavou), do »Zlaté Prahy«, »Lady«, »Rodinné Kroniky a jiných listů belletristických i pod pseud. Jaroslav Květenský. 2) Š. Josif Bernardović, geograf rus.

(* 1848), sloužil při váleč. loďstvu a jako důstojník podnikl třikráte plavbu do ciziny. V l. 1872—74 navštěvoval Nikolajevskou námoř. akademii, načež pracoval na hlavní fysické observatoři. První jeho prací byly Puti štormov v Jevropě (první práce toho druhu vůbec), pak následovaly O putach tajjunov v Kitajskom i Japonskom morjach; O raspre-děleniji větrov na beregach Černago i Azovskago morej a j., otiskované hlavné v »Morskom Sborniké«. V l. 1881—82 povolán byl do technic. kommisse ke zkoušení minonosek, v l. 1882-84 pracoval opét při hlav. observatoři, načež přidělen byl k hlav. hydrografické správě námoř, ministerstva a od r. 1888 počal čísti lekce fysické geografie v Nikolajev. námoř. akademii. R. 1890-91 k jeho podnětu vypraveny celé expedice ku ligion (t., 1874, 2. vyd. 1878); Empirie und prozkoumání rus. moří a jezer, kteréžto Philosophie (t., 1876); Esquisses de philosophie

u soudu kassačního však viny sproštěn práce trvaly až do r. 1897. Podrobné výkazy prací těch otištěny jsou v »Zapiskach po gidrografiji« s názvem Matérialy po gidrografiji Černago i Azovskago morej (sv. XX.) a v » Zapiskach Imp. rus. geogr. obščestva«. Od r. 1891 je spolured. časopisu » Metčoro-logičeskij Věstnik«. Jeho redakcí vydány též 4 sv. »Sbornika gidrometěorologičeskich nabljuděnij« a atlanty Černého a Japanského moře. Své přednášky vydal s názvem Lek-

ciji po fizičeskoj geografiji.
Spinka Václav, knihtiskař a nakladatel čes. (* 13. srp. 1797 v Habrech — † 7. ún. 1842 v Praze.) Pocházel z rodiny šlechtické v Habrech usedlí, ale přídomku z Trebníka málo kdy užíval. Vystudovav gymnasium v Ném. Brodě, filosofii v Praze, vštoupil do semináře t. Záhy však opustil povolání duchovní a věnoval se knihařství u vlastnice arcibis. knihtiskárny Josefy Vetterlové, kde za krátko stal se ředitelem závodu, jejž při-vedl k velikému rozkvětu, učiniv jej střediskem rozvíjející se právě literatury české, tak že vedle Pospišila byl hlavnim nakladatelským závodem českým. Š. jako muž velmi rozšafný, vzdělaný, proniknutý duchem vlasteneckým, těšil se osobnímu přátelství předních literátův a učenců českých, jako Čelakovského, J. S. Presla, Chmelenského a j. A byt jeho po nějaký čas byl střediskem klassických večerních schůzek, kde mladší spisovatelé se účastnili literárních rozhovorů, jež nezůstaly bez vlivu na jejich příští činnost literární. Tiskárna za jeho vedení proslula provedením tisku Jungmannova »Slov-níku«, jehož korrekturu Š. sám četl. R. 1838 přejal tiskárnu po Vetterlové a oženil se ještě téhož roku s Annou Vlčkovou. Po jeho smrti tiskárna, jakož i bohatý sklad čes. knih nehospodářstvím pozůstalé vdovy dostaly se do_cizich rukou.

Špinnelsdorf: 1) Š. Malý (Kleinspinnelsdorf), ves v Čechách, hejtm. à okr. Kadaň, fara a pš. Radnice u Kadaně; 10 d., 47 obyv. n. (1900). — 2) Š. Velký (Grossspinnelsdorf), ves t.; 13 d., 72 obyv. n. (1900).

Spinov viz Spinov. Spir, též Spir Afrikan, filosof ruský (* 1837 pobliž Jelizavetgradu v Již. Rusku – † 1890 v Genevě), studoval v Oděsse, vstoupil do námořnícké školy v Nikolajevě, za války r. 1854–56 byl důstojníkem námořním a účastnil se obhajování Sevastopole. Po skončení války opustil službu vojenskou a žil jako soukromý učenec dlouhou dobu ve Stutgartě, potom v Lausanně a naposledy v Genevě. Vyšel z uvah logicko-metafysických a dospěl k ontologismu, jenž blizek jest učení Parmenidovu. Napsal: Die Wahrheit (Lip., 1867); Andeutungen zu einem wider-spruchslosen Denken (t., 1868); Forschung nach der Gewissheit in der Erkenntnis der Wirklichkeit (t., 1868); Denken und Wirklichkeit, Versuch einer Erneuerung der krit. Philosophie (t., 1873, 2. vyd. 1877); Moralität u. Recritique (Pař., 1887) a j. Sebraných spisů 4 sv. 1905 a »Bolletino della Società geologica v Lipsku 1883 – 85. Srv. Hélène Claparède, italiana 1897 a 1903). Od r. 1888 jest horli-A. Spir 1837—90, Notice biographique; Th. Lessing, A. Spirs Erkenntnislehre (Erl., 1901).

Spirek Vincenc, inženýr čes., odborník v hutnictví a v praktické geologii (* 1852 v Bubovicích u Berouna). Vystudovav českou techniku v Praze, vstoupil na hornickou akademii v Příbrami. R. 1878 účastnil se jako důstojník okkupace v Hercegovině a zároveň dobýval uhlí v sev. díle Mostaru. R. 1879 až 1881 působil v Celi při stavbě Siemensových peci na dobývání zinku, načež pracoval u Čermáka v Idrii, zhotoviv plány pro novou hut s plamennými pecmi pražecími. Spolu pracoval o nové myšlence Čermákově, t. j. na zhotovení technických výkresův a rozpočtů sypaci peci pražeci pro dobývání rtuti. R. 1886 po odchodé Čermákově do Brixleggu svě-řena mu stavba první peci Čermákovy. Vý-sledky její byly tak příznivé, že r. 1887 uloženo mu ministerstvem vystavěti dvě nové veliké peci tohoto systému. Při stavbě těchto Š. provedl několik oprav a zdokonalení původní myšlenky, jimiž dosaženo lepší technické dokonalosti a velikých úspor paliva a obsluhy. Jemu náleží též zásluha, že pec tuto, jež všeobecně jest nyní známá jménem »sypací pec pražeci soustavy »Čermák-Š-rkovy« (viz Hutnictví, str. 938 a), upravil i pro zpracování jiných rud. R. 1891 zkonstruoval vlastní vysokou pec šachtovní. R. 1890 vystoupiv ze státní služby, přijal místo ředitele ské na soumarech a dále vzadu větší zádolů rtutových v Siele a Cornacchině u Monte soby proudy opatřovacími čili zásobáren-Amiata v Italii. Zde podle vlastní myšlenky skými.

FM. znovuzřídil huti a přivedl k účinnější a úspornější výrobě. R. 1888-1901 vystavěl peci Čermák-S-rkovy a šachtovny vlastní soustavy: v Siele, Monte Buono, Cornacchino, Abbadia, S. Salvadore, Cortvecchia v Italii, v Nikitovce u Oděssy v Rusku a v Taghitu v Alžírsku. R. 1904 stavěl moderně zařízenou huť v Almadenu ve Spanělsku s 3 pecmi Čermák-S-rkovým a s dvojitou pecí šachtovní vlastní soustavy. R. 1901—04 vystavěl v Ponte di Nossa u Bergama v Italii 3 peci pro kalcinaci zinkových rud a pro Lastours-Carcassone-Aude ve Francii jednu pec téže soustavy pro arsénové rudy. Kromě toho byl vyzván k zařízení hutí se svými pecmi v Kalifornii, Smyrně v Malé Asii, v Číně, Transvaalu, v Sardinii a v Tyrolsku. V praktické geologii jsa stoupenec Pošepného, dokázal, že ložiska rumělky na Monte Amiata vytvořila se vlivem roztoků síranů kovů Hg, Cu, As, Fe, Sb ve vápencích; zařídil podle toho tamní práce důlní zachrániv doly před zaniknutím. Literárně byl činný přispívaje odbornými články do listů českých i jinojazyčných. Samostatně vydal: The quicksilver industry of Italy (New York, 1897); Four Cermák-S. pour le grillage et la calcination des minerais (Turin, 1904). Jako zvláštní otisk vyšlo: Der Schuttrostoten Čermák-Spirek, seine Entstehung u. Verbreitung (Lip., 1904, z »Zeitschrift für angewandte Chemie«, roč. XVIII., č. 1.); Le gisement de cinabre du Monte Amiata (Lutich, service a pice pro koně, soumary a ve

vým spolupracovníkem »Ott. Sl. Nauč.«.

Špiritus: 1) Š., obecné jméno lihu (v. t.). 2) Š., špírek, viz Čert, str. 642 a. **Špiritos** viz Sarracenia.

Spitál, z lat. hospitale, pův. dům pocestných, přespolních lidí, potom dům pro chudé, dále dům pro neduživce a ubožáky (viz Hospitál) a konečně vulgární název pro nemocnici.

Špitálské pole, Špitálsko, viz Kar-lín, str. 1069 sl.

Špiže, spiže, proviant, ve voj. všecko, čeho třeba na výživu vojinů na rozdíl od pice (viz Fourrage); tudíž v 1. řadě chléb komisárek, jenž se peče v míru v zásobárnách, ve válce v polních pekárnách, dále maso, mouka, vařivo, káva, cukr atd., což v míru se kupuje buď denně, nebo podle novějších způsobů ve velikém do zásoby a tudíž levněji namnoze pro celou posádku a ukládá do skladů čili spižíren a rozdává zástupům denně za hotové. Ve válce k těm potravinám ještě přijde suchar (místo chleba), konservy masa, polévky a vařiva (místo čerstvých těch předmětů). Pěší vojín nosí š. na 1-3 dny rozdělenou v torbě, v nábojnici a v chlebníku, co je na koni, má ji v torbi-cích při sedle a v pytli na oves. Další pak š. vozena za samým vojskem v souvozí ve zvláštních vozech špížních, ve válce hor-

Špižirna, též špíže (fr. garde-manger, ménager) jest místnost sloužící k uschování potravin a proto jest nejlépe, nachází-li se při kuchyni. S. má míti rovnoměrnou teplotu, ani příliš nízkou ani vysokou, proto ne-smí býti umístěn v stěnách jejích komín. Nejlépe by této podmínce vyhověla místnost ve sklepě, kdyby zase pohodinost nevyžadovala ji pobliže kuchyně. Nejlepši poloha š-ny jest proti straně severní, by chráněna byla před paprsky slunečními. Žádoucí jest dobré osvětlení, výdatná ventilace a čistota. Aby různý domácí hmyz, mouchy a myši nemohly do s-ny, jest především pečovati o vydláždění š-ny a obložení jejích zdí kachliky, za-sitěná okna a zvláště účinnou čistotu. Tam, kde š-nu nelze položiti na stranu severní, hledi se umistiti tak, aby obdržela světlo sekundární, neb ústí okno její do světlíku, ve kterých případech musí býti postaráno o vydatné větrání průduchy větracími.

Špížní důstojnictvo u každého pluku po jednom důstojníku, špižníku, složeno z důstojníkův armádního sboru, na výslužbě a pod. pro služby v zástupech, hlavně pro válku méně schopných nebo neschopných, aby nebylo ubíráno důstojnictvu úplně zdatnému. S. důstojník, obyčejně od setníka včetně dolů, má na starosti špížování. F.M.

válce pro dobytek jateční, slovem služba vav lékařství v Praze a ve Vídni, promovoval špižniho důstojnictva. V míru a ve vålce ve vlastním státě se to děje nákupem za hotové, ve válce v zemi nepřátelské re-kvisicí. S. ve větších pak rozměrech obstarává voj. zásobárenstvo.

Šplháni, ručkování ve visu směrem stoupajícím aneb klesajícím. Děje se pomocí nohou (s přírazem) nebo bez jich pomoci. K účelu tomu používá se tyčí různé síly, stožárů, žebříků pevných i provazových, provazů opatřených též uzly a j.

Splhavoi (Scansores) zove se řád ptáků s dvěma prsty ku předu, dvěma na zad obrácenými. Od papoušků liší se tím, že kořen zobáku není pokryt ozobím a předek běháku není opatřen malými šupinkami, nýbrž širokými pásky tabulkovaný. U některých druhů jeden prst zakrňuje. Význačný jest malý po-čet ocasních per, obyčejně 10, u Crotopha-gid pouze 8. Ke š-cům čítají se čeledi: su-kavců (*Crotophagidae*), kukaček pravých (Cuculidae), leskovců (Galbulidae), kukaček vousatých (Bucconidae) a medozvěstných (Índicatoridae), tukanů (Ramphastidae), vou sáků (Capitonidae) a datlů (Picidae). Někteří čítají sem též odchylné skupiny banánožroutů (Musophagidae), myšáků (Coliidae) a suruků (Trogonidae), o nichž viz pod příslušnými lat. hesly.

Šplichal Bedřich, spisov. čes. (* 1855 v Praze). Vystudovav vyš. reálku a ústav učitelský v Praze vyučoval v Žižkově na škole obecné, měšťanské a pokračovací, a r. 1890 stal se ředitelem měšť. školy ve Vršovicích u Prahy, kde působí posud. Napsal a vydal: Učebnice kreslení pro I. školu obec. (Praha, 1883, společ. s L. Nejedlým); Methodika počtů pro školy obecné a měšťan. (t., 1885); Pravo-pis ve škole obecné (t., 1891); Psaní ve škole obecné a měšťanské (t., 1901); Paměti obce Vršovic (t., 1902). Vedle toho přispíval do »Besed Učitelských« a do »Posla z Budče«.

Špola, město v ruské gub. kijevské, újezdě zvenigorodském, má 7690 obyv., znam. trhy obilní.

Sporer (Matić) viz Jihoslované, 467*a*.

Spork viz Sporck. **Spot: 1)** S. Karel, lékař čes. (* 22. list.
1811 v Praze — † 11. led. 1875 v Panenské Týnici). Vystudovav lékařství v Praze a ve Vidni, působil jako okr. lékař v Panenské Týnici. Do »Čas. čes. lékařů« napsal řadu kasuistických příspěvků a dobrých zdání lékařských, jako V hrdle uvázlá špička od dýmky (1869); Z praxe lékařské (1870 a 1871); Božec rodičky s vyléčením (1872); Scarlatina recidiva (1873). V obor zvěrolékařský spadají mimo články v »Květech« a v »Živě« Naučení o pomoci ku porodu zvířectva hospodářského (»Rolník nového věku«, č. X, 1863); Nemoci na-šich domácích a hospodářských ζνίřat (t., č. XXIII, 1865). Krom toho byl znám jako entomolog a od r. 1865 zasedal v komitétu pro přírodověd. výzkum Čech.

v Praze r. 1837, načež praktikoval v Praze, pak v Jincích a v Pelhřimově jako městský a kriminální fysikus. Navštíviv Gräfenberg a Berlín, zařídil r. 1843 v Amerlingově Budči ústav pro přírodní léčení, po dvou letech však založil na Senovážném naměstí v Praze vlastní léčebný ústav pro léčení provleklých nemoci lázněmi studenými a písečnými, jakož i léčitelským tělocvikem a methodami elektrogalvanickými. R. 1847 habilitoval se pro vodoléčitelství a tělocvik, při rozdělení university přešel na lék. fakultu českou a docentem zůstal až do smrti. Byl nadšený a vytrvalý pracovník pro povznesení kulturního života českého. R. 1848 byl členem národní obrany a také vězněn u sv. Jiři a v letech šedesátých byl mezi zakladateli Spolku českých lékařů, jehož průkopnické činnosti horlívě se účastnil. Jako lékař zaváděl u nás prvý léčení vodou i léčitelský tělocvik a mimo to s nevšedni pílí pátral po zprávách o lé-kařské minulosti v Čechách. V tomo směru snesl bohatý materiál z nejrůznějších pramenův. Z literární jeho činnosti možno uvésti: Skřivení hřbetu. (»Čas. čes. lék.«, 1863); Dva případy odchylek lebky s následujícím skřivením hřbetu (t., 1871); Obrlení a ochromení neúplné obou končetin (t., 1864); Nástin tělocviku léčitelského (t., 1864); Tělocvik hlavou a krkem (t., 1864); Tělocvik týkající se hrudi a končetin hořejších (t., 1864); Léčení skřivenin hřbetních, které samy sebou napraveny býti nemohou (1866); Télocvik s odporem (t., 1882); Účinky žízné na télo lidské (t., 1864); Působení na télo lidské a) šití ručního, b) šití na stroji šicím (t., 1864); Výpisky chorobopitevné (t., 1867). Z mediko-historických příspěvků jeho možno uvésti: Staré vodní lázně české (1864); Nástin vývinu umění lékařského v Čechách do sto letí XVII. (1880); K literature morové (1881); Příspěvky k staré lékarské literature v Čechách (1882). Řada příspěvků pod rozmanitými názvy, týkajících se lékařství v Čechách od pohanských dob až do konce XVI. stol., uve-řejněna je v »Časop. čes. lék.«, roč. XXII. z r. 1889. Dále sluší uvesti: Vystupování francké nemoci v XV. a XVI. stol, v Čechách (1882); Příspěvky k dějepisu ranlékařství v Čechách (1885); Holičové (1887); Lazebníci (1888).

Spremberk viz Spremberg, ze Sprinsberka viz Kuthen. **Sprlení** viz Brlení.

Sprymberk (påv. Spryngenberg), kdysi hrad u Bilenec v Čechách nedaleko Petrśpurka, hejtm. Podbořany, okr. Jesenice. Při-pomíná se r. 1367 a r. 1483 byl pust. Epůla, Spůle, ves v Čechách, hejtm. Do-

mažlice, okr. Nová Kdyně, fara a pš. Jano-

vice n. Uhl., 52 d., 265 obyv. č. (1900), opo-dál nádraží Janovice n. Uhl., mlýn. **Spulíř** z Jiter, příjmení staročeské ro-diny rytířské, která se tak nazývala po vsi Jitrech u Jankova (erb půl berana ve skoku). Předkové jejich známi jsou teprve ze sto-2) S. Jan, lékař čes., bratr před. (* 3. led. letí XVI. Ok. r. 1528 žili bratří Jan starší a 1813 v Praze — † 8. dub. 1888 t.). Vystudo- Václav. Tento nabyl r. 1528 platů v okolí dilu s bratrem již pred tim ucinenemu a žil ještě r. 1550. Synové jeho byli Jan, Augustin, Václav a Jošt. Jan vyženil ok. r. 1540 statky Tučapy a Březí s Markétou Beranovou, vzal od bratří r. 1555 za díl peníze, koupil r. 1557 Višňový a žil ještě r. 1582. Augustin zakoupil se v Soběslavi a žil ještě r. 1604. Václav (od r. 1559 starší) měl statek v Pleších a byl r. 1588—90 hejtmanem na Třeboni (manž. Lidmila Kábovna z Rybňan). Jošt měl statek v Pleších, z něhož z Rybňan). Jošt měl statek v Pleších, z něhož prodal r. 1557 rybník Soběslavským. Synem dvou posledních byl Jiřík, c. k. forstmistr panství chlumeckého, jenž r. 1605 zavražděn. Augustinův syn byl Petr, jenž vyženil (asi r. 1602) Kostelec Podolský s Markétou z Malovic, ovd. Ostromiřskou. Janovi synové byli Petr, Václav, Daniel, Ondřej, Jindřich (nemoudrý), Jáchym a Erazim. Petr a Já-chym měli za díl Březí, Višňový a Pleše a zemřeli před r. 1600. Erazim měl třetí díl v Tučapech a zemřel též před r. 1600. Poněvadž nebylo po nich muž. dědicův, jmění spadlo na ostatní bratří, kteří díly své pustili Vác-lavovi (Ondřej svou třetinu Tučap) a ves Březí r. 1601 prodali. Daniel držel potom Katov. Václav zemřel v čas povstání, zůsta-viv syny Petra a Jáchyma. Když tito r. 1622 se dělili, dostali onen Katov, tento Tučapy. Petr zemřel před r. 1626, zůstaviv sirotka Václava, jehož statek Katov potom prodán. Jáchym oženil se r. 1624 s Marii Eusebii Menšíkovou z Menšteina, s níž dostal Vitanovice, Těmice a Vrcholtovice († 1640). Jáchym byl kr. radou, býval soudcem zemským a hejtmanem kraje bechyňského. R. 1659 dělil statek, který n. manž. jemu a dětem jeho Václavovi († v mládí), Jiřímu Štěpánovi a Evě Františce odkázala. Eva do-stala Těmice, kdež r. 1679 zemřela (manž. 1. Rudolf Václav z Malovic, 2. Krištof Karel Voračický z Paběnic), Vitanovice a Vrcholtovice zůstaly otci a synovi. Jáchym zemřel před r. 1675, maje nemalý věk. Syn jeho Jiří držel Tučapy, Vitanovice a Vrcholtovice a zemřel 2 dub. 1678, jsa posledním mužským potomkem. Pochován v kostele vrcholtovickém. Manželka jeho Zuzana Cecilie Malovka z Malovic dědila po něm Vitanovice a vdala se po druhé za Běšína. Jediná jejich dcera Marie Eva Františka (* 1672) vdala se (1685) za Antonína Josefa Obyteckého z Obytec a prodala r. 1686 Vrcholtovice Janovi Adamovi z Běšin. R. 1707 vdala se po druhé za Josefa Frant. Matyášovského z Matyášovic, jehož také živobytím přečkala. Zemřela 9. led. 1742 a pochována v Tučapech. Sčk.

Spun-Strižić Napoleon viz Jihoslo-

vané, str. 484.

Spuntovnice viz Štětovnice. **spýchar** viz Sýpka.

Spyr (nem. Speyer nebo Speier, lat. Spira), hl. m. bavorského vlád. okresu falckého,

Kardašovy Řečice, přiznal se r. 1543 k roz- 105 m n. m. a na traty Schifferstadt-Lauterdílu s bratrem již před tím učiněnému a žil burg drah falckých a Š-Heidelberg (26.2 km) badenských drah státních. Město má ulice široké, ać nepravidelné, ale přes své vysoké stáří památek starobylých poměrně málo. Především vyniká z nich románský dóm (srv. tab. VIII. při čl. Architektura), založený r. 1030 od Konrada II. jakožto pohřebiště pro něho a jeho nástupce, dokončený r. 1061 od jeho vnuka Jindřicha IV. Chrám má dvě kupole a 4 věže a uvnitř t. zv. královský chor, kde pohřbeno jest 8 něm. císařů a králů (Konrád II., Jindřich III., Jindřich IV., Jindřich V., Filip Švábský, Rudolf Habsburský, Adolf Nassavský a Albrecht I. Rakouský) a některé císařovny. s náhrobky od Schwanthalera a Ohnmachta. Mimo to Jsou tu nádherné fresky od Schraudolpha z r. 1845—54, v předsini (Kaiserhalle), k niž vedou tři mohutné portály, 8 velikých soch (většinou od Fernkorna) císařů zde pohřbených. Rozsáhlou kryptu pod kostelem, jehož rozloha činí 4470 m³, podpírá množství massivních sloupů. Dóm vyhořel r. 1450, pak r. 1689 a 1794 zničen od Francouzů a slou-žil pak za skladiště. Teprve r. 1822 podporou krále Maximiliána Josefa znovu zřízen a v l. 1845-53 od krále Ludvíka I. obnoven a doplněn. R. 1900 byly z rozkazu bavorské vlády hroby císařské otevřeny a prozkou-mány zvl. vědeckou kommissi (srv. Grauert v Sitzungsberichte der bayr. Akad. der Wissenschaften, philol.-histor. Klasse, 1900). V sadech kolem dómu je t. zv. Oelberg, kamenná massa zdobená skulpturami, znázorňujícími utrpení Kristovo, listy a jiné okrasy, jediný to zbytek křížové chodby z r. 1437—44, zničené v XVIII. stol. a Domnapf, nádržka, kterou nově volení biskupové dávali naplňovati vinem; siň antik (Antikenhalle) přechovávavší dříve sbírky římských starožitností; Heidenthürmchen, v základech asi původu římského, obrovské poprsí fysika a astronoma prof. Schwerda a praesidenta v. Stengla, který sady kolem dómu založil. Mimo katol. dóm jsou ve Š-u ještě 3 ko-stely evangelické (mezi nimi nový z r. 1896 zvaný Retscher- č. Protestationskirche), jiné 2 katolické, synagoga, bývalá kollej jesuit-ská, nyní majetek kapitoly, stará hradební věž (Altportel — Alta porta), štaré podzemní židovské lázně, zbytky starého paláce arcibiskupského zvaného Retscher, v němž konány mnohé říšské sněmy, zničeného r. 1689. Starý kupecký dům a dříve mincovna byl obnoven ve starém slohu, zvýšen o patro a umístněn v něm vrchní poštovní úřad. Š. má 20.921 obyv. (1900), z nichž jest 9087 evangelikův a 520 židův, ostatní jsou katolíci. Ve Š-u sídlí: krajská vláda, katol. biskup a protestantská konsistoř, okresní úřad, obvodový soud (krajský soud Frankenthal), lesni úřad, poboční úřad celní, úřad silniční a poříční, pak poboční úřad Říšské banky; je tu bisk. kdysi svobodné říšské město v území biskup- seminář, gymnasium, reálka, seminář katol. ství Špýrského, při ústí Speyerbachu do Rýna, učitelstva a katol. přípravná škola učitelská, po levém břehu rýnském, v úrodné rovině pak výchovna pro mladé trestance, sirotči-

spolek falcký se sbírkou obrazův a vlastevyniká veliká přádelna bavlny, továrny na tabák a doutníky, na stroje, obuv, papír a mimo to jsou tu slevárny, pivovary, cihelny, veliké zahrady obchodnické a pěstuje se zemědělství, vinařství a ovocnictví. Zde sídlí také Land- und forstwirtschaftliche Berufsgenossenschaft für d. Reg.-Bezirk Pfalz. Pfistaviště rýnského málo se užívá. — Dějiny. Š. slul původně u Římanů Noviomagus Nemetum a byli tu usazeni Nemetové; již r. 348 činí se zmínka o zdejším biskupovi. Koncem V. stol. město dostalo se Frankům a od VII. stol. vyskytuje se již jméno *Spira*. Úmluvou Verdunskou r. 843 Š. připadl říši Východofrancké a v Německé říši příslušel pak k Západním neb Rýnským Frankům. Biskupům zdejším, přes to, že měli v X. i XI. stol. značná práva vrchnostenská, nepodařilo se přece dobýti tu nadvlády a koncem XIII. stol. město mělo říšskou svobodu zajištěnu. Císařové němečtí rádi se zde zdržovali a od r. 1527 S., nehledě k některým mezerám, byl až do r. 1689 sídlem říšského komorního soudu, později do Wetzlaru přeloženého. Z říšských sněmů zde konaných nejdůleži-tější byl r. 1529. Při reformaci město z větší části jí se naklonilo, ale ve vojně třicítileté trpělo mnohými nesnázemi, jestě více však za vojen francouzských v době Ludvíka XIV. Dne 31. kv. 1689 S. byl od gen. Monclara vypleněn a spálen a hradby až na starou věž (Altportel) zničeny, čímž í stará sláva S-u klesla. Po 10 letech sic bylo město znovu vystavěno, ale již nikdy nedosáhlo bývalého květu. Také později ve válkách o dědictví španělské, polské a rakouské, v sedmileté vojně a ve francouzské revoluci S. mnoho trpěl a v l. 1801-14 příslušel k Francii a byl sidlem podprefektury departementu Donnersbergu. Od r. 1816 přísluší k Bavorsku a pod touto vrchností znenáhla se zotavil, ačkoli blízký Ludwigshafen obchodně s ním silně a s úspěchem soutěží. – Srv. Zeuss, Die freie Reichstadt Speier (S., 1843); Blaul, Der Kaiserdom in S. (Neustadt, 1860); Rem-ling, Der Speyerer Dom (Mohuč, 1861); Weiss, Geschichte d. Stadt S. (S., 1876); Hilgard, Urkunden zur Geschichte der Stadt S. (strasb., 1885); Meyer-Schwartau, Der Dom zu S. und verwandte Bauten (Berl., 1894). **Braffováni**, šrafováni, viz Karto-

gramm a Mapy, str. 814b.

Bram, podrubka, viz Hornictví, 594*b*. **Brámek: 1) S.** (také Schramek) Adolf Josef, opat řádu praemonstrátského (* 1747 v Ml. Boleslavi — † 1803). Studoval u pia-ristů v Kosmonosích, filosofii u jesuitů v Praze a r. 1765 vstoupil do řádu praemonstr. na Strahově. R. 1767 složil slib řeholní a r. 1772 vysvěcen na kněžství. R. 1774 jmenován správcem knihovny strahovské, r. 1776 převzal spořádání klášterního archivu a od r. 1781 byl správcem statků klášterních. Po smrti opata M. Gruna byl zvolen opatem řádu, ale byl internován v Carcassonu a pozd. v Mont-

nec a veliká nemocnice. Mimo to historický i úřad ten zastával jen něco přes tři léta. Nicméně i v tomto krátkém čase získal si veneckých starožitností (v reálce). V průmysle liké zásluhy o zvelebení strahovského opatstvi. Sic již před tím pečoval o rozhojnění klášterních příjmův a rozmnožení knihovny, pro niž získal vlasteneckou bibliotéku z pozůstalosti Josefa Partsche. S učenci domácími i mnohými cizími byl v přátelském styku a přispíval důležitými rozpravami do spisů vlastenské hospodářské společnosti. Byl také hudebně vzdělán a v l. 1772, 73 řídil chrámovou hudbu u sv. Benedikta na Starém městě Pražském. Sám hrál dobře na housle a jeho sbírka klassických hudebnin přešla v majetek kláštera strahovského. Pohřben

byl na hřbitově v Úhonicích.

2) S. Jan, hudebník čes. (* 1814 v Praze —
† 1874 v Moskvě). Byl žákem pražské konservatoře a koncertovav po Evropě stal se kapelníkem carského divadla v Moskvě. Složil několik oper, koncertův a písní a vynikl

jako dirigent,
3) S. Jan, spis. čes. (* 21. kv. 1820 v Křtě-ticích u Vodňan — † 31. čce 1884 v Turtnu u Gačiny v Rusku). Studoval theologii a r. 1844 vysvěcen na kněžství, kaplanoval v Krumlově, Netolicích, Husinci a Jindř. Hradci, ale r. 1850 přestoupil k církvi ev. ref., tehda službami svými na jesuit. zahradu na Malé str. obmezené. Pro své přestoupení jakož i pro sňatek, jejž vláda pokládala za neplatný, zakoušel mnoho útrap, tak že se uchýlil do Pruska a byl učitelem vychováv. ústavu ve Vratislavi, pak farářem v některych obcich Prus. Slezska, naposledy v Rozumnicích, kde přes mnohé překážky pra-coval o povznesení národnosti české a byl dozorcem pěti škol. Dům jeho býval úto-čištěm četných emigrantů českých. R. 1866 odešel na Rus a přestoupil na pravoslavi. Stal se pak gymn. professorem v Petrohradě a r. 1872, obdržev řád sv. Stanislava, dědičným šlechticem. S. napsal (také pod pseudo-nymem Jaromír Březanovský a Jaro-mír Milenovský): Krátký všeobecný dějepis pro školu (Hradec Jindř., 1849); Německá mluvnice J. N. Sykory (opravené vyd., Praha, 1851); Povidky otce Jaromira (>Zahrady Budečské« č. 3, Praha, 1852); Volks-Märchen aus Böhmen (Vratisl., 1853); Der arme David aus Roesnitz (Hlubčice, 1857); Chudobky, básně (Praha, 1861); Dráteníček, povídka pro mládež (Opava, 1863); Škola francourského jazyka pro Čechy (Praha, 1863); Gramatika jazyka českého (rusky v Petrohradě, 1869); O výslovnosti francouzského jazyka (Praha, 1873). Mimo to psal rusky učebné knihy latinské a řecké. R. 1848 redigoval časopis »Ozvěna« (v Jindř. Hradci) a byl spolupracovníkem »Opavského Besedníka«.

4) S. František, rolník a poslanec čes. (* 1838 v Křtěticích u Vodňan). Studoval nižší gymnasium v J. Hradci a navštěvoval přípravku k technice v Praze. R. 1859 účastnil se polní výpravy do Italie, byl v bitvě u Melegnana raněn, upadl do franc. zajetí a pellieru. R. 1862 byv z vojny vyplacen, oddal se hospodářství. Volen po několik let starostou ve svém rodišti, členem okr. zastupitelstva, okr. výboru a později náměstkem okr. starosty ve Vodňanech. Byl členem dozorčí rady a od r. 1889 ředitelem Občanské a hospodářské záložny v Protivíně. Za-sedal v c. k. okr. školní radě v Písku a byl předsedou hospodářského spolku vodňanského. V l. 1897-1900 zastupoval v říšské radě venkovskou skupinu budějovickou jako samostatný kandidát agrární.

5) S. Vojtěch, spis. čes. (* 29. dub. 1839 v Plzni). Vystudovav něm. gymnasium ve svém ródiští, vstoupil do arcibisk. semináře v Praze, zde r. 1862 vysyěcen na kněze, načež kaplanoval ve Střebsku, v Příbrami, ve Slivici, byl farářem na Makové, v Úžicích, ve Volešci a nyní jest v Úvalech. Přispíval do »Cas. katol. duchovenstva«, »Blahovesta« a Kuldovy »Posvátné kazatelny«; o sobě vy-dal několik modlitebních knih: Palma Sionská (Praha, 1871); Chvály Mar. (t., 1878); Sv. Al-fons (t., 1882); Svatý týden (t., 1892); tři svazky kázání »O modlitě« (t., 1890, 1891 a

1894); Víra, naděje a láska (t., 1899) a j. **Brapnel** viz Shrapnel. **Breiavá** viz Kuliv. **Brek**, sochor, který při plavbě dříví strká se do prámu, aby se tento zastavil. črn.

Šrom František Alois, právník a politik čes. (* 1825 v Milenově na Moravě † 19. kv. 1899 v Brně). Studoval práva v Olomouci a r. 1852 byl povýšen na doktora práv. R. 1855 usadil se jako advokát v Uh. Hradišti, odkud r. 1879 přesídlil se do Brna a převzal po dru bar. Pražákovi advok. kan-celář. R. 1861 vyslán byl do sněmu zemského za venkovské obce uher. hradištské. V l. 1884-96 byl náměstkem zem. hejtmana na sněmě moravském a členem zemského výboru. Na radě říšské zastupoval venkovské obce uh.-hradištské v l. 1873—87, a kdvž bar. Pražák vstoupil do kabinetu Taaffova, Š. stal se vůdcem Čechů moravských. Byl předsedou kommisse pro kontrolu státního dluhu a členem říšského soudu. R. 1887 povolán do panské sněmovny. R. 1895 pro trvalou chorobu vzdal se vedení strany národní. Obdržel řád železné koruny III. tř., r. 1881 povýšen do stavu rytířského. Mimo to vyznamenán byl komturským křížem řádu Frant. Josefa a hvězdou k němu a papežským řádem sv. Rehofe. Dr. N.

Bromota Franțišek, politik čes. (*28. list. 1853 ve Vel. Penčicích u Přerova na Moravě). Vystudovav české gymnasium v Olomouci, právnická studia v Praze, působil jako kon-cipient v Olomouci a r. 1888 převzal ad-vokátní kancelář po dru Kallusovi v Hranicích na Moravě. Jako koncipient dra uvnitř a tyto objímají závi Záčka byl novinářsky činným v Černochově svorníku (vyobr. č. 4120.). »Našinci«, měl vynikající podíl v akci proti prodloužení privilegia Severní dráhy, o čemž ne otáčením tvořící plochy kolem základního napsal řadu článků do »Našince« a »Olmůtzer Zeitung«. S drem Záčkem provedl první
souváním této plochy na povrchu tohoto válce.

rých tam zasedli první zástupci maloprůmyslu. Byl také zakladatelem a s počátku jednatelem »Národní jednoty pro vých. Moravu«. Když se usadil v Hranicích, bylo jeho hlavní úlohou sceliti národní stranu Němci při volbách poraženou, což se mu podařilo. Následoval boj o dobytí města Hranic, a jenom zásluze S-tově jest přičísti, že Hranice navráceny národu českému. S. potom zvolen za starostu. Jeho přičiněním školy utrakvistické přeměněny v úplně české, založen »Školský spolek Galaš«, který se zasadil o zřízení české školy měšť ch. a div. v Hra-nicích, což se mu také podařilo a po 6letém vydržování byla země nucena převziti je ve svou správu. Za příčinou čilejší agitace pro věc národní a brzkého uvědomění lidu S. založil »Hranicko-lipnické Noviny« a později s předáky přerovskými i lipnickými »Hlasy z Podbečví«. Š. účastnil se velmi činně i veřejného života politického na Moravě. Jeho brošura Politické bludy, vydaná po punktacích moravských moravským klubem v Brně, a mnohé přispěvky v »Mor. Orlici« vzbudily sensaci. Jako řečník přiležitostný a pohotový vykonal v »Nár. jednotě pro východní Moravu«, v »Občanské jednotě« a jinde mnoho pro uvědomění lidu. Nyní věnuje své síly autonomii; je místopředsedou starostenských sborů na Moravě a pracuje o povznesení a utužení Hranic, kde za něho zbudována plynárna, epidem. nemocnice, betonový most

přes Bečvu a j. **šrot** (z něm.), tluč obilní, obilí na hrubo semleté. Srv. Mlynářství, str. 467 b. — Srotování viz Ml ynářství, str. 467 a.

Brotýři (z něm.), šlotýři, skladčí nebo ližníci (lihaři od »lihy«) nazývali se v starší češtině dělníci, kteří slady a dříví k varům vozili, pívo a víno rozváželi a skládali, sudy váleli a do sklepů spouštěli (šrotovali) atd.

Broub jest strojová čásť, jež se zhotovuje z kovů, dřeva, skla, rohu atd. Každý š. skládá se ze svorníku s (vlastního š-u čili vřetene), z matky m a z hlavy h (vyobr.

č. 4120.); mívá různá pojmenování podle účelu, a to: S. upevňovací nebo spo-jovací, ke spojování dvou neb více částí, š. stavěcí k přidržování částí v určité poloze, š. rozpěrací k držení strojových částí v určité vzdálenosti, š. pohybovací k přenášení pohybu i sil. Svorník s jest válec plný,

opatřený šroubovými závity na povrchu; v matce m pak nalézají se příslušné závity matičné, t. j. drážky závitové uvnitř a tyto objímají závity

Č. 4120. Šroub.

Šroubový závit povstavolby do obchodní komory olomoucké, o kte- Rohy tvořící plochy vytvoří při tom šroubo-

vice (S vyobr. č. 4121.) stejné výšky, jež dávají, odvinou-li se v rovinu, přímky nakloněné v úhlu α (úhel stoupání závitu). Výška jednoho ovinutí h kolem válce jest výška závitu a šířka tvořící plochy ve směru polo-měru jest hloubka závitu. Tvořící plocha může míti různý tvar a podle toho rozeznávají se: závity trojůhelníkové č. ostré,

٠.

Z.

c

t

1

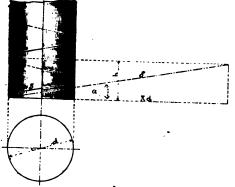
g :

<u>-</u>

C

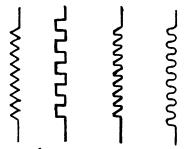
'n

۲.

C. 4121. Sroubovice.

závity čtvercové č. ploché, závity trapezové a okrouhlé (vyobr. č. 4122.). Spojovací š-y mívají pravidlem závity ostré,

Č. 4122. Různé tvary závitů.

pohybovací š-y pak závity čtvercové neb

Stoupá-li závit š-u od levé strany k pravé, jest to závit pravý, a naopak závit levý, jehož se užívá zřídka.

Otáčí-li se a postupuje-li na jednom válci buď jen jedna, nebo současně 2, 3 neb i více | stejných tvořících ploch, povstane tak š. se závitem buď jednoduchým nebo dvoj-, troj-i vicechodým. Tvar tvořících ploch a stou-pání závitu u š-u i v matce k němu náležející musí býti úplně stejné, poněvadž matka nemohla by jinak na svorník se našroubovati. Otáčí-li se š-em neb matkou, postupuje buď s. v pevné matce nebo naopak matka na pevném s-č. V tomto případě matka musí býti buď 4-, 6- neb 8hraná, nebo musí býti opatřena na obvodě křídly, ryhami neb otvory, aby bylo lze ji uchopiti a otáčeti buď rukou, klíčem nebo kolíkem.

tabulky, udávající pro každý průměr š-u stoupání závitu a jeho hloubku, počet závitů na 1 angl. palec atd. Stalo se to za tim účelem, aby š-y byly vyráběny jen v určitých rozměrech a tyto aby byly ve všech zemích stejné. Nejznámější jsou soustavy Whit-worthova (v Anglii, Švýcarsku, Rakousku a Německu) a Sellersova (v Americe), jež udávají všechny rozměry š-ů v angl. palcich,

a pak soustava metrická (vyobr. č. 4123.), která však doznala rozšíření posud pouze v Německu a ve Francii. U Whitworthovy soustavy jest tvořící plochou rovno-ramený trojuhelník s uhlem vrcholovým α=55. Spičky jsou o ½ výšky trojúhelníku zříznuty a zakulaceny. U Sellersovy soustavy trojuhelník má úhel $\alpha = 60^{\circ}$ a špičky rovně zříznuté o 1/8 výšky trojúhelníku. U metrické soustavy jest thel α = 53° 8' a špičky jsou též rovně zříznuty (vyobr. č. 4123.).

Závit hustší, o hloubce i stoupání menším, než jaké jsou udány pro určitý průměr š-u v tabulkách

Metrická šroubová.

dříve vytčených, nazývá se závit jemný n. plynový. Tohoto užívá se hlavně při rourách pro plyn, vodu i páru, a vůbec u všech strojových částí, které nemají vyříznutím zá-

vitu přiliš se seslabiti. Výroba š-ů z kovů. Š-y z kovů lze pořídití litím, kováním v zápustkách, pájením, pilováním neb vysekáváním závitů, dále vytlačováním (zvláště při výrobě plechového náčiní), řezáním nebo válcováním. Řezání

š-ův a matek děje se ručně nebo na zvláštních šroubořezech anebo na soustruzích. K ručnímu řezání závitů v matkách nebo y otvorech, do nichž š. má se zavrtati, užívá se ocelových závitníků (vyobrazení č. 4124.), a to buď závitníku úplného, jde-li o otvor celou výškou matky, neb několika závitníků krátkých (sazba) po sobě, jde-li o přesnější práci a je-li matka na jednom konci uzavřena. Závitníky jsou slabě konické a po celé délce opatřeny závitem, který jest na ob-

Č. 4124. Závitníhy.

vodě přerušen několika podélnými drážkami, aby se nabylo ostří; na jednom konci mají závitníky čtverhran, na který se nasazuje při práci vratidlo (vyobr. č. 4125.). K ručnímu řezání šroubových vřeten slouží

závitnice, jež se rozlišují podle tvaru a Pro š-y s ostrým závitem byly sestaveny velikosti na 1. závitnice ploché (vyobr. závity různého stoupání. Přidrží-li se drát postupuje pak tato sama po předmětě, po-něvadž závity nově vyříznuté šrou-

C. 4125. Vratidlo.

Č. 4126. Závitnice plochá,

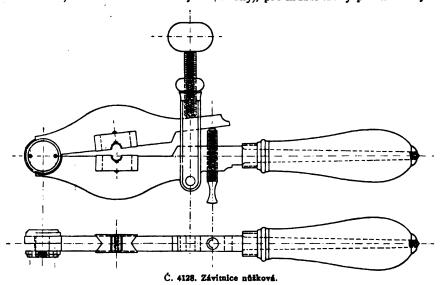

č. 4126.) k řezání slabých š-ů (na drátech) čtyřhraným otvorem, do něhož se vkládají až do průměru ½ angl. palce; jest to ocelová deska se 2 řadami otvorův, opatřených sahují několik závitův; otáčí-li se závitnicí,

bují se do závitů v čelistech. 5. K řezání jemných (plynových) závitů na rourách užívá se velikých zá v itnic

amerických, opatřených 4 noži s částečným závitem, jež jsou zasazeny do kruhového pouzdra opatřeného 2 dlouhými rukojetmi. Vzdálenost všech nožův od středu jest stejná a může se měniti otáčením víka, které jest za tím účelem opatřeno excentric-kými drážkami. 6. K řezání š-ů ze dřeva užívá se závitnice (vyobr. č. 4131.), do které jsou vloženy dvě čelisti podoby háku, které při otáčení závitnice řežou závit na vloženém předmětě.

K výrobě š-ů na soustruhu užívá se delších nožů (vyobr. č. 4132. a, b), které jsou po jednom konci opatřeny zuby, profilovanými do některého otvoru a otáčí-li se závitnicí, podle tvaru závitu. Pro jemnější závity užívá feže tato na něm závit. 2. Závitnice přímá se nožů s několika zuby (patronové souvyobr. č. 4127.) slouží k řezání silnějších struhy), pro hrubší závity pak nožů s jedním

š-ův a obsahuje obyčejně 7 čelistí, jimiž zubem; tyto přitlačují se při práci k předlze řezati 6 různých závitů. 3. Závitnice mětu, který se otáčí, a zároveň podél něho nůžková (vyobraz. č. 4128.) skládá se ze se posouvají. Tím vytvoří se na obvodě

2 ramen, které jsou spojeny kloubem a jež lze sevříti třmenem a stavěcím š-em; do ramen jsou vlo-ženy 2 ocelové čelisti se závitem, jež po sevření předmětu řežou na tomto závit. 4. Pro š-y větších průměrů užívá se závitnice šik-

mé (vyobr. č. 4129.) se 2 čelistmi nebo závitnice přímé se 3 če- předmětu závit. Posouvání nože děje se buď

Č. 4129. Závitnice šikmá.

listmi (vyobrazení č. 4130.); tyto skládají se ručně nebo samočinně strojem samotným. z rámu se 2 rukojetmi, opatřeného uvnitř K hromadné výrobě stejných š-û slouží

zvláštní stroje šroubořezné aneb soustruhy užívá se k přenášení práce neb točivého po-AKš. revolverové.

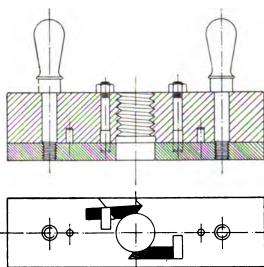
S. bez konce viz Archimédův s. a Šroubová kola.

S. differencialný jest s. opatřený dvěma závity různého stoupání vedle sebe.

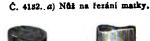
hybu s jednoho hřídele na druhý v takových případech, kdy osy obou hřídelů jsou mimoběžné. Tyto mimoběžné osy (průmět) mohou spolu svírati buď úhel 90° (š. k. pravoúhlá) neb úhel menší než 90° (š. k. kosoúhlá). Zuby š-vých kol jsou částky šroubových za-vitů, omezených v bocích plochami šroubo-

Č. 4130. Závitnice přímá pro větší šrouby.

Č. 4131. Závitnice na řezání šroubů dřevěných.

Č. 4132. b) Nůž na řezání šroubů.

Slouží k vykonávání pohybů libovolně ma-

S. lodní viz Propeller.
S. mikrometrický jest s. s jemným závitem a s dělením na hlavě, jež dovoluje, aby i nepatrné posunutí matky šroubové, vyvolané otočením š-u, mohlo býti přesně měřeno. V jemné mechanice užívá se š-u mikr. k přesnému měření tlouštěk předmětův a rozměrů dutin. Takové měřící nástroje (vyobr. č. 4133.) jsou opatřeny pevným bod-cem, který se přiloží k jedné ploše měřeného předmětu, a pak pohyblivým bodcem, který se přitlačí mikrom. š-em ke druhé ploše protilehlé. Na dělicím kruhu lze pak přímo odečísti rozměr předmětu s přesností až 0.001 mm.

S. nekonečný viz Šroubová kola. trojnásobném), že kolo má č. 1433. Šroub sroubel, lichohrozen jednosměrný jen 1, 2, po případě 3 zuby mikrometrický. (lat. bostryx), bot., viz Květenství, str. 470 a. a zove se proto prostě šroubení v hasičství viz Spojka, 885 b. šroubem. Při záběru šroubu se š-vým kolem

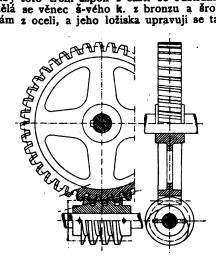
nebo plochami kuželovými. Tento tvar zubů jest příčinou, že mezi zabírajícími zuby dvou kol povstává veliké tření a mimo to i postranni tlak, který způsobuje ještě tření mezi jedním čepem hřídele a jeho ložiskem

Zvláštní případ pravoúhlých š-vých kol jsou nekonečný šroub a š-vé kolo (vyobr. č. 4134.). Ne-konečný šroub jest š-vé kolo, jehož suby jsou vlastně šroubové závity o stoupání tak malém (jednoduchém až

Broubová kola jsou kruhové kotouče, povstává veliké tření jak mezi zuby obou pra-jež jsou opatřeny na obvodě zuby a kterých cujících částí, tak i mezi hřídelem a ložiskem,

že effekt nekonečného šroubu činívá jen 31%. Aby toto tření aspoň z části se odstranilo, dělá se věnec š-vého k. z bronzu a šroub sám z oceli, a jeho ložiska upravují se tak,

Č. 4134. Šroubové kolo.

aby šroub był stále ponořen v oleji; mimo to opatřuje se tlačené ložisko ocelovými vložkami s kuličkami. V novější době užívá se též šroubů s velikým stoupáním t. j. šroubů s několikanásobným závitem, které vykazují

effekt až 87%. **Šroubová křivka** (helix) jest křivka prostorová, již vytvoří bod, otáči-li se okolo osy O a pohybuje-li se současně ve směru osy O. Při tom i vzdálenost r bodu od osy může podle určitého zákona se měniti. Je-li vzdálenost r konstantní a jsou-li oba pohyby, jichž výslednicí jest š. k., rovnoměrné, vytvoří se šroubovice obecná. Tato křivka leží na rotační ploše válcové, jejíž osa jest O, a promění se v přímku, rozvine-li se plocha válcová v rovinu. Šroubovice seče veškeré površky plochy válcové v témž úhlu α, pročež i tečny šroubovice jsou od směru osy O o týž úhel α odchýleny. S k. obecná jest na povrchu válce křivkou mezi dvěma body nejkratší (geodaetickou). Čásť křivky vytvořená jednou otočkou bodu okolo osy slove závit šroubovice, a přímá vzdálenost krajních bodů jeho výška závitu = v. Jest pak

$$\cot \alpha = \frac{\nu}{2 \pi r}.$$

Sroubovice promítá se na rovinu $\perp 0$ pravoúhelně do kružnice, šikmo do cykloidy, na rovinu ||O kolmo do sinusoidy. Š. k. obecná vyniká mezi křivkami prostorovými touž význačnou vlastností, jako kružnice v rovině: ve všech svých bodech má křivost stejnou. Jmk.

Broubová plocha (helikoida) vytvoří se přímkou pohybující se po křivce šrou-bové. Nejdůležitější z těchto ploch jsou: a) Rozvinutelná š. p., již vyplňují veškeré est rotační plocha kuželová, neboť veškeré varem a pilou drží Karel sv. p. Sobek-Skal

šroubu a práce tím ztracená bývá tak veliká, tečné roviny rozvinutelné š-vé p-chy jsou od osy šroubovice O odchýleny o stejný uhel. Každá rovina $\perp O$ seče tuto plochu v evolventě kružnice. b) Sborcené š-vé p chy, jež vytvoří hybná přímka A protina-jící stále šroubovici a osu její O. Podle toho, zda přímka A seče osu O v úhlu pravém či v konstantním úhlu ostrém, slove sborcená š. p. pravouhlá nebo kosouhlá. Jsou to plochy, které se vyskytují na závitech obecného šroubu (v. t.) tupého neb ostrého.

groubovice viz Šroubová křivka.

Srucha, bot., viz Portulaca. **Srûtek** Josef Antonín, nábož spis. čes.
(* 2. září 1822 v Náchodě — † 21. čna 1901
v Kr. Hradci). Vystudovav gymn. v Broumově, filosofii v Praze a theologii v Kr. Hradci povolán (1846) za vikaristu ke kathedrálnímu chrámu Páně sv. Ducha t., kde postupoval v růz. hodnostech, až konečně r. 1890 stal se infulovaným kanovníkem arcijahnem. Vyučoval zdarma též v l. 1851—54 na gymnasiu a učitelském ústavě češtině. R. 1848—49 redigoval časopisy »Polabský Slovan« a v l. 1852 až 1861 »Školnik«. Mimo to vydal od r. 1847 celou řadu spisů větším dílem náboženských a paedagogických, většinou přeložených. Ze spisů jeho sluší uvésti: Náměstky »se (sebe)« a »svůj« (Praha, 1850) a Statistisch topografi-sches Handbuch der Königingrätzer Diözese (Hradec Kr., 1857, 2. vyd. 1872). Trvalou památku si získal založením Dědictví Maličkých (v. t.).

Srūtka, plat od nakládání a skládání zboží, hlavně sudů s vínem a pivem. Viz Šrotýři. — S. ve voj. nepatrná potyčka

menších oddělení vojska.

Stab (rus. stab, fr. état-major, it. stato maggiore, angl. staff, nem. Stab), ve vojenství sluje soubor činitelů pro obstarání správy, vedení, slovem velitelství taktické jednotky od armádního sboru dolů až včetně do praporu, dvousetniny, dvoubatterie (di-vise), pak pevnosti, bud včetně toho kterého velitele, nebo i bez tohoto; jsou to osoby vyňaté ze svazu zástupů a stojící bezprostředně pod velitelem, jehož rozkazy prostředkují podřízeným oddilům, tedy důstojníci generálního štábu, pobočníci, ordonnančnici, duchovní, auditoři, lékaři atd. Výrazu š. někdy nesprávně užíváno i pro velitelství armády, které správně sluje hlavní stan armády, kam náležejí ještě náčelníci zdravotnictvi, intendanti a pod., a pro velitelství setniny, škadrony, batterie, které správně se nazývá pouze velitelstvím. Š. generální viz Generální š. Š. pevnostní viz Pevnostní š. Š. lodní u námořnictva obsahuje všecky osoby hodnosti důstojnické na válečné lodi.

Stablovice, Stablovice (Stablowitz), far. ves ve Slezsku, hejtm. a okr. Opava; 103 d., 580 obyv. č. (1900), kostel sv. Vavřince, šk., pš., telegraf, 2 mlýny, lihovar. Alod. statek tečny šroubovice obecné. Řídíci její plochou (860 33 ha půdy) se zámkem, dvorem, lihoz Kornic. S. náležely, jak se zdá, v XV. stol. pulárním projekty četných paláců v Petro-

stojí v hodnosti mezi naddůstojníky (viz Důstojník), setníky a mezi generály a slují major, podplukovník a plukovník, u námořnictva mezi řadolodními poručíky a důstojníky vlajkovými (admirály) a jsou to kapitánové korvety, k. fregaty a k. řadolodní.

Stace viz Stanice. itafeta viz Estafette. Itahlavoe viz Štáhlavice.

Stáhlavice, Štahlavce, ves v Cechách, hejtm. Plzeň, okr. Blovice, fara a pš. Štahlavy; 58 d., 412 obyv. č. (1900), 2tř. šk., cihelna, popl. dvůr »Hájek« a ½ hod. na vých.

zříceniny hradu »Lopaty«.

Stahlavy, far. ves v Čechách nad ř. Úslavou a při stanici želez. dr. Cheb-Protivín, v hejtm. a okr. rokycanském; 136 d., 1170 obyv. č., 13 n. (1900), kostel sv. Vojtěcha, pův. zámecká kaple, r. 1638 od Jiřího Petra Kokořovce z Kokořova založená, v nynější podobě z r. 1762, 4tř. šk., pš., spoř. a zálož. spolek, par. a obyč. mlýn a nedaleko residenční zámek Kozel s kaplí, parkem a před-historickými sbírkami. Svěř. panství Š. a Ne-bilov (2824:58 ha půdy) se zámkem, dvorem, pivovarem, lihovarem a cihelnou drží Arnošt Frant. říš. hr. Valdštein. Š. náležely r. 1239 kapli sv. Vavřince v Plzni, s níž příkoupeny ke klášteru chotěšovskému. Král Václav II. připojil Š. k Nové Plzni. R. 1318 seděl na Š. vech Beneda a pak předkové Vejpovských ze Štahlav. R. 1379 připomíná se tu 10 statků, z nichž jeden příslušel ke hradu Lopatě a jeden ke Strašicům. V XV. stol. drželi Š. Doupovci z Doupova, od r. 1539 Jiří Kokořovec z Kokořova, od jehož potomků koupil je (1705) Adam Jindřich ze Steinau, potom se-děli zde Černínové z Chuděnic, kteří poslední vůlí z r. 1816 odkázali je do rodu pánů z Vald-

Šťáhle, Stáhle, chybně Štola: **1) Š**. Malá(*Kleinstohl*), ves na Moravě, hejtm. a okr. Rymařov, fara Dolní Moravice, pš. Velká Štáhle; 28 d., 157 obyv. n. (1900), kaple, 1tř. šk. a mlýn. — 2) Š. Velká (Grossstohl), ves t.; 91 d., 669 obyv. n. (1900), fil. kostél Nejsvět. Trojice, 2tř. šk., pš., telegraf, želez. stanice při tr. Rymařov-Vojnovice.

Stajryš, tanec, viz Baborák.
Stakeljberg viz von Stackelberg.
Stakenšnějděr (Stackenschneider)
Andrej Ivanovič, architekt rus. (* 22. ún. 1802 — † 8. srp. 1865 v Moskvě), byl syn koželuha, povolaného Pavlem I. z Německa, a vzdělal se v petrohr. akademii, načež sloužil v kommissi pro stavbu kathedrály sv. Izáka. Již tehdy vynikl návrhem na výzdobu petropavlovské kathedrály při pohřbu Alexandra I. R. 1831 vystavěl panský dům hr. A. Ch. Benkendorfa v okolí Revelu a ten doporučil jej Mikuláši I., načež Š. rychle stal se po-

z Kornic. Š. náležely, jak se zua, v Arvistori Štablovským z Kovalovic. Roku 1760 koupil hradě a blízkém okoli, tak ze zany jmopované. Š. Maximilián sv. p. Sobek z Kornic, jehož prof. akademie a hlavním architektem departamentu údělů. V l. 1837—38 navštívil Italii, Francii a Anglii. Nejlepší z jeho staveb jest *Marijinský palác* v Petrohradě (nynější, budova státní rady). Zejména Peterhof a okolí jsou bohaty jeho stavbami, jež vesměs vynikají rozmanitostí slohu, nedodržovaného přesně, ale přizpůsobeného požadavkům re-

praesentační nádhery.

Staketa (z it. steccato) był ostre zakončený kůl dubový, jakých užívalo se zejména ve 30leté válce. S-ty, jinak palissády, tvo-řily první obranu města, nalézající se před každou branou. S-ty byly vysoké jako muž a byly hustě vedle sebe do země zaráženy, aby nepřítel skrze ně protáhnouti se nemohl, Za š-mi zřízeny jako druhá ochrana sruby a za těmito šraňky s těžkými železnými řetězy. Po těchto přišlo se teprve k prvé bráně městské, jejíž vrata pobita byla silnými hřeby s velkými hlavicemi a jejiž postranni dvířka byla v nebezpečí zazděna. Za prvou branou nalézal se padací most, vedouci přes přikop, a za ním druhá brána.

Stampach (Steinbach), ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Falknov, fara Lobsy; 63 d., 362 obyv. n. (1900), 1tř. šk., zámeček a mlýn. R. 1238 připomíná se Kunrát ze Štampachu a ve XIV. stol. předkové Štampachův ze Stampachu. R. 1750 koupili zboží štampašské hrabata Nosticové a připojili je k Falk-

novu.

Štampach ze Štampachu, přijmení starožitné rodiny rytiřské, prvotně německé, pak české, která byla stejného původu a erbu s Planknáry z Kynšperka, Glob-nary z Globenu (erb: červený štít a na něm stříbrná krokev třemi růžemi posázená, totéž znamení jako klenot mezi dvěma rohy). Prvotní sídla Štampach (Steinbach), Globen, Kager a Kynšperk v býv. Loketsku. Před-kové jejich Volfart S., Jindřich a Albert Planknar z Kynšperka učinili r. 1364 smlouvu s obci Loketskou o pastvy. Volfart připomíná se do r. 1385 jako patron kostela v Sonfichtu. Andres mladší (syn Ondřeje staršího) obdržel r. 1399 manství v Schossenreuthu a držel r. 1405 hrad Hertenberk, kterýž r. 1407 prodal, tak i pustil r. 1409 ono manství. R. 1412 najal se ke službám Janovi purkrabí norimberskému. Král Sigmund potvrdil mu r. 1426 zástavu Kynšperka. Žil ještě r. 1444. Podle starého vývodu nazývali se bratří jeho Jan a Kunrát. Synům Volfgangovi, Janovi (st.), Krištofovi, Kašparovi a Janovi (ml.) potvrzen r. 1457 hrad Kynšperk od krále Ladislava a král Jiří prvním dvěma r. 1460 zápisné summy připsal a Janovi zapsal plat na kl. chotěšovském, Kašpar byl ještě r. 1479 v držení Kynšperka. Syn jeho Jiljí držel r. 1499 Otnovice a daroval r. 1511 ves Fischern na záduší obci Karlovarské. Zemřel r. 1511 neb 1512 (manž. 1. Voršila z Raitenpachu, 2. Dorota). Synové jeho Linhart, Mikuláš, Jiří, Jeronym, ložili několik pošlostí, skrze něž rodina ta četností svou vynikala nade všechny rodiny

ostatní po celé XVI. století.

A. Linhart zemřel r. 1522 a pochován v Kadani (manž. Markéta Hofmanka ze Mnichova † 1532). Synové jeho byli 1. Volf koupil r. 1528 Libouš, r. 1531 Vahaneč, r. 1542 ves Bavorov. Z manž. Elišky z Doupova († 1597) měl syny Jana, Viléma, Linharta ml., Vavřínce, Erharta a Matiaše, z nichž větší čásť v mládí pomřela. Linhart ujav Libouš koupil r. 1571 Kotenice, držel také Ahnikov, najal si r. 1574 Kralupy, koupil Henkelshof, držel r. 1577-79 tež Měděnec, koupil r. 1578 Boleboř, byl r. 1581 vrchním hejtmanem na Hasišteině, koupil t. r. Račice a Naši, r. 1591 hrad Egrberk, r. 1596 Felixpurk, r. 1602 Děkov a Byčice, r. 1606 Hasištein a Březno, r. 1608 zboží bystřické. Ze-mřel r. 1608. Z dvojího manželství s 1. Zofii Smohářkou z Rochova, 2. Kateřinou z Šertvic ovd. Šmohářovou měl drahně dětí, z nichž některé v mládí zemřely. Přečkali jej synové Jan Rejchart, Linhart, Matiáš a Jan Jindřich, kteří r. 1609 o statky otcovské se podělili. Jan Rejchart dostal za díl Poláky a Libouš a držel do smrti († ca 1618) statky Kornhauz a Maštov. Syn jeho byl Zdeslav, který prodal r. 1628 Poláky, r. 1630 Razice a žil ještě r. 1645 v Annaberce. Linhart dostal r. 1609 za díl Ahnikov a Hasištein, sloužil r. 1618-20 ve vojště stavovském, dal se potřebovati za inšpektora žateckého kraje a osazoval hranice proti Sasům. Proto propadl svoje statky, vystěhoval se jako žebrák, byl u Švédův generál-kvartyrmistrem a padl r. 1634 u Nordlink (manž. Eva Sekerkovna ze Sedčic). Syn jeho Jindřich Bedřich sloužil Švédům a zastřelen r. 1642 v Lünebursku. Matiáš mladší dostal r. 1609 za díl Felixpurk a Egrberk, které r. 1622 propadl. Potomkův, jak se zdá, neměl. Jan Jindřich dostal za díl Byčice, Boleboř a Březno, a když bratr jeho Jan Rejchart zemřel, zdědil také Kornhauz a Maštov, statky napadní. Poněvadž direktorům hrdlem i statkem pomáhati se zakazoval a falckrabího na svém zámku hostil, propadl r. 1622 své statky a i čásť, jež mu měla býti se Sasy do země přijel. O ty peníze ucházeli se Sasy do země přijel. O ty peníze ucházeli se r. 1656 synové jeho Jan Rudolf a Lin-hart Zdislav (onen ještě r. 1677 — máti jejich Barbora Fictumova z Nového Sumburka). Matiáš, bratr Linhartův a syn Volfův, v mládí býval ve Vlaších, Francii i jiných zemích (Viz Paprockého o st. ryt. 167 až 168), r. 1566 poslán vojensky do Uher, pak sloužil císařskému domu doma i v Říši. Opustiv tu službu byl r. 1581 hejtmanem na ovd. Hruškovou ok. r. 1584 statky Srbeč a Hřivčice, kupoval tehda blizké vesnice, r. 1586 Marjáně Kfeliřce ze Zakšova.

Kornhauz. Po smrti Evině († j. 1591) pojal
Barboru Hasišteinskou z Lobkovic, koupil
Brykcí a Václava (tento záhy zemřel). r. 1596 Kalivody, r. 1597 Přerubenice a r. 1613 Onen koupil r. 1535 Oploty a v tu dobu Maštov. Býval hejtmanem slanského kraje, i Kněžice. Zemřel 17. dub. 1564 (manž. 1.

Volf, Šebestián a Asman (Erazim) za- též byl kr. radou a potřebáván v l. 1601—14 k rozličným kommissím stavovským. Byl muž vzdělaný a pilně sbíral paměti o své rodině, jež ponechal Paprockému k volnému užití; tento z toho sepsal obšírný vývod, ovšem po svém způsobu. Posledním pořízením zřidil z Kornhauzu a statků připojených a Maštova nápadní statky, pro nejstaršího z potomstva Linhartova a pak nejstaršího ze strýců. Přes to statky ty r. 1622 zabrány. Zemřel r. 1615: 2. Jindřich, druhý syn Lin-hartův, koupil Truzenice. Zemřel před r. 1572 zůstaviv syny Lipolta († záhy), Jiřího a Jáchyma (zavražděn). Jiří ujal ok. r. 1572 Truzenice a prodav je vypravil se vojensky do Nizozemska, kde r. 1579 zahynul. Z dvojího manželství neměl potomstva. 3. Jiljí, třetí syn Linhartův, zajat v Uhřích od Turkův a jsa vězněn, pojal Turkyni. Navrátiv se, oženil se s Annou Helenou z Kernentu († 1540) se s Annou nelenou z Kernentu († 1540) a umřel bez potomstva. 4. Ludvík, bratr jeho, měl prý Truzenice a měl z Doroty z Doupova syny Adama († 1597 v Nizozemsku), Abrahama a Jindřicha, kteří zahynuli v Uhrách, a Julia, který umřel v Čechách. B. Mikuláš měl v nájmu Okořín, pak držel Luky. Z dvojího manželství (s 1. Veronikou Hardekárovou z Mostova 2 Frankanicu.

nikou Hardekárovou z Mostova, 2. Frankengrynerovou) měl dcery a syny Krištofa a Volfa. Onen ujal ok. r. 1523 Luky, byl hejtmanem na Lokti (ok. r. 1547), koupil r. 1553 Stroupeč a zemřel 28. čna 1568 (manž. 1. Anna Frankengrynerova † 1555, 2. Sabina Kfeliřka ze Zakšova od r. 1557). Synové jeho byli Mikuláš, Ludvík († neženat), Sebestián a Volf Adam. Mikuláš byl asi od r. 1570 ženat s Markétou Unruherovou z Hoř. Chodova, dostal r. 1579 při dělení Luky a zemřel r. 1584 odkázav manželce Luky a ostatek synům Šebestiánovým. Šebestián dostal od otce za díl Sonlind (1562), který koupil od Václava S-a, a žil ještě r. 1576. Volf Adam, r. 1577 nezletilý, dostal r. 1579 za díl Stroupeč a dvě vsi u Luk, to vše pak prodal a žil ještě ok. r. 1600 (manž. Rosina Franken-grynerova). Sebestiánovi synové (z Mandalény Hofmanky ze Mnichova) byli Abraham († neženat), Krištof a Adam. Ti zdědili Sonlind a Luky, jež r. 1588 prodali. Krištof seděl pak na Hořenicích a zůstavil z manž. Kateřiny z Ichtryc syny Šebestiána, Abrahama, Mikuláše († 1617) a Kašpara, kteří žili r. 1617 statku již nemajíce. Adam (1583, † j. 1617) držel s manž. Annou ze Vřesovic nějaký čas Buškovice. R. 1608 seděl na Třtici maje tři dcery. (Syn zemřel již před r. 1600.) Volf, syn Mikulášův a bratr Krištofův, zemřel r. 1553 a pohřben v Čachovicích. Synové jeho byli Adam, Jáchym (oba padli r. 1554 v boji), Mikuláš (zabit r. 1554 od služebníka) Líčkově a vyženil s manž. Evou z Rejchu a Bernart. Tento zemřel r. 1564 odkázav statek Vrbičku po otci zděděný manž. své

i Bilenice. Při dělení (ca 1579) vzal Oploty a zemřel po r. 1603 zůstaviv z manž. Markéty z Lunović dceru. Brykci dostal za díl Kněžice, koupil r. 1608 Minice a žil r. 1615. Z manž. Heleny Pernklobovny ze Šenraitu měl několik synův a dcer. Syn Václav zavražděn r. 1609 v Kralupech. Otce přečkali Adam Gothart a Vilém. Onen dostal (ca. 1618) za dil Oploty a Neprobylice, tento Kněžice.

Oba propadli r. 1623 své statky.

D. Jeronym zplodil syny Jana a Václava, kteří bez muž. dědicův se světa sešli. — E. Volf koupil r. 1521 statek Tureč a z manž. N. Mašťovské z Kolovrat dědicův neměl. — F. Šebestián zplodil z manž. N. Frankengrynerové syny Erharta, Jiljiho (tento měl syna Krištofa, jenž zemřel bezdětek), Jana a Šebestiána (zemřel bezdětek). a) Erhart býval hejtmanem na Křivoklátě a potom výběrčím posudného v Rakovnicku. R. 1542 koupil Děkov a r. 1563 Železnou; kromě toho měl Vrbici († 6. čce 1571, manž. Bar-bora z Viršperka). Přečkali jej dva synové. Mladší Adam dostal za díl Děkov a zemřel před r. 1590 zůstaviv z manž. Benigny z Hrobčice jedinou dceru Marii, která se vdala za Václava Sluzského z Chlumu a Děkov r. 1602 prodala strýci Linhartovi. Starší syn Volf byl v mládí v Uhrách vojensky a říkalo se mu pro styky jeho s Turky Žoldán. Dostal r. 1573 za díl Železnou, kterou si vyměnil r. 1580 za Všebořice, vyženil (před r. 1571) s Markétou z Lungvic Velký Chuderov a kupoval pak vesnice od krupeckého panství (1580—87). Zemřel před r. 1610 oženiv se r. 1608 s Annou Marii ze Sahlhausu. Kromě dcer přečkal jej syn Jan Albrecht, jenž prodal r. 1613 Habartice a r. 1616 zemřel (manž. N. Kekulovna ze Stradonic). Statky Všebořice a Chuderov dostaly se dceři Esteře (vd. napřed Kelblové, pak Rešové), která je r. 1628 prodala. — b) Jan, třetí syn Šebestiánův, držel napřed Brlozec a od r. 1545 Hokov a měl syna Adama, jenž držel Hokov (1574) a jej r. 1597 vyměnil za Krty († j. 1600, manž. dcera Brykcího). Synové jeho byli Václav mladší, Jindřich a Jaroslav Volf, kteří měli Krty a Strojetice. Václav dostal při dělení polovici Strojetic a zemřel ok. no-vého roku 1621 v Mostě. Z manž. Polyxeny Malesické z Poutnova, dědičky Malesic, zůstavil syny Jana Adama, Jaroslava On-dřeje a 4 dcery. Statky jeho r. 1630 za-brány. Jindřich měl za dil Krty, jež r. 1623 propadl. Jaroslav měl polovici Strojetic, která r. 1628 zabrána, když pro víru odešel ze země.

G. Asman koupil r. 1521 Kostrčany a žil ještě r. 1542. Synové jeho byli Jan, Jindřich, Hruškovnou z Března († j. 1565). R. 1563 Bořity z Martinic jen tím, že prodány mandělil se s bratřími o statek otcovský. Starší želce, která byla z mládí katoličkou a po

Mandaléna Lažanská z Bukové, 2. Estera syn Jindřich žil ještě r. 1565 a prý se také z Berbistorfu). Synové jeho byli Adam a oženil, ale, jak se zdá, brzo zemřel. Krišto f Brykci (třetí brzo zemřel). Adam koupil r. 1565 díl Neprobylic a v l. 1572—73 držel své Marušce vdané Finkové. Potom kdesi zapadl, že o něm nebylo nic známo. 2. Jindřich sloužil v mládí arcikn. Ferdinan-dovi, u něhož byl napřed kraječem, pak číšníkem a naposled hejtmanem nad drabanty. Později byl nejv. berníkem. První manž. měl Evu z Údrče, která měla od r. 1550 Hostivice. S druhou manž. N. Zejdlicovnou ze Šenfeldu měl děti, avšak přečkala jej jediná dcera Lidmila, která se vdala za Volfa z Vřesovic a zdědivši Hostivice r. 1591 pro-dala statek svůj v Rozlezlých Třebčicích. 3. Krištof, třetí bratr, byl předkem všech Š-ův, kteří do XIX. stol. žili. 4. Adam, r. 1563 nezletilý, naposled starší († j. 1610), držel Sviňčice. Z manž. Salomény Strojetické zůstavil syny Asmana ml. († j. 1620), Václava ml. († j. 1620), Krištofa Jindřicha, Davida a Jana Adama, kteří r. 1610 Svinčice prodali. 5. David, r. 1563 nezletilý, byl r. 1594 v Uhrách a měl manž. Anastasii Strojetickou. Syn jeho Bedřich žil ok. r. 1600. – H. Kromě potomstva Jiljiho žili ještě jiní v Loketsku, jako Jiří r. 1505 na Kirchenbirku, kterýž držel r. 1517—53 Englhart, Jeronym 1517—31 na Sonlindu, Filip r. 1584 na Ebmetu. Filipův potomek byl Englhart, jenž prodal r. 1628 Ebmet a Vranov a vystěhoval se do Sas. Bratři Englhart Vilém a Bedřich drželi statky Sonlind a Kirchenbirk, avšak vystěhovali se r. 1628 ze země a sloužili nepříteli. Bedřich měl syna Jana Šebestiána, jenž byl též u nepřítele. — ad G3. Krištof, třetí syn Asmanův, měl po otci Kostrčany, jež r. 1571 prodal, aby koupil Valeč. R. 1578 koupil Vrbičku a potom i Jeřeň. Byl r. 1557 na výpravě v Uhrách a zemřel r. 1585 (manž. Mandaléna Úlická z Plešnic na Vidhosticích). Synové jeho, kteří jej pře-čkali, byli: 1. Jindřich koupil s bratřími r. 1589 Nepomyšl, držel r. 1591 na krátko Krásný Dvůr, koupil r. 1595 Zlovědice a Vysoké Třebčice a obdržel za díl Nepomyšl (ok. 1597). Zemřel r. 1613 zůstaviv vdovu Sabinu ze Sahlhausu (zase vd. Zechovou). Synové jeho byli Krištof Abraham a Volf. Ač jen onen r. 1623 odsouzen, přece statky jejich Nepomyšl, Zlovědice a Holetice za-brány a prodány. Volí domáhal se zaplacení své polovice, avšak teprve r. 1650 mu penize na přímluvu kurfiršta saského pojištěny. 2. Jiří žil r. 1585, avšak r. 1689 již se nepřipomíná. 3. Václav (* 1567) ženil se r. 1591 s Barborou Malesickou z Poutnova, obdržel ok. r. 1597 za díl statek Valeč, k němuž přikoupil r. 1603 Skytaly, r. 1605 Lochotin, r. 1614 Mlýnce a r. 1618 Bukov. Také držel Jeřeň. Býval (ok. 1616) hejtmanem kraje žateckého. Poněvadž se dal po r. 1618 potřebovati v rozličných kommissích stavovských, Krištof, Adam a David Jiljí. 1. Jan držel byl uvězněn a odsouzen všeho jmění. Statky Střemy před r. 1555 a byl ženat s Annou rodině zachovány skrze přímluvu Jaroslava

otci měla Červený Hrádek u Plzně. Václav byl ženat s 1. Lidmilou M. z Kolovrat († 1677), vystěhoval se r. 1628, žil v Annaberce a tu r. 1658 zemřel. S manželkou zplodil 19 synův a dcer. 4. Jan obdržel ok. r. 1597 za díl Skytaly, jež prodal r. 1603 bratru Václavovi, koupil r. 1598 Hlubany, jež vzdal r. 1602 směnou za Koštice, koupil r. 1611 Semeč a Děčany a r. 1613 Rychnov. Zemřel 5. bř. 1623 zůstaviv vdovu Evu Malovcovnu z Chýnova (2. manž. od r. 1624 Filip hr. Solms). Statky jeho zabrány. Syn jeho Asman odsouzen r. 1623 polovic jmeni a tuším, nic nedostal. 5. Asman (starši) dostal za díl Jeřeň, již pustil bratrů Václavovi a nabyl Sedčic, na nichž věnoval r. 1602 manž. Žofii Prolhoferovně z Purkersdorfu. R. 1606 koupil Holetice, jež, tuším, prodal, r. 1615 Hořetice a r. 1618 Bilenice. R. 1622 odsouzen a za-brány mu Hořetice, Žiželice a Bilenice. Žil pak v Slatině v Sasích a zemřel tu r. 1658 maje 92 let věku. Synové jeho byli Krištof Matiáš a Jan Asman, z nichž tento brzo zemřel. Po onom zůstal syn Krištof Martin, jenž dostal r. 1666 pojištění na penize ze statkův zabraných. Týž pak přestoupiv držel Kozlov, jejž r. 1670 prodal. R. 1681 bydlil v Sloupu u Lipého. 6. Adam (díl jeho ne-znám) zavražděn r. 1599 v Teplicich od Jiříka z Karlovic. - Potomstvo Václavovo se rozrodilo. Z osmi synův dorostli čtyři Jiří, Ferdinand, Erazim Jaroslav a Jaroslav Arnošt. Jiří (* 1592) vystěhoval se r. 1628 s otcem do Sas, držel tu Altenberk, bydlil r. 1633 v Perně, avšak r. 1638 přestoupil ke katolictví a dostal od bratří za díl půl Valče. Zemřel tu 3. září 1650 (manž. 1. Kateřina z Kouče † 1637, 2. Eva Lochnerka z Palic 1642). Erazim zůstal v zemi. Majestátem d. 18. dub. 1629 povýšen do stavu panského kr. Čes. a k erbu jeho dědičnému připojen erb matčin, jako poslední z Malesických. Koupil r. 1631 Luky, obdržel r. 1638 půl Valče, prodal r. 1640 Bukov a zemřel 29. kv. 1670. Statek jeho dědil bratr Jaroslav. Tento dostal r. 1638 za díl Skytaly, byl asi od r. 1660 kr. a soudu kom. radou, dědil r. 1670 Valeč. Majestátem d. 3. list. 1664 povýšen do stavu panského rodův starožitných a 29. led. 1676 do stavu hrabského, aby se psal Kager ze S. Při tom také erb jeho rozhojněn erbem Malesických. R. 1689 koupil Vrbici (manž. Sibyla | Maximiliana Merklinska † 1678). Starši jeho syn Karel Maximilián vyjel ze země a r. 1694 se o něm nic nevědělo. Mladší syn Jan Krištof (1672 atd.) ujal r. 1694 Valeč, držel také Liblín a po manž. Maximiliáně Lidmile z Kokořova († 1701) zdědil Oleš, Vidice a Pavlikov. Zemřel r. 1718 bezdětek odkázav zboží svá druhé manž. Kateřině z Moran († 1721), po níž se dostala do rodu Glob-nárův. Ferdinand, druhý syn Václavův, obdržel r. 1638 za díl Mlýnce a Vrbičku a zemřel r. 1654 zůstaviv z manž. Anny Kateřiny Zádubské syny Václava Jiří, Jana Arnošta a Erazima Krištofa. Václav držel napřed Mlýnce a zemřel ok. r. 1673 zůstaviv nezleti-

2. Annou Barborou z Schirndingu 1681, † 1736, Držel Mlýnce a býval dłouhá léta hejtmanem kraje žateckého. Synové jeho Jiří Karel, Ferdinand a Václav sloužili ve vojště; Jiří byl nejvyšším pluku Lobkovského, Václav držel Mlynce a byval hejtmanem kraje žateckého. Oba vyzdviženi majestátem d. 26. kv. 1741 do stavu panského. Synové jeho byli František (padl jako nejv. vachtmistr u Kornie v Banátě), Antonín padl jako nadporučík v Sicilii), Václav a Karel. Václav býval hejtmanem kraje žateckého († j. 1756) a zůstavil syny Jana Ferdinanda a Frant. Václava. Tito se strýcem Karlem majestátem d. 4. srpna 1756 jmenování hrabaty. Karel účastnil se výprav v Turcích, Nizozemsku, Francti a Vlaších, stal se generálem jízdy, držel Mlýnce, k nimž přikoupil r. 1751 Ležky, Vidhostice a Lužec. Ze statků těchto zřídil rodinný majorát (18. dub. 1768), jehož dědicem jmenoval dotčeného Františka. Tento (* 1744) nabyl vzácného vzdělání, stal se r. 1763 radou nad appellacimi, po čemž mu přidělen t. r. referát manský, r. 1774 stal se dvorským radou u nejv. soudu, pak r. 1776 tajným radou, r. 1782 vicepraesidentem nad appellacimi, r. 1792 praesidentem zemského práva v Dol. Rakousích, r 1794 nejv. purkrabím pražským a praesidentem gubernia. R. 1801 vyznamenán velikým křížem řádu sv. Štěpána, r. 1802 šel pro churavost na odpočinek a r. 1803 povolán za druhého dvorského maršálka ve Vídni († 22. dub. 1804, manž. Karolina hrab. z Unwerthu). Syn jeho starší Václav (* 1771) ujal majorát, byl hejtmanem kraje žateckého a zemřel r. 1814. Majorát držel po něm bratr Jan (* 1777), jenž koupil r. 1816 Střežmíř a zemřel 13. říj. 1830 (manž. od r. 1802 Kateřina Šmidgrabnerova). Majorát zdědila sestra jeho Marie Anna vdaná od r. 1796 za Huberta Karla hrab. Pachtu z Rajova († 1846). Ze-mřela 4. led. 1848. — Kromě jmenovaných žila v XVIII. stol. rytířská pošlost pocházející, tuším, od Ferdinanda, syna Václava Jiří. Ferdinandův syn byl Jan Krištof, c. k. generalvachtmistr, jenž zemřel r. 1753 v Berouně. Syn jeho František Josef koupil r. 1775 statek Kozlov a povýšen 19. čna 1795 do stavu panského. Byl c.k. setníkem a zemřel v Praze 8. led. 1809. Bratr jeho byl Jan Krištof, duchovní. Kromě toho žili r. 1786 bratří Emanuel a Jan, pak Frant. Josef a Antonin, plukovník saský, a to v rytiřském stavu. Dotčený sv. pan František měl syna Karla. Po Janovi († 1850) zůstal syn Ondřej (* 1809), poslední mužský potomek, jenž měl jedinou dceru. Sčk.

Stampilka (z ital. stampiglia), razitko

Štange (Stange) Vladimir Adolfovič, lékař rus. (* 1856), absolvoval r. 1879 mediko-chirurgickou akademii, načež jmenován professorem fysických method léčebních na cís. klinickém ústavě velkokněžny Jeleny Pavlovny na ženském medicinském ústavě. Selého syna Ferdinanda. Erazim (1668 atd.) psal: monografii O kumy sé (1886); O roli lim-

O léčeniji brjušnogo tita cholodnymi vannami (čas. » Vrač«, 1889); O massafé života (t., 1903); Jessentuki (t., 1903, společně s dry Orlovským

a Gomolickým).

Stanovský (lépe Stanovský) z Čechtic, příjmení staročeské rodiny vladycké. Předek jejich Václav držel v l. 1505-34 statek Stanovice u Králové Dvora. Syn jeho Jindřich prodal r. 1549 obci Hradecké Třebeš a měl r. 1560 jako rukojmě díl panství par-dubského. Z manž. Lidmily Ostromířské z Rokytníka zůstavil syny Heřmana a Jana Ladislava. Tento bydlival r. 1592 v Rejhradě a Brně a r. 1594 v Napajedlích. Onen byl r. 1596 hejtmanem na Napajedlich. Byl ženat 1. s Kristinou Holzschusserovou a 2. Kateřinou Oušičkou z Bílovic. S touto držel do r. 1600 Březolupy. R. 1597 narodil se Václav Přech (snad Janův syn). Později se rodina ta nepřipomíná.

Stárkov, někdy hrad na Moravě, viz Jim-

ramov. 1).

tarnov viz Starnov.

Blárovice, Stárovice (Grosssteurowitz), far. ves na Moravě, hejtm., okr. a pš. Hustopeč; 269 d., 1235 obyv. n. (1900), kostel sv. Jiří, 3tř. šk.

Štarovičky, Stárovičky (Kleinsteurowitz), far. ves na Moravě, hejtm., okr. a pš. Hustopeč; 151 d., 733 obyv. č. (1900), kostel

sv. Kateřiny, 2tř. šk. **Šťastný: 1)** Š., muž. jméno křestní, viz

Felix

2) S. Matěj, malíř čes. (* 1794 v Praze -† 1866 v Brně). Studoval na mal. akademii pražské za ředitele Jos. Berglera a později vzdělával se na akademiích drážďanské a videňské. Potom zředil si v Brně r. 1841 školu kreslířskou. Maloval najmě portraity, pak obrazy chiámové roztroušené po Čechách, Moravě, Rakousích a Uhrách. S. pokládán za umělce velmi činného a jeho práce byly

svého času velmi ceněny.

3) S. Alfons, čes. rolník, spis. a poslanec (* 19. dub. 1831 v Štěkni u Strakonic). Odbyv školu obecnou v Praze, studoval jako externista gymnasium a zároveň techniku ve Vídni, ale pro rodinné poměry musil nechati studií a převzal r. 1855 statek rodiny v Padařově u Tábora. V l. 1863 a 1864 učinil opět pokus v universitních studiích, chtě se věnovati professuře z přírodovědy, ale ne-moc mu v tom zabránila. V l. 70tých následkem vzrušení v národě českém pro nové učení o neomylnosti papežově S. opustiv cirkev kat. a zůstav bez vyznání, napsal sedm brošur proti učení autority církevní. (Srv. Lenz 4.) R. 1873 převzal od Baráka vydávání čas. »Svoboda«, když však učení o neomylnosti bylo cirkvi kat. přijato, stal se další boj proti němu a tedy i vydávání »Svobody zbytečným. Když pak k hájení zájmů selského stavu utvořena r. 1889 »Selská jedštění spolku toho výdával list na svůj ná- podniků v pražských předměstích, kteréž, jáko

tatičeskoj sistėmy v učeniji o massatė (1889); klad. Se svým listem postavil se na bojiště sociální, stavové, na němž stojí podnes, stavě při tom ovšem jako posud stanovisko státoprávní a zásadní jako stanovisko všem stavům v národě společné na místo přední. Při všeobecných volbách r. 1895 a 1901 zvolen byl do sněmu českého za obce táborské jako kandidát strany agrární. Dr. N.

4) S. Vladimír, básník a spis. čes. (* 17. bř. 1841 v Rudikově na Moravě). Studoval gym-nasium v Jihlavě a v Brně a theologii v Brně, kde r. 1864 vysvěcen na kněze, načež po krátkém kaplanování v Židlochovicích ustanoven praefektem biskupského semináře v Brně. R. 1867 stal se učitelem náboženství. na I. čes. gymnasiu v Brně, kde působil až do r. 1890. Po prvé S. vystoupil literárně v »Hlasu« a v kalendáři »Moravanu«, jejž vydával v l. 1864-70 a do něhož psal pojednání, básně a povidky pod pseud. Jos. Ruda. R. 1878 založil čtrnáctideník »Obzor«, časopis pro poučení a zábavu, jejž posud vydává a do něhož přispívá zdařilými pracemi veršem i prosou. Po smrti dra M. Procházky zvolen za starostu literární jednoty »Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje v Brně, které řídí posud. Vedle toho vydal samostatné sbírky básní: Kvítí májové (Brno, 1869); Dárek vánoční (t., 1879); Kytka z Moravy (t., 1879); Drobné květy (t., 1887); Hlasy a ohlasy (Telč, 1892); Hory a doly (Brno, 1894); též napsal Učení katolického náboženství pro I. tř. škol střed. a jiné ústavy (Brno, 1881); dále vydal veršovaný převod spisu Tomáše Kempenského »Ctvero knih o následování Krista« (Brno, 1894). Porůznu vydáno zejména mnoho melodramat vánočních, kantát a písní duchovních (Bože, co's ráčil, překlad polské hymny »Bože, cos Polskę«; Zdrávas Maria; Píseň k čes. patronům a j.). Mnohé z básní S-ného pojaty do čítanek školních, jiné uvedli v hudbu Jos. Chmeliček, Al. Vlk, Fr. Musil, L. Janáček, J. Sychra a j. Směr všech spisů Š-ného jest nábožensko-mravní a vlastenecký. Za své paedag. a literární zásluhy jmenován byl (1877) konsistorním a pak biskupským radou, r. 1896 č. komořím papežským a r. 1900 ryt.

řádu cís. Františka Josefa.

5) S. Jaroslav, lékař čes. (* 17. dub. 1841 v Poličce). Vykonav gymnasijní a lékařská studia v Praze, promovoval tu r. 1864, načež byl rok sek. lékařem v nemocnici obchodního gremia, r. 1865 stal se assistentem soud-ního lékařství, r. 1866 byl vojenským lékařem v Kutné Hoře, r. násl. pak byl jmenován okresním, městským a soudním lékařem v Nov. Městě n. Met. Když r. 1871 byla rozmnožena místa býv. krajských fysiků, jmenován byl zeměpanským okr. lékařem pro okresní hejtmanství novoměstské, královédvorské a broumovské. Na základě rozsáhlých šetření ukázal tu neoprávněnost domněnky o endemičnosti kretinismu v Čechách a také studiem o nakažlivých nemocech dobytčích horlivě se zanota pro království České«, převzal Š. řízení býval. R. 1879 stal se okr. lékařem v Karlině jejího orgánu »Selských Novin«. Po rozpu-|a působnost jeho spadá v dobu rozsáhlých

na př. otázka olšanských hřbitovů, také se pak na athénské universitě a v athénských stránky zdravotnické velikého rozhledu vy-žadovaly. V l. 1883, 1885 a 1887 povolán byl za zástupce zemského zdrav. referenta při místodržitelství v Čechách a r. 1889 byl jmenován ředitelem c. k. všeobecné nemocnice v Praze, zastávaje toto místo až do r. 1905. Působnost jeho spadá v dobu, kdy veliké pokroky moderního lékařství, zvláště nepopiratelné a neúprosné požadavky antisepse a později asepse, kladly na účelné vybudování a zařízení nemocnic požadavky, kterýmž stará i zastaralá nemocnice všeobecná z dob Josefinských vyhověti nemohla anebo při všech finančních nákladech jen stěží vyhovovala. Za své zásluhy vyznamenán byl zl. zásl. křížem s korunou a řádem železné koruny III. tř. Velmi záhy začal býti činný i literárně. Již v 60. letech XIX. stol. vybídnut byv V. Stankem počal přispívati do »Cas. čes. lékařův« a mnohé své zkušenosti zdravotnické uveřejnil v rozmanitých zprávách, článcích i monografiich. Zvláště uvésti sluší: Močo-krevnost (»Čas. č. lék.«, 1865); Angina diphtheritica (t.); Žluté mísání jater (t.); Ulcus duodem perforans (t.); O stuhlosti po smrti (t., 1865); Ztéhotnély vejcovod (t., 1867); Morbus Addisoni (t., 1868); Epidemie nestoviční (t., 1868); Propendentia intestinorum (t., 1869); Úmrtí následkem uštknutí včelou (t., 1869); Výříznutí volete (t., 1869); Křečovité zůžení hla-sivky (t., 1871); Příklad zavedení protokolu o nemoci epidemické (1877); Návod k dobro-zdání lékařskému o vlastnosti školních domů (t., 1877); Volšanské hřbitovy (t., 1882); Rozšíření neštovic epidemické (t., 1883); Zdravotní policie vztahující se na mrtvá těla a zdánlivé úmrtí (t., 1884; bylo vydáno r. 1885 též monograficky); Potřeby Pratské c. k. všeobecné ne-mocnice koncem r. 1904. (t., 1905 a také něm. v »Prager med. Wochenschrist« pod názvem Zum Wechsel des Direktors im Prager k. k. allgem. Krankenhause). Samostatně vydal: Pravidla zákonitá stran obchodu s jedy (v Praze 1885); Zákont, dekrety, pravídla úřední i opa-tření veřejné zdravotní sprdvy při nemocech epidemických (t., 1885); Zákony a nařízení týkající se lékárnictví (t., 1885); Stručný pře-hled dějin a nynějšího stavu c. k. všeobecné nemocnice v Praze (t., 1891 s 6 plány, také něm.); Die Beköstigung im Prager k. k. allgemeinen Krankenhause mit Berücksichtigung der Be-köstigung in anderen öffentlichen Kranken-anstalten des Pachtsystems und der Eigenregie (Videň, 1893); Ošetřování nemocných (Praha, 1901, spolu s dr. Panýrkem). O přístavbách, přestavbách, reformách i potřebách všeob. nemocnice pražské mnohé příspěvky také obsahují jím vydávané výroční zprávy této nemocnice za léta 1896—1903.

6) S. Jaroslav, klass. filolog a historik čes. (* 1862 v Praze). Absolvovav akad. gymnasium oddal se studiu klassické filologie a starověkých dějin na universitě pražské, pak novy činnosti literární podal v »Listech filol.« supploval na gymnasiích v Truhlářské a 1903; korrespondenci Smetanovu v »Hlídce« v Žitné ulici v Praze, r. 1894 a 1895 konal 1903 a Básně Smetanovy v Praze u Šimáčka studijní cesty vědecké po Řecku a studoval 1905). V »Listech filol.« uveřejnil články:

museích, r. 1896 byl stipendistou rakouské vlády v Berlíně. Pak oddal se opět dráze učitelství středoškolského na gymnasiu v Žitné ulici, kde stal se r. 1903 definitivním professorem. Jako studie a předběžné práce k většímu dílu o dějinách řeckých doby makedonské, jež k tisku připravuje, uveřejnil tato zdařilá pojednání: Styky Athén s Alexandrem Velikým před výpravou jeho do Asie (Progr. gymn. v Zitné ulici, 1892) a Studie o při harpalské (t., 1893). Mimo to přispěl hojnými články, rozpravami a recensemi do »Listů filologických«, »Čes. Čas. Hist.« a podal hojně důkladných článků filologicko-historických do Ottova Slovníku Naučného.

7) S. A. B., spis. čes. (* 1866 v Praze). Věnoval se povolání učitelskému, jehož však byl nucen vzdáti se pro těžkou chorobu, načež oddal se výhradně spisovatelství, zejména pro mládež, při čemž redigoval některé publikace. Napsal a vydal: Rodina vojínova (Karlín, 1890); Drobné povídky z dětského života (Vel. Meziřiči, 1890); Ze říši přírody (Karlín, 1891); Na skalisku v moři (Praha, 1891); Javorský purkmistr (Vel. Meziříčí, 1891); Čestou k umění (Karlin, 1892); Vétévky z útlého kmene (t., 1892); Rezbář a jeho syn (t., 1893); Rosné krůpěje (Vel. Meziříči, 1893); Z pestrého záhonu (t., 1894); Z věků minulých (t., 1894); Slavnosti stromku vánočního (Karlin, 1894); Hošíkům a dívenkám pohádky (t., 1895); Z pohádkového kraje (Praha, 1895); Původní po-hádky (Vel. Meziřiči, 1896); Různé příběhy (Karlin, 1897); Sirotci ve mlýně (Vel. Mezi-(Kallii, 1897); Zciqiny (t., 1897); Svēti pramėnky (t., 1897); Zriqiny (t., 1897); Drobnė pohádky přírodopisnė (Praha, 1899); Doby radosti i falu (t., 1900); Zelenė listečky (Vel. Mezifiči, 1900); Přiběhy dobrovolníků v burské válce (Chrudim, 1901); Trojlístek (Vel. Meziřičí, 1901); Chaloupka v lese (t., 1902); Stříbrné vlnky (t., 1903); Vychovatelka (Karlin, 1903); Pilným čtenářům (Vel. Meziřiči, 1904); Dve povídky (Praha, 1895); V různé náladě (Valaš. Meziříči, 1896); Nevěrná řena (t., 1897); Osudy delnické rodiny (Vel. Meziříčí, 1898); Humor čes. venkova (Jilemnice, 1899); Lid i páni (t., 1899); Zvýletů, cest ohlasy (t., 1899); Mistr Jan Hus, drama (t., 1904); Vlny života

(Praha, 1905); Odložené dítě (t., 1905).

8) Š. Jaroslav, dr. fil. (* 26. pros. 1868 v N. Městě n. Met.), syn Š-ného 5), prof. reálky na Žižkově. Napsal: Jak se vyjadřují česká adjektiva ve francouzštině (programm reálky v Karlině, 1896); Čtenárské společnosti v Radnicích a ve Spáleném Poříčí (programm gymnasia v Plzni, 1902 a 1903); Reč J. V. Sedláčka (>Vlast«, 1903); Josef František Smetana. Stručné vyličeni jeho života, činnosti a zásluh (Jaroměř, 1901); Obšírný životopis Jos. Frant. Smetany (>Věstník čes. professorův« a »Květy« 1902); zevrubný přehled Smeta-novy činnosti literární podal v »Listech filol.« 1903; korrespondenci Smetanovu v »Hlídce«

Krameriovi Noví čeští zpěvové; Čelakovský na i ředitelství pro dolnouherský horní okres, studiích v Linci, Zpráva o někt. menš. knihovnách, zvláště farních a klášterních v Čechách a některé posudky; některé listy z doby obrození otiskl ve »Věstníku prof.« a v »Cas. Mat. Mor. a k vydání má připravenu korrespondenci F. L. Čelakovského a Šeb. Hněvkovského.

Stavel, bot., viz Oxalis.

Stavelová kyselina (oxalová kyselina), C₂O₄H₃ — HOOC. COOH, náleží mezi nejdříve známé kyseliny organické; již počátkem XVII. stol. byla známa její kyselá sůl draselnatá nalézající se v Oxalis; v rost-linách vůbec rozšířena jest š. k. velmi hojně a to zejména jako sůl draselnatá a vápenatá. Na veliko připravuje se š. k. tavením pilin s hydrátem draselnatým; tavenina vyluhuje se vodou, čímž přechází štovan draselnatý do roztoku a z tohoto sráží se vápenným mlékem nerozpustná sůl vápenatá; š. k. uvolňuje se pak ze soli poslední kyselinou sírovou. Z vody krystalluje δ . k. se dvěma molekulami vody krystallové $C_2O_4H_2$. 2 H_2O_7 kyselinu bezvodou lze při opatrném zahřívání sublimovati. Zahříváním s koncentrovanou kyselinou sírovou štěpí se v kysličnik uhličitý, uhelnatý a vodu $C_1O_4H_1=CO_2+CO+H_1O_2$

i lze v laboratoři tím způsobem připravovati kysličník uhelnatý, když ze směsi obou ply-nů odstraníme kysličník uhličitý žíravým louhem. Oxydaci podléhá š. k. velmi snadno, vzniká kysličník uhličitý a voda; reakce té využito v odměrné analyse. S kovy tvoří š. k. soli a to soli kyselé, na př. C_1O_4HK , a neutrální, na př. $C_2O_4K_3$, C_2O_4Ca ; kyselá sůl draselnatá může krystallovati i s mole-

kulou š-vé k-ny a vzniká

C, O, HK. C, O, H, . 2 H, O

(Kleesalz, sůl užívaná k odstraňování skyrn inkoustových a pod.). Ze solí zejména charakteristická jest sůl vápenatá C_2O_4Ca ve vodě nerozpustná, podle níž poznáváme přítomnost sloučenin vápenatých i obráceně přítomnost š-vé k-ny; štovanu železnato-draselnatého užívá se pro jeho mohutnost redukovací ve fotografii k vyvolávání negativů. Vedle toho jsou některé soli důležity v tis-Fr. Plzák. kařství a barvířství.

Stavelovité, bot., viz Oxalidaceae. Stávnice, Báňská S. (něm. Schemnitz, maď. Selmecz-és Bélabánya), král. svobodné horní město a hl. město uher. stolice hontské, na trati Ostřihom-Březnice-Š. (23 km) uherských stát. drah. Leží 570 m n. m. terasovitě rozloženo v hluboké, příkrými horskými stěnami obklopené kotlině na potoce t. jm. a má 16.375 obyv. (1900), z nichž 3253 Maďarů, 918 Němců, 12.116 Slováků, většinou horníci a úředníci. Podle vyznání jsou katolíci, jen 2224 evang. K vlastnímu městu se přimykají hornická předměstí Hrodič, Schüttersberg, Stefultó (Steplitzhof), Oberfuchslos a Windschacht jakoz i město Bélabánya (něm. Dillu) od r. 1868 se Š-ci Oslav, pš. Ostrovec Horní; spojené. Š. jest sidlem okr. soudu a horního (1900), myslivna a hájovna.

má tři katol. a jeden evang. kostel, piarist-skou kollej, starý zámek ze XIII. stol., nyní téměř úplně rozbořený, nový zámek (nyní hasičská strážnice), radnici, novou budovu horního ředitelství a horní akademie, proslulou lesnickou a hornickou akademii založenou r. 1760 od Marie Terezie, s bohatou knihovnou a archivem, kabinetem nerostův a laboratoří a s botanickou zahradou, katol. a evang. gymnasium, hornickou školu, spořitelnu, lidovou banku, několik ústavův úvěrných a plynárnu. V průmysle vynikající místo zaujímá stát. továrna na doutníky, obuvnictví a výroba hliněných dýmek. Jsou tu však zejména bohaté státní doly na zlato a střibro a doluje se tu do roka asi 120 kg zlata a 6000 kg stříbra v ceně 3 mill. K. Největší z dolů jsou hlavní štola cís. Josefa II. v délce 16.538 m, založená r. 1782 a 21. říj. 1878 zasvěcená, pak Hrodičská štola (od r. 1494), 25.000 m, Trojická št. (z r. 1549), 14.000 m; nejhlubší šachta jest 540 m hluboká šachta Amaliina, nejstarší štola pochází již ze století XIV., jest 595 m n. m. a měří 8600 m; pak jsou tu veliké vodní stroje a odvodní kanál v délce 15 km. Mimo zlato a stříbro dobývá se tu také něco mědi, železa, olova a arseniku. — Š. jest nejstarší hornické město uherské, neboť dolovalo se tu již za dob římských, značněji od stol. VIII. Ve stol. XII. usadili se sde flanderští a dolnosaští kolo-nisté a král Béla povýšil Š-ci na král, svobodné město. Kolonisté němečtí fedrovali tu germanisaci, ale od konce XVI. stol. Š. zúplna se poslovanila a teprv od r. 1848 počal působiti vliv maďarský, který čím dále tím vice nabývá půdy. Srv. Péch, Dějiny štavnických hornických podniků (maďarsky, S., 1884).

těbenec viz Klarinet. Stěboříce, Stěbořice (něm Stiebrowitz), far. ves ve Slezsku, hejtm. a okr. Opava; 85 d., 783 obyv. č. (1900), kostel Narození P. Marie, šk., pš., rolnická záložna, pivovar, mlyn. Alod. statek (311 63 ha půdy) se zám-kem a dvorem drží Jindřich Janotta v Opavě. Štědrá, Štědré (Stiedra), far. ves v Če-

chách v hejtm. a okr. žlutickém; 62 d., 26 obyv. č., 355 n. (1900), kostel Naroz. P. Marie (ve XIV. stol. farní), 3tř. šk., pš., žel. stanice při tr. Rakovník-Bečov. Alod. statek se zámkem, dvorem a šindelnou drží Karel Proksch. R. 1239 připomíná se Vít ze Štědré, r. 1240 Vicemil, r. 1321 Heřman, r. 1338 Přibyslav. Potom S. přislušela k různým panstvím okolním a konečně dostala se r. 1614 navždy ke Žlutici.

Stědřík, Štědřek, ves v Čechách, hejtm. Král. Vinohrady, okr. Jílové, fara Dolní Jircany, pš. Jesenice u Jilového; 12 d., 103 obyv. č. (1900), dvůr. Připomíná se r. 1282 jako majetek kostela vyšehradského.

Stědronice viz Štědrovice.

Stědronín, Stědronín, také Plazy, ves v Čechách, hejtm. Písek, okr. Mírovice, fara Oslav, pš. Ostrovec Horni; 26 d., 147 obyv. č.

Štědrovice, Štědronice, ves v Čechách, _I bratrské školy v Ivančicích. Když se r. 1571 hejtm. Pelhřimov, okr. Pacov, fara Křesín, pš. Lukavec; 17 d., 115 obyv. č. (1900), mlýn.

Stědrý večer (u Slováků Dohvězdný večer), svatvečer před božím hodem vánočnim, připadá pravidelně na den 24. pros., t. j. den zimniho slunovratu. Cirkev katol. v ten den nařizuje půst a rodičové slibují dětem, že uvidí zlatá prasátka, budou-li se celý den postiti. Š. v. jest v domácnosti nejradostnější dobou v roce, kdy všichní členové rodiny bývají pohromadě a účastní se i s čeládkou večaše oži niž předbládcií se se i s čeládkou večeře, při níž předkládají se jídla postní, hlavně ryby; v chudších rodi-nách nesmí scházeti »černý kuba« (jídlo pečené z hub a krup), vánočka, jablka a ořechy. Někde přichystají i zvláštní přibor pro »neočekávaného hosta«. Též domácí zvířata, sad ovocný a studánka dostávají od večeře štědrovečerní: krávy a koně po kousku vánočky, kohout, husák a kačer po česneku, pod ovocné stromy zahrabávají rybí kosti, aby nesly hojně ovoce, a studánce dávají ořechy a jablka, aby měla hojnost vody. V novější době, zvláště ve městech, vešel v obyčej stromek vánoční, který bývá po večeři rozsvícen a cukrovím, ořechy a jinými dárky ověšen. Děvčata pak používají té chvíle, aby se dověděla o své budoucnosti, což se děje způsobem rozmanitým: lijí vosk a olovo; dívají se do prohlubně, tam uvidí svého souzeného; nebo vyjdouce na dvůr, zatřesou bezem nebo plotem a naslouchají, s které strany se ozve pes, v tu stranu se dostanou a mn. j. Některé zvyky pěkně vylíčil K. J. Erben v balladě »Štědrý den«. Srv. P. Sobotka, Die österr. ung. Monarchie in Wort u. Bild (Böhmen, I. Abt., str. 451-452); Boh. Klimšová ve "Světoz. 1881, str. 589 a 600; F. Vykoukal, Štědrý den na našem venkově (1893); Zibrt, Staročeské výroční obyčeje, str. 254 sl.

Štefan: 1) Š. On dřej, vynikající biskup Jednofy bratrské (* 1528 v Prostějově — † 21. čce 1577 vJaroměřicích u Jevíčka), ztrávil mládí u Jana Blahoslava, jenž jej vypravil na vyšší studia do Goldberka a Vitemberka, kdež poslouchal Melanchthona, Pavla Ebera, Esroma Rudingera a j. R. 1550 stal se jáhnem v Prostějově, knězem pak r. 1557 ve Slezanech. R. 1554 byl v Lipníku přijat do úzké rady a sídlil pak v Přerově po boku br. M. Cervenky. R. 1565 provázel jako duchovní rádce poselstvo bratrské šlechty, vypravené k Maximiliánovi II. Na synodě Ivan-čické poč. říj. 1571 zvolen byl biskupem a přidělen jako písař Blahoslavovi, po jehož smrti ujal se jeho úřadu. Dopisoval si s osobnim lékařem Maximiliánovým Kratonem z Krafftheimu, se saským vyslancem ve Vídni Hubertem Languetem, rovněž i s Jordanem z Klausenburka. Prostřednictvím Kratonovým navázal styky s Theod. Bezou v Genevě a s Jeronymem Zanchi v Heidelberce. Od té

počalo jednati o uznání augšpurské konfesse, sepsal r. 1572 spolu s br. Janem Kalefem latinskou zprávu o všech konfessích církvi českých, do té doby vydaných (otištěna při vyd. bratrské konfesse z r. 1607) a také se s ním r. 1575 v té věci vydal do Prahy. Rok potom dopisoval si s falckr. rýn. Bedfi-chem III. a po smrti jeho s Janem Kazimirem o účastenství na synodě frankfurtské, kdež se mělo rokovati o jednotu mezi protestanty směru kalvinského. Když r. 1577 Bratří jali se překládati bibli, S. pečoval s M. Albertem z Kaménka a br. Lukášem Helicem o překlad knih Mojžíšových, avšak společná práce přerušena byla na čas smrtí S-ovou, jenž zemřel při návratu z Teplic za Sumberkem, kdež se byl léčil. Redigoval XI. díl bratrského archivu a pracoval i na XI. díle. Vedle shora zmíněné zprávy o konfessích vydal spis Výkladové řečí božích (Kralice, 1575, 2 sv.) a upravil s Kalefem kan-

cionál z r. 1576. Skč.

2) S. (Stefanides) Václav, kněz podoboji a spis. čes. (* 1565 ▼ Teplici [odtud se psával Thermenus, Teplický] – † 1620 v Kutné Hoře). Nabyv v Němcích posvěcení a tuším i vzdělání, již r. 1600 povolán na děkanství kutnohorské. R. 1609 zvolen za prvního assessora konsistoře, přes odpor přísných lutheránů, kteří S-ovi vytýkali jeho sklon ke kalvinství, a zvýšil ještě pověst svou úchvatným kázáním shromážděným kněžím a stavům v Týně. Syn Š-ův Daniel (* 1602) byl později ve vyhnanství správcem bratrského sboru v Sielci v Sandoměřsku. Ze spisů S-ových jsou významnější: Výklad na menší proroky (Praha, 1601—17, 12 sv.); O úkazích a hnutích v povětří (t., 1604); Rozmlouvání dvou osob o horách s duchovním vyznamenáním (t., 1610); Vysvétlení řebříka sv. Jakuba (t., 1612); Methodus, pořádek písem sv. (Kr. Hradec, 1620); Modlitby při agendě kutnohorské (v rkpe) a j. Viz Jirečkovu Rukovět II. 262 a »CČM.« 1893, 267.

3) S. Augustin, svob. umění mistr a obojího lékařství kandidát, vydal r. 1624 spisek: Pestis Alexicacus aneb kratičké vypsání nakažení morního (Hrad. Král.).

4) S. Josef Antonín, dvorní pianista a skladatel (* 1726 v Kopidlně – † 1797). Jako chlapec zpíval na choru kostela svého rodiště, pak přišel do Vídně a byl žákem Wagenseilovým ve skladbě hudební. Později vyučoval hře na piano a jeho žákyněmi byly také arcivévodkyně Marie Antoinetta, později královna francouzská, a Marie Karolina, kráľovna neapolská, pak virtuosky Mad. Kurz-becková a Karolina Picklerová. S. byl z prvních kteří komponovali ve Vídni německé písně, z nichž mnohé staly se velmi populárními, jako: Ich war erst sechzehn Jahre alt, Das Veilchen in Hornung a j. Vedle toho složil čtyři sonáty a koncerty a snad také chvile posilal bratrské studující do Heidel-berka místo do Vitemberka. R. 1575 pře-mluvil Esroma Rudingera, aby se ujal řízení heiland (1757) a některé písně kostelní.

Zvláštní pozornost vzbudily jeho variace na učitelem, pokračoval ve studiích na paeda-piseň »Můj milý Janku, nech mně mou gogiu v Praze, po jehož absolvování r. 1879 piseň »Můj mily Janku, nech mně mou Anku«. Vedle toho vydal tiskem: VI Divertimenti per il Cembalo; VI Sonate per il Cembalo (1756-59); XL Preludi per il Cembalo in diversi tuoni (Viden, 1762); III Sonate da Cembalo (t., 1763); III Sonate per il Cembalo (t., 1764); Sammlung deutscher Lieder für's Clavier (1778-80, 3 sv.). S. řídil také vyučování zpěvu císařských granátníků ve školách zvaných normálních a za produkci před cís. Marií Terezii byl odměněn darem 50 dukátů.

5) S., zv. Zagrebec viz Jihoslované,

str. 459 a.

Stefanovič Miloš, právník a politik slovenský (* 1854 v B. Darmotách — † 22. list. 1904 v Turč. sv. Martině). Byl advokátem v Prešpurce, kde si vydobyl vynikajícího postavení mezi tamními právníky. V poslední době přestěhoval se do Turč. Sv. Martina, kdež byl hlavním ředitelem banky »Tatry«. Psal články a brošury politické a rázně obhajoval redaktory slovenské před soudy po-

i**teffán** Ondřej viz Štefan 1).

Stoffek z Koloděj, patricijská a později šlechtická rodina, jež v XVI. a XVII. stol. kvetla v Čechách, později v Německu. V 2 pol. XVI. stol. připomíná se Tobiáš Š., jenž za mladších let vychovával děti šlechtické, později pak býval panským úředníkem, tak regentem všech panství smiřických. R. 1593 byl nadán erbem a titulem. Nahromadiv veliké jmění, usadil se v Praze, kdež r. 1612 přijal právo městské. Zjednal si záhy nemalý vliv politický, tak že volen byl mezi defensory konsistoře a university. Po defenestraci zvolen byl za direktora ze stavu městského, pročež po bitvě Bělohorské byl (ač nemocen) jat, odsouzen cti, hrdla i statku svého a 21. čna 1621 popraven. Z manželství s Dorotou Přeckou z Kranichfeldu měl několik dětí, z nichž Ludmila provdala se za Jáchima Seltenšlaga, syn Štěpán stal se mistrem svob. umění a později také doktorem lékařství a žil až do r. 1627 v Praze. Potom vystěhoval se do Perna v Sasku, kdež žil ještě r. 1636. Mladší syn Tobiáš byl r. 1640-50 ve službách knížat anhaltských, k jejichž přímluvě povýšil jej cís. Ferdinand III. do stavu šlechtického (1646), rozhojniv a potvrdiv jeho přirozený erb a titul.

Stefka Jan, učitel v Poličce (* 1851 v Policce). Studoval na reálce ve svém rodišti a učitel. ustavu v Král. Hradci, podučiteloval v Jimramově. Vedle příspěvků časopiseckých vydal První zprávu musejního spolku » Palacký« a obšírnou monografii Královského města Poličky v přítomnosti a minulosti (Polička, 1901)

(1892); přispěl také do Ottova Slov. Nauč. **Stech** Václav, spis. český (* 29. dub.
1859 na Kladně). Záhy ztrativ otce, vyrostl obecného školství, puzen jsa touhou státi se nám: Nejsme s vámi spokojeni (t., 1896); O ve-

stal se učitelem ve Volšanech na Slansku, odkudž záhy byl povolán na obecnou školu ye Slaném. R. 1894 jmenován učitelem na Žižkově, kdež r. 1900 stal se správcem ob. divčí školy. R. 1905 pro churavost odešel na odpočinek. Literárně Š. začal působiti velmi záhy, neboť již jako 17letý student byl spolupracovníkem deníku »Pokrok«, do něhož psával referáty o věcech uměleckých a archaeologických. Belletristicky začal býti činným r. 1879 v slanské »Svornosti«, která uveřejnila jeho první humoresku Naše Rézi. R. 1881 byla hrána ve Slaném jeho aktovka Pan knihkupec. Obecnou pozornost obrátil však na sebe teprve r. 1887 v konkursu »České Thalie«, při němž jeho aktovka Maloměstské tradice uznána za nejlepší a hrána pak s velikým úspěchem r. 1888 na Nár. divadle. Týmž časem vycházely jeho první pozoruhodné belletristické práce v Herrmannově »Švandě Dudákovi« (Půjčovna liter. reků, ill. MaroId) v Čechových »Květech« (povídka O. E.). Potom následovala dramata Zena (1888) a Zlatý déšť (1890), ale pro neshody s Nár. divadlem S. přestal pracovati dramaticky, až teprve r. 1898 napsal veselohru Ohnivá zemé, r. 1900 veselohru Třetí zvonění, jež obě našly obliby jak v Praze, tak zejmena na venkově, kde jsou vítaným kusem repertoirním ochotníkův i hereckých společnosti. Dramat Krise a Zakopy, před tím napsaných, nevydal; rovněž v rukopise chová novou veselohru. S Karlem Šípkem (v. t.) napsal výpravnou hru lidovou Náš dům v assanaci, kterou byly r. 1898 zahájeny hry v divadle na výstavě architektův a inženýrův, o kterýž divadelní podnik S. měl značnou zásluhu. Hojněji S. psal prosou a přispěl do předních listů belletristických velikou řadou humoresek, satir. novell a posléze i velikých románů ze života maloměstského. Souborně z nich vydal sbírky humoresek a novell: Malomestský pepř (Pr., 1893); Hlofí (t., 1895); Strniska (t., 1902); Humoresky (t., 1905) a romány: Koleje (t., 1895); U tří bláznů (t., 1899); Kovové ruce (t., 1903, 2 sv.) a dětský román Stříbrná věž (t., 1905). K vydání má připraveny Předměstské humoresky a román Štěstí zlatého hroznu. Valnou většinou čerpána jest látka těchto prací ze života maloměstského a předměstského, k němuž zvláště v posledním svém působišti nalézal hojně látky. Látku tuto S. dovedl zpracovati způsobem řízným a jeho práce vynikají rozkošným humorem, břitkou satirou a bystrým pozorováním, které vedlo jej i k četným jiným pracím. Předem, jsa obratným řečníkem, hleděl působiti hojnými přednáškami z oboru literatury a jeho styk s li-dem a studium poměrů českého života způ-**Stech Václav, spis. český (* 29. dub. sobilo, že napsal i četné spisy výchovné a 1859 na Kladně). Záhy ztrativ otce, vyrostl prakticky poučné, jako: **Mladý fivnostník v trudných poměrech a studoval nižší gym- (4. vyd. Praha, 1903); **Mladý obchodník (t., nasium ve Slaném, odkudž přešel na gym- 1903); **Mradní Katechismus aneb co má věnasium akademické v Praze. V době přerodu děti každý Čech (5. vyd. t., 1905); Českým žeobecného školství, puzen isa touhou státi se vám: Neisme s vámi spokolacií (* 1906). Českým žeobecného se vámi spokolacií (* 1906).

řejných knihovnách (t., 1899); Před učitelský m prahem (1886) a Poučení o provoz. právu autorském (výd. spolek Máj, 2. vyd. 1903). Jakožto energický organisátor získal sobě zásluh založením městského musea ve Slaném (1885); při něm dal vznik musejnímu spolku, ve kterémž r. 1893 počali podle návrhu Š-ova a za jeho redakce vydávati zvláštní ročenku »Slanaký Obzor«, posud vycházejíci. R. 1891 dal popud ke zřízení důležité veřejné knihovny ve Slaném. Trvalou a značnou cenu má jeho působení pro organisování českého spisovatelstva. R. 1894 zařídil ve spolku spisovatelů belletristů »Máji« přes značný odpor pochybovačů kancelář pro hájení autorských práv dramatických spisovatelů, jež netušené vzrostla na velikou instituci a českým dramatikům nyní přináší veliký prospěch hmotný. R. 1897 vypracoval statut dnes výborně prospivajícího »Pensijního fondu Máje« a r. 1901 postaven byl v čelo originálního podniku »Nakladatelského družstva Máje«. S. vykonal mnohé cesty po Evropě, zvlášť po Německu, Francii a Italii a psal o nich svižné cestopisy, plné zajímavých observací. Jest spoluredaktorem bell, týdeníku »Máj« a účastní se hojně veřejného života českého a zejména v organisacích divadelních působí s podivuhodnou neúnavností.

Štěchovice: 1) Š., městečko v Čechách na lev. bř. Vltavy v hejtm. smíchovském, okr. zbraslavském, má 88 d., 710 obyv. č. (1900), faru u Sv. Kiliána, 4tř. šk., pš., telegraf, četn. a paroplav. stanici, 2 mlýny, pilu, výrobu dřevných obručí, stavbu lodí, hrnčířství, pltařství a obchod s dřívím. Asi 1 hod. odtud výletní místo v romantickém údolí Svato-

Ċ. 4135. Znak městečka Štěchovic.

janské proudy, za letní doby četně Pražany navštěvované. Erb městský: v modrém štítě spatřuje se u zpodu vycházející zlaté slunce, nad ním zlatý nápis »Hor zlatých« a nad nápisem dvě hornická kladiva. Erb připominá se r. 1533. S. připomínají se r. 1292 jako ves a zboží kláštera zbraslavské-

ho a ostrovského, k němuž do r. 1420 příslušely. R. 1437 zapsány Hanušovi a Janovi z Kolovrat, r. 1499 seděl zde Jeronym ze Skuhrova a v XVI. stol. dostaly se nejprve ke Konopišti a potom k Hradištku.

2) Š., Stěchovice, ves t., hejtm. a okr. Strakonice, fara a pš. Volenice; 80 d., 469 obyv. č. (1900). Alod. statek (379 80 ha půdy) se zámkem, dvorem a pivovarem (stojí) drží Karel Weselý, velkoobchodník s dřívím v Týně od toho odevzdána byla dědičně r. 1648 Jan. Vlt. Stávala zde tvrz. Š. příslušely původně ke Kašperku, v 2. pol. XVI. stol. seděli zde Boubínští z Újezda a Š. drženy do r. 1600 ke R. 1501 Češti bratři konali zde sněm pro kráj

3) Š., předměstí Kroměříže na Moravě. Žtěchovský Bohuslav, spis. čes. (* 1858 v Rakovníce). Absolvovav čes. reálku a čes. techniku v Praze, stal se technickým úřednikem v různých cukrovarech. Za krise cukrovarnické oddal se novinářství, r. 1893 stal se redaktorem »Pozoru« v Olomouci a ke konci t. r. »Lid. Novin,« kde působí jako hlavní redaktor. Napsal celou řadu povidek a studií roztroušených po časopisech a vedle toho sepsal několík dramat, kusů, z nichž některé provozovány na předměstských di-vadlech pražských a na »Nár. divadle« v Brně; tiskem vyšlo V zábavním výboru (Karlín, 1888);

Na výletu (t., 1888); Dostaveníčko (t., 1890). Štein-Táborský Vojta, spis. čes. (* 1860) ve Smrkově u Tábora). Absolvovav reálně gymn. v Táboře a českou techniku y Praze, byl chemikem v cukrovarech v Radboři, v Hájích (ve Slezsku), Zvoleněvsi, přednostou výzkumné stanice v Brnkách a r. 1896 jako přísežný znalec obchod. soudu pro obor chemie cukrovarské otevřel chemicko-analytickou laboratoř v Praze. Napsal několik pojednání do »Cukrovarských listů« a psal feuilletony do »Nár. Listů«, »Nár. Politiky«, referáty a články divadelní do časopisu »Divadla«, jehož je spoluredaktorem. Samostatně vydal: Základy rejie a dramatické reprodukce (Praha, 1903); Masky, theoretické a praktické pokyny o ličení herců (t., 1904); Faltys a jeho doba (t., 1904); Vicena a doba Prokopova; Stručný přehled dějin českého divadla a několik divadel, kusů, z nichž některé jsou otištěny a některé v rukopise.

Štěkeň,Stěkeň (gen.Štěkně, ve Štěkni), městečko v Čechách, nedaleko lev. bř. Otavy, v hejtm. a okr. strakonickém, má 115 d., 856 obyv. č., 3 n. (1900), far. kostel sv. Mikuláše v nynější podobě z r. 1670 (pův. ve stoleti XVI. far.), 5tř. šk., pš.. telegraf, spořit. a zálož. spolek, ložisko vápence a několik výroč. trhů. Alod. panství S. (2987-97 ha půdy) se zámkem, dvorem, lihovarem drží dr. Alfred kn. Windischgrätz. R. 1378 seděl na Stěkni Mikuláš z Janovic, r. 1397 bratr

jeho Pavel, od r. 1415 Kavkové z Říčan, r. 1612 koupila Š Anna Malovcová. Jan Malovec účastnil se vzpoury stavů čes., začež jemu z trestu mezi jiným statek jeho S. od král. komory zabrán a postoupen r. 1625 Janu Jakubu Kislovi (Khyslovi) hr. z Gotsche, který jej prodal (r. 1637) Janovi Ant. kn.

z Eggenberka, pak postoupena S. cisaři 2 Střele. Potom staly se samostatným zbožím pracheňský. Erb městský (vyobr. č. 4136.) v červeném štítě chrtí hlava s krkem stříbrné v Tušici, ve Dvoře Král. n. L. a v Rych-

Stěkře, Stekře (Stiks, Stix), ves v Čechách, hejtm. a okr. Krumlov, fara a pš. Zlatá Koruna; 16 d., 128 obyv. č. (1900), váp.

Šteloar Želetavský ze Želetavy Jan, kněz lutherský a nábož. spisovatel XVI. stol. (* v Kutné Hoře), v mladších letech byl servusem obce Kouřimě, načež působil na různých farách utrakvistických v střed. Čechách. Ačkoliv byl vášnivým lutheránem, přece byl r. 1577 kaplanem na panství katolicky smyšlejícího pana Jaroslava Smiřického ze Śmiřic, pak okolo r. 1579 u děkana J. Se-mína v Kutné Hoře. R. 1584 byl farářem v Koceradech, avšak již r. 1586 spravoval duchovní úřad v Mnichovicích. Zpráva z r 1588 o smrti první choti jeho ukazuje, že Š. náležel k ženatým kněžím, jaké shledáváme hojně v řadách čes. duchovenstva lutheránského a v stížných listech konsistoře podobojí. Roku násled byl farářem v Krutech u Kouřímě, avšak 10. pros. 1590 byl pro své smýšlení odtud vypověděn, načež r. 1591 ujal se fary ve Veliké Bystřici pod Libání. R. 1595 držel faru v Kopidlně, jsa po druhé ženat, avšak od r. 1596 přestávají všecky zprávy o něm. Byl rozhodným lutheránem, vášnivým kazatelem, nesmířitelným straníkem, horlivým organisátorem. Ideově byl úplně závislý na německé kultuře. Četné jeho spisy jsou dílem zachovány, dílem jenom známy z Koniášova »Clavis«. Nejdůl. jsou: Kniha duchovní o velikých skutcích Pána Boha všemohoucího (Praha, 1588); Knížka o pravé a falešné církvi (t., 1589); O stvoření světa mezi Michalem a Václavem rozmlouvání (t., 1591) a Kniha nová o původu kněžství Krista Pána (t., 1592), k níž jest připojena bibliografie knih o přijímání dítek. Výčet všech spisů viz Jireček, Rukovět II., str. 264, literaturu viz A. Novák, Jana Š a Želet. ze Želetavy Knížka o pravé a falešné církvi« » Listy filol. « 1902, str. 374).

Stembera Matěj Dobromír, spis. čes. (* 1806 v Kmetiněvsi — † 15. ledna 1879 v Rakovnice). Vystudovav gymnasium ve Slaném a ranhojičství v Praze, působil v Karl. Varech a r. 1834 stal se ranhojičem v Ra-kovníce, kde až do své smrti působil ve směru národním. R. 1848 povýšen na doktora. Přispíval do »Květů« a vydal: Mistopis král. kraj. m. Rakovníka (Praha, 1839); Žebrák, velký rakovnický zvon a kosteliček sv. Jilji

u Rakovníka. Rýmovaná pověst (t., 1861). **Štemberka** Jindřich, spis. čes. (* 1867) v Pecce u Nové Paky). Vystudovav gymn. v Jičíně, čes. práv. fakultu v Praze stal se advokát. koncipientem a r. 1900 otevřel svou vlastní advokát. kancelář v Rychnově n. K., kde působí posud. Již jako student přispíval básněmi i prosou do »Zl. Prahy«, »Květů«, »Záb. Listů«, pozd. »Zvonu«, »Máje«, »Osvěty« z Chuděnic a jeho potomci, od r. 1601 Adam a »Srdce« a vydal: Mladé peruti (Polička, 1890); Stínové kresby (t., 1890); Spása v lidu připomínají přes 100 let. Potom se tu vy-(Rychnov n. K., 1904). Na svých působištích střídala celá řada různých majetníků. R. 1750

nově n. K., ujal se s velikou horlivosti národní práce menšinové pořádaje přednášky o otázkách národohospodářských, literárních a národních. Ve Dvoře Král. n. L. vydal r. 1896 brošuru Národní program pracovní pro Dvůr Králové a okolí.

Stěměchy, ves na Moravě, hejtm. a okr. Třebíč, fara Předín, pš. Heraltice; 73 d., 502 obyv. č. (1900), 2tř. šk., lihovar a myslivna.

Stemploveo viz Štremplovec. **Stěneo**, Štěnec, ves v Čechách, hejtm. a okr. Vys. Mýto, fara Jenišovice, pš. Repníky; 30 d., 165 obyv. č. (1900), 2 mlýny. Stavala zde tvrz.

Stěnice, stinka (Cimex L., Acanthia F.) jest rod hmyzu bodavého z podčeledi t. jm., nápadný tělem ploským, okrouhle vejčitým, barvy asi skořicové a jemně, krátce pýřitým. Tykadla jsou čtyrčlená, rypák trojčlený, štít přisrdčitý, vpředu silně vykrojený. Z křidel zbývají jen nepatrné lalůčky při štítku na-značující první pár. Š. domácí (C. lectularius L.) stala se hmyzem kosmopolitickým, poněvadž velmi snadno se rozšiřuje. Původní vlastí její jest prý Indie Východní; ač v již. Evrope dávno byla známa, rozšířila se po Evropě celé teprve počátkem novověku. Jest to hmyz noční, ve dne ve štěrbinách se ukrý-vající. Bodá velmi citelně, ač jest nápadno, že někteří lidé jimi netrpí. Samičky snášejí vajíčka čtyřikrát za rok a vývoj, který se děje bez patrné proměny, trvá 11 měsíců. Proti š-cím nejlepším prostředkem jest vy-mazávati skuliny sublimátem rozpuštěným v líhu nebo vyfukovati je perským práškem. Holubi a vlaštovky velmi trpivaji přibuznými druhy š. holubi (C. colombarius Jenyns) a š. vlašťovčí (C. hirundinis Jen.); zvláště ve hnízdech vlaštovčích nalézáme někdy celé vrstvy prázdných slupek vaječných. Kpk.

Stěnkov, bot., viz Bifora.
Stěnkov, Stěnkov, ves v Čechách, při
pr. bř. Orlice, hejtm. a okr. Kr. Hradec, fara
a pš. Třebechovice; 38 d., 234 obyv. č. (1900).

Stěnovice, far. ves v Čechách, v hejtm. a okr. plzeňském, 141 d., 1164 obyv. č., 2 n. (1900), far. kostel sv. Prokopa, při němž byl do r. 1786 klášter trinitárů, 4tř. obec., 1tř. soukr. žid. šk., četn. stanice, pš., synagoga, mlýn. Alod. statek (717.46 ha půdy) se zámkem, dvorem, parostr. pivovarem, lihovarem a cihelnou drží Šebestián Klička. R. 1377 držel Š. Protiva z Litic, r. 1379 Zbyněk a potom plzeňská rodina Pabjankův. Dne 26. říj. 1421 Plzeňští se šlechtici s nimi spojenými obořili se na tvrz štěnovickou, kterou obsazenu držel Žižka svým lidem, dobyli jí a co v ní živého, pobili. Ke konci XV. stol. seděli na Š-cích Štěnovští ze Štěnovic, po nich Štěnovští z Kadova (viz z Kadova a Řesanský z Kadova), od r. 1555 Pernklové z Šenraitu, od r. 1579 Jan Černín

stensdorf ze Štensdorfu (prvotně Steinsdorf), přijmení rodiny rytířské, která pocházela z Němec a do Čech se přistěhovala v XVI. stol. Petr býval v l. 1502—30 uředníkem na Teplicích. Jeho snad synem byl Anselm, jenž měl r. 1520 Mostov a 1540—43 koupil Sovolusky, Jezinky a Teleč († j. 1560). Manž. jeho Anna koupila r. 1545 Polom. Anselm byl přijat již před tím za obyvatele, tak i r. 1552 Petra Volfar. 1559 Hanuš. Po Anselmovi zůstal syn Adam, jenž obdržel r. 1560 od mateře Polom a Martice. Také měl Údrć, manství plavenské, jehož vrchnost r. 1564 dokoupil. R. 1573 koupil Hartenštein s Bochovem († 30. listopadu 1579). Synové jeho byli Anselm, Kašpar a Abraham. Anselm dostal za díl Hartenštein, který r. 1589 pustil směnou za Koštice, r, 1595 koupil Třtěno, r. 1599 získal polovici Udrče, prodal r. 1600 Třtěno a vzdal r. 1602 Koštice směnou za Hlubany († j. 1605). Abraham měl za díl Údrč a Teleč. Tento prodal r. 1588 mateři Kateřině ze Sreibrstorfu († 1595). Kašpar měl za díl Mířetice, koupil r. 1591 od Abrahama Martice, jež r. 1592 zase prodal, r. 1595 ujal od bratří a sester statek Teleč. Po bratru Abrahamovi dědil polovici Údrče, kterou vzdal r. 1599 Anselmovi, dědici druhé polovice. Žil ještě r. 1607. Po Anselmovi zůstali synové Adam a Jáchym Jindřich, kteří prodali r. 1605 Mory, potom také Údrč a Polom. Adam ujal Hlubany a zemřel před r. 1615 zůstaviv vdovu Annu Marii Štolcovnu ze Simsdorfu a syny Kristiána a Jana Jindřicha. Jáchym koupil r. 1608 Brodce, které r. 1623 propadl (manž. Kateřina Varkočovna z Nobčic). Kristián ujal Hlubany a zemřel r. 1645 zůstaviv vdovu Voršilu ze Štampachu. Jmění své odkázal mateři, která Hlubany r. 1649 prodala. Nejbližší strýcové zemřelého (snad synové Jana Jindřicha) byli Anselm (Hans Helm) a Hanuš Mikuláš, lejtenant v saské jízdě. Tento zdědil r. 1668 po manželce Alžbětě Maximiliáně v. Eutern statky Otovice a Pfemilovice a koupil r. 1673 Kostrčany. Zemřel ok. r. 1682. Dědicem jeho stal se Hanuš Sigmund synovec (syn Anselmův), jenž však byl víry evangelické a proto Kostrčany přímo držeti nemohl. — Po Kašparovi zůstali synové Volf Adam. Abraham, Linhart Vilém a Florian, kteří r. 1624 prodali Mířetice. Pátý syn Jiří Bedřich měl za díl Jezinky a Śovolusky, účastnil se povstání a zemřel 14. led. 1619 v Rudolštatě. Florián držel Chloumek, který r. 1633 propadl. Abraham držel Teleč a statek po Jiřím (tento r. 1623 propadl). Přestoupiv k víře katolické, byl v l. 1625—27 hejtmanem na Kysibli a zemřel 16. čce 1646 (manž. Marie Markéta z Trautenberka † 1632). Linhart měl Číhanou, kterou r. 1642 prodal. Syn jeho Valter Vilém držel s manž. Alžbětou Lidmilou Britannie Veliká, str. 701 a.

založila zde Terezie hr. z Pöttingu klášter Huvarovou z Lobenšteina Čichalov (1661 atd.) Po její smrti oženil se r. 1668 s Kateřinou Kristinou Tošovou z Erlberka. R. 1668 koupil Tisovou a Trnovou a zemřel r. 1671. Bratr jeho Kašpar Ondřej (1646 atd.) měl Teleč a zemřel r. 1664 zůstaviv nezletilé sirotky. Po Valterovi zůstali synové Volfgang Ferdinand a Kašpar Leopold a dcera z prvního manželství a po Kašparovi syn Matiáš Ferdinand a dcera. Matiáš měl Teleč a zemřel 22. dub. 1717, zůstaviv nezletilé syny Františka Antonína a Václava Antonina. Onen zůstavil syna Jana r. 1764 nejv. lovčího na badenských statcích, a tento syna Jana Ferdinanda, který držel na poč. XIX. st. s manž. Marií Annou Sleismanovou statek Chumo v Prachensku. — Z jiné pošlosti po-cházeli Vít a Hanuš Jindřich bratří, kteří drželi r. 1571 atd. statky Měchov a Brtí u Bečova. Týž statek držel asi r. 1603 Jan Krištof, jenž jej r. 1623 propadl. Týž neměl muž. potomkův. Kromě jmenovaných žili bratři Jan Krištof, František Václav a Jan Ferdinand, kteří přijati r. 1738 do rytifského stavu král. Čes. Frant. Antonín (1751 ředitel Nových Dvorů u Kutné Hory † j. 1780). Karel Maximilián, farář v Brložci, bratři Antonin (1785 koncipista u gubernia) a Josef Karèl (sekretář u nejv. purkrabství). Onen měl r. 1795 dva syny, z nichž jeden byl poručíkem u kyrysníkův.

Stěpán (z řec. στέφανος t. j. věnec), lat. Stephanus, frc. Étienne, rus. Stěpan, šp. Estévan, mad. István n. Pista, jméno mužské. 1) S. svatý, byl jedním ze sedmi prvnich jáhnů křestanské obce v Jerusalemě, kdež zákoníci židovští proti němu poštvali lid, který jej ukamenoval r. 33. (Skut. ap. 6—7). Sv. S. byl prvním mučedníkem křesťanským a památku jeho světí církev kat. dne 26. pros. 2) Š., jméno několika papežův: Š. I. (253—257), ctěný jako mučedník 2. srp. — \$. (II.), † čtyři dni po svém zvoleni, ještě před vysvěcením, r. 752, pročež mezi papeže se nepočítá. — \$. II. (752—757), dostal od Pippina exarchát ravennský a 22 měst, což było základem světské moci papežovy (viz Pippin 3). – S. III. (768–772). Ustanovil, že nikdo nemůže se státi papežem, kdo nebyl vysvěcen na kněze nebo na jáhna. -S. IV. (816-817), korunoval v Remeši cis. Ludvíka Pobožného. – S. V. (885–891), vyjednával s vých, císaři Basiliem a Lvem o zjednání míru mezi církví západní a východní. — S. VI. (896—897), dal mrtvolu svého předchůdce Formosa vykopati a hoditi do řeky, začež od svých protivníkův zaujel do Sas a vzal službu u nepřítele, s nímž jat a zardoušen. — Š. VII. (929—931), dostal vtrhl r. 1631 do Čech a tu zemřel. Volf se na stolec papežský přičiněním Theodory a Marozie, na nichž pak úplně závisel. – Š. VIII. (939—942), přibuzný cís. Ottona I. – Š. IX. (1057—58) podléhal vlivu Hildebrandovu (potomniho papeže Rehofe VII.) a ze-

> 3) Panovníci: a) Anglický. Š. z Blois (1135—1154) viz

mřel ve Florencii.

b) Bosenští, Š. I. Kotroman viz Bosna, na Moravě, hejtm. Uher. Brod, okr. Val. Klostr. 437 b. — Š. II. (1322—53) viz tamtéž. — bouky, fara a pš. Brůmov; 1tř. šk. a sklárna. Š. Tvrdko I. (Tvrtko, 1353-91) viz Bosna, str. 438 a. — Š. Dabiša (1391—95) viz Dabiša. — Š. Ostoja (1398—1418); Š. Tvrdko Vič (1404—43); S. Ostojić (1404—43); S. Ostojić (1404—21); Š. Vukčić (1435—66); Š. Tola 36°40', jezero bez odtoku mezi 4°20' a 5° s. š. (1418—21); Š. Vukčić (1435—66); Š. Tola 36°40', jezero bez odtoku mezi 4°20' a 5° s. š. (1418-21); Š. Vukčić (1435-66); Š. To-máš (1443-61); Š. Tomašević (1461-63)

viz Bosna, str. 438 b — 440 a.
c) Černohorský. S. Crnojević, zakladatel dynastie černohorské, viz Černá Hora str. 609 a. — S. Malý viz t. str. 610 a-b. d) Polský. S. Báthori (* 1532 — † 1586

a) Polsky. S. Batnori (* 1532 — † 1586 v Grodně), viz Polsko str. 142-143.
e) Srbští. Š. Nemanja viz Nemanja a Srbsko str. 978 b. — Š. Prvověnčaný (1196-1227), Š. Radoslav (1227-34), Š. Vladislav (1234-43), Š. Uroš I. (1243 až 1276), Š. Dragutin (1276-82), Š. Uroš II. Milutin (1282-1321), Š. Uroš III. Děčanský (1321-31), Š. Dušan (1331-55), Š. Liroš (1355-71), a.Š. Liroš (1355-71), a.Š. Liroš (1389 až 1372 rević (1389 až Uroš (1355-71) a S. Lazarević (1389 až 1427) viz Srbsko str. 982-985.

 f) Uherští. Viz Uhry (dějiny).
 4) Š., rak. arcikníže (* 14 září 1817 –
 † 19. ún. 1867), syn arcikn. palatina Josefa a jeho druhé manželky Herminy z Anhalt-Bernburg-Schaumburku, byl pečlivě vychován ke karrieře státnické. Vykonav r. 1841 až 1843 cesty po rak. i cizích zemích, byl na poč. r. 1844 jmenován civilním správcem v Čechách, v kterémžto úřadě si získal svou vlidností a lidumilností všeobecnou přizeň. Po smrti otcovč (13. led. 1847) byl jmenován zástupcem palatina, avšak t. r. byl od sněmu definitivně zvolen k tomuto úřadu a od císaře potvrzen. V tomto úřadě dočkal se r. 1848, kdy hrál přetěžkou úlohu jako prostředník mezi sněmem a korunou na jedné a mezi sněmem a Chorvaty vedenými Jelačićem na druhé stranč. Nedosáhnuv shody a popudiv proti sobě i dvůr císařský, jenž iej obviňoval z nedostatku ráznosti proti revoluční straně maďarské, vzdal se svého úřadu a odešel na statek Schaumburg v Nassavsku, kdež oddal se pěstování věd a umění. Do Vidně zavítal již jen jednou při narození kor. prince Rudolfa (1858). Zemřel v Mentoně na souchotiny, neženat. Srv. Erzherzog Stephan Viktor v. Oesterreich (Wiesb., 1868)

S. Byzantský viz Stefanos 2). 6) S. Jan, filolog čes. (* 1858 v Pecce v Čechách). Působí jako prof. na gymnasiu v Třebíči. Vydal Slovník česko-něm. a německo-čes, (Třebič, 1901).

7) Š. Antonín, právník čes. (* 1860 v Pisku). Vystudovav gymnasium ve svém rodišti, čes. fakultu právnickou v Praze, stal se r. 1893 advokátem v Písku, kde působí posud. Učastnil se velmi činně života veřejného v Písku, po několik roků vyučoval na tamní rolnicko-lesnické škole pravovědě, řídil po nějakou dobu »Písecké Listy« a přispíval do »Právníka« z oboru samosprávy a | práva správního.

Voda), jezero bez odtoku mezi 4°20' a 5°s. š. a 36°40' a 37° v. d. v Gallských zemích již. od Habeše vlastního ve vých. části rovníkové Afriky. Leži ve výši 518 m a zaujímá asi 930 km² plochy. Odděleno jest pohořím Hummurským vystupujícím na 2000 m a jeho jižními výběžky od jezera Rudolfova a jeho úvodí, rovněž na jihu a na východě obklíčeno je pohořím až nad 2000 m vystupují-cím. Pouze na severu prostírá se dosti rozsáhlá rovina dříve též jezerem zaujatá, vyplněná nyní deltem hlavního přítoku jezera řeky Saganu, jež přivádí jezeru vody horských jezer Gandjule čili Čamo (1050 m) a Abáj (1285 m) od severovýchodu. Přes to jest jisto, že ztráta vody v jezeře jest značnější nežli přitok, jezero vysýchá ponenáhlu, voda jest značně slaná a periodicky jeví se západní čásť jezera, zaujímající přes dvě tře-tiny plochy, jen jako bahnisko. Při severním a jihovýchodním břehu vystupuje několik ostrovů. S. j. objevili r. 1888 hrabě Teleki a v. Höhnel; později zkoumali jeho okolí Donaldson a Smith vl. 1894—95 i 1899—1900, Bottego v l. 1895-97, Harrison v l. 1899 až 1900, hrabě Wickenburg r. 1901, Maud v l. 1902-03.

Stěpánek: 1) S. z Netolic Josef, vrchní porybný pánů z Rožmberka na panství třeboňském, navrhovatel podivuhodné soustavy rybníků na pláni třeboňské. R. 1506 dokončil tento návrh, jeho provedení však zůstaveno bylo rožmberskému purkrabí na Krumlově, pozdějšímu regentu Jakubu Krčínovi z Jelčan a Sedlčan, jenž prosluv svou odbornou znalostí v oboru zemědělství a najmě rybníkářstvi, byl dožadován o radu se všech stran, i od samé komory královské. Š. dal podnět k tomu a přičiňoval se o to, aby založena byla nyní t. zv. »Zlatá stoka«, která odbočujíc z Lužnice u Kazdy spojuje řadu rybníků a vtéká před Veselím opět do Lužnice. Srv.

Sto let práce, III., 449. Fka.

2) S. Jan Nep., divadelní ředitel a dramatický spis. čes. (* 19. kv. 1783 v Chrudimi — † 12. ún. 1844 v Praze). Po studich gymnasijních a filosofických oddal se po přání rodičů theologii. R. 1800 přerušil studie a jako dobrovolník vstoupil do vojska k hájení vlasti proti Francouzům. Po válce vrátil se zase do semináře a dokončil studie theologické v 22. roce svého věku. Nemaje ještě kanonického stáří, nemohl býti na kněze vysvěcen; volného času, kterého tím nabyl, užíval k dalšímu vzdělání svému, zabývaje se historií a krásnou literaturou. Zároveň se seznámil s tehdejšími vlastenci, Thámem, Jungmannem, Nejedlým, Šedivým, Rulikem a j., a nadšeně si zamiloval divadlo. Chtě chudou dramatickou produkci českou povznésti, vzdal se úplně povolání kněžského a upravoval Sv. **Stěpán: 1)** Sv. S., osada u Bílnice i divadelní hry pro česká představení, při nichž

se vyživiti, byl nějaký čas napovědou u divadelní společnosti Liebichovy v Praze a r. 1812 stal se pro svou osvědčenou routinu a zku-šenost ve věcech divadelních dramaturgem a režisérem českých představení, jež ředitel stavovského divadla K. Liebich k naléhání českých vlastencův opět obnovil. Za jeho správy české hry začaly utěšeně prospívati, proto byl r. 1816 jmenován tajemníkem Lie-bichovým a pro záslužnou činnost při českých hrách pořádaných k účelům dobročinným dostalo se mu r. 1820 od zemské vlády zlatého čestného peníze a pochvaly. R. 1824 v době velmi neutěšené, kdy zemský výbor chtěl již stavovské divadlo zavříti, ujal se ředitelství jeho spolu s hercem Polavským a zpěvákem Kainzem a přes všecku nepřízeň doby spravoval je až do r. 1834, kdy ode-vzdáno bylo řediteli Stogrovi. Š. zůstal u něho jako pokladník a tajemník divadelní až do své smrti, obstarávaje při tom i répertoire pro české hry. – Jako režisér českých her a ředitel stavovského divadla Š. má veliké zásluhy o rozvoj českého divadla, o jehož zdar pečoval podle sil a schopnosti svých. Vrstevnici jeho uznávali také plnou měrou tura XIX. st. I. 287 a j. platné služby, jež českému divadlu prokázal, a chválili jeno zkušenost, lásku k dramatickému umění a vlasteneckou horlivost. Pronikavějšímu úspěchu českého divadla za jeho doby vadily však mnohé překážky vnitřní i vetejné, jež odstraniti nedovedl. Proto byla později svalována veškerá vina za neúspěchy českého divadla na bedra S-nkova, ale neprávem. Možno mu jediné vytýkati ctižádost a samolibost, která se projevovala hlavně tím, že répertoire pro česká představení nejraději pořizoval sám a neochotně připouštěl na jeviště hry od jiných spisovatelů složené nebo vzdělané. Kromě toho při výběru ré-pertoiru dbal více vnějšího effektu jednotlivých kusů, nežli jejich hodnoty umělecké. – Spisovatelská činnost jeho v oboru dramatickém byla podivuhodna. Sepsal, vzdělal a přeložil celkem přes 100 divadelních her, tak že se mu dostalo názvu českého Kotzebue. Vyrůstaje v době, kdy v oblibu vešly rytiřské hry s podkladem historickým nebo dobrodružným a lokální frašky vídeňské, rozhoj-ňoval skladbami tohoto druhu répertoire český. Původní jeho činnost dramatická byla nejúspěšnější před r. 1820; od té doby nepokračoval ve svém vývojí a zůstal na ztrnu-lém stanovisku starším. Vlastní práce jeho ukazují, že obratně ovládal techniku divadelní, ale o zvláštním dramatickém nadání autorově nesvědčí. Veliký význam buditelský přikládal jmenovitě historickým dramatům, ježto po jeho mínění »vlastenský duch a horlení pro obecné dobré, roznícení svatého plamene lásky k vlasti nemůže lépe způsobeno býti, jako když se Čech se svou kronikou seznámí«. I složil několik působivých Knihtiskárna v Litomyšli do r. 1863 (Pro-

vystupoval jako ochotník. Nemoha z čin-, les (1813); Osvobození vlasti, aneb Korytané nosti spisovatelské, které se věnoval, náležitě v Čechách (1814). Jsou to nejlepší jeho práce původní. Z oboru veseloherního řadí se k nim: Pivovar v Sojkově; Co se vleče, neuteče; Be-rounské koláče a j. Z her, které podle jiných látek vzdělal, nejoblíbenější byla veselohra Cech a Némec, upravená podle Baumgartenovy zpěvohry »Hatmatilka« a Weidmannovy veselohry »Žebravý študent«. K překladům volil nejraději kusy vídeňských dramatiků, jejichž skladby měly tehdy na jevišti úspěch spiše pro své technické přednosti než pro skutečnou cenu uměleckou; péčí jeho uvedeny byly do dramatické literatury české kusy Zieglerovy, Henslerovy, Toldovy, Frant. z Holbeina, Bauerlovy, Stegmayerovy, Raimundovy, Nestrojovy atd. Horlivě překládal dále hry jiných tehdy módních dramatiků německých jako Ifflanda, Kotzebue, Vogla, Raupacha, Birch-Pfeisserové a j. Vsímal si také dramatické tvorby francouzské, vlašské a anglické, avšak překládal z ní mnohem méně, než toho zasluhovala. *Divadlo* S-nkovo vycházelo od r. 1820-32 v 16 dílech; jiná serie jeho her byla vydána v l. 1840—44. Srv. J. Kubín v »Čes. Thalii« 1891, 273; J. Arbes v »Lumíru« 1897, 125; Čes. litera-

> 3) Š. František Slavomír, spis. a básnik čes. (* 7. pros. 1824 v Tuchoměřicích -† 8. říj. 1899 t.). Studoval na malostranském gymnasiu a na učitelském ústavě v Budči v Praze, načež působil jako soukromý vychovatel a jako pomocník při školách veřejných na venkově i v Praze do r. 1866. Potom uchýlil se do Zlonic, kde byl 12 let účetním ve mlýně svého bratra a od r. 1878 žil ve svém rodišti zabývaje se spisovatelstvím. Psával do »Zl. Klasů«, do Mikovcova »Lumíra« (Pověsti z okolí Prajského), do Havelcovy »Školy« (O tělocviku); Řezáčova »Škola a Život« přinášela téměř v každém sešitě pojednání, dopisy, písně pod různými chifframi, dále přispíval do »Komenského«, »Posla z Budče«, »Budečské Zahrady«, Hálkovy >Zl. Prahy« (Tajnosti ze vsi), do >Mly-náře« (Povidky Zeleného potoka) a j. O sobě vydal: Vyprávěnky české společně se Štěp. Bačkorou (Praha, >Budeč. zahrada«, 1854); Kvítí 7 luhů domácích (t., 1875); Bajky (t., 1881); Růqné listy- 7 oboru vychovatelství (1881); Povésti (t.). Přel. též několik románů historických od Louisy Mühlbachové (1864) a jiných. Psával pod pseudonymem Lilie Min

lada. V posledním čase psával do »Čes.
Lidu články folkloristické.

4) Š. Josef, hist. spis. čes. (* 1842 ve
Skutči). Vystudovav gymn. v Litomyšli a
filosofickou fakultu v Praze, stal se vychovatelem, potom působil na středních školách v Litomyśli a od r. 1893 je professorem na reálce v Karlíne. Vedle četných statí kulturně-historických v »Pam. arch. a místopis-ných«, »Světozoru«, »ČČM.« a jinde napsal: činoher historických, jako: Obležení Prahy gramm vyš. reálky v Litomyšli na r. 1878); od Švejdů (1812); Břetislav První, český Achyl- Gradual litomyšlský (Programm gymn. t., 1887); Archiv m. Litomyšle (t., 1889); Dėjiny ptáci«, dále »Darmojedku« Salova (hrána na c. k. vyš. gymnasia v Litomyšli (t., 1894) a Nár. divadle) a množství menších prací A. pro »Soupis památek historických a uměl.« okr. litomyšlského sebral materiál a odevzdal jej archaeologické kommissi Čes. akademie.

5) Š. Josef, spis. čes. (* 1842 v Dašicích). Absolvovav učit. ústav v Kr. Hradci stal se učitelem v Chrudimi, kde působí podnes. Přispíval do časopisů paedag, a vydal: Chudý krejčí, divadelní hra pro děti (Praha, 1868); Míry metrické v stručných úlohách pro školu a dům (Chrudim, 18'9); Gratulant pro školní mládež (t., 1870); Čítanka pro druhý stupeň mládeže školní (Praha, 1873); Kniha zpěvu (t... 1881); Nové kreslení (Chrudim, 1883); Jubilejní

školní mše pro mužské hlasy (t., 1898).

6) S. Jan, lékárník (* 1847 ve Skutči). Stav se na universitě pražské magistrem farmacie, působil 8 roků v lékárně ve všeobecné nemocnici v Praze, r. 1875 zařídil si lékárnu na Král. Vinohradech. R. 1887 redigoval » Časopis čes. lékárnictva« a přispíval do » Čas. lékařů čes«, a » Ottova Slovníku

Naučného«.

7) S. František, spis. čes. (* 1850 v Tuněchodech). Absolvovav ústav zvěrolékařský ve Vídni stal se r. 1875 okr. a později měst. zvěrolékařem a učitelem zvěrolékařských zvěrolékařem předmětů při škole hospodářské v Chrudimi, kde působí podnes. Vydal Nauku o kování koní (Praha, 1882, 3. vyd. 1895).

8) S. Karel, spis. čes. (* 1863 ve Skutči), studoval v Litomyšli a na filosofické fakultě v Praze a již jako student pobyl delší dobu na Rusi, načež byl po 4 roky vychovatelem v rus. šlecht. rodině, s níž procestoval hlavní země evropské, jmenovitě kraje slovanské. Nyní jest lektorem rus. jazyka na čes. universitě a prof. Českoslov. akademie obchodní. Literární činnost zahájil již na střední škole v »Palečku« Pokornéno a v »Humorech« (pseud. Ilja Muromec a j.). Později byl stalým spoluprac. »Slovanského Sborníku« Jelinkova a »Čes. Thalie« Ladeckého, v níž vedle článkův o slov. divadlech otiski též mnoho referátův o divadlech čes. Dále přispival do »Zlaté Prahy«, »Světozora«, »Květů« a j. Množství feuilletonů z literárního a kulturního života Slovanů, hlavně Rusův, uveřejnil zejména v »Nár. Listech«, kam přispíval také jinými pracemi, užívaje z části pseudo-nymu Slavjanin. Čásť feuilletonů těch vyšla o sobě s názvem Obrázky z Ruska (» Modrá knihovna«, Praha, 1896). Žurnalisticky činný byl při »Vyšehradě« a v »Čes. Novinách«, záhy zastavených, kde řídil zahraničný oddíl. Od r. 1891 jest clenem redakce »Ottova Slovníku Nauč. O sobě vydal ještě Klíč jazyka ruského (2. vyd. Praha, 1905). Obsáhlá jest jeho činnost překladatelská. Tak přel pro »Rus. knihovnu« některé práce Turgeněva (»Novina« a j.), Tolstého a Dostojevského (>Zločin a trest«), pro >Knihovnu Zlaté Prahy« Grigorovičovy >Rybáře« a Potapenkův román »Slovo a skutek«, pro »Knihovnu Světozora« »Ranní bouře« Krestovské, pro sbírku »Masky a pravda« román M. L. Michajlova »Přeletaví brecht H. Lukavský z Lukavice a připojil

Nár. divadle) a množství menších prací A. P. Čechova, Baranceviče, Mjasnického (»Zajíc«), Lěskova atd., z nichž mnohé uvedl po prvé do naší literatury. V rus. listech, jako v »Rus. Vědomostech«, v »Neděli« a především v měsičníku »Artist« seznamoval rus. veřejnost s důležitými zjevy našeho umělec-

kého i politického života.

9) S. Oldřich, spis. čes., pseud. Zenith (* 6. kv. 1876 v Pardubicích). Absolvovav reálku ve svém rodišti a ústav učitelský v Kr. Hradci, stal se učitelem; nyní jest učitelem v Nučicích u Kostelce n. Č. L. Napsal o sobě: Druhá láska, obraz ze života v 5 děj. (Praha, 1898); Chiméry, historie mladíka (t., 1900); Prohra s výhrou, veselohra o 3 děj. (t., 1904); některé povídky uveřejnil v. Srdci , Dočanských Listech a do díla »Školství Českobrodska a Černokostelecka«

napsal r. 1901 stat: Mluvnice, pravopis a sloh.
10) Š. Josef, dr. fil. (* 1879 v Litomyšli). Absolvovav gymn. a fakultu filosof. v Praze působil na reálce v Písku a nyní je skut. učitelem na reálce v Ml. Boleslavi. Napsal Historický rozvoj spektrometrie (Progr. reálky

v Pisku na r. 1903). **Štěpanice: 1) Š.**, Štěpaničky, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Nová Paka, fara Ubislavice, 20 d., 108 obyv. č. (1900). 2) Š (Stepanitz), ves t., hejtm. Sušice, okr. a pš. Hartmanice, fara Moulenec; 54 d., 16 obyv. č., 366 n. (1900), 1tř. šk., dvůr, mlýn. -3) S. Dolní, ves t., hejtm., okr. a pš. jilem-nice, fara Hor. Štěpanice; 95 d., 815 obyv. ć. (1900), 2třídní škola, mlýn a tkalcovství. 4) S. Horní n. Hořejší, far. ves t.; 41 d., 319 obyv. č. (1900), kostel Nejsvět. Trojice (ve XIV. stol. far.), 2tř. šk., 3 mlýny, pila, výroba šindele, třísla a beden, bělidlo vápe-nice, tkalcovství. Poblíž kaplička, pod níž prýští se minerální voda. Nedaleko zříceniny hradu t. jm., kterého nabyl ve XIII. stol. Zdeněk z Valdšteina, jehož potomci vykoná-vali podací kostelní ke zdejšímu kostelu. R. 1492 dědil S. Hynek z Valdšteina se svým synovcem Henikem a tak povstalo dvoji zboži štěpanické a jilemnické. Jan z Valdšteina držel statek jilemnický a syn Vilém hrad štěpanický opustil. Sidlem panství stala se potom Branná. V XVI. stol. byl Š. H. mě-stečkem a Š. D. sluly Štěpaničky.

Stěpánka (fr. Stéphanie), Stefanie (* 1864 v Laekenu), dcera belg. krále Leopolda II., provdala se r. 1881 za rak, korunniho prince Rudolfa, s nímž měla dceru Alžbětu, a po

jeho smrti za hrab. Lónyaye. **Štěpanov: 1) Š.**, ves v Čechách, hejtm. Čáslav, okr. Habry. fara Smrdov, pš. Leština; 22 d., 148 obyv. c. (1900), mlýn. — 2) Š., ves t., hejtm., okr. a pš. Chotěboř, fara Libice u Chotěboře; 8 d., 71 obyv. č. (1900), mlýn. Nesvěř. statek (466.82 ha) se zámkem, dvorem a lihovarem drží Aurelie Bellotová. Na bývalé tvrzi připomínají se v l. 1581-1628 Předbořští z Předboře, r. 1628 koupil S. Aljej k Bozděkovu. — 3) Š., ves t., hejtm. Vys. Mýto, okr., fara a pš. Skuteč; 42 d., 253 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Matěje (ve století XIV. far.) a nedaleko klimatické lázně Sv. Anna. — 4) Š., ves t., hejtm. Pardubice, okr., fara a pš. Přelouč, 21 d., 186 obyv. č. (1900), dvůr, od něho nedaleko tvrziště. R. 1401 připomíná se tu Jan ze Zdechovic, r. 1473 Anděl z Ronovce, po jeho nástupci Sigmundovi před r. 1524 Čeněk Střela z Rokyc, jehož potomci tu seděli do r. 1667, potom následoval Jan Ctibor Jeník, od r. 1678 páni z Walderode, od r. 1684 Čikáno é z Čermné a r. 1706 Š. připojen k Cholticům. — 5) Š., ves t., hejtm., okr. a fara Kladno, pš. Kročehlavy; 171 d., 2322 obyv. č., 44 n. (1900), poblíž kamenouhelné doly. — 6) Š. (Stěpanow), ves t., hejtm. Duchcov, okr. a pš. Bilina, fara Radovesnice; 19 d., 5 obyv. č., 94 n. (1900), myslivna. — 7) Š., ves t., viz Štěpanovi ce. — 8) Š. Trhový, starobylé městečko t., v hejtm. benešovském, okr. vlašimském, má 210 d., 1145 obyv. č. (1900), starožitný far. kostel sv. Bartoloměje se vzácnou křtitelnicí kamennou, zámeček, radnici, 5tř. šk., četn. stanici, pš., žel. stanici na tr. Benešov-Dol. Kralovice, 4 mlýny, pilu, dvůr a výroč. trhy.

Č. 4137. Znak měst. Štěpanova Trhového.

Erb měst. (vyobr. č. 4137.): v červeném štítě spatřuje se postava sv. Václava. Š. byl za dávných časů předním městem zdejší krajiny, býval statkem biskupským a potom arcibiskupským, při němž stával hrad, a sídlem dekanátu, k němuž přislušelo 64 far. R. 1436 král Sigmund zastavil celé zboží štěpanovské Mikuláši

Trčkovi z Lipy, jenž koupil i Vlašim a Š. k ni připojil, kteréžto spojení potrvalo do r. 1547, kdy usadil se tu Zdeněk Zrucký z Chřenovic, v l. 1553—84 seděli zde Malovcové z Malovic, v l. 1596—1664 Holičtí ze Šternberka, od r. 1664 Ignác z Husonu, potom Jan Arnošt hr. ze Sparru a r. 1687 přikoupila jej Františka hr. z Weiszenwolfu k panství vlašimskému. R. 1295 Š. jmenuje se trhovou vsí, r. 1379 městečkem, r. 1541 potvrzeny městečku starodávné svobody r. 1406 udělené. Válkou 30letou Š. tak utrpěl, že zde zůstalo jen 48 usedlých. R. 1668 vystavěn uprostřed náměstí krásný zámek s kaplí, který r. 1741 shořel.

9) Š., městečko na Moravě, na pr. bř. Švarcavy, hejtm. Nové Město, okr. Bystřice n. Pern.; 51 d., 549 obyv. č. (1900), far. kostel sv. Petra, 4tř. šk., četn. stanice, pš., doly na žel. rudu, železárny hr. Mitrovského a něckolik výroč. trhů. Š. založen bezpochyby Štěpánem z Pernšteina; ve středověku bývaly zde doly na střibro. — 10) Š. (Stiepa-

jej k Bozděkovu. — 3) Š., ves t., hejtm. Vys. Mýto, okr., fara a pš. Skuteč; 42 d., 253 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Matěje (ve století XIV. far.) a nedaleko klimatické lázně bice, okr., fara a pš. Přelouč, 21 d., 186 obyv. č. (1900), dvůr, od něho nedaleko tvrziště. R. 1401 připomíná se tu Jan ze Zdechovic, r. 1473 Anděl z Ronovce, po jeho nástupci Sigmundovi před r. 1524 Čeněk Střela z Rokyc, jehož potomci tu seděli do r. 1667, potom následoval Jan Ctibor Jeník, od r. 1678 páni z Walderode, od r. 1684 Ci-

Stěpanovice: 1) Š., Štěpanov, far. ves v Čechách, hejtm. Budějovice, okr. Lišov; 96 d., 622 obyv. č., 2 n. (1900), far. kostel Nanebevzetí P. Marie (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., pš., spořit. a zálož. spolek, ložisko syenitu a žel. rudy, výroba dužin, popl. dvůr Kuna či Vranín a myslivna. — 2) Š., ves t., hejtm., okr., fara a pš. Klatovy; 34 d., 319 obyv. č. (1900), fil. kostel sv. Michala arch. (ve XIV. stol. far.), 2tř. šk., spořit. a zálož. spolek a popl. dvůr. Stávala zde tvrz, na níž r. 1399 seděli Jindřich a Bušek Štěpanovci z Štěpanovic, v XVI. stol. Václav Chlumčanský z Přestavík, který r. 1516 prodal Š. Janu Jeniškovi z Újezda. Potom drženy k různým zbožím okolním a v XVIII. stol. připojeny ke Švihovu. — 3) Š., ves t., hejtm. a okr. Turnov, fara Týn nad Rovenskem, pš. Rovensko; 29 d., 138 obyv. č. (1900).

4) S., ves na Moravě, hejtm, okr. a pš. Tišnov, fara Předklášteří u Tišnova; 41 d., 332 obyv. č. (1900), 1tř. šk., zastávka na trati Něm. Brod-Tišnov. — 5) Š, ves t., hejtm. a okr. Mor. Budějovice, fara a pš. Jaroměřice; 28 d., 179 obyv. č. (1900), mlýn. Btěpanovsko, ves v Čechách, hejtm. Paraktiva okr. Moř.

Stěpanovsko, ves v Čechách, hejtm. Pardubice, okr. Holice, fara Týniště n. Orl., pš. Albrechtice; 41 d., 296 obyv. č. (1900).

ätěpařství je zvláštní odbor ovocnictví a vyrozumívá se tím především ošetřování ovocného stromoví, a to buď již ve stromové školce neb až na vlastním stanovisku vysazeného stromu. Kdo výhradně š-m se zabývá, bývá nazýván štěpařem, buď je to odborný zahradník, má-li též na starosti školy, nebo jen nacvičený dělník, kterému přisluší sázení a udržování stromů v ovocné zahradě nebo ve stromořadí. Úkolem š. je péče o strom od jeho vysazení; náleží sem tedy ořezávání, zmlazování, okopávání, hnojení, sbírání škůdcův a zabránění vzniku chorob, všeliké čištění atd, Podle potřeby spadá v tento obor i přešlechtění jednotlivých stromův. Výkony ve školce stromové náležejí do působnosti jiné, která však může býti součástí š.

štěpina, poleno palivového dříví utvořené rozštípáním špalíku měřícího nejméně 15 cm v průměru, který od poraženého stromu obyčejně v délce 0.8 neb 10 m byl odříznut. Polena ta rovnají se do prostorných metrů krychlových jako palivové dříví štěpinové neb štípané. črn.

Stěpkov, ves na Moravě, hejtm. a okr.

234 obyv. č. (1900). **Štěpnička** Fr. Boh., spisovatel český 3. října 1785 v Opatově na Moravě † 26. srp. 1832 v Badenu u Vidně). Konal studie humanitní na soukromých školách latinských kláštera v Nové Říši, filosofická ve Vídní a v Olomouci, práva na universitě vídeňské. R. 1815 obdržel místo u soudního oddělení při magistrátě vídeňském, po roce stal se protokolistou u bankální administrace v Praze, kde seznámil se se všemi předními vlastenci-spisovateli. Pobyv v Praze devět let, povolán byl za assessora k bankál. administraci do Brna, kdež byl r. 1831 jmenován c. k. komor. radou. První básnické pokusy S-kovy pocházejí z dob studií filosofických. Časopisy »Čechoslav«, Zieglerův »Dobroslav«, »Roz-manitosti« a Hromádkovy »Prvotiny« přiná-šely hojné ukázky jejich. V Praze, kde Š. přilnul jmenovitě ke stárnoucí družině Puchmajerově, vydal r. 1817 prvý a po šesti letech druhý svazek své sbirky Hlas líry české. O básních svých S. měl vysoké mínění a Jungmannovi prý se představil jako »český Schiller«. Mineni to celkem sdileli přátelé Š-kovi z družiny Puchmajerovy, jmenovitě Hněvkovský a Jan Nejedlý. Ale přes to pravdu měla mladší generace (jmenovitě Če-lakovský), pokládajíc Š-ku za typ nebásnic-kého staršího veršotepectví. Patrno to z celé objemné sbírky jeho »nudných veršů didaktických, tragikomických ballad, vyšeptalých epigramův a nadutých poslání příležitostných (Vlček) i z jeho odporu proti básním Kollárovým a Čelakovského, prozrazujícího úplné nepochopení pravé poesie. Neméně pověstným byl také Š. jako polemik. Nejen že v pravopisném sporu stál na straně Ne-jedlého, ale i tam, kde hájil dobré věci, přizvučné prosodie, hájil jí způsobem tak hrubým a nejapným (v allegorických článečcích bajkových, namířených nejen proti časomíře, ale i proti hluboké kritice »Počátků čes. básnictvi«: Původ oslovské kritiky; O ouskočné telství pozemním, tak i silničním a železnič-vlaštovčí kritice; Drvovo; Vidění a posouzení nim vyskytuje se v různém upotřebení. Říční přízvuku a časomíry, otištěných v »Čechoslavu« 1821 sl., poslední článek jen z části), písek a na drobný a hrubý š. aneb strojem že Čelakovský právem jej postavil na pranýř v »Literatuře Krkonošské«. Srv. Vlček, Déjiny čes. literatury II. 173 sl. a Literatura česká XIX. stol. II.

těpnost viz Dřevo, str. 13a.

Stěpování, šlechtění stromů ovoc-

ných, viz Ovocnictví, str. 1015. **Štěrba** ze Štěrbic Petr, právník český XVI. stol. Studoval v cizině, bezpochyby ve Vitemberce, kde dosáhl i hodnosti mistrské. Stal se radním písařem, pak měšťanem, konšelem a konečně král. rychtářem v Kadani. R. 1569 nadán byl od Maxmiliána II. erbem a přídomkem »ze Štěrbic«. R. 1575, když se jednalo o konfessi českou, zvolen byl od sněmu do výboru k tomu určeného. Tou dobou asi překládal do němčiny zemské zřízení české z r. 1564 a pak i práva městská z r. 1579. Překlad prvý vydán byl r. 1604 ve (* 1818 — † 1845), vzdělal se na akademii

Mor. Budějovice, fara a pš. Domamil; 32 d., | Frankfurtě, překlad druhý zůstal v rukopise

a chová se podnes v Kadani.

Stěrbák čili endivie, Cichorium endivia L., viz Cichorium.

Štěrbina, ves v Čech, viz Strběna. **Štěrbina hlasová** č. hlasivka hlasová č. hlasivka viz Hrtan, str. 7996.

Štěrboholy, ves v Čechách, hejtm. a okr. Žižkov, fara Kyje, pš. Hostivař; 35 d., 219 obyv. č. (1900), dvůr a pomník prus. gener. Schwerina. S. jsou památny bitvou, která zde byla svedena mezi rakouskou armádou a vojskem Bedřicha II., krále prus., za války sedmileté (6. kv. 1757). Když pruské vojsko stahovalo se u Prahy, rak. vojsko pod princem Karlem Lotrinským a gener. Brownem opevnilo se na vých. od Prahy mezi Žižkovem a Hloupětinem. Král Bedřich, jakmile dorazil poslední sbor Schwerinův (v. t. 1), nařídil hned útok na pravé křídlo rak., byl však od Brownových granátníkův odražen. Browne byl při tom těžce raněn a odnesen s bojiště. Postupem rak. granátníků povstala mezera mezi Kyji a Hrdlořezy, do níž král vrhl svoji jizdu, jejíhož útoku rak. jizda nevydržela a počala ustupovati. Zároveň maršálek Schwerin vedl osobně s praporem v ruce pěchotu k novému útoku, při němž padl, zasažen byv pěti kulemi. Karel Lotrinský, jenž marně snažil se zadržetí prchající jízdu, stížen byl srdečními křečmi a odnesen s bojiště. Rak. vojsku nedostávalo se proto jednotného vedení, přes to však statečně odrazilo ještě několik útokův, až posléze ustou-pilo do Prahy. Rak. armáda ztratila 414 důst. a 13.000 mužů, na pruské straně padlo 437 důst. a 18.000 mužův.

Stěrbovina (Stirbon), víska v Čechách, hejtm. a okr. Liberec, fara a pš. Hodkovice;

11 d., 44 obyv. n. (1900), mlyn. **Stěrk** jest buď říční nebo z křemene, čediče, buližníku, tvrdé žuly, porfyru, ba i vápence a pískovce ručně nebo strojem rozmělněná kamenná hmota, která jak v staviš. třídí se na prohazovačkách buď ručně na roztřiďovacím, při čemž i hlinitý š. lze čistě vyprati. Tlučený š. ziská se roztloukáním větších kusů kamene nebo se z větších kusů kamene drtí strojním drtičem. Š. ručně tlučený jest rovnoměrnější strojového, ale as dvakrát dražší. U strojového š-u jeví se veliký odpadek a musí se po projití družiti strojem, by drobný š., tak zv. krupice« a odštěpky, odloučily se od pravidelných kusů š-u. Pro některé práce v pozemním stavitelství hodí se i š. cihelný, který se připravuje tlučením z odpadků dobře vypálených cihel. Kde běží o to, by š. s maltou, at již vápennou neb cementovou, dokonale se spojil, musí jeho povrch praním ode vší nečistoty a prachu se očistiti. O používání š-u viz Beton, Silnice a j

obrazy čerpané ze života malorus, a zakoupené Mikulášem I., načež byl poslán r. 1840 s výpravou hr. Perovského do Chivy a potom do Říma, kde předčasně zemřel. Z jeho obrazův uvádíme: Trh v městečku Ičně; Mlýn v stepi (v museu Alexandra III.); Italka u kašny; Pohled z Kijeva; Glinka komponuje

»Ruslana a Ludmilu« a mn. j. **Šternberk: 1) Š.** nad Sázavou, Š. Český, městečko v Čechách na tr. Světlá n. Sáz.-Rataje, hejtm. Benešov, okr. Vlašim, fara Divišov, má 61 d., 533 obyv. č. (1900), 2tř. šk., pš., mlýn a lomy na bělavý mra-mor. Alod. panství Š. se statkem Dalkovice (3064⁹3 *ha* půdy) drží Alois říš. hr. ze Šternberka. Poblíž popl. dvůr Prak a hájovna V rabov, kdysi ves. Starobylý zdejší zámek, v němž je sbírka starožitností, ač často opravován, zachoval se ve své původnosti, avšak vnitřek jeho neposkytuje mnoho uměl. památek, jen kaple sv. Šebestiána, jejíž stěny zdobí erby vynikajících členů rodu ze Šternberka, zasluhuje pozornosti. Rytířská síň chová mezi jinými podobiznami na prvním mistě podobiznu Jaroslava ze Sternberka, vítěze nad Tatary. Hrad strmí na skalnatém ostrohu 371 m n. m. romantického údoli řeky Sázavy, založen před r. 1242 od Zde-slava, syna Diviše z Divišova a předka pánů ze Sternberka, a nazván po tehdejší zálibě české šlechty německým jménem podle znaku rodinného, osmihrané hvězdy, Šternberk a po hradě pak pojmenoval se celý rod. Původně slula zdejší osada Střimelice. Rod pánů ze Šternberka vládl zde od založení hradu do r. 1467, kdy Zdeněk ze Šternberka, stuh, továrnu na vatu, kůže, ovocnářství, poručník nezletilého Petra, syna po Alšovi čilý obchod, podporovaný týden. a výroč. Holickém ze Šternberka, bouřil se proti králi trhy. Š. jest střediskem moravského prů-Jiřímu z Poděbrad. Proto král Jiří hradu domyslu textilního, jímž se živí větší čásť obybyl (r. 1468) a daroval jej i panství šternberské Čeňkovi z Kunštátu a Burjanovi z Lipy. R. 1479 navrácen Š. opět Petrovi, při jehož potomcích zůstal do vymření větve Holické ze Šternberka, z niž dcera Anna provdala se za Jana M. hr. Götze, který zemřel r. 1748.

C. 3148. Znak města Šternberka Č.

a s ní dostal se S. snatkem do r. hr. z Roggendorfu. Od r. 1760 držel S. Václav Cejka z Olbramovic, od r. 1791 Hirschové ze Šternfeldu, od nich přešel sňatkem do rodu hr. Somsichů de Sárd a r. 1841 koupil zboží šternberské Zdenek ze Sternberka. Erb měst.(vyobr.č.4138.): v modrém štítě u zpó-

Tento zůstavil dceru

du zel. hora a nad ní zl. hvězda. – 2) S., lázně t., hejtm. a okr. Slaný, fara Smečno; pš., zámek, moderně zařízené lázně s kaplí, železitým pramenem, park, dvůr, bažantnice, obora a mlýn. Na místě nynějších lázní stávala tvrz ticův. Dne 21. čna 1626 obsadil Š. hr. Mans-

petrohr., kde dosáhl nejvyš. vyznamenání za Bílý Újezdec. Železitá voda známa byla v šedém dávnověku. R. 1800 voda chemicky prozkoumána, lázně zvelebeny a hojněji od té doby navštěvovány zejména Pražany. Na sklonku svého života psal zde své »Zápisky«
Jos Jungmann. — 3) Š. (Sternberg), lovecký zámeček t. u vsi Zeidler, hejtm Sluknov, okr. Hanšpach. Zámeček vystavěl ok. r. 1790 Frant. Václav hr. ze Salmu a na počest své manželky roz. hr. ze Šternberka pojmenoval

> 4) Š. (Sternberg), staré, kdysi opevněné město na Moravě, na úpatí Jesenika, po obou stranách potoka Sitky, má s předměstími 1206 d., 74 obvy. č., 15.221 n. (1890), 15.220 obyv. (1900). Š., z předních průmyslových měst moravských, jest sídlem okr. hejtm. a soudu vrchního kommissařství finaně, stráze. soudu, vrchního kommissařství finanč. stráze, četn. stanice, pš., telegrafu, telefonu a žel. stanice při tr. Š.-Ziegenhals-Krnov a Nezamyslice-S., má kostel Zvěstování P. Marie, dvě 5tř. šk. obec. s paral. pro chl. a divky, 1tř. obec. šk. na předměsti v Novosadech, 1tř. soukr. s práv. veřej., 3tř. měšť. pro div. a 2tř. průmysl. pokrač. šk., stát. odbor. šk. tkalcovskou. zemskou reálku a blázinec, nemocnici, 2 lékárny, kongregaci chudých škol. sester; měst. spořitelnu s pobočkou Rak.-uher. banky, spořit. a zálož. spolek a několik akc. společnosti. Průmysl zastoupen ve městě dosti značně, jest zde stát. továrna na tabák, parostroj. pivovar, sladovna, par. mlýn, 21 továren na bavlněné, lněné a jemné látky, koberce, několik závodů na bílení, barvení, potiskování, úpravu lněn. a bavln. přediva a tkaniva, výrobu zboží hedvábného, zejména vatelstva. Fid. panství Š. a Piňovice (6755.7 ha půdy) se zámkem a cihelnou drží Jan kníže Liechtenstein. Mezi budovami vyniká chrám v l. 1775—83 nově vystavěný, při kterémž stávalo proboštství řádu sv. Augustina, za-ložené r. 1371 Albertem ze Šternberka, po-tomním biskupem litomyslskym, jenž zde pochován v kryptě pod hlavním oltářem. Proboštství vyzdviženo r. 1784. Dále jest zde kostel špitálský, r. 1827 obnovený, dům škol. sester, uvedených sem r. 1852, starý hrad již v rozvalinách a fara, bývalá to praelatura augustiniánův. Krajinu rozkládajíci se v okolí nynějšího Š-a daroval král Václav I. Zdesla-vovi, osvoboditeli města Olomouce proti králi uherskému Belovi; Zdeslav zde založil hrad Š., kolem něhož za krátko povstala osada, která již r. 1296 jmenuje se městem Š-em. R. 1397 seděl na Š-u Petr z Kravař. Za válek husitských Š. marně bránil se proti Táborům, kteří ho dobyli a po 2 léta jej drželi. R. 1466 drželi S. Berkové z Dubé a Lipého. Králové Jiří z Poděbrad a Matiáš ujednali zde (1469) příměří na rok. Za rozkvětu protestantismu slynula zdejší škola protestantská, navštěvovaná od mnohých šlech-

denním obléháni se vzdala, při čemž město lehlo popelem. V l. 1620—30 počala se ve Š-u místo češtiny zaváděti němčina. R. 1643 dobyli Š-a Švédové a drželi se zde do r. 1650. Katolická protireformace počala tu missiemi jesuitů hned po bitvě Bělohorské, ale vedla k cíli teprve r. 1669, kdy posádka dragounův ubytována v domech protestantů. V l. 1742 a 1758 trpělo město mnoho od vojsk pruských. Dne 9. list. 1805 sešli se zde čís. František a car Alexander. V novější době rozvčtvením průmyslu a obchodu doznalo město

značné zámožnosti a blahobytu.

ze **Šternberka** přijmení staročeského rodu posud v stavu hraběcím se nacházejícího, jehož erb jest zl. hvězda o 6 špicích na modrém štítě. Předek jejich jest Diviš, který žil na poč. XII. století. Podle šetření Palackého měl syna, který zůstavil syny Bohutu (1183-1207, napřed kastelána bílinnutu (1183–1207, napred kastelana blinského, pak čišníka), Diviše (1187-1213 podkomořího a truksasa) a Jindřicha (1193 až 1207, sudího práva olomouckého). Bohutici byli Petr (1202–24), Jindřich (1207–24), Bohuta (1207) a Mikuláš (1223–37). Petr držel r. 1223 Loštice na Moravě. Jiným synem Divišovým byl Zdeslav, r. 1167 purstahě končimské okr 1172 žatecké r. 1172 krabě kouřímský, ok. r. 1172 žatecký, r. 1175 a 1176 komorník. Synové jeho byli Petr (1176—93) a Zdeslav (1193). Diviš, syn Petrův, založil, jak se zdá, Divišov, po němž se od r. 1218 psával. V l. 1220—22 byl purkrabim prachenským a r. 1224 maršálkem. Žil ještě r. 1233 († j. 1240). Syn jeho Zde-slav slove v l. 1235 – 41 ze Chlumce (nad Cidl.), ale již r. 1242 ze Š., protože na pan-ství svém divišovském nový hrad vyzdvihl a po svém erbu pojmenoval. Kralevice Přemysla provázel do Rakous, byl od r. 1253 jeho čiš-níkem a vyznamenal se nejvíce r. 1253, háje města Olomouce proti zběsilým Kumánům a Tatarům a králi uherskému. Možná dosti, že odměnou za své hrdinství obdržel severně od Olomouce kus nevzdělané země, na niž vyzdvihl druhý hrad Šternberk (třetí jest u Telče) a snad i Beroun. R. 1260 byl zase v poli proti Uhrům, dočkal se r. 1263 a zemřel některý rok potom. Synové jeho (1267 až 1269 nedilní) byli Albert, Beneš (1267, 1269), Jaroslav a Zdeslav (— Zdeněk); Albert dostal za díl Šternberk u Olomouce. Činil příkoří kapitole Olomoucké a klášteru hradištskému, pro něž dán do klatby. Z té se vybavil r. 1281 obětuje čásť statku. Od r. 1286 byl purkrabí olomouckým a asi od r. 1296 komorníkem olom, práva a v témž důstojenství zůstával ještě r. 1298. R. 1296 obdařil kostel šternberský († j. 1299). Potomci jeho skorem výhradně žili na Moravě. Jaroslav dostal, jak se zdá, za díl Český Šternberk, byl r. 1284 číšníkem a purkrabí bitovským a měl tehda krvavou při, pro kterou slibil králi mír zachovávati; po druhé se protivil králi ok. r. 1287, ale přijat na milost Račice. Sám si nechal Šternberk, Odry a s hradem Šternberkem, zemřel asi ok. r. 1290 Količin. Zemřel 14. ledna 1380 a pohřben učiniv nějaké dobrodiní klášteru valdsas- v klášteře šternberském. Petr byl již r. 1367

feld, ale posádka následujícího roku po tří- kému. Zdeslav se výslovně bratrem přededenním obléhání se vzdala, při čemž město šlých nenazývá, ale žil současně. R. 1285 až 1288 byl číšníkem, některý čas purkrabí kladským, asi r. 1288 stal se purkrabí pražským. R. 1289 měl záští s Dobešem biskupem a plenil z Orlíka jeho statky; proto dán do klatby. Zemřel buď téhož neb následujícího roku. R. 1295 žili Albert a Zdeněk bratří, kteří se nezdají býti totožnými s předešlými. Potomci dřive psaných bratří žili ve třech pošlostech.

> A. Moravská pošlost držela statky na Moravě. Její přední statky byly Šternberk a Lukov. Albrechtovi synové byli Diviš a Zdeslav. Onen připomíná se od r. 1307, byl r. 1314 purkrabí olomouckým, přijal tehda některé vesnice od klaštera hradištského. Po purkrabství (o. 1322) držel sudství (? 1323). Zemřel r. 1329 odkázav klášteru sv. Kláry v Olomouci ves Křenov. Muž. potomstva neměl. Bratr jeho Zdeslav (1297 purkrabě Děvický?) byl r. 1308 nejv. komorníkem m. M. R. 1317 protivil se králi Janovi (Palacký str. 425 atd.). R. 1320 osoboval si ke Zdanicům lesy kláštera velehradského, ale ustoupil r. 1322. Držel také manství medlické (u Šternberka) a zemřel asi r. 1323. Synové jeho byli Zdeslav (mladší), Štěpán, Jaroslav, Albert a Matěj. O Zdeslavoví není nic vice známo, nežli že byl ok. r. 1322 komorníkem olomouckým a r. 1332 již mrtev.

> Ostatní založili čtyři větve. a) Větev Šternberská. Štěpán, r. 1322 hrabě Holický, daroval r. 1332 s mateří ves Šternov klášteru sv. Kláry, obdařil r. 1339 kostel šternberský a manž. jeho Kateřina z Kravař založila špitál před městem. Býval hejtmanem markr. Mor., držel Šternberk a Beroun za díl, též Količín a asi r. 1334 měl zástavou Poděbrady v Čechách. Ke sklonku živobytí svého držel také Bechyni. Zemřel r 1357. Synové jeho byli Petr (jenž záhy zemřel), Albert a Zdeněk. Tito dva vyplatili r. 1358 Zlin a kupovali tehda hojně dědin. Zdeněk zemřel ok. r. 1359 zůstaviv kromě dcer syna Petra, jenž byl pod poručenstvím Albertovým. Albert oddal se stavu duchovnímu a nabyv nevšedního vzděláni, stal se r. 1352 děkanem kapitoly olomoucké a r. 1358 biskupem ve Zvěříně, avšak býval nejvíce při dvoře císařově. R. 1364 stal se biskupem v Litomyšli a r. 1367 arcibiskupem v Magdeburce. Zde se mu nelibilo, protože mu Magdeburští dělali příkoří. Ústrky s nimi znechutily se mu tak, že se dal r. 1372 přeložiti za biskupa do Litomyšle a v témž důstojenství zůstal do smrti. Poddané v městech obdafil svobodami a kupoval hojne vesnic. R. 1371 založil klášter ve Šternberce, rozhojnil důchod kláštera lanškrounského a r. 1378 založil klášter v Tržku u Litomyšle. Kdyź synovec jeho let svých dosáhl, dal mu za díl hrad Bechyni, statky sestry své Markéty, vdovy po Vilémovi ze Strakonic a hrad Racice. Sam si nechal Šternberk, Odry a Količin. Zemřel 14. ledna 1380 a pohřben

rozhojnil nadání kláštera, Odry, Količín a manstvi Medlice. Petr kupoval drahně dědin a nemaje děti, přijal r. 1385 Petra z Kravař a Markvarta Veselského ze Š. na spolek. Avšak posledním pořízením (1397) odkázal jím jen moravské statky, Bechyni však poručil Jindřichovi z Hradce a Zdeslavovi ze S. Zemřel brzy potom a pohřben v klášteře šternberském. Stupníci postoupili r. 1397 Šternberk vdově u věně a ta jej odkázala r. 1398 Lackovi z Kravař. Zaplativše nemalé

dluhy, rozdělili se o ostatek.
b) Větev Zábřežská. Jaroslav (1332) až 1359) táhl s bratrem Albertem do Slez (1335), kdež zajati. Za to jim zastavil král Jan hrad Úsov, za nějž si později (tuším) vymě-nili Šilperk, Hochštýn a Zábřeh s markrabím Janem. Statky tyto ujal Jaroslav a přikoupil k nim vesnice († j. 1360). Z první manželky Elišky měl syny Zdeňka a Smila, z druhé Machny Alše a Jana. Dceru Markétu vdal r. 1347 za Bolka, knížete kozelského. Mladší synové zemřeli záhy, starší rozdělili se r. 1360 tak, že Zdeněk měl Zábřeh a Smil Hochštýn se Šilperkem. Onen (1360-84) byl od r. 1372 ženat s Kateřinou z Meisova a rozpustil r 1378 spolek s bratrem. Zůstavil syna Štěpána, který táhl r. 1392 do Uher a tam tuším padl. Zábřeh se dostal po něm pánům z Kravař. Smil neměl potomkův a před smrtí († 1378) zapsal Hochštýn a Šilperk Zdeňkovi a Ja-novi strýcům Lukovským.

c) Pošlost Světlovská. Albert měl s bratrem Usov, později měl v zástavě Bzenec a držel, jak se zdá, Světlov († j. 1353, manž. Eliška). Synové jeho Albert (Alšík 1353—83) a Vilém (1353—90, † j. 1392) kou-pili r. 1353 Čejkovice a získali Zlím. Potom se rozdělili, ale r. 1371 zase spolčili. Vilém (manž. 1. Markéta, 2. Eliška z Meziříčí) zůstavil syna Alberta, jenž podle spolku ujal Světlov, Zlín a Čejkovice. R. 1392 vytáhl do Uher a již se nevrátil, Zlín a Čejkovice spadly po něm na strýce Lukovské. Světlov dostal se Elišce, dceři Albertově, jakožto nevybyté. Tato vdala se za Voka z Kravař, ale přečkala ho. Nemajíc dědicův zapsala Bor-šice strýci Jaroslavovi Veselskému, jehož přijala i na spolek hradu Světlova (1412) a

r. 1418 mu jej dskami odevzdala.

d) Matouš (1332—71) byl v l. 1369 – 70 komorníkem práva brněnského a pak do smrti tudíž sudím zemským. Za dil po otci měl Lukov, také držel Holešov a přikoupil ně-kolik vesnic († 1371). Vdova Bolka držela několik vesnic a zemřela po r. 1386. Synové jejich byli Zdeněk, Albert a Jan (1368). Albert zemřel záhy, zůstaviv syna Viléma (1386-1406), jenž také sešel bez dědicův. Ostatní dva založili nové větve: aa) Zděnek rozdělil se s Janem o hrad Lukov, a r. 1373 samým hradem se spolčili. Kupoval rozličné

zletilý a oženil se r. 1379 s Annou kněžnou syn, jenž byl r. 1386 a 1392 na panském Opavskou. R. 1380 zdědil Šternberk, kdež sněmu v Brně, zemřel před r. 1398. Druhý syn Albert (1397-1413) držel polovici Lukova a zemřel před r. 1414 zůstaviv z manž. Elišky z Kravař syna Jiříka a Lacka. Někteří byli při smrti otcově nezletilí. Jiří ujal děd. otcovské r. 1418 a skrze manž. svou Anežku, kněžnu Opavskou, vešel v držení Fulneka a Bilovce. Od krále Sigmunda obdržel zápisem (1436) Kojetín a Jaroměřice, jichž se zase vzdal. Zemřel r. 1438 bezdětek. Lacek (1415 - 62) držel po smrti bratrově po-lovici Lukova, Odry, Fulnek a Bílovec, k če-muž nabyl r. 1446 od strýce Alberta druhou polovici Lukova, začež mu dal Mysločovice a Silperk. Čejkovice byl s bratrem již r. 1437 prodal, též prodal Odry. Zemřel r. 1462 zů-staviv z manž. Elišky z Lomnice syny Ji-říka a Alberta. Onen ujav zboži po otci zemřel r. 1466 bezdětek. Bratr jeho Albrecht řeč. mladší, rozpustil r. 1480 spolek se strýcem Albrechtem, podle něhož podržel Lukov, vzdav strýci svou polovici Holešova, Silperk, Mysločovice a j. Zemřel r. 1497 zůstaviv dceru Ludmilu, která r. 1516 Lukov prodala. — bb) Jan (1368—1412) byl nejv. komorníkem r. 1371 – 84 brněnského a r. 1386 až 1387 olomouckého práva. Mladší jeho syn Matouš stal se r. 1392 kanovníkem v Olomouci a r. 1397 tudíž kustodem a žil r. 1410. Albert, bratr jeho (1397—1425) držel polovici Lukova, pro niž měl r. 1425 spor se strýci. Syn jeho Albert (1436—48) postou-pil svou polovici Lukova strýci, držel také Kurovice a díl Holešova. Starší jeho syn Matouš držel r. 1446 Kurovice, jež r. 1461 prodal. Ujav statky po otci, prodal r. 1464 Hochštýn, r. 1466 panství obřanské a v těch dobách také několik vesnic. Zemřel ok. r. 1467. (Viz o něm Palackého Děje IV. b. 354). Bratr jeho Albert (starší, r. 1446 proti otci mladší) držel r. 1446 polovici Holešova, k niž ziskal r. 1480 druhou polovici a Šilperk, který prodal. Získal r. 1508 Kvasice. Tůma Přeloucký připsal mu r. 1511 spis svůj o původu Jednoty bratrské. Zemřel r. 1521. Měl dva syny Jana a Jana. Jan starší obdržel za díl Kva-sice (1522), k nimž koupil r. 1525 Bařice a r. 1526 Tlumačov, avšak prodal r. 1523 Ně-čice. Byl r. 1525 hejtmanem a r. 1527—36 nejv. sudím mark. Mor. († 1536, manž. t. Markéta z Vlašimě † j. 1532, 2. Eliška Holická). Syn jeho Albert, byl ještě r. 1546 nezletilý a žil ještě r. 1554. Jan mladší, bratr Jana staršího, obdržel za díl Holešov, koupil r. 1529 Rackovou. byl r. 1530-32 v Uhřích a obdržel r. 1536 od bratra Kvasice s Tlumačovem. Byl příznivcem Bratrské jednoty a zemřel r. 1544 (manž. 1. Johanka z Zerotina r. 1535, 2. Markéta z Ludanic r. 1539, † 1574). Synové jeho byli Jindřich a Ladslav, z nichž tento brzo zemřel. Jindřich držel Holešov do smrti († 1574). Jsa té pošlosti poslední a přečkav syna Jiříka, odkázal Holešov sestrám Anně a Elišce dědiny, zdědil po strýcich Světlovských Zlin odkázal Holešov sestrám Anně a Elišce a Čejkovice, a po Zábřežských s bratrem (manž. Smil z Lomnice). Pošlost moravská Hochštýn se Šilperkem (1398). Starší jeho ze všech nejdříve vyhasla. (Rolleder, Die

>ZDVM V.).

B. Holičtí ze Š. drželi napřed Chlumec. Zdali pocházeli od Jaroslava neb Zdeslava, jest pochybné. R. 1329 a 1359 žil Ješek, jsa pánem na Chlumci. Od pol. XIV. stol. vyskytují se bratří Smil a Oldřich, kteří drželi Holice. Smil (1375–90) držel s bratrem také Žumberk a byl pánem na Chlumci († j. 1393, manž. Anežka z Roudnice). Old-rich (1357-87) zemřel před r. 1390, zůstaviv vdovu Annu z Boskovic a z Brandysa, která žila r. 1409 na Moravě († j. 1416). Snad byli Smilovi synové Jan. jenž seděl r. 1413 na Býšti a r. 1415 na Chvojně († j. 1423), a Jaroslav (1400—15). Potomek Janův snad byl Jan, jenž držel Zaječice a Chvojenec do r. 1465. Oldřich zůstavil syna Oldřicha, jinak Vladislava (1390-94), jenž zemřel před r. 1397. Vdova Markéta ze Žeberka vdala se zase za Jaroslava Veselského. Poručníkem dětí byl Jan Zaječický. Starší syn S mil zpečetil r. 1415 stižný list a držel pak věrně se stranou podoboji. Usiloval o to, aby byl na Konopišti poručnikem proti vůli bratrově, nějaký čas tu i vládl a narodila se mu tu (18. list. 1422, nikoliv 1425) dcera Kunka. R. 1426 byl s podobojími v sever-ních Čechách, r. 1430 s nimi v Míšni a Francích. V l. 1429-31 držel Brandýs. n. O. (manž. Barbora z Pardubic). Dcera jeho Kunka vdala se ok. r. 1440 za Jiříka z Kunštátu a z Poděbrad. Zemřela 19. list. 1449 a pohřbena v kostele poděbradském. »Byla milovnice dobrého a chudých lidí máti, přidržela se věrně učení podobojí. Aleš zůstal při víře pod jednou a vynikal nad své vrstevníky téhož učení mírností. Jsa smýšlení vlastenec-kého nepřál rozbrojům a raději je mírnil. Od r. 1420 sloužil králi Sigmundovi na Pražském hradě a klášteře v Opatovicích, začež mu zapsán r. 1421 Slavkov. Sigmund jej vyslal r. 1421 jako posla do Čáslavé a potřeboval ho i později za prostředníka s Čechy. R. 1422 vypálil Rakovník a obdržel od Sigmunda zápisem Hrádek Křivoklat, a Týřov, aby 200 koni ke službě choval. Avšak nedlouho potom donutili ho Pražané, aby k nim přistoupil a čtyři články pražské na svých statcích propustil. Král mu obnovil r. 1423 zápis na Slavkov a připsal na Hrádku peníze za Světlov. R. 1425 dobyl Nižbora, r. 1426 byl také vladařem na Karlšteině, r. 1427 obdržel od Němcův Žlutice dobyté. R. 1431 byl v zajeti Jindřicha Plavenského, r. 1433 na sněmě pražském, r. 1434 bojoval u Lipan a Řevničova a ztekl Řisuty. Prodav r. 1435 Slavkov, přítomen byl v l. 1435-37 všem veřejným jednáním a stal se nejv. komorníkem. Od r. 1440 býval při mnohých jednáních veřejných, zejména sněmích a sjezdech, držel se stranou podobojí pevněji než před tim, byl r. 1448 atd. v jednotě Poděbradské

mähr. Herren von Sternberg, v časopise volení správce, jemuž přidán k radě. Při > ZDVM « V.). králi Ladislavovi věrně stál a od něho všelijaké milosti, zejména r. 1454 list na Chotěbuz, obdržel pro sebe a strýce Zdeňka. S tímto obdržel již před tím dědictví konopišťské po strýcích a dostal za díl hrad Sternberk. Zemřel 19. bř. 1455 na Kfivoklátě a pohřben v klášteře sázavském. Zajímavé dopisy jeho k Oldřichovi z Rožmberka oti-štěny Palackým v »Arch. českém« II. Ženat byl s 1. Eliškou Libuňovou z Dubé, 2. Eliškou z Boskovic. Syn jeho Petr (z první manž.) vyskytuje se od r. 1431, bojoval r. 1438 u Želenic, kdež zajat a teprve r. 1439 na rukojmě vyručen. R. 1443 odpověděl Pražanům, r. 1447 byl v nešťastně výpravě do Němec, bojoval pak v jednotě Poděbradské a byl účasten veřejných jednání té doby, zejména r. 1451 sněmu benešovského. Zemřel ok. r. 1454 (manž. Anna ze Seinsheimu † ok. 1459). Poručníkem Petra, syna jeho, po smrti matčině byl Zdeněk ze S. a svěřence svého sobeckým svým jednáním strhl do bídy. Válčiv z jeho hradů Šternberka a Leštna, způsobil to, že Petr přišel skorem o všecko. Bydlil pry v Třebiči (snad Třešti), kdež se ženil r. 1476 s Kateřinou z Rožmberka († 1521). R. 1477 osadil Léštno a ok. r. 1479 mu statky jeho navráceny. R. 1481 válčil v Rakousich. Byl r. 1492—1500 spoluzakladatelem zem. zřízení, stal se r. 1507 nejv. sudím a r. 1510 nejv. komorníkem, také býval hejtmanem kouřim. kraje. Zemřel 4. čna 1514 na Leštně a pohřben v Třeboni. Jan, syn jeho, byl r. 1516 atd. hejtmanem kouřim. kraje, ale upadal v dluhy. Vyvadiv se z nich koupil před r. 1540 Bezejovice. Zemřel r. 1548 (manž. Dorota Bezdružická z Kolovrat). Nejstarši syn jeho Aleš (nar. 1498) byl r. 1529 až 1531 hejtmanem na Kolíně a tu r. 1531 zemřel. Otce přečkali synové Oldřich (nar. 1505), Václav a Otakar. Oldřich býval hejtmanem kouř. kraje a zemřel ok. r. 1566. Po jeho smrti bratří se rozdělili. Mladší Otakar vzal za díl Léštno, ale r. 1589 svévolně mečem se probodl. Z manž. Anny z Roupova zůstavil jedinou dceru Dorotu, vdanou 1. od r. 1587 za Václava ze Smiřic († 1593), 2. za Maximiliána Trčku († 1597), 3. za Kri-štofa z Fürstenberka (od r. 1601, † 1614). Koupila r. 1601 Tvořešovice, r. 1611 Božkovice a 1614 Olbramovice. Léštno dostalo se po její smrti († 12. čna 1633) dětem z tře-tího manželství. Václav, starší bratr Otakarův, byl před r. 1552 ve Vlaších, dostal r. 1566 za dil Šternberk a zemřel r. 1576 (manž. 1. N. z Říčan vdova, 2. Hedvika z Hasenburka ovdov. Smiřická od r. 1575). Poručníci synův Oldřicha a Petra Karla prodali r. 1579 tři vesnice. R. 1580 synové dosáhli let. Po smrti Oldřichově Petr sám držel Šternberk, koupil r. 1596 Štěpanov s Dalkovicemi a r. 1603 Cenovice, býval kraj hejtmanem a zemřel a horlivě se přičiňoval o smíření stran boju-jících. R. 1451 potřebován od stavův při po-selství k císaři, usiloval o potvrzení Jana z Donína 1606). Druhé manž. († 21. ledna z Rokycan za arcibiskupa a byl r. 1452 při 1609) odkázal Štěpanov a Dalkovice. Syn

Štěpanov, koupil r. 1614 Křešice a zemřel v květnu 1618. Zůstavil vdovu Mandalénu z Vrtby (paní na Dalkovicích a od r. 1624 opět, vdanou Š-kovou) a syna Václava Jiří. Tento povýšen ok. r. 1637 do stavu říšských hrabat, oženil se r. 1637 s Voršilou Polyxenou z Martinic. Byl pán vzdělaný a zajímal se o dějiny svého rodu. Sestavoval genealogii Holických, k čemuž si půjčoval r. 1638 některé památky od Polyxeny Lobkovské z Pernšteina. O jeho povaze svědčí četné dopisy r. 1638—74, jež vydal V. Schulz v »Hist. arch.« Čes. akademie č. 14. R. 1649 stal se kr. radou a soudcem zemským, koupil r. 1651 Radovesice a Veltruby, ale prodal r. 1654 Chrastany. R. 1662 dosahl potvrzení říšského hrabství i pro král. České. Prodal r. 1664 Štěpanov a oženiv se r. 1681 po druhé s Helenou Mulcerovnou z Rizentálu, zemřel nedlouho potom. Syn jeho Jaroslav Frant. Ignác vstoupiv do stavu duchovního, stal se r. 1676 biskupem litoměřickým († 12. dub. 1709). Druhý syn Jan Václav, kr. rada kom., soudce zemský a kraj. hejtman, byl ženat s 1. M. Majdalénou, hrab. z Heussenstammu a na Lažanech († ok. 1704) a 2. M. Lidmilou ovd. Valdšteinkou roz, Libšteinskou z Kolovrat. Zemřel 12. dub. 1712, jsa té pošlosti poslední po meči. Jediná jeho dcera Anna Amalilie (od r. 1708 manž. Jana Maxim. hrab. Götze) dědila Šternberk.

C. Konopištští ze Š. Předek jejich jest Z deslav, bezpochyby syn Jaroslavův jenž držel Čes. Šternberk. K tomu získal ok. r. 1315 Konopiště, což mu dvěma majestáty r. 1315 a r. 1327 potvrzeno. Synové jeho byli Jaroslav, Zdeněk, Petr a Jan, jemuž slibeno r. 1327 kanovnictví pražské. Od synův pocházely tři pošlosti. a) Nejdříve vymřelo potomstvo Petrovo. Tento (1353-60) měl za díl půl Sternberka a Divišova. Zemřel záhy zůstaviv syna Alberta (1374—1405), jenž statkem svým Karlovi IV. v manství se poddal (1377). Spolčiv se se strýcem Zdeňkem a dědicův mužských nemaje, zapsal statek svůj (ok. r. 1401) Albertovi, synu Zdeňkovu. Žil ještě r. 1405. - b) Zdeněk (1339-87) byl v l. 1339 až 1349 kanovníkem pražským, ale nedal se vysvětiti. Za díl měl (1358) Konopiště. R. 1379 obdařil klášter benešovský na záduší manželek Johanky a Katefiny, r. 1352—60 byl sudím dvorským. Zemřel ok. r. 1388. Syn jeho Albert (1385—1413) držel Konopiště a od r. 1405 také polovici Šternberka. R. 1413 prodal Dranovice a zemřel v l. 1413 - 14, nemaje muž. potomstva. — c) Jaroslav (1351 až 1377) měl za díl půl Šternberka a Janovice, k tomu koupil Třešť na Moravě a r. 1371 blízký Kostelec. R. 1381 byl již mrtev. Sy-nové jeho byli Zdeněk, Markvart, Jaroslav a Albert. Albert (1377-1404) jest tu-

jeho Oldřich ujal Šternberk a po maceše nabytého něco prodali. Markvart sám získal Racice a něco vesnic, jež r. 1399 prodal. Pak získal Veseli na Moravě († 1405). Vdova Anna držela tamže tři vesnice a syn Petr Veseli, na něž přijal bratrance Jaroslava na spolek Tento se v ně asi r. 1411 uvázal. (1408). Zdeněk (1364—1405), nejstarší syn Jaroslavův, držel r. 1364 Psaře, r. 1401—08 Divišov a Zaječice a stal se r. 1405 popravcem kraje chrudimského. Petr měl po otci a jeho bratřích půl Šternberka, po stryci Albertovi zdědil Konopistě a druhou polovici Šternberka. R. 1415 oženil se s Perchtou z Kravař. Byl horlivým přívržencem strany pod jednou, provázel r. 1414 biskupa Jana Zelezného do Kostnice a později účastnil se válečných podnikův proti lidu podobojí, jako r. 1419 u Knina, r. 1420 u Sudoměře a Poříčí. Dne 1. list. 1420 padl u Pankráce pomáhaje králi Sigmundovi. Perchta jsouc poručnicí syna Petra a dcery Elišky nucena byla r. 1421 přistoupiti ke straně podobojí a nechtíc míti Smila ze S. za poručníka, pod-dala se r. 1424 Alšovi. R. 1428 koupila hrad Dubou, přišla r. 1430 o Šternberk, poslala r. 1434 lid svůj k Lipanům a dala r. 1435 oblehnouti Ostromeč. R. 1440 postoupila zase Dubou, odebrala se pak na Velešín, kdež 12. ún. 1447 zemřela. Poněvadž mladý Petr ok. r. 1439 bez dédicův sešel, spadl statek jeho na Alše a Zdeňka a rozdělili se potom tak, že onen měl Šternberk a tento Konopiště. Jaroslav (1375—1405), syn Jaroslavův a vnuk Zdeslavův, měl po otci Třešť a koupil r. 1386 Sádek, potom i Čepkov, r. 1390 několik vesnic u Sádku, z nichž zase něco prodal († 1405, manž. Kateřina z Vlašimě). Zůstavil syny Jaroslava a Zdeslava (1406). Onen ujal Třešť a zdědil ok. r. 1411 Veselí, přijat r. 1412 na spolek od Elišky ze Světlova, od níž hned boršické zboží obdržel, prodal r. 1415 některé vesnice na Moravě, zpečetil t. r. stížný list a obdržel r. 1418 hrad Světlov. Padl 1. list. 1420 u Sv. Pan-kráce (manž. 1. Kunka z Lomnice 1415, 2. Kunka z Michalovic 1420). Poručnikem dětí nezletilých byl Aleš Holický. Dcery byly Anna (manž. 1432 Petr Zmrzlik ze Svojšina) a Kateřina (pak vdaná ze Hradce a z Lomnice). Synem Petrovým byl (výslovně se to nedí) Zdeněk ze S. odjinud z Veselí, jenž obdržel se strýcem Alšem (1423) od krále Sigmunda 960 kop za Veseli a Světlov a za škody. Když ujal ok. r. 1400 Konopiště, prodal r. 1447 Veselí a okolní vesnice. Zdeněk zasahoval mocně ve všech bězích veřejných a soukromých, bohužel na škodu českého národa a jednotlivcův. Jako člověk byl muž povahy vášnivé, nestálé, přiliš sobecký a při tom k jiným nešetrný. Sirotky Hradecke a Smiřické, jsa jim poručníkem, ochuzoval. Výtečně se vystihuje povaha jeho v Dialogu Jana z Rabšteina (Palacký IV b., str. 583). Byl šim týž, jenž obdržel r. 1380 hrad Kostelec katolik, ale jen ze zvyku a držel se stranou n. L. od cisařové Alžběty. Markvart (1368 podobojí, pokud mu kynul prospěch. R. 1446 až 1404) přijat r. 1383 od Petra ze Š. na byl mezi osobami, které podepsaly uznání spolek spolu s Petrem z Kravař. Ze zboží papeže Eugenia, r. 1447 vyslán v poselstvi

k císaři Bedřichovi. R. 1448 vpad s Podě-bradskými do Prahy. Z opanování Prahy vy-získal, že se stal purkrabím pražským, účast-nil se pak všech bojův Jednoty poděbradské proti Štrakonickým, oblehl hrad Kostelec Zdeslav (1463—1505) koupil před r. 1471 (1450), jenž mu po dobyti zůstal, válčil pak zase skrze Jiříka) obdržel hojně drobných statkův, zejména i Kostelec, plat komorni na Litomysli, Roudnici a Helfenburk. Byl v radě králově potřebován v rozličných bězích veřejných, jako r. 1454 do Vratislavě a r. 1457 do Paříže. R. 1456 provázel krále do Uher. Při volbě Jiříkově (1458) byl nejvíce činný, potázav se s pány dal mu první hlas a klekna poddával se mu. V tom smysle ponoukal i Slezanův, Moravanův a katolických pánův. S králem byl t. r. v Rakousich a ve Chbě, vyslán k cís. Bedřichovi, byl s králem v Brně a Plzni, vyslán r. 1460 s poselstvím k císaři a byl na sjezdech v Bytomi a Hlohově. R. 1460 obdržel Chotěbuz, který r. 1462 prodal. V l. 1461--62 zaměstnán byl v Ra-kousích a v Lužici. Za služby císaři konané obdržel r. 1463 Křemži a Vitoraz. Dobré srozumění s králem kalilo se r. 1462, když Zdeněk ohlásil se proti kompaktátům, ale došlo k úplné roztržce, když mu král nechtěl býti po vůli. Způsobiv známou jednotu Zelenohorskou zastíral se pláštěm víry, bouřil poddané, a i když jednotníci volni byli ke smlouvě, ve své podrážděné vášnivosti tomu překážel (1467) Bullou papežskou ustanoven za vrchniho velitele všech katolíkův proti králi »odsouzenému«. Za to vyhlášen za rušitele pokoje, odsouzen statkův a zdvižena 21. dub. proti němu válka. Najednou obehnány mu Konopiště, Šternberk, Kostelec, Roudnice, Helfenburk, Měšice. Některé z nich dobyty brzo, nejdéle se drželo Konopiště, kdež Zdeněk r. 1468 poražen chtěje dodati špíže. Řídě podniky své napřed z Vitoraze vpuštěn (1467) do Jihlavy, pokoušel se s křižáky, aby královské sehnal s pole od Jindř. Hradce, ale marně. Nedocházeje očekávané pomoci z Polska, přiklonil se k Matiášovi Uherskému, jemuž skutečně pomáhal. K vedení války dostal r. 1468 Choustník a Soběslav. R. 1469 zmocnil se zradou Rožemberka. Záští k Jiříkovi osvědčoval nejvíce při sjezdě olomouckém (v dubnu 1469). Když Ma-tiáš vztáhl ruku po koruně královské, jmenoval Zdeňka nejv. hejtmanem král. Čes. a vyslal jej s vojskem do Čech. Po smrti Jiří-kově stál proti králi Vladislavovi, dosáhl r. 1471 Zelené Hory, r. 1473 zápisu na Do-mažlický hrad. Asi od r. 1473 zachovával s Čechý mír. Král mu potvrdil r. 1474 úřad statky. Od Matiáše poslán r. 1475 do Nového

à: Ħ. 10

i.

Zbiroh, s bratrem r. 1477 Bechyni, téż držel ve vojště poděbradském se Sasy, byl r. 1451 Zelenou Horu, do r. 1478 půl Domažlic, do a 1452 v poselstvích do Vídně a obdržel r. 1479 Kroměříž, býval hejtmanem podbrdr. 1451 Měšice. Jiříka Poděbradského volil ského kraje, též měl Soběslav, jejímž obyvateza správce (1452). Od krále Ladislava (ovšem lům (1478—79) činil nátisky. Obnovil klášter v Bechyni, jejž jako i kostel nadal, a uvedl sem r. 1490 minority. Zemřel v Holešově 26. dub. 1502 jeda z Uher. Potomstva neměl. Jan (1459-77) byl od otce ustanoven za hejtmana v Jihlavě (1467), obdržel za díl Konopiště, Benešov a zemřel záhy (manž. Kateřina z Eckartsau). Synové jeho Zdeněk (ml.) a Jiřík rozdělili se r. 1495 tak, že onen dostal polovici Benešova, Ostromeć, Kostelec a Vadslavice, tento pol. Benešova, Konopiště a Kožli. Onen zemřel r. 1496 bezdětek a statek jeho dostal se mateři a strýcům. Jiřík zemřel taktéž bezdětek. Jaroslav (1463—92) dán Horní Lužici od papež. legáta za fojta a potvrzen později od krále Matiáše. Jako vůdce Lužičanův r. 1468 a 1469 smutně proslul. Protože byl pánovitý a při tom nečinný, znechutil se Lužićanům a proto r. 1471 od Matiase sesazen. Po otci ujal Zelenou Horu, Třešť a půl Domažlic; do r. 1479 držel též Kroměřiž. R. 1478 ženil se s Alžbětou z Gerova, t. r. prodal Domažlice, dobyl s bratrem Horažďovic, dostal r. 1490 majestát na dušnické zboží a zemřel r. 1492. Synové jeho byli Zdeněk, Ladislav, Jan, Jiří, Jinufich († j. 1497) a Albert. Zdeněk měl Zbiroh, po otci Dušníky a Třešť, již r. 1493 prodal. Zemřel r. 1501. Ženat byl od r. 1480 s Majdalénou z Rabšteina. Ladislav měl po otci Zelenou Horu, též měl r. 1496 Radyni v zástavě a po strýci měl Bechyni, po bratru Dušniky a s bratřími zdědil Zbiroh, který r. 1505 prodal. Byl pán velmi nábožný, jenž si dal r. 1505 přepsati evangelia (Jungm. Hist. lit. III. 597) a daroval praž. kapitole r. 1507 Dušníky. Řehoř Hrubý připsal mu (1510—14) Životy a řeči otcův Egyptských. Se Zdeňkem Lvem obdržel r. 1511 majestát na kníž. Ratibořské. V Lužici měl panství Zossen, jež r. 1516 prodal. Pro své vzdělání a znalost práv stal se r. 1507 nejv. komorníkem a od r. 1510 nejv. kancléřem do smrti; také byl r. 1515 mistodržicím a r. 1519 po-slem při volbě císaře. Zemřel 18. list. 1521 bezdětek (manž. [druhá?] od r. 1520 Anna z Hradce). Jiří držel Konopiště a zemřel před r. 1535 bezdětek. Albert byl spoludržitelem Zelené Hory, zdvihl válku r. 1506 proti falckrabímu, stal se r. 1515 fojtem Horni Lužice, v ty časy i hejtmanem plz. kraje, držel r. 1517 Tachov, prodal r. 1517 fojtství. Po zvolení domažlický a Pražané mu zaplatili odňaté Ferdinanda I. pustil se do úkladův proti němu, pro kterou věc propadl Zelenou Horu (1529). Města za Vidní, aby uklidil roztržky mezi Měl z manž. Lidmily z Klinšteina syna Z deňka nim a císařem. Zemřel ok. 4. pros. 1476 a (1529) a dcery Mandalénu († 1521, manž. pohřben v Budějovicích v klášteře (manž. Jindřich z Rožmberka), Marjanu (manž. od 1. Anežka z Janovic, 2. Anežka z Hasenburka). r. 1519 Jan z Lipého) a Lidmilu. Jan byl-

celou, býval hejtmanem kraje bech., od r. 1519 purkrabím karlšteinským až do smrti. Zemřel 9. září 1528 a pohřben v kl. bechyňském (manž. 1. Jitka z Gutšteina 1492, 2. Johanka z Riesenberka od r. 1518, † 1529). Synové jeho Adam a Jaroslav († j. 1535) prodali r. 1530 Bechyni. Adam zdědil Konopiště a obdržel zase Zelenou Horu. Byl r. 1546-49 purkrabím karlšteinským, 1549-54 dvor. sudim, r. 1554-60 nejv. komornikem. R. 1541 koupil Vilhartice od Adama Lva, ale neudržel jich, dostal za to Klenový, jejž r. 1555 prodal. Od krále obdržel dědičně Štěchovice, Zelenou Horu a Radyni. Zemřel ok. 6. ún. 1560 (manž. Markéta Malovcova z Pacova). Sestra jeho Bohunka byla abatyší v Krumlově. Synové jeho Vilém, Zdeněk, Ladislav a Jan rozdělili se r. 1560 tak, že první do-Anny z Pernšteina). Statek svůj odkázal rozličným osobám nejsa již při paměti, pročež r. 1563 přisouzen jeho bratru Ladislavovi. 2. Ladislav byl komorníkem arcikn. Ferdinanda a jeho čtyřem synům kmotrem. Od r. 1560 měl v zástavě Křivoklát. (Viz Augusta, str. 1035 b.) Od r. 1558 byl ženat s Kateřinou z Lokšan († 6. kv. 1590) a skrze ni spřízněn s arciknižetem. R. 1563 nabyl polovice Zelené Hory a měl pak celou. Kromě toho koupil mnoho vesnic v okoli. Zemfel 7. čce 1566 a pokřtěn v Nepomuce. Kateřina jsouc poručnici dětí držela Přibram, kupovala vesnice k Zelené Hoře, prodala díl Opálky (1572) a vdala se po druhé za Jiřího Popela z Lobkovic. Synové Ladislavovi byli Ondřej (na rozumu nezdravý), Jiří, Ferdinand a Ladi-slav. Při dělení dostali první dva po polovici Zelené Hory, ostatní po polovici Planice (1584). Ondřej žil nejdéle († 1625) a díl jeho dostal se strýci Václavovi. Jiří prodal r. 1587 některé vesnice a koupil r. 1588 díl Nejdeka. Zemřel 13. list. 1592 sraziv vaz, když jel v Tyrolich poselstvim od arcikn. Ferdinanda (manž. od r. 1588 Anna z Kunovic). Ferdinand koupil r. 1587 od Ladislava druhý díl planický. R. 1590 maje nával šilenosti chtěl se zavražditi, a když mu v tom máti bránila, nešťast-nou náhodou ji smrtelně poranil. Vzat jest proto do vězení a manž. jeho Anna z Lob-kovic se t. r. utrápila. Ladislav ujal zase Planici a po smrti Jiříkově Zelenou Horu i s dílem Ondřejovým. Tomu odpírala sestra jeho Marie nevybytá a zemským soudem ji dáno právo a obdržela první díl planický. Zemřela r. 1609, dědil po ní Štěpán Jiří. Ladislav zemřel r. 1615 v chudobě, protože r. 1613 všechen jeho statek pro dluhy prodán (manž. Bohunka z Lobkovic † j. 1613). Pošlost Ladislavova vyhasla již v druhém pokolení. — 3. Také potomstvo Janovo brzo pokolení. — 3. Také potomstvo Janovo brzo 4 syny. Jan Zdeněk, nejstarší jeho syn, byl vyhaslo. Jan prodal r. 1571 vesnice u Štěcho- r. 1605—12 komorníkem u cís, Rudolfa, účastvic a Ostromeč. Po mateři zdědil díl Opálky, nil se sice vzpoury, ale byl r. 1623 osvobokterý r. 1572 prodal. Koupil r. 1573 Liber, zen. Asi v ten čas zemřel. Jaroslav Volf.

spoludržitelem Bechyně, již měl od r. 1521 arciku. Ferdinanda, později hejtmanem kraje kouřímského. Před smrtí koupil Otice. Zemřel 3. led. 1578. Měl z manž. Anežky Berkovské z Šebiřova syny Adama a Karla a dvě dcery, z nichž, tuším, Karel a dcera před jeho smrti zemřeli. Adam (ml.) došed let ok. r. 1581 oženil se s Mandalénou z Liechtensteina, byl pak kr. hejtmanem a zemřel 15. led. 1587 bezdětek. Konopistě a Otice spadly na sestru Alžbětu, vdanou asi od r. 1580 za Arkleba z Kunovic, a po ní († 4. čce 1592) na manžela.

 Zdeněk, praděd nynějších hrabat ze Š., byl r. 1503 ženat s Katefinou Repickou ze Sudoměře, která měla po otci Sedlec a r. 1555 Blatnou od Adama tchána koupila. R. 1560 převzal Blatnou, ale prodal r. 1561 otcovský svůj díl a koupil r. 1563 Lnáře. Po mateři získal Opálku, přikoupiv r. 1572 díly spolustal Nepomuk, čtvrtý Konopiště a ostatní dědicův. Lnáře vzdal r. 1574 Volfovi Novo-po polovici Zelené Hory 1. Vilém (1541—62) hradskému z Kolovrat, zeti svému a manž zemřel r. 1562 přečkav tři syny své (z manž. dcery Judity († 1617). Zemřel r. 1575 na jaře. Po jeho smrti prodány Blatná a několik vesnic skrze Adama. Synové Adam, Pavel (křižovník malt. † j. 1603), Štěpán Jiří, Jan, Ladislav (křiž. malt.), Albrecht († 1592) a Václav rozdělili se r. 1577 tak, že čtyři dostali díly na Sedlci a dva na Opálce. a) Jan vyženil s Bonuší z Veitmile ovd. Sezimovou polovici Ušíku. Druhá jeho manž. byla Apolonie z Valdšteina († 1626). Zemřel 6. kv. 1595. Syn jeho Zdeněk ujal po něm Uštěk, jenž po jeho smrti († 1617) spadl na Apolonii. — b) Václav držel, tuším, Opálku, o niž přišel. S manž. Johankou z Hertenberka ovd. Bořitovou vyženil Evaň u Budyně. Proto že vedl krajský lid od Žatce ku Praze a pro jiné účastenství ve vzpouře odsouzen r. 1623 k manstvi, ale přes to, že statek ten r. 1624 prodal druhé manž. Aléně z Hozlau, zabrán. Václav zdědil za to polovici Zelené Hory po Ondřejovi, kterou r. 1630 prodal vyminiv si doživotní plat. Zemřel r. 1635 bezdětek. c) Adam, nejstarší syn Zdeňkův, ujal r. 1578 Sedlec a vynikaje dary ducha byl hejtmanem Nov. města Praž., r. 1597—99 dvorským, pak (1603) nejv. zemským sudím, do r. 1608 nejv. komornikem a do r. 1619 nejv. purkrabim. R. 1605 vyslán s vojskem do Uher. Ač věrný katolík, byl snášelivý a podepsal r. 1609 majestát na místě kancléřově, pročež těšil se všeobecné vážnosti. Byl také dobrý hospo-dář. R. 1593 koupil Jinín, r. 1596 Bechyni a Želeč, r. 1598 vrchnost nad klašterem tudíž, r. 1610 Libochovice, r. 1613 půl Planice a Budyni, r. 1615 obdržel od císaře Krupku, r. 1617 koupil Lnáře a r. 1622 Horažďovice. Po událostech r. 1618 odjel ze země a bydlil v Říši. Zemřel 10. dub. 1623 (manž. 1. od r. 1578 Eva z Lobkovic † 1599, 2. M. Maximiliána hrab. z Vys. Coleru od r. 1605, † 11. září 1649). Adam zůstavil kromě 4 dcer již zase r. 1574 prodal. V mládí býval kom, druhý syn, vyučil se u jesuitův hradeckých,

Byl hejtmanem kraje pracheňského a zavražděn 15. ún. 1635 blíž Budějovic od svého komorníka. Z manž. Maximiliány Veroniky Švihovské zůstavil dceru Evu Johanku (vd. Trauttmansdorffovou), jež zdědila Lnáře a po mateři Protivín. Vojtěch Ignác, nejmladší hrab. z Paaru († 1741) a zase za Jana Daniele syn Adamův, dostal r. 1629 za díl Libochovice, Evaň, Budyni, jež po jeho bezdětné smrti († 9. čna 1633) spadly na bratra Františka Karla Matiáše. Tento měl za díl Beschyni, Zalužany a díl Zelené Hory a Planice dou komory, získal též Smilkov a r. 1599 (Krupky společně) dědil r. 1633 po bratrovi Chotětice a drahně vesnic v okoli. Od maně a po mateři r. 1649 Horažďovice a Sedlec. Držel také Petrovice, Krakovec a Morašice, zaměnil r. 1638 za díl Zelené Hory a r. 1642 koupil dům na Hradčanech. Kromě toho měl vrchní manské právo na některých statcích v Lužici. Zemřel 9. srp. 1648, byv od Šyédův postřelen. Vdova Lidmila Benigna z Říčan, paní vysoce vzdělaná († 1672), spravovala Kumburk a Úlibice s Jičínem a Drnholec po ujci Rudolfovi z Teufenbachu; také došli r. 1663 povýšení do stavu říš, hrabat. Synové ského domu na Hradčanech a zámku v Troji, rytiřem zl. rouna, kr. tajným radou, r. 1672 a naposled nejv. hofmistrem. Koupil od mateře r. 1672 Budyni a Libochovice, r. 1675 Podbradec, r. 1676 Horažďovice, Sedlec a Zalužany, ale prodal r. 1676 Budyni s Pátkem, k r. 1691 Klecany, r. 1699 Trebomyslice. Nemaje synův zřídil (7. září 1707) z Ovence, Zelené Hory a domu na Hradčanech světenství pro strýce Frant. Leopolda. Manž. Kláře Ignác Karel, bratr jeho, vzal r. 1665 za díl r 1676 všechen statek bratru Václavovi. Byl a Předboř. Ze statkův Zásmuk a Častolovic od r. 1669 radou nad appellacimi, pak r. 1691 vicepraesidentem a r. 1696 praesidentem († 6. bř. 1700, manž. 1. Lidmila Polyxena Žďárská † 1691, 2. M. Barbora z Hodic). Jan Norbert vzal za díl Bechyni a Želeč, od mateře převzal r. 1666 Planou a r. 1672 Krupku a díl Karlšteina, uvázal se r. 1676 v Kumburk, také držel Vršovice. Krupku, Želeč a Planou prodal. Bechyni stavbami zvelebil. Byl kr. radou a soudcem zemským. Zemřel Zemřel 27. září 1678, zůstaviv vdovu Isabellu 15. kv. 1723 v Častolovicích. Z manž. Mar. Majdalénu z Porcie († 1686), dva syny a dvě Josefiny z Trauttmansdorffu († 30. list. 1742) dcery. Z těch dorostl syn Jan Josef, který zůstavil kromě dcery jediného syna Fran-

nebyl u otce v lásce a obdržel proto od něho dědil po mateři Smiřice r. 1685 koupené a jediné Lnáře, k nimž koupil r. 1623 Bělčice. poručníci mu koupili Vysoké Veseli (1689). Oženiv se r. 1695 s M. Ter. Violantou z Preisinku i s ní zahynul 13. čna 1700, když se převážel přes řeku Inn. Hojné statky zdědila po něm dcera M. Terezie Violanta (* 1699, † 31. bř. 1761), vdaná r. 1715 za Jana Leop.

(Krupku společně), dědil r. 1633 po bratrovi Chotětice a drahně vesnic v okolí. Od manž. dostal r. 1600 Postoloprty, jež mu dopro-dány, za to prodal r. 1600 Votice a r. 1601 jež po jeho smrti prodány. Býval kr. radou, Smilkov, ale přikoupil r. 1601 Vodolice a od nejv. sudím a dvorským maržálkem. Planici manž. dostal Lenešice. Byv pojezdným na král. panstvích stal se praesidentem komory, r. 1603—23 hejtmanem něm. lén (r. 1603 také podkomořím). V l. 1609—12 byl komorníkem u císaře. Naposled koupil r. 1614 Brzvany a Pátek, r. 1616 Mirešovice. Víry byl podobojí, ale při tom nerozhodný a obojetný. Pro uděstatky do plných let sirotkův, kteří dědili lení majestátu se zasazoval, ale stavové mu nevěřili. Od r. 1618 účastnil se sice vzpoury, ale brzo po bitvě Bělohorské přestoupil, u kancléře své bývalé druhy tupil a tak při byli Jan Adam († 1653), Václav Vojtěch, statcích zůstaven byl. Zemřel r. 1625. Vdova Jan Norbert a Ignác Karel. Ujavše r. 1663, s. 2. dcerami vystěhovala se pak (1628) a zestatky postoupili Budyni, Libochovice a mřela r. 1637 v Mišni. Lenešice dostaly se Krupku mateři a o ostatek se rozdělili. Václav dostal za díl Zelenou Horu, Vršovice a Zadní Ovenec, koupil od mateře Budyni býval kr. radou a hejtmanem žateckého kraje a Libochovice. Byl zakladatelem Šternber- a zemřel r. 1633 (manž. 1. Polyxena z Valda zemřel r. 1633 (manž. 1. Polyxena z Vald-šteina † 1620, 2. Eliška M. Majd. z Vrtby). Syn jeho Jan Štěpán vyměnil si Vodolice dvorským maršálkem, od r. 1690 praesiden-tem nad appellacími, od r. 1696 nejv. sudím r. 1645 všechen statek svůj věřitelům zemřel před r. 1656. Pátek, jejž si zachoval, zdědila po něm manž. Alžběta Vratislavovna, ale přišla o něj (1658) Jan Rudolf, druhý syn Štěpána Jiří, obdržel díl postoloprtský a získav k tomu Vodolice (za Mirešovice) vyměnil si r. 1637 oboje za Zásmuky. Zemřel 13. bř. 1638 (manž. Áléna Eustachia Křinecká z Ronova † 1644). Starší jeho syn Štěpán Bernardině z Malcánu († 1719) odkázal Ho- Jiři stal se c. k. podplukovníkem a zemřel ražďovice a Krupku. Zemřel 25. led. 1708. 4. čna 1706 neženat. Mladší Oldřich Adolf Vratislav oženil se r. 1654 s Annou Lucii Horažďovice, Sedlec a Zalužany, k nimž přikoupil r. 1667 Pačejov, r. 1668 Horosedly,
r. 1669 Opálku s Klenovým a Bezděkovem
(prod. r. 1673), r. 1670 Svíradice, ale pustil
koupil r. 1694 Častolovice, pak i Čerhenice zřidil (podle povolení z 21. led. 1701) svěřenství. Zemřel 3. září 1703 o málo přečkav manželku († 1. bř. 1703). Oba pohřbeni v Zá-smucích. Kromě 7 dcer, vesměs vdaných, zůstavil dva syny, kteří založili dvě pošlosti.

aa) Starši pošlost. František Damian

tiška Filipa (* 1708). Tomuto koupilo po-ručenstvo r. 1729 Chocenice. Byl rytířem za historiografa. O učenosti jeho vydal nej-zlatého rouna, kom. a nejv. hofmistrem, také lepší svědectví Palacký sám v pojednáních vyslancem za kurfirštství České v Řezně (1745) uč. společnosti a v Drobných spisech, III., až 1748) a r. 1748 vyslancem v Drážďanech. Cerhenice prodal r. 1758. Vymohl si, že byl uveden do kollegia švábského říš. hrabat M. Leopoldiny hr. ze Starhemberka († 1800) čtyři dcery a dva syny. Mladší syn Gunda-kar Tomáš (* 1737) byl říš. dvorským radou (1762—92) a zemřel 17. září 1802 neženat. Starší syn Frant. Kristián (* 1732), dědic svěřenství a též rytíř zl. rouna, byl ženat s Augustou hrab. z Manderscheidu, dědičderscheid a Kehl. Získal tím místo na lavici vestfálského kollegia hrabat. Když dotčená panství po míru Lunevilleském připadla Francii, obdržela za ně Schussenried a Weissen nau, která později prodána. Zemřel 14. kv. 1811 ky. 18 kou panství Blankenheim, Geroldstein, Mankanovníkem řezenským a pasovským. Starší František Josef hr. ze Š. a z Manderscheidu (* 4. září 1763 v Praze) mládí své ztrávil v Porýní obdržev na statcích matčiných a v Kolině n. R. pečlivé vzdělání, z něhož také vyprýštila láska jeho k vědám přírodním. Cestovav r. 1787 po Francii a Nizozemsku vrátil se do Prahy, kterou si obral za stálé sídlo. Od císaře Josefa II. učiněn komořím, kteréhož vyznamenání se dostalo jen 4 osobám za téhož panovníka. Na památném sněmě Českém r. 1790 sám čtvrtý předstihl sněmov kníky svou svobodomyslnosti a snahou po rozněření politických práv na všechen stav měšt. šíření politických práv na všechen stav městský a jiné občanstvo. O jednání tom psal si j podrobný denik (nyní v museu kr. Čes.). Jsa v stálem styku s učenci Dobnerem, Pelclem, Dobrovským, Bornem, Meyerem staral se, aby vědecké a umělecké snahy vzbuzené za osvícených vlád předešlých, neutuchovaly. Jeho podnětem stavové r. 1796 zřídili soukromou Společnost vlast, přátel umění, od níž zřízena obrazárna a r. 1800 akademie výtvarných umění. O doplnění obrazárny staral Společnosti až do smrti. Sám sbíraje zřídil si obsáhlou sbírku rytin, která znázorňovala veškerý vývoj tohoto umění. S velikou bedlivostí pohroužil se do studia numismatiky a pořídil si sbírku minci do té doby nejúplnější. Podav dobré zdání o dvou neznámých mincích, o něž numismatikové nemohli se shodnouti, zvolen r. 1796 od Král. učené společnosti za čestného člena a učastnil se od té doby horlivě zasedání. Veliké účastenství měl při založení musea, k jehož ředite-lům a výborům náležel. Ústavu tomuto přál nade všechny jiné, darovav mu všechny své písemnosti (i starožitný archiv Manderscheidský) a bohatou sbírku numismatickou. O dějepisectví české získal si nesmrtelné zásluhy.

449. Byl pravým vlastencem obětovav se pro rodnou zemi a s litosti vzpominaje roztrzek, které zplodil předek jeho Zdeněk. Ruka jeho nezavírala se ani strádajícím, podporovalí dobročinné a lidumilné spolky. Císař František učinil jej kommandérem řádu Leopoldova, tajným radou a r. 1824 nejv. komorníkem král. Čes. Zemřel 8. dub. 1830 (manž. Františka hr. ze Schönbornu od r. 1787, † 20. říj. 1825). Vzácná jeho sbírka rytin (73.000 kusů) prodána v Drážďanech. Spanilomyslnost jeho přešla i na dcery Leopol-

bb) Frant. Leopold (* 1680), c. k. taj. rada a komory praesident, zdědil po otci Oldřichovi Předboř, po strýci Václavovi svě-Byl potom kr. hejtmanem a podkomořím králové, též kr. tajným radou. R. 1758 koupil Radnici s Darovou, kterou postoupil po-zději manželce M. Anně Jos. Krakovské z Kolo-vrat († 10. srp. 1790). Zemřel v Praze 22. srp. 1798. Zůstavil dva syny, Jáchyma (* 1755) a Kašpara (* 1761, viz niže). Onen obiral se od dětinství geometrií, hudbou a chemii, vstoupil pak do vojenského stavu, sloužil r. 1778 pod Laudonem a opustiv r. 1784 vojenství, žil pak nějaký čas na panství radse jezdě po zemí. Od r. 1802 byl předsedou nickém, jež po mateří zdědil (v Darové ztidil r. 1784 rukodilnu železnickou). Od r. 1790 pouštěl se na cesty, zejména pustil se r. 1790 ballonem do povětří, r. 1792 cestoval do Petrohradu, odkud chtěl jeti do Činy, později do Paříže, r. 1802 do Anglie, r. 1807 do Uher, r. 1808 do Terstu, Pulje a Rěky, pak v Korutanech. Všechny ty cesty nepodnikal ze zábavy, nýbrž aby se na nich vzdělal ve vědách technických. O většině svých cest vydal spisy (1792 a 1793 dva o cestě na Rus, 1808 o cestě po báňských městech v Uhřích). R. 1795 vydal v Praze: Versuch über das vortheilhafte Ausschmelzen des Roheisens. Kromè toho psal články do rozličných časopisův. Také zřídil nadaci k podporování studujícich. Zemřel 18. říj. 1808 neženat. Dědicem Jemu děkovati, že zachoval Palackého Če-chám učiniv jej k přímluvě Dobrovského svým archivářem, podporuje snahy jeho držel po otci Žirovnici, byl rytířem svato-

ským a nejv. maršálkem. Zemřel 19. září 1789 (manž. 1. Terezie hr. Truchsess Zeil, † 1749, 2. Kristina hr. z Dietrichšteina). Přečkalo jej několik dcer a synové Adam (* 1751) a Leopold (* 1776). Onen zemřel neženat (6. led. 1811). Tento měl Žirovnici napřed s bratrem a pak sám. Koupil r. 1804 Malenovice a Pohořelice. Po vymření starší po-šlosti zdědil svěřenství. Byl c. k. kom. a ry-tířem svatováclavským. Zemřel 18. ún. 1858 (manž. Karolina hrab. Walseggovna † 1857). Synové jeho byli: 1. Jaroslav (* 1809), c. k. major, držel Zásmuky, Častolovice a zemřel jako děd. člen panské sněmovny 18. čce 1874 (manž. Eleonora sv. p. z Orczy † 1865). Po něm žije dcera Rosa Karolina, vdaná kněžna lydená posa Carolina, vdaná kněžna Hohenlohová a zase Croyova, která drží Po-ličany. 2. Leopold (* 1811) držel po otci Žirovnici a Malenovice a zdědil r. 1874 svěc. k. tajným radou a děd. členem panské sněmovny. R. 1863 oženil se s Luisou kněžnou z Hohenlohe a Bartensteina († 1873). Pro své hrdinství r. 1848, 1849 a 1859 býl vyznamenán řády M. Terezie a Leopolda a řádem zl. rouna. Zemřel v Rajci 21. záři teratura. První dobrý vývod sepsal V. Bře-Privatmunzen.) — Ve Šlezsku žije též rodina hrabat ze Š., která nemá s předešlými žádné spojitosti. Tito byvše prvotně v rytířském stavu, povýšeni r. 1698 do panského, r. 1719 ze Š. Kašpar Maria, hrabě, z řady nej-

znamenitějších přírodozpytců a zvláště pod-porovatelů studií přírody v naší vlasti (* 6. led. 1761 v Praze — † 20. pros. 1838 na zámku tento r. 1806, aby směl úřad svůj v Řezně Březině u Radnic). Byl nejmladší syn cís. složiti. Dal se sice pohnouti k tomu, aby tajn. rady a komořího Jana hraběte ze S., úřad ten v Řezně zastával ještě alespoň do pána na Radnicích a Darové, a Anny Josefy, návratu Dalbergova, když však na mistě knidcery nejvyššího purkrabí Filipa hraběte žete Dalberga (jak Frant. Palacký píše) dne Kolovrata Krakovského, paní vysoce vzdělané. Již jako děcko byl zaslíben stavu dupoleonovo vítězství u Jeny bylo prozpěvochovnímu, poněvadž jakožto nejmladší syn váno »Te Deum laudamus«, Š-rk žádal kateneměl nároků na dědictví panství otcov- goricky za propuštěnou. Dalberg mu z Frankského. Až do svého 18. roku vychováván furtu dne 19. list. vyhověl těmito významnými byl doma od učitelů světských i duchovních, slovy: Sie sind ein edler für trefflicher Mann, und z nichž zejména zasluhují zmínky Francouz sind sich selbst schuldig, Ihrer eigenen Ueberzeu-

václavským, kr. taj. radou, soudcem zem- jichž povznesení pak ve své vlasti věnova takřka celý svůj život. V 18. roce svého věku, když se byl podrobil veřejné zkoušce na pražské universitě, odjel v pros. 1779 do Říma, aby tam v »collegium germanicum« studoval bohosloví, kde také r. 1782 studia svá dokonal. Asi 3 měsíce potom ztrávil v bezstarostných těchto dobách šťastného mládí, jak sam o tom se zmiňuje, v čarokrásné Neapoli. Nějaký čas po tomto osvěžení žil v Řezně, kam byl prozatím náhle povolán, a pak v Radnicich na panstvi svého otce, kde vedením bratři Jirásků obíral se lesnictvím. R. 1785 uveden byl jako skutečný kanovník do řezenské biskupské kapitoly a brzy potom jme-noval ho tehdejší biskup hrabě Törring dvornim a komornim radou a pak předsedou zemského direktoria, při čemž udělil mu proboštství u sv. Víta ve Frisinkách a r. 1791 povýšil jej za tajného radu biskupství frisin-ského a řezenského. Za svého nynějšího stářenství. Byl řízný vojín, naposled generál ského a řezenského. Za svého nynějšího stá-jízdy a vlastník 8. dragounského pluku, též lého pobytu v Řezně seznámil se r. 1795 s vysoce vzdělaným rytířem maltezského řádu Brayem (François Gabriel de Bray), a tim znovu oživil své zalíbení pro vědy přírodní, zvláště pro botaniku. Tamní prof. Duval a Hoppe důkladně mu byli v pravdě jako učitelé v této snaze na ruku, tak že r. 1797 fadem zl. rouna. Zemřel v Rajci 21. září učitelé v této snaze na ruku, tak že r. 1797 1899. Synové jeho jsou Leopold (* 1865), držitel svěřenství, Žirovnice a Malenovic, a ve které rozvinul činnost velmi záslužnou. Vojtěch (* 1868), poslanec na říšské radě (viz níže). Onen má potomstvo. 3. Zdeněk (* 1813), čestný rytíř řádu Malt., dědil po Kašparovi Radnici, koupil r. 1841 Čes. Šternberk a později Jemniště. Zemřel v březnu 1900 (manž. Terezie hrab. Stadionová † 1873). Zůstavil syny Aloisa (* 1850) a Filipa skurfirštem svým, arcibiskupem svob. pánem (* 1852), z nichž tento má potomstvo. — Literatura První dobrý vývod sepsal V. Břese se musil, seznámil se s Alex. Humboldtem se musil, seznámil se s Alex. Humboldtem žan (koncept v arch. třeboň., čistý opis v mus. a generálem Rumfordem, jejichž prostředni-král. Čes.), jehož užil také Tanner. Palacký ctvím přišel v přátelské styky s Laplacem, sebral pro hrab. Františka obrovský materiál Bertholetem, Lacépèdem, Cuvierem a j., od XI. až do XIX. stol., který přišel též do zvláště pak časté návštěvy u slavných botamusea. (Podle něho sepsání Miltnerov v díle niků Ventenata, Desfontainesa, Decandollea, Patit Thouasca, a Thouas Petit-Thouarsa a Thouina byly pro ného nemalého významu. Tento poslední seznámil jej s přírodozpytcem Faujasem, s nímž S-rk zůstal ve styku velmi srdečném a tak byl do hraběcího stavu král. Českého. Mužské povzbuzen k potomním pilným studiím zka-potomstvo žije v Rakouských zemích. Sčk. menělých rostlin. Když Dalbergovo politické jednání v Paříži se nezdařilo, ne bez jeho viny, a postavení hraběte S. stalo se tím také jemu samotnému trapným, zažádal abbé Lambin a jesuita Jan Špalek. Již v těchto gung zu folgen. In Ihrem nun einzigen Berufe dobách zajímal se velice o vědy přírodní, je- als warmer Freund der Wahrheit und licht-

voller Beforderer der Wissenschaften werden | bavorské, se vystěhovala neb i zemřela, Š-rk Sie der Menschheit nützen. Unerschütterlich fest bestehet und bestehe unser Vertrag in Be-ziehung auf Wissenschafts-Anstalten in Regensburg. Ich bin erfreut und stolz mit einem so edlen Freund gemeinsam zu wirken. S-rk zustal tedy ještě v postavení ředitele vědec-kých ústavů v Řezně na dále a postoupil svůj zahradní dům tamní akademii pří-rodních věd, v témž roce založené. V posledních těchto letech pracoval neunavně v přirodovědě, zvláště v botanice, a vydal tiskem několik menších spisův a řadu článků, mezi jiným také r. 1806 popis své cesty dřívější do Benátek, z které přivezl do Řezna mnoho přírodního a zajímavého materiálu: Reise durch Tirol in die österr. Provinzen Italiens im Frühjahr 1804. Podnikal i nyní časté vědecké výlety, také do Alp, a pěstoval ve své botanické zahradě v Řezně mnoho vzácných rostlin, z nichž velikou řadu sám byl sbíral. V uznání Š-kových již tehdáž neskrovných zásluh o botaniku dali Fr. z Waldsteina a prof. P. Kitaibel v Pešti jednomu rodu z čeledi amarylkovitých rostlin jméno Sternbergia Waldst. et Kit. Celá řada druhů rostlinných nyní žijících i vymřelých byla také později jménem S-kovým přezvána. Již r. 1806 začál pilně pracovati o mo-numentálním vědeckém spise botanickém, jejž teprve v pozdějších letech vydal tiskem latinsky pod názvem: Revisio Saxifragarum iconibus illustrata (Řezno, 1810) a doplnil potom dvěma dodatky: Supplementum I. (t., 1822) a Supplementum II. (Praha, 1831), při kterém slovutný botanik náš K. B. Presl podstatné měl účastenství. Při studiu k tomuto spisu, mnoha barevnými obrazy vzácnějších druhů na foliových tabulích ozdobenému, byl podporován ještě řadou věhlasných botaniků, jako Willdenowem, Desfontainesem, Vente-natem, De Candollem, Waldsteinem, Schre-berem, Schraderem, Sprenglem, Mikanem sen., Pohlem a j. vědeckými přáteli, jak sám v úvodě vděčně jich vzpominá. Za těchto studií a vědeckých prací v Rezně S-rk pokládal rok 1808 za nejšťastnější chvíle své v onom městě, ve kterém mohl rozvinouti nyní klidněji svou činnost botanickou. Ale již 18. říj. t. r. zemřel mu starší bratr Jáchym, pán na Radnicích, a hned potom roku následujícího stihla zahradu S-rkovu v Řezně takřka úplná zkáza, poněvadž právě v jeho zahradě po osudné bitvě u Eckmühlu dne 23. dub. 1809 odehrál se nejprudší boj; střelba z děl zpřerážela všecky stromy a přívalem tří pluků jízdního vojska a dvou batterií bylo v zahradě takřka všecko zašlapáno. Jen sbírku herbářní a větší díl knihovny S-kovy zachránil milovaný jeho přítel Felix, s nim spolubydlici. Tím přišla ve zkázu také veliká sbírka živých lomikamenů (Saxifraga), jež právě za účelem studií ke zmíněnému spisu Š-rk v za-

vrátil se r. 1810 se všemi svými zachráně-nými poklady vědeckými do Čech na panství radnické, které mu po úmrtí staršího, neženatého bratra Jáchyma podle práva dědictvím připadlo. Od té doby věnoval se nejen tím usilovněji studiím přírodovědeckým, ale zá-roveň obětoval takřka celý život svůj po-vznesení vědy přírodní ve své vlasti. Při svém zámku v Březině u Radnic založil znovu botanickou zahradu, kde pěstil mnoho rostlin, zvláště vzácných, cizokrajných, z nichž velikou řadu pěkně sušených exemplářův uklá-dal ve svém herbáři, jenž mnoha vzácnými cizími rostlinami ještě na 9000 druhů doplněn nachází se nyní ve sbírkách musea král. Českého, podobně jako ostatní sbírky jeho, zvláště palaeontologické, k jichž nastřádání podnikal nejen mnoho cest za hranicemi, ale i rozsáhlé a neúmorné práce ve svých vlastních kamenouhelných dolech na panství radnickém, kde zachránil vědě i národnímu napotom museu v Praze velikou řadu vzácných otiskův i zkamenělin rostlinných, které jsou nyní okrasou t. zv. Stern-bergea v budově musea král. Českého. Jakožto botanik oblibil si zvlášť palaeontologii rostlinnou a neúmorná dlouholetá studia svá uveřejnil pak v pamětihodném díle svém: Versuch einer geognostisch-botanischen Darstellung der Flora der Vorwelt s mnoha vyobrazenimi na 70 foliových tabulich. Dílo toto rozsáhlostí svou i pečlivým zpracováním až posud podiv vzbuzující vycházelo pro mnohé obtíže, s kterými Š-kovi tehdy zápasiti bylo, od r. 1820 až do r. 1838 v Lipsku a pak v Praze; ve druhém dilu jeho (scšit 7. a 8.) účastnil se zpracování látky najmě znamenitý botanik náš K. B. Presl a dodatek připojil pak proslulý fytopalaeontolog český A. J. Corda pod titulem: Skizzen zur vergleichenden Phytotomie vor- und jetztweltlicher Pflanzenstämme. Jak v úvodě S-rk při-pomíná, poskytli mu kníže A. z Lobkovic, báňský rada Herder v Drážďanech, ředitel Auge v Karlšteině, správce Ant. Dittrich v Žacléři, báňský mistr Lindacker v Oseku a Markscheider Preissler ve Zbirově možnost seznati kamenouhelný útvar v Čechách i v Sasku. V úvodě pak k dílu II. stůjtež zde v překladu jeho slova: »Jsme nucení vydávání díla těmito dvěma sešity zakončiti, poněvadž již ode dvou let jasnost našeho zraku se velice umenšila, tak že bychom výklady k anatomickému a organografickému pozo-rování bez pomoci pana kustoda Cordy nebyli mohli provésti. Z téhož důvodu jsme určení, popsání, systematiku a uspořádání rostlin v těchto dvou sešitech obsažených svěřili docela prof. dru Karlu Preslovi.« Z těchto řádků vidíme, jak Š rk pilně o tomto díle pracoval až do pozdního věku, kdy takřka stál již nad hrobem a slabost stáří pohradě své pečlivě byl pěstoval, čímž také ložila své veto. Celá řada vzácných, posud práce jeho byla mu znesnadněna. Když pak cizinou hledaných originálů k této veliké větší čásť jeho přátel ze starodávného říšského města Řezna, jež přišlo pod panství sbírkách musea král. Českého a znamenitou

1 Ł. . Ę I £ Ľ

sbírkou tou, jakož i zmíněným spisem Š-kovým položen byl nejen u nás, ale částečně i v cizině dokonaíý základ dalšímu usilovnějšímu studiu v tomto směru. Dílo S-kovo, psané z části německy a z části latinsky, přeloženo bylo také do jazyka francouzského zmínéným již rytířem Brayem a stalo se světoznámým, podobně jako jeho »Revisio Saxi-fragarum«. Š-rk zjednával si pro práce své rozsáhlé přípravy hlubokým studiem v literatuře předchozí, domácí i cizí, a již r. 1817 a 1818 vydal v Praze ve 2 dílech spis: Abhandlung über die Pflanzenkunde in Bohmen, jehož první díl obsahuje historicko-chronologický přehled pokroku botaniky v Čechách od stol. XIV. do XVII. a díl druhý podává kritické posouzení spisův o rostlinách, které ve zmíněných dobách v Čechách vyšly. Péčí P. Ant. Puchmajera byla práce tato přeložena do jazyka českého v Praze r. 1819. S-rk byl vedle své neúmorné sběratelské snahy nejen i pilně literárně činný, tak že od r. 1802 do r. 1838 vedle řady menších, příležitostných článkův uveřejnil tiskem skoro 80 důležitějších pojednání a spisů rozdílného druhu, které všecky svědčí o jeho obsáhlém vzdě-lání zvláště ve vědách přírodních, nýbrž on také svým v pravdě vznešeným nadšením pro studium přírody působil i osobně mo-hutně na své vrstevníky, a jsa obdařen statky pozemskými, věnoval k témuž cíli seč byl na oltář vlasti. Stál v čele šlechetných vlastencův, kteří r. 1818 pojali krásnou myšlenku založení národního musea českého, kteráž pak r. 1822 za nejvyšš. purkrabi Fr. Ant. hraběte Kolovrata Libšteinského byla skutečně provedena. Š-rk jakožto štědrý maecenáš a zároveň přednosta společnosti radou i skutkem účinlivě působící stal se nesmrtel-ným spoluzakladatelem společnosti a ústavu nesoucího nyní název Museum král. Ceského, jejž v pozdější době, teprve r. 1854, společnost musejní za svůj přijala. Drahocenná knihovna S-kova a veškery pečlivě jím nastřádané sbírky přešly darem do rukou této společnosti musejní a daly základ nynějším rozsahlým sbírkám téhož ústavu, ke kterým po příkladě slovutného toho muže i jiní obětaví vzdělanci přispěli mnohými velecennými dary, zvláště k povznesení studia přírodního. V té době věnovali dva Š-kové národnímu ústavu našemu svou pozornost a své působení. Hrabě Kašpar převzal starost o sbírky a hrabě František, pocházející z druhé li-nie proslaveného rodu Š-ků, převzal poklad-nictví. Oba stali se takřka duší ústavu. S přesídlením hraběte S-ka do Čech souvisí také epvnější sbratření jeho s hrabětem Františkem S-kem, jenž zajímal se jmenovitě o dě-jiny a umění, tak že vzájemnost obou, jak Palacký připomíná, není lhostejnou pro kulturní historii českou. S důrazem praví hned v úvodě biografie obou mužů: »I oni chtěli s Cronjem, r. 1901 cestoval po Sev. Amea hledali ve všem jen pravdu; pochlebenství rice, r. 1902 byl administrátorem panství kn. jakéhokoliv druhu bylo jim protivno a ne-náviděli ho.« V pohnutých dobách let 1812 až 1815 žili spolu v zimě obyčejně v Praze venkovské obce okr. boskovického a r. 1903

a na podzim r. 1817 bydleli i vedle sebe, každodenně spolu obědvajíce. Jejich tiché spolupůsobení nabylo tím většího významu, že oba se snažili v úmyslu v pravdě humanním a vlasteneckém, poklady svého ducha, své vědění a své sbírky neuzavírati pro sebe, nýbrž uvésti v život praktický a učiniti je přístupnými zájmům veřejným. Jakožto botanik účastnil se S-rk zároveň s prof. drem K. B. Preslem r. 1821 a 1822 systematického spořádání drahocenného zbytku znamenitého herbáře Haenkeova cizokrajných rostlin, jehož jen malou čásť, pokud cestou nebyla propadla zkáze a kterou ještě s jinými zásilkami důležitých sbírek, jež vůbec ani nedošly, slovutný cestovatel a zvláště botanik Tadeáš Haenke vlasti své z Ameriky darem zaslal, ziskala společnost musejni. Herbarium toto jest až podnes předmětem interessu mnohých na slovo vzatých botanikův, i zahraničních. (Viz Hänke.) Š-rk byl také celé desetiletí v upřímném přátelském spojení s proslulým něm, básníkem Goethem od té doby, kdy s ním v Marianských Lázních r. 1822 zároveň s Berzeliem pod jednou střechou bydlil, ačkoliv již před tím spolu korrespondovali. Příroda a její podivuhodná tvůrčí síla sblížila je navzájem a upoutala srdečným přátelským poutem až ke hrobu. S-rk raněn byv mrtvicí zemřel již za dva dni. Podrobnosti o životě a působení jeho viz zvláště ve skvostně psaném článku Františka Palackého, Die Grafen Kaspar und Franz Sternberg und ihr Wirken für Wissenschaft und Kunst in Böhmen. Přednáška proslovená ve schůzi Král. české spol. nauk v Praze dne 15. pros. 1842 (Abhandl. der königl. böhm. G. d. W., 5. řada, 2. sv.); dále v uhlazeném článku znamenitého biografa dra Viléma Weitenwebra, Kašpar hrabě Šternberg (I. ročn. » Živy« r. 1853, str. 185, 218 a 282). V obou pojednáních uveden také podrobný seznam všech důležitějších spisů hraběte K. S-ka. Podobně viz dra Constant. z Wurzbachu Biographisches Lexikon, 1878, dil XXXVII.-XXXVIII., kde jest též připojen rodokmen Š-ků; dále poznámky V. Maiwalda v jeho Geschichte der Botanik in Böhmen (Vídeň a Lipsko, 1904); dr. Th. Bratránek: Briefwechsel zwischen Goethe und Kaspar Graf von Sternberg (1820-32; Vid., 1866); dr. A. Sauer, Sternbergs Ausgewählte Werke. I. Bd. Briefwechsel zwischen J. W. von Goethe u. Kaspar Graf von Sternberg. EBr. ze S. Vojtěch Václav (* 14. led. 1868 v Pohořelicích u Napajedel). Studoval národní hospodářství ve Štrasburce, r. 1890 konal cestu po Sahaře, přes Túnis a Alžír, r. 1896 po Již. Africe (Kapsko, Pretoria, Johannesburg), r. 1899 navštívil Cařihrad, Malou Asii, Egypt, Zanzibar, Něm. Vých. Afriku, Transvaalsko, r. 1900 zajat od Angličanův Metternicha, Croye, Salma a Leopolda hr. ze S., r. 1902 kandidoval na sněm moravský za

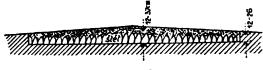
dem Burenkrieg (Berl., 1901); Gedichte und Kriegsstimmungen (Vid., 1901); Ein offenes Wort – Upřímné slovo (Pr., 1903); Die bőhmische Frage – Česká otdzka (t., 1903); Militarische Federzeichnungen (Berl., 1905); Politische Federzeichnungen (t., 1905); Jenseits von Essen und Trinken (Vid., 1905); Graf Sternberg contra Grafen Czernin (Berl., 1905).

Sternfeld, Sternfeld, viska ve Slezsku, hejtm. Opava, okr., fara a pš. Odry; 7 d., 44 obyv. n. (1900)

Šternov: 1) Š., ves v Čechách, hejtm. Benešov, okr. Vlašim, fara Divišov, pš. Šternberk n. S.; 15 d., 154 obyv. č. (1900), popl. dvůr a lihovar. Původně založili zde pánové ze Sternberka dvůr.

2) Š, ves na Moravě, hejtm. Hustopeč, okr. Židlochovice, fara Ujezd, pš. Sokolnice; 43 d., 292 obyv. č. (1900).

Stestena viz Fortuna. Stet (nem. Sturzpflaster, Packlage, vyobr. č. 4138.) jest kamenitý podklad štěrkova-ných, často i dlážděných cest (obzvláště sil-

C. 4138. Štět.

nic). Skládá se z kamene lomového, který na stojato), v řadách kolmých k ose cesty, jež nutno mezi sebou náležitě vázati. Mezi špičky uklinuji se menši kameny a na tyto! pak rozetře se štěrk. Kamenů na plocho po-ložených nemožno používati, poněvadž by se nevázaly se štěrkem. Síla vrstvy štětové kolisá od 12 do 37 cm, podle toho, jakému druhu silnice náleží (říšská, okresní atd.) a v jaké území se zařezává. KHs.

štětoonoš, zool., viz Orgyia. štětí, kdysi Počaply (něm. Wegstādti, zkomol. z čes. ve Sčetí), město v Čechách

Ċ. 4139. Znak města Štětí.

na pr. bř. Labe a při želez. tr. Všetaty-Přívory-Děčín a Roudnice-Kralupy n. Vlt., v hejtm.

nák«. Erb městský (vyobr. č. 4139.): v mo- Berlinská brána z r. 1730, před novou rad-

zvolen za poslance na radu říš. ve IV. kurii drém štítě stříbrná věž s branou otevřenou, za skupinu královéhradeckou. Napsal: Aus okny, cimbuřím, cihlovou střechou a zl. makovicí, přes niž pošikem červená ostrev. Š. bývalo přislušenstvím hradu Mělníka, r. 1312 byl vladařem královniným Baldvin, jenž městečko znovu vysadil (1314). R. 1421 obsadili Š. Pražané. Císař Sigmund zapsal (1436) Š. Janovi z Černína, později dostalo se opět k Mělníku. Královna Johanka potvrdila (1467) městu svobody, Zdeslav Berka z Dubé vyprosil (1549) majestát na erb a výroč. trhy a r. 1557 poskytnuty městu i ještě jiné svo-body. Do války 30leté bylo město úplně české; v době té město několikráte vypleněno od vojsk a Čechové tehdy utíkali odsud a na místě jejich usazovali se Němci a tak se stalo, že Š záhy se poněmčilo. – Okr. soud štětský má na ploše 139 60 km² 2404 d., 524 obyv. č., 11.303 n.; z 11.848 přít. obyv. 11.525 katol., 88 ev., 229 žid., z těch

5681 muž., 6167 žen. (1900). **Štětice**, ves v Čechách, hejtm. Písek, okr.
Vodňany, fara Heřmaň, pš. Ražice; 34 d.,
339 obyv. č. (1900), popl. dvůr Humňany. Do r. 1420 byla ves majetkem kapitoly vyše-

hradské.

Stětin: 1) Š., mlýn, kdysi ves s tvrzi u Mnětic v Čechách, hejtm. a okr. Pardubice. R. 1457 sedel zde Jan z Choltic, potom S. připojen k Tuněchodům. Tvrz zatim zpustla a v XVI. stol. zbyl zde jen dvůr. – 2) Š., kdysi ves, nyni popl. dvůr u Útěšova t., hejtm. Písek, okr. Vodňany.

3) S. (něm. Stettin), hl. město prus. prov. čelnou plochou těsně vedle sebe klade se Pomořan a vlád. obvodu štětínského, nad ř. na vyrovnanou pláň, špičkami vzhůru (t. j. Odrou, na 53° 22' 10" s. š. a 14° 42' 39" v. d. Gr. Má 210.702 obyv. (1900), z nichž 197.026 evang., 8153 katol. a 3128 židů. Posádky má 5000 mužů. Š. jest největší obchodní přistav pruský a sídlo vrchního praesidenta, král. vlády, úřadu krajského kraje randowského, vrch. zem. soudu, soudu zemského se dvěma komorami pro záležitosti obchodní a 15 obvodovými soudy, dvou soudů průmyslových, úřadu námořního, námořnického, vrchního poštovního ředitelství, král. prus. železničního ředitelství, četných konsulátů, hlavního úřadu Ríšské banky, řemeslnické komory, četných vysokých úřadů vojenských a j. Město rozděleno je Odrou na dvě nestejné části, z nichž větší leží na břehu lev. a skládá se z pahorkovitého Starého města s úzkými dubském, má 268 d., 174 ulicemi a odtud na jz. z Nového města, obyv. č., 1553 n. (1900), vzniklého r. 1850. Na sev. a na záp. rozkláokr. soud, četn. stanici, dají se nové čtvrti vzniklé r. 1873 se širopš., telegraf, telefon, far. kými ulicemi a krásnými budovami. Na pr. kostel sv. Šimona a Judy břehu Odry leží bývalá předměstí Lastadie (ve XIV. stol. far.), rad- a Silberwiese, spojená s levým břehem nice, 5tř. šk. obecná pro 4 mosty, z nichž jeden železniční. K městu obé pohlaví a 3tř. šk. náležejí také rozlehlá předměstí na l. břehu: měšt. pro chlap., spořit. Unter- a Oberwieck, Pommerensdorfer Anměst., spořit. a zálož spolage, Fort Preussen, Torney, Grunhof a vov., koželužnu, klihárnu, Westend (dříve Friedrichshof). R. 1900 byly lek, cukrov., měšť. pivov., koželužnu, klihárnu, Westend (dříve Friedrichshof). R. 1900 byly pilu, mlýn, výroč. trhy. Tu a v okolí pěstuje k městu přivtěleny obce Grabow, Bredow a se víno, ovoce a chmel, zv. půštěcký červe- Nemitz. Z památností vynikají Královská a Štětina. 789

nicí monumentální kašna od L. Manzela endem jest Glumbecksee a půvabné Siez r. 1898, mramor. pomník Bedřicha II. od Schadowa (1793) v zemském domě, mramor. pomník Bedř. Víléma III. od Drakeho (1848), jízd. socha cís. Viléma I. od Hilgersa (1894), pomník skladatele Karla Löweho od v. Glümera (1897) a j. Kostelů má Š. sedm evangelických, z nichž nejznamenitější kostel sv. Petra a Pavla (nejstarší křesť kostel pomořanský z r. 1124, 1 nový katolický a krásnou synagogu. Král. zámek ze XVI. stol. proměněn na sídlo úřadův. Zminky zasluhují: stará radnice (z r. 1245, od vév. Barnima I.), nová radnice (1879), bursa, sirotčinec, kon-certní a spolkový dům, arsenál v býv. ko-stele P. Marie (1336), král technická škola (stavitelská a strojnická, z r. 1900), městský uřední dům (1902), nové gymnasium (1903), nová nemocnice, jatky. Š. má 3 gymnasia, 2 reálná gymnasia, vyšší dívčí školu městskou a 2 soukromé, skolu průmyslovou a pokračovací, státní archiv, knihovnu a museum společnosti pro pomořanské dějiny a staro-žitnosti, museum pomořanské (zal. Kar. Aug. Dohrn) se sbírkami přírodnickými a kulturněhistorickými, měst. museum se sbírkami obrazů, mědirytin a skulptur. Městské divadlo zbudovalo obchodnictvo r. 1846. — Důležitý jest štětínský obchod a průmysl, nebot Š. jest nejzávažnější z továrních měst Pomořanska. Zvlášť vynikající je tu stavba strojův a lodí, jíž zabývají se veliké akciové společ-nosti » Vulkan«, » Oderwerke«, » Stettiner Ma-schinenfabrik« a » Schiffoauwerst Aktiengesellschaft«; pak cukrovarnictví, fabrikace chemikalii, portlandského cementu a papiru, pivovarnictví, mlynářství a j. Vyváží se hlavně dříví, brambory, surový cukr a cement, dováží kamenné uhlí, železo, petrolej, zboží koloniální, víno a slanečky. Dovoz námořní činil r. 1901: 2.4, vývoz 0.813 mill. t. Obchodu slouží hl. úřad Říšské banky, představenstvo obchodníků (místo obch. komory), četné společnosti paroplavební a pojišťovny a j. Město upravuje od r. 1894 nákladem 30 mill. marek svůj přistav a také sousední vodní cesty obvodu štětínského byly značně zlepšeny. Rejdařství štětínské mělo r. 1901: 33 lodí plachetních o 1051 reg. t, 97 parniků o 65.806 reg. t. R. 1900 veplulo do přistavu a vyplulo z něho 9322 lodí. Pravidelným spojením parníkovým Š. je spojen s New Yorkem, Francii, Španělskem, s přístavy v moři Středozemním a se všemi většími místy moře Baltického a Severního. Drahami je spojen se Štrasburkem i. d. Uckermark (60 2 km), Stargardem-Gdanskem (368 km), Kostřínem-Vratislaví (352 5 km), Berlínem (1347 km) a vedlejšími traťmi s Jasenicí (28 km) a Swinemünde (113 km). Má poštovní a telegrafní úřad I. tř. s četnými odbočkami, telefon a elektrickou tramway. Mimo to městskou spořitelnu a několik jiných ústavů peněžních a cechovních, pak ústav pro slabomyslné, slepce i hluchoněmé, městskou a soukromou nemocnici a j. V okolí Š-a jsou krásné sady před Král. branou a ve Westendu. Za West-l nášky po venkově, z nichž mnohé uveřejnil

ben bach mühlen. Oblibenými výletními místy jsou olesněná Buchheide (7000 ha), pak Höckendorf a Hohenkrug, také letní sídla.— Dějiny. S. (lat. Stetinum, později také Sedinum) byl původně vendskou vesnicí rybářskou a nabyl významu teprve po zániku Ju-linu (Volynu) asi ok. r. 830. Biskup Otto z Bamberka vystavěl zde r. 1124 dva kostely. Němci nastěhovali se sem až koncem století XII. R. 1570 ujednán ve Š-č mír mezi Dánskem a Švédskem. Ve středověku Š. byl ve svazku Hanzy a po válce 30leté připadl Svédsku. Koncem XVII. stol. zmocnil se města na krátko Veliký kurfiršt a v severské válce dobyli r. 1713 S-a Rusové, kteří přenechali jej Prusům, jimž dostalo se města nadobro r. 1720 v míru Štokholmském. R. 1873 S. přestal býti pevnosti. V l. 1806—13 byl ob sazen Francouzi. S. jest rodištěm císafovny ruske Kateriny II. Srv. W. H. Meyer, Stettin in alter und neuer Zeit (\$., 1887); Krause, Neue Hafenanlagen in Stettin (Berl., 1895); Woerl, Führer durch Stettin (7. vyd. Vircp., 1901); Th. Schmidt, Zur Geschichte d. Handels und Schiffahrt Stettins 1786-1846 (S., 1875). — 4) Š., vládní obvod prus. prov. Pomořany, při břehu moře Baltického. Sousedí na j. s prov. Braniborskem, na z. s Meklenburskem a na vých. s vlád. obvodem kozlinským; měří 12078.93 km² a má 830.709 obyv. (1900), bydlicích ve 35 městech a 980 venkovských obcích a 828 dvorcích a samotách. Dělí se ve 14 krajův. – 5) Š. No vý (něm. Neustetţin), krajské město v prus. vlád. obv. kozlinském mezi jezery Vilmským a Streitzigským, 135 m n. m. Je střediskem drah Ruhnow-Jablonovo, Nový Bělehrad a Nový Sloup pruské státní dráhy a má přes 10.000 obyv. Je tu evang. kostel, synagoga, gymnasium (z r. 1640), vyšší dívčí škola, polepšovna, vedlejší úřad Říšské banky a j. Mimo to slevárny, strojovny, barvírny, pivovary, parní pily a cihelny a čilý obchod s dřívím a obilím. Š. N. byl založen ok. r. 1312 podle vzoru Š-a 3) od vévody pomořanského Vratislava IV. a r. 1648 připadl Braniborsku. Srv. Wilcke, Chronik der Stadt Neustettin (N. S., 1862); Lehmann, Bausteine zur Neu-

stettiner Lokalgeschichte (t., 1879). Štětina, Štitina (Stettin), ves ve Slezsku, hejtm. a okr. Opava, fara a pš. Nové Mokré Lazce; 85 d., 783 obyv. č. (1900), 2tř. šk., finanč. stráž, par. mlýn. Lenni statek se zámkem (při něm kaple), dvorem pivovarem a sladovnou drží řád Něm, rytířů.

Štětina: 1) Š. Mikuláš viz Bakalář Mikuláš.

2) Š. Karel, gymn. professor v Jičíně 1852 ve Vlašimi). Vystudovav universitu v Praze, působil ná reálce v Telči, na akad. gymn. v Praze a r. 1880 stal se professorem v Jičíně. Od r. 1884 je konservátorem » Ústř. kommisse videň. pro zachování hist. a uměl. památek«, od r. 1894 je jednatelem archaeol. kommisse Čes akademie. Konal četné předv místních časopisech, a zabývá se studiem | sedy Učitelské«, »Učitel. Novin« a samostatně o Valdšteinovi, o čemž napsal monografii: K dějinám kláštera kartouzského ve Valdicích

(Progr. gymn. jičínského na r. 1892). **Štětinov** (Stettenhof), ves na Moravě, hejtm. Sumperk, okr. Viesenberk, fara a pš. Sobotín; 57 d., 537 obyv. n. (1900), 4tř. sk.

Stětinský záliv viz Haff. **Itētka,** bot., viz Dipsacus.

S. (v mysl. mluvě), chomáč delších štětin u samičího údu pohlavního divok, kance. črn.

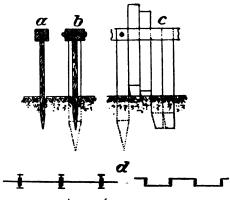
Štětka: 1) Š. Josef Jaromír, lékař čes. * 15. čna 1808 v Litni u Karlova Týna — † 10. dub. 1878 v Kutné Hoře). R. 1835 povýšen byl na pražské universitě na doktora lékařství a usidlil se jako praktický lékař v Kutné Hoře, kde za krátko kolem sebe shromažďoval českou společnost. V Kutné Hoře nastala mu práce nesnadná, byloť tu národní vědomí v hlubokém úpadku. R. 1842 uspořádal zde první českou slavnost na paměť Brandlovu a zdar její měl za následek utvoření divadelních ochotníků r. 1843. Š. byl ředitelem, režisérem, inspicientem, hercem, spisovatelem a vším ochotnického divadla, kterému se věnoval s celou horlivostí za tím účelem, aby zjednal české řeči prů-chod do veřejnosti. Jeho snahou založen byl r. 1848 čtenářský spolek, později »Slovanská Lípa« a po rozpuštění této »Měšťanská beseda, která až podnes platně působí. Š. byl ve stálém styku s nejpřednějšími muži na-šeho národa a pobyt Karla Havlíčka Borov-ského v Kutné Hoře jest s životopisem jeho úzce spojen. Byli spolu důvěrnými přáteli, začež Š r. 1852 dán byl pod policejní dohlídku. Aby širším vrstvám lidu zjednal příležitost ke čtení českých vlasteneckých spisů Š. založil veřejnou knihovnu. Největší péči věnoval školství a jeho zásluhou založena jest v Kutné Hoře r. 1856 vyšší škola reálná nákladem obecním a r. 1857 městské divadlo. Pro chudou školní mládež a pro slepce založil nadace z výtěžku ochotnických her. Od r. 1848 zasedal v městském zastupitelstvu a k jeho návrhu obec zakoupila starobylý a památný »kamenný dům« k účelům městské radnice. R. 1862 S. zvolen za město Horu Kutnou poslancem na sněm zemský a r. 1864 purkmistrem, ve kterémž úřadé r. 1866 získal si o Kutnou Horu veliké zásluhy. R. 1878 zvolen též starostou okresního zastupitelstva, r. 1867 starostou spolku »Vesna«, který rozvinul činnost velmi záslužnou, r. 1869 předsedou proslulého táboru lidu u Malína a r. 1878 předsedou spolku pro zbudování di-vadla v Hoře Kutné. Od založení nemocnice až do své smrti byl jejím primářem a náměstkem ředitelovým; po smrti zasazena tu na jeho paměť mramorová deska. Š. byl též literárně činný jménem Jaromír Litněnský.

2) Š. Josef, paedag. spis. čes. (* 1859 v Třeboni). Vystudovav ústav učitel. v Soběslavi, působil jako učitel v En. Lažanech, v Blatné, v Zahrádce, v Cepu a nyní je řívyďal v »Učitel knihovně«: Zemé říše Rakousko-Uherské ve přirovnání; Různé listy; Obrazy z dějin ve přirovnání; Výklad článků mravoučných obsažených ve II. a III. čítance trojdílné; Vyučování tělo- a zdravovědě ve

škole obecné.
3) Š. Karel, dram. spis. čes. (* 1865 ve Smolině u Tábora). Vyučiv se řemeslu sklenářskému v Praze odešel k divadelním společnostem, kde s počátku působil jako herec, později jako režisér, po 10 letech najal si koncessi divadelní a po 2 letech obdržel samostatnou koncessi divadelni pro Moravu a Slezsko. Pořádal první české hry v »Čes. Besedě« v Novém Jičíně a po dvakráte hrál v »Národ. domě« ve Vídni. Tiskem vydal v »Divadel bibliotéce«: Lest aneb Lišák nad lišku (1892); Obětovaná (1892); Slepý malíř (1895). Celou řadu divadelních her má v rukopise, z nichž Pán Lysé Hory a Devét křížů nad Domášovem jsou repertoirními kusy a hojně navštěvovány po celé Moravě a Slezsku.

Stětkovice, pův. Štědrkovice, ves v Čechách, na trati Votice-Sedlčany, hejtm. a okr. Sedlčany, fara Kosová Hora; 25 d., 182 obyv. č. (1900), pš., telegraf. Alod. statek (200.79 ha půdy) se zámkem, dvorem, lihovarem a pivovarem drží dědicové Leopolda Pollaka. R. 1787 koupil S. Josef Lipovský z Lipovic, jehož potomci tu seděli ještě ve 2. pol. XIX. stol.

Štětová stěna (něm. Spundwand, Būrstenwand) jest dřevěná stěna skládající se ze štětovnic těsně vedle sebe zaberaněných, na horním konci buď pouchem (vyobr. č. 4140. a) nebo kleštěmi (vyobr. č. 4140. b) spojených.

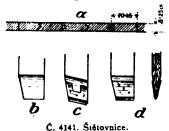

C. 4140. Stětová stěna.

Při spojení pouchem nutno opatřiti štětovnice polovičním, některé pak celým čepem, jímž do pouchu zasahují. Spojení kleštěmi jest dražší, ale pevnější. Pro větší bezpečnost zarazí se totiž ve vzdálenosti 2—6 m silnější jehly jako vedoucí, jež spojí se nahoře kleštěmi a mezi něž pak jednotlivé štětovnice se berani (vyobr. č. 4140 c.). Často dělají se š-vé s-ny i ze železa (vyobr. č. 4140 d.). dícim učitelem v Jílovicích. Přispíval do »Be- Üčel š-vých stěn jest různý: 1. ochrana před podemletím základů vodních staveb; 2. aby podnět dal arcibiskup Matouš Ferdinand se nabylo větší vodotěsnosti jímek a jezů; z Bílenberka a jejíž vydání obětavě podpo3. obemknutí betonových základů; 4. aby roval i jeho nástupce, arcib. Jan Bedřich hr. se zamezilo vytlačeni sypkého základu na z Valdšteina. Ač překladatelé byli samí je-KHs.

Štětovice viz Štítovice.

Stětovnice či špu ntovnice (něm. *Spund*bohle, Spundpfahl, Bürstenpfahl, Nutzpfahl) jsou jehly obdélníkového průřezu, sloužící k dělání štětových stěn. Tloušíka jejich bývá 8-25 cm, šiřka 25-35 cm. Dělají se obyčejně ze dřeva jehličnatého, zřídka tvrdého, pokud možno však čerstvého, nebo déle ve vodě ležicího. Š. přiléhají k sobě buď jen užšími stranami anebo zasahují do sebe pro větší vodotěsnost výstupky, péry či špunty (vyobr. č. 4141. a), jejichž tvar voli se podle účelu a druhu dřeva. Zašpičatění š-ic provede se

se dvou stran na způsob ostří. Aby se nabylo větší těsnosti, seřízne se ostří i po šířce (vyobr. č. 4141. b) anebo provede se celé ostří šikmo (vyobr. č. 4141. c). Při kamenité půdě nutno opatřiti ostří železnou botkou (vyobr. č. 4141. d). Horní konec seřízne se kolmo KHs.

k délce a někdy opatří se zděří. Steyr (Štýr) Matěj Václav, jesuita a spis. čes. (* 13. ún. 1630 v Praze — † 7. září 1692 t.). Vstoupiv záhy do řádu jesuitského (1647), na jehož školách vystudoval (filosofii v Olomouci), učil mnoho let na jesuit. kollejích a zastával zároveň úřad kazatele. Proslul stejně svou zbožností a horlivostí, jako uchvacující výmluvnosti, jež na Sv. Horu shromažďovala prý až 50-60.000 poutníků. Přes upřímné své jesuitstvi Š. zůstal také dobrým vlastencem a zvl. přítelem čes. knihy zjev u jesuitů vzácný. Jako missionář neničil starých »kaciřských« knih, nýbrž uschovával je v knihovnách jesuitských, a snažil se zároveň vlastnikům jejich podati náhrady čes. knihami katolickými. Protože nebylo jich dostatek, S. spolu's matkou svou Marii, pe kařkou a měšťankou Nového města Pražského, dal již r. 1662 podnět k Dědictví sv. Václava (založ. r. 1669), jež majic přednim účelem výdávati a šířiti mezi lidem vzdělavatelné čes. knihy, ovšem katolické, na sklonku XVII. a v 1. pol. XVIII. stol., v době literárně a kulturně tak mrtvé, značně působilo k oživení chudé literatury, ovšem v duchu jesuitském, a upadajícího jazyka českého, vydavši a rozšířivši do r. 1751 na

roval i jeho nástupce, arcib. Jan Bedřich hr. suité — Jiří Konstanc, S. a Jan Barner —, naráželi často na podezřívání a překážky, jmenovitě proto, že při svědomité práci se opírali také o starší čes. překlady, zvl. biblí Kralickou, tehdy do klatby danou; vydání celého díla protáhlo se tím až do r. 1715 (po druhé vydána až 1769). Z téhož pramene vyšel také druhý významný spisek S-ův, Žáček čili Orthographia aneb výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psátí neb tisknouti, vytažený z české biblí, která na několik dílů rozdělena byvši, mezi nekatolickými jest u veliké vájnosti (Praha, 1668, 1730, 1781), spisek, spolu s »Dědictvím« a zmíněným překladem bible dobře charakterisující Š-ovu snahu o uchování přesného bratrského jazyka českého. Z ostatních spisů S-ových, vesměs nábožensky vzdělávacích, důležitější jsou: Zrcadlo svaté neb Životové světic milých botich (t., 1678); Kancionál český (t., 1683 a do r. 1764 ještě pětkrát); nové vydání kancionálu Scipionova (t., 1687); Instructio acatholici, t. j. vynaučení nekatolíka (t., 1691 a 1727); Postilla katolícká (t., 1691 a ještě pětkrát); posléze několik překladů: Ludvíka de Ponte »Rozjímání« (spolu s Konstancem, Litomyšl, 1670 - 71); Jana Malobického » Dům věčnosti« (Praha, 1681) a zvl. Jana Manni »Věčný pekelný žalář« (t., 1676, 1679, 1701), spis tolik význačný pro literární a kazatel-skou činnost jesuitů. Srv. Jirečkovu Ruko-vět II. 265 el. L. Sodlák Džiny Džálostí

štěžery viz Stěžery. štíbaly, ščibaly (lat. aestivale, fr. éstival. špan. estibal, it. stivali, něm. Stiejel), obuv z měkké, jemnější kůže, vysoká, kryjící ho-lenž, jakou Čechové nosili ve XIV. stol. **Stidla**, víska v Čechách, hejtm., okr. a pš.

Jičín, fara Velíš; 20 d., 106 obyv. č. (1900). Štířta: 1) Š., ves v Čechách, viz Lučenice. — 2) Š. Přední i Zadní, vsi t., viz

Lhota 66).

Štiglic viz Stieglitz 1). **Štihlice**, Štilice, Stihlice, ves v Čechách, hejtm. Ces. Brod, okr., fara a pš. Ko-

stelec n. Č. L; 43 d., 279 obyv. č. (1900). **Stihly** viz Chůdy. **Stiohov** (Stich), ves v Čechách, hejtm. a okr. Horš. Týn, fara Bukovec, pš. Staňkov; 43 d., 219 obyv. č. (1900), výr. dřevěn. košův. **Stichovice**, Stichovice, ves v Čechách, hejtm. Kralovice, okr. a pš. Manětin, fara Křečov; 31 d., 182 obyv. č. (1900).

Stika, zool., viz Štiky. Stika viz Lucius Lukáš Vodň, Stikov: 1) S., Stikov, ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Nová Paka; 55 d., 195 obyv. č., 109 n. (1900), 1tř. něm. šk. — 2) S., Stiková, ves t., hejtm. a okr. Chotě-80.000 exemplářů knih českých, mezi nimi boř, fara Libice, pš. Hor. Studenec; 19 d., zvláště významnou biblí Svatováclavskou, k niž 126 obyv. č. (1900). Štikovice, také Tikovice, farní ves na Moravě u Brna, 131 d., 716 obyv. (3 ž. n.), 2tř. šk., kostel sv. Jiří, potrav. spolek a kontrib. záložna.

Stikozubec, zool., viz Merluccius. Stiky (Esocidae), nepatrná čeleď měkkoploutných ryb z podřadí Isospondyli (v. Ryby). Maji tělo pokryto drobnými šupinami, ústa bez vousků, v hořejším jejich okraji kosti mezičelistní a za nimi horní čelisti, ostré zuby v mezičelistí, v dolní čelisti, na kosti radličné i na kostech patrových. Břišní ploutve jsou asi uprostřed břicha, prsní jsou posunuty dosti daleko dolů, hřbetní nazad, někdy až nad ploutev řitní. Tukové ploutve š. nemají. Otvor žaberní jest veliký, vzdušní měchýř jednoduchý; střevo nemá přívěsků vrátníkových. Obratle nemají přičných násadců (parapofys) kromě zadních obratlů trupu přímo před ocasními; hořejší i dolejší oblouky jsou od těl obratlových odděleny a žebra nejsou k těmto centrům obratlů připojena. S. jsou sladkovodní dravci, rozšíření ve studeném a mírném pásmu na severní polokouli. Rod pravých štik (Esox L.) má trup dlouhý, téměř válcovitý, pokrytý hlad-kými a pevnými šupinkami, hlavu vpředu širokou, shora zploštělou, dolní čelist delší než horní, tlamu širokou a největší zuby v dolní čelisti. Ploutev hřbetní jest již na ocase, přímo nad řitní a jest jen o málo delší než tato; prvá má za 7—8 tvrdými 13 až 15 měkkých, druhá za 4—5 tvrdými 12 až 13 měkkých paprsků. Ocasní ploutev jest vzadu vykrojena, ostatni jsou zaokrouhleny. U nás žije jediný ze 7 druhů tohoto rodu, štika obecná (E. lucius L.), »žralok sladkovodní«; dorůstá délky až 1 m (zřídka i 2 m), váhy až i 15 (zřídka 35) kg a má barvu na hřbetě tmavou, nejčastěji do šeda zelenavou, boky světlejší, se skvrnami a pruhy narudlými, žlutavými neb olivovými, na břiše bílou s drobnými skvrnkami černavými. Ploutve sudé jsou poněkud narudlé, liché nahnědlé s tmavými skvrnami. Stika obecná žije ve sladkých vodách Evropy, Sibiře a Sev. Ameriky. Živí se rybami, pak také žabami, ptáky i ssavci; jest neobyčejně smělým, hltavým dravcem. Dobou tření jsou jarní měsíce od února do dubna; u nás dlužno šetřiti štik od 1. ún. do 31. března. Mají maso výborné; u nás je loví po většině velikými udicemi (štikovci). Do rybníků s kapry dávají hospodáři také něco štik, a to jednak proto, aby š. hubily drobné rybky, jež by kaprům potravu jen ubiraly, jednak proto, aby š. kapry plašily a tak zamezily, aby se kapři třeli. – Do čeledi štik počítají teď také rod tmavců (*Umbra* Kram.); liší se od r. *Esex* tělem jen podlouhlým, nikoli válcovitým, většími šupinami, jež jsou i na temeni, i na víčku žaberním, delší a také méně nazad posunutou hřbetní ploutví, jež jest asi na rozhraní trupu a ocasu, ploutví ocasní vzadu zaokrouhlenou, menší tlamou a drobnými, teninkými zoubky. Ze 2 druhů žije jeden v Evropě, jeden v Sev. Americe. Evropský Rattonitz.

tmavec hnědý (U. Krameri Müll.) dorůstá délky nanejvýš jen 11 cm a má barvu narudle hnědou, na hřbetě nejtmavší, s nepravidelnými skyrnami i tečkami načernalými a se světlejším, žlutavým proužkem podél nezřetelné postranní čáry. Hřbetní a ocasní ploutev jsou přihnědlé. ostatní bledší; na hřbetní jsou tmavé skyrny. Tento druh tmavců jest domovem v bažinách uherských a na jižní Rusi. — Fossilní š. známe ze sladkovodních usazenin třetihorních, již z oligocénu; v Porýní nalezen druh Esox lepidotus Ag., u nás druhy E. destructus Laube (u Břešťan), E. Waltschanus Laube (u Valče). — »Štikou nílskou« nazývají také některé druhy r. Mormyrus (viz Mormyridae), »štikou mořskou« nezřídka i štikozubce (viz Merluccius).

Štilfríd (Štylfryd), jméno báječného knížete českého, jenž podle staročeské po-věsti čili kroniky o S-ovi získal své zemi hrdinskými činy orla (orlici černou v zlatém poli) místo dosavadního kotla (podle Dalimila obdržel prý Boleslav I. kotel od cís. Jindřicha III.). Opustiv svou manž. Theodoru, dceru krále slamperského (= lampartského, lombardského) i své děti, Š. jel prý na zapřenou do světa a dostal se na dvůr krále napulského (neapol.) Astronoma, který právě byl napaden senglickým kr. Filosofem. Obávaje se porážky, Astronomus nabídne na radu S-ovu svému protivníku, aby místo vojsk bojovalo 12 rytiřů angl. proti jeho jedinému, totiž proti Š-ovj. Spoléhaje na pomoc boží a sv. Václava Š. přemůže šťastně všech 12 soupeřů, z nichž poslední je Žibříd »Růžený«, kniže témarské (Tenmark = Dänemark, Dánsko), jemuž oseká na štítu všecky růže (je to vlastně známý »rohový [der gehörnte] čili róžený Siegfried«, hrdina bájí německých). Pak S. rozvine svou korouhev s kotlem v ohnivém poli, prohlásí se knížetem českým, dostane od krále napulského do erbu orlici, erb prý krále anglického, a po tříletém po-bytu v cizině jede s králem do Prahy, kde je slavně uvítán. Jeho syn Bruncvík pak dostane dceru Astronomovu Neomenii. — Kronika zachována je v rkpe univ. knih. pražské s »Bruncvíkem«, samostatně v ohořelém rkpe nyní Náchodském z r. 1487 (objeveném r. 1884 na faře v Ces. Skalici K. J. Černým) a byla velmi často otiskována (ostatně srv. Bruncvík, str. 793*a*). Jsou v ní zřetelné stopy, že původně byla psána rýmovaným veršem. Jméno S. ukazuje na původ německý (Stillfried), souboje se 12 reky upomínají na staroněm. »Růžovou zahradu«, ale to vše splynulo s domácí pověstí erbovní a, co se jména týče, s jinou pověstí o báječném knížeti Stroj-míru (v kronice Kristianově, podle J. Pekate z X. stol.) čili Stůjmíru (u Hájka), jenž prý byl zvolen knižetem proti Bořivojovi I. a jest totožný se Stanimirem, jejž Dalimil jako protivníka knížete Bedřicha klade do XII. stol. (1174)

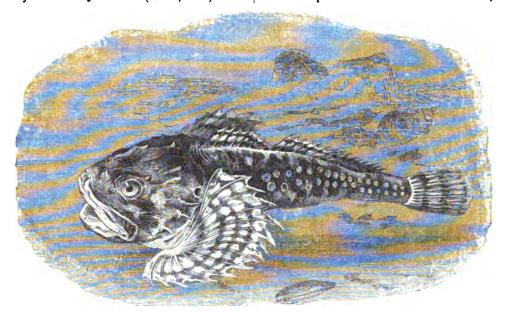
Štilfrid z Katěnic viz v. Stillfried u.

hejtm. a okr. Kamenice n. Lipou, fara a pš. Deštná u Pelhřimova; 27 d., 167 obyv. č. (1900). Š. byl součástí Červené Lhoty a tamní dvůr byl r. 1794 emfyteutisován a na jeho mistě záložena baronem Ignácem Stillfriedem samostatná osada.

Stiller Antonín, spis. čes. (* 1853 v Karlíně). Po studiích na niž. gymn. v Praze vě-noval se obchodu a jako obchodní cestující procestoval evropské státy, částečně Asii a Afriku, kde zaváděl odbyt výrobkům čes. O svých obchod. zkušenostech z cest psal odborné články do »Obzoru národohosp.«, »Nár. Politiky«, »Rad. Listů«, »Času« a o sobě vydal Štastní jednotlivci (Praha, 1900).

Štilfridov (Stillfriedsdorf), ves v Čechách, jiný způsob šlechtění přerostlé pláňky. S. záleží v tom, že silnější větve po seříznutí jednou neb i dvakrát se naštípnou a do rozštěpu tím povstalého vsune se do klinku dlouze seřiznutý roub z jednoletého výhonu dobré odrůdy ovocné, a to tak, aby kůry byly v jedné rovině. Potom místo vroubené omaže se hlinou, obali mechem a ováže proutkem. Podle okolnosti zasazují se do rozštěpů 2 i 4 rouby. Zásadně doporučuje se strom k prešlechtění určený nejprv seřezati a pak teprv na vyhnané vlky štípiti.

Štipoklasy: 1) Š., ves v Čechách, hejtm. a okr. Kutná Hora, fara a pš. Zbraslavice; 33 d., 194 obyv. č. (1900), myslivna. Š. byly ode dávna příslušenství zboží zbraslavického;

Č. 4142. Štír mořský neboli štírka ostnitá (Cottus scorpius L.) v 1/2 skut. vel.

řice.

Stip, srb. Štiplje, tur. Ištib n. Ištip (staroveké Astibon), město v evrop. Turecku, ve vilájetě kosovském, sandžaku Škopje, nad ř. Bregalnicí, přítokem Vardaru, má asi 20.000 obvv., několik mešit a veliký bázár.

štipa, obec. Štíp, far. ves na Moravě, hejtm. a okr. Holešov, pš. Zlín; 141 d., 967 obyv. č. (1900), poutnický kostel Narození P. Marie náleží mezi největší a nejkrásnější v okolí, 4tř. šk., dvůr, cihelna. Každoročně na 7000 poutníkův. Asi 10 minut nový nádherný zámek Lešná n. Leštná s rozsáhlým parkem Fr. hr. ze Seilern.

Stipatelnost neboli štěp nost viz Dřevo, str. 13.

Stipení je hojně užívaný způsob šlechtění ovocných stromů. Nejvíce užívá se ho při s. mořský, jinak štírka ostnitá neboli

Štiměřice, ves v Čechách, viz Zdimě-|po r. 1557 odděleny a držel je Vilém ml. z Malovic. Tehdy tu vyzdvižena také tvrz. -2) Š, ves t., hejtm. Klatovy, okr. a pš. Planice, fara Myslivo: 56 d., 326 obyv. č. (1900), popl. dvůr. — 3) Š. (Stipokl), ves t., hejim. Teplá, okr. Bezdružice, tara a pš. Číhaná; 19 d., 109 obyv. n. (1900). S. připomínají se r. 1239 jako zboží kláštera kladrubského a r. 1273 tepelského. Později tu vyzdvižena tvrz, kterou prodal r. 1476 Jan Hložek z Bezdě-kova bratřím z Budče. — 4) Š., ves t., hejtm. a okr. Týn n. Vlt., fara Modrá Hůrka, pš. Bukovsko; 18 d., 119 obyv. č. (1900), popl. dvůr »Červený dvůr«.

Stipton (Wienau), ves v Čechách, hejtm.

starších stromech v zahradách nebo v ale- pulec ostnitý (Coitus scorpius L., vyobr jích, ve školce jen tehdy, jsou-li po ruce pro č. 4142.), jest ryba ostnoploutvá z čeledi

rozdíl od vranky hlavu vyšší než širší, tlamu velmi širokou, na přední kosti víčka žaberního 3 trny, na temeni 4 ostré hrboly a nad hlavou 2 ostny. Telo má barvu nahoře na-černalou se šedými skyrnami i proužky, tmavošedé boky jsou do běla mramorovány, břicho jest u samců žlutavé, u jikrnáčů bílé a na druhé hřbetní i na řitní ploutvi jsou šikmé pruhy načernalé. S. m. jest domovem v Severním moři a v Baltu, pak i v Atlant-ském okeánu od Vizcayského zálivu na sever i dále ještě v Sev. ledovém moři. Číhá na kořist na dně, pod kameny, často i ve značné hloubce, a jest dravcem velmi hltavým. Majíce se tříti, plovou tyto ryby u velikých hejnech na pobřežní mělčiny; bývá to v létě i na podzim. Stiskneme-li lapenou štírku v ruce, podivně zašelestí. Br.

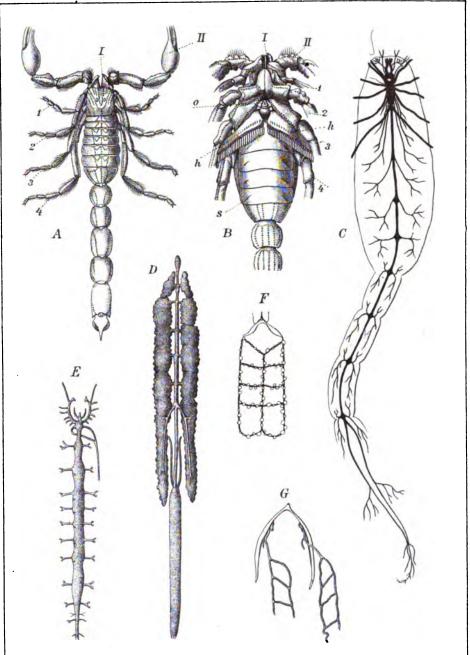
Š. ve hvězd. (lat. Scorpius): 1) Osmé znamení zvířetníku jdoucí od 210. do 240.º délky, znamení m. – 2) Souhvězdí jižního nebe. jižně od Hadonoše, na západní straně Mléčné dráhy, na starších mapách podobou š a vy- lem. Vpředu jest svalnatý požerák ssavý a podobněné; nejjižnější čásť jeho, ohon, ne- krátký jícen. Střední oddíl jest nejdelší a po vystupuje nad obzor ve střední Evropě. Heis stranách do něho ústí šest párů hepatopan-udává v něm 41 hvězd pouhým okem viditel- kreatických žlázek hroznovitých. Na rozhraní udává v něm 41 hvězd pouhým okem viditel- kreatických žlázek hroznovitých. Na rozhraní ných, z nich nejnápadnějši je hvězda 1. vel. α, středního a zadního oddílu střeva jsou uloohnivý Antares, srdce S-a, která je podvojná, průvodce vel. 7.—8. modravý, ve vzdálenosti Malpighické. Nad jícnem jest uložen kulo-asi 3". Také je podvojná, hl. hvězda vel. 2., vitý mozek napřed mělce vykrojený s po-průvodce vel. 6.; hlavní hvězdu rozložil dále delnou brázdou uprostřed. Pod zažívací rou-Burnham r. 1879 ve dvě hvězdy vel. 2. a 10. rou leží nervová páska spojující sedm za-Dále je potrojná ξ, ν, σ a j. Meži α a β upro- uzlin podvojných, z nichž tři leží v širší břišní střed je kulatá mlhovina, objev. Mechainem části. Z mozku vystupují dva páry nervův 27. led. 1781. W. Herschel rozlišil ji na množ- očních, z nichž jeden zásobuje větvemi proství hvězdiček. Na blízku této mlhoviny (vý střední oči, dva páry nervů kusadlových a chodně) jsou dvě hvězdy měnlivé R a S. lichá větev rostrální. Nazad jde pár nervův Dále jsou ještě 2 hvězdokupy mocnými da- útrobních. Z každé zauzliny pásky břišní vy-Dále jsou ještě 2 hvězdokupy mocnými da-

voukovitých. Jsou 13 mm (Microbuthus) až 2 dm (Buthus) dlouzí obyvatelé teplejších krajů. V Evropě jejich severní hranici omezují Alpy. Hlavohrudí u rodů nyní žijících jest napřed rovně utaté nebo polokruhovité. Kusadla I. páru a makadla jsou klíštkovitá. Po stranách hlavohrudí jsou 4 páry noh. Hlavohrudí má mimo článkované nohy pár větších očí uprostřed na hrbolu očním a 2-5 párů očí postranních. Některé rody jeskynní (na př. evropský Belisarius) jsou slepé. Střední oči se liší od postranních složitější stavbou. Klíšťkovitá makadla jsou 6člená, po makadlech

pulců (Cottidae), s naší vrankou příbuzná, jest malá deska prsní (sternum). Podle tv Dorůstá dělky 30, zřídka až 80 cm; má na plošky prsní lze štíry rozděliti na jednotl plošky prsni lze štíry rozdělití na jednotl čeledi. Břicho jest složeno ze dvou čá Přední čásť široká (praeabdomen) a zadní úz ocas (postabdomen). Přední čásť jest původ osmičlená. Na hřbetní straně možno nag čísti 7, na břišní toliko 5 článků. Před p břišními ploškami jest položena malá des nesoucí po stranách hřebenité přívěsky. P čet zoubků v hřebínku kolísá mezi 2-50 není stálým znakem druhovým, jak star autoři se domnívali. V hřebinku se kon zauzlinou jemné větevky silného nervu. Hř binky jsou volně na všecky strany pohy livé a sluší je pokládati za ústrojí h me tové. Mezi deskou prsní a základním člás kem hřebínků nalezá se pohlavní otvor kryt dvěma deštičkami. Na prvních čtyřech des kách abdominalních jsou 4 páry úzkých skulit dýchacích. Poslední článek úzkého a hrana tého ocasu končí se dutým ostnem, jími probíhá vývod jedové žlázy uložené v posledním článku. Vnitřní ústrojí jest celkem dobře známo. Zažívací roura probíhá rovně těženy dvě jednoduché a rourkovité žlázky lekohledy viditelny, jednu objevil Lacaille stupují dva páry nervů. Vedle oči a hřebínků (2½, průměru, druhou 4. čna 1779 Messier z citových ústrojů zmínky zasluhují záhadná (2½ prům.).

**Etti (Scorpiones, viz tab.), řád zvířat pacitivé brvy na okraji hlavohrudí, článků organa lyriformia na nohou a makadlech, citové brvy na okraji hlavohrudí, článků břišních a přívěscích těla a konečně malá políčka na posledních článcích noh. Soustava cevní jest dokonalá. Podlouhlá céva srdeční sahá od III. páru noh až k druhému článku břišnímu a jest stavbou podobna srdci hmyzu. Má osm oddílů. Z prostřední části vybíhají 4 páry válcovitých svalů, jež se připojují k dvěma svalům podélným. Mimo ně jest 6 párů křídlových svalův upevněno ke hřbetní straně. Srdce napřed i nazad vybíhá v jemnou cevu (aortu). Vedle obou aort jsou četné cevy postranní. Kolem srdce je krevní dutina (sinus perikordiální), kovitá makadla jsou 6člená, po makadlech srdce je krevni dutina (sinus perikordiani), jsou roztroušeny kulaté jamky, z nichž trčí do které vtéká krev přicházející z okolí dýcitová brva (t. zv. trichobothrium). První pár kusadel jest krátký a často pod okrajem hách kolem dýchadel a okysličená dutinami hlavohrudí uložen. Zoubky jeho klišték mají vniká k srdci. Dýchací skuliny 3. až 6. desky význam systematický. Nohy mají chodidlo břišní vedou k plicním váčkům, složeným trojčlené, dvěma praetarsálními drápky ukontověne. Kyčle prvých dvou párů mají čelistní lých sáčků (as 50), podobných pavoučím. Výběžky. Na kyčlích makadel a 1. páru noh Samčí ústroji jest složeno ze dvou varlat, jsou jemně zrnité plošky, jejichž třením vznika kají vrzavé zvuky. Mezi kyčlemi III. páru noh Varlata dole jsou více méně srostlá a opa-

ŠTÍŘI.

A. Buthus occitanus (v přir. vel.) shora; I kusadla 1. páru, II kusadla 2. páru (makadla), I—4 čtvero párů noh. — B. Buthus occitanus ze zpodu (poněkud zvětě.); I kusadla 1. páru, II kusadla 2. páru (makadla), I—4 čtvero párů noh; h deska hřebínková; s jedna ze skulin dýchacích; o otvor pohlavní. — C. Nervstvo štíra. — D. Zažívací ústroji štíra. — E. Soustava cevní štíra. — F. Pohlavní ústroje samčí štíra.

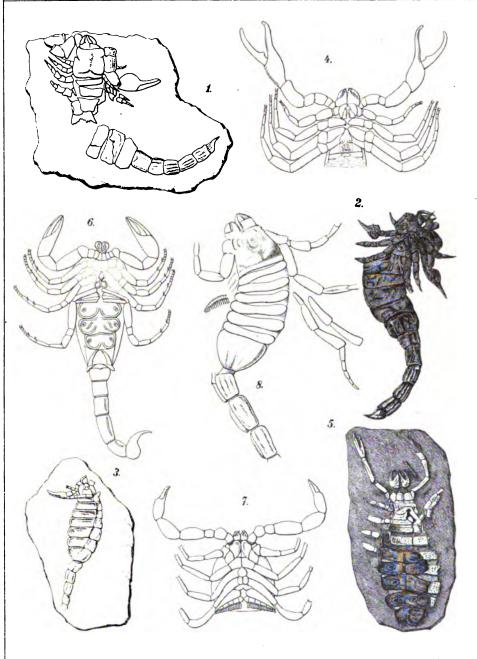
um). Podeiti na job : ze die en 2 200 ist jest 🖈 ė moiro : nků. Per na mai é přívě a i men !ým, jai c inko 🗴 : ho nerra 🖹 strany por ústro. kladnin _ ni otro: r i étrice e úzkých si. rého 1 == ostnen. : ené v pas

relken or ina rove erák szr nejdels :: i hepatoro Na north V2 JS02 II Ovite 122 ilożen 🖫 nent sit ratifac in i seda I I SUS J. Z. arv cert trem. adiom: par ser. r břísa: a hietz. ji zhic 14/2000 I can coe 🖆 oh Sc oblá 🕾 ر ناماري podotai 05000 mia, z xdelar1 iv sper. ed i 2 i Ver , Kile 102-10ii t 由加

THE PROPERTY OF

• •

ŠTÍŘI VYHYNŮLÍ.

1. Palaeophonus nuncius ze siluru švédského. — 2. Palaeophonus Hunteri ze siluru anglického. — 3. Proscorpius Osborni ze siluru amerického. — 4. Cyclophthalmus senior čásť zpodni strany, z Chomle. — 5. Microlabis Sternbergi z Chomle. — 6. Isobuthus Kralupensis z Červené Hűrky v Kralupech. — 7. Eobuthus Rakovnicensis z Rakovnika. — 8. Eoscorpius carbonarius z karbonu amerického. Čísla 4—7 z kamenouhelného útvaru českého.

kem uprostřed zaškrceným. Pářící ústrojí jest velmi jednoduché, podobné vláknu zašpiča-tělému a v pochvě chitinové ukrytému. Oba chamovody končí společným otvorem. Spermatozoidy jsou kulovité s jemným a kratickým vláknem. Samičí ústrojí rozmnožovací jest celkem stejné stavby se samčími. Rourovité vaječníky jsou spojeny příčkami, mají krátké, uprostřed nejširší vejcovody, jež se spojují a příčnou skulinou na venek ústí. Vývoj mládat děje se uvnitř v těle matky v postranních váčcích; š. jsou živo-rodí. Vajíčka obsahují četné hranolky, jsou bohatá žloutkem a obalena jemnou blanou. Ryhování jest diskoidální. Vylíhlá mláďata podobají se úplně dospělým. Š. jsou noční zvířata, která přes den se zdržují ve vlhčích úkrytech pod kameny a ve skulinách zdí. V Evropě nejhojnější jsou v lesnatých krajinách. Podvečer vylézají z úkrytův a loví makadly různé členovce. Do rány kousnutím způsobené ostnem posledního článku ocas-ního vpouštějí jed, jímž kořist omračují. Je-dová žláza je kulovitá a ve svalstvu ukrytá. Jed naprosto smrtelný jest jen živočichům až do velikosti psa as 20 kg těžkého, kdy k usmrcení v 10 hodinách stačí dávka 1-1.5 mg. Vypravování o samovraždě štirů jest bajkou; neboť jest dokázáno, že právě š. nejméně reagují na vlastní jed. První jed jest účinnější než později vyloučeny, působení pak je podle druhů různé. Zajímavo jest, že i krev štirů je jedovatá. Tolik jest jisto, že jed nej-nebezpečnějšího štira (Buthus australis) ze severní Afriky neusmrtí zdravého člověka. Zprávy o smrtelném výsledku uštknutí pochodí ze sev. Afriky, pak z jižní Afriky, Me-xika a Antill. Že děti často bývají uštknuty, vysvětlujeme si tím, že často za odměnu štíry i v noci sbírají a tím nebezpeči uštknutí nejen štíry, ale i hady jsou vydány. Naši evropští š. (žlutavý Euscorpio carpaticus, tmavohnědý Eu. italicus, Buthus europaeus) jsou neškodní. Známo jest na 56 rodův a as 400 druhů, z nichž asi čtvrtina je nejistá. V Rakousku nejsevernějším nalezištěm je Kremže v Dol. Rakousich. Výjimečně bývají jednotlivé kusy zaváženy zbožím a na nádraží chytány. — Literatura: Dr. Kraepelin, Scorpiones und Pedipalpi (1899, Das Thierreich, 8. seš); t., Revision der Scorpione (Hamburk, 1891, 1894); Blanchard, L'organisation du règne animal (Paříž; Arachnides); Mečnikov, Embryologiè (Lip., 1871); Brauer, Beiträge zur Kenntniss der Entwickelungsgeschichte des Skorpions (t., 1894, 1895); četné systematické práce Thorella, Pococka a Simona; Lönnberg, Om Skorpionernas geo-grafiska Utheding (Stokholm, Entom. Tidskrift«, 1897) a j

Š. vyhynuli (viz tab.) jsou nejstarši skupinou členovců pavoukovitých, ježto se vyskytují již ve svrchním útvaru silurském. Dříve panovalo vesměs mínění, že liší se patrně od štírův nynějších, avšak novějšími pracemi dokázáno, že zvláště druhy Menge, Simon, Pseudoscorpiones Latr.). Zná-

třena slepým přívěskem a chámovým váč-|z kamenouhelného útvaru velmi se podobají některým žijícím (rodu Buthus). Nejstarší tvary ze siluru kladou se do podřádu Apo-xypodes a vyznačují se tím, že nožky končí se jednoduše přiostřeným tarsem. Sem náleží čeleď Palaeophonidae s rodem hlavním Palaeophonus, jehož druh P. nuncius nalezen byl ve svrchnim siluru ostrova Götalandu; ze Skotska uvedeny 2 druhy a sice P. Hunteri a P. londonensis. Tento neni posud oveřen. Druhý rod zde uváděný Proscorpius zastoupený druhem P. Osborni ze svrchniho siluru amerického má postavení nejisté, ježto v popisech se uvádí, že tarsus opatřen jest dvěma drápky. Mladší podřád Diony chopodes má na konci tarsu 2 drápky a slušejí sem všickni š. ostatní. Čeleď Anthracoscorpii zahrnuje v sobě všecky štíry kamenouhelné, kteří se již velmi podobají nynějším. Liší se vlastně od nich jen tím, že sternum bývá napřed povytaženo. Sem náleží nejznámější a zároveň nejdříve popsaný Cyclophthalmus senior, jejž nalezl r. 1834 hr. Šternberk u Chomle; má 2 veliké střední oči a 3 malé napřed na postranním kraji sterna. Klepítka jsou silná. Microlabis Sternbergi jest menší druh s klepitky slabšími. Isobuthus kralupensis nalezený r. 1863 na Červené Hůrce v Kralupech jest podobný žijícímu rodu Buthus. Eobuthus rakovnícensis pochází z Rakovníka. Feistmantellia ornata s ozdobenými články nalezen byl u Studňovce u Slaného v permském útvaru, jest tedy nejmladším rodem této čeledi. Dále sem náležejí cizí rody kamenouhelné *Eoscorpius* z Anglie a Ameriky, Mazonia z Ameriky. Mladší š. zkamenělí jsou velmi vzácní a popsán jediný druh z čeledi Buthoidae z třetihorního jantaru. — Scudder v Zittelově Palaeontologii a hlavně Frič, Palaeozoische Arachniden (1904).

Štiřín, Stiřín, ves v Čechách, hejtm. tech 1614-29 držen S. k Dobřejovicům, potom připomínají se zde Beníkové z Petrš-dorfu. R. 1663 koupili Š. servité u sv. Michala na Starém m. Prażském, od nich je koupila Marie Eleonora hr. z Valdšteina, po její smrti dostal se (1671) Janovi Ottovi z Ót-tenfeldu a ještě týž rok Heleně Hozlaurové z Adlersfeldu, r. 1673 přešel na praž. arcibiskupa Ferd. hr. Kuenburka, který jej odkázal po své smrti benediktinům u sv. Mikuláše v Praze. Potom tu seděli (od r. 1686) Šmidlové ze Šmiden, od r. 1700 Jan hr. Caretto-Millesimo, od r. 1705 Frant. hr. z Liechtensteina, od r. 1708 Frant. Hyzrle z Chodů, od r. 1709 pánové z Kolovrat, v l. 1751—1822 hrabata ze Salmu, od nich Š. koupil Karel kn. Rohan a prodal je (1831) Ervinovi hra-

Štírkové. 796

sklepich, půdách, mezi slamou, senem, zásobami potravin, papirův atd., nebo venku pod kůrou, v mechu a ztrouchnivělém dřevě. Tvarem hlavohrudí připomínají štíry. Jako štíři uchopují drobný hmyz a roztoče klepítkovitými makadly a rozžvýkají svrchnimi kusadly a z kaše vyssávají měkké součástky, rozpuštěné slinami. Na konci zaokrouhlené břicho na rozdíl od štírů má 11 článků stejně širokých a ze dvou desek, svrchní a zpodní, složených. První deska břišní jest maličká a kyčlemi nohou zakrytá. Pocock čítá řitní deštičky jako 12. článek. Hlavohrudí nahoře jednou nebo dvěma příčnými rýhami ozna-čené má po stranách pyskem přikrytých úst dva páry klíštkovitých kusadel. Svrchní pár (chelicerae) jest 2člený a krátký. Svrchní článek nepohyblivý jest uvnitř, někdy i vně, vrouben jemnou blanou celistvou nebo v lalůčky rozdělenou (lamina, velum). Zpodní člá-

Stirek knihový 4143. (Chelifer cancroides) silvě zvětšen.

nek je pohyblivý, na konci tupě utatý a trnitým vý-(galea, růstkem procursus) ukončený. Výrůstkem probíhá a na jeho hrotu vyúsťuje žláza posud neznámé činnosti (dle Kronenberga žláza snovací, podle Supina jedová). Ve-

dle jmenovaných přívěsků na kusadlech I. páru jsou záhadné ústroje, snad citové: hřebínek (serrula Menge) na pohyblivém a chvostek (flagellum) na nepohyblivém článku. Zpodní kusadla (II. páru) jsou 6člená. Kyčelní článek nese žvýkací plošku. Poslední článek s předpo-sledním činí klíšťky, jichž rozměry, velikost a tvar valně podle rodův a druhů se mění. Pohyblivý článek jest zakončen dutým zoubkem, v němž končí žlázka neznámé činnosti. Většinou krátké a štíhlé nohy jsou po stra-nách hlavohrudí a končí dvěma drápky, jež jen výjimečně jsou hřebenité. Pod nimi je žlaznatý polštářek (arolium). Až na článek kolenni (patella) jsou ostatní vyvinuté, totiž: kyčel, příkyčlí, stehno, holeň a 1člené cho-didlo. Stehenní články noh š-ků rodu Obisium a Garypus jsou dvojité. Chodiala těchto rodů jsou dvojčlánkovaná. Mohutná, ze dvou vrstev složená pokožka jest jemnými hrboly a štětinkami pokryta. Přední čásť jícnu jest podepřena lištnami chitinovými a v pohyb uváděna mohutnými svaly, rozvírači a svěrači. Požerák se zužuje v jícen, procházející nervovou soustavou. Žlaznatý žaludek má tři pankreatické laloky. Dva svrchní zabíhají na konec těla a jsou rozdělené v četné lalůčky; zpodní lichý je celistvý a zaujímá 2 třetiny břicha. U některých druhů chybí zpodní la-

má zvířátka pavoukovitá, žijící na odlehlých bějí. V břichu jest tukové těleso, protkané místech domovních, na př. ve špižírnách, četnými vzdušnicemi. Š. dýchají vzdušnicemi, jež vyustují mezi 3. a 4. a 4. a 5. štítkem břišním dvěma páry úzkých skulin. Jen u rodu Chiridium je jediný pár stigmat. První pár jde do hlavohrudí a zde končí chvostem jemných vzdušnic vedlejších (jen 4 u rodu Obisium). Druhý pár je kratši a slabší prvního; zásobuje větevkami břišní útroby. Celkem dýchací ústrojí připomíná dýchací ústrojí hmyzu; jen pružná závitnice chybí a misto ní jsou kruhovité výrůstky. Srdce podoby podlouhlého a nazad rozšířeného vaku leží mezi svrchnimi laloky pankreatickými. Přední ceva zabíhá do hlavohrudí, zadní do 5. článku břišního. Počet postranních otvorů různí autoři různě udávají (1-3-4 páry). Krev má bezbarvá tělíska. Nadjícnová zauzlina těsně splývá s podjícnovou bez zřetelných spojnic (kommissur) postranních. Ve zpodní zauzlině jest 6 párů zauzlin, odpovídajících 5 nervovým párům okončin a páru nervů do břicha se táhnoucího. Ze svrchní zauzliny jdou větve do kusadel I. páru a k očím. Z očí jest buď jeden nebo dva páry očí jednoduchých. Místo očí bývají vyvinuté t. zv. skvrny oční, které v praeparátu mizejí, ježto jejich pokožku ne-lze rozeznati od okolí. Po těle jsou roztroušeny jemné skulinky s nervy (organa lyri-formia) záhadné činnosti. Vedle svrchu jmenovaných žlázek zmínky zasluhují žlázky kyčelní (coxální) jednou vinuté a ležící v ob-vodu tří zadních párů noh. Někdy zasahují do kyčlí 2. nebo 4. páru noh nebo do břicha (Obisium). Jediné Bertkau tvrdí, že u Obisium usti na třetí kyčli: Sturany vývodu ncnašel. Š. jsou pohlaví odděleného a pohlavní žlázky vyúsťují mezi 2. a 3. štítkem břišním. Vaječnik se prodlužuje ve vejcovody, jež se spojuji v širokou pochvu. Lichá nebo párovitá var-lata mají dole po 3 krátkých váčkách po-postranních, které se spojují v úzký vak, přecházející v chámovod. Chámovody se otvírají do složité dutinky, z níž vynikají 2-3 kopulační přístroje. Samičky nosí vajíčka i mláďata na těle. Ryhování jest úplné. Zárodek záhy vyklouzne z vajíčka a dorůstá na mateřském těle. Břišní články mají s počátku 4 páry přivěsků, jež záhy mizejí. Na larvě je břicho dolů (k hrudihlavě) sklopeno. Celkem vývoj i anatomie jsou málo známy. S. objevují se v terciéru (v jantaru). S-ky připomíná i rod Rakovnicia z karbonu (Kušta). S. rozšířenl jsou v mírném a horkém pásmu. Tropické druhy vynikají velikostí. Žbožím bývají některé druhy zavlečeny do ciziny. Slepé druhy podnikají bezděčné výlety s hmyzem, na př. s mouchami, jichž klíšťkami se zachycují. O parasitismu stěží lze mluviti; spiše o dravých úmyslech. Dosud je popsáno 305 druhů. S-ky dělíme na dva podřády: š ky s hřebínkem na pohyblivém článku mandibuli po celé délce přirostlým (Panctenodactyli s čeleděmi 1. Cheliferidae a 2. Garypidae) a š-ky s hřebínkem lok. Střevo činí dvojitou kličku a končí ši- jen kořenem přirostlým a jinak volným (Emirokým konečníkem. Malpighické žlázky chy- ctenodactyli s čeleděmi 3. Obisiidae a 4. Chthoniidae). První čeleď obsahuje domácí rody v trofejích či panopliích v síních palácových Chiridium (v Čechách Ch. museorum) a Cheliter (bohemicus, cancroides, cimicoides, Mengei, serratus, Latreillei [Schäfferi a Wideri), druhá skákavý rod Garypus, třetí Obisium (carci-noides, erythrodactylum, dumicola, fuscimanum a muscorum) a čtvrtá Chthonius (Rayi, tenuis, tetrachelatus). Cizi rody jsou Garypus, Olpinus, Ideobisium a j. Zevrubnější data anatomická, zeměpisné rozšíření a seznamy druhů a příslušne literatury viz Ant. Nosek, Přehled š-ků a jich rozšíření zeměpisné (gymn. programm v Čáslavi, 1901) a Katalog s ků (»Věstník« přírod. klubu v Prostějově, 1901, 1902). Z novějších prací srv. J. P. Ščelkanovcev, Materialy do anatomiji ložnoskorpionov (Moskva, 1903) a With, On the pseudoscorpions (1905). Nsk.

Stirovnik, bot., viz Lotus a Tetragonolobus

Stirský (Stirský, pseud. Ranský L. S.) Leopold Romedius, dram. spis. český (* 1836 v Ranné na Hlinecku) Po studiích gymnas. v Něm. Brodě a v Kr. Hradci vstoupil do služeb okr. soudu v Hlinsku, r. 1871 stal se tajemníkem v Čes. Svratce, nyní je pomoc. úředníkem při okr. soudě v Pardu-bicích. O sobě vydal *Předehrou*, dram. žert (Melišův »Divadelní průvodce«, na r. 1868); Uniforma maršálka Radeckého, ves. o 1 jedn. (Karlin, 1868); Domácí drak, fraška ve 3 jedn. podle Gerleho povidky (t., 1877, Div. bibl. sv. 149); Ochotnici před soudem (Divad. ochot. sv. 158 na r. 1878); Nevěsta z obžinek (t., sv. 176 na r. 1879). Vedle toho přeložil celou fadu divadel. her, otištěných v »Divadel. ochotníku«. Přispíval též do Hovorkových »Div. Listů«, do »Jeviště« obrázky Ze života divadelních ochotníků a do »N. Palečka«.

Stit (lat. scutum, clypeus, angl. shield, fr. écu, bouclier, it. scudo, nem. Schild, rus. ščit), zbraň obranná proti šípům, oštěpům a me-čům, která po vynálezu střelného prachu rychle mizela a udržela se pouze u vojsk barbarských, nevzdělaných. Š. nošen býval levým ramenem za dvě houžve nebo dva řemeny či řetězy, umístěnými uvnitř na rubu, z nichž vyšším bylo provléknuto paže a nižší držen v levé hrsti. Nejstarší š y asi byly, jako jsou u divokých národův posud, upleteny z proutí nebo lýka, později je dělávali z lehkého, tenkého, ale pevného dřeva, po-tažené koží a silně okované železem a pod. a v těch byl někdy uvnitř i žlab pro rámě, na venek ovšem vypouklý. Na š-ech dřevěných často vymalovány erby zemí, obcí, rytířů, v jichž vojsku štítonoš sloužil. Potom š-y vyráběny z kovův. Byly tvarův a podle toho i názvů nejrůznějších, velké, malé, oblé, okrouhlé, trojhrané, čtyřhrané, všelijak vy-krojené a vyzdobené, zejména u velmožův a vojevůdců drahými kovy vykládané a často pravá mistrovská díla umění sochařského a ryjeckého, jako na př. slavný š. Achilleův. Takové š-y skvostné nejednou věnovány čestným darem vynikajícím válečníkům a vůd-| cům a na památku umišťovány o sobě nebo měly podobu čtverce dole zakulaceného

a chrámech. Nyní arci se nalézají již toliko v museích a arsenálech. S-y sluly pukléře, tarče objemu menšího, plášť branný, pa-veza, kotrkál. Srv. Z. Winter, Dějiny kroje v zemích českých II.

O š·u řeckém viz Řekové, str. 477–478. 🔾 🛊-u římském viz Rímané, str. 785.

Š. v myslivosti, sloužící ke krytí střelce, aby se snáze mohl na dostřel přiblížiti ke zvěři, nejčastěji však k přihánění koroptví i divokých kachen a husí do sítí, jest plátno na latkách napiaté, objemu asi 4 m², na kterém namalována jest kráva neb kůň v přirozené velikosti a okolní plocha natřena je světlošedě, nejčastěji však bývá obrys na-malovaného dobytčete ostříhán. Lovec nesa š. před sebou pozorně a malými otvory vpřed pohlížeje, ke zvěři pozvolna se přibližuje anebo ji do sítě »natlačuje« (zaháni). črn.

S. Achilleuv, umělý štít, jejž Héfaistos zhotovil na prosby Thetidiny synu jejímu Achilleovi a jehož obšírný popis godává Homérova Ilias, XVIII, 478-608. S. ozdoben byl zobrazením různých scén života, a to jak ve válce, tak v míru. Není pochyby, že básník viděl podobné š-y — třebas ne tak nádherné — ve skutečnosti. O rekonstrukci š-u, jehož závislost na památkách umění assyrského v jednotlivostech na první pohled jest patrna, pokusilo se již mnoho archaeologův. Z návrhů v té přičině podaných doporučuje se zejména Brunnův (Griech, Kunstgeschichte, I, str. 73 sl.): podle toho bylo uprostřed š-u okrouhlé pole, obsahující všeobecný obraz země, moře a nebe s Héliem, Selénou a hvězdami a okolo tohoto pole byly čtyři koncentrické pruhy, v nichž byly zobrazeny různé scény životní v symmetrickém uspořádání. Co se techniky š-u týká, užito bylo asi tepáni, inkrustace (v. t.) a tavení. Srv. Hellig, Das homerische Epos aus d. Denkmälern erläutert, 2. vyd. 395 sl.; Overbeck, Gesch. d. griech. Plastik, 4. vyd., I, 46 sl., Collignon-Thraemer, Gesch. d. griech. Pla-stik, I, 73 sl.; Klein, Gesch. d. griech. Kunst,

I, 37 sl. S. v heraldice jest ta čásť erbu, na níž spatřujeme erbovní znamení. Nejstarší heraldické s-y nalézáme na pečetich panov-níků, pánů i zemanů. V Čechách objevují se na panovnických pečetích s počátku jen prázdné š-y, teprve ke konci XII. stol. objevují se také erbovní znamení, tak orlice (1192), lev (1193). Na pečetích panských objevuje se nejprve prázdný š., o nějž se opírá stojící postava pána (štítonoš), teprve ve XIII. stol. vyskytuje se pouhý š. s erbovním znamením. V pokročilejším stupni vývoje nalézáme na jednom š ě spojení dvou neb více erbovních znamení, až posléze spojením š-u s helmici vzniká úplný erb. Nejstarši tvar š-u jest trojhraný, jenž ustoupil tarči, jež se vyznačuje zakulaceným výkrojkem na přední straně š u. Tyto však nedošly u nás obliby a záhy ustoupily francouzským š-ům, které V XVII. stol. rozmohly se na úkor všech dři-vějších tvarů barokové podoby š-ův. Š. byl dvůr Kochavec a sklárna Sv. Štěpán. původně prázdný, t. j. pomalován jedinou barvou. Později nastalo dělení š-u, malování různými barvami a odznaky, čímž povstaly na š-ě t. zv. heraltské čili čestné kusy. Jednotlivé kusy při popisování nazývají se po-lem. S. dělen jest čarami buď rovnými neb do úhlů zakřivenými, jež však vždy se táh-nou od kraje až ke kraji. Vše, co nedosahuje krajů, počítá se k obecným znamením.

S. (lomenice) u stavení viz Střecha,

str. 221b a Dřevěné stavby, str. 7b. Š-y aiginské viz Aiginské památky, str. 526--528.

§. baštový viz Contre-garde.

Š. Sobieského, souhvězdí, viz Sobieského štít.

štít, ves v Čechách, hejtm. Nový Bydžov, okr. a pš. Chlumec n. C., fara Vápno; 35 d., 208 obyv. č. (1900).

Stitar (Thanatophilus Leach.), zool., viz

Silphidae, str. 170 a. **Stitary:** 1) S. (Schildern), ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Aš, fara Niklasberk; 47 d., 226 obyv. n. (1900), 1tř. šk. — 2) S., Čtínick, okr. česa a pš. Kolíni tary, ves t., hejtm., okr., fara a pš. Kolín; 43 d., 295 obyv. č. (1900). R. 1439 seděl na zdejší tvrzi kněz Bedřich ze Strážnice, v XVI. stol. Freisichselbstové a potom dostaly se v držení městské obce kolínské. — 3) Š., par. mlýn u Král. Městce t., kdysi ves, která r. 1420 vypleněna a úplně zpustla. — 4) Š. (Schütarschen), far. ves t., hejtm. Horš. Týn, okr. Hostouň; 32 d., 3 obyv. č., 208 n. (1900), kostel sv. Vavřince (ve XIV. stol. far.), 3tř. šk., spořit. a zálož. spolek, 2 mlýny, mešní kaple sv. Tadeáše z r. 1795. Odtud psávali se Borníkové ze Štítar a kostel ve století XVI. nazýval se na »Hrůbich«, t. j. valech.

5) S. (Schiltern), městečko na Moravě, hejtm. Znojmo, okr. Vranov; 189 d., 1076 obyv. n. (1900, kostel sv. Luitgardy, 3tř.šk., pš., mlýn, pila a výroč. trhy. Opodál popl.

dvůr Bohany.

itithof, ves čes., viz Jemčina. **štítina**, ves ve Slezsku, viz Štětina.

Stitkov, ves v Čechách, hejtm. Prachatice, okr. a pš. Vimperk, fara Sv. Maří; 33 d., 211 obyv. č. (1900).

Štitkovoi (*Diaspines*) viz Červci, str. 646*b*

a vyobr. na tab. tamtéž

Stitkovice, chybně Tikovice (Tikowitz), far. ves na Moravě, hejtm. a okr. Brno, pš. Žilošice; 131 d., 748 obyv. č. (1900, kostel sv. Jiří, 2tř. šk., mlýn.

Stitná: 1) Š., Štitné, ves v Čechách,

hejtm. Kamenice n. L., okr. Počátky, fara a pš. Žirovnice; 62 d., 390 obyv. č. (1900), 1tř. šk., spoř. a zálož. spolek. Kdysi ves s tvrzí, ve XIV. stol. statek Tomáše ze Štítného a kolébka Štítných ze Štítného. R. 1545 ves s pustou tvrzi dostala se k Žirovnici.

2) S., far. ves na Moravě, hejtm. Uh. Brod,

Štitná žláza (lat. glandula thyreoidea) je žlaznatý ústroj přikládající se po obou stra-nách ke štítné chrustavce hrtanové. Skládá se ze dvou lalokův a středního zúženého oddílu čili isthmu, kterýž přes prvé dva kroužky průdušnicové oba laloky spolu spojuje. Isthmus může někdy scházeti, jindy pak může býti značněji vyvinut a také zvláštní třetí lalok vytvořiti. Krom toho vyskytují se při horních cestách dýchacích ještě rozmanité žlázky přídatné. Skládá se z drobných zrnek, obsahujících v sobě vazký výměšek, vývod žlázový však nalezen nebyl. Proto se před-pokládá, že výměšek ten se vtřebává do cev, jimiž je š. ž. velmi bohatě zásobena. Veliký význam žlázy té pro úkony životní vysvítá nejlépe z té okolnosti, že úplné vynětí její z těla, na př. operací vole, má za následek zvláštní scházení těla (kachexia strumipriva). I předpokládá se, že výměšek š-né ž-zy v krvi dovede paralysovati jisté škodliviny v organismu kolující a také zvyšovati výměnu látek vydatnějším spalováním uhlohydrátův a tukův. Z té přičiny lze výtažků š-né ž-zy užíti také k léčení odtučňovacímu, stejně jako v jiných připadech k léčení myxoedemu a podobných stavů tělesných. (Srv. Organotherapie.) Z chorob žlázy té sluší uvésti

zvláště vole (v. t.). **Štítné**, ves v Čechách, viz Štítná 1). ze **Štítného** Tomáš (* asi r. 1331, nejspíše na Štítném - † asi 1401 v Praze), staročeský vladyka z některé chudší větve Benešoviců (v. t.). První léta mladosti ztrávil na učení pražském, odtud pak s hojnou známostí jak »obecných« věcí křesťanských, tak i vyšších, základů to filosofie křesťanské a i leccehos jiného, co artistická fakulta poskytovala, vratil se domů, gradu universitního nedosáhnuv. Vedle toho přinášel si tam zálibu v četbě spisovatelů církevních, jež rostla tak, že ke sklonku života dostává se mezi prameny jeho vědění na místo první. Z učitelů církevních jsou to hl. sv. Augustin a sv. Řehoř, ze slavných scholastiků a mystiků Hugo i Richard a Sancto Victore, Robert Holkot, sv. Bonaventura a David Augšpurský (Bosák). Tomáš Aquinský ustupuje do pożadí, Stitny zná jeho filosofii spiše z příruček a výkladů, kterých doba skýtala hojnost, než z jeho díla vlastního. Vrátiv se na Štítné, oženil se, ale do Prahy často dojížděl, když vedle vysokého učení pozornost na sebe poutali kazatelé Konrad Waldhauser a Milíč z Kroměříže, z nichž zvláště přilnul k Mili-čovi, jehož ohňových< slov vzpomíná, nazývaje se jeho duchovním synem a podotýkaje, kdyby Miliče nebylo, že snad by ani těch knih nebylo, jež on psal. A vskutku do těch dob, do začátku let sedmdesátých, padá i počátek jeho literární činnosti. Začal asi zpracováním toho, co měl ze svých studií za kořist nejvzácnější, s podáním »vyšších« věcí křesťanských, křesťansko-filosofického okr. Valaš. Klobouky; 202 d., 1552 obyv. č. názoru na svět v t. zv. Rečech besedních (jak

otec vykládá tu o Bohu, o andělích, o stvoření člověka, jeho pádu a napravení. Vy-kládaje Boha jako jediné naprosté jsoucno a objasňuje jeho vlastnosti obratně nalézá přiležitost vykládati proti jednotě Boží o slo-žení věcí stvořených z »podstaty« (materie), »postavy« (formy) a »kakosti« (kvality) ve smysle scholastického realismu (viz Scholastika), proti neproměnnosti boží o způsobech proměn ve stvoření, o hnutích těl nebeských i o duševních proměnách člověka atd. V části o člověku jednající pouští se zvláště do záhad poměru milosti boží a svobodné vůle. Vnější forma rozhovoru mezi otcem a dětmi má i hlubší základ: psalť Š. až skoro do své smrti především pro své děti, teprve v druhé řadě všem, komu jeho knihy k rukám přijdou. Překládání drobných traktátů Davida Bosáka O sedmi stupních a sv. Augustina O bojování hříchův s slechetnostmi (rukop. Vyšehradský z r. 1396) a snad i některých jiných, jejichž Štítenský původ však není jistý, jest přechodem k jeho slavným sborníkům drobných prací, jež odtud, s počátku pod názvem knižky šestery o obecných věcech křesťanských, táhnou se celým jeho životem. První, nezachovaný, pocházel asi z r. 1374, druhý, už o něco rozšířený, z r. 1376. Věnován je Vojtěchu Rankovu, který byl tou dobou hlavní jeho oporou mezi učenými, a zachován v krásném exempláři s četnými figurálními iniciálkami v knihovně universitní. »Z své hlavy klada« rovná tu Tomáš do obratných forem, co od učených nebo na kázánich slýchal a čeho se sám dočetl o »obecných«, t. j. každému užitečných a nutných věcech křesťanských, aby, kdyby zemřel, především děti, pak i ostatní »milá bratří« měli kde se poučiti. Vykládá o víře, naději a milosti, o stavu panenském, vdovském a manželském, o povinnostech hospodáře, hospodyně a čeledi, srovnává kůry andělské se stavy lidskými, aby měl příležitost každému stavu připomenouti, co mu činiti a čím se proviňuje, v »Ostenci (ostnu) svědomí« učí, jak jiti k dokonalosti, a konečně vykládá o svátostech jako prostředcích očištění od hříchu, objímaje tak celou lidskou společnost ve všech vztazích ve své poučení. Rok asi 1380 přinesl s sebou veliký obrat v jeho životě. Již dávno před tím byla mu zemřela manželka, také jedno z pěti dětí bylo již r. 1376 mrtvo, tou dobou pak náhle zemřely další dvě děti, zbyl jen syn Jan a dcera Anežka. Dne 9. břez. 1381 pronajal na věčné časy za 14 kop ročně Stitné, pokud mu náleželo, Zbyňkovi z Kamenice. Na zbylém nějakém zboží měl dále hospodařiti Jan s Anežkou a s tetami svými Annou a Peltratou. S třetí, Dorotou, provdanou, vyrovnal se Štítný již r. 1373 jednou z nejstarších listin českých. Zaopatřiv

jsou zachovány v rkpe Pařížském z polovice vání Knížek šesterých asi z r. 1382 (rukopis XV. stoleti). Odpovídaje na otázky děti t. zv. Jindřichohradecký z r. 1492). V Praze Štitný může volněji oddati se dalšímu sebevzdělávání, navazuje styky s moudrými učenými, zvláště s mistry Františkem Benešovským a později Matoušem z Krakova. Výsledkem obnovených studií bylo pak nové zpracování Rečí besedních, formálně i obsahově znamenitě zdokonalcné a rozhojněné (rukop. v Budišíně z pol. XV. stol.), Š. dílo nejslavnější. R. 1392 dokončil další své dílo, Reči nedělní a sváteční (zachovány kuse v rukop, knihovny univ.), dva svazky výkladů pravidelně symbolických, připínajících se tu k větě některého ze svátečních čtení, tu ke zvykům chvalným i nechvalným o nedělích a svátcích. Výklady samy podávají namnoze v novém uspořádání, co již Reči besední nebo sborníky obsahovaly. Zatím asi r. 1390 Zbyněk z Kamenice zemřel a Štítný soudní cestou musil ve zmatcich po jeho smrti si vymáhati svůj plat, ba byl by málem propásl oň se hlásiti, když dědictví Zbyňkovo jako odúmrť spadlo na krále. Po mnohých nesnázích teprve r. 1394 zase v právo své uveden. Zatím žila již asi Anežka u otce v Praze. Peltráta po r. 1384 stěhuje se jako před-stavená špitálu do Třeboně a Jan asi zemřel, nepřipomíná ho dále ani otec ve svých spisech ani ho neznají veřejné listiny, a kdo se po r. 1400 psali Janové ze S., nebyli vůbec Tomášovi příbuzni. Na samém sklonku sto-letí XIV. Štítný rozvíjí činnost téměř ho-rečnou. K žádosti své dcery Anežky zpraco-vává pro ni tou dobou oblibená Zjevení svaté Brigitty (viz Brigitta 2) ve výtahu (hl. první polovici), pokud ji se hodila a pokud jim sam rozuměl, a hned je zase podle prvého vzdělání uhlazuje a zpracovává pro širší vrstvy. Od té práce pospichá k jiným. Pře-kládá některé drobné traktáty, jež buď samostatně kolují, nebo se objevují v posledních sbornicich. Mezi ony náleží ztracené zpracování Richardova mystického traktátu »De praeparatione animi ad contemplationem«, proslulého symbolického výkladu rodiny patriarchy Jakuba, a snad i překlad Jakuba de Cessoles Knížek o hře šachové, symbolického výkladu na hru šachovou, prokáže-li se jeho původ Štitenský, posud jen pravděpodobný. Většina těchto překladů (O čtveru zlém« a »O stavu člověka vnitřního« od Richarda, »O připravení srdce« od Hugona, »O sedmi chodbách od Bonaventury a Holkotův »Výklad na knihy moudrosti«) skládá pák s přepracovanými drobnými pracemi staršími a s několika původními traktáty novými (»O osmeru blahoslavenstvi«, »O desateru kázání«, »O hřiešiech«, »O šlechetnostech«) poslední dva sborníky z r. 1400 a 1401. R. 1400 sbírá totiž Štítný tyto své drobné spisy, protože se mnohým libily, ne již pro své děti, nýbrž pro širší obecenstvo. Dílo to je známo jako Knihy naučenie křestanského tak zbylou rodinu, přestěhoval se sám do a zachováno ve třech rukopisech 2. pol. sto-Prahy. Tyto rodinné převraty obrážejí se letí XV. (t. zv. Musejní, Jesuitský a částečně pak jako čerstvé události v třetím zpraco- i Sázavský). Posledním asi jeho dílem je

pořizovaná pro dceru Anežku, zachovaná v t. zv. sborníku Opatovickém (rukop. ze zač. XV. stol.). Ještě tu zůstává v čilém styku s universitou a hádky o transsubstantiaci těžce se ho, sedmdesátiletého starce, dotýkají. R. 1401 asi zemřel, Anežka aspoň v říjnu toho roku stává se sama majetnicí domu vedle kaple Betlemské, kde s jinými rytíř-skými pannami nábožně žije. R. 1409 ztrácejí se zprávy i o ní, a Peltráta, r. 1414 bratrovou pečetí stvrzující svůj odkaz třeboňskému klá-šteru, jest asi poslední člen rodiny.

Štitný sám rozděluje své spisy na ty, jež psal »z své hlavy klada«, a na jiné, jež jinde hotové našel. I v těchto je však mnoho jeho vlastního, neboť překládá velmi volně, samostatně si vybírá, co se mu zdá vhodné, a přikládá své myšlenky a příklady. Naopak zase jeho vlastní spisy nejsou původní, co se hlavního obsahu týče Podává tu, co od mistrů a kazatelů slyšel, zřídka se odhodlává k dedukci samostatné, poddávaje se tu bez-podmínečně autoritě cirkve a university. To filosofických. Tu ještě těsněji, jako na půdě velmi nebezpečné, připíná se k slovům učených. Nicméně, když v letech čtyřicátých XIX. stol. objeveny byly »Řeči besední« ve svém druhém (Budišínském) zpracování, překvapily svým filosofickým rázem tak, že výscholastiky. Původní jest však u S. forma v nejširším slova smysle. Vzavsi za úkol přehledně poučiti o věcech křesťanských, dovhodné a vsaditi to v originální rámec. »Reči schváleném, ve »Zjeveních sv. Brigitty«, mírní besední« jsou takový formálně samostatný a vynechává místa ostře namířená proti tehpřehled o filosofii opřené věrouky a všedejšímu kněžstvu a papežství.

obecné morálky v pěkné formě rozmluvy, ve Sám nebyl si asi vědom, jak odvážný krok vzorná čistota jazyková, tak že v Štítném má před tím, co by se mohlo za tehdejšího

úprava těchto »Knih naučenie křesť. « r. 1401 iliteratura česká prvního jazykového klas-

Významné místo zaujímá Štítný také v českém hnutí náboženském. Touha po poznáni křesťanských věcí vede jej na nově založené učení, a příkladem Miličovým byv povzbuzen k práci o nápravě svých krajanů, je přesvědčen, že tak učini nejlépe, bude-li mostem mezi universitou pyšnou ve svých právech a učenosti a mezi lidem. Vzpomíná, jak mu bylo milo slýchati o křesťanských věcech, a je přesvědčen, že i jiným bude to milo, bu-dou-li jen moci se jimi zabývati. Tak stává se ne tak kazatelem-karatelem, jako spíš učitelem. Svůj vážný, ale klidný názor světový chce vštípiti i jiným. Haní, co hany zaslu-huje, ale dovede i pochváliti, co dobré. Vše má svou střední, vhodnou míru, co nad ní nebo pod ní je, je špatné. Jen v lásce k bohu nelze zhřešiti přílišností. Každý stav i se svými přednostmi a zvláštnostmi má místo v křesťanské společnosti, jen když povinnosti své koná a hříchu se střeže. Z hříchů pak – v tom asi je vliv Miličův - hlavně pýcha, platí nejen o knížkách, v nichž podává obecně lakomství a smilstvo jsou vinny neblahým běžné učení církve, nýbrž i o jeho názorech stavem společnosti. Pýcha maří cenu obfilosofických. Tu ještě těsněji, jako na půdě zvláštní nábožnosti, i pokorou může býti velmi nebezpečné, připiná se k slovům uče- člověk pyšný. Učí všímati si povinností života spravedlivého v každodenní práci všech stavův a nezakrývati nedbání jich vnější, někdy i pověrečnou pobožnosti. Sám laik, píše pro laiky, kněží a mniši mají své knihy; buznam Š. pro filosofii byl značně přeceněn a dou-li chtíti, sami se poučí, a psal-li by on I. J. Hanuš v »Rozboru filosofie Tomáše ze pro ně, nic by to neprospělo. Nemůže se Š.« hledá v nich jakous slovanskou obměnu však vyhnouti psaní o nich, zájem lidu do scholastiky. Před tim mnohem mirněji cení klášterů vstupujícího nebo děti své kněžství jeho původnost Fr. Čupr v »ČČM.« r. 1847, obětujícího nutí ho upozorniti na to, co při hledá původnost jen v rozboru krásy, v němž stavích těch není správného. Ohrazuje se vidí prvky aesthetiky formální a srovnává Š. stále, že jen o špatných mniších a mniškách až i s Herbartem. To drží se pak dlouho, píše, upozorňuje na to, jak svět vnikl do u J. Dasticha v pojednáních Král. čes. spol. klášterů a zvláště lakomství proti řeholí nanauk z r. 1862 a u J. Durdíka (Tóma ze Š, řízené chudobě v nich kvete, a neni-li od-praotec filosofie české, Praha, 1879, u J. Otty). půrcem tehdejších klášterů zásadním, je jím Svedla tu nepřesnost Š. terminologie v této prakticky aspoň v tom, že dětem neradí za obtižné části a ještě více malá známost pradokonalosti křesťanskou vstupovati do klámenů Š. Celá jeho filosofie i s rozborem štera. I smutný stav kněžstva leckterou statí krásy je pouhý, někdy i slovně věrný odlesk jeho proniká, ale tu je ještě umírněnější než při mniších; je-li kněz zlý, sobě je zlý, těm, kdo jeho prostřednictví potřebují, je dobrý. Umírněnost jeho v tom směru jde ke sklonku vedl z toho, co sám slýchal a četl, vybrati jeho života tak daleko, že i v díle papežem

sbornicích obratným rámcem několika trak- v tehdejší společnosti podniká, píše jako tátů dovede podati co možná úplnou mo- laik česky o náboženských věcech. Teprve rálku speciální od krbu rodinného celou spo- odpor, který hned proti prvním jeho spisům lečnosti lidskou od krále až po krčmáře a se strany university se ozval, jej na to upo-kostkáře. Původní je v rámci tom i těsná zornil. Víme o tom jen z jeho důkladných applikace na soudobé poměry, jež z jeho obran, jež zdají se ukazovatí na útoky dosti spisů činí pokladnici pro kulturní historii. ostré. Vytýkáno mu, že nejsa kněz ani mistr, K tomu druží se sloh libující si v složité, piše o náboženských věcech, a že píše o tom ale jasné periodě, zdobený mistrnými přirov- česky. On sám vidí v tom jen pýchu a zánáními, pořekadly a přislovími a povznášející vist nemoudrých učených, kteří chtí sami jen se nezřídka až ke skutečné poetičnosti, a zdáti se moudrými, byl to však spíš strach

úpadku kněžstva vyvinouti z takového zasa- většího spisu o Štítném není. Do své doby hování živlu světského do náboženství. K tomu ukazuje i v obranách jeho námitka, že také se stavějí mosty a nedbá se na to, že neopatrný může s mostu spadnouti. Není bez zajímavosti srovnati se setbou laika-Štítného o půl století mladší sklizeň laika-Chelčického. Proti těm, kdo by chtěli, aby jeho knihy byly utopeny, těší se tím, že byl jim i Milič obtižný. Měl ochranu ve své pravověrnosti, kterou mu Vojtěch Rankův, František Benešovský i arcib. Jan z Jenšteina dosvědčují, ještě mocnější však ochranu měl asi v tom, že spisy jeho nedocházely v této době takového vlivu, aby byly nebezpečny. Víme sice, že již za Milíče Štítný u mnohých nemalé vážnosti požíval, sám praví, že knihy jeho mnohým se líbily, ale pátráme-li v dě-jinách té doby po vlivu nějakém jeho vystoupení, jsme až překvapení jeho nepatrnosti. V první polovici jeho činnosti většímu rozšíření jeho spisů bránil asi jeho venkovský pobyt, když pak působil v samém středu ži-vota tehdejšího, hnutí náboženské bralo se vpřed kroky překotnými, lid ocital se ve vedení horlivých kazatelů, zájem jeho poutaly otázky jednotlivé, umírněný a systematický Štítny zůstává stranou. Teprv po katastrofé husitismu vlastního, když znova se hledají dráhy, přichází vlastní doba S. Dobré tři čtvrtiny dochovaných nebo doložených opisů Štítenských pocházejí z doby od polovice XV. stol. do jeho konce. Opisovatelé leccos o nem vědí, třeba zmateného, zvl. jeho laictví neuchází pozornosti. Jeho »Reči besední« shledáváme tu v jednom sborníku s traktáty Chelčického. Koncem století XV. Štítný zapadá úplně, zájem náboženský, poutan jinam, nestačí již namnoze na přemožení obtíží stárnoucího jazyka. Ví o něm jestě br. Jafet r. 1600, v XVII. stol. Balbin, v rukopisech jsou stopy, že byly i tou dobou čteny, ale i Dobrovského vědomosti o Štítném ještě jsou nepatrné. Teprve od čtyřicátých let XIX. stol. množící se nájezy rukopisů rozhojňují zase známosti o Štítném.

Literatura. Ve vydávání spisů Š. zbývá deckého, na svou dobu znamenitě, ale dnešním požadavkům vydání jeho nestačí. Ještě j méně vyhovuje vydání sborníku z r. 1400 podle rukop. Musejního, které pořídil A. J. Vrtátko r. 1873. Novější vydání Budišínského rukop. »Řečí besedních« od M. Hattaly (1897) vykazuje mnoho nedostatkův. Podle něho upravil F. Stejskal r. 1901 vydání s novočeskou transkripcí, bezcenné pro spousty chyb. »Knížky o šašiech« vydal r. 1880 F. Menšik, otisk věrný je v »Listech filolog.« XXIX. Z rukop. Vyšehradského a z Řečí nedělních a svátečních otištěny jsou ukázky ve Výboru z lit. staročeské, z Pařížského rukop. drobné výpisky od J. Anněnkova v »ČČM.« 1885, několik ukázek ze »Zjevení sv. Brigitty« otiš-

shrnují výsledky badání Erben ve vydání z r. 1852, J. Jireček v Rukověti II. 266 a zvl. univ. přednášky prof. Gebauera, z nichž čásť upravena v »Listech filol.« XXVII. Důležité zprávy k životopisu podává A. Sedláček ve stati »O rodu a erbu a vladyckém živobytí Tůmy ze Š.« (»ČČM.«, 1878) a V. V. Tomek v článku »Zpráva o Anežce ze Š.« (»ČČM.«, 1864). O starších spisech, týkajících se filo-sofie S, byla řeč shora. O sborníku Jindřichohradeckém psal R. Soukup v progr. gymn. v Chrudimi 1886, k vydání Vrťátkovu doplňky důležité podal K. Černý v »Listech fil.« XV. O Pařížském rukopise »Řečí besedních podává zprávu s ukázkami J. Anněnkov v »ČČM.« 1885, o rukop. Budišínském a »Řečech besedních« jedná V. Lacina v »Listech fil.« XXVI. O »Zjevení sv. Brigitty« psali Th. Vodička v progr. gymn. v Olomouci z r. 1885 a J. Hanus v Listech filol. XIII., o překladech z Richarda a Sancto Victore Fr. Jar. Ryšá-nek v »Listech filol.« XXX. Kořist kulturněhistorickou přehledně sestavil J. Soukup v progr. reálky plzeň. 1902-03. Němce s významem S. seznamoval Jos. Wenzig zvl. praci »Studien über Ritter Thomas v. Štítný (Lip.,

Stitnik (Csetnek), výsadní hor. městečko v uher. župě gemerské, okr. Rožnava; 1535 obyv. maď. a slov., živících se orbou a prací v dolech na železo a měď.

Stitník, zool., viz Trigla. Stitný ze Štitného, příjmení staročeské rodiny vladyčí, která nosila na štítě dvé husích krků proti sobě obrácených (též husí krky za klenot a štít na zdél polovičný) a erbem a krví byla rozdílná od starších držitelů tvrze a vsi Štitného mezi Kamenicí a Žirov-nicí. Předek jejich byl Mikšík z Pněvé Lhoty (nynější Jeníčkové Lhoty u Tábora), jenž prodal r. 1380 statek v Kališti u C. Krumlova a r. 1389 byl purkrabím na hradě Vilšteině u Blovic a r. 1390 psal se z Mečikova. R. 1381 obdržel s Domaslavem ze Studené zápis na ves Lidefovice (na Moravě). Zemřel před r. 1392 zůstaviv vdovu Zdenu a syna r. 1412 purkrabím v Soběslavi, zpečetil r. 1415 stížný list. Upadl v zajetí Oldřicha z Rožmberka, z něhož r. 1424 vyručen. Mikuláš ze Š., jenž byl farářem od r. 1405 v Potě-hách, od r. 1406 v Chlistovicích a od r. 1408 v Bohdalově, snad byl jeho bratr. Mikuláš, syn Janův, uvázal se v Maršov, v Jihlavku a Ólšany zboží n. Mikuláše syna n. Bohunka z Maršova, strýce svého, ale musil je po-stoupiti dědičce (1435 atd.). Týž držel r. 1457 čásť Radouně a žil ještě r. 1464. Současně žili Jan (1437—47) a Václav (1445 atd.), tuším jeho bratří. Po některém z těchto zůstali synové Prokop a Jan (ml.) r. 1464. Onen koupil r. 1465 platy na panství choustnic-kém, r. 1468 statek Proseč. Žil ještě r. 1473. těno v »Listech filol.« XIII. — Souborného Jeho bezpochyby syn byl Václav, jenž držel

v rozličných jednáních a žil ještě r. 1550. R. 1540 prodal dům v Hradci, jejž byl r. 1537 ze svou manž. Annou z Kamenice koupil. Proseč byl již před tím prodal a Myslov prodal r. 1550. Mikuláš držel r. 1529 Božejov, prodav jej měl Jilem a Břistí, jež r. 1546 prodal a koupil r. 1544 Morašice a r. 1548 Rozhovice. Zemřel ok. r. 1550 zůstaviv Morašice jediné dceři Johance vdané za Petra Hamzu ze Zabědovic († j. 1560). Oneš, bratr Mikulášův, dostal ok. r. 1508 za díl otcovský ves Zahrádku, kterou r. 1543 prodal. Byl pak úředníkem u obce Chrudimské a pak na statcích Slavatovských. Usadiv se r. 1547 při Chrudimi, táhl se po bratru na jeho statek, avšak ustoupil, když byl odbyt penězi († 1570). avsak ustoupii, když byl odbyt peneži († 1570). Václav, Mikuláš a Oneš byli bezpochyby bratří. Po Václavovi († j. 1551) zůstal syn Prokop, jenž prodal (1550) s otcem Myslov. Týž převzal ok. r. 1551 od dotčeného Petra statek Hrochův Týnec, od něhož prodal r. 1558 čásť Trojovic. V l. 1557—77 vyskytuje se v rozličných veřejných bězích; r. 1566 pozván, aby provázel krále do Augšpurka. Ženat byl s dotčenou Johankou. Zemřel r. 1577 byl s dotčenou Johankou. Žemřel r. 1577 na jaře učiniv z Týnce nápadní statek pro potomky Onšovy a vždy nejstaršího z rodu Ladislava z Lobkovic, jehož doprovazel, když ujel ze země. Byv v té při bratří z Lobkovic ke svědomí obeslán, nestál (1594). Po něm již nikdo toho jména se nepřipomíná. **Štitohlavci**, zool., viz Cottidae. Sčk.

Stitokožoi (Ostracodermi, Placodermi) jsou vymřelé ryby z prvohor, nízké ústrojnosti, které Gadow ve své nově navržené soustavě uvádí jako skup. Hypostomata. Počínají zpodním silurem a jdou až do útvaru kameno-uhelného a měly bezpochyby páteř, lebku, sanici a pásy okončin chrupavčité, ježto tyto části nezanechaly žádných stop. Za to vnější kostra bývá mohutná a skládá se ze štitů, které kryjí hlavu a hruď nahoře i dole. Někdy štity hlavy a hrudi splývají dohromady. Ústa byla bezpochyby na zpodní straně těla a nahoře po stranách bývají stopy po otvorech žaberních, které však vyvěraly, jak se zdá pod štítem. Ocasní ploutev často jest naznačena a jest pak nesouměrná. Náležejí sem tvary, jichž vysvětlení jest dosti obtížné; Psammosteidae z devonu (rod Psammosteus nějších Evropy, podobné dílem Genevě, dí-

Proseč a do r. 1514 dům v Jindř. Hradci, se širokými pláty, na vnějšku zrnky ozdobe-od r. 1521 také Myslov. Přichází od r. 1505 nými jest hojný v devonu ruském) a Pteraspidae ze siluru a devonu. Rod Pteraspis, jehož štít ze 7 spolu spojených štítů napřed vybíhá v zoban, zvlášť hojně se vyskytuje v devonu anglickém. – 2. A naspida měly štít z plátů spolu spojených, jejichž hmota obsahovala buňky kosťové. Ozdoba zrnek byla pouze na hlavě. Čeleď Birkeniidae měla po celém těle prodloužené štíty a pochází ze siluru, Euphaneropidae z devonu. 3. Aspidocephali měly hlavu krytou velkým štítem půlkruhovitým a napřed přehnutým, v němž uloženy byly nahoře otvory pro oči. Ve střední vrstvě plátů byly dutiny, vnitřní skládala se z prodloužených buněk kostových (isopedin), vnější z vasodentinu. Ocas pokryt byl malými šupinami kosočtve-rečnými a ploutev jeho byla nesouměrná. Sem náleži nejznámější čeleď Cephalaspidae ze siluru a zvláště z devonu, s velkým štítem na hlavě. Čeleď Ateleaspidae vyskytuje se v siluru, Tremataspidae v siluru a devonu. — 4. Antiarcha měly krunýř uzavřený, pokrývající hlavu i čásť trupu. Skládal se z plátů souměrně položených, které měly ve vnitřní vrstvě četné buňky kosťové. Očnice byly blízko u sebe v mediáně a obyčejně v jediné skulinč. Přední okončiny zde byly vyvinuty, š-ch. Prvním a posledním držitelem tohoto jsou to prodloužená vesla pokrytá krunýřem svěřenství byl Adam, syn Onšův. Týž pro- z četných štítů. Ostatní tělo a ocas kryty dal r. 1583 s bratrem Janem a ostatními šupinami. Sem náleží rod Pterichthys na 20 cm nápadníky Týnec. Adam byl pak ve službě dlouhý, s krátkou hřbetní ploutví a ocasní nesouměrnou; vyskytuje se v devonu. Jiný rod jest Asterolepis. Srv. Rohon, Die obersilurische Fische von Oesel 1892; O. Jackel v »Monatsber. deutschen geolog, Gesell.« 1903 a j.

Stitonoš, zool., viz Echeneis. stitonoši v heraldice viz Heraldika, str. 133 b.

Štítov: 1) Š., ves v Čechách, hejtm. Plzeň, okr., fara a pš. Blovice; 53 d., 315 obyv. č. (1900), 1tř. šk., hájovna. — 2) Š., ves t., hejtm. a okr. Rokycany, fara Skořice, pš. Mirosov; 27 d., 178 obyv. č. (1900).

Stitovice, Štětovice, ves na Moravě, hejtm. a okr. Prostějov, fara Dubany, pš. Vrbátky; 58 d., 421 obyv. č. (1900), 1tř. šk. Stmeliny, ves v Čechách, viz Čmeliny. Stokavština viz Jihoslované, str. 397,

Štokholm (švédsky *Stockholm*), hlavní a sidelní město král. Švédského, leží na 59° 20' 34" s. š. a 18° 3′ 28" v. d. Gr. při výtoku jezera byly také dříve různě vykládány a za hrot- Mälarského do moře Baltického, na konci naté korýše aneb i želvy pokládány. Roz-hlubokého fjordu, jehož zátoka zde slove vrhují se ve 4 řády: 1. Heterostraci měly Saltsjön, a jest oddělena od jezera krátkým vřini se ve 4 řády: 1. řieterostraci mely stit na hřbetě obyčejně z několika kusů, výjimkou z jediného, na břiše pak desku jedinou. Štít skládal se ze 3 vrstev, svrchní
byla z dentinu, ve střední probíhaly rozi způsob jeho staveb rozložených nanejvýš
větvené chodby, které na venek dvojitou malebně po ostrovech a poloostrovech, v rořadou porů vyůsťovaly a vnitřní byla vápevině i po skalnatých svazích, pak rozkošné nitá. Kostové buňky scházely. V tomto řádu okolí a četné větší i menší ostrovy, jezera čeleď Coelolepidae pochází ze siluru a devonu, i moře (skjäry) činí z něho město z nejkrás-

rakterisuje město bezprostřední styk drsných, vší kultuře se vzpírajících prahornin (žuly, šedé ruly) s kvetoucím sídlem nejmodernější vzdělanosti, neboť skalnatý terrain vyniká tu prostřed nejživějších ulic a čtvrtí přispivaje k pittoresknimu vzhledu. S. má 301.697 obyv. (1901) a městský okres činí 3118 ha (z nich 1688 ha připadá na nejbližší okolí); cena všech pozemků městských odhadnuta koncem r. 1901 na 688 mill. šv. kor. Drahami (třemi hl. traťmi) je Š. spojen s Malmö, Göteborgem, Christianii a Drontheimem; mimo to Š. je východiskem dvou drah lokálních. Město dělí se na 5 částí, přírodou od sebe oddělených: 1. Staden mellan Broarna, staré město mezi mosty, středisko Š-u s oběma malými ostrůvky Riddarholm a Helgeandsholm; 2. Norrmalm čili Norr, severní město, na sever od Norrströmu, jehož vých. čásť slove Östermalm, sev.-záp. Vasastaden; Norrmalm sám dělí se na Öfre N. a Nedre N.; s jv. Skeppsholmem (Lodnim ostrovem) spojeno je že-leznym mostem (z r. 1861) a od Skeppsholmu vede dřevěný most na Kastelholmen; na obou těchto ostrovech jsou závody král. námořnictva; 3. Kungsholmen, královský ostrov, záp. od Norrmalmu; 4. Södermalm čili Söder, jižně od Staden. Na východ od téhož leží 5. Djurgården, Obora, štokholmské sady, s ostrovem Beckholmen. Na sv. od Östermalmu rozkládají se valná cvičiště Ladugårdsgärdet s kasárnami, a k městu přísluší také záp. ostrovy se Södermalmem souvisící, Långholmen s trestnicí a polep-šovnou a Reimersholmen. Staré město (Staden) má úzké, nepravidelné ulice i malá . náměstí, ale důkladné i vysoké domy. Zde je hlavní středisko ruchu obchodního a tady vypíná se na vynikajícím místě také mo hutný královský zámek zbudovaný v l. 1697 až 1760 podle plánů Nikodema Tessina ve slohu ital, renaissance. Ze sbírek královských nejzajímavější je tu Lifrust- och Klädkammaren, snůška historických zbraní a krojů. Na vých. od zámku J. T. Sergelova socha Gustava III. Při nábřeží Skepsbronnu jest přístaviště velikých pa níků, zvl. ruských, německých a anglických. Z ostatních budov uvádíme: Riddarhus, rytířský dům (1641 až 1674 podle plánů Simona de la Vallée), dříve sněmovna stavu rytířského, zbudovaný v bujném slohu barokovém, před ním pomnik Gustava Adolfa od L'Archevesquea; na ostrově Riddarholmu mausoleum švédských panovníků a jejich rodin od Gustava II. Riddarholmskyrkan, pův. kostel františkánský. Vnitřek ozdoben asi 6000 ukořistěnými prapory a odznaky, jakož i četnými náhrobky a znaky rytířů řádu serafinského. Na ostrůvku Helgeandsholmen před palácem vypíná se nová velkolepá stavba říšského sněmu a říšské banky podle planů Arona Johanssona (1897—1904). Krátký most vede odtud k severní čtvrti předem na Gustaf-Adolfs-torg, náměstí s jízdeckou sochou Gu- stathallarehuset) od Mik. Tessina, z moderstava Adolfa, jež jest střediskem velkoměst- ních technika (1863 podle plánů prof. Scho

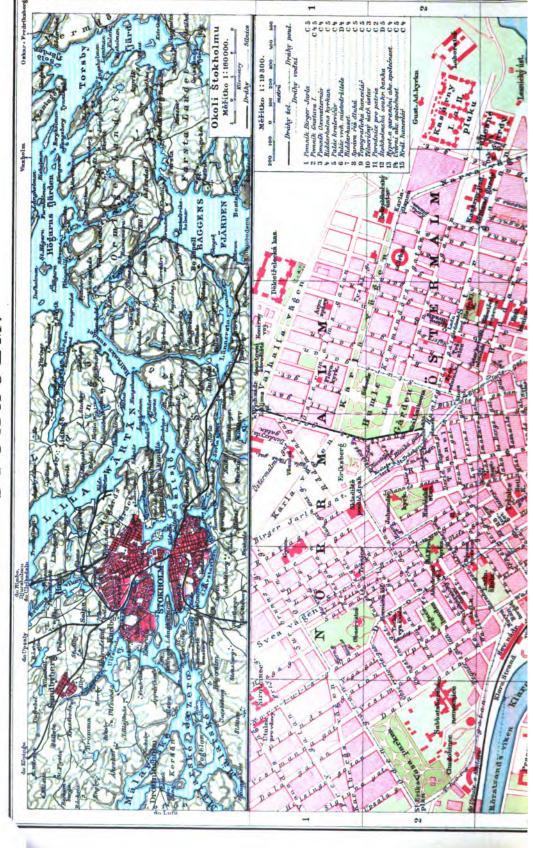
lem Marseilli, dílem Benátkám. Nejvíce cha-1 ského ruchu. Zde je král. opera (1894—98 podle plánů Axela Anderberga), v sadech za operou zvaných Kungsträdgarden pomnik Karla XII. od Molina a téhož fontána, pak pomnik Karla XIII. od E. G. Göthea. V Berzeliiparku pomník J. J. Berzelia. Tyto části města, jakož i Oestermalm mají vzhled ryze moderní, s rovnými pravoúhle se křižujícími ulicemi a massivními novostavbami. Z ulic nejživėjší jsou Drottninggatan a Regeringsgatan. Mezi Norrmalmem a Östermalmem rozkládá se největší z četných vnitroměstských sadů Humlegård, v jehož přední části jest král. knihovna (314.902 sv. [1903]) z r. 1870 až 1877 podle plánů Dahlových, v další pak pomníky botanika Linnéa a chemika Scheeleho. Severní čásť Östermalmu tvoří Villa-Staden, s částí jižní sídlo vznešeného a bohatého světa štokholmského; má nejkrás-nější domy činžovní, neboť v S-č nemívají ani nejzámožnější lidé domy pro sebe, bydlice ve velikých, ovšem velmi pohodlně zařízených domech činžovních. Nejživější z ulic je zde Birger Jarlsgatan. Na poloostrově Blasieholmen stojí Národní museum (podle plánů prus. stavitele Stülera 1850—65), ve slohu renaissančním s bohatými sbírkami obsahujícími: historické museum, kabinet mincí, sbírky umělecko-průmyslové a skulptury, pak obrazy, kresby a mědirytiny. Mnohý z nej-vzácnějších kusů těchto sbírek jest kořistí z pokladů pražských císaře Rudolfa II., ulou-pených ve válce 30leté. Vedle musea stojí v malém sadě proslulá skupina J. P. Molina Bältespännare. Ostrov a Staré město oddě-luje od města jižního Söderström se stavidlovým splavem (Slussen), jímž mohou proplouti lodi až 3.8 m ponoru. Za mostem přes stavidlo vedoucím jízdecká socha Karla XIV. Iana (1854 od Fogelberga). Čtvrť Södermalm vyniká pouze svou malebnou povýšenou polohou a četnými vrcholky a sníženinami, ač ulicemi jinak rovnými. Na úpatí vrchu jižního města při Saltsjön je 36 m vysoké železné vytahovadlo Katarina Hissen, s jehož výše naskýtá se čarokrásný pohled na Š. i jeho okolí; při jez. Mälarském je druhé zděné vytahovadlo Maria-Hissen, 28 m vys. Ve čtvrti Kungsholmen je nejvice ústavů lékařských. Celkem S. poskytuje jen málo pamětihodných budov ze staršího středověku, spiše ze stol. XVI.—XVIII., zlatého věku moci švédské. Z kostelů ještě uvádíme Storkyrkan, kostel sv. Mikuláše při král. zámku, zal. r. 1264 od Birger Jarla, přestavěný r. 1726 až 1743, obnovený r. 1892, se sousedním po-mníkem prvního švéd. protest. kazatele Olafa Petriho (1897 od Lundberga), Katarinakyrkan na místě, kde byly spáleny mrtvoly popravených při štokholmské krvavé lázni r. 1520, gotický Johanneskyrkan (1889 podle plánů Möllerových), Tyskakyrkan, Německý kostel (r. 1878 obnoven podle planů Raschdorffových) a j. Ze staveb světských zasluhují ještě zmínky dům vrchního místodržitele (Ofver-

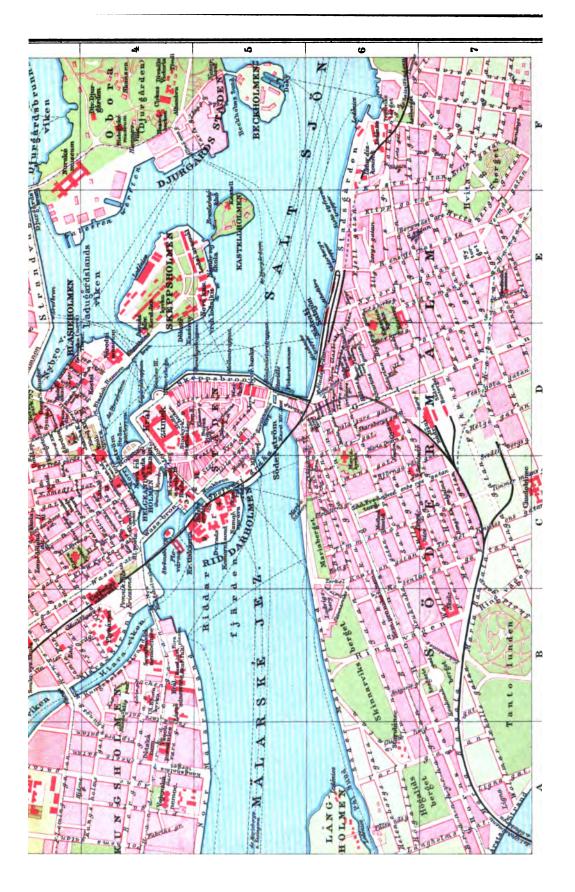
Štokholm. 804

landera), akademie umění (1893–95 podle vzdělávací. Š. nemá university státní, nýbrž plánů Erika Lallerstedta), synagoga (1870 podle plánů Scholanderových) a j. — Poslední ze čtvrtí Djurgårdstaden, většinou se stavbami posud dřevěnými, obsahuje rozsáhlé sady stokholmské Djurgarden, Oboru, park založený od Gustava III. a Karla XIV. Jana místo bývalé divočiny, zaujímající celý ostrov přes 3.5 km dlouhý a 1 km široký, spojený s pevninou krásným novým mostem Djurgårdsbro z r. 1897. Nedaleko něho nové Severské museum (dříve v Drottninggatan) z let 1893—1904 podle plánů prof. Clasona. Obsahuje přebonaté sbírky ethnografické, zalo-žené drem Arthurem Hazeliem a stále rozmnožované. Týž dr. Hazelius založil a na počátku sadů djurgårdenských umístil r. 1891 prosiulé a svého druhu jediné museum pod širým nebem zvané Skansen, jehož okrsek 25 ha podává s veškerým svým útvarem terrainu, lesy, jezery, loukami i vzdělanými poli malý obraz celého Švédska, v němž vystaveny jsou způsobem co nejvíce skutečnosti odpovídajícím ukázky lidských obydlí ze všech částí švédských krajů, skoro vesměs v originále sem přenesené, a ukázky všeliké zvířeny a květeny švédské; obyvatelé zdejších sidel v kroji národním doplňují tu názor. Správa města. Š. tvoří samostatný správní okres jako län (Stockholms län), v jehož čele stojí vrchní místodržitel jmenovaný vládou a předsedající sboru městských zastupitelů (obecních starších) počtem 100. Služby policejní vykonává policejní ředitel, 2 inten-danti, 14 kommissařův a 573 policistů. R. 1875 byla organisována služba hasičská (150 mužů). Vodovod koncem r. 1901 měl 198.758 km rour, svítiplynu potřebuje se ročně 26 mill. m². (1901) 756 učitelův a učitelek a 25.285 žáků. Vedle toho je silně rozšířeno osvětlení elektrické (vedení r. 1901 v délce 190.308 m). Síť škola průmyslová, vyšší škola vojenská, škola telefonní má Š. ze všech měst největší a opatřují ji dvě konkurrenční linie Allmänna Telefonbolaget a kgl. Rikstelefon, který spojuje S. s většinou měst norských; také přistávající parníky spojí se vždy telefonicky s ústřední stanicí. Obrovská železná věž prvé společnosti pro bezmála 30.000 spojení telefonních náleží ke štokholmským památnostem. Posledními amelioračními a regulačními pracemi městskými vzrostl městský dluh (1901) na 80.4 mill. šv. korun. Posádka čítá asi 3000 mužů většinou pluků gardových. Církevně je S. rozdělen v 8 obcí, tvořících do jisté míry samostatné správní okrsky, a ve 25 tříd, t. zv. rotar. Dobročinné ústavy jsou tu především nemocnice a chudobince vzorně zařízené: Serafimská, Sabbatsberská, Epidemisjukhuset (pro nakaž. nem.), Sofia-hammet, Allmänna Barnhusinrättningen, Stockholms Stads Allmänna Försörjningsinrättning, Borgerskapets Gubbhus a Borgerskapets Enkhus a j., pak porodnice »pro patria«, všeob. porodnice na Kungsholmu, blazinec na Konradsbergu a j. Výlohy na veřejné chudinstvi gická, entomologická a j. — V průmyslu činily r. 1901: 1'8 mill. šv. kor. Soukromé a obchodě S. závodí s Göteborgem. Z obyustavy dobročinné a nadace chudinské vládnou jměním asi 8 mill. šv. k. — Ústavy lem, 30% obchodem a dopravou a asi 16%

toliko soukromou vysokou školu Stockholms Hogskola z r. 1878 s přednáškami většinou fakulty mathematicko-přirodovědecké (se 27 docenty, 7 ústavy a knihovnou), ale bude rozšířena také fakultou právnickou; vedle toho od r. 1886 nově organisovanou státní fakultu lékařskou (Karolinska mediko-kirurgiska Institutet) se 49 docenty a (1903-04) 310 studenty, knihovnou a 16 ústavy a klinikami; techniku (K. Tekniska Hogskolan) z r. 1758 s 41 docenty a 462 posluch.; zvěrolékařský ústav (Veterinār-institutet) z r. 1821, lesnický ústav, ústav pro zubní lékaře (Tandläkareinstitutet) z r. 1899 a zemědělskou školu z r. 1811. Z akademii jsou důležity: Svenska Akademien zal. r. 1786 od Gustava III. podle vzoru akademie francouzské (viz Akademie, str. 588 b), Kongl. Svenska Vetenskaps-Akademien z r. 1739, akademie věd, Kongl. Vitterhets-Historie-och Antikvitets-A. (viz Akademie, str. 588 b). Z ostatních vyšších ústavů vědeckých uvádíme: Sveriges Geologiska Undersökning, ústav geologický, Kongl. Statistika Centralbyrau, Statens Meteorologiska Centralinstitutet, Riksarkivet, říšský archiv, Kammararkivet, archiv ko-morní s důležitými doklady pro vniterné dě-jiny Švédska (staré knihy gruntovní, daňové a účty veř. úřadů), Krigsarkivet, archiv vojenský, pak archivy městský, radniční a král. zámecký. O dotaci Nobelově (Nobelstistelsen) viz Nobel 2). Gymnasií (Allmanna laroverk) má S. čtyři vyšší (o devíti ročnících) a tři nižší (o pěti roč.), pak tři soukromé; dohromady má těchto 10 ústavů 3000 žáků. Vedle toho 3 vyšší divčí školy. Školy obecné mají dělostřelecká a inženýrská, vojenská škola Karlberská, voj. škola námořní a škola navigační, pak zejména proslulý tělocvičný centrální ústav, zal. r. 1813 od P. H. Linga, svého druhu jediný, ústav lékárnický a j. Umění pěstuje Akademien för de fria Konsterna (Ak. svobodných umění) zal. 1735, s uměl. školou, a Musikaliska Akademien z r. 1771 s hud. konservatoří. Divadel stálých jest patero: mimo operu ještě činoherní divadlo Kong. Dramatiska Teatern (pro něž staví se nová budova na Nybrohamnu), jež obé podporuje stát, pak Nya Teatern, Vasa Teatern a Svenska Teatern. Letní divadla jsou Djurgårds-Teater, div. Victoria a Sodrut. — Vědecké společnosti: Historický spolek (Svenska historický spo lek (Svenska historiska foreningen) z 1. 1880, Společnost pro vydávání starých památek (K. Samfundet for utgifvande af handskrifter rorande Skandinaviens historia) z r. 1815, spolek pro švéd. starožitnosti, pro starou literaturu, pro nár. hospodářství, pro anthropologii a geografii, jednota lékařská, geolo-

•

** + 0 ++ 1+ 0 # %

bylo ve S-ě 673 továren s 25,000 dělníky a cena výrobků činí přes 120 mill. šv. korun ročně. Zejména jsou tu slevárny, strojovny, továrny na přístroje elektrické, cukrovary, pivovary a továrny na tabák; zvláště proslulá je Rörstrandská továrna na porculán; jení v zimě železniční a v létě ještě k tomu mimo to zde kvete truhlářství, výroba oleje a mýdla, přádelny bavlny a loďařství. Kdežto a mydia, pradeiny paviny a iodarstvi. Kdežto Göteborg má 26% veškerého dovozu, Š. 30% v ceně přes 130 mill. šv. k., za to vývozu jen 10% v ceně 33 mill. šv. k. (Göteborg 33%). Námořní doprava, zejména co se týká lodí cizích, je tu mnohem menší než v Göteborggu. Dováží se sem zboží koloniální statilní komenné nělí obilí mecha zabyl a textilní, kamenné uhlí, obilí, mouka, ryby, stroje; vyváží se hlavně železo a dříví. Ve Š-ě má své sídlo švédská Ríšská banka, Stockholms Enskilda Bank (štokholmská soukromá banka), většina venkovských bank má zde své filiálky. Mimo to jsou tu veliké peněžní ústavy: Skandinaviska Kreditaktiebolaget (akciová kreditní společnost), Intekningsgaranti-Aktiebolaget (hypoteční a garančni akc. spol.), Aktiebolaget Nordiska Kreditbanken, Aktiebolaget Stockholms Handelsbank a j. Skoro všecky státy mají tu své generální konsuláty. Dopravnictví je ve S-ě nad obyčej vyvinuto. Dráhy do Š u vedoucí jsou spojeny od r. 1871 nákladnou drahou spojovací a mimo nádraží ústřední je v okrsku města 8 nádraží menších. Síť tramwayová měří 21 km, dopravu po jezeře Mälarském a na Saltsjön ve městě obstarává přes 60 rychlých parničků všemi směry, i v zimě, kdy přístav uvolňují ledoborci. S. má tři přístavy: východní, Mälarský a Värtan. Nábřeží jsou vesměs pevně zbudována a i velké lodi mohou k nim se přibočiti. Vojenská loděnice mezi Skeppsholmem a Kastellholmem má suché doky 92 m dl. a 17.8 m šir. Dva jiné doky náležejí velkoobchodnické společnosti. Z bývalých pevností zbyla jen nepatrná citadella na Kastellholmen, za to mořské průplavy jsou chráněny četnými tvrzemi pobřež-ními, jako Edholmen, Alholmen, Gorskoï Palmsund, Kronudden, Rindő a zejména Waxholm, pak Frederiksborg a Rodjupet. Vedlejší průplavy chrání podmořské miny. Přes to, že poměry dopravní ve skjärách jsou nepřiznivy, doplulo r. 1900 do přístavů štock-holmských z ciziny 2082 lodí o 824.015 reg. t. Vlastní loďstvo štokholmské čítalo r. 1900: 205 lodí o 70.873 reg. t, z nichž 163 parníků o 65.120 t. Zyláštního rozvoje nabyl v posl. desítiletí ve Švédsku vůbec a ve Š-ě zvláště sport. V sev. části města rozkládá se na pozemcích darovaných králem obrovské sportovní závodiště Idrottsparken, se všelikými installacemi sportovními a každý čtvrtý rok (od r. 1901) pořádají se ve Š-č velkolepé »severské hry« pro všecky druhy zimních sportův. — Okolí Š-u jest nadmíru půvabné a pobřeží četných okolních vod, jak jezera Malarského, tak fjordu Saltsjön a jeho co rok statist. zprávy o správě obecní. Mapu přečetných zátok je poseto půvabnými vilšu a nejbližšího okolí vydal Bentzer v mělami a letními sídly. Poblíž města jsou král. řitku 1:4000 (Š., 1899). jezera Mälarského, tak fjordu Saltsjön a jeho

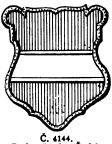
službou státní, literaturou, uměním atd. R. 1901 | zámky Rosendal, Ulriksdal, Haga a nejkrásnější Drottningholm s nádherným parkem. Djursholm a zejmena Saltsjöbaden jsou veliká villová města a lázně, Saltsjöbaden i letní sídlo královo. Na jz. je předměstí Liljehol-men s velikými dílnami železničními. Spoparnikové činí veškero okolí snadně a po-

hodlně přístupným.

Dějiny. V nejstarších dobách historického Švédska tvořily středisko země Sigtuna a Gamla Upsala. Nynější Š. byl založen asi koncem XII. stol.; Jarl Birger z Bjelbo, r. 1255 na mistě této osady, několikrát od mořských loupežníkův a nepřátelských národů vypleněné a zničené, opevnil a věžemi opatřil ostrovy zvané nyní Staden, Helgeandsholmen a Riddarholmen, a pevnost tuto učinil hlav-ním městem země. Dlouho město zůstávalo obmezeno na tyto ostrovy, ač již ve stol. XIV. byly zastaveny sousední části nynějšího města severního a jižního; avšak vojny a obléhání ve vojnách s Dánskem (r. 1389 [král. Markéta], 1471 [Kristián I.] a 1520 [Kristián II. Dánský]) vždy znovu zničily vynikající čtvrti, jež začaly kvésti teprve od polovice stol. XVI. Město severní bylo však od poč. XVII. stol. do r. 1635 městem samostatným s vlastním magistrátem. Politické dějiny S-u spadají v jedno s dějinami říše. Ve středověku měli zde Hanzeaté hlavní střecisko svého švédského obchodu a S. jen po velikém úsilí uhájil své národní a hospodářské samostatnosti vůči těžkému útisku německých kupců. Po velikých požárech v l. 1697, 1725, 1751, 1759, 1835 a 1857 staví se ve Š-č valnou většinou z kamene a od XVII. stol. stává pro město severní, později také pro ostatní části moderní regulační plán. Toliko staré město činí jak svými křivolakými ulicemi, tak uzkými domy a jejich lomenicemi starobylý dojem. Od těch dob, co velikými vojnami mnoho bohatství se hromadilo ve Švédsku a zejm. ve Š-č, jakož i v následku lesku a nádhery, kterou rozvíjel dvůr za času krá-lovny Kristiny a Karla X., Š. rostl a ve 2. pol. XIX. stol. neobyčejně zmohutněl jak po stránce obchodní, tak i průmyslové, přes to, že přístav jeho v zimě zamrzá. Ještě v pol. XVII. stol. Š. měl toliko 15.000 obyv., 1751: 55.700, 1850: 93.000, 1880: 168.750, 1890: 246.500. — Srv. mimo četnou literaturu turistickou (Woerl, Grieben, Rée): Ferlin, Stockholms stad (S., 1854—58, 2 sv.); Lundin, Nya Stockholm (t., 1887-90); Nordensvan, Mälardrottningen (t., 1895); Dr. E. W. Dahlgren, Stockholm, Sveriges Hufvudstad, skildräd enligt beslut af Stockholms Stadsfull mäktige (t., 1897, 3 sv.); Bohen om Stockholm (t., 1901) a brošury švéd turist spolku v jaz. švédském, něm. a angl. Pak dr. Jiří Guth, Skizzy ze Švédska a Finska (Praha, 1902); Fr. A. Subert, Nordické Museum a Skansen ve S-č (1900). Od r. 1866 vycházejí **Stokov** (Stockau), ves v Čechách, hejtm. a okr. Planá, fara a pš. Sv. Kříž; 77 d., 407 obyv. n. (1900), 1tř. šk., dvůr a 2 mlýny.

Stokrava (něm. Stockerau), město v Dol. Rakousích, hejtm. Korneuburg, při levém pobočném rameni Dunaje, při trati Vídeň-Děčín a Š.-Absdorf rak, severozáp. dráhy. Má s přivtěleným Grafendorfem 10.213 obyv (1900) a jest sidlem okr. soudu (368.3 km² a 26.505 obyv.) a posádkou je tu 11. drag. pluk. Má děkanský chrám sv. Stěpána s věži 84 m vysokou, evang. kostel, radnici s ar-chivem, kasárny jízdecké, reálné a vyšší gymnasium, průmyslovou pokrač. školu, konvikt studentsky, nemocnici a chudobinec. Vedle toho veliké továrny na ceresin, mýdlo a svičky, na barvy, zboží prymkářské, stroje, kůži a j. Četně bývají navštěvovány štokravské trhy obilní, náležející k největším v Rakousku.

Stoky (něm. Stecken), okr. městečko v Čechách při stanici žel. dr. Polná-Š., v hejtm. německobrodském, leží mezi lesy 520 m n. m. a má se svou částí Zvoje novem 167 d. a 149 obyv. č. a 1179 n. (1900); pošta, telegraf, četn. stanice, okr. záložna, záložna Raiffeisenova, dvůr, lihopalna, tři mlýny, třelna lnu, cihelna, šest výroč. trhů. Far. kostel sv. Jakuba St. (ve XIV. stol. far.) je starobylá stavba gotická, k níž později ve slohu románském byla přistavěna věž. Škola 5tř. je od r. 1891 v budově uprostřed náměstí, společné pro všecky úřady; jen panské úřady jsou v zámku,

Znak městečka Štoků.

rystavěném r. 1760 Kar. Jos. říš. hr. Palmem. R. 1902 zřízen vodovod v délce 3750 m. Kdy a od koho S. založeny, neznámo. Na přímluvu Karla Josefa říš. hrab. Palma povýšil (1788) císař Josef II. Š. na městečko, uděliv jim erb městský (vyobr. č. 4144.): v červeném štítě stříbrný příčný

Okres, trámec. zřízený r. 1879 odtržením od českého okresu polenského, má na 199.60 km² 1614 d., 12.606 obyv., z nichž jest 2225 obyv. č., 10.342 n. (1900).A. B. Máka.

Stola: 1) S. (z něm. Stollen) viz Hornictví, str. 597.

2) S. (lat. stola, z řec. στολή, odění, slavnostní roucho), roucho liturgické, asi 8 cm široký a 3 m dlouhý pás z téže látky jako kasule, ozdobený na koncích a v prostředku vyšitými kříži, jehož střední čásť klade se za krk, další části pak buď nechávají se splývati s předu těla nebo na pravém boku se svazují. Jím odívají se jáhnové, kněží, biskupové a papež. Kněz oděn jest š-lou při mši sv., při výkonech, jež maji na tom světě (1873), Jenom ne písemně (1876), vztah k velebné svátosti, při udělování svátosti a svátosti, při kázání. Š. pokládá se a O tom velkém boji se fenami. R. 1872 vyšla

bolice církevní bývá označována jménem jha Páně, nazývána rouchem nevinnosti, jehož třeba k hodnému konání svaté služby, a rouchem nesmrtelnosti a slávy, kterým oděn bude služebník dobrý a věrný. – Š-lou sluje též důchod farní (viz Štolové poplatky), plynoucí na větším díle z duchovních výkonů, při kterých kněz jest oděn š-lou. Vac. Stola, vsi na Moravě, chybně misto Štáhle

Stolba viz Agaso a Koňák 3). Stolba: 1) S. František, znamenitý chemik a technolog čes. (* 24. bř. 1839 v Hradci Kr.). Studoval na zemském polytechnickém ústavě v Praze. Na témže ústavě r. 1860–64 byl stipendistou, r. 1864-68 assistentem u professora Ballinga pro všeobecnou a technickou chemii, r. 1868 jmenován supplentem chemie všeobecné, technické a encyklopaedie chemie s vyučovací řečí českou, r. 1869 professorem technické chemie a encyklopaedie. Když zemský polytechnický ústav pře-vzat byl do správy státní, Š. byl r. 1875 potvrzen za řádného professora. S. publikoval přes 200 vědeckých pojednání z různých odborů chemie všeobecné, analytické a technické v celé řadě časopisů českých a cizo-jazyčných, zvláště ve »Věstníku Král. české spol. nauk«, v »Listech chemických« a v »Čas. pro průmysl chemický«. Zvláště pozoruhodny jsou jeho práce, tykající se vzácných zemin, fluorokřemičitanů, mnoha nových method analytických a přípravy chemických praepa-rátův. R. 1891 S. spolu s professorem Ant. Bělohoubkem založil »Časopis pro průmysl chemický«. S-bovy práce vynikají bystrým úsudkem i obsahy experimentálnými, nápady vtipnými a provedením jednoduchým. Burián.

2) S. Josef, bratr před., spis. čes. (* 3. kv. 1846 v Hradci Kr.). Studoval na akad. gymnasiu, potom práva v Praze (1865-69). Do r. 1872 byl vychovatelem u hrab. Albrechta Kounice v Praze. V přípravách na rigorosa vybidl jej hrabě Artur Desfours-Walderode, aby s nim podnikl cestu do Ameriky. Odjeli poč. dubna 1873 do Sv. Tomáše, na Puerto Rico, Haiti a do Mexika, odtud do Spoj. Obcí, navštívili české osady po městech a vrátili se týž rok. Pokračoval v rigorosech a nabyv doktorátu práv vstoupil do soudní praxe, pak do advokátní kanceláře, po čase přestoupil k notářství a byl koncipientem u dra Strakatého v Praze. R. 1879 jmenován notářem v Nechanicích, r. 1890 v Pardubicích. Kromě do Ameriky konal časté a daleké cesty po celé Evropě. — Literárně pracoval hlavně v oboru dramatickém, jímž počal a dosud v něm pracuje, dále v novellistickém a vůbec v belletrii, pak v cestopisném. Už r. 1869 vystoupil v prozat. divadle s aktovkou A přece!, fraškou Krejčí a švec (Pr., 1870, 1884) a aktovkou Bratranec (1870). R. 1870 hrány jeho aktovky Únos (1872), Tak je to za odznak moci a důstojnosti duchovní; v sym- veselohra Zapověrené ovoce, r. 1873 drama Štolc. 807

Matčino dílo, jež bylo censurou zakázáno. vyšly v Slovanském »Sborníku«, »Květech« a Autor, roztrpčen divadel. poměry, odřekl se divadla na léta, až r. 1886 za lepších časů IV. dílu Ottových Čech (Polabí). V »Černé do Nár. divadla se vrátil a pilným přispě- hodince« »Máje« (1892—93) vydal Dvě divadla se vrátil a pilným přispěvatelem do repertoiru jeho se stal. Vyšly: veselohra Vodní družstvo (1887, 1891 a 1905), aktovka All right (1888, 1898), veselohra Malo-mēstští diplomati (1888), drama Závět (1889, 1897). Některé z nich tvoří »Dramatická díla« (Praha, 1891-98 v osmi svazcích); kromě nich jsou: čtyraktová veselohra Křivé cesty (sv. 1. 1891), tříaktové drama Peníze (1895), aktovky Náprstkovon cenou vyznamenané Zloděj (1896) a Mezi umělci (1899) a veselo-hra Na letním bytě. Zvlášť vyšel tříaktový žert Mořská panna (1901, 2. vyd. 1.04), dále Její system (»Máj«, 1905). Belletristická jeho činnost se rozvíjela hlavně v časopisech. Počala ve »Květech« (1870) povídkami Danajský dárek, Ze života vojenského a Doktorovo tajemství. Další byly: Staří blázní (dramat. zpracoval Turnovský) a Jak Anče ztratilo bolení zubů (»Květy«, 1871), Nové Zámky a Koketa (»Světozor«, 1871), Ponejprv a naposled (t., 1872), Osud? (»Lumír«, 1877), Zlaté srdce (t., 1878), Bofi trest (t., 1880), Vesnický diplomat (»Květy«, 1882), Pod farní střechou (»Lumír«, 1883). Sbírka Novelly (Praha, 1885) obsahuje kromě Zlatého srdce dojemnou povidku Z pratského zátiší, která pak vyšla i zvlášť, jakož i Osud? (v Kobrově Ustř. kn.). Nákl. Máje« vyšlo Z dramat života (1904). Mimo to vyšly zvlášť Humoresky (u Otty 1874). Humoresky vůbec pěstoval rád. K vyzvání nakladatele Otty převzal společně s illustrátorem Schulzem r. 1872 redakci humor týdeníku »Palečka«, jejž řídil půldruhého roku. Sám do něho napsal: Jak osud s lidmi hrá a Laciný štědrý den. Nejznamenitější čásť povídkové jeho belletrie vznikla úrodným a svěžím vlivem rozmanitých jeho cest. Jsou to: Klepy z cest (Pr., 1873) a zvláště novotou poutavé Americké povídky (illustr., u Otty 1882), z nichž hlavní vyšly v časopisech: V stínu Modrých hor, Prales a Zoe v »Květech« (1879), Alfonso Perez (t., 1880). Jiné obrázky a články vyšly v »Lumiru« (Mexičtí bandité, 1874; V slapech Gótakanalu, 1881; Dannemora, 1884; Můj výlet do Laponska, 1885), v Květech (Helgoland, 1881; Visby, 1885) a j. Pro velikou oblíbenost vyšel zvlásť »Prales« v novém vyd. s illustr. (1892). Vítaným obohacením literatury byly jeho zábavné cestopisy, bohatá snůška popisů, dějův a scén, pozorování a úvah, dobrodružství a anekdot, vzpomínek historických a dat statistických o cestách do Ameriky, Skandinavie a Hollandska. Z nich nejrozsáhlejší je třísvazkový cyklus Za oceánem (Praha, 1874-76) obsahujíci: I. V Západní Indii (přepracované 1896), II. V Mexiku, III. V severní Americe. R. 1884 vyšly (u Otty) črty z výletu Na Skandinávském severu, r. 1890 illustr. črty Za polární kruh z druhého výletu do Švédska a r. 1896 črty Na půdě moři urvané z výletu do Hollandska. Různé články a feuilletony

delní vzpomínky obsahu životopisného, v »Divadelnich paběrcích« »Máje« (1902) články Zapomenutý dramatik (J. O. Veselý) a Moje první cena. – Též překlady se zabýval: ze španělštiny Estébanovo » Nové drama« (1878), z Fern. Caballera nov. »Justa a Rufina« (obé u Kobra), z angl. přeložil Mortonovu veselohru »Není vše zlato, co se třpytí« a j. Také z frančt. Jest mimořád. členem České akademie; pořádá »Divadelní knihovnu Máje«. Jest spisovatel jadrné, české povahy, věcné, jasné mysli, energický, bojovný, svépomocný, nepřistupný světobolu a snivé citlivosti, tím náchylnější k humoru a vtipu. Ač i vážná dramata psal a v povídkách uměl býti jemně cituplným, hlavní síla jeho je humor, kdež raději povolil drastičnosti a frašce, než náladové poetičnosti. Znalost života, dar figurálnosti a znalost toho, co je působivé na jevišti, jsou jeho význačné stránky. Ani humorem nechce jen pouhou zábavu vždycky, ale většinou má za lubem zdravou silu a zdar národa, na jehož potřeby myslil i na cestách, jež konal rád jako průkopník. Sloh je prostý, stručný, feuilletonistický. Vbk. **Štolo** Antonín, přírodovědec čes. (* 1863

v Kostelci n. L.), studoval a maturoval na české reálce v Karlíně, později vykonal maturitu gymnasiální na městské střední škole v Praze, poslouchal vědy přírodní na české technice a universitě, kdež r. 1891 stal se doktorem filosofie. Pracoval řadu let v laboratoři prof. Vejdovského, r. 1893 pomocí stipendia státního u prof. Bütschliho v Heidelberce. Od r. 1886 rediguje vědy přírodní ve vnitřní redakci Ottova Slovn. Nauč. Založil a redigoval naučnou přílohu (»Naučný Obzor«) »Nár. Listů«. Práce jeho jsou z oboru zoologie, srovnávací anatomie, pokus. morfologie a všeobecné fysiologie. Jsou uveřejněny ve »Zprávách«, »Věstníku« a »Pojednáních« Král. čes. společnosti nauk, v »Rozpravách« a »Věstníku« České akademie, v »Bulletin international« téže akademie, v »Zool. Anzeiger«, »Zeitschrift f. wissensch. Zoologie«, v Rouxově Archivu (»Archiv für Entwick-lungsmechanik der tierischen Organismen«) a ve Verwornově časopisu (»Zeitschrift für allgemeine Physiologie«). Budtež z nich zejmena nvedeny: Dero digitata O. F. Müller. Anatomická a histologická studie (»Zprávy« Král. č. spol. nauk, 1885); Monografie českých Tubificidů. Morfologická a systematická studie (>Pojednání« téže spol., 1888; cena Cermákova udělená »Svatoborem«); O pohlavních orgánech rodu Aeolosoma a jejich poměru k orgánům exkrečním (» Věstník« téže spol., 1889); Sporozoa (souborný přehled mortologický a biologický ve »Věstníku« Česke akad., 1893): Actinomy xidia, nová skupina Mosezou, příbuzná Myxosporidiím (»Rozpravy« Ceské akademie, 1899); O zažívání a tvoření se uhlohydrátův z výletů do Polska, Rumunska a Cařihradu u amoebovitého ústrojence, Pelomy xa palustris

Greeff. (t., 1900'; O fivotním cyklu nejnifších | š-vých p-ků rozhodovati přísluší biskupovi sladkovodních červů kroužkovitých a o některých otázkách biologiekých (t., 1901; cena Turkova, udělená společnosti Musea král. Českého); Pokusy v řešení otázky o dědičnosti vlastností získaných mechanickým zasáhnutím nebo vlivem ústředí při množení nepohlavním (t., 1901); O délení se protoplasmatu ve stavu

vícejaderném (t., 1905)

Stoll Floryš, právník čes. (* 1864 v Mirovicích). Absolvovav gymnasium v Příbrami, studoval na české universitě pražské a dosáhl hodnosti doktora veškerých práv. Na universitě vídeňské pozornost svou věnoval zejména otázkám národohospodářským a navštěvoval soukromě bankovní kurs. Věnoval se pak advokátní praxi a r. 1898 otevřel vlastní kancelář v M. Krumlově. Psal řadu článků všeobecně poučných, dále serii statí z oboru samosprávy a z trestního práva do časopisu »Zájmy Lidu«. Byl též přispěvatelem »Ceskomoravského Národního Hospodáře« a v posled. době Roháčkovy » Zemědělské politiky«. Do deníků brněnských zasílal úvahy o našich aktuálních otázkách kulturních. Vedle prací spadajících v obor právni a národohospodářský S. píše črty belletri-stické pod pseudonymem Michalovič, Dr. Svoboda, Cyril Sobotka. Dr. N.

Štolla Josef, právník český (* 1860 ve Zbiroze). Odbyv právnická studia v Praze, nastoupil službu soudcovskou r. 1872 jako právní praktikant v Berouně a sloužil jako auskultant v Plzni, Jičíně a Žacléři. R. 1875 jmenován byl adjunktem. V té hodnosti působil u okr. soudů v N. Brodě, na Kr. Vinohradech a u c. k. zemského jakožto trestního soudu v Praze. R. 1888 stal se náměstkem státního zástupce pro Kutnou Horu, r. 1892 pro Prahu. R. 1895 povýšen na radu zem. soudu v Hradci Kr., odkudž r. 1899 přeložen do Prahy. R. 1900 jmenován radou vrch. z. soudu v Praze. Od r. 1901 jest kommissařem při soudcovských zkouškách pro právo trestní. Od r. 1887 jest spolupracovníkem »Právníka«, kde uveřejnil mnoho článkův z oboru trestního práva materiálního i formálního, práva tiskového a civilního řádu. Mimo to uveřejnil v »Gerichtshalle« několik článků, týkajících se trestního řádu. Dr. N. **Štolmíř** viz Žitomíř.

Štolnhava (Stollenhau), osada na Moravě, hejtm. a pš. Šumperk, okr. Viesenberk, fara

Kopřinov; 34 d., 185 obyv. n. (1900), 1tř. šk. Stolové poplatky (lat. jura stolae), zhu-sta prostě štola zvané, jsou platy, jež věřící při výkonech církevnich (křtu, úvodě, oddav-kách, pohřbu) a vydávání listin (listů křestních, prohlasních, oddacích a úmrtních) po-vinni jsou dávati faráři jednak na uznání farní pravomoci jeho, jednak jako příspěvek k jeho výživě. Vznikly z dobrovolných darů, když ve XIII. stol. sněmem Lateránským

(v Čechách tarif štolový vydán byl arcibiskupem Arnoštem hrab. Harrachem r. 1641); obecné zákony církevní stanovi, že farář při vybírání štoly povinen jest jednati tak, aby všeliké zdání svatokupecké zištnosti od něho bylo vzdáleno, že smí požadovati š-vý p-tek jen od osadníků, kteří jsou s to, aby jej zaplatili, a že nesmí odepřiti posvátného výkonu, jestliže osadník zámožnější zdráhá se poplatek zaplatiti, aneb jestliže chudý jej zaplatiti nemůže. Spory o š. p. mezi faráři a osadníky daly podnět k tomu, že v některých zemích moc státní podjala se úpravy a stanovení řečených poplatkův. Štolovým patentem, vydaným pro Čechy za vlády Marie Terezie 30. kv. 1750 předepsána jest taxa poplatků ve zdejších diecesích. V r. 1869 vláda vyzvala biskupské ordinariáty v Čechách, aby podnikly revisi starého patentu císařského a předložily návrh nové sazby što-lové, která by požadavkům doby byla přiměřena. Ordinariáty otázavše se duchovenstva, jež vykonalo na schůzích vikariátních porady o věci, předložily svá dobrá zdání vládě. Od té doby však nebyl učiněn žádný rozhodný krok v úpravě š-vých p-ků. Podle zákona ze 7. kv. 1874 (o vnějších právních poměrech katol církve) povoluje se politická exekuce k vymáhání »stálých poplatků za církevní ohlásky, oddavky a pohřby, jakož i za písemnosti od farního úřadu zdělané«. Vac.

štolovský Eduard, klass. filolog český (* 2. list. 1856 v Solnici). Gymnasium absolvoval v Rychnově n. Kn., pak oddal se studiu práv, ale přešel záhy na filosof. fakultu university pražské, kde věnoval se studiu klass. filologie. Prodlev potom rok v Petro-hradě na Rusi, vrátil se do Čech a supploval r. 1884-85 na gymnasiu v Ml. Boleslavi, r. 1885 stal se supplentem, r. 1890 prof. gymn. v Domažlicích, r. 1905 prof. akadem. gymn. v Praze, kde posud působí. Š. náleží k nejlepším naším překladatelům z básníků řec. a římských; ve příčině básnického vzletu, plynného, elegantního verše a věrnosti převodu mají časoměrné i přízvučné překlady jeho málo sobě rovných. Podal tyto metrické překlady: Ód Horatiových kniha I. a II. v překladě časoměrném (Pr., 1877, Bibliotéka klassiků řec. a řím.); Ukázky časoměrného, přízvučného a časomérně-přízvučného překladu básní Horatiových s příslušnými theoretickými výklady (Progr. gymn. v Domažlicích, 1893); Q. Horatia Flakka List k Pisonům o umění básnickém (t., 1894); Několik básní Horatiových v překladě přízvučném (t., 1902); Životopis Horatiuv a ukázky z překladu básní Horatiových v Hrubého-Vaňorného Výboru z literatury řec. a řím. (4. vyd. Pr., 1903, str. 292-340); Překlad Sojokleova Oidipa krále (Ml. Boleslav, 1885); Ukázka přízvučného překdyž ve XIII. stol. sněmem Lateránským kladu Honérovy Odysseie tpěv VI. (Progr. (1215) vysloveno bylo, že pobožný zvyk poskytovatí dary při některých výkonech duchovních má hájen býti i trestáním těch, kladu idyli Theokritových (t., 1903). K tisku chovních má hájen býti i trestáním těch, kdož zlomyslně chtějí jej rušiti«. O velikosti krita. Pro česká gymnasia upravil vydání těchto autorův latinských: Livia (Praha, hlučná slavnost na památku vysvobození od 1892), Ciceronových řeči proti Catilinovi (t., zhoubného vpádu Tatarů na Moravu. Oby-1893), za Milona, za Archiu, za Ligaria a za Deiotara (t., 1894), o vrchním velitelství Cn. Pompeia (t., 1895) a Ciceronových spisků Catona a Laelia (t., 1894). Belletristické práce S-kého otištěny jsou ve »Světozoru«, »Zlaté Praze« a v »Ruchu« z l. 1884 a sl.

Storch Karel Boleslav, pseud. Čáp Klatovský, spisov. čes. (* 18. list. 1812 v Klatovech — † 21. list. 1868 t.). Po studiich gymn. ve svém rodišti, v Budějovicích a v Praze vstoupil r. 1833 do státní služby k účtárně, kde postupem stal se účetním radou, odkudž r. 1862 přestoupil v téže hodnosti k účtárně zemské. R. 1834 vzbudily pozornost čtenářstva původní aforismy, kteréž podal ve »Květech« pod názvem Třísky. R. 1843 převzal redakci »Vlastimila« a r. 1845 redakci »Včely«, r. 1848 redigoval týdenik »Květy«, v nichž vzbudil pozornost článkem (ze dne 15. čce) Rakouský sněm říšský ve Vidni, v němž stoje na stanovisku federačním prohlašoval, že pro království České lze se nadíti spásy jen od sněmu českého. Týmž duchem napsán článek Zpátečnictví. Vědecké články Š-ovy, jež vyznamenávají se hlubokým důmyslem a jasností, roztroušeny jsou po casopisech zejména v »ČČM.« (Filosofie a naše literatura, 1848; Komenského snahy pansofické, 1851; Zemépis filosoficky pojatý, 1853; Historie a vzdělanost 1856; Noviny a novinářství, 1857; Velké a malé literatury s obzvláštním ohledem na naši, 1861; Komenského panergesie, 1861). R. 1855 účastnil se velmi činně redakce »Obzoru«, přispival do »Slovníka Naučného« články z oboru aesthetiky a slovesnosti a do »Světozora« (Co nám vy pravují zříceniny Pompejské (1867). O sobě vydal: Dárek hodným dívčinkám a Dárek hodným chlapečkům (Praha, 1846); Jak se máme při volení na sněm zachovatí? (t., 1848, výňatek z »Květů« a o sobě); sestavil Konstituční zábavník dříve vydaný pod názvem: Květy a plody (t., 1848); hlavní jeho práce jsou: Dějiny Némecka a Francouzska (t., 1849).

Stos Vit viz Stwosz. Stoutov viz Štutov. **Stovík** viz Rumex. traburk viz Trachenberg.

Strahov viz Strahov 2). Stramberk (Stramberg), půvabné horské město na Moravě na úpatí Bílé Hory a jejím výběžku Skalek a Zámeckého kopce, při žel. tr. Studénka-S. a Nový Jičín, v hejtm. a okr. novojičínském s 450 d., většinou dřevěnými, a 2642 obyv. č., 11 n. (1890), 3052 obyv. (1900). Jiřně od města vypiná se památný vápencový vrch Kotouč (v. t.). Š. má far. kostel sv. Jana, radnici, 5tř. šk. (v 7 odděl.), nemocnici, pš., telegraf, četn. stanici, obč. záložnu, továrny na punčochy a sametové stužky, vápenice a vápencové lomy a 4 výroč. trhy. Klimatické lázně a léčebné místo pro rekonvalescenty, leží v romantické a zdravé horské krajině, Nanebevstoupení Páně koná se tu každoročně hradeb vzniklo t. zv. No vé město, již značně

vatelstvo mluví nářečím lašským, živí se prací v závodech průmyslových ve S-ce nebo v N. Jičině. Bývalý průmysl soukenický a pláte-nický zanikl. Alod. statek se dvorem jest majetkem c. k. teresiánské akademie ve Vídni. Na »Zámeckém kopci« strmí zříceniny starého hradu se zachovalou kulatou věží zv. »štramberská trúba«, kteráž nákladem odboru »Klubu českých turistů« upravena na rozhlednu. Hrad štramberský původně slul Strahlenberk, Štralmberk a byl v 2. pol. XIV. stol. majetkem zeměpanským. Markrabí Jan povýšil předhradí na město a ustanovil, aby nazváno bylo podle hradu a obehnáno zdí. Vedle toho obdařeno město právem olomouckým a jinými ještě výsadami. Markrabí Jošt udělil Š. v léno Vokovi II. z Kravař, jehož potomci tu seděli do r. 1434, načež Š. dědili pánové z Cimburka i s pan-stvím novojickým. Roku 1523 koupili hrad z části i zboží štramberské od Lacka z Hustopeče pánové z Zerotina a od nich opět roku 1558 obec novojická. Nový Jičín účastnil se vzpoury stavů českých proti Ferdinandu II., začež jemu mezi jiným zabráno zboží štramberské a darováno (r. 1624) jako nadace šlechtickému semináři v Oloniouci pod spráyou jesuitů. R. 1773 zrušen řád jesuitský a Š. připadl r. 1781 c. k. teresiánské ryt. aka-demii, která jej dosud drží. Hrad byl r. 1646 z větší částí v ssutinách. R. 1783 sřítila se přední čásť hradu a od těch časů hrad vůčihledě pustl. V l. 1720-25 mnoho rodin, lnoucích tajně k protestantismu, vystěhovalo se ze S ka do Saska. Aby město, válkou 30letou ochuzené, opět se vzmohlo, Ferdinand III. vysadil mu (r. 1642) k dosavadnímu týden. trhu ještě dva a cís. Ferdinand Dobrotivý r. 1845 rovněž dva trhy výroční. Škola bratrská připomíná se r. 1614 a po válce 30leté zřízena škola obecná, ale v XVIII. stol. se vyučovalo jen soukromě.

Strasburk (nem. Strassburg im Elsass, fr. Strasbourg), hl. m. Elsasko-Lotrinska, okr. dolnoelsaského a zemského kraje Š-u, tvořící okruh městský v rozloze 78.29 km² a pevnost prvého řádu; leží 143 m n. m. na 48° 35' s. š. a 7° 45′ v. d. Gr. a na splavné řece Ille, která nad Š-em (2.5 km) přijímá Breuschu, před městem se dělí v patero ramen a pode městem vlévá se do Rýnu 2 km vzdáleného. Na sv. vroubí město průplav Illsko-Rýnský jakožto pokračování průplavu Rýnsko-Marnského, na jv. Umleitungskanal, spojující Rýnsko-Rhônský průplav a ř. Illu s průplavem Illsko-Rýnským. Má 151.041 obyv. (1900), z nichž 77.912 katol., 67.955 evang. a 4605 židů, podle státní přislušnosti 90.210 Elsasanův a Lotrinčanů, 56.839 jiných říšských příslušníkův a 3992 cizozemců. Posádka má přes 15.000 mužů. Vlastní město dělí se řekou na tři části a úzké nepravidelné ulice dodávají mu starobylého rázu. R. 1880 bylo rozšířeno bývá za letní doby četně navštěvováno. Na na sv. a na terrainu získaném posunutím

s kovovou sochou Kléberovou (1840 od Ph. Grasse), Guttenbergovo s pomnikem Gutenbergovým (1840 od Davida d'Angers), Broglicovo s monumentální fontánou od Ad. Hildebranda (1902) a nám. Zámecké; ze sadův a parků: Kaiserplatz, Constades, nám. Nádražní a Universitní a městské veliké sady Orangerie s poprsím skladatele Vikt. Nesslera. Mimo uvedené pomníky zmínky zaslu-hují pomník prefekta Lézay-Marnesiase (1856 od Grasse), Goetheuv (1903 od Wägenera), gen. Desaixe, poprsi krále Ludvíka I. Bav. a j. Kostelů Š. má 7 evang.-luth., 1 reform., 1 synagogu a 7 kostelů katol., z nichž nejdůležitější jest dóm zvaný Münster (Monasterium beatae Mariae Virginis), mistrovské dílo středověkého stavitelství z dob od časného slohu románského až po pozdní sloh gotický, neboť byl budován od poč. XI. stol. až do r. 1439, kdy dokončena věž. Ještě r. 1772—78, ba až r. 1878 podstatně byl doplňován, mimo to zdobí jej četné práce sochařské. Vnitřek jest 110 m dl., 41 m šir., v prostřední lodi 30 m vys. a zabírá plochu 4087 m². Uvnitř krásná malovaná okna ze XII. až XV. stol., kazatelna z r. 1485 a astronomický orloj od Schwilgnéa z pol. XIV. stol., r. 1842 obnovený. Z ostatních chrámů jsou: imposantní chrám Srdce Ježíšova (1889—93) a evang. Nový kostel (1870), Tomášský (ze XIII. a XIV. stol.) s pomníkem maršálka Morice Saského (od Pigalle), Wilhelmský a j. Z budov světských buďtež uvedeny: Hôtel du Commerce, krásná budova renaissanční z r. 1582—85 od Švýcarův Pav. Maurera a Jörga Schmidta, dříve radnice; die Grosse Metzig, nyní tržnice a v 1. posch. museum Hohenloheovo pro uměl. průmysl, z r. 1587; býv. biskup. palác, v l. 1872-95 universita, nyní měst museum, z r. 1731—41 od Massola; mistodržitelský palác, dříve praefektura, z r. 1730-36; městský dům, do revol. franc. hessko-darmštadtský dvůr, z r. 1736 od Massola; divadlo (z r. 1870); městský obch. dům (1901) a j.; v Novém městě: universita cís. Viléma z r. 1384, zejména budova kollejní podle plánů Otto Wartha v ital. renaissanci, bohatě zdobená skulpturami, za ní ústavy universitní, zvláště hvězdárna s největším refraktorem v Německu (objektiv 487 mm); jiné veliké a výstavné ústavy universitní jsou mi-neralogický, zoologický, geologický, farma-ceutický, chemický, fysikální, pak četné ústavy fakulty lékařské. Proti universitě je císařský palác z l. 1883—88, zbudovaný z peněz říš-ských nákl. 26 mill. marek podle plánů Herm. Eggerta ve slohu florencké renais-sance. V sz. části města leží veliké hlavní nádraží, dobudované r. 1899 nákl. 23 mill. marek. Uvésti sluší ještě budovu zem. výboru a universitní a zemskou knihovnu, pak novou budovu poštovní, novou dívčí školu a četné stavby vojenské. Stavby pevnostní byly podstatně změněny a rozšířeny po r. 1871 Dürckheimova (pro slepce). Nemocnice mětak, že Š. náleží k největším pevnostem Něm. stanská má 8 klinických a 5 neklinických

zastavené; s touto části pokrývá město plo- říše. Má rozsáhlé opatření inundační, 12 bran chu 614 ha. Z náměstí vyniká: Kléberovo a je obklopen 14 tvrzemi ve vzdálenostech 4-8 km od středu města, a to 11 po levém

břehu Rýna a 3 po pravém.

Město spravuje purkmistr a 6 přiručích (Beigeordnete), obecní rada má 36 členův. Okres městský dělí se ve 4 kantony a 8 polic. revírův. Hasičstvo štrasburské bývalo namnoze vzorem jiným městům a jest dílem stálé, dílem dobrovolné. Vodovod zřízen r. 1879, plynárna r. 1840, elektrárna je sou-kromá. Tržnice jsou dvě veliké vedle jiných menších. Roku 1900-1901 přijalo město 11,848.149 mk., vydalo 11,435.627 mk., z čehož připadá na účely školské a kulturní 1,236.661 mk. U niversitu s počátku o filos. fakultě zřídil v XVI. stol. magistrát a r. 1621 povýšena za privileje Ferdinanda II na universitu říšskou o 4 fakultách; i za panství francouzského v XVII. a XVIII. stol. zůstala německou. Po revoluci franc. byla zrušena, ale r. 1802 zřízena od Napoleona I. znova jako akademie. R. 1872 znovu založena jako universita cís. Viléma a přidána k ní fakulta mathematicko přírodovědecká, r. 1903 fakulta katol.-tkeologická. R. 1904-05 měla 143 professorův a docentův a 1333 studentů, z nich 71 dam. Knihovna má 845,000 sv. Vedle bohatých universitních ústavů existuje církevní nadání sv. Tomáše (St. Thomas-Stift) pro účely církve augšpurské; jeho správě pod-léhá Collegium Wilhelmitanum z r. 1543 jakožto internát protest, theologů. Katol, theologové maji biskupský seminář. Z ustavů vzdělavacích ještě uvádíme: evang. a bisk. katol. gymnasium, lyceum, tři školy reálně, ústavy pro vzdělání učitelův a učitelek, vyšší dívčí školu, 14 dívčích škol soukromých, školu technickou, hospodářskou, státní podkovářskou, uměl.-průmyslovou, průmyslovou, všeobecnou pokračovací, obchodní, soukr. ústav polytechnický, 2 soukromé ústavy pro hluchoněmé, městskou hud. konservatoř a j. Město má zoologické sbírky, uměl museum, mimo to je tu geologický zemský ústav, cis. ústřední stanice pro studium zemětřesení, meteor. zemský ústav elsasko-lotrinský a j. Vedle městského divadla je tu divadlo operettní. Z nadání Apfielova dostává městské divadlo, konservatoř a orchestr po 20.000 mk. Z učených společnosti buďtež jmenovány: Gesellschaft für Erhaltung der geschichtlichen Denkmäler des Elsass a spolek lékařsko přirodovědecký. Z 8 polit. deníků jest jeden franc.-něm.; vedle toho vychází za 5 polit. týdeníkův a 48 nepolit. žurnálů. Ze sbirek uvádíme ještě městskou knihovnu (po požáru vzniklém obléháním nově r. 1872 založenou), okr. archiv (1896), městský archiv s cennými listinami, přirodopisné museum (universitní a městské), sbírky umělecko-průmyslové, archaeol. sbírky universitní, sbírka elsaských starožitností a j. Pro chudinství je vydatným pramenem nadace St. Marxská (ročních 220.000 mk.) a nadace StraussŠtrauch. 811

všeob. sirotčinec (180 dětí), okresní sirotčinec a nalezinec (350 dětí) a jiné menši nemocnice. chorobince, vychovatelny a polep-

šovny i opatrovny.

Průmysl týká se hlavně výroby tabáku a doutníků (cís. továrna na tabák s 1400 dělníky), jirchářství, koželužství, knihtiskařství, železářství, zvonařství, stavby varhan; pivovary vyrábějí ročně asi 550.000 hl; mimo to jsou tu vinopalny, továrny na obuv, šatstvo, prádlo, stearin, stroje, věžní hodiny, chirurg. přístroje, parketty, čalouny, dřevěné dýmky, kulečniky, zboži gummové, konservy, čokoládu, bonbony, zvláště pak na paštiky z husích jater (roční vývoz za 16 mill. marek). Š. je také sidlem mnoha velikých průmyslových sdružení. – Obchod týkající se najmě zboží železného a plodin podporuje předem hlavní úřad Říšské banky, obch. komora, bursa, 20 bank a městská spořitelna; veliké

jsou zejména trhy plodinové. S. leží na tratích elsasko-lotrin, drah Weissenburg-Basilej, Appenweier-S. (21 km), Saales (61 km), Lauterburg-S. (56 km), Něm. Avricourt (92 km) a S.-Mommenheim-Saaralben (92 km); drahami lokálními a po-uličními Š. je spojen s Truchtersheimem (15 km), Markolsheimem (54 km), Kehl-Bühlem (39 km), Grafenstadenem (9 km), Hönheimem (5 km), Neuhofem (5 km) a Aichenheimem (10 km). Město samo má rozvětvenou sít tramwayí elektrických. Vedle dvou pošt. a jednoho telegrafního a telefonního úřadu I. třídy jsou četné úřady toho druhu vedlejší.

Doprava po vodě jest velmi čilá a zřízení přistavní i stavby nábřežní ve městě jsou jí se značným prospěchem. Zejména plavba porýnská a spojení s Antverpy, Rotterdamem, Ruhrort-Duisburgem, Kolinem n. R., Mannheimem a Ludwigshafenem je silné a stále roste. R. 1901 připlulo 1096 lodí průplavních o 183.819 t a 896 porýnských lodí o 548.867 t, odplulo 897 lodí průplavních o 177.612 a 129

rýnských lodí o 21.220 t nákladu.

S. je sídlem cís. místodržitele a nejvyšších zemských úřadů pro Elsasy-Lotrinsko, okr. uřadů pro okres dolnoelsaský, kraj uřadů pro venkovský okres i městský okres Š., policejního ředitelství, zemského soudu s komorou pro zál. obchodní a 15 amtsgerichty (Benfeld, Bischweiler, Brumath, Erstein, Hagenau, Hochfelden, Illkirch, Lauterburg, Niederbronn, Schülltigheim, Sulz a Wald, S., Truchtersheim, Weissenburg, Wörth), zemské pojišťovny pro Elsas-Lotrinsko, hl. pošt. ředitelství pro okresy Horní a Dolní Elsasy, ředitelství cla a nepřímých daní, ředitelství daní přímých, řed. daní dopravních, hl. berního úřadu a průmyslového soudu. Mimo to sídlí v S-rce katol. biskup, vrchní konsistoř

oddělení s 1840 postelemi; vedle toho je tu mimo hradby ležící: Rupprechtsau, Neudorf, Neuhof, Königshofen, Kronenburg a Grünen-

berg náležejí k městu.

Dějiny. Území Š-u bylo původně osazeno Kelty a později Římané za Augusta založili tu vojenskou stanici Argentoratum pro 8. legii. R. 357 po Kr. dobyl Julian nedaleko S-u vítězství nad Alamany, kteří později (ok. r. 400) město zpustošili, ale záhy zase zbudovali, nazvavše je Stratisburgum nebo Strataburgum (tolik co brad u silnice). Dne 14. ún. 842 ujednali tu Ludvík Německý a Karel Holý vzájemný spolek. Po založení biskupství město počalo velmi vzkvétati, Filip Švábský udělil mu říšskou svobodu a nezávislost města byla zajištěna r. 1262 vítězstvím ob-čanův nad biskupem Waltrem von Geroldseck (u Oberhausbergen nedaleko S-u), který si chtěl Š. porobiti. Ve správě městské nabývaly vrchu cechy. R. 1381 Š. připojil se ke spolku měst a bojoval se Švýcary u Gransonu a Nancy proti Karlu Smělému. Hnutí humanistické bylo v Š-u velmi čilé a zde byl postaven první knihtiskařský lis. K vynikajícím mužům těch časů náleželi Gottfried von Strassburg, Mistr Eckard, Tauler, Geiler von Kaisersberg, Seb. Brant, Tom. Murner, Wim-pfeling a j. Reformaci šířili v Š-u zejména Martin Bucer, který r. 1523 našel zde útulek, jakož i Jakub Sturm von Sturmeck. S. přistoupil také k Šmalkaldskému spolku. Ve válce 30leté Š. zůstal neutrálním a celkem ušetřen. Dne 30. září 1681 dal Ludvík XIV. S. 30,000 vojáky obsaditi a v míru Ryswyckém S. připadl Francii. Město těšilo se jisté svobodě a samostatnosti, kterou při vypuknutí franc. revoluce darmo snažilo se zachovati. Z »král. svobodného města« stalo se hlavní místo departementu dolnorýnského a živel francouzský nabýval rychle vrchu. Ludvík Napoleon učinil zde 20. říj. 1836 marný pokus dáti se od posádky prohlásiti za císaře. R. 1870 německý gen. v. Werder ob-léhal město, jež, byvší bombardováním již valně poškozeno, 22. září t. r. se vzdalo se 17.000 muži a 451 důstojníky. Kořist válečná činila 1200 děl, 12.000 ručnic, 1800 koní, asi 6000 centů střel prachu a 2 mill fr. státních peněz. Po válce, když Š. připadl Německu, bylo město státní subvencí (40 mill. mk.) opět opraveno a stalo se středem správy nových říšských zemí. Chování protiněmeckého purkmistra a městské rady r. 1876 bylo při-činou, že rada byla rozpuštěna a nahrazena císařskými kommissary. Teprve r. 1886 volena městská rada z přívrženců vlády německé a germanisace města teď statně pokračuje. Srv. Kindler von Knobloch, Das goldene Buch von S. (Vid., 1885—86, 2 sv.); Seyboth, Der alte Strassburg vom 13. Jahrh. bis 1870 (\$., 1890); t., Strasbourg historique a ředitelství církve aušp. vyznání, konsistoř det pittoresque (t., 1894); Euting, Beschreicírkve reformované, isr. konsistoř pro dolní bung d. Stadt S. (12. vyd. Š., 1901); Apell, Elsasko. Velmi silná je v Š-rce vojenská posádka.

Okolí Š-u je sice ploché, ale kraj pro svoji úrodnost podobá se veliké zahradě. Místa v Jičíněvsi — † 20. led. 1877 v Jičíně). Po

dával »Rachejtle«, r. 1855 byl spolu vydava-telem satir. časopisu »Diblik«. Vydal o sobě povídku: Pustý dům (Praha, 1856) a přeložil z Alex. Szedlera povídku »Semeňko« (Praha, 1859) a z Jana Dobrzańského povidky »Doma

a za mofem« (t., 1864).

Straybl František, malíř čes. (* 1853 ve Vraném). Byl žákem akademie pražské a yvolil si malbu koni za hlavni svůj obor. Š. dobře kresli koně, ale není maliřem přírody v celkovém jejím zjevu. Vyvinul se jednostraně jako malíř podobisen koňských a takových zaslal na jarní výstavy pražské celou řadu. Tu i tam nakreslil pro »Světozor« nebo »Zlatou Prahu« výjev ze života vojenského, nebo z koňského trhu. Na jubilejní výstavě r. 1891 zastoupen byl obrazem Pan rytmistr zaspal, do alba »Za praporem Sokolskym« nakreslil hlavu jezdeckého koně. S. býval vítaným hostem na zámcích šlechty. maloval a kreslival ve stájich její čtvernohé miláčky, ušlechtilé a drahé koně. V posledních letech neobesílá výstavy a straní se uměleckého ruchu, chovaje nyní jako statkář sám zamilované modely své. Š. cestoval po Uhrách, po Turecku a jiných cizích krajích, po dlouhá léta representoval v českém maliřství samojediný malířství koní. Vystřídán byl Jar. Věšinem, který ovšem je vyškole-nějším umělcem moderního rázu. F. H-s.

Strbao Veliki a Mali, severní výběžek pohoří Midžorského v sev.-vých. Srbsku, vypiná se nad průlomem (Klisurou) Dunaje v Kazanu do výše 768 m. Š. Mali spouští se příkrou stěnou zv. *Pěna* k veletoku, v níž jsou zachovány zbytky silnice Trajanovy ve

skálu vytesané.

Strbioe (Sturbitz), ves v Cechách, hejtm. Duchcov, okr. Bilina, fara a pš. Světec u Biliny; 34 d., 39 obyv. č., 233 n. (1900), hněd.

Štrbské jezero (Csorbató) na jižním svahu Vysokých Tater, zahrazené morénou, ve výši 1351 m o ploše 20.4 ha s největší hloubkou 20.7 m. Náleží původně k úvodí Černého moře, Bílého Váhu, umělý odtok zjednán též

k Popradu úmoří baltického.

Strébl Alois, hud. skladatel čes. (* 1837 v Uněticích). Po studiích na reálce a učit. ústavě absolvoval školu varhanickou, stal se varhanikem u sv. Tomáše na Menším m. pražském, r. 1861 učitelem hudby a zpěvu na reálce, r. 1870 při ústavě učitelském v Hoře Kutné a zároveň varhaníkem při chrámě sv. Jakuba, kde podnes působí. Složil na 100 písní pro školní mládež, mnoho skladeb sborových, sólových, tanečních, sborů příležitostných, několik mší a relikvií.

Strekelj Karel, professor slavistiky na université ve Stýrském Hradci (* 1859 v Gorjansku na Krasu). Studoval na gymnasiu v Gorici, po odbytých filosofických studiích stal se docentem slovanských jazyků na universitě ve Št. Hradci a od r. 1895 tamže (* 1731 v Cvikově na panství pirkšteinském

studiích věnoval se žurnalistice. R. 1854 vy- i roveň byl činný ve slovinské re lakci říšského zákoníku do r. 1890 a pak do r. 1898 jeho chefredaktorem. Do »Ljubljanského Zvonu« přispíval mnohými články zejména o ruských a polských spisovatelích, o literaturách: české, lužické a srbské, článkem Jezikoslovne mrvice a j. Za obšírnou rozpravu o krašském ná-řečí, kterou r. 1887 vydala vídeňská akademie věd, dostal od ni titul doktora. Jeho Principia divisionis kárá sice Baudouin de Courtenay pro nesprávnost některého vyslovování jeho označení písmenem j, pronáší se však pochvalně o bohaté látce z krašského nářečí sebrané. Velmi zajímavý jest jeho spis Zur Alexiussage, nejvzácnější však jest jeho dílo Slovenske narodne pesmi (1895) veimi bohatého a rozmanitého obsahu, pravý to poklad

slovinské literatury

Stremplevee, Stemplovec (Stremplowitz), ves ve Slezsku, hejtm. a okr. Opava, fara Neplachovice, ps. Skrochovice; 28 d., 178 obyv. č. (1900), 1tř. šk., mlýn a na blizké hofe zv. Horka veř. kaple sv. Jana Nep. Alod. statek se zámkem (při něm kaple) a dvorem drží Antonín hr. Widmann-Sedinický.

Stritter Ivan Michailovič (něm. Stritter Johann Gotthilf), historik německo-ruský (* 1740 v Idsteině v Nassavsku – † 1801 v Moskvě). Náleží do řady německých historiků XVIII. stol., kteří se zabývali dějinami Slovanů, jako byli Schlözer, Bayer, Miller, Engel, Thunmann, Gebhardi a j. Přibyv na Rus, sloužil v petrohradském a pak moskevském archivu kollegia vnějších záležitosti. Byl též cís. adjunktem a od r. 1787 čestným členem ruské akademie nauk. Vydal Memoriae populorum olim ad Danubium, Pontem Euxinum et inde magis ad septentriones incolentium (Petr., 1771-80, 4 sv.), dilo, v němž sebrány (lat.) z byzantských pramenů zprávy o dějinách staré Rusi a Slovanů vůbec. Vyšel i výtah německý a ruský (»Izvěstija vizantijskich istorikov, objasňajuščija russkuju istoriju drevnich vremen i pereselenija narodov«, t., 1770-76, od Světova). Ač dílo toto dávno již zastaralo, nepozbylo přece ani podnes ceny. Mimo to Š. napsal: Geschichte des russischen Reichs (t., 1800, 2 sv., ruský překlad t., 1800-02, spis jde jen do r. 1462); Nach-richten von Taurien (Hermanns Beiträge zur Physik, dil I.) a různé práce drobnější.

štrobach: 1) Š. Jan, virtuos na loutnu a skladatel český (* v pol. XVII. stol. v Čechách — †?). Byl po nějaký čas ve službách cisaře Leopolda I. a uveřejnil v Praze r. 1698 svoje koncerty pro klavír, loutau, mandolinu, violu d'amour a bassviolu. Jeden z jeho kon-certů provedl v břez. 1833 Fétis v Paříži v historickém koncertě. Proslulý kytarista Sor studoval zvlášť jen za účelem spoluúčinkování hru na loutnu, Carcassi hrál při tom na mandolinu, Urban na violu d'amour, Franckomme bassviolu a Fétis klavir.

2) Š. Josef, houslista a dirigent český professorem slavistiky se zvláštním zřetelem † 1794 v Praze). Mládí svoje ztrávil v Lehnici ke slovinskému jazyku a jeho literatuře. Zá- a studoval na univ. ve Vratislavi, pak v Praze

filosofii a theologii. Opustiv však vysoka studia oddal se cele hudbě a zejména hře na housie. Po 13 let byl prvním housistou u křižovníků, r. 1765 stal se ředitelem kůru u pavlanů, r. 1767 u sv. Havla, r. 1769 u sv. Vác-lava na Malé straně. Také u sv. Mikuláše řídil hudbu (po vypuzení jesuitů) a byl ředitelem hudby pražské opery. Jeho četné skladby, koncerty a sonáty, zůstály v rukopise. Š. byl výborným učitelem hry houslové a zpěvu a měl valný počet žáků. Byl také intimním přítelem Mozartovým. Pochován byl na hřbitově košířském. — Jeho sestra Jiřina Anna Rosina S-ová (* 1758 v Pirkšteině – † 1813 v Bukovanech) byla výborná zpěvačka a vynikala svým zpěvem v četných kostelich pražských. Byla jeptiškou v klášteře sv. Jiří, ale po jeho zrušení žila u svého bratra.

3) S. František, ředitel kůru a zpěvák, syn před. (* 1760 v Praze — †?). Vzdělal se v hudbě a najmě ve zpěvu u svého otce a byl pak zpěvákem v loretánské kapli na Hradčánech, později i ředitelem kůru tamže. Vystupoval v ital. a německé opeře lobkovických divadel v Praze, v Jezeře a Roudnici. R. 1810 byl jmenován ředitelem pražské konservatoře a byl také assistentem pražského opatrovacího ústavu pro vdovy a sirotky hud. umělců. Velkou sbírku hudebnin, již

zdědil po otci, znamenitě rozhojnil.

4) S. Ant, a Zdeněk viz Strobach. **Stros** Jan, lékař český († 27. čce 1900). Vystudovav lékařství v Praze, byl zde po-výšen na doktora r. 1857 a působil pak jako praktický lékař a primář okresní nemocnice v Nechanicich. Jiż jako student účastnil se ruchu národního a v životě veřejném působil horlivě i v dobách pozdějších. Jmenovitě byl v l. 1865-68 za Kutnou Horu poslancem na sněmě zemském. Od založení »Casopisu čes. lékařů« byl pilným jeho přispěvatelem a mimo drobnější statí napsal do něho zvláště: Několik vybraných chirur-gických případů (1862); Tři případy uzavření přirozených otvorů (1864); Zkušenosti v praxi lékařské (1865); Několik případů z praxe ran-hojičské (1867); Vybírání zubu z kořene, ztrnutí, smrt (1869); Z porodnické praxe lékařské (1876); Těžké uškození na téle (1880); Samo-činné vybavení lůžka vcestného (1880); Případ bożce (1883).

Strubina (Straubing), město v Bavorsku na prav. bř. Dunaje (přes nějž tu dva mosty) a při žel. tr. Řezno-Pasov, má 17.541 obyv. (1900), obv. soud, zámek, několik kostelů, mezi nimi vyniká kostel sv. Jakuba, vystavěný v l. 1492—1512 ve slohu got., 2 kláštery, gymnasium, reálku, biskup. chlapec. seminář, 3 špitály, sírotčinec, měst. spořitelnu, kože-lužnu, pivovar, čilý obchod s obilím, koňmi,

dobytkem a navštěvované výroč. trhy. Stubňa (něm. Stuben, Bad-Stuben, maď. Stubnyafürdő, čes. Teplice), lázeň. místo v Uhrách na úpati Tater (518 m n. m.), při žel. dr. Vrutky-Žilina, župa Turec, okr. Mošovce, 157 obyv. slov., maď. a pěm. (1900). Voda prýští se ze 3 zřídel a má 46.5°C.

Štübnaf Jan, hornoluž. spisovatel z lidu († ok. 1839 v Błócanech u Bukec v saské H. Luž.). Prostý chalupník, ale při tom písmák, který mnoho četl a zejména se zálibou se obíral filosofií. V l. 1807—12 pracoval o větším spise nábožensko-filosofickém, který měl miti název Prjódkstajenja k žiwjenju a jejž vskutku také dal v Budyšině tisknouti; ale přes to, že na tisk věnoval celé své hotové jmění, zůstala kniha nedotištěna a nevyšla. Zachovalo se jen několik výtisků tohoto kusého, původem svým i zvláštním obsahem zajímavého spisu. Ř. 1817 vydal malý spisek Filosofiske abo mudrosclubowace wopomnjenja wot cyłeho widomneho a njewidomneho, duchowneho a swetneho byća, který byl označen jako 1. čásť spisu většího; ale další části nevyšly. Jak obsah, tak i jazyk libuje si v podivnostech.

štuo viz Tažnice. Študlov, ves na Moravě, hejtm. Uh. Brod, okr., fara a pš. Val. Klobouky; 101 d., 583 obyv. č. (1900), 2tř. šk. a popl. dvůr Radošin.

Stuk, z it. stucco, viz Malta, str. 730 b a Şajmo, str. 522 b.

Stukatura viz Stukkatura.
Stukavec, bot., rdesno ptačí, Polygo-num aviculare L. viz Polygonum.

Stukenberg Aleksandr Antonović, geolog rus. (* 1844). Studoval na fysikomathemat. fakultě v Petrohradě a jest od r. 1875 professorem geologie a palaeontologie na universitě kazaňské. Zabývá se hlavně geologii Uralu a Povolži a palaeontologii vých Ruska. Z jeho prací, jichž se počítá přes 60, buďtež úvedeny: Geologičeskij očerk Kryma (1873); Geologičeskoje putešestvije v Timanskuju tundru i Pečorskij kraj (1875); Devonskij bassejn Jevr. Rossiji (1879); Verchnij jarus pestrych mergelej (1882; Materialien zur Kenntnis der Fauna d. devon, Ablager. Sibiriens (1886); Korally i mšanki sredněrusskago kamennougoljnago izvestňaka (1888); Obščaja geolog. karta Rossiji (1898) a j.

Stulo Václav Svatopluk, kněz a spis. čes. (* 20. pros. 1814 na Kladně — † 9. srp. 1887 na Vyšehradě). K národnímu vědomí probuzen již na škole kladenské čes. knihou, zvl. Pelclovou Kronikou. Germanisačni tendencí pražské normálky týnské a hlavně studiemi na akad. gymnasiu vědomí to rostlo tím více, že posilováno bylo na jedné straně vlasteneckými professory, Fr. Svobodou a zvl. Jos. Jungmannem, na straně druhé důvěrnými styky s kroužkem uvědomělých druhů (V. Svoboda, Jos. Pichl, K. Havlík, Jos. Podlipský, K. Sabina, Ant. Strobach, Fr. Břet. Trojan, Kar. Hynek Mácha), kteří scházeli se v bytě Š-ově k důvěrnému horování vlasteneckému a slovanskému i k rozhovorům literárním a záhy shromáždili si i malou čes. knihovnu, jež uložena u Máchy. Vedle spisů českých, jmenovitě Jungmannovy »Slovesnosti«, básní Čelakovského a Kollárových, jehož »Slávy Dceru« Š. dostal od Jungmanna, pěstovány horlivě i slovanské jazyky a literatury, zvláště 814 Štulc.

polská. Vedle skvělosti tehdejší poesie pol- v Cechách a na Moravě, památná historicky ské působilo k tomu zejména nešťastné povstání polské v l. 1830-31 i smutný osud pol. vyhnanců, mocně dojímající mladší generace evropské a zvl. českou, jež na rozdíl od starší stala se rozhodně polonofilskou. Proudu tomu podlehl i S., jenž odtud na celý život přilnul k Polsce a její poesii, zvl. když na filosofii důvěrně se spřátelil s pol. knižetem Jiřím Lubomirským. Jmenovitě Mickiewicz stal se S-ovi tak milým, že ponenáhlu všecka čelnější díla jeho přeložil do češtiny. Vlastenectví a slovanství pudívalo horujícího studenta, jenž mezi prvními přistoupil k Matici české«, o prázdninách na cesty po Čechách, Moravě, Slovensku, na nichž seznámil se s Kampelíkem, Kollárem a j. vlastenci spisovateli (později také do Polska 1859); ono záhy spolu s příkladem přátel, k nimž na filosofii přibyl ještě Amer-ling, Štorch, Šohaj, Vrťátko, Tupý, Filípek a j., učinilo jej také čes. spisovatelem. Časopisy »Jindy a Nyni« a »Květy České« přinesly již v l. 1833 a 1834 první pokusy Václava Svatopl. Kladenského: drobné verše lyrické a přeložené ukázky z Niemcewicze, Mickiewicze a Bulgarina, zprávu o literature jihoslovanské, jmen. o And. Kačićovi. Studie franc. literatury (Volneyových »Ruines«) a tuším i celý duch doby povážlivě otřásly nábož vírou S-ovou; čtení spisů Bolzanových vrátilo mu opět víru a získalo Š-e povolání kněžskému, k němuž, tuším, radil i Vinařický, jehož přímluvou dostalo se Š-covi již za studií opatření v semináři. Vstoupiv do semináře pražského (1835), Š. nevzdal se starších ideálů vlasteneckoslovan, a literárních, jak svědčilo »vlastenecké kolo«, jím založené k pěstování literatury a národnosti mezi theology, elegické, vřele národní básně Na Tatrách a pod Tatrami (psané v l. 1834 a 1836), lyrické drobnosti i překlady z Herdera, Mickiewicze v »Květech« a zvl. historicky i formálně významný překlad Mickie-wiczova »Konrada Wallenroda« (Praha, 1837, opět ve Vymazalově Slovan, poesii). Vysvěcen byv na kněze (1839) jako kaplan ve Kvílicích u Slaného S. pečoval horlivě nejen o náboženské, ale i kulturní a národní povznesení osady, budil lásku k čes. knize, zavedl cvičení gymnastická a přádelnu pro dorůstající mládež. Horlivost ta přerušena krční chorobou, jež přiměla Š-e, aby opustil Kvílice a odebral se do Prahy (1843), kde poněkud se vyléčiv přijal místo duchov. správce v ústavě pro dospělé slepce, potom (1846) v blázinci Kateřinském. Ze Š. i tehdy zůstával věren ideálům mládí, ukazují jeho důvěrné styky s vlasteneckými rodinami Staňkovou, Fričovou, s Vocelem, Zapem a j., překladý z pol-ské poesie (Brodzińského » Wieslaw«) a z němčiny (Padesáte bajek a několik vážnějších bás-niček pro naše milé maličké ve »Všenaučné bibliotéce pro mládež« 1844) a zvl. Pomněnky

atd. (něm. přeloženy Jos. Wenzigem, Erinnerungen auf den Wegen des Lebens, 1846, odkud ukázky přešly i do Scherrova Bildersaal der Weltliteratur, 1848). Již v této sbírce katol. kněz vedle vlastence vstupuje okázale do popředí. V jiných pracích S-ových změna ta jeví se ještě význačněji: v řadě životů svatých a světic (sv. Cecilie, Alžbety, Anny, Barbory, Maří Magdalény, Ferdinanda, Františka Seraf., Josefa, Vincence de Paula, vyd. v l. 1843-44) a zvláště v katolickém týdeníku Blahověst, založeném r. 1847 a redigovaném S-em až do r. 1862. Stejně horlivě a v témž duchu česko-katolickém Š. účastnil se politického ruchu r. 1848 jednak jako člen Národního výboru a Slovanského sjezdu, v němž zvolen za prostředníka mezi sekci českou a polskou a jejž zasvětil improvisovanou modlitbou k slovan. a poštolům v chrámě týnském, dále jako člen výboru »Slovanské Lipy«, a jednak vydáváním polit. časopisu Občana, jenž však záhy zastaven, i populárnim spiskem *Několik slov k poctivým lidem* (1849), s význačnou tendencí protižidovskou. R. 1848 změnilo se i společenské postavení S-ovo povoláním za katechetu na akademické gymnasium, kde vyučuje vedle náboženství, pro něž sestavil učebníci, i češtině a dějepisu, udržel se přes své vlastenecké smýšlení přímluvou arcib. kard. Schwarzenbezka i za doby reakce politické a národnostní až do r. 1860. Veřejná činnost S-ova v době té soustřeďovala se hlavně v »Katolické jednotě«, kde usiloval zejména o rozšíření kultu cyrillo-methodějského, jenž tolikrát v česko-moravském kleru hrál zjevně i tajně významnou úlohu proti mocnějším tradicím husit-ským, proti nimž míři i Š-ův článek Pohled na literaturu čes. věku Karla IV. (Programm d. Altstädter Staatsgymnasium zu Prag, 1856). Ze snah těch vyšla výroční pouť na Levý Hradec, Život sv. Prokopa, opata sazavského, patrona národa českého (1849), Písně ke cti sv. Cyrilla a Methodia, apoštolův a dobrodincův slovan. národa (1854); obširné fivoto-pisy sv. Cyrilla a Metoděje (v »Dědictví Cyrillometodějském« 1856) a zvl. první podnět k myšlence chrámu slovan. apostolů v Karlině, o jejíž uskutečnění (do r. 1863) Š. vedle arcib. kard. Schwarzenberka, J. V. Jirsíka a hrab. Ot. Černína získal si vynikajíci zásluhy. Nábožensko-katolické tendence charakterisují i literární činnost S-ovu této doby: katol. kalendář Poutník z Prahy (1850-64), Písně májové ku poctě Panny Marie (1854), dvě modlitební knihy, Hvěrda betlémská (1857) a Milosrdný Samaritán (1860), a zvláště politický týdeník (později deník) Pozor, k jehož vydávání S., zvolený zatím za sídelního kanovníka na Vyšehradě (1860), byl povzbuzen obrozeným tehdy ruchem politickým. Opposice proti absolutismu Schmerlingovu, z listu pronikající, vynesla S-ovi vedle ztráty 1000 zl. na cestách života (Praha, 1845), sbírka pů- z kauce a nuceného vystoupeni z redakce vodních vlasten. básní, opěvujících podle dvouměsíční žalář u sv. Jiří na hradě Pražvzoru Celakovského »Růže stolisté« místa ském, jenž Š-e přivedl opět k poesii (Ohlasy

působil patrue i na S-ovu činnost literární. V »Umělecké besedě« přednášel o Jungmannovi (životopis jeho otištěn ve »Světozoru« 1867), Procházkovi, Markovi, o Mickiewiczových »Dziadech« a polské literatuře vůbec (Literatura polská v Krit. příl. »Nár. Lis.« 1863; Obecný ráz literatury polské, t., 1864). R.1860 začal vydávati Besedy katolické, v nichž otištěny Š-ovy Cesty milosti boží, dva svazky drobnějších spisků zábavných a vzdělavatelných v duchu katolickém. Téže doby byl z nejhorlivějších spolupracovníků »Časopisu katol. duchovenstva« (polemická rozprava Renan a pravda čili Úvahy o knize Renanově Život Ježíšův, jež později [1865] vyšla samostatně), sepsal brošurky Česká národnost a evangel. církev (1861); Husovým oslavovatelům (v Hlasech katol. spolku tisk. 1871); Děje a osudy mistra Jana Husi z Husince (t., 1872), yrhajici význačné světlo na katol. stanovisko S-ovo i jeho snahy cyrillomethodějské, a j. Po smrti Pečírkově vydával »Pečírkův Národní kalendáře, od r. 1869 vedl sbírku »Kazatelé slovanšti« atd. Literárně významnější byl překlad Mickiewiczovy »Grażyny«, pak sbirka veršov. parafrasí 60 biblických parabol Perly nebeské (1865), sbírka původních didak-tických básní Dumy české tendence vlastenecko-politické (1867) a posléze Harfa sion-ská. Hlasy a ohlasy hebrejské (1868), opět vlastenecké výlevy veršované, při nichž Š-ovi na mysli tanuly nedostižné »Hebrejské melodie Byronovy (ukázky v »Květech « 1865 až 1866). Z posledních liter. prací S-ových jest skladba Z paláce a z kláštera (1875), veršované obrázky ze života blahoslav. Ánežky Přemyslovny a nádherné vydání bible Doréovy, počaté S-em a Lenzem r. 1885. R. 1870 Š., jenž dal tehdy podnět při rozmluvě s praž. starostou Pštrosem k vyšší divčí škole pražské, zvolen za probošta kapitoly vyšehradské. Proboštství s gotickou kaplí, domy kanovnické a jmenovitě přestavba kostela sv. Petra a Pavla se skvostným oltářem, na niž S. věnoval na 40.000 zl., myšlenka Slavinu na hřbitově vyšehradském, uskutečněná ovšem až po smrti Š-ově, jsou předními pomníky Š-e probošta. Četná vyznamenání (1880 jmenován konsistorním radou krakovským a litoměřickým atd., 1881 domácím praelátem papež-ským) svédčí, jaké vážnosti požival v fa-dách duchovenstva i v jistých kruzích čes-kých. Vážnost tu zvýšily ještě štědré odkazy poslední vůle S-ovy, jmenovitě »Svatoboru« (3000 zl. vedle 4000 zl. věnovaných již r. 1884). Naproti tomu mezi pokrokovými duchy nejen S-ova poesie, ale zvláště jeho často násilné spřahování katolicismu s vlastenectvím a politikou narážely od počátku na odpor (Havličkův, J. V. Fričův, Nerudův). Sebrané básn. spisy Š-ovy vyšly v Národní bibliotéce (1874 a 1878, 2 sv.). Nelze jejich význam charakterisovati lépe, než učinil sám Š. napsav: »Nikdy jsem toho sám sobě netajil, že chu a pravdě, vnější bohoslužba jest bez-čím lépe poznávám cenu pravé poesie, tím učelná, klaněti se ostatkům svatých, obraskromněji jest mi smýšleti o pokusech a plo- zům a kříži jest modlářství. Rodička boží

sionské). Svěžejší literární život let 60tých dech svých básnických.« Obšírnější životopis chvalořečnicky napsal dr. Ant. Krecar do »Slavina«.

Stum (pol. Sztum, něm. Stuhm), kraj. město v prus. vlád. obvodě kwidzynském, leží upro-střed jezer při žel. dr. Toruň Kwidzyn, má 2360 obyv. (1900), 2 kostely, pivovarství, sýrařství, chov vepřového dobytka, koňské trhy. Hrad založený r. 1249 od křižákův byl r. 1432 vojskem polským vzat a zbořen, v novější době pak úplně přestavěn. R. 1635 byl zde smluven mír mezi Polskem a Švédskem.

Stumpf Josef, spis. čes. (* 1844 v Oboře u Loun). Vystudovav reálku a učitelský ústav v Litoměřicích, učiteloval v Klobukách u Slaného, v Kyjích, ve Vysočanech a od r. 1880 jest učitelem v Karlíně. Sepsal: Zeměpisná čítanka pro obec., měšt. a průmysl. školy (Praha, 1872); Nauka o domácím hospodářství (t., 1873); Nauka o písemnostech pro obec., měšt. a průmysl. školy (t., 1874); Německá mluvnice pro měšt., průmysl. a vyš. dív. školy (t., 1875).

Stundisté, ruská sekta racionalistická, vzniklá počátkem let šedesátých XIX. stol. v jihozápadním Rusku vlivem némeckých osadníků protestantů. V německé osadě Rorbachu nedaleko Oděssy pastor Jan Bone-kämpfer zavedl večerní besedy, mající za účel mravné zdokonalení osadníků. Besedy, konané za volné hodinky, obdržely název stunde. Jich účastnili se i zemědělští dělníci maloruští, kteří přicházeli z jara do osady na práci, zalibilo se jim v nich, a přisvojivše si protestantský názor na učení křesťanské, počali jej, vrátivše se domů, šífiti mezi svými krajany. Prvním šifitelem nového učení mezi Malorusy byl sedlák Oniščenko ve vsi Osnově u Oděssy, jenž měl horlivého pomoc-níka v Michailu Ratušném, který také býval v Rorbachu. Hlasatelé nového učení poutali k sobě přívržence přísností života, střízlivostí, pracovitostí a hlavně znalostí čtení a psaní, jakož i obsáhlou sčetlostí v Písmě sv. U Ratušného počali se scházeti sousedé, čtli evangelium, zpívali duchovní zpěvy, přestali navštěvovatí pravoslavný chrám, vzdali se úcty svatých obrazův a nekonali vůbec nijakých obřadů pravoslavné církve. To se dálo již koncem let šedesátých. Nové učení, zvané mezi jeho přívrženci »Ruské evangelické bratrstvo«, jinak však podle německého slova stunde přezvané »štundou«, šiřili současně Jefim Cymbal v kolonii St. Dancigu a hlavně Ivan Rjabošapko ve vsi Karlovce. Kolem r. 1870 štundismus rozšířil se i do gub. kijevské, kde jej hlásali Tyškevič a Pavel Cybulský. O náboženských schůzkách š-tů počaly záhy šířiti se nejapné klepy, podkládány jim nemravné a rouhačské úmysly, tak že konečně zakročila i policie a hlavní šiřitelé nového učení byli zatčeni. Soudním vyšetřováním dokázána bezdůvodnost pověstí a zároveň zjištěny hlavní zásady učení štundistského. Š. věří, že bohu sluší klaněti se v dui svatí byli lidé jako my a nemohou za lidi neshledáno příčiny, aby se také štům nese přimlouvati u Boha. Každý člověk má se popřálo svobod, jež uděleny jiným ruským modliti sám za sebe a nemá spoléhati na sektám, které svým učením neodporují zřímodlitby cizí. Hlučné zábavy jsou neslušné, zení státnímu a obecné mravnosti. Tím i š. piti lihové nápoje nedovoleno. Soudním vyšetřováním se ukázalo, že moc státní nemá důvodu, aby zakročovala proti š tům; pokud jde o otázky náboženské, mají na ně působiti duchovní. Ale působení pravoslavného duchovenstva na š-ty nevedlo k cíli. Do r. 1870 š. byli ještě formálně ve svazku cirkve pravoslavné; v tu dobu však sblížili se s německými anabaptisty a přijali od nich překřtívání nových členů sekty. Oddělili se od pravoslaví úplně a zřídili si svou vlastní správu církevní V čelo církevní obce postaven starší (presbyter), jenž řídí obec a před-sedá na schůzích; učitel káže ve schůzích bohoslužebných a má právo, podobně jako starší«, udileti křest a podávati věřícím večeři Páně. Obě tyto funkce mohou býti sloučeny v jedné osobě. Pomocníkem obou jest služitel (diakon). Všechny ostatní svátosti kromě křtu a večeře Páně zamítnuty a bohoslužba obmezena výkladem sv. Pisma a zapěním náboženských zpěvů. V té formě štundismus udržel se do počátku let osmdesátých, rozšířiv se znenáhla po celé jižní Rusi až do gub. orlovské, ba až k samé Moskvě. V letech osmdesátých vznikl v něm však rozkol, bezpochyby vlivem některých sekt molokánských, s nimiž š. na jihu Ruska se stýkali. Radikálnější členové sekty štundistské počali zavrhovati i svátosti křtu a lámání chleba, prohlásivše je za zbytečnou formálnost, v níž nemůže býti vnitřní síly. Křtíti sluší jen živou vodou, t. j. slovem božím, a večeří Páně má býti upřímné proniknutí | slovem božím, aby slovo člověka bylo vždy ve shodě s jeho skutky. Přívrženci takového opraveného učení, zavrhujícího nový křest, zváni pak novoštundisty neboli vyznáním čaplinským, na rozdíl od přívrženců vyznání starého, kosjakovského, které své přívržence překřtívá. Církev pravoslavná pokládala š-ty vždy za nebezpečné odpůrce pravoslaví, a proto když r. 1883 cařem Alexandrem III. poskytnuty četné úlevy ruským rozkolníkům, š. prohlášení za sektáře nebezpečné a z úlev těch byli vyloučeni. Tím zbaveni mimo jiné též práva, míti své zvláštní modlitebny. Totéž mínění o š-tech vysloveno i r. 1894, kdy jim jako obzvláště nebezpečným sektářům zákonem zapověděno scházeti se i ke společným modlitbám. Nedostatek společných schůzí a též učitelů vedl k dalšímu drobení štundismu. V letech devadesátých vznikly v něm nové sekty pod vlivem mystické chlystovštiny, jako na př. sekta male vanština a adventis mus, jež | přijaly některé zásady chlystovské o vtělo-vání boha, rodičky boží atd. Mínění vládních organuv o škodlivosti štundismu změnilo se den der Slovaken wider die Uebergriffe der však za posledních let a r. 1905, když v kom-missi ministerské jednáno o to, kterým sek-tám ruským mohou býti poskytnuty výhody tolerančního manifestu ze dne 30. dub. 1905, Národňje Novini, který spolu s belletri-

nabyli práva zřizovati si své modlitebny, konati náboženské schůzky a vydržovati si své učitele (nastavniky), kteři však nepočítáni

mezi osoby stavu duchovního. Hbý. Star: 1) S. Karel (* 1811 v Trenčíně — † 1851 v Modře), ev. farář a spis. československý. V Prešpurce, studuje na tamním ev. lyceu, r. 1823 s Lichardem, Godrou a Samuelem Chalupkou založil »Slovenskou jednotu literární«, která později stala se hlavním ohniskem národního uvědomění na Slovensku. Š. r. 1839—46 byl professorem a správcem ev. gymnasia v Modře, od r. 1846 do smrti tamním ev. farářem. Ze slovesných prací Š-ových měly svého času význam hlavně verše Ozvěna Tatry (Prešpurk, 1844), kde v balladách i v písních proniká studium domácí poesie lidové. (O životě a působení dr. Jos. M. Hurban, Karel S., »Slov. Pohľady«, 1851, str. 111 sl. a Jar. Vlček, Dej. lit. slov., str. 127 sl.)

2) S. Ludevít (* 28. říj. 1815 v Zay-Uhrovci v župě trenčanské - † 12. led. 1856 v Modře), vůdčí spis., organisátor a politik slovenský. Otec jeho, ev. učitel v Trenčíně (známý ze životopisu Palackého), r. 1827 poslal jej na ev. gymnasium do Rábu, kde prof. Pec (Pet2) v jinochovi probudil národní vědomí, a odtud r. 1829 na ev. lyceum do Prešpurka, kde S. připojil se ke »Slovenské jednotě literární«, r. 1828 mezi tamním studentstvem založené. Působení Š-ovo, jakkoliv sám teprve studoval, na studující mládež prešpurskou bylo pronikavé směrem národním i slovesným (viz Slováci, str. 422 sl.), a organisační činnost jeho ještě se stupňovála, když od polovice let třicátých jako zástupce prof. Jiřího Pal-koviče ujal se i t. zv. »Ústavu« při tamní stolici řeči a literatury československé zřízeného, kam přenesi svou činnost, když všecky studentské »Jednoty« r. 1838 úředně byly zrušeny. R. 1839 a 1840 S. pobyl na universitě v Halle, a vrátiv se do Prešpurka, ujal se opět své dřívější funkce. Tehdy Š-ovo působení mezi mládeží bylo v největším rozkvětu. Zároveň však již také rostla protivenství se strany maďarské, tak že r. 1842 a r. 1844 znovu z popudu Kollárova a S-ova byla jménem mnohých set Slovákův k vídeňskému dvoru v té příčině vyslána deputace. Nicméně téhož r. 1844 ev. patronát prešpurský Š-ovi zapověděl vyučovati, a mládež, marně proti tomu protestující, z velké části vystěhovala se na školy jiné. Tehdy Š. jal se působiti publicisticky. Cizinu poučoval články v rozšířené »Augsburger allgemeine Zeitung« a brošurami (Klagen und Beschwer-

stickou přílohou Orol Tatránski vycházel literatúry slovenskej, 1890, na místech přiod podzimu r. 1845. Oba listy byly psány již slušných.) živým nářečím domácím, které S. s Hurbanem a Hodžou uvedl do literatury, aby věci slovenské získal zejména nejširší vrstvy lidové. (Viz Slováci, str. 422 b). Praktické úsilí S-ovy politiky dostoupilo vrcholu v letech 1847—49, kdy dílem jako poslanec města Zvolena na bouřlivém sněmu uherském v Prešpurce působil poctivým směrem démokratickým a lidovým, dílem, za nastalého zatím povstání, spolu s Hurbanem a Hodžou organisoval politický a branný odpor v slovenském lidu proti samopanství maďarskému, na neohrožených agitačních cestách svých pobývaje také v Praze a účastně se prací Slovanského sjezdu. Po potlačeném povstání v Uhrách S., nepřijav úřadův mu nabíze-ných, uchýlil se do Modry, kde vychovával sirotky po bratru svém Karlovi. Naděje, s nimiž S. začínal svou činnost politickou, se nesplnily: rovnoprávnost národní (za kterýmžto heslem šlo t. zv. povstání slovenské, čelíc Maďarům), prohlášená oktrojovanou ústavou z r. 1849, nedostavila se. Hluboké zklamání z tohoto neúspěchu S. vyjádřil v politické studii, r. 1853 sepsané a teprve r. 1867 v Moskvě Vladimírem Lamanským rusky vydané (Slavjanstvo i mir buduščago. Poslanije Slavjanam s Beregov Dunaja), kde spásu Slovanstva spatřuje toliko v těsném přilnutí všech kmenů slovanských k Rusku, které, jak věřil S., jediné Slovanům dá samobytnou básně Svatoboj (z doby velkomoravské) a r. 1853. Jazykové názory své, hlavně vzhle-(O životě a působení S-ově nejzevrubněji se s ní tajili nedopouštějíce ji prodávatí. dr. Jos. M. Hurban, Ľudevít Š., »Slov. Po-hľady« I.—IV., 1881—84; další literaturu vědi, Š. shrnul hlavní vývody »Srovnání«, předmětu viz Jar. Vlček, Literatura na Slo-aby se co nejvíce rozšířily, v půlarchový vensku, v Praze 1881, str. 105 sl. a Dejiny leták: Šest důvodův pěkných a krátkých, kte-

Sturm: 1) S. (Šturem) Václav, jesuita a spis. čes. (* 1533`v Horš. Týně — † 27. dub. 1601 v Olomouci). Nabyv vzdělání na pražské universitě, jmenovitě také ve filosofii a rhétorice »od mistrův české a luterianské strany«, r. 1555 poslán s jedenácti jinými mladíky, vybranými po přání císařově, do Říma, kde samým Ignaciem z Lojoly přijat do Tova-ryšstva a připravován k boji proti nekato-líkům a za slávu církve i řádu. Vrátiv se odtud po tříletých studiích do Prahy, převzal kazatelský úřad v kolleji Klementinské. S počátku se zdálo, že naděje, jež řád v něho skládal, budou zklamány; Š., jenž v Římě zapomněl téměř česky, ostýchal se veřejně česky kázati. Ale obtíže ty záhy přemoženy a S. vrátil se z nového dvouletého pobytu římského (za třetí cesty 1565 povýšen na doktora theologie) jako nejhorlivější a nej-obávanější bojovnik Tovaryšstva proti kacířům« (i žaltář »ruskou řečí a literami se-psaný« dal si přečísti a přeložiti asi za tímto účelem) a jmenovitě proti Jednotě bratrské, v dogmatice tak slabe. Horlivost svou projevil již r. 1561, když Bratři Augusta a Bilek dání do kolleje jesuitské k poučení, a zvláště v Olomouci. Byl tam po několikaletém učení theologie v Praze, kde v l. 1565-66 byl rektorem konviktu u sv. Bartoloměje, r. 1574 poslán, aby jsa bliže Bratřim, tim snáze poznati mohl jejich život, učení a zvl. spisy, kulturu a samostatný život politický. Konec Š-ův byl tragický. Na lovu, jejž tuze miloval, nešťastnou náhodou se postřelil a ráně pod-s Hostounským vypracoval pro cís. Maximilehl v plné mužné síle. — Š-ův čistý idea-liána II. spis proti české konfessí, a zvláště lismus, jeho Kollárovské všeslovanství, zprvu r. 1578, v kterém Š. dokonal spis Srovnání zbarvené individualismem slovenským, po-víry a učení Bratří starších, kteří sebe sami zději, vlivem zejména konstruktivní filosofie zdkona Kristova, a jiní je Waldenskými a Bo-Heglovy, přešlé v slavjanofilství myslitelů leslavskými, jinak Pikharty jmenují, vydaný ruských, jeví se i ve Š-ových spisech. Za r. 1582 v Litomyšli, do kteréhožto důležitého studií prešpurských básnil česky (v Kuzmá-střediska Jednoty přestěhoval se již r. 1580, nyho »Hronce«, v Palkovičově »Tatrance«, Mocný dojem knihy své Š. zvýšil ještě v Hurbanově »Nitře«, ve »Květech« a j.), od r. 1845 slovensky; soubor těchto veršů slo-k hádání; i k latin., pol. a něm. vydání »Srovenských z nichě rozenbem vynikají epické venských, z nichž rozsahem vynikají epické nání« činěny přípravy, ale k tomu nedošlo a vydán pouze výtah ze »Srovnání« od kn. Lukáše Laeta (1585). Vrátiv se r. 1582 z Li-Matúš z Trenčína, vyjadřující Štův žal nad Lukáše Laeta (1585). Vrátiv se r. 1582 z Li-odvěkými národními nezdary slovenskými, tomyšle, kde našel podporovatele svých snah vyšel s názvem Spevy a piesne v Prešpurce proti Bratřim v panu Vratislavovi z Pern-r. 1853. Jazykové názory své, hlavně vzhle- šteina, do Olomouce, Š. přestěhoval se odv tomto ndrečí (Prešpurk, 1846) a Nauka reči vedl tak ziskati, že již r. 1586 založil v Krumslovenskej (t., 1846). Vedle hojných stati časopisných pak Šovo idealistické pojímání bytosti slovanské zračí se ve spisa vedlatak ziskati, že již r. 1586 založil v Krumslově jesuitskou kollej, řízenou Šem. Š. pokračoval tu v boji proti Jednotž a to stati slovanské zračí se ve spisa vedlatak proti vedlatak postavanské zračí se ve spisa vedlatak proti vedlatak postavanské zračí se ve spisa vedlatak proti vedlatak postavanské zračí se vedlatak záskati, že již r. 1586 založil v Krumslovanské zračí se vedlatak záskati, že již r. 1586 založil v Krumslovanské zračí se vedlatak záskati, že již r. 1586 založil v Krumslovanské zračí se vedlatak záskati, že již r. 1586 založil v Krumslovanské zračí se vedlatak záskati, že již r. 1586 založil v Krumslovanské zračí se vedlatak záskati, že již r. 1586 založil v Krumslovanské zračí se vedlatak záskati, že již r. 1586 založil v Krumslovanské zračí se vedlatak záskati, že již r. 1586 založil v Krumslovanské zračí se vedlatak záskati, že již r. 1586 založil v Krumslovanské zračí se vedlatak záskati, že již r. 1586 založil v Krumslovanské zračí se vedlatak záskati, že již r. 1586 založil v Krumslovanské zračí se vedlatak záskati, že již r. 1586 založil v Krumslovanské zračí se vedlatak záskati, že již r. 1586 založil v Krumslovanské zračí se vedlatak záskati, že již r. 1586 založil v Krumslovanské zračí se vedlatak záskati v kollej v krumslovanské zračí se vedlatak záskati v krumslovanské zračí se vedlatak záskati v krumslovanské založí v krumslovanské založí v krumslovanské založí v krumslovanské založí v krums tosti slovanské zračí se ve spise, vzniklém spisem Krdtké ozvání dra Vácslava S-a proti podle někdejších výkladů prešpurských: O ná-Kratičkému ohlášení Jednoty Waldenské neb rodních písních a pověstech plemen slovanských Boleslavské (Praha, 1584), v němž nejen po-(nákladem »Matice české« v Praze, 1853), tíral zmíněnou obranu bratrskou (tišt. r. 1583 který Š-ovo jméno trvale zachoval literatuře. v Kralicích), ale i celou otiskl, ježto Bratří

· Šturm. 818

rýmiť se důvodne prokazuje, že Jednota Bratří sitě ve Vitemberce na mistra svobodných Boleslavských z Boha není a že žádný v ní spasen býti nemůže (Praha, 1587 a ještě třistě jihlavě. Jako básník latinský stál ve přákrát). Tu teprve Bratří ozvali se »Odpovědí telském spojení s předními muži v Čechách, na sest důvodův, sepsanou od Sylvia Uberina (Praha, 1587, u Dačického, s připojenými »Šesti důvody« Š-ovými) a také nějakou písní proti Š-ovi, již tento nazývá »hanebnou«, načež Š. téhož roku vydal Apologii, to jest obranu proti nedůvodné a nestřídmé odpovedi Sylvia Uberina (t., 1587), proti niž opět replikoval Uberin a také bratrští starší, kteří v Herborně r. 1589 vydali »Analysis sex paralogismatum Venceslai Sturmii«. Nebylo bez důvodu, když Bratří již této břitké polemice, pronikající zejm. v slabou věrouku jejich a poměr k Husovi, vytýkali, že S. jim křivdu a násili činí, ba když Bedřich ze Žerotina u přítomnosti Š-ově pověděl rozhorleně, že » jest jak živ větších lží neviděl a neslyšel, jako v té knize« (t. »Srovnání«). A týž duch jesuitské nesnášelivosti, ovšem zahalený v zdánlivé pochvaly a strojenou laskavost, proniká i druhý hlavní útok Š-ův proti Bratřím, vedený Rozsouzením a bedlivým uváže-ním velikého kancionálu od Bratří Waldenských, jinak Boleslavských, sepsaného al. P. 1576 vytisknutého (t., 1588). S. nemoha haněti, chválí »tisknutí pěkné, slova lahodná, noty a melodie libezné«, ale v celém dile spatřuje jen »veliké a slavné hody, od nepřítele člověka k otrávení nepřátel svých pod způsobem velikého přátelství připravené«, jednotlivé písně nazývá »bludné, pyšné, bouřlivé, až některé i z katolických zfalšované«. Když Bratří hájili slavných svých písní »Obranou mírnou a slušnou kancionálu bratrského, kterýž S. neprávě zhaněl (Litomyšl, 1588), S. v zápětí replikoval Odpovědí slušnou a důvodnou na velmi hanlivou a rouhavou obranu kancionálu bratrského (t., 1590), ale mírumilovných, snášelivých Bratří k novému ozvání již nepřiměl; viděli asi, jak nepřeklenutelná jest propast mezi nimi a výbojným, nesná-šelivým Tovaryšstvem. Vedle velikého kulturního významu polemické spisy Š-ovy, první předzvěst nesmiřitelné jesuitské antireformace XVII. a XVIII. stol., mají i význam jiný. Již ke »Krátkému ozvání« připojen »Index a poznamenání všech knih a spisův, kteříž v Srovnání víry o učení Bratří starších atd. se ode mne přivozují«; podobně i v samém »Srovnání« a také v »Rozsouzení« jsou hojné zprávy bibliografické, jež již Dobrovský ozna-čil za velmi přesné a správné«. S toho sta-noviska spisy S-ovy, znající i díla Husova a Chelčického, jsou tudíž významným pramenem literárním, jmenovitě pro bibliografii bratrskou, tak nepřesnou a kusou. Poslední léta svá Š., nabyv veliké vážnosti v řádě i u katolíků, pobýval opět v Praze jako rektorice kolleje a akademia Klamantinaká (1700) ies. kolleje a akademie Klementinské (1592 až 1595), a posléze v Olomouci. – Srv. Jirečkovu Rukověť II., 273 sl.

telském spojení s předními muži v Čechách, na Moravě a v Říši, zejména důvěrným byl přítelem lékaře Adama Hubera Mezeřického, s nimž společně dne 10. pros. 1578 nadán byl erbem a titulem z Risenpachu. Složil mnoho lat. básní, z nich sluší uvésti: Eteostichon sive versiculorum centuriae sex (Zhořelec, 1580); jsou to verše letopočetní vzta-hující se k dějinám Jihlavy. **Sturm** z Greifenberka, jméno rodiny

sídlivší na Nov. městě Pražském v XVI. stol. Založil ji Jan S., který měl dávný dům řeznický u S-ů ve Spálené ul. s bratrem svým Ondřejem. Dne 25. kv. 1564 propůjćen mu byl erb a praedikát zároveň s Janem Zbytkem, Ambrožem Chotěbořským, Jiřím Břežským, Janem Albinem, Vitem Šprenzlem a Jiřím Klaudyanem. R. 1565, zasedaje též v radě městské, zvolen byl sněmem k přijímání počtů berních a r. 1567 berníkem. Byl dvakráte ženat a obě manželky jeho zvaly se Anny. První z nich zemřela již r. 1547 a druhá jej dlouho přežila († 1612), vdavší se do Bran-dýsa n. L. za Jana Rozaunera. Zemřel ke konci r. 1568 zanechav ditky Jana, Václava Urbana a Annu. Zdá se, že r. 1612 byl z nich živ již jen první, a ten dále též již se nejmenuje. Mimo Jana otce a syna jeho téhož jména nikdo neužíval praedikátu z Greifenberka.

Sturm z Hranic (odtud Hranický) Adam, český Bratr a spisovatel (* kol r. 1500 na Moravě — † 5. října 1565 v Lipníku). Dosáhnuv r. 1519 bakalářství, byl učitelem v Litomyšli (ještě r. 1543), kde se oženil. R. 1548 vystěhoval se s jinými Bratřími do Prus, odkudž však r. 1554 vrátil se do vlasti a zastával různé úřady v Praze, začež r. 1556 dostal erb s přídomkem. Odešed na Moravu, zvolen na synodě prostějovské (1555) do výboru pro upravu nového kancionálu a stal se správcem sboru lipnického. Literární činnost Š-ova zračí se ve dvou apologetických spisech (Krátké výklady na evangelia, Litomyšl, 1540, Jireček pokládá za pochybné):
Dialog, to jest dvau formanuo rozmlauvání,
Peterky a Valaucha, přepotřebné o učení a
víře kněze Václava, děkana na Horách Gutnách, nyní v nové od jednoho učitele Jednoty bratrské vydaný (Prostějov, 1543), sepsaný r. 1541 k pobidnuti Br. Augusty a zkorrigo-vaný Br. Michalcem; Kniška dětinská ryjmovní, v níž důvody položeny, že Jednota není rota zatracení, a přitom i mravy některé, dcerkám svým a pobožným děvečkám náležející postavený, o níž zpráva spolu s vyňatkem otištena v Červenkově »Osvědčení«, mravy pak v »Summě katechismu« z r. 1600. Blahoslav napsal o této liter. činnosti Š-ově, že byl »přirození rysového« a cožkoli psal, že »vše běžně dělal od ruky«. Tato povrchnost je-2) S. Bernhard, humanista (* okolo vila se i na jeho rhythmech, jež jako Ovir. 1550 v Paskově ve Slezsku — † 28. říj. dius velmi snadno skládal; proto také z písní 1582 v Jihlavě). R. 1571 povýšen na univer- jeho jen 38 přijato do kancionálu. Viz Ji-

Sturm z Hyršfeldu, příjmení rodiny napřijat r. 1553 do stavu rytířského. Synové jeho byli Václav, Jan a Petr, kteří r. 1572 se dělili. Václav byl starostou komorničím při dskách zemských a v l. 1579—94 místo-sudím zemským. R. 1574 koupil Jinočany, 1579 Hluboš, 1589 Komořany dědičně a dědil rostou komorničím a vyženil s Annou Vachtlovnou z Pantenova Liblice (1579), jež prodal r. 1583 obci Českobrodské. Zemřel před r. 1588. Václavovi synové byli Ludvík a Adam. Onen dostal za díl Sluhy, jež r. 1598 prodal, koupil pak (1599) Březinu, již r. 1604 zase prodal. Adam měl za díl Komořany, jež rabství a zemřel před r. 1613 zůstaviv dceru
Annu Marii, která dědila po něm dům Šturmovský v Široké ulici Nov. m. Pr. Po Petrovi zůstal syn Jáchym Šťastný, jenž vyženil s Mandalénou Libenickou z Vrchovišť statek Zabělčice a Jeníkov (Golčův). Odtud popuzoval r. 1608 obyvatelstvo proti císaři Rudolfovi II. S manž. koupil r. 1611 Ksyny a r. 1612 Komořany a převzal r. 1616 Jeníkov. R. 1622 propadl své statky a jen Jenikov zůstal manželce. Potomstvo žilo v chu-době. Majestátem d. 22. pros. 1746 nadán Martin Jan Š. erbem a heslem z H. Týž držel od r. 1761 dvůr ve Vysočanech a zemřel r. 1762. Jeho, tuším, syn byl Ferdinand (1766 atd.). R. 1786 žili bratří Martin Jan a dr. Ferdinand, tento byl lékařem v Polsku. Zda byli či nebyli potomci předešlých, zjistilo by se podrobnými zkouš-

Stutgart (něm. *Stuttgart*), hl. a síd. město král. Virtemberského, kraje nekarského a městského direkčního okresu Š-u, leží v kotlině Nesenbachu vybíhající ve vzdálenosti 1 km od města do údolí Nekaru, na 48°46' s. š. a 9°11' v. d. od Greenw., 260—300 m n. m. a rozkládá se na ploše 32.34 km. Má (1900) 181.463 obyv. (i s Gaisburgem r. 1901 přivtěleným), z nichž 149.134 ev., 27.859 kat., 3015 židů. Město má polohu půvabnou jsouc obklopeno stráněmi obrostlými révou a lesnatými výšinami. Jakožto město sídelní poskytuje mnoho příjemností velkoměsta nemajic pro svou nevalnou velikost jeho nesrovnalostí, a proto, jakož i pro mírné podnebí (prům. roční teplota 9.8 C, tlak vzduchu 740 a množství srážek 608 mm) bývá zhusta vyhledáváno od cizinců, zvl. od Angličanův

rečkovu Rukovět II., 272 sl.; »ČČM.« 1875, s městem starým, poměrně nevelikým, s uli-167 a 171. cemi klikatými a uzkými, kdežto části nové, mnohem rozsáhlejší, vynikají moderní, pěkpřed erbovní a potom rytirske. 1.000 jich Ludvík přišel ok. r. 1538 do Prahy. sady a zahrady: zámecká zanraua (Jensey Získav si jmění nadán jest skrze majestát garten) v rozloze 60 ka táhnoucí se od král. zámku v délce 4 km až do Kannstattu, nádrade museiní (Silberburgnou úpravou. Zvláště četné a krásné jsou tu herně upravená; zahrada musejní (Silberburggarten) a městské zahradnické společnosti, zámecké náměstí, zvláště však přečetné procházky zvané Steigen (pohorské stezky a silnice) na všech okolních výšinách – Z množství pomníků uvádíme: sochu Schillerovu od Thorwaldsena (1839), kovový pomník hrab. Eberharda im Bart (1859 od Hofera), ok. r. 1590 Sluhy. Zemřel r. 1595 (manž. od Thorwaldsena (1839), kovový pomník Anna z Hyršova). Jan koupil r. 1576 Kováhrab. Eberharda im Bart (1859 od Hofera), řov, přikoupil k němu Vepice a Březí, ale pomník vév. Krištofa (1889 od Pav. Müllera), to vše prodal r. 1590. Seděl pak ve Kníně jizdeckou sochu Viléma I. (1884 od Hofera, a zemřel po r. 1595. Petr byl po bratru stajiná z r. 1898 od Růmanna a Thiersche), mram. pomník krále Karla a královny Olgy (1895 od Curfessa a Halmhubera) a m. j. Z fontán zasluhují zmínky: fontána Koppova na nám. Zámeckém se sochou Stutt-gardie (1864), gotická kašna u kostela P. Marie (1880 od Wolffa), kašna zvaná Ponocenská (Nachtwächterbrunnen, 1900 od Fremda) a Gänsepeterbrunnen (1901 od Bausche). — S. má kostelů: 14 luth., 1 reformovaný a 7 jiných protestantských (sektářských), 3 katolické, řecko-katol. kapli a synagogu. Největší z nich je Stiftskirche (z l. 1436—1531, obnov. 1890) s modernimi malbami na skle podle Nehera a náhrobky virtemb. hrabat z let 1265—1519. Z budov světských vyniká: nový sídelní zámek královský, zbudovaný v l. 1746—1807 ve franc. slohu renaissančním. Se zámkem bylo spojeno shořelé r. 1902 dv. divadlo z l. 1845-46; vedle zámku býv. akademie (dříve proslulá Karlsschule), teď král. knihovna, stáje, dv. stráž a j.; starý zámek z l. 1500-53 od Tretsche zbudovaný jako středověký hrad; palác korunního prince v římském slohu palácovém z r. 1846—50 od Gaaba; proti novému zámku mohutný palácovitý Königsbau, s dlouhým ion. sloupenim, z r. 1856-60 od Leinse. Mimo to: budova st. archivu a přírodnický kabinet (1827) ve slohu klassickém, Vilémův palác (1840 od Salucciho), zimní sídlo krá-lovo, museum výtv. umění (1839 a 1890), mincovna (1842), velkolepé nádraží (1867 od Morlocka a Wolffa), hl. pošta (1870), tržnice, dar krále Viléma I., zem. prům. museum (1881 od Wolffa), palác justiční ve slohu renais. (1879 od Landaura), vedle něho král. knihovna (1885 od téhož), kasárna pěchoty (1886), gener. velitelství (1875 od Gnautha), četné budovy školní i nemocniční, posléze budovu musejní společnosti (1875), virtemb. spol. banky (1873), Říšské banky (1877), Liederhalle (1864 a 1874) a j. v.

Město spravuje pod dozorem král. městské direkce vrchní purkmistr, dva radové, obecní rada a občanský výbor po 24 členech. Vodou potřebnou opatřuje město vodovod Nekara Američanů k delšímu pobytu. Dlouhá Königstrasse a Marienstrasse, nejčelnější z ulic, dělí město na Horní (na sz.) a Dolní (na jv.) werk, 1874), vodou pitnou vodovod sbíraný z 94 jednotlivých pramenů. Kanalisace provedena od r. 1874, osvětlení plynové r. 1845,

elektrické r. 1895.

S. jest sídlem nejvyšších úřadů král. Virtemberského, ministerií, král. městského ředitelství, vrchního úřadu (Oberamt), vrchního zemského soudu (k němuž přislušejí zemské soudy Eliwangen, Hall, Heilbronn, Ravens-burg, Rottweil, Š., Tubinky, Ulm), zem. soudu s komorou obchodní a 8 soudy obchodovými (Böblingen, Kannstatt, Esslingen, Leonberg, Ludwigsburg, S. město, S. obvod, Waiblingen), dvou obvodových soudů, hl. celniho, hl. berniho a kamerálniho úřadu, král. gener. poštovního ředitelství, vyslanectev Pruska, Bavorska, Rakouska, Ruska a Vel. Britannie, hl. úřadu Říš. banky, komory obch. a průmyslové, komory řemeslnické a vyšších

utadů vojenských.

Četné jsou ústavy vzdělávací, jako: král. technická vysoká škola zal. r. 1829 jakožto škola průmyslová, přeměněná na techniku r. 1840, na vys. školu r. 1862; obsahuje oddělení pro architekturu, stavitelství, strojnictvi a elektrotechniku, chemii, mathem. a přír. vědy a odd. pro odbory všeobecně vzdělávací, s 84 docenty a 969 studenty; zvěrolékařská vys. škola z r. 1821, nově organisovaná r. 1880 a 1890 se 13 docenty a 110 studenty; akademie výtvarných umění se 14 doc. a 110 stud. Mimo to dvě gymnasia, dvě reál. gymnasia, jedno divčí gymnasium z r. 1899, tři vyšší dívčí školy, evang. a katol. divči škola, měšť. škola pro chlapce, dvě měšť. školy pro dívky, škola stavitelská, uměl. průmyslová, školy pokračovací pro průmysl a obchod a j., král hud konservatoř a několik hudebnich škol. — Král. zem. knihovna obsahuje skoro 500.000 sv., mezi nimiž 4591 inkunabuli, král. dvor. knihovna ok. 140.000 sv., knihovna der kön. Jentsalstelle für Gewerbe und Handel 72.000 sv. a 53.800 předloh; vedle toho jsou tu král. dom. a státní / archiv, stát. sbírka vlasteneckých, uměl. a starožit. památek, král. přírodnícký kabinet, král. museum výtvar. umění zal. r. 1842, s obrazárnou, sbír. mědirytin a sbírkou plastik, museum pro národopis a zeměvědu. Ve Š č vychází 10 listů politických, z nichž nejrozšířenější je »Schwäbischer Merkur«, z ostatnich listů »Ueber Land und Meer«, »Deutsche Romanbibliothek«, »Neue Musikzeitung« a j. Z ústavů dobročinných: Kateřinská nemocnice z r. 1820 s 550 lůžky, nemocnice král. Olgy pro děti a mladé dělníky, dům evang. diakonisek, tři jiné veliké nemocnice, zemský sirotčinec, dětský vych, ustav Paulinenpflege, Nikolauspflege pro slepé děti, útulna pro dělníky, útulna pro tovární délnice a služky; městská nemoc. pojišťovna, četné pokladny nemocniční a pomocné; po-sléze veliká akciová plovárna. — Roční pří-jem města činí přes 12 mill. mk., výlohy 11.797 mill. mk. (1900), z čehož případá 531.000 mk. na chudinství a nemocnice, 2,295.000 mk. na práce veřejné.

Průmysl ve Š-ě zvláště v posledních letech silně vzrostl a jsou tam vynikající továrny na nábytek, piana, chemikalie, barvy, čokoládu, bonbony a cukrovinky, kočáry, papír, tkalcovny trikotů a j. Ve Š-č sídlí četná odborná společenstva, jako Süddeutsche Edel- und Unedelmetall-Beruísgenossenschaft, Südwestdeutsche Holz-Berufsgenossenschaft, Würtembergische Baugewerksg., Württ, land- und forstwissenschaftliche Berufsg. pro kraj nekarský a m. j. Zemědělství a lesnictví však proti průmyslu upadá. Obchod kvete zejména knihkupecký a nakladatelský (vynikající firmy: Cottasche Buchhandlung, Union Deutsche Verlagsgenossenschaft, Deutsche Verlagsanstalt a j.). Vývozu slouží od r. 1881 vývozní sklad vzorkový, jehož užívá asi 400 virtemb. firem. Obchod vůbec podporují hl. úřad Říšské banky, dvorní banka, Virtemb. bankovní ústav, kreditní spolek, hypotheční banka, Virtemb. banka cedulová, Virtemb. společenská banka, obchodní a průmyslová komora, bursa na cenné papiry, prům. a obchodní bursa. Pojišťovny jsou: všeobecný důchodový ústav, pojišťovna na život a úspory, všeob. něm. pojišťovací spolek, virtemb. soukromá pojišťovna proti ohni a štutgartská společnost pro pojišťování koní. Ve S-e jsou také četné konsuláty cizích vlád. Dopravnictví. Š. leží na tratích virt. stát. drah (Bretten-S.-Ulm (157.7 km), S.-Böblingen-Horb-Immendingen (147.5 km), S.-Tubinky-Horb (103.6 km), S.-Kalw (55 km), S.-Nordlinky (115.5), S.-Krailsheim (100.5 km) a na trati Filderské. Elektrická dráha pouliční má délky 30.49 km a vede městem k předměstím Bergu, Karlsvorstadtu (Heslachu) a do Kannstattu. S Degerlochem, odkudž vede dráha sekundární do Hohenheimu, S. je spojen drahou ozubenou. Š. má 12

uřadů poštovních a telefonních.
Dějin y. S. slul a byl původně Stutgarten
č. Stutengarten, t. j. hřebčinec a vyskytuje se v dokumentech histor, po prvé r. 1229 ja-kožto místo, kde cizí kláštery mívaly své vinice. Ve XIII. stol. S. byl majetkem hrabat virtemberských a r. 1286-87 byl od Ru-dolfa I. Habsburského proti Eberhardovi Osvícenému obléhán. Od r. 1320 sídlili zde vlastníci a byli tu také pochováváni. Značně rozkvetlo město za hraběte Oldřicha (1441), ale později, když byl založen Ludwigsburg a Eberhard Ludvík a Karel Eugen tam sidlili, Š. pozbýval významu jakožto hl. město zemské. Pozvedl se zase koncem XVIII. stol., když v l. 1775-94 zde byla proslulá Karlsschule, na niž vzdělával se Schiller, a ve sto-letí XIX. přispěli četnými stavbami k jeho okrase králové Bedřich I., Vilém I. a Karel I. V dobách novějších S vyniká jakožto sídlo vědy a umění. Srv. Pfaff, Geschichte der Stadt Stuttgart (S., 1845—47, 2 sv.); Hart-mann, Chronik der Stadt S. (t., 1886); t., S's bauliche Entwicklung (t., 1889); Hygienischer Führer durch S.(t., 1895); Ströhmfeld, Führer 1,701.393 mk. na vyučování a výchovu, durch S. und Umgebung (10. vyd. t., 1900); t., S. und Umgebung (t., 1902); Chronik der

Bach, Stuttgarter Kunst 1794—1860 (t., 1900).

Stutov, Štoutov (*Stadthofen*), ves v Čechách, hejtm., okr., fara a pš. Žlutice; 17 d., 1 obyv. č., 110 n. (1900), fil. kostel »Všech Svatých«, zv. Valkov, velmi starého původu, 4 mlýny.

tvanice viz Parforsní honba.

štvanič (Canis familiaris Molosus), nej-větší a nejsilnější pes myslivecký pěkného, lvovitého těla, porostlého srstí krátkou, hladkou, různých barev, buď bílé, šedé, černé, žlutavé, modravé nebo pruhované, tečko-vané, rozmanitě skvrnité a pod.; pohled jeho bývá vážný, imponující, běhy svalovité, prsa silná, hlava a nos tlustý, hřhet protáhlý a prut dlouhý, mírně zahnutý. S. slouží k zadržení zvěře, zejména černé (div. prasat), též medvědů, vlkův a jiných šelem, a to potud, až zárazem nebo zastřelením mohou býti usmrceni. Lehčích š-ů upotřebuje se i k pronásledování postřelených jelenův a někdy též k nočnímu lovení jezevcův. Při nádherných honbách š-i bývají často voděni k vyzdobení průvodů.

Štvaničná trouba, používaná pouze při honbách parforsních, jejíž hlas daleko se rozléhá, jest tvaru obyčejné lesnice, ale bez klapek a tak veliká, že nošena bývá šikmo na

rameně přehozena přes šíji. črn. **Štvář**, myslivec jedoucí na koni a velící psovodům, kteří na honbě vedou štvaniče. črn. **Stveřín**, Čtveřín, ves v Čechách, hejtm., okr. a pš. Turnov, fara Přepeře; 90 d. 451

obyv. č. (1900), 2tř. šk. **Stvrtník** Adolf (* 31. kv. 1847 v Netolicich). Vzdělav se na učitele v Čes. Budějovicích, působí od r. 1867 v úřadě učitelském. R. 1873 převzal vyučování na první tehdy matiční škole v Čes. Budějovicích a jest nyní ředitelem měšť. školy tamní. Napsal a vydal: Tělocvik na nářadí; Tělocvik v rámci osnovy škol osmitřídních (1878); Různé črty k vyučovdní tělocviku školského z oboru cvičení prostných a pořadových. Též v hudební skladbě se pokusil. Schnr. Stylfryd viz Štilfrid a v. Stillfried

und Rattonitz.

Štýr Matěj Václav viz Šteyr. Štýra, Steyerka, přitok Enže v Hornich

Rakousích, viz Rakousy Horní, str. 255 b.

Styrsa Jiřík, knihtiskař a duch. básník bratrský 1. pol. XVI. stol. Složil mnoho duchovních písní, které došly značné pochvaly J. Blahoslava, jenž nazývá Š-su »mužem výtečného důmyslu i přebohaté žíly básnické« a písně jeho »mistrovskými«; devět z nich přijato do kancionálu z r. 1561. Tiskárnu v Ml. Boleslavi (»na Podolci«, »na hoře Karmeli«) S. spravoval v l. 1520—30, vydávaje hlavně spisy bratrské, ale nevedlo se mu valně, jak patrno z kšaftu br. Lukáše (1528), který přimlouval se u starších Jednoty ze Š-su, jenž »pro nás zašel«. Viz Jirečkovu Rukovět II. 278 sl.

Štýrsko (slov. Štajersko, něm. Steiermark), Eisenerzských Alp. Úzký hřbet Tamsweg-Sevévodství a rakouská korunní země, rozkládá kavský provází hlavní pásmo v jižní straně

Stadt S. vyd. obecní rada (ročně od r. 1898); se mezi 45° 49' 48" a 47° 49' 42" s. š. a mezi 13° 33′ 47″ a 17° 1′ 1″ v. d. V sev. a záp. části země zdvíhá se vysoké pohoří, na jihu a na východě nížina a nevysoké hřbety, vý-běžky alpské. Od Thorsteinu ve skupině Dachsteinské, jenž tvoří trojmezí Salcpurska, Hor. Rakous a S-ka, S. hraničí na severu přirozenou horskou hranicí s Hor. a Dol. Rakousy, na vých. s Uhrami až k ř. Drávě, přirozenou hranici tvoří z části řeky Lafnice, Mura a Dráva; na jihových. s Chorvatskem, hranicí jest horský hřbet a pak ř. Sotla, na jihozáp. dělí je od Krajiny Sáva až skoro k Trebovlji a pak pohoří vysoké, na západě od Korutanska a Salcpurska dělí je vysoké hřbety alpské. Nejvyšším vrcholem země je Dachštein s 2996 m, nejnižším soutok Sotly

se Sávou u Dobové s 130 m.

Do území štýrského vnikají všechna tři hlavní oddělení Vých. Alp, na severu horské hřbety severních vápencových a břidličných Alp, střední část pokrývají praho ní Alpy se svými výběžky a na jihu vystupují vápencové hřbety, z nichž hlavní jsou Karavanky. Sev.záp. cíp náleží k oddělení Salcpurských Alp vápencových, a to k Alpám Úžským, jež vystupují na hranicích v skupině Dachsteinské na 2996 m Vysokým Dachsteinem a ve skupině Prielské, jež v Mrtvém pohoří Velikým Rabensteinem dosahuje 2095 m, Hebenkasem 2378 m a končí Warscheneckem. Čára spojující Lietzen, průsmyk Pyhrnský a Windischgarsten dělí Salcpurské Alpy od Rakouských. Hřbety jsou hmotnaté, rázu vysokých plošin a skládají se hlavně z triasových vápenců. Vynikají divokostí a pustotou, jsouce zkrasovělé značně. Rakouské Alpy, ač rovněž vápencové široké hřbety, poněkud ovšem nižší, mají více vegetace, zastoupeny jsou Enžskými Alpami s Hallskými Stěnami (Vysoký Pyrgas 2244 m), Buchsteinskou sku-pinou (Veliký Buchstein 2224 m) a Reichensteinskou skupinou (Hochtor 2372 m), mohutným hřbetem Hochschwabu (Hochschwab 2278 m), skupinou Sněžníku, jejíž části Veitsch-Alpe s 1901 m, Schnee Alpe s 1904 m a Rax Alpe s 2009 m náležejí ještě k Š-ku; severněji, vých. od průlomu Enže, vnikají do Š-ka Hollensteinské Alpy s vrcholy Voralpe 1769 m a Hochkar 1809 m, vých. od nich táhnou se Lassingské Alpy s Hochstadlem o 1920 m. Osamocenou geologickým svým složením skupinu tvoří pohoří Eisenerzské, skládající se z paleoz. drobových břidlic a vápenců, tyto obsahují ohromné bohatství rud. Od západu širokým pruhem mezi podélnými údolími Enže a Mury vstupují ze Salcpurska Nizké Taury prahorní, rulové a svorové svou skupinou Schladmingských Alp, dosahujících Hochgollingu 2863 m, Hohe Wildstelle 2746 m, Wölzskými Alpami s Röthelkirch Spitze o 2474 m a ostrým údolím Pölským, odděleným Rottenmannskými Taurami s Bősensteinem 2449 m, jež příkře spadají k údolnímu pásmu Palten-Liesing, dělícímu je od

rulové a svorové, táhnou se po hranici korutanské, jejich skupiny: Kerčská (Gurktaler Alpen) s Kraluží (Konigsstuhl) o 2331 m a Klobokem (Eisenhut) 2441 m, dále k východu s Pranker Höhe 2169 m a Hřebencem (Grebenzen 1896 m); za sedlem Neumarktským (888 m) Alpy Labudské (Lavanthaler Alpen) ve Š-ku vystupují Zirbickým vrchem do výše 2397 m a pokračují hlavním hřbetem (Svinská planina) k jjv. do Korutan, vých. Labudského udolí pojí se k nim hřbet Packalpy (Amering Kogel 2184 m) a Golovce (Koralpe 2141 m), jenž k jihových, vybíhá v Pohorje (Bacher Gebirge), v němž Černi Vrh (Schwarzkogel 1548 m), a Posruck (Kapuner Kogl 1049 m) a tento k vých. v pahorkatinu Slov. Gorice. Od Norických Alp odbočují k sev.-vých. Cetické Alpy, rovněž prahorní, zaujímající skupiny Brucké Alpy (Gleinalpen Zug) na jihozáp, ohebu Mury s Lenzmairkogel (1997 m), dále Floningský hřbet na pr. břehu Murice (1584 m) a Fischbašské Alpy (Stuhleck 1783 m) k vých. a sev.-vých. se snižující v pannon-skou pahorkatinu. K Cetickým Alpám pojí se hřbety »Hradecké zátoky« z devonských břidlic, dolomitův a vápenců, dosahující v Hoch Lantschi 1772 m, mezi nimi vyniká místy rula, jako v Schöckelbergu 1446 m. V jihozápadě dosahují Karnické Alpy Karavankami východními až do Š-ka, jichž pra-horní jádro obklopují palaeozoické břidlice i triasové vápence, s Raduchou (2065 m). Od nich údolím Saviny oddělena vápencová triasová skupina Kamnická Julských Alp s Rinkou (2441 m), vybíhající Velikou planinou (1206 m) k vých., jíž Savina průlomem u Toplice se prodírá. Pohoří Maceljské na jihových. Ptujského pole s 683 m nenáleží již k Alpám podle některých. Molassa, třetihorní usazeniny s hnědým uhlím a naplaveniny quartérní v údolí Mury, zejména v pánvi Ju-denburské, i v údolí Murice až k Mürzzuschlagu, dále zaujímá terciér široký záliv až téměř ke Št. Hradci, úvodí Ráby a Mury, Drávy i Saviny, kde z něho starší pohoří jen jako ostrovy vystupují. Alluvium v údolí Mury a v Ptujském poli pokrývá rozsáhlé plochy. V údolích alpských hojné morény a

fluvioglaciální štěrkové terasy. Celé Š. náleží úvodí dunajskému. Hlavní řekou jest Mura, která z leva Pöls, Liesing a Murici přijímá, z prava Kainach, Sulpu s Glinici; pramení v Salcpursku a vtéká do Drávy již na území uherském; Dráva přijímá -ku Pesnici a Dravici. Do Sávy přitekají ze S-ka Savina a Sotla. Při severní hranici protékají částí S-ka Travna a Enže se Salzou Štýrskou. Z jezer vzpomínáme Staroužského, Grundelského, Toplického a Oedenskeho, Grundeiskeho, Tophickeho a Octubeli, taki ta primarny focus primarny seek 0.66%. Ovšem v jednotlivých okresích stek 0.66%. Ovšem v jednotlivých okresích štýrských dál se rozvoj populace různě, tak jezer horských, zejména ve skupině Hochschwabu. Nejdůležitější z četných minerál-ního přírůstku obyvatelstva, 1 s 1—1.5%. ních a léčivých vod jsou teplice Dobernské 6 s 0·5-1°/₀ a 3 s 0·1-0·5°/₀. Naproti tomu (Bad Neuhaus), Laško (Tüffer), Toplice (Rö- 9 okresů málo svoji populaci v poslední sčímerbad), Tobelbad u Št. Hradce, kyselky tací periodě změnilo, 2 pak vykazují úbytek

(Gotoderberg 2141 m). Norické Alpy, rovněž | Gleichenberské a Rogatecké (Rohitsch); v Úži jsou solné lázně.

Podnebí. Severozáp. čásť S ka náleží klimaticky ještě úplně do oblasti Středních Alp, vyznamenávajíc se hojností srážek a chladností horského podnebí, Střední a Dolní S. tvoří přechod mezi Alpami a uherskou nížinou, teplota vlivem vyhřátě nížiny na vý-chodě jest na jaře, v létě a na podzim vyšší, v zimě však klesá teplota rovněž hluboko; tak jako v sev.-záp. části főhn, tak zde scirocco působívá značné náhlé změny teploty, zejména v zimě, na jaře i na podzim. Vlastní zima trvá tu krátce na rozdíl od delší horské zimy, jaro jest nestálé, pozdní mrazy ob-jevují se někdy až do počátku května na svazích horských, letní horko spojeno bývá s nedostatkem dešťů, kdežto v pohoří sev.-záp. Š-ka jsou srážky v létě nejsilnější; brzo v podzimu padá tu již sníh. Sucho nastupuje někdy již v červnu a bývá záhubno sklizni. Podzim je pravidelně dlouhý a teplý, přizrodzim je pravidejne dlouny a tepiy, priz-nivý uzrání polních plodin. Pokrývka sně-hová na úbočích alpských vysoká a dlouho trvajíci. Průměrná střední teplota roční činí v Alt Aussee (950 m) 6-2° C (čnec 15·5°, led. — 3·3°), v městečku Úži (Aussee, 660 m) 6-1° C (čnec 15·9°, led. — 5·0°), v Admontu (670 m) 6-4° (žnec 16·3°) led. — 5·0°) v Admontu (670 m) 6.4° (čnec 16.7°, led. — 5.9°), Sv. Lambrechtu (1040 m) 4.9° (čnec 14.7°, led. — 5.5°), v Judenburce (437 m) 6.5° (čnec 16.7°, led. -4.3°), Lubně (540 m) 7.5° (čnec 17.6°, led. - 3.3°), Mürzzuschlagu 7.2° (čnec 17.3°, led. — 3·6°), Hradci Št. (344 m) 9·2 (čnec 19·8°, led. — 2·1°), Mariboru (274 m) 9·3° (čnec 20·0°, led. — 2·0°), Ptuji (209 m) 9·7° (čnec 20·4°, led. — 1·7°). Průměrné roční množství srážek v Alt Aussee 1971 mm (max. v čci a srpnu, min v říj.), v Admontu 1038 mm (max v čci a srp., min. v un. a dub.), Sv. Lambrechtu 921 mm (max. v srp., min. v un.), Hradci Št. 792 mm (max. v čci a srp., min. v ún.), ve Ptuji 1200 mm (max. v srp. a min. v un.).

Podle posledního zčitání lidu v Rakousku e dne 31. pros. 1900 činí obyvatelstvo Š.ka 1,356.494 os., kdežto podle nejstaršich zachovaných dat o rakouské populaci z r. 1754 páčilo se na 696.606 duší. R. 1762 klesl jeho počet na 495 514 os., avšak r. 1784 činil již 815.540 os. R. 1800 počítalo se obyvatelstva ve Š-ku 813.370 duší, ale r. 1816 jen 765.050 duši. Od té doby počet tento pravidelně stoupá i činil r. 1830: 885.948 os., r. 1850: 1,005.944 os., r. 1869: 1,131.099 os., r. 1880: 1,213.597 os. a r. 1890: 1,282.708 os. Vzrůstal tudíž počet štýrského obyvatelstva v posl. dvacetiletí průměrně ročně o 0.57%, a to v obou sčítacích periodách rovnoměrně. Naproti tomu v období 1869-80 stoupalo číslo to rychleji, i činil tu průměrný roční přírů-

obyv. o 0·1-0·5% ročně. Náleží pak co do na peněžnictví a pojišťování 1119 obyv., na této různosti S. mezi nejvýznačnější země rakouské. Prostírá se pak území úbytku obyvatelstva v okresích feldbašském, radgonském, německolandsberském a lipnickém. Hustota obyv. činí 60 os. na 1 km², i nekolísá se v jednotlivých okresích příliš značně, vyjímaje ovšem města s vlastním statutem. Z měst jest největší Št. Hradec se 138.080 obyv. (1900) a Maribor s 24.601 obyv. (1900). Obci jest 1554, osad 3868, obytných stavení jest 201.356, domácnost pak 279.681. Podle pohlaví dělí se obyv. S-ka na 675.630 mužů a 680.864 žen, tak že připadá na 1000 mužů 1008 žen, kdežto r. 1890 připadalo jich 1017 a r. 1880: 1024. Sňatků připadá do roka 7·27 na 1000 obyv. (r. 1900: 9867), porodů 31·71 na 1000 obyv. (r. 1900: 43.020), z toho jest 23.8% porodů nemanželských, úmrti pak 23.04 na 1000 obyv. (r. 1900: 31.260). Činí tudíž přebytek narození nad júmrtím ročně 8.67 % veškerého obyv. štýrského (r. 1900: 12.760). Vystěhováním S. ztratilo v l. 1890 až 1900 úhrnem 6138 obyv. Konečně napočteno r. 1900 v celém Rakousku 1,285.260 osob ve Š-ku narozených. Počet Štýřanů v cizině žijících nelze ovšem číselně udati. Obyv. zejména horské vykazuje mnoho vzrůstem zakrnělých a silný kretinismus (181 na 100.000 obyv.). Kretini převahou v němec-kých krajích. Slovinci jsou vůbec fysicky vyvinutější.

Co do národnosti Š. jest zemí s obyv. smíšeným, ač ovšem většinu jeho populace tvoří Němci. Počítá se jich tu 902.343 (1900), ve \$\frac{3}{5}\text{vi} veškerého obyv. a sídlí hlavně ve \$\frac{5}{5}\text{ku severním, téměř ryze německém.} Naproti tomu na jihu země převládají Slovinci, jichž počet činí 409.531 (1900), t. j. 31·18% všech obyv. Z okresních hejtmanství vkozních text obyv. Z okresních hejtmanství vykazují tato slovinskou většinu: Cele (96%), Ptuj (96%), Brežice (96%), Ljutomer (94%), Maribor (88%), Slovenji Gradec (83%); značnější menšiny Radgona (10%), Leibnitz (4.5%) a města s vlastním statutém Cele (25%), Ptuj (16%), a Maribor (13%). Dialektem blíží se obyvatelé Pogorje, Posručku, horního dolí Drávy korutanským Slovincům, obyvatelé Saviny Horním Krajincům a obyvatelé roviny Posávské Dolním Krajincům.

Co do vyznání obyvatelstva jest za to 8. zemi téměř ryze katolickou, neboť má 1,339.358 osob řím. kat., t. j. 98.74% všeho obyvatelstva. Evangeliků jest 13.159, t. j. necelé 1% obyv., židů počítá se 2283, t. j. 0.17% obyv., pravoslavných pak 852. Katol. biskupství jsou 2 s 1298 svět. kněžími, evangel. farností 57, starokatol. expositury 2, židovská obec nábož. 1, kláštery 54 s 2365 členy

Podle posledního živnostenského sčítání obyvatelstva v Rakousku rozděluje se populace Ška na jednotlivé živnosti takto: Na orbu připadá 552.078 obyv., na lesnictví a myslivost 7997 os., na rybářství 58 obyv., na hornictví a hutnictví 26.412 obyv., na prů-46.381~q, konopných semen 5408 q, konopnysl 137.926 obyv., na obchod 19.035 obyv., ného vlákna 9187 q, brambor 1,981.328 q,

dopravnictví 14.612 obyv., na jednatelství a p. 1224 obyv., na domáci služebnictvo 14.502 obyv., na vojsko 9339 obyv., na veřejné služby 19.692 obyv. a na svobodná povolání 2423 obyv. Bez určitého zaměstnání jest 40.166 obyv., v různých ústavech jest 43.521 chovanec a konečně bez udání povolání napočteno 11.495 osob. Srv. Berufsstatistik in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern; 4. Heft: Steiermark (Videň,

Ačkoliv S. jest zemí z valné části hornatou a tudíž od přírody nepříliš k orbě způsobilou, jest přece zemědělsky co nejlépe vzděláno a velmi intensivně zužitkováno, tak že v té přičině náleží mezi přední země rakouské. Zaujímáť zde plodná půda celkem 2,088.660 ha, t. j. 93'1% veškeré plochy země, kdežto půda neplodná měři jen 153.969 ha, t. j. 6'9% celé zemské rozlohy. Zaujímají pak role ve Š-ku celkem 423.225 ha, t. j. 18'9% plochy země, louky 266.843 ha, t. j. 11'9% plochy země, louky 266.843 ha, t. j. 11'9% plochy země, louky 266.843 ha, t. j. 11'9% problemě. zahrady 24.130 ha, t. j. 11%, vinice 30.606 ha, t. j. 114%, vinice 30.606 ha, t. j. 14%, pastviny 127.667 ha, t. j. 5.70%, horské pastviny 139.004 ha, t. j. 62%, lesy 1,075.255 ha, t. j. 47.90%, jezera, bažiny a rybniky pak 1923 ha, t. j. 01%, R. 1903 přivlovy pak 1923 ha, t. j. 01%, a ubrilo 2005 habylo ve S-ku roli 258.2 ha a ubylo 980.5 ha, luk 624 ha resp. 618.1 ha, zahrad 217.4 ha resp. 39·1 ha, vinic 49·3 ha resp. 210·5 ha, pastvin 789·7 ha resp. 213·6 ha, horských pastvin 5.8 ha resp. 257.5 ha, jezer, močálů a rybniků 19.2 ha resp. 2.3 ha a lesů 762.3 ha resp. 404'3 ha.

Jednotlivými polními plodinami pak osety a osázeny jsou (1904) tyto plochy orné půdy: pšenicí 62.098 ha, žitem a špaldou 77.726 ha, ječmenem 15.522 ha, ovsem 76.059 ha, kukuřicí 37.504 ha, prosem a sorghem 9018 ha, luštěninami 12.450 ha, pohankou 140 ha, mimo to druhým osivem 52.065 ha, řepkou a řepákem 540 ha, lnem 8700 ha, konopim 1309 ha, bramborami 23.884 ha, krmnou řepou 2016 ha, zelím 5346 ha, rostlinami obchodními a zeleninou 935 ha, jetelem a semínkem jetelovým 33.502 ha, směskou 878 ha, polním senem 50.974 ha a jinými plodinami 1580 ha, jako: slunečnicemi 30 ha, tkalcovskou kardunkuli 109 ha a p. Připadá tudíž na pšenici 14.8% veškeré orné půdy štýrské, na žito a špaldu 18:5%, na ječmen 3:7%, na oves 18:1%, na kukuřici 8:9%, proso a sorgho 2:1%, na luštěniny 3%, na řepku a řepák 0:1%, na len 2:1%, na konopí 0:3%, na brambory 5:7%, na krmnou řepu 0:5%, na zelí 1:3%, na obchodní rostliny a zelenny 0:2% na jetel 8% na krimiou repu 05%, na zeli 15%, na obchodní rostliny a zeleniny 0.2%, na jetel 8%, na směsku 0.2%, na polní seno 12.1% a na jiné plodiny 0.4%. Roční sklizeň jednotlivých polních plodin ve 8-ku činí (1904): pšenice 643.900 q, žita a špaldy 685.430 q, ječmene 230.657 a kylyšice 648.757 167.271 q, ovsa 830.057 q, kukuřice 604.875 q, prosa a sorgha 148.621 hl, luštěnin 159.946 hl, pohanky 681.431 hl, řepky a řepáku 14.820 q, lněných semen 37.775 q, lněného vlákna

1,485.996 q, jetelových semen 9500 q, směsky 121.344 q, tykví 264.091 q a polního sena 1,319.186 q. Činí tudíž průměrná sklizeň s 1 hapůdy ročně 10·4 q pšenice, 8·8 q žita a špaldy, 10·8 q ječmene, 10·9 q ovsa, 16·1 q kukuřice, 16·5 hl prosa, 12·8 hl luštěnin, 14 hl pohanky, 27.4 q řepky a řepáku, 4.3 q lněných semen, 5.3 q lněného vlákna, 4.1 q konopných semen, 7 q konopného vlákna, 83 q brambor, 146.2 q krmné řepy, 92:1 q zeli, 44:4 q jetele, 1:7 q jetelových semen, 31:6 q směsky a 25:9 q polního sena. Následkem vysoce vyspělého dobytkářství štýrského velice důležita jest pro zemi sklizeň sena lučního. Klidí pak se ho ročně (1904) s 267.068 ha luk a horských pastvin úhrnem 11,099.029 q, t. j. průměrně 41.6 q s 1 ha. Důležitým odvětvím zemědělské kultury jest ve Š-ku i vinařství. Stýrská vína zvláště z okolí Radgony a Ptuje jsou výborné jakosti i užívá se jich hojně k výrobě vin šumivých. Celkem pěstuje se vinná réva (1904) na 34.112 ha půdy a dává ročni výtěžek 671.304 hl vína, a to 629.350 hl vína bílého. Proslulé a znamenité jest i štýrské ovocnářství, dodávající nejen množství výborného ovoce, ale i výtečný ovocný mošt, zvláště jablečník. Klidí se pak v zemí ročně (1904) ovoce jádrového 1,199.690 q, ovoce peckového 90,630 q. ořechů 18.830 q a jedlých kaštanů v jižním Š ku 3792 q. Zminky za-sluhuje také ještě chmelařství. Chmelnice štýrské meři celkem 1626 ha i klidi se z nich ročně (1904) 6504 q chmele, t. j. průměrně 4.9 q s 1 ha.

Na vysokém stupni stojí ve Š-ku chov dobytka, který zejména ve Š-ku horním tvoří vysoce důležitý pramen výživy. Podle posledního sčítání dobytka v Kakousku má země 67.602 koně, i chovají se tu zejména výborní koně těžkého plemene norického. Nicmene přirůstek štýrského konstva v po-sledním desetiletí byl jen nepatrný a činil pouze 731 kusů, ježto koňařství ustupuje spíše chovu skotu, který provozuje se tu po salašnicku a vykazuje tu také překrásná plemena. Počítá se pak ho celkem 717.841 kusů i přibylo ho v posledním desetiletí asi o 8º/o. V posl. letech ubývá ve Š-ku koz a ovcí i počítá se těchto 123.245 a oněch 35.618 kusů. Za to chov vepřů neustále silně stoupá i jest jich 678.910 kusů, tak že v té příčině předčí Š. z rakouských zemí pouze Halič a Čechy. Na 1 km² hospodářsky zužitkované půdy připadá tudíž ve S-ku 6.68 koní, 70.97 kusů skotu, 3·52 koz, 12·19 ovcí a 67·13 vepřů. V poměru k obyvatelstvu pak přichází na 100 obyv. 4.98 koní, 52.92 kusů skotu, 2.63 koz, 9.09 ovcí a 50.05 vepřů. Stav mladého dobytka ve S-ku jeví se takto: mladých koní jest 11.486, mladého skotu 140.004 kusy, mladých ovcí 24.350 a mladých vepřů 359.693. Čísla tato ukazují zajisté pro budoucno na slibný rozvoj štýrského dobytkářství. Důležit jest pro Š. i chov drůbeže, kvetoucí zvláště měď u Kalwangu, Walchen a Öblarn, rtuť ve S-ku dolním a dodávající též důležitý u Zölze, kobalt a nikl u Neualpy. V horním předmět vývozu. Znamenité pověsti těší se údolí Enže dobývá se rašelina.

krmné řepy 3,333.758 q, zeli 492.305 q, jetele zejména štýrští kapouni. Počítá se pak v zemi 1,338.814 kusů drůbeže, t. j. 132 kusy na 1 km² hospodářsky zužitkované půdy a 99 kusů na 100 obyv. — Úlů jest 100.575 s ročním výtěžkem medu 5460 kg a vosku 540 kg. — Rybářství provozuje se ve S-ku celkem na 5314 km vod tekutých a 1808 ha vod stojatých, i jest hlavní jeho kořistí pstruh a losos. – Hlavním předmětem lovu zvěře

pak jest zvěř červená a kamzík.
Co do lesnictví S. jest ze všech rakouských zemí poměrně lesy nejbohatší, neboť lesní půda zaujímá tu 1,075.255 ha, t. j. 47.9% veškeré plochy země. Lesy štýrské jsou většinou jehličnaté, vysoké a v soukromém ma-jetku. Průměrný roční výtěžek dřiví z nich činí 3,461.955 m², z čehož jest 53%, dříví k palivu a 47% dříví užitkového. Těží se tudíž z 1 ha lesa průměrně 3:22 m² dříví obojiho druhu. Velice rozšiřeno jest ve S-ku dosud zuhelňování dříví, jež děje se tu ve 129 závodech. Rašeliny dobývá se v zemi ročně 17,226.000 cihel ve váze 76.262 q.

Mezi přední rakouské země náleží S. také svým bohatstvím nerostným, neboť předčí je báňskou svojí výrobou pouze Čechy, Halič a Slezsko, výrobou hutnickou však pouze Čechy. Páčí se totiž báňská výroba štýrská na 27,102.290 K ročně, hutnická pak na 22,658.223 K. Nejvíce dělnictva živí dobývání uhlí, totiž 10.408 osob, a to těží se uhlí hnědé v 60 dolech, ročně 28,028.905 q v ceně 19,385.218 K, uhlí kamenné pak v 1 dole, ročně jen 2140 g. Staroslavné jest štýrské dolování na železnou rudu, která známa byla již Římanům výbornou svojí jakostí. Železných bání jest v zemi 7 s roční těžbou rudy 12,124.524 q v ceně 7,099.520 K. Železa frišovaného vyrobeno bylo (1903) 2,637.393 q v ceně 21,284.163 K, železa litého jen 28.390 q. Stříbro se sice ve Š-ku vyskytuje, ale ne-těží, nepatrný jest výtěžek měděné rudy z 1 báně a totéž platí i o rudě olověné. Bohatší jest těžba rudy zinkové, t. ročně 16.370 q v ceně 147.657 K, zinku pak vyrábí se tu ročně 29.656 q v ceně 1,392.336 K. Antimon těží se nepatrně na 1 místě, chróm se sice vyskytuje, avšak nedobývá. Nerostů sírnatých doluje se ročně 860 q v ceně 1128 K. Tuhy dobývá se ročně 63.730 q v ceně 303.585 K a konečně soli 191.950 q v ceně

3¹/₃ mill. K. Nejdůležitějším ložiskem rud železných jest Erzberg u Eisenerze, kde se dobývá polovina všeho železa rakouského. Jiné železné doly jsou u Gollradu a u Altenbergu v úpatí Packalpy. Velká ložiska hnědouhelná jsou v údoli Murice, Mury a Kainachu. Sůl v Sand-lingu u Uže. Zinek v Bystřici u Peggavy, u Rabensteinu a Kalteneggu, olovo v dolech u Oberzeiringu, Bystřice, Rabensteinu, Kalteneggu a Passwaldu, tuha u Kaisersbergu, Mautern, Leimau a Hohentauern, stříbro v malém množství ve Walchen, Thal, Taschen,

ovšem nestejně v různých končinách země, nejhustěji v středním a horním S-ku, slabě na západě, severozápadě a na jihovýchodě. Největší význam má zpracování železa a oceli, soustředěné v býv. Bruckém kraji, ohromné železárny, slevárny jsou v Neubergu, Mariazellu, Eisenerzi, Donavici, Mürzzuschlagu atd. Sklářstvím vyniká Golovec a Pogorje, výroba spotřebního skla. Výroba cementu a hrnčířství, kamnářství; vynikající dřevařský průmysl (11 parních a 2200 vodních pil), textilní průmysl, hlavně zpracování vlny, výroba lodnu a polovlněných látek, výroba šumivých vín a likérů, cichorií, piva, mouky,
zpracování tabáku (ve Fürstenfeldu), výroba
zápalek, dynamitu, běloby, cihel, kloboukův,
obuví, papíru, růženců. V hl. m Št. Hradci, předním sidle průmyslu, stavba vagonův a vozů, výroba nábytku, hudebních nástrojů, papíru, koženého zboží, klobouků, vlněného zboží, hliněného zboží, stavební truhlářství, výroba okenic a opon, mýdla a svíček, poly-

grafické ústavy.

Podle posl. sčítání živnosti ze dne 3. čna 1902 jest ve S-ku úhrnem 59.105 živnostenských podniků se 192 645 činnými v nich osobami. Z toho připadá na zpracování kamenin a zemin 1256 podniků s 11.245 os., na zpracování kovů 2989 podniků s 24.244 osobami, na výrobu strojův a nástrojů 1619 podniků s 5521 os., na průmysl dřevařský 5216 podniků s 11.628 os., na výrobu zboží kaučukového a celluloidového 7 podniků s 11 os., na výrobu a zpracování koží, srsti, peří a p. 851 podnik s 3209 os., na průmysl tex-tilní 965 podniků s 3060 os., na čalounictví 167 podniků s 312 os., na oděvnictví a ozdobnictví 13.574 podniků s 24.073 os., na průmysl papírnický 308 podniků s 5143 os., na průmysl potravinářský 5560 podniků s 16.283 os., na živnosti hostinské a výčepní 8597 podniků s 19.940 os., na průmysí lučební 520 podniků s 3165 os., na živnosti stavební 2034 podniků se 17.132 os., na průmysl grafický 193 podn. s 1503 os. a na průmysl osvětlo-vací 56 podniků se 136 osobami. Motorů používalo úhrnem 4713 průmyslových podniků štýrských v úhrnné síle 164.831 koňských sil. Všech parních kotlů počítá se ve S-ku (1903)

1446, z nichž jest skutečně v činnosti 1238. Čilý a rozsáhlý jest obchodní ruch Š-ka i jsou jeho předmětem jak polní a zemědělské plodiny vůbec, tak i produkty dobytkářské a výrobky hornické, hutnické i průmy-slové. Z předmětů jeho jmenujeme víno, ovoce, dobytek, mlěčné výrobky, různé rudy, zejména železné, železo a zboží železné i ocelové, sůl, uhlí, dříví a m. j. Všech obchodních podnikův usedlých počítá se (1902) 11.121 hlavních a 1286 vedlejších s úhrnem 21.782 zaměstnanými osobamí. Mimo to jest 423 hlavních a 17 vedlejších obchodních podniků kočovných se 477 osobami. Podniky peněžní, úvěrní a pojišťovací jsou cel-kem 503 hlavní a 9 vedlejších s 1233 čin-zde 3826 21 km a dráty úhrnem 12.267 89 km,

Průmysl ve Š-ku jest velmi vyvinut, j obchodních napočteno 396 podniků hlavních a 142 vedlejší se 784 činnými v nich osobami. Povolení ke kočovnému obchodu dáno bylo r. 1903 17, vyprodejů povoleno 27, nepovoleno 17, ochranných známek jest u obou obchodních komor země úhrnem zapsáno 125. Ku podpoře obchodu a živnosti vůbec zřízeny jsou obchodní komory ve Št. Hradci a v Lubně.

V čele peněžních ústavů země stojí filiálka Rakouskouherské banky ve Štýrském Hradci. Mimo to jsou ve S ku 3 samostatné banky a 2 jiné filiálky bankovní s úhrnným akciovým kapitálem 5 mill. K. Spořitelen jest 55, a to 36 obecních, 4 spolkové a 15 okresních, tedy 1 na 407.75 km² plochy země a na 24.656 obyv. Vklady těchto spořitelen činí celkem 95,897,310 K (1903), výplaty pak 100,404 116 K, konečný stav vkladův jest 358,788.037 K, tak že připadá průměrně na 1 vkladatele 1194 K a na 1 obyvatele 265 K spořitelních vkladů. Záložen jest ve S-ku 302 s 66.238 členy, s úhrnnou roční bilancí 49,155.000 K, s 9,226.000 K členských po-dílů, 2,140.000 K reserv. fondů a 34,869.000 K vkladů. Pojištěna jest úhrnem v zemi summa 1112 mill. K, pojišťování dělnické vztahuje se na 120.997 dělníkův. Akciových společností jest v zemi 10 s celkovým kapitálem 29 mill. K.

Silnice štýrské měří (koncem r. 1903) celkem 5075.793 km, i jest z toho 819.502 km silnic aerárních a 4256 291 km silnic okresnich, tak že připadá v zemi na 100 km² plo-chy celkem 22.633 km silnic, a to 3.654 km silnic aerárních a 18 979 km silnic okresních. Vodní dráhy splavné měří ve Š·ku úhrnem (1903) 583.841 km, z čehož jest 413.092 km splavno jen pro vory a 170.749 km splavno pro lodi i vory. Parníky vůbec po štýrských vodách nejezdí, hlavním předmětem dopravy pak jest tu dříví. — Železniční trati měří ve Š ku 1368 km, z čehož jest 344 km drah mistních. Mimo to měří malodráhy celkem 38 km trati. Připadá tudíž 1 km železniční trati na 16·39 km² plochy země a 991 obyv. Poštovních úřadů jest v zemi 450, filiálek 169, tedy všech úhrnem 619, tak že připadá 1 na 36'3 km² a 2195 obyv. Prodejen poštovních známek jest 1230 a schránek na dopisy 1795. Dopisův a lístků dopravuje se poštou ročně (1903) 52,387 310, tiskopisův a vzorků 7,796.210, časopisů 9,572.600, tak že na 1000 obyv. připadá do roka 44.385 dopisův a 7059 časopisů. Balíčků zasláno 2,019.010, dopisů peněž. 346.090 v ceně 292,391.230 K, baličků cenných 153.260 v ceně 149,229.930, tak že připadá na 1000 obyv. peněžních psaní 255 a balíčky 1602. Poštovních poukázek bylo zaplaceno (1903 i s Korutany) 2,537.171 kus v úhrnné částce 101,665.333 K a vypla-ceno 2,166.369 kusův v úhrnné částce 100,989.230 K.

Telegrafních stanic jest ve S-ku (1904) nými osobami. Konečně pomocných živnosti telegrafických strojů pak jest 355. Telegram447.338 interních a 35.725 mezinárodních, mimo to dojde 33.476 mezinár, telegrammů, tak že počet všech depeší činí roč. 516.539, tudíž na 1 stanici 2058 a na 1000 obyv. 374. Personál při poštovní a telegrafní službě ve S-ku činí 2113 mužů a 551 žen, přijmy činí 5,440.335 K a vydání 4,872.175 K. Při všech poštovních a telegrafních úřadech zaměst-

náno celkem 1950 osob.

Vzdělání obyvatelstva potřebuje ještě mnohé nápravy, neboť 181%, mužských a 215%, ženských obyv. starších 6 let neumí ani čisti ani psáti. Nicméně jest přece procento analfabetů ve Š-ku menší než prů-měrně v celém Rakousku vůbec a předčí v tom směru země tato celou řadu jiných korunních zemí rakouských. Škol obecných jest 941, měšť. 15, a to 610 němec., 228 slovin. a 42 smíšené, gymnasií a reálných gymnasií 10, z nich 2 smíšená, reálky 3, učitelských ústavů 5, dív. lyceum 1, státní průmyslová škola 1, odborné školy průmyslové 2, pokračovacích 38, 1 vyšší a 7 nižších škol obchodních, škola hornická 1, nižší rolnické a lesnické školy 4, školy hudební a pěvecké 22, škola porodnická 1, průmyslových škol dívčích 8, jiných vychovávacích a vyučovacích ústavů 17, theologické ústavy 2, báňská akademie 1 (v Ľubně), umělecká akademie 1 (ve Št. Hradci), technická vysoká škola 1 (t.) a universita 1 (t.). Z ji-ných vědeckých a vzdělavacích institucí jmenujeme: Joanneum ve Št. Hradci s výbornými sbírkami, společnost historickou, geognosticko-hornickou, přírodovědeckou, právnickou, hospodářskou, zahradnickou, lesnickou, hedvábnickou, na podporu průmyslu a

m. j. Ve Š-ku vychází 98 časopisů, 85 něm., 11 slov., 1 něm.-slov. a 1 ve volapůku.

Spolků jest 2909.

Zdravotnictví ve S-ku opatřeno jest takto: Lékaři jsou v zemi 674, z nich sídli ve Št. Hradci samotném 258, veřejných lékáren jest 76, domácích lékáren lékařských 230, lékárnický personál čítá 257 osob, ošetřovatelek a pomocnic ku porodu jest 660, veřejných nemocnic jest 15, nalezinec 1, porodnice 1, ústav hluchoněmých 1, ústavy slepců 2, blázince 2 a lázeňských míst 28 s roční návštěvou 23.698 hostí.

Z ústavů dobročinných jsou v zemi 3 jesle, 14 opatroven, 42 dětské zahrádky, 12 sirotčinců, 2 ústavy pro blbce, 165 chudobinců a v každém větším místě chudinský

ústav.

Zemské zřízení štýrské jest založeno na zákoně z 26. ún. 1861. Štýrský sněm bývá každoročně svoláván do Št. Hradce a skládá se z 63 členů: knížat biskupů labudského a sekovského i rektora univ. s virilními hlasy a z 60 poslanců volených na 6 let po kuriích (12 za velkostatek, 19 za města a místa prů-myslová, 6 od ob hod. a živn. komor v Št. Hradci a v Lubně a 23 od venkovských činí na 174,156.470 K ročně, předepsaná daň obcí). Předsedajícího zemského hejtmana příjmová pak činí (1904) 2,603.222 K, t. j.

mův podává se ročně 483.063, z čehož jest i náměstka jmenuje císař. V čele správy zemské stojí místodržitel, jemuž podřízeny jsou zemská zdravotní rada, zemská školní rada, policejní ředitelství v Št. Hradci, 4 města s vl. statutem a 21 okr. hejtmanství. Spravedlnost konají vrchní zemský soud pro S. Krajinu a Korutany v Št. Hradci, jako soudní dvory I. stolice zemský soud v Št. Hradci, krajské soudy v Celi a v Lubně, 6 městských delegovaných soudů okresních a 65 okr. soudův. Vrchní finanční úřad je zemské finanční ředitelství v Št. Hradci, jemuž podřízeny: finanční prokuratura v Št. Hradci, finanční okresní ředitelství v Št. Hradci, Brucku a Mariboru, hlavní celní úřad, zem. pokladna, správa daní, puncovní úřad v Št. Hradci a 63 berních úřadů. Úřady dopravní a národohospodářské jsou poštovní a telegrafni ředitelství pro S. a Korutany v Št. Hradci, 34 cejchovny, báňské hejtmanství v Celovci, obchodní a živnostenské komory v St. Hradci a Lubně, bursa plodinová v Št. Hradci. V Úži je správa solivaren. Ve vojenství náleží 🕏. III. armádnímu sboru s velitelstvím v St. Hradci, jenž zaujímá Š., Korutany, Krajinu a Přímoři, pro záležitosti zemské obrany jest velitelství zemské obrany pro tytéž země v St. Hradci.

Cirkevně náleží Horní a Střední S. k biskupství sekovskému se sídlem v Št. Hradci, jež se dělí v 44 děkanáty. Jižní Š. náleží biskupství labudskému se sídlem v Mariboru a 24 děkanáty. V celé zemi je 460 farností a 128 lokalii. Opatstvi Admont, St. Lambrecht, Rein a Vorau, 34 mužské a 12 ženských klášterů s 826 mnichy a 1119 jeptiškami. Evangelici augšpurské konfesse podřízeni jsou superintendentu ve Vidni, maji seniorát a 4 farnosti, evangelici helvetské konfesse podléhají superintendentu ve Vídni a maji 1 farnost.

Politicky dělilo se Š. dříve v brucký kraj, Horní Š., hradecký kraj (Střední Š.) a mari-borský kraj (Dolní Š.).

Nyní dělí se v 4 města s vlastním statutem (St. Hradec, Maribor, Cele, Ptuj) a 21 okres. hejt-manstvi o 65 soudnich okresech (viz tab. na str. 827.).

Zemské finance štýrské jeví se za rok 1904 takto: vydání 17,464.326 K a příjmy 17,049.932 K, přirážky ku přímým daním ve S·ku činí (1904) 15,227.650 K. Osobní daň z příjmů předepsána jest v zemi

51.967 osob., t. j. 3.75% C. 4145. Znak Styraka. veškerého obyvatelstva

země, počítáme-li však i osoby k domácnosti

zeleném.

Literatura. Kindermann, Geographischer Abriss des Herzogthums Steiermark (St. Hradec, 1779); Sartori, Neueste Geographie von Steiermark (t., 1816); Schmutz, Historischtopographisches Lexicon von Steiermark (t., 1822--23, 4 sv.); Göth, Das Herzogtum Steiermark (Videň a Št. Hradec, 1840--43, 3 sv.); (St. Hradec, 1885); t., Die Litteratur der v měř. 1:300.000.

188 K na 1 obyv. Všeobecné dani výdělkové podrobeno jest 49.648 osob; činí 1,424.632 K. Beziehung (t., 1886); Die Oesterreichisch-Znak štýrský (vyobr. č. 4145.) je bílý, ungarische Monarchie in Wort und Bild. v pravou stranu obrácený, vzpřímený pardál, jemuž z tlamy a z uší sálá oheň, vše v poli riaca (Št. Hradec, 1894, pokračován r. 1896); Steiczeka Miscellen zur Ortzan r. Kulturalní strance (Št. Hradec, 1894, pokračován r. 1896); t., Steirische Miscellen, zur Orts- u. Kulturt., Steirische Miscellen, zur Orts- u. Kulturgeschichte der Steiermark (t., 1898); Hirsch, Heimatkunde d. Steiermark (2. vyd. t., 1896); Koprionik, Grundzüge der Geologie mit besonderer Berücksichtigung der Steiermark (Vid., 1895); Rosegger, Das Volksleben in Steiermark (8. vyd. St. Hradec, 1895; 2. sv.); Gsell Fels, Die Steiermark (Bruckmann's Illustrierter Reiseführer (Vid. 1898). Rebl. Ill Mark (Viden a St. Hradec, 1840—43, 3 sv.); Gseli Feis, Die Steiermark (Bruckmann's Illukozler, Kratek slovenski zemljopis in preglad (Videň, 1854); Hlubek, Ein treues Bild
des Herzogtums Steiermark (St. Hradec,
1860); Stur, Geologie der Steiermark (t.,
1871); Janisch, Topogr.-statist. Lexicon von
Steiermark (1875—84, 3 sv.); Jauker, Das
Herzogtum Steiermark (Vid., 1879); Schlosf. Steiermark (časopis). Z map vedle offisar, Kultur- und Sittenbilder aus Steiermark cialnich Lechnerova generální mapa S-ka

Města s vlastním statutem a okresní hejtmanství.	km²	Domů	Bytů	Obyv. r. 1900	Obyv. na 1 km²
Města:		!			
Hradec Štýrský	22	5.384	33.127	138.080	6276
Cele	2 7	321 1.052	1.305 5.036	6,713 24,601	3356 3514
Ptuj	3	301	852	4.223	1408
Okresní hejtmanství:					
Brežice	613	9.663	9.695	47.967	78
Bruck n. Murou	1.337			36.649	27
Cele (okoli)	2.001	25.165	27.779	134.080	67
Deutschlandsberg	802		10.749	51.422	64
Feldbach	988	13.914	16.130	83.997	85
Gradec Slovenji	835	7.379	8.654	44.011	53
Gröbning	1.878	6.032	6.146	30.657	16
Hartberg	989	8.832	9.980	53.044	53
Hradec Štýrský (okolí)	1.445	11.783	18.988	90.307	79
Judenburg	1 675	6.458	12.379	61.783	37
Leibnitz	743	11.152	12.534	63.639	8 5
Liezen	1.397	4.267	5.066	24.927	18
Ljutomer	316	5.916	6.003	26.792	85
Lubno	1.095	4.945	11.953	58.083	53
Maribor	1.186	16.805	18.680	89.718	76
Murau	1.385	4.175	4.826	26.967	19
Mürzzuschlag	819	3.867	7.937	37.324	45
Ptuj	984	18.189	17,478	79,742	81
Radgona	449	6.727	7.628	38,243	85
Voitsberg	675	5.416	8.3 3 5	41.741	62
Weiz	1.080	9.921	11.615	61.784	57
Celá země	22.426	201.365	280.049	1,356.494	60
i.		i i		I	i

Dějiny politické. Š. bylo r. 15. př. Kr. spolu s jinými krajinami opanováno od Říspolu s jinými z jinými krajinami opanováno opanováne opanováne opanováne opanováne o

rutansku samostatní vévodové, jichž moc dolfa IV. (1365) nastalo dělení zemí mezi jeho byla však záhy omezena hlavně tím, že se syny Albrechtem III. a Leopoldem III., Š. počaly z moci jejich vymaňovati pohraniční připadlo Leopoldovi. Když synové tohoto marky, založené za Otty I. proti Maďarům. vévody r. 1406 opět se dělili, obdržel Š. Jednou z nich byla Korutanská marka Arnošt Železný, jehož nástupcem byl ponad střed. Murou a hor. Rábou, jež se připomíná po prvé r. 970, kdy byla spravována spojil všecky země habsburské. Po vymření Markvardem, praotcem rodu Eppenstein- hrabat Celjských připojil jejich území podle Mark vardem, praoteem rodu Eppenstein-ského. Jeho syn a nástupce Adalbero roz-šířil marku o hrabství nad Murou i Enží a spojil ji r. 1012 s Korutanskem, stav se jeho Jan Ungnad žádal r. 1547 na sněmě v Augsvévodou. Avšak r. 1035 byl sesazen, načež se stal markrabětem korutanským Arnold, pán četných statků v okolí Welsu a Lam-bachu. Jeho nástupcem stal se syn jeho Gottfried, jenž dobyl na Maďarech Püttenska. Po jeho smrti obdržel asi r. 1056 marku korut. s vyjmenovanými přírůstky Otakar I., pán župy travenské (*Traungau*). Nástupci Otakarovi nazývali se od konce XI. stol. markrabaty štýrskými podle svého hradu Štýru při soutoku řeky Štýru s Enží, ve 2. pol. VII. stol. byl pok tent přírov přinasta. XII. stol. byl pak tento název přenesen na celé území jimi spravované, jež nazývalo se nyní markou Štýrskou čili Š-kem. Toto markrabství bylo pak během dalších desítiletí značně rozšířeno. R. 1122 Otakar II. pak r. 1628 i protest. šlechtu. Mnoho znatyli stol. zdědil po posledním Eppensteinovci, vév. korutanském Jindřichovi velkou čásť horního Š-ka od Muravy až k Semmeringu. Otakar III. zdědil r. 1148 marku Ptujskou, jejímž středem byl Maribor, a r. 1158 hrabství Püttenské po obou stranách Semmeringu. R. 1180 byla zrušena závislost marky Štýrské na Bavorsku a zřízeno vévodství Štýrské. První vévoda Otakar IV. byl zároveň posledním potomkem svého rodu a proto jmenoval r. 1186 rakouského vévodu Leopolda V. a jeho staršiho syna Bedřicha svými dědici, ustanoviv, že vždy má býti vév. rakouský zároveň vév. štýrským. Po smrti Otakarově dal skutečně císař Jindřich VI. S. v léno Leopoldovi V. a Bedřichovi. Po smrti Leopoldově (1194) nastoupil však Bedřich pouze v Rakousích, kdežto Š. obdržel proti vůli někdy Otakarově mladší syn Leopold VI. Když však Bedřich r. 1198 na křížové výpravě zemřel, spojena byla opět obě vévodství v rukou Leopolda VI. Po tomto následoval vév. Bedřich Bojovný, na jehož libovolnou vládu si stěžovali stavové štýrští u cís. Bedřicha II, jenž jim potvrdil staré svobody. Po smrti Bedřicha Bojovného, posledního to Babenberkovce, S. dostalo se větším dílem do rukou Bely IV., jemuž bylo také postoupeno mírem Budinským (1254) až na Püttensko a kraj Travenský, jež byly připojeny k Rakousům. Avšak již r. 1258 vzbouřili se stavové štýrští proti Uhrům a po vítězství u Kressenbrunnu (1260) získal S. Přemysl II., jenž byl r. 1276 králem Rudolfem I. těchto lén zbaven. Tento po vítězství na Moravském poli udělil Š. v léno nejprve synům Albrechtovi a Rudol- tem stavitelství mostního, železničního a sil-

purku pro svoji zemi nábož. svobodu. Dostalo se ji Š-ku teprve, když r. 1564 při novém dělení zemí obdržel Š. s Krajinou Karel II., mladší syn cís. Ferdinanda I. Aby zastavil pokrok nového učení, povolal Karel do země jesuity a svěřil jim nově založenou vysokou školu ve Št. Hradci. Do jeho doby spadají první pokusy o násilné obrácení, vypovidání měšťanů a zřizování reformačních kommissí k rekatolisaci země. Jeho syn a nástupce Ferdinand vypověděl r. 1598 nejmenitých rodin se skutečně vystěhovalo, jenom mezi sedláky v nedostupných horách sev. S-ka udržela se stará víra, tak že po vydání tolerančního patentu konstituovalo se tam několik prot. farností. Ferdinand zdědil r. 1619 také ostatní habsburské země a S. nebylo již od nich více odděleno. Od dob Karla VI. nepřijímal již žádný panovník holdování stavů a od r. 1730 nebyla zemská privilegia potvrzována. Š. stalo se provincii Rakouské monarchie, od níž nebylo ani za napoleonských válek odtrženo. Po obnovení ústavního života v Rakousku (1860) ukázal se štýrský sněm jako ústavověrný, liberální, Slovanům nepřátelský. Poměry ústavní vis Rakousko, Dějiny ústavní, str. 160 sl. Srv. A. J. Cäsar, Staats- u. Kirchengesch. Steiermarks (1785-87, 7 sv.); v. Muchar, Gesch. des Herzogtums Steirmark (1844-67, 8 sv. do r. 1566); Gebler, Gesch. des Herzogtums St. (1862); Reichel, Abriss der steirischen Landesgesch. (1884, 2. vyd.); v. Krones, Die Markgrafen von Steier, ihre Anfange, ihr Verwandschaftskreis und ihre Kärntner Markgrafschaft (>Arch. f. österr. Gesch. « 84, str. 137) a j. v. Prameny: Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen (1864 sl.); Zahn, Urkundenbuch des Herzogtums Steiermark

(1875—79, 2 sv.); t., Styriaca (1894). Skć. **Stys** A dolf, inženýr čes., odbornik ve stavitelství mostním (* 17. pros. 1865 v Řenčově v Čechách). Vystudovav reálku v Rakovníce studoval v l. 1885—90 stavitelství přenýrské na koskú cakách se prosením v kontrolecké na kontrolec inženýrské na české technice v Praze, načež vstoupil do služeb techn. oddělení c. k. místodržitelstvi v Praze. R. 1891 – 94 byl assistenfovi společně (1282), později Albrechtovi ničního na české technice, pak přijal místo samotnému (1283). Od té doby zůstalo v držení inženýra mostárny Pražské akciové strojírny rodu Habsburského. Když po smrti vév. Ru- (Ruston a spol.). R. 1902 promovován za

doktora věd technických na české technice a když se konečně utvořil (1877), byl Š. z neja r. 1903 jmenován mímoř. professorem stavitelství mostního na české technice v Brně. Z četných staveb provedených podle jeho návrhů třeba uvěsti: Mosty přes Ohři v Drahovicích, Kysiblu-Puchštejně, Aichu, most přes nádraží v Benešově, lávka přes nádraží v Chebu, několik mostů ve Vrchlabi a Maršově, na vídeňské městské dráze, řadu mostů na lokálních drahách českých, most přes plavební kanál u Troje, IV. a V. otvor mostu přes Vltavu u Měchenic, mosty v Ebensee, ve Wiltenu u Inšpruku, přes rýnský průkop u Bregenze a j., železné krovy nad přičnou lodí chrámu sv. Víta v Praze, nad strojov-nou vodárny v Záhřebě, nad strojovnou v přečerpací stanici vídeňské v Breitensee; těžné věže v Trmicích, Ervěnicích. Literárně byl činný přispívaje odbornými články do »Zpráv architektů a inženýrů v král. Českém« a účastnil se prací na díle prof. A. V. Velflika »Stavitelství mostniho«. Jako zvláštní otisky vydal: Grafické vyšetřování poloparabolických nosníků soustavy složené (ze »Zpráv arch. a inž. v král. Ceském«, 1896); Vyšetření nej-většího namáhání prutů přímopasového nosníku jednoduché pravoullé soustavy s podružnými pruty (ze II dílu Stavitelství mostního od prof. A. Velflíka).

Subar Valentin, lutherský kněz a spis. čes. (* asi v pol. XVI. stol. v Lanškrouně — † 1593 v Kut. Hoře). Od r. 1573 byl farářem v Domažlicích, r. 1575 zvolen do kommisse pro konfessi českou, r. 1583 přejal faru v Zatci a r. 1593 děkanství v Kut. Hoře. Sepsal: Písně na evangelia a epistoly nedělní a sváteční (Praha, 1612 a ještě dvakrát); Summy krátké na epistoly a evangelia s písněmi a Kázání o hrozné kometě 1577 (t., 1578; »CCM.«, 1862, 301). Viz Jirečkovu Rukovět II. 279.

Subert: 1) S. Václav, evang. spis. čes. (* 9. čce 1825 v Kadlině — † 21. ún. 1885 v Krabčicích u Roudnice). Vystudovav gymnasium v Těšíně a filosofii v Praze a ve Vidni, působil na evang. faře ve Vtelně, r. 1850 stal se farářem v Cernilově, r. 1860 v Praze a od r. 1862 působil jako ev. farář v Krabčicích. S. redigoval na r. 1861 ev. kalendář »Sběratel«, na r. 1862-64 ev. časopis >Hus«, r. 1861 založil >Hlasy ze Siona«, sepsal několik kázání, vydal » Apologii druhou stavův království Českého« (Praha, 1862) a r. 1866 založil veliký vychovatelský ústav pro ev. dívky v Krabčicích.

2) Š. František Adolf, spis. čes. (* 27. bř. 1849 v Dobrušce). Byl nejmladší z deviti dítek chudého řemeslníka. Vystudoval v Hradci Kr.

horlivějších jeho funkcionářů. R. 1878 opustiv »Politik« a »Brousek« vstoupil do red. »Pokroku« (do r. 1883), kdež psal úv. články a feuilletony liter. R. 1880 pracoval ve vý-boru Sboru pro zřízení Nár. divadla, a když stavba se končila, uloženo mu sepsati její dějiny (1881—84). Když zatím Nár. divadlo vyhořelo a nové se stavělo, S. vstoupil do Družstva, kdež zvolen náhradníkem a r. 1883 ředitelem Nár. div., kterýž úřad spravoval do r. 1900. Jest členem České akademie, čestným členem mnohých spolků, obci a korporací v Čechách. — Spisovati počal již na gymnasiu, kdež si liboval v romant. pověstech a v rytířské historii. Redigoval psaný časopis studentský, psal histor. povidky, epické básně a dramata. Z toho tiskem vyšel *Švanda dudák* ve Vilímkově Humor. kalend. (1868) a u Al. Hynka povidky Z vesnic a hradů a Povídky historické a jiné drobné (1879–80, 3 sv.). Od r. 1873 redig. Hynkův kal. »Vlast«, r. 1880 »Velký Pražský kalendář«. V »Brousku« vydal dvě veliké histor. povídky, Zajetí krále Václava (Pr., 1875, 2. vyd. 1880) a Král Jiří v Poděbrad (t., 1877, pak 1881). Nabyv prostředků dal se na cesty českým jihem (1879—81) a vydal pak v Ottově sbirce »Z našich a cizich vlasti«, kterou řídil, bohatý soupis dojmů Z českého jihu, krajinné, mistní a historické obrazy, illustrované dílo v Praze u Otty 1882, pak 1902). Tehdy se vzbudil plán velkolepých Ottových »Čech«, v jejichž redakci S. byl do roku 1883 a sám se účastnil při spisování dílu I. Sumava, R. 1881—84 spisoval monumentální Národní divadlo. Dějiny jeho a stavba dokončená (u Otty, 1884). Potom počal vydávati roční zprávy, které měly uváděti na všeobecné vědomí podrobnosti ze života Nár. divadla. Byly to: První rok Národního divadla (1884, 1893), Druhý atd. (1885) až Sedmnáctý (1900). Nákl. Družstva N. d. vydal česky i německy Krá-lovské české zemské Národní divadlo v Praze (1892) a t. r. České Národní divadlo na První mezinárodní hudební a divadelní výstavě ve Vídni 1802. Dříve již vyšel jeho Průvodce po Národním divadle v Praze (1883). Chalupa na jubilejni zem. výstavě r. 1891 vzbudila v S-ovi ideu a plán Českoslovanské výstavy Národopisné r. 1895, záslužné dílo dalekosáhlých účinků, jehož historii vypsal v »Osvětě« (1894, 1895) řadou článků zv. Národopisná výstava českoslovanská v Praze 1895. Táž práce rozšířena články jiných spisovatelů vyšla v illustr. památečném díle u Otty 1895 až 1896. Také napsal Příspěvky k dějinám národopisu českoslovanského (1896). Současně ymnasium (1860—68), načež oddal se v Praze stal se zakladatelem Národop. Musea českogymnasium (1860—68), nacez oddał se v 1 1220 istal so zamanaczonia im Tom. Černým Ná-filologii (1868—72) pománaje si soukr. vyučo- slov. v Praze a s drem Tom. Černým Náváním a pracemí v redakcích, j. Růfferova rodop. Společnosti č.-slov. Navržené jim vojenského listu »Žižka« (potom »Vlast«) a tehda vydávání Národop. encyklopaedie č.v • Cechu•. Na vyzváni Jana Skrejšovského slov, čeká dosud svého uskutečnění. V l. 1896 vstoupil do red. • Politiky• a převzal řízení • ž 1903 byl třikráte na Rujaně, kterýžto • Brousku• (1873—78). R. 1875 stal se tajem- ostrov ho neobyčejně poutal tajemnou miníkem Českého klubu, zvolen dvakráte do nulostí. Ovocem toho byl ryze vědecký spis výboru pro založení Spolku čes. žurnalistů, filologický Rujana, Wittow, Arkona, o původu

Šubert. 830

společ. nauk, 1898). Nákl. Národop. Musea čs!. v Pr. vydal spis Nordské Museum a Skansen ve Stockholme (1900). Různé slavnosti a starost o repertoire vedly S-a ke studiím o Klicperovi, o němž shovívavě a optimisticky podal soud ve spise Klicpera dramatik, jeho profil a místo v české dramaturgii (1898). Na zá-kladě toho počal i vydávati Výbor drama-tických spisů V. Kl. Klicpery (1898). Veselo-hru Zlý jelen vydal v »Svět. knih.« t. r. Stu-diemi těmi nabyl poznání, že se nezná obsah tvorby dramat. z prvních let novočes. divadla, i podjal se sám díla, jehož ukázkami jsou: Počdíky čes. dramaturgie na rozhrani věku XVIII. a XIX. (*Obzor liter. a uměl.«, 1899) a Dramaturg Prokop Šediný (*Osvěta«, 1899 a zvlášť). Mimo to vydal slavnost. řeč O nýznamu V. Kl. Klicpery (1898) a úvahu Veselohry Klicperovy (»Rozhledy« t. r.). Se životem Nár. divadla souvisí i vlastní dramatická produkce **Š** ova, ačkoli počátky její sahaly daleko do mladosti. R. 1880 provozován *Petr* Vok Rolmberk (1881). Potom hledal látku netknutou a našel hnutí lidové v stol. XVIII. Zásluhou Probuzenců (1881) bylo uvedení realist. živlu lidového na jeviště vedle živlu zámeckého. Pak toužil po dramatě, v němž by se obrážely české boje od r. 1860. Vypravování jeho matky mu poskytlo motiv, z něhož vytvořil r. 1886 Jana Výravu, pětiaktové drama (t. r. u Šimáč.) selského člověka českého, zničeného v boji s cizáckým živlem za ryzost své rodiny, za česť svou a volnost národa. Zde již bylo historické jenom ovzduší. Pak už stanul S. na půdě současnosti. Z moderního života pražského je čtyraktové drama Praktikus (1889), z volební doby chabrusové tříakt. drama Velkostatkář (1891), z hornického boje o čes. jazyk a školu děl-nické Drama čtyř chudých stěn (1893) tehdy censurou zakázané. Největší sílu uměl. vyvinuly Žně (1904), tragédie muže tuhé práce, jenž zmohl se vlastní silou, ale o vše při-chází, protože zapomněl na povinnost k sy-Zvláštní místo zaujímá tříaktová komédie renaisanční Láska Raffaelova (1888). Jest plodem zájmu ryze uměleckého. Motiv si přivezl Š. z villy Farnesiny a dílo jeho je parallela k malovanému mythu Raffaelovu o Amoru a Psyše. — Opustiv r. 1900 ředitel-ství Nár. div. S. oddal se spisování pamětí, vydal tři svazky Z uplynulých dob: I. Moje vrpomínky (1902) a Moje divadelní toulky sv. I. a II. (t. r.), názorné příspěvky k dějinám českoslov. vzájemnosti, české hudby a uměni. Starost o památku domácího umění hereckého značí *Masky Národního divadla*, zajímavé unikum (nákl. vlast. 1902), jehož vyšel sv. Jindřich Mošna a II. František Kolár. je spisovatel vynikajícího charakteru lidského. Projevil životém znamenitou ryzost lidového jádra, z něhož pošel, tvůrčí sílu sebedůvěry,

a významu těchto jmen (nákl. Král. české ganisátorským, sila všude upotřebitelná, stále ochotná. Rada jest užitečných a velmi šťastných podniků, k nimž návrh vyšel jen od něho. V Českém klubu dal návrh k vydávání Politické bibliothéky. Ke zdaru českého Jihu hodlal zříditi veliký spolek, jehož stanovy i vydal, což byl podnět k založení Národní Jednoty Pošumavské. Na jeho zakročení stal se Husův rodný domek národním majetkem. Matičním výboru navrhl zřizovati lidové a školní knihovny. Jeho podnětem došlo u obce pražské, v jejímž sboru obecních starších zasedal 1900-03, ke zřízení sociálněhumanitní kommisse, jejímiž dosavadní mi výsledky jest obsáhlá reorganisace ústavu prace, zřizení útulen pro služebné a pro děti potulné, zbudování domů pro řemeslníky a chystané zřízení domu pro byty dělníkův. Nezapomenutelné zásluhy získal o Národní di vadlo. R. 1880 šťastnými jeho návrhy oživily se chab-nouci sbírky. V ředitelském úřadě se snažil spojovati ideální snahu uměleckou s praktickými potřebami. Jen přes jeho odpor dostaly se do Nár. div. hry vkusu všednějšího. Původní produkci snažil se povznésti a zbaviti iha cizi závislosti. Snahu o čest a důstojnost uměleckou značila úprava spisovatelských honorářů a zřízení Sirotčího, vdovského a podpůrného fondu pro herce. Sám na to věnoval i ze soukromých svých prostředků. Vzbudil v národě zájem o Nár. divadlo, nežli se mohlo utvořiti jádro stálého obecenstva pražského, a prospěl jemu velice i tím, že dal podnět k divadelním vlakům r. 1883. Vyvíjel největší energii, šlo-li o česť Nár. divadla v cizině. Přese vší nedůvěru přiměl divadlo k odhodlanému závodění na horké půdě vídeňské (1892) a postaral se o to, aby národ i cizina smyslu dobytého vítězství dobře porozuměla. Často musil sám pracovati, kde by byl potřeboval pracovníků jiných (o dějinách výstavy Národopisné), a dovedl k pro-vedení jednotlivých velikých cílů kulturních (Národop. výstava, museum) nadchnouti a zí-skati celý národ. Mnoho se staral o divadlo druhé a podal o tom návrhy (1893). Velmi četné jsou jeho práce příležitostné, přednášky a řeči slavnostní (na př. O Bedřichu Smetanovi v Hořicích a v Litomyšli, »Obzor Litomyšlský«, 1905), řada přednášek o dru F. L. Riegrovi, dobročinné slavnosti (na př. ve prospěch pensijního fondu solistů na Zofině 1896, na Belvederu 1897 a j.). Znal se k velké i drobné práci národní. — R. 1899 byl vyslán Družstvem do Petrohradu k slavnosti 100leté paměti narozenin Puškinových, r. 1902 Českou akademii, »Svatoborem« a »Majem« do Paříže k slavnosti 100. narozenin V. Huga a r. 1905 Českou akademií na 3. mezinárodní sjezd pro umění v Lutichu, kde jeho pojednání o divadle pro lid způsobilo, že byl povolán do předsednictví sjezdu a předsednictví sekce divadelní. V l. 1902—04 organisvépomoci, pracovitosti a čilé podnikavosti, soval v Čechách sbírky pro brněnské české pevné mysli a vytrvalého chtění. Vytýkal si vždy jen smělé cíle, ale uměl jich dosahovati. Hlava rušná, iniciativní duch s nadáním ordivadle vinohradském. K vyzvání Družstva

t Ė, 17 2 İg iξ <u>ت</u>فو D. Ľ. 2 -E 70 * π. Ł Ti: 17 t 27 **X**3 R C 76 X

ř.

T.

5.

:3

23" Ċ CE

M

ij,

3

):

Ĭ,

1

i. Ź

rem Ottova Malého Slovníku Naučného. -Německy vyšla z jeho dramat: Probuzenci překladem Alb. Tellera, Jan Výrava a Láska Raffaelova př. Edm. Grüna. Zajímavý pohled na svůj dramatický vývoj podal sám v článku Na okraje mých dramat při druhém vyd. Dramatu čtyř chudých stěn (1905). Jubilejní stat o S-ovi napsal J. L. Turnovský (>Osvěta«, 1829). **úbertovice** viz Šumberk 2). Subić: 1) Š. Simon, math. a fysik slovin-

ský (* 1830 — † 27. čce 1903 ve Št. Hradci). Studoval gymnasium v Lublani, universitu ve Vídni, potom působil jako prof. v Buda-pešti, ve Vídni a konečně ve Št. Hradci, kde se stal r. 1859 mimorádným professorem mathematiky a fysiky na universitě. Mnoho vědeckých jeho spisů vyšlo jazykem německým, hlavně v »Sitzungsber. der k. k. Akademie der Wissenschaften in Wien«, »Poggendorf's Annalen« a j., některé zůstaly v rukopise, ze-jména spis Titansko napadovanje Olimpa, »jakýsi kosmos lidského ducha, v němž se přetřásají formou dialogickou duševní prvky všech národův i věkův«, zůstal nevydán. Š. byl dopisujícím členem jihoslovanské akademie, psal do »Radu«, do slovinských časo-

pisů *Ljubl. Zvon«, *Dom in svet« a j.

2) S. Janez, malíř slovinský (* 26. října
1850 v Poljanách na Gorjansku v Krajině —
† 1889 v Kaiserslauternu). Studoval nižší gymnasium v Lublani, potom učil se malířství u svého otce a u malíře Wolfa, od něhož vstoupil do Benátské akademie »delle belle arti, kde v třefím ročniku za svůj karton Raffaelova smrt dostal diplom. Z Benátek šel r. 1875 do Říma, tam se zdržel dvě léta, cestoval pak po Italii, načež se odebral do Vidně, kde pracoval u Makarta. R. 1881 povolán byv do Prahy, maloval v »Nár. divadle« Upadek umění, Otavu, Život a Dějiny. Po po-žáru Nár. divadla vrátiv se do Poljan, vymaloval tam pět oltářních obrazův, a když Nár. divadlo znova bylo vystavěno, S. pokračoval zde v malbách: opravil některé a maloval znova: Renaissanci, Zlatý věk, Úpadek, podle Ženíškova návrhu Lumíra a obnovil i opravil Alešův cyklus. Potom maloval výjevy z hájení Starého města Pražského proti Svédům na průčelí staroměstské vodárny. Z Prahy odebral se do Vídně, kde mimo jiné dokončil svůj obraz Prodavačka ovoce, potom maloval obraz sv. Antonína pro klášter kapucinský ve Škofje Loce a sv. Notburgy pro fil. kostel v Bukovém Vrchu. Odebral se pak do Němec, stal se professorem při uměleckoprůmysl. museu v Kaiserslauternu, a když r. 1885 museum toto vyhořelo, S. provedl po

Nár. divadla pracuje rozsáhlé dílo *Dějiny* (* 13. dub. 1855 v Poljanách — † 1886 v Lip-Národního divadla 1883—1900, jehož první sku). Vzdělával se nejdříve u malíře Wolfa čásť, do r. 1898, jest již napsána. — Byv r. 1900—02 ředitelem České grafické společnosti »Unic« od r. 1903 je hlavním redakto- koncepci ze Schillerovy básně »Der Gang nach dem Eisenhammer« dostal zlatou medailli. R. 1875 byl odveden k vojsku a sloužil dvě léta v Terstu, potom v Bosně, načež vrátiv se do Vídně pracoval opět u Griepenkerla. R. 1879 maloval na panstvích hrab. Mensdorffa v Čechách a na Moravě; byv pak od vídeňské akademie vybídnut, aby dru Schliemannovi v jeho paláci v Athénách provedl některé malby dekorační, odebral se v prosinci t. r. do Athén, a když zde svoje práce dokončil r. 1880, přijal pozvání Vojt. Hynaisa a odejel do Paříže. Zde osvojil si v krátké době způsob volné a jasné malby realistické francouzské školy, jejímž cílem jest představovatí skutečnost v ušlechtilé, idealisované způsobě. Hned po svém příchodě do Paříže vypracoval s Hynaisem dekorativní malby na plátně pro české Národní divadlo, mezi nimiž zvláště vyniká Jaro v královském boudoiru, kteroužto malbu provedl S. Potom pomáhal Brožíkovi při jeho obraze Jan Hus, Munkacsymu při jeho obraze Kristus na Kalvarii, r. 1883 dokončil svůj obraz Společná snídané a t. r. vystavil v Saloně genrový obraz *Před honbou*. Byv t. r. opět povolan k vojenské službě domů vymaloval Sv. Jiří pro hlavní oltář fary svatojirské v Krani. V novém museu lublaňském vymaloval na plafondu čtyři allegorie: Přírodo-pis, Umění, Vědu a Archaeologii, ve vestibulu podobizny Valvasora, Zigm. Zoisa, Vodnika a Herbersteina. Vrátiv se do Paříže pracoval s Hynaisem pro vídeňské museum o dekorativních malbách po H. Makartovi, byl však nejlepších letech urván smrtí.

Šubin Fedot Ivanovič, sochař ruský (* 1740 – † 1805 v Petrohradě), byl syn selský a ku přímluvě Lomonosova, jenž podivoval se jeho řezbě v kosti, přidělen k dvorským lidem a z nejvyš. rozkazu přijat do akademie, kde dosáhl četných vyznamenání, načež. r. 1767 poslán do Paříže. R. 1772 cestoval s hr. N. A. Demidovem po Italii. Z jeho prací uvádí se zejména mramorové poprsí Katefiny II. (v petrohrad. Ermitáži), hr. N. A. Demidova, Seremetéva, Suvorova, Rumjanceva a j. Práce jeho vynikají vedle věrnosti zejména měkkostí linií.

Subinskij Sergěj Nikolajevič, dějepisec rus. (* 1834), sloužil při hlavní intendatuře a šel do výslužby v hodnosti genmajora. Od r. 1860 počal se zabývati rus. dějinami, jmenovitě XVIII. stol. O sobě vydal: Sobranije anekdotov o kn. G. A. Potemkině-Tavričeskom s biografičes. o ném svěděnijami i istorič. primečanijami (Petrohr., 1867); Razskazy o rus. starinė (t., 1891); Zapiski inostrancev o Rossiji v XVIII. stol. (t., 1874); jeho restauraci nové malby dekorativni. Zde | Čerty i aněkdoty iz fizni imp. Aleksandra I. maloval těž pro lublaňské nové museum Car- (t., 1877); Iz fizni rus. pisatělej. Razskazy niolii, jež zdobí strop vestibulu tohoto musea. i aněkdoty (t., 1882); Očerki iz fizni byta pro3) Š. Jurij, bratr před., rovněž malíř slago vremeni (t., 1888); Istoričeskije očerki i raτskaτγ (4. vyd. t., 1903). V l. 1875—80 metou nově vycházející smrť královu násled-redigoval časopis jeho přičiněním založený kem neštěsti. R. 1548 vyjednával v Litomyšli »Drevňaja i Novaja Rossija« a od r. 1880 jest redaktorem časopisu »Istoričeskij Věstnik≪.

Subiřov, far. ves na Moravě, hejtm. Mor. Třebová, okr. Jevíčko, pš. Jaroměřice; 127 d.,

877 obyv. č. (1900), kostel P. Marie, 2tř. šk. **Subrt: 1) Š.** Jan, kapelník a hud. skladatel čes. (* 1807 ve Mšeně — † 1859 v Terezíně). Po studiích gymn. v Praze věnoval se umění hudebnímu; zvláště na mandolině stal se vyhlášeným virtuosem, jakož i na housle. R. 1836 vstoupil za kapelníka k voj. hudbě v Terezíně, kde působil do smrti. S. vynikl jako hudeb. skladatel, složiv přes 300

kusů nikde neotištěných.

2) S. František (pseud. F. J. Těcho-nický), filolog čes. (* 1845 v Těchonicích — † 4. dub. 1898 v Žižkově). Vystudovav gymnasium v Klatovech, universitu v Praze, pů-sobil na gymn. v Klatovech, v Litomyšli, v Rakovnice, v Karlíně, kde působil 19 roků a kam spadá hlavní jeho činnost učitelská a spisovatelská. R. 1876 byl okr. škol. inspektorem v Karlíně a r. 1897 stal se prvním ředitelem reálky na Žižkově. Tiskem vydal: Roger Ascham (Karlin, 1882); Učebnice a čítanka francouzská, ve 3 dílech pro střední školy (Praha, 1891—92 a častěji, nově zpracováno V. Paulusem); Rukověť konversace českofranc. a slovníček soustavný (t., 2. vyd. 1900); Chrestomathie française (t., 1893, 1900 V. Paulus); Čítanka pro školy měšť. ve 3 díl. (t., 1892) a několik pojednání do programmů škol středních a listův odborných.

Šúd ze Semanina Mikuláš, hvězdář čes. (* ok. r. 1490 v Litomyšli — † 23. dub. 1557 v Praze). Učil se na škole bratrské ve svém rodišti, pak studoval na universitě pražské, kde stal se bakalářem r. 1510 a mistrem r. 1516, potom začal čísti o mathematice a hvězdářství. Již jako professor nabyl od krále Ludvíka erbu a přídomku. R. 1524 vzdal se místa při universitě a oženiv se živil se vydáváním astrologických předpovědí, t. zv. aspektů pro soukromníky a veřejnost, jimiž prý mnoho lidí od zlého odvrátil (podle pohrobního svědectví Kodicillova); zároveň Š. zhotovoval strojni hodiny. Maje již od doby universitní jako professor mathematiky výsadu vydávati kalendáře hvězdářské a pranostiky (činil to od r. 1520), podržel právo to údělem krále Ferdinanda i později (až do smrti, ba i na r. 1558 z pozůstalosti jeho ještě vydán kalendář). Z toho měl roční dů-chod a příspěvky též od vznešených osob, jimž jednotlivé ročníky věnoval. Přednost taková nebyla ovšem vhod mistrům při vysokém učení, proto Š. míval s nimi o to rovnání (na př. r. 1544 i před právem staroměstským, že do předmluv kalendářů dostaly se urážky osobní). Na desitiletí 1541-50 vydal Novou pranostiku s divnými proroctvími (věnov. p. Arn. Krajíři z Krajku). Jako hvěz-

kem neštěsti. R. 1548 vyjednával v Litomyšli s Bratřími o odstoupení od víry. Mezi jeho spisy Blahoslav jmenuje Výklad čtení a epistol nedělních, jinak neznámý, mimo to vydal Formy a notule listů pro praktickou potřebu a při tom titulář stavů duchovních i světských (r. 1547 a 1556). Poslední léta života S-ova byla trpká nesnázemi v rodině a vlast-ními nemocmi. Vdova jeho s dětmi dostávala od císaře dar z milosti. Syn jeho Eliáš S. byl farářem podobojí v Nymburce, 30. čce 1609 stal se administratorem konsistore podobojí. (Jireček II, 279 – 281.)

Sugnan, provincie Bucháry ve Střední Asii, zaujímá jihozáp. stranu Pamíru. Jest to kraj hornatý, jehož podnebí jest zdravé, obyvatelé Tádžikové a Kirgizové (počtem asi 5400). Smlouvou mezi Ruskem a Anglii ze dne 11. bř. 1895 **S**. byl postoupen Bucháře (viz Pamír).

Sugurov Michajil Fedorović, dějepisec rus. (* 1829 — † 1891), byl inspektorem šlechtic. dívčího ústavu Mikuláše I. a pak ředitelem učit. ústavu ve Feodosiji. Měl účastenství při akademickém vydání spisů Děržavina a Chemnicera a vedle toho otiski v »Rus. Archivě« řadu pojednání, jako: *Uče*naja stěpeň imp. Jekatériny II. (1867); Semejstvo Robespjerov (1867); Čerty rus. politiki v 1819 g. (1867); Bunt Černigovskago polka (1871); Radiščev i jego kniga (1872); Graf Segjur i kňaz Potěmkin (1887); Istorija jevresnici (1872); jev v Rossiji (1894) a j. Srv. životopis v »Rus. Archivě« (1902).

Suja, új. město v rus. gub. vladimirské, nad ř. Tezou a při žel. dr. Novki-Nerechta, má 22.927 obyv. (1901), muž. a žen. gymnasium, muž. duchovní učiliště, divadlo, zem. veř. knihovnu, zem. nemocnici, útulnu pro nedospělé a j. Z řemesel nejvíce jest rozší-řeno šití krátkých kožíškův a kovářství.

Sujský újezd má na 2919 km² 162.000 obyv., jest většinou bahnitá a lesnatá rovina se značným průmyslem (přádelny na bavlnu

v Ivanovo-Vozněsensku).

Sujan František, hist. spis. čes. (* 1859 v Kloboučkách u Bučovic na Moravě). Absolvoval gymnasium v Brně a čes. fakultu filosofickou v Praze, kde r. 1884 prohlášen za doktora filosofie, načež působil na gymnasiích v Praze, v Jindf. Hradci, v Kroměřiši, na St. Brně a r. 1890 stal se professorem na I. čes. gymnasiu v Brně, kde působí posud. Tiskem vydal: Přehled historiografie Čeck, Moravy a Slezska v l. 1871 81 (Praha, 1883, Sborník historický«); Rakousko po válce 3oleté [1648-58] (t., 1890); Švédové u Brna r. 1645 (Brno, 1898); Dějepis Brna (t., 1902); dále napsal cvičebnice: Déjepis pro gymnasia I. (Praha, 1893 a 1905); Dějepis pro školy měšťanské I., III. (t, 1897–99); dále Po-jednání o zeměpise na gymnasiích (t., 1894); Erbenova Kytice po stránce aesthetické s rozborem »Pokladu« (t., 1896). Vedle toho psal dář Š. těšil se vážnosti též v cizině, a to zvl. četná pojednání z oboru aesthetiky, literární od r. 1525, neboť t. r. prý předpověděl s ko- historie a historie vůbec do »Sborníku hi-

١Ĺ £ 1:3 L i 33 Ċ . 2 ĭ

'n.

níku Nauč.«, »Vlastivědy moravské«, »Čas. musea zem.« (jehož je redaktorem od r. 1901). **Sujskij,** jméno vymřelého knížecího rodu | rus., odvozujícího původ svůj od knížat suzdalských. První připomíná se kn. Jurij Va-siljevič Š., jenž měl tři syny: Vasilije Jur-jeviče († 1446), Fedora, vojvodu pskovského († 1472), a Ivana. Syn Vasilijův Vasilij Vasiljević, přijmím Blědnyj byl za velkokn. Joanna III. pskovským místodržícím a v letech 1478-80 niženovgorodským, načež r. 1481 poslán s vojskem do Livonska a konečně byl velitelem vojska při pochodu na Kazaň (1487). Z jeho tří synů prostřední Ivan Boljšij Skopa stal se zakladatelem kniž. rodu Skopiných-Š kých, z nichž mnozí zastávali rovněž vysoké úřady dvorské. Vnuk Vasilije Jurjeviče Ivan Michajlovič, příjmim Pletěň († 1559), byl vynikajícím válečníkem. Již r. 1531 byl vojvodou velkých vojsk a r. 1540 vůdcem armády táhnoucí do Livonska. R. 1542 válčil proti Tatarům krymským, r. 1544 účastnil se výpravy kazaňské a r. 1553 jednal o příměři s polskými plnomocníky. Jeho bratr Andrej Michajlovič († 1543) byl již r. 1524 vojvodou v Ugru a potom v Niž. Novgorodě, ale velkokn. Jelena pro podezření ze zrady uvrhla ho do žaláře, z něhož vysvobodil ho Joann IV., který jej jmenoval pskovským místodržícím (1540), ale když Š. se svými přibuznými strhl na sebe veškeru moc a svojí opovážlivosti a samo-vůlí podráždil Joanna, tento dal jej roztrhati psům. Syn jeho Ivan Andrejevič (†1573) měl čtyři syny: Vasilije, Dmitrije, Aleksandra a Ivana, kteří vesměs byli bojary. Vasilij (* 1552 — † 1612) domohl se uskokem vlády a panoval od 19. kv. 1606 do 19. čce 1610. Po osudném utracení careviče Dimitrije Boris Godunov chtěl svolati zemský sněm, ale přívrženci Š-kého úsilovnou agitací domohli se předčasné jeho volby za cara. Š kému běželo o to, aby přesvědčil lid, že Dimitrij je skutečně mrtev, proto dal jeho ostatky slavnostně převézti z Ugliče do Moskvy a dal jej prohlásiti za svatého. Ale jeho nepřátelé rovněž nelenili a prohlašovali, že Dimitrij jest živ Za bouří a zmatků, v nichž slabí povstávali proti silným a chudí však byl poražen pod Kromami, načež vzbou-ření nabylo ohromných rozměrů. Šlechtic Istoma Paškov pobouřil Tulu, Veněv a Kaširu, vojvoda Sunbulov a šlechtic Prokofij Ljapunov, muž nanejvýš energický, vzbouřil zemi rjazaňskou. V čele povstání stanuli Paškov, Bolotnikov, jako zástupce prostého lidu, a Ljapunov jako zástupce tříd vyšších. Snahy jejich nebyly totožné, ale s počátku jednali

storického« (v l. 1883-88), do »Ottova Slov-1 tehdy počali se obávati vítězství Bolotnikova, t. j. vitězství lidu, a přešli na stranu Š-kého, jenž marně pokoušel se získati též Bolotnikova. Poslán tedy proti tomuto synovec carův Michajil Vasiljevič Skopin-Š., jenž porazil Bolotnikova u vsi Kotlů, když Paškov jej byl zradil a přešel rovněž na stranu Š-kého. Bolotnikov uchýlil se pak do Kalugy a do Tuly. Car S. oblehl Tulu se 100.000 muži. Bolotnikov statečně odrážel útoky, ale když zaplavili město, Tula 10. říj. 1607 se vzdala. Car slibil Bolotnikovu milost, ale dal ho utopiti. Rovněž smrtí potrestal jeho nejbližší rádce, pouze kn. Šachovskoj vypověděn na jezero Kubenské. Tou dobou objevil se ve Starodubě druhý samozvanec Dimitrij, kolem něhož skupíli se polští pánové se svými družinami, jmenovitě Lisowski a Rožinský, k nimž přidal se ataman donských kozáků Zaruckij. Dimitrij porazil carská vojska pod Bolchovem (1608) a táhl k Moskvě. Do jeho tábora přibyl Jan Sapieha, jenž se-hrál vynikající úlohu v tehdejších bouřích, a zejména chot prvního Lžidimitrije Marina Mnišková, která prohlásila Dimitrije za svého zachráněného muže. Za takových okolností postavení Š-kého bylo velmí obtižné. Pomoc nabídl mu král švédský Karel IX. a Michajil Vasiljevič Skopin-Š. pospíšil do Novgorodu, kam měli dostaviti se plnomocníci královi. Zatím vzbouřil se Pskov, kde jméno S-kých bylo vůbec v nenávisti a kde smlouva se Švédy vyvolala ohromnou nevoli, tak že přidal se úplně na stranu Dimitrijovu. Moskva kolisala, ale bylo jisto, že přidá se na stranu vítěze. Š. ocitl se v Moskvě jako v zajetí i vyzval všechny, kdo si přeje, aby odešel, pokud jest čas. Dvořane přísahali mu vérnost, pokládajíce jeho vyzvání za zkoušku, ale druhého dne téměř všichni odešli do Tušina a přísahali věrnost Dimitrijovi. Konečný pád S-kého oddálilo chování vojska Dimitrijova, vystupujícího proti rus. církvi a lou-pícího rus. lid. Vznikly t. zv. sperelety (neрелеты), jež dnes byly na straně Š-kého, zitra při Dimitrijovi a pak opět při Š-kém. Rodiny dělily se zúmyslně na stoupence carovy a Lžidimitrijovy, aby unikly pronásledování v případě vítězství té či oné strany. V unoru r. 1609 zosnováno opět spiknutí proti Š-kému, proti bohatým, zosnováno proti Š-kému ale patriarcha Germogen postavil se na i spiknutí bojarů. Proti Bolotnikovu, pomoc-niku knížete Šachovského, jenž bouřil oblast severskou, S. poslal kn. Trubeckého, ten se, když kn. Michajilem Vasiljevičem Skopinem-Š-kým Moskva osvobozena; ale když tento znamenitý vojevůdce a politik, jejž mnozí rádi by viděli na místě carově, nenadále zemřel, vzrostla proti caru Š-kému opět všeobecná nevole a S. musil vzdáti se trůnu, načež byl mocí vsazen do kláštera. Když vojska Sigmundova obsadila Moskvu, Š. byl odvezen do Varšavy, kde zemřel. Za cara Michala Fedoroviče Romanova tělo jeho přespolečně. Bolotnikov jestě jednou porazil vezeno do Moskvy. – Bratr jeho Dimitrij carská vojska pod vedením kn. Mstislavského Ivanovič († 1613 v pol. zajetí) provázel od u vsi Trojické, 70 verst od Moskvy, a stanul r. 1577 cara Fedora Ivanoviče na všech jeho ve vsi Kolomenské. Ljapunov a Sunbulov výpravách a r. 1584 byl z hlavních strůjců Boris Godunov poslal jej proti Lžidimitriji I., ale S. byl poražen, později poslán s bratry do žaláře, ale pak přijat Lžidimitrijem na milost. R. 1606 účastnil se spiknutí proti Lži-dimitrijovi a po nastolení bratrově jmenován hlavním vojvodou. Byl nejednou poražen od Poláků, co zatím mladý příbuzný jeho Michajil Vasiljevič Skopin-Š. stále vítězil; proto snažil se očerniti tohoto u cara. V jeho domě Michajil Vasiljevič Skopin-Š. zemřel a lid za původce jeho smrti pokládal Dimitrije Š-kého, proti němuž vznikla nevole i ve vojsku, tak že vojsko jeho poraženo pod Klušinem od Zółkiewského a sám S. upadl do zajeti. — Bratr jeho Ivan, příjmím Pugovka († 1638), vrátil se ze zajetí pol. a za Michala Fedoroviče byl náčelníkem soudního úřadu. Zemřel pravy proti Livonsku a za Vasilije III. měl výnikající vliv na státní správu. R. 1517 porazil Konstantina Ostrožského, r. 1517 vytáhl proti Kazani, potom na Krym. Po smrti vladařky Jeleny strhl na svou stranu většinu bojarův a stal se hlavou vladařstva. Po jeho smrti uchvátil moc jeho mladší bratr Ivan Vasiljevič († 1546), jenž dopouštěl se přehmajevič († 1546), jenž dopouštěl se přehmaslužby, kde působiv od r. 1886 do r. 1890
tův ještě větších. Odstranil metropolitu Danijila, ale když vrátil se z vyhnanství Ivan
sv. Jiří na Hradčanech. Od r. 1890 působí
Bělskij, Š. pozbyl veškeré moci. Teprver. 1542 při učitelství, do r. 1891 byl honorovaným
pomoci vojska svrhl Bělského, ale nově zvoučitelem při vyšší státní průmyslové škole
lený jím metropolita Makarij v brzku odstrav Praze, od té doby jest professorem při nil Š-kého. Ivan Vas. mčl dva syny, Andreje († 1587) a Petra-Gurije († 1564), Odtud počíná jeho působnost ve směru stavynikající bojary. Tento účastnil se výprav vitelsko-architektonickém naveřejnosti. Z prací proti Livoncům, Tatarům, Litevcům a Pojeho synikající návrh a provedení sgraffit na lákům. Padl také v boji. Jeho syn Ivan Ped průčelích a ochozech v třetím dvoře paláce trovič († 1587) byl vojvodou a vyznamenal

nasiu ve svém rodišti, ze 7. třídy vstoupil domy v Praze a v Plzni a pro první skupinu r. 1866 jako dobrovolník do vojska, účastnil rodinných domů v cottageové čtvrti na Říšse války proti Prusku. Byv u Kr. Hradce ském předměstí v Plzni. Š. jest spoluautotěžce raněn, vystoupil z vojenské služby a rem návrhu Smetanova domu v Litomyšli a uzdraviv se studoval dále. Odbyv maturitu studoval práva na vídeňské universitě a ukončiv tato studia vstoupil do státní služby v Novem Městě v Krajině, pak v Lublani, v Novém Městě za Vidní, potom opět v Lublani a konečně r. 1885 ve Vidni, kteréhož roku byl zvolen za poslance do říšské rady, byv

před tim r. 1883 zvolen za poslance do zemského sněmu krajinského. R. 1895 byl jme-

bouří moskevských. R. 1586 byl vojvodou Konečně dostalo se mu též vyznamenání kargopolským, ale vypověděn do Šuje od jakožto rytíře řádu Leopoldova. Jako spi-Borisa Godunova, s nímž však brzo se smířil. sovatel zahájil svou činnost již r. 1870 a to historickými články ve »Žvonu«, jako na př.: Pravi vzroki francoske revolucije; Boj Otokarja II. z Rudolfom I. a j. V knihách »Slovenske Matice« uveřejnil delší historické články, a to zejména: France Palacký, kde jeho život a literární působnost na poli vědy a politiky ve třech odděleních (1798—1823) 1848, 1876) s velikým nadšením ličí; Avstrijsko medvladje in ustanovitev habsburške vlade (1246-1823), výborný to článek; Trideset-letna vojska. – Do Slovenského Národa« psal záhy a to mnoho článků politických a národohospodarských. Byv zvoien za zem-ského poslance, stál v čele strany, kterou utvořil proti přehmatům tehdejších t. zv. ústaváků, a redigoval r. 1884 a 1885 »Lju-bljanski List«. Do »Slov. Pravnika« psal o reformě právnických studií (1891) a o renárodohospodářských. Byv zvolen za zembez potomstva. — Z potomků druhého syna protome právnických studií (1891) a o re-Jurije Vasiljeviče Fedora nejznámější jest jeho vnuk Vasilij Vasiljevič, zvaný Ně-mým († 1538). Účastnil se již v mládí vý-žitostech národohospodářských i finančních, což po každé vzbudilo veliký zájem na všech stranách. Posledního času mění často své

stanovisko v politickém životě. Lo. **Šula: 1)** Š. Jan, architekt český (* 1861 v Praze). Absolvovav čes. vysokou školu technickou v Praze, pracoval v atelieru prof. J. Kouly, pak vstoupil do státni stavební služby, kde působiv od r. 1886 do r. 1890 Schwarzenberského na Hradčanech, návrh se obranou Psková proti Štěpánu Báthorimu. jubilejní budovy Malostranské záložny v Praze, Car Fedor Ivanović učinil ho svým rádcem návrhy pro východočeské uměl. prům. museum a dal mu důchody zachráněného Pskova, ale v Chrudimi, pro hospodyňskou a mlékařskou Boris Godunov pro účastenství ve spiknutí školu v Plzni, románského kostela farního pro poslal jej do vyhnanství na Běloozero. Šnk. Želnavu, got. rodinné hrobky hrabat z Kolo- **Šu-king** (kniha historických listin) viz vrat ve Hrobech, výstavby nádvoří v zámku Čína, str. 703 a, 705 a a 716 a. arciknížete Františka Salvatora v Nieder-Cína, str. 703a, 705a a 716a. arciknížete Františka Salvatora v Nieder- **Šuklje** Františcík, slovinský spis. a po-lišk (* 1849 v Lublani). Studoval na gym-elaboráty p:o veliké činžovní a obchodní návrhu pro budovu Obchodní a živnostenské komory v Plzni. Napsal a vydal Text ku tvarosloví mimo různé publikace v »Technickém Obzoru«.

2) Š. Jaroslav, inženýr český (* 1865 v Kutné Hoře). R. 1883 vstoupil na techniku a r. 1887 stal se assistentem, později adjunktem ústavu pro průmysl pivovarský v Čechách. Obdržev stipendium cestovní města nován dvorním radou a ustanoven za ře-ditele ústředního skladu školních knih. — Dánsku, Belgii, Francii a pracoval v před-

ních laboratořích hyglenicko-bakteriologic-kých (u prof. Mercka, Kocha, Jargensena a j.). zysvěcen na kněze, působil jako kaplan R. 1896 jmenován byl chemikem pivovaru hr. Thuna v Podmoklích a rok potom stal »Frintanea« do Vidně, kde r. 1881 promose správcem laboratoře výzkumného ústavu pro průmysl pivovarský, kde působí posud. Napsal mnoho odborných pojednání a článků v jazyce českém i cizich, r. 1898 vydal obširný Návod ke zkoušení surovin a produktův a odpadků pivovarských, spis velmi cenný. Dále: Rozbory chemické. Díl I. Druhý díl je v tisku. S. je též přísežným znalcem soud-

ním v oboru chemie. Šlk. Šulammit (dívka Šulémská) viz Pí-

seň písní, str. 786 a 787.

Sulo: 1) S. Pavel, spis. čes. (* 27. čna 1828 v Knovizi u Slaného — † 12. říj. 1892 v Praze). Po studiích gymnas, a filosofických v Praze vyučoval (1853–59) na reálné škole v Liberci češtině, zeměpisu a dějepisu. Pro nastalou chorobu hlasivek nucen opustiti povolání dosavadní a věnovati se publicistice. V l. 1860-75 zaměstnán v různých podnicích, r. 1876 vstoupil do redakce Ši-máčkova »Posla z Prahy« a vytrval zde do r. 1878, obstarávaje hlavně překlady z cizích jazykův. Od r. 1879 stal se členem »Spolku čes. žurnalistův«; od té doby pracoval pro různé podniky literárni, r. 1885 redigoval »Kolinské Noviny«, v l. 1887—88 »Posla z Pod-hoří«. Š. ani společenského ani veřejného života se neúčastnil, věnoval se úplně literární činnosti jednak původní, jednak překladatelské. Spisů jeho je veliká řada, z nichž k původním nebo upraveným pro čes. lid řaditi lze: Krištof Kolumbus (Praha, 1851); Základové paedagogiky a didaktiky (t.); Domácí tajemník (t., 4. vyd.); Poučné a zábavné čtení (t., 1880-90); Český herbář (t., 1882); Enšpiglovo čtveráctví (t., 1885); Dětská bibliotéka (t. r.); Veselý společník (t., 1884); Přítel lidu, poučný spis pro národ českoslovanský (t., bylo za-baveno); Revoluce francouzská (t., 1883-84); Objevení Ameriky (t., 1883); Obrazy světa pro mládež (Jindř. Hradec, 1853); Přírodopis pro mládež i dospělé (t., 1863); Robinson Krusoe (t., 1871); Karel IV. (t.). Přeložil z A. Du-masa: Tři mušketýři (t., 1872–75); z J. I. Kraszewského: Dva světy (t., 1888); z Korzeniowsycho: Hrbatý (t.).

2) Š. Václav, poslanec čes. (* 6. srp. 1837 v Poučníku u Karlova Týna). Konal studia v Praze a odborná na vyšší hospodářské škole ve Starých Hradech (Uhry), načež vě-noval se správě svého statku v Želkovicích u Lochovic. Byl činný v okrese hořovickém jakožto člen okr. výboru a starosta okresní. V r. 1883 zvolen byl od venkovských obcí okresů Hořovice, Zbirov, Rokycany, Dobříš, Příbram do rady říšské a byl členem českého klubu do r. 1891. Na sněmu král. Českého zasedá od r. 1884 za nesvěřenský velkostatek jako kandidát konservativní šlechty. Je ředitelem Zemské banky. R. 1898 vyznamenán byl rádem železné koruny III. třídy. Dr. N.

3) S. František, katol. spisovatel čes.

vován za doktora theologie. Od r. 1881 přednáší na ústavě theologickém v Kr. Hradci dogmatiku, později filosofii a fundamentální theologii. Od r. 1886 je literárně činný při-spívaje do »Pastýře duchovního«, v l. 1897 až 1904 napsal a svým nákladem vydal v Král. Hradci 7 ročníků »Knihovny sv. Vojtěcha«, dále sepsal a vydal: Tricet článků Husových, odsouzených na snému Kostnickém (Hradec Kr., 1905); Učení M. Jana Husa, odsouzené na snému Kostnickém (Praha, 1905). Š. jmenován byl r. 1890 biskupským censorem knih, r. 1893 konsistornim radou a assessorem, r. 1899 ra-

dou a assessorem manželského soudu.
4) Š. Georgij Feodorovič, klass. filolog rus. (* 1853). Absolvovav historicko-filologickou fakultu university charkovské, nabyl r. 1881 hodnosti magistra řecké literatury a r. 1891 doktora klassické filologie. Jest řád. prof. klassické filologie na univ. charkovské. Sepsal: O značeniji kosvennych pade-žej v greč. jazyké, I. Vveděnije. Vinitélnyj padéj (Charkov, 1880); K voprosu ob osnovnoj idéje tragediji Sofokla Carj Edip (t., 1887); Kritič, zamětki k těkstu tragediji Sojokla Carj Edip (t., 1891); 'Αυιστοτέλους 'Αθηναίων πολιτεία (»Filolog. Obozrčnije«, 1892); Ritmič. značenije dochmija (Sbor. statěj o česť J. J. Korša, Moskva, 1896); Advokatura v drevnich Afinach i odin iz jeja predstavitélej (»Zapiski« charkovské university, 1897); Něprinužděn-nyja besědy dvuch prijatělej po pedagogičes-kim voprosam (»Mirnyj Trud«, 1902). 5) Š. Jan, klass. filolog čes. (* 8. srp. 1854

v Doubravicích u Král. Dvora n. L.) Gymnasium studoval od r. 1868-76 v Hradci Králové, od r. 1876-80 studoval klass. filologii na universitě pražské, od r. 1880-82 byl supplentem na akad. gymnasiu v Praze a potom na gymn. v Pisku, od r. 1882-96 byl prof. v Nov. Bydžově, od r. 1896-98 v Pisku, od r. 1898-1904 byl ředitelem gymn. v Táboře, od r. 1904 jest ředitelem gymn. v Plzni. Sepsal tato důkladná a cenná pojednání: O významu etymologických pokusův u Platóna (Zpráva o jednání tři sjezdů professorů vý-chodočeských střed. škol, str. 68 sl., Kolin, 1886); Studie o F.loktétu Aischylové, Euripidové a Sotokleové (Progr. gymn. v Novém Bydžově, 1888); Nynější gymnasium rakouské a jeho působení (Progr. gymn. v Táboře, 1904). Konečně upravil Timotheje Hrubého Úkoly ku překladům z jazyka českého na jazyk latinský ke 4. vydání (Ml. Boleslav, 1902).

6) S. Otakar (* 1869 v Praze — † 11. čna 1901 t.), fysikální chemik čes., docent vysoké školy technické v Praze. Pracoval o fysikálných vlastnostech roztoku cukru rhamnosy, o elektrické vodivosti nitroparafinů, o fruktose, i účastnil se v některých pracích prof. B. Raýmana, u něhož byl po několik rokův assistentem. Byl redaktorem »Listů chemic-(* 1851 v Brdé na Novopacku). Vystudovav kých« a napsal řadu *Přehledův o rokrocích*

publicista a spisovatel chorvatský, viz Jiho-

slované, str. 480-481. **Sulgin: 1) Š.** Ivan Petrovič, dějepisec rus. (* 1795 – † 1869), přednášel dějiny na universitě petrohrad, a v jiných ústavech. Byl též učitelem v carské rodině. Vydal: stolení Michajila Feodoroviče (4 díly); dále Rukovodstvo ko vseobščej geografiji (3. vyd., 1857-60); Izobrajenije charaktera i soderžanije novoj istoriji (2. vyd. 1845); O razvitiji mo-narchičeskoj vlasti v gosudarstvach Jevropy v srednije veka (1836) a j.

2) Š. Vitalij Jakovlevič, dějepisec rus. (* 1822 v Kaluze – † 1879 v Kijevě), vzdělal se v Kijevč, kde později přednášel s úspě- bř. řeky Moravy v král. Srbském zaujímající chem dějiny na universitě, ale r. 1863 z ro- kraje bělehradský, jagodinský, kragujevský, dinných příčin uchýlil se do soukromi. Po- smederevský a rudnícký. Na záp. táhne se zději byl dvakráte povolán na universitu mos- Š. až k Ljigu a Kolubaře, na severu jest kevskou, ale Š. odmítl a přijal znova stolicí hranicí Dunaj, na jihu záp. Morava. Jest to v Kijevě. Jeho zásluhou zřízen při universitě vysočina hojně zalesněná duby a buky, jejíž historický seminář. Od r. 1864 byl hlavním redaktorem »Kijevljanina« a později členem městské rady a j. korporací. Z jeho prací měrou poji se žula a křídový vápenec, ovrou-jsou nejhlavnější: O sostojaniji fenščin v Ros- bené pásmem usazenín tertiérních, převahou siji do Petra Velikago (Kijev, 1850, dissertace); Kurs istoriji drevnago mira (6. vyd. nik (1169 m). S. obsahuje v sobě menší kra-1865); Kurs istoriji srednich věkov (8. vyd. jiny Posavinu, Podunavlje, čásť Pomoravlje, 1881) a Kurs istoriji novych vremen (7. vyd. Gružu, Kačer, Levač, Temnić, Rudnik, Ko-1898), v nichž přihlížel hlavně ke kulturní lubaru.

stránce ličených dob. Srv. nekrolog Liničen- **Sumarov** viz Sumarov. kův v Kijev. universitních Izvěstich (1879).

3) Š. Michajil Aleksandrovič, lekar str. 15 a sl. rus. (* 1851), studoval v Kazani, v Petro- Sumavs hradě a za hranicemi a věnoval se hlavně Beneš 8). zoologii a srovnávací anatomii. R. 1888 stal 2) Š. Fi se docentem na oděsské universitě. Z jeho prací uvádíme: Das Mittelhirn der Vögel se docentem na odesske universite. Z jeno praci uvádíme: Das Mittelhirn der Vögel (*Zool. Anz., 1882); Zur Physiologie des Eies (t., 1883); Philogenesis des Vogelhirnes (1883); Razvitije centraljnoj nérvnoj sistémy pozvonočnych (*Archiv psichiatriji i něvropatologiji, 1883); Metody izslědovanija nérvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija nérvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu (*1883); Metody izslědovanija něrvnoj siburg, far. osada v Čechách, hejtm. a okr. Javícu Razvitije centraljnoj nervnoj sistemy pozvo-nočnych (»Archiv psichiatriji i nevropatolo-giji,« 1883); Metody izsledovanija nervnoj si-

stémy (t., 1883) a pod.

s kancelare cis. Rudolfa II. V povstání čes- to sídla pánů ze Šumburka. kém r. 1618 a násl. setkáváme se s jménem primátora Jana S. z F. častěji. Mezi 30 direk- panské z Říše pocházející, jejíž původiště byl

chemie fysikálné do »Věstníku« České aka- tory zvolenými ze stavu městského byl též demie a řadu článků chemických do Ottova Jan Š. Když po bitvě Bělohorské koncem Slovn. Naučného.

Sulek Bogoslav (Bohuslav), proslulý původcové povstání, kteří zostalu v Čechách, byl 8. bř. 1621 přivezen do vězení na radnici novoměstské, kde trávil s jinými ještě osobami stavu městského až do 19. čna, kdy převezen byl se svými druhy na hrad praž-ský k soudu. Téhož dne oznámen mu i ortel smrti. Vinu v povstání od sebe odmítal Matérialy, obsahující dějiny staroasijské tvrdě, že byl více nežli čtvrt roku nemocen egyptské, řecké, římské, všeobecné dějiny a že na schůzích direktorů vůbec nebýval do počátku stol. XVIII. a rus. dějiny do naTřináctým byl mezi 27 pány, již popraveni Třináctým byl mezi 27 pány, již popraveni 21. čna na Staroměstském náměstí. Tělo jeho jakožto přespolního pochováno bylo 22. čna na hřbitově u Matky Boží nad Louží. Hlava podle nálezu soudu odvezena byla do Kutné Hory, v městě na pranýř zavěšena, a s pranýře po některém čase vzata a na bránu Kouřímskou vystrčena.

Sumadija, jméno rozsáhlé krajiny na l. jádro tvoří pohoří skládající se z archaických a palaeozoických usazenin, k nimž menší neogenních. Nejvýše vystupuje pohoří Rud-

Sumava (něm. *Böhmerwald*) viz Cechy, Sumavský: 1) Š. Beneš Václav viz

2) Š. Franta viz Franta 2).

Sumbarg viz Szumbarg.

blonec n. N., pš. Kokonin; 38 d., 328 obyv. n. *Sultys z Felsdorfu Jan, primátor kutno- (1900), kostel sv. Josefa, 5tř. šk., spoř. a zálož. horský (* 1560 ve Slaném — † 1621). Po spolek.— 2) Š. nad Desnou, dřive Š. Česstudiích, jež vykonal v Praze, věnoval se po- ký a Německý (Schumburg a. Desse), far. volání učitelskému a působil po několik let ves t., hejtm. Jablonec, okr. Tannwald, pš. jako učitel na venkově. Povolání to zavedlo Tannwald-Š.; 377 d., 637 obyv. č., 2568 n., jej posléze asi r. 1590 do Kutné Hory, v níž: 3 j. národ. (1900), kostel sv. Františka Seraf., trvale založil si i svůj rodinný krb. Bohatý 5tř. šk. něm. a 2tř. čes., lékárna, spořitelní sňatek pojistil mu i lepší, bezstarostnější a zálož. spolek, 2 továrny, 2 tkalcovny, po snatek pojisti mu i iepsi, bezstarostnejsi a založ. spojek, 2 tovarny, 2 tkalcovny, po budoucnost. Po několikaletém pobytu v Hoře domácku tkalcovství, předení, broušení skla stěšil se vážnosti tak veliké, že poč. stol. XVII a sklenčen. perel. — 3) Š. (Schönberg), viska stal se váženým konšelem a v bouřích statu a sklenčen. perel. — 3) Š. (Schönberg), viska stal se váženým konšelem a v bouřích statu. Hojtm. a okr. Kadaň, fara a pš. Klášterec vovských i primátorem. Vážnost a bohatství u Kadaně; 4 d., 26 obyv. n. (1900). Nade dopomohly mu r. 1604 k erbu a praedikátu vsí na temení hory lesem pokryté (547 m n. m.) z řelsdorfu, který vydán mu byl 23. října zříceniny bývalého hradu t. jm.; původního

ze **Sumburka**, příjmení starožitné rodiny

bezpochyby hrad Schönburg u Naumburka nad Sálou. Předek jejich Heřman byl od krále Václava I. zavolán do Čech (ok. r. 1249) a tu nadán statky. Založil hrad Děčín po způsobě západním. Syn jeho Bedřich držel také Glouchov jako manství České a od císaře Albrechta obdržel ok. r. 1306 úřad župy kadaňské († 1310). Dcera jeho Agata byla vdána za Borše z Oseka. Synové jeho Bedřich, Jetřich, Heřman a Frycek obdrželi r. 1310 a 1317 majestáty na župu kadaňskou, v niž založili hrad Piršenštein. Bedřich (1280—1322, † j. 1326) byl poručníkem sirotkův z Oseka a pro jejich hrad na panství třebovském měl r. 1285 pře s biskupem (ložil králi. R. 1438 byl přítomen korunování krále Alberta, prodal r. 1448 Cyntiřov a r. 1449 Šumburk kromě části, na niž založil strukůve a držel tež Křimačov. Heřman (1294) až 1320) a Frycek (1312—19) sloužili králi.

A. Synové Bedřicha staršího byli Bedřich řeč. Feik a Heřman (1326). Onen měl s bratrem Křimačov a v Čechách Kralupy, kdež obnovoval klášter. Na statku kralupském založil hrad Hasištein, jehož pánem jmenuje se r. 1348 († 1364). Heřman oddělil se Křimačovem († po r. 1384) a Bedřich obdržel s Bernartem, bratrem svým, (1351) léno na Hasistein, Přísečnici a Slatinu (v Sasich), Bernart obdržel r. 1367 svobodu soudní na své manství, prodal s bratrem (1367) cisaři hrad Stolburk. Žil ještě r. 1386 a zemfel nedlouho potom. Bedřichovi potomci drželi Glouchov a dlouho neměli styků s Čechy. Bernartovi synové Frycek, Heřman a Bernart prodali r. 1394 léna svá míšeňská, naumburská a mezibořská. Frycek obdržel r. 1394 léno na Hasištein, s nímž r. 1396 zapsal se markrabí Vilémovi ke službám. R. 1413 postoupil kl. grunhainskému Slatinu a ob-držel za to Račice, Sázavu a Naší. Hasištein postoupil ok. r. 1417 Jindřichovi z Plavna a držel Brusy. Hrad Hasištein opanován od krále pro vzpouru Jindřichovu a zadarován přes to, že dědičné právo náleželo Fryckovi. Proto Bedřich a Sigmund, synové jeho, domáhali se r. 1437 práva svého u soudu dvorského, ale byli, tuším, r. 1449 mrtvi.

B. Fryckovi synové Albert († po r. 1353), Bedřich a Jetřich přijali r. 1352 hrady Piršenštein a Egrberk v léno a poslední dva drželi je ještě r. 1363 v nedilu. Po smrti Jetřichové synové jeho Albert a Jetřich oddělili se hradem Egrberkem. Jetřich vstoupiv do Něm. řádu byl v l. 1371—83 komturem v Chomútově a v l. 1388—91 v Byčkovicích. Albert ujal hrad Egrberk, jejž ještě r. 1384 držel, ale nedlouho potom dostal se pánům z Dubé. Bedřich (1371 nejstarší) zemřel ok. r. 1375 zůstaviv syny Arnošta a Alše. Onen vládl v l. 1376—1401 na Piršenšteině. Asi r. 1402 došlo k tomu, že měl Arnošt jen Vyntířov a Aleš ujal Piršenštein. Po smrti Alšově († j. 1411) Arnošt ujal Piršenštein zase, ale zprotivil se králi, který jej asi r. 1413 zajal a Piršenštein k držení přejal. V litém, syn Arnoštův, držel r. 1417 Řepin a Vyntířov a nadal klášter v Gerungsvaldu. Bratranec

zase v držení Piršenšteina, jejž pak držel společně s Vilémem. Vilém opověděl sice r. 1419 Pražanům, ale potom držel se stranou podobojí. Po nějakých přech srovnán r. 1431 s Alšem o díly. Aleš obdržel polo-vici panství s hradem Piršenšteinem, Vilém druhou polovici. a) Vilém založil na Klášterské hoře hrad Šumburk (1434 - 35), měl půtky r. 1436 se Sasy a r. 1437 s Ventem z Ilburka, kterého asi ok. r. 1440 na Egrberce přepadĺ a umořil. R. 1438 byl přítomen korunování krále Alberta, prodal r. 1443 Egrberk a r. 1445 Nezabylice. Ziskav před r. 1446 Kostelec n. L. (kterýž však prodal) prodal r. 1448 Vyntiřov a r. 1449 Sumburk kromě části, na níž založil hrad Funkštein. Držel se stranou Poděbradskou, pročež Sasové hrad jeho Vojerece v Lužici oblehli a opanovali. Zemřel ok. r. 1450 zůstaviv z manž. Markéty z Kolovrat syny Bedřicha a Jana. Tito prodali r. 1465 hrad Funkštein. Jan stal se ok. r. 1479 držitelem Vamberka, jejž po r. 1483 prodal. Držel pak Březno a koupil r. 1502 hrad Navarov. Zemřel před r. 1505 bezdětek. — b) Aleš obdržel r. 1437 zápis na Vroutek, byl r. 1438 při korunování Albertově, zastavoval a pak prodával vesnice od Piršenšteina a držel po r. 1448 se stranou Strakonickou. Zemřel ok. r. 1450. Syn jeho Bedřich, horlivý přívrženec strany pod jednou, hubil okoli, pročež r. 1451 od kraje žateckého obležen a dobyt. Teprve potom učinil mír. R. 1465 přikoupil Funkštein, držel r. 1467 také Žebrák, obdržel r. 1474 zápis na zámek kadaňský, přikupoval k Piršenšteinu platy (1483), pročež prodal plat svůj na Kadani. Oženiv se s Kateřinou, dcerou Hanuše Velfla z Varnsdorfu, ujal po smrti tchanově hejtmanství trutnovské se Žacléřem (1484), měl r. 1487 při s many tudíž, protože je utiskoval, sedal na soude dvorském a byl r. 1492 hejtmanem kraje hradeckého. Asi tehda zemřel, Nejstarší syn Bernart byl v l. 1496—1504 hejtmanem trutnovským († 1504). Bratří jeho Jan, Albert († j. 1520), Heřman a Karel prodali r. 1508 hrad Pirsenstein. Jan (1496-1516) prodal s bratřími a strýci (1505) hrad Navarov po strýci zděděný a s bratřími prodal Vyntifov. R. 1513 seděl na Landshutě. Heřman rozděliv se (1515) s Karlem vzal za díl polovici Trutnova se Zacleřem, což prodal r. 1521 pánům z Lichtemburka vymíniv si byt na Zacléři. Odtud provozoval loupeže na silnicích, pročež naň král, vojsko táhlo. Utekl do Vojerec a hrad Žacléř dobyt. (Viz Hrady V., 153.) Když Karel, bratr jeho, 8. září 1526 zemřel, táhl se Heřman na statek po něm. Zemřel 5. září 1538, jsa poslední z českých Šumburkův. Co jim náleželo na Trutnové, z lědila sestra je-jich Beatrix, manž. Albrechta Zilvára z Pil-

Alšově († j. 1411) Arnošt ujal Piršenštein zase, ale zprotivil se králi, který jej asi r. 1413 styku s Čechy. Od r. 1408 drželi také české zajal a Piršenštein k drženi přejal. Vilém, manství Hartenstein, které koupil Vit. Týž syn Arnoštův, držel raké Valdenburk, Meru a Žeberk (hrad a nadal klášter v Gerungsvaldu. Bratranec nad Eisenberkem) a k tomuto r. 1422 Borek.

Bedřich držel r. 1449 s jednotou Strakonickou a byl ženat s Eliškou z Gutšteina. R. 1457 poddán Sasku s hradem Hartensteinem. Arnošt, syn jeho, převzal (1486) zápisem Krupku. Zemřel r. 1489 a vdova Anna vzdala se Krupky. Synové jeho Vi-lém, Václav a Arnošt († j. 1514) zdědili se strýci Navarov, jejž r. 1505 prodali. R. 1509 soudili se v Praze o své díly, což skončeno teprve po královské výpovědi r. 1511. Drželi také Vojerece. Arnostovi synové Hanuš, Arnost, Jiřík, Hugo a Volf koupili r. 1543 zámek Nový Sumburk. Dva z nich zemřeli brzo a Jiří, Hugo a Volf přijavše ok. r. 1557 léno na Glouchov a Waldenburk založili tři nové pošlosti Glouchovskou, Waldenburskou a Penižskou. Jiří koupil v Čechách Kraslici (1575) a s bratřími učinil r. 1578 přiznání k zemi. Volf vešel v držení Ostrova, kterýž mu Ślikové zastavili. Synové jeho Volfa Hanuš Arnošt vzdali se r. 1585 Ostrova, ale onen se pro neplacení zase v Ostrov uvázal. Když August, syn Jiříkův, r. 1610 zemřel, Volí zdědil čásť Kraslice; ostatek zdědili Jiří a Vít, synové n. Huga, a synové bratra jich n. Huga mladšího. Kraslice zůstala od té doby v držení dědicův až do r. 1666, kdež prodána. R. 1700 obnoven té rodině stav říšských hrabat. Ota hrabě ze S. povýšen od cís. Leopolda II. 9. říj. 1790 do stavu říšských knížat. Potomci jeho žijí ve dvou větvích Waldenburské a Harten-steinské. (Viz Schönburg.) V hrabském

stavu zůstává větev Glouchovská. Sčk. **Šumen** (turecky Sumla), město krajské ve vých. Bulharsku, 90 km záp. od Varny, na úpatí vápencové náhorní roviny, sev. předhoří vých. Balkánu, ve výši 200 m n. m. Město vynikající důležitostí s hlediska stra-tegického, nebot tu procházejí obchodní cesty staré od Svištova a Ruščuku na Dunaji ke Karnabadu a do údolí Tundže a Marice na jihu k Drinopoli. Leží v zářezu potoka Bokludže, přítoku Velké Kamčije, obklopeno polokruhovitě strmými srázy stolové vyso-činy vynikající do výše 450 m, na níž rozkládají se staré turecké pevnůstky, nyní znovuzřízené: Jaldiz tabja na severu, Trnovo tabja na západě a ličov bair i Čengel tabja na jihu. Mesto samo má mnoho vojenských skladišť a kasáren a jest sídlem velitelství brigády. Město má (1901) 22.928 obyv., nyní většinou Bulharů (8500 Turků a 1000 Španiolů), dříve bylo převahou turecké. Jest sídlem krajského a okresního úřadu, metro-polity, má mnoho džamijí, několik kostelů, synagogy, obchod velmi značný, zpracování mědi. Lokální dráha z Preslavi do Kaspi-čanu spojuje Š. s tratí Ruščuk-Varna a zároveň s Plevnem a Sofií. Pěkný sad městský v horním údolí Bokludže. Š. jest v ústřední krajině starého carství Bulharského, ležíť nedaleko k vých. Aboba (výkopy K. Škorpila), k jihozáp. Preslav. Založen patrně carem Sy sodnatého a z prášku v papíře bilém s 1½, g meonem († 927). Obchodem slynulo již kyseliny vinné. Š-vý p-šek Seidlitzký obv XVI. a XVII. stol., kdy byla tu kolonie sahuje v modrém papíře vinanu draselnato-Dubrovčanů. Veliké důležitosti nabyl jako sodnatého 10 g, uhličitanu sodnatého 3 g

pevnost ve válkách ruskotureckých v l. 1774, 1810 a 1829, pokládán za nedobytný a opevněn ohromným nákladem. Š. byl hlavním táborem velkovezírů. Rumjancov r. 1774 a Kamenskij r. 1810 marně jej obléhali, r. 1828 Wittgenstein musil s nepořízenou odtáhnouti; r. 1829 obešel jej Dibič, zanechav tu jen po-zorovací sbor. Ve válce r. 1877—78 obsazen Rusy teprve po míru dne 23. čce 1878.

Kraj šumenský má 257.588 obyv. **Sumice: 1) S.**, far. ves na Moravě nad Olšavou, hejtm., okr. a pš. Uh. Brod; 266 d., 1305 obyv. č. (1900), kostel Naroz. P. Marie, 3tř. šk. a žel. zastávka na tr. Brno-Vlárský průsmyk. – 2) Š. (Schomitz), ves t., hejtm. a okr. Mor. Krumlov, fara Lodenice, pš. Olbramovice; 76 d., 530 obyv větš. něm. (1900), 2tř. šk. s pokrač. kursem hospod., dvůr. — 3) Š., ves t., hejtm. Vyškov, okr. Slavkov, fara a pš. Pozořice; 154 d., 900 obyv. č.

(1900), 2tř. šk., mlýn.

Sumigorskij Jevgenij Sevastjanović, dějepisec rus. (* 1857), vyššího vzdělání nabyl v Charkově, načež vyučoval na střed. školách ve Voroněži a v Petrohradě a pak stal se uředníkem při správě ustavů carové Marie. O sobě vydal: Očerki iz rus. istoriji. Imperatrica publicist (Petr., 1887); Imp. Marija Feodorovna (t., 1892); Jěkat. Iv. Nělidova. Očerk iz istoriji imp. Pavla (2. vyd. t., 1902); Pavel I. (t., 1899). Práce ty zalożeny jsou vesměs na studiu archivův a podávají množství nových zpráv. Jeho redakcí vydány » Za-piski gr. Varv. N. Golovinoj « (t., 1900). Šumivá vína slovou vína zvlášť připra-

vovaná, obsahující množství kyseliny uhličité a po vylití z láhve do sklenky silné šumicí, proti vínům ostatním, t. zv. tichým nebo nepěnívým, k nimž náleží i nepěnivé šampaňské. Především náleží k nim vína šampaňská, jejichž příprava je vzorem všem ostatním (viz Šampaňská vína). Výroba š-vých vín vznikla teprve v době novější, nebot pokud nebyl znám korek jakožto uzavírka lahví, nebyla jejich fabrikce vůbec možna; korku po prvé užíval prý Dom Perigon, sklep-mistr opatství Haut-Villersu živší v l. 1670 až 1715. Po prvé vyskytují se š. v. na po-čátku XVIII. stol., zobecněla však teprve v době franc. revoluce, kdy mnohá cizí vojska přicházela do Champagně, kdež š. v. tehda skoro výhradně byla vyráběna. Srv. v. Regner, Die Bereitung der Schaumweine (Vid., 1898); Maumené, Traité théorique et pratique du travail des vins (Paříž, 1892); Gressler, Anleitung zur Ansertigung moussie-render Getränke (Halle, 1891).

Šumivé prášky. Smísíme-li uhličitany alkalii s kyselinami, vybavuje se volný kysličník uhličitý. Na tom se zakládá výroba š-vých vod, práškův a pastill. Š-vý p šek (pulvis aërophorus) skládá se z prášku v papíře modrém obsahujícím 2 g dvojuhličitanu

natého a kyseliny vinné, které ostře vysušeny s cukrem silicí začiněným a pomocí bezvodého líhu sformují se v pastilly. Při upotřebení těchto praeparátů běží o účinek kyseliny uhličité, která v žaludku způsobuje lehký pocit tepla, jemně podražďuje sliznici, čímž podnět dává k většímu vyměšování ky- podřízeno přímo římské kurii. Srv. Zygmunt selin a pepsinu a nabádá peristaltiku žaludku. Lisiewicz, Walka o biskupstwo. Epizod z dziea střev. – Používá se jich při různých for- jów kościoła wschodniego (Lyov, 1888). mách nestravnosti a při symptomatickém vrhnutí. (Častěji ve formě sodových vod neb přirozených uhličnatých kyselek.) Příliš časté a za hranicemi, stal se r. 1793 profes. na upotřebení š-vých p-ků není doporučitelné, kronštadtské chirur, škole a pak v moskev. Š vý p-šek Seidlitzký pak slouží jako mírné projimadlo.

Sumka, ruský národní tanec, známý na Podoli, Volyni, Ukrajině a Červené Rusi; tančí se podle taktu 3/4, tempem trochu rychlejším než kozák, od něhož se liší též charakterem pohybův, upomínajících na ko-

lomyjku.

Šumla viz Šumen, Sumljanskij: 1) S. Josif, uniátský biskup lvovský (* 1643 — † 1708). Pochazel ze šlechtického rodu pravoslavného, ale ještě v mládí přestoupil k unii. Vstoupiv do polského vojska korunního, sloužil pod hetmanem Sobieským, na jehož dvoře rád byl vídán. B l již rotmistrem, když po smrti Adama Želiborského uprázdnilo se místo biskupa lvovského. Katolíci a uniáti kandidovali Š-kého, který proto přestoupil opět k pravoslaví a od svých přivrženců zvolen jest r. 1667 za biskupa; proti němu však jedna čásť duchovenstva volila r. 1668 Eu-tachia Swistelnického, kterého Ant. Vinnickij, biskup przemyślský a zástupce metropolity, vysvětil. S. nedbaje toho, odebral se do Jas, kde tehdy meškali dva vyhnaní metropolitové řečtí, od nichž se dal vysvětiti a odebral se do Čehryna, kde od metropolity Tukalského uznán byl biskupem a dostal od něho hramotu t. j. právo zasednouti na sto-lec; mimo to král jmenoval jej 26. čna 1668 definitivně biskupem. Avšak diécese nechtěla ho uznati, zůstávajíc při Swistelnickém, z čehož vznikl mezi oběma kandidáty dlouhý a urputný boj, jenž se skončil teprve smrtí Swistelnického r. 1676, načež Š. celou diécési uznán za biskupa. Již r. násl. Š. psal papeži Innocenciovi XI., že jest ochoten odříci se pravoslaví a přistoupiti opět k unii s výminkou, budou li uniátští biskupové připuštění do senátu a církevní bratstva podřizena jurisdikci biskupské. Ale papež žádal veřejného přistoupení k unii, k čemuž Š. na ten cas nemohl se odhodlati, ponevadž neměl ani diécése ani klášterů na své straně. Minulo několik roků, nežli si zjednal dosti přívržencův, až v březnu 1681 v době zasedání sněmu zjevně ohlásil svoje přistoupení k unii. Ziskav pro sebe krále a utvrdiv se na svém stanovisku, Š. přijal titul biskupa lvovského, haličského a kamienického, admi-

a v bílém papíře 3 g kyseliny vinné. — Š. archimandrity pečerského. Po smrti Jana III. pastilly skládají se rovněž z uhličitanu sod-veřejně prohlásil unii r. 1700 a po třetí složil vyznání víry v kostele kapucínském ve Varšavě před knížetem primasem a nunciem Ant. Daviem. Lvovské bratstvo s počátku zpěčovalo se jíti za biskupem, chtějíc zachrániti pravoslavi, ale musilo se podrobiti a r. 1708 přijalo také unii s výminkou, že bude

> 2) Š. Pavel Michajlovič, chirurg rus. (* 1750 — † 1821), vzdělal se v Petrohradě akademii, načež při založení university jmenován řádným profes, chirurgie. Hlavní jeho prace jsou: De proxima topicae inflammationis causa (1789); Objasněnije ispytannago dějstvija vody na télo ogném ochvačennoje i stužeju porațennoje (Petr., 1792); Primečanija s dopolnénijami k nauké o vyvichach kostéj (Moskva, 1821) a j. Srv. Čistovič, Istorija pervych medicin. škol v Rossiji (Petr., 1883). **Sumperk**, Sumberk (Mährisch-Schön-

> berg), město v sev. Moravě na stráni malebného údolí po pr. bř. Tisé a při žel. tr. Šternberk-Ziegenhals-Krnov a Sobotin-Zábřeh, má 677 d., 342 obyv. č., 10.031 n., 7 j. nár. (1890), 11.636 obyv. (1900), okr. hejtm. a soud, kommissarství finanč. stráže, pš., telegraf, telefon, děk. kostel Zvěstování P. Marie a kostel sv. Barbory, kostel protestantský, dvě obec. a 2 měšť. šk. pro chl. a dív., průmysl. po-krač. šk., stát. odbornou šk. tkalcovskou, rolnicko-lnářskou šk., zemské nižší a obec. vyš. gymn., zem. donucov. pracovnu, nemocnici, městskou spořitelnu s poboč. závodem Rak.-uher. banky a j. ustavy peněžní. Š. jest střediskem moravského průmyslu lněného (27 továren na lněné zboží, zejména plátna), přádelny lnu, 5 továren na zboží hedvábné, 3 továrny na zboží bavlněné, několik závodů na bileni, barveni, potiskováni a úpravu lněn. a bavln. přediva a tkaniva, bělidlo, cihelny, vápenice, 3 pily, plynárna, továrna na mýdlo, 2 mlýny, koželužství, parostr. pivovar, výroba lihovin, 6 výroč. a trhy týdenní. Deskový statek (1399'72 ha půdy) jest majetkem měst. obce šumperské. Kdy a od koho město založeno, neznámo. R. 1350 S. byl sidlem dekanátu, r. 1391 uvádí se jako město, jež časem nabylo mnoha výsad. V XVI. stol. rozšířil se zde značně protestantismus, který jen přísnou katolickou protireformací zdejších dominikánů a missiemi jesuitů mohly býti vykořeněn. Krásný far. chrám po požáru r. 1669, při němž skoro celé město shořelo, znovu vystavěn. Bývalý klášter dominikánský r. 1784 zrušen a přestavěn na kasárna. Špitál nadal r. 1520 Petr z Zerotina a r. 1858 továrník Konst. Zephinesco založil zde nemocnici.

Sumskij (vlastně Česnokov) Sergěj Vasiljević, herec rus. (* 1821 — † 1878), r. 1848 ukončil moskev. div. školu a hrál nistrátora metropole kijevské a sočavské a pak menší úlohy pod vedením Ščepkinovým. státním divadle moskev., odkud byl povolán do Petrohradu. Hra jeho vynikala skvělým podáním detailův, uměleckou mírou a oduševněním. Vynikl hlavně v repertoiru Ostrov-

skeho, Gribojedova a Molièrea.

Sumvald (Schönwald): 1) S., far. ves na Moravě, hejtm. Litovel, okr. Unčov; 192 d., 1062 obyv. č., 68 n. (1890), 1630 obyv. (1900), kostel sv. Mikuláše, 4tř. šk., pš. a popl. dvůr. -2) S., far. ves t., hejtm. Sternberk, okr. Libavá, pš. Budišov; 110 d., 845 obyv. n. (1900), kostel sv. Mikuláše, 2tř. šk., 2 mlýny. — 3) Š., ves t., hejtm. Zábřeh, okr. a pš. Silperk, fara Tatenice; 31 d., 326 obyv. n. (1900), 1tř. šk. — 4) Š., ves t., hejtm. Znojmo, okr. Vranov, fara a pš. Štitary; 45 d., 211 obyv. n. (1900), 2 dvory, žel. stanice Š.-Vranov na tr. Jihlava-Znojmo.

ze **Sumvaldu** viz ze Šonvaldu.

Sunichl (pol. Szónychel, něm. Schönichel), ves ve Slezsku, hejtm. Fryštát; okr., fara a pš. Bohumin; 173 d., 78 obyv. č., 721 pol., 837 n. (1890), 4816 obyv. (1900), šk., dvůr a nádraží m. Bohumína.

Šupák viz Kapr obecný.

Supinatost kůže viz Ichthyosis. **Supinokřídlí,** hmyz šupinokřídlý viz

Motýli.

Bupinoploutvé ryby (Squamipinnes, také Chaetodontidae) jsou čeledí ryb ostnoploutvých (z podřadí Acanthopterygii) a mají jméno jest jednoduchá bez žlaz malpighických nebo po tom, že jsou mimo trup hladkými nebo se 4-8 žlazami. Vývoj upomíná na vývoj brvitými šupinami pokryty z části i liché myriopod. Š. nacházíme pod kameny a ztýploutve. Trup jest se stran smáčklý, někdy řelým listím i dřevem, v trhlinách kůry, velmi vysoký, přední konec hlavy alespoň ve krátký čenich prodloužený, ústa malá, ozbro- vod, v domech i jeskyních. Umějí buď rychle jená vždy jen hustými a drobnými zoubky, ostnitá čásť hřbe tní ploutve bývá rovné délky jako měkká, v řitní ploutví bývá za 3-4 chvostoskoci, kterým scházejí štěty ocasní, tvrdými paprsky nejméně 15 paprsků měk- za to však jest na 1. kroužku břišním trukých a ploutve břišní jsou na hrudi. Jsou to bice břišní a před koncem těla vidlice. po většině překrásně zbarvené ryby. Známe 2. Thysanura Lubb. s. str., rybenky, jeposud 12 rodů š vých se 130 asi druhy, žiji- jichž zadeček opatřen jest dvěma nebo třemi cími zejména v tropických mořich poblíž přivčsky na konci, totiž dvěma štěty ocasními, břehův a při hladině, především kolem útesů které někdy mohou býti klištkovitě utvářeny korálových; živí se drobnými zvířaty bezpateř- a k nimž někdy druží se ještě jiná podobná natými, medusami, polypy a členovci. Jen ne- štětina střední. Sem počítáme známou ryčetné druhy bývají loveny pro maso. Kromě benku (Lepisma saccharina I..) birvy střirodů Holacanthus (v. t.) a Toxotes (v. t.) ještě břitě bílé, těla asi 10 mm dlouhého a ke sem z nejznámějších těchto ryb náležejí druhy konci ponenáhle zůženého. Rod Campodea tyto: Chaetodon setifer Bl. (k lipka vlajková) Westv. (štětinatka), která má na konci těla z Rudého moře, okeánu Indického a Tichého, jen 2 štětiny (cerci), jest rozšířena po Čejest ryba zdéli 15—20 cm, pokrytá velikými chách pod trouchnivějícím listím a dřívim. šupinámi, s 5. paprskem měkké hřbetní ploutve. V době nejnovější Hándlirsch (Zur Phylogeve vlákno prodlouženým, barvy bělavě s šik- nie der Hexapoden »Sitzb. d. kais. Ákad « mými černavými pruhy po těle, namířenými | Vídeň, 1903) rozdělil podtřídu Apterygov přední části hřbetu šíkmo do předu a dolů, genea na 3 samostatné třidy postavené vedle za nimi zase šíkmo nazad a dolů; po stratřídy hmyzu okřídleného, totiž: 1. Collembola nách hlavy jest svislý, širši černý pruh s bi- Lubb., 2. Campodeoidea Handl. (odpovidá lou obrubou a za prodlouženým paprskem části Thysanura Lubb.) a 3. Thysanura Latr. jest na hřbetní ploutvi vejčitá černá skvrna s. str. (= zbývající čásť Thysanura Lubb). s lemem bilým. Kolem Východní Indie a České s. zpracoval dr. J. Uzel (Š. země české: Australie žije Chelmo rostratus Cuv. (prskoun | Vest. Kr. č. sp. nauke, 1890) a v různých obecný); má ústa v rourku prodloužená, pracích K. Absolon. tělo zdělí až 25 cm a barvy bělavé s 5 na- **Supiny** (v botanice) nazývají se ploché hnědlými příčnými pruhy, jež mají hnědou a listy formy a nervatury velmi jednoduché,

Záhy však vynikl a hrál nejčelnější úlohy na j bílou obrubu; na měkké části hřbetní ploutve jest také okrouhlá skyrna černá s bílou obrubou. V Indickém okeáně jest domovem Heniochus macro!epidotus C. V. (mrskavec ostnitý); má délku 20 cm, ústa nikoli rourku prodloužená, 3. tvrdý paprsek hřbetní ploutve ve vlákno prodloužený, tělo šedožluté, vpředu vezpod bílé, hlavu z části nebo všecku černou, po stranách čenichu světlejší a na těle 2 široké pruhy černé, jeden od prvých paprsků hřbetní ploutve dolů k černým ploutvím břišním, druhý za ním šikmo dolů a nazad k zadní části ploutve řitní. Jinak jsou ploutve žluté. Br. Šupinušky (Thysanura Latr.), řád hmyzu

náležející do podtřídy Apterygogenea Br., postrádající tedy vůbec křídel, nemající žádné proměny. Ustroje ústní jsou buď způsobilé ke kousání nebo ssací s makadly buď vyvinutými nebo nevyvinutými Tykadla obyčejně dlouhá, oči složené zřídka vyvinuty, obyčejně jen očka jednoduchá a někdy i tato scházejí. Kroužky hrudní jsou buďto všecky tři asi stejné nebo je přední hruď malá. Zade-ček ukazuje buď dva až šest nebo deset zřetelných kroužků, které někdy jsou opatřeny zakrslými okončinami. Cerci buď dokonale vyvinuty a někdy nacházíme i dlouhý přívě-sek střední, nebo na zpodní straně břicha jest na 4. nebo 5. kroužku t. zv. vidlice a na prvém kroužku trubice břišni. Zaživací roura v mechu a lišejnících, na sněhu i povrchu běhati nebo vidlicí se odrážejíce skákati. Dělime je na dva podřády: 1. Collembola Lubb.,

krajné, povahy chrupavčité neb kožovité, též masité, řidčeji blánovité, barvy nikdy čistě zelené, nýbrž namnoze v různých odstinech od hněda do černa přecházející, někdy bělavé, žlutové neb narůžovělé. U některých nezelených rostlin parasitických, jako záraza, hvížďák, podbílek, jsou jedinými listy vegetativními na prýtu; u četných zelených rostlin lupenatých však, u nichž š. se vyskytují, obmezeny jsou vždy na zpodní čásť prýtu nadzemního či podzemního, předcházejí tudiž časovým svým vývojem formaci lupenů. To souvisí s jejich úkolem, podle něhož nemají assimilovatí jako lupeny, nýbrž výhradně anebo především obalovati a chráochrany přisluší jim úkol zásobních čili reservnich organů. Sem náležejí š. na cibulich, na př. u lilie. Tvarozpytně š. odpovídají nej-zpodnější části lupenu. — Š-nami nazývají se též někdy listeny květní rostlin jehnědokvětých a pak všeobecně ploché části šišek u rostlin jehličnatých, jež na vnitřní své

Ξ;

ù. ٦.

ũ,

.

1

Æ.

::

straně nesou semena. **Suplikao** Štěpán, poslední vojvoda
Srbův uherských (* 1786 v Petrini ve Vo
jenské hranici banátské — † 27. pros. 1848). V 16. svém roce vstoupil do vojska, účasťcii, bojoval v řadách Napoleonových, účastnil se nešťastné výpravy do Ruska a dostal kříž čestné legie. R. 1814 přešel se svou chorvatskou setninou k Rakušanům, r. 1832 stal se majorem, r. 1837 podplukovníkem a r. 1842 plukovníkem v Ogulinském pluku hraničárském. V národním shromáždění, konaném 13. kv. 1848 v Karlovcích od Srbů povstalých proti vládě maďarské, zvolen jest Rajačić za patriarchu a S. za vojvodu a císař Ferdinand požádán za jejich potvrzení. Š. mezi tím bojoval v Italii, kde byl povýšen na generála, a teprve 4. říj. měl slavný vjezd do Karlovců, kde byl uvítán s nadšením, a Stratimirović složil velitelství nad brannou mocí do jeho rukou. Š. však nesplnil nadějí veň kladených. Věren jsa vojenské svoji přisaze, jal se objíždětí města a tábory v Banátě a v Bačce a působil hlavně k tomu, aby mužstvo hraničárských pluků bojující proti Maďarům vrátilo se ku předešlému svému zřízení a ku poslušnosti důstojníků císař ských. V tom zachvátila jej náhlá smrť právě v den, kdy nově nastouplý císař František Josef jej v důstojnosti vojvody Srbského po-

nasiu v Praze, oddal se studiu klass. filologie tin, 1898). Vedle toho četné články odborné

nemající řapíka ani čepele, aniž palistů, celo- i sických pro vyšší gymnasia, působil od r. 1881 do 1882 jako supplent na gymn. v Žitné ulici v Praze, od r. 1882—99 byl prof. gymn. v Roudnici a od r. 1899 jest prof. gymn. na Král. Vinohradech. Jest horlivě činný jako spisovatel v oboru klass. filologie, jako překladatel z jazyků klassických a slovanských a jako pilný pracovník v oboru paedagogické literatury středoškolské. Za vystavené pomocné knihy školní dostalo se mu r. 1892 čestného diplomu na výstavě pomůcek školnich v Záhřebě. Sepsal: Přehled dějin literatury řecké (Praha, 1892, 3. vyd. 1905) a Pře-hled dějin literatury římské (Přerov, 1892, 2. vyd. Praha, 1900). K potřebě školské určeny jsou tyto práce: Vzorné překlady k lat. skladbě niti mladý prýt (pupen) před úrazem, atmo(2. vyd., Roudnice, 1885); Slovníček k 1. zpěvu
sférickými vlivy a p. Proto ta té š., vykoHomérovy Iliady (2. vyd., Praha, 1898); Slovnavše svůj úkol, na rozvíjejících se prýtech,
jako u většiny stromův a křů, opadávaji, anebo,
Dále opatřil Výbor z Hérodota pro četbu gymn. jak tomu na oddencích pravidlem. uhnívají. (t., 1898); kommentář k němu chová v ruko-Trvalejší a dužnaté bývají š. tam, kde vedle pise. Z překladu Plutarchových Moralií byly dosud uveřejněny tyto stati: Jak má jinoch čísti básníky spolu se životopisem Plutarcho-vým a přehledem jeho literární činnosti (Programm gymn. roudnického, 1896); O výchové hochů (Progr. gymn. na Král. Vinohradech, 1902 a 1903). Z ruštiny přeložil Turgenévovy Hodinky (Světozor, 1876), z Danilevského Devátou vlnu (Praha, 1880). Na Indii (t., 1883). Z O. Zaby tého přeložil Po vsích a samotách (*Otavan*, 1882), z Korolenka Slepý hudebník (*Zl. Praha*, 1897). Mnoho jiných drobnějších prací (překladů, pojednání a recensi) uvenil se polní výpravy do Italie, a když r. 1810 řejnil v různých časopisech vědeckých i bel-čásť Vojenské hranice byla postoupena Fran- letristických pod vlastním jménem anebo pod různými pseudonymy

Surány Velké (Nagysurány), městečko v Uhrách na Slovensku, při žel. dr. Tótmegyer (Sloven. Meder)-Belice, v župć nitranské, v okr. novozámeckém, má 4762 obyv. větš. slov. (1900), asyl pro herce, veliký cu-

Susta:1) S. Josef, hospod. spis. č. (*26. list. 1835 v Jankově). Vystudovav techniku v Praze a hospodář, akademii v Uher. Starých Hradech, vstoupil do hospodář, praxe na velkostatku Felsőszászborek v Uhrách, r. 1858 do služeb kniž. Schwarzenberka na panství postoloprtském, kde pověřen pracemi organi-sačními i jiných velkostatků, potom v Tře-boni, kde jako ředitel měl rozhodný vliv na úpravu ostatních velkostatků. Od r. 1898 žije ve vyslužbě v Praze. S. napsal a uveřejnil četné spisy odborné, z nichž dlužno uvésti: Néco staviva na vědeckou budovu orby (Praha, 1862); Hospodář v práci a v zkoumání (t., 1870); Die landwirthschaftliche Produktions-Rechnung auf chemischer Grundlage (Viden, 1872); Ueber die Ertragshebung der Landgüter (Piaha, 1876, 2. vyd. 1890); Výživa kapra a jeho družiny tvrdil. rybničné (t., 1884, něm. vyd. s přídavkem ve **Buran** Gabriel, klass. filolog čes. (* 8. čce Stětíně 1888, 2. vyd. 1905); Fünf Jahrhun-1856 v Praze). Vystudovav akademické gym-derte der Teichwirtschaft zu Wittingau (Štěa slovanských jazyků a literatur na univer- v časopisech čes. i německých pojednávající sitě pražské. Nabyv approbace z jazyků klas- o vzdělání půdy, o výživě rostlinné a živomácích a povšechné organisaci velikých stat-

2) S. Josef, fil.-dr., historik čes., syn před. (* 19. ún. 1874 v Třeboni). Studia historická vykonal v Praze (1891—93) a ve Vídni jako člen rakous. ústavu pro dějezpyt (1893-95), za archivními studiemi pobyl v Italii jako Instituto Austriaco di studii storici (1896 až 1899), r. 1900 habilitoval se na čes. universitě v Praze pro všeob. dějepis. Od r. 1905 jest professorem tamtéž. První jeho práce z oboru českých dějin jest Záviš z Falken-štein: (*Čes. Čas. Hist. «, I., 1895). Z oboru dějin hospodář. napsal: Zur Geschischte der Urbarialaufzeichnungen (»Sitzungsberichte d. Wiener Akademie der Wissensch.«, 1897); Otroctví v Čechách (Čes. Čas. Hist. «, 1898); z oboru dějin církevních: Pius IV. na počátku pontifikátu (1900); Die romische Curie und das Concil von Trient I. (Videň, 1903); Der Versuch einer Verfassungsreform im Kirchenstaate unter Paul IV. (t., 1901); Ignatius von Loyola's Selbstbiographie (t., 1905, Mitth. d. Inst. f. österr. Gesch.«); učebnici Dějiny nového věku (1905), Menší články obsaženy jsou hlavně v »Čes. Čas. Hist.«.

Sustov Nikolaj Semenovič, malíř rus. (* 1838 — † 1869), vzdělal se v akademii petrohrad. a upozornil na sebe nevšedním talentem, podlehl však předčasné smrti. Z jeho obrazů se uvádějí: Ivan Hrozný u rakve zabitého jím syna (v moskev. Tretjakovské galerii); Povolání bojarina Michajila Feodorovice Romanova za cara; Joann III. trhá chán-

skou listinu a j.

Suža, új. město ruské gub. jelizavetpol-ské, leži 1368 m n. m. na předhoří hřbetu Karabašského, má 25.656 obyv. (56.5% Armenů, 43.2% ázerbeidžánských Tatarů, ostatek Rusův a židů). Š. jest střediskem průmyslu kobercového, jehož výrobky dovážejí se do Moskvy a do Petrohradu; zabývají se jim hlavně Armeni a tatarské ženy. Mimo to jsou zde přádelny bavlny a hedvábí. – Sušinský újezd má na 4911 km² 140.740 obyv. (Tatarův a Armenův), pěstování obilí, vína, hedvábnictví, chov dobytka.

Suster n. Suster, u Plinia Sostra, město v perské prov. Chúzistáně, nad ř. Kárúnem, býval kdysi městem kvetoucím, o čemž svědčí velikolepý vodovod z doby Sásánov-cův a 27 mečit. Nyní jest v úpadku a má asi 20.000 obyv. Možná, že splavněním ř. Kárúnu město se povznese, ležíc na křižovatce

silnic z Ispáhánu a Burúdžirdu.

Suvalov, jméno starobylého šlechtického a hraběcího rodu rus., odvozujícího původ svůj z 2. pol. stol. XVI. od statkáře kostromského újezdu Dmitrije Š-a. Vnuk jeho Andrej Semenovič byl r. 1616 vojvodou a příbuzný tohoto Danilo byl povýšen r. 1669 za bojara. Pravnuk Andreje Semenoviče Ivan Maksimovič, příjmím Starší († 1736) bvl za Petra Vel. velitelem ve Vyborgu a pra-

čišné, o výsledcích pokusné výživy zvířat do- | nání míru Nystadského a byl pak gubernátorem v Archangelsku. Bratr jeho Ivan Maksimovič Mladší byl gardovým kapitánem a těžce raněn při útoku na Očakov. Synové onoho, Aleksandr a Petr, polní maršálek (* 1711 — † 1762), náleželi k horlivým stoupencům Alžběty Petrovny, začež tato povýšila Petra do stavu hraběciho (1746). Za svoji oddanost Petr stal se mimo to velitelem armádní divise, rozložené v okoli Petrohradu, správcem dělostřelecké a zbrojní kanceláře, ano za vlády Alžběty užíval neobmezené svého vlivu, tak že za jeho spolupůsobení rozhodováno o všech důležitějších otázkách, jmenovitě vojenských a národohospodářských. Jeho přičiněním založeno několik zbrojoven, zrušeny vnitřní celnice a zavedena cla na cizí výrobky. Naléhal také na vydání nového zákoniku, přihližejícího k právním obyčejům lidu, a na všeobecné vymezení po-zemkův. Ale při tom pečoval také o vlastní prospěchy: vymohl si výsadu zahraničního prodeje dříví, tuleňů, sádla atd. - Bratranec jeho Ivan Ivanovič (* 1727 — † 1797) vynikl jako státník. Z mládí osvojil si cizi jazyky a již od r. 1749 počal hráti důležitou úlohu při dvoře Alžběty Petrovny, která ke konci své vlády jmenovala jej gen. pobočnikem a členem tehdejší říšské rady, v niž stal se tlumočníkem carevniných přáni. Svou nestrannosti a nezištnosti ziskal si mnoho přátel. Hlavní péči věnoval vzdělání, jmenovitě jeho zásluhou zřízena k návrhu Lomonosova moskevská universita, první v Rusku vůbec, se dvěma gymnasii pro všechny vrstvy společnosti (1755). Jako první kurátor této university pečoval s nevšedním úsilím o vnější i vnitřní rozkvět její, posílaje mladé pracovníky za hranice a povolávaje cizí učence. Založil také universitní tiskárnu a časopis » Moskovskija Vědomosti«. Z jeho popudu vznikla petrohr. akademie umění (1757) a gymnasium kazaňské (1758). Když nastoupila Kateřina II., jeho postavení při dvoře se zhoršilo a S. odejel za hranice, kde prodlel 14 let, ač i za hranicemi svěfována mu důležitá posláni státní i soukromá. Návrat jeho r. 1777 uvitán byl v tisku velmi radostně, Děržavin věnoval mu zvláštní »poslání« a Kateřina jmenovala jej vrchním komořím a učinila jej svým společníkem. Byl štědrým podporova-telem Lomonosova, Děržavina, Fonvizina, Bogdanoviče, Cheraskova a j. Jako člověk byl velmi skromný, zřekl se nabízeného mu titulu hraběcího a rozsáhlých statkův, ano odmítl i návrh raziti na jeho počest medailli. Srv. N. Barténěv, Biografija I. I. Š. a (Petr., 1857). — Andrej Petrovič, syn maršálka Petra Ivanoviče (* 1744 — † 1789) nabyl velmi pečlivého vychování domácího, jež dovršil za hranicemi. Obrátil na sebe pozornost francouzskou ódou na smrt Lomonosova, jehož byl horlivým ctitelem. R. 1767 provázel carevnu na cestách a v l. 1768-83 byl členem kommisse, vydávající spisy Voltaireovy, coval při kommissi, vyměřující hranice mezi Bedřicha II. a franc. encyklopaedistů. Byl Švédskem a Ruskem. Účastnil se též sjedtič členem kommisse pro vydání zápisek

获得的基础保持,不知识的主题的人的基本的人的基本的专家的的

byl maršálkem petrohrad. šlechty a působil publicisticky. Náleží mu též několik prací z oboru národohosp. — Petr Andrejevič (* 1827 – † 1889 byl správcem 3. oddělení min. století, načež ustoupil písmu latinskému. zději byl vyslancem v Londýně a působil ke lecké akademii v Petrohradě, r. 1850 za obraz smírnému vyřízení sporů po míru Sv.-štěpánském. Byl také členem kongressy tenin ském. ského. Náležel ke straně přísně konservativní gardových vojsk a petrohr. vojenského okruhu. (1863). Ža války rusko-tur. r. 1877—78 přičinil se o porážku Sulejmána paši pod Plovdivem. ské ro V l. 1885—94 byl mimoř. vyslancem v Berlině a potom gen. gubernátorem a velitelem jméno a erb kn. Voroncových připojeno ke jménu hr. Š-ých. Snk.

Šváb z Chvatliny, příjmení starožitné rodiny vladycké, která měla příjmení po Chvatlině u Zásmuk. Předek jejich Václav Š. byl, tuším, z Prahy rodilý a měšťanem v Mostu. Synové jeho Mikuláš a Duchek nadali r. 1487 oltář sv. Kateřiny v Mostě planoho z nich byl Jan (1541) a snad tohoto synové Sigmund a Burian, kteří se r. 1558 rozdělili. Önen měl Želkovice, tento Lišice. jenž před r. 1606 zemřel. Po něm ujal Hynek manství v Želkovicích a žil ještě r. 1627. (Dcera Anna, napřed Kunšova, pak Čabeli-cká). Druhé manství v Želkovicích odumřelo r. 1634 po Jindřichovi. Synové Burjanovi Kateřina z Dornhernsdorfu, před tím Zelnárova, prodala r. 1623 Tetin. Jan Adam ze-mřel asi r. 1617. Potomci Mikulášovi byli bratří Benedikt Burjan a Jan Jiří (1651). Synové Jana Mouřice byli Jan Baltazar a Reinhart Gotfryd (1616), z nichž tento

o starých dějinách, jmenovitě rus., a sestavil jujal statek lišický a k němu koupil r. 1619 o starých dějinách, jmenovite rus., a sestavil ujal statek usicky a k nemu koupil 1. 2017 Vypis chronologičeskaja iz istoriji rus., která dil Lišic, který Mikuláš r. 1610 prodal. Žil byla vydána r. 1787. T. r. stal se členem ještě r. 1633 s manž. Dorotou Bohuchvalovrady Kateřiny II. Jeho přičiněním zřízena nou z Hrádku. Synové jeho byli Jan Arcentrální úvěrní banka. Byl rovněž ctitelem no št, Jan Bedřich a Jan Jindřich (1650), a podporovatelem umění. Napsal ještě: Épitre z nichž tito dva své díly prvnímu postouà Ninon de Lenclos (1773 a 1774, pripisovano pili. Jan Bedfich byl ženat od r. 1669 s Judlouho Voltaireovi) à Maxime à rêtenir (1781). ditou z Dustervaldu ovd. Proskovskou a po-Srv. Kobeko, Graf A. P. S., učenik Voljtěra tom s Dorotou ze Sendraž c. Jediná dcera (*Rus. Archiv*, 1881). — Syn jeho Petr přečkala otce a mateř a zemřela v nezleti(*1771 — † 1808) byl gen. pobočníkem cara losti. Jan Arnošt zemřel před r. 1696 zůstaPavla a druhý syn Pavel (* 1777 — † 1823) viv z manž. Kunhuty z Muckenthalu syna byl gen. pobočníkem Alexandra I. a proslul Jiřího Adama a dceru Alžbětu Dorotu vd. ve válce s Polskem, za italské výpravy Su-Údrckou, která r. 1704 statek lišícký zadlu-vorova a ve válce švédské. — Syn Pavla An- žený ujala. Jiří ženil se r. 1705 v Praze a drejeviče Andrej Pavlovič (* 1816 — † 1876) tu žil r. 1766 Ignác, tuším poslední jeho potomek.

Švabach, druh písma, pochodící z XV. století, jenž se u nás udržel téměř do polovice

demikem a r. 1861 professorem. Maloval hlavně koně a psy pro členy císařské rodiny. a nemohl se spŕáteliti s reformami z let Z obrazů jeho nejlepší jsou: Parlamentář 1860tých. — Bratr jeho Pavel (* 1830), gen. (1842, v Treťjak. gal. v Moskvě); Stádo koní pobočník, člen státní rady, účastnil se války (1850); Honba na jelena v okolí Gatčiny (1860; krymské, pak byl po 10 let náčelníkem štábu v gatčin. zámku); Vlci napadli stádo koní

ze **Svabenio**, přijmení staromoravské panské rodiny, jejíž erb byly čtyři střely s ná-sadišti spojené. Starší rodopisci odvozovali jej mylně od Zderada († 1090). Jejich předvojsk ve Varšavč. R. 1888 stal se dědicem kem snad byl Slavibor, jenž byl r. 1145 statků kn. Voroncových a z rozkazu carova dán do klatby pro škody způsobené biskupství olomouckému. Maří (snad vdova) vystavěla r. 1165 se syny svými Slaviborem a Pavlem kostel sv. Jakuba a Kutné hory. Možná, že z téhož rodu pocházely i Eufemie a Svatochna (1227), které po Kojatovi Hrabi-šici zdědily Drnovice a Račice. Po témž Kojatovi náležela rodině této oprava na klášteře nadali r. 1487 oltář sv. Kateřiny v Mostě pla-tem na statku svém Lišicích. Duchek koupil Milič (1226—39), jenž byl r. 1226 podčeším Chyatliny již zaga r. 1806 prodel Symiod Chvatlinu, již zase r. 1506 prodal. Syn jed a r. 1233 purkrabím na Hradci. Synové jeho byli Milić, Slavibor a Idík. Milić (1234 až 1252), r. 1238 truksas a pán na Náměšti, zůstavil syna Častu ze Chřelova (1241 až Na Želkovicích následoval ok. r. 1589 Jan, 1282), jenž zůstavil dvě dcery. Slavibor (1234 až 1256) držel Drnovice a zůstavil syny Viléma z Náměště (1254-69) a Kojatu z Drnovic (1269-86), jichž potomci byli páni z Náměště. Idik, předek potomních Svabenských byl r. 1232-34 podčeším, r. 1255 byli Mikuláš (1595—1610), Jan Mouřic až 1256 purkrabím olomouckým, provázel (1595—1610) a Balcar († j. 1595), kteří drželi r. 1255 krále do Prus. Od téhož krále ob-Lišice. Po Balcarovi zůstali synové Burjan držel úpský kraj, nadal špitál v Trunově a Jan Adam. Onen koupil r. 1607 manství na záduší manž. své Markéty. Také držel tetinské a zemřel před r. 1616. Vdova jeho hrad Švabenice, jejž snad založil. V l. 1260 až 1268 byl komornikem práva bítovského.

konečně ze Š. Zemřel r. 1296 i s manž. svou | pochyby nedlouho potom. Bratří jeho byli Fliškou z Křižanova. Vítek držel po otci Úpu (1277 také neznámý Rodenberk) a Švabenice. Byl r. 1295-97 maršálkem m. M., r. 1303 sudím zemským, r. 1307 komorníkem olomouckým. R. 1297 obdařil klášter zderazský kostely za Trutnovem, držel tehda také Heřmanice s mnohým zbožím, jež tu-ším dostal od krále za Trutnov, a též Po-čátky v Čechách a Moravany na Moravě (1303). Klášteru zderazskému daroval r. 1307 podací v Moravanech, r. 1308 a 1309 několik vesnic od Heřmanic a podací ve Svabenicích, r. 1311 zboží v Moravanech a Dětkovi-c.ch. Tím způsobem rozdal vše svoje jmění a zachoval si jen Heřmanice a Švabenice dosti skrovné. Zemřel v l. 1311–15. První jeho manželka byla Anežka z Kunštatu (1277), jež velkou čásť svého jmění klášteru žďár-skému darovala. Druhá byla Perchta z Krumlova, vdova, která měla věno v Moravanech a žila ještě r. 1328. Hrabiše z Bobrové měl syny Idika (1283—1290), Všebora (1283) Lestnickému z Kunštátu směnou za jiná a Mikuláše (1283—1311). Tento se psal také zboží v Dětk. a Šv. Onyno prodali r 1407. ze Š. maje tu svůj díl. K potomstvu Hrabi- Starší synové Jan, Juhánek a Zdeněk vyšovu náléžel bezpochyby i Hrabiše z Klistavěli s otcem před r. 1406 tvrz na klášternovic odjinud z Trávníka (1307—1311). ství pustimířském. Majíce o to spory, pro-Vitkovi synové Boček (1283—97) a Erhart dali dvůr a plat ve Šv. témuž klášteru. Od (1283—1307) zemřeli před otcem. Všebor, r. 1411 připomínají se také mladší bratři třetí jeho syn (1287—1307) jenž daroval s Ja-Hereš, Václav a Vlček. Zboži jejich bylo nem újezd Potvorovský klášteru zderazskému, již úplně ztenčeno a oni byli ve stavu vla-umřel též před otcem. (Mrtvi byli již r. 1311). dyckém, jakož i někteří z předkův. Zdeněk Jan (1297—1322) přečkal otce nedlouho. držel do r. 1415 Kožišice a část Dětkovic a Ř. 1322 dal dcerú do oslavanského kláštera koupil r. 1416 s Heršem statek ve Švabenia t. r. měl při s kl. zderazským († j. 1326, cich a Všebořicích a r. 1420 sám lán ve Šv. manž. N. z Meziříčí). Po Janovi zůstali sy- Zdeněk a Václav zbohatli neznámým způsonové Jan a Hereš. Onen zdědil po Perchtě bem. R. 1446 vloženy jim ve dsky hrad Stra-Vítkově čásť věna jejího v Moravanech, kte- žisko, městečko Konice a několik vesnic. réž ihned klášteru králové zastavil r. 1326. Každý měl potom polovici; Zdeněk věnoval R. 1356 prodal role při Švabenicích klášteru na ní manž. Zuzaně z Újezda a Václav Lidě pustimířskému. Zemřel před r. 1359 zůstaviv z Pačlavic. Václav prodal r. 1461 pustou ves vdovu Markétu, z jejíhož věna ve Švabeni- Všeboříce kl. pustimířskému. Zdeněk spolcích také čásť témuž klášteru prodána. He- čil se r. 1466 s Heršem a s manž. Ofkou reš, bratr jeho, držel dvůr ve Švabenicích, (Žofkou) přijat na spolek statku Laškovana němž r. 1355 manž. Jitce věnoval. Druhá Potomci těchto bratří dělili zboží konické, manž, jeho byla Hedvika (1360). Jan prodal tak že potom byly v držení jejich statky Kor. 1361 některé části témuž klášteru a r. 1373 nice, Jesenec, Hluchov, Stražiště (dvůr pod statek svůj v Dětkovicích († j. 1375). Týmž hradem) a Laškov. Stražiště držel r. 1534 časem žil Všebor (1337). Po nějakém Svallindřich († 1572) a po něm Jan, jehož syn benském byla vdova Zbynka ze Štraleka, Matiáš jej r. 1590 prodal a pak držel Cejkterá držela u věně dvoje popluží v Švabenicích. To prodala před r. 1348 Janovi, bisku-Zdounkách. Týž obdržel vzdělání u jesuitův povi pro klášter pustimíšeký také drželado v lindř. Hradci vstoupil r. 1513 do těhož nicich. 10 prodala před r. 1348 Janovi, biskupovi pro klášter pustimířský, také držela do
r. 1349 ves Luké a s dcerou Jitkou nějaká
zboží u Buzova. Od r. 1348 přip. se často
tora v Praze († 8. list. 1648). Z pošlosti Laškovských ze Š. žili r. 1485 Václav a od
vicích a r. 1351 jiný ve Švabenicích od sestry své Anny, vdovy z Plavče. Tato zboží r. 1520 Hluchov, držel r. 1521—22 Malhotice,
a ve Všebořicích prodal r. 1368 a 1371, ale
podržel přece čásť Švabenic, na niž strýce sa Střížov, jež byl r. 1538 získal. Václav,
své r. 1382 na spolek přijal, také přikoupil
Jan a Zdeněk, bratří (synové některého
r. 1389 čásť Dětkovic, R. 1392 zapsal Švabez obou) drželi do r. 1558 Žeranovice. Z po-

tuším Jan a Albert (1375). Bratří Vítek a Boček prodali r. 1354 své dědičné právo k Moravanům. Bočkovým synem byl Jan, jenž koupil r. 1358 Vrbici a r. 1365 ji prodal. R. 1358 měnil zboží s Onšem. Jan tento koupil s Vlčkem a Vavřincem (1375) od Markéty a synův jejich Jana a Alberta chalupu ve Švabenicích. Týž Jan obdržel r. 1385 od Onše lán ve Švabenicích a sám měl statek v Dětkovicích. Vlček, syn jeho koupil r. 1375 statek někdy Heršův a jiný statek ve Švabenicích r. 1376, oboje od Hedviky. R. 1376 prodal s Janem, otcem a Vavřín-cem z Dobročkovic, bratrem svým čásť Svabenic klášteru pustimířskému a r. 1377 témuž svůj vlastní statek ve Švabenicích. Byv přijat r. 1382 od Onše na spolek, kterýž tu-ším rozpuštěn, žil ještě r. 1394 a snad i 1406. Synové jeho obdrželi od Sezemy z Tasova r. 1398 statky ve Svabenicích, Všebořicích a Dětkovicích, jež postoupil r. 1399 Bočkovi r. 1389 čásť Dětkovic. R. 1392 zapsal Švabe-nice, Dětkovice a Všebořice Sezemovi z Ta-sova sestřenci a zemřel nedlouho potom. tišnovské, Kunka († 1544) a Barbora (1544 Vilém z Kobeřic (1381) slove jeho strý-cem. Mikeš, syn Janův a synovec Heršův, připomíná se v l. 1361, 1363 a zemřel bez-ok. r. 1527 půl Moštěnice a tento statek ještě

r. 1544 držel. Zemřel ok. r. 1547 zůstaviv vaječným podél žebernatým. Zástupcem této vdovu Lidmilu Skrbenskou z Doloplaz (tato i r. 1559). Zdeňkův syn byl Bedřich, jenž ujal Konici i Moštěnici (1547). S ním držel Konici Jindřich, snad bratr (1550 atd.) Blízká jejich příbuzná byla Aléna († 1554) jež odkázala Jesenec manželu svému Sigmundovi Heltovi z Kementu. Na Konici seděli r. 1593. Jan a Václav († 1607). Jan Ferdi-nand zapletl se r. 1618 do povstání, ale podržel statek zaplativ pokutu. Manželka jeho Eliška z Bukůvky držela do r. 1630 Kyselovice a zdědila Konice po manželu. Po ní se dostala dceři Kateřině, která ji postoupila manželu svému Melicharovi Ledenickému z Ledenic. Na Jesenci seděl Krištof Karel K. ze Š. (1625 atd.), kr. rada, od r. 1628 sudi dvorský m. M. († 20. srp. 1641.) Manželka jeho Anna Bitovská ze Slavíkovic ovdovělá Prakšická měla Malenovice. Tyto jakož i Jesenec měla Anna Veronika Švabenská ze Slavíkovic (totožná s předešlou?), která zemřela r. 1663. Ok. r. 1638 žili bratří Vilém a Václav. Onen vyženil r. 1613 Lechovice s první manž. Annou Drahanovskou z Penčína a koupil s druhou manž. Julianou z Bock-steina Biskupice. Tato prodala Lechovice r. 1638 a Biskupice r. 1661, zdědivši tyto po Karlovi Jiřím synu Vilemově. Václav žil r. 1638 ve Fulnece, r. 1640 v Přerově a r. 1657 na svob. dvoře při Lipnice. Ignác Albert, jenž žil ok. r. 1702 jest posledni potomek rodiny této, kdysi bohaté. Sčk.

Svabenice, městečko na Moravě, hejtm. a okr. Vyškov, 242 d., 1345 obyv. č. (1900), děk. a far. kostel sv. Michala, 3tř. šk., pš., mlýn a 3 výroč. trhy. Š. jsou rodným sí-

dlem pánů ze Švabenic.

day by

1:

; ;

医耳属乳腺的 计记录器 医微弦 医医试验检查性氏征

.

3.

:

Švábi (Blattodea, Blattidae) jest skupina hmyzu rovnokřidlého vyznačená tělem širokým, zploštělým, hlavou daleko do štítu zataženou s tykadly štětinovitými, vždy těla delšími, očky jednoduchými, jen zřídka do-konale vyvinutými. Štít jest široký příčný, volný. Křídla přední zřídka úplně scházejí (Heterogamia samička), často jsou jen jako male postranni lalūčky vyvinuty, ve kterémž případě pak druhý pár schází docela. Nohy jsou silné, zploštělé, běhavé, s holeněmi trnitými. Štěty ocasní vyvinuty jsou jako krátké článkované přívěsky. Gonopody scházejí, za to však nacházíme při pohlavním otvoru rozmanitě utvářené chitinové přivěsky ukryté pod chlopní podplodní. Samičky nesnášejí vajíčka jednotlivě, nýbrž v pouzdrech, jejichž tvar jest pro jednotlivé druhy význačný a která samička nějakou dobu nosí sebou. Š živí se rozmanitými, hlavně rostlinnými odpadky. Některé skupiny jsou živočichy den-ními, jiné jsou čilé jen v noci. Rozšířeni jsou zvláště hojně v tropech a zajímavo jest, že velmi snadno lodmi s kontinentu na kontinent se zavlékají. Někteří z nich jsou nepříjemnými hosty domácnosti. Druhy evropské dělime na čtyři čeledi: 1. Ectobiidae, vesměs drobné druhy nejvíce s křídly za-

čel. jest v sev. a střed. Evropě hojný druh Ectobia lapponica L. (rus lesní č. tarakán). 2. Phyllodromidae, s chlopní nadřitní trojúhle protaženou a pouzdrem vaječným se stran smačknutým a zřetelně napřič brázděným. Sem náleží volně v přírodě žijící rod Aphlebia Br. a v některých domech velmi hojný rus (Phyllodromia germanica L., Blatta germanica L.), který jest 11-13 mm dlouhý, žlutohnědý a v obou pohlavích okřídlený. V Rusku a místy v Německu žije volně v přírodě v lesích, u nás však je velmi dotěravou neřestí; rozšíření jeho datuje se však asi od posledních 50 let. Loďmi zavlečen byl také do jiných dílů světa. 3. Periplanetidae jest podstatně vyznačena podplodní chlopní samičí opatřenou přičleněným přívěskem, který se může rozšířití a přechovává nějakou dobu pouzdro vaječné. Sem náleží obycejný šváb (viz Periplaneta). 4. Heterogamidae nemá na zpodní straně stehen trnů ani polštářky mezi drápky. Samečkové mají dlouhá křídla a tělo zploštělé, samičky jsou bezkřídlé a polokulovité. Žijí v teplejší Evropě,

ale někdy bývají k nám zavlečeny. Kpk. **Švabin**, osada v Čechách, hejtm. Rokycany, okr., fara a pš. Zbiroh; 11 d., 93 obyv č. (1900), 2tř. šk., dvůr a pivovar Jos. kn. Collo-

reda-Mansfelda.

Švábinov, víska v Čechách, hejtm. a okr. Kutná Hora, fara Sudějov, pš. Zbraslavice; 4 d., 30 obyv. č. (1900). Stávala zde tvrz.

Švabinský Max, malíř český (* 1873 v Kroměříži), studoval na reálce v rodišti, potom vstoupil na pražskou akademii do školy prof. Pirnera, absolvovav ji odešel na rok do Paříže, aniž však vstoupil do školy k nějakému mistru. Pak cestoval po Německu, Hollandsku, Belgii a Francii, načež zůstal v Praze, kde r. 1896 provedl dva nástěnné obrazy v předsíni za hlavním vchodem do Zemské banky. Již v těchto malbách Š. uká-zal se jako malíř veskrze moderní, ba jeho díla vyzařovala již tehda vlastní jemu sloh, to jest ráz kresby i barvy tak příznačný, že nebylo pochybnosti o sile tohoto uměleckého zjevu. S. je silný umělec, a právě že vystu-puje tak prostě, že jeho díla jsou tak mírná, tak jemně zladěná, působí mocným dojmem dokonalosti a jistoty. Výše zmíněné allegoric v Zemské bance, Sv. Václav žehnající českému lidu a Blahobyt a práce, ve své brillantní kresbě a v jásavé barvitosti dokazovaly, že Š. je vlastně hotovým umělcem. Každým rokem představoval se obecenstvu s četnými novými ukázkami svého vždy svěžího a vždy z nových pramenů čerpajícího umění. Na výstavách v Rudolfině r. 1897 a násl., na výsta-vách Manesa vystupoval s olej. obrazy a s kresbami, jejichž půvab okouzloval. Š. kreslí perem a tuší podobiznu, krajinu, nápad a vodovými barvami pokládá kresbu zdánlivě tak virtuosně, ve skutečnosti však tak prostě a lehce, že účinek naplňuje obdivem. S. provedl takovým způsobem podobizny v životní krnělými, chlopní nadřitní úzkou a pouzdrem velikosti, a také dvě díla v moderní galerii

vými kolorovanými kresbami, při tom však mistrovskými díly moderního kolorismu. Jeho prosté podobizny perem kreslené (Dr. Fr. L. Rieger, Vrchlický, Smetana, Podobizna mé matky, cís. rada Vilím a j. v.), jeho na kámen kreslené hlavy (Neruda, Čech, Zeyer) jsou nemeně vynibalicí dila zalážaní z dobisna prosta vynibalicí dila zalážaní z dobisna prosta vynibalicí dila zalážaní z dobisna prosta vynibalicí dila zalážaní z dobisna prosta vynibalicí dila zalážaní z dobisna vynibalicí dila z dobisna vyni méně vynikající díla zvláštního druhu co do techniky i do stupně oduševnění těchto hlav, jako jeho veliké rondo (v kruhu provedená kresba štětcem) *U stavů*, kde na zelenavé ploše černavou barvou v životní velikosti vykreslil dívku nad tkalcovským stavem nachýlenou. Š. však stejně ovládá malbu olej. barvami a jeho podobizny dívek, jeho komposice (V chudém kraji) a jeho drobnéjší náčrty jsou neméně cenná, v delikatním zbaryení a vždy mistrné kresbě pozoruhodná díla. Četné podobizny jeho pérem kreslené byly reprodukovány a nejznámější publikací jeho kresby je Splynutí duší (skupina mladého muže a divky, jeho hlavu objimající). S. též komponoval pro Gerlachovo dilo Embleme und Allegorien několik námětů. Mezi svými vrstevníky S. zaujímá zvláštní místo a předčí nad ně jak svým nadáním tak noblessou, s jakou nazírá na viditelný svět. Jeho technika pak v každém směru jest oslňující, a tak S. náleží k nejnadějnějším malířům českým na počátku XX. stol.

Svábov, ves na Moravě, hejm. a okr. Jihlava, fara a pš. Batelov; 29 d., 206 obyv. č. (1900), 1tř. šk. a panský dvůr »Medličky«. **Šváhové** viz Německo, str. 85 b.

vábské jezero viz Bodamské jezero. **Svábské zroadlo** (Schwabenspiegel), něm. právní kniha z 2. pol. XIII. stol. Ve starších rukopisech do XV. stol. nazývá se Landund Lehnrechtsbuch, později Kaiserrecht, Spiegel kaiserl. u. gemeinen Landrechts a teprv od XVII. stol. po návrhu Goldastově Schwabenspiegel (na rozdíl od t. zv. Saského zrcadla). Kniha tato sepsána byla neznámým spisovatelem (možná) že duchovním v Bamberku) podle Fickera r. 1275, podle Rochingera r. 1259, a to v hornoněm. nářečí. Hlavním pramenem jejím bylo t. zv. Saské zrcadlo (v. t.), a to ve zpracování nazv. Zrcadlem něm. lidí (Deutschenspiegel), vzniklém kolem pol. XIII. stol. Spisovatel podržel ze Saského zrcadla jen to, co bylo povahy všeobecne a práci svou pak doplnil z práva římského, církevního, z říšských zákonů franckých (kapitularií) i římskoněmeckých, z nár. práva alamannského a bavorského, z měst. práva augšpurského a freiburského, z bible i pramenů jiných. Ačkoli se S. z. rozšířilo po celém Německu, užívalo se ho přece nejvíce v zemích jižních, zejména ve Švábsku, Bavorsku a zemích starorakous-kých, k jejichž poměrům přes svou vše-rolskem. Severní čásť jest úrodná rovina a kých, k jejichž poměrům přes svou vše-obecnou povahu nejvice přihliží. Tou dobou známo jest na 350 rukopisů. Š. z. překládalo se vedle latiny též do jaz. francouzského a ceského. Podobně jako Saské zrcadlo dělí se chem. Doluje se na kam. uhlí, železo, mrai S. z. na dvě části, v první pojednává se mor; průmysl textilní, výroba strojů, papíru, o právu zemském, ve druhé o právu lenním. skla, zboží kovového, chemikalií a piva. Hl.

král. Českého Kamelie a Rajky jsou tako- Co se týče formy, snažil se autor dáti jednotlivým článkům formu císařských konstitucí. Proto se S. z. zvalo i právem císařským. Dobře však sluší od něho rozeznávati t. zv. malé právo cisařské (Das lûttge [= kleine] Kaiserrecht), právní knihu založenou na S-m z-le a vzniklou někdy na poč. XIV. stol. ve franckém Hessensku. Na základě Š-ho z-la povstala dále r. 1328 právní kniha Ruprechta z Frisinek — pro město Frisinky, a v těže asi době S. z. bylo zpracováno pro území frisinské zemské právo). Obě ty práce byly pak v XIV. stol. spojeny v jedinou právni knihu, jež měla vliv na právo bavorských měst (Mnichovské městské právo) a na zemské právo cis. Ludvíka Bavora. - Kritická vydání Š-ho z-la od Lassberga (Tubinky, 1840) a Wackernagela (Curich, 1841) nevyhovuji již moderním požadavkům. Proto chystá Rockinger k podnětu Vid. akademie vydání nové. Přiruční vydání se slovníčkem opatřil Gengler (Erlanky, 1853; 2. vyd. 1875). Do českého jazyka bylo Š. z. překládáno něko-likráte. V právních rukopisech Čes. Musea a jiných knihoven překlad celého zrcadla má nadpis »Práva ciesařská, jichž užíváše rytief-stvo i města po všem křesťanství« a v rukopise archivu m. Prahy (č. 1864) z první pol. XV. století přicházi druhá část S-ho z-la (čl. 160-377 u Lassberga) za nápisem: »Tuto se počínají práva rozličných věcí a běhóv města Pražského Velikého« a s doložkou: >Tuto se skonávají práva města Pražského Velikého«. Je z toho patrno, že českého překladu této právní knihy užívalo se jako podpůrného pramene na soudech manských a městských. Biskup olomucký Stanislav z Tuřiho (Thurzó) také dal r. 1538 vytisknouti nově pořízený český překlad celého S-ho z-la pod názvem »Práva manská« a připojil k němu některá zřízení, která se stala na obecních sněmích manů biskupských, jako z r. 1529, kdy bylo tam ustanoveno, že na soudě manském pře pouze česky mají se souditi.

Švábsko čili Š. a Neuburg, dříve Homi kraj dunajský, vládní obvod král. Bavorského, obsahuje 11 měst samosprávných a 20 okresních úřadů, celkem s 9824 km² a 713.681 obyv. (97.953 evang., 609.250 katol. a 3904 2idy) v 1018 obcich o 115.648 obydlich a 152.420 domácnostech; 72 obyv. na 1 km². Obsahuje stará řišská města Donauworth, Kaufbeuren, Kempten, Memmingen, Nordlinky, Lindau a Augšpurk, knížetství Mindelheim, části území Úlmského a vévodství Neuburského, markrabství Burgau, opatství Augipurské a několik klášterních a rytiřských území. Sousedí na záp. s Virtemberskem, na krabatá pahorkatina s Lešským polem, jižní čásť zaujímají Algavské Alpy, hlavní řekou jest Dunaj s pravými přitoky Illerou a Le-

Volkskunde (Štutgart, 1901).

Dějin y. Nejstarší známé obyvatelstvo S-ka bylo většinou keltské (Helvetiové, Vindeli-kové), z části (na jv.) též rhaetské. V pozd-ním starověku Keltové i Rhaetové ustupovali jednak Římanům, kteří do krajin těch šířili svou moc z Gallie a přes Alpy z Italie, jednak Germanům, kteří se rozpínali od severu a sv. přes Mohan a podel Ryna. Země mezi Mohanem a horním Dunajem byla již v I. stol. př. Kr. od Keltův opuštěna a za-ujata kmeny germanskými Římský výboj počal se za císaře Augusta a dovršen byl v II. stol. po Kr.; dobyté území přivtěleno většinou k provinciím Rhaetii a Horní Germanii, z části zřizeny t. zv. Agri decumates a hranice jeho opevněny (limes germanicus). Ve III. stol. po Kr. různí drobní kmenové germanští, kteří tu s římským územím sousedili, slili se v národ Alamanů (tak byli zváni od svých sousedů) čili Švábů (odvozeno ze Suebi, Suevi) a začali činiti mocné vpády za limes; ve IV. stol. konečně Alamani zabrali celou sz. Rhaetii a střední Porýní vůbec na západ až k Vogesám, na s. až po Taunus, jenž je dělil od Franků. Král francký Chlodvík pokořil r. 496 Alamany a odňal jim území mezi dolním Mohanem a Nekarem, v němž záhy nabylo převahy nářečí a právo francké nad alamanským. Ostatní Alamanie podržela vlastní vévody až do století VIII., kdy na jejich místo dosazení frančtí; francké souvisel též postup křesťanství. Mis-sionářskou činnost zahájil ve Š-ku irský mnich Columban († 615) a žák jeho sv. Havel; pevná církevní organisace dokončena teprve za sv. Bonifáce v VIII. stol. Smlou-vou Verdunskou r. 843 S. připadlo Ludví-kovi Némci. Když koncem IX. stol. moc Karlovců klesala, dály se pokusy obnoviti samostatnost Š-ka. Na poč. X. stol. prohlásil se samostatným vévodou Erchanger a po něm Burkhard; tento musil sice poddati se králi Jindřichovi I. r. 919, ale zůstal vévodou. Po Burkhardovi († 926) vládli ve Š-ku vévodové z různých rodů domácích i cizích; nejdůležitější z nich byli: Heřman I. (926-949, Ludolf (949 – 954), Burkhard II. (954 – 973), Otto I. (973 – 982), Hefman II. (997 – 1015), Arnošt II. (1015 – 30), Jindřich I. (1038 – 45) a Rudolf Rheinsfeldský (1057 – 80), jenž padl jako protikrál Jindřicha IV. v bitvě u Mölsenu nad Halštrovkou r. 1080. Po něm válčily o Š. rody Staufovců a Zähringů; posléze shodly se tak, že Staufové obdrželi moc vévodskou, kdežto Berthold Zährinský jen titul vévody a dolní Š. ke správě. Zähringové vymřeli r. 1218, poslední Staufovec Konrád V. (Conradino) zahynul v Italii r. 1268 a tím moc vévodská ve S-ku zanikla. Práva

m. jest Augšpurk. — Srv. Hübler, Bayerisch cích rodů knížecích. Nejmocnější mezi nimi Schwaben und Neuburg. Eine Landes- und byli Habsburkové ve Š-ku jižnim a hrabata z Virtemberka v severním. Rozvoj moci Habsburské zadržen byl utvořením se Jednoty švýcarské (koncem XIII. stol.); proti vzrů-stající moci hrabat Virtemberských a jiných knížat stavěla se zase říšská města (Ulm, Augšpurk, Basilej, Reutlingen, Štrasburk a j.). Z toho vznikaly stálé rozbroje, proti nimž moc ústřední marně zakročovala. Teprve r. 1488 podařilo se králi Maximiliánovi přiměti všechny říšské stavy švábské k tomu, aby utvořily »Švábský spolek« v Esslinkách za účelem udržování míru v zemi; ale spolek ten potrval jen do r. 1534. Zatím následkem reformace, jež ve Š-ku rychlé činila pokroky, přibyly k půtkám stavovským též spory a války náboženské mezi protestanty a katolíky; tito měli oporu v rodě Habsburském, kdežto protestantům stáli v čele vévodové Virtemberšti. Západní Š. bylo též stále ohroženo od Francie, která v mírech Vestfálském (1648) a Ryswyckém (1697) za-brala většinu Elsaska. Za válek napoleonských politická rozdrobenost S-ka značné byla zmírněna saekularisací duchovenských statkův a mediatisací říšských měst i malých knížetství, tak že nyní zbývají mimo části náležející k Bavorsku, Elsasku, Švýcarsku, Prusku a Rakousku (Vorarlberg) jen tři samostatná území státní: král. Virtemberské, velkovév. Badenské a knížetství Liechtensteinské. -Srv. Pfister, Pragmatische Geschichte von Schwaben, 5 sv. (Heilbronn a Stutgart, 1803 úředníci královští (nuntii camerae); v té době až 1827); Leichtlen, Schwaben unter den Rötaké mizí starý název Alamannia a ujímá se mern (Freiburg, 1825); Keim, Schwäbische jméno Suevia (Schwaben). S rozvojem moci Reformationsgeschichte (Tubinky, 1855). Viz též Virtembersko.

Svábský Jura viz Jura, str. 689 b sl. Svábský kraj, jeden z 10 krajů bývalé říše Německé, byl ohraničen Francii, Švýcarskem, kraji Bavorským, Franckým a Rýnským a zaujímal plochu 34.700 km². Rozdělen byl na čtvrti Virtemberskou, Kostnickou, Badenskou a Augšpurskou. Krajští stavové dělili se na 5 stolic: duchovních a světských knížat, praelátů, hrabat a pánů a měst; ředitelství vedlo Virtembersko. Krajské sněmy zasedaly v Ulmě.

Sváby (Schwaben), ves v Cechách, hejtm. a okr. Čes. Lipa, fara Pavlovice, pš. Jestřebí; 19 d., 90 obyv. n. (1900), na vrchu Žižkově (Žižkaberg) starý zámek Žižkaschloss.

Svadlenka Jan L., spisov. čes. (* 1839 v Lipkově u Nasevrk — † 1901 na Smíchově), ředitel měšť. školy chlap. na Smíchově. Drobné práce jeho z oboru paedag, roztroušeny jsou po časopisech a ve výr. zprávách čes. škol smíchovských.

Svadov, ves v Čechách viz Svadov.

wadrona viz Escadron.

Svagersdorf (Schwagersdorf), viska na Morave, hejtm. Sumperk, okr. Viesenberk, fara Teplice, ps. Sobotin; 3 d., 8 obyv. n. (1900).

svagrov viz Krčmy 1). Svácha Václav (* 31. čce 1872 v Brouvévod vykonávali pak t. zv. zemští fojtové, kteří bývali ustanovováni z čelných domá-kteří bývali ustanovováni z čelných domá-

českém učitelském ústavu v Praze. Pracuje bibliothekář. R. 1897 podnikl několikaměsiční přednáškami i články v různých časopisech cestu po sev. a záp. Evropě, navštívil Švédo zvelebení tělocviku školského. Samostatně sko, Norsko, Belgii, pobyl 2 měsíce v Lonvydal Zákonitá ustanovení o tělocviku ve ško- dýně a přes Francii se vrátil. R. 1899 účastlách obecných a měštanských v král. Českém nil se mezinár. kongressu geografického v Ber(1905) a spolu s Ligannem Tělocvik školský líně, r. 1900 geolog. kongressu v Paříži. Po ve způsobě rozvrhu (1897). Jest spoluredakto- několik prázdnin pracoval v geogr. ústavě rem časop. »Výchova tělesná«. Schnr.

nemanželské souložení před sňatkem či po (dosud neuveř) a pracuje o některých otáz-sňatku (jestliže totiž muž tělesně obcoval kác morfografických. V geograf, seminári spřibuznou své ženy nebo žena s přibuz- dal podnět k systematickému zpracování česným svého muže), na affinitas illegitima ankých řek, ku pracim o hustotě obyvatelstva, tecedens a aff. ill. subsequens (superveniens); o geografii balkánské, geografii kommunikačni š. toto mělo ex post učiniti manželství neplatným. Podle práva civilního i církevního Čechy při slibilotheca geographica, vydátnym vydátky manžel vydátky su pracím se položinectí byli slibilotheca. tvoří š. do jistého stupně překážku manžel- vané geogr. společností berlínskou, od r. 1905 stvi (viz Manželství, str. 798 a). V linii přímé bylo vždycky manželskou překážkou již u Řínerově »Geographisches Jahrbuch (t.). V lemanů. V linii pobočné zapověděn však tetech 1897—1901 byl hl. českým spolupracov prve za křesťanských císařů sňatek s man- níkem Siegerova »Geographischer Jahresbeželkou bratrovou nebo se sestrou manžel- richt tiber Oesterreich . R. 1902 založil publičinou. Právo círk, pokládalo š. za manželskou kaci Travaux géographiques tchèques a r. 1904 překážku až do sedmého stupně kanonické komputace. Později rozšířilo i pojem š. legitimniho a nelegitimniho tim, že prohlásilo sud největší říční monografie pro jižní poloza š. i poměr ze souložení mezi jedním man kouli. želem a sešvakřenými druhého (na př. mezi mužem a ženou švakrovou) jakož i mezi přibuznými muže a dětmi ženy z jiného manželstvi (affinitas secundi generis). Tuto affinitu zrušil Innocenc III. a rovněž tak překážku vyplývající z affinitas illegitima subsequens. Konečně obmezil š. v pobočné linii na čtvrtý stupeň. Sněm Tridentský obmezil affin. illeg. na stupeň druhý. – Viz Rittner, Cirk. právo katolické (čes. překlad), II. díl, Lestkov a r. 1263 Bor. Tento (1251-1306) str. 295-297.

v Peruci), studoval na akad. gymn. v Praze, r. 1306 purkrabím na Přímdě, r. 1285 a 1286 potom na universitě geografii, historii a geologii. Literárně byl činný již v době studia jeda tehda v poselství ke králi do Říše. Bratina universitě. První jeho větší článek Africké ti měli také Tachov, jejž jim král odňal. Raciólní veda v poselství ke králi do Říše. Bratina universitě. ν/ζkumy (Ott. Sl. N. 1888) má význam metho- | cek (Ratmír), syn Bohuslavův, připomíná se dický, neboť tu v přehledu moderního vý- r. 1290 s otcem. Dcera jeho Eliška byla zkumu Afriky po prvé sledován postup, jejž r. 1332 vdána za Odolena z Chyš. Bor drželi nedlouho potom propagoval Supan. V téže po něm Bušek a Dobeš bratři, z nichž době byl vedle Palackého a Feistmantela hl. spolupracovníkem »Zeměp. Sborníku« (vel. | čl. Nový Zéland, 1889, a množství referátů a drobných příspěvků). V letech násl. psal do časopisů českých, hl. do »Živy«, odborné články a referáty rázu nejvíce informativniho, ale i samostatné (Africa incognita, »Živa«, 1893, a j.). V l. 1893-98 byl odborným redaktorem geografie v Ot. Sl. N., při čemž jiné větve, jejichž spojitost není zřejma. psal sám největší čásť článků svého odboru. A. Na hradě Věžce u Druzdové seděl

sobil jako učitel tělocviku na různých ústa- R. 1894 stal se assistentem ústavu geogravech, r. 1901 jmenován defin učitelem při fického, kdež byl od založení působil jako Richthofenově v Berlině, r. 1901 také v ústavě schnr. Richthofenově v Berlině, r. 1901 také v ústavě **Švakrovství** (affinitas) jest v civ. právě Perthesově v Gothě, při čemž navštívil fadu poměr mezi jedním manželem a pokrevenci druhého manžela, v právě círk. však poměr mezi jednou z osob souložících a pokrevenci docentem při české universitě. Š. pěstoval mezi jednou z osob souložících a pokrevenci docentem při české universitě. Š. pěstoval sice téměř všecky odbory geografie, přededvího, rozeznává se v círk. právě š. pravé z kolon. zeměpisu (na př. O Súdán a Saharu (affinitas legitima) a nepravé (aff. illegitima). v »České Revui« 1899). Studia Čech účastníh A toto zase děli se podle toho, dálo-li se se výzkumem jez. Plöckensteinského r. 1903 nemanželské souložení před sňatkem či po (dosud neuveř.) a pracuje o některých otáznem při gothském »Geographen-Kalender« a Wag-Zemepisnou knihovnu. Hl. praci S-rovou jest Kongo (I. dil Praha, 1902, II. t., 1905), do-

Švamberk viz Krasíkov 1). ze **Svamberka**, příjmení slavné rodiny panské, jejiž erb byla stříbrná labut se zl. pyskem a nohama na červ. štítě. Předek je-jich byl Ratmír ze Skviřína 1224-47 (r. 1229 komorník plzeňského práva a zakladatel kláštera ve Stříbře 1238). Synové jeho byli Ratmir a Bohuslav. Onen byl r. 1250 až 1263 purkrabím na Přimdě, držel r. 1257 bojoval r. 1257 u Mühldorfu, r. 1260 na Mo-Svambera Václav, geograf čes. (* 1866 ravském poli, byl v l. 1272-75 a po druhé onen se připomíná od r. 1313 v rozličných soukromých bězích a svědčil r. 1320, když Dobeš prodával Lhotu a Bakov. Založil hrad Krasikov neb Švamberk (Schwanenberg po erbu), po němž r. 1330 se psal. Od Ratmira (1250) pocházejí snad Lestkovští, od Buška Borští a Krasíkovští, od Dobeše Muckovští, od Racka Vězečtí. Kromě nich byly ještě

Syn jeho Racek (1351—75) založil kostel a faru v Druzdové, jež odloučena od Dýšiny. R. 1367 nadal týž kostel. On bezpochyby prodal Věžku (manž. 1. Maruše, 2. Ofka). Synové Hynek, Bušek (1367—80) a Ješek (1367—1402) byli při smrti otcově již zletilí. Drželi r. 1380 Stupno. Synové jednoho z nich byli Jan Bavořic (1386-1414) a Přibyslav. Onen získal Svržno. Potomek jeho byl Burjan (1490 atd.), jenž držel Svržno, a po řín, též Všehrdy, které r. 1383 vrátil. Nejr. 1508 zemřel. Z manž. Voršily měl syna
jana, jenž záhy zemřel, a dvě dcery, z nichž
jednu měl Jan z Rochlova. Skrze druhou
Annu snad se dostalo Svržno v držení pánů
Üjezdě. R. 1402 držel Březinu, obdržel od z Rabšteina.

37

\$

•

1.

2.5

陆 Š: 7: .

3:

....

公司の方式は、本はからは異ながら、

我就是一下你是我我就是我什麼四位軍四日日都打解打成打造你!

B. Lestkovšti pocházejí od Neustupa z L. († j. 1360), jehož syn Ratmír (1360 až 1394) držel čásť Lestkova († j. 1399). Syn jeho Jan, jinak Neustup, stal se r. 1394 farářem v Otině, r. 1399 oltářníkem ve Stříbře, r. 1402-05 byl farářem v Šitboři, pak se stal proboštem týnským, zároveň byl v l. 1407 až 1416 kanovníkem vyšehradským a r. 1420 až 1427 arcipryštem horšovským. Bavor neb Bavůrek držel Slavice, později držel s bratrem Bělou a prodal s ním r. 1416 plat E. Hanovci ze Š. měli patrně své přína Střibře. Držel s králem Sigmundem, ktej jmení po vsi Hanově u Bezdružic, ale Hyrýž mu zapsal r. 1422 Hlazovice, avšak těch nikdy nedostal, a r. 1423 berni ve Střibře († j. 1425). Syn jeho Jindřich Bavor držel Froze † ok. 1413). Synové jeho byli Hynek r. 1425 Bělou se strýcem Neustupem a r. 1426 a Jan. Onen držel r. 1405 Lomec a koupil sám. Prodav Bělou získal ok. r. 1456 Lest- r. 1410 hrad Třebel. V ty časy byl purkrasám. Prodav Bělou získal ok. r. 1456 Lestkov, jejž držel ještě r. 1466. Kromě toho měl zápisy na chotěšovský klášter, jejž r. 1470 bratr jeho, držel Kokašice, po bratru bezdět-prodal. R. 1475 obdařil klášter ve Stříbře nem dědil Lomec a Třebel. Syn jeho Jan platem v Kozolupech u Slavic. Jeho snad syn byl Jan Bavor (1498 atd.), jenž asi r. 1506 Krasikovských, stál od r. 1419 při straně pustil se do loupeží. Škodil panstvu a dá- krále Sigmunda a bránil r. 1420 Krasikova. vána mu vina, že skrze jeho úklady zaklá-dány ohně v Plzni. Plzeňští ho dali špeho-vati, až by byl na Chříňově, i poslali tam zapsal 1800 kop, clo ve Stříbře, mýto polid svůj, který tvrz zlezl a Jana samého še- mezné u Domažlic. Kladrubský opat nemôha stého zajal. Byl pak v Plzni útrpně tázán a

zůstavil syna Dobeše, jenž držel r. 1379 Muckov a k tomu pět vesnic, bývalý to díl borského panství († j. 1403). Synové jeho byli Hynek, Svojše, Bušek, Racek, Karel a Janek. Z těch připomínají se r. 1433 a 1435 Svojše a Jan; Svojše prodal r. 1435 plat v Lučici, který obdržel od Barbory z Pušperka. Uprostřed XV. stol. žili dva Janové. Jeden z nich měl Muckov, který r. 1454 zapsal dru-hému Janu (jako poručníku). Týž žil ještě r. 1459, ale r. 1460 byl již mrtev. Druhý Jan jest bezpochyby týž, který držel r. 1459 Staré Sedlo a r. 1465 a 1466 Oleš (manž. Anna z Kolovrat). Po Muckovském zůstala vdova chách. Bernart zůstavil syny Jana a Jin-Kateřina a děti Kateřina a Burjan (1464). dřicha. Onen vešel r. 1468 v držení zboží Tento prodal r. 1486 Muckov Hynkovi ze Š.; huského, jež mu pp. z Rožmberka zastavili. bezpochyby je to týž Burjan, který byl r. 1480 Bezpochyby jest týž, který potom nazývá se až 1489 purkrabím na Blatne. Jan, tuším syn Burjan. Burjan koupil r. 1486 se strýcem

v 1. pol. XIV. stol. Ratmír s manž. Žižkou. (1517). Manželka jeho Eliška z Kobrshainu Syn jeho Racek (1351—75) založil kostel a (1518) měla dědictví Čankov, jež r. 1535 zastavila. Syn jejich Burjan připomíná se r. 1535, ale bezpochyby zemřel nemaje muž. potomstva.

D. Ctibor ze S. držel r. 1367 hrad Komberk u Touškova, který postoupil r. 1368 kl. kladrubskému za zboží kamenohorské. Kromě něho držel (1371) Újezd sv. Křiže, r. 1379 Epovice a od kláštera plaského Darovou, Jikrále purkrabství písecké a seděl r. 1408 v Těňovicích. Beneš, třetí syn Ctiborův (1383-1402), držel Těňovice a zemřel před r. 1408, Těňovice pak spadly na Václava. Čtvrtý syn Ctiborův Jindřich Labuť (1402 až 1429) držel napřed Epovice a pak Újezdec a Leveč (u Radnice), na nichž r. 1416 věnoval Elišce z Kotopek manželce. R. 1424 byl purkrabím na Rokycanech a zemřel po r. 1429. Manž. jeho a jedna dcera zemřely r. 1434; druhá Dorota žila ještě r. 1454.

nek, první jejich známý předek, držel r. 1379 Kokasice (pod Krasikovem) a Lomec (manž. bim na Tachově. Zemřel v l. 1413-14. Jan, (ml.) byl r. 1411 poručníkem mladých pánů mu platiti zastavil mu Benešovice a 7 jiných popraven. Chříňov na krále spadlý dostal se vesnic (vše 1422). R. 1424 měl Rokycany ve obci Plzeňské. své moci, bojoval t. r. s Žižkou. Zemřel před C. Předek Muckovských neznámého jména r. 1431. Četná zboží jeho po smrti rozchvá-

F. Z Milíkovcův ze Š. žili r. 1362 bratří Iaroslav a Oldřich, 1402—10 Petr, syn jednoho z nich, držitel Milíkova, Kamýka a Žernovníka, a od r. 1413 Petr Labut, jenž byl r. 1423 - 40 purkrabím na Manětíně. Synové toho snad byli bratři Bernart († j. 1454, manž. Kateřina ze Sonvaldu) a Prokop (1446-68), jenž držel Kofeň a r. 1468 prodal Milíkov Bohuslavovi. Po Prokopovi zástali synové Václav (1456-80), jenž žil v jižnich Cechách, a Jan, jenž byl v l. 1472 až 1516 velkým převorem řádu sv. Jana v Če-Burjanův, byl pod poručenstvím Bohuslava Maršem, jenž byl purkrabím Praž. hradu, ze Š. a bratřím jeho zapsal plat v Milíkově dům v Praze, držel klášterství svatopolské,

nabyl také r. 1494 hradu Hradiště (u Žirče) r. 1419 u Plzně. Opanovav pozdějí Plzeň a r. 1504 Kokotova a Vičkovic, jež r. 1505 (1420) nelitostně vraždil Chody u Domažic, prodal. Zemřel r. 1513 odkázav všechen svůj Za služby a náklady zapsal Sigmund jemu a statek Krištofovi ze Š. (manž. Eliška z Kolo- Hynkovi r. 1420 všechno klášterství nepo-

G. Jedna větev držela Bušovice a Střapoli, u Plzně, zejména Racek (1398, † j. 1408). jenž zůstavíl sirotky nezletilé. Jeden z nich byl Lipolt, jenž držel Střapoli, nadal r. 1412 kostel ve Stupně a žil ještě r. 1449 (manž zajetí na hrad Přiběnice. Marně se snaživ, Katefina, dcera téhož jména). Jeho snad bratr aby byl od krále Sigmunda vykoupen, a hnut byl Racek starší, jenž prodal r. 1447 s Rac- jsa čestným se chováním Táborův k němu, kem mladším louku u Střapole. Tento jest přistoupil k nim (1422) a stal se jejich hejtsnad týž Racek, jenž byl r. 1465 úředníkem na Rokycanech a pak purkrabím r. 1471 domažlickým, r. 1472 píseckým, r. 1478 hluboc-

H. Na Moravě žil Mstěj Švamberk ze Skříně, jenž se oženil r. 1421 s Annou z Benešova a z Kvasic, ovd. Ronovskou. S touto prodal r. 1437 Kvasice a koupil Náměšť. Tento prodal Čapkovi, ač již naň udělal dobrou váli Znatovi z Prus. Znata proto jej vysoudil na synech jeho Janovi a Tomášovi

I. Hlavní pošlost Krasíkovská a Borská začíná se Bohuslavem, jenž byl r. 1342 pánem na Boru a Krasíkově a t. r. zakládal klášter řádu sv. Augustina. Sedal na soudě zemském, byl v l. 1538 62 fojtem a hejtmanem chebským. Karel IV. zapsal mu peníze na úroku tachovském a dvě hnízda jestřebí (1365), též plat na Plzni (1366). Držel též Pořičí, Mošno, Ojprnice, Chodovou Planou, Velkou Lhotu, byl nejv. komornikem a ze-mřel ok. r. 1379. Synové jeho byli: 1. Jan. syn nejmladši, jenž založil pošlost Přimdeckou (viz K.). 2. Ratmír (Racek), nejstarší syn (1365 atd.), oddělil se ok. r. 1378 od otce vzav za díl Mešno a Poříčí, ale nabyl i zboží kanického s Novým Riesenberkem a Osvračinem, jež r. 1382 vyměnil za hrad Třebel. Poříčí prodal r. 1391 s bratrem Buškem, sedal pak na soudě zemském. R. 1410 prodal Třebel přes odpor dcer a syna Václava. 3. Bušek prodal r. 1385 s Bohuslavem Chodovou Planou a r. 1386 Darmyšl a založil s klášterstvím milevským a od r. 1475 byl s nim r. 1388 kaplanství v Boru. R. 1388 byl poručníkem dědicův a statkův rožmberských. purkrabim vyšehradským, od r. 1394 hejtmanem chebským, přistoupil r. 1395 s bratrem Matiáše přidržoval se i učiněn od něho nejv. k panské jednotě a zemřel nedlouho potom. hofmistrem a hejtmanem plzeň, kraje, avšak Niel dcery, ale o nějakém synu se neví. překážeje jeho zrádným úmyslům, byl od 4. Bohuslav, jak se zdá, byl s Buškem ne dílný a byl v l. 1390-98 nejv. sudím král. Ces. Zemřel asi ok. r. 1400. Bohuslavovi synové, Bohuslav, Hynek, Krušina a Jan ziskal několik majestátův na vesnice zápisně a koupil r. 1487 Rataje. Zemřel 15. ún. 1490 tvrdil r. 1408 svobody města Boru, ač byl a pohřben v Boru. (2. manž. Konstancie Šliještě pod poručenstvím Půty ze Skály a potom Jana Hanovce. Proti králi Václavovi františkán. (Viz »ČČM.«, 1830, str. 267.) Zemřel 18. vyna.) zdvihl se pro stětí strýce Jana a učiniv s ním stavil několik dcer a jediného syna. Tři sy mír vrátil mu r. 1414 některé zápisy. R. 1415 sám druhý vyslán od krále Václava, aby zjednal mír v Plzeňsku. R. 1419 obdržel zápis na nat od r. 1475 s Kunkou ze Šternberka, držel klášter kladrubský a nepomucký. Při začetí od otce Bor a zemřel 10. čce 1489 v Praze. válek náboženských byl v Plzeňsku nejúčin-Pohřben u sv. Víta. Jindřich, druhý syn livějším protivníkem Žižkovým. S ním válčil Bohuslavův, obdržel r. 1486 od františkána

mucké, pak i Manětinu. Na onom zalojili si hrad Zelenou Horu. Marně se pokoušev o Žižku u Panského Boru, v lednu r. 1421 od něho na Krasíkově obležen a tak tuze na něho nastupováno, že se vzdal. Odveden do přistoupil k nim (1422) a stal se jejich hejt-manem. Věrně pomáhal Žižkovi, stal se pak (po smrti Jana Hvězdy) vrchním hejtmanem, pokoušel se o Prahu, dobyl několik hradův, ale když potom vtrhi do Rakous a obléhal Rec, šipem odtud vystřeleným byl smrtelač do tváři raněn (1425). Z toho po několika dnech zemřel. Mrtvola jeho pochována v Mor. Krumlově. Hynek najal se r. 1422 králi ke službě, bojoval r. 1424 se Žižkou. R. 1427 byl při obléhání Stříbra. R. 1430, tuším, vypálil kl. valdsaský, r. 1431 bránil Pizně, dodal tam r. 1434 spíži. Po r. 1434 válčil s Bavory a učinil mír r. 1437. Krále Albrechta se přidržel, účasten byl od r. 1440 rozmanitých běhův veřejných jsa též hejtmanem plzeň. kraje. V l. 1440-42 měl půtku s falc-krabím Janem. Obdržel některé vesnice od kl. kladrubského a byl r. 1447 hejtmanem chebským. Ke svým statkům (Boru, Krasikovu, Manětíně, Zelené Hoře) vyženil s Markétou z Plavna hrad Kynžvart, držel též r. 1450 Rokycany, které však r. 1451 vzdal. Zemřel ok. r. 1455. Syn jeho Bohuslav ożenil se r. 1452 s Lidmilou z Rožmberka, vyskytuje se odtud jako společník otcův, s nímž sdílel smýšlení přísně katolické. Od krále Jiřího obdržel majestáty, na vsi zápisné, j chž jako i jiných drobných statkův drahně skoupil, ale přece pomáhal bouřití proti němu. U něho na Zelené Hoře vznikla pověstná jednota. Klašter tepelský, králi včrný, vyplenil (1467) a Zelenou Horu postoupil r. 1471 Zdeňkovi ze Šternberka. Za to získal r. 1473 Zvikov Také držel Lestkov a r. 1473 Bečov. Krále něho úkladně jat (1478) a zavezen napřed do Brna a pak do Uher. (Viz Palackého Děje V. a. 154.). Byv propuštěn válčil s Němci, nove zemřeli před otcem, z nich vyznamenal se syn Hynek, bujarý válečník, jenž byl že-

r. 1491 s Děpoltem z Lobkovic (manž. sestry lav a Zdeněk měli po polovici Bechyně, od lohanky) Kestřany, ale postoupil Děpoltovi za jeho polovici Dobřiš. Ostatek Kestřan při9. pros. 1562 (manž. Kateřina z Lomnice vd. koupil později. S manž. svou Markétou z Rožmitála vyženil r. 1482 úřad domažlický, jejž r. 1496 k držení ujal (Markéta † 1496). R. 1502 postoupil synovcům Bor, Rataje, Holešice a Kašperk a ponechal si Krasikov, Zvíkov a Kestřany. Novou smlouvou (1505) postoupil jim úřad domažlický a vesnice od Boru a oni mu za to vzdali Holešice s vesnicemi od Zvikova. R. 1507 zase od nich získal Rataje za rychtu sušickou a důchody od Kašperka. Zemřel 16. led. 1523, odkázav Zvíkov a Krasíkov synovci Krištofovi. Hynkovi synové byli Krištof, Bohuslav, Jan, Volf (a Zdeněk, † 1495). Když se r. 1505 dělili, Bohuslav dostal Holešice, Volf Kašperk a Jan Bor. Avšak Volf zemřel několik neděl potom (27. list. 1505) a statek jeho spadl na ostatní, kteří za Holešice dostali Domažlice (1506). Bohuslav spolčil se s Janem a seděl pak na Boru. Zemřel 5. srpna 1512 (manž. Markéta

Šlikovna). Ostatní dva založili nové pošlosti.

a) Pošlost Zvíkovská Krištof držel napřed Rataje, sstoupil se r. 1513 s Janem, zdědil r. 1513 Svaté Pole a Hradiště, koupil r. 1516 Lety, r. 1519 Orlík a rozpustil ok. r. 1520 spolek svůj s Janem. R. 1523 zdědil Zvíkov, Krasíkov a Kestřany (tyto měl míti Petr z Rožmberka do života). R. 1524 vyměnil si Sudoměř za Rataje a od pánův z Rožmberka obdržel r. 1528 za práva svá k dědictví n. Petrovu díl Bechyně, jež mu r. 1530 celá ve dsky vložena. Za to přišel r. 1531 o Kašperk, který od něho vyplacen. Zemřel 13. led. 1534 a pohřben v klášteře bechyňském (manž. 1. Mandaléna ze Šeimberka vd. 1505, † 19. dub. 1508, 2. Anežka z Kolovrat vd. 1508, † 15. bř. 1538). Synové jeho byli Jindřich (* 1508), Jan, Bohuslav, Ratmír, Václav a Zdeněk, kteří r. 1540 se rozdělili. Jindřich sloužil r. 1528 u dvoru mnichovského, ujal r. 1534 statky otcovské, k nimž dokoupil r. 1534 zboží kostelecké. Za díl dostal pol. Zvikova a Kestřany s Dobeví (přikoupenou) a Sudoměří. R. 1544 postoupil polovici Zvíkova Ratmírovi († 3. dub. 1546) směnou za Krasíkov, avšak tento t.r. (1544) prodal. Zvíkov ujal zase po Ratmírovi. Zi-skal r. 1548 heřmanské zboží. Po bratřích dědil Bechyni a Orlík odcizený koupil. Bechyni pak prodal. Byl r. 1544-49 sudim dvor. a hejtm. bech. kraje. Zemřel 18. led. 1574 (manž. 1. Kateřina z Pernšteina vd. 1533, † 15. říj. 1552, 2. Eliška z Rožmberka vd. 1554, † 5. ún. 1576). Statek odkázal Krištofovi strýci kromě Kestřan, jež měla vdova do života. – Jan dostal za díl klášterství milevské a bydlíval na květovské tvrzi. Byl r. 1557 dvorským sudím. Zemřel 12. led. 1559 (manž. Majďaléna ze Šternberka † 1572). — Bohuslav dostal za díl Orlík. Zemřel 3. pros. koupil r. 1612 Zvíkov. Císař Matiáš potvrdíl 1552 odkázav Orlík manž. Johance z Lobkovic, Mirovice bratru Jindřichovi a Zahořany jej doplniti růží Rožmberskou. Zemřel v čnu

hradeckého český život sv. Kateřiny, koupil, lava Berku z Dubé, jemuž Orlík zapsala. Vác-1546, † 1561), tento 22. led. 1553 (manž. Anna z Lobkovic). Z dotčených šesti bratří jediný Jan měl mužské potomstvo, totiž syny Krištofa a Hynka, z nichž tento 25. čna 1570 bezdětek zemřel (manz. Sibyla Slikovna). Krištof, držitel Milevska a od r. 1569 Orlíka, dědil r. 1574 Zvíkov a r. 1576 Kestřany. R. 1575 dosáhl toho, že mu Zvíkov a Milevsko (posud zápisné) prodány byly dědičně. Odprodával potom drahně vesnic v Prachešsku a Bechyňsku, tak i r. 1581 klášterství milevské (bez Květova). Zemřel 17. čna 1582 bezdětek. Statky své, Orlík, Zvíkov a Kestřany odkázal strýcům Borským (manž.

1. Eva Hasišteinská z Lobkovic, 2. Johanka
ze Šelmberka † 1573).

b) Pošlost Borská. Jan, třetí syn Hyn-

kův, dostal za díl Bor a získal také domažlický úřad. Skrze manž. jeho Benignu ze Starhemberka (zase vdanou Lobkovskou) a bydlení při hranicích bavorských potomstvo jeho se poněmčilo. Také odstoupili od víry pod jednou a oblibili si viru Lutherovu. Jan zemřel r. 1533 a pohřben v Boru. Vdova koupila r. 1539 synům Ronšperk. Synové Petr, Bartoloměj a Jan Erazim rozdělili se tak, že první dostal Ronšperk a ostatní po polovici Boru (1548). Jan byl v l. 1557 až 1560 hejtmanem v Slavkově a Šonfeldě. R. 1561 stal se nejv. mincmistrem; ale již r. 1566 uřad ten složil. R. 1572 vyslán sám několikátý k vyšetření stavu jáchymovských dolů. Zemřel 10. kv. 1580 nemaje z manž. Kunky z Veitmile dědicův. Bor dědili synovci, statek Lhotka dostal se manželce.

aa) Petr držel k Ronšperku úřad domažlický, který od něho vyplacen (1570) a zemřel 24. čna 1575 (manž. 1. Dorota z Haideka † 1551, 2. od r. 1553 Anežka z Lobkovic † 19. pros. 1572). Jediný jeho syn Jan Jiří dostal r. 1573 od otce Ronšperk, dědil r. 1582 s bratrancem svým Orlík, Zvíkov a Kestřany. Při rozdělení toho dostal r. 1584 Orlík, k němuž koupil r. 1592 Kovářov. Býval potřebován při rozl.čných jednáních, byl kr. radou, od r. 1595 radou komory, r. 1600až 1609 dvorským sudím a r. 1609-11 nejv. komornikem, též hejtmanem krajů pracheňského a bechyňského. Svůj díl Boru zděděný po Janovi Erazimovi postoupil r. 1600 bratrancům směnou za Mašťov, který však r. 1603 prodal. Za to koupil r. 1604 Lasovice. Pouls dědičných smluv r. 1484 mezi Rožmberky a n. Bohuslavem učiněných připovídal se k dědictví po Petrovi Vokovi z Rožmberka, což tento smlouvou 4. led. 1610 učiněnou uznal. Po jeho smrti uvázal se (1611) v Třeboň, Borovany, Nové Hrady, dům na Hradčanech a r. 1612 také v Rožmberk a Libějice. K tomu mu (24. ún. 1614) starožitný erb a dovolil Janovi. Johanka vdala se po druhé za Vác- 1617 (manž. 1. Eliska z Donina † 1592,

říže a chtěl vypraviti se odtud do Anglie,; ale ku přání otcovu se vrátil. R. 1605 oženíl se s Annou Maximiliánou z Oprštorfu (která obdržela r. 1617 od tchána Ronšperk), stal se r. 1607 hejtmanem plzeň, kraje, pozván r. 1612 od krále Matiáše, aby jej provázel k volbě do Frankfurtu, dostal od otce r. 1615 správu statkův, z nichž platil_na vydržování luther. německého kazatele v Praze. Povstání r. 1618 účastnil se velikou měrou. Byv zvo-R. 1621 odsouzen všeho jmění a památka ského r. 1638 Velké Janovice. Adam, bratr štovnictví v Uhrách. Petrův, byl při smrti tohoto nezletilý a mimo K. Přimdecká pošlost. Jan, čtvrtý syn zemi, a proto nevinný; přes to zbaven všeho dědictví a ošizen od Černína a Liechten- kostele Pražském, jehož ok. r. 1399 se vzdal Bilkovy Konf., 664.) Domáhal se aspoň polovice Orlíka a Zvíkova (1628), ale marně. Teprve r. 1652 nařízeno, aby mu cena polovice byla vyplacena, čímž on nebyl spokojen, a také odmítl r. 1663 pouhou alimentaci. Žil z těch trošků, které mu komora druhdy hraběti ze Schwarzenberka.

 bb) Bartoloměj, druhý syn Janův, zemřel
 17. květ. 1560 (manž. Eliška z Roggendorfu vd. 1549, † 1587, od r. 1561 zase Lobkov-ská). Jediný jeho syn Jan Vilém zdědil r. 1580 čtvrtinu Boru a po Krištofovi r. 1582 s bratrancem všechen statek. Při dělení r. 1584 dostal Zvíkov, Mirotice a Kestřany. Od svého dílu prodal r. 1588 Heřmaň a několik vésnic. Zemřel 11. září 1590 (manž.

1. Markéta Hasišteinská z Lobkovic vd. 1578,

druhý dostali po polovici Přimdy, Zdeněk

2. Anna z Hasenburka vd. 1586). Synové jeho
byli Jan Bartoloměj a Jiří Ernreich (oba tiny zastavené s Osojným. 1. Adam oženil
katolici). Ti dědili r. 1591 Mašťov po Vorse ok. r. 1550 s Annou z Reicenšteina († 1575),
šile Hasišteinská a tu využování od něm fa. s níž dostal Olež a vej síciená Pal v 1. 1560 šile Hasišteinské a tu vyučováni od něm. fa- s níž dostal Oleš a vsi zápisné. Byl v l. 1560 ráře. R. 1600 postoupili Mašťov Janovi Jiří až 1577 dvorským a v l. 1577—81 zemským

2. Eliška Colonka z Felzu vd. 1593, † 1616). směnou za čtvrtinu Boru. Jan koupil Stráž Kromě dcer měl tři syny. Jan Erazim, jeden a zemřel 12. kv. 1608 bezdětek (manž. Barzich, zemřel již r. 1602. Druzí dva byli bora z Donína). Jiří rozdělil se r. 1601 do-Petr a Adam. Petr cestoval r. 1600 do Pa- stav za díl Bor, od něhož prodal r. 1606 několik vesnic a Lhotku. Po smrti bratrově zdědil Zvíkov a Kestřany, od nichž prodal r. 1610 Mirotice a r. 1610 Zvíkov, avšak od toho zanechal si Újezd s jižními vesnicemi. Zemfel r. 1614. Manž jeho Kryzelda z Do-nina (1603) držela po bábě své Kryzeldě statky Souměř a Dvory Přimdecké, z nichž tyto r. 1608 prodala. Syn jejich Jan Vilém a dcera Anna Markéta byli po smrti otcově několik let nezletíli. Dědic došed r. 1627 let ských podporoval stavy účinlivě a sám vydržoval ze svého praporec pěchoty. S bratrem svým chtěl se rozdělití a přípravy vykonal; pohříchu k tomu nedošlo pro časnou smrť, an r. 1620 v květnu v Praze zeměsl Johanka 5. říj. t. r. Oba pohřbení v písec-kém kláčteře. Byl té pošlosti poslední po meči. Dcery jeho Anna Eusebie (manž. od jeho prokleta. Všecky statky bez ohledu na r. 1651 Linhart Oldřich z Harrachu), Frannevinného dědice zabrány a hned rozpro-dány. Vdova (zase vdaná Žerotínová) ujela hr. z Kufšteina) rozdělily se r. 1652 tak, že za králem Bedřichem ze země a žila se 7 dětmi první dostala Chrast, druhá Kestřany, třetí svými nějaký čas ve Frankfurtě a pak se Újezd. Františka vdala se s král. povolením uchýlila do Polska marně se dovolávajíc 2. srpna 1651 za Karla sv. p. z Paaru. Tito svého věna. Mrtvola její a tuším syna a dvou manželé získali r. 1655 práva Adamova ke dcer objeveny r. 1858 v Elbinku (»Lumír« Zvíkovu a Orlíku a majestátem dd. r. 1665 r.). Z manželství toho pošlo 7 dětí, tři erb vymřelé rodiny Švamberské převeden dcery a synové Jiří Vilém, Jan Erazim, Jan na Karla hr. Paara, jehož potomstvo jej po-Vilém a Jiří Bedřich; jeden z nich, Jiří Visa sud nosí. Za své nároky na Zvíkov a Orlík lém, žil ještě r. 1634 a dostal od knížete břež- obdržel rod Paarovský (16. srp. 1690) po-

steina o stříbro a zboží v 11 bednách. (Viz nedav se vysvětití. Od bratří převzal pak Bor a plat na Plzni, který r. 1402 prodal. R. 1404 byl hejtmanem na Tachově. R. 1409 (spíše 1410) král Václav dal jej v Praze stíti. Jediný jeho syn Jan obdržel r. 1425 od strý-cův díl manětinského zboží, bojoval r. 1434 u Lipan, dobýval pak tvrzí na Slánsku. Hyvydávala, též z toho, co dostával od Schwarnek Krušina postoupil mu ok. r. 1446 Rozenberka. Balbin vidal jej choditi žebrotou kyčan a vydal mu na ně r. 1451 zápisy. Byl
(ovšem po šlechticích). Právo své převedl pak r. 1452 při volbě správce, ok. r. 1454 zir. 1655 na hrab. Paara. Skrovné své jmění skal dobrou vůli hrad Přimdu a zastavil od
odkázal manž. Anně Kateřině Řepické ze něho r. 1456 městečko Stráž Hedvice z Rož-Sudoměře a zemřel 24. pros. 1664. Čtyři dni mitála manželce. R. 1460 byl již mrtev. Syn před smrti postoupil právo své k Třeboni jeho Zdeněk obdržel r. 1475 majestát na potvrzení Přimdy a Rokycan. R. 1492 smlu-vil se s mateři o její věno. Ok. r. 1498 vyplatili se od něho Rokycanští, za to ziskal před r. 1509 Třebel. Žil ještě r. 1518. Mi-kuláš, jenž držel r. 1520 Třebel a Přimdu, byl bezpochyby jeho syn a zemřel ok. r. 1531, zůstaviv vdovu Annu Kfeliřovnu ze Zakšova, která byla dlouho poručnicí sirotkův nezleŠvanda.

kořova na Olši, koupil r. 1577 Souměř, r. 1578 r. 1665 se nevědělo (snad Jiřího Viléma), neb vsi zápisné kladrubské. Sám se oženil po Johanka sv. p. ze Š. vdávala se v Praze druhé (ok. 1580) s Kryzeldou z Lobkovic r. 1752 za plukovníka Palasa. Potvrzení se ovd. Berkovou. Tato koupila r. 1583 Libkovice, r. 1584 Přiběnice a Moukoděly, Ležky a dvě vsi u Manětiny, k nimž r. 1586 dostala od manžela tři vsi, r. 1586 Osojný s vesnicemi, r. 1587 Chyše. Z toho prodala r. 1587 vsi u Manětiny. Po manželu († 1590) zdědila polovici Přimdy (Oleš se dostala dcerám), jež od ni vyplacena, pak koupila r. 1592; Soumer od Benigny a vdala se r. 1593 zase za Jaroslava Libšt. z Kolovrat. 2. Jindfich vstoupil po roce do nedílu s bratřími, r. 1554 a 1558 obdrželi zápis na hrad Kynžvart, r. 1564 koupili Rabštein, kterýž zaměnili r. 1569 za hrad Krasíkov. R. 1571 zase získali Rabštein, nedlouho potom i Bezdružice a Gutštein. R. 1577 starší dva koupili dvě vsi od kláštera tepelského. Od Jáchyma se oddělil a zemřel v l. 1586-91 bezdětek. 3. Zděnek připomíná se naposled r. 1577. 4. Jáchym byl v l. 1562-66 purkrabím chebským, pak i kr. radou a v l. 1570—74 praesid. komory. Zemřel na podzim r. 1574 a pohřben v kapli krasikovské (manž. 1. Anežka Šlikovna † 1572, 2. Sibylla Ślikovna ovd. Śová). Synové jeho, Jiří Petr, Jan Šebestián a Kašpar Arnošt, zdědili všechny statky po otci cemi. Kašpar Arnošt zemřel po r. 1586. Jiří oženil se r. 1588 s Potencinou Hofmankou z Grynpichlu. Při rozprodávání Přimdecka sty. Zemřel 7. ledna 1615 nemaje z manž. Evy z Lobkovic potomstva. Statky jeho do-staly se Janovi Bedřichovi a Janovi Šebestiánovi, synům Jiřího Petra, nezletilým, jejichž poručnicí byla sestra jejich Anna Marie († 1619). Jsouce katolici, zustaveni při statcích. Jan Bedřich oženil se ok. r. 1622 s Maří cizině, prodal t. r. Dvory a zdědil po smrti bratra nedílného všecky statky. Byl kr. radou a soudcem zemským, též soudu dv. radou a hejtmanem kraje plzeň Přečkav děti své odkázal všechen statek manželce († 10. led. 1659). Hrobka kaple krasíkovské zavřela se a otevřena jen r. 1791, když čelivský farář s úředníkem krasíkovským hrobku otevřel a rakve s klenoty pobral.

Od XVIII. stol. žila panská rodina v Čechách píšíc se Krušina ze Š. Tito dovolá-

一口如如丁子在外面不在外有好的好好的好好不同問人致你们的方言你有什

sudím. S bratrem utiskoval Přimdecké ne- možným. (Viz o tom a vývod v »Čas. přátel jednou. R. 1577 ženil své dcery Benignu star. č.«, VII., 69—75.) Možnost odvození jest s Janem z Roupova a Lidmilu s Petrem z Ko- jedině od některého zchudlého člena, o němž dostalo této rodině majestátem z r. 1806. První vývod pp. ze Š. sepsal V. Břežan, týž také sepsal Švamberská regesta (rkps. knih.

praž.). Viz i Miltner, Privatmunzen. Sčk. **Svanda** ze Semčic: 1) Š. ze S. Pavel,
spis. čes. (* 1825 v Praze — † 1891 jako ředitel Nár. divadla v Brně). Pochází ze staré šlechtické rodiny Semčiců, která měla v držení statek Semčice blíž Dobravic. Jeho matka pocházela též ze šlechtické rodiny Jeronysů z Libušína. Gymnasium studoval v Praze na Malé straně a po odbytém filosofickém běhu vstoupil r. 1843 do pražského semináře. Tam seznámiv se s Tylem a s V. Nebeským počal si všímati české literatury a účastniti se českého literárního ruchu, přispívaje různými básněmi a články do »Květů«. Na konci druhého roku ze semináře vystoupil a vykonav státní zkoušku stal se úředníkem při pražské státní účtárně. R. 1848 vydával a redigoval polit. večerníky český »Pozor« a německý »Habt Acht« a t. r. ještě převzal jako vedlejší zaměstnání vyučování české řeči a literatury na josefovské reálce. R. 1850 zasnoubil se s dramatickou umělkyní Eliškou Peškovou. Jevil velikou zálibu pro pole draa obou strycích. Od toho Jindřich jako po- matické a znal velmi dobře dramatickou li-ručník jejich prodal r. 1586 Osojny s vesni- teraturu naši i cizi, proto odevzdal mu Mikovec dramatickou rubriku v »Lumíru«, kterou vedl po 6 let. Od r. 1853-63 vedl režii soukromého divadla u sv. Mikuláše v Praze. koupil Rosshaupt, Hostkov a Bohuslav (1596), R. 1862 byl povolán za správce chorobince r. 1606 Zebrák a Bažantov, t. r. koupil několik vesnic od Borska, r. 1608 Dvory pod uštav ten byl převzat od obce Pražské. T. r. Přimdou. Zemřel 6. dub. 1608. Manželka jeho byl od ředitele Thomea povolán za vrchního měla od r. 1606 Lhotku. Jan Šebestián byv režiséra a dramaturga českého divadla. Jeho v nedílu s bratrem, držel po něm Švamberk, úsilim se stalo, že ze dvou českých předsta-Bezdružice, Třebel, Mynichsfeld, Gutštein a vení týdně se vyvinulo představení každo-Dvory, k nimž koupil r. 1612 Zádub a Trpidenní a v neděli a svátky hráno docela dvakrát. Bylt S. přímo mistrem v uvádění cizích novinek, čímž české divadlo překonávalo německé. Když r. 1866 za pruské války divadla byla zavřena, Š. odstoupil, sestavil si divadelní společnost, s niž cestoval po Čechách; potom svěřena mu byla správa divadla v Plzni, které přivedl na značnou výši Majdalenou z Donina, cestoval r. 1627 po uměleckou. R. 1871 vystavěl arénu na Smicizině, prodal t. r. Dvory a zdědil po smrti chově, r. 1881 zimní Š-dovo divadlo » u Libuše« na Smíchově a r. 1891 letní divadlo na Smíchově u Král. louky. Též snažil se zalo-žiti stálé divadlo v Plzni. Š-dův význam pro české divadlo jest dalekosáhlý, z jeho školy vycházela po 30 let mladá generace herecká pro naše zemské divadlo; jeho smíchovské divadlo těšilo se veliké přízni a hrálo první úlohu po zemském divadle.

2) S. Jaroslav, syn před. (* 1851 – † 1879), spisovatel, jest znám zdařilými humoristickými příspěvky v listech českých, francouzských i anglických a jako dovedný vali se domnělého majestátu (1509, středu, moristíckými příspěvky v listech českých, před Vstoup. K. P.), avšak ten jest padělán francouzských i anglických a jako dovedný a odvození od Bohuslava, syna Hynkova, ne- překladatel francouzských divadelních kusů.

vicich), byl úředníkem u praž. polic. ředi- kycan přestěhoval se do Prahy (1669) Jan telství. Službu tu však za hr. Thuna, propu- Viktorin a tu r. 1694 zemřel. Z ostatních stiv Cechový »Písně otroka«, opustil a povolán byl za koncept. úředníka k zem. výboru v Praze, kdež právě jest tajemníkem. Vydal řadu novellistických prací po různu a sou-Dol. Břežanech a později inspektora arciborně Fantastické povídky a Bizzarní povídky biskupských panství; † j. 1762). V Rokyca-s illustracemi A. Scheinera. Od r. 1897 řídil nech žil tehda Karel, jsa v důstojnosti kons úspěchem smíchovské divadlo. – Dcera šelské. Syn jeho Jan stal se ok. r. 1772 syn-Pavla Š-dy Marie, provdaná za literáta J. J. Stankovského, později za dra Koldínského, zasahuje s úspěchem do řízení smíchovského

Švandová ze Semčic Eliška viz řeš-

ková.

Švaňkov (Reith), ves v Čechách, hejtm. okr. Krumlov, fara Světlík, på. Hořice

u Krumlova; 11 d., 81 obyv. n. (1900). **Švantle** z Třebska, příjmení rodíny erbovní, která pocházela z Písku. Zde žil r. 1458 Matěj Š., sladovník a Jan Švantlík, fezník | žili tu také rodiny Ryšavých a Hanů. Ty baltic, loďstva a konečně velitelem Krontři obdařeny za neznámé doby erbem a heslem z Třebska. (Erb: štít polovičný, nahoře modrý, dole zelený, přes obé stříb. jednorožec na třech pahorcích.) Jan (1510 až 1534) býval v povinnostech konšelských († 1544). Bratr jeho byl Sigmund, jenž žil ještě r. 1556. Václav, syn Janův, zdědil po otci dvůr, dům a dědiny, ale zemřel již před r. 1553, zůstaviv syny Jana, Viktorina a Martina, kteří r. 1562 se rozdělili. Jan byl bakalářem a vyprodav se z Písku, vystěhoval se r. 1565 do Prahy, kdež zemřel r. 1566 (vdova Alžběta z Šonova). Martin zemřel před r. 1605 zůstaviv syna Jana (ml.), jenž r. 1605 se sestrami se dělil. Viktorin držel dědiny při městě a zůstavil syny Sigmunda a Jiříka. Onen vyskytuje se od r. 1605 v rozličných jednáních, býval od r. 1606 primasem a padl 30. září 1620 při dobytí Písku. Syn jeho Sigmund stal se r. 1595 bakalářem, napsal r. 1605 epickou báseň Susanna a zemřel 2. dub. 1614. Přátelé jeho učení složili na jeho úmrtí několik latin. básní. Jiřík kupoval od r. 1600 grunty šosovní. Dočkal se ještě dobytí města. Jeho synové byli Jan a Jiřík, z nichž onen ujal dvůr (1638), který hned prodal; byl pak hejtmanem u paní z Kalenic a r. 1651 regentem všech panstvi Sternberských (r. 1655 Horažďovic). R. 1655 od-stěhoval se do Prahy. Syn jeho byl Jan Václav (1664), 1686 purkr. lešanský, 1702 obroční v Konopišti. Viktorin Sigmund a Adam bratří byli, tuším, potomci Jana ba-kaláře. Adam byl ve službě císařské a vypravil se r. 1628 do ciziny († j. 1638). Viktorin přijat r. 1622 za souseda v Písku, obdržel majestátem d. 4. srpna 1634 říšský stav rytířský, prodal r. 1644 dvůr (řečený posud Švantlovský) sestře své Alžbětě Hrdličkové a prodal potom i ostatní své dědiny. Býval registrátorem při berni zemské. Manž. jeho Zuzana Kochanka z Prachové († 1668) odká- minckabinétu (1890); O gosudarstvé Afinskom

3) S. Karel, bratr před. (* 1867 ve Vršo-| zala vše své jmění do rodu Kochanův. Z Rodikem na Táboře, kde koupil r. 1786 a 1787 dva domy, r. 1788 stal se konšelem a in-spektorem obecního statku († 28. září 1809). Syn jeho Ignác byl důstojníkem u pluku pěšího č. 35. Jiný Ignác byl r. 1785 kontrolorem u hlavní kasy stavovské v Praze. Hefman rodilý z Rokycan (asi r. 1752) byl r. 1792 kaprálem v 1. pluku dělostřeleckém. Zdali potomci jejich někde žijí, není známo. Sčk.

Svaro: 1) S. Michajil Pavlović, válečník rus. (* 1826 — † 1896), vynikl při zni-čení turec. loďstva u Sinopu a při obraně Sevastopolu, kde 7. čna 1855 byl raněn do († j. 1470), jehož synem byl Martin, jenž Sevastopolu, kde 7. čna 1855 byl ranén do žil ještě r. 1494, bývaje v radě. Času toho hlavy. Po válce byl velitelem různých lodí

štadtų.

2) Š. Vjačeslav Grigorjevič, malíř rus. (* 1838 v Kursku — † 1869 t.), jako syn generála projevil záhy náklonnost k věcem vojenským a r. 1853 byl dán do Aleksandrovského lycea v Petrohradě, které ukončil r. 1859 se skvělým úspěchem, načež přidělen byl kanceláři kavkázského a sibiřského komltétu. Při tom vzdělával se soukromě na universitě i na malíř. akademii, kde dosáhl několika vyznamenání, zejména za obraz Ivan Hrozný u těla zabitého jím syna. Se zvláštní zálibou pěstoval perokresbu. Později navštívil několikráte cizinu a pracoval hlavně v Paříži u Meissoniera. Z r. 1865 a z let pozdějších pocházejí jeho obrazy: Květná neděle v Moskvě za cara Alexeje Michajloviče; Holštýnští poslové v Moskvě; Ruský posel XVI. stol.; Střelec XVI. stol.; Patriarcha Nikon na procházce v Novém Jerusalemě; Jarní jízda carevny k bohoslužbé. Ještě většímu úspěchu těšily se jeho perokresby k »Písni o kupci Kalašnikovu« Lermontova a ke »Knižeti Střibrnému« hr. A. Tolstého. Za jeho umělec-kého vedení vypravena též tragédie hr. A. Tolstého »Smrt Ivana Hrozného«. Vedle toho pořídil illustrace k nádhernému vydání cestopisu Danijila Palomnika redakci A. S. Norova. S. náležel k pozoruhodným znalcům rus. starobylosti a jeho vlivem mnozí z pozdějších umělců věnovali se podrobnějšímu studiu rus. themat historických. Většina uvedených prací jeho nalézá se v Trefjakovské

galerii v Moskvě. Snk.
3) Š. Aleksandr Nikolajevič, filolog
rus. (* 1848), přednášel nějakou dobu na moskev. université klass. jazyky a stal se pak gymnas. ředitelem. Z jeho prací uvádime: O kompoziciji skuljpturnych ukrašenij Parthenona (1875); O nekotorych greceskich raspisnych vazach, prinadleżaścich mosk. univ.

(1891, doktor. dissertace) a pod R. 1900 byl (1858—62), dosáhl r. 1868 stupně magistra, zástupcem rus. školství na paříž. výstavě, na- r. 1870 doktora a jest od r. 1870 professorem čež stal se kurátorem varšav. učebného okruhu. I fysiky na universitě novorossijské v Oděsse. Srv. »Filologičeskoje Obozrěnije« (1900,

4) Š. Václav, odborný spis. včelař. (* 1853 v Kolči u Slaného). Vedle školy obecné na-vštěvoval v l. 1873—74 průmyslovou školu v Praze, potom odešel na zkušenou do ciziny, navštivil zejména Drážďany, kde jako starosta »Ces. klubu« vydával r. 1877 »Čes. listy zahraniční«. R. 1879 vrátil se do svého rodiště a přejal po rodičích živnost rolnickou a obchodní a později založil ještě obchod a živnost včelařskou, kterou posud v Kolči vede. R. 1882 založil s A. Kozákem »Včelarský spolek pro okres slánský«, r. 1891 stal se jednatelem »Zem. ustřed spolku včelařského pro král. České«. S. účastnil se několika výstav včelatských a o Národopisné výstavě českoslovanské vydání »Včelařského památníku«. Od r. 1894 vydává »Kapesní kalendář českoslovan. včelářů«, r. 1904 založil vlastní časop. »Praktický rádce včelařů«, jímž povzbuzena opětná činnost »Zem. ústř. spolku včelař. pro král. Čes. K poznání nových smeru ve včelařství vydal o sobě: Pokrokové včr ařství (v Kolči, 1905); Historický kalendář včeluřský (Praha, 1896) a vedle toho: Kašpar 2d. hr. Kaoliř sv. pán ze Sulevic, obránce Vídně proti Turkům r. 1683 (t., 1892).

Švarcava, správněji Svratka, přítok Dyje,

viz M. rava, str. 627 b.

ze **Švaroenberka** viz ze Schwarzen-

Svarcenberská stoka viz Čechy str. 89 a, Hiršperky a Průplav, str. 846 b.

Svaroer Augustin, technolog český (* 1833 ve Voticích – † 15. dub. 1873 v Táboře). Studoval 1853 – 50 na universitě pražské, kdež pod toupil státní zkoušky z mathematiky a fysiky pro vyšší gymnasia a dosáhl hodnosti doktora filosofie. Potom supploval 1856 - 57 na novoměstském gymnasiu v Praze, 1857 - 58 na reálce v Chomútově, 1858-60 na vyšší reálce v Praze, 1860-63 byl učitelem na reálce ve Vys. Mýtě, od r. 1863 působil na reálném gymnasiu v Táboře, kde r. 1869 stal se fed telem. Kromě vědeckých článkův uveřejnéných v časopisech napsal samostatné dílo: Počátkové mechaniky a strojnictví (1862).

Svareo, ves na Moravé, hejtm. Nové Město, okr. Bystrice nad Pern., fara a pš. Štěpánov u Nedvedic; 26 d., 209 obyv. č. (1900).

Swee František, zoolog čes. (* 1871 v Kolodějích u Týna na Vit.), studoval na gymnasiu v Táboře a v Budějovicích, pak na université v Praze, v l. 1894-1900 byl assistentem zoologického ústavu u prof. Friče, působil rok na střední škole v Pelhtimově, od 1. 1901 jest prof. na reálce v Jičíně. Kromě různých pojednání ve »Vesmíru« o nálevnícich a virnícich vydal v »Rozpravách« České akademie: Nálevníci brvnatí rybníka dolnopočernického (1897).

Z četných jeho spisův uvádíme: O zakonach prevraščenija električestva v teplotu (»Zap. novoross. univ.« IV. 1870); Diffrakcija električeskich lučej (» Žurn. fiz.-chem. obšč. VII. 1875); Otraženije elektr. lučej ot vypukloj dugi (t.); Idées nouvelles sur l'origine des formes cométaires (Ode-sa, 1877); Illusions astronomiques (t., 1878); Théorie mathématique des formes cométaires (t., 1880); Cto takoje grad? (Zurn. rus. fiz.-chem. obšč. 1880 a 1881); Suščestvujet-li ottalkivateljnaja sila solnca (t., 1882); Komety i solnéčnaja radiacija (t., 1883); Proischołdenije severnych sijanij (t., 1886); Rolj gidrodinamiki v teoriji ciklonov (t., 1886); Rigidité des liquides (>Journ. de physique«, 1887); Sur la distribution dans l'espace de l'énergie d'une masse en mouvement (t., 1891); Vvedénije v metodiku fiziki (»Věst. opyt. fiz.«, 18:4); Fizika, kak osnova jestěstvověděnija (»Rus. archiv patol.«, 1900); Eine einfache Ableitung für die Grundgleichung der kinetischen Gastheorie (»Zeitschr. f. d. physik. Unterricht«, 1903) a j.

Švédsko (švédsky Sverige, dříve Austarfold, angl. Sweden, fr. Suede, it. Svezia, lat. Suecia, nem. Schweden, rus. Svecija), země v sev. Evropě tvořící ústavní království spojené do r. 1905 osobou panovníkovou s Norskem, zaujímá východní sklon poloostrova Skandinavie, jejíž sklon západní zabírá Norsko, má podle Strělbického plochu 450.575 km² podle uředního měření pak 442.126 km³ a leži mezi 55°20'18" až 69°3'21" s. š. a 11°6' až 24° 10' v. d. Gr., přiléhajíc s mořské strany k zálivu Botnickému, moří Baltickému, Sundské úžině, Kattegatu a Skagerraku. Pobřeží švédské měří úhrnem 7024 km, z čehož 6589 km připadá na moře Baltické a 1035 km na Skagerrak a Kattegat, i jest mnohem méně rozryto než mořské břehy Norska. Na v. od fjordu Christianského počíná se řada malých zátočin mezi mírně zdviženými skalami, jež pokryty jsou přečetnými ostrůvky a výspami a které charakterisují švédské břehy až k Varbergu na 57° s. š. Na j. odtud po-čínají se větší, avšak mělké zátoky s nízkými břehy, pouze mezi Söderköpingen a Štokholmem objevují se mořské choboty obdobné norským fjordům a zvané tu fjárd Dále k s. v zálivě Botnickém podržuje pobřeží celkový vzhled charakterisovaný malými zátočinami s četnými ostrůvky a výspami. Ostrůvky a skaliny tyto provázejí švédské břehy všude pode jménem skárgard v řadě téměř nepřetržité a mají vysoký význam plavební i strategický, neboť průtoky mezi nimi jsou vět-sinou mělké a možno jimi proplouti jen s po-moci domorodých lodivodů. Tento skärgard přerušen jest pouze při jižním cípu Š-ka, kde mizi v Kattegatu na 57° s. š. a objevuje ademie: Nálevníci brvnatí rybníka dolno se ojět až v moří Baltickém na s. od 56° s. š. V Skagerraku a Kattegatu jsou jeho členy **Švedov** Fedor Nikiforovič, fysik rus. (* 1840). Studoval na universitě petrohradské skládá se někdy i z úrodných a dobře vzdě-

laných i hustě zalidněných ostrovův. Největší i s Cuchonskem, jehož hraniční čára počíná se z ostrovů švédských jsou při pobřeži západním Oroust (345 km²) a Tjörn (131 km²), na v. pak Oland (1345 km²), oddělený od pevniny Kalmar-Sundem, pak Götaland (3116 km²), Baltického. Ostatně jest Š. na pevnině ohranizació spilostana v promině spilostana v promině ohranizació spilostana v promině ohranizació spilostana v promině ohranizació spilostana v promině ohranizació spilostana v promině ohranizació spilostana v promině ohranizació spilostana v promině ohranizació spilostana v promině ohranizació spilostana v promině ohranizació spilostana v promině ohranizació spilostana v promině ohranizació spilostana v promině s k němuž přiléhá na sv. krásný ostrov Faro, dále osamělý Gotska-Sandön, u Stokholmu Ornő, dále k s. Alnő, Hemső a j. Moře omývající břehy švédské mají hloubku vět šinou nepatrnou. Kdežto uprostřed Skagerraku mezi Norskem a Dánskem leží dno mořské v hloubce 810 m, zmocňuje se v Kattcgatu tato hloubka rychle a měří na s. nej-více 64 m a na j. 55 m. V Sundu pak jest největší hloubka dokonce jen 26 m. Rovněž velmi málo hluboká jest i jihozáp. čásť moře Baltického mezi Š-kem a Pruskem. Na z. od ostr. Bornholmu není hloubek větších 55 m, kdežto na druhé straně ostrova moře se prohlubuje klesajíc do 110 m. Právě však v jižní části moře Baltického mezi břehy švédskými, ruskými a pruskými probíhá od ssv. k jiz. mélčina nejvice 55 m hluboká, jež táhne se od jižního konce Bornholmu až na jv. od Ölandu a přibližuje se k pruskému pobřeží blíže ústí Stolpy. Menší mělčina leží mezi ostr. Faro a Gotska-Sandon, pokračujíc až k šířce Štokholmu. Záliv Botnický jest v jižní své části hlubší, maje tu průměrnou hloubku Götaland jest jediný län, který má méně než 92 m a největší 293 m. V části severní, do 100.000 obyv., t. jen něco přes 53.000. Rozníž vede mělká úžina Vestra-Quarken a Ostra-loha a počet obyvatelů jednotlivých länů Quarken, jest hloubka průměrně mnohem v různých obdobích vychází z tohoto pře-Na suché zemi hraničí Š. na v. hledu:

ničeno Norskem (v. t).

Co týče se fysikálně-geografických poměrů S-ka, viz čl. Skandinavie.

Statistika.

S hlediska administrativního rozděluje se S. na 25 správních okrsků zvaných lán. V celku švédský län pokrývá průměrnou plochu téměř 18.000 km², průměr ten však v jednotlivých končinách říše silně kolisa. Činiť u 5 nejsevernějších länů přes 52.000 km², u ostatních však sotva 9000 km². Největší län Norrbotten kryje plochu bezmála 106.000 km², tedy zaujímá téměř ½ celého království. Čtyři nejsevernější läny švédské, Norrbotten, Vesterbotten, Vesternorrland a Jemtland, maji uhrnem rozlohu 241.379 km² čili vice než polovici celého Š-ka, kdežto na ostatní läny dohromady připadá jen 206.483 km². Nejlidnatější švédský län jest Malmöhus s téměř 410.000 obyvateli. Po něm přichází Götcborg och Bohus skoro se 340.000 obyv. a město Štokholm s více než 300.000 obyv.

Län	Plocha km²	Obyvatel. r. 1751	Obyvatel. r. 1865	Obyvatel. r. 1900	Obyvatel. r. 1903	Hustota r. 1903
Štokholm město	33	61,040	133.361	300.624	311.043	
> län	7.812	91.399	128.458	172.852	184.291	24
Upsala	5.313	63.895	96.766	123.863	125.219	23
Södermanland	6.816	79.817	133.900	167.428	168.753	24
Ostergötland	11.047	128.911	253.148	279,449	284.199	26
Jönköping	11.521	106.317	183,851	203.036		
Kronoberg	9.910	67.283	162,553	159.124	157.855	
Kalmar	11.543	96.053	233.165	227.625	227 058	20
Götaland	3.158	24.562	53.165	52.781	53.161	17
Blekinge	3.015	47.000	125.436	146.302	147.811	49
Christianstad	6.445	90.335	222.235	219.166	218.884	34
Malmöhus	4.829	105.163	305,261	409.304	421.969	87
Halland	4.921	58.234	126.060	141.688	141.715	29
Göteborg och Bohus	5.047	76.537	232.181	337.175	347.646	69
Elfsborg	12.725	115.853	279.153	279.514	279.632	22
Skaraborg	8.480	97.918	236.775	241.069	240.145	28
Vermland	19.323	100.917	259.612	254.284	253,981	13
Orebro	9.095	73.000	162.717	194,924	198.255	21
Vestmanland	6.768	71.952	108.859	148.271	149.293	22
Kopparberg	29.849	97.428	174.758	217.708	220.586	7
Gefleborg	19.724	56.000	143.793	238.048	242.849	12
Vesternorrland	25.532	36.890	127.524	232.311	237.113	9 ,
Jemtland	50.972	19.000	68.071	111.391	112.636	2
Vesterbotten	58.993	18.369	88.763	143.735	149.224	2
Norrbotten	105.882	18.500	74.576	134.769	144.254	1
Velká jezera	9.109	‼ —	l —	 	—	-
Celkem	447.862	1,802.373	4,114.141	5,136.441	5,221.291	12

Připadalo tudíž z veškerého obyvatelstva 3·24°/0 a r. 1900: 5·84°/0, na Štokholm län na Štokholm město r. 1751: 3·39°/0, r. 1865: resp. 5·07°/0, 3·12°/0 a 3·37°/0, na Upsalu 3·54°/0,

2.35% a 2.41%, na Södermanland 4.43%, doby pozorovati jest v populaci švédské ne-3.25%, a 3.26%, na Östergötland 7.15%, 6.15% ustálý vzrůst, činíci v l. 1720—55 průměrně 3.25%, a 3.26%, na Ostergotiand 7.15%, 6.15% with a starty vzrūst, cinici v l. 1.720—55 prūmėrnė a 5.44%, na Jonköping 5.90%, 4.47%, a 3.95% a 3.95% a 3.95%, ročnė 15.086 os., t. j. 9.48%, v l. 1815—65: 32.982 mar 5.33%, 5.67% a 4.43%, na Götaland 1.36%, 1.29% a 1.03%, na Blekinge 2.61%, osob, t. j. 6.36%, ročně. V jednotlivých dvacetiletých obdobích století XIX. jeví se stav a 4.27%, na Malmöhus 5.83%, 7.42%, a 7.97%, na Götelona Halland 3.23%, 3.06%, a 2.76%, na Götelona Halland 3.23%, 3.06%, na Elfsborg $6.43^{\circ}/_{0}$, $6.79^{\circ}/_{0}$ a $5.44^{\circ}/_{0}$, na Skara-borg $5.43^{\circ}/_{0}$, $5.76^{\circ}/_{0}$ a $4.69^{\circ}/_{0}$, na Vermland $5.60^{\circ}/_{0}$, $6.31^{\circ}/_{0}$ a $4.95^{\circ}/_{0}$, na Örebro $4.05^{\circ}/_{0}$, $9.60^{\circ}/_{0}$ a $3.80^{\circ}/_{0}$, na Vestmanland $3.99^{\circ}/_{0}$, $2.65^{\circ}/_{0}$ a $2.89^{\circ}/_{0}$, na Kopparberg $5.41^{\circ}/_{0}$, $4.25^{\circ}/_{0}$ a $4.64^{\circ}/_{0}$, na Gefleborg $3.11^{\circ}/_{0}$, $3.50^{\circ}/_{0}$ a $4.64^{\circ}/_{0}$, na Vesternorrland $2.05^{\circ}/_{0}$, $3.10^{\circ}/_{0}$ a $4.64^{\circ}/_{0}$, na Vesternorrland $2.05^{\circ}/_{0}$, $3.10^{\circ}/_{0}$ a $4.52^{\circ}/_{0}$, na Vesternorrland $3.280^{\circ}/_{0}$, a $3.280^{\circ}/_{0}$ a na Norrhotten vzråst populace v jednotlivých švédských lanch tento: Největší průměrný roční vzråst vykazuje län Norrhotten totiž $2.5^{\circ}/_{0}$, na vykazuje län Norrhotten totiž $2.5^{\circ}/_{0}$, na vykazuje län Norrhotten botten 1·02°/0, 2·16°/0, a 2·80°/0 a na Norrbotten 1·03°/0, 1·81°/, a 2·62°/0.

S hlediska historického však Š. rozděluje

se od pradávna na 25 provincií, kteréž jsou: Upland (12.848 km² a 484.000 obyv. r. 1900), Södermanland (8990 km^2 a 312.000 obyv.), Vestmanland (8908 km² a 177.000 obyv.), Nerike (4347 km² a 120.000 obyv.), Vermland land (3158 km² a 53.000 obyv.), Blekinge (3015 km² a 146.000 obyv.), Skane (11.274 km² land (4445 km² a 94.000 obyv.), Helsingland (15.529 km² a 144.000 obyv.), Herjeådalen (12.858 km² a 11.000 obyv.), Jemtland (37.015 km² a 99.000 obyv.), Medelpad (7238 km² a 94.000 obyv.), Angermanland (20.952 km² a 152.000 obyv.), Vesterbotten (16.068 km² a 97.000 obyv.), Norrbotten (27.404 km² 107.000 obyv.) a Lappland (118.652 km² a 61.000 obyvatelů). Konečne S. rozpadá se na 3 přirozené

veliké kraje, totiž Götaland na j. s 92.702 km² plochy a s ca. 2,696.000 obyvateli, Svealand ve středu země s 84.947 km² a 1,580.000 obyv. a Norrland na s. s 261.104 km² a 860 000 obyv. Počet obyvatelstva švédského vypočten byl koncem r. 1903 na 5,221.291 duší, kdežto podle posledního řádného sčítání lidu cinil dne 31. pros. 1900: 5,136.441 osob. Co týče se zalidnění Š ka v dobách dřívějších, panovalo dlouho minění, že ve středověku země měla několik millionů obyvatelů. Mínění toto však dnes se nesdílí i odhaduje se obyvatelstvo království koncem středověku na 900.000 duší. R. 1650 Š. mělo asi 1,225.000 obyv., r. 1700: 1,485.000 obyv., r. 1720: 1,350.000 obyv. a r. 1865: 4,114.141 obyv. Přibývalo

vykazuje län Norrbotten, totiž 25.66%, pak následuje město Štokholm s 19.79°/₀₀. Více než 10°/₀₀ ročního stoupání mají läny: Vesterbotten (15.69°/₀₀), Gefleborg (14.14°/₀₀), Štokholm (12.66°/₀₀), Göteborg och Bohus (12.51°/₀₀), Vesternorrland (10·76°/00), Malmöhus (10·51°/00) a Jemtland (10·42°/00). S menším ročním při-růstkem následují läny: Kopparberg s 9·80°/00, (20.006 km² a 269.000 obyv.), Dalarne (30.792 km² a 219.000 obyv.), Östergötland (11.054 km² a $7.59^{\circ}/_{00}$, Örebro s $6.56^{\circ}/_{00}$, Jönköping se 279.000 obyv.), Småland (30.642 km² a 552.000 $4.74^{\circ}/_{00}$, Östergötland se $4.73^{\circ}/_{00}$, Halland se obyv.), Öland (1346 km² a 30.000 obyv.), Göta- $4.01^{\circ}/_{00}$, Götaland s $2.79^{\circ}/_{00}$, Blekinge s $2.58^{\circ}/_{00}$, Upsala s 2·26%, Elfsborg s 1·36% a Vermland s 0·38%. Ubytek obyvatelstva jeví tyto a 628.000 obyv.), Halland (4921 km^2 a 142.000 läny: Kronoberg průměrně ročně 1.08 6 /₀₀, obyv.), Vestergötland (18.587 km^2 a 630.000 Christianstad 1.15 6 /₀₀, Kalmar 2.28 6 /₀₀ a Skatov.) obyv.), Bohuslan (4508 km^2 a 163.000 obyv.), raborg 2.46^{9} ₀₀. Na zmíněné již přirozené větší Dalsland (4196 km^2 a 73.000 obyv.), Gestrik- kraje svédské rozděluje se konečně vzrůst populace v l. 1891 – 1900 takto: Svealand ma průměrný roční přírůstek 8.90°/0, Götaland 3.82°/0 a Norrland 14.66°/0 — Podkladem rozvoje populace jest ovšem pohyb čili měna obyvatelstva, která vykazuje od polo-vice XVIII. stol. ve Š-ku tyto číslice: V letech 1751-75 připadalo na 1 million obyvatelů 8685 sňatků, 34.440 živých narozených, 28 920 umrtí a 290 vystěhovalců, v l. 1776 až 1800 resp. 8369, 33.120, 26.587 a 290, v l. 1801—25 resp. 8595, 32.944, 26.477 a 210, v l. 1826-50 resp. 7310, 31.629, 22.268 a 90, v l. 1851-75 resp. 7041, 31.753, 20.317 a 2256 a v l. 1876-1900 konećně resp. 6191, 28.506, 16.948 a 5205. Všech živě narozených bylo ročně v l. 1801—25 průměrně 81.787, v l. 1826 až 1850: 98.057, v l. 1851—75: 125.217 a v l. 1876—1900: 135.177 a r. 1901: 142.998. Úmrtí bylo průměrně ročně v l. 1801—25: 65.732, v l. 1826-50: 68.918, v l. 1851-75: 80.117, v l. 1876—1900: 80.369 a r. 1901: 86.400. Byl tudíž přebytek narození nad umrtimi průměrně ročně v l. 1801-25: 16.055, v l. 1826—50: 29.139, v l. 1851—75: 45.100, v l. 1876 - 1900: 54.808 a r. 1901: 56.598. Cini obyv.,r.1755:1,878.000 obyv.,r.1815:2,465.066 pak tento přebytek v jednotlivých uvedených obdobích ročně resp. 6.47°/00, 9.36°/00, tudíž v období 1650—1700 průměrně ročně $11.44^{\circ}/_{00}$ a $11.56^{\circ}/_{00}$ veškerého obyvatelstva, o 5200 duší čili o $3.86^{\circ}/_{00}$, v období násle- jsa nejvyšší v länu Norrbotten, totiž $16^{\circ}/_{00}$, dujícím (1700—20) však ho ubývalo ročně Jemtland $16.22^{\circ}/_{00}$, Gefleborg $16.23^{\circ}/_{00}$, Vesterprůměrně o 6750 os., t. j. o $4.75^{\circ}/_{00}$. Od té botten $18.3^{\circ}/_{00}$ a Vesternorrland $18.70^{\circ}/_{00}$, nejnižší pak v länu Götaland $4.7^{\circ}/_{00}$ a v městě Stokholmu $9.8^{\circ}/_{00}$. Porodů nemanželských počítá se ročně 13.958, tedy téměř $10^{\circ}/_{0}$ všech porodů vůbec i jest jich nejvice v länu Jemtland a v městě Štokholmu, nejméně pak v länu Elfsborg a Skaraborg. Manželství uzavírá se do roka nejvíce ve městě Štokholmu, rotiž 8.96°/ obvyvtelstva více než 7°/ obvy 12.000 na 1 km² jest tudíž mpohem pižží totiž 8.86% obyvatelstva, více než 7% obyv. Jemtland, Vesternorrland a Gefleborg, nejméně pak jest jich ve Vermlandu, totiž 5·13°/_∞ obyvatelstva do roka. Podle stavu rodinného jest ve Š-ku z 1000 obyvatelů osob mladších 15 let 329, svobodných ve věku 15-20 let 93, ve věku 20-50 let 160, přes 50 let 25, vdaných a ženatých ve výku 15-50 let 202, pres 50 let 128, vdovců 20 a vdovy 43. Úmrtnost ve Š ku činí ročně 16.5% tak že jest nižší než v ostatních verment (21.6°)₀₀) a v městě Štokholmu (22.6°)₀₀). Ná-verment (21.6°)₀₀) a v městě Štokholmu (22.6°)₀₀). Násilná úmrtí činí jen 0.44°/00 obyvatelstva, po-čet sebevražd pak 0.14°/00. Úmrtnost i násilná úmrtí neustále a rychle klesají, činilať ona v l. 1751—75: 28'71°/00, v l. 1826—50: 22'27°/00 a v l. 1851—75: 20'32°/00, tato pak v l. 1821—40: 0'64°/00. Naproti tomu cifra sebevrařd sžámě stana a zaboř belo milo sebevražd zřejmě stoupá, neboť byla v letech 1831—50: $0.0647^{\circ}/_{00}$, v l. 1851—70: $0.0721^{\circ}/_{00}$, v l. 1871—80: $0.0868^{\circ}/_{20}$, v l. 1881 až 1890: 0·1074%, a v l. 1891—1900: 0·144%. Cilý jest vystěhovalecký ruch ve Šku, jímž ztratila země v l. 1851—96 úhrnem 915.552 osob. R. 1897 pak vystěhovalo se ze Š-ka 14.559 osob, r. 1898: 13.663 os., r. 1899: 16.876 os., r. 1900: 20.661 os. a r. 1901: 24.616 os. Více než tři čtvrtiny všech vystěhovalců ubírají se do zemí zámořských, z největší části ovšem do Spoj. Obcí sev.-amer., kde žije dnes více než 1½ mill. švédských vystěhovalců a jejich potomkův. V le-tech 1895—1900 vystěhovalo se do Spoj. Obcí ze S-ka celkem 69.870 osob. Největší počet emigrantů odchází z länu Kronoberg, totiž 12'4°/_∞ veškerého obyvatelstva, pak z länu Halland, t. 13°/_∞, nejmenší pak z länu Vesterbotten, t. 19°/_∞ a z länu Uppsala, t. 22°/_∞. — Podle pohlaví obyvatelstvo švédské rozdělovalo se při posledním sčítání na 2,506.436 mužův a 2,630.005 žen, tak že připadá na 1000 mužů 1049 žen. Poměr tento neustále klesá, neboť činil r. 1750: 1129 žen na 1000 mužů, r. 1800: 1077 a r. 1830: 1071 ženu na 1000 mužův. V jednotlivých obdobích lidského věku připadá na 1000 mužů žen: do 15 let 974, do 20 let 969, do 25 let 1010, do 30 let 1061, do 35 let 1097, do 40 let 1133, do 45 let 1116, do 55 let 1146, do 65 let 1174 a přes 65 let 1269. Jest tudíž vitalita žen ve Š ku mnohem větší než mužů, činic 51.47 let oproti 48 55 let u mužů. Veš-

12 osob na 1 km² jest tudíž mnohem nižší než v celé Evropě, což však není tak na podiv, uvážíme-li, že země položena jest tak severně jako na př. Aljaska. Ovšem následkem toho, že království Švédské prostirá se od s. k j. v rozloze 1600 km, jevi se mezi jednotlivými jeho kraji veliké rozdíly v nejrozmanitějších poměrech a tím i v hustotě obyvatelstva. Nejřidší obyvatelstvo má län Norrbotten, totiž 1 os. na 1 km², do 10 os. na 1 km² maji läny: Vesterbotten (2), Jemtna 1 km² maji lany: Vesterbotten (2), John-land (2), Kopparberg (7) a Vesternourland (9). Mezi 10—20 obyv. na 1 km² maji lany: Gefleborg (12), Vermland (13), Kronoberg (16), Götaland (17), Jönköping (18) a Kalmar (20). Nejvice švédských lanů má zalidnění 20-30 obyv. na 1 km², totiž: Örebro (21), Vestmanland (22), Elfsborg (22), Upsala (23), Stokholm (24), Södermanland (24), Östergöt-land (26), Skaraborg (28) a Halland (29). Dále má Christianstad 34 obyv. na 1 km², Blekinge 49, Göteborg och Bohus 69 a Malmöhus 87 obyv. na 1 km². Nejřidčeji zalidněnou končinou Š-ka jest jeho čásť severozápadní, totiž území Laponcův a pruh táhnouci se podél norské hranice až téměř k 61. s. š. Zde na ploše 127.000 km² bydli jen asi 50.000 lidí. Od této končiny na v. prostirá se až téměř k 60° s. š. oblasť k moři nesahající, 93.000 km² veliká a čitající jen 235.000 obyv. Mnohem hustší jest obyvatelstvo na pobřeží Botnického zálivu, kde hustota kolisá mezi 5-20 obyv. na 1 km². Oblast tohoto zalidnění šíří se u jezera Venerského až k norské hranici. Na j. odtud jest přerušena krajinami s populaci ještě hustší a vyskytuje se opět až ve středu jižního S-ka, který zabírá v celé šiřce, měříc úhrnem 126 000 km² a čítajíc přes 1¹/2 mill. obyvatelů. Ve středním Š ku a na pobřeží jižního Š-ka leží krajiny s hustotou 20-50 obyv. na 1 km², měřící úhrnem 58.000 km² s 13/4 mill. obyv. Více než 50 obyv. na 1 km² vykazuje jen malá čásť Š-ka plochy do 6000 km² s ½ mill. obyv. V tomto rozdělení nevzat ovšem zřetel na města, v nichž na ploše přes 1000 km² se kupí více než 1 mill. obyv. – Všech měst počítá se ve Š ku 93 s úhrnným obyvatelstvem (1900) 1,104.000 duší, tak že obyvatelstvo městské tvoří tu jen 21% veskeré populace, tedy mnohem méně než v celé Evropě vůbec. Ovšem i tu tak jako v jiných státech města jeví na obyvatelstvo mocnou přitažlivost, tak že procento městské populace neustale roste. Cinilot r. 1805: 9.62% veškerého švédského lidu, r. 1820: 9.82%, keré obyvatelstvo švédské rozpadá se na r. 1840: 9.97%, r. 1860: 11.26%, r. 1880: jednotlivá období lidského věku takto: ve 15.12% a r. 1900: 21.49%. Vzrůst jeho pak věku od 5 let jest 118%, obyvatelstva, v 5 od čtyřicátých let XIX. stol. jest mnohem až 10 letech 109°/00, v 10-15 l. 102°/0, v 1 rapidnější než u obyvatelstva venkovského

činilt v l. 1841—60: 18 07% ročně, v l. 1861 Pro správu církve rozděleno jest království .až 1880: $23.42^{\circ}/_{00}$ a v l. 1881—1900: $23.74^{\circ}/_{00}$, kdežto obyvatelstva venkovského v téže době přibývalo ročně jen o res ρ . $9.50^{\circ}/_{00}$, $6.19^{\circ}/_{00}$ a $1.99^{\circ}/_{00}$ R. 1903 Š. mělo 2 města s vice než 100 000 obyv., totiž Štokholm s 311.043 obyv a Götehorg se 135.314 obyv., 1 město s vice než 50.000 obyv., totiž Malmö s 67.384 obyv., 7 měst s 20-50.000 obyv., totiž: Norrköping se 43.265 oby ., Gefle s 30.540 obyv., Helsingborg s 26.219 obyv., Karlskrona s 25.960 obyv., Orebro s 24.224 obyv., Uppsala s 23.858 a Jönköping s 23.152 obyv., konečně 15 měst s více než 10.000 obyv., totiž: Lund se 17.684 obyv., Borås se 17.145 obyv., Halmstad s 16.197 obyv., Sundsvall s 15.795 obyv., Landskrona s 15.100 obyv., Linköping se 14.979 obyv., Karlstad s 13.579 obyv., Eskilstuna se 13.515 obyv., Kalmar s 13.508 obyv., Vesteras s 13 292 obyv. Söderhamn s 11.314 obyv., Christianstad s 10.709 obyv., Uddevalla s 10.603 obyv., Falun s 10 329 obyv. a Ystad s 10.094 obyv. Většina švedských měst leží při moti, neboť hlavním podnětem jejich vzniku, rozvoje a bytí byl a jest obchod, k němuž dosti pozdě přistoupil i růmysl.

Ve příčině národnostní Š. jest zemí velmi jednotnou, neboť krome nepatrného zlomku jsou všichni jeho obyvatelé národnosti švédské. Bydlíť tu kromě Švédů pouze asi 20.000 Čuchonců na hranici čuchonskošvédské a v některých lesnatých krajinách vnitrozemských, pak 7000 Laponců na s. od 62.0 s. š. a asi 20.000 cizinců různých národ ností. Švédové příslušejí ke skandinavskému oddílu národů germanských a vyznačují se většinou postavou vysokou, štíhlou, pletí bílou, vlasy hnědými nebo plavými a očima modrýma. Povahou jsou vážní, poctiví a pohostinní, rychle chápou, avšak poněkud jsou flegmatičtí a zdlouhaví. Obydlí jsou kromě velikých měst drevěná, avšak prostraná a pohodlná. Zvláště v některých krajinách i selské dvory podobají se skutečným sidlům

panským.

Ħ

٤,

r:

Co do náboženství jest panujícím a státním nábož nstvím vyznání evangelickolutheránské. Jinak však panuje úplná svoboda vyznáni a každý může přiznávati se k víře jakékoliv. Nicméně přivrženců jiných vyznání kromě panujícího jest velmi málo. Jsou to baptis é počtem do 40.000 duší, methodisté do 20.000 os., irvingiáni do 300 os., anglikáni do 200 os., svobodné reformovaní do 100 os., mormoni, adventisté. Armáda spásy má ve Š-ku 13.901 člena, sdružení křesťanských mladiků má 110 klubů se 7700 členy a sdružení křesťanských divek 50 klubů se 4700 čl. Dále jest v zemi přes 2000 katolíků, jichž silne přibývá, a do 3400 židů. Nejvyšším správcem evangelicko-lutheránské | církve jest král, v jehož zastoupení vede cirkevní zaležitosti ministr kultu a vyučování. Církevní zákonodárství vyžaduje souhlasu zasedá 30 kněží s 30 zástupci občanskými. versity v Lundu se 185.000 sv. a 5000 rukop.,

na 12 biskupství, jejichž sídlem jsou: Uppsala, Linköping, Skara, Strengnäs, Vesterås, Vexiö, Lund, Göteborg, Kalmar, Karlstad, Hernö-sand a Visby. Biskup upsalský má titul arcibiskupa a jest primasem země. Při každém biskupství jest konsistoř čili kapitola, mimo to jsou ve Štokholmě dvorní a státní konsistoř podřízené upsalskému arcibiskupovi. Diécése biskupské děli se na 186 děkanství, jež skládají se z 1391 farního obročí a ze 2556 farnosti. Biskupy jmenuje král ze 3 kandidátů kněžstvem diécése zvolených, ostatní kněžstvo podřízeno jest biskupovi.

O školství a ústavy vzdělávací jest ve Š-ku výborně postaráno, tak že není v zemi téměř dospělých analfabetův. O základní vzdělání pečují obecné školy, z nichž po 1 nejméně musi býti v každé farnosti. V krajinách s obyvatelstvem příliš řídkým zřízeny jsou školy pohyblivé (flyttande). Všech škol obecných jest 11.981, a to 16 vyšších, 4989 obyčejných, 1778 nižších a 5198 dětských čili přípravných. Žáků na školách těch jest 741.959, učitelů 16.630, a to 10.913 mužův a 5717 žen. Vzdělání učitelů slouží 13 učitelských seminářů, a to 7 pro čekatele mužské a 6 pro ženské. Pokračovacích škol pro do-spělé jest 30. Škol středních j st 82, a to 35 s 9 třídami, 26 o 5 třídách, 17 o 3 třídách, 3 dvojtřídní a 1 jednotřídní. Žáků jest v nich 17.479 a učitelů 1022. Mimo to jsou v zemi 4 paedagogia, 2 vyšší dívčí školy a 120 škol soukromých. Vysoké školství zastoupeno jest universitou v Upsale a Lundu a lékařskou fakultou ve Štokholmě s úhrnem 289 docenty a 2619 posluchači. Mimo to soukromými prostredky zalożena byla vysoká škola ve Štok-holmě a Göteborgu. Dále jest 9 plaveckých škol, vojenská akademie, vyšší dělostřelecká a inženýrská škola, válečná a námotní škola, vyšší hornická škola, lesnický ústav, hospodářská akademie, 2 vyšší hospodářské ústavy, zvěrolékařská škola, technická vysoká škola, polytechnický ústav, 4 průmysl. skoly a mn. j.

Z knihoven švédských přední jest královská knihovna umístěná ve zvláštním nádherném paláci v Humlegardenu ve Štok-holmě. Založena byla za krále Gustava Vasy a od r. 1661 musí se odváděti do ní po výtisku každé publikace ve S ku vyšlé. Dnes má na 400 000 svazků a přes 330.000 brošur, kromé 45.100 tabulí a map. Rukopisné oddělení ma přes 12.000 rukopisů a 1263 portfolii, roční přírůstek páčí se na 30.000 svazkův a brošur. Dále jest ve Štokholmě knihovna akademie věd s 90.000 svaz. a 40.000 brošurami, knihovna ústavu Karolinina s 35.000 sv. a 15.000 broš., knihovna ústředního ústavu gymnastického s 5500 sv., knihovna akademie literatury a historie s 16.000 sv., kninovna říš. sněmu s 32.000 sv., knihovna statist cké kanceláře s 35.000 svazky a j. v. Z knihoven mimo Štokholm umístěných nejduležitější jest universitní v Upsale s 340.000 krále, říšskeho sněmu a t. zv. sboru, v němž sv. a 12.500 rukopisy, dále knihovna uni-

knihovna města Göteborgu s 60.000 sv. a pro agrikulturní pokusy. Pod jejím dozorem knihovna v Linkopingu se 100.000 svazky a 1600 rukopisy. Mimo to jsou veřejně přístupné knihovny při všech vyšších školách království. V každé farnosti zřízeny jsou lidové knihovny, jichž jest úhrnem ve S-ku 1800, největší z nich jest v Göteborgu ma-jící přes 9000 svazků. Konečně ze soukro-mých knihoven největší jest dělnická knihovna ve Štokholmě mající přes 10.000 svazkův.

Z museí švédských nejdůležitější jest Národní museum ve Štokholmě založené Gustavem III. a rozdělené na oddělení malířské a sochařské, kreslířské a ryjecké a uměleckoprůmyslové. Sbírky sochařské mají 910 čísel, malířské 1592, umělecko-průmyslové 10.890, kreslířské 24.210, ryjecké 90.340, starožitnické 1669, egyptologické 948 a mimo to jest 487 sádrových odlitků. Dále jest ve Štokholmě Národní museum historické s proslulou zbrojnicí a sbírkou mincí, dělostřelecké museum se 4000 čís., v Upsale jest museum skandinavských starožitností, mincovní sbírka a egyptologické museum, v Lundu museum kulturně-historické, Národní museum přírodovedecké ve Štokholmě má 8 oddílů, znamenité jest biologické museum G. Kolthoffa ve Stokholmě, pak botanické museum v Uppsale s nejlepším herbářem skandinávských phanerogam atd. Světové proslulosti jest Severské museum ve Štokholmě založ. r. 1872 A. Hazeliem s 85.000 čísly ze Š-ka, Norska, Dánska, Islandu a Německa, z Laponska, Cuchonska, baltických gubernií a Grónska. Nejdokonalejší v něm jest skandinavský oddíl národopisný. R. 1891 Hazelius založil jediné svého druhu museum pod širým nebem zv. Skansen, spojené se zoologickou za-

hradou severskou a opatřené četnými pavillony a j. stavbami (viz Štokholm, str. 804 a).

V čele učených korporací švédských stoji 7 akademií. Švédská akademie založena byla 20. bř. 1786 Gustavem III. podle vzoru akademie Francouzské za účelem pěstování švédského jazyka. Členů jest 18, příjmů má 8250 korun mimo zisk plynouci z vydávání »Post och Inrikes Tidningar«, uředního to orgánu švédského. Královská akademie věd založena byla r. 1739 soukromým sdružením i má za účel pěstování věd přírodních a mathematických. Má 100 členů domácích a 75 přespolních 9 tříd, roční subvenci 14.000 korun, vydává státní almanach a j. publikace, z nichž plyne roční zisk přes 90.000 korun a má 1,211.500 korun fondů. Pod jejím dozorem jest přírodovědecké národní museum a ústřední meteorologická kancelář, jež má roční subvenci 25.000 korun. Královská akademie literatury, dějin a starožitností byla založena Gustavem III. r. 1786, má 10 členů čestných, 25 činných a 20 přespolních, rozdělených na 2 třídy, 29.450 kor. subvence a 690.000 kor. fondů. Královská akademie agrikulturní založená r. 1811 má 24 čestné, 150 činných a 75 přespolních členů, jest rozdě-

jest agrikulturně-chemický a fytofysiolo-gický ústav pokurný. Král akademie umění z r. 1735 má 12 čestných a 50 činných členů domácích kromě členů přespolních, 65.400 kor. subvence a 290.000 kor. fondův a vykonává dozor nad školou malířskou, sochařskou a architektonickou. Král. akademie vojenská z r. 1796 má 120 členů rozdělených na 6 odborů k pěstování válečných věd. Konečně akademie hudební založena byla r. 1771, má 100 členů domácích a 50 přespolních, 51.200 kor. roční podpory státní a jest po-věřena dohledem nad konservatoří hudby. Z ostatních učených sdružení zmínky zasluhuje především Švédská společnost anthropologická a zeměpisná založená r. 1873 s více než 1000 členy. Společnost tato spravuje »fond Vegy« sebrany na pamět plavby » Vegy« kolem Asie a Evropy, jehož ročního výnosu užívá se jednak na stipendia pro výzkum neznámých krajin, jednak na udílení medaille » Vegy« osobám o výzkumy zeměpisné vysoce zasloužilým. Poctěn byl takto r. 1881 Nordenskjöld, r. 1882 Palander, r. 1883 Stanley, r. 1884 Prževalskij, r. 1888 Junker, r. 1889 Nansen, r. 1890 Emin-paša, r. 1897 Sverdrup, r. 1898 Hedin, r. 1899 Schweinfurth, r. 1900 Nathorst, r. 1901 vév. Abruzzský a r. 1902 Richthofen. Dále jmenujeme společnost palaeografickou, archaeologickou, fysickou, entomologickou, geologickou, národohospodářskou, numismatickou, historickou (vesměs ve Stokholmě), společnost věd v Uppsale, literární společnost t., fysiografickou společnost v Lundu, námořní společnost v Karlskroně

a j. v. Zvlášť dlužno tu zmíniti se o Nobelově nadaci, založené drem Alfr. Nobelem (v. t.) kapitálem přes 30 mill. kor., jehož roční výnos uděluje se za vynálezy a pokroky fy-sické, chemické a lékařské, jakož i za plody literární a osobám přičinivším se o sblížení národů. Prvé dvě ceny uděluje akademie věd, lékařskou Karolinin ústav, literární Švédská akademie a poslední 5člený výbor nor-ského sněmu. Z jiných nadací kulturních účelů jmenujeme Letterstedtovu s více než 5 mill. kor. k podpoře průmyslu, věd a uměni, Hiertovu, Renströmovu, Längmannovu a j.

První časopis vyšel ve S-ku r. 1645. Jest dosud vydáván pode jménem »Post och Inrikes Tidningar«, a jest nepochybně z nejstarších stále vycházejících časopisů kterékoliv země. Od r. 1791 jest jeho vydávání vyhrazeno Švédské akademii i jest napolo orgánem vládním, nebot přináší též úřední zprávy. Do konce XVII. stol. vzniklo v zemí ještě 8 jiných časopisů, do konce XVIII. stol. vycházely již 343 švédské časopisy a počátkem století XX. jsou 733, mezi nimi 350 politických, a to 58 denních, mimo to 30 literárních, 68 náboženských a theologických a 285 jiných odborných. Ve Štokholmě vychári politických časopisů 59, a to 14 denních, lena na 6 odborů, má subvenci 44.000 kor., hlavní z nich jsou kromě zmíněného »Post fondå 575.000 kor. a k disposici pozemky och Inrikes Tidningar«: »Stockholms Dag»Dagens Nyheter«, »Stockholms-Tidningen«, »Svenska Dagbladet«,»SvenskaMorgonbladet« (vesměs liberální), »Nya Dagligt Allehanda«, »Vårt Land«, »Stockholms-Bladet« (vesmes konservativní) a »Socialdemokraten« (socialistický). Z časopisů mimo Štokholm vycházejících dlužno uvésti: »Göteborgs Handels och Sjöfartstidning«, »Sydsvenska Dagbladet«, »Skånska Dagbladet«, »Malmö-Tidningen« (tyto 3 v Malmo), »Nerikes Allehanda« (v Örebro), »Östergötlands Dagblad« (v Norrköpingu), »Sundsvalls Tidning«, vesmes liberální, »Norrköpings Tidningar«, »Ostgöta Corres-pondenten« (v Linköpingu«), »Morgonposten« (v Göteborgu), »Göteborgs Aftonblad«, »Helsinborgs Posten«, »Gefle Posten«, »Smålands Posten« (ve Vexjö) a »Sundsvalls-Posten«, vesměs konservativní. Některé ze švédských časopisů vycházeji i ve více než 100.000 vý-tiscích. Žurnalistický klub švédský (Publicistklubben) má 540 členů, mezi nimi 19 žen.

Hlavním pramenem výživy švédského obyvatelstva jest ze měděl ství, které živí 85%, obyv., tedy více než polovici veškeré populace švédské. Nicméně vzdělaná půda zaujímá ve S-ku jen malý zlomek celé plochy země, měříc úhrnem 3,557.542 ha, t. j. 5.6% celé rozlohy královstvi. Připočteme-li k tomu 1,460.504 ha přirozených luk, činí celkem rozloha půdy zemědělsky zužitkované ve Š-ku téměř 12% plochy země, totiž přes 5 mill. ha. V jednotlivých länech ovšem poměr vzdělané půdy k celé ploše silně kolisá, jsa nejvyšší v länu Malmöhus, totiž 73.9% a nejnižší v länu Norrbotten, sotva 0.4%. Ještě větší rozdíly jeví se v té příčině mezi jednotlivými přirozenými částmi království. Tak v nejsevernější končině Š-ka připadá na vzdělanou půdu sotva 0.01%, plochy, kdežto v nej-jižnější přes 90%. Rozsah vzdělané půdy ovšem neustále se zvětšuje a během století XIX. vzrostl zajisté čtyřikráte. Všech rolnických usedlostí jest ve S-ku 338.416, tak že průměrně připadá na jednu 10 ha vzdělané půdy. Asi 25%, všech usedlostí má půdy méně než 2 ha, 66% má 2—20 ha, 10% má 20—100 ha a jen 1% usedlostí drží po více než 100 ha. Na jednotlivé polní plodiny rozděluje se vzdělaná půda švédská takto: obiliny zaujímají 1,707.313 ha, t. j. 48.5% veškeré vzdělané půdy, picniny 1,190.226 ha, t. j. 33.8%, kořeniny 203.575 ha, t. j. 5.8%, jiné plodiny 4861 ha, t. j. 0.1%, úhorem pak leží 413.906 ha, t. j. 11.8% veškeré vzdělané pů.ly.

Ohromným způsobem vzrostla ve S-ku během XIX. stol. produkce i spotřeba obilin. Cinilat průměrná roční sklizeň obilin v 1. 1801 až 1820 6.62 mill. q, v l. 1891—1900 však 23.43 mill. q. Připadalo tudíž v l. 1801-20 na 1 obyvatele průměrně ročně sklizeného obili 272 kg, v l. 1891—1900 však 475 kg. Spotřeba obilin byla pak průměrně ročně v l. 1801—20: 5.77 mill. q, v l. 1891—1900 však 21.98 mill. q, tedy na 1 obyv. 237 kg resp. 446 kg ročně. Jednotlivé druhy obilin zaujímají tento rozsah půdy: pšenice 84.762 a, hradnictví, ačkoli v jižním Š-ku, ba na přízni-

blad« (umírněný), »Aftonbladet«, »Dagen«, žito 404.135 ha, ječmen 217.561 ha, oves 821.051 ha, směska 133.618 ha a luštěniny 46.186 ha. Od počátku XIX. stol. nejvíce zvětšila se rozloha polí pšeničných, totiž s 15.150 ha na 84.762 ha a ovesných, totiž se 113.500 ha na 821.051 ha. Vůhec celá plocha osetá obilinami činila počátkem stoleti XIX. asi ¹/₂ mill. ha, uprostřed XIX. stol. necelý 1 mill. ha a počátkem stol. XX. již skoro 13/4 mill. ha. Co se týká významu jednotlivých obilin pro různé kraje švédské, království dělí se na 3 části: V severním Š ku Norrlandu) má největší důležitost ječmen, kdežto Š. střední a jižní rozpadá se v této příčině na 2 území: východní s rozsáhlým pěstováním žita a západní, kde převládá oves. Pšeničných polí má nejvíce län Mälmöhus, totiž 15.050 ha, ve 4 severnich länech (Vesternorrland, Jemtland, Vesterbotten a Norrbotten) pak jich vůbec není. Ve Vesterbottenu a Norrbottenu nedaří se rovněž ani luštěniny. Roční sklizeň jednotlivých druhův obilin jest: pšenice 1,233.000 q, žita 5,806.000 q, ječmene 3,145.000 q, ovsa 10.748 q, směsky 1,843.000 q a luštěnin 654.000 q. Průměrná úroda čini 14.82 q pšenice s 1 ha, 14.36 qžita, 1471 q ječmene a 13.20 q ovsa. Největší úrodností vyniká län Malmöhus, kde klidí se s 1 ha průměrně 17.73 q pšenice, 17.80 q žita, 18.16 q ječmene a 16.25 q ovsa. Roční úroda obilin ve Š-ku většinou domácí spotřebě nedostačuje i kryje se dovozem pšenice 1,691.078 q, žita 1,329.778 q, ječmene 102.245 q a ovsa 461.919 q ročně. Slámy klidí se ve Š-ku ročně 38 mill. q.

Z kořenin pěstují se v zemi brambory, cukrovka, brukev, mrkev a j. Zaujímají úhrnem 203.575 ha půdy čili 5.78% veškeré vzdělané země. Brambory uvedeny byly do země r. 1723, rozšířily se však teprve v XIX. stol., během něhož celkový rozsah brambořišť vzrostl na 154.645 ha. Průměrně sklidí se ročně $13^{1}/_{4}$ mill. q, t. j. $84^{1}/_{4}$ q s 1 ha, spotřebuje se jich ročně 228 kg na 1 obyv. Dovoz jest nepatrný. Téměř 1 mill. q bramborů spotřebuje se ročně k výrobě lihu. Veliké pokroky učinilo v zemi v posledních letech pěstování cukrovky, která zaujímá 30.000 ha půdy s roční sklizní přes 9 mill. q, t. j. průměrně 300 q s 1 ha. Ostatní kořeniny pěstují se úhrnem asi na více než 18.000 ha půdy i dávají roční sklizeň 7 mill. q, t. j. průměrně 400 q s 1 ha.

Z celé vzdělané půdy země připadá dále na picniny 1,190.226 ha čili $33.8^{\circ}/_{0}$, a to 160.791 ha na picnaté plodiny a 1,029.435 ha na umělé louky. Z pícnatých plodin pěstuje se ve **Š**-ku vikev a jetel, sena klidí se ročně přes 28 mill. q s umělých luk a 10—11 mill. q s luk přirozených. Zmínky zasluhují i rozlehlé pastviny švédské. Konečně z ostatních polních plodín ve Š-ku pěstovaných dlužno uvésti len, konopí, tabák, řepku, kmín, chmel a j., jejichž roční sklízeň však ani zdaleka nekryje domáci spotřeby.

Značně zanedbané jest ovocnářství a za-

vých místech i na s. od 64° s. š. daří se váží se 6,990.000 m² dříví nezpracovaného a dobře znamenité ovoce, zvláště jablka, jakož i angrešt, rybiz a jemnější zeleniny. Většího významu hospodářského jsou bohaté sklizně divokých bobulí, jako: jahod, malin, ostružin, brusinek a j., jichž dodávají ve veliké hoj-nosti lesy a pohoří i nejsevernějších končin země

Důležitým pramenem výživy jest pro Š. i chov dobytka a mlékaření. Rozsáhlé louky a bohaté pastviny jsou těmto odvětvím hospodářské činnosti podmínkami velmi příznivými. Nicméně bylo zaměstnání toto po dlouhou dobu provozováno velmi chatrně a v mnohém směru úplně zanedbáváno. V posledních desetiletích nastal však v té příčině veliký převrat, mnohem větší než v jiném oboru ho spodářského života švédského. Všeho dobytka počítá se ve Š ku 5,263 000 kusů, t. j. 1025 na 1000 obyv., a to: 533.000 koni (103 na 1000 obyv.), 1,765.000 krav (344 na 1000 obyv.), 818.000 kusů jiného skotu (160 na 1000 obyv.), 1,261.000 ovci (246 na 1000 obyv.), 80.000 koz (15 na 1000 obyv.) a 806.000 vepřů (157 na 1000 obyv.). Následkem tohoto rozvoje dobytkářství stoupl také v poslednich letech velmi silně vývoz dobytka a dobytčích produktů i činí do 50 mill. korun a převyšuje dovoz o 24 mill. korun. Ku podpoře chovu koní jsou státní hřebčince v Ströms-547.414 mladého dobytka. Ovci a koz ve S-ku ubývá, za to vepřů velmi silně přibývá. Drůbeže počítá se v zemi na 3 mill. kusů, spo-třeba vajec není však domácí produkcí ani zdaleka kryta. Totéž plati o medu a vosku, jehož těží se ročně ze 100 000 úlů ½ mill.

tedy vice než polovice. Připadá tudíž na 100 obyv. průměrně do 400 ha lesů, mnohem více než v kterémkoliv jiném státě evropském. Uhrnem měří zalesněná půda ve Š ku 20,707.117 ha, z čehož 10,100.000 ha prostirá se v Norrlandu. Avšak i ve středním S-ku kromě Södermanlandu lesy kryjí přes 50%/0 plochy, v jižním Š ku však nalezáme tento poměr jen v länu Östergötland. Státní lesy zaujímají rozlohu 7,071.110 ha, jejich cena páčí se na 72 mill. korun a čistý roční příjem státu z nich plynoucí činí 6,474.265 korun. Obecní lesy měří jen asi 100.000 ha, lesy náležející farním obcím mají rozsah 540.000 ha, ostatní lesy švédské pak jsou v majetku soukromém. Ve příčině lesní správy celé království rozděleno jest na 9 lesních okresův a 75 revirů. Výtěžek ze švédských lesů páčí

100.000 m³ dříví zpracovaného, 5,687.000 m³ spotřebuje se v dolech, 1,419.000 m² na libovinu a 15,853.000 m² užije se zpusobem jiným. Přes polovici vyvezeného dřiví jde do Anglie, zbytek pak do Francie, Belgie, Španělska, Dánska a Německa. Lesv švédské skládají se hlavně ze smrků, jedlí a břiz promíšených olšemi a jasany, v jižním Š ku hojně rozšířeny jsou i duby a buky. Dříví zpracovává se v 1148 pilách s 43.312 dělniky a roční výrobou 7,627.553 m² výrobků v ceně 163,481.440 korun. Doprava dříví děje se většinou po vorech, ač v poslední době užívá se i železničního transportu dosti hojně. Z ostatních lesních produktů dlužno jmenovati dřevěné uhlí, pryskyřici, dehet, salajku a rašelinu, vše

významu však jen podřízeného. Lov zvěře a ryb byl v dobách dřívějších z hlavních pramenů výživy zvláště obyvatelstva severních krajů švédských. Právní poměry myslivosti upraveny byly zákonem z 21. říj. 1864, jímž zavedena doba šetření a p. V krajinách hustěji zalidněných má dnes honba ovšem jen podřízený význam hospodářský, za to lesnaté kraje vnitrozemské a severní dodávají posud v hojnosti tetřevů, tetřívků, jeřábků, sněhulí a zajíců. Jelenů, srncův a losů jest dnes již málo. Na pobřeží loví se hojně mořského ptactva a tuleňů holmu se 65 hřebci a ve Flyinge s 93 hřebci, soukromé hřebčince jsou v Tjolötzolmu, méně r. 1900 bylo ještě zastřeleno 11 medvědů, Vidtsköfle, Hagelsbergu a Blombergu. Jednotlivé druhy skotu čítají kusů: lišek, 572 kuny, 21 vydra, 259 orlů, 1010 výrů, 218,932 voly, 51.390 býků, 1,764.819 krav a 11.930 jestřábů a krahujců a 115.396 vran. Za hubení dravé a škodné zvěře vyplaceno

bylo úhrnem 70.571 korun odměn.

Hospodářsky mnohem důležitější činnosti jest rybářství, a to jak mořské, tak i sladkovodní, jímž zabývá se jako výlučným svým zaměstnáním do 40.000 lidí ročně. Průměrný resp. 10.000 kg. Laponci chovaji jako mavni domáci zviře soby, jichž počítá se 231.960 kusů. Cena mlěčných výrobků konečně páčí se celkem na 192½ mill. korun.

Bohatstvím lesů stojí Š. v popředí všech Průměrný roční výnos lovu sledů páčí se na 3½ mill. korun, krabů a ústřic na ¼ mill. 600.000 korun. Pro r. 1903 odhaduje se výnos jen mořského rybářství na 7 mill. korun. Menší význam má lov tresek, platýzů, plotic, kambal a j. Z ryb sladkovodních zmínky zasluhuji štika, okoun, pstruh a j. Z Danska uveden byl do řek švédských i kapr, jehož lov jest však posud nevalný.

Pramenem velikého bohatství jsou pro S. vydatná ložiska nerostná, především železná, dále však i měděná, zinková střibrná, uhelná a j. Ve středním a jižním S-ku prostírá se hlavní rudná pánev od nejjižnější části zálivu Botnického na v. k severnímu konci jezera Venerského na z. v celkové rozloze 15.000 km². Mimo tuto rudnou oblast vyskytují se nerostná ložiska v této části S-ka jen sporadicky, jako: Taberg ve Små-lande s železnou rudou, Atvidaberg v Osterse ročně na 30,049.000 m³ dříví, z toho vy- gotlandě s rudou měděnou a j. Uvnitř zmi-

něné pánve leží na v. rudná ložiska danne- i s 30.999 dělníky a připadá naň 34.31% celé morská s rudami proslulé jakosti, ve středu tohoto okrsku jsou doly Norberg, Bispberg, Grängesberg, Riddarhyttan, Striberg, Stripa a veliký počet méně důležitých dolů železných. Nejdále na z. leží doly Persberg, Nord-marken, Taberg ve Vermlandě a l. angban. Na s. od těchto rudných oblastí vyskytují se v sev. S-ku rudy různých druhů, jejichž nejdůležitější ložiska soustředují se v souscdství polárního kruhu v nejsevernější části Norrlandu. Zde jsou ložiska Gellivare, Kirunavara, Luossavara, Svappavara a Rustivare. Uhrnem činí báňská produkce švédská (1903): 3,536.751 t, a to: 2,896.616 t železa, 30.095 t mědi, 48.738 t zinku, 9378 t stříbra a olova, 2850 t manganu a 304.733 t uhli. Mimo to dobývá se 17.960 : živce, 161.312 t ohni-vzdorné hlíny a j. Dělníků zaměstnáno jest při hornictví celkem 14.654, živí pak vůbec báňská a hutní výroba 175.000 lidí, hodnota báńských výrobků páčí se na 20 mill. korun ročně, v hutnictví zaměstnáno jest 16.096 dělníků, roční přijem hutních podniků cení se na 5 mill. korun.

r:

۲,

.

7

: : }

Ξ, ٠.

Ē

Ľ

Ξ.

7

ŗ

ï.

7

Průmyslová činnost ve Š-ku měla po celý středověk ráz průmyslu domáckého. Včtší podniky průmyslové na moderní industrii upominajíci počaly vznikati v zemi ve stol. XVI., kdy péčí krále Gustava Vasy rozkvetlo loďařstvi, zbrojířství a jiná odvětví průmyslová. Ve stol. XVII. byl to hlavně Gustav Adolf a kancléř Oxen tjerna, kteří pečovali o rozkvět průmyslu a řemesel. Z průkopníků této činnosti v době té dlužno jmenovati L. de Geera. Ve stol. XVIII. nastupovala na místo vládní podpory soukromá podnikavost i počal rozkvět průmyslu textilního a j. Avšak pravý rozmach industriální nastal v zemi teprve ve stol. XIX. po vynalezení páry, jejiž užívání záhy ve švédském průmysle zdomácnělo. I vzrůstal v tomto věku počet, rozsah i výrobnost podniků průmyslo-vých neustále a zvláště silně ve druhé jeho polovici. R. 1860 bylo ve S-ku podniků průmyslových 2465 s 30.016 delníky a roční výrobou za 71,693.000 korun, r. 1870 podniků 2516 s 52.207 děl. a roč. výr. za 143,912 000 korun, r. 1880: 2916 podniků s 68.627 děl. a roč. výr. za 185,643.000 korun, r. 1890: 4165 podniků se 117.107 děl. a roční výrobou za 316,100.000 korun a r. 1901 bylo ve Š-ku všech průmyslových podniků 10.904 s 262.229 dělníky a roč. výrobou za 997,535.700 korun. Mimo to jest v zemi 48.038 řemeslných podniků s 44.315 dělníky. Z dělnictva jest 81.33%, mužův a 16.67%, žen, 85.35%, jest přes 18 let věku a 14.65%, mladších 18 let. Z průmyslových podniků náleží 51.6%, jednotlivcům, 32.8% akciovým společnostem a zbytek jiným sdružením, státu, obcim atd. Všech motorů v průmyslových podnicích švédských užívaných jest 14.021 s 395.077 koňskými silami, z nich jest 5943 motorů vodních s 217.403 koň. silami. Na jednotlivá odvětví průmyslu rozdělují se tato čísla takto:

průmyslové výroby švédské; průmysl textilní má 814 podniků s 36.849 děl. a 12.41% celé výroby; průmysl kožařský 615 pod. se 7247 děl. a 2.83% výroby; zpracování vlasů, srsti a p. vykazuje 192 pod. s 2633 děl. a 2·12% výroby; průmysl dřevařský 1779 podniků s 67.647 děl. a 20·4% výr.; průmysl papírnický 177 pod. s 8218 děl. a 3·05% výroby; výroba zboží košikářského a p. 33 podniky s 628 děl. a 0.18°/, výr.; dobývání a zpracování kamenin a zemin 1561 pod. s 44.318 děl. a 6·44% výr.; průmysl lučební 255 podniků s 2076 děl. a 1·64% výr.; průmysl kovodělný 864 pod. s 21.509 děl. a 6·49% výr.; výroba strojův a nástrojů 636 pod. s 31.595 děl. a 8-21% výr., a průmysl grafický 441 podnik se 7910 dělniky a 1-92%, veškeré švédské vý-roby průmyslové. Z jednotlivých průmyslo-vých podniků má nejvyšší hodnotu výroba dřevních pil, totiž 163½, mill. korun ročně, mlýnů 83½, mill., výroben železa v tyčich 65½ mill., železáren 65 mill., oceláren 60¾ mill., továren na sukno 58 mill., mlékáren 57 mill., strojíren 53 mill. atd. Z jednotlivých länů vyniká nejvíce průmyslem län Malmohus, na který připadá 22%, veškeré švédské výroby, Goteborg och Bohus s 13%, město Štokholm s 13%, Ostergötland s 8%

Obchodní ruch S-ka jest velmi čilý a zvlástě obchod vnitrozemský velmi vzrostl po zrušení různých obmezení za starších dob jej tísnivších. Tak vzrostl počet obchodníků, jichž bylo r. 1845 něco přes 7000 osob, na 30.224 os. r. 1902. Dřívější veliké trhy výroční pozbyly za našich dnů ovšem valné části své důležitosti i podržely jistý význam pouze trhy hospodářské a dobytčí. Vnitrozemský obchod švédský děje se z valné části pomocí vodní dopravy následkem hojnosti jezer, vodních toků, průplavů a rozlehlosti mořského pobřeží švédského. Zvýšené důležitosti nabyla však v posledních pěti desetiletích i doprava železniční. Za to význam silnic oživovaných dříve celými karavanami ohromných dopravních vozů stále klesá a udržuje se jen v odlehlých končinách severošvédských.

Zahraničný obchod Š ka jest v poměru k jeho obyvatelstvu velmi značný i páčí se (1903) na 897,569.000 korun, t. j. 173.04 korun na 1 obyv. V polovici XIX stol. činil jen 76,307.000 korun, t. j. 22.51 na 1 obyv., r. 1875 vzrostl již na 450,897.000 korun, t. j. 105.49 na 1 obyv. a r. 1900 činil 862 mill korun, t. j. 169.87 na 1 obyv. V obchodě tomto má čím dále tím větší převahu dovoz, který čini 505,196.000 korun proti 392,373.000 korun vývozu. V r. 1850 však byl ještě vývoz větší dovozu, cenilt se na 39,908.000 korun proti 36,399.000 korun importu. Avšak již koncem let 50tých XIX. stol. dovoz nabyl převahy, která od té doby víc a více vzrůstala. Hlavní předměty švédského obchodu, u nichž přeůmyslu rozdělují se tato čisla takto: vládá dovoz, jsou: obiliny, kterých dováží Průmysl potravinářský čítá 3537 podniků se za 67.7 mill. korun a vyváží jen za 2.2 mill.;

hlavně kávy (za 18 mill.) a tabáku (za 8.2 mill.) atd.; textilních surovin dováží se za 31 mill. korun, a to bavlny za 13.17 mill., vlny za 10.7 mill. atd., dovoz příze a nití převyšuje ročně 15 mill. korun, a jest to hlavně im-port vlněné příze a nití bavlněných; tkanin dováží se za 37 mill. ročně, vyváží pak sotva za 2 mill.; dovoz koží a kožešin má hodnotu 16.6 mill.; oleje, tuky a mazadla mají v importě cenu 35 mill. korun, různé pak látky rostlinné (korek, semena a p.) 21 mill. korun; nerostů sice Š. hojně vyváží, nicméně dovoz má převahu, páčiť se na 78 mill. korun, v čemž zahrnuto jest za 60 mill. uhlí, kdežto vývoz, hlavně železné rudy, cení se na 23 mill.; rovněž hojně vyváží se zboží kovového, ročně za 11.7 mill., dovoz však jest tu značně větší, ročně za 28.7 mill.; totéž platí o strojích a nástrojích, jichž dováží se za 30 mill. a vyváží za 17 mill. Naprotl tomu vývoz značnou má převahu u dříví, jehož nezpracovaného vyváží se ročně za 149 mill. a dováží za 3 mill., zpracovaného pak vyváží za 45 mill korun. Papíru exportuje se za 19 mill. korun ročně a importuje jen za 4 mill. Veliký jest vývoz živých zvířat a masa, jakož i ryb, másla a p., který pačí se na 48 mill. korun, kdežto dovoz tohoto zboží oceli vyváží se za více než 39 mill. korun ročně.

Nejdůležitější ze zemí, s nimiž S. obchoduje, jsou Anglie, Německo, Dánsko, Norsko, Rusko a Čuchonsko, Francie, Nizozemí a Belgie. Na Anglii připadá 38·2% celého švédského vývozu a 25³/₄% dovozu i dováží se z Anglie uhli, bavina, vina, příze, oleje, stroje atd., vyváží pak do Anglie dříví, papír, máslo, železo, ocel atd. Německo zahrnuje 39% švédského dovozu a 16% vý hrnuje 39%, švédského dovozu a 16% vý- majáky 304. Obchodní loďstvo švédské má vozu, dováží se z něho káva, tabák, vlna, (1903) 2035 lodí plachetních s 279.223 s a 952 vozu, dováží se z neho kava, tabak, villa, vozu, dováží se z neho kava, tabak, villa, 14% (dříví, máslo, železo, ocel a j.), na importu 12½ (káva, pšenice, petrolej, kůže atd.) Účastenství ostatních uvedených zemí na švédském obchodě jest značně menší i činí u Norska 6.2% vývozu (dobytek, hospodářské výrobky, příze, vlněné a bavlněné děje se 94³/,0% mezi Š.kem a zeměmi na zboží, atd.) a 4.8% dovozu (ryby, kůže, srsť Baltickém a Severním moři, totiž Norskem, atd.), u Ruska s Čuchonskem 6% dovozu Dánskem, Čuchonskem, Ruskem, Německem, (pšenice, žito, len, konopi, dříví atd.) a 3½ //2 //0 vývozu (železo, ocel, stroje a j.), u Francie 7% vývozu (dříví, železo, ocel) a 1.8% do-vozu (víno, káva a j.), u Nizozemí 6.13% vývozu (dříví a j.) a 2.65% dovozu (tabák, káva, oleje atd.) a konečně u Belgie 4º/o vývozu (dříví, kovy a j.) a 3¹/₂% dovozu (zboži kovové, textilní suroviny atd.) Na ostatní země kromě jmenovaných připadá jen 4.34% veš kerého švédského obchodu zahraničného, což ovšem vysvětluje se nedostatkem přímého obchodního spojení s nimi.

veliký jest i dovoz koloniálního zboží, a to všeho obchodního ruchu švédského, Štokholm s $20.03^{\circ}/_{\circ}$ a Malmö s $9^{\circ}/_{\circ}^{\circ}/_{\circ}$ švédských obchodních obratův.

Dopravnjetví. Veliká rozloha mořského pobřeží ve S.ku, četné vodní toky a přemnohá jezera ode dávna byly příčinou, že valná čásť dopravy země dála se po vodních cestách, především ovšem po moří. Veškeren lodní ruch v mořských přistavech švédských činil r. 1903: 37.336 lodí připlulých s 8,858.000 t a 37.328 lodí vyplulých s 8,861.000 t. Z toho bylo 15.049 lodí naložených s 3,883.000 t připlulých a 21.931 lodí naložených vyplulých s 5,703.000 t. Parníků připlulo do švédských přístavů mořských celkem 17.005 se 7,511.000 t, z toho 5951 naložených s 3,266.000 t, vyplulo pak 17.046 se 7,498.000 t, z toho 7368 naložených s 4,491.000 t. Z lodí připlulých bylo švédských 21.175 se 4,003.000 t, z toho 9963 naložených s 2,292.000 t, norských 2241 se 742.000 t, z toho 821 naložených s 304.000 t, cizich pak ostatních 13.920 se 4,113.000 t, z toho naložených 4265 s 1,287.000 t. Z lodi vyplulých bylo švédských 20.640 se 4,015.000t, z toho 13.148 naložených s 2,665.000 t, norských 2744 se 747.000 t, z toho 1323 naložených s 637.000 t, ostatní pak cizí 13.944 se 4,099.000 t, z toho 7460 naložených s 2,401.000 t. Na velikou překážku švédské námořní plavbě jest. činí jen 281/, mill. korun. Konečně železa a že řada přistavů zvláště v severní části země po velký díl roku uzavřena jest ledem. Tak na př. přístav Hernösand přistupný jest průměrně po 225 dní do roka, Štokholm po 335 dní, Visby po 358 dní a Helsingborg po 364 dni. Výborné má Š. přístavy, jichž počitá se 225 a z nichž výbornými doky opatřeny jsou zvláště Göteborg, Malmö, Oskarshamn, Norrköping, Štokholm a j. Veliké lodní spouště jsou v Göteborgu, Malmö, Karlskrone, Gefle a Stokholmu. Lodivodských stanic jest 129, singborskému 106 s 60.354 t, gefleskému 43 s 21.759 t, malmöskému 42 s 19.159 t, hernősandskému 19 s 8475 t a sölvesborskému 16 Anglii, Nizozemim a Belgii. Na styk s Francii případá 2¹/₃% švéd. plavby námořní, s ostatní Evropou 0.85%, s Afrikou 0.93%, s Ameri-kou 0.67%, s Australii 0.14%, a s Asii 0.15%. Ohromná rozloha S-ka, řidké jeho oby-

vatelstvo a i přírodní podmínky četných jeho krajin činily po dlouhou dobu ynitrozemské spojení v zemi nedostatečným. Řeky a jezera byly tu hlavními dopravními drahami, po níchž jezdí dnes většinou parníky. Z přístavů vnitrozemských jsou hlavní Jönköping na je-zeře Vetterském, Karlstad, Karlshamn a Ve-Hlavní tržební střediska království jsou nersborg na jezeře Venerském. Systém vod-Göteborg, v němž soustřeďuje se 241/20/0 ních cest záhy doplněn byl průplavy a splav-

a splavněné vody švédské 1129.9 km a pluje po nich do roka (1902) 93.656 lodí i vorů. -Se stavbou železnic počato bylo ve Š-ku r. 1845, avšak ještě r. 1860 železniční trati švédské měřily jen 507 km. R. 1870 bylo jich již 1708 km, r. 1880: 5879 km, r. 1890: 8018 km a r. 1903: 12.372 km. Mimo to jest do 700 km železných drah ve stavbě. V poměru k obyvatelstvu má Š. nejvíce železnic ze všech evropských států, totiž 23.7 km tratí na 1000 obyv. Lokomotiv mají švédské dráhy uhrnem 1500, vozův osobních 2700 a vagonů nákladních 35.000 s nosností 380,000 t. Zaměstnáno jest v železniční službě do 30.000 osob, kapitál v drahách investovaný činí 760 mill. korun, roční doprava osob činí (1903): 34 mill. osob, zboží 21³/₄ mill. t, čistý příjem pak obnáší 25³/₄ mill. korun. — Silnice měří ve **Š**-ku úhrnem 59.550 km, t. j. průměrně 13 3 km na 100 km² plochy země, kterýžto poměr klesá v šesti nejsevernějších länech švéd-ských na 43 km na 100 km² země, kdežto ve středním a jižním Š-ku stoupá na 319 km. Nejméně poměrně silnic má län Norrbotten, totiž 0.3 km na 100 km² plochy, a Vesterbotten, totiž 0.5 km na 100 km², nejvice pak Malmöhus, totiž 64 km silnic na 100 km² plochy. V posledních letech hledí se odpomoci tomuto nedostatku silnic v sev. Š-ku rozsáhlými stavbami silničními. Při silnicích zřízeno jest 1518 silničních stanic.

*;

Poštovnictví švédské náleží k nejstarším v Evropě i spadá jeho počátek do r. 1636. R. 1903 bylo poštovních úřadů v zemi 3437, jež vykazují přijmů 14,007.635 korun a vydáni 13,138.069. Zasláno bylo poštou ve vnitřní dopravě 82.2 mill. dopisů, 38 mill. dopisnic, 156.3 mill. tiskopisův a vzorkův a 5 mill. poštovních poukázek a peněžních psaní v ceně 654.7 mill. korun. Doprava zahraniční činila 18.1 mill. psani, 3.3 mill. dopisnic, 9 mill. vzorkův a tiskopisův a 0.5 mill. peněžních psaní a poštovních poukázek v ceně 47.2 mill. korun. Konečně transitní doprava poštovní vykazovala 0.7 mill. psaní, 0.1 mill. dopisnic, 0.2 mill. poštovních vzorkův a tiskopisův a 3000 peněžních dopisův i poštovních poukázek v ceně 1 mill. korun. Při poštovnictví švédském zaměstnáno jest 8070 osob, mezi nimi asi 400 žen. — První elektrická telegrafni trat zřízena byla ve Š ku r. 1853 mezi Štokholmem a Uppsalou, r. 1854 pak veden Sundem podmořský kabel. V r. 1903 státní trati telegrafické měřily již 9566 km s 29.116 km drátů se 181 telegrafním úřadem, z nichž 4 mají službu denní i noční, 109 službu celodenní, 61 částečnou denní a 7 jest státních telefonních úřadů s úplnou službou telegrafni. Železnični telegrafni trati měři 7486 km s 23.104 km drátův a s 364 telegrafními úřady pro službu železniční a 1074 úřady pro službu soukromou. Mimo to zařízeny jsou pro pohodlí obecenstva teném počtu 637, tak že možno v zemi telegra- 10.8 dvoukoruna a koruna tak, že ve 100 ko-

něním vodních toků, i měří úhrnem průplavy i fovati úhrne n s 2256 míst. Počet vnitrozemských telegrammů činí ročně (1903) 1,237.905, zahraničných telegrammů ze Š-ka 452.065 a do S ka 519.310 a telegrammů transitních 347.043. Telegrammů bezplatných dopravuje se ročně 226.428, a to 163.339 úředních a 63 089 meteorologických. Přijmy z telegrafu plynoucí činí ročně 1,817.482 kor. a vydání 1,586.396 kor. — První telefonní spojení zřízeno bylo ve S-ku r. 1880, dnes jsou ve Š ku v užívání 103.000 telefonických apparátů. Státní telefony mají 62.591 stanic a 68.305 km drátů, telefony soukromé pak 33.820 stanic a 58.213 km drátů. Zvláštním zákonem z r. 1903 bylo telegrafní a telefonní zřízení švédské výhodně zreorganisováno, tak že dnes S. v té příčině předčí ostatní státy svėta.

V čele švédského peněžnictví stojí Říšská banka švédská (Sveriges Riksbank) založená r. 1668 se základním kapitálem 50 mill. korun, která má v zemi 23 filiálky. Mimo to jest 27 soukromých bank cedulových a 46 akciových společnosti bankovních, jež maji základní kapitál 74.5, resp. 126.3 mill. korun. Hypothečních bank jest 6, spořitelen 394 s 1,281.663 vkladateli a 496,105.019 korun vkladů. R. 1884 založena švédská poštovní spotitelna, která má 2801 sběrnu, 587.310 vkladních knížek a 53,916.398 kor. vkladů. T. zv. lidových bank (Folkbanker) jest 28 s 33,296 vkladateli a 15,204.112 kor, vkladů. Ježto pak vklady v soukromých bankách cedulových a u společností bankovních činí 116,890.666 kor., jest ve S-ku úhrnem vkladů 682,116.195 korun. Kromě toho páčí se bankovní účty depositní, běžné, chekové a úrokové na 796.3 mill. korun. — Pojišťováním námořním zabývá se ve S-ku 8 akciových společnosti a 15 vzájemných pojišťoven domácích, jakož i 11 pojišťoven cizích s úhrnnou pojištěnou summou 1128·1 mill. korun. Pro pojišťování proti ohni jest v zemi 6 akciových společuostí a 403 vzájemné pojišťovny don.áci, mimo to pak 24 odbočky pojišťoven cizích s úhrnným pojištěním 10.127 1 mill. korun. Pojišťování životní provozuje 7 akciových společností a 13 vzájemných pojišťoven domácich i 25 jednatelství cizích pojišťoven s úhrnným pojištěním 695 28 mill. korun. Pojišťování proti úrazu obstarává 6 akciových a 3 vzájemné pojišťovny domácí i 11 jednatelství cizích s celkovým pojištěním 564.13 mill. kor. Mimo to menší důležitosti jest pojišťování dobytka, proti krupobití a mrazu, skla atd.

Základem švédské měny jest od r. 1873 zlato. Početní jednotkou této měny jest koruna (krona), která dělí se na 100 örů (óre), základní mincí pak jest desetikoruna ve zlatě ražená ze zlata jakosti 0.9, tak že 1 kg ryziho zlata má cenu 2480 korun. Podle téhož základního poměru razí se dále ze zlata dvacetikoruny a pětikoruny. Má tudíž dvacetikoruna legrafní stanice spojené poštou nebo telefo- v sobě ryzího zlata 8 0645 g a váží 8 9606 g. nem s nejbližším úřadem telegrafním v úhrn- Jako drobné mince razí se ze střibra jakosti

runách jest 600 g ryzího stříbra. Ze stříbra ja- jmenování a propouštění králem, avšak zodkosti 0 ó razí se mince po 50 a 25 örech a ko- povědni jsou říšské radě. Členy státní rady nečně ze stříbra jakosti 0.4 mince po 10 črech. jsou státní ministr a chefové jednotlivých Z bronzu (95%, mědí, 4%, cínu a 1%, zinku) odborů státní správy: zahraničných záletirazí se mince po 5, 2 a 1 öru. Rovná se tostí, spravedlnosti, zemské obrany, námoftudíž 1 krona 1.32 K, 1.125 mk., 1.39 fr., nictví, vnitra, financí, kultu a vyučování a 0.52 rub., 0.268 doll. a 1.1 sh. — Míry a zemědělství, mimo to pak 2 státní radové. váhy švédské byly zákonem z r. 1876 nahra- Každý vládní výnos musí býti podepsán krázeny metrickým systémem měr a vah.

Státní zřízení.

dob monarchická a hlava státu měla titul král. Od spojení s Norskem r. 1814 byl úřední ských i občanských a diplomaty, jež může titul švédského krále: král Š ka a Norska, král sám propustiti. Král jest také nejvyšším Gotů a Vendů. Po rozloučení unie norskošvédské ovšem jméno Norska z názvu toho covské přeneseno jest na nejvyšší soudní odpadlo. Králem Gotů nazývá se panovník dvůr (*Hogsta Domstolen*). Dále má král právo jakožto vladař Götalandu čili jižního Š ka, kdežto přídomek krále Vendů pochází z dob do stavu šlechtického, proti sněmovním usnešvédského panství nad Slovany baltickými, sením pak má právo zápovědi, jehož však Královský znak švédský skládá se ze štítu užívá se co nejřidčeji. O ostatní moc děli se rozděleného zlatým křížem na 4 pole, před ním uprostřed jest štítek se znakem rodu movny. První má 150 členů volených na 9 let Vasa v pravo a rodu Pontecorvo v levo. zastupitelstvy jednotlivých länů (*Landsting*) V prvním a čtvrtém poli štítu jsou 3 zlaté a městskými radami měst Štokholmu, Götekoruny v modrém poli jakožto znak Svea-borgu, Malmö, Norrköppingu a Gefle. Voli-landu, v druhém a třetím poli pak zlatý, telným do prvni sněmovny jest občan nej-korunovaný vzpřímený lev přede třemi šik-méně 35letý mající nejméně po 3 poslední mými stříbrnými pásy jakožto znak Göta- léta jmění 80.000 korun nebo platící dzi landu. Nad štítem jesť královská koruna, z ročního příjmu nejméně 4000 korun. Snědržen pak jest dvěma vzpřímenými zlatými movna druhá má 230 členů, z nichž 150 voli lvy. Plášť štítu jest purpurový a hranostajem se na venkově a 80 ve městech. Volebních podšitý. – Řády švédské jsou: serafinský okresů jest 196, a to 150 na venkově a 46 fád (modřá stuha), zal. r. 1285, obnovený ve městech, z nichž 41 volí po 1 poslanci. 28. dub. 1748 králem Bedřichem I., mečový Gefle a Norrköping po 2, Malmö 4, Göteborg řád (žlutá stuha), zal. r. 1522 Gustavem I. 9 a Štokholm 22. Voličem jest švédský občan Vasou, obnovený zároveň se serafinským, nejméně 21letý mající majetek nejméně za novými stanovami nadaný 26. list. 1798 a 1000 korun či 5letý nájem rolnický v ceně 9. čce 1814 (6 tř.), řád severní hvězdy (černá stuha), zal. 28. dub. 1748 králem Bedřichem I. (4 tř.), řád Vasův (zelená stuha; viz vyobr. č. 26 na tab. Rády), zal. 26. kv. 1772 králem Gustavem III. (5 tř.), a řád Karla XIII., zal. 27. kv. 1811 králem Karlem XIII. (1 tř.). — Hlavní město Š-ka jest Štokholm (v. t.).

Ústava švédská zakládá se na těchto základních zákonech: ústavním aktě (Regeringsformen) ze 6. čna 1809, zákoně o říšském sněmě (Riksdagsordningen) z r. 1810, zákoně o posloupnosti (Successionsordningen) z r. 1809 a zákoně o svobodě tisku (Tryckfrihetsordningen) zr. 1810. Kromě ústavního aktu podrobeny ostatní základní zákony později rozmanitým změnám a úpravám, ač podstata jejich tim nezměněna.

Podle této ústavy jest S. ústavním královstvím, jehož královská hodnost dědičná jest státhállare. Těmto správcům podřízeny jsou v mužské linii rodiny prince Jana Křt. Julie v městech magistráty, po venkově pak fojt-Ponte Corvo z rodu Bernadotte, od r. 1818 ství (Fögderier), jichž jest 117 a jež děli se krále švédského pode jménem Karla XIV. na 518 krajů (Lansmansdistrikt). Ve příčině Král musí od 18. roku věku svého přiznávati soudní rozděluje se Š. na 261 soudních okresů se k církvi lutheránské. Není-li král v zemi (Tingslag), z nichž každý má zvláštní okresní přítomen, musí se zříditi zvláštní vladařství. soud (*Háradsrátt*) složený z okresního soudce Král vládne prostřednictvím státní rady (Hāradshôfding) a z 12 občanských volených (Staatsrådet), jejíž členové musí býti švéd- a bezplatných přisedicích (Nāmndemān). Ve

lem a příslušným odborným státním radou čili ministrem. Většinu státních úředníků kromě nejnižších jmenuje král, nejsou však Vládní forma S-ka byla od nepamětných sesaditelní bez soudního šetření a nálezu, vyjímaje ministry, náčelníky úřadů vojensoudcem království, vrchní toto právo soududělovatí odsouzeným milost a povyšovatí s řišským sněmem, který dělí se na 2 sněnejméně 21 letý mající majetek nejméně 22 1000 korun či 5 letý nájem rolnický v ceně 6000 korun aneb konečně roční přijem 800 korun. Při posledních volbách bylo ve S-ku voliců do 340.000. Volitelným jest každý volič nejméně 25letý sídlící v příslušném volebním okrese. Poslanci voli se ve 181 okresích přimo a v 15 nepřimo prostřednictvím volitelů, a to v září každý třetí rok a dostávají 1200 kor. diet ročně.

Státní správu řídí 8 odborných ministerii, jimž bezprostředně podřízeny jsou některé úřady ústřední: vězenský, vojenský, námořní, lodivodský, poštovní, telegrafní, železniční, zdravotní, silniční a průplavní, účetní, stavební, statistický a mn. j. Naproti tomu přímo sněmu podléhá Říšská banka, účtárna státního dluhu a generální státní žalobce. V čele místní správy jest v jednotlivých länech t. zv. Landshöfding, ve Štokholmě pak t. zv. Ofverskými občany vyznání lutheránského, jsou městech působí jako soud nejnižší stolice

Švédsko (fina
t. zv. městský soud (Rådstupvurātt) složený z purkmistra (borgmāstare) a 2 radních (rådmān). Soudy II. stolice jsou ve Š-ku 3 dvorní soudy (Hofrātter) ve Štokholmě pro 14 länů, v Jönköpingu pro 8 länů a v Christianstadu pro 3 läny. Tiskové záležitosti souzeny jsou porotami. Zvláštní soudy jsou pro kněžstvo pro porušení jejich úřadu, dále pro vojsko, pro některá porušení pozemkového majetku, pro nesprávnosti při správě veřejného jmění a j. — Samosprávné celky jsou obce a läny. Obcí (Kommun) jest 2496, a to 92 městské a 2404 venkovské. Ve většině venkovských obci spravují záležitosti obecní všichni voličové obecní, t. j. mužové i ženy mající více než 500 korun ročních přijmů, ve městech však městská zastupitelstva volená na 4 roky v různém počtu podle populace městské. Záležitosti länů konečně řídí t. zv. Landsting o 22—91 členech volených na 2 roky. Finance. Přijmy a vydání království Švédského jeví se podle rozpočtu na r. 1905 takto
(v korunách): Příjmy:
Přebytky z dřívějších rozpočtů 3,250.000 Řádné příjmy 31,280.000 Pronajaté státní pozemky 1,500.000 Daň osobní 1,900.000 Potunné 780.000 Železnice (netto) 11,000.000 Telegraf 7,500.000 Lesy 7,500.000 Různé 1,100.000 Mimořádné přijmy 138,695.000 Cla 54,000.000 Pošty 16,245.000 Kolky 6,600.000 Daň z lihu 25,700.000 Daň z příjmů 19,600.000 Různé 4,550.000 Ze zisku státní banky 4,000.000 Souhrn příjmů 177,225.000
Vydání:
Řádná Mimořádná Civilní lista 1,321.000 —
Ministerium spravedl- nosti 4,004.590 434.910
Ministerium zahranič. zálež 881.750 13.450
Ministerium vojenství . 42,527.986 13,098.914

:

	_
t. zv. městský soud (<i>Rådstufvurátt</i>) složený	Lesy 2,406.000
z purkmistra (borgmāstare) a 2 radnich (råd-	Jiná vydání 2,554.300
mān). Soudy II. stolice jsou ve S-ku 3 dvorní	Pense 4,090.990 1,556.910
soudy (Hofrätter) ve Štokholmě pro 14 länů,	Železnice — 500.000
▼ Jönköpingu pro 8 länů a v Christianstadu	Vydání říšského dluhu 14,226.900 —
pro 3 läny. Tiskové záležitosti souzeny jsou	Pojišťovaci fond inva-
porotami. Zvláštní soudy jsou pro kněžstvo	lidni 1,400.000 —
pro porušení jejich úřadu, dále pro vojsko,	Reservní fond úrazový 350.000 —
pro některá porušení pozemkového majetku,	Ke kryti schodku z roku
pro nesprávnosti při správě veřejného jmění	1902 1,445.700 —
a j. – Samosprávné celky jsou obce a läny.	
Obci (Kommun) jest 2496, a to 92 městské	Souhrn vydání . 177,225.000
	Státního dluhu bylo S. až do polovice sto-
a 2404 venkovské. Ve většině venkovských	letí XIX. téměř prosto. Teprve r. 1855 sjed-
obcí spravují záležitosti obecní všichni voli-	nána byla první větší státní půjčka ke stavbě
čové obecní, t. j. mužové i ženy mající více	
než 500 korun ročních příjmů, ve městech	železnic. Avšak i další státní půjčky učiněny
však městská zastupitelstva volená na 4 roky	byly jen za účely produktivními, kromě
v různém počtu podle populace městské.	stavby drah k podpoře zemědělství, soukro-
	mých železnic a p. V r. 1855 činil státní dluh
Záležitosti länů konečně řídí t. zv. Landsting	švédský 1,672.146 korun, t. j. 0.46 na 1 oby-
o 22—91 členech volených na 2 roky.	vatele, r. 1860: 41,616.214 korun, t. j. 10.78
Finance. Příjmy a vydání království Svéd-	
ského jeví se podle rozpočtu na r. 1905 takto	na 1 obyv., r. 1870: 116,675.827 korun, t. j.
(v korunách):	27.99 na 1 obyv., r. 1880: 230,356.239 korun,
	t. j. 50.45 na 1 obyv., r. 1890: 259,512.599
Příjmy:	korun, t. j. 5423 na 1 obyv. a r. 1900:
Přebytky z dřivějších rozpočtů. 3,250.000	337,898.733 koruny, t. j. 65.78 na 1 obyv.
Rádné příjmy 31,280.000	Do r. 1904 zvětšil se dluh tento jen nepatrně
Pronajaté státní pozemky 1,500.000	
	na 345,214.113 korun a čini 66 12 korun na
Daň osobní 1,900.000	1 obyvatele, kterýžto poměr jest proti jiným
Potunné	zemím zajisté velmi příznivý. Mimo to však
Zeleznice (netto)	dlužno uvážiti, že švédský stát jest držitelem
Telegraf 7,500.000	velmi značného jmění, jež páčí se na 648.7
Lesy 7,500.000	
Různé 1,100.000	mill. korun, tak že zbývá vlastně čistého
Mimorial de atiens	jmění království Svédskému 3031/2 mill. korun.
Mimořádné příjmy 138,695.000	Podle stavu r. 1904 dělí se říšský dluh švéd-
Cla	ský takto (v korunách):
Pošty 16,245.000	Původní částka: R. 1904
Valley 6 600 000	
XOIKY 0.000.000	
Kolky 6,600,000 Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh:
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 3.1/2% zroku
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh:
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 3.1/2% zroku
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 3.1/1% zroku 1880 v korunách, librách st., fran-
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 3½% zroku 1880 v korunách, librách st., fran- cích a markách . 119,790.000 91,693.800
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/4% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 3.1, % z roku 1880 v korunách, librách st., fran- cích a markách . 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a mar-
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 3.1/2% zroku 1880 v korunách, librách st., francích a markách . 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách 3.1/2% 72,000.000 58,804.444
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 3.1/1,% zroku 1880 v korunách, librách st., francích a markách .119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách 3.1/2,%
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% zroku 1880 v korunách, librách st., francích a markách . 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách . 72,000.000 58,804.444 Obligace z r. 1888 v kor., markách,
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 3 ¹ / ₂ % z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách . 119,790.000 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách v korunách a markách 3 ¹ / ₂ %
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% zroku 1880 v korunách, librách st., francích a markách . 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách . 72,000.000 58,804.444 Obligace z r. 1888 v kor., markách,
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 3½% zroku 1880 v korunách, librách st., francích a markách 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách 3½%
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách . 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách 31/2%
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% zroku 1880 v korunách, librách st., francích a markách .119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách .72,000.000 58,804.444 Obligace z r. 1888 v kor., markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2% 35,555.556 31,182.222 Obligace z r. 1894
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách 72,000.000 58,804.444 Obligace z r. 1888 v kor., markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2% 35,555.556 31,182.222 Obligace z r. 1894 3%
Daň z lihu 25,700.000 Daň z cukru 12,000.000 Daň z příjmů 19,600.000 Různé 4,550.000 Ze zisku státní banky 4,000.000 Souhrn příjmů 177,225.000 Vy dání: Řádná Civilní lista 1,321.000 Ministerium spravedlnosti 4,004.590 434.910 Ministerium zahranič 2álež 881.750 13.450 Ministerium vojenství 42,527.986 13,098.914	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 3½% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách . 119,790.000 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách v korunách a markách 3½%
Daň z lihu 25,700.000 Daň z cukru 12,000.000 Daň z příjmů 19,600.000 Různé 4,550.000 Ze zisku státní banky 4,000.000 Souhrn příjmů 177,225.000 Vy dání: Řádná Civilní lista 1,321.000 Ministerium spravedlnosti 4,004.590 434.910 Ministerium zahranič 2álež 881.750 13.450 Ministerium vojenství 42,527.986 13,098.914 mámořnictví 12,997.990 8,535.810	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2%
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách . 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách . 72,000.000 58,804.444 Obligace z r. 1888 v kor., markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2%
Daň z lihu 25,700.000 Daň z cukru 12,000.000 Daň z příjmů 19,600.000 Různé 4,550.000 Ze zisku státní banky 4,000.000 Souhrn příjmů 177,225.000 Vy dání: Řádná Mimořádná Civilní lista 1,321.000 — Ministerium spravedlnosti 4,004.590 434.910 Ministerium zahranič 2álež 881.750 13.450 Ministerium vojenství 42,527.986 13,098.914 mámořnictví 12,997.990 8,535.810 Ministerium vnitra 28,934.615 5,644.685 Správa 2,815.697	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách . 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách . 72,000.000 58,804.444 Obligace z r. 1888 v kor., markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2%
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách 72,000.000 58,804.444 Obligace z r. 1888 v kor., markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2% 35,555.556 31,182.222 Obligace z r. 1894 3% 50, 36,000.000 18,000.000 Obligace z r. 1899 31/2% 72,000.000 35,736.480 Obligace z r. 1900 4% 36,320.000 36,320.000
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2% 35,555.556 31,182.222 Obligace z r. 1894 3% 50, 36,000.000 18,000.000 Obligace z r. 1899 31/2% 72,000.000 35,736.480 Obligace z r. 1900 4% 36,320.000 36,320.000 Souhrn 448,332.223 345,214.113
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2%
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2% 35,555.556 31,182.222 Obligace z r. 1894 3% 50, 36,000.000 18,000.000 Obligace z r. 1899 31/2% 72,000.000 35,736.480 Obligace z r. 1900 4% 36,320.000 36,320.000 Souhrn 448,332.223 345,214.113
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% zroku 1880 v korunách, librách st., francích a markách 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách 119,790.000 58,804.444 Obligace z r. 1888 v kor., markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2% 55,555.556 31,182.222 Obligace z r. 1894 3% 72,000.000 18,000.000 Obligace z r. 1899 31/2% 72,000.000 35,736.480 Obligace z r. 1900 4% 36,320.000 36,320.000 Souhrn 448,332.223 345,214.113 Správu říšského dluhu vede zvláštní účtárna (Riksgäldskontoret) zodpovědná přímo sněmu
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách .119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách .72,000.000 58,804.444 Obligace z r. 1888 v kor., markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2% 35,555.556 31,182.222 Obligace z r. 1899 31/2% 36,000.000 18,000.000 Obligace z r. 1899 31/2% 36,000.000 35,736.480 Obligace z r. 1900 40/0 36,320.000 36,320.000 Souhrn 448,332.223 345,214.113 Správu říšského dluhu vede zvláštní účtárna (<i>Riksgāldskontoret</i>) zodpovědná přímo sněmu a vládě nepodřízená.
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách .119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách .72,000.000 58,804.444 Obligace z r. 1888 v kor., markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2%
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách 72,000.000 58,804.444 Obligace z r. 1888 v kor., markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2% 35,555.556 31,182.222 Obligace z r. 1899 31/2% 36,000.000 18,000.000 Obligace z r. 1899 31/2% 36,000.000 35,736.480 Obligace z r. 1900 4% 36,320.000 36,320.000 Souhrn 448,332.223 345,214.113 Správu říšského dluhu vede zvláštní účtárna (Riksgäldskontoret) zodpovědná přímo sněmu a vládě nepodřízená. Vojenské zřízení Š-ka zreorganisováno bylo zákonem z r. 1901, kterážto reorgani-
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% zroku 1880 v korunách, librách st., francích a markách 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách 119,790.000 58,804.444 Obligace z r. 1888 v kor., markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2% 35,555.556 31,182.222 Obligace z r. 1894 3% 50,000.000 18,000.000 Obligace z r. 1899 31/2% 72,000.000 35,736.480 Obligace z r. 1900 4% 50,000.000 36,320.000 Souhrn 448,332.223 345,214.113 Správu říšského dluhu vede zvláštní účtárna (Riksgāldskontoret) zodpovědná přímo sněmu a vládě nepodřízená. Vojenské zřízení Š-ka zreorganisováno bylo zákonem z r. 1901, kterážto reorganisace má býti úplně provedena průběhem
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách 12,7000.000 58,804.444 Obligace z r. 1888 v kor., markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2% 35,555.556 31,182.222 Obligace z r. 1894 3% 50,000.000 18,000.000 Obligace z r. 1899 31/2% 72,000.000 35,736.480 Obligace z r. 1900 4% 50,000 36,320.000 Souhrn 448,332.223 345,214.113 Správu říšského dluhu vede zvláštní účtárna (Riksgāldskontoret) zodpovědná přimo sněmu a vládě nepodřízená. Vojenské zřízení Š-ka zreorganisováno bylo zákonem z r. 1901, kterážto reorganisace má býti úplně provedena průběhem 12 let. Na základě toho zmizeji ze švédské ar-
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách 72,000.000 58,804.444 Obligace z r. 1888 v kor., markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2% 35,555.556 31,182.222 Obligace z r. 1899 31/2% 72,000.000 18,000.000 Obligace z r. 1899 31/2% 72,000.000 35,736.480 Obligace z r. 1900 40/0 36,320.000 36,320.000 Souhrn 448,332.223 345,214.113 Správu říšského dluhu vede zvláštní účtárna (Riksgáldskontoret) zodpovědná přímo sněmu a vládě nepodřízená. Vojenské zřízení Š-ka zreorganisováno bylo zákonem z r. 1901, kterážto reorganisace má býti úplně provedena průběhem 12 let. Na základě toho zmizejí ze švédské armády t. zv. rozdělené sbory (Indelta), jež do-
Daň z lihu	Vnitřní půjčka 3.6% 50,000.000 48,810.500 Zahraničný dluh: Půjčka 31/2% z roku 1880 v korunách, librách st., francích a markách 119,790.000 91,693.800 Půjčka z roku 1886 v korunách a markách 12,7000.000 58,804.444 Obligace z r. 1888 v kor., markách, lib. st. a fr. 3% 26,666.667 24,666.667 Obligace z r. 1890 31/2% 35,555.556 31,182.222 Obligace z r. 1894 3% 50,000.000 18,000.000 Obligace z r. 1899 31/2% 72,000.000 35,736.480 Obligace z r. 1900 4% 50,000 36,320.000 Souhrn 448,332.223 345,214.113 Správu říšského dluhu vede zvláštní účtárna (Riksgāldskontoret) zodpovědná přimo sněmu a vládě nepodřízená. Vojenské zřízení Š-ka zreorganisováno bylo zákonem z r. 1901, kterážto reorganisace má býti úplně provedena průběhem 12 let. Na základě toho zmizeji ze švédské ar-

slušníci usazováni na zvláštních pozemcích 1 setninu polních zákopníků, 1 oddíl ponsováno na základě všeobecné branné povinnosti a skládá se ze sepsaných branců a ze stálého najatého kadru vojenských sborů. Vojenskou službou jest nyní povinen každý Švéd zbraně schopný od svého 21. roku až do 40. inclusive. Činí tudíž doba vojenské povinnosti 20 roků, a to 8 let v první výzvě, 4 roky v druhé a 8 let v domobraně. Za účelem soupisu branců celé království rozděleno jest na 26 plukovních okresů doplňovacích, z nichž každý dělí se opět na 2-4 obvody, jichž jest úhrnem 82. Počet sepsaných branců činí ročně (1902) 67.528 muzů, z nichž skutečně do vojska zařazeno 32.882, a to 720 k jízdě, 1298 k polnímu a jízdnímu dělostřelectvu, 463 k pevnostnímu dělostřelectvu, 410 k zákopnictvu, 3298 k námořnictvu, 23.479 k pěchotě a 3214 k armádní službě. Tito branci v době míru konají praesenční vojenskou službu po 240 dní u pěchoty, jízdného a pevnostního dělostřelectva a zákopnictva, z čehož 150 dní slouží výcviku v 2. roce služby, 90 dní pak rozděleno jest na 3 cvičení po 30 dnech konaná ob rok. U ostatních sborů trvá praesenční služba 365 dní, z čehož 281 den jest pro výcvik a 84 dni pro dvoje cvičení po 42 dnech konané v 2. a 3. roce služby. Stálé a najaté vojsko slouží hlavně k výchově způsobilých poddůstojníkův a doplnění důstojnického sboru důstojníky přespočetnými. Proto vý-běr jeho mužstva děje se s velikou pečí a vybírají se k němu především branci během svého výcviku zvláštní způsobilost proká-zavší. Asi za 2 léta tito vojini stávají se poddůstojníky a do 3 let přespočetnými důstojníky, za kterýmžto cílem vzdělávají se ve zvláštních školách. Řádný sbor důstojnický doplňuje se z aspirantů vykazujících vzdělání opravňující k universitnímu studiu, kteří 3 měsíce jsou ve škole branců, 10 měsíců ve škole cvičební a 15 měsíců v královské škole válečné. Pro důstojníky jízdy jest ještě zvláštní jízdecká škola, pro důstojníky dělostřelecké a zákopnické 16měsiční dělostřelecký kurs, pro vyšší důstojníky zákopnické 15měsíční kurs vyšší a pro důstojníky štábní kurs 19—20měsíční. Celé království rozděleno jest vojensky na 6 divisijních okresů kromě ostrova Götalandu, jenž tvoří samostatný okres. V době miru armáda má 374 mužů generálního štábu se 267 důst., 26 pluků pěchoty s 1293 důst. a 11.755 stálými a 16.800 sepsanými branci, 8 pluků jizdy s 270 důst., 3628 stálými a 1500 sepsanými branci, 9 pluků dělostřelectva se 451 důst., 4029 stálými a 3375 sepsanými branci, 4 sbory zákopnické se 128 důst., 912 stálými a 500 sepsanými branci a 6 sborův armádní služby s 90 důst., 756 stálými a 1560 sepsanými branci. Koní má švédská armáda celkem 10.432. V době války zvýší se stav vojska tak, že každá divise má 2 pěší brigády po státní statky, volby, veřejné práce, lodivod-2 plucích po 3 praporech, 1 jízdní pluk po ství a majáky, chudinství, finance, lihovarství 4 škadronách, 1 pluk polního dělostřelectva, a pivovarství a spořitelny. Mimo to obchodní

(Torp). Na dále jest švédské vojsko zorgani- tonů, 1 oddělení polního telegrafu, 1 setninu zdravotní služby armádní, 2 dělostřelecké a 2 pěší čety zásobovací, 4 doplňovací čety, 1 setninu pekařů a řezniků, 4 polní ne-mocnice a 1 oddíl pro doplnění koňstva. Dále zřídí se jízdní divise mající 2 brigády po 2 praporech po 4 škadronách, 1 brigádní divise s 3 batteriemi jízdního dělostřelectva, 1 oddil polniho telegrafu, 1 oddil zdravotni služby armádní a četa zásobovací. Úhrnem páčí se vojenská moc Š-ka ve válce na 500.000 mužův, a to 39.000 mužů stálého vojska, 182.000 mužů I. výzvy, 75.000 mužů II. výzvy a 204.000 mužů domobrany. Při tom počítá se 17.800 sepsaných branců do stálého vojska. Vyzbrojena pak jest pěchota puškou Mauserova systému kalibru 6.5 mm, dělostřelectvo pak má děla Kruppova kalibru 8.4 cm u polních a 7.5 cm u jízdních batterií. Pevnosti švédské jsou: Štokholm, Boden, Karlsborg a Karlskrona, k nimž připojují se tvrze Göteborgu a ostr. Götalandu.

Válečné námořnictvo švédské bylo ode dávna velmi mocné. Později skleslo sice značně se své výše, avšak v 2. pol. XIX. stol. znova zesíleno i čítá (1905): 11 pancéřových lodí věžových s 38.290 t, 59.460 koň, silami, 194 děly a 15 metači torped, 4 panceřové monitory s 6100 t, 1570 koň. sil. a 10 dělv. 7 pancerových člunů dělových s 2220 t. 980 koň. s. a 13 děly, 5 torpedových křižníků s 4000 t, 19.000 koň. s., 30 děly a 5 metači torped, 3 korvety s 5410 t, 4030 koň. s. a 40 děly, 9 dělových člunů I. tř. s 4856 t, 6820 koň. s. a 26 děly, 1 dělový člun II. tř. s 280 t, 440 koň. s. a 4 děly, 1 torpedoborce s 328 t, 6500 koň. s., 6 děly a 2 metači tor-ped, 18 torpedových člunů I. tř. s 1542 t, 19.260 koň. s., 24 děly a 36 metači torped, 12 torpedových člunů II. tř. s 590 t, 5980 koň. s., 4 děly a 24 metači torped a 1 školni loď se 175 t, 140 koň silami a 3 metači torped. Mimo to 4 školní lodi plachtové, návěštní člun, dělostřeleckou školní loď, 3 vyměřovací parníky, loď pro službu aéronau-tickou a 1 podmořský člun. Námořnický personál čítá 326 důstojníkův a úředníků, 426 poddůstojníkův a 3000 námořníků. Stanice válečného námořnictva jsou 2: Stokholm a Karlskrona. K válečnému námořnictvu počítá se i pobřežní dělostřelectvo, jehož jsou 2 pluky ve Vaxholmu a Karlskroně s oddívy v Göteborgu a Fårösundu, úhrnem s 254 důstojníky a 1314 muži.

Literaturu o přírodně-zeměpisných po-měrech Š-ka viz při čl. Skandinavie. Pro statistiku jest hlavnim pramenem Bidrag till Sveriges officiela statistik, jež vychází ve Stokholmě ročně a má tyto oddíly: Obyva-telstvo, soudnictví, hornictví, průmysl, plavba, obchod, věznictví, pětileté zprávy místodrži-cích, telegrafy a telefony, zdravotnictví, železnice, poštu, orbu, výměry území, vzdělání, 计可以计算法 医阿斯特氏 医阿斯特氏 11111 <u>.</u> ۲. . į. ۳ ŗ. Ç. 5. ١. 1. r: ľ, ; ļ, ... Ė. . Ž.

vířad ministerstva financí uveřejňuje výkazy asi v polovici XVII. stol. bylo dokonáno. Do o bankách, pojišťovnách, fondech atd., ústřední kanceláf statistická pak vydává od r. 1862 Statistik Tidsskrift. Z přehledných děl uvá-díme: Nyström, Handbok i Sveriges geografi (Stokholm, 1895); Passage, Schweden (Berlin, 1897); Baedeker, Schweden und Norwegen (Lipsko); Murray, Handbook for travellers in Sweden (Londýn); Gustav Sundbärg, Swe-den, its people and its industry (Stokholm, 1904). Dále vydal švédský klub turistů průvodce po S-ku, a to švédsky ve 4 svazcích (Štokholm od r. 1897), německy (2. vyd.) a anglicky. – Kartografie S ka opatřena jest bohatě officiálními mapami vydávanými státními zeměměřiči v měřítku 1:2000 pro budovy a stavby, 1:4000 pro půdu ornou a 1:8000 pro lesy, dále říšským kartografickým ústavem, jenž publikuje mapy hospodářské v měř. 1:20.000 až 1:100.000 a topografické (1:50.000 až 1:200.000), jež od r. 1874 přiděleny jsou oddílu generálního štábu, geologickým ústavem švéd. (1:50.000 až 1:500.000) a námořním ústavem kartografickým (1:50.000 až 1:550.000), jenž vydává i periodické dílo: Svenske lotsen.

Jazyk.

O jazyce švédském viz Skandinavské jazyky.

Literatura.

V literaturách skandinavských určitě rozeznávati lze dva směry, ryze národní, jenž jest obrazem severského ducha domácího, a druhý, jenž prozrazuje vlivy proudů z ostatní Evropy na sever více měně mocně zasahujících, a pak zápas domácích živlů proti cizotě, jenž teprve v nejnovějších dobách končí se souladným vyrovnáváním obojích. První směr jeví se hlavně v nejstarších památkách, jež zahrnují se názvem staroseverské literatury, druhý v literaturách moderních. Staroseverská literatura jest po výtce islandská (viz Island); ale že písemné plody její sluší pokládati za společný majetek všech Skandinavců, tomu svědčí jednák jazyk, který na př. v runových nápisech i ve Š-ku nalezených jest podstatou jeden staroseverský, ač s některými rozdíly dialektickými, jednak to, že na některých runových kamenech i švédských se nalézají hrubě načrtané výjevy ze společných starých zpěvů bohatýrských, konečně u skaldů a v sagách jsou zmínky o všech končinách skandinavských. Že v Norsku, Dánsku a Š ku proti Islandu méně bylo účasti v rozvoji národní literatury severské, vysvětluje se tím, že tu ovládla vzdělanost cizího nenárodního duchovenstva, nejvíce latinská, jednak také tím, že při dvorech krá-lovských vyvíjela se aristokracie rytířská a s ni záliba zase v cizí, rytířské romantice.

Nejstarší skutečně švédské památky jsou krajské zákony, z nichžto nejdávnější Göteborské, zapsány byvše na poč. XIII. stol., vykazují jen počátky odlišení spisovného jazyka, které teprve po odloučení Š-a od unie r. 1520 mimo zákony jen několik rýmova-ných kronik (Erikskronike, Karlskronike, Sturekroniken a j.), romány rytířské jako Ivan Le-jonriddaren, Hartig Fredrik af Normandie, Flores och Blanzastor a zvláště A'exander, pak spis Um Styrilsi Kununga ok Höfdinga (O panování králův a náčelníků), Zjevení sv. Brigitty (* 1304 — † 1372), pokusy o pře-klad Písma svatého, a nad jiné některé písně národní svědčí o literární činnosti ve Š-ku.

Písně národní všecky zapsány jsou teprve později v XVI. a XVII. stol., ale patrně jsou starší, prozrazujíce formou i obsahem ještě jakousi přibuznost se starou poesií sever-skou. Obsah bývá mythický neb hérojský, také báchorkovitý, nebo líčí výjevy ze života rytiřského. Byly rozšířeny po všem severu, a jsou zajisté nejcennější ze všeho, co pozdní středověk básnického zplodil. Ve Š-ku již ve XIV. a XV. stol. nalezli se básníci umělí, kteří tón těchto písní napodobili: biskup linköpinský Mikuláš Hermanni († 1391) složil tónem prostonárodním píseň o jeptišce Elisife, a podle něho pak biskup strengnaský Tomáš († 1443) píseň o národním reku Engelbrektovi.

Také doba reformace ve S-ku (1520 – 1640) jest dosti chuda vlastní produkcí literární. Boj mezi novým a starým učením způsobil sice dosti živé hnutí literární, ale výsledky jeho ukázaly se hlavně na poli náboženském a jen znenáhla rozšiřily se také na písemnictví světské. Podporou byl knihotisk, jenž

do S-ka uveden r. 1474. Náboženské spisv byly buď dogmatické, buď vzdělávací, buď polemické, a hlavní čásť jejich připadá na reformátory církve, kteří byli tři: chovanec Lutherův a Melanchthonův Olavus Petri, bratr jeho Laurentius Petri a Laurentius Andreae. Nejzáslužnější prací jejich jako reformátorů všude byl překlad Písma svatého. Laurentius Andreae přeložil Nový zákon (1526), Laurentius Petri Starý zákon (1540-41). Ólavus Petri sepsal postillu, jež jest základem posud obvyklých služeb božich ve S-ku. Oba bratří Petri skládali také básně duchovní a překládali je z němčiny.

Náboženského obsahu byly také dramatické hry, které touto dobou pilně začaly se skládati. Byly sice také národní domácí zárodky dramatu ve hrách tanečních, které mezi lidem byly oblibeny, ale drama nevzešlo z nich, nýbrž z biblických her, jež ve školách nejprve po latinsku byly provozovány. Brzy pak také překládány jsou a skládány jazykem rodným. Již z XV. stol. jest překlad dramatické hry »De uno peccatore, qui promeruit gratiam«. Pak Olavus Petri složil komédii o Tobiáši. Z četných napodobenin nejlepši jest Holofernis och Judiths Commaedia, jejíž obsah i text také jest mnohem nezávislejší na bibli nežli ostatních. Na poč. pak stol. XVII. stal se ten důležitý krok ku předu, že místo biblických obírány jsou látky klas-Kalmarské začíná se jeviti rozhodněji, až pak sické (na př. Thisbé, Dobytí Troje a p.).

(* 1579 — † 1637) tím, že jal se psáti komédie a tragédie z dějin vlasti. Hodlal sepsati 50 kusů podobných, ale dokonal jen 6, a jak-koli v nich neosvědčil mnoho umění básnického, podávaje skoro jen historii v hovor rozvedenou, přece uhodil na pravý pramen látek, a přibrav scény ze života lidu a jeho pisně, postavil drama na pravé pole národní. Dosti mnoho vyskytlo se napodobitelů a mezi nimi nejlepší Ondřej Prytz (* 1590 — 1655), ale drama přece ještě nedošlo náležitého rozkvětu, poněvadž rozvoj jeho přerušily ballety, průvody a maškarní hry, podle francouzských vzorů královnou Kristinou ke dvoru uvedené. Co jiného ještě básněno světského, byly rýmované kroniky a povidky

bez ceny umělecké.

V oboru prosy dosti slušnému rozvoji se těšila historie, svědčíc o živém citu Švédů pro děje předků. Některé kronikáře, jako byl arcibiskup Jan Magnus (* 1488 – † 1544), vlastenectví zavedlo k fantastickým výkladům o domnělé starobylosti Švédské říše; ale již Olavus Petri a bratr jeho v Kronikách švédských kriticky ukazovali na toto vědomé překrucování historické pravdy. Pak vyskytly se tři kroniky Gustava Vasy, král Gustav Adolf sepsal pěkným slohem děje otce svého Karla IX. a kanciéř Axel Oxenstjerna aspoň začal dějiny Gustava Adolfa. Největší dějepisec soudobý však byl Jan Messenius již dotčený, který pečlivě vzdělán byv od jesuitů v cizině do vlasti se vrátil jako »poeta caesareus « a učiněn professorem práv v Upsale. Tam usvědčen byv z vlastizrádného spojení s cizinou a ze snah o protireformaci katolickou, strávil pak 20 let ve vězení. Ve vazbě složil hlavní dílo své Scandia illustrata z části veršem, z části prosou. Ze 20 knih, jež hodlal sepsati, dokonal jen 1.—13., pak 15., a jakkoli v dějinách starší doby počínal si dosti nekritický, přece práce jeho pro děje XVI. stol. dosud jest důležitým pramenem. Složil též kroniku biskupův a kroniku sv. Brigitty.

I v jiných vědách školských horlivě, ač dosti nekriticky pracováno, a z účenců mnohostraně vzdělaných zvláště studiem severských starožitností a grammatickými pracemi o ma-teřštině vynikl nejvíce Jan Bure čili Bureus (* 1568 — † 1652), jehož působení celým dosahem na jevo vyšlo teprve v následující době, kdy chovanci jeho, Gustaí Adolf a učenec i básník Jiří Stjernhjelm způsobili nej-větší národní a humanistický rozkvět vlasti.

Následující doba tato (1640-1740) byla vůbec vrcholem velikosti švédské. Výborní panovníci šťastnými válkami rozšířili državu a obezřetně starali se o rozvoj její vnitřní. Ríše ovšem neudržela se na výši velmoci, na kterou ji nestačovaly síly, ale hrdé sebevědomí národa, vnějšími úspěchy probuzené, podnítilo jej ke zvýšené činnosti duševní a nad jiné také k literární. Středem všeho ruchu duševního byl Jiří Stjern hjel m (* 1598, † 1672), syn chudého horníka v Dolinách (Dalarne). Vynikl jako učenec mnohostranný, i

Rozhodný obrat způsobil Jan Messenius ale nejvíce jako básník, tak že otcem švédské poesie se nazývá. Přirovnávají jej po právu k Němci Opitzovi. Zásluhou jeho jest, že vymoženosti klassického vzdělání hleděl srovnati s potřebami vlastního národa. Nepodařilo se mu sice úplně setříti cizí ráz humanismu, ale přece básně jeho ryzostí mluvy, lahodou formy a obecnou srozumitelnosti zjednaly si přístůp do nejširších vrstev národa. Z prací jeho nejpřednější jsou epicko-didaktický Herkules (na rozcesti) s hojnými upomínkami na tehdejší poměry při dvoře královny Kristiny, a humoristická Bróllopbesvars ihugkommelse (vzpomínky na nesnáze svatební), obě v hexametrech. Pro dvorské slavnosti skládal ballety a průvody, z nichžto nejlepší jest Then fangne Cupido. - Stjernhjelm jazyk rodný opatřil lahodou prve neobvyk-klou, zavedl nové tvary metrické (alexandrin a j.) a obrátil pozornosť krajanů svých k do-konalým vzorům klassickým. Že stoupenci jeho těchto přece jen cizích vzorů přidržovali se příliš těsně, nelze klásti na jeho vrub. Ostatně neprospěli-li obsahem, aspoň dalším třibením a uhlazováním jazyka rozhodně zjednali si zásluhy. Z nich Samuel Columbus (* 1642 – † 1679) pro Horatiovské ódy, Petr Lägerlöf († 1699) pro erótickou báseň *Eli*sandru dlouho bývali obdivováni a napodo-

> Vedle klassického směru Stjernhjelmova pečovali o uhlazení rodné mluvy také jini, kteří za vzor brali si novější básníky vlašské (a druhou německou školu slezskou). Z nich Gustav Rosenhane 🗚 1619 — † 1684) proslavil se znělkami; velenadaný Gunno Eurelius Dahlstjerna (* 1661 — † 1709 vlastenecky nadšenými zpěvy o velikosti Ška (Kungaskald — a zvláště píseň v ústa lidu přešlá o králi Karlu XII. a caru Petrovi: Gotha Kampevisa om Konungen och Hr. Peder); lyrickými výlevy vůbec Krištof Lei-joncrona (* 1650 — † 1710), Karel Gripenhjelm († 1694) a Torsten Ruden (* 1661,

† 1729).

Samostatněji tón národní, smíšený ze zádumčivosti a humoru postihují Lasse Lucidor (* 1640 — † 1674), básník velenadaný a obsáhle vzdělaný, ale prostopášným životem předčasně zničený, pak Israel Holmström (* 1660 — † 1708). Satiry podle Boileaua skládal Samuel Triewald (* 1688 — † 1743). Neličenosti a prostotou citu v erótických, elegických a pobožných písních vynikl Jakub Frese (* 1691 — † 1729) a duchovními zpěvy, z nichžto mnohé při službách božích dosud se zpívají, biskup Haquin Spegel (* 1645 – † 1714). Mnoho bylo básníků jiných, jejich to plody už proto nevynikly nad prostřednost, že poesii pokládali jen za příjemnou kratochvili.

V dramatě jen chatrně se dařící pokusy o převedení her z kruhů školských a dvorských v širší vrstvy národa učinili okolo r. 1660 Urban Hjärne (* 1641 — † 1724) a o třicet let později Isak Börk († 1701). Dějepisectví této doby uškodila zpozdílá

snaha, zvětšovati minulost vlasti. Ani vážní

Y. K. a. a. C. M.

r:

.

.

učenci, kteří jinak dobyli si mnoho zásluh, neubránili se této vadě; tak starožitník Olof Verelius (* 1618 — † 1682) podmanitele Říma Goty ztotožňoval se svými předky a slavný polyhistor Olof Ru dbeck starší (* 1630, † 1702) v díle Atland eller Manhem, též Atlantika zvaném, zcela vážně a slohem mistrným tvrdil, že Platónův vzorný stát Atlantis bylo Š. Než vedle těchto plodů výstřední obrazivosti vystoupili také někteří historikové střízliví, zejména pokud ličili děje soudobé, jako Jonas Werwing († 1697, složil děje Sigmunda a Karla IX.) a říšský historiograf Jan Widekindi (* 1618 — † 1678, složil děje Gustava Adolfa).

Í v ostatních vědách čile pracováno O mluvnici rodného jazyka pečovali Nils Tjällman a básník Jan Svedberg; v lékařství (a jiných vědách) proslul Urban Hjärne již výše dotčený, v právech Jan Stjernhöök (* 1596, † 1675), ve fysice Anders Celsius († 1744), první švédský zástupce vědy, jenž si dobyl evropského jména; v bohosloví zástupce liberálních zásad proti ztrnulé orthodoxii Jan Terserus († 1678; ve filosofii Anders Rydelius (* 1671 — † 1738). Přepiatou mystikou v nejšírších kruzích evropských se proslavil Emanuel Swedenborg (* 1688 —

1772). Ze vzorů cizích v době Stjernhjelmově nejvíce ve S-ku působily německé, ovšem jen jako prostředkem jsouce staroklassickým a italským. Ale již na konci XVII. stol. neodolatelně šířití se začalo působení literatury francouzské, tenkráte mohutně rozkvetlé, a vrcholu dostoupilo, když Louisa Ulrika, sestra Bedřicha II., krále pruského, jež s bratrem sdílela až chorobnou zálibu v písem-nictví francouzském, stala se královnou. Švédské básně po nějakou dobu (1748–80) byly jen ozvukem francouzské poesie, úzkostlivě šetříce formálných pravidel, pseudoklassicismem francouzským stanovených. Básnický obsah tím smutně poklesl, ale ze svědomité péče o vnější tvary aspoň mluva získala zase ještě uhlazenosti a lahody.

Přednim zástupcem francouzského osvětářského směru ve Š-ku byl Olof Dalin (* 1708 — † 1763); mezi stoupenci jeho na předním místě jest Hedvika Charlotta Nordenflychtová * 1718 — † 1763), paní velmi vzdělaná a v literatuře neúnavně činná, která těšíc se veliké vážnosti strhla za sebou i celý kruh básníků, s nimiž obcovala. Náleželi k němu mimo jiné čudský hrabě Gustav Filip Creutz (* 1731 — † 1785), pak hrabě Gustav Frederik Gyllenborg (* 1731 — † 1808). Poněkud živější a zdravější jest lyrika, kterou psali Olof Bergklint (* 1733 — † 1805) a Anders Odel (* 1718 — † 1773).

I první romanopisec švédský, jenž v této

I první romanopisec švédský, jenž v této době vystoupil, Jakub Henrik Mörk (* 1714 — † 1763) za vzor si vzal Francouze; kdežto Jakuba Wallenberga (* 1746 — † 1768) román Min Son pa galejen podnes rád se čítá.

Věda v této době honosí se několika zá-skládal básně hlavně vážného obsahu a přesně stupci slavnými. Největší jsou botanik Karel podle pravidel ještě Dalinových, s nímžto se

učenci, kteří jinak dobyli si mnoho zásluh, Linné (* 1707 — † 1778), zoolog Karel de neubránili se této vadě; tak starožitník Olof Geer († 1778), fysik Olof Bergman (* 1735 — Verelius (* 1618 — † 1682) podmanitele † 1784) a chemik Vilém Scheele (* 1742 — Říma Goty ztotožňoval se svými předky a † 1786).

Historie již také zastoupena jest svědomitými badateli a stilisty, jako byli Sven Lagerbring (* 1707 — † 1787), Anders af Botin (* 1724 — † 1790), Olof Celsius (* 1716 — † 1794), přibuzný velikého přirodozpytce, a Anders Jan Höpken (* 1712 — † 1789), jejž pro úsečnost a jadrnost slohu nazývaji švédským Tacitem. — Hrabě Karel Gustav Tessin (* 1695 — † 1770), proslulý sběratel děl uměleckých a vychovatel krále Gustava III., sepsal dilo paedagogické En gammal mans bref till en ung prins (Dopisy starého muže mladému knížeti). Důkladnými pracemi linguistickými, zvláště o mateřštině, prosluli Jan Ihre (* 1707 — † 1780), Sven Hof (* 1703 - † 1786), dotčený již historik Botin, a Abraham Sahlstedt (* 1716 — † 1776).

Vrcholu francouzského směru literatura švédská dosáhla v době t. zv. Gustavovské (1780-1809). Král Gustav III. (1771-92), francouzským vkusem všestraně vzdělaný, horlivě podporoval písemnictví i umění, a obklopil se četou mužů skvěle nadaných, kteří zálibě jeho hověli a šířili lehký, hravý tón, jenž charakterisuje francouzskou literaturu XVIII. století. Vedle toho však začaly se také hýbati myšlenky jiné, ryze národní. Král dva-krát, po prvé r. 1772 pomoci vojska, po druhé r. 1789 pomocí rolnictva obmezil vliv šlechty a povzbudil hrdost lidu širších vrstev k dalekosáhlým nadějím a k čilému ruchu duševnímu, jenž povahou národní podjal se boje proti cizimu vkusu, a Gustav III., ač sám tomuto přál, onomu moudře překážek nedělal, a ze závodu obou směrů nejlepší prospěch měla literatura. Básníci podle toho třídí se ve dvě skupiny, francouzštinou nasáklé akademiky čili Gustaviány, a zástupce směru národního.

V čele oněch mimo krále, jenž psal dramata francouzského rázu (Gustaf Vasa, Gustaf Adolph och Ebba Brahe, Siri Brahe a pod.) byl Jan Henrik Kellgren (* 1751 — † 1795), nejen jako básník, ale i jako kritik na slovo braný. Po Kellgrenově smrti náčelnictví školy převzal Karel Gustaf af Leopold (* 1756 — † 1829). Mimo tyto dva mezi Gustaviány více méně vyznačili se ještě Jan Gabriel Oxenstjerna (* 1750 — † 1818), Gudmund Göran Adlerbeth (* 1751 — † 1818), Jan David Valerius (* 1751 — † 1818) a rodilý Čud Michael Choraeus (* 1774 — † 1806). Také dvě básnířky k nim se řadí: Anna Marie Lenngrenová (* 1754 — † 1817) a Ulrika Karol. Vidströmová (* 1767 — † 1841).

Mnohem zdárnější byla činnost básníků z kruhu národního, v jichžto čele stál Karel Michael Bellman (* 1740 — † 1795), dosud nejrázovitější všech poetů švédských. Nejprve skládal básně hlavně vážného obsahu a přesně podle pravidel ještě Dalinových s nímžto se

znal z domu otcovského. Ale náhle zbaviv i raději k minulosti vlastního národa, jeho báse všelikého napodobování, uhodil na samorostlou poesii netušeného vzletu. Obcuje nej-více s lidem nižších tříd ve Štokholmě a okolí, pravidelně s patra a s průvodem hudby zpíval brzy rozpustilá, brzy idyllická, vždycký pravdivá a úchvatná líčení ze života národního, postavy své bera přímo ze skutečnosti. V letech 1765-80 vznikla zpěvů těchto celá řada, a později sebrány jsou pod názvy Fred-mans Epistlar, Fredmans Sangar a Bacchanaliska Ordens-Kapitlets Handlingar, Brzy skutečná poetická cena jejich dobyla si uznání; shledáno, že Bellman jest ušlechtilý humorista, jenž v nevázanosti netone, nýbrž nad ni jsa daleko povýšen, zpěvům svým dodává uchvacující moci hlubokou náladou elegickou. Přes to básník po smrti zapadl na nějakou dobu v nepamět, až k němu zase romantikové pozornost obrátili tak účinně, že nyní Bellmana všechen sever zná a velebí.

Několik vrstevníků, kteří s Bellmanem často obcovali, nazývá se jeho přibuznými; dva z nich zvláště jsou mu blizci a tvořili s ním vůbec známý trojlistek: Olof Kexel (* 1748 -† 1796), skladatel zdárných komedií, pak Karel Israel Hallman (* 1732 – † 1800), jenž také nejvíce vynikl fraškami a zvláště zdařilou veselohrou Tillfället gör tjufven (Přiležitost dělá zloděje). K nim řadí se pisatele veseloher Jan Magnus Lannerstjerna * 1758 – † 1797) a neobyčejně plodný Karel Envallson (* 1756 — † 1808). Velmi na-daný, ač prostopášným životem v umění i vnějších osudech rozervaný byl básník Bengt Lidner (* 1758 – † 1793), jehož práce připomínají poesii Byronovu.

Co tito jmenovaní básnici prakticky konali, to stoupenec jejich, hluboký myslitel Tomáš Thorild (* 1759 — † 1808) theoreticky zastával ve spisech polemických, jimiž doporučoval návrat poesie ku přírodě a připravil

romantice přístup do vlasti. Proti básnictví činnost vědecká v tomto období zůstala po zadu; jen filosofickými a aesthetickými spisy prosluli Karel August Ehrenavärd (* 1745 — † 1800) a Nils af Rosenstein (* 1752 — † 1824), učitel Gustava III. — Důležitým orgánem pro šíření nových idei byl časopis, jejž Jiří Adler-sparre (* 1760 — † 1835) vydával po 6 let (1795-1801) pod názvem Läsning for Lands.

V literatuře XIX. století vkus francouzský odstraněn nadobro a nahrazen směrem národním, zejména když po převratě státním r. 1809 zavedena byla úplná volnost tisku, když snahy o národní ráz poesie, jež v Dánsku se zdarem provedli Ewald a Baggesen, ve S-ku byly poznány a když z Německa byly doneseny záliby romantiků. Půda beztoho Bellmanem a stoupenci jeho byla již upravena. Ale básníci národní rozštěpili se ve dvě skupiny. Jedni přidrželi se romantiky německého způsobu, hledíce si mlhavého středověku a lahodných básnic-tických. Nejlepší z nich jest Frithjofs Saga kých forem románských; druzí přihližejíce (1825), cyklus romancí mistrné formy o látce

jím dávným a pokladům staroseverské poesie, stáli tím bezpečněji na půdě národní. Oni podle časopisu Phosphoros, jejž vydávali, nazývali se fosforisty, tito školou gotskou, protože národnost staroseverskou ztotožňovali s gotskou. Někteří básníci také, a mezi nimi dosti nadaný Cud biskup Fr. Mich. Franzén (* 1772 — † 1847) a arcibiskup Jan Olof Wallin (* 1779 — † 1839), kteří oba vynikli hlavně duchovními zpěvy, nepřipojili se sice ani k jedné ani ke druhé ze škol vytčených, ale přece francouzských zásad Gu-

staviánů docela se zřekli.

Fosforistické názory hlásal aesthetik a kritik Lars Hammarskjöld (* 1785 — † 1827) a nejpřednější básník této školy byl Petr Dan. Amad. Atterbom (* 1790 — † 1855), jenž s počátku velmi prudce účastniv se literárního boje proti akademikům, později více působiti hleděl vlastní tvorbou nežli pole-micky. Nejlepší z prací jeho jsou *Lycksalighe*tens O (Ostrov blaženosti) a Fogel Blå, zdialogisované pohádky. Z ostatních fosforistů jen zmínkou stůjtež zde Vil. Fred. Palmblad (* 1788 — † 1852); nadaný idyllista Karel Fred. Dahlgren (* 1791 — † 1844); dramatický básník, napodobitel Shake peareův Jan Börjesson (* 1790 - † 1866), básnifka Jul. Kristina Nybergová (* 1785 — † 1854), pseudonymem Eufrosyne; Anders Abrah. Grafström (* 1790 — † 1870) a skla-datel pisní duchovních Sam. Jan Hedborn (* 1783 — † 1849). — Jen směrem básní s fosforisty se srovnávají, přímo k nim se nepočítajíce lyrik a dramatik Erik Jan Stagnelius (* 1793 — † 1823) a Erik Sjöberg (* 1794 — † 1828), pseudonymem Vitalis. Hlavou školy gotské byl Erik Gustaf Gei-

jer (* 1783 — † 1847), muž mnohostrane vzdělaný a jako historik neméně slavný, nežli jako básník. Očekávaje spásu literatury z oživení vzpomínek a plodů staroseverských založil s několika přátel spolek » Göthiska förbundet« a časopis »Iduna«, ve kterém šiřil své názory a uveřejňoval básně podle starosever. napodobené. Jest jich nemnoho, nejsou obsáhlé, ale jsou díla mistrovská a postihují samého ducha poesie dávnověké. Některé lyrické kusy jeho, k nimžto sám složil melodie, přešly v ústa lidu a zpívají se podnes. Společně s Geijerem přítel jeho Arvid Aug. Afzelius (* 1785 – † 1871) vydal první sbírku švédských národních písní, a Afzelius sám překlady staroseverských zpěvův a doležitou sbirku Svenska folkets sagohäfder.

Tendence gotské školy až výstředně zastával Per Henrik Ling (* 1776 — † 1839). Největší zásluhou jeho jest, že povzbudil básníka opravdu velikého, jakým bez odporu byl Esaias Tegnér (* 1782 — † 1846), jení konečně moci velkaleného zenia v jedno konečně mocí velkolepého genia v jedno sloučil, čeho různé školy se domáhaly, a podal díla ryze národní látkou i dokonalá podle požadavků nejpřesnějších pravidel esthestaroseverské. Je to báseň ze všech švéd- (* 1813 — † 1860); feuilletonistickými črtami ských asi nejvíce známá v ostatních literaturách evropských. Charakteristickou stránkou Tegnérovy poesie jest nádhera okouzlujících obrazův, lahodný proud mluvy a tón ryze národní. Z užších napodobitelů jeho ještě nejzdárnější byl Assar Lindeblad (* 1800 — † 1848). K jeho škole náležejí ještě Bernhard Beskow (* 1796 – † 1868) a Karel Aug. Nicander (* 1799 – † 1839).

Samostatnější místo v literatuře soudobé zaujímají humorista Christian Erik Fahlcrantz (* 1790 — † 1866); pak veleplodný a mnohostraný Karel Jonáš Ludvík Almquist (* 1793 — † 1866), jenž m. j. také první zase jal se vzdělávati román, který od dob Mörkových neměv domácích pěstitelův nahrazoval se jen překlady z francouzštiny a němčiny, odtud pilně jest vzděláván. Vedle Almquista vynikli hlavně Frederik Cederborgh (* 1784 – † 1835) komickými obrazy ze života všedního, její za to s ideálnější stránky líčily vůbec známé mistryně švédské novellistiky Fredrika Bremerová (* 1801 -† 1865) a Emilie Flygare-Carlénová (* 1807 – † 1892), kdežto třeti ve spolku jejich Sofia Margareta Knorringová (* 1797, † 1848) se zálibou obírala látky ze života vyšších stavů. Život štokholmský zdárně líčí August Blanche (* 1811 – † 1868), život nižších tříd Karel Anton Wetterbergh (* 1804 — † 1889), pseudonymem Onkel Adam. — Historické romány velmi hojně psali Gust. Vil. Gumälius (* 1789 — † 1877), Per Georg Sparre (* 1790 — † 1871), Henrik Mellin (* 1803 — † 1876), Karel Sam. Fredrik Zeipel (* 1793 — † 1849), Karel Anders Kullberg (* 1813 — † 1857), a jen tenden-cemi politickými díla jinak znamenitá znešvařuje Magnus Jak. Crusenstolpe (* 1795 – † 1865). Z novějších romanopisců jsou Karel Fredrik Ridderstad (* 1807 – † 1886), ro-dilý Čud Zachris Topelius (* 1818; jeho cyklus povídek Feltskårens Beråttelser obsahuje obrazy ze života ve S-ku a Cudsku ze XVII. a XVIII. století, a jest pravou knihou národní), Sophie Schwartz (* 1821 — † 1899) a konečně Viktor Rydberg (* 1828 — † 1895), jenž zvláště románem Poslední Athéňan (*Den* siste Atenaren) došel neobyčejné obliby.

Naturalistickým směrem psali Aug. Strindberg (* 1849) á Anna Charlotta Lefflerová (* 1849 — † 1892).

Proti přílišnému napodobení rhétorického slohu Tegnerova vystoupili básníci, kteří jeho jasnost myšlenek a lahodu slohu vynasnažili se sloučiti s hloubkou citu a symbolikou fos-Foristå. Mezi nimi vynikli nejvice Bernhard Elis Malmström (* 1816 — † 1865), Karel Vil. Böttiger (* 1807 — † 1879), Herman Sätherberg (* 1812 — † 1897), Adolf Fred. Lindblad (* 1808), Gudmund Silfverstolpe (* 1815 — † 1853), Gust. Lor. Sommelius (* 1811 — † 1848), Jan Nybom (* 1815) a j. Humoristickými a satirickými básněmi proslul improvisátor Jan Anders Wadman (* 1777 – † 1837) a ještě více Vilém Braun |

Oscar Patrick Sturzenbecker (* 1811 -† 1869), pseudonymem Orvar Odd; konečně písněmi ještě Elias Schlstedt (* 1808 – † 1874) a Gunnar Wennerberg (* 1817), jenž po všem severu dobyl obliby humoristickými zpěvy, k nimž i nápěvy složil.

Nade všecky následovníky Tegnérovy však povznesl se Čud Jan Ludvík Runeberg (* 1804 — † 1877). Vychován byv v divoké, velikolepé přírodě čudské, mezi lidem, jehož život zachoval neličenou prostotu ode mnoha století nezměněnu, Runeberg předně přičinil se o prostý přirozený tón a věrné napodo-bení skutečnosti. To se mu podařilo již ve sbírce krásných písni, vydaných pod názvem Idylly a epigrammy, které upomínají na prostonárodní písně čudské a srbské, a v jiných básních. Ale vrcholu dokonalosti básník dostihl sbírkami nadepsanými Fänrik Ståls sägner (Povidky fendrycha Ståla), z nichž první vydána r. 1848, druhá r. 1860. Jsou to romance o událostech z druhé války o Cudsko, a ve všech situace jsou tak živé, názorné, jednající osoby tak věrně podle pravdy vyličeny, a vše vypravování dýše tak vřelým vlastenectvím, že jsou skutečnou národní knihou nejvyšší ceny.

Realistická a přece vřelým citem prodšená poesie Runebergova vzbudila mezi užšími krajany jeho v Cudsku i v širší vlasti Švédské četné napodobitele, mezi nimiž mnozí vynikli nad prostřednost, ač nic nenapsáno od té doby, co by se rovnalo fendrychu Stalovi. Zmínky zasluhují Čudové Nervander (* 1805 — † 1848), Frederick Cygnaeus (* 1807 — † 1881), Stenbäck (* 1811 — † 1870), všickni tři hlavně lyrikou prosluli, pak Zachris Topelius mezi romanopisci již dotčený, a Julius Vecksell (* 1838), kteří zase nejvice se proslavili dramaty. Mezi Švédy vlastními vynikli Karel Vilém Strandberg (* 1818 – † 1877), básník politický, pseudo-nymem Talis Qualis; králové Karel XV. a Oskar II., pak ještě Fred. Vil. Scholan-der (* 1816) der (* 1816), pseudonymem Acharius, Karel Rup. Nyblom (*1832), pseudonymem Carlino, Ernst Daniel Björck (* 1838 - † 1868); a z nejnovějších Karel Jan Gust. Snoilsky (* 1841 — † 1903) a Frans Theodor Hedberg (* 1828) vedle mnohých jiných.

Proti realismu nastala r. 1890 reakce, když se objevili znamenití básníci W. v. Heidenstam (*1859) a Oskar Ivan Levertin (* 1862), kteří zahájili subjektivní směr »novoidealistický a povznesli švédskou lyriku ke skvělému rozkvětu. Heidenstam požaduje na básnictví nádherných barev, veselé mysli a radosti ze života, Levertin, jenž dříve se hlásil k realistům, odvrátil se od nich svými snivě romantickými legendami a balladami. Na půdě ryze národní stojí lyrikové G. Fröding, A. Dahlgren († 1895) a E. A. Karlfeldt 1864), vedle nichž výnikají rovněž lyrikové K. E. Forslund (* 1872) a K. G. Ossian-Nilsson (* 1875).

Také román a novella mají v době nej-

novější hojné a z části i výtečné vzděla-vatele, z nichž buďtež uvedeni: P. Molin († 1896 v mladém věku), Hj. Söderberg (* 1869) a zvláště Selma Lagerlöf. Mezi nejmladšími spisovatelkami románů vynikají Anna Wahlenberg (* 1858), Sophie Elkan 1853) a Hilma Angered-Strandberg **(* 185**5).

mají pěstitele, nékteré mezi nimi slávy evropské. V dějepise svědomitě pracovali kromě Geijera Anders Magnus Strinnholm (* 1786, † 1862), Anders Fryxell (* 1795 – † 1881), Fred. Ferd. Carlson (* 1811 – † 1887), Karel Gust. Malmström (* 1822), K. F. Odhner. Církevní historii po r. 1533 výborně vzdělal arcibiskup Henrik Reuterdahl, dějiny literatury záslužně pěstovali S. Wiselgren, Fryxell, Per Daniel Amadeus Atterbom (* 1790 — † 1855), Malmström, G. H. J. Ljunggren. Zivot a zvyky nižších vrstev lidu líči Šamuel Ödmann, Hyltén-Cavallius; v starožitnostech badají R. Dybeck, Holmberg, Axel Emanuel, Emil a Hanuš Hildebrandové (viz Hildebrand 11) a 13), Oskar Montelius chrám sv. Ducha, osmibokou stavbu (dvojia j. Mezi ostatními učenci slavní jsou chemik Jöns Jakub Berzelius (* 1779 – † 1848), botanik Elias Magnus Fries (* 1794 — † 1878), botanik a statistik Karel Adolf Agardh (* 1785 – † 1859), geolog a starožitnik Sven Nilsson (* 1787 – † 1883), anatom Anders Ad. Retzius (* 1796 – † 1864), cestovatel a zeměpisec Nils Ad. Erik Nordenski öld, germanista Anders Uppström, Adolf Noreen a mn. jiní.

Srv. Ph. Schweitzer, Geschichte der skandin. Litteratur (Lip., 1885 - 89, 3 sv.); Schück, Svensk literaturhistoria (Štokh., 1885 — 90); Schüch u. Warburg, Illustrerad svensk lite-

raturhistoria (t., 1895 sl.).

Filosofie.

Pokud vývoj filosofického myšlení ve S-ku podléhal cizím vlivům, dlužno tu uvésti jednak Locka, jednak vlivy německé a z těchto především Kanta, Schellinga a Hegla. Kantovu filosofii uvedl Daniel Boëthius (1751 až 1810), upozorňuje v ní hlavně na její éthické jádro. Idealistickou filosofii německou zastupuje Benj. Höijer (1767—1812). Proti pantheismu směru Fichtova a Schellingova hájí theistického názoru Biberg (1776 až 1827) a Grubbe (1786—1853). Důraz na individuum klade historik Geijer (1783 až 1847) a řeší jeho poměr k osobnímu bohu. Nejsamostatnější z filosofů švédských jest Christopher Jacob Boström (1797 1866), jehožto vliv jest nyní hlavně panující. Jeho učení jest metafysický idealismus opřený o vědomo (viz Boström). Sídlem snah filosofických byla vždy Upsala. Uvedení my-slitelé byli vesměs professory tamní university. I literární krůh fosforistů, jmenovaný tak podle listu »Phosphorus« (1810-13), kteří aesthetisovali pod vlivem Schellingovým, měl tamtéž své sídlo.

¡Umění výtvarná.

Švédské umění zasluhovalo až do nejnovější doby spíše názvu »umění ve Š-ku, neboť bylo po výtce rázu kosmopolitního a teprve v naší době stalo se národním. Moderní snažení po odlišnosti přivedlo švédské umělce k samostatnosti, kdežto dříve byli jako u jiných národů skandinavských naklo-I vědy všecky ve S-ku nad míru pilné něni k napodobení a k opakování vzorů cizích.

Ve stavitelství vyhranil se zvláštní ráz staveb chrámových v období slohu románského, kostely z této doby jsou pochmurné a nemotorné. Jest jich posud značný počet, tak na př. městský kostel v Sigtuně, střední části staveb ve Westerasu, Strengnäsu, Abu (Finsko), St. Lars ve Visby a j. v. Úhlednější je hlavní chrám v Lundu (na bývalém pomen dánském. v některých částech hlav. chrám linköpingský. Warnhem honosi se krásným kostelem, kdysi cisterciáckému řádu náleževším. Ostrov Gotaland vykazuje větší počet kostelních budov menších, dvojlodních až trojlodních, vzdušně sklenutých, s pilíři štihlými a s portály bohatě ozdobenými. Visby chová tou kapli) s chorem vystupujícím, oběma patrům společným.

Z gotické periody vyniká svou rozsáhlostí hlavní chrám v Upsale, r. 1287 podle vzoru francouzského započatý, r. 1438 zasvěcený, r. 1893 obnovený. V Linköpingu dokončen byl chram ve slohu pozdni gotiky a jako stavby ve Strengnäsu a Westerasu na sklon středověku opatřen vkusnými stavbami chorovými. Z téhož času pocházejí rittersholmský chrám ve Štokholmě (s přidavky renais-sančními), a kostel brigittek ve Vadsteně, jakož i jiné městské chrámy v Söderköpingu, Örebro, Helsingborgu, Malmö a jinde. Starši památky stavitelské byly přestavovány a doplňovány, a zachovaly si takto příznačné rysy různých slohů v malebném spojení a seskupeni. Stavby profanní měly svůj zvláštní ráz, byly po výtce dřevěné, zpodní části z hrazdeneho zdiva, a malo se jich zachovalo.

Z období renaissance nacházíme četné stavby pocházející z poloviny XVI. věku, které byly podniknuty na popud králů z rodu Vasa. Stokholm měl svůj středověký hrad, jenž v XVI. stol. byl opraven a doplněn, shořel však r. 1697. Také Kalmar a jiná místa vyšperkovala staré zámky a sídelní paláce v novém slohu, tak že v základních rysech znatelno je starší umění a toliko jednotlivosti, po výtce rázu dekorativního, jsou re naissanční: portály, obruby oken, stropy, krby, deštění v sálech atd. Ze stavitelů vyskytují se v této době Švéd Anders Larsson, pak Vilem Boy a Arendt de Roy z Flanderska, bratří Pahrové z Meklenburka Zajímavé ukázky zachovaly se na zámku Gripsholmu (1537), ve Vadsteně (1545), v Kal-maru (1560—70). Na sklonu XVI. stol. působí všude hollandská vyspělá renaissance, která záhy přibírá motivy barokní. Potárem lehl zámek Wibyholmský v Sudermanlandu,

[2 : • ï. . 7 ÷. it ii. k: **5**77 12.1 2 šī. .:: **地口はおけばいって** ::: . -:: ï, 经打造 医二种 在原本社会

Soukromé budovy ve Štokholmě byly z tohoto času později přestavovány, a jen v kraji Skane, tehda ještě Dánsku náleževším, zachoval se zámek ve Swenstorpě u Lundu. Christián IV. vystavěl v l. 1618—26 trojlodní chrám ve Christianstadu, stavbu z protestantských svatyň nejdůležitější. V XVII. stol. pak uplatnila se »pozdní« renaissance podle vzoru Palladiova, zprvu podle předložek holland., později podle vlašských a franc. a často s pří-davky barokovými. Je to zároven doba rozkvětu švédského stavitelství, neboť královský rod a šlechta závodily v podnikání staveb nových a přepychových, k nimž vítězné války a politické úspěchy dodávaly prostředků. Tou dobou proslavují se stavitelé jako Jean de la Vallée (1620–96), Nikodem Tessin (1615–85), jeho syn Nik. Tessin ml. (1654–1728). Zmíněný již Rittersholm, (de la Vallée), Palais Bonde (Vallée), nynější prodpica královské zámek štokholmský (Tessin královské zámek štokholmský (Tessin královské zámek štokholmský (Tessin královské zámek štokholmský (Tessin královské zámek štokholmský (Tessin královské zámek štokholmský (Tessin královské zámek štokholmský (Tessin královské zámek štokholmský (Tessin královské zámek štokholmský (Tessin královské zámek štokholmský (Tessin královské zámek štokholmský (Tessin královské zámek štokholmský (Tessin královské zámek žtokholmský (Tessin královské zámek žtokholmský (Tessin královské zámek žtokholmský (Tessin královské zámek radnice, královský zámek štokholmský (Tessin_ml.), po požáru znovu vystavěný, zámek v Drottningholmě, kostely sv. Kateřiny ve Štokholmě, hlavní chrám v Kalmaru (centrální stavba) a j. dosvědčují stavitelské nadání zmíněných mužů. Srv. dílo s velikými rytinami »Suecia antiqua et hodierna«, vydané pol. maršálkem E. Dahlbergem († 1703). Po nešťastných válkách Karla XII. Š. sbíralo nové sílý k rozmachu na poli uměleckém, a na počátku XVIII. století soustřeďuje se vše na dokončení nového král. zámku v Štokholmě. Nik. Tessin ml. počal toto dílo v roce svého úmrtí (1728), jeho syn hrabě C. G. Tessin pokračoval v díle, které dokončili Karel v. Hårleman († 1753) a C. F. Adelkrantz († 1796). Vrchu nabývá francouzský vkus, nejdříve slohu Ludvíka XV., na sklonu XVIII. věku pak novoklassicistním směrem se nesouci. U Drottningholmu vzniká malý, ale roztomilý zámek China, dále kostel Adolfa Bedřicha (centrální stavba), divadlo (operní, nyní znovu zřízené), bursa, palác následní-kův, vesměs stavby štokholmské. Také na venkově šlechtici následují příkladu rodu panovnického a zřizují si sídla menší, ale

často tim pohodlnější. V XIX. stol. klassicistní sloh jako všude po Evropě panoval také ve Š-ku (A. Nyström, † 1868), po něm zmáhal se jakýsi eklekticismus, jehož zástupcem byl Scholander. Na sklonu tohoto věku stavitelský ruch stoupal značnou měrou, hlavní chrámy v Lundu, Linköpingu, Skaře, Upsale, zámky v Kalmaru, Gripsholmě byly restaurovány, knihovna, říšský archiv, umělecká akademie, zpěvoherní divadlo ve Stokholmě vybudovány. Slohy se mění rovněž jako jinde. Vynikají Zetterwall, Dahl (* 1835), Jakobson (* 1839), Holmgren (* 1842), Clason (* 1856), E. Petersson (* 1853), C. Möller (* 1857), F. Lilljekvist (* 1863), F. Bo-berg (* 1860), Wickmann (* 1858), vesměs žáci Scholanderovi.

Sochařství švédské doprovázelo ve středověku umění stavitelské způsobem obdob- až 1793), A. Wert müller (1751—1812), slavný

který byl skvělým příkladem tohoto slohu. 1 ným, jak toho lze pozorovati na př. u nás. Zachovaly se náhrobní skulptury, reliefy, sochy na portálech a v tympanech nad portály ve slohu gotickém. V západním S-ku nacházejí se nahrobky se stilisovanými motivy rostlinnými, t. zv. »liliové kameny«. Řezbami ozdobené oltáře poukazují mnohdy na vzory německé a flanderské, sochy jsou též polychromované. Obrovská skupina Sv. Jiří ve Štokholmě, zhotovená na památku bitvy u Brunkebergu (1471) náleží mezi nejvzlet-nější sochařská díla středověká. V období renaissance náhrobky králů (Gustav Vasa, Kateřina Jagellovská v Upsale, vévoda Magnus ve Vadsteně) a šlechticů stávají se hojnějšími, na sarkofazích spočívají postavy pohřbených leže, nebo též kleče, ornamentální výzdoba je hojná, přechází v tvary barokové. Náhrobky jsou pak nástěnné, s allegorickými postavami atd. Nejčelnější mistři pozdní renaissance jsou Mikuláš Millich (pracoval 1669-85), Burchard Precht (1651-1738). Na počátku XVIII. věku přicházejí cizinci, Francouzové Bouchardon a L'Archevèque, a jsou domácím sochařům vzorem, v 2. pol. vystupuje Sergel, předchůdce Thorwaldse-nův. V XIX. věku J. W. Byström (1783 až 1848) a E. G. Goethe (1799—1838) přidržují se starých tradic, ale národní a romantický směr se vzmáhá: jsou tu B. E. Togelberg (1786—1854), Ovarnström (1810 až 1867), Molin (1814—73), Kjellberg (1836 až 1885), Börjeson (* 1835). Modernější umělci jsou P. Hasselberg (1850—94), T. Lundberg (* 1852), Kr. Eriksson (* 1858) a j.

Malířství švédské v době románského slohu zkvétalo ve službách církve, zachované zbytky pozdního románského slohu v dřevěnem kostelíku v Radě (r. 1323 byl vysvěcen) jsou zajímavé. Z XV. stol. pochází větší počet nástropních maleb a klenbových dekorací, které znázorňují nejen výjevy biblické a legendární, ale též báje a pohádky národní. Tyto malby provedeny jsou po způsobě starých rytin, totiž černá, silná kresba obrysů vyplněna barvou lokální, nestínovanou a často velmi sytou. V XVI. stol. vyskytují se ve Š-ku malíři němečtí a nizozemští a zkvétá malba podobizen. V XVII. stol. nastupujú lépe vycvičení umělci na místo staromódních »contrafetrů«. Z Hamburku pocházející, v Nizozemí a v Italii vycvičený David Ehrenstrahl (1629-98) bývá zván otcem švéd-ského malířství, nebot vychoval mnoho žáků, malířův obrazů náboženských, mythologických, allegoristních, honebních atd. a podobizen. Z těchto odchovanců vynikl David v. Krafft, vrstevníci jsou malíř bitev J. Ph. Lemcke, malíř podobizen Martin Meytens starší. V XVIII. stol. švédští malíři slavnými stavají se i v cizině, jako na př. M. Meytens mladší (1695—1770), který byl ředitelem vídeňské akademie a výborným portraitistou, G. de Marées (1697—1775), jenž pů-sobil na bavorském dvoře, A. Rozlin (1718 malíř miniaturních podobizen P. A. Hall svatyně národní, kde zástupcové kmenů švéd-(1739-93), genrista N. Lafrensen (Lavreince, ských se scházeli k valným sněmům spolko-1737—1807). Dále pracovali ve **Š** ku malíř pastelů G. Lundberg (1695—1786), podobiznář L. Pasch ml. (1733—1805), P. Krafft starši (1720-93), C. G. Pilo (1712-93), C. F. v. Breda (1759-1818), jenž byl žákem Reynoldsovým; L. Masreliez; E. Martin (1739 až 1818), v Anglii vyškolený malíř krajin a genrů; P. Hilleström (1732—1816), na něhoż působili Boucher a Chardin

V národním směru postoupili pak na po-čátku XIX. stol. malíř krajin C. J. Fahlkrantz (1774—1861) a J. G. Sandberg (1782—1854), jenž maloval výjevy z dějin S.ka. Za nimi kráčeli Wahlbom (1810—56), Blommér (1816-53), později Boklund (1817-80), Höckert (1826-66), jenž měl koloristní nadání, Malmström (* 1829) a Winge (1825-96). Krajinář P. Wickenberg (1812-46) náleží mezi umělce kosmopolitní, jako geniální kreslíř a malíř aquapontin, jako geniam kresht a manr aquarela Egron Lundgren (1815-75). V Némecku učili se (hlavně v Düsseldorfé) B. Nordenberg (* 1822), C. H. L. d'Uncker (1828-66), F. Fagerlin (* 1825), A. Jernberg (* 1826), J. F. Wallander (1821-88), krajináři J. E. Bergh (1828-80), A. Nordgren (1828-88), G. Rydberg (* 1835), P. D. gren (1828–88), G. Rydberg (* 1835), P. D. Holm (* 1835) a j. v. Mladši generace však zajižděla raději do Paříže, aby se tam vyučila. Z konservativnějších jsou hrabě Rosen (* 1843), G. O. Cederström (* 1845), C. G. Hellquist (1851—90), Jul. Kron-berg (* 1850), N. Forsbeg (* 1842), vesměs malifi »historičtí«, směru vice Pilotyovského. Genristé jsou Th. Cederström (* 1843), A. Jungstedt (* 1859), J. Nyberg (* 1855), krajináři A. Wahlberg (* 1834), A. M. Lind-ström (* 1849), E. Rosenberg (* 1858). K moderním umělcům pak lze počítati Karla Tarsona (* 1853) jeněr 1895 provedl monu-Larsona (* 1853), jenž r. 1895 provedl monu-mentální nástěnné malby v národním museu, pak prosluli Anders L. Zorn (* 1860) a B. Liljefors (* 1860), malif zvífat a krajin.
K nim druži se princ Eugen (* 1865), H.
Salmson (1843--94), O. Björck (* 1860),
R. Bergh (* 1858), G. Pauli (* 1855), A.
Wallander (* 1861) a j. v.

Svéd ké umění udržuje se na stejné úrovni s uměním střední a jižní Evropy, byť pak neoslňovalo duchem nebo formou, jest nicméně vyspělé a nabývá rázu čim dále tím márodnějšího. F. H-s.

Dějiny politické.

Nejstarší dějiny Š-ka splývají se skandinavskými a zahaleny jsou závojem pověstí. Vime jen, že obyvatelstvo dělilo se na kmeny (jylke), jimž v čele stáli kmenoví králové (jylkeskonung). Území kmenová tvořila časem spolky a slučovala se ve větší celky, jimž vládli národní králové (thiodkonung). Tak ve Š ku se sloučily kmeny ve dvě hlavní massy, mřeli ve vězení a králem prohlášen byl r. 1319 Goty na jihu a Švédy na severu. Obě tříletý synovec Birgerův Magnus Erikson skupiny byly pak spojeny v jednu říši od králů sídlících v Upsate, kde stávala společná Hakonovi, připadlo i Norsko. Přispěl značně

vým. Spojení provedl král Erich Edmundson z dynastie Sigurdovců v 2. pol. IX. stol. V tom stol. také byly do S-ka uvedeny první počátky křesťanství a sice sv. Ansgarem, jenž pokřestěné krajiny připojil k diécési ham-bursko-brémské. Po Erichovi vládl jeho syn Björn, po němž nastoupil Erich Vítězný (v. t. 9), který na čas podrobil si Dánsko. Avšak po jeho smrti Dánsko se osamostatnilo a ve S-ku nastoupil Erichův syn Olaf Skotkonung (993—1024), jenž se dal po-křtiti od sv. Sigfrida, biskupa anglosaského, jehož byl povolal do Š-ka, aby tam pokračoval v díle Ansgarově. Zároveň hleděl církev švédskou vymaniti ze závislosti na arcibiskupství hambursko-brémském. V té práci pokračoval i jeho syn a nástupce Jakob Anund (1024—52). Za jeho bratra a nástupce Edmunda Gammala (1052-56) lid na cirk. shromáždění v Linköpingu se usnesl, že bude odváděti papeži roční daň. Také byl v te době dosazen samostatný arcibiskup v Upsale. Edmundem vymřeli Sigurdovci a novou dynastii založil Stenkil (1056—66), jenž na čas obnovil metropolitní svazek s Hamburkem a vedl ostrý boj proti četným dotud pohanům. Jeho syn Inge (1066—1110?) zničil zbytky pohanství a dal spáliti pohanský chrám v Upsale. Po Ingovi nastoupil bratr jeho Halstan, jehož syn Inge II. († ok. 1129) byl poslední z rodu Stenkilova. Po krátkých bojich povýšen byl na trůn Sverker I. (1133 až 1155), z jehož rodu vynikli Karel VII. (v. t. 66), obnovitel samostatného arcibiskupstvi v Upsale, Erich Svatý (v. t. 10) a po-slední Sverkerovic Erich Erichson (v. t. 12), za jehož vlády zavítal do Š-ka kardinál Vilém, jenž na synodě v Skeninge (1248) nařídil, aby biskupové volení byli od kapitol a aby přísně byl zachováván coelibát. V posledních letech Erichovy vlády získal si rozhodující vliv na vládu mocný velmož Birger Jarl, jenž dobytím území Tavastů rozšiřil švédské državy ve Finsku. Po smrti Erichovč (1250) zvolen byl králem Birgerův syn Valdemar I. (1250-75), jímž počíná se dynastie Fol-kungů. Za nezletilosti Valdemarovy vládl po 16 let Birger Jarl, jehož peči povznesl se Stokholm za nejdůl. město v říši. Valdemar špatnou vládou způsobil vzpouru, kterou vedl bratr králův Magnus Ladulas (1275 až 1290, v. t. 6), jenž Valdemara zbavil trůnu. Rozmnožil moc šlechty, avšak nedopustil, aby utiskovala poddaný lid; štědře podporoval církev. Po něm nastoupil nejstarší syn Birger (1290—1318), za jehož nezletilosti vládl výborný poručnik Torkel Knutson, jenž dobyl Savolaksu a území Karelů ve Finsku. Když král došel svých let, dostal se do sporů se svými bratry, jemuž padl za oběť i Torkel. Birger byl posléze vypuzen, bratří jeho zemřeli ve vězení a králem prohlášen byl r. 1319 (v. t. 7), jemuž t. r. po otci jeho matky, králi

1 7; 70, **新建设设置的证据**员 : : **知题是是是对对对于中国的对数**

k úplnému sjednocení Š ka tím, že práva byla prohlášena dědičnost švédské koruny jednotlivých krajin spojil v jednotný říšský v muž. potomstvu rodiny Vasovců. Podle zákon, avšak nešťastnými podniky válečnými a špatným hospodářstvím popudil proti sobě šlechtu i duchovenstvo. Magnus i jeho syn Hakon (v. t. 4), jenž byl spoluvládcem otco-vým v Norsku i Š-ku, byli posléze r. 1363 sesazeni a králem prohlášen vév. meklenburský Albrecht (v. t. 3.), jenž však byl poražen a zbaven své říše od dánské a norské královny Markety (viz Dánsko, str. 22). S. bylo pak spojeno s Dánskem a Norskem t. zv. Kalmarskou unií (v. t.), jež však nikdy nenabyla právní platnosti. Markéta i její nástupce Erich XIII. (1412-39, v.t.7), utiskovali lid vysokými daněmi a podporovali v duchovních i státních úřadech Dány. Proto Švédové r. 1434 se vzbouřili pod vedením Engelbrechta Engelbrechtsona, jenž značnou čásť říše osvobodil od cizí nadvlády. Byl sice r. 1436 zavražděn, avšak Erich XIII. byl sesazen a za správce říše byl zvolen Karel Knutsson Bonde, jenž r. 1441 svého úřadu se vzdal, načež ujal se vlády Krištof III. Dánský (v. t. 4). Po jeho smrti (1448) Švédové odtrhli se od unie a zvolili králem bývalého říš. správce jako Karla VIII. (v. t. 67). Proti němu vzbouřili se duchovní i světští velmožové, zejména arcibiskup Jöns Bengtssmysl, že který král druhého přežije, má obdržeti všecky tři koruny. Král Karel, byv poražen od zrádného árcibiskupa, uprchl r. 1457 do Gdanska, načež byl do S-ka povolán dánský král Kristián I. (v. t. 7). Avšak již r. 1464 byl Kristián následkem povstání zbaven švéd. trůnu a dosazen opět Karel VIII., jenž však také již r. 1465 byl znovu vypuzen. Jedna strana zvólila pak říš. správcem biskupa Kettila Vasu a po jeho smrti arcibiskupa Jönse Bengtssona, druhá pak, vedená rody marsů poražen. Po jeho smrti stal se správcem Svante Nilsson (1504—12) a pak Sten Sture ml. (1512-20), načež byl králem švédským uznán Kristián II. Dánský (v. t. 8). Sotvaže nastoupil na trůn, dal ve Štokholmě popraviti 49 předních velmožův a na 600 jejich přivrženců (krvavá řež Stokholmská),

absolutní moc královskou.

Podrážděni tímto zločinem Svédové po-vstali pod vedením Gustava Vasy (v. t. 1), jenž byl r. 1521 zvolen říš. správcem a na sněmě v Strengnäsu (1523) králem. Tím zru-

v muž. potomstvu rodiny Vasovců. Podle usnesení sněmu ve Westeräsu (1527) a s pomoci šlechty zavedl reformaci. Církevní statky připadly koruně Biskupové, kteří po dlouném odporu uznali nový pořádek, zustali říš. stavy a hlavou církve, byli však závisli na králi a obmezeni konsistofemi. Pokořiv některé vnitřní nepokoje, povznesl hmotný i duševní stav Švédů. Po něm nastoupil nejstarší syn Erich XIV. (1560-68, v. t. 14), jenž prosvoji ukrutnost byl od svých bratří zajat a ve vězení otráven. Trůnu se zmocnil Jan III. (1569—92), jenž ukončil t. zv. tříkorunní válku s Dánskem mírem ve Štětině (1570), jímž Š. ziskalo Estonsko, avšak Dánsku musilo od-stoupiti Götaland a nároky na Skane, Halland a Blekinge. Podporoval jesuity v jejich snahách, aby S. bylo opět získáno církvi katol., avšak neměl odvahy k zřejmému odpadnutí od reformace. Mimo to se připravil o oblibu i rozmařilostí. Jeho syn a nástupce Sigmund (1592-99, v. t. 6), katolicky vy-chovaný, jenž byl r. 1587 zvolen králem polským, musil před korunovací slibiti, že bude chrániti ve Š ku církev protest. Že však se pokoušel slibu nedostátí a přílišně podporoval šlechtu, aby v ni nalezi oporu, byl jeho strýc Karel Södermanlandský zvolen son (Oxenstjerna), z jejichž popudu byla říš. správcem (1595). Sigmund se pokusil r. 1450 obnovena unie s Dánskem v ten zbraní dobýti zpět království Švédské, avšak byl u Linköpingu poražen (1598), načež byl sesazen a Karel zvolen byl nejprve dedic. vládnoucím knížetem (1599) a později (1604) králem jako Karel IX. (1604—11, v. t. 68). Pojistil převahu lutheranismu, obmezil mec šlechty, zvelebil hornictví a jiné živnosti. Ve válkách s Ruskem, Polskem a Dánskem neměl štěstí a skončil je vitězně teprve jeho syn Gustav II. Adolf (v. t. 2), jenž mírem Stolbovským získal ruskou Ingrii a Karelii, vedle toho některá jiná území dán. a polská Stureň a Tottů, povolala na trůn po třetí karla VIII. (1467), jenž se pak udržel až do své smrti (1470). Podle jeho přání zvolen byl říšským správcem Sten Sture, jenž panoval s mocí takřka královskou, obmezil moc zaražen předčasnou smrtí jeho v bitvě u Lützena šlechty, povznesl měšťanský a romicky stav, založil universitu v Upsale a povolal do země cizí učence a knihtiskaře. Po pádu Štokholma (1497) uznal sice Jana Dánského povznesl hornictví, obchod a j. Avšak moc (v. t. 96) za krále švéd., avšak strhl opět na šlechty za jeho vlády se opět povznesla, hlavně válečnými zásluhami a získáním bosalo v Německu. Po smrti Gustahatých výbojů v Německu. Po smrti Gustavové koruna švéd. přenesena byla na hlavu dcery jeho Kristiny (v. t. 1), za jejíž ne-zletilosti vládla říšská rada s Axelem Oxenstjernou v čele, jež použila té příležitosti k dalšímu zvýšení privilegií i bohatství šlechty. Za její vlády ujednán s Dánskem mír v Brömaby na troskách aristokracie mohl zřidití sebro (1645), jimž S. získalo Jemtland a Herjeadalen s'ostrovy Götalandem a Ezelem, vedle toho byl mu Halland odstoupen na 30 let a švéd. lodi byly osvobozeny od sundtollu. Ve Vestfálském míru S. získalo duchovní knížetství Bremské a Verdenské, dále šena byla úplně Kalmarská unie. R. 1544 Přední Pomořany, čásť Zad. Pomořan, Vismar

a říšské stavovství něm. Kristina si vydržo-, vyšší úřady a vydával zákony. Královniným vala skvělý dvůr, povolávala do Štokholmu umělce a učence z celé Evropy, avšak tyto jeji záliby nenalezly dobré půdy na protestantském severu. Proto se přiklonila ke katolicismu, a když jí z toho vznikly vládní obtíže, vzdala se r. 1654 trůnu ve prospěch svého synovce, falckraběte Zweibrůcken ského Karla Gustava, jenž jako Karel X. (1654-60, v. t. 69) nastoupil na trûn. Jsa dobrým válečníkem, snažil se zahraničními podniky odvrátiti pozornost obyvatelstva od vnitřních nepořádků. Svými výboji proti Polsku, Dánsku, Braniborsku a Rusku uvedl svět v úžas, avšak předčasná smrt zmařila další jeho úspěchy. Na trůn nastoupil nezletilý jeho syn Karel XI. (v. t. 70) a proto vlády ujala se prozatím řišská rada, jež s Dány sjednala mír Kodaňský a s Polskem mír Olivský (1660). Š. získalo od Dánska vše, co toto drželo ještě v již. Š.ku (Skåne, Halland, Blekinge, Bohus) a od Polska Livonsko až k Dvině. Také s Ruskem byla ujednána dohoda na základě míru Stolbovského (1661). Karel ujal se samostatné vlády r. 1672, ale krátce před tím poručníci jeho smluvili ještě spolek s Ludvíkem XIV., z něhož vzešly Š-ku nové války s Dánskem a s Braniborskem. Na dánském bojišti sice Karel zvítězil, ale od branibor, kurfiršta bylo švéd, vojsko poraženo u Fehrbellina (1675). Proto v míru St.-Germainském a Lundském (1679) S. pozbylo větší část Zad. Pomořan. Těmito i předchozími válkami zhoršil se značně finanční stav Š-ka, tak že král odhodlal se k t. zv. redukci bývalých korunních statků, jež od dob Ericha XIV. buď darem neb domnělou koupí dostaly se do rukou šlechty. Moc této tím i jinak byla ovšem obmezena. Zbývající léta vlády Karlovy minula pokojně, bez válek, tak že Karel mohl věnovati všecky síly reformě správy, vojska, loďstva a j. Zanechal vnitřně upevněnou říši svému synu Karlovi XII. (1697 – 1718), jehož nezletilosti minili využiti nepřátelé Š-ka (Dánsko, Polsko, Rusko) k opanování území v nedávných válkách Š-ku odstoupených. To bylo přičinou nešťastné války severské (v. t. a Karel 71), jíž Š. strženo bylo se svého postavení velmocenského. Karel sám ukončení jejiho se ne-dočkal. Po jeho záhadné smrti v hradebních příkopech před Frederikshaldem strhla na sebe veškerou moc šlechta, jež prohlásila Corvo Bernadottea (1810). Na naléhání Nakrálovství švédské volebním a pominuvši zákonného dědice trůnu Bedřicha Holštýnsko- glii, avšak stále rostoucí požadavky Francie Gottorpského, povolala na trůn sestru ze-mřelého krále Ulriku Eleonoru (1718—42). sblížilo se s Ruskem a účastnilo se činně Tato ukončila severskou válku mírem Štok-holmským (1719), jímž Hannoversku bylo od-(1812—15). V led. 1814 byl v Kielu ujednán Stětin s ústím Odry a Přední Pomořany až za švéd. podíl na Pomořansku a ostrov Ruk řece Pěně. S Ruskem byl zjednán mír janu, načež 4. list. Karel dal se korunovati v Nystadě (1721), jímž Š. zřeklo se Estonska, za krále norského. Avšak v Norsku vznikl Livonska, Ingrie s Karelií a části Wiborgs- záhy odpor proti připojení ke Š-ku, jenž vedl länu ve Finsku. Potom Ulrika dala švéd. sta- k válce, po níž Norsko jako rovnoprávný vům novou konstituci, již moc král. byla stát bylo spojeno osobou panovníkovou v unii

spoluvládcem byl od r. 1720 její manžel Bedřich Hessensko-Kasselský (v. t. 65), jenž vládl i po smrti své manželky až do r. 1751. Za jeho slabé vlády způsobily radi-kální strany novou válku s Ruskem, v níž však Š. podlehlo a mírem v Abu musilo Rusku odstoupiti Finsko až k řece Kymene. Na základě podminek téhož míru následoval na trůně po smrti Bedřichově Adolf Bedřich (1751—71, v.t. 4), vévoda holštýnsko-gottorpský, za jehož vlády moc královská poklesla tak, že říše podobala se spíše aristokratické republice. Ve válce sedmileté Š. bojovalo po boku Francie, a výsledkem byla neskonalá bída v zemi. Poměry téměř rázem se změnily za energického syna jeho Gustava IIL (1771-92, v. t. 3), jenž pomoci vojska a lidu zničil moc šlechty, a dav říši novou ústavu, povznesl moc královskou k bývalému lesku. Z jeho oprav mnohé směřovaly k ulevení bídy a k povznesení pořádku v zemi, ale přilišná náklonnost ke všemu francouzskému a hlavně záliba v nádherných stavbách odcizovaly ho národu. Konečně neúspěšná válka s Ruskem (1788-90) uvrhla zemi opět do finanční tísně. Král byl zavražděn na maškarním plese jako oběť šlechtického spiknutí; zanechal po sobě syna a nástupce Gu-stava IV. (1792—1809, v. t. 4). Za jeho ne-zletilosti vládl vévoda Karel Södermannlandský. R. 1796 byl král prohlášen za zletilého, avšak svým svéhlavým odporem proti Napoleonovi a Rusku poškodil zájmy S-ka do té míry, že vznikla proti němu nekrvavá revoluce. R. 1809 byl Gustav i se svým potomstvem zbaven trůnu, na nějž byl povolán vévoda Södermannlandský jako Karel XIII. (1809-18, v. t. 72). Zároveň vydána nová ústava (konstituce z r. 1809), jíž posilena moc královská, spolu však zabráněno zasahování do práv a svobod národa. S Ruskem byl sjednán mír ve Fredrikshamnu (1809), jímž Š. vzdalo se celého Finska až k řece Tornea s ostrovy Alandskými, s Dánskem v Jonko-pingu (t. r.) na základě statu quo a s Francii v Pařiži (1810), jímž Š. přistoupilo ke konti-nentálnímu systému. Ježto starý král byl bezdětek, byl za následníka trůnu zvolen princ Kristián holštýnsko-sonderburg-augustenburský, po jehož náhlé smrti sněmovna zvolila za následníka franc. maršálka a knižete z Pontepoleonovo Š. musilo vypověděti válku Anstoupeno Brémsko a Verdensko, Prusku pak mir s Dánskem, jež Š-ku odstoupilo Norsko značně obmezena. Parlament obsazoval nej- se Š-kem (viz Norsko, str. 423 a).

dotte jako Karel XIV. (1818-44, v. t. 73) podporuje vzdělávání pusté půdy, staraje se o regulaci řek, stavění průplavův a silnic, jakož také o umoření zahraničního a snížení domácího dluhu stát. Přes tyto výdaje dosaženo ročního přebytku 700.000 tolarů. Za jeho vlády vznikla snaha po opravě zastaralé ústavy a zejména sněmu, jež však pro odpor králův a privilegovaných stavů nebyla provedena. Nástupcem Karlovým byl jeho syn Oskar I. (1844—59, v. t. 1), za něhož nové pokusy o reformu ústavy v duchu liberálním opětně minuly se zdarem. Za války nemecko-dánské (1848) po prvé po dlouhé době Š. učinilo spolek s Dánskem, obsadilo Fyn a prostředkovalo příměří v Malmö. Za války Krymské zachovávalo neutralitu, ačkoliv ujednalo obrannou smlouvu se západoevrop. mocnostmi. Oskar I. byl od r. 1857 | těžce nemocen, tak že vládl prozatím jeho syn, jenž po smrti Oskarově nastoupil na trůn jako Karel XV. (1859—72, v. t. 74). Vedle četných nových zákonů přijata konečně i ústavní reforma. Stará stavovská ústava úplně zrušena a zaveden sněm o dvou komorách. Nová ústava nabyla zákonné platnosti dnem 22. čna 1866. Dolní sněmovna, v níž nabyli většiny měšťané a sedláci, zmařila předlohu o vojenské reformě, ježto nesouhlasila s válečnými úmysly krále Karla. Chtělť již r. 1864 učiniti spolek s Dánskem proti Prusku a s podporou Francie chtěl Skandinavii úplně sjednotiti, avšak události r. 1870 zmařily jeho plány. V Norsku vzbudila naopak Karlova politika nové hnutí pro odtrženi od unie se S-kem (viz Norsko, str. 423 sl.). Za Karlova bratra a nástupce Oskara II. Bedřicha (od r. 1872, v. t. 2) získala ve sněmovně většinu strana selská, jež podporovala úsporný systém ve státní správě a proto neschválila náklad na korunovaci, snížila civilní listu a odporovala za-mýšlené reformě vojenské. Mnoho ministerstev proto padlo, až r. 1885 Themptander vymohl přijetí nového branného zákona (od 1. led. 1887), avšak za četné ústupky, jako zrušení veliké části vojen. daní. R. 1888 sněmovny přijaly zákon o obilních a ochran-ných clech, jimiž státní příjmy byly značně rozmnożeny, přes to však nebyl přijat zvýšený náklad na rozmnožení armády. O vládním návrhu na úrazové pojištění dělnictva a zřízení říšské pojišťovny sněmovny se ne-shodly, za to byl přijat zákon o celní unii s Norskem. Po živých debattách ustanoven definitivně počet poslanců pro horní sněmovnu na 150 a pro dolní na 230 (150 z měst a 80 z venkova). Při volbách do dolní sněmovny r. 1896 strany zůstaly v starém poměru, vedle toho však i sociální demokrati prorazili se svými prvními poslanci, kteří zahájili hned akci pro všeobecné právo volební. R. 1897 S. dokumentovalo svůj průmyslový

::

ŧ,

ä.

c.

П,

2

٤.

ŭ

£.,

-

١.

z ï

:=

٤

C

C

ī

2.

ţ.

Po smrti Karlově nastoupil na trůn Berna- značně se zhoršil (viz Norsko, str. 424), ze-otte jako Karel XIV. (1818—44, v. t. 73) jména na poč. XX. stol. Pod dojmem udáa pečoval hlavně o hmotný blahobyt zemé lostí v příbuzném Finsku vznikla snaha po spojení proti možnému útoku Ruska. Při volbách do norského storthingu na podzim r. 1903 získala většinu strana přející si sbli-žení se Š-kem, tak že radikální kabinet Blehrův podal demissi. Nové koaliční ministerstvo s Hagerupem a Sigurdem Ibsenem v čele ujednalo se S-kem podmínky konsulárního systému částečně rozděleného, nové pokusy ultraradikálův o rozbití unie zmařeny. Avšak průběh rusko-japanské války ochladil unionistické nadšení Norův a v únoru r. 1905 dokonce bylo zmařeno i šťastně počaté jednání o konsulárním systému, ježto Norsko odmitlo jakoukoliv společnost se S-kem na poli konsulárního a diplomatického zastoupeni. Hagerup a Ibsen odstoupili a byli nahrazeni radikálním Michelsenem. V krátké době byl norský lid popuzen proti Š-ku, v armádě vzbuzeno jitření, opatřena v cizině válečná půjčka 45 mill. marek, načež 23. kv. storthing jednohlasně se usnesl na zřízení samostatného konsulárního zastoupení od 1. dub. 1906. Ježto král Oskar odepřel opět sankci tomuto sněmovnímu usneseni, celá norská vláda podala demissi, jež králem nebyla přijata. V odpověď na to 7. čna storthing prohlásil Oskara za sesazena, unii se S-kem za zrušenu, nabídl trůn některému z mladších princů rodu Bernadotte a svěřil prozatímní vládu ministerstvu Michelsenovu. Král Oskar protestoval slavně proti jednání storthingu, odmítl principiálně nabídku jeho o přištím obsazení trůnu a svolal švéd. sněm k mimofádnému zasedání, aby se vyslovil o jednání Norska. Tento se usnesl, že bude o zrušení unie jednati teprve tehdy, když nově zvolený storthing takový návrh podá nebo norský národ všeobecným hlasováním pro totéž se vysloví. Na základě toho nařídil storthing na 13. srp. všeobecné hlasování, jež se zdrcující většinou se vyslovilo pro zrušení unie. Potom sešli se v Karlstadtě zástupci obou států, kteří ještě téhož roku dojednali podmínky, na jejichž základě prohlášena unie za zrušenu. Nějaký čas mluvilo se v Norsku o formě přiští vlády, 31. říj. přijal storthing vládní předlohu, kterou se vláda zmocňuje, aby vyjednávala s dánským princem Karlem, aby přijal volbu za krále nor. s podmínkou, že lid svým hlasováním projeví souhlas s usnesením storthingu a vlády. Hlasování provedeno 13. list. Ohromná většina byla pro zavedení království, takže 18. list. storthing jednohlasně zvolil králem prince Karla, jenž také volbu přijal a ujal se vlády jako Hakon VII.

Literatura. Scriptores rerum Suecicarum medii aevi (1818-76, 3 sv.); Handlingar rörande Skandinaviens historia (1846 sl.); Di-plomatarium Suecanum (1827 sl.); Svenska Riksdagsakter; Sveriges Traktater (1877 sl.); Warmholz, Bibliotheca Sueco-Gothica (1889); i hospodářský rozkvět velikou výstavou ve Dalin, Gesch. von Schweden (1756–64, 4 sv.); Štokholmě. Poměr k Norsku za Oskara II. Lagerbring, Svea Rikes historia (1769–83,

(viz tato hesla); Sveriges historia od Montelia, Hildebranda, Alina a j. (1876—81. 6 sv.); v. Nordenflycht, Die schwed. Staatsverfassung in ihrer geschichtlichen Entwickelung (1861); Naumann, Sveriges statsförfattningsrätt (1879 až 1884, 4 sv.); Montelius, Die Kultur Schwedens in vorgeschichtlicher Zeit (překl., 1885); Hildebrand, Das heidnische Zeitalter in Schweden (překl., 1873); t., Sveriges medeltid (důl. pro středověk; 1879 sl.); Weidling, Schwed. Gesch. im Zeitalter der Reformation (1882); Swederus, Schwedens Politik und Kriege in den Jahren 1808-14 (překl., 1866, 2 sv.); Sveriges krig åren 1808 og 1809 (vyd. gener. ståb, 1890 sl., 3 sv.); Wittmann, Kurzer Abriss der schwed. Gesch. (1896) a j. v. Skč.

S. Nové, později Nizozemi Nové, starší jméno nynější Pennsylvanie v Sev. Ame-

Bvehla: 1) Š. Jan, válečník čes. XV. stol., byl původně dvořanem krále Matiáše Korvína, načež sloužil v rotách bratrských císaři Bedřichovi v Rakousích i Ludvikovi, vévodovi bavorskému, r. 1466 opět Matiašovi, s nímž se dostal na Moravu. Odtud spolu s jinými byl od knižete Viktorina, syna Ji-řího z Poděbrad, vyhnán do Uher. Tam byl pod Š-lovým náčelnictvím zřízen pevný tá-bor u Kostolan nedaleko Trnavy, odkudž byly pořádány nájezdy do okolí, zejména do Rakous. Král Matiáš dal po delších pří-pravách 6. pros. 1466 tábor Š-lův obehnati. Š. chtěl se vzdáti za svobodné propuštění, avšak nabidka jeho nebyla přijata, tak že bratří po zoufalé obraně pokusili se 29. led. 1467 probiti se nepřítelem. Byli však ponejvíce pobiti a pochytáni, S. sám na útěku jat a s mnoha spolubojovníky oběšen (31 led.). Skč

2) Š. Karel, čes. lékař dětský (* 1866 v Hostivaři). Gymnasijní studia absolvoval v Praze, rovněž i studia lékařská na české universitě, kdež r. 1890 promovoval. Navští-viv řadu klinik cizozemských stal se r. 1891 operačním elevem české chirurgické kliniky, načež od r. 1893 do r. 1895 strávil opětně na klinikách cizozemských. R. 1898 se habilitoval na české universitě pro dětské lékařství a stal se též ordinářem pro obor ten na české univ. poliklinice. Napsal Spina bifida (»Rozpravy« České akademie, 1893); Nádory sakralní (t.); Akutní leukaemie u détí (t., 1894); O účinku protatého a zaniceného čivu bloudi-vého na dýchání (t., 1895; též něm.); O účinku štávy brzlíkové na oběh krevní a o t. zv. mors thymica u dětí (t., 1896; též franc. a něm.); Experimentalní příspěvek k seznání vnitřní sekrece brzlíku, žlázy štítné a nadledvinek u embryonů a dětí (t., 1900; též něm.); Příspěvek ku pathologii tyfu a ku charakteristice bacilla tyfového (»Cas. čes. lék.«, 1905; též franc.); O nových příznacích poruch sliznice

4 sv.); Rühs, Gesch. Schwedens (1804–14, sděleno r. 1901); Příspěvek ku rozpoznání 5 sv.); hlavní díla od Geijera, Strinnholma, hostce svalů mezižeberních (t.); O poměru tu-Carlsona, Fryxella, Malmströma a Odhnera berkulosy a skrofulosy (»Věstník« III. sjezdu česk. přír. a lék. 1901).

Svejstill Alois, paed. spisov. čes. (* 1827 v Újezdě u Chlumce — † 1897 v Praze). Vstoupil r. 1847 do čes. kursu u sv. Jindřicha, r. 1868 stal se učitelem a později ředitelem školy u sv. Petra v Praze. Složil a vydal: Skřivánek, zpěvník pro školu (Praha, 1867); Dýchánek, 75 písní s nápěvy pro dům a školu (t., 1873 u Otty) a Zvonky, výběr písní a deklamací pro mládež (t., 1873, u Otty).

Svenda František de Paula, exjesuita, kněz, čes. spis. histor. (* 8. dub. 1741 v Kr. Hradci — † 15. ún. 1822 v Kydlinovském mlýně). Otec jeho František byl zámožný měšťan, zastával rozličné úřady obecní, zvláště byl po 38 roků primasem královéhradeckým. S. navštěvoval od r. 1752 v Kr. Hradci školy latinské, po jejichž ukončení vstoupil 10. říj. 1761 v Brně do noviciátu jesuitského. Za zrušení řádu jesuitského Š. byl členem je-suitské kolleje jičínské, kdež vyučoval v 5. tř. latinské poesii, při čemž byl také představeným tamního semináře mládeže studující. Když r. 1773 kollej jičínská zrušena, Š. vrátil se ke svým rodičům do Kr. Hradce. R. 1776 přijal správu duchovní osady na Novém Hradci, odkud r. 1783 navrátil se opět do svého rodiště. K praesentaci konsistoře biskupské byl 51letý exjesuita dekretem od gubernia dne 21. kv. 1792 vydaným ustanoven za kazatele nedělního pří kostele sv. Bar-bory v Kutné Hoře, kterýžto úřad nastoupil dne 1. čna. S povolením gubernia rozloučiv se po 5 letech s Kut. Horou (25. čna 1797) usadil se nadobro v Kr. Hradči a tak nalezi příležitost, počatou sbírku starobylých pamětí vlasti své lépe vyšetřiti a spořádati. R. 1814 potkalo Š-du veliké neštěstí, neboť zhoubný požár dne 24. srp. zničil zásobu jeho knih, tak že úplné výtisky díla jeho jsou vzácné. Od těch dob až do své smrti žil v blízkém Kydlinovském mlýně (v č. 25 na Pláckách), jehož byl majetnikem. Far. kostel v Plotištích chová po něm kalich, jehož užíval v soukromé kapli v Kydlinovském mlýně a jenž nese nápis: PATER FRANC. DE PAULA SCH(V)ENDA SOC. JESU. V knihovně semináře biskupského v Kr. Hradci nachází se jeho podobizna, tam uloženo též mnoho set jeho kázaní a řečí duchovních v rukopise. Pohřben podle přání na hřbitově pouchovském vedle kněze Karla Přikryla, posledního rektora jesuitské kolleje královéhradecké. Š. získal sobě o rodiště své trvalé zásluhy svým dílem dějepisným, kteréž i nákladem svým vydal, obětovav mu veškeré své skrovné jmění po rodičích. Dílo vyšlo v Hradci Králové pod titulem: První zlatý a stříbrný obraz města Králové Hradce nad Labem, t. j. třpytící se památky staro-bylými příhodami od založení města až do konečníku, zejména o trhlinkách řitních s pří-znaky koxitickými (t., 1905; též něm. a jako od bludu husitského až do XVII. stol. (1618; předběž, zpr. o sjezdu česk. přírodozp. a lék. obraz ten rozvržen na 5 rozdílů: I. od r. 1419

až 1500 [vyd. 1800]; II. od r. 1500-40 [1802]; III. od r. 1541—76 [1803]; IV. od r. 1577 až 1595 [1804]; V. od r. 1596—1618 [1804]); Třetí měděný obraz (obraz ten obsahuje 4 díly: I. od r. 1619—36 [vyd. r. 1807], II. od r. 1637 až 1664 [1808], III. od r. 1665—80 [1811], IV. od r. 1691 [1812]); kopas díly záky IV. od r. 1681-1705 [1812]); konec dle věku našeho pro tolikerou proměnu, pro stenčení prostrannosti města a pak v pevnost uvedení více Hliněný sluje (obraz ten má 5 rozdílů: I. od r. 1706—34 [vyd. r. 1813], II. od r. 1734-62 [1814], III. od r. 1762-80 [1814], IV. od r. 1780-90 [1817], V. od r. 1791 až 1800 [1818]). Vedle toho zustavil spis Fasti ecclesiae B. M. Mariae et collegii quondam societatis J. Reginae Hradecii, jejž dėkan Ziegler odevzdal do Českého musea. Srv. J. J. Solař, Dějepis Hradce Kr n. L. (Praha, 1870).

Svendov viz Světví. Svestka, Prunus domestica, v ohl. bot.

viz Prunus.

Š. je pro Čechy a Moravu nejvýznamnějším druhem ovoce peckového. Jest to strom prostředně veliký, který dosahuje stáří kol 50 let a bývá vysazován nejen v zahradách, ale i do stromořadí kol cest. O původě není zhola nic známo, o stáři kultur však svědči množství místních odrůd, které však změnou místa záhy pozbývají i znakův. Obyčejný druh označuje se jako š. domácí, místní odrůdy nesou pak označení podle mista, tak dolanské, jičínské, nebo podle vypěstitele, na př. Valtrovy. Světového jména požívá š. bosenská (čerovača), která je rozšířena ve všech zemích jihoslovanských. Vedle těchto místních druhů je ještě několik odrůd, jež se liší dobou zrání, jako Anička, Anna ranná; odrůdy jinde, hlavně v Německu vypěstované, nejsou již ryzí typy, nýbrž mišenci š-ky domáci s některou slivou, na př. š. bulerthalská. Š. po výtce libuje si ve vlhčích, připadně i polostinných polohách v kypřejší půdě. Množení děje se tvrdé, červené a hodí se soustružníkům. Pražená jádra hodí se k výrobě cikorky.

svém rodišti, potom v Karlíně, kde se stal r. 1861 ředitelem hlav. školy farní. V »Besedách mládeže«, jež r. 1881 redigoval, uveřejnil několik samostatných povídek pro mládež a o sobě napsal: Stručný dějepis škol kar-

linských do r. 1870 (Karlin, 1870).

Sviba (Schwiebgrub), ves v Čechách, hejtm.

motouzy, pružné hole a pod., jež cvičenec stu všechna práva a privilegia a vedle toho žívá švihu obloukem prováděného. Schnr.

Svihlik, bot., viz Spiranthes. **Svihlik** Antonin Alex., spis. čes. (* 1794 v Kralovicích — † 1846). R. 1825 vysvěcen byv na kněze kaplanoval v Janovicích a po-zději byl administrátorem v Tachlovicích. Spisoval původní povídky mravoučné, z nichž vyšly o sobě: Jan Bohomysl (Praha, 1825); Edmund a Belinka (t., 1832); Albina (t., 1840); Helena z Jilového (t., 1840); Slavibor (t., 1842); Marcel poutník (t., 1843); Nalezenec (t., 1844). Vedle toho vzdělal Křížovou cestu (1836) a vydal: Pravidla hry dovolené trapulky do bulky

(1839).**Svihov:** 1) S., starobylé město v Čechách v údoli Úhlavy při žel tr. Plzeň-Klatovy, v hejtm. a okr. klatovském, má 242 d., 1389 obyv. č. (1900), far. kostel sv. Václava se širokou baňatou věží v nynější podobě z r. 1747, pohřební kostel sv. Jiljí (ve XIV. stol. far.), radnici, 7tř. šk., pš., telegraf, četn. stanici, obč. záložnu, spořitel. a zálož. spolek, koželužnu, pilu. 2 mlýny a čilé výroč. trhy na dobytek. Alod, statek se zámkem a dvorem drží Jaromír hr. Černín z Chuděnic. Na místě nynějšího domu č. 18. stával špitální kostel

sv. Jana Ev. v got. slohu vystavený, jejž zrušil císař Josef II. Ke konci XV. stol. připomíná se Š. městem, jehož městský erb (vyobr č. 4146.) takto se popisuje: v červeném štítě na zeleném zpodku stříbrná městská zeď se stinkami; za ni zdvíhají se dvě čtverhrané stříbrné věže se stínkami. V XVI. stol. rozmnožen erb

Ċ. 4146 Znak města Švihova.

o štít zlatě zarámovaný a před hradbou popolohách v kypřejší půdě. Množení děje se stavený, v němž jest růžový keř o 3 pěti-kořenovými odnoži, šlechtěním na slivoň a listých růžích. Hrad posud zachovalý, pů-někdy též ze semene. Ovoce je důležitým vodní sídlo Svihovských z Ryžmberka, leží činitelem obchodním; vedle syrového hojně na ostrově uměle utvořeném uprostřed žírné se upotřebuje k výrobě povidel, pálení slidoliny protékané Uhlavou. Nynější budova vovice a k sušení. Dřevo švestkové je dosti hradní pochodí z různých dob. Nižší části zbudované z pískovcových kostek jsou pů-Fln. vodu staršího, asi ze stol. XIV.; zachovaly se **Svestka** Josef, paedagog a spis. čes. i po velikém požáru způsobeném r. 1425 Tá-(* 28. list. 1816 ve Vinoři — † 19. ún. 1882 bory. Vyšší části budovy vystavěny za opravy v Karlíně). Odbyv učitelské zkoušky dospě-hradu r. 1489 Půtou Švihovským z Ryžmlosti v Litoměřicích učiteloval nejprve ve berka. Také v XVI. stol. provedeny některé opravy. Pri hradě kaple sv. Martina z r. 1489 jest nyní velmi zpustlá. Při hradě vyniká mohutná pětipatrová věž hlásná. Švihovští z Ryżmberka sedeli na hrade do r. 1554, naceż S. dostal se v drženi Heralta Kavky Říčanského z Říčan na Štěkni a Š-ě, potom přešel na pány z Klenového a od těch r. 1589 Krumlov, okr. a pš. Chvalšiny, fara Polná; na Černíny z Chudčnic. Těsně ke hradu při-13 d., 83 obyv. n. (1900), mlýn. léhá město Š., které vystavěno po vyzdvižení **Švihadlo**, přístroje ke skoku, jako obruče, hradu. Cís. Ferdinand I. potvrdil (1549) měv rukou drže sám přeskakuje, k čemuž pou- vysadil mu právo na červené pečeti. Dne 22. čce 1865 postihl město veliký požár, při

němž shořelo 131 domů, 49 stodol a 100 chlévů; 219 rodin zůstalo bez přístřeší a škoda způsobená odhadnuta na 600.000 K. Mimo to připomínají se zde větší ohně r. 1739, 1744, 1773 a 1800. red. — 2) Š., ves t., hejtm. Chrudim, okr. a pš. Nasevrky, fara Zumberk, 27 domů, 196 obyv. č. (1900). Š. náležel poč. XV. stol. pánům z Lukavice, v polovici t. věku přešel v držení Čeňka Kuny z Kunštátu, r. 1494 opětně připadl vladykům na Lukavici, a to Janovi z Lukavice. Ve věku XVI. a pozd. je částí zboží žumbereckého. Ot. Svoboda. -3) S., viska t., hejtm Ledeč, okr. Dol. Kralovice, fara Zruč, pš. Soutice; 8 d., 38 obyv. č. (1900), mlýn s pilou. — 4) Š. (Schmihof), ves t., hejtm. Podbořany, okr. Jesenice, fara a pš. Oráčov; 31 d., 41 obyv. č., 129 n. (1900). — **5) Š.**, ves t., hejtm., okr. a pš. Prachatice, fara Lažiště; 18 d., 91 obyv. č.

Švíhovka, švihovnice, dlouhé štíhlé dělo polní menší ráže již z pokročilejších dob po vynálezu střelného prachu, a dosti lehké a s kolesnou ohebné, že mohlo býti voženo

s vojskem do pole. FM. Švihovský z Ryžmberka (Riesenberka), přijmení staročeské rodiny panské, jež pocházela z rodu Drslavicův (v. t.). Ze tří bratří Černina (1193–1215), Břetislava z Plzně (1193—1238) a Drslava (1205–28) byl prostřední předkem S-ch a poslední Dolanských a Výrkův. Břetislav a syn jeho Břetislav (1228—57) bydlili buď v Plzni (staré) neb Biřkově neb hradě, kterému říkali později Starý Ryžmberk. Břetislav mladší měl naposled Zbiroh, kterýž po něm zdědil syn Děpolt (1251–82). Týž byl od r. 1277 sudím zemským, r. 1279–82 nejv. komornikem a založil ok. r. 1253 hrad Riesenberg u Kdyně. Synové jeho byli Vilém (1287 až 1318), Břetislav (1287—1321), Protiva (1287–91), Oldřich (1287) a Děpolt (1297 až 1321). Děpolt držel Malesice, kteréž měl po něm r. 1339 Břetislav. Jeden z potomkův dotčených pěti bratří byl Děpolt, jenž slove r. 1324 z Kanic, bezpochyby zakladatel hradu Netřeb, kterýž se nazýval též Nový Riesenberg. a) Na Riesenberce seděl r. 1321 Břetislav dotčený. Týž stál r. 1317 proti králi a sliboval mu r. 1318 se syny věrnost. Bezpochyby byli synové jeho bratři Břetislav (1339-60) a Depolt (1346-60), z nichž tento

jel r. 1355 s králem do Říma, a snad i Jin-dřich, jenž zemřel před r. 1353. Po Děpoltovi držel Riesenberg Ojiř (syn.) v l. 1372 až 1395. Dcera jeho Eliska byla vdána za Jana z Janovic, jenž převzal hrad Riesenberg a stal se předkem Ryžmberských z Ja-novic. Zdá se totiž, že mu Břeněk, syn Ojifův, hrad Riesenberg po r. 1403 prodal a že se pak vystěhoval na Moravu. Tu se totiž vyskytuje od r. 1398 Břeněk z R., jenž se oženil s Annou vdovou z Drahotouš a z Rabšteina. 2. Vilém řeč. starší byl též účins ní dostal Nasedlovice. Týž koupil Hrušky, jež r. 1409 prodal, avšak držel potom i jiná krále Sigmunda několik zápisův na statky zboží. Žil ještě r. 1446, kteréhož roku Nasedlovice vložil ve dsky.

b) Vilém, syn Děpoltův, držel hrad Skálu, jejž snad založil. Odtud psal se syn Vilém (1337—56), jenž držel také Švihov a Chýše. Ten měl tři syny Viléma, Břeňka a Půtu. Vilém (1361–78) držel Skálu a Měčín a měl syny, kteří, tuším, brzo zemřeli. Břeněk (1362 až 1407) měl za díl Švihov, sedal r. 1380 na dv. soudě, byl r. 1394 nejv. komorníkem, r. 1396 – 97 a r. 1400 – 07 dvor. sudím a byl přívržencem panské jednoty (1401 nejstarší, † 1407, manž. Eliška z Vilhartic). Půta dostal za díl budětické zboží, na němž vyzdvihl hrad Rábí. Zemřel r. 1399 bezdětek a zboží jeho spadlo na Břeňka. Tento zůstavil Skálu, Švihov a Rábí synům Půtovi, Vilémovi a Janovi. Půta válčil v Rakousích a, tuším, zavražděn 6. ún. 1413 v Praze. Bratří jeho žili potom několik let v nedílu a pokračovali ve válce v Rakousích. Asi r. 1417 se rozdělili. Vilém měl Skálu a Švihov a Jan Rábí. 1. Jan byl od r. 1409 ženat s Annou z Hradce, stál od r. 1419 proti straně podobojí, pročež Žižka r. 1420 hradu jeho Rábí dobyl a tu děti jeho zajal. R. 1420 obdržel s bratrem od krále Sigmunda Přeštice, Bor Velký a jiné zboží, r. 1421 obdrželi oba majestát, aby zápisy pod jejich pečetmi platily tolik, co dsky zemské, také Sigmund zapsal Janovi Nový Hrad u Kunratic a r. 1431 oběma Litice a Vstiš. Býval při dvoře královském a také s králem vy-sílán v poselstvích. R. 1438 byl při volbě a korunování Albrechtově, od něhož učiněn nejv. komorníkem. »Byl člověk rozumný a zemských obyčejův a práv dobře povědomý« (Břežan). K jednotě Štrakonické přistoupil, ale mezi půtkami zemřel 14. dub. 1450. Sy-nové jeho byli Vilém (1436 probošt měl-nický), Vilém mladší, Břeněk (1450-65) a Půta. Poněvadž druhý byl takřka vladařem, neměli ostatní zboží, ale Jæn (1455, † 1481), syn Břeňkův, měl r. 1473 Poříči a r. 1476 Velký Bor od strýce otci puštěný. Byl dvor. maršálkem (1475–78) a zůstavil jedinou dceru Elišku. Vilém, bývalý probošt mělnický, jenž nedal se vysvětiti, žil jestě r. 1477. Synové (?) jeho Vilém a Půta drželi r. 1478 Vilhartice. Onen žil ještě r. 1487. Vilém mladší byl pán mnohými ctnostmi nadaný a pravý vlastenec. Vstoupiv po otci do jednoty Strakonické, potřebován od krále Ladislava v poselstvích, působil r. 1461 při míření Habsburkův. Když se bouřila jednota Zelenohorská, Vilém, jenž, ač katolik, nikdy nezastíral sobectví vírou, králi věrnost zachovával. Za to byl jmenován r. 1468 nejv. komorníkem a obdržel plat na Písku. Na Rábí držel r. 1468 a 1469 rotmistry a vojsko ke králově službě. Od králův Jiřího a Vladislava obdržel rozličné milosti a statky. R. 1479 převedl všecky své statky a práva na bratrance Půtu a zemřel buď t. r. neb 1480 bezdětek. Povaha jeho vylíčena v dialogu Jana z Rabšteina. 2. Vilém řeč. starší byl též učina peníze. Pro škody, jež straně podoobojí činil, vzat mu r. 1425 Švihov. R. 1427 obléhal

Stříbro, odkudž ustoupil do Tachova. Tu jat | dcery. 2. Jindřich byl r. 1511-23 dvorským a vzat na závazek, ale zapomněl se nade ctí a utekl. R. 1433 zavřel se v Plzni a města toho udatně bránil. V pozdějších letech účasten byl všelijakých běhův veřejných a soukromých. Maje po Markétě ze Šternberka, první své manželce, zboží tatenické na Moravě prodal je r. 1446; asi v ty časy oženil se se Škonkou z Žirotina, která mu darovala syna Půtu. Chtěje v rodě svém zavésti vladařství, ale nemaje na to král. nadání, zapsal r. 1447 všechny své statky synovci Vilémovi ml. Z příčin neznámých stál r. 1450 při jednotě Poděbradské. Asi od těch dob byl slep na obě oči a zemřel r. 1463. Syn jeho Půta byl pán »způsobný a hrubě výmluvný a skorem učený«, katolik horlivý, pyšný, jenž demokratických Bratří čes. nenáviděl. Rád a nádherně stavěl, jak svědčí Švihov a Rábí ve zbytcích a kostely v Nezamyslicích a Strašině. R. 1477 povolán jest do soudu komorniho a byl v l. 1479—1504 nejv. sudim zemským. Statky své velmi rozmnožil. R. 1480 koupil Horažďovice, ale prodal r. 1486 Volyni, nabyl r. 1486 Roudnice, r. 1487 dostal Kasperk a Zavlekov, r. 1492 dostal knížetství Kozelské, koupil r. 1497 Bezděkov a měl kromě toho Střelu, Herštein a Čejkovy. Zemřel 21. čce 1504 a pohřben v kl. horažďovském (manž. Bohunka Meziřická z Lomnice). Pohrobný nápis ozdobných slov a vzletných myšlenek napsal o něm Bohuslav z Lobkovic, ale lid český krutost jeho přes 200 let pamatoval. Dcery Půtovy byly Kateřina, manž. Zdeňka Lva z Rožmitála, a Johanka († 1529) manž. Jana ze Šternberka. Synové byli Břetislav, Jindřich, Vilém a Václav. Když se dělili (1. pros. 1505), zanechány Ho-ražďovice a Osvračin mateři, Roudnice ponechána v nedílu. Kozli koupil Vilém od bratří. Na díl dostali Břetislav polovici Rábí a Herštein, Jindřich polovici Švihova s Mě-činem, Vilém polovici Rábí, Václav polovici Švihova, Skálu a Střelu. Břetislav byl r. 1513 hofmistrem u králevice, r. 1516-19 dvorským hofmistrem a též fojtem Dol. Lužice. Koupil r. 1508 Riesenberg, jejž zase prodal. Rukojemstvim za Zdenka Lva zavedli se on a bratří jeho tak, že přišli na kraj miziny. Břetislav prodal pak r. 1534 Herštein, r. 1539 Zavlekov, r. 1544 Rábi, r. 1548 Dražovice a r. 1561 polovici Horažďovic. Ke konci svého života byl v chudobě. Za mládí velmi byl oddán knížatům bavorským a pracoval r. 1526 o zvolení jich na kr. Čes.; proto také u Ferdinanda I. velké přízně neměl. Zemřel 10. čna 1566 bezdětek (manž. N. z Šelmberka). Ostatní tři bratří měli potomstvo. 1. Václav zemřel před r. 1508 zůstaviv z manž. Anny Bezdru-žické z Kolovrat syna Jana Půtu. Tento došed r. 1524 let svých dostal od Jindřicha svůj díl Švihova s Riesenberkem, ale nedobře hospodaře prodával kus po kuse a svářil se ustavičné se svými strýci. R. 1535 prodal Riesenberg a r. 1548 Švihov již zadlužený. Žil ještě r. 1561 (manž. Eva Řepická dlužený. Žil ještě r. 1561 (manž. Eva Řepická Horažďovice (1619) mateři a jednobřišnému ze Sudoměře). Synů neměl, než jen dvě bratru Purkartovi Střelovi z Rokyc. Po bitvě

hofmistrem, r. 1522-23 nejv. kancléfem. I on byl zastižen rukojemstvím za Lva, proto prodal r. 1548 polovici Švihova, r. 1548 Pušperk r. 1549 Frymburk a r. 1550 Poleň. Zůstala mu jen polovice Horažďovic. Pracoval o dějinách rodu svého a sepsal o tom článek, který se zachoval v arch. třeboňském (»Věst. ník Král. čes. spol. nauk, 1886 [1887]). Kromě toho měl opisy starých nálezů. Zemřel r. 1551 (manž. Voršila kněžna Minstrberská † 1545). Přečkali jej synové Jan Václav a Michal. Jan zemřel před r. 1566. Michal vstoupil do bavorských služeb a oženil se v Bavořích s Marií v. d. Leiter (1557). Zemřel r. 1577, zůstaviv dceru Elišku. Václav byl hejtmanem kraje pracheňského a nesl při korunování Rudolfa II. stříbrný soudek. S Horažďovskými přeli se oba od r. 1577 pro vaření piva. Ok. r. 1575 přestoupil na vyznání bratrské a bratřím r. 1578 odevzdal klášter horažďovský († 20. čna 1587). Manž. jeho (od r. 1555) Markéta z Gutšteina koupila od něho r. 1577 polovici Přeštic a zemřela r. 1584. Přečkal jej vedle tři dcer syn Karel, jenž r. 1589 ukončil pře s Horažďovskými. Koupil r. 1591 Nalžovy a Neprachovy a zemřel r. 1593 zůstaviv z manž. Markéty Krajifky († 1592) jedinou dceru Alénu (manž. od r. 1610 Václav Vilém z Roupova) 3. Vilém byl v l. 1523 - 47 dvorským hofmistrem a od r. 1530 také purkrabím karlšteinským. R. 1506 dostal majestát na Bytom, prodal r. 1510 Kozli, ujal před r. 1524 Roudnici, kterou zase pustil (ok. 1528), taktéž pustíl asi tehda svůj díl Rábí. R. 1525 držel Klenový a Stražov. Když pak i ty a Střelu pustil, dostal zápisem hrad a panství dobříšské. R. 1545 postoupil Karl-štein. Zemřel r. 1551 byv dvakráte ženat stell. Zeinie I. 1881 by dvakate zelat s 1. Annou z Kleno-vého. Ze synův přečkal jej jediný Ferdi-nand, který ujal Dobříš, která od něho r. 1570 vyplacena. Nějaký čas držel potom Višňovou, a když ji r. 1571 králi postoupil, obdržel zápisem klášterství sázavské. K tomu vyženil s Annou Zateckou z Veikrštorfu polovici Nového Hradu, kterou r. 1580 prodal. Druhá jeho manželka byla Alžběta z Malovic. R. 1587 vydal se se syném Václavem na cesty do Vlach. Býval hejtmanem kouřim. kraje a zemřel r. 1595. Zůstavil čtyři syny. Václav, jeden z nich, vstoupil do tovaryšstva Ježišova a zemřel r. 1608. Ludvík, bratr jeho, stal se proboštem litoměřickým a zemřel již 14. čna 1587. Děpolt a Bedřich, bratří jejich, zdédili r. 1593 Horažďovice a Nalžovy odkázané jim od strýce Karla, o něž se rozdělili r. 1594 tak, že onen dostal Horažďovice a tento Nalžovy a polovici Přeštic.

a) Děpolt, kr. truksas a panatýr, držel také po otci klášter sázavský. Byl horlivým vyznavačem víry bratrské, koupil r. 1614 Olšany

stromem padajícím.

b) Bedřich prodal r. 1597 polovici Přeštic manželce své Johance, sestře Karlově, po němž dědil, k čemuž ona r. 1598 koupila druhou polovici od Michala Španovského. On kupoval r. 1601 blízké vesnice, r. 1604 Přichovice a r. 1613 hrad pustý Skálu. Dostav Lažany, postoupil je r. 1617 manželce směnou za Přeštice. Ačkoliv katolik, přece slibil věrnost králi Bedřichovi a přijal od něho důstojenství rady kom. soudu. Obviněn byv z toho odvodil svědomím, že byl nucen, a kommissí, majíc jej za »starého, prostého muže«, jej osvobodila. Z konfiskace koupil r. 1623 Čejkovy a po manželce († 18. dub. 1625) ujal Lažany. Statek Újezd Purkartův prodal r. 1628 dceří své Juditě Voršile manž. Jaroslava ze Vchynic. Zemřel na konci r. 1629. Synové jeho byli Petr Vok a Ferdinand Vilém. Onen byl víry podobojí a přestoupil teprve r. 1622. Bezpochyby on byl komorníkem u krále Bedřichá a uvězněn proto (1621) na Bílé věži. Od otce obdržel r. 1623 Příchovice a Přeštice k užívání a podržel je také, když se 10. led. 1630 s bratrem dělil. Kromě toho měl i Lažany. Byl kr. radou, soudcem zemským a r. 1637 hejtmanem kraje čáslavského. První jeho manželka Eliška Polyxena z Zerotina odkázala jemu z polovice a třem svým dětem též z polovice statek Nové Dvory. Zemřela r. 1636 a ještě t. r. Š. zamluvil si Reginu Alžbětu z Talmberka. Zemřel r. 1642. Kromě dvou dcer (jednu z 2. manž.) zůstavil dva syny. Starší Bedřich Kašpar Euseb (* 1626) zdědil polovici Nových Dvorů po otci a ostatek přikoupil; kromě toho držel Příchovice. Byl král, číšníkem a zemřel 19. list. 1654. Pochován u sv. Jakuba. (Manž. Marie Monika z Valdšteina.) Mladší syn Ferdinand Karel (* 1630) držel Lažany, neženil se nikdy a zemřel r. 1656. Po Bedřichovi zůstaly dcery Marie Eliška (manž. Adam hr. z Bubna), Johanka Polyxena a Anna Marie (manž. Karel Ferd. hrabě z Valdšteina); tato dědila Nové Dvory. Ferdinand Václav (bratr Petra Voka) vychován ve víře bratrské, ale přestoupil již za mládí a vychodil školy u je-suitův. Při dělení r. 1630 dostal Nalžovy. Zenat byl napřed s Marii z Rozdražova, jež umřela již r. 1637. Od ní měl dceru. Z druhé manž. Polyxeny Lidmily Žďárské ze Žďáru měl dva syny a tři dcery. Ke svým statkům koupil Krutěnice (1649). Na poddané své v Nalžovských Horách dosti tuze nastupoval. zemský a pohřben v Hradešicích. Nalžovy dědili po něm synové Jaroslav Florián Ignác a Ferdinand Maximilián Bedřich (* 1652). Jaroslav. isa ieště pozlatile synin Zemřel 18. ún. 1658 jako kr. rada a soudce (* 1652). Jaroslav, jsa ještč nezletilý, dědil r. 1662 Skočice a Křtětice po tetě své Maxi-miliáně Veronice vdané Vratislavce (sestře otcově), ale dal pak týž statek mateři své za věno, které měla na Nalžovech. R. 1666

Bělohorské jel za králem Bedřichem a dostal Antonína. Tento dědil po mateři Tedražice, se až do Francie, kdež u Amiensu zabit jest a když r. 1694 v cizině zemřel, dostaly se otci. Tento zdědiv r. 1691 po mateři Skočice a Dobrou, prodal onyno r. 1700, tuto r. 1705. Po druhé byl ženat od r. 1696 s Benignou Konstancií z Malcánu († 1726). Byl kr. radou, soudcem zemským a od r. 1680 hejtmanem pracheň. kraje. Zemřel r. 1716 a pohřben v Hradešicich. Ještě t. r. vyhlásen konkurs na jeho jmění a Nalžovy uchvátili r. 1718 věřitelé. Bratr jeho Ferdinand záhy zemřel. Ze vší rodiny žili jen Václav (* 1698), syn Jaroslavův, a dcery tohoto Barbora (vd. Věžníkova) a Marie. Václav zemřel 29. čna 1720 v Praze v osadě sv. Jiljí, jsa poslední po meči. Marie Anna zemřela r. 1745 svobodna.

Z Riesenberka psali se též Dolanští a Výrkové. Pocházeli bezpochyby ze Sezemy, který držel r. 1245 Dolany, a byli téže krve a erbu, jako Š-vští. Předkové Dolanských byli bratří Protiva z Dolan (1318) a Ojíř z Komberka († j. 1350). R. 1339 žili z této pošlosti Sezema a Jindřich a r. 1379 Půta, Sezema a Vilém († j. 1385). Půta (1378 až 1390) zůstavil syny Břeňka, Půtu a Děpolta. Břeněk oblibil si učení Husovo, doprovázel Žižku, když ustupoval z Plzně, a padl u Sudoměře (1420). Jeho smrti strana velmi želela. Děpolt, tuším, dostal Švihov, když jej Táboři r. 1425 opanovali, aneb jiným způsobem v jeho držení se dostal. Synové jeho byli Karel (1435-46) a Děpolt bezpo-chyby totožný s Děpoltem, který r. 1434 atd psal se z Riesenberka a ze Skály na Švihově. Týž byl r. 1434 na cís. dvoře v Prešpurce, r. 1437 dostal zápisně vesnice u Týna n. V. Byl také purkrabím praž. hradu (1445—48), seděl r. 1450 na Vildšteině. S manželkou svou Kateřinou Sokolovnou z Lamberka († 1470) vyženil polovici Vartenberka a hrad Falkenburk; později držel Vilhartice. Možná, že synové jeho byli bratří Vilém a Půta r. 1478 na Vilharticich. (Jisto jest, že Vilém, bývalý probošt, měl syna Půtu.) Děpoltova dcera Anna stala se prabábou nynějších kni-žat z Lobkovic. — K pošlosti Výrků snad náležel Půta ze Svrčovce (1339), jistě pak Jindřich z Výrova (1391–1409). Potomek jeho Jan Výrek (1427–56) držel Úsilov a zůstavil syny Nachvala, Viléma a Jindřicha, kteří obdrželi r. 1464 zápis na Slavikovice. Vilém žil ještě r. 1472. Jindřich (* ok. r. 1436) byl v l. 1472—1506 purkrabím na Menšteině a držel r. 1480 statek Černíkov. Úsilov držel po Nachvalovi syn jeho Jan (1473—1514). Z manž. Kateřiny z Kadova zůstavil syny Jiříka a Nachvala (1546 atd.). Tento vyženil s manž. Kateřinou z Vlčkovic († j. 1548) statek v Nedanicích. Druhá jeho manž. byla Markéta z Příchovic. Zemřel před r. 1555 zůstaviv dceru (1559 vdanou Muchkovou). Jimi pošlost tato vymřela. - První vývod rodiny psal Jindřich († 1551). Dobré se-psání jest i od V. Březana. Z novějších psali Miltner, Privatmůnzen (s udáním zřidel) a nejoženil se s Isabellou Emilii ze Salmu a Neu- lépe M. Kolář (ve výroční zprávě gymnasia burka, která mu porodila syna Františka táborského r. 1892, bez udáni zřídel). Sčk.

Daniel Jindř.

2) Š. Jan, odbor. spisov. čes. (* 1842 – † 29. pros. 1872 v Praze). Působil jako suppl. učiteľ přírod. věd na reál. gymn. v Táboře a potom na pomologicko-vinařské škole v Troji u Prahy a zároveň na průmyslové škole na Smíchově. Vedle svého povolání působil literárně, přispíval do časopisů odborných, zejména do »Hospodáře«, »Listů pomologic-kých« a o sobě vydal: Organografii človéka (Praha, 1870); Telo lidské, jeho ústrojnost, výliva a pestování (t., 1872); Lučbu všeobecnou, půdoznalství a hnojaření (t., 1872).

Svyo viz Schwyz. Svyoarsko (něm. Schweiz, franc. Suisse, utedne Schweizerische Eidgenossenschaft, franc. Confédération Suisse, angl. Switzerland, it. Svizzera, lat. Helvetia, rus. Svejcarija, sp. Suiza), spolkový stát ve střední Evropě skládající se z 25 státopravních součástí zvaných kantony a zaujímající podle posledního měření z r. 1901: 41.323-99 km². Leží mezi 5°57'—10°29' v. d. Gr. a 45°48'—47°48' s. š. i jest ohraničeno na v. Rakouskem a Liechtensteinem, na j. Italií a Francii, na z. Francii a na s. Německem. Hranice jeho měří 1737 km i tvořeny jsou v jedné pětině vodstvy a ve třech pětinách pohořími, kdežto jedna pětina jejich jest žám požíd. Calladá podma pětina jejich jest čára umělá. Celkový tvar země podobá se oválu, jehož podélná osa táhne se od z. k v. od nejjihozápadnějšího cípu kantonu genevského k nejvýchodnější špičce Grisonska v dělce 340 km, kdežto osa příčná probíhá od s. k j. od Bargenu v kantoně schaffhausenském k Pedrinate v kantoně tes-

Poměry přírodní.

sinském v délce 221 km.

Povrchovým svým rázem jest Š. z valné části zemí velehorskou a průměrným zvýšením půdy 1300 m n. m. jest nejvyše položeným státem evropským. Jen malé části země možno pokládatí za skutečné nižiny, a to hlavně rynské údolí pod ústím Aary a úval jezera Maggiore s vybíhajícími sem 3 údoly. v celém Š-ku, ležíc 197 m n m., nejvyšším bodem země pak jest Dufourova špice Monte Rosy 4638 m n. m., takže výškové rozdíly činí 4441 m. Největší čásť Š-ka, totiž asi 68% jeho plochy, pokryvají Alpy (v. t.). Na s., sz. a z. země táhne se mnohem nižší jura (v. t.), jenž prostirá se asi na 12% celé švý-carské půdy. Mezi oběma těmito systémy horskými rozkládá se planinovité švýcarské středozemí, tvořící asi 20% veškeré plochy státu, táhnoucí se od jezera Genevského k jezeru Bodamskému a dosahující zřídka výše přes 1000 m n. m. Jest to nejúrodnější a nejlidnatější čásť Š-ka, průměrné výšky -500 m n.m.

Ve příčině geologické vyskytují se ve S-ku především horniny archaické, krystallinické břidlice, rula, slída, žula a j., skláda-jící jádro svýcarských Alp. Útvaru silurního a devonského teměř tu není, útvar kameno-Churu 709 5 mm, Davosu 632 8 mm a na Rigi-

Švoro: 1) Š. viz Schwarz ze Semanina uhelný vyskytuje se jen porůznu, jako ve Valiských Alpách, perm rozšířen jest zvláště ve vých. Š-ku, kdežto trias na s. v kantoně basilejském, aargavském, schaffhausenském a j. Jurský útvar vyvinut jest především ve švýcarském Juře, avšak i v Alpách vrstvy jeho nalézáme. Silně zastoupen jest v Juře a některých končinách Alp i útvar křidový (neokom v kant. neuchâtelském). Útvar tertiérní zastoupen jest v Alpách i jejich předhoří, kdežto dosti značné plochy na j. i na s. těchto hor zaujímají diluviální vrstvy jako zůstatky bývalých ohromných ledovců na půdě švýcarské. Srv. Alpy, str. 965 b sl. V odstva švýcarská náležejí z největší části

k úvodí Rýna, které zabírá asi 70% celé země. Z řek tohoto úvodí vyniká kromě Rýna samotného, dlouhého ve S ku 348 km, Thur, Aara s Limmatem a Reussou a Thiel (Zihl). Druhé rozsahem úvodí švýcarské jest Rhôny, zahrnujíci 16·1% země na jz. k úvodí Pádu, tvořícímu 9·7% celé plochy Š-ka, pří-sluší ř. Tessin čili Ticino. Dunaj přijímá ze Š ka Inn s úvodím činícím 4·1% rozlohy země a konečně Adiže odvádí vody z údolí Münsterského na jv. grisonského kantonu. Valnou čásť těchto úvodí zaujímají ledovce, a to v úvodí Rýna 750 km², v úvodí Rhôny 1037 km², v úvodí Ticina 126 km² a v úvodí Innu 182 km². Přečetná jsou švýcarská jezera vynikající namnoze úchvatnými krásami přírodními. Celková jejich plocha měří 1343.2 km² i jsou z nich největší: Genevské (577.84 km), Bodamské (538·46 km²), Neuchâtelské (239·62 km²), Maggiore (214·27), Čtyřkantonské (115·48 km), Curišské (87.78 km²), Luganské (50.46 km²), Thunské (47.92 km²), Bielské (42.16 km²), Zužské (38·25 km^3), Brienzské (29·95 km^3), Murtské (27·42 km^2) a Wallenské (23·27 km^2). Některá z těchto jezer leží ovšem z části i vně S-ka, tak z jez. Genevského 215.59 km² přísluší k Francii, z jez. Bodamského 327-92 km² k Německu a Rakousku, z jez. Maggiore 172-11 km² k Italii a z jez. Luganského 30-97 km² rovněž k Italii. Několik málo švýcarských průplavů slouží jednak k regulaci Hladina tohoto jezera má nejnižší polohu řek, jednak k vysoušení močálů, jako Linthský, Aarský a j.

Podnebi švýcarské jeví značné rozdíly následkem pestrého rozčlenění povrchu vertikálního i horizontálního. Místa ležící v nízkých a chráněných polohách mají podnebí středomořské, kdežto vysoké a studeným větrům vydané polohy mají podnebí studené. Meteorologické stanice jsou v Curichu (493 m n. m.), Basileji (278 m n. m.), Neuchâtelu (488 m n. m.), Genevě (405 m n. m.), Montreux (380 m n. m.), Berně (572 m n. m.), Lucerně (451 m n. m.), Sv. Havle (703 m n. m.), Luganě (275 m n. m.), Churu (610 m n. m.), Davosu (1560 m n. m.) a na Rigi-Kulmu (1787 m n. m.). Průměrný tlak vzduchu činí v těchto mistech: v Curichu 719.7 mm, Basileji 738.2 mm, Neuchâtelu 720.2 mm, Genevě 727.5 mm, Montreux 729.5 mm, Berně 712.7 mm, Lucerné 723.6 mm, Sv. Havle 701.6 mm, Lugane 737 9 mm,

 14.4° C). Průměrná ročni výše srážek činí v Curichu 114.6 cm, v Basileji 77.4 cm, Neuchâtelu 93.8 cm, Genevě 94.5 cm, Montreux 113.1 cm, Berně 92.1 cm, Lucerně 114.9 cm, Sv. Havle 138.2 cm, Luganě 170.1 cm, Churu 83'6 cm, Davosu 90'3 cm a na Rigi-Kulmu 3,325.023 osoby. Pro rok 1904 pak vypoči166'6 cm. Oblačnost kolisa v těchto místech tána švýcarská populace na 3,425.383 os., pro mezi 44°/, v Luganě a 68°/, v Neuchâtelu, r. 1903 na 3,391.645, pro r. 1902 na 3,357.907 dní srážkových jest nejvíce ve Sv. Havle, Lucerně a na Rigi-Kulmu (167 do roka) a posledního sčítání lidu ze dne 1. pros. 1888 zejměně v Chypu (120 do roka) spíh padá bylo ve Šku 2 033 224 obyv místeřího posledního sčítání lidu ze dne 1. pros. 1888 nejméně v Churu (120 do roka), sníh padá nejčastěji na Rigi-Kulmu (99 dní do roka) a nejméně v Montreux (jen v 10 dnech), insolace jest nejsilnější v Luganě, činíc 2149 hodin do roka. Časté jsou mlhy, zvláště v krajinách močálovitých a vodstvy bohatých. Převládající větry jsou jihozápadní a severový-chodní, zvláštním druhem větru jest föhn. Ćara věčného sněhu leží na severním svahu Alp ve výši 2600 m, na jižním pak ve výši 3300 m. Celkem jest podnebí švýcarské zdravé vyjma některé vlhčí kraje, zvláště hluboká a úzká údolí. Horský vzduch jest čistý a sílící i zřízena byla léčebná místa pro prsní choroby zvláště v Davosu, Arose, Ursernu a Horním Engadině. Chráněné pak polohy doporučují se pro podzimní a zimní pobyt, jako Gersava, Montreux, Lugano a j. Uhrnem jest ve Š-ku 450 léčebných míst, hlavně v kantoně bernském, grisonském, vaudském, svatohavelském a appenzellském.

Statistika.

Podle posledního sčítání lidu ze dne 1. prosince 1900 bylo ve S-ku stálého obyvatelstva 3,315.443 duší, a to v kantoně curišském 431.036, bernském 589.433, lucernském 146.519, urijském 19.700, schwyzském 55.385, obwaldenském 15.260, nidwaldenském 13.070, glaruském 32.349, zužském 25.093, freiburském 127.951, solothurnském 100.762, městském basilejském 112.227, venkovském basilejském 68.497, schaffhausenském 41.514, appenzellském Ausser-Rhoden 55.281, appenzellském Inner-Rhoden 13.499, svatohavelském 250.285, grisonském 104.520, aargavském 206.498, thurgavském 113.221, tessinském 138.638, vaudském 281.379, valiském 114.438, neuchátelském 126.279 a genevském 132.609. Činí tudíž hustota stálého obyvatelstva ve Š-ku 80 osob na 1 km². Nejhustši

Kulmu 613·6 mm. Průměrná roční teplota pak jest v Curichu +8·6° C (maximum +30° C, minimum —9·2° C), v Basileji +9·4° C (max. +29·2° C, min. —8·2° C), Neuchâtelu +8·9° C (max. +29·2° C, min. —8·2° C), Neuchâtelu +8·9° C (max. +29·3° C, min. —6·4° C), Montreux +10·1° C (max. +27·1° C, min. —4·5° C), Berně +8·1° C (max. +28·1° C, min. —1·2° C), Berně +8·1° C (max. +29·1° C, min. —1·2° C), Sv. Havle +7·2° C (max. +27·1° C, min. —1·2° C), Sv. Havle +7·2° C (max. +27·1° C, min. —1·2° C), v Luganě +1·1·4° C (max. +28·1° C, min. —1·2° C), Tolori (max. +28·6° C, min. —1·2° C), Churu +8·6° C (max. +28·6° C, min. —1·2° C), Churu +8·6° C (max. +23·6° C, min. —20° C), Davosu +2·6° C (max. +23·6° C, min. —20° C) a Rigi-Kulmu +2° C (max. +18·4° C, min. —1·4·4° C). Průměrná roční výše srážek činí (47), nidwaldenského (45), obwaldenského Kulmu 613.6 mm. Průměrná roční teplota ský, kde na 36 km² plochy bydli 112.227 os. (47), nidwaldenského (45), obwaldenského (32) a valiského (22). Konečně nejřidčeji zalidněné kantony jsou urijský s 18 a grisonský s 15 obyv. na 1 km² plochy. — Mistního obyvatelstva napočteno 1. prosince 1900: bylo ve Š-ku 2,933.334 obyv. místního a 2,917.754 obyvatelstva stálého. R. 1880 bylo stálého obyvatelstva švýcarského 2,831.787 osob, r. 1870: 2,655.001 os., r. 1860: 2,510.494 os. a r. 1850: 2,390.116 osob, obyvatelstva mistního pak r. 1880: 2,846.102 os, r. 1860: 2,517.170 os. a r. 1850: 2,392.740 osob. Přibylo tudíž obyvatelstva švýcarského v l. 1850 až 1888 o 540.594 osoby čili o 22.6%, tedy průměrně ročně o 0.6%. Vzrůst švýcarské populace v l. 1880—88 činil 87.232 osoby čili 3%, tedy průměrně ročně 0.4%. V posledním období sčítacím 1888-1900 švýcarská populace vzrostla o 391.689 osob čili o 13·3°/, nebo průměrně ročně o 1·1°/, – Vzrůst tento způsoben jest jednak přirozeným pohybem obyvatelstva, totiž přebytkem narození nad úmrtími, jednak silným přílivem ci-zinců do Š-ka. Počet narození činí ve Š-ku (1904): 97.119, z nichž jest 3295 mrtvě narozených, počet úmrtí činí 59.626, tak že přebytek živě narozených nad zemřelými činí 34.198. Připadá tudíž na 1000 obyvatelů 27.7 živě narozených a 17.6 úmrtí, tak že přirozený vzrůst obyvatelstva páči se na vice než 1º/o ročně. Nemanželských porodů jest do roka 4188, tedy 4'3°/, všech porodů vůbec. Sňatků uzavírá se 25.283, tedy 7'5 na 1000 obyvatelů, rozvodů počítá se do roka 1182. Z úmrtí největší počet přivoděn jest souchotinami a jinými nemocemi dýchadel (15.193), sebevražd jest 779, vražd 88 a smrtelných urazů 1993 do roka. Velmi silný jest příliv cizinců do Š-ka, kteří se zde také hojně usazují, tak že 1. pros. 1900 napočteno jich celkem 383.425 stále ve Š-ku usedlých, tedy 11.5% veškerého stálého obyvatelstva švýcarského. Nejvíce jest jich v kantoně curišském (70.026), genevském (52.644), městském basilejském (42.781), vaudském (31.174), testelstva ve Š-ku 80 osob na 1 km². Nejhustší sinském (30.457), svatohavelském (28.444), zalidnění má ovšem basilejský kanton měst- bernském (24.421) atd. Z Německa pochází

135.026 obyvatelů švýcarských, z Italie 86.318, z Francie 51.293, z Rakouska 15.739 atd. Do zámořských zemí stěhuje se ročně (1904) 5817 osob, nejvíce z kantonu bernského (1071), curišského (960) a tessinského, jsou to většinou rolnici (1900 osob) a ubiraji se hlavne do Spojenych Obci (5286) a Argentiny (238), pak do Australie (79), Afriky (65), Brazilie (39), Asie (27), Chilska (30), Kanady (17), Uruguaye (14), do ostatní Jižní Ameriky (14) a do Střední Ameriky (7). – Podle pohlaví jest ve Š-ku 1,627.025 mužův a 1,688.418 žen, tak že na 100 žen připadá 96 mužů, nejvíce v kantoně valiském (106), urijském (104), lucernském (103), freiburském (102), bernském a obwaldenském (101) a vaudském (100), nejméně pak v kantoně tessinském (83), glaruském a městském basilejském (87) a genevském (89). Podle rodinného stavú jsou 1,018.684 muži svobodni, 542.119 ženatých, 61.065 vdovců a 5157 rozvedených, žen pak jest 995.021 svobodných, 539.598 vdaných, 144.532 vdov a 9267 rozvedených. Podle stáří jest ve věku do 5 let 378.232 osob, ve věku 5-10 let 336.773 os., 10-15 l. 313.434 os., 15-20 l. 315.514 os., 20-25 l. 300.791 os., 25-30 l. 273.710 os., 30-35 l. 238.145 os., 35—40 l. 218.473 os., 40—45 l. 190.816 os., 45—50 l. 156.691 os., 50—55 l. 147.142 os., 55—60 l. 138.155 os., 60—65 l. 114.301 os., 65-70 l. 84.650 os., 70-75 l. 58.550 os., 75-80 l. 32.986 os., 80-85 l. 12.928 os., 85-90 l. 3565 os., 90-95 l. 542 os. a pres 95 l. starých osob jest v zemi 45. Všech obci jest ve Š ku 3185, jsou však

velmi rozmanité, neboť obyvatelstvo sídli tu osaměle v jednotlivých horských chýších, osamělých selských statcích a dvorcích, tu kupí se ve větší vesnice a města, z nichž však jen malý počet vyniká větší lidnatostí. Více než 100.000 obyvátelů mají jen 3 města: Curich (1904) 169.410 obyv., Basilej 120.897 obyv. a Geneva 110.954 obyv. Přes 50.000 obyv. mají Bern (68.958 obyv.) a Lausanne (50.792 obyv.). Dále má 6 měst 20-50.000 obyvatelů, totiž Sv. Havel (49.508 obyv.), Chaux de Fonds (38.784 obyv.), Lucern (31.992 obyv.), Biel (24.615 obyv.), Winterthur (24.443 obyv.) a Neuchâtel (22.012 obyv.). Konecně 7 měst má po 10—20.000 obyv., a to Freiburk 16.741 obyv., Schaffhausen 16.009 obyv., Herisau 13.991 obyv., Locle 12.994 obyv., Vevey 12.781 obyv., Chur 12.116 obyv.

a Solothurn 10.551 obyv. Národnostně jest sice Š. smíšeno, avšak Němci mají nad ostatními národnostmi země dosti značnou převahu číselnou. Jeť jich podle posledního sčítání 2,312.949 čili 69.8% Téměř ryze německé kantony s více než 90°/_o německého obyvatelstva jsou: curišský s 95°9°/_o, lucernský s 97°8°/_o, urijský s 94°9°/_o, schwyzský s 97°2°/_o, obwaldenský s 98°9′_o, nidwaldenský s 97°5°/_o, glaruský s 98°3°/_o, zužský s 95°8°/_o, solothurnský s 97°2°/_o, městský i venkovský basilejský s 95°1°/_o resp.

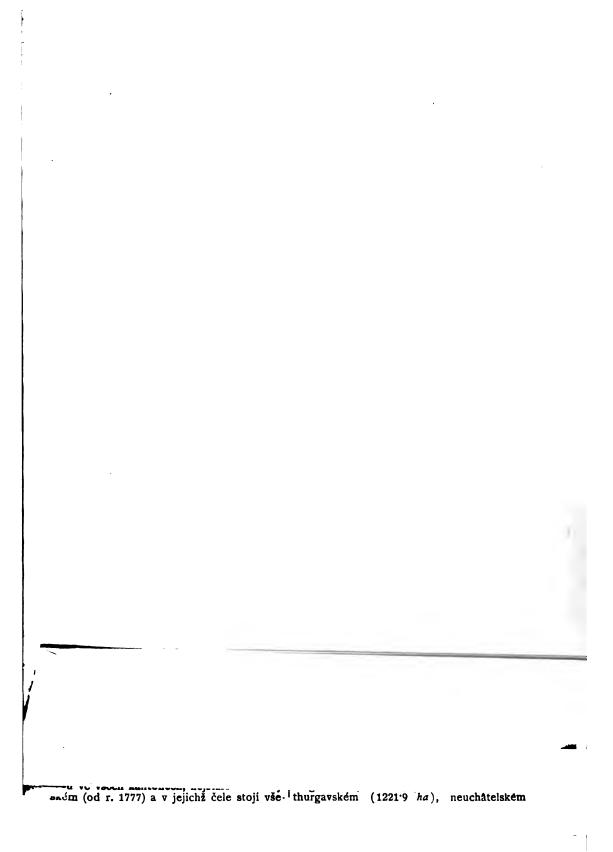
resp. 99.4%, svatohavelský s 97.2%, aargavský s 98.3% a thurgavský s 97.9%. Kromě toho mají Němci převahu ještě v kantoně bernském, kde činí 82°/0 obyvatelstva. Území s německým obyvatelstvem zabírá celé severní a střední Š., odkudž zabíhá za Sv. Gottharda hluboko do údolí Rhôny a Toce, za Monte Rosu do několika údolí, pak podél Rýna do území rhaeto-románského, po Ille, Landquartě, Plessuře atd. Švýcarští Němci jsou potomci Alamanů málo pomíšení s Burgundy. — Francouzů jest ve S-ku 730.917 čili 22% celé populace i mají převahu v kantoně vaudském, kde tvoří 86.5% obyvatelstva, neuchátelském (82.8%), genevském (82.7%), freiburském (68.3%), a valiském (65.3%). Větší procento obyvatelstva připadá na ně i v kantoně bernském, totiž 16.6% v mřstském kantoně basilejském tvoří 2.3% obyvatelstva a v kantoně solothurnském 1.9%. V ostatních kantonech tvoří vesměs méně než 1% populace. Francouzské území ve Š-ku zabírá čásť kantonu valaiského, kde od Sidersu (Sierre) probíhá jazyková hranice k rozhraní kantonu vaudského a bernského, pak protiná kanton freiburský, směřujíc k Murtenu, načež sleduje Broye-Thièle, běží přes Neuveville ke hranici solothurnsko-bernské a přetíná konečně ř. Birs ve směru severozápadním. Od r. 1888 přibylo ve Š-ku poměrně francouzského obyvatelstva, neboť ve zmíněném roce činilo 21.80 populace proti 220, r. 1900. Naproti tomu procento Nemců kleslo v období 1888—1900 se 71'4°/₀ na 69.8%. - Rovněž poměrně přibylo Italů, kteří tvoří 6.7% švýcarského obyvatelstva, kdežto r. 1888 činili jen 5.3%, i počítá se jich 221.182 os., z toho přes polovici, totiž 134.774 os., jest v kantone tessinském, který má 97.2% obyvatelstva italského. Větší pro-cento Italů jest ještě v kantoně grisonském, totiž 16.8%, v ostatních pak činí pouze 0.5 až 5% populace. – Větším počtem zastoupeni jsou ve Š-ku konečně Rhaetorománi, kterých však absolutně i relativně ubývá, i jest jich 38.651, z toho 36.472 v kantoně grisonském, kde tvoří 34.9% obyvatelstva. V celé zemi připadá na ně jen 1.2% populace proti 1.40/0 v r. 1880. Konečně příslušníků jiných národností jest 11.744, nejvíce v kantoně vaudském (2785), curišském (2199)

a genevském (2091). Co do náboženství Š. jest rovněž zemí smíšenou, ačkoliv evangelíci mají tu převahu, avšak většina tato není značná. Jest jich podle posledního sčítání 1,916.157 duší, t. j. 57.80/0 veškerého obyvatelstva švýcarského. Katoliků jest 1,379.664 duší, t. j. 41.6% celé populace, i dlužno konstatovati, že evangeliků ve S-ku poměrně ubývá, katoliků pak přibývá, nebot připadalo na tyto r. 1850: 40.6% a r. 1880: 40.8%, na ony však r. 1850: 59.3% a r. 1880: 58.6%. Není také dnes ve Š-ku jiného kantonu s více než 90% evangelického obyvatelstva kromě appenzellského s 96·9°/0, schaffhausenský s 97·1°/0, appen- Ausser-Rhoden, jenž má ho 90·1°/0, kdežto zellský Ausser-Rhoden i Inner-Rhoden s 98·7°/0 r. 1850 byly takovéto kantony ješté: curiš-

ský (93 6%). Mimo právě uvedené kantony převládají ještě evangelici v kantoně bernpřevládají jeste evangenci v kantone ben-ském, kde jest jich 86% obyvatelstva, glaru-ském (75%), městském i venkovském basi-lejském (65·10% resp. 77%), grisonském (52·8%), aargavském (55·30%), thurgavském (68·20%) a neuchâtelském (85%). Téměř ryze (08°2%) a neuchatejském (85%). 1 emer ryze katolické kantony s více než 90% katolické populace jsou: lucernský s 91·5%, urijský s 96·1%, schwyzský s 96·7%, obwaldenský s 98·4%, nidwaldenský s 98·7%, zužský s 93·1%, appenzellský Inner-Rhoden s 93·8%, teopingtý 50%, populacký s 98·4%, katolické s 98·4%, katolické s 98·4%, tessinský s 98% a valiský s 98.4% katolického obyvatelstva. Mimo to mají katolíci většinu v kantoně freiburském, kde tvoří 84.8% obyvatelstva, solothurnském (68.9%), svato-havelském (60.1%) a genevském (50.6%). Převládají tudíž evangelici v roynějších krajinách severního a západního S-ka, katolíci pak zvláště v krajinách velehorských. Evangelická církev spravována jest zvláštními kantonálními úřady církevními, jejichž složení a zřízení spadá do samostatné pravomoci jednotlivých kantonův. Katolíci rozděleni jsou na 5 biskupských diécési, totiž sionskou, lausannsko-freiburskou, basilejskosolothurnskou, churskou a svatohavelskou, k nimž přistupuje tessinský obvod apoštolského administrátora v Luganu. Klášterů jest posud 78, nejznámější z nich jsou bene-diktinská opatství v Einsiedeln, Engeberku Disentisu, augustiniánský klášter v St. Maurice a hospice na Velkém sv. Bernardě, jakož i Simploně. – R. 1876 zřízeno bylo Berně biskupství »křesťansko-katolické církve švýcarské«, jemuž podřízeno jest v 11 kantonech 47 církevních osad a 6 společen-stev s 60.000 věřícími. — Židů jest ve Š-ku 12.264 čili 0.4% veškerého obyvatelstva, nejvíce v kantoně curišském (2933 čili 0.7%), bernském (1543 čili 0.3%), městském basilejském (1897 čili 1.70_0°), genevském (1119 čili 0.80_0°), vaudském (1076 čili 0.40_0°) a neuchâtelském (1020 čili 0.80_0°), nejméně pak v kantoně urijském (1 žid). – Jiného nebo neznámého vyznání jest 7358 osob čili 0.2°/o veškeré populace, a to hlavně v kantoně ge-nevském (1928 čili 1·5%), curišském (1905 čili 0·4%) a bernském (702 osoby). Ve při-čině náboženské panuje jinak ve Š·ku svoboda vyznání.

Vzdělání obyvatelstva švýcarského stojí na vysokém stupni, ačkoliv ve mnohých končinách země návštěva školy jest následkem horského rázu krajiny a řídkosti osad spo-jena pro žactvo s velikými obtížemi, tak že mnoho tisíc školních dítek musí docházeti do školy na vzdálenost větší než 4 km. Ná-vštěva obecných škol jest od 6. roku po-vinná, veškeré obecné školství jest pod dohledem státním, vyučuje se ve veřejných školách zdarma, i jsou kantony povinny postarati se o náležity počet obecných škol, sanneu, Rütti, Custerhofu, Plantahofu, Poraby základní vzdělání školské každému škorentruy, Freiburku a Genevě s úhrnem 475 lou povinnému dítku bylo přístupno. Pečí žáky. Mlékařské školy pak jsou v Rütti, Pé-

ský $(97.3^{\circ})_{0}$, schaffhausenský $(96^{\circ})_{0}$ a vaud-|schaffhausenský, curišský, genevský, thurgavský, neuchâtelský, glaruský a svatohavelský. Vůbec v té přičině kantony průmyslové předčí kantony převahou zemědělské, kde v létě salašnictví odvádí valnou čásť škol-ních dětí, jakož i kantony v nižších polohách ležící předčí kantony velehorské, kde v létě čásť žactva zaměstnává ruch cizinecký. Školnich obci jest ve Š ku (1903) 3529, obecné školy 4652 s 238 047 žáky, 238.785 žačkami, 6730 učiteli a 3893 učitelkami, tak že připadá na 1 učitelskou silu průměrně 45 dítek, nejvice v kantoně appenzellském (74 ditky) a nejméně v grisonském (28 dítek). Výdaje na školy obecné činí (1903) 35,090.471 fr., z čehož skýtají kantony 12,420.773 fr. a obce 22,669.698 fr. Připadá tudíž na 1 žáka průměrně ročně 75 fr. vydání, nejvíce v městském kantoně basilejském (234 fr.) a nejméně v kantoně valiském (20 fr.). Na 1 obyvatele činí pak školská vydání průměrně 10.4 fr., nejvíce v kantoně curišském (18.9 fr.) a městském basilejském (185 fr.) a nejméně ve valiském (3.3 fr.). Kromě škol obecných jest v zemi ještě 848 dětských školek se 43.570 dětmi a 1004 učitelkami, tak že na 1 učitelku připadají průměrně 43 děti. O vyšší základní vzdělání starají se vyšší školy obecné zvané sekundární nebo okresní (écoles secondaires nebo moyennes, scuole elementari maggiori), jichž jest 565 s 22.705 žáky a 18.611 žákyněmi, 1448 učiteli a 233 učitelkami, tak že na 1 učitelskou sílu připadají 24 žáci resp. žákyně. Náklad na tyto školy činí ročně 5,563.045 fr., z čehož 2,890.575 fr. skýtají kantony a 2,672.470 fr. obce. Na 1 žáka připadá průměrně 135 fr. vydání, nejvíce v kantoně genevském (1939 fr.) a nejméně ve vaudském (51 fr.). Školy střední dělí se na takové, jež jsou bezprostřední připravou ke studiím akademickým, a na ty, které k vysokým školám bezprostředně se nepřipojují. Skoly prvého druhu jsou ve Š-ku 34 s 83 odděleními, 10.478 žáky (z těch bylo 1357 cizinců), 808 professory a 584 abiturienty. Školy druhé jsou 52 s 5498 žáky a 540 učiteli. Ustavův učitelských jest 36 s 1477 žáky a 999 žákyněmi, 396 učiteli a 143 učitelkami. Z nich jest 27 ústavů kantonálních a obecních s 1243 žáky a 709 žákyněmi, 319 učiteli a 68 učitelkami a 9 ústavů soukromých s 215 žáky a 290 žákyněmi, 77 učiteli a 75 učitel-kami. Školství odborné zastoupeno jest především školami hospodářskými ve Strick-hofu u Curichu, v Rütti u Bernu, Cernieru v kant, neuchâtelském a v Écôneu v kant. valiském, pak zahradnickou školou v Genevě, ovocnářskou školou ve Wädenswilu, vinařskými školami v Lausanneu a Auvernieru (kant. neuchatelský) a vinařskými pokusnými stanicemi v Curichu a Lenzburgu s uhrnem 195 žáky. Dále jsou zimní hospodářské školy ve Strickhofu, Sursee, Pérolles, Bruggu, Lauo školství vyniká zvláště kanton basilejský, rolles (kant. freiburský), Mondonu (kant.

s 58 žáky. Obchodnímu školství věnuje se se strany vládní péče vždy větší i jsou vyšší obchodní školy v Aaravě, Basileji, Bellin-zoně, Bernu (chlapecká a divčí), Chaux-de-Fonds, Churu, Freiburku, Geneve (chlapecká a divči), Lausanneu, Locleu, Lucerně, Neuchâtelu, Sv. Havle (akademie), Solothurně, Winterthuru a Curichu (chlapecká a dívčí) s úhrnem 2412 žáky a 823.991 fr. veřejných subvencí. Dále jest 60 pokračovacích škol obchodních s 6016 žáky a 238.321 fr. veřej. subvenci. Mimo to jest 15 jiných obchod-ních učilišť s 1911 žáky a 34.952 fr. veř. podpor. Škol průmyslových a řemeslnických chlapeckých jest 298, hospodyňských a odborných škol dívčích jest 214 se 4060 žáky a 2459 žákyněmi. Technické školy jsou ve Winterthuru, Burgdorfu, Bielu a Genevě. - Vysoké školství švýcarské vykazuje spolkovou polytechniku v Čurichu s 1169 posl. (405 cizinců), a to 58 na škole stavební, 263 na škole inženýrské, 241 chemicko-technické, | 29 lesnické, 62 na zemědělské a 46 na oddělení pro odborné učitele. Dále jsou ve Š-ku university v Basileji, Curichu, Berně, Geneve, Lausanneu a Freiburce a akademie v Neuchâtelu s úhrnem 5700 osob, z nichž jest 2539 cizinců. Posluchaček jest 1500, a to 1024 z ciziny. Evangelických theologů jest 168, a to v Basileji 44, Curichu 21, Berně 21, Genevě 42, Lausanneu 24 a Neuchâtelu 16. Katolických theologů jest v Berně 10, ve Freiburce 179, právníků v Basileji 58, v Curichu 122 (7 žen.), v Berně 201 (4 ž.), v Genevě 189 (4 ž.), v Lausanneu 170 (4 ž.), ve Freiburce 73 a v Neuchâtelu 20, mediků jest celkem 1642, z nich 783 žen. (762 z ciziny), a to v Basileji 133 (6 žen.), v Curichu 450 (185 ž.), v Berně 492 (273 ž.), v Genevě 340 (184 ž.) a v Lausanneu 227 (135 ž.), konečně filosofů jest úhrnem 1954, z nich 334 žen (246 z ciziny), a to v Basileji 307 (8 žen.), v Curichu 325 (48 žen.), v Berně 478 (82 žen.), v Genevě 387 (141 ž.), v Lausanneu 240 (26 ž.), ve Freiburce 126 a v Neuchâtelu 91 (29 ž.). – Konečně jsou v zemi 4 kněžské tony schaffhausenský, solothurnský, lucernsemináře a 2 školy zvěrolékařské v Curichu ský a druhdy i freiburský činí tu výjimku, a Berně.

Veřejných knihoven jest ve Š-ku přes 2000 s vice než 2¹/₂ mill. svazků, z nichž největší jest městská knihovna v Curichu. Knihovna svatohavelská a einsiedelská založeny byly již v I. tisiciletí po Kr. Časopisů vychází přes 900, veliké jest množství sdružení a spolků, z nichž mnohé čítají tisíce kuřice, dále oves, žito, jehož pěstování sahá

Zařízení dobročinná a chudinská zůstavena jsou jednak péči obcí domovských, jednak obcí, v nichž pomoci potřebný bydlí, jednak různým nadacím a soukromému působení. Péče o chudé nemocné příslušníky cizích kantonů připadá kantonům, v nichž se zdržují. Soukromá dobročinnosť soustřeďuje se v dobročinných společnostech, jež jsou ve všech kantonech, nejstarší v basilejském (od r. 1777) a v jejichž čele stojí vše-thurgavském (1221.9 ha), neuchâtelském

vaudský) a Sornthalu (kant. svatohavelský) j obecná švýcarská společnost dobročinná založená r. 1810. Z přečetných švýcarských ústavův a zařízení dobročinných uvádíme: 168 sirotčincův a vychovatelen pro chudé dítky, ústavy slepců v Curichu, Könizu (kant. bernský), Berně a Lausanneu se 127 chovanci, 15 ústavů pro hluchoněmé s 678 chovanci, 22 ústavy pro slabomyslné děti s 902 dětmi, 36 polepšoven s 1438 dětmi, 22 blázince s 6899 nemocnými, 4 ústavy pro epileptiky s 345 chovanci, 3 ústavy pro léčení alkoholiků, sanatoria pro nemajetné souchotináře, nemocnice všeobecné, dětské, oční a j., feriální osady pro chudé školní dítky, stravovny, útulny, spolky a zařízení pro stravování chudé mládeže, vdovské a sirotčí pokladny, nemocenské a úmrtní pokladny atd. K potírání alkoholismu skýtá značné podpory spolková vláda, jež pečuje i o pojištování dělnictva pro případ nemoci, úrazu a nezaměstnanosti. Mimo to jest v cizině 139 společností pomocných pro švýcarské příslušníky, mezi nimi i »Švýcarský podpůrný spolek pro Cechy« v Praze, se jměním 2,114.012 fr. a 34 švýcarské asyly v cizině, mezi nimi i 1 ve Vídni pro Rakousko, s úhrnným jměním 1,140.843 fr.

Zemědělství švýcarské jest přirozeně následkem horské, ba z valné části i velehorské povahy země rozsahu a výnosu dosti obmezeného. Plodná půda měři tu (1901) 30.900 39 km² a činí tudíž jen 74 8%, veškeré plochy země čili necelé její 3/4. Z toho připadá na lesy 8560 05 km² čili 21%, veškeré plochy země, na vinice 289 99 km² a na půdu zužitkovanou orbou či chovem dobytka 22.050 35 km² čili 53% veškere rozlohy Š-ka. Nejplodnější končiny země s výnosnou orbou, ovocnáfstvím i vinařstvím leží v širokém pruhu táhnoucím se mezi jezerem Genevským a podél Aary až k jezeru Bodamskému, jakož i ve valné části území Jurského. Nicméně S. neplodí obili s dostatek pro domácí svou spotřebu, a to tím méně, ježto pro vzkvétající dobytkářství šíří se louky a pastviny na úkor polí obilných. Pouze kandodávajíce obilí nad svoji spotřebu. Následkem toho dováží se do země ročně (1903) za 1171 mill. fr. obilin a luštěnin, za 63 mill. fr. mouky a za 3 mill. fr. bramborů, kdežto vývoz všech těchto předmětů nepáčí se ani na 1 mill. fr. Z obilin seje se hlavně pšenice a špalda, v teplejších polohách i kuaž do výše 2100 m n. m., a ječmen. Mimo to pěstují se pak brambory, luštěniny, len, konopí, tabák a j. Tabák pestuje se v kan-toně bernském (1281 q ročně), freiburském (4121 q), vaudském (4727 q), válaiském a tessinském. — Vinice zaujímají ve Š-ku úhrnem plochu 29,000 07 ha (1904), největší v kant. vaudském (6572 5 ha), tessinském (5630 ha), curišském (4410·1 ha), valiském (2750 ha), aargavském (2129·3 ha), genevském (1872·6 ha),

nejmenší pak v kantoně glaruském (4.7 ha) a appenzeliském (5.3 ha). Celková sklizeň vína čini ročně 988.873.3 hl, nejvice v kantoně curišském (239.878·1 hl), valiském (225.800 hl) a vaudském (170.491 hl), nejméně pak v ap-penzellském (176.2 hl) a glaruském (208.2 hl). Činí tudíž průměrná sklizeň vína ve Š-ku 34.1 hl s 1 ha vinic, nejvíce v kantoně svatohavelském (58.5 hl) a valiském (82.1 hl), a nejméně v tessinském (4.9 hl). Bilého vina klidí se 703.141·5 hl, červeného 186.693·3 hl a smíšeného 99·043·5 hl. Nejdražší jest sklizeň vína v kantoně valiském (9,346.302 fr.) a vaudském (9,034.901 fr.), úhrnem pak ceni se sklizeň švýcarského vina na 38¹/2 mill fr. — Ovoce daří se všude ve S-ku, hlavně však v kantoně thurgavském, zužském, lucern-ském, schwyzském a curišském, jižní ovoce pak dodávají kantony valiský, vaudský, tes-

sinský a genevský.

Polní hospodářství spojeno jest všude ve Š-ku s chovem dobytka, který v krajinách horských nabývá nad orbou převahy, stávaje se tu i druhdy samostatným podnikáním, jež provozuje se po salašnicku. Všech držitelů dobytka jest v zemi 284.174, z nichž 62 263 neprovozují polní hospodářství a mají 30.089 koní, 2932 kusy skotu (885 krav), 77.401 vepře, 14.450 ovcí a 73.200 koz, 74.746 držitelů provozuje vedle polního hospodářství ještě jinou živnost a má 32.581 koní, 311.124 kusů skotu (175.029 krav), 126.756 vepřů, 43.550 ovcí a 90.601 kozu a konečně 174.165 držitelů dobytka provozuje polní hospodářství jako výlučnou živnost i má 67.092 koně, 1,026.319 kusů skotu (564.008 krav), 351.104 vepře, 161.438 ovcí a 190.833 kozy. Mezků jest 3077 a oslů 1789. Nejdůležitějším předmětem švýcarského dobytkářství jest skot, jehož počítá se v zemi 1,340.375 kusů. Ve Š-ku západním a severozáp, chová se skot těžký, červeně nebo černě skvrnitý, kdežto ve středním a vých. Š ku převládá skot lehčí, šedivý nebo hnědý, vynikající velikou dojností. Nejvíce skotu jest v kantoně bernském (330.272 kusy), curišském (118.663 kusy), svatohavelském (118.880 kusů), lucernském (114.791 kus), vaudském (113.147 kusů) a aargavském (100.047 kusů). Chov dobytka provozuje se hlavně pro mléko, neboť do-bytka jatečného mnohem více do země se dováží, než odtud vyváží. Mléko pak zpracovává se na sýr, který jest z předních před-mětů švýcarského vývozu. Nejproslulejší sýr vyrábí se v území Gruyèreském, v údoli Saanském, Emmském, Maderanském a Urserenském, pak v Tawetschu. Výborné sýry mazavé dělají se kolem Bellelaye, jakož i v horských krajinách kantonu vaudského a genevského. Znamenitý měkký sýr vyváží se zvláště do Italie z údoli Lavizzara. Chov koní v poslední době poněkud se zdvihl, i jest jich nejvíce a nejlepších v kantoně bernském (48.864) a vaudském (26.128). Nejjest i největší počet oslů (656). Chov ovcí 272 5 ha jezer a 1125 90 km vodních toků.

(11574 ha) a schaffhausenském (1071 ha), v posledních letech klesá, nejvíce jest jích v kantoně grisonském (71.414), kde nad to pastviny pronajímají se italským ovčákům. Lepší jest chov vepřů provozovaný po celé zemi, nejvíce v kantoně bernském, kde počítá se 137.777 vepřů. Kozy chovají se nejvíce v kantoně bernském (68.553), tessinském (52.560) a grisonském (45.206). — Včelních úlů počítá se ve Š-ku 242.544, a to nejvích výském (48.206). více v kantoně bernském (51.183), vaudském (23.498) a lucernském (22.498), nejlepší med pak přichází z Grisonska. – Konečně v některých mírných a chráněných údolích pro-vozuje se i hedvábnictví, které v kantoně tessinském a grisonském dává roční výtěžek do 300.000 kg kokonů.

Lesy zaujímají ve S-ku úhrnem plochu 856.005 ha, t. j. 20.60°/o veškeré plochy země (1903). Největši lesní plochy jsou v kant, bernském (152.118 ha) a grisonském (126.759 ha), nejméně lesů pak má kanton Basilej město (395 ha). Poměrně nejlesnatější kantony s více než 30% zalesněné půdy jsou: schaffhausenský, kde lesy tvoří 39.50% veškeré plochy, solothurnský s 36.89%, basilejský (venkovský) s 34'15%, a aargavský s 31'49%. Nejřidčejí zalesněn jest kanton genevský s 9'30%, lesní půdy. Z lesů švýcarských jest 39.052 ha státnich, 572.512 ha obecních a různých korporací, 136 241 ha soukromých, avšak vládní ochrane podřízených, a 108.200 ha soukromých, z vládní ochrany vyňatých lesů. Všech lesních úředníků počítá se 165, z nichž 132 jsou státní. Následkem silného ubývání lesů spolková vláda, které od r. 1874 přísluší dozor nad největší částí švýcarských lesů, přikročila k usilovnému zalesňování, které do r. 1903 provedeno bylo celkem na 6776·14 ha půdy nákladem 3,145.359 fr. a k němuž užito celkem 23.4 mill. sazenic, totiž 18 mill. jehličnatých a 5.4 mill. listnatých. Celkový výnos švýcarských lesů páčí se na 40 mill. fr. ročně.

Lov zvěře jest od r. 1876 pod dozorem spolkové vlády, jejž obstarávají (1903) 42 hajní zvěře. Jinak výtěžek jeho není valný. V nižších polohách loví se zajíc, místy smec a divoký vepř, pak koroptev, sluka a divoká kachna. V horských končinách posud namnoze vyskytuje se kamzik, popelice, tetřev, tetřívek, jeřábek, sněhulka a j., neustále jich však ubývá. Kozorožec, jelen a daněk byl ve S-ku vyhuben. V postrannich údolích vyskytuje se posud medvěd v Engadině a vík v Juře. Z dravých ptáků dlužno jmenovati orla a supa. Celkem r. 1903 bylo zastřeleno dravé zvěře srstnaté 712 kusův a pernaté 369 kusů. – Rovněž pod vládním dohledem jest i rybářství, a to následkem téměř úplného vyhubení rybného bohatství švýcarských řek a jezer nezřízeným rybolovem. Proto také provádí se zarybňování vod ve 171 ústavě, který nasadil r. 1903 celkem 47 mill. rybích zárodků, z nichž vylihlo se 39 mill. rybíček. Nejdůležitější švýcarské ryby jsou lososi, pstruzi, štiky a j. Rybolov pak jest vůbec zavíce mezků má kanton valiský (2528), v němž kázán ve 42 rybářských revírech, jež mají

Nerostné bohatství Š-ka není značné, ročně ve Š-ku páčí se na 8 mill. kusův i vymimo to ještě časem se vyčerpalo, tak že váží se jich ročně (1903) přes 6½ mill. kusů celá řada dolů, v nichž dříve se pracovalo, v ceně přes 100 mill. fr. Veliký rozsah má jest dnes opuštěna. Největší výtěžek dává dobývání soli, jež dříve dovážela se téměř zcela z ciziny, od r. 1845 však dobývá se v 5 solnicích státních (Bex, Rheinfelden, Ryburg, Kaiseraugst a Schweizerhalle). Celkový její výtěžek činí (1904) 520.246 q a to 416.057 q soli kuchyňské, 1103 q soli tabulové, 16.943 q soli dobytči, 71.006 q soli průmyslových a 15.137 q soli k hnojení. Z kovů zmínky zasluhuje pouze železo, jehož těží se ročně asi 70.000 q v dolech u Delémontu. V kantoně valiském vyskytuje se anthracit, jehož do-bývá se ročně asi 40.000 q, hnědé uhlí vy-skytuje se v kantoně curišském a svatohavelském i čini roční jeho těžba jen asi 30.000 q, asfaltová ložiska v kantoně neuchâtelském dávají roční výtěžek 70.000 q. Porůznu vy-skytuje se v zemí rašelina. Větší jest hojnost užitečných kamenů, zejména pískovcův a vápenců. Hojně vyskytuje se i sádra, mramor, břidlice a užitkové hliny. Značný jest počet lečivých pramenů minerálních. Tak zejména jsou železité vody ve Fettanu a Stachelbergu, sirnaté v Gurnigelu, Lenku, Schwefelbergu, Heustrichu, Yverdonu a j. v., solné v Taraspu, Schulsu, Birmenstorfu, iódové a brómové ve Wildeggu a Saxonu, neutrální v Pfa-fersu, teplé v Badenu, Schinznachu, Lavey, sodnaté ve Fiderisu, St. Maurice, Rothen-brunnen, Pasuggu, alkalické v Rosenlanibades a mn. j.

Rozvoji průmyslu ve S-ku jest sice na závadu malé bohatství uhlí v domácích dolech, avšak nedostatek tento vyvážen jest ohromnou vodní silou, kterou dodávají přečetné vodní toky země se silným spádem. Okolnosti této využitkováno bylo již záhy a setkáváme se ve Š-ku s počátky velikého průmyslu v dobách velmi dávných. Nejdůle-žitější odvětví švýcarské industrie jest textilnictví. Počátky jeho sahají do XIII. stol., kdy rozkvetl průmysl vlnařský a plátenický, k němuž ve stol. XVI. přistoupil průmysl hedvábnický, v XVII. výroba mušelinu a v XVIII. předení baviny. Dnes tento průmysl vyka-zuje 1799 závodů s 91.454 dělníky, 1104 par-ními kotly a 62.327 motorovými koňskými silami. Nejdůležitější v tomto průmyslovém odvětví jest bavlnářství sídlící hlavně v kantonech východošvýcarských, curišském, glaruském, svatohavelském, apppenzellském, thurgavském a aargavském. S ním souvisí četné bělírny, tiskárny, barvirny a appretovny, tak že zaměstnává celkem na 90.000 osob. Hedvábnictví má hlavní své sídlo v Curichu a Basileji, i s ním souvisí mnohé a veliké tiskárny, bělírny a appretovny, mající s vlastními hedvábnickými továrnami přes 60.000 dělníků. Prastaré proslulosti těší se švýcarské hodinářství a klenotnictví. Vzniklo v XV. stol. v Genevě, odkudž rozšířilo se později hlavně do kantonu neuchâtelského, vaudského a bernského i zaměstnává (1903) na 45.000 dělníků. Počet hodin vyrobených mecka (10.3 mill.), bavlna a zboží bavlněné

i výroba strojů a nástrojů, jež čítá 396 závodů s 23.921 dělníkem, 428 parními kotly a 10.983 motorovými koň silami. Strojírny švýcarské rozšířeny jsou po celém státě. Významem svým hospodářským vyniká i sýrařství a mlékařství, jež dodává pro vývoz 648.126 q zboží v ceně 77 mill. fr. Důležita jest i výroba zboží obuvnického s 27.393 dělníky, průmysl papírnický a polygrafický (417 závodů s 11.062 děl.) a dřevařský (528 záv. s 11.347 děl.), zpracování kovů (234 záv. s 9936 děl.), výroba tabáku (6420 dělníků), gummového zboží (6341 děl.), hudebních nástrojů (2079 děl.), čokolády (13 továren s 528 děl.), pivovarství (217 závodů s roční výrobou přes 2 mill. hl piva), výroba cementu, vápna a sádry (40 záv. s roční výr. 424.166 q), lihovarství (roč. výr. 25.000 q lihu) atd. Par-ních kotlů jest v zemi 4672, a to 1104 při průmysle textilním s výhřevnou plochou 44.723 m², 908 při průmysle potravinářském s 22.742 m² plochy výhř., 276 při prům. lu-čebním s 10.972 m², 428 při prům. kovodělném s 13.565 m², 422 při prům. dřevařském s 9491 m³, 136 při prům. papirnickém a polygrafickém s 6479 m² výhřevné plochy atd. Elektráren jest ve S-ku celkem 118. Všecky průmyslové podniky jsou pod dohledem inspektorů spolkové vlády.
Obchodní ruch Š-ka jest přes nepřízni-

vou obchodní polohu zemé ve středu evropského kontinentu mezi mocnými státy velmocenskými a přes horskou povahu země dopravě nanejvýš nepříznivou velmi rozsáhlý a čilý. Hodnota zahraničného obchodu švýcarského činí (1903) 2084,686.616 fr., z čehož jest 1196,165.028 fr. dovozu a 888,521.588 fr. vývozu. Mimo to dováží se za 55,926.503 fr. vymincovaných drahých kovův a vyváží se jich za 28,211.427 fr., průvoz pak cení se na 620,270.728 fr. Připadá tudíž na 1 obyvatele průměrně 615 fr. zahraničných obratův obchodnich, a to 353 fr. dovozu a 262 fr. vyvozu, mimo to za 183 fr. průvozu. Z dovozu připadá 365,702.248 fr. na potraviny čili 30.57%, celého importu, 456,138.909 fr. na suroviny čili 38·13⁹/_o a 374,323.871 fr. na výrobky čili 31·30⁹/_o. Z vývozu pak připadá na potraviny 119,162.075 fr. čili 13·41⁹/_o, na suroviny 95,756.455 fr. čili 10.78% a na výrobky 673,603.058 fr. čili 75.81%. Hlavní předmětý dovozu švýcarského jsou: hedvábí a zboží hedvábné, jehož dováží se za 1588 mill. fr., a to hlavně z Italie (96.5 mill. fr.). Francie (33.7 mill.), Německa (9.6 mill.). Činy (10.1 mill.) a Japanu (6.7 mill.), polní plodiny s dovozem za 200 mill. fr., hlavně z Ruska (64.2 mill.) mill.), Italie (21.3 mill.), Francie (20.7 mill.), Německa (19.6 mill.), Rakouska (19.2 mill.), Balkánu (18.1 mill.) a Španělska (11.2 mill.), potraviny z říše živočišné s importem za 107.3 mill. fr., hlavně z Italie (39.6 mill.), Francie (33.2 mill.), Rakouska (14 mill.) a Ně-

s dovozem za 97.6 mill. fr., hlavně z Anglie vozu, Rusko s 69.2 mill. dovozu a 29.6 mill. (23.6 mill.), Německa (22.8 mill.), Spoj. Obci (21 mill.) a Egypta (19 1 mill.), vlna a zboží vlněné za 71 4 mill. fr., hlavně z Německa (36.2 mill.), Francie (11.4 mill.), Anglie (8.2 mill.), Australie (7.8 mill.) a Belgie (4.9 mill.), železo a zboží železné s dovozem za 93.8 mill. fr., hlavně z Německa (63'4 mill.), Francie (13·1 mill.) a Anglie (12 mill.), uhlí s dovo-zem za 58 mill. fr., hlavně z Německa (46·8 mill.), Francie (6.5 mill.) a Belgie (4.3 mill.), lučebniny s dovozem za 52.5 mill. fr., hlavně z Německa (21.9 mill.), Spoj. Obcí (9.1 mill.), Francie (6.8 mill.) a Rakouska (3.1 mill.), zlato, stříbro, drahokamy a klenoty s dovozem za 49 mill. fr., hlavně z Francie (27.3 mill.), Německa (13 6 mill.) a Italie (4 mill.), hospodářská zvířata a různé produkty hospodařské s dovozem za 476 mill. fr., hlavně z Německa (16 mill.), Francie (15·3 mill.), Italie (3·6 mill.), Rakouska (2·7 mill.), Spoj. Obci (2·1 mill.) a Belgie (2 mill.) a zboží osadnické i pochutiny s dovozem za 58.3 mill. fr., hlavně z Rakouska (126 mill.), Brazilie (9·4 mill.), Francie (8·9 mill.), Německa (8·4 mill.), Střední Ameriky (4·1 mill.) a Indie (2.3 mill.). Na tyto předměty připadá tudíž celkem 994.3 mill. fr. dovozu. — V exportu švýcarském zaujímají přední místo předměty tyto: hedvábí a látky hedvábné, jichž vyváží se ročně (1903) za 245'3 mill. fr., a to hlavně do Anglie (75 mill.), Německa (65'5 mill.), Spoj. Obcí (31'6 mill.), Francie (29'2 mill.) a Rakouska (12.6 mill.), zboží bavlněné s vývozem za 177.5 mill. fr., hlavně do Spoj. Obcí (58.1 mill.), Anglie (30.2 mill.), Německa (21.3 mill.), Jižní Ameriky (13.8 mill.) a Francie (10.6 mill.), hodiny s vývozem za 118.5 mill. fr., hlavně do Německa (26.6 mill.), Anglie (19 mill.), Ruska (13.4 mill.), Rakouska (11.2 mill.) a Italie (7.7 mill.), zboží železné, především stroje, s vývozem za 63 mill. fr., hlavně do Německa (12.9 mill.), Francie (12.3 mill.), Italie (10.6 mill.) a Ruska (6 mill.), potraviny z říše živočišné, především sýr a mléko, s vývozem za 82.7 mill. fr., hl. do Anglie (21.8 mill.), Francie (15.8 mill.), Německa (12.4 mill.), Spoj. Obci (6.6 mill.) a Italie (5.4 mill.) lučebniny s vývozem za 34.7 mill. fr., hlavně do Německa (10·1 mill.), Spoj. Obci (4·7 mill.), Anglie (3.8 mill.), Asie (3 mill.) a Italie (2.8 mill.) a čokoláda s vývozem za 24.7 mill. fr., hlavně do Anglie (10.7 mill.), Francie (3.8 mill.), Italie (2.9 mill.) a Německa (2.2 mill.). Na uvedené předměty připadá celkem 746.4 mill. fr. vývozu švýcarského. Pro zahraničný obchod švýcarský jsou ovšem nejdůležitější země sousední, Německo, Rakousko, Francie a Italie, na něž připadá 835 9 mill. fr. dovozu, totiž na Nemecko 355 8 mill., Rakousko 77.7 mill., Francii 221.5 mill. a Italii 180.9 mill., vývozu pak 415 5 mill., totiž na Německo 202 1 mill., Rakousko 48 2 mill., Francii 113 5 mill. a Italii 51 7 mill. Značnou obchodni důležitost pro Š. má dále Anglie s 57·1 mill. fr. dovozu a 177·6 mill. vývozu, Spoj. Obce s 57·4 mill. dovozu a 116·9 mill. vý-

vývozu, Belgie s 25.3 mill. dovozu a 14.5 mill. vývozu, Španělsko s 12.6 mill. dovozu a 15.3 mill. vývozu, balkánské státy s 26.0 mill. dovozu a 6.3 mill. vývozu a Egypt s 19.6 mill. dovozu a 4.6 mill. vývozu. Nejdůležitější obchodní místa švýcarská jsou Basilej, Geneva, Curich a Sv. Havel, mimo ně však jest v zemí veliká řada míst obchodně vysoce vynikaji-cích, kde denní doprava zboží páčí se na tisíce centů, v nichž vypravují se ročně statisice telegrammův a kde sidli firmy mající obchodní spojení s celým světem (Neuchatel, Freiburg, Schaffhausen, Lucern, Bern

a j. v.). V čele švýcarského peněžnictví stojí 36 bank s právem emisse s akciovým a dotačním kapitálem (1903) 197,775.000 fr. a s reservami 41,545.885 fr., jejichž bankovek obíhá úhrnem za 222 mill. fr. Největší z těchto bank jsou: státní banka freiburská s kapitálem 21 mill. fr., kantonální banka bernská s kap. 20 mill. fr., kantonální banka curišská s kap. 20 mill. fr., banka basilejská s 16 mill. fr., obchodní banka genevská s kap. 12 mill. fr. a kantonální banka vaudská s kap. 12 mill. fr., kdežto ostatní banky mají vesměs závodní kapitály po méně než 10 mill. fr. Mimo to jest ve S-ku 14 bank hypotečních, 86 domácích bank obchodních a 2 filiálky bank zahraničných, 27 záložen, 150 spořitelen a 2 zastavárny. — Dobře postaráno jest ve Š-ku o pojišťování. Životním pojišťováním zabývají se 33 pojišťovny, a to 6 švýcarských, 8 německých, 11 francouzských, 5 anglických a 3 americké, jež přijaly (1903) 32,055.465 fr. praemií. Proti úrazu pojišťuje 15 pojišťoven s 11,026.546 fr. přijatých praemií, proti ohni 18 pojišťoven s 9,756.061 fr. přijatých praemií a proti krupobití 1 s 675.015 fr. praemií. Pojišťování dopravní provozuje 16 pojišťoven s 1,864.985 fr. praemií, pojišťování dobytka 5 pojišťoven s 369.893 fr. praemií, pojišťování skla 7 pojišťoven s 215.451 fr. praemii, pojišťování záruk a proti krádežím vykazuje 136.678 fr. praemii a 2 pojišťovny vodovodů mají 36.735 fr. praemii. Kantonálních pojišťoven nemovitosti proti ohni jest 17 a movi-

tosti 2 se 7,458.554 fr. přijatých praemii. Co se týká měnných poměrů, náleží S. od r. 1865 k latinské mincovní unii i tvoří švýcarskou jednotku peněžní frank mající 5 g stříbra jakosti 0.835 a rozdělený na 100 centimes (Rappen). Ze zlata razi se dvacetifranky vážící 6.4516 g zlata jakosti 0.900, ze střibra pětifranky váhy 25 g a jakosti 0.900, pak ze stříbra jakosti 0.835 dvoufranky váhy 10 g, franky (5 g) a půlfranky (2 5 g). Z ry-zího niklu jsou dvaceticentimy váhy 4 g, ze směsi 1/4 niklu a 3/4 mědi jsou 10centimy a 5centimy váhy 3 g a 2 g, konečně z bronzu složeného z 95% mědi, 4% cínu a 1% zinku jsou 2centimy a centimy vážící 25 g a 1.5 g. Platební schopnost minci zlatých jest ovšem neobmezena, mince stříbrné jsou však soukromnici povinni přijímati jen do výše 50 fr., mince niklové do výše 10 fr. a mince bronzové do výše 2 fr. Koncem r. 1904 bylo niční sítě švýcarské jsou Winterthur, Cuv oběhu švýcarských mincí zlatých 4,650.000 kusů vhodnotě 93 mill. fr., stříbných 32,176.000 kusů v hodnotě 41,630.000 fr., niklových 89 mill. kusů v hodnotě 8,900.000 fr. a bronzových 69 mill. kusů v hodnotě 935.000 fr. V r. 1904 bylo ve Š-ku naraženo 20franků 100,000 kusů, 2franků 200.000 kusů, franků 400.000 kusů, půlfranků 400.000 kusů, deseti-centimů 1 mill. kusů, 5centimů 1 mill. kusů, 2centimů 1/2 mill. kusů a centimů 1 mill. kusů. Vývoz zlata činil (1904) 5.3 mill. fr., zlatých

Dopravní ruch S-ka byl ode dávna velmi čilý, ježto bylo Š. vždy hlavní průchodní zemí ze střední Evropy do Italie. Proto také věnována tu od nejstarších dob veliká péče stavbě silnic, jejichž síť následkem toho přes přirozenou neschůdnost země záhy vyznamenávala se i hustotou i výborným stavem svých trati. Hlavní z tratí těchto jdou přes Sim-plon, Pillon, Bruchberg, Brunig, Furku, Sv. Gotthard, Klausen, Oberaln, Lukmanský průsmyk, Lenzer Heide, Luziensteig, Bernardino, Splužský průsmyk, Julier, Albulu, Flüelu, Ofenberg, Berninu, Maloju atd. Cetné silnice jsou v alpských předhořích, v nižších polohách pak rozvětvuje se silniční síť i do nej-odlehlejších údolí. -- Železniční síť švýcarská byla původně vesměs v rukou soukromých i měří (1903) 4283 km, z čehož jest 757857 km trati dvojkolejných. První želez-nou drahou na půdě švýcarské byla 19 km dlouhá čásť trati Basilej St Louis v Elsasku otevřená r. 1844, první celá švýcarská trať pak byla železnice Curich-Baden vystavěná r. 1847 a 23:3 km dlouhá. V letech padesá-tých XIX. stol. vznikly mimo jiné důležité trati Geneva-Lausanne-Neuchâtel-Biel, Biel-Solothurn - Olten-Aarau a Aarau - Curich-Winterthur-Romanshorn, jimiž jezero Genevské spojeno s Bodamským. Do let sedmdesátých připojeny k tomu trati přičné Lau-sanne-Vevey-St. Maurice a Bouveret-Sion-Brieg směřující k Simplonu, pak Basilej-Olten-Lucern a Curich-Zug-Lucern miřící k Sv. Gotthardu a konečně Rorschach-Sargans-Chur běžící k průsmyku Splužskému. R. 1872 stavěna dráha Gotthardská, načež nastalo rychlé doplňování železniční sítě švýcarské porýnskou švýcarskou tratí Winterthur-Koblenz-Rheinfelden-Basilej, nejkratším železničním spojením Basileje s Curichem drahou Bötzberskou, železniční sítí v Bernském Juře a m. j. Mimo to vznikla řada horských drah na některé hojně navštěvované

rich, Brugg, Ölten, Lucern, Bern, Burgdorf, Biel, Solothurn, Payerne, Lausanne a Neu-châtel. U Genevy, Jougne, Verrières, Col de Roches a Delle připojuje se tato síř k francouzské síti železniční, u Basileje, Koblence, Schaffhausenu, Singenu a Kostnice k siti německé, u Sv. Markéty a Buchsu k síti rakouské a u Pina a Chiassa k siti italské. Dopravní výsledky švýcarských železnic r. 1903 jeví se asi takto: úhrnem švýcarské vlaky ujely 30,797.043 km, a to vlaky osobni 24,493.230 km minci 20·7 mill. fr., stříbra 1·3 mill. fr. a a vlaky nákladní 6,303.813 km, osobních kilostříbrných minci 7·5 mill. fr., dovoz zlata metrů ujeto 1284,595.630 a tunních kilometrů 29·8 mill. fr., zlatých minci 30·1 mill. fr., 830,740.925, příjmy švýcarských drah činily stříbra 7·3 mill. fr. a stříbrných minci 25·9 147,089.617 fr., a to z dopravy osob 60,722.123, 830,740,925, příjmy švýcarských drah činily 147,089.617 fr., a to z dopravy osob 60,722.123, z dopravy rozl. zboží 78,637.894 fr. a různé 7,729.600 fr., vydání pak činila 89,976.683 fr., tedy čistý zisk 57,112.934 fr. Stavební náklady švýcar. drah činily celkem 1410,877.895 fr., celkový v nich uložený kapitál páčí se na 1520,011.004 fr. a úrokuje se průměrně 3 36% ročně. Lanové dráhy měří úhrnem 26.133 km i dopraveno jimi osob (1903): 4,113.385 a zboží 116.419 77 t, stavební jejich náklady činí 14,934.260 fr., příjmy 1,350.920 fr. a vydání 754.795 fr. Z těchto drah užívá 12 k pohonu vodní tíže, 1 turbin a ostatních 14 elektřiny. Pouliční (silniční) dráhy jsou ve Š-ku 34 úhrnné dělky 351.164 km s 30 koni, 13 loko-motivami, 574 elektrickými vozy motorovými, 135 osobními vozy s 23.784 sedadly a s 86 vozy nákladními. Dopraveno bylo na nich (1903) 63,080.224 osob a 77.024 83 t zboži, příjmy činily 8,315.886 fr. vydání 6,630.902 fr. a stavební náklady 47,342.855 fr. – Vodní tok y švýcarské nejsou plavbě valně příznivé; parníky jezdí jen po Rýně od jezera Bo-damského, po ř. Broye mezi jezerem Neuchâtelským a Murtským a na ř. Doubs v t. zv. Lac de Brenets. Za to jezera projiždí 107 parníků osobních, 3 lodi trajekční a 62 lodi jiné, jež dopravily úhrnem (1903) 5,550.695 osob. Jezera s parni plavboù jsou: Bodam-ské (6 parniků s dopr. 151.231 os.), Thunské (7 par. s dopr. 487.927 os.), Brienzské (5 par. s dopr. 359.967 os.), Jouxské (1 par. s dopr. 2500 os.), Neuchâtelské s Murtským a Bielským (5 par. s dopr. 118.957 os.), Hallwyllské (2 par. s dopr. 12.500 os.), Čtyřkantonské (17 par. s dopr. 1,529.081 os.), Zužské (1 par. s dopr. 29.368 os.), Aegerské (1 par. s dopr. 6459 os.), Curišské (14 par. s dopr. 868.750 os.), Genevské (20 par. s dopr. 708.380 os.), Luganské (8 par. s dopr. 533.779 os.) a Maggiore (14 par. s dopravou 586.540 osob). — Poštovnictvi a telegrafnictvi jest podle zákonů z r. 1848 resp. 1851 obstaráváno spolkovou vládou. Ve příčině poštovní jest S. rozděleno na 11 okrsků, jež mají celkem vrcholky horské, jako na Pilatus, Rigi, Pannu (1903) 1673 poštovní úřady a 1983 filiálky, a j. Dráhy spolkové měří dnes 1476 km, mimo to mají 13 jednatelství v cizinč. Psaní z ostatních drah pak jsou nejdůležitější Jurdopraveno v zemi 108,919.913 a do ciziny sko-Simplonská 928 km dlouhá, Gotthardská 21,065.207, tiskovin a vzorků dopraveno v zemí 276 km dl., Rhaetská 92 km dl., Jihový- 41,936.222 a do ciziny 11,333.568, dopisnic chodní 50 km dl., Jezerní údolní dráha 50 km v zemi 53,540.917 a do ciziny 19,240.080, časodl. atd. Nejdůležitější uzlové body želez- pisů 140,556.390 s úhrnným předplatným 1,403.238 fr., poukázek dopraveno v zemi appenzellský Ausser-Rhoden 242'49 km², 6,896.000 a do ciziny 1,848.000 v hodnoté appenzellský Inner-Rhoden 172'88 km², svato-710,576.000 fr. resp. 77,113.000 fr., zásilek pošty povozné dopraveno celkem 21,976.117, dobírkových zásilek 9,646.969 v hodnoté tessinský 2800'90 km², vaudský 3252 km², valář mezinárodní poštovní unie, jakož i mezi- jistou summu převyšujících a půjčkách; konárodní kancelář telegrafních správ a ústřední úřad pro mezinárodní dopravu železniční.

Akciových společností jest ve Š-ku (1903) 2295 s úhrnným akciovým kapitálem Jinak politické i správní zřízení v jednotli-2935,781.691 fr., z nich jest 30 kommanditních vých kantonech upraveno jest samostatně. společností na akcie s kapitálem 14,856.500 fr. Společnosti akciové domácí jsou 2203 s kapitálem 1801,548.901 fr., z nich jest 29 kommanditních s kapitálem 13,356.500 fr., mimo to pak jsou v zemi 92 akciové společnosti zahraničné s kapitálem 1134,232.790 fr., z nich jest 1 společnost kommanditní s kapitálem 1,500.000 fr. Akciových společností báňských a pro zužitkování přirodních sil jest 114 s kapitálem 65,021.860 fr., rolnických a lesnických pak 38 s kap. 14,435.525 fr. Průmysl potravinářský vykazuje 262 akc. spol. s kapitálem 110,189.466 fr., průmysl oděvnický 17 akc. spol. s kap. 4,294.950 fr., průmysl stavební 94 akc. spol. s kap. 30,533.440 fr., průmysl textilni 88 akc. spol. s kap. 104,369.100 fr., průmysl papírnický a kožatský 18 akc. spol. s kap. 14,976.250 fr., průmysl chemický 81 akc. spol. s kap. 56,919.800 fr., průmysl stroj-120,279.500 fr. a průmysl polygrafický 75 akc. spol. s kap. 17,877.175 fr. Obchodních společností akciových je 874 s úhrnným akciovým kapitálem 867,933.968 fr. a dopravních 221 s kap. s účely dobročinnými, vzdělávacími a náboženskými s kap. 8,372.947 fr., 53 spol. uměleckých a literárních s kap. 8,892.170 fr. a 30 spol. sportovních s kap. 600.705 fr.

Státní zřízení.

Ve příčině politické jest S. stát spolkový zřízení republikánského, jenž skládá se z 25 státoprávních součástí čili kantonů, kteréž jsou: curišský rozlohy podle posledního mě-rení z r. 1901: 1724 76 km², bernský 6844 50 km², lucernský 1500·80 km², schwyzský 908·26 km², nidwaldenský zvaný též Unterwalden nid dem Walde 290·50 km^2 , obwaldenský čili Unterwalden ob dem Walde 474·80 km^2 , glaruský
691·20 km^2 , zužský 239·20 km^2 , freiburský
1674·60 km^2 , solothurnský 791·51 km^2 , basilejský městský 35·76 km^2 , basilejský venkovmážděním, z nichž každý jest chefem jed-

67,365.415 fr., konečně osob dopraveno liský 5224 49 km², neuchátelský 807 80 km² a 1,570.656. Příjmy pošt činily 40,767.701 fr. a genevský 282·35 km². Jednotlivé tyto kantony vydání 37,211.423 fr. — Telegrafní trati měři jsou suverenní, pokud jejich svrchovanost (1903) 6224·3 km s 22.549·6 km drátů, telegraf. není obmezena spolkovou ústavou celého stanic jest 2150, depeší interních 1,492.771, státu. Zákonodárná moc přísluší v nich všem mezinárodních 1,887.627, transitních 724.825 občanům, a to ve formě t. zv. referenda, a služebních 173.574. Příjmy z telegrafu činí jímž lid rozhoduje o všech návrzích zákona; 3,113.679 fr. a vydání 3,234.879 fr. — Telefonní dále t. zv. veta, jímž rozhoduje se o zákotrati měří 15.3279 km s 224.5423 km drátů, nech na jich zrušení či změnu; pak v podobě rozmluv bylo (1903) 30,848.745, příjmy z te-t. zv. initiativy, kterou směřuje se k podání lefonu plynouci činí 6,592.009 fr. a vydání či navržení nových zákonů, mimo to ve formě 7,651.201 76 fr. V Berné jest ústřední kance- t. zv. finančního referenda o státních výdajích nečně voli lid přímo nejvyšší výkonný úřad. V čele každého kantonu stojí veliká čili kantonální rada jakožto orgán lidové legislativy.

Spolková ústava švýcarská pochází v re-vidované úpravě z r. 1874 (29. květ.) i obsahuje ustanovení o zachování nezávislosti země na venek, o udržení klidu a pořádku uvnitř, o zachování svobody a práv jednotlivých členů spolku a o podpoře jejich blahobytu, o rovnosti všech občanů před záko-nem, o jejich volném usídlení v kterémkoliv švýcarském kantoně, o svobodě vyznání, tiskové, spolčovací a petiční všech Svýcarů, o všeobecné branné povinnosti, o obecném školství a řádném soudnictví. Záležitostí spolkovou jest obrana země a její zahraničné zastoupení, celnictví, poštovnictví, měna, míry a váhy, dozor nad vodními stavbami, lesnictvím a rybářstvím, zákonodárství železniční, veřejné stavby jsoucí v zájmu buď celého státu nebo několika kantonů, zřizování a podpora vysokých a vyšších škol a péče nický a kovodělný 138 akc. spol. s kap. o jednotnosť švýcarského práva. Nejvyšši spolkovou mocí jest spolkové shromaždění skládající se z národní a stavovské rady. Stavovská rada skládá se ze 44 zástupců jednotlivých kantonů, po 2 z každého kan-376,850.045 fr. Mimo to jest 100 společnosti tonu, při čemž oba kantony basilejské, appenzellské a unterwaldenské tvoří po jednom celku. Národní rada volí se na 3 roky ode všech občanů tak, že na 20.000 občanů připadá 1 poslanec, kterých jest nyní 167. Obě rady scházejí se dvakrát do roka k řádnému zasedání trvajícímu 2-4 neděle. Každý spolkový zákon a všeobecně závazné spolkové nařízení vyžaduje usnesení obou rad a mimo to, není-li naléhavé, i schválení lidem, žádá-li za to buď 8 kantonů nebo 30.000 občanů.

Občanstvu švýcarskému přísluší ve spolkovém zákonodárství i právo initiativy, neboť každý návrh zákona podaný nejméně ský 427.47 km², schaffhausenský 294.22 km², noho z departementů spolkové vlády, totiž: politického; finančního a celního; poštovního a železničniho; vojenského; soudního a policejního; vnitřního; obchodního, průmyslového a hospodářského. Sidlem spolkové rady a shromáždění jest Bern. — Soudnictví, pokud spadá do spolkové pravomoci, provádí spolkový soud v Lausanneu s praesidentem a 15 členy, jenž soudí o velezrádě, vzpouře, zločinech přoti mezinárodnímu právu atd. Jinak jest soudnictví podřízeno svrchovanosti

Č. 4147. Znak Švýcarska.

jednotlivých kantonův, avšak spolková vláda má hleděti, aby dosaženo bylo co možná úplné jednotnosti ve švýcarsk. právě i soudnictví. Soudnictví církevní jest odstraněno, právo manželské podléhá dozoru spolku, občanský sňatek jest povinný. Zakládati neb obnovovatí kláštery nebo náboženské řády jest zakázáno. V cizině zastoupeno jest §. vy-

slanectvími ve Vídni, Berlíně, Paříži, Římě, Londýně a v Buenos Aires a 89 konsuláty. — Znakem země jest střibrný, rovnoramený křiž vznášející se volně v červeném poli; zemské barvy jsou červená a bílá. Finance. Příjmy a vydání spolkového

Příjmy.

státu Švýcarského jevi se takto (1904):

• •	ranků					
Výnos nemovitostí	1,017.681					
 kapitálů	2,642.839					
Všeobecná správa	66.029					
Spolková kancelář	31.984					
Spolkový soud	34.984					
Politický departement	38.458					
Politické oddělení	35.420					
Vystěhovalectví	3.038					
Vnitřní departement	57.586					
Soudní a policejní departement.	572.620					
Soudnictví a policie	3.993					
Pojišťovnictví	64.55 6					
Úřad pro duševní majetek .	504.071					
Vojenský departement	3,294.835					
Finanční a celní departement	53,589.653					
Daň z bankovek	228,064					
	3,361.589					
Obchodní, průmyslový a hospo-	•					
dářský departement	572,578					
Poštovní a železniční departe-						
ment	50,647.645					
Poštovní správa 40	0.767.701					
Telegrafy a telefony 9	705.689					
Železnice	174.255					
Různé příjmy	58.346					
Souhrn příjmů1	12 558 271					
South prijing	,000.271					
Vydání:						
. ,	franků					

6,521.722

1,225.319

278,662

Úmor a úroky státního dluhu

Všeobecná správa

Národní rada

Stavovská rada	40.848
Spolková rada	107.000
Spolková kancelář	426,660
Spolkový soud	372.149
Spolková rada	. 709.585
Vnitřní departement	. 12,124,824
Kancelář a archiv	103.321
Statistická kancelář	227.401
Zdravotní úřad	172.062
Stavebnictví	9,048.869
Polytechnika	994.937
Příspěvky švýc. spol	147.101
› ústavům	674.009
 ústavům Lesnictví, honba, rybář 	648.113
Míry a váhy	8,749
Různé	100.262
Různé	609 262
Voienský departement	. 28,661.450
Sekretariát	75.772
Správa	28,585.67 8
Finanční a celní departement	. 6,081.205
Finanční kancelář	34.431
Kontrolní »	75.160
Kontrolní >	48.164
Státní pokladna	56.660
Správa cenných pap	13.149
Příspěvek invalid, fondu	500.000
Nemovitosti	191.251
Celní správa	5,162,389
Obchodni průmyslový a hosno)-
Celní správa	. 5,588.589
Obchod průmysl a řemesla	2,281,260
Zemědělství	3,307.329
Zemědělství	25.744
Postovní a železniční depart.	48,530.901
Poštovní správa	37,211.423
Telegrafni správa	10,886.082
Zeleznice	433.306
Zeleznice	433.396 33.715
Canhan and del	110 000 570
Souhrn vydání.	. 110,086.573

Státní dluh činí (1904) 108,492.000 fr., mimo to jest mezi státními passivy mincovní reservní fond 3,262.710 fr., ostatní položky těchto passiv pak činí 6,792.238 fr., tak že úhrnem jest passiv za 118,552.948 fr. Naproti tomu čini aktiva státu 276,927.461 fr., tak že čisté jmění státní páčí se na 158,374.513 fr. Přímá spolková daň jest jen vojenská náhradní daň, o jejíž výnos stát děli se s kantony a jež r. 1904 vynesla 3,966.410 fr. Z mo-nopolů jsou ve Š-ku 2, a to regál střelného prachu, který r. 1904 vynesl státu 1,226.160 fr., a monopol lihový, který vykazoval r. 1904: 12,941.705 fr. příjmů a 6,485.808 vydání, tedy 6,455.897 fr. přebytku, z něhož 1705 fr. užito na úmor zařizovacího kapitálu, 50.000 fr. přikázáno stavebnímu fondu monopolovému a 6,317.544 fr. odevzdáno kantonům. Jednotlivé kantony spravují své příjmy a vydání samostatně i vykazují úhrnem 124,974.063 fr. přijmů (1904) a 128,317.739 fr. vydání, nej-více bernský (35.9, resp. 35.8 mill. fr.), curišský (19.1, resp. 20.8 mill.), basilejský městský (12, resp. 11.9 mill.), vaudský (10.7, resp. 10 8 mill. fr.) atd. Vojenství. Podle spolkové ústavy a orga-

nisačních zákonů z r. 1874, 1886 až 1901 každý | švýcarský občan podroben jest vojenské povinnosti od 20. roku věku svého, a to až do 32. roku v t. zv. jádru vojska (Auszug, élite) a až do 44. roku v zeměbraně. Důstojníci podřízení slouží v jádře do 34. roku, vyšší pak do 38. roku věku, v zeměbraně pak do 48. roku věku svého. Příslušníci vojska podrobeni jsou 2-3měsíčnímu výcviku, načež nastupuje jizda každoročně po 10 let 10denni cvičení, kdežto ostatní druhy zbraní konají ob rok cvičení třinedělní. Zeměbrana (pěchota) rozdělena jest zákonem spolkovým ze dne 12. čna 1897 ve 2 výzvy, z nichž první zahrnuje 7 mladších a druhá 5 starších ročníků mužstva. V obou výzvách utvořeny jsou 33 pěší a 4 myslivecké prapory. Kdo ze zákonitých důvodů nekoná praesenční vojen-skou službu osobně, platí ročně náhradní daň 6 fr. s přirážkou 1.50 fr. za každých 1000 fr. čistého majetku a každých 100 fr. čistých ročních příjmů do výše 3000 fr., kteréžto dávky pro přislušníky zeměbrany sníženy jsou na polovici. Kromě toho každý vojenskou službou povinný, avšak do vojska nezařazený Švýcar od 17. do 50. roku přisluší k domobraně, k níž důstojníci náležejí do 55. roku.

Polní armáda švýcarská rozdělena jest na 4 armádní sbory po 2 divisích. Každá divise zahrnuje v sobě 1 myslivecký prapor, 1 setninu polních myslivců, oddělení cyklistské, 2 pěší brigády po 2 plucích po 3 praporech, pluk polniho delostřelectva s 2 oddíly po 2 batteriích po 6 dělech, poloviční prapor zá-kopnický s 2 setninami sapérů a 1 divisijní lazaret s 3 ambulancemi. Mimo to náleží ke každému armádnímu sboru poloviční setnina polních myslivců, oddělení cyklistů, zeměbranecká pěší brigáda s 2 pluky po 3 prapo-rech, zeměbranecký pluk myslivců, jízdní brigáda s 2 pluky po 3 eskadronách, jízdní setnina s Maximovými kulomety, pluk polního dělostřelectva s 2 oddily po 3 batteriich, mobilní sborový park se štábem a 4 setninami, válečné mostní oddělení s 2 setninami mostařův a oddělením vozatajstva, setnina telegrafni, sborový lazaret se 4 ambulancemi a oddilem vozatajstva a sborové zásobovaci oddělení se štábem, 2 zásobovacími setninami a zásobovacím vozatajstvem.

K obraně opevnění na Sv. Gotthardě a u St. Maurice vyloučeny jsou z armády zvláštní sbory, a to pro Sv. Gotthard: 2 oddily pevnostniho dělostřelectva, 2 pěší prapory z jádra vojska, 1/2 oddílu těžkého dělostřelectva s 2 setninami, 2 zeměbranecké pěši pluky po 4 praporech, 4 zeměbranecké setniny zákopnické, setnina telegrafní a zeměbranecká ambulance; pro St. Maurice pak: oddělení pevnostního dělostřelectva, pěší prapor z jádra vojska, 2 setniny těžkého dělostřelectva, 2 zeměbranecké pěší pluky po 2 praporech, zeměbranecká setnina zákopnická, setnina telegrafní a zeměbranecká ambulance.

tělcsu nejsou přiděleny tyto sbory: a) jádra nečně ústřední doplňovací koňskou stanck

vojska: pluk horského dělostřelectva, setnina aéronautická a prapor železniční se 4 set ninami, b) z jádra vojska a zeměbrany: 4 oddíly těžkého dělostřelectva a c) ze země. brany: 9 pěších pluků po 3 praporech, 4 prapory myslivecké, 12 setnin polních my slivců, 24 eskadrony dragonů, 4 kolony do provázecí, 4 skladišťní parky po 2 setnínách 9 vozatajských setnin, 9 vozatajských oddílů, 11 setnin zákopniků, 2 válečná oddělení mostni, 2 setniny telegrafni, 4 setniny železniční, 8 nemocničních sekcí, 5 transportních kolon pro službu zdravotnickou, 3 zdravot-

nické vlaky a 14 ambulanci.

Celkem jádro vojska čítá (1904) 147.861 mužů, a to 1923 mužů štábu, 114.271 pěchoty, 5107 jízdy, 17.464 dělostřelectva, 5763 zákopnictva, 1919 zdravotního a 1414 správního sboru. Zeměbrana vykazuje 88.569 mužů, a to 353 mužů štábu, 40.797 pěchoty I. výzvy a 23.454 II. výzvy, 3797 jízdy, 12.862 dělostřelectva, 4483 zákopnictva, 1877 zdravotního, 837 správního a 109 cyklistského sboru. K tomu přistupuje domobrana, jež má úhrnem 294.388 mužů, a to 96 pěších praporů po 4-6 setninách po 100-200 mužích, 32 prapory myslivecké, 26 setnin dělostřeleckých, 423 setniny zákopnické, různé řemeslníky, zdravotní sbor atd. Čítá tudíž veškerá válečná síla švýcarská 531.853 mužů i odvádí se ročně (1904) 15.969 branců, totiž 11.715 k pěchotě, mezi nimi 27 cyklistů, 590 k jízdě, 2288 k dělostřelectvu, 651 k zákopnictvu, 575 k zdravotnímu sboru a 150 ke správnímu

Ozbrojena jest švýcarská pěchota švýcarskou opakovačkou mod. 1889-96 kal. 7.5 mm, jizda karabinou mod. 1893 kal. 7.5 mm a dělostřelectvo ocelovými děly kalibru 7.5 cm u pevnostniho, 8'4 cm u polniho a 12 cm u těžkého dělostřelectva. Děl jest 585.

Vojenských škol ve smysle vojenských zřízení jiných států není, za to však věnuje se veliká péče přípravě školní mládeže k vykonávání vojenské služby. K tomu cíli hledí se k vojenskému výcviku již při vyučování tělocviku mládeže od 10 let počínaje, kterýžto výcvik jest až do 15. roku pro svýcarské žactvo povinný. Potom až do 20. roku jest mládeži přistupný dobrovolný přípravný výcvik vojenský, řízený důstojníky a poddůstojníky, jehož účastnilo se r. 1904: 6674 mladíků. Ve 13 kantonech zřízeno jest 47 kadetních sborů s podporou spolkové vlády s úhrnem 6679 kadety. Důležitost pro vojenskou zdatnost země mají i dobrovolné střelecké spolky zvláště od r. 1894, kdy spolkovou radou učiněna střelba povinnou pro ozbrojené příslušníky domobrany. Spolků těch jest (1904) 3614 s 217.228 členy a podpora spolkovou vládou jim ročně udělovaná činí (1904) 313.182 fr. Zvláštní centrální školy jsou pro důstojníky a pod-důstojníky, dále jsou kursy pro štábní důstojníky a na curišské polytechnice konají se přednášky z různých oborů vojenských Mimo to žádnému určitému armádnímu věd. Z vojenských ústavů jmenujeme ko-

leji atd.

kunde (Sv. Havel, 1889); Egli, Heim, Billwiller, Die Schweiz (Praha a Lipsko, 1889); G. Studer, Die höchsten Gipfel der Schweiz (2. vyd. Bern, 1896 sl.); t., Geologie der Schweiz (Bern, 1851-53); O. Heer, Die Urwelt der Schweiz (Curich, 1879); Rüttimeyer, Ueber Thal- und Seebildung. Beiträge zum Verständniss der Oberflächengestaltung der Schweiz (Basilej, 1874); Annalen der schweizerischen meteorologischen Zentralanstalt (Curich); Tschudi, Tierleben der Alpenwelt (Lip., 1890); Christ, Das Pflanzenleben der Schweiz (Curich, 1879); Jahrbuch des schweizerischen Alpenklubs (Bern, od r. 1864); Denkschriften der allgemeinen schweizerischen Gesellschaft für die gesammten Naturwissenschaften (od r. 1829); Bibliographie d, schweizerischen Landeskunde (Bern, od r. 1892); Schmidt, Die Schweiz im Lichte der Statistik (Curich, 1895); Statistisches Jahrbuch der Schweiz (Bern, od r. 1892); Schweizerische Statistik (t., od r. 1870); Die Bewegung der Bevölkerung in der Schweiz (t., od r. 1879); Zeitschrift für schweizerische Statistik (t., od r. 1865); Landwirtschaftliches Jahrbuch der Schweiz (Curich, od r. 1877); Furrer, Volkswirtschaftslexikon der Schweiz (Bern, 1889, 4 sv.); Bericht über Handel und Industrie der Schweiz (vyd. předst. švýc. obchodního a průmyslového spolku v Curichu, posléze za r. 1904); dr. Huber, Jahrbuch des Unterrichtswesens in der Schweiz (Bern, od r. 1891); Bericht des eidgenossischen (Versicherungsamtes über die privaten Versicherungsunternehmungen in d. Schweiz (t., od r. 1888); Handbuch der Aktiengesellschaften und Geldinstitute der Schweiz (Curich, 1904); Die schweizerische Viehzählung vom 19. April 1901 (Bern, 1902); Fleisz, Das Wehrwesen der Schweiz (t., 1895); Bircher, Die Rekrutierung und Ausmusterung der schweizerischen Armee (s 9 map., Aarau, 1886); Die Schweizerpresse (vyd. švýc. spolek novinářský v Bernu); Schanz, Die Steuern der Schweiz (Stutgart, 1890); Politisches Jahrbuch der schweizerischen Eidgenossenschaft (Bern, od r. 1886); Coragioni, Münzgeschichte der Schweiz (Basilej, 1896); Hevera, S., jeho ústava, jeho vláda, jeho samospráva (Praha, 1890); Hilty, Die Bundesverfassungen der schweizer. Eidgenossenschaft (Bern, 1891); Pfenninger, Das Strafrecht der Schweiz (Berlin, 1890); Huber, System und Geschichte des schweizerischen Privatrechts (Basilej, 1886-93). – Mapy: Nejlepší mapa Š-ka jest topografická mapa Dufourova v měřítku 1:100.000, z níž pořízena byla mapa generálního štábu v měřítku 1: 250.000. Dále jmenujeme mapu Leuzingerovu (1:400.000) vydávanou od r. 1882 každoročně, Kellerovu

v Berně, dělostřeleckou zkušební stanici geologickou (1:500.000), reliefovou mapu v Thunu, továrny na zbraně v Thunu, Basileji atd.

Literatura. Srv.: Eglí, Neue SchweizerZ atlasů dlužno vytknouti topografický atlas Siegfriedův s 526 listy ve 44 seš. v měřítku 1: 50.000 v horských partiích alpských a 1:25.000 v Juře a planinách.

Dějiny politické.

Dějiny švýcarské začínají tou chvílí, kdy kmenové dnešní š obývající dostali se do styku s Římany. Tu je významná porážka Helvetů (v. t.) u Bibracta r. 58. R. 57 byli podrobeni také kmenové jižní v dnešním Valisu a r. 15 Rhaetové (v. t.); potom příslušela severní a střední čásť dnešního š-ka ke Gallii, východní připojena k provincii Rhaetii. Hlavní město Š-ka v době římské bylo Aventicum (Avenches). V druhé polovině III. století počaly se vpády Germanů, kteří po r. 406 trvale se usadili v severovýchodní části Š-ka. Byli to především Alamani, po nich r. 443 Burgundi usadili se v římské provincii Sabaudii (Savojsku). Do poloviny VI. stol. všichni tito kmenové byli podrobeni od Franků; v jižních částech S-ka počali se od r. 569 usazovati Langobardii, a ty končiny s říší Langobardskou připadly k říši Francké teprve r. 774. Za Karla Velikého bylo mnoho měst založeno a obnoveno (na př. Curich); v zemí vznikla četná biskupství a založeny četné kláštery. Za vlády slabých nástupců Karla Velikého rozpadlo se opět Š. Po r. 843 (smlouva Verdunská) východní čásť Š ka připadla k říši Východofrancké, západní k říši Lotharově a potom ke království Hornoburgundskému; r. 1032 Konrad II. zmocnil se obojího Burgundska, spojeného od r. 933 v království Arelatské; od té doby S. příslušelo k Německu. Jako vévodové švábští byli pány S-ka nejprve hrabata z Rheinfelden, po nich (1090) rod Zähringský. R. 1098 však tento rod pozbyl Švábska a musil se spokojiti s fojtstvím nad říšským městem Curichem; od něho byl založen Freiburg a Bern. Po vymření tohoto rodu (1218) města Bern, Solothurn, Curich a jiná dostalá se bezprostředně pod říši, kdežto jejich venkovské statky připadly hrabatům z Kyburgu. Císař Bedřich II. zabral říšská léna Zahringů a tím četná panství stala se bezprostředními. Mezi nimi vynikali Habsburkové; ti by se byli jistě stali pány Š-ka, kdyby císař Bedřich II. pro jeho polohu (otevření cesty gotthardské) nebyl si hleděl zjednati tam bezprostřední panství. To učinil nejprve v Uri, Schwyzu a Unterwaldenu. Habsburkové tomu odpirali, a když byl Bedřich II. dán do klatby (1239), dali se do boje s obyvateli Uri. Ti se spojili se Schwyzem a s Unterwaldenem, ale po smrti Bedfichově mu-sili uznati nadvládu Habsburků. Vliv habsburský stoupl pak zvláště zvolením Rudolfa (1273) za krále německého. Ale po jeho smrti (1:200.000), Zieglerovu (1:380.000), Stude- (1291) Schwyz, Uri a Unterwalden obnovily rovu a Escherovu geologickou mapu Š-ka svůj první spolek a byli r. 1309 od císaře (1:380.000), Heimovu a Schmidtovu mapu Jindřicha VII. prohlášení za podřízené přímo

říši. Ve sporu Ludvíka Bavora a Bedřicha roveň víc a více uvolňoval se svazek, který Sličného Svýcaři přirozeně postavili se na stranu odpůrce Habsburkův a porazili vévodu Leopolda Rakouského v bitvě u Morgartenu (15. list. 1315), načež obnovili 9. pros. 1315 starý »věčný spolek« (der ewige Bund). Tak ve skutečnosti vznikl švýcarský spolek. Jako všechny významnější události historické, tak i vznik Š-ka vyzdoben jest pověstmi, jež však dlouho pokládány za historickou pravdu: jsou to pověsti o nelidských správách Gesslerově a Landenbergově, o přísaze na hoře Růtli a o Tellovi (v. t.). Po vítězství u Morgartenu spolek Švýcarský značně se šířil. R. 1332 přistoupil k němu rakouský Lucern, r. 1351 říšské město Curich, r. 1352 rakouské državy Glarus a Zug, r. 1353 Bern. Tím bylo spojeno v jednotu 8 uzemi (zv. acht alten Orte), jež byla až do r. 1481 jedinými plnoprávnými členy spolku. R. 1386 Švýcaři dobyli na Habsburcich nového vítězství u Sempáchu a r. 1388 u Näfelsu, čímž si vynutili mir, který byl r. 1389 umluven na 7 let, r. 1394 prodloužen na 50 let. Habsburkové musili uznati nezávislost S-ka. Ale když vévoda Sigmund Tyrolský jako ochránce Jana XXIII. byl dán do klatby, Švýcaři k rozkazu císaře Sigmunda odňali mu Aargavsko, rok potom Valiští učinili věčný spolek s Lucernem, Uri a Unterwaldenem. V této době Švýcaři sesílili vnitřní jednotu péčí o mír, r. 1370 soukromé hoje zakázány a duchovní podřízeni domácím soudům (t. zv. Ptaffenbrief) a r. 1393 vyhlášen vojenský řád, který pečoval o lepší kázeň ve vojsku (t. zv. Sempacher Brief). Přes to vše vypukla r. 1436 domácí válka mezi Curichem a Schwyzem pro neshodu o dědictví po hrabatech Tog-genburských (viz Armagnakové). Curich spojil se r. 1442 s císařem Bedřichem III. a tak vznikly nové boje s Habsburky, do nichž zvláště zapleten byl Sigmund Tyrolský. Curich již r. 1450 byl nucen vzdáti se spolku s Habsburky, Sigmund musil r. 1460 Švýcarům postoup ti Thurgavsko. Po nějakou dobu Sigmund hledal pomoci u vévody burgund-ského Karla Smělého, zastaviv mu své državy v horním Porýní. Když však spolek ten jeho naděje nesplnil, spojil se sám Sigmund se Švýcary a elsaskými říšskými městy proti Karlovi, aby mu odňal državy dříve zastavené. Svýcaři zničili pak moc Karlovu v bit-

vách u Grandsonu (1476), Murtenu (1476) a Nancy (5. led. 1477), kdež Karel sám padl. Válka s Burgundy roznesla daleko široko pověst o statečnosti Švýcarův a cizí panovnici, zejména Francie, počali najímati do svých služeb švýcarské vojáky; za svolení k tomuto najímání placeny kantonům určité summy a potajmu upláceny i vynikající osobnosti, aby nekladly překážek. Toto t. zv. Reislaufen mělo v zápětí hospodářské výhody, ale zároveň jistou znemravnělost. K tomu v této době vzmáhal se rozpor mezi kan-tony městskými a venkovskými. Ty se dlouho vzpiraly přijetí měst Freiburku a Solothurnu do spolku, jež provedeno teprve r. 1481. Zá-rážka protestantů u Zugu (24. říj.), což mělo

Svýcary poutal k říši Německé. Od válek burgundských Švýcaři vedli si jako samostatný stát a proto odmítli uznati usnesení říšského sněmu ve Wormsu z r. 1495, kterým zřízen byl říšský komorní soud a ustanovena všeobecná říšská daň; z toho vznikla válka, která však skončila se r. 1499 úspěšně pro Švýcary mírem Basilejským, jímž císař upustil od požadavku, aby Švýcaři se pod-robovali rozsudkům říšského komorního soudu a platili říšskou daň. Veliká byla účast Švýcarů v soudobých bojich italských. R. 1494 pomáhali Karlovi VIII. při dobytí Neapolska, r. 1500 Ludvíkovi XII. při dobytí Milána, r. 1512 uvedli jako spojenci papežovi Maximiliána Sforzu do jeho vévodství, r. 1513 bojovali u Novary proti Francouzům, ale r. 1515 utrpěli velikou porážku od Francouzův u Marignana, r. 1525 od císaře u Pavie; r. 1521 byli totiž umluvili s franc. králem Františkem I. spolek, který Francouzům dovoloval za různé výhody najmouti až 16.000 Švýcarův.

R. 1501 přistoupily ke spolku švýcarskému Basilej a Schaffhausen. r. 1513 Appenzell stal se plnoprávným členem spolku švýcarského a tím byl vývoj až do r. 1798 ukon-čen. Š. až do té doby skládalo se ze 13 kan-tonů (*Orte, Kantone*). Vedle toho spolek obsahoval ještě t. zv. zugewandte Orte; tito členové nebyli plnoprávnými, neúčastnili se pravidelně sněmů spolkových, neměli podílu na kořisti, dilem to byli spojenci ejednotlivých kantonů; k první třídě náležela na př. města Sv. Havel, Mühlhusy, Rottweil ve Virtembersku, k druhe město Geneva, Neuchâtel, biskup basilejský. Konečně Valis a Grisonsko mělo s jednotou spolek jako stát samostatný. Každý kanton měl své poddané, někdy ně-kolik kantonů mělo poddané společné, spravované společnými fojty. Curich byl t. zv. Vorortem, t. j. vůdčím kantonem, který vypisoval sněmy a vykonával některé záležitosti

celému spolku společné.

Reformace stala se na dlouho S-ku novým momentem rozdělovacím, ale na druhé straně dodala i po duchovní stránce zemi nebývalé důležitosti. Skoro současně s Lutherem (1519) vystoupil Zwingli (v. t.) se svou reformačni činnosti v Curichu. R. 1528 získán reformaci mocný Bern, brzy potom následovala města Basilej, Schaffhausen, Sv. Havel, kdežto v Appenzellu, Glaru, Grisonsku byla prohlá-šena aspoň svoboda náboženská. Naproti tomu pět starých kantonů (Uri, Schwyz, Unterwalden, Lucern a Zug) zůstalo věrno církvi katolické, mimo jiné také proto, poněvadž Zwingli mnoho horlil proti zlořádům, jež vznikaly z »Reislaufen«. Spor mezi obema stra-nami přirozeně vznikl nejdříve v územích společných, kde katolické kantony ze všech sil bránily šíření reformace. Spory ty po prvních pokusech o smírné vyrovnání vedly

v zápětí, že protestanté mírem v Kappelu, t. zv. mediační aktu. Š. zůstaly spolkovým (20. list. 1531) upustili od většiny svých výbojných požadavků. S. rozpadlo se v čásť katolickou, již tvořilo pět starých kantonů sValisem, Freiburkem a Solothurnem; v Glaru, Appenzellu, Badenu, Thurgavsku, Sv. Havle a Grisonsku měla panovati parita, t. j. rozhodnutí vloženo (jako již dříve) do rukou obcí; rozhodně protestantské byly kantony Curich, Bern, Basilej a Schaffhausen. Ty byly posileny pak Genevou, která již r. 1526 učinila spolek s Bernem, aby se uhajila proti vévodům savojským. Působením Calvinovým Geneva brzy potom nabyla významu evropského. R. 1602 (22. pros.) Savojsko učinilo poslední pokus zmocniti se Genevy přepadením zvaným »escalade«, ale bez úspěchu. Náboženský fanatismus, stoupající ke konci stol. XVI., odcizil obě strany ještě více. Ve válce 30leté Š. chovalo se neutrálně, r. 1648 byla prohlášena jeho nezávislost na říši Německé.

Po Vestfálském míru nastala S-ku doba plného míru na venek, v té době počala se ustalovati zásada, zachovati ve všech evrop-ských sporech neutralitu. V městských kantonech v té době vláda přecházela do rukou oligarchie. R. 1656 a 1712 vypukly opět války náboženské mezi Bernem a opatem svatohavelským; porážka tohoto r. 1712 přenesla převahu ve spolku švýcarském se strany katolické na stranu protestantskou. Ale osvícenské XVIII. stol. i ve Š-ku pozvolna vyrovnávalo protivy náboženské. Za to však množil se odpor proti aristokratickým vládám městským, podporován jsa novým rozvojem průmyslovým, který z válečných Švý-carů pozvolna činil národ průmyslový a obchodní. Dostavil se i duchovní rozkvět a stačí tu připomenouti jména jako Bernoulli, Euler, Lavater, Pestalozzi, Rousseau a j.

Příliš volné spojení jednotlivých částí, zastaralé řády uvnitř měly v zápětí veliké otřesy, které ve Š-u způsobila revoluce francouzská. Nejprve Francie odňala S-ku některá pohraniční území jako Veltlin, jenž připojen k republice Cisalpské, a Genevu, jež připojena přímo k republice Francouzské. Ideje revoluce měly vřelého přívržence zejména v Petru Ochsovi, náčelníku cechů basilejských, a v Laharpovi z Vaudska. R. 1798 konečně Francie zakročila k přetvoření ústavy švýcarské a 22. bř. 1798 zřízena byla Helvetská republika sústavou, kterou Ochs v Paříži vypracoval. Ji prohlašována rovnost před zákonem, svoboda víry, tisku, obchodu, řemesel a stvořen jednotný stát po vzoru francouzském s pětičleným dírektoriem v čele, jemuž po bok dáno čtyřčlené ministerstvo s dvěma sněmovnami, se senátem a velkou radou. Počet kantonů zredukován s 22 na 19, autonomie jejich velmi ztenčena, zejména provedena tuhá centralisace v politické správě a soudnictví. Proti nové ústavě zdvihl se odpor federalistů, přívrženců starého systému kantonálního, do těchto sporů zakročil Napoleon a dal Ś ku novou ustavu r. 1803,

státem, skládajícím se z 19 kantonů (Valis, Geneva, Neuchâtel zûstaly při Francii) s »Landammannem« v čele a sněmem, do něhož každý kanton, který měl nad 100.000 obyvatelů, vysilal 2 poslance, ostatní po jednom; zároveň S. musilo svoliti k brannemu spolku s Francii.

Po pádu Napoleonově obnoven starý spolkový stát s některými změnami, jichž doba vyžadovala. Poměry poddanské zůstaly zru-šeny, země poddanské byly odstraněny. Kongress Videňský uznal nový spolek a vrátil S-ku Genevu, Valis a Neuchatel, při čemž zůstal zvláštní poměr posledního k Prusku. Ústava nová dávala státu opět příliš málo jednoty a kromě toho v kantonech všude se uplatnila konservativní reakce. Ale jako všude v Evropě, tak i ve Š ku brzy se objevila liberální opposice, již se dostalo veliké podpory revolucí červencovou. Již v listop. 1830 dvánáct kantonů přetvořilo své ústavy ve smysle demokratickém (na zásadě suverenity lidu, rovnosti všech před zákonem atd.). Liberální kantony chtěly provésti revisi spolkové ústavy, ale spolek konservativních kantonů (Basilej, Uri, Schwyz, Unterwalden, Valis a Neuchâtel) ji zmařil. Léta 1833–39 jsou S-ku také dobou církevních sporů. Ř. 1843 usnesla se většina ústředního sněmu na zrušení klášterů, proti tomu však kantony Lucern, Freiburg, Zug, Uri, Unterwalden podaly protest a umluvily separatní spolek. R. 1841 klerikálové v kantoně Lucern měli již v rukou všechnu moc a r. 1844 byli tam za učitele povoláni jesuité. Liberálové chtěli proti tomu zakročiti násilím, ale jejich pokusy bídně skončily. Když r. 1839 D. Strauss, známý spisovatel »života Ježišova«, byl povolán na curišskou universitu, zástup sedláků vtrhl do města a vynutil si dosazení nové vlády konservativní. Násilné počínání liberálů proti Lucernu přimělo 7 katolických kantonů k utvoření zvláštní jednoty. Liberální kantony sta-věly se proti klerikální jednotě, ale nabyly většiny teprve tehdy, když v Genevě a ve Sv. Havle přišly k veslu vlády liberální. Tu bylo na sněmě odhlasováno rozpuštění zvláštní jednoty katolické, brzy potom vypovědění jesuité a chystána změna spolkové ústavy. Spor s klerikálními kantony vedl konečně k válce (Sonderbundskrieg), která skončila se skvělým vítězstvím liberálů. Konservativní mocnosti evropské, Rakousko především a pak Francie, již r. 1846, při převratě v Genevě, umlouvaly zakročení, ale poněvadž Francie nechtěla postupovatí bez Anglie, anglický ministr Palmerston mohl rozhodnutí zdržovati potud, až k zakročení nebylo formální příčiny. Ale 18. ledna 1848 přece Rakousko, Prusko a Francie obrátily se na S. s vyzváním, aby vyklizeny byly pokořené katolické kantony a aby revise ústavy nebyla prováděna bez jejich svolení. Revoluce, která brzy potom vypukla ve Francii, Prusku i Rakousku, učinila konec další intervenci. Nová ústava byla pak předložena ke schválení lidu a nabyvši souhlasu většiny, stala se

Šwela 900

zákonem 12. září 1848. Ústava tato utužila ním lidu r. 1897 a 1898 rozšířena opět zájednotu Š.ka, měníc je ve spolkový stát, kdežto dříve Š. bylo spíše státním spolkem. Spolek jako celek dostal výhradné právo jednati o válce a míru, vésti zahraniční politiku, ustanovovati míry, váhy a mince, upravovati celnictví, poštovnictví, organisovatí spolkové vojsko; prohlášena rovnost před zákonem, svoboda vyznání křesťanských, svoboda tisku, slova, shromažďovací a i o těchto věcech rozhodování dáno do rukou spolku. Na místě dřívějšího » Vorortu« ustanoveno, že spolkové shromáždění má sídliti v Bernu, a podle nové ústavy skládalo se ze zástupců kantonů a z poslanců z lidu volených. Vrchní výkonná moc dána do rukou 7člené spolkové radě s praesidentem v čele. Od té doby datuje se velmi utěšený rozvoj S-ka po všech stránkách. I poměr k zahraničním mocnostem byl dobrý, kalen jsa jen tu a tam politic-kými uprchlíky, kteří Š. užívali již od r. 1830 za útočiště, v té době zvláště Ludvík Napoleon; ten zabránil r. 1838 válce mezi Francii a Š.kem jen tím, že Š. dobrovolně opu-stil. S Pruskem hrozil spor pro Neuchâtel-sko, které povstáním republikánů 1. bř. 1848 připojilo se ke Š-ku; spor urovnán r. 1857 tím, že Prusko vzdalo se svých nároků na ono území. V době války prusko francouzské r. 1870-71 S. přirozeně zachovávalo neutralitu a také, když franc. armáda Bourbakiho v počtu 83.000 po porážce u Belfortu se uchýlila na půdu švýcarskou, byla odzbrojena. R. 1872 vypracován byl nový návrh ústavní, který měl sesíli i moc spolku. Ten byl však zamítnut a teprve r. 1874 přijat s jistým zmírněním. Vojenství bylo do jisté míry ještě ponecháno kantonům, za to spolku se dostalo zákonodárství v právě obchodním, smenečném, konkursním a p., zakázáno zřizování nových klášterů, zřizování nových biskupství nemělo se díti bez svolení spolku. R. 1869 kanton curišský zavedl referendum (v. t.) a brzy následovaly ostatní kantony. Nová ústava svými církevně-politickými ustanovenímí vedla ke konfliktu s kurií papežskou, který urovnán teprve r. 1878 ústupky kurie, jež upustila od svého úmyslu zříditi v Genevě biskupství, a klerus podrobil se švýcarským zákonům. Následující doba až do nynějších časů charakterisována je rozvojem démokratického a pokrokového zakonodárství; tak r. 1875 zaveden povinný občanský sňatek, r. 1877 ustanovena normální 11hodinná doba pracovní v továrnách, r. 1887 výroba a prodej alkoholu staly se státním monopolem.

Pozoruhodné je, že ve Š-ku nevznikla mocnější strana socialistická, R. 1896 utvořila se skupina sociálně-politická, k níž příslušelo také několik poslanců socialistických. V letech 1886-89 provedeno mnoho změn v organisaci švýcarského vojenství, r. 1892 umluvena obchodní smlouva s Rakouskem a Německem, r. 1891 zřízeno spolkové museum v Curichu, r. 1895 skončena celní válka

konodárná kompetence spolku. R. 1897 spolková rada přijala návrh na povinné úrazové pojišťování, které však hlasováním lidu bylo zamítnuto. Vůbec tato hlasování lidu dopadají většinou konservativně. Právo asylu, kterého ve Š-ku požívají četní politikové krajních stran, zejména anarchisté, občas působí Š-ku jisté nesnáze, které však posud vždy byly smírně vyrovnány. Tak došlo k četnému vypovidání anarchistů po zavraždění císařovny Alžběty (10. září 1898) v Genevě a po attentátu na krále italského Humberta (29. čce 1900). Obchodu švýcarskému znamenitě prospěl v poslední době (1905) otevřený tunnel simplonský, nejdelší dnes tunnel.

Literatura: Johannes von Müller, Geschichte der Eidgenossenschaft (Lip., 1806 až 1853, 15 sv. od různých spolupracovníků); Müller von Friedberg, Schweiz. Annalen (Curich, 1832—42, 7 sv.); Tillier, Geschichte der Eidgenossenschaft während der Herrschaft der Vermittelungsakte (1845-46, 2 sv.); t., Geschichte der helvetischen Republik (Bern, 1843, 3 sv.); Baumgartner, Die Schweiz in ihren Kämpfen u. Umgestaltungen von 1830 bis 1850 (Curich, 1853-66, 4 sv.); Feddersen, Geschichte der schweizerischen Regeneration 1830-48 (t., 1867); Strickler, Lehrbuch der Schweizergeschichte (2. vyd. Lip., 1874); C. Hilty, Oeffentliche Vorlesungen über die Helvetia (Bern, 1878); t., Vorle-sungen über die Politik der Eidgenossenschaft (t., 1878); Daguet, Histoire de la Con-féderation suisse (7. vyd. Geneva, 1879); Vulliemin, Histoire de la Confédération suisse (2. vyd. Lausanne, 1881); Dierauer, Gesch. der schw. Eidgenossenschaft (Gotha, 1887 až 1889, 2 sv.); von Ah, Bundesbriefe der Eidgenossenschaft 1291—1513 (Einsiedeln, 1891); Dändliker, Gesch. der Schweiz (Curich, 1892-1902, 3. vyd.); Schweizer, Gesch. der schweizerischen Neutralität (1895); Seippel, Die Schweiz im 19. Jahrh. (počalo vycházeti v Lausannu 1898); Heierli, Urge-schichte der Schweiz (Curich, 1900); van Muyden, Histoire de la nation suisse (Par., 1899-1901, 3 sv.); Hürtin, Handbuch der schweizer Geschichte (1900-01, 2 sv.); Vulliéty, La Suisse à travers les âges (Par., 1902); dále jmenujeme: »Jahrbuch f. schweizerische Geschichte«, »Archiv f. Schweizergeschichte«, » Quellen zur Schweizergeschichte« (v l. 1877—1902 vyšel sv. 1—21); Hilty, Politisches Jahrbuch der schweiz Eidgenossenschaft (Bern, poč. 1886); Oechsli, Quellenbuch zur Schweizergeschichte (Cu-rich, 1901, 2. vyd.); Amtliche Sammlung der älteren eidgenossischen Abschiede 1245 bis 1798 (1839-82); Amtliche Sammlung aus der Zeit der helvetischen Republik, vyd. od Stricklera (sv. 1—6, 1886—97); Wysz, Ge-schichte der Historiographie in der Schweiz (Curich, 1895).

Swela (Świela): **1) S.** Kito (Kristián), s Francii, která trvala od r. 1892. Hlasová- spis. a žurnalista dólnoluž. (* 21. ún. 1836 v Za-

načež se stal učitelem ve Skjarbošci, kde žije posud. Vydal některé spisy (hlavně pře-klady) pro lid, zpracoval podle německých předloh školní písně, spolupůsobil při pře-pracování písní kostelních atd. Hlavní však význam v lužické literatuře má jako dlouholetý redaktor dolnolužického týdeníku Bramborski Casnik, jejž rediguje od r. 1864. Před tim »Casnik« jen živorii, maje sotva 100 od-beratelů; S. dovedl se přizpůsobiti lidovemu vkusu, tak že list za jeho redakce rychle ziskal si větší oblibu. Pro život národní však nemá takového významu, jaký by mohl miti, poněvadž nevychovává lid k národnímu uvědomění. Přes to nelze mu upříti záslužnosti, poněvadž nebýti »Casnika«, neměl by srbský lid v Dolní Lužici až do poslední doby vůbec žádné periodické četby. Š. byl vždy také pilným spolupracovníkem dolnoluž. kalendářů a jiných literárních podniků pro lid. Každým způsobem zaujímá vynikající misto v řadách dolnolužických vlastenců, jsa zejména pilně činným také v dolnoluž. odboru |

Matice Srbské.

2) S. Bog u m i ł., spis. dolnolužický (* 5. září 1873 v Skjarbošci), syn před. Studoval na gymnasiu v Chotěbuzi a ev. theologii v Lipsku, Halle a Berlíně, o prázdninách účastnil

spech v D. Luž.). Studoval na učitelském se srbských kazatelských kursů u H. Imiše ustavě v Nové Cali, působil s počátku na v Hodžiji; byl po 3 léta vychovatelem v Po-obecných školách v Zargoni a ve Wosenku, stupimi, v dub. 1903 ustanoven pomocným duchovním v Gófonově, ale již v květnu stal se farářem srbského kostela v Chotěbuzi. S. jest hlavou mladého pokolení dolnolužic-kého, které se přihlásilo v polovici let de-vadesátých. V l. 1895 - 99 redigoval »Pratyju« (kalendář), vydávanou nákladem studentstva dolnolužického. V »Łužici« uveřejnil různé rozpravy o životě dolnolužickém, v »Časopise Maćicy Serbskeje« články filologické; dopisuje také do »Slovanského Přehledu«, kdež vyšel zejména jeho článek O srbské národnosti v Dolní Lužici. R. 1903 vyšla jeho důležitá brošurka Dolnoserbski pšawopis (Bud., zvl. otisk dvou článků z »Čas. Mać. Serb.«), jíž stanovena nová pravidla pro dolnolužický pravopis. Pravidly těmito dosáhne se ustálení dolnolužického pravopisu, který však se odchýlí od hornolužického, jemuž snažili se jej přiblížiti Hórnik a Muka. Velmi potřeb-nou knihou bude Š-ova praktická mluvnice dolnolužická, dávno postrádaná Lehrbuch der niederwendischen Sprache, 1. díl: Grammatik (Heidelb., 1906). S. vydává i knížky pro lid (na př. překlad traktátu *Pšešiwo ne-wolnistwu*, Chotěb., 1900) a od počátku r. 1905 náboženský časopis »Wosadnik« pro osadu chotěbuzskou.

Syl, přítok Dunaje, viz Sil.

Opravy a dodatky.

```
6 str., 2 sl., k čl. Staszic přidej: Jeho Dziennik podróży po Europie vydal Al. Kraushar (Varš., 1903).
124 str., 2 sl., 9 řád. shora místo zrnitá čti zemitá.
135 > 2 > 6 a 7 řád. shora místo Catarginově čti Catargiuově.
148 > 1 > 13 řád. shora místo Babinagradě čti Babině Gredě.
```

148 > 1 > 13 rad. snora misto Babinagrade eti Babine Grede.

181 > 1 > 23 > zdola za Battista polož čárku.

181 • 1 • 23 • 2doia za Battista poloz carku.

22 • misto Trespolotutore čti Trespolo tutore.

183 > 1 > 26 > > byla zakázána čti bylo zakázáno.

251 > 2 > 26 > před JPok. přidej S-1.

261 > 2 > 8 > shora > Grundbuchrecht čti Grundbuchsrecht.

288 > 2 > mezi 17 a 18 řádek zdola vlož:

Otrava strychninem jest u nás zjevem dosti řídkým; větším dílem jde o otravu sebevražednou nebo nahodilou buď alkaloidem s u samým nebo jeho solmi nebo plody stromu Strychnos nux vomica (semina strychni, nuces vomicae, »vrani oka«) a S. Ignatii, boby Ignaciovými zvanými, které obsahují více brucinu než s-u. S. projevuje již v malých dávkách zhoubný účinek, smrtelná dávka otravná jest 0.05 g, usmrcující dávka plodů strychnových kolísá mezi 4—12 g. S. působí hlavně na michu, a to na skupiny gangliových buněk, které prostředkují děje zvratné (reflexní), zvyšuje v nejvyšší míře zvratnou dráždivost. Příznaky otravy dostavují se za 10—20 min. a záleží s počátku v pocitu nevolnosti, neklidu, tuhnuti svalův (obzvláště ve žvýkačích) a tisně na prsou; záhy se dostavují všeobecné křeče spínavé (tonické), za nichž jest kde jaký sval nejvyšší měrou napiat, celé tělo ztuhlé, hlava k šíji přihnuta, končetiny nataženy, dýchání zastaveno a obličej zsinalý; as po minutě nebo dvou min. křečovité napětí pomine, dýchání a oběh krve se upraví; však nejmenší zevní podráždění náhle vzniklým mocným zvukem, intensivnějším světlem, proudem vzduchovým, otřesem lože, náhlým dotekem těla a j. vzniká ihned nový záchvat křečí; takovýchto záchvatů bývá 5, 10 i více; po celou dobu jest vědomí zachováno. Smrť nastává buď za záchvatu křečového udušením, nebo mimo záchvat ochrnutím prodloužené michy, po případě kollapsem — za 10—30 minut; bylo-li vzato v kratších nebo delších intervalech několik menších dávek po sobě, průběh otravy bývá poněkud provleklý. Otrava s-em příznaky svými připomíná onemocnění ztrnutím (tetanus). V případech uzdravení zbyvá po delší dobu částečná ztuhlost, bolesti a slabost svalů. Na mrtvolách otrávených nebývá nálezu zvlášť význačného; obyčejným zjevem jest značná ztuhlost posmrtná, kteráž velmi brzo po smrti se dostavuje a dlouho trvá; vnitřní nález pitevní jest podobný nálezu udušení případnému. S. se rychle vstřebává, necht byl vpraven do kterékoliv části těla, nejrychleji, vstřiknut-li roztok jeho do ktve nebo i jen podkožně, a vpraven-li do ran; vylučuje se hlavně ledvinami, částečně i žlučí, a zůstává v mrtvolách po delší dobu nezměněn, tak že jest možno dokázati jej v částech mrtvoly lučebně i při pokročilém rozkladě hnilobném.

```
305 str., 2 sl., 35 řád. shora místo Réamurova čti Réaumurova.
306
               15
                                     * 1878 čti † 1878.
                       zdola
               25
307
         2 >
                       shora
                                    de Danube čti du Danube.
308
               19
                              mezi metals a metallic vlož čárku.
         1 >
318
         2
               20
                              místo konjuktiv čti konjunktiv.
319
               31
                       zdola
                                    Bb dej J.Mbr.
         1
           •
338
               31
                              čti dostatek; domýšlivost.
         2
343
               13
                              připoj chiffru Mka.
349
         2
                        shora misto [svip] čti [syip].
                1
                                     [svit] čti [syit].
Vyčeslav čti Vyšeslav.
               28
373
                        zdola
               13
                   >
376
         1
                                     Čepy čti Cepy.
```

```
381 str., 1 sl., 12 řád. shora místo vzestupující čti sestupující.
400
        1 >
              30
                     zdola škrtni slova: syn před.
                            místo [sveljáto] čti [zveljáto].
423
               5
        1
          >
                        >
                                  batterie cti batterii.
443
        2
             27
    >
          >
                 >
457
        1
             27
                                  bonlou čti boulon.
                                  cultivators čti cultivator's.
        2
                      shora
463
               4
              21
                      zdola
                                  [suel] čti [suèl].
                                  Derső čti Dezső.
520
        2
              24
             17
559
        2
                     shora
                                  Tun-ho čti Fun-ho.
    >
          >
573 . >
        1
                                  Sebišovský čti Šebišovský.
        při vyobr. č. 10. místo sosnový čti dosnový.
657
    >
        1 sl., 18 řád. shora místo u Ace čti u Acse.
679
                                 čna čti čce.
              19 >
                      škrtni celý a místo něho vřaď: a před tím u Kápolny 26. a 27. ún.
               680
        1
697
        1
          >
              19
829
             30
        1
          >
831
              15
                                  Sumberk 2) čti Sumburk 1).
```

Opravy k dilu XXII.

V seznamě nově přibylých spolupracovníkův oprav Pošík Václ. Vavř., inženýr v ředitelství c. k. státních drah ve Vidni.
229 str., 1. sl., 28 řád. shora místo Šachmatov čti Šichmatov.

Opravy k dilu XXIII.

```
44 str., 1 sl., 5 fád. shora místo Šepely čti Šepetely.
96 > 2 > 31 > > Svinov čti Svinov.
00 > 2 > 9 > > Šenov čti Svinava.
  100
                                                        Stigmaria čti Stigmariopsis,
Sčegolensk čti Ščegolenok.
Slikovských čti Šlibovských.
 147
               2
                                     zdola
         >
                   >
                        16
 259
              2
                        29
                                     shora
         >
                  >
                              >
 395
               2
                        26
                                     zdola
                   >
 563
                                                        Sobišovice čti Sobišovice.
         >
               1
                   >
                        28
                              >
                                     shora
1036
                                                        L'ecclise čti L'eclise.
```

Přílohy.

	Strana
Stavy tkalcovské l. II	. 48
Stegocephala (krytolebci)	. 70
Stonožky	. 168
Ruská Střední Asie a Turkistán (barvotisk)	. 214
Středozemní moře (barvotisk)	. 216
Sumýši	. 380
Šelmy I	. 580
Šelmy II	. 580
Škréta K.: Podobizna	. 653
Španělsko a Portugalsko (barvotisk)	. 712
Štíři	. 794
Štíři vyhynulí	
Štokholm, plán (barvotisk)	
Švýcarsko, mapa (barvotisk)	

. · •

		-

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

